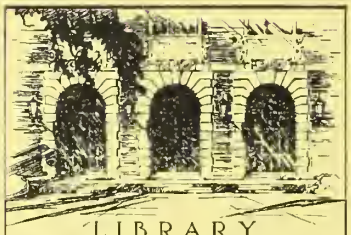

LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY
OF ILLINOIS

057.83
VI
v.23

The person charging this material is responsible for its return to the library from which it was withdrawn on or before the **Latest Date** stamped below.

Theft, mutilation, and underlining of books are reasans for disciplinary actian and may result in dismissal fram the University.

To renew call Telephone Center, 333-8400

UNIVERSITY OF ILLINOIS LIBRARY AT URBANA-CHAMPAIGN

APR 21 1983

L161—O-1096

Digitized by the Internet Archive
in 2014

https://archive.org/details/vienac2318unse

128. ~~173.~~

ZABAVI I POUCI.

TECAJ XXIII.

UREDNICI:

J. FASARIĆ I M. MARAVIĆ.

U ZAGREBU
TISAK DIONIČKE TISKARE.

057.83
VI
V. 23

SADRŽAJ.

(Brojke označuju stranu »Vienca«, na kojoj počinje članak.)

Pjesme izvorne.

Alaupović Tugomir. Otačbini 129. Na padu Plive 161. Hoćeš li me? 803. Na Badnjak 817.
Arnold Gjuro dr. Molitva 201. Mrtvomu prijatelju 289. Siromah sam. Srce. Zvijezdama 385. Ah sve će proć . . . 432. Mignoni 468.
Badalić Hugo. Hrvatska himna 369. Proslov u oči otvorenja izložbe 514.
Gaj Ljudevit. Hrvatov sloga i zjedinjenje. Preobraženje. Davorije 613.
Harambašić August. Mojoj pjesmi 65. Majci 81. Ljubavi 84. Dragoj 97. Poeziji 97. Bogu 193.
Hranilović Jovan. U slavu dra. Ljudevita Gaja 609. Memento! . . . 641.
Kapetanović Riza beg. Sudbina 150. Ima pravo. Dosta je 755.
Kranjčević Silvije Strahimir. Vjetrić vije 17. Nevinčetu 20. Utjeha 145. Proljeću i ljubavi 177, 213. Jataganu 241. Ah, sve je sanja pusta 292. Kad mi klone 305. Pamet i Sreća 401. Smrti 497. Domovini 514. Hrvatskoj braći iz Dalmacije 529. Vili pjesme 625. Obična priča 676. Vani sn'ježi 721. Gospodskomu Kastoru 740. Stara slika 785.
Kriletić A. Tužna pjesma 596.
Lepušić Ivan. Crnoj brizi 23. Zavisti 325. Pegazu 821.
Milaković Josip. Na mjesečini 227.
Mosorski Gustav. Hrvatsko more 193. Sokô i vila 225. Prolaz misli 243. Ivan 273.
Nadinski. Na drumu života 132.
Okrugić Ilija. Blaženoj sjeni dra. Ljudevita Gaja 628.
Preradović Petar. Ocvjetaste ružice rumene. 1
Sundečić Jovan. Na grobu svog oca 320.
Španić Stjepan. Zviezde trepte 755.
Velikanović Iso. Mjesecu 788.
Vuletić-Vukasović Vid. Hrvatici 567.

Pjesme prevedene.

Heine H. Iz knjige pjesama. Preveo S. K. Tri pjesme. Preveo Iso Velikanović 666. — U luci. Preveo Iso Velikanović 807.
Mickiewicz Adam. Svitez. Preveo Janko Kamenar 51. — Ulomci iz „Pana Tadeuša“. Preveo dr. Tomo Maretić 65, 115, 181.

Pripoviesti i crtice izvorne.

Babić Ljuba (Šandor-Gjalski). Gaj 611.
Bišćan M. dr. Na cjedilu 52, 67, 81, 98.
Borota Vladimir pl. Dva dana 211.
Budisavljević Budislav pl. Ljubavno pismo — iz šale zbilja 565.
Devčić Ivan. Slovo *z* 99. Izdao ga recept 130. Vukodlak 224. Lugar Dako 769.
Draženović Josip. Pasja koža 70. Meštromo 657, 673. Koban zavjet 786, 801.
Hranilović Jovan. Doktor Mikroskop 689.
Klobučar Dragutin. Bijednik 818.
Kozarac Josip. Ljudi, koji svašta trebaju 17, 33.
Kranjčević Silvije Strahimir. Vanitas vanitatum . . . 49. Priča iz pradavnih dana 113. Demonovo ogledalo 241.
Leskovar Janko. Misao na vječnost 194.
Novak Vaclav. Spomen 209.
Primorac. Bože moj, zlobna svieta! 535.
Solvejgs Kristijana. Dubrovačke priče 705, 722, 737, 753.
Šenoa Milan. Odmetnik 145, 161, 178.
Tentor A. Čudak 35.
Trstenjak Davorin. Stari kadija 196. Crnogorska vjera 228. Amidove kuće 228. Pravedničko selo 243. Car i kadija 244.
Tomić Josip Eugen. Udovica 257, 275, 305, 321, 337, 353, 370, 386, 402, 417, 433, 449, 465, 481, 498, 515, 530, 545, 561, 576, 593, 626, 641.
Vojnović Ivo. Fantazija 1.
Zahar Ivan dr. Vodnikova kapa 259, 277, 289.

Pripoviesti i crtice prevedene.

Daudet Alphonse. Hercegova smrt. Sa francuskoga preveo Nik. Andrić 357.
Galicyu Dmitrij. Ne ubij! S ruskoga preveo Stjepan Lukić 20, 36, 55.
Loti Pierre. Islandski ribari. Prevod s francuskoga 119, 134, 150 165, 182, 197, 213, 229, 244, 263, 279, 293, 309; 326, 341, 358.
Maupassant Guyde. Prijatelji. S francuskoga preveo Nikola Andrić 788.
Mirbeau Octave. Bolnik. S francuskoga preveo Nikola Andrić 72.
Neruda Jan. O Loretanskim zvonima. S českoga preveo B. Inhof 392. „U tebe nema srdca“. S českoga preveo M. K. L 803.
Ohnet Georges. Kradljivka. S francuskoga preveo Vl. Dukat 85 101.
Preissova Gabriela. Sličica iz Kranjske. S českoga preveo B. Inhof 791.
Saltykov M. E. Čudinov. S ruskoga preveo Stjepan Lukić 116 132.
Saltykov-Ščedrin. M. J. Gospodja Padjejkova. S ruskoga preveo Ivan Gojtan 372 389. Gospoda Golovljevi. S ruskoga preveo Stjepan Lukić 404, 420, 437, 453, 469, 484, 501, 518, 533, 548, 580, 597, 630, 644, 660, 676, 691, 708, 725, 740, 755. 771.
Turgenjev J. S. Dosta. S ruskoga preveo A. Radić 5.

Pouka.

Adamović Julije. Francuska akademija i najnoviji joj član Pierre Loti 472, 489
Andrić Nikola. Akcenat u francuskom jeziku 362.
Babić Ljuba (*Gjalski*). „Boruta“, drama Bronislava Grabowskoga 169.
Bogdan N. Naše pčelarstvo na jubilarnoj izložbi 586.
Bosanac Stjepan. Jan Kolar (po Legeru) 233, 249, 286.
Broz Ivan dr. Pabirci po historiji književnosti hrvatske 14, 42. Filologičke sitnice 28, 60, 78, 94, 126, 140, 189, 206. Prvi prijevod Gundulićeva Osmana 807.
Bulat G. Općinski dom u Spljetu 331.
Cantù Cezar. Napoleon I. S talijanskoga preveo Fran Mikuličić 379
Diković Virgil Juričica 414.
Dukat Vladoje. Englezko djelo o Juliju Kloviju 282, 299.
Florschütz Josip dr. „Cavalleria rusticana“, uglasbio Pietro Mascagni 779. Prvi komorni koncerat 809.
Gaj Gabriela. Uspomena na Ljudevita Gaja 614.
Klaić Vjekoslav. Ivan Crnojević, posljednji gospodar Zete 9. Književno pismo 74. Velika ili Biela Hrvatska 620, 730. Crtice o Vrbovskom 750, 762.
Kovačević David. Slikovani dvanaesterac 443. Prilog k historiji hrvatske metrike 507.
Kranjčić Stjepan. Proizvodi zemaljskih kazniona na gospodarsko-šumarskoj izložbi u Zagrebu 571, 588, 600

Krešić Milan. Jubilarna izložba hrvat.-slav. gospodarskoga družtva g. 1891. 523, 539, 553, 569, 582, 603, 635, 650, 681, 697.
Lorković Blaž dr. Iz gospodarskoga svieta 267, 281.
Marun Luigi fra. O. Stjepan Zlatović 543. 551,
Mažuranić Ivan. Dr. Dimitrija Demeter 825.
Mezzorano Dragutin. O suečkom prokopu 793.
Milčetić Ivan. Gajev pravopis 614.
Miletić Stjepan pl. Maca Perisova 121. Uspomene na česku izložbu 683.
Modestin Josip. Damjan Juda, knez dubrovački 89.
Novak Vaclav. „Stvaranje svieta", oratorij Josipa Hajdna 154. Preustrojstvo nar. zem. glasbenoga zavoda u Zagrebu 475.
Pasarić Josip. „Ruska biblioteka" 396. „Macbeth" 699. „Oblomov" 795.
Plivelić Stjepan. Tehnička uporaba električnoga svjetla 366, 376, 393.
Politeo Dinko. Talleyrandovi memoiri 252, 270, 335, 345, 395. Franceska komora o Emilu Augieru 811, 830.
Rački Franjo dr. Grigorij Petrović Danilevskij 12. Glagoljski službenik vojvode Hrvoja 457.
Radić A. Gogolj i Bêlinskij 108, 123, 137, 156, 172, 185, 200, 219. Nova razprava o Jurju Križaniću 446, 463, 478, 494, 526, 555, 590, 606, 654, 670, 702, 716, 733, 746. Osnutak i značenje hrv.-slavon. gospodarskoga družtva 521.
Radić Fran. Letimice kroz Dalmaciju 411, 431, 441, 462, 490, 555, 574.
Savić Draginja. O kućnom obrtu i o ručnim radnjama u hrvatskoj jubilarnoj izložbi 666.
Scherzer Ivan dr. Nešto o baladi „Siroče" 764.
Šrepel Milivoj dr. O Jovanu Hraniloviću 24. Lazar Lazarević 46. Preradović prema glazbi 58. Povjest sedam mudraca u Slavena 91. „Na rodjenoj grudi" od Ks. Šandor Gjalskoga 106. „Tri braka", komedija Milivoja Primorca 265. Pismo Ferde Livadića Petru Preradoviću 298. O Garšinu i Nadsonu 426. Slika zagrebačkoga života prije pedeset godina 536. „Miraz" od Stj. Širole 567. „Razni članci Vuka Vrčevića" 777. Ksaver Šandor-Gjalski 792.
Šulek Bogoslav dr. Malene neprilike putnika u Africi 409. Dr. Ljudevit Gaj 618. Jalova voda 714.
Trstenjak Davorin. Pasje navike 314.
V. Književni dar Matice Hrvatske za god 1890. 43.
Zlatović Stjepan O. Stari grad Karin u Dalmaciji 203.
Vrchlicky Jaroslav. Badnji veče prijatelja Onorata. S českoga preveo B. Inhof 822.
Vuletić-Vukasović Vid. Pabirci po historiji književnosti hrvatske. O Petru Kanaveloviću 254. Stare čakavske nabožne pjesme 331. Starinske hrvatske ljubavne pjesme 346. Stari klasični zbornici. Još o Petru Kanaveloviću 361.

Slike, nacrti, umjetnine itd.

a) Portreti:

Franjo Bulić 12.
Jovan Hranilović 25.
Ivo Vojnović 41.
Hermina Tomić 73.
Maca Perisova 121.
Dr. Marijan Derenčin 313.
Josip Hlavka 345.
Evgenij Kumičić 377.
Dragutin Lerman 393.
Cvjetko Rubetić 473.
Pierre Loti 489.
Dinko Ranjina 505.
Juraj Haulik 524.
Laval grof Nugent 524.
Nikola Zdenčaj 524.
Dragutin Rakovac 524.
Stjepan Zlatović 537.
Ljudevit Vukotinović 541.
Gjuro grof Jelačić 541.
Andrija Jakčin 541.
Franjo Gašparić 541.
Dr. Ivo Mallin 541.
Miroslav grof Kulmer 541.
Fran Kuralt 541.
Dr. Milan Amruš 649.
Dr. Gajo Bulat 649.
Gjuro Baglivi Dubrovčanin 761.
Leonija Brückl 780.
Eleonora Kranjčić 781.
Pietro Mascagni 809.
Dr. Dimitrija Demeter 825.

b) Slike, nacrti itd.

Zima u šumi. Narisao V. Anderle 13.
Crnogorci se vraćaju kao pobjednici sa bojišta. Slikao Pajo Jovanović 28.
Vašar u Bišću 44.
Bihać 61.
Župna crkva u Erdeviku 77.
Jelen 92—93.
Lužičanka u svečanom ruhu 105.
Zamršen račun. Slikao S. Duković 109.
Siroče na majčinu grobu. Slikao Uroš Predić 125.
Kraljević Marko i vila Raviojla. Crtao Oton Iveković 140.
Mater dolorosa. Slikao N. Šahovskoj 157.
Slovački izseljenici. Slika Jaroslava Čermaka 173.
Isukrst. Slika o. Celestina Medovića 188—189.
Prigorka. Slika Jaroslava Čermaka 201.
Milosrdni Samarićanin 204.
Pogled od Tuilerija na Nôtre Dame u Parizu 205.
U proljetnom vrtu. Slikao A. Bernard 220.
Krakovski biskup Stanislav kara kralja Boleslava II. Slikao Jan Matejko 233.
Dvie sirotice. Slikao A. V. Bouguereau 252.
Hanačka nevjesta. Slikao Vaclav Jansa 268.
Hristosovanje cara s patrijarhom. Slikao V. Navozov 285.
Djevojče za psom i janjetom. Slikao Jaroslav Čermak 297.
Trsat 301.
Starinska gradska palača u Spljetu 332.
Sadašnji općinski dom u Spljetu 333.
Svečano otvorenje česke izložbe 349.
Novi muzej kraljevine Česke u Pragu 364—365.
Proljeće. Slikao H. Siemiradzki 380.
Nadpis u župnoj crkvi Desinićkoj 396.
Nadpis turski na kuli grada Cetina 396.
Crikvenica 412—413
Kraljevica (zapadna pola) 428.
Kraljevica (iztočna pola) 429.
Iz Šestina na Šljeme 444—445.
Pogled na glavno pročelje česke izložbe 461.
Amor 477.
Žetelica. Nacrt profesora Nikole Mašić 492—493.
S jubilarne izložbe: Pogled s Peklarovih nasada 509.
Hrvatska. Nacrtao Oton Iveković 513.
S jubilarne izložbe:
— Paviljon šumarskoga družtva 540.
— Vodoskok 556.
— Glazbeni paviljon 557.
— Sunčana ura 569.
— Kip Hrvatske 573.
— Posavačka kuća 585.
Mlada patricijka. Slika V. Bukovca 601.
Smrt bana Nikole Zrinjskoga mladjega. Slika Otona Ivekovića 604.
Dr. Ljudevit Gaj 617.
Ruševina grada Krapine 621.
Prva hrv. izložba g. 1864. u Zagrebu 636—637.
Pogled na jubilarnu izložbu 652.
S jubilarne izložbe:
— Dalmatinski paviljon 669.
— Bosanski paviljon 685.
Kuća, u kojoj se Gaj rodio 701.
Banatsko kolo. Nacrt Uroša Predića 717.
Model okvira za ogledalo od Marina Radice 729.
Tomislav, prvi kralj hrvatski. Po nacrtu F. Kikerca slikao Karlo Zadnik 733.
Od njega! Slikao Josip Doubek 748.
Sućut. Slikao Josip Zenišek 765.
Poezija. Relief Josipa Mágra 797.
Marijin san. Slikao Bramtot 812—813.
San u oči Božića 829.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 3. siečnja 1891.

Br. 1. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Ocvjetaste ružice rumene . . .

Romanca. Spjevao **Petar Preradović**.*)

Ocvjetaste ružice rumene,
Studen vjetar vašim držcim skreta,
Dojde jesen za tužnu i mene,
Srce drhće prez radosti cvieta.

Ode moje mlado protuljeće,
Ode tužno medju tugam golim,
A budućnost ne kaže mi sreće,
Da bih rekla: jošte živjet volim.

Ah umrieti, umrieti što prije
To jedina još je želja moja,
Ostaviti tielo neka gnije,
Da bar duša dobije pokoja.

Fantazija.

— — — — — — — — — — — —

I bješe već došlo vrijeme, kad silni bogovi Omirskoga mramornoga neba počeše zijevati.

Uvijek vedro, uvijek iste pozlaćene dvorane, pak onaj neprestani, vječni miris nektara, ona već do gadila preslatka ambrozija. — — A tek božice! — — jedna kao i druga. Ista ravna ramena, ravan nos, isti veliki tromi pogledi. Dosadno, — dosadno! — Da je barem Zeus bio pametniji vladar, a njegovi govori kraći i sočniji! Ali ništa nego sa svijeh strana tragovi božanstvenoga ništavila i odsjev neumrle praznine previšnjih moždana.

Dosadno, — dosadno! imati samo nebesa za nastavanje, koturati se lijeno od zvijezde do zvijezde, poigrati se po onoj kukavnoj kruglji zemaljskoj, na kojoj ne bijaše ni špilje, ni drveta, ni šume, ni gora, ni kolibe, ni palače, gdje ne bi bile te božje lijenčine pokazale ljudskome skotu, kako se baš na božiju vara, krade i ubija.

Samo jednom naumiše nešto novo, da se otresu gluhe sjete, u koju bješe zapala njihova nemoćna neumrlost.

Kano stado crnijeh bivola, kad se po ravnicama naganja i preskače, projuriše nebeskijem poljanama grdne oblačine Na njima razvaljeni sjedjahu grčki bogovi. Kud prolažahu, tmina pokrivaše zemlju. Dažd i vihor i grad i trijeskovi praćahu šetnju nebesnika. Na poharanijem oranicama buljaše seljak prama sjeveru, kamo nestajaše čopor bijesnijeh oblaka, proklinjući neman i onoga, ko je posla. Bogovi putovahu.

Htjedoše vidjeti nepoznate gorostasne gradove germanskoga Olimpa. Hermes ih bješe na to nagovorio. U brzome je letu nebeskoga krilatnika dočuo, da u maglo-

*) Ova se krasna pjesma našla u rukopisnoj ostavini pokojnoga hrvatskoga glazbotvorca Ferde Livadića, koji joj je napisao glazbu. Sva je prilika, da je romancu spjevao Preradović na molbu samoga glazbotvorca, kojega se sjeća u poznatoj pjesmi »Samoboru«. U rukopisu je nadpis pjesmi ovakav: »Ocvietaste ružice rumene . . ., romanca od P. Preradovića«. Pjesma je napisana ilirskim pravopisom, pa je očevidno, da ide u prvo doba pjesnikova stvaranja. Ovu mi je pjesmu poslao Livadićev unuk gospodin B. Vizner, te mu na dobroti zahvaljujem. *M. Š.*

vitoj daljini blista gorda Walhala, da po vazduhu jašu krilate junakinje Walküre, kćeri groznoga Wotana, a tamo dalje i dalje da se dižu srebrom okovani snježni dvorovi Odina, plamteća brda slavenskoga Peruna — — i svakojake priče, koje lukavi bogo pričaše na sijelu u Zeusovijem mramornijem trijemovima, kad bi umoran od puta stao da srče hladni nektar.

Jadni Hermese! spominjat ćeš se povratka svojih neumrlijeh suputnika, kad no onemogli, slomljeni, bijesni preletješe neizmjernost i padnuše poput jata ranjenijeh orlova na Olimpske vrleti. Morao si bježati i sakriti se tamo dolje u špiljama paklenoga gospodara, da te ne dosegnu krupni udarci Marsovijeh šaka, da ne čuješ gnjev, koji je gromorio iz usta svemožnika. Da, gnjev protiv tebe, jadniče, što si ih bio doveo do onoga legla barbara, do onijeh dvorova, u kojima je sve smrdjelo po zvjeradi i zgruhnutoj krvi, gdje su bogovi pleli kosu namazanu veprovom masti, gdje su božice muzle koze i ljubile šumske divljake, do te krvave Walhale, gdje piće bijaše tako gorko, a nebo tako tmasto. Prestrašeni, rastuženi ne htjedoše ni poviriti u mrazne Odinove špilje, a još manje doprijeti do Perunova neba, odakle već do njih odjekivaše strahovito urlikanje.

— Bogovi se slavenski tuku! — rekoše im vjetrovi i eto ih poput munje natrag na sunčanome, plavome Olimpu, gdje im se divna tjelesa kupaju u mirisavijem vodama. Kad nestade zadnje mrlje sjevernoga blata sa mramornijeh uda, htjedoše bogovi otpočinuti. Rastegnuti po grimiznijem ćilimima, dozvaše bjeloputne božice, da im štite slatki san mahanjem pomâ i tihom pjesmom uspavankom.

Grčka, domovina bogova, odahnu.

Dok su božanstva drijemala, njezino klasje dozrijevaše, — a helenske djevice — ostajahu djevice.

I san prodje i stara igra započe iznova.

Da zagute nijemu dosadu, koja im sklapaše vedje i rastvaraše usta, zamisliše boraviti na zemlji, ne bi li okusili ono jedino, što nijesu još poznavali: ljudske bolove. Grčka postade sijelom bogova.

To bješe doba, kad se neumrlost dotakla brežuljaka i hramova Helade bajne. Iza svakoga grma virilo božanstvo. Od onda se napučiše nebesa plemenom polubogova, te djece ljetnijeh šala Olimpskijeh stanovnika.

Ali ni to ne ušutka moru zlovolje, koja se zavila kao gusti oblak nad Zeusovijem carstvom.

Čemu uzaludnijeh briga i napora! Bogovi se ne maknuše više sa svojijeh visina i razvališe se unatraške, nijemi, shrvani pod trhom nezasitne svemogućnosti. I sanjahu dalje od same besposlice o bolu, koga ne okusiše.

Ko da oživi u tome mrtvilu umukle dvorove? Ko da povrati nebu posmjeh?

I sam Zeus počeo o tome razmišljati i govoriti s vjernom družicom Hebom.

S Hebom? . . . S tom mladjahnom, sitnom božicom, koju prezirahu sve ostale visoke gospodje nebeskoga dvora? Koje li čudo! Ta iz njezinih ruku točio se najsladji nektar, iz zafirne čaše, koju ona pružaše, pio je vladar neumrlijeh. — Poluboginja! — šaptahu posprdno svesilne vladarice, kad bi veseli smijeh dražesne čašonoše odjeknuo rajem poput doziva grlica.

Heba se smijala, jer ne bijaše još zaboravila na zemlju, odakle je bješe doveo gospodar. Još bi joj katkada zakucalo srce, onako na — ljudsku — i onda bi njezino oko zatreptilo bistrije od najljepše jutarnje zvijezde. Zato je svi milovahu, — osim božica, koje ne imadjahu srca.

Njihove grudi bijahu šuplje, — znak božanstva staroga kova.

— Kaži, djevojko, što im je! — reče jednom Zeus, kad muk nebesa bijaše gluši od noćne tišine Ta i on je već nekako šaputao.

— Što im je? — opetova Heba motreći lukavijem pogledom drijemajuće, pružene bogove. — Ništa i sve! Preveć mogu i preveć traže.

— A gdje su božice? zašto ne pjevaju? zašto ne igraju? — zapita Zeus razgledajući gnjevno prazne trijemove.

— He, he! — nasmija se božica, uprijevši drsko oko u Zeusove zjenice. — Dolje su. — — bodre junake, kad bogovi spavaju. — U ostalom, — nastavi hitrije i potiše Heba — što bi nam koristile. Ko ih već sluša? — Znaš li, bogo silni, koga bismo trebali da probudi one lijenčine? — šaptnu božica još tiše, naslonivši se na rame svesilnoga kao golubica na pročelje Partenona. — Tu se hoće božica silnija od svijeh, ljepša od svijeh, — božica sa vrlinama, krepostima i zloćama zemaljskijeh žena, — htjelo bi se. kako da ti pravo kažem — — nešto zamamno, prekrasno — — i opako, što bi slomilo zavist tvojijeh žena, što bi svladalo za uvijek premoć tvoje djece. — Tada ćeš nam ti, bogo naš, — vladati mirnije — — —

Ala čudnijeh, zavodljivijeh riječi. Zeus ih prisluškivaše, srkaše i posmjehivaše se. — Da, da — vladao bih mirnije, kad bi neko potajno prikovao prevlast bogova. Pak . . osveta! — oh! . . . . osvetiti im se za sve pomućene osnove, za sve domaće vike, razdore . . . Oh! Hebo! Hebo! . . . — otkuda ti, djevojko, mudrost? — prozbori napokon Zeus, gladeći zlatni pram nježnijeh zavojaka.

— Eh! — uzdahnu Heba sramežljivo — dvorim tebe, svemožni!

Zeus ne odvrati ništa, kao da se je duboko zamislio. Mrmljao je za sebe, ne nalazeći ono, što je tražio.

— Stvoriti? . . . što? . . . odakle? . . . šaptao predući prstima posjedjelu bradu.

— Pitaj ih, — šušnu Heba, — pak izaberi i sudi.

Zeus kimnu glavom, al ne iznsti ništa, već: — Eto noći! — i pokaza prstom na laganu crnu koprenu, kako se spuštaše sa visina zafirnoga svoda. Jedva osjetljivi dah lepršao tamnijem velom, rastvarajući ga u prozirnu, pepeljušastu maglu. I božica noći prolebdi pod tijem lebdećijem šatorom zastrta čela. Noćni, tamni, baršunasti leptiri

vukoše njena srebrna kolica, ovjenčana kitama žarka makova cvijeća. Zlatnom šipkom doticaše se tajinstvena putnica utrnulijeh zvijezda i nuto — — kresnuše nebesa kao livada posuta blistavom rosom. Noć juraše po neizmjernome obzorju, ostavljajući za sobom prašinu uzvitlanijeh plamtećijeh iskara.

Zeus i Heba umukoše. Slušahu u vječnoj tišini svemira šum titrajućijeh zvijezda.

Kad se zadnji pram noćnoga vela zaklopi pod obzorjem, a zadnja zvijezda zakopči pod nogama Olimpa o razapeti tamni šator, vladar nebesa krenu tromijem korakom, rekavši Hebi: Sjutra!

I sjutra, kad sunce zategnu žarki čador nad Zeusovijem prijestolom, zapita otac bogova i ljudi iznenada sakupljeni zbor besmrtnika:

— Što vam je, da ste mi tako sjetni i neveseli? Mori li vas što, a vi govorite? — uvrijedi li vas kogodj, a ja ću ga smrviti? — Moja desnica stvori svemir — može i vama stvarati želje. — Što ćete? — Muk nastade i začudjenje. Stari je progovorio neupitan!? — Oh! da niko ne propusti tu nečuvenu zgodu. Ele na dvor puste želje, da ih volja Svemogućnika pretvori u čin, u stvar, u djelo. Bogovi tako mislili, zamislili se i zadubli u dno svoje duše, tražeći barem jednu neispunjenu čežnju i — muk jednako trajaše. Zaludu! — — ni u glavi, ni u žilama, ni u duši — — ništa, pa ništa. Niti najsitnija mrvica želje, niti najslabiji drhtaj hlepnje — — ništa nego ono do očajnosti prazno preteško osjećanje neumrle sitosti. Zeus smiješio se ispod brka. Bučna družba nebesnika — ne! krotko stado jaganjaca onijemilo prvi put pred svojom silnom nemoći.

Ipak, gle . . . . . jedan jedini tamo u najzadnjem kutu Olimpa protrnuo i rastvorio grdna usta, kao da će krikom olakšati bol šutnje.

I kad Zeus, okruživši ponositijem pogledom presjajni dvor, opetova porugljivo:

— Dakle? . . . . ja nudjam sve! . . . govorite, braćo, što da vam dadem? —

On reče:

— Daj ljepotu!

Samo još za tren potraja muk medju bogovima, ali u jedan mah sve što bješe bogova sunuše na noge lagane i nasmijaše se, — — nasmijaše takovijem strahovitijem grohotom, da je svod svemira zazvečio u neizmjernosti kao gromovito srebrno zvono, o koje bi bio udario silni gvozdeni bat. Al onaj, koji bješe izustio čudnovatu riječ, ne mignu trepavicama. Hrepetanje bogova zahuji oko njega tutnjavom vihora, — ali on ostade nepomičan usred raja, u tmastom veličanstvu svoje grdobe.

Crn, čadjav, razgaljenijeh kosmatijeh prsi, pružene hrome nožurine, poštapio se na teški maljić, kao da je netom skovao Prometejeve verige. Hefaistos — čekaše, da smijeh bogova ishlapi.

U onoj zlatnoj svjetlosti Olimpa, usred blistave bjeline mramornijeh trijemova i snježne golotinje prekrasnijeh tjelesa, njegova crna prikaza postajaše još crnja, još nezgromnija. Rekao bi, doletio gavran na neoskrvnjenu čistoću netom zapaloga snijega.

— Evohê! evohê! — kliknuše bogovi u razuzdanome veselju iznenadjenja.

Božice bjehu se podigle laganijem letom do zlatnijeh trijemova poviše Zeusova prijestolja. Odatle gledahu dolje na božansku vrevu. Bogovi se smijahu, a one bjehu umukle i nešto ih stegnu u grlu. Junona imaše ledene ruke kao onoga dana, kad bješe otkrila prvu muževu nevjeru.

— Ti hoćeš ljepotu? — prozbori napokon Zeus kroz smijeh. — Zar je nema?

— Nema — odgovori muklo Hefaistos. — Stvorio si prilike našijeh pohlepa, nagone naše ćudi, oživio si kreposti za one, koji ih trebaju, — ali to su sve čestice *one*, koja će znati *sve* pohlepe, koja će imati *sve* nagone, koja će hiniti *sve* kreposti!

— Evohê! evohê! — prekinuše bogovi urlikom grdnoga govornika. Ah! . . . da, napokon sinu u glavi svesilnika plamenom bistrinom, da je u svemiru još bio prazan jedan žrtvenik, da na nebesima još ne bješe zasjala božica njihova uživanja.

Svi veličajni pojmovi stvaranja bjehu iz magle osjećanja prošli u lik iz puti i mramora, — samo *ona* nepojmljiva i svesilna, naslada bogova i čežnja umrlijeh, — *ljepota* bijaše tek ime, kojijem garavi bog ognja ošinu zadrijemala božanstva.

Zeus baci prodirni pogled na Hebu, koja je sijevajućijem očima motrila raspaljenu družbu, zatim reče:

— Ljepotu nosi svak u svojoj duši, — zato govorite, kakvu hoćete?

Šapat, šuštanje, žamor — — vika — — — graja.

— Veselu! . . . krotku! . . . vatrenu! . . . razbludnu! . . . — vikahu stotine muških grla.

— Veliku! . . . malu! . . . tanku! . . . plavokosu . . . sitnu! . . . bjeloputnu! . . . — vriskahu u jedan mah sve božice, mašući lepezama i suncobranima. Sve se zgrnu oko Zeusa, dizaše ruke, pružaše i penjaše se po zlatnome prijestolju, pa se hvatalo grimiznoga plašta, gladilo mu bradu, tiskalo i lepršalo. Heba, koja bijaše sa strane, ne mogaše vidjeti nepomičnu ogromnu glavu Zeusa, gdje se smiješi utisnut u nezgromnome klupku mramornijeh uda, opkoljen oblakom lebdećijeh zlatnijeh koprena i razmahanijeh golubljijeh krila.

Al i njemu bi dosta i ustade gorostasan, otresavši sa sebe neotesanu nebesku dječurliju.

— Neka bude ljepota, što svatko želi. Nebesa će ju stvoriti, a Grčka, domovina bogova, bit će joj kolijevkom. A sada raspršite se gusti oblaci, — iščeznite sjajni dvorovi. . . Eto svijeta! — Gledajte, neumrlici, — — izaberite mjesto, odakle da sine božanstvo našijeh želja. — — — — — — — — — — — — —

*

Lagano, lagano odmaknuše se biele magle. Mramor, zlato i dvorane sjajne otprhnuše prozirnijem dimom, koji se šuljaše kroz olimpske visočine, kao tamjan sa žrtvenika izmedju korintskijeh stupova.

Božansko sijelo ostade na golijem vrletima Olimpa. Zgrnuti oko vladara, posjedaše po obroncima svete gore i . . . pogledaše.

Tamo dolje u bezdnu rastegla se Grčka u raskoši proljetnoga dana.

Ne — niti raj ne bijaše tako divan kao ta zemlja, ovjenčana lovorikom i mrčom, posuta ružama i čeminom. — Helada se smiješila nebu, vazduhu i bogovima. Opojena zagrljajem proljeća, pružala im u klicanju užitka vas biser svojijeh bijelijeh gradova, svu nadzemnu slavu mramornijeh hramova, ravnijeh stanovima neumrlijeh, nudjala onijem nezasitnijem božanstvima smjelijem prkosom čempresove šume i srebrni pâs svojijeh rieka i rumen vinograda i čopore hatova i stada ovaca i mnoštvo djevica i junaka, tijeh zemskijeh božanstva.

— Gledajte, gledajte — klicaše im Helada prezirnom razuzdanosti u lice, — eto vam Dodone, eto vam Korinta i Atene i Mikene — i sviju skrovišta vašijeh napasti i vašijeh zabluda. Ja vam dadoh život, dadoh vam dim žrtvenika, krv svoje djece, — zbog mene same, čuj me ti, stari grješniče Zeuse, i koliko vas je prelijepijeh, neumrlijeh, možnijeh lijenčara, vi ste bogovi, jer vas ja posvetih, jer vas ja opjevah. Gledajte me, gledajte me, — — ja sam vaš raj. Dok ja živem, vi ste neumrli. Proljeće je tu! ruže i lovorika kite mi grudi, — izmedju čempresa guču mi golubice — nuder, sadjite božanstva, za svakoga od vas imam pjesmu, imam cvijeća, imam žrtava, — — evohê! evohê! — — —

Helada klicaše u vrućem treptaju sunca, a bogovi sjedjahu i gledahu muče. . . Čudna sjeta ušuljala im se u dušu, stisnula im usne, ukočila im zjenice. Nešto, ko bi rekao što, — kao zavist, kao klica tuge zagrebla ih ispod grla. Opojni miris Helenske zemlje, taj glas veselja, koji se put Olimpa dizaše, zvučio je sprdnjom njihove uzaludne moći, kao spomen ugasnutijeh, nekoč nedostižnijeh želja. Zaboravili, da traže mjesto, gdje će se na toj mirisavoj zemlji pomoliti kraljica ljepote, zaboravili i problijedili, uprijevši oko u daljinu, gdje se raskrililo more, modrije od zafirnoga svoda nebesa.

— Thalatta! . . . Thalatta! . . . šaptnu neko u tišini i tišina nastade još veća. Oh! taj zagrljaj raskošne Omirove zemlje s modrinom beskrajne pučine! Lijeni val rastegnuo se u bliskanju bisera, zlata, dragulja, koje sunce sipaše na šake, na pregršti na oblake. Za čas bi se zaustavilo ljuveno more nepomično, sjajno kao mjedeni štit, zablješteno pozdravom sunca, ali — — Grčka ga dozivaše. Otresavši sa sebe kišu zlaćanijeh kapalja, pohrli val u susret vrućemu dahu Helenske obale i gle — potamnio zelenilom paunova grioca u tome dozivu čeznuća. Što je bliže mirisavoj zemlji, to hrlije, neustrpljivije puže do nje — — eto na — zagrizao kamen njezinijeh hridina zlatnom pjenom, — polizao pijesak njene obale srkanjem neutažive želje — zaječao tiho, kao da mu je u tome strastvenome cjelovu sa zemljom bogova razbludna kušnja okvasila drhtave usne i slomila umorne ude.

Bogovi gledahu more i — mučahu — — —. Na podnožju svete gore pasle ovce, plandovali pastiri. Zastrti granama procvaloga šipka, buljahu u modru visinu, slušajući žamor vjetrića kroz lišće — — i mučahu. Nehotice baciše pogled i na vrleti Olimpa, koji se dizaše tamo u daljini i dopiraše gorostasan do biljurna neba. Pastiri rastvoriše zjenice — i zgrabiše frule, što ih bjehu bacili u travu.

Blistave kacige, grimizni plašti, snježne koprene, zlatni suncobrani božica i bogova kićahu jednako plave vrleti. — Gle! . . . i na Olimpu procvalo cvijeće! — rekoše čobani u čudu, zamišljeni, zasviraše u frulu, pa pastirska pjesma pozdravi neumrli vijenac procvale gore. Sitna drhtava pjesmica bješe doskora praćena kriještanjem cvrčka, zujanjem pčela, blejanjem jaganjaca, žuborom potoka, koji se smijucaše ispod mokra kamenja. Svi ti zvukovi zemlje miješahu se po zraku sa odisajem mrče i zgrijanoga lišća lovorike, dizahu se sa mirisom pelina i bijelijem ishlapljivanjem rose i penjahu se kao tamjan žrtvenika k dalekijem visinama, odakle bogovi ne bijahu drugo za ljude, nego cvjetni ures probudjene naravi.

Pozdrav sunčane zemlje dopre i do božanskoga sijela sa melopejom plavoga mora, sa kliktanjem vasione naravi. Bogovi se bijahu zagledali obmamljeni tom himnom vječnoga proljeća. Svesilnost njihova nestade u nijemome, iznenadnome, neutaživome čeznuću za nečim, što bi mogli zagrliti, smrviti, — obožavati, za nečim, što bi bilo tako veliko, tako zamamno, tako bajno, kao to jutro. kao to more, — — kao taj svemir svjetlosti i zvukova Glas naravi bijaše u taj čas i žudnja bogova. Od nedostižnijeh visina Olimpa do morskoga pijeska grčkijeh obala, sve dozivaše nešto tajna, nešto, za čim se more rastezaše razbludno i drhtavo, — — za čim bogovi tamo gore bjehu uzdrhtali — — i problijedili.

— Vaj! . . . ljepote! . . . šapnuše besmrtnici u tišini proljetnoga slavlja. Jedan šapat iz svijeh usta.

Zeus začu tu riječ i ustade. Još nikada ne bješe bog bogova tako veličanstven u grimiznom plamenu svojega plašta. Planina prodrhta pod stupajem svesilnika, koji, zaokupljen nekakovijem nutarnjijem snatrenjem, sadje do ruba, otkle se bezdan otvaraše. Nad okrunjenom glavom razmahnu se jato orlova razapetijeh krila, štiteći tamnom peruti mramorno čelo vladara od sunčanoga žara.

Sva božanstva zagledaše se u nj čudom i strahom.

Veliki bog ostade za čas nepomičan u svojoj ogromnosti, kao da mjeri dubinu bezdna izmedju neba i zemlje. Samo za tren prolebdi njegovijem licem sjena neodlučnosti ili sumnje, — ali okruživši jednijem pogledom

svemir, podignu svečano desnicu, u kojoj držaše zlatni pehar pun nektara i

— Tebi, svijete, — zagrmi Zeus, — varko i naslado bogova! Tebi, sinje more, bajnije od šatora moga, tebi, vječna *ljepoto* naravi. Iz ove čaše neka sine tajna moć, s koje čezne sve, što je stvoreno, sve što je neumrlo. *Ljepoto,* budi kano more. Tvoja slast neizmjerna, — tvoja ćud neutaživa, — tvoja moć neobuzdana! . . .

— — — — — — — — — — — —

I Zeus baci čašu u nedogled. Zlatni trag njezina leta presiječe vazduh od Olimpa do grčkoga mora, — i zvijezda potonu u hladni val.

Cijelo obzorje prodrhtnu. More bješe potamnjelo sve naokolo modrinom malakita, samo na jednom mjestu, gdje čaša bješe pala, uzavre zlatna pjena, zablista prašina bisera, — — val se rastvori kao cviet u zoru — i . . . iz dubine podignu se smjelijem kretom, posuta kapljama dragulja, slavodobitna golotinja smijuće se Aphrodite . . .

— — — — — — — — — — — —

I danica zatrepti na obzorju.

Ivo Vojnović.

Dosta.

(Odlomak iz zapisaka pokojnoga umjetnika.)

Napisao **I. S. Turgenjev**, preveo **A. Radić.**

I.

. . . . . .

II.

. . . . . .

III.

. . . . „Dosta“, govorah samome sebi silazeći, mećući nogu na nogu, s gorske strmine prema tihoj rječici, — „dosta“, govorah dalje, udišući smoleni miris borja, koji je u večernjoj svježini bio osobito jak i oštar. — „Dosta“, — rekoh jošte jedan put sjedavši na humak mahovinom obrasao nad samom rječicom i gledajući na njezine tamne i lijene valove, ponad kojih je debela trstika podizala svoje blijedo-zelene stabljike . . . . „Dosta!“ — Dosta sam se prometao, dosta mučio, vrijeme je, da se skučim, vrijeme je, da stisnem obadvjema rukama glavu, a srcu zapovjedim da miruje. Dosta sam se naužio slatke miline nejasnih no zanosnih čuvstava, dosta sam se nalijetao za svakim novim oblikom krasote, dosta se nalovio trepetâ njezinih tankih i silnih krila. — Sve sam saznao, — sve poćutio mnogo puta, . . . ne mogu više. — Što će mi to, što se večernje rumenilo sve to više širi, sve to rumenije razlijeva po nebu, kao da je usplamtilo nekakom strašću, koja me pobjedjuje? Što će mi to, što je dva koračaja od mene u tišini, milini i sjaju večernjem na rosnome dnu nepomična grma iznenada zapjevao slavulj tako bajnim zvucima, kao da prije njega nije bilo na svijetu slavuljâ, a on prvi da je zapjevao prvu pjesmu o prvoj ljubavi? Sve je to bilo, bilo, opetovalo se, opetuje se tisuću puta — i kad pomisliš, da će to tako dalje ići čitavu vječnost — kao po zapovijedi, po zakonu — bude ti, doista, dosadno! Da . . . dosadno!

IV.

Eh, ostario sam! Prije — i na pamet mi ne bi došle ovake misli — prije, u one srećne dane, kad sam ja plamtio kao večernje rumenilo i pjevao kao slavulj. — Moram da priznam: sve je potamnjelo oko mene, sav je život uveo. Svjetlo, koje podaje njegovim bojama i vrijednost i silu — to svjetlo, što izlazi čovjeku iz srca — ugaslo je u meni . . . . Ne, ono nije jošte ugaslo — no jedva tinja bez luči i topline. Opominjem se, jednoč u kasnoj noći, u Moskvi, pristupih k prozoru stare crkve i prislonih se k hrapavome staklu. Pod niskim svodovima bilo je tamno — zanemarena svjetiljka jedva je svjetlucala crvenim ognjićkom pred starinskom slikom — i teško si razabirao samo usne svetoga lika — stroge, pune bola; gusti mrak dizao se naokolo i, činilo se, hotio da uduši gluhom svojom težinom slabi tračak nepotrebnoga svjetla . . . . I u srcu je mome — sada upravo takovo svjetlo i taki mrak.

V.

I to ja pišem tebi — tebi, moja jedina i nezaboravna prijateljice, tebi, draga drugo, koju sam na uvijek ostavio, no koju ću ljubiti do groba . . — Jao! ti znaš, što nas je rastavilo. Nu ja ne ću da to spominjem. Ja sam te ostavio . . . . no ja sam i ovdje, u ovoj zabiti, u ovoj daljini, u ovom progonstvu — ja sam sav tvoj, ja sam kao i prije u tvojoj vlasti, kao i prije ćutim, kako si milo spustila svoje ruke na moju utrudjenu glavu! — Posljednji se put podižući iz nijeme mogile, u kojoj sada ležim, krotkim i razdraganim pogledom prolijećem svu prošlost . . . . Nema nade ni povratka, — no ni grčine u meni nema ni žalosti — i jasnije nego nebeska modrina, čišće nego prvi snijeg na gorskim visinama, stvaraju se preda mnom, kao likovi pokojnih bogova, prekrasne uspomene . . . . Ne gomilaju se, već dolaze i prolaze u tihoj povorci, kao oni zaogrnuti likovi atenskih bogova, kojima smo se — spominješ li se? — tako nasladjivali na starinskim basreliefima vatikanskim.

VI.

Malo čas spomenuo sam svjetlo, što izlazi iz srca čovjeku i obasjava sve, što ga okružuje . . . . Hoću da se porazgovorim s tobom o onom vremenu, kad je i u mome srcu gorjelo takovo blagotvorno svjetlo. — Slušaj, . . . a ja ću pomisliti, da ti sjediš preda mnom i gledaš me svojim milima, no u isti čas gotovo do strogosti pozornim očima. O, nezaboravne oči! Koga i kamo gledate sada? Ko prima u svoju dušu vaš pogled — onaj pogled, koji kao da istječe iz neznane dubine, nalik na ona tajinstvena vrela, svijetla i tamna kao i vi što ste, koja izviru na samome dnu uskih dolina, pod visokim pećinama? . . . Slušaj! —

VII.

Bješe pod kraj ožujka, pred Blagovijestima, skoro za tim, kako te prvi put ugledah — i ne znadjah jošte, što ćeš ti biti za mene, — već sam te nosio u srcu — muče i tajno. — Dogodilo se, te sam prelazio preko jedne izmedju glavnih rijeka Rusije. Led se jošte na njoj ne bijaše niti maknuo, — no nabubrio je nekako i potamnio. Snijeg se naokolo otapao — posvuda, no polagano; svuda se cijedila voda; u vlažnom zraku popuhnuo bi na časove tih vjetar. Jednolična mlječna boja oblijevala je nebo i zemlju; magle nije bilo — no i jasno nije bilo; nijedan se prijedmet nije posebice isticao u općenitoj bjelini; sve ti se činilo na blizu i nejasno. Ostavivši daleko iza sebe svoje saonice koracah brzo po riječinu ledu — i osim mukloga odjekivanja svojih koračaja nijesam čuo ništa. Ja hodah, ćuteći sa svih strana prve znakove proljeća . . . . i pomalo, povećavajući se svakim koračajem, svakim kretom dizaše se i rastijaše u meni nekaki radosni čudni nemir . . . . Taj me je nemir tako obuzeo, tako gonio — tako me spopadao, te sam se napokon sav u čudu ustavio i ogledao oko sebe, kao da sam hotio naći spoljašnji uzrok, koji me je toliko uzbudio . . . . Sve je bilo tiho, bijelo, saneno; no ja pogledah u vis; visoko u zraku prolijetahu u jatima ptice selice, koje su se evo povratile . . . „Proljeće! zdravo, proljeće!“ uskliknuh gromkim glasom; „zdravo da si, živote i ljubavi i sreće!“ — i u taj čas me slatko potrese neka sila, najedanput planu preda mnom, kao kaktusov cvijet, tvoje lice — planu i divno se zacrveni — bilo je prekrasno — i ja razumjeh, da ljubim tebe, tebe jedinu, da mi je cijelo biće puno tebe . . . .

VIII.

Ja mislim o tebi . . . i mnogo drugih uspomena, drugih slika ustaje preda mnom — i posvuda si ti, na svim putovima svoga života sastajem se s tobom. — Sad vidim staru rusku gradinu brdu na obronku, a obasjale su je posljednje zraka ljetnjega sunca. Iza srebrovitih topola proviruje daščani krov gospodskoga dvora, a nad bijelim dimnjakom uzvija se na tanko rumeni dim — vratašca se u ogradi istom ponešto otvoriše, kao da ih odrinuo ko bojažljivom rukom — i ja stojim, iščekujem, i gledam prema tim vratašcima, gledam pijesak, kojim su posuti puteljci — čudno mi je i milo, sve što vidim, čini mi se nekako neobično i novo, sve je obavito nekakom svijetlom, milom tajinstvenošću — i već mi se pričinja, da čujem, kako šušte koraci — i stojim, spreman i lak kao ptica, koja istom što je složila krila, već je spremna da opet poleti — i srce gori i trepeće veselim strahom pred blizom srećom, koja evo k meni hiti . ! . .

IX.

Sad vidim starinsku crkvu u dalekoj, prekrasnoj zemlji. Narod je u stisci popadao u redovima na koljena; svečanom grozom, nečim ozbiljnim i turobnim napunjuje te visoki, goli svod, ogromni, u visini razgranjeni stupovi. — Ti stojiš uza me, šutiš i ne osvrćeš se na me, kao da me i ne poznaješ; svaki prijegib tamne tvoje haljine visi nepomično, kao isklesan; nepomično leži pred tvojim nogama na šarenom kamenu od bojadisanih prozora odraženo svjetlo. — I gle, silno potresujući tamjanom zamagleni zrak, potresujući u nutrini i nas, razlegnu se kao teški val zvukovi orgulja — i ti poblijedje i uspravi se, — tvoj me pogled taknu, poleti više i podiže se k nebu — a meni se pričini, da samo besmrtna duša može tako i takovim očima da gleda . . . .

X.

Sad mi se javlja druga slika. — Ne pridušuje nas starinski hram jednostavnom svojom krasotom; niske stijene malene tihe sobice dijele nas od čitavoga svijeta. — Što kažem! mi smo sami, sami na čitavom svijetu; osim nas dvoga nema ništa živa; izvan ovih prijatnih stijena mrak je i smrt i praznina. Nije to vjetar, što zavija, nije to dažd, što se lije potocima: to jauče i stenje kaos; to plaču njegove slijepe oči. A kod nas je tiho i svijetlo i toplo i prijatno; nešto zabavno, nešto djetinjski nevino, kao da lepiri — nije l'tako? — oko nas prše; namjestismo se jedno uz drugo, naslonismo glave jedno na drugo i čitamo lijepu knjigu; ja ćutim, kako udara tanka žila na tvojoj nježnoj sljepočici, ja čujem, kako ti živiš; ti čuješ, kako ja živim, tvoj se smiješak porodi na licu prije meni nego tebi, ti bez riječi odgovaraš na moje nijemo pitanje, tvoje misli moje su misli — kao oba krila jedne ptice, što je potonula u nebesku modrinu — posljednje su pregrade pale — i tako se umirila, tako nas je pronikla naša ljubav, tako je bez traga nestalo svega, što bi nas rastavljalo, da već ne ćemo da izmijenimo riječ ili pogled . . . Samo da dišemo, da dišemo zajedno, da živimo zajedno, da budemo zajedno, . . . da što više i ne znamo toga, što smo zajedno, toga nam se hoće . . .

XI.

Ili napokon vidim pred sobom ono jasno, rujansko jutro kad sam s tobom šetao po zapuštenom vrtu uz

opustjeli dvorac, na obali velike rijeke, pod blagim svjetlom vedra neba. O, kako da iskažem ona čuvstva! — Rijeka teče u beskonačnu daljinu, nigdje žive duše, sve je mirno, raduješ se i žalost te nekaka uspokojava, plivaš u sreći, u nepoznatom si jednoličnom gradu, s visokoga drveća čuje se jesensko graktanje čavkâ — one mile riječi i smiješak, oni dugotrajni, mili, što do dna proniču, pogledi, i krasota, krasota u nama samima, oko nas, posvuda — to se ne da izreći. O klupice, na kojoj smo muče sjedjeli, oborivši od izobilja čuvstava glave — ne ću te zaboraviti do smrtnogatre nutka! — Kolike li miline, — oni rijetki prolaznici s kratkim pozdravom i dobrim licima, one velike tihe ladje, što su mimo nas plovile — (na jednoj je od njih — sjećaš li se? — stajalo kljuse i zamišljeno gledalo u vodu, što mu je ispod nosa izmicala) — dječji šapat sitnih uz obalu valova i sam lavež pasa iz daljine nad riječnom površinom, ista vika trbušasta podčasnika rumenim novacima, što su eno tamo širili lakte i kao ždralovi naprijed turali noge! . . . Mi smo oboje ćutjeli, da ništa ljepše od ovih trenutaka niti je bilo niti će biti za nas, — da je sve drugo . . . No zar se to može čemu da poredi! Dosta . . . dosta! . . . Jao i — dosta.

XII.

Posljednji sam se put podao ovim uspomenama i praštam se s njima za uvijek. — Tako i škrtac, napasavši svoje oko posljednji put gledajući svoje blago, svoje zlato, sjajno svoje skrovište — zasiplje ga crnom, hladnom zemljom; tako žižak u svjetiljci, kad ponestane ulja, planuvši posljednjim, žarkim plamenom, utrne u hladnom pepelu. Pogledalo zvijere posljednji put iz svoga loža na meku kao kadiva travicu, na sunašce, na plavetnu, milovidnu vodu — i zarilo se u samu dubinu, savilo se u klupko — i zaspalo. Da li će mu u snu triještiti pred očima i sunašce i travica i plavetna milovidna voda?

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

XIII.

Strogo i bez milosrdja vodi nas svakoga sudbina — i samo s početka, zabavljeni kojekakovim slučajnostima, tricama, samim sobom — ne osjećamo njezine nesmiljene ruke. — Dok se možeš varati, dok te nije stid lagati, — možeš živjeti i nije te stid nadati se. Istina — nepotpuna istina — o toj i govora nema — no dapače i ono malo, čemu se možemo dovinuti — zavezuje nam smjesta usta, sapinje ruke, dovodi nas do „ne“. — Tada jedno ostaje čovjeku, da se ne raspane u prah, da ne ugrezne u kalu zaboravivši samoga sebe . . . prezrevši samoga sebe: da se mirno odreče svega, da kaže: dosta! — prekrstivši na praznim grudima nepotrebne ruke, da sačuva posljednje i jedino, do čega se može da dovine, dostojanstvo, dostojanstvo svijesti svoga ništavila; onoga ništavila, koje nagoviješta Pascal, kad nazivlje čovjeka trskom, koja misli i kaže, da bi ona, ta trska, kad bi je vasioni svijet zgnječio — bila ipak viša od vasionoga svijeta, zato, jer bi ona znala, da je on gnječi — a on toga ne bi znao. Kukavna li dostojanstva! Jadne li utjehe! Nastojao ti koliko ti drago, da te pronikne, da joj povjeruješ — o ti, bio ko mu drago, jadni moj brate, — uvijek će ti zučati u ušima grozne pjesnikove riječi: „naš je život — sjena, što okolo luta; glumac, što se koči i razmeće jedva koji sat na pozornici — a zatim ga nestane bez glasa; priča, što je pripovijeda luda, miloglasna i žestoka — no ipak bez smisla“ (Macbeth, V. čin 5. prizor.). „Ja sam spomenuo stihove iz Macbetha i na pamet mi dodjoše one vještice, aveti i prikaze . . . Jao! nijesu prikaze, nijesu fantastičke, podzemne sile strašne; nije strašna „Hofmanština“, javljala se pod kojim mu drago oblikom . . . Strašno je to, što nema ničesa strašna, što je sama jezgra života majušna i od male vrijednosti i do ništavila plitka. Kad se o *tom* uvjeriš, kad okusiš *taj* pelin, nikaki ti med ne će biti sladak — i dapače, ona viša, ona najsladja sreća, sreća ljubavi, potpunoga zbliženja, vječne odanosti — dapače i ona gubi sav svoj čar, čitavo njezino dostojanstvo uništava upravo njezina majušnost, kratkotrajnost. Jer gledaj: čovjek je zavolio, usplamtio, počeo naklapati o vječnom blaženstvu, o besmrtnim nasladama — pak: gdje je to, kad je već i traga nestalo i samome onome crvu, koji je izjeo posljednji ostatak isušenoga njegova jezika. Tako, u kasnoj jeseni, za studena dana, kad je sve mrtvo i nijemo u mraznoj travi, na rubu gole šume — neka se samo pokaže sunce ispod magle, neka samo prijazno pogleda ohladnjelu zemlju, — u tren oka podići će se odasvuda mušice: igraju se na toplim njegovim lučama, motaju se, probijaju u vis i spuštaju dolje, viju se jedna oko druge . . . Sunce se sakrije — mušice padaju kao laka kiša — i eto ti kraja časovitome njihovu životu.

XIV.

— No zar nema velikih pomisli, velikih utješnih riječi: „narodnost, pravo, sloboda, čovječanstvo, umjetnost“? Da; te riječi postoje i mnogo ljudi njima i za njih živi. No ipak se meni čini, da se Shakespeare, kad bi se s nova rodio, ne bi imao rad šta da postidi svojim Hamletom, svojim Learom. Oštri njegov pogled ne bi imao da što novo otkrije u čovječjem životu: ista šarena i, ako se pravo uzme, jednostavna slika prostrla bi se pred njim u svojoj jadnoj jednoličnosti. Isto lakovjerje i ista žestina, ista potreba krvi, zlata, kala, iste svakidašnje naslade, isto besmisleno stradanje sve za . . . pa barem za iste one gluposti, koje je pred dvije tisuće godina izvrgao ruglu Aristofane, ista prosta méka, na koju se isto tako lako lovi mnogoglava zvijer — rulja ljudi, iste lukavštine vladâ, isto dragovoljno ropstvo, ista prirodna opravdanost

nepravde, — riječju, isto vjeveričino vrpoljenje u istom starom, dapače neponovljenom željezu . . . Shakespeare bi opet dao, da Lear ponovi onu svoju žestoku: „nema krivih“ — a to drugim riječima znači: „nema ni pravednih“ — i on bi takodjer kazao: dosta! i on bi se takodjer otkrenuo. — Izuzevši jedino ovo: možda bi prema mrkomu, tragičnomu samosilniku — Rikardu — ironički genij velikoga pjesnika nacrtao drugi, nama po vremenu bliži tip silnika, koji gotovo da vjeruje u svoju vrlinu i mirno spava noću ili se žali na preobilni objed u isto vrijeme, kad njegove na pô udavljene žrtve gledaju, da se barem tim utješe, što ga sebi pomišljaju, kako je, kao Rikard III., okružen utvarama ljudi, što ih je pogubio . . .

No čemu?

Čemu dokazivati — pak još k tomu biranim riječima, zaokruženim i glatkim slogom — čemu dokazivati mušicama, da su zbilja mušice?

XV.

No umjetnost? . . . ljepota? . . . Da, to su silne riječi; one su, dopuštam, silnije od drugih, koje sam prije spomenuo. Venera Milska stalnija je, dopuštam, od rimskoga prava ili principâ 89. godine. Prigovorit će mi se — (i koliko su se već puta čuli ti prigovori!) — da je i sama ljepota prijeporna, da o njoj Kitajac sasvim drugačije sudi nego Evropljanin. No ne smeta mene to, što je umjetnost prijeporna; što ona prolazi i opet prolazi, što ona truhli i postaje prah — to meni oduzimlje pouzdanje i vjeru. Umjetnost, dopuštam, može biti u odredjeni koji čas silnija i od same prirode, jer u prirodi nema ni simfonije Beethovenove, ni slike Rafaelove, ni pjesni Goetheove — i samo tupi pedanti ili neiskusni brbljavci mogu jošte naklapati o umjetnosti, koja se povodi za prirodom. No napokon konca prirodi se ne da uteći; ona ide polagano i prije ili poslije ona će uzeti svoje. Kako se stalno i besvjesno pokorava zakonima, ona ne poznaje umjetnosti, kao što ne poznaje slobode, kao što ne poznaje dobra; od vijeka se mičući, od vijeka prolazeći, ona ne trpi ništa besmrtno, ništa nepromijenjeno. . . Čovjek je njezino dijete; no ono, što je čovječje — umjetno — tomu je ona neprijateljica, upravo zato, što ono ne će da se mijenja, što hoće da bude besmrtno. Čovjek je dijete prirode; no ona je sveopća majka i njoj je sve jednako: sve što postoji u njezinu krilu, izniklo je samo na račun drugoga i mora u svoje vrijeme da ustupi mjesto drugomu — ona gradi, razarajući, i njoj je svejedno, što gradi i što razara — samo da se ne prekida život, samo da smrt ne gubi svojih prava. . . . a zato ona tako mirno pokriva pliješnju božanski kip Fidijina Jupitra, kao i prostu golet i daje, da kakigod moljac izjeda najdragocjenije redke Sofoklove. Ljudi joj, istina, pomažu u njezinu razornom poslu; no zar se nije ista elementarna sila prirode pokazala u buzdovanu varvarina, koji je bez brige zdrobio vedro čelo Apolonovo, u zvjerskoj vici, s kojom je u oganj bacao sliku Apelesovu? Kako da se mi, jadni ljudi, jadni umjetnici, složimo s tom gluhonijemom, slijepo rodjenom silom, koja dapače ne slavi svojih pobjeda, nego ide, ide naprijed, sve proždirući? Kako da odolimo tim teškim, nesmiljenim valovima, koji se bez kraja i prestanka dižu, kako napokon da povjerujemo u vrijednost i dostojanstvo prolaznih tih likova, što ih u tamnini, na dnu ponora, lijepimo iz praha i za čas?

XVI.

Da, tako je, . . . no samo je ono, što prolazi, lijepo, rekao je Schiller; i sama priroda u neprekidnoj igri svojih oblika, koji niču i iščezavaju, nije daleko od ljepote. Zar ona ne kiti upravo onu svoju djecu, kojoj je podala najkraći časoviti život — cvjetne latice, lepirova krila — tako milovidnim bojama, zar ih nije ona tako lijepo išarala? Ljepota ne treba da živi bez kraja, a da bude vječna, — dosta joj je jedan časak. Da, to je, recimo, pravedno — no samo ondje, gdje nema ličnosti, gdje nema čovjeka, gdje nema slobode i: poblijednjelo lepirovo krilo izniknut će iznova i iza tisuću godina kao krilo istoga onoga lepira; ovdje se strogo, pravilno i bez ikake ličnosti kreće nužda, . . . no čovjek se ne ponavlja kao lepir i djelo njegovih ruku, njegova umijeća, što je on slobodno stvorio, kad se jedanput razori — gine za uvijek . . . Njemu je jedinome dano da „stvara“, . . . no čudno je i strašno izreći: mi smo stvorci . . . za čas, kako je bio, kažu, kalif za čas. — U tom je naša prednost — i prokletstvo: svaki izmedju tih „stvoraca“ sam po sebi, upravo on, ne ko drugi, upravo ono ja, kao da je sazdan s odredbom, s naznakom; svaki s većom ili manjom nejasnoćom naslućuje, za što je naznačen, ćuti, da je rodjen za nešto više, vječno — i živi, mora da živi u času i za čas.*) Sjedi u kalu, dragane, i diži se k nebu! — Najveći su medju nama — upravo oni, koji dublje od svih drugih nose u svijesti ovo temeljno protuslovje; no ako je tome tako — pita se — jesu li na mjestu riječi: najveći, veliki?

XVII.

A što da kažemo o onima, kojima uza svu želju ne mogu da pristaju ova imena, dapače u tom značenju, koje im daje slabi čovječji jezik? — Što da kažemo o običnim, kojih je toliko, drugoga, trećega reda — radnicima — bili oni ko mu drago — državnici, naučnjaci, umjetnici — osobito umjetnici? Čim ćete ih skloniti, da se otresu nijeme svoje lijenosti, sumnje, koja ih muči,

*) Ko da se ovdje ne sjeti riječi Mefistofelovih, što ih kazuje Faustu:

»Er — (Gott) — findet sich in einem ew'gen Glanze,
»Uns hat er in die Finsterniss gebracht —
»Und eucht augt einzig Tag und Nacht«.

čim ćete ih opet privući na bojište, — ako im se samo uvukla u glavu misao o uništavilu svega čovječjega, svakoga rada, koji imade pred sobom višu zadaću od zasluživanja svakidašnjega hljeba! Kaki će vijenci zamamiti one — one, za koje već i lovor i trnje jednako ništa ne vrijedi? Zašto da se oni s nova stanu podvrgavati smijehu „hladne rulje“ ili „sudu glupaka“ — staroga glupaka, koji ne može da im oprosti, što su se odvratili od predjašnjih kumira, — mladoga glupaka, koji zahtijeva, da odmah zajedno s njim panu na koljena, legnu potrbuške pred novim, istom otkrivenim idolima? Zašto da podju opet u kramarnicu prividjenja, na to tržište, gdje prodavalac i kupac jednako vara jedan drugoga, gdje je sve tako šumno i bučno — i sve tako jadno i odrpano? Zašto da opet zateturaju u taj svijet, gdje se narodi, kao seoski dječačići na svečan dan, koprcaju u blatu za šaku pišljivih oraha, ili se čude, razvalivši usta, lipovim svecima, pozlaćenim zlatnom pjenom, u taj svijet, gdje živi samo ono, što nema prava na život, — i zaglušujući samoga sebe svojom vikom, svatko grčevito hiti i sam ne zna, kakoj cijelji? Ne . . . . ne . . . . Dosta . . . . dosta . . . . dosta.

XVIII.

. . . . The rest is silence . . . . . .

. . . . . .

Ivan Crnojević, posljednji gospodar Zete.

(1460—1490.)

U ono osudno doba, kad je turska sila za sultana Muhameda II. (1451 1481) poput strašna vihora redom obarala države balbanskih Slavena, bio je gospodar pitome Zete pjesmom i pričom slavljeni vojvoda *Ivan Crnojević.**) Već otac njegov Stjepan Crnojević, koga su Mletčani zvali Stjepanić (magnificus comes Stefaniza), težkom se je mukom branio od dušmana, koji ga pritisnuše sa dvie strane: od Mletčana i Turaka; pa se je održao jedino tako, da je stajao sad uz sultana Muhameda, sad uz mletačkoga lava. Još teže bijaše Ivanu, naročito nakon pada kraljevstva bosanskoga (1463).

Gospodar Ivan ipak nije očajavao. Na sjeveru njegove države vladaše tada u Hercegovini herceg Stipan Vukčić od roda Kosače, a na jugu odbijaše u gradu Kroji tursku silu slavni arbanaski junak Jure Kastriota (Skenderbeg). Ugledavši se u hrabroga Juru Kastriotu nije Ivan Crnojević u prvi mah mario ni za Mletčane ni za Turke, nego stolujući u svom stolnom gradu *Žabljaku* (na sjeveru Skadarskoga jezera) pregnu svom snagom, da obrani od svake sile otčevinu svoju. Zamisli pače, kako da baštinu svoju razširi do mora, i obnovi stare medje zetskoga vladanja. No pri tom sukobi se s lukavimi Mletčani, koji su još od g. 1396. vladali Skadrom i Drivastom, a poslije g. 1441. Barom, Budvom i čitavim primorjem od Kotora do ušća Bojane. Ne znamo, kako je gospodar Ivan ratovao s Mletčani, i da li mu se sreća nasmijala; ali već iza kratkog vremena okani se on smionih osnova svojih i stade raditi, da se s republikom izmiri. Dne 11 studenoga 1466. pisala je mletačka vlada svojim upraviteljem u južnoj Dalmaciji ovako: „Čuli smo, kako je Ivan Crnojević očitovao, da se želi vratiti u odanost i milost naše države. Poručujemo, da, premda nas je Ivan mnogostruko vriedjao, ipak smo spremni njemu oprostiti i primiti ga u milost svojega gospodstva, ako nam podpuno vrati sva sela i druga mjesta naša, koja smo prije njegova ustanka držali, a on se je za njimi pojagmio i nepravedno ih zauzeo. Ako dakle Ivan prihvati te pogodbe, to pristajemo, da s njim utanačite (mir) na način i uz uslove, koje je s nama imao velemožni nekad Stjepanić (Stefaniza), otac njegov.“

Ivan Crnojević izmirio se tako god. 1466. s Mletcima. Ne ima sumnje, da ga je na to najviše sklonila pogibao od Turaka, koji su se dnevice više približavali medjama njegove države. Kad je malo zatim umro i arbanaski junak Jure Kastriota (1468), još se je ljuće zabrinuo gospodar Ivan, te je kroz više godina mirovao, snujući jedino, kako bi se valjano mogao pripraviti, da u osudni čas suzbije tursku silu. Mimo to činio je i zadušbine. God. 1469. darova manastiru sv. Nikole na otoku Vranjini u Skadarskom jezeru (gdje no bijaše sielo metropolite zetskoga) selo Zabes; godine 1471. izdade opet u Žabljaku povelju, koja se i sad još čuva u manastiru Brčeli. Godine napokon 1472. obnovi on medje svoje države od Bara do Hercegovine, te sastavi o tom izpravu, koja je za zemljopis stare Zete veoma znamenita.

Uza to nastojaše Ivan svedjer, da se što tjesnije priljubi Mletcima. Jednako gledaše i mletačka vlada, da ga sasvim predobije, te imenova zato 24. veljače 1473. njega i sinove njegove mletačkimi plemići. U dotičnoj povelji čitamo ovo: „Pošto je velemožni i moćni gospodin Ivan Crnojević, gospodar u krajevih gornje Zete i naš vojvoda, vazda bio i sada jest prijatelj našega vladanja, dajemo na znanje svima i svakomu, da smo rečenoga gospodina Ivana Crnojevića s njegovimi sinovi i zakonitimi baštinici primili u broj plemića našega velikoga vieća“.

*) Andrić Alexander, Geschichte des Fürstenthums Montenegro, Wien 1853; — Milaković D., Istorija Crne Gore, u Zadru 1856; — Miklosich Fr., Die serbischen Dynasten Crnojević, Wien 1886.

Mletački plemić Ivan Crnojević radio je odsele u prilog mletačkoj obćini, misleći tako u slozi s tom republikom ne samo odoljeti silnomu caru Muhamedu, kojemu je od neko doba morao već i danak plaćati, nego možda vratiti svome žezlu i neke oblasti dolnje Zete, koje su još za otca njegova došle pod tursku vlast. U veljači 1474. javljaše Ivan Mletčanom, kako je turski car nakanio obnoviti grad Podgoricu na medji gornje i dolnje Zete (in medio Xente situm), da smjesti u nj kuće za pet tisuća Turaka; za tim da će podići drugo neko mjesto, po imenu Baleč, u sredini medju mletačkimi gradovi Skadrom i Drivastom. Zabrinuti Mletčani sklopiše na to s Ivanom savez za obranu i navalu, te mu obećaše, da će sve od Turaka otete oblasti zetske dati njemu na upravljanje, a on će im za njih plaćati godišnji danak od sedam stotina dukata, kako je to prije Turčinu davao.

I skrajnje bijaše doba, da se obje kršćanske vlasti slože za obranu. Turski naime sultan Muhamed II., otevši po smrti Skenderbegovoj Mletčanom Negroponte (1470), naumi i Arbanasku očistiti od Mletčana, koji su bili i neka mjesta Skenderbegova pritisnuli, pa ako mu to podje za rukom, svladati i malenu Zetu. U toj namjeri dakle odpravi on u travnju ili svibnju 1474. vojsku od 70.000 momaka, i pred njima rumelijskoga beglerbega Sulejman-pašu. Taj osvane u početku svibnja pred mletačkim Skadrom, na koji stade udarati. Premda je tri puta jurišao na njega, nije ga ipak mogao osvojiti, jer su Skadar branili junački mletački kapetan Antonije Loredan i zetski gospodar Ivan Crnojević. Napokon pošto razabra Sulejman paša, da je zalud izgubio preko 7000 svojih vojnika, ne brojeći u to ranjenike, u polovici kolovoza odstupi s vojskom i Skadar ostavi na miru. Sretnoj obrani Skadra najviše je doprinio upravo gospodar zetski Ivan, te su mu Mletčani još u lipnju 1474. poslali darove „za spas grada Kotora i pomoć Skadru“ (pro salute civitatis Catari et succursu Scutari).

Prva navala turska na mletački Skadar bijaše sretno odbijena Ali car Muhamed II. ne bijaše čovjek, koji bi sustao na pol puta. Godine 1478. povede on sam glavom tursku vojsku na Skadar i stade ga iznova podsjedati. Grad se opet junački branio, a mletački plemić i saveznik Ivan Crnojević neprestano na Turke napadao i hranu im otimao. To dodija turskome caru. On ostavi glavnu vojsku pred Skadrom, da ga bije, a sam s jednim odjelom udari prema sjeveru i provali u gornju Zetu, da kazni gospodara Ivana, kojega je smatrao nevjernim podanikom svojim**). Kako je car napredovao, nije poznato; ali je izvjestno, da je Muhamed tom prigodom oteo Ivanu njegovo stolno mjesto *Žabljak*, i po tom potisnuo njegovo vladanje od Skadarskoga jezera u Zetsku planinu***).

Skadar na Bojani odolio Turcima i god. 1478. No Mletčani, koji su i na drugim stranama ratovali s Turcima, iznemogoše na posljedku tako, da su poslali državnoga pisara Giovanna Darija u Carigrad, da izmoli mir. Dne 26. siečnja 1479. utanačen bi mir: mletačka signorija morade turskomu carstvu uz ino odstupiti gradove Skadar i Kroju, i platiti 150.000 dukata.

Nevoljno bijaše stanje zetskoga gospodara Ivana Crnojevića, odkad Turci zavladaše gradom Skadrom. No još ljući udarac zadesi ga, kad iste godine (1479) pade i Hercegovina za sinova hercega Stipana: Vlatka i Vladislava; treći sin hercegov, po imenu Stipan, poturči se, te postade kasnije velikim vezirom (Ahmet Hercegović) Tako opasa turska sila malenu Zetu sa tri strane i pregnu sada, da dokrajči slobodu njezinu.

Nekad, dok je još Zeta sva na okupu bila, bijaše jezgra njezina oko Skadarskoga jezera. Tamo stajahu (u dolnjoj i gornjoj Zeti) gradovi Skadar, Ribnica (Podgorica), Žabljak i drugi. Gora, što no se stere od Žabljaka na sjever sve do Kotora, zvaše se „Zetska planina“, a kasnije i „*Crna gora*“ (prvi put god. 1435.) poradi crnih klisurina i šumâ od crnogorice. Ali ta Zetska planina ili Crna gora ne bijaše napučena narodom, pošto je puk imao dosta zemlje u nizini i dolinah naokolo Skadarskoga jezera; jedino pastiri (vlasi) zalazili bi u tu Crnu goru, pa bi tamo imali svoje *katune* (Sennereien). No odkad je turska sila pritisnula pitomu okolicu Skadarskoga jezera, puk od straha pred Turcima grnuo u kršnu „Crnu goru“, i tako se katuni Crne gore napuniše zetskim „uskocima“. Kad je pak i stolno mjesto Ivanovo, grad Žabljak s kotarom dopanuo turskih ruku, ne preostade ni Ivanu Crnojeviću drugo, nego da se seli u krševitu Crnu goru, i da tamo ostatke svoga naroda kupi oko sebe. S njim se nadje u Crnoj gori i metropolita zetski, koji je nekad sjedio u manastiru sv Nikole na otoku Vranjini u Skadarskom jezeru, da tješi svoje vjerno stado u krajnjoj nevolji.

Dok se je tako nekad ponosita Zeta stegnula na kršnu Crnu goru, stvoriše Turci od osvojenih zemalja naokolo Skadarskoga jezera novu oblast, kojoj postade Skadar glavnim gradom. U Skadru stolovaše od g. 1479. turski sandžak, koji je svima silama radio, da pokori svojoj vlasti ostatak Zete — tužnu Crnu Goru. Ali za živa Ivana Crnojevića ne podje mu to za rukom. Ostavljen od Mletčana, koji su za volju svoje trgovine odsele mirovali s Turcima, on je sam sa svojim narodom nastavio borbu s Turcima, pa tako mu napokon podje za rukom, da je ipak nakon smrti Muhameda II. (3. svibnja 1481.) osvojio svoju stolicu Žabljak, okoristivši se smutnjami u turskom carstvu nakon smrti silnoga sultana.

Ali ne za dugo. Muhamedov sin Bajazit II. ne dade, da Zabljak ostane u kršćanskim rukama, te Turci uda-

**) Čini se, da se je gospodar Ivan u taj par ponio dvolično. Sanudo barem javlja: Drivasto et Alessio tolse Zuan Zernovich, albanese, per nome dil Turco, erano nostri . . . .

***) Dum bellicis Scodra machinis assidue et miserabiliter oppugnatur, Mahumetes, ne frustra cum tam numerosa legionum multitudine tempus terere videretur, *Joannem Cernoi Sabiaco* civitate privat. Bonfinii Rer. Hung. Dec. IV. lib. V. pag. 439.

riše na novo na nj. Gospodar Ivan tražio ponovo pomoć u nekadašnjih svojih saveznika, ali ti se ne makoše, pošto upravo 12. siečnja 1482. ugovoriše nov trgovački ugovor s novim carem. Kad tako Ivan vidi, da ga je sve ostavilo, a on sam nije jak obraniti Žabljaka, on ga ostavi, pošto ga je prije zapalio i razvalio. I opet se skloni u Crnu goru, i nastani se u malenom mjestu *Cetinju*, gdje je imao baštinu od davnine, i gdje se je već od nekoliko godina desio zetski metropolita Visarion s episkopom Vavilom. Čini se medjutim, da ni tamo nije našao mira ni zaklona. Bit će vjerojatno, da su slavodobitni Turci od Žabljaka provalili i u samu Crnu goru, pa prinudili gospodara Ivana, da bježi iz svoje djedovine.

Godine 1483. lutao Ivan Crnojević po tudjem svietu. Desio se kao bjegunac u Italiji, tražeći pomoći u italske gospode. Tako se našao i blizu grada Jakina, gdje no pohodi glasoviti hram majke Božje *u Loretu*. Tamo se baci nice pred sliku majke Božje i zavjetuje se, da će njoj u slavu podići hram, ako mu bude milostiva, da se uzmogne vratiti „u zemlju otačastva“ svoga. I majka Božja mu se smilovala, te mu još god. 1483. podje za rukom, da se povrati u svoju domovinu, u Crnu goru. Prva mu briga sada bijaše, da ovrši sveti zavjet svoj, pa stade u Cetinju graditi hram i manastir u slavu majke Božje. Dovršivši hram i manastir obilato ga nadari zemljami i dohodci, davši mu pol vinograda na Dobrom, vodenicu u Obodu, Strutare, zatim *„planinu našu baštinsku Lovćen“*, dohodke od gornjega polja na Cetinju, vodenicu gornju na Vrelima, stup zemlje na Jablanu, i drugo. O svemu tomu izdade dne 4 siećnja 1485. na *Rêci* povelju, u kojoj opisuje svoje lutanje po Italiji ovako: „Têmže i az grêhmi smereni i nedostojni rab Hristu narešći se, Ivan Crnojević, popušćeniem božiem zaradi sgrêšenij mojih izьgnanu mi bivšu ot mojego otьčastvija izmaelьtskim carem sultan Mehemedom, iže mnoga carstvija prije i mnogije care pobêdi, i niktože emu suprotiviti se vzmože, i prišodšu mi v strani Italije obrêtoh prêčudni hram prêčistije vladičice naše bogorodice bliz grada glagolêmago Jakina, glagolêmi de Lorita, i v njem vidêh nerukotvoreni obraz prêslavnije matere boga našego, jaže mnoga čjudesa i znamenija stvaraet, eže i očima našima vidêhom; i padoh nice na zemlju prêd toe strašnim obrazom, i pomolih se onoje milosrdiju, i obêti moje svesrčno vzdah toje blagoutrobiju: ašće omilosrdit se na mene nedostojnago raba svojego, vьzvratit me v zemlju otьčastvija mojego, da potšću se crkov sьtvoriti v čьstnoje ime nje. Têmže po svojem človêkoljubiju milostiva mi bist mati tvorca mojego, i prošenije moje izplni, i jaz potšćah se vsedušne i vsesrdьčne obêti moje izplniti, jelikože mi bist vьzmožno. I sьzdah hram na mêstê glagolêmêm Cêtinê v slavu i v hvalu toje gospožde matere božije v ime roždьstva jeje i *monastir* pri njej stvorih v upokojenie mnihom, *eže i mitropolija zetska narekohom*, ašće budet ugodno milostivêj gospoždi.“

God. 1485. dakle bijaše manastir i hram u slavu rodjenja majke Božje gotov. U manastiru boravit će ne samo kaludjeri (mnihi), nego će tu biti takodjer i stolica metropolite zetskoga Visariona, pa će tako Cetinje biti duhovno središte ostataka zetskih ili nove Crne Gore. Hram i manastir bili su maleni, ali liepi. Još god. 1614. piše o njima Kotoranin Marijan Bolica u svom opisu sandžakata Skadarskoga: „Presvietli gospodin knez Ivan Crnojević sazidao je na Cetinju manastir, istina malen ali vrlo krasan (un picciol si ma belissimo monasterio), za kaludjere sv. Vasilija obreda srbskoga (di rito serviano), u kojem stoji episkop sa 25 kaludjera i 40 drugih . . . .“

Osnutkom manastira na Cetinju postade to dosele skroz neznatno mjesto duhovnim središtem čitave Crne Gore. Već u pri mah nastaniše se u njem metropolita zetski Visarion i biskup Vavil. No gospodar Ivan htjede, da težko pristupačno Cetinje bude stolicom i svjetskoga vladanja, pa zato sagradi i sebi dvore, u kojima će sedjeti on i njegovi nasljednici. Ohrabrivši i opasavši se novom snagom nakon povratka iz Italije nastojaše odsele Ivan Crnojević, da preostalu zemlju za sva vremena osigura od sile turske. Utvrdi zato sve klance i prielaze, te podiže prema turskoj strani više tvrdjica i gradova, da tako zakrči Turkom put u svoju zemlju. Naročito se ističe, da je na rieci Obodu (danas Crnojevića rieka) sagradio grad *Obod*, zatim na strmom briegu *Sokolu* grad istoga imena, kojega se podor zove i danas još Ivanov grad. Kaže se, da je takodjer u Mletcima s dozvolom tamošnje vlade sagradio palaču i hram sv. Gjurgja, u kojem se još i danas mole pravoslavni žitelji mletačke obćine.

Nastojanje gospodara svoga pomagaše i hrabri puk u Crnoj Gori. Videći Crnogorci veliku revnost svoga gospodara, koji je gotov i svoj život za žrtvu prinieti, a da sačuva slobodu svoje zemlje, svi se jednodušno zavjeriše, da će biti vjerni svome gospodaru i do posljednje kapi krvi braniti svoju domovinu. Uza to postaviše medju sobom ovaj zakon: „da ni jedan Crnogorac u vrieme rata s Turčinom ne smije bez naredbe svoga starijega ostaviti svoje mjesto i pobjeći; tko bi to učinio, da nema časti ni poštenja nigda medju čestitom braćom i družinom, nego da mu se dade žensko odielo i preslica, pa da ga žene tjeraju kao strašljivca i bratskoga izdajnika.“

Godine 1490. umrie Ivan Crnojević, posljednji gospodar Zete, a prvi gospodar Crne Gore. Sahraniše ga na Cetinju u crkvi, koju bijaše sam sagradio. „Njegova djela — piše Andrić, — nije proslavilo nikakovo remekdjelo Thorwaldsenovo, ni Rafajelov nedostiživ kist“, no zato se spominje njega i danas još harni puk crnogorski u pričama i pjesmama. Zovu ga *Iv n-begom*, a njegove zemlje, što ih je darovao manastiru Cetinju, *„starevina Ivanbegovina“*. Pod vrhom gore Lovćena a na brdima Majstori nalaze se izvori *Ivanova korita*, kojima se pri-

daje ljekovita moć. Rieku Obod, što no utječe u Skadarsko jezero (blato), prozvao je narod *Crnojevića riekom*, a podor grada Sokola zove se danas *Ivan-grad*. Sve su to uspomene na prvoga gospodara Crne Gore.

* * *

Ivan Crnojević ostavio je za sobom tri sina: Gjorgja, Stjepana i Maksima, i kćer Antoniju. Sin Maksim poturči se, prozove se Skenderbegom, te postade turskim sandžakom u onom dielu stare Zete, koji su Turci osvojili. On se je još god. 1523. ponosito pisao: „gospodar Skenderbeg Crnojević, sandžak crnogorski i primorski i svoj dioklitijanskoj zemlji gospodin". U slobodnoj Crnoj Gori nasliedi gospodara Ivana najstariji sin Gjorgje. On bi god. 1496. protjeran, te ga nasliedi mladji brat Stjepan. Stjepan vladaše do god. 1516. S njim nestade Crnojevića u slobodnoj Crnoj Gori.

V. Klaić.

Grigorij Petrović Danilevskij.

Rusku je liepu knjigu zadesio opet velik udarac. Dne 6/18. prosinca umro je u Petrogradu G. P. Danilevskij, čuveni ruski romanopisac, koji je poznat i našim čitateljima. Budi mu i u našem listu spomen!

Danilevskij se rodi na 14/26. aprila 1829. godine u selu Danilovki harkovske gubernije. Roda je plemenita, a roditelji bijahu mu veoma obrazovani. Njihova je ljubav k ruskoj knjizi i glazbi za rana blagotvorno djelovala na mladoga i darovitog Grigorija. Daljnju naobrazbu steče najprije u Moskvi u plemićkom odgojilištu, onda u Petrogradu na sveučilištu, gdje je učio prava i svršio nauke g. 1850. sa čašću kandidata kameralnoga odjela pravoslovnoga fakulteta.

Već kao djak na sveučilištu bavio se Danilevskij knjigom. Za svoju radnju o Puškinu i Krilovu bješe odlikovan srebrnom medaljom. Prvienci njegove književne radnje idu čak u god. 1847., kad je kao 18-godišnji mladić priobćio u časopisu za mladež „Звѣздочка" članak „Пещера тигровъ" i pjesmu „Брату". Zatim je objelodanio cielu povorku prievoda iz Mickiewicza, Shakespearea, Byrona, Schillera itd., nadalje mnogo ukrajinskih priča, pripoviedaka, kritičkih ocjena iz maloruske literature.

Franjo Bulić.

No upravo živo i revno poče Danilevskij raditi na književnom polju, kad je god. 1850. stupio u ministarstvo narodne prosvjete u Petrogradu. Poslaše ga, da proputuje Finsku, južnu Rusiju i Krim. U maloj je Rusiji proučio arkive samostanske. Godine 1856. bješe poslan po admiralu velikom knezu Konstantinu Nikolaeviću zajedno s Ostrovskim, Potjehinom, Pisemskim, Maksimovom, Mihajlovom i Čužbinskim na jugoiztok velike carevine, da prouči i opiše obale donske i azovskoga mora. Obilazeći ovako Rusiju sa sjevera na jug i iztok i proučavajući narod i zemlju, tako se Danilevskij zaljubi u prirodu i puk, da su mu stiene činovničke pisane postale pretiesne, pak se god. 1857. zahvali na javnoj službi i ode na svoje imanje, u seosku tišinu, da bude bliže puku i omiljeloj rodnoj stepi. Kroz 12 godina živio je Danilevskij u svom rodnom mjestu, a odavle je dva puta proputovao predjele Volge, Dona, Dnjepra, posjetio Podolje, Volin, Bielu Rusku i Poljsku, da skuplja gradju za svoje buduće književne radnje. Radi iste svrhe odazva se godine 1863. pozivu ministra narodne prosvjete A. V. Golovnina, da pregleda pučke škole kavkaske gubernije. A tako je i primio rado izbor zastupnika „zemstva" i „mirovoga" sudije, da bude u neprekinutom dodiru s narodom. Ovako se obično

Zima u šumi.
Za »Vienac« narisao *V. Anderle.*

pripravljaju bolji ruski beletriste za svoje književno zvanje.

Ovo razdoblje od dvanaest godina, koje je Danilevskij sproveo na imanju, bijaše osobito plodonosno u njegovu životu. On je u tom razdoblju koje svršio koje zamislio svoje bolje beletrističke radnje, kojima je naglo stekao ime i odlično mjesto u redu prvaka ruske liepe knjige. Već su se rado čitali njegovi proizvodi godina 50-tih, što ih je pod pseudonimom „Skavronskij“ priobćio u velikim zbornicima: Otečestv. zapiscima, Sovremenniku, Epohi, Vremenu, Ruskom viestniku. Od ovih je radnja osobitu pažnju obudila pripoviedka „Село Сорокопановка“ (Современникъ 1859), u kojoj ima prekrasnih opisa prirode i duboko poznavanje narodnoga života.

Nu sve to bijaše početak, prvi sjajni pokus darovitoga umjetnika. Prve velike radnje, koje su odmah u cieloj Rusiji stekle hvalu i priznanje, a Danilevskoga uzniele na visinu medju pisce prvoga reda, bijahu njegova dva romana: „Бѣглые въ Новороссіи“ i „Бѣглые воротились“. U tim se romanima Danilevskij pokazao pristalicom škole beletrista-narodnjaka, koja se u Rusiji pomolila u 60-tim godinama, a išla je za tim, da život ruskoga naroda u liepoj knjizi naslika i prikaže. Pisci te škole proučavahu ćud ruskoga puka iz njegovih tvorevina, a svoje su književne radnje začinjali živim opisom ruske zemlje i liepim pučkim jezikom.

Čim su ova dva velika romana Danilevskomu proniela ime i slavu, stadoše tražiti i čitati i njegove manje pripoviedke, kao što: Бѣглый Лаврушка заграницей, Среничка, Старосвѣтскій маляръ, Розы нашего околодка, Чумаки, Екатерина великая на Днѣпрѣ, Дѣвочка, Разказъ прабабушки, Лейдъ-Кампанецъ, Послѣдние Запорожцы.

God. 1869. dogodio se u javnom životu Danilevskoga nenadan preokret; postao na ime pomoćnikom urednoga „Правительственнаго Вѣстника“, a god. 1881. preuze glavno uredničtvo. Nu to ga nije smetalo u književnoj radnji. Posljednjih deset godina rasla mu slava, odkad se posvema dao na polje historičkoga romana. To je i bilo njegovo pravo zvane. Njegovi romani ove vrsti: Мировичь, На Индію при Петрѣ, Княжна Тараканова, Потемкинъ на Дунаю, Сожженная Москва, Черный годъ, čim se pojaviše, smatrani su znamenitim djelima liepe ruske literature. Odmah su postali duševnom svojinom cieloga ruskoga naroda, a prelazili su u prievodima i preko ruskih granica. U tim je radnjama Danilevskij povjestnik-pripovjedač; nitko se kao što on ne drži tako vjerno historije. Lica i dogadjaji crpeni su ponajviše iz arkiva. Historijskoj gradji podaje pisac živ kolorit onoga doba. U romanima „Mirovič“ i „Knjažna Tarakanova“ pripoviedaju se dvorski prevrati pod Jelisavom i Katarinom II.; u romanu „Sožžennaja Moskva“ Napoleonova provala u Rusiju.

U posljednje se vrieme Danilevskij bavio novim historijskim romanom iz života carevića Alekseja Petrovića, za koji je bio prikupio mnogo arhivalne gradje. Nu na žalost zahvati ga smrt u toj osnovi. Preminu prerano, ne svršivši sve, što je bio i zamislio, na što ga je darovitost uma njegova osposobila. Nu i te radnje pribaviše mu veliku slavu i odlično mjesto medju ruskim piscima našega doba, kojima se Rusija s pravom ponosi. Danilevskij može kazati s pjesnikom: „Нѣтъ, весь я не умру, душа въ завѣтныхъ звукахъ меня переживетъ“.

—*a*—

Pabirci po historiji književnosti hrvatske.

I. Posveta Palmotićeve Kristijade.

U 16. broju „Vienca“ od prošle godine bi javljeno, da sam našao u Dubrovniku rukopis Palmotićeve Kristijade, koji je osobito znamenit po tome, što ima u njemu posveta Kristini, kraljici švedskoj. Za tu posvetu doznajemo prvom od M. Lucijanovića.*) Je li M. Lucijanović poznavao rukopis, iz kojega priopćujem posvetu, ili je našao u drugome rukopisu, ili je samo po čuvenju znao za nju?

Rukopis, u kome sam ja našao posvetu, čuva se u knjižnici c. kr. gimnazije u Dubrovniku medju knjigama starije knjižnice pod br. 189; vezan je u kožu, a pisan na 438 lista u osmini. Kako ću na drugome mjestu pokazati, rukopis je stariji od izdanja rimskoga g. 1670. Na prvome listu ima iznutra ovaj zapis: *Ovoie Libro Vechie Bena di Bona*, pa onda mladjom rukom: *Hieronymi Vidae Christiados. Vita Jesu Christi.* Na listu 2a i 2b ima posveta, koja (u prijepisu prema akademičkome izdanju Palmotićevih djela) glasi ovako:

O Kristina, ke svud pjeva
primjena se nebu vjera,
vječna časti svijeh kraljeva,
nova zvijezdo od sjevera,
Isukrstu, božjem sinu 5
ti po imenu srećno slična,
nad kraljevsku veličinu
kijem si svuda slavna i dična,
zraku imena svijetla tvoga
da odgovore svjetla dila, 10
kraljevstva si sjevernoga

*) U djelu: Storia della letteratura Slava. Volume I. Spalato 1880. na str. 113: Il Palmotić era intenzionato di dedicare la Cristiade a Cristina, regina di Svezia: esiste ancora inedita una poesia colla quale egli le dedicava il poema; a poi non si sa ben il motivo, mutò di proposito, e la Cristiade vedeva la luce appena nel 1680 a Roma . . . . .

silnu krunu pogrdila,
a to er, videć da u sjeveru,
u komu si porodjena,
kroz neugodnu poluvjeru 15
gospoduje noć pakļena,
voljela si sama sebi
bez kraļevstva bit kraļica,
neg visokom kraļu od nebi
kraļujući nevjernica. 20
List 2 b. Namjesnika tim božjega,
cijeć podane s neba oblasti
vrh svijeh ļudi najvišega
nebo i zemļa koga časti,
s poklonom si srca verna 25
prid čestite noge pala
i gospostva tva sjeverna
i raskoš ńih puštala,
ter s pogrdom plemenitom
izgled dala vjekoviti, 30
da je taština vladat svitom
a protivna bogu biti.
S hrabrenosti tač velike,
s ke dostojna — poprav rijeti —
u najslađe da jezike 35
klikuju se tvoji uresi,
ja poklańam na čas tvoju
slovinske ove moje pjesni,
Isukrstov koje poju
čudni život i uresni. 40
Tijem, kraļevska djevojčice,
na dar moje trude primi
i gosposko tvoje lice
vedro i blago svrni k ńimi.

Da bi se bolje razumjela posveta, evo nekoliko bilježaka o kraljici Kristini.

Kristini, drugoj kćeri Gustava Adolfa († 1632), ne bješe na puno ni sedam godina, kad se u početku god. 1633. zakraljila na prijesto švedski. Na svršetku g. 1644. uze sama vladati. Doba njezina vladanja znamenita je osobito u kulturnome životu naroda švedskoga: kako je i sama bila veoma obrazovana i prosvijetljena, skupljala je „sjeverna Minerva“ na svome dvoru najumnije ljude onoga vremena i na svaku ruku promicala znanosti i umjetnosti u svojoj državi. Dosadivši joj državni poslovi, preda g. 1654. rodjaku svome i nesudjeniku Karlu Gustavu prijesto, ostavi državu i zaputi se u Nizozemsku, i ondje se u Bruselu na sami badnjak odreče protestanstva i prijedje tajno u zakon rimski, a 3. studenoga 1655. ispovjedi javno u Innsbrucku ispovijest crkve katoličke. Iz Innsbrucka pohiti na poziv papin u Rim, gdje ju je krizmao sam papa Aleksandar VII. a ona njemu u čast nazove se krizmanim imenom Aleksandra. Odsele unaprijed najvoljela je boraviti u Rimu, gdje je god. 1680. otvorila u svojoj palači akademiju (Academia reale) za političke i književne razgovore; medju članovima te akademije nalazimo i Hrvata, Dubrovčanina Stjepana Gradića,**) koji nam je g 1670. opisao život i književni rad Palmotića, pjesnika Kristijade. U potonje vrijeme živjela je Kristina samo u Rimu kao vazda: na djevojačku, slobodna, nevezana nikakovim vezama porodičnoga života, a umrla je 19. travnja 1689.

Kad se pronesao glas, da je Kristina prigrlila zakon rimski, sav se katolički svijet razlijegao od radosti, a sa svih je strana obasuli slavom i hvalom. A nije ni čudo: vladarica kraljevstva, koje je prvo izmedju sviju bilo procijedjeno lutorstvom u čitavom svojem ustavnom životu; kći Gustava Adolfa, koji je na razbojištu kod Lützena g. 1632. položio život svoj za protestanstvo; umnica, koju slave najbistrije glave, da je sve vidjela, sve pročitala, sve naučila — ostavlja eto vjeru oca svoga, prikazuje Bogorodici u Loretu kraljevski svoj vijenac i pada na koljena pred namjesnikom božjim. papom rimskim!

Iz toga je uzroka i naš pjesnik posvetio (valja da g. 1656.) *novoj zvijezdi od sjevera, kraljevskoj djevojčici* svoje *slovinske pjesni, Isukrstov koje poju čudni život i uresni.*

Pjesnik je umro g. 1657. a njegovu Kristijadu izdao mu u Rimu g. 1670. brat Gjorgje.

Zašto nema u izdanju Gjorgjevu te posvete? Ko bi znao! Ja se ne mogu nikako domisliti uzroku, koji bi bio iole priličan, zašto ne bi htjeli izdavaoci Kristijade, Gjorgje Palmotić i Stjepan Gradić, ispuniti želje pjesniku te posvetiti, ne izdanje nego pjesmu samu, Kristini. Može biti da su oni htjeli, ali nije htjela kraljica, a to bi moglo biti. Zanimljivo je svakako znati da ustanova 11. Kristinine akademije (kojoj je bio član, kao što spomenuh, i Stjepan Gradić) izrijekom zabranjuje članovima, da ne smiju ni na kakav način hvaliti i slaviti kraljice.

I. B.

**) Ranke, Die Römischen Päpste (6. izd.) III. 67.

K slikam.

Franjo Bulić. Danas se list naš kiti likom glasita rodoljuba i uzorita Hrvata, koji je daleko poznat sa svojih umnih vrlina, čistoga poštenja i savjestnog vršenja dužnosti. Franjo Bulić, ravnatelj spljetske gimnazije, živi je primjer, koliko vriedi učena glava, kad ju resi poštena duša i plemenito srce. Rodio se god. 1846. ne daleko od starog Solina u malenom i veoma ubavom seocu Vranjicu, koje se poradi svoga dražestnog položaja na moru zove »malom Venecijom«. Netom diete na pamet stalo, poče pokazivati živu ljubav prema knjizi i crkvi. Roditelji ga poslaše u omiško sjemenište, odakle priedje kasnije u spljetsku gimnaziju. Iza kako tu dovrši s dobrim uspjehom nauke,

podje u zadarsko sjemenište, gdje je bio nakon četiri godine zaredjen u svećenike. Živa ga želja stezaše za višim naucima, pa nije imao mira dok mu ne izpuniše želje i ne poslaše u Beč, da uči filologiju. Čim je svršio nauke g. 1873., imenovaše ga učiteljem u spljetskoj gimnaziji, a godinu dana kasnije profesorom klasičnih jezika u dubrovačkoj gimnaziji. Nije čudo, što je mladoga filologa, koji je rodjen u blizini starinskoga i slavnoga rimskog grada Solina, srce sve to više navraćalo na arheologiju. S toga odluči poći u Beč, da se u toj struci bolje usavrši. Za godinu se dana vrati u domovinu i postade kotarskim nadzornikom pučkih škola u okružju zadarskom. U tom je zvanju pokazao liepih pedagožkih sposobnosti i revno nastojao, da uredi i podigne školstvo. Uz pokrajinskog nadzornika Šolara mnogo se trudio, da se pohrvati velika gimnazija u Spljetu. To se u istinu postiglo uz pripomoć narodnih zastupnika u Beču, a malo kasnije, g. 1883., postade Bulić ravnateljem pohrvaćene gimnazije u Spljetu, gdje još i danas uzorno vrši ovo plemenito zvanje.

Iza smrti nezaboravnoga otačbenika Mihovila Pavlinovića izabraše ga po izričnoj želji velikoga pokojnika zastupnikom narodnim za pokrajinski sabor i vieće carevinsko, gdje je postojano branio prava otačbine svoje. No doskora razabra, da ga politički život odvodi od glavnoga zanimanja oko škole i nauke, odreče se zastupstva i posveti sve sile svoje uzvišenomu zvanju, da naučnim radom i uzgajanjem mladih duša pribavi domovini svojoj ono, što nije javnim radom mogao postići u nezgodnim političkim prilikama.

Bulić je književnim radnjama mnogo privriedio narodu svomu. Njegovo učeno pero dobro je poznato našemu čitalačkomu svietu. Za razna školska izvješća napisao je više razpravica o latinskoj literaturi i arheologiji. God. 1881 izdao je studiju o »Bazilici sv. Klimenta u Rimu«, malo kasnije razpravu o »Ivanu Ravenjaninu i Lovri Dalmatincu«. No veći dio rada Bulićeva tiče se starina. On je ravnatelj muzeja i urednik lista »Bulletino«, u kojem iznosi na vidjelo epigrafiju Solinskih izkopina. U Solinu odkriva neumornim trudom starinske spomenike i već je ondje uredio tlo stare kršćanske bazilike, o kojoj sprema oveću studiju. Izdao je razprave o »sv. Donatu« i »Colonia Martia Julia Solona«. Uz bečkog učenjaka Hausera mnogo se starao oko popravka znamenitog zvonika na crkvi sv. Dujma u Spljetu. Njemu treba da zahvalimo, što su iztražene izkopine u Kninskoj okolini iz dobe domaće vladavine hrvatskih kraljeva. Kako je poznato, naša je akademija izdala prvi dio njegove knjige »Hrvatski spomenici«, koju je radnju dr. Rački u »Viencu« u velike pohvalio. Doznajemo, da Bulić izradjuje i drugi dio svoje knjige. Kako je ovaj neumorni radnik na polju naučnom tek u naponu muževne snage, može Hrvatska od njega očekivati još mnogo koristnih i važnih djela. Uzdržao nam ga Bog čila i zdrava na korist zlatne naše mladeži i na ponos i diku hrvatskoj knjizi!

Književnost.

Hrvatska ili srpska. Izišao je 1. broj *„Pobratima“*, omladiskog časopisa za odrasliju mladež srednjih učilišta i viših pučkih škola. Urednik mu je Josip Vitanović, profesor zagrebačke realke, a nakladnik ovdješnji tiskar Ign. Granitz. Urednik veli u pozivu na preplatu: »Što se danas od mladeži iz pojedinih naučnih predmeta zahtieva, toli je obsežno, toli raznoliko, da bi mladež i uz primjereno, dobro odabrano, izvanškolsko štivo samo težko i djelomično udovoljiti mogla. Izvanškolski odnošaji utječu u uzgoj mladeži silno a često i pogubno, da samo nastojanje škole ne dotječe: odatle tužbe na mladež, da je razkalašena, neuglađena, kadkad slaba u značaju« Ovo može biti samo subjektivno uvjerenje urednikovo, koje ne odgovara istini. Čini se, da je urednik ovu težku osvadu o školi i mladeži samo za to napisao, da tobože opravda izlaženje svoga časopisa. Zlo ga sjeo, predragi uredniče! Ako zaista mislite, da je ovo istina, onda bi trebalo s temelja preurediti naučnu osnovu i što prije osnovati uzorna odgojilišta i popravilišta. Pitomi vaš časopis preslab je liek za tako grdne rane. No ako bi mladež »uz izvanškolsko štivo samo težko i djelomično udovoljiti mogla«, onda je suvišan i vaš časopis. U pozivu se nadalje veli, da će »Pobratim« promicati »svestrano znanje i valjan uzgoj«, a ni jednom se riečju ne kaže, da će se njegovati rodoljubni osjećaji i buditi hrvatska sviest. Reći će se, da se ovo samo po sebi razumieva, ali nama se čini odviše važno, a da se mukom mimoidje. Sadržaj prvoga broja nije nas nimalo zadovoljio. Po našem su sudu valjana samo tri prinosa, koji zapremaju najmanji dio prvoga broja. To je prigodna pjesma Badalićeva i početak članka Kišpatićeva i povjestne crtice Klaićeve. Ostalo je za mladež odviše mrtvo i ukočeno pisano, bez soka i smoka, a često i lošim stilom i pogrješnim jezikom. Prostor nam lista ne dopušta, da ovaj svoj sud primjerima podkriepimo. U ovom prvom broju ima životopisna crtica o »Homeru«, koja je puna neistina i nepouzdanih viesti, a pisac ih tako prikazuje, kao da je sve ono živa i prava istina. »Visoka školska oblast« morala bi taj članak zaplieniti, da se pod plaštem »svestranog znanja« medju mladeži ne šire krive viesti o kralju pjesnikâ Homeru. Divimo se lakoumju i površnosti, kojom je prvi broj sastavljen i uredjen. Neki je veliki pedagog rekao, da je ono, što je *najbolje*, za mladež istom dobro, a urednik našega omladinskoga lista kao da misli, da je *najgore* za mladež sasvim dobro. Ako bude i dalje sadržaj i jezik loš kao u prvom broju, onda su tri forinta predplate preskupa plaća za 24 velika arka — papira.

Dr. Josip Šilović, docenat na hrvatskom sveučilištu, izdao je u posebnoj knjizi razpravu o *„nuždnoj obrani“*, koju e prije priobćio u »Mjesečniku«. Pisac pretresa važuo pravno pitanje s velikom pomnjom i obsežnim aparatom znanstvenim, ali uza sve to tako jasno, zanimljivo i, što zaslužuje osobitu pohvalu, dosta čistim jezikom, da će mu djelo i nestručnjaci moći lako i sa zanimanjem čitati. Knjiga obseže 70 strana, a stoji 50 novč.

Srpski pisac *Borko Brdjanin* izdao je u Nišu u štampariji Ž. Radovanovića roman iz srpskoga družtvenog života pod nadpisom *„Zabludeli sinovi“*. Predmet je romanu crpen iz života, a svrha mu je, da iznese na vidjelo tipove i karaktere družtvenog života u svezi sa dogadjajima skorašnje historije srpske države. Po zamisli piščevoj taj će roman sastojati za pravo od tri sasvim zasebna romana, u kojima će se prikazivati lažni liberalizam u Srbiji, naprednjačtvo i radikalizam. Prikazuju se žalosni, užasni i crni dogadjaji u crnoj i užasnoj slici. »Zabludeli sinovi« bore se o službe, plaće, dodatke, liferacije; brat na brata diže ruku, kleveta ga, ruži, izsmieva, satire, da ga nema, u strančarskoj obiesti svojoj, »ždere« ga i živog sahranjuje u prekomjernoj i životinjskoj sebičnosti svojoj.

Svaštice.

Nova ruska opera. P. Čajkovskoga »пиковая дама«, za koju je libreto po Puškinovoj pripoviesti istoga naslova izradio prijatelj umjetnikov M. Čajkovskij, pjevala se s velikim uspjehom prvi put u petrogradskom Marijinskom pozorištu dne 7/19 prosinca. U libreto umetnute su nekolike pjesme Batjuškova, Žukovskoga i Riljeva.

Ocvjetaste ružice rumene . . . — Fantazija — Dosta. — Ivan Crnojević posljednji gospodar Zete. — Grigorij Petrović Danilevskij. — Pabirci po historiji književnosti hrvatske. — Listak.

Izdaju i uredjuju J. Pasarić i M. Maravić. Vlastničtvo i tisak Dioničke tiskare.

VJENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 10. siečnja 1891.

Br. 2. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Vjetrić vije . . .

Vjetrić vije — suze suši,
Pa mi vruće čelo hladi;
Vjetrić vije — a u duši
Sve se novi bude jadi.
Težki jadi ljudstva ciela
U meni se bore tako,
I ja usred svieta biela
Crn u duši nosim pako

Vrisnuo bih u očaju:
Što ste takvi, braćo, ljudi!?
U trovilu, u nehaju
Bezbroj biede pravdu žudi!
Al taj svijet glupo gledi
Kô bez srca i pameti,
Glupo gledi, da ne vriedi
Ni mrzit ga, niti kleti!

Već se stisni suzu suši,
Božji vjetrić čelo hladi. . .
A u bolnoj kad ti duši
Probude se stari jadi:
Tješi srce, sviet što ljubi
Uz sve jade i gorčinu,
Da se suza u prah gubi,
A pjesmica u prazninu!

Silvije Str. Kranjčević.

Ljudi, koji svašta trebaju.

Crtica **J. Kozarca.**

Čitao sam negdje, da je Zola, razgovarajući se s nekim o jednom svom romanu (La bête humaine), rekao, da izmedju Raskolnikova u Dostojevskoga i ubojice u tom njegovu romanu postoji ta bitna razlika, što Raskolnikov ubija radi ideje, dok njegov ubojica to čini, jer mora činiti: ubistvo da je njemu u krvi, on ga je baštinio. On, Zola, da se je o tom (baštinjenom nagonu na ubistvo) uvjerio iz mnogih svojih sudbenih bilježaka i inih opažanja. Ja ni časka ne sumnjam o tom njegovu uvjerenju, premda je to prije njega već Darwin pronašao. Pronašao je n. pr., da nekoja sela u Englezkoj, koja se lih predenjem vune bave, mnogo više te robe proizvode, nego li neka druga sela, koja se tim istim poslom bave. Iztraživanjem došlo je na vidik, da ona sela, koja mnogo više robe proizvode, mnogo dulje taj posao tjeraju, nego li ona sela s manjom proizvodnjom; a to znači: stanovita vrst mišica, koja se pri tom poslu najviše upotrebljava, prilagodila se je tekom naraštaja za taj posao i prešla na potomke tako, da ovi, rekao bi, s gotovim orudjem na posao dolaze, a s toga im radnja brže od ruke ide.

Komu su iole poznate prilike u našim selima, taj je mogao onomu englezkomu primjeru nešto slična opaziti. Spomenut ću nekoliko takovih primjera; kad se n. p. udaje djevojka, ne dadu je njezini za Jurićeva momka, jer su Jurići od vajkada pijanci; ne daju je ni u Landekićevu kuću, jer su Landekići poznati lienčine A kad se opet momak ženi, to on ne će djevojke iz Jelićeve kuće, jer su sve žene iz te kuće nepoštene i bitange. Takav jedan epitheton ornans ima malo ne svaka kuća na selu, a taj epitheton visi poput cimera na toj kući ne možebiti od tri do četiri godine, nego karakteriše dotičnu obitelj ili zadrugu, koliko se je najstariji ljudi sjećati mogu. Tako je sa pojedincima, nu već je veća riedkost, da čitavo selo ima jedan te isti epitheton. Ja sam do sada našao tri vrsti takovih sela. Našao sam selo razbludno, — to su neka najljepša sela naše Posavine. Njima je razbludni život tako naravan, da jasno i javno govore: „Sve

je bilo u poštenju“, pa ne mogu pojmiti svećenika, kad ih podučava, da se kane toga grješnoga i gadnoga života. Žene se pri tom tako sladko i naivno nasmieše, kao da samo po govoru znaju za smisao tih rieči.

Zatim sam naišao na nekoliko sela, gdje se popije više rakije, nego u drugom mjestu vode, a pije je iz čaše desetgodišnje curče kao i sedamdesetgodišnji starac. Za njih nema ukusno vino ili stara šljivovica nikakove slasti, njih mora nešto grebsti u grlu, kad piju; ako ne grebe, onda im piće ne vriedi puno. Liečnici vele, da je žesta otrov, a oni kažu, da im bez toga pića ne ima života; oni ga piju i zimi i ljeti, i u svako doba dana.

Napokon me nanese slučaj u selo Tatince, i tu sam imao prilike vidjeti, da čitavo selo živi lih od kradje. Tatinčanima se je kradja na toliko u krv upila, da ne mogu više pojmiti, da je to nešto sramotno i zabranjeno; njima je ukradeno osobito milo i drago. Da su sva ta svojstva prešla baštinom od jednoga pokoljenja na drugo, o tom nema sumnje, jer jednim jeditim naraštajem može se doduše izroditi jedna jedita obitelj, a ne cielo selo.

Nego moja namjera nije, da pišem razpravu o Darwinovoj teoriji baštinjenja, već sam ove činjenice jedino s toga iztaknuo, da se uzmogne ovo nekoliko crtica razumjeti.

* * *

Prošloga me ljeta odredilo, da procienim šumu tik do Tatinaca, neznatnog slavonskog sela na briegu Save. Do tada niti sam što čuo, niti što znao o tom selu, pa kad mi moj suputnik u željeznici reče: A! u Tatince idete . . . i pri tom mu se lice nekako čudnovato navuklo, imao sam puno volje, da ga upitam, rad šta je ime toga sela onako iznenada promienilo izraz njegova lica. Nu na moju žalost izadje moj suputnik na bližnjoj postaji, a kad je silazio i oprostio se sa mnom, činilo mi se kao da čitam u njegovim očima: Želim ti dobru sreću u Tatincima! . . .

Pol sata kasnije sidjem i ja dolje; od postaje pa do moga sela bilo je još poldrug sata. Vozeći se neprestance uz vijugavu Savu i promatrajući joj pjeskovite bregove, sad gole golcate, sad obrasle nizkim vrbljakom, stignem pod zapad sunca u selo. Kuće na drvenih stupovih bile dosta nepravilno po briegu poredjane, ljudi sjedjeli pred dvorištem i pozdravljali me, žene nosile u zemljenim vrčevima vodu iz Save, djeca se naganjala po prašnoj cesti, ovdje ondje zalajao i zaletio se pod moja kola po gdjekoji pas, — dakle na oko ništa izvanredno, sve kao i u drugom selu . . .

Kod gostione dočekao me lugar i javio mi, da je za procjenu potrebite radnike našao, i da sjutra, — ako sam voljan, — možemo na posao. Rekoh mu da podrani, jer sam rad što prije taj posao dovršiti; nato me povede u gostionu i pokaže mi sobu, gdje ću noćivati; osim gostinske bila je to jedna jedina soba u svoj kući, pa sam na svoju žalost morao odmah saznati, da ću s gostioničarom i njegovom obitelju zajedno noćivati i blagovati . . .

Prošetavši se poslije večere dva tri puta izpred kuće, uvučem se napokon u visoku postelju, punu perina i jastuka, s čuvstvom veoma sličnim izražaju lica svoga suputnika na željeznici . . .

Kad sam se u jutro digao, čekao me je već lugar s kolima, u koja su bila upregnuta dva konjićka kao dvie mačke. Upitam ga, zašto nije bolje konje našao, a on mi odvrati, da u čitavom selu samo još jedan jedini ima konje, ali ti da su još slabiji. Kad mu nato rekoh, da mi se seljani po vanjštini ne čine baš tako siromašni, a da ne bi mogli konja držati, odgovori mi, da se nitko ne ufa držati konja; a ako ih već tkogod drži, onda drži ovakove mačkice, kojih nitko ne mari ukrasti.

— Valjda oni prieko! — pokažem na bosansku obalu.

— I oni prieko doduše, ali u glavnom Tatinčani sami . . .

Kad smo došli u šumu, htjedoh i kočijaša upotrebiti kod procjene, nu rekoše mi, da to ne ide, jer premda smo se mi jedva kojih stotinu koraka u okolo kola bavili, da bi ipak mogli ostati bez ručka i kabanica, a kočijaš, ako već ne bez konja, a ono bez orme. Niesam htio vjerovati, nu potvrdiše mi, da je tako.

Naljutivši se toga dana na radnike, koji niesu nikako htjeli raditi kako treba, niesam onako zlovoljan mario razgovarati se ni sa lugarom. Ne dovršivši niti polovicu posla, koliko sam se bio nadao, naložim lugaru, da za sjutra nadje druge radnike i to poštenije i marljivije; vidio sam mu na licu, da je siromah u neprilici, i da bi mi rado nešto reći, ali da se ne ufa, bojeći se valjda, da me još većma ne ozlovolji . . . Sjutradan u svu zoru eto ti njega k meni, te mi javi, da nije mogao baš nijednoga radnika ni pod koju cienu dobiti; nadalje, da je bio već u šumi, pa da su Tatinčani preko noći obilježili (zatesali na kori) još onoliko stabala, koliko smo mi jučer procienili, tako da će nam sada težko biti razaznati, koje smo stablo već procienili, a koje još niesmo.

Kad sam na to od čuda izkolačio oči, javi mi on, da Tatinčanima nije po volji, da se taj predjel šume izsieče, to da njima ne ide u račun, — zato da su i bili jučerašnji radnici tobože glupi i neposlušni, u istinu pak niesu oni htjeli raditi; zato danas nije ni mogao nikakvog radnika dobiti, jer su svi dogovorni i složni.

Na to mi uze kazivati, da su Tatinčani lopovi prvoga reda, a onaj predjel šume, koji mi kanimo procieniti i izsjeći, da im zaklanja selo, to jest njihovu kradju, da im je taj predjel glavno skrovište, pa da je on — lugar — toga mnienja, da mi protiv volje Tatinčana ne ćemo moći nikako te šume procieniti. U tom razgovoru napomenuo mi je više puta nekog Krnju Gašinog, koji je bio najprefriganiji od sviju, pa da bi mogao tri dana pripoviedati o djelima i nedjelima toga Krnje.

U to pokuca na vratima, a unutra udjoše tri čo-

vjeka. Prvi od njih, čovjek nizak, stučena nosa, plosnata lica, crnih očiju, koje niesu sjale, nego kao dva noža bole, kratke kovrčaste kose, više ciganskoga nego li slavonskog tipa, pridje ravno k meni.

— Došli smo do vas, gospodine!...

— Da čujemo!...

— Molimo vas, da nam izradite, kako ne bi onaj komad šume za selom, u kojem ste juče radili, došao na prodaju; mi smo siromašan narod, pa ako se ta šuma izsieče, ostat ćemo i bez drveta i bez marhe, pa kud smo onda prispjeli. Dok smo živi, bit ćemo vam zahvalni; smilujte se, gospodine, napišite samo jednu rieč, pa vaša rieč kao sveta...

Sve je to govorio pokorno i ulagujući se, da gotovo niesam vjerovao, da čovjek bez tračka inteligencije na licu u obće onako govoriti može; to svojstvo imadu svi ljudi podmuklog značaja, te niesam morao dugo nagadjati, da imam pred sobom Krnju Gašinog. Sva sreća, te me je lugar čas prije obaviestio o namjeri Tatinčana; kako sam već odavna zavirio u dušu prostoga naroda, dosjetim se u brzo, da će tu trebati biti na oprezu, zato ih ne htjedoh proste ruke odbiti, nego stanem šarati i okolišati: da ja kao činovnik ne mogu ništa protiv više oblasti, nego da moram slušati i izvršivati, što mi je zapovjedjeno,... šuma da je prestara, pa da se mora prodati i izsjeći.

— Pa prodajte koji drugi komad, — samo nemojte ovaj za selom, — upade Krnjo. — Evo, mi smo donieli molbenicu na slavno ministarstvo, pa vas molimo, da vi tu molbu preporučite pa će sve dobro biti. Razgledajući tobože molbenicu, uzmem razmišljati, kako bih se izvukao iz škripca, znajući dobro, da viša oblast niti hoće, niti može te čudne molbe uslišati; u drugu ruku opet bio sam uvjeren, da ni Tatinčani ne će popustiti, to mi je dokazivala ona divlja energija na sva tri lica molitelja.

— Pa dobro, — rekoh, — ja ću vašu molbu drage volje preporučiti.

— Ali sada odmah, ovdje! — upadoše sva trojica, i svoj trojici pokrenuše se i oči i kosa i uši, kao na osi, kad će poletjeti.

— Odmah, — rekoh i sjednem za stol. — Ali i to ću vam reći: ja ne smijem ovdje dangubiti, nego moram raditi ono, što mi je naloženo; zato ću ja morati i nadalje šumu za selom procjenjivati, a dok s time budem gotov, dotle će stignuti i odluka o vašoj molbi.

Njih trojica nakrenuše glavu kao zvier, kad čuje sumnjiv šuštanj, pa pronicavo pogledaše jedan drugoga; iz tih pogleda razabrao sam, da oni očima mogu govoriti, kao i ustima.

Na to će opet Krnjo:

— Pa dedte, da vidimo, kako ćete sastaviti na slavno ministarstvo.

Ja sastavim, kakogod su htjeli, a oni zadovoljno kimnuše glavom, da im se preporuka svidja.

— Ali mi ćemo tu knjigu sami odnieti na poštu.

— Drage volje, evo vam! — odgovorim i predam im zapečaćen list.

Opazio sam, da sam stekao njihovo povjerenje, pa sam već mislio, da je stvar sada u redu: oni naime da će kući, a ja u šumu, — nu Krnjo se poče lievim kažiprstom trti po sgnječenom nosu i čelu, pa će ovako:

— Čast vama, gospodine, vi ste čovjek od oka, ali ja velim, da vi pričekate s tom procjenom, dok ne stigne odluka, a što se dotle tiče vašega troška, to je naša briga. I na to uze vaditi iz njedara crnu mastnu listnicu.

Premda sam već gorio od srdžbe, ipak se suzdržim, pa ih uzmem najljubkije upućivati, da ja toga ne smijem učiniti, da ja njima priznajem njihovu dobrotu itd., ali na posljedku da ipak moram točno vršiti naloge starije oblasti.

Nu uzalud sva moja ljubežljivost i mekoća, ne htjedoše popustiti.

— Pa znate što, — dokrajčim napokon, razabravši, da se ne da glavom kroz zid: ja ću jedan dan procjenjivati šumu, koju moram, t. j. onu za selom, a jedan dan opet onu, za koju vi želite, da se izsieče, i tako neprestance, dok ne stigne odluka.

— Ha! tako je pravo! — kliknuše sva trojica, i napokon odoše, porukovavši se jedan za drugim sa mnom.

Sad se niesam morao brinuti za podvoz i radnike; u tili se čas stvoriše kola pred gostionom, a četiri momka krenuše preko polja u šumu. Razumije se, da sam danas morao onaj dio šume procjenjivati, koji su mi Tatinčani „propisali“; da im se ne odam, nastojao sam biti dobre volje, pa sam tobože i sam shvaćao i pristajao uz njihovo mnienje.

Sjutradan ćemo opet u šumu za selom! Sad sam tek vidio, kakove su to lije. Još tu večer govorili oni meni, da ja prenaglo radim, da mi ne valja onako rano dizati se, jer je u jutro zrak nezdrav, doklegod se ne digne magluština sa Save, da se ni pilići ne puštaju prije, dok se rosa ne slegne, — a na posljedku, ako ima posla, ima i dana.

I sbilja — sjutradan dodjoše kola istom poslije osam sati. Ljutio sam se doduše, ali morao sam šutjeti. Kad mi došli u šumu na odredjeno mjesto, a tamo Krnjo već čisti dvoje pilića, a druga dvojica već navlače prase na ražanj, i stol od dasaka već je bio sabijen i prostrt, a na njem nekoliko boca vina. Izprvice začudim se toj „gostoljubivosti“, nu brzo se uvjerih, da je to samo méka bila, kako bih ja taj dan što manje radio.

I tako je bilo neprestance; kad sam procjenjivao šumu, koju su mi Tatinčani „naložili“, onda je podvoz prispio rano u jutro, ali o prascima i vinu ni govora; a kad sam opet procjenjivao šumu za selom, onda sam mogao spavati do osam sati, da „odpočinem od napora

*

i truda“, pa ipak je toga dana bilo i vina i pečenke, a k tomu jako malo posla, jer sad se je jedan radnik nabo na trn, sad opet drugoga udarila grana po oku, trećemu se uvukla gusjenica u zatiljak i tako neprestance! Dok sam u onoj šumi procienio osam stotina stabala na dan, u ovoj za selom jedva sam mogao dvie stotine procieniti.

Sva sreća, te sam ih još u prvi kraj prevario, da imam mnogo veći komad šume procjenjivati, nego što je u istinu bilo, pa su računali, da ću ja kakvih četrnaest dana imati posla, dočim sam ja za osam dana dovršio; granicu sječe obilježio je lugar po noći i to jedva vidljivimi znaci, tako da Tatinčani niesu ni sanjali, da sam ja s poslom već gotov.

(Svršit će se.)

Nevinčetu.

Probudi se . . gle ga . . . zlato!
Kakve su ti oči male!
Probudi se — a i na to
Usne mu se nasmijale,
Nešto gledi, nešto sudi,
Sladko tepa, sladko diše,
Nešto gledi, pa se čudi
I ručicu malu siše.

Aj, što zuriš u nas tako,
Što bi, čedo, htjelo znati?
Aj, što zuriš, i onako
Dost ćeš rano progledati.
Šarne sad se slike čine
U nesviesti oka tvoga,
Al će minut, kôšto mine
Slast od mlieka majčinoga.

Aj, što zuriš u nas tako?
I tvoje se svjetlo budi.
Aj, što zuriš i onako
Otrovat ćeš rano grudi.
Ti se čudiš tomu svemu,
Istinu bi znati rada;
Saznat ćeš je po imenu,
A nać ćeš je — kô i sada!

Silvije Str. Kranjčević.

Ne ubij!

Pripovijest **Dm. Golicyna**; s ruskoga preveo **Stjepan Lukić.**

Dragi brate, šaljem ti svoj rukopis. Pisao sam ga u teškim časovima, u takvim časovima, koji me, slava Bogu, sve rjedje i rjedje zadesuju. Jedno sam ti u svome životu zatajio, a sada ćeš to da saznaš. Zašto sam ti to tajio, — valjano ne mogu da razjasnim. Bit će prije svega: peklo me je, da govorim s tobom o onome, što me je mučilo. I vrlo se veliki bolovi ne upleću u razgovor, ma da, kako si vjerojatno zapazio, drugi mogu pripovijedati o svojem zlu, što više, prvome, koga susretnu, gotovo na ulici, uz desetak nepoznatih osoba, iz nekoga malog duševnog hvastanja. Šutio sam, pet godina šutio, i ti nijesi ništa slutio. Ti si mi bližnji, ti si — moj. Može bit ćeš, kad pročitaš, reći: „Valjano je radio, kao valjan čovjek . . .“ U ostalome, vjeruj, ne trebam odobravanja. Nema sumnje, da sam imao pravo. Dugo je ležao kod mene taj rukopis, nijesam se usudio da ti ga dam. Sada ti ga šaljem. U jednom me od svojih nedavnih pisama pitaš, jesam li čitao „*Kreutzerovu sonatu*“, i dodaješ: Ovdje su je svi čitali, ma da i nije bila naštampana. Tako isto, kao i influenca, gotovo nikoga nije obišla. Što misliš o njoj?“ Evo, kad pročitaš ovaj rukopis, saznat ćeš, što ja mogu da mislim o „*Kreutzerovoj sonati*“.

* * *

Zadnji smo put proboravili dugo zajedno prije jedanaest godina, cijela tri mjeseca pred samom mojom svadbom. Sjećaš li se, kako je to bilo za me lijepo vrijeme! Bilo je sjajno, vrlo sjajno. Unaprijed sam uživao sreću, kao da su nas buduće tihe radosti već obasjavale svojim zrakama. Nas, to jest mene i nju, Nadju. Do sastanka s njome nijesam držao za možno, da nadjem biće, koje bi bilo baš kao stvoreno za moju dušu. U njoj nadjoh sve, što mi je trebalo. Kad bih otkrio u njoj nove crte, svaki bih put osjetio, kako je ovo novo baš ono nužno, za čime žudim. Za prvoga susreta (kod kneginje Šavrove, kamo sam tada došao u pohode), jedino me njezina krasota porazi. Vrlo mi se svidješe njezine oči, oštre oči, koje govore istinu. I dok mi je njena mati s velikom rječitošću pripovijedala o Švicarskoj, ja se, odgovarajući za čudo pravo, ne mogoh otrgnuti od tih očiju, što su me motrile s takvim izrazom, kao da su govorile: zašto se pretvaraš, kao da te Švicarska zanima? No ja sam bio spreman, da slušam još dugo o bernskim medvjedima i o genevskoj dosadi. Bilo mi je milo gledati Nadju. Ipak je kneginja mislila, e sam se dosta nagledao, i upita me, da joj rečem, je li Rusiji nuždan Carigrad ili nije.

Odgovorih, oprostih se i odoh. Na ulici me već nešto minu bajnost Nadjina i dvared se sjetih nelijepih naušnica njene matere. Za tri sata sasvim zaboravih na obje.

Drugi ih dan opet sastadoh. U kazalištu. Davalo „Rusalku“. Ustavši iza prvoga čina, zapazih ih. Sjedjele su u prvom redu. Naklonih se, odvratiše mi ljubaznim osmjehom, i odmah odlučih poći k njima u ložu.

Taj me put vanjština Nadjina ništa ne dirnu. Naravno, vidio sam, da je bila dražesna i lice joj prelijepo, no sve to bješe uzgredno. Najviše su me očaravale njene

riječi, ne onakve, koje možeš uvijek unaprijed da pogodiš. Odmah osjetih, da se s njome može govoriti o svem, a ne samo o muzici, vremenu i Švicarskoj. U ostalom ona je to sama potvrdila vrlo jasno

Kad je upitah:

— A pjevate li sami?

Brzo odgovori:

— Ne, ne pjevam, udaram na glasoviru, ne bolje i ne gore od drugih, u kazalištu bivam dosta rijetko. Patticu sam slušala sa slašću, a u posljednjem ratu nije niko od mojih rodjaka bio ubijen.

Pogledah je u čudu.

— No da, — razjasni, — odgovorih na sva pitanja, koja mi, bez sumnje, htjedoste zadati, a sada možemo mirno da razgovaramo.

— Nadjo, — reče joj mati strogo.

Požurih se, da rečem:

— Nadežda Nikolajevna ima sasvim pravo . . .

I stadoh to vrlo dugo dokazivati, jer sam se bio smeo i, kao uz prkos, nikakav razgovor, osim glupi, ne mogoh da izmislim.

Zato se je moja buduća punica razvezala s besjedama, koje se vode za medjučina. Zatim mi je, a da nije stala, ispripovijedala svu biografiju. Udovica je, muž joj je umro prije sedam godina od kapi, ima dva imanja, kuću u Moskvi, voli Petrograd, gdje se je rodila, rasla i naobražavala; sav svoj gotov novac meće u različite državne papire. Nadja je na domaću odgojena (que ne cède en rien à l'éducation de Smolnoy) . . .

Dok je govorila, kći je bojazljivo posmatrala u naokolo. Bit će, da je tirada njene matere bila ponekuda kao cirkular na sve mlade ljude. Ja sam to razumio, i bilo mi je žao Nadje.

— Stidi se, — mislio sam.

I tu zapazih, kako je bila lijepo odjevena. Baš lijepo. Znaš, ovda se onda gospodje kicoše vratom, rukama, toaletom. A ona kao da je govorila: gledaj mi u oči, tada ćeš me upoznati, . . . a ne upoznaš li me, — i ne treba.

U ostalom ima ljudi, koji se zaljubljuju u odjeću, opažaju u ženi samo otisak modnih slika. Takvima bi se Nadjina mati svidjela. Odjeća na njoj bješe, što više, zanimljiva.

Za drugoga medjučina unidjoše u njihovu ložu, osim mene, nekakav štabski časnik vrlo odurna glasa, i mlad plavonja tankih brkova, još nespretan po mladosti, koji je crvenio i mucavo odgovarao na pitanja. Sav mu govor bili odgovori, o sebi nije znao ništa da govori. Naravno Sofija Ivanovna upoznade nas, no, kako uvijek biva u takvim prilikama, nijesam im razumio imena. Nadja se ponašaše prama štabskome časniku ravnodušno, prama plavonji podrugljivo-prijateljski, sa mnom je bila kao ljubaznija.

Bit će, da se čudiš, zašto tako potanko pripovijedam, no medjutim je to potrebno.

U tome medjučinu osjetih, da sam zaljubljen u Nadju. Sve mi se svidjalo na njoj: lice, glas, kretnja. Osobito glas, koji kao da prodire iz duše, uzrujava. Njena nutarnjeg svijeta, razumije se, još nijesam znao, no bio sam uvjeren, da u nje ne može biti manâ.

Reći ćeš, da sam se naprosto zanio, što je bila lijepa? Ne, ne. Svakome se od nas, koji živemo u društvu, desi, da susretnemo danomice po nekoliko lijepih gospodjica i gospodja. Ipak se u njih ne zaljubimo. Bit će, da tu ljepota nije uzrok. Ona, što više, ima čisto negativno značenje t. j. naprosto je — potpuno odsutstvo ružnosti, a ružnost sprečava, da ljubiš. No i ružne žene vrlo često mogu uznijeti. Treba samo da se duše kosnu. A ko to niječe i priznaje samo materijalne dražesti, — toga valja da žališ.

Kad izidjoh iz lože, odlučih, da više ne ću unići k njima. Teško je. No takodjer razabrah, da ne mogu ostati u kazalištu a da k njima ne idem Zato odoh. Okrenuh isprvice kući, no poslije mi se pričini sasvim strašnim, doći u svoj veliki neženjački stan, gdje će sve odgovarati na pitanje moje mašte: još ne!

Da, to bješe ljubav, početak ljubavi, nekakvo skladno čuvstvo u duši. Svi osjećaji, kao da su bili odjeci glazbenih fraza. Sentimentalnost, reći ćeš? Ne, već nešto čisto, radosno-nemirno. Nijesam zamišljao nikakvih budućih slika. Što više, ni sebi samome ne rekoh, da kanim oženiti Nadju. Naprosto sam osjećao, da je uz nju moj novi život lijep, sjajan. I tako ne odoh kući, već u gostionu.

U jutro toga dana susretoh na ulici Bahmačova. Saopći mi, da se večeras prašta sa svojim neženjačkim životom, jer se drugoga dana ženi s kćerju trgovca Elizarova, bogata do nevjerojatnosti. Saopćivši to, zamoli me, da dodjem k Dononu, gdje će se objedovati, piti, večerati, piti, itd. Odgovorih mu, da ću gledati, no učinih to samo iz učtivosti, jer su mi odista bile odurne proste pijače toga nevelikog kruga petrogradske mladeži, kome hvala, te drugi pomišljaju. da svi mladi ljudi višega staleža provode sve svoje vrijeme u skupim krčmama i gadnom ženskom društvu.

Ne ću da opisujem. I sam znaš, kako te pijače bivaju katkada gadne, ne samo za to, što se vino i likeri svuda prolijevaju, ne samo zato, što neki piju više nego mogu, već su osobito gadne radi razgovora, što ga zameću za pićem. Ipak, sâm Bahmačov nije bio osobito pijan bješe onakav, kad čovjek smatra za sasvim suvišno, da skriva svoje misli i osjećaje, što više i najneugodnije.

Zapaziv, da sam prezirno posmatrao društvo, poživinčeno od vina, htjede se pritajiti sasvim trijeznim, odvuče me na stranu, na divan, teško se razvali naporedo sa mnom i zaište sodine vode.

— Ženim se, — progovori ozbiljnim glasom, kao da je saopćio novost.

— Da, znam . . Lijepo, . . čestitam vam . . Lijepo . .

— Nu, još ne znam, nije li u vašoj čestitci ironije.

Vi me rado osudjujete za to, što se, profućkavši svoj imutak, hoću da pomognem trgovačkim milijunima, što hoću da za velike novce stvorim groficu Bahmačovu.

— Ta, takvi slučajevi nijesu rijetki, — rekoh, da ne šutim.

— Nijesu rijetki, . . tim bolje. I ja nikako ne pojmim, što se tu zlo može da vidi. Nepošteno tu nema ništa. Uzimam novce i dajem sebe. A ženidba je, znate, prazan zvuk. Zar se u naše doba i udaju iz ljubavi? Manite! Traži se novac, naslovi, činovi, položaj u svijetu. A je li bolje na vašu, kad se traži samo ljepota? Je li to čišće? Da, baš to . . . Vrijeme je, da se jedared manimo tih zastarjelih ideala i rečemo sami sebi istinu. Vrijeme je . . . Vjerujte, da se od stotinu brakova najmanje devedeset i devet sklapa po nekome proračunu... I još ću nešto reći da sam sasvim siromašan, gol i bos, i ženim se s pet hiljada, — ne biste ni pomislili, da me osudite, ma da bi tih pet hiljada bilo isti ostan, kao sada pet milijuna. Razumijete li? To je aritmetičko pitanje, a vi ga nazivate moralnim i hoćete mi oštro da prigovorite. Aritmetičko pitanje, a ne moralno.

Bješe vrlo zadovoljan svojim riječima i gledaše me svečano.

Ne odgovorih. Bilo mi baš svejedno, što misli. Njegov me se cinizam, činilo mi se, nije mogao da kosne, jer je bio prost.

— A ljubav, nastavi, — takodjer je pusta izmišljotina. Sve jedno, — za godinu dana, a bit će još, molim, za mjesec, — ne će je biti, te ljubavi, vjerujte mi. Tad će okrenuti obmane, izdaje, sablazni, koje su mile stranima.

— Po vašem mnijenju to mora tako biti? — ne uzdržah, — inače ne može da bude?

Protiv se volje stadoh ljutiti. On se prijazno osmjehnu.

— Da, u devetdeset i devet slučajeva od stotine, — tako je. Na priliku, vi uzimljete lijepu djevojku, koja vam se svidjela, što ima krasno lišce, i cijelo joj odijelo fino i ukusno. I pomislite, da joj je na nosu prišt iskočio, ili da su svi krojači zaboravili krojiti odijela. A? Što će tad biti s vašom ljubavlju? Uzmaknut ćete, eto što.

Sam se od sebe zanio. Prosti mu se izrazi činili vrlo uvjerljivi. Je li bilo vrijedno, da mu odgovorim? Je li bilo vrijedno dokazivati, da laže, da možemo oko sebe odmah vidjeti stotine primjera poštenoga i srećnoga bračnoga života i kako da on gadom svoje duše kalja svijet? Svakako, nije. No osjetih, da ću početi grditi, ako nastavi. Bilo mi je neprijatno kao čovjeku, koga je bez uzroka uvrijedio na ulici pijan čovjek.

Na sreću, k nama se pridruži jedan od prijatelja Bahmačova i razgovor okrenu na drugo. Ostadoh još nešto malo, pokušah piti, no ne mogoh, odoh kući.

* * *

Kad se drugi dan probudih, osjetih, da sam sasvim miran, ravnodušan. No naravno, nijesam se zaljubio, pomislih, ali jedva što sam to pomislio, kad se najedared pojavi u srcu pečalno čuvstvo, kao da probudih u sebi nešto, što je bilo zadrijemalo. I od tog se časa pojavi u meni nešto novo, što me spopada, kao da me je neka vanjska sila savladala i oborila. Ne znadoh, je li to dobro ili zlo, no upoznah, da više nijesam onaj prijašnji već drugi.

Pečalno mi čuvstvo bolno laskalo. Oba mi se sastanka s Nadjom izmjenjivahu u duši. Svaka se njezina riječ, svaki kret opetovao preda mnom, protiv moje volje, i činilo mi se, da jê sad kud i kamo bolje čujem i vidim.

Za što? upitah se. Nije li samo zato, što je lijepa? Susretao sam prije djevojaka nesravnjivo više lijepih, a nijesu ništa ostavile u meni. I ne reče mi ništa osobito, bješe gotovo takva, kao i sve druge, a medjutim je ravno prodrla u moju dušu, dirnula nešto, još nedirnuto.

U opće, sav sam se smeo, iznenada zatečen. Jedno mi bješe jasno, da je hoću uzeti.

I odmah zamislih, kako će biti lijepo, ako je uzmem.

To jest, nijesam mogao da si željnu budućnost naslikam, no osjećao sam njezin utisak, kao da se je u mojoj duši razlijegao bajan akord, kojega mi pojedine kajde ne bijahu poznate.

No znadoh, da su to kajde nove, čiste.

Sav mi se prošli život prikaza kao nešto, od česa sam se otrgnuo i na što mogu da gledam sa strane. Razgledah u njem sve gadno i pojmih, da mi je to gadno bilo samo prije nužno, dok mi je duša spavala. Sad je sve to nestalo.

Zatim me spopade strah. Stadoh se bojati, da se moja maštanja ne će nikada obistiniti. Kojim se pravom nadam, da će mi ona biti ženom? Za to treba da me ljubi. Za što će ljubiti baš mene, a ne štabskoga časnika.

Sjećam se, da me je taj štabski časnik strašno izmučio.

Ne znam, zašto baš dadoh njemu prvenstvo, a ne plavonji tankih brkova i onomu desetku mladjih ljudi, koji su bez sumnje udvarali Nadji, a da nijesam znao. Nastojah da se utješim time, što on ima gadan glas, što je podao čovjek, no to ne pomože Može biti i on misli, da i ja imam gadan glas i drži me za prostaka. Zar moje mnijenje išto znači? Nužno je mnijenje Nadjino.

No, svaka mi se ludorija uvlačila u glavu. Sad se sjećam tih ludorija s nekom zavišću na svoje tadašnje „ja“. Eto, zašto sam se tako dugo zaustavljao kod sitnarija. I nikada nijesam s tobom govorio o tim sitnarijama

Moja se uzrujanost svrši time, da sam svakako morao ići k njima, inače bih obolio. Sjećam se, kako mi je bilo teško čekati čas, koji priliči za posjet. I silno me strašila misao, da će se kao čuditi, kad se pojavim . . . Znala me je Sofija Ivanovna, može biti, samo iz učtivosti i svakako nije mislila, da će me vidjeti skoro.

No nikako ne mogoh, a da ne idem da odgodim na drugi dan.

I podjoh, sav dršćući, stisnuta srca, kao da me je gonio neko, ko je na me kivan. Bio sam uvjeren, da će taj sastanak odlučiti, da ću, izilazeći iz njihova stana, znati svoju sudbinu.

Prevarih se. Posjet bješe vrlo običan, i bez pravoga znamena.

Još sam ih dulje, može biti, dvadeset puta tako posjetio, ne postigavši nikakvih promjena, osim što mi se je zaljubljenost prometnula u ljubav. Spoznadoh Nadju. Neko mi se deset puta desilo, da sam s njome razgovarao, i svaki me put porazio onaj izražaj, s kojim me je gledala, kao da mi je odabravala. Baš odobravala. U tome pogledu ne bješe radosti, ljubavi, gorljivosti, no cijelo vrijeme kao da je tvrdila: to je dobro, dobro si rekao, dobro si radio.

Na druge nije tako gledala.

Ovda mi se onda pričini, da me ljubi, i odlučim: sjutra ću joj zaprositi ruku. A drugi dan osjetih sasvim drugi dojam.

Sofija se Ivanovna ponašaše prama meni isto tako, kao i prama drugim gostima, ljubazno. Bilo je med tim gostima ljudi pet šest neoženjenih, od njih troje, očevidno, bijaše zaljubljeno u Nadju, no nijesu probudjivali u meni osobite ljubomornosti, kao da mi se je ljubomornost razdrobila medju njima. Samo sam znao, da ću biti vrlo nesrećan, ako bude tudjom ženom.

Napokon se odvažih. Bilo to na Božić.

Sofija Ivanovna uredila božićnu jelku za svoju unučad i, kako se običava, pozvala i odrasle, koji, nemirno pogledavši na jelku, prijedjoše u drugu sobu, gdje su bili pripravljeni stolovi za karte. Nadja bila kod jelke, dijelila igračke, bijaše vesela.

Bajno-lijepom pričini mi se misao, kako će i ona jedared kititi božićno drvce za svoju djecu, za moju . . .

— Nadeždo Nikolajevna, rekoh, kad je, svršivši dijeljenje, prolazila mimo mene, — imate li kada?

— Da, a što je? — upita malo u čudu.

Smutih se. Postade mi strašno, kao da je počelo nešto nepopravljivo.

— Moram s vama da govorim.

Bit će, da mi je lice bilo sasvim neobično, jer je, pozorno me pogledavši, pocrvenjela. Bješe mi jasno, da je pojmila, i osjetih za to neku zahvalnost prama njoj.

Tiho je upitah:

— Hoćete li biti moja žena?

Lagano odgovori:

— Da, hoću.

Čudio sam se sebi samome, što sam mirno saslušao taj odgovor, ne zaviknuv od radosti, ne počiniv gluposti. Po meni se kao razli čuvstvo radosti, tako veliko, te mi se pričini, kao da nikada nije bilo zla u mome životu.

Ona je to vidjela i smiješila se, čekala, što ću još da kažem. Ništa ne mogoh reći, samo sam je gledao, zaneseno shvaćajući, da je sve u njoj moje, sve, što više, misli, i čuvstva, koja su iskrama svjetlucala u njenim očima

— Ajdemo, progovori napokon, — kazat ćemo mami, odmah.

— Odmah? začudih se, misleći, protiv volje, da je to vrlo prosto i baš smiješno.

No smiješno ne bješe ništa. Sofija Ivanovna (nadjosmo je samu u blagovalištu) sasluša vijest bez uzrujanosti, osmjehivala se, reče, da nas blagosivlje

Odmah svi gosti saznadoše, o čem se radi, i čestitaše nam. Pojavi se šampanjac, no to mi se vidje prosto.

* * *

(Nastavit će se.)

Crnoj brizi.

Bježi, brigo s praga moga,
Nema za te ovdje loga —
Man' se čela bl'jeda!
Duh moj budan širi krila,
Pjevidruga već mi vila
Na koljeno sjeda.

Dosta ti si poput kuge
Morila me noći duge
Do b'jeloga danka;
Crna brigo, ruka tvoja
Tiskala me bez pokoja,
Ne dav duši sanka.

Dok si blaga — vodiš k sreći,
Lako s tobom život teći,
Ne promašiv smjera;
Ti si vjetrić neba vedra,
Što mornaru b'jela jedra
Mile ladje tjera

Gdje ti jednom crna sjede,
Tamo sl'jedi puštaš bl'jede —
Kosu čupaš s čela;
Ko što bura muti more
Još ti misli burkaš gore
Srca nevesela.

Mnoga s tebe, brigo teška,
Klonu ruka već viteška —
U grob crni pade;
Mnoga s tebe već utrnu
Sa vidika u noć crnu
Zv'jezda divne nade.

A što osta iza mrtve,
Crna brigo, tvoje žrtve —
Koja dobit komu?
Tvoj jest porod samo b'jeda,
Suza ljube, cvijel čeda —
Tuga plačnom domu.

Bježi, brigo, s praga moga,
Nema za te ovdje loga,
Man' se bl'jeda čela!
Man' se moga sjetnog lica,
Jer se glasa s tankih žicâ
Pjesmica vesela.

Ivan Lepušić.

O Jovanu Hraniloviću.

Napisao dr. Milivoj Šrepel.

Medju mladjim hrvatskim pjesnicima zapada dično mjesto Jovana Hranilovića. Ako „Vienac“ istom u današnjem broju donosi njegov lik, jamačno nema medju vrijednim čitateljima ni jednoga, koji ne bi od prije već poznavao Hranilovićeva duha, kakav nam se prikazuje u njegovoj krasnoj poeziji. No Hranilović nije samo znanac hrvatskih čitatelja, nego i ljubimac svega naroda. Njegove pjesme već mnogo godina bacaju na pune pregršti svjetlo u dubinu naših duša, njegova nas poezija već više vremena uznosi i blaži. Hranilović je sada u punom jeku muževne snage. Odbacivši već odavna početničko odijelo, stoji Hranilović pred nama kao zreo pjesnik, u koga je dovršen pjesnički razvoj. Ne može biti svrha ovih redaka, da prikaže potpunu sliku ili bar nacrt njegovih pjesničkih radnja, jer je Hranilović baš usred svoga pjesničkog stvaranja. Nama je tek do toga stalo, da iznesemo nekoliko podataka o njegovu životu i da u kratko označimo značaj njegove dosadašnje poezije. A bit će zadaća poznije kritike, da uhvati sve konture njegove pjesničke individualnosti i naslika jasnim bojama potpunu sliku njegove pjesničke fiziognomije.

* * *

Jovan Hranilović rodio se 18. prosinca god. 1855. u selu Kričkama blizu Drniša u Dalmaciji od oca Nikole Hranilovića i majke Sidonije pl. Stručićeve. Otac mu je bio generalni vikar unijatske biskupije i pjesnik u ilirsko doba. Došavši s ocem godine 1862. iz Dalmacije u Sošice u Žumberak, polazio je tamošnju pučku školu, pa je nastavio nauku u pučkim školama u Križevcima i u Zagrebu, gdje je kao pitomac grkokatoličkoga sjemeništa svršio gimnaziju. U zagrebačkoj je gimnaziji bio prvi predsjednik tada osnovanoga književnoga djačkog društva, u kojemu su svoje sastavke čitali Ante Kovačić, Manojlović, Maretić i dr. U gimnaziji su mu zagrebačkoj bili profesori Marković i Smičiklas, koji su Hranilovića i mnoge njegove drugove umjeli ponukati na književni rad i uputiti u ljepotu poezije. Poimence je Marković predavajući poetiku pridizio krila mladim talentima, pa nam se trag Markovićevu idealističnomu shvaćanju poezije živo prikazuje u Hranilovićevim pjesmama. Hranilović je tomu idealizmu ostao uvijek vjeran. Svršivši prvu godinu bogoslovije u sveučilištu zagrebačkom, otišao je Hranilović u Beč kao zemaljski pitomac, pa je ondje dovršio bogosloviju, a uza to polazio neka predavanja slavista Miklošića i filozofa Brentana. Pod konac godine 1878. bi Hranilović zaredjen svećenikom križevačke biskupije. Dne 29. prosinca 1878. služio je mladu misu u prvostolnoj crkvi križevačkoj i ostao je umah kao biskupov tajnik u Križevcima. Odavle je poslan na parohiju u Kaštu u Žumberku. U Žumberku je u raznim parohijama služio punih devet godina, naročito u Radatoviću pet godina. Zatim bi godine 1886. imenovan direktorom biskupijske kancelarije, a kasnije se lati uprave sošičke župe. Godine 1887. premješten bi medju rusinske grkokatolike u Bačkoj, gdje je služio kao kapelan u Kucuri i Kerešturu. Od godine 1889. nalazi se Hranilović kao grkokatolički rusinski paroh u Novom Sadu, gdje je u mjesecu listopadu prošle godine postao grko-katolički vicearhidjakon bačko-sriemski i prisjednik duhovnoga stola križevačke biskupije.

* * *

Prve su mu dvije pjesme štampane godine 1873. u „Bunjevačkoj i šokačkoj vili“, koju je izdavao i uredjivao Ivan Antunović. Hranilović je bio tada u šestom razredu gimnazijskom. Godine 1874. štampao je „Vienac“ njegovu pjesmu „Platu ljubavi“. Od to doba ostao je Hranilović revan radnik „Vienčev“, te je u ovom listu priopćio mnogo izvornih i prevedenih pjesama. Od prijevodâ spominjemo Hugonovu „Koprenu“ (1876), Hugonov „Oganj s neba“ (1878), Mooreove „Irske melodije“ (1884), Platenov „Grob na Buzentu“ (1887), Theurietovu „Samoću“ (1887), Homjakovljev „San“, Lamartinovu „Nadu u Boga“, Longfellowljev „Otvoreni prozor“ (sve tri pjesme 1889). U „Hrvatskoj Lipi“ 1875. napisao je nekoliko izvornih pjesama. Nadalje imade njegovih izvornih pjesama u „Hrvatskom domu“ godine 1876. i 1877., u „Danici“ 1877., u almanaku „Hrvatskoj“ godine 1880. i 1882., u „Hrvatskoj Vili“ godine 1882. i 1884., jedna pjesma u albumu „Slava preporoditeljem“ 1885, i u 161. knjizi „Letopisa Matice srpske“ 1890 zbirka pjesama „Pjesme svakidanke“.

Osim toga je pokušao sreću i u novelističkom području, pa je objelodanio u „Viencu“ g. 1874. pripovijest „Lucietu“, u almanaku „Hrvatskoj“ g. 1880. pripovijest „Jednu noć“, a godine 1882. „O Martinju“, u „Hrvatskoj Vili“ god. 1884. „Reformatore“, i u karlovačkom listu „Svjetlu“ u osamdesetim godinama dvije pripovijesti „Na badnjak“ i „Nesretno čistilo“.

Pored toga je napisao u „Hrvatskoj Vili“ g. 1882. raspravicu „O teoriji novele“, u „Balkanu“ god. 1886. veliku studiju „O pjesmama Andrije Palmovića“, u karlovačkom „Svjetlu“ raspravu „O fiziognomiji“, u „Viencu“ 1890. članak „O pjesmama Vojislava Ilijća“, u biogradskom „Kolu“ prošle godine „Arabeske iz hrvatske književnosti zadnjih dvadeset godina“, i najzad u „Braniku“ 1890 članak o „Ilirizmu u hrvatskoj kulturnoj povjesti“ i oviše kritika o novosadskoj pozornici, poimence o prikazivanju Goetheova „Fausta“.

Mi ćemo se u ovom članku osvrnuti samo na njegove izvorne pjesme, jer se u njima najočitije razabira Hranilovićeva tvorna snaga i jer je njegov izvorni pjesnički rad pronio Hranilovićevo ime u sve krajeve hrvatskoga naroda. Njegovim se pripovijestima može koješta

prigovoriti; njegovu će teoriju novele pobijati svi oni, koji zaziru od njemačkoga formalizma i koji su uvjereni, da nije zadaća poetike strogim zakonima zaustavljati slobodni razvoj poezije; čovjek se može razilaziti s Hranilovićem u shvaćanju pojedinih pjesnika, koje je ocjenjivao; ali se svi divimo njegovoj izvornoj poeziji, jer je Hranilović Bogom nadaren pjesnik, u koga ključa živo vrelo poezije i u koga je tvorački entuziazam pročišten finim ukusom i pomnom naobrazbom.

* * *

Kad je Hranilović počeo pjevati, opažala se u hrvatskoj poeziji čudna struja. Pjevale su se u romantičnom tonu sasvim općenite teze, na priliku da dva brata ljube istu djevojku, ili da brat neznalice ljubi rodjenu sestru, ili da mlad, bogat pustolov zavede djevojku, prevari je i onda na koncu osjeća grižnju savjesti i dr. Bili su to „loci communes“, suhi kosturi golih apstrakcija, kakvim su se hranili i učenici starih rimskih retoričkih škola u carsko doba. Takve su pjesme dakako prezirale i prostor i vrijeme; mogle su se dogadjati u mitsko doba i u 19. vijeku, na pustoj Islandiji i usred ubavoga hrvatskog Zagorja. Nije to bila prava romantika, kakvoj se divimo u Byrona ili Mickiewicza. Od njihove je romantike otpao živi kolorit, duhovita psihologija, poletna snaga subjektivnih osjećaja, a ostao je samo goli kostur same fabule. Bilo je dašto i izuzetaka, — nastalo je pjesama, koje će uvijek ostati vrijedne; mislimo tek istaknuti, da su počeli izbijati simptomi neke bolesti u hrvatskoj poeziji poslije zdravoga idealizma Preradovićeva. Na sreću je, bar što se nama čini, nestalo one ponoćne „tajinstvenosti“, pa je hrvatska poezija opet postala organ narodnoga života.

Jovan Hranilović.

Hranilović je lirik i idealist. Nije dakle čudo, što je i on platio harač onoj struji u najranije doba, kad u glavi i u srcu mlada pjesnika sve još kipi. I njega su neopazice presvojile one nejasne, čarobite slike, pa se tajno izpreplele u tkaninu njegova pjesničkoga stvaranja. Takovim duhom dišu njegove prve pjesme. Takove su „Plata ljubavi“ (1874), „Prikaza“, „Na prestolju“, „Čudna priča“ (1875), donekle i oveća historijska pjesma „Vitez Vladislav“ (1875), u kojoj se medjutim već vidi slobodniji polet Hranilovićev. U toj je pjesmi vrijedno napomenuti umetnutu pjesmu, koju uz liru pjeva Ivka, jer je na način Mickiewiczeve tehnike u „Wallenrodu“ zrcalo budućih dogadjaja. Inače je pjesma odviše razvučena i bez dublje psihologije. U taj niz idu „Tri vienca“ (1875). i „Pod ružmarinom“ (1877).

Već u prvim, početničkim pjesmama nalazimo u Hranilovića krasnu, poletnu dikciju. To i podaje neki čar njegovim epskim pjesmama prvoga doba. Tako je n. p. u pjesmi „Ljudevitu posavskom“ (1876) upravo govor Ljudevitov najljepši.

Mnogo lašnje, nego u epskoj poeziji, mogao se Hranilović osloboditi od tudjih okova i osoviti na svoje noge u lirici. Eno vam njegove prekrasne pjesme „Brdjanci djevojci“ (1875), u kojoj slavi čedo gorske slobode. Takva mu je i „Hercegovka“ (1877). Amo prislanjamo i „Smrtnu čašu“ (1875), u kojoj pjesnik očituje svoj optimizam. Optimizam je, kako ćemo još vidjeti, značajna crta u fiziognomiji Hranilovićeve poezije.

Plemenitom nježnošću odišu sve četiri lirske pjesmice u „Hrvatskom domu“ g. 1876., a od pjesama u „Hrvatskom domu“ god. 1877. osobito se ističe oda „Bogu“. Meni se čini, da je njom Hranilović probio led i postao svoj čovjek. Njegovu ćeš odu i poslije najslavnijih oda drugih pjesnika pročitati s velikom slašću, jer čuješ u njoj glas individualno već razvita pjesnika i jer ima u njoj žara, koji ti se srca prima.

Prekrasna je posljednja kitica, u kojoj govori i o svojem svećeničkom staležu:

Molitva e naša tvoje, Bože, djelo,
Upros ti je ljudski najmiliji dar,
Tebi žiće svoje posvećujem cielo,
Najplamniji duše zanesene žar.
Oj ne prezri moje molitvice male:

Blagoslovi skromni pjesme moje let:
Istinom pretvori njene ideale,
Jer svemožan ti si, Stvoritelju svet!

Puna je zanosa i lakoće i refleksivna pjesma „Zvonimir“ u istom almanaku.

Od sada vidimo Hranilovića, gdje očevidno sazrijeva. Njegova se mašta sve više kristalizuje, u kratko on postaje onaj Hranilović, koji nam je svima tako mio i drag.

God. 1878. spjeva značajne „Pjesme predsmrtnice“, gdje se vidi njegova izrazita težnja k idealima. Za čas mu se prisnilo, da je umro i u raju našao pravo svoje mjesto. No kako mu je teško vraćati se opet k zemlji! Godine 1880. pjeva u almanaku „Hrvatskoj“ pjesmu „Kreposti“, punu zanosa i snage, koja te gdješto podsjeća Preradovićeva duha. Hranilović je u prvom redu patriotičan pjesnik, zato i ovom zgodom upleće patriotizam na odlično mjesto, kao jednu od najljepših kreposti Značajna je po Hranilovića njegova „Pjesma“ u istoj knjizi. To je rek bi program njegove poezije. U njoj nam prekrasno veli, da mu je pjesma naravan prelaz u njegovo nebo, a izvor joj je narod. Idealizam i patriotizam dvije su zvijezde, koje uvijek trepere nad njegovom poezijom Dikcija je u ovoj pjesmi zanosna i živa, ima u njezinu slogu divnih boja, vas joj je izraz svjež i ružičast. No opaža se nešto, što i u drugim pjesmama Hranilovićevim. Pjesnikova je ruka nemirna. On ne može da se zabavi poduže kojom mišlju, metaforom ili komparacijom. Hraniloviću nabujavaju pjesnički motivi, jedva ih sustavlja, jer mu sami sobom naviru. Zato nije njegova poezija toliko plastična, koliko slikovita. Ova je bujica šumna, osvaja te, ali ti ne da, da se mirnije naužiješ pojedine slike, nego te u svom tečaju nosi od slike do slike, od prizora do prizora. To će biti i uzrok, da je „facundia“ sjajnije svojstvo Hranilovićevo nego „lucidus ordo“.

Suza je glavni izvor lirične poezije Hranilovićeve. Možda nema u nas pjesnika, koji bi ju tako proslavio kao Hranilović. On je pravi „pjesnik suze“. Ova se suzna rosa cakli po svemu cvijeću njegove poezije. Suza mu je sveta, jer je izljev boli, smilovanja i pregora. Suza mu je najobičnija metafora. Tim je već dovoljno označen i glavni smjer Hranilovićeve poezije lirske. Njegova lirika nije bojna trublja, nego mironosno zvono, koje nam svojim mekim zvukom ublažuje srce. No ako je i plemenit, nije zato ponizan. Ištući pravo svojemu narodu govori neustrašivo.

Svu snagu Hranilovićeva talenta vidimo u krasnoj pjesmi „Kod Plevne“ (1882), u kojoj je triumf kršćanskoga Slavenstva nad turskim polumjesecom prikazan u raskošnoj slici. Upravo se diviš bogatstvu bojâ, lakoći potezâ i skladnoj kompoziciji. Polumjesec tone u posvećeno more kršćanstva, a raji sviće novo sunce, novi dan slobode! Pjesnik nam ne slika detaljno požara Plevne, jer ga ne zanima sam požar, nego ono, što taj požar znači:

Plevna gori — Turstvu spomen sjajan,
S njom je turska povjest zakopana;
Iz dima joj plamen sinu bajan
Zlatnoj zori rajinoga dana!

Vješto je smišljena pjesma „Pavao i Virginija“ (1882), samo nam se čini, da je neprirodno izveden preobrat na želju, da bi Hrvati bili „Pavli i Virginije — bez one drame iz idile“ Medju ponajbolje pjesme Hranilovićeve ide „Sunce jarko“ (1882). U njoj je sve skladno, osobito je vješto izveden paralelizam u prve četiri kitice. Pointa je u istinu majstorska. Kao i inače, javlja nam se ovdje jaki optimizam pjesnikov. I kroz najgušću maglu nazire Hranilović uvijek tračak nade. Njegova nas poezija i nehotice podsjeća Maxova Propetoga Isukrsta. Slikar je vješto prikazao svu grozu i užas prizora, gdje Isus visi na krstu razapet bezbožničkim rukama. Ali u daljini gledatelj vidi zlatan pramen zore, koja se iza gorâ budi, te nam podaje nadu, da će iza ove grozne noći svanuti doskora novi dan. I Hranilovića nikada ne ostavlja nada. Ona mu dočarava krasne slike budućnosti iza sadašnjih ličnih i narodnih poteškoća. U pjesnikovoj se suzi lomi svjetlo, pa on vidi i u najvećoj magli zraku nade. Zato u „Izdajici“ (1884) voli popravljati izdajnika nego ga proklinjati. Pjesnik nam pokazuje sve grozne muke, što ih propati izdajica svoga naroda, kad se vrati kući. Sve, što vidi i čuje u kući, sve ga smućuje, sve ga grize, sve ga goni u očaj, pa najzad odluči, da se ubije. No u posljednji tren odlaže ubojito oružje i odlučuje žrtvovati sve za domovinu. Iste je godine spjevao epsku pjesmu iz bosanskoga života „Otmicu“ (1884), u kojoj je sa pojedinitim dogadjajem spojena na koncu općenita refleksija o budućnosti Bosne.

Pravi su biseri nježne lirike dvije pjesmice g. 1884. „Aj ti plačeš . . .“ i „ Je l' moguće . . .“. Osobito prva zbija u sebi sve vrline pjesnikova talenta. Spjevao ju je svojoj sestri, „suzi srca svoga“. Krasnom plemenitošću odišu pjesme „Na grobu Andrije Palmovića“ (1884) i „Očajnik“ (1884), u kojoj pjesnik opet daje maha svomu velikomu optimizmu. Pjesma je rek bi nikla na osnovu ličnih osjećaja. Bar joj je žar tako iskren, tako silan. Značajne su njegove riječi: „Vitežtvom će, a ne plačem riešiti se robske muke“. Očajnik odlaže samokres i čeka, dok mu bude bolje trebalo samokresa — na bojištu za slobodu. Upletena je i politička pointa. Pendantom „Pjesmi“ može se smatrati godine 1884 spjevana pjesmica „Poeziji“, koju pjesnik zove „suzom svoga mladovanja, biserviećem svojih dana“. Poezija mu je sve, ona ga tješi, ona ga krijepi, „svjetski brůj da ga ne smete“.

Domišljato je i vješto spjevana romanca „Do ruže leti . . .“, u kojoj se prikazuje sudbina ohole djevojke.

Kad se 17. rujna 1885. ujedinila Bugarska, šalje pjesnik „Pozdrav ujedinjenoj Bugarskoj“ u vreloj pjesmi, a ne zaboravlja ni svoje Hrvatske, proričući i njoj, da će i ona dočekati dan slobode i podati ruku braći sa Balkana.

Sve, što je dosada spjevao Hranilović, natkriljuju

njegove „Žumberačke elegije“. To je najznatnija i najsavršenija zbirka lirskih pjesama u osamdesetim godinama u hrvatskoj poeziji, pored Badalićeva cikla „Na Adriji“, žalibože još nedovršenoga. Ovih je dvanaest elegija dvanaest alemova. U njima se pjesnik popeo na vrhunac svoga dotadašnjega stvaranja. Nikada ne ću zaboraviti prvoga uživanja, kojim sam pročitao ovaj zbor pjesama, kad je u rukopisu stigao u Zagreb. Hranilović je opjevao zemlju i ljude Žumberka upravo divno. Što je Lermontov Kaukauzu, to je Hranilović Žumberku. Povod mu je ovim pjesmama dala poznata raspra o tom, kamo pripada Žumberak — Hrvatskoj ili Kranjskoj. U motu veli pjesnik ovako:

Žumberak bi otet rado
Od hrvatske otačbine,
I dosad je ljuto strado, —
Ne dajte mu da pogine;
To vas ove pjesme mole,
Rišuć njegve jade, bole.

No pravo vrelo njihovo bijaše u pjesnikovoj duši, odakle ih je kao čarobna šibika Mojsijeva iskresala žarka ljubav pjesnikova k ovoj grudi svetom suzom posvećene zemlje. U njima se preljevaju sve niance pjesnikove simpatije u čarobnom titranju raznih bojâ. Kroz prizmu pjesnikova živoga čuvstva obasjavaju se ljudi i vrleti žumberačke prekrasnim svjetlom poezije. A najveću cijenu podaje ovoj zbirci ona iskrena, ona čas ognjevita, čas nježna besjeda kojom umije pjesnik prikazati sve dijelove žumberačkoga života ili bolje rekavši, žumberačke bijede. I sreća može imati poezije, ali nevolja radja poeziju. Ove su elegije biserne suze pravoga pjesnika, komu se srce kida gledajući svoje ljude u pandžama jada. Predaleko bi nas odvelo, da idemo potanje ocjenjivati svaku elegiju. Ta pjesnik je u njima iscrpao gotovo sve, što se u pjesmi može reći o Žumberku! Istaknut ćemo samo neke momente, da se vidi ne samo vrelo čuvstvo, nego i umjetnička vještina pjesnikova. Eno na priliku odmah druge elegije. Kako je poetično prikazana bijela crkva, koja daje čovjeku krst, vjenčanje i pokojište! Ili opet četvrta, u kojoj crta život gorskih svećenika. Kako majstorski tješi u petoj mladu ovčaricu, što joj je dragi u vojni umro:

Pusti samo suzam teći,
Suze lieče teže rane,
A i ti ćeš suzom steći
Veselije, sretne dane!

Lijepo je izveden kontrast izmedju sirotinje u prezrenoj kolibici i bogatstva u sjajnoj palači, jer onu kolibicu prava ljubav pretvara u raj (osma elegija). Neobična je snaga poleta u devetoj, kad pjesnik krsteći malo dijete kroz suzu gleda njegovu sudbinu:

Plovila je miso moja
Njegvih jada dugom riekom:
Riedko sinu zviezda koja
Obzorju mu na dalekom.

Posljednja je izraz silne ljubavi pjesnikove k Žumberku, u kojoj moli za nj milosti Zumberak je dao Hrvatskoj mnogo ljudi, kojoj su joj bili na ponos, pa zato veli pjesnik:

Ako ništa, krš su bar taj goli
Kroz viekove težko zaslužili.
A to riedko mironosno cvieće,
Na mogilah, u krvi procvalo, —
To su suze, obranu proseće,
Da nas ne bi od majke kidalo;
Milije nam siromaštvo njeno,
Neg tudjinstvo zlatom okićeno.

Ove su elegije svojom jezgrom i svojim oblikom tako skladne, da bi bile na ponos i najvećim književnostima.

Godine 1887. štampao je „Vienac“ Hranilovićevu pjesmu „Na groblju“. Prikazuje nam grob mučenika, kojemu su lični ideali, kao izranjeni golubovi, svi redom propali, a domovina mu je Golgota i raspelo. Pjesnik ipak moli Boga, da odmetnike, krivce mučenikove smrti, spokori, ali i da im *oprosti*. Uza to želi, da se probudi davni značaj i poštenje, jer je bolje od okovâ — proslavljeno, tiho groblje.

Hraniloviću je poezija sveta. Zato se čuva versifikacije. Svaka je njegova pjesma — poslije prvih pokušaja — izraz duševne potrebe. S toga su njegove pjesme tako moćne, zato te osvaja ono unutrašnje uvjerenje, koje iz njih probija. To nam svjedoči i pjesma „Doskora će možda . . .“ Čovjek vjeruje pjesniku, kad veli, da bi blažen bio, kad bi za domovinu krvcu prolio. Čitatelj osjeća direktan zanos i vjeruje, što je netko rekao, da su pjesnici i junaci od istoga kova. Smrt Fridriha III. izmamljuje Hraniloviću pjesmu „Fridrih“. U njemu vidi pjesnik plemenita i slobodoumna čovjeka, koji pati i umire ne samo od fizičkih boli, nego i od nepravde surovih ljudi. Kako je divno izrečeno o carici, koja suzom rosi carevo čelo:

Da li plače? — to govori srce
Zadnju pjesmu ljubavi goruće,
To se tali zadnji okov duši,
Rosa prati sunce umiruće!

A kad car umre, veli pjesma, da uz caricu plače „ljepši, bolji čovječanstva dio“.

Puna je nježne poezije „Obitelj“, pjesma obasuta suznim biserjem materinim nad dragim jedincem, koga Majka Božja prima pod svoje. Ova je pjesma tako krasna, da će joj biti osigurano mjesto u antologijama i čitankama.

Godine 1890. sjetio se Hranilović triju pokojnika.

Prvu mu je pjesmu izmamila tragična smrt njegova pobratima dr. Antuna Kovačića. U toj je pjesmi Hranilović progovorio glasom, koji dolazi od dna srca i koji prodire u dubinu duše Umno je sastavljena pjesma „Ivanu Mažuraniću“, koji, kralj po duhu, ulazi u grobnicu k svojim ilirskim drugovima. Liepo je rečeno za Čengićagu, da je „evangjelje juga slavenskoga, napisano slovî od granita“. A sjećajući se žute zavisti, koja je Mažuraniću poricala pjesnički talent i čak prekoravala ga s kradje, zgodno veli:

Uz kolievku veleumu svakom
Žuta zavist svoje trnje sadi,

*

Povjest svieta najvećim junakom
Povrh trnja spomenike gradi.

Dostojna je Hranilovićeva pera i njegova prigodnica „Andriji Kačiću“, gdje je vješto istakao potrebu sloge, koju nam propovijeda i Kačić, pa dodaje:

Oj doći će možda jednom doba,
Da nas mine putir naših jada,
Da vrh tvoga proslavimo groba
Ostvarenje tvojih svetih nada.

Sve ove pjesme odlikuju se biranim jezikom, pravim pjesničkim slogom. Ona predjašnja bujnost, rek bi naglost ušla je u medje prave umjetnosti. Tim Hranilović nije izgubio svoje individualne crte, nego ju je samo oplemenio. Riječ mu je došla u tješnju svezu sa samim organizmom pjesme. Ovaj skladni izmir jezgre s oblikom nalazimo u „Žumberačkim elegijama“, a svjedoči ju i druga zbirka njegovih pjesama „Pjesme svakidanke“. U ovim je pjesmama Hranilovic stupio na novo polje. Ovdje nam prikazuje neke obične društvene rane našega roda i vremena. I iz ovih pjesama, premda su crne, probija zraka bolje nade. I one su nikle iz suze, suza im je majka. Hranilović je pokazao u ovim pjesmama, da je duboko svojim čuvstvom i mislima zaronio u moderna društvena pitanja, te je svoja uvjerenja i čuvstva u umjetničkoj metamorfozi iznio pred nas. On hoće ne samo da nas dira, nego i uvjerava. Zato je u njima drukčiji ton nego u „Žumberačkim elegijama“. Tipnost je pojedinih mana navodila pisca na to, da s lirikom spoji didaktiku. Svakako su ove pjesme krasan dar, kojim nas je pjesnik obdario. Ujedno su jasan dokaz, da Hranilović napreduje i da mu se horizont neprestano raširuje. Budući da sam o tim pjesmama govorio u „Viencu“ prošle godine na str. 416, ne ću da o njima duljim. Radujemo se, što će doskora izaći i latinicom.

Hranilovićeva nas se poezija doimlje, jer joj je izvor u zajedničkoj našoj boli. Hranilović je samo idealističan tumač hrvatskih težnja. Ova idealna žica protkiva svu njegovu pjesmu, od njena se titranja čuje najzvučniji odjek njegove duše. Plemenitošću i nježnošću svoga čuvstva, pa vrelom i slikovitom dikcijom podsjeća nas Hranilović ponajviše na Lamartinea. U opće se razabira, da se Hranilović u svom pjevanju nije oslanjao samo o svoj krasni talent, nego je takodjer srkao slasti tudjih poezija. Poimence su se francuski, ruski i poljski pjesnici romantičkoga smjera duboko dojmili njegove duše, jer su joj najviše prijali. Ali je Hranilović umio tudje elemente pretvoriti u svoju krv upravo onako, kao što i cvijet prima sokove iz okolnoga tla, da zamiriše *svojim* mirisom. Poslije „Žumberačkih elegija“ i „Pjesama svakidanka“ mi se pouzdano nadamo, da pjesnikova vila ne će sustati. Ona je upravo sada u naponu, pa će jamačno hrvatski narod obdariti još mnogim bogatim darom. S tom nadom želimo čestitomu pjesniku, da mu dosadašnji rad bude samo sretan početak u daljnjem nastojanju oko hrvatske narodne kulture!

Filologičke sitnice.*)

I.

U nas se veoma često čita: „Školska *će* godina *početi* 1/X . . .“ „Proljeće *počinje* mjeseca ožujka“. „Zabava *je započela* pjevanjem“ itd.

Po Vukovu pisanju rekao bih da to nije dobro. Vuk razlikuje *početi, počinjati* . . . . i *početi se, počinjati se* . . . ., dok naši spisatelji, ne razlikujući tih glagola,[1] miješaju ih pa ako i valja priznati, da glagole *početi se, počinjati se* . . . upotrebljavaju u opće kako treba, a ono opet glagole *početi, počinjati* . . . upotrebljavaju veoma često kako ne treba. U Vuka su I. glagoli *početi, počinjati* . . transitivni, a II. *početi se, počinjati se* . . . po obličju refleksivni a po značenju, koje se kadšto još sasvim dobro osjeća, pasivni. A evo primjera:

I. 1. Srbi *su* ovu *bunu počeli* samo iz očajanija. Danica 3, 219. Misleći da su kaki trgovci, počne razgovor i stane koješta pitati. 4, 34. Počeo kao lisica vojsku. Nar. posl. 257. Ne znam, kako ću da vam počnem ovo pismo. Stražilovo 1886, 1385. Samo neka se počne, pa će svagda biti lakše dodati i nastaviti nego li što iznova početi. Nar. prip. IV. Videći da je grad utvrdjen, nije mogao ništa početi. Žitije 61. Ja mislim, da će najbolje biti *to početi s odgovorom* na pitanje: šta je Slavenski . . ? Pisma 81. — *Započeo si rabotu.* Nar. prip. 99. — Ljude, koji *su bunu počinjali* i raspaljivali . . . Miloš 63. Ovo kolo vodi sam stari svat, a pjesme počinje koji je najvještiji medju njima. Kovčežić 57. Ljudi, koji *sve bune* i *svadje s imenom Božjim počinju.* Rj[1] XIII.

2. Onda mu oni *počnu govoriti.* Nar. prip. 74. Počne biti svoje drugare. mat. 24. 49. Počeše se prepirati. mar. 8. 11. Ja *sam sa žitijem* Ajduk-Veljka Petrovića *počeo izdavati* žitija znatni(h) Srbalja. Danica 4, 1. — Djeca *su počinjala učiti* iz rukopisa. Rj.[2] 842a. Počinjemo se hvaliti. 2kor. 3, 1. — Mjesto infinitiva ima i podložna rečenica s konjunkcijom *da*[2]; na pr.: *Počne da kuša* sreću u štapu. Nar. prip. 96. Počne da je prèglêdâ 123.

3. Bolje je ne *početi* nego ne dočeti. Nar. posl. 24. — Kad se mole Bogu, on *počinje* i svršuje. Danica 2, 100. A obično ovako počinju: „Dodjite doveče“: Rj.[2] 111b. — Tako je i u ovim primjerima: I *počevši* od Mojsija i od sviju proroka kazivaše im . . . luk. 24, 27. I počevši od pisma ovoga, propovjedi mu jevangjelije. djela 8, 35. I Petar počevši[3] kazivaše im redom. 11, 4 itd.

[1] Kao što ih ne razlikuje n. pr. njemački jezik, u kojemu se jednako kaže i »er *begann* zu reden« i »der Krieg *begann*.«

[2] Ovo je potonje rjedje, a u Novome zavjetu upotrebljava se samo infinitiv.

[3] Čini se, da je *počevši* kadšto adverab, a mogao je postati adverab preko adverbijalne službe, koju danas redovno ima particip sadašnjega vremena i particip prošloga vremena prvi. Tako

*) Pravila, kojih se drži pisac »Filologičkih sitnica«, vidi u 1. broju »Vienca« od g. 1889.

Crnogorci se vraćaju kao pobjednici sa bojišta.
Slikao *Pajo Jovanović.*

II. 1. Kad *se skupština počela* . . . . Danica 5, 33. U tri sata počne se služba. Novine Srbske 1817, 763. Po tom se sjutra dan počela škola. Sovjet 81. Ako vi za to ne primate Zagrebačkoga pravopisa što očekujete da se kakav bolji počne. Slav. bibl. I 90. — A četvrti dan *započne se boj*. Nar. posl. 207. — *Knjiga se* ova *počinje* ovako. Rj.[1] XIX. U nahiji Barskoj, koja se odovud počinje od Paštrovića . . . Rj.[2] 15b. Od Golupca se počinju planine. 936. Lazarica se počinje: Car Murate u Kosovo pade. 320b. A to se po tom počinjalo i u Šumadiji. 676a. Na prvom listu, gdje će se A počinjati, stajat će . . . Stražilovo 1886, 703. Oko po dobroga sahata od Draževa vrta počinje se varoš Dobrota. Kovčežić 29. Od toga dana odmah se počinje veselje, pjevanje . . . . 47. Za večerom, koja se počinje kako se smrkne. 95. A počinje li se zaista od onda naša literatura, o tome će se još suditi. Pisma 63. Dodje glas da se rat s Turcima počinje na novo. Sovjet 27. Ova se istorija na Njemačkom jeziku počinjala ovako. 80. — Kad *se slog počinje s poluglasnim slovom*. Danica 3, 4. Riječi, koje se u nas počinju sa *e* . . . Pisma 8.

2. Škole *su se počele množiti*.[4] Rj.[2] 842a.

3. Samo neka *se počne*, pa će svagda biti lakše dodati i nastaviti nego li što iznova početi i načiniti. Nar. prip. IV. — Jedan put *se počinje*. Nar posl. 111.

Kako se iz spomenutih primjera razbira, glagoli *početi*, *počinjati* . . . transitivni su glagoli i po tome treba svagda da imadu uza se objekat, a objekat je ili ime (vidi primjere pod I. 1.) ili glagol u infinitivu (I. 2.) ili podložna rečenica s konjunkcijom *da* (I. 2.) a najzad objekat može biti samo u misli (I. 3.); u svakome drugom dogadjaju pristali su samo glagoli *početi se*, *počinjati se* . . .

Prema tome nikako ne valja: „Školska *će* godina *početi* 1/X . . ." „Proljeće *počinje* mjeseca ožujka". Zabava *je počela* pjevanjem" itd. . . . . jer u spomenutim primjerima niti ima niti se može pomisliti kakav objekat, pa zato treba prema primjerima pod II. da se kaže: „Školska *će se* godina početi 1/X . . ." „Proljeće *se počinje* mjeseca ožujka". „Zabava *se počela* . . ." itd.

Bilježka I. Ne može se valjano opravdati, što se u nas piše poč*m*em, poči*m*ati . . . Nema sumnje, da se pored poč*n*em, poči*nj*ati . . . čuje u narodu i poč*m*em, poči*m*ati . . . ali kako se u narječju štokavskome gotovo i ne zna za potonje oblike, koji su sekundarni i po postanju svojemu nepravilni prema poč*n*em, poči*nj*ati (isporedi: zapeti, zap*n*em, zapi*nj*ati), to nije nikako razborito, da pišemo i govorimo poč*m*em, poči*m*ati . . . kod oblika poč*n*em, poči*nj*ati . . .

II. U pisanju današnjega doba nijesu nikako pristali oblici *počam*, *počamši* . . ., kojih ponestaje već u početku XVII. vijeka a zamjenjuju ih oblici *počev*, *počevši* . . . Ko danas prema *početi počnem* . . . piše *počam* i *počamši* . . . ne bi se smio ustručavati i mogao bi n. pr. prema *napeti*, *popeti* . . . pisati *napam*, *popam* . . . (kao što se nalazi još na svršetku XVI. vijeka) . . ., a kako ni živa duša hrvatska ne piše i ne govori danas *napam* . . ., zašto da se piše *počam* . . .? Samo puko neznanje ili pusta samovolja može odobravati, da se danas piše *počam*, *počamši* . . . pored *napev*, *napevši* . . .

III. Kako se iz primjera pod I. 1. 2. i II. 1. razbira, ne će biti dobro što pišemo n. pr. Zabava se počela *pjevanjem*. U tome primjeru hoćemo pokazati dodatkom *„pjevanjem"*, kako se zabava počela ili, upravo reći, što je bilo u početku zabave, a za to valja upotrebiti instrumental s prijedlogom *s* (Ispor. Daničić, Sintaksa 601., gdje se objašnjuje spomenuti pod I. 2. primjer iz Danice 4, 1.) i kazati: Zabava se počela *s pjevanjem*.[5]

---

bih rekao da je u primjeru: Vi znate govor, koji je bio po svoj Judeji *počevši* od Galileje po krštenju, koje propovijeda Jovan. djela 10, 37. *počevši* upravo samo adverab, pa kao da mu se nešto slabije osjeća transitivna snaga, koju inače ima glagol *početi*.

[4] U ovakim dogadjajima mislim da je glagol, koji stoji u infinitivu, refleksivan (pasivan) pa se jedno *se* (počele *se* graditi *se*) izostavlja; ispor. Akad. rj. I. 511b. Po tome valja razlikovati ovake primjere od primjera, kao što je ovaj: A on se poče kleti. mar. 14, 71 (Vidi gore pod I. 2.), gdje *se* pripada samo glagolu *kleti*.

[5] Što čitamo: Odgovor, koji *se počinjao narodnom poslovicom:* »U laži su kratke noge« . . . Sovjet 86, bit će jamačno pogrješka. — Vuk prevodi: Sie stulti estis, ut cum spiritu coeperitis (ἐναρξάμενοι πνεύματι: slov. vulg. начисте духомъ; Luter: Im Geist habt ihr angefangen.), nunc carne consummemini? ovako: Tako li ste nerazumni? *Počevši duhom*, sad tijelom svršujete? Gal 3, 3. Što u tome primjeru ima instrumental sam, ja mislim, da ono *duhom* nije dodatak samome glagolu *početi*, nego glagolu, kojim se u misli dopunja glagol *početi*, tako da *počevši duhom* valja razumjeti kao da je: počevši *duhom živjeti*. Po tome nije taj primjer pristao medju primjere, za koje se odredjuje pravilo gore u bilješci III.

K slikam.

Crnogorci se vraćaju kao pobjednici sa bojišta. Slikao Pajo Jovanović. Srpski je slikar Pajo Jovanović još mlad vještak, ali uživa u umjetničkom svietu liep glas. Usavršavao se u umiećU svom u Beču, Monakovu i Parizu, a po tom se nastanio u Londonu; ali samo za kratko vrieme, jer doskora ode u Kaukaz, a odanle se zaputi u Crnugoru, gdje je proučavao život i prilike junačkih sokolova crnogorskih. On je tipove crnogorske prikazao u više slika, od kojih se osobito ova odlikuje krasnom kompozicijom i liepom idejom. Glavno je lice ove bogate kompozicije starina otac, gdje ide u susret sinu, što no se vraća ranjen iz boja, u kojem se junački borio »za krst častni i slobodu zlatnu«. Četa se vraća sa razboja s dva zarobljenika i s obiljem pliena. Pored vrlo karakterističnih lica veoma je vješto prikazan okoliš: stara tvrdjava, koliba na strmoj vrleti kao gniezdo orlovo vrh tiumora, nebotične gore na obzorju — sve je to vjerna slika žive prirode, koja odaje vještu ruku darovita umjetnika.

Književnost.

Hrvatska ili srpska. Prošle smo godine dva puta spomenuli razpravu *dra Milana Rešetara:* »Die čakavština und deren einstige und jetzige Grenzen«, što no je izilazila u Jagićevu »Archivu za slavensku filologiju«. Nedavno je u istom listu, u 3. svezci trinaeste knjige, izišao svršetak te razprave s napomenama urednika Jagića o tvrdnjama pisca te razprave. Kako smo već unapried nagovieštali, pisac hoće da dokaže ovu tvrdnju:

Čakavština nije nikad sezala do Dubrovnika i taj je grad od početka bio čisto štokavski, a to znači prema poznatoj hipotezi Miklošićevoj, koju odobrava i Rešetar: Dubrovnik je bio srpski grad. Ako smo već tada zabavili piscu, da je pristran i tendencijozan, sada više nema nikakve sumnje, da ga je samo »furor serbicus« mogao ponukati, da iznese na vidjelo ovu nevjerojatnu i neistinitu hipotezu. Da tobože dokaže, da se je u Dubrovniku *od početka* čisto štokavski pisalo, poziva se na državne izprave *iz 14. i 15. stoljeća*, koje su prozom pisane, na prozaiste *16.* stoljeća, komedije M. Držića i na prozom pisane predgovore istodobnih dubrovačkih pjesnika. Čudne li logike! Štokavština u spisima pisaca u 15. i 16 stoljeću ima biti »neoborivim« dokazom, da je Dubrovnik *od početka* bio čisto štokavski grad! Ali pisac mora da na više mjesta prizna, da i u toj štokavštini kasnijih vremena ima dosta čakavske natruhe, a pošto to smeta tvrdnji njegovoj, izhitrio je ovo klimavo tumačenje: pisci su mnogo šta pisali, što niesu govorili, pa da se od proste svjetine razlikuju, unesoše u djela svoja čakavizme i arhaizme; napose pjesnici nasljedovahu čakavca Marulića i pjesničku školu spljetsku. Ove tvrdnje pobija sam urednik Jagić u napomenama, samo je nekako čudno, što odobrava prvi dio glavne tvrdnje: »čakavština nije nikad sezala do Dubrovnika«, dok u daljem svom razlaganju i pobijanju priznaje neko gradjansko pravo čakavštini u Dubrovniku. Jagić misli, da se ne može dokazati, da je Dubrovnik bio od početka čisto štokavski grad, i odkriva pogrješke u tobožnjem dokazivanju Rešetarovu, a napose odlučno suzbija misao o nasljedovanju Marulića i spljetske škole. Medjutim ta misao nije nova, jer ju prof. Budmani već od više godina naustice širi. Na koncu napomenâ izriče Jagić ovo: »Stari Dubrovčani niesu svoj etnički tip smatrali ni hrvatskim ni srpskim, njihov jezik ne bijaše po nazoru njihovu ni hrvatski ni srpski, već — slovinski. Ja sam nekada mislio, da su taj naziv stvorile učene kombinacije njihovih historika i arheologa, ali taj pravilni ikavski oblik nuka me, da o tom razmišljam. Taj bi se naziv mogao osnivati na prestaroj predaji. Time ne ću da mutim ljubav i poštovanje, što ga goje oba plemena, Srbi i Hrvati, za nekadašnju veličinu i znamenitost Dubrovnika; ovaj biser jednako pripada jednomu i drugomu narodu.«

O *Harambašićevu* prievodu *„Vojne i mira“* napisao je *V. Jagić* podužu ocjenu u 3. svezci trinaeste knjige svoga »Archiva« Iznajprije ističe činjenicu, da Slaveni u obće najgore prevode djela iz književnosti drugih slavenskih naroda. Ti su prievodi ili odviše robski ili sasvim površni. Obćenito se misli, da se može veoma lako naučiti drugi slavenski jezik, za koji ne treba toliko znanja, kao za koji neslavenski jezik, ako misliš dobro prevoditi. Malo ima ljudi medju Slavenima, koji bi temeljito poznavali više slavenskih jezika. Pisac je sravnio hrvatski prievod »Vojne i mira« (1. knjizi) s izvornikom, pa je našao, da je prevodilac ponekuda lakoumno pristupio k ovomu poslu, bez ozbiljne priprave i dovoljna znanja ruskoga jezika. Tako radi većina slavenskih književnika. Sudeći po prvoj knjizi nije prevodilac pokazao, da je izvornik s poštovanjem proučio i prevodio, jer se inače ne bi od njega udaljivao, teža mjesta izpuštao ili ih opisivao i kvario pravi smisao. Prievod njegov nema književne vriednosti. Pun je netočnosti, protuslovja i nesmisla. Ovo dokazuje na četiri sitno štampane stranice.

Tiskom i nakladom knjižare L. Hartmana izišla je druga svezka *Hirčeva „Hrvatskog Primorja“*. U njoj se nalaze ovi opisi: Ribolov u hrvatskom Primorju, Trsat, Grobničko polje, Ovčar, Dolina Rječine. Pored toga ima nekoliko što većih što manjih slika. Pojedina svezka stoji 40 novč.

Izišao je *četvrti* svezak *„Ruske biblioteke“*, što ju izdaje i uredjuje M. Mareković. U njem se nalazi završetak druge Tolstojeve pripoviesti istoga pisca.

Primli smo ukusno i liepo pedagožko djelo: *„Mladi učitelj“*, savjeti i praktički primjeri učitelju u prvom razredu i roditeljima; napisao *Davorin Trstenjak*. Vrli je pisac odabrao svojom lozinkom krasne rieči S. Gregorčića:

U srca ljubljenih rojakov
Sej séme plemenítih rož,
Da bómo narod poštenjakov,
Da bomo národ vrlih mož.

Ovim duhom diše cielo djelo, koje zaslužuje svaku pohvalu. Puno je zdravih misli i liepih savjeta učiteljima i roditeljima. Dieli se na dva diela. U prvom govori o učitelju, djetetu, o ljubavi dječjoj i učiteljevoj, o prvom školskom danu, školskom duhu, životu, popularnosti i sviesti učiteljevoj; o čistoći u školi, školskom redu itd. U drugom dielu razpravlja o zornoj obuci, vjeronauku, čitanju, pisanju, računstvu, pjevanju, dječjim igrama, gimnastici. Treba priznati, da pisac umije živahno i zanimljivo prikazivati padagožka pitanja, a da mu se pri tom ne može kazati, da površno i netemeljito shvaća svoju zadaću. U njega je bogato iskustvo i obsežna teoretična naobrazba. Svoje je pripoviedanje začinio mudrim izrekama velikih ljudi i zgodnim narodnim poslovicama, a cielo djelo zadahnuo plemenitim žarom čiste ljubavi prema djeci i školi. Mili nam se, što pisac u pristupu iskreno priznaje, da je pišući svoje djelo ugledao se na neke tudje uzore. To ne umanjuje vriednosti knjizi njegovoj, a pisca nam u liepom svjetlu prikazuje kao čovjeka, koji nije vičan dičiti se tudjim perjem, a to je u nas gotovo riedak pojav. Pored toga treba da pisca napose pohvalimo, što piše biranim i dosta čistim jezikom, što je takodjer riedak pojav u našoj stručnoj književnosti Veseli nas, što se pisac ne osvrće na poznatu graju i hajku, što su ju u nas nedavno podigli nerazboriti i kratkovidni ljudi protiv fonetike i živih oblika narodnoga govora, kao da tobože niesu hrvatski. Da se hrvatski može i fonetikom liepo i razumljivo pisati, ponovno dokazuje knjiga Trstenjakova, koju najusrdnije preporučujemo hrvatskomu učiteljstvu i prijateljima zlatne naše mladeži. Ciena joj je 1 for. 20 nč.

Stigao nam je kalendar crnogorski *„Grlica“* za god. 1891, što ga je uredio L. T Pored kalendarskog gradiva nalazimo u njem pjesmu Sundečićevu: »Miloš, Ivan i Milan po večeri Kosovskoj«, nadalje opis »važnijih dogadjaja u državi god. 1890«, higijensko-ekonomsku crtu: »U čemu živimo«, članke: »Neki neprijatelji naših usjeva«, »Gajenje loze u Crmnici« i dr. Na koncu kalendara ima nastavak »Crnogorskih poslovica«

Primili smo prvi broj *„Trgovačkog glasnika“*, lista za trgovce, što će izlaziti 1. i 15. svakoga mjeseca u Zagrebu, a urednik mu je *Vilko Mosković*. Ovomu je listu zadaća, da označi sredstva, kojimi bi se naše trgovačke sveze razširile, naše gospodarstvene prilike poboljšale. Imat će posebnu rubriku o izložbi, koja će se prirediti ove godine u Zagrebu. Donosit će u svakom broju niz članaka tiskanih i ćirilicom. Uz to ima i njemački prilog, koji je po našem sudu sasvim suvišan.

Primili smo 13 - 16 svezke *„Prosvetnog Glasnika“*, službenog lista kraljevsko-srpskog ministarstva prosvjete i crkvenih poslova. Pored službenog glasnika i raznih izvještaja školskih nalazimo tu ove razprave: »Razredna i stručna nastava«, od Ljub. Stojanovića; »Rimsko privatno pravo«, pristupno predavanje Ž. Milosavljevića; »Zakon prostih i umnoženih proporcija«, od M. Jovičića; »Četvrti medjunarodni kongres za kaznene zavode«, od dra M. Vesnića.

Ruska. Petrogradsko »slavjansko blagotvoriteljno obščestvo« izdalo je pečatnjom V. V. Komarova veliki »*Rusko-slavjanski kalendar za 1891 god.*« Na prvom mjestu nalazimo »nêkolko slov po povodu rusko-slavjanskoga kalendarja«, gdje urednik potiče Slavene, da njeguju medjusobnu duševnu zajednicu, ljubav i bratimstvo. Iza obsežnoga kalendarskoga gradiva nalaze se »žitija nêkotoryh svjatyh ruskih, bolgarskih, serbskih i čeških«. Uz šematizam pravoslavne crkve dolazi »kratkaja istorija serb-

skoj cerkvi i sovremennoe eja sostojanije«. Pored toga ima katolički i protestanski kalendar. Poslije toga dolazi razprava o »Slavenih drevnoga i novoga vremena«, a pisana je na osnovu Krekove poznate knjige: »Einleitung in die slavische Literaturgeschichte«. Važan je članak: »V kakom vidê vozmožno i želatelno sbliženije Slavjan na počvê obštago jazyka?« U odjelu: »Znamenityje slavjanskije dêjateli« nalazimo životopisc patriarha Hermogena, Dositija Obradovića i profesora Kreka. Osim toga ima članak o »borbi za narodnu crkvu u staroj Poljskoj«, o »pravu i sudu v slavjanskih gosudarstvah i zemljah«, o »kulturnom sostojaniji Čehov« i mnogo drugih sitnica. Ne znamo, čija je krivlja, da se o Hrvatima tako malo govori dok se drugoj slavenskoj braći posvećuju posebni članci Kalendaru je dodana »karta slavjanskih narodnostej«, što ju je po drugi put izdao V. V. Komarov, a sastavio Zarjanko.

Krestovskij je napisao dva romana» Tьma egipatskoja« i »Tamara Bendavid«, koji su izišli najprije u »Ruskom Vêstniku« g. 1889. i 1890, a oba prikazuju zapravo jedan veliki roman iz zadnje rusko-turske vojne. Osobito je zanimljiv prvi, jer s neobičnom vjernošću crta Židove i njihov život u Rusiji. Prekrasne su takodjer slike iz vojnoga života, poimence obsada Plevne.

Francuzka. Slavni francuzki romanopisac *Alfonz Daudet* napisao novu dramu »L'Obstacle« (zapreka), koja se prije nekoliko dana s velikim uspjehom prikazivala u Gymnase-Théâtru u Parizu. Daudet je bez ikakve sumnje najbolji od sviju živih pripovjedačâ francuzkih, ali je pokušao sreću i na dramatičnom polju. Njegov »Fromont i Riesler« uspio je i na hrvatskoj pozornici. Priredio je ovu dramu po romanu (»Sidoniji«) uz Daudeta nedavno umrli Belot. Izvorna je dramatska radnja Daudetova »Borba za život«, koja se veoma svidjela u Parizu i u Milanu. U najnovijoj drami »L'Obstacle« pisac nastoji pobiti crne teorije modernih pesimista, poimence Ibsena i Tolstoja, a napose oslabiti neumoljivu nauku o nasljedju fizičkih i psihičnih bolestî. Daudetov se optimizam živo opire nauci Ibsenovoj, koja je navukla crno oblačje nad modernu pozornicu. Daudet je prema tomu odabrao takvu gradju, u kojoj je htio pokazati, da Ibsen i njegova škola precrno gledaju. Neki mlad markiz zavjeri se s mladom djevojkom, i već bi bilo sve spremno, da se vjenčaju, kad se medju njih utisne djevojčin skrbnik. On na ime tvrdi, da ima neka zapreka, poradi koje treba da se razvrgne pir. Ta je zapreka u tom, što je vjerenikov otac umro u ludilu Skrbnik misli na taj način predobiti za se vjerenicu. Vjerenica doista ode u samostan, podajući se bezutješnoj tuzi. A mladi vjerenik u svom očaju stane proučavati medicinske knjige o atavizmu. Sve to motri njegova dobra, zabrinuta majka, pa izmisli s bivšim sinovim informatorom varku, koju će reći sinu, naime da on nije njezin zakoniti sin, nego naravni — od oca, koji nije poludio. Sin brzo progleda varku materinu i sve joj oprašta. Najzad dodje k njemu mlada samostanka i oni budu svoji. Daudet misli, da je nauka o atavizmu u svojoj oštrini do sada bila preobćenita. On vjeruje, da se silnom voljom može odoljeti utjecaju nasljedjenih mana i pogrješaka. Daudet to dakako ne tvrdi za sve slučajeve, nego tek pokazuje, da se jednostranim shvaćanjem atavizma prečesto gradi nevolja i ondje, gdje je u obće možda i ne bi bilo. Na takav se način Daudet daje na obranu čuvstva, iznosi svoj glas protiv nauke krute sile. On je na taj način očit pristalica spiritualizma proti monističnoj teoriji modernih materijalista i pesimista dramatičnih. Francuzka kritika u velike hvali pjesničku vriednost Daudetove drame, ako i osjeća neke njezine nedostatke.

Svaštice.

Nova slika. Vrli naš slikarski vještak *Fr. Quiquerez* naslikao je po fotografiji lik *Vuka Stefanovića Karadžića.* Veseli nas, što je ova radnja umjetniku liepo uspjela. Izraz lica, očiju i razne kouture vjerno odrazuju karakteristične crte i istiniti lik velikoga pokojnika. Slika se nudja na prodaju i stoji 70 for.

Spomenik Dobrovskomu. Praško družtvo »Dobrovski« stalo je skupljati prinose za spomenik, koji kani podići u Pragu na spomen ovomu velikomu učenjaku slaveuskomu. Model spomenika bit će izložen na budućoj jubilarnoj izložbi u Pragu god. 1891. Dobrovski je sahranjen u Brnu u Moravskoj.

Henrik Sienkiewicz, čuveni poljski romanopisac, zaputio se nedavno u iztočnu Afriku, gdje će proučavati ljude i krajeve i po svoj prilici napisati oveći roman iz života afričkih robova.

Književni natječaji.

I.

»Matica Hrvatska« razpisuje u smislu zakladnice iz zaklade grofa Ivana N. Draškovića za nagradjivanje valjanih hrvatskih knjiga književnu nagradu za god 1891., koja će iznositi *osam sto i pedeset* (850) for. austr. vr. U smislu oporuke zakladateljeve od 10. decembra godine 1855. točke C. imade se kod dopitivanja nagrade osobito na to paziti: »da se od natječućih se rukopisa prednost dade onomu, koji je kadar najviše doprinieti k pravoj poduci puka o praktičnih predmetih, te time unaprediti njegovo duševno i materijalno stanje. Kod dopitivanja nagrade ne će se ipak gledati samo na absolutnu vrstnoću spisa, nego se nagrada može dopitati i onomu spisu, koji prema sadašnjemu stanju hrvatske književnosti zaslužuje u njoj odlično mjesto, i vrstan ju je podići«. Ciela nagrada dopitat će se rukopisu samo takovomu, koji uz svoju absolutnu vrstnoću iznosi bar petnaest tiskanih araka; — ako iznosi manje, dopitat će se razmjerno manja nagrada. Ako ne bi bilo valjanih izvornika, tad će se i prievodi vrstnih proizvoda stranih literatura razmjerno nagraditi. Rukopisi imadu se najkasnije do 31. prosinca god. 1891. podnieti »Matici Hrvatskoj« na ruke njezina tajnika. Piscu, komu bude nagrada dopitana, ne će se ona izplatiti u smislu oporuke točke H. odmah, nego tekar onda, kad djelo svoje »Matici Hrvatskoj« podastre tiskano.

II.

»Matica Hrvatska« razpisuje u smislu zakladnice iz zaklade Dušana Kotura književnu nagradu za godinu 1891. od *tri sto i petdeset* (350) for. austr. vr. »za jednu izvornu pripoviest (novelu ili roman), koja obseže barem deset tiskanih araka ili dramatski proizvod bez obzira na obseg«. Natječaj traje do konca mjeseca prosinca god 1891, do kojega roka imadu se rukopisi u običnoj formi podnieti »Matici Hrvatskoj« na ruke njezina tajnika. Po odboru »Matice Hrvatske« nagradjeno djelo postaje vlastničtvom »Matice Hrvatske», koja ga je u smislu zakladnice dužna tiskati tečajem godine dana, pošto je nagrada dopitana.

III.

»Matica Hrvatska razpisuje u smislu zakladnice iz zaklade Adolfa Vebera-Tkalčevića književnu nagradu za godinu 1891. od *tri sto* (300) for. a. vr., i to za književno djelo »poučnog« ili »zabavnog« sadržaja, koje obseže barem deset tiskanih araka, a odgovara sadržajem, smjerom i oblikom književnim publikacijam »Matice Hrvatske«. U slučaju, ako od »Matice Hrvatske« iz zaklade Veber-Tkalčevićeve nagradjeno književno djelo iznosi obsegom više od deset tiskanih araka, to će ga »Matica Hrvatska« primjereno još i iz svojeg tekućeg dohodka nagraditi. Natječaj traje do konca mjeseca prosinca god. 1891, do kojega roka imadu se rukopisi u običnoj formi podnieti »Matici Hrvatskoj« na ruke njezina tajnika. Po odboru »Matice Hrvatske« nagradjeno djelo postaje vlastničtvom »Matice Hrvatske«, koja ga je u smislu zakladnice dužna tiskati tečajem godine dana, pošto je nagrada dopitana.

U Zagrebu, 2. siečnja 1891.

Odbor „Matice Hrvatske".

Vjetrić vije . . . — Ljudi, koji svašta trebaju. — Nevinčetu. — Ne ubij! — Crnoj brizi. — O Jovanu Hraniloviću. — Filologijske sitnice. — Listak.

Izdaju i uredjuju **J. Pasarić i M. Maravić.** Vlastničtvo i tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 17. siečnja 1891.

Br. 3. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Ljudi, koji svašta trebaju.

Crtica J. Kozarca.

(Svršetak.)

Sad mi je još valjalo pobjeći od gostoljubivih Tatinčana, — ta dobro sam znao, da me ne će pustiti, doklegod ne stigne povoljna po njih odluka. S toga se dogovorih s lugarom, da ćemo na taj i taj dan naručiti na odredjeno mjesto u šumi kola iz drugoga sela, radnike kakogod zavarati i tako preko šume u drugo selo izmaći. Tako i bilo! Oko podne odredjenog dana meni tobože pomanjkalo tiskanica, koje se kod procjene upotrebljavaju, pa zato pošaljemo kočijaša u selo, da ih iz gostionice donese. Kad on otišao, nagovori lugar radnike, da nam idu izvaditi meda iz jednoga hrasta, što oni jedva dočekaše. Kad su zašli u šumu, a nas dvojica put pod noge, pa izmiči, dok za četvrt sata ne stigosmo do kola, koja su nas sbilja već čekala. Sad smo bili na konju, — ako ne bude kakove nove neprilike, eto nas za poldrug sata na željeznici!

Vozeći se preko šume začujemo od jedared sjekiru i oštri glas pile; ja niesam mario stajati, nu lugar se svakako htio uvjeriti, odakle se čuje sjekira; zato sidje s kola i uputi se pravcem, odkud jeka dolazi. Za čas dva vrati se natrag, pa mi pola šapćući reče: — Eno Krnje sa još dvojicom, obaraju najljepši hrast! — Sav biesan pograbi pušku i podje tamo. Htio sam ga zaustaviti, ali sam razabrao, da se je taj čovjek ovo nekoliko dana toliko najedio i nastidio preda mnom, da mu niesam mogao zamjeriti, što kipi od gnjeva . . . Kojih trideset koraka od mene opali iz puške. Radi gustog grmlja niesam vidio ni lugara ni onih tamo, te sam već mislio, da će biti novih neprilika.

— Niesu me opazili, iznenadio sam ih, pa su se razbjegli kao miševi, kad sam opalio, — reče lugar veselo povrativši se k meni, a vidjelo mu se, da mu je nekako odlanulo. Činilo mu se, da je tim činom pokazao, da je on ipak gazda u šumi . . .

Odlanulo mi, kad smo u neke nekavice izišli iz šume i dovukli se do željezničke postaje, gdje sam saznao, da vlak za jedan sat dalje polazi. U nizkoj zadimljenoj gostionici bila nas dvojica sami, pa da nam vrieme prodje, uze mi lugar pripoviedati razne zgode i nezgode, što ih je u Tatincima doživio. Nekoje mi se čine vanredno značajne, te ne mogu propustiti a da ih ovdje ne izpripovjedim.

* * *

— Sad vam mogu još jedan razlog spomenuti, zašto je Tatinčanima onoliko stalo, da se šuma za selom ne izsieče, — započe lugar. Ne samo da im je taj predjel zgodan kao skrovište za ukradenu marhu i ostalu robu, nego taj predjel šume urodi malo ne svake godine žirom. Tatinčani, kud su ovamo nemarišni i neradini, tud bi, čini mi se, okapali one hrastove kao kukuruzu, samo da bolje rode. Sve do polovice svibnja ne znadu, hoće li šta sijati i obradjivati, — uzresa li pak šuma, pokaže li se, da će biti žira, onda Tatinčani tek za nuždu pooru dvie tri rali kukuruze! A i čemu bi! Urodi li šuma, onda evo ti Turopoljaca sa svojim šarenim klopastim svinjama, a mojim Tatinčanima pade sjekira u med! Nijedan od njih nije ni odhranio, ni uhranio krmeta, ali zato ipak u svakoga o Božiću pun dimnjak mesa. Nemojte mi zamjeriti, — ali i ja dobijem gotovo svake godine svoj dio! A znate kako! Pod jesen poplavi Sava svu našu okolicu; ja za službu imam velik i prostran državni čamac, pa kako mi voda upravo do kućnoga praga dopre, to ja preko noći privežem čamac upravo za prag . . Kraj

svega toga ipak moj čamac osvane svakoga jutra krvav i mastan! Tatinčani naime, kad ukradu krme, onda ga u mom širokom čamcu i zakolju i razprave, te gotovo meso kući donesu. (Na taj način ne može se lako saznati, je li meso od ukradenog ili neukradenog krmčeta!) Oko Božića ostave čitavoga zaklanog bravca u čamcu, a u ralje mu ture bielu jasenovu triesku, a na triesci piše: „Ovo je tebi za čamac!“ Sve da i hoću, ne bih smio bravca baciti t. j. ne primiti ga i zamjeriti im se; na to oni dobro paze! U svu zoru eto njih nekoliko oko moje kuće, uvuku bravca unutra, razprave ga i urede, — a ja nikud — nikamo, već samo gledam, što rade . . Tko bi se nadao toj zahvalnosti od lopova! Medjutim ipak se neriedko dogodi, da za mjesec dva dana opet sami pokradu, što su mi donieli! . . .

Kraj svega toga, da Turopoljci čuvaju svoju krmad kao oči u glavi, ipak ih Tatinčani nadmudre. Da vidite, kako su prefrigani!

Lanjske su godine izdubli Turopoljci tik do svojih svinjaca debeo hrast, pa napravili iz toga hrasta gotovu stražarnicu: svake bi noći stražario u tom hrastu po jedan Turopoljac s puškom u rukama, — a kako je zimska noć dugačka, to su se svaka dva sata izmjenjivali: jedan na straži, a ostali spavaju. Čim onaj na straži opazi što sumnjivo, pukne iz puške i digne cielo družtvo na noge. Ali Krnjo ih i ovdje nadmudri! Jedne crne kišovite prosinačke noći, kadno osim vuka valjda nitko živ šumom ne srlja, dovuče se Krnjo do turopoljske kolibe, pričeka čitav jedan sat, pa onda tobože škrine s vratima od kolibe i podje na to ravno k onomu u stražarnici, pa mu reče turopoljskim naglaskom: Hajde ti spavati, sada ću ja! Onaj u stražarnici, ozebao i pospan, mislio je, da je to čovjek od njegova družtva, kojemu je red bio na stražu, ode u kolibu, zamota se i zaspi . . . Četvrt sata nakon toga otvori Krnjo svinjac i odtjera desetak najljepših bravaca . . . A Turopoljci sjutradan probadali jedan drugoga noževima, ne znajući, tko je krivac, te je izostao od straže . . .

* * *

Negdje prije ukrao Krnjo prieko u Bosnoj krasna dva turska konja; nu opaziše ga tamo, pa udri uzagrabce za njim i dotjeraše mu trag sve do briega Save, — kad do Save, onda mu nesta traga, kao da je u zemlju propao. Znali su oni izprieka dobro, da su konji u Tatincima, ali gdje su? Oružnici i naši i bosanski idu od staje do staje, od sobe do sobe, ali konja nigdje. Tatinčani smiju im se u brk, pa ih pitaju, da li žele i posteljinu pregledati?

— Bit će da su u vrećama . . .

— Ili u posijama . . .

Tako se Tatinčani podruguju, kad su oružnici i po drugi put uzeli pretraživati staje i komore. Nu ne nadjoše konjâ. A znate li, gdje su bili? U crkvi! A znate, kako je Krnjo konjima trag zameo na savskoj obali? Svezao im na noge opanke, pa iz konjskih tragova napravio ljudske.

* * *

Nemojte misliti, da Tatinčani samo marvu kradu, oni ukradoše sve, štogod im samo pod ruku dodje: i ular s konja, i bič iz kola, i čavao sa željezničke šinje, i lovačkog psa sa lanca — i sve moguće. „Sve to čovjeku treba!“ — vele oni. O šumi ne ću vam ni govoriti, — da im nije do žira i turopoljskih krmaka, ne bi za cielo nijednog hrasta u toj okolici bilo. Nego pod zadnje vrieme ne kradu šume više u veliko kao negda, jer hrast valja oboriti, izciepati na dugu, izvesti itd., a to sve stoji dosta truda i vremena, pa ih je lakše moći pri tom uhvatiti; s toga se oni dosjetili, pa rekoše: „Čemu da krademo hrastove, krasti ćemo gotovu dužicu od šumskih trgovaca, to nam nije ni pola posla!“ I tako meni malo odlanulo, a trgovcima više puta baš prisjedne; oni doduše ponamještaju po pet do šest čuvara, ali im Tatinčani ipak preko zime deset do dvadeset tisuća dužica odnesu. I taj posao vrše najuspješnije na vodi i po noći; više puta zametne se čitavo kreševo izmedju čuvara i Tatinčana, bude i mrtvih glava, — ali Tatinčana je više, a sila Boga ne moli, pa čega se oni late, to i izvrše. Preko noći ukradu, odvezu i prodadu ukradenu robu, a sjutradan izgledje svaki na svoj prozorčić, motreći, hoće li odaklegod oružnici banuti, i domišljaju se, kako će i kamo će opet sjutra na noć uperiti. Da ne mogu bez kradje živjeti, najbolji je dokaz taj, da ne kradu samo iz daljine i od stranoga čovjeka, nego i jedan od drugoga, gdje samo može koji šta ugrabiti. Pa to oni ni ne zamieraju jedan drugomu, nego se drže lozinke: danas ti meni, sjutra ja tebi! A pri tom govori jedan s drugim, kao da im se med s usta topi, kao da su si rodjena braća. Najviše ih drži, što su svi složni kao prsti; medju njima nema izdajice; da koji ma najmanje podje šarati, toga bi oni odpravili na drugi sviet, da nitko ne bi ni čuo ni znao. Premda nema dana, a da Tatinčani ne bi štogod ukrali, ipak riedko da se štogod pronadje, što je kroz njihove prste prošlo. Jedan put uhvatiše oružnici dvojicu, baš kada su u šumi iz „žitnice“ tovarili kukuruzu, da ju povezu na mlin. Oni naime imaju svoje „žitnice“ u šumi, t. j. u najgušćem šikarju izkopaju jamu, u tu jamu trpaju, štogod ukradu, a na jamu navaljaju ogromnu kladu. Tu dvojicu dakle oružnici svezaše i onako svezane potjeraše preko Tatinaca k sudu. Oholo stupali oružnici selom, što su ipak jedan put dvojicu ugrabili; nu loša im sreća bila! U pol sela ugrabiše ih šestorica od zada razoružaše ih, pa da bude sramota još veća, svukoše im odielo, sputaše im ruke, a ona dvojica navukoše oružničku odoru, opasaše sablje, obramiše puške, pa sada potjeraše oružnike pred sobom, kao što su ovi čas prvo njih. Na kraju sela ostaviše ih onakove na pol svučene i svezane, a oni odoše natrag u selo, da porazdiele medju sobom odoru i oružje. (Kasnije saznadoh, da je onaj moj

suputnik na željeznici bio jedan od te dvojice oružnika! Sad mi je izraz njegova lica, kad mu spomenuh Tatince, bio posve razumljiv.)

* * *

Lani dizao Krnjo štagalj, a nije pripravio dosta slanine i mesa; te zime ranilo ga u nogu, pa odležao tri mjeseca i ne mogao pripraviti, koliko je trebalo, — a naš čovjek opet ne će drugačije raditi, ako ga na dan tri puta mesom ne nahraniš i rakijom ne napojiš. Smišlja Krnjo, kako bi najlakše do slanine došao, pa kad je u misli zaredao po svem selu, svidi mu se, da će kod krstnoga kuma Tanasije najlakše doći do onoga, „što mu treba". Nekako pred mrak stvori se iznenada u kumovoj sobi i pozove Tanasiju, da mu dodje sjutra pomoći oko zdanja. Ovaj sbilja obeća, da će doći. U to ode Krnjo kući, a Tanasija će još večeras dati svojima, što im treba sjutra za ručak, jer su polazili kukuruzu ogrtati. Kad Tanasija da će odrezati na tavanu komad slanine, ali slanine nema.

— Nitko drugi, nego kum Krnjo! — reče sva kuća u jedan glas.

Podjoše do Krnje.

— Daj, kume, slaninu, nitko drugi nego ti!

Kum Krnjo se kune i preklinje, da nije; pootvarao sve škrinje i police, ali mu nitko ne vjeruje. U to opazi Tanasija, kako pseto neprestance njuška i diže glavu oko Krnje.

— Ma krst te ubio, kume, kako si ju samo znao tako sakriti! — kliknu Tanasija i obujmi Krnju oko ramena, — a na Krnjinim ramenima slanina! Navukao ju na ledja kao Ličanin kožuh, a preko nje prebacio kabanicu. I tako osta moj Krnjo bez slanine, proklinjući i psa i Tanasiju, a Tanasija krenu veseo sa slaninom kući, slaveći u duši kumovu majstoriju i premišljajući, kako bi on danas sjutra kumu štogod izpred nosa odvukao, da mu pokaže, da je vriedan Krnjina kumstva. Da bi koji koga tužio, o tom ni govora!

* * *

U to zaciliknu željezničko zvonce, a ja se stadoh spremati

— Meni lako, a šta ćete vi, kad se vratite kući? — rekoh lugaru.

— Ništa! prevarit ću ih kakogod, da ste dobili naglu viest, da je došlo povjerenstvo, — ili ma štogod. Meni oni i tako ne će ništa, te me drugačije i ne zovu, nego peto koleso u šumi!

Kad sam se vratio u ured, jedva sam mogao uvjeriti poglavare, s kojih sam razloga preporučio onu molbu Tatinčana na ministarstvo. Niesu mi htjeli vjerovati, nego mi se još rugali, na što im ja jedino znadoh odgovoriti, neka na godinu sami podju u Tatince na procjenu.

Kojih desetak dana iza povratka dobijem od lugara list, gdje mi piše, da su treći dan — nakon što sam ja otišao — našli Krnju mrtva u šumi; probila mu zečja šprija sredinom vrat. Tko ga je ubio, ne zna se. (Kod tih je rieči napravio lugar ove znakove: ?!) Budući da se je od vrućine već počeo razpadati, odmah su ga ukopali, a pošto nitko nikoga ne tuži, to ne će ni biti nikakove iztrage. Tatinčani kao da su malko veseli s Krnjine smrti, jer će sada njima od kradje više ostajati; vele, da je Krnjo previše za sebe otimao. Pri ukopu nije bilo nikoga nego su samo izvirili na prozor, baš kao da Krnju ne prati pop, već oružnici. Zvona niesu zvonila, jer Krnjina žena nije mogla naći crkvenih ključeva. . . .

Čudak.

Crtica od **A. Tentora**.

Prebirem tužbe makinalno, kako vazda rade pravi sudbeni činovnici.

Uzmem pod pazuho neke spise, koji su se ticali uapšenika i opet makinalno idjah put sudbenih zatvora.

Niesam prije ni pročitao, o čem se radi.

Dodjoše na zapovied pred mene uapšenici.

Izpitah klateže, odsudih ih i opet poslah u njihove sobice; ostaje mi samo još jedna tužba.

Podvornik mi kaže, da je moj uapšenik gluhoniem.

„No baš danas, pa u jedanaest i po".

Pročitah tužbu. Puljska straža tužila Miju Radolovića iz Barbane, komu ima 27 godina, težaka, radnika na tvrdjavi Musil, poradi lake tjelesne ozlede, što je bacio na tle talijanskoga radnika Graziaddia Pizzattija iz Castelmare. Povod da je Mare Ružićeva iz Sv. Martina na Labinščini.

Oštećenik je u bolnici.

Pogledah gluhoniemoga, mignem mu rukom, a on mi odvrati kretom, da bi rado pisao.

Podam mu crnila i pero.

U tren napisa:

— Jučer u večer Talijan uvriedio je moju narodnost. Ja sam Hrvat; psovao je Hrvate, ne čujem ni ne mogu govoriti, ali poznajem talijanski jezik. Rekao je, da su Hrvati pokrali Italiju izmrcvarili i porobili Mantovu, i da bi bili sažgali i porobili Milan, da ih nije nekolicinu objesio Radecki. Htio pak osramotiti i zavesti moju seku, jer me je Ružićeva majka odojila i hranila kroz mnogo ljeta. Ja sam planuo, ta čovjek sam, i u meni hrvatska krv teče, ne iz zasjede, nego otvoreno, i to samo da se hulja nauči poštivati svete uspomene naših hrabrih otaca.

Sudi kao čovjek, ali ruku na prsa. Mijo.

Napišem mu na komadu papira:

— Tko si, gdje si se rodio, tko ti je otac, što radiš? — U tren oka odgovori:

— Za oca ne znam; kažu mi, da je moja majka bila liepa i da je služila u Trstu. Moju mater zavede bogatir, a ona oboli od žalosti i mene samoga na svietu ostavi. Zvaše se Cilika Radolović. Što sam, ni sam ne znam: čovjek, koji radi pošteno, da živi. Dvadeset i sedam sam godina kuburio u jadu i nevolji.

Ostavih ga u zatvoru i pozvah za drugi dan svjedoke.

Graziaddio Pizzatti, visok i krepak čovjek, u najljepšoj snazi života, ne progovori ni rieči protiv gluhoniemoga, — ta ćutio se krivim.

— Od koga ste čuli taj sud o Hrvatima?

— Svi tako govore, ta svi ovdje psuju javno na Hrvate, — to nije nikakva uvreda, to se čita svaki dan; tad biste morali zatvoriti najmanje pol Pulja.

— Ne znate li vi, da se ne smije psovati u ovoj državi nijedna narodnost u Austriji?

— Znam, da sam čuo psovati Hrvate i Niemce, a nitko nije ni okom trenuo, — pa zašto me to pitate?

— Je li vas udario gluhoniemi i kako?

— Pravo je imao, udario me je, ja mu praštam, imao je podpunoma pravo, — ta bio bih i ja, da je on psovao Talijane. Ne pitam odštete.

— Marija Ružić Ivanova, iz Sv. Martina na Labinšćini, u 17. godini, služavka.

— Pila sam s bratom, — morate znati, gospodine sudče, da smo rod samo po mlieku, jer je mene i njega jedna majka odojila; — pila sam u krčmi Mandićevoj na Kroaciji. Došo taj Furlan pripit i ćuo, da ja govorim hrvatski, — ta drugoga jezika ni ne poznajem — i udari psovati na Hrvate. Moj brat ni pet ni šest, — udari ga snažno po hrbtu i svali ga na tle. Sudče, branite ga.

Ja sam ga osudio na četiri dana zatvora po nekom paragrafu kaznenoga zakonika.

Moja čovječanska sviest nije bila mirna, — ali ta moja moderna, znanstvena pravnička sviest bijaše mirna; — ta zakon je tu, razlozi su valjani, — pa mirna Bosna!

Pa da nema pravice na svietu!

Ne ubij!

Pripovijest **Dm. Golicyna**; s ruskoga preveo **Stjepan Lukić.**

(Nastavak.)

Lijep se život poče, tako lijep, da sve, što se je poslije zbilo, ne može izbrisati toga doba. Zapazio si ovda onda, kad susretneš mila čovjeka, kako ti je ugodno na duši, baš ako i ne čuješ od njega ništa zanimljivo. Milo ti je, što se sastadoste. Isto takvo čuvstvo osjećasmo ja i moja žena. Svako od nas bijaše srećan bitkom drugoga. Barem je tako bilo sa mnom, a mislim, da je i s njome.

U svakome je trenutku moga života bilo dijelova njena žića. Ona bijaše u mojoj misli, što više, i tada, kad nijesam mislio o njoj, kao da joj je duša bila šareno stakło, kroz koje sam gledao na sve. I to ne bijaše ona ljubav, koja stvara muža robom žene. Nipošto. Ja sam bio jakost, a od nje je dolazila radost.

Ti si putovao, bio si daleko u to vrijeme. Često mi bješe žao za to. Htjedoh ti pokazati: „vidiš, koliko sreće“. Žao, žao mi je još i sada.

Zimi me služba držaše u Petrogradu, no ljeto uvijek sprovodjasmo na selu. Sofija Ivanovna umrije prve godine, boreći se vrlo dugo u tifusu. Nadja je silno tugovala nekoliko dana, i njena nas tuga još više zbliži. Osjećaše, da sam joj ja sve, i ponosio sam se time.

Živjeli smo sasvim jedno za drugo. Samo u moj posao nije dirala, kao da ga uvažava, i volio sam, što je bila vesela, što se je smijala. Gosti je bilo kod nas uvijek mnogo. Objedi, plesovi, vozanje. Ne možeš da zamisliš, koliko je ljudi bilo zaljubljeno u nju. Nije čudo, kad je bila krasna i umna. No, zadajem ti riječ, da nikada ne bjeh ljubomoran. Ne za to, što sam vjerovao u nepokolebivost njene kreposti, ne, nijesam vjerovao, već kao *znao*, da mi se ne može iznevjeriti. Slava Bogu, onoga lakajskoga čuvstva, neznatne ljubomornosti, za to, što se je žena jednome osmjehnula, drugome ljupko mignula, trećega zamolila da češće dodje — ne osjetih. Nazivam to čuvstvo lakajskim, prekoravam ga, jer takva gadna malenkost u valjanome čovjeku ne može da bude. Valjan čovjek drži sve za srećne, dok . . . dok no, dok ga srećno varaju.

Ne ću time reći, da me je žena tada varala. Ne, ona bješe čista, sasvim. No neki gone svoje žene sumnjama na grijeh. To ja ne učinih. Ona mi se je iznevjerila (da, Vladimire, iznevjerila mi se . . . čudiš se, nijesi slutio tako što), jer je ta ljaga bila u duši njezinoj. Inače bi bila savršenstvo. Bjeh srećan, dok je držah savršenstvom i dok se je sama sobom mogla da ponosi.

Bit će, da u svakome čovjeku ima nešto, što ustaje protiv njegova savršenstva. Ovda mi se onda čini, da se je naročito oskvrnula . . . Jer, na prosto, oskvrnuti se, i što će iz toga izaći . . . Jer njena nevjera . . . .

O tome poslije, poslije . . . Doći ću do toga strašnog časa.

Znaš, da sam uvijek bio religijozan. U crkvu idem

rijetko, no uvijek sam priznavao i priznajem nad sobom Boga, koji čuva, spasava ili kazni, koji nas ljubi. Hvala tome, nikada se nijesam bojao zla, znao sam naravno, da zlo postoji, no mišljah: ne tiče se mene.

Opet šaram. Još nijesam ispripovijedao svu svoju sreću.

Kad nam se je rodio sin, spoznah, da mi je dana najviša sreća, što je čovjek može da ima na zemlji. Moj se sav život rasvijetli i opravda. Doslije sam se, u časovima tuge, držao beskorisnim, nepotrebnim. Ono, što sam ja ispunjavao, moglo je ispuniti i stotina drugih. A sad se najedared javi svrha i uzrok moga života. Narodilo se neizmjerno drago biće, kome sam bio, od onog trenutka, kad se je razlijegnuo prvi mu krik, dužan, da mu se sasvim podam. Odsele sam se samo brinuo djetetom. Sve je moralo biti udešeno za njegovu budućnost. To me je veselilo i uzdizalo u mojim očima.

Žena ga je dojila sama, a to nas još više sjedini.

No, naravno, da je bilo mnogo gluposti. Mladi su roditelji često smiješni. No nijesu smiješni, kad dršću za zdravlje svoga čeda, blijedi zagledaju u zipke, gdje se bijedno stvorašce previja, ne znajući, što ga tako boli. Nijesu smiješni, kad su spremni žrtvovati sve i sebe za taj stvor, koji je još tako malen, da slabo razlikuje oca i mater od tudjih. Nijesu smiješni, kad drhtavim glasom mole liječnika za pomoć, kad hoće rado da prime na se sve bolove, samo da se čedo osmjehne.

A ima gadnih otaca, gadnih matera, koje postupaju sa svojim djetetom, kao pas sa štenićima, kao pas, koji spokojno gleda i vidi, da je u snu zagušio pô tuceta svoje djece; kao pas, koji za godinu dana više ne poznaje svoga šteneta. Ima ljudi, koji ne mogu da žrtvuju svoga zadovoljstva u korist djetetovu i rado se tuže:

— Molim vas, djeca sprečavaju . . . i nikada se ne možeš da makneš . . .

To su vrlo prezreni ljudi. Ili vele:

— Za što da se uznemiruješ djece radi, dršćeš za njihovo zdravlje, . . . sve je u Božjoj volji. On će spasti, a ne mi i liječnici.

A kad se tim ljudima zapali kuća, sve će zvati na pomoć, ne će reći: Bog će spasti.

Laž, uvijek laž. Neka ljudi lažu, kad inače ne mogu, ili ako im je to potrebno, da bliješte originalnošću svoga mnijenja. No zašto da diraš u sveto ime Božje, zašto da uzimaš najviše i najčišće naše dostojanstvo, religiju, kao sredstvo, kojime pokrivaš gadnu sebeznalost?

No, sad se nešto više bave Schopenhauerom i Hartmannom, nego evangjeljem.

Može biti se čudiš, što više govorim o sebi, nego o ženi, kao da je sasvim sporedna osoba u mojoj žalosnoj pripovijesti. I to je sebičnost Ja rišem dno, na kojem će se pojaviti moja stradanja, a zar u nje nije bilo stradanja! Zar nije stid — bol?

Svi smo maljušni, tako maljušni, da se rado gledamo u mikroskopu.

Može biti da je ženu ubilo, što joj je bračni život dao manje sreće, nego meni. Za mene bješe taj život, da tako rečem, zaklonište od svijeta, a za nju — ulaz u svijet. Ja sam se odmarao, a ona se lačala za posao — život. Ja sam oživljavao od duševnoga doticaja s njome, no da sam i nju mogao oživjeti!

Često si kod mene govorio, da se čovjek, koji je zagreznuo za vrijeme neženjačkog života, ne smije ženiti, jer se ne će moći, sto se tiče žene, odreći prijašnjega grijeha. No to je krivo i može biti pravo samo za one ljude, koji uzimlju ženu jedino poradi ljepote, imaju na oku tek one neznatne udobnosti, koje su posvećene zakonom. Brakovi (govorim o onome, što mora da bude, o onome, što je pošteno, o onome, što biva češće) ne niču iz one ljubavi, iz koje niču užine. Ja ljubljah svoju ženu, kad sam je vidio i ne vidio. Ne bješe moja ljubav u poljupcima. I, osim ljubavi, bijaše prijateljstvo, kud i kamo potrebnije, nego ljubav. Bijaše uvažavanja prama njoj i sebi samome Bijaše vjere, bijaše zajednice u svem.

Vele, da sve to rijetko biva. Nije istina. Inače se valjani ljudi ne bi ženili, i zakonite bi djece imali samo pripuzi. Ili se valjani ljudi mogu da prevare? Naravno, da se mogu, no ne uvijek. Ono, što se je dogodilo meni, ne dogadja se svakome. A kako je zamamljivo bilo lako reći: „Vidite, bio sam valjan muž, žena mi je bila vrlo zaslužna, no ipak . . .“

Moja žena bijaše zločesta ženska, kad je odlučila, da mi se iznevjeri, vrlo zločesta, nepoštena, no svaka bi osveta bila još nepoštenija. Zar se ja smijem da nabacujem na druge blatom, koje je na mojem putu? U ostalom da stanem govoriti: „Sve se žene iznevjeruju ili se hoće da izn vjere svojim muževima; brak je — luda izmišljotina, u prirodi je nema“ . . . niko se nebi našao i rekao, da mi se mete. Naopako, proslovio bih kao strog moralista. Istina se ne brine, što nema prijatna lica, no odatle ne slijedi, da je svaki gad — istina. Možeš da metneš noge na stol, a ipak lažeš. To se nije moglo znati za vrijeme prostote. No u ono se je vrijeme zdravi smisao oslobadjao, oslobadjala se velika prosta čast, s jasnim crtama, koja je znala, što je dobro i zlo. Prijašnja čast bijaše, da tako rečem, iz jednoga komada, a sadašnja se prikazuje tučenim stalaktitima. Sad je i zdrav smisao potamnio, i ima ljudi, koji drže kola za gnoj kočijom Jaggernautovom, i drugi laže, vele: — Da, to je tako, lezi pod kočiju!

Sjećaj se riječi apostola Pavla, u prvoj poslanici Timoteju: *Duh jasno veli, da će u posljednja vremena odstupiti neki od vjere, slušajući lažne duhove i nauke djavolske, u licemjerju lažâ, žigosanih na svoj savjesti, koji zabranjuju ženiti se i zapovijedaju uzdržavati se od jela, koja Bog stvori* . . . . . A dalje: *A poganih i babskih gatalica kloni se!* . . . .

Prije mi je bivao smiješan zanos roditelja za svoju

djecu. Svaki je spreman ustvrditi: „Moj je sin bolji, može biti da nije pametniji, nije ljepši, ali je bolji.“ A sad sâm držim, da mi je sin bolji . . . U njem vidim sebe usavršena. U njem, što više, neznalice hoću da razvijem savršenstvo. Sve mi se njegove mane pričinjaju privremenim pogrješkama, koje će zamijeniti dobro. I ako se varam, ipak imam pravo. No, gdje ćeš ti to, bez djece, da pojmiš!

Na sveučilištu, naš profesor enciklopedije prava u jednome od svojih predavanja, taknuvši se nekako ljubavi roditelja prama djeci i djece prama roditeljima, izrekao svečano tako gadnu misao, kao da djeca nijesu dužna ljubiti oca i mater, no da su otac i mati dužni ljubiti dijete za to, jer je ono resultat . . . . Ne ću da ispišem, možda ćeš pogoditi. I to reče čovjek, koji imaše djece! Čudne li prostote, baš prostote! A mnogim se je mojim drugovima svidjela ta teorija.

* * *

Sreća se produlji na više od četiri godine, gotovo pet. A onda dodje zlo, najedared, surovo, kao da mu je dodijalo čekati. Pojavilo se u onome obliku, u kojem sam ga najmanje očekivao, kao da su me same prilike neprijateljski nadmudrile i hrlile da me unište.

Znaš, da smo svako ljeto sprovodili na selu, uvijek na mome Harkovskom imanju. U njem je ljepši vrt, nego na Nadjinu imanju, k tome ne htjedoh se odreći navikla gospodarstva. Za svakog ljeta dolazilo k nama gosti. To je oživljavalo naš seoski život i svidjalo nam se. No toga ljeta baš ne bješe kod nas gosti, osim susjedâ. Svi se naši znanci kao dogovoriše, da prožive vruće vrijeme u okolici petrogradskoj ili da odu za granicu.

Nije nam bilo dosadno. Kolji bijaše četiri godine i ja u dokolno vrijeme, kad ne bih išao po poljima, počeo ga učiti azbuci, crtao mu slova na pijesku. U ostalom, gospodarstvo me silno zaokupilo. Osim toga, lov bješe te te godine prekrasan. Obično su kod nas rijetke šljuke, no tad ih je bilo jatomice nad močvarama.

Žena razabra, da joj je milo, što nema gosti, može se zanimati svojom živadi i voćnjakom. Kolja joj je pomagao t. j. jeo voće i plašio živad. Ipak nam je još nešto trebalo. Samoća bješe za nas nekako nova, neobikla.

Jedared ću se vratiti s polja i ići kroz perivoj, predavši konja posleniku, koji bijaše za ogradom. Bio sam vrlo vesela srca, uvjerivši se, da nema nikakve opasnosti od oluje. Vidim, ide mi na susret žena.

— Brzojav od Stebnicina! — viknu mi još iz daleka, mašući papirom.

— Od Stebnicina? — upitat ću, osmjehujući se njenu posmjehu, — a kakav je to gospodin?

— Zar ga ne poznaješ? Onaj, koji je nekoliko godina bio za granicom, u Heidelbergu je učio . . .

— U takvom ga slučaju, razumije se, ne poznajem. Nijesam s tobom bio u Heidelbergu, a s tvojim odsutnim znancima ne mogoh se da sastanem.

— Ne, ja se sigurno ne varam, majka vas je jednoga drugome predstavila, još prije naše svadbe, čini mi se, u kazalištu.

Nikako se ne sjetih, no ne obazreh se na to ništa i pogledah na brzojavku: „Doći ću prekosjutra jutarnjim vlakom. Stebnicin.“

Dok sam, bez cijeli, nastojao, da vidim iz službenih oznaka, kako je dugo išla brzojavka, Nadja mi govorila, da je Stebnicin, došavši u Petrograd iza dugoga vremena, saznao za njezinu udaju, i, kao dobar stari znanac (bili su već iz mala drugovi), saznavši gdje boravi, dolazi u posjete, bez ceremonija.

— Vidjet ćeš, pripovijedaše, — za čudo je smiješan, nespretan, stidi se kao mlada.

— No, mislim, da mu je sve to nestalo u Heidelbergu.

Žena se malo zamisli, zatim će:

— Ne, ne može da bude.

Išli smo u kuću. Kolja nam dotrča u susret, stade nešto čavrljati o psiću, koji se je s njime uvijek igrao i volio ga. Poljubiv sinčića, okrenuh se k ženi:

— Valja spremiti sobu . . . Koju?

— Plavu, uz biljarnicu, predloži žena.

Predadosmo Kolju učiteljici i popesmo se u drugi kat. Pokaza se, da je plava soba u potpunome redu. Što više, bijaše nategnut i sat na zidu. Silazeći sa stuba, upitat ću:

— Što mu je palo na pamet učiti u Heidelbergu? Zar mu je u Rusiji bilo malo sveučilišta? . . . . Tvrdoglavost!

Nadja mi razjasni, da je naš budući gost bio slaba zdravlja i trebao blažeg podneblja. Odmah mi se prikaza žut mlad čovjek suzljivih očiju i upalih grudi. A ja, zdrav i snažan, ne volim slabića. To me gotovo napuni neprijateljstvom prama Stebnicinu. Još će se kod nas liječiti, zaudarat će po ljekarni . . .

Kad mi žena spomenu njegovo ime i prezime „Avenir Fadjejević“, pričini mi se na prosto ogavnim, no to ne rekoh Nadji radi delikatnosti; . . . . nu, prijatelj iz mala, kakavgod idiotić, ali ona mu je ipak odana, što su se negda zajedno igrali plesa.

Razjasni to čime hoćeš, nazovi slutnjom ili makar ne vjeruj, no Stebnicin mi se neprestano meo po glavi. Njegov mi se dolazak pričini čudnovatim. Zašto on dolazi? Ko ga je zvao?

Za čajem upitah Nadju:

— Jesi li imala vijesti o Stebnicinu u zadnje doba?

Ona se nasmija.

— Nijesam, za što?

— A zašto dolazi? — razdraženo zapitah.

Žena odgovori prostodušno:

— I sama ne znam.

Ne mogoh se savladati i rekoh:

— I ti to nazivaš stidljivim? Ili je idiot . . .

— Da, za čudo je smiješan, . . . vidjet ćeš, za čudo smiješan.

Više ne govorasmo o njemu to veče.

U jutro zapita žena, ko će ići na stanicu, da dočeka Stebnicina. U cijeloj ga kući samo ona poznaje, no njoj je neugodno, da ga dočeka. Ja ga se pak, ma da ga i vidjeh jedared, kako uvjeravaše Nadja, ipak nijesam sjećao, pa se pobojah, da me ne zadesi smiješna neprilika i za to predložih, neka se pošalje k vlaku na prosto kočija. Zena mi stade dokazivati, da će to biti neuljudno. Pristadoh i drugog se jutra, u deset sati, spremih na stanicu.

Nadja, prateći me, zamoli, da budem ljubazan.

Nasmijah se.

— Naravno, da ću biti ljubazan.

Za petnaest časaka vožnje zadadoh si nekoliko puta pitanje: za što mi se dolazak Stebnicinov čini neprijatnim. Ne dobivši odgovora, pomislih, da sam podivljao i bojim se novih lica . . . . sa seoskim stanovnicima biva to katkada. Podivljati za jedan mjesec dana, — držah, da se može.

Skoro iza moga dolaska na postaju pokaza se vlak, približi, stade.

Izadje samo jedan putnik, i odmah prepoznadoh Stebnicina, sjetih se, da ga vidjeh prije pet godina u loži Sofije Ivanovne, u medjučinu med prvim i drugim činom „Rusalke“. Bješe to onaj nespretni plavonja malih brčića. No sad je bio izrasao, lijep momak gustih brkova i zlatkaste brade. Odisao sav zdravljem i samopouzdanjem. Za čudo ništa smiješno ne bješe na njem.

Pridjoh k njemu i predstavih se. Vrlo glatko odgovori na moj pozdrav, bez one zabune i mucanja, kako to uvijek biva kod nadošlica. Njegov me mir nagna do uzrujanosti. Dozvah željezničkog stražara, dadoh mu žurne naloge, saopćih Stebnicinu, da se žena vrlo veseli, upitah koliko ima prtljage.

A on, stojeći na peronu, mirno gledaše u naokolo, tiho, učtivo odgovarao na moja pitanja. Njegova me nepomičnost razdraži.

„Od piva utovljeni burš“, — pomislih. U njega se pokaza mnogo prtljage. Bit će, spremio se je, da dugo ostane kod nas.

Podjosmo. Putem prometnuh svoj ton u nekakvu bezbrižnost, no on to rado da nije zamijetio. No da naravno, drži me za ludu! — rasrdih se i odlučih mu dokazati, da je on luda, pošvapčareni seljak (odista sam i pomislio „seljak“, gledajući na široku mu figuru), a ne ja.

Ljutilo me, što drži za suvišno da reče, zašto se uvaljuje u gotovo nepoznatu obitelj. Nema sumnje, da me je smatrao sporednom malenkošću u krugu moje žene. Taj ti dan pisah, da je k nama došao prekomorski bukvan.

(Svršit će se.)

Iz gospodarskoga svieta.

Idući da izkupim zadanu rieč, nekako se plašim, što će reći Vienčevo obćinstvo, opaziv napis ovomu člančiću. Pristaju li ovamo razmatranja gospodarskih pojava? Razumijemo, što se u parlamentih razpravljaju ekonomičke i financijalne stvari, što politički dnevnici a napose strukovna glasila donose razprava i studija o gospodarskih problemih; nu mogu li se tim baviti i beletristički časopisi? Pa da samo mužka čeljad čita Vienac, još Bože pomozi; ali što će reći momu pisanju naše gospodje i gospodjice?

I više mi se ovakih pitanja nadalo; ja ću ipak da kušam, možda ipak moja bojazljivost nije umjestna. Vienac zabavlja, ali i poučava. Njegove historijske, naravoslovne i književne razprave ugrijavaju naše srce, upućuju nas u poznavanje prirode, odkrivaju nam ljepote književnih i umjetničkih djela. Zašto da ne razlaže i pojava gospodarskih, koji se tiču svih nas, a odlični se ljudi tolikih naroda trude, da ih proniknu, da upoznaju zakone, koji njima ravnaju, te izvode odatle pravila, koja treba da upravljaju u gospodarskom radupojedinca i naroda. Gospodarstvo nije i ne smije da bude liepomu spolu nepoznato polje. Ne ću da pripoviedam, što i koliko je pisano o zadaći žene u gospodarstvu; samo ću reći, da se svagdje i od svih priznavalo, da je marna, štedljiva i obzirna žena pravi angjeo čuvar i blagoslov kuće, i da se pojedine obitelji kao i cieli narodi ne trebaju plašiti budućnosti, gdje su žene i majke proniknute ljubavlju prama domovini i zadahnute pravim i zdravim duhom gospodarskim.

U ostalom žena nije samo kućanica, ona i privredjuje, pače — prem riedko — zalazi i na polje teorije gospodarske. Vjerujte, što su napisale Englezkinja Foysett i još neke, ne boji se ni stroge mužke kritike.

Kad je dakle jedan i to važni dio gospodarstva u rukama žene, kad se ona ne plaši zaći u teoriju, smijem se nadati, da će možda i ovo razlaganje pročitati, pa da ne će strogo suditi o načinu pisanja, jer nije laka stvar pisati tako, da udješ u volju čitaoca i da mu omili ono, o čem pišeš. Znajući, da u mene ne ima toga dara u obilju, kušat ću, da prvi put progovorim o stvari, koja bi mogla zanimati i čitalice „Vienčeve“.

Učeni ljudi, izpitujući gospodarske pojave, gledaju da razjasne, kakovu ulogu ima u gospodarstvu: zakon (religija), pravo, moral, vrieme. Zašto da se malko ne

ogledamo, možda ima kakovu važnost u njem i *srce*, to pohranište ljubavi, prijateljstva, samilosti, domoljublja i požrtvovnosti.

Ne treba, da ovo pitanje ikoga smuti. Znam, što će se reći: Ta, čovječe Božji, kako dolazi srce medju stvari tako suhoparne, kao što je gospodarstvo? Do sada smo znali, da je srce izključiva domena pjesnika loših i vrstnih, pobožnih i razkalašenih; da je najmiliji posao zaljubljenih, prisluškivati njegovu kucaju; da se blagosivlje i proklinje u pjesmi i pripoviedki. Ali što da radi u ekonomiji?

Da vidimo! Primiču se božićni blagdani. Gradom zaredale gospodje od kuće do kuće, da izprose milostinju, kojom će zaodjeti i obući ubogu djecu i štošta kupiti, da se i mlado srce naraduje velikomu blagdanu. Na vaša vrata kuca svaki čas prosjak, i vi, ne pitajući dalje, mašite se u džep, da ga nadarite. Što nuka plemenite gospodje, da ne mareći za kišu i snieg obijaju tudje pragove, a mogle bi kod kuće u toploj sobi udobno sjedjeti ili vlastitomu gospodarstvu prigledati? Što privoljuje vas, mene i druge, da dajemo gospodji forintu, prosjaku deseticu, da odkidamo sebi a dajemo drugomu ili za druge? — Srce.

U svietu ima biede i nevolje dosta i predosta; nu priznat ćemo, da družtvo ne stoji prama njima prekrštenih ruku. Dižu se ubožnice i bolnice, otvaraju pučke kuhinje, priredjuju utočišta; sastavljaju se družtva raznih imena, ali jednoga cilja: da pomognu sirotinji. Obćine, a napose gradske obćine, — jer je u gradovih potreba veća — troše na stotine tisuća, da ublaže nevolju stradalaca, a uz to doprinose pojedinci, kako koji može, gdjekoji i obilno; bogataši otvorit će kesu, ako i ne uviek onako široko, kako bi mogli. *Peabody-â* nema mnogo na svietu. Čovjekoljubivi ovaj Amerikanac, domogavši se trudom i srećom što u Americi što u Londonu, gdje se je 1839. stalno nastanio, ogromnoga bogatstva, darežljivom rukom pomagaše uboge stradaoce. Svomu rodnomu mjestu Danversu darova 200.000 dolara, gradu Baltimoru, gdje je imao velik posao trgovački, 1,400.000 dolara, a južnim državam sjeverno-američke republike 3,500 000 dolara: sve ovo, da se ustroje nove ili usavrše tadašnje škole, da se siromašna djeca obskrbe svime, što trebaju za školu. Osnova bogate zaklade, da se ustroje i uzdržavaju profesure za arheologiju, fiziku i liepe umjetnosti na nekih visokih školah američkih. U Londonu pak, izuzevši pomanje svote, na dva ili tri maha pokloni više od 2,500.000 dolara, da se posagrade kuće, u kojih će stanovati radnici. U zgradah, podignutih ovim novcem, prebivaju preko četiri tisuće obitelji sa 20.000 duša, koje su sve udobno smještene, imaju zdrave i zračne stanove, vodovod, prostore za pranje rublja i za kuhanje.

Čovjek ne živi samo o kruhu, to priznaje i uči takodjer i gospodarska nauka Treba i duhu hrane kao i tielu; pak kao što srce ljudsko često smaže kruha tielu, tako namiče sredstva, da se otvore vrata učevnih zavoda djeci ubogih roditelja. Pojedinci i sborovi postavljaju zaklade, daju stipendija i podpore; sastavljaju se družtva, da pomažu oskudne djake raznih škola. I kod nas u Zagrebu i u drugih gradovih rade tako družtva, kojim mnogi mladići imadu zahvaliti, da su svršili nauke te se domogli ugledna zvanja u domovini.

Idimo dalje: zar nije našoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu, našoj galeriji slika, sveučilištu, udarila temelj darežljiva desnica onoga plemenitoga muža u Djakovu, za kojim nagnu narod naš, pa je evo samo za ove zavode — da ne spominjem drugih — sabrano preko milijun forinti. Zašto si članom ovoga ili onoga družtva? Jer družtvo hoće (jer mu je svrha), da svojim radom i svojimi sredstvi koristi narodu, da promakne duševne, moralne ili materijalne probitke njegove, da njegovu čast u svietu digne. A ti kao član naroda, koji se njim dičiš pred ostalimi narodi, koji s njim plačeš i pjevaš: daješ rado za ovo ili ono; radiš i štediš, da platiš družtveni prinos za Maticu Hrvatsku, družtvo sv. Jeronima; da možeš kupiti dobru hrvatsku knjigu ili doprinieti za koju drugu rodoljubnu svrhu. A tko te upravo sili, da to činiš, da odkidaš od svoga čednoga dohodka, pa daješ ovamo? Srce, ljubav prema rodnoj zemlji; srce čisto, koje ti veli, da je slava i napredak naroda i tvoja čast i tvoj napredak, da smo dužni od svoga prinositi za obće dobro. Povjest svih naroda i svih vremena iznosi presjajnih dokaza o požrtvovnosti za spas i dobrobit domovine; jedni su joj prikazivali svoju imovinu, drugi svoj život.

Vratimo se opet božićnim blagdanom, koje smo netom proživjeli i kojih se još ugodno sjećamo. Nekoliko dana prije Božića pa i na sam badnjak, do šeste ili sedme ure, tu vam je pravi vašar. Čete gospodja i gospode prolaze ulicami, u ruci im razni zamotci, a pod večer dolaze poslužnici, noseći iz dućana poveće svežnje. Za ove praznike traže i kupuju se predmeti, za kakovimi se inače riedko ili nikako ne poseže. Industrija se pobrinula, da bude svačesa i da svatko bira po volji Kupuju se stvari koristne i potrebne, ali vrlo mnogo i takovih, koje ne će zadovoljiti nikakovoj pravoj potrebi: ta one sitnice, kojimi roditelji kite božićnu jelku, one zlatne i srebrne žice, stvarce, što se cakle i svjetlucaju, pa bezbrojne igračke za mužku i žensku djecu, kojim se mališi toliko raduju, o kojih snivaju noću a danju razgovaraju: sve se to kupuje na gomile, sprema u sobe ili odprema poštom, ne da koga pomognemo, da namirimo koju potrebu, nego da ga razveselimo. Pa ako i kupimo stvari koristnih, kupujemo ne za sebe, nego za druge; kupujemo, da možemo drugoga *nadariti*, drugoga obradovati.

Živahan je promet pred Božićem, ali je zadahnut drugimi čuvstvi nego li obično trgovanje. Kupuje se s nekim ugodno uzbudjenim čuvstvom, pita se dodnše za cienu, ali još više: hoće li se ovo svidjeti; kupac ima drugu svrhu pred očima, različitu od one, koju obično

hoće da postigne, kad kupuje; drugačiji motivi kreću ovimi ekonomičkimi djeli, a ti motivi potječu iz srca, koje ekonomičkomu životu daje poleta i — poezije.

Čovjeku je nekako voljko, toplo, motreći ovake pojave, nerado se od njih odvraća; godi mu gledajući, kako se otvara kesa, da se drugomu osladi koja ura života, ili ublaži težka nevolja. Pa tako je bivalo i prije. Ne valja misliti, da se samo u našem vieku tvore djela humanitarna. Mudre knjige starih naroda upućuju bogataše, da daruju siromahe; kršćanska pak nauka meće medju prve i najveće zakone onu: Ljubi iskrnjega svoga kao samoga sebe. Ovo veliko načelo oplemeni sviet; ono je začetnik tolikih dobrotvornih zavoda, što ih je u srednjem vieku crkva podigla, kojoj ćemo rado priznati, da je uviek sborom i tvorom pomagala uboge, udove i sirotčad. Ako se možda u srednjem vieku nije ovoliko prinosilo i darivalo, koliko n. pr. u našem stoljeću, ne valja zaboraviti, da je onda novca bilo malo, da su ljudi svoje pravne i moralne obveze ponajviše u naravi izpunjavali, da tadašnje gospodarstvo bijaše prirodno gospodarstvo, koje većma sapinje ruke pojedincu nego li novčano gospodarstvo; da je kapital pokretni gotovo izčezavao prama nepokretnomu; da prema tadašnjemu stanju pučanstva, prema korporativnomu karakteru raznih zvanja i zanimanja, ne bijaše ni potrebe koliko danas.

Ivo Vojnović.

Gdje se sluša glas ljubavi, prijateljstva, samilosti u gospodarstvu, tu prestaje kraljevstvo sebičnosti. Umni i oduševljeni zatočnici sustava fiziokratskoga,* a tako i glasoviti Adam *Smith*, učahu, da je sebičnost najkrepči i najuspješniji motiv gospodarskoga rada i sticanja. Ovu su misao dalje razpredali napose učenici Smithovi, pa su neki i mnogo dublje zabrazdili, nego li učitelji. Protiv ove nauke s pravom ustaju učitelji gospodarske nauke našega vremena, dokazujući, da je ona teorija upravo opasna po skladni i zdravi napredak čovječanstva; da radom i gospodarskim sticanjem čovječjim ravnaju i drugi motivi: ljubav, prijateljstvo, osjećanje zajedinstva i t. d. Istina, sebičnosti nije zato nestalo ona je i sada za mnoge jedini gospodarski motiv, radeći i stičući misle mnogi samo na sebe i svoje dobro. U Englezkoj dogadjalo se u prošlom vieku, da su trgovci žito, kad mu je ciena bila znatno pala, sasuli u more, da tako cienu opet dignu; zatvarali bi skladišta puna žita i ne dali ga na prodaju, dok nije još više poskupilo. Ovakih sebičnjaka ima i danas, briga njih, ma stotine i tisuće stradale, samo da je njima dobro; iz tudje nesreće, slaboće ili neukosti oni će rado crpsti svoju korist; posagradit će palače dobitkom, što su ga stekli tudjom od njih slabo plaćenom radnom snagom. Uz ljude bilo je pa će i biti neljudi; uz sebičnjake i nesebičnih i na žrtve spremnih. Nauka pak ne smije niti učiti niti priznati istinitom misao, da jedina sebičnost smije ravnati i da ravna ljudskim gospodarstvom.

Srce dobro i plemenito zaista je čovječanstvo uresilo sjajnimi djeli i podiglo dostojnih zavoda. Ali kraj sve darežljivosti privatnika i družtva većina čovječanstva težko živi, a kolikim je nevolja i bieda stalni pratilac od zibke

* Sustav fiziokratski ili ekonomista jest pravac u gospodarskoj nauci ili političkoj ekonomiji, a pojavio se u Francuzkoj u drugoj polovici osamnaestoga stoljeća; njegovi zastupnici učahu, da je pravo vrelo bogatstva priroda i njene sile, da gospodarstvo može napredovati jedino uz gospodarsku i osobnu slobodu.

do groba? Ne ću da diram u pitanje: može li se u obće privatnom darežljivosti bitno poboljšati stanje onih, koji ekonomički stradaju, nego valja — bez zamjere — naglasiti, da su Peabody vrlo riedki pojavi na svietu, da mnogi bogataši posve zaboravljaju, da im bogatstvo nameće i dužnosti. Jer to valja pamtiti: nije dosta, da si dobacio ovomu ili onomu družtvu po koju forintu, koju krajcaru prosjaku, da si došao na ples, što je priredjen u korist ubogih, pa si ulazninu sa pet ili deset forinti preplatio. što će sjutradan raztrubiti sve novine. To nije dovoljno, treba prinieti i žrtava za siromahe, treba se odreći vlastita užitka, da se pomogne drugomu. A koliko ih to čini? Sebičnost radja sebičnošću. Dok se bude na jednoj strani banilo silno bogatstvo pojedinaca, a tik uza nj prolazila bieda i nevolja mnogih, dotle će biti trvenja i družtvenih opreka. Kako da se to odstrani? Mnogi misle: *pravednom* podjelom imovine. Nu upravo ta pravedna podjela imovine velika je zagonetka, koju žele i nastoje toliki riešiti, ali do sada nisu uspjeli. — Neki vjeruju, da bi mogla i država štošta učiniti, da olakša život neimućnim. To je istina, pa se ovdje i ondje kuša; veći uspjeh mogu donieti ovi pokusi, ako je sve djelovanje državno proniknuto pravom i moralom, i kad bude moguće jedan dva milijuna, što ih danas troše na vojsku, obraćati za obće dobro.

Evo tako srce može biti pa i jest moćnim organom u gospodarstvu. Ali srce i lako posrne, ako ga ne vodi razum. Naša darežljivost i naša želja, da pomognemo drugima, ne nosi plodova, kojim se nadasmo, jer nismo u pravo vrieme dali, ili jer smo ne poznajući ljudi i njihovih prilika, i tamo davali, gdje ne bijaše potrebno. A to je i nehotično rasipavanje.

Prava je šteta i ekonomska rasipnost: tamo davati, gdje ne treba, jer se zbog toga ne može dati, gdje je prava nužda To je isto tako protivno ekonomiji a i višim ciljevom, kao što i to, ako se u mjestu ustroje po dva ili tri pjevačka družtva, od kojih svako financijalno i umjetnički kuburi, dočim bi jedno moglo vrlo liepo napredovati, i kao što je smiešno ustrojavati n. pr. tri ili četiri družtva za podporu oskudnih djaka na istom zavodu, dočim bi jedno kud i kamo podpunije zadovoljavalo plemenitim ciljevom. Nadmetanje, često koristno i baš potrebno, nije svagdje i u svakom poslu umjestno, pače može biti i štetno. Valja najprije stvar dobro shvatiti, narav njezinu proučiti, pa tek tada možemo pouzdano o njoj suditi. Veliki ciljevi dadu se dokučiti i manjimi sredstvi, ali nikako bez shodne organizacije.

Čovječanstvo zaista ne ima žaliti, da se je srce dostalo znamenite uloge u gospodarstvu; odatle pritječu biednicima i stradaocima utjeha i podpora, književnim, umjetničkim i patriotičkim zavodom sredstva bitka i rada njihova, pa će ono, zagrievano ljubavju prama pojedincem i narodu, poticati, da nikada ne presahnu izvori, odakle se crpu sredstva za djela ljubavi, čovječnosti i rodoljubive požrtvovnosti.

B. Lorković.

Pabirci po historiji književnosti hrvatske.

II. Prvo izdanje Gundulićeva Osmana.

Ni od kojega djela starije književnosti dubrovačke nije nam se toliko rukopisa učuvalo, koliko od Gundulićeva Osmana. Njihova neobična množina pokazuje, koliko su mnogo cijenili naši predji to djelo Gundulićevo. Prema tome čudno nam se čini, što je prvi put Osman izdan štampom istom g. 1826, dakle 188 godina po smrti pjesnikovoj. Ja mislim, da bi Osman već i prije bio štampan, da ga je pjesnik posvema dogotovio. Kako su mnogi vjerovali, da su se dva pjevanja Gundulićeva Osmana samo izgubila, može biti, da se odgadjalo štampanje, dok bi se po sreći našla izginula pjevanja. Ali čitava Osmana ne sastavi niko, pa ni sam Džanluka Volantić († 1808), koji se oko prikupljanja rukopisa i uredjenja teksta trudio dvanaest godina. Ni Volantić nije htio štampati nepotpuna Osmana: njegovo izdanje izašlo bi s dopunjcima Pijerka Sorkočevića. Ali nesreća htjede te Volantić ne doživi plodova svoga truda, koji — kako piše g. 1821. Dubrovčanin o. A. Marković*) — „dvije hude nezgode zapratiše nazada i opet zbiše u potajnos svojijeh domaćijeh tmina. Prva bi priko i kleto došastje vuhvene i izdavne Napoleonove vojske u ovi naš neobzirni grad Dubrovnik, u koji pod laživijem obličjom od prijateljstva uljeze na 27. mjeseca svibnja 1806. i u njemu se ugnijezdi i uzdrža tja do 27. siječnja 1814. Druga bi nesmiljena smrt, koju rečeno Franačko došastje i razorenje dubrovačkoga skupnovladanja uzrokova našemu vrijednomu gradjaninu Volantiću. Vrh svega pako toga nakon malo vremena iza smrti ovoga naučnoga čovjeka zgodi se, da Gundulićeva pjesan tako, kako bi nadopunjena i nakićena, upade, ne znam istinito, u čije kakve li ruke, nu kako se sumnji, lasno u inostranske, ter zato poče i poradjat se strah, da ne bi ona veće ikada u toj lijepoj napravi slovinskomu se narodu očitovala. Ovi strah nazbilj razbudi u mojijeh prsijeh a i u srcu tolicijeh Dubrovčana priveliku smeću i muku“ i uze nastojati da spase, koliko se može, rad Volantićev. Tako izadje g. 1826. u Dubrovniku u tri knjige štampan Gundulićev Osman, kako ga je priredio o. A. Marković, s pjevanjima Pijerka Sorkočevića.

*) Vidi Osman, u Zagrebu 1887. str. X.

Markovićevo izdanje od g. 1826. drži se za prvo, ali Kukuljević u svojoj bibliografiji (I. str. 48.) spominje jedno starije izdanje „u Dubrovniku kod Ochia, ali samo 5 pjevanjah, g. 1801 (?) u mal. 8“. To izdanje vidio sam u franciskanskoj biblioteci u Dubrovniku, pa kako znamo za nj samo po onome, što je zabilježio Kukuljević, mislim, da ne će biti na odmet ni ovo malo, što ću o njemu priopćiti.

To izdanje, kojemu je natpis *Osman*, štampano je u maloj osmini na 144 strane, a nema nigdje zapisano, ni kad je ni gdje je štampano. U njemu ima samo pet prvih pjevanja (tekst je, do nekih sitnica, kao u Markovića), i to prva četiri čitava, a od petoga samo 504 stiha. Strofe su označene rimskim brojevima, a pred svakim pjevanjem ima *zamjera* od četiri stiha, kojima se kazuje kratak sadržaj pjevanju. Evo tih *zamjera*:

Za prvo pjevanje:

Osman dobit od Poḷaka
put Azije vojsku kupit
misli poći, za š ńom paka
na krstjane silno rupit.

Za drugo pjevanje:

Cara paše svjetovaju
da s Poḷakom mir učini,
i da izbere, nukovaju,
ḷubovnice po krajini.

Za treće pjevanje:

Poklisar se put Poḷaka,
turski uputi, mjesta oblazi,
dje Marte se rodi i svaka
čut Orfea zvijer dolazi

Za četvrto pjevanje:

Bogdanskomu kaže knezu
putnik carski, dje poginu
turska vojska, ka k vitezu
leškom side na ravninu.

Za peto pjevanje:

Carski putnik turske pleše
mučan kosti, Krunoslavi,
Koreuski kako bješe
sužań stavjen, on objavi.

Za to izdanje kazivao mi je g. prof. P. Budmani, kako je čuo od svoje majke (rodj. 1798), evo ovako: Pero Stuli, otac majke profesora Budmani, imao je u svojoj kući ručnu štampariju, pa je štampavajući kojekakove sitnije stvari slágao i Osmana i nešto ga štampao. Majka se profesorova još dobro spominjala, kako se njen otac sa svoja dva brata, Lukom i Vlahom, mučio oko toga.

Da je izdanje, što se čuva, koliko znam, samo u knjižnici dubrovačkih Franciskana, doista iz te privatne štamparije, mislim, da bi se teško moglo s razlogom sumnjati, budući da su u njemu sasvim ona ista slova, kao što je naštampan jedan list (mjesto originalnoga, koji se bio nekako iskinuo pa izgubio) u eksemplaru Orbinove *Storie,* što ga ima prof. Budmani, a za taj se list pouzdano znade, da ga je naštampao Pero Stuli. Prema tome ne će biti istinito, što je Kukuljević, valja da samo po svome nagadjanju, zabilježio, da je to izdanje priredjivao dubrovački štampar Oki.

Ne znam, po čemu je s nekom sumnjom odredio Kukuljević tome izdanju godinu, ali ona treba svakako da se ispravi. Već po onome, što kazuje g. P. Budmani, ne može biti taj Osman štampan g. 1801., a ja mislim, da nije nikako štampan prije g. 1808. Volantić je umro g. 1808 a bavio se oko Osmana dvanaest godina, daklem se primio toga posla najkasnije oko god. 1796. Njegovo nastojanje nije moglo biti tajno, a ne može se ni pomisliti, da bi se ko u Dubrovniku, znajući što namjerava Volantić, požurio, da svojim izdanjem preteče izdanje Volantićevo. A treba i to imati na umu, da knjiga, što je htio štampati P Stuli, nije bila odredjena za prodaju svakome, nego valjada najviše samo za poklon rodu i prijateljima, pa prema tome ne mogu se domisliti uzroku, zašto bi se P. Stuli toliko mučio oko tako velikoga djela, kao što je Osman, kad je morao znati, da ga sprema Volantić. Istom po smrti Volantićevoj, kad je vidio, da od štampana izdanja nema ništa, bit će se P. Stuli dao na slaganje i štampanje Gundulićeva Osmana.

Ne mareći istraživati, koji bi mogli biti uzroci te nije P. Stuli dovršio naumljena posla, pripomenut ću, da se P. Stuli po svoj prilici nije služio tekstom, kako ga je bio priredio Volantić, a to sudim poglavito po tome, što je mjesto spomenutih gore *zamjera* imao tekst Volantićev *sadržanja* Sorkočevićeva, koja su se po smrti Volantićevoj bila gotovo izgubila te ih je s mukom našao o. A. Marković. *I. B.*

Književni dar „Matice Hrvatske“ za god. 1890.

Jedva je proteklo pô godine, što je naša „Matica“ u glavnoj svojoj skupštini sa zadovoljstvom izvijestila svoje članove o svom radu za godinu 1889., a evo su već gotove, te se članovom dijele knjige i za god. 1890. Ovako je eto „Matica Hrvatska“ sjajno ispunila svoje obećanje, da svoju upravnu godinu svede u sklad sa godinom sunčanom, pa je narodu svomu tečajem jedne godine priredila dvoje knjige, na broj 16 komada, a pored svega posla još je dospjela kako lani tako i ljetos, da ne zapne izdavanje prijevoda grčkih i rimskih klasika. Narod hrvatki može da čestita „Matici“ na takoj ustrajnosti i životnoj snazi, može da vrijednomu odboru i ne-

umornomu tajniku svečano izrekne hvalu i priznanje: svakako će po „Maticu“ biti najradosnije, ako joj se članovi po svom običaju što skorije odazovu, te se ona, raspačavši brzo ogromnu nakladu, uzmogne dati na novi posao, koji ju čeka za god. 1891.

A sad da ogledamo, kakav je ljetošnji rad naše „Matice“! Poredeći ovaj književni dar sa plodovima predjašnjih godina, u opće smijemo reći, da on ide medju najodabranije i najsretnije udešene publikacije ovoga društva i medju odlične pojave naše književnosti. I ljetos je „Matica“ umjela u svoje kolo predobiti novih sila: to je ponajprije gospodja Hermina *Tomić*, koja sa svoje dvije pozorišne igre prva od krasnoga spola izlazi pred „Matičine“ članove; zatim g. Simo *Matavulj*, dobro poznati pisac pripovijedaka i crtica iz primorskoga života u Dalmaciji, kojega „Vienčevi“ čitatelji poznaju već po ocjeni i književnim vijestima iz našega lista, a sada će ga široka hrvatska publika upoznati po njegovim najboljim proizvodima.

Sav se ljetošnji rad „Matičin“ ove publikacije dijeli na *pet* knjiga zabavne, i *dvije* poučne struke, kojih *sedam* knjiga dobivaju članovi za obični prinos; k tomu se pridružuje *jedna* knjiga prijevoda klasikâ, koju „Matičini“ članovi mogu dobiti uz sniženu cijenu.

Evo zabavnih knjiga. Na prvom mjestu spominjemo „*Izabrane pjesme*“ *Petra Preradovića*. Već je tomu mnogo godina proteklo, što su poslije Preradovićeve smrti izašla njegova sabrana djela, pa je „Matica“ zaslužila od hrvatskoga svijeta svaku hvalu, što evo u izboru ponovno pruža narodu njegova miljenika. Još je veću hvalu svaki štovatelj velikoga pjesnika dužan „Matici“ za to, što je ona ovaj izbor pjesama izdala vjerno po rukopisu pokojnoga pjesnika, kako ga je on sam za života napisao i za tisak uredio, a za koje pjesme nije bilo pokojnikova prijepisa, tekst je pridržan onakav, kakav je izišao za pjesnikova života. Pročitavši marljivo ovaj izbor pjesama, vrlo nam je duši godilo naći sve onako, kako je naš velikan zasnovao i kako je iz njegova pera izišlo: sad opet poznajemo svoga Preradovića i u svakoj sitnici i tančini štujemo odisaj njegova srca i uma. Oko uredjenja teksta i izbora pjesama zdušno se trudio dr. Milivoj Šrepel, koji je u uvodu vrlo lijepom studijom prikazao život i rad pjesnikov, upotrebivši pokojnikova pisma, koja su „Matici“ poslali u uvodu spomenuti rodoljubi. Upravo prekrasno izdanje, koje je u svojoj vrsti jedino dosad u nas, resi vrlo fino izradjen i vjerno pogodjen lik pjesnikov. A rodoljubivu nastojanju „Matice Hrvatske“ tumačem su riječi, koje je ona stavila knjizi na čelo: „Hrvatskoj mladeži — Matica Hrvatska“.

Od beletristike evo nam radnje: „*Na rodjenoj grudi*. Ladanjske slike“, koje je napisao naš i „Matičin“ marljivi radnik *Šandor-Gjalski*. Kano sve radnje ovoga valjanoga pisca i ova nosi na sebi očite biljege krasne invencije, zdušne obradbe, duboke psihološke studije i tako plemenite tendencije, da smo s te strane voljni priznati ovomu najnovijemu djelu Gjalskoga najveću vrijednost. Blaziran čovjek, komu je moderni svijet ubio svako osjećanje i učinio ga prostim sebičnjakom, vrativši se na *rodjenu* svoju grudu, začaran očinskim domom i drevnim, poštenim prilikama hrvatskoga života, preobrazi se, dozove se k sebi, okaje grijehe počinjene na svojoj okolini i na sebi, pa zasnuje kao „rabotnik“ rodjene grude svoju obitelj. U ovoj se radnji zrcali u krasnim slikama život hrvatski u Zagorju: tu se izmjenjuju prikazivanje licâ i njihova značaja sa zanimljivim dijalogom, zgodnim refleksijama i vještačkim opisima, a sve je prodahnuto žarkom ljubavlju naprama rodjenoj grudi i hrvatskomu narodu. Po ovome djelu razabiramo, da se tvoračka snaga Gjalskoga kreće još uvijek naprama višemu i mi čestitamo od srca „Matici“ i piscu.

Odabrane crtice i pripoviesti od prerano preminuloga *Nikole Tordinca* bit će „Matičinim“ članovima prava naslada. Te su crtice i pripovijesti za života piščeva izlazile u našem listu, pa su u svoje vrijeme upravo zadivile naše čitatelje krasotom hrvaštine, kakva se govori u Slavoniji i u Bosni, vjernim slikanjem života i ćudi našega slavonskoga seljaka, kojega pisac, kako je i sam iz njegove loze potekao, poznaje kao malo koji beletrista u nas. U ovom su „Matičinom“ izdanju samo odabrane stvari: sve sami biseri naše knjige. U uvodu se na kratko pripovijeda život i rad pokojnikov, a njegov dobro pogodjeni lik na čelu je knjizi.

Simo Matavulj, koji je svojim perom izišao na dobar glas, pribrao je nekoje svoje do sada štampane pripovijetke i dodao nekoje dosele ne priopćene pod naslovom: „*Iz primorskog života*“. Kako nam je ugodno, što nam prije pomenuta dva pisca jedan Zagorje a drugi Slavoniju svaki u svom načinu prikazuju, tako eto s veseljem pozdravljamo Matavulja, koji nam riše prilike iz primorskog života kršne naše Dalmacije. Zaista, rijetko će se kad ovako zajedno desiti tri vrsna pripovjedača baš sa tri razne strane našega naroda, kako je „Matica“ ljetos sretna bila da ih prikupi u svoje kolo! Hrvatska široka publika sad će se po prvi put upoznati sa Simom Matavuljem, a mi iskreno želimo, da se ta odlična sila predobije za radnika „Matičina“. On je originalan pripovjedač, pun zdrava opažanja i vedra humora, a poznaje svoje ljude upravo u dušu. Treba samo da jednu pripovijest pročitaš, pa će te osvojiti ne samo načinom prikazivanja, nego i pravilnošću i jedrinom čistoga narodnoga jezika, na što gdjekoji pisci žalibože još dovoljno ne paze. U ovoj se zbirci kao osobito lijepe studije ističu: „Svrzimantija“ i „Pošljednji vitezovi“. — Praštajući se za sada sa ova tri po izbor pripovjedača, nadamo se, da će u našem listu biti zgode, da se pobliže pozabavimo njihovim radovima.

Gospodja *Hermina Tomić* stupa kano radnica „Matičina“ pred hrvatsko općinstvo sa dvije dramatske radnje: „*Zabluda matere*“, igrokaz u četiri čina, i „*Kita cvieća*“,

Vašar u Bišću.

Iz izdanja »Matice Hrvatske«: R. Lopašić, »Bihać i bihaćka krajina«.

vesela igra u jednom činu Veseli nas pozdraviti gospodju, koja se pokušala baš u najtežoj vrsti poezije i to s uspjehom: obje su radnje već prikazane u hrvatskom zemaljskom kazalištu s lijepim uspjehom, te je „Matica Hrvatska“ posve pravo uradila, što je i široj publici dala prilike, da se njima nasladjuje. Prekratki prostor ove obznane ne dopušta nam, da ih pobliže prikažemo: bit će još zgode.

U poučnoj knjižnici imamo: *„Slike iz obćega zemljopisa“*. Napisao Dr. Ivan *Hoić*. Knjiga druga. Po obećanju i sustavu cijeloga djela u ovoj se knjizi već prelazi na specijalno opisivanje evropskih zemalja, od kojih su ovdje najprije: Francuska, Švicarska, Nizozemska, Belgija i Velika Britanija Svakoj je zemlji pridana posebna karta, a na kraju knjige ima politička karta Evrope, sve prekrasno izradjeno u zavodu G. Freytaga i Berndta u Beču. Osim toga cijelu knjigu, koja ima 21 štampani arak, rese najbolje francuske i njemačke ilustracije, te se ona svojom vanjskom opremom može takmiti sa sličnim knjigama najvećih naroda. To se napokon vidi i po tome, što joj je udarena prodajna cijena od *tri* forinta (potpuna članarina!). Neka nam ne zamjeri čestiti pisac, što smo najprije o vanjštini knjige progovorili: njegov valjani i zdušni rad tako je već poznat „Matičinim“ članovima, da nam se suvišno čini išta spominjati. Iskreno priznajemo, da smo se uz obilatu pouku upravo nasladjivali lijepim gradivom, koje nam je on s velikim trudom i razumijevanjem sabrao u krasnu cjelinu. Nastavio tako i sretno dovršio djelo, za koje hvalimo „Matici“, da nam ga daje!

Druga je knjiga pouke: *Bihać i Bihaćka krajina.* Napisao Radoslav *Lopašić“*. Dobro poznati hrvatski historik zadužio je ovom knjigom svakoga Hrvata velikom hvalom, što je tako pomno sabrao i prikazao čitateljima sve, što je znati vrijedno o onome dijelu hrvatske zemlje, koja je pod imenom Bihaćke krajine doživjela najviše jada i nevolje, a najmanje je poznata domaćemu i stranomu svijetu. U toj su knjizi posakupljeni podatci tako zanimljivi i za historika i za laika, da će ih i jedni i drugi sa zanimanjem i nasladom čitati. Osobito su zanimljiva pisma i dopisivanja hrvatskih a kasnije i turskih oblasti, pojedinih krajiških zapovjednika, begova, aga, koja pokazuju drevni čakavski jezik gotovo jednoga kroja. Knjigu rese mnogobrojne ilustracije i jedna geografska karta Bihaćke krajine.

Ovih sedam knjiga, kojim je prodajna cijena ukupno preko *deset* for., dobivaju dakle ljetos „Matičini“ članovi.

Osim toga izišao je od klasika prijevod *„Demostenovih izabranih govora“* od prof Stj. *Senca,* s uvodom i bilješkama. Cijena mu je za članove „Matičine“ 1 fr. Poslije Ciceronovih izabranih govora vrijedno je bilo, da se hrvatski svijet upozna s prvakom grčkoga govorništva, a mi se nadamo, da će osim mladeži ove govore osobito rado čitati u valjanu prijevodu naši odvjetnici, sudci i svi, kojima je stalo do toga, da Demostena upoznadu po njegovim djelima.

Želeći „Matici Hrvatskoj“ najbolji uspjeh, srdačna joj od nas hvala za tako obilat i biran dar.

V.

† Lazar Lazarević.

Dne 10. siječnja o. g. po podne umro je od sušice dr Lazar K. Lazarević u Biogradu. Premda se već više mjeseca znalo, da je Lazarević na smrt bolestan, ipak nas je glas o njegovoj smrti prenerazio. Čovjek se teško odriče nade, kad se radi o tako dragom prijatelju, kakav je bio Lazarević A on je doista bio svakomu drag prijatelj, tko je poznavao njegove pripovijesti. Iznad onih uzburkanih valova, koje podiže medjusobni razdor Hrvatâ i Srbâ, uzvisivalo se njegovo ime kao sjajan stup, kao živ svjedok, da ima nešto, što je veće i trajnije od mržnje i zavisti. Iz svih njegovih radova izbija odana ljubav k narodu, razabira se kucanje plemenita i čovjekoljubiva srca, osjeća se krasna duša, puna nježne poezije. Uzalud ćeš u njega tražiti deklamaciju i patos. Njegove su riječi priproste i iskrene, kako se i pristoji pravomu značaju.

Lazarević je bio liječnik, pa je u tom zvanju postao sanitetski potpukovnik i lični liječnik srpskoga kralja. Preobilna liječnička praksa nije mu dala, da se mnogo bavi oko književnosti. Njemu je književnost bila samo odmor. Lazarević nije mnogo pisao, ima u svemu tek osam omanjih pripovijedaka; pa je to ipak bilo dosta, da uhvati prvo mjesto medju svima srpskim pripovjedačima. Žalimo, što nemamo potanjih podataka o njegovu životu. No ako se sjetimo, da mu još nije bilo četrdeset godina i da je uzeo pisati istom godine 1881., možemo reći, da je vas njegov dojakošnji rad bio tek početak. I za njega vriedi ono, što je rekao Preradović:

Tvoja raka mnogim mrtvim spada,
Leži u njoj pokraj tvoga tiela
Mrtvih nada povorka nam ciela,
Mrtvih želja čitava gromada.

Godine 1886. sabrao je pokojni Lazarević svoje pripovijesti, pa ih objelodanio u knjizi „Šest prip vedaka“ (Biograd). U ovoj se zbirci nalaze ove pripovijesti: „Prvi put s ocem na jutrenje“, „Školska ikona“, „U dobri čas hajduci“, „Na bunaru“, „Verter“ i „Sve će to narod

pozlatiti". Prva i posljednja pripovijest pravi su biseri, pa da nije Lazarević ništa druga napisao, ostalo bi mu ime besmrtno. U ovih šest pripovijesti nije sve savršeno, ima koješta, čemu se može prigovarati. Ali tkogod pročita ovu zbirku, jamačno će priznati, da je Lazarević pravi talent, da imade u njega onoga božanskoga nadahnuća, koje resi izabrane duhove.

Godine 1889. objelodani Lazarević majstorsku pripovijest „Vetar" u 84. knjizi biogradske „Otadžbine", a prošle godine izadje njegova pripovijest „On zna sve" o trošku srpske akademije, koja ju je nagradila Marinovićevom nagradom. „Vienac" je u dva reda (godine 1887. i 1890.) govorio o Lazarićevim radnjama, a godine 1887. donio je takodjer sliku neprežaljenoga pokojnika.

Lazarevića rado nazivlju „srpskim Turgenjevom". I doista, Lazarević se u mnogom povodi za kraljem novele. I u njega preteže psihologija, i on slika okoliš kratko, i iz njegova pričanja proviruje topla simpatija, s kojom riše ljude u jezgri plemenite i nepokvarene. Ali se on bitno razlikuje od Turgenjeva u tom, što su sve njegove pripovijesti prožete najvedrijim optimizmom — izuzevši priču „Sve će to narod pozlatiti", i što se za volju „pjesničke pravednosti" kadikad ne žaca udaljivati od prirodne vjerojatnosti. Realizam, zagrijan nježnom subjektivnošću, glavna je značajka njegovih pripovijesti. S njom se podudara umjetnički ukus u kompoziciji i vještački slog u jeziku, kojim Lazarević umije i najsitnije psihologijske momente prikazivati razgovijetno i lijepo. Lazarević je u kratko umjetnik, koji stvara lako, — onako kao i sama priroda!

Pokojni je Lazarević po svojim radnjama postao dopisnik član akademije nauka i pravi član učenoga društva u Biogradu, ali za života nije našao dosta priznanja ondje, gdje ga je jamačno najviše želio, na ime u samoj publici. Još godine 1890., dakle četiri godine iza izdanja, nije Lazarević prodao toliko svojih „Pripovijedaka", koliko mu je bilo potrebno, da plati tisak! Uzdajmo se medju tim, da će skoro osvanuti doba, kad prava književnost ne bude pastorče u narodnoj kući. Mi ponovno preporučujemo hrvatskomu čitateljstvu, da posegne za ovim biserjem. Jamačno ne će nitko požaliti.

Velik je gubitak, što ga je prepatila srpska beletristika smrću Lazarevićevom. Takav bi se gubitak osjetio i u velikim književnostima, jer je Lazarević bio snažan talent. A Srbi to osjećaju tim teže, što medju njima Lazarevića u ovaj čas nema zamjenika. Ako nas azbuka i rastavlja, Lazarević nije bio tudj Hrvatima. Lazarevićeve su se pripovijesti prevodile na ruski, češki, poljski, francuski i njemački. No dok su mu se drugi divili, mi smo se Hrvati ujedno radovali napredovanju njegova talenta, jer je sin istoga plemena, kojoga smo i mi. Crni glas o njegovoj smrti pretvorio je u tili tren našu radost u silnu tugu, pa sa suzama pratimo plemenitoga Lazarevića k stanu njegova vječnoga počinka. M. Š.

K slikam.

Ivo Vojnović. Donosimo lik slavodobitnoga pisca izvorne drame »Psyche«, koja je prije godinu dana polučila veoma liep uspjeh u hrvatskom glumištu. Vrli je pisac i prije toga priobćio u našem listu i u »Matici Hrvatskoj« nekoliko liepih crtica i pripoviedaka, ali mu sve ovo nije toliko pribavilo slave kao izvorna gluma »Psyche«, koja ima mnogo vrlina i pravih estetskih ljepota, te se njima može ponosno takmiti i sa poboljim radnjama stranih dramatika, a u našoj novijoj dramatskoj književnosti nema joj gotovo premice.

Ivo se Vojnović rodio 9. listopada 1857 u Dubrovniku. Gimnazijske je nauke sve do VII razreda učio u Spljetu, dok je još nastavni jezik bio talijanski, a izpit je zrelosti položio g. 1875 u Zagrebu, gdje je po tom polazio sveučilište i učio pravoslovne nauke. Svršivši g. 1879. sveučilište stupi u sudačku službu i ostade u njoj deset godina, dok nije prije podruge godine prešao k namjestničtvu u Zadru kao perovodja.

Boravio je kao sudbeni činovnik većinom u Križevcima, gdje je slobodne časove i vrieme odmora od svoje naporne službe posvećivao liepoj knjizi i napisao veći dio svojih književnih djela.

Vojnović je jako rano pokazao volje i dara za dramatiku. Prvi mu je pokus na tom polju drama: »Pad dubrovačke republike«, koju je napisao u vrieme, kad mu još nije bilo dvadeset godina. U javnost izadje prvi put u »Viencu« g. 1880. s pripoviedkom »Geranium«, ali pod pseudonimom Sergija P-a, pod kojim je imenom izdao i zbirku crtica »Perom i olovkom« g. 1884. u »Matici Hrvatskoj«. U prviencu je svom pokazao toliko pravoga dara i liepih svojstava, da ga je u velike pohvalio pokojni Šenoa, a poljski je pjesnik i poznati prijatelj Hrvata, Bronislav Grabovski, preveo na poljski jezik ovaj prvi pokus i osokolio pisca na daljnji rad na polju liepe knjige. U toj prvoj pripoviesti podaje bujnu i zanimljivu sliku primorskoga života, a kao uzor lebdi mu pred očima, kako se iz pristupa razbira francuzki romanopisac Gustav Flaubert, o kojem zanosno govori u početku pripoviedke i slavi »genijalno njegovo pero, koje kao anatomičkim nožem znade odkriti najtanje žilice, najmanju pjegu na čovječjem srcu«, nadalje njegov oštri pogled, vjernost i istinitost. Pripoviedke se Flaubertove svidjaju našemu piscu, jer su *„pune života, duhovitosti* i one *delikatne čuvstvenosti*, koja stavlja toli visoko francuzke pisce nad ine evropske. U njegovoj duši plamti luč ljubavi, koja *oplemenjuje* sve, što je nezgrapno, sve, što je prosto«. Ma da i nije naš pisac dostigao svih tih velikih vrlina uzora svoga, ipak je hvale vriedno, što se je ugledao na tako odlična i uzorita pisca. U »Matici je Hrvatskoj« prvi put stupio pred obćinstvo sa spomenutom zbirkom crtica »Perom i olovkom«. Ove su se slike i crtice a osobito »Sirena« mnogo svidjale u nas poradi krasnih i slikovitih opisa, fine analize i vještoga prikazivanja, ali su neki već tada željeli, da se daroviti pisac klone kosmopolitsko-aristokratičkih sujeta i crtanja universalnih tipova.

God. 1887. izišao je pisac na javu sa svojim imenom, napisavši za »Maticu Hrvatsku« »Ksantu«, pripoviest iz suvremenoga života gradjanskoga u Dubrovniku Tu je pisac snažnom rukom zasegnuo u istiniti život svoga rodnoga grada i naslikao sliku liepu i punu finih psiholožkih momenata. Da u našega pisca ima mnogo otmene elegancije, umjetničkog shvaćanja i fine duhovitosti, očit je dokaz njegovo najnovije i najbolje djelo »Psyche«, koje možeš više puta s nasladom slušati i gledati. O njoj smo lani obširnije govorili u 9. i 10. broju »Vienca«. Uvjereni smo, da će naše čitaoce obradovati viest, da ovaj daroviti pisac sada radi na dvjema novim dramama iz dubrovačkoga života, koje će jamačno utvrditi liepi njegov književnički glas i povećati slavu krasnog čara i umnog duha njegova. — Sudimo, da ne će biti neumjestno, ako tom zgodom odkrijemo tajnu, da se Ivo Vojnović bavi već duže vremena i slikarstvom i da je stvorio više koje uljenih koje pastelnih slika, u kojima prikazuje pojave iz prirode, okolišne i pomorske prizore. Vrlo su liepe one iz pomorskoga života, medju kojima se nalazi i municijozno izradjen nacrt za neki prizor u »Sireni«.

Vještaci hvale dvie pomno izvedene slike: jednu oveću, na kojoj se ističe malo pristanište na morskoj obali sa kućicom, ladjom i svjetionikom, i drugu manju, na koioj se vidi ćozotska ladja s brodarima podaleko od obale morske. Druge su slike manjega obsega, ali su fino i liepo izvedene. Mislimo da će mnogima biti štošta jasnije u pjesničkim djelima vrloga našega pisca, kad saznadu za ovo plemenito i umjetničko zanimanje njegovo.

Književnost.

Hrvatska ili srpska. Julije Kempf, pučki učitelj u Požegi, izdao je u posebnoj knjizi „*Listove iz Afrike*“ Požežanina *Dragutina Lermana*, člana Stanleyeve Kongo-ekspedicije. Ovo je oveći niz poučnih i vrlo zanimljivih crtica o prilikama i ljudima na Kongu, pak o ličnim zgodama i nezgodama odvažnoga putnika, koji je svojim neumornim radom u Africi stekao podpuno priznanje svoga poglavara, čuvenoga putnika Stanleya, a od belgijskoga je kralja prošle godine odlikovan redom za zasluge na Kongu Lerman je ondje već drugu godinu namjestnikom najudaljenije postaje Stanley Fallsa. Zanimljive svoje doživljaje saobćuje u pismima prijatelju, koji ih je evo za štampu priudesio i na svjetlo izdao. Liepo je i hvale vriedno, što naš vrli i odvažni zemljak u dalekom svietu ne zaboravlja svoje mile hrvatske otačbine Poznato je, da je iza prvoga boravka na Kongu donio kući liepu zbirku riedkih stvari iz onih dosele nepoznatih krajeva i da ih je poklonio našemu narodnomu muzeju, a sada opet nastavlja to svoje rodoljubno djelo, pa je već prispjelo u Požegu više liepih stvari, koje su namienjene hrvatskomu narodnomu muzeju. Poučno i vrlo zanimljivo djelo plemenitoga zemljaka usrdno preporučujemo našemu čitalačkomu svietu.

Ruska. Znameniti učenjak i profesor u Varšavskom sveučilištu Josip *Perwolf* počeo je prije dvije godine izdavati djelo: „*Славяне*, ихъ взаимныя отношенія і связи“, od koga je netom izašao prvi dio III. svezke. Treća se svezka bavi »slavenskom mišlju«, kako se javlja u političkom i kulturnom saobraćaju Slavena do konca XVIII. vieka, a prvi dio te svezke prikazuje cvat i propadanje slavenske sviesti kod zapadnih Slavena, Čeha i Poljaka. Knjiga je Perwolfova vrlo poučna i važna, jer nam prikazuje povjest slavenskih naroda u novom svjetlu. Stara je pogrješka slavenskih, a osobito čeških historika, da nam povjest svoga plemena tumače u što tješnjoj svezi sa povješću njemačkog carstva. Tako se zbiva, da se pojedini dogadjaji (n. pr. husitski pokret) premalo ciene i da je sud kadšto kriv i nepravedan. Sasvim nam se drugčijom prikazuje ta povjest, ako ju motrimo u savezu sa povješću susjednih plemena slavenskih, a za to nam spomenuto djelo Perwolfovo podaje obilnih i prekrasnih dokaza. Učeni pisac dokazuje, kako je sve do bjelogorske bitke živa bila i u Čeha i u Poljaka slavenska sviest, sviest o srodnosti krvi i plemena, i kako je upravo ta sviest bila klicom i zametkom najsjajnijih epoha u povjesti obadvaju naroda. Premda je i dandanas ideja slavenska dosta živa u narodu češkom i poljskom, ipak se naše doba nikako ne može izporediti u tom pogledu onomu vremenu. Ideja slavenske uzajamnosti cvala je kod bratskih nam naroda najbujnije u vrieme od poraza njemačkih vitezova (Grunwaldska bitka) i pokreta husitskog do izbora Ferdinanda I. Habsburgovca za kralja češkog. Doba od god. 1527. do bitke bjelogorske prikazuje nam postepeno padanje i izčezavanje te ideje. Poljaci postadoše poklonici Rima, Isusovci ih odvraćahu od odmetnih Čeha Koja je posljedica? — Od bitke bjelogorske kopa se i njima grob. — Kao primjer ove nebratske mržnje spominje Perwolf god. 1618., kad su se Česi digli protiv Beča i zatražili pomoći u protestanta kneza Jana Radziwilla, tumačeći ustanak svoj kao obranu ne samo vjere, već i prava i povlastica češke države. Poljaci bili su voljni, da im pomognu, ali katolička stranka, sa kraljem Sigmundom na čelu, živo se je tomu opirala. Oni su Čehe smatrali samo odmetnicima a ne Slavenima. U Poljskoj čitalo se pamfleta, u kojima se kazivalo, da su Česi i Poljaci dašto braća po Čehu i Lehu, ali da su se Česi otudjili od Poljaka i da su više slični »Moskovima« itd. Pisac završuje svoje zanimljivo razmatranje ovim od prilike riečima: Život narodni nije poezija, već kruta zbilja, borba za bitak. Mali i slabi narodi postaju plienom i žrtvom većih i jačih, bilo istoga plemena bilo tudjih, a taj se proces ničim na svietu uzdržati ne da. Svaki je veliki narod ekspanzivna sila, koja ga tjera preko vlastitih granica. Takov je i narod njemački, — a njihov su plien polabski Slaveni, koji se niesu mogli ujediniti u političku cielost, već su nestali u njemačkom životu poput mekog voska! Sili će odoljeti samo sila; nesloga i unutarnje trvenje siguran su put k posvemašnjoj propasti.

Svaštice.

Sitne glumišne viesti. Henrik je Ibsen napisao novu dramu: *Hedda Gabler* Noviue kažu, da je to sjetna »gradjanska tragedija«, ali da se u njoj ne ističe odviše misticizam Ibsenov.

Grof Lav Tolstoj piše novu socijalnu dramu. Izaći će u izdanju, što ga priredjuje njegova žena kod Goldschmidta u Londonu, u englezkom i ruskom jeziku

Čuveni francuzki komponista *Ambroise Thomas*, koji se je osobito proslavio svojom »Mignon«, piše novu operu „*Tasso*“, za koju mu je Barbier priredio libreto. U pariskim glumištima davali su se ovi noviteti: *Madame Mongodin* od pisaca *Ernest*-a *Blum*-a i *Raoul*-a *Toché*-a u glumištu Vaudeville. Komedija je podpuno uspjela. Liepo su uspjeli: *Douze femmes de Japhet* od *Mars* a i *Desvallières*-a (u Renaissance) i *Ferdinand le Noceur* od *Gandillot*-a (u Déjazet) — Opéra comique pripravlja operu: „*Le Prétendant*“ od *John*-a *Urich*-a, u četiri čina. Tekst napisaše Silvestre i Gandrey po romanu Walter Scott-a: »Waverley«. Prije nekoliko godina davala se ta opera u talijanskom prievodu u Bologni

Ljudi, koji svašta trebaju. — Čudak. — Ne ubij! — Iz gospodarskoga svieta. — Pabirci po historiji književnosti hrvatske. — Kujiževni dar »Matice Hrvatske« za god. 1890. — Lazar Lazarević. — Listak.

Izdaju i uredjuju J. Pasarić i M. Maravić. Vlastničtvo i tisak Dioničke tiskare.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 24. siečnja 1891.

Br. 4. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Vanitas vanitatum...

(Fantazija.)

U kutu sobe stoji krasna knjižnica. Po elegantnoj polici redaju se u blještavom divotpovezu prva djela starih i modernih pisaca od Homera i Sofokla do Tennysona i Ibsena, od Aristotela i Platona do Darwina i Spencera. Rusi, Nijemci, Francuzi, Englezi, sva plemena svijeta pisala su na te stranice. Potpuna izdanja, divan izbor; sav mozak i cijelo srce čovječanstva diše kroz one pregradke. Krasne li knjižnice, slatka li razgovora!

Pod palačom bogatoga gavana stoji duboko pod kamenom temeljnikom jedan stari neznani grob. Onda (a to je bilo davno, davno prije današnjega koljena ljudi) širilo se onuda groblje, kud se danas veličajne zgrade ponosno u vazduh penju. Siromah umnik razbijao si onda glavu o svrsi svega, što postoji. Htjede prodrijeti u srčiku čovjeka, svemira, bića, htjede da smjelom rukom podere zastor ispred tajne vaselenske. Ali je priroda stajala kao ledena sfinga od kamena, na njezinim je ustima počivala šutnja, stroga kao smrt; njezino je oko piljilo u nj nijemo, ravnodušno. A šta je meni do tvoje želje, tvoje strasti! Što ćeš da iscijediš iz moga bića! Što me posmatraš, što mi razdireš prstom kožu, ti ludo samrtna?

A umnik je posmatrao, proučavao i — umro. Pokopaše ga u ono groblje, gdje se danas palače dižu. Pokopaše ga tiho, bez gospodskoga sjaja, jer on nije iza sebe ostavio ama nikakova glasa. Nije napisao ni jedne pjesme, ni jedne pripovijetke, ni jedne učene rasprave. Baš ništa, baš ništa, kao da je to tako teško!

Prodjoše vijekovi i vijekevi. Njegov duh tamo na obalama rijeke zaboravi zaželio se opet sunca i ljudi. „Oh, vapijaše njegova sjena — da mi je sada vidjeti napredak čovječanstva! U što li vjeruju, čega li se dovinuše! Nadjoše li istinu, koju sam toliko tražio, pogodiše li svrhu čovjeka i svemira?“ — —

Prodjoše vijekovi i vijekovi. Naš naraštaj ležao je već davno u truležu po grobljima. Novo vrijeme, daleka budućnost, o kojoj se nama ni u tlapnji slika ne prividja, prolazilo je mijenom vremena. Drugo, daleko doba...

Po milosti „Velikoga bića“ krenu se željni duh onoga umnika sa obala rijeke zaboravi medju nove ljude.

On dolepršа do svojega groba i začudi se, kad opazi dugačku ulicu, ogromne palače, kad vidje ljude, gdje se voze na kolima bez konja i volova kao u njegovo davno doba. Pričini mu se: sve je oživjelo; kamen i drvo miču se po čovječjoj zapovijesti.

Pjan od tijeh dojmova zadje u svoj grob. Ništa, ni jedne koštice nije našao. On gledaše samoga sebe kao nešto, što samoga sebe ne može naći.

Diže se i ode u sobicu nekoga siromaha umnika.

— Zdravo, prijatelju! — pozdravi ga jadnik. Duh osjeti, da mu je veliko biće dalo podobu umnikova prijatelja, da lakše prodje.

— Jadna li i siromašna stana! — mišljaše „duh“, sjedajući u rasklimanu stolicu. I ja sam ovako kuburio i ja sam si ovako razbijao glavu. A čemu? Nego, ako ovaj mladić istinu traži, ako mu misli lutaju beskrajnim poljem ljudskog umovanja, onda nema kada, da opaža pukotine na svom krovu. — —

— Ja sam cijele noći mislio o našem razgovoru, — započe siromašni mladić — pa opet ne umijem šta da ti kažem. Sve se svadja samo u jedan uzdah: Ah, kad bi samo više kruha bilo!

— Ta ima kruha — dočeka duh baš kao da nastavlja jučerašnji razgovor.

— Ima da; zar baš uvijek ondje, gdje ga treba?!

— A da to bude?

— Treba manje sebičja, a više čovječnosti. Riješenje ovoga računa zove se ljubav. Ja vjerujem, da je čitava svrha napredka samo u to legla, da ukine glupu razliku, osnovanu na primitivnim tradicijama ljudske prošlosti i *da zbliži čovjeka čovjeku*. Sreća ljudi cijelj je kulture, bratstvo ljudi — osnov je toj sreći!

— Lijep si prorok svakako. I ti vjeruješ u to savršenstvo, u te ljude, koji će otkidati sebi od zubi, da dadu drugima?

— Vjerujem. A umrem li, kao što je red, valjda će mi kosti u grobu osjećati sreću živijeh.

Putnik sa rijeke zaboravi tužno ga pogleda. — Svetog li ludila! — mišljaše on. — O tom ćeš znati u grobu, kao i prije groba. Ništa; praznina; ista zagonetka kao i prije vijekova muči tebe, prijatelju, kao što je mučila onda i mene. — —

— I ode — — —

Rpa radnika bunila se ulicama.

— Kako vam je? — upita duh.

— Zlo, gospodaru! Otimlju kruh sa usana. Krvnici, u njih srca nema. Dolje s njima!

Rulja se odvalja dalje, a putnik sa rijeke zaboravi vinu se poput mjehurića od sapunjače u svoje pokojište.

— Vijekovi prohujaše, — mišljaše on -- a još uvijek ista borba, ista težnja. Još se nijesu dovinuli istine, jer da su je našli, bilo bi u svijetu raja. Ali da počekamo.

— — — — — — — — — — — —

— — — — Minuše stotine i hiljade godina. Svemir se je kretao po svojim zakonima kao stroj bez svijesti Ljudi čepali zemlju; kolijevka se ljuljala, a motika zvečala — kao i prije.

— Ah, — uzdisaše ona sjena na obalama rijeke zaboravi, — ah, da mi je sada pogledati svijet! Čega li se dovinu napredak čovječanstva? Nadjoše li istinu, ima li u svijetu raja?

Smilova se „Veliko biće“ i duh se krenu na zemlju kao pred hiljadama godina.

Kakav li nadje svijet! Luduješ! — rekli bi nam, kad bismo ga opisivali. Čovjek nije znao zapreke ni pod sobom, ni nad sobom; on je bio gospodar, koji je sve mogao.

Duh prodje ulicom. Vreva, buka, da ti uši zagluši. Na jednom mjestu opazi veliku gomilu ljudi. On se približi i slušaše:

— Svi su vijekovi sabirali građju, mi smo umijesili budućnost! — razglabaše neki javni profesor.

— A ja vas pitam, što ste umijesili? — upita netko.

— Budućnost. — — —

— A u čemu je ta budućnost? Istina: naš je vazduh, zemlja i podzemlje, talas nam je šala, brda za nas nema. Svjetlo i toplinu stvaraju nam strojevi. Ali što je to? Dosadno je u svijetu! Čemu živimo?

— Jer se rodiste, — odvrati prvi govornik. Tu ste, i dok vas traje, hodajte, kud vam se hoće ili kuda vas treba.

— Ali svrha naša? — vikahu mnoga grla.

— Prazna riječ, fraza davne prošlosti, što su oni filozofijom zvali. I na što vam to znati, na što da se gubite u labirinat umišljenih pojmova? Živite, dok ste živi!

— Mudraca li! — ču se vika. Nama je dosadno. Mi hoćemo da znamo, čemu život. — —

— — — A što laže! vikaše druga rpa. Kakva budućnost, što smo je mi umijesili! Što imamo? Ništa. Do čega doprijesmo? Ni do čega! Porasao je napredak, ali i potrebe. Kakva je dakle preogromna razlika izmedju danas i nekoć!

— Nikakva! — diže se vika. Isto samo u drugom liku! — — —

— — — Putnik sa obale rijeke zaboravi naglo se izgubi. — Ništa, šaptaše, i opet ništa. Oni jošte žele, oni jošte uzdišu. Ah gdje si, istino, gdje si, svrho toga koljena!

* * *

— — — Prasak, strašan, sverazoran prasak. Cijeli svemir plamtio je plamenom, svaka zvijezda pretvorila se u stotinu vulkanskijeh ždrijela. I onda se sve to zgrnu u jednu žarku, plemenitu rpu bez mjere i granice.

Putnik sa obala rijeke zaboravi gledaše u taj vatreni kaos. Nije se moglo razpoznati ni zemlje ni trunka od čovjeka. Silne gradjevine, gorda brda i duboki oceani, sve bijaše — ništa. Od umnih knjiga, napisanih kroz hiljade i hiljade vijekova u znoju i suzama genija, ne bijaše vidjeti ni izgorenog papira, od vještačkih spomenika ni trunka. — — —

Duh gledaše i ne upita se: čemu? On osjeti samo kako ga pred vatrenim sverazornim časom prošiknu misao: Oj, ti velika, ti nijema prirodo, što smo mi o tebi mislili, a kako se tebe ne dirnuše naše misli, naša volja! I kako je grozna tvoja golotinja, tvoja istina nama sanjarima, koje opaja tvoja majska noć. A gle, ti i u ovom času razora jednako ne misliš na nas, kao ni za proljetnog ti čara, tebi je to svejedno. Ta to je tvoja igra od vijekova, ti vječna promjeno!

Silvije Str. Kranjčević.

Svitez.*)

Balada **Adama Mickiewicza**; preveo **Janko Kamenar**.

Podješ li kada Novogrodskim krajem,
K Plužinskom borju zakreni,
Ondje mi stani — oči pasi rajem,
Jezero gdje se srebreni.

Talase sjajne tamo Svitez toči
Jasnim i ogromnim krugom,
Gladko mu lice nalik lednoj ploči
Cakli se tmastijem lugom.

Htjedneš li tamo, došav noćnim dobom,
Oči nad vodu nadnieti:
Zviezde nad sobom, zviezde pod sobom
I dva ćeš mjeseca zrieti.

Ne znaš, ravnine pod tobom od stakla
Da li se do neba dižu,
Da li nebesa plavetna se makla,
Pa ti se k nogama nižu.

Okom jer k žalu ne dosežeš drugom,
Ne znaš, gdje vrh, gdje li dno je;
Nebeskim, misliš, vinô si se krugom,
Bezdanom plavetne boje.

Jezero tako čarom bajne moći
Tvoje zaludjuje oko;
Snadje l' te volja kasno onud poći,
Moraš bit smion — baš sokô.

Čitavo kolo vrzino se tude
Mota za ponoćne tame;
Dršćem, kad slušam stare o tom ljude;
Pred noć da pominjem — strah me.

Žamor se vodom ko u gradu čuje,
Oganj iz dima prosieva,
Nevjeste plaču, zvona muklo bruje,
Čuje se zveket mačeva.

Buka i dim i zvona glas utoli,
Žalom tek jele šumore,
Talas šapuće — ko da tužno doli
Molitve djevâ mrmore.

Što je to? Bog zna. Tog ne rodi majka,
Bezdno da razgledne vodi;
Mnoga se o tom pjeva pukom bajka,
Al' tko da pravo pogodi?

Plužinski vlastelj baštinom nasliedi
Svitežki kraj od djedova,
Smišlja i vieća, nastoji i gledi,
Tajna da sazna se ova.

Opremi zlata do susjednog mjesta
I srebra pregršti pune,
Saplesti dadne mrežu — stopa dvje sta
I splavi gradit i čune.

Ja pripomenuh: Započnite s Bogom,
Zovnite ime mu sveto! —
Obdare crkve zadužbinom mnogom,
I sluge Božijeg eto.

Stade u misnoj odori na žalu,
Diže blagosiljuć ruku;
Na znak se čunak otište po valu,
Mreža se spusti uz buku.

Tone i čunak sobom dolje vuče,
Gdje no je propast golema;
Konop se nape, mreža tiho suče —
Prilike lovu zar nema.

Izvlače mreži oboje sad krilo.
Nuto, što nadjoše tudi?
Kažem li, koje Božje čudovilo, —
Ne će mi vjerovat ljudi.

Ipak ću reći: biće vam čudesno,
Žena izplovila živa,
Koraljne usne, oko joj nebesno,
Prame joj talas cjeliva.

Spješi do žala; i dok srca plaha
Jedni bi radi poteći,
Drugi od smrtnog zamiraše straha —
Blago će ona im reći:

„Čujte mladići, nikad splav još ciela
Ovud se vraćala nije,
Na dnu bi crnog razvaljenog ždriela
Propast jê stignula prije.

„Drzniče i ti i sva družba ova
Našli bi grob u dubini;
Al što u tebi teče krv djedova,
Zemlje što ove ste sini —

„Priekorna prem je radoznalost pusta,
Nu s Bogom počeste djelo, —
Bog vam na moja kazuje sad usta
Čudo, što desi se, velo.

„Tudier, kud valom vaše splavi brode,
Trska proviruje mlada,
Carev gdje cvijet niče izpod vode —
Bilo je namješće grada.

„Slavan je cvao junacima Svitez,
Slavan ljepotom si žena;
Gradom je vladô Tuhan, mudri vitez,
Krepko u davna vremena.

„Cvao je cvietom kraj i bujno rasô,
Pustoš gdje caruje ova;
Tamo se dalje Novogrod bjelasô,
Glava litvinskih gradova.

„Ruski jedared care iznenada
Novogrod počne podsjedat;
Mendog se knez, gospodar biela grada,
Mora već na skoro predat.

„Čete mu bile daleko na vojni,
I on mom ocu doglasi:
Tuhane, ti mi grad obrani stojni,
Dodji i krunu mi spasi!

„Jedva što Tuhan crni glas razabra —
Na noge, braćo! povika;
S mjesta se do pet tisuć vojske sabra,
Kićenih snažnih konjika.

„Ratnijeh truba gromke čuješ zvuke,
Bojni se stiezi vijore;
Tuhan tek šuti, biele lomi ruke
I jezdi natrag u dvore.

„Reče mi: Kćerko, zar da u daljini
Vojska mi krvcu proljeva?
A Svitez nema, znaš, zidova inih
Do naših svietlih mačeva.

„Knezu će, vojska ako se razdvoji,
Pomoć malene bit ciene;
Podju li u boj svi junaci moji,
Što će tad kćeri i žene? —

„Ne boj se, rekoh, Bog će skrbit za nas,
Podji, gdje braća se bore;
Angjela Božjeg ja ti vidjeh danas,
Gdje nam obasjao dvore.

„Krilom nad Svitez nadvio se zlatnim,
Mačem se zakleo tada:
Dok su junaci na poljima ratnim
Ja ću bit okrilje grada!

„Poslušô Tuhan, krenuo na vojnu.
Al tek što nojca zamrači,
Topot je konjâ, viku čut je bojnu,
Hura! sve žešći i jači.

„Zadrhta Svitez, vrata mu se ruše,
Strijele zviždaju zrakom,
Starci i djeve bježe kô bez duše,
Majčice s djecom nejakom.

„Očajno vape čupajući prame:
Nasilje, Rusi, strahote!
Ginimo radje, ubijmo se same,
Smrt će nas čuvat sramote!

„Strah im i očaj već i pamet uze,
Blago na gomilu skupe,
Prinose vatru, grozne liju suze
I glasom strašnim zaupe:

„Prokleta, koja smrt si zadat ne će!
Zalud ih molih i prosih;
Jedna si glavu na prag sagnu veće,
A druga oštricu nosi.

„Zločin se sprema. Zar da vragu dvorim
Život u lancima cieli?
Bezbožno zar da sama se umorim?
Gospode, Bože! zacvielih, —

„Daj, ako vragu izbjeći nam nije —
Po sto te molimo puta,
Tvoja nas striela neka poubije
Il' zemlja žive proguta!

*) Ovu je pjesmu posvetio slavni pjesnik poljski bratu svoje nesudjenice Marije, Mihajlu Wereszczaku, vlastelju plužanskome u kotaru novogrodskom, gdje je nedaleko jezero Svitez. — Biljka, o kojoj je govor u pjesmi, zove se poljski: car-ziele, hrvatski: carev cvijet.

UNIVERSITY OF ILLINOIS LIBRARY

„U to me svjetlo kano dan obtoči
Nojcom prosievajuć tamnom;
Obratih k zemlji prestrašene oči —
Zemlje već nema poda mnom.

„Jezero nasta. Vidiš li, gdje zene
Milotno cvieće na vodi:
Svitežke kćeri to su ti i žene —
Ruga ih Bog oslobodi.

„Snježnim se cvietom kô leptiri bieli
Dižu nad vodenim jazom,
List im je zelen gorskoj nalik jeli,
Posutoj sniegom i mrazom.

„Uzor su bile nevina života,
I sad nevinost ih resi;
Zabitno živu, niti ih sramota
Ruži ni samrtni griesi.

„Začuo car i vojska mu i hite,
Cvieće kud mami ih bielo,
Pobjednim viencem hoće da si kite
Vlasi i junačko čelo.

„Al u dubine čija segne ruka —
Tako vam strašno je cvieće,
Nemilo smrtna uhvati ga muka,
Sunca već gledati ne će.

„Minuo davno spomen zgoda tijeh,
Al se i dobe još ove
Prošlost iz bajke pučke divno sije,
Cvieće se carevim zove!“ —

Reče i netom bajne žene nesta,
Potonu splavi i mreže;
Čuješ tek vale sred samotna mjesta
Šumorno k žalu gdje bježe.

Jezero zinu jazom poput bezdna;
Gledaš za ženom — al zaman!
Propa u vodu, nitko o njoj ne zna —
Ponor jê prekriva taman.

Na cjedilu.

Pripovieda **M. Bišćan.**

I.

Poklade su na domaku. Svatko zna, da se u to doba u gradovih brzo žive a po gdjekud i brzo umire. Ali za ovo posljednje nitko i ne mari. Ta tko da za to i pita? Običaj je gotovo postao zakonom za ljude, koji nisu vični a možda ni podobni da se bave gdjekad samima sobom. Zabava se reda za zabavom. Ne imaš kada da razmišljaš o čem drugom, nego o jučerašnjem plesu ili o plesu, što će sjutra ili najkasnije prekosjutra biti. Neka uzrujanost zavlada gradskim pučanstvom. Pripoviedaju, da Turci, kad hoće da označe vrieme od početka siečnja pa do korizme, običavaju govoriti: To je doba, kad kaurin poludi. Ženskinjam još kako tako, ali sto puta gore po mužkarce. Lako je pogoditi. zašto? Jesi li još uz to u mnogo kuća znanac ili prijatelj, težko si ga tvojim plućama i nogama. Ne oboliš li za vremena pod izlikom ili ne uzmakneš iz grada, dok si živ i zdrav, propast ćeš, jadniče, možda za uviek. Čim se u jutru iz sladkoga sna preneš, iznenadi te gazdarica ili sobarica zavijenom, ukusno litografiranom pozivnicom. Čitaš: „Gospodinu N. N .... Gospodin i gospodja X. časte se pozvati Vaše gospodstvo na plesnu —“. Na zdravlje! Istom si odpočinuo od posljednjega plesa, evo te na nove muke zovu. Možeš li odbiti kao znanac ili prijatelj? Nipošto, a ne bi bila ni zabava bez tebe podpuna. Osokoli se, dragane, pa pod večer baci na se svečano ruho i leti, kamo te zovu, pa puklo kud puklo. Onda te čeka nemila „ugodna dužnost“, da sve ženskinje, koje se stave u bojni red, liepe i ružne, mlade i stare, poneseš dva tri puta dvoranom gore dolje po taktu gusala ili glasovira. Propustiš li koju, zlo i naopako! Tvoj velikim trudom stečeni „renomée“ ode s Bogom. Predaj se dakle sudbini u ruke i očekuj nagradu — papirnate kotiljonske redove, koje možeš sjutra pokloniti malomu sinčiću svoje gazdarice, da se s njimi poigra. Ali prodjimo se toga. Pustimo da mudri mudruju a lude luduju, pa se ogledajmo malo po Zagrebu. da vidimo, kako se u njem poklade slave. Upravo je svanula nedjelja poslije sjajnoga plesa, što no ga je priredilo „streljačko družtvo“. Stanovnici donje Ilice i Duge ulice, tih zagrebačkih boulevarda, kao da su izumrli. Prozori u prvih katovih hermetski su zatvoreni. Jedino vidiš, kako se tu i tamo po koji pazikuća i razna služinčad lieno povlače po hodnicih. Da ne znaš, koja je ura, mislio bi, da nije daleko od zore. Pa ipak je već jedanaesti sat odbio na tornju prvostolne crkve. Čini se, da su udarci zvona bili probudili iz težka sna mlada čovjeka, koji se baš sada nagnuo na prozor neke kuće u Dugoj ulici, da se malo čistog zraka nasrče i da pogleda vrevu na ulici. Na prvi ćete pogled opaziti, da je i taj mladi čovjek bio za cielo na jučerašnjem plesu. Nabuhle mu oči dokazuju to odviše jasno. Sad se okrenuo licem u nutrinu ložnice i s nekim razgovara. Zavirimo malko u tu ložnicu. Prvo uočimo gomile knjiga i razbacane svezke rukopisâ. Po nadpisih knjigâ slutimo, da su stanari te ložnice slušatelji pravâ. Čovjek, s kojim se onaj kod prozora razgovara, upravo je ustao. To vam je sin vlastelina Dujmića iz Zagorja. Vitka je stasa, nježna lika, plave kose, modrih očiju. Umiljat mu je pogled i govor. Njegov je drug krepka stasa, crne kose, mrkih očiju i izrazita lica. Za rana izgubiv oca i mater, morao se na samoga sebe osloniti. U borbi s nebrojenimi potežkoćami otvrdnulo mu srce tako, da su ga držali pukim materijalistom, ali bi se prigodice pokazalo, da u njega ima dubokog čuvstva i nježnih osjećaja. Josip Viljević — tako se zvao taj mladić — bijaše, što no vele, neugladjen dragi kamen. On i Ivan Dujmić upoznaše se i sprijateljiše još u gimnaziji u Varaždinu kao suučenici. Milota bijaše gledati, kako se ova dvojica uzajamno paze i podpomažu. Jedan je drugoga dopunjavao. Josip bijaše Ivanu vjernim i ljubljenim vodjom u tom burnom životu, a ovaj bijaše onomu odan i poslušan učenik. Jednoga bez drugog nisi mogao nigdje vidjeti. Zato ih i nazivahu u krugovih sveučilištnih „nerazdruživimi“.

— Zašto nisi, Josipe, i mene probudio, kad si ustao? — oglasi se Ivan, navukavši na sebe spavaću haljinu.

— Čemu da te budim? Treba da se ispavaš.

— Oho, zar sam ja takav slabić, da se ne bih mogao s tobom mjeriti?

— To baš nije tako. Nu ti si se više umorio nego li ja, plešući neprestance kao pomaman. Ali zato si u znoju lica svoga i zaslužio nebrojene kotiljonske redove.

— Tebi je uviek do šale. Ta zašto se ide na plesne zabave, nego da se pleše?

— Da se pleše umjereno, — pridoda Josip.

— Tebi je lako govoriti. Ja nisam mogao za drugima zaostati. Što bi rekli moji znanci i gospodjice, koje me poznaju?

— To su trice. Zar ti je stalo do toga, kako tvoji znanci u toj stvari o tebi sude? Ili te možda boli, ako bi te koja djevojka zbog takove sitnarije prezrela? Tim bolje, barem si se uklonio pogibli, da se zaljubiš u djevojku, koja čovjeka po tom sudi, da li se umije po dvoranah vješto kretati i da li znade liepo plesati.

— O tom ne ima govora. Ali ima običaja u otmenom družtvu, bilo da su zli ili dobri, kojih se čovjek tako lako ne može otresti, ako hoće, da u tom družtvu nešto vriedi. Pa zašto da ih se baš ja otresem?

— À propos! Kad se baš povela rieč o tih običajih, hoću da ti kažem, kako ja o tom sudim. Nisu svi običaji otmenoga družtva bili s početka nevaljani. Ali nekoji su se od njih izrodili i izvrgli u ludovanje. Svidjelo se nekomu promieniti u nečem dobri nekad običaj, drugi se za njim povedoše i evo ti družtvene nagrde. Razuman se čovjek ne će tomu čuditi, ako se takav izkvareni običaj dugo uzdrži. Ima ljudi, koji izvršuju do krajnosti propise tako zvane ugladjenosti, dapače gdjekad u tom i pretjeruju, samo da ih sviet broji medju ugladjene. Godi im slušati, kad o njih govore: to je „šarmantan“ čovjek. O ljudih te vrsti ne ću da duljim. Ti ih isto tako prezireš, kao i ja. Drugačije je s onima, koji se samo zato ne usudjuju odstupiti ma za dlaku od običajnih propisa tako zvane ugladjenosti, jer se boje priekora stanovitih ljudi, a nisu tako jaka duha, da bi mogli podnositi poruge ništavih stvorova. To su većinom bojazljivi ljudi, medju koje bih morao i tebe ubrojiti, — završi Josip smiešeći se.

U to donese gazdarica zajutrak, i naši prijatelji sjedoše za stol Kad su založili, zapališe lule i stadoše pušiti. Doskora će Ivan upitati Josipa:

— A što si ti radio onda, kad si prestao plesati?

— Ja? O ja sam se liepo zabavljao. Motrio sam ljude, kako se znoje i jedva dišu, vukući za sobom sladki teret, koji bi po gdjekad bio prilično težak. Činilo se, kao da se natječu, tko će dulje uzdržati, makar kasnije i težko oboljeli. Morao sam se smijati, gledajući, kako se ljudi bez potrebe muče i umaraju, premda mnogi od njih ni za što ne bi htio tjelesno raditi. Pomislih: O vi robovi družtvenih spona, sto puta gori od robova crnaca, kamo vaša tako izvikana prosvjeta i naobraženost? Zadjite u zadnje hrvatsko selo i pogledajte, kako se ondje prosti, od vas prezirani, puk zabavlja plesom. U vas strast ili prisiljenost, ondje naravna radost i slobodno kretanje! Za svake sam počivke izišao na polje, jer mi je bilo ogavno gledati, kako se razumni inače ljudi previjaju i prenavljaju, kako im je svaka rieč promjerena, kako laskaju djevojkama, premda im ne ide od srca. Ne pojmim, kakvu nasladu nalaze neki ljudi u tom, da rade nešto, na što ih srce ne nuka. Napokon mrzilo me slušati, kako se hrvatski mladići s djevojkama iz udvornosti njemačkim jezikom razgovaraju. Zato i ne znam, što si ti za počivke radio?

— Ja sam ti se cielu večer zabavljao s liepom kćerkom ovdješnjeg trgovca Vučića . . .

— Ah, s onom crnookom, živahnom djevojkom?

— Da. Bilo nas više na okupu.

— Sjećam se. Vrtjeli ste se oko nje kao trabanti oko Jupitera. Pa tko je napokon nadvladao?

— Do sada nitko, što ja znam, — odgovori Ivan nekako sumorno. — Pitala je i za tebe, koji si ukočeno na strani stajao.

— U istinu? Doista velika čast za mene.

— Ne rugaj se svačemu. Zar to nije naravno, da se popita za tebe, koji si mi prijatelj?

— Dakako, dakako, samo dalje . . .

— Najposlije je majka njezina pozvala mene i tebe na plesnu zabavu sjutra kod njih.

— Koga biesa! Tako brzo?

— Kako se možeš tomu čuditi? Ta rekoh ti, da sam se s djevojkom sprijateljio.

— Da ti pravo kažem, meni nije baš osobito drago, da su i mene pozvali; ali tebi ću za volju ići.

— O znao sam, da mi ne ćeš molbe odbiti. Ondje ćemo se krasno zabavljati! kliknu veselo Ivan i stisnu ruku svomu prijatelju. Ova neobična živahnost preseneti Josipa i on pogleda Ivana svojim pronicavim okom.

Lule dogorjele i prijatelji izidjoše, da se malo prošeću.

II.

Treći dan iza plesa u streljani sve se užurbalo u kući trgovca Vučića. Glas gospodje Vučićke razliegaše se sad u varionici, sad u podrumu, sad u ložnicah. Ta vriedna gospodja rekao bi da je u isti čas u svakom kutu kuće Vučićeve A nije ni šala, jer se Vučićevi hoće danas da ponesu, pa neka se zna, čija je kuća mastna, kako narod veli. Ako čitav sviet plesne zabave sprema, zašto ne bi i oni? Domaćini baš nije s voljom bilo, da se deru parkete njegovih soba stopami plesača. Ali je proročište kućno u osobi gospodje Vučićke izreklo, da se ima plesati, a što bi to proročište htjelo, to se je i izvelo protiv svih prosvjeda gazdinih. Vučić bijaše ništica, koja brojci s desna metnuta podaje deseterostruku vriednost. Slovio je bogatim čovjekom, nu to bijaše sve, čime se je mogao podičiti. Žena njegova naprotiv bijaše tako prepredena i tako odlučna, da je već u početku braka preuzela kor-

milo u kući i trajno ga zadržala. Kad bi se dakle govorilo, da su Vučićevi to i to nakanili, mislilo se uviek: gospodja Vučićka. Prijatelji i znanci kuće Vučićeve znadjahu, s koje strane vjetar duva, to jest, dobro su znali, tko je začetnikom plesu. Nu tko nije bio upućen u porodične tajne kuće Vučićeve, nije ni iz daleka mogao slutiti, kolikih je okršaja i prepiraka trebalo, dok je pitanje o plesu prodrlo. Ne će biti s gorega, ako odkrijemo ljubazni razgovor ovih bračnih drugova, kad se je radilo o tom, da se dade plesna zabava.

Gosp. Vučić: Ti dakle zaista hoćeš da me tim plesom upropastiš?

Gdja. Vučićka: Ja ti opet velim, da se ti u te stvari ne razumiješ. Ako hoćemo da svojoj kćeri pribavimo bogata muža, treba ne samo da svietu pokažemo, kako smo imućni, već i da priberemo oko sebe bogate neženje grada Zagreba, ne bi li se kojemu od njih naša kći svikla.

Gospodja se je Vučićka dobro razumjela u trgovačke spekulacije i jamačno je znala, koliko je moćan kredit i kako dobro uložena glavnica nosi liepih plodova. Pa zašto ne bi to svoje znanje uporavila i na udaju, koja se i onako kod mnogih ljudi smatra nekim trgovačkim poslom? Dakako takva spekulacija znade kad i kad po zlu poći, ali što ne može nedohitni um gospodje Vučićke?

Gosp. Vučić: Ali moji će se računi poradi troškova toga plesa znatno poremetiti. Ja ne ću moći svojim trgovačkim obvezama zadovoljiti, ako budemo sveudilj više trošili, nego li —

Gdja. Vučićka: Zar ti je više stalo do toga, da umnožiš svoj imutak, nego li do sreće tvoje kćeri? Kakav si ti otac, te ne ćeš da žrtvuješ u to ime neznatnu svotu novaca?

Gosp. Vučić: Ali —

Gdja. Vučićka: Ne ću ništa više da čujem. Ako mi ne ćeš da izpuniš tu želju, uzet ću tvoju kćer i otići k svojim roditeljem, a tebe okrutnoga oca ostaviti, da te savjest grize, što nisi —

Gosp. Vučić: Ali ženo!

Gdja. Vučićka (jačim glasom): Jer nisi, velim, vriedan, da imaš takvu ženu, kakva sam ja, koja samo sreću tvoju i naše kćeri hoće. Pa kako mi nagradjuješ tu moju brigu? I gospodja Vučićka briznu u plač, a moj Vučić ni pet ni šest, već pobere skute i bjež' na polje. Znao je siromah već od prije, kakva mu je žena, kad se razjari. I tako je neprijatelj uzmaknuo, ostavivši bojno polje protivniku. Vučić se dalje nije miešao u priprave za ples, već se zatvorio u svoju pisarnu i sav mu je posao bio, da namiruje račune slastičara, kitničarke itd. Gospodja Vučićka mogaše po svojoj volji uredjivati i nabavljati, što je trebalo, da se plesna zabava dostojno priredi. Glavna dakako osoba pri tom bijaše kći Vučićevih Anka, kojoj se za volju i spremao taj ples. Sve se je u kući počevši od domaćina pa do zadnjega sluge nakitilo i ugladilo. Mlada je Anka u svom bajnom plesnom ruhu naličila vili, kako je naš narod pomišlja. Gospodja se Vučićka pobrinula i za to, da joj bude kći zlatom i biserom nakićena, premda je Anka tvrdila, da je ružin pupoljak, što no ga je u kosu zatakla, ljepše resi, nego li zlato i biser, a to joj se ne mogaše poreći.

Što se više primicaše urečeno vrieme plesne zabave, to se više napunjavahu odaje u kući Vučićevoj. Mnogo je trebalo truda i vremena, dok se je onaj zanimljivi metež, koji nastaje u takim prilikama, toliko razredio te se je moglo spretnije prolaziti sobama. Malo ne svi se gosti sakupiše, samo još ne bijaše naših mladih prijatelja Ivana i Josipa, koje su dosta izvjedljivo izčekivali. Ova dvojica bijahu Zagrebčanom neko čudovište, koje s njihove nerazdružive prijateljske sveze, koje poradi riedke u mladića ozbiljnosti. Osim toga slovljaše Viljević čudakom, koji za krasni spol baš ne mari puno, pa s toga nije ni čudo, što ga krasotice zagrebačke nazivahu u svojem kićenom jeziku „interesantnim“; — krasni bo se spol najradje bavi onima, koji od njega zaziru. Već se u napried o toj dvojici rešetalo i tu se pojaviše razna mnienja. Najviše su se gosti razilazili u sudu o Viljeviću. Jedni naslućivahu, da je Viljević bio nesretan u ljubavi i da zato prezire sav krasni spol. Drugi se tome opirahu tvrdeći, da je Viljević pristalica stoičke škole i da ne haje za ljubav. Svi se mužkarci slagahu u tom, da Viljevića ne može nijedna djevojka začarati, pa bila nalik i na gorsku vilu, jer mu je srce oklopom zaštićeno protiv ljubavnih strjelica, a krasotice poricahu to, tvrdeći, da ne ima mužkarca, koji ne bi kada tada podlegao čarom njihovim.

Nekoliko časova poslije osme ure najavi napokon sluga dolazak mladih prijatelja. Praćeni domaćinom obidjoše dvoranu, da se upoznadu s gostima. Izmieniše se obične u takoj prilici fraze: „Vrlo mi je drago!“ ili „Bijaše mi već čast“ itd. Gospodjica Anka dočeka ljubazno oba prijatelja, kad stupiše u krug njezinih štovatelja. Vidjelo se na Ivanu, kako ga je njezin prijazni pogled usrećio, ali Josip ostade hladan, premda se je Anka ponajviše k njemu obraćala. S početka bijaše razgovor dosta zanimljiv, nu doskora se zapodjene govor o sitnarijah, o ljubavnih spletkah i kojekakvih tricah. Ne prodje mnogo vremena i Josipa nestade iz kruga Ančinih štovatelja. Pridruži se kolu svojih znanaca i prijatelja. Opazivši to Anka, namrgodi se i malo da je nije zlovolja obuzela. U to zasvira glazba i nasta sveobće gibanje. Ivan je izprosio u Anke prvi ples. Pozoran bi motrilac mogao bio vidjeti, kako se Ivanu prsi nadimahu, kako mu vatra iz očiju sievaše, kad je s Ankom plesao. Da nije bilo protiv „bon-tona“, bio bi cielu večer s njom plesao. Na druge se djevojke nije mnogo osvrtao. A Josip plesao je sa svakom djevojkom, koja mu se svidjala, poput pčele, koja od cvieta do cvieta prši, tražeći med. Plesao je, dok mu je godilo, a kad bi naišao na koju duhovitu djevojku, podulje bi se s njome razgovarao i

zabavljao. Videći to gospodje, koje su s kraja gledajući rešetale redom sve prisutne i neprisutne, — prišapćivahu jedna drugoj zlorado, „da se je i gospodin Viljević napokon na liepak ulovio“.

— Vidiš li, draga, kako se gospodin Viljević živahno razgovara s gospodjicom Balićevom? — zapita jedna usidjelica svoju sestru, takodjer usidjelicu.

— O vidim dobro .... Tiha voda brieg dere .... Tko bi mislio, da se taj mrzitelj našega spola može za tili čas zaljubiti u koju god djevojku, pa još k tomu u Balićevu, koja se hvali, da je već nekoliko prosaca odbila! — I tu zaklima glavom.

Na to će prva pripomenuti:

— Imaš pravo. To je gotova sablazan ... Hvali se javno, da mrzi na žene a u potaji ljubaka s djevojkom, koju pravo i ne poznaje! Još da znaš, kako gospodjica Vučićeva nastoji, da Viljevića osvoji, ali sve uzalud, kako se vidi ...

Anka, koja je plešući ove posljednje rieči usidjelica ulovila, protrnu od jada. Bijaše vična, da joj se mužkarci klanjaju, pa joj bijaše nasladom, kad je mogla jednoga više brojiti medju svoje obožavatelje, a baš taj Viljević otimlje se njezinim čarima, pa da bi i za što? Za volju jedne Balićeve! — — Valja da se zbog toga neuspjeha doskora utješila. Mogao si je vidjeti, kako se živahno obraća sad k jednomu sad k drugomu od svojih štovatelja.

Najsrećnija dakako bijaše gospodja Vučićka (gospodina Vučića, koji je u obližnoj sobi igrao „taroka“, ne treba ovdje ni spominjati, jer taj bijaše zadovoljan, ako je mogao načiniti „pagat ultimo“). Ona je zadovoljno i slavodobitno motrila redom sve goste, kao da od svakoga traži priznanje svoje vriednosti. A najviše joj se mililo gledati, kako se mužkarci vrte oko Anke. Medju timi se mužkarci izticao ljubaznošću prama Anki Ivan, zarad kojega su već danas domaćici zavidjale mnoge od prisutnih gospodja, kojima su o boku sjedjele kćeri, zrele za udaju. Kud ćeš veće radosti gospodji Vučićki? Tu je radost ipak ponešto kvarila pomisao na račun troškova plesne zabave, ali „tko se dima ne nadimi, taj se vatre ne nagrije“, rekla bi sama u sebi gospodja Vučićka u takovih kritičnih časovih.

Zabava je dalje tekla po programu. Tek kasno u noć razidjoše se gosti Vučićevi.

(Nastavit će se.)

Ne ubij!

Pripovijest **Dm. Golicyna**; s ruskoga preveo **Stjepan Lukić**.

(Svršetak.)

Žena ga dočeka milo (to mi se nije svidjelo .... svakoj beni posvećivati pažnju!) i začudi se promjeni, koja je nastala u njegovoj vanjštini. A on odmah potanko ispripovijeda, kako je dobro na nj djelovao heidelberški zrak, i što - više, stade da opisuje prirodu. Za stolom (odmah sjedosmo zajutarkovati) odbi rakiju i vino i reče, da pije samo pivo. Dadoh donijeti englezkog piva i moj se neprijateljski osjećaj prometnu na čas u porugljivost On mi se pričini kao tip djakâ iz „Fliegende Blätter“, koji provode svoje semestre u „bierkneipama“. I cijelo je vrijeme govorio jednakim glasom i pripovijedao. Žena se smijala. Napokon stade i mene zanimati. Htjedoh da ga upitam, što kani raditi, kakve ima osnove za budućnost, no bojah se, e ne bi pomislio, da se zanimam za nj.

Razjasni čime hoćeš, no ja se od onoga trenutka, kad je došao, obeznanih. Bezrazložna antipatija.

Poslije zajutarka ode u svoju sobu, da „osvježi odijelo“, kako je rekao, ma da to sve i ne bješe potrebno: izišao je iz vagona čist i pristao, preobukavši se u coupé-u.

Kad ostadoh sam sa ženom, reći ću:

— Ništa mi se ne svidja, ... nekakva švabska nadutost, pivna ...

— Da, i sama ga ne prepoznajem ... U ostalom budi prijazan, ... u Heidelbergu se ne možeš da naučiš finim manirama.

— Zar im se misli ovdje naučiti? Zamijetila si, na Kolju nije baš ni pogledao ...

— Neženje nikada ne vole djece, — razjasni Nadja.

Sažeh ramenima i rekoh:

Radi, što znaš, taj mi došljak nije po duši. Neka uživa sve ugodnosti našega života, no pobrini se, molim te, da me osobno ostavi na miru. Tvoj je gost, i ja ne ću da imam s njime posla.

Nadja bješe nezadovoljna mnome, no ne odgovori ništa.

Odvezoh se na salaš, ostadoh tamo četiri sata i vrnuh se kući na objed. Stebnicin me dočeka vrlo usrdno. Baš dočeka. Po njegovu vladanju prama meni i prijaznoj učtivosti moglo se je pomisliti, da je on gazda, a ne ja.

Odista, čim sjedosmo za stol, u meni uskipi srdžba protiv toga čovjeka. Strašno zaželjeh, da mi rekne što drsko — alaj bih ga tad! No on bješe neobično ljubazan, što više, zapita za Kolju, koliko mu je godina, je li se počeo učiti. Kolja ga nije baš osobito volio, već gledao na nj mračno. Žena bješe sve onako prijazna, na domaću vesela. Ja sjedio kao luda.

Dosele ne pojmim, zašto me je Stebnicin smeo.

Poslije objeda odoh u pisarnu, dugo dodijavah upravitelju, koji baš ništa ne bijaše kriv, da mi u kući sjedi gost take fizionomije, koja mi se ne svidja. Nije mi se ići kući, nije mi se dalo slušati Stebnicinov glas.

Za čajem bješe mi sasvim neočekivano lakše.

Lakše mi bilo zato, jer se ja i Stebnicin zakvačismo u prepiranje. On je bio jedan od onih zapadnjaka, koji slave zapad za to, što su tamo gostione veće, ljepše i življe, a seljaci vole da se zanimaju politikom. Razumije se, bilo mi je vrlo lako, da mu se nagovorim bodljivih, stjeram u škripac, gdje mu je vlastita glupost postala jasna.

Žena je šutjela. Bila je nezadovoljna mnome. A meni bilo drago, ludo drago.

Zamisli, tako prodjoše tri nedjelje, tako, t. j. glupo. Stebnicin se kod nas sasvim ugnijezdio i, kako se činilo, nije nas mislio skoro da ostavi. Tako mi je bio mrzak, da sam cijele dane sprovodio izvan kuće, tobože zaokupljen poslom i lovom, samo da ga ne vidim. I goropadio sam se na ženu, . . . o čemu li može s njime da razgovara. No nijesam je pitao, kao da se je med nas neiskrenost zavukla. Što više i Kolja se stade ugibati Stebnicinu, plašeći se njegova gromka smijeha. Stebnicinu bilo kod nas dobro i veselo i ništa ga nije mučilo moje vladanje prama njemu.

* * *

Čini mi se, da sam neznalice dao vrlo mnogo mjesta sitnicama, kako bi manje ostalo glavnome. To me glavno plaši i sada, kad mu se primičem, kao da mi ga valja opet proživjeti.

Valja pristupiti.

Bilo to početkom kolovoza, za vrućih dana.

Jedared poslije objeda, za kojim sam bio naprosto neučtiv sa Stebnicinom, a žena, naopako, vrlo ljubazna, osjetih neku potrebu, da se prošećem, ali ne po gospodarstvu, gdje mi svakojaki radnici, nadničari i činovnici sprečavaju misli, već sasvim bez posla. Odista sam se mučio, bez uzroka. Ne misli, ljubomornosti nije bilo u meni ni sjene. Da bi mi kazali, da moja žena ljubi Stebnicina, sažeo bih ramenima, držeći to za nemožno. Vrlo sam visoko mislio o Nadji . . .

Uzeh pušku i podjoh na isušenu baru, zaraslu niskim šikarjem, koja bijaše za našim perivojem. Sjećaš se, da si tuda bezuspješno s puškom vrludao. No u oči mi dana rekoše, da su se tamo počele pojavljivati šljuke.

Htio sam da budem sam i da mislim. Mučilo me, što se žena od mene uklanja, što takva glupost, kao neko neprijateljsko čuvstvo, prama drugu njezina djetinjstva, može da porodi u njoj neprijateljstvo prama meni. I odlučih: svladat ću se, bit ću s njime ljubazan.

K meni se priljubio prepeličar Tifon i tako me milo gledao, mašući repom, da sam se uzradovao; prohtjede mi se loviti. Preskočivši jarak, koji je okruživao perivoj, stigoh s njime na mjesto. Bješe sedmi sat. Žega prestala. Na duši mi bilo lakše i pomislih: dobro je, što nije Stebnicin lovac, inače bi mi i tu dodijavao.

Šljuke se odista pokazaše. Ubivši nekoliko komada, zapazih, da se smrkava; valja kući.

I ja s Tifoškom okrenuh prama perivoju. Spoticao sam se na glibe, no Tifon ih veselo preskakivao. Odjedared se zaustavi pred ovećim grmom i ispravi. Ajde, još jednu, pristadoh i uzeh pušku u ruku. Tifon koraknu naprijed, u grmu nešto zašušketa, iskoči zec. Neočekivanost me smuti i tek iza nekoliko časaka odapeh za njime. Dosele se ne mogu sjetiti, a da ne uzdrhtnem, kako je zec zakričao!

Pade, udari prednjim nogama i stade kričati sasvim djetiujim glasom. Na sreću, Tifon ga odmah zadavi, inače bi, čini mi se, pobjegao, ne dosjetivši se, da mu saspem u glavu drugi naboj.

Vraćao sam se kući gotovo turoban, kao da mi je na duši bio grijeh. Ne mogoh se osloboditi toga čuvstva, kao da sam počinio umorstvo. I zašto sam ubio zeca? Treba li mi? Treba li mi šljuke? Svakako, bio sam potrebniji progladjelome kurjaku . . . Bijah sasvim nervozan, zadadoh si riječ, da više nikada ne ću ići u lov.

Primaknuvši se k perivoju, preskočih jarak, i prijedjoh preko ograde, da skratim put.

Tifon zamahnu repom i otrča kući. Često mislim, kakve je nesreće moglo biti, da sam ga uzeo sa sobom. Zalajao bi, i tad bi . . . .

Ne, po redu ću pripovijedati, koliko se dade.

Već udarila noć. Išao sam lagacko po mekom drvoredu, koji je bio prošaran brazdama mjesečeva svjetla, što je prodiralo med redove drveća. Živci mi se još ne bijahu primirili, a umiljata ih noć razdraživala, kao jogunasto čedo, koje još jače plače uz poljupce materine. U ušima mi neprestano zujao zečev krik.

Najedared zastadoh na svršetku drvoreda.

Na deset koraka od mene išli pravce prama kući žena i Stebnicin, išli zagrliv se, išli ljubeći se, išli razgovarajući onim drhtavim i suspregnutim glasom, kojime govori jedno drugome: „Ja te ljubim“. U jedan čas silan roj misli i osjećaja provali u meni.

Dosele ne pojmim, kako sam mogao tako mnogo misliti i osjećati. A medjutim, kad se prenuh, bili su od mene samo na korak, ne više.

Još prije, nego što to vidjeh, bješe mi puška u rukama. No, zajedno sa strašnom bolju sunu mi misao na sina, zapazih mu svježe lišce, gdje se osmjehuje, sja od sreće... zar mu ja mogu da ubijem mater? . . . Da, takva se mati može da ubije . . . . ona je . . . . tu mi se misao prekinu, kao da se je spotakla na nešto vrlo veliko i strašno . . . U meni se ozvaše riječi: „Ne ubij!“ U jedno mi pade na um fraza: „Qui va à la chasse perd sa place“ i sličica iz pariskog časopisa, koja prikazuje krvavu osvetu uvrijedjenoga muža, . . . sjetih se, da sam vidio tu sličicu u tebe . . . Zatim bjesnilo, divlje bjesuilo . . . Htjedoh

dignuti pušku ili je baciti, i ne mogoh... Zatim ogavnost na sve, takvo čuvstvo, kao da sam sve, što ima na svijetu, od sebe otrgnuo i bacio . . . Zatim me bilo stid, do boli stid. Da me zapaziše, pobjegao bih.

Napokon se ohrabrih i, sjećam se, prošaptah:

— Idu . . .

Sjedoh na klupu i stadoh ih pratiti očima, bez ikakvih misli u glavi, osim jedne, da će skoro zaokrenuti u veliki drvored i da ih tad ne ću više vidjeti. Još se dvared na hodu poljubiše i odista zaokrenuše u veliki drvored. Tad se digoh i brzo podjoh u naokolo kući. Tad sam osjetio, da sam prije svega vrlo nesrećan i da nesreći valja učiniti kraj. No, kako, ne znadoh. Bit će, da sam u taj par bio malo sulud.

— Zašto je sve to? — upitah se. — Zašto je baš tako gadno, surovo?

I tražio sam, kome bih se obratio s takvim pitanjem; pomislih na te, na naš zadnji sastanak, sjetih se, kako si se uznemirivao, nije li se izgubio tvoj dragi binocle.

Bio sam nesrećan, no duša mi bješe pusta, nedjelatna. Išao sam, znajući, da će se probuditi, čim ustreba.

— Al ne ću ubiti, ne ću ubiti, — šaptah, bojeći se, da je ne bih ubio.

Sjetivši se, da mi je lijeva cijev puške još puna, htjedoh izvaditi naboj, no moji dršćući prsti ne mogoše. Nestrpljiv, ispalih u vis. Hitac se gromovito razlijegnu u naokolo.

Tako, tako, pomislih, tako bi bilo, da sam u njih...

Podjoh dalje, prijedjoh preko mostića, nastojah, da ne gledam u rijeku. Do kuće bilo još neko pedeset koraka. Doći ću i počet ću. I sam nijesam pojmio, što ću početi, no pobojao sam se sebe, svojih budućih riječi i djela, znajući, da ne će biti proste riječi i prosta djela, već takva, kojih ću se uvijek sjećati.

Srce mi se tako stisnu, da mi je bilo teško disati. Valja, valja ići.

Na nekoliko koračaja od kuće na čistacu, gdje se stječu svi drvoredi i podvažaju kočije, zapazih Stebnicina. Zla me radost opoji. Podje k meni i upita porugljivo:

— U kakvo ste zvijere pucali ovaj čas? Zar i noću ima divljači u perivoju?

Dadoh mu, da se približi i zgrabih ga za ruku. Htjedoh ga tući, ozlediti. Bijes me svega tresao.

— Selite se na polje! — progovorih.

On se vrlo začudi, htjede otrgnuti ruku, ali nije mogao.

Nikada se još ne radovah tako svojoj snazi. Oštrim kretom stisnuh mu prste. On zavika, gadno, tužno. Vapaj zečev opetova mi se u ušima.

— Što to znači? — upita zaplašenim glasom, — vi ste s uma sašli!

— Selite se na polje! — opetovah, jače mu stištući ruku. — Da, na polje! Da te više ovdje nema! Sve znam . . .

Govorio sam šapćući; no taj šapat bješe strašniji od vike.

Zgrabih ga kao psa za vrat i doista bacih k vratima. Strašna je snaga bila u meni. Spremio sam se, da ga kundakom zviznem, ako ne posluša.

No Stebnicin, ne rekavši ništa, izadje vrlo brzo, iščeznu u tami. Rado vidio je, da će biti tako bolje, pobojao se možda dvoboja.

Kad ostadoh sam, uzdahnuh zadovoljan. Bol u srcu odmah posta jači. Valjalo je ići k ženi. Valjalo je. I udjoh u kuću, a sve me neka želja vukla, da kamo otidjem od svih, sakrijem se od stida.

— Gdje je gospodja? — upitah slugu, dajući mu pušku i torbu.

— Kod Nikolaja Aleksandrovića.

Ta prilika, što je kod sina, dade oštar udarac mome gnjevu. Pomislih, da je naslućivala pogibao i otišla do Kolje, da jê zaštiti njegova prisutnost.

— Vidjet ćemo! — pomislih, zlobno se osmjehnuv, i podjoh u djetinju sobu.

Soba bješe osvijetljena samo svjetiljkom, koja je treptjela. U polutami vidjeh, da žena i učiteljica stoje kod postelje, zaglédaju u nju.

Kad me žena zapazi, šaptnu:

— Tiše, istom je ovaj čas usnuo, vrućina ga izmučila . . .

— Da, da, da, progovorih nešto smeten, — ajdemo, ajdemo brže.

Uzeh je za ruku i povedoh u svoju sobu. Nije se protivila, ništa nije slutila. U sobi joj rekoh, neka sjedne, upalih svijeću. Ruke mi ne drhtahu.

Bilo je strašno zagušljivo.

— Što se je dogodilo? — upita žena, videći, da sam blijed.

Ne odgovorih odmah. Ne znadoh, kako da počnem, ne htjedoh početi odanle, odakle je valjalo. Pogledah je, zapazih njen oštri pogled. Sjetih se, da sam držao, kako njene oči uvijek govore istinu. To mi se pričini porugom, za me vrlo uvredljivom.

— Što se je dogodilo? — opetovah hladnim glasom, koji mi zvučaše u ušima nekako tudje, — evo, . . . otjerao sam gospodina Stebnicina.

Žena problijedi.

— Kako? Što? — tiho progovori, ne maknuvši se.

— Izlupao i protjerao, kao psa. Znaš za što . . . . .

Šutjela je, sva blijeda. Pogled joj drhtao.

— Iznevjerila si mi se, prevarila, nepoštena! — viknuh, bacih se k njoj i uhvatih je za ruku, — vidjeh vas tamo, oboje, u perivoju i vidjeh, kako ste se ljubili i moja puška bila puna . . . i nijesam te ubio . . .

— Trebao si! — zastenja ona, — trebao si!

Pustih je, zamijetiv, da mi ne godi, što joj zadajem bol.

— Slušaj, — rekoh, gledajući je nenavidno, — ne znam, što ću s tobom da učinim, da te proždenem

ili ne, ... ne znam. Da nije bilo Kolje . . . . Gadna si mi . . . Držao sam te najboljom ženom na svijetu, pokazala si se najgorom . . . Što više, ne trebam da znam, je si li mi se iznevjerila sasvim, ili si samo htjela . . . . Svejedno je nepošteno . . . i gadno . . . Odilazi sad, odilazi odmah . . . Ne mogu te da vidim, lažu . . .

Ustade, prodje mimo mene, oborivši glavu, izadje.

Priznajem, taj sam se čas nadao, da će se otrovati ili objesiti.

Gadna su čuvstva bila u meni

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

Pet godina prodje od toga doba.

Bivao si kod nas i ništa nijesi zapazio Oprostio sam ženi, oprostio ne rad slabosti svoga karaktera, već zato što sam držao za potrebno i pošteno da oprostim, da ne lišim svoga sina matere.

Zašto da je Kolja kriv? Zar da on mora oplakivati moje bolove! Duša mi satrvena, izrovana, no to znamo samo ja i žena. Sin ne zna ništa, zakoraknut će u život s punom vjerom u sve dobro. Zar bi bilo bolje, da sam ubio ženu, prinadodao grijeh k njezinu grijehu! Pojmiš, zašto je ne ubih, pojmiš, da to ne bi bilo za me olakšica, da bih, naopako, time učinio vječnost iz onog časka, koji je sada ostao časkom i prerasao malo po malo utješljivim utiscima daljnjega života. Žena se je, vjeruj mi, pokajala. Mnogo je stradala.

Grci su govorili, da baš ni bogovi ne mogu promijeniti prošlosti. Da, ta je moja prošlost nepromjenljiva i ne bih je promijenio umorstvom. I ja, uvrijedjeni muž, oprostih, jer sam ljubljen otac. I zar sam imao pravo, da je ubijem, što me je uvrijedila, iznevjerila mi se? Zar je time izgubila pravo na život? Zar sam je ja stvorio? Zar samo ono smije da žive, što nije meni sagriješilo?

Nijesam je ubio, oprostio sam. Da sam ubio ženu, bio bih počinio gnjusan zločin, uništio sinovu dušu, svoju bih okaljao, pribio ženu na grijeh.

A sada, ... sada sam miran.

Preradović prema glazbi.

Pošto je već bilo doštampano novo Matičino izdanje „Izabranih pjesama Petra Preradovića“, dobili smo od gospodina prof. Kuhača osam pisama, koja mu je pisao pok. Preradović. Dva su pisma napisana godine 1863., a ostalih šest god. 1871. i 1872. Prvo je pismo sastavljeno hrvatski, a ostala njemački. U njima ima zanimljivih mjesta, iz kojih razabiramo, što je mislio Preradović o hrvatskoj narodnoj glazbi i o metrici prema glazbenoj ritmici, a ujedno nam pokazuju, kako je živo našega pjesnika zanimalo izdanje Kuhačevih „narodnih popievaka“. Gosp. je Kuhač bio tako dobar, te nam je dopustio, da ova pisma prema potrebi upotrebimo. Hvala mu. Mislimo, da nam ne će zamjeriti čestiti prijatelji ovoga lista, ako priopćimo iz ovih pisama nekoliko znatnijih mjesta, koja mogu donekle popuniti i sliku samoga pjesnika.

Godine 1863. namjeravao je Kuhač objelodaniti „Viline glasove“, pak je zamolio Preradovića, da mu smije posvetiti svoje djelo. Na to mu odgovara pjesnik ovim pismom:

„Dragi gospodine!

„Što se tek sada odzivam na Vaše cienjeno pismo od 20. p. m., tomu je ponajviše uzrok, što me je pismo kojekuda tražilo, dok me je ovdje našlo. Ja sam već više od dva mjeseca iz Temišvara, kamo ću opet oko polovice listopada.

„Drage volje zadovoljavam Vašoj želji glede posvete Vašeg novog glasbenog djela, možete mu moje ime na čelo staviti, ako mislite tim mu bolje put prokrčiti u narod; žalim samo, što niesam u stanju pružiti Vam ujedno onu pomoć pri izdavanju toga djela, koju Vaša mladjahna revnost, a sigurno i vriednost djela zaslužuje. Zadovoljte se zato sa ono malo podpore, koje po okolnostih si dati Vam mogu.

„Imate u meni kupca od 50 iztisaka istoga djela. Izvolite mi javiti, kad bude gotovo, da mogu onda sa svojimi iztisci razpolagati. Želeći Vam u tomu i svakom budućem poslu dobar uspjeh jesam Vaš odani

Aussee 11. 9. 1863. Preradović.“

Iste godine dne 25. listopada piše mu Preradović iz Beča medju inim ovako:

„ . . . Prije svega zahvaljujem Vam od srca na „Vilinih glasovih“ i na glazbenih djelih, koja ste pridodali.

„Ja *žalibože* nisam muzikalan, da Vam izrečem svoj sud o njima. Na onom mjestu, gdje bi ih rado slušao, još ih nisu proučili, pa tako Vam moram na svoju veliku žalost ovo pismo odaslati, a da Vam ne mogu reći, kako su me se Vaše kompozicije dojmile, premda ne sumnjam, da bi me se dobro dojmile. Zato mi svjedoče Vaši zdravi nazori o jugoslavenskoj glazbi. Ja se s njima podpunoma slažem. Svakoj je glazbi korien u pučkoj pjesmi i u pučkih plesnih napjevih. Pa će se samo tada glazba očuvati kao osobita, ako se ova obadva vrela tako izcrpu, da osvoje svačije uho. Kad se udari ovaj osnov i temelj, moći će se na njemu gojiti cviet, koji će svojim mirisom goditi naobraženijim ljudima. — na ime opera.

„Budete li se jednoć smatrali dosta jakim, da se dadete na takovo umjetničko djelo, mogao bi Vam podati tekst za nj. Ja sam na ime takav tekst napisao za pa-

triotičnoga pjevača Lisinskoga, koji je žalibože tako rano poginuo, pa bi morao samo nešto malo promieniti, da ga mirne duše iznesem na vidjelo.

„Napokon Vas mogu samo moliti, da na tom umjetničkom putu, kako ste započeli, junački uztrajete. Vi se nalazite na zahvalnu polju — još je novo i veoma malo izcrpeno, pak će Vam se trud za cielo obilato nagraditi, i ne spominjući, da imate zadovoljštinu, što domovini služite u svojoj sferi.

„Veoma će me veseliti, budem li Vam i u napredak mogao biti na korist . . .“

Godine 1871. sastavio je Kuhač koračnicu u slavu Strossmayerovu, pa zamoli Preradovića, da mu spjeva riječi za nju

Preradović se odazove želji Kuhačevoj iz Beča dne 2. svibnja 1871, jer je, veli, uvijek spreman biti na službu njegovoj zaslužnoj, pravo narodnoj Vili. Preradović je za Kuhačev napjev sastavio dva uzorka. Za I. misli, da Kuhačevoj kompoziciji sasvim odgovara, ali za II. veli, da je pjesnički i za pjevanje bolji, jer se neki stihovi završuju dugim riječima od jednoga sloga, koji svemu podaju veću snagu. Evo tih dvaju uzoraka:

I.	II.
Naša diko, naša slavo,	Naša diko, naša slavo,
Naš junače, zdravo, zdravo!	Naš junače, zdravo, zdravo!
Na susret ti ljubav hrli,	Pozdravlja te cio rod.
A sve, što je dobro, pravo,	Ljubav ti na susret hrli,
Sve se oko tebe grli	A sve, što je dobro, pravo,
I junači na boj smjeli.	Oko tebe sve se grli.
Oj junače, zdravo, zdravo,	Naš junače, zdravo, zdravo,
Bog te živi i veseli!	Živio te mili Bog!

U pismu iz Beča 7. svibnja 1871. veli Preradović, da se njih dva moraju sasvim složiti u formi, pa mu šalje opet dva nova uzorka. Preradović je voljan opet mijenjati, ako što zatreba. Nove su varijante ovakve:

I.	II.
Naša diko, naša slavo,	Naša diko, naša slavo,
Naš junače, zdravo, zdravo!	Naš junače, zdravo, zdravo,
Što si hodom, ide s rodom,	Pozdravlja te narod cio!
Sve, što radi, za nj i tuži,	Sve, što radi, za nj i tuži,
Oko tebe sve se druži,	Oko tebe sve se druži.
Oko vodje narodnog!	Sretan bio, kud hodio;
Naša diko, naša slavo,	Naša diko, naša slavo,
Živio te dobri Bog!	Živio te mili Bog!

Preradović spominje, da će biti u prilog pjesničkoj vrijednosti, ako se u 6. stihu upotrebi muška rima (od jednoga sloga), kako je u I. uzorku. Ako Kuhač na to pristane, onda će u trećem stihu uvesti leoninsku rimu, da ne bude u kitice nijednoga stiha bez rime; a za leoninsku rimu naročito veli, da se veoma često nahodi u narodnoj poeziji i, ako se ne vara, da odgovara Kuhačevoj kompoziciji.

U istom poslu javlja Preradović Kuhaču iz Beča dne 13. svibnja 1871 medju inim:

„ . . . Još Vam izriekom samo to velim, da Vam se nije potrebno ni malo na me osvrtati; ja ću se već svakoj formi podati, samo mi ju točno naznačite.“

Pa dodaje opet nova dva uzora prve kitice:

I.	II.
Naša diko, naša slavo,	Naša diko, naša slavo,
Naš junače, zdravo, zdravo!	Naš junače, zdravo, zdravo!
Sve, što sborom — ili tvorom	Pozdravlja te narod cio,
Narodu nam milom služi,	Sve, što njemu milom služi,
Sve se oko tebe druži,	Sve se oko tebe druži.
Oko vodje milog svog.	Sretan bio, kud hodio,
Oj narodni predhodniče,	Naša diko, naša slavo,
Živio te mili Bog!	Živio te mili Bog!

Preradović je bio uvjeren, da će Kuhač odabrati I. uzorak, pak je, prije nego je dočekao odgovor, sastavio svu pjesmu po prvom uzorku. Na to mu stigne list Kuhačev, gdje glazbotvorac doista pristaje na taj uzorak. Dne 16. svibnja 1871. odgovara mu Preradović ovako:

„. . . Radujem se, što ste mogli glazbu zgodno prilagoditi prvomu uzorku; to je u prilog glazbi i poeziji, jer se u pjesmi sa samimi ženskimi rimami izražava nešto ženskoga, dok nekoliko mužkih dugačkih rima na koncu ovoga ili onoga stiha podaje snage cjelini.

„Hoće li biti pjesma prema Vašim očekivanjem, ne znam. U njoj sam iztaknuo sve glavne momente javnoga rada našega mecene; ali sam pjesmu ograničio samo na pet kitica, jer bi inače hvala postala hvalisanjem.

„Vaša mi se koračnica mnogo svidja. Kćerka mi ju je nekoliko puta pjevala, pa moram priznati, da frapantno odaje narodni tip.

„Vi želite, da upletem biskupovo ime u pjesmu, ali to nije lako, jer nije ime u našem jeziku poetično, a uza to je odugo, pa bi se težko dalo umetnuti u stih od četiri sloga, koji je cezurom oštro podieljen. Nastojeći doskočiti zlu, da se pjesma ne upotrebi za tudji nakit, izriekom sam u petoj kitici spomenuo njegove zasluge u borbi s Rimom. Ove karakteristike ne će lje tko drugi tako skoro prisvojiti.

„. . . Vaša glazba uz moju himnu „Bože živi“ još mi je premalo u sluhu, da bi Vam već sada mogao reći svoj sud. Ona je umjetnije gradjena, pa mi zato, kao nemuzikalnu čovjeku, duže treba, dok ju razumijem . . .“

Poslije sviju preinaka Preradović je prvu kiticu ove koračnice ovako uredio:

Naša diko, naša slavo,
Naš junače, zdravo, zdravo!
Sve što sborom — ili tvorom
Našeg roda sreći služi,
Sve se oko tebe druži,
Milog oko vodje svog.
Oj narodni kolovodjo,
Vodio te mili Bog!

U trećem stihu ove koračnice nalazimo leoninsku rimu (sve, što zborom — ili tvorom; ti si prvi — naše krvi; svaku žicu — svaku klicu; narod sve ti — dobro peti; ime tvoje — probilo je). U ovom je obliku pjesma

*

štampana. Iz ovih se pisama jasno razabira, kako je Preradović pomno dotjeravao svoje stihove.

Dne 4. lipnja 1871. piše Preradović Kuhaču o izdanju narodnih popijevaka i o tom, komu bi bilo najbolje da se posvete. Medju inim veli:

„. . . Mnogo sam sâm razmišljao o izdanju Vaše zbirke narodnih popievaka i slušao, što drugi o tom misle . . .

„Ne čini mi se zgodno tražiti pomoć i podporu u tudjini za djelo eminetno narodno . . .

„Koliko se meni vidi, može ovo djelo ugledati svjetlo samo u domovini narodnom snagom. Najdostojnije bi bilo i najprikladnije, da se djelo posveti našemu meceni. On bi po svoj prilici pristao na to i najviše doprinesao za tisak ovoga djela, a što bi još trebalo, morale bi namiriti naša Akademija i Matica, a napokon i privatni prilozi . . . A mogla bi (s vremenom) i vlada iz koje zaklade odrediti prinos za izdanje djela.

„Vašoj ću se opravdanoj želji o nadgrobnih pjesmah rado odazvati, ali istom buduće zime. Prije mi absolutno ne dotječe vremena. To vriedi i za željenu pjesmu o glazbi.“

U istom poslu javlja Preradović Kuhaču iz Beča 24 ožujka 1872.:

„Primio sam tvorove Vaše liepe Vile, koje ste mi u dobroti poslali, i zahvaljujem Vam usrdno na radosti, koju ste mi time priredili.

„U velike žalim, što se Vaše prilike u Zagrebu ne popravljaju i ne udešavaju onako, kako biste zavriedili. Budite strpljivi; nadam se, da nije daleko vrieme, kad se budu Vaše zasluge bolje cienile, te Vam bude bolje... Pričekajte izdanjem svojih narodnih popievaka; narodan sabor mora i hoće svakako nešto uraditi u tom poslu...

„Vaše djelo može biti posvećeno samo *slavenskomu* vladaru ili *slavenskomu* rodoljubu; protivno bi bila anomalija. S toga strpljen spasen; ima još kad!

„Ja sam svu zimu bolestan, muči me katarska groznica spojena s bolešću slezene. Sada mi kreće opet po malo na bolje. Poradi moje bolesti ne čitate takodjer ništa ove godine u „Vienacu“ od mojega pera.

„Prijateljski Vas pozdravlja Vaš odani

Preradović.“

Ovo je posljednji list, koji je pjesnik pisao Kuhaču. Iste godine 18. kolovoza u 3 i po ure u jutro umro je Preradović poslije duge i teške bolesti u Fahrafeldu kod Veslave, prerano smrću otet svojemu narodu i umjetnosti.

M. Š.

Filologičke sitnice.

II.

U nas se obično piše i govori: „Bog *mu se smilovao!*“ „Da *mi se smiluješ* . . “ „On *se smilovao siromahu*, pa mu dao . . .“ itd. Daničić nije našao potvrde za takove primjere u narodnome govoru nego samo u tri spisatelja (Sintaksa, na str. 347).

Vuk piše evo ovako[1]:

Zato je njoj i nadjenuto ovako lijepo ime (baba Smiljana), što *se* odma(h) *smiluje na svakoga* Nov. Srb. 1817, 638. Nije li trebalo da se i ti smiluješ na svoga drugara, kao i ja na te što se smilovah? mat. 18, 33. Onaj koji se smilovao na njega. luk. 10, 37. Oče Avrame! smiluj se na me i pošlji mi Lazara. luk. 16, 24.

Ima i samo *smilovati se* bez dodatka; n. pr. Može biti da će *se smilovati* Ča Steva i odriješiti vam okove muzi. Stražilovo 1886, 866. I smilova se Isus i dohvati se očiju njegovijeh. mat. 20, 34. A Isus smilovavši se pruži ruku i . . . reče mu. mar. 1, 41.

III.

Recensirajući Vidakovićeva Ljubomira u Elisiumu, Vuk kori pisca, što piše „Nemoj *na mene*[2] *zaboravljati*“ (Novine Srbske 1817, str. 526.).

Vuk piše evo ovako:

I. Bog nije nepravedan da *zaboravi djelo vaše* i *trud* ljubavi, koju pokazaste. jevr. 6, 10. I zaboraviste utjehu, koju vam govori. 12, 5. A sad već vidim, da ste Vi odgovor meni zaboravili sasvim. Stražilovo 1886, 669. Da sam udario te tražim Srbalja po svijem uglovima Evrope a nji(h) u Crnoj gori da sam zaboravio. Rj[1]. XV. Nijedna strana nije zaboravljala ni svoje medjusobne raspre. Sovjet 47. — Ne zaboravite moga Save. Stražilovo 1887, 382. Nemojte nas zaboraviti, kako i mi što nijesmo vas. Kovčežić 71. Koji li je zaboravljao il' u strahu il' u stidu, Bog i lijepa slava Božja njega ne zaboravila. 119. — Igrajući zaborave i jesti i piti i spavati. Kovčežić 64.

Prema tome je i u ovim primjerima: Da *bi se* lakše *zaboravilo sve*, što je bilo. Danica 3, 211. Kad se ta njegova krivica zaboravi. 4, 8.

Spomenut ću još i ovo: *Zaborav svega* što je učinjeno. Danica 3, 138.

II. Mjesto akuzativa samoga može biti akuzativ s predlogom *za*; tako se n. pr. pored: *Zaboravio sam* i *svoje ime* kaže i: *Zaboravio sam* i *za svoje ime*. Nar. posl. 82. A Svetozar i Ljubomir valjada su bili zaboravili za Draginju. Nov. Srb. 1817, 502. Zaboravi za Medjedovića. Nar, prip. 5.

Prema tome je i ovo: Riječ u kojoj se za *h* kao zaboravilo. Nar. posl. XIV.

IV.

Mi redovno pišemo „*U znak*[3] prijateljstva. . .“ à Vuk piše evo ovako:

[1] Što se čita u dodatku k narodnim pripovijetkama: Otac mu se smiluje. Nar. prip [2] 248., ono nije Vukovo.

[2] U Daničićevoj Sintaksi nema ni spomena takovim primjerima. Što se čita u Vukovu Rječniku[2] 1756. »u igri *zaboraviti na što*«, bit će jamačno pogrješka (da nije *na* pogrješno naštampano mjesto *za*?); u 1. izdanju nema te rečenice.

[3] U Daničićevoj se Sintaksi ne spominju takovi primjeri.

Bihać.

Iz izdanja »Matice Hrvatske«: R. Lopašić, »Bihać i bihaćka krajina«.

Milovuku . . . *za znak* blagodarnosti. Danica, 4, III. Da će, za znak da je zemlja careva, primiti u Beograd carskoga muasila. Miloš 30. Gg. skupitelji za znak blagodarnosti za nji(h)ov trud dobit će od svako deset prenumeranta po jednu knjigu na dar. 229. — Tako je i ovo: Pa onda da i on onaj (h)leb da poljubi *kao za znak* najtvrdje vere. Miloš 76. Kao za znak najtvrdje vere pošalje mu svoje brojanice. 124.

V.

U nas je postalo kao pravilo pa se n. pr njemačko *„im Laufe* dieses Jahres" gotovo i ne prevodi drukčije nego *„tečajem* ove godine", a što mi tako na tudjinsku izričemo, može se veoma dobro hrvatski izreći

1. *genitivom*

a. samim; n. pr. Mi ćemo te često pohoditi u godini *svakoga mjeseca,* u mjesecu *svake nedjeljice.* Nar. pj. 2, 39. Ondje se misli, da je sunce *Marta mjeseca* vrlo nezdravo. Nar. posl. 23. (Vidi Daničić, Sintaksa 61/62.);

b. s prijedlogom

α. *preko*[4]; n. pr. Vinova loza, koja više puta *preko ljeta* ucvati i radja. Rj.[2] 750b. (Vidi Daničić, o. c. 282/3.);

β. *za;* n. pr. Čini dobro *za života.* Nar. pj. 1, 137. Miloš je *za vremena*[5] vojvodovanja svoga bio u redu najslavniji(h) srpski(h) vojvoda. Miloš 50. (Vidi Daničić, o. c. 165/6.)

2. *akuzativom*

a. samim; n. pr. Oni su *celo leto* jednako udarali na Srbe. Danica 5, 33. (Vidi Daničić, o. c. 412.);

b. s prijedlogom

α. *ob,* n. pr. *Ob dan.* Rj.[2] 427b. *Ob noć* 428a. (Vidi Daničić, o. c. 520/1.)

β. *u:* n. pr. Ko *u ljeto* ne radi, *u zimu* gladuje. Nar. posl. 158. (Vidi Daničić, o. c. 546/8.

γ. *uz;* n. pr. Radič *uz onaj rat* postane kapetan. Danica 4, 12. (Vidi Daničić, o. c. 552);

δ. *za;* n. pr *Za vrijeme* srbskoga rata. Danica 2, 116. Šta je to da sam zaslužio samo jedan novčić *za celu godinu* dana. Nar. prip. 40. (Vidi Daničić, o. c. 451/2.);

3. *lokativom s prijedlogom u*[6]; n. pr. Jer je ondje vrijeme *u Veljači* nepostojano kao u Srbiji u *Martu* a u Beču *u Apriliju* Nar. posl. 33. (Vidi Daničić o. c. 642/3.);

4. *instrumentalom*[7]; n. pr. Cvijet koji se *noću* razvija. Rj.[2] 425a (Vidi Daničić, o c. 555).

Pa da ne trunimo bez nevolje svoj čisti jezik hrvatski onim *tečajem!*

[4] Riječ *dan* uz ovaj prijedlog u istom značenju običnije je u akuzativu; n. pr. Ono je čudnovata gora, što *preko dan* sijeva, a po noći gori. Nar. prip. 118. (Vidi Daničić, o. c. 283. u bilješci).

[5] U nas, mislim, da bi se to reklo: *tečajem* vojvodovanja svoga.

[6] Mislim, da bi se u nas reklo »*tečajem* vremena« i u ovakim primjerima: *Po vremenu* otkrije to Mijailo drugome učitelju Beogradskom. Miloš 185. Zašto ćete ih *po vremenu* očistiti onih slavenskih riječi. Stražilovo 1886, 866. Koje riječi na kom slogu imaju koji znak, to će se *po vremenu* odrediti u gramatikama. Rj.[1] XXXVI.

[7] Spomenut ću još i ovaj primjer: *S vremenom* i mušmule zrenu. Nar posl. 283.

Književnost.

Hrvatska ili srpska. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, razred filologičko-historički, imala je dne 15. siečnja javnu sjednicu, u kojoj su najprije predani od dop. člana Radoslava Lopašića »Novi prilozi za povjest urote bana Petra Zrinskoga i kneza Krste Frankapana«, koje je našao u arkivu ratnoga ministarstva u Beču, u ljubljanskom Rudolfinu, u zagreb. nadbiskupskom arkivu i kojekuda po Primorju i Pokupju kod tamošnje vlastele. Imade ih ukupno 51. Podielio ih u četiri skupine. Prva sadržaje izprave, što se tiču kapetana Frankulina, i razjašnjuje osobito dogadjaje u hrvatskom primorju koncem ožujka god. 1670. Zanimljiva su pisma rečenoga Frankulina, onda Krste bratučeda Orfea Frankapana. Tu je zanimljiva ličnost župnika brodskoga, Jurja Pipinića, gorljiva pristaše Petrova. Druga skupina sadržaje iztražne spise o koprivničkom poručniku i Petrovu kapetanu Franji Jovanoviću. U trećoj se skupini priobćuju izprave, koje se tiču odvažnoga Petrova kapetana Franje Bukovačkoga, izaslanika banova k bosanskim pašama. Napokon u četvrtoj skupini sliede nekoji spisi, što se tiču samih kolovodja urote, Zrinskoga i Frankapana. Tu je osobito zanimljiv popis Frankapanskih spisa, nadjenih u gradu Bosiljevu. Ovi novi prilozi popunjuju dosada od Račkoga i Bogišića objelodanjene izprave u tom, što odkrivaju, u koliko su Zrinski i Frankapan našli odziva u samoj hrvatskoj zemlji. U ostalom povjestna gradja, koju je akademija dosada izdala o tom znatnom dogadjaju, tako je obilna i prostrana, da ga podpunoma i sa svakoga pogleda razjašnjuje.

Iza toga čitao je član dopisnik dr. Milivoj Šrepel svoju razpravu: »O najstarijoj lirskoj i epskoj poeziji latinskoj s komparativnoga gledišta«. Pisac proučava u ovoj razpravi ostatke prostonarodne lirike i epike starih Latina s obzirom na poeziju drugih indoevropskih naroda, poimence Talijana i Slavena. U prvom redu spominje religiozne himne, kao najstariji sloj prostonarodne latinske lirike, pa tom zgodom razpravlja takodjer o izprvičnom karakteru boga Marsa, komu su ove himne namienjene. Pisac pobija hipotezu analogijske škole, da je Mars bog sunca kao i Apolon, pa nastoji ujamčiti, da je Mars u početku bog olujnoga oblaka. Za podkrepu ove misli tumači korien rieči »Mars« i izporedjuje božanska imena istoga korena u sanskrtu, u slavenskim (Morana) i u germanskim jezicima. Izporedivši nadalje pojedine vrsti latinske narodne lirike s lirskom poezijom ostalih indoevropskih naroda, prelazi na epiku, u kojoj iztiče junačke pjesme i tužbalice. Najzad iznosi pitanje o latinskom narodnom mjerilu saturninu, pa pokazuje uzrok, zašto se ne može naći jedinstveni metarski prototip, koji bi vriedio za sve sačuvane saturnine. Piscu se čini, da bi u razvoju latinskoga saturnina trebalo razlikovati dva stupnja, na ime fazu pjevanja i fazu umjetne imitacije. Dok se je saturnin pjevao, nije se pazilo na broj slogova, nego samo na glazbeni ritam, to jest na stalan broj glazbenih arzâ i na cezuru. Istom kad se uzeo saturnin upotrebljavati u umjetnoj pjesmi, počinje se ustaljivati njegova metrika Ove se misli potvrdjuju historijom indoevropske metrike, a napose povješću stiha u hrvatskim bugaršticama i junačkim pjesmama.

Izišla je CII. knjiga *„Rada"* jugoslevenske akademije znanosti i umjetnosti. U njoj je na prvom mjestu razprava dra. *M. Šrepela:* »Analogija u sintaksi gramatičnih padeža latinskoga i

hrvatskoga jezika«; iza toga dolazi studija dra. *T. Maretića*: »Slavenski nominalni akcenat s obzirom na litavski, grčki i staroindijski«. Pored toga nalazimo u ovoj knjizi *Valjavčev* »Prinos k naglasu u (novo)-slovenskom jeziku«, *Šrepelovu* razpravu »Latinski izvor i ocjena Kašićeve gramatike«, *Maretićevu* obznanu »Šraderove i Delbrikove knjige«, a na posljednjem mjestu *Valjavčev* dodatak »K zadnjemu članku u prednjoj knjizi Rada«.

Izišla je IX. knjiga akademijina izdanja *„Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium“*, a sadržaje »listine o odnošajih izmedju južnoga Slavenstva i mletačke republike (od 1423—1452)«, što ih je sakupio i uredio *Sime Ljubić*, pravi član jugoslavenske akademije.

Mickiewiczev „Pan Tadeusz“ u hrvatskom prievodu. S velikom radošću javljamo, da je g. dr. *T. Maretić* preveo prema metru originala veličanstveno djelo poljskoga pjesnika Mickiewicza, *„Pan Tadeusza“*. »Vienac« će u budućim brojevima priobćiti nešto od ovoga prievoda, koji će, kako saznajemo, objelodaniti »Matica Hrvatska« i predati ga narodu u ruke. Premda je »Pan Tadeusz« najsavršenije pjesničko djelo Mickiewiczevo, ipak je do sada Hrvatima bio veoma slabo poznat. Osim nekoliko književnikâ poznavali su ljudi u nas ovaj ep samo po čuvenju. »Pan Tadeusz« je izišao u izvorniku godine 1834. To je pravi dragulj slavenskih književnosti. Radnja se dogadja u godini 1812., kad je vojna Napoleonova podigla već klonulu nadu poljskih rodoljuba, da će se povratiti kraljevstvo poljsko. U epu, koji ima 12 pjevanja, iznosi se na vidjelo susjedna svadja i provala, jedna od onih nevolja, koje su raztočile snagu i jedinstvo poljske države. Epska nit, koja se provlači pjesmom, veoma je tanka; tim bogatije su slike pučkoga života u Litvi, idilski opisi prirode i komični prizori. Osobito je divno opisana samoća litavskih prašuma. Lica su risana tako jasno, da ih ne možeš više zaboraviti, kad si se s njima upoznao U kratko govoreći »Pan Tadeusz« je pravo pjesničko remek-djelo, kojemu ne treba hvale. Milo nam je, što će ovo djelo doskora u hrvatskom ruhu prosuti svoje žarko svjetlo u duše hrvatskih čitatelja, a uvjereni smo da ovaj vriedni i veliki trud g. Maretića ne će ostati bez dobrih posljedica i po hrvatsku umjetnu poeziju Djela takovih pjesnika, kakav je Mickiewicz, mogu se samo dobro dojmiti hrvatske književnosti. Mickiewicz je umio romantiku spojiti s narodnim elementima tako, da je postao pravi narodni pjesnik poljski i bez sumnje najveći pjesnik u slavenskom svietu!

Tiskom i nakladom Scholza i Kralja izišla je ukusna knjižica: *„Smilje i Koviljé“*. Pjesmice i priče hrvatskoj djeci poklanja *August Harambašić*. U njoj ima u svem 35 nježnih pjesmica i 12 liepih priča, a uz to i nekoliko sličica. I pjesme i priče zaslužuju svaku hvalu i preporuku. Osobito prve provijava duh hrvatske sviesti i rodoljublja, a uz to su zgodno udešene prema mišljenju i nevinoj ćudi nježnih srdaca, kako se samo željeti može. I jedne i druge resi liep i biran jezik. Tko hoće da se o svem tom uvjeri, neka pročita krasne pjesmice: »Moj ponos«, »Moj zavičaj«, »Hrvatskomu sinu«, »Ja sam Hrvat«, »Hrvatici«, »Hrvatska moja« Ovom je zbirkom naš omiljeli pjesnik ponovno zasvjedočio, da umije kao malo tko u nas i pjevati i pisati za nevinu mladež, kojoj će njegove pjesme biti prava naslada a priče zdrava i koristna duševna hrana. S toga usrdno preporučujemo ovu zbirku svim prijateljima zlatne naše mladeži Ciena joj je 60 novč.

Izišao je u pravo vrieme 5. svezak Marekovićeve *„Ruske biblioteke“*, a sadržaje nastavak Tolstojeve pripoviesti »Mladost« u prievodu Aug. Harambašića.

Tiskom i nakladom Scholza i Kralja izišla je *„Božićnica „Hrvatske“* g. 1890. U njoj ima prinosa od »Serboslava«, pjesnika Harambašića, Evgenija Kumičića, N. Kokotovića, Sušnika, Katalinića, Folnegovića, Stjepana Miletića, Potočnjaka, I. Nemca, Zime, M. Starčevića i Martina Lovrenčevića. Ciena joj je 30 nč.

Nikola Šimić izdao je u Zadru na četiri listića prvi broj književnoga lista *„Iskre“*, koja je bila prije nekoliko godina utrnula Po oskudnom sadržaju prvoga broja ne može se suditi, da li taj list odgovara svrsi svojoj i je li vriedan preporuke i podpore.

Slovenačka. O novoj godini nastala je promjena u uredničtvu književnoga mjesečnoga lista »Ljubljanski Zvon«, koji ljetos ulazi u jedanaestu godinu. Mnogogodišnji urednik, prof. i šk. nadzornik Fr. *Levec*, odrekao se uprave i uredničtva, pošto je preobterećen službenim radom, i povjerio je taj težki posao poznatomu rodoljubu i piscu dru. *I. Tavčaru*, koji će uz suradnju i pomoć svojih drugova I. Cimpermana i A. Funteka od nove godine uredjivati ovaj važni zabavno-poučni list.

Dobro poznati časopis *„Slovanski Svet“*, koji je dosele izlazio u Ljubljani svakoga 10. i 25. dana u mjesecu, preselio se o novoj godini u Trst, gdje sada izlazi u tiskari Dolenčevoj, a urednik mu je Fr. Podgornik Taj list donosi u svakom broju izvornih članaka o raznim važnim pojavima i dogadjajima u životu slavenskih naroda, pa je napose njegov »ogled po slovanskem svetu« pun zanimljivih viesti o političkom životu i književnom napredku raznih slavenskih plemena. S jednakom ljubavlju i pomnjom prati, bilježi i tumači gotovo svaki znatniji kulturni i politički pojav u velikom Slavenstvu, pa s toga zaslužuje podpuno priznanje i obilnu podporu svakoga Slavena. Ne znamo, da li se koji drugi slavenski narod može podičiti tako vrstnim glasnikom slavenske uzajamnosti.

Ruska. Izišlo je drugo, izpravljeno i popunjeno izdanje: Историческіе очерки: Характеристики литературныхъ мнѣній отъ двадцатыхъ до пятидесятыхъ годовъ od A. X. Пыпина. (St-Peterburg 1890., str. 519, 3.50 rub.). »Ove crtice (očerki) — govori pisac pod kraj knjige — nisu historija *umjetničke* strane književnosti ruske; njihova je zadaća bila, da pokažu *družtvenu* stranu razvoja ruske književnosti. Mi smo nastojali, da pokažemo težku borbu, što ju je trebalo da izkuša družtveno mnienje posred veoma nepovóljnih prilika, koje su kadkada štetno djelovale i na sam smjer umjetnosti. Činjenice, što smo ih pokazali, često se neugodno doimlju, no zar bi bolje bilo, da smo ih sakrivali, ili u ljepšem svjetlu prikazivali? Zar bismo time pokazali, da poštujemo književnost — i historiju?« — Pisac na tanko govori o *romanticizmu* i *Žukovskom*, o *Puškinu, službenoj narodnosti*, o znamenitom *Čaadaevu, kako se naučno izučavala narodnost*, o *slavjanofilstvu* (u dva poglavlja), o *Gogolju, Bêlinskom*, a zaključuje od prilike onako, kako smo gore kazali dodajući: »Kad se jedanput počne proces razvijanja, ne može ga ništa zaustaviti. Mi smo htjeli pokazati, kakim je motivima i s kolikim naprezanjem književnost ove dobe (1820—50) mogla da posluži stvaranju družtvenih nazora i kako je sazdala onu *predaju*, koju nastoje da postignu najbolji družtveni naprezaji *našega* vremena. Što smo kod toga željeli, razumjet će svatko, komu je na srcu široki i slobodni razvitak i procvat naše književnosti.« — Bude li zgode, doniet ćemo barem u izvadku po važnije koje poglavlje iz ove izvrstne knjige.

Maloruska. Petar *Polanskij*, urednik maloruskoga ilustrovanoga lista »Novi Galičanin«, što izlazi u Lavovu, poslao nam je svoj netom izdani historijski roman pod nadpisom: *„Месть Роксоляны“*, za koji je gradivo crpao iz turske povjesti iz vremena Solimanovih.

Češka. Pjesnik *Jaroslav Kvapil*, koji je preklani izdao zbirku lirskih pjesama pod nadpisom: Padající hvězdy izišao je i opet pred občinstvo s knjižicom: *Básníkův Denník* (Pjesnikov dnevnik), što ju je izdala revna knjižara Šimáčkova u Pragu. To je zbirka lirskih pjesama, koje je pjesnik razdielio u tri diela: Uměni, život a láska; intermezzo: Básníkovo jaro (proljeće) i: Dozvuky

ku knize »Padající hvězdy«; napokon »Epilog«. Kritika češka pohvalno spominje tu knjižicu, iztičući pravilne stihove i liepe misli pjesama, koje su dokazom neobičnoga pjesničkog talenta.

Izišao je 52. sveščić Šimáčkove »Kabinetní knihovna«, u kojem se nalaze crtice *Edvarda Jelínka* pod natpisom: „*Jasem i stínem* (svjetlo i sjena), slovanské črty z různých stran« (I. dio). I ove nam crtice prikazuju sve vrline poznatoga i vrsnog pisca češkoga. Ako je istina, da su crtice i idile najzgodniji pjesnički oblik, da rišu moderno doba, u kojem se tako brzo žive i u kojem se sve tako brzo mijenja, da pjesniku i nije moguće, da nam podade potpunu, cjelovitu sliku toga šarenog meteža, to moramo priznati, da je J. vještak u prikazivanju ovakih »momentnih« sličica. S nekoliko poteza znade nam plastički predočiti pojedina lica u svojim pripovijetkama. s nekoliko riječi podaje nam najvjerniju i najjasniju karakteristiku svojih lica. Uzmemo li k tomu njegovu duboku čuvstvenost, njegovu iskrenu ljubav za sve, što je slavensko, njegov prijatni humor, njegov ugodni slog, priznat ćemo, da je J. zaslužio onaj časni glas, što ga u Češkoj, a i izvan Češke, uživa. — U ovoj knjižici skupljeno je u svem osam crtica što ozbiljnih, što veselih. Od prvih spomenuti nam je svakako na prvom mjestu crticu: »Na slovanském pomezí«, u kojoj nas pisac vodi u najsjeverniji kraj njemačke Lužice, gdje zadnji ostanci polapskih Slavena malo po malo uzmiču pred krutom silom Njemstva, i onu: »Matčino srdce«, ko a nam podaje prekrasnu parafrazu one francuske priče o »materinu srcu«, koju je i »Vienac« prošle godine (br. 48) donio. Od humorističkih spomenut ćemo: »Žofínská růže« i crticu: »Ochranné rámě«, gdje nas pisac vodi u svoj omiljeli kraj, u bratsku nam zemlju Poljsku. — Knjiga je posvećena poljskoj spisateljici Elizi Orzeszkovoj.

D.

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. Prošle se subote prvi put prikazivala u hrvatskom glumištu komedija Aleksandra Fredra „*Mentor*", što ju je prije više godina preveo pok. Gjuro Galac. Ova vesela igra ide medju bolje glume slavnoga poljskoga dramatika, koji je prije pol vieka u doba romanticizma slavio slavlje na poljskoj pozornici i stvorio cieli niz dobrih i loših drama. Sadržaj ove komedije dosta je zanimljiv, ako i nije posve vjerojatan i iz zbiljskoga života vjerno crpen. Dijalog teče ugodno i lako, te interes gledalaca ni za čas ne jenja. Ima smiešnih situacija, živih i zahvalnih prizora, a uz to dosta duhovitih i zgodnih dosjetaka. Poradi tih vrlina komedija je kod nas liepo uspjela. Naslovnu je ulogu krasno glumio i sve ukusno scenički opremio naš umjetnik A. Fijan, koji se kao redatelj vazda odlikuje finim ukusom i savjestnom revnošću. Njegove opreme »Essexa«, »Hamleta« i »Psyche« jasni su dokazi te hvale vriedne pomnje.

Pošto je obolio upravitelj J. Kneisel, povjerila je vlada upravu glumišta zamjeniku njegovu dramatiku i romanopiscu J. E. Tomiću. Bilo bi željeti, da naše glumište u vrlom zamjeniku Tomiću dobije svoga pravoga ravnatelja, jer ovo težko i važno zvanje može valjano vršiti samo književnik i čovjek više naobrazbe. Mjesto pokoj. Miškatovića i gosp. Vardijana, koji se je nedavno zahvalio, imenovani su članovima glumištnog odbora Fr. Arnold i dr. Fr. Spevec. Ujedno je razpisan natječaj za tri drame: za pučki igrokaz, za običnu socijalnu dramu i lokalnu šaljivu glumu. Za prvu je odredjena nagrada od 600 fr., za drugu 300 for., a za treću 150 fr. Rok natječaja traje do konca listopada 1891., do kada se imaju rukopisi predati glumištnomu upravitelju.

Svaštice.

Ruska akademija umjetnosti u Petrogradu, kako razabiremo iz izvješća čitanoga u svečanoj sjednici dne 6. t. m., brojila je ove godine 250 akademičara, medju njima 7 žena; zatim 203 vanjska slušaoca, a medju ovima 23 žene, dakle ukupno 453 člana. Od ovih je učilo slikarstvo 320 akademičara i 16 akadem čaraka, vajarstvo 9, graditeljstvo 110, rezbarstvo 5, dekorativnu umjetnost 5 itd. U knjižnici akademije zanimalo se 7.633, u muzejima slikarstva snimalo 1.331, u muzejima vajarstva 120; posjetiše akademijske muzeje i galeriju, do 4.371 ne računajući posjetitelje godišnje izložbe umotvorina. Predsjednikom je akademije veliki knez Vladimir Aleksandrović, podpredsjednik grof A A Bobrinski.

Družtvo sv. Mohora. Slovenačko družtvo sv. Mohora u Celovcu, osnovano god. 1852. pok. A. Einspielerom uz suradnju biskupa Slomšeka, napreduje vanredno God 1890. brojilo je družtvo 48.084 člana, za 2042 više nego li god. 1889 Najviše je članova u ljubljanskoj biskupiji (18.873), onda u lavantinskoj (15.493), pak goričkoj (5.819), krškoj (4.120), tršćanskoj (2.386) itd. Dohodka je imalo 49 777 for. 14 nvč U god. 1890. dobio je svaki član za godišnji prinos 1 for. šest knjižica. Kolika razlika izmedju našega sv. jeronimskoga i slovenačkoga sv. Mohora! Naše broji sada ukupno 8.758 članova, dakle gotovo šest puta manje od družtva sv. Mohora; a više od dva puta manje nego li je ono imalo članova u samoj ljubljanskoj biskupiji! Ovo nerazmjerje udara u oči tim više, kad se promisli, da je slovenački narod brojem kud i kamo manji od hrvatskoga Što i gdje je tomu nerazmjerju uzrok?

Matica Hrvatska

počet će dieliti i razašiljati svoje knjige za god. 1890. počevši od budućeg ponedjeljka, t. j. 26. siečnja t god.

Zagrebački članovi mogu dobiti knjige (i to članovi utemeljitelji uz potvrdu, a članovi prinosnici uz godišnju namiru) ili u sveučilištnoj zgradi (prvi kat), svaki dan od 12—1 sat, ili za čitavoga dana kod družtvenoga knjigoveže gospodina Ivana Schneidera (Frankopanska ulica), koji prima i prinose članova i uručuje knjige U Zagrebu primaju se članovi osim kod družtvenoga blagajnika i knjigoveže takodjer i u knjižarah: Fr. Župana (R. F. Auer), Leop. Hartmana (Kugli i Deutsch), Mučnjaka i Senftlebena i u knjižari »Dioničke tiskare«.

Pošto se je do danas tek jedna trećina prošlogodišnjih članova »Matice« prijavila i amo svoje prinose dostavila, to se najuljudnije umoljavaju gg. družtveni povjerenici, da što prije još nesabrane prinose od svojih članova saberu, i amo u koliko moguće na jednom dostave, da im se uzmognu i knjige odavle što prije i u jednoj pošiljci dostaviti.

* * *

Odbor »Matice Hrvatske« uložio je i ovaj put sav svoj trud, da i ovaj književni dar »Matice« zadovolji družtvene članove u svakom pogledu, pa se usudjuje izreći, da »Matica Hrvatska« može svoj književni dar od god. 1890. i što se tiče izbora, sadržaja i ukusne vanjštine knjiga i sa najboljimi svojimi dosele izdanimi književnimi darovi uzporediti. Zato i pouzdano očekuje, da će se i ove godine ne samo prošlogodišnji članovi »Matice« odazvati, nego da će i mnogi novi članovi »Matici« pristupiti, da se uzmognu i veliki troškovi za ove knjige namiriti i dalnji družtveni prosvjetni rad krepko i odvažno nastaviti.

* * *

Odbor »Matice« priredio je već i književni dar za tek. god. 1891., pa ga želi što skorije podati u tisak, tako da bi se isti u posljednjoj četvrti ove godine medju članove mogao dieliti, ali to sve ovisi o tom, kada i kako će se knjige »Matice« za god 1890. medju članove razpačati. Razpačaju li se ove knjige medju članove bar do konca mjeseca ožujka t. g., tad će se moći naskoro opredieliti broj naklade budućih knjiga, i knjige će biti za vremena dotiskane i uvezane. Umoljavaju se gg. družtveni povjerenici i članovi »Matice« najuljudnije, da ovo uvaže i odboru »Matice« omoguće, da književno poslovanje »Matice« uredi onako, kako će hrvatskomu narodu najobilniju i najveću korist donositi

Zagreb, 20 siečnja god. 1891

Uprava „Matice Hrvatske".

Vanitas vanitatum . . . — Svitez. — Na cjedilu. — Ne ubij! — Preradović prama glazbi. — Filologijske sitnice. — Listak.

Izdaju i uredjuju J. Pasarić i M. Maravić. Vlastničtvo i tisak Dioničke tiskare.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 31. siečnja 1891.

Br. 5. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena 6 for., poštom i domaćim u kuću 7 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Mojoj pjesmi.

Na visoku Araratu
Mojih težkih jada
Zastala je salomljena
Arka mojih nada;
A ja poslah golubicu,
Pjesmu milovanu,
Da mi nadje i donese
Maslinovu granu.

Al nje nema, a već sam se
Naplakao dosta;
Ta od mojih gorkih suza
Cieli potop posta!
I odavno sve već prekri
Milo mi i drago; —
Oj, ne kloni, golubice,
Moja mila snago!

Već se vini k najvišemu
Zelja mi vrhuncu,
Gdje se ljeska raj mi žudjen
Na ljubavi suncu,
I zamoli bielu vilu
Divnog raja toga,
Da ti dade maslinovu
Granu spasa moga.

Al ti ne ćeš do nje doći,
Slaba su ti krila;
Ti već nisi, pjesmo moja,
Što si nekoč bila!
Sve mi drhćeš, ko da moliš
Malko smilovanja:
Ne, ti nemaš stare vjere,
Starog pouzdanja.

I već vidim, da ćeš klonut
Kano iskra mala,
Što se brzo u vis digla,
Brzo doplamsala;
Ali kad već u tvom lietu
Nestane ti snage:
Barem pani i izdani
Blizu moje drage!

August Harambašić.

Ulomci iz Mickjevićeva „Pana Tadeuša“.

Preveo **T. M.**

I. Večera.

(Iz I. pjevanja.)

Gosti redom udjoše i stadoše kolom.
Podkomorskom[1] začelje dadoše za stolom
(Treba da mu zbog ljeta, službe tu čast dadu).
On idući klanja se damam, staru, mladu;
S Bernardincem[2]) Sudija[3]) za njim dalje kreće.
Bernardinac latinsku molitvicu reče;
Vodku dadu muškinju, — za tim svi su sjeli
I litavsku hladnicu[4]) šuteć brzo jeli.
Pan Tadeuš, premda mlad, al' jer gostom dodje
Do Gospodstva Njegova sjede ùz gospodje;
Med njim i med Sudijom jošte jedno osta
Prazno mjesto, njekoga kanda čeka gosta.
Na to mjesto pòglêdâ i na vrata striko,
Kao da je sigurno njekoga očík'o.
Stričev pogled Tadija k vratima sprovadja
I s njim opet na mjesto prazno oči svadja.
Čudno! oko Tadije sjedi djeva mnogo,
Gledat bi ih kraljević bez zazora mog'o;
Sve su roda odlična, mlada j', krasna svaka.
Al' on gleda onamo, gdje nij' djevojaka.
Ono mjesto tajna je, — mladež tajne ljubi.
Rasut s krasnom susjedom malo r'ječi gubi
S kćercom pan-Podkòmôrskôg; ne mijenja pače
On tanjura njezinih ni čašu natače;
Gospodjica udvornim r'ječma ne zabavlja,
Da se otud stoličui odgòj njegov javlja.
Samo prazno draži ga mjesto, — al' ne više

Prazno, jer ga njegove misli popuniše.
Po tom mjestu plete se domisli tisuću,
K'o za kišom žabice kad lukom skakuću.
Lik se jedan pomalja iz njih k'o na suncu
Čelo l'jera jezernog vodi na vrhuncu.
Dodje treća jestvina. Podkomorski tade
Kaplju vina u čašu pani Ruži dade,
Mladjoj opet krastavce u tanjuru pruži
Veleć: „Starac nevješti treba da vas služi,
Moje pane kćerice.“ Njekoliki skoče
Momci tad od trpeze, pane dvorit hoće.
Iz prijeka Tadiju Sudac tu minutu
Pogleda i popravi okrajke kaputu,
Reče naliv ugrina: „Sad po novoj modi
U grad stolni mladež nam na nauke hodi,
Nit se starci protive, u knjižnoj nauci
Od njih više dà znajû sini i unuci.
Al' opažam svaki dan: mladež ima štetu,
Što ne uči, kako se živi u svijetu.
Njegda j' dvore šlahćić[5]) mlad panske[6]) polazio;
Ja sam dvoran Vojvode deset ljeta bio,
Njim se ocem evo pan Podkomorski slavi
(Ruku tad na koljena Podkomorskom stavi);
Kako treba državi služit, svjeto'vo me,
Dok ne postah čovjekom, brinuo se mnome.
Moj dom svagda štovati pamet će mu s toga,
Ja za dušu njegovu svak dan molim Boga.
Što se ne okòristih kao drugi bolje
Boravkom na dvoru mu, već sad orem polje,
Dok su drugi vredniji pažnje Vojvodine
Do najviših doprli služba domovine, —
Bar se tim okòristih, da ne će u domu
Nitko mi prebaciti, da se prema komu
Učtivo i udvorno ne vladam. Izrèći
Smijem: nije udvornost lasno brzo steći.
Nije lasno, jer joj kraj nije: vješto znati
Gienut nogom ï ljûde ljupko pozdravljati.
To je modna udvornost, mislim trgovačka,
Ne udvornost plemićska ni stara poljačka.
Svakom patri udvornost, al' svakom inako:
Udvornost je, ljubiš li djecu, — isto tako,
Pazi l' muž pred ljudima ženu, gazda sluge:
U svem tom je udvornost, svaka vrste druge.
Treba dugo učiti, da se ne pometaš
I da s dužnom svakoga udvornošću sretaš.
I stari su učili: razgovor u Pánâ[6]
Istorija živa je poljskih bio strana,
A plemićski pov'jest je zavičaja biv'o.
Otuda se šlahćić brat lasno dovinjiv'o,
Da ga svatko poštuje i svatko poznaje,
Te je pomno čuvao dobre običaje.
Danas nikog ne pitaj: tko? što? tko ga rodi?
Tko mu drug? što posao? Svak, kud hoće, hodi
Osim vladin uhoda i kog rdja bije.
Kako vonj'o novaca Vespasijan nije,
Nit iz čije ruke je, otkle l', nije pita',
Tako se za vladanje, za rod sad ne pita,
Tek da čovjek znatan je, da mu znak se vidi;
Prijatelje cijene kao novce Židi.“
Sudac redom pogleda goste, kad to reče,
Jer premda mu lijepo, mudro riječ teče,
Ipak zna, nestrpljiva da je mladež sada,
I najljepši govor dug da joj je dosada;
Al' svi Sudca slušahu sa šutnjom dubokom.
Kanda on Podkòmôrskôg za svjet pita okom,
Ovaj r'ječi pohvalom nije pretrgav'o,
Već je čestim kimanjem glave odobrav'o,
Sudac šuti, a on još kima; — Sudac tad će
Vrč mu nalit, k tomu još svoju kupu, pa će
Dalje reći: „Udvornost ima truda svoji';
Kad tko uči štovati, kako se dostòjî,
Tudja ljeta, njegov rod, vladanje, vrline,
Tako odmah svojoj se vr'jednosti dovine
K'o na vagi, — hoćemo l' svoju težu znati,
Na protivnoj njetko nam šoli mora stati.
Njegovat vam, gospodo, udvornost je nužno,
Koju spolu krasnomu momaštvo je dužno,
Osobito ako dom znatan, s blaga dosti
Odgovara prirodnom čaru, izvrsnosti.
K afektima to je put, divno sjedinjenje
Kûćâ tako nastaje, — to je starih mn'jenje
A za tijem . . .“ K Tadiji Sudac pan obrati
Naglo glavu te će ga oštro pògledati.
Blizu kraja govor je, — otud možeš znati.
Podkomorski pò zlâtnôj tabakiri bije
Te će reći: „Sudče moj, gore bješe prije!
Možda i nas starijeh već se moda prima,
Il' je mladež pobolja, al' zla manje ima.
Ah sjećam se vremena, kadno francuska je
Moda došla prvi put do naše domájê!
Kadno k nama bahnuše iz tudjijeh kraja
Mladi stranci čoporom gorim od Nogaja;[7]
Odmetahu ï Boga i vjeru očinsku,
Običaje, uredbe i nošnju starinsku.
Jadno bješe gledati golobradce bl'jede,
Kako kroz nos, à čêsto bez nosa besjede,
Gdje brošure raznose i razne gazete,
Nove vjere javljaju, prava, toalete.
Nad pametma roj je taj veljom vlad'o silom,
Jer kad ljude hoće se kaznit Bogu milom,
Uzme um im najprije. Tko mudar bijaše,
Suprotiti kicošem taj se ne smijaše,
Kao kuge prepade čitav ih se narod,
Jer u sebi ćućaše već bolesti zarod.
Pomodnjake psova svak, al' ih sl'jedit zače
Svak i vjeru m'jenjati, govor, prava, hlače:
Maškarada bješe to i pokladno vrenje,
Za kojim je im'o doć dug post — podjarmljenje!
„Premda malen bijah još, al' se sjećam bome,
Kad u kraju ošmjanskom k ocu dodje mome
Jedared pan Podčašić u francuskih koli',
Koji prvi ù Litvi francustvo zavoli.
Za njime se čeljad sva, k'o za škanjcem[8] sjati
Onoj kući zavideć kojoj se pred vrati
Dvokolica ustavi Podčašića pana
Francuskijem jezikom kariola zvana.
Ne lakaji, nego dva u košu su štenca,
A na boku mršavog gle k'o daška N'jemca
Nogu dugih, tankijeh k'o hmeljeve grane,
U bječvama, crevlje mu srebrom zakopčane,
Peruka mu svezana s kikom poput m'jeha
Stari na ta kola su pucali od sm'jeha,
A kmeti se križali veleć: vrag mletački
Po svijetu voza se u kolih njemački'.
Bilo b' dugo slikati Podčašića vama,
Majmunom il' papigom činio se nama
S veljom svojom perukom, koju rado s runom
Poredjaše zlatnim on, a mi sa koltunom.[9])
Tko je tada ï drž'o poljsko ruho l'jepo
Ljepšim nego majmunstvo tudje mode sl'jepo,

Muč'o je, jer mladež bi zjala: o zlu radi
Taj kulturi, napretku, taj izdaju gradi! —
U takvoj se predsudâ nalažasmo vladi.
„Podčašić nam objavi, da nas reformirat
Hoće, ustav dati nam te nas kultivirat.
Kaza, da Francuzi su njeki zborom slavni
Našli novu misao: svi su ljudi ravni.
Premda zakon gospodnji to odavno kaže
I s ambona premda pop svaki to razlaže,
Nauk star, tek da ga je čeljad vršit htjela!
Al' šljepota narod je takva obuzela,
Da vjerov'o prastarim nije stvar'ma sv'jeta,
Nije l' o njih pisala francuska gazeta.
Uze ravnjak Podčašić tituo markiza,
A tituli dolaze, zna se, iz Pariza,
Tad u modi bijaše tituo markiza.
A kad druga nastade moda s godinama,
Tituo demòkrata uze markiz nama';
Kad se moda prom'jeni pod Napoleónom,
Iz Pariza vrati se demokrat baronom.
Možda s novim m'jenama (dulje živ da j' ost'o)
Iz barona opet bi demokratom post'o;
Jer se Pariz ponosi, što je brz u modi,
A što Francuz izmisli, to Poljaku godi.
„Hvala Bogu, ako sad mladež u tudjinu
Ide, al' ne putuje po odjeću finu,
Zbog právâ ne polazi štamparskih dućana,
Izgovor po pariških ne uči kavana',
Jer sad brzi pametni Napoleon vlada,
Te čavrljat nema se modu tražit kada.
Sad oružje zvekeće, a nam' starim grudi
Rastu, što su opet svud slavni poljski ljudi.
Sad je slava, do mala i država bit će,
Jer slobode rado struk iz lovora niče!
Samo to je žalosno, što vrijeme teče
U neradu nama sad, — a oni daleče!
— — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — —

Bilješke. [1]) *Podkomorski* (»Podkomorzy«) — dostojanstvo u njegdašnjoj poljskoj državi. — [2]) *Bernardinac* — vrsta kaludjerâ. — [3]) *Sudija* — Sudac, po prezimenu *Soplica*, stric junaku epopeje gospodinu Tadiji. — [4]) *hladnica* (»chołodziec«) — njeka čorba. — [5]) *šlahčić* (»szlachcic«) t j. plemić. — [6]) *pan* ima u poljskom jeziku dva značenja: gospodin, za tim velikaš, magnat. — [7]) misle se nogajski Tatari u južnoj Rusiji. — [8]) za *škanjcem* (poljski: raróg) lete kašto sitne ptice, osobito lastavice. — [9]) *koltun* (njem. Weichselzopf) se zove kosa, kada se od nečešljanja i nečistote tako slijepi, da se više ne može odlijepiti; toga se nalazi mnogo u Poljskoj med u prostijem narodom, osobito medju Židovima.

Na cjedilu.

Pripovieda **M. Bišćan.**

(Nastavak.)

III.

Korizma zamieni poklade. Ivan se sasvim preobrazio, kao da je izgubio srce svoje. Njegova se živahnost provrgla u sjetu i zamišljenost. Malo komu bijaše tajnom njegova ljubav prema Anki Vučićevoj. Na šetalištu, u glumištu, na javnim zabavama — svuda bijaše vjerni pratilac njezin. Tome su se znanci njegovi puno rugali.

Josipa je silno ljutilo, što Ivan za Ankom tako „luduje“ i što se izvrgava ruglu drugova i mlade gospode. Napokon mu dozlogrdi, pa će jedne večeri, kad su se iz glumišta kući vratili, Ivana ukoriti:

— Ne mogu dulje snositi smieha, kojim te tvoji znanci svuda prate. Odlučio sam, da te na to upozorim. Bijaše doduše i meni poznata tvoja ljubav prema Anki, nu ja ne htjedoh o tom nježnom pitanju s tobom govoriti, znajući, kako si tankoćutan. Mišljah, da ćeš s vremenom ohladnjeti. Ali vidim, da je Anka tobom tako zavladala, te ne paziš na svoje dostojanstvo i daješ povoda svojim znancima, da ti se rugaju. Danas si u glumištu cielo vrieme, dok se je prikazivalo, buljio u ložu, u kojoj je Anka sjedjela, a to su mnogi zamietili i kojekako tumačili. Neslane šale tih ljudi mene su se nemilo kosnule. Evo vidiš, kako si neoprezan, te pokazuješ svemu svietu svoja najnježnija čuvstva!

Ivan se je s te nenadane opomene Josipove nemalo uzrujao. Prodje nekoliko časova, dok se je toliko sabrao, te je mogao pokušati, da prijatelja umiri:

— Žao mi je, što si se poradi mene pečalio. Ali ja ne pojmim, kako mi se može zamjeriti, što ne skidam očiju s one, koju ljubim i koja me voli, koliko sam mogao razabrati. Oni, koji mi to zamjeravaju, i ne znaju, što je ljubav, niti su ikada ljubili. Nemoj se ljutiti, što i tebe medju takve ljude brojim.

— Može biti da ne znam, što je ljubav. Ali to ćeš mi priznati, da ljubav nije u tom, da uzastopce sliediš onu, koju ljubiš. Ja bih se pače usudio tvrditi, da baš onaj ne ljubi pravo, koji mora gledati vazda bilo u samu ljubljenu osobu, bilo u njezinu sliku, e da se u ljubavi ukriepi. Čini mi se, da tek onaj žarko ljubi, kojemu ne treba ničim više podpirivati ljubavnu vatru, koji je tako u se udubao sliku svoga ideala, da mu uviek pred očima lebdi. Ali to je napokon stvar ukusa. Nu baš ti nemaš razloga, da tako čezneš za Ankom. Ne vidiš li, bolan, da se ona s tobom samo igra, a ti misliš, da te ljubi?

— Ja Anku dobro poznajem. Ona je živahna, prama svakomu ljubazna, pa ljudi misle, da je namiguša —.

— Dobro. Nu što misliš o častniku Klasiću, koji od neko doba češće zalazi u kuću Vučićevu i kojega smatraju ljubavnikom Ankinim?

*

— To je puka zloba. Zar bi me Anka tako prijazno susretala, kad bi me kanila prevariti? Ja sam njoj i njezinim roditeljima tako omilio, da se smatram sigurnim. U ostalom ja ću na toga Klasića paziti, pa ako bude odviše drzak, naučit ću ga pameti!

— Ho, ho! Još bi samo to trebalo, da se s njime pobiješ. Ako Anka voli Klasića, bilo bi bezumlje, da ga radi toga na račun zoveš.

— Do toga ne će ni doći, o tom sam uvjeren.

Činjaše se, da Ivan želi, da se ovaj razgovor prekine, a ni Josipu nije bilo po ćudi, da dalje igra ulogu mentora. Tvrdo uvjereni svaki o svojem nazoru, legoše na počinak

IV.

Ivan je prošao sve one faze, što ih gotovo svaki zaljubljenik doživi. Čas bi mu duša plivala u razkošju, te mu se budućnost prikazivala u najljepšem vidu; čas bi ga obrvala sjeta, kad je u zabitnim gajevima uzdisao za svojom Ankom Kako se je kada Anka prema njemu vladala, tako je i njegova duša padala iz jedne skrajnosti u drugu. Nestrpljivo izčekivaše početak praznika (bijaše već u četvrtom tečaju). Bješe se riešio, da zaprosi Anku u njezinih roditelja. Anka je unapried znala, da će doći, pa je u pravo vrieme svoje roditelje o tom Ivanovu naumu obaviestila.

Posavjetovaše se, što će mu odgovoriti. Tu je kao i drugda gospodin Vučić prošao kratkih rukava.

— Drago diete — govoraše Anki — ti znaš, da ja samo tvoju sreću želim, pa ćeš moj savjet poslušati. Ja mislim, da sa Dujmićem možeš najsretnija biti, jer te iskreno ljubi, a to je prvi uvjet sretnomu braku. A što se njegova imutka tiče, mislim, da je dovoljan, da može obitelj čestito živjeti!

Prije nego li je Anka mogla odgovoriti, prihvati rieč gospodja Vučićka:

— Nije sila Anki, da se već sada udaje Eno bogatoga častnika Klasića, koji našoj kćeri bolje pristaje od Dujmića. Zašto da se prenaglimo? Možemo Dujmića na bolje vrieme uputiti, a medjutim ćemo častniku natuknuti, da Dujmić Anku prosi. Tako će se Klasić požuriti, da se očituje.

Toj diplomatičkoj osnovi svoje supruge nije dobroćudni Vučić znao prigovoriti, pa je tako Anka bez oklievanja pristala uz majku tim radje, što je htjela da se još naužije svoje slobode.

Kad je Ivan prispio i stupio u sobu, gdje su Vučićevi pohode primali, našao je cielu obitelj na okupu.

— Da ste mi zdravo, prijatelju! — poviče Vučić i pohiti u susret došljaku.

Poljubivši gospodju Vučićku i Anku u ruku, sjedne Ivan na ponudjeni mu naslanjač i stade svojim kao snieg bielim rubcem brisati znoj sa čela.

— Danas je vrlo vruće, — prihvati gospodja Vučićka.

— Da, užasno! — potvrdi Ivan veseo, što je domaćica preuzela konverzaciju i tako mu dala vremena, da se malko sabere.

— Nu vi ćete se doskora riešiti gradske sparine, — nadoveza Ankina mati, ljubazno se smiešeći.

— O, ja ne mislim tako brzo otići iz Zagreba, to jest, ako se izpune moje najmilije želje. Do vas, gospodine Vučiću i milostiva gospodjo, stoji, da li ću ostati ili ću već danas odputovati.

— Kako do nas? — upitat će gospodja Vučićka, tobože u čudu.

— Ja prosim za ruku gospodjice Anke, — naglo izgovori Ivan i tjeskobno pogleda u Vučića.

Vučića preseneti ta odvažnost Ivanova. U prvi mah nije znao, kako da odgovori. Napokon, pogledavši suprugu i kćer očajnim pogledom, reče ponešto zbunjen:

— Vaša nam je ponuda veoma častna i ja bih —

Gospodja Vučićka, opazivši, kako joj se muž muči, da govori, upade:

— Mi bismo vrlo rado prihvatili vašu ponudu, ali vrieme vašega poznanstva s Ankom odviše je kratko a da biste jedan drugoga dobro proučili. Strpite se još koji mjesec dana. Medjutim bit ćete nam vazda mio gost, kadgod zaželite razgovora u našem krugu.

Ivan razabra, da se je prenaglio. Porazgovorivši se još malko, uzme šešir i ode.

V.

Vrativ se kući, bijaše Ivan tako uzrujan, da je nekoliko časova, ukočeno preda se gledajući, prosjedio u naslanjaču. Svakojake mu se misli stale vrzti po glavi. Da mu odlane srcu, sjede za pisaći stol i izjada se u listu svojemu prijatelju Josipu. koji se je u Zagorju desio:

„Mili prijatelju!

U zao si me čas ostavio samoga ovdje u Zagrebu, jer osim tebe nemam nikoga, komu bih se povjerio. Kad te nema uza me, neka ti mrtvo slovo kako tako opiše moj nemir i moju nevolju.

Danas zaprosih Anku. Htio sam da budem što prije na čistu. A što mi se dogodi? Ne dobih pravoga odgovora, već mi se je reklo, da mi valja još čekati, dok se s Ankom bolje upoznam, kao da se već nismo dosta upoznali. Sad mi istom sviće pred očima . . . Možda imam krivo, možda je to ljubomor, koji mi sve u najcrnjoj slici prikazuje. No ne mogu se oteti misli, koja mi zadaje sto muka . . . Nadporučnik Klasić još uviek obilazi oko Anke . . . Možda me Vučićevi varaju, možda se Anka sa mnom igra? Ali ne, to ne može biti! Ne ljubim li ja Anku kao život svoj, može li mi se ona iznevjeriti, kad me je toliko puta svojim crnim očima milo pogledala i ruku mi srdačno stisnula? Zar se ljubav i naklonost mienjaju? . . . Hoću da ušutkam u sebi glas ljubomornosti, pa ću čekati, kako mi rekoše. Obistini li se, što sada samo naslućujem, ubit ću Klasića, a onda sebe. Ali do

toga ne će doći. To mi veli glas mojega srca. Bilo kako mu drago, uztrajat ću, dok ne kucne odlučni čas.

Da si mi zdravo!

Tvoj prijatelj
Ivan".

Na taj list stiže za nekoliko dana Ivanu odgovor od Josipa:

„Ljubazni moj prijatelju!

„Znao sam, da će se stvar ovako svršiti, kako mi pišeš u svojoj tužaljci. Razumijem, zašto si snužden, što nisam uz tebe, ali da si nešto muževniji, ne bi trebao moje utjehe. Ljutiš se na Vučićeve, što ti ne odgovoriše izvjestno, veleći, da se morate bolje upoznati. Pravo rekoše. Evo moje glave, ako ti i sada Anku dobro poznaješ. Nisi se trsio, da ju u mahnitoj svojoj ljubavi proučiš; jer da si to učinio, ne bi ti bilo izmaklo, da je Anka naumce sa svakim umiljata, kako čini ona vrst žena, koje ljudi namigušama zovu. Veliš, da ti je svanulo pred očima. Toga ne vidim. Sumnjaš na Anku, da ljubi Klasića. Ona ga ljubi tako kao i Tebe, t. j. ne ljubi ni jednoga ni drugoga, već sebe, i ako hoćeš, voli svim mužkarcima, koji joj se klanjaju.

Luda li je misao čekati, dok se Anka rieši, da za tebe podje. Dotle možeš svoju krasnu mladost uzdišući i jadikujući potratiti, pa najkasnije možda Anke i ne dobiti. Pa recimo, da ne ćeš dugo čekati i da će Anka tebe zapasti. Koja ti odatle korist? Liepo veli narodna poslovica: „Vuk dlaku mienja, ali ćudi nikada". Tvoja bi te Anka još i kao supruga svaki dan na sto muka metala. Ne bi se tako lako odrekla svoje navike, da sa svakim mužkarcem očijuka. To bi bio liep život, je l' de? Reći ćeš mi, da pretjerujem. No svrni okom oko sebe i uvjerit ćeš se, da je tako. Ti srćeš sam u svoju nesreću. Davno se dosjetih pravila, kojegá se vjerno držim: jednostrana ljubav, t. j. gdje ljubljena osoba ne vraća ljubavi — jest bezumlje, nesklad u prirodi. Tko se dakle kani zaljubiti, neka dobro pazi, komu svoje srce poklanja. Ako ti ljubav ne nalazi odziva, uguši u zametku vatru, ako si inače čovjek razuman. Lako je misaonu čovjeku pogoditi, da li mu se vraća ljubav, jer ljepotica njegova mora bilo simpatiju bilo antipatiju prama njemu pokazivati. Ne biva li to, očit je znak, da ne osjeća tako duboko, te bi bila vriedna tvoje ljubavi. Ili joj je srce krivim uzgojem okorjelo ili je stvor, koji ne poznaje osjećaja ljubavi, kao što su žene slavične ili preučene ili pohlepne za imutkom.

Okani se dakle Anke, dok nije prekasno. Ta i sam mi javljaš, da je Anka s Klasićem ljubežljiva, kako ne bi smjela biti. Igra se po svoj prilici s vama obadvjema. Već ti ponos zabranjuje, da budeš lutkom prpošne djevojke, a nekmo li da se vežeš sa stvorom, koji te nikad ne može iskreno ljubiti.

Poslušaj savjet svoga vjernoga prijatelja, ostavi grad Zagreb, pa se vrati na svoje imanje u divno Zagorje, gdje ćeš doskora zaboraviti onu, koju misliš da ljubiš.

Do viđenja!

Tvoj prijatelj
Josip.

P. S. Nadam se, da već ne snuješ o umorstvu i samoubistvu! Ako ti se baš hoće ubijati, a ti dodji amo k meni, pa ćemo poći u lov na zečeve. To će biti mnogo pametnije pa i koristnije. A ima osim toga u mojem vrtu mnogo upravo dozrelih makovih glavica, koje možeš po miloj volji odsiecati — —

Isti."

— Neprijatelj je ženâ, — promrmlja Ivan, pročitavši Josipovo pismo — s toga tako oštro sudi o njima. Da ne znam, da mi je pravi prijatelj, ne bih mu to nikad oprostio.

VI.

Ivanovi se drugovi razidjoše kojekuda po Hrvatskoj. Njemu se nikako nije dalo iz Zagreba, u kojem je njegova ljepotica boravila. Rado je gutao prašinu gradsku, samo ako je mogao kad i kad uhvatiti zgodu, da se s Ankom sastane. Zaboravi Klasića i za opomenu Josipovu. Malo po malo vraćala mu se vjera u Anku, koja je prama njemu bila vazda ljubazna, pa se tješio mišlju, da ga ljubi. Često je posjećivao Vučićeve, pa bi kad i kad išao s njima na šetnju u Maksimir ili Tuškanac. To bijahu za nj najugodniji časovi. Vučićevi su ga dakako vazda rado primali, dapače na licu Anke i njezine matere vidio se svagda izraz nekoga zadovoljstva, kad je Ivan kao prikovan uz Anku po Maksimiru ili Tuškancu koracao. Slavodobitno mjerile bi obadvie prolaznike i znance svoje. Bezazleni Ivan nije ni slutio u sljepoći svojoj, da služi Vučićevima kao cimer dobroj robi i kao reklama, kako se veli u trgovačkom svietu, e da se svrati pozornost zagrebačkih neženja na Anku.

Trebalo je težkoga udarca, da se prene iz svojih sanjarija. Baš na dan, kad se slavio god Ankina rodjenja, pohrli Ivan najbolje volje k Vučićevim. Čim je prispio u kuću, rekoše mu. da je Anka valjda u vrtu, pa neka ju ondje potraži. Plaho koracaše Ivan vrtom, tražeći svoju miljenicu. Primaknuvši se bliže sjenici na donjem kraju vrta, pričini mu se, kao da čuje mužki glas. Nagne glavu, da vidi, tko je u sjenici, i stade, kao da se je okamenio! Vidje nadporučnika Klasića, kako je Anku oko pasa obuhvatio. Prije nego što su ga mogli opaziti. poleti na vrtna vrata i izpade iz kuće. Došavši u svoj stan, sruši se na stolac. Podbočivši objema rukama glavu, jecaše bolno. Prsi mu se nadimahu, a oči mu htjedoše izletjeti.

— S Bogom moji liepi sni, s Bogom vi dražestne slike sretne budućnosti! — zavapi, a dvie mu suze kanuše niz obraz. Da je bilo Anki u taj čas vidjeti Ivana, jamačno bi ju u srcu zazeblo. Dakako žene, koje su njoj sličn , ne promišljaju nikada o tom, što će biti od muž-

karca, u kojem one lakoumno podpiruju ljubavnu vatru, pa ga kasnije strovale u ponor, iz kojega se samo jak duh dići može.

Drugi dan skupi Ivan svoju prtljagu i ostavi Zagreb.

VII.

Svemu ima lieka, pa i ljubavnomu bolu. Neki mu traže pomoći u božice smrti, neki u boga Baha. I Ivan je tražio lieka svomu bolu, i našao ga. On se doduše nije ubio a ni propio, već se je naprosto — po nauci homeopatske škole: „similia similibus“ — iznova zaljubio. Zaljubio se u šestnaestgodišnju Milku, kćer susjednoga vlastelina Malića, koja se je nedavno vratila iz samostana Uršulinaka u Varaždinu. I ona mu je ljubav odvraćala onom povjerljivošću, koja je dolična djevojkama njezine dobi. Nije mnogo vremena proteklo i Ivan je Milku izprosio i prstenovao. Bilo je to nekako godinu dana poslije onoga dogadjaja u kući Vučićevoj. Ivan htjede da bude i svatba na brzo, nu tu naidje na žestok odpor kod gospodje Malićke.

— Šta mislite, — govoraše ona — kako bi bila u tako kratko vrieme gotova Milkina oprema? Treba još toliko ubrusa, toliko stolnjaka, a gdje je tek posteljina?

Zalud je Ivan uvjeravao svoju buduću punicu, da ima u njega svega dosta; gospodja Malićka ne htjede popustiti. Ona je osobito ljubila brojku 12, pa tako je trebalo dosta vremena, dok budu „tuceti“ u Milkinoj opremi podpuni. Gospodin Malić bio bi možda koji suvišni „tucet“ odtrgao, nu njemu se činjaše, da se Ivan i Anka još premalo poznaju. Pored toga je gospodin Malić nakanio poslije žetve — a ta bijaše na domaku — odputovati u Varaždinske toplice, da se ondje okupa, kao što je običavao prijašnjih godina.

— Ne da bih u istinu bolovao, — razlagaše Ivanu — ali osjećam neku potrebu blagotvornih kupelji. pa ako vam je s voljom, mogli biste s nama, t j. sa mnom i s Milkom probaviti nekoliko dana u Varaždinskim toplicama.

— Blagodarim vam na tom pozivu, — odgovori Ivan. — Imam i onako ondje u blizini prijatelja i suučenika, kojega nisam već gotovo godinu dana vidio. Moja dražestna zaručnica, — tu pogleda smiešeći se Milku — ne će biti na mojega prijatelja ljubomorna.

— O ni najmanje, — prihvati živahno Milka — znam i sama, koliko vriedi pravo prijateljstvo U zavodu sam imala mnogo tako zvanih prijateljica, ali samo jedna mi je bila iskreno odana i ta me je često puta obranila od spletaka drugih prijateljica.

— To će biti divno, — kliknu Ivan — ljubav i prijateljstvo u zajednici! (Nastavit će se.)

Pasja koža.

Crtica iz sudnice.

Jednoga dana mjeseca studenoga u kući Sime Skakavca veoma se rano pokrenula čeljad po poslu. — U cik zore već je vatra plamsala, a planinka stavila pogaču pod pekvu i spremila u torbu sira i luka. — I ostala se čeljad već razmetnula kojekuda oko kuće. Sam Simo obrijao se pomno pred zerom ogledalca, umio se, počešljao, pa preobukao čistu rubeninu i pobolje opanke obukao na čisto nove obojke, premda je istom petak. Tako on, već čisto uredjen, a onamo u komšiluku komšija Ilija jedva probio oči iza sna, pa se još proteže pred vratima i ogledava, kakav će dan biti; — jer evo već skoro dvije sedmice sveudilj curi obilna i vlažna jesenska kiša, da ne možeš pribrati ogrjeva za skori snieg. — Ogleda se stari Ilija, a to se svuda u okolo smrklo kišljivo jesensko oblačje. taman da ne pada; na brdine slegla se magla, — ma zračina vlažna i gusta, mogao bi ga srkati žlicom. Zakrenuo Ilija tužno svojom siedom glavom i smrknuo se, — baš poput neba u okolo. — U to zagleda Simu onako na svečanu uredjena, pa će na pô u čudu:

— A kamo ti, Simo, Boga ti?

— Na sud! — odvrati Simo nevoljko i nekako srdljivo. — Na veliki sud, poradi psa.

— Poradi psa! — Bogme ti se hoće — po ovakvoj bljuzgavici!

— A da, kad ste me vi prisežnici kod obćine tako liepo namirili! — Da kuda ću? Danas psa, sjutra diete, prekosjutra mene glavom! Ne puštam do zadnje!

— Eh, kako znaš, — progundja Ilija, pa se vrati u kuću, da se ukloni zlosrdnu razgovoru.

Pred nešto više od mjesec dana sudio sud u obćini poradi psa, što no mu ga iz puške ubio komšija Dmitar Lončar u kukuruzima pod svojim domom. Obćinski sud ne dosudio Simi ni pare odštete, jer nije držao kvaročinca na vezu, a Simo se mahom prizvao na kotarski sud. — I Ilija je bio u tom z oru, pa mu se ne će opet trošiti rieči o trice.

U to se Simo gotov spremio, pa put pod noge po onoj blatnoj, izrovanoj cesti. Jedva prevalio komad milje, a to već stala škropiti krupna jesenska kiša, pa ga za čas obuzelo blato sve do pasa. — Poranio Ilija, da ga ne preteče suparnik: — jer ob osmoj urečen je sud. Ide i sve stište usne od pritajena jeda. A tamo u osam jedva se pisarčići stali skupljati i naganjati hodnikom s perom iza uha, dok stariji ne banu. Sudija došao tekar o devetoj, pa se čekalo sve do devet i pol, kad stadoše pro-

zivati. — Skupilo se tu čeljadi sa sviju krajeva kao na vašaru; — prava sreća, koga prije pozovu. Ima ih, koji i mite pisara za to. — Simi ne bilo druge brige u gradu, pa strpljivo čeka. — Došao i Dmitar, potuljio se u kutu, i ne gleda Simi u oči, a Simo sve ga sieče jedovitim pogledom i silovito prošetuje izmedju guste tišme parbenika. Već se parbenici dobro proriedili. kad li taman pred podne pozove pisar i njih dvojicu.

Muče obojica, stisnuli zube poput kliešta, pa čekaju. — Sudija prošuška po hartiji, premetne dva tri lista amo tamo, pa razloži stvar.

— Trinaestoga rujna prošle godine ustrielio Dmitar Lončar, kuće broj 5, pseto Sime Skakavca, kuće broj 7., u svome kukuruzu pod kućom, tobože u kvaru, a u istinu od komšijske zlobe. Za to traži Simo 20 forinti odštete.

— Dvadeset forinti! — Zašto ne bi umah sto? — viknu Dmitar.

— Mir! — opomenu sudac. Prvi sud je odbio tužitelja, jer ne samo što pseto nije vriedilo više od tri forinta, van suviše nije bilo držano na vezu, kako je propisano, pa je po uvjerenju suda moglo tuženiku počiniti kvara, koliko i samo vriedi. Tužitelj povrh toga imade da nosi dva forinta tuženikova troška. — Kaži de ti, Simo, kako se je to dogodilo?

Simo udahnu zraka punim prsima, prodje dlanom preko obraza, pa poče:

— Odkako sam postanuo i pamtim se, uviek su nam Lončari bili dušmani i krvnici. Njegov rodjen djed ubio je iz puške strica moga oca. I tako to ostalo. Nema sedmice, da se kakva pizma s njihove strane ne obori na nas. A što smo im krivi? — Bog i duša! čuvam se i sjene Lončarevske, — ali njima svejedno ne da djavo mira. Napast, pa napast — dan na dan. — Tako bio u mene pas, valjan čuvar, da mu trebalo tražiti parca u čitavu selu. Ne kutri taj u kutu, van cielu noć na nogama, pazi i vrebaj — kao čeljade. — Pa eto — ustrielio ga, od zlobe, — a ne bih ga bio ljubio izgubiti za pedeset forinti!

Simo stade a Dmitar prihvati, — prosu na dušak, jedva dočekao, — kao napeta puška:

— To je bio tat, gospodine veliki sudče, — tat, a ne pas! — Taj je Vaji Rajačiću usred biela dana ušao kroz prozor i ukrao funt govedine! — Tako i u nas. Dan na dan zadji u dvorište i ofrkavaj se, ne bi li što uhitio, pa se ušuljalj u kukuružnjak, i lomataj klipove, dok se ne naždere. — Na kraj kraja dorasao mi svrh glave — a pas! — Da bi čeljade, ne bi mi ni s pola krivo bilo. — Poručivao sam, neka drži pseto na vezu, kao i drugi ljudi; al da! Rekla Simina žena: — ne ću ja držati psa na vezu poradi kukuruza Lončarskih! — Netom ja počuo odgovor, a to opet zašao pas u kukuruze, nosi ovoliki klip — pitam proštenja! — Viče brat Vasilj: — Eto opet tata u kukuruzu. — Smutilo mi se, dohvatim pušku i odapnem, a pas se složio. — Dakle pas je poginuo u utorak u dvie ure poslije podne, — a već pod večer posjekao mi Simin Gjuragj mladu krušku za živicom. — Sudite sami: — niesam mogao drugačije, — imao sam pravo!

— A šta se to smišljaš? Šta je moja žena rekla?

— A da, žena, žena je rekla!

— Laž! — Vi ste se već odugo smijali i silili, kako ćete mome garovu do glave doći, — a dakako: — pašče, da mu nema u svem selu premca!

— Šuti ti! Pas ti je bio tat, a ti si drugi!

— Zna se, tko je kakova obraza, Dmitre! — Još se nije spominjalo, da su se ljudi na paščadi svetili!

— Muči, Simo! Da si pravi čovjek, pa da sam ti diete zaklao, ti bi moje, a ne bi me vukao pred sudove — poradi psa!

— Eh, da ti niesi nagonica, brajne! — Al mi je red, s tebe sve pustiti i poći k vragu!

— Pa jesi li ti, Dmitre, opominjao Simu, neka drži pseto na vezu? — upita sudija.

— A kako ne bih? — viknu Dmitar. — Dan na dan! Ne opominjao, van sam ga molio, neka dade psetu reda, ali sve u taman!

— Šta si molio? — Smislio si ti vragoliju, a ne molio! — Pa da i jesi molio; — pas se odkine; — prežvakao mi dva puta konopac, a lanca nijesam — Boga mi! — imao pri ruci, pa nije ga ni trebalo, — nije medvjed! — Pa šta bismo se u komšiluku zadievali o svaku tricu! Da budem ja htio tebi strieljati kokoši u vrtlu i krmad u krumpiništu, davno bi ti, brajne, bila opustjela panta, bezdušniče, sramota te bila!

— Koliko je moglo vriediti pašče, Dmitre? — upita sudija.

— A šta bi vriedila rdjarija? Eno mu sad u mene štenadi na izbor, hoće li staru, hoće li koje mlado! — Dobit će svagdje psa za maličak prosa, sve vučjega para.

— Onakoga psa! — otegnu Simo osjetljivo i zalomi rukama. — Ne bih ga ljubio povrći za najboljega telca!

— Pa trži njima, jadniče, ne bi li ti kuća nasporila! — naruga se Dmitar. — Od mene ti sretno i beričetno!

— Trži ti! - otresnu se Simo gadljivo. — Meni nije sile, van da je tebi!

Sudiji sinu licem veseo smiešak, ali samo trenom, nevidno, pa će umah mrko probesjediti Dmitru:

— A rad šta ne procieni kvar, mjesto što strielja? — Bilo bi ti išlo s lakšega, — bio bi uštedio naboj!

— Aha! — potvrdi Simo veselo.

— A šta bih ja cienio svaki klip, — uzvrpolji se Dmitar, — i buntovao čeljad i obćinu? Ako je tome tako, onda mi se ne bi nikad odbijali starješine s praga — rad Skakavačkog blaga!

— Aha, ta valja! — potvrdi opet Simo i pogleda pouzdanim pogledom u sudca.

— Nagodite se! — predloži sudac.

— Nikada — s njime! — viknu Dmitar.

— Ni do vieka — s nagonicom! — poprati Simo.

Sudija se diže i proglasi osudu:

— Osuda se prvoga suda ukida. — Dmitar imade za osam dana da plati tri forinta odštete, što je, ne od nužde, van od obiesti ustrielio psa Sime Skakavca. Svoju štetu nosi sam, jer ju nije dokazao i procienio po vještacima, pa se ne zna, je li kakova i kolika je. — Troškove trpi svaki svoje; jer jedan je kriv samovoljnome sudu, a drugi, što nije kvarno pašče čuvao na domu, kako i sam priznaje.

Parbenici se pokunjiše i stisnuše zube. Dmitar zakrenu glavom, pa će zlovoljno:

— Hvala na sudu! Ja idem do banske stolice!

— A kuda moj trošak, za Boga! — zajada Simo.

— Parba je dovršena u zadnjem sudu, dalje nema lieka; — nasmije se sudija izpod brka. — Drugi put smišljajte prije nego li će na sriedu jedan sa silom, a drugi s pravdom s obiesti i nemara!

— Eh, Boga mi, tako je! — zaklima Simo glavom i odvuče se prvi iz sudnice.

— A drugi put da vodim sud na kvar? — priupita Dmitar, vrteći škrljak u ruci.

— A da! — potvrdi sudija.

— Neka radje nosi djavo cielo kukuruzište! Neka ga obraste drač! — klonu Dmitar voljom i izpane za Simom poput pokisle kokoši.

Izidjoše taman o podne, pa se časkom okriepiše i proharčiše svaki do blizu forintu, pa onda trudno i naporno gazi blato uz onu Božju uzbrdicu do doma. Tek u predvečerje dopanuše kući. Tu jedva dočekale žene, pa lakomo izpituju. Još nije pao prvi sumrak, jedva žene razastrle mokru odoru što uz oganj, što pod strehu, a već se podiže krika i vika na tratini kraj kuće komšije Ilije. Siću žene i strižu jedna na drugu očima i jezikom poput zmija, da je čisto zabavno prislušati onome, tko nije u pravdi. Tako i komšija Ilija provirio na vrata, pa se smijucka iz potaje.

— Pa što ste dobili, kukavice, od toga vašeg suda? — draži Dmitrova Smilja.

— E, baš ono, što vi izgubili! — uzbija Simina Stamenka.

— Eh, bogme! — dometne Ilija iz prikrajka. — Čini mi se, bolje bi bilo obojici, da bude pasja koža i dan danas ciela!

J. Draženović.

Bolnik.

Po *„Žalostivim dijalozima“* **Octava Mirbeau-a.**

Sjedio je u naslanjaču. Sa cvjetne zapodine (terase) gledao je u daljini kroz paome i masline južno more. Na plavetnoj se pučini ovdje-ondje ljuljuškala po koja barčica. Nebo je bilo bistro kao ribje oko i samo se gdjegdje zalijevalo ružičnom crveni. Po utrenicima se komešali ljudi šetaoci. Kolija prolazila. Sve je srećno i zadovoljno. I što je bilo žalosno, dobivalo je na suncu veseli vid. Na bolnikovo uzglavje padao sjen razigranog lišća i crtale se nestašne arabeske. Bio je blijed kao vosak i samo ga na jagodicama podbijala rumen. Oči mu bile vlažne i neprirodno svijetle. Duge je, ispivene ruke držao na debelom pokrivaču, u koji su mu bile zamotane noge. Suha bolest udarila svoj pečat na crtama nesrećnikovim. Kraj njega je sjedjela mati rastresena i mučaljiva, pletući nešto samo da se kaže da plete. Čas po čas ga gleda, popravlja uzglavje, namješta pokrivač, pa opet sjeda, da besvjesno dalje plete. Iz daleka donese vjetrić odlomak vesele pjesme.

— Kako ti je, zlato? — poče mati.

— Dobro, dobro! Vrlo dobro! — odgovori on slabim zadihanim glasom i počne kašljati.

— Ne vrijedja li te vjetar?

— Ni najmanje! Baš volim, što malo piri. Pa onda ovo more . . . Vrlo mi je dobro, vrlo. Tu opet zakašlja.

— Kako bi bilo da udjemo? Da pozovem, da te prenesu?

— O, još ne ćemo! Ta ja nijesam ni najmanje bolestan. Istina, malo sam slab, rashladio sam se. Al to još nije nikakva bolest.

— Pravo imaš, zlato, pravo imaš.

— Ja ne bih volio da se razbolim! Žalosno je to biti bolestan! . . . A kako je mladoj susjedi? Danas je nijesam vidio.

— Mislim, da je i njoj bolje.

— „Mislim, da je i njoj bolje“ — poče sin istim riječima. Za što govoriš tako? Ta ja nijesam bolestan . . . Zar sam bolestan? Zar ti zaista misliš, da sam ja bolestan? „I njoj je bolje!“

— Al, zlato, ti me nijesi razumio. Ja nijesam tako rekla.

— Istina, ona je sirota bolesna, vrlo bolesna! Juče je bila blijeda kao smrt. A zašto danas nije došla na zapodinu?

— Ne znam. Možda joj je tkogod došao od kuće? Al, ne misli na to.

— Bit će da je umrla. Jutros su toliko zvonili tamo dolje. Kao da je došlo u njenu kuću mnogo svijeta? Malo čas mi se pričinilo, kao da čujem da netko plače. Bit će da je umrla?

— Tebi dodje makar šta u glavu. Nitko nije plakao.

— Jest, jest! Netko je plakao. Umrla je! Šteta, šteta! Kako se ono zvala?

— Ne znam.

— Ne znam, što bih dao, da mogu saznati, kako joj je ime. A, odakle je?

— Kažu, da je Ruskinja!

— Je li bogata? Ono će joj jamačno biti zaručnik, što joj je nekoliko puta dolazio! Ne volim ga. Uvijek je veseo. Majko!

— Sine!

— Bit će da je umrla! Juče je nijesam dobro pogledao, al mi se sve čini, da joj je u očima igrao neki smrtni smiješak. Volio bih da saznam, što je s njom. Kako bi bilo, da pošalješ koga, da zapita?

— Al, kako ćemo, hrano, kad s njom nijesmo tako dobro poznati . . .

— Ja bih rad da saznam. Kako to veliš: nijesmo s njom dobro poznati? Zar ona nije bolesna? — Tu se bolnik opet zakašlja.

— Eto vidiš, kad govoriš. Ne uzrujavaj se; to ti nije dobro. Hoćemo li da se vratimo?

— Ne ćemo još, ne ćemo! Ja ne volim sjedjeti u sobi. Bojim se. Tamo mirišu lijekovi i trave, pa mi je tako teško. Ovdje sam zadovoljan. Šta miriše ovdje tako krasno? Heliotrop, jelda?

— Jest, heliotrop, na koji si juče toliko vikao.

Hermina Tomić.

— Da sam juče vikao? Ne sjećam se. Kod nas na sjeveru nema heliotropa, jelda?

— Nema

— Kad se vratimo, morat ćemo ga zasaditi. Al, što si se tako sneveselila?

— Ta ja se nijesam sneveselila; baš ni najmanje. Za što ti misliš, da sam se sneveselila.

— Ne znam. Pričinilo mi se. Nije dobro, kad je čovjek žalostan. Hoće li doći danas naši poznanici?

— Za cijelo, da će doći, kad dolaze svaki dan.

— Ah!

— Zar ti nije pravo?

— Ivku ne mogu živu gledati. Odviše se smije. Juče sam se na nju vrlo ljutio. Ne trpim onakav smijeh. Ne volim, kad je tko onako veseo. Čini mi se, da nije dobro, kad se čovjek smije i kad je veseo, kao što je ona. Kad je vidim onako nestašnu i živu, dodje mi nekako, pa bih da zaplačem. Oh, ala mi je toplo! sav sam u vodi. Tako me peče ovdje, gle, u prsima. — Tu se bolniku grudi nadmu, u grlu zakrči i on se zakašlje. Mati skoči, nadvije se nad njim, nježno ga primi za glavu i stade otirati čelo, na koje su bile iskočile debele kaplje znoja. — Oh, ta nesretna rashlada! — poče bolnik, — baš ne će da popusti, kako me samo izmuči. — Mati ulije u čašu nekoliko žličica lijeka. — Al, ja nijesam bolestan, jelda da nijesam? To će proći. Samo neka Ivka ne dolazi! Sve mi se čini, da je ona kriva, što kašljem. Jelda mati, da ne će doći!

— Ne će, ne će — prihvati mati, pružajući mu čašu s lijekom — ded malo gucni, samo kapljicu, odviše se uzrujavaš, samo kapljicu. — On uze da pije drhtavim usnama.

— Ah, kako je to oporo! Ja ne znam, što me uvijek siliš, da pijem te lijekove! Ta, ja nijesam bolestan! Pa one bočice u sobi na bijelom stolnjaku. To me tako žalosti. Uvijek mi se čini, kao da su svijeće i da je u drugoj sobi neki mrtvac, pa da se moli za njega.

— Ako Boga znaš, ne govori duže. Odmori se malo! Hoćeš li da ti štogod čitam? — zapita mati.

— Hvala, hvala, mila majčice. Ja ne volim knjige.

U njima nema više ništa. Po gdjekad se zavezem u misli, pa vidim u daljini ljepše koješta nego što je u knjigama.

— Odmori se, sinko. Ne govori više. Opet će te napasti kašalj.

— Ne će više, ne će. Sad mi je dobro, vrlo dobro. Ja nijesam bolestan. Ne ću više da mi dolazi liječnik. Kolikogod puta dodje, uvijek te nekako rastuži. Pa onda, njegova dosadna pitanja! Ruke me njegove samo uznemiruju. Kad mi pregledava prsi, ona me brada tako škaklje. Zašto mi uvijek sluša nešto u prsima? Kad mi nije ništa. Ne ću više da ga vidim. Jesi li vidjela, kako je uvijek u crnini. Kao da je u žalosti za bolesnicima, koje liječi. Nikako više ne ću da ga vidim.

— O, Bože sveti! Ta šuti malo. Vjeruj, da ti škodi, kad toliko govoriš.

— Je li on liječio i onu djevojku, onu Ruskinju, što je umrla!

— Ta, ona nije umrla. Zašto misliš, da je umrla?

— Umrla je! Juče je nijesam dobro vidio, jer je bila zamotana ogrtačem. Al sam vidio kraj nje smrt.

— O sinko, sinko!

— Je li je on liječio?

— Znaš da nije. Njezin je liječnik Nijemac.

— Pa zašto je nije danas obišao?

— Ta, za Boga, bio je kod nje.

— Nije bio. Ja bih da je vidim. Mnogo je radije imam od Ivke. Bljedja je od gjurine... od sitne gjurine! Majčice, pogledaj ono bijelo jedro tamo daleko, daleko! Zar ti se ne čini, kao da je njena duša, što se izvila iz tijela.

— Hajde, sinko, da udjemo; vrijeme je. Vidiš, da više nema sunca na zapodini.

— Odmah, odmah. Samo dok se sa pučine izgubi ono jedro. Kako je samo bijelo! Možda su sva ta jedra pokojničke duše. Više nijesu žalosne. Srećne su i vesele kao ptičice nebeske. Al kuda lete?

— Idem da pozovem, neka te unesu. Čekaj, da ti namjestim uzglavje! Je li ti hladno.

— Ni najmanje. Nego reci, jesam li sada blijed?

— Nijesi, nijesi.

— Al jesam. Zar ne vidiš, da sam blijed? Dodaj mi molim te, zrcalo!

— Nemam ga ovdje; u sobi je.

— Al, molim te.

— Dat ću ti ga u sobi.

— Eto, gle. I ti vidiš da sam blijed. Daj mi zrcalo, što ga nosiš uz sebe!

— Kicošu! — reče mati prisiljenim smiješkom pružajući mu zrcalo, — ala si tašt!

Bolnik primi zrcalo i stade gledati svoje upale oči, suha usta, udubene obraze i mrtvačku rumen, što mu se osula nadutim jagodicama pod ispivenim vjedjama.

— Ta ja nijesam blijed. Ja nijesam slab. Ja nijesam bolestan...

Mati se okrenu na drugu stranu i otre suzu.

— Ja sam zaista mislio, da sam slabiji! Gle, sada vidim, da je sasvim dobro. Majko, pošaljimo cvijeća jadnoj susjedi, što je umrla... —dr—

Književno pismo.

Draga braćo urednici!

Zarekoh se i obećah Vama u zao čas, da ću Vam za desetak dana napisati ocjenu Lopašićeve knjige „Bihać i Bihaćka krajina“, kojom je nedavno naša neumorna Matica nadarila svoje članove. Moram pogaziti svoje obećanje, oprostite, jer ja zasnovane ocjene sastaviti ne mogu. Čujte, pak sudite.

Kad me ono pred osam dana zapitaste, hoću li napisati kritiku, vi se sjećate, da sam se tomu otimao; tek kad mi odaste tajnu, da je to i želja Radina, odazvah se Vašemu pozivu. Nukalo me na to najviše poštovanje prema čovjeku, koji već do četerdeset godina poput marljive pčelice sabire dragocjene spomenike slavne i tužne prošlosti naše; koji je našu historičku literaturu obogatio krasnimi monografijami o gradu Karlovcu, o junacih Marku Mesiću i Luki Ibrišimoviću, koji je o trošku naše akademije u kratko doba izdao tri debele knjige iz raznih arkiva skupljenih i nikad još neštampanih spomenika o pokojnoj krajini, i koji se napokon eto sprema, da ovjenča svoj mukotrpni rad na polju historijske znanosti priredjujući za štampu hrvatske (glagolicom i latinicom pisane) izprave i listove, jednako znamenite za povjestnicu, kao i za izučavanje hrvatskoga jezika.

Da, jedino poštovanje prema neumornomu sabiraču i vrlomu spisatelju, koji bez ikakova jala svakomu dopušta, da vadi iz njegove bogate riznice neštampane gradje, jedino to sklonilo me, te Vam obrekoh, što eto izpuniti ne mogu.

Još onaj dan, kad se ono zarekoh, stadoh da razrezujem knjigu. Al eto belaja! Mislim ja, da ću taj materijalni posao ovršiti za pol sata, a kad tamo, prodjoše i dva dana, a ja knjige još ne razrezah. Gotovo na svakoj stranici zapinjalo mi požudno oko sad za ovo, sad za ono; svagdje nešta novo, zanimljivo, meni malo ili nikako poznato. Čitaj ovaj redak, pregledji taj citat, pa tako ja na svakoj stranici zapinjem četvrt sata, a i više. I skroz razigran, gotovo smućen od tolike sile historijskih novina i podataka jedva za tri dana ja knjigu nekako razrezah. U to se i u mojoj duši nanizao čitav sviet novih slika: nekad sjajnih gradova, plemenite gospode hrvatske, knezova Blagaja, Frankapana, Zrinskih, krvavih borba s Tur-

cima, njemačkih generala i kapetana, krajiških vojnika; a u tom kaleidoskopu lebdila mi jasno pred očima izrazita slika kraljevskoga grada Bišća i liepe okolice njegove, koju Lopašić rado izporedjuje s našim kajkavskim Zagorjem.

Razrezao, prolistao ja knjigu, pa onda četvrti i peti dan na dušak u jedan mah iznova pročitao čitavu knjigu. Htjedoh uhvatiti cjelovitu sliku duševnom moment-fotografijom, a zatim s nekoliko markantnih, ali istinskih crta označiti rad piščev i napisati kratku, jezgrovitu kritiku. Ali da! Još čitajući svaki bi čas zapinjao, jer me razgrijana mašta odvraćala od čitanja i prenosila u one liepe, a još ljepše opisane krajeve, pa bi dugo i dugo rajio si dušu minulimi slikami, dok me ne bi kaki štropot ili vika djece od snatrenja prenula. I tako ja maštajući pročitao čitavu knjigu, upamtio silu detalja, razsvietlio duševnim svjetlom prošlost onih krajeva, tako da sam duševnim okom jasno gledao staru Bihaćku krajinu s bielimi gradovi, hrvatskimi plemeni i knezovi: njihov život, njihove borbe, njihovu tužnu propast i eksodus u posavske i podravske krajeve: sve sam to gledao i s Lopašićevimi junaci osjećao i plakao, — kad me na jedan put prodjoše srsi čitavim tielom, jer se sjetih, da mi je o tom pisati kritiku.

Da, pisati kritiku! Ali šta da pišem, i kako? Zar da naprosto knjigu pohvalim ili pokudim, kako u nas mnogi čine, koji redovito ni naslova knjige čestito pročitali nisu, ili da s par običnih, banalnih fraza preporučim knjigu publici, pošto je od poznata pisca, liepa sadržajem a odiše patriotskim duhom, ili da poput mentora stanem tu krasnu cjelinu razglabati, pa tražiti krupnije i sitnije pogrješke, da na posljedku čitavom skalom redova od izvrstna do jedva dovoljno dadem red piscu, koji zaslužuje? Pisati ocjenu o Lopašićevoj knjizi, ali što i kako? Evo već tri dana smišljam o tom, ali rezultat moga mozganja jest, da ja obećane ocjene pisati ne mogu. Mogao bih Vam u kratko reći, da se knjiga mene silno i ugodno dojmila, mogao bih Vam iznieti nekoliko podataka, koji mi se čine osobito zanimljivi; ali što će Vam moje uvjerenje, da je knjiga liepa i dobra, i zašto da u drugu ruku podupirem duševnu lienost one hrvatske publike, koja čitajući površne obznane hrvatskih knjiga po njima još površnije sudi o samim djelima, kojih nikad ni vidjela nije. Ta zar nemamo dosta „inteligentnih“ ljudi, koji služe tobože i božici znanosti, a nisu nikad do kraja pročitali ni jedne ozbiljne knjige, već sve svoje znanje crpu iz časopisa i feljetona?

Ja dakle ocjene o najnovijoj Lopašićevoj knjizi napisati ne mogu. Da me, braćo draga, poradi neizpunjene rieči preoštro ne osudite, hoću da vas bar nekako umirim, pa ću Vam nabrojiti i razloge, zašto ne mogu da to činim.

Prvi je razlog, što u obće ne osjećam dara ni volje za pisanje ocjena. Od mladosti svoje vikao sam stvarati, što više stvarati, naime sam pisati, a taki su ljudi, kako je poznato, slabi kritičari. Istina je doduše, da sam prije kao urednik „Vienca“ koji put napisao svoj sud o literarnih pojavih, ali to nisam nikad činio s pravom voljom, nego me je na to gonila jedino moja redaktorska dužnost. Upravo zato molio sam često svoje cienjene drugove u redakciji, da me oni izvuku iz škripca, pa da što napišu o tadašnjim prilikama i pojavima literarnim, za što sam im i danas zahvalan. No kad prijatelja nije bilo, a stvar je bila prešna, e onda bih ja uhvatio pero, da svoju kažem. Rado priznajem, da sam koji put imao krivo, ne možda zato, što bi koga prâva osudio, nego najviše s toga, što je moj *sud često bio preoštar*. Danas, kad gledam razvitak naše knjige s prikrajka, ja ne bih ni u kojoj stvari promienio svoga nekadašnjega suda, ali bih ga izrekao u blažem obliku. A zašto? Jer je naša književnost još uviek mlada, tek u prvom stadiju razvitka, jer joj se nadalje poradi materijalističkoga smjera u čitavom našem životu posvećuje premalo radnika, i napokon, jer je plaća književnoga radnika u nas još neznatna, gotovo nikakova. U literaturi, koja ima legije književnika, gdje si književnik svojim radom može privrediti palače i zaseoke, gdje i najneznatniji novinarski galopen ima više dohodka ili plate, nego u nas prvi pisci romana, tamo neka bude kritika i pravedna i *oštra;* u nas morala bi biti svakako pravedna, ali uza to i blaga, te više poticati na rad, nego da topovi najtežih kalibara ubija spisatelje i s njimi ono malo volje za književno zanimanje. Ja sam dakle prije u neku ruku griešio, kad sam bio preoštar; ali i za tu svoju oštrinu mogao bih se opravdati. Koji put nagnao me na to pravedni gnjev, kad sam vidio, kako se pune pregršti hvale siplju na književne produkte, koje nisam smatrao podobnimi, da ih naprosto oglasim, a opet se ignoruju ili čak pogrdjuju djela, koja su zavriedila svaku hvalu. Zatim bi me ljutilo gledajući, kako često književni dječarci grde veterane literarne, jer su im opera posthuma slabija od onih, što su ih pisali u doba muževne snage; a opet me je boljelo, kad sam vidio osiedjele veterane, kad su s nekim strahom odbijali mladje sile, tražeći od njihovih prvienaca više, nego što su sami uradili u svojih uzornih djelih. Sve te stvari ozlovoljavale su me mnogo puta, i moje se rieči tada prometale u samu žuč. No najviše bi me ozlojedjivala prevelika *ambicija* mnogih naših književnika, pa sam zabrazdio preduboko u oštrinu.

Da ambicija! Znam ja, da se bez ambicije ne stvaraju ni mala djela, a kamo li velika! U svakoga književnika mora biti ambicije, jer se jedino po njoj razlikuje od drugoga radnika, koji naprosto radi za nadnicu. Ambicija je stvorila najveća djela, što ih poznaje svjetska historija. Spisatelj, u kojega ima ambicije, ne će nikada prodati svoje pero narodnim tiranom. U svakoga *pravoga* književnika mora dakle da bude ambicije, ali ta se ambicija ne smije izroditi u taštinu, u onu taštinu, koja sebe smatra prvim i jeditim, koja ne priznaje drugima, što ih ide, koja traži samo pustu hvalu, te smatra svakoga duš-

maninom ličnim, koji se usudjuje da ma što prigovori tobožnjemu uzor-djelu. Tašte spisatelje mrzio sam vazda kao i književne nadničare, pa ako sam koji put i oštriju o njima napisao, ne kajem se za to, pače se time i ponosim.

No još se manje kajem, što sam žigosao, kad su se književna djela i pojavi hvalili ili kudili sa gledišta *političkih stranaka* ili po naručbi književnih partaja, ili što je još gore, *knjižarskih spekulanta!* Upravo u ono vrieme, godine 1883., kad se latih suuredničtva „Vienca“, preotela je u nas mah struja, da se koje književno djelo kudi ili hvali prema političkomu stanovištu spisatelja. Naši najbolji spisatelji bili su mnogo puta pogrdjeni jedino za to, što nisu pristajali uz ovu ili onu političku stranku. U jednih političkih novinah grdili su pod plaštem kritike Mažuranića, Kozarca i Zahara, a u drugih Hranilovića i Harambašića. Komu da onda ne uzavri inače hladna krv, kad vidi, kako Hrvati sami na veliko veselje svojih brojnih protivnika s desna i lieva bacaju blato na svoje najbolje ljude, htijući tako sami dokazati, što neprijatelji naši zlorado tvrde, da je sav naš narodni pokret od 1835. pa do danas puka sljeparija, a pokretači toga pokreta i svi njihovi epigoni sve do danas prosti pisarčići. Osudjujući takove pojave bio sam oštar, i time se ponosim, a utjehom mi je, da sam tom svojom oštrinom koji put začepio usta nepozvanim kritičarom. Tako mi je i to drago, da mi je oštrinom mojom pošlo za rukom otvoriti oči hrvatskomu svietu, te danas već sam umije razlikovati, što je djelo književničkoga nastojanja, a što proizvod knjižarske spekulacije, one spekulacije, koja bi htjela djevičansku još književnost našu s pomoću materijalne nevolje literatske, plaćenih reklama, i od samih izdavača glupo skovanih ocjena u raznih dnevnicih na sjeveru i jugu Velebita pretvoriti u bezstidnu milostnicu, da otruje čitavu generaciju!

No kamo sam zabrazdio? Požalio sam netom svoju nekadašnju oštrinu, pa opet me spopao gnjev. Manit ću se toga, pa kazati i druge razloge svoje nemoći.

Lopašićeva knjiga nije roman ni pripoviest, a ni sbirka pjesama, već historijsko djelo bez ikakve tendencije, nego jedino, da nam iztumači prošlost Bihaćke krajine. Ona je prava *mozaik-radnja,* sastavljena od stotine i stotine viesti i podataka. Ovakva djela čitaju se jedan put, možda i dva puta, kako sam ja učinio, a onda se ne bacaju u zapećak, nego se pomno sahrane u knjižnicu, da se u njih gleda, kad što uztreba. One su kao i rječnici; pa kao što u rječnik treba da svaki čas zaviriš, jer ne možeš svega u jedan mah upamtiti, tako ti je i u te vrsti knjige mnogo puta tražiti, ako se u obće zanimaš za ono, o čem pišu! Niemci zovu takove knjige „Nachschlagebücher“; ja ne znam, kako da ih hrvatski krstim, no želim, da ih bude u našoj knjizi na pretek. Šta dakle da kažem o takovoj knjizi? Da je mozaik liepo složen od podataka, koji su meni doslije bili najvećom većinom skroz nepoznati.

Da, *podatci!* Oni su treća rana na mojem ojadjelom srcu. Lopašić je svoju mozaik-sliku sastavio na podatcih iz *neštampanih* a meni skroz nepoznatih izvora. Ja poznajem samo štampane izvore o hrvatskoj povjestnici, neštampani ne obstoje za mene, jer ne mogu za njih znati. Kako dakle da ocienim historijsku knjigu, kojoj ne poznajem izvorâ, kako da znadem, da li su ti izvori dobro izcrpeni i upotrebljeni; mogu li znati, da li bi se po tih izvorih mogla sastaviti slika ljepša, skladnija i podpunija, nego što je Lopašić uradio?

Pripovieda se, ne znam, da li je istina, o slavnom njemačkom historičaru Mommsenu ova karakteristična crta. Kad je stalo izlaziti njegovo monumentalno djelo o rimskoj povjestnici, bilo je tu i svakakvih kritičara; no on proglasi, da smatra jedinoga Karla Petera podobnim, da mu ocieni djelo. Mnogi su tu izjavu Mommsenovu smatrali impertinencijom, ali Mommsen, čini mi se, kao da je pogodio, jer je htio time reći, da drži jedino *onoga* doraslim za ocjenjivanje svoje knjige, koji je jednako, a možda i više od njega, *proučio izvore* o rimskoj historiji.

Meni se u obće čini kritičar prema piscu kao učitelj prema učeniku. Ako kritičar *više* ne zna od spisatelja, slabo će on poučiti i uputiti onoga, kojega rad hoće da ocieni. Jer glavno obilježje valjane kritike jest, da bude *instruktivna.* Jedino takova kritika jest blagoslovena za književnost, kao što je bila plodna u Rusa kritika slavnoga *Bêlinskoga.* Instruktivna kritika učenoga i izkusnoga čovjeka pokazat će nove putove i smjerove književnosti, ona će zalutale duhove navratiti na pravi put, ona će biti regulator — ili ako hoćete — censura književnosti. No instruktivne kritike ne mogu pisati literarna djeca, nego učeni i izkusni ljudi, koji nisu ciknuli, već napreduju svedjer s duhom vremena i razumiju kucanje bila u mladjih naraštajih.

Ja, braćo urednici, nisam doduše više literarno diete, ali nisam ni učen a kamo li izkusan čovjek; zato ne mogu napisati obećanu kritiku. Nastojat ću medjutim, da napredujući godinama ne ostarim prije reda duhom, pa možda mi kada podje za rukom na polju kritike napisati ne samo što pametna, nego i koristna.

Oprostite. Vaš

Vj. Klaić.

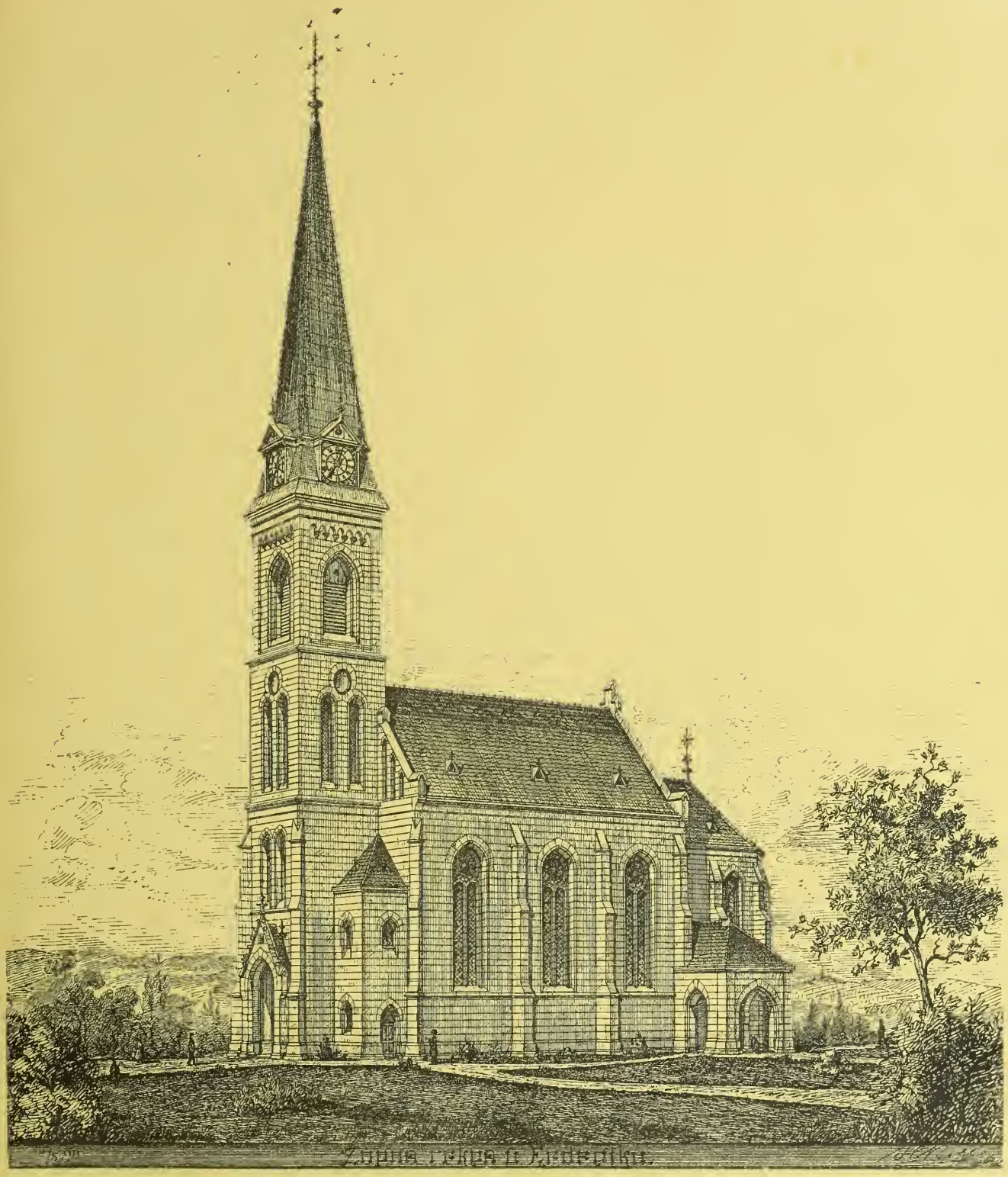

Župna crkva u Erdeviku.

Filologičke sitnice.

VI.

Koliko mi je poznat jezik hrvatski današnjega vremena, ne mogu reći, da sam našao u njemu riječi *koli, toli*[1]), bez kojih naši književnici kao da nikako ne mogu biti. Ako za *koli* i treba dopustiti, da se nešto rjedje upotrebljava, a ono je opet *toli* tako obično, da će i bolji spisatelj napisati n. pr „Ni u koga od cieloga družtva nije vidio *toli* milnih i odmjerenih kretnja, *toli* odlučna ali ipak i blaga pogleda, *toli* umiljata smieška i *toli* tiha glasa, pa *toli* biela lica i naročito *toli* bielih, neobično širokih, ali ipak nježnih ruku".

U Vuka ima

I. za *koli*

1. *kako;* n. pr. Ali će mi slabo ko vjerovati i razumjeti, *kako* je pripovijetke teško pisati! Rj[1] IX. Kazujući mu kako je to bilo davno. Nar. prip. 27. Kako ovi obezobraziše! Stražilovo 1886, 1734.

Mjesto adverba *kako* ima adjektiv *kakav*; n. pr. *Kakav* bi jadan i žalostan rod ljudski i ovaj svijet bio, da su svi ljudi ostajali onaki, kao što su i njihovi stari bili! Danica 2, 2. Kad se car pred gospodom stane hvaliti, kakav je lijep grad načinio. Kovčežić 31. Kad je vidi, kakva je izmučena. Nar. prip. 84. — Tako bi moglo biti i ovo: Kakova rijetka budalaština! Danica 2, 137;

2. *koliko;* n. pr. *Koliko* je divna i lijepa! Kovčežić 80. Jer kad za grijeh jednoga carova smrt kroz jednoga, koliko će većma oni koji primaju izobilje blagodati i dar pravde u životu carovati kroz jednoga Isusa Hrista! rim. 5, 17. Koliko više kleči, svoj rep meči. Nar. posl. 145;

Mjesto adverba *koliko* ima adjektiv *koliki*; n. pr. Gle, mala vatra i *kolike* velike šume sažeže. jak. 3, 5. Koliki si veliki, a gaća nemaš! Nar. posl. 145.

II. Mjesto *toli* ima

1. *tako;* n pr. Kad obe strane pokažu ova svoja iskanja i vide, da su *tako* razdaleko, onda se srpski poslanici vrate. Miloš 32. Ali kusijeh pasa nema tako mnogo! Nar. posl. 103. — Sretoše ga dva bijesna, koji izlaze iz grobova, tako zla, da ne mogaše niko proći putem onijem. mat. 8, 28. Tako (ga) zabuni i otisne niza stijene, te se razbije. Danica 1, 19. Narod naš ima svakojaki(h) pripovijetki tako mlogo, kao i pjesama. Rj[1] IX. Udarena sa dva kamena na tako razdaleko, kao što je stajao nogama. Nov. Srb. 1817, 775. Hodajući po avliji tako zdravo kao da se s kime razgovara Sovjet 88. Zločince ne plaši tako ni zatvor, ni boj, ni globa, kao kad vide pogubljena čoeka. Nar. posl. 183.

Mjesto adverba *tako* ima adjektiv *takav*; n pr. Kako bi ti uzeo onoga gubavog kod takih krasnih konja! Nar. prip. 25. Kod takijeh zlatnijeh ruku, pa ideš da služiš drugoga! Sovjet 18. Da ovo malo našijeh spisatelja ne treba plašiti s takovijem strogijem pravilima. Pisma 61.

2. *toliko;* n, pr. Po tom zapita domaćina što on *totiko* silno jelo gotovi. Nar. prip. 73. Turske je vojske tu bilo toliko mnogo, da je Jakov, koji je bio pošao Loznici u pomoć, nije mogao od Loznice odbiti. Sovjet 33. Ali ih ima toliko mnogo, da se ondje ne mogu popraviti. Pisma 24. Da ledja moja od prilike toliko[2]) visoko budu kao u pseteta. Danica 2, 128/9.

Prema tome

III. i mjesto *koli-toli* ima ili

1. *kako-tako;* n. pr. Ja sam kazao, da će u njemu biti riječi, koje narod govori *kako* po Turskoj *tako* i po Njemačkoj. Rj[1] XIII. Za to je dužan kako za narodne tako i za svoje grijehe prinositi. jevr. 5, 3. itd. — ili

2. *koliko-toliko;* n. pr. Nastojat će vam *koliko* srdačnu ljubav u dočeku prikazati, *toliko* s ljudskijem govorom svakome počast dati. Kovčežić 52. Pored toga trudio sam se koliko oko toga, da bi se Srbi bolje poznali izmedju sebe, toliko i da bi ostali narodi poznali njih s najbolje strane. Odgovor na utuk 29.

VII.

Bit će preko srpskih knjiga zašle k nama ruske riječi *dozvoliti, dozvoljavati, dozvola* (koje su uzeli neki pisati i *dozvolja*), *dozvoljenje* itd. Narodni jezik ne poznaje tih riječi nikako, a ne znadu za njih ni stari pisci hrvatski

Prema tudjemu *dozvoliti* itd. kaže se upravo hrvatski *dopustiti, dopuštati, dopuštenje*; n. pr. Gospode! dopusti[3]) mi . . . da idem . . . mat. 8, 21. No imam na tebe malo, što dopuštaš ženi Jezaveli, da uči. otkr. 2. 20. Mojsije dopusti, da joj se da raspusna knjiga. mar. 10, 4. Knez Sima ne dopusti[4]) na Drini da se tuku s Turcima. Miloš 35. Da mi dopustite još malo progovoriti. Pisma 24. Moli Pilata da uzme tijelo Isusovo, i dopusti Pilat. jov. 19, 38. — Ali se Pavlu dopusti da živi gdje hoće. djela 28, 16. Dopušta[5]) ti se da govoriš. 26, 1. Neka nam se dopusti još nešto napomenuti. Pisma 73. Zakon se kršćanski u Turskome carstvu jedva dopušta i snosi. Danica 2, 107.

Prema tome mjesto *dozvola, dozvoljenje*, govori se *dopuštenje;* n. pr. Mitropolite, koje su sami s dopuštenjem dvora i patrijara Carigradskoga u zemlji izbirali. Danica 2, 113. Kara-Gjorgjije se pravdao, da su to učinili ljudi nepokorni bez njegova znanja i dopuštenja. Sovjet 28. Za samo prekrivanje manastira mora se iskati dopuštenje, Danica 2, 108. Nekoliko je puta iskao dopuštenje, da ide kući; no paša mu nije dao. Miloš 70. Stane cara moliti za dopuštenje, da ide u Rusiju. Žitije 9. Onda mu car dade dopuštenje. 9. Turci nikako ne dadu dopuštenja,

---

[1] Ima i danas *toli* (to li), ali nije u svezi sa *toli*, koje se gore spominje, i znači *a kamo li*, n. pr. Od svakoga, *toli* od Turaka. Rj.[2] 743a.

[2] Spomenut ću i ove primjere: *Toliko* sila mladića u jagnjad se prometnula. Nar. prip. 101. Nakon toliko sile vremena 114.

[3] Prema *dopusti joj* prenoćiti. Nar prip 58/9. ima i ovako: Da *me pusti* carica da prenoćim. 58.

[4] Mjesto *ne dopustiti, ne dopuštati* upotrebljava se i *ne dati;* n pr A kad dodje u kuću, ne dade ni jednome ući osim Petra... luk. 8, 51. A kad Pavle šćaše da ide medju narod, ne dadoše mu učenici. djela 19, 30 Šćadijahu da idu u Vitiniju, i Duh ne dade 16, 7. Ne da mu mati da ide na vojsku. Rj.[2] 111b.

[5] Mjesto *dopušta se* može se reći i *slobodno je;* n. pr. Sve mi je slobodno, ali nije sve na korist; sve mi je slobodno, ali ne ću, da što oblada mnome. 1kor. 6, 12.; 10, 23, — Ljudi braćo! neka je slobodno kazati vam... djela 2, 29. Ču neiskazane riječi kojijeh čovjeku nije slobodno govoriti. 2kor. 12, 4. — Prema: *Je li slobodno* u subotu iscjeljivati? luk. 14, 3. ima Vuk i: *Valja* li u subotu liječiti? mat. 12, 10. Učenici tvoji čine što ne valja činiti u subotu. 12, 4. — Vuk upotrebljava u tome poslu i glagol *moći;* n. pr. Može li čovjek pustiti ženu svoju za svaku krivicu? mat. 19, 3. Ne možeš ti imati žene brata svojega. mar 6, 18.

da se ide iz Beograda. Miloš 715. Za crkvu, da se načini od drveta, lakše je dobiti dopuštenje. Danica 2, 108. Dobije dopuštenje da ide. Žitije 15. Valja imati dopuštenje i od cara i od vezira Danica 2, 107. Da izvade dopuštenje Danica 3, 174. Dopuštenje pismeno. Miloš 71.

VIII.

U naših su spisatelja glagoli *svaditi, svaditi se* imperfektivni, pa se prema tome i piše n. pr. „Oni se neprestano *svade*".

Glagol *svaditi (se)* izveden je od glagola *vaditi*[6]), kao što su izvedeni i glagoli *zavaditi (se)*, *razvaditi*, koji su bez sumnje perfektivni, te mislim, da ne će ni živa duša hrvatska reći n. pr. „On ih neprestano i *zavadi* i *razvadi*" nego: „On ih neprestano i *zavadja* i *razvadja*". Ako su glagoli *zavaditi (se)*, *razvaditi* samo perfektivni, a ono po kojemu pravilu da bude glagol *svaditi (se)* imperfektivan? Ako glagoli *zavaditi (se)*, *razvaditi* ne mogu biti imperfektivni, zašto može biti glagol *svaditi (se)*, i samo taj glagol, imperfektivan? Dopuštam, da će kajkavac upotrebiti glagol *svaditi (se)*, kao da je imperfektivan, ali štokavac ne će. A kad nam je u čemu birati izmedju štokavskoga narječja i drugoga kojega, n. pr. kajkavskoga, hoćemo li se segnuti za kajkavskim, pa bilo ono, što treba da odaberemo, i u samome narječju kajkavskome nepravilno?

Vuku su — kako se već iz samoga Rječnika razbira — glagoli *svaditi, svaditi se* perfektivni, a imperfektivni su mu *svadjati, svadjati se*.

[6] Ne mogu reći, živi li još i danas glagol *vaditi (se)*, koji je zabilježen u Bjelostijenčevu rječniku.

K slikam.

Hermina Tomić. »To bi liepo, krasno bilo«, da se u nas krasni i nježni spol nešto više zanima za liepu knjigu i plemenito umieće, pa da prema silama svojim pomaže graditi zgradu prosvjete narodne. U tom je dosta riedka i hvale vriedna iznimka umna gospodja Hermina Tomić, koja ove godine sa dvie pozorištne igre prva od krasnoga spola izlazi pred članove »Hrvatske Matice«. Veseleći se »Vienac« tomu liepomu pojavu, srdačno pozdravlja vrlu i odličnu gospodju u kolu književničkom, a to tim više, što se je s uspjehom pokušala u dramatici, u najtežoj vrsti poezije, koja je u nas malo i slabo obradjena.

Hermina Tomić rodila se u Zagrebu iz hrvatske plemićske porodice Prešernâ. Otac joj Žiga Prešern bijaše prisjednik mjenbenog suda u Karlovcu, a kasnije savjetnik kod sudb. stola u Varaždinu u vrieme absolutizma. On je, stojeći vazda uz narodnu stvar, umio uciepiti kćeri svojoj ljubav prama materinskomu jeziku, a govorio je s njome uviek hrvatski. Iza absolutizma počelo se slobodnije disati u Hrvatskoj. God. 1861. sastavi se u Varaždinu družtvo dobrovoljaca iz odličnih porodica, koji su glumili hrvatske komade u starom varaždinskom pozorištu. Tu je sudjelovala krasna i darovita gospodjica Hermina Prešernova, a glumila je vješto i okretno prve ženske uloge, kao Macu u »Graničarima«, Lujzu u »Gospodjama od sv. Cyra« itd. Nije težko pogoditi, da je mlada glumica bila ljubimac obćinstva. Poslije smrti očeve preseli se porodica u Karlovac, koji je tada slovio kao najnarodniji grad u Hrvatskoj Da se budi hrvatska sviest, priredjivali se tu koncerti i hrvatske predstave, u kojima je revno sudjelovala dražestna i rodoljubna Hermina Prešernova. Tu steče obće priznanje u obćinstvu, a uprava karlovačke čitaonice, toga najstarijega i odličnoga družtva u Hrvatskoj visoko je cienila zasluge njezine za rad i uspjeh družtva, pa ju imenova g. 1863. svojom počastnom članicom, koju čast žene u nas riedko zavriede i dobivaju. Nije čudo, što je, sudjelujući u dobrovoljačkim družtvima i glumeći vazda živom voljom i s pravim shvaćanjem, stala se već rano zanimati za dramsku književnost i za glumište. Uz to se je desio sretan slučaj, te je god. 1868. odabrala za vojna svoga pjesnika i književnika na glasu, Josipa Eugena Tomića, koji je tada bio podbilježnik županije požežke. Jamačno je književni njegov rad potaknuo u njoj volju, da se pokuša na polju književnom. On ju je u tom mnogo sokolio i to s punim pravom, jer je ona darovita i naobražena žena, koja se može takmiti i sa boljim književnicima na literarnom polju, a šteta je, što u nas takove žene ne izlaze na javu sa svojim duševnim proizvodima.

Tako napisa prvu veselu igru »Kitu cvieća«, koja se je g. 1883. prikazivala u hrvatskom glumištu, ali tako, da je samo nekoliko pouzdanih lica znalo, od koga potječe. I obćinstvo i kritika liepo primiše taj dramski prvienac. God. 1888. prikazivala se druga njezina drama »Zabluda matere«, ozbiljna socijalna gluma, u kojoj se liepo ističe glavna ideja, a ima dosta zanimljivih i dramatičnih prizora, pa joj je u obće spoljašnja tehnika svake pohvale vriedna. Poznato je, da je i obćinstvo i novinstvo liepo i sa priznanjem primilo ovo drugo dramsko djelo darovite spisateljice. Za izdanje »Matičino« izpravila je spisateljica neke nedostatke u prvobitnoj osnovi i unutarnjoj tehnici ove drame. Pouzdano znamo, da će naše čitaoce u velike zanimati, ako im odkrijemo tajnu, da naša dramatičarka ima gotovu jednu šalu u 1. činu i da radi sada na drugoj veseloj igri, koju je na veće zasnovala Pripadom spominjemo, da je prevela za naše glumište drame: »Zlo čuvane djevojke« i »Pokusnu strjelicu« od Blumenthala.

Ovaj kratki nacrt ne bi bio podpun, kad bismo zašutjeli, da je Hermina Tomić prva krasnoslovila poznatu pjesmu Ivana Trnskoga: »To bi liepo, krasno bilo« (u »Nevenu« g. 1854), što je bila posvećena Hrvatici, koja će ju prva javno deklamovati; a time je stekla i posvetu te pjesme.

Zaista, »to bi liepo, krasno bilo«, da imamo mnogo takvih Hrvatica, kakva nam je dična i umna gospodja Hermina Tomić.

Župna crkva u Erdeviku. U liepom kitnjastom Sriemu na podnožju Fruške gore stere se ugledno trgovište Erdevik, koje dosada ne imadjaše katoličke župne crkve. Do god. 1860. filijalka župe Kukojevačke, postade tu tek god. 1863. katolička župa.

Kako nije imala patrona, priskoči joj veledušno u pomoć knez Odescalchi, koji je poklonio zemljište za crkvu i podao znatnu svotu novaca.

Župljani su većinom iz Ugarske (Bačke) doseljeni Niemci, ali liepo prianjaju uz svoju novu domovinu i svi bez razlike liepo i čisto govore hrvatski. — Milina je slušati nejaku školsku mladež njemačkoga poriekla, kako pod misom hrvatske crkvene napjeve skladno i liepo pjeva.

Već od godine 1880., kad se je pučanstvo znatnijim doseljivanjem na toliko pomnožalo, da je rim.-katolička obćina do 1300 duša brojila, pokaza se, da je dosadašnja neznatna crkvica za vršenje službe Božje posve nedostatna. Stoga je narod, obodren

svojim revnim župnikom, g. Augustom Lobmayerom, odlučio, da prema svojim silama uglednu crkvu sagradi.

Zemaljska vlada, saznavši za ovu potrebu i znajući, da župa nema patrona, doznači erdevičkoj kat. obćini kao pripomoć u ime gradjevnog troška 9000 for.

Iza dugih dogovaranja izradi po uputi biskupa Strossmayera graditelj prvostolne crkve u Zagrebu, g. H. Bollé, nacrt, koji naša slika prikazuje. Crkva je osnovana u gotskom slogu. Toranj stoji posred pročelja, apsida je niža od glavne ladje, a gotski podporanji učvršćuju crkvu, pa joj daju liep i živ oblik. Krov je šiljast, jednostavan, ali su sati od tornja u krovu tako zgodno smješteni, da oživljuju oblik tornja. Prozori su u smislu rane gotike plemenitom jednostavnošću oblika urešeni. Po troškovniku, kako ga je graditelj izradio, stajala bi sva gradnja 32.800 for.

Graditelj Antun Vašković preuze mjeseca lipnja 1889. gradnju crkve za obaljenu cienu na 29.500 for. Jeseni iste godine počeo se temelj kopati, na dan sv Mihajla — patrona crkve — bude svečanim načinom temeljni kamen crkvi položen, a dne 25. studenoga iste godine stajaše crkva pod krovom. Rad je tako brzo napredovao, da je već koncem kolovoza pr. god crkva bila sasvim izgradjena

Domaći naš obrt pokazao se u ovoj crkvi u najljepšem svjetlu. Žrtvenik u gotskom slogu po nacrtu Bollé-ovu izradio je poznati vještak stolar I. Budicki u Zagrebu i stvorio upravo remek-djelo svoje struke. Slika na žrtveniku na zlatnoj podlozi, slikana od profesora J. *Bauera* po Cornelius-ovu izvorniku u Monakovu, služi na čast našemu vještaku, pa pripada medju najljepše njegove radnje. Kipovi, svetohranište i sav nakit žrtvenika upravo se ugodno doimlju gledaoca. Isto su tako izvrstne orgulje od poznatog našega vještaka A. *Heferera* u Zagrebu, sa 12 vrlo zvučnih registara, u veleliepom gotskom stalku.

Crkva je dugačka 37 metara, 15 metara visoka i 12 met. široka; svietla je i imade vanredno dobru akustiku. Veličina prozora razabire se odtuda, što je trebalo $3^{m}/_{m}$ debeloga belgijskoga solin-stakla do 14 met. centi.

Bojadisana je iznutra i to svetište zeleno-modrom, a ladja crkve žutkastom bojom; stupovi naličeni su svjetlijom bojom, a glavice ponešto pozlaćene, — sve to čini veoma ugodan utisak na gledaoca.

Izvana je crkva bojadisana zelenkasto-žutkastom bojom, što crkvi vrlo dolikuje. Toranj je pokrit željezom crveno obojadisanim; — portal, koji je veoma ugledan, ima kip Spasiteljev, izradjen od prof. *Moraka* u Zagrebu.

Znamenitiji predmeti u crkvi ili su darovi ili su kupljeni iz milodara, što ih je g. župnik August Lobmayer po Hrvatskoj, Austriji i Ugarskoj sabirao, a većim su ih dielom poklonili sami župljani. Tako je silnim trudom i naporom i župnika i župljana krasno nakićena ova liepa crkva, pa joj nutrina ne samo odgovara vanjštini, nego ju ljepotom i ukrasom baš nadvisuje.

C.

Književnost.

Hrvatska ili srpska. Primili smo izvornu pripoviedku *„Zimsku Priču“*, što ju je napisao mlad književnik *Vladimir Borotha* (pseudonim), a izdala nakladna tiskara Scholza i Kralja. Do zgode povratit ćemo se na taj prvienac; ovdje samo pripadom spominjemo, da je prilično zanimljivo i čistim jezikom pisan. Ne razumijemo kako može hrvatski pisac, makar i pseudonim, pisati danas svoje ime sa »th«. Pripoviedka obseže 60 stranica, a stoji 25 novč.

Poznati srpski pisac *Ilija I. Vukićević* počeo je u Biogradu izdavati svoje pripoviedke, što su raztresene po raznim književnim časopisima. Netom je izišla prva svezka i sadržaje ovih pet pripoviesti: »Sve sam znaš!« (preštampano iz »Stražilova«), »Pod bagremom« (iz »Stražilova«), »Je li živ?« (iz »Kola«), »Dva rastanka« (iz »Otadžbine«), »Podsvojče« (iz »Otadžbine«). Prvoj je svezci ciena 1 dinar, a obseže 154 strane.

Svaštice.

L. K. Lazarević, neumrli srpski pripovjedač, sahranjen je u Biogradu na novom groblju u porodičnoj kosturnici. Kako pišu biogradski listovi, pogreb mu je bio veličanstven. Nadgrobno je slovo govorio poznati književnik i urednik »Otadžbine« dr. Vladan Gjorgjević. O životu velikoga pokojnika donose biogradski listovi ove podatke: Lazarević se rodio g. 1851. prvoga svibnja u Šapcu od oca Kuzmana i matere Julijane. Otac mu je rano umro, pa se je mati morala brinuti oko odgoje i naobrazbe Lazine. Prve je škole izučio u rodnom mjestu, zatim je pošao u Biograd i pošto je tu svršio gimnaziju, učio je pravne nauke u velikoj školi. No poslije ode u Berlin, gde je izučio lječničtvo i dobio doktorsku diplomu. Kao praktičan ljekar živio je u Biogradu i uživao najveće povjerenje i u najvišim krugovima. Bio je i lični liečnik kralja Aleksandra.

Ruska akademija nauka u Petrogradu imala je prošle godine u svojoj upravi glavnicu od 500.140 rub. 85 kop., kojih je kamate upotrebila po volji zakladatelja za nagrade učenih radnja. Takovih zaklada imade 25 za različite naučne struke.

Carska je akademija nauka u Petrogradu počela izdavati dva rječnika ruskoga jezika, naime novo izdanje živoga književnoga jezika pod uredničtvom akademika I. K Grota, i rječnik staroga ruskoga jezika po gradji, koju je sakupio pokojni I. Sreznevskij, a priredila ju njegova kći; uredjuje ga akademik A T. Bičkov.

Записки имп. академій наукъ u Petrogradu donose u knj. LXIII. str. 61—62 nekrolog o pok. Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom iz pera V. Jagića.

„Kreutzerova sonata“ u Americi. U sjedinjenim državama zabranila je poštarska uprava šiljanje i dopremanje ovoga romana. Glavni je činovnik te uprave (»chief clerk«) izjavio, da je roman dašto vrlo liepo napisan, ali da medju redcima nalaziš toliko frivolnosti, da se knjiga ne može nikako dati u ruke američkoj mladeži, a osobito ženskomu svietu. Na to je primietio »New-York Herald« (novine svjetskog glasa), da gospodin »chief clerk« poštarskih ureda nema odlučivati, što slobodan narod od 60 milijuna duša smije ili ne smije čitati. — Čuli smo, da je i u drugim zemljama roman Tolstojev bio zabranjen, ali bit će da je samo u Americi slavna poštarska uprava prisvojila pravo, da mu sudi kao kakvo najviše književno sudište.

Knjižarstvo. Obći knjižarski savez povjerio je Knjižari Dioničke tiskare u Zagrebu, da za obću bibliografiju dobavlja sve knjige i časopise, što izlaze u jeziku hrvatskom, srpskom, slovenačkom i bugarskom. Ova se bibliografija priobćuje svake nedjelje u organu knjižarskom i tako strani sviet odmah sazuaje, što je nova u kom jeziku izišlo. Umoljavaju se s toga svi nakladnici i pisci, da od svakoga svoga djela, čim se doštampa, pošalju po jedan iztisak, naznačiv cienu, Knjižari Dioničke tiskare, koja će ga platiti ili vratiti, kad ga oglasi. Od časopisa neka se pošalje samo prvi broj.

Mojoj pjesmi. — Ulomci iz Mickjevićeva »Pana Tadeuša«. — Na cjedilu. — Pasja koža. — Bolnik. — Književno pismo. — Filologićke sitnice. — Listak.

Izdaju i uredjuju **J. Pasarić i M. Maravić.** Vlastničtvo i tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 7. veljače 1891.

Br. 6. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena poštom i domać m u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Majci.

Uviek samo jedno tužim,
Majko moja premila:
Ti si za me na tom svietu
Vrlo kratko živila!
Umrla si, da se na to
Niti pravo ne sjećam,
Oj, a to je pravi uzrok
I svim mojim nesrećam.

Nije za me dugo bilo
Pogleda ti vesela,
Da nad mojim žićem bdije
Poput Božjeg angjela;
Tek se tvojih suza sjećam,
Majko moja premila,
Kada si na vječni sanak
Trudne vedje sklopila.

Pa i sad mi često biva
Mnogu nojcu Božiju,
Da u blagu snu te vidim,
Ali suznih očiju;
I te oči, kô dvie munje,
Srce mi probadaju,
A na moje bliedo lice
Gorke suze padaju.

I ja k tebi ruke pružam,
Majko moja premila:
Moli Boga, da me jednom
Mine tuga nemila!
Moli Boga, da me iz mog
Strašnog pakla izbavi;
Bog će molbu uslišati
Materinje ljubavi.

Moli Boga, da se meni
Moja draga smiluje,
I da mi uz ljubav svoju
Novi život daruje!
Pa ću opet sretan biti,
Majko moja premila!
Ali tebe nema . . . sve je
Crna noć mi prekrila.

August Harambašić.

Na cjedilu.

Pripovieda M. Bišćan.

(Nastavak.)

VIII

Dragi Vučiću, — reče jednoga srpanjskoga dana gospodja Vučićka svojemu bračnomu drugu — prekosjutra mogli bismo odputovati, da do Anina stignemo u Varaždinske Toplice.

— Ako misliš, da u istinu bolujem —

— Zar se nisi nedavno tužio, da te trga u nogama?

— Ali to je možda mala nazeba.

— Takve se stvari ne smiju zanemarivati. Moglo bi ti na prsa udariti, pa što bih ja i Anka, da te izgubimo! — Te posljednje rieči izgovori gospodja Vučićka nekim žalobnim glasom, da je Vučića u srcu zazeblo. Godilo mu, što mu je žena tako brižljiva za život njegov.

— Ne boj mi se, dušo, ne će biti tako opasno. No da te umirim, poslušat ću tvoj savjet, — odgovori nježno Vučić.

— Bit će i za našu Anku najbolja prilika, da se ogleda za mužem, kad ju je već onaj Klasić tako sramotno ostavio.

— A što je s Dujmićem? Ima tomu gotovo godina dana, što ga ne vidjesmo.

— Ne znam Bit će da nas je zaboravio Mene za to glava ne boli Anka može za toga snuboka deset drugih naći.

Kad se je Anka sa šetnje kući vratila, iznenadi ju mati ugodnom viesti, da će putovati. Anka je skakutala od veselja.

— To će biti božanstveno! Majko, mogli bismo ponieti ono odielo, koje sam prošlih poklada na pravničkom plesu imala. Pristaje mi vanredno. Samo treba još nekoliko čipaka na nj, pa će biti kao novo.

— Da, da, puno čipaka, to je danas moda. Idemo odmah u dućan, da kupimo, što treba.

Treći dan stajaše kočija pred Vučićevom kućom. Dugo je trajalo, dok su iznieli svu prtljagu, u kojoj su se nada sve izticale kutije sa šeširima najnovijeg oblika.

IX.

Na Anino bijaše po starom običaju u Varaždinskim Toplicama plesna zabava. Taj je dan oživjelo kupalište neobično. Iz raznih krajeva povrvješe ljudi na ples. Kočija za kočijom dolazila pred kupališnto svratište. Kupalištni se gosti zabavljahu gledajući, tko će iz tih kočija izlaziti. Medju tim gledaocima bijahu takodjer i vlastelin Malić sa svojom kćerju, pa prijatelji Ivan i Josip. Gospodin se Malić u razgovoru s Josipom udubao u razmatranja o koristi zagorske željeznice, a Ivan i Milka prepirahu se u šali o tom, koje su oči ljepše, da li modre ili crne Ivan se najednom lecne i probliedi.

— Što vam je za Boga? — kriknu Milka.

— Ah ništa, ništa, — propenta Ivan — zahvatila me neka slabost, ali će proći.

Josip se je na krik Milkin okrenuo i opazio, kako se je pogled Ivanov nekamo upiljio, pa ugleda Vučićeve, koji su baš iz kočije izilazili.

— Aha! — reče u sebi — to je uzrok toj slabosti. Neprijatelj je blizu. Sad valja biti na oprezu!

Josip nije imao kada da svoju misao dalje razprede, jer je baš udarilo podnevno zvono i sjetilo kupališnte goste na ugodnu dužnost, da okriepe svoje manje ili više gladne želudce.

Za objedom bijahu Ivan i Josip nekako neobično mučaljivi. Gospodin Malić promatraše izvjedljivo oba prijatelja, ne znajući, kako da odgonene tu promjenu. Milka poziraše plaho u Ivana. Bijaše joj težko oko srca, a ne znadjaše ni sama, zašto. Situacija postajaše već neugodnom. U to unidjoše u blagovaonu Vučićevi.

— Ah, evo nam znanaca iz Zagreba! — kliknu gospodja Vučićka, opazivši Ivana i Josipa.

Ti znanci dakako odmah poustadoše, pa se Vučićevima nakloniše. Josip, koji bijaše očito mirniji od Ivana, upozna Vučićevu obitelj sa Malićevima i prikazujući spomenu naročito, da je Milka zaručnica Ivanova.

— Aa, gospodin Ivan je zaručen? Čuješ li, Anko, zaručen! — kliknu gospodja Vučićka.

— Čestitam — reče Anka Ivanu, pruživši mu ruku onom umiljatošću, koja je Ivana već često začarala. — To ipak ne će smetati, da budete danas mojim plesačem, dok se upoznam s drugom gospodom.

— O molim, — izmuca Ivan, pogledavši postrance svoju zaručnicu.

— Ako gospodjica nema ništa protiv toga, — prihvati naglo Josip — ja ću joj drage volje biti za danas kavalirom.

Malića i Milku poče podilaziti čuvstvo, kao da su suvišni u tom družtvu, i već se vidjeli na licu Milkina oca tragovi zlovolje. Josip opaziv to, navrnu razgovor na manje škakljive stvari. Za objedom nije nimalo jenjala rječitost gospodje Vučićke, što više, rekao bi, da joj se je jezik nakon nekoliko dobrih zalogaja još više razuzlao. Naklapaše o svem i svačem. Malić pogledaše očajno na Ivana i Josipa, kao da ih hoće da prikori, što su mu gospodju Vučićku za družtvo nametnuli. Poslije objeda odoše Vučićevi, umorni od puta, da malo počinu

— Strašna žena, — zavapi Malić, čim su Vučićevi iz dvorane zamakli, i uzdahnu, kao da se je težkog tereta oslobodio.

— Ne ima joj ravne u svoj banovini, — pridoda Josip, smijući se.

Ivan ne reče ni rieči. Gledaše neku sliku, koja je na suprotnoj stieni visjela, nu misli kao da mu bijahu drugdje.

X.

Pod večer izidjoše Vučićevi na šetnju u kupališnti perivoj, gdje se je već sabralo prilično mnogo svieta, da sluša glazbu u hladu krošnatih lipa. Prolazeći glavnim drvoredom, ogledaše se Anka lievo i desno, kao da nekoga traži. Najednom joj sievnuše oči. Opazila je Ivana, gdje se šeće sam samcat.

— Ah, eno gospodina Dujmića, — upozori Anka svoju majku, i gospodja Vučićka pripravi se, da najljubaznijim posmjehom primi nekadašnjega Ankina štovatelja.

Vidjelo se na Ivanu, da mu je neugodno, što je na Vučićeve nabasao. Pozdravivši hladno, htjede da dalje svoj put nastavi. Ali gospodji Vučićki nije mogao tako lako uteći.

— Kamo tako sami? — oslovi Ivana i time ga prisili, da se je morao ustaviti.

— Idem da se malo prošećem.

— A gdje je vaša mila zaručnica? — opet će gospodja Vučićka.

— Nešto je bolna, pa je zato danas kod kuće ostala.

To je odmah shvatila gospodja Vučićka i pogledavši značajno svoju kćer, reče Ivanu, smiešeći se:

— Bit će nam drago, ako vam budemo mogli gospodjicu Milku donekle nadomjestiti.

To bijaše odveć jasan poziv, kojemu se Ivan nije mogao oglušiti, a da se ne pokaže neuljudnim. I on se pridruži Vučićevim.

Ivan i Anka podjoše napried, dočim su roditelji nešto zaostali.

Neko vrieme koračahu Anka i Ivan šuteći uzporedo.

— Zašto ste, Ivane, otišli iz Zagreba, a da mi niste ni s Bogom rekli? — zapitat će najednom Anka Ivana.

Ivan se lecnu, kao da ga je guja ujela.

— Pa vi još pitate? — sunu, uprievši oči oštro u Anku.

— Kako da ne pitam? — odvrati Anka, pogledavši Ivana u čudu.

— Zar ste već zaboravili na čestitku, koju vam je nadporučnik Klasić lani u vašem vrtu u neobičnom obliku izjavio?

Anka pocrveni, nu na brzo se sabra.

— Ah, to je dakle bilo uzrokom vašemu biegu? — kliknu, smijući se.

Ivan pogleda Anku poprieko.

— Nesretniče, — produlji Anka — zar ste mogli pomisliti, da ću pogaziti vjeru, koju sam vam zadala?... Klasić je naprosto zlorabio priliku, našavši me samu u vrtu.

— Je li moguće?

— Da, i zato sam ga za uviek odpravila.

Ivan ne reče ništa, već se nešto zamisli.

Dodjoše do neke samotne klupe, namještene u gaju podno ogromna hrasta.

— Ah, kako je ovdje ugodno! — kliknu Anka, — ajde da sjednemo, dok dodju otac i mati.

— Sjećate li se, Ivane, tako smo lani nekako u ovo doba sjedjeli na onoj klupi u Maksimiru pod hrastom, na kojem je nekakav, kako mi protumačiste, latinski napis.

— Da, sjećam se — odgovori Ivan — ah, to bijahu najljepši časovi moga života!

Anka upilji svoje žarke oči u Ivana i ovaj već htjede da uhvati ruku njezinu, kad no se pomoli s druge strane skeptično lice Josipovo.

Ivan se trgnu i skoči.

— Ne bismo li možda dalje pošli? — upita Anku nekako hrapavim glasom.

— Da, ajdemo, — odgovori Anka zlovoljno.

I odoše prema kupalištu.

— Oho, Ivan na samu s gospodjicom Vučićevom! — promrmlja Josip, primaknuvši se bliže. — To je već opasno!

XI.

Ples se započe tek na izmaku devete ure. Vučićevi dodjoše medju posljednjima. Anka se dugo kitila i spremala. Još nikad ne bijaše tako dražestna. Kad je u dvoranu stupila, sve se je za njom zgledalo. Ivan i Josip doletješe joj u susret u isti mah.

— O gospodjice, vi ste danas divna! — reče Ivan.

— Predražestna! — potvrdi Josip.

Anka primaše te izraze zanosa milostivo se smiešeći. Milo joj bijaše, što joj se divi i Josip, o kojem se govorilo, da mrzi na žene.

Glazba zasvira na prvu četvorku. Ivan se i ne mače, kao da je Milku zaboravio.

— Tvoja će zaručnica biti nestrpljiva, — sjeti Josip Ivana, naglasivši osobito prve rieči.

Ivan se trgnu. Ne bijaše sam sa sobom na čistu, bi li Josipu za tu opomenu zahvalio ili ne bi. Nakloni se i ode na mjesto, gdje su sjedjeli Malić i Milka

Parovi se plesača poredaše. Ivan s Milkom, a Josip s Ankom stajahu „vis à vis“. Ivan se za plesa tako vladao, kao da je Anka a ne Milka njegova zaručnica. Anki je to očito godilo, s toga nastojaše svojom prokušanom metodom Ivanovo srce još više razplamtjeti. Zalud se je Josip trudio, da najduhovitijim dosjetkama zabavi Anku i odvrati od Ivana. Sirota je Milka sve to vidjela i težkom mukom dočekala konac plesa. Četvorka se napokon svrši i parovi se razidjoše po dvorani na šetnju, da se malo razhlade. Josip je tako okretno zabavljao Anku, da ga je stala pomno slušati i živahno s njime razgovarati. Taj nenadani okret nije utekao oku Ivanovu, koji je — sve u razgovoru s Milkom — pratio pogledom Anku i Josipa.

Kad je opet glazba zasvirala, Ivan pokroči, da zamoli Anku za ples, ali ga preteče Josip. Uzmičući po svih pravilih strategije, podje u sredinu dvorane, gdje stajahu mužkarci, da ondje čeka, dok Josip s Ankom dopleše.

Anka se vrati na svoje mjesto i Ivan bješe već prama njoj pokročio, kad al mu zakrči put Josip, koji videći Ivanovu namjeru, naglo ostavi Anku.

— Kamo srljaš? — upita Josip Ivana malo ne oštrim glasom.

— Mani me se, jer ću opet prekasno doći.

— Zalud se žuriš, eno već te je netko pretekao, — reče Josip, smijući se.

Ivanu se Josip u taj čas pričini pravim Mefistofelom. Ljutit na samoga sebe više nego li na druge, vrati se k svojoj zaručnici.

— Mene glava boli, — potuži se Milka Ivanu, kad je do nje sio.

— I meni je već dosadno! — primetnu Ivan.

— Ajdmo kući, — predloži gospodin Malić.

— Ajdemo! — prihvatiše u isti čas Ivan i Milka, kao da su taj predlog jedva dočekali.

XII.

Vučićevi se bijahu u Varaždinskim Toplicama već prilično udomili. Ne mogoše se potužiti, da im je dosadno. Svaki je dan bilo novih zabava. Kod tih zabava često su se sastajali s Malićevima i s Josipom i Ivanom.

Jednoga dana uputilo se poveće družtvo kupališnih gosti na obližnji brieg, da razgleda okolicu. Na putu do brežuljka idjahu Vučićevi i Malićevi zajedno, praćeni Ivanom i Josipom. Stigavši na odredjeno mjesto, razidjoše se članovi družtva kojekuda, uživajući neprisiljeno ljepote i čare bujne prirode. Slučaj htjede, te je gospodin Malić malo popostao i razpreo razgovor s Josipom. U to se Ivan odieli od njih i Milke, pa pohiti za Vučićevima, koji

bjehu napried pošli. Za nekoliko časova Josip i gospodin Malić dovršiše svoju razpravu i sad istom opaziše, da je Ivan nekud izčeznuo. Kad pogledaše u sjetno lice Milkino, odmah se dosjetiše, da je Ivan otišao s Vučićevima. Da ne povećaju nemira Milkina, pričiniše se, kaò da ih to nije nimalo iznenadilo.

Ne bijaše kud već udariti na sreću i poći za tragom Vučićevih, koji su bili u šumu zašli. Josip je pošao napried, da što prije Ivana uoči. Došav do čistine, s koje je mogao okoliš pregledati, opazi daleko u sjeni velika hrasta dva čeljadeta. Potaknut nekom slutnjom pohiti prema njima. Primaknuv se bliže, prepozna Ivana i Anku.

— Što je to, Ivane? — viknu. — Mi te čekamo, a ti ovdje sjediš, kao da za te nema nikoga na svietu!

Ivan i Milka, čuvši glas Josipov, skočiše, kao da ih je nešto ubolo.

— Tvoja zaručnica je već zlovoljna, — produlji Josip, naglasivši rieč „zaručnica“ i bacivši postrance pogled na Anku. — Evo dolazi amo sa svojim ocem, tražeći tebe; nuder podji joj u susret.

Ivan se na te rieči šuteći udalji prama mjestu, odakle se je Josip pojavio.

Nekoliko je časaka Josip motrio Anku, koja je oborenih očiju nepomično na jednom mjestu stajala, i napokon prozbori:

— Smijem li vam, gospodjice, ponuditi svoju ruku? Vaši će roditelji biti u brizi za vas.

Anka se šuteći objesi o ruku Josipovu i tako rukom izpod ruke stupahu neko vrieme, ne govoreći ni rieči.

— Kako vam se svidja moj prijatelj Ivan, — prekinu Josip šutnju — nije li vrlo udvoran čovjek? On će ostaviti i svoju zaručnicu, čim opazi, da je koja od njegovih znanica željna zabave.

Anka osjeti sarkazam, što je bio sakriven u tim Josipovim riečima.

— To je liepo od njega, — odvrati prkosito, — da ne zaboravlja svojih starih znanaca.

— Ali zaručnica bi mu morala preča biti.

— Valjda ne ljubi osobito tu svoju zaručnicu!

— O, on je ljubi iskreno, ali uspomena na prijašnja vremena muti mu ljubav. Do vas, gospodjice, stoji, da se moj prijatelj sasvim posveti svojoj zaručnici.

— Šta ću mu ja, ako zanemaruje svoju zaručnicu?

— Nemojte primati od njega ljubaznih rieči i usluga, budite hladni prama njemu i on će se k svojoj zaručnici povratiti.

— Ja mu ne mogu zabraniti, da mi udvara.

— Ali ja vas liepo molim.

— Zaista to je čudan zahtjev od vas... Jeste li možda ljubomorni?

— Možda — —

Anka se nešto zamisli i čas po čas zirnu u Josipa, koji je ravno preda se gledao. Činjaše se, da su se oboje muče sporazumjeli, da o tom više ne izmiene nijedne rieči. Pospješiše svoje korake i doskora dostigoše Vučićeve.

Kad se je družtvo kući vraćalo, zalud se je Ivan obazirao za Ankom. Ona se je daleko od njega cielim putem živo zabavljala s Josipom.

(Svršit će se.)

Ljubavi.

Oj, ti biedna ljubavi mi čista,
Već su davno tebi sve oteli:
Vjeru, nadu, sreću i uzdanje,
Pa te na krst muka razapeli.

I još kopljem divne pravde svoje
Proboli su nevine ti grudi,
Pa dok tvoja rujna krvca teče,
Smiju ti se licumjerni ljudi.

Drago im je, što i krepost tvoju
Mogu svojim zemskim kalom vući;
A ti im se samo ljubko smiešiš,
Pa im jošte praštaš — umirući.

Praštaj samo! Al kad jednom umreš,
Ne diži se više iz svog groba,
Jer bi sto put razpela te opet
Ljudska zavist, nepravda i zloba.

Već sa crnom zemljicom se smiešaj,
Pa i sama šaka praha budi:
Samo tad će pustit te na miru,
Ako opet pronadju te ljudi.

August Harambašić.

Kradljivka.

Napisao Georges Ohnet, preveo Vl. Dukat.

Bilo nas je, poslije izvrsnog ručka, pet puš ndžija u sobici g. Bernarda Pellier-a. Svi se lagodno ispružismo na udobnim naslanjačima, glavom na uznak, odbijajući od časa do časa kolutiće plavetna dima prema stropu. Bio je tamo, osim bilježnika našega domaćine, i mene, Duverney, slikar golišavih tjelesa po modernom ukusu, Burat, stalni odvjetnik glumišni, na glasu govornik, strah i trepet Palais-a, i mali barun Trésorier, bankovni agenat, a inače mačevalac na glasu. U salonu raspravljahu gospodje, da ubiju dugu večer, o kojekakim ženskim tricama, rešetajući pri tom oštro svoje najpouzdanije prijateljice. Bili smo dakle potpuno slobodni i za čas živo zapleteni u razgovor o predmetu, koji se bio zametnuo za stolom, baš kad su nas nudili desertom, a sada se opet počeo pretresati, a sve to poradi osebujne navade Duverney-ove, koji je svakom prilikom najoštrije napadao na semitske bogatune, jer da su oni jedini gospodari u svijetu raskošja i sjaja.

— Sve je u židovskim rukama! — govoraše. — Štogod ima lijepa i dobra pod nebom i na zemlji, najsjajnija i najbiranija djela umjetnosti, trgovine i obrta, u njihovim su rukama po onom zakonu, da se stvar daje onomu, koji najviše za nju nudi. Ima li gdje divna slika, krasan kip na prodaju, — Židovi ga ščepaju. Iščezne, sakrije se u ghettima, — ne vidiš ga više. Umre li vlasnik koje lože u Operi, — za čas stupa na mjesto aristokratske porodice, koja je bila stekla svoja prava u vrijeme, kad se je stvarala predbrojka, potomak jednoga od dvanaest plemena, koji se netom obogatio za kojega „kraha“; ime mu se svršava na -heim, na -er ili -man, a s očalinom tako smiješno barata, da ti je jasno, da tomu poslu nije odavna privikao. Ima negdje lijepo imanje, da se prodade, lijepo lovište, da se iznajmi. Za koga je? Za kojega od te bagre. Pa najposlije ta ti se čeljad krsti i barunima ili grofovima, ako baš ne knezovima.

Barun Trésorier, koji je već bio nestrpljiv, nije se mogao dulje suspregnuti, već, obrativši se Duverney-u, reče:

— To je sve ludo, što vi tu nama govorite. To je prazna deklamacija, crpena iz najnovijih antisemitskih brošura. Vi ne govorite kao pametan i ponešto skeptičan Parižlija, već kao kakva luda, neuka propalica malogradska, koji reži na lihvare, a zbog kojekakih dugova. Da vidimo, što su vam učinili, baš vama, ti lihvari, koji se zovu -heim, -er, -man? Kupuju za skup novac vaše slike, pozivaju vas na gozbe i igranke u svoje prelijepe, kićene dvorove, vode vas u ona lovišta, koja im zavidjate i tjeraju vam više gnjetlova pred pušku, no što ste ih ikad u svojim sanjama vidjeli Imadu dražesnih žena i ljepušnih krasotica i puštaju, da im vi udvarate, a oni pače nijesu ni ljubomorni. Sav svoj novac — a taj je njihov glavni zločin — troše u vašu dobrobit, na vašu zabavu i da vam pomognu, jer budimo pravedni i kažimo iskreno — njihovo milosrdje je neiscrpivo i slijepo, oni čine dobro bez razlike i kršćanima i židovima, pa pružaju svoju darežljivu ruku svima, koji trpe kakvu nevolju, bili oni kršteni ovako ili onako.

— To se ne može poreći, — reče Bernard Pellier, — a ništa ih ne odvraća od toga, pa ni nezahvalnost. Poznajem u okolici Pariza čitav kotar, koji žive od darežljivosti neke ugledne gospodje židovskog plemena, koja bi mogla biti izgledom i najponosnijim kršćankama poradi fine duhovitosti i božanske dobrote svoje. Na deset milja u okolo nema više siromaha. Ova divna žena dade čak sama drva iz svojih šuma cijepati, složiti i odnijeti u kuću, da se siromašni ljudi ne bi morali mučiti, da ih sami potraže. Pa mislite li, da su joj ljudi zahvalni? Koješta! Zadirkuju u nju i zlobno je bockaju, gdje samo mogu. A ona bi mogla svu tu tepčad kazniti gladom! Ali ona mirno podnosi to zadijevanje i ne prestaje činiti dobro, možda, jer ju to zabavlja, da si prikrati vrijeme, a nikad se ne dići time u novinama, — tek slučajno sam doznao za nju!

— Ded, Duverney-u, metnite ruku na srce —

— Recite: na paletu, — pridoda Burat, — slikari nemaju više srca, — oni samo — još! — imadu boja.

— Da svršimo, — uze mali barun Trèsorier, — mislite li, gospodo, da naš kršćanski svijet vrši dužnosti čovjekoljublja takodjer ovako tiho i bez svake želje za reklamom? Eto pripovijedat ću vam nešto, što se je tek nedavno dogodilo i što će vam prikazati ovo pitanje, koje naš moderni Fragonard ovako surovo rešeta, u sasvim drugom svjetlu.

— Trésorier, ne pravite ludorija, — poviče Duverney, mahnuv rukom, kao da se protivi.

— Recite: Umirimo se i ne govorimo više o tom, — doda Burat.

— Kako shvaćaš ti to: umirimo se? — zapita slikar, smijući se.

— Ko je pametniji, popušta.

— Hvala. Vrlo plemenito. Počnite, Trésorier!

— Dakle, — poče bankovni agent — imao sam medju svojim klijentima, već od dulje vremena, mladi par talijanski, koji je bio došao u Pariz, da se naužije elegantnog života. Suprug, vrlo otmen, bio konjanički kapetan i zahvalio se na službi, kad se je oženio. Supruga, vrlo dražestna, vrlo bogata, bila je kći nekoga poduzetnika, koji je stekao silu novaca špekulacijama kod gradnja i pregradnja, što no su u ovo posljednje vrijeme promijenile spoljašnje lice Rima i Napulja. Živjeli i vladali se, kako treba, bez one tašte nadutosti, što bi čovjek očekivao od ukusa talijanskoga: raskošno, ali uza to umjereno i trijezno. Suprug, da poveća svoje dohodke, igraše na burzi, ali pametno: kupovao je sigurne papire i dobro zajamčene hi-

poteke. Baš kako i treba za ljude, koji ne čeznu za višim, da pribave svojemu kapitalu kojih dvanaest postotaka. Grof — ja ga ne ću inače zvati, pripovijest je odviše delikatna, a da bih mogao kazati ime porodice — bio mi je predao nekoliko naloga. Ljeti našli smo se u Trouville-u i tu me je prikazao svojoj ženi. Po tom sam u zimsko doba kod njih ručao u vrlo odličnom društvu. Kako je grof imao lijepo lovište tamo negdje oko Groetza, u brzo postadosmo tijesni prijatelji. Pred dva od prilike mjeseca vraćao sam se jednom oko tri i po sata sa burze u ured, kad li me, baš kad sam htio stupiti u svoju sobu, zaustavi na stubama moj drug i zamjenik u poslu, pa mi vrlo tajinstveno prišapnu, da me u sobi čeka neka gospodja. Gospodja? Kakva gospodja? — On je nije poznavao. Bila je vrlo elegantna, vrlo mlada, i činilo se, da je vrlo uzrujana. Od jednog sata sjedi kod prozora, zureći na ulicu kao izvan sebe. Reklo bi se, ustvrdi moj drug, da se boji, da ne dodje redarstvo. Pomislih umah na atentat s vitrijolom. Vi me razumijete: kad se čovjek pomalo vrti u velikom svijetu, vazda ga tišti koji grijeh A dandanas su žene tako tragičke! — Al' ipak ne htjedoh pred svojim drugom da se pokažem nemirnim; koraknuh odvažno prema vratima, koja bijahu na pol otvorena; oprezno zavirih unutra, ali odmah i upadoh: bio sam upoznao dražesnu talijansku groficu. Bila se naglo digla i stupaše prema meni, ispruženih ruku, nemirna pogleda i uzrujana lica.

— Napokon — već sam tako dugo ovdje . . . . . Bojah se, da i ne ćete doći . . . . .

— Ali, gospodjo, ta šta je? . . . Što mi daje čast . . .

Pripravljao sam se, da budem udvoran. Ali ona me brzo prekinu, grozničavo mahnuvši rukom.

— Ne govorite, — reče muklim glasom — slušajte me. Što vam imam reći, tako je žalosno, da možda za čas ne bih imala srčanosti . . . Da, upravo je strašno, . . . ali moram . . . Samo vi me možete spasti!

— Vas spasti!

— Da. Šutite, pustite, da ja govorim i ne gledajte me . . . Ne bih bila inače podobna, da vam ono, . . . što vi morate znati.

Pogledasmo se prestrašeno. Ona, dršćući zbog onoga, što mi je morala otkriti, a ja nemiran zbog onoga, što sam imao čuti. Jer da se ta ponosna, naobražena žena, vična da se s njom postupa s najvećom finoćom i obzirnošću, pokaže u toj silnoj uzrujanosti, trebalo je da se je nešto strašno dogodilo, morala joj je prijetiti grozna neka pogibao.

Ona uzdahnu i suza joj zabliješti u oku; čuo sam je, gdje šapće:

— O Bože, pa da ja takog šta moram priznati . . . Ne bi li bilo bolje umrijeti? Ali moj muž . . . moj sin!

Zalomi rukama, a lice joj, bolno stegnuto, odavaše skrajnju očajnost

— Ta, gospodjo, rastumačite mi . . . ako u meni vidite čovjeka, koji bi vas mogao spasti, . . . ne ostavljajte me u sumnji . . . ne ostajte ni vi sami u njoj . . . Ta to je odviše okrutno! Što vam se dogodilo?

Ona problijedi, stisnu oči i s njenih usana, koje su podrhtavale od groze, čuo sam ove riječi:

— Pred dva sata zaustaviše me u velikom magazinu „Paradis des Dames“ — zbog kradje . . .

— Zbog kradje? — opetovah, toliko mi se ta riječ činila nevjerojatnom, ludom.

— Da, zbog kradje jednoga komada čipaka . . .

— A taj komad čipaka?

— Nadjoše kod mene

— Valjda ga je koji okretni lopov, videći, da ga opaziše, potajno u vaše odijelo ušuljao?

— Ne!

Ovo „ne“ ošinu me, kao da je kamen pao na moju glavu. Promatrah zabezeknuto ovu ženu, iz dobre kuće, brižno odgojenu, naobraženu i duhovitu u razgovoru, otmenu u vladanju, gdje stoji preda mnom strvena, uništena, priznajući, da nije bio, premda protiv njezine slobodne volje, puki slučaj, da su se ukradene čipke kod nje našle.

— Dakle? — zapentah.

— Dakle sam ga ja uzela, ugrabila . . . ukrala! — bijesno zavapi.

— Vi, gospodjo? . . . Vi?

— Da, ja! Kako se to dogodilo? Ne znam. Ali ipak jest tako.

— Bila sam došla u dućan, da kupim raznih malenkosti. Bila sam već prošla kroz nekoliko odjela i platila ono, što sam kupila. Spremala sam se na odlazak, kad li, prolazeći kroz odjel za rubeninu, opazih izložbu čipaka. Bilo ih je tamo divnih, a osobito jedna Alençonska, visoka kao ruka, prekrasno izradjena. . . Zaustavih se, da se divim. Trgovački pomoćnik uslužno me pozva, da ju bolje pogledam. On ju razmota preda mnom, a ja, prinukana nekom čudnovatom silom, mekanički sjedoh. On ju okretaše amo tamo, dizaše, razmataše, metaše na baršun, da iztakne krasnu radnju, a ja, upiljivši pogled u sitne poteze skladne risarije, ostadoh kao začarana. Ne čuh više sladjanog i dosadnog glasa pomoćnikova, gledala sam, gutala očima božanstvenu čipku. Razbor moj bijaše uništen, nijesam više znala ni za savjest, ni za odgoj, ni za društveni položaj svoj; moj je duh zaokupila bila jedino silna želja, da ta dragocjena čipka bude mojom. Ja sam ju htjela, ja bih bila učinila sve, da ju mogu sa sobom ponijeti, morala sam ju imati, ili ovako ili onako, i to odmah. Pomoćnik je neprestano govorio; čula sam, gdje veli: „To je izvanredna prilika, ovake risarije nema više. a i ne će se više praviti. Dajemo je za 1200 franaka po metru . . . Prošle godine prodavali smo je po 2000 . . . Ali kupci hoće samo patvorina! Samo kraljice nose takove čipke . . .“ U njegovu glasu pokazao se kao neki prezir, kao da je htio reći: Ovaka divot-radnja nije za ženu vaše bagre. Dodade zatim: „Imamo i vrlo lijepih Valenciennskih čipaka . . .“

Okretno zamahnuvši rukom, smota onu Alençonsku čipku i ostavivši je preda mnom, poče prekapati u velikim, drvenim ormarima, koji se nizahu uz zidove. Za čas se vrati sa čitavim svežnjem ljepušastih stvaraca i poče ih jednakom vatrom razmatati, okretati, pokazivati, kao ono remek-djelo, za koje kao da je bio zaboravio, dočim sam ga ja proždirala očima, ustrajno, bez prestanka kao strpljiva zvijer, koja vreba na svoj plijen. U to prekinu bujicu njegovih riječi jedan od njegovih drugova, koji ga nešto upita. „Ta vidite, da sam zabavljen“, reče nestrpljivo. Ali pošto se onaj nije dao otjerati, ostavi za čas svoje mjesto, nakon što se je kod mene ispričao. Ovaj mi je čas bio dovoljan. Kad se je vratio, bila je Alençonska čipka pod mojim haljetkom. Pričini mi se, kao da me je počeo sarkastički motriti i da se je glas njegov promijenio. Opazila sam neku razliku u načinu, kako je čas prije bio govorio sa svojom mušterijom i kako me je sada oslovio. Zar je pogadjao, da sam ukrala? Ta on me nije mogao vidjeti. On mi je bio okrenuo ledja, kad sam uzela čipku. A opet je bilo nemoguće opaziti, da je ukradena. Ta morala sam je izvaditi izpod one mase Valenciennskih čipaka, što ih je bio rasprostro na stolu. Pa on je više nije ni spominjao. On u opće i nije više govorio, kao da je mislio: Šteta za vrijeme, ova žena ne će ništa kupiti. Ona krade!

Nesnosna vrućina prodje mi tijelom, a ja sam oćutjela takvu bol, da sam morala stisnuti zube, da ne poviknem. Već sam htjela, da čipku bacim na stol, veleći mu: Htjedoh se uvjeriti, hoćete li opaziti, da je nema. Ali potajni neki glas me odgovaraše: Ta onda ih ne ćeš više imati, tih čipaka, koje su te zavele na zločin! Nije moguće, da ih vratiš. Ti ih moraš imati, ti ih obožavaš. Ti ih se ne možeš više riješiti. Metali i te na muke, da ti ih uzmu. Ne! ne! idi! bježi! odnesi ih! A ja nijesam mogla odoljeti. Nijesam bila pri svijesti, neki me je divlji nagon tjerao. Ja nikako ne shvaćam, što se je zbivalo u meni, pa ipak se sjećam strašnom točnošću svih pojedinih faza svoga nedokučivog moralnog pada. Digoh se i rekoh: „Ne kupujem ništa, ne svidja mi se.“ Pozdravih pomoćnika i koračah polagano kroz svjetinu, premda me je osvajala želja, da trčim, — toliko sam se bojala. Srce mi je kucalo, da bi htjelo pući, noge podrhtavahu, znoj mi je curio s čela a ja sam se silila na posmjeh; pričinjalo mi se, kao da su pogledi svjetine, koja se tiskala, žurila, plela oko mene, uprti u me. Baš u taj čas, kad sam još imala samo deset koračaja do izlaza, sinu svjetlo u mom duhu. Kao da je neko odgrnuo zavjesu, što mi je priječila svjetlo dana. Jasno vidjeh, što sam uradila, točno prosudih, što sam počinila, zgrozih se sa svoga nenadanog ludila i okrenuh se, da metnem čipku na stol, odakle sam ju bila uzela. Strah me obuze, mnogo jači od onoga, što sam ga prije bila pretrpjela. Da me uhvate u čas, kad me je savjest moja htjela spasti, kad me je htjela dovesti opet na pravi put, na put poštenja — da se sama upropastim u čas, kad sam htjela popraviti grijeh svoj? Ne! ne idem natrag, moram izići, pobjeći, ali ne kao kradljivka, bez one ugrabljene stvari. Pridigoh haljetak i pustim, da se čipke niz odijelo okliznu na pod. U taj par začuh riječi: „Gospodjo, nešto ste izgubili . . .“ Podigoh oči i ostadoh kao prikovana. Pomoćnik iz onog odjela za rubeninu stajaše preda mnom. On se još uvijek smiješio. Propentah: „Taj svežanj nije moj . . .“ — „Oprostite, on je vaš. Ta ispao vam je ispod haljetka.“ Već nas je bilo opkolilo nekoliko izvjedljivih ljudi Poviknuh: „Smilujte se, gospodine — ne ovdje!“ Pomoćnik me razumje, nakloni se i pustivši, da idem pred njime gurne me u neki hodnik. Vrata se otvore. Bila sam u sobici nadzornikovoj. Što da vam kažem, kako da vam ispričam svoju smetnju, svoju očajnost? Kako li sam skrušeno molila toga čovjeka, u čijim je rukama bila moja čast, moj život, budućnost moje porodice! Slušaše me hladno i na sve moje molbe, na moje suze, ne izusti nego ovo nekoliko surovih riječi:

— Poznajemo to! Svaki nam se dan ta priča pripovijeda. Vidjet ćete, da se ne damo ovako prevariti. Ta kradu nam svaki mjesec za hiljade franaka robe . . . Treba da budemo strogi ili propadosmo! Tko ste, gospodjo? Kažite mi svoje ime i adresu.

— Nikad! — poviknuh.

— E, onda ću vas predati redarstvenomu povjereniku.

— Ali, gospodine, i vi imate gospodara. Odvedite me ravnatelju magazina.

— Ne mogu. To nam je izrijekom zabranjeno . . . Gosp. Bontemps nema kada da sluša brbljanje onih, koje smo uhvatili . . . Ta to se dogadja deset puta na dan! Gospodjo, riješite se. Ime, adresu ili povjerenika . .

Shvatih, da ne ću postići ništa kod ovoga roba svoje službe, komu se srce skrutilo, gledajući svaki dan isti prizor. Pa ipak se nijesam mogla riješiti, da rečem, da izustim svoje dosad časno ime, i kad je nadzornik stavio preda me artiju, naglo zgrabih pero i jednim potezom napisah, što je zatražio. On svrnu okom na potpis i u tom pogledu razabrah sumnju, da je prevaren; mislio je, da sam potpisala krivo ime. A ja nijesam bila ni pomislila na to! Ljuto uvrijedjena, pograbih svoju lisnicu i bacih mu svoju posjetnicu malo ne u lice. On se nasmiješi, kad je vidio, da sam ga dobro shvatila i prignuvši se, napisa velikim pravilnim pismom bivšega podčasnika ovu napomenu pod moje ime: zatečena u kradji čipaka.

Osjetih, kako mi je krv poput plamena skočila u glavu, i sunuvši kroz vrata, pobjegoh iz ureda i magazina.

Mali barun Trésorier obrati se svojim slušaocima, koji, pomno slušajući njegovo pripovijedanje, bijahu zaboravili za svoje cigare.

— Vi ste presenećeni? — reče. — Ja sam bio još više. Slušajući samu junakinju, gdje dršćući priča ovu

zgodu, morao sam izgubiti svoju hladnokrvnost. Gledah ovu ženu, blijedu, smetenu, bez svijesti, i pitah se, nijesam li igračka kakve zlobne sanje. Bio sam za vrijeme svoje financijalne karijere svjedokom mnogih burnih prizora. Dvadeset igrača, kojim se prijetilo, da će ih isključiti iz burze, padoše u mom uredu preda mnom na koljena, očitujući mi, da će si prosviriti tane kroz glavu, ako ih ne spasem. Na neke sam se smilovao; prema većini ostao sam tvrd. Oni, koje sam poštedio, osvetili su mi se drugi put; a od onih, koje sam prepustio njihovoj sudbini, nijedan se nije ubio. Bio sam dakle otvrdnuo i nije me štogod lako moglo umekšati. Ali Talijanka bila je tako krasna u svojoj uzrujanosti, ona mi se povjerila tako iskreno, da me je ganula i da mi je žao bilo na nju. Rekoh joj:

— Dobro dakle, gospodjo; a kad ste izišli?

— Kad sam izišla, kad sam mogla prosuditi svoj čin, mislila sam, da ću poluditi. U prvi čas, kad me ono kao u zamci uhvatiše, nijesam pomišljala na drugo nego kako će me predati redarstvu, kako će me možda i zatvoriti. Htjela sam prije svega uteći javnoj pogrdi, pa sam voljela tajnu sramotu i napisala sve, što se od mene tražilo . . . Ali, kad sam izišla, kad sam se našla na svježem zraku, ošinu me poput groma pomisao, da je u rukama živoga stvora nepobitan, strašan, sramotan dokaz, koji bi se mogao svak čas na me survati i otkriti, što sam počinila. Sama sam se psovala i korila, da sam kukavica i luda. Ta čovjek onaj htio je samo da me uplaši. On ne bi bio izvršio svoje prijetnje. Pa da ju je i izvršio, povjerenik bi me bio saslušao, razumio i pomogao mi, da se riješim grozne neprilike. Najposlije, da je i on bio neumoljiv, mogla sam tražiti, da me povedu prefektu... Ta ti su ljudi moćni, zar ne? Oni smiju spasti čast jedne porodice! Znam ja to! . . . Pa za to i jesu oblasti. Ili čemu da nam inače služe? Dovedena pred onoga, koji bi bio u istinu gospodar moje sudbine, ja bih mu se bila bacila pred noge . . . ja bih bila našla riječi, da ga umekšam . . . A on bi me bio spasao! A sada! Bila sam u taj par na Pont-Royal-u. Opazim pred sobom Sejnu, gdje teče nemirna poput moje duše, kalna poput mojih misli. I osvoji me želja, da se bacim u nju, da propanem u onom kalu, koji je toliko meni bio sličan. Ali odbih tu napast. Ne od straha pred smrću, već što sam se zgrozila od sablazni, što bi ju prouzročio ovaj kukavni čin. Pohitih kroz Tuilerije, glasno govoreći, plačući, sva uzrujana, da su se ljudi za mnom okretali. U ulici Rivoli uzeh kočiju, da se vratim kući Nu dok sam se vozila, učini mi se nemoguće, da stupim pred svoga muža, dok nijesam uredila ovu strašnu stvar. Ali kako da je uredim? Ja sâma nijesam mogla učiniti toga, o tom sam se bila jasno uvjerila. Na koga da se dakle obratim? Moj je otac u Italiji . . . Nemam ovdje ni roda ni prijatelja, kojima bih se mogla povjeriti, . . . kočija prodje mimo vaš stan; sjetim se vašega imena: bilo mi je kao da me je samo nebo obasjalo. Dozvah si u pamet vašu dobrotu, plemenitost vašega značaja, vaš vrlo časni položaj . . . Sve to bilo mi je jasnim dokazom, da me vi možete zaštititi. Što da vam više kažem? Uspeh se, da vas čekam . . . Rekla sam vam sve: iz ove moje bolne izjave razabrat ćete, da se samo u vas još uzdam i da vi možete spasti ili uništiti sve, što od mene zavisi: čast i sreća onih, koje ljubim, njihov život i moj, sve, što mi je najdragocjenije i najmilije na tom svijetu.

— A kako?

— Ne znam. Do vas je, da nadjete to sredstvo. Vi vidite, da me je ostavila i tjelesna snaga i duh i hrabrost. Mislite za me, radite za me. Činite, što hoćete, samo me spasite!

— Ja sam potpuno pripravan, vjerujte. Ali razmišljajmo malo.

Bio sam, naravno, izvanredno uzrujan i nastojao sam, da se saberem, pa da nadjem sigurni put, da izvedem iz neprilike ovu zamamnu previjanku, koja je stajala preda mnom, zureći u me pogledom, u kom se odavao najveći strah. Jer, bez sumnje, ona je bila prepredena. Razum mi to kazivaše, protiveći se odlučno momu milosrdju i nastojeći, da me privede opet momu običnomu skepticizmu. Ali ništa nije moglo odoljeti onoj neobičnoj uzrujanosti, koju poticaše u meni prestrašeni pogled očiju i divlje podrhtavanje usana te djavolke. Najposlije mi je ona sama morala nacrtati plan, po kom mi je trebalo raditi, jer usprkos njezinoj silnoj duševnoj tjeskobi bila je ipak više sabrana, nego li ja u svojoj uzrujanosti.

— Pismo, što sam ga napisala, ne smije ni sat dulje ostati u rukama tih ljudi, — reče odlučno. — Ako ste vi u istinu pripravni, da učinite sve, da me spasete, idite s mjesta ravnatelju ... tomu gosp. Bontemps-u,... on će vas primiti... Vi ćete mu kazati, što će vam se činiti potrebno i vi ćete mi donijeti taj prokleti papir.

— Ali već je skoro pet sati, — propentah nesigurnim glasom, — a trebam danas da zaključim mjesečne račune.

Ona me ošinu pogledom, iz kojega razabrah, da su joj se moji računi činili vrlo neznatnom stvarju prema njezinoj. A tomu je najposlije i bilo tako. Uzeh dakle, ne oklijevajući dulje, svoj šešir i rekoh:

— Idem. Čekajte me tu

Ona zgrabi moju ruku, stisnu je neobičnom, nervoznom snagom i uzdahnuvši pade u naslanjač Poletjeh niz stube, skačući sve preko četiri stepenice, doviknuh vozaču adresu Velikog Magazina i sunuh u kola.

— Ah, sada počinjem shvaćati filozofiju pripovijetke našega izvrsnoga prijatelja Trésorier-a, — reče Burat. — Sada će nam prikazati gosp. Bontemps-a, plemića calicot-a, princa rukavica po 29 sou-a, gospodara neprave svile, takmaca Géraudel-ova u reklami i boga na četvrtoj stranici dnevnika. U ostalom milijunara . . .

— Koji ne baca novac kroz prozor, — reče Duverney. — Cijenkovao se je samnom za svoj portret, kao da sam slkar cimera.

— Pa ti si se dao na taj posao?

— Jesam, al' sam mu svu sliku pozlatio. Naslanjač je od zlata. Stol je od zlata . . . Htio sam mu i nos pozlatiti, ali to mu se nije činilo „prirodnim“, pa tako sam ga pocrvenio! Izgleda kao kaki trgovac vina!

— To mu prilično naliči! — reče Trésorier, smijući se. — Takov se i meni pričinio u svom prostranom kabinetu, sa svojim lukavim i zadovoljnim licem, kao čovjek, koji poznaje svoje bogatstvo i svoju moć.

(Svršit će se.)

Damjan Juda, knez dubrovački.

Pošto je pod kraj četvrte križarske vojne osvojen Carigrad (12. travnja 1204. god.) i po tom nastao rasap vizantskog carstva, kraljica se lagunâ, ponosna *Venecija*, uspe na vršak slave i moći svoje. Vjerno se držeći mudroga svjeta svojih najumnijih sinova, da je more a ne kopno riznica svetoga Marka, bješe u prvom redu posvojila obale, gradove primorske i ostrva. Sada se je dug i neprekidan niz njezinih trgovačkih pristaništa sterao uz Marmarsko, Egejsko i Jonsko more, od Bosforskoga do Otrantskoga tijesna, sežući uz arbanaske obale i dalje na sjever, u more Jadransko. To bjehu sve pronicavim okom izabrane tačke, pa su Mlečanima, već po svojem geografskom položaju, morale biti dragocjene poradi njihove trgovine i pomorskoga gospodstva. — Venecija se odsele sve do polovine XIV. vijeka ponosno piše *„gospodarica od jedne četvrti i po svega carstva Romanije“*; ona je prva i nepobitna velika vlast na sredozemnom moru. Njezinoj sili i njezinu gospodstvu morade sada da se pokloni i naš slavni *Dubrovnik.*

Uz taj dogadjaj povjesni o zagospodovanju Mlečana u Dubrovniku priplela se predaja o samosilnoj smrti dubrovačkog kneza Damjana Jude. — Bješe tada knezom u Dubrovniku, — tako kazuje dubrovačka povjesna predaja — *Damjan Juda*, čovjek velikih umnih darova, ali pohlepan za vlašću i silovit. Kad se je navršila prva godina njegova zakonitog knezovanja, pa minula po tom i druga, ne htjede se odreći časti i vlasti, ne dopusti, da se sabere velje vijeće, koje bi mu izabralo nasljednika, već sastavi sebi dosta jaku tjelesnu stražu, osvoji sve utvrde gradske, pa se nametnu tirjaninom svojoj domovini. Dubrovačka vlastela, ne mogavši te sramote podnijeti, urotiše se protiv njega. Na čelo se urotnicima stavi odlična i rodoljubna porodica Bobaljevića. Čim je to saznao silnik Juda, odmah zapovjedi, da se pohvataju urotničke kolovodje: Vlaho, Velčina i Domanja Bobaljevići. Nego poglavica dvorske straže, Ugrin Gašpar, i sam stade zazirati od Judina tirjanstva, pa prepusti ovim plemenitim mladićima zgodu, da se zaklone u Bosnu. Mitom i strahom već dvije godine vladaše Damjan Juda, kad no se protiv njega uroti i zet mu *Petar Benešić.* Ovaj sabere u kući svojoj sve nezadovoljnike i svjetova im, da se zatraži pomoć u Veneciji, pa da obećaju, da će za to primiti Mlečanina za kneza, ali uz takve uvjete, da se time ne okrnji sloboda narodna. Mihajlo i Vid Bobaljevići, iskusni ljudi i roditelji onih nesrećnih zatočenika, najžešće su se protivili Benešićevu prijedlogu, da se Mlečani pozovu u pomoć. — Tako ćete se možda — govorahu oni, — osloboditi tirjanstva domaćega sina, ali ćete na sebe naprtiti gospodstvo tudjinca. — Većina dubrovačke vlastele ipak pristade uz Benešića. S toga podje, kao po svojem privatnom trgovačkom poslu, u Veneciju, te uglavi tamo sa signorijom ugovor, u kojem bješe jedan od glavnih uvjeta, da će Dubrovčani za pomoć primati kneza iz Venecije. Tako se zadovoljiše i Mlečani, jer bješe časno po njihov grad, da izmedju svojih sinova daju drugome gradu poglavara, a zadovoljan bješe i dubrovački poruk Benešić, jer mišljaše, da će tako kraj biti takmenju za kneževskom čašću medju razdornom dubrovačkom vlastelom. — Baš je u to vrijeme imao otploviti iz Venecije *Toma Morosini*, da posjedne u Carigradu patrijarsku stolicu. Njemu povjere Mlečani, da uz put pristane u Dubrovniku, pa da uredi nove odnošaje. Brzo doplovi brodovlje do Dubrovnika i baci sidra pred Lokrumom, krasnim ostrvcem, što zatvara luku dubrovačku od morske pučine. Benešić, koji se je takodjer desio u pratnji Morosinijevoj, odmah pohiti do svoga tasta, da mu javi vesele glase o dolasku odličnih gosti, izabranoga patrijare carigradskoga i mletačkih poslanika. Eto kolike časti! Dodjoše od puke želje, da upoznaju dubrovačkoga gospodara i da s njime utanače prijateljstvo. Usrdno ga s toga moli, da ih lijepo primi i počasti, a po tom da im uzvrati pohod na ladji, gdje će moći vidjeti i krasne darove, što ih Mlečani nose novome caru u Carigradu. — Damjan se Juda dade prevariti. Ništa zla ne sluteći podje po ručku na mletačku galiju, — ali, tek što je stupio na ladijin krov, već se digoše sidra i ladja zaplovi. Bijesan Juda s tako grozne prevare tresnu glavom o kormilo broda i umrije. Čas prije no što će dušu ispustiti, spočitnu zetu ubistvo a Mlečanima vjerolomstvo. Tako je zaglavio nesrećni knez Damjan Juda, dubrovački, rekli bismo, Marin Falier.

Po ugovoru primiše sada Dubrovčani za kneza Mlečanina *Lovrinca Quirini*-ja. On se morade pod prisegu zakleti: da će držati dobro vladanje i vjerno čuvati cjelovitost dubrovačke vlasti; da će bdjeti nad srećom grada i čuvati stare običaje; knez Mlečanin da će biti samo načeonik republike, te ne će imati nikakva gospodarstva nad Dubrovnikom, već će vlastela i dalje vladati i sudovi će biti po domaćim zakonima. (*Giugno Resti:* Cro-

niche di Ragusa, po prijepisu, što ga imade knjižnica jugoslavenske akademije, str. 172. do 174. — *Appendini:* Notizie istorico-critiche sulle antichità, storia e letteratura de' Ragusei. Ragusa 1802. Tomo I., pag. 274—276.)

Osobe kneza Damjana Jude ne možemo i ne smijemo iz povjesti brisati; ona je dokazana nepobitnim povjesnim ispravama. Izmedju 1221. i 1223. godine dubrovački knez Zelovelo, pišući načeoniku spljetskome i podjedno knezu trogirskome Velčini, spominje Judu kao već bivšega dubrovačkoga kneza i smutljivca. Medju mladom dubrovačkom vlastelom, kojima je 1226. godine ići na taostvo u Veneciju, nalazi se i *„Grai filius comitis Zude“* (Graj sin kneza Jude). U ugovoru utanačenu 1253. godine izmedju Dubrovnika i bugarskoga cara Mihajla Asjena II. protiv srpskoga kralja Uroša uz ostale svjedoke dolazi i član veljega vijeća dubrovačkoga *„Tripun od kneza Jude“*. (*N. Nodilo:* Najstariji ljetopisci i davna historiografija dubrovačka, Rada knjiga LXV., str. 104).

No ako je Damjan Juda historijsko lice, nastaje pitanje: stoji li pod kritičkim vidom i pripovijest o njegovoj samosilnoj smrti? To pitanje teško da povjest može odlučno riješiti uz dosadašnje izvore. Ti su izvori jedino domaći dubrovački kroničari, koje kritika često mora da prekori poradi očitih bludnja i hotomičnih protuslovlja spram historijske istine.

Za čudo je, što najstariji i prepornome dogadjaju najbliži dubrovački kroničar, *Milecije* (Miletius), savremenik valjda srpskomu caru Dušanu Silnome, o Judinoj samosilnoj smrti ne zna ma baš ni riječi kazati. On spominje Damjana Judu samo pripadom uz nadbiskupa Leonarda (1205. do 1217. g.) na onome mjestu, gdje govori o svečanom činu, prenosu moći sv. Simeuna iz Jerusalima u Dubrovnik.

Po pripovijedanju Milecijevu zgodi se u Dubrovniku za nadbiskupovanja Leonardova neko čudo. Sv. Simeun, kojega je tijelo bio neki poglavica njemačkih križara donio u Dubrovnik, gdje je dugo vremena ležalo u hramu sv. Vida, objavio se bio Damjanu Judi, pa ga slijepa i nijema ozdravio. (*A. K. Matas:* Miletii versus, u *J. Gelčića*: Biblioteka za povijest dalmatinsku, dio I, str. 12.). Za to čudo sveca Simeuna do samoga Milecija ne znaju ostali dubrovački kroničari.

Spomenem li jošte, da je nova mletačka vladavina izagnala iz Dubrovnika sinove Judine Graja i Lukara, koji podjoše u zatočje u Zadar, odakle se kasnije opet vratiše (valjda pomilovani) u domovinu (*Resti*: op. cit., *Luccari:* Copioso ristretto degli annali di Ragusa, II. ed., Ragusa 1790., pag. 67), rekao sam sve, što se je moglo izvaditi iz dubrovačkih kroničara o zanimljivom licu kneza Damjana Jude.

Prvi od pisaca dubrovačke povjesti, koji u cjelosti podaje pripovijest o samosilnoj Judinoj smrti, jest *Ravenjanin Ivan*, kancelar dubrovački od 1384. do 1387. g. (Historia Ragusii, po prijepisu, što ga imade knjižnica jugoslavenske akademije, str. 54. do 59.); za njim su se u tom povodili svi pozniji dubrovački historiografi. Kako je u ostalom i njima samijem lice Damjana Jude dosta tajinstveno, pokazuje najbolje njihova neskladna kronologija. Većina njih meće smrt Judinu u god. 1260. do 1263., tako: anonimni kroničar i Nikola Ranjina, kroničar po ispisku dra Stulli-ja, Serafim Razzi, Jakov Lukarević, Serafim Cerva; Albin Esadastes de Vargas (t. j. Sevastijan Sladić) meće je u god. 1232.; Mavro Orbini je neodlučan, kad veli: „Et ciò seguì secondo alcuni nel 1262, secondo gli altri nel 1215“; napokon Gjone Rastić prilično tačno u 1204. god. — Damjan Juda umro je u istinu 1205. godine

Tajinstvene koprene s osobe kneza Damjana Jude posvema ne skidosmo nikada, jer smijemo uvijek s pravom pitati: nije li pripovijest o njegovoj samosilnoj smrti istom kasnije ishitrena i upletena u povjesni dogadjaj o zagospodovanju Mlečana u gradu Dubrovniku; nije li ta pripovijest etiologijsko-etimologijskog postanja, kakvih ima dosta u povjesti svakoga naroda i svakoga grada. Za analogiju budi mi ovdje slobodno spomenuti ime rimskoga kralja *Servija* Tullija, o kom vele rimski lakovjerni pisci, da ga je u kraljevskom domu rodila neka ropkinja (lat. *serva)* kraljice Tanaquil, i ime glavnog brežuljka grada Rima *Capitolija*, o kojem kazuju isti izvori, da se je pri kopanju temeljâ glasovitog hrama Jupiterova našla krvava čovječja glava (lat. *caput)*. Nije li se možda istim načinom i uz ime dubrovačkoga kneza *„Jude“* priplela pripovijest o njegovu silništvu i o samosilnoj njegovoj smrti?

Mletački izvori, pripovijedajući o tom, kako se je pokorio grad Dubrovnik, znatno su kraći od dubrovačkih, pa kneza Damjana Jude i ne spominju. — Odlični kroničar, dužd *Andrej Dandul* (umro 1354. god.) izvješćuje posvema u kratko: „Toma Mauroceno od Inocencija učinjen patrijarom carigradskim s papinskim pismima dodje u Veneciju, pa pošto bi spremljeno brodovlje, ostavi luku (mletačku) i zavojšti na grad Dubrovnik, koji je potican od Grka opetovano ustajao protiv Venecije; a oni (Dubrovčani) ne uzdajući se u pomoć grčku povrate grad Mlečanima“. Kasniji su pisci *(de Monacis, Sabellico i dr.)* opetovali samo riječi Dandulove. Slično govori i talijanski pisan izvještaj neimenovana pisca iz XVI. vijeka, što ga je našao u knjižnici viteza Cicogne u Veneciji prof. *Sime Ljubić* pod naslovom *„Lo aquistar de Ragusi“* (srv. Rada knjiga V., str. 85.).

Ako ćemo vjerovati ovim mletačkim vijesnicima, možemo zaključiti, da nije trebalo Mlečane istom pozivati da dodju u Dubrovnik, kako kazuju dubrovački pisci; oni bi već i sami bili došli, da silom pokore oporne Dubrovčane, najpače sada, gdje bjehu po četvrtoj križarskoj vojni njihovu lavu nečuveno porasle panče. To zaključujući, dopuštamo ipak, da su Mlečani kao što uvijek, i prije i

kasnije, tako valjda i sada imali medju dubrovačkom vlastelom svojih pristalica, koji su ih krišom poticali, da posvoje grad Dubrovnik, — a veoma je vjerojatno, pače i naravski, da je knez Damjan Juda stajao na čelu Veneciji protivne stranke, koja se je po padu Carigrada „ne uzdajući se u pomoć grčku“ napokon i sama bez sile poklonila. Uz takovo tumačenje tadašnjega političkog stanja u gradu Dubrovniku brisao bi se s kneza Damjana Jude onaj žig silništva i izdajstva, kojim ga žigosaše dubrovački pisci.

Josip Modestin.

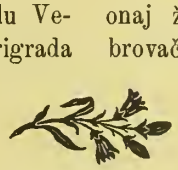

Povjest sedam mudracâ u Slavena.

Görres veli, da je latinska knjiga sedam mudraca iz srednjega vijeka bila više raširena, nego ijedno klasično djelo, a doprla je ova zbirka pripovijesti do sviju naroda evropskih i azijatskih. Izuzevši bibliju, nema djela, koje bi se toliko prevodilo, kao upravo ova knjiga. Nalazi se i u slavenskih naroda, pa je njezina sudbina veoma značajna za povjest kulture u pojedinih Slavena.

Dr. M. Murko je u 101. „Radu jugoslavenske akademije“ ocijenio bugarski i srpski prijevod ove knjige sedam mudraca. Bugari su jê i Srbi dobili iz novogrčkoga vrela istom u početku našega stoljeća, kad su se počele preporadjati književnosti obaju naroda.

U 122. izvještaju bečke akademije znanosti dopunio je Murko ovu svoju radnju raširenom povješću ove knjige u sviju Slavena, gdje joj se nalaze tragovi.

U svojoj krasnoj raspravi pokazao je Murko njezin život ne samo u Bugarâ i u Srbâ nego i u Čehâ, Poljakâ i Rusâ. K ovim je trima narodima došla drugim putem nego na jug, i to mnogo prije.

U srednjem je vijeku bilo mnogo različitih recenzija, koje su prešle u novi vijek pod imenom „knjige“, „historije“ ili „kronike“ sedam mudraca u latinskom i u narodnim jezicima u Italiji, Španjolskoj, Francuskoj, Engleskoj i Njemačkoj.

Jedna od ovih redakcijâ — latinska „Historia septem sapientum“ bila je veoma raširena po Evropi, pa se štampala odmah, kako su se počele štampati knjige. Na taj je način doprla medju mnoge narode, te se rano počela prevoditi.

Ova je recenzija došla i k Česima, Poljacima i Rusima. U svemu imade 15 pripovijesti.

Česi su nekako uporedo sa zapadno kulturom napredovali, pak zato nalazimo u njih ovu povjest sedam mudraca već veoma rano — naime u 14. stoljeću. Oni su dapače, kako potanko dokazuje Murko, ovo djelo i samostalno obradjivali. Štampali su ga već u početku 16. stoljeća (g. 1502. u Plznju), a do skora su dobili i komediju o sedam mudraca. Bilo je više izdanja ove kronike. No ipak su samo neka izdanja kronike prijevod „Historije“, pa se i ova svojim oblikom dosta razlikuju. Osobito je zanimljiv u Murkovoj raspravi odsjek o nekoj češkoj verziji do sada nepoznatoj, iz koje nam vjerno podaje sadržaj pojedinih pripovijesti i pokazuje najvažnije njihove promjene prema poznatim pripovijestima. Murko ne može tvrditi, pripada li ova verzija starijemu ili novijemu vremenu, ali je svakako zanimljiv primjer samostalne obradbe. Zgodno su istaknuti pojedini momenti, u kojima se zrcali tadašnje kulturno stanje u Češkoj.

I na poljski je jezik razmjerno rano iz latinskoga prevedena ova povjest sedam mudraca. Prijevod je ugledao svjetlo u početku 16. stoljeća, a priredio ga je Jan z Koszyczek. Najstarije sačuvano izdanje imademo tek iz konca 17. stoljeća. Ova se knjiga još danas štampa za narod, ali se priredjuje po modernizovanom njemačkom izdanju.

Murko ocjenjuje sve sačuvane tragove poljske redakcije, pa prelazi na sudbinu ovoga djela u Rusâ. To je svakako najzanimljivija čest njegove radnje. Rusi su ovo djelo, kako dokazuje Murko, preveli iz poljskoga jezika već u početku 17. stoljeća, te je ova knjiga bila u drugoj polovici 17. stoljeća i u prvoj 18. stoljeća jedno od najviše čitanih djela. Najstariji je rukopis (iz god. 1634.) izgorio za požara Moskve. Murko ocjenjuje 36 rukopisâ, koje je mogao dobiti. Neke su pripovijetke ušle i u štampane zbornike pripovijedaka pod konac 18. i u početku 19. stoljeća.

Murko pokazuje, da su Bjelo-Rusi najprije prisvojili ovu povjest, a od njih da se širila povjest prema sjeveru i istoku neprestano se mijenjajući i u jeziku i u obliku. Dok su pojedini momenti sredovječnoga viteštva i romantike bili razumljivi Čehu i Poljaku, Rusu su bili nepojmljivi, pak se zato u ruskim prijevodima opažaju najveće promjene. Mjesto turnira umeće Rus vojnu, rycarь (Ritter) postaje cysarь, od maršala nastaje ličnost, kojoj je ime Moršalьko, namjesto pana vidimo popa, pak nastaju odatle dosta nespretne pogrješke protiv smisla. Ali i inače vidi se u ruskim redakcijama utjecaj ruskih prilika, kako to Murko objašnjava velikim obiljem primjerâ. Gdjegdje opet vidimo prepisivača, gdje hoće da ispravi ili popuni svoj izvor. Jedan put se prepisivač uklanja zazornim mjestima, a drugi put im upravo povećava grubi realizam.

Prikazavši još i jezičnu vrijednost ovih prijevoda dodaje na koncu nekoliko riječi o tom, kako se je u Rusiji ova knjiga rado čitala. Ako se i ne može točno kazati,

*

Jelen.

Iz „*Rukopisa kraljodvorskoga*“ preveo I. T. (g. 1853).

Bjega jelen po toj gori,
Domovinom poskakuje,
I po gori i po dolu
Parogove krasno nosi.
Krasnim parogovi
Gusti lug prosieca,
Po lugu skakaše
Brzijem nogama.
Ide junak gorom kosimice,
Dolom ide ljuti bojak biti,
Na njemu je gizdavo oružje.
A oružjem silnim razbi vražje čete.
Nestalo nam u gori junaka,
Na nj' poskoči ljuto tuj lukavi vraže
I zamuti oči zlobe pune.
Težkijem ga mlatom udari u prsi.
Zaoriše muklo ti žalostni luzi,
Izgna iz junaka dušicu mu dušu!
Izletjela liepim tankim grlom,
Tankim grlom na ta krasna usta.
Tuj ti leži, topla krvca
Za dušicom odletjelom teče:
Sura zemlja vrelu krvcu pije.
I u svake dieve razžali se srce.
Leži junak u zemljici ladnoj,
Na junaku raste rastić u vis,
Razgranao grane u šir širom.
Dohodio jelen s krasnijem rogovma,
Skokom skoči brziem nožicama,
Tankim grlom vis se penje lišću.
Slietaju se jata bistrijeh kraguja
Iz sveg luga amo tomu rastu,
U glas jedan na tom rastu grakću:
„Zlobom vraga poginuo junak!“
Za junakom plakale djevojke.

koje mjesto zaprema ova knjiga medju najpopularnijim djelima, kakva su Aleksandrida, Bova Korolevič i dr., opet je istina, da je ova povjest bila jedna od najmilijih ruskih lektira u 17. i 18. stoljeću. Ovo je djelo u neke napereno protiv žena, a „zloba ženâ“ pripadaše medju najmilije teme stare ruske književnosti. Kako su ruski prepisivači shvaćali ovu povjest sedam mudraca, najbolje se vidi u nekom rukopisu. Ondje na ime prepisivač opominje čitatelja, da ženskoj lukavosti nije ništa jednako medju ljudima, pa dodaje, da se u ovom djelu pokazuje, kako se je jedna jedina žena prepirala s tako pametnim i slavnim mudracima i htjela ih svojim lukavstvom nadlisičiti.

U ovoj radnji, koju je Murko sastavio s velikom pomnjom, prikazuje se zanimljiv dio komparativne književne povjesti slavenske, koja je još rek bi u povojima. U njoj nam je pisac nacrtao jasnim bojama život povjesti sedam mudraca u umjetnoj književnosti slavenskih naroda, ali nema sumnje, da se je ova povjest doimala takodjer prostonarodne književnosti slavenske. Murko sâm u uvodu napominje nekoliko tragova ovoga utjecaja. Tako n. pr. po uvjeravanju prof. Jagića živi u Hrvatskoj pripovijest „Canis“ iz ove historije, a nalazi se u srodnoj redakciji i u poljskoj prostonarodnoj pripovijesti. Bilo bi krasno, da do skora dobijemo sliku i o ovom pitanju, jer će istom onda biti povjest knjige sedam mudracâ u Slavenâ dovršena. Š.

Filologičke sitnice.

IX.

Ne bih rekao, da će biti dobro hrvatski, što pišemo i govorimo: „Ja *smatram* dužnošću, da odgovorim“. „Oni ga *smatraju* veoma pametnim čovjekom“. „Ne *smatra se* za prestupak“ itd. Istina, ima i u hrvatskome jeziku glagol *smatrati* (prema *smotriti*), koji je po značenju nalik na glagole *promatrati*, *razmatrati*, *razgledati*, *sagledivati* itd., ali u službi, kako se u spomenutim primjerima upotrebljava (prema njem. *betrachten*, lat. *habere*, *ducere* itd.), mogu reći, da ga nijesam našao ni u starih pisaca ni u današnjemu jeziku narodnome.

U narodnome ga govoru redovno zamjenjuje glagol *držati*[1] a apozicija mu dolazi ponajviše u akuzativu s prijedlogom *za;* n. pr. Jer svi *Jovana držahu za proroka.* mat. 11, 25. Grci sve ostale ljude drže za neznalice i varvare. Sovjet 26. Držite li vi ono još za istinu? Danica 3, 238. Držali su Srbe za ništa. 173. — U narodu niko ne drži za kaku majstoriju ili slavu novu pjesmu spjevati. Nar. pj. 1, XXXI (izd. 1824.)

Mjesto akuzativa s prijedlogom *za* ima i sam akuzativ,[2] ali veoma rijetko; n. pr. *Ne držah sebe dostojna* da ti dodjem. luk. 7, 7.

Uz apoziciju nadje se i *kao,* ali veoma rijetko; n. pr. Ali *ga* ne *držite kao neprijatelja.* 2sol 3, 15.

Mjesto objekta može biti i cijela rečenica s konjunkcijom *da;* n. pr. Kakogod što Turci *drže, da* Srbina nije grijota ubiti, tako isto i Srbi ponajviše misle za nji(h). Danica 2, 90. Ja držim jednako, da sam ludji od svakoga vas, a vi svaki držite to za sebe. 125.

Dolazi i refleksivno *držati se* (i sa pasivnim značenjem); n. pr. Drži se za nesreću, kad zec predje put. Nar. pj. 4, XLII (izd. 1833). — Čose, koje se drže za mudre i lukave ljude. Nar. posl. 295. Koji bi se držao medju njima da je najveći. luk. 22, 24.

Prema tome valja da se kaže mjesto: „Ja *smatram* dužnošću“ itd. evo ovako: „Ja držim[3] za dužnost (ili: Ja držim da sam dužan) da odgovorim“. — „Oni ga drže za veoma pametna čovjeka“ ili: „Oni drže, da je on veoma pametan čevjek“. — „Ne drži se za prestupak . . .“ ili: „Ne drži se da je prestupak . . .“ itd.

X.

Sva je prilika, da ne će biti sasvijem dobro, što prema *vlastelin* govorimo *vlastelinski*.

Imena, koja postaju od drugih riječi nastavkom *-in* (ili *-janin*) pa u množini izbacuju krajnje svoje *-in*, izbacuju ga i pred nastavkom *-ski;* tako se n. pr. prema *Arapin*, *Arbanasin*, *Arnautin*, *Bugarin*, *Ciganin*, *dvoranin*, *kršćanin*, *mještanin*, *Ugrin* i t d. govori samo: *Arapski*, *Arbanaski*, *Arnautski*, *Bugarski*, *Ciganski*, *dvoranski*, *gradjanski*, *kršćanski*, *mještanski*, *Ugarski* itd., a nikako *Arapinski*, *dvoraninski*, *gradjaninski*, *Ugrinski* itd.

Po tome valjalo bi da pišemo i govorimo *vlȁstelskî* ili *vlȁsteoskî*, koje se oboje nalazi u Vukovu Rječniku[2] 68a., dok Vuk sam piše samo *vlasteoski,* n. pr. Rj[2] 67b. Nar. posl. XLIV.

Isto tako valjalo bi da se piše i *vlȁsteoka* (Kovčežić 38) i *vlȁsteostvo* (Rj.[2] 68a. 623b.) mjesto *vlastelinka* i *vlastelinstvo.*

XI.

Ne može se reći, da je dobro hrvatski po narod-

[1]) Taj se glagol u tome značenju upotrebljava u hrvatskome jeziku od starine (Ispor. Akad. rj. II. 828), te se nikako ne može misliti, da je prema njem. *halten.*

[2]) S instrumentalom dolazi u starini veoma rijetko (Ispor. Akad. rj. II. 828a. i 829b); u Vuka nijesam našao potvrde za takovu konstrukciju, a u Daničićevoj sintaksi (na str. 582) spominje se po jedan primjer iz P. Petrovića i S. Milutinovića.

[3]) U nas se počesto mjesto *držati* upotrebljava *cijeniti*, koje će u narodnome jeziku našega vremena biti dosta rijetko (Ispor. Akad. rj I. 789); u Vuka imaju ovi primjeri: Šćer mu se stane čuditi i kao za luda i nesvijesna čoeka cijeniti ga Nar. prip. 115. Ja cijeuim da će tako biti. Rj[2] 812a; za ovo potonje napominje Vuk da se govori u Dubrovniku, a pripovijetku, u kojoj dolazi onaj prvi primjer, zabilježio je Vuk Vrčević (valjada negdje dolje na jugu). U Pismima na str. 31. veli Vuk izrijekom, da je bolje »Jakova *drže* za učena čovjeka« nego »Jakova *cijene učenim čovjekom*«. — Da bi se n. pr. mjesto: »Grci sve ostale narode *drže* za neznalice« moglo reći još i ovako: »Grci *misle* da su svi ostali narodi neznalice« ili: »Grcima su svi ostali narodi neznalice« — to mislim da ne treba još napose utvrdjivati primjerima.

nome govoru: *„Molio sam dopust“* ili: *„Molit će od njega novaca“*.

Daničić (Sintaksa, na str. 218) uči evo ovako: Prosto *moliti*[4] nemajući uza se u četvrtom padežu ono što se molbom misli dokučiti, ne može ni u drugome s prijedlogom *do* imati čeljadeta[5] od kojega bi se ono dokučilo.

Prema tome evo kako Vuk upotrebljava glagol *moliti:*

1. Za dažd i za smrt ne treba Boga moliti. Nar. posl. 83. Da vas molim za jednu stvar. Stražilovo 1886, 1287. Stane ga moliti za oproštenje. Sovjet 48. Tada pristupi k njemu mati . . . klanjajući mu se i moleći ga za nešto. mat. 20, 20.

Ono što se molbom misli dokučiti, izriče se cijelom rečenicom; n. pr. Stane Srbe moliti . . . da ga otkupe. Danica 3, 213. Moliše ga da bi otišao iz njihovoga kraja. mat. 8, 34. Ja te molim, nemoj plakati. Nar. prip. 48. Molim te, pitaj. 74. — Tako je i ovo: Molim, pozdravite mi gospodina Trkulju. Stražilovo 1887, 239. — Spomenut ću i ovaj primjer: Još bi vas molio, kad biste mi mogli naznačiti, kad je postala Karlovačka bogoslovija? Stražilovo 1886, 1513.

2. Mjesto *moliti* upotrebljava se i *moliti se* a evo ovako:

a. Ona se stane moliti i tako je jedva puste. Nar. prip. 51.

b. Nikome se ne molili, no svakome junački odgovorili. Kovčežić 70. Lažno se molite Bogu. mat. 23, 14.

c Te se mole za njega, i molba im se ponajviše prima. Danica 2, 99.

d. Za što mu se molio, to mu udijelio! Kovčežić 120. — Veoma je rijetko

e. Dužan je bio, kad je god zatrebalo, za ljude iz svoje knežine moliti se kod Turaka. Rj.[2] 279a. i

f. Sve, što radio i o čemu se Bogu molio, sve ti uzalud i naopako obršilo. Nar. prip. 114.

Ono što se molbom misli dokučiti, izriče se cijelom rečenicom; n. pr. Molim se Bogu, da ti bude dobro. 3jov. 2.

Prema tome mjesto *„Molio sam dopust“*. *„Molit će od njega novaca“* treba dobro hrvatski[6] reći: *„Molio sam za dopust“*. *„Molit će ga za novce“* ili *„Molit ću mu se za novce“*.

[4]) Složeno, n. pr. *izmoliti, odmoliti, zamoliti,* može imati uza se u akuzativu ono što se molbom misli dokučiti; n pr. Izmoli u njega poslanice u Damask. djela 9, 2. Odmoli ga paša u vezira, proda mu ga za dukate žute. Nar. pj. 2, 611. Zamoli u njega čašu vina. Nar. prip. 81. — Sa spomenutim pravilom ne kose se primjeri kao što je ovaj: *Molit ću* vam *molitvicu* . . . Rj[2] 71a.

[5]) Prema tome kao što se govori n. pr. *iskati, prositi, tražiti sta,* išto se tako može kazati i *iskati, prositi, tražiti od koga,* pa i *izmoliti, odmoliti od koga.* Ispor. Daničić, Sintaksa 217/8.

[6]) Kako Vuk uči u Pismima 31.

Književnost.

Hrvatska ili srbska. V. *Medini* preveo je i izdao u Senju kod H. Lustera povjestničku razpravu dra. Ber. Jungmanna *„O Fotijskome razkolu“*, u kojoj se izlaže povjest prvoga zametka kobnog razkola medju zapadnom i iztočnom crkvom.

Izišao je u odredjeno vrieme 6. svezak *„Ruske biblioteke“*, što ju izdaje M. Mareković, a sadržaje nastavak Tolstojeve pripovijesti »Mladost« u prievodu pjesnika Augusta Harambašića.

„Danica“, kalendar svetojeronimskoga društva, štampana je ove godine u 33.000 komada. Ovogodišnja »Danica« obiluje liepim štivom, ali smo ipak na žalost opazili, da je ove godine izišla »Danica« bez pjesme i pripoviesti. »Danica« je najviše raširena i najpopularnija periodična knjiga, koja prodire u sve slojeve naroda hrvatskoga, pak nam se čini, da ovakva knjiga ne bi smjela izići bez dobre i liepe pripoviesti, bilo izvorne ili prevedene. Ako već nemamo izvornih pripoviesti, ima ih hvala Bogu uzornih u drugim književnostima — na pretek. Društvo je doduše objelodanilo takodjer veliku pripoviedku oićevu »Grofa Borovačkoga«, ali ovu knjigu dobivaju samo društveni članovi, kojih na sramotu *nas sviju* nema još ni 9000, premda je članarina za vas život — 5 for.! U prvom je redu pozvana inteligencija, da prokrči put knjizi u sâm puk. Pomozimo sebi sami, pa će nam i Bog pomoći! Svaki inteligentni i rodoljubni Hrvat trebalo bi da bude član svetojeronimskoga društva. »Danica« je uza sve zapreke ipak dosegla 33.000 iztisaka, pa bi zato trebalo, da se napuni najboljim i najbiranijim štivom. Bez pripoviesti nam se ona čini — sobom bez stola. S toga se radujemo, što je društveni odbor odlučio u napredak upeti sve sile, da bude »Danica« što sjajnija. Dobrim se kalendarom može više uraditi za prosvjetu puka, nego svim drugim knjigama. *Ovlašteni smo pozvati sve hrvatske pisce, da pjesmama, pripoviestima i člancima, napisanim u popularnom slogu, okite „Danicu“*, i da svoje priloge što prije pošalju društvenoj upravi, koja će ih što bolje nagraditi. Kad se radi o pučkoj hrvatskoj prosvjeti, morali bi svi književnici složni biti i samo oko toga nastojati, kako će se tko bolje narodu odužiti. *„Danica“ neka bude u buduće sastanak sviju hrvatskih pera, koja umiju pisati za puk.* A poznajući patriotizam naših književnika, pouzdano se nadamo, da urednik »Daničin« ne će biti prisiljen štampati kalendar bez izvornih beletrističnih radnja. »Daničina« zabava i pouka mogla bi biti uz pripomoć hrvatskih književnika pravi med i vosak. Braćo, na posao!

U Biogradu izlazi od nove godine *„Preodnica“*, list za književnost i umjetnost. Vlastnik mu je čuveni srpski pjesnik Vojislav J. Ilijć, a urednik Branislav Nušić.

Njegošev »Gorski vijenac« prevodjen je do sad na ruski, talijanski, njemački i francuzki jezik, ali je cielo djelo prevedeno samo na njemački i ruski jezik. U novije doba preveden je »Gorski vijenac« i na švedski jezik, a prievod taj tako je valjan da ga je nagradila švedska »akademija umjetnosti«. Preveo ga je čovjek, koji je naročito boravio neko vrieme u našim krajevima, da nauči jezik.

Jovan *Šarić* iz Ceranja u Dalmaciji poziva na predplatu knjige »Crnogorska vila«, epske pjesme o vojevanju vitežkoga kneza Nikole i rodjaka mu Boža Petrovića u Hercegovini i Arbaniji. Ciena je preradjenomu djelu 30 novč., a predplata se šalje knjižari Braće Jovanovića u Pančevu.

Poljska. Opet je slavni pisac »Potopa« i »Mača i vatre« *Sienkiewicz* obogatio svjetsku književnost velikim romanom Nazvao ga je *„Bez dogme“*. To je ono djelo, o kojem se prošle godine javljalo, da će izići pod nadpisom »Homo novus«. U junaku Ploszowskom crta nam Sienkievicz jalovo živovanje modernih

heroja, kako ih crtaju veliki francuzki i ruski pripovjedači. Skeptičkim okom i nervoznim osjećajima analizuje Ploszowski vlastite misli i djèla, dok se uz očajnu rezignaciju ne uvjeri o nesmislenosti i nepotrebnosti životnoj. Izgubi vjeru i ljubav u Boga i u ljude. (Lermontovljev Pečorin!). Život mu dodje nedosljedan. Napokon se stisne i u kritici svojih subjektivnih osjećaja traži odgovore na nerazumljiva pitanja socijalnih neprilika. I tako dodje do obične tragedije duševne devetnaestog vieka — do pesimizma. Uvjeri se, da ovo, što živemo, nije život, nego samo borba za život. Svaki ljudski korak razjašnjuje živinskim potrebama. Napokon se uvjeri, da mu ni misli ne pomažu, izgubi svu volju i klone u melankoliju. Kad mu umre draga, pored koje bi još jedine mogao da u neprijatnom mamurluku duševnom dahne ljubavlju i srećom — uplaši se i smrti. »Strah me je tmine« — poče opet da reflektira; — »tko zna, ima li šta tamo? A možda bučni vjetrovi nose ljudske duše po bezkrajnoj svemirnosti od planeta do planeta. Ti si umrla, pa šta ću ja ovdje sâm?... Ako nadjemo za oblacima kakvog života, provodit ćemo jedno pored drugoga, a ako ga nema,... neka bar zajedno utonemo u vječitu prazninu; samo neka nam se na zemlji iztare uspomena na vieke!...«

Zar to nije živi Hamlet naših dana?

»*Poczet królów polskich.* Zbior 40—50 portretów historycznych« — zove se djelo, što izlazi zajedničkim trudom slavnoga poljskoga slikara *Jana Matejka* i profesora na jagelonskom sveučilištu, *Stanislawa Smolke.* U njem ima oko 40 slika kraljeva i knezova poljskih, narisanih rukom Matejkovom, a tekst potječe od profesora Smolke. Djelo izlazi u mjesečnih svežćićih, kojih će biti do 25.

Slovačka. U štampariji Salve u Ružomberku izišla je knjižica: *Obrázky z hôr* (gorske slike), skup pripoviedaka, što ih je napisao *Anton Bielek.* Ima ih u svem pet. — Pisac nas vodi medju gorane, koji živu na visima i u uvalama Beskyda, Babje Gore, Magure i Javorine, u tihi, radini i oskudni narod slovački, narod pun kreposti, koji tek jednu pogrješku imade, da je suviše, suviše dobar! Pripoviedke Bielkove su vjerne slike njihova narodnog života, ocrtane osobe vjerni snimci kršnih gorana, koji se veru po strmim pećinama i dišu čisti zrak gorski.

Svaštice.

I opet o hrvatstvu staroga Dubrovnika. U djelu dra. V. Bogišića, što ga je naša akademija g. 1888. izdala pod nadpisom: »Acta coniurationem Petri a Zrinio et Francisci de Frankopan nec non Francisci Nadasdy illustrantia« — nalazimo preznamenitu u tom pitanju izjavu Dubrovčanina Gundulića, pukovnika u vojsci kralja Leopolda I. Tu se na ime na str. 205. pripovieda, da je taj Dubrovčanin nudio francuzkomu poslaniku na bečkom dvoru, vitezu de Gremonville-u, svoje usluge ovim riečima: »ayant tousjours en pensée d'aller seruir en France, jusques a m'avoir *offert* quelques jours avant tout cecy d'aller *lever en son pays,* qui est *Raguse,* un regiment de trois milles *Crauates* et Albanois pour le service de Votre Maieste« (t. j. francuzkoga kralja). Pukovnik se dakle Gundulić ponudio francuzkomu poslaniku, da će poći, ako poslanik želi, »u svoju zemlju«, t. j. u *Dubrovnik,* da ondje skupi 3000 *Hrvata* i Albanaca za službu francuzkoga kralja. Znamo, da će nas izvjedljivi čitaoci upitati: A tko je taj pukovnik Gundulić, koji je po prilici 30 godina iza smrti neumrloga pjesnika »Osmaua« svojevoljno priznao poslaniku francuzkomu, da u domovini njegovoj. t. j. u Dubrovniku, živu Hrvati? Taj pukovnik nije nitko drugi nego rodjeni sin pjesnika Gundulića, o kom znamo pouzdano, da je s uzornom ženom Nikolicom imao tri sina i jednu kćer. Najstariji sin njegov Karlo postade kasnije maršalom u austrijskoj vojsci, a drugi sin Jerolim poginu kao pukovnik kod podsjedanja grada Barcelone. Bit će dobro da se upamti: sin najvećega dubrovačkoga pjesnika Ivana Gundulića priznaje oko g. 1670., da je u rodnom njegovu gradu Dubrovniku narodnost *hrvatska.* Što ovdje ujedno spominje i Albance, bit će s toga razloga, što je tu vojsku mislio skupljati ne samo u Dubrovniku, gdje su Hrvati, nego i u južnim obližnjim krajevima, t. j. u Albaniji Iz ove preznamenite izjave može svatko sam izvoditi, kojoj je narodnosti pripadao neumrli pjesnik »Osmana«, otac našega klasičnoga svjedoka o hrvatstvu staroga Dubrovnika.

Kačićev spomenik u Zagrebu Prošle je godine zastupstvo glavnoga grada zaključilo, da se u Zagrebu podigne na trošak gradske obćine spomenik Kačićev. Pošto je nedavno vlada taj zaključak ukinula, mislilo se u više godina ostvariti ovu liepu osnovu i na obroke izplaćivati troškove. Kad se o tom prije nekoliko dana povela rieč u sjednici gradskoga gospodarsko-gradjevnoga odbora, opro se jedan zastupnik priedlogu, da se za ovu godinu u tu svrhu uvrsti svota od 1000 for., i predložio, da se ova svota — 1000 for. — namakne prinosima gradskih zastupnika. Na to je izjavio gradski načelnik dr. Amruš, da će on sam darovati jednu trećinu te svote, t. j. 333 for., što je zaista prije četiri dana i učinio. Plemeniti ovaj čin ponukao je gradske oce, te su izabrali odbor, koji će se pobrinuti, da se ostatak namakne dobrovoljnim prinosima.

Aristotelova razprava o atenskom ustavu. U britanskom muzeju u Londonu odkriše nedavno na svitcima papirusa, što je donesen iz Egipta, dosele nepoznatu razpravu Aristotelovu o atenskom državnom ustavu Tu se obširno izlaže ustav atenski, a napose historijski razvitak njegov. Ova će razprava mnogo šta razjasniti i razsvietliti, što je do danas bilo krivo shvaćano ili nepoznato. Konac je razprave izkvaren, ali nije toliko ni važan, pošto su ga grčki leksikografi mnogo upotrebljavali, pa je po tom i poznat. Razprava govori najprije o zavjeri Kilonovoj i tumači ustav za kraljeva. Napose nam Drakon izilazi sada sasvim drugačiji. Dosele su ga držali za reformatora kaznenoga prava, a sada se iz te razprave jasno razabire, da je i druge važne ustanove uredio, samo mu spočitava Aristotel, da se nije osvrtao na ekonomsko stanje Atene. Ova je razprava već ugledala svjetlo a izdao ju je s uvodom i primjetbama pristav istoga muzeja u Londonu.

Životinje u poeziji. *Ernest Legouvé* napisao je u »Revue de famille« studiju o životinjama u poeziji. Pisac iztražuje, kako su pojedini pjesnici u svojim djelima prikazivali životinje. Za Lafontaine-a veli, da je motrio životinje, ako mu se za to slučajno desila prilika na šetnji, ali da sam nije nikad imao ni kokoši ni pasa. Victor ih je Hugo proučavao kao filozofijski pjesnik. Jedino ih je Lamartine od srca ljubio, pa je izpjevao kiticu, koja se počinje sa stihom: Oh mon chien! Dieu seul sait la distance entre nous (O moje pseto, sâm Bog znade, koja je razlika medju nama), a svršuje: Frère, à quelque degré qu'ait voulu la nature (Brate, koliko je priroda htjela, da mi budeš bratom). Na drugom mjestu veli pjesnik »Meditacija« (što su i Turgeujev i Schopenhauer primietili), da u pojedinim važnim zgodama čovjek i pas gledajući jedan drugoga, osjećaju, da su srodna bića. Legouvé završuje svoju zanimljivu studiju riečima: Bilo je pjesnika, koji su bolje znali prikazivati životinje, ali jediui Lamartine bio je njihovim pjesnikom.

Majci — Na cjedilu. — Ljubavi. — Kradljivka. — Damjan Juda, knez dubrovački. — Povjest sedam mudracâ u Slavena. — Filologičke sitnice. — Listak.

Izdaju i uredjuju J. Pasarić i M. Maravić. Vlastničtvo i tisak Dioničke tiskare.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 14. veljače 1891.

Br. 7. | Izlazi sváke subote na dva arká. — Godišnja ciena poštom i domać m u kuću 7 for., ináče 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Dragoj.

Ako ti se išto mile
Moje pjesme sirotanke;
Ako me se ikad sjetiš,
Kad na javi snivaš sanke:
Uzmi knjigu mog života,
Evo ti se nudi sama,
Pa pročitaj tužnu poviest
Mojih nada i pjesama.

Ali nemoj! Ostavi ju,
Sumorne su sve joj strane,
Pa ni čitat ne bi mogla,
Jer su suzom poštrapane;
Toj je knjizi mladosti mi
Očaj bio otac pravi:
Najbolje je, da ju predam
Grobu vječne zaboravi.

Drugu knjigu imam za te,
Čistu, kô nevinost što je,
Njoj na čelo ti upiši
Samo sladko ime svoje:
Pa će ono u njoj zasjat
Kao sunce s neba sama,
I obasjat svu ljepotu
Novih nada i pjesama.

One će ti svojim čarom
Cieli sviet u raj pretvorit,
I pod sjajem oka tvoga
Niknut, procvast i sazorit!
I sam Bog će pobrinut se,
Da nas ljudi ne razdiele,
I angjelke poklanjat nam,
Da ti ljube ruke biele.

A ja za svoj rod ću živit,
Tek da tebe uzveličam:
Reci, nije l' toli divno,
Što ti sada plaho pričam?
Al' ti šutiš, ti se smiešiš,
A ja ginem od očaja,
Jerbo ne znam, je l' to smiešak
Privole il' — odricaja.

August Harambašić.

Poeziji.

Što ću s tobom, poezijo moja.
Sad, kad poznam tvoju pravu cienu?
Ni tolika nije snaga tvoja,
Da mi ljubav predobiješ njenu!

Oj, a bez nje svi su tvoji čari
Baš kô cvietci, što se s držka rune,
Kô oblačci, dima kolobari, —
Nestane ih, čim slab vjetrić dune.

Pa će možda nestati i tebe,
Proć ćeš brzo, kao zimska zora;
Sve me mori, sve me srce zebe,
Da ćemo se razstati doskora.

Tad će s tobom nestat svih mi slasti,
Al i svih mi nevolja i groza,
A kô stiena na tvoj grob će pasti
Hladna, pusta, suhoparna proza.

Al mi za to srce ne očaja,
Već se samo svome miru nada:
Jer gdje više nema osjećaja,
Ondje nema ni tebe, ni — jada.

August Harambašić.

Na cjedilu.

Pripovieda M. Bišćan.

(Svršetak.)

XIII.

Zadnjih dana boravka u Varaždinskim Toplicama nije ništa smetalo Milki i Ivanu u njihovu srdačnom drugovanju. Anka, koja je mogla sklad medju njima pomutiti, nije im ni blizu dolazila. Bijaše uviek uza svoju majku. Ka ikad pridružio bi se Vučićevima i Josip, koji je u potonje vrieme Anki mnogo udvarao, te su ljudi počeli već koješta naklapati. To je naklapanje doprlo i do ušiju prijatelja njegova Ivana, i ovaj se tomu mnogo čudio, jer je znao, da Josip mrzi na žene.

Ivan je pomno pazio, da se gdjegod ne sastane s Ankom. Ako je slučajno vidio, da bi ju mogao sresti na putu ili u perivoju, tad bi se već iz daleka ugnuo i udario drugom stazom. Tako je trajalo sve do dana, kad je gospodin Malić odilazio sa svojom kćerju i s Ivanom iz Varaždinskih Toplica. Prije odlazka valjalo se oprostiti sa svima znancima. Red dodje i na Vučićeve. Oproštaj bijaše s obje strane nekako hladan. Tko je u taj par motrio Ivana i Anku, ne bi bio rekao, da se je to dvoje nekoć ljubilo. Josip, koji gledaše taj prizor, smiešio se potajice. Vidjelo mu se na licu, da je tim oproštajem podpuno zadovoljan. Na posljedku oprostiše se gospodin Malić, Ivan i njegova zaručnica s Josipom, sjedoše u kola i odoše. Čim su zamakli, okrenu se Josip k Anki i reče:

— Ja se takodjer moram oprostiti.

— Kako to? — upita Anka u čudu.

— Danas odlazim kući.

— Zašto?

— Silni me poslovi zovu.

— Hoćete li se još amo vratiti?

— Ne ću.

— Ali vi ćete nas doskora u Zagrebu pohoditi?

— Ne znam, hoću li to doskora moći učiniti. — To rekavši uze šešir, nakloni se duboko i podje k vratima.

— Zar tako odlazite od mene? — zapita Anka bolnim glasom.

Josip se naglo okrenu. Vidjelo se, da ga je to Ankino pitanje prenerazilo.

— Oprostite, — reče i pruži Anki ruku, — nisam znao, da od mene očekujete više nego običnu uljudnost.

— Što ne, vi ćete mi pisati? — zapita Anka, milo pogledavši Josipa.

— Da, ja ću vam pisati, — odgovori Josip nesigurnim glasom i ode.

Anka gledaše još dugo u vrata, kroz koja je Josip iznikao. Ugodna je misao u taj čas zabavljala njezin duh.

XIV.

Drugi dan iza odlazka Malićevih donese konobar pismo Anki, koja je sjedjela u naslanjaču. Anka, ne poznajući rukopisa, bijaše željna znati, tko joj piše. Otvori brzo list i pogleda na podpis. Podpisan bijaše Josip Viljević. Anka uze pohlepno čitati: „Cienjena gospodjice! Ja Vam evo pišem i prije, no što ste se nadali. Treba da razpršim neke krive misli, koje Vi, kako se čini, gojite. Ja Vas ne mogu ljubiti. Ako sam Vam malo udvarao, činio sam to samo zato, da Vas odvratim od svojega prijatelja i da tako prepriečim razdor, koji bi bio nastao poradi Vas medju njim i njegovom zaručnicom. Upotrebio sam, kako vidite, isto oružje, koje ste vi običavali rabiti. Pošto moj prijatelj nije više u Vašoj blizini, ne veže me ništa više s Vama. Ostajte s Bogom!“

Anki se je smrklo pred očima. Jedva je mogla pismo do kraja pročitati. Dočitavši zadnju rieč, zaklopi oči i pusti ruku dolje zajedno s pismom: obrva ju nesvjestica.

Gospodja se Vučićka vraćala baš u taj par kući. Stupivši u sobu i opazivši Anku, gdje na naslanjaču leži, stade ju dozivati, misleći, da spava, nu Anka se ne mače. Pristupi bliže k naslanjaču i sad tek uoči, da je Anka blieda u obrazu, a u ruci da drži grčevito nekakvo pismo Prestrašena stade vikati i izleti na polje. Za čas se vrati a s njom dodje i gospodin Vučić. Sad uzeše oboje Anku trti i polievati vodom, nu sve uzalud. Napokon se domisliše, da dozovu liečnika. Gospodin Vučić pohrli iz sobe, a gospodja Vučićka, ne znajući, što da počne, klekne kraj naslanjača i, primivši Anku za ruku, stade naricati.

U taj se čas razklopi ruka i list pade na tle. Sad se tekar dosjeti gospodja Vučićka, da bi taj list mogao biti u savezu s nezgodom. Hrlo ga digne i pogleda u nj. Čitaše polagano, kao da hoće da svaku rieč udube u pamet, a svršivši, zajeca gorko. Oćutjela je, da je mnogo kriva tomu, što je Anku zadesilo — — —

Najednom poče Anka nešto kao kroz san govoriti. Gospodja Vučićka posluhnu, nu ne razabiraše ništa. Napokon se povrati gospodin Vučić, vodeći sa sobom liečnika. Liečnik pogledavši Anku, uozbilji se. Na bojazljivo pitanje roditelja odgovori, da gospodjica ima vrućicu.

Gospodin Vučić, premda bijaše i sam žalostan, uze svoju ženu tješiti, nu pri tom bijaše tako nespretan, te je polučio upravo protivan uspjeh, jer mjesto da mu se je supruga umirila, stala je tek sada glasno plakati i naricati. Videći svoju nedaću, uhvati zgodu, kad je liečnik odilazio, i umaknu kroz vrata na polje. Lutaše dugo i dugo po perivoju očajan i ne znajući, što da počne. Napokon ga obuze neki strah pa se vrati k svojim. Srećom se je gospodja Vučićka medjutim nekako umirila i tako mogoše oboje mirno promišljati o tom, što im valja činiti prema liečnikovim propisima, da doskoče bolesti, koja je Anku obrvala.

XV.

Više je dana ležala Anka u vrućici. Svi se bojahu, da će jedva preboljeti, nu ipak je krizu sretno prebavila. Čim se je ponešto oporavila, ostaviše Vučićevi Varaždinske Toplice pa se vratiše u Zagreb. Anka se je od svoje bolesti sasvim promienila. Bijaše neobično tiha. Jednoga dana izjavi svojim roditeljima, da kani poći u samostan. Roditelji ju odgovarahu od toga, no uzalud. Konačno moradoše ipak popustiti. Žalostan bijaše prizor, kad je Anka odilazila od roditelja. Gospodja Vučićka plakaše gorko, kao da se za uviek dieli sa svojom kćerju. Anka ne proli ni suze. Činjaše se, kao da je već prepatila svu bol, što čovjeka snaći može, i da je presahlo vrelo, iz kojega teku suze tješilice.

XVI.

Kod Malićevih bijahu svatovi. Ivan i Milka mogoše se jedva ukloniti gostima, koji su ih mnogo slavili i nazdravljali im. Još dugo u noć trajaše veselje. Već je bila zora zabielila, kad su se posljednji gosti razilazili. Medju ovima bijaše i Josip, koji se je od radosti, što mu se je prijatelj dostao sreće, kod Malićevih dulje zadržao, nego što bijaše prvobitno nakanio. Valjalo mu je naime za rana biti u Zagrebu, gdje je imao neke poslove ovršiti. Tako je stigao u Zagreb tek pod večer mjesto oko podneva. Prije večere podje, da se gradom prošeće. Udari prema Savskoj cesti. Prolazeći kraj samostana milosrdnica, opazi u samostanskoj crkvi svjetlo. To ga potaknu, da u crkvu pogleda. Stupivši unutra, opazi u kutu jednu koludricu, gdje kleči i Bogu se moli. Promatrajući liepu crkvu, slučajno se okrenu prama koludrici, pa ju bolje pogleda. Činjaše mu se, kao da je to lice negdje vidio. Pristupi bliže i prepozna na veliko svoje čudo u koludrici Vučićevu kćer. U taj par ošinu ga pomisao, da je možda on svojim dvoličnim vladanjem i šaranjem zaludio djevojku, te se je ova, videći se ostavljenom, zaklonila u samostan, da tu u molitvi i pobožnom životu nadje zaborav svojih težkih boli.

Još je dugo stajao Josip u crkvi, duboko potresen tim prizorom. Bijaše mu težko pri duši. Sve je više osjećao, da je krivac, a nije znao, kako da svoju krivnju popravi. Ta ga je misao izpratila iz crkve, a nije ga ostavila ni onda, kad je legao na počinak. Ali ni u snu mu ne dade mira; kojekakve su prikaze smetale njegov san; što više, te su mu prikaze govorile i korile ga. Kad se je u jutro probudio, motali su mu se govori tih prikaza po glavi, ali se nije pravo mogao svemu dosjetiti. Samo je dvoje upamtio. Jedna ga prikaza korila: Ne ćeš okajati svojega grieha do smrti! Druga mu je prikaza prietila: Ne ćeš naći sreće u ženitbi . . . Odrinuo si od sebe onu, koja te je ljubila. Josip nije dosele ništa pazio na sanje, nu ovaj se put nije mogao oteti misli, da je to glas griešne savjesti, koja ga je u snu karala. U tom je glasu nazrievao osudu za počinjeni zločin. Valja mu se, tako je tumačio osudu, odreći sreće obiteljskoga života. I on se je s tom mišlju sprijateljio. Jedva je dočekao čas, da ode iz grada, u kojem je znao, da boravi svjedok nevjere njegove. Nekom grozničavom žurbom svrši svoje poslove i već poslije podne sjedne u kola i ostavi Zagreb, zavjetovavši se, da se ne će nikad više u nj svratiti.

* * *

Ivan i Milka uživaju sreću složnoga braka. Josip je često svjedokom njihove obiteljske sreće. To mu donekle nadomiešta život u braku. Kad i kad uzme ga Ivan ili njegova žena nagovarati, da se ženi, nu on im svagda odvraća, da nema nikakve volje za ženitbu. Kako je već prilično poodmakao u dobi, može se lako vjerovati, da se ne će svojoj odluci iznevjeriti.

Slovo *z.*

Crtica iz krajiškoga vojničkog života. Napisao **Ivan Devčić.**

Jovane! — povika aran krajišnik, idući cestom prama kumpanijskomu mjestu.

Onaj, kojega je taj zov patrio i koji je bio za dvie stotine koračaja napried, obazre se, pa upoznavši svoga komšiju Josu, podje pod sjenato drvo kraj ceste i sjedne u hladovinu, da dočeka susjeda.

Kad se Joso primakao Jovanu, izvadi lulu iz ustâ, pa će:

— Ma ti, Jovane odmičeš, kao da te vile nose, ili kao da ideš u svatove, a ne na pucanje.

I Joso se spusti kraj komšije, sprtivši s ledja omašnu kličanu torbu, u kojoj je nosio dvie brašnenice i nekolika sira.

— A vrag bi se povlačio po ovoj žezi kao prebijeno pseto. Jedva već čekam, da mogu doći na svoje mjesto. Koji vrag ušao u kumpanijsku gospodu, da u naiveći jek posla narediše pucanje u „šrajbu“! Da su barem naredili med Gospojinama — ajde de! Ali o Petrovu — è! — tako mi vjere nije pametno, makar gospoda naredjivala.

— A nu! Znadu gospoda, što rade. A i ja velju, da im posao ne valja, — odvrati Joso.

— Naopako, brate, ako ne bude gospodina nadporučnika V. Sjutra će mi deset kosaca u livadu, pa se bojim, da će se slabo na poslu paštiti. Najbolje će biti, da mi odemo do našega gospodina nadporučnika, pa ga zamolimo, da nas ovaj put od pucanja oprosti.

— He! — Joso će. — A znaš li ti, Jovane, da je kapetan stariji od „konomista“! Kapetan je naredio pu-

*

canje, pa ćemo pucati, da će se oriti preko devet brda. A ja! Tako lje ne ćeš izorati!

— Vjere mi, ja ću poći do gospodina nadporučnika, ma me s onih stopa u buvaru (zatvor) spremio.

— A ti idi, brate Jovane. Nego ćemo sada dalje. Obojica ustanu i krenu prama kumpanijskomu mjestu.

* * *

Sjutradan skupilo se vojnika pred kumpanijskom pisarnom, zgudjajući i nadmudrujući se. Kad unišao nadporučnik V. u pisarnu, reći će Jovan svojim drugovima:

— A ma nije pravo, da mi moramo u najveći jek posla dangubiti. Mogla su gospoda to pucanje za jesenske dane odgoditi. Bilo bi dobro, da podjemo do našega gospodina nadporučnika, ne bi li nas pustio kući.

— Šta trabuniš, Jovane, i tupiš zube uzalud! — ozva se neki brkonja. Što ti može nadporučnik pomoći, ta valjda znaš, da je to kapetan naredio.

— Ma znam, znam; ali onako ka' mislim, da bi on mogao koju kapetanu šanuti. A ti znaš, da će kapetan za volju nadporučniku sve učiniti, što bude molio. — Tako će Jovan, namrštiv obrve i sučući mrke brke.

— A ti ajde u pisarnu, pa ćeš čuti, kako će nas kući pustiti, — odvrati onaj brkonja, pa se porugljivo nasmija.

— Pa i hoću! Nije gospodin nadporučnik nikoga izpred sebe tjerao, pa ne će ni mene.

I Jovan unidje u hodnik. Kad došao pred vrata V-ove pisarne, namjesti peštemalj (ovratnik), pogleda niza se, pa će da pokuca. Ali se taj tren strese, mahnu glavom i počesa se za uhom.

Opipa opet peštemalj, nakašlja se, pa primače šaku do vrata, da će pokucati.

U sobi se ču oštar glas nadporučnikov. Kao da je Jovana stršen upekao, skoči od vrata, pa razkrečiv prste, odšulja se do na kraj hodnika. Časak je tu stajao, mašući rukom, kao da nešto deklamuje, a tad se namršti, udari šakom u prsa i podje opet do vrata.

Pogladi brkove, izpravi se, nakašlja i udari šakom o vrata.

— Herein! — čuo se oštar glas iz sobe. Jovan htjede pobjeći; ali se opet osokoli i stupi preko praga u sobu.

— Koje te dobro nosi k meni, Jovane! — upita nadporučnik V., videći pred sobom smeteno lice vojnikovo.

— Molim ponizno Boga, pa nji' . . gospodin obrlajtman, da . . . da bi . . . molim Boga, pa nji' . . . — uzšeprtlja se Jovan, podižući sad jednu sad drugu nogu, kao da jaja gnječi.

— Govori, govori, čovječe!

— Molim ponizno Boga, pa nji' gospodin kape . . . gospodin obrlajtman, da nas pustite kućam. Nastala košnja, a vi znate, molim Boga, pa nji', da nam je težko sada pucati.

— A tko je naredio pucanje?

— A što ti vam ja znam! — sleže Jovan ramenima. — Ja samo znam, da moramo pucati. A da! Netko reče, da je to naredio gospodin kapitan, pa molim ponizno Boga pa nji' gospodin obrlajtman, da rečete za nas dobru besjedu gospodinu kapitanu. On će vas — evo glave — poslušati.

— E, moj Jovane! Ja ti ne mogu pomoći. Gospodina kapetana nije kod kuće, otišao je u štopiju, a gospodin poručnik odjašio je jutros u —nsku kumpaniju. A ja se ne smijem u tudje posle miešati.

— Ha! Eto ti nevolje! Ali ja ka' mislim, da bi . . Jovan se nasmijulji, počesa se za uhom i pljucnu na stranu.

— A što ti misliš?

— Mislim ka' . . . A nu!

— Nije to a nu, već govori.

— Ma vi nas možete pustiti, samo kad hoćete.

U to unidje stražmeštar B. u sobu. Nadporučnik mu reče njemačkim jezikom, da mu donese spis, koji je izdan od kumpanije poradi vježbe u pucanju.

B. ode i donese traženi spis. Nadporučnik uze arak u ruku, preleti očima preko njega i nasmije se. Metnuvši spis na stol, upitat će stražmeštra:

— Tko je sastavio ovaj „befel“?

— Pokorno javljam, da ga je sastavio stražmeštar L.

— Idi, Jovane, idi — reći će nadporučnik. — Ja ću sad na izići, pa ćete čuti, što će biti s pucanjem.

Nakon četvrt sata stupi nadporučnik V. med vojnike, pa će im reći:

— Junaci! Pucanja ne će biti. Možete poći kućam svojim i tamo raditi. Ali kad vas kumpanija opet pozove, da mi nijedan ne izostane!

— Živio naš gospodin nadporučnik! — zaori kao iz jednoga grla.

Nadporučnik se nasmieši, mahnu im rukom i povrati se u pisarnu, zadovoljno se smijući.

— Zahvalite meni, da ste pušteni kućam! — uzkliknu Jovan, gladeći brkove i pogledajući na drugove. Da ne bi mene . . . . A nu! Ali treba jà ka' i ja. Ne zna svako s gospodom razgovarati. Ali sam mu ja onako kazao, — pa . . . Jovan zažmiri, izpravi se, pa poče:

— Hodi brate da ga zapjevamo! — a ostali upadoše, pa pjevajući krenuše natrag.

* * *

Za tri dana povrati se kapetan iz štopije. Kad došao u pisarnu, upita stražmeštra L., da li su svi pozvani došli na pucanje.

— Pokorno javljam, gospodine kapetane, da su svi došli; ali nije bilo pucanja.

— A zašto ne! biesno te pile za taban ujelo? — I kapetan se unese u oči stražmeštru, kojemu taj čas nije bilo voljko pri duši.

— Pokorno javljam, da je ljude pustio gospodin nadporučnik V.

— Gle, Petre, vraga! Dakle ih je moj dragi braco

pustio. Dobro, dobro! — To rekavši, ode kapetan u nadporučnikovu sobu.

— Zdravo, braco! — pozdravi nadporučnika.

— Dobro došao, kapetane! — povika V. i pruži ruku svomu prijatelju.

— Ma čuješ braco! Reci mi, zašto ti pusti ljude sa pucanja? Ta znaš li jadan, da sam naredio, da dodju ovamo.

Nadporučnik se na oko uozbiljio, pa sluša kapetana, koji je bio poznat kao dobričina i šaljivdžija.

— Kakovo pucanje?

— Kakovo! Ma takovo! Naredio sam, da dodju, a ti si ih pustio.

— Ti se šališ, kapetane! Nisi ti njih pozvao na pucanje, — nadporučnik će, držeći se još uviek ozbiljno.

— Nego na koga sam ih vraga pozvao! Još ćeš reći, da sam naredio, da dodju ovamo kolo igrati.

— O pucanju ja sasvim ništa ne znam.

Kapetan pozva stražmeštra L. i zapovjedi mu, da donese spis, kojim se naredjuje, da dodju vojnici iz mjesta B. na pucanje.

Kad stražmeštar donio spis, uze ga kapetan i pruži nadporučniku.

— Evo ti ga, pa čitaj, ti nevjerovani Toma.

— Ma čitao sam ja taj spis; ali u njem o pucanju ni spomena.

— Nego o kojoj deveteroj žalosti! — povika kapetan.

Nadporučnik uze spis, pristupi do kapetana, pa poče čitati redak po redak:

„. . . da imaju doći na „*puzanje*“. . . .“

— Budući da sada o Petrovu ne ima leda, mislio sam, da je u redu, ako ljude pustimo. Što bi dangubili, kad ne mogu puzati. Kad bude vrieme za puzanje, a ono će tada biti pozvani i puzat će se sve u šestnaestu. I nadporučnik udari u grohotan smieh.

Kapetan uze spis, pa videći, da tuj stoji „puzanje“ mjesto „pucanje“, zahohota i sam, da se je sve orilo.

— O nevolja ti ne dodijala! Ti si, braco, vražji svat. Gle! Gle!

— Puzanje! Puzala te nevolja, ti nesrećo.

Zagleda opet u spis i udari u hohot.

— A i koji bi vrag o Petrovu puzao! Živio dragi braco! Ta ti je šala vrlo dobro uspjela, pa te pozivam danas na večeru, da se porazgovorimo i da ti priobćim neke novosti iz štopije. Ali će stražmeštar L. dobiti poštenu lekciju, da ne će više „z“ mjesto „c“ pisati. Vidiš li komedije, koja se može iz toga izleći!

— Mani ga se, čovječe! Da je jadnik znao, da će to slovo pokvariti „befel“, bio bi ga izpravio.

— Pravo veliš! Ja se ne srdim poradi toga; ali ću drugi put paziti dobro na to nesretno slovo „z“.

Kradljivka.

Napisao **Georges Ohnet**, preveo **Vl. Dukat.**

(Svršetak.)

Ma da je tomu tako, ipak je milostivo i usrdno kimnuo glavom, kad je čuo moje ime. Bio mi je odmah na prvi pogled mrzak, pa sam s toga sasvim u kratko, ne trošeći suvišnih riječi, započeo razgovor:

— Gospodine, pred nekoliko sati zaustavio je nadzornik u vašoj trgovini neku gospodju, moju znanicu, s razloga, kojega ne mogu protumačiti . . .

Usne gosp. Bontemps-a lagano se nasmjehnuše. Prekinu me ovim pitanjem, koje je točno istaklo jezgru našega posla:

— Kradljivku?

— Bolesnicu, koja je bila zbunjena i bez sumnje ne može odgovarati za svoj čin, jer njen socijalni položaj, njen odgoj, njena porodica . . .

— Kradljivku? — opetova lednim mirom trgovac „nouveauté“-a.

— Pa neka, kradljivku. Zbog nje došao sam vas moliti. Jedan ju je od vaših nadzornika prisilio, da potpiše neku izjavu.

— To je naš običaj.

— Za zločince od zanata. Ali ja sudim, da ćete znati ženu smetenu, koja je u ostalom u času, kad su je pograbili, bacila oteti predmet, razlikovati od stvora, koji se ničim i ne bavi nego kradjom. Da vi znadete, tko je ta gospodja . . .

— Još mi nijesu donijeli njene izjave.

On pozvoni: pojavi se činovnik, koji se pred njim sagnuo kao pred kakvim vladarom.

— Pošljite mi glavnoga nadzornika, — reče Bontemps.

Činovnik izadje.

— Ne trebam vam razlagati, gospodine barune, — uze riječ trgovac „nouveauté“-a, — da ću učiniti sve, što mi je moguće, da vam ugodim.

— Ma to je vrlo jednostavno, što od vas tražim, a stoji samo do vas, da uspijem. Vi imate u toj stvari silu i moć kraljevsku.

Ja sam mu laskao, jer sam bio upoznao prekomjernu taštinu toga filistra. U licu mu se pojavi izraz odurne

samodopadnosti, kojoj sam kretnjom glave morao još i povladjivati.

— Vi držite moju svemoć odviše velikom, — odgovori nekom pritajenom čednošću, za koju bih ga bio najvolio ćušnuti. — Ja nijesam ovdje jedini gospodar... Ja sam zavisan od svoga upravnog vijeća . . .

— Ali ne onda, kad se radi o djelu plemenitosti i milosrdja . . .

— Uvijek i u svem, što se tiče valjane uprave i uspješnog napretka našega zajedničkog pothvata.

Bilo mi je jasno, da se je lukavac počeo titrati nekim apstraktnim pojmom, da mi može za čas po volji odbiti ono, što mi je sada obećavao. Dolazak nadzornikov prekinu naš razgovor. Bio to u istinu tip bivšega podčastnika, kako mi ga je grofica opisala. Urešen vojničkom kolajnom, u crnom kaputu sa bijelim ovratnikom, čupavih sijedih brkova, rumenih nabuhlih obraza, poput šljive ljubičastih ušiju. Pozdravi nas na vojničku i ukoči se kao vojnik pred svojim starijim.

— Čujem, da su malo prije bili pred vas doveli elegantnu gospodju, koja je bila zatečena, gdje prisvaja neke stvari našega vlasništva . . .

— Da, gosp. ravnatelju, groficu . . . .

Bontemps ga prekinu.

— Do imena mi nije stalo, ne ću da je poznam. O kakvoj se je robi tu radilo?

— O komadu Alençonskih čipaka . . .

— Dobro. A kako vam se činila ta — osoba?

— Bože moj, gosp. ravnatelju, ja si u tom poslu ne prisvajam osobnog mnijenja. Uvijek isto držanje i gotovo iste riječi. Ta vi znadete, ženskinje, lije. Kad ih zgrabe, nastoje samo, kako da nas zapletu. Onda ti plaču, moljakaju, lomaću rukama, spominju muža, djecu i mater. Ali kad bi im čovjek povjerovao, smijale bi mu se. Sve se pretvaraju. Da čovjek na njih ne pazi, odnesle bi svakoga dana robe za hiljade i hiljade . . .

— Uza sve to . . . koji je vaš sud o toj gospodji?

— Boljega odgoja, bolje odjevena, lukavija od drugih, ali inače kao i druge!

Bontemps se obrati k meni:

— Čujete li, gospodine?

— Čujem.

Nadzornik me pogleda.

— Gospodin je došao poradi te gospodje? Gospodin je bez sumnje od redarstva? Onda treba da kažem gospodinu . . .

Stojah kao okamenjen: nijesam mogao ni riječi odgovoriti. Ta to je bio vršak oštroumnosti: taj čovjek me je držao za redarstvenog uhodu!

Trgovac „nouveauté“-a presiječe u kratko ludo blebetanje svoga činovnika i gospodski mahnuv rukom:

— Idite! — reče.

Jedva što je onaj bio izišao, dadoh oduška svomu gnjevu:

— Ta, kako se vi, gospodine, — poviknuh — možete osloniti na sud i mnijenje čovjeka, koji je sad na, pred vama, u meni vidio redarstvenog agenta? Dopuštam, da mi moje zvanje i moj socijalni položaj nijesu zabilježeni na čelu, ali na posljetku, do bijesa, ja ne izgledam kao kakav špijun! Vaš nadzornik je bena, te nije podoban da prosudi vladanje i spoljašnost čovjeka, da upozna, ima li posla s nedužnim ili krivcem. A vi ćete mi dopustiti, da nijedan od njegovih odgovora na vaša tako jasna pitanja — ja sam mu neprestano laskao — nije bio onakov, da bi odao potpuno uvjerenje. Vičan je gledati zločinke, pa mu se s toga čine sve žene, koje preda nj dovode, zločinkama. On ne zna, što govori. On nije znao, što vidi. On je zlorabio strah nesrećne žene! A sve to nije no nesporazum!

Dok sam govorio, Bontemps ni ne pisnu. Oko mu je bilo zastrto, usta mu se posprdno smijahu. Odvrati jednostavno:

— Ali taj papir, ovdje, na mom pisaćem stolu, potpisan od vaše štićenice! Ta on je barem jasan: njegov sadržaj ne odaje nikakvog nesporazuma.

On ga uze u ruku i pročita:

„Priznajem, da sam zatečana u kradji . . .“

Prekinuh ga; ovo mi je čitanje pravilo muke.

— Dobro, znamo, što je napisano; pa baš ovaj papir treba uništiti.

Ravnatelj skoknu:

— Ta to je naša jedina obrana! Ovaj papir nam jamči, da krivac više ne će u nas dirati. Ili ako bi opet pokušao, pooštrio bi svoju krivnju, opetovavši jê. Na to mi računamo, pa s toga se kod prvoga puta zadovoljavamo ovakom izjavom. Ako je predadem u vaše ruke —

— Vi dopuštate dakle, u načelu, mogućnost, da je predadete?

— Da vam ugodim.

Odlanulo mi: bitka je bila dobivena. Ali trebalo je znati, uz koje uvjete. Jer trgovac, koji se tu preda mnom kočio, nije bio čovjek, da se predade — a za ništa.

— Ne bih htio, da ljudi kažu, gosp. barune, da se je čovjek odličan, kao što ste vi, potrudio do mene, pa da nije zadobio ono, što je želio. Ali jednako ne mogu dopustiti, da kuća, kao što je naša, bude žrtvom kojekakih varalica — on se je opet poslužio svojom trgovačkom retorikom — a da onaj, komu je povjereno, da bdi nad tako znatnim interesima, koji su u savezu s našim poslom — ne učini sve, što može, da ih što bolje obrani. Vi ćete bez sumnje i sami priznati, da je zločin počinjen?

— Pokušan . . .

— Pokušan i — dokazan, a za to nam treba neke odštete . . .

Odšteta: napokon je rekao tu riječ. Već sam je četvrt sata iščekivao. Tako se stvar imala riješiti na način, koji

mi je bio shvatljiv. To je zasijecalo u trgovačku struku. Trebalo je samo znati cijenu.

— Ako vas dobro razumijem, — rekoh — to biste bili pripravni prepustiti mi taj komadić artije uz neku odštetu . . .

— Iz osobitog obzira prema vama — požuri se dodati, — jer vam kao galantnu čovjeku želim ugoditi.

— Vi ste vrlo ljubazni! Ali sad, kad smo se u načelu o tom sporazumjeli — da završimo: Koliko?

— Kazali ste mi, da porodica pripada otmenu društvu?

— Stranci su, — naglasih.

— To će biti svakako jeftinije! — odgovori iskreno. — Ali ti su ljudi bogati?

— Imućni, ništa više.

— Najposlije imaju kola?

— Da, dva konja. Ne ću da vas varam . . .

— Vi me shvaćate, — mi smo točni — odšteta treba da bude odmjerena prema novčanim prilikama onih, kojih se tiče . . .

— Dakle? U tom slučaju cijenite vi tu odštetu na . . .?

— Pedeset hiljada franaka.

Skočih: — Pedeset hiljada franaka! To baš nije poklonjeno!

— Samo da vas ne odbijem. Vi ne morate primiti nagodbu; papir će ostati u mom stolu . . . Ja ga ne ću upotrebiti; bit će kao da ga nema . . .

— Ali ja hoću, da ga imam.

— Onda ga treba platiti! A budite uvjereni, da taj novac ne će doći u našu blagajnu. Predat ću ga sâm, da vam prištedim trud, oblasti za podupiranje siromaha. Ova će ga razdijeliti medju dvadeset pariskih kotara. Taj će novac pripasti siromasima, gospodine barune!

Jedva sam povjerovao svojim očima. Svrnuh okom na Bontemps-a, koji kao da se je preobrazio. Njegovo prosto lice sjalo je nekim plemenitim i rekao bih uzvišenim sjajem. Taj kruti, za dobitkom i novcem požudni trgovac, stvorio se u tren bićem, obasjanim evangjeoskim vjetlom sv. Vincenta de Paul-a, pa sam samo tražio, ne bih li ugledao modri haljetak na njegovim ramenima. Pogleda me i nasmiješi se.

— Dakle, gospodine barune, primate li?

— Primam!

Izvadih svoju lisnicu i brzo ispunih šek za francusku banku.

— Evo novaca.

— Evo papira.

Izmijenismo. On me pozdravi, dade mi ruku, koju mu srdačno stisnuh. Oprostih se.

Onaj prvi neugodni dojam bijaše sasvim iščeznuo. Uvjerio sam se, da je taj trgovac vrlo ljubazan čovjek, a otkad sam znao, da je novac opredijeljen za siromahe, nije mi se svota činila prevelikom. Pa ipak — cijelim svojim poslanstvom nijesam bio postigao drugo no da sam pedeset hiljada franaka dobacio nepoznatu čovjeku, i to za ženu, koju sam tek površno poznavao. Sjedeći u kolima, počeo sam razmišljavati. Moje se oduševljenje gubilo, a ja sam uzeo po malo nagoviještati posljedice svoga plemenitog čina. Tko mi jamči, da će mi se ikad vratiti novac, što sam ga bio netom dao? Nijesam imao nikakve pisane potvrde, a mlada će gospodja možda zaboraviti za svoju dužnost. Ona je bez sumnje uzela ćipke. A tko zna, ne će li mi ona i mojih pedeset hiljada franaka oteti? — Nuto — saleti me druga misao — a nijesam li lud, da se bojim? Nemam li u špagu onaj zloglasni papir s njezinim vlastitim potpisom? Razbijam si glavu za potvrdu, obveznicu ili zadužnicu. Ta zar nije taj kobni papir bolji od svih obveznica? Ali u isti čas odbih tu misao. Šta? *Ja* da se poslužim tim papirom, kad je Bontemps sâm izjavio, da ga ne bi upotrebio, van kad bi se krad:a opetovala. Zar da se taj trgovčić, taj kramarčić pokaže plemenitijim i finijim od mene? Ne! Ja sam kao uljudan čovjek posudio novaca ženi. Trebalo je da ih pregorim. Ona će mi ih povratiti ili ne povratiti, kako bude htjela. U ostalom, zar je to prvi put da sam se pokazao uslužnim prema ljubaznoj osobi? Ja sam često bio dao i većih svota, i u manje romantičkim slučajevima, potaknut razlozima, koji su se slabije dali ispričati. U to mi se stvori pred očima moja štićenica, gdje stoji u mom kabinetu i lomi rukama. Bila je lijepa u svojoj žalosti . . . Vrlo lijepa! Pa najposlije, tko je mogao znati, ne će li biti i zahvalna? I opet sam bio nezadovoljan sobom. Dakle sam naumio, da toj nesretnici njezin spas prodadem? Pa opet se nijesam mogao toj misli oteti: Platio sam, da vas spasem, upropastite se, da me platite! Koje li podlosti! Da, da, razbirao sam, da sam bio pošao zlim putem, kad sam stupio nogom u kal te mrske stvari. I moje misli bile su poprskane tim kalom.

Kad sam došao do onog neugodnog zaključka, stadoše kola pred mojim vratima Ono voljko i prelesno ljuljanje bijaše bez sumnje potaklo moje griješne sanje, jer kad sam skočio na pločnik, bio sam onakav, kakav sam izlazio iz raskošne pisarne gosp. Bontemps-a. Ćutio sam samo jednu želju: da umirim siromašnu ženu, koja me je čekala, mučena okrutnim, paklenim mukama. Već sam se unaprijed veselio njezinoj radosti i žurio se, preskačući po četiri stepenice. Gurnuh vrata svoga ureda, koja su se sama zatvarala, stupih u sobu . . . . Lijepa Talijanka bijaše na istom mjestu; činilo mi se, da se ni makla nije — kao da se je okamenila u groznom iščekivanju. Ugleda me, dignu se . . . Nikada, ne, nikad, prijatelji, ne ću zaboraviti pogled, što mi ga je dobacila. Bio to plamen, koji me je opalio u dnu moga srca. Magnetska struja proleti mi tijelom, podrma mi živce i učini, te nijesam mogao ni riječi prozboriti. Mahnuv rukom, pružim joj onu izjavu s njezinim potpisom. Ona je surovo, zvijerski zgrabi, kao da joj je živinski nagon oduzeo onu naučenu

finoću i dražest kretnja, i prenio je u prvotno prirodno stanje. Dva puta pročita pismo, opipa ga i uvjeri se, da je ono, što ga je potpisala — da nije prevarena, da nije drugo podmetnuto. Kriknuv od radosti, baci ga u vatru. Neopisivim veseljem gledala je, gdje gori, pa okrenuvši se zatim k meni, pruži mi ruke običnom svojom dražesti i reče još uvijek drhtavim glasom:

O hvala vam, od sveg srca hvala! Dakle ga je predao?

— Prodao, — odgovorih.

— Ona uzmaknu za korak.

— Prodao?... kako, prodao?... On se je usudio?

— Da, a ja nijesam oklijevao, prilika se je pružila... ja sam jê upotrebio.

— A za koliko?

— Pedeset hiljada franaka!

— I vi ste ih s mjesta isplatili?

— Radilo se o vašem spasu!

Ona silno problijedi. Bilo se smrklo, a u sutonu, koji se je počeo sve to gušće hvatati, sjale su joj oči poput zvijezda. Nasta neugodna šutnja od nekoliko časaka, koja mre je čudno tištala. Srce mi je jako kucalo. Mehanički pružih ruku. Moja ju lijepa štićenica primi, stisnu, a njezina kao baršun mekana koža bila je vruća. Pogledah je. Ona duboko uzdahnu i kao da je izgubila svijest, pade mi u naručaj.

Glas je maloga baruna Trésoriera drhtao, kad je izustio ove riječi, kao da još uvijek osjeća dojam onoga časa.

— Oh, oh, — poviče Burat, — vi ste baš u najljepšem momentu prestali, moj dragi prijatelju. Jeste li pisac romana, da se toliko brinete za ono: Nastavit će se u budućem broju? Ta gledajte, kako smo uzrujani. Duverney jedva diše, Bernarda Pellier-a oblio znoj, a i kod vas probudila je ta uspomena neki mali „trémolo“. Ajde da čujemo do svršetka taj zanimljivi prizor, ako vam je po volji? Ali samo naturalistički, je l'te? Točno do piknjice na i! Ta mi smo sami! Ne ispustite ništa!

— Dobro, gospodo, premda se bojim, da ću vam se činiti filistrom, moram vam priznati, da nije bilo nikakvog prizora. Bio sam bez sumnje još u kolima iscrpao svu svoju lakoumnost, a sada, u mojem kabinetu, tek deset koraka udaljen od svojih činovnika, bio sam čovjek na mjestu. Lijepa Talijanka bila je očito sasvim strvena. Bilo da su ju živci iznevjerili, bilo od čuvstva prevelike zahvalnosti — ležala je u mom naručaju. Njezina usta bijahu sasvim blizu mojim usnama —

— Trésorieru, vi postajete nečedni, — prekinu ga Duverney ljutitim glasom.

— Ah, to je strašno! — poviče bilježnik, — Duverney i Burat prekinuli su svojim dosjetkama pripovijest našega prijatelja, a sada je svaki interes iščeznuo. Pa kako se je to napokon svršilo?

— Eto ti Bernarda Pellier-a, — reče Burat, — njemu treba „rasplet“. Kao pravnik morali biste znati, da u svagdašnjem životu nema nikad raspleta Poznajete li koji rasplet? Samo dramatičari nam ih nudjaju, jer se drama mora svakako do ponoći svršiti.

— Pa ipak — moja pripovijest ima rasplet, — reče Trésorier, — jer inače ne bih je bio smio ni pripovijedati.

— Počnite još jedared s onim zanimljivim prizorom, — poviče Duverney: — gospodja je bila u vašem naručaju, vi ste se spremali na poljubac .. Jeste li je poljubili?

— Nijesam. Ja sam bio posvema nesebičan u vršenju svoje dužnosti.

— Dakle ništa?

— Ništa, baš ništa. Gospodja je otišla, kako je bila došla, a ja ostadoh sâm, sa pedeset hiljada franaka manje u blagajni, ali s uspomenom na njezinu zahvalnost u srcu. Ali to sve nije ništa, ovo je jezgra moje pripovijesti: Bio sam gotovo i zaboravio cijelu tu zgodu, kad li poslije nekoliko dana jednoga jutra pročitam u „Figaru“ ovu vijest:

„I opet se je naš trgovački svijet istaknuo djelom milosrdja: Jučer je gosp. Bontemps, poznati ravnatelj velikih magazina „Paradis des Dames“, predao oblasti za podupiranje siromaha svotu od pedeset hiljada franaka, da se razdijeli medju siromahe svih dvadeset kotara pariskih. Štovani gosp. Bontemps, pokazavši ovim činom, kako plemenito umije upotrebiti svoje neizmjerno bogatstvo, dokazao je k jednu, da nije zaboravio svoju vlastitu mukotrpnu mladost.“

— A, sada pogadjam jezgru, — reče Burat — i moral te pripovijesti postaje mi jasan.

— U prvi mah, — nastavi Trésorier, — bio sam zapanjen. Ali onda se razabrah: ta to je moj novac, što ga taj dobričina ovako darežljivo razdaje! Ja sam u istinu taj dobrotvor! Dakle prodaja onoga pisma, što ga je lijepa Talijanka bila potpisala, za pedeset hiljada franaka, nije bila no gadna špekulacija! Ta to je gotova reklama! Taj me je šaljivdžija baš pošteno nasamario! Došavši do toga zaključka spopade me tolika srdžba, da se nijesam mogao više svladati, već, skočivši u svoj ured, napisah ove riječi na malu modru brzojavku:

„Gospodine! Da ste Vi tih pedeset hiljada franaka, koje sam Vam predao, anonimno poklonili oblasti za podupiranje siromaha, vjerujte, da bih bio prvi, koji bih Vam izjavio svoje priznanje. Ali dok ste prisvojili zaslugu milodara, koji Vas ništa ne stoji, počinili ste ružno djelo. Ako danas još ne dobijem od Vas namiru na drugih pedeset hijada franaka, koje ste Vi, ali ovaj put u istinu *Vi*, poklonili siromasima pariskim, sjutra će novine donijeti potanki izvještaj o našoj nagodbi.“

— Ah, a šta uradi Bontemps?

— On mi za čas odgovori na sličnom modrom papiru ovim riječima:

„Ako Vi stvar objavite, prisilit ćete me, da kažem ime gospodje.“

— Koje li podlosti

— Ali onda mu ja opet odgovorih ovako: „Ako odate ime gospodje, sjutra ću Vas poslije podne u Vašem uredu spopasti za ušesa i izlemati pred Vašim činovnicima.“ — To je pomoglo; iste još večeri dobio sam namiru.

— Vidite li, kako je dobro, kad se znade, da vi mačujete s Mérignacom! Ne će niko da se s vama pošali!

— Pa da svršim, moj dragi Duverneyu, dolazim na vašu tvrdnju, od koje smo bili pošli, i uvjeravam vas, da nijesu židovi svemu krivi, već da ima svagdje dobrih i zlih ljudi, i da su u velikoj prosvijetljenoj zemlji, kakva je Francuska, vjerske razmirice ludo naklapanje.

— Amen! Ali šta je bilo s dražesnom kradljivkom?

— Drugoga tjedna, iza kako joj se to dogodilo, otputova u Italiju. Nakon mjesec dana primih od njezina oca šek na pedeset hiljada franaka uz nekoliko običnih riječi zahvalnosti, iz kojih razabrah, da nije znao, u koju sam svrhu taj novac posudio. I nijesam više ni mislio na mladi taj par, kad li jednoga dana primih list sa crnim rubom, u kojem mi suprug pun bolne žalosti javi, da ga je zadesila nesreća, te je izgubio svoju ženu na vrlo tragičan način. Već od njezina polaska iz Pariza, pisa mi, bila je grofica neprestano turobna, što je to manje mogao protumačiti, jer se je ona sâma htjela vratiti u Italiju. Na njegova najnježnija pitanja nije mu davala odgovora. Katkad bi pokušala, da se otrese te tmurne apatije: onda bi bila cijeloga dana umiljata i ljubazna kao nekoć, ali doskora bi ju opet spopala turobnost. Jednoga dana na pokon, kad su bili pošli na otok Capri, poslije doručka, za kojeg je ona bila vrlo vesela, bjehu otišli u šetnju na obalu morsku. Ona je uzela tako brzo koračati, da su je jedva mogli slijediti. Zvali su je, ali uzalud. Njezin se je lik odražavao na modrom obzorju poput lake sjenke. Činilo se, kao da će poletjeti. Najednom je njezino svijetlo odijelo iščezlo. Svi pohrliše onamo, ali došavši na mjesto, gdje su je posljednji put vidjeli, ne nadjoše ništa; obala bijaše pusta,

Lužičanka u svečanom ruhu.

a more, udarajući o bregove, jedino ozvanjaše u tišini. Na večer ju je izbacila voda: izgledala je kao da spava, usne joj se smiješile, lice bijaše mirno kao u ono vrijeme, kad je bila srećna.

List mi ispade iz ruku: pred očima mi se stvori mlada žena sa svojim lijepim, tužnim očima, sa svojim drhtavim usnama; oćutjeh bol u srcu, a iz oka mi kanu topla suza.

Nasta šutnja, koju prekine sarkastički glas Burat-ov:

— Ah — reče — dobro da se niste zaljubili u tu ženu, morila bi vas čama. Bila je luda!

„Na rodjenoj grudi“.

Pripovijest Ksavera Šandora-Gjalskoga.

Premda je „Vienac“ u 3. broju o. g. već u kratko ocijenio novu pripovijest Gjalskoga „Na rodjenoj grudi“, koju je „Matica Hrvatska“ izdala za godinu 1890, ne će biti s gorega, ako se još pozabavimo ovim zanimljivim pojavom na polju hrvatske beletristike. Pisac članka „Književni dar Matice Hrvatske za godinu 1890“ (u 3. broju o. g. „Vienca“) zgodno je istakao sve glavne vrline ove pripovijesti, ali nam se čini, da je pisac prestrogo sudio glavnomu junaku Lavu Blinjeviću, kad za nj veli, da je blaziran čovjek, komu je moderni svijet ubio svako osjećanje i učinio ga prostim sebičnjakom. Kako je Gjalski prikazao Lava, vidimo čovjeka, koji je upravo zato nesretan, jer nije sebičnjak. Njegova je duša puna idealizma i plemenitosti, pak upravo s toga, jer je voljan žrtvovati sve za narod, odriče se zaručnice. Njega pozitivna struja modernoga vremena sve više potiskuje iz carstva srca u područje razuma, goni ga iz čuvstvene poezije u suhu prozu života. Dakako Lavo jednostrano shvaća svoje dužnosti, a to mu se doskora i osvećuje, jer vidi, da je nepravedno zatomio glas srca na korist svoga razuma. Lavo se dade u vrtlog života, ogriješivši se o Blanšu. Najprije bude novinar, a kasnije preko svoga očekivanja postane činovnik, pak u tom zvanju doživljava velikih neugodnosti, koje se tiču njega i domovine. Tako zapada Lavo u pesimizam, koji mu crnom maglom obavija dušu; predjašnji entuzijazam i sigurno uvjerenje pretvara se u duševni nehaj i potpunu skepsu. Lavo ne vjeruje, da imade kakvu svrhu sav taj svemirski život, za njega je u kratko umro vas svijet, ali nije umro on za svijet, jer pod pepelom tih sumnja tinja nezatomljiva iskra njegova idealizma.

Tko će raspiriti ovu iskru, tko li će srušiti jaku utvrdu Lavova očaja i, da tako reknemo, izliječiti njegovu dušu? Gjalski vodi svoga Lava na rodjenu grudu, na njegovo očinsko imanje u Zagorju. Očinski je dom ona čarobna šibika, koja u Lavovoj duši stvara novo vrelo vjere i ljubavi. Gjalski je s potpunim uspjehom pokazao svu silu onih sponâ, koje priteže čovjeka k rodjenoj grudi zemlje, on je naslagao sav onaj sitni detalj, da nam prikaže poeziju ladanjskoga života. Tko poznaje ovu pripovijest, jamačno se sa slašću sjeća onih divnih opisa, kojima nam je Gjalski umio prikazati jesen i zimu, ove dvije sezone u svim glavnim momentima njihovim. Zato je Gjalski i nazvao svoju pripovijest „ladanjske slike“.

Ovih opisa imade mnogo, ali su pravi ures pripovijesti i nuždan dio u organizmu same radnje, jer pisac ide upravo za tim, da otkrije sve one niti, koje Lava privlače k rodjenomu domu. Ovi su opisi prožeti dubokim poetičnim shvaćanjem. Neke su idilske slike majstorske. S njima su u svezi nerazdružno spojene genre-slike svih znatnijih običaja u jesen i donekle zimi. Ne poznajemo knjige, u kojoj bi bile jesen i zima zagorskoga svijeta u tako raskošnoj panorami prikazane, kao ovdje. Predaleko bi nas odvodilo, kad bismo htjeli iznositi sve one na oko kadikad sasvim maljušne crtice u ovim opisima, koje ipak u sebi često kriju divno vrelo poezije. Gjalskomu nije umakla nijedna sitnica, koja bi iole mogla utjecati na Lava. On je u ovoj radnji pravi sitnoslikar.

Umjetnička je tedencija romanu očita. Pisac protiv surovoga sebičnjaštva modernog iznosi divotu ladanjske prostodušnosti, protiv spoljašnjega sjaja i moći brani i slavi dobrotu plemenitoga srca, upućuje nas, da tražimo sreću u svojem srcu, u dobroti, u požrtvovnosti. A ova se čistota srca najlakše čuva u dodiru s prirodom, kako nam to pokazuje pisac u liku Vjerinu, obasjanu najsimpatičnijim svjetlom. Dok mekanična filozofija propovijeda, da se u prirodi vidi samo nužda, pisac nam otkriva iz života prirode takve prizore, koji — ako i bez svijesti — opet blagoslovno utječu na razvoj ljudske dobrote.

Lavo najzad razabira nakon svih prepaćenih muka, gdje je uzrok svoj bijedi današnjega pokoljenja: moderni je svijet izgubio ljubav i zatajio srce, klanjajući se samo razumu, jer je zaboravio, da ljudska duša imade ne samo duh nego i srce.

Ovu opreku nalazimo i na ladanju izmedju Mikolaševa dvora Topolja pa Lipnjaka i Draganaca. Pisac je sretno istakao razliku atmosfere na jednoj i na drugoj strani, te nam tako na samom ladanju žarkim bojama naslikao kontrast egoizma i plemenitosti. To je i za prekret u Lavovoj duši veoma važno, jer se tim uskoruje u njega upoznaja, da mu se valja odreći krivoga puta, kojim je dosada tumarao.

Značajevi su svi vješto opisani. Najdotjeranija je

slika krasne i plemenite Vjere, koja će biti jamačno jedna od najsimpatičnijih ličnosti u pripovijestima našega vrijednoga Gjalskoga. Ova je slika tako vrstna, da joj i sitnozorom ne bi našao mane. Mučnije je bilo prikazati Lava. U cjelini je pisac krasno uspio. Sve ono, što se dogadja u radnji same pripovijesti, teče glatko i prirodno, vidi se u svemu sigurna ruka vješta analitika. Nama se tek čini, da je premalo objašnjen postupak Lavov s Blanšom. Lavo je istina bio tada u takvim godinama, kad se u entuziazmu počinja koješta, ali je u drugu ruku ljubav Lavova prema Blanši prikazana u tako čistom svjetlu, da je mučno pomišljati u Lava toliku krutost. Davidovi razlozi mogu biti dosta jaki, da za čas smute ugrijanu mladu glavu, ali su preslabi, da zatome u Lava glas ljubavi — i onda, kad ga zaručničina majka u pismu moli, da svojim povratkom spase Blanšu od sigurne propasti. Druga bi bila, da Lavo smije — makar i u povodu čije klevete — sumnjati o Blanšinoj ljubavi, ili da je Lavo pao u pandže druge žene. Ovako je čitatelju premalo jasno, kako može Lavo iz čistih, apstraktnih „uvjerenja“ onako nemilosrdno ubiti onakovo angjeosko biće, kakovo je Blanša. Ekonomija pripovijesti valjda nije dopuštala piscu, da nam podade potanju sliku o onih 10 godina, što Lava nije bilo kod kuće. Slika bi Lavova bila potpunija, da smo bolje upućeni o životu Lavove duše u to doba, ali su osim ekonomije jamačno i neki drugi razlozi prinudili pisca, da prikrati napomenu ove epohe u Lavovu životu. Od onoga časa, kad dodje Lavo u Lipnjak, pa sve do onoga časa, kad se na koncu oženi Vjerom — njegova nam je duša otvorena, zanimljiva knjiga, u kojoj je zabilježen i najtanji pokret Lavove unutrašnjosti.

Naša bi se obznana otegnula, kad bismo htjeli napominjati sva lica, koja nam se iznose u pripovijesti. Majstorski su prikazani u Lipnjaku osobito roditelji Lavovi, Zlatica i oncle Tomica, u Dragancima poimence Vjera i njezin otac Albanić, a u Topolju Mikolaš i Vanda.

Ovo su glavna lica, prikazana živahno i prirodno. Ali uz ove ličnosti privijaju se slike drugih neznatnijih lica, koja ipak pripadaju u okvir same pripovijesti, jer su pripovijesti ono, što su obale moru. U taj niz idu poimence sluge u Blinjevićevu dvoru, koje je pisac veoma zgodno upleo u red onih čuvstvenih spona, koje Lava nevidovno pripinju k domu. Takva je komična genre-slika debeloga fratra i „ratenfengera“ Kvargera. Uzgredna su lica Vjerina braća, pa su ocrtana samo toliko, koliko je bilo potrebno, da se razvije Vjerin značaj. Gjalski je i opet pokazao, da je vješt prikazivati značajeve. Njegova lica nisu lutke, nego stvorovi, koje susretamo u životu.

Gjalski je bio i ovaj put kao obično sretan u izboru gradnje. Prama toj invenciji sama mu se nadavaše kompozicija u ovom sadašnjem obliku. Tek nam se čini, da se kadikad bez prijeke potrebe ponavljaju neke misli u Lava. Većom bi se koncizijom u prikazivanju Lavove duše ova lijepa pripovijest valjda još snažnije doimala čitatelja. Inače je kompozicija veoma sretna udešena. Ona harmonija, koja se na koncu pripovijesti poput ugodna vala preljeva u dušu čitateljâ, nije ishitrena doskočica „pjesničke pravednosti“, nego nužna posljedica svih onih uvjeta, koje smo pratili u njihovu razvoju. Čovjek vjeruje piscu, da u ljubavi spram rodjene grude, koja se sasvim prirodno raširuje u ljubav domovinsku, imade nešto sveto, nešto uzvišeno, što može svako plemenito srce pobudjivati na dobra i plemenita djela. Diviti se moraš sretno pogodjenomu koloritu, s pomoću kojega umije Gjalski svojim slikama podati realnu karakteristiku mjesta i epohe. To nam je Gjalski već i u predjašnjim radovima posvjedočio.

I ova je knjiga puna finih i oštrih psihologijskih opažaja, te svjedoči, da je pisac i sâm na zdrave oči promatrao pojave u prirodi i u ljudi, a isto tako da je zrelo prokuhao ono, što su drugi veliki umovi prije njega zamijetili na tim područjima. Kako je n. p. zgodno istaknut moment, u kojem Lavo osjeća neki bratski osjećaj k mravima, kad mu se oni približe u samoći zagorske šume; ili nije li puna nježne, istinite poezije ona crta, kad Vjera kaže, da se u sumračju pod vedrim nebom i nehotice sjeća svojih milih pokojnika?

Široko obzorje piščevih misli i siguran pogled na sva društvena pitanja odaju one mnogobrojne refleksije i iskre, kojima je pisac obasuo svoje opise i dijalog. Dijalog je biran i zanimljiv, ne zalazi nigdje u trivijalne fraze, samo nam se čini, da ne bi bilo na štetu pripovijesti, kad bi se i nešto kraće ponavljali razgovori o prodaji Draganaca i Lipnjaka.

Ništa nije pod suncem savršeno, pa i u ovoj pripovijesti ima amo tamo po koja sjena, ali toga svega nestaje od obilnoga svjetla, kojim je ova pripovijest prosjana. Ova pripovijest nije pusta fabulacija, nego je tvor uma, koji misli, posljedica je pjesničke inspiracije, koja se ne može naučiti, nego je svojstvo prirodjeno pravomu talentu. S toga se iskreno radujemo ovoj pripovijesti, jer je pisana u modernom duhu, na način, kako danas najveći umovi evropski shvaćaju zadatak beletristike. Tolstoj, Zola i Ibsen danas su triumviri savrememe beletristike, koja se oslobodila od veriga proste zabave i koja je roman i dramu učinila organom narodnoga i društvenoga života. Kako je poznato, ima u najnovije doba i pokušajâ, da se na polju pripovijesti riješi problem socijalizma, ali se još danas ne zna, u kojem će obliku moći i beletristika da podje u susret nastojanju samoga društva, da se ovaj problem pravedno riješi. Tolstoj je pokušao, ali je u tom poslu posegao za lijekom, koji je neprirodan u naše doba. Što je u starokršćansko doba bilo poradi tadašnjih prilika razumljivo, danas je mučno provesti. Svakako se i u ovom pokušaju vidi utjecaj neprestanoga napredovanja, koje nalazimo i u kulturi i u umjetnosti, pa mu se i hrvatska beletristika ne smije otimati. Gjalski je zadatak pripovijesti dobro shvatio, pak želimo, da svoj krasni rad

*

nastavi, a u prvom redu očekujemo, da će nam do skora opisati proljeće i ljeto u Zagorju, kako nam je u ovoj pripovijesti naslikao one druge dvije sezone.

Gjalski nam pokazuje u „Rodjenoj grudi“ borbu reakcije s evolucijom, iznosi nam na vidjelo, kako napredak kulture pokreću ova dva motora, ali se konačni izmir ne postizava u njegovoj pripovijesti triumfom jednoga motora nad drugim, nego skladom obaju. Lavo ne pobija modernih stečevina, nego samo zablude modernoga svijeta, preveliku premoć razuma nad srcem, ono surovo sebičnjaštvo, koje se je kao rdja uhvatilo modernoga svijeta. Lavova reakcija ne ide zatim, da uskrsne kmetstvo, nego da se prema slobodnomu duhu novoga vremena priznade uz materijalnu i etična cijena obradjivanju „rodjene grude“. Pročitavši pripovijest Gjalskoga i nehotice su nam došle na um Preradovićeve riječi iz soneta „Pamet i srce“, gdje srce dovikuje pameti:

Tvoju visost Bog ti blagoslovi,
Al ne diraj u pravo ničije,
Iz mog žara ti si svjetlo božje!

I doista njegova je pripovijest apologija prava, koje imade ili bi bar moralo imati srce u kulturi čovječanstva!

Obznanio **M. Š.**

Gogolj i Bêlinskij.

Po ruskom* priredio **A. Radić.**

Dva su osnovna elementa davala silu „zapadnome“ smjeru u ruskoj književnosti: jedno je rad Gogoljev, a drugo rad onoga kruga, za koji se može kazati, da mu je bio na čelu Bêlinskij. Njihov rad slijevao se u jedan resultat, u onaj silni ćudoredni utjecaj, kojega se duboki tragovi opažaju i do današnjega dana. Može se bez pretjerivanja kazati, da ruska književnost istom od vremena Gogoljeva i tadašnje kritike počinje dobivati znamen prave društvene sile, da istom od onoga vremena postaje pravom literaturom, koja zaslužuje to ime, a kazuje prave životne potrebe. Nije to više samo estetski diletantizam, „služba lijepome“, apstraktno moralizovanje, što je literatura (s neznatnim izuzetcima) do tad bila; ona je — koliko je bilo moguće uz spoljašnje prilike — dirnula u prava životna pitanja, izrekla je misli, koje su dugo već sazrijevale u boljem dijelu društva, izrekla je nezadovoljstvo s nedostataka života i težnju na bolje uredbe, na viši stupanj gradjanskoga i čovječjega razvitka. Tim se počelo preobražavanje . . .

U tom su ova dva elementa djelovala najjače, tako da je poglavito u njima usredotočen taj momenat ruskoga književnoga razvitka. Gogolj je djelovao silom svoga pjesničkoga rada; krug Bêlinskoga književničkom kritikom i drugim naučnim objašnjivanjem historije i društvenoga života. Oko Gogolja prikupljaju se osim Lermontova, koji bijaše sam za se, svi bolji pisci onoga vremena; glavne strane nama savremene literature imadu svoj početak u njem. Od vremena kritike Bêlinskoga počinje se savremena publicistička literatura.

I. Gogolj.

1. Pitanje o Gogoljevu „smjeru“. — Što sudi o Gogolju nova kritika.

Ruska je kritika već na početku četrdesetih godina živo nastojala, da opredijeli značenje Gogoljevo u literaturi. Kritika je već tada izrekla mnogi valjan sud o njegovu daru i o značenju njegovih djela za rusko društvo. Što se tiče umjetničke strane tih djela, glavno je već bilo kazano odmah, čim su se pojavile „Mrtve duše“, — no o pravom njegovu „smjeru“ porodila se živa, dapače žestoka prepirka, pošto su se pojavila kobna njegova „Izabrana mjesta iz dopisivanja s prijateljima“, kad je Gogolj sam zabacio ono tumačenje i razumijevanje, koje su podavali njegovim djelima najgorljiviji njegovi pristalice, kad se on sam odrekao svojih djela — osim „*Dopisivanja*“, — jer da je on u njima zalutao, jer su štetna, griješna.

Kad su se pojavila ta „*Izabrana mjesta*“, počeše Gogolja njegovi štovatelji svakojako objedjivati, jer su morali braniti velika djela protiv samoga pisca. Pitanje o ličnom razvitku Gogoljevu, koje se u povodu toga zametnulo, ne može se jošte držati, da je potpuno riješeno; no kako u novije vrijeme biografijski i kritički materijal raste, postaje stvar sve to jasnija.

Jedan od najboljih kritičara ruskih, razabirući noviji materijal, trudio se, da istraži, da li su smjeli onako Gogolja osuditi („što se poklonio uredbama, koje su tada vladale, pa se tako za uvijek izgubio za umjetnost“ itd.) i kaki je u istinu bio ćudoredni njegov značaj i uvjerenje. Ne krijući poznatih strana toga značaja, koje baš ne privlače, spominje im izvor i granice, no zabacuje mnogo drugih objeda, koje su se samo stoga podigle protiv Gogolja, što se nije dovoljno poznavala unutarnja njegova povjest. Kritičar zaključuje, da se Gogolj u pošljednjem perijodu života svoga nije nimalo „iznevjerio uvjerenju“ svome, da je povjest njegova mnijenja bila jedinstvena, istovrsna i sebi ravna od početka do kraja. To se vidi, kad se porede njegova pisma iz dvadesetih i tridesetih godina s pismima godina četrdesetih: u onim prvima

*) А. Н. Пыпинъ: Характеристики литературныхъ мнѣній itd. (vidi Listak u 4. broju »Vienca« o. g.), str. 349—473.

bili su već zarodci kasnijemu njegovu mnijenju, koje se je posljednjih godina samo jače, do fanatizma, razvilo.

Nama se ovaj zaključak čini posve valjanim: razvitak Gogoljev posve je dosljedan, i da se protumači, ne treba posezati ni za kakom „nevjerom“, ni za kakim „prijelomom“. Strašno protuslovje sa samim sobom, koje je mučilo Gogolja posljednjih godina, krilo se u njem već od rana. U ličnoj sudbi Gogoljevoj vidi se borba dviju različnih strana društvenoga razvitka: kao veliki talenat pripadao je naprednjačkoj strani, dok medjutim teoretički

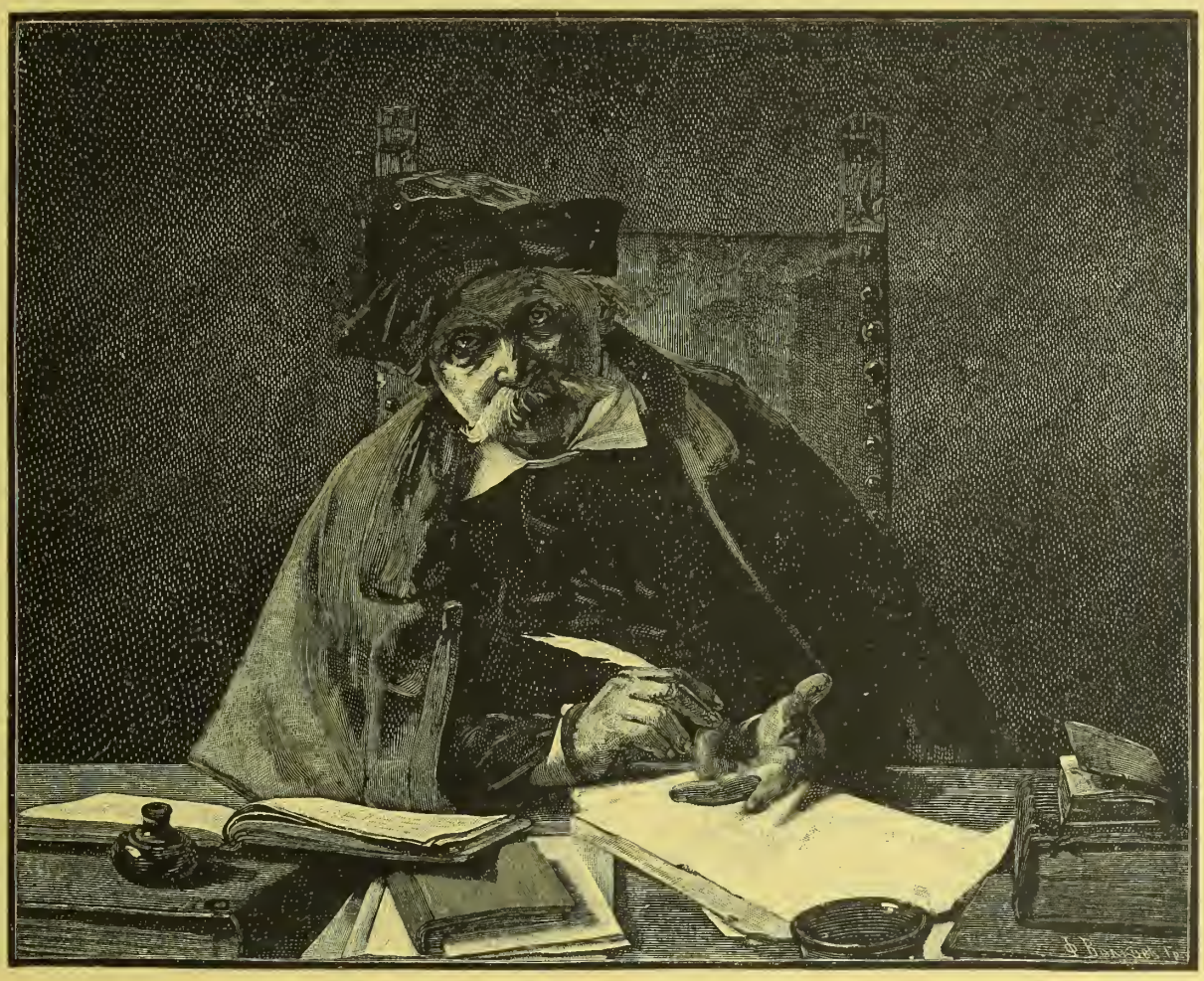

Zamršen račun.
Slikao *S. Duković.*

njegovi pojmovi nijesu išli dalje od običnoga svakidašnjega konzervatizma, — i tu je glavni izvor nutarnjemu nesuglasju, kojega on nije mogao izdržati. Lična povjest Gogolja kao pisca značajna je činjenica i u povjesti samoga društva.

Ne treba da mnogo o tom govorimo, kako su važna bila Gogoljeva djela. To je bio dar, kojemu se ravnih ne može mnogo naći u ruskoj književnosti. Ljudi oko Püškina sami su držali u to vrijeme, da su *„Mrtve duše* — bez sumnje *najbolje od svega,* štogod ima u našoj književnosti“. Ruskoj je književnosti Gogolj otvarao novo polje idejâ, polagao osnov daljnjemu njezinu razvitku, prvi joj podavao duboki društveni smisao. Njegova je satira tako živo prikazivala svakidašnji društveni život, te se morala silno doimati: društvo nije moglo, a da ne vidi vjernosti ogledala, pa se i nehotice u nj zagledalo. Ma sudio sam pisac što mu drago o sadržaju svojih djela, ona su postala velika sila: slika, što ju je sazdao mogući talenat, prinudjivala je svakoga, da se zamisli; iza redova smiješnih prizora i karakterâ silno je udaralo u oči ćudoredno ništavilo toga života, ništavilo, na kojem se nijesi mogao smiriti. S djelima Gogoljevim radjao se čin samosvijesti, jedan od najvažnijih u novijoj povjesti ruskoga društva.

U općenitom je razvitku djelovanje Gogoljevo osobit stupanj: ono konačno završuje perijod umjetničkoga romanticizma i započinje novo doba strogo realnoga prikazivanja života; no uzalud bismo tražili neposrednu svezu Gogoljeve satire s predjašnjom literaturom. Spoljašnjim je načinom Gogolj tijesno svezan s Püškinovim krugom;

on drži Püškina svojim učiteljem; njegovi su prijatelji — ljudi Püškinova kruga; on živi medju njima; oni ga drže svojim, — no ipak uza sve to njegov je rad izvan njihova umnoga i društvenoga obzorja; zato se i razumije posve lako, što sam Gogolj, koji je privikao da gleda njihovim očima, nije mogao da potpuno shvati značenje, što su ga imala njegova djela za društveni razvitak. Gogolj se je u jednu ruku držao jednostavnih patrijarhalnih tradicija, a u drugu je poprimao nazore kruga, kojemu se je bio pridružio, no u svom tvoračkom radu bijaše čovjek već novoga povjesnoga sloja. Prijatelji su Gogoljevi odmah u početku shvatili visoki poetički njegov talenat i umjetničku njegovu snagu, no nijesu razumjeli dvuštvenoga značenja njegovih djela, pa su ih poslije i zabacivali, kad se je pokazalo, kako djeluje na društvo. Sam se Gogolj takodjer odrekao svojih djela, zato, što je njihovo djelovanje nadvisivalo râz (niveau) teoretičkoga njegova ponimanja, koje je iznio iz svoje škole i svojih prilika.

2. Gogoljev odgoj i postanje njegovih nazora.

Gogolj se s početka odgajao u maloruskoj patrijarhalnoj obitelji, gdje je mogao da iz bliza promatra starosvjetski način života ukrajinskoga plemstva, značaj, predaje i običaje narodne, koji su mu poslije dali bogati materijal za njegove maloruske pripovijetke. Nauci u Nêžinskom liceju, odakle se na praznike vraćao kući, nastavili su taj prvi perijod njegova odgoja; maloruske poetske težnje podržavale su se kao i prije, medju ostalim, kazalištem, koje je Gogolj s drugovima udesio u liceju i u kojem su se osim drugih komada prikazivale maloruske komedije njegova oca. Učenje u liceju, kako sam i njegovi učitelji priznaju, dalo mu je veoma malo; znanje je njegovo bilo ograničeno, i što je znao, postigao je po svoj prilici vlastitim čitanjem. Znanje mu je bilo slučajno i djelomično; razumije se prema tome, da se u dvadesetgodišnjega mladića s takim odgojem nije mogao stvoriti opredijeljeni način mislî, a i kasnije nije bilo tome prilike, jer je Gogolj izišavši iz škole odmah stupio na literarno polje. Mišljenje njegovo o osnovnim pitanjima ćudorednosti i društvenoga života ostajalo je i sada ono isto: patrijarhalno-prostodušno. U njem je sazrijevao silan talenat, — njegovo čuvstvo i posmatralaćka pozornost duboko je pronicala u životne pojave, — no njegova se misao nije zaustavljala na uzrocima tih pojava. On je od rana bio pun velikodušne i plemenite težnje na čovječje dobro, pun sućuti za čovječje stradanje; on je, da sve to prikaže i izreče, znao naći uzvišeni pjesnički jezik, duboki humor i potresne slike, no sve ove težnje nijesu išle dalje od čuvstva, umjetničke pronicavosti, idealne apstraktnosti, tako da ih pored sve njihove sile Gogolj nije umio prikazivati kao praktičnu misao društvenoga poboljšanja. Misli na tu nalik nije bilo u Gogolja: da se odstrane čovječje nevolje, trebalo je, po njegovu mišljenju, da se ljudi oslobode mana i da postanu kreposni, — tim bi se sve ispravilo. Za prvo vrijeme, bez sumnje, nije on o tim stvarima drugačije mislio, a kad su mu počeli pokazivati drugu gledišnu tačku, on već i u potonje vrijeme nije mogao da na nju stane . . .

Jošte u liceju pokazivao je Gogolj vruću želju, da bude koristan društvu; on je ćutio u sebi nekake neobične sile i očekivao, da će učiniti nešto osobito i izvanredno; on je bio pun visokih, no nejasnih težnja, — no, kako govoraše poslije ne jedan put, nipošto nije mislio, da bude pisac, nego je držao, da će najbolje i najkorisnije upotrebiti svoje sile u službi — na tom glavnom, malo ne jedinom putu, koji je mogao tad izabrati čovjek njegova položaja. Svršivši škole ode zbilja u Petrograd i stupi u službu, no skoro razabra, da ga to zanimanje ne zadovoljava onako, kako je očekivao. Od njega skoro postade pisac. Počeo je sasvim naravno u romantičkom smjeru („Italija“, „Ganc Kjuhelgarten“, 1829), u kojem je jednostavno nasljedovao tadašnju školu. Kritika neprijazno primi ove pokušaje i Gogolj ih spali. Poslije nekoliko omanjih komada uspije napokon djelom „Вечера въ хуторѣ близъ Диканьки“ (1831), koje mu je zajamčilo mjesto u književnosti i započelo njegovu slavu. Gogolj je tada imao dvadeset i dvije godine.

Od 1831. godine vidimo Gogolja u Puškinovu krugu, u kojem je bio Žukovskij, Plesnev, knez Vjazemskij i dr. U potonje vrijeme stupio je u prijateljske sveze sa slavenofilskim krugom: pjesnikom Jazykovim i obitelju Aksakovih. No glavne sveze, koje su utjecale na razvitak književničkih ideja Gogoljevih, bile su u onom prije spomenutom krugu. On je u nj stupio kao mladić, prijazno su ga primili, pa ostade u njem do smrti. Za povjest unutarnjega Gogoljeva razvitka bio je taj krug veoma važan.

I zbilja proučavajući način Gogoljeva mišljenja, ne možemo a da ne razaberemo, da su osnovni njegovi pojmovi o životu i književnosti bili upravo pojmovi toga Puškinova kruga; da se Gogolj, ako se i odjeljivao od njega originalnošću talenta, ipak nije ničim od njega razlikovao u svojim teoretičkim pojmovima o umjetnosti, religiji, autoritetu, društvu, narodu. Ljudi u tom krugu bili su zreli, priznata lica u književnosti, više ili manje važni u društvu. Ovi su ljudi postali mladome Gogolju višom školom, koja je dovršila njegovu naobrazbu.

Književnički krug Puškina i njegovih drugova držao se u tridesetim godinama na strani i malo je dolazio u doticaj s ostalim književničkim krugovima. Glavni njegovi predstavnici: Žukovskij i Puškin, koristili se potpunim autoritetom svoje slave, a po tom su se autoritetu i mjerili njihovi saradnici drugoga i trećega reda. Od druge polovine dvadesetih godina učvrsti se taj krug u ograđeno društvo sa svojim estetskim i društvenim kodeksom.

Uz to, što se u tom krugu gojila poezija, koja treba da se daleko drži od „svjetine“ — t. j. društva, vladali su u njem čisto konzervativni nazori o društvenim stvarima. Što se ovoga posljednjega tiče, krug se klanjao

postojalomu položaju stvarî. Zukovskij je od uvijek tako mislio; Puškin je od polovine dvadesetih godina jedva štogod zadržao od ostataka predjašnjega slobodnoga mišljenja. Puškinovo kolo poklonilo se imenu Karamzinovu: ono se zanosilo slavom Rusije, vjerovalo u njezinu veličinu, bilo je potpuno zadovoljno sadašnjošću, a mane, koje su se morale opažati, pripisivale su se oskudici vrline u ljudî i nevršenju zakonâ. Puškin je mogao govoriti o umijeću s umjetničke strane; mogao je pročitati mladome Gogolju prekrasnu pjesmu „Поэтъ и Чернь (svjetina)", u kojoj su znameniti stihovi:

Не для житейскаго волненя,
Не для корысты, не для ботвъ itd.,

mogao je kazati Gogolju, da je Polevoj samo jednostavan vikač; mogao je pokazati neprisiljenu veselost „Вечеровъ на хуторѣ". Sve je to, možda, i dobro, no svega je toga malo, a pravo govoreći, nije sve to ni dobro . . .

Kad pomislimo, da je u društvo, u kojem se razpravljalo samo o umjetničkoj ljepoti, stupio mlad čovjek, koji do tad nije imao prilike, da steče sebi stalan i sustavan način mišljenja, čovjek, koji do tad nije imao dovoljne naobrazbe, zar treba da se čudimo, što on ne može da steče zdrave pojmove o metafizičkim pitanjima, što nije pripravan za izbor medju različitim nazorima o državnim stvarima?

Prema koncu tridesetih godina počeo se položaj Puškinova kola mijenjati; jošte za života Puškinova počeo se pokret, koji je pokazao, da Puškinova škola prestaje sve manje zadovoljavati sve većim zahtjevima društvenim. Kolo Puškinovo (u opće govoreći, jer je bilo i izuzetaka) nije više razumijevalo novoga pokreta. Pokret se širio sve dalje, dok nije zahvatio Bêlinskoga i njegovih drugova. Što dalje, to su se dvije škole sve manje razumijevale. Napokon izgubi Puškinovo kolo poslije njegove smrti svako pravo značenje; budući da nije shvaćalo novoga smjera, pojavi se u njem razdor, mržnja; napokon — u nekim slučajevima — pravo mračnjaštvo . . .

(Nastavit će se.)

K slikam.

Zamršen račun. Slikao S. Duković. Na slici se ističe fizionomija starca, zadubena u zamršeni račun. Umjetnik nam vjerno prikazuje starčevu neodlučnost i težke pokuse, treba li što dodati ili odbiti, da već jednom uredi taj zamršeni račun.

Književnost.

Hrvatska ili srpska. U Dubrovniku izišao je 7. veljače prvi broj nedjeljnog lista *„Crvena Hrvatska"*, kojemu je glavna zadaća, da »zagovara hrvatsku državnu misao, da brani ime i svetinje hrvatske u svim onim krajevima, gdje se nekoć pod vlastitim kraljem sterala »Crvena Hrvatska«, t. j. u svim južnim hrvatskim stranama, u Hercegovini s Primorjem, Dubrovniku i Boci Kotorskoj. Pored toga borit će se za »ujedinjenje svih hrvatskih zemalja na osnovu narodnog i državnog prava; i u prvom redu za sjedinjenje Dalmacije s materom zemljom Hrvatskom«. Pobijat će »kobni srpski ekskluzivizam«, ali tako da braneći svoje ponuka Srbe, da poštuju Hrvate onako, kako zaslužuju, jer sloge i ljubavi nema bez zamjenite časti i poštovanja bratskih prava i svetinja«. U posebnom se članku razlaže, zašto list nosi ime: »Crvena Hrvatska«, pa se pisac poziva na važnu Klaićevu razpravu o imenu »Hrvat« u prošlogodišnjem tečaju »Vienca«.

Pročitavši triezni i odrešiti »program« i cieli prvi broj, rado priznajemo, da nas je zadovoljio, tako da možemo mirne duše reći, da je »Crvena Hrvatska« na čast svomu dičnomu historijskomu imenu i da diše pravim hrvatskim duhom. To ju jamačno najbolje preporučuje svakomu hrvatskomu rodoljubu, koji je vičau hrvatstvo svoje i djelima zasvjedočavati i podupirati svaki ozbiljni podhvat, komu je zadaća plemenita i narodu koristna. S toga ne sumnjamo, da će »Crvena Hrvatska« i ovdje kod nas mnogo odziva naći. Listu je izdavač Fr. Supilo, urednik Fr. Kovačević; izlazi svake subote, ciena mu je za cielu godinu (izvan Dubrovnika) 4 for. 50 n., na pô godine 2 for. 25 novč.

Primili smo prva dva broja *„Trna"*, lista za šalu i satiru. Ovaj list izlazi dva puta na mjesec u tiskari Scholzovoj u Zagrebu, a ciena mu je na godinu 5 forinti. »Trn« je uredjivan na način, kako se u većih naroda izdavaju listovi za šalu i satiru, te se bitno razlikuje od drugih naših šaljivih listova, koji su u potonje doba u nas nikli. »Trn« donosi šalu i satiru u prozi i pjesmi, osvrće se na javne hrvatske prilike ne samo političke nego i kulturne, pa mislimo, da će se i održati. »Trn« donosi takodjer po jednu oveću, ukusno izradjenu sliku.

Primili smo 17—20. svezke *„Prosvetnog glasnika"*, službenog lista kr. srpskog ministarstva prosvjete. U njem nalazimo osim službenog glasnika i izvještajâ o srednim školama članak o »pticama« od Sime Trojanovića, nadalje studiju »Pogled na razvitak mehaničko-fizičkih nauka«, »književnost« i prosvjetne bilježke.

Slovačka literatura god. 1890. Prošla je godina bila za literaturu slovačku prilično izdašna. Dakako, imenik slovačkih knjiga i izdanja nije dugačak, kao što bi dolikovalo narodu, koji broji do 2,800 000 duša, ali uz prilike, koje su dobro poznate, nije moguće drugačije.

Slovaci imadu ove tiskare: *dioničku u Turčanskom Sv. Martinu* i privatne *Salvovu* u Ružobregu i *Bežovu* u Senici, osim toga štampaju i izdaju slovačke knjige tiskare *Horovica* u Trnavi, *Škarnicla* u Skalici i *Hornjanskoga* u Budimpešti.

Medju slovačkim knjigama stoji na prvom mjestu izvrstno djelo *Jaroslava Vlčka*: *„Dejiny literatúry slovenskej* (Povjest literature slovačke), od kojega je prvi dio izišao g. 1889., i takodjer izvrstno djelo dra. *Sam. Czambla „Slovenský pravopis"* (Slovački pravopis). Oba su djela pravi biseri u slovačkoj literaturi. Djelo dra. *J. A. Wagnera „Nebo a zem, populárna astronomia"* primila je kritika i narod s oduševljenjem, jer je pisano liepim jezikom i urešeno krasnimi slikami. Od velike zbirke slovačkih popievaka, što ju izdaje zadruga prijatelja slovačke glazbe pod nadpisom *„Slovenské spevy"*, izišao je 1890. 1. svezak drugoga diela. Češka strukovna kritika primila je i ovaj svezak veoma prijazno, jer se vidi iz njega neizcrpivo vrelo samoniklih slovačkih popievaka. Prvi dio sadržaje 603 popievke sa 620 napjeva, 1. sv. 2. diela ima 101 popievku sa 105 napjeva. — Družtvo sv. Vojtjeha izdalo je umjetno savršeno novo izdanje Kempenskoga *„Štvoro knih o na-*

sledovaní Krista", a *B. H. Škultety* povjest o osnovanju i dokinuću slovačke velike gimnazije i učiteljske škole u V. Revuci sa svima podatcima, iz kojih se vidi jasno kao sunce, koliko je tu krivica pretrpio slovački narod. Djelo to nosi naslov: *Pamäti slovenského ev. a. v. gymnásia a s ním spojeného učiteľského semeniska vo Veľkej Revúci*".

Spisi za narod težko se šire medju Slovacima, jer njihovi »prijatelji« uhvate slovačkoga kolportera odmah kao ruskoga emisara. Bežo izdao je u svojoj tiskari sedam svežćića svoje knjižnice pod naslovom: „*Knižnica zábavného a užitočného čítania*", u kojoj priobćuje pripoviedke za narod. Od spisa za narod, što ih izdaje tiskara Horovica pod uredničtvom *M. Benovskoga* pod naslovom: „*Laciné čítania*" izišli su prošle godine svezci XVIII—XX., a u izdanju tiskare Salvine pod naslovom „*Lacné knižky*" (Jeftine knjige) izišle su u prievodu pripoviedke Lava Tolstoja; osim toga izdao je Salva računicu za narod: „*Rýchly počtár*" (Brzi račundžija). Od spisa za mladež izdao je Horovic priču pepeljugu „*Popolúška*" sa slikama i tekstom od Benovskoga i *Päť veselyh hier pre mládež* (Pet veselih gluma) od dra. J. Zocha. — Od školskih knjiga izišle su ove godine samo dvie: drugo izdanje Žigmundik-ove slovačke slovnice „*Škola reči slovenskej*" i zbirka pjesama za mladež „*Vinšovník*" od Záturecckoga. — Katol. družtvo sv. Vojtjeha izdalo je 1. dio crkvene povjesti „*Dejiny sv. Cirkve*" od A. Truchloga i više drugih nabožnih spisa. P. S. Novak izdao je crkvenu povjest za evg. škole pod naslovom „*Dejepis cirkve kresťanskej*".

Od beletrističkih spisa su izišli: „*Obrázky z hôr*" (Slike iz gorâ) od A. Bielka; liepo veliko djelo: „*Antologia z poëtickej literatúry nemeckej*" u dobrom prievodu njemačkih pjesama od F. O. Matzenauer-Benovskoga; „*Besedy*" 1 sv., slovački zabavnik od K. Salve; družtvo slovačkih djaka u Beču »Tatran« izdalo je na uspomenu svoje 25godišnjice „*Pamätnicu*", u kojoj ima liepih pjesama i pripoviedaka i povjest družtva; Salva je izdao 1. dio pjesničkih spisa Jakuba Grajchmana „*Básnické spisy*". Najznamenitija su djela: velika pjesma prvoga sadašnjega slovačkog pjesnika Hviezdoslava „*Ežo Vlkolinsky* i Vajanskoga sabrane pjesme „*Verše*".

Od slovačkih koledara, pisanih duhom narodnim, spomenuti nam je koledar dioničke tiskare u Martinu, Salvin i družtva sv. Vojtjeha; ostali slovački koledari, što ih izdaju razne tiskare i tobožnje slovačko družtvo, kojemu je Tisza predao imutak bivše Slovačke Matice (preko 150 tisuća for.), kao što i ostali spisi i novine (političke: *Slovenské Noviny*, beletrist. *Vlasť i svet*), što ih ovo družtvo izdaje, ne mogu se amo ozbiljno ubrajati, jer dišu protunarodnim duhom.

Ostali plodovi slovačkih pisaca nalaze se u novinama, koje su se imale ove godine umnožiti poučnim listom pod naslovom „*Svet*", ali je prestao s 3. brojem, jer nije našao dosta predbrojnika, premda je bio valjano uredjivan. Kao posljedica izložbe slovačkoga veziva godine 1887 u Turč. Sv. Martinu može se smatrati izdanje mladoga slov. umjetnika *P. B. Sochán*-a slovačkih uzoraka za vez u elegantnom obliku pod naslovom: *Vzory slovenského vyšívania* 1. sv. Isti je umjetnik izdao i liepe fotografije nekojih romantičnih predjela u Slovačkoj i nekojih slovačkih prvaka. Salva je izdao slike biskupa Baltika i još nekoliko slovačkih književnika.

Osim spomenutih listova imadu Slovaci 10 časopisa narodnih i to su: politički list „*Národnie noviny*", dva lista za narod „*Hlásnik*" i „*Putnik sv. Vojtešsky*", humorist. list: „*Černoknažník*", gospodarski „*Obzor*", pedagožki „*Dom a školu*", beletristički „*Slovenské Pohľady*", r. kat. crkvene listove: „*Kazatelna*", „*Kat. noviny*" i crkv. list za evang. „*Cirkevnie listy*".

Poljska. Izašao je u Krakovu historički roman »Na dziejowem przełomie« od pisca *Rogosz-a*. Predmet mu je uzet iz doba husitskog, a tendencija mu je, da pokaže: kad bi bio primio knez Vitold ili poljski kralj Vladislav Jagiello češku krunu, koju su im Husiti ponudili, bila bi se stvorila moćna slavenska država, jača od one, koju je zasnovao Boleslav Hrabri. Glavno lice romana je mlad, poljski velmoža, gorljiv pristalica Husov. — Djelo odaje veliku ljubav piščevu za Slavensto i dokazuje, da misao slavenska i kod naše braće Poljaka liepo napreduje. I u umjetničkom pogledu nema romanu prigovora osim što je mjestimice odviše razvučen.

Francuzka. Marljivi pisac romana, *Albert Delpit*, izdao je i opet nov roman: *Toutes les Deux*, koji se mnogo čita i prodaje. Kritika ističe, da mu je radnja vrlo zanimljiva

Poznata *Luise Michel*, koja se u potonje vrieme dala na literarni posao, napisala je roman „*Claquedents*". Da se knjiga mnogo traži, bit će u prvom redu zasluga političke prošlosti same spisateljice.

Pisac *G. Rivet* izdao je tendencijozni roman: *La Recherche de la paternité*, koji ima poduprieti njegov predlog o istoj stvari (očinstvu) u francuzkoj komori. *Alexandre Dumas* popratio je taj roman s nekoliko rieči kao pripomenkom, a kritika tvrdi, da se taj pripomenak može uvrstiti medju najsjajnija literarna djela slavnoga pisca.

Izišlo je zanimljivo djelo: Chants et légendes de l'aveugle par *Guilbeau*. Pjesnik je od poroda sliep i opisuje u svojim pjesmama, kako dojmovi spoljašnjeg svieta na nj djeluju putem sluha i drugih sjetila. U umjetničkom pogledu odaju te pjesme pravi pjesnički talenat, pa kritika ističe, da je djelo Guilbeau-ovo psiholožki i umjetnički zanimljivo.

Svaštice.

Sofija Vasiljevna Kovalevska pripada sada medju najglasovitije suvremene matematičare u Evropi. »Što da o njoj kažem — veli njezin prvi domaći učitelj Molević — kad se sva obrazovana Europa toliko zanima za žensku — profesoricu, koja se uzpela na visinu genijalnih pokretača nauke.« Sofija Vasiljevna udala se god. 1869. za Vladimira O. Kovalevskoga, pa je poslije vjenčanja odputovala s mužem na zapad, gdje su mladi supruzi više godina posjećivali razna sveučilišta. Godine 1874. položi Sofija u Göttingenu doktorski izpit, pa je njezina razprava o prstenu Saturna ondje veliku pozornost pobudila. Njezin muž postade zatim profesorom geologije na c. moskovskom universitetu; a po njegovoj skorašnjoj smrti proseli se Sofija u Stockholm u Švedsku. Tu bješe pozvana za profesoricu više analize na tamošnjem sveučilištu. Svojimi učenimi radnjami u području više matematike steče skoro glas u cielom obrazovanom svietu. U Parizu bude u akademiju svečano primljena, a predsjednik akademije proslavi besjedom ženu matematičarku. Godine 1888. bi Kovalevska od francuzke akademije odlikovana najvišom nagradom za riešenje matematičke zadaće, koje nisu ni slavni Euler ni Lagrange umjeli riešiti. Švedi ponose se svojom profesoricom, pa su njihove novine pune hvale o učenoj Ruskinji. Primjer Sofije Vasiljevne opet dokazuje, da porodični život ne prieči ženi, da bude obrazovana majka i supruga, pa da u isto vrieme stupi na poprište javnoga rada Sličnih primjera podaju Ruskinje u izobilju.

Iz svjetske statistike. Tisuća i pet stotina milijuna ljudi, što žive na kruglji zemaljskoj, imaju do tisuću religija i 3064 jezika. Svake godine prosjekom umre trideset i četiri do trideset i pet milijuna, na dan 92 000, na uru 5000, na minutu 60 do 70, a svake sekunde 1—2.

Dragoj. — Poeziji. — Na cjedilu. — Slovo *z*. — Kradljivka. — »Na rodjenoj grudi« — Gogolj i Bělinskij. — Listak.

Izdaju i uredjuju **J. Pasarić i M. Maravić.** Vlastničtvo i tisak **Dioničke tiskare.**

VIJENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 21. veljače 1891.

Br. 8. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cena poštom i domać m u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Priča iz pradavnih dana.

Na sjever, na jug, na istok, na zapad, bez medje i granice, dalje nego li ijedna misao, dublje nego li ikoja rana u srcu, pružio se vječni prostor vaselenski, kuća neumrlijeh bogova. Stijene su mu ne od mramora, nego od tanke prozirne magle, plave i sive kao pare mliječne, izatkane hiljadama i milijunima zvjezdica bisernih, srebrenih i crvenkastih. Visoki beskrajni svod bijaše čista plavet tajinstvena i sanjarska, kao mirni pogled djevojački. Pod nogama neumrlijeh plovili su oblaci od onoga najtežega kao željezo do najtanjega kao perce iz krila golubice. Ogromna, žarka kruglja lebdila je u toj tišini, sipajući milijune svijetlijeh, toplijeh trakova po veličajnoj krasoti. Bijaše je vidjeti kao vrelo vječnoga svjetla i topline, kao žarko srce svemira, iz kojega je jurila krv života azurom u sve, što postoji, jednako udarajući u ono, što živi, kao i u ono, što je mrtvo.

I ta vječna beskrajna palača neumrlijeh bijaše prazna. Dugački, sjajni trakovi izvirahu iz one žarke lopte i podrhtavahu u svemiru kao napeti konci, o kojima je, rekao bi, sve to visjelo. Ne bijaše tuda ni mitijskih nimfa ni kršćanskijeh angjela. Ništa nego nijemo neoskvrnuto svetište vaselene, ništa nego ona ognjevita lopta, sjajne titrave zvijezde i oblaci kao dim hekatombe, a u slavu — čega?

I budne onda, pa se na beskrajnom vidiku pojavi od jednoć dugački biserni plašt On se je spuštao polagano s visina, u sredini bijel, a po nejasnom porubu i žut i crven i zelen, onako kao sunce, kad ga kroz suze gledaš. Zlatne trake odbijahu se od fine mu maglene tkanine i pričinjahu se, da su nevidovni prsti, što no ga nose. A on je titrao u vatrenom šarenilu boja, kao kaplja rose o paučini.

Na oblaku sjedio je starac. Srebrena kosa i časna brada vjenčala mu je božanstvenu glavu i miješala se i tonula u sunčane trake i oblačnu maglicu. Iz toga srebrenoga svetokruga gledale su dvije blage stvarajuće oči u nijemi prostor, dva pogleda jasnija od zvijezda, toplija od one žarke lopte, dublja od bezdane plaveti nebesne. Činilo se, da je u mrtvu svemirsku pustoš ušao novi život, da se je u velikog mrtvaca doselila duša. To su osjetile zvijezde i oblaci; zvijezde zadrhtaše od radosti, oblaci se zanjihaše od milja. Ah, tako dršće šuma, kad je poljubi proljeće, i dijete, kad opazi iz daleka majku, koje davno ne vidje!

Ali ono „Veliko biće“ gledaše pogledom, koji je prodirao kroz vesele oblake u jednu tamnu mrlju u dnu vaselenskoga mora. Pričinjalo se, da je mrva sitnija od prosenoga zrna pala od nekuda sa gospodskoga stola na duboke oblake. I „Veliko biće“ spuštalo se kroz vazdušni ocean onoj zabačenoj tački.

Mrva je postajala sve većom i većom i gubila čar, što ju je omatao, gledajući je iz daljine. Sa maglovitog joj lica izbiše kvrge kao brda, niz koja se valjahu zagušljivi slapovi.

— O rugobe li u svemiru! — nasmije se nečije grlo hrapavim smijehom.

Zvijezde potamnješe, oblaci se sudariše orkanskim vjetrom, pa se namrštiše, kao da će sasuti strijele od poraza na bogopsovca. Ali ih „Veliko biće“ umiri jednim jedinim pogledom.

— Izidji! — zagrmi stvaralačevo grlo vaselenom

Strašnim potresom, u pjeni rastopljenoga kamenja, u smradnom dimu otrovnijeh para iskoči iz utrobe one crne mrve rugavetna prikaza. Iz vatrenih mu očiju izbijao smijeh, sa namrštenog se čela čitalo, da ne poštiva ništa. Ali okolo iscerenijeh usnica tajalo se nezadovoljstvo, kao slutnja vlastite nemoći.

— Zvao si me, — podrugivaše se prikaza — i došao sam, da te vidim. Napokon ja i hoću sve da znadem, sve da posmatram, pa da se onda svemu smijem. Ha, ha, ha! Čujem, da si ti onaj, koji stvaraš! A čuj me, — iskreno ti kažem — ja doduše ne mogu stvarati, al ti mogu da izobličim tvorevine, da ih po svojoj volji pregradjujem. I dok je tako, dotle sam jači od tebe. Gle, zvijezde i oblaci tebi pokorničku pjesan poju; al neka ti ta maglena slava, ja ipak jošte ne prigibam šije ispred tvoje stvaralačke brade! Kvarim ti posao i dok mogu izvrnuti svaku tvoju oplodjenu misao onako, kako ja hoću, dotle je na meni carstvo! Ej, kad bi ti stvorio nešto najbolje, najljepše, nešto nad moju razvratnu moć — ej onda — —! i zloradi smiješak obleti mu preko porugljivijeh usana.

„Veliko biće“ gledaše mirna i zamišljena pogleda u obijesnu prikazu.

— Gle ovu mrvu, — nastavi napasnik — ti koji si postvarao beskrajne prostore i objesio onu veliku uljenicu o prazninu, ti nijesi mogao na ovoj mrvi zasnovati što veće do ovijeh kvrga, ovijeh pukotina, iz kojih se puši smrad tebi pod prozore. Gdje li samo nadje ovu gnjilu jabuku! Dakako, al ti mene ne trebaš, ja ne umijem stvarati. Nego ipak, kad bi ovo moje djelo bilo, ja bih — —

— — I pogleda onda demon u mirno lice Stvorčevo. On spozna, da ga „Veliko biće“ blago, bez gnjeva sluša, pa nastavi:

— — — ja bih ovo i okrunio, okrunio životom Ili si ti možda i sebičan, pa ne podnosiš, da i drugi s ove mrve s tobom sreću dijele, gledajući u tvoje zvijezde! Ej, stvorče, čemu ne stvori ljudi?! —

„Veliko biće“ htjede da otvori blagoslovna usta. U taj mah doprši preda nj blagi angjelak, a zvali su ga na zvijezdama: Milosrdjem.

— Oče! — šanu angjelak — ne slušaj ga, ne stvaraj ljudi. U čas, kad ih pozoveš u život, poteći će s mojega oka suza, koja se nikad posušiti ne će!

— Ludorija! — nadre se demon. — Ili zar ste vi stvaratelji toliko slabi, da se bojite stvoriti nepotpune ljude! Ha, ha, ha! Onda ajte, valjajte se po šarenim vašim oblacima, ali ja ostajem ovdje. Ja ću mijesiti, pokušat ću, razbijat ću si glavu i valjda ću napokon i ja nešto stvoriti! — — —

Gromovitim praskom udje demon u svoje pećine —

A gore na oblaku snivalo „Veliko biće“ u svojoj božanstvenoj ljubavi zemlju, okićenu šumama i cvijećem, pticama i žuborima bistrijeh potočića. Miris i pjesan dizala se s lica joj visoko pod nebesa. — Slava ti — Stvorče! — orilo se iz sretnijeh dolina. Sunce je cjelivalo lijepa, sretna, zdrava lica, a ta lica bijahu — ljudi. — — —

I kako se prenu „Veliko biće“, osjeti cijelu opojnu slast onoga sna u srcu i progovori silnu riječ: Porodi, zemljo, sinove i kćeri! Nek budu vječni u životu!

Kao mravinjak oživi tvrda kora. Pjesma radosti zamirisa vazduhom. Ljudi nikoše u život, da budu vječni.

A duboko u utrobi zemlje zaori istim mahom podmukli, rugavetni smijeh: Ha, ha, ha! —

Od toga časa prohujiše vijekovi, a ljudi postadoše — zlice. Demon se je nevidovno šuljao u njihove domove i trovao srca. Zloradim smiješkom pratio je svaki korak vječne djece božije. Ne umijem stvarati, — brukaše se rugalac — al moj pogled, moj šapat, moja riječ izvrnula je, izobličila je ove vječne žive likove! — — —

— — — Čedo moje! — progovori onda „Veliko biće“ Milosrdju, — eto, kako nam se izopačiše neumrla djeca zemaljska. Zloduh je otrovao namjeru moju, unio kukolja u pšenicu!

Ljudi su bez zaštite, — povrnu Milosrdje — slabi su, ako i vječni, protiv njega razvratnika. Dajmo im nove snage, blagoslovimo ih novim darom. Dajmo Ljubav medju sjeme tvoje!

Tada pristupi pred prijestolje „Velikoga bića“ krasno djevojče. Njezin trag mirisao je tamjanom i mirhom čistijeh poljubaca, iz njezina srca grijala je krv, gotova da se prolije za sreću drugijeh.

— Podji u svijet, kćerko, — reče „Veliko biće“ — i blagoslovi ljude!

— — — — — Od kuće do kuće, od srca do srca polazila je Ljubav. Za njezinim tragom, za njezinim dahom pružalo je cvijeće svoje glavice. Leptiri oblijetahu oko miljenice, polijetahu na krune stabala i sipahu od radosti zlatnu prašinu sa šarenih krila po šumi i grmovlju.

I tako je u slavi obilazila Ljubav svijet, al kud bi ona izišla, tuda bi namah ušla druga neka ljepojka — čedo demonovo. On je obdari milijunima varljive dražesti, a ljudi, ugrijana od Ljubavi srca, primali su je objeručke. Ta zlosretna krasotica imala je dva imena: Sebičje i Strast.

Svijet upre iz petnijeh žila, da sebi ugadja, sebi udovolji. Mjesto bratstva, jednakosti i slobode, mjesto toga zakonika ljubavi, u kome se piše jednaka sreća svima i jednaki raj na zemlji, pojavi se utjecajem demonove kćeri naopaka slika, naopaki, lažni duh ljubavi, pojavi se sebičje, idolatrija ličnijeh koristi. Aj, pa uz ovo jošte pripe i strast neslomiva krila sebičju o ramena. Ljudi — vječni lakomci, hrlili su preko potištene braće svoje, turajući ih vječne pod svoje kaljave tabane. Rod čovječanski rascijepi se onda u dvije nejednake česti: jednu manju, koja je imala mnogo i baš zato trgala iz usta onima, koji su imali malo, i u drugu ogromnu, preogromnu, koja nije imala ništa do vječni glad u želudcu, vječnu žedj na usnama, ali i vječnu sebičnu žudnju i lakomost u srcu.

A onda razabraše jedni i drugi, da im se lakomost

nikada ugasiti ne će, počeše osjećati težinu vječnosti i dosadnost tolikoga života, pa padoše siti u otrovanost, a gladni u očaj.

Demon je pobijedio; on je pokvario čovjeka obdarena vječnošću; život izgubio čar!

— Tko je jači? — tutnjilo je iz utrobe zemaljske. — Tko je jači, ha, ha, ha?!! — — — — —

— Čedo moje! — protužiše svete usne „Velikoga bića“ — eto nam demon Ljubav otrova. Pod čistu djevicu moju podvalio je Sebičje i Strast, oskvrnuo srca na zemlji. I mjesto da je Ljubav učinila ljude nebesnicima, turila je Strast i Sebičje nju u blato! I tako će biti cijele vječnosti njihove! Oni zasićeni pitat će: Čemu smo ovdje, kad ne znamo više novijeh želja! Oni gladni vapit će: A čemu nam ove vjekovite patnje!

— Dajmo im Nadu! — progovori Milosrdje.

I dodje onda medju ljude Nada. Njezine su oči gledale bistro preda se, kao da su čvrsto uprte u jednu stalnu svijetlu zvijezdu. Prestadoše mnoga i mnoga zla, ali gdje bijaše demon? On je bjesnio u svojoj podzemnoj provaliji. Od ljutosti iscijedi iz svoje žuči jednu žutu, prozirnu kaplju. Onda dahnu u nju iz svoje crne duše i poče je uštrcavati u srca ljudska.

To bijaše samo jedna kaplja iz mora nemogućih, nedostiživih želja.

Siromašica Nada useli se u ljudske grudi, al te grudi bijahu već davno onom kapljom otrovane. Ona pade u srca, kao vjetrić na ognjište, i uzbuni još gore onu poharu. Tako i prva topla sunčana traka probudjuje u život sjeme otrovnoga cvijeta i zarod ljutice guje.

Ljudi se pognaše za utvarama, stadoše se previjati kao crvi u kliještima vječne, nedostižne želje. Nikada dosta, nikada previše, ah i taj pakao da bude vječan!

Pa dodje čas, kad opet mnogi i mnogi okrstiše Nadu — čedo božije — varalicom, istjeraše je iz svojih srdaca, prokleše svoje vjekovanje i stadoše lutati ko divlji oganj nad barama.

A toj se je kletvi odzivao iz dubina grozni, pobjednički smijeh: Ha, ha, ha! — — — — — Čedo moje! čuješ li rugalicu zloradnika. Izopačio nam je Ljubav, opoganio Nadu, učinio je vječnost prokletstvom! Ah, gdje da nadjemo silu jaču od njegove!

— Oče, ja znadem jednu, al ta je zadnja!

I onda izidje pred „Veliko biće“ laganim koracima nijema, stroga žena. Ona se je zavila u gusti, crni plašt, samo su joj oči kroz velo ozbiljno, al upokojeno gledale.

Lagano . . . lagano spusti se ona na zemlju i koračaše kroz rpe stradalnika, gledajući ih mirnim pogledima. Od tijeh pogleda sklapale su se njihove vjedje, otekle od plača i muke.

Demon se nije više smijao. On je napokon razabrao, da je Stvorac jači od njega, pa se je zavukao u svoje dubine, gdje kipi od bijesa, odakle udara na nas od zloradosti. Ali on nam ne može više ništa da učini, jer kad ti stane najljuće čupati srce, onda dodje ona tiha, nijema žena, poklopi ti rukom oči i demona nestane.

A ta žena zove se — Smrt.

Silvije Str. Kranjčević.

Ulomci iz Mickjevićeva „Pana Tadeuša“.

Preveo T. M.

II. Dovejko i Domejko.

(Iz IV. pjevanja.)

Ovu pripovijetku pripovijeda stari Vojski Hrečeha lovcima, ali biva dva puta prekinut, jer se pažnja lovaca drugamo svraća. U ovom se ulomku priopćuje sâmo pričanje Vojskoga.

— — — — — — — — — — — — — —

„Iz svog doba sjećam se dvojice süsjêdâ,
Poštenjâkâ, šlahćića još od prapradjêdâ,
Na dva br'jega življahu nad vodom Vilejkom,
Domejkom se jedan zv'o, a drugi Dovejkom.
Skupa njih dva ù mečku puknu jednog puta;
Tko je ubi, ne zna se, svadja nasta ljuta.
Zakunu se str'jeljat se načinom plemićâ:
Preko kože medvjedje, skoro iz grlića
U grlić. Daleko se mejdan taj razglasi,
Te o njemu dosta čut mog'o pjesama si.
Ja sam bio djeverom; svu stvar od početka,
Kako bješe, kazat ću sad vam do svršetka.“

— — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — —

Vojski starac čestiti jaše po sredini,
Razgovoran, veseo veoma se čini.
O Dovejku opet on i Domejku začе
Pričat želeć zabavit, smirit prepirače
„Asesore, ako sam na tvoj mejdan prist'o
Sa Rejentom, misliti nemoj, da sam isto
Što krvolok, ne daj Bog! Zabavit vas htija'
Želeć, da se izvrši stara kòmêndija,
Kojoj divnu osnovu moja glava splete
Pred četr-est godina. Vi je ne možete
Pamtit, jer ste mladi još, ali onda znana
Bijaše do Polesja čak od ovih strana.
„Domejka i Dovejka svadji uzrok ini
Ne bješe do velika prezimena nji'ni'
Sličnost i neprilična. U izborne čase
Kad bi druzi kùpili za Dovejka glase,
Šapn'o tko bi šlahćiću: glasuj za Dovejka!
A taj pravo ne čuvši glas dâ za Domejka.
Kad na gozbi zdravicu maršal bi Rupejko

*

Rek'o: vivat Dovejko! — vičn svi: Domejko!
Tko u sr'jedi sjedjaše, ne znadjaše lasno,
Koga ide zdravica, nije l' čuo jasno.
„Bi i gore. U Vilni pijan jednoć pobi
Šlahćić se sa Domejkom i dv'je rane dobi.
Za tim šlahćić iz Vilna kada kući krete,
Slučajno sa Dovejkom u čamcu se srete.
Niz Vilejku ù istôm čamcu brodeć veće
Pita plemić: „„tko si ti?““ — „Dovejko“ — odrèče.
Odmah plemić trže mač i mjesto Domejka
Njim zamahnuv zas'ječe pod brke Dovejka.
Napokon se dogodi nesreća ovaka
Kao za prid: obadva jednoć imenjaka
U lovu su nà blîzu bila postavljena
Te u mečku pukoše oba istog trena.
Mečka pade, istina, mrtva, al' joj probi
Deset kugla prije tog meso u utrobi;
Od kalibra jednoga pušaka bî mnogo,
Čija j' mečku ubila? Tko bi znati mog'o?
Tad poviknu. „„Dosta je! Stvar ovu razdvoj'mo;
Il' nas složi Bog il' vrag, — tako već ne stojmo;
Nas je dvaju previše k'o sunaca dvaju.““
Pa tad sablje pograbe i na metu staju.
Oba ljudi čestiti. Šlahćići poteku
Mirit ih, al' oni se sve ljuće sijeku.
Bace sablje, i prîmê za tijem pištolje,
Stanu, a mi vičemo: „„Rastup'te se bolje!““
Pucati zakunu se ta dva naša zlića
Preko kože medvjedje skoro iz grlića
U grlić, a pucahu valjano veòma.
„„Hrečeha, djeveruj nam!““ — „„Dobro, al' nek oma'
Grob se kopa, povičem, jer taj boj zlo sluti.
Samo bud'te šlahćići, ne mesari ljuti!
Preblizu ste, bojci ste, znam, al' zar vas volja
Uprijet o trbuhe cijevi pištóljâ?
Toga vam ne dopuštam. Pištolje imajte,
Al' daljinu mete će činiti vam, znajte,
Samo koža medvjedja. Rukama ću svojim
Ja je sâm rastegnuti, kad se djever brojim.
Ja ću sâm vas rastavit; jedan k repu hajde,
Drugi opet gubici.““ — Viknu: „Dobro, majde!
Kada?“ — „„Sjutra.““ — „A mjesto?“ — „„Krčma Uša,““ rečem.
Razidju se, a ja se Virgilu utečem.“
— — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — —

Vojski u svem zà zêcom samo jednom glenu,
A vidjev, da uteče, hladno se okrenu,
Svrši govor prekinut: „Gdje sam ono stao?
Ah znam: jedan i drugi gdje mi riječ dao
Preko kože medvjedje pucati. . . Plemićâ
Vika sta· „„Smrt sigurna! skoro iz grlića
U grlić! “ Nasmijem se, jer od zvjerske kože
Drag me Maron nauči, da bit mjera može.
Sami znate, gospodo, kako je Didona
K Libijcem doplovila, kako ondje ona
S teškom mukom tòliko zemlje kupila je,
Koliko se volujskom kožom pokrit daje;
Na tom je komadiću zgradila Kartagu.
O tom sam promišljao pomno svu noć dragu.
„Čim dan svane, s kraja se jednoga Dovejko
Doveze, a s drugoga dojaše Domejko.
Glede: a to kosmat most preko vode stoji,
Remen, kog od medvjedje kože ja iskròji'.
Tad Dovejka s jednoga kraja k repu stavim,
A Domejka s drugoga ka gubici spravim.
— Sad pucajte, kažem im, ma dok srce bije,
Il' ćete pomirit se, ne puštam vas prije . . .
Srde se, a šlahćići pucaju od smija;
Ja ih s popom stanem tad iz jevàndjelija
I iz ljudskog zakona upućivat oba;
Napokon nasmiju se, i prestade zloba
Pa u prijateljstvo se dosmrtno prom'jeni;
Dovejko sa sestrom se Domejka oženi,
A Domejko vjenča se sestrom svog šuráka,
Podijele u dva tad dijela jednaka
Imanje, a na mjestu divne zgóde ove
Zgrade krčmu, koja no „k Medvjedu“ se zove.

Čudinov.

Napisao **M. E. Saltykov**; s ruskoga preveo **Stjepan Lukić**.

On i sam za pravo ne zna, što ga je dovelo iz nutrine pokrajine u Petrograd. Da se uči i, kako bi to postigao, da nadje posao, koji bi mu smagao sredstava ma za najoskudniji život — eto jedine misli, što mu se mete po glavi.

Nikolaj Ivanić — vrlo je siromašan mladić. Njegov otac služio kao glavni knjigovodja kod poreznog ureda u odaljenom pokrajinskom gradiću. Po tamošnjem, ta služba nije loša i obitelj bi mogla živjeti bez nužde, kad najedared sinu puhnu u glavu „gnjila fantazija“. Bješe mu dvadeset godina, a on već uzmaštao! Da se uči! kao da se je malo učio! Slava Bogu, svršio je gimnaziju — i što ćeš više.

Odista, Nikolaj je već prošao gimnazijski tečaj i spremao se, da ode na sveučilište, kad ga Andrija Timofejić dozva k sebi, videći, da je dosta učenja. Mladić dodje; odmah ga uvrstilo u status redarstvene uprave i naznačilo dvadeset rubalja mjesečne plate; uz gotov kruh i besplatan stan bješe to dosta. Ele valjalo se sa zaradom samo odjeti, obući i popraviti kojekakve sitnarije. Malo posjediš na toj stalnoj plaći, a na skoro, gledaš, — dometnulo tri rublja. I ne desi se svakome, da na takav način počne. Pa onda i u kotaru je — širok put. I do policijskog činovnika, i do vijećnika, a možda i do ispravnika — svuda se može doturati, — ako imaš soli u glavi. Ako ne to, a ono i do mirovnog sudca, u zemstvo. Andrija Timofejić ima poznanstva u kotaru. Svi imaju posla s poreznim uredom, a on je — duša po-

reznog ureda. Ele ovoga ćeš, onoga zamoliti, udesit će se jednoglasan izbor, — eto ti gotova mirovnog sudca. Nije to šala, dvije tisuće rubalja samo plaće, a s kancelarijom pa i stanom — ne možeš ni da izbrojiš, koliko će se tu novca nakupiti!

No mladić se, skoro iza dolaska, već poče da dosadjuje i jer je bio jedinac, to se otac i mati naravski uznemiriše. Ni na što se nije tužio, ali za službu nije pokazao volje, živio samac i ne tražio poznanstva. „Nije poznat u rodnom gradu, ne ljubi svojih roditelja!“ — tužili se starci. Nastojali mu slikati varave slike o budućnosti — i sve uzalud.

— Ako ti se ne svidja redarstvena služba, a ti ajde u zemstvo! — reče otac. — Zamolit ću Ivana Petrovića pa Semena Nikolajevića — drugoga bi odbili, no mene ne će. Najprije ćeš biti tajnik kod uprave, sadašnji će tajnik i onako skoro odapeti, pa ću tamo kupiti na tvoje ime dvjesta jutara kaljuže, i eto te vijećnika. Ovdje je, prijatelju moj, sve u našim rukama. Ushtijemo li, eto nas i sudaca, nije nužde, što nijesi svršio sveučilišta. Ele zamolit ću onog Ivana Petrovića — on će ko sveto udesiti jednoglasan izbor. Vidjen si čovjek i ne moraš se da stidiš pokazati se med ljudima. Samo valja pričekati dvije godinice do novih izbora.

Nikolaj ne reče ništa protiv očevih riječi, no i ne izjavi, da se slaže. Stade se i nadalje da dosadjuje, žive na samu i uznemiruje roditeljska srca Napokon ipak valjade reći.

— Htio bih u Petrograd, — reče neodlučno.

— Što si tamo zaboravio?

— Hoću da idem na sveučilište. Počeh da se učim i ne svrših . . .

— A odakle ćeš da živiš u Petrogradu?

— Okrpat ću se kojekako. Samo da mi je doći, a tamo ću već naći instrukcija, poštenoga zanimanja — mnogo li ja trebam za život!

— Čuo sam, da se daju državne stipendije od trista rubalja, — ele, s manjim se ne može da žive. Pa od školarine opraštaju, i to je nešto. Kako ćeš skucati tih tri četiri stotine rubalja?

— Ma kako . . .

— S tim „ma kako“ ljudi sjede gladni, nego najprije sve dobro promisli i nas, starce, požali . . . Mi ti ne možemo da damo čestite pomoći, sami kuburimo. Ah, nijesmo se nadali tuzi, a ona za uglom pazila!

No ma koliko starci uvjeravali, ipak konac konca moradoše da popuste Skucaše kojekako neko dvjesta rubalja za put i za prvu prehranu i opremiše sinka. Nekog prekrasnog dana Nikolaj sjede sa suputnikom u kola — i nestade mu traga, a starci ostadoše kod kuće, da isplaču ostale suze.

Ipak, što se je više približavao Petrogradu, to je mladi Čudinov više osjećao neku smetenost. Ma kako se silio, da se savlada, no strah od nečesa nepoznata sve jače i jače prodiraše u njegovo srce. Suputnici ga u vagonu raspitkivahu, i nešto se sumnjivo čulo u njihovim pitanjima i odgovorima.

— U Petrograd? — pitali ga.

— Da, u Petrogad.

— U službu?

— Ne, hoću da se učim.

— Tako. Kod roditelja ćete živjeti?

— Ne, moji su roditelji u pokrajini.

— No sve jedno, pomagat će vas?

— Ni pomoći ne mogu od njih da očekujem. Morat ću se da brinem sam za se . . .

— Teško je to.

— Zašto? Mnogo ne trebam, a da dobijem jednu ili dvije instrukcije, ili ma kakvo zanimanje, zar je to tako teško?

— Kandidata ima vrlo mnogo. Na svako mjesto deset dvadeset ljudi, prijatelj prijatelju otima. I što je kome veća nužda, to je teže: danas će se lakše domoći mjesta onaj, komu nije osobita nužda Pouzdanja je više, ako se čovjek ne žaca, već slobodnom nogom ulazi u stan k iznajmitelju. Treba dobra odjeća, otvoren pogled. A ako toga nije, onda ma da sto godina obijaš po ulici — ništa ne ćeš dobiti. Ne, ako ko ima roditelje — najsvetija je dužnost, da mirno sjedi na njihovu krilu.

— No ako se hoće da uči?

— To naše „hoću“ nije za sve razumljivo. Valja dobiti novaca, da ispuniš „hoću“, a novci se ne valjaju po putu. Valja jesti, treba kakvog utočišta, pa i za učenje plati. U požrtvovanje loša je nada, jer su se dandanas i bez toga svi nažrtvovali. Amo deset rubalja, onamo deset, — e, gadno je!

I tako dalje.

Dosadno se je ispružila ta nit putničkih razgovora, zastrašujući i uzrujavajući Čudinova. Al evo se napokon pokaza i Petrograd.

Čudinov se oćuti na ulici s malenom torbom u rukama. Bješe kao pijan. Obazirao se na desno i na lijevo, slušao štropot kočijâ, viku kočijaša i izvoščika, razgovor svjetine. Na sreću, zadnji njegov suputnik u vagonu — mora da je bio dobar čovjek, — prolazeći mimo njega, viknu mu:

— Ako ne znate, gdje bi se zaustavili, a vi idite k Ani Ivanovnoj u Razjezžuju ulicu: kod nje stanuje mnogo siromaha. Sobe su uredne, objed — takodjer, no glavno je, sama je dobra. Možda će se pobrinuti i za posao. Dok je što, stanujte kod nje.

Čudinov, razumije se, prihvati taj savjet. Spomenute sobe bijahu u četvrtom katu ogromne kuće. Susretnu ga na vratima sama gazdarica, čista starica od neko šestdeset godina. Bješe oko deset sati i sobe bile prazne; u trijemu se baš pleli i meli odilazeći stanari.

— Trebate sobu? ne veliku? — prijazno upita gazdarica, ogledajući pridošlicu.

— Da, jednu od najjeftinijih.

— Za petnaest rubalja s objedom na mjesec?

Soba bješe odista sasvim mala. Jedan prozor, kraj vrata krevet; u drugom kutu, uz prozor, otvoren lomberni stol s crnilom, tri pletene stolice.

— Objed će biti od dva jela: juha i meso, — nastavi gazdarica. Računa se dvadeset kopjejaka; a ako hoćete treće jelo — na to još 15 kopjejaka. Objeduje se u zajedničkoj sobi oko pet i šest sati, kako bude. Ostalih devet rubalja — za stan. Sitnih izdataka služinčadi — nakupit će se mjesečno na dva rublja. Čaj — vaš, svjetlo takodje vaše. Jeste li došli da tražite mjesto.

Čudinov joj reče.

— Učiti se? — upita ona: — no zar u vašem kraju nema sveučilišta? Zašto baš u Petrograd? Sva se provincija podigla u Petrograd, a ovdje se, kao hotice, vrata sve jače i jače zatvaraju! Kao da je kuga.

Čudinov ne mogaše više ništa da objasni. Ne može se reći, da ga je u Petrograd vukla neznana sila, — to bješe vrlo subjektivan poticaj, da opravda ozbiljni životni korak. Gazdarica pristane, u ostalom, kad je već tu — valjda se ne će vratiti nazad. Zatim ga, bez svake uvrede, već na prosto dobrodušno stade raspitkivati o njegovim sredstvina, s kojima razpolaže, i o njegovim nadama u budućnost. Pokaza se, da mu je s puta ostalo neko pôdrug stotine rubalja, da se od kuće ne nada dobiti više nego pedeset sto rubalja na godinu, i da mu je glavna nada vlastiti trud.

— Tražit ćete zanimanje? instrukcije? ovdje ćete u sobama na vlastite oči vidjeti, dobiva li se to lako, — reče ona. — Neki se biju cijelu godinu, svuda zaduženi — i sve nikome ništa. Evo, blagoslovi bože, za školarinu valja platiti neko dvadeset i pet rubalja za prvo poljeće, pa treba dandanas mundir, pa onda će valjati štampati objave u novinama, — gle, i od vaših će podrug stotine rubalja malo ostati. No vidjet će se. I to, da pravo rečem, zastrašivanjem ne popravi ništa. Barem da budete siti u prvo doba.

Istoga dana za objedom neki od stanara, djak trećega tečaja, razjasni Čudinovu, da mu valja, jer će na juridički fakultet, za školarinu platiti za poljeće oko trideset rubalja, a uniforma će stojati, s kapicom i mačem, najmanje sedamdeset rubalja. Za objave u novinama treba takodjer pârâ.

— Ja sam barem dvadeset rubalja potrošio, a kroz pol godine dobio samo jednu jednu instrukciju u trgovačkoj kući, pa i to slučajno. Dvadeset rubalja na mjesec zaslužujem, i k tome slušam o pokvarenosti, koja je svladala mlado pokoljenje. A u ljetno doba živim na vratu ocu i materi, sva sreća, te nije daleko do njih. A i sami nemaju od čega da žive.

— Kako možete živjeti s dvadeset rubalja?

— Pa evo ovako. Otac šalje mjesečno tri rublja, prepisivanjem zaslužim dva, po deset kopjejaka s lista, pa i to sam gotovo silomice izcigančio. Čaja sam se okanio, jedem jedared na dan, — sami vidite, kakvo je to jelo! Nekoliko sam puta zakasnio, da platim školarinu, — u malo da me nije izključilo. Jedva sam jedvice namolio. Gazdarici sam dužan za tri mjeseca, a ona se takodjer bije za koricu hljeba. Dobro je, pa sam u trećem tečaju, barem ne moram da imam uniforme, a vi trebate i to. Dandanas su naši djaci u prvom tečaju čisti, namazani pomadom. I duša im je napomadjena. Idu po ulicama, mačem poigravaju, misle: čime smo gori od paža? I vojnici im daju počast, — to je milinje! Nije danas sveučilište ono, što je prije.

U opće nelijepu sliku naslika novi znanac i završi:

— Ne zaboravite, da vam treba popravni ispit, jer ste poslije mature, dvije godine badavisali *Tolle me, mu, mi, mis, si declinare domus vis* — nijeste li zaboravili?

Drugi dan poče Čudinov hodati. Najprije ode k novinama i dade objavu za instrukciju, gdje spomenu, da zna drevne jezike, i ujedno, da ne odbija ni pisarije. Zatim se javi upravi sveučilišnoj, predade molbu i dobi odgovor, da mora položiti ispit.

Bješe početkom mjeseca kolovoza, no vani je već odisalo jesenju. Okrenulo kišljivo vrijeme, večeri tamnjele i, hvala nebu, koje je uvijek pokriveno oblacima, ulice se već sjutra napunjavale sumračjem. No grad malo po malo oživljavao, ulično kretanje postajalo sve jače i jače. S ljetne se muke stanovnici preseljivali na zimsku, u nadi, da se ma pećnom toplinom ogriju od ljetnjih propuha. Koliko se je za tog preseljivanja iskvarilo pokućstva, koliko rashladilo kuharica — to će pojmiti samo pravi petrogradski stanar, koga ni otoci, ni želudačni katari, — ništa ne može da pouči.

Čudinov položi ispit dobro, plati školarinu za prvo poljeće i u svoje vrijeme stade tačno posjećivati sveučilište. Kao i drugi i on obuče uniformu, — i prvih se dana uvjeri o istinitosti riječi, što mu ih kaza njegov novi znanac u stanu. U mundiru ne prepoznade sam sebe. Nekako protiv volje pogleda svoje kose i reče: „valja napomaditi“. Njegova nova braća po nauci izgledala tako milo i tako svježe, tako su svi jedan drugome bili slični, e je bilo sasvim ludo, da disharmoniraš u tom harmonički složenom svijetu „Stare kuće“ tužno svršavale svoj rok na posljednjim tečajima. Proći će dvije tri godine, i sve će biti milo, plemenito — zaglédanje!

Prodje mjesec, no ni instrukcije, ni pisarije. Čudinov naštampa novu objavu, i za neko pet dana dobi vijest, da se javi. On ne podje, već poleti i svidi se. Pogodiše se za dvadeset i pet rubalja na mjesec, da za tu svotu ide svaki dan i pripravlja dva dječaka za gimnaziju. Odavna ne bješe tako čil i veseo. No kad drugi dan na veče dodje na instrukciju, javi mu sluga, da je jutros bio neki drugi djak, i primio dvadeset rubalja.

— Što mi ne rekoše? ja bih . . . — uze Čudinov, no razabra, da je svemu kraj, i umuknu.

Od tog je doba, uza sve višekratno obnovljivanje objavâ, pitanje o instrukciji kao potonulo u vodu. Nije se tražilo onih, koji se žele zažmuriti u siloamsku kupelj prosvjete — ništa. Novci se, doneseni od kuće, trošili — trošili i napokon potrošili . .

(Svršit će se.)

Islandski ribari.

Francuzki napisao **Pierre Loti.**

Prvi dio.

I.

Bilo ih je na okupu pet, sa silnim ramenicama. Uprli lakte o stol i pili u nekakvom tamnom prostoru, — njihovu noćištu na brodu, — koje zaudaraše po rasolu i moru.

To noćište bijaše suviše nizko prema visini njihova stasa, pa se na jednom kraju suzivalo kao prazna utroba velikog morskog galeba. Ljuljaše se polagano i pospano.

Vani je bilo more i noć, a unutra se nije znalo ni za more ni za noć; jedan jedini otvor isječen na svodu bijaše zatvoren drvenim pokrovcem, a svjetlo im davaše stara svjetiljka, što je visjela na uzici.

U peći je praskala vatra, njihove su se promočene haljine sušile i izparivale, pa se je para miešala s dimom njihovih zemljenih lula.

Debeo, težak stol zapremaše cieli njihov stan, te je oko njega ostalo samo toliko prostora, da su se mogli zavući i sjesti na sanduke pričvrštene za hrastova brvna.

Debele se grede pružahu nad njima, da su ih mogli malo ne glavama doseći, a iza ledja bijahu usječena u drvu ležišta, koja su naličila izdubinama kakove grobnice. Cielo to drveno nastanište bijaše prosto iztesano i natopljeno vlagom i solju, a izrabljeno i ugladjeno debelim njihovim rukama.

Pili su iz svojih vrčeva turšiju od jabuka, pa se na licima, na njihovim iskrenim i čestitim licima odsievala radost života.

Sada su ostali za stolom i razgovarali svojim bretonjskim narječjem o ženama i ženitbama.

U zadku, na počastnom mjestu, bila je na jednoj daščici pričvrštena Majka Božja, načinjena od ilovače. Bila je već stara ta pokroviteljica ovih mornara, a načičkana i naličena još vrlo naivnom umjetnošću. Ali lica od ilovače traju dulje od živih ljudi, pa zato je njezina crvenomodra odjeća bila još vrlo svježa, osobito u tamnoj njihovoj drvenoj kućici.

Mora da se je već naslušala puno vrućih molitava u očajnim časovima!

Na podnožju su njezinu pričvrstili dvie kitice umjetnoga cvieća i krunicu.

Sva petorica bijahu jednako odjevena: debela modra košulja obavijaše im tielo sve do pojasa, a na glavi imadjahu prtenu kapu, smolom natopljenu.

Bili su različite dobi. Kapetanu je bilo po prilici četrdeset godina, a ostaloj trojici dvadeset i pet do trideset. Najmladjemu, koga su zvali Silvestar ili Lurlu, nije bilo više od sedamnaest godina. Po stasu i po snazi bio je već čovjek; crna, vrlo nježna brada obrubila mu obraz; samo je još imao djevičanske oči, sivo plavetne oči, koje bijahu vrlo umiljate i naivne.

Poradi maloga prostora bili su prinudjeni, da se stisnu jedan uz drugoga, pa su osjećali vrlo veliko zadovoljstvo, što su tako blizu jedan drugome u svom tmurnom ležištu.

. . . Vani bijaše more i tamna noć, čuo se silan šum tmurne duboke vode.

Bakreni je sat visio na zidu i pokazivao jedanaesti sat, bez sumnje jedanaesti sat u noći, a na drvenom svodu čulo se škropljenje kiše.

Vrlo su veselo razgovarali medju sobom o ženama i ženitbama, — ali niesu kazali ništa ružna. Nipošto! jer su se njihovi razgovori ticali samo mladića, koji se još ne pooženiše, ili pričahu o smiešnim dogadjajima, koji se dogodiše u njihovu kraju na svečanostima i svatbama.

Kadkada bi s posmjehom dobacili koju napomenu o ljubavi, koja bijaše odviše iskrena, ali ljubav, kako ju shvaćaju ovi ljudi, uviek je zdrava, pa i u svojoj prostoti ostaje čista kao sunce.

Silvestar se medjutim dosadjivao, jer drugi, koji se zvaše Jean, nije još dolje došao.

Pa zaista, gdje je taj Jean? Zar uviek gore na brodu radi? Za što ne silazi dolje, da se malko porazgovori i proveseli s drugovima?

— Skoro će već i ponoć odbiti, — reče kapetan.

I dignuvši se s mjesta, pridigne glavom drveni pokrovac, da zovne Jeana

U taj čas pade kroz otvor čudno svjetlo u utrobu ladje.

— Jeane! Jeane! . . . Ej! čovječe!

Jean se iz vana otresito odazva.

I modro-bliedo svjetlo, što no prodrie izpod pridignuta pokrovca, naličilo je mnogo svjetlu dana.

— Skoro će već i ponoć odbiti . . .

Ali medjutim bijaše to ipak sunčana svjetlost, kao tračak jutarnjeg sunca, što no iz daleka dolažaše kližući se po mističnim zrcalima.

Čim je otvor bio zaklopljen, noć se opet vrati, a svjetiljka sa svoda stala opet žućkasto svietliti.

Za malo se začu, kako Jean sa drvenim cipelama silazi niz stepenice.

Pojavi se na vratima. Bijaše prisiljen, da se zguri, kao medvjed, jer je bio malo ne pravi gorostas.

Iznajprije se namršti i uhvati za nos, jer ga je zadunuo žestok miris rasola.

Nešto je suviše svojom veličinom nadvisivao obične ljude, a ramenicama po gotovo, jer bijahu upravo silne; kad bi ga sprieda gledao, mišice njegovih ramenica tvorile su pod modrom košuljom dvie debele kruglje na kraju njegovih ruku.

Imao je velike sive živahne oči, koje su bile nešto divlje, ali prekrasne.

Silvestar obujmi rukama toga Jeana, privuče ga k sebi ljubko, kako djeca obično čine. On bijaše vjerenik Jeanove sestre, pa ga je zato ljubio i pazio kao brata.

Jean se je dao milovati kao umiljati lav, gledajući milim posmjehom.

Smiešeći se pokazivaše svoje zube, — zube, koji su kod njega imali mnogo širu ogradu nego kod drugih ljudi, pa su zato bili poredjani daleko jedan od drugoga i pričinjahu se vrlo malenima.

Plavičasti brkovi bijahu dosta kratki, premda ih nije nikada rezao, već ih je samo pridizao nad usnama, koje su bile baš prekrasne.

Bradu je brijao, pa je zato ružičasto njegovo lice bilo svježe kao u kakove djevojke.

Kad je i Jean sio, napuniše na novo čaše i zovnuše mornarskoga derana, da napuni i zapali lule.

To pripaljivanje i punjenje lula bila je za nj prava zgoda, da malko puši.

Bio to malen, čvrst dječačić, okruglih obraza, nećak svih tih mornara, koji su manje ili više bili rodjaci. Poslije njegova dosta težkog posla svi su ga mazili. Jean mu dopusti, da se još napije iz njegove čaše, a onda ga poslaše spavati.

Poslije toga nastaviše veliki svoj razgovor o ženitbama.

— A ti Jeane, što ti misliš, — upita Silvestar, — kada ćemo već jednom plesati u tvojim svatovima?

— Zar te nije stid, — progovori kapetan, — tako odrasao čovjek kao što si ti, komu je već dvadeset i pet godina, pa se još ni oženio nisi! Što moraju o tebi djevojke da misle, kad te vide?

Slegnuvši prezirno svojim strašnim ramenicama, odvrati on:

— Ženim se i ja kadkada, kako mi se kada svidja.

Odslužio je bio svojih pet godina u državnoj mornarici, pa je ondje, kao mornarski topnik, naučio francuzki razgovarati i skeptički o ženama suditi.

Tada stade pričati o svojoj posljednjoj svatbi, koja trajaše četrnaest dana.

Bilo je to u Nantu, gdje se upoznao s nekom pjevačicom.

Neke večeri vraćajući se iz luke unidje malko nakresan u neki Alkazar. Na vratima stajaše djevojče, koje prodavaše kite cvieća po dvadeset franaka.

Kupio je jednu kitu i ne znajući pravo, što će s njome, a zatim, čim je unišao, baci je, što je jače mogao, upravo u lice onoj pjevačici, koja pjevaše na pozornici Ta se je žena gotovo srušila od iznenadjenja, ali ga je poslije toga ipak obožavala pune tri nedjelje.

— Što više, — reče on, — kad sam odlazio, poklonila mi je ovaj zlatni sat.

Da im ga pakaže, bacio ga je na stol kao kakovu malo vriednu igračku.

On je to pričao krupnim riečima, ali ipak vrlo slikovito.

Medjutim je ta banalnost civilizovana života stojala u čudnoj opreci s okolinom tih primitivnih ljudi, koji življahu na tihoj pučini morskoj, što ih okružavaše, obasjani ponoćnim sunčanim polarnim svjetlom, što je prodiralo izpod drvena nihova poklopca.

Taj način Jeanova govora dirnuo je Silvestra i silno ga iznenadio.

Silvestar imadjaše posve djevičansku dušu, jer ga je odgojila stara neka baka, udovica nekog ribara iz sela Ploubazlanec.

Dok je još bio malen, išao je svaki dan s njome moliti krunicu na grob svoje majke.

Sa groblja, koje se steralo na pećini, vidjelo se u daljini sinje more, u kojem je za vrieme bure otac njegov zaglavio.

I on i njegova baka bili su vrlo siromašni, pa je toga radi za rana počeo ploviti morem ribareći; tako je svoju mladost izmladovao na pučini morskoj.

Još je i sada svake večeri molio svoje molitve, a oči mu zadržaše čisti djevičanski izraz. I on je bio liep, a iza Jeana najjačega stasa od sviju brodara. Ljubki glas i djetinjski naglasak bijaše u opreci s visokim njegovim stasom i crnom bradom. Pošto je vrlo naglo izrasao, bio je gotovo u neprilici, što je tako širok i tako visok.

Nakanio se oženiti skoro s Jeanovom sestrom, a do sada nije ni taknuo ženskinje.

Na ladji su bile samo tri postelje, — jedna za dvojicu, pa su zato išli izmjenice spavati.

Kad su završili svoju svečanost, koju su slavili u slavu uzašašća Marije, svoje zaštitnice, bila je već ponoć.

Trojica od njih legoše spavati u male tamne izdubine, koje su naličile ljesovima, a ostala trojica uzidjoše na palubu, da nastave prekinuto ribarenje: — bio je to Jean, Silvestar i još jedan zemljak, koji se zvao Guillaume.

(Nastavit će se.)

Maca Perisova.

Napisao Stjepan pl. Miletić.

Dne 22. studenoga 1890. navršilo se trideset godina, odkad je vriedna glumica Maca Perisova prvi put stupila na daske hrvatskoga narodnog glumišta. Taj je dan — 22. studeni 1860. — znamenit u našoj kulturnoj povjesti, jer se je upravo iste večeri počelo hrvatskim jezikom glumiti pod zloglasnim ravnateljem Brambillom. Prikazivala se tom zgodom Freudenreichova gluma „Crna kraljica“. Poznato je, da su dva dana kasnije njemački glumci prognani iz hrvatske Talije.

Ime Mace Perisove uzko je dakle skopčano s prvimi početci narodne glumačke umjetnosti poslije absolutizma; s toga se nadamo, da će se naše rodoljubivo občinstvo, koje sada doduše gleda nekada omiljelu svoju „Fedru“ i „Mariju Tudor“ tek u manjih i neznatnijih ulogah, kod proslave tridesetgodišnjice sjetiti njezinih prošlih zasluga i pohrliti u glumište, da joj zasvjedoči harnost svoju.

Trideset godina dug je niz u ljudskom a gotovo dva puta tako dug u umjetničkom životu. Kao smion soko diže se genij umjetnosti prema suncu, težeći vazda na više i novo, dočim mu se prošlo gubi u magli. Za nj vriedi samo ono, što je sadašnje i buduće. „Glumcu ne plete potomstvo vienaca“, uzkliknuo je već Schiller. Na nama je živima, da im se odužimo. Napose mi Hrvati, koji u ovo težko doba gotovo tek po prosvjeti svojoj živimo, treba da cienimo i manje pregaoce na ovome polju.

Svi oni, koji su nekada prinieli i najmanji kamečak zgradi hrvatskoga Talijina hrama, zaslužuju naše priznanje, a njihova imena treba da ostaju sačuvana u kulturnoj povjesti naroda našega. Medju ove, gotovo bih rekao „Ilirce umjetnosti“, pripada i Maca Perisova.

Već za rana uznjeti se u njenu srcu ljubav k umjetnosti. Rodjena u našem krasnom primorju, na Hreljinu povrh Bakra, uživaše već za rana njezina poletna duša u romantičkoj prirodi primorskoga kraja. Već u ranoj mladosti okusi nevolju nemile sudbine, koja ju je kasnije u životu češće zahvatila. G. 1850. umrie joj otac kao poreznik u Selcih, ostavivši iza sebe udovu sa šestero nejake djece bez ikakvog imutka. Macu kao najstariju zapade dužnost, da pomaže majci kod odgoje braće i sestara. Ode s majkom na Rieku i usavrši se ondje u šivanju. U to dodje gostovati na Rieku znamenita tragedica Ristori. Kradomice ušulja se mlada Maca toga dana — prikazivala se „Marija Stuart“ — u kazalište i dodje, ne znajući ni sama kako, na pozornicu. Kad upravo htjedoše da odstrane tu nezvanu gošću, stupi Ristorica na pozornicu i pogladivši mlado djevojče po licu, rekne talijanskim jezikom: „Pustite malu, to je zgodno lice za glumicu“. Tko sretniji od Mace! Ove je večeri prvi put bila u glumištu. Od ovoga časa zavjeri se u duši, da će i sama postati glumicom i sjajnom kraljicom dasaka, koje svijet znače, kao što njezin uzor Ristori-Stuartova!

Maca Perisova.

Ta večer ostade joj nezaboravnom, pa je po vas dan govorila kod kuće razne stihove iz ove tragedije. Napokon se ponudi za glumicu ravnatelju nekoga talijanskog glumačkog družtva. Ovaj ne htjede primiti mlado dje-

vojče, jer nije znalo dobro talijanski govoriti ni čitati. U to stigne na Rieku cirkus Gärtnerov i ona goruči od želje, da se iztakne, podje k ovomu družtvu, pa ostane kod njega godinu dana, ali vrlo razočarana i nesretna. G. 1857. stigne taj cirkus i u Zagreb i ovdje ju rodjaci odvrate od toga zanata i povedu sa sobom u Peštu. Odanle se doskora vrati u domovinu i dodje napokon u Zagreb, gdje je stupila u neko magjarsko operno družtvo, koje je pohodilo naš grad.

Na nekoj zabavi kod ravnatelja toga družtva upozna ju osnivač i kasniji upravitelj hrv. drame, pjesnik Demeter. Tu se desio i pokojni Kukuljević, koji je prvi predložio, da bi se Maca posvetila hrv. drami, o kojoj se upravo počelo raditi. Maca i zbilja priedje k našemu glumištu. Ovim je tada upravljao tudjinac Brambilla, koji se je bio obvezao, da će davati i hrvatske predstave.

Hrvatske je predstave nadzirao i udešavao Josip Freudenreich, koji i Maci uruči prvu ulogu. To bijaše neznatna uloga švelje u „Crnoj kraljici". Maca ne bijaše zadovoljna takom sporednom ulogom, pa ju odnese natrag Freudenreichu, koji ju je jedva blagim načinom uvjerio, da još nije dorasla zamašnijim i većim ulogam. Po savjetu njegovu stade ozbiljno učiti i odglumi prvu svoju ulogu tako okretno, te je tri puta bila izazvana. Po tom je pod vodstvom Freudenreichovim cielu godinu revno učila i liepo napredovala. To je bila prva godina hrvatske drame, koja se je uz težke borbe ipak sjajno održala. Za vrieme ferija zaputi se cielo družtvo u naše gradove, pa je bilo svagdje oduševljeno primljeno.

Članovi toga družtva bijahu: Josip Freudenreich i brat mu Franjo, koji su prije i u Njemačkoj bili na glasu, vrstna glumica gdja. Norvegova, umjetnica Bajza, gdja. Adelsheim i g. Andrijević; a malo zatim stupi u družinu i Adam Mandrović, naš dični umjetnik i sadašnji ravnatelj.

U ovom dičnom kolu bila je jedina Maca početnica. Nu marljivom naukom i vježbom steče i ona doskoro priznanje, pa omili obćinstvu i kritici, kojoj se je osobito svidjelo vješto njezino prikazivanje mladoga Richelieu-a u drami „Mejdan mladoga Richelieu-a".

Pokojni Šenoa prevede za nju dramu Birch-Pfeifferove „Cvrčak", koji se još i danas glumi na našoj pozornici. U toj je ulozi liepo uspjela mlada glumica.

Kasnije prevede Šenoa, koji je Perisovoj bio i nadalje doduše strog ali pravedan kritik, za nju i Racinovu tragediju „Fedru". Po ovim dvjema ulogama, koje su dosta različitoga značaja, možemo najbolje suditi, kako se u širokim granicama razvijao Macin talenat.

Doskora joj povjeriše mnogo različitih uloga, pa je često morala u kratko vrieme obsežne uloge naučiti.

Tako je Maca sprovela prve tri godine kod našega glumišta. Tada je imala samo 30 for. plaće, od koje je jedva živjeti mogla. Kako ju je njezina nemirna ćud gonila u sviet, rieši se napokon i ode u Biograd, gdje se je upravo bilo osnovalo dramatičko družtvo pod upravom profesora Boškovića. Ondje je odmah primiše i dadoše 60 for. plaće na mjesec.

U Biogradu postade doskora ne samo ljubimicom obćinstva, nego i dvora, pa je bila češće pozivana od kneza Mihajla i kneginje Julije na ples i zabave, gdje je uviek morala da što god krasnoslovi pred dvorom.

Tu joj povjeriše veće i važnije uloge: Jelisavu, Mariju Tudor, kraljicu Ljeposavu u Subotićevu „Zvonimiru, kralju hrvatskom" i druge. Glumila je najviše u narodnih glumah Banovih i Subotićevih. Za vrieme ferija putovalo je cielo družtvo, pa je Maca tom zgodom glumila i u Vukovaru i Senju, kojih se mjesta osobito ugodno sjeća. Tako ostade Perisova do tri godine u Biogradu.

Medjutim se pokaza, da je glumište biogradsko premaleno i da treba drugo graditi; s toga se morade družtvo na neko vrieme razići. U to dobije Maca opet ponudu iz Zagreba, da s istom plaćom, koju je imala u Biogradu, priedje k našemu glumištu. Ona radostno prihvati tu ponudu i vrati se Penatima omiljeloga joj Talijina hrama u Zagrebu.

U Zagrebu poče glumiti u „Cvrčku" i preuze druge naivne uloge, pa je često prelazila iz jedne struke u drugu, a morade sudjelovati i u operetama.

Tek polagano prelažaše na ozbiljne uloge, a glumila je najprije Lady Milfordovu (u „Spletci i ljubavi"), zatim markizu Pompadour (u „Narcisu"), Adriennu Lecouvreur, pače i „Medeu" itd. U to vrieme prevede za nju Šenoa i „Fedru". Napokon joj bude povjerena uloga nesretne kraljice škotske Marije Stuartove, koju je prvi puta vidjela prikazivati od svoga uzora Ristorice. Dugo je već željela Maca, da glumi tu ulogu, a to tim više, što su joj igra i nuance Ristoričine ostale još živo u pameti. Ali možda baš zato, što se je odviše tom ulogom bavila i što joj je uviek pred očima lebdio uzor Ristoričin, izidje s nekom tremom na pozornicu, pa ne uspije tako u toj ulozi, kako je željela. I sama nam priznaje, da ju je vriedna naša umjetnica gdja Ružička-Strozzi u toj ulozi kasnije nadvisila, što je i opet liepi dokaz o pravednosti Macinoj. Ona medjutim zamieni Mariju s Jelisavom i poluči sjajan uspjeh, jer je ta uloga i zbilja više pristajala njezinoj individualnosti.

Tako je Maca na zadovoljstvo svoje i obćinstva glumila na našoj pozornici punih dvadeset godina, dok opet 1881. poradi razmirica s upravom ne ostavi ovaj zavod i ode u Biograd. Uzrok njezinu odlazku bijaše, što joj je uprava počela oduzimati veće uloge, koje je ona jedina igrala, i povjeravala ih mladjim silama. Možda bi Maca, kako je razborita bila, i onda razabrala potrebu, da priedje u stariju struku, da joj se je to blažim načinom kazalo. Ta svakomu je glumcu srce priraslo za njegove uloge, koje drži gotovo za svoja čeda. Svaki umjetnik ljubi svoje djelo. Ali sveta stvar umjetnosti traži takovih žrtava od pojedinaca na uhar cjelini.

Godine 1881. ode Maca opet u Biograd, gdje osta poldrugu godinu. I ondje morade sada druge uloge glumiti, nego ih prije sedamnaest godina prikazivala, pa s istih razloga ostavi i ovo glumište. Tako ostade bez pravoga zanimanja. U Zagreb natrag ne htjede od ponosa, premda ju je srce onamo vuklo, pa bi ju ondje bili i dobro primili. Odputi se u Varaždin, gdje se je upravo desilo Protićevo glumištno družtvo. Ova je družina dobro u nas poznata. Njezin je upravitelj, g. Protić, vrlo vješt ravnatelj, koji je za našu umjetnost, putujući po svih većih mjestih, mnogo zasluga stekao.

U ovom družtvu sprovede Maca ugodno pune dvie godine. Putujući s družtvom od grada do grada cielom domovinom, naužila se priznanja i slave.

Nu napokon svladana čežnjom za omiljelim Zagrebom, vrati se, preboljevši jedva težku bolest, u glavni grad. Na nesreću bijahu već sva mjesta popunjena. Ipak joj bude dopušteno, da gostuje kao „Fedra“ i „Lukrecija Borgia“. Nakon uspjeloga gostovanja primiše ju kao članicu u travnju god. 1885., ali za sporednu struku. Od ovoga vremena pa sve do dana svoga jubileja Maca je opet savjestna i revna članica hrvatskoga glumišta, kojemu evo od njegova početka uz malo prekidanja sve do danas vjerno i revno služi. Pa ako ju možda i koji put srce zaboli, gdje gleda naše mladje sile, kako podpomagane mladošću svojom uspješno stupaju na njezino mjesto, bez potežkoća i bolova, što ih je nekada ona pretrpjeti morala, ipak joj napunjuje dušu radost, kad gleda liepi napredak one ideje, koja je pri prvom njezinu pojavu tek u zametku bila: da i mi Hrvati imamo svoju narodnu glumačku umjetnost. Tu joj radost jamačno povećava još i ponos, da i ona pripada u kolo onih pobornika, koji prvi narodu našemu naviestiše njegovim riečima porod i osnutak hrvatske glumačke umjetnosti.

Gogolj i Bêlinskij.

Po **Pypinu** priredio **A. Radić.**

(Nastavak.)

„Sadašnje vrijeme (oko 1837. god.) bijaše već veoma mirno“, — pripovijeda Turgenjev u svojim uspomenama. „Vladina sfera, osobito u Petrogradu, obuhvataše i pokoravaše sve. Društvo je jošte osjećalo udarce, što su se na nj bili svalili pred dvanaest godina (1825— „dekabristi“); odsvega onoga, što se je poslije, osobito poslije 1855 (krimske vojne), u njem probudilo nije se ništa micalo, nego samo motalo — duboko, no potajno — u nekolikim mladim umovima. Književnosti kao pojave koje društvene sile nije bilo, kao što nije bilo javnosti, kao što nije bilo lične slobode.“

Sav taj položaj malo je ćutjelo Puškinovo kolo. U njem su bili lično izvrsni ljudi; štošta su razumijevali i oni, no odnošaj njihov prema zbiljnosti bio je odviše sapet i pasivan. To kolo moglo je podržavati samo takovu književnost, koja je odgovarala idealno-romantičkim nazorima i društvenomu položaju njegovih članova. Ta se literatura mogla vijati nebu pod oblake, no morala se daleko držati od proze životne, društvene vreve i borbe.

Take su bile prilike, kad je Gogolj stupio na literarno polje. Žukovskij, Puškin Pletnev primiše rado u svoje kolo mladoga čovjeka, koji ih je zadivio tako svježom originalnošću svojih djela. Oni se pobrinuše za nj i stadoše ga svuda preporučavati. Poznato je, kako je s vrućim čuvstvom uvijek govorio Gogolj o Puškinu, kojega je držao svojim učiteljem i od kojega se bez sumnje mnogo čemu naučio. Uspomena na Puškina bila je Gogolju sveta. Nije to bilo uzalud: Puškin je upravo dao Gogolju sujet za „*Revizora*“ i „*Mrtve duše*“. Kažu, da je Puškin pripovijedao Gogolju, kako se u gradu Ustjužnu novgorodske gubernije nekaki gospodin izdao za ministarskoga činovnika i tako okrao gradjane. Samoga Puškina primio je nižegorodski gubernator kao tajnoga revizora, kad je Puškin putovao u Orenburg, da kupi vijesti o pugačevskoj buni. Na tim je podatcima bio osnovan „*Revizor*“, pa zato se i Puškin nazivao njegovim krsnim kumom. U „*Avtorskoj ispovijedi*“ pripovijeda Gogolj, da mu je Puškin podao sujet za „*Mrtve duše*“, sujet, kojega, kako kaže, ne bi Puškin nikomu osim njemu povjerio.

Puškin je kazao o Gogolju, da niko ne umije bolje od njega iznositi svih gluposti i nezgrapnosti ruskoga čovjeka. „Kako da se ne primiš velikoga djela, kad si vrstan proniknuti čovjeka i s njekoliko ga poteza pokazati čitava, kao živa! Ta to je grjehota!“ Kad je Puškin nagovarao Gogolja, da počne takovo djelo, stavljao mu za primjer Cervantesa, koji je samo s „*Don-Quixotom*“ zauzeo visoko svoje mjesto u literaturi . . . . No uza sve to Puškin je jedva predvidjao, kako će biti važan Gogolj u ruskoj literaturi. Puškin je očekivao od djela Gogoljevih veliku umjetničku vrsnoću, velik uspjeh u publici, no nije mogao da unaprijed vidi *društveni* njihov utjecaj, — kako to poslije nijesu htjeli da priznaju drugovi Puškinovi i sam Gogolj. Puškin nije očekivao, da će ime Gogoljevo „stajati uz njegovo, ako ne nad njegovim imenom“ . . .

Što se tiče Žukovskoga, to je on manje nego iko mogao i pomisliti, da je moguća ruska satira, ako nije u obliku apstraktne moralizacije, nego kao pojava prave

*

nezavisne društvene misli. Žukovskij, s početka romantički idealist, poslije pravoslavni mistik, mogao je samo podržavati u Gogolju njegovo mističko apostolstvo.

Bilo je napokon u tom kolu i ljudî drugoga značaja, njekadašnjih bistrih umova i esprits forts, no sada je i bistroumlje i slobodno mišljenje izdisalo i zamjenjivalo se životnom mudrošću i snatrenjem o samostanu. Taki su ljudi uživali u svom kolu jošte uvijek stari svoj glas; izvan kola nijesu više bili nikaka književnička sila.

U tridesetim, a osobito u četrdesetim godinama, većina drugovâ i zaštitnikâ Gogoljevih bili su ljudi dosta uplivni, a nekoji su bili veoma blizu i dvoru . . . Zadaća književnosti stala se u tim prilikama dosta čudno shvaćati: tomu shvaćanju pridružio se i Gogolj. Kolo se stalo sve više odaljivati od glavnoga tijeka književnosti, dok u četrdesetim godinama nije pokazalo svoga neprijateljstva napokon protiv Bêlinskoga i svih pisaca njegova smjera.

Kad se u radu Puškinovu započelo doba čisto umjetničkoga stvaranja, bilo je njemu prilično svejedno, kakove su društvene prilike; ta činjenica, koju su neki dovodili u svezu s novim njegovim odnošajima spram viših krugova, dovela je do toga, da se je onaj dio društva, koji je u književnosti tražio ćudoredno-društvenoga smisla, počeo spram njega držati hladno. Poslije Puškina marilo je njegovo kolo jošte manje za tu hladnoću, držeći, da čisto poetička i sasvim konzervativna literatura, kako su je pomišljali, i jest prava literatura, da druge i ne treba, i ako je bude, da će izvrnuti zdrava književna načela Tako se nauka čiste umjetnosti potpuno slagala s praktičnim nemarom kola za kritiku zbiljskih stvari, a u drugu je ruku taj nemar za kritiku bio upravo potreban članovima kola poradi njihovih sveza s višim krugovima, s dvorom. Kritika zbiljskih prilika dopuštala se u ono vrijeme u opće u veoma tijesnim granicama, a u ovom je kolu bio nemoguć nezavisni pogled na društvenu zbiljnost. Da su spoljašnje prilike kola utjecale na svoj način i na njegovo književničko mnijenje, to je morala opaziti nova škola; i potpuno je imala pravo, kad joj to nije bilo po ćudi, a to zato, jer se ovdje radjala neiskrenost, jer su se zahtjevi književnosti podredjivali ličnoj samovolji i koristi, jer je to bilo sve puno laži. To je bila tačka, na kojoj su se dvije književničke škole ili dva smjera rastala i prestala se medjusobno razumijevati.

Te prilike i neprilike morao je iskušati i Gogolj. Materijalne njegove prilike nijesu gotovo nigda bile sjajne; uvijek mu trebalo novaca; kad ih je imao, trošio ih na svašta, a u potonje vrijeme često na milostinju. Da se tomu doskoči, pokazaše mu prijatelji jedini put, — put, na koji se on poslije često svraćao. Kaki je to put bio, vidi se iz biografije:

God. 1836. piše iz Hamburga Žukovskomu: „Ne znam, kako da vam zahvalim, što se brinete, da dobijem od carice putni trošak. Ako vam je to i najmanje neprilično, ostavite“, itd. Nada se, da će i sa svojim sredstvima izaći.

God. 1837. piše Zukovskome iz Rima: „Ja sam primio pripomoć, što mi je dao velikodušni naš gosudar. Velika je zahvalnost u grudima mojim,“ itd.

God. 1839. opisujući novčane svoje neprilike, piše Žukovskome iz Rima „. . . Najbolje je, da se utečem gosudaru. On je milostiv; do groba ne ću zaboraviti, kako se zanimao za moga *„Revizora“* itd. *Savjetuje*, da podadu na previšnje čitanje *„Старосвѣтскіе помѣщики“* i „Тараса Бульбу“, kao djela, po kojim će ga moći „pravo suditi“, — dakle djela, kako se vidi, u kojim nema nikakoga sukoba sa zbiljnošću . . .

God. 1842, kad su izišle *„Mrtve duše“*, opet očekuje „milosti“. Piše Pletnevu: „. . . Prije, dok je bio Žukovskij u Petrogradu, „obično“ bih ja štogod dobio. To bi mi sada bilo veoma, veoma potrebno“, itd., 1845. piše Žukovskij gospodji Smirnovoj o Gogolju: „Trebalo bi, da se za nj pobrinete kod cara i carice. Dajte gledajte: vi možete bolje nego iko *prikazati Gogalja s prave, ljepše strane.* Po njegovim *komičkim djelima* mogu u njem vidjeti *sasvim nešto drugo*, nego što je on u istinu. U nas se drži, da je smijeh grijeh, svak dakle, ko se rad podsmijeva, veliki je grješnik“. Iste godine piše Žukovskij istoj gospodji, da će se Gogolju skoro poslati odredjeni za nj novci. Gosudar mu je naznačio po 1000 rubalja, a nasljednik po 1000 franaka na godinu. I tako dalje. . .

Gogolju su poslije stali spočitavati to traženje milosti, koje se činilo osobito čudnim, kad se pojavilo *„Dopisivanje“*, — knjiga, u kojoj je Gogolj propovijedao mistički asketizam, društveni nazadak i poniženje. Moljakanje milosti i pojava *„Dopisivanja“* tako se nekako po vremenu i po svačem podudaralo, te su neki počeli kimati glavom i sumnjati o ličnom značaju Gogoljevu i o tom, nema li Gogolj baš nimalo pred očima i svoju korist. No danas se vidi, da to nije bila toliko stvar ličnoga značaja, koliko je tome bio razlog u čitavom Gogoljevu ponimanju stvarî. Istina, u Gogoljevu značaju ne može a da se ne opazi nekako umiljavanje. osobita želja, da steče prijateljâ u aristokratskim krugovima; to umiljavanje dosta je obična stvar, no u pisca tolike snage moglo bi se očekivati više nezavisnosti. Istina je i to, da je Gogolj moleći novaca mogao ne preporučavati baš ova, već druga svoja djela. No, ako je on tim putem tražio novaca, to nije bilo *takovo* moljakanje, kako su neki mislili; on je jednostavno radio po nazorima onoga kruga, u kojem je živio i koji mu je u tom pomagao. Književnost u očima toga kruga, a poslije i u očima Gogoljevim, nije imala znamena onake nezavisne idealne društvene sile, kakvu joj podavaše novije književničko pokoljenje; književnost, kao i poezija („poezija je vrlina“, govoraše Žukovskij) i pouka, služeći narodnoj prosvjeti, služila je izravno državnim ciljevima, — tako, da je književnik vršio upravo takvu „službu“, kao što je i svaka druga služba. Tako je jošte Karamzin mislio. Kad se on počeo baviti oko povjesti carstva ruskoga, želio je, da bude

upravo „historijograf“, dobivao je za to plaću (istina, skromnu), časti i krstove, i spremajući se na štampanje, hotio je, da se knjiga izdade na svaki način na državne troškove Karamzin je pisao zbilja sa službenoga gledišta. Sad se stalo misliti, da su humorističke pripovijesti, komedije — takodjer „služba“, koja takodjer treba da se službeno nagradi. Gogolj sam u „*Avtorskoj ispovijedi*“ drži svoj književnički rad upravo takom „službom“. Kad su viši krugovi stali zaštićivati „*Revizora*“ protiv graje činovnika, — to je jošte više utvrdilo Gogolja u njegovu mišljenju. Kasnije je silni dojam, što su ga proizvela njegatim humorom prikazivao maloruski narodni život. U društvenom smislu bila je to stvar ni na ovu ni na onu stranu, nije se ticala nikakoga pitanja, premda je i u njoj bilo već nešto novo, na ime iskreno, puno ljubavi, zanimanje za maloruski narod, bez ikakoga umjetnoga romantizma. „Вечерá (večeri)“ išli su uporedo s onim književnim pokretom, koji se stao baviti oko izučavanja narodnoga života, — ne uvijek pravo, ali već ne s visine, nego s toplom sućuti Gogolja je baš u to vrijeme privlačila maloruska prošlost i narodna poezija, pa je bez sumnje nemalo pomogao narodno-etnografičnomu izučavanju, pobudjujući sućut i radoznalost za pravi narodni život. U *tom* su se jedva s njim slagali petrogradski njegovi prijatelji.

Siroče na majčinu grobu.
Slikao **Uroš Predić.**

gova djela, početak slave, pokazao Gogolju, da je njegov rad veoma zamašan, i on se konačno uvjerio, da je zvan, da otkriva i kori mane i zlouporabe upravo u smislu vladinom i na državnu korist.

I tako je Gogolj posve poprimio nazore kruga i držao, da se njegova djela potpuno slažu s teorijom kruga; drugovi njegovi, ako i jesu opažali vrsnoću njegovih djela, nijesu takodjer u njima slutili ništa, što bi unosilo u književnost kaki sasvim novi, nepoznati elemenat.

I zbilja, po prvim djelima Gogoljevima moglo se to i ne opaziti. „*Вечерá на хуторѣ близъ Диканьки*“ (1831—1832) bila je živa, vesela knjiga, u kojoj se s bo-

U „*Arabeskama*“ (1835) dotakao se Gogoljev humor novih strana života, i to već s punom silom dubokoga njegova talenta. Ovdje su se pojavili „*Ludjakovi zapisci*“. Godinu zatim pojavi se „*Revizor*“ u štampi i na pozornici. Gogolj se približavao vrhuncu svoje tvoračke snage, i utjecaj. što ga je kasnije imao u društvu, već se počeo opažati. Gogolja je novo književno pokoljenje držalo predstavnikom drugoga, dubljega znamenovanja književnosti.

No da li su tako mislili o njem njegovi prijatelji, da li je i sam Gogolj imao pred očima ovu širu cijelj i smisao svojih djela? Drugovi njegovi nijesu tako mislili. Ako i jesu visoko cijenili Gogolja, oni nijesu u njegovim djelima vidjeli one znamenitosti, koja se naskoro pokazala kao moćan utjecaj u književnosti. „*Revizor*“ je bio za njih izvrsna komedija, prava slika ruskih običaja i karakterâ, koja je htjela, da upozori na mane i zlouporabe; no oni i Gogolj malo su razumjeli društvenu važnost ovih djela. A to sve s toga, što je pravi smisao tih djela, koji je istjecao iz njihove poetske istinitosti, nišanio mnogo dalje, nego što su to Gogolj i njegovi drugovi mislili po svom literarnom i društvenom načinu mislî. Taj način mislî bio je čisto konzervativan, a djelovanje Gogoljeve satire nije ni iz daleka bilo konzervativno; to je ono, što Gogolj i njegovi drugovi nijesu mogli da razumiju U ostalom ni drugi štovatelji Gogoljevi nijesu odmah proniknuli u taj društveni smisao. Bêlinskij je u prvo vrijeme bio ushićen samo umjetničkom vrijednošću tih djela. Turgenjev piše, da on i u opće njegovi vršnjaci nijesu u to još vrijeme razumijevali čitave znamenitosti genijalne komedije. To je i posve naravno; znamenitost njezina opazila se po silnom dojmu, što ga je komedija učinila na društvo, a dojam se nije mogao odmah odrediti. Treba ipak da se spomene, da je Bêlinskij *jošte za života Puškinova* vidio u Gogolju početak novoga perijoda ruske književnosti.

Gogolj, naginjući od prirode na ozbiljnije nazore o činjenicama, nego li drugi pisci tadašnjega vremena, napisao je „*Revizora*“ lih po instinktivnome nagonu naravi svoje: njega se silno doimala grdoba činjenicâ, pa je iznosio svoje negodovanje protiv njih; o tome, gdje je izvor tim činjenicama, kaka je sveza medju onom granom života, u kojoj se nalaze tê činjenice, i drugim granama umnoga, ćudorednoga, gradjanskoga, državnoga života, nije mnogo razmišljao. Kad je n. p. napisao naslov svojoj komediji „*Revizor*“, nije mu bez sumnje ni na kraj pameti bilo, da pomisli, da li je i u drugim zemljama običaj da se šiljaju revizori; a jošte je manje mogao misliti o tome, kake su to uredbe, koje zahtijevaju, da se šalju revizori. Mi smjelo tvrdimo, da on ni o čem na to nalik nije mislio, jer ništa na to nalik i čuti nije mogao u onome društvu, koje ga je tako blagohotno primilo, a jošte je manje mogao što takovo čuti prije nego što se je upoznao s Puškinom. Gogolj vidi samo pojedinu činjenicu, pa se s pravednim gnjevom na nju obara, — i to je sve. Sveza te pojedine činjenice sa svim prilikama ruskoga života ne bijaše na dohvatu očima njegovim.

Ta je sveza bila nepoznata Gogolju i njegovim drugovima ili je pak nijesu katkada htjeli da vide; no tu je svezu tražio novi književni smjer, i u tom stoji bitna razlika medju nijima. Novi se smjer (Bêlinskij i njegovi drugovi) nije zadovoljavao činjenicom i gnjevom na nju; on je tražio uzroke toj činjenici, gnjevio se na njih i nastojao, da ih odstrani, — otuda se radjao novi način mislî, koji je s nepovjerenjem gledao na sadašnjost i iz svih sila težio na bolji poredak u društvenom životu. Gogolj je od takoga mišljenja bio veoma daleko. Nu uza sve to je postajao veliko uporište toga mišljenja i novoga smjera. On je radio kao umjetnik, kao pjesnik; teoretički njegovi nazori mogli su biti nedostatni, no oni se nijesu opažali u njegovim djelima, — on je prikazivao značajeve u slikama, a te su slike otkrivale lažne i štetne strane ruskoga života s takom silom, da se je novi smjer, ako i jesu ta djela bila privlačiva umjetničkom stranom, kud i kamo više radovao njihovu sadržaju: ona su ispunjavala polovinu njegove zadaće, ona su u zornoj slici podavala već gradivo za razmišljanje onome, ko bi htio o tom da misli. Gogolj nije izvodio iz svojih djela onih zaključaka, koji su se morali izvoditi i koje je izvodio novi smjer, a da ih je i izvodio, bio bi ih izveo krivo (kako je poslije učinio): u tom je stojala razlika dvaju pokoljenja, Puškinova, u kojem se odgojio, i pokoljenja četrdesetih godina. To su bila dva stupnja društvene samosvijesti: Gogolj je samo pribirao i pokazivao tamne strane života; novi im je smjer tražio izvor i mislio, kako bi se odstranile.

(Nastavit će se.)

Filologičke sitnice.

XII.

U nas se počesto njemačko *hohes Alter* prevodi: *visoka starost.*

Po Vuku trebalo bi da se kaže

1. *duboka* starost; n. pr. Pokaja se i kao pravi Hrišćanin do duboke starosti življe. Nar. prip. 97; ili

2. *velika* starost; n. pr. Od sedam godina do velike starosti. Miloš 201; ili

3. *stara* starost; n. pr. Da zdravo budu do stare starosti. Kovčežić 72; ovo potonje upotrebljavat će se valjada samo u kićenome govoru.[1])

[1]) U biblićkome govoru ima (u Daničića) i *dobra* starost (prema hebrejskome; u vulg. *bona* senectus); n. pr. Ali ćeš otići k ocima svojim u miru, i bit ćeš pogreben u dobroj starosti. mojs. 15, 15.

XIII.

Što mi obično govorimo *istovjetni* (pa i *bogovjetni*), trebalo bi po Daničićevu tumačenju (Osnove, na str. 187.) upravo da se govori kako je zapisano u Vukovu Rječniku, t. j. „isti *istòvetnî* otac“ (i *istòvetnôst*) kao i „svaki *bogovetni* dan“, „cigli *ciglovetni*“, „dugi *dugovetni*[2]) dan“.

[2]) Što se pored *dugovetni* nalazi i *dugovjetni* (Sve ti tvoje dugovjetno bilo. Rj² 143b), sva je prilika da je ovo potonje postalo prema *dugovječan*, na koje je i po značenju posve nalik. A *bogovjetan* bit će načinili naši književnici prema *bogovit* (koje se govori u Slavoniji i u hrvatskom Primorju; n. pr. »svaki *bogoviti* dan«, »cijeli *bogoviti* dan«. Akad. rj. I. 301b), držeći da je *e* u *bogovetni* samo po istočnome govoru; tako će biti postalo i *istovjetni* i *istovjetnost.*

XIV.

Nema sumnje, da riječ *jedva* (prema njemačkome *kaum*) kao temporalna konjunkcija nije pristala u ovakim primjerima: „*Jedva* se vratio kući, i odmah je počeo nastojati, da . . .“ „*Jedva* što sam se jednoga riješio, a dodje drugi“ itd.

U narodnom se govoru mjesto *jedva* u poslu, kao što je u spomenutim primjerima, upotrebljava

1. *istom;* n. pr. *Istom* care u besjedi bješe, Miloš ide a kulaša vodi. Nar. pj. 2, 144. — Običniji su ovaki primjeri: *Istom* Grujo sjede za trpezu, *a* povika s bedena Latinče. 496. *Istom* oni tako besedjahu, *al'* eto ti sluge Milutina. 293. *Istom* vračar bijaše naumio da počne svoj posao, *dok* jedan bramin od naši(h) poznanika stade dokazivati . . . Danica 2, 136.

Mjesto *istom* upotrebljava se ponajviše

2. *tek*, *teke* (za koje se misli da bi po postanju svome mogla biti tudja riječ); n. pr. *Tek* devojka zaviri u glavu, stane pljuvati. Nar. prip. 143. *Teke* vidje, pokloni joj se. 123. — Tako je i ovo: *Tek* počne jesti, *al'* eto ti jednoga petla. 134. *Teke* ču njegov glas, *i* ona njega zagrli. 112

Mjesto *tek* govori se počesto i *tek što*[3]; n. pr. *Tek što* ovo izreče, izdahnu. Nar. prip. 114. I tek što ga poče prevrtati preko prsta od ruke, u oni isti čas ona se prometnu ovca. 116 Ali tek što izidje pred dvor, u jedan mah doleti iz neba zmaj. 7. Ugleda krilata konja i na njemu krilata čoeka. Kad ih car vidje, potaja se i stade virke da gleda, dje će šta li će oni čoek. Kad tek što na suhu izide side s konja. 152. — Tako je i ovo: *Tek što* ona osjeti silu vatre, *a* ona trgne nogu k sebi Danica 2, 137. *Tek što* legne, *ali* dolete dva gavrana[4]). Nar. prip. 12.

XV.

Prema njemačkome *den Grund legen* mislim da će mjesto *temelj položiti* biti bolje hrvatski ili

1. *temelj postaviti;* n. pr. Ja kao premudri neimar postavih temelj, a drugi zida u visinu . . . Jer temelja drugoga niko ne može postaviti osim onoga koji je postavljen 1 kor. 3, 11. Onda je postavljen temelj Kotoru. Kovčežić 30. Ako i nijesu u ovoj knjizi skupljene sve Srpske riječi, ali je postavljen temelj da se skupe Rj[1] VII. Da ne postavljamo opet temelja pokajanja od mrtvijeh djela. jevr 6. 1. — Da se (narodne pjesme) postave za temelj i ugled učene naše poezije. Opit XXIII; ili

2. *temelj udariti;* n. pr. On je kao čovjek koji gradi kuću, pa izkopa i izdubi i udari temelj na kamenu. luk 6, 48.

[3]) Prema njemačkome *kaum dasz* nadje se u naših pisaca i *jedva da;* ima, istina, i u hrvatskome jeziku *istom da* i *tek da*, ali u sasvijem drukčijoj službi, kao što pokazuje ovaj primjer: I tek da se baci niza nj, začuje jedan glas. Nar. prip.[2] 220, u kojemu *tek* znači od prilike što i *gotovo*.

[4]) Mjesto *istom*, *tek* može se upotrebiti i *netom*, za koje nijesam našao potvrde u Vukovim djelima do samo u Rječniku[2] 417b, gdje se dodaje, da se govori po zapadnim krajevima; u starih pisaca (osobito u dubrovačkih pjesnika) veoma je obično *netom*; n. pr. Ovi netom prida nj dodje lis mu carski prikaživa. Gundulić, Osman 8, 736/7.

K slikam.

Siroče na majčinu grobu. Slikao Uroš Predić. Tužan je i žalostan prizor, što nam ga na toj slici prikazuje srpski slikarski vještak Uroš Predić. Jednostavan je i prost grob, ali jadnomu siročetu u njem počiva najmilije i najdraže, njegova hraniteljka, njegova majka. Često on polazi ovo tužno mjesto, jer je u njem zakopana ona sveta ljubav, bez koje mu je sadašnji život gluha i tamna noć bez zviezda. Svetom suzom često škropi siroče ovu zemlju, pod kojom mu sniva majka, u blizini majčinoj njegovu srcu bude lakše, kao da sluša njene blage rieči, ovdje ga znade i obuhvatiti ugodan san, da ga majka drži na krilu i gladi mu mladu glavu.

Književnost.

Hrvatska ili srpska. U literarnom prilogu čeških novina »Národni Listy« od prošle subote izišla je vrlo povoljna ocjena o radnjama pisaca, koji rade za naš list i »Maticu Hrvatsku«. Pisac govori najprije u kratko o pjesnicima: Gjuri Arnoldu, Hugu Badaliću, Augustu Harambašiću, Silviju Kranjčeviću, Lepušiću i Sundečiću, a zatim spominje pripovjedače: Ljubu Babića, Josipa Eugena Tomića, Vaclava Novaka i najodličnije pisce poučnih članaka. O Gjalskom sudi, da je »danas najbolji hrvatski romanopisac, koji stvara originalne radnje, što no se odlikuju rodoljubnom tendencijom, pa da ne poznaje nikakvih obzira«. O »Rodjenoj grudi« veli: »I ova se pripoviest, kao sve, što izlazi iz pera toga pisca, odlikuje krasnom invencijom, psihologijskom analizom, rodoljubnom tendencijom i elegantnim stilom«. U tom je djelu »krasno prikazan hrvatski život u Zagorju«. Pisac Josip Karásek, u obće s velikom hvalom spominje ovogodišnja izdanja »Matice Hrvatske« i radove u našem listu.

Ruska. Prošle se godine navršilo *dvadeset i pet* godina, što najvidjeniji ruski mjesečnik „*Vêstnik Evropy*“ služi ruskoj prosvjeti i ruskoj družtvenoj misli. Tom je prilikom dodao spomenuti mjesečnik posljednoj knjizi prošle godine spis pisaca, članaka i u opće svega. što je u njem naštampano za posljednje četvrti stoljeća: ničim drugim nije naznačen taj liepi dogadjaj; ništa svečana, nikakih proslavnih izjava nema u tom »jubilejskom« broju: mjesečnik prepušta čitateljima, da sude o njegovu radu. »Evo, što sam vam dao, evo, na što sam težio, — sudite sami«, kao da im dovikuje naštampavši gomilu dragocjene gradje, koja je u njem iznesena posljednjih 25 godina. Vriedni taj naprednjački mjesečnik, pojavivši se odmah iza reformacijonoga perijoda, postade neustrašivim tumačem i širiteljem osnovnih načela reforama posljednjega carstva medju čitalačkim svietom. To je glavna historijska zasluga „*Vêstnika Evropy*“, ne manje znatna od sjajnih njegovih zasluga za nauku i književnost. Toga radi osobito je zanimljiv unutarnji odio „*Vêstnika Evropy*“, koji je poradi vrsnoće i znanja stekao sebi veliki ugled. Da se taj odio naštampa u posebnoj knjizi, izišla bi sažeta, no prekrasno napisana povjest unutarnjih pitanja poslije reforama, osobito povjest one borbe, koju je vodila liberalna štampa: tu će historik bez sumnje naći osobito ono obilježje, što ga nosi na sebi ruski liberalizam. Ideja se toga liberalizma razlikuje ponešto od onoga, što tim imenom okrstiše na zapadu, osnovna mu je ideja: ozbiljna

briga za materijalno blagostanje onih družtvenih razreda, koji rade, i muževni prosvjed protiv svačesa, što bi u tom pogledu izravno ili neizravno išlo za tim, da se zadovolji željicama samo nekih povlaštenih razreda. Štampa, kojoj ne vriede dokazi, spočitavala je i spočituje liberalnoj štampi u obće, da nema odredjenoga programa; „*Vêstnik Evropy*“ odgovorio je na to (1882, br. 4) u znamenitom članku, u kojem je iznio osnovne svoje nazore, kojih se je držao i drži do danas, da je liberalna štampa odavna već iznijela svoj program, zašutjevši dakako ono, o čem mogu govoriti — samo neliberali . . . Osobitih je zasluga stekao »*Vêstn. Evr.*« za srednješkolsku i svenčilištnu naobrazbu i u obće za raširivanje narodnih škola. Neko je vrieme donosio posebnu »Pedagogičku kroniku«, a i poslije nije bilo knjige, u kojoj se ne bi razpravljala prosvjetna pitanja.

V. L. Veličko izdao je prekrasnu zbirku pjesama pod naslovom: „*Vostočnye motivy*“, dodavši im „*liričeskija stihotvorenija, fantazii i eskizy*“. Ruska se kritika veoma obradovala ugodnome tome pojavu u naše vrieme, kad se opaža, da pjesničko stvaranje u obće slabi Premda su sve pjesme (osim nekih lirskih) prekrasne, te je težko kazati, koja je najljepša, ipak je neke kritičare osobito zaniela ona pod naslovom „*Ključ* (izvor)“, u kojoj *Veličko* poredjuje pjesnika izvoru: silna studen zakovala je ledom i najveće rieke, — a mali izvor-potok prkoseći studeni skakuće i žubori po kamenju kao nepobiedjena rieč istine: tako i pjesnik, kad sila i nepravda ugnjetava njegovu domovinu, — neka joj gromovitim glasom dovikne, da će opet svanuti njezino proljeće, neka neustrašivo navieśta dane pravde i slobode . .

U Londonu je izišlo u englezkom i ruskom jeziku djelo grofa L. N. Tolstoja pod nadpisom: „*Radite, dok imate svjetla*“. Sadržaj mu je u kratko ovaj: U Tarsu (u Kilikiji) živi za cara Trajana i njegovih nasljednika draguljar Juvenal, bogat i ugledan čovjek. Ne vjeruje, da su carevi — bogovi, ni da u obće ima bogova, ali da može mirno živjeti, štuje spoljašnjim načinom jedne i druge i boravi dosta srećno svoje dane. Njegov sin Julije, komu ima dvadeset godina, prijatelj je saučeniku Pamfilu, koji je kršćanin i živi u maloj naseobini kršćanskoj blizu grada. Taj nagovara Julija, da se pridruži naseobini, ali ga vesela mladež u Tarsu odvrati od te namisli i povuče u vrtlog razkalašenih zabava. Troši mnogo na ženske i druge zabave, te mu napokon ne dotječe novaca za takav život. Uvali se u dugove, jer mu otac ne daje dosta novaca. U toj nevolji sjeti se prijatelja Pamfila i odluči, da će k njemu poći i postati kršćaninom. Na putu ga srete neki liečnik, koji ga uputi, da se vrati kući, jer će biti medju kršćanima nesrećan, i da se oženi. Julije se zbilja vrati u grad i uzima za ženu bogatu, mladu i liepu djevojku. Srećan je, ali ne podpunoma. Prijatelj mu razlaže, da kršćani drže svoje žene za sestre, a da ih nemaju samo poradi veselja. Žena njegova stari, postaje ružna i dosadna. Napokon hoće, da zajedno sa ženom primi kršćanstvo. Liečnik ga opet odvrati i uputi, da promieni strasti. Julije ga posluša i postaje častohlepan, ljubi djecu i — novac Ali njegovi sinovi troše očevinu i živu još razuzdanije, nego im je otac nekada živio, a na nj mrze i preziru ga još više, nego je on prezirao svoga oca

Pošto ga sreća ostavila i postao udovcem, podje medju kršćane, da ga prime u svoju obćinu. Oni ga rado uzmu i pošlju u vinograd, da pomaže kršćanskim radnicima. Ali dolazi — prekasno: za nj nema drugoga posla, nego da sabire grozdiće po starom i zapuštenom trsju. A poglavar kršćanske družine tješi ga riečima: »Radi, sinko, ondje, gdje nadješ posla. Nije toliko važan plod rada, koliko zadovoljstvo, koje u radu nalaziš.«

Češka. Pedeseta svezka Šimačkove »kabinetni knihovna« sadržaje: *Povídky Gabriely Preissové*, poznate spisateljice češke. Preissova uživa liep glas u književnosti češkoj, a ona ga i punim pravom zaslužuje Djelima je svojim dokazala, da ima u nje pravog pjesničkog dara, jer oštrim okom i sigurnom rukom znade iz obilja svakdašnjih dogadjaja birati pojedine momente, dostojne, da ih umjetnik obradi. Kako je u izboru gradiva sigurna i skroz originalna, tako joj je i crtanje karaktera, ponajpače ženskih, gotovo bez prigovora. Veliku pomnju posvećuje dijalogu, u kojem se vješto ugiba svemu, što bi te moglo sjećati na šablonu. — Preissova se proslavila i kao dramska spisateljica, ali glavno joj je polje »obrázka« i »povídka« — crtica i pripoviest, u kojoj nam podaje slike iz života slovačkog naroda, komu je ona po sudu češke kritike i biografom i portretnim slikarom, i psihologom i lirikom i putopiscem. U tom svom najnovijem djelu (tek nedavno je izdala „*Obrázky ze Slovácka*“) predaje čitaćemu svietu četiri pripoviesti: Počátek románu, Sokové, Jastrena i Králuša, od kojih je ova posljednja po sudu češke kritike najbolja, a ističe se osobito vrstnom karakteristikom. Nema sumnje, da i ova knjiga dostojno nastavlja niz njezinih literarnih djela.

Do sada nepoznato djelo Jurja Križanića. Ruski pisac *Vl. Kolosov* odkrio je rukopis do sada nepoznatog djela, koje će biti važan prilog za književnu povjest rusku. Djelo nosi naslov: »Objasnenie vidovno o pisme Slovenskom«. Obretnik misli, da je taj rukopis sastavio Hrvat Juraj Križanić, kanonik zagrebački koji je živio u Rusiji u 17 stoljeću i umro u Sibiriji u progonstvu. Kolosov drži, da je ovo prvo Križanićevo djelo, pisano u Sibiriji.

Umjetnost.

„Sa Lovćena“. Poznati skladatelj *Roberto Tolinger*, koji se sada bavi na Cetinju, namjerava — kako »Javor« javlja — od nove godine izdavati svoje nove kompozicije za glasovir (za dvie ruke) pod naslovom »Sa Lovćena« u tromjesečnim svezkama. Kompozicije će imati za osnov narodne napjeve. Sadržina prvih dviju svezaka bit će parafraze na dva srbijanska i dva bosanska narodna napjeva, a iza ovih će sliediti u drugoj polovini ove godine skladbe na crnogorske napjeve, koji su originalni i vrlo malo poznati. Predplata na čitavu godinu iznosi 4 for.

Svaštice.

Starost liečnikâ. U liečničkom časopisu »Medical Record« nalazimo zanimljivu studiju Dr. Birnbauma o starosti liečnika. Studija osniva se na podatcima o 15.000 njemačkih liečnika, što no su popisani u Boernerovu liečničkom koledaru Broj liečnika umanjuje se svake pete godine. Najveći broj liečnika pripada dobi od 27 godina. Polovica liečnika broji manje od 40, tri četvrtine manje od 50 godina. Najslabije pada broj medju 50. i 60. godinom, a najbrže medju 60 i 70. Najmanje liečnika umire u dobi od 43—44 godine. U obće liečnici ne postaju tako stari kao drugi ljudi. Od 15.000 ljudi drugoga zvanja doživi ih 30 starost od 95, 180 starost od 90 godina, a od 15.000 liečnika nijedan nije doživio 94. godine Od 2.000 slučajeva smrti liečnika pokazalo se, da svake godine od 44 liečnika umire po jedan: godišnji mortalitet od 15.000 liečnika dakle je 2·24%. I taj je broj kud i kamo nepovoljniji od onoga kod ljudi drugoga zvanja Neufville je proračunao, da svećenici živu poprečno 65 godina, učitelji, vrtlari i mesari 86, trgovci 56, pravnici 54, a liečnici tek 52 godine.

Priča iz prastarih dana. — Ulomci iz Mickjevićeva »Pana Tadeuša«. — Čudinov. — Islandski ribari. — Maca Perisova — Gogolj i Bêlinskij. — Filologičke sitnice. — Listak.

Izdaju i uredjuju J. Pasarić i M. Maravić. Vlastničtvo i tisak Dioničke tiskare.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 28. veljače 1891.

Br. 9. | Izlazi svake subote na dva arká. — Godišnja cena poštom i domać m u kuću 7 for., ináče 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Otačbini.

Otačbino, majko mila,
Slavna zemljo, slavna bila!
Kad mi slatko ime Tvoje
U ustima lebdjet stane,
Razigra se srce moje,
Živim žarom naglo plane,
Pa sve pita: Pod nebesi
Ima l' ljepše, no Ti jesi?

Ponosite motrim gore
S oblacima gdje se bore;
Modro nebo iznad gora
Divan sinji pokrov svilo,
Sama narav kan' da mora
Da se resi nježno, milo,
Sve divote, što ih krije,
Sve da u Te divnu slije.

Po vrhuncim' slavske vile
B'jele dvore sagradile;
Pa kad noćne luči jasne
Zlatnim putem tiho brode,
Pjevajući pjesme krasne
Slavske vile kolo vode;
Ili v'jenac slave pletu,
Našim divom spomen svetu.

A uz gusle javorove
Sl'jepac tvori pjesme nove:
Kad mu hitra misô leti
U vremena ona stara,
Gdje no nemil udes kleti
Otačbine slavu shara,
Pa junake pjeva davne,
Zatočnike zemlje slavne.

Jest — i nebo smršti čelo,
B'jes i pako Tebe smjelo
U jaz crni naglo rine
I u ropstva lance stavi,
Samo da Ti lice sine
Još u većoj, majko, slavi,
Kao sunce sa visine,
Kada crna bura mine.

Pa tko da Te divnu toli
Iz dna duše ne zavoli?
Nosim mlado srce, grudi,
Vruća krvca u njim' vrije:
Ali Tvoje srce budi,
Za Te samo nek mi bije:
Za Te želim živjet, mr'jeti,
Za Te crnu krvcu l'jeti.

Samo neka u Tvom krilu
Na Tvom slatkom, majko, bilu
Pokoj nadju moje kosti,
Tihi sanak trudna uda:
To će biti sinku dosti,
To sva plaća teška truda:
Još na grobu vječna ljeta
Nek mi Tvoja ruža cvjeta!

Tugomir Hrvat, Bošnjak.

Izdao ga recept.

Napisao Ivan Devčić.

Umirovljeni nadporučnik Tošo Zubović rado je boravio u društvu, osobito ako mu je ovo po ćudi bilo; a još je radje pripoviedao razne doživljaje, koje svoje, koje opet svojih drugova. Dok je Tošo služio, obišao i Magjarsku i Lombardiju; boravio na granici Galicije i verao se po vrletih u Krivošijah. Više puta, kad je bio dobre volje, znao se razpripoviedati, a prisutni bi ga slušali pomljivo, jer je govorio, što no Ličani vele, „kao da iz knjige štije“

Jedne se večeri sastalo u gostioni „k Dalmatincu“ nekoliko umirovljenih častnika, sve Tošinih „krigskamarata“, kako ih on nazivao, pa razvezli o sretnih godinah, kad je još sablja u granici gospodovala.

— Neku sam večer pripoviedao o zgodi, koja mi se desila u Trstu: večeras je na tebi red, dragi moj doktore, — reći će Tošo umirovljenomu liečniku Kalinskomu, koji je boravio kod svoje sestre u tom mjestu.

— Doživio sam toga dosta, ali sam vrlo rdjav pripovjedač, pak bi vas samo dugočasio, — odvrati Kalinski. Daj nas zabavi ti i večeras, jer nad tebe ne ima med nama pripovjedača.

— Daj Tošo, tako ti sira i kruha i rumene kapljice, — zaintačiše prijatelji Tošu moljakati.

— Ajde dè! Kada ste tako nahrupili, a ju ću vam pripovjediti doživljaj nekoga liečnika, koji mi je bio dobar prijatelj i koji mi je sam taj doživljaj pripoviedao.

* * *

U Beču sam se upoznao s umirovljenim pukovnijskim liečnikom Stjepanom Šrajberom, starcem od kojih šestdeset godina. On je živio sa svojom ženom u t. z. Kärntnerstrasse i to u vlastitoj kući, u kojoj sam stanovao za vrieme svoga boravka u Beču. Šrajber bio iskren čovjek, poštenjak od pete do glave, a ma prava ljudina. Mene je bio od prva časa zavolio, a i sam sam se bio uz njega nekako priljubio. Koliko smo večeri proveli u njegovu kabinetu, razgovarajući se. Tumačio on meni razne stvari iz svoje struke. Mene je to vrlo zanimalo, pak sam jedva izčekao čas, da mogu k njemu u kabinet zaći i slušati njegovo razlaganje.

Jedne zimske večeri, kad smo opet bili zajedno u kabinetu, skoči starac sa stolca, pogleda me veselim pogledom, pa će:

— Sada ću vam nešto pokazati, a tada o toj stvari pripovjediti. Baš me veseli, da sam se toga sjetio! — i udari veselo dlanom o dlan. Tada pridje do pisaćega stola, otvori ladicu, pa izvadi iz nje smotak papirâ, koje poče prekapati.

— Ha! Tu je. Vidite, ovo je recept, koji je odavna napisan. I pruži mi komad papira, dosta odebela i već požutjela, na kojem je bilo nešto napisano, što nisam mogao pročitati.

— Ne mučite se tim, — reći će mi. — Ne ćete odgonenuti, što je napisano, jer je, kako vam rekoh, davno taj recept izdan.

— Zanimat će vas čuti dogadjaj, koji je u savezu s ovim receptom, što sam ga zadržao sebi za uspomenu. Čujte me samo!

I.

Kad sam počeo službovati, smjestim se u mjestu Pasovi kao privatni liečnik.

Kod mene u službi bio je neki Pietro Caletti, rodom iz Italije. Bio to mladić od dvadeset i dvie godine, oštrouman, poslušan i odan. On mi je kuhao jelo, redio stan i pomagao kadkada pri poslu. Materinskim je jezikom govorio izvrstno, a njemački je samo natucao.

Pietro mi se milio, jer je bio u svem čestit i valjan, a osobito sam ga volio radi toga, što se je rado propitkivao za ovo ili ono iz moje struke. Ja bi mu tada na široko i daleko tumačio o onoj stvari, kao da imam pred sobom slušatelja medicine, a ne svoga slugu.

— Liepo je biti liečnikom, — znao bi on mnogo puta reći. — Iztrgnete zub, pa forintom u džep; napišete recept, pa eto opet forinte. Ta to se izplati. Zašto meni nije Bog dao, da budem liečnikom!

Na takove rieči ja bi se od srca nasmijao.

Pietro je služio kod mene pune tri godine, pa sam se začudio, kad mi početkom četvrte godine izjavi, da ne će više kod mene služiti, već da stupa u službu k mjestnomu ljekarniku.

Bilo mi žao izgubiti tako valjana momka. Pitao sam ga, zašto odilazi, a on uviek jedno te jedno: „Ne će mi se više kod vas biti.“

Kod ljekarnika je bio pol mjeseca, a tad mu nestalo traga. Omrknuo u kući, ali ne osvanuo. Uzaludnom osta svaka potraga za njim.

II.

Proteklo od toga dogadjaja kojih osam godina. Godine šestdesete prijavim se za vojničkoga liečnika. Godina šestdeset i šesta nadje me u Italiji. Naša je pukovnija boravila upravo u gradu Milanu, kad mi se pridesi nešto osobito. Jednoga jutra oćutim neku slabinju u cielom tielu, koja je očito bivala sve to jačom. Poslije objeda morao sam leći, jer mi noge počeše klecati. Sjutra u jutro dadem dozvati liečnika, koji je — kako mi kuće gazda reče — stanovao u blizini.

Za neko vrieme eto liečnika. Bio ovisok čovjek, pristale vanjštine, obučen u elegantno odielo. Pokloniv mi se učtivo, pogladi svoju dugu crnu bradu, pa pristupi do kreveta.

Kažem mu, kako mi je, pa ga umolim, da me pre-

gleda i prepiše liek. On opipa bilo, pregleda jezik, pokuca po prsima i ledjima, te izjavi, da nema opasnosti Recept da će napisati i po sluzi poslati. Izpričavajući se, da ima mnogo posla, preporuči se, obećavši, da će sjutra oko devete u pohode doći. Za pol sata donese sluga recept i postavi ga na stol. Kad je ovaj otišao, zovnem svoga slugu, pa mu zapovjedim, da podje u obližnju ljekarnu i donese na receptu označenu ljekariju. Davši mu novac, uzmem i nehotice recept u ruke, virnem po njem okom i osupnem se. Šta je to? — pomislim, čitajući recept po drugi i treći put. Sjednem u krevetu, te pročitam još jednom. Na hartiji bilo napisano, da mi se ima priugotoviti liek, koji se podaje čovjeku, kad trpi od trakavice.

Za Boga miloga! Od kada sam se ja toga dočepao? Čas sam o tom mislio, a tada prasnem u smieh. Sluga me u čudu gledao.

— Idi Josipe, idi, — reći ću sluzi. Ne ćeš ići u ljekarnu.

Kad je ovaj izišao, spopade me opet smieh.

Da li je taj liečnik poludio, ili je u hitnji zamienio recepte, što ih je isti čas napisao? Nisam mogao doći na kraj toj zagonetci.

Pogledam podpis. Taj je bio nečitljiv. Mogao sam samo prva dva slova podpisa razabrati i to slovo „Š“ i „r“. Jedva sam izčekao sjutrašnji dan, kad je imao taj liečnik doći i riešiti tu zagonetku.

Oko devete najavi se i unidje. Ponudim mu, da sjedne

— Kako vam je danas? — upita, opipavajući mi bilo.

— Hvala, ali mi je kao i jučer.

— Da li ste uzeli prepisani liek?

— Nisam.

— Tako?!

— Molim vas, reći ću sjednuvši u krevetu, da li ste vi jučer ovaj recept za mene napisali?

On uze recept, pregleda ga, pa će:

— Da, upravo za vas. Nego recite mi, liepo vas molim, za što vi to pitate?

— Za to, jer sam i sam liečnik, — odvratim mu.

On drhtnu malo i namjesti se na stolcu.

— Vrlo mi je drago, — reći će nakloniv mi se. Dakle smo kolege. O to se nisam nadao. Ja sam doktor Stjepan Šrajber, rodom iz Insbruka.

Na te se rieči trgnem i pogledam svoga „kolegu“. Brzo se saberem, pa ću:

— A ja sam doktor Stjepan Šrajber, takodjer rodom iz Insbruka.

Moj ti doktor probliedi, zagleda se u me, pa će drhtavim glasom:

— Sada sam propao.

Učinim se, kao da nisam njegovih posljednjih rieči čuo i nastavim:

— Kako je to liepo, kad se nadju dva kolege, istoga imena i prezimena, pa k tomu iz istoga mjesta. A gdje ste vi dovršili lječničke nauke?

— Smilujte mi se, nisam ja Šrajber, već vaš bivši sluga Pietro Caletti, — izmuca jedvice.

Zagledam se u nj. Kao da mi je koprena spala s očiju — ja upoznah svoga Pietra.

— Vi ste Pietro!? — uzkliknem. Pa kako dodjoste do toga, da budete liečnikom.

On samo ramenima sleže.

— Vi ste mi dali recept, koji je propisan za čovjeka, kojega muči trakavica. Govorite, kako ste došli do toga, da vršite lječničke poslove! — oštrim ću glasom.

— Hoću, sve ću vam kazati; ali me nemojte unesrećiti, jer imam ženu i troje djece. Nemojte, evo vas ovako molim. — I on se spusti na koljena kraj kreveta, sklopivši ruke,

— Sjednite, pak mi sve izpovjedite, jer hoću da sve znam. Javiti vas ne ću, — evo vam moje rieči.

Pietro sjede, obori pogled nice, pa poče kazivati:

III.

Gledajući, kako vi na laku ruku služite novac, porodi se u meni nesretna misao, da pokušam sreću — da se učimim liečnikom. Mnoge sam noći probdio služeći kod vas, neprestance mozgajući, kako bi svoju namisao izveo.

Razpitkivao sam vas za ovo i ono, a vi ste mi tumačili, upućivali me u stvar, za koju sam pitao. Kad mi jednom na moje pitanje rekoste, da liečnik ne može početi djelovati, dok se ne izkaže diplomom, dozori mi u duši misao, koju sam izveo. Prisvojim si vašu diplomu i otidem u službu k ljekarniku.

— Dakle ste ju vi iz stola uzeli?

— Jesam.

— Zato sam ju uzalud tražio, kad sam htio prieći k vojničtvu. Kad ju nisam mogao naći, morao sam poći u Beč, gdje su mi drugu na osnovu raznih dokazala izdali. A što dalje?

— K ljekarniku sam otišao, pa sam tamo vrebao na zgodan čas, da mogu odnieti smotak recepata, koje je ljekarnik spremao u ormar u ljekarni. Kad sam to postigao, umaknem ovamo, pa s vašom diplomom i krivom putnicom stupim na javu kao liečnik.

Ovdje sam se oženio i prilično živem.

— A zašto su vam trebali recepti?

— Kad bi pregledao bolestnika, došao bi kući, izvadio iz svežnja recept, prepisao ga na čisto i uručio bolestniku.

— Ali, nesretni čovječe, tamo je bilo svakojakih recepta, pa ako su po njih uzimani liekovi, to je moralo mnogo vaših bolestnika poumirati.

— Nije ih mnogo umrlo. Umrla je jedna baba i dvoje djece. Ostali su ozdravili.

*

Snebivao sam se od čuda i zurio u nadriliečnika Pietra kao u kakovu sablast.

— Znate, što, — reći ću mu. — Odmah ćete mi donieti sve recepte, koje ste prisvojili, kao i moju diplomu, pa ćete za koji dan odići odavle, da se za vas ne zna.

Kad sam dobio diplomu i recepte, spalim ove posljednje.

Nakon dva dana dobijem od Pietra list, u kojem mi javlja, da odlazi, te me moli za oproštenje. Kasnije ga nisam nikada više vidio.

* * *

To vam je pripoviest o ovom receptu, koji će opet u stol med spise i koji je odao nesretnoga Pietra, učinio kraj njegovoj lječničkoj službi. Milo mi je, da sam se toga sjetio.

Tako vam je to bilo — živa živcata istina.

Ja sam dovršio, doktore, a sada je na tebi red, — nadporučnik će Tošo, mašajući se čaše, da dalmatincem nakvasi suho grlo.

Na drumu života.

Noć je naše svjetlo,
Pust i neizmjeran
Sviet je jalovi.
Kroz noći i pustoši,
Kroz grozu,
K ciljem maglovitim
Vije se staza nam:
Naš život!
Iz sjena nam porieklo
A k sjenam poć je nama,
Porod nam borba bje,
Obstanak vječna vojna,
I zadnji časi bitka zdvojna!

Hromi i sliepi,
Na dal'kom drumu
Putujemo svi;
Prašina, žega,
Nevolje, biede
Prate nas, sliede!
Kladenac evo,
Tam' livade, njive,
Al' riedko kada, riedko
Prolazimo tud.
Udes nas zlobno dalje
Bez odmora napried šalje. —

Samo kad dvoje se nadje
Na cesti dugoj toj,
U vječnosti se ljube,
Jer po izreci davnoj
Sebi su sudjeni:
Proljetni piri dah.
Diele si bogci, što imadu,
Diele si napitak,
Diele si skromnu sjenu
I gledju si u oko,
Da zaboravnost crpe
U biedi golemoj.
Pa jedno drugo vodeć,
Šapću si bajke tu
U uho jedno drugomu:
O sreći, o dobroti,
O krasnomu, o raju,
O ljubavi bez kraja.
Tad gine, što jest,
Nestaje zemskog bića,
Nama se sniva
I biva.
Da smo doskora i mrtvi.
— — — — — —
Je l' bolje tad?

Nadinski.

1883.

Čudinov.

Napisao **M. E. Saltykov**; s ruskoga preveo **Stjepan Lukić**.

(Svršetak.)

Vani je ožujak. Cijelih šest mjeseci ne bješe ni jeseni, ni zime, pa i sada nema proljeća, već nekakvo nevrijeme. Čudinov kao i prije stanuje kod Ane Ivanovne, no već je izključen iz broja djaka, jer nije platio polugodišnje naukovine. Starac otac morao bi dati napraviti za sina svjedočbu siromaštva, a on mjesto toga uzdisao. No i sa svjedočbom ne ćeš daleko, ako ne umiješ doskočiti kod ispitivanja u izvjesnim predmetima. Mladi čovjek ne samo da je potrošio novac, što ga je donio sa sobom, već i sto rubalja, koje je dobio od kuće. Besposlica ga i nadalje progoni, ma da su se gazdarica i stanari svojski brinuli, da mu pomognu u traženju.

Uteče se pripomoćnome društvu, no tu mu dalo osam rubalja, a da posudi, nije se usudio, zastrašio se. O stipendiji nije ni sanjao: nešto će još reći ispit, kad prelaziš u drugi tečaj, a dotle ništa i misliti ne smiješ . . Gazdarici se je odavna zadužio, nu ne uznemiruje ga, i to je s njene strane tim veća žrtva, što je mladi čovjek obolio. Sumnjivo kašlje, teško diše i neprestance se hvata za prsa. Vele, da ima sušicu, pa i samome se u glavi mete misao, da je kraj blizu. Išao je dvared k liječniku; ovaj reče, da je njegovoj bolesti uzrok — rdjava hrana, česte prehlade, utješi ga, propisa mu lijek i, kaza, da u proljeće valja otići. Odakle će da kupi lijek? Kamo da ide?

Učio je strastveno, sve mislio, da će se ma kako iskopati, prepatiti okrutnu nevolju. Čaja se okani, objeda — takodjer. Da plati dvadeset kopjejaka za objed, čini mu se, e nije potrebno. Uzimaše za deset kopjejaka dva hljebčića u hljebarni i od toga bješe sit. No ipak se nije dalo iskopati. Valjalo se je rastati s dragom maštom, okaniti se učenja. Za druge bješe učenje luč života, za nj

— mrtvačka svijeća. Valjalo se maniti svake nade u bolju budućnost, reći si jedared za uvijek, da luč svijeta ne će više obasjavati njegova života. I onda se podaj žrtvi hladne smrti.

Sad više ne može da ide ni u hljebarnu; i novaca nema i snage mu nestaje danomice. Jedva ga jedvice Ana Ivanovna nagovori, da ne ostavlja oskudna objeda s dva jela, utješiv ga, da još nije sve propalo i da će ona s vremenom dobiti svoje.

— Župnik mi je sigurno obećao, da će naći za vas instrukciju, — reče ona — pa ćete tada platiti. I na sveučilište ćete početi ići.

Gazdarica, a da on nije znao, javi starome knjigovodji, kako je, i šta je s mladim čovjekom. Starac nešto skuca i opet pošalje sinu dvjesta rubalja, no zaželi, da se svakako vrati u rodno gnijezdo.

Sedam je sati na veče. Čudinov leži u postelji: lice mu je znojno; u tijelu osjeća sad zimu, sad vrućicu; uz glavu mu sjedi Ana Ivanovna i plete čarape. U nesvjestici mu se prikazuje to svijetli duh s bakljom u ruci, to zlobna Srda sa smrdljivom svijećom. To je — „učenje“, koga radi je ostavio rodjeni krov.

Nešto se strašna sjeća: i aš se takav slučaj desio u našem gradu. Došli da pregledaju trgovinu i zašli k postolaru, koji se je bavio svojim zanatom sam, bez momaka. „Imaš li svjedočbu za gradjanske obrte? — Nema svjedočbe! — Zapečatiše postolarsko orudje i odoše. On takodjer ode . . . u krčmu. Isto je tako i tu. „Želim učiti.“ — Izvolite unaprijed platiti za semestar takvu i takvu svotu. — „Nemam je.“ — Ako nema svote, nema ni učenja. — Ele, ne možeš da učiš, već valja ići . . . kamo? Ne možeš ni da učiš, ni da radiš, samo da badavišeš — potpuna sloboda, no ako i redarstvo ne posumnja.

— Vruće mi je, sav dušek mokar! — reče slabim glasom.

Ana mu Ivanovna pripodiže glavu, opipava dušek i preokreće ga, jer je navlaka odista mokra.

— Što sve ležite, ohrabrite se, — veli ona — zapustit ćete se i onda će vas sve vući u postelju i postelju.

— Žao mi vas je; sve ste oko mene, a u vas i bez toga pune ruke posla, — nastavi on — evo me otac zove k sebi . . . I sam vidim, da valja ići, pa i kako ću? Ako čekam, — opet će nestati novaca. Samo da što prije . . . ma kako . . . Glavno je, od željeznice se treba na kolima voziti sto pedeset vrsta. Ne ću izdržati.

— Izdržat ćete, doći ćete zdrav zdravcat. Skoro će i toplo okrenuti. A novce ćemo sačuvati. Što bude meni duga — tata će platiti.

— Kako ste dobri!

Čudinova svi vole. Liječnik ga redovito posjećuje i ne traži honorara; u sobama se nastanio djak s medicinske akademije pa i on pazi na nj. Djevojka, učenica, izmjenjuje Anu Ivanovnu, kad ova nema kada. Dalo mu zgodnu sobu na strani, metnulo u nju udobnu stolicu i svi nastoje, da u blizini ne buče.

No ipak mu većinom valja ostati samomu. Sjedi na stolici i osjeća kako se u njem život malo po malo gasi. Neprestance mu se drijema, glava mu je u znoju. Čas pô ustaje sa stolice, no dodje do postelje i opet legne.

U njem se zbiva onaj sumnjivi unutarnji proces, koji se radja kod sušice: i potpuno očajavanje i u isti kraj strastvena želja, da živi, koja prelazi u uvjerenje, da će ozdraviti.

— Doći ću kući, tamo ću se oporaviti, — snatri on — ljeto, zrak, zdrava hrana i napokon snaga mladenačka.

No nada ga još ne može ni da pripodigne, kad ga oblada prikaza o smrti.

— Još ne počeh ni živjeti — i najedared smrt! — trga se: — za što?

Uspomene ga jatomice salijetavale, no bjehu jednolične i označivahu se jednom riječju: „učenje“. Sjećaše se drugova u gimnaziji, učitelja, roditelja, no sve je to zaslanjalo „učenje“. Osobe gotovo i nisu postojale; njih je zamjenjivalo abstraktno ponimanje, koje odista i nije davalo hrane umu. Učenje radi učenja — eto teme, koja ga je pod kraj izmučila. Istom ju je u posljednje vrieme u Petrogradu počeo shvaćati, da za učenjem može biti cio, raznoličan svijet odnošajâ. Da ima društvo, rodni kraj, rad, čežnja . . . Da sve to nesuzdržljivo vuče k sebi čovjeka; da znanje i nije ništa drugo, nego priprava; da se ispitima i prelazima iz tečaja u tečaj sve ne postizava.

Život mu se prikazivaše kao nekakav neobujmljiv prostor, prenapunjen neprekidnom kretnjom. Tu je sve: i dobro i zlo, i bezposlica i rad, i ljubav i zloba, i presitost i gorka nevolja, i zadovoljsto i suze, suze bez kraja. Evo kamo mu je valjalo ići, evo gdje ti nije bilo žao, da potratiš mladenačke sile! U sobama su se Ane Ivanovne, u blagovalištu, često zametali razgovori o toj temi i on je požudno prisluškivao. Što više, bolestan je kojekako dolazio u blagovalište i osjećao, kako su mladenačke riječi i strastvene čežnje malo po malo obasjavale njegovo biće, uspaljivale njegovu dušu nemirnim, no već neodoljivim željama . .

Šta ćeš! — jedva mignula zora njegova ruzumnoga života, kad za njome već — smrt!

— Je li teško umrijeti? — pitaše Anu Ivanovnu.

— Što li ste sve zaokupili o smrti te o smrti! — kao ljutito će ona. — Ako takav budete, ne ću s vama ni sjedjeti. Slušajte, što ću vam da kažem. I sama sam dvared umirala; jedared već bilo sasvim . . . Al si rekoh: ne ću da umrem — i evo kako vidite. Tako si i vi recite: ne ću da umrem!

— Ne, što! meni je sad lako; htio bih ipak da znam, kakvi su znaci. Ako ljudi u opće teško umiru, valja da ću se ja još uzdržati. No sušičavi, vele, umiru gotovo nazametljivo, tako evo . .

Djak ga medicinar takodjer uvjeravao, govoreći, da

nema sušice, već naprosto živci nijesu u redu; i to naravski može da prijedje u sušicu, ako se ne pazi.

— Proći će poljetni metež — i bit će vam lakše, — reče djak, — poći ćete kući — tamo ćete biti sasvim drugi. Samo u Petrograd više — ni za Boga! Ako hoćete da učite, a vi podjite u drugo mjesto!

— A je li teško umrijeti? — upita ga Čudinov.

— Smrt nije nikada laka, osobito ako se otegne proces bolesti. Biva, da ljudi nekoliko godina podnose pravu muku i ipak se boje umrijeti. Kakav je već u čovjeku instinkt, da se sačuva. Najedared umrijeti — to, vele, nije ništa.

Hvala tome uvjeravanju, — on se ohrabri i stade svjetlije pozirati u budućnost. Naravski, vrata su mu k učenju već zatvorena, no on će se ma kako dovući do kuće, odahnuti, oporaviti se i svakako ispuniti tu zadaću, koja ga je u zadnje doba počela da uznemiruje. Valja ići onamo, gdje se je zgustio mrak, odakle se čuje stenjanje, kamo nije tako pronikla luč znanja, da se cio život čini kao predan za žrtvu ludome običaju, — i ne čuje se, što više, ni o želji, da se oslobodiš od njegovih okova. Tamo je dosta i toga znanja, što ga on ima, i ako se pokaže, da ga je malo, to će ispuniti taj nedostatak ljubavlju, samopožrtvovanjem.

Napokon ima knjigâ. Čitat će, naći će u čitanju materijala za daljnju naobrazbu. U svakome slučaju, dat će, što može, i nije njegova krivnja, što su mu sudbina i gorki životni uslovi zagradili put, da postigne one cijelji, koje si je namijenio gotovo iz male maloći. Glavno je, bješe dobar i nije tratio ono, što je već imao.

U pameti si slikaše selo. Odista poznavao ga je vrlo malo, ma da je i proveo cielo djetinjstvo u njem. Glavni mu materijal za poznanstvo sa seoskim bićem dadoše razgovori s novim znancima u općem stanu, no u tome materijalu bješe dano vrlo mnogo mjesta romantičnome „nesrećnome“, i bacalo se s vida konkretno, što se opire, ne podaje. Zamišljao je, da valja samo doći, i nije se mučio pitanjem, kako će ga primiti, kad dodje. Hoće li pristati tradicijom okovani ljudi, da zbace sa sebe igo te tradicije? Nije li ona pustila tako duboko korijenje, e će, da se iščupa, osim žarke riječi, trebati i drugo što? U čem leži to „drugo što“? Možda u neskladu osobne duševne naravi došljakove s potištenošću, koja je obuhvatila duševni svijet urodjenika?

Odista u takome stanju, u kakvome bijaše, da su i nikla u pameti ta pitanja, bila bi suvišna ili bi ga, da bolje rečem, samo izmučila, potamnjela pod kraj i onu luč, koja je ma na neko vrijeme obasjala njegov život. Sve jedno, ne će trebati nikuda ni da ide, ni da ispuni kaku zadaću. Pred njime su u svu šir otvorena vrata u tamno carstvo smrti — to jedino jasno riješenje novih čežnja, koje ga uznemiruju.

Okrenulo toplo; sve je češće i češće govorio o odlasku iz Petrograda, i u isti kraj sve brže i brže ugasivao. Bolest ga nije mučila, već je onemogao. Glava mu bješe teška i sva u znoju. Stanari se brinuli za nj s udvojenom pažnjom i što više ljubopitno. Zagonetka smrtna bješe tako blizu, da su svi svaki čas čekali, dok se odgonene.

Jedared se noću, kad ne bješe nikoga oko njega, pruži, da uzme čašu vode, što je stajala na noćnom stolčiću. No ruke mu ohladiše u zraku . . .

Sahranilo ga na Mitrofanjevskom groblju. Ne bješe ni nekrologa, što više ni prostoga izvještaja o njegovoj smrti. Umro je čovjek, koji je tražio svijeta i našao — smrt.

Islandski ribari.

Francuzki napisao **Pierre Loti.**

(Nastavak.)

Vani je bio dan, vječiti dan.

Nu to bijaše bliedo svjetlo, vrlo bliedo, koje nije ničemu naličilo, a vuklo se po stvarima kao odsjev sunca na umoru.

Oko nijih se odmah sterala neizmjerna praznina, koja nije imala nikakove boje, a pričinjalo se, kao da je dalje od brvana njihova broda sve prozirno, nepomično, neograničeno.

Oko je jedva razaznavalo, da je to more; u blizini bijaše more nalik na neku vrstu drhtava zrcala, a dalje, u dalekoj daljini, kao da se je širila maglena ravnica, — a zatim . . . ništa iše, jer nije bilo ni obzorja

Vlažna svježina zračna bila je jača i žešća od prave zime, pa bi udišući ju osjećali jak ukus soli.

Sve bijaše mirno. Kiša nije više padala. Gore nad njihovim glavama micahu se čudni oblaci bez ikakve boje, koji kao da bijahu natopljeni tom bezimenom svjetlošću. Bistro si mogao gledati, ali si bio uvjeren, da je noć, jer to bljedilo nisi mogao okrstiti imenom nijednog poznatog svjetla.

Ta tri čovjeka, što stajahu na brodu, živjela su od svoga djetinjstva na tom hladnom moru i u toj bljedolikoj svjetlosti. Već su se priučili gledati tu promjenljivu neizmjernost, koja titraše oko njihove uzke drvene kućice, jer su im se i oči već na to privikle kao oči pticâ, što živu na morskoj pučini.

Brod se lagano ljuljao uviek jednako škripeći i jecajući, jednolično jecajući, kao kad sanen čovjek pjeva bretonjsku pjesmu.

Jean i Silvestar brzo pripraviše svoje udice, dok je

treći otvorio sudić soli, brusio veliki svoj nož i čekao, sjedeći iza njih.

Nije trebao dugo čekati!

Tek što su bacili svoje udice u tu mirnu i hladnu vodu, odmah ih digoše sa teškim ribama sivo svietle boje, koja je nalik na boju čelikovu.

I uviek, uviek su se hvatale žive treske. Naglo su i neprestano ribarili i hvatali obojica ne govoreći ni rieči.

Treći je svojim velikim nožem parao, solio i brojio pa se je rasol, koji će poslije njihova povratka donieti zlatnih novaca, slagao iza njihovih ledja još svjež i živ.

Sati su jednolično prolazili, a svjetlo se u nezimjernoj praznini lagano izmjenjivaše; sada je bilo već mnogo jasnije. Što bijaše neka vrst jasna sumraka, postajaše sada nekakovim svitanjem, koje se odsievaše na gladčini sinje pučine morske . . .

— Ti se svakako moraš oženiti, Jeane, — reče na jednom Silvestar vrlo ozbiljno, pa gledaše u dubljinu morsku. (Činilo se, kao da poznaje neku ljepoticu u Bretagni, koja se je zagledala u tamne oči njegova velikog brata, ali je bio vrlo bojazljiv, kad je o tome počeo razgovarati.)

— Ja! . . . Da, ja ću se jednom vjenčati, — pa se nasmješi sievnuvši živahnim svojim očima, — vjenčat ću se s jednom, ali ni s jednom djevojkom iz našega kraja; ne, nipošto, već s morem, pa vas sve pozivam na ples, koji ću tom prilikom prirediti.

Oni nastaviše ribariti, jer nije bilo umjestno gubiti vrieme u razgovoru.

Bili su upravo u sredini neizmjernoga jata riba, što no je putovalo i već dva dana prolazilo i nije moglo da prodje.

Prošle su noći svi bdjeli i uhvatili za dvadeset i četiri sata više od hiljadu debelih i velikih tresaka, i zato su se njihove jake ruke umorile, pa stadoše driemati. Samo je njihovo tielo bdjelo i nastavilo lov riba, dok im se je duh više puta zanio u san.

Nu zrak nad pučinom morskom, koji su udisali, bio je nekako djevičanski kao onaj za prvih dana u početku svieta, pa ih oživljivaše kraj svega njihova umora Oni osjećaše, kako im se prsa šire, a obrazi svježinom obljevaju.

Jutarnje se svjetlo na jednom razprši na obzorju; kao u vrieme stvaranja svieta *razdieli se svjetlo od tame,* koja kao da se je gomilala na kraju obzorja i slagala tamo u tmurnim oblacima.

Sada se je na jednom opazilo, da je prestala noć i nastao dan, i da je ono prijašnje svjetlo bilo nestalno i čudno kao san.

Na tom gustom nebu bilo je tamo i amo praznina, jasnih praznina, koje su bile nalik na crkvene prozore, kroz koje ulaze silne zrake ružičasto srebrene boje.

Donji su se oblaci naslagali na podnožju obzorja poput tamnoga obruča, pa se pomicahu na gladčini morskoj i izpunjahu silne daljine tamnom neizvjestnošću. Sve je to bilo slično zatvorenoj, ograničenoj praznini, kao da je neizmjernost bila prikrivena gustim zastorom, da se ljudskomu pogledu sakriju božanske tajne.

A tamo gore visoko u daljini caklile se pećine sure Islandije . . .

Svatba Jeanova s morem! . . . Silvestar je mislio na to vjenčanje, ali se nije usudio ni rieči izustiti. On je osjetio silnu tugu, slušajući velikog svoga brata, gdje izvrgava ruglu otajstvo ženitbe.

Već je odavna pomišljao na svatbu Jeanovu! On je sanjario, da će se svatba slaviti sa Gaudom Mévelovom, — nekom plavojkom iz Paimpola, i da će se on veseliti na toj svečanosti prije nego ode u vojnike, prije toga progonstva od pet godina, iz koga se možda ne će povratiti. Kidalo mu se srce, kad je opažao, da se neizbježivo primiče to vrieme.

Bilo je četiri sata iz jutra.

Ostala trojica, koji su dolje spavali, dodjoše, da ih izmiene. Još su malo driemali i srkali svom snagom čisti, hladni zrak. Uzlazeći navlačili su još svoje velike čizme i trepetali očima, jer su bile u prvi mah zaslieplјene odsjevom bljedolikog svjetla.

Tada Jean i Silvestar stadoše brzo doručkovati dvopek; a pošto ga razmrskaše, počeše grizkati, da je sve škripalo, pa se pri tom smijahu, što je bio tako tvrd. Bili su vrlo veseli, misleći, da će poći spavati i da će im biti liepo toplo u njihovim ležištima. Držeći jedan drugoga oko pasa, zaputiše se obojica prema otvoru utrobe ladje, njišući se i pjevuckajući neku staru pjesmu.

Prije nego se zavukoše kroz jamu u nutrinu ladjinu, zaustaviše se da se poigraju s „Turčinom“, njihovim mladim psićem, koji je imao velike i još nespretne štenačke šape. Dražkali su ga prstom, a on ih grizkao kao mladi vučić, dok ih nije baš čvrsto ugrizao oštrim svojim zubom. Tada se Jean razljuti i namrštivši čelo odturi ga suviše jakim udarcem, da je odmah odletio na drugu stranu broda i stao zavijati.

Taj Jean imaše dobro srce, ali mu je narav bila nešto malo divlja pa kad je tko u njegovo tielo malo jače dirnuo, često bi se njegovo milovanje izvrglo u silan udarac.

II.

Njihova se ladja zvala *Marija,* a kapetan Guermeur. Išla je svake godine na opasni veliki ribolov u ona hladna mora, gdje ljeto nema noći.

Brod je bio vrlo star, kao i njegova pokrovitelj'ca i zaštitnica Majka Božja, načinjena od ilovače. Njegove su hrastove rebrenice bile iztrcane, izlizane, natopljene vlagom i rasolom, ali zato su bile ipak čvrste, te su pokazivale života uza svoj oštri zadah smole. Kad je brod počivao, bio je nekako nespretan i težak, ali kad je zapirio jak vjetar zapadnjak, nekako bi se pomladio i postao lagan, kao galeb, koga je vjetar probudio. Tada je na svoj posebni

način razavio jadra i raširenim krilima zaplovio pučinom laglje i brže od mnogih mladjih ladja, koje su na najnoviji način sagradjene.

Što se njih tiče, tih šest starih mornara zajedno s malim mornarskim početnikom, svi su Islandijci, snažni mornari, koji žive razasuti u Bretagni oko Paimpola i Tréguiera, te se već kroz ciela pokoljenja bave tim ribolovom u vodama Islandije.

Oni možda niesu nikada proživjeli ljeta u Francuzkoj. Na izmaku svake zime prime sa ostalim ribarima u luci Paimpolskoj blagoslov pri odlazku.

Za taj svečani dan bio je vazda na obali sagradjen žrtvenik u slici špilje, a u njezinoj sredini medju kotvama, veslima i mrežama stajaše ljubko i nepomično Djevica, zaštitnica mornara, koja je radi njih izašla iz svoje crkve i gledala uviek, od roda do roda, istim očima bez života one sretnike, za koje će nastati sada dobro godišnje doba, i one, koji se ne će nikada više vratiti.

Sveto tielo, praćeno laganom povorkom žena i matera, vjerenica i sestara, nosi se duž luke, gdje ga svi islandski brodovi pozdravljaju zastavama.

Svećenik se zaustavi pred svakim brodom izmoli nad njim molitve i blagoslovi ga rukom. Poslije toga svi brodovi odplove kao brodovlje kakove male države, ostavivši doma gotovo prazan kraj, jer na kopnu nije više ni muževa, ni ljubavnika, ni sinova.

Odtiskujući se od obale pjevaju mornari drhtavim glasovima pjesmu o Mariji, zviezdi morskoj.

I svake je godine bila na obali ista svečanost pri odlazku i isto opraštanje.

Poslije toga živu na pučini osamljeno, zajedno tri četiri druga, posred hladnih morskih sjevernih voda.

Do sada su se vazda sretno vratili, jer je Marija, zviezda morska, štitila taj brod, koji je nosio njezino ime.

Pod kraj kolovoza bijaše doba, da se vrate.

Nu „Marija“ bi se na povratku samo dotakla luke Paimpolske, a zatim je zalazila u zaliv Gascognski, gdje se ribe dobro prodaju i sol jeftino kupuje za budući ribolov.

Po tim južnim lukama, u kojima još sunce sja, razprše se na nekoliko dana ti čvrsti sjeverni mornari, pa se ondje, željni zabave, opijaju. Čim se dignu prve jesenske magle, vraćaju se na svoje domaće ognjište, u Paimpol ili u kućarice, što no su razasute na pećinama Goëla, da žive u obitelji i ljubavi, da se brinu za ženitbe i krštenja.

Gotovo vazda nalaze pri povratku novorodjenčad, začetu prošle zime, koja čekaju na kumove, da mogu biti kršćena: — ti ribari trebaju mnogo djece, jer ih Islandija silno guta.

III.

Jedne liepe večeri ove godine, u nedjelju mjeseca srpnja, bile su u Paimpolu dvie žene vrlo zabavljene pisanjem lista. Dogadjalo se to pred velikim otvorenim prozorom, kojemu su na granitnom podnožju bili poredjani lonci puni cvieća. Kako su bile nagnute nad stolom, obje se pričinjahu mladima; jedna je imala neobično veliku kapu stare mode, a druga sasma malu kapicu nove vrsti, koju su stale nositi mlade Paimpolke. Na prvi bi pogled pomislio, da su to dvie ljubovce, koje zajedno pišu ljubavno pismo kojemu liepomu Islandijcu.

Ona, koja je u pero kazivala — s velikom kapom — pridigne glavu, da sabere misli.

Gle! ona bijaše stara, vrlo stara, premda joj stas bijaše mladjahan, kad bi je otraga gledao izpod njena maloga sivog rubčića. Baš je bila dosta stara, prava dobra baka, koja je navršila punih sedamdeset godina. Ali bijaše ipak ljepušna i svježa, vjere mi, vrlo svježa, sa svojim ružičastim obrazima, kao što ih imadu neki starci. Njezina je kapa bila na čelu i tjemenu vrlo nizka i sastavljena od dvie ili tri široke biele vrpce, koje su sezale do ramenica.

Njenu je licu dobro pristajao taj bijeli okvir i ti nabori. Ljubke dobre oči odavahu veliku dobrodušnost.

Zubima nije više bilo ni traga, pa kad bi se grohotom nasmijala, mogao si vidjeti samo čiste okrugle čeljusti, kao u kakova djeteta. Premda joj se je brada suzila u šilj kao šiljata cipela (što je ona i sama u šali kazivala), lice joj ipak nije bilo godinama pokvareno, pa si na prvi pogled mogao razaznati, da je moralo biti pravilno i čisto kao u kakove svetice

Gledala je kroz prozor i razmišljala, što bi još pričala u pismu, da razveseli svoje unuče.

U cielom kraju i okolici Paimpolskoj nije zaista bilo starice, koja bi kao ona znala pričati toliko veselih i smiešnih stvari o svem i svačem.

U tom su listu bile već tri ili četiri krasne priče, — ali pričane bez truna zlobe, jer u nje ne bijaše zlobno srce.

A druga, opazivši, da misli ne dolaze, stade pomno pisati naslov:

Gospodinu Moanu Silvestru, na brodu „Mariji“ pod kapetanom Guermeurom, u moru Islandije, preko Reickavicka.

A poslije i ona pridigne glavu, da upita:

— Jesmo li gotovi, bako Moanova?

Ovo je bila vrlo mlada, divno mlada djevojka; bilo joj je tek dvadeset godina. Imala je vrlo plavu kosu — riedka boja u onom kraju Bretagne, gdje su svi crnomanjasti — vrlo plavu kosu a sive oči sa gotovo crnim trepavicama. A obrve, premda plavetne kao i kosa, bile su ipak samo nešto malo tamnije, što podavaše njezinu licu izraz odlučan i snažan. Lice joj bijaše plemenito. Nos je išao ravno s crtom čela kao u Grkinje, a odebele dobroćudne usne grizkala bi svojim bieli zubićima, kad bi je morile kakove misli, da bi odmah izpod tanke kože vidio crvenilo krvi.

Cieli joj stas i biće odavaše neki ponos i neku ozbiljnost, što je baštinila od svojih smjelih islandskih

mornarskih pradjedova. Oči su imale izražaj silovit, ali ujedno i ljubak.

Njezina se mala kapica spustila prama čelu a s krajeva se pridigla, te si mogao vidjeti guste začešljane kose, kao što ih Paimpolske djevojke po starom načinu češljaju.

Već se moglo na prvi pogled opaziti, da je odgojena drugačije nego li ta siromašna starica, koju nazivaše bakom, ali joj u istinu bijaše samo neka daleka tetka.

Bila je kći gospodina Mévela, nekoga starog Islandijca, koji se je obogatio smionim podhvatima na moru

Liepa soba, u kojoj su pisale pismo, bijaše njezina spavaća soba s novim krevetom po gradskoj modi, urešenim zastorima i čipkama, a debeli zidovi bijahu prekriveni svietlim tapetama. Debela je naslaga bieloga kreča prikrivala silne grede na svodu, koji su odavali starost kuće.

— Jesmo li svršili, bako? Više nemate ništa da mu pišete?

— Ne imam, kćerko moja, samo te molim, dodaj još moj pozdrav sinu Gaosovu.

— Sinu Gaosovu!... ili pravije Jeanu... — Liepo, ponosito djevojče zacrveni se pišući to ime.

Čim je to na kraju pisma dopisala, digne se, skrenuvši glavom, kao da hoće gledati kroz prozor na tržište.

Kad stajaše, bila je nešto ovelika. Struk joj je bio stisnut steznikom, kao u kakove gradske gospodjice. Ma da je imala seosku kapicu, naličila je ipak gradskoj djevojci. Dapače i njezine ruke, ako i niesu bile onako sićušne, kao što zahtieva naša pokvarena uljudba, bile su liepe i biele, jer nije nikada radila težkih posala.

Istina je, da je i ona u djetinjstvu živjela, kao mala Gaud, trčeći bosonoga po vodi i travi, jer nije imala žive majke, pa je bila sasma prepuštena svojoj voljici za cielo vrieme ribarenja, dok je njezin otac boravio u vodama Islandije. Ljepušna, silovita, tvrdoglava i nestašna brzo je rasla na bistrom morskom zraku.

U ono ju je vrieme uzela k sebi preko ljeta stara baka Moanova, pa je čuvala njezino malo unuče Silvestra, dok je starica radila u kućama Paimpolskih ribara.

I ona je poput male majke obožavala to njojzi povjereno čedo, što no je bilo od nje jedva osamnaest mjeseci mladje, a bilo je onako crno, kako ona bijaše plava, onako pokorno i ljubko, kako ona bijaše živahna i nestašna.

Ona se još sjećaše svoje mladosti, jer je ni bogatstvo ni gradski život nisu opojili i pokvarili; svega se je toga sjećala kao u daleku snu: divlje slobode, onog mističnog i neizvjestnog doba, kad je obala bila za nju neizmjerno velika, a pećine neobično visoke...

Kad je navršila petu ili šestu godinu, obogatio se njezin otac kupujući i preprodajući ladjama dovažane ribe, pa ju je poveo sa sobom u Saint-Brieuc, a poslije i u Pariz.

Tada postade mala Gaud gospdjicom Margueritom, velikom, ozbiljnom, ponositom djevojkom. U Parizu doduše nije bilo obale bretonjske, ali ona bijaše uviek prepuštena samoj sebi, pa je zato zadržavala svoju silovitu djetinjsku narav.

Ono, što je znala o životu, saznala je slučajno, ali joj je njezin ponos očuvao čast čistu i netaknutu.

Kadkada bijaše vrlo smiona, pa bi javno govorila štošta, da su se mnogi snebivali od čuda, a svoga liepoga i jasnoga pogleda ne bi obarala pred mladićima, — nu taj pogled bijaše tako pošten, da se oni, koji ga vidješe, nisu varali, jer su opazili, da je to čestita djevojka, čista srca i vedra lica.

U velikom se gradu više promienilo njezino odielo, nego li ona sama.

Premda je zadržala kapicu, koju Bretonjke težko skidaju, brzo je naučila drugačije se odievati. I njezin slobodni struk liepoga ribarskoga čeda, kad je stao cvjetati iz pupoljka, što no je proklijao na morskom vjetru, postajaše u pojasu vitak, a bio je stegnut dugačkim steznikom kao u gradske gospodjice.

Svake bi se godine sa svojim ocem vraćala u Bretanju, i to ljeti na kupanje, pa bi poprimila za nekoliko dana opet svoje negdašnje uspomene i svoje nježno ime Gaud, što u bretonjskom narječju znači Margareta.

Bila je doduše i malko izvjedljiva, da vidi te Islandijce, od kojih je svake godine po gdjekoji ostao tamo gore u hladnome moru, — i da čuje govoriti i pričati o onoj Islandiji, koja joj se pričinjaše dalekim bezdnom, — a u blizini njezinoj plovi sada onaj, za kojim uzdiše.

I zatim je nekoga liepoga dana bila došla za uviek u taj ribarski kraj, jer je njezin otac htio da ondje završi svoj život i da proboravi posljednje dane svoga života kao gradjanin na trgu Paimpola.

(Nastavit će se.)

Gogolj i Bêlinskij.

Po Pypinu priredio A. Radić.

(Nastavak.)

Tako je u početku Gogoljeva rada; no on je i do konca svoga rada tako mislio. U zrelijim je godinama ćutio Gogolj potrebu, da razjasni sebi načela svoga rada; na to ga je mogao ponukati veliki uspjeh njegovih djela i dojam njihov, kojega nije mogao da potpuno shvati. No već je bilo prekasno. Uza to je jošte

išao i u tudjinu i tako ostao sasvim izvan književnoga pokreta i neposrednoga utjecaja života, tako da je njegovo teoretičko mišljenje ostalo na predjašnjem stepenu. Ako se Gogolj stao držati za učitelja ćudorednosti, za kršćanskog moralistu, to se ta misao opaža u njega jošte u vrijeme *„Revizora“*. Sa svoga gledišta Gogolj je postupao sasvim dosljedno: ako je on zvan da ispravlja ljudske mane, da propovijeda ćudorednost, to treba pomisliti na samoga sebe. Put k tako zvanomu asketizmu i svemu čudnomu, što nalazimo u *„Izabranim mjestima“*, bio je već gotov.

3. U nazorima Gogoljevim nije se dogodio nikaki „prijelom“. — Nastojanje Gogoljevo, da bude učitelj društvu. — Izdanje „Izabranih mjesta“; što su sudili Gogoljevi drugovi o toj knjizi. — Dopisivanje Gogoljevo sa Žukovskim.

Spmenuli smo već, da je Gogolj već odavna ćutio u sebi nekaku veliku silu, koja nije drugima dana; nadao se, da će učiniti nešto veliko i osobito: to je bila instinktivna samo svijest talenta. No isprva mu je bilo sve to nekako nejasno i on mišljaše, da će zadovoljiti svojim pobudama u službi. Istom poslije prvih književnih pokusa spazi, da je njegov zanat — književnost. I to je s početka mislio, da može biti učeni pedagog, historik, etnograf. Kad se u tom smjeru pokušao, pokazalo se, da je dosta loš naučnjak. Napokon osili u njem nada sve pjesnički elemenat njegove naravi. To se dogodilo dosta kasno: on bijaše već tada napisao *„Revizora“*.

Ta činjenica neobično je zanimljiva s toga, što pokazuje, kako je u pjesničkom radu Gogoljevu bilo mnogo instinktivnoga i nesvjesnoga. Um i mašta njegova bili su spremni na stvaranje, no i sam nije jošte znao, što da uradi. Pročitavši tek nekoliko prevedenih učenih knjiga, snuje već na široko historičko djelo; upoznavši istom izvore maloruske historije, počinje pisati historiju Malorusije, no baci sve, jer dok piše početak, raste osnova sve na šire. Bijaše već počeo štampati nekako pedagoško djelo, no „ . . . korektura mi ispade iz ruku — piše Pogodinu — i ja ostavih štampanje“.

Poslije pedagogije tuži se na historiju. „Nekako mi se ne da sada raditi! . . . Doći će *mirnije* vrijeme!“

Toga vremena nije dočekao, svi pokusi s historijom ostadoše jalovi, jer se napokon primio pravoga svoga rada. „Ja ne znam, zašto toliko žedjam savremene slave. Sve mi nešto hoće da provali iz dubine duše. No ja dosad nijesam napisao baš ništa. Nijesam ti pisao: *sméla me komedija*“.

Tako je napokon Gogolj našao, što je tako dugo besvjesno tražio. Komedija, koja ga je „smela“, i koje „nije nikako mogao izbiti sebi iz glave“, bila je *„Vladimir 3. reda“*, koje Gogolj nije nikada svršio. Komedija je imala da radi o životu i karakterima birokracije i „koliko je zlobe, smijeha i soli“ pisac već unaprijed vidio u njoj! No Gogolj je predvidjao teškoće svoje osnove.

„No najedanput se zaustavih, pero mi poče zapinjati na takim mjestima, kojih ne će censura ni za što propustiti. A koja mi otuda korist, ako drama ne bude prikazana: drama živi samo na pozornici. Bez nje je ona kao duša bez tijela. *Meni ne preostaje ništa drugo,* nego da zamislim najneviniji sujet, koji ne će uvrijediti dapače niti gradskoga desetnika. Primim li se historije — preda mnom se diže pozornica, čujem burno pljeskanje, lica iz loža, trijemova i sjedala iskesiše na mene zube, i — historija do vraga! Eto, zašto sjedim i mišlju dangubim“.

U to bi napisan i javi se na pozornici *„Revizor“*. Gogolj je imao mnogo da pretrpi radi te svoje komedije. „Ja sam iznemogao — piše u travnju 1836. Ščepkinu. Radite s njom (komedijom), što vas je volja. Sve je protiv mene. Stari i poštovani činovnici viču, da meni nije ništa sveto, kad sam se prodrznuo, da tako govorim o ljudima, koji su u službi; policisti su protiv mene; trgovci su protiv mene; književnici su protiv mene. Psuju i navaljuju na komad . . . Da nema visoke zaštite gosudareve, moga komada ne bi nikada bilo na pozornici, i već je bilo ljudi, koji su nastojali, da se zabrani. Ja vidim, što to znači biti komičkim piscem. I najmanji tračak istine — i već ustaje protiv tebe ne pojedinac, nego svi slojevi“...

Gogolj se sprema u tudjinu, „jer — piše Pogodinu — pisac komedijâ mora da bude podalje od domovine svoje“. „Teško ti je i tuga te spopada kad vidiš, da protiv tebe ustaju tvoji zemljaci, koje od svega srca ljubiš, kako sve lažno i nepravedno shvaćaju. Da se pojedinačno prima za općenito, slučaj za pravilo! Što je kazano vjerno i živo, to se već čini, da je paskvil“ . . .

Gogolj kao da sâm umanjuje značenje svoje komedije, — kaže, da je „pojedinačno“, da je „slučaj“ upravo ono, u čem i jest pravi, tipički smisao komedije, što i jest tako silno djelovalo. On kao da hoće da opravda svoju smionost, da izvine satiru; vidjet ćemo, da on u istinu, po svom mišljenju o društvenim stvarima, i nije mislio, da je u njegovoj komediji onako veliko znamenovanje, kakovo je dobila u boljem dijelu javnoga mnijenja.

No ipak uporedo s time ćuti, da se u tome, kako je *„Revizor“* primljen, ogleda karakter društva, stupanj umnoga njegova razvitka, da je taj stupanj veoma nizak i žalostan. Trebalo je jošte samo korak, i on bi bio vidio, da je *„Revizor“* upravo s toga bio tako primljen, što u njem nije izneseno „pojedinačno“ i „slučaj“, nego tipična pojava, a iznijeti tu pojavu značilo je pokazati jadne prilike ruskoga društva i unutrašnjega poretka. U pismu piše, kako ga to žalosti, što vidi, *„kako se jošte u jadnom položaju nalazi* u nas *pisac“*. „Sve je protiv njega. . . A ko? Ljudi, koje svijet, barem ruski svijet, drži za prosvijetljene. Izneseni su na pozornicu lopovi, i sve je ogorčeno. Vrijedja me ta razdražljivost, koja je znak dubokoga i tvrdoglavoga neznanja, razlitoga na sve slojeve našega društva. Prijestolnica je tako osjetljiva, pa je vrijedja, što je iznesena ćudorednost i značaj šestorice po-

krajinskih činovnika; a što bi rekla, kad bi se ma i površno iznijela njezina . . . što bi tada kazali moji zemljaci.“

Na koncu istoga pisma pojavlja se već tema, na koju su se spremale Gogoljeve misli. „Idem da se otresem duševnoga nemira, — govori on —, *da duboko razmislim autorske svoje dužnosti* . . . Sve, što se dosad sa mnom dogadjalo, sve je bilo za me spasonosno. Sve uvrede, sve neugodnosti šiljao mi je promisao na moj uzgoj, i sad ćutim, da moga puta *ne* ravna *zemoljska* volja“. To je pismo pisano upravo deset godina prije, nego što su se pojavila „*Izabrana mjesta*“. Jedino to pismo bilo bi dovoljno, da se dokaže, da se u Gogolja nije dogodio nikaki osobiti „prijelom“, koji su u „*Izabranim mjestima*“ nalazili predjašnji njegovi štovatelji i pijetistički i konzervativni njegovi drugovi. Za vrijeme od „*Revizora*“ do „*Mrtvih duša*“ nijesu u njegove nazore unišli nikaki novi elementi, koji bi mogli promijeniti njegov pogled na teoretička pitanja: on je zadržao predjašnje pojmove o društvu, a ti su već s početka tako malo odgovarali širokome objamu njegove satire, — no ti su pojmovi bili taki, te bi bez sumnje, da ih je Gogolj izrekao u književnosti, kako ih je kazivao u pismima svojim prijateljima, bili proizveli upravo onaki dojam g. 1842., kaki su učinili 1847. godine. U posljednjem slučaju bio je dojam silniji s toga, što je pisac upotrebio oštru formu i što se po predjašnjim djelima piščevim nije niko tomu od njega nadao.

Otišavši u tudjinu piše Gogolj g. 1836. u srpnju iz Hamburga Žukovskome: „Kako da ne hvalim Onome, koji me posla na zemlju! Kako je moj život pun visokih, kako veličanstvenih osjećaja, kojih svijet ne vidi i ne opaža. Tako mi Boga, ja ću učiniti *nešto*, što ne može da učini običan čovjek. *Lavlju silu* ćutim u duši svojoj i jasno opažam, kako stupam iz djetinjstva, koje sam sproveo u učeničkim poslovima, u mladenačko doba. U istinu ako se strogo i pravedno prosudi, što sam ja takova do sad napisao? Meni se čini, kao da listam nekadašnju učeničku zadaćnicu . . . i rijetko se samo, možda, nadje stranica, za koju bi me mogao pohvaliti učitelj, videći u njoj zarodak budućega. Vrieme je, da se napokon primim posla . . To je veliki prijelom, velika epoha u mome životu“ . . .

Dakle, ako se u radu Gogoljevu dogodio kaki „prijelom“, to se on, po njegovim eto riečima, dogodio u epohi „*Revizora*“. On se dogodio u povodu neugodnostî i ogorčenja, što ih je Gogolj imao da pretrpi radi „*Revizora*“. „Velika epoha“ bilo je na ime to, što je Gogolj držao potrebnim, da razmišlja o „autorskim dužnostima“. On je prvi put oćutio potrebu, da odredi svoj način misli i odnošaj svoj spram društva. Vidjt ćemo, kako je to učinio.

Otkako je Gogolj otišao u tudjinu, isključivo se bavi oko „*Mrtvih duša*“. U nekolikim pismima govori o tom radu kao o višoj zadaći svoga života. „Ako to svršim, — piše Žukovskome — a moram svršiti, kaki će to biti ogromni, kako originalni sujet! Kolika raznolikost! Sva će se Rusija u njem pojaviti! To će biti moja prva valjana stvar, — stvar, koja će pronijeti moje ime“. Dalje govori o mržnji, koja ga čeka od zemljaka: „ . . . Opet će ustati protiv mene novi staleži i mnoga druga gospoda; no što da uradim! Sudjeno mi je, da živim u mržnji sa svojim zemljacima. Samo ustrpljivosti! *Netko Nevidljivi piše preda mnom* mogućim žezlom. Znam, da će moje ime biti poslije mene sretnije od mene, i potomci istih ovih zemljaka mojih zaželjeti će možda sa suznim očima pokoj sjeni mojoj . . .

Vidi se, da je Gogolj od toga vremena (1836) mislio posve mistički, a to su poslije njegovi prijatelji nazivali spasonosnim, nužnim „prijelomom“.

Na sreću, bila je jošte u tim godinama (1836—1842) pjesnička sila Gogolja tako velika, te je nije moglo ustavljati i s puta svraćati mističko razmišljanje; mašta je sačuvala svoju nezavisnost, i pod njegevim perom sazdavahu se slike ruskoga života, divne po svom pjesničkom značenju i po svojoj vjernosti.

God. 1842. izadjoše „Мертвыя души“. Tri stranke, koje su dijelile gospodstvo u literaturi, sve tri primiše Gogoljevu knjigu jednako radosno i ushićeno. Tri različita tabora držahu Gogolja za svoga, i njegov uspjeh za uspjeh svoga kola i svojih nazora. To su bili najprije njegovi prijatelji, koji su poznavali lični njegov život do najmanje sitnice: Pletnev, Žukovskij, kn. Vjazemskij i dr.; slavenofilsko kolo, koje se istom tada stvaralo, primi Gogolja jednako radosno: Konstantin Aksakov izdade u posebnoj knjižici pravi slavospjev, u kojem je Gogolja poredio s Homerom. Napokon su „*Mrtve duše*“ bile za Bêlinskoga i njegovo kolo preznamenita pojava, koja je osnivala u književnosti novu epohu.

Iz te je sveopće naklonosti Gogolj, kako se pokazalo, veoma malo stekao za svoje teoretičke nazore; dapače, on se, kako se čini, još silnije otisnuo onim putem, koji je veoma opasno prijetio pjesničkome njegovu radu. On je počeo nestrpljivo pitati svoje prijatelje i znance, što sude o knjizi, pa je osobito pazio na nepovoljne njihove sudove, misleći, da će u njima naći pravu istinu. Naprotiv je pak veoma malo pazio na to, što su kazali zaštitnici i štovatelji njegovi iz novoga književnoga smjera. Može se dapače misliti, da je imao mnogo predrasuda protiv smjera Bêlinskoga, — što je, dakako, poprimio od svojih prijatelja Puškinova kola. Iz njegovih se pisama ne vidi, da je što držao do suda Bêlinskoga . . .

U odzivu Bêlinskoga nije se osim čitavoga tona, medju ostalim, s odzivima drugih hvalilaca i zaštitnika Gogoljevih slagala i jedna malenkost: on je upozorio na neka „lirska mjesta“ i bio je protiv njih. On je slutio, da je u njima nešto lažno, i zbilja „lirska mjesta“ bila su odjek onih nazora Gogoljevih, koje je on poslije sabrao u čitav sistem u „*Dopisivanju*“.

Izdavši prvu knjigu „*Mrtvih duša*“ nastavljaše Gogolj

*

pomno svoj rad. No umjesto da slijedi samo neposredni nagon svoga talenta, on svu svoju pomnju svraća na to, da *teoretički* odredi osnovu svomu radu, da mu dade cijelj, da proračuna njegovo djelovanje. To ga je stojalo velikih muka, pa je sasvim razumljivo, da je pjesničke slobode nestalo, i da su iz njegova djela morale probiti kojekake nuzgredne namjere. Gogolj je hotio, da se pojavi pred publikom ne kao prije — kao nezavisan pjesnik, nego kao mislilac, učitelj. Razumije se, da on za *taki* posao nije mogao naći *prava* u svojoj poeziji; da se njegova teorija morala suditi po njezinim dokazima, po njezinoj kritici . . . A što je Gogolja dovelo do njegovih teoretičkih pitanja?

Uzrok tome treba da se traži u različitim prilikama, prije svega u religijoznim sumnjama: on se bojao, da je sablaznio ljude svojim djelima. U drugu ruku on je posve, kako se čini, odvikao od ruskoga života, živeći u tudjini: on mišljaše, da se o Rusiji može pisati samo u Rimu. Napokon, — i to je jedan od najjačih povoda, — što je Gogolj stao misliti, da *„Mrtve duše“* moraju postati za rusko društvo nekaki zakonik lične i gradjanske ćudorednosti. U uspjehu *„Mrtvih duša“* vidio je on, da svaka njegova riječ vrijedi, i da je upravo sada došlo vrijeme, da se pojavi kao učitelj i „prorok“. On je mislio, da upravo sada može da izvrši svoju „službu“ državnoga moraliste. Takome moralisti, dakako, ne dolikuje, da se samo podsmijeva; kozervativni njegovi prijatelji izjaviše mu, da ruski život imade i svijetlih strana, i Gogolj odluči (malo prekasno), da u drugoj knjizi *(„Mrtvih duša“)* prikaže te visoke i idealne strane.

Medjutim se misticizam razvijao sve to više. *„Mrtve duše“* (druga knjiga) nijesu mu išle od ruke: 1845. god. spali on drugu knjigu, po svoj prilici zato, što nije nikako mogao da u njoj složi poeziju s državnim moralom. No htjelo mu se svakako, čini se, da što prije pokaže društvu svoju nauku, da prokuša na njem svoju silu, — i da izazove odziv društva, koji je držao nužnim za svoj rad. Godine 1846. odluči se, da izda *„Dopisivanje“*.

„Выбранныя Мѣста изъ Переписки съ друзьями“ — tako je neobična knjiga, te je još uvijek zanimljivo istraživati, kako ju je mogao izdati pisac, koji je stajao na čelu ruskoj literaturi. Taj se pisac jednoga dana javio pred općinstvom, odričući se svojih predjašnjih djela, osudjujući one, koji su se njima ushićivali, propovijedajući s neke visine i s nadutošću mračni misticizam, kod čega se nije žacao nekojih uličnih izraza. Gogolj je izdao knjigu, uvjerivši se, — kako kaže, — da su njegova pisma donijela ljudima mnogo više koristi, nego njegova djela.

„Dopisivanje“ Gogoljevo nije zanimljiva činjenica samo u ličnoj njegovoj povjesti, nego i u povjesti ruske društvene misli. U ličnosti Gogoljevoj sukobile su se dvije strane tê misli: tvorački instinkt vodio ga onim putem, gdje su bili pravi zadatci društvene samosvijesti i bolji interesi ruske obrazovanosti; no po svojim nazorima, koje je stekao medju svojim prijateljima, veoma je malo ćutio za te interese, bio je, kao i tî njegovi prijatelji, konzervatist najčudnije vrsti, klanjao se službenoj narodnosti*). Spomenuli smo, da su *„Revizora“* i *„Mrtve duše“* prijazno primila tri književnička tabora; *„Dopisivanje“* je odobravao samo jedan, krug njegovih prijatelja, bivši Puškinov krug: za njih je ta knjiga bila „dogadjaj, koji su oni očekivali“, u njoj je neposredno bilo kazano mnijenje čitava sloja ljudî, čitave stranke. Većinu izdanih pisama u toj knjizi pisao je Gogolj svjetskim ljudima i gospodjama; oni su s izdanjem bili posve zadovoljni. (Nastavit će se.)

*) Glavna načela t. zv. službene »narodnosti« bila su ova: Rusija je posebna država, nimalo nalik na evropske države, država *monarhična* i *pravoslavna*; tobožnji evropski napredak jest zabluda — Rusiji toga napretka ne treba; u nutarnjem je životu Rusija takodjer posebna država: ima posebne uredbe, patrijarhalne kreposti itd. Sve je to savršeno i najbolje — Rusija je na vrhuncu savršenstva . . . Pypin, spom. djelo str. 113, 114.

Filologičke sitnice.

XVI.

U nas se često čita: „Ja ne ću doći, *nego ako* ti dodješ“. Kako se razbira iz primjera, što se spominju u Akad. rj. I. 56b., nema za *nego ako* potvrde u jeziku našega doba.

Istina, ima i danas *nego ako,* ali evo u ovakoj službi: I mnogo puta baca ga u vatru i u vodu da ga pogubi; *nego ako* što možeš pomozi nam. mar. 9, 22. A znamo da Bog ne sluša grješnika; nego ako ko poštuje Boga i volju njegovu tvori onoga sluša. jov. 9, 31. Jesi li pozvan rob, ne brini se; nego ako i možeš svoj biti, još radije budi. otkor. 7, 21. Izgovarajući se u pismima da ta mjesta nijesu za njih i da ih ne mogu primiti, nego ako im se ne da, da budu u napredak ono što su dosad bili, a oni će ići svaki u svoju postojbinu. Sovjet 55.

Da se u tim primjerima *nego ako* upotrebljava sasvim drukčije nego u rečenici: „Ja ne ću doći, *nego ako* ti dodješ“, vidi se (da ostalo ne spominjem) već i po tome, što bi se n. pr. u rečenici: . . . *nego* ako što možeš, pomozi nam. mar. 9, 22. *nego* moglo zamijeniti i konjunkcijom *ali* (ali ako što možeš, pomozi nam), dok se nasuprot to nikako ne može u rečenici: „Ja ne ću doći, *nego* ako ti dodješ“, u kojoj se mjesto *nego ako* upotrebljava i *osim ako*: Ja ne ću doći, *osim ako* ti dodješ.

A može li u tome primjeru podnijeti *osim ako*? U Akad. rj. (I. 54b—59a) ne spominje se *osim ako* nikako, ali ga ima u Vuka: U takovom konaku može čovjek biti ako hoće mjesec dana, davat će mu jednako jelo i zanjga i za konja (bez dinara, *osim ako* što pokloni slugama kad podje). Rj² 309b.

Kraljević Marko i vila Ravijojla. Izvorni nacrt *Otona Ivekovića.*

Mjesto *osim ako* upotrebljava se u nas često i *van ako*[1]) ili *izvan ako*, za koje se nalazi u Akad rj. I. 56b. potvrde samo u tri spitatelja izmedju godina 1682. i 1788.

Mjesto *nego ako, osim ako, van ako, izvan ako*[2]), upotrebljava se i *već ako*, samo bi trebalo da mu se izbliže odredi služba.

Kako upotrebljava Vuk *već ako*?

Podredjena rečenica ili je

1. potpuna; n. pr. (Laže, ili ne govori istine), *već ako* se prevari pa rekne istinu.[3]) Nar. posl. 33; — ili je

2. nepotpuna pa

a) nema predikata (koji se može popuniti u misli iz glavne rečenice); n pr. Ništa nije izostavljeno, *već ako* ъ. Nov. Srb. 1818, 398 Muža od žene, a ženu od muža ne može ništa razdvojiti, već ako kuka i motika. Nar. posl. 184. Zakunu se da ih ne će drugo ništa razdvojiti, *vako*[4]) crna zemlja. Nar. prip. 120/1; — a ponajviše

b) nema ni subjekta ni predikata (koji se mogu popuniti u misli iz glavne rečenice); n. pr. Istina, da u našim riječima nigdje ne treba *(h), već ako* za smijanje (ha! ha! ha!) . . . Rj[1] XI. Ali bi se teško čulo, da i(h) ljudi pjevaju uz gusle (već ako ženama). Nar. pj. 1, XX (izd. 1824). Na mejdan ne vjerujemo da će mu izići, makar ih koliko zvao, već ako gdje u mraku. Pisma 71. Jakov njima u napredak nema ništa zapovijedati, već ako po njegovoj zapovijesti. Sovjet 14.

Šta znači u tim primjerima *već ako?* Upravo reći, *već ako* znači isto što n. pr. i njemačko *ausser, angenommen* . . . ili *es sei denn* . . . Ali riječima *već ako* pokazat će se još i bolje značenje, ako prema rečenici: „ništa nije izostavljeno, *već ako* ъ“ stavimo ovu: „ništa nije izostavljeno *već* (nego, osim) ъ“. U potonjoj se kazuje: *ъ je doista izostavljeno*, a u predjašnjoj: (ako je što izostavljeno, a ono) *može biti da je ъ izostavljeno.* Po tome bismo ono *već ako* mogli prevesti, n. pr. na njemački jezik, i riječima *ausser etwa, ausser vielleicht*, prema kojemu se piše i govori u nas gotovo samo *osim može biti* ili *osim možda,* a kao što ću poslije pokazati, mislim da ni jedno ni drugo nije hrvatski kao što bi upravo trebalo da bude.

Sto se tako u nekim izmedju spomenutih primjera kazuje samo, da može biti, ono se u drugima (koje po smislu rečenice same, koje po svezi s ostalim rečenicama) kazuje, da doista i jest; tako pišući: U Srbiji . . . nigdje krčme u zemlji nema, *već ako* po velikim putovima kud nema sela. Danica 2, 106., Vuk za cijelo nije samo mislio, da u Srbiji po putovima *može* biti krčama, nego je znao, da ih *doista* i ima; a da se i ono, što je odredjeno, izriče kao u neku ruku neodredjeno, to nije u jeziku ništa neobično.

Prema tome mjesto: „Ja ne ću doći, *nego ako* ti dodješ“, za koje nema potvrde u jeziku našega doba, treba da se dobro hrvatski kaže: „Ja ne ću doći, *već ako* ti dodješ“.

[1]) Isporedi niže pod 4.

[2]) Ima još i *nāko* (nu ako), za koje kaže Vuk da se govori u Crnoj gori kao *osim ako, već ako*; vidi Akad. rj. I. 57a — 58b.

[3]) Što je zagradjeno, ono sam ja dodao; isporedi Akad. rj. I. 57a.

[4]) Za *vâko,* koje se govori u Crnoj gori i onuda po primorju, misle da je sažeto od *već ako,* ali moglo bi biti i od *van ako,* za koje nijesam našao potvrde u svojim štampanim izvorima, ali znam da se govori kao i *van da* (ispor. Rj.[2] 53a) s kojim je istoga značenja.

Bilješka I. Već ako dolazi i bez glavne rečenice i to u pitanju. Istina u Akad. rj. I. 57b ima potvrde takovoj službi riječima *već ako* samo u jednoga pisca prošloga vijeka (g. 1755), ali da se *već ako* i danas tako upotrebljava, to nam dokazuje Vuk, koji piše: A učenici njegovi moljahu ga medju tijem govoreći: Ravi! jedi. A on im reče: ja imam jelo da jedem za koje vi ne znate. Tada učenici govorahu medju sobom: *već ako* mu ko donese da jede? jov. 4, 31/33. Odgovori im: ja vam već kazah i ne slušaste; šta ćete opet slušati? Već ako i vi hoćete učenici njegovi da budete? jov. 9, 27. — I u tim se primjerima kazuje (upravo reći samom konjunkcijom *ako* ono[5]), što se izriče n. pr. i riječima *može biti,* te bi mjesto „*već ako* mu ko donese da jede?“ podnijelo i „*može biti*[6]) da mu je ko donesao da jede?“

Tako je i u ovim primjerima: A on odgovarajući reče im: podajte im vi neka jedu. I rekoše mu: *već ako* da idemo da kupimo za dvjesta groša hljeba i da im damo da jedu? mar. 6, 37, A on im reče: podajte im vi neka jedu. A oni rekoše: U nas nema više od pet hljebova i dvije ribe; već ako da idemo[7]) mi da kupimo na sve ove ljude jela? luk. 9, 13.

Na to su nalik i ovi primjeri, u kojima nema pitanja: Ali vam napominjem, braćo, jevangjelje, koje vam objavih, koje i primiste, u kome i stojite, kojijem se i spasavate, ako držite kako vam objavih; već ako da[8]) uzalud vjerovaste. 1 kor. 15, 1/2. Ne će lasno umrijeti, već ako da ga ubiju. Nar. posl. 225. Pošten se čovjek ne može povampiriti, već ako da preko njega mrtva preleti kakva ptica. Rj[2] 79a Čuvajte kako sad tako do suda Božjega, već ako ja da bih došao po njih. 821b. Vi biste u ovome sad pretekli Zagrepčane, jer će i oni to morati primiti kad tad, već ako da im bude drago uz prkos jednako raditi protiv razuma i sloge. Slav. bibl. 1, 94. — Ali kad joj oni kazaše kako im je zapovjedila gospodja i da drukčije ne smiju vako da obadva glavom plate, onda im ona opet reče. Nar. prip. 131.

Bilješka II. U narodnome govoru ima i *da ako,* za koje naši spisatelji kao da nikako ne znadu, a po značenju nalik je na *može biti,* kao što ga upotrebljavamo izričući njime želju i nadanje[9]); n. pr. Kad učimo iz

[5]) Kao i u ovome primjeru: Pa on ode tražit mehandžiju: »Mehandžija! daj da pijem vina«. Mehandžija njemu odgovara: »Id' odatle, crni Bugarine! Da s' donio bugarsku kopanju, *ako* (od prilike što i *može biti* da) bih ti i usuo vina; za te nisu čaše pozlaćene. Nar. pj. 2, 143. Ispor. Akad. rj. I. 55a.

[6]) Kao u ovome primjeru: Ili *može biti* da misli, da bi ljudi dali njemu ono vino? Nov. Srb. 1817, 478.

[7]) U vulg *nisi forte* nos eamus . . .; Luter: *es sei denn dass* wir hingehen sollen . . .

[8]) U misalu od god. 1483: разви лиѥ к соуе вѣроваste; Bernardin: *razmi ako* ste zamani virovali; Luter: *es wäre denn, dass* ihrs umsonst geglaubet hättet.

[9]) Vuk u Rječniku[2] 109a tumači ovako: *da ako* udari kiša, es wird vielleicht doch regnen (man wünscht dass es regne), *da ako* ne udari kiša, es wird vielleicht doch nicht regnen (man wünscht dass es nicht regne)«. — Tako upotrebljava *da ako* osobito često Daničić u Starome zavjetu; n. pr. A Valak reče Valamu: hodi, odvest ću te na drugo mjesto: *da ako* Bogu bude volja da mi ga odande prokuneš 4moj. 23. 27; u vulg.: *si forte* placeat Deo . . .; Luter: *obs vielleicht* Gott gefalle . . .

Mjesto *da ako* govori se gdješto i sažeto *dāko.*

knjiga poznati Herkula, Jasona, Ahila i ostale Grčke junake, *da ako* ne bude suviše ni ova pripovijetka o Milošu Obiliću. Nov. Srb. 1817, 774. Od toliko ljudi, kojima ću ja ovo razaslati, da ako se jedan nadje, te ga za to pošteno ispsuje. Odgovor na utuk 1. — Tako je i ovo: Da ako i meni kad svane! Nar. posl. 47.

K slikam.

Marko Kraljević i vila Ravijojla. Izvorni nacrt Otona Ivekovića. Naš zemljak, g Oton Iveković, nećak preč. g. kanonika dra. Fr. Ivekovića, uči sada u bečkoj slikarskoj akademiji historijsko slikarstvo, pošto je lani s veoma liepim uspjehom svršio 4. pripravni i obćeniti tečaj. Mladi je vještak ovdje u Zagrebu nedavno naslikao više uspjelih portreta, a sada nam u ovoj svojoj prvoj kompoziciji prikazuje zanimljiv prizor iz narodne pjesme „Marko Kraljević i vila", što no je 38. pjesma (na str. 215) u drugoj knjizi Vukove zbirke. U pjesmi se pjeva: Marko Kraljević jezdeći s vojvodom Milošem preko krasna Miroča planine zadriema na Šarcu i zamoli pobratima, da mu pjeva i da ga razgovara. Miloš odgovara, da mu je vila Ravijojla zaprietila, e će ga ustrieliti, ako ga čuje da pjeva. Marko ga ohrabri, da se ne boji vile, pa Miloš poče da popieva. Kad to čuje vila, rasrdi se, uzme luk i dvie biele striele i ustrieli Miloša u grlo i srce junačko. U to se Marko trže iza sna i potrča na Šarcu kroz planinu. Vila leti po vrhu planine, Šarac jezdi po sriedi planine i brzo dostigne vilu.

»Kad se vila vidje na nevolji
Prhnu jadna nebu pod oblake,
Poteže se buzdovanom Marko
Pustimice dobro neštedice,
Bielu vilu medj' pleći udari«.

Što u ovih pet stihova kazuje narodna pjesma, prikazao nam je živo i slikovito u svom nacrtu mladi naš slikar. Kako se razabire, Marka je shvatio kao viteza iz XIV. stoljeća i prikazao ga u liku i držanju kao pravoga junačinu. Isto je tako Šarac živa prikaza prema opisima u narodnoj pjesmi i ujedno prema historijskoj istini, jer je poznato, da su takove jake, mišičaste, grivate i suhonjave konje gojili u srednjem vieku vitezi, a održala se ova t. zv. Limosinska pasmina i do dana današnjega, te se upotrebljava kod svečanih parada. Ko bude pomno razmatrao cielu sliku: situaciju, lica i okoliš, morat će priznati, da se je daroviti slikar mnogo trsio, da jasno i živo iznese na vidjelo najvažniji momenat u ovoj fantastičnoj pjesmi i da je hvale vriednom revnošću proučavao narodne umotvorine, da tako svomu sujetu ulije duh i boju narodne pjesme.

Književnost.

Hrvatska ili srpska. »Nova Zeta« u 2. svezci o. g. imade članak *dra. M. Rešetara „I opet o čakavštini u opće, a napose o čakavštini u Dubrovniku"*. U ovom članku piše Rešetar: »Opaske i primjetbe, kojim je prof. Jagić popratio moju raspravu o čakavštini štampanu u 13. knjizi njegova arhiva . . . uvjeriše me, da sam se ja u njoj — povedavši se u tomu za Vukom i Miklošićem — uputio od krive premise, da se je srpski jezik u najstarije doba dijelio samo u dva dialekta, pa s toga i došao do krivoga zaključka, da se, dajbudi za najstarije doba, štokavci mogu izjednačiti sa Srbima, a čakavci sa Hrvatima«. Zabacujući Miklošićevu hipotezu veli: »To ja činim te s iskrenom radošću pristajem sada i ja uz Daničića i uz Jagića, koji uzimlju da nije moguće ni na istorijskom ni na jezičnom temelju dijeliti naš narod u dvije polovine, od kojih bi jedna bila samo »srpska« a druga samo »hrvatska«, već misle, da je to *jedan* narod pod *dva* imena.«

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu izdala je 23. knjigu »Starinâ«, u kojoj se nalaze ovi prilozi: Zlatović, Izvještaj o Bosni god. 1640. o. Pavla iz Rovinja; Milčetić, Prilozi za literaturu hrvatskih glagolskih spomenika; Ljubić, Libellus Policorion, qui Tipicus vocatur; Listina spljetskoga nadbiskupa Lovre od god. 1069. i opatice Marije god. 1119; nastavak Kukuljevićevih Regesta documentorum regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae saeculi XIII. Ciena je knjigi 2 for.

Nadalje je izišao »Ljetopis jugosl. akademije« za godinu 1890. To je već peti ljetopis naše akademije. Osim pravila i imenika osoblja štampani su izvještaji akademijskih sjednicâ, govor predstojnika dra Fr. Račkoga i izvještaj tajnika dra P. Matkovića u svečanoj sjednici; nadalje je naznačena sva književna radnja i zabilježeni svi dogadjaji, koji se tiču knjižnice i Strossmayerove galerije slika. Ujedno su uvršteni nekrolozi Lamanskoga i Jirečkov. G. 1889 imala je akademija prihoda 19.313 fr. 16 n., a razhoda 19.825 for 59 n., po tom je ostao manjak od 541 for. 83 n. Iz prihoda je za g. 1889 izišlo 11 knjiga. Glavnica je na koncu 1889. bila 398.040 for. 26 novč. Iz izvještaja razabiramo, da će ove godine biti štampana obširna razprava prof. Smičiklasa „Oslobodjenje Slavonije od Turaka«; nadalje će izaći 12. svezak »Rječnika«, koji uredjuje prof. Budmani, te će tako biti tri knjige dovršene; pod štampom je knjiga juridičkih spomenika, u kojoj će biti poljički statut priredjen prof. Jagićem, statut krčki u redakciji dr. Crnčića i vinodolski zakon, statuti kastavski, veprinački i trsatski, ova četiri u redakciji dr. Račkoga; u nizu „Starih pisaca hrvatskih« bit će objelodanjena u 18. knjizi djela Dinka Ranjine, koji je spjevao pjesama trajne vriednosti. Osim toga je sabrana gradja za seriju historijskih spomenika, naime »Acta dietalia« prof. Smičiklasa i „Acta croatica« R. Lopašića (kao nastavak Kukuljevićeve zbirke). Uza to se sabira gradja diplomatičkoga codexa za XIII. viek i donekle za prvu poloviuu XIV. vieka u Vatikanu. O. E. Fermendžin je predao »Acta Bosnae ecclesiastica«, a sprema se takodjer gradja za III. knjigu »Acta ragusina". Posebni se odbor trudi oko toga, da se pribere gradja za prostonarodnu književnost. Kninsko je starinarsko družtvo poslalo nacrte za drugu knjigu kninskih starina, te su ovi nacrti poslani dir. Buliću, da priredi tekst. Potanje obaviesti može svatko naći u ovom »Ljetopisu«, u kojem se vjerno ogleda sav rad akademije. I galerija je povećana prošle godine novim slikama, od kojih iztičemo Mašićeva Ličanina, Medićeva sv. Bonaventuru i Francijinu Madonu (obje su slike dar Strossmayerov); Rački je poklonio »Poklonstvo magâ«, gdja. Švrljuga Bottschieldova dva krasna pastella, Tkalčić prvotisak s miniaturama, i Barčić sitnotisak, koji prikazuje nekoga svećenika. God. 1885. imala je galerija 270 umotvorina, a za pet je godina pridošlo preko 50 drugih novih. »Ljetopisu« je ciena 1 for. Ujedno upozorujemo vriedne čitatelje, da je akademija povjerila razprodaju svojih knjiga »Knjižari Dioničke tiskare« u Zagrebu.

Nedavno je u listku čeških »Narodnih lista« prevela gdjica J. Beranova krasnu pripoviest našega *Šandora-Gjalskoga „Na groblju"*. Ujedno javljamo, da se sprema češki prievod njegova velikoga romana *„U noći"*.

Ruska. Pod originalnim naslovom »Сказки дѣйствительности« (Zbiljske priče) izišlo je sedam pripoviedaka poznatoga *Vas. I. Nemirovića-Dančenka*. U životu se dogadja mnogo toga, što je nalik na »priču« — treba samo umjeti pripoviedati, a to umije *N. Dančenko*. Ne samo, što on umije pripoviedati — on umije povrh toga zadahnuti ono, što pripovieda, dubokim čuvstvom i ozbiljnim smislom, bez sentimentalnosti, i samo se donekle povodi za tako zvanim realizmom. U pripoviedci »Егорка« vodi pisac čitaoca medju one odrpane i gladne stvorove, što sprovode život pod vječnom stražom »faraonâ« t. j. stražarâ. Kako siti ljudi u gradu neprestano dižu viku na te siromašne skitače, stražari po nalogu redarstva pomno *čiste* grad od njih, a dnevne novine ne znadu više puta, kakovim pogrdnim imenima da ljepše okite svakidašnje epizode iz života tih »kandidata vješala« (tako ih neki osobito rado nazivlju). Medju društvenim »smećem« nalazi se i piščev junak, *Grgur*. Čudnim slučajem izmače on onakoj sudbini, kakovu su mu novine proricale i naučivši se nečemu, misli, kako će, kad ponaraste, sagraditi »veliku kuću«, gdje će se zapuštena djeca ne gladujući i ne trpeći studeni, nečemu naučiti. No malo je nade, da će naš *Grgur* ikad moći da sagradi taku »veliku kuću« — a da li misle o tom oni ljudi, kojima su tî skitači tako nesnosni?... »*Zakljuvani vrabac*« piščev sjeća nas donekle na poznatu crticu našega Ivana Mažuranića. U pripoviedci »Безсонная ночь« pripovieda se, kako neki predsjednik suda, koji sebe drži za uzorčovjeka, što stoji na braniku pravde, — ne može jedne noći spavati. A čujte, poradi kake trice: Osudio ubilca na 15 godina robije, i da se odmori od svoga napornoga rada, dade se odvesti u kazalište, — daje se vesela opereta Uz put sazna od fijakera, da osudjeni imade ženu i sedmero djece, koja »piš-š-čidu« od gladi, — kako kaže fijaker. U kazalištu bijaše liepo veselo, poslije toga obilna večera, no predsjedniku sveudilj jošte zvuči u ušima, kako djeca »piš-š-čidu«, a mati plače. Predsjednik se opominje, koliko ih je on već osudio i na koliko godina, koliko ih je »piš-š-čalo«, — i sudac počinje najprije sumnjati, e da li on zbilja čist stoji na braniku pravde... No treba da se pročita ta »*Neprospavana noć*«, a da čovjek razumije i oćuti, što se sve zbivalo u duši predsjednikovoj, — ovakim okrnjenim ulomcima mogao bi se kome pokvariti obćeniti dojam. Ostale su »priče« manje uspjele.

Profesor duhovne akademije u Kazanju *A. Gusev* zametnuo je u knjizi »*O brakê i bezbračiji*« polemiku s *L. Tolstojem* poradi njegove »*Kreutzerove sonate*« i »*Dodatka*« k njoj. Najprije dokazuje, da Tolstoj stoji u protuslovju sa samim sobom, budući da je u svojem djelu »*U čem je moja vjera*« Tolstoj dokazivao, da je bezbračni život *izrod* i *sablazan*. Zatim spominje Hristove rieči iz Mat. 19, 3—6: Za to ostavit će čovjek oca svojega i mater, i prionut će za svoju ženu, i bit će dvoje jedno tijelo Iz tih se rieči jasno vidi, da je brak kršćanska uredba

Dne 15. lipnja o. g navršit će se 50 godina, što je umro veliki ruski pjesnik *Lermontov*. Za taj se dan priprema nekoliko izdanja njegovih djela, sve po 1 rubalj i još jeftinije. Prvo je takovo izdanje izišlo već ovih dana u predjašnjega vlastnika Glazunova, a ima 480 stranica na dosta krasnu papiru, pa nije skuplje od 1 rublja. S poštarinom u inozemstvo stoji 1 for. 75 novč. Preporučujemo osobito hrvatskoj mladeži, da se upoznade s ovim velikim pjesnikom, s tim vršujakom i premcem Puškina.

Slovenačka. U 2. broju »Lubljanskoga Zvona« ima medju inim zanimljivim člancima govor *dr. M. Murka* o »Fr. Prešernu«, koji je govorio prošle godine u Beču o dcvetdesetgodišnjici velikoga pjesnika. Govoruik veli, da su Hrvati i Srbi mnogo prevodili Prešerna, ali bi volio, da ga više čitaju u izvorniku. Da to može biti, morali bi se ljubljanski književnici dati na to, da prirede novo izdanje, jer je Levstikovo izdanje razpačano. Murko se tuži na to, što je Levstik, premda je inače bio najbolji poznavalac jezika, išao neovlašteno mienjati Prešerna, pa želi, da se doskora povrati Prešern narodu slovenskomu u onoj slici, kakav je doista bio. Murko priznaje zasluge Levstika, ali drži njegovo kvarenje Prešernovih pjesama griehom, koji treba što prije popraviti.

Francuzka. Osamdesetgodišnji *Ernest Legouvé* izdao je i opet novu knjigu svojih uspomena s nadpisom: *Fleurs d'hiver — fruits d'hiver*. Kako je poznato, bio je L. mnogo godina vjeran saradnik Labiche-ov, a veća čest njegove knjige posvećena je uspomeri toga genijalnog pisca komedija. Neke crtice veoma su zanimljive. L pripovieda, da je Labiche napisao do tri stotine komada, ali nijedan bez saradnika, a to zato, jer mu se nije htjelo, da svoje drame izgladi i dotjera. Valjane ženske uloge u opće nije umio stvoriti, ali zato je bio pun dosjetaka i pun zdravoga, prijatnoga humora. Komedije je svoje tako malo cienio, da ih i nije držao umjetničkim djelima. Pisao je tek za svoju zabavu. Kad su ga izabrali članom akademije, silno se je čudio, jer nije mogao pojmiti, kako bi on pripadao medju »bezsmrtuike«. U običnom životu bio je veseljak na glasu i dobričina.

Svaštice.

Slovensko glumište. Dne 6. siečnja o. g. pjevala se u slovenskom glumištu „*Mjesečnica*“, komična opereta *Ivana pl. Zajca*. »Ljubljanski Zvon« piše, da se opereta veoma svidja obćinstvu, pa da je već sedam puta pjevana. Dirigent je vriedni g Grbić. Isti list veli: »Lako kažemo, da je prva ta ovogodišnja opereta podpunoma uspjela; obćinstvo je često krat s glasnim priznanjem odlikovalo pojedine glazbene točke«. A opera u Zagrebu?

Dvie češke realistične drame. U češkom narodnom glumištu uspjele su u ovoj sezoni dvie realistične glume, o kojima se povela živa prepirka u češkoj kritici i obćinstvu. Prvo je dramsko djelo napisala darovita spisateljica *G. Preissova*, koja je izdala već više liepih crtica i pripoviedaka, u kojima prikazuje zgode i prizore iz slovačkoga života. Njezina se drama zove: „*Jeji pastorkyna*“, a iznosi žalostnu i potresnu, ali istinitu sliku iz života ubogih Slovaka. Drugoj je drami nadpis „*Svět malých lidí*“, pisac joj je *M. A. Šimáček*, a prikazuje žive i zanimljive prizore iz života čeških radnika u sladoranama.

Gimnazije bez grčkoga jezika. Portugalska i Srbija dvie su jedine države u Evropi, u čijim se gimnazijama ne predaje grčki jezik; u Ugarskoj i Švajcarskoj takve su gimnazije, da pored odsjeka s grčkim jezikom imaju i odsjeke bez njega.

Umrla su u potonje vriema opet dva znamenita slikara u Parizu. Prvi je *Charles Chaplin*, porieklom Englez; izticao se je kao slikar ženskih portreta. Znamenitiji je, gotovo svjetskog glasa *Jean Louis Ernest Meissonier*. Rodio se u Lionu god. 1811. Slovio je kao vrstan slikar »genre-a«, a predmete za svoje slike uzimao bi iz doba Rococo-a i direktorija. Pokazao je talenta i za historičke slike, ali se nije smio dati na oveće kompožicije, jer je bio vrlo kratkovidan. Najpozuatije od njegovih slika, od kojih mnoge resc privatne i javne galerije američke, jesu: Igrači šaha, Igrači piqueta, čitanje u Diderot-a; zatim historičke slike: »1805«, »1807«. i osobito »1814«. — Sahranjen je uz veliko saučešće umjetničkog svieta pariskoga.

Otačbini. — Izdao ga recept — Na drumu života. — Čudinov. — Islandski ribari. — Gogolji Bèliuskij. — Filologičke sitnice. — Listak.

Izdaju i uredjuju J. Pasarić i M. Maravić. Vlastničtvo i tisak Dioničke tiskare

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 7. ožujka 1891.

Br. 10. | Izlazi svake subote na dva arká. — Godišnja ciena poštom i domaćim u kuću 7 for., ináče 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Utjeha.

Haj, kad tuga srce kida,
Pa te pije poput zmije,
Kad i ovo malo vida
Gasne s jada krvavijeh,
Kad te suhi razbor sudi
I u obraz psovku baci:
Što ti lude ono grudi
Sve uzdišu za oblaci;
Haj, kad nada svaka vara,
Kad se s lica prezir čita,
Kad se trista gospodara
Sa kamenjem na te hita
I kad jedan pogled holi
Kazuje ti gordo dosti,
Da si bogče, Lazar goli,
Živareći od milosti!

I kad otrov jošte veći
U srce te ljuto zgodi,
O, moj druže, nemoj reći:
Ah, čemu me majka rodi!

Kreni mi se noge lake
Na prirode čisto krilo,
Gledaj zviezde i oblake,
Gledaj ono cvieće milo,
Slušaj, kako vjetrić šumi
U vrh lista jablanova;
Gledaj, druže, i razumi
Ovu igru od viekova.

I kad prst se zalud diže
Skinut pečat s tih usana,
Kad najdublja misô pliže
Tek po vrhu oceana
I kad crv te stane peći,
Gdje toj tajni svjetla nema,
O, moj druže, nemoj reći:
Čemu ova igra niema?!

Već se kreni vedre sviesti,
Ima nešto, što još vriedi;
Gledaj, druže, s radne pesti
Kako krvav znoj se ciedi,
Kako buši zemnu grudu
I sokòla seže siva,
Svojom borbom i po trudu
Kako čovjek divom biva!

A tko krenu sile jake,
Tko bje onaj stvarajući?
Stvorile su radne šake
I umovi gladujući,
Vrti ti se svijet tako
U radu mu leži sila;
I on skače, druže, lako,
Kano Antej majci s krila!

Haj, kad tuga srce kida,
Pa te pije poput zmije,
Man' se, druže, vedra vida,
Onih briga tričavijeh!
Trut se bani, trut se šeće,
Bje i truta nema više,
A lijepo malo cvieće
Ono, gledaj, još miriše!

Silvije Str. Kranjčević.

Odmetnik.

I.

Luku Kralića, mlinara u Š. Loki, poznavalo svako dijete. Bio to starac obrijan, crvena lica, malih očiju; — smiješio se uvijek, — a dobre duše. Premda čovjek priprost, bijaše u njega zdrave pameti, poštenja, a što je najglavnije (bar danas), puna škrinja rovaša.

Nema gospodara nad gospodarom Lukom, — a nema takvoga mlinara s ovu stranu Save od Bohinja i Podkorenja. Jedna je samo pekla mirnu dušu starca Luke. Mladićem bio se oženio Sve je dobro prolazilo, dok jednoga dana ne zateče Luka svoju ženicu u nevjeri. Mirni Luka planu, ali se brzo i opet primiri. Lagano ode u gornju sobu, uze iz ladice dvije hiljadarke, pa se otputi do župnika. Ne prodje ni mjesec dana, a Kralićka ostavi Loku, povedavši sa sobom maloga Frana.

Luku je onaj dan tresla groznica. Sjedio u svojoj sobi, pa zamotavši glavu u nekaki rubac, zurio u pod.

Uza nj sjedjelo malo dijete od koje četiri godine, valjajući se od časa do časa i mrmljajući nešto — nejasno, kako već djeca običavaju.

— Oh sramote — sramote na moju jadnu glavu, zavapi Luka, buljeći još uvijek u pod.

— Tata! — ozove se mali sa poda, mašući velikom drvenom žlicom, — a onda poče pripovijedati dugo, dugo — u svome jeziku.

Luka ustane naglo i uhvativši svojim žuljavim rukama malića, podigne ga visoko, a mali smiješeći se veselo mahaše svojom žlicom po zraku.

— Imam još — imam tebe, mali moj, ti ćeš mi biti utjehom? Hoćeš li? — i Luki navriješe suze na oči.

Luka se rastavi od svoje žene; ona uze starijega sina, a Luki ostavi mladjega.

— Čekaj ti, — govoraše Luka, grozeći se rukom, — taj će biti gospodinom, velikim gospodinom, a ti od svoga učini brijača, kad brijače toliko voliš.

Ove su se riječi ticale vjerolomstva njegove žene; nesretnik, koji se je drznuo svaliti toliku nevolju na kuću Kralićevu, bijaše Mate Krukić, brijač. Mjesec je dana taj jadnik u svome stanu drhtao pred osvetom Kralićevom, ali Luka, poznajući strašljivu dušu brijačevu, ostavio ga, neka se trese.

Od onoga dana svrati Luka svu svoju brigu na maloga Ivana, — tako se zvao njegov mali. Kralićev mlin radio dan i noć, pa je meljući kukuruz i pšenicu bacao zlatne grošiće u Lukinu škrinjicu. Odmicala godina za godinom, a napokon dodje vrijeme, pa maloga Ivu odvedoše u ljubljansku gimnaziju

Stari si Luka tro dlanove, kad se je njegov sinčić vraćao svake godine u rodni kraj.

— Ajde, sinko, prošeći se malko svijetom, — reče jednoga dana starac Ivanu, turivši mu stotinjarku u ruku.

— A kuda —? — govoraše mladić u čudu, gledajući silan novac. Premda je starac bio bogat, ne davaše svome sinu nikad previše novaca.

— Znam ja, što je novac, — govorio bi svome susjedu; — ne dam, da se mladi priuči rasipavati, dok sam ja živ. — Eh, kad odem, onda neka radi, kako mu drago. Ali je dobra duša taj moj Ivan. Onomadne dodjoh u Ljubljanu, da ga posjetim, a kad tamo, on nešto tužan, sve se vere kao mačak oko mene, pa ipak ne može da kaže, što bi rad. Sjedimo kod objeda u nekoj gostioni, — eh, znaš, on kao osmoškolac može sa svojim ocem u gostionu, — kad ti mi dakle ondje sjedimo, a to ti pred mene nekaki suhonja s očalima — moj ti se Ivo skutri, kao da si ga u rog, — gledam ja toga pridošlicu, a on:

— Molim, jeste li vi gospodin Kralić?

— Jesam, — rekoh, — a onaj ni pet ni šest već njemački odbrunda, da mu je moj Ivo petnaest forinti dužan.

— Ko je taj čovjek? — upitah maloga.

— Knjižar, — oče, — izpenta mali — eh, ja ga još uvijek „mali“ zovem, a on vam je baš ljudski odrastao. Upitam onoga s očalima, kako to, da mu je Ivan dužan.

— Gospodine, — uzimao knjige kod mene na vaš račun. Uh, da si vidio Ivu, — sirota tresao se kao konoplja na vodi.

— Evo! — izvadih tri petače, pa mu platih —, onaj se vrag naklanjao i lievo i desno pa ode.

— A Ivo? — upita susjed.

— Baš sam se nasmijao ljudski. Jadnik mislio, da ću sada udariti u prodiku, — ali ja: Pravo je, sinko, — dok je u mene groša, ti kupuj knjiga, koliko ti drago. — Ej da ste ga vidjeli, kume, kako je stisnuo oči. Nà, ovako — kao som. — Pa mi i nije žao mangure, što sam na nj potrošio. — Dječak je valjan i pošten, — do godine će u Beč u veliku školu.

— A, a! — čudio se susjed, gladeći debelim prstima trbuh — a starac Luka gledao onako odozgo dolje — ponosito.

Prodjoše tri tjedna, a Ivo se vratio. Istu se večer navrati susjed remenar k mlinaru, da sluša, kako je u Italiji — i što je nova po svijetu.

Kad je starac Luka natočio staroga u tri čaše, poče Ivo pripovijedati o svom putovanju po Italiji.

* * *

Bilo pod kraj mjeseca srpnja, kad je Ivan u Beču nauke svršavao. Kroz četiri je godine učio filozofiju pa se načitao koječesa. Medju svojim drugovima uvijek je bio prvi, — a oko njega se skupljala četica Slavena. Veoma su ga rado slušali, jer je znao govoriti zanosno i što su ga svi poznavali kao poštenjaka i trijezna mladića. Ivanu protekoše te godinice kao san — brzo i ugodno. Kod jednoga je lista postao suradnikom, a u velike su cijenili njegovo znanje, pa bi ga u mnogome i najoporiji kolege slušali. Mirno mu prolazio život bez kake mijene. Najviše je drugovao sa svojim zemljakom Kropom. Taj je Krop bio tehničar, a bijaše sin nekoga bogatoga tvorničara. Nikad se nijesu dva različnija čovjeka sastala. Ivan bijaše visok, jak mladić, plave bujne kose i dugačkih brkova. Govorio je mirno i lagano, — tek u pravome času pustio bi zanosu krila Prijatelj Krop bijaše čovjek posve druge vrsti. Malen, širok, crn kao Arapin, verao se i vrzao kao živo srebro. Iz svake bi mu riječi izlazilo sto gromova, a iz svakoga oka po jedna munja. Krop i Ivan stanovahu zajedno. Kad su u večer sjedjeli pa razgovarali, slušao bi Ivan maloga Miha (tako je bilo ime Kropovo), pa bi se poslije svršene peroracije od srca nasmijao.

Jedne večeri sjedjahu kao obično u svojoj sobi. Krop se bijaše svom svojom rječitošću oborio na nekoga njemačkoga djaka.

— Taj bi čovjek bio mogao daleko dotjerati, al karakter! (tu se Miha primaknu Ivanu pa silno mahaše rukama po zraku). Da, karakter! — toga ti nema u njega, pa zato je sada ništica — i još manje nego ništica; on je negativan član u ljudskome društvu.

Te riječi „manje od ništice“ pak „negativan član ljudskoga društva“ bijahu u ustima prijatelja Miha — matematički odredjen superlativ nevaljanštine.

— Da, istina je, — on je genijalan čovjek, ali ništarija bez primjera, — nastavi Krop; ti ga sam poznaješ, — nije li to vrhunac perfidije, — pa ti meni reci, amice, nije li taj čovjek zavrijedio, da ga progoniš, kolikogod uzmogneš?

— Amice, daj mi cigaru, — zamoli Ivan mirno, a Krop u istom patosu sav crven nastavi:

— Nemam, amice, — zadnju sam dao poslije podne Přiveku — — —

— Ali se ne žesti, ta ti sada govoriš o cigari, a a ne o tome Nijemcu. Da zbilja, dogovorismo se s Přivekom, da ćemo se sastati prijeko u gostioni.

— Eh, zaista, vidiš, — ta ja kažem, da tebe nema, ja bih u istinu i sam za sebe zaboravio, — o ti moja rastresena glavo. — Ali molim te, na što ja mislim, kad najobičnije stvari zaboravljam.

— Ajde, — ne pripovijedaj toliko, već se spremi.

Drugovi se spremiše, pa za čas udjoše u gostionu. Za jednim stolom sjedio sam malen bradat čovjek, pa ogledao sa svih strana bocu vina, koja je pred njim netaknuta stajala.

— Bog! — pozdravi Ivan toga čudakovića mirno.

— Dobar veče! — odzdravi ovaj pa natoči u tri čaše vina.

— Servus amice, šta je s tobom, da te nigdje nema? kuda si se vraga zabio? — upita Krop skačući oko prijatelja Přiveka. Taj bijaše najstariji u trifoliju, — a jurista. Nešto ovelik nos i velike oči podavahu licu čudan izraz. Přivek bi se rijetko nasmijao, — a kad bi se nasmijao, moralo je u istinu nešta smiješno biti. Tek kad bi se Krop baš ljudski razbrbljao, otvorio bi Přivek usta, pa bi se samo nasmiješio:

— He, he! danas je Krop dobre volje.

Prodje sat, a Kropa bijaše tako vino razigralo, da je sve po dvije izreke u jedan čas izgovarao. Přivek sjedjaše mirno, gledajući preda se. Baš kad je Krop silnu zdravicu u čast Slavenima izrekao, otvoriše se vrata gostione, a u nju upade kojih šest vojničkih časnika. Přivek se okrenu prema njima, gledajući ih prezirno, — a Krop sjede, pa promatraše, kako se je njegov govor dojmio Ivana i Přiveka.

— A ti si svršio? — okrenu se Přivek prema Kropu. — He! he! ti si danas dobre volje. Živio! Živio!

Časnici sjedoše u blizini trojice prijatelja.

Krop započe raspravljati neko političko pitanje Silnom brzinom svoga jezika razvijaše iznajprije nekaki novi program, pak onda stade rešetati vanjsku politiku. Napokon ušuti, videći, da ne može naići ma na kaku oporbu u svojih prijatelja. Přivek bi se obično prvi opro, — ali danas kao da mu se druge misli vrzu mozgom.

— Gle onoga mladoga ženijskoga oficirčića, kako viče, — nagnu se k Ivanu, — vidi mu se, da je Kropova ceha.

— Oho! Amice, ti me vrijedjaš — poče Krop pa htjede da nastavi apologiju svoga ceha, ali ga Přivek prekinu:

— Šuti, molim te, — gledaj, kako će se sada pokunjiti. Izgovorivši to ustade pa poče lagano češki (dosta glasno) govoriti. Govoreći isticaše osobito riječi „Česi“, pak „Slaveni“, „Slovenci“ itd.

Kod svake bi take rieči maknuo malo obrvama, dajući znak Ivanu i Mihu, a ova bi dvojica onda u jedan glas poviknula:

— Živio! Živili!

Oni kod drugoga stola ušutješe, mrko gledajući trojicu prijatelja. Přivek je već hotio da dokrajči svoju šalu, kad Krop i opet povikne:

— Živio!

— Barbari! — ozove se sa drugoga stola zvonki glas onoga mladoga časnika.

Sva trojica skočiše u jedan mah; Krop bijaše prvi kod ženijskoga časnika, pa je već cijeli leksikon slovenskih prijetnja na nj sasuo, kad ga Ivan makne i mirno upita:

— Recite mi, gospodine, jeste li vi nas mislili, kad ste rekli riječ „barbari“.

— Ha, ha, čudno pitanje; — nijesam valja da mislio ovu bocu! — iskesi se mladić, gledajući Ivana.

— Gospodine, vi ste prostak!

— A! — poviknuše ostali časnici, ustavši sa svojih mjesta.

— Umirite se gospodo, — u ostalom nemam s vama posla, — ovaj nas je gospodin uvrijedio, a samo njemu uzvratih milo za drago.

— Molim vas, jeste li vi djak? — upita časnik ravnajući očalin.

— Ne, gospodine, ja sam novinar, — pa tražim od vas zadovoljštinu. Vi biste sami morali to od mene tražiti, jer sam vas — vojnika, — naglasi Ivan, — ovdje uvrijedio.

Časnik promjeri Ivana od glave do pete, izvadi kartu, pa mu je preda.

Ivan utaknu kartu u džep, i ne pogledavši je. Izvadi svoju, pa je pruži časniku. Taj stajaše fićukajući, uze kartu, pogleda je prezirno, — ali na jednom je razmotri bolje, pa se onda zagleda u Ivana i podupre rukom o stol, da se ne sruši.

— Alaj ti je taj pijan! — prišapne Krop Přiveku.

— Vi — vi ste Ivan Kralić? — upita časnik.

— Da, odvrati Ivan mirno, — al na jednom mu sune misao, pa izvadi brzo časnikovu kartu iz džepa:

— „Franz Kralich“, — pročita za se. — Samo kratak čas stanka.

— Kralich — Kralich — Franz, — pomisli Ivan — gledajući željno očima časnika, kao da hoće da njima

*

u njegovo srce prodre. Samo još tren — a Ivan se baci časniku u naručaj.

— Brate! . . . . . .

— Brate! . . . . . — izustiše oba u jedan čas.

Taj je prizor i Přiveka uzdrmao.

— Kakav brat? — upita tiho Kropa — a mali Miha sav uzrujan ne znaše, što da odgovori. Krop poznavaše povjest Ivanove obitelji, ali u takome bi je času teško bio Přiveku istumačio.

— To je Ivanov brat — to jest — od majke — u Insbruku, poče, ali ne dovrši.

— Brat? — od majke u Insbruku? Toga, Boga mi, ne pojmim, — poče Přivek.

— Ta kako bi pojmio, kad ništa ne znaš, — mucaše brzo Krop, — tebi moraju zahvaliti, što su se našli, — tebi, amice!

— Kako bijesa meni?

— Ta ti si počeo zadjevicu.

Dok su Krop i Přivek medju sobom razgovarali, stajahu Ivan i Fran, pa govorahu tiho, — pripovijedali si u brzo svoje dogadjaje.

Fran bijaše nešto niži od Ivana, a crnokos. Male brčiće uzvinuo, sav se držaše ukočeno, — dižući visoko glavu. Nad male crne oči nadvele se debele obrve. — Fran bijaše jedan od onih blaženih, kojih nitko ne će smesti. Svagdje bi se isticao, a u svom je životu slijedio riječ: Nikad zadnji, uvijek medju prvima.

II.

— Baš čudan sastanak, — reče Krop, kad su legli na počinak.

— Da, čudan — odgovori Ivan.

— Je li Fran već dulje vremena u Beču?

— Nije. Premjestilo ga nedavno iz Linca.

— A — a! pa kako ste se prepoznali! — Mali Miha željaše na svaki način, da čuje koju tu iz Franove prošlosti. Ivan odbijaše sve njegove upite svojim lakonizmima. Napokon opazi Krop, da ne će iz Ivana baš toliko istisnuti, koliko iz suhoga limuna, pa se okrenu k zidu i za čas zahrče.

Drugo jutro usta Ivan prvi, pa se baš spremaše, da pripravi čaj, kad Miha na postelji naglo zijevne, protegne se i zagleda smiješeći se svojim malim očima u Ivana. Ma da je Ivan bio mrke volje (Krop bi rekao: Ustao si na lijevu nogu), ipak se nasmija, gledajući Mihu onako smiješna pod pokrivačem.

— Ajde, ustaj, pasja paro, — jer će te sunce iz kreveta izvući.

Miha se i opet nasmija, pruži obje ruke od sebe, pa zapjeva:

— „Hej soldatuški druzi molodjec!“ — — Čuj, Ivane, sad imamo još jednoga u našem društvu, pa još k tome vojnika — a? Tu će biti galame, — Boga mi, žalim, da nijesam medicinar, jer, — da sam, — eto ti svih svjetskih fakulteta na okupu. Baš pravo veliš, treba da ustanem, jer ako tvoj gospodin oficir u pohode dodje, ne ću da ga „en negligé“ dočekam.

Miha ustade, pa se odjevaše, hodajući amo tamo, a uza to pjevao, fićukao i smijao se.

— Baš sam danas dobre volje, — progovori pa uze trti ruku o ruku.

— Eto ti čaja, — ideš li na politehniku?

— Ne idem. Briga me, danas čekam pohod u svojoj sobi. Ali čuj, ne bismo li mi toga tvoga Frana nagovorili, da s nama ruča.

— Ne znam, hoćete li se vas dvojica s njime složiti.

— Kako ne bi? — stade Miha u srijedu sobe, pa mahaše rukom, — kako ne bi, — ta tvoj će mi brat biti toliko mio, koliko i ti sâm.

— Da, — vjerujem, — ali, — otrese se Ivan, — moj brat ne zna nego njemački i mrvu talijanski. — Slovenski je zaboravio.

— Zabora . . . . eh, toga mu ne vjeruj, — kako da čovjek — huu huu!

Ivanu se smrknu.

— Ja sam kušao, da s njime slovenski govorim, — ali na žalost opazih, da me ne razumije.

Miha opazi, da je svojim usklikom nemilo dirnuo Ivana, pa da se popravi, poče glasom mirnim (kao da ima raspraviti važno pitanje):

— A molim te, može li čovjek zaboraviti jezik, u kome se odgojio?

Ivan shvati Mihov preokret, pa odgovori mirno:

— Ne znam, ali moj ti je brat primjer, da je moguće ono, o čem sumnjaš.

Otkako je Ivan našao brata, smrknuo se. Jednom je večerom šetao sa Přivekom. Přivek htjede na svu silu, da ga razgovori, ali je Ivan odgovarao kratko, nejasno.

— A koji ti je bijes, te si tako potmuren? — upita Přivek.

— Kako potmuren? — nije mi ništa, nijesam baš danas dobre volje, — odgovori Ivan nehajno, — ogledajući se i mašući palicom. Na svaki je način hotio da se Přiveku pokaže bezbrižnim i mirnim.

— Danas si zle volje, veliš, a jučer? — A prekjučer? — Znam ja, otkad je to.

— E, pa kad znaš, što pitaš? — izlanu Ivan, nadjoh brata — — —

— Znam, a on ne zna ni malo slovenski; pa je li to tolike brige vrijedno?

— Da, nadjoh brata, a sada tek ćutim, da sam ga izgubio. Pa kakva smo mi braća? — upita Ivan gorko se smijući.

— Eh, pa nije sve propalo! — uskliknu Přivek, — našao si brata, a sad je tvoja dužnost, da ispraviš, što je vrijeme na njem zgriješilo.

Prijatelji razgovarahu dalje, a svaka riječ trijeznoga Přiveka padala na srce Ivanovo kao melem na ranu.

Tračak nade sinu mu u duši, a i taki je tračak dovoljan da dušu ljudsku oživi, pa da je na novo ojača.

Po naputku Přivekovu nastojao Ivan, da svoga brata nagovori, neka se kani vojništva, pa da primi službu kao mjernik. Iznajprije Fran ni da čuje.

— Mani me se, ti si rodjen za novinara, imaš svoje nazore, — a tvojim nazorima svaka čast, — ali ti kao novinar valja da znaš, da je odlika našega vijeka snosljivost Pusti, da i ja ustrajem u svome načelu. Ti osudjuješ vojnički stalež, jer ga ne poznaješ, a ja, brate, u njem nalazim svoju slobodicu, — govoraše Fran.

Ivan bi uvijek poslije takih riječi stao govoriti o dužnostima prema čovječanstvu.

— E, pa nijesam li ja stražar mira? — upitao bi onda Fran.

— Da, ti koristiš čovječanstvu — svojom besposlicom, — jer kad bi ti u svome počeo raditi — — —

— Briga mene za tu tvoju filozofiju.

— Ded primi se nečesa korisnijega, — moljaše Ivan, — ostavi se vojništva.

— Ne ću, — odreza Fran.

— Ali zašto?

Fran usta, smijući se upre svoje žive oči u Ivana, pa na vojničku naglasivaše svaku riječ:

— Cartel est mon plaisir!

-Kraj takih razloga Ivan bi zašutio.

I ona mrva nade izgubi se do mala iz njegove duše. Bog bi znao, kako bi se braća rastala bila, da se ne dogodi čudna zgoda.

* * *

Tri mjeseca prodjoše, otkako se Ivan srete s Franom. Obojicu ostavi žar prvoga susreta, a malo po malo otudjivahu se jedan drugomu, i bili bi se posve otudjili, da ih nije mali Miho Krop od časa do časa mirio. Živahni je Slovenac privezao svojim humorom i svojom veselom ćudi uza se Frana, a svom je silom nastojao, da ga nauči slovenski.

Nekoga dana sjedjahu Ivan, Miho i Fran u zajedničkoj sobi. Ivan se bijaše protegnuo na starom divanu pušeći smotku. Modar se dim dizao, sobom se prostrli tanki oblaci, a zrake proljetnoga sunca prodirale kroz oblake. Fran se naslonio o stol, pa udaraše olovkom po svojoj desnici. Krop sjedjaše na malom stolčiću uz peć (bila to njegova navada zimi, pa ne mogaše da se odući, premda je svibanj bio na domaku). Fran i Miha živo su raspravljali o nekom novom sistemu gradjenja željeznih mostova. Miho bi svaki čas skočio do stola, pa na arku papira crtao kojekake stupce i priječke. Najednom se okrenu k Ivanu, pa ga smijući se zapita:

— A ti, Ivane, šutiš, — ne ćeš li da i ti svoju rečeš Koja ti se konstrukcija više svidja, ravna ili u luku?

— Ravna, amice Miho, ja se držim riječi: Ravnim ćeš putem najdalje, a ravan je put najbolji.

— Uh trista ti — šta misliš, da ćemo mi zavinute mostove graditi? — nasmija se Miho u sav glas, — vidi ti se, da se u te stvari razumiješ kao — — —

— Razumio ja to ili ne razumio, to znam, da vas dvojica ne ćete graditi ni krivih ni ravnih željenih mostova Eto — Fran će za koju godinu da gradi drvene obćinske mostove kao kotarski mjernik — a ti, malo moje, ti ćeš na godinu kao prost pionir kopati u polju jame; eto to vam je vaša cijela konstrukcija!

Fran puhnu u zrak, ne obazirući se na riječi Ivanove. — Miho skoči, pa se udari rukom u čelo.

— Do bijesa! malo da nijesam zaboravio. Čujte, moj se otac seli iz Ljubljane.

— Kako? iz Ljubljane? — A čemu to? — upita Ivan ustavši naglo sa divana.

— Kupio starac nekaku tvornicu kod Brna. Ljeti će doći amo u Beč, a zatim se seli u Brno. Još mjesec dana, amice, i mi ćemo se rastati; ostavit ću ovaj „angulus studiosorum“, pa ću se preselit k ocu. — Šta veliš? Nije li to kao grom iz vedra neba? — upita Miho gledajući Ivana, kao vjerno pseto svoga gospodara.

— The rest is silence, — odgovori Ivan mirno.

— A da se rastanemo, Ivane? — upita Miho tužno. Malome se Slovencu bilo teško dijeliti, a njegove su riječi zvučile, kao da putuje na kraj svijeta.

— Molim te, gdje će se tvoj gospodin otac nastaniti, kad dodje u Beč? — upita Ivan.

— Čekaj, odmah ću ti kazati. — Miho poče raskapati po džepovima, a nakon dugoga traženja izvuče pismo.

— Evo! — na Landstrasse.

— Pa dobro, onda ćeš ti, koliko te bude volja, dolaziti do mene, a ja ću, ako me pozoveš, i k tebi zaći, — odvrati Ivan.

— Ta kako ne bih; vas dvojica moji ste stalni gosti, — uskliknu Miho pun oduševljenja. Fran se ozbiljno nakloni, a Ivan se nasmiješi:

— Bene! drage volje!

Mala se družba sastajala gotovo svaki dan.

Ivan bio uvijek jednako mrk, — Fran bi odbijao nehajno kolobare dima u zrak, — a mali Miho čavrljao i podavao vazda novog materijala razgovoru.

Prodje i zadnji mjesec. Mali se Krop spremi, da ode od Ivana. Baš kad su se rastajali (Frana ne bijaše), poče Miho Ivanu:

— Čuješ amice! Ja sam opazio, da se ti još uvijek prema Franu kojekako držiš. Nemoj tako! — Time ga ne ćeš uza se privezati. Otudjit ćete se jedan drugomu, hoćete, vjeruj mi; pa kaka bi to braća bila, da se ne gledate, da se još i zavadite! Ostavi se ijeda, pa gledaj, da ga okreneš mirom — oprezno.

— Bene, bene, amice! slušat ću tvoje riječi, — ali znaj, teško će nam biti bez tebe. Ti si nas uvijek vezao, — gledaj, da nas ni sada ne ostaviš. Meni ti je s njime, kad smo sami, kao da si me uz četrnaestgodišnju djevojku prikovao, da je zabavljam. Kušam, da razgovaram.

da mu pripovijedam, ali on kao da ne razumije, kao da mu je dosadno, o čem ja govorim. — Ivan nastavi pripovijedati o Franu, a Krop bi ga mirio počinjući svaku izreku:

— Dakako! ti imaš pravo, — — a onda bi nastavio braniti Frana.

(Nastavit će se.)

Sudbina.

Granula je zora rujna,
Ciklo žarko sunce,
Pozlatilo vitih jela
Zelene vrhunce.

Napučila rumen ruža,
Hoće da prolista,
A po njoj se biser-rosa
Kao alem blista.

Napučila, da osjeti
Žarkog sunca trake,
Da upozna, tko joj pjeva
Pjesme svakojake.

Da razbere, čiju pjesmu
Svako jutro čuje,
Tko ju slavi, obožava,
Tko li ju njeguje.

Ali sudba, sudba kleta
Drugčije dosudi:
Otrže je silni čovjek,
Da nakiti grudi.

* * *

Dvije suze biser-rose
Rumen ruža proli.
Pune tuge, pune jada,
Pune težke boli.

Riza beg Kapetanović.

Islandski ribari.

Francuzki napisao **Pierre Loti.**

(Nastavak.)

Dobra stara baka, siromašna ali čista, zahvali i otidje, čim je list bio pročitan. Stanovaše dosta daleko, u selu Ploubazlanec, u istoj kućarici, gdje se je rodila, gdje je imala djece i unučadi. Prolazeći gradom odzdravljaše mnogima, koji su joj zaželjeli dobar večer, jer ona bijaše iz stare, čestite i obćenito štovane porodice.

Kako je pomno pazila na red i čistoću, bile su još pristale njezine stare, siromašne, izlizane haljine.

Još je uviek ravno hodala, a ne pognuto kao starice, pa je zaista, i kraj šiljate brade, sa svojim dobrim očima i čistim licem bila upravo liepa. Svi su ju u okolici poštivali, što se je razabiralo i iz pozdravâ, kojima ju susretahu prolaznici. Idući gradom sastala se i sa svojim starim negdašnjim udvaračem, stolarom od zanata, osamdesetgodišnjim starcem, koji je uviek sjedio na vratima, dok su mladići, njegovi sinovi, u radionici radili. Govorilo se, da se nije nikada utješiti mogao, što ga ona nije htjela uzeti ni kao mladića ni poslije kao udovca. Ali ta ljubav izvrgla se godinama u neku vrst smiešne mržnje, koja bijaše na pola prijateljska a na pola zlobna, pa i je zato uviek na prolazku upitao:

— Ej, ljepojko! kada ću vam doći uzeti mjeru? . . .

Ona mu zahvali i odgovori, da još nema kada da se brine za takovo odielo. Starac je naime u svojoj nešto malo ružnoj šali govorio o onom odielu od hrastovih dasaka, kojim se odievamo na koncu svoga života.

— Pa dobro, naručite me, kad bude potreba, i ne stidite se onda, ljepojko moja . . .

On se već više puta tako našalio, ali danas se ona teškom mukom nasmija, jer je osjećala, da je umorna i slomljena od teških posala, — a osobito što je pomislila na svoje milo unuče, svoje posljednje diete, koje će poslije povratka iz Islandije otići u vojsku. — I pet će godina tamo ostati! Možda će otići u Kinu na vojnu! Hoće li ona još živjeti, kad se povrati? — Užas ju obuzme, kad na to pomisli. Ne, zaista, siromašna starica nije bila tako vesela, kao što se je činilo, pa je već eno u licu stadoše hvatati grčevi, kao da će sad na zaplakati.

To je dakle moguće, to će dakle biti istina, da će joj oteti i posljednjega unuka! Jao si ga njojzi, ako bude morala umrieti, a da ga više ne vidi . . .

Išla je doduše moljakati gospodu u gradu, koju poznavaše, da ga ostave kao podporu staroj baki, koja više ne može da radi poradi starosti. Ali nije uspjela, — poradi onog drugoga, Jeana Moana, uskoka, starijega Silvestrova brata, o kome u obitelji nisu više ni govorili, niti ga spominjali, a živio je negdje u Americi. A napokon su joj spomenuli i malu mirovinu, koju uživa kao udova mornarova. Jednom rieči, niesu je držali za dosta siromašnu.

Kad se je vratila pod krov svoje kolibe, izmoli molitve za sve pokojnike, za sinove i za unučad; zatim je molila s gorljivim pouzdanjem za svoga maloga Silvestra i onda stade driemati, — sanjareći o odielu od dasaka, a srce joj se stislo od pečali, kad je pomislila, kako je stara i slabašna u čas, kad ima da podje njezino unuče u vojnike.

Mlada je djevojka ostala na prozoru i gledala, kako se na granitnim ulaštenim pločama odsieva sunce na zapadu i kako crne laste leprše po zraku.

Paimpol je uviek bio vrlo miran i mrtav, dapače i u nedjelju mjeseca svibnja.

Djevojke niesu imale nikoga, da im malko udvara, pa su se šetale dvie a dvie, tri a tri, sanjareći o svojim ljubavnicima na pučini morskoj.

„. . . Pozdrav sinu Gaosovu . . .“

Vrlo se je zbunila, kad je napisala te rieči, pa ju zato ime Gaos nije više ostavilo i vazda joj pred očima lebdjelo.

Često je probavila svoje večeri na tom prozoru, kao prava gradska gospodjica. Ocu nije bilo drago, da se šeće s drugim djevojkama njezine dobi.

Kad bi joj otac izišao iz kavane i šetao se s ostalim starim mornarima, bio je vrlo zadovoljan, što je vidio gore na prozoru, medju loncima cvieća, svoju kćerku, kako stanuje u toj bogataškoj kući.

Sin Gaosov! . . .

I nehotice gledaše ona na onu stranu mora, koje se doduše nije vidjelo, ali ga je za to osjećala u blizini tamo na kraju malih uličica, gdje su se imali na povratku mornari obali primaći.

Njezine se misli zanesoše u neizmjernu daljinu, sanjareći o nečem privlačivom, što te začarava i muči, zanesoše se daleko, daleko medju polarne vode, gdje je brodila na površini „Marija“ pod zapovjedničtvom kapetana Guermeura.

Čudnovat je mladić sin Gaosov! . . . bježao je, da ga nisi mogao dostići, premda se je najprije približio na način vrlo smion i vrlo ljubak.

. . . . . .

Zatim je sanjareći razmišljala i sjećala se svog povratka u Bretanju prošle godine.

Jednoga jutra mjeseca prosinca vlak dolazeći iz Pariza donio nju i njezina oca u Guingamp. Bilo je sumračno, maglovito i vrlo hladno.

Tada ju obuze neko nepoznato čuvstvo. Stari gradić, u kojem je boravila samo ljeti, nije mogla da prepozna, pa ju snadje čuvstvo osamljenosti. Taj vječiti mir iza pariske buke, taj mirni način života ljudi, koji tumaraju po magluštini, zabavljeni sitnim svojim poslovima, sve ju je to nemilo diralo. Stare kućarice od tamnoga granita, koje su bile vlažne i crne od kišovite noći, sve te bretonjske stvari, — koje je sada tako voljela, jer ljubljaše Jeana, — pričiniše joj se onoga jutra vrlo tužnima. Gazdarice su uranile i otvarale već vrata svojih kućarica. Prolazeći gledaše u te starinske stanove sa velikim pećima, uz koje su sjedjeli djedovi s velikim kapama.

Čim se je razdanilo, pošla je u crkvu, da se Bogu pomoli. — Kako joj se pričinjala ogromnom i tamnom ta divna ladja crkve, — i kako bijaše drugačija od pariskih crkava, sa svojim prostim stupovima, izlizanim na podnožju, i sa svojim starim podrumskim mirisom. U tami iza stupova gorjela je svieća, i neka žena klečaše pred žrtvenikom; nema sumnje, da se je zavjetovala. Plamečak te svieće gubio se u praznini ogromnih svodova...

Na jednom ondje osjeti trag nekoga već zaboravljenog čuvstva, osjeti naime neku tugu i strah, što je oćutjela nekada, kad je bila još malena, kod prve službe Božje nekoga zimskoga jutra u Paimpolskoj crkvi.

Pa ona ipak nije za cielo žalila za Parizom, premda imade tamo mnogo liepih i divnih stvari. S početka joj bijaše u Parizu gotovo tjeskobno, jer je u njenim žilama kolala krv oceanskih mornara. A zatim osjećaše se u njem kao u tudjini. Pariskinje su žene, kojih tanki struk ima na plećima umjetni zavoj, koje umiju na poseban način hodati i uvijati se u steznik iz ribjih kostiju, a ona je bila suviše duhovita, a da sve to oponaša. S kapicom Paimpolskom bilo joj je nekako neprijatno hodati po pariskim ulicama, jer nije znala, ako se toliko i obaziru za njom, da to čine za to, što je dražestna.

Motrila je neke Parižanke, koje su bile ukusno i krasno odjevene, ali je dobro osjećala, da ih ne bi mogla oponašati i s njima se upoznati. A od ostalih, koje su bile na nižem stepenu od nje, a bile bi drage volje s njome sklopile poznanstvo, prezirno se odvraćala, jer ih nije držala dostojnima. Živjela je dakle bez družtva i bez drugarica sa svojim ocem, koji je često izbivao, zabavljen poslovima. Medjutim nije baš žalila, što živi u tudjini i u samoći.

Nu toga dana, vraćajući se kući, bijaše vrlo neugodno dirnuta, gledajući golu Bretagnu usred ciče zime. Pomisao, da će se morati voziti još četiri ili pet sati u kolima, pa zabrazditi još dalje u taj tužni kraj, da dodje do Paimpola, ta ju je pomisao silno dirnula i u grlu stisnula.

Cielo poslije podne istoga tmurnog dana putovaše s ocem u staroj maloj otrcanoj kočiji. Već je i noć pala, a oni se taljigali kroz tužna sela, kraj sjenatih stabala, obavitih gustom maglom.

Naskoro su morali zapaliti svjetiljke, pa se onda nije ništa više vidjelo do dvie zelenkaste luči, koje su kao letjele sa svake strane kraj njih iza konja. To bijaše svjetlo dviju svjetiljaka, što no ga sipahu na bezkrajnu cestu, okruženu zelenilom.

Odakle to zelenilo u mjesecu prosincu? . . .

Iznajprije se začudi i nagne, da boje vidi, a zatim razazna, da je to živica, vječita živa obala bretonjskih cesta, koja u okolici Paimpolskoj nikada ne požuti. U isto vrieme započe duvati topliji vjetar, koji je takodjer prepoznala, jer je donosio sa sobom morski zadah.

Kad su već bili blizu cilja, sasma se razdriema i stane se radovati od pomisli, koja joj sunu glavom:

— Gle, zima je, pa ću sada vidjeti te liepe islandske ribare.

Oni će biti sada u mjesecu prosincu kod kuće, jer su se svi vratili: i braća i vjerenici, i ljubanici i bratići, o kojima su joj za ljetnog boravka, na večernjoj šetnji

toliko pričale njezine male i velike drugarice. Ta ju je pomisao zabavljala, premda joj se nožice stadoše smrzavati u kočiji . . .

IV.

Prvi je put vidjela njega, Jeana, drugi dan poslije povratka na *islandskoj slavi* 8. prosinca na blagdan Marije, pokroviteljice ribara, — vidjela ga je poslije obhoda. Tmurne su ulice bile još nakićene bielim vrpcama, čempresom, paomama i zimskim cviećem.

Kod te slave bijaše veselje nešto malo divlje pod tužnim nebom. Bijaše to veselje bez radosti, pomiešano nekom nebrigom, snagom i vinom, ali na njem ležaše gotovo neprikrivena prietnja skore smrti.

U Paimpolu bijaše vrlo bučno; zvona su zvonila, a svećenici pjevali — Iz krčama prodiraše takodjer druga pjesma, oštra i jednolična, stara mornarska uspavanka, pa onda staračke naricaljke, a neki zvukovi dolažahu s mora iz daleke daljine i tmurne tame. Po više se mornara držalo za ruke i prolazeći ulicama teturahu od običaja, jer su već naučni teturati, kad im se ladja ljulja na moru, a bili su nešto malo i veseli, pa su bacali nešto življe i gorljivije poglede na žene, nakon tako dugog boravka na pučini morskoj, gdje niesu vidjeli nikakove ženskinje.

Skupina se djevojaka šetaše s bielim kapicama poput koludrica, sa liepim grudima i divnim očima, punim ljubavi, koja je cielo ljeto spavala.

Stare granitne kuće bile su pune života, a stari krovovi pričahu o svojim borbama protiv vjetrova kroz viekove i viekove, o maglama i kišama, o svem onom, što more šalje; pričali su takodjer i žestoke priče, koje su se pod njima skrivale, stare zgode smjele i srdačne ljubavi.

Neko religijozno čuvstvo obuzima čovjeka, jer nad cielom tom okolicom lebdi daleka prošlost pod okriljem čiste Djevice.

Pokraj krčme diže se crkva sa stubištem, osutim žutim lišćem. Kroz veliki otvoreni tamni ulaz prodire miris tamjana, a u daljini svjetluca se u mraku po koja svjećica, da lako možeš vidjeti svuda naokolo po stienama slike mornarske s burnim prizorima.

Kraj zaljubljenih djevojaka stoje vjerenice nestalih mornara, a udove postradalih plaću pokraj mrtvačkih ploča, što no su obavite dugim žalosnim crnim rubcima, pa oborivši oči prema zemlji čine se posred bučnog i mladenačkog života kao kakove crne opomene.

A tamo dolje u blizini more, koje je hranilo i gutalo te snažne ljude, burkalo se i bučilo, da i ono sudjeluje kod te svečanosti.

Svi su ti dojmovi izmjenice djelovali na Gaudu, pa se u njenoj duši izmiešali. Rado bi se smiešila i radovala, ali ju nešto oko srca stište, pa osjeća neki strah, kad pomisli, da će od sada uviek boraviti svoje dane u ovom kraju.

Na trgu je bilo igrača i šaljivdžija, pa se i ona onuda šetala sa svojim prijateljicama, koje su joj i s lieva i s desna pokazivale mladiće iz Paimpola i iz Ploubazlaneca.

Pred pjevačima stajaše skupina „Islandijaca“, koji su upravo bili okrenuli ledja. Gaud se iznenadi, opazivši jednoga medju njima gorostasna struka i osobito širokih pleća, pa je nešto malo porugljivo dobacila:

— Ovaj je, vjere mi, dobro izrastao.

Tima riečima htjela je po prilici kazati:

— Onoj, koja se za nj udade, bit će u kući nešto tiesno i tjeskobno!

On se okrenu, pa ju pogleda od glave do pete brzim pogledom, koji je htio kazati:

— A tko je to djevojče, što nosi doduše Paimpolsku kapicu, a tako je liepo; ma ja ga još niesam do sada vidio.

Iza toga je brzo oborio oči iz uljudnosti, pa se je zagledao u pjevače. Nije se više moglo vidjeti njegovo lice.

Ona je bezobzirce pitala za imena mnogih drugih mladića, ali za ovoga nije se usudila zapitati. Liepo njegovo lice, koje je u brzini opazila, tamne oči, nešto divlje oči, i nagli pogled, sve ju je to dirnulo i uplašilo.

To mora da je „sin Gaosa“, o kome je čula pričati kod Moanovih kao o prisnom prijatelju Silvestrovu. Pa zaista još istu večer sastala s ocem Silvestra i njega, gdje se šeću zajedno, pa su se i zaustavili, da ih pozdrave...

. . .Mali Silvestar postade odmah njojzi pravim bratom. Bili su u rodu kao bratić i sestra, pa su se počeli tikati kao nekada; ona je doduše iz početka oklievala tikati toga velikog sedamnaestgodišnjeg mladića, koji je već imao crnu bradu, ali jer se njegove dobre i ljubke djetinjske oči niesu još promienile, pričinjaše joj se, da se nikada ni rastali niesu od djetinjstva.

Kad bi došao u Paimpol, ona bi ga pridržala na večeri, pa su pričali o svome djetinjstvu. Taj Jean zaista nije baš bio spram nje ni najmanje uljudan kod prvog susreta, kad su se sukobili sa Silvestrom i njime na ćošku neke male sive ulice. On je samo skinuo šešir brzo, ali udvorno, a zatim ju je pogledao istim onim brzim pogledom i okrenuo oči na stranu, kao da baš nije bio zadovoljan, što ju je sastao i kao da hiti otići svojim putem.

Vjetar, koji je stao duvati za vrieme obhoda, sasuo je na zemlju požutjelo lišće i navukao na obzorje tmaste oblake.

Gaud sanjareći o svojim uspomenama, vidjela je sve to živo pred očima: i tužno primicanje tamne noći iza svršena proštenja, i bučne „Islandijce“, tu djecu vjetrova morskih, koji ulaze pjevucajući u krčme, da se zaštite pred kišom, a osobito onoga velikog mladića, koji je stajao pred njom i okrenuo se, kao da mu je bilo neugodno, što ju je vidio . . . Koliku je promjenu opazila u sebi od onoga časa!

Pa kako je bila ogromna razlika medju onim bučnim danom proštenja i sadašnjom tišinom! Kako je isti onaj

Paimpol bio tih, miran i prazan večeras u dobo dugoga i toplog proljetnog sumračja, koje ju je nagnalo, da se nasloni na prozor samotna, zamišljena i puna čeznuća!...

V.

Drugi put se sastadoše na svatbi. Taj Gaosov sin imao je biti djever, a ona djeveruša.

S početka je pomišljala na svoju nepriliku, kako će je svi gledati, gdje prolazi ulicom s tim velikim mladićem, kako će cio sviet promatrati njegov visoki stas i da napokon ne će njojzi putem ništa pričati... A valja reći, on ju je zaista i plašio svojim ponešto divljačkim pogledom.

U odredjeno vrieme svi su već stajali u povorci, da krenu u crkvu, ali Jeana nije jošte bilo. Vrieme je izmicalo, a on još ne dolazi, tako da su već stali govoriti i predlagati, da se na nj i ne čeka. Onda je ona tek opazila, da je samo poradi njega obukla najljepše odielo, pa ako bude morala s kojim drugim mladićem proboraviti tu svečanost i ples, da će za nju biti sve pusto i neveselo. Napokon je i on došao, pa se je sasma slobodno izpričao kod roditelja zaručničinih. I on je bio svečano obučen. Eto, što se je dogodilo: iznenada se javilo iz Englezke, da večeras dolazi veliko jato riba, koje niesu očekivali. Toga radi treba da se sve ladje u Ploubazlanecu naglo otisnu na pučinu. U selima je silna žurba. Žene traže svoje muževe po krčmama, guraju ih da trče; one dapače same razpinju jadra, pomažu kod priprema, jednom rieči, cieli je kraj uzbudjen...

Svi su ga svatovi okružili, a on je pripoviedao sasma neprisiljeno, mahao rukama, prevrtao očima i smiešeći se liepim svojim posmjehom pokazivao svietle zube. Da bolje protumači žurbu svih tih priprava, usred pričanja pustio je neku vrst glasa, koji je imao oponašati naglost vjetra:.. hu!.. hu!... čudnovati neki krik, kojim mornari označuju silnu brzinu.

Morao je u toj žurbi naći takova zamjenika, kojega je htio iznimno za danas uzeti vlastnik njegova broda, s kim se je pogodio za cieli zimski lov.

Toga radi je zakasnio. Da ne propusti svatbu, izgubit će sada svoj dio dobitka od lova.

Sve su to dobro razumjeli ribari, što su oko njega stojali, i svi slušaoci povladjivahu svemu, što je učinio; — znade se, zar ne, da u životu sve više ili manje ovisi o nenadanim morskim talasima, o mieni vremena i o tajnovitim selitbama ribâ. Ostali Islandijci, što bijahu na svatbi, požališe, da nisu za vremena doznali i da se ne mogu, kao oni iz kraja Ploubazlanec, okoristiti blagom, koje sada prolazi mimo njihovu obalu.

Tim gore, sada je već kasno, pa kad nije druge, treba ponuditi ruke djevojkama. Svirci su začeli guditi i svi izidjoše na cestu vesela srca.

U početku joj je kazivao udvorne doskočice bez vriednosti, kakve se običavaju pričati za vrieme svatbe mladim djevojkama, koje nisu stare znanice. Od sviju parova te svatbe samo su oni dvoje bili tudji jedno drugome, ostali u povorci bili su svi bratići i sestrične, vjerenici i vjerenice. Bilo je doduše ljubavnika i ljubavnica, jer u okolici Paimpolskoj zalazi se daleko u ljubavi za vrieme povratka iz Islandije. (Ali srce ostaje kraj svega toga pošteno, pa se ljubavnici poslije i vjenčaju.)

Ali na večer, kad su stali plesati, započe opet razgovor o onom jatu ribâ, pa će na jednom njojzi, pogledav ju ravno u oči:

— Samo ste vi u Paimpolu, — i, što više, na svietu, — te vama za volju propustih taj krasni lov; ne, zaista, ni za koju drugu djevojku ne bih ja ostavio svoga lovišta, gospodjice Gaud.

Iznajprije je bila u čudu, da se je taj ribar usudio tako govoriti njojzi, koja je došla na taj ples kao kakova kraljica, a zatim bijaše ugodno dirnuta, pa mu odgovori:

— Hvala vam, gospodine Jeane, jer i ja volim biti s vama, nego li s ikim drugim.

To bijaše sve.

Ali od tog su časa pa do kraja plesa stali drugčije razgovarati, tihim glasom i umiljato.

Plesalo se do zore uz svirku gusala. Isti je par uviek zajedno plesao. Kad bi opet po nju došao, pošto je iz uljudnosti proplesao s drugom kojom djevojkom, izmienili bi prijateljski posmjeh i nastavili svoj predjašnji srdačni razgovor.

Jean naivno pripoviedaše o svom ribarskom životu, o svojim naporima, zaslužbi, o negdašnjem siromaštvu svojih roditelja, kad su morali odgajati četrnaestero malih Gaosa, od kojih on bijaše najstariji. — Sada su se već izvukli iz neprilike, osobito odkako je njihov otac našao u moru nasukanu jednu ladju, koja mu je doniela 10.000 franaka, pošto je državi izplatio njezin dio; tim novcem mogao je podići prvi kat na njihovoj kući, koja stoji upravo na okrajku njihova okoliša Ploubazlanec, s kojega je mjesta krasan vidik na more.

— Težak je i mučan, — kazivaše on, — taj ribarski zanat na Islandiji; odlazi se u doba mjeseca veljače u onakovu zemlju, gdje je tako zima i tako tmurno, gdje je more vrlo zločesto i burno...

... Cieli taj razgovor na plesu, kojega se je ona sjećala kao da to bijaše jučer, Gaud je u sebi opetovala, gledajući, kako se svibanjsko sumračje spušta nad Paimpolom.

Ako on nije pomišljao na ženitbu, zašto bi joj pričao bio sve te sitnice života svoga i svoje obitelji, koje je sitnice ona slušala kao kakova vjerenica; ta on ipak nije naličio običnomu vrtoglavu mladiću, koji na sva usta i cielomu svietu priča svoje tajne.

— Pa ipak je posao dosta dobar, — kazivaše on, — pa ga toga radi ne ću nikada napustiti. Ima godinâ,

kad dobijem na povratku 800 franaka, a kadkada i 1200 franaka, što odnesem svojoj majci.

— Što, vi odnosite svojoj majci, gospodine Jeane?

— Pa dakako, uviek joj sve odnesem. Kod nas je Islandijaca to stari običaj, gospodjice Gaud. (Kazao je to, kao da se to samo po sebi razumieva i da je to sasma prirodno.) Tako na primjer, ja —, što vi ne ćete vjerovati, — ali, ja zaista gotovo nikada nemam novaca. U nedjelju mi dade naša majka nešto, kad idem u Paimpol. Pa to je sve jedno, jer ja imam, što mi treba. Tako mi je ove godine naš otac dao načiniti ovo novo odielo, što je na meni, jer bez njega ne bih htio doći u svatove, oh! za cielo ne bih došao, jer vas ne bih mogao pratiti u svojem lanjskom odielu . . .

Za nju, koja je bila vikla gledati Parižane, nije to novo odielo Jeanovo bilo baš sasma elegantno, jer je kaput bio okratak, a prsluk nešto starijega kroja, ali tielo, koje bijaše pod tim odielom, bilo je neobično liepo, pa se je zato i plesač svidjao.

Smiešeći se pogledaše joj duboko u oči svaki put, kad bi joj štogod kazao, da vidi, što misli. Sve je on to pričao, da ona unapried sazna, da nije bogat, a pogled mu pri tom uviek bijaše dobrodušan i pošten.

I ona se je njemu smiešila, gledajući mu ravno u lice. Malo je govorila, ali je slušala cielom svojom dušom, pa je sve više ćutjela i osjećala, kako je nešto k njemu vuče.

On bijaše neka mješavina divljačke strogosti i djetinjaste ljubkosti!

Ozbiljni njegov glas, koji u govoru s drugima bijaše naprasit i odlučan, postao je u razgovoru s njome nekako zvonak, svjež i umiljat; samo za nju znao je taj glas titrati neobičnom ljubežljivošću, kao daleki zvuk čelične strune.

Pa kako joj se pričinjaše čudnovato i neočekivano, da s tim velikim mladićem neprisiljena i odlučna vladanja, a strašna izgleda, kod njegove kuće postupaju kao s malim djetetom i da on to drži za posve prirodno. Svidjaše joj se, što je on, koji je lutao po svietu, doživio svašta i protukao se kroz tolike pogibli, prema svojim roditeljima ostao tako ponizan i poslušan.

(Nastavit će se.)

Stvaranje svijeta.

Oratorij Josipa Hajdna.

Dne 16. o. m. priredit će vrijedna uprava našega narodnoga zem. glazb. zavoda rijedak umjetnički užitak svojim članovom. Te večeri pjevat će se u glazb. zavodu čuveni oratorij J. Hajdna: „Stvaranje svijeta“, izvoditi predigra k Mendelssohnovu oratoriju „Paulus“ i po zametnom motivu (b a c h) glavne teme prozvana „fuga na ime Bach“ od toga majstora. Mislimo, da ćemo ugoditi čitateljima „Vienca“, ako ih tom prilikom upoznamo s ovom Hajdnovom kompozicijom tim više, što je na ovom mjestu obširno pisao pred šest ili sedam godina g. Kuhač dokazujući, da je taj proslavljeni glazbotvorac — naše gore list.

Oratorij — najkraće govoreći — nije nego duhovna opera s jednom ipak bitnom razlikom, koju ćemo mahom spomenuti. Osnovom mu je dogadjaj ili priča ponajviše iz sv. pisma, života svetaca, ugodnika Božjih itd. Glazbena mu obradba obseže sve vrsti vokalne glazbe: recitativ, ariju, dvopjev, tropjev — do zborova, kojim je namijenjen veći zadatak, nego u operi, i razpredaju se više na način crkvenih skladba u obliku kanona, jednostavne, dvostruke i trostruke fuge. Budući da su osobe oratorija i sve, što se zbiva s tim osobama, većinom plod fantazije, ne mogu se ni same osobe ni njihovo djelovanje prenijeti na pozornicu, ili bi barem sa sceničke strane bilo gotovo nemoguće prikazati oratorij na daskama, koje bi značile neki „duhovni svijet“. To je jedna od glavnih razlika oratorija i opere. Pošto se mjesto čina, vanjština i značaj osoba i njihovo djelovanje u oratoriju pripušta više fantaziji slušatelja, ostaje velik zadatak glazbi (napose orkestru), da tonovima slika pojedine situacije, kazivanje pojedinih osoba i cijeloga zbora. Toliko stvaralačke snage u glazbenom slikanju ne zahtijeva se od skladatelja opere, jerbo ga te dužnosti rješava dramatički razvoj opernoga libreta i scenerija.

Oratorij „Stvaranje svijeta“ pisao je H. u Beču god. 1797—1798., dakle pod svoje stare dane, pošto se je rodio g. 1732. Njemački tekst (H. je počeo taj oratorij pisati u Londonu, no odustao je od započete radnje radi slaboga poznavanja englezkoga jezika) preveo mu je prijatelj van Svieten iz englezkog originala, sastavljenog po Miltonovu „Izgubljenom raju“. — Oratorij je razdijeljen u tri dijela: u prva dva pripovijedaju o šest danâ stvaranja tri angjela: Gabriel (sopran), Uriel (tenor) i Rafael (bas) — a njihove riječi odjekuju u oduševljenim himnama zborova, koji slave ljepotu i veličinu Božjega djela. Drugi dio završuje najvećim djelom Božjim — stvorenjem čovjeka, a u trećem se dijelu pripovijeda o raju i uživanju prvih ljudi prije grijeha.

Kako je H. taj tekst (hrv. prijevod od prof. Klaića) zaodio tonovima, pokazat ćemo u kratko po H. Kretschmaru.*)

*) Führer durch den Concertsaal II. Abth. II. Th. p. 205.

Tekstu se mnogo prigovaralo, da je formom i sadržinom nespretan za muzikalnu obradbu i da bi većini skladatelja iz konca minuloga stoljeća bio zadao dosta neprilika. Hajdnovoj bujnoj fantaziji otvorio je upravo takav tekst sa množtvom raznolikih slika široko polje, te je učinio remek-djelo, u kom je nanizano takovog biserja, kakvog nije naći ni prije ni poslije u njegovim djelima, a rijetko u djelima suvremenih mu i poznijih glazbenih heroja. „Otac“ Hajdn stvorio je „Stvaranjem svijeta“ reformatorno djelo, koje je u tom pogledu zamašnije vrijednosti od Gluckovih opera (Orfeus, Alcesta, Helena i Paris).

Stvaralačka snaga u instrumentalnoj glazbi — po čem je H. i prozvan „ocem novije instr. glazbe“ — odaje se i u ovom djelu, te je najsjajnije točke ove glazbotvorine naći upravo u orkestru.

Najgenijalnije proveden je u orkestru uvodni dio oratorija, u kom je H. htio prikazati sve zastirući „kaos“. U tom uvodu zapletena su dva neznatna motiva u same disonancije pune strašne težine i boli; no iz tog tjeskobnog mraka pomoli se onaj drugi motiv kao svijetla zraka u jasnom Des-dur akordu i prevladjuje do konca uvoda, gdje se prva, tjeskobna misao tajinstveno prepleće s radjajućim se svjetlom.

1. Rafael pripovijeda recitativno (c-mol) riječi: U početku stvori Bog nebo i zemlju, . . . a iza nekoliko mjera odjekne u sboru, kao da je naglo planula svietla luč, glasovito mjesto Hajdnova oratorija: I bude dan!... Priča se o tom mjestu, da je pod njegovim utiskom prvi put sam H. obnemogao i poslije izjavio, da mu je taj harmonijski slijed morao prišapnuti sam angjeo. — Taj sjajni muzikalni efekat nije ipak nego nagla i iznenadna zamjena c-mol trozvuka s trozvukom C-dur. Koliko snage u jednom jedinom tonu!

2 U drugoj točki prikazuje se borba svjetla s duhovima tmine; prve je prikazao H. u patetično-religioznom stavku (A-dur) kao protivštinu prama c-mol stavku: U grozi bježi četa paklena. Oba stavka dižu se nad plastično izpredenom slikom orkestra. — Mjesto običajne opetovke završuje br. 2. arijom A-dur (zbor) skroz pučko-njemačkoga karaktera (I novi eto stvori svijet) — čime je završen i *prvi dan* stvaranja.

3. I Bog stvori nebeski svod i rastavi vode... Cijeli broj pripada basovu (Rafael) recitativu; angjelovo pripovijedanje glosirao je H. genijalnim umiećem u orkestru napodobljujući hujanje vjetrova, lijet oblaka, žviždanje munje i tutanj gromova.

U 4. točki slavi Gabriel sa zborom stvaranje *drugoga dana;* Gabrijelova arija i zbor osnovani su na istoj temi skroz popularnoga značaja.

U *trećem danu* stvaranja (br. 6—10) ističe se široko izvedena arija Rafaelova: „Hitro u pjenastih valih uzburkan teče mora bijes“ opet karakterističnim slikanjem u orkestru osobito na koncu arije, gdje orkestr. pratnja oponaša „šumeći potočić kroz tihu dol“. — Osmi je broj vrlo nježna i ćutljiva arija Gabriela: „Sad njivâ pruža zelen sag na sladku radost oku tvom“ — a završuje se treći dan stvaranja impozantno fugiranim ensemblom: „Jer on je nebo i zemlju obuko u predivan sjaj.“

Četvrtim danom stvaranja (br. 11—13), gdje se pripovijeda, kako je Bog nakitiv nebo suncem, mjesecem i zvijezdama, završuje prvi dio oratorija. „Četvrti dan“ prikazan je u glazbi kratko, ali lijepo. Opisuje ga recitativno Uriel, zatim zbor izprekidan tropjevom i samopjevom Gabriela, Uriela i Rafaela. U recitativu su Urielovu dvije sjajne točke ovoga dijela oratorija: prva je „izlaz sunca“, što je H. nacrtao u orkestru s kratkim ali genijalnim crescendom; — čarobni sjaj mjesečine odsijeva se, rek bi, u punim tonovima orkestra na onom mjestu, gdje Uriel govori: „. . . a mjesec bliedi u nježnoj sjeti krade se kroz tihu, svetu noć“.

Medju najkrasnija mjesta cieloga djela pripada zaključni zbor prvoga dijela: „Nebesa naviještaju vladu Božju“ sa solo tercetom Gabriela, Uriela i Rafaela.

Petim danom stvaranja počinje se drugi dio oratorija. Bog stvara ptice u zraku i ribe u moru; te stvorove prikazuje H. idiličnom glazbom (br. 14 recitativ Gabriela, 15. arija Gabr. s dugačkim uvodom, 16. i 17. recitativ Rafaela, 18. tropjev angjela i 19. tropjev angjela sa zborom „Bog je velik“) — tek prama koncu zamne opet uzvišeni glasovi himne, razlijevajući se u veličanstvenim i pobožnim zvucima na riječi: „Velik je Bog!“

Šesti dan stvaranja četveronožaca i plazavih stvorova po ubavnoj zemlji riše H. opet idilično i — ako je u svem vjerovati ovomu tumaču H. glazbe — skroz realistično. Čuje se „lavlje rikanje“, „skok jelena“, „topot konja“, pače u tremolu gusala i lijetanje zareznika(!) — dakle glazba programna par excellence!

Sad se pojavlja na zemlji i prvi čovjek (tenor-arija Uriela), a njegov pojav obsipavaju zvuci puni radosti i blage dobrote. S takovim zvucima objavlja H. i prvu ženu, samo im je u istoj ariji namijenio više nježnosti i ljubkosti.

Konac stvaranja slave nebeske čete (zbor): Svršeno je veliko djelo! — Srednji dio te scene, tropjev angjela, pripada takodjer medju najsvečanije momente oratorija, dočim se tema prvoga i trećega dijela slijeva na koncu scene u impozantnu dvostruku fugu zbora, koji slavi silnoga gospodara neba i zemlje.

Treći dio oratorija prikazuje prizore u raju: sreću prvoga muža i žene, koji, odani Gospodinu, uživaju krasotu divne prirode. Najljepši je odsjek ovoga dijela uvod triju frula (E-dur) — jednostavna ali dražestna slika blagoslovljene zemlje u osvitku dana. Dvoglasje dvaju rogova naviješta dolazak Adama (bas) i Eve (sopran), koji su od svoga nastupa u slijedećem broju (30) pa sve do konca glavne osobe u ovom dijelu skladbe. Na dugo izpredeni njihovi dvopjevi zanimljivi su u onim mjestima, gdje im

se priključuje zbor. — Oratorij završuje zbor s veličanstvenom dvostrukom fugom.

Kako spomenusmo u početku, ubraja se H. oratorij „Stvaranje svijeta“ u najljepša djela te ruke i uzima se kao reformatorsko djelo za oblik i izvedbu oratorija. Prvi put pjevao se ovaj oratorij u Beču g. 1799., a već slijedeće godine u Parizu i Londonu.

U Zagrebu se takodjer već pjevalo „Stvaranje svijeta“, a zanimljivo je, da je tada sopranovu ulogu Gabrijela pjevao kao dvanaestgodišnji dječačić sadašnji zagrebački biskup presv. g. Gašparić.

Ovaj put sudjelovat će kod izvedbe oko 120 osoba; do osamdeset pjevača i pjevačica i oko četrdeset biranih glazbenika u orkestru.

Priobćio V. Novak.

Gogolj i Bêlinskij.

Po **Pypinu** priredio **A. Radić.**

(Nastavak.)

Izdavanje knjige držalo se u velikoj tajni, no glas o novoj Gogoljevoj knjizi brzo se raširio; dapače moskovski prijatelji Gogoljevi dočuše za nju, i S. F. Aksakov, dobivši nekoliko mjesta iz nje, kaže, da ga je spopao užas i da je napisao pismo Gogolju, u kojem ga moli, da obustavi štampanje barem na neko vrijeme. Kad se knjiga pojavila, napuni ona gnjevom i žalošću ne samo krug Bêlinskoga, nego krug slavenofilski: boljelo ih, što pogiba talenat.

Kako su primili knjigu najbliži Gogoljevi prijatelji? Za njih je to bila knjiga, da ne može biti bolje. Pletnev piše Žukovskome: „Ja znam za mnoge, koji su *ushićeni* tom novošću“. Kn. Vjazemskij: „*Prielom* je bio nuždan, tim nužniji, što je istekao iz iste sile, koja je, premda *nehotice*, dala *pogubni* pravac. Gogolj je morao otvoreno i svečano prekinuti svaku svezu ili s „dijelom svoje prošlosti“, ili s onim, što su mu pridodali njegovi štovatelji i nasljedovatelji. Gogolj je sam po sebi velik talenat, zauzima sjajno mjesto u književnosti, no — kao prvak *škole*, čim su ga oni htjeli da učine, ne samo da nije bio na mjestu, nego dapače i štetan. Glas Gogoljev imao je sam po sebi korisno značenje, no njegovi ga obožavatelji nagrdiše. Gogolj se je prije ili kasnije morao *opametiti*, i nenadani preokret, nad kojim se sada toliko ljudi snebivaju, najjače je djelovao na *bijesne* njegove pristalice. U njekim je novinama ime Gogoljevo postalo alfom i omegom svakoga književnoga rasudjivanja. U duhovnom ništavilu svome hranili su se tim imenom mnogi nepozvani pisci kao svakidašnjim hljebom. Gogolju su se morala ogaditi njegova djela . . . Na njegovu su dušu i odgovornost obarali sve grijehe, koji obilježuju posljednje godine naše književnosti. Kako da se ne opameti? Kako da *pošteni* pisac ne posiplje glave svoje pepelom i s negodovanjem ne odbije slavlja, koje su mu priredile nepozvane i nepriznane (a ko ih je imao pozvati i priznati? — Pypin.) ruke? . . . S plemenitom odvažnošću i otvorenošću *skrenu on naglo* s puta slave i okrenu ledja svojim obožavateljima. A oni snebivši se ne znadu, što da počnu. Dakako, položaj je njihov neugodan i smiješan. No ko im je kriv? Sami su sebi navikali i nakričali tu nepriliku“.

Ovdje su činjenice iskrivljene. Književnički smjer, kojemu je Gogolj „okrenuo ledja“, nije bio u tako očajnom položaju. Ljudi toga smjera nijesu nimalo oklijevali; oni su kazali svoje mnijenje o Gogoljevoj knjizi veoma brzo i kategorički, a to zato, jer je smisao i teorija knjige bila njima jasna: članak Bêlinskoga o „*Izabranim mjestima*“ izašao je u prvoj idućoj knjizi njegova lista; zatim pisma Pavlova u „Mosk. Vêdomostima“. Obadvije su stvari bile takove, da se je za cijelo prije morao snebivati sam pisac „*Izabranih mjesta*“ . . .

Dalje, kn. Vjazemskij se ne čudi, što je „Gogolj pao u šake književničkim šarlatanima“, nego se čudi, kako su dapače „umni i čestiti“ sudije zalutali ocjenjujući Gogoljeva djela To su — slavenofili. On ne razumije, kako su se mogli ushićivati Gogoljem ljudi, koji ne će tudjega utjecanja, nego hoće, da Rusija ide svojim putem, — kad su u Gogolja slike svega, što je *rusko*, mračne i žalosne. On ne zadire samo spoljašnjih rana: ne, on prodire u dubinu, prevrće svu prirodu, svu dušu i ne nalazi nijednoga zdravoga mjesta“ . . . Pisac nije opažao, da je baš u tom stojao silni utjecaj Gogoljev, — on je, istina, prikazivao mračne i žalosne slike, no te su slike ujedno pobudjivale, da se traži bolji poredak u idejama i uredbama.

Na pitanje, treba li željeti, da Gogolj ostavi predjašnji svoj put i podje dalje samo novim svojim putem, — odgovara kn. Vjazemskij: „Kazat ću bez oklijevanja: ne! On je umirio u sebi čovjeka, neka sada pomiri u sebi pisca. Ja sam uvjeren, „da će se sadašnji i predjašnji Gogolj nagoditi i to korisno nagoditi. Neka nam podade u djelima ono, što je proživio u posljednjim godinama, bez one žestine, kojom je progonio mane i smiješne slaboće ljudske, ne nalazeći nigdje dobre riječi za svijet“... No knez Vjazemskij varao se u nadi, da će se „prijelom“ korisno svršiti. Gogolja je na novome putu ostavljao talenat; no on nije jošte sasvim ostavio stari, pravi put

Mater dolorosa. Slikao *N. Šahovskoj.*

svoga talenta; vidjet ćemo, da se jošte nije ostavio „pogubnoga“ smjera i da se je imao prilike uvjeriti o pogrješnosti nazora u „*Dopisivanju*“.

Prijedjimo sada na samu knjigu.

U pismu o lirizmu ruskih pjesnika razjašnjuje Gogolj političke svoje nazore. „Zašto je potrebno, — kaže, — da jedan od nas bude nad svima, dapače nad zakonom? Zato, jer je zakon drvo; u zakonu ćuti čovjek nešto žestoko i nebratsko. Vršeći doslovno zakon ne ćeš daleko doći (?); zato je potrebna viša milost, koja ublažuje zakon, a taka milost može biti samo u svemožnoj vlasti. Država bez svemožne vlasti jest automat“. Razumije se, da je Gogolj prema tome visoko cijenio status quo u svim potankostima i tvrdio dapače, da će Evropa poći u Rusiju, da se tamo uči: „Za deset godina, vidjet ćete, doći će Evropa k nama, ne da kupuje konoplju i slaninu, nego da kupuje mudrost(!), koja se više ne prodaje na evropskim tržištima“. Govoreći o upravi kaže: „Razmatrajući svaki ured u zakonitim njegovim granicama, nalazili smo, da su svi upravo to, što treba da budu, *sri do jednoga* kao da su višom odredbom stvoreni za nas (!), da zadovolje svim potrebama državnoga našega života“ . . .

Ovako se Gogolj pripravio, da bude društvu strog učitelj. Ne ćemo nabrajati drugih primjera društvene njegove filozofije, kako treba zgrtati novce, redati ih u kupiće, govoriti mužiku: „neoprana ti gubice“, itd. Sve je to on štampao pod blagoslovom svojih prijatelja, sve su to oni nazivali „potrebnim“ i „korisnim prijelomom“, premda „ponešto prenaglim“. Nema ni traga nigdje tomu, da bi Gogolj mislio o onim društvenim pitanjima, o kojima su imali već dosta jasnih pojmova obrazovani ljudi toga vremena, i na koje je već tada obratila pažnju dapače strogo konzervativna viša sfera. Sve, što je napunjavalo umove i srca boljih ljudî, što je poslije postalo osnovom društvenoga preporoda, sve je to bilo njemu nepoznato: mjesto toga on propovijeda stari, mrtvi moral, što su ga stvorila žalosna vremena i uništavilo društvenoga žrivota.

Skoro, kako su izašle „*Mrtve duše*“, javi se članak Bêlinskoga, prvi muževni prosvjed protiv Gogoljevih ideja, protiv toga, da se on odreče predjašnjih svojih djela, protiv take zloprabe svoga ugleda. Lični odnošaji Gogolja i Bêlinskoga nijesu bili tijesni, no oni su se poznavali. Gogolj je znao, *što* Bêlinskij o njem misli, i *zašto* tako misli. Za to ga je morao članak Bêlinskoga osobito zanimati. I koliko se može suditi po njegovu karateru, članak se njega, po svoj prilici, silno dojmio, — on o njem nije ni riječi kazivao nijednome od običnih svojih dopisivača, pred kojima je prije tajio i to, da je u ikakome odnošaju s Bêlinskim. U povodu članka Bêlinskoga pisali su jedan drugome nekoliko listova. Gogolj je pisao prvi list i ne dobivši jošte odgovora piše kn. Vjazemskomu list, iz kojega se vidi, da je čitao članak Bêlinskoga. Kn. Vjazemskij bijaše na ime takodjer napisao članak o Gogolju i poslije toga članka piše mu Gogolj:

„Vaš me je članak veoma obradovao . . . Samo mi se čini, da ste *ponešto surovo* kazali svoje mnijenje o nekima, koji me napadaju, *osobito o onima,* koji su me prije hvalili. Meni se *u opće* čini, da ih mi prestrogo sudimo. *Bog zna, možda* ima medju njima u jezgri čestitih ljudi, koji *dapače* žele i teže na nešto dobro, *premda je to*, što oni žele, *jošte daleko*“ itd.

Nama se čini, da se u tim riječima odrazuje tajno priznanje Gogoljevo, da su napadači u mnogome imali pravo; no on se boji, da to otvoreno prizna i pred samim sobom i ped svojim dopisivačem.

Dalje govori Gogolj u istome pismu, kako on sam ne može pisati surovo, „jer svakoga moraš žaliti — tako smo u teškome položaju svi u ovo novije vrieme“. Kaže, da nema ljubavi, pa da se zato i ne može doći do *primirenja.* On kao da je potajno ćutio, da su mnogi prigovori protiv njega opravdani, pa je zaželio pomirenja. No on nije jošte znao, kako je duboko korijenje razdora, na čijoj je strani krivnja i ko bi morao popustiti. „Meni se čini, da sad ne treba da *napadamo* jedni druge, . . . nego da razjasnimo ona pitanja, o kojima mogu govoriti samo *državnici.* Ne razjasne li ih oni valjano, to će se u to umiješati kojekaki ljudi, pa se to već i opaža“. Riječju, Gogolj je počeo opažati, da se društvo počinje zanimati za prijedmete, koje on naziva „državnima“, t. j. za društvene prilike, no još uvijek misli, da o tome mogu govoriti samo državnici, pa je sve očekivao od kn. Vjazemskoga . . .

Spomenut ćemo samo općenite crte iz dopisivanja Gogolja i Bêlinskoga.

Gogolj je pisao prvi i kaže, da ne razumije, zašto su se na nj tako razljutili istočnjaci, zapadnjaci, neutralci. „Istina je, ja sam hotio svima da dadem *malo po nosu* (небольшой щелчокъ), jer sam držao, da je to potrebno, no nijesam hotio dati tako neotesano i uvriedljivo“. Pravda se dalje, da nije bio jednostran i da nije išao za svojom korišću i veoma ga žalosti, što se na nj razljutio čovjek, kojega je držao dobrim.

Bêlinskij mu odgovara i tumači smisao njegove knjige u tadašnjem položaju ruskoga društva — razjašnjuje mu, zašto je on bio tako znamenit za to društvo i zašto su mu se toliki klanjali: u njem su vidjeli velikoga vodju na putu k samosvijesti, razvitku i napretku. Kaže dalje, da mu ne može ni iz daleka predočiti, s kolikim su negodovanjem primili njegovu knjigu svi plemeniti ljudi, a s kakom divljom radošću — Čičikovi, Nozdrevi . . . i literatori, kojih imena da su Gogolju dobro poznata. Umiruje ga, da se na ono „po nosu“ ne bi ni iz daleka toliko ljutili, premda i to nije baš djelo kršćansko i miroljubivo. Razjašnjuje mu dalje, da je „*Dopisivanje*“ poglavito svojim sadržajem izazvalo toliko negodovanje: dok najbolji ljudi društva ćute nedostatke i nepravde u sadašnjem poretku, dok iz svih sila nastoje oko poboljšanja društvenih prilika, da se ukine tlaka (крѣпостное право), tjelesne

kazne itd. itd., — u to doba veliki pisac „izlazi s knjigom, u kojoj u ime Krista i crkve uči varvarina-vlastelina, kako će zguliti sa seljaka što više novaca i kako će ga što više psovati . . . Pa da se na to ne razgnjevim? . . . Ma da ste se spremali protiv moga života, i tada na vas ne bih više zamrzio, nego poradi ovih sramotnih redaka“... Na koncu kaže Bêlinskij, da se tu ne radi o ličnom prepiranju, nego „o prijedmetu, koji je viši i od mene i od vas; tu se radi o istini, o ruskome društvu, o Rusiji. I evo, ja završujem: kad ste bili tako nesretni, te ste se s oholom hladnokrvnošću odrekli svojih u istinu velikih djela, to sada treba da se odrečete i posljednje svoje knjige i okajete je novim djelima, koja bi podsjećala na vaša predjašnja djela“.

Odgovor Gogoljev na to pismo svjedoči, kako je duboko duševno pao. „Ja vam nijesam mogao odgovoriti. Duša je moja iznemogla, sve je u meni potreseno . . . . Pa što da vam i odgovorim? Bog zna, možda imade u vašim riječima i dio istine“ . . . Kaže, da je dobio oko pedeset pisama, od kojih se niti dva jedno s drugim ne slažu, a na svakoj strani ima plemenitih i umnih ljudi. On se je samo uvjerio, da ne poznaje Rusije, da se u njoj mnogo toga promijenilo i da on ne može napisati dva retka o njoj, „dok ne dodjem u nju i mnogo toga ne pogledam vlastitim očima i ne opipam vlastitim rukama“. Ipak ne priznaje, da njegovi protivnici imadu potpuno pravo.

U drugom pismu (kojega nije poslao Bêlinskome, nego se našlo poderano poslije njegove smrti i teškom se mukom nekako nepotpuno složilo) piše Gogolj oštrije, a počinje s istim riječima, kojima i Bêlinskij, kad je njemu pisao: „Opametite se, vi ste na rubu propasti! Prebacuje mu, da nije shvatio njegove knjige, ili da ju je shvatio krivo, glupo itd. Žali, što se je Bêlinskij bacio u „taj vrtlog političkoga života“, umjesto da „pokazuje čitateljima krasote u djelima naših pisaca“. Gogolj se tako udaljio od probitaka društvenoga života, da mu se rad Bêlinskoga činio političkim vrtlogom! On ne misli, da su djela pisaca zanimljiva samo u svezi sa životom i s tim „vrtlogom“; zaboravlja, da su njegova djela upravo poradi toga imala toliku važnost, što su prikazivala taj zbiljski život onakav, kakav jest. On je tu, dakako, ponavljao teoriju svojih drugova, da je poezija „dar neba“, koji se nimalo ne tiče zemaljske ništetnosti. No Gogolj je sam iskusio, da poezija nije samo epikurejska naslada, nego da se u njoj može izreći velika i lična i društvena uvreda...

Na prigovore Bêlinskoga o društvenim nedostatcima, nepravdama i o tlaci odgovara Gogolj, da mnogi ljudi misle, da bi se sve to moglo popraviti reformama. To je, kaže, maštanje. Društvo sastoji od pojedinaca; neka svaki pojedinac vrši svoju dužnost, neka misli na *nebesko* svoje *gradjanstvo*, . . sve će biti dobro; činovnici ne će primati mita itd. Tim bi bilo riješeno seljačko pitanje i sve . . .

(Nastavit će se.)

Književnost.

Hrvatska ili srpska. Doštampana su *„Djela Adolfa Vebera“* u 9. ovelikih svezaka. Pokojni je Veber za života štampao četiri svezka, a poslije njegove smrti nastavio je izdavanje prof. Cvjetko Rubetić. U tom su nizu liepo opremljenih svezaka sabrana sva izvorna djela i članci pokojnoga Vebera osim školske latinske i hrvatske slovnice. Iznajprije dolaze beletristični sastavci, zatim njegovi članci o jeziku, njegove mnogobrojne polemike, onda radnje teologijskoga sadržaja i najzad u devetom svezku »Put u Carigrad«. To nije sav rad Veberov, jer je Veber mnogo prevodio. Iz ovoga se izdanja vidi podpuna slika njegova izvornga književnoga rada. U prvom je svezku autobiografija i slika Veberova. Tek žalimo, što je izdanje štampano po izričitoj želji pokojnikovoj samo u 20 primjeraka! Izdanje je štampano u Dioničkoj tiskari. Ove su knjige veoma važna stranica u povjesti hrvatske književnosti, jer je Veber bio dugo gospodar zagrebačke škole.

Poslije *Subotićeve* smrti našli su se njegovi obilati *memoari*, koji će se po svoj prilici objelodaniti. Da se sve štampa, bilo bi ih najmanje 70 štampanih araka.

Izišao je nakladom srpske akademije *„Spomenik o proslavi Vuka Štefanovića Karadžića“*, koji je priredio M. Dj. *Milićević*.

Nedavno je čitao akademik *M. Valjavac* u akademijskoj sjednici konac svoje velike razprave *„Akcenat u novoslovenskom jeziku i hrvatskoj kajkavštini“*. U ovom se dielu dovršuje akcenat u adjektivima

»Matica Hrvatska« razposlala je knjige svojim članovima, pa ovom zgodom upozorujemo sve prijatelje hrvatske književnosti, da se požure, ako još žele dobiti knjige za prošlu godinu. Kako doznajemo, ove je godine veoma dobar odziv članova. Tako i valja. Književnost neka nam bude sveta, jer je najpouzdanije orudje za podizanje prosvjete i širenje hrvatske sviesti.

„Ruska biblioteka“, što ju izdaje M. Mareković, izlazi uredno i točno. U prvih sedam svezaka izdane su tri krasne pripoviesti grofa Lava Tolstoja: »Djetinjstvo«, »Nedoraslost« i »Mladost« u prievodu pjesnika Augusta Harambašića, a u 8. svezku nalazimo početak djela F. M. *Dostojevskoga*, pripoviedku *„Ujakov san“* (iz Mordasovskih ljetopisa), koju prevodi sam izdavač. Mi smo već više puta spomenuli, kako je ovaj liepi književni podhvat svake podpore vriedan, jer je na zdravom temelju osnovan, a izdavač podaje čitaocima samo zdravo i dobro slavensko štivo. Da je u nas nešto više zanosa i smisla za ono, što je bratsko i slavensko, izdavač bi jamačno našao kud i kamo veći odziv, jer bi tada svaki rodoljub držao za svoju dužnost, da takav podhvat moralno i materijalno podupire.

Ruska. *Moskvička. Roman-feljeton iz petrogradskoga života.* Napisao *Vl. Mihnević.* (Petrogr. 1891., ciena 1·25 rub.). To nije za pravo roman, nego su slike iz petrogradskoga života, svezane medju sobom samo tim, što se u svima pojavlja ista junakinja, — mlada gospodja *Moržova*. Gospodja Moržova izišla je iz onake prebogate moskovske trgovačke obitelji, kojih imade u Moskvi podosta i koje žele, da budu »novčana aristokracija«. Take mo-

skovske gospodje imadu novaca svu silu; više puta ne znadu, što da s njima urade, no i ako ih rasiplju, imadu kod toga svoju svrhu. Tako je i udova Moržova spremna, da dade pô milijuna, da se ustroje nekake ženske škole, no samo zato, da tim steče nekaki položaj medju uplivnim petrogradskim ljudima, pa da joj oni pomognu, da dobije ostavinsku parnicu protiv muževlje rodbine. Oko udove s milijunima vrte se kojekaki »blagotvorni lakrdijaši«, osobito pobožni neki gospodin, kojemu je pobožnost samo sredstvo, da što potajno ugrabi. Taj savremeni Tartuffe, koji je u svem nalik na Ščedrinova Judušku, prikazan je najživlje. No lukava se Moskovka ne dâ »na pobožni ljepak« i odpravi sretno petrogradske nametnike, davši im neznatni zalogaj. Romantička strana pripoviedanja stoji u tom, što je mlada i mila djevojka *Katenjka*, koja vrši u Moržove službu tajnika, zavoljela ništariju neku, koji s Moržovom živi u odurnom odnošaju.

Izišla je *treća knjiga pripoviedaka V. M. Garšina* (Petrogr. 1891., ciena 1 rub.). Knjizi su dodana dva portreta pjesnikova i biografija od A M. Skabičevskoga. Najljepše pripoviedke u ovoj knjizi jesu one, koje prikazuju vojničke prizore; one upravo dopunjuju slike Vareščaginove. Knjiga se završuje ganutljivom pjesmom, koja ima autobiografsko značenje: »I što me moja mašta prevarila, i što zaludu još na svietu gnjijem, postigao sam samo u taj tužni hip«. Tako se završuje ta knjiga prerano umrloga pjesnika, koji je poradi svoga čovjekoljublja bio neobično drag i mio čitalačkomu svietu i za života.

Prošle je godine štampano u Rusiji *4114* knjiga. Najviše se štampalo u veljači (474), najmanje u prosincu (244). Najviše je izišlo djela beletrističkih, na ime *639*, zatim jezikoslovnih: *455*, za narod: *410*, liečničkih: 372, itd.; najmanje filozofskih: 46. Osobito je znatan broj knjigâ za narod, koji je od 1880 god. narasao za 200. Prema 1889. godini izišlo je prošle godine više *644*, prama 1888 *manje* za (poprilici) 400, a tome je kriva povišena pristojba za razašiljanje knjigâ. No ta se nepovoljnost samo s početka opazila i snizila izdavanje za 25%.

Od pisaca ruskih, koji su djelovali izmedju 50. i 70. godine, izlaze sada skupljene pripoviesti *M. L. Mihajlova*. U prvom svezku, što ga je izdao Gubinskij, nalazi se roman: »Adam Adamyč« i šest omanjih pripoviedaka Glavno je lice romana neki skromni Niemac, koji u ladanjskom družtvu ruskom igra ulogu neke vrsti »dvorskoga ludjaka«.

P. N. Polevoj napisao je historički roman pod nadpisom: *Braća soperniki* (suparnici). Predmet romanu uzet je iz doba carevne Sofije, a braća suparnici su Vasilije i Boris Golicyn, od kojih jedan pristaje uz Sofiju, a drugi je njezin protivnik. Roman je veoma zanimljiv, a obiluje liepim studijama o onom vremenu.

Knez Volkonskij izdao je roman pod nadpisom: *Porodica Kolenina*. Kritika ga pohvalno spominje i ističe, da se roman može s punim pravom ubrojiti u red umjetničkih djela, a da nije plod beletrističke »industrije«, koja teži samo za prolaznom slavom, a koja je žalibože postala tako običnom ne samo u ruskoj, već i u drugim savremenim literaturama evropskim. Volkonskij nam opisuje novovjeko društvo rusko u trima generacijama porodice i prikazuje onaj prevrat, što su ga prouzročili moderni gospodarski nazori u višim krugovima ruskim, podkopavši nekadašnju ljubav i odanost k porodičnim tradicijama i k rodjenoj grudi.

A. A. Fet napisao je uspomene o Turgenjevu, Tolstoju i Botkinu, posluživ se poglavito obilnim dopisivanjem, koje je sa svojim literarnim drugovima imao još od mladih dana.

Slovenačka. Poznati pisac i predsjednik »Matice Slovenske«, *Josip Marn*, sabire kao marljiva pčela već od *1863*. godine gradju za povjest slovenačke književnosti i izdaje ju u posebnim svezkama pod nadpisom *„Jezičnik“*, od koga je nedavno izišao 28. godišnjak. U njem su opisani životopisi 17 slovenačkih pisaca u našem stoljeću. Tu su ocrtani: Andrej Einšpieler, otac koruških Slovenaca; Matija Majar, oduševljeni prorok »slavenske uzajamnosti«; dr. J. Muršec, veoma zaslužni rodoljub; Davorin Trstenjak, pjesnik i povjestničar; Andrej Pirnat, pjesnik; Jakob Volčić, Matej Cigale; Fran Levstik, pjesnik i jezikoslovac; Dragutin Dežman, Ivan Tušek, Fran Erjavec, Val Mandelc, Simon Jenko, Janez Volčić i Ladislav Horvat. »Jezičnik« se odlikuje objektivnošću i stvarnom točnošću. Pisac rado spominje važnije odlomke iz djela piščevih, da tako pisci sami pokažu, kakim duhom dišu i koje misli goje. Svake je hvale vriedna revnost g. pisca, koji tako podaje narodu svomu jasno ogledalo njegova kulturnoga života.

Umjetnost.

„Car Jovan“, *istorijska tragedija u 5 činova*. Napisao *Mita Živković*. Ova je drama nagradjena iz književnoga fonda Ilije M. Kolarca. Po sadržini svojoj prikazuje ova drama do sada slabo poznate dogadjaje »cara Jovana«, koji je u svoje vrieme — u 16. stoljeću — zadavao straha i silnim Turcima i biesnim Magjarima. Jovan se bori sa Zapoljem, što se obvezao Ferdinandu, da će ga suzbijati u korist njegovu Ali njemu priete i Turci, pa tako boreći se na dvie strane, podlegne. Magjari ga uhvate i pogube u Tornjošu. Ocjenjivač dr. M. Jovanović hvali dramu, da je »podpuna i zdrava«. Lica su jasno ocrtana, karakteri dosljedni i plastični, radnja živahna, a efekat je na više mjesta dramatičan Glavno lice — Jovan — tragičan je junak čiste krvi. U tehničkoj obradi preporuča ocjenjivač neke promjene

„Uskoci“, *drama u pet činova od Borka Brdjanina*. Ova se drama, koju je i »Matica srpska“ nagradila sa 200 for., nedavno prikazivala u biogradskom glumištu. Premda drama nije uspjela, kako tvrdi ocjenjivač „Preodničin«, ipak je vriedna da se ovdje spomene, jer joj je sadržaj crpen iz života naših primorskih uskoka. Čin se dogadja pri kraju 16. stoljeća. Glavni je junak Gjuraško, sin senjskoga vojvode Gjura Daničića. »Nekakvom« krivicom bježi od svoga oca, postaje uskok, luta po jadranskom moru i dolazi u Mletke. Zaljubi se i sveže s nekom ženom ne baš čiste prošlosti. Oko te ljubavi vrze se radnja u drami. Glavni je junak ličnost neprirodna i dosta rdjavo karakterisana. Radnje nema u drami. Dijalozi i monolozi su dosadni s piščevim refleksijama. Pozorja su u svakom činu, pa gledaoce buni česta promjena mjesta. Prvi je čin izlišan, a četvrti i peti čin čine zasebnu cjelinu. »Preodničin« ocjenjivač tvrdi: »Ma da je djelo dobilo nagradu od »Matice srpske«, ipak nema nikakve dramske budućnosti pored svih dekoracija«.

Sitne glumištne viesti. Oduševljenje za djevicu orléansku, koje je prošle godine silno uzplamtilo u Francuzkoj i urodilo čitavim nizom historičkih i dramatskih djela, novinskih članaka i pozivom na francuzki narod, da se bezsmrtnoj junakinji podigne dostojan spomenik, nije još ni ove godine jenjalo. Tek nedavno je *Joseph Fabre*, koji je izdao i historičko djelo o djevici Orléanskoj, napisao dramu *„Jeanne d'Arc“*, koju je *Benjamin Godard* popratio trima glazbenim kompozicijama. Prikazivala se u »Théâtre du Chatelet« i liepo uspjela.

Dopisnica uredničtva. — Gosp. dr. *Vj. H.* u Bjelovaru. Žalimo, što za sad ne možemo Vašoj želji udovoljiti, jer na anonimne (X.) upite, pa bili i »sitni«, kao i na anonimna pisma ne odgovaramo.

Utjeha. — Odmetnik — Sudbina. — Islandski ribari. — Stvaranje svijeta. — Gogolj i Bělinskij. — Listak.

Izdaju i uredjuju J. Pasarić i M. Maravić. Vlastničtvo i tisak Dioničke tiskare

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 14. ožujka 1891.

Br. 11. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena poštom i domać'm u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Na padu Plive.

Što šumiš tako žalostivim šumom,
Davnine davne knjigo otvorena?
Gdje motrim b'jedan pomućenim umom
Svu povjesnicu gorkih uspomena.

Pod zidinama kraljevskoga grada
U ponor mirno sipaš kaplje sitne,
Kô mrki usud, koji sv'jetom vlada,
Vršeći svoje sude nedohitne.

Nit' haješ, što se duga prelijeva
U raznim bojam' o sunčanom žaru;
Nit' oko stranca što u milju s'jeva,
Tvom zamjernome diveći se čaru.

Srebropjeni tek katkad talas drhtne,
Kô srce, kad ga mori grižnja crva;
Uskipi b'jesom, pa se o vrletne
Raskrhav st'jene, u dubljinu shrva.

Zar i njeg more tajne uspomene,
Te ne će tih u ponoru da dr'jema,
Pa kuda god ti pogled oka krene,
Prošastih ljeta sve je slika n'jema.

Tu crni bedem mršti crno čelo,
Kô junak, kad mu slava već ne cvjeta;
Prkosit nebu hotio bi smjelo,
Al podgrizô ga zub prošastih ljeta.

No iz bedema tamnog izniknula
Te skriva zide razbujana l'jeska:
Iz kamenja na pola jurve trula
Nov život već se — nova sreća bljeska.

Tu odmah gledaj uspomene klete:
Još stoji ona strašna sprava jadna,
Ah, iz nje nekrst baci žrtve svete
Izdajstvom usred tiha vira hladna.

Al iz te krvi za dom prolivene
Probujali su novi naraštaji;
Tek lahor kada tanke grane krene,
Još misliš: šume mučenički vaji.

Svjedokom prošlim sve je mjesto ovo
I strmo st'jenje i te kršne hridi:
Sva okolina povjestničko slovo,
Što um ga tekar kô kroz maglu vidi.

Oj, klekni za to, hrvatski mi sine,
Na stečevinu hrvatskih djedova;
Nek zakletva se pod nebesa vine,
A u tlo tisni stotinu cjelova!

Jer to amanet tvoj je dragocjeni,
Tuj nekoć kralji kraljevali tvoji:
Amanet to je krvcom orošeni,
Oj, za njeg živi, umri, nade goji!

Tugomir Hrvat Bošnjak.

Odmetnik.

(Nastavak.)

Stari se Andrej Krop sa svojom kćerkom doseli u Beč. Već prvi dan prikaza Miho svomu ocu i sestri svoje prijatelje Ivana i Frana Stari se Andrej silno uzradova, upoznavši sinove svoga staroga prijatelja.

— Oh, Kralići! — drago mi je, drago! Poznajem vam dobro oca. — Pa kako je? Šta piše moj stari Luka? Je li zdrav? Bože moj, evo gotovo šesta godina, što se ne vidjesmo — bogme šesta. Zadnji put smo se viđeli u Ljubljani — jest Boga mi šesta. Hm! stari smo, — aj, koliki ste mi ponarasli!

Dok je starac tako gomilao svu silu pitanja, sto-

jaše Ivan pred njim, mirno čekajući, da uzmogne odgovoriti.

Fran je dotle nataknuo očalin, pa stojao pred Krupovom kćerju. Mladi je časnik bio zapodio razgovor najobičnije vrsti.

— Jeste li bili već u Beču?

— Kako vam se svidja?

— Ostajete li dugo ovdje? itd. itd.

Mala crnokosa djevojka odgovarala mirno: — Ne! — Da! — Ne znam! — Lijepo! — Možda!

Ovi su lakonizmi malo smeli mladoga nepobjedivoga časnika. Napokon se stari Krop obrati i opet cijelom litanijom pitanja k Franu. Sarac govorio slovenski, a Fran se ispriča:

— Ne razumijem, zaboravio sam.

Starac zine očima pa promrmlja:

— Hm! — onda se ne ćete baš osobito s mojom Pavkom slagati. Ali, dragi amice, vi ste rodjen Slovenac, vi živete medju Slovencima E pa uprite se, eto moje glave, da ćete za pol godine sasvim lijepo govoriti

Fran saže ramenima, pa se nasmija:

— Teško će to biti. A onda nakon male stanke reče odlučno:

— Ali, kušat ću!

— Tako valja — tako, tako! — Starac tro ruku o ruku. Ivan pogleda Frana iznajprije u čudu, a onda nekim milovidnim pogledom.

Još su neko vrijeme razgovarali, a onda Kropovi podju, da vide novi stan. Fran i Ivan ostadoše sami.

— Kako ti se svidja ona mala crnka? — upita Fran

— Lijepe oči, — odgovori Ivan mirno.

— A! oči! — istina je, baš su lijepe..

— Dakle se i tebi svidja?

— Hm, da, — odvrati Fran pašući sablju. — Ivane, ima li stari Krop novaca?

— Bit će nešta, cijene ga na dvjesta tisuća.

— Bijesa! — a samo dvoje djece?

— Jest, samo dvoje.

— Brate, od danas ja učim slovenski. Servus!

— Servus! — odzdravi Ivan, podje do prozora, naslcni se na nj, pa gledaše za Franom.

III.

Svake srijede sastajalo se maleno društvance u kući staroga Kropa. Sva bi četvorica posjedala oko stola, pa udri u tarok, a Pavka bi ih pomno dvorila. Lijepo bijaše gledati pozorne igrače. Starac je uvijek računao, na prste brojio, ljedio se, kad bi izgubio, a iza svake bi pojedine igre dodao obilan komentar, koji se obično počinjao riječima:

— Kad bih ja bio imao; ili: Da sam ja izigrao . . .

I Miho bijaše čudan igrač, silno nervozan. Na koncu igre sav bi se tijelom tresao.

Ivan i Fran bijahu na oko trijezni igrači. Fran bi uvijek nekim hinjenim mirom prikrivao svoju uzrujanost.

Pavka je mirno stojala za stolcem svoga oca, pa bi upirala svoje crne oči u stol, kuda su karte padale.

Kad bi je dobar fizionomista promatrao, možda bi u njenim očima i u njenu licu proštio neku tajnu, koja ipak dugo ne izidje na vidjelo bijeloga dana.

Zaigrali Miho i Ivan protiv staroga i Frana. S početka mir, nitko ni riječi. Kad i kad starac promrmlja brojeći taroke. Igra se primiče kraju. Ivan se drži, a Fran gleda, da ga svali. Starac prestane brojiti taroke, jer su još samo dva neigrana. Franu se na jednom namršti čelo. Mala se Pavka zagleda u njegove karte, pa se poče tiho smijati, gušeći smijeh u sebi. Zadnji put baciše karte.

— A-a-a! Ivan ulovio Franova „pagata“ u „ultimu“.

— Lijepa s var, — progovori mirno Fran, ni ne trenuvši okom.

Miho skakutao nemirno po stolici:

— Ah ovo je divno bilo! Bravo, Ivane!

Starac zapali smotku na svijeći, pa stade muče miješati karte. Na jednom stavi karte na stol, pa dižući kažiprst na desnoj ruci okrenu se k Franu:

— Kad bih ja bio imao pagata!

Starac nastavi na dugo i široko razlagati, što bi on bio s pagatom učinio.

Tako je prolazila srijeda za srijedom. Igra se redala za igrom, a Pavka bi se vazda veselila, kad je Ivan dobivao. Fran je napredovao učeći slovenski, a napokon dotjera (kako mu je stari Krop rekao) tako daleko, da je posve lako govorio.

Jednom upita Miho Frana:

— Ded reci po istini, što te je ponukalo, te si se tako svojski latio učenja?

— Kad baš pitaš, da ti pravo kažem: poradi tvoje gospodjice sestre ućio sam slovenski.

— A! — izlanu Miho i čudom se čudio, a u duši mu bilo, kao da su ga čabrom hladne vode polili.

U istinu se Fran primi učenja poradi Pavke. Od prvoga časa svidjala mu se djevojka, a drugujući dulje s njome opazi, kako je dobra. Bila ga svega općinila. U sebi, ne govoreći nikome, odluči, da će ostaviti vojničtvo i poći u državnu službu. — Ivan se silno uzradovao, videći, kako Fran napreduje u materinjem jeziku, a nije ni u snu pomišljao na motive Franova okreta Braća stanovahu odsele zajedno.

Prošlo je dosta vremena, gotovo godinu dana, otkako Fran i Ivan u zajednici živu. Jednoga dana — bilo to oko Triju Kralja — sjedjahu obojica u zajedničkoj sobi. Sa ulice dopirahu u treći sprat samo zvuci zvončića od saonica i jednolični šum ljudskih glasova.

Fran sjedio na divanu uz svjetiljku, pa se zadubao u nekake novine. Ivan, inače miran, danas nekako čudno mjeri koracima sobu. Na jednom stane pred Frana:

— Frane!

A? — odazove se Fran, ne dižući glave.

Taman zastor na svjetiljci zastiraše Ivanovo lice, pa Fran ne opazi, kako se Ivan nervozno smiješi.

— Danas sam govorio sa starim Kropom.

— Eh! pak zar je to tako važno? — upita Fran smiješeći se.

— Svakako je važno — starac pristaje.

— Na što pristaje? govori! — Fran skoči pred Ivana; a u malim crnim očima mogao si vidjeti tragove crne slutnje.

— Stari mi Krop obeća svoju Pavku.

Fran se strese, podupre rukom o stol, da ne padne.

— Pavku? — Pavku?... dakle ti... — Ni riječi više ne mogaše da prozbori. Dugo gledaše Ivana.

— Da, brate! Danas sam zaprosio Pavku, a stari mi je obećao, — izgovori Ivan naglo. Lice mu se smijalo, usta ostadoše utvorena, a cijelim se tijelom prema Franu nagnu, da čuje odgovor.

Bezbroj misli proleti Franovom glavom u taj čas.

— On se šali, jer nema drugoga posla, hoće da me nadraži; valja da mu je Miho pripovjedio o mojoj ljubavi, — tako mišljaše jadni Fran u tome trenutku, — oči mu lijetahu polutamnom sobom, pa se zaustaviše na zidu, na kome je visjela sva sprava za mačevanje. Dvije sablje unakrst pokazivahu u po svjetla svoje oštrice. — Samo se čas ustaviše oči na njima.

— A Pavka? — upita Fran naglo, — što će ona reći?

— Ona?! ah ona je već odavna pristala odgovori Ivan mirno.

Na oko mirno a ipak tresući se kao trepetljikin list spusti se Fran na naslanjač. Kroz zube muklo prozbori:

— Čestitam ti, brate!

— Ala je čudan taj Fran, — pomisli Ivan, zatim sjede uz brata i stade pripovijedati redom sav razvitak, sve potankosti svoje ljubavi.

Fran nešto čuo, ali najviše ne čuo. — Taj čas nije mogao da sluša, nije mogao da gleda; sve su mu stvari pred očima poskakivale, pa gotovo nije mogao da misli. Noktom je derao po stolu i mirno sjedio uz Ivana.

* * *

Poslije Gjurgjeva vjenčao se Ivan s lijepom Pavkom. Nekoliko tjedana nakon vjenčanja preseli se s mladom ženicom u Ljubljanu, kamo ga rodoljubi pozvaše, da se s perom u ruci kao novinar bori za narodna prava. Njegov brat Fran već više mjeseci boravi u Kočevju kao kotarski mjernik, jer se je još prošle zime odrekao vojničke časti i stupio u državnu službu. Prispjevši Ivan u Ljubljanu, pozove brata, da dodje k njemu i da s njime i Pavkom posjeti staroga oca u Š. Loki. Fran se odazva pozivu i prispije već sjutradan u Ljubljanu, odakle krenu s Ivanom i Pavkom put Š. Loke.

* * *

Starica Magda desna je ruka mlinarova i za pravo duša u kući. Stari se je Luka još više postarao od ovo nekoliko godina.

— Nema više u mene sile, — govorio bi susjedu preko plota, — prošli su dani, kad sam ja ovako vreću kukuruza na se uprtio, — pri čem bi digao batinu, pa je naslonio na desno rame.

— E, ide vrijeme — stari smo, — odvraća susjed.

— Baš zato sam uzeo k sebi staru Magdu, da se brine za red u kući; poštena je duša, a sirota. Zašto da je ne uzmem, kad mi je treba, a njoj će to dobro doći.

— Dobro je, dobro, kume Luka! S Bogom!

— Bog, kume! — odpovrne Luka, pa će lagano vrtom do kuće. Hodajući medju gredama sagibao se sad k ovomu, sad k onomu stručku. Starim drhtavim rukama odstranio bi po koji vlat slame sa grede. Kad se je sagibao, navrla bi mu krv u glavu, pa bi se zacrvenio, a žile mu na rukama nabrekle.

— Šš — šš! — razijedi se na jednom na maloga pjetlića, što se gizdavo šetao vrtom, — koga ćeš ti bijesa tu. Nije to mjesto za tvoje gospodstvo. Šibaj na smetište, šš! Tako bi se razmahao palicom, sve sam sobom govoreći. — Ostavi pjetlića, pa se ogledao na mladu jabuku. Nešta na njoj zacvrkutalo.

— Aj, vi vrabci! — sad vam je lijepo, kad sunce grije, ajde, ajde, ovdje vam prosto bilo, ali ono dolje, kad dozrije, jok, toga mi ne ćete — jer ću vas...

Vrabci odletješe, a starac se lati drugoga posla.

Sa mladih voćaka stade skidati poveze od slame, a da u vrtu ne bude smeća, metao starac svaki svežanj pod pazuho.

— Hm, oni dolaze, pa treba da sve bude u redu; a Fran — Fran! kako, Bog zna, izgleda. Hm, hm! toliko godina!

— O gospod! — ozove se iz dvorišta glas starice Magde.

— O — o! — prihvati starac iz svega grla i lagano stupaše prema dvorištu.

Dok je Luka prolazio dvorištem, doleti mu starica Magda u susret. U desnici držala kuhaču, a ljevicom mahala starcu.

— Došli su, došli su! — povika starica, približivši se Luki.

— Došli? — a kola — kako? — poče starac posve smeten, pa ostavi staricu za sobom.

Što je brže mogao, odhrli pred kuću, pa se stade ogledati. Nigdje ni duše. Starac udje u kuću i poče se brzo uspinjati uz široke drvene stube. Pohiti u sobu jednako držeći pod pazuhom snopić slame.

— Ni ovdje nikoga! — promrmlja starac. Na stubama dodje mu opet u susret Magda.

— Gdje su? — upita starac ljutito.

— Idu, Jože ih je na cesti vidio, pa je prijekim putem amo došao. Idu! Dva gospodina i jedna gospodja. To su oni. Oh, da mi je vidjeti Ivana, da gospodina Ivana, — ispravi se starica, — a što ćemo u juhu?

*

— Što te volja, ali da bude valjano; moji ljudi vikli su dobro i fino jesti, znaš, danas treba da se iskažeš

Još je Luka govorio, a ono se začu s ceste, kako drndaju kola.

— Evo ih! — reče starac, pa se postavi na dvorišna vrata. Sada tek opazi, da još uvijek ono malo slame nosi.

— Magdo! na, drži ovo, ali pazi, da ne rastepeš.

Kola stadoše. Starac priskoči i pomagaše svima troma, dok su silazili s visokih kola.

— Ivane! Ivane moj, — poče starac grleći Ivana. Suze mu navriješe u oči od radosti. Već je sve troje do tri puta ogrlio. a stare ruke drhtahu, hvatajući nešto po zraku, kao da hoće još koga da zagrle.

— Ajde, Pavko, ajde gore u sobu, govoraše Luka mladoj ženi. — Magdo, ded uzmi stvari, pa ih odnesi gore, i ti, Jože, spremi kovčeg.

Starac se vrtio, zapovijedao, pokazivao, a kad i kad bi postrance pogledao Frana. U prvi mu se čas nije dalo vjerovati, da je taj crni mladić njegov sin. Neki ga je strah ili sram podilazio. Starac se tek za objeda malko primirio.

Poslije ručka odoše Ivan i Pavka, da raspreme kovčeg. Luka i Fran ostadoše sami. Starcu bilo čudno pri duši, nije se usudio da nagovori Frana, a nije ni znao, o čem da s njime govori. Fran bijaše sve od zaruka Ivanovih mrk, a osobito danas — uz Pavku primila ga neka zlovolja, kao da će svisnuti. Napokon se starac odvaži:

— Daj pij, Frane!

— Hvala, nijesam vičan vinu, — odvrati Fran mirno.

— A, ti si Gambrinove šege, — nasmija se starac.

— Ta baš nešto piva mogu da pijem.

— Hoćeš li ostati sada u Kočevju?

— Da, ondje sam namješten kao kotarski mjernik. Mjesto je dobro, dobra plaća, pa šta mi treba više? — odvrati Fran nehajno.

— Dakako, treba da načiniš kućicu, a ženica će već sama doći, — nasmija se starac. Veselio se u duši, kako je spretno zapodio razgovor s Franom.

— Ah, što će meni žena; ja ne ću da se ženim.

— Šta, ti ne ćeš da se ženiš, čekaj! Evo ti zadajem riječ, — govoraše starac kroz smijeh, — da ću, ako se ti za godinu dana ne zaručiš, danas godinu dana početi samu vodu piti, a vina se ni taknuti ne ću kroz mjesec dana.

— Eh, oče, onda ostavite odmah ovo vino, pa mirne duše nastupite post s mjesta, jer moje žene nikad vidjeti ne ćete.

Fran izgovori ove riječi tolikom ozbiljnošću, da se je starac Luka gotovo prestrašio.

— Kolike li razlike izmedju njega i Ivana! — pomisli starac, — nije ni čudo; Ivana sam ja odgajao, a njega mati; možda mu je ona sama u srce metnula riječi: „ne ženi se“.

Starcu se dalo na žao, što je Frana za ovo upitao. Možda mu je uspomenu na majku u srcu probudio.

— Frane, — poče tiho starac. — Frane, reci mi, gdje je — gdje je — — tvoja majka?

Fran se smrknu, ustane i tiho odvrati:

— Umrla je, oče, ima tomu pet godina, u Insbruku je umrla.

Starcu dodjoše suze na oči, a Fran podje do prozora i zagleda se u daljinu.

* * *

Godina dana prodje mirno. Ivan je radio kod svoga lista. Pavka čekala da grane srpanj, kad će nekud u Gorensku, da sprovede lijepo ljeto. Frana su rijetko vidjevali. Kad i kad pokazao bi se u Ljubljani, ostao dan dva; nekakim je divljim pogledom pratio Pavku.

Dvoje mladih bilo sretno i veselo. U mjesecu srpnju izidjoše u Loku. Starac ih Luka i opet dočeka na svoj način ne znajući, kuda da se djene od skrbi i brige. Osobito se veselio starac, kad mu rekoše, zašto su došli.

* * *

Sjutradan reći će starac Ivanu, pokazujući koledar:

— Ja se već pol sata mučim.

— Čime?

— Ne mogu da nadjem zgodno ime.

— Kakvo ime? — upita Ivan u čudu.

— Ala si smiješan, ta ne ću da krstim svoga kudronju, već tvoga sina.

— Ah sina, — eh dobro! — Lako za ime, kad je sin ovdje, al ako bude kći?

— Hm kći — dobro i to, ali bolje sin.

Starac Luka čekao i čekao. Minuo kolovoz. Početkom rujna odvezoše se on i Ivan na Preseku. — Ondje imao starac svoj mlin, a od onuda bi kretao prema goricama.

Kad su se večerom kući vraćali, izleti pred njih Jože. Jože bijaše u poslu starcu Luki desna ruka. Kako bijaše visok i krupan, vazda bi se ozbiljno držao, al danas izletio pred Luku, koliko su ga noge nosile.

— Šta je Jože? — upita starac.

— Gospodaru, sin — sin, — izlanu Jože bez daha.

Ivanu se rodio sin, ali već drugi dan u večer izdahnu Pavka.

* * *

U maloj sobici sjedjelo troje. Starac Luka naslonio se na klupu uza zid. Sijeda mu kosa raščupana, lice crveno kao uvijek, a oči nabuhle. — Mirno sjedi, pa od časa do časa jecajući uzdahne. Usne mu se čudno zaokrenule, podbradak stisnuo. Kakogod je starac od tuge očajavao, dalo bi ti se gotovo na smijeh, da si ga pogledao, jer mu je lice mnogo naličilo tragičkoj maski.

Ivan je sjedio uz otvorena vrata, buljeći u drugu sobu. Ni suza ne kanu mu s oka, ali ni riječi ne prozbori, otkad umrije Pavka. Ljuta ga bol srvala, pa se sasma preobrazio. Mara u kutu jecala njišući na rukama malo djetešce.

— Nina, nina, — počela bi tiho kroz suze pjevucati, da se malo umiri, a onda bi nastavila:

— Zdravo Marija, milosti puna . . . — premećući staru krunicu medju prstima.

Jutros su Pavku metnuli na odar. Ležala blijeda, lica joj upala — ma ni tračak od one njezine živosti. Vjedje ostale malo otvorene, a crne se oči ostaklenile i zaškiljile. Odjenuli je u bjelinu, postavili oko nje četiri voštanice, da joj za dušu gore, pa nekoliko lonaca karamfila i zvjezdica; — tako je izkitiše.

Baš je podne odzvonilo, pa nema nikoga kraj odra.

Ivanu prolazile redom kroz pamet sve slike, otkako poznaje Pavku. Pred osam dana bili su kod mlina, sjetio se, kako su se nasmijali velikoj seoskoj pošti i poštaru pod perjanicom, — pred četiri dana, jutrom, kad je s očem odlazio, poljubila ga:

— Daj, vrati se skoro, ne ostavljaj me samu, a još prekjučer grlila ga iznemogla govoreći: — Ivane, jesi li sada sretan?

Sjetivši se svega toga, bilo mu je da skoči do odra, da je prodrma:

— Ne luduj -- ustaj ne šali se! — Uzalud!

Neugodan zadah, koji se je širio po sobama, dozva ga iz misli u istinu života.

Pred vratima stadoše kola, a za kratak čas dizaše se netko naglo u prvi sprat. Na vrata male sobice, u kojoj sjedjaše ovo troje, nahrupi Fran.

Čas stade na vratima. Bili su mu brzojavili, neka se požuri, ako hoće da Pavku živu zateče. On se u istinu požurio. Nešto ga gonilo, a ni sam nije znao, kakva je to sila. Otkad Pavka posta Ivanovom ženom, na svaki je način gledao, da utuče u svome srcu čuvstvo, kome nije ni imena znao, ili nije htio da zna.

Nadao se jadnik, da će još živu zateći; pogledavši Ivana, pak starca Luku, opazi, da je prekasno došao. Muče se ogrliše. Fran podje odmah u pokrajnu sobu, gdje ležaše Pavka. Prestravi se ugledavši je mrtvu. Za čas ga srva tuga, suze mu navriješe na oči. Sjede uz odar, pa poče da razmišlja. Koliko je želio, da je svojom nazove, — a sada — ničija, ni njegova ni Ivanova, — ostala crvima. — Kod takih misli potkrade se u njegovu dušu neko tajno zadovoljstvo, ali samo na čas, — posljedica zavisti i ijeda Prene se kao oda sna:

— Ludorija! — promrmlja medju zubima, a čelo mu se namršti.

Ivan bijaše lagano do njega došao, pa stavivši mu ruku na rame tiho prozbori:

— Frane, izgubili smo je!

Kad su se vratili s groblja, Ivan proplače.

— Brate, ne ću preživjeti ove tuge, — govoraše Franu, — ne ću preživjeti. Ne znaš, koliko sam je ljubio — pa sada da bez nje živem!

— Nemoj, Ivane, ima bolova na svijetu, za koje mislimo, da ih ne ćemo nikad preboljeti — pa ipak, — ja znam, vjeruj mi, — govoraše Fran gorko se smiješeći. Bio se sjetio one večeri, kad mu je Ivan ispovjedio svoje srce.

Iza nekoliko dana i opet Fran govoraše tako s Ivanom.

— Ne očajavaj, čovječe Božji, ti treba da živeš za svoga sina, ti si jedan od prvih pobornika narodne stvari; tvoja je sveta dužnost, da živeš.

Ove riječi ojačaše Ivana. Godilo mu, što mu Fran, koga je sam Ivan, kako mišljaše, Slovencem učinio, take riječi sada govori.

(Svršit će se.)

Islandski ribari.

Francuzki napisao **Pierre Loti.**

(Nastavak.)

Ona ga je stala izporedjivati s drugima, sa dva tri pariska fićfirića, što no su za njom klapsali i nametali joj svoju ljubav poradi njena imutka.

Jean joj se pričinjaše najboljim i ujedno najljepšim. Da mu se što više približi, stade i ona pripoviedati, da i u njenoj kući nije vladalo uviek takovo blagostanje, kao sada; i njezin je otac počeo ribariti oko Islandije, pa se i ona sjeća, da je bosonoga trčala po obali morskoj, kad je još malena bila, pošto je umrla njezina siromašna majka.

Ah! kako li bijaše liepa ta svatbena noć, divna noć, odlučna i jedina u njezinu životu, — no ta je noć davno prošla, jer je to bilo u prosincu, a sada je već mjesec svibanj.

Svi liepi plesači one noći ribare sada tamo gore raztreseni u vodama Islandije, — oni sada tamo jasno vide na bliedom sunčanom svjetlu, u onoj neizmjernoj samoći, — dok se ovdje polagano tama spušta na zemlju bretonjsku.

Gaud ostade na svome prozoru. Trg grada Paimpola, k ji bijaše gotovo sa sviju strana okružen starovjekim kućama, postajaše na izmaku dana sve tužniji; nigdje se nije čula buka živih bića.

Nad krovovima se kuća praznina sve više smrkavala, širila i postajala sve to neizvjestnijom.

Samo je ovda onda netko zalupio vratima, zatvorio

prozor, ili je kakvi stari mornar teturajući izišao iz krčme i zašao u koju uzku tamnu uličicu, ili su se djevojke kasno vraćale sa šetnje, noseći kiticu svibanjskoga cvieća. Jedna od njih, koja poznavaše Gaudu, pozdravi ju i podiže visoko k njojzi cvieće, da ga pomiriši; u tami si još mogao razpoznati bielo cvieće u kitici. Ali ona je osjećala još i drugi ljubki miris, koji se je širio iz vrtova, a takodjer i neki neobični zadah morske trave, koji je donosio vjetrić iz luke.

Sliepi miševi lebdjeli su po zraku mirnim i tihim poletom, kao kakav san.

Gaud je proboravila mnogo večeri na tom prozoru, promatrala taj melankolički trg i razmišljala o mladim Islandijcima i o onom plesu.

... Na koncu svatbe bilo je već vrlo vruće, pa su se mnoge glavice plesača i plesačica stale vrtjeti. Ona se je sjećala njega, kako je plesao s drugima, s djevojkama i ženama; mora da je bio nekada njihov ljubavnik, jer se je sjetila, kako je nekim načinom prezirno odgovarao na njihove pozive. A kako se je sasma inače pred njome vladao!

Bio je prekrasan plesač, ravan kao vita jela, pa se okretaše ljubko; lako i naravno držao glavu malo natražke. Crne njegove kovrčaste kose pale su zato malko na čelo, pa se gibahu na vjetru plesne dvorane; Gaud je bila dosta visoka, pa je osjetila, kako se dodire njegova kosa njezine kapice, kad bi se prignuo k njojzi, da je bolje obuhvati kod brzoga plesa.

Prikazao joj je svoju malu sestricu Mariju i Silvestra dvoje vjerenika, koji zajedno plesahu.

Smiešio se dobrim veselim posmjehom, gledajući ih, kako su mladi, kako se kao nećkaju, kako se klanjaju strašljivo, kad izvode plesne slike i kako si šapću za cielo vrlo ljubazne rieči.

On doduše ne bi dopustio, da to bude drugačije, za cielo ne bi, ali ga je ipak zanimalo i zabavljalo, što su toliko naivni, gdje je on smion mladić, koji je toliko već doživio. Tada bi izmienio s Gaudom intimni posmjeh, kojim je htio kazati:

— Kako su dražestna i čudna ta naša dječica!

Pod kraj su se, vjere mi, i ljubili; padali su tu poljubci bratića i sestrična, cjelovi vjerenika, nu svi su ti cjelovi bili kraj svega toga iskreni i pošteni, jer su bili dani usred lica i pred cielim svietom.

On nje nije poljubio, to se samo po sebi razumije, jer to ipak ne bijaše dopušteno s kćerkom g. Mévela; možda ju je on samo nešto jače stiskao na svoja prsa na koncu plesa, a ona se nije tome opirala, već se je dapače naslonila i predala povjerljivo u njegovo naručje svom svojom dušom. Toj nenadanoj, silnoj i ljubkoj nesvjestici, koja ju je bacila tako u njegovo naručje, mnogo svakako pomogoše strasti dvadesetgodišnje djevojke, ali kraj svega toga ipak je srce podalo prvi udarac.

— Jeste li vidjeli tu zloću, kako ga gleda? — kazivahu dvie tri liepe djevojke, koje su nedužno oborile oči pod svojim crnim trepavicama i koje su imale medju plesačima najmanje po jednoga ljubavnika, a možda i dva.

Zaista, ona ga mnogo gledaše, ali jedina je njezina izprika, što je on bio prvi i jedini čovjek, koga je ona u svome životu pogledala i gledala.

Pred jutro na rastanku, kad se je cielo družtvo u neredu razilazilo, kazaše si „s Bogom“ nekim osobitim načinom, kao dvoje vjerenika, koji će se sjutra vidjeti.

I zatim, vraćajući se kući, prelazila je preko istoga toga trga sa svojim ocem, osjećajući, da nije umorna, već nekako živa i vesela, vesela, što živi, što može udisati tu hladnu maglu tužnoga jutra, — i ćuteći, da je sve divno i ugodno.

... Svibanjska je noć odavno već razavila svoja tamna krila. Svi su se prozori malo po malo pozatvarali.

Gaud još uviek stojaše kod otvorenog prozora

Riedki prolaznici, koji su mogli u tami na prozoru razpoznati bieli lik njezine kapice, moradoše bez sumnje pomisliti: „Ova djevojka za cielo sanjari o svome ljubavniku“.

Istina, ona je sanjarila, — sanjarila nekom željom, da zaplače; njeni bieli zubići grizkali su ružične usnice, a oči su nepomično zurile u tamu, ne razabirući ništa...

... Ali za što nije on poslije onoga plesa k njojzi došao? Kad bi ga slučajno sastala, činilo se, kao da bježi od nje, jer je naglo na drugu stranu pogledao svojim brzim pogledom.

Često se je o tome sa Silvestrom razgovarala, koji takodjer nije mogao, da to vladanje razumije.

— Pa ipak bi se s njime morala vjenčati, Gaud, — govoraše on, — ako samo tvoj otac dopusti, jer boljega ne ćeš u cielom kraju naći. Ponajprije ću ti reći, da je vrlo pametan, jer se vrlo riedko opija. Često je doduše tvrdoglav, ali u dubini svoje duše vrlo je dobar. Ne, ti ne možeš ni pomisliti, kako je dobar. Pa kakav je on mornar! Kad se polazi zimi u lov, svi se kapetani za nj otimlju ...

Što se tiče dozvole njezina oca, — za nju je sigurna, jer nikad se njezin otac nije opro njezinoj volji. Što nije bogat, — to je njojzi sasma svejedno. Takav mornar kao što je on, ako samo ima nešto malo novaca, da izuči mornarsku školu, može postati kapetanom, za koga će se otimati svi brodovlastnici.

Bilo joj je takodjer sasvim svejedno, što je on bio neka vrst gorostasa; za žensku je pogrješka, ako je suviše jaka i velika, ali mužkarca to nipošto ne nagrdjuje.

Ona je propitala, — sve onako mimogredce, — djevojke iz okolice, koje znadu sve ljubavne priče, pa je saznala, da nitko ne zna za kakvi njegov ljubavni odnošaj. Ni za jednu nije puno mario, već je sad jednoj sad drugoj udvarao, osobito onoj, koja mu je već pokazala, da s njime očijuka

Jedne je nedjelje vrlo kasno na večer vidjela, kako

je prošao izpod njezinih prozora, prateći i vodeći neku Jeanie Caroffovu, koja je doduše bila dosta liepa, ali na vrlo zlu glasu. Kad je to opazila, — neizmjerno ju je zaboljelo u srcu.

Još su joj pričali, da se kadkada silno razjedi; neke večeri, na primjer, došao je nakresan u jednu kavanu u Paimpolu, kamo obično zalaze Islandijci, pa je tamo bacio mramoni stol na staklena vrata, koja mu ne htjedoše otvoriti . . .

Sve bi mu to mogla oprostiti, jer joj bijaše poznato, kakovi su mornari, kad ih bjesnilo osvoji . . . Ali, ako je on u istinu imao dobro srce, za što se je k njojzi približio, njoj, koja nije ni na što prije mislila, — pa ju onda ostavio. Za što ju je cielu noć gledao i smiešio joj se liepim onim posmjehom, koji joj se pričinjao tako iskrenim i pouzdanim, — zašto joj je kao kakvoj vjerenici ljubkim glasom pričao svoje najsitnije tajne?

Sada nije više mogla zavoljeti drugoga čovjeka, nije se više mogla promieniti. Kad bijaše još mlado djevojče, govorili su obično u tom njezinu rodjenom kraju, kad bi je htjeli prekoriti, da je zločesta i tvrdoglava; – to joj je i sada ostalo. Sada je doduše bila liepa gospodjica, nešto malko ozbiljna i ponosita, ali uviek jednako silovita, kao i prije.

Poslije onoga plesa prodje joj zima u izčekivanju, da ga opet vidi, nu on nije došao, nije dapače došao, da se s njome oprosti prije odlazka na Islandiju.

Sada, gdje njega nema, ništa za nju više ne živi, vrieme kao da ne će da izmiče, već se povlači . . . Samo da već jesen dojuri, jer je u jesen nakanila biti s njime na čistu . . .

Jedanaest je sati odbilo na gradskoj viećnici onim jasnim zvukom, kojim sati odbijaju u večernjoj tišini mirnoga proljeća. Jedanaest sati u Paimpolu, — to je vrlo kasno. Gaud je zatvorila prozor i zapalila svjetiljku, da se svuče.

Možda je taj Jean nešto malo divlji ili ponosit kao i ona, pa se boji da ne bude odbijen, jer je ona bogata?

Već ga je sama htjela izravno pitati, zašto bježi od nje, ali joj Silvestar reče, da to ne bi dobro bilo, jer da djevojka ne smije biti tako odvažna.

U Paimpolu su je već i onako stale klevetati poradi njene nošnje.

Sada je stala skidati to odielo sa sebe polagano i raztreseno kao djevojče, koje je stao san svladavati: ponajprije snimi s glave svoju kapicu, zatim elegantnu odjeću gradskoga kroja, pa ju baci na stolac.

Iza toga skine dugački djevojački steznik, o kome se je mnogo pričalo poradi njegova pariskog oblika.

Čim se je riešio okova, njezin struk bijaše kud i kamo dražestniji, jer nije bio tako stegnut ni tako tanak oko pasa, već je imao prirodnije crte, punane i oble crte kao kip od mramora. Njene su kretnje bile tako divne, da si se, gledajući ih, morao diviti i uživati. Mala drhtava svjetiljka osvjetljuje nekako mistično taj prizor, njene ramenice i grudi i njeno prekrasno tielo, koje još nije ni jedan mužkarac dotaknuo i koje će po svoj prilici ostati netaknuto, pa će se sušiti i venuti, jer ga taj Jean nije nikako htio obujmiti u svome naručju.

Znala je dobro, da je liepa u licu, ali nije ni sanjala o krasoti svoga tiela.

U ostalom, u onome kraju Bretagne, sve su te kćeri islandskih ribara vrlo liepe, pa se ta ljepota ni ne opaža. Ni najgore se njome ne diče, već ju dapače sakrivaju. Sada je stala razpletati vitice svoje kose, koja bijaše omotana na tjemenu, pa se je sada razasula po njenim ramenicama Kad bi je pogledao, mislio bi, da pred tobom sjedi rimska djevica.

Medjutim podigne ruke i ona, grizkajući usnice, milovaše svoju plavu kosu, kao kakovo dijete, koje nateže kakvu igračku a pomišlja na sasma nešto drugo; stala ju je plesti, pa onda razpletati . . . razpletati, rasipati. Naličila je šumskoj vili

A zatim je ipak počeo san obavijati njene oči, premda ju je ljubav morila i ma da je imala volju da zaplače, pa se brzo baci na ležište, sakrivši obraz u svilu svoje kose, koja bijaše sada razavita kao koprena.

U svojoj kućarici na obronku Ploubazlaneca baka je Moanova, koja bijaše već na izmaku svoga života, stala takodjer driemati i spavati hladnim staračkim snom, sanjareći o svojem malom unučetu i o smrti.

I u taj isti čas, na palubi „Marije“ i na pučini morskoj, koja bijaše ono veče vrlo nemirna, — Jean i Silvestar, o kojima se na domovinskom žalu toliko sanjarilo, pjevucahu pjesmice i veselo hvatahu ribe na vječitom polarnom svjetlu.

VI.

Bilo je po prilici mjesec dana kasnije, mjeseca lipnja. . . .

U vodama oko Islandije u to je doba vrieme vrlo mirno, a zovu ga *bielim mirom,* jer se u svemiru ništa ne miče, kao da se izcrpiše i utišaše svi vjetrovi.

Nebo bijaše zastrto nekom bljedolikom koprenom, koja na podnožju obzorja postajaše sve tamnija i napokon sasma sura.

A pod tom koprenom nepomične vode bijahu tako bliede i prozirne, da su ti se oči umarale, kad si ih gledao, a neka hladnoća obuzimala je tvoje tielo.

Samo su se sitne magle igrale nad pučinom, lake magle kao dah, koji hukneš na zrcalo.

Ciela jasna morska pučina kao da je bila prikrita tim lagašnim dimom, koji bi se malko dizao, miešao i gubio u ništa.

Da li je bila vječita noć ili vječiti dan, to nisi mogao razaznati: — sunce je vazda stojalo, a nije označivalo doba dana, stojalo je i motrilo tu mrtvu prirodu. Ta ni

ono nije bilo živo, ni svietlo, već prikriveno gustim bliedim plaštem.

Jean se i Silvestar primakoše jedan drugome i pjevahu: „Jean-François de Nantes“, pjesmu, koja nema završetka. Uživali su pjevajući tu pjesmu i gledali se izpod oka i smijali se djetinjariji, kojom su nastavljali i počinjali iste stihove, trudeći se, da istim riečima podadu novi zadah i novu boju.

Lica im bijahu ružične boje od slane svježine, što je iz mora dolazila. Djevičanski ih je zrak oživljavao, pa su ga hvatali i gutali punim grudima na izvoru, prije nego se dalje dolje na jugu izmieša sa raznim mirisima.

Pa kraj svega toga oko njih sve se činilo nekako mrtvo, kao da su na kraju svieta ili da živu, gdje još sviet nije stvoren; svjetlo nije imalo topline, sve je bilo nekako nepomično i hladno.

„Marija“ bacaše na tom gladkom prostoru dugoljastu sjenu, koja je bila nekako zelenkasta na gladčini jasne pučine, o koju se odsievaše svjetlost nebeska. Na površini vode, koja bijaše zastrta sjenom broda i koja se nije svjetlucala, mogao si kroz prozirnu vodu sve razaznati, što se pod vodom zbiva: — neizmjeran broj riba, mirijade i mirijade sasma sličnih riba plivahu polagano istim pravcem, kao da imadu neki cilj u svojem vječnom putovanju i seljenju.

Bijahu to treske, koje su putovale u zajednici, jedna uz drugu, mirno i nepomično, kao da teku poput tekućine, kao rieka puna mirna i tiha života.

Kadkada bi se iznenada i u isto vrieme sve okrenule i pokazale srebroliku svjetlost svojega trbuha, pa se onda opet iznenada okrenule na drugu stranu, sievnuvši svojim srebrolikim trbuhom, kao da je tisuće i tisuće mačeva sievnulo u tamnoj noći

Sunce, koje i onako nizko stojaše, spuštalo se još većma, jer se bez sumnje primicala večer. Što se je više spuštalo u nizki dio obzorja, koji bijaše taman prema površini morskoj, to je postojalo žuće, pa si jasnije mogao opažati njegov okrug. Mogao si ga gledati prostim okom, kao što gledaš mjesec.

Ipak je osvietljavalo obzorje, ali se je činilo, kao da to sunce nije daleko, činilo se, kad bi brodom pošao za njim do na kraj obzorja, da bi vidio, gdje tužni taj kolobar plovi u zraku nad vodama.

Ribarilo se brzo. Gledajući u tihu vodu, mogao si vidjeti, kako treske dolaze pecati lakomim poletom, kako se iza toga malko stresu, kad osjete, da su se nabole, a tom trešnjom još većma zakvače svoju njušku.

I svaki trenutak, brzo, objema rukama, ribari su izvlačili svoje udice i odbacivali ribe onome, što ih je imao razporiti i složiti.

Brodovlje Paimpolsko bijaše razasuto na tom mirnom morskom zrcalu i oživljivaše njegovu pustoš.

Ovdje ondje mogao si opaziti u daljini malo jadro, koje je bilo samo za šalu razavito, jer i onako nije vjetar duvao, pa se je u daljini bielilo kao galebovo krilo na tamnom obzorju.

Toga se dana činjaše, da je taj zanat ribarenja tih, lagan, da je to zabava kao stvorena za nježne gospodjice.

. . . . . .

Jean-François de Nantes;
Jean-François,
Jean-François!

Naša velika djeca pjevahu.

Jean se baš nije puno brinuo, što ima tako plemenit lik i tako dobrodušno lice. U ostalom on je samo u družtvu sa Silvestrom pjevao i s njime se sigrao, dok je pred drugima bio suzdržaljiv, što više i ponosit. Kad bi ga tko zamolio za kakovu uslugu, bio je udvoran, a vazda bijaše dobar i susretljiv, ako ga niesi razljutio.

Oni su pjevali jednu pjesmu, a druga dvojica nekoliko koraka dalje opet nešto drugo, ali isto tako jednolično i tugaljivo. Nije im bilo dosadno, a vrieme je odmicalo.

Dolje u kolibi vazda je gorjela vatra, na kojoj se je u gvozdenoj peći nešto kuhalo, a poklopac njihova nastaništa bijaše uviek pritvoren, da mogu spavati oni, koji su unutra, misleći, da je noć

Nije njima trebalo puno zraka za spavanje. Ljudi slabiji, što su odgojeni u gradovima, trebali bi svakako više zraka. Ali kad su snažna prsa disala cieli dan čisti zrak onoga neizmjernog obzorja, onda se lagano zaspi i ne miče se više, pa se može čovjek zavući bilo u kakovu rupu, kao što čini šumska zvjerad.

Išli su spavati zaredice, po volji, bilo u koje doba, jer sati niesu imali vriednosti pod tim vječito osvietljenim obzorjem. I to je, vjere mi, bio sladak san, koji kriepi čovjeka.

Ali kad su pomislili na svoje ljubavce i žene, nije se ni ondje u vodama Islandije tvrdo spavalo. Još nekoliko nedjelja, pa će se ribarenje završiti, i imat će na noćištu nove ljubavce i već od prije ljubljene žene, — kad su na to pomislili, ležahu u svojim rupama s otvorenim očima.

Nu to se je riedko zbivalo, ili pravije, mislili su na to sve poštenim načinom; sjećali su se svojih žena, vjerenica, sestara i rodicâ.

Bili su već naučni na takav osamljeni život, pa su im i strasti zaspale.

. . . . . .

Jean-François de Nantes,
Jean-François,
Jean-François!

Sad su ugledali na dnu siva obzorja nešto, što nisu odmah mogli razpoznati. Dim se dizao iz voda nešto tamnije od tanahne nebeske pare. Svojim očima, koje su vične gledati u dubljine i daljine, brzo su razaznali:

Parobrod dolazi!

— Ja mislim, — reče kapetan, motreći pozorno,

mislim, da je to državni parobrod, — oklopnjača, što putuje oko Islandije.

Taj daleki dim donosio je ribarima novosti iz Francije, a medju ostalima i jedno pisamce stare bake, pisano ručicom ljepušne neke djevojke. On se lagano primicaše. Doskora su opazili njegov crni dimnjak, — bijaše to zaista oklopnjača, koja je došla obilaziti vode islandske. U isto vrieme digao se lak povjetarac i stao mjestimice podrhtavati mirnom vodom, talasi se počeše dizati na zelenkastoj gladčini morskoj jedan za drugim, pa se širiti po vodi kao kakve lepeze. Obnavljali se naglo i šumovito, to bijaše znak, da je nestalo prijašnje tišine. A i nebo kao da je sadrlo s lica svoju koprenu, i postade jasno. Magle otisnute s obzorja gomilahu se na podnožju njegovu, kao sivi pamuk, i stvarahu neku vrst mekanih zidina naokolo morske pučine. Oba neizmjerna zrcala, medju kojima bijahu ribari, — ono nad njima i ono pod njima — opet su postala prozirna, kao da je tkogodj obrisao s njih maglu, što ih je potamnjivala. Vrieme se promienilo, i to naglo promienilo, a to bijaše vrlo opasno.

I sa sviju strana tih sjevernih voda primicali se ribarski brodovi: i oni iz Francije, Bretanje, Normandije i iz Dunkerka. Kao ptice, koje se okupljaju na poziv, sabraše se brodovi oko oklopnjače; dolazili su dapače iz praznina obzorja; njihova su mala sivkasta krila od svakuda lepršala, i napučila tu bliedu pustinju.

Pojavila se daleko tamo na pučini i hladna Islandija, pa se pričinjaše, kao da se i ona hoće da primakne; sve većma je stala pokazivati velike svoje gole kamenite pećine, kojih nikada nije sunce osvietlilo ozgo već samo sa strane.

Sunce je uviek nisko stajalo i povlačilo se, kao da nema života, pa se pričinjaše kao mrtvo tielo, što no se je ondje u kaosu zaustavilo i zamrlo . . .

(Nastavit će se.)

Boruta.

Drama po narodnom pričanju. Spjevao **Bronislav Grabowski**.

Prolistat ćeš mnoge i mnoge listove u povjesti čovječanstva, dok nadješ samo donekle sličnu tragediju, kao što je žalostna drama u kojoj je osamnaesti viek zaklao poljsku republiku. Dašto, predigre k njoj začinju se već na koncu šestnaestoga vieka, kad je posljednji Jagelovac zadnji uzdah izdahnuo. Kobni „liberum veto“ i još kobnije pravo „konfederacije“, — slave već diljem cieloga sedamnaestoga vieka svoje orgije. No, — prava jedinstvena drama počinje se tek sa Sasom Augustom II, potomkom uništitelja polabskih Slovjena, kad je isti u svojoj saskoj duši zamislio, da trga Poljsku i da otrgnute zemlje dade susjedima svojim, pa da si tako osigura njihovu pomoć kod uredjivanja Poljske. Tim ih je učinio suradnicima u nutarnjim poslovima poljskim: probudio je želju za poljskim posjedom. I u istinu — od sada nisu više Poljaci sami gospodari u svojoj kući, a tudje zlato poplavljuje Poljsku. I kao da je nečastivi ušao u duše poljske. Izgubljena je savjest, srce, pamet; nestalo je razbora. Za volju nizke ugode tjelesne, za volju spoljašnjega sjaja, za volju sobstvene moći — grabi se lakomo iškariotski srebrenjak; duša i tielo opija se otrovom sibaritskog uživanja, a majka se Poljska posvema zaboravlja. Dovikuje joj se od vlastite djece, da je slaba i nemoćna, pa se tudjin zove u dom, traži se njegova pomoć, njegov sud, njegov savez; slušaju se njegovi zlosrećni savjeti, gazi se njemu za volju svako vlastito pravo — i poljska država mora da umre, a medju grobarima svojim mora da gleda rodjenu svoju krv — djecu svoju! Tä prodali su vragu „Boruti“ dušu svoju —.

Eto ovake me misli saletješe, kad sam nedavno čitao najnoviju krasnu dramu „Borutu“, što ju je spjevao dični poljski pjesnik, a prijatelj naš Bronislav Grabovski. — I upravo s toga, što je ova drama u mene radjala take pomišljaje, odlučio sam, da je u kratko prikažem hrvatskomu čitalačkomu svietu.

„Boruta“ nije istina napisan kao historijska drama sa znamenitim historijskim licima i dogadjajima iz doba propadanja poljske republike. Pisac ga sam zove dramom po narodnom pričanju i čin stavlja tek u XVIII. viek. Ali — da i nije stavio tu naznaku vremena, ja sam uvjeren, da bih i bez toga morao čitajući „Borutu“ u duhu gledati one žalostne prizore, koji su se završili padom Poljske. I ja sam jednako morao da mislim na zaslieplјene Čartoriske, na Stanislava Poniatovskoga, na zlokobnika Ksavera Branickoga — pak Feliksa Potockoga — pa svu ostalu nesrećnu družbu s kobnom targovičkom konfederacijom. U „Boruti“ vidim zloduha Poljske. On je personifikacija i inkarnacija sviju zlih nagona, strasti, poroka, kojima je poljsko plemstvo podleglo i koji ga napuniše sebičnim težnjama i posijaše medju njim neslogu. Pjesnik je vrlo zgodno za taku personifikaciju upotrebio mitsku pojavu iz narodnog pričanja. Po tome pričanju postoji posebn vrag poljskoga plemstva, imenom „Boruta“. A pjesnik je uzeo iz živoga toga vrela poezije taj lik i s pomoću njegovom predstavio nam u personifikovanom obliku sav skup onih nesrećnih i tajinstvenih sila duševne strane čovjekove, što ih tek poznajemo u njihovim posljedicama i objavama, pa ih samo abstraktnim imenima krstimo, a koje ipak vječno živu i djeluju, pak prave i stvaraju ono, što čas nazivamo sudbom ljudskom, čas

duhom vremena, čas strujom i tako dalje. Baš zato mi se čini, da je pjesnik tako zgodno i krasno pogodio, što je za nosioca tih zlih pokretnih sila uzeo mitsku pojavu i tako ih personifikao, a nije htio da mu tome posluži kakav realni lik. Najzad imade upravo u tim silama i u njihovim pojavima toliko tajinstvenosti, da im u pjesmotvoru svakako najprije dolikuje takav lik. Žrtvu njihovu, to jest poljsko plemstvo, prikazao nam je pjesnik u realnoj osobi, u Lońskom, tom pravom junaku ili protagonisti drame. Taj je zapao u Borutine mreže, prodao mu svoju dušu, uzeo njegovo zlato i njegov sjaj, a u zamjenu činio sve po volji Boruti, činio griehe i opačine. Ja se nehote kod toga sjećam Fausta, gdje takodjer gledamo u nesrećnom učenjaku „die ringende Menschheit“, a u mitičkoj pojavi Mefista — one pogibeljne sile duševnog svieta, koje čovjeka toliko i toliko puta zavedu na stranputicu. I ne znam, što bi moglo više krasotu „Borute“ potvrditi, nego li upravo taj momenat.

Sama drama sastoji iz prologa i pet čina Zbiva se u pokrajini Lenćićkoj, u stoljeću osamnaestom. Odmah u prologu susretamo Lońskoga, glavno lice u drami. Večer je. Širokom ulicom u Lenćiću kreće se prema krčmi Loński. On čeka prijatelja svoga Pšerenbu, kojega je poslao k Piotru Byševskomu, skarbniku lenćićkom, da zaprosi u ime njegovo ruku kćerke skarbnikove Regine, za koju osjeća ljubav. Da mu vrieme prodje, naruči u krčmara vina, a jer mu je još uviek dosadno i jer ga muči briga, kako će mu snuboci izpasti, zove „miloga kuma“ Borutu, da ga zabavlja. Pojavi se zbor duhova i zapjeva pjesmu. Pjesma uči, da je knjiga ono moćno vrelo, iz kojega se crpe vlast nad rodom zemskih robova. Loński se grohotom nasmije i izruga toj tvrdnji i veli, da nije nikada imao za nauku a ma nikake volje. — Zbor duhova zapjeva drugu pjesmu. „To pan, to pan, - Nad ludzką wzniesion rzeszą, — Komu jest dan — Jasnego złota blask“, — i slavi se moć — velesila bogatstva. Loński povladjuje istinu pjesme, ali mora odmah da priznade, kako on sam ništa do dugova nema i živi tek od milosti kod kaštelana, pa bolno završuje: „Zaiste pod złą gwiazdą jam zrodzony!“ — Zbor duhova nastavlja trećom pjesmom, u kojoj se ljubav slavi. Loński se zanese od te himne i razbira, kako se dosele nije dovinuo pravoj sreći svojim ljubakanjem, pa zaželi čistu svetu ljubav, pred dušom mu zabrode bajne i žarke slike. „Co za rozkoszny sen!“ — klikne oživljeno i uvjeren je, da bi ga taka ljubav podigla iz njegove svestrane nizke biede, pa bi još postao čestit i koristan po domovinu.

U to se povrati Pšerenba. I taj mu donese zle glase. On mora baš nä — malo poslije, što se je svojim idealima ljubavnim zanio, čuti, da ga skarbnik odbija i ne daje mu Regine, jer nije zet — kakova hoće da ima. Loński se očajno potuži na svoje siromaštvo, koje je krivo njegovoj nesreći i klikne, da je bolje makar od sotone dobiti blaga no biti bez njega, jer bez njega — čovjek nije u ljudskim očima nego smet. Na te rieči jave se duhovi ponovno.

I Loński ih dočeka i klikne: „Satani, od was niech pociecha płynie!“ — Sbor mu sada opisuje koristi saveza s paklom. — Tim se prolog svršava. Pjesme duhova upravo zadivljuju svojom krasotom, a čitav prizor djeluje mistično i struji iz cjeline neka posebna poezija. Prostor ne dopušta, da bih posebice iztaknuo nekoje krasne misli i savršene stihove.

U prvom činu vodi nas pjesnik u skarbnikov dom. Tu su priprave za svatove Regine, koja po volji očinoj polazi za neljubljena vojna Tomaša Zabokšickoga, plemića-mazura, pa je s toga nesrećna i moli Isusa, da joj dade snage izpuniti očinu volju. Prizor izmedju kćeri i oca pun je nježnosti i mora da gane. Otac tješi diete i poziva se na zadanu rieč, koja se uviek mora da drži. On naslućuje biedu Regininu i pogadja, da joj srce čezne za Lońskim, no upozoruje ju, da je Loński čovjek prepun grieha i naziva ga: „Boruta siwy, jako świat go zowie“. — U sebi pak boji se skarbnik, da ne bi Loński, taj sivi Boruta, ugrabio Reginu Tu ga obkupi domaće plemstvo, što mu u slavu dodje i pije za njegovo zdravlje. Tek nije im pravo, što skarbnik ne nadje zeta medju Lenćićanima, već u Mazurima. Skarbnik ih miri i ujedno se pobojava, što još uviek nema zaručnika sa svatovima, misleći kod toga na Borutu, koji ih je može biti zaveo stranputicom. Ali u isti čas — eto Mazura. Skarbnik blagosilje djecu, a malo poslije toga nastane pravda izmedju Lenćićana i Mazura, koji se tuže, da na lenćićkim putovima djavoli zavode putnike. Gotovo dodje i do kreševa. Sablje su bile već trgnute. No skarbnik zajedno s Tomašem znao ih je umiriti, slava se nastavlja i pije se za slogu. Tada eto iznenada nepozvana gosta — Lońskoga, odbijena snuboka Reginina. Svi ga pozdrave uzklikom: „Boruta siwy!“ On im se prezirno naruga i veli, da su to babje bajke i izpriča se skarbniku, što dodje nezvan Ovaj ga prima, ali mu ujedno spočituje njegov bećarski život i njegovo vladanje na saboru, gdje je prvi vikač i uviek prieči, da se u domovini išta popravi. Loński sve priznaje, ali uztvrdi, da će se popraviti, kad se oženi Na to mu odgovoriše, da je već bio oženjen, pa je ženu otjerao. Proriču mu kaznu Božju. On im odvrati, da se toga ne boji — ta Boruta mu je kum. I on digne čašu u zdravlje njegovo i poziva družtvo, da isto čini, i kad se iz komina vrag javi, Loński ga zove potiho na pir. Družtvo se medju tim stane plesom zabavljati, kad al eto na jednom putnika posve u crnini, koji moli pristanište, jer mu se nezgoda desila. Domaćina skarbnik ljubazno ga prima, ponudi mu čašicu dobrodošlicu i zabava se s plesom nastavlja. Plemići ljubazno se tištu oko novog gosta, dok on ne zaželi plesati. I podje k Regini, pa ju poljubi u ruku. Zaručnik njezin navali na nj poradi toga poljubca i dodje do svadje, gdje obojica izvuku sablje, pa se unatoč mirenju skarbnikovu i Regininu stanu boriti.

U toj borbi odsieče Tomaš gostu ruku. Kod toga opaze plemići, da ruka imade pandje i da je sablja poganska. Prepoznadu — Borutu. Sveobća strava, a skarbnik pada u očaj, što mu je u dom uljezao djavao. Tim se svršava prvi čin.

U drugom činu dolazimo u kortešaciju stranaka. Skarbnik i njegove pristalice pomišljaju na izbor čestitih ljudi u sabor i tuže se, da se plemićki glasovi kupuju za čašu vina. Skarbnik je medjutim, da se liši Borutina upliva, dao kćerku u samostan. Njezin bivši zaručnik kortešuje za skarbnikovu stranku, no dolazi javiti, kako mu posao težko ide i gotovo da ne mož· ništa opraviti, jer u sve plemićke dvorane zalazi Boruta. Dodje i Loński sa svojim ljudima. On je u protivnom logoru skupa sa kaštelanom. Ide sa svojima ravno u krčmu i naruči vina, gdje se pije u zdravlje kaštelana i njegovih kandidata. Tome se uzprotive skarbnikovi ljudi i psuju na pristalice kobnoga „veto". Dodje opet do svadje i opet se vuku sablje. Loński odbija tvrdnje skarbnikove i nazivlje sve njegove patriotične rieči pukim frazama. Njemu je sve „lari-fari". Skarbnikovi se ljudi maknu, jer ne će da u mjestu, gdje je sud, dodje do krvi, Loński pak pije opet u zdravlje Borute, koji mu se odziva. Udje u krčmu, da nadje što boljega vina, a u to se pojavi Jagna, ostavljena njegova draga. Ona zapjeva pjesmu, u kojoj kori Lońskoga, što je prodao Boruti dušu svoju. On tek kaže, da je sašla s uma. Ona ga mora ostaviti i udaljiti se, nakon što je ponosno odbila njegove darove. U to se pojavi žena neka, kojoj je diete palo u Borutinu jamu. Moli pomoć, da joj se diete izvadi. Tomaš se rieši na to, ma da su ga odvraćali i sjećali na pogibli, kojima se izvrgava. On ide i u istinu otme diete i predade ga materi. Pripovieda, koliko je silno blago vidio u Borute. Loński to sluša požudno, dok skarbnik s užasom na to pomišlja. U to najavi zvonjava smrt kaštelanovu. Skarbnik veli toliko, kao da je „vrag došao po svoje" i podsjeti Lońskoga, neka se čuva, da se i njemu naskoro slično ne dogodi. I plemstvo povladjuje skarbniku: „niech żyje!" — Kad Loński ostane sam, klikne: „Vičite, psujte, koliko hoćete, ja ću dobiti zlata, makar od sotone, — a onda će me slaviti i vaša promukla grla!"

Ovaj čin pun je dramatična života, bogat efektom; prizor izmedju Jagne i Lońskoga silno se doima, a osobito je divna Jagnina pjesma. Nju mora čovjek da čita, da može procieniti svu njenu krasotu i duboku poetičnost.

Treći čin ne zaostaje za drugim. U njem nas vodi pjesnik u Borutinu jamu, gdje vidimo Borutu u njegovu sjaju. Tu se pleše, pjeva, igra kolo po izbor djevojaka i ori se vesela, razuzdana, saturnalska pjesma. Dolaze u pakao duše lihvara, skupaca i netom preminuloga kaštelana. S velikim humorom prikazani su prizori s kaštelanom, ali još više komike i humora i upravo dubokih pogleda pružaju prizori s Asmodejem, Belfegorom i Mefistom, tudjim vragovima, koji dodjoše Boruti u posjete. Neopisivo dobro i duhovito uspio je pjesniku Mefisto i njegov opis njemačke filozofije. — Zadnji se pojavi Loński, koji neizmjerno pokoran i odan – dolazi, da zamoli zlata. Natrpao je toga mnogo, dok se paklom ori mužka i ženska pjesma u slavu zlata. Čuje nekaki glas: „A što poslije?", al Boruta ga opomene, da onaj, koji grabi zlato, ne treba da pita, što poslije? Zatvoriše brzo za njim vrata i prištinuše mu nogu uz grohot vragova

I sad je Loński bogat. U četvrtom činu vidimo ga kao gospodara kaštelanova dvora; plemstvo ga okružuje i klanja mu se. Ima i onih medju njima, koji su ga prije prezirali. U veselju sprovodi se vrieme i pjeva anakreontska pjesma: „W ciepły maj, szumi gaj — vina daj — będzie raj!" — Kad Loński dodje i kad se saznaje, da je on gospodar kaštelanova dvora, — ori se u plemstvu „vivat i niech żyje!" Dolazi i pjesnik Sorbinus; čita mu odu, u kojoj ga prispodablja sarmatskomu orlu i silno ga slavi. Ne smeta mu ništa, što se skarbnik u čudu pita, odkle njemu toliko blago, već požudno sluša pjevačice, koje pjevaju istu pjesmu, što ju je slušao u paklu i u kojoj se pjeva, da se zlatom svaka ljubav osvaja. I ova pjesma probudi u njem misao, da ugrabi Reginu iz samostana, pa odmah šalje svoga Pšerenbu, da to izvede. Medjutim pita plemiće oko sebe, da li tko imade pravo, da rastavlja dvoje zaljubljenih. Svi mu vele, da toga prava nitko nema, dapače niti rodjeni otac. I piju u ime, da se „zamisli gospodske" izpune, a Loński se sjeća na silu Borutina zlata Tu slavu prekine za čas Jagna, koja se opet javlja. Loński ju najprije zlatom hoće da ušutka, a kad to ne može, sada ju silom tjera. Ali ona ostaje i Loński joj ne učini ništa, jer u taj tren dolaze skarbnik, Tomaš i drugovi, a zovu ga na račun radi otmice Reginine. Kako je raptus virginis, — k tomu još djevojke plemkinje, velik zločin, zahtievaju od Lońskoga iste njegove pristalice, da povrati djevojku.

On im se ruga, da su pijani od njegovih napoja i ne će da preda djevojke. Latiše se sabalja i navale na Lońskoga, no on zove Borutu u pomoć, nastane tama i grmljavina, i dok plemstvo podje po crkveni barjak, Lońskoga nestane. Svi zaključe, da mu treba oteti djevojku, a Jagna ih vodi k njegovu dvoru.

U petom činu podsjedaju skarbnikovi ljudi Lońskoga dvor, u koji se je zatvorio i gdje drži kod sebe silom Reginu, koja ga poslije otmice više ne ljubi. Pristalice njegove vide, da se dvor ne će održati, te snuju izdaju. Loński sam nema straha i kad mu dodje Regina u susret, govori joj o svojoj ljubavi i zaklinje, da bude uz njega i da ga ljubi. Nu ona ga ne može ljubiti, ona se straši i veli: „Milość tam ucieka — gdzie strach panuje, a mnie strach przy tobie." Loński pada u očaj i proklinje svoj hod u pakao i razbira, da mu zlato nikake sreće nije dalo. I kad ga Regina zaklinje, da je odpusti, on ju proklinje i daje joj slobodu. Pšerenba se nudja, da je vodi k ocu „I da sam umakneš, — zar ne!" — prezirno i

*

bolno odgovori Loński svome pristalici. Zatim ga okružuju dvorski službenici i zahtievaju, da preda grad, jer nema više spasa. Nu on — zove Borutu u pomoć. Odmah se pojavi jato sova, netopira i sluša se daleki topot jahanja. Ali — začuje se i pobožna kršćanska pjesma, a na njezin glas razprše se glasnici pakla, — Boruta ne može da pomogne. I protivnici provale u grad Loński pada u dvoboju s Tomašem, — uz plač i jaukanje Jagne. Kad je izdahnuo, hoće Jagna da upali prokleti dvor, no pobjednici plemići, lakomi za blagom, ne će da to dopuste i nasrnu na grad. U taj čas pojavi se Boruta i uz grmljavinu, uz pjev djavola propada dvor u bezdan Skarbnik se tješi padom dvorca i Borutina blaga, jer možda je tim ostavila domovinu i četa vragova, pa će stvari boljim pravcem krenuti i ljudi će živjeti samo za domovinu i ne će se više dati loviti u djavolje mreže. Plemstvo mu potvrdjuje želju sa: Amen — tak się stanie! — i zastor pada.

Ovo je tek okostnica okostnice pjesmotvora; toliko tek, da čitatelj može dobiti pojam o sadržaju čina i razvitku drame. Kako je sva drama spjevana u vezanu slogu, ne dadu se iztrgnuti pojedine krasne strane i čitatelju predočiti. Baš zato nisam niti sadržaja prikazao u pripovjedačkom obliku, već sam išao putem same drame, da tako pokažem ujedno i dramski razvoj čina. Ne držim se pozvanim niti ovlaštenim, da se nametnem sudijom tako prodičenomu pjesniku, kao što je Bronislav Grabowski i da podvrgnem kritičnomu svomu nemoćnomu nožu takovo djelo, kao što je Boruta. Ja ne ću nego da se ograničim na puki taj izvještaj, prvo s razloga, što ga netom spomenuh, a drugo, što držim u obće velikom opasnošću, velikim zlom u literaturi, kad se u kratkim tek letimičnim crticama izriče odmah sud o djelu. Takove kobne crtice sa svojim neutvrdjenim tvrdnjama najrjedje pogode istinu, a najčešće služe tek instinktima osobne strasti; pa se izvrgnu ili u nepravednost stranačku, bilo dobru ili zlu po pisca ili dapače posluže osobnu napadaju. Prosudjivanje svakoga djela iziskuje, da se sudija barem približno toliko udube u predmet njegov, kao što je to pisac morao činiti. Zato i ja ne ću drugo kazati, no da se je meni „Boruta“ neizrecivo dobro svidjao, da me je prolog i treći čin moćnom svojom fantastičnosti, gotovo mistikom, posve obajao, da mi se prvi čin osobito mili, a u drugom i četvrtom divim se živosti i bujnosti. Gotovo pak posve začaraše me prekrasni stihovi, puni poezije i muzične harmonije. I ja ne mogu no da čestitam dičnomu pjesniku, a uvjeren sam, da je „Borutom“ opet dokazao, kako mu s pravom pripada ono odlično mjesto što ga je na Parnasu poljske drame stekao i gdje je uz Asnyka i druge pomogao, da je poljska drama postigla onu visinu, na kojoj se nalazi.

Lj. T. Babić-Gjalski.

Gogolj i Bêlinskij.

Po Pypinu priredio A. Radić.

(Nastavak.)

4. Posljednje godine Gogoljeva života. — Sve to silniji misticizam. — Odnošaj spram oblasti. — Druga knjiga „Mrtvih duša“.

Iz svega sadržaja Gogoljeve knjige i privatnoga dopisivanja očevidno je, da su u njima izrečeni nazori službene narodnosti. Poprimivši take nazore, raskrsti se Gogolj sa svojom školom i svojim štovateljima i u njem se zametnu preteška nutarnja borba. Čime se svršila ta borba?

Što se tiče načelâ, ta se borba odavna već svršila. Već dvije tri godine poslije Gogoljeve smrti nastupio je za društvo novi perijod, kad je svak morao opaziti, da je nemogućе sustav, što ga je Gogolj tako oduševljeno branio. No lična borba Gogoljeva nije u to vrijeme bila svršena niti odlučena.

Gogolj je do smrti ostao u protuslovju sa svojim teoretičkim nazorima i ćutjenjem pjesničke svoje naravi. Posljednjih godina radio je on samo na drugoj knjizi *„Mrtvih duša“*, no s nezadovoljstvom bi sve uništavao, što bi napisao. Odlomci, što su poslije izdani, sačuvali su se slučajno. Pred samrću sažizao je jošte jedan put — to je bio posljednji čin njegove borbe. Može se ipak nagadjati, kojim su smjerom tekle njegove misli.

Spomenuli smo, kako su se svi iskreni štovatelji pobojali za Gogoljev talenat. To je došlo do ušiju Gogolju i on im odgovara, da se ljuto varaju; on da je išao od mladosti *jednim putem*, kojim i sad ide. Iz tih se riječi vidi, da tu nema ni traga onome kategoričkome odricanju od predjašnjih djela, kako je ono izrečeno u *„Dopisivanju“*. Što se pak *„Dopisivanja“* tiče, priznaje Gogolj, da se malo prenaglio i ispričava se tim, što su ga prijatelji *podstrekavali*. Kaže, da je *„Dopisivanje“* i zato izdao, da *potakne* njim u društvu *razgovore i rasprave*, u kojima bi se iznijele mnoge njemu nepoznate strane savremenoga ruskoga društva. On tu zaboravlja, da se u njegovoj knjizi nijesu pitanja poticala, nego kategorički rješavala. U ostalom u tom pravdanju poslije čina vidi se, da bi on hotio upoznati društvene prilike, za koje je prije malo mario i koje su mu, kako je živio u tudjini, postajale sve nejasnije. Za mnoga pisma, što ih je dobio na *„Dopisivanja“*, kaže, da su vrednija od svih naštampanih ocjena i da u svakom imade nešto istine. Osobito je teško podnosio i silno se ljutio na one objede, da je izgubljen za umjetnost. Kad čitamo odgovore na ta pisma,

Slovački izseljenici.
Slika pok. *Jaroslava Čermáka.*

vidimo, kako su posljedice *„Dopisivanja“* silno potresle i smele Gogolja Odmah se u početku ponizno pravda za naduti način pisanja, no nastoji, da obrani glavne ideje. U pismima je doznao za tolike nove stvari, te ne zna, kojim putem da udari: sad kaže, da je hotio „pomirenja“; sad opet, da je pomirenje nemoguće; sad se obara na napadače, sad se opet pere podstrekavanjem prijatelja, sad opet kori samoga sebe i ispričava se samo tim, da „svi ljudi mogu pogriješiti“; napokon klone duhom i piše: „duša je moja iznemogla, sve je u meni potreseno!“

Gogolj je odista bio u teškome položaju: to je ona borba talenta s teoretičkim nazorima. Teško je točno odrediti, kako je mislio ove ili one godine. Klica čudnih njegovih zabluda bila je u ranim njegovim nazorima: pogrješka je bila u tome, što ih on nije preradio ozbiljnijom naobrazbom i tačnijim izučavanjem novih društvenih potreba. Oduševljen uspjehom, a zaveden prijateljima, došao je na misao, da može lako rješavati pitanja, kojim ne bijaše nikako dorasao, pa se bacio u puki didaktizam; prijatelji su ga — „podstrekavali“.

Već smo spomenuli, da se mistička crta pojavila u Gogolja jošte tada, kad je pisao prvu knjigu *„Mrtvih duša“*; od četrdesetih godina razvija se misticizam sve to više. God. 1841. n. p. piše A. S. Danilevskome: „... O, vjeruj riječima mojim! Od sada je *viša vlast* u riječi mojoj. *Sve* može da razočara, prevari, izdade, no moja riječ nikada!“ 1843, u pismu Jazykovu, vlada već potpuni misticizam; tu on uči slavenofilskoga toga pjesnika, kako treba da traži nadahnuća u molitvi. „... Evo, kaka će se dogadjati čudesa. Prvi dan nije se jošte niti porodila misao u tvojoj glavi (!!); ti moliš samo nadahnuća. Drugi ćeš i treći dan govoriti: „Daj da satvorim u takovom i takovom duhu“, četvrti ili peti dan „s takom i takom silom“. Po tom će ti se u duši poroditi pitanja: kako će se zamišljena djela dojmiti i čemu će biti korisna? I u isti čas dolazit će ti odgovori *izravno od Boga*“ itd.

Uporedo s misticizmom, no nezavisno od njega, razvijahu se u Gogolja i druge misli: o moralu, ruskom društvu i napokon o oblastima. Što se tiče ovoga potonjega, spomenuto je već prije, kako je od samoga početka bio u tijesnim svezama s ljudima poluslužbenoga kruga; kako je držao, da imade pravo tražiti od oblasti pripomoć za svoju „službu“. Sad se pojam o književničkoj „službi“ potpuno razvio. Gogolj je poćutio, da i na književnom polju može odslužiti državnu „službu“; snujući svoje djelo držao je, da ono „može odista biti korisno“, i da „ne smije *slučajno* uzimati značajeva, kaki mu dodju pod ruku“, nego treba da pored niskih istavi i viša svojstva ruske naravi. Kako su ga korili, da se svemu podsmijeva, on je opazio, *„da treba da pazi, čemu se podsmijeva“*. I zbilja, Gogolj, držeći se po tome za književnoga činovnika i „važno lice“ u književnosti, nije se mogao prepustiti smijehu, koji bi ponavljala lakoumna rulja, što ne misli dalje od nosa: Gogolj je namislio dijeliti svoj smijeh ili svoje odobravanje prema zasluzi, kao kazan ili nagradu — s gledišta državne koristi. On je tako otplaćivao oblasti njezinu milost: „ni za što ne bih sebi dozvolio, da napišem štogod protiv vlade, koja mi je i onako toliko već dobra učinila“ — pisa kn. Dondukovu-Korsakovu.

Tako je mislio Gogolj u posljednjim godinama. Utjecaj toga mišljenja očevidan je u drugoj knjizi *„Mrtvih duša“*. Istina, pisac umjetnik može umetati u svoj rad svijesnu tendenciju, no samo onda, ako je ta tedencija iskreno njegovo uvjerenje, ako ide za boljim probitcima životnim i ako misao i znanje piščevo ne zaostaje za njegovim talentom. Da li je tomu tako bilo u Gogolja? Gogolj, koji je, kako sam priznaje, počeo svoju naobrazbu, kad je drugi obično svršavaju, čitao je doduše koješta. No filozofija njegova nije išla dalje od običnoga pijetističkoga konzervatizma. Premda je živio dugo u Evropi, nije gotovo nimalo poznavao evropske obrazovanosti; evropskih zemalja, osim Italije, nije bolje poznavao, nego obični turist. Jezikâ je po svoj prilici znao malo, a još se manje njima služio; njemački je n. p. jedva mogao čitati. Evropska ga je književnost po svoj prilici tako malo zanimala, kako i evropski život; gdje je spominje, čini to ili u običnim frazama, ili samovoljno i gdješto dosta nespretno.

(Nastavit će se.)

K slikam.

Slovački izseljenici. Slika pok. Jaroslava Čermáka. Gospodja H. Gallait poklonila je Pragu, kao rodnomu mjestu Čermákovu, nekoliko krasnih slika pok Čermáka, medju kojima imade uljenih slika, akvarela i nacrta. Medju njima se nalazi i slika »Slovački izseljenici«. Slikar nam prikazuje obitelj slovačkih izseljenika, koja s težkim srcem ostavlja svoju biednu domovinu. Niemo zamišljeni zagledali su se otac i majka na propelo, na znak velikih muka, koje je prepatio Bog-čovjek, a medjutim najstariji sin mašući šeširom doglasuje svomu zavičaju svoj posljednji »s Bogom!« Djelo ide medju najranije plodove Čermákova kista, dok je neprežaljeni umjetnik prvi put u svrhu studijâ putovao zemljom Slovakâ.

Književnost.

Hrvatska ili srpska. *Kozarčevi* krasni *„Mrtvi kapitali“*, koje je prošle godine objelodanila Knjižara dioničke tiskare, izići će doskora u češkom prievodu, što ga je priredila gdja. *Ana Beranová* (u Volšanih.)

Primili smo VII. *„Spomenik“* srp. kraljevske akademije, u kojoj se nalazi opis stogodišnjice Vuka Stefanovića Karadžića, proslavljene godine 1888 u Biogradu. Za štampu ga je priredio Milan Gjakov Milićević. Taj je spis gradja za povjest književnosti i prosvjete u Srbâ.

Izišao je nakladom knjižare Hartmanove u Zagrebu III. svezak *„Hrvatskoga Primorja“ Dragutina Hirca.* U ovom se svezku opisuju Suhi vrh i Pakleno, Kukuljansko jezero, Draga, Bakarski zaljev, Jutro na moru, Bakarac, Gradnja i porinuće broda. Djelo je ilustrovano, a ciena je svezku 40 novč

Primili smo nadalje 23. *„Glas“* srp kr. akademije, u kojem se nalazi razprava *Dim Nešića „Prilog teoriji integralenja pomoću beskonačnih redova“*, i 27. *„Glas“*, u kojem je štampan članak *S. M. Lozanića „O aromatičnim ditijokarbamatima“*.

Ruska. Čisto ženski roman, t. j. roman, koji se bavi oko ženskoga pitanja, osobito u Rusiji, napisao je pod nadpisom *„Bez majaka* (svjetionika)“ *M. J. Krasov (L. E. Obolenskij).* Pisac prikazuje u svome romanu tri vrsti ženâ. Vêra Nikolajevna Arbrezova traži sreću u porodičnom životu. Udala se iz ljubavi, srećno živi s mužem sladeći mu gorke časove težkoga rada u družtvu. Drugoj vrsti pripada žena-liečnik i seoska učiteljica, koja se dušom i tielom dala na to, da pomaže narodu i širi medju njim znanje. Treća su napokon taka ženska lica, koja teže za tim, da se posve »poseljače«, no o ovima pisac samo iz daleka natuca ne kazujući, što sâm misli o uspjehu i vriednosti rada njihova. Pisac očito pristaje uz ženu-liečnika i učiteljicu: njegova seoska učiteljica sakuplja oko sebe po večerima svoje učenike i seljake, tumači im štogod, pjeva i besjedi pjesme — nije to, istina, realno, ali pisac želi, da tako bude. O onima, koji žele, da se podpuno »poseljače«, misli pisac, koliko se razabire, da je posve u redu, da se inteligentan čovjek donekle »poseljači«: ko to ne može, neka se ostavi raskoši i ograniči svoje potrebe samo na ono, što je potrebno, no da se ne odriče onih plodova znanja i naobrazbe, što ih je već stekao, nego neka ih upotrebi na korist prostoga seoskoga naroda upravo onako, kako bi to učinio ostavši u kakoj službi. — Vriedno je ovdje spomenuti, da *„Russkaja Myslj“* u knjizi od siečnja pod nadpisom *„Očerki rosskoj žizni“* podvrgava podrobnoj kritici nauku Tolstojevu o »poseljačivanju«. Pisac toga članka velik je protivnik Tolstojeve nauke, »jer – kaže — koja korist otuda ruskome narodu, ako se i 100 000 inteligentnih ljudi poseljači? Tâ oni će se u devedeset milijuna ruskih seljaka izgubiti bez traga! A koliko bi mogli koristiti narodu kao umni radnici u unutarnjoj upravi ili kao pobornici naprednoga javnoga mnienja!« Pisac drži, da ta nauka ne će uspjeti, jer je osnovana lih na ličnome uvjerenju: Grof je Tolstoj *okajani plemić*, a njegovo kajanje posljedica je samo velike družtvene nepravde spram ruskoga naroda, i zato on toliko govori o *„dužnosti spram naroda“*. Tko nije na krvavi račun naroda živio, taj ne ćuti, da mu je što osobito dužan. Tim se tumači, što mnogi obrazovani ljudi pristaju uz Tolstoja: ne mogu snositi družtvene nepravde. Tko se jošte može kajati, kaje se na Tolstojev način. Tim Tolstojevci i nehotice doprinose k stvaranju družtvene sviesti.

Poljska. Medju poljskim savremenim pripovjedačima ističu se ova tri imena: Sienkiewicz, Orzeszkowa i Bołeslav Prus (Aleksandar Głowacki). Nedavno smo javili najnoviji roman Sienkiewiczev »Bez dogme«, koji nas u mnogom podsjeća romana Gjalskoga »Janka Borislavića« A sad nam je javiti, da je u trećem izdanju izišao *Prusov* roman *„Placówka“* (Predstraža), u kojem nam prikazuje u žalostnoj slici propadanje poljskoga elementa, kako uzmiče od njemačkoga Slika je čini se, vjerna, ali bezutješna i grozna. I Prus je u svemu realist, koji ne zazire prikazivati crnu nevolju, jer misli, da će vjernim crtanjem prije odkriti rane, s kojih boluje poljski narod. Nadalje je izišao njegov roman u tri knjige *„Lalka“* (Lutka). To je družtvena satira. Pisac se dotiče gotovo svju družtvenih pitanja s grizkom ironijom i krasnim humorom Os, oko koje se vrti sva pripoviest, u ovom je romanu nesrećna ljubav nekoga prosta trgovca Wokulskoga k mladoj grofinji Izabeli, koja je osiromašila. Pošto se trgovac kao vojni liferant obogati u Bugarskoj i povrati u domovinu, zaprosi mladu grofinju za ruku. Njegovi mu milijuni osiguravaju uspjeh, ali ne zna, hoće li s rukom dobiti i njezino srce. Kad se poboljc upoznade sa zardjalim i grješnim životom aristokratskih krugova, prodje ga sva iluzija, pa se on u času očaja sâm ubije Oko ove dvie glavne ličnosti nanizao je pjesnik svu silu likova vjerno prikazanih, a uza to su istinski prikazane prilike poljskoga družtva najljepši ures romana. Prus je pretežito majstor u detaljnom slikanju, pa mu se sve radnje odlikuju bogatim miniaturnim crtanjem. Pored toga zabavlja nas Prus sjajnim humorom, te se s pravom može ubrojiti medju ponajbolje humoriste XIX. vieka, kakovi su Dickens, Thakeray, Gogolj. U »Lalki« se pokazao njegov talenat u jasnom svjetlu; djelo za pravo nije prava cjelina, nego niz malenih, milotnih i umjetnički dotjeranih slika, od kojih je svaka pojedina za se omedjena cjelina. Osobito uspomene prijatelja trgovčeva pripadaju medju ponajljepše radnje, što ih je dosada objelodanio Prus, — i poradi divne karakteristike i poradi sjetnoga humora. Izvrstno je crtan takodjer skeptik i idealist dr. Schumann, komični barun i barunica, trgovački pomoćnici i dr. Još je najslabije izveden glavni junak — trgovac. Pjesnik je veoma duhovit crtajući njega, ali nije umio njegovu karakteristiku svagdje dokazati. — *Eliza Orzeszkowa* je objelodanila u tri knjige roman *„Nad Niemnem“*, koji ide medju najznatnije proizvode ciele moderne beletristike Spisateljica nam opisuje život i prilike poljskolitavskoga maloga plemstva, i iznosi nam pred oči sliku nepoznatih im inače čuvstava i misli, a uza to su opisi Niemanske okolice tako plastični, a karakteristika tako vješta, da se moraš upravo diviti.

Pored ovih triju prvaka poljske liepe knjige imade još i drugih pomanjih mladjih talenata, koji su istom u razvoju, ali nam ipak svjedoče, da je bila neopravdana bojazan, da će zastati slobodni razvoj poljskoga genija na polju umjetnosti, u kojoj je čovječanstvu dao Mickiewicza i Kraszewskoga! Medju mladjim se ističu Marija Konopnicka, J. J Jež, Rapacki, Mańkowski, Szeliga i dr.

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. Prije osam dana prikazivala se u našem glumištu prvi put *„Posljednja ljubav“*, »igrokaz« u 5 činova, što ga je napisao magjarski pisac *L. Doczi*, a preveo pok. Gjuro Galac. Vele, da je taj pisac jedini od magjarskih dramatika doscle uspio na stranim pozornicama — njemačkim, što baš mnogo ne znači, jer je poznato, da ondje vlada suša dobrih drama, pa se kadkada i koješta prikazuje. Ali ta se je drama — uvjeravaju drugi — kao i druga pod nadpisom: »Cjelov« od istoga pisca — glumila i u bečkom dvorskom glumištu, gdje je uz vještu igru glumaca prilično uspjela. I to je slaba preporuka, jer ne će biti nepoznato, da i u ovom — uzornom — glumištu kadkada propadaju znamenite i valjane drame, kao n. pr. Gogoljev »Revizor«, dok se drugi često ništavi dramski proizvodi po više godina glume. Nas može ta drama ponajviše s toga zanimati, što slovi kao jedno od najboljih dramskih djela stranoga pisca, koga njegovi zemljaci i neki tudjinci drže možda za prvoga i najvećega savremenoga dramatika u njegovu narodu. Puni očekivanja podjosmo, da prvi put slušamo i gledamo »Posljednju ljubav«, ali moramo prizuati, da smo glumište ostavili — razočarani, jer to jedno od najboljih djela proslavljenoga pisca u jezgri je svojoj dramski nonsens, a ujedno i tvrdo uvjereni, da nije sve zlato, što na njemačkoj pozornici sja i uspieva. Da iskreno kažemo, ova se drama ne može održati pred strogim sudom estetike, ni etike, ni logike. Žalimo, što nam prostor lista ne dopušta, da to

na tanko razložimo u podrobnoj analizi obširnoga i mjestimice dosadnoga sadržaja. U raduji nema pravoga jedinstva ni cjeline, jer koliko ima činova, toliko ima i odjelitih radnja bez uzkoga unutarnjega saveza, te gledalac uzalud traži duševni most, koji bi spajao pojedine činove. Čitava se drama prikazuje kao niz slabo vjerojatnih i romantičnih prizora bez ikakvoga dubljega smisla. Ne tajimo, da ima u njima efekta i oštrih sporova, ali sve je to izhitreno, neprirodno, a većim dielom od drugud posudjeno. Kad bi nas tkogod upitao, kojoj kategoriji dramskih djela pripada ovaj proizvod, našli bismo se u nemaloj neprilici, jer to nije nalik ni na fantastičnu komediju Shakespearovu ni na tragikomičnu dramu španjolskih dramatika, ni na historijsku komediju Scribeovu ili karakternu komediju Molièreovu, nego je od svačesa po nešto, pravi dramski mixtum compositum bez pravoga značaja i stila.

Takvoj radnji posvema pristaju nestalni i nedosljednji karateri, kao što su Apor i Marija, ili nejasni i romantični, kao što Katarina i Cecco, koji nekako čudnim načinom dolaze iz Italije u Višegrad na dvor kralja Ljudevita. U radu i vladanju njihovu ne opaža se dosljednost ili kakvo etičko načelo. Trenutačna strast ravna njihove čine. Kako se lica ne bore za kakvu ideju, već za osobe, tko će se naime s kime vjenčati, posve je naravno, da se ciela drama ne kreće oko kakve obćenito valjane osnovne misli, već se sve nekako gubi u puste i bombastične fraze i efektne tirade. Motive i razloge zamjenjuje — poplava suvišnih rieči, za pravo »mnogo vike ni za što«. A ta lica tako su mlaka i jeguljasta, nejasna i nestalna, da uzalud u njima tražiš odraz obćenito ljudskih bića i karaktera. A k tomu treba da dodamo, da većina njih uživa izgovarajući neslane i prostačke šale, koje možda pristaju u kakav zakutni cirkus, a nipošto pred ugladjeno i naobraženo obćinstvo. Sve nas ovo navodi na misao, da je pisac možda snovao i stvarao svoje djelo u duhu i smislu nedjeljnih »spectakel-drama«.

Svaštice.

Miklošić. Ovih je dana umro u Beču bivši profesor slavistike u bečkom sveučilištu dr. Franjo Miklošić. Na grobu mu je govorio oprostno slovo prof. Jagić, njegov nasljednik. Miklošić je bio bez sumnje najveći do sada jezikoslovac u slavenskom svietu. A i u cieloj Europi bilo mu je malo premaca. Pravedna će povjest po zasluzi priznati njegov kolosalni znanstveni rad, ali ne će nikada prežaliti, što je u politici i donekle u samoj nauci hotice radio protiv interesâ austrijskih Slavena. U mladosti je sa zanosom prigrlio ilirsku ideju, te su u Gajevoj »Danici« štampane njegove dvie pjesme. (Izporedi Markovićev članak: »Stanko Vraz prama Franji Miklošiću« u »Viencu« god. 1883, br. 37.) Drugujući sa Stankom Vrazom, Davorinom Trstenjakom i drugim zemljacima u Gradcu smišljao je izdavati list u »ilirskom« jeziku. No došavši u Beč upoznade se s Kopitarom, pa od onda kao da je u njega obamrla slavenska duša. Miklošić je uvjeren, da je u Austriji opravdan za javni život samo ujemački jezik, pa za to zazire od novoslovenskoga jezika, jer ga drži umjetnim pokusom, govori protiv češkoga sveučilišta, podjedno naučno rastavlja Slovake od Čeha Maloruse od ostalih Rusa, a najgore prolazimo mi Hrvati, jer Miklošić odrešito pobija Daničićevu misao i dokazuje, da su samo čakavci Hrvati, ubrajajući kajkavce medju Slovence i štokavce medju Srbe. Medjutim su Daničić i Jagić ponovno pobili ovu hipotezu Miklošićevu, koju fanatizam još i sada upotrebljava za sjeme razdora. Poimence je Jagić u I. godištu svoga »Arhiva« umno pokazao, da je Miklošić u tom pitanju bio na krivom putu. »Vienac« je godine 1876. za ureduikovanja Šenoina donio lik i vjekopis Miklošićev, pa upućujemo vriedne čitatelje na taj tečaj lista. Miklošićevo je ime poznato po svemu svietu, gdje se mari za nauku, njegovu se snažnomu umu i silnomu radu divi sva Evropa, pak će se *upravo s toga* na grobu ovoga tako znamenitog čovjeka još dugo čuti uzdah slavenskoga Genija: »Dobar junak, da je Slaven taki!«

Spomenik Prešernu. Kad se godine 1889. odkrivao u bieloj Ljubljani spomenik Valentinu Vodniku, osnivaču pjesničke književnosti slovenske, oglasila se takodjer misao, da se podigne spomenik najvećemu pjesničkomu geniju, kojega je dosada rodila slovenska zemlja, Franji *Prešernu*. Za deset godina bit će stotina godina, što se je rodio slavni pokojnik u Vrbi, u selu pokraj Bledskoga jezera; pak se sada sastavio odbor najuglednijih Slovenaca-književnikâ u Ljubljani, da skuplja novac za tu svrhu. Prinosi se šalju »Pisateljskomu podpornomu društvu« u Ljubljani. Mi smo uvjereni, da će se ovomu pozivu odazvati vas bratski narod a ne sumnjamo, da će se i medju Hrvatima naći ljudî, koji će htjeti, poštujući uspomenu klasičnoga pjesnika, da doprinesu štogod u tu liepu svrhu.

Sitne glumištne viesti. Kako je našim čitaocima iz dnevnika poznato, prikazivala se prošloga mjeseca u pariskom »Théâtre français« po prvi put *Sardou*-ova nova drama „*Thermidor*". Sujet je drame uzet iz doba francuzke revolucije i prikazuje prizore iz zadnjih dana Robespierre-ove strahovlade. Drama je vrlo efektna, inscenacija upravo sjajna, ali kako se samo po sebi razumieva — Robespierre i njegovi jakobinci niesu baš najljepše ocrtani To je razlogom, da je već kod »première-e« jedan dio obćinstva odlučno prosvjedovao protiv prikazivanja ovoga komada, jer mu vriedja republikansko čuvstvo. Sablažnjivi prizori za prve predstave učestali su i poznijih dana, tako da je ministarstvo najposlije moralo dalnje prikazivanje »Thermidora« zabraniti. Uprava glumištna, na čelu joj Claretie, našla se u nemaloj neprilici, jer je računala, da će ovim komadom veći dio sezone puniti kuću, a i dioničari »Théâtre français-a« niesu zadovoljni, jer će njihove dividende ove godine biti manje, budući da je iuscenacija »Thermidora« progutala nekoliko stotina hiljada franaka. Najljući je sâm pisac, Sardou, koji se je zavjerio, da ne će više pisati ni za jeduo francuzko glumište Sardou piše već novu dramu: »Naravni sin«.

Dopisnica uredničtva. — Gosp. dr *Vj. H.* u Bjelovaru. Vaše cijenjeno pismo od 9. o. mj predali smo piscu filologičkih sitnica, a evo njegova odgovora:

Moj prijatelj g. dr. Vj. H. piše ovako: »Mi kršćani katolici svi bez razlike osim ostalijeh razloga pišemo sv. pisce i ujihova djela velikim pismenom, da im tijem iskažemo dostojno počitanje. Baš za to nas i boli i vrijedja svakoga, kada se u filol. sitnicama svako djelo Vukovo piše velikim pismenom, a sva djela sv pisaca malim pismenom, kao da je Vuk sa svojijem djelima više, nego li je na pr. Sv. Pavao i drugi sv. pisci sa svojijem djelima. Ja za cijelo poštivam Vuka zaradi jezika koliko i pisac filol sitnica, ma ne bih ipak nikada učinio onako kako to čini pisac filol. sitnica«.

Veoma žalim, što je moj dobri prijatelj mogao i pomisliti, daja pišući n. pr.: *mat.*..., *luk.*..., *otkr.*..., a opet: *Nar. pj.*..., *Nar. posl.*..., *Rj.*... može biti hoću pokazati »kao da je Vuk sa svojijem djelima više, nego li je n. pr Sv. Pavao i drugi sv. pisci sa svojijem djelima«. Nije tako. Bilježeći (za primjerima) pokraćene natpise djelima, držim se u filologičkim situacima pravila, kojega se drži toliko filologa: pokraćeni se natpis djelu piše sa velikim početnim slovom, i za to pišem: *Nar. prip.*., *Nar. posl.*. i t. d., a što pišem: *mat.*.. *jov.*.. *2kor.*., to pišem i za to, što to nijesu za mene u ovome poslu napose osobita djela nego samo dijelovi od djela, kojemu je natpis *Sveto pismo* (ili hoćete *Stari zavjet*, *Novi zavjet*). Tako je, i prema tome poričem najodrešitije, da mi one moje kratice tiska iz pera nepoštovanje i preziranje Svetoga pisma.

Ja se nadam, da će taj odgovor umiriti moga cijenjenoga prijatelja g. dr. Vj. H., a hoće li umiriti i one, koji ocjedjuju komarca a kamilu proždiru — ne marim! Za njih i ne piše

pisac filologičkih sitnica.

Na padu Plive — Odmetnik — Islandski ribari. — Boruta. — Gogolj i Bêlinskij. — Listak.

Izdaju i uredjuju J. Pasarić i M. Maravić. Vlastničtvo i tisak Dioničke tiskare.

VIJENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 21. ožujka 1891.

Br. 12. | Izlazi sváke subote na dva arká. — Godišnja cena poštom i domać'm u kuću 7 for., ináče 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Proljeću i ljubavi.

Pjeva **Silvije Str. Kranjčević.**

I. Zaspala si...

Zaspala si, pa mi spavaš,
Bog bi znao, što sanjavaš;
Al' da slutiš samo malo,
Kako mi je srcem stalo,
Snivala bi c'jele noći
O cjelovu u samoći,
O leptiru, kako l'jeta
Oko jednog malog cv'jeta,
O slavuju u vrh grane
Sred šumice uspavane,
O uzdahu, što se gubi,
I o srcu, kako ljubi.

Zaspala si, pa mi spavaš,
Bog bi znao, što sanjavaš;
Al' ako ti srce sniva,
Da imade duša živa
Pa za tobom tako gine
S puste želje i miline,
I kad slatko noć ti prodje,
A još sladji danak dodje,
Tad se sjeti i posveti
Jedan časak u pameti
Onom srcu, kom' su snovi
Prevareni, jadikovi.

II. Popio sam...

Popio sam mnogu čašu
Vinca rumena,
Grlio sam mnogu djevu
Pasa tanana!

I velik sam grješnik bio
Za te godine;
Mnogu nojcu potratio
Sve uz tanbure!

Moja baka u kutiću
Mota krunicu;
„More — reče — ne valja ti,
Misli na dušu!“

— Slatka bako! — ja se mazim —
Što ćeš od mene!
Onako je upisano
Na list sudbine!

Al je baka moja bila
Glava učena;
Nosi bilja, da me l'ječi
Od zla pogleda.

Privija mi oko glave
Tanke povoje — —
Jest — al meni sve u glavi
Zuje tanbure!

Ja u plesu i u vinu
Ludovanke kuj — — —
Bakica mi pod ledinu;
Bog je pomiluj!

Sve subota po subota,
Došô crni dan;
Vidjeh do dva crna oka
I ja — začaran!

Ne će mi se više piti
Kaplje rumene,
Ne će mi se slušat više
Sitne tanbure.

Gledaju me stare žene
Tužna, žalosna,
Pa mi vele, da se patim
Od zla pogleda.

A ja mislim sada na te,
Bako milena,
Daleki ti grobak rosim
Svojim suzama.

Sjedim n'jemo u kutiću
Kô ti nekada;
Potrgô sam, bako, žice
Svojim guslama.

Oteo sam srcu nadu,
Vjeru grudima;
Bako moja, gorka li je
Takva sudbina.

Skrštene su tvoje ruke,
Grob te ne vraća — —
Bako moja, nema bilja
Od zla pogleda!

III. Sunce planu...

Sunce planu, Vesna granu,
Pupovi se bude;
Bog je poslô zoru ranu,
Da veseli ljude.

O kako je život mio
I sunce i cv'jeće;
Sav bih svijet zagrlio
Od tolike sreće!

Samo nešto kô od leda
Još mi tlači grudi,
Pa mi ni sad srcu ne da,
Da se slatko budi.

Ej sunašce, grani na me
Sa vedre modrine,
Da mi nade budu grane,
Što proljeće čine!

Sve se mavi i rumeni
I bl'ješti i sv'jeti;
Sunce moje, što će meni
Proljeće don'jeti?!

Odmetnik.

(Svršetak.)

V.

Pet godina prodje od Pavkine smrti. Ivan se s vremenom utješio i umirio. U svetom radu za domovinu i u brižnoj skrbi za jedinca sina prolazili mu dani i godine brzo i gotovo neopazice. Tad mu jednoga dana dodje pismo iz Moravske. Crni ga omot prestraši. U pismu pisao stari Krop:

„Dragi Ivane! Tek što mi je vrijeme jedinu tešku ranu zacijelilo, evo i druge. Prekjučer, 27. lipnja o. g., stiže mi žalosna vijest, da je moj Miho izdahnuo od rane, što je zadobi kod Kustoce . . . itd.“

Sirotu starca udarila nesreća. Najprije kći, a sada sin. Ivanu se srce s nova rastuži, jer je iskreno volio svoga druga iz mladih ljeta, veseloga Mihu.

Mali Lovro, Ivanov sin, rastao od dana do dana. Kakogod bijaše neznatan, tek da ga noge nose, ipak bi srce u Ivanu zaigralo, gledajući maloga. Namrla mu pokojna mati one crne oči, pa i sam Fran, gledajući Lovra, govorio bi:

— Da, to su njezine oči!

Kradomice prolazile godine. Ivan izišao na glas medju svojim zemljacima. Štovali ga svi kao značajna čovjeka i poštenjaka. Došla i godina 1870. Lovro uzrastao uz oca do čvrsta dječarca. Stara neka Gorenka brinula se oko maloga, — ljubila ga (dobra duša) kao rodjena mati. Pjevala mu starica, dok je još sasma malen bio, kojekake pjesme, a mali slušao, pa se i sam s vremenom naučio pjevati.

Djed Luka rastapao se od milinja, kad bi mali, upregnuvši stolac za vodjice, sio i zapjevao jasnim milim glasom:

— „Bom šo na planine, na krajnske gore“, — a onda bi mali dosjetiv se nečemu bičem udarao po stolici vičući:

— Hi! ho!

Usred te sreće ošinu Ivana kao grom iz vedra neba politički progon. Poradi nekoga političkoga članka obustaviše list i snovaše progon, a on morade što prije preko granice.

* * *

— Koliko je sati? — upita neki putnik vratara na ljubljanskom kolodvoru.

— Osam i po, — odvrati vratar mekanično.

— Hu! baš prava jesenska večer — poče i opet onaj putnik, ali videći, da se vratar udaljuje, zagrnu se u kaput, dignu ovratnik, pa uze šetati.

Kiša sitno sipila cijeli dan. Sive debele oblačine pritisnule kraj, a omrkle još tamnije. Dvojica trojica šeću pod krovom čekajući. Jedna se lokomotiva šetala amo tamo po tračnicama, prevažajući s jedne na drugu vagon ili prazna crna mokra kola. Zvižduk lokomotive čuli su ljudi u selima oko grada. Sa žljebova padale kaplje debele mrzle kiše, bijući nemilim glasom o kamen.

Dva zaogrnuta čovjeka udju na peron, pa stadoše na jednom kraju.

— Ti ćeš sjutra oko sedme doći u Trst?

— Da, u sedam trideset i pet minuta.

— A onda?

— A onda ću dalje. Još ni sam ne znam, da li bih morem ili kopnom.

— Eh! bilo bi ti priličnije morem, jer kad stupiš na parobrod, briga te za sve drugo.

— Da, al ako ne bude more dobre volje? — upita Ivan. Na svaki mu se način htjelo da se pokaže mirnim, pa ipak uz veselu riječ lice bi mu se nacerilo.

Na brzu ruku spremio sve najpotrebnije, pa će tiho u tami otići. Oprostio se s malim Lovrom.

— S Bogom sinko! — govorio Ivan, a oči mu se napunile suzama.

— S Bogom, laku noć! — odvratio mali sjedeći u posteljici, pa ogrlivši oca legnu mali, kao svaki dan, ali se sjeti još nečesa:

— Jelte, ako budem danas dobar, ti ćeš sjutra sa mnom k onomu prijeko, što prodaje one vojnike. Hoćeš li?

— Hoću, sinko! S Bogom!

Tako se bio Ivan oprostio sa svojim sinom.

Šećući lagano po mokrom kamenu umukoše obojica.

Fran je na svaki način hotio da razgovori Ivana; ali mu ne podje za rukom.

— Ti si, brate, kao Ovidije, samo je ta razlika: Ovidije plače, jer ostavlja Rim, a ti, jer odlaziš u Rim.

Koliko je Fran smijući se započinjao take doskočice, toliko ih je tužnim glasom završavao.

Ivan bio na oko miran, mrk, ali u njem, kao da će ga zagušiti. Stislo ga oko vrata, a na grudima kao da ga mora davi. Došlo mu na plač, ali ne htjede da se slabim pokaže pred bratom.

Iznajprije šum, a onda neugodan, jak zvižduk. Dvije velike crvene oči prbliže se postaji. Nemilosrdno gledaju Ivana.

— Četiri minute!

Samo su mu još četiri minute dali, a on bi želio još cijeli vijek da bratu govori, da mu preporuči maloga Lovru.

— Čuvaj ga, brate, budi mu ocem, učini od njega poštena čovjeka, pravoga Slovenca, pa kad se vratim .., — dalje nije ni riječi smogao.

— Ajde, brate, požuri se, svaki je čas za te pogibeljan, — nukao ga Fran. Ljudi i činovnici razvrstali se zaogrnuti, tek nos i oči vire im iz ovratnika.

— S Bogom! — Ivan udje u kola.

— S Bogom! javi mi se što prije. — Vratar zatvori vrata, i opet zvižduk. Tako ostavi Ivan sina i domovinu.

Iznajprije razmišljaše o sinu, o Pavki, ali silna buka točkova i stroja izbi mu sve misli iz glave. Ležao kao trup, ne misleći ni na što.

* * *

Přivek ostao u Beču. Našao službu kod ministarstva. Kad i kad sjetio bi se svojih drugova. Dok je Ivan u Ljubljani boravio, javio mu se Přivek sa dva tri pisma.

Iz Italije pisa Ivan Přiveku pismo, u kojem mu orisa živim riječima svoj put po sjevernoj Italiji. Napokon mu razjasni uzrok svoga progonstva i iskali svu dušu prijatelju.

Fran se oglasio Ivanu samo kadkada i pisao o Lovri. Njegova su pisma bila puna osobite retorike. Fran je pisma s osobitom voljom pisao i čudio se Ivanu, što mu iz Italije tako mrtvo piše.

— Eh da sam ja tamo! — pomislio bi Fran — svaka bi željeznička postaja našla u mome pismu svoj hvalospjev.

* * *

Kroz sedam godina prolazio Ivan od jednoga grada u drugi, neprestano tražio promjene, a i nalazio je.

Kad bi mu stiglo pismo od Frana (listovi od Frana dolažahu sve rjedje), spopala bi ga bol, ali i njoj ima lijeka.

„Italija, čarobna Italija (pisao Ivan Přiveku) uvijek bi me uljuljala u slatko uživanje, kad bi me taka bol podišla. Vjeruj mi, prijatelju, da sam zašao u Njemačku, nastao bi bio od mene kaki stari Werther, ali Italija učinila od mene (ne kistom, nego životom) mladoga Ticijana. Pripovijedaju mnogo u romanima o modrom nebu talijanskom, ali je živa istina, da je tu neki zrak, neko živo veselje u zraku, u prirodi, a to priliči čuvstvu, koje se u tebi radja, kad slušaš kaki veličajni zbor iz Hugenota u dvorskoj operi. Sve me je toliko zanijelo, da sam onomlane (pomisli, ima mi četrdeset godina!) spjevao cijelu rpu „florentinskih soneta“, a prije toga nijesam ni prnjava stiha mogao sklepati. Ti ćeš se možda smijati, ali je istina, što ti kažem“.

U Ivana je bilo dosta zanosa za lijepo, a bilo je i stvari, koje su ga mogle živo zanimati, pa ipak je neprestano molio Přiveka, da mu isprosi pomilovanje.

Jednoga dana sjedio Ivan u „Café Biffi“ u milanskoj „Galleria Vittorio Emanuele“. Bila to već deveta godina njegova boravka u Italiji. Ivan se dosta promijenio. Njegovo mlado i zdravo lice požuti, kao da je gvozdeno. Oči su mu kao prije blage, one se nikad ne mijenjaju. Pružio se po nekakoj klupi uz prozor, pa listao po bečkim novinama. Na jednom opazi na drugoj strani lista viest: „Franz Kralich — Ingenieur“. Gleda, čita, snebiva se od čuda i ijeda.

— Kandidaturu za našu stranku preuzeo gospodin F. Kralich, mjernik — u kotaru kočevskom.

— Je li moj brat šenuo? — pomisli Ivan i odmah pohrli na brzojavnu postaju.

Cijeli je sat nestrpljivo čekao. Napokon dobi odgovor od Frana: „Izmišljotina. Ja ću seliti u Ljubljanu. Lovro zdrav. S Bogom. — Tvoj Fran.“

Fran mu bijaše već prije javio, da će u Beč putovati i da će i Lovru sa sobom povesti na konzervatorij.

„Tvoj je Lovro svršio gimnazij. Opet ti kazujem, da će Lovro prodičiti tvoje ime, jer već i sad zadivljuje ljude svojim guslama i glasoviranjem. Još godinu dana, pa ću ga povesti na bečki konzervatorij, da i ondje znadu, da Slovenci nijesu barbari.“

Otkad je Ivan čitao onu kobnu vijest u bečkim novinama, nije mogao da se umiri. Neki nemir uljezao mu u dušu, pa bi za to veoma često pisao Přiveku, moleći ga, da mu ishodi pomilovanje. Nakon duga moljakanja ispuni mu se želja.

Od Milana do Ljubljane činilo mu se kao da putuje oko svijeta. Bilo rano jutrom, kad se je približio Ljubljani. Nekako se čudno dogodilo, da je u jesen ostavio domovinu, a u proljeće se vratio. Kolike li razlike izmedju onda i sada! Nebo modro jasno, a sve zeleno, kao da je puno nada, kao da čita želje u njegovu srcu. Kad je izišao iz vlaka, pa se vratima približio, dodje do njega starac vratar. Bio ga prepoznao.

— Oh, gospod Kralić! — Ivanu bilo pri duši, da skoči i da zagrli starca. Isti je dan obišao prijatelje. Svuda su ga lijepo primali, svi se veselili, ali koga bi god zapitao za Frana, odgovarao bi mu:

— Ne znam, brate! — ili:

— Ima već nekoliko godina, što ga ni nijesam vidio.

— A Lovro? — pitao Ivan (baš nekoga profesora).

— Hm! do šeste škole bio mojim djakom, a onda — ne znam, kuda se metnuo. Sada će valja da u Beču biti.

Nekoga je svoga prijatelja i opet pitao za Frana.

— Nije tome dugo, — odgovori taj prijatelj — što je Fran iz Kočevja došao (tu se onaj prijatelj namrgodi), a onda otišao u Beč, kuda li.

Svi su Ivana nekako sažaljavali, a on opazivši to, ljutio se u srcu.

— Zašto me tako gledaju, — zašto me sažaljuju? — mislio Ivan u sebi.

Već drugoga dana, na večer, otputi se Ivan prema Beču. Satrt, ne stisnuvši ni oka, dodje u Beč. Bilo baš jedanaest prije podne.

Cijelo jutro potrati Ivan tražeći brata.

Obidje tri četiri svratišta, ali ne nadje Frana. — Nema ga te nema, — svagdje mu jednako odgovaraju.

Poslije podne ode Ivan na konzervatorij, da nadje Lovru

— Molim vas, je li ovdje Lovro, ne, Lorenc Kralić?

— Ha, ha! — nasmija se stari debeli Bečlija, pazi-

*

kuća u konzervatoriju, — da, bio je ovdje, ali sad je već godina dana, otkako ga nema. Eh šteta, bio okretan mladić. Govorili su, da je svaku simfoniju s mjesta „prima vista“ odfićukao. Znajte, gospodine, „prima vista“, to vam je onako na ćoravo zagledati u note, kojih još nijeste nikad vidjeli, a onda onako odmah odfućkati; eh to nije šala, to vam je mnogo, vjerujte, mnogo. To su i oni gore (tu pokaza palcem u strop), da i oni su to rekli, a oni to znadu, vjerujte, onako kao on — hu! . . .

— A zašto je odavle otišao?

— Eh, što ćete, tako vam je na svijetu, poče stari pripovijedati, skrstivši ruke na trbuhu, morao je odavle otići, znate, onako preko noći, a ni to nije šala.

— Zašto je ostavio zavod? — upita Ivan uzrujan.

— Eh to, kako mi se čini, ne znam.

— A gdje bih ja mogao toga Lovru naći? — upita Ivan.

— Hm, čekajte! Čini mi se, da mi je neki njegov drug jednom govorio, da je Kralić sada jurista. Taj Kralić je onako srednjega stasa, nosi siv kaput i visok šešir, nije li? Ima male crne brčiće i brazgu na čelu, je li?

— To vam ja, dragi moj, ne znam.

— Kako? nijeste li mu rodjak?

— Da. Ja sam mu otac, ali ga eto više od deset godina nijesam vidio, a mladi se ljudi kroz toliko vrijeme veoma mijenjaju.

— Deset godina! Hm! istina je, istina, pa i ja ako i nijesam mlad, kroz deset sam se godina dosta promijenio. Evo, molim vas, ovako sam izgledao „anno 187*, a ovako anno 188*.... Starac skine sa zida dvije mrljave fotografije, pa ih obrisa huknuvši najprije čvrsto. Kad se je moj stric ono lanjskoga uskrsa u Beč navratio, nije me ni prepoznao. Ali kako da nijeste svoga sina tako dugo vidjeli?

Jedva jedvice začepi Ivan razgovornomu starcu usta sa nekoliko groša, a onda pohiti na sveučilište Ondje mu rekoše, da je Lovro u istinu jurista, pa mu naznačiše stan. — Ako ga ondje ne nadjete, onda će valja da biti u kojem od djačkih društava ili u „Café international“, gdje se s'avenski djaci sastaju.

Ivan podje da ga potraži u stanu. Putem zadje u spomenutu kavanu. Bilo tu mnogo lica, ali nijedno s brazgom na čelu. S jednim mladim Čehom zametne razgovor. Dugo je okolišao i propitkivao za ovo, za ono, ima li mnogo Čeha, mnogo Slovenaca, a napokon ga zapita, poznaje li Lovru Kralića.

— Poznajem, — odgovori mladić, smrknuvši se.

— A nema ga ovdje?

— Baš bismo ga trebali ovdje!

Dugo je trebalo, dok se je Ivan snašao. Kao pijan izidje iz kavane. Na ulici stade, malo da se ne sruši. Neka se crna slutnja uvukla u njegovu dušu. Ljudi, koji su kraj njega prolazili, čudno su ga gledali. Već se stao suton hvatati Ivana gonilo nešto bečkim ulicama, a u ušima mu neprestano zujale one riječi: Baš bismo ga trebali. Napokon nadje stan svoga sina. Uz uske stepenice pope se u drugi sprat. Tu opazi nad vratima kartu. Uz slabo svjetlo pročita Ivan: „Laurentius Kralich, studiosus iurisprudentiae“. Odozdo bijaše modrom olovkom upisano: „Regens chori der „Germania“ — ordinirt von 6 Abends bis 6 Morgens beim „Goldenen Esel“, *strasse N. 30.“

Ivan skinu kartu, pa je spravi u džep.

VI.

Gostiona k „Zlatnomu oslu“ bila čudna špilja. Ulazilo se kroz dvorište neke visoke crne kuće. Sedam osam stepenica vodilo pod zemlju. Niska soba crnih zidova služila „Germaniji“ svaku večer. Nekoliko okruglih stolova ponamjestili uza zidove, a uz dugi stol u nekom posebnom odjelu sobe niko nije smio da sjedne. Tu se skupljali djaci i slavili svoje „imatrikulacije“ i „promocije“.

Teškom mukom nadje Ivan tu gostionu, pa došavši sjede za mali stol. Osim sabranih članova „Germanije“ nalazila se dvojica staraca u kutu, pijući svoje stalne mjerice. Oni kao da su vični onim peroracijama i buci mladih gostiju. Oko stolova vrtio se nekaki mali konobar, okrugla lica, zelenih očiju Jednom je rukom mahao po zraku, a drugom čistio stolove. Ivan upita konobara, što slave oni ondje kod velikoga stola.

— Promociju, gospodine, — nasmija se mali glupo, pa se zagleda u Ivana, kao da hoće da kaže:

— Aj ti, moj čovječe, ti si nekaki čudaković.

Ivan pregleda redom sve mladiće. Uz tamu, koja vladaše u sobi, teško bi mogao raspoznati onoga, koga traži po opisu pazikuće iz konzervatorija.

Kad su se bili mladići oko dugoga stola umirili, pozove Ivan konobara, pa ga upita, je li ovdje studiosus Kralić.

— Jest, gospodine, evo taj, što sjedi ledjima amo.

— Ded pozovite ga malo amo.

Čudno pogleda konobar Ivana. Za čas ode i lagano potrepta po ramenu onoga mladića, pa mu prišapne nešto.

Mladi se ogleda i ustane, podupirući se rukama o stol.

— Štovani komilitoni! — poče (glas mu bio promukao), pošto me na kratak čas zove dužnost (tiho doda: vrag bi znao, kaka, ja ne znam) — s toga molim, da me ispričate i da mi date „veniam abeundi“.

— Bene! ozove se neki bradati debeljaković sa čela stola.

— Ha! valjda koji manihejac!

— Manihejac!? Bogme, naš se novo promovirani kolega pokazuje vrijednim članom našega vrijednoga — — i prijateljsko——ga — — ko—le—gi— — poče treći buncati (ne mogaše da svrši, jer mu se glava sad lijevo, sad desno naklanjala, a iza zadnje slovke usta ostala otvorena, glupo se smijući).

Lovro ustane, otetura se do Ivana i turivši ruke u džepove, sagnu se sasma, gotovo do lica Ivanova.

— Amice, krojaču, šoštaru, ili koji si bijes, ja sad nemam ni pare! — Lovro se naklanjao i njihao. Kosa mu pala na čelo, a mali se crni brčići spustili niz usne.

— Ne poznaješ me, Lovro! — upita Ivan slovenski, tresući se na svem tijelu.

— Vraga ti ja razumijem taj tvoj jezik, — prodere se Lovro, ogledavši se prema svojim drugovima.

— Oho! — ozove se jedan od stola, — manihejac iz provincije!

— Vivat novissimus! — zaori kolegij.

Lovro se bio okrenuo, pa se klanjaše i zahvaljivaše.

— Lovro, zar ne poznaješ svoga oca?! . . .

Mladić se zagleda svojim krvavim staklenim očima u Ivana. Čas ne govoraše ni riječi. Ivanu se činilo, da će Lovro skočiti, da će mu pasti oko vrata.

Na jednom se Lovro strese (kao vol, kad mu skinu jaram), pa se nasmija:

— Pamtite, vi stari lakrdijašu, ako vam se prohtjelo šale, a vi se našalite s prvim postolarskim šegrtom na Ringu. Zatim se okrenu prema drugovima i prema konobaru:

— „Fiat executio“! — „zlatni osle“, istjeraj svojim zlatnim kopitom toga tvoga sivoga kolegu na polje! — izlanu Lovro.

U Ivanu uzavri krv.

— Lovro! — poviknu i skoči, da će ga šakom po obrazu. Nekoliko djaka priskoči i baciše Ivana na polje.

Ivan izleti na vrata i padajući udari glavom o drvenu stepenicu, — osta bez svijesti. Za neko vrijeme dodje malo k sebi; iz gostione razlijegala se buka. Kroz otvor na prozoru opazi Ivan, kako Lovru na stol digoše, a nekoliko crvenih glava deralo se: „Gaudeamus igitur — —“

* * *

Tri je dana Ivan bez svijesti ležao. Četvrti se dan osvijesti. Uz krevet mu stajao Fran. Ivan se sav preobrazio. Sile mu malaksaše. Bilo mu, kao da je prosnio težak san. Opazi, da je kroz četiri posljednja dana postao starcem!

Fran stajao kao nijem i gledao brata. Kad ga Ivan opazi, upravi na nj pogled, a Fran kao da se boji Ivanu u lice pogledati.

— Renegate, — progovori Ivan muklo, — vrati mi sina! — zatim se okrenu k zidu i ne htjede da gleda Frana. Fran ostavi Ivana; tu su se posljednji put vidjeli.

Protekla poldruga godina. Ivan se nastanio kraj Ljubljane, tudjio se od svijeta, postao gotovo anahoretom. Jednoga dana donese mu listonoša pismo. Stari mu Krop piše, da Frana više nema na svijetu. Pala mu kap. Sav svoj imutak ostavio Lovri.

* * *

Ovako se svršava pripovijest Ivanova života. Nema ni godinu dana, što je preminuo. Čudnim slučajem dopadoše mi ruku Ivanove uspomene, iz kojih sam ispričao povjest njegovu Kako Lovro boravi svoje danke, ne znam. U sivim listovima Ivanova dnevnika nalaze se dva pisma. Jedno od Frana, u kome moli Ivana, da mu oprosti, što je Lovru zanemario, što ga je prepustio samoga u Beču; — to je pismo pisao Fran malo prije smrti.

I drugo je pismo Franovo upravljeno na Mihu Kropa. Tuži se Fran poradi nesretne ljubavi i jadi, što mu je Ivan Pavku oteo. Stari je Krop poslije smrti Franove ovo pismo Ivanu poslao.

Treba još da vam pokažem posljednju stranu Ivanova dnevnika:

„Ovo je valja da konac moje povjesti. Ćutim, da ne ću više dugo. U mome životu nema baš ništa neobično, zgoda do zgode, a većim dijelom pratila me kroz život nesreća, pa me je pod kraj učinila fatalistom, — a za to valja da zadahnuh svoj životopis mrvom pesimizma. Ali ja i opet kažem, da je većina naših eksemplara negativna. — Da imam sina, kao što ga nemam, — u prvome bi ga redu naputio, da od današnjega svijeta uči, kaki ne valja da bude.“

M. —a.

Ulomci iz Mickjevićeva „Pana Tadeuša“.

Preveo T. M.

III. Godina 1812.

(Iz XI. pjevanja.)

O godino! u našem tko te vidje kraju!
Seljani beričetnôm zvat te običaju,
Vojnik ratnom zove te; još te rado stari
Slave pričom, pjesma još o tebi sanjari.
Unapr'jed te nebesko čudo navijesti,[1])
Mutne te pretekoše svakakve vijesti.
Sa suncem su proljetnim srca obuzeta
Čudnom slutnjom litavska k'o pred smak svijeta
U radosti čekajuć nješto i u strahu.

Izagnavši prvi put stoku opažahu,
Izgladnjela, mršava ipak da ne hiti
I za ozim ne mari, koja polja kiti,
Već glave pokunjivši leži na tlih goli'
Pa riče i žvatati zimsku krmu voli.

A seljaci plužeći radosti ne ćute
K'o obično, što je kraj zime duge, ljute;
Ne pjevaju, lijeno rade, kanda sjetva
Na umu im ni malo nije, a ni žetva.
Staju svak čas s volima, s kljusadi pri brani
I sa strahom k zapadnoj pogleduju strani,

Kanda čudo ima doć otud, — još se straše
Gledeć ptice, koje se povraćati staše.
Zavičajni na svoj bor već je roda sjela,
Razvi stijeg proljetni: svoja krila b'jela;
Za rodama dolaze čavrljave čete
Lastavica, kojeno iznad voda lete,
Nose blato iz smrzlê zemlje za kućice.
Pred noć šljuke po grmlju žubore putnice;
Šumno s' guske nad šumom viju divlje guste,
Dok na jednom na pašu umorne se spuste.
Ždrali ječe nebeskoj tamnoj u daljini,
Stražari se pitaju (njeki strah ih kini):
Što je carstvo krilato tako uzljuljano,
Kakva l' bura ptice tê goni tako rano?
Kad li novih jata gle: k'o zimovke-ptice
Il' k'o čvorci, ugare — st'jezi, perjanice
Na humcima sinuše, slaze u dol eno:
Konjanici! Oružje, ruho nevidjeno!
Regimente stupaju, gvoždjem oklopljeni
Sr'jedom teku šerezi k'o sn'jeg rastopljeni;
Bajonete sjaju se, a kape se crne,
Bezbrojna pješadija poput mrava grne.
Svi na sjever! Rek'o bi, iz župnih krajeva
Da taj narod s pticama k nama prispijeva
Gonjen tajnom njekakvom instinktivnom moću.
Konji, ljudi, topovi, orli danju noću
Grnu. Vatre na nebu ovdje ondje gore,
Zemlja dršće, čuti je, kanda s' gromi ore . . .
Rat! Rat! Kuta ne bješe u svoj Litvi bome,
Kuda glas taj ne puče. Lugu ù tâmnôme
Stoji seljak: njegovim starim ne prijedje,
Dogod živi bijahu, noga šumske medje,
A sam nije nad sobom znao druge cike
Do vjetrova, a dolje do živinske rike,
Tudjinci mu lužani jesu bili sami.
Sad on gleda: na nebu čudni sjaju plami,
Sluša, a to praska lug, — ostaviv bojište
Tane sebi topovsko put u šumi ište
Panje, grane trgajuć Tur u mahu leži,
Bradaš s'jedi, zadršće pa dugu naježi
Grivu, na po ustaje, na noge s prijeda
Uprt — bradom potresa, sav u čudu gleda,
Gdje u šiprag nenadno goruća dolèće
Granata i pišti tu, fućka pa se kreće,
Strašno pukne kao grom; što je živ, tur znade
Tek sad za strah ì daljê u šumu s' otkrade.
Boj! . . . Na kojoj strani? gdje? — pita pa s' orùžâ
Momčad, a ženskadija k nebu ruke pruža;
Viču (svladat sigurni, suze roneć ronom):
Napoleon s nama je, Bog s Napoleonom!
O proljeće! vidio tko te kod nas tada!
S berićeta, s rata si slavno još i sada!
O proljeće! vidio tko te, kako cvalo
Žitom si i travama, a ljudma se sjalo;
Dogadjaja, nada si puno bilo za nas!
O prekrasni sanče moj, vidim te još danas . . .
U povoju okovan, rodjen k'o bijedno
Ropče[2]) pamtim proljeće takvo samo jedno.

Bilješke. [1]) Misli se repata zvijezda godine 1811. — [2]) Ove riječi znače, da je pjesnik rodjen i proživio ranu mladost u zemlji, koju su Rusi osvojili i u njoj Poljake pritješnjavali.

Islandski ribari.

Francuzki napisao **Pierre Loti.**

(Nastavak.)

Oklopnjaču sada okruži sitno brodovlje islandskih ribara. Sa svakog broda spustiše u more po jedan čamac, koji je sitan kao orahova ljuska doplazio do oklopnjače i izbacio na njezinu palubu surove ribare s velikim bradama, odjevene u dosta divljačke haljine.

Svi su imali nešta da zatraže, kao djeca, koja uviek imadu nešta da mole; jednim je trebalo liekova za liječenje lakih ozleda, drugim živeža, treći izčekivahu listove, a nekoji dodjoše, jer ih je njihov kapetan poslao, da pretrpe kaznu u negvama poradi kakove nepokornosti. Kako su malo ne svi služili nekada u državnoj mornarici, držali su posve za prirodno, da se kazna mora pretrpjeti. Pa kad bi jedan dio palube bio zakrčen od petorice ili šestorice tih velikih izpruženih mladića u negvama na nogama, doviknuo bi im stari mornar, koji ih je zakivao: „Lezite uzduž, sinci moji, da se može prolaziti“, a oni bi to poslušali i učinili s posmjehom na usnama.

Ovaj je put došlo mnogo listova za te Islandijce. Medju ostalima dva za „Mariju pod zapovjedničtvom kapetana Guermeura“, jedan upravljen na „gospodina Gaosa Jeana“, a drugi na „gospodina Moana Silvestra“, (ovaj je došao preko Danske, jer ga je oklopnjača u Reickavicku preuzela).

Listonoša vadio listove iz svoje platnene torbe i dielio ih mornarima. Često se je mučio čitajući naslove, koji nisu bili baš čitljivo napisani.

Zapovjednik bi mu tada doviknuo:

— Požurite se, požurite se, barometar pada.

Nije mu bilo baš po volji gledati u tolikoj blizini sve te male ladjice, s tolikim ribarima, sakupljenim na tim nesigurnim vodama.

Jean i Silvestar običavali su čitati zajedno svoje listove. Ovaj su ih put čitali na svjetlu ponoćnoga sunca.

Obojica su na strani sjedjela u jednom zakutku palube, pa nasloniv se jedan drugome o ramenice, čitahu lagano, kao da su htjeli bolje proniknuti u sve ono, što im se javljalo iz zavičaja njihova.

U Jeanovu je listu Silvestar našao viesti o Mariji Gaosovoj, svojoj vjerenici, a u Silvestrovu je čitao Jean vesele pričice stare bake Ivonne, koja je izvrstno znala

zabavljati odsutne, i napokon posljednji redak, koji se je njega ticao: „Pozdrav od mene sinu Gaosovu“.

I kad su pročitali listove, Silvestar je bojazljivo pokazao svoje pismo velikomu svome drugu, da ga upozori na ruku, koja je to pismo pisala:

— Pogledaj, zar to nije liepo pismo, Jeane?

Ali Jean, koji je dobro znao, čije je to djevojačko pismo, okrenu se na drugu stranu i slegne ramenima, kao da je htio kazati, da mu već suviše dosadjuje s tom Gaudom.

Tada Silvestar pažljivo složi siromašni prezreni papir, pa ga turi u omot i spremi na prsa izpod košulje, progundjavši neveselo:

— Za cielo je on ne će nikada uzeti . . . Ali što mu je ona skrivila? . . .

. . . Ponoć je odbila na satu oklopnjače, a oni uviek još ondje sjedjahu, pomišljajući na svoj rodni žal, na one, kojih ovdje nema, na tisuću malenkosti, na sve i svašta.

U to vrieme vječno sunce, koje se je malko u vodu umočilo, stalo je opet lagano, sasma lagano uzlaziti . . .

I jutro svanu . . .

Drugi dio.

I.

. . . Sunce Islandije promienilo je svoj oblik i svoju boju, pa je osvanuo novi dan sa zlogukim jutrom. Sada sunce nije više bilo zavito u koprenu, već je slalo jasne velike zrake, koje su navieštale blizo nevrieme.

Već nekoliko dana bijaše vrieme suviše liepo, pa je bilo potrebno da se jednom promieni.

Vjetar je duvao na sakupljene ladje, kao da ih je htio raztjerati i osloboditi od njih pritisnuto lice morsko. One se zaista stadoše razilaziti i brzati odanle, kao vojska u biegu i to pred prietnjom, napisanom na obzorju, o kojoj nitko više nije mogao sumnjati.

Vjetar je sve jače duvao i prietio. I ljudi i brodovi stadoše podrhtavati.

Još učestaše maleni valovi jedan iza drugoga, stadoše se gomilati, a bili su obrubljeni bielom pjenom na okrajcima; iza toga poče se more dimiti i bučiti, da ti se pričinjaše, e je sve stalo vreti i ključati, e je sve oživjelo nekim mističnim životom.

Sada se više nije mislilo na ribolov, nego samo na to, da se ravna ladjom.

Udice su bile već spremljene, pa su svi hitili na povratak, — jedni htjedoše da se zaštite u zalivima, prije nego što se zapute kući, a drugi su voljeli ostaviti iza ledja južni kraj Islandije, jer su držali, da je sigurnije biti na debelom i širokom moru, pa uz povoljne vjetrove odmagliti kući.

Tamo amo na pučini mogao si vidjeti, kako se je sad pomolilo sad opet izčezlo siromašno, mokro jadro, — ali se je ipak napokon osovilo kao dječija igračka iz bazgove srsi, koju povališ, kad duneš na nju, a ona se ipak opet osovi, kad prestaneš duvati.

Sve one magle, što počivahu na dnu obzorja poput zida, sada se dizahu i plovljahu obzorjem. Taj zid od magle i oblaka bijaše neizcrpiv, vjetar bi ga razpršivao, komadao i trgao, nu uza sve to odanle se je izvlačila i dizala silna množina tamnih magluština i oblaka, koje preploviše jasno žuto nebo i potamnješe ga sasvim.

Vjetar je sve jače duvao i sve oko sebe oživljavao.

Oklopnjača je otišla prama zakloništima Islandije, a ribari su ostali sami na uzburkanom moru, koje je postajalo sve strašnije i sve crnje.

Svi su se žurili, hitili, odmicali, pa se sve većma udaljivahu jedan od drugoga, da se naskoro niesu ni vidjeti mogli.

Za nekoliko sati bijaše sve burno i poremećeno u tim jučer još tako mirnim krajevima.

U tren oka nastao je taj sadašnji neizvjestni preokret. A u koju svrhu nastade ta promjena? . . . Kakova je to tajna sliepoga i mističnog narušaja mira i pokoja!...

Oblaci se već razaviše za borbu, samo si amo tamo mogao još opaziti nekoliko svietlih točaka, gdje je svjetlost mogla medju oblacima prodirati i odakle je sunce razasulo još jednom posljednje svoje zrake.

A vode su sada sasvim pozelenjele i bile narešene pjenom, kao kakovim čipkama.

O podne je „Marija“ bila već spremna, da dočeka buru i nevrieme, jer otvori bijahu zatvoreni, a jadra smotana, te je ona lagano i okretno igrala na valovima u početku bure, kao morski vepar, koga bura razveseljuje i oživljuje.

Gore na visinama bilo je sada sve tmurno, kao da je cieli svod bio prekriven crnim zastorom. S početka, ako si gore pogledao, pričinilo ti se, da je sve mirno, ali pozorno motreći vidio bi, da je svod sav uzrujan, biesan i uzburkan, jer su veliki sivi oblaci hitili, htjeli su da stignu druge, a drugi dolažahu opet iza njih iz dubljine tamnog obzorja, da se u žurbi izmiešaju . . .

„Marija“ je hrlila pred olujom, žurila se i izmicala sve brže i brže, — nu i vrijeme je takodjer hrlilo — pred nečim misterioznim i strašnim.

Vjetar, more, „Marija“, oblaci, sve je istom brzinom i istom žurbom hrlilo u neizmjernost.

Ali vjetar bijaše ipak najbrži, a iza njega valovi; veliki, težki i nešto sporiji valovi sliedili su vjetar, pa napokon „Marija“, zanesena cielim tim gibanjem, stade brzati i rezati vodu, što je bolje mogla. Valovi su je progonili, rušili se, dizali i spuštali, a ona — premda su je uviek stizali i prestizavali — ipak im se ugibala, jer je vješto iza sebe ostavljala brazdu, gdje se je njihovo bjesnilo završilo.

I u tom biegu osjetio si neku lakoću, jer je sve bez muke i napora odmicalo, hrlilo i bježalo.

Kad bi valovi „Mariju“ podigli, bilo je to lagano,

bez škripe i buke, kao da su je vjetrovi podigli, a kad bi se spustila niz valovje, samo bi se oskliznula. Sklizala se, kao dao da ide natražke, jer su vodeni bregovi izpod nje napried hrlili, pa bi ona onda ležala u nizini u bezdnu, koje se je takodjer pomicalo, bježalo i hitilo napried, kao i sve ostalo, što je hitilo i nestajalo kao dim u ništavilu . . .

U nizini toga vodenog bezdna bijaše tamno, vrlo tamno.

Čim je jedan val projurio, vidio si iza ledja, gdje drugi dolazi, drugi, još veći val, koji se dizaše i naglo se primičući proizvadjaše biesnu buku, kao da je htio kazati: Čekajte, samo da vas stignem i da vas progutam.

Ali on je nije progutnuo, već samo dizao kao lagano pero, dizao ju lagano, da su mornari jedva osjetiti mogli, kako izpod njih prolazi bučeći i ričući.

I tako dalje, uviek i uviek, nu sve jače i silnije. Valovi su dolazili jedan iza drugoga, sve veći, kao dugački niz bregova, kojih su prodolice bile vrlo opasne. I cielo to gibanje postajaše sve brže i silnije pod tamnim i surim nebom, posred sve to veće buke.

Vrieme je zaista bilo ružno i opasno, pa je trebalo biti na oprezu. Nu dobro je još bilo, što su imali pred sobom slobodan prostor i mjesto, gdje su se mogli gibati.

Ove je godine „Marija“ probavila svoje vrieme ribarenja najjužnije od Islandije, pa ju je njezin bieg približavao domaćemu žalu.

Jean i Silvestar bili su kod kormila privezani oko pojasa. Pjevali su još uviek pjesmu „Jean-François de Nantes“; kako su bili opojeni brzinom i gibanjem ladje, pjevali su iz svega grla i smijali se, što niesu čuli jedan drugoga u toj neizmjernoj buci, uživajući, kad bi okrenuli glavu da pjevaju proti vjetru i da gutnu malko zraka.

— No! djeco, je li gore tjeskobno? — upita ih Guermeur, proturivši svoju obraslu glavu kroz poluotvoreni pokrovac, kao djavo, koji će sad na iskočiti iz jame.

— O, ne, nije ovdje nipošto tjeskobno.

Nisu se oni bojali, jer su točno znali prosuditi, što je moguće podnieti, jer su se pouzdavali u jakost svoje ladje i snagu svojih mišica. A pouzdavali su se takodjer u pokroviteljstvo i zaštitu Majke Božje od ilovače, koja je već kroz četrdeset godina često puta plesala taj zloguki ples oko Islandije i uviek se smiešila izmedju ovoga uresa od pravljena cvieća.

Jean-François de Nantes,
Jean-François,
Jean-François!

U istinu se nije moglo daleko oko ladje vidjeti, jedva nekoliko hvati u okolo, jer je sve oko njih bilo nagomilano ogromnim pjenastim valovima.

Uviek si mogao misliti, da s ojiš na istom mjestu, premda se je okolina neprestance mienjala, nu sve oko njih bijaše zastrto nekim vodenim dimom, koji je u oblacima oko njih obilazio neizmjernom brzinom i razprostrô se po cieloj površini morskoj.

Ali ovda onda tamo na sjevero-zapadu opazili bi na obzorju nešto svjetla, nešto malo neba, odsjev, koji im je još jače predočio tamninu ostaloga neba.

I taj svietli dio neba bio je vrlo tužan, stiskao ti je srce, jer ti je kazivao, da vlada kaos svuda naokolo, da sve bjesni, dapače na dalekom i praznom obzorju.

Strahota nije imala granica, a oni bijahu sami u srcu tih strahota.

Neizmjerna se je buka i jeka odbijala i razliegala sa svih strana, kao predigra apokalipse, šireći užas na sve krajeve svieta. Mogao si razaznati sve moguće glasove: u neizmjernim visinama čuli su se mukli i zviždeći glasovi, koji ti se činjahu, da iz daleka dolaze, jer su bili neizmjerni; to je bio vjetar, velika duša toga nereda, nevidljiva sila, što svim time ravna. Vjetar te je doduše plašio, ali je bilo još i druge buke, mnogo bliže, mnogo tvarnije, koja je prietila sve razoriti, a stvaraše ju uzburkana voda.

Pogibao i bura sve većma rastijaše.

Premda ti se pričinjalo, da to sve izmiče, ipak je more htjelo da ih pokrije, da ih „proždere“, kako su oni kazivali.

Sitna je voda poput magle šibala otraga, a valovi se valjahu po njima, da ih slome.

Talasi su postajali sve to većima, sve višima, a vjetar ih zanosio i kidao nad njihovim glavama. Silna je voda u gomilama padala na palubu, da je sve pucalo, i tada je „Marija“ uzdrhtala i zajecala, kao da ju je nešto zaboljelo.

Sada se naokolo nije više moglo ništa razaznati, jer je vodena prašina bila po zraku razasuta, pa kad bi vrtlog vjetra stao jače duvati, vidio bi tu vodenu prašinu, kako se u okruglastom stupcu diže . . . diže nebu pod oblake, kao što se ljeti diže prašina na cestama.

Sad je dapače i dažd počeo padati i to njima u lice, pa je to sve zajedno stalo zviždati, sjeći, udarati u obraz, kao da te tkogod bičevima po licu bije.

Njih obojica stajahu kod kormila svezani i obučeni u odielo katranom namazano, koje je bilo tvrdo i svietlo kao kitova koža. Svezali su ga dobro oko vrata, oko ruku i oko gležanja, da im voda ne dolazi k tielu.

Sve je curilo s njih, kad je dažd stao padati. Koža njihova lica stala im je gorjeti, svaki čas bi morali stisnuti usne, da ne moraju disati, jer je bilo nemoguće da udahnu onaj kužni vodom natrušeni zrak.

Kad bi ih god val poškropio, pogledali bi se i nasmijali, što im se je nakupila u bradama tolika sol.

Napokon je to bjesnilo stalo umarati, jer se nije nikako htjelo stišati.

Bjesnilo se ljudi i životinja izcrpe i brzo utaloži, ali bjesnilo valova treba strpljivo i mirno podnositi, jer je ono bez uzroka i bez svrhe nastalo, jer je ono mistično, kao život i smrt.

Jean-François de Nantes,
Jean-François,
Jean-François!

Njihove su usne već probliedile, nu stara je pjesma još ozvanjala, ali nekako sumorno i jadno.

Neizmjerno ih gibanje i buka opoji, pa premda su bili mladi, njihov je smieh bio ipak već nenaravan, jer su zubima morali cvokotati od silne studeni. Oči su im bile već na pola zatvorene izpod živih trepavica, koje se niesu mogle micati.

Prikopčani za kormilo radili su svojim zgrčenim rukama već bez sviesti, od navade, i ne znajući što rade.

Iz kose im je kapala voda, usta im bjehu izkrenuta, pa su napokon tako zadobili sasma divljački izgled.

Više se niesu ni vidjeli, već su samo osjećali, da su jedan drugomu blizu.

U opasnijim časovima, svaki put, kad bi se iza njih podigao novi, bučni strašni val, koji se je oborio na njihovu ladju, da je sve stenjala, svakomu se jedna ruka nesvjestno dizala, da se posliednji put prekrsti.

Više nisu ni na što mislili, ni na Gaudu, ni na koju ženu, ni na kakvu ženitbu. To je sve već odviše dugo trajalo, pa niesu mogli ništa misliti. Opojeni bukom, umorom i zimom -- sve je pred njihovim očima potamnjelo.

Sada postadoše dva stupa od ukočene puti, koji su ravnali kormilo; postadoše dvie snažne životinje, koje su se svom snagom svoga nagona prihvatile za ono komad drveta, da ne propanu.

(Nastavit će se.)

Gogolj i Bêlinskij.

Po Pypinu priredio A. Radić.

(Nastavak.)

Svi ti nedostatci nijesu smetali Gogolju, dok se je držao svoga talenta, nego istom onda, kad je na prvo mjesto postavio teoretičko svoje znanje -- tad je morao pasti. On je naprotiv mislio, da je veliko njegovo djelo jošte pred njim; tomu djelu da će se poradi njegovih krasota i otkrića svi zadiviti. To djelo imala je biti druga knjiga *„Mrtvih duša“*. Znamo, kako je *„Dopisivanje“* bilo primljeno i u kakoj je neprilici bio Gogolj. Tu je razabrao, da treba izučavati društvo, ali ne iz daljine, nego iz bliza. Vrativši se iz Jerusalima, nije Gogolj više ostavljao Rusije, nego je pomno radio na *„Mrtvim dušama“*. Istorija njihova nije jošte potpuno razjašnjena i danas imademo samo privremene tekstove, nedovršeni rad. No ipak se i po tom može suditi o općem karakteru Gogoljeve radnje.

Upravo u drugoj knjizi *„Mrtvih duša“* odrazuju se one misli, koje su zanimale Gogolja posljednjih godina. U njoj se vide tragovi obadviju strana unutarnjega njegova života, — i slobodni polet talenta, i uzaludni pokušaji, da provede zamišljeno poučavanje. Ovako od prilike poučava Gogolj: Treba se kaniti svake teorije, osobito slobodoumne; neka svak bude zadovoljan svojim položajem, neka vrši svoje dužnosti, — tad će postići i pojedinac i društvo potpunu sreću. Ne treba se od više brinuti za škole, one malo pomažu, dapače mnogoga zalude. Ne treba nikakih reforama — sve je i bez toga dobro; neka samo svak vrši zakone, živi kršćanski itd. Medju novim licima pojavila su se i morala su se pojaviti i takova, u kojim su se imala prikazati „bolja svojstva Rusa“; Murazov, Kostanžoglo, — a sve su to tako mrtve i nategnute figure, sve je to tako lažno, da ti udara u oči žalosni pad velikoga talenta, nagnanoga na put, koji nije za nj, — čini ti se, kao da čitaš, u mjesto Gogolja, „ćudoredno-satirički roman“ iz tridesetih godina . . .

Na nekim mjestima ostao je Gogolj — Gogoljem, i tu se pojavljaju crte, koje ne zaostaju za predjašnjim vremenom; no u cijelosti je druga knjiga *„Mrtvih duša“* nešto teško, nategnuto, lažno i dosadno. I to je bila ta „tajna“, „čudno djelo“, „nešto kolosalno“, čim se on nadao, da će poraziti rusko društvo i odslužiti državnu službu! To je bio „prijelom“, kojim su se ushićivali petrogradski njegovi prijatelji, veseleći se, što je Gogolj napokon svečano okrenuo ledja svojim štovateljima.

No petrogradski su se prijatelji ljuto prevarili, kad su pomislili, da će Gogolj i u novom smjeru učiniti štogod dostojno predjašnje slave. Lažna tendencija davala je samo slabe rezultate. No oni su se prevarili i u trajnosti *„prijeloma“*. Istina, Gogolj je po svoj prilici ostao do smrti neprijatelj novome načinu mišljenja, no on je počeo i opažati svoje pogrješke. Prijatelji mu se i nadalje klanjahu i pomagahu njegovu samoljublju; no uza svu svoju tvrdoglavost i fantastičke ideje popuštaše on vremenu i ton njegovih pisama znatno se promijenio. Dapače i u drugoj knjizi *„Mrtvih duša“* imade mjesta, koja podsjećaju na pravoga Gogolja . . .

„Prielom“, od kojega su se prijatelji Gogoljevi nadali novomu višemu radu njegovu, nije pošao za rukom; no talenat je Gogoljev bio u istinu slomljen. Teško je i pomisliti, da bi on bio mogao podnijeti nutarnju borbu i raditi u književnosti s predjašnjom silom; naprotiv i to, što je

u pred samrću sažgao drugu knjigu *„M. d.“*, bila je po svoj prilici posljedica mučeničkoga kajanja, posljednji polet predjašnjega njegova pjesničkoga čuvstva.

Žalosna je sudbina Gogoljeva u književnosti pokazala, kako se je silno položaj njezin promijenio. Bijaše proteklo jedva petnaest godina poslije smrti Puškinove; u početku toga perijoda stvarao je Gogolj najveća svoja djela uz čisto umjetničke pobude, djela, koja su osnovala novi perijod u ruskoj književnosti; na koncu, kad je Gogolj hotio da stvori novi sustav iz idejâ službene narodnosti, na temelju misticizma i s pomoću konzervativnih prijatelja nekadašnjega Puškinova kruga, i kad je u tom smislu hotio djelovati na novo društvo, — njegov se pokušaj počeo rušiti najžalosnijim načinom. Gogoljevo je ime ostalo veliko u književnosti — po onim djelima, koja je on, pa ma i nepotpuno svijesno sazdao slobodnom silom svojega talenta, pod živim utjecajem zbiljskoga života; no povjest književnosti drži za pad onaj perijod, kad je on, odrekavši se predjašnjih svojih djela, stao propovijedati društvenu filozofiju, koja je preživjela svoj vijek jošte u tridesetim godinama.

II. Bêlinskij.

U tridesetim se godinama počinje razvijati u ruskoj književnosti smjer, koji je sazreo u godinama četrdesetim, pa se najčešće spaja s imenom Bêlinskoga. Slavenofili su taj smjer u svoje vrieme zvali „zapadnim“, a sad ga češće zovu smjerom „četrdesetih godina“. Ime Bêlinskoga može sad s potpunim pravom stajati uz ovaj smjer, ne za to, što bi mu on bio prvakom, nego za to, što je najviše raširivao i zaštićivao njegove ideje u književnosti. On se redevito nije potpisivao pod svojim člancima, no ime je njegovo bilo dobro poznato i njegovim znancima i neprijateljima: na njem se osobito usredotočilo i vatreno pristajanje i odobravanje novih pokoljenja i ljuta mržnja starih književničkih stranaka i neprijateljstvo nove škole, koja je bila neprijateljica „zapadnim nazorima.“

Smjer Bêlinskoga, ili pravije, smjer književničke škole, kojoj je on pripadao, glavni je pokretač književnoga i društvenoga razvitka ruskoga u četrdesetim godinama. Po smjeru Bêlinskoga i drugih pisaca tê škole može se ponajbolje suditi o karakteru i opsegu tadašnje ruske društvene naobrazbe. Od toga se vremena bitno promijenio odnošaj književnosti prama društvu, ona nije više slučajna neka prikrpina, spoljašnji ukras društvenoga života, — naprotiv, ona je tijesno prionula uza nj; različite škole, razilazeći se u temeljnim načelima, ne prepiru se više o tom, treba li da zbiljnost, život, društvo budu jedinim sadržajem književnosti i bitna njezina zadaća, da ih objašnjuje; književničke stranke od toga su vremena stranke društvenoga karaktera. Na to su utjecale mnoge i različite prilike, no rad Bêlinskoga osobito je tomu pomogao, da je književnost poprimila taj realni društveni značaj, koji će, dakako, i zadržati.

Mi ćemo u kratko pokušati, da pokažemo u glavnim crtama položaj toga smjera u tadašnjoj književnosti i da razjasnimo glavne uvjete, pod kojima se jedino mogu pravedno ocijeniti književne i društvene težnje Bêlinskoga.

U novije vrijeme veoma se različito sudilo o Bêlinskom i njegovu smjeru. Prvih godina poslije njegove smrti nije se u književnosti ni spominjao: on je umro u vrijeme strogoga nadzora nad literaturom, nadzora, koji bi bio prekinuo, po svoj prilici, i njegov rad, da ga ne bude prekinula smrt; u to je vrijeme ime njegovo bilo ožigosano, i nekoliko ga godina nijesu spominjali ni prijatelji. Poslije toga prvi se put spomenulo njegovo ime 1856. godine, i kad ljudi novoga pokoljenja, koje je naslijedilo težnje Bêlinskoga, stadoše s poštovanjem sabirati uspomene o vrlom radniku, pojavi se u drugim književničkim taborima i stara mržnja i neprijeteljstvo. Kao kritik visoko je cijenio čast književnosti, pa je bez milosrdja progonio u njoj svake vrsti zastarjele predrasude, koje su bile na putu njezinu razvitku, svaku lažnu tendenciju i nadute tobožnje talente, i s toga je imao mnogo neprijatelja. Tako su protiv njega bjesnili svi ljudi, što su preostali od starih književnih škola, počevši od Siškovljeve i Karamzinove, bivši romantici, pisci nekadašnjega Puškinova kruga, koji su, za čudo, osobito mrzili na Bêlinskoga, premda je on u velike cijenio Puškina; mnogo je pretrpio od ljudi oko *„Majaka“*, *„Sêverne Pčele“* i *„Moskvitjanina“**), riječju, protiv njega je bila sva tadašnja književnost, koja je nikla iz romantizma i službene narodnosti. Osobit napokon tabor, koji se je takodjer neprijateljski držao spram Bêlinskoga, bili su slavenofili — neprijatelji, koje Bêlinskij, u ostalom, nije vrstao medju ostale svoje neprijatelje, jer je držao, da su ljudi sa čvrstim i jasnim uvjerenjem.

Bêlinskij je rano umro; njegovi su protivnici dalje radili u književnosti, zadržavši svu mržnju, koju su negda protiv njega gajili. Vrsta čistih mračnjaka, koji imdu i danas (premda u drugom obliku) nasljednikâ, govoraše o Bêlinskom isto onako razdraženo, kao i prije. Slavenofili držahu, da on nije vrijedan, da se spominje, pa svraćahu polemiku na nove protivnike; rijetko bi ga samo spomenuli medju „otpadnicima“ („День“). Pogodin je jošte dugo korio Bêlinskoga s lakoumlja, „ateizma“, „socijalizma“ itd. Bêlinskij nije imao neprijatelja samo u starim školama, nego je neprijateljstvo prelazilo i na novije, n. p. na onu, koja se je porodila iz slavenofilske. Tomu se nalaze potvrde jošte u nedavnoj prošlosti. U drugu ruku, mnogi, koji su po svom razvitku pripadali naprednoj školi i bili dapače u tijesnoj svezi s Bêlinskim, zaboraviše

*) *„Маякъ“* je bio časopis, u kojem je mračnjaštvo dostiglo svoj vrhunac; *„Сѣверная Пчела“* bio je donekle služben časopis, a radili su kod njega osobito *Greč* i *Bulgarin*; *„Москвитянинъ“* je bio organ *Ševyreva* i *Pogodina*; smjer ove potonje dvojice ne valja pomiješati sa smjerom slavenofilskim. — Pypin. spom. djelo, str. 51, 137, 129.

svoju prošlost i postadoše revni kozervatiste. Kad je novi pokret isticao istorijsku svoju svezu s Bêlinskim i s Gogoljevim porijodom, tvrdili su tî ljudi, da toga jedinstva nema, da Bêlinskij nije tako mislio, i da on ne bi toga priznao, što u njem vide i što mu sada podmeću.

Po radu tih i takovih ljudi, koji su nekada stajali uz Bêlinskoga, a u naše se vrijeme pretvorili u umjerene i neumjerene konzervatiste i javne mračnjake, stadoše mnogi misliti, da tî ljudi zbilja predstavljaju tendencije i značaj „četrdesetih godina"; stadoše nalaziti u tom perijodu svoje vrste romantizam, pun prevratnih sanjarija, koji nije izdržao prvoga doticaja sa zbiljskim životom. To je bilo tim lakše, što su sadašnji pisci „četrdesetih godina" katkada isticali nekaku solidarnst s Bêlinskim.

Dakako, da književne stranke, koje su u samom načelu protivnice nazorima Bêlinskoga, ne mogu sada priznati značenja, što ga je imao Bêlinskij, kao što ga nijesu mogle priznati ni prije; ne mogu, jer bi to bilo na njihovu štetu; no vrijeme čini svoje, i nepristrani motrilac ne može a da ne vidi u književnosti tragova dubokome utiecaju Bêlinskoga i njegovih drugova: od njegova se vremena osobito počinje onaj kritički smjer, koji danas sačinjava najbolju stranu ruske književnosti. Pomno će proučavanje ruske književnosti pokazati, da je tome, što su stare škole napokon izgubile sav upliv, što je nemoguć romantizam i čisto slavenofilstvo četrdesetih godina, što književnost nalazi glavnu svoju silu u izučavanju i vjernom prikazivanju zbiljskoga života, najviše pomogao (u kritici) Bêlinskij i njegovi drugovi. Izučavanje će takodjer razbistriti nejasne strane značaja i rada Bêlinskoga; ono će pokazati, u kakim je prilikama bio, s kakim je društvenim pojmovima imao posla; pokazat će takodjer, da li je on mogao biti solidaran s ljudima, koji su nekada s njim radili, a poslije, postavši zaštitnici mračnjaštva, usudili se da nepošteno upotrebljavaju njegovo ime.

Povjest mladoga kola, u kojem se je razvijao Bêlinskij i mnogo njegovih vršnjaka, neobično je zanimljiva kao nešto jedistveno i novo u povjesti ruske naobrazbe. U tom su kolu bili mladi, većinom veoma daroviti ljudi; čim se je pojavilo u literaturi, pokazalo je originalnu i živu radenost, pa naskoro stade na čelo književnosti. U kolu se dogadjao čitav čin književnoga razvitka, zanimljiv po prilikama vremena i po unutarnjem značenju. Prilike su bile veoma nepovoljne, no probudjena potreba društvene misli izazvala je rad umnih sila, a taj je rad usprkos svim teškim uslovima napredovao i približavao se svojoj cijelji, k poznavanju društvenoga položaja i k slobodnim idejama. Zajednički taj rad čitave čete znamenitih talenata, — koji su se poslije razdijelili na „zapadnu" i slavenofilsku školu, — kao da je nadoknadjivao gubitak, što ga je društvo pretrpjelo u dvadesetim godinama (kad je poslije prosinačkoga ustanka mnogo znamenitih talenata pogubljeno ili drugačije maknuto s javnoga poprišta), i proces razvitka, koji je tada prekinut, opet se ponovio s novom odvažnošću. Rad novoga pokoljenja nije bio ni u kakoj gotovo izravnoj svezi s onim pokretom, nije imao pred očima nikakih političkih probitaka, s početka se kretao jedino oko apstraktnih prijedmeta, no napokon je tim putem došao na ista društvena pitanja, koja je sebi s drugoga gledišta i s drugim težnjama postavila epoha dvadesetih godina. I „zapadna" i slavenofilska škola, — premda svaka na svoj način, — teži u četrdesetim godinama na kritičko izučavanje ruskoga života i ističe nove umne društvene potrebe.

Povjest kola, kojemu je pripadao Bêlinskij i velika većina mladih sila, kao da prikazuje u kratko čitavo razdoblje razvitka, koje je prošlo novo pokoljenje, i najvišu tačku, do koje se tada uspela ruska obrazovanost. Taj je smjer počeo s mirnim konzervatizmom, potpuno priznajući tadašnje životne prilike, dok nije, brzo prolazeći različite stupnjeve kritičke misli, došao napokon do toga, da je, i to katkada sasvim odrešito, zanijekao te prilike i počeo tražiti drugi ideal društvenosti. Da se u tom pokazala istorijski sazrela misao i prava potreba razvitka, vidi se otuda, što su sasvim nezavisno od ovoga smjera nastajale pojave, koje su djelovale na društvo u smislu toga smjera. O tom smo se uvjerili govoreći o Gogolju, a isto je tako bilo kod Lermontova i Koljcova. Kritika Bêlinskoga razjasnila je te pojave i povećala njihovo značenje.

Kolo je s početka bilo sastavljeno od mladeži moskovskoga sveučilišta, kojoj su predavanja profesora M. G. Pavlova i Nadeždina otvorila novi svijet. To je bila njemačka filozofija Šelingova i Okenova. Mlade i neobično darovite ljude vezale su jedino idealne težnje: ljubav k nauci, oduševljenje za poeziju itd. S početka se nijesu razabirali smjerovi, koji su se poslije razdijelili u dva različita i napokon neprijateljska tabora: Bêlinskij i K. Aksakov bijahu oduševljeni romantici, ne sluteći, kako će se daleko kasnije razići. Bêlinskij je neko vrijeme bio gotovo pravi slavenofil.

Protivnici Bêlinskoga hoće da prikažu njegove nazore kao ličnu, slučajno poprimljenu teoriju, koja nije imala nikake sveze sa životom. Da je teorija (kao što je i bezbroj svačesa drugoga primljen, a i morat će se, po svoj prilici, još dugo u rusku nauku primati) poprimljena iz tudjega izvora, to je istina. No glavno je to, što ta teorija nije u Rusiji ostala nepromijenjena i nepomična: naprotiv, naši su je pisci poprimali kao živo uvjerenje, ispitivali su je vlastitom mišlju, uporavljajući je na život, zabacivali su nevaljale zaključke i izvodili nove, — teorija je bila samostalno preradjena iz temelja, riječju, teorija je poprimljena samo kao metoda, a uporaba i razvitak njezin bio je već posao samostalnoga rada.

Teorija, koja je ljudima četrdesetih godina služila kao osnovna tačka razvijanja njihovih misli, bila je Hegelova filozofija. Učenici podjoše dalje od svojih učitelja i stadoše samostalno izučavati Hegelovu filozofiju. Kad se zna, kako je bezuvjetno gospodovala ta filozofija u

Njemačkoj, odakle se je poglavito tada poprimala ruska nauka, lako se razumije, kako se je njom oduševljavalo mlado pokoljenje tridesetih godina u Rusiji. To oduševljenje mladih ruskih filozofa prelazilo je gotovo sve granice i postade napokon više, nego naivno. To je bilo učeno ponimanje jednostavnih stvari, kojemu se tako genijalno podsmijeva Goethe u razgovoru Mefistofelovu sa djakom. Svako najjednostavnije čuvstvo uvodilo se u apstraktne kategorije i vraćalo se otuda bez kaplje žive krvi kao algebarska sjena.

No takovo, do krajnosti idealističko, shvaćanje nije se moglo dugo održati u ljudî s tako živim talentom i radljivom mišlju, kao što su bili ljudi toga kola, a osobito Bêlinskij. Oni se toga napokon oslobodiše. No i u takom obliku imao je idealizam mladih Hegelovaca, kad bi ga ozbiljno uporavili, uspjeha u književnosti. Nova je nauka odmah u početku uklanjala tû samovoljnu, nejasnu i gotovo bez ikake sadržine romantičku teoriju, koja je gospodovala u poeziji i kritici predjašnjega pokoljenja, i prvi je put omogućila jasnu i racijonalnu kritiku. U tom je perijodu napisao Bêlinskij znamenita svoja „*Литературныя Мечтанія*“ (1834), u kojima je s novoga toga gledišta ustvrdio, da u Rusâ nema prave književnosti i pokazao, što treba da bude književnost, koja zaslužuje to ime. Oveliki taj članak, napisan s velikim oduševljenjem, bio je dostojan početak kritičkoga njegova rada. — „*U nas nema književnosti* — kaže na koncu članka, — *ja to ponavljam s oduševljenjem i nasladom.* Pogledajte, kako novo pokoljenje, razočaravši se u genijalnosti i bezsmrtnosti književnih naših proizvoda, u mjesto da izdaje u svijet nedozrele pokušaje, požudno uči i crpe živu vodu na samom izvoru prosvjete. Doba *djetinjstva* prolazi . . . . i dao Bog, da što prije prodje No još više dao Bog, da u nas što prije prestanu vjerovati u naše književno bogatstvo. Doći će vrijeme — prosvjeta će se razlijati širokim potokom po Rusiji . . . i tada će naši umjetnici i pisci udarati na sva svoja djela pečat ruskoga duha. No sada im treba učenja! učenja! učenja!“

Protivnici spočitavahu Bêlinskomu i u četrdesetim i u sedamdesetim godinama, da nije imao stalnoga uvjerenja, da je brzo i lakoumno mijenjao nazore o najvišim prijedmetima čovječjega znanja, da je iz jedne krajnosti prelazio u drugu, sad da je n. pr. bio gorljiv kršćanin, a za malo očajan (?) bezbožnik. Ovakovo objedjivanje osobito je bez ikakoga smisla, kad dolazi od ljudî, za koje nema uvjerenja, ili kojima je ono stvar praktičnoga računa. Spočitujući mu to poredjuju oni obično nazore njegove tridesetih godina s nazorima njegovim na koncu godina četrdesetih; — no ne smije se zaboraviti, da je medju ovim dvjema krajnim tačkama čitav perijod razvijanja, u kojem se nekoliko stupanja mijenjalo i tako dosljedno jedan za drugim slijedio, da potpuno razjašnjuju konačni rezultat. Tako n. pr. ko čita članke Bêlinskoga jedan za drugim, kako su po vremenu napisani, teško će opaziti preokret. Istorija mnijenjâ Bêlinskoga zanimljiva je upravo kao istorija razvijanja pojmovâ, uz tadašnje prilike ruske obrazovanosti, u čovjeka darovita i proniknuta željom istine i društvene sreće. Bêlinskij priznajući s početka, kako smo već spomenuli, postojali poredak stvarî, približavao se malo po malo putem razmišljanja i sticanjem životnoga iskustva poricanju toga poretka i težnji na druge ideale. On toga i sam nije tajio. Odgovarajući svojim protivnicima kaže: „Što se tiče pitanja, može li čovjek, koji je vrstan imati strastveno i duboko

I s

Slikao o.

uvjerenje, ipak to uvjerenje promijeniti, to je to pitanje već odavna riješeno za sve one, koji više ljube istinu nego sebe, te su uvijek spremni žrtvovati joj svoje samoljublje, otvoreno priznajući, da mogu, kao i drugi, pogriješiti i zalutati". No ljudi, kake smo malo više spomenuli, koji su danas konzervatisti, sjutra liberali, prekosjutra mračnjaci, ne mogu dakako razumjeti, kako može ko mijenjati svoje nazore ne po proračunanim prilikama, nego po svjojoj misli i svom čuvstvu. Taki ljudi, koje malo muči istina, ne razumiju, kako može čovjek sumnjati o najvažnijim prijedmetima čovječjega znanja i da se samo tako dolazi do spoznanja: osudjujući one, koji su sumnjali zaboravljali su, da sumnjanje nije bila ni najmanje ugodna stvar, jer je moglo navući velikih praktičnih neprilika . . .

Što su nazori Bêlinskoga bili s početka strogo konzervativni, tomu treba tražiti uzrok u nauci Hegelovoj, koja opravdavaše ono, što postoji. S takim se nazorima Bêlinskij pojavio jošte u prvim člancima „*Otečestvenih zapisaka*". No on. kako je u opće malo mario za njemačku filozofiju, gdje je bila realna samo na riječima, stade brzo razbirati onu tešku stranu zbiljnosti, s kojom se ne može tako lako teoretički pomiriti. Još kao dječak iskusio je na sebi težinu obiteljskoga despotizma, opažao je u provincijalnoj zabiti nemalo tamnih strana ruskoga života. Kad se je poslije ta prava zbiljnost, koju je on na svoje oči vidio, vjerno prikazala u književnosti, našao je u tome prvo jamstvo, da je književnost dozrela. Pripovijeda se, da je on kao sveučilištni djak napisao dramu, u kojoj je iznio prizore iz života seljakâ pod tlakom i u kojoj medju ostalim ubija kmet svoga gospodara: kako kažu, ta je drama donijela Bêlinskome mnogo neprilika, dok ga napokon nijesu isključili iz sveučilišta.*)

(Nastavit će se.)

t.
Medović.

Filologičke sitnice.

XVII.

Držeći, da je *kao* i *kao što* jedno, mi pišemo n. pr.: „*Kao što* n ostalih naroda, tako se i u nas Hrvata opaža, da . . .". Ni mi nijesmo ništa odredili, *kao što* ni vi". „Ja, *kao što* i ti, mislim, da . . .". itd.

Vuk razlikuje izmedju *kao što* i *kao*, pa evo kako upotrebljava *kao što*.

Rečenica, u kojoj je *kao što*, može stajati 1) za svojom glavnom, ili 2) pred njom, a može biti 3) i umetnuta u nju.

1. Ne trubi pred sobom, kao što čine licemjeri. mat 6, 2. Ustade, kao što je kazao. 28, 6. Učiniše, kao što su naučeni bili. 28, 15. Ništa nijesam skrivio, kao što i ti najbolje znaš. djela 25, 10. Nauči nas moliti se Bogu, kao što i Jovan nauči svoje učenike. luk. 11, 1. — Zašto se Novosadska gimnazija ne može drukčije početi, nego kao što se Karlovačka sad nalazi. Pisma 72.

Tako je i u ovim primjerima: Mi smo mislili, da je Branković onako pisao, kao što Raić u svojoj istoriji na mlogo mjesta navodi njegove riječi. Rj.[1] IV. Da su svi ljudi ostajali onaki, kao što su i nji(h)ovi stari bili. Danica 2, 3. Uzevši je onakovu, kao što se u početku sama objavila. Pisma 3. — Ja mogu slobodno kazati za ove riječi, da se ovako izgovaraju, kao što su ovdje zapisane. Rj.[1] VII. Ali baš da rečemo, da je i u prvome rukopisu ovako isto, kao što je naštampano . . . Rj[1] III. Ali svijet nije ovakovi stvoren, kao što se sad očima našima pokazuje. Sovjet 80. — Verige, koje su bile take dugačke, kao što je od prilike mislio da je more duboko. Nar. prip. 158. Ako su što i napomenuli, a oni su o tom tako što rekli, kao što govori čovek o stvari, koju ni sam ne razumije. Rj[1] LIV. Nadjoše tako, kao što i žene kazaše. luk. 24, 24 Ni ostala slova nijesu iz početka bila

*) Tu je dramu našao Tihomarov, pa će se doskora štampati.

tako lijepa, kao što su danas. Rj[1] XI. — Ne mogu da razumiju, da su svi narodi počeli pisati onim jezikom, kao što govore orači i kopači, svinjari i govedari. Rj[1] VI. I samu zemlju, ako se je ko našao, mogli su prodati sa onijem teretom, kao što su je oni držali. Rj[2] 826a. — I medju ženskim pjesmama najviše i(h) ima po ovoj mjeri, kao što su i junačke. Nar pj. 1. LIII. (izd. 1824.) — Tako je i ovo: Da zna upravo, kao što treba. Pisma 51.

Kao što može se i rastaviti jedno od drugoga, a *što* u takome dogadjaju dolazi svagda pred glagol; n.pr: Ja ću i u napredak za svaku (pjesmu), koju štampam, kazati u predgovoru, od koga sam je dobio, *kao* i za ove dojakošnje ovdje sad *što* sam kazao. Nar. pj. 4, XLII. (izd. 1833.) Po gdjekojijem se mjestima ovo već zaboravilo, jer n. pr. u Srbiji kad ko na polasku reče: „s Bogom ostaj!“ odgovori mu se ili: „s Bogom pošao!“ ili: „u dobri čas pošao!“ *kao* i kad se što zlo dogodi *što* se kaže: „u zao čas!“ Rj[2] 125b.

2. Kao što je i prije napominjato, glavna je razlika u jeziku našemu u izgovaranju onijeh slogova . . . Odgovor na sitnice 13.

Tako je i u ovim primjerima: Kao što je ova posljednja, ovaku mi je od prilike poslala i Milica. Nar. prip. VIII. Kao što obično roditelji različne ikone po crkvama i po namastirima djeci tumače, tako je i meni moj otac kazivao da se onaj starac zvao Bogati Gavan. Rj[2] 81a. Kao što crkva sluša Hrista, tako i žene svoje muževe u svemu. efes. 6, 24. Kao što su ovi poturčenici prije u Hrišćanskome zakonu bili pobožni, tako isto postanu i u Turskome. Kovčežić 6. — Tako je *kao što* i u ovoj neobičnoj službi: Kao što onda u Biogradu nije bilo štamparije, odgovor ovaj nije ni štampan Sovjet 86

U ovome dogadjaju čini se da Vuk ne rastavlja *kao što* jedno od drugoga.

3. Budući da ovi svi pešaci onako, kao što su u gomili bežali, nisu mogli na vrata ući u šanac... Miloš 96.

Kao što može se i rastaviti jedno od drugoga (isporedi gore pod 1.); n. pr. Zidine od gradića, koji se zvao, *kao* i ono sve brdo sad *što* se zove, Avala... Danica 2, 50. Onda se svuda, kao u slavenskome i ruskom jeziku što mi čitamo, pretvori *l* u *ł*... Odgovor na sitnice 14.

* * *

Kako Vuk upotrebljava *kao što* samo u primjerima od te vrste, to treba, povodeći se po Vuku, postaviti ovo pravilo: *kao što* valja upotrebljavati samo u dodanoj rečenici, koja ima glagol, a glagol je ili sav predikat[1] ili dio od predikata.

Prema tome i piše Vuk, n. pr.: Zasja se lice njegovo *kao* sunce a haljine njegove postadoše bijele *kao* snijeg. mat. 17, 2. Da je pamet do suda kao od suda! Nar. posl. 50. — Onda će on vidjeti kako ćemo mi braniti Srpski jezik i od G. Kengelca, kao i od njega. Nov. Srb. 1817, 638. Čuvaj lonca ko i oca. Nar posl. 350. Bijeli se ka' i ciganska majka. 12. i t. d.

Po Vuku dakle ne može nikako podnijeti n. pr. „Da je pamet do suda *kao što* od suda“. „Bijeli se *kao što* Ciganska majka“, nego ili kako su ti primjeri zabilježeni u Vuka ili s dodanim glagolima: „Da je pamet do suda *kao što je* od suda“. „Bijeli se *kao što se bijeli* Ciganska majka“.

Tako ne valja *kao što* ni u spomenutim primjerima: „*Kao što* u ostalih naroda, tako se i u nas Hrvata opaža[2], da..“. „Mi nijesmo ništa odredili, *kao što* ni vi“. „Ja, *kao što* i ti, mislim, da...“, nego samo *kao*: „*Kao* u ostalih naroda, tako se i u nas Hrvata opaža, da..“ „Mi nijesmo ništa odredili, *kao* ni vi“. „Ja mislim, *kao* i ti, da....“

(Svršit će se.)

[1]) U primjeru: Kad te car zapita, kako može roditi vareni bob, a ti reci: »kao i iz varenijeh jaja izleći se piplad«. Nar. prip. 105. ima sa konjukcijom *kao* glagol (»izleći se«), ali taj glagol nije predikat i za to stoji samo *kao*, a uz *kao što* trebalo bi da je dodan predikat *može*: *kao što se može* iz varenijeh jaja izleći piplad. — Može biti da je ovamo pristao i ovaj neobični primjer: I on opet oživi *kao* i bio. Nar. prip. 70.

[2]) Predikat „*opaža se*“ pripada, istina, u misli i jednome i drugome dijelu: »kao u ostalih naroda, tako i u nas Hrvata...«, ali gramatički pripada on samo potonjemu, koje se jasno razbira iz primjera kao što je ovaj: »Ja mislim, kao i ti, da...« . . . U tome primjeru ne može predikat „*mislim*“ gramatički nikako pristati drugome dijelu, kojemu je subjekat drugo lice, dok je nasuprot predikatu „*mislim*“ subjekat prvo lice.

K slikam.

Isukrst. Slikao o. Celestin Medović. Naš vrli umjetnik, Dubrovčanin C. Medović, koji sada boravi u Monakovu, poslao nam je nedavno ovu krasno zamišljenu sliku, koju je i čuvena tvrdka umjetninâ Fr. Hanfstaengla u Monakovu uvrstila u svoju zbirku »Gallerie moderner Meister«. Prikazuje nam Isukrsta skinuta s križa, pošto je prepatio gorke i težke muke za nevoljno čovječanstvo. Odraz tih golemih boli jasno se opaža na patničkom licu i na cielom shrvanom tielu.

Književnost.

Hrvatska ili srpska. Primili smo 5. broj „*Pobratima*“, zabavnog i poučnog lista za odrasliju mladež. Sada mu je urednik *Petar Marković*, gimnazijski profesor i književnik hrvatski. Kako smo prije imali mnogo razloga, da zabavljamo i rdjavomu jeziku i nekim lošim člancima u tom listu, dok mu je bio urednikom rogoborni Vitanović, tako se sada iskreno radujemo, što je taj zaista potrebiti list stekao vješta krmilara u vrstnom književniku Petru Markoviću. Znatan se napredak opaža već u ovom prvom broju, što ga je uredio novi urednik. Tu nalazimo »Biedu«, krasnu rusku narodnu pripoviedku, u uzornom prievodu M. D—ća, početak čuvenih putničkih bilježaka H. Sienkiewicza pod nadpisom: »Iz Liwerpoola do New-Yorka« u krasnom prievodu našega vrstnoga stiliste i revnoga suradnika našega lista, dra. I. Broza; nadalje vrlo poučnu razpravu G. Manojlovića: »Svitanje renaissance u Italiji«, pak zanimljivu i za mladež važnu razpravu »Povjest i usmena predaja«, što ju je po E. B. Tyloru satavio Josip Modestin. Liepo razlaže pisac u ovom dielu o odnošaju usmene predaje prema povjesti, a primjere vadi iz naših narodnih pjesama. Taj će članak dobro doći djacima viših razreda, koji su po novoj naučnoj osnovi za hrvatski jezik prinudjeni, da čitaju i izučavaju narodne pjesme. Mi bismo željeli, da takve članke, a napose prinose o jeziku i književnosti hrvatskoj, češće

priopćuje »Pobratim«. Iz prirodnih nauka nalazimo živo i zanimljivo pisani članak našega vrloga suradnika Otona Kučere pod nadpisom »Nove zviezde«. Pored toga nalazimo svuda pravilan i čist jezik, a drago nam je, što je prestala prevlast i tjeskobni ekskluzivizam t. zv. zagrebačke škole. Pouzdano se nadajući, da će u tom smjeru i duhu novi urednik i suradnici njegovi nastaviti svoj koristni rad, usrdno preporučujemo ovaj list našoj zlatnoj mladeži.

Primili smo *1.* i *2.* svezku (za siečanj i veljaču) „*Prosvetnog glasnika*“, službenog lista ministarstva prosvjete i crkvenih poslova kraljevine Srbije. Sada mu je urednik poznati pisac i profesor Pera P. Gjorgjević, a treba priznati, da je liepo preudesio i znatno raširio obseg i sadržaj ovoga lista. Osim obilnoga službenog diela nalazimo u ovoj dvostrukoj svezci *sedam* poučnih i i važnih prinosa iz nauke i nastave, i to: „*Pogled na naš politički i književni razvitak u XV. veku*“ — od Svet. S. Simića; »Floristika Bosne i Hercegovine« — od Živ. Jurišića; »Istorija paleontologije« od Svet. Radovanovića; „*Prilošci k srpskom rečniku*“ od Jov. Maksimovića i dr. U »književnim obznanama« obširno ocjenjuje Ljubomir Stojanović Rešetarovo izdanje i tumač »Gorskoga vijenca«, a odmah zatim ruski prievod iste Njegoševe pjesme. Taj je prievod još g. 1887 izdao u Moskvi *Lukljanovskij*. Ocjenjivač se tuži, da ima u tom prievodu mnogo pogrješaka: ruski je pjesnik prepjevao više od $^3/_4$ ciele pjesme i daleko se udaljio od izvornika. U prvoj ocjeni javlja Stojanović, da će »Gorski vijenac« skoro izići u švedskom prievodu, a iz pera Alfreda Jensena, koji se je u švedskoj književnosti proslavio prievodom Puškinova »Onjegina« i Ščedrinovih crtica Švedska je akademija nagradila taj prievod i pohvalila pisca, da mu je prievod valjan, a da je izvornik čudnovat i zanimljiv, jer se »neobično a često i zanosno ogledaju u njemu običaji i pogledi cielog jednog plemena«. Iza toga dolazi obznana »Kosovske spomenice«, koju smo već oglasili, i nešto obširniji osvrt na naš list. Blagodarimo vriednomu piscu, g. *Svet St. Simiću*, na laskavim i pohvalnim riečima, ali ne možemo da prešutimo, da ocjenjivač nije dobro upućen, dok misli, da »Filološke sitnice« piše g. dr. T. Maretić. Pisac je tih »sitnica« naš revni suradnik *dr. I. Broz*, gimnazijski profesor u Zagrebu. Prostor nam lista ne dopušta, da bar donekle izcrpemo sadržaj ovoga zaista uzorno uredjenoga »glasnika«, koji se je pod novim urednikom gotovo sasvim preporodio. Preporučujemo ga pažnji naših učitelja i nastavnika.

Ruska. Ruski naučnjak *A. N. Pypin* obdario je rusku književnost opet jednim, i to ovaj put uprávo epohalnim, djelom, kakvoga, koliko je nama poznato, nema ni u jednoj evropskoj književnosti. To je njegova „Исторія русской этнографіи“, od koje je do sada izišao I. i II. tom (I. Petrograd, 1890, IV. i 424, II. tom Petr 1891, IV. i 424, ciena 10 rub.), a čitavo će djelo obsezati četiri toma, a kao peti tom i dodatak djelu za stručnjake bit će „Систематическое обозрѣніе (prijegled) русской этнографической литературы“. Po osnovi piščevoj djelo nije pisano tek za stručnjake, nego je namienjeno svakome obrazovanome čovjeku. Tako će n. p svakoga literarnoga historika zanimati XI. poglavje u I. i II. tomu, gdje se govori (u I. tomu) o etnografičkim elementima u književnosti od Puškina do 50-tih godina i (u II tomu) o prikazivanju naroda u književnosti. U ovom posljednjem poglavlju govori se medju ostalim i o najnovijem realizmu, koji ide dotle, te se nimalo ne osvrće na zahtjeve umjetnosti (n. p. u Tolstoja). Nama prostor ne dopušta, da o toj prevažnoj knjizi, koja odista mora da zanima svakog obrazovanoga čovjeka, obširnije govorimo. Spomenut ćemo samo nešto. Kako pisac kritički gleda na narod, vidimo to iz uvoda (str 1.), gdje kaže veoma zgodno i istinito: »Ime *naroda* danas je svima na ustima. Ljudi sasvim protivnih načela govore o njem, pozivaju se na nj, da potvrde svoje ideje, ističu brigu za »narod« kao osnovu svoga družtveno-političkoga mišljenja. Koliko na prvi pogled i raduje čovjeka ta briga za narod, toliko često sili čovjeka, da se zabrine i zamisli: pod tobožnjom ljubavlju za narod krije se često podpuna ravnodušnost spram životnih pitanja i probitaka narodnih«. No imade, kaže dalje pisac, osim gadnih licemjeraca, koji zlorabe ime naroda, i druga, iskrena stranka, koja podaje nadu barem za budućnost, a ta stranka ima da rieši veliku historičku zadaću. Historička je zadaća družtva jasna: treba nastojati, da se napokon narod izbavi barem od najkrupnijih tegoba današnjega svoga položaja; da mu se zajamči pravilan razvitak njegovih materijalnih i moralnih sila, pa da izadje već jednom iz umnoga mladenčtva; da oživotvori svoje dužtvene i političke ideale. Kako se je porodila i kako je napredovala u ruskom družtvu i literaturi sviest te zadaće, što je nauka uradila za to tumačeći narodnu poeziju i život — to je u liepu cjelinu sabrao u svome djelu Pypin. Prve zrake sviesnoga kritičkoga odnošaja spram državnoga i narodnoga života nalazi pisac već u XVII. vieku. Mi ne možemo ovdje da prešutimo, da je upravo medju prvim buditeljima ruske narodne sviesti bio *Hrvat Križanić*, za kojega kaže pisac (I. tom str. 19), da »ga je spopadao užas sa zavladaloga u Rusiji neznanja«; iztaknut ćemo i ovo: Pypin kaže: „*poluruski* Križanić“, a na str. 296. II. toma kaže: »Osim g. Jagića, koji *na pô pripada ruskoj učenoj literaturi...*“. (Mi se ponosimo, što Pypin prisvaja *na pô* za rusku učenu književnost velikoga našega Jagića, ali bi nam bilo još milije, kad bi barem ona *druga polovina*, koja ne pripada ruskoj književnosti, čitava nama, t. j. hrvatskoj književnosti, pripadala . .) U I. je i II. tomu sadržana etnografija velikoruska (uz »općeniti priegled izučavanja narodnosti«), u III. će tomu biti etnografija maloruska, a u IV. bjeloruska i sibirska. — Ovaka djela izdaju se pod kouac života, jer dok čovjek proguta onolike knjižice i knjižurine, što ih je morao progutati Pypin, prodje veoma lako pô vieka Mi se nadamo, da će se na ovo djelo osvrnuti i kogod od naših stručnjaka.

Umjetnost.

Duhovni koncerat narodnoga glazbenog zavoda. I zbilja je bio »rijedak umjetnički užitak«, što ga je glazbeni zavod priredio svojim članovima 16. o. m. Na prvom se mjestu izvodila Mendelssohn-ova ouvertura za oratorij Paulus. Oratorij je taj napisan 1836., dakle je 38 godina mladji od Hajdnova »Stvaranja svijeta«. Ouverturu izvodio je orkestar od 40 glazbenika na potpuno zadovoljstvo slušateljstva Više je interesa pokazivala naša umjetnička publika pri izvadjanju Bach-ove fuge: Bach. Znamenita i karakteristična je ova fuga tim, što se u mnogom udaljuje od tehnike običnih fuga. Skladateljeva sloboda fantazije i stvaranja vrlo je ograničena i sputana strogim zakonima. Fuga je napisana samo za orgulje i neka se mjesta mogu samo odredjenim registrima na orguljama izvoditi; glavni motiv naime leži više puta u pedalu. U glazbenom se zavodu igrala ta fuga na »novom« harmoniju, i uspjela je samo poradi osobite vještine prof. Stoeckla. On je naime znao zgodnom kombinacijom registara vješto i precizno interpretirati skladnju Bachovu, za koju je autor mislio, da je samo kralj svih glazbala — orgulje izvoditi mogu. O postanku te Bachove fuge pripovijeda se ovo: Jednom je Bach došao u neku seosku crkvu na kor baš pred početak službe Božje i zamolio orguljaša, neka njemu dopusti igrati. Ovaj ga pusti ne znajući, tko je taj čovjek. Kad vidje, da to mora biti nekakov umjetnik, zapita ga, kako se zove, a Bach u mjesto da odgovori, zaigra na orguljama motiv *b a c h* = Bach, i tako, vele, da je postala fuga Bach — O ljepotama i muzikalnoj vrijednosti »Stvaranja svijeta« od Hajdna bilo je onomadne govora u našem listu. Pjevalo je preko osamdeset pjevača i pjevačica, većinom učenika i učenica glazbenoga zavoda, uz pratnju orkestra. Medju solistima odlikovala se osobito počasna članica gospodja Josipa Klobučar,

koja je inače poznata umjetnica u našim koncertnim salonima, a i ovaj put je pokazala izvanrednu vještinu u svakom pogledu: intoniranju, niansiranju mjesta, koja se na oko čine i neznatnima, a osobito i u čistom koloraturnom pjevanju. Do nje stoje kano solisti dva učenika glazbenoga zavoda: g. Franjo Kirin i g. Teodor Lesić (tenor i bariton). Tko znade, koliki je obseg u obje partije, sigurno će priznati, da su obojica svoje partije jako dobro odpjevali. Pohvaliti nam je osobito jako dobro izvedene recitative. Bez sumnje su najviše imponirali zborovi, pa je o njima bio jednoglasno povoljan sud. Zborovi br. 4 i 10 baš su majstorski uspjeli, a br. 13. imponirao je svojim jednakim ‚forte', kojim »nebesa naviještaju slavu Božju«.

Ne smijemo da prešutimo silne zasluge, što ih je pri tom koncertu stekao ravnatelj zavoda g. Zajc, kojega je neizmjerno mnogo truda stajalo, dok je stvar, a osobito zborove, onako uvježbao i dotjerao, kakovi su bili. Napomenuti nam je još, da nam je naša učiteljska škola kako kod prijašnjih koncerata tako i kod ovoga podala liep broj dobro izvježbanih pjevača, čim je dobromu uspjehu toga koncerta mnogo pomogla, a hvala ide njihova učitelja gosp. Novaka. *F.*

Govor g. S. Brusine. Prošle je nedjelje g. S. Brusina u glavnoj skupštini naravoslovnoga družtva govorio »rapsodički« govor, koji bi imao biti obrana pozitivne nauke, a za pravo je pabirkovanje o svem i svačem, na način površnoga feljetoniste, koji bez sustava i reda natuca »de omnibus et quibusdam aliis«. Nas ne bi smetalo, što stručnjak u prirodnim naukama i prvak narovoslovnoga družtva takve govore besjedi i na *sviet* izdaje (jer ima u toj rapsodiji i zgodnih misli, kao ona: »No koja se ludost nije danas pisala i štampala?«) — da se nije govornik u ratobornoj žestini oborio na »Maticu Hrvastku«, bez dokaza tvrdeći, da njezine poučne knjige sadržavaju krupnih pogrješaka; da nije umno razglabanje sveuč. rektora, koje smo i mi priobćili, nazvao »težkom osvadom«, a taj žestoki i osudni izraz ničim opravdao; da nije napokon napao i osumnjičio uredničtvo »Vienca«. Na fine i laskave rieči o Hrvatima: »Kakvi smo mi *barbari*, kakvi smo mi nemarnici za rodjeno svoje dobro, a da i ne govorimo o strogoj teoretičnoj znanosti!« — nadovezao je govornik napomenu o uredničtvu »Vienca«, koje da je time, što nije preporučilo poput drugih zagrebačkih novina govornikovu knjižicu: »Motriocem ptičjega svieta« — dokazalo prošle godine, »kako se u nas upravo ne mari za prirodne nauke«. Čudne li logike! Gosp. Brusina mjeri mar ili nemar za prirodne nauke po tome, kako se *njegove* knjižice preporučuju! Da smo slučajno uz obznanu priobćili reklamu, govornik bi nas jamačno u svojoj besjedi pohvalio i iztaknuo naš mar za prirodne nauke. Gospodin se Brusina ne osvrće na to, da smo prošle godine priobćili više članaka iz prirodnih nauka, a Šebišanovićevu knjižicu »Ihtiološke refleksije« obširnije obznanili: sve to njemu ne smeta, da nas naprečac obtuži s nemara za prirodne nauke, — jer nismo njemu pokadili. I taj naš tobožnji nemar da je kriv, da »knjiga, koju će *madjarski* ornitolozi predati ove godine članovima drugoga internacijonalnoga ornitoložkoga kongresa, ne će imati ni jedne bilježke iz Hrvatske i Slavonije«!! Ali gosp Brusina misli, da je u trag ušao tomu tobožnjemu »nemaru«, rekavši: »može biti da ona ornitoložka knjižica nije nagradjena iz kakve *privilegirane zaklade*, i što je *mukte razdieljeno od kr. zem. vlade* i od moje strane do 500 eksemplara, pošto nama nije nikada stalo do materijalnoga probitka koje ruke nego samo do napretka prirodnih nauka«. Ako pravo shvaćamo smisao ove zakučaste izreke, gosp. nas Brusina sumnjiči, da njegove knjižice nismo za to preporučili, što nije nagradjena iz »privilegirane zaklade« (— ovo pravo ne razumijemo —) i što je izdana pod okriljem kr. zem. vlade. Da ovo bezrazložno sumnjičenje pravim imenom okrstimo, morali bismo upotrebiti najoštriji izraz, a gosp. Brusine još ne bismo po zasluzi i dolično ukorili. Ali takva nepravedna osvada sasvim pristaje u »govor«, u kojem se bez dokaza osudjuju poučne knjige »Matice Hrvatske« i krasni govor sveuč. rektora, i u kojem nalazimo ove piramidalne i apodiktično izrečene tvrdnje: »Mi živemo danas još u potpunom srednjem vijeku«, ili: »Mi nismo još propali *upravo zbog toga*, što smo dio prve (arijske) ljudske pasmine; to nas je održalo«; ili: »bez spoznaje prirode ne može biti napretka ni u kulturnom ni u materijalnom pogledu«, pak »požrtvovnost, značajnost, i rodoljublje ne će podići Hrvatske bez znanja« (valjda: prirodnih nauka) ili: »poglaviti razlog, zašto smo mi zaostali, ima se tražiti *upravo u tom*, što nimalo ne marimo za prirodne nauke, bez kojih nema danas nijednomu narodu ni napretka ni opstanka«. Tako pišu i govore samo površni ljudi ili tjesnogrudni specijaliste, koji osim svoje struke ne priznaju i ne poznaju ništa u velikom obilju ljudskoga znanja i iskustva.

Gospodo urednici! Dopustite mi, da iz *Akademijskoga Rječnika* objasnim stvarcu, o kojoj se je pisalo u posljednjem broju »Vienca« na ovom mjestu.

Uzmimo odmah 1. stranu I. Dijela toga Rječnika, da vidimo, kako je Daničić citovao natpise knjigama. Tu nalazimo: Nar. pjes. vuk. (Vuk). Nar. pjes. petr. (Petranović). Nar. posl. vuk. (Vuk). Nar. prip. vuk. (Vuk). Nar. pjes. mikl. (Miklošić) beitr. A opet: Vuk, posl. Na daljnim stranama (ne treba da im broj kažem, svatko može sâm naći citovane primjere) čitamo: Nar. pjes. mar. (Marjanović). N. Ranjina 34b mat. (Matej) 20, 16 ... mat. (Matej) 26, 41. Vuk. mat. 10, 28. Bernardin 3. luk. (Luka) 1, 33. Nar. pjes. vuk. A opet: Vuk, nar. pjes. Nar. pjes bog. (Bogišić).

Sad pak uzmimo II. Dio Rječnika počevši od strane 163., da vidimo, kako Budmani cituje. Sa svim kako Daničić: Aleksandr. jag. (Jagić). N. Ranjina 13a pavl. rim. (poslanica sv. Pavla Rimljanima) 13, 11. Nar. pjes. mikl. (Miklošić) Nar. pjes. vuk (vuk). Nar. prip. vrč. (Vrčević) Vuk, luk. (Luka) 20, 13. Nar. pjes. petr. (Petranović). Posl. dan. (Daničić). Daničić, 2. sam. (II. knjiga Samuelova) 20, 17. Nar prip. mikul. (Mikuličić). Vuk, mar. (Marko) 7, 37. Daničić, isai. (Isaija) 10, 7. Nar. poslov. stojan. (Stojanović) Itd. itd.

Kako se odatle vidi, pišu se apostoli i evangjelisti Matej, Marko, Pavao itd i proroci Samuel, Isaija itd s malim pismenima, ali isto tako i Vuk, Daničić, Jagić, Miklošić itd., kad god se citat ne počinje s njihovim imenima. Pa takovo pisanje posve je razložito. Kad se naime u filološkim djelima cituje mnogo knjiga, natpisi im se pokraćuju, pak da se može odmah razabrati, gdje se počinje citat natpisa, samo se prva riječ piše s velikim slovom, a sve druge s malenima. To je u filologa gotovo općenito prihvaćeno, te nije izmišljeno morda istom od Daničića i Budmania a još najmanje od pisca filologičkih sitnica. O poštovanju kakovu ili nepoštovanju nema tu ni govora.

Svakako je ipak čudno, što su dr. V. H. i neki drugi doktor u Kat. Listu takovo pisanje počeli prigovarati istom piscu filologičkih sitnica, a nijesu nikad prigovorili Akad. Rječniku, koji se već jedanaest godina izdaje na svijet. Ili nijesu može biti pomenuti gg. doktori nikada još u rukama imali toga Rječnika?

φ

Proljeću i ljubavi. — Odmetnik. — Ulomci iz Mickjevićeva »Pana Tadeuša«. — Islandski ribari. — Gogolj i Bêlinskij. — Filologičke situice. — Listak.

Izdaju i uredjuju **J. Pasarić i M. Maravić.** Vlastničtvo i tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 28. ožujka 1891.

Br. 13. | Izlazi svake subote na dva arká. — Godišnja ciena poštom i domaćim u kuću 7 for., ináče 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Bogu.

Potonule su opet moje nade,
Kô male šajke, ljuske orahove,
U more suza, što ih uviek lijem,
Od kako znadem, da sam na tom svietu.

A nigdje nikog nemam, da me tješi,
Jer nitko me ne pozna i ne pojmi,
I za to mogu jedino još Tebi
Razgalit dušu, vjekovječni Bože.

Oj, da sam uviek samo Tebi gledô
Ugodit svojom ljubavlju i vjerom,
Posrnuo i smalaksao ne bih
I ne bih sada morao očajat.

Al ja sam drzko sumnjao o Tebi
I o Tvom biću, toli zagonetnom,
Te ljudski um ga nikad ne će pojmit,
Već samo čisto srce ga naslutit.

A ja sam svoje srce priklanjao
Ne Tvojoj slavi, sili i dobroti,
Već licemjernoj, prolaznoj i taštoj
Ljepoti ženskoj, himbi i slaboći.

I za to sam se našao na jednom
U zemskom kalu ostavljen i sgažen,
Kô mali cvietak, što ga svatko prezre,
Kad mirisa mu nestane i boje.

I vedar duh mi počeo se mračit
Bez svietle luči Tvoje vjere svete,
I već sam jadan samokrvju htio
Dokončati svoj mukotrpni život.

Al desnica je klonula mi ruka,
Kad smrtnu ciev sam prinio na čelo,
I spasila me samo misô na Te
U onom strašnom, užasnom trenutku.

I zamrli mi um je prenuo se
I pojmio je Tvoju svetu volju:
Da ne tražimo sreće na toj zemlji
U sreći tiela, već u sreći duše.

I sav mi život postao je jasan,
I sadašnjost i prošlost i budućnost:
Da odano ga žrtvovati imam
Za otačbinu i za čovječanstvo.

I da taj divni izpunim zadatak,
Ojači me, moj milosrdni Bože,
I uzmi sve, a ostavi mi samo
Još čistu dušu i pošteno srce.

I daruj sreću svakomu na svietu,
A ja već znadem, da je nema za me,
Pa mirno čekam smrt, da po njoj dodjem
U bolji život na nebesih. Amen.

August Harambašić.

Hrvatsko more.

Kad me tuga bije i oblete jadi,
Što nam milu domovinu more,
Ja dolazim k tebi, tješitelju mili,
O hrvatsko moje sinje more!

Na klisuru sivu, visoku tad sjednem,
A ti mi se modriš u dubinu;
I posmjehom plavim, neizmjernim stereš
U nedogled po ravnoj pučini.

U srebreno, gladko ogledalo tvoje
Zagleda se sunce roseć zlato;
Kan' da želi vidjet u dubinam tvojim
Neko tajno čudo nepoznato.

Tad nehajno šarne odsievaš oblake,
I azurni čador i otoke;
I mističnim mirom velju pjesmu dižeš
U nebeske prostore visoke.

S gore pirne lahor sa oštrim mirisom
Ružmarina, kadulje i smreke;
Pa se s njime gube moje čudne misli
U tamne ti prostore daleke.

Tihi mir zavlada, plavilo ovije
Gore, more, zrak; pak rujit stane
Zapadno otočje: srce mi se širi
Kô cviet, želeć da mu sunce grane.

Kô da želi, da mu šapneš neku tajnu
Iz tvojijeh otajnih dubina,
U tom svetom času, kada sunce tone
U rujnome požaru pučina.

Tad na modrom polju bielo jedro plovne,
A oblačje povrh njega rujno:
Trobojnica sveta — proročanski labar —.
Zdravo more hrvatsko, olujno!

Mosorski Guslar.

Misao na vječnost.

Napisao **Janko Leskovar.**

I.

U selu Druškovcu živio učitelj Gjuro Martić. Ljudi držahu, da je bolestan, nu za pravo on toga nije ćutio, ali se opet nije osjećao kao nekad prije. Sada su mu jako izbile modre žile, koje su se fino razmreškale oko očiju, pa se protegle preko sljepočica i visoka čela. A i njegove usne nekud povenuše i uši se utanjiše, pobliedješe; no ipak još ne kašljuca, pa svoju službu vazda točno vrši. Što više, školski nadzornik, „poglaviti gospodin“, čisto je zadovoljan njime.

A ipak on ne bijaše pravi učitelj.

Djeci bijaše doduše dobar, nu često bi ga spopala neka čama, kojoj nije znao uzroka, ni imena, a te čame ne bi se mogao otresti za čitavog poučavanja. Da smije, najbolje bi bilo, da tada djecu pošlje kući, nu to ne ide. U takom stanju nije znao uzdržati mira u školi, bijaše nestrpljiv, razdražljiv, pa bi znao koje diete nazvati magaretom, bukvom — ili bi ga ščepao i za uho i za kosu.

Kad bi ga ta besvjestica minula, žalio je i odlučio nikad više; nu naskoro pao bi opet u istu pogrješku.

To je bivalo kod njega valja da s prevelikog napora.

Bijaše sam u školi s poludnevnom obukom, pa je s toga morao još nekoliko sati više poučavati — a zimi nije dosta ni dana bilo. Nu zato bi se još uviek našlo časa i vremena, da se i odmori; ali njemu nešto nije dalo da odahne, nešto ga uviek tjeralo, da razmišlja — razmišlja bez oduška, dok ga najzad ne bi zaboljela glava. Tada bi mu živci stali na vjedjama trzati, žile na sljepočicama poigravati i on bi se do kraja izmoren bacio na krevet. Njegov bi ga sluga Daša umolio, da ustane, da se svuče, da će mu krevet razpraviti — on je to čuo, ali se dugo, dugo nije micao, ni rieči progovorio, premda sam željaše sna.

On je neizmjerno žudio noći, jer su mu donosile sanje, a sanjama podavaše drugo značenje, nego li ga je nekad učio njegov učitelj pedagogije u učiteljskoj školi. Koliko se sjećaše, već od djetinjstva imadjahu njegove sanje neko značenje, nu on se je još dugo držao teorije, što ju je učio u učiteljskoj školi.

Ali pred četiri godine dogodio se prielom i on se razkrstio s naukom Herbartovaca. Jedne večeri legao kao obično i usnuo. Je li u istinu spavao, toga ne bi znao nikad reći; bijaše budan, tako mu se činjaše. Noć je tamna: opazi oca, gdje se vraća kući sa svjetiljkom u ruci. Dodje do potoka, koji je nabujao s jesenske kiše. Prelazi preko brvi i već će biti prieko; nu sad mu se oskliznu noga i on izčeznu u mutnoj, zablaćenoj vodi... Njega u srcu zazeblo i trgnu se. Opipa čelo, a na njem hladan znoj Hvala Bogu, san....

Drugi dan, baš izlazila djeca iz škole, opazi gdje dolazi mužek obučen na seljačku njegova kraja. Prodjoše ga srsi. Mužek dodje i on mu se zagleda u lice

— Znam, znam, — reče muklo, — a gdje ste ga izvukli?

— Malo niže brvi, zapeo o staru vrbu.

Od to se doba podao Gjuro Martić posvema noći, koja mu je nosila u svom krilu neki tajinstveni život. Njegove sanje bijahu tako žive, vjerne, da se je često smućivao, što li je za pravo san, što li život. Jedna sanja, dosta neobična, često mu se vraćaše.

On se sastajaše s pokojnicima

Bijahu to njegovi drugovi: jedan, koji je tri godine s njime redovito samo jedan put na dan jeo i to u pučkoj kuhinji, a umro je još u trećem tečaju (niesu znali od česa), drugomu izjeli pluća crvići, a treći, — no taj bi mogao i sada još živjeti, da se nije ubio. S tom trojicom — sada već niesu bili tako suhi — sastajaše se često. U početku bi znao, da sanja, pa bi im rekao: — „Prijatelji moji, to je sanja, nije moguće, vi ste mrtvi.“ — Nu oni bi ga stali uvjeravati, da to nije san, da je to život, pravi život. — I šta ti ne pada na um, rekoše, ta mi smo ovdje, evo ti ruke! — I činjaše mu se, da je to prava istina, pa kad je jednom iza takove sanje ustao, toliko se smutio, da nije znao. dokud seže san, dokud život. Bilo mu je, kao da je negdje sanjao, da su mu prijatelji pomrli i da je u snu čitao tu viest u svom pe-

dagožkom listu. Ipak podje da potraži onaj broj pedagožkog lista, nu ne nadje ga. Tad stade u pomoć dozivati razne uspomene, nu to ga još većma pomuti i tad sjedne, pa napiše pismo Ivanovu ocu na Rieci, u kojem ga moli, da mu kaže, što je s Ivanom, da li žive, ili je mrtav. I već je htio, da list odašalje, kad mu se stadoše predočbe opet redati, pojmovi bistriti.

— Da, mrtvi su, mrtvi!

Nu to nije bivalo uviek tako, imadjaše i on svietlih dana. Tad je bio kao preporodjen: udisaše duboko svježi zagorski zrak, nosnice mu se širile, grudi nadimale, pa se sa zanimanjem ogledavaše po krasnoj prirodi i tad mu se vidio smiešak na tankim usnama.

II.

Bijaše jedne subote, mjeseca prosinca, a kasno poslije podne. Već pred četrnaest dana bješe zapao snieg i dobro se ustalio, a zima pritisla ljuto. Nebo bijaše za čudo vedro, a sunce još na obzorju, pa se njegovi zlatni traci ljeskahu na snježnoj bjelini.

Gjuro Martić bijaše u svojoj sobi pa si nešto pjevuckaše. Već je treći dan, što ga ne ostavlja dobra volja. U četvrtak bijaše pozvan na objed k susjednomu vlastelinu; društvo ga razvedrilo i on ga poslije i zabavljaše. Nu u početku bijaše mrk. Svi bijahu dobro ugojeni, samo on suh, žut. Do sad nije na to ni mislio, nu tu mu je po prvi put izbila jače na površinu njegova vlastita osoba. I oči mu neprestano pogledahu na tanke noge i suhe ruke, na kojima se opažaše svaka žilica, a tad bi kradom posmatrao i svoje susjede; a kakove pune ruke i snažna bedra bijahu u njih!

Namrgodi se.

Nu kad je čuo, gdje gospoda s velikim zanimanjem razgovaraju o jestvinama, kad je čuo izraze: pikantno, sočno, božanski miris, poče ga ostavljati zlovolja. Ono „pikantno, sočno, miris“ — to je ono, to . . . a on na to prije ni mislio nije; no, pa njegov Daša tako i ne zna.

Društvo, pa ono „pikantno, sočno, miris“ brzo ga udobrovoljiše, a smiešak mu se stade radjati na licu.

Sučelice njemu sjedjaše mlada učiteljica iz susjednog sela. Oni se često pogledali, i on oćuti, kako ga nešto oživljuje. Po objedu razgovarahu dugo, dugo. Ona reče, da će buduće nedjelje doći sa svojom prijateljicom na misu u njegovo selo. To mu godilo, a bijaše valjda i uzrokom, što ga od četvrtka nije ostavila dobra volja.

Dakle će doći! Nešto ga poticaše, da se sjutra u crkvi izkaže. Potraži kajde, pa sjedne k staromu glasoviru. Još je vidio svoje tanke noge, suhe ruke, nu već kod prvih akorada stade zaboravljati i za se i sjutrašnji dan, a kad je počeo svirati Volkmarovu D-dur fantaziju, sasma se izgubi; veličanstveni završetak, premda ga nije po prvi put čuo, smuti ga do kraja. Još dva, tri puta opetova isto mjesto, a tad se zagleda nekud daleko, daleko.

Izpred njega izginuše i šiljata koljena i suhe ruke, soba i oni snježni brežuljci vani; on bijaše u svemirskoj praznini, u kojoj još dugo, dugo odzvanjaše posljednji akorad, udaljujući se sve dalje i dalje, dok negdje daleko, daleko ne izginu.

U njegovoj duši nastade mukla, bezutješna praznina. Dakle za uviek ga nestalo, nije moguće; on je čuo, osjećao, kako se nekamo daleko, daleko udaljivao, on mora još negdje tamo biti . . .

Prenu se.

Opet opazi svoje suhe ruke, tanke noge, a kroz prozor sagleda sunce već na zapadu. Već se ticaše snježnog vrhunca Kune gore.

Ustade i opet se zagleda.

Ah, to je samo obmana. Sunce mora da je već osam minuta i po za obzorjem; toliko treba, dok mu svjetlo do nas dopre. Sa sjeverne polarne zviezde svjetlo treba do nas trideset godina. Trideset, trideset, ah, gle, trideset godina treba i svjetlo naše zemlje, dok dospije na polarnu zviezdu. Vidi, vidi, po tom bi se za trideset godina vidio današnji dan na sjevernoj polarnoj zviezdi. To onda nije današnji dan nikud izginuo, propao, ah, za trideset godina vidjet će se na sjevernoj polarnoj zviezdi, za pet tisuća godina u mliečnoj stazi; dalje, sve dalje u svemir, sve dalje bez kraja, bez konca, padat će svjetloslika zemljina današnjeg dana.

Oh, Bože, Bože, ništa ne izgiba, ne propada, sve, sve je vječno. Ah, što me to samo toliko glava boli . . . Kad umrem, možda će duša poput misli prhati sa zviezde na zviezdu. Ah divote, ona će saznati prošlost svih viekova, sve, sve je to zabilježeno u svemiru, ništa nije izginulo; svjetloslika svakog trena bivstvovanja otisnuta je u svemiru . . .

— Evo, gospodine, svjetiljke! — javi se Daša.

— Dobro, dobro!

— A što ćete večerati?

— Ništa, ništa, pusti me!

III.

Gjuro Martić opet sjedne na stolicu pred starim glasovirom. Laktovima se naslonio na koljena, a glavu spustio i podbočio rukama. Oči mu zatvorene, disanje se skratilo. — Jedan krasan dan i taj je negdje u svemiru.

Na zemlji leži zlatni sjaj sunca. Zelena bukova šumica tamo prieko tako je divna, a ubava dolinica, kojom protječe potočić, tako je mila, mila. On se vratio iz škole, sam je u sobi, svi su negdje na polju, rade. U sobu pada sjajno svjetlo sunčano kroz malene prozorčiće. U sjeni u kutu visi razpelo. Tako je svečana tišina, i tko se ne bi bacio pred razpelo. Neizrecivo lagodno bijaše mu u srcu. I sunčev sjaj, i zelena šumica i ubava dolinica, sve bijaše neopisivo čarobno; on nije znao zašto, nu to bijaše osjećanje nevinosti.

I mnogo bijaše takovih dana, dok ga jednog jesenskog

*

jutra ne odveze otac u Zagreb, da postane gospodinom; bit će mu dobro danas sjutra.

I u Zagrebu je sunce sjalo, ali bez čara; drugačije sja ono na rodjenoj grudi.

Lagano su prolazili dani, prošla i ljeta. I jednoga proljetnog dana sjedjaše on u tiesnoj sobici gore pod krovom u —skoj ulici. Laktove spustio na stol, a rukama podbočio čelo, i bijaše kao bez misli, kao bez čuvstva

Polagano se otvore vrata, a na njima se pokaza kćerka gospodarova. Ona uzdrhta i htjede da se vrati, nu nije mogla. Neodlučna, oklievajući udje.

Nije digao glave, ali je sve čuo i osjećao. Čuo njene lagane korake, šuškanje haljina, pa i disanje. Ona je drhtala, prignula se i kleknula.

— Oprostite, ja sam tu, oprostite, ne mogu dulje...

A njemu na to potekoše suze i na glas zajeca kleknu do nje, gladio joj ruke, lice, čelo, vlasi; ona mu otirala suze, a i njoj samoj niz lice kapahu. I zagrebačko sunce dugo sjaše čarobno i milo.

Ali jednog jutra opet je u svojoj sobici klonuo. I opet je ona došla i opet preda nj kleknula.

— Ah, što od mene bježiš, što me se kloniš?

On mučaše.

Ona ustade.

— Nemoj, nemoj — zavapi očajna. Sve si mi uzeo, sve, sve, sve . . .

I opet nije imao rieči, da je utješi.

— Ah, pojmim. Ja sam tebi odurna, nećudoredna, izkvarena. Ah znam, no vidjet ćeš. Ti ćeš vidjeti. . . .

Ona se brzo udalji, on podje za njom, htjede ju vratiti, ali nje već ne bijaše.

Uze šešir i ode, pa se istom u večer vrati.

Vrata njezine sobe bijahu otvorena, ljudi ulazili i izlazili. Dogodi se nesreća.

On udje bezsvjestno.

Pred njim ležaše ona mrtva, poškrapana krvlju. . . .

On uzdrhta i ustade od starog glasovira.

— Oh Bože, Bože, i taj dan je u svemiru i s njime ću se gore sastati!

I njezina haljina bijaše na grudima otvorena (na hitac dotrčaše i potražiše ranu), vide se gole grudi, u udubini izmedju sisa crna je rana, sve poškrapano krvlju. Njene su crne oči otvorene i gledaju ga stakleno. . . .

Na tornju seoske crkve udaraše dvanaest sati; on toga nije čuo.

Obljevao ga znoj.

— Oh, Bože, Bože, i to je otisnuto u svemiru. Zar ću ja morati opet to gledati?

Da, gledati u vječnosti! Grješnici, grješnici ne će vidjeti ondje ništa, ništa; oni će gledati samo svoje bezdjelo, svoju žrtvu na sve vieke, viekova. . . .

Njega poče tresti zima. Obučen baci se bezsvjestno u krevet.

On je opet ugledao otvorene crne oči, mrtvačku bliedu put, poškrapanu krvlju. . . . On je buljio i buljio, a ta slika nije se više micala izpred njega. I kao da je izginuo sa površja zemlje, — nigdje nikoga, nigdje ništa . . samo ona leži pred njim mrtva, poškrapana krvlju. On bulji u njene mrtve staklene oči i tako tone u svemiru. . . .

IV.

Drugi dan u istinu dodje mlada učiteljica.

Ona je već mnogo čula o tom učitelju, koji žive sam sa svojim slugom, a nikad nije veseo, pa ništa ili malo govori.

Kad ga je ono u četvrtak prvi put vidjela, obuze ju neko neobično čuvstvo. Njoj bude nekako ugodno, kad je pomislila, kako bi ga ona tetošila i milim razgovorom razvedrila. A kako bješe srećna, kad opazi, da se je već prvi dan uza nju toliko razvedrio.

Danas ju nešto neodoljivo tjeraše u Druškovac i sve je nekako slutila: dogodit će se nešto.

Podje umah u crkvu.

Orgulje zasviraše, nu već kod prvih akorada p didje ju žalost i nekakav strah. Glazba bijaše čudnovata, neobična, a kad je on gore uz orgulje zapjevao, u crkvi nastade smutnja, komešanje. Ona se prenerazi i potekoše joj suze od samilosti.

Bijaše advenat, a učitelj pjevaše uzkrsnu pjesmu: „Halleluja“.

Gjuro je Martić poludio.

Stari kadija.

Sjedi kadija u šerijatskom sudu, pred njim otvorena knjiga, a u ruci brojanica. Brada mu pala do pojasa, a ćurak izlizan. Deset minu godina, što se niko ne tuži i preda nj ne dolazi, pa on živi mirno i tiho, moli se bogu i klanja, kao da je svetac, a ne kadija“.

Ovako mi stade pričati jedne večeri stari Bošnjak Kerim

— Kukavan mu je život, rekli bi današnji ljudi, ali pravednički, smiren i zadovoljan. Kad te pogleda, kao da grije blago sunce. Skloni se sunce na počinak, a kadija iz sudnice, kupi hljebac kruha, stisne ga pod pazuho i krene kući. Došavši pred ulična vrata, pokuca, a javi se kadinica, vjerna druga njegova:

— Ko je božji?

— Ja sam, sreću moja, otvaraj! — ozove se kadija.

Trošna se vrata otvore, a žena sagledavši hljebac pogleda druga življe, pa će sva u brizi:

— Odakle ti hljebac?

— Kupih ga, dušo moja. Evo ti!

— Da ga nijesi primio u mito?

— Zaradio sam, dragosti moja, zaradio pošteno.

— Neka je blagosloven! Hajde, hajde druže, da večeramo!

Večeraše suh hljebac slatko i spokojno.

Tako im tekli mirni i srećni dani, ali jednom zakla vuk čovjeku vola težaka. Rekoše mu, da tuži vuka, a siromah hup, cup, pa pred kadiju.

— Što ćeš ti, sinko? — zapita ga kadija.

Čovjek mu kaza sve, kako je bilo, a on napiše pismo, zovne muzura (slugu), da ga odnese u šumu, a tužitelju odgovori:

— Čekaj, dijete moje!

Muzur baci u šumu pozivnicu i vikne:

— Šumo, šalji vuka pred sud, jer ucvijeli sirotinju!

Vraćajući se muzur u sud, ogleda se, kad li ide vuk sustopice za njim. Dodje vuk u sud, a kadija presudi:

— Podji, vuče, s ovim dobrim čovjekom, ujarmi se i zamijeni vola, što ga zakla!

Vuk posluša pravedna kadiju na tom pravednom putu, pa stane tegliti i orati s volom kao s bratom svojim.

Podje Turčin u Meku na ćabu i u tom putu pade mu kesa s novcima u more. Otide u sud, da se tuži, a kadija zapovjedi moru, i ono izbaci kesu.

Od ono se doba stao svijet tužakati. Dodje čovjek kadiji i zamoli ga, da mu nadje izgubljeni novac, ali će kadija tužno:

— Ne mogu ti pomoći, sinko! Imam ja drugu ženu, koja mi govori: sudi, ukradi i donesi! Osudih ja po njezinoj pameti i uvalih sebi i tebi kamen u torbu. . . .

Davorin Trstenjak.

Islandski ribari.

Francuzki napisao **Pierre Loti.**

(Nastavak.)

II.

. . . . . .

. . . Bilo u Bretagni polovicom mjeseca rujna. Dan je već bio dosta hladan. Gaud sama samcita koracaše okolicom Ploubazlaneca prema Pors-Evenu.

Već se prije mjesec dana povratiše islandski brodari, — izuzevši dvie ladje, koje su propale u onoj buri mjeseca lipnja. Nu „Marija“ se održala, pa se tako svi njezini brodari živi i zdravi vratiše kući.

Gaud se vrlo uznemiri, kad je pomislila, da sada ide prema kući Jeanovoj.

Samo ga je jedan put vidjela poslije njegova povratka sa Islandije. Bilo to onda, kad su svi zajedno izpratili maloga siromašnog Silvestra pri odlazku njegovu u vojničtvo. (Pratili su ga do stanice. On je malko plakao, njegova je baka plakala puno, pa je tako otišao, da se u Brestu najavi kod svoje oblasti.)

Jean je takodjer došao, da ogrli maloga svoga prijatelja, ali je svraćao drugamo svoje poglede, kad bi ga ona pogledala, pa kako bješe mnogo ljudi kraj njegovih kola, — drugih novaka, koji su odlazili, i roditelja, koji su ih pratili — niesu nikako mogli doći do razgovora.

Tada je napokon Gaud stvorila zamašnu odluku, pa se je nešto malo u strahu primicala domu Gaosovih.

Njezin je otac bio nekada u poslovnoj svezi s Jeanovim ocem, (ta sveza bijaše vrlo zamršena, kao što se već zapleću poslovi seljaka i ribara), pa mu je Gaudin otac imao dati nekoliko stotina franaka od prodaje neke barke.

— Dajte meni, oče, — kaza mu ona, — da odnesem tamo taj novac; ponajprije bih rado posjetila Mariju Gaosovu, a zatim još niesam nikad bila tako daleko u okolini Ploubazlaneca, pa bi me veselilo, da tamo podjem.

A ono je Gaud bila u istinu izvjedljiva, da vidi obitelj Jeanovu, u koju će se možda jednom udati, da vidi kuću i njihovo selo.

Prije odlazka saobćio joj je Silvestrar, razgovarajući se s njome zadnji put, zašto se njegov prijatelj tako tudji.

— Vidiš li, Gaud, on ti je takav, ne će nikako da se ženi; to si je utuvio, jer veli, da ne ljubi ništa nego more, pa mi je dapače u šali jednom kazao, da je obećao vjenčati se s morem.

Zato mu je ona i opraštala njegovo vladanje. Njoj je lebdio pred očima samo njegov liepi posmjeh, što ga je opazila na plesu i od onda je živjela u nadi.

Ako ga nadje kod kuće, ne će mu za cielo ništa kazati, jer nije htjela da se pokaže tako smionom Ali on, — kad je vidi, možda će ipak progovoriti . . .

III.

Stupala je cestom već cieli sat, naglo, živahno i uzrujano, pa je udisala zdravi morski povjetarac.

Na razkršću putova bilo je mogo križeva.

Prolazila je malim morskim selima, koja ciele godine

vjetrovi šibaju i koja bojom naliče više na pećine nego na kuće.

U jednom od tih sela, kojim je uzka cesta vijugala medju tamnim zidovima i visokim šiljastim celtičkim krovovima, nasmijala se napisu na krčmi: „Kod kinezke jabučnjače“, a izpod njega bijahu naličena dva Kineza u zelenoj i crvenoj odjeći, s repovima, kako piju jabučnjaču. Bila je to po svoj prilici fantazija kakova negdašnjeg mornara, koji je onuda putovao . . .

Prolazeći onuda sve je motrila. Ljudi su bili zabavljeni pripremama za budući ribolov.

Seoce je sad bilo već daleko iza nje

Što se je većma primicala bretonjskomu žalu, to je drveće postajalo rjedje, a okolina tužnija.

Cesta je bila pećinasta, pa se je s njezine visine vidjelo more.

Ondje više ne bijaše stabala, već samo golo tlo sa nešto malo zelenih busenova, i ovdje ondje znamenje križa, gdje pod otvorenim nebom Isus širi svoje prikovane ruke i podaje cielomu onomu kraju obličje neizmjernoga stratišta.

Na jednom razkršću, koje je čuvao ogromni razapeti Isus, stade oklievati i promišljati, na koju će stranu.

Malo neko djevojče, što je onuda prolazilo, izbavi ju iz neprilike:

— Dobar dan, gospodjice Gaud!

Bijaše to mala Gaosova kćerka, sestra Jeanova. Iza kako ju je izljubila, upita je, da li su joj roditelji kod kuće.

— Otac i majka jesu. Samo brat Jean, — reče mala bezazleno, — otišao je u Loguivy, ali mislim, da će se skoro vratiti.

Njega dakle nema kod kuće!

I opet kleta sudbina, što ju od njega dieli. Sune joj pomisao u glavu, da svoj pohod odgodi na drugi put. Ali ovo djevojče, koje ju je vidjelo i koje bi moglo pričati . . . Što bi onda o njoj mislili u Pors-Evenu?

Za to odluči nastaviti svoj put, hodajući što laganije, ogledajući se na sve strane, samo da se on još za vremena povrati, dok bude ona ondje.

Što se je većma primicala k selu Jeanovu, u onaj pusti kraj, sve je bilo tužnije i žalostnije.

Onaj silni morski zrak, na kojem su ljudi jačali, slabio je biljke, što su bile nizke, kratke, kržljave i povaljane na tvrdom tlu.

Uz cestu u jamama bilo je morske trave, prekomorskog lišća, što ti je kazivalo, da ondje u blizini preko mora imade drugih svjetova.

Zrak bijaše pun nekog slanog mirisa.

Gaud je sretala mornare, koje je već iz daleka vidjela na pustoj zemlji. Izgledali su nekako veliki na praznom prostoru, obkoljeni morem i nebeskim svodom. I veslači i ribari uviek su se obazirali i gledali, što radi njihova morska pučina.

Kad bi došli do nje, zaželjeli bi joj dobar dan. Svi bijahu tamne masti, muževni i odvažni, a imadjahu na glavi mornarsku kapu.

Sati niesu nikako htjeli izmicati, pa ona zaista nije više znala, kako da produlji svoj put.

Prolaznici su se čudili, što tako polagano koraca.

Što li Jean radi u Loguivyju? Možda udvara djevojkama . . .

Ah! da je ona znala, kako je Jean za djevojke slabo mario. Kad i kad, ako bi ga želja snašla za kojom, trebao je samo da k njozi pridje. *Paimpolske djevojčice,* kako veli stara islandska pjesma, vrlo su vruće krvi, pa ne mogu da odole liepomu mladiću.

Ali ne, on je išao samo da naruči u nekoga obrtnika onoga sela orudja za ribolov, jer je taj jedini u onoj okolici znao dobro raditi. Srce njegovo nije bilo obuzeto nikakovom ljubavlju. Sada je došla do crkvice, koju je već iz daleka vidjela na brežuljku.

Bijaše to siva, mala stara crkvica. Oko nje bijaše nešto malo stabala, koja su bila takodjer siva i već gola, jer je lišće sve naokolo popadalo, kao da ga je tkogod rukom poskidao.

Ista ta ruka kida ribarske barke, vječna ruka sjeverozapadnih vjetrova, pa svojim valovima pokriva i guta brodove i kida granje i lišće s drveća.

Gaud je bila malo ne na kraju svoje šetnje, jer to bijaše već crkvica Pors-Evena. Ondje je opet stala, da izteče nešto vremena.

Mali porušeni zid okružavao je mjesto pokriveno križevima. Sve je imalo istu boju, i crkvica, i drveće, i grobovi, ciela okolina bijaše jednolična. Ista sivkasta boja pokrivala je kamenje i granitne svetce, koji su stajali u izdubinama zida.

Na nekom drvenom križu bijaše napisano debelim slovima:

Gaos. — Gaos, Joël, osamdeset godina.

Ah! da, znala je ona, da je to bio njihov djed.

More nije htjelo porogutati toga starog mornara. U ostalom moralo je u tom grobištu ležati u vječnom miru Jeanovih rodjaka, što je sasma naravno i što je ona mogla predvidjeti, ali ju je ipak neugodno dirnulo, kad je pročitala na grobu njihovo obiteljsko ime.

Da izgubi još nešto vremena, unidje, da izmoli nekoliko molitava pod tim starinskim, malim, tamnim krovom. Nu kad je unišla unutra, osjeti, kako ju je srce zaboljelo.

„Gaos“! Opet je opazila to ime usječeno u drvo, u koje se urezuje ime onih, koji pogiboše na pučini morskoj.

Stade čitati ovaj napis:

NA USPOMENU
JEANA-LOUISA GAOSA,
NESTALOGA NA ISLANDIJI
3. KOLOVOZA 1877. U 24.
GODINI DOBE SVOJE
SA BRODOM „MARGUERITOM“.
NEKA POČIVA U MIRU!

— Islandija, uviek ta Islandija!

Svuda su naokolo po zidovima bile pričvrštene ploče od drva s imenima poginulih mornara.

Tu su bila imena poginulih mornara iz Pors-Evena. Žao joj bijaše, što je unišla, jer je obuze crna slutnja.

U crkvi u Paimpolu vidjela je slične napise, ali ovdje u ovom selu prazni grob islandskih ribara bijaše manji, žalostniji, divljiji. S obiju je strana bila smještena kamenita klupa od granita za udovice i majke. To mjestance, sagradjeno poput kakove špilje, čuvala je stara dobroćudna Djevica, na novo naličena ružičnom bojom, s velikim očima, koje su naličile očima Cybele, primitivne zemaljske božice.

Gaos! i opet Gaos!

NA USPOMENU
FRANJE GAOSA,
MUŽA ANE MARIJE LE GOASTES,
KAPETANA BRODA „PAIMPOLAIS“,
NESTALOGA NA ISLANDIJI
IZMEDJU 1. I 3. TRAVNJA 1877.
SA DVADESET I ČETIRI MOMKA
NEKA POČIVAJU U MIRU
BOŽJEM!

A pod napisom su dvie mrtvačke kosti unakrst složene izpod crne lubanje sa zelenim očima. Bijaše to naivna slikarija, koja je odavala barbarstvo starih vremena.

Gaos! Kamo se god okreneš, od svakuda zuri to ime!

Jedan od Gaosa zvao se je Ives, „koga je vjetar odnio s palube njegova broda i koji je nestao u talasima u okolini Norden-Fiorda na Islandiji, u dvadeset i drugoj godini dobe svoje“. Ta ploča mora da je mnogo godina ondje stajala, pa su ga možda i zaboravili.

Čitajući to obuze je silna čežnja za Jeanom, i ganuće, koje bijaše nešto malo i očajno. Nikada, ne, nikada ne će on biti njezin! Kako da ga otme moru, kad je tolike Gaose more progutalo, njegove djedove i braću, koji mora da su njemu sasvim naličili.

Unišla je u dubljinu crkvice, koja već bijaše tamna, jer su je samo malko osvjetljivali nizki prozori. I tu je plačnim srcem kleknula, da se moli ogromnim svecima i sveticama, koji su bili okruženi velikim umjetnim cvećem, a glave su im sezale sve do svoda. Vani je stao vjetar duvati i jecati, kao da izriče bretonjskomu kraju žalost za progutanim, pokojnim mladićima.

Noć se primicala, pa je zato morala u pohode, da ovrši posao. Nastavi svoj put i pošto je u selu izpitala, nadje napokon kuću obitelji Gaosove, koja bijaše naslonjena na jednu pećinu. Uzlazilo se preko nekoliko granitnih stuba.

Nešto je malko uzdrhtala, pomislivši, da se je Jean možda povratio.

Unišavši u kuću, saobći im, da je doniela novce za prodanu barku. Uljudno su joj ponudili, da sjedne i da pričeka povratak oca obitelji, koji će joj potvrditi primitak.

Medju prisutnima tražile su njezine oči Jeana, ali ga niesu mogle ugledati.

U kući bijahu svi zabavljeni poslom. Na velikom vrlo bielom stolu krojili su već komad novoga platna, da načine odiela za budući ribolov na Islandiji.

— Vidite li, gospodjice Gaud, svaki treba dva odiela, namazana katranom, da voda ne može prolaziti.

Razložiše joj, kako se takovo odielo maže, iza kako je gotovo, i kako se katranom natapa.

Dok su joj pričali, oči njezine pozorno promatrahu stan Gaosovih.

Bio je namješten po starom bretonjskom načinu: neizmjerno velik kamin bijaše u zadku, a postelje su bile nanizane kraj zida. Ali nije unutra nipošto bilo tamno i tužno, kao u stanovima poljodjelaca, već je sve to bilo čisto i svietlo, kao u obće kod mornara.

Više je malih Gaosa bilo ondje, dječaka i djevojčica, braće i sestara Jeanovih, i ne brojeći amo dva velika brata, koji su već plovili morem. Medju ostalima bijaše malo plavokoso djevojče žalostno i čisto, ali nije bilo nalik na ostalu djecu.

— Ovu smo malu prošle godine uzeli pod svoje, — reče majka. — Mi smo doduše imali već dosta, ali što ćete, gospodjice Gaud! Njezin je otac bio na onoj ladji, koja se je ove godine izgubila na Islandiji, kao što vam je poznato, pa su susjedi podielili petero ostavljene djece, a ovo je nas zapalo.

Kad je mala čula, da se o njoj govori, obori glavu i smiešeći sakri se za ledja maloga Laumeca Gaosa, koga je najviše voljela.

Ciela je kuća odavala blagostanje, a svježe zdravlje sjalo se na licima djece.

Gaud je bila vrlo srdačno primljena, kao što se već prima gospodjica, koja je obitelj počastila svojim posjetom.

Preko stubišta od bieloga novog drveta odveli su je u gornju sobu, koja bijaše ponos ciele kuće. Dobro se je ona sjećala povjesti gradnje toga sprata. Bijaše to iza kako otac Gaos i njegov bratić nadjoše na moru nasjelu i napuštenu ladju. One večeri na plesu pričao joj je to veliki Jean.

Ta soba bijaše liepa i vesela u svojoj novoj bjelini. Imala je dvie postelje po gradskoj modi, s ružičastim zastorima i velikim stolom u sredini.

Sa prozora se vidio cieli Paimpol, luka i Islandijci, gdje rade u pristaništu.

Nije se usudila pitati, ali je željela znati, gdje spava Jean. Kao diete svakako je spavao dolje u kojem od starinskih postelja. Ali sada spava možda ovdje, medju ovim liepim ružičastim zastorima. Rado bi bila saznala pojedinkosti njegova života, a osobito gdje provodi duge zimnje večeri . . .

Težki koraci na stubištu potresoše njenim živcima.

Nu, to nije bio Jean, već čovjek, koji mu je vrlo

naličio, premda su mu kose bile sasvim siede. Stas mu je bio isto tako visok i ravan kao i Jeanov.

Otac Gaos vratio se s ribolova.

Pošto ju je pozdravio i saznao za svrhu njezina posjeta, podpiše namiru, što je odulje trajalo, jer mu ruka — kako kazivaše — nije bila baš sigurna. Medjutim nije tih sto franaka primio kao konačni platež, već samo kao odplatu, jer će se još o toj stvari razgovarati s gospodinom Mévelom.

I Gaud, koja se je novcima slabo brinula, nasmieši se malko, pomislivši, da ta stvar još nije svršena i da će barem još ostati u svezi s Gaosovima.

U kući malo da se niesu počeli izpričavati, što nema Jeana, jer kao da su držali, da bi bilo uljudno za valjan i dostojan doček, da je ciela obitelj na okupu.

Otac, stari lukavi mornar možda je progledao, da njegov sin nije baš sasma tudj liepoj toj nasljednici, jer je namjerice svoj razgovor na nj svraćao.

— To je čudnovato, — govoraše on, — nikada nije tako dugo izostao. Otišao je u Loguivy, — gospodjice Gaud — da nešto nabavi, jer kako znate, spremamo se na veliki zimski lov.

Ona bijaše raztresena i oduljivaše svoj posjet, premda je osjećala, da je dugo ondje ostala, ali ju je srce boljelo, da ode a da ga ne vidi.

— Što radi tako dugo? U krčmi za cielo nije, toga se ne bojimo za našeg sina. Ne ću kazati, da ne izostane kadkada u nedjelju sa svojim drugovima. Gospodjice Gaud, vi poznajete ribare. Oh, Bože moj, kad je čovjek mlad, zašto da baš malko i ne uživa? Ali to se riedko kod njega dogadja, jer je vrlo miroljubive ćudi.

Medjutim se stade noć hvatati. Smotali su skrojene odjeće i prestali raditi.

Mali Gaosovi i malo u kuću primljeno djevojče sjedjeli su na klupama, stiskali se jedni k drugima i pogledali na Gaudu, kao da su htjeli kazati: „Zašto već ne odilazi?“

Plamen iz kamina stade osvjetljivati sobu crvenim svjetlom, jer već bijaše unutra tamno.

— Ostanite kod nas na večeri, gospodjice Gaud!

— Oh, ne! — da je i htjela, ne bi mogla ostati, jer joj je krv na jednom sunula u lice, kad je pomislila, da je tako dugo ostala.

Ustade i oprosti se.

Jeanov otac digao se takodjer, da ju donekle izprati, do one osamljene prodolice, gdje je staro drveće bilo vrlo gusto i tvorilo taman prolaz izpod silnih grana.

Dok su jedno uz drugo hodali, osjeti ona prema njemu silno štovanje i nagnuće, pa je gotovo htjela s njim govoriti kao s ocem, nu rieči joj zapeše u grlu i ona ipak nije ništa kazala.

Stupali su na hladnom večernjem povjetarcu, koji je donosio morski zadah, pa su prolazili tiho kraj seljačkih kućarica, tmurnih nastaništa pod njihovim grbavim krovovima, kraj jadnih onih gniezda, u koja su se ribari zavukli.

Tu i tamo sastali bi ljude na povratku iz Paimpola ili iz Loguvyja. Gledajući, gdje im se iz daleka primiče ljudska sjena, uviek pomišljaše, da će to biti Jean, ali bilo je lako već do mala prepoznati, da to nije on, pa bi je brzo ostavila njezina nada.

Kod krsta seoca Plouëzoca pozdravi starca i umoli, da se vrati. Svjetlo Paimpola već se opažalo, pa nije bilo više razloga, da se boji.

I tako je ovaj put dokončala svoj pokušaj. . . . a tko zna, kad bi opet mogla vidjeti Jeana . . .

Izlike baš nije bilo, da opet podje u Pors-Even, a napokon bi joj se odmah na licu vidjela neprilika, da to pokuša učiniti.

Treba da bude sada odvažnija i ponosnija.

Da je bar Silvestar, njezin mali prijatelj, kod kuće, ona bi njega zamolila, da potraži Jeana i da ga zamoli, neka se očituje. Ali on je otišao i to možda na mnogo godina . . . (Nastavit će se.)

Gogolj i Bêlinskij.

Po **Pypinu** priredio **A. Radić.**

(Nastavak.)

Poslije, kako se je Bêlinskij preselio u Petrograd, stadoše se njegovi pojmovi o društvenim prijedmetima mijenjati u onom smislu, kaki konačno poprimiše posljednjih godina. Petrograd je protrijeznio njegovu teoriju, po kojoj je sebi sve prikazivao u najljepšem svjetlu: dojmovi zbiljnosti bili su ovdje tako blizu, da si morao biti osobito voljan da se varaš, a da ne oćutiš tih dojmova i ostaneš predjašnjim idealistom. Novinarski rad pokazao mu i drugu stranu službene prosvjete, u koju je on negda polagao svoje nade. . .

U realističkim nazorima utvrdjivalo ga i opažanje u književnosti. U jednoj od prvih svojih rasprava (*„O ruskoj poвesti* [pripovijetci] *i poвestnjah Gogolja“*) postavi on Gogolja na visoko mjesto u književnosti, kao začetnika novog perijoda. *„Mrtve duše“* bile su posljednje od onih djela Gogoljevih, koja su unijela u književnost novi elemenat: one su, bez sumnje, mnogo pomogle tome, što su se stvarali oni društveni nazori, koji su oduševljavali kritiku Bêlinskoga posljednjih godina. Uporedo s razvijanjem Gogoljeva rada mijenjao se i sud Bêlin-

skoga o ruskoj književnosti: on se sve to više uvjerava, da u Rusâ ima ili da se počinje prava književnost, koja ima svoj razvitak i svoju povjest; on nalazi u književnosti ozbiljni društveni smisao i uporedo s tim ostavlja teoriju čiste umjetnosti. Sadržaj Gogoljevih djela bio je takav, da je svaka iluzija o zbiljnosti ruskoga života bila nemoguća, i Bêlinskij se je u svojoj kritici sve to više primicao k tako zvanomu negativnomu društvenomu smjeru posve uporedo s onim, što se je dogadjalo u samoj pjesničkoj književnosti.

No bilo je i izravnih utjecaja, koji su djelovali na način mišljenja u Bêlinskoga: ti su utjecaji izlazili iz samoga kola, u kojem se je nalazio Bêlinskij.

Dok su se u jednom kolu sakupljali mladi ljubitelji filozofije, radjao se u drugom kolu njihovih vršnjaka drugi smjer, takodjer teoretički i idealni, no taj se smjer odmah s početka obratio k pitanjima sasvim drugoga značaja Taj smjer, kojemu su na čelu bili Hercen i Ogarev, bio je rezultat i domaćih prilika i utjecaja evropske književnosti: pokret dvadesetih godina i novija politička i socijalna literatura položiše osnov poglavito političkim težnjama ovoga smjera. No kad su se ova dva smjera oko 1840. godine sastala, pokazalo se u prepirkama, da su im težnje prilično jednake, tako da se napokon potpuno složiše u nazorima: jednima i drugima lebdjela je pred očima ista cijelj — da uvedu u književnost i društvo one ideje, do kojih su dolazili izučavanjem evropske naobrazbe.

Prigorka.
Slikao *Jaroslav Čermák.*

Razvitak je Hercenov bio sasvim samostalan, kao što je bila samostalna i njegova visoko darovita priroda. Silni um, sjajni talenat, rijetko oštroumlje složilo se u njega s opširnom naobrazbom, — sve su to svojstva, koja su kasnije našla priznanja u evropskoj književnosti. Odmah s početka, čim je počeo svijesno živjeti, poprimiše njegove misli politički smjer u smislu najodlučnijega liberalizma: on je iz doma ponio mržnju na tlaku, a zatim negaciju čitavoga društvenoga položaja onoga vremena. Dakako, on je u književnosti mogao samo djelomice iznositi svoje nazore o tom, no zato se u njegovim djelima čuje uvijek svježa, slobodna žica, pobuda na kritiku, mržnja na nazadak, mračnjaštvo i društvenu nepravednost. Na Bêlinskoga je on bez sumnje utjecao, ublažujući krajnosti njegova idealizma. Njih je obojicu zbližavalo jednako oduševljenje; no Hercen ga je mnogostranom svojom naobrazbom, poznavanjem novije književnosti i povjesti daleko natkriljivao i u tom, kako se čini, mnogo pomagao Bêlinskome.

Na koncu tridesetih godina, kad su se povratili iz tudjine mladi profesori i zauzeli sveučilišne stolice, nastade u moskovskom sveučilištu nov život: oni su unijeli u ruski umni život nove stečevine evropskoga znanja i pobudili živo zanimanje za napredak ruske prosvjete. U Moskvi se sastavi novo kolo zrelijih ljudi. Duša tome kolu bijaše A. I. Hercen, koji se je god. 1842. preselio iz Novgoroda u Moskvu. Iz toga su kola izlazili najznamenitiji ruski pisci i umjetnici. Bêlinskij je ostao u prijateljskim

svezama s ovim kolom i poslije, kad se je preselio u Petrograd. Članovi toga kola (Hercen, Granovskij, Kudrjavcev, V. Botkin i dr.) radili su kod istoga lista, kod kojega i Bêlinskij, — najprije u „*Otečestvenih zapiscih*“, a poslije u „*Sovremenniku*“. Svi su radili u jednom smjeru: svi su ćutjeli nedostatke ruskoga društva i nastojali, da ih uklone širenjem prosvjete; svi su težili, da se uvedu savršenije društvene uredbe. Bêlinskij se bez sumnje mnogome naučio od drugova svojih moskovskoga kola, a osobito od Hercena. Novo zanimanje za savremenu istoriju, za politički i socijalni pokret evropskoga društva nadopunilo je i ispravilo predjašnja mnijenja Bêlinskoga i konačno utvrdilo njegove pojmove o tome, što je nužno za uspjeh ruskoga društva i naobrazbe. Protivnici Bêlinskoga (n. p. Pogodin) nazivali su ga socijalistom. Da je taj naziv i opravdan, ne bi to bila nikaka nesreća, jer ruski t. zv. „socijalizam“ nije u ono vrijeme prelazio preko teoretičkih granica: njim se ispunjavala općenita praznina i siromaštvo društvenoga života. U pitanjima društvenoga ruskoga života radio je on protiv najočevidnijih zala: protiv tlake, birokratske samovolje, mračnjaštva itd.

U četrdesetim je godinama to kolo, u kojem su se deset godina pred tim sastali prijatelji s mladenačkim oduševljenjem koji su se jedva opažali u književnosti, — u tim je godinama zauzimalo to kolo prvo mjesto u književnosti. Raznovrsni rad Hercenov, sveučilišna predavanja i istorijska djela Granovskoga, istorijske radnje Solovjeva, Kavelina itd., izučavanje nove evropske istorije i književnosti — u radnjama Botkina, Kudrjavceva, V. Miljutina, Annenkova itd., — sve je to unosilo u književnost veoma važne misli. Bêlinskoga je u tome radu zapadala važna zadaća: on nije bio — kako je već spomenuto — prvak u kolu, — no to je bio čovjek čvrstoga uvjerenja, neumorne radljivosti, i on je bez sumnje uradio više nego svi drugi za raširivanje onih nazora, koji su sačinjavali sadržaj i obilježje t. zv. „zapadnoga“ smjera.

1. Kritičarski rad Bêlinskoga. — Težnja na izučavanje zbiljnosti; kritika se razvija uporedo s pokretom u samoj književnosti: Gogolj, Lermontov, Koljcov; naturalna škola. — Prepirke sa Slavenofilima: odnošaj Rusije spram evropske civilizacije.

Glavna je sila talenta Bêlinskoga stojala u živom razumijevanju umjetnosti, u tankom estetskom čuvstvu. Glavna je zasluga njegova, što je stvorio rusku kritiku, a ujedno i estetsku istoriju književnosti. U prvoj raspravi, s kojom je počeo kritičarski svoj rad, postavlja on teoretičke pojmove o književnosti, iz kojih su se dosljednjim razvitkom stvarali kasniji njegovi nazori. U estetskom svom pomišljanju počeo je on s teorijom besvjesnoga stvaranja, no što mu je više padala s očiju filosofska magla i sve to jasnijom postajala životna zadaća umjetnosti, odstupa Bêlinskij od predjašnjega mišljenja i ustupa sve to više mjesta teoriji svijesnoga stvaranja, potrebama života i društva. On sada ne pomišlja umjetnosti kao jedinu sferu, u kojoj besvjesno boravi samo umjetnik, nego kao jedno od onih sredstava, kojim se očituje život, život, koji mora razumjeti i služiti mu i umjetnik upravo tako, kao i svaki razumni čovjek. Držeći književnost jednim od glavnih sredstava društvenoga razvitka, osobito u ona vremena, kad se je samo u književnosti mogla barem donekle izricati društvena misao, — prenosio je kritiku na publicističko tlo, ili bolje rekavši, on je prvi svojom kritikom postavio pravu zadaću, koju je književnost imala da vrši. Od toga vremena stoji književnost na temelju zbiljskih životnih probitaka, a ne služi samo zabavi. Da se je tako promijenilo značenje literature u društvu, — velik dio zasluge zapada upravo Bêlinskoga.

Rad Bêlinskoga u tom smjeru podržavao je i pomagao mu i prirodni razvitak same književnosti. U četrdesetim se godinama javlja u književnosti nov život. Onaj prosvjed protiv nazatka i ugnjetavanja naobrazbe i društvenoga života, — koji se radjao u kolu Bêlinskoga, — opaža se u isto vrijeme i u poetskoj književnosti. Gogolj, Koljcov, Lermontov pojaviše se sasvim nezavisno jedan od drugoga i od kritičke škole Bêlinskoga, a ipak svi tî rade u smjeru tê kritičke škole. Gogolj i Koljcov pojaviše se izvan svakoga utjecaja evropske književnosti, dapače s dosta niskom naobrazbom, — no ipak su obojica umjeli prikazivati narodni život s takom poezijom, a ćudorednost društvenu s takom vjernošću, kake do tada nije vidjela ruska književnost. Tu se napokon pojavila čista zbiljnost koju je tražila filizofska teorija. S Gogoljem je ruska književnost udarila napokon putem, koji je tako dugo napipavala, i sasvim prosta od tudjega utjecaja poprimila je čisto ruski sadržaj. Lermontov se razvijao drugim putem, koje pod utjecajem Byronovim, koje u društvenom krugu, koji je daleko bio od narodnoga života, no uza sve to pogadjao je on prave narodne pjesničke motive, kako je to tada mogao samo Koljcov, a poslije malo ko Ujedno s tim dotakao se on u „*Junaku našega vremena*“ najdubljih misli, koje su zanimale najveće umove njegova vremena. I tako niti u satiri Gogoljevoj, u kojoj si kroz smijeh mogao viditi suze, niti u poeziji Lermontovljevoj, u kojoj su nalazili izrečena svoja čuvstva oni „suvišni“ ljudi, koji su se sa svojim težnjama i naobrazbom ćutjeli osamljenima u zavladalim nazorima, niti u narodnoj „muzi“ Koljcovljevoj, — nigdje nije službena narodnost nalazila ništa za sebe . . .

Da su tê pojave, nezavisna jedna od druge, a ipak suglasne medju sobom, bile istorijski dosljedne, i da su elementi uneseni u književnost bili veoma važni po društvo, vidi se nadalje i iz toga, što su oni služili kao osnova daljnjemu razvitku književnosti. Uz Gogolja pristaje osobito t. zv. „naturalna škola“, koja je pošla njegovim tragom i stala prikazivati rusku zbiljnost s potpunom vjernošću. Lermontovljevi motivi unidjoše u prikazivanje tipova novoga obrazovanoga pokoljenja četrdesetih godina. Koljcov je prvi pokazao, što može biti poezija u pravom

narodnom stilu. „Naturalna škola“, koju je završio Turgenjev *„Lovčevim zapiscima“*, išla je već svijesno putem, koji joj je pokazao Gogolj. Savim je naravno, da je ona izazvala protiv sebe neprijateljstvo svih starih stranaka, medju ostalima i predjašnje Puškinove škole; nijesu je rado gledali niti slavenofili. Prva je nerado gledala, kako se u „naturalnoj školi“ razvija dalje Gogoljeva satira, kojoj prijatelji Gogoljevi nijesu htjeli priznati negativnoga značenja; drugi nijesu rado gledali toga, što su opažali očevidnu svezu „naturalne škole“ s načinom mišljenja, koje je obilježavalo „zapadni“ smjer: s potpunim su pravom naslućivali u njoj utjecaj Bêlinskoga. I odista, jedna izmedju glavnih zasluga njegove kritike bijaše, što je odmah s početka naslutio i razjasnio svu važnost Gogoljevu i tim bez sumnje povećao njegov utjecaj.

Na taj su način kritika i književnost djelovale jedna na drugu i književna pitanja poprimiše drugi značaj. Romantički stilisti moradoše se maknuti s pozornice; u književnosti se pojavi potreba društvenoga sadržaja, a Bêlinskoga je poglavito zapadala zadaća, da opredijeli nove književne ideje. Zadaća piščeva nije samo umjetnička, nego i društvena; on treba da služi boljim probitcima čovječje misli, ćudorednih i gradjanskih vrlina u svom društvu, a to za to, jer je sadržaj umjetnosti istovetan s tim probitcima. Bêlinskomu je, i ako su njegov književnički rad sprječavale spoljašnje zapreke, ipak pošlo za rukom, da izreče i utvrdi nove i književne i društvene pojmove; novim pokoljenjima ostao je on i učitelj i uzgajatelj.

(Svršit će se.)

Stari grad Karin u Dalmaciji.

Dugi zaliv morski od Nina do Karina Hrvati prozvaše „velebitskim morem“, a Mletčani: „Mar della Morlacca“. Taj je zaliv rastavljao dvije stare hrvatske županije: Podgorje *(Sub alpibus)* uzduž podnožja gordoga Velebita, od ninske županije u Kotarih.

Kako je u davnija vremena bilo Podgorje krbavskih knezova pod banskom vlasti, tako su ga kasnije Mletčani krstili imenom *Banadego!*

Na kraju zaliva s južne strane, gdje utječe rječica Karišnica u more, stoji franovački samostan, koji po pismenih uspomenah podiže karinski velmoža knez Nikola Plančić, na početku XIV. stoljeća, bosanskoj redodržavi. S njom ostade u zajednici do god. 1514., kad na želju ungarskoga kralja privoli starješinstvo reda, da se samostani bosanske provincije na zemljištu hrvatske kraljevine do Vrbasa rastave od bosanskih pod turskom vlasti. Gorski je dio Dalmacije od Novigrada do rieke Cetine još pripadao hrvatskoj krunovini pa Karin i ostali manastiri u Klisu, Kninu i Skradinu, sdruženi kustodiji trsatskoj, s ostalimi sačinjavahu novu hrvatsku provinciju: *Bosna Croatiae.*

Kako je Dalmacija bila posve zapuštena od kralja, a tvrdi gradovi ostali bez branilaca, početkom XVI stoljeća Turci su iz Bosne na jake čete bez prestanka provaljivali: robili, palili i sužnje odvodili. Hrvatski velmože u toj pogibli ostaviše svoje turske gradove, što su im bi i u vlasti, i povukoše se u Hrvatsku, a ostali puk, da ne postane turskim izmećarom, listom uskoči na zemljište mletačke republike i nastani se po selih i varoših pri moru, ili se naveze na bliže otoke. Tim je bilo lakše Turcima hrvatsku Dalmaciju zauzeti; oni se znadoše zgodom poslužiti, pa zaposjedoše bez muke sve tvrde gradove izmedju rieke Zermanje, Krke i Cetine

God. 1527. zasjedoše u Karinu, a 1537. u Klisu i tada ne ostade hrvatskoj kruni niti pedalj zemlje u Dalmaciji; sve razgrabiše Turci i Mletčani. Po divljoj navadi i fanatizmu Turci zapališe sve crkve i samostane na osvojenom zemljištu, pa i franovačke u Klisu, Cetini, Vrlici, Kninu, Skradinu i Karinu. Ovaj karinski ležaše u ruševini do god. 1730.; tada ga uskrisiše i sad pripada franovačkoj redodržavi presv. Odkupitelja.

Pravo od ovoga samostana s lieve strane Karišnice tihano se podiže k jugu brieg; od juga, istoka i sjevera obtočen pomenutom rječicom, a sa zapada drži se ravnih kosa Kuklja, koje dižući se prama Benkovcu, rastavljaju Bukovicu od Kotarâ.

U pitomu prodolju plodne okolice ovaj je brieg navlačio pozornost žiteljâ još od prastarih vremena. U daljini jednoga kilometra od samostana k jugu vide se ostanci prostranoga sbjega, sa tri strane ogradjena na četverokut upravnim suhim zidom, do dva metra debelim; a sa četvrte strane, sjeverne, brane ga strme duboke klisure, koje se do rječice obaraju. Taj sbjeg, ili kakvo taborište, prostrano četvrt kilometra na križ promjera, pokazuje velikimi rpami okolna kamenja, da je bio zid vrlo debeo i visok; ali se klaka ne nalazi, nego komadâ debelih cigala i krnjotinâ svake vrsti zemljana posudja, a *kumuli* podzemnih zidova dokazuju, da se je ondje stanovalo

Sliedeći istim vrhom i pravcem za jedan kilometar dodje se na zemljište rimskoga grada *Corinia.* To je zemljište crno, kao izgorjelo, i sve posuto komadi cigle i krnjotinami svake vrsti zemljana i staklena posudja, ostanci kovina, komadi mramora i klesana kamena; nalazi se grobovâ, nadpisâ, rimskih novaca i prstenja, kako je poznato onim, koji se arheologijom kod nas bave. Od toga mjesta do dvie stotine koračaja brieg završuje oboritimi klisurami, koje padaju strmo do dna, i na

*

samom tom kraju po svih klisurah nazidan je hrvatski grad Karin. Moguće da prvo mjesto, što smo spomenuli, bijaše taborište koje *legije,* srednje za stalno latinski *Corinium,* a ovo zadnje *Castrum,* kakav su obično rimski gradovi imali, pa da su na njegovoj ruševini Hrvati utvrdili svoj Karin, a okolo njega se nastanilo pleme Karinjana u plodnom pitomom prodolju.

Kad se iz daljega ugleda taj stari hrvatski grad, prikaže se kao cjelokup; ali kad se k njemu dodje, tad se vidi, da su zidovi grdno oštećeni, provaljeni i na mjestih do dna oboreni. Jedini ulazak u grad bio od sjevera; k vratima se povrh briega ravno dolazilo, pa se unutrašnje tlo tiho spuštalo prama jugu, kuda su kuće ponizane do donje ograde nad strmimi klisurami. Zid južnoga diela ograde nije bio jak ni visok, jer su ga odonud branile nepristupne klisure; ali sjevernu je stranu zaokruživao jak i visok zid, i po njemu su napravljene kao puškarice u tri reda jedne poviš drugih.

Oblik grada i sve gradjevine podpuno naliči ostalim gradovom, koje su Hrvati podizali u sretno doba narodnoga vladanja po Dalmaciji, kao Knin, Glavaš i Vrlika. Ključice na Čikoli, Nečven i Čučevo na Krci; samo što u ostalih obla jaka kula stajaše na odignutoj hridini kao zadnji sbjed na kraju, a u Karinu ravno tlo nije pružalo prilike, pa je stajala posred grada naprama vratima na ulazku. Po obliku zemljišta bio je četri puta dulji no širok, vrlo napučen i kućami nabiven, kako mu nije preostajalo prosta mjesta, niti širokih ulica; sve su kuće na dva i tri kata s malimi prozori, a izpod kuća saranče za vodu i možda tamnice u svedenih podrumih. Tih visokih kuća bit će do dvadeset; dobar dio zidova još je cjelokup, samo su krovovi i tavani propali. O pragovih na vratih i prozorih nije već govora, jer seljani za gradju svojih kuća bolje kamenje vade i njim grade svoje kuće po selu. Kako je visoka obla kula bila sagradjena četvrtastim kamenjem, tako je ona najviše stradala; ona je do dna razkopana i stiene raznesene, kako danas jedva da još jedan metar njezina zida poviruje iz ruševine. Poglavita vrata na ulazku bila su liepo nazidana velikim kamenjem, za to su najviše postradala; sve je to kamenje razneseno i visoka ograda oborena do temelja, jer seljani vole rabiti to gotovo kamenje, nego ga sami tražiti i klesati po gori.

Milosrdni Samarićanin.

Hrvatski grad Karin bio je od najznamenitijih mjesta u hrvatskoj Dalmaciji; pleme Karinjana imalo je poslanika na narodnom saboru u Križevcih, kad no god. 1102. primiše Hrvati ugarskoga Kolomana za svoga kralja. Tu bijaše uzvišeno pleme velmoža Lapsanovića i drugih plemenitih Hrvata; tamo su bili i velmože Gušići, kasnije Karlovići Krbavski, koji su vladali Karinom sve do sred polovine XVI. stoljeća. Pleme Karinjana valjda je vrlo veliko i bogato bilo, jer to svud naokolo svjedoče dični ostanci zgrada i časnih zadužbina. Da ne pominjemo kulišta i ruševina selâ i utvrdjenih mjesta, kazat ćemo same zadužbine njihove pobožnosti: na kraju samoga morskoga zaliva stajaše opatija Benediktina sv. Marije, liepa crkva sv. Vida i samostan Franovaca; a na zemljištu od Obrovca do Novigrada: manastiri Benediktina, Augustinovaca, Paulina, Dominikana i samostanaca; ali te sve kroz jedan viek Turci razrušiše i oni leže u svojih ruševinah, samo što se jedini franovački iznova uskrisi i to je sad jedini samostan u Bukovici i u svem Kotaru.

Zadnji gospodari Karina, Karlovići, ne mogavši sami odoljeti turskoj sili i braniti se od čestih provala i navala turskih četnika, povukoše se u Hrvatsku, te god. 1527. Turci bez muke zauzeše zapušteni grad i u njem se dobro utvrdiše, dok nevoljan narod, bez pomoći i obrane, ostavi svoje očinstvo i zakloni se u okolna sela i primorske gradove pod mletačkom vlasti: ili se naveze na okolne otoke, da ne postane turskim izmećarom. Turci su mirno i udobno živjeli u Karinu i dobro taj grad čuvali, jedno, jer je bio na mletačkoj granici i čuvao Bukovicu s mora; a drugo, jer su u pitomu i plodnu mjestu uživali bogate baštine, plodove kmetskih truda i blagodati južnoga podneblja. Još se i danas po bregovih naokolo grada vide cjelokupe tančice, četvrtaste visoke kule begova i spahija. Narod ih prezire kao biljege sužanjstva i proklestva, pa ih ne bi ni za što upotrebio; svatko voli iznova sebi kuću zidati, nego li se onimi mrženimi zgradami poslužiti. One se same ruše i obaraju pod uplivom groma i vremena, pa narod ponavlja pjesmu:

Vrieme kule po Kotarih gradi,
Vrieme gradi, vrieme razgradjuje.

Za sretnoga vojevanja u vrieme kandijskoga rata, pod upravom vitežkoga generala *Foscola*, naši junački

serdari sa svojimi krajišnici kako iz Kotara potjeraše Turke, tako su iz Karina; ali je bio nesretan način mletačkoga vojevanja! Kad su potjerali Turke, ostaviše osvojene gradove bez obrane; Turci se povratili, pa ih bez muke opet preuzeli. Ali kad ih je kasnije nesreća kod Beča snašla, te su sa svih strana bježali bez obzira, onda opet Karin ostaviše i u Bosnu se povukoše. Od toga vremena 1685. ostade stari grad Karin i bez straže, i bez stanovnikâ, dokle te iste godine serdar Linobad dovede iz Modrina sela u Bukovici 25 obitelji hrišćanske vjere i namjesti u pitomo prodolje naokolo brda i gradine. U plodnom mjestu ove na brzo obogatiše, pogradiše liepe kuće i crkvu sv. Cirila, pa uzpostaviše župu, koja danas broji oko hiljadu dušâ.

Riedko se gdje pokazuju onako očiti biljezi prošlih stanovnika, kao u Karinu: tu su ruševine i ostanci Latina, tu hrvatska ciela gradina, ovdje visoke tančice turskih gospodara, tu napokon cielo selo današnjih doseljenika.

Grad Karin pokazuje se kao neko središte, obkoljeno od brojnih iz okola gradića: od istoka mu Zelengrad, s juga Otavac, od zapada Korlut i Novigrad, a sa sjevera Obrovac.

Zamjerno je, kako Bukovica i Kotari obiluju poderinami starih tvrdjavica! Na odignutom humku, na ovišem briegu, na šiljastu rtu, svud se koče oble kule, svud se vide ostanci zidina i starih utvrda. To su povjestna mjesta, o kojih će doći pitanje na dnevni red, kad se saberu listine i prouče izprave, što su još u tminah i u nepretraženih arkivih; ali se je bojati, da će vrieme doći, kad će se uzalud tražiti.

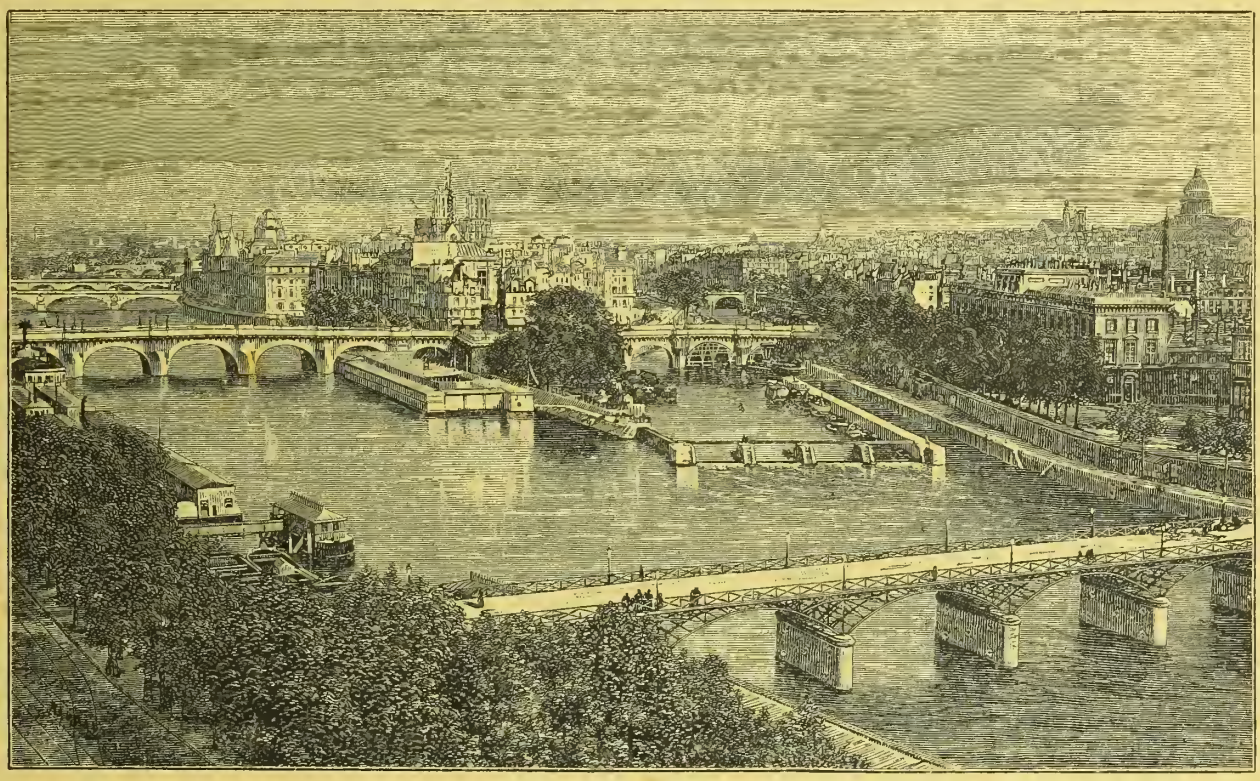

Pogled od Tuilerija na Nôtre Dame u Parizu.

Pokle Mletčani osvojiše Knin, nisu već nikakve važnosti davali Karinu; oni ga zapustiše kao Zelengrad, Zečevo, Kegljević i tolike druge tvrde kule i gradiće po Bukovici i po Kotarih. Vidi se, da su Turci bili zavoljeli Karin, jer izvan visokih kulica, što su ih bez sumnje u gradu zidali ili popravljali, oni su svoje tančice po bregovih podizali, kao raskošna seoca bogatih gospodara. Jedina obitelj Belona, jednom bogata i moguća, bijaše katolička u selu i imadjaše svoju crkvicu sv. Katarine; ali jedan se dio preselio u Obrovac, a drugi izseli, te sad nema već žive duše katoličke u onom jednoč zdravo hrvatskom katoličkom mjestu.

Kad bi naša akademija mogla opremiti strukovnjaka u Dalmaciju s nalogom, da nariše i opiše mjesto grada, veliku bi učinila uslugu narodnoj povjesti; jer će doći vrieme i to ne daleko, da će se uzalud tražiti, kakav je koji bio i gdje je upravo ležao Ne bi čovjek vjerovao, kakvim se vandalizmom od nekoliko vremena zidine obaraju i ruše do samoga temelja! Žalost obuzme putnika, kad cestom prolazi od Benkovca do Skradina i vidi izpod sela Lepuri ogromnu zidinu velike kule podbana Štrbca Kožulića, koji za života ne dade Turkom da pogane hrvatsko

zemljište. Vitez, junak stotinu je puta raztjerao turske četnike i u družtvu kninskoga Marčinka i poljičkoga vojvode kneza Žarka Dražojevića, hrvatskoga Skenderbega, razbio turske vojske i progonio ih do Livna i do Mostara, dokle srušen od smrtnoga hrvanja i starosti, ne umre na svojoj kuli u Kožulovcu 1519. Vjerni ga drugovi odnesoše u Skradin i pokopaše najvećim počitanjem u stolnoj crkvi, da mu dušmani kosti ne razmeću i ne osvete se na mrtvu, što mu se za života ne mogoše osvetiti.

Ova njegova kula bijaše sbjeg i sjeguran zaklon puku u pogibli, dokle ju god. 1523. Turci osvojiše i osvetu na njoj izkališe vatrom i mašklinom.

Danas od te spomen-kule ne preostaje nego visoke oblice i komad zida, visok do 15 metara. Još neka se to sruši, pak će se pitati: gdje bijaše tvrda kula slavnoga junaka, branitelja otačbine, podbana Štrbca Kožulića?

Gora je sudbina snašla veliku oblu kulu Vukšić, gdje rotni sudci županije Luke dieliše pravdu po hrvatskom zakonu i običaju preko 500 godina Ona je dvadeset godina nazad bila cjelokupa, a kasnije se naselio neki goso prekomorac, te ju do kraja razkopao i kamenjem sebi dvore gradio i ogradjivao . . .

U Lišanih bijaše vrh klisura obla kula Mišljen i nešto se dvora poznalo; sad su i temelji razrovani i ne zna se, da je ondje stajala.

Ostrovica, Šubića uzdanica. Od nje sama klisura ostaje, na kojoj je stajala; s nje je razturen i zadnji kamen; Mletčani zidali kvartire za konjanike i novi varoš pod gradinom. Danas je i taj novi varoš opustio i propao...

Slavni Bribir, županijska priestolnica i otačbina slavnih bana: Stjepka, Pavla i Mladina, sjajni dvori velmoža i hrvatskih plemenitaša, — sad je razkopan i razmetnut do samoga temelja. Mjesto mu označuje na zapadnom kraju kamen ostaloga zida stare ograde i temelji zadnjega sbjega velike oble kule, a od istočne strane ćuli nešto somića; kažu da je starodavne crkve franjevačkoga samostana.

Ove se razvaline opažaju, kad prolaziš cestom, a koje bi se još ovake opazile, da se zadje kroz Bukovicu i kroz Kotare?

Kažu, da su Mletčani ne samo opisali sve gradove, što su ih u Dalmaciji držali, nego ih naslikali i u kamen urezali; a mi zar da ne bismo mogli označiti ih i pobilježiti?

Skrajnje je vrieme, bojati se je, da će kasnije biti prekasno, a stvar je vriedna, da se i za nju što poduzme u ime znanosti i narodne koristi.

O. Stjepan Zlatović.

Filologičke sitnice.

XVII.

(Svršetak.)

Imajući *kao* uza se konjunkciju *što*[3]), može imati i koju drugu podložnu konjunkciju, n. pr. *da*, *kad*, a u takome dogadjaju upotrebljava se samo *kao*, a nikako *kao što;* n. pr.: Zločince ne plaši tako ni zatvor, ni boj, ni globa, *kao kad* vide pogubljena čoeka Nar. posl. 183. — *Kao da*[4]) si pred svakoga metnuo raskriljenu vreću taneta, pak da za(h)vata šakama i baca, tako česta lete taneta. Danica 3, 173. Nije mario ni za Milenka ni za Kara-Gjorgjija, kao da ih i nema na svijetu. Sovjet 15. — Rečenica sa *kao da* može biti i bez rečenice, s kojom bi se vezala; n. pr. Kad se u Srbiji podigne buna na Turke, i njemu kao da udje sto šiljaka pod kožu. Nar. pj. 4, IX (izd. 1833).

U tima se primjerima riječima *kao da* izriče neko poredjenje i jednačenje, a u tome odvojili su se donekle od njih ovi primjeri: Potegne iz puške, *kao da* ubije Katića, no ne pogodivši njega, ubije Redžepova momka. Danica 5, 28. Izmami od ćaja-paše dopuštenje, da otide kući, kao da dotera volove na vodu i da sastavlja novce za roblje Miloš 71.

Značenje riječi *kao* u tim primjerima pokazat će se najbolje, ako prema rečenici: „Potegne iz puške, *kao da* ubije Katića“ stavimo ovu: „Potegne iz puške, *da* ubije Katića“. Dok se u potonjoj kazuje, da je d o i s t a namjeravao ubiti Katića, u onoj se prvoj izriče da se samo č i n i l o (ili upravo reći da se samo pretvarao) da namjerava ubiti Katića, te bi se po smislu čitave rečenice *kao* moglo zamijeniti riječju *tobože*[5]). „Potegne iz puške, *tobože*[6]) *da* ubije Katića . . .“

[3]) Koja sama sobom znači u odredjenim dogadjajima što i *kao (što)*; n. pr. Ja sam se oko ove knjige namučio, *što* može biti do danas uiko ni oko kakve nije. Rj[1] XIV. Daleko, *što no* se u nas rekne, kao nebo od zemlje. Kovčežić 13. Izodjene se, *što* najljepše mogaše. Nar. prip 102. — Na to je nalik i ovo: Pretvori se u konja, *što* ga nigde nema. Nar. prip. 38., — gdje bi se *što* moglo zamijeniti riječima *kao što*, prema kojima se upotrebljava veoma često i *kakav;* n. pr. Iznikoše ruke *kakve* su i bile. Nar. prip. 115.

[4]) Mjesto *kao da* govori se i *kanda* (kao i *kano, kaono* mjesto *kao)*; tako se n. pr. prema: Namrgodio se *kao da* će mu kiša iz čela udariti. Nar. posl. 189. govori i: Namrštio se *kanda* će mu kiša iz čela udariti. 189.

[5]) Kao i u ovome primjeru: Kad ih otae odvede daleko u šumu, on im naloži vatru, pa uzevši tikvu podje *kao* na vodu rekavši deci da sede kod vatre, a on će sad doći, i tako se od njih ukrade i otide kući, a deca ostanu sama u planini. Nar. prip 138. — Tako će biti i ovo: Pripovijeda se, da je jedan trgovac, želeći takovu travu naći, nekakvu babu metnuo u bukagije, pa je pustio noći da ide po livadi, pa *kao* gdje bi se bukagije same od sebe otvorile, ondje mora biti raskovnik. Rj[2] 638b.

[6]) Prema spomenutome tumačenju riječ je *kao* veoma dobro pristala u primjerima kao što je ovaj: Iznesu nekako l a ž l j i v o pismo, *kao* da su Turci udarili na Banju. Miloš 23. — Da se može i *tobože* upotrebiti mjesto *kao*, pokazuje evo ovaj primjer: Groždje koje nevati doenije od ostaloga groždja i za to gotovo nigda ne može sazreti, a što bi *tobože* i sazrelo, svagda je sitnije od ostaloga groždja. Rj[2] 101a. Ponajviše se upotrebljava *tobože* sa nešto ironičke oštrine; n. pr. Pravdajući sebe a mene *tobože* popravljajući, učinio je nove pogrješke. Slav bibl. 1, 95.

Tako se konjunkcijom *kao* kazuje, da ono, što se izriče podredjenom rečenicom pred kojom stoji, nije pouzdano nego se samo čini (ili može biti) da doista jest, i u ovome primjeru: A njihove riječi pokazuju, *kao* da su se ondje njekad doselili od njekuda iz južnoga primorja. Pisma 86.

U takovoj službi dolazi riječ *kao* i sama za se bez osobite rečenice, s kojom bi vezala riječ pred kojom stoji; n. pr. U ruci je nosila *kao* lûk na tri ugla iskićen sav cvijećem. Pisma 32. U tome se primjeru kazuje, da ono, što je vila nosila, nije bio upravo lûk, nego nešto što je samo od prilike ili nalik na nj, pa se čini[7]) da je lûk.

S takovim značenjem može riječ *kao* biti i pred samim glagolom; n. pr. I on se *kao* pomiri s Ali-begom. Danica 3, 215. Kad se već sa Srbima kao svrši posao, onda Gušanac zapita Suleman-pašu. 212. Čir kad raste i gnoji se, pa kao bocka. Rj.[2] 719a, U pluga ona prečaga iznutra više plaza, što kao[8]) raspinje ručicu od ručice. 641a.

* * *

Mjesto *kao* upotrebljava se u nekim prilikama i *kako*, i to

1. *kako* prema *kao;* n. pr. Užućela kako žukov cvijet. Rj[2] 161b. Da je tkati kako zjati. Nar. posl. 50;

2. *kako* prema *kao što;* n. pr. I učiniše učenici kako im zapovjedi Isus mat. 26, 19. Da imamo masla, kako nemamo brašna, pa bismo posudili u selu tepsiju te bismo načinili pitu Nar. posl. 49. Zdravo mi bio kako bih i sebi poželio. Kovčežić 73. Car ga u Prizrenu dočeka kako se najljepše može. Nar. pj. 1, XLI (izd. 1824).

Kako može imati uza se i *što*, a onda se upotrebljava

3. *kako što* samo prema *kao što;* n. pr. Jer kako što[9]) munja izlazi od istoka i pokazuje se do zapada, taki će biti dolazak sina čovječijega. mat. 24, 27 Jer kako što[10]) je bilo u vrijeme Nojevo, tako će biti i dolazak sina čovječijega. 37.

Kako se može sastaviti s riječcom *god*, a onda se upotrebljava

4. *kakogod* prema *kao;* n. pr. *ł* i *ń* trebalo bi Slavenima kakogodj i nama. Rj[1] XXXIV. U otmicu se ide s oružjem kakogod na vojsku. Rj[2] 476b., a

5. *kakogod što* samo prema *kao što;* n. pr. Kakogodj što Turci drže da Srbina nije grijota ubiti, tako isto i Srbi ponajviše misle za nji(h). Danica 2, 90 Kakogodj što jedan čovek ljepše i jasnije govori od drugoga, tako i pjesme pjeva i kazuje. Nar. pj. 1, XXXII (izd. 1824). A kakogod što su pomenuta mjesta pored zaliva važna za jezik, isto je tako sav onaj kraj za narodne običaje, kao što će se poslije vidjeti. Kovčežić 36.

Tako nam dakle i primjeri pod 3. i 5. utvrdjuju spomenuto pravilo: *kao što* može se upotrebljavati samo u dodanoj rečenici koja ima glagol, a glagol je ili sav predikat ili dio od predikata.

[7]) Ovamo su pristali i ovakovi primjeri: Nije bio knez, nego onako kao serdar. Miloš 69. Poslije toga je Grahovo kao i Tursko i Crnogorsko, ali je više Crnogorsko. Rj[2] 99a. Smederevci i Šapčani bili su malo kao pod Srpskom vladom. Danica 3, 220. — Jovan, koji mu je tada kao i pisar bio. Miloš 106 — Napose ću još da spomenem natpis djelu, što je bio Vuk zamislio te počeo pisati, a glasi: *Kao Srpski Plutarh*, ili žitija znatni(h) Srbalja u Srbiji našega vremena. Danica 4, 1.

[8]) Neobičan je ovaj primjer: Koljevčar . . . *kao* nije junak, nego čuva ženu i kolijevku Rj[2] 286a., ali sva je prllika da treba čitati: Koljevčar . . . kao: nije junak itd.

[9]) U rukopisu sa strane ispravio je Vuk ovako: *kao munja što* izlazi.

[10]) Isporedi: I *kako* je bilo u vrijeme Nojevo, onako će biti u dane sina čovječijega. luk. 17, 26.

K slikam.

Prigorka. Slikao Jaroslav Čermak. Medju slikama pokojnoga Jaroslava Čermaka, što su sada izložene u Pragu, a poklonila ih gdja. H Gallaitova umjetnikovu rodnomu gradu, ističe se ovaj lik prigorke djevojke, koja noseći košaru s voćem na glavi stupa po uzkoj kamenoj stazi, a da ne dangubi, putujući prede kudjelju. Izvornik potječe iz g. 1859, a odlikuje se finoćom zamišljaja i izrade.

Milosrdni Samarićanin. Beduini prolaze pustarom i na jednom opaze, gdje kraj puta leži na po mrtav putnik, koji je od gladi i žedje iznemogao Beduinu se srce ražali na nj i sišavši s deve prilazi k njemu poput milosrdnog Samarićanina, da ga zdravim i krepkim napitkom okriepi.

Književnost.

Hrvatska ili srpska. Primili smo izvještaj o „*Radu kninskoga hrvatskog starinarskog družtva*“ godine 1890. Na prvom mjestu donosi liepi i zanosni govor predsjednika ovoga revnoga družtva o. *L. Maruna*, koji je medju ostalim zaželio, da bi »majka redodržava odnjihala brata. koji će duhom Kačićevim zornije poletjeti na zlatno polje narodne samovladavine i iz iste u pjesmi sjajnu narodnu ideju za uzor predstaviti«. Iza toga dolazi izvještaj tajnika dr. Miha Šimetina o družtvenom radu i napredku, nadalje izvješće blagajnika J. Lovića. Osim toga štampana su u toj knjižici nova pravila družtvena i imenik članova.

Ovih je dana izišla brošira: *Eine Erinnerung an die Illyrier.* Gewidmet Kroatiens edlen Frauen von *Hortense.* Pod pseudonimom » ortense« poznata je već rodoljubna spisateljica iz »Agramer Tagblatta« po svojih liepih feljtonih i člancih, u kojih nieti hrvatski patriotizam, budeći osobito u krasnom spolu ljubav i oduševljenje za svoj narod. I ovoj je broširi ista plemenita svrha. Knjižica je razdieljena na tri diela: u prvom spominje spisateljica, da je po primjeru slavnoga grofa Janka Draškovića napisala ovu knjižicu njemačkim jezikom za one hrvatske kćeri, koje su se od svoga materinjega jezika odvratile; u drugom dielu ima izvadak iz stare povjesti hrvatske grofa Janka Draškovića, a u trećem je »Novo ilirsko doba«. Ovlašteni smo objaviti, da je rodoljubnoj spisateljici ime Gabrijela Zemljić-Gaj, a sa svoje strane preporučamo ovu knjižicu ne samo onim, koji su se od hrvatskoga jezika odvratili, nego svakomu, tko je rad vidjeti, kako osjeća i kako bi trebalo da osjeća hrvatsko srce. Ciena je knjižici 35 novčića, a dobiva se u knjižari R. F. Auer-a u Zagrebu.

Gjuro Bujher, upravitelj učiteljske škole u Sarajevu, poslao nam je knjigu, u kojoj se nalazi prvi dio njegovih razprava o „*Jezikoslovnoj nastavi u osnovnoj školi*“, i to: Zorna nastava. Vriedni pisac jasno i razgovietno razlaže zornu obuku, prikazuje u pregledno slici njezinu povjest, gdje osobito ističe zasluge

slavnoga Komenskoga, i obširno razpravlja o obsegu i metodi zorne obuke. Pisac je ovu knjigu namienio svojim učenicima, koji će jamačno mnogo zdrave i koristne pouke iz nje crpsti. Treba priznati, da mu je prema tomu razlaganje svuda shvatljivo i razumljivo, a prikazivanje zanimljivo. U ovoj razpravi nalazimo mnogo liepih rečenica iz djela raznih pisaca. To je pisac učinio hotimice zbog svojih učenika, da i oni sabiru takve rečenice, da ih ponovno čitaju i razmišljaju o njima i da po raznim knjigama traže sebi upute za svoj školski rad.

Zanimljiva je ta knjiga i s toga, što se pisac u razlaganju osvrće na primjere u novoj čitanci za osnovne škole u Bosni, za koju vele, da je zgodno sastavljena. Ovu pomnu radnju gosp. Bujhera preporučujemo našim učiteljima. Ciena je knjizi 60 nvč., poštom 65 nvč.

Izišla je 164. knjiga (četvrta svezka god. 1890.) *„Letopisa Matice Srpske“*, što ga uredjuje A. Hadžić. U njoj nalazimo svršetak razprave Dragutina *J. Ilijća:* »Srpska demokracija u srednjem veku« i svršetak tragedije u pet činova od *N. V. Gjorića* pod nadpisom: »Krinka«. *I. Miodragović* priobćuje razpravu: »Dr. Josif Pančić kao pedagog« (jedan prilog istoriji vaspitanja u Srba). U »književnosti« ocjenjuje *Miloš N. Pejinović* pripoviedke Sima Matavulja, što ih je pod nadpisom: *„Iz Crne Gore i Primorja“* izdala g. 1888. knjižara braće M. Popovića u Novom Sadu. Ocjenjivač hvali zdravi pravac u prve četiri priče: Na badnji dan, Sveta osveta, Ko je bolji?, Kako se Latinče oženilo. Iza toga dolazi životopis narodnog dobrotvora *Vase Jagazovića.* Na kraju knjige priobćeni su izvodi iz »Matičinih« zapisnika književnog odieljenja 1890. godine

Hrvatsko-slavonsko pčelarsko družtvo u Osieku izdalo je svojom nakladom knjižicu *„Amerikanka“*, što ju je napisao suradnik »Hrvatske Pčele«, profesor *Jovan Živanović.* Ovo je kratka i liepo pisana uputa o amerikanskom sustavu pčelarenja, koji je vrlo praktičan i racijonalan. Ova poučna i koristna knjižica namienjena je u prvom redu našim pčelarima i svim prijateljima naprednoga pčelarstva. Tko se bude ovoga naputka držao i po njemu pčelario, nema sumnje, da ne će požaliti ono malo truda, što će ga u taj rad uložiti. Knjižica stoji 45 nvč., a vezana 80 nvč.

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. Prošle se nedjelje prikazivala Shakespeareova drama *„Mletački trgovac“* u novom prievodu pjesnika Augusta Harambašića. Poznato je, da su razni tumači djela Shakespeareovih različito shvaćali osnovnu misao ove zanimljive drame. Tumač Ulrici razlaže, da je osnova misao: »summum jus summa injuria« i prema tomu drži, da se sve kreće oko glavnog lica, lihvara Shylocka. Drugi opet, kao Gervinus, tvrde, da je pjesnik htio prikazati pohlepu prosaca i pravoga krvopiju lihvara a treći vele: kao što je »Romeo i Julija« velepjesan ljubavi, tako je i »Mletački trgovac« velepjesan prijateljstva, pa prema tomu posmatraju i tumače cielo djelo. No promatrao čovjek s kojegod strane ovo remek-djelo englezkog velikana, mora da prizna, da je u njem veliko obilje dubokoumnih misli i živa slika obćenito ljudskih karaktera, koji su prikazani vjerno i istinito, kao da su iz zbiljskoga života preneseni na pozornicu.

S veseljem priznajemo, da je prievod Harambašićev jasan, razumljiv i poetičan. Stihovi teku gladko i naravno, tako da se gledalac upravo nasladjuje slušajući njihov romon i skladni zvuk. Samim prikazivanjem bili smo u obće zadovoljni. U prvom redu spominjemo g. ravnatelja Mandrovića, koji je s velikom ljubavlju nastojao proniknuti Shakespeareova Shylocka. Gosp. je Mandrović većim dielom shvatio Shylocka tako, kao da je u neku ruku izrazit pa nik rase. Prema tomu je ona mjesta, gdje Shylock ističe prirodnu jednakost arijske i semitske pasmine, obavio nekim patosom. Svakako se mora priznati, da je prema svomu shvaćanju iznio jedinstven i podpun lik, koji je osobito u prizoru pred sudom umjetnički dotjerao do njegova vrhunca. Odlikovala se je takodjer gdja. Ružička-Strozzi, koja je umjela u Porciji skladno i liepo prikazati dražest i duhovitost, odvažnost i neku pikanteriju. Gosp. je Fijan bio vatren i zanosan ljubavnik i odan prijatelj, baš onakav kakav treba da bude Basanio. Izuzevši gosp. Savića, koji je prozirni karakter Antonijev dobro shvatio, pak realističnoga »Lancelota« g Antona i staroga Gobba g. Sajevića, ostali su glumci tek nastojali, da izplivaju. Opremu je zgodno udesio g. Maudrović prema preradi dvorskoga bečkoga i monakovskoga glumišta.

Svaštice.

Stjepan Zlatović. Dne 11. o. mj. preminuo je u Šibeniku *o. Stjepan Zlatović*, franjevac reda presv. Odkupitelja. U njem gubi rodoljubni i mnogo zaslužni franjevački red u Dalmaciji jednoga od svojih najvrstnijih članova. Posvetivši se redovničkomu životu, poče već za rana izučavati povjest narodnu, a napose zgode i doživljaje franjevačkog reda. Vriedni je pokojnik dugo vremena trudoljubivo sabirao gradju po knjižnicama samostanskim i napisao znamenitu i oveću povjestnu knjigu *„Povjest franjevačke države presv. Odkupitelja u Dalmaciji“*, u kojoj nam liepim i preglednim načinom pripovieda o razvoju i sudbini toga reda, pa o njegovu blagoslovnom djelovanju u narodu. Tim se je kritičnim i važnim djelom liepo odužio svomu hrvatskomu narodu, koji će mu za to ostati zahvalan i u trajnoj ga uspomeni sačuvati. Osim toga napisao je i mnogo drugih razpravica i povjestnih monografija, što su ugledale svjetlo u raznim listovima, pa i u ostavštini našlo se je više koje dovršenih, koje nedovršenih radova. I mi donosimo u današnjem broju Zlatovićevu razpravicu o gradu Karinu, što smo ju dobili od pokojnikova prijatelja R. Lopašića. Vječni mu pokoj plemenitoj duši i trajna uspomena u narodu hrvatskom!

Sitne književne viesti S velikom radošću javljamo, da je ove godine *„Matica Hrvatska“* našla velik odziv u narodu. Članovi se gotovo jagme za knjige, kojih ima nerazpačanih još samo nekoliko primjeraka. To je najbolji dokaz, kako je »Matica« omiljela hrvatskomu narodu. Kao nikad prije knjige su ove godine razpačane u najkraće vrieme. Dao Bog, da bude i u napredak, a naša je vruća želja: hiljadili se članovi »Matice Hrvatske«.

Naš vriedni suradnik i slavodobitni pisac »Psyche«, *Ivo Vojnović*, radi sada na dvjema dramama. Pošto je »Psychom« liepo uspio, hoće sada da stupi na svjetski mejdan s ovećim i znatnijim proizvodom. Po svoj će prilici njegova nova drama *„More“*, u kojoj prikazuje običaje dubrovačkih pomoraca, izići podjedno pred inozemsku i pred zagrebačku publiku.

Doznajemo, da se krasna pripoviedka Šandora Ks. *Gjalskoga „Na rodjenoj grudi“* prevodi na njemački jezik i da će doskora ugledati svjetlo u ovdješnjem njemačkom listu »Agramer Tagblatt«. Prevodi ju A. Hercog.

U zadarskom književnom listu *„Iskri“*, koji postaje sve bolji i zanimljiviji, izlazi (u 4. i 5. broju) ocjena i obširna kritička studija o *Eugeniju Kumičiću*, a piše ju naš suradnik *Čedomil Jakša*, kojega ćemo razpravu o talijanskom romanu još ove godine priobćiti. Ocjenjivač je pomno proučio mnogobrojne radove Kumičićeve, pa ih podrobno pretresa i tumači. Čujemo, da će pisac sličnu studiju priobćiti i o djelima Š. Ks. Gjalskoga.

Bogu. — Hrvatsko more. — Misao na vječnost. — Stari kadija. — Islandski ribari. — Gogolj i Bělinskij. — Stari grad Karin u Dalmaciji. — Filologičke sitnice — Listak.

Izdaju i uredjuju J. Pasarić i M. Maravić. Vlastničtvo i tisak Dioničke tiskare.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 4. travnja 1891.

Br. 14. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena poštom i domać m u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Molitva.

Kad ćeš htjeti,
Bože sveti,
Da se život svrši —
Nek ti volja ne da jaka,
Da mi smrti grozna šaka
T'jelo naglo skrši . . .
I u zadnjem trenu bar mi vrati
Djetinjega doba slatku varku:
Da je svima ljudma rodna mati
Namrla tek tvoju ljubav žarku;
Da je sudba svakom dala,
Što mu treba;
Da u sv'jetu nema zala,
Nema greba . . .

Uslišaš li molbu, oče sveti,
Jadni život ovaj ne ću kleti;
No ću prije, nego ruka dr'jemne,
Blagosiljat širom kraje zemne . . .
Praštat onim, koji su mi kalom
Zablatili zv'jezde moga neba;
Prostit onim, koji su mi jalom
Otrovali gorku koru hljeba . . .
Kad ćeš htjeti,
Bože sveti,
Da utrne žića plamen —
Vrati jošte djetinje mi doba,
Da ne gr'ješim baš na rubu groba,
Amen!

Gjuro Arnold.

Spomen.

Nacrt pripovijesti.

Nakon više godina htio sam opet sprovesti uskrsne svetke u rodnom svom mjestu. Stara je stvar, da se ugodnosti Božića i Uskrsa osjećaju to jače, što se više nadje uže rodbine na okupu oko jednoga stola — a mene je te godine povrh toga vuklo srce u rodni kraj još radi nečesa, — nu to ne ide amo.

Bili su to krasni uskrsni dani; primorsko proljeće okitilo kopno i zrcalilo se u moru. Po kamenim bregovima prostrla se mlada zelen, a po njoj prosulo se slikovito rumeno i bijelo cvijeće mendule; pod vedrim nebom začele križati prve lastavice uz veseli cvrkut, a u bistru moru pomoliše se prve ribice, obilazeći mašinasto kamenje i gledajući pitomo s jasnim očicama k tihoj površini, što se je razlila kao ogromna azurna i sjajna ledina. Sve je to bilo staro i poznato, ali tako milo i dobro! I oni čopori djece u uzkim ulicama i po malim trgovima bijahu kao da su moji drugovi iz djetinjih godina: iste igre, ista grla, iste oči, isti smijeh i plač — sve sam to i sam proživio i u svakom tom čoporu mogao sam uprijeti prstom na koje dijete: eno me, to sam bio i ja! Davno već nijesam bio osjetio one velike snage sladkih čuvstava, kojoj se čovjek podaje s uvjerenjem, da je sretan, a to se uvjerenje rijedko vraća.

Nije to bilo kao nekada! Gdje su danas djeca slobodno provodila svoje igre, vrvjela je za moga djetinjstva radina svjetina. Stotine kola pritiskavale se tuda; živi žamor, gotovo buka i vreva sv'jeta orila se po tim uli-

cama i trgovima, gdje se miješala junačka štokavština kršnih Ličana s mekom čakavštinom Primoraca i Otočana i s još mekšom melodijom talijanštine mornarâ i prekomorskih trgovaca. — Danas su na lijepom danu bila tu koja petora kola, kraj njih se povalio lijeno graničar i pucketao bičem oko mršave kljusadi, što je drijemala zureći melankolično u prazna kola. Po obali sunčali se domaći radnici „bastaži“, gdje koji drijemao, pošto je ono preostale pameti uspavao špiritanom rakijom. Bila je to blijeda slika nevolje, bijedni kontrast novorodjenoj prirodi, u kojoj je kipio svjež život.

I po ulicama se redale takove slike siromaštva: stare žene nosile u rukama krunicu i obijale pragove; današnji dan — bilo je na uskrsnu subotu — bio bi veliki grijeh odbiti prosjaka! U svijetu ima još uvijek dobra srca, ove ubogarke traže i nadju ga na ovaj dan u svakoj kući, gdje im se dijeli darak u Božje ime.

Poznavao sam mnogo tih sirota iz onih ljepših dana: bilo ih je, kojih smo se mi djeca bojala i zvala ih gospami i paronami. Tad su nosile po svetcima svilenu suknju i svileni rubac na glavi, u ušima i na prstima sjalo im se zlato, pjevale su starinske pjesme i držale puno do toga, kakav se glas raznosi gradom o njihovu ognjištu i krevetu . . . I vrijeme od kojih petnaest ili dvadeset godina progutalo to zlato, . . . svilu zamijenilo darovanom krpom, . . . a stara čadja nad ognjištem sjećala je propale ljude, da je bilo nekada puno, puno ljepše pod tim starim, nizkim krovovima . . . Oj koliko bi o tom znala pripovijedati teta Jula, parona Mate, gospa Marta, susjeda Urša, . . . sve sam ih taj dan vidio skupa u prosjačkoj četi . . .

Spazio sam u tom družtvu prosjakinja i lice, kojemu se nijesam mogao u prvi mah dosjetiti; nu netom se stadoh sjećati male minulosti, zazebe me nešto u duši i malo te ne viknuh na glas: Dora . . . za Boga, i ona pala na prosjački štap!

Bila to žena od blizu četrdeset godina; činila se neobično visoka, jer joj je na vrlo suhom tijelu visjelo odijelo kao na štapu; na mršavom, skroz tamnom licu izticao se velik, otanjen nos i neugodno bjelilo velikih očiju. Kako se promijenila! Što više, i ono plavih kosa, što je virilo izpod crvena rubca, ne bijahu više „zlatni Dorini prami“ . . .

Da, bila je to Dora, ali kakova, Bože moj! Okrenuh se za tom rpom ubogarka i praćah očima ukočeno, skroz istomjerno gibanje visokoga Dorina tijela, dok nije zamakla s ostalim prosjakinjama u neku kuću . . .

* * *

Sjećam se iz najranijega djetinjstva Dore. Bila je od mene koju godinu starija, ali smo skakali i igrali se zajedno, svadjajući i mireći se svaki dan. Ne bih nikako mogao opredijeliti granicu toga Dorina djetinjstva i one dobe, kad nam je valjda svim drugovima zakucalo prvi put srce sladkim željama za Dorom. Spomen na taj prijelaz ostala je u mojoj duši uspavana, ali se zato živo sjećam, kako sam nestrpljivo izvlačio niknule pahuljice pod nosom, ravnao svaki čas pred ogledalom ovratnik i u samoći snatrio Robinzonijade o zlatokosoj Dori.

Dora je bila jedinica u udovice Margarite, žene prilično imućne, pobožne i vidjene. Ova riječ značila je prije ono, što danas zovu „ugledom“. Onda se nije ni dalo dijeliti ljude po „ugledu“, jer su domaći ljudi: trgovci, zanatlije i „bastaži“ bili samo radnici, koji su se malo ili ništa razlikovali odijelom, govorom i hranom; nije dakle bilo stališa, po čem se većinom mjeri ugled, a „vidjeniji“ je bio onaj, čija se porodica više odlikovala pameću i poštenjem.

A takove su bile i žene: trgovačka žena i „bastažica“ razgovarale su s jednakim tonom o domaćim poslovima i dogodjajima, i obje su jednako povjerljivo ogovarale svoje susjede, bez česa se napokon „mali ljudi“ ne bi ni umjeli razgovarati. — Kako sve djevojke, tako je i Dora bila odgojena priprosto, jerbo su se „na veliko“ odgajala samo djeca vojničkih častnika i doseljenih činovnika; nijesu doduše ni ti stari ljudi bili „angjeli“, — ali je istina, da je dodir s novim svijetom malo ne skroz izmijenio u obiteljskom životu pojmove o „dužnosti i sramoti“.

Lako je s toga shvatiti, da nijesu uzdasi iz naših probudjenih grudi mogli doprijeti ni do Dorinih ušiju, a kamo li do njezina srca. Mi smo čitali romane, tražili u svakom „Werteru“ svoj „ja“ i kovali pjesmice o suzama. Dori i zori; naš novi život i cijelj dakako vrtjela se oko Dorinih modrih očiju i njezine zlatne kose, a mnogoj sekundi i terciji u profesorskoj bilježnici bile su često krive sanjarije i pjesmice o našoj „vili“. A koliko smo ju puta nepravedno zvali „tvrdim, nesmiljenim kamenom“, što ga ne mogu umekšati naše suze! Nepravedno, velim, jer je naša poezija od srama i od straha pred ukućanima čamila u duboko zakopanoj kakvoj knjižurini, — pa odkud da budemo na pameti Dori, koja je pod strogim okom mame Margarite plela čarape, kuhala objed i pometala pjevajući sobe, dok smo mi, slaveći kraljicu svoga srca, gdjegod u skrovištu smišljali srokove za nove pjesme.

Napokon je došlo, što je moralo doći: odsudni čas — i konac dakako — mojoj i mojih drugova „ljubavi“; gradom se pronio glas, da je Doru izprosio Fran S. — Bio je to čovjek mlad, vrlo zdrava lica i vesele, gotovo razkalašene ćudi. Fran je bio i dosta „vidjena persona“, — a ne bez razloga. Bio je vrlo radin i okretan, miješao se u poslove svih domaćih i prekomorskih trgovaca i bio desna ruka ljudi, što su silazili s Vratnika u naš grad. Omeo se, što no riječ, o svaku vreću, svagdje ga se prihvatio prašak i živio je — kako je onda sve u gradu živjelo — dobro. Valja reći, bio je Fran od prirode darovit čovjek, a i dobra srca: sirotu je rado darivao, žene bolestnih radnika našle bi kod Frana izdašniju podporu, nego kod najjačih trgovaca, a isto je tako pazio svoju

staricu majku, kojoj su bila u svakoj kući puna usta hvale o njezinu dobrom sinu.

Slijedeće nedjelje šetao se Fran s izprošenom djevojkom, a to je tada vrijedilo po prilici isto, što danas tiskana karta: Dora P. i Fran S., zaručeni. — Moji sudrugovi škripahu skupa sa mnom zubima, jer smo svi čuli od svojih ukućana, da je Dora plakala, kad ju je mati pripravljala na prvi Franov posjet. Naši stariji ukućani tumačili su taj plač po svom izkustvu: još je dijete... a mi, dakako, nijesmo shvaćali toga razloga Dorinim suzama, već se taj dan rodilo toliko novih balada o nesrećnoj ljubavi, koliko se brojilo nas nesrećnih ljubavnika. Naše pjesme pjevahu o mrtvoj Dori i većina nas se slagala u tom, da je nesrećna djevica našla smrt u hladnim valovima morskim.

* * *

Medjutim se proročtvo naših balada nije izpunilo: mi smo se razišli po svijetu, naši se rukopisi izgubili bez traga, a nestalo je i naše ljubavi, dočim je Dora zibala svoju djecu.

Prolazila je tako godina za godinom, dok se ne počeše javljati dani, kad su moji sugradjani stali osjećati, da su potrebe jednake, a dohodci sve to manji. Novi duh vremena stao se uvlačiti u stare kamene kuće, stao „čistiti“ trg i ulicu, ljudi se počeše dijeliti na „ugledne“ i „neugledne“, na „rodoljube“ i „izdajice“, počelo je nestajati staroga bezazlenoga ogovaranja, a mjesto toga dodjoše na red podla sumnjičenja i zlobna zavist; sve to većim propadanjem trgovine i živeža stalo propadati staro poštenje, stara vjera u prijatelja i susjeda, a mjesto toga niknuše licemjerci oko nekolicine jačih ljudi, koji su, nagriženi političkim bijesom, stranački dijelili svoju milost.

Kakogod je danomice padao u gradu broj kola sa Vratnika, tako su i našu luku tražili sve rjedje vanjski brodovi, — a tako je i obitelj za obitelju gubila od svoje „vidjenosti“ i u očajnoj borbi za uzdržanje staroga života podlijegala jedna za drugom siromaštvu.

Takav udes zahvatio je i našega Frana. Od prirode lakouman, mogao je u vrijeme dobitaka drugovati s ljudima, koji su u razuzdanom veselju bacali novac, razbijajući posudje i zapaljujući papirnatim novcem cigare. A kad su stali i na naš grad jurišati modni listovi, zaslijepio je mnogi dobričina, shvativši po tim uzorcima — od kojih se gdjekoji i živ u grad dotepao — odgoj svoje djece, ne bi li joj osigurao ljepšu budućnost. U takvoj djetinjastoj nadi, da će biti bolje, padalo se sve dublje. I naš Frane — da utiša glad — skine jednoga dana posljednji zlatni ures s Dorinih ušiju, — a tad okrene ledja poštenim zidinama staroga grada i nadje se u podlom kolu oko bogatoga čovjeka, koji je pljuvao otrov na sve, što se je zvalo hrvatsko. — Pridignu se uza nj kao bolestnik, koji na čas pred smrću sabere svu snagu, ali se oćuti naglo po padu onoga bogataša prezren i bačen iz ljudskoga družtva... Siromaštvo, prezir i beznadje stade mu grizti dušu i Fran potraži utjehe u jeftinoj rakiji, što ju fabriciraju domaći trgovci... Kad bi omamio pamet, plaćala bi sve zlo Dora i djeca — jedini stvorovi, koji ga nijesu mogli prezirati i na kojima je smio surovo izkaliti svoj gnjev. — Napokon ga shrva sušica i smota za par mjeseci u grob.

V. Novak.

Dva dana.

Već su živjeli šest godina u uzornom braku i najzlobnija usta nijesu mogla njihovu životu ništa prigovoriti

Ona ga je ljubila iz dubine svoje čiste, poštene duše, s početka bez nade i potajno, a onaj dan, kad mu je kao vjerenica pala oko vrata, bijaše najsrećniji u njezinu životu.

Bijahu krasan par: oboje visoki, stasiti, ona crne kose, crnih trepavica i obrva, a modra oka; on smedje kose i tamnog brka pod lijepo zavinutim nosom. Svako se ogledao za njima, kad bi išli ulicom, svih gledalaca oči pozirahu na njihovu ložu, kad bi u glumištu sjedjeli, a dvoje njihove djece, dječačić od 5 i djevojčica od 3 godine, bijahu dva plava angjela, koje su druge majke zavidnim okom motrile.

Ona je bila tako poštena i iskrena, da nije ni pomislila nikada, kako ima i drugačijih ljudi, a njezin muž bijaše joj bog, koji nije mogao biti drugačiji, nego kakvog ga je ona poznavala.

Nije nikad poslutila, kako su njegova usta lažna, kako su mu cjelovi hinjeni, kako je ono zamamljivo lijepo grlo zavodljivi glas sirenin, koji bi je uništio, da mu je upoznala pravi zvuk.

* * *

Ona, sirota bez oca i majke, živjela je kod svoje udate sestre, u čiju je kuću on često zalazio. Sestnaestgodišnjemu djevojčetu zakucalo srce odmah življe, čim ga je prvi put zapazila. Ali videći, kako on nema za nju nikakve lijepe riječi do one, što je pristojnost zahtijeva, tajila je svoje nagnuće i samo svojemu jastuku povjeravala uzdahe i suze ljubavi, što nije nalazila odziva. Samo njezina sestra kao da je opazila blage poglede njezina oka, krijes njegov, kad bi joj se u blizini desio; nu na nje-

*

zina pitanja mučaše ona i dok joj je srce plakalo, smijala se sestrinoj sumnji.

Ali jednoga se dana sve promijenilo, i to bijaše onaj prvi najsrećniji dan u njezinu životu.

Sestrin muž i ona bijahu se vratili sa šetnje i udjoše u sobu, ali odmah na vratima ostadoše kao ukopani.

Na divanu sjedjaše njezina sestra, a podno njezinih nogu klečaše on, držeći njezinu ruku na svojim usnama.

Opazivši, da nijesu sami, on se zastidi i skoči na noge, nu njezina sestra pridje mirno k svojemu mužu, ovije mu ruku oko vrata i reče:

— Pomisli! mili moj, gospodin Pavao moli klečeći za Minkinu ruku. . . . Ja mu htjedoh uskratiti, jer ga Minka ne ljubi. . . .

— Ljubim ga! — kriknu tad ona i ne gledajući na okolinu, baci mu se oko vrata i dugo zatajivana ljubav provre u vrućem cjelovu i toplim suzama, kojima je kvasila njegovo lice.

Tad se počela njezina sreća; kao da bijaše sudjeno, da do vijeka potraje, jer bivaše svakim danom veća i ona se na nju tako priviknula, da nije ni pomišljala, kako ima i nesreće na svijetu. Ali srećnim smrtnicima zavidjaju bogovi i ona morade prebrzo iskusiti, kako nema na svijetu ništa savršeno, kako nam je sreća samo za to dana, da to gorče oćutimo nesreću, koja iza nje slijedi. . .

Od prvoga je dana vjerovala, da je on jednako ljubi, jer ni po čem nije opazila, da bi prije njegova ljubav bila veća nego sada ili da je sada jenjala. On je imao svaki dan za nju poljubac, kojim bi je poljubio smiješeći se i dragajući je kao dijete; svaki je dan imao za nju milu riječ i blagi pogled, pod kojim se ona raztapala od milinja i ljubeći ga vjerovala mu, a nije se brinula za njegove korake i njegov život, što ga sprovodi izvan kuće.

Ali opet dodje jedan dan, koji razori njezinu sreću i zakopa je za uvijek . . .

Sjedjela je kod prozora, bio se suton uhvatio, a u njezinu krilu drijemaše njezino ljubimče, trogodišnja joj kći. Naslonivši se o ruku gledaše na život ulični, slušaše štropot i buku svijeta; u njezinoj se glavici rojilo hiljadu misli, a sve se vrzle oko jedne točke, oko njega i oko njegove djece, njezina svijeta, njezina života.

Tad začuje štropot koraka na hodniku i srce joj stade življe kucati, pa gledaše željnim okom na vrata. Kad se otvoriše, ne ukaza se na njima on . . . nego muž njezine sestre. Ona mu htjede veselo potrčati u susret, ali, zagledavši u njegovo lice, zgrozi se. Bijaše blijed; izgledaše neiskazano bijedan . . .

Ona položi dijete, koje joj bijaše u krilu zaspalo, na divan i prihvativši njegovu vruću desnicu, koja je drhtala, upita:

— Šta je, za ime Božje?

On je pogleda sažalnim pogledom, spusti se na divan i zastre lice rukama. Bijaše nastala tišina, u kojoj se čulo samo naglo disanje dviju grudi, pomiješano s mirnim dahom uspavana djeteta. Tad on ustane, zagleda joj se još jedanput u oči i izusti:

— Bolje će biti, . . . ako sve saznaš . . .

Ona ga slušaše i ćutjela je, kako joj se slušajući zemlja izmiče ispod nogu, kako joj srce prestaje kucati i kako joj se magli pred očima.

Kad je došla k sebi, poljubi je on u čelo i ode iz sobe tromim korakom, skršena tijela, pognute glave. Ona nastojaše, da se snadje, da dozove u pamet ono, što je čula, da razmisli, nije li snivala ili se je to u istinu zbilo.

I malo po malo dolazilo joj sve u pamet i ona gledaše pred sobom strašnu istinu, koja joj zastiraše crnim ruhom sliku budućnosti, a na prošlost bacaše prozirnu koprenu, u kojoj su sjali krupni biseri: njezine suze. Hodaše sobom i razmišljaše o riječima, što ih je netom čula. „On je ljubio moju sestru . . . šest godina . . . i mene varao . . .“ Je li moguće vjerovati takvu laž, kojom joj je on oči tako dugo obmanjivao! Ali riječi sestrina muža, njegov ludi pogled, zaplakane oči, jecavi glas i onaj pošteni cjelov na njezino čelo — sve to potvrdjivaše ono grozno, što se nije usudila pravo ni pomisliti, što joj je došlo kao grom iz vedra neba.

I sjetivši se prošlosti, ona se stade čuditi, kako da nije do sad ništa opazila. Sad joj poče istom pucati pred očima i sve joj bude jasno: i česti posjeti njegovi kod njezine sestre, dok je ona još djevojkom bila, i — onaj nenadni prizor, koji ju je najsrećnijom učinio . . . i kasniji česti susreti i veliko prijateljstvo izmedju njezine sestre i njega . . . Ah! tolika laž da je bila u onom oku, u onim ustima, u onom glasu! . . . Sve, sve, od onog prvog časa, kad mu se je bacila oko vrata i priznala mu, da ga ljubi, pa što se do sad dogodilo, sve bijaše hinjeno; njezina sreća, njezina vjera, njezina ljubav, njezin ponos i poštenje bijaše samo orudje, da njih, njezinu sestru i njega, izbavi iz neprilike, da im bude zaklon, iza kojeg, ah! . . . Njoj se ogadi i on i njezina sestra, čitav svijet, koji joj bijaše čas pred tim tako drag i pun časa, postade joj mrzak i ona pomisli na smrt. Tad joj pogled pane na njezino dijete, koje snivaše bezbrižno, kao angjelak mali, a iz druge sobe začuje veselo kričanje i trublju svojega sina. Ona se prene i zaboravi za smrt. Privine čvrsto k sebi dijete i cjelivaše ga suzama i drhtavim usnama prevarene matere, kojoj ostajaše jedna samo utjeha: njezina djeca.

Za čas se uspravi, bijaše odlučila. Pozvoni; dodje sobarica.

— Spremite odjeću za djecu. . . . podjite po kola, odmah!

Sobarica gledaše u čudu, ali ode da izvrši, što joj je zapovjedjeno. Na vratima još upita:

— A za se ne treba gospodja ništa?

— Ne. . .

Nije htjela ništa da uzme sobom, što bi i njegovo

bilo, nego izvadi samo iz ormara svoje novce; zatim sjedne još k stolu. Sjedjaše pô sata tako pred ceduljom papira s olovkom u ruci; najposlije ustade, ne napisavši ništa. Nije mogla misliti, nije znala šta da napiše, nije znala šta ćuti za nj, da li ga mrzi, žali ili prezire.

Tad pogleda još jedan put taj stan, u kojem bijaše svaki kutić svjedokom njezine sreće i — laži, kojom su je obavili. Srce joj pucaše od boli i bilo joj je da klone i pane na pod, ali se ojači, u njoj se pobudi uvrijedjeni ponos i pogažena čast. Prihvati rukama djecu i za čas vozila su je kola daleko od nesrećne kuće, daleko od nesrećnog grada — kamo? Ona to nije znala, niti se je pitala, nego cjelivaše strastveno svoju dječicu, koja su zaplašenim očima gledala u nesrećnu majku.

Vladimir pl. Borota.

Proljeću i ljubavi.

Pjeva **Silvije Str. Kranjčević.**

Listaj, goro . . .

Listaj, goro, nek se grudi šire,
Koje vole cv'jeće i leptire,
Haj leptire i slavulja mala
I nebesa, što su srce dala,
A uz srce do dva oka blaga,
Ime im je: dva kamena draga!
Slatko lice, melem srca moga;
Listaj, goro, proljeća ti tvoga!

Listaj, goro, i tako ti cv'jeta,
Nek se draga u zelenom šeta!
Može biti, moj jablane viti,
Pa pod tobom da ću sanak sniti:
O cjelovu i o zagrljaju
I o onom tajnom uzdisaju,
Dok se draga ne nasmije milo:
A što sanjaš, kad je tako bilo!

Listaj, goro, i raširi grane,
Bog zna kakve dočekat' ću dane?
Može biti, moj zeleni liste,
Da ćeš kriti moje suze čiste
Čiste suze, jadovite boli,
Što mi draga drugo drago voli;
A ja tebi jadati ću jade,
Da joj sreće ne otrujem mlade!

Ej kako li da je volim . . . ?

Ej kako li da je volim,
Bogme ne znam sam,
Da joj pjevam, da je molim
Da joj srce dam?!

Da joj kupim djerdan zlata,
A šta će joj taj?!
Kad joj ne bi divna vrata
Nakitio raj!

Da joj vjenčam l'jepu kosu,
Ne znam naći dar,
Neg' da kupim s lišća rosu
I sa neba čar!

Ej kako li da je volim.
Bogme ne znam sam,
Da joj pjevam, da je molim,
Da joj srce dam!

Ta šta bi joj zlatna kruna
I rosa i cv'jet
I nebesa zv'jezda puna
I vilinji sv'jet!

Usred njena srca mlada
Začaran je raj;
Spava sreća, spava nada
I života sjaj.

A u moje jadne grudi
Bog je ušô živ,
Gdje on sudi, sve se budi
I crvak i div!

Kad bi samo htjela k meni,
Da mu vidi sjaj,
Da ovako zagrljeni
Probudimo raj.

Da poćuti život mio
Usred srca svog,
Kad bi tamo tio, tio
Mali ušô bog.

Ej čime li da je molim
Bogme ne znam sam?!
Evo kad je srcem volim,
Da joj srce dam!

U srcu je poželjeni
Onaj mali bog —
Dodji, dušo, amo k meni,
Eto srca mog!

Islandski ribari.

Francuzki napisao **Pierre Loti.**

(Nastavak.)

IV.

Da se oženim? — kazivaše Jean svojim roditeljima na večer, — da se oženim? Ej! Bože moj, a za što? Da li bih ja ikada mogao biti tako srećan, kako sam ovdje s vama; ne imam ni brige ni skrbi, svagda, svake večeri poslije povratka s mora čeka me moja topla čorba. Oh! ja dobro shvaćam, da pomišljate na ovu, koja je danas k nama došla. No iznajprije ona je bogata djevojka, pa ne bi htjela ni čuti o nama siromasima. Pa napokon ja ne ću ni ove ni ikoje druge, tako sam odlučio. Nikada se ja ženiti ne ću.

Dvoje starih, majka i otac, pogledaše se silno iznenadjeni i u čudu, jer kako se zajedno porazgovoriše, držahu, da ta liepa djevojka ne bi odbila njihova Jeana. Medjutim niesu se usudili dalje o tome govoriti, jer su dobro znali, da to ne bi ništa koristilo.

Majka je oborila glavu, ne govoreći više ni rieči.

Ona je poštivala volju svojih siuova, a osobito ovoga najstarijega, koji je malo ne bio glava obitelji. Premda je bio vazda umiljat i ljubazan, ma da se je u malim stvarcama pokoravao njojzi više nego diete, ipak je on već odavna bio neograničen gospodar u velikim stvarima sa svom snagom svoje volje.

Nikada nije dugo bdio, jer bijaše vičan, kao i svi ostali ribari, ustajati u cik zore.

Poslije večere, u osam sati, kako je bacio posljednji zadovoljni pogled na svoje nove udice, kupljene u Loguivyju, poče svlačiti odielo. Iza toga podje spavati u postelju s ružičnim zastorima, što ju je dielio sa Laumecom, svojim malim bratom.

V.

Silvestar, mali prijatelj gospodjice Gaudove, bijaše već petnaest dana u Brestu. Bilo mu je neugoduo i samotno, ali zato je ipak ozbiljno podnosio svoju sudbinu. Junački je nosio svoj modri otvoreni ovratnik i kapu s crvenom kukmom. Baš liep mornar, visoka i vitka stasa. U srcu je još uviek žalio za svojom starom bakom.

Kraj svoje muževne dobe ostade i sada nevino diete, kao i nekada. Samo se jedne večeri opio, po običaju, sa svojim zemljacima.

Vratili se u vojarnu u četi, držeći se za ruke i pjevajući iz svega grla.

Jedne je nedjelje išao u pozorište. Prikazivali su jednu od onih velikih drama, u kojima mornari, razljućeni na izdajicu, dočikaju njegov dolazak sa *hu! hu!*, a taj glas zajednički huji kao silni morski vjetar.

Osjetio je takodjer siluu vrućinu, pa je htio da svuče svoj gornji kaput, a toga radi ukorio ga njegov zapovjednik. Napokon je i zaspao.

Vraćajući se poslije ponoći u vojarnu, sastade na ulici već dosta vremešne žene, koje su koracale gore dolje po pločniku.

— Čuješ li, liepi mladiću! — vikahu za njim krupnim hrapavim glasom.

Odmah je razumio, što one hoće, jer baš nije bio tako naivan, kako bi se možda vjerovalo.

Nu najednom se sjeti svoje starice bake i Marije Gaosove, pa je zato prošao kraj njih, prezirno ih gledajući svojim liepim mladenačkim očima i smiešeći im se djetinjski. One se silno začudiše, kako im se taj mornar ugiba.

— Jesi li ti toga vidjela! Pazi, bježi, sinko; izmiči brzo, jer ćemo te pojesti.

Žamor vrlo ružnih rieči, što su za njim letjele, izgubio se u bučnoj ulici, koja je u nedjelju vrvjela svjetinom.

Živio je u Brestu isto onako, kao i na Islandiji, — ostao je nevin kao kakovo djevojče.

Nu njegovi mu se drugovi niesu rugali, jer je bio vrlo jak, a jakost mornari poštivaju.

VI.

Jednoga je dana bio pozvan pred zapovjednika. Saobćiše mu, da je na nj kocka pala, da ide u Kinu na brodovlje Formoze!

Već je odavna znao, da će do toga doći, jer je čuo pričati od onih, koji čitaju noviue, da tamo dolje rat nikada ne prestaje.

Odlazak je bio prešan, pa mu odmah zato kazaše, da mu ne mogu dati dozvole, da ide kući, da ogrli svoje rodjake, što obično daju onima, koji odlaze u boj. Za pet dana mora da bude spreman na odlazak.

Hiljadu misli motalo mu se glavom. Velika je buka vladala oko njega, jer su još mnogi drugi bili odabrani, da podju na brodovlje u vode Kinezke.

Zato je brzo olovkom napisao list staroj svojoj baki, smjestivši se na podu i zadubav se u svoje maštanje posred buke i žurbe svih onih mladića, koji su imali otići, kao i on daleko, vrlo daleko.

VII.

— Malko mu je pristara ljubovca! — kazivahu dva dana kasnije njegovi drugovi, smiešeći se iza njegovih ledja; pa svejedno, oni se ipak dobro razumiju.

Uživali su, što ga vide, gdje se prvi put šeće ulicama sa ženom ovješenom o njegovu ruku, kao što i drugi čine, gdje se privija k njojzi nježuo i ljubko, pa joj kazuje bez sumnje ljubazne rieči.

Kad bi je otraga pogledao, činila se vrlo okretna ženskinja, s nešto prekratkim rubcem i velikom paimpolskom kapom.

I ona, ovješena o njegovu ruku, okrenu svoje lice k njemu i gledaše ga ljubazno.

— Malko je pristara njegova ljubovca!

Tako su govorili njegovi drugovi, ali ne baš zlobno, jer su dobro znali, da je to bila dobra stara baka, koja je došla sa sela

Došla je u žurbi zaokupljena užasnom bojazni, kad je pomislila, da će njezino unuče otići, jer je taj rat u Kini progutao već mnoge mornare iz Paimpola.

Skupila je svu svoju prištednju, složila u kovčeg svoju nedjeljnu odjeću i jednu kapu, pa je otišla, da ga bar još jednom zagrli.

Otišla je ravno u vojarnu, da ga potraži, nu zapovjednik njegova odjela nije dopustio, da izadje iz vojarne.

— Ako vam nije moj odgovor po volji, dobra starice, a vi se pritužite kapetanu, koji evo baš sada dolazi.

I ravno se ona k njemu približi. Ovaj je zaista udovoljio njezinoj molbi:

— Recite Moanu, da se presvuče, — reče on.

I Moau pohiti preko stubišta, grabeći sve četiri po četiri stube, da se presvuče u svečano odielo, dok je dobra starica, da ga razveseli kao uviek, izkesila se zgodno iza ledja njegova zapovjednika, liepo mu se naklonivši.

Kad se je njezino unuče povratilo u svojem svečanom odielu, starica je bila zadivljena njegovom ljepotom: crna brada, koju mu je brijač rezao, išla je u šilj prema modi onog doba, košulja bijaše otvorena a prsa razgaljena, kapa pak imaše velike vrpce, koje su lepršale na vjetru i imale na kraju zlatne kotve.

U prvi je čas pomislila, da vidi pred sobom svoga vlastitoga sina Pierra, koji je takodjer prije dvadeset godina bio mornar, te je pomisao o njezinoj dugačkoj prošlosti, koja je izpred nje izmakla i ostavila iza sebe tolike mrtvace, bacila sada u njezino srce crnu slutnju.

Nu ta je žalost brzo minula.

Izišli su na ulicu, vodeći se za ruku i veseleći se, što su zajedno.

Tada su ju držali Silvestrovi drugovi za ljubovcu, koja bijaše malko pristara.

Odvede ga na objed u jednu krčmu, u kojoj bijaše krčmarom neki Paimpolac. Preporučiše ju još kod kuće, da nije skupa. Iza toga podjoše u grad Brest, da gledaju izloge dućana. Mnogo mu je ona pričala i kazivala, samo da razveseli i u smieh natjera svoje unuče. Govorila mu bretonjskim narječjem grada Paimpola, koje prolaznici niesu mogli razumjeti.

XIII.

Ostala je s njime puna tri dana, tri svečana dana, iza kojih su za nju svanuli crni časovi.

Napokon se ipak morala vratiti u Ploubazlanec. Ponajprije novci su bili na izmaku, a zatim se i Silvestar morao sjutradan ukrcati, pa su zato bili svi mornari prinudjeni ostati u vojarnama dan prije odlazka.

Oh, taj posljedniji dan! Nastojala ona kako mu drago i tražila koliko joj volja smiešne pričice po glavi, da ih izpripovieda svomu unučetu, ipak ih nije mogla naći; ne, nipošto, jer su joj suze htjele da na oči polete, a jecanje joj stezaše grlo

Naslonivši se na njegovu ruku, davaše mu mnogo savjeta, a on ih slušao i osjetio volju, da zaplače. Napokon unidjoše u neku crkvu, da se zajedno pomole Višnjemu.

Otišla je večernjim vlakom. Da štede, podju pješke na željezničku stanicu. On je nosio njezin kovčeg u jednoj ruci, a drugu pružio njojzi, da se o nju objesi svom svojom težinom. Siromašna starica bijaše vrlo umorna; ustavljala je i gutala žalost puna tri dana, pa sada nije više mogla da podnese.

Sgrbila se pod svojim surim rubčićem i nije više mogla da se izpravi. U njenim kretnjama nije ništa više bilo mladjahno, jer se na njenim ledjima opažala težina silnih prošlih godina.

Kad pomisli, da je sve svršeno, da će ga za nekoliko trenutaka ostaviti, silna bol stade joj srce kidati. On će otići tamo dolje u Kinu . . . u klaonicu! Sada je još uz nju, ona ga drži svojim zgrčenim rukama . . . a medjutim ipak će daleko tamo otići. Ništa, ni njena volja ni sve njezine suze, ni sva pečal i očaj stare njegove bake ne mogu ništa učiniti, da ne ode i da uz nju ostane!

Smetala ju njezina željeznička karta, njezina košarica, kovčeg, sve, jer je bila uznemirena, potresena, pa mu davaše naglo još posljednije savjete, na koje je odgovarao tiho i pokorno sa *da*, nježno nagnuvši glavom prama njoj, gledajući je ljubaznim, djetinjskim pogledom.

— Unidjite, starice, treba da odlučite, ako želite otići.

Stroj je stao zviždati.

Uplašivši se, da joj vlak ne izmakne, pograbi iz njegovih ruku kovčeg, zatim ga baci na zemlju i pade u njegov naručaj, da ga još posljednji put izljubi.

Na željezničkoj stanici svi su ih gledali, ali nikome nije palo na um, da se nasmije.

Činovnik ju opomenu, a ona iznemogla i kao bez sviesti baci se u prva kola, i vrata se naglo zatvoriše iza njezinih petica, dok je on laganim mornarskim biegom iztrčao brzo pred stanicu, da ju još jednom vidi na prolazku.

Silan zvižduk iz stroja, kolesa zaškrinuše i . . . baka projuri. On je mladenačkom ljubkošću mahao svojom kapom s vrpcama, a ona naslonjena na prozor svojih kola trećega razreda gledaše . . . gledaše, dok je god mogla razaznavati tamnomodru točku, koja je bila njezino unuče, pa mu posla iz daljine svoj posljednji poklik „do vidova“, koji je uviek neizvjestan, kad se dovikuje mornaru na odlazku.

Gledaj ga dobro, siromašna starice, tvoga malog Silvestra, gledaj ga do posljednjega trenutka jer on tamo izčezava naglo i za uviek . . .

On se je polagano okrenuo, pa oborene glave i suznih očiju vratio se u grad.

Spustila se jesenska noć. Plin je bio svuda zapaljen, a mornarska se svečanost započela. Ne obazirući se ni na što, prodje kroz grad Brest a zatim je preko mosta unišao u vojničku četvrt.

— Čuješ li, liepi mladiću, — vikahu već promukli glasovi djevojčura, što su začele svoju večernju šetnju na vlažnom pločniku.

Otišao je spavati, ali nije zaspao, već je do jutra plakao.

IX.

. . . . . .

. . . Zaplovio na pučinu, u nepoznata mora, koja bijahu kud i kamo više sinja od islandskih.

Brod, koji ih je nosio daleko tamo u Aziju, imao je nalog, da se žuri i hiti što bolje može.

Mali Silvestar osjećaše, da je već bio vrlo daleko, jer je brod neprestance velikom brzinom jurio, ne obazirući se ni na vjetar ni na valove morske.

Jadro bijaše njegovo orudje, pa se je zato njega držao i sjedio na njem kao ptica na grani, jer se je

ugibao vojnicima sakupljenim na palubi, jer je bježao od tišme ljudi, koji su se izpod njega nalazili.

Dva su puta stali na obali Tunisa, da prime na ladju zuave i mule. Već je s daleka vidio biele gradove na obali i na bregovima. Tada je dapače sišao sa svoga jarbola, da izvjedljivo gleda vrlo tamne ljude, uvijene u bielo platno, koji su došli u barkama, da prodaju voće. Drugovi mu kazaše, da su to Beduini.

Sunčana je toplina trajala neprestance, premda je već bila kasna jesen, pa je zato osjećao, da su se već daleko udaljili od domaćega žala.

Jednoga jutra prispješe u Port-Saïd. Sve zastave evropske lepršale su u luci na visokim jarbolima, zato je lako mogao pomisliti, da je to Babilon u svečanom odielu. Oko grada širila se pješčana pustara kao more. Usidriše se u pristaništu gotovo usred grada, odakle su se vidjele dugačke ulice s drvenim kućama.

Poslije svoga odlazka nije još vidio u tolikoj blizini vanjski sviet, pa ga žurba i množtvo ladja ugodno dirnuše.

Uz neprestani zvižduk parnih sirena svi su brodovi ulazili u dugački prokop, koji bijaše uzak kao jarak i koji je tekao svjetlucajući se kroz neizmjerni piesak.

Sa visine svojega jarbola gledaše ih, kako zaredice izmiču i u pješčanoj se pustoši gube.

Na obali motala se čitava gužva svjetine u svakovrstnim haljinama svakojakih boja, svi su bili u poslu, u žurbi, vikali su i dozivali jedan drugoga. A na večer se je sa djavolskim zviždukom strojeva pomiešala buka svakovrstnih glazbala i glazba, što su gudile vesele napjeve, kao da su htjele uspavati žalost prognanika, koji su prolazili i putovali.

Sjutradan su u samu zoru i oni unišli u tanku vrpcu vode, koja je prokopom tekla medju pieskom, a iza njih su sliedili brodovi svih zemalja i naroda.

Putovanje kroz tu pješčanu pustoš trajalo je dva dana, a iza toga razširila se pred njihovim očima druga morska velika pučina.

Plovili su svom svojom brzinom To vruće more bilo je na površini crvenkasto, a pjena bijaše crvena kao krv.

On je živio na svojem jarbolu i tiho pjevucao: *Jean-François de Nantes*, da se sjeti svoga brata Jeana, Islandije i liepih prošlih dana.

Kadkada bi u daljini opazio bregove izvanredne boje. Oni, koji ravnahu ladjom, za cielo su poznavali te vrhunce zemaljske kore, premda su bili u neizmjernoj daljini. Ali mornar putuje na brodu, a da i ne zna kamo i kako.

On je samo znao, da odmiče daleko i da će se još dalje odmaći.

Dolje pod njim, na palubi, množina je ljudi pod razavitim platnom skapavala od vrućine.

I voda i zrak i svjetlost, sve je to bilo neizmjerno, vječno, jasno i svečano, a to je sve stajalo u opreci s ljudima, koji su brzo nestajali u ništavilu

. . . Sjedeći na svom jarbolu zabavljao se, gledajući jata malih nepoznatih ptičica, koje su se spustile na brod kao crna prašina. Dale su se hvatati i milovati, jer nisu mogle da lete. Sjedale su mornarima na ramenice i na glavu.

Ali su naskoro umorne i iznemogle stale umirati.

. . . Umirale su na hiljade i hiljade male te ptičice od strašne sunčane žege na crvenom moru.

Došle su sa velikih pustara, donesene burnim vjetrovima. Od straha, da ne padnu u neizmjernu sinju morsku pučinu, srušile se, doletjevši posljednjim naporom na ladju, koja je prolazila. Daleko tamo u Libiji njihovo je pleme plovilo u neizmjernoj ljubavi, pa ih je zato bilo sada na svietu neizmjerna množina. Pošto ih je bilo suviše veliko množtvo, majka je narav jednim dahom protjerala odanle jedan dio s istom okrutnošću, kao da je i to bilo ljudsko pokoljenje i pleme.

I one sve umirahu na vrućem gvožđju ladje. Paluba bijaše puna njihovih malih tjelesa, koja su još jučer bila puna života, pjesama i ljubavi . . .

Silvestar i ostali mornari hvatahu rukama male te životinjice s vlažnim perjem, pa raširivahu s nekim sažaljavanjem nježna plavičasta njihova krila, a iza toga ih bacahu u veliku morsku pučinu.

Poslije doletješe druge ptice, koje je i Mojsija poznavao, i pokriše cielu ladju.

Još su više dana plovili po vodi i niesu više ništa živo vidjeli, osim kadkada po koju ribu, što je plivala na površini . . .

X.

Dažd je lievao kao iz kabla, nebo bijaše težko i crno — — bili su u Indiji.

Silvestar stupi na tu svetu zemlju, jer je slučaj baš njega označio, da ide nešto kupovati.

Izmedju gustoga lišća osjetio vrućinu i gledao oko sebe čudne stvari.

Sve bijaše divno zeleno; lišće drveća naličilo ogromnomu perju, a prolaznici su imali velike poluotvorene oči izpod težkih trepavica. Vjetar, što je donosio taj dažd, mirisao cviećem i mošusom.

Žene su davale znakove, da k njima pridje, nešto kao: *Čuješ li, liepi mladiću,* što je tako često slušao u Brestu. Ali u toj divnoj zemlji njihov ga je poziv smutio, jer je osjetio, kako mu srsi tielom prolaze. Njihove krasne grudi izticale se i svietlile izpod prozirne tkanine, kao da su iz čelika satkane.

On je doduše oklievao, ali već bijaše očaran, pa je upravo htio da ih sliedi . . . Ali na jednom začu mornarski zvižduk, koji ga je pozivao u ladju, da odplovi dalje.

Okrenuo se i poletio . . . S Bogom, indijske ljepotice, s Bogom za uviek!

Kad je na večer ladja zaplovila pučinom, bio je on opet nevin kao diete.

Još su nedjelju dana plovili modrim morem, a zaustaviše se u drugoj zemlji, punoj močvara i zelenila.

Cielo jato žutkastih ljudi, koji silno vikahu, oborilo se na brod, noseći ugljen u košarama.

— Mi smo dakle već u Kini? — upita Silvestar, opaziv njihova čudna lica i perčine.

Ne, još niesu bili u Kini, već istom u Singaporu.

Uzpeo se na novo na jarbol, da ne mora gutati crnu prašinu, koja se je na vjetru dizala, dok je ugljen iz silne množine košara padao u utrobu ladje.

Napokon jednoga dana prispješe u kraj, nazvan Turan, gdje bijaše usidrena ladja zvana „Circé“. Već je on odavna znao, da je dodieljen toj ladji, pa ga zato na nju ukrcaše zajedno s njegovom prtljagom.

Tamo je našao svojih zemljaka, dva Islandijca, koji bijahu ondje topnici.

Za vrućih toplih dana, kad niesu imali posla, sastajali se na večer na palubi, odielili se od drugih, da se porazgovore o svojoj dalekoj Bretagni.

Morao je proboraviti u tom bezposlenom progonstvu i neradu punih pet mjeseci, prije nego što je išao da se bori u boju.

XI.

. . . . . .

U Paimpolu, ... posljednji je dan mjeseca veljače, — dan prije odlazka ribara na Islandiju.

Gaud stajaše kraj vrata svoje sobe, stajaše mirno i nepomično.

Bila je blieda, jer je Jean bio dolje i razgovarao se s njezinim ocem.

Vidjela ga je, kad je došao, i čula je malko njegov zvonki glas.

Ciele se zime niesu sastali, kao da je kleta sudba udaljivala jedno od drugoga.

Poslije šetnje u Pors-Even mnogo se je ona nadala *od islandskog zavjeta,* jer se tom zgodom može sastajati i razgovarati na trgu.

Ali već u jutro na dan svečanosti i premda su se biele vrpce sa zelenim viencima vijale po ulicama, — stala je padati ružna kiša, koja je napokon lievala kao iz kabla. Nad Paimpolom nije se nikad nadvilo tako crno nebo.

— Eto, ljudi iz Ploubazlaneca ne će doći, — kazivahu žalostno djevojke, kojima su ljubavnici ondje stanovali.

Pa zaista oni niesu došli ili su brzo pohrlili u krčme, da pijuckaju.

Nije bilo ni obhoda ni šetnje, a ona, žalostnija nego obično, ostade kod kuće cielo veče, slušajući kako kiša škropi po krovu i kako iz krčama prodiru bučne ribarske pjesme.

Već je nekoliko dana očekivala taj Jeanov posjet i znala, da se radi o onoj prodaji barke.

Otac Gaos nije rado dolazio u Paimpol, pa je zato poslao svoga sina.

I ona je obrekla samoj sebi, da će prići k njemu, što djevojke obično ne čine, i da će se s njime razgovarati, jer želi biti na čistu. Ona će mu spočitnuti, što ju je smeo, pa onda ostavio, kao što čine neznačajni mladići. Ili je to tvrdoglavost, ili divljačtvo, ljubav za morem ili bojazan, da ne bude odbijen ... Ako su te zapreke, što ih je Silvestar spomenuo, bile jedine, onda bi on možda ipak mogao popustiti iza iskrenog razgovora, kao što će biti njezin. Tko zna? I tada će se možda na njegovim usnama pojaviti liepi onaj posmjeh, koji će sve učiniti i izgladiti, — isti onaj posmjeh, koji ju je tako iznenadio i dirnuo prošle zime, one noći, kad su plesali, privinuvši se jedno k drugomu.

Ta ju je nada sokolila, pa je postala nekako ugodno nestrpljiva

Iz daleka nam se vazda pričinja sve tako lako i jednostavno.

Pa upravo je taj Jeanov posjet došao u dobar čas i najzgodnije vrieme; ona je bila uvjerena, da njezin otac sada sjedi i puši, pa ne će imati volje da ustane i da ga izprati. U hodniku ne će u to vrieme nikoga biti, pa će se zato moći s njime do mile volje porazgovoriti.

Ali joj se sada najednom, kad se je čas primicao, pričini, da bi to bilo previše smjelo. Već sama pomisao, da će ga sastati, vidjeti licem u lice na stubama, već je ta pomisao bila dostatna, da zadršće.

Srce joj stane silno kucati... Pa kad pomisli, da će se sad u taj trenutak dolje otvoriti vrata, — sa škripom, koju dobro poznavaše, — i da će on na ta vrata izaći!

Ne, ona se ne će nikada usuditi, nego će radje ginuti, venuti i umrieti od žalosti, nego li to učiniti.

Već se je ponešto odmakla od vrata, da se zaputi u dubljinu svoje sobe, da sjedne i počne raditi.

Nu i opet se ustavi oklievajući, jer se je sjetila, da sjutradan odlaze na Islandiju i da je to jedina prilika, ako ga želi vidjeti. Ako tu priliku propusti, morat će ponovno boraviti tužne samotne dane u novom izčekivanju, ginuti do njegova povratka i izgubiti cielo jedno ljeto svojega života...

Dolje se otvoriše vrata. Jean je odlazio!

Na jednom izleti ona naglo iz sobe, pohiti preko stuba i stane dršćući preda nj.

— Gospodine Jeane, ako vam je po volji, ja bih htjela s vama razgovarati.

— Sa mnom! ... gospodjice Gaud? ... reče on tiho i približi ruku svome šeširu.

On ju gledaše divljačkim i živahnim pogledom, sa strogim licem, kao da pita samoga sebe, bi li se zaustavio, da čuje. Jednu je nogu pružio, kao da je spre-

man pobjeći, a široka ledja naslonio na zid, da bude što dalje od nje u tom uzkom hodniku.

Opazivši to, ona se kao okameni, pa nije više ništa znala, što je htjela da mu kaže. Nije ni pomislila, da bi je on mogao tako vriedjati, da bi mogao otići, a da je ne sasluša.

— Zar vam je naša kuća tako nemila, gospodine Jeane? — upita ona suhim i čudnim glasom.

Ona je htjela sasma drugčije da govori.

On je na to odkrenuo svoj pogled i gledao na polje. Obrazi mu se zacrvenješe, krv mu udari u glavu, nozdrve se širiše od disanja, a prsa mu se nadimahu kao u lava.

Ona htjede nastaviti:

— Ono veče na plesu, gdje bijasmo zajedno, vi ste mi rekli „do vidjenja“, i to tako, kako se ne kaže djevojci, za koju se ništa ne mari . . . Gospodine Jeane, vi se dakle ničesa ne sjećate? A što sam vam učinila na žao?

. . . Zloguki zapadni vjetar dolazio s ulice, lepršao Jeanovom kosom i vrpcama kapice Gaudine, a iza njih je biesno zalupio jedna vrata. Bilo im je nelagodno u tom hodniku govoriti o velikim stvarima.

Poslije prvih rieči, koje su joj zapinjale u grlu, Gaud oniemi, osjeti, kako joj se glava vrti a da nije mogla misliti.

On se primaknu vratima ulice, ugibajući se.

Vani je vjetar duvao i bučio, a nebo bijaše tamno. Kroz poluotvorena vrata tužno suro svjetlo padaše na njihova lica. Jedna susjeda preko puta gledaše ih i pomišljaše, što li razgovaraju u hodniku tako zbunjeno? što li se to dogadja kod Mévelovih?

— Ne, gospodjice Gaud, – odgovori on napokon. — Ja sam samo čuo, da se o nama u gradu odviše govori. Ne, gospodjice Gaud . . Vi ste bogati. Mi niesmo istoga roda i staleža, pa zato ja ne mogu k vama doći.

I on ode . . .

Tako je dakle sve svršeno . . . svršeno za uviek. A ona nije ništa kazala, što je htjela kazati tom prilikom, pa je tako pred njegovim očima morala vrieditи kao bezobraznica . . .

Kakav je mladić taj Jean, da tako djevojke prezire, da prezire novac i sve! . . .

Ponajprije stajaše na svom mjestu kao ukopana, a sve se oko nje okretaše u nesvjestici . .

Zatim je obuze najgroznija pomisao, koja joj sune glavom poput munje: drugovi Jeanovi, Islandijci, šeću se po trgu i čekaju na njega! Ako im bude ovo pričao, ako joj se nasmiju i narugaju, to će biti za nju još veća uvreda!

Brzo pohiti preko stuba u svoju sobu, da ih promatra izmedju zastora . . .

Pred kućom je ona zaista vidjela skupinu ljudi, ali oni promatrahu vrieme, koje postajaše sve to ružnije, pa nagadjahu, što će ta kiša donieti:

— To je prolazno vrieme, unidjimo na čašu vina, dok prestane.

Iza toga su se glasno šalili o Jeannie Caroffovoj i o raznim ljepoticama, ali se nitko nije okrenuo prama njezinu prozoru.

Svi su bili veseli osim njega, koji nije ništa razgovarao, niti se smijao, već je bio ozbiljan i žalostan. Nije unišao s drugima u krčmu, već je, ne obazirući se ni na njih ni na dažd, hodao lagano zaduben u misli. Prešao je preko trga pravcem prama Ploubazlanecu.

Tada mu ona sve oprosti i neko čuvstvo nagnuća bez nade izpuni njezino srce, koje je bilo malo prije obuzeto silnom gorčinom.

Sjede držeći glavu rukama. Što da sada počne?

Oh! da ju je bar jedan časak htio slušati, ili da je mogao doći k njoj, da bude s njom na samu u ovoj sobi, gdje bi mogli mirno razgovarati, pa bi se možda moglo sve još razjasniti i urediti.

Ona ga je dosta ljubila, pa bi mu mogla sve u oči kazati i priznati. Ona bi mu rekla: — Vi ste me tražili, kad vas niesam poznavala, a sada sam vaša svom svojom dušom, ako hoćete. Ja se ne bojim biti žena ribarova. Medju mladićima paimpolskim mogla bih po volji birati, koga bih htjela, ali ja vas ljubim, jer vas držim boljim od drugih ljudi. Ja sam bogata i znam, da sam dosta pristala djevojka. Premda sam boravila u gradovima, kunem vam se, da sam bila uviek dobra i da niesam nikad ništa zla učinila. Kad vas ja toliko ljubim, zašto me ne ćete?

. . . Ali sve to ne će ona nikada kazati, nikada izraziti nego samo u snu. Sve je bilo prekasno, sve izgubljeno, jer je Jean ne će slušati.

Da pokuša s njime još jedan put razgovarati . . . oh! ne! šta bi on o njoj onda mislio! . . . Radje će umrieti.

A sjutra će svi odploviti na Islandiju!

U svojoj liepoj sobici, u koju je prodiralo veljačko bliedo jutarnje svjetlo, sjedjaše ona na stolcu uza zid, pa joj se pričinjalo, da se cieli sviet oko nje ruši, a ona da sjedi posred silne i strašne praznine, što je oko nje nastala.

Zaželi, da više ne živi, već da mirno počiva u hladnoj zemlji i da ne trpi . . .

Ali kraj svega toga ona mu praštaše i nikakova mržnja nije bila izmiešana s njezinom očajnom ljubavlju . . .

(Nastavit će se.)

Gogolj i Bêlinskij.

Po **Pypinu** priredio **A. Radić.**

(Svršetak.)

Već je spomenuto, da je smjer Bêlinskoga i čitavoga kola, kojemu je pripadao, nastavak onoga pokreta, što se je u ruskom obrazovanom društvu pojavio u dvadesetim godinama: to je bio novi stupanj istoga onoga kritičkoga pogleda na pitanja unutarnjega ruskoga života i istih onih težnja na savršenije uredbe. Spojna karika medju dvjema pokoljenima bilo je *„Pismo“* Čaadaevljevo*); trebalo je da se preradi njegov skepticizam i ljubav za evropsko, a zatim da se podje dalje. Prošavši novi smjer pripravnu školu Hegelove filozofije, izadje naskoro s društvenim svojim nazorima: on odlučno ostavi put službene narodnosti. No u tadašnjim prilikama nije novi smjer mogao podvrgavati svojoj kritici mnijenjâ službene narodnosti, i u koliko su ta mnijenja dijelile stare književne škole, moralo se o tom šutjeti; katkada bi samo novi smjer izrekao svoje negodovanje protiv „zabubanoga i šakačkoga patriotizma“ („квасной и кулачный патриотизмъ“). Čisto pak književnu stranu djelovanja starih stranaka otprije je već podkopao novi smjer. I tako glavni protivnik, s kojim je trebalo zaći u bitku, bili su slavenofili Tu se bilo s kim i protiv česa boriti: u slavenofilima vidjelo je kolo Bêlinskoga po umnome oružju ravna sebi protivnika, no mnijenja slavenofilâ počivala su na načelima službene narodnosti, samo što su ih oni zaodjeli izmudrenom filozofskom formom. Stoga je Bêlinskij, prepirući se s njima, bio često u veoma neugodnom položaju: njegovi su protivnici bili u veoma tijesnoj svezi s pojmovima, u koje se nije smjelo dirati.

Prepirka, koja se zametnula medju dvjema strankama, nije bila u bitnosti drugo, nego davni istorijski sukob dvaju načela, koja se mogu označiti kao konzervativna predaja i potreba napretka, kao narodna izključivost i težnja da se poprimi evropska obrazovanost. Prepirka se sada kretala u granicama teoretskih pojmova, a jedna je i druga stranka izvodila, što je htjela, iz apstraktne Hegelove filozofije; no Bêlinskij i drugovi povrgoše konzervativnu stranu njezinu i stadoše je dalje razvijati u onome duhu, u kakome su je tumačili u Njemačkoj najsmjeliji učeni sljedbenici Hegelove škole. Otuda razlika u čitavom sistemu mnijenja Slavenofili i krug Bêlinskoga razidjoše se i u teologiji, i u istoriji, i u društvenim pojmovima.

Slavenofilsko dokazivanje teoloških pojmova nije moglo uvjeriti njihovih protivnika niti s teoretske, niti s istorijske strane: protiv čistoga supernaturalizma slavenofila postavljali bi oni pravo slobodnoga istraživanja; oni nijesu nikako mogli razumjeti, zašto da se čovječja civilizacija dijeli na dvoje zato, što se je razdijelila dogmatika? Ako ruskome narodu nije pristajao zapadni duh i zapadne forme, — pitahu oni, a što je zajedničko imao ruski narod sa životom vizantijskim? Gdje je bila organska sveza medju Slavenima, varvarima po mladosti, i Grcima, varvarima od staračkoga kunjanja? Pa što je drugo Vizantija, nego Rim, no Rim za vrijeme pada? U teologijskim uredbama Vizantije vidjeli su oni u bitnosti isti karakter, kao i u zapadnome svijetu, samo jošte truliji i apatičniji; u gradjanskim uredbama — samo neograničeni despotizam i ropsku pokornost, gdje se ličnost gubila u državi, a država u caru. Srbi su i Bugari bili dugo vremena u tijesnim svezama s Vizantijom: pa koja im otuda korist? Gdje je civilizacijona sila vizantijskoga principa u samih Grka i u svih naroda, koji su primali taj princip?

Tako se eto nesuglasje u mnijenjima dvaju smjerova protegnulo i na istoriju. Slavenofili su uznosili staru Rusiju, a protivnici držali vrijeme, kad je Rusija sve poprimala iz Vizantije — vremenom patrijarhalnoga despotizma i neznanja, te je trebalo Petrove reforme, da se tome neznanju učini kraj. Toga radi prebacivali su Slavenofili piscima „zapadnoga“ smjera, da ne cijene stare Rusije, da je ne razumiju, isto tako da ne razumiju i da nepravedno sude o narodnoj poeziji, o novoj malorusskoj književnosti i u opće o čitavom slavenstvu; uporedo s tim da se u svemu klanjaju reformi Petra Velikoga, dapače centralizaciji. Prebacivahu im dapače, da ne ljube ništa, što je narodno. Da se to razumije, treba uzeti na um, da Slavenofili nijesu činili razlike medju prijašnjim i posljednjim mnijenjima Bêlinskoga, da je nadalje Bêlinskij u oštroj polemici štošta pretjerivao, računajući na pobijanje, napokon ako je Bêlinskij gdješto pogriješio, bili su tome krivi nedostatci vremena: dok nije bila istorija, etnografija itd. proučena, nije mogao o svemu valjano suditi.

Slavenofili i njihovi drugovi oko *„Moskvitjanina“* pustiše u svijet misao o „gnjijenju zapada“. Propovijedanje tê misli držao je novi smjer prosto za nesmisao, kad je ono dolazilo n. pr. od Ševyrova, jer se tim na najneotesaniji način podržavalo mračnjaštvo, kojega je u Rusiji bilo uvijek na pretek. Ozbiljnije su o tome mislili, kad su o gnjijenju zapada govorili, pravi slavenofili, kao n. pr. što je Homjakov, Kirêevskij. Ovima bi prije svega odgovarali, da „Evropi nije trebalo čekati na poeziju Homjakovljevu, a da razabere, da joj je pred vratima prevrat, preporod ili potpuni razdor. Evropa ćuti, da je padu sa-

*

*) *Čaadaev* je bio u tijesnim svezama s liberalnim kolom dvadesetih godina; on je osobito razvio u svojim »*filozofskim pismima*« skepticizam o svem, što je rusko. *„Pisma“* ta nijesu ni danas sva štampana na ruskom jeziku; za njega živa štampano je u Rusiji samo prvo pismo (1836), no njegovim su prijateljima — n. pr. Puškinu — bila ta pisma dobro poznata Na francuskom jeziku izdana su 1868. Pypin, spom. djelo strana 149. i dalje.

dašnjega društva uzrok — socijalizam, no socijalistički pisci nijesu uzimali svojih prigovora iz djela Šafaříkovih, Kollárovih i Mickjevićevih. No bila ta misao poprimljena otkud mu drago, ona je bila veoma nespretan dokaz protiv toga, da Rusija poprima zapadnu obrazovanost. Kad bi i bilo sve onako, kako misle zapadni pesimisti, to pogibao prijeti u Evropi samo nekim društvenim uredbama, nipošto samoj civilizaciji. Oni, koji su u Rusiji propovijedali gnijenje zapada, nijesu razumjeli ili nijesu htjeli da razumiju, što znači negacija savremenoga evropskoga života na zapadu, jer se zapadni nijekaoci ne bi nikako zadovoljili *onakim* riješenjem toga pitanja, kakovo su predlagali ruski filozofi. „Evropa boluje, — to je istina, — govori Bêlinskij, — no ne bojte se, da će umrijeti; to je bolest od prevelikoga zdravlja, od izobilja životnih sila; to je bolest prolazna . . . borba novoga sa starim: to je nastojanje, da se oslobodi društvenih osnova srednjih vijekova i da ih zamijeni osnovama osnovanim na razumu i naravi čovječjoj. Nije to Evropa prvi put bolesna: ona je bolovala i u vrijeme krstaških vojna i očekivala konac svijeta; ona je bolovala i pred reformacijom i za reformacije, — pa ipak, na sreću gospode grobara nije umrla . . . Mi vičemo: „Zapad! Istok! Teutonsko pleme! Slavensko pleme!“ i zaboravljamo, da pod tim riječima treba razumijevati *čovještvo*. . . Mi vidimo pred sobom veliku svoju budnénost i hoćemo je pod svaku cijenu da imamo na račun Evropine smrti: to je odista *bratski!* Zar ne bi bilo čovječnije, da ovako mislimo: nas čeka beskonačni razvitak, veliki uspjesi, no i Evropa će uspijevati svojim putem? Zar, da jedan brat bude srećan, treba da drugi pogine? Filozofske li, civilizovane li, kršćanske li misli!“ . . .

Kad su u četrdesetim godinama protiv Pogodina, koji je pišući prema načelima službene narodnosti vidio u ruskoj istoriji pravi raj, ustali istorici nove istorijske škole, kao što su: *Solovjev, Valuev, Kavelin* i t. d., osobito se razmahala prepirka o načinu života u starih Rusa. Jedni (Solovjev i „zapadni“ smjer) su bili za porodični (родовой), drugi (— Valuev i Slavenofili —) za općinski (общинный) način života. „Zapadni“ je smjer za jedan i drugi način tvrdio, da u njima nije bilo lične slobode, da je ličnost posve iščezavala. Slavenofili odgovarahu na to, da je „ličnost u starom ruskom životu bila razvita, no da je ona, prosvijetljena grčkom crkvom, bila vrsna žrtvovati samu sebe, pa da je dobrovoljno prenosila svoju slobodu na ličnost carevu“ . . . „Zapadni“ je smjer odrešito ustao protiv ove „iskvarene dijalektike“, protiv ove „nemoralne zloporabe“ riječi, nemoralne zato, što su se slavenofili njom služili svijesno. „Što znači to metaforisanje? Čemu slike, simboli, mjesto samih stvari? Zar su slavenofili zato izučavali vizantijske ljetopise, da na njima ostane ova vizantijska rana. Mi nijesmo Grci Paleologovih vremena, da se prepiremo o *opus operans* i *opus operatum*, dok nam je pred vratima velika i neizvjesna budućnost“ . . .

Tako je mislio „zapadni“ smjer o slavenofilskoj teoriji, a Bêlinskij se s tim potpuno slagao. Bêlinskoga i njegovih drugova nije oduševljavalo naviještanje budućnosti, koja čeka rusku prosvjetu; oni se nijesu mogli o tome uvjeriti, da bi ta prosvjeta mogla nadvladati i zamijeniti evropsku. Oni su u tom naviještanju vidjeli mističku fantaziju. Bêlinskij je priznavao korist, što ju je imao slavenofilski pokret, no ideale slavenofilâ držao je za štetni romantizam, koji je odvraćao društvo od savremenih potreba ruske obrazovanosti.

U novije su vrijeme spočitavali Bêlinskome i drugim piscima njegova smjera, kao što su bili Granovskij, Hercen, Turgenjev i dr., da su kosmopolite, kojima je tudj ruski život itd. Taki prigovori dolazili su od onakih ljudi, kojima je sva filozofija bilo mišljenje, da Rusi mogu sav svijet zasipati kapama, i koji kao da su uzeli patriotizam u zakup. Slavenofili i njihovi saveznici oko „*Moskvitjanina*“ nijesu mogli trpjeti „naturalne“, ili, kako su je oni zvali, „petrogradske“ škole. Može biti da je nova škola poslije Gogolja imala pogrješaka, netačnosti, da je bila pretjerana, no ljudima, kao što su bili Bêlinskij, Hercen, Turgenjev i dr., nije se nikako mogao poricati iskreni patriotizam. Da to dokaže, Bêlinskij se s punim pravom pozivao na Dalja, koji je tada pripadao „petrogradskoj“ školi, i kojemu je bilo veoma smiješno spočitavati, da ne poznaje i ne ljubi ruskoga naroda. Kad je prošlo doba „naturalne“ škole, kritika, koja je naslijedila Bêlinskoga, sama je istakla slabe strane te škole, no njoj se i danas ne mogu poreći velike književne zasluge: kritika Bêlinskoga i složna s njom pripovjedačka škola utvrdiše konačno i razviše u književnosti ona načela, koja je u nju unio Gogolj, i podaše im pravo znamenovanje.

Nijesu sasvim opravdani i oni prigovori, koji su se dizali protiv Bêlinskoga s toga, što tobože ne cijeni narodne poezije i da je neprijatelj maloruskoj književnosti. Istina, Bêlinskij nije ni iz daleka onako sudio o narodnoj poeziji, kako se danas o njoj sudi. No ti se prigovori podižu *s kasnijega* gledišta o tom prijedmetu. Kako je mogao Bêlinskij vidjeti u različitim potankostima narodne poezije onu važnost za stari narodni život itd., koja se je istom u *naše vrijeme* otkrila s pomoću poredjene filologije, mitologije i arkeolegije, kad o tom tada u Rusiji nijesu ni pojma imali tadašnji ruski naučnjaci: Saharov, Snegirev, Makarov, dapače i Nadeždin? Ko mu može zabaviti, što je prema tomu sudio o narodnoj poeziji po neposrednom smislu i estetskom dojmu? S druge strane on je već u tridesetim godinama bio protiv lažne „narodnosti“, za kojom su se bili pojagmili neki pisci, a stajala je u tom, da su se u tobožnji narodni sadržaj umetale kojekake narodne poslovice i rečenice, prizori iz krčama itd., — i to je bila sva narodnost. S istih razloga nije Bêlinskij mario za malorusku književnost, držeći je narodnoromantičkom voljicom i modom. I odista, po tadašnjim načelima, nije se moglo očekivati, da bi malo-

U proljetnom vrtu. (Slikao *A. Bernard.*)

ruska književnost mogla služiti narodnoj naobrazbi; a da bi ruska književnost time dobila širi opseg, to je držao za nemoguće, kako drže i slavenofili i, što više, umjereni ukrajinofili.

Riječju, „narodnost“ je u očima Bêlinskoga imala veliku vrijednost, bila je nužni znak pravoga umjetničkoga djela, ali samo tada, kad je pisac pravo shvaćao crte narodnoga značaja i jezika; no svako patvaranje, kojim se narodnost prikazivala samo sa spoljašnje strane, vrijedjalo je njegovo umjetničko čuvstvo, osobito kad se narodnosti podmitao t. zv. „zabubani i šakački patrijotizam“, koji se držao, a i danas se drži za pravi, a on ga nije nikako mogao trpjeti.

No uza sve to što je Bêlinskij bio jedan od krajnjih medju piscima zapadnoga smjera, ipak je bio pravedan prema slavenofilima. On je pobijao njihova mnijenja o ruskoj istorjji, civilizaciji, narodnosti, no priznao je korist negativne strane njihova učenja. „Pozitivna strana njihova učenja, — govori Bêlinskij, — stoji u nekakoj maglovitoj mističkoj slutnji, da će istok pobijediti zapad; no svakidašnje činjenice odveć jasno pokazuju, kako je to mišljenje neosnovano“. No negativna strana njihova učenja zaslužuje više pažnje ne s toga, što govore, da zapad gnjije, nego s toga, što je mnogo istine u onom, što govore protiv ruskoga evropejizma . . . U nas znadu ljudi misliti francuski, njemački i engleski, no nikako ne znadu misliti ruski, . . . mi smo nekaki polutani“. Dalje odredjuje Bêlinskij granice i zadaću ruskoga evropejizma. „U nas treba riješiti pitanja, koja su u Evropi odavno već skinuta s dnevnoga reda. No otuda ne izlazi, da ta pitanja ne smiju nas zanimati; koja nam korist, što su u Evropi s njima na čistu, ako mi nijesmo. No mi ne smijemo primati tih pitanja, kao da su naša: naše je u njima samo to, što se dade uporaviti na naš položaj. U sebe, u sebi, oko sebe, — eto, gdje mi treba da tražimo pitanja i da ih rješavamo. Taj smjer donijet će ploda, ako i ne bude sjajan. Početke toga smjera vidimo mi u savremenoj ruskoj književnosti, a u njima — nedaleku njezinu zrelost . . .“

Nedaleku zrelost ruske književnosti vidio je Bêlinskij u opće u tom, što se je počela izučavati ruska zbiljnost i društvene pojave. Zato je on tako branio „naturalnu školu“, koja je prva s ljubavlju počela prikazivati niže društvene slojeve. To dakako nije bilo po ćudi starim književnim školama i velikoj većini stanovitoga sloja društva, koji je navikao prezirati „neobrazovanoga mužika“. „Kako vam se hoće, te poplavljujete književnost mužikî?“ — ponavlja Bêlinskij pitanje ljudî te vrste i nastoji razjasniti, kako je po društvo važno i potrebno, da se zanima nižim slojevima. Na drugom mjestu brani Bêlinskij taj smjer protiv prigovora, da ide za utilitarnošću i razjašnjuje, da *društvena korist* ni najmanje ne smeta *umjetničkoj vrijednosti* djela, i da pjesnik može *prikazivanjem* postići isto djelujući na fantaziju, što i naučnjak *dokazivanjem,* djelujući na um, to jest *uvjeriti,* da se je položaj toga i toga društvenoga sloja poboljšao ili pogoršao s takih i takih uzroka. Razlika je medju njima samo ta, da pjesnika razumiju svi, a naučnjaka malo njih. *Najviši* i *najsvetiji interes društva* jest vlastita *sreća,* raširena na sve njegove članove. Put k toj sreći jest *samosvijest,* a do samosvijesti može umjetnost isto toliko pomoći, koliko i nauka Tu je i nauka i umjetnost jednako potrebna“ . . .

Tako je bila književnosti jasno odredjena pozitivna cijelj i pravi smisao, kaki je morala imati u društvu. Bêlinskij je dobro znao, da se ruska književnost istom približava zrelosti i da daljni njezin uspjeh zavisi više od spoljašnjih prilika, t. j. od množine prijedmetâ, kojih će se *smjeti ticati,* nego od nje same. „Bilo tomu kako mu drago, — govori Bêlinskij, — no ona je *našla,* napipala, da tako kažem, *pravi put* k zrelosti, — a to je veliki uspjeh s njezine strane.“

Tako je mislio Bêlinskij, — koliko je mogao izreći svoje misli *u štampi* Što se nije moglo reći, to su čitaoci čitali medju redcima Ovake njegove misli nadopunjuju se onim, što nije bilo odredjeno za štampu: to su pisma, a osobito pismo Gogolju, koje smo spomenuli na svom mjestu. To pismo, — u kojem se vidi rijedak u ruskoj književnosti primjer otvorene i slobodne riječi, — važno je poradi velike energije čuvstva, kojim je proniknuto, i plemenitog nepriznavanja društvene nepravde. To pismo treba da svak drži na umu, tko bi htio razbirati nazore Bêlinskoga . . .

✠ Gjuro Eisenhut.

Dne 2. travnja umro je ovdje hrvatski glazbotvorac *Gjuro Eisenhut* u 50. godini života. U njem gubi hrvatska glazbena umjetnost vrstnu i tvoračku silu, naš glazbeni zavod dobra učitelja, a pjevačko družtvo »Kolo« vješta i mnogo zaslužna zborovodju. Gjuro se Eisenhut rodio u Zagrebu 25. prosinca 1841. od gradjanskih roditelja. Tu je učio i početne nauke i gimnaziju, pa se je već tada odlikovao medju drugovima pojastim grlom, — a kako je u njega bilo mnogo dara i volje za glazbeno umieće, ostavi gimnaziju i htjede da se posve posveti glazbi. No nemajući sredstava i ne dobivši podpore, da podje na konzervatorij, ostade u rodnom gradu, gdje se je sam usavršavao u glazbenoj

umjetnosti. Tek kasnije podje u Beč, gdje je kod prof. Storcha učio kontrapunkt. Prvi je put stupio pred naše obćiistvo kao dirigent orkestra god. 1861. Od to doba Eisenhut je revno radio na glazbenom polju. Bijaše 20 godina profesorom u glazbenom zavodu, 25 godina zborovodjom pjevačkog družtva »Kola« i mnogo godina ravnateljem orkestra u hrvatskom glumištu. Ali važnije od ovoga težkoga i mnogostrukoga rada je njegovo umjetničko nastojanje oko procvata i napredka hrvatske glazbe. On je stvorio velik broj ozbiljnih i šaljivih zborova, četveropjeva, plesnih komada i inih skladba, kojih je većina dobro poznata ne samo diljem ciele Hrvatske, nego i medju našom slavenskom braćom. Nema u nas gotovo pjevačkog družtva, koje ne bi pjevalo njegove melodijozne i omiljele skladbe, kao što su »Tebe zlato ja milujem«, »San«, »Zviezda nebesnica«, »Putnik«, »Balkanske zemlje«, »Bugarski napjevi«, »Molitva«, »Seljanka« i drugi. God. 1877. uglazbio je operu »Sejslav Ljuti« po libretu pok. Fr. Žigrovića. Ta se je opera s uspjehom pjevala u hrvatskom glumištu. Skladao je i drugu operu »Petar Bačić«. Vrli je pokojnik bio darovit glazbenik, čovjek fina sluha i topla čuvstva, kojim je znao zagrijati svoje liepe i umiljate skladbe i napjeve. Bio je vješt zborovodja i učitelj glazbe, te je mnogo pomogao, da se je u nas razvio nešto življi smisao za glazbeno umieće, a napose za hrvatsku glazbu kojoj je on bio vazda vjernim i revnim svećenikom. Vječni mu pokoj plemenitoj duši i laka mu crna zemljica bila!

K slikam.

U proljetnom vrtu Slikao A. Bernard. Vješti se je slikar latio u ovoj slici nebrojeno puta opjevane i umjetnički prikazane gradje, koja će ostati neizcrpnim vrelom umjetničke invencije. Poslije zime prolistalo drveće, procvalo cvieće, oživjela sva priroda, da nam i opet dočara neizrečne dražesti, kojima nas svake godine nudi. U tu probudjenu ljepotu prirode evo dolazi mlada crnka, sama prolješće u tom proljeću, da se nakiti omiljelim cvićem. Ovaj je momenat poezije umio slikar prikazati u svoj miloti i dražesti, pa premda nas ovaj otisak lišava boja, opet se iz samc kompozicije vidi sigurna i vješta ruka umjetnička.

Književnost.

Hrvatska ili srpska. U književnom prilogu »Трудъ« (tom IX. — br. 2. od 15. siečnja) ruskoga ilustrovanoga lista »Всемирная Иллюстрація« nalazi se prievod pripoviedke *Šandora Ksavera Gjalskoga* pod nadpisom: »Господинъ Юрица — разсказъ Ксавера Шандора Джальскаго«. (To je jedna od »Triju pripoviesti bez naslova« u »Matičinu« izdanju za god. 1887.) Pred prievodom nalazi se uvod, u kojem ruski prevodilac govori o slavenskim literaturama i o našem pripovjedaču. Priznaje, da su savremene slavenske književnosti, izuzevši poljsku, sasvim nepoznate ruskomu obćinstvu, a ipak su se te literature uspele na toliku visinu, da je nemoguće a da se na njih ne osvrćeš. A ima nade, da će u napredak još bolje biti. To su na zapadu zamietili, zanimaju se za njih, pa ih prate i prevode. Ako to biva u zapadnoj Evropi, kud i kamo više treba da to Rusi čine. Te su literature zanimljive, a osim toga mogu se Rusi na taki način upoznati sa savremenim slavenskim životom.

»U novije se vrieme javlja medju Slavenima silna težnja, da se izučava ruska literatura i ruski jezik. Ima tu sva sila prievoda s ruskoga. Neki osobito naobraženi pisci uče ruski jezik i mnogi mladji pripovjedači doista čitaju Tolstoja i Turgenjeva, pa kod nekih ne ostaje to bez posljedica. Broju takih pisaca, koji dobro poznaju rusku literaturu i stoje ponekuda pod dojmom njezinim, pripada Hrvat Ljubomir Babić. Prievod dviju ili triju njegovih pripoviedaka namjeravamo podati čitaocima. U srpsko-hrvatskoj literaturi zauzima Babić jedno od prvih, ako ne pače prvo mjesto, a poznat je po prievodima u poljskoj, češkoj, talijanskoj i njemačkoj književnosti. Medju ruskim piscima on se po svojstvu svoga dara (a ne po stepenu) i po načinu prikazivanja najviše približuje Turgenjevu, koga treba staviti u red najvećih pisaca svjetskih. On je beletrista, piše manje i veće pripoviedke. Medju potonjima treba spomenuti oveći roman »U noći«, u kojem živo i dosta bezpristrano prikazuje duševni život i borbu stranaka sadašnje hrvatske inteligencije, i mi možemo preporučiti taj roman svakomu, tko bi htio saznati, što pokreće i dieli hrvatske obrazovane krugove. U obće život ovih krugova dobro je poznat Babiću i on ga najradje prikazuje, no medju njegovim pripoviedkama mogu se naći dva tri nacrta, koji su uzeti upravo iz vrtloga seljačkoga života. Takovi su »Naja« i »Srce mu puklo«. Inače se laća širih tema, kao u pripoviesti »Zašto« i u »Janku Borislaviću«. Ideal, za kojim ide Babić, u svojem spisateljskom radu — jest istina, prikazivanje zbilje, zato mu se tako često dogadja, da se zaustavlja kod slika nevolje i nesreće; no zato on nije pesimista, on zna, da je život liep, cieni njegova blaga, umije pokazati njihovu cienu i ujedno s time zna u nesrećnika i biednika izraziti take crte i takve strane, koje nam ne dopuštaju ni časak zaboraviti, da imademo pred sobom ljude. Ljubav drži Babić jednim od najdragocjenijih blaga života. On jasno opisuje njezine dražesti, no u njega ne ćete naći ništa oporo i izazovno, čim neki savremeni pisci tako često nude svoje čitatelje Najbolje, recimo, i najizdjelanije polaze Babiću za rukom manje stvari, veće u njega kao da niesu do kraja izgladjene.«

Izišao je 9. svezak (II. knjige) „*Ruske biblioteke*“, što ju izdaje i uredjuje Milan Mareković. U njem je nastavak prievoda pripoviedke F. M. Dostojevskoga »Ujakov san«. Urednik nam javlja neugodnu viest, da će po svoj prilici biti prinudjen, da obustavi ovaj koristni i liepi podhvat, jer na žalost ne nalazi dovoljna odziva u čitalačkom svietu. Mi to iskreno žalimo, a krive su mnogo naše loše knjižarske prilike u domovini, jer još svedjer ima dosta malo ljudi, koji bi hrvatskoj knjizi krčili put u šire slojeve našega čitalačkoga svieta.

Primili smo II. i III. svežčić „*Knjižnice za mladež*“, što ju uredjuje uz pomoć mnogih drugih književnika *Josip Mencin*, profesor kr. male realke u Petrinji Veći dio članaka obradjuje pouku, a napose o hrvatskoj književnosti Uz vjekopise nalazimo i likove književnika. Zamisao je dobra i zaslužuje preporuku. Svaki svežčić stoji 20 novč., poštom 2 novč. više.

Manojlo Grbić, profesor učiteljske škole u Karlovcu, poslao nam je svoje djelo: „*Karlovačko vladičanstvo.* Prilog k istoriji srpske pravoslavne crkve“. U ovoj prvoj knjizi svojega djela prikazuje pisac, kako je ovo vladičanstvo postalo iz srpskih naseobina, kakva mu sudba bijaše prije patrijarha Čarnojevića, a kakva poslije njega do vladike Nenadovića 1744. Ciena je ovoj knjizi 1 for. 50 novč, a može se dobiti kod pisca u Karlovcu.

Branislav Nušić poslao nam je knjižicu pod nadpisom „*Listići*“, što ju je napisao u požarevačkom kaznenom zatvoru, gdje je god. 1888. kao politički kažnjenik čamio. To je zbirka oštrih satira na družtvene, političke i književne prilike u Srbiji. U njima ima duha, humora a često i ijedkog sarkazma. Knjižica je pisana zanimljivo i živo te odaje liep dar smionoga pisca.

Češka. Mladi, no daroviti i preko mjere marljivi naučnjak češki *dr. Čeněk Zíbrt*, (poznati Kraus hoće u „*Globusu*“ da načini od Zíbrta — Sieberta!) napisao je već čitav niz prilogâ k češkoj kulturnoj povjesti (Dějiny hry šachové v Čechách, Staročeské vyroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy prostonárodní [po pismenim spomenicima], Myslivecké pověry a čáry za starých časů v Čechách, Z her a zábav staročeských, Poctivé mravy a společenské řády při jídle a pití po rozumu starých Čechův,) a u najnovije vrieme: Listy z českých dějin kulturních (V Praze

1891) i: Dějiny kroje u zemích českých až po války husitské. Posljednje ovo djelo jest I. dio „*Povjesti nošnje u zemljama češkim*"; II. dio napisat će *dr. Z. Winter*, a III. dio opet *dr. Zíbrt*. Čovjek se mora upravo diviti marljivosti mladoga kandidata za stolicu kulturne povjesti na pražkom sveučilištu, kad vidi, koliki je materijal morao savladati, kolike stare rukopise i knjige prerovati, kojih, bez sumnje, do njega nitko ni ogledao nije! To se vidi iz samoga djela, koje je pisano veoma savjestno. Djelo je osnovano na širokoj osnovi, pa baš s toga žalimo, što je gosp. Zíbrt mogao u svom radu malo, veoma malo naći predradnja u našoj književnosti. Ako nam nije štogod izmaklo pažnji, spominju se u djelu samo Layevi ‚jugoslavenski ornamenti". Isto tako u „*Listovima iz kulturne povjesti češke*" spominju se samo Krausove radnje, a tome se ne će moći dotle pomoći, dok se tkogod u nas svojski ne lati posla i ne obradi bogatoga našega materijala. Radnja g. Nodila gotovo je osamljena u našoj književnosti.

Francuzka. Nedavno primismo iz Pariza knjižicu: »Etude sur le *Nouveau Code Civil de Monténégro* et sur l' importance des principes suivis par l' aucteur de ce code en matière de codification par *K. Dickel* — traduit par *J. Brissaud*, professeur a la faculté de droit de Toulouse«. (Paris, Ernest Thorin, 1891.) Ovo je francuzki prievod najljepše njemačke radnje o novome zakoniku crnogorskom, što ga je sastavio naš akademik dr. *V. Bogišić*. Dickel je napisao pravu studiju o metodi i sadržaju pomenutoga zakonika, a okoristio se mnogobrojnim radnjama francuzkih stručnjaka, koji su razpravljali o njem. Ističe novost metode hvaljenoga zakonotvorca Crnegore, izpituje pojedine dielove zakonika i dokazuje neke prednosti, što ih ima naprama osnovi obćenitoga gradjanskoga zakonika za Njemačku.

Umjetnost.

Verdijev Requiem. Naše revno pjevačko družtvo »Kolo« priprema svojim članovima riedak i osobit umjetnički užitak. Dne 13. travnja o. g. izvodit će s pomoću najvrstnijih umjetnika čuveno i veličanstveno glazbeno djelo Verdijevo „*Messa da Requiem*", koje se je prvi put pjevalo u Milanu g 1874. na godišnjicu smrti pjesnika A. Manzonija, komu je na uspomenu Verdi skladao ovo znamenito remek-djelo God 1875. pjevao se »Requiem« u Parizu, Londonu i Beču pod osobnim ravnanjem slavnoga skladatelja. U ovim je gradovima djelo Verdijevo vanredno uspjelo i svuda pobudilo udivljenje.

Svaštice.

Sitne književne viesti Doznajemo, da je vrli naš pripovjedač i suradnik našega lista *Josip Kozarac* napisao oveću pripoviedku „*U žabarskom boku*", koju kani predati »Matici Hrvatskoj«, da ju još ove godine štampa. U njoj prikazuje slike iz Slavonije, a napose, kako rdjavi primjeri naobraženih ljudi zlo djeluju na niže slojeve seoskoga pučanstva, koje mjesto da u njima gleda svoje duševne vodje i uzore — zaista nalazi svoje kvaritelje i razsadnike nemorala i pokvarenosti. Mi s radošću pozdravljamo ovu plemenitu tendenciju piščevu i ne sumnjamo, da će naš čitalački sviet s velikim zanimanjem čitati najnovije djelo Kozarčevo.

U prošlom smo broju javili, da »Matica Hrvatska« ima još samo nekoliko primjeraka nerazpačanih knjiga. Ti su primjerci ovih dana razpačani, te danas ne može nitko više knjiga dobiti, jer knjiga više — nema. Čujemo, da dolaze iz svih strana domovine naručbe, ali na žalost — uzalud. Ove je godine tolika jagma za knjige »Matičine«, da bi ih se moglo još sada kojih pet stotina razprodati, premda ih je kud i kamo više štampano nego prijašnjih godina. Očekivalo se, da će biti nešto veći broj članova, jer je »Matica« priredila liep broj krasnih knjiga, ali da će se javiti toliko novih članova, tomu se nitko nije nadao.

Čitamo u »Prosvetnom glasniku«, da se štampaju u Biogradu Vukove „*Srpske narodne pjesme*", I. knjiga: »Ženske pjesme« — i „*Rječnik srpskoga jezika*" (istumačen njemačkijem i latinskijem riječima). Od pjesama je do sada štampano 25 tabaka i ciela će knjiga biti gotova u najkraće vrieme, a od rječnika je složeno 6 tabaka.

Primismo na prikaz ove knjižice: 1. „*Majstorija koze pase*", pripoviedka za djecu od Fr. Hofmana, preveo Mladen Simonović. Novi Sad, izdanje i štampa A. Pajevića. Ciena 30 novč. — 2. „*Sličice iz srpskih krajeva*", napisao Ivan Vujić-Svetozarev. — 3. „*Kotarčica cveća*", pripoviedka za staro i mlado. Po Šmidu posrbio Dim. Josić. (Treće izdanje) Pančevo. Naklada knjižare braće Jovanovića.

Grdno neznanje ili sliepi fanatizam? Novosadska „*Zastava*" govoreći (u 42. broju o. g.) o Medjumurju tvrdi, »da su današnji stanovnici Medjumurja *silom pokatoličeni Srbi*, a isto tako i Šokci i Bunjevci u Baranji i Bačkoj«. Do sad su se braća barem držala samo poznate i smiešne Miklošićeve nauke, da su svi štokavci Srbi, a sad nam svojataju i Medjumurce, koji su i po porieklu i po govoru čisti *kajkavci*, a ne poznaju drugoga imena narodnoga do hrvatskoga. Quousque tandem?

Matica Hrvatska

razaslala je svim svojim članovom knjige za godinu 1890. Ako pometnjom koji vanjski član nije ipak primio ovih knjiga, ili ako koji zagrebački član nije po njih poslao, neka ih prvi u smislu naputka »Matice Hrvatske« točke 7. ili kod dotičnog družtvenog povjerenika ili neposredno kod uprave »Matice« u Zagrebu potraže, a zagrebački članovi neka po iste ili u sveučilištnu zgradu, prvi kat, ili družtvenomu knjigoveži pošalju, a jedni i drugi do 30. travnja t. g. Tko u ovo vrieme knjigâ za god. 1890. ne potraži, nema ih u smislu družtvenoga naputka prava iza toga vremena više tražiti, i kasnije potražbe ne će se moći od strane »Matice« više uvažiti.

Pošto je sva zaliha knjiga »Matice« za god. 1890. medju družtvene članove već *razpačana*, to se članovi »Matice« za god. 1890. više ne primaju.

Umoljavaju se najučtivije svi oni članovi »Matice«, koji su zaostali s uplatom družtvenih prinosa za god. 1890., da te prinose što prije uplate, kao takodjer i gg. družtveni povjerenici, koji još nisu dostavili prinosa svih svojih članova za god. 1890. blagajniku »Matice«, da to svakako do polovine budućega mjeseca (15. travnja) t. g. učine, jer »Matica« taj novac i veoma nuždno treba, a i dok ga ne saberc, ne može družtvene račune za upravnu godinu 1890. zaključiti i glavnoj skupštini »Matice« predložiti. Nadalje se umoljavaju gg. povjerenici, koji još nisu imenika članova svoga kotara za god. 1890. u obće ili nepodpuno družtvenomu blagajniku dostavili, da i na nj ne zaborave, da se uzmognu što prije i godišnje izvješće »Matice« i imenik članova za god. 1890. tiskati

U Zagrebu, 26 ožujka 1891.

Uprava „Matice Hrvatske".

Molitva. — Spomen. — Dva dana. — Proljeću i ljubavi. — Islandski ribari. — Gogolj i Bělinskij. — Listak.

Izdaju i uredjuju **J. Pasarić i M. Maravić**. Vlastničtvo i tisak **Dionička tiskare**.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 11. travnja 1891.

Br. 15. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena poštom i domać m u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Sokô i vila.

Soko cvili na suhu drvetu,
Na drvetu suhom lipovome;
Biela vila k njemu dolazila,
Ovako mu mlada besjedila:
Što mi cviliš, soko tico siva,
Ili su ti krila polomljena,
Ili ti je draga ustrieljena?
Al njoj veli soko tica siva:
Prodji me se, moja biela vilo;
Niti su mi krila polomljena,
Niti mi je draga ustrieljena;
Već je meni drvo usahnulo,
Gdje sam gniezdo sokolićim' vio:
Oluje mu grane polomiše
A treskovi ognjem izgoriše.

Kad to čula planinkinja vila,
Opeta je njemu besjedila:
Ne cvili mi, soko tico siva,
Što je tebi drvo usahnulo,
Gdje si gniezdo sokolićim' vio,
Oluje mu grane polomile,
A munje ga ognjem izgorile;
Jer su njemu jošte zdrave žile.
Pa kad dodje sjajno pramaljeće,
A s proljećem bieli Gjurgjev danak,
Prolistat će opet suho drvo,
Opeta će njemu niknut grane,
Osut će se cvećem na sve strane.

Mosorski Guslar.

Vukodlak.

Crtica iz života. Napisao **Ivan Devčić.**

U selu ga zvali vukodlakom i to onako iz prikrajka, ili, što no vele, izpod kabanice. U oči mu reći — jok.

Taj je nadimak patrio čovjeku nizka, zdepasta stasa, omašne glave, iz koje su škiljile u sviet malene zelenkaste oči, koje te od sebe odbijaju.

Pitat će tko: zašto dobi taj smrtnik svoj nadimak, koji baš ne zvući najugodnije?

* * *

Kad je još stanovao u štopskom mjestu K. general, a grmio oštrom besjedom pukovnik po kumpanijama, živio u skromnom tom mjestancu umirovljeni satnik Pere sa svojom ženom, sujevjernom ženskom, mladjom od supruga za kojih petnaest godina. Satnik Pere bio diete krajiško, dobričina a škrtica, da si mu morao premca tražiti. Kad je došao u mir, zabravao se u kući, pa ni do kuma ni do druga. Ako si ga htio vidjeti, morao si ga potražiti u kući ili u vrtu. A ma bio pravi pustinjak u vojničkoj odori. A takova bila i žena njegova, pa se to dvoje slagalo. U mjestu bilo javnom tajnom, da Pere ima nekolika malića cvancika u škrinji, koje je brojio svaki mjesec po dva puta.

Kod njega služio momak Marko i služavka Ane. Marko bio rodom iz nekoga sela u Krbavi, a Ane rodjena Brinjanka. To dvoje milo se gledalo i zavjerilo, da će biti svoji, dok steku nešto novca, da budu mogli što blažca uzeti i popraviti budući dom, koji je namro Marku otac njegov. Kako su im bili gospodari štedni i škrti, tako bilo i to dvoje. A najveće im veselje bilo, kad su mogli cvancike u čarape u škrinjama trpati. Toga radi ih i gospodar i njegova žena volješe, ma da im je bilo težko na prvi u mjeseca svakomu po tri cvancike izplatiti.

Jednoga jesenskoga dana razboli se satnik i za pet dana leže pod ledinu. Budući da nije imao djece, osta ženi njegovoj novac i ono pokućstva, što ga je stekao, dok je još bio „kumpanikomandantom“.

* * *

Prodje mjesec dana, što je Pere legao u grob, a tad se proćuka po susjedstvu, da se je satnik povukodlačio, pa svaku noć u kuću dolazi. Najprije se govorilo potiho izmed četiri zida, a tad i pred kućom, a najposlije na sva usta po ulicama. Susjedi čak saznali, da je udovica pozvala bila nekoga „pobožna“ čovjeka, po zanatu krčmara, da iz knjige čita i zaklinje pokojnika. Taj da je i bio u kući i zaklinjao, na što mu je pokojnik iz kuhinje odvratio, da će još dugo okolo ići, dok se stotinu svetih misa u raznim crkvama za nj ne odčita.

Neke gospodje, koje su se poznavale s udovicom, čuvši za te govorštine, podjoše do nje, da se o stvari uvjere. Kad su došle u kuću, srete ih udovica, pa poče lamati rukama i kazivati, da njezin pokojnik dolazi svake noći i da iz kuhinje govori.

— Bog s vama, gospodjo! — jedna će od prisutnih. — Ta to vas netko plaši.

— Ne, ne, draga moja! Ja dobro poznajem njegov glas. A kako bi tko ušao po noći u kuću, kad služkinja sve dobro zaključa pa legne u istoj sobi, gdje i ja ležim. Dolazi on, ali sreća da ne može u sobu, jer se iznutra zaključam.

Pa ma kako su gospodje nastojale uvjeriti udovicu, da je to nemoguće, ona je ostala pri svojem: ide, pa ide.

Glasove te dočuo general V., mač od čovjeka, što no rieč, pa planuo kao živi plamen

— Infamno! — povika i škrinu zubima, kad mu je to pripovjedio njegov adjutant.

— Otići ćete odmah do te gospodje, pa joj reći, da ima iz onih stopa (t. j odmah) pred mene doći. Nije moguće, da može šta takova tvrditi.

Za jedan sat dodje udovica pred generala i nakloni mu se.

— Vi ste gospodja kapetanica — i spomenu prezime.

— Na službu, gospodine generale, — odvrati ona, pa kimnu glavom.

— Tko je pronesao glas po mjestu, da vaš pokojni muž u kuću po noći dolazi i tamo nešto govori?

— A tko bi pronio? Sviet dočuo za to, pa govori.

— A kako je sviet dočuo? Tko je prvi stao o tom govoriti?

— Tko je to prvi stao govoriti u mjestu? To ja, gospodine generale, ne znam. Ja samo znam, da pokojnik dolazi u kuću.

— Himmeldonnerwetter! — prodera se general i skoči stopu od zemlje. — Pa vi to tvrdite!

— Jest, vaša ekselencija. On dolazi i govori iz kuhinje, a ja poznajem njegov glas.

General škrinu zubima, pridje do udovice, pa će, unesav joj se u oči:

— Da niste gospodja i udovica iza častnika, ja bih vas s mjesta dao zatvoriti.

— Kako vam drago, vaša ekselencija; ali ja znam, da on dolazi.

— Bježite mi izpred očiju, jer . . . — i on ode u drugu sobu, a udovica pobježe kroz vrata.

— Doći ću ja toj komediji na kraj. — Adjutante! Kad je ovaj unišao, reći će mu general:

— Idite u aljbot (glavna straža) i kažite častniku od straže, da večeras o zdravoj Mariji pošalje onamo tri momka. Jeste li razumjeli?

U odredjeno vrieme dodje trojica vojnika pred generaliju. Adjutant ih uvede u predsoblje i podje do generala, da mu javi dolazak vojnika. Malo poslije stajao general pred vojnicima.

— Zna li koji od vas, gdje stanuje udovica —? i on izreče prezime.

Jedan se izmedju njih javi, da zna.

— Vas će trojica poći tamo, pak ćete kazati udovici, da vas šalje general, da noćas stražite u kuhinji. Bude li se protivila, to će jedan odmah doći ovamo i javiti. Smjestit ćete se u kuhinji i ne smijete cielu noć okom trenuti. Stupi li ko poslije ponoći u kuhinju, vi ćete ga uhvatiti i odvesti u zatvor. Sjutra u jutro javit ćete se kod mojega adjutanta. Sad ste čuli, što sam vam zapovjedio, pa podjite na označeno mjesto. Ali ako mi koji zadriema, sjutra će na klupu, pa će mu biti odparano dvadeset i pet gjugjuka (batina).

* * *

Kad ona trojica izišla iz generalije, reći će jedan:

— Za koga nas vraga šalje general u onu kuću?

— Pa ti toga još ne znaš! — odvrati onaj, koji se javio, da zna za kuću udovičinu.

— A od kuda da znam, po Bogu brate. A mislim kao da se doznalo, da će tati u kuću, pa da ih pohvatamo.

— Hm, hm! — onaj će. — Znaš li ti, brajane moj, da mi moramo noćas vukodlaka čekati Ja barem tako mislim, jer sam čuo, da tamo nešto plaši.

— Vukodlaka? Pa da ga mi uhvatimo! A jok! Da su nam dali glogove kolce, a ne muškete, hajde de!

— Ajde ne brundaj! Dodje li samo taj vukodlak, valaj će sjutra kod profuza ručati. Pa ti zbilja držiš, da ima vukodlaka. O moj braco! Vukodlak ti je živ čovjek; a tko jednom pod ledinu leže, taj se ne diže do sudnjega dana.

— Govori ti što te volja, ali ja znam, da i toga ima. Meni je kazivao moj otac, da mu je pripoviedao njegov djed, kako je vidio vukodlaka. I on odpoče pričati, kako se to desilo.

U to se primakoše do udovičine kuće, pa unidjoše u nju. Kad su kazali, po što su došli, poče ona vikati na tu nepravicu i reče vojnicima, da idu, odkuda su došli.

— Znate li, gospo, da nam je kazao general, da mu javimo odmah, ako nas ne biste pustili u kuhinju, —

reći će onaj, kojemu je bila poznata kuća njezina. — A vi znate, da se nije s našim generalom šaliti.

Druge nije bilo, već pustiti vojnike u kuhinju. Udovica je neprestance psovala u svojoj sobi, a ovi su se u kuhinji smijali u šaku. Da si pokrate vrieme, pa da ne zadriemaju, pričali su po redu o raznih dogadjajih, a po najviše o sablastih. Kad je odbilo na tornju dvanaest, uzvrpoljio se onaj, koji je držao, da ima vukodlaka. Svaki je čas pogledao na vrata, namještao kapu na glavi i nakašljavao se. Onaj ga je drugi izpod oka gledao i podrugljivo se podsmievao. Odbi jedan sat, odbiše i dva, a ne ču se ni najmanji štropot. Vojnici su izdržali do četiri sata, a tada odoše.

Kad je došao adjutant u pisarnu, javiše mu vojnici, da nije nitko te noći u kuću došao. Ovaj se nasmieši, izvadi iz džepa tri cvancike i pruživ svakomu po jednu, reći će:

— Evo vam ovo od gospodina generala, pa kad podjete kućam svojim, a vi se napijte runješa.

Čim je adjutant javio generalu, što su mu vojnici saobćili, naloži ovaj, da se uhvati i služak i služavka udovičina i zatvori u buturnicu.

Udovica je prosvjedovala, plakala — ali uzalud Ono dvoje dodje pod ključ.

* * *

Proteče osam dana. General pozva preda se udovicu.

— Da li vas je što ovih osam noći plašilo? — upita je, gledajući u nju oštrim pogledom.

— Nije, vaša ekscelencija, — odvrati pokunjeno udovica.

— I ne će! — povika srdito general. — Dok je ono dvoje u zatvoru, bit će vaša kuća mirna. Možete se sramiti, što ste onako ružan glas na svoga muža digli. Za to bih vas mogao lišiti mirovine, ali ne ću, jer ste žensko čeljade, a ta čeljad i onako je praznovjerna. Molite se Bogu za pokoj duše muža svoga i zapamtite, da ćete drugi put zlo proći, budete li govorili ono, što nije nikako u redu. A sada mi recite, što je taj vukodlak iz kuhinje vama govorio.

Udovica izpripovjedi, kako ju je zaklinjao, da plati sv. misâ kod raznih crkava; da bude milosrdna prama siromasima i da poslije smrti ostavi sve svoje sluzi Marku, jer je on njoj vjeran, kao nitko na svietu.

To je bilo generalu dosta. On odpusti udovicu, davši joj još jednom poštenu lekciju.

* * *

Drugi dan bude služak Marko pozvan pred auditora na preslušanje. S početka je tajio, da bi on bio dolazio u kuhinju i tamo promienjenim glasom govorio; ali napokon prizna svoje rdjavo djelo, pa izpriča sve pred sudom Tim da je htio postići, da mu udovica poslije smrti ostavi novac, koji je držala u svojoj škrinji. Na koncu zamoli sudca, da pusti služkinju, jer nije ništa kriva.

Marku sudiše, a ta odsuda bila goropadna. Jednoga dana iznesoše klupu u dvorište, izvadiše ljeskove štape iz posude, u kojoj su se močili, pa s Markom na klupu. Odparaše mu sedamdeset, da je jadnik od boli bio zamro. Kad se je oporavio i došao pred sudca, reče mu ovaj:

— Sada možeš ići; ali se nemoj više u vukodlaka upodabljati, jer ćeš drugi put trčati smrtne šibe.

Poslije onoga dana, kako je služak bio zatvoren, ne javi se vukodlak u kući udovičinoj, koja je kasnije nekamo odselila i to najviše poradi srama pred svietom.

A što bi s Markom?

Otišao kući, uzeo Anu, pa parao zemlju, sjećajući se često uloge, koju je odigrao rdjavo Više puta, kad bi se sa ženom razgovarao, sjetio se one zgode i govorio:

— Ti si kriva, da su me batinali. Ti si me naputila na onaj posao i ostavljala mi vrata nezaključana, da mogu u kuhinju unići. A gle! Ja te nisam izdao, jer sam znao, da bi te bilo žilalo.

— Da! Ja sam svemu kriva. A kamo ti bila mužka pamet kad si išao mene slušati. Muči, molim te! Krivi smo oboje.

— Lako bih ja i batine zaboravio, samo da mi niesu u selu nadjeli ime „vukodlak“.

Tim bi riečima zaključio Marko svoj razgovor o toj stvari. Ima već nekoliko godina, što oboje sniva vječni san, pa ipak se seljani uviek rado sjećaju „vukodlaka“ — Marka.

Na mjesečini...

Tiha večer... Ljubko zv'jezde sjaju,
Srce dršće u tvom zagrljaju,
Divne luči siplju čare svoje —
Tvoje oči zvjezdice su moje...

Milo sjaje mjesečina b'jela,
Ljubeć kosu povrh tvoga čela —
Vidim, kako plamte lica tvoja —
Tvoj je pogled mjesečina moja...

Ružin miris silno me opaja
I milinom srce mi osvaja —
Sladki miris, golubice moja,
Djevojačka to je duša tvoja!

Josip Milaković.

*

Crnogorska vjera.

Arnaut, starac visok, lijep i žilav, kao da je klesan od granita, pričaše:

— Da ti dodješ, pa da noćiš u mene, ja bih te počastio, a i svak Arnaut, kako ti kuma svoga. Da tebe sjutradan ko ubije, ja bih tražio i smakao tvoga ubilca. Ne boj se ti za svoju glavu u arnautskoj kući. Kažu vaši ljudi, da je arnautluk divljačina, ali vjere mi, nije. Arnautu je obraz sve na svijetu, miliji od života, i ničim ga ne ćeš toliko uvrijediti, koliko psovkom i ružnom besjedom. Dirni mu u poštenje, baca ti rubac, pa hvataj jedan kraj, a on će drugi, te ko koga prije iz puške. Ko pane, zakopaju ga — pa umro i ništa više.

Velik je junak Arnaut. U boj polazi, kao u svatove, ali kad se diže na crnogorsku medju, plače mu mati i ljuba, jer zna, gdje će kosti ostaviti. Da ti je vidjeti one silne turske i arnautske kosti po crnogorskim stijenama, ti bi se prepao.

Probismo se mi jednom u Crnu Goru, ali kad sagledah one kosti, uh! bi mi žao, što me pronesoše velikim junakom.

Četiri Crnogorca panu u našu četu, kao četiri orla iz oblaka, pomiješaju se medju nas, pa sijeci i obaraj nožem kao grom, da padaju ruke i glave, kao na božju zapovijed. Tu nemaš kada da se biješ, da svoga ne posiječeš, nego strugni, da živ utečeš. Kako bježasmo, osta nam jedan odio u Crnoj gori, i nikad više ni glasa o njemu — osim kosti.

Kad se mi i oni primirili, jer ni tući se uvijek ne možeš, prelazili naši ljudi onamo u njihov tabor na razgovor. Ne trebaš drugo, nego vikni Crnogorca po imenu, da ti kaže, je li vjera, pa kad on reče, ti se ne boj. Nikad on prevariti ne će; nikad se on ne ruga i ne psuje. Ja sam se dobro pazio s Crnogorcem Stojanom. Kad je bilo zgode, viknuo bih: Oj Stojane, je li vjera? On bi mi vazda odviknuo: Vjera je! Ja k njemu, a on me nudi sirom i krumpirom. Nešto tvrda sira i po koje zrno krumpira, to mu je sve, što nosi u torbi; kruh se bome rijetko vidi. Dodje mu i sestra Stana. Donese sira i fišeka. Majko mila, stasite li djevojke! Kako mi je bilo, ne umijem ti kazati, al znam, da većega raja u mom srcu nije bilo svega moga vijeka. E, bijah i ja, govorahu, momak od oka, a to mi je pred Stanom vrlo drago bilo. Djevojka sjedne do brata, za pasom joj nož i dvije male puške srebrom okovane. Ne znaš, je li ljepša kad stoji ili kad sjedi. Gleda ona mene vedro u oči, kao junak junaka, pa me nudi sirom kao gosta svoga. Ja gledam nju s vjerom, kao da sam ju vidio hiljadu puta, eh, bože moj, i sad mi je drago. Al će ona u miloj šali: Jedi, ljuti Arnautine, da lakše utečeš! Da mi to reče moj brat, zvao bih ga na mejdan, a ovako mi drago, te ću joj lijepo: Arnaut bježi samo pred Crnogorcem. A ona će, kao da žali, što reče: Ne zamjeri, junače, nego jedi! A ja ću njoj: Bi li mi dala, da ovo sira ponesem svojoj kući, da vide naše žene, što je sir. A ti nosi, — odgovori ona i pruži mi cijeli sirac. Ja sam se branio govoreći, da je to samo šala, ali ne će Stana da zna za šalu. Tako mi Bog pomogao, ja vidjeh u njenim očima, da sam joj drag. U tom puče puška na drugom krilu crnogorskom, a Stojan će meni: Ajde sada! Stane nestane, a ja podjoh na našu stranu. Prijedjem granicu, kad li mi Stojan dovikne: Hoćemo li? Pa hoćemo, odgovorim ja i skočim za stijenu . . .

Prelazih do Stojana svakom zgodom, ali Stane nikad onamo. Jednom se mi Arnauti baš junački držasmo. Crnogorske puške pucaju rijetko — štede fišeke. Sad ili nikad treba upeti svu snagu. U dalji vide se Crnogorke. Nose svoje mrtvace, al eno ovamo jedne s fišecima. Ja otpuzam, prikradem se, da joj zakrčim put. Čekam kao ris iza kamena, kad li Crnogorke. Na ramenu joj teška škrinja s fišecima, skoči preko ponora s hridi na hrid kao srna. Naperim pušku, kad li Stana! Ona me opazi, trgne pušku iza pasa na me, a ne opali ni ona ni ja. Ode ona kao laka vila pod onim teretom, a ja ostadoh. Od onda niti sam više vidio Stane, niti sam što čuo o njoj, a ne ću zaboraviti, dok sam živ, kako prelazih na vjeru u Crnu Goru.

Davorin Trstenjak.

Amidove kuće.

Sjedjelo nas više poznanika u turskoj kavani. Sama braća po krvi i jeziku, a troje vjere. Svi ćudi jedne i svima godila muška šala. Nije se tu čuo hihot od smijeha, niti se je ko hvatao za trbuh, niti su komu udarale suze na oči, nego se kresilo oko i vedrilo lice. Baš se bratski pazili.

Mi u razgovoru, kad li se pomoli naš poznanik Amid Krupić i brk mu se nasmije. To je čovjek visok, jedar i lijep: prava junačina, — stari Hrvat iz Bosne. Trguje volovima. Govor mu je čist, prava divota i slast, samo vječna šteta, što bi ga književni ćićirić „govedarom“ zvao. Amid sjedne i tek onda rekne najprije onima pod čalmom: merhaba, nama: zdravo junaci. Turski pozdravi zreče kao kakav svetac, a nas pozdravi kao stari poznanik i šalčina.

— Kako si, Amide?

— Zdravo i mirno, hvala bogu

— Otkale si izbio? — zapitam ga ja.

— Iz Zagreba, brate.

— Pa kako posao?

— Plaho dobro, — nasmije se Amid.

— Svi ovi, što trguju volovima, tuže se, a ti se hvališ?!

— Ne trgujem ja volovima, nego gradim kuće po Zagrebu, — odgovori Krupić poput srećna čovjeka.

— Kako to, pobratime, — nasmija se trgovac Osman, izgledajući šalu.

— Što dohodim u Zagreb, sagradih u to 35 godina barem tri kuće, — odgovori Amid veselo. — Nego što vi mislite, da ono grade sama gospoda?! Jok! Ostavih opet dvadeset volova, sve samijeh tovnika, oh, pa na svakom desetica kvara. Zdravo je to.

Sve to u dragoj šali, ali istinu govorio Krupić. Zapali lulu tabanliju, pa će opet veselo:

— Golema je to varoš! Treba onomu svijetu para, treba to hraniti, dragoviću moj! E, brate, mi ćemo prodati, Grabiću, žita, namiriti kvar, a skuhati sebi krumpira, kako i prije 35 godina, dok Zagreb bijaše još golobrado momče.

— U svakoj šali pola istine, — odgovori Grabić, koji se je s njim već davno razortačio.

— U tome, turske mi vjere, cijela istina, — odvrati Krupić.

Na to će moj drug:

— Ne znam, Amide, kako je u vas u Bosni, ali u nas govore mesari, da vazda gube.

Nasmija se Amidu velik brk, drmne bradom, zakrivi glavom, pa će šaljivo:

— Mesari ne znali jada, da mogu do neba, skinuli bi zvijezde Ali neka! Što bismo mi s parama u ovijem selima, gdje vuk ne može više da živi. Silan se svijet zbio u gradove. Treba to hraniti!

— Pa je li ti žao, more, što tolike godine uzalud ganjaš volove?

— Kako žao?! Kako, bolan, uzalud?! Da ti je vidjeti one moje kuće u Zagrebu, a valaj ima njih i u Trstu, ako ništa barem koji krov. Kad ja vidjam one goleme kuće u Zagrebu, tako mi dina, odmah vadim lulu iza pasa, da zapalim, dragosti moja. Kad se ja ovako zagledam, misle oni paunići, što ih je vazda puna ulica: eto budale, što grada vidjela nije, a briga mene, ja gledam svoje.

— Pa da li te, Amide, lijepo dočikaju oni tvoji u tvojim kućama?

Krupić makne veselo bradom, pa će odmah:

— Ne znadu oni, da su u mome, — doreče i usturi čalmu na zatiljak, te se ukaže visoko i krasno čelo. Slušah prijeko u vašoj strani, da se badava ni božji grob ne čuva.

— U nas se ne ide ni u crkvu bez novaca, javi se gospodar Lukša i srkne mrke ispod mrka brka.

— Gazda Lukša, — opet će Amid, spominješ li se, kako ja s tobom uljegoh u vašu crkvu? Davno je to bilo. Crkvenjak hodaše crkvom, u desnoj mu ruci krst, u lijevoj pogolema limica. Pruža krst narodu, da ga ljubi, ništa ne govori, ali isturuje limicu. Ne bijaše mi to po ćudi, kad li se ja izmirih s tim vašim običajem Vade ljudi pare unaprijed, pa čekaju, ali ni jedan da uturi paru u limicu, pa da se onda hvata krsta, nego najprije poljubi, pa tek onda ispusti paru. I ko krupnijo plaća, življe hoće da poljubi. Čovječe, svi smo mi jednaki. Treba to hraniti, pa steći zadužbinu, druže moj. Bila to cijela istina ili pola, neka je šala medju braćom.

Davorin Trstenjak.

Islandski ribari.

Francuzki napisao **Pierre Loti.**

(Nastavak.)

XII.

. . . . . .

More, sinje more.

Na gladčini, kojom su svakoga ljeta ribari putovali na Islandiju, Jean je već cieli dan odmicao.

Dan prije, kad su odlazili uz pjevanje starih pjesama, duvaše južni vjetar, pa su se sve ladje sa razavitim jadrima razletjele po pučini kao galebovi.

Malo je kasnije vjetar postao slabiji i oni su polaganije odmicali.

Jean bijaše nešto mučaljiviji nego obično. Tužio se na suviše tiho vrieme, jer je osjećao potrebu, da se žuri, da hiti i da protjera misli, koje su ga mučile. Medjutim nije imao nikakva posla, nego da se skliže mirno po mirnoj morskoj gladčini, da živi spokojno. Kud je okom krenuo, svuda je vidio samo duboko more i kao slušao samo mir i tišinu.

Na jednom začuše muklu lomljavu, neobičnu i nenadanu škripu, koja je odozdo dolazila i naličila škripanju kolesa, kad je zapaučeno! I „Marija“ prestade ploviti, zaustavi se . . .

Nasjedoše! Gdje i na što? Možda na pećinu, koja se je izpod mora pružila s englezke strane. Dogodilo se to, jer od jučer na večer niesu poradi magle mogli ništa vidjeti ni razaznati.

Mornari se stadoše žuriti, trčkati amo tamo, pa je

njihova žurba i uzrujanost bila u velikoj opreci s nepomičnom mirnoćom njihove ladje. „Marija“ se eto tako zaustavila i nije se nikako htjela micati.

U srcu neizmjernih voda ustavi ju nešto tvrdo i nepomično, što je bilo sakriveno pod vodama, i uhvati ju dobro pod rebra, te je mogla i da umre tamo na onom mjestu.

Tko nije vidio siromašnu ptičicu ili muhu, kako se je priliepila na čvrst ljepak?

S početka ništa ne opaža jer se ništa nije promienilo, ali domala razabere, da je uhvaćena, da je u pogibli, iz koje se možda nikada ne će izvući.

Kad se poslije stane otimati, kad ljepak zahvati krila, glavu, pa se napokon počne boriti sa životom i smrću, onda je zlo i naopako.

Tako se dogodilo i „Mariji“. S početka se činjaše, da to nije ništa. Ona je bila doduše nešto malo nagnuta, ali to bijaše iz jutra na liepom tihom vremenu. Trebalo je dakle ponajprije upoznati, da je stvar opasna.

Kapetan je bio u neprilici, jer je njegova pogrješka, što nije pazio, kamo plovi, pa je zato mahao rukama govoreći: *Ma Doué! ma Doué!* (Bože moj! Bože moj!) i to dosta očajnim glasom.

Odmah u blizini opazi jedan brieg, koga nije mogao da prepozna i koji je u brzo zastrla magla, pa ga više niesu mogli vidjeti.

Nigdje niesu mogli uočiti kakovo jadro ili dim ladje, koja bi se primicala.

U prvi im je mah bilo milije, što se nije nitko primicao, jer su se vrlo bojali englezkih spasavača, koji bi ih doduše izvukli iz neprilike, ali bi se poslije morali od njih braniti, kao od kakovih gusara.

Svi su radili, veslali i vrtjeli se na palubi.

Njihov pas Turčin, koji se nije bojao morske bure, bijaše takodjer vrlo uzrujan. Kad je začuo onu škripu odozdo i osjetio, da stoje, shvati, da to nije bilo sasma naravno, pa se je sakrio u kut i podvio rep medju noge.

Napokon spustiše čamce i baciše kotve, da pokušaju izmaći preko pećine, povukavši ladju svima silama. Bijaše to težak posao, a trajaše punih deset sati A kad se je noć spustila, siromašna ladja, koja je jutros tako vesela i čista donle doplovila, bila je sad okvašena, zamazana i očajna. Ona se doduše borila, otimala i tresla na sve moguće načine, ali je kraj svega toga stajala na istom mjestu kao prikovana.

. . . . . .

Mrkla će ih noć zateći, a vjetar je stao duvati i dizati valove.

Već su očajavali, kad li se na jednom oko šest sati diže ladja i stade plivati . . . Mornari su stali trčati gore dolje po palubi vičući iz svega grla:

— Mi plovimo!

Oni su zaista plovili!

Kako da se opiše ono veselje, što ih je obuzelo kod pomisli, *da plove*, da odlaze, da su opet postali živom laganom stvarju, a bili su malo prije gotovo na rubu propasti! . . .

U isti se čas razvedrilo i Jeanovo lice.

Bio je lagan kao i njegov brod, izliečen zdravim umorom mišica, pa zato postade s nova bezbrižan, ne misleći više na svoje uspomene.

Sjutradan ranom zorom digoše kotve, pa je on nastavio svoje putovanje u hladne vode Islandije, a srce mu bijaše prividno slobodno, kao i u predjašnja vremena, kao za prve svoje vožnje.

XIII.

. . . . . .

Na drugoj strani svieta, tamo dolje u luci Ha-Long, dielili su poštu, što je prispjela iz Francije. Okružen od mornara prozivaše listonoša glasno imena srećnika, koji su dobili listove. Bilo je to na večer, kod topovâ, gdje su se vojnici gurali oko svjetionika i svoga listonoše:

— „Moan, Silvestar!“ — I on je dobio pismo, koje bijaše prebiljegovano upravo u Paimpolu, ali nije bilo pisano Gaudinom rukom.

Što bi to moglo značiti? Tko mu to piše?

Iza kako ga je okrenuo i ogledao sa svih strana, otvori ga sa strahom.

Ploubazlanec, 5. ožujka 1884.

Drago moje unuče!

. . . . . .

Bilo je od njegove dobre bake. Sada je istom odahnuo. Dapače se je na kraju i podpisala krupnim i drhtavim djetinjskim podpisom: „Udova Moanova“.

Udova Moanova. Prinese artiju svojim usnama živim zanosom i poljubi to ime, kao kakovu svetu sliku. Bilo to s toga, jer je njezino pismo palo u njegove ruke u vrlo svečan čas njegova života; sjutra u cik zore imao je poći u boj.

Sredinom mjeseca travnja bjehu osvojeni Bac-Nink i Hong-Hoa. Pojačanja slabo su dolazila, pa su zato uzimali momčad sa brodova, da popune izkrcane mornarske čete.

I Silvestar, koji je dugo vremena bezposlen ležao na ladji, bio je s nekim drugima odredjen, da popuni praznine izkrcanih četa.

U ono se je vrieme doduše govorilo o miru, ali su za to ipak slutili, da će biti za vremena izkrcani i da će još imati kad zaći u vatru.

Iza kako su napunili svoje torbe, dokončali priprave i oprostili se od drugova, šetahu se cielo veče medju ostalim vojnicima, osjećajući se nekako višima od drugih, pa su za to bili ponositi. Svaki je na svoj način pokazivao dojam i uzrujanost poradi skoroga odlazka: jedni bijahu ozbiljni i sabrani, a drugi bučni i razkalašeni.

Silvestar bijaše mučaljiv i zamišljen.

Nije još pravo znao, što znači boj ili pucnjava, ali

je osjećao, da to mora biti nešto zanimljivo, jer je bio sin hrabroga naroda . . .

. . . Uznemiri se, kad je pomislio na Gaudu, jer je primio list pisan drugom rukom.

Primaknu se svjetioniku, da može čitati. To je doduše bilo vrlo težko u onoj gužvi napola golih tjelesa, koja se ondje gurahu, da takodjer čitaju u nepodnosivoj vrućini utrobe ladjine . . .

Već u početku lista, kao što se je nadao, pričala je baka Ivonna, za što je morala pozvati u pomoć nevještu ruku svoje susjede:

„Drago moje diete, ovaj put ne dajem ti pisati po tvojoj sestrici, jer je vrlo bolna. Otac joj je prije dva dana iznenada umro. Čini se, da je cieli njegov imutak uništen nekakovom novčanom igrom u Parizu.

Prodat će njezinu kuću i njezine stvari.

Nitko se u našem kraju nije tome nadao. Mislim, da će te sve to ražalostiti, kao što je i mene raztužilo.

Sin te Gaosov liepo pozdravlja. Opet se je pogodio s kapetanom Guermeurom i odplovio na „Mariji“, i to ove godine vrlo rano.

Otisnuli su se u more prvoga dana ovoga mjeseca, dan prije velike nesreće naše siromašne Gaude, pa tako niesu o tome još ništa znali.

Sada ćeš svakako morati pomisliti, dragi moj sinko, da je sada sve svršeno i da ih više ne ćemo vjenčati, jer će sada biti prinudjena da zaradjuje svakdašnji hljeb.“

Silno se iznenadi i prenerazi Te su mu viesti pokvarile svu volju, da se bije i ratuje . .

Treći dio.

I.

. . . . . .

. . . Zrakom zazviždnu tane! . . . Silvestar stane da čuje . . . .

Bili su na neizmjernoj ravnici nježno zelene proljetne boje. Nad njihovim se glavama nadvilo sivo nebo.

Nekoliko naoružanih mornara bijaše na predstraži posred svježih usjeva riže

I opet!... Začuše onakav zvižduk u mirnom zraku...

Bio to oštar zvuk, koji te je odmah podsjetio na onu malu tvrdu i zločestu stvarcu, koja brzo leti a zaglibi se u tebe, da te usmrti.

Prvi put u svom životu slušaše Silvestar taj zvižduk i tu svirku . . . Taneta, koja do njih dolietaju, zvuče drugačije od onih, koja sami praše. Tane, izbačeno u daljini, ne odaje onoga silnoga praska, pa se zato bolje razaznaje onaj zvižduk olova, koji brzo fijukne kraj tvojih ušiju . . .

I opet! opet! . . . Sada već padaju taneta kao kiša. Baš blizu mornara, pred njihovim nogama praše po polju, zasijanu rižom, kao da led pada i da šušti.

Oni se pogledaše i smiešeći se govorahu nesvjestno:

— Kinezi!

Još zazviždaše dva tri taneta nešto bliže, pa stadoše na poljani odskakivati kao ševe.

To sipanje iz pušaka trajalo je samo jedan časak, pa je najednom prestalo.

Na neizmjernoj zelenoj ravnici opet nastade mir i tišina, nigdje nisi mogao opaziti, da se što miče.

Sva šestorica jošte živu i ogledaju se na sve strane, da vide, odakle dolaze taneta.

Jamačno da dolaze iza onoga grma od bambusa, koji jedini poput otočića proviruje na ravnici i iza kojega se opažaju kitajski grbavi kućni krovovi.

Kad ih zapaziše, stadoše prema njima bježati. Noge im se klizahu po natopljenom polju.

Silvestar je trčao napried, jer mu noge bijahu dulje i okretnije nego drugim mornarima.

Sada više niesu taneta zviždala, pa im se činjaše, kao da su o njima samo sanjali.

I kao što su u svim zemljama ovoga svieta neke stvari uviek jednake, tako ti se i ovdje sivo nebo i svježe proljetne poljane pričinjaju francuzkim nebom i francuzkim poljanama, a oni veselim mladićima, koji kao da bježe i brzaju za drugom igrom, a ne u naručje smrti.

Ali što su se više primicali, vidjeli su iza finoga lišća bambusova žute neke ljude, koji bijahu ondje posakriveni i koji se pojaviše, pokazujući lica puna zlobe i straha. Zatim najednom iskočiše, zakriknuvši i poredavši se u bojni red:

— Kinezi! — rekoše opet mornari odvažno.

Ali sada napokon opaziše, da ih imade mnogo više, nego što su se mogli nadati. Jedan od njih, koji se je okrenno, opazi ih, kako se i iza ledja primiču iza zelenila, gdje su ležali posakriveni . . .

. . . . . .

. . . Mali Silvestar bio je toga dana i u taj čas vrlo liep. Da ga je njegova stara baka vidjela, bila bi za cielo ponosna!

U onoj kiši od taneta mornari postadoše najednom neodlučni, pa već htjedoše uzmaći i tako se baciti u ralje propasti, nu Silvestar je i nadalje jurio napried, pograbiv svoju pušku za ciev. Stao je mlatiti i lievo i desno. I upravo s toga nastade silna promjena: neki strah i užas, šta ti ja znam, koji sliepo odlučuje mala čarkanja bez vodstva, obuze Kitajce, pa zato oni stadoše uzmicati.

. . . Sad bijaše sve svršeno, oni nagnuše u bieg.

Šest mornara moglo je sada po volji sipati naglu vatru na Kineze, koji su bježali. Tjelesa su ležala u krvi, glave bijahu mnogima razmrskane.

Oni srljahu nagnuvši u bieg poput leoparda

A Silvestar je pohrlio za njima, premda je bio na dva mjesta ranjen, i to u stegno bodežem, a u ruku tanetom, ali u žestini borbe nije ništa osjećao, jer je bio opojen zdravom i vrućom svojom krvlju, koja tvori od običnih priprostih ljudi junake, kao što je stvorila i sve one heroje staroga doba.

Jedan se u biegu okrene u očajnom strahu i nanišani. Silvestar stane i čekaše mirno i svečano, da on svoju pušku izpali, a zatim se baci i skoči na lievo, opazivši pravac, kojim će tane letjeti. Ali slučajno kod izpaljivanja izmaknu se puška i njegovu neprijatelju u istom pravcu. On osjeti u isti čas neku bol u prsima i shvati, da je dobro pogodjen, pa okrenuvši se k ostalim mornarima, htjede im reći, kao kakav stari vojnik: „Mislim, da sam svoje dobio!“

Uzdahnuvši jako (jer je naglo trčao), da zahvati zraka, osjeti na lievoj strani prsa neki strašni šum, koji je kroz otvor ulazio. U isto vrieme napuniše mu se usta krvlju, dočim je u grudima osjetio silnu bol, koja postajaše sve to jačom i žešćom.

Stade ga na jednom obuzimati nesvjestica. Nastojaše da zahvati zraka, ali ga je krv gušila, — i napokon se sruši u blato.

II.

. . . . . .

Četrnaest dana poslije toga postajalo je nebo sve tamnijim, jer su se kiše primicale, a i vrućina postajaše sve nesnosnijom u tom žutom Tonkinu, pa je zato Silvestar, koga su donieli u Hanoï, bio odpravljen u Ha-Long na bolnički brod, koji se je imao vratiti u Francuzku.

Dugo su ga nosili i prenašali na nosiljkama po svim bolnicama.

Učiniše, što se je moglo učiniti, ali na žalost bijahu mu grudi napunjene vodom na onom mjestu, gdje bijaše ranjen, jer rana nije nikako htjela da zacieli, a zrak je poradi toga neprestance prodirao.

Prikopčali su mu vojničko odlikovanje, što ga je za časak razveselilo.

Nu on sada nije više bio kao prije odlučan i odvažan vojnik s jasnim i zvučnim glasom. Ne, nipošto, jer je sve to otišlo bez traga od dugotrajnih boli i grozničavosti.

Opet je postao djetinjast, — nije ništa govorio, a jedva je i odgovarao slabim i tihim glasom.

Pomisli, da je vrlo bolestan, a tako daleko . . . daleko od svoga žala, . . . da će trebati toliko i toliko dana, dok dodje kući, — — a pita se, da li će onamo i doći, kad je tako bolan i slab? . . .

Ta ga je udaljenost silno mučila; ona ga je tištila kad bi se probudio, — kada bi se iza više sati nesvjestice opet osviestio i osjetio težku svoju ranu, grozničavu vrućinu i šum svojih probušenih grudi.

On je sam molio, da ga ukreaju, dogodilo se što mu drago.

Bio je vrlo težak u nosiljci, pa je zato pretrpio silne boli, kad su ga vukli i na brod nosili.

Na brodu smjestiše ga u mali željezni bolnički krevet, pa je na takav način započeo svoj povratak na morskoj pučini.

Ali sada nije živio kao ptica u čistom zraku na svome jarbolu, već u težkom zraku utrobe ladjine, u onom izparivanju kojekakvih ljekarija i ozleda.

Prvih mu je dana, od veselja, što se vraća, bilo mnogo laglje. Mogli su ga pridignuti na postelji sa jastucima. Zatraži svoju kutiju . . . svoju mornarsku kutiju iz bielog drveta, koju je kupio u Paimpolu, da metne u nju vrednije stvari. Bili su u njoj listovi njegove bake Ivonne, Jeana i Gaude, zatim jedna bilježnica, u kojoj su bile popisane mornarske pjesme i neka knjiga Konfucijeva u kitajskom jeziku, koju je slučajno našao kod neke pljenitbe i gdje je na okrajcima napisao naivnim načinom svoje ratne dogadjaje.

Bolest ipak nije okretala na bolje i već prve nedjelje mišljahu liečnici, da se ne će spasti.

. . . Sada bijahu blizu polutnika u silnoj sumornoj vrućini, premda je vjetar stao duvati. Ladja je plovila i tresla svojim ranjenicima i bolestnicima, ali je jurila naglo, premda su je valovi smetali i zaustavljali.

Poslije odlazka iz Ha-Longa mnogi su već poumirali. Morali su ih pobacati u morske valove i dubljine.

Onoga je dana u toj bolnici bilo vrlo sumorno; poradi bure moradoše željeznim poklopcima zatvrditi prozore, pa je bolestnike još jače davila nestašica zraka.

Njemu je bilo sve gore i gore. Već se je kraj primicao.

Ležeći na probušenoj strani, stiskaše svoju ranu objema rukama, sa svom svojom snagom, da se iz nje voda ne razljeva, da ne zahvati drugi kraj pluća, na koji je još disao. Ali i taj zdravi dio bio je zahvaćen, pa je stao izdisati.

Svakakve uspomene iz njegova kraja stale su mučiti njegovu dušu na umoru. U vrućoj tamnini utrobe ladjine sagnula se u maštanju ljubljena lica nad njime, pa je u tom polusnu vidio pred očima cielu Bretagnu i Islandiju.

U jutro je dao dozvati svećenika, starca, koji je bio navikao gledati mornare na umoru. On se silno začudio, kad je u tom muževnom čovjeku našao čisto i nepokvareno diete.

Želio je zraka, ali zraka nije nigdje bilo. Kroz otvore nije ništa ulazilo, pa zato je bolničar, koji je kraj njega cielo vrieme mahao lepezom urešenom kitajskim cvećem, uzmiešao samo nezdravi zadah, koji je bio sto puta gutan i koga pluća niesu htjela više srkati

Kadkada bi ga obuzelo očajno bjesnilo i težnja, da izadje iz svog ležaja, jer je osjećao, da će ga tamo obaći smrt; htio je da izidje na polje, na vjetar, da pokuša oživjeti . . .

Oh! kako su srećni oni drugi, koji skačn po palubi i koji se veru na jarbole! . . .

Ali svi njegovi napori, da se digne, samo pridigoše njegovu glavu i oslabljeno rame . . . O ne! on nije više mogao, jer se je opet srušio na svoje ležište, natopljeno

smrću, pa je svaki put, iza svakog takovog napora, izgubio sviest.

Da ga razvesele, odškrinuše jedan prozorčić, premda je to bilo vrlo opasno, jer bura nije još prestala duvati. Bilo je to na večer oko šest sati. Kad je bio taj željezni prozorčić otvoren, samo je svjetlo moglo prodirati kroz staklo, divno ružičasto svjetlo. Zapadno sunce plovilo na obzorju u svoj svojoj krasoti i obasjavalo tu jadnu bolnicu, kao što baklja osvjetljuje tmurne tamnice.

Zrak . . . oh! ne . . . zrak nije ulazio; ono malo što ga bijaše vani, nije moglo da unidje unutra i da protjera strašni grozničavi zadah.

Svuda, u svoj neizmjernosti toga mora na polutniku svagdje se širila topla vlaga, koje niesi mogao gutati.

Nigdje ne bijaše zraka, dapače ni za ljude na umoru . . . Posljednja ga je prikaza silno uzrujala Bijaše to njegova baka, koja je prolazila cestom naglo i zaplašeno; kiša je padala, oblaci se valjali nebesima, a ona je išla u Paimpol, jer je bila pozvana na pomorsku oblast, da joj saobće njegovu smrt.

Sad se je stao otimati i boriti svom silom, . . . ali malo iza toga i hropiti. Spužvom su kupili na njegovim usnama vodu i krv, koja se dizaše iz grudiju za vrieme agonije.

A divno je sunce stalo sve jače svietliti, jer je kod zapada svoga gorjelo kao požar cieloga svieta . . . Kroz okrugli otvor prozora ulazila široka vrpca crvene vatre, koja se razasula po Silvestrovu ležištu . . .

. . . U isto su vrieme i u Bretagni vidjeli to sunce, oko podneva. Ali tamo je ono bilo drugačije, tamo je stajalo još visoko na modrom nebu, pa obasjavalo ljubkim svjetlom staru baku Ivonnu, koja je sjedjela na svojim vratima i nešto šivala.

Na Islandiji je bilo jutro, pa se je i ondje pojavilo u čas njegove smrti. Bilo je mnogo bljedje, pa ti se činjaše, da leži za nekakovom koprenom. Žalostno je osvjetljivalo neki fiord, u koji je „Marija“ zajedrila, a nebo oko njega bijaše prozirno, da bi mogao pomisliti, da je sve oko sunca ohladnjelo za uviek.

Svojom je prozirnošću osvietlilo pojedino kamenje na Islandiji, koje si mogao u sve tančine promatrati.

Jean bijaše takodjer obasjan tim čudnovatim svjetlom, pa je ribario kao obično na toj vidnoj mjesečini.

. . . Kad je crveni tračak sunčanog svjetla, koji je prolazio kroz okruglo staklo broda, sasvim nestao i uginuo, kad se je sunce na polutniku utopilo u pozlaćenim vodama, zamagliše se oči unučiću na umoru i utopiše se pod njegovim čelom.

Tada poklopiše njegove trepavice — i Silvestar postade vrlo liep i miran . . . kao mramor . . .

(Nastavit će se.)

Jan Kollár.

Po **Legeru** priredio **Stjepan Bosanac.***)

Jan se Kollár rodio 29. srpnja godine 1793. u Mosovcu županije turočkoga Sv. Martina u sjevernoj Ugarskoj. U toj županiji većinom nastavaju Slovaci; njihov je jezik narječje češkoga jezika, ali dugo vremena nijesu mislili, da ga podignu do književnoga jezika, već su upotrebljavali jezik češki. Iz srijede malenoga toga naroda slovačkoga izidjoše nekolika preznamenita spisatelja slavenska: Šafařik, veliki arkeolog, spisatelj slavenskih starina; publicista Štur, duša slavenskomu kongresu god. 1848; najzad naš pjesnik uzajamnosti slavenske, o kojem ćemo ovdje govoriti.

Jan je Kollár ostavio „uspomene“, koje na žalost našu prestaju s djačkim životom. S mnogo čara opisuje dolinicu Mosovca, okruženu sa sviju strana glavicama tatranskih gora i oplakivanu valovima rijeke Vaga. U obitelji Kollárovoj niko nije znao madjarski, a svi su čitali češki. Još kao dijete naš je pjesnik s nasladom čitao crkvenu povjest Jana Kocina, tiskanu u Pragu god. 1594. i bibliju Jirika Melantricha, izdanu g. 1552. Osobito ga je zanosila Ilijada, što ju je čitao u češkome prijevodu.

Bilo mu je više od deset godina, kad je prvom vidio Madjare u svom rodnom gradu. Njihovo čudnovato odijelo i novi doslije nečuveni jezik osobito se dojmio mladoga Kollára. U cijelome gradu nije bilo čovjeka, koji bi mogao biti tumač strancima. Malo vremena kasnije upozna Kollár Ruse, o kojima kasnije s toliko žara pjeva. Bilo je to — pripovijeda on — poslije prvoga rata s Francuzima: Kozaci išli su preko Mosovca, vraćajući se u svoju zemlju; kod nas zovu Ruse Moskovi, a drže ih za ljude varvarske i divlje. Zato sam se iznajprije udaljivao i krio od njih. No kad sam čuo, gdje pjevaju vesele pjesme, slične našim slovačkim, približih se i začeh brbljati. Oni me primiše na svoje ruke, zagrliše me, podragaše i dadoše mi srebrnih novaca.

Po tom je ovaj prvi sastanak s Rusima ostavio djetetu najljepših uspomena. Nije se mogao naš pjesnik pohvaliti, da se je ovako lijepo prvom sastao s Nijemcima. U jedanaestoj godini poslaše ga, da uči u malenom gradu Kremnice, što ga Madjari danas zovu Körmöcz-Bánya. U gradu bila je cijela naseobina njemačka. Mladi su nje-

*) Louis Leger, Russes et Slaves, Paris 1890.

mački djaci kod svake zgode dirali u slavenske svoje drugove. Jednoga dana za odmora čuje, gdje neki Schwarz dovikuje malome Slovaku „verdammter Schlowak“ (prokleti Slovak).

To je bilo, — pripovijeda Kollár — kao da me je ko mačem u srce udario; ja zaustavih igru, skupih svoje drugove i rekoh im od prilike ovako: „Mi smo Slovaci ovdje brojniji od Nijemaca. Ova se pogrda svih nas tiče; to je uvreda naše narodnosti. Ja ištem, da nam se umah dade zadovoljština, da nas Schwarz moli za oproštenje i da se u napredak čuva ovakih pogrda.“ Ovakih riječi i misli može biti nikada nijesu čuli u Kremnici. Nijemci se kao svagda, kad bi spomenuo narodnost slovačku, podsmijevali i mrmljali. Neki se Slovaci, odmetnici sinovi svećenički, priključiše Nijemcima. Ostali mi ostadoše vjerni. Nijemci vidjevši, da ne popuštamo, ostaviše igru, opetujući svoje grdnje i bacajući se na nas. Ovi su Nijemci bili u razredu profesora Grossmanna. Neki od nas otidoše k njemu, da se potuže, moleći zadovoljštinu i jamstvo za budućnost. Ali sve zaludu. Niko živ u Kremnici nije držao za grijeh podsmijevati se Slovacima. Nijemci se još više obezobraziše, te su nas svakojako grdili, a mene po ulicama zvali „Schlowakenpatron“. — Mi potražismo ravnatelja, a on kazni krivce. Ova ih kazna ušutka, ali podbuni Nijemce. Jedan Slovak sam nije smio da ide gradom. Njemački se djaci složiše s divljim i surovim rudarima, koji nijesu trpjeli Slovakâ, a njima se pridruži i znatan broj Madjara i pseudo-Madjara.

Kollára malo da nijesu kamenjem ubili rudari, što ih je Schwarz protiv njega pobunio. Ovaj mu dogadjaj samo raspali ljubav otačbeničku i ulije mržnju na Nijemce i jezik njemački.

Medjutim dražesna družica, nevina neka „Gretchen“, izbi mu iz glave opakoga Schwarza i zle drugove. — Ovdje se raspreda u djačkom životu djetinjska idila, što ju je veoma ljupko i srdačno ispripovijedao, ali se ništa ne doima pjesnikova života. Kad mu je bilo devetnaest godina, svrši nauke u gradu Banska Bistrica (Neusohl). Svjedočba, što ju je dobio od ravnatelja, lijep je znak odličnoga dara i znanja pjesnikova. Sada odluči, da će biti pastor (Kollár je bio protestant); prvom je propovijedao u Niredhazu g. 1812 i za to dobio deset forinta. — U svojim uspomenama podaje nam smiješnih crta o vjerskom životu evangeličkih općina u sjevernoj Madjarskoj na početku našega vijeka. Tako su u crkvi bsabanskoj išla četiri momka sa dugim šibama po crkvi i udarcima opominjala vjernike, ako bi ko brbljao ili zadrijemao. No osobito je Kollára zanimalo jadno stanje Slovakâ Neprestano nariče, što njegov jadni narod nema prava, da se slobodnim oglasi glasom.

Od god. 1812. do 1815. živi u Požunu, gdje se onda najradje stjecali djaci. Otac, tvrdica, nije ga htio pomagati, pa je morao živjeti o kruhu i vodi kod nekakove babe s nekolicinom drugova.

Jednom opazi s grozom, da je peć naložena komadima križeva i daskama ljesova, što su drugovi uzeli, s groblja. U ostalom je boravak u Požunu u to doba bio osobito poučan zbog bečkoga kongresa Dogadjaji, što su se odigrali u prijestolnici, umah su odjeknuli i u Požunu Pored svega toga nije Kollár zaboravio naroda svoga i narodne književnosti.

Požun je, što se književnosti tiče, više visio o Pragu nego o Pešti; ondje se izdavao češki list, a mnogo se čeških, moravskih, slovačkih i srpskih djaka ondje sastajalo. Ondje se je spoznao s mladim Moravcem, kasnije znamenitim istorikom Franjem Palackym.

II.

Onda je bio običaj, da se najodličniji mladi teolozi šalju na sveučilište u Jenu.

Boravak u ovome gradu (od g. 1815. do 1819.) odlučno se doimao pjesnika i arkeologa Kollára. Odslije svega ga je, tako reći obuzima patriotizam slavenski za cijelo pleme, a ne samo za maleni narod, gdje se je rodio. Sve je radosti, sanje i srdnje — može se reći — dovodio u svezu s patriotizmom slavenskim. Na putu udesi tri Rusa, koji su takodjer išli u Jenu. On je požudno prihvatio priliku da nauči ruski, ali se na žalost uvjeri, da mu nije moguće iz njih iskresati ni iskrice narodnosti i ljubavi k Slavenstvu.

Osobito je potresla dušu Kollárovu u Jeni povjest zemlje, gdje je živio, i uspomene, što ih je u njemu budila. Ovi krajevi, danas njemački, bili su nekoć slavenski, a osvojeni su i ponijemčeni u posljednjem dijelu srednjega vijeka. — Mnoga topografijska imena još i danas odaju slavensko podrijetlo. Sa svom silom svoje duše i s više oduševljenja nego kritike poda se izučavanju lje opisa i povjesnih spomenika. U isto vrieme promatrao je Nijemce i Njemačku. Slušao je predavanja znamenitoga profesora Ludena, kojega je njemačka povjest nedavno bila klasična. — Za njegovih predavanja dvorana je bila premalena, koliko je nagrnulo slušalaca; ljeti bi se smjestili po dvoru, ispeli po stubama i slušali predavanja kroz prozor. — U to je doba Goethe boravio u Jeni. Kollár nadje priliku, te mu se prikaže

Prvi put, — pripovijeda Kollár, — kad smo se prikazali, čekali smo u predsoblju, dok se je odijevao. Za tim nam se približi taj njemački Jupiter sa sjajnom ugladjenošću, odmjerena rijeka i uljudnosti. Goethe je mislio, da ima samo Madjara u Ugarskoj i za takove nas je držao. Ja sam mu rekao, da sam Slovak, t. j. Slaven. Odmah me zamolio slovačkih pjesama, za koje je čuo, da su lijepe.

Slobodoumne manifestacije kod slavlja tristog dišnjice reformacije duboko se dojmiše mlade Kollárove duše. Djaci naložiše od radosti vatru i spališe javno vlasulju, simbol stare vlade, kapralsku batinu, simbol pruskoga militarizma i neku množinu reakcionarnih spisa, osobito

Amillonovih, Hallerovih i Kotzebue-ovih. Medju ovim mladim liberalcima bio je i mistični Sand, koji je malo kasnije ubio Kotzebua u Mannheimu. Naš je pjesnik bio kod dvaju saveza, gdje se je izradila misao o velikoj Germaniji. Ti mu savezi dadoše priliku, da razmišlja i o ideji velikoga Slavenstva. — On je čuo nekoga djaka, gdje govori ovako: Svak nas treba da bude ne samo čovjek, nego i Nijemac; iz srca treba da iščupa egoizam, provincijalizam i da se vine do visine narodnosti. Sramota je biti samo Sas, Prus, Austrijanac itd. Neka nestane tih cjepkanja. Budimo jedan narod njemački.

Te je rieči Kollár primjenjivao svome plemenu: „Prestanimo biti samo Česi, Poljaci, Iliri, Rusi. Prije svega budimo Slaveni.“

I on se spremao, da svoje misli izreče u pjesmi; pjesničtvo mu se prikazivalo u obliku sonetskom. „Moja je muza — veli Kollár — bila prava pčela; išla je tražiti hrane u šume, u luge, a vraćala se puna plijena kući.“

III.

Novo čuvstvo, ljubav, pospješilo je razvitak ove poezije. Jednom su mladoga djaka pozvali u susjedno mjesto Lobda ili Lobeda, da propovijeda. Pastor Schmidt bijaše bolestan, a imao je kćer Vilhelminu, u koju se naš Kollár zaljubi. Schmidt! Vilhelmina! ta to nijesu nimalo slavenska imena. Zar će Kollár ljubiti Njemicu? Kako se to slaže s njegovim patriotizmom! S ushitom nadje za neko vrijeme, da mu je draga podrijetla slavenskoga.

Obitelj Schmidtova bješe nekoć iselila iz Lužice, te je još govorila jezikom vendskim. Ova je obitelj bila grana iščiljeloga plemena polabskih Slavena, za koje se tako usrdno zanimao pjesnik. Patriotizam i srce bijahu mu u skladu. Sada je mogao mirno ljubiti Minu; ona postade za nj živ simbol Slavenstva, Laura Petrarkina, Beatrice Dante-ova. Sada se zagrijan ljubavlju više no ikada dao na izučavanje ovih iščiljelih naroda slavenskih. Htio je da traži i izuči sve općine imena slavenskoga, ne bi li našao kakova traga predjašnjoj narodnosti.

Ovome se arkeologijskomu patriotizmu danas može biti smijemo, a ipak je ovako slično čuvstvo izvelo njemačko sjedinjenje. Na nesreću Kollár je zaboravljao, da su povjesni i geografijski uslovi u Slavena drugojačiji nego u njemačkih naroda, koji su svi na okupu i govore jednim jezikom.

Po smrti pastora Schmidta ponudili su Kolláru praznu župu u Lobdi, ali je nije htio primiti veleći: „Ja nijesam Nijemac, ja sam Slovak, pa treba da svoj život posvetim svojemu narodu.“ Tako je od prilike kasnije odgovorio Palacky, kad su mu nudili mjesto u germanskom parlamentu u Frankfurtu. Žrtva bijaše bolna, jer majka Minina nije htjela da udaje kćeri u Madjarsku, koju je držala za neku vrst Sibirije.

Siromašni ljubavnik morade jadan ostaviti Sasku. Smio je dodnše pisati svojoj ljubaznici, ali često nije dobivao odgovora. Najzad povjerova, da mu je umrla Mina; mrtva postade mu više no ikada muzom. Oženio se s njom iza petnaest godina. — Rado bismo znali, jesu li srećni bili, ali nas na žalost ostavljaju uspomene, te nam je posljednji dio života poznat samo po njegovim djelima. (Njegova ga žena preživjela; po listovima, što su izdani u dopisivanju ruskoga naučnjaka Pogodina, znamo, da je obubožala i dobila za se i za svoje kćeri neku pripomoć od cara Franje I., a najzad se preselila u Weimar. Po smrti svojega muža prodavala je njegove knjige, da može živjeti i da dobavi novaca za put u Njemačku. Evo ovako je jadno svršila muza svih Slavena!)

Tužan ostavi naš pjesnik Jenu. Boravak u Češkoj kod slavenske braće utješi mu tužno srce. Drukčije je sada gledao na Prag, zlatni grad sa sto zvonika, nego prvi put, kad je bio neznalica kao Adam u raju. Sada, kad je okušao grki i bolni plod sa drveta znanja, činio mu se Prag okamenjena povjest češka.

O ovoj povjesti rado je razgovarao sa svojim mladim prijateljem Palackym, kad se je povratio u Požun. I jedan se i drugi jednako zabavljali bijedama roda svoga i razmišljali, kako će mu pomoći: Palacky, miran i ozbiljan, kako dolikuje budućemu povjestniku; a Kollár, vatren i živ, kao pjesnik.

Godine 1819. bude imenovan vikarom evangeličke općine u Budim-Pešti. Nastojao je da uzdigne moralni i intelektualni raz svojih zemljaka, pa im ustroji školu. — Dakako da je kao slavenski rodoljub bio mrzak Madjarima. Neprestano trebalo je da se bori za svoje mjesto. Više se puta utječe caru Franji I. u zaštitu. Ipak se održao uza sva naprezanja svojih neprijatelja. Za ovo doba njegova života nemamo uspomena, ali iz izdanih pisama liepo se razbira, kako su ga progonili. — Često mi zabranili vršiti službu pastorsku, piše g. 1841. glasovitomu fiziologu Purkynju, a jedne nedjelje poslali su momka, da mi zapriječi ići u hram (Slovansky sbornik 1887). — Iz jednoga lista mladoga ruskoga profesora Bodjanskoga drugu Pogodinu od 13. ožujka 1839. razbiramo, da su mu i na život kidisali. Dobio je od nekoga anoniman list, da će ga 15 rujna ubiti, ako se ne kani slavenstva i Slavena. Kad ga je Bodjansky zapitao, što misli raditi, odgovori Kollár: „Kloni se opakoga čovjeka i čini dobro; evo već dvadeset godina borim se protiv ovih divljaka, a nema dana te mi ga ne bi otrovali. — — — Oni su mi porušili zdravlje“. Vidi se iz ovoga lista, da je bilo vrijeme, kad se je mislio zakloniti u Rusiju; ali se nije usudio na to riješiti. Može biti ga je ustavljala žena. — Godine 1849. ode na put u sjevernu Italiju, Tirol i Bavarsku, da nadje manje ili više autentične tragove nekadašnjih slavenskih naroda. Kollár bio je veliki pjesnik u svoje vrijeme, ali tek osrednji arkeolog. Maštanje prevladjivalo mu je kritički razbor; ali znanost bila je još u povojima, pa je dogmatični ton, s kojim je oglašivao svoja tobožnja otkrića, zanosio mnoge čitatelje.

*

Krakovski biskup Sta
Sli

kralja Boleslava II.

God. 1849. bude imenovan profesorom arkeologije i slavenske mitologije na sveučilištu bečkom; g. 1850. pozove ga veliki vojvoda meklemburški, da proučava starine obotritske.

Kollár umrije dvije godine iza toga; zemljaci mu urezaše na grob ove riječi: Živ jsa, nosil v srdci národ celý, zemřev žije v srdci národu celého. (Dok je živ bio, nosio je na srcu svome čitav narod, a mrtav živi u srcu cijeloga naroda.)

IV.

Rad je Kollárov znatan i različite cijene. Kao propovjedač ostavio je zbirku propovijedi, koje se ne uzdižu nad običnu sredinu; kao arkeolog i lingvista pisao je velikih rasprava o božici Slavi (koje nije nigda bilo do u njegovoj glavi) i o prvim početcima slavenskim, ogromnu svesku o drevnoj slavenskoj Italiji, zbirku arkeologijskih sanjarija; njegov put po Italiji pored svih sanjarija još se i danas ugodno čita; njegovi memoari, što su i ovdje dovoljno iscrpeni, puni su čara i zanimljivosti. Imamo od njega i zbirku slovačkih pjesama, koja je ostala klasična, a vrijedno bi bilo, da se preštampa. — No najglavnije djelo, koje će mu pored svih slaboća pronositi ime do najdalje budućnosti, ima natpis „Slavy dcera“. — Mi ćemo se za čas pozabaviti tim djelom. — Prije treba da reknemo nekoliko riječi o maloj brošuri „Über die literarische Wechselseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen und Mundarten der slavischen Nation“, koja je izišla g. 1837. u Pešti. U ovoj su knjižici njemačkim jezikom otisnuti članci, što su iznajprije češkim jezikom izlazili u listu „Hronka“. — Otisnuti su njemačkim jezikom, da ih razumiju svi Slaveni. Radilo se u toj knjižici o književnom panslavizmu. Kakav to književni panslavizam hoće Kollár? Da se sve grane slavenske zanimaju za književne tvorevine slavenske, da se kupuju i čitaju knjige, izdane u svima narječjima slavenskim. Svako narječje treba da crpe novu snagu u drugima, da se podmladjuje i bogati njihovom pomoću. Ali mogli bi se bojati, da ova rječnička i slovnička uzajamnost krije misao o političkoj uzajamnosti. Uzajamnost, veli Kollár, ne ide za političnim sjedinjenjem slavenskim, za demagoškim pletkama ili revolucionarnim bunama protiv vlada, koje uzrokuju samo nerede i katastrofe. (Hrvat Jelačić veli takodjer: Tuže nas, da smo panslaviste; mi gojimo simpatije k narodima slavenskim, a ne k njihovim vladama.) — Ovake uzajamnosti može biti, dok narod živi pod više žezala, dok ima više država, kneževina ili republika. — Uzajamnost je još moguća u naroda, koji ima više vjera, različitih alfabeta, običaja i podneblja. — Ona nije pogibeljna za svjetske vladare, jer ne dira granica niti moći vladalačke. Ona propovijeda ljubav k narodu i jeziku, ali takodjer poslušnost i vjernost prema vladaru.

Uzajamnost nema zadaću, da na silu izmiješa sva narječja slavenska i sastavi umjetan jezik, kako su neki slaviste sanjali. Svi žive osobitim nezavisnim životom, na koji se treba obazirati. Kollár priznaje četiri jezika slavenska: ruski, ilirski (hrvatsko-srpski), češko-slovački i poljački. Bugarski jezik zanemaruje, jer se u ono vrijeme malo o njemu znalo i govorilo. Svi Slaveni treba da se drže za članove jedne iste obitelji s lozinkom: Slavus sum, nihil slavici a me alienum puto. Do danas se na žalost tako slabo poznaju jezici slavenski, da treba pisati tudjim jezikom, kad se radi o općim pitanjima. Svaki je prosvijetljeni Grk razumijevao četiri narječja helenska: jonski, dorski, eolski i atički. Ovako trebat će svaki prosvijetljeni Slaven da razumije češki, poljački, ruski i ilirski. Ovdje se Kollár vara. Razlika izmedju četiri jezika slavenska mnogo je veća, no što je bila medju grčkim narječjima. To su, pravo reći, četiri sasvim samostalna jezika Karpatski su Slovaci, veli pjesnik, prvi raskrilili ruke, da ogrle sve Slavene. U djelu Slovaka Šafařika „Povjest slavenske književnosti“ prvom su se kao u velikom kakvom zrcalu Slaveni promatrali kao jedan narod. Poslije Slovaka i Čeha zaredali su Rusi, Hrvati, Poljaci i Srbi. Nabraja dugu čitulju naučnjakâ, koji su kod različitih naroda izišli apostoli uzajamnosti. Žaliti je, dodaje Kollár, što genij uzajamnosti nije nadahnuo najodličnije pjesnike našega doba: Rusa Puškina, Srba Milutinovića, Poljaka Mickiewicza. Uprti nogama o zemlju rusku, srpsku ili poljačku, a glavom o nebo slavensko, mogli bi biti na vidiku cijelome narodu.

Po toj teoriji izilazi sam Kollár, pjesnik panslavenski u prvome redu, najvećim pjesnikom slavenskim: ali vrijednost se umjetničkih djela ne mjeri po ovoj ili onoj sistemi. Mickiewicz i Puškin mnogo su veći od spisatelja „Slavy dcere“; jer su bili geniji, a u tom je sva tajna njihove slave.

(Nastavit će se.)

K slikam.

Krakovski biskup Stanislav kara kralja Boleslava II. Slikao Jan Matejko. Boleslav II. Hrabri kralj poljski (rodjen 1041., umro 1081.), bio je sin Kazimira I., a imao je za ženu Veslavu, rusku kneginju. Proslavio se kao hrabar bojovnik ali je i okaljao svoje ime putenim i razkalašenim životom. Vodio je rat s Ugrima, sa Česima (1061.), ali im nije bio dorastao, s Prusima, kojim je nametnuo danak. Napokon se zarati s Rusima, god. 1069. namjesti vladarom u Kijevu Izaslava, a sam osvoji Voliniju. S družbom svojom desio se dosta dugo u Ki-

jevu, pa se podao sa svojim Poljacima lastnomu i razkalašenomu životu. Taj je život nastavio i kad se je vrátio u Poljsku. To se neugodno dojmi poljskoga naroda, koji je oštro osudjivao bučni i razkošni život na dvoru kraljevskom. Tada podje krakovski biskup Stanislav Stjepanovski kralju, prekori ga težko i zaprieti mu se, da će biti iz crkve izobćen, ako se ne popravi. To razljuti kralja, te u gnjevu svom ubije sam svojom rukom biskupa u crkvi za sv. mise. Za to krvno nedjelo stiže ga prokletstvo crkve i naroda, a on ostavi priestolje i pobježe u Ugarsku. Lutajući dugo svietom nadje utočište u samostanu na osjačkom jezeru u Koruškoj, gdje je god. 1081. i umro.

Književnost.

Hrvatska. Naš suradnik, *Stjepan pl Miletić*, izdao je u posebnoj knjižici dramatičnu pjesan *„Zaboravljeni ljudi“*, što ju je nedavno spjevao za uskrsni broj ovdješnje »Hrvatske«. Čin te alegorije zbiva se u uskrsnoj noći na pozornici narodnoga glumišta. Uz glavno lice, nezaboravnoga osnivača naše dramske umjetnosti, Dmitra Demetra, prikazuju se Lisinski, Šenoa, Freudenreich i Plemenčić, a uz to se javlja duh rodoljublja, samosviesti duh zemski, nada, vjera i ljubav kao personifikacije Ako i nije pisac u cjelini podpuno uspio, pojedine karakteristike dosta su zgodne, a uz to ima diljem ciele alegorije plemenitih i rodoljubnih misli, koje su na diku piscu a na ures pjesni njegovoj

Frano Radić poslao nam je svoju arkeoložku razpravu *„Četiri starohrvatske bogomolje u Primorskoj županiji (Parathalassiji)*, koja je preštampana iz »Arkel. Viestnika« Pisac pokazuje, da te bogomolje pripadaju 8 i 9. vieku i da odaju prastari hrvatski slog, u kojem se vidi upliv bizantinske umjetnosti. Tko se zanima za hrvatske starine, koje se u novije doba nešto revnije iztražuju nakon znamenitih odkrića hrvatsko-bizantskih spomenika iz doba narodne hrvatske samostalnosti u kninskoj okolici, rado će pročitati i ovu zanimljivu i jasno pisanu razpravicu g. Fr. Radića.

Ruska. I ako je Zola, kako je poznato, proglasio grofa Tolstoja poslije njegove *„Kreutzerovc sonate“* ludim čovjekom, to je Tolstoj sve tako „lud“ podigao u ruskoj književnosti na sve strane nemalu buru. Svak gotovo, tko išto piše, osobito o prostome narodu ili prosvjeti, zadieva se o Tolstoja. Gotovo u svakoj knjizi *„Vêstnika Evropy“*, *„Russkoga Vêstnika“*, *„Russ. obozrênija“*, *„Rus. Mysli“* itd., — svud se spominje njegovo ime. Tako u ožujskoj knjizi *„Rus. Mysli“* vidjeni književnik N. Mihajlovskij, u članku »Književnost i život«, zadieva se gotovo bez razloga o Tolstojevu »Kreutzerovu sonatu«, pa kaže, da je u njoj izrečena »gorka istina«, no da iz tê istine nipošto ne sliedi ono, što iz nje izvodi grof Tolstoj, i dodaje, da je »dapače već čudno govoriti o zaključcima Tolstojevim, i samo robsko klanjanje samome imenu može ovdje tražiti i naći nekaku dubinu i višu istinu«. Mihajlovskij dakle nije blaži od Zole. Upravo je s toga zanimljivo ono, što je o Tolstoju i njegovoj *„Kreutz. sonati“* napisao poznati pisac *„Ruskoga romana“*, Melchior *Vogüé*, u prosinačkoj knjizi (1890.) *„Russkoga obozrênija“*. Vogüé piše oštroumno, s poštovanjem i ugladjenošću, no ipak gdješto proviruje laki smiešak, da ne kažemo ironija. To sudimo po riečima njegovim: »Srećne li Rusije, u kojoj se jošte mogu činiti novima takove (Tolstojeve) tlapnje!« Vogüé se već u *„Rus. romanu“* divio umjetničkome daru Tolstojevu, no i onda već bijaše odrešit protivnik moralne njegove filozofije — u odkrićima »apostola iz Tule« nije nalazio ništa novo za svoj narod, koji je u vjekovnoj svojoj civilizaciji prokuhao već mnogo toga. Prosudjujući Vogüé *„Kreutz. son.“* sa čisto umjetničke strane ne poriče joj na pojedinim mjestima prave umjetnosti — no u obće je propovjednik potisnuo umjetnika Što se tiče osnovne teze *„Sonate“*, to je stinitost njezina i suviše poznata, samo što Tolstoj ne umije izvesti zaključka: prevelika sposobnost Tolstojeva za analizu ubila je u njem sposobnosti za sintezu. Označivši polaznu tačku *„Sonate“* kao mistički pesimizam, kao produkat asketizma i umne reakcije, označuje Vogüé nazore Tolstojeve kao kariku silne jedne struje, koja se probija Evropom ne od jučer. To je krik nad razočaranjem u životu, krik, koji se je najprije čuo od Schopenhauera, Spencera, Taina. Iza njih ga ponavljaju tisuće neznatnijih glasova. Jedni traže budističku nirvanu, drugi kršćanski asketizam, treći opet ateistički nihilizam, no sve ide na jedno: »uma-njujmo život, ugibajmo se njegovim mrežama«. To je silna reakcija duha protiv materije, asketizma protiv civilizacije. »Preobilje civilizacije (?) i isključiva trka za materijalnim užitkom izaziva protivnu krajnost«. Otuda očekuje Vogüé nekaki veliki religijozni preporod. I tako je Vogüé odredio Tolstojevoj filozofiji mjestašce u jednome dielu evropske misli . .

Poljska književnost. Duševni rad mladjega poljskog pjesničkog naraštaja neprestano svjedoči, da poljska književnost ne zaostaje. Mi smo već spomenuli najnovija djela najboljih triju pripovjedača poljskih, a sada prikazati nekoliko zanimljivih radnja takovih talenata, koji se istom probijaju.

Jan Kasprowicz zaprema medju mladjim poljskim pjesnicima dostojno mjesto. Svojom zbirkom pjesama, koju je objelodanio prije dvie godine, kao i većom pjesmom »Isukrst«, koju je oblast zaplicnila, posvjedočio je Kasprowicz, da je darovit pjesnik, koji je prožet modernim shvaćanjem svieta. Izvoran i osobit značaj podaju njegovim pjesmama izvrstne slike pučkoga života. To se vidi i u najmladjem njegovu djelu »Swiat się kończy«. To je jedna od najboljih pučkih tragedija poljskih, gdje se realizam teme natječe s vrstnom karakteristikom osoba. Lica su sve sami jednostavni seljaci, koji rade tek po nagonu.

Drugačijega su kova dvie početničke zbirke pjesama *A. Niemojewskoga* i *J. Nowickoga*, koji bi s vremenom mogli izaći na glas. Premda su obojica različite ćudi, ipak se slažu u izboru gradje, jer se obojica bore za emancipaciju četvrtoga staleža. Ova ih borba oduševljava, bieda ovih ljudi izmamljuje zvukove iz njihovih lira. Ljubavnomu življu nema u njih traga, a to je doista velika riedkost u početnikâ. Razlika je samo u tom, što Niemojevski pazi više na sadržinu, a Nowicki na oblik. Težko je reći, koji će se prije proslaviti. Svojstava ima u obojice; hoće li uspjeti, stoji do njih samih.

V. Feldman je napisao u dva svezka roman *„U okovima“*. On obradjuje »žensko pitanje« s nešto zastarjeloga stanovišta *spolne* emancipacije ženske i propovieda, da bi trebalo ženu osloboditi od »okova« katoličko-austrijskoga ženidbenog zakona. Knjiga je našla mnogo — prijateljica.

Od ostalih beletrističnih radnja napominjemo *„Vješticu“ Elize Orzeszkove, Belmontov* roman *„U nervoznom stoljeću“* i *„Pjesme u prozi“ A. Niemojewskoga.*

Književni rad poljskih učenjaka i kritikâ najbolje se ogleda u književnim revujama, koje su ognjište sve moderne djelatnosti.

U Varšavi izlazi mjesečnik *„Ateneum“*, kojim upravlja slavni književni historik poljski *Petar Chmielowski*, koji je napisao »Život Mickiewiczev« i »Žene u Mickiewicza, Malczewskoga i Krasinskoga«. Na istom je stupnju i drugi mjesečnik *„Biblioteka warszawska“*.

Mnogo se čita kvartalnik *„Dodatek do Przeglądu tygodniowego“*, gdje je u posljednjoj svezci izišla liepa studija Biegeleisenova o Henriku Ibsenu, koji ima isto tako vatrenih protivnikâ kao i pristalica. Razprava je pisana veoma umno i pokazuje, da je pisac studije proučio sva djela nordskoga pjesnika.

Od mnogih drugih poljskih revuja spominjemo još etnologijski časopis *„Wisłu“*, u kojoj je nedavno Bronislav Grabowski napisao ocjenu Maretićevih »Slavenâ u davnini«, i *„Mickiewiczev godišnjak“*, koji objelodanjuje Mickiewiczevo družtvo u Lavovu

U Lavovu izlazi takodjer *„Kwartalnik historyczny“*, a u Kra-

kovu mjesečnik *„Przegląd polski“* i *„Powszechny“* — oba su potonja lista konservativnoga i klerikalnoga smjera. Izvrstau je takodjer *Wisłockoga „Przewodnik bibliograficzny“*.

Mladopoljačka stranka imade svoj organ *„Ruch“* u Krakovu, ali dolazi često u sukob s austrijskim oblastima poradi radikalizma.

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. Već dugo nije bilo tako ugodne i zabavne večeri u našem glumištu, kao u sriedu 8. o m., kad no se je prvi put prikazivala komedija (u 2 čina) talijanskog pisca F. Gherardija *„Adelaidino kraljevstvo“* i šala u 1 činu Grenet-Dencourta »Kako da ga dočekam«. S punim se pravom može reći, da je gotovo ciela večer pripadala gdji. Ružički-Strozzi, koja je ove dramske šale prevela i majstorski prikazivala, te je i kao prevoditeljica dobra ukusa i kao umjetnica slavila slavlje. Komedija F. Gherardija je doduše laka stvarca, bez osobite karakteristike i dubljega smisla, ali je tako duhovito i zanimljivo pisana, a čin se tako naravno i brzo razvija, da se gledalac upravo ugodno zabavlja Obradjuje poznatu temu, kako treba steći ljubav prkosnih i obiestnih žena. Pisac razvija i preporuča, da se takove žene predobivaju time. ako mužkarac, koga odbijaju, pokazuje hladan nehaj i neku vrst priezira prema njima. Tu nauku pokuša mladi vlastelin Karlo Belmonte (g. Fijan) kod krasne ali prkosne udovice Adelaide (gdje. Ružičke-Strozzi), koja ima cielo kraljevstvo obožavatelja i udvarača, i — uspije. Kako je on uspio, a kako se je njezin prkos skršio, prikazaše oboje tako vjerno i istinito, da je bila prava slast gledati taj ljubavni rat na pozornici. U solo-sceni Grenet-Dencourtovoj vidimo, kako mlada žena nestrpljivo čeka svoga vojna, koji se je prvi put nakon mjesec dana bračnoga života nešto odocnio, te nije odmah u odredjeno vrieme iz ureda pohrlio u naručaj svoje ženice, koja se svečano odjenula i spremila za koncerat Da mu se tobože osveti, smišlja, kako bi ga kakvim burnim i potresnim prizorom dočekala, ali kad čuje njegove korake na hodniku, zaboravi sve i pohrli mu sva blažena u susret. Sve momente i nuance ove zabavne šale umjela je naša vrla umjetnica tako majstorski prikazati, da je bila iluzija podpuna, a uspjeh u cielosti krasan i neodoljiv.

Starohrvatske crkvene popijevke. Ukajdio ih, harmonizovao i tekstove im priudesio Vjeuceslav Novak. U Zagrebu 1891. Knjižara Dioničke tiskare. V. 63. 8. Ciena 40 nvč.

Pjesme su povadjene iz zbornika: Cithara Octochorda, seu cantus sacri latino-croatici. Knjiga ova obseže više od 300 str. in folio, a štampana je u Zagrebu god. 1757. kod Antuna Reinera. Octochorda = osmostruna se zove. jer je podijeljena na osam dijelova; pjesme su uvrštene kano korali s koralnim kajdama na četiri crte; tekst im je latinski i hrvatski. Izdavač je nastojao, da te korale ritmizuje, gdje je mogućе bilo, ili kako sam veli, gdje je držao, da su zamišljeni po odredjenom ritmu Sve su pjesme zaodjenute harmonijama, koje su udešene za pjevanje u mješovitom zboru, a tim se knjižica osobito preporuča učiteljima pjevanja na srednjim učilištima, jer je izdavač udesio svoje harmonije prema malenomu obsegu dječačkih glasova, gdje su to sami napjevi dopuštali. Izdavač je nastojao, da se kara ter koralnih napjeva ne izgubi, pa zato su harmonije često neobične. U harmonizaciji ostao je izdavač vjeran staromu crkvenomu pjevanju. Korali su udešeni po svim pravilima koralnoga pjevanja. Ako je počeo u dorskom premetu, proveo je taj premet do kraja. Mnogi korali imadu plagalni završetak, koji će se mnogoga uha neobično dojmiti a baš je takav završetak bolji nego autentični, jerbo odgovara karakteru crkvenih premeta. Dobro je, da je g. Novak udešavao tekst, ali nema sumnje, da bi mnogoga zanimalo, kako glasi tekst u originalu, a to bi izdavač bio mogao dodati kano napomene pod linijom. *F.*

Svaštice.

Doczi u Zagrebu i Beču. Poznato je, da je loša Doczijeva drama *„Posljednja ljubav“* uzvitlala cielu buru u Zagrebu. Djacima oduzeše na neko vrieme glumištne karte, jer se usudiše psikati u glumištu, a četiri člana glumištnog odbora položiše svoju čast, jer je glumištni upravitelj u svojoj izprici izjavio magjarskomu pjesniku, da nije zato dao u stihovima prevesti njegovu dramu, budući da — po njegovu mnienju — veliki dio slušatelja manje razumije stihove. Članovi odbora glumištnog drže, kako je i naravno, da je u toj izjavi sadržana uvreda velikoga diela občinstva zagrebačkoga, i zato položiše svoju čast. Dok se je to u Zagrebu zbivalo, doživio je taj zlokobni pjesnik u Beču dosta neugodnih stvari. Bio je članom odbora, koji je imao ocjenjivati velik broj drama, što su se natjecale za razpisanu nagradu. Na njegovu preporuku nagradi odbor dramu nekoga Wartenegga pod nadpisom: »Der Ring der Ofterdingen«, koja je kasnije u njemačkom pučkom glumištu u Beču sjajno — propala. Kritika je žestoko pokudila sudce, a napose Doczija, a on spočitnu kritičarima, da su mladi ljudi i da ne shvaćaju pravo ljepota drame. Kritičari mu ne ostaše dužni složno odbiše osvadu i pokazaše, da je većina njih iste dobi, koje i Doczi, pače neki da su i stariji od njega.

Hrvati u Danteovu epu „Divina Commedia“. Nas Hrvate poznaje ostala Evropa gotovo samo kao hrabre junake; no tudja zloba nije nam dala, da nam i ta slava ostane neokaljana. Poznato je i suviše, što je Schiller načinio od Hrvatâ u svome *„Wallensteinu“*. Nije zato čudo, što se ljaga, bačena na nas na tom jedinom »klasičnom« mjestu, gdje se naš narod spominje, povlači i do u naše dane. Tako smo prošli, — a i danas prolazimo — u njemačkoj književnosti. Zanimljivo će zato, mislimo, biti za svakoga Hrvata, da dozna, što nalazimo o Hrvatima u Danteovu religioznome epu: *„Divina Commedia“*. To mjesto, gdje se spominju Hrvati u *„Div. Com.“*, jest: *Paradiso*, canto XXXI., stih 103 110, a glasi ovako:

Quale è coloui, che forse *di Croazia*
Viene a veder la Veronica nostra,
Che per l'antica fama non si sazia,
Ma dice nel pensier, fin che si mostra:
Signor mio Gesù Christo, Dio verace,
Or fu sì fata la sembianza vostra?
Tale era io mirando la vivace
Carità di colui, que in questo mondo
Contemplando, gustò di quella pace.

Dante dakle izporedjuje sebe s hrvatskim čovjekom: Kao pobožni Hrvat što se divi (kad dodje u Rim na hodočašće) Veroničinu rubcu (na kojem je otisnut Kristov obraz), tako se on divio itd. No ako je sâm Dante ovako častno ovjekovječio pobožni naš narod onoga vremena, nije ipak neki komentator Talijan 19. vijeka u »L'Ottimo Commento della Divina Commedia« (Pisa, 1827—29.) mogao prieći preko toga mjesta, a da ne tumači: »Di Croazia: di Schiavonia *(gente salvatica e scostumata* nella riviera del mare Adriatico.) . . . .« Dakako: ta *izkvareni divljaci* i idu u Rim na hodočašće, pa se tamo tako neotesano dive, te Dante ne zna ljepše prispodobe, nego da — sebe s njima poredi! Kamo sve ne vodi fanatizam!

Sokô i vila. Vukodlak. — Na mjesečini. — Crnogorska vjera. — Amidove kuće. — Islandski ribari. — Jan Kollár. — Listak.

Izdaju i uredjuju J. Pasarić i M. Maravić Vlastničtvo i tisak Dioničke tiskare.

VIJENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 18. travnja 1891.

Br. 16. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena poštom i domać m u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Jataganu.

Hej oštracu, gujo ljuta,
Što se njišeš o duvaru;
Kakva li se šala budi
U tvojemu pametaru?
Il' bi ti se valjda htjelo
Cjelivati čije grudi — —
Hej oštracu, gujo ljuta,
Drukčije se danas sudi!

Tlapi ti se: e su davno
Svjetlali te naši stari,
Kad je babo dora jahô
Po krvavih po pazari',
Kad su one glave naše
Kosile kô u šali — —
Suze naše — briga mala,
Samo kad smo g ave dali!

Hej ne ide danas više,
Da se polja krvlju tope,
Pitoma smo i mi čeda
Prosv'jetljene Europe!
Prostili smo svima, svima
Neplaćenu krvcu staru,
Gadi nam se, što nas sjećaš
Prošlih dana, moj handžaru!

Ta Sloboda sv'jetom hoda,
Svakomu će pravo dati:
Kad poteku komu suze,
Slobodno ih obrisati!
Udare li s novog jada,
Prosto mu je tražit suda;
Zaplače li trećom suzom,
E — — onda je prava — luda!

Moj handžaru, vidiš i sam,
Da za tebe posla nema!
Hvala Bogu, što u grobu
Kraljeviću Marko dr'jema,
I još više Bogu hvala,
Što uskrsnut nikad ne će —
Ta kaki je, krvnik ljuti,
Krvio bi ovo sreće!

Već se nama danas hoće
Uništiti tvoju klicu;
Raskovati gvoždje tvoje
Na tananu onu žicu —
Pa potražit divlja srca
Te se s neke krivde tuže,
Vezati im žicom usti,
Što lijepi svijet ruže.

Što je babo tobom sjekô,
Sinčiću su čudne stvari;
E je sinak čedo novo,
Tanja krv mu žile žari,

A pamet mu ona fina
Ideale nove stvara; —
Ta ne treba danas više
Muškog srca ni handžara!

Silvije Str. Kranjčević.

Demonovo ogledalo.

„— — — — Vi svijetle, daleke iskre, gusto li se prosuste vrh moje glave!

„Ni vjetrić vas ne vija, ni voda ne trne, i odkada vas gledam, uvijek jednako svijetlite nad vrtom božijim!

„Dižem prema vama ruke, al vi ste daleko, a meni je nekako, čega nijesam jošte osjetila Ne mogu vas uvijek naći u vrtu božijem Samo kad se sakrije veliko svjetlo, onda vas opet vidim. Ah da mi je samo mrva prašine vaše na prsima, vi svijetle daleke iskre!“ — — — —

Tako je uzdisala pramajka čovječanstva na obali rijeke Eufrata. To je voda, koja je jošte uz tri druge natapala Eden. A pramajka ljudska bijaše lijepa, kao da ju je smislila vila priče, koja se njiše na velikom cvijetu u zlatu istočnoga sunca. U nje bijahu oči mirne i duboke kao jezerca

u raju, a lice zdravo i svježe kao prva ruža, koja niknu iz daha božijega. U vječnom proljeću sagibahu se cvjetne grane nad njezinu glavu, sipajući joj po dugačkoj gustoj kosi bijele i crvenkaste listiće. Leptiri i ptičice, one milopojne rajske ptičice, kružile su se vijekom oko njezina čela kao kruna, koju je polagala priroda na pramove svoje kćeri. Tigrovi i lavovi, srne i ovčice lizale su joj ruke, a ribice dizahu iz vode glavu, e da bi ih malko milovala. Krasno, rajsko jutro i čarobna mirna noć, sunčane i mjesečeve trake cjelivahu joj lice i govorahu: Nigdje nije ljepše, nego li je ovdje, i ništa nije ljepše, nego li si — ti!

I onda bi ona podigla lijepe oči, pa kad bi opazila praoca ljudi, kako je kao začaran od ljubavi gleda, onda bi kliknula: Nigdje mi nije milije, nego li uza te, i ništa mi nije draže od — tebe!

I tako je prolazio život prvijeh ljudi u cjelovima i u djetinjoj šali. Šetali su, držeći se uvijek rukom o ruku. Igrali su se skrivača s lavovima, nosili mrvica i hrane sa rajskih stabala u ptičja gnijezda, skakali su u stadu malijeh jaganjaca po cvjetnim poljanama Edena, srećni, bez brige, bez misli, baš kao dva goluba ili dvije vjeverice, koje se igraju tamo uvrh šumskoga hrasta izmedju neba i zemlje.

Ili bi stali na obalu rajskijeh jezera, gledajući u mirnu, bistru vodu. Tamo su prvi put lik svoj opazili i bilo im je slatko, slatko u srcu, kad su vidjeli, kako to oku ugadja, kad oni jedno uz drugo zagrljeni stoje. To im postade najugodnijom zabavicom; oni su se smijali, sagibali, grlili, pružali ruke prema vodi i gle! — kako li je tačno, kako li je nježno i dražesno bistra voda njihovu šalu vraćala!

Jednoga dana prošeta se Edenom božiji angjeo i izbije kroz gusto lišće na obalu jezera. On posmatraše dugo igru prvijeh ljudi, pa tužna odjednoć lica prijedje tiho poput sjene preko vodenoga ogledala. Čini se, da je s njega nešto kao suza palo u vodu. Lagani kolut zadrhta površinom i slika se promuti.

Prvi ljudi vidješe, kako su se njihovi likovi časkom izobličili i osjetiše žalac u srcu. Bijaše nešto kao žalost, što ih stegnu od jednoga maha. Zar su osjetili, da se je nečim krenulo u ljepotu njihovu?!

— Budi se zarod taštine! — protuži angjeo i ode žalostan.

Al voda se umiri i oni bijahu opet srećni, sebe gledajući.

I od tada je pramajka naša često posmatrala svoje ruke, svoje nožice, svoje tijelo. Ona postade plašljiva, da se i opet za boga ne bi kako izobličili udovi njezini! Od onda je stalno sjedjela uz bistricu vodu, gledajući u kristalnom ogledalu, kako joj se gusta kosa u šašu i mahovini gubi. A kad bi šareni leptiri sjeli na te pramove ili kad bi ih posulo cvijeće vječnoga proljeća, tada bi se topila od miline one slike, nešto bi joj širilo tajnom silom ruke, i njoj bi dolazilo, da onu podobu tamo u vodi zagrli, i ne znajući zašto!

I kad je poslije u šumi opazila vesele šaljčine majmune, gledala ih je čudnim i drugojačijim pogledom nego li do tada i panu joj tako prvi put na pamet, da se poradi ljepote svoje stavi u prirodi preda njih! Ah, a do tada su bili svi oni skupa jednaki članovi Edena!

— Pogledaj se ovamo! — šaptaše jednoga dana Lucifer pramajci ljudi, koja je bila zaspala uz obalu jezerca, snivajući ljepotu svoju.

Ona pogleda u staklo, koje joj podmetnu pred oči demon. Nestade po nju čara u proljeća i ljepote u leptirova krila. Ona vidje, kako se sami blještavi trakovi odsijevaju sa njezine kose, pod grlom gorjelo je nešto kano vatra živa. Mjesto svježeg smokvina lista obavijaše joj plemenite bokove nekakvo gusto vezivo finije od oblaka, šarenije od cvjetnoga saga, što ga proljeće na zemlji prede. „Ah, alaj sam lijepa!“ uzdahnu ona tu riječ, koju joj je demon u uho metnuo i probudi se.

A dotle je praotac ljudi gledao u istom ogledalu, kako ga pokriva sjajno blještavilo i kako ga slušaju milijuni ljudi jednakih njemu samo za to, jer je njegova ledja pokrivalo teško tigrovsko krzno, a njihova bijahu gola, gola kao i njegova nekada.

I to sve učini ono prijevarno ogledalo u rukama demona!

A kad se je pramajka ljudi probudila, drijemaše još dugo u slatkoj varci i omami lijepe slike. I onda diže oči nebesima. Milijuni zvijezda treperili su nad njezinom glavom, a ti milijuni bijahu toliko sjajni i toliko lijepi!!

I kad se onda pogleda u vodi, opazi, kako joj se oko kose kruže te sjajne varnice. Njoj bude teško, teško, i ona prvi put postade nebu kivna zbog njegove krasote! Nezadovoljna sjede u sjenu i gledajući na nebesa, poče da tuži od želje. Naokolo se širio Eden, tiho je strujio talas Gihona, Hidekela i Eufrata i mirio nektar sa rajskoga cvijeća, al njoj ne bijahu dosta svi ti čari raja, odkako se ugleda u ogledalu. I ona uzdahnu gledajući zvijezde:

— Ah da mi je samo mrva svijetle prašine vaše po kosi i grudima, vi daleke iskre!

Kad ju je praotac ljudi potražio, nadje je gdje plače, što nema u kosi svijetle zvjezdane prašine. Trice — i s tijeh trica morala je da poteče prva suza iz očiju ljudskih!

Zaludu su dolazili jaganjci i vukovi, lavovi i gazele, da je zovu u igru na cvjetnu livadu, zaludu su sipale grane svoje cvijeće na njezinu glavu, zaludu su joj ptičice pjevale ljepotu; to sve ne bijaše ono, što se je zvalo: sjajna, zvjezdana prašina!

I praotac ljudi stade tražiti čitavim Edenom dara i nakita miljenici svojoj. Kad je tako jednoga dana u mislima lutao, izbije iznenadce preda nj Lucifer: Znadem, što bi — progovori demon — htio bi, da udo-

voljiš, da dostojno nakitiš ljepoticu svoju. U mene je takav dar; ajde da je potražimo!

Kad su je našli, izvadi demon ono ogledalo i stavi im ga objema pred oči. I u čas, kad uskliknuše oboje od radosti, trže demon zavodljivo staklo i zagrmi:

— Ženo i čovječe, eto vam nakita ljepšega od zvijezda! Ginite za njim i on vam cijena i sreća budi!

Reče i tresnu ogledalom o kamen. Staklo puče, a sitni komadići prskaše u hiljadu varnica naokolo.

Praotac ljudi se sagnu i diže jedan komadić. Taj komadić bijaše — *dijamant!*

Silvije Str. Kranjčević.

Prolaz misli.

Oblaci ružični, tanki, fantastični plavilom plove,
S njima se igraju vjetri, čudne snujući snove;
Ali upriličit sliku nikako ne mogu jasnu,
Dokle kroz sutonski ruj u nojcu tonuć ugasnu:

Tako o tebi, dušo, sanjareć misli se krasne
U meni roje, ne moguć u slike prelit se jasne.
U prošlost ulieću tamnu, a ja žalostan tudi
Gledam, kako se sok mog bića bez traga gubi.

Mosorski Guslar.

Pravedničko selo.

Sjedjah s begom u bosanskoj kućici. Bijaše sumrak. Bukovina se u peći živo žarila. Obojica zamukosmo i gledasmo u vatru. Pričaše beg prije, kako je bilo nekad u Bosni. Sve bijaše tiho i mirno. Pogleda me beg použđanao, pa će ovako:

— Bijaše u staro vrijeme pravedničko selo i u njega svega dosta. Narod se pazio, stariji se slušali i živjelo se kako samo bog hoće.

Šalje car u to selo kadiju, da mu sudi, ali ne će on po božjem šerijatu, nego baš krivo. Kako to vidi seoski hodža, skupi selo na vrh brda, pa uči i uči iz knjige, a narod samo amina. Dadne bog i umre kadija. Dodje drugi i kako presudi krivo, povede hodža narod na brdo, uči iz knjige, amina staro i mlado. a bog zovne kadiju na drugi svijet, da mu sudi.

Slušalo selo hodžu, a on ga učio, volio i od svake krivice branio. Hodža uzimao od sela malo, samo koliko je trebao.

Nudjali pravednici svega, koliko ti drago, ali ne će hodža više, nego bez česa ni prosjak ne može da bude. Imao on paripče, a na njemu uzde od lika. Štovalo selo hodžu i zvalo ga božjim poslanikom.

Šalje car opet kadiju, slatku liju, da sudi pravednicima. Ovaj kadija namisli skršiti selo, pa da ono ostane bez milosti božje, kao što bijahu druga sela, a on da strže i guli. Pozove preda se seoske starješine, pa će im slatko i glatko:

— Donesite mi svaki po jaje. Ne tražim više ni od koga. U mene je taki običaj.

Starješine odvrate:

— Donijet ćemo ti po desetak, a po jedno ne možemo od stida.

— Ne ću ja više, nego po jedno, a toliko ne bi uzeo ni vaš hodža, komu puče glas nebom i zemljom.

Pomisli narod: Eto, hvala bogu, čestita sudije!

Donesu starješine po jaje. Kadija ih naslaže u svojoj sobi na rpu Stoje jaja, a kadija se ne miče iz sobe, nego klanja, posti i moli se bogu. Gleda to selo i bi mu drago, pa uze hvaliti kadiju pravednika. Hodža šuti i gleda, što će to biti. Treći dan zovne kadija starješine, ponudi svakoga kavom i duhanom, pa progovori:

— Evo vaših jaja. Uzmite svaki svoje, pa s njim kući. U mene je taki običaj.

— Ne znamo mi, efendija, koje je čije, — odgovaraju ljudi, — a bila bi i sramota.

— Ne ima tu sramote, nego je red, da nosi svaki svoje, — dousti kadija.

Ne ima druge, nego uzme svaki po jedno, pa bilo čije, ta jaje je jaje. Poslije toga stane kadija odmah suditi, baš kako ne valja. Izvede hodža sve selo na brdo, uči i klanja, narod amina, a kadija zdrav. Ne pomaže.

Doznavši hodža, što je to bilo, skupi narod i progovori ovako: „Starješine! Okaljaste duše svoje i ne čuje bog više molitve naše.“ — Starješine se prepanu i bijaše ih stid pred mladjima, jer što kaže hodža, to drugačije nije. Ali će hodža, da dovrši:

— Jaje od jajeta krupnije, te neki uzeše tudja krupnija, učiniše krivicu i navališe grijeh na dušu svoju. Nego hajde, ljudi, alalite (prostite) jedan drugome.

Narod se stane grliti i ljubiti. Kad to vidi kadija, protrne, pa svoj put bez traga. I bijaše selo opet, kakvo je i bilo . . . Brate moj, jače selo od kadije, kad samo hoće.

Beg ušuti; stane pretati vatru, a ja odoh preko Une. Od ono doba rado zalazim Turčinu.

Davorin Trstenjak.

*

Car i kadija.

Sagradi majstor caru džamiju, da take nije bilo u svem svijetu. Kad bi gotova, upita ga car:

— Bi li, majstore, mogao sagraditi i ljepšu džamiju od ove?

— Bih, da mi više platiš, — odgovori čovjek.

Car se razljuti, trgne sablju i odsiječe majstoru desnu ruku. Majstor pred kadiju i utuži cara. Zovne kadija cara i majstora u sudnicu, pa će ovako:

— Care, za što odsiječe ruku majstoru, pa baci njega i njegovu nejačad u nevolju?

— Čestiti kadija, i ti bi ovako činio. Uglavih s njime, da mi gradi džamiju, što umije ljepšu i kake nema na zemlji, a ja da platim, što on ište. Kad bi gotova, ukaza se sva njezina ljepota i dragota i meni ne bi veće sreće u životu, kad li mi odgovori majstor, da bi umio sagraditi i ljepšu, da mu više platim. Odsjekoh mu ruku, jer ono ne učini, što jezik reče, a ti sad sudi po božjem šerijatu.

— Je li tako? — upita kadija majstora.

— Sve je tako, — odgovori majstor. — Kad ja podigoh, još čobanom kod ovaca, prvu džamiju, bijaše od blata i šljunka, a najljepša, što je mogoše stvoriti moje nejačke ruke. Svaka nova, što ju ikad gradih, bijaše najljepša, pa i careva. Kad bi gotova, vidim ja, da bi i ovo i ono moglo ljepše biti, te odgovorih caru istinu. Da mi bog ne dade ove pameti, ostadoh čobanom. A ti sad presudi po božjoj pravdi.

Kadija nož iza pasa i odsiječe caru ruku, a car mirno:

— Da nijesi, kadija, ovako presudio, posjekoh te ovom sabljom.

Na to kadija pridigne kraj sebe jastuk na sjedalu, a pod njim savijena strašna zmija, i reče caru:

— Da si se oprô ovoj presudi, ova bi te zmija progutala.

— Majstore, dat ću ti blaga, — doda car, — pa živi, što možeš srećnije, preteći će ga tebi i tvome rodu i koljenu. — Izljubivši se s majstorom, reče kadiji: — Posjekoh ruku i izgubih ju, ali draže mi je poštenje, što ga gledam u carstvu svome.

Rastaše se sva trojica smireni i veći prijatelji, nego što bijahu ikada.

Davorin Trstenjak.

Islandski ribari.

Francuzki napisao **Pierre Loti.**

(Nastavak.)

III.

. . . Ne mogu a da ne pripoviedam, kako smo zakopali Silvestra, jer sam ja tamo dolje na otoku Singaporu zapoviedao kod te žalobne svečanosti.

Mnoge smo druge spustili u valove kitajskoga mora, ali jer je otok bio posve blizu, odlučismo čuvati ga na brodu nekoliko sati, da ga u zemlju zakopamo.

Bilo je to u ranu zoru, da se izbjegne strašnomu suncu. Nad čamcem, koji ga je nosio, lepršala je francuzka zastava. Veliki čudni grad još je spavao, kad se primakosmo kopnu. Mala kolica, koja je naš konzul poslao, bila su u pripravi na žalu. Metnusmo Silvestra unutra zajedno s drvenim križem, što mu ga načiniše drugovi na brodu. Slova su bila još sasma svježa, jer su morali nagliti, pa zato počeše biela slova njegova imena puziti na crnoj boji križa.

Prodjosmo kroz taj Babel, kad je sunce stalo izlaziti. Neko ganuće obuze sve te prostodušne mornare, kad nadjoše u srcu tog kitajskog mravinjaka, tihu francuzku crkvu. Sa svojim mornarima bio sam sâm pod visokim bielim svodom, gdje je svećenik pjevao ganutljivo svoj *Dies irae.* Neizmjerna li ganuća!

A kroz otvorena vrata vidio si čarobne vrtove, divno zelenilo, ogromne paome i cviećem obrasla stabla, kojima je vjetar vijao i donosio pred žrtvenik Božji njihov miris.

Poslije toga podjosmo na groblje, daleko, vrlo daleko. Sprovod bijaše doduše malen, ali srdačan . . .

Morali smo prolaziti kitajskom četvrti, punom žutih lica, zatim predgradjem malajskim, pa indijskim, gdje nas svuda promatrahu u čudu svakovrstna azijatska lica.

Iza toga zadjosmo na tople poljane, hladovite putove, gdje su letjeli leptiri sa modrim baršunastim krilima. Silno bogatstvo cvieća, paoma i sve krasote ekvatorijalne širile se pred našim očima.

Napokon dodjosmo na groblje. Bilo je tu mandarinskih grobova s raznobojnim napisima, sa zmajevima i aždajama, urešenih čudnim lišćem i nepoznatim cviećem. Mjesto, gdje njega pokopasmo, naličilo je vrtu Indre. U zemlju smo zasadili mali onaj križić, što mu ga u brzini drugovi načiniše:

Silvestar Moan,
19 godina.

I mi ga tamo ostavismo. Hitili smo naglo, da izbjegnemo suncu, koje se dizaše.

Okrenusmo se još jednom, da ga posljednji put vidimo pod onim krasnim drvećem i velikim cviećem.

IV.

Ladja je nastavila svoje putovanje po indijskom oceanu. Dolje u utrobi bijahu zatvoreni jadni bolestnici, a na palubi bijaše sve bezbrižno, veselo i puno mladosti Okolo naokolo na moru zrak je bio čist, a sunce jasno.

Pod divnim tim nebom ležali su mornari u sjeni jadara, pa se igrali sa svojim papigama. (U Singaporu mornari obično nakupuju svakojakih pripitomljenih životinja.) Najradje kupuju mlade papige, koje nekako djetinjasto izgledaju, jer nemaju još repa, a sasvim su zelene Njihovi oci i majke bijahu takodjer zeleni, pa su zato i one u svojoj mladosti baštinile tu boju. Kad ih posade na čiste daske broda, mislio bi čovjek, da je netko razasuo sasvim svježe lišće kakovog tropskog drveta.

Kadkada ih sve skupe u jato, pa onda gledaju čudnovato jedna drugu, okreću glavom na sve strane, kao da se hoće ogledati sa sviju strana. Hodale su nekako šepavo, čudno, naglo, kao da se žure i hite u novu otačbinu.

U tri sata donesoše bolničari na palubu stvari i rublje pokojnoga Silvestra. Imali su prodati najboljemu nudiocu, — kako propisi nalažu za slučaj smrti, — sve stvari njegove.

Mornari se živahno sakupiše oko stvari. Na ovakom bolničkom brodu vrlo se često ovršuju takove prodaje, pa zato nikoga i ne diraju. U ostalom na tom brodu nije nitko Silvestra poznavao.

Njegove mornaske hlače, njegove košulje, sve su pregledavali i okretali na sve strane, a napokon je sve prodano uz svaku cienu. Kupci su se nadmetali sve od zabave.

Sad je došao red i na mali dragi kovčežić, koji je prodan za pedeset sousa. Izvadiše iz njega listove i vojničko odlikovanje, da se izruče obitelji. Ali je još preostala pjesmarica, Konfucijeva knjiga, pa onda konci, puceta, igle i sve one stvarce, koje mu je njegova baka Ivonna za svaki slučaj predala, ako bude trebalo štogod zakrpati.

Iza toga onaj, koji je izvikivao stvari, pokaže dva mala budhe, što ih je Silvestar uzeo u jednoj pagodi za Gaudu, a ti bijahu tako zgodni i smiešna lica, da su svi udarili u grohotan smieh, kad ih ugledaše.

Ako su se mornari i smijali, nisu to činili, što ne bi imali srca, već onako od veselja i zdravlja.

Napokon prodaše i sanduk, pa je kupac odmah stao s njega guliti upisano ime, da napiše svoje.

Poslije toga je bilo sve savjestno na palubi metlom očišteno, da ne ostane ondje prašina, krpe i konci, koji popadaše za vrieme prodaje.

I tako se mornari opet veselo povratiše na svoja prijašnja mjesta, da se pozabave sa svojim papigama.

V.

. . . . . .

Prvih dana mjeseca srpnja, kad se je stara Ivonna vratila kući, susjedi joj rekoše, da su je kod kuće tražili i pozvali k pomorskoj oblasti.

Za cielo se je taj poziv ticao njezina unuka, ali se ona za to ipak nije baš ni malo uplašila. Te obitelji pomoracâ imadu uviek posla sa pomorskom oblasti, pa zato i ona, koja bijaše kći, žena, majka i baka mornarâ, poznavaše već pedeset godina tu oblast.

Znala je ona, da predstojniku valja izkazati štovanje, pa je zato obukla svoju liepu odjeću i bielu kapu, da se oko dva sata zaputi u ured.

Brzo stupaše sitnim svojim koracima po pećinastoj cesti i krenu u Paimpol, ali je napokon ipak bila uzrujana, pomislivši, da već dva mjeseca nije dobila pisma.

Opet je sastala staroga svoga udvarača, koji je sjedio na vratima i silno se postarao u posljednje doba.

— Ele?... Kad budete trebali,... vi već znate,... ne trebate se stiditi, ljepojko moja!... (Opet mu je palo na um ono čudno odielo od dasaka.)

Liepo srpanjsko vrieme nadvilo se nad njezinom glavom. Na pećinastim visinama vidjelo se nešto malo žutoga cvieća, ali u zaklonjenim nizinama, kamo nije vjetar dopirao, sve je bilo divno zeleno, živahno i mirisavo.

Nu ona nije svega toga vidjela, ona tako stara, kraj koje su prosvirale tolike godišnje dobe, tako kratke, kao da to niesu bile godišnje dobe, već dani...

Na crnom kamenju bilo je ruža i klinčaca, koji se popeše i na krovove kuća, i tisuću raznog sitnog cvieća, oko kojega lietahu leptiri kao snieg bieli.

Nu to proljeće nije imalo ljubavi u kraju tih Islandijaca, jer su djevojke toga ponositog plemena sjedjele zamišljene na pragovima i gledale svojim tamnim očima u nedogledne daljine.

Mladići, oko kojih su oblietale njihove melankolične želje, bijahu daleko tamo na morskoj pučini...

Ali to je bilo zato ipak pravo proljeće, toplo, ljubko, puno čara, puno laganog zujanja muha, čavrljanja ptica i cvjetnog mirisa.

Sve je to okružavalo staru baku, koja stupaše naglim koracima, da sazna za smrt svoga mezimčeta.

Ona se primicaše onomu strašnomu času, u koji će joj biti priobćen strašan dogadjaj, što no se je zbio daleko tamo na kitajskom moru.

Idjaše k onomu cilju i u onu muku, na koju je Silvestar u čas smrti pomislio i koja mu je pomisao izbila posljednju suzu na oko; dobra je njegova baka išla k pomorskoj oblasti u Paimpol, da dozna za njegovu smrt!

On ju je jasno vidio pred očima, kako stupa na toj cesti, brzo i zamišljeno, sa svojim kišobranom i velikom bielom kapom.

I ta prikaza tako ga je zaboljela, da se je u strašnim bolima htio dići, dok je ogromno crveno ekvatorijalno sunce divno zalazilo i slalo posljednji zlatni tračak kroz okrugli prozorčić u utrobu ladjinu, da ga vidi, gdje umire.

Samo što je on tamo na moru vidio siromašnu sta-

ricu, kako ide pod tamnim kišovitim nebom, a nebo je bilo baš liepo, proljetno, veselo nebo . . .

Približujući se Paimpolu postajaše sve nemirnijom, pa je zato sve više hitila.

Sad je unišla u sivkasti grad, u sitne granitne uličice, kamo je jedva prodiralo sunčano svjetlo, da osvietli druge starice, njezine vršnjakinje, koje sjedjahu kraj prozora

Zapazivši je, pitahu se izvjedljivo:

— Kamo se tako žuri, u svečanoj nedjeljnoj odjeći, a danas je ipak radni dan?

Predstojnika nije bilo u uredu.

Neko sitno ružno stvorenje od jedno petuaest godina sjedjaše za stolom. Bio to njegov pisar. Pošto je bio slab i nejak za ribara, dadoše ga roditelji u škole, pa tako došao u ured i mrčio artiju.

Kad mu je kazala svoje ime, digne se on dostojanstveno i izvadi iz blagajne zapečaćene stvari.

Bilo je mnogo takovih zapečaćenih stvari . . . Šta to sve znači, pomišljaše starica?

Uruči joj svejdočbe, razne papire, mornarsku požutjelu knjižicu, što je značilo, da joj predaje stvari pokojnikove.

Sve je to predavao jadnoj baki, koja je stala drhtati, a pred očima kao da joj se smrklo, jer je medju ostalim razpoznala dva lista, što ih je Gaud za nju pisala njezinu unuku i koji se neotvreni povratiše . . .

Tako se je isto dogodilo ujojzi već prije dvadeset godina, kad je umro njeziu siu Pierre, — i onda su listovi došli iz Kiue gospodinu predstojniku, da ih njoj povrati . . .

Pisar je sada stao svečanim glasom čitati:

— „Moan, Jean-Marie-Silvestar, unovačen u Paimpolu, folio 213, broj 2091, umro je na brodu „Bien-Hoa“ 14. . . .

— Što? Što se je dogodilo, dobri moj gospodine? . . .

— Umro! Ou je umro, — nastavi pisar.

Bože moj, taj pisar nije ipak bio zloban pa ako je tako brutalno govorio, činio je nepromišljeno, jer nije njegov um bio valjano razvijeu.

Opazivši, da ona ne razumije tu liepu rieč, reče bretonjskim narječjem:

— *Marw éo!* . . . (On je umro.)

— *Marw éo!* . . .

Ona opetovaše te rieči za njim, kao da jeka opetuje sasvim indiferentne rieči.

To je ona već malo prije pomislila i od te pomisli uzdrhtala, ali sada, gdje je to bilo stalno, sada kao da se nije nje to ticalo.

Njezina je duša od starosti otvrdnula, pa je nije bol mogla na jedan put obuzeti. Zatim osjeti u taj čas, kao da se je nešto pomiešalo u njeziuoj glavi, pa da je ovoga mrtvaca zamienila s drugim, jer je već mnoge sinova i unuka izgubila! . . .

Trebalo je vremena, da dobro shvati, da je to bilo njezino posljednje diete, najmilije čedo, za koje je molila sve svoje molitve, za koje je živjela, na koga je jedinoga mislila svojim sada već potamnjelim djetinjskim mislima...

Nešto se je malo i stidila, da pokaže svoju očajnost pred tim malim gospodinom, koji joj bijaše vrlo mrzak. Ta zar se tako naviešta starici smrt njezina unuka! . . .

Ona stajaše pred stolom nepomično, pa je sa svojim starim navoranim rukama držala i stiskala okrajak svojega rubca.

Kako je sada na jednom osjećala daljinu svojega stana! . . . Bože moj, kako će sada daleko ići, prije nego što dodje u svoju sobicu, gdje bi rado bila u samoći, — kao ranjene životinje, koje se sakrivaju da umru.

S toga kao da nije htjela misliti na ovu strahotu, da ju posvema ne shvati, pa je zato pomišljala ponajprije na daleki svoj put.

Predade joj naputnicu, da kao baštinica podigue trideset franaka, što je doniela prodaja Silvestrovih stvari, zatim joj uruči listove, svjedočbe i kutiju sa vojničkim odlikovanjem.

Nespretno je sve to uzimala i ukočenim prstima tražila uzalud špag, ali ga od uzrujanosti nije mogla da nadje.

Prodje naglo kroz Paimpol, ne gledajući nikoga. Nagnula je svoje slabašno tielo, kao da će se srušiti, a krv joj šumjela u ušima. Hitila i žurila se kao stari, vrlo stari stroj, koji su još posljednji put navinuli, te sada juri ne mareći, da će mu pera popucati.

Poslije po sata već se je sva sgurila i iznemogla. Od vremena do vremena lupila bi svojim drvenim postolama o kameu i osjetila čak u glavi bolau udarac.

I ona je ipak sveudilj hitila kući, jer se je bojala, da se ne sruši na putu i da je ne moraju nositi . . .

VI.

— Opila se stara Ivonna!

Derišćad je trčala za njom i ona se sirota srušila. Bilo je to upravo na početku Ploubazlaneca, gdje već ima mnogo kuća uz cestu.

Nu ona je ipak imala snage, da se digne i da umakne svojom batinom.

— Opila se stara Ivonna!

I mali bezobraznici pridjoše k njoj, da joj se u lice smiju.

Kapa joj se sasma naherila.

Ti malići niesu baš bili zlobni u duši, jer kad su je vidjeli iz bliza i opazili njenu staračku očajnost, okreuuše se ožalošćeni i izuenadjeni, ne usudjujući se ni rieči kazati.

Došavši kući, nadje vrata zatvorena i kriknuvši sruši se na pragu.

Kapa joj se spusti na oči. Ona ju brzo baci na zemlju, — svoju liepu kapu, koju je tako čuvala

Nedjeljna njezina odjeća bijaše sasvim zaprljana, a čuperak siede kose, koji joj je virio na glavi, još je većma pokazivao njenu biednu smućenost . . .

VII.

Gaud dodje na večer u pohode, i nadje ju razčupane kose na pragu, gdje se bolno smije kao malo diete: *hi, hi hi!*

Plakati nije mogla, jer odviše stare bake nemaju više suza u isušenim očima.

— Moj je unuk mrtav!

Tim riečima dobaci joj u krilo listove i medalju.

Čim je to Gaud opazila, razabere, da je to istina, pa klekne, da se pomoli Bogu.

Obje su žene bile zajedno sve do sumračja, ne govoreći ništa, — a sumračje dugo traje u Bretagni, dok na Islandiji i ne prestaje.

U zidu je cvrčak pjevao kao obično.

Žutkasto svjetlo dolazilo kroz prozor u sobu — kamo je starica unišla, — u sobu i nastanište obitelji Moanove, koju je more progutalo i koja je sada za uviek ugasnula ..

Napokon progovori Gaud:

— Dobra moja bako, ja ću se kod vas nastaniti; doniet ću ovamo svoj krevet, što mi ga ostaviše, pa ću vas čuvati i njegovati, da ne budete sami samcati . . .

Ona je plakala za svojim malim Silvestrom, ali je nehotice mislila na nekoga drugoga . . . na onoga, koji je opet otišao na pučine islandskih voda.

Morat će Jeanu javiti, da je Silvestar mrtav . . . . Da li će on plakati?... Možda hoće, jer ga je vrlo volio . . .

I sa suznim očima razmišljaše ona o svemu tome, sad se srdeći na toga hladnog mladića, sad opet pomišljajući na nj, kako će i on trpjeti, kad dobije tu viest, i kako će njih dvoje biti možda zbliženo poradi te nesreće . . . jednom rieči . . . ona je samo na nj mislila . . .

VIII.

. . . Jedne bliede večeri mjeseca kolovoza napokon je prispjelo na islandsko more pismo, koje navieštaše Jeanu, da mu je brat umro. Primi ga poslije napornog dana, kad je baš htio sići u utrobu ladjinu, da večera i spava. Čitao je to zlokobno pismo uza žutkasto svjetlo male svjetiljke pospanim i umornim očima, pa je u prvi čas ostao hladan, iznenadjen, kao da nije razumio, što se je dogodilo.

Bijaše vazda mučaljiv za sve, što se ticaše njegova srca, pa je zato sakrio pismo pod svoju modru košulju na prsa, kako čine mornari, te nije o svemu tome nikome ni rieči kazao.

Nu ipak nije osjećao snage, da s drugima sjedne za stol, već se je bacio na svoje ležište, gdje je odmah i zaspao.

Doskora poče sanjati o mrtvom Silvestru i o njegovu sprovodu . . .

Mornari znadu za doba i sat, ma i spavali, pa kad je taj sprovod još i oko ponoći vidio, pomisli u sebi:

— Ja sanjam, . . . dakako da sanjam, ali sad će me probuditi, pa će nestati te prikaze.

Ali kad se je teška ruka dotakla njegovih ramenica i kad je krupni glas kazao: Gaose! — ustaj, diži se! — začu on na svojim prsima šuštaj papira, — kobni šuštaj, koji mu je glasno kazao, da je ono, što je sanjao, prava istina

— Ah! da . . . onaj list! dakle je to istina.

Obuze ga neobično bolno čuvstvo. Naglo se diže iz kreveta, pa udari o svod svojim širokim čelom.

Iza toga se obuče i otvorivši poklopac ladjin izidje gore, da hvata ribe . . .

IX.

Kad se je Jean popeo na palubu, pogleda naokolo svojim pospanim očima svoje more.

Te je noći morska neizmjernost bila vrlo jednolična, jednobojna, da si od svega mogao razaznati jedino silnu dubljinu.

Obzorje nije prikazivalo ništa, nikakovo geoložko doba, pa je nekada u davnini, u početku svieta, moralo biti ovako isto neopredieljeno, bez masti, bez izražaja, a gledajući ga dugo morao si pomisliti, da ništa ne vidiš, — nego vječnost, koja *jest* i koja ne može a da ne *bude*.

Nije to bio ni dan ni noć, jer sve bijaše osvietljeno nekim mističnim svjetlom, za koje niesi znao odakle dolazi. Sve je bilo nekako sivkasto, neopisivo bliedo . . .

More u svom mističnom počinku i snu kao da se je zastrlo nekom prozirnom koprenom.

Gore visoko bilo je razštrkanih oblaka, ali se u tamnini nekako izmiešaše, pa su tako izmiešani bili više nalik na zastor nego na oblake.

Nu na jednom mjestu obzorja, vrlo nizko, tamo dolje blizu vode, bolje su se opažali, premda bijahu vrlo daleko. Samo ti oblaci, što si ih jedva zamjećivao, nešto su označivali, čovjek bi rekao, da je tamo u njima bila zapisana neka melankolična misao, neprotumačiva misao cieloga toga ništavila — — pa su ti oči uviek tamo lutale i gledale nekako nehotice.

Što su se više oči Jeanove priučavale na tamninu, koja se je svuda sterala, to je većma gledao one daleke nevidljive i jedine oblake na obzorju, koji kao da su prikazivali neko biće, što pada i pruža obje ruke, tražeći pomoć

Opazivši sličnost te prikaze, činjaše mu se, kad je dulje gledao, da je to zaista prava ljudska prikaza, uvećana do ogromnosti, jer je bila u daljini.

A zatim u njegovu utvaranju, koje je bilo puno snova i primitivnog praznovjerja, ta žalostna sjena, što ju opažaše na kraju svieta u oblacima, izmiešala se malo po malo s uspomenom na umrloga brata, što mu bješe došla na oči.

Kao što se djeci u nježnoj njihovoj mašti javljaju razne prikaze, tako su isto i njemu dolazile . . . Nu rieči su odviše jasne i ograničene, da opišu te njegove prikaze i čuvstva, . . . trebali bismo za njih onaj neizvjestni jezik, kojim čovjek običava kadkada u snu govoriti, i kojega se ne može na javi više sjetiti.

Gledajući te oblake, osjeti, kako ga obuzima neka tuga, neka silna, nepoznata, mistična tuga, koja mu hladnoćom obljeva dušu. Bolje nego malo prije shvaćaše sada, da više ne će vidjeti svoga siromašnog malog brata, nikada više. Žalost i tuga trebala je dugo da probije tvrdi oklop njegova srca, ali kad ga je probila, obuze ga posvema.

Pred njegovim je očima lebdilo ljubko lice Silvestrovo i njegov djetinjski pogled. Kad pomisli, da ga ne će nikada više živa vidjeti, i protiv volji je zaplakao, premda mu za cieloga njegova života nije iz očiju suza potekla. — Nu zato su sada stale suze teći brzo i neprestano niz njegove obraze, a poslije njih i jecanje mu se izvijalo iz grudi.

Ribario je jednako kao i prije, naglo i neprestano, ne gubeći vremena i ne govoreći ništa, a ostali, koji su čuli gdje jeca, niesu se usudili pokazati da čuju, jer su se bojali, da ga ne razgnjeve.

On je mislio i tvrdo vjerovao, da poslije ovog života nema više ništa . . .

Nu iz poštovanja prema svojima često je molio u zajednici za pokojnike, premda je držao, da duše poslije više ne žive . . .

Mornari svi tako mišljahu i govorahu, kao da se to samo po sebi razumije, ali su se zato ipak bojali kojekakvih prikaza i niesu se približavali noću grobljima, pa se pouzdavahu mnogo u svetce i zaštitnike mornara i poštivahu posvećenu zemlju oko crkava.

Tako se je i Jean bojao, da ga more ne proguta, kao da ono većma uništuje biće.

Pomisao, da je Silvestar ostao tamo dolje u onoj dalekoj zemlji, još ga je većma razžalostila, nego da je umro i da je mogao biti zakopan kod kuće kraj crkve.

Nije se obazirao na drugove, već je plakao i jecao, kao da je sam.

. . . . Okolo njega postajaše praznina sve to bljedjom, premda je istom bilo dva sata poslije ponoći, i to se je bljedilo sve više širilo. . . . razprostiralo u neizmjernost . . .

Radjala se i pomaljala zora i raztvarala oči, a duh mnogo bistriji razaznavaše bolje neizmjernost silne pučine; obzorje kao da je sve više uzmicalo i hitilo daleko, daleko.

Bliedo to svjetlo postajaše sve to jačim, da si mogao pomisliti, e se vječnost osvjetljuje sve jačom svjetiljkom, upaljenom iza sivih oblaka, pa da se kao straši pomutiti vječni mir ove tihe pučine.

Ta svjetiljka bijaše sunce, koje se dizaše bez snage, da lagano zapliva nad hladnim nepomičnim vodama . . .

Nigdje se nije vidjelo ružičasto svjetlo zore, sve bijaše bliedo, žalostno. A na palubi „Marije“ plakaše veliki Jean . . .

Suze toga divljeg brata i velika melankolija vanjskoga svieta . . . to bijaše izraz žalosti nad grobom maloga vojaka, koji je na islandskim vodama proživio polovicu svojega života . . .

Kad se je sasvim razdanilo, obriše Jean naglo svoje oči rukavom košulje i nije više plakao. I tako je bilo sve svršeno.

Činilo se, da ga je posao ribarenja sasvim zaokupio i da nije ni na što više mislio.

U ostalom udice bijahu vazda pune riba, pa ruke niesu mogle počivati.

Oko njihove ladje, u neizmjernosti, opet se je sve izmienilo. Jutro je svanulo, pa se silne daljine stadoše sada zbližavati Kako to, da im se malo prije pričinjaše more tako neizmjernim? Ta obzorje je sada sasvim blizu.

Praznine se stadoše puniti maglama što su letjele i lepršale, pa se ove lagano spuštahu kao biele lake koprene sa svih strana i od svakuda na jednom, da si pomislio, kako će te obaviti, te ne ćeš imati više zraka za gutanje.

To bijahu prve rujanske magle.

Za nekoliko je časaka bilo sve tako obavijeno, da oko „Marije“ nisi mogao od magle ništa vidjeti nego nekakovo vlažno bljedilo.

— Eto, već je dojurila kleta magluština, — rekoše mornari.

Već su oni odavna poznavali tu neizbježivu drugaricu svoga ribolova, koja je navieštala konac njihova boravka na Islandiji, vrieme povratka u Bretagnu.

U sićušnim svjetlucavim kapljicama sjedaše magla na njihove brade i obraze, te je osvjetljivala njihova tamna lica.

Kad bi gledali jedan drugoga s jednog kraja ladje na drugi, činilo se kao da su kakove prikaze, dok su bliži predmeti izgledali nekako jasniji pod tim čudnim bliedim svjetlom.

Pazili su da ne dišu otvorenim ustima, jer se je hladna vlaga osjećala na plućima.

U to se vrieme mnogo brže ribarilo, jer nisu ništa razgovarali, pa si zato svaki trenutak čuo, kako je težka riba pala na daske stare ladje, kao da si bičem po drvetu ošinuo. Tada bi se ribe stale biesno praćikati, lupajući naokolo repom. Sve je naokolo bilo osuto morskom vodom i ribljim srebrolikim ljuskama.

Poradi silne množine riba, što ih je morao parati, porezao si u brzini ruku velikim svojim nožem, pa se je grimizna njegova krv pomiešala sa rasolom.

(Nastavit će se.)

Jan Kollár.

Po Legeru priredio Stjepan Bosanac.

(Nastavak.)

Čudnovato prevršuje Kollár zbilju, kad isporedjuje narodnost i književnost slavensku velikome drvetu razdijeljenu na četiri velike grane; svaka grana cvate i nosi osobite rodove; nijedna se ne može otkinuti, a da se ne išteti i osakati drvo -- Ovdje se Kollár vara; Češke bi moglo sjutra nestati, a da Rusija ne bi imala štete.

Mnogo je istinitiji i realniji Kollár, kad izriče nadu, da će se književnosti slávenske očeličiti u narodnom geniju i u njem crpsti novu originalnost. Drugi narodi, veli Kollár, žive u uskoj zemlji odredjenog podneblja; Slaveni žive u svima podnebljima; oni prikazuju sve oblike vjerskoga života. Prema tomu bit će u njih i književna inspiracija šira i raznoličnija.

Kollár ima pravo; da se čovjek o tom uvjeri, dovoljno je pročitati Mickjevićeve „Krimske sonete“ ili „Ruska oglasja“ Čelakovskoga.

I ako pjesnik plače nad poniženjem svojega plemena, to ipak živo vjeruje u bolju budućnost. — Ništa za to, što su slavenski narodi tako dugo spavali i bili podložni. Za narode nema zastare. Makar kako dugo spavao koji narod, podjarmljen od tudjinaca, bez prosvjete, ipak ima toliko prava na slobodu i prosvjetu, koliko i oni, što su vijekove uživali ova dobra.

Mi smo istina došli malo okasno — veli Kollár — ali smo za to mladji. Mi znamo, što su učinili drugi narodi, ali drugi ne znaju, što ćemo mi stvoriti Ovaki narod čeka manje ili dulje da dozori, ali najzad ipak dozori. Život narodni ne hiti strelimke od djetinjstva do mladenačtva ili muževnosti.

U ostalom Kollár prevršuje rezultate književne uzajamnosti slavenske. Ona će učiniti — veli Kollár — njihovu kulturu orijaškom. S pomoću te uzajamnosti postat će velik narod, koji će svi štovati.

Ima, istina, prepreka ovoj uzajamnosti u jednu ruku od tudjih naroda, a u drugu od Slavena samih. Kod većine naroda evropskih ima još teških predrasuda protiv Slavena.

Kollár je to pisao pred pol stoljeća, a treba priznati, da još ni danas nije nestalo tih predrasuda.

Unutrašnje prepreke dolaze od nemarnosti samih Slavena, od sklonosti njihove na rascjepkanost, od odviše velike ljubavi za mjestno narječje. Tako se nekoč Atena i Sparta trgale za prvenaštvom u helenskom svijetu. Ipak je bilo vrijeme, kad su se združile protiv zajedničkog neprijatelja, a sloga ovjenčala ih je pobjedom.

Za tim ispituje Kollár sredstva, kako bi se došlo do uzajamnosti. Gdjekoja činit će nam se odviše djetinjska. Ali u doba pjesnikovo nije bilo željeznica, a sveze poštarske i knjižarničke bile su najmučnije u istočnoj Evropi. Trebalo je šest mjeseci, dok je kakova ruska ili poljačka knjiga došla u Prag ili u Peštu.

Pjesnik preporučuje, da se u velikim gradovima urede slavenske knjižarnice, da se olakša trgovina s knjigama; predlaže, da se urede redovna dopisivanja medju spisateljima raznih naroda; pjesnik sam naznačuje imena slavenskih naučnjaka, s kojima je u svezi

Nadalje predlaže, da se osnuju stolice za uporedno izučavanje slavenskih jezika.

U ono vrijeme bile su stolice za slavensku književnost samo u Parizu, Berlinu i Vratislavi. Kollár bi htio, da se izdaju neke knjige općenitoga interesa, na primjer kakav slavenski Plutarh, književni list, gdje bi se raznim slavenskim jezicima novosti ruske ili poljačke, češke ili ilirske redom oglašivale i razabirale. Ovaj se „pium desiderium“ nije mogao nikada izvesti. Kad se god htjelo, da kakav panslavenski list razumiju svi Slaveni, trebalo je da izilazi u njemačkom jeziku. — I dan se današnji njemačkim jezikom izdaje „Archiv für slavische Philologie“. Mnogo je praktičnije, kad Kollár preporučuje, da se osnuju knjižnice sa svim znatnim knjigama i da se izda uporedni rječnik i gramatika.

Uzajamnost — završuje Kollár — preporodit će Slavene. Ona će im dati veliku narodnu književnost, razbit će pregrade, što ih odvajaju, raspršit će dojakošnji nehaj i nemarnost.

Teška je odgovornost na našem vremenu i našem narodu; radi se o tom, da se odluči sudbina daleke budućnosti. Da Poljak odslije ne bude samo Poljak, nego poljački Slaven; Rus, ruski Slaven; Čeh, češki Slaven; Srb, srpski Slaven. Samo će onaj biti veliki spisatelj, ko bude u službi uzajamnosti slavenske.

U opće malo se ovih želja u pedeset godina izvršilo. Narodi su slavenski znatno napredovali Nema sumnje, te se danas bolje poznaju izmedju sebe, ali što su svjesniji postali o svojoj narodnoj individualnosti, to se više odbijuju od panslavizma, ma i od književnoga, a sve se više pribijaju svojim mjestnim tradicijama. — Da Kollár danas živi, jamačno bi drugačije govorio. Ipak su Kollárova djela unapredila male književnosti, jer su potaknula slavensku nauku i vjerom opasala spisatelje. — Ali najviše zanio je duhove pjesmom „Slavy dcera“, jamačno najčudnijim pjesničkim djelom u našem vijeku.

V.

Da vidimo iznajprije, kako je postala „Slavy dcera“. Kollár je za svoje dokolice u Jeni slagao sonete, u kojima je pjevao svoju ljubav. — Kad se vratio u otačbinu, izdade g. 1821. u Pragu malu svesku pjesama: Basne. Bilo je sedamdeset soneta naizmjence elegijskih, ljubavnih i rodoljubnih. Sprieda bio je prolog: Slavenka (Slavjanka) svojoj braći i sestrama, gdje oštro kori svoje zemljake

s nehaja i poziva ih, neka se ostave tudjih običaja i proizvoda. I nama je — veli — Bog dao um i snagu. Znajmo to pokazati!

Malo ovo izdanje, koje se danas više ne može naći, nije uzvitlalo mnogo prašine. Drugo je izdanje izišlo g. 1824. u Budimu, a ima slavan odslije natpis *„Slavy dcera“*. — Ove riječi treba da se istumače. Kollár je mislio kao mitograf — u ostalom bez valjanih razloga — da ima neko božanstvo, božica Slava, majka i zaštitnica Slavenima. Kći Slavina bila je Mina, pastorova kći u Lobdi, koja je prva inspirirala idilske sonete. — Sada se već razbirale konture velike pjesme: u djelu je bilo sto pedeset soneta; dijelilo se u tri pjevanja: Sala, Laba, Dunav. — Sprijeda je bio krasan prolog.

To je bilo — kaže kritičar češki M. Zeleny — najsmjelije djelo, koje je izdano poslije preporoda književnosti naše do naših dana. Ono je umirilo klonule duhove. I sam bi ovaj prolog obesmrtio ime Kollárovo, da nije drugo ništa napisao. U tim uzvišenim distisima spominjući tragičnu sudbinu baltičkih Slavena dao je svojim zemljacima razumjeti, kakova ih kruta sudbina čeka.

Čujmo ove riječi*):

„Tuj leži zemlja ova pred okom mi suznim, kolijevka nekoć, a sada grob narodu mome. Stoj, nogo! Sve sama sveta su mjesta, kamo godj kreneš; k svodu nebeskom uznesi pogled svoj, Tatranski sine. Ili radje k velikomu privini se tamo dubu, što se doslije opirao vremena zubu. No gori je od vremena čovjek, što ti je željezom okovao, Slavijo, šiju u ovim krajevima. Gori je od divljih ratova, od groma, od ognja, divlji, što se slijep u svom bijesu na svoje pleme hita. O vijekovi davni, što kao noć oko mene ležite, o krajino, sve slave i sramote sliko! Od izdajničke Labe do ravnina Visle nevjerne, od Dunava do valova Balta, krasnoglasni gdje nekoć ozivao se jezik srčenih Slavena, zamuknuo je danas. A ko se ogriješio grijehom tim teškim, što u nebo vapije? Ko je u jednom narodu osramotio ljudstvo cijelo? Stidi se, Teutonijo, susjedo slavenska, tvojih je to ruku djelo. — Nikada nije neprijatelj prolio toliko krvi, koliko Nijemac, da istraži Slavene. — Sam je slobode vrijedan, ko umije cijeniti svaku slobodu. Ko u puta veže robove, sam je rob. Vezao ruke ili jezik u puta ropska, sve jedno, jer ne zna cijeniti tudjih prava.“

Drugo je izdanje lijepo uspjelo, te Kollár g 1832. priredi treće izdanje. — Sada je djelo dobilo konačni oblik. Dielilo se u pet pjevanja: 1) Sála, 2) Labe, Rén, Vltava, 3) Dunaj, 4) Lethe, 5) Acheron. U svemu je bilo 600 soneta. U potonjim izdanjima narasao je broj soneta do 643. To je može biti najveće djelo spjevano sonetima. — Jasno se razbira dojam Petrarkin i Danteov, a jamačno je čitao Child Harolda. Njegova Mina podsjeća čas na Lauru, a čas na Beatricu, a slavenski putnik na Byronova Child Harolda. Ali intenzivni ga patriotizam slavenski luči od svih drugih pjesnika. Po običaju didaktičnih pjesama ima i „Slávy dcera“ tumač, koji je dva puta veći od same pjesme. Mnogo aluzijâ, što su bile sa svim jasne pjesnikovim savremenicima, mi danas ne možemo razumiti. — Ovaj tumač veoma je poučan kao kratki nekakav izvadak povjesti slavenske.

Nešto je prvoga pjevanja Kollár napisao već u Jeni. Pjesnik slavi naizmjence ljubav svoju k Mini i bijede svojega plemena. Pripovijeda o svojim pohodima na ruševinama drevnih gradina, slavi čare Minine, ljepotu sveslavensku, koja spaja „lijepi jezik (poljački) Poljakinje, dražest Srpkinje, ozbiljnost Ruskinje i smjelost Češkinje“; uzvisuje pravedne Nijemce, kao Herdera; izriče nadu, da će Slaveni jednom osvojiti zemlje, što su im oteli Nijemci. Karakter je ovoga pjevanja većinom idiličan.

VI.

Na početku drugoga pjevanja ukrcava se pjesnik na Sali u fantastičnu barku. Vodi ga Milek, ljubavni bog, nekakav slavenski Kupido, što ga je sam pjesnik izmislio. Vozeći se rijekom izaziva uspomene iz narodne istorije: sjenu markgrofa Gera, što je na gozbi otrovao trideset slavenskih knezova, sjenu Henrika II., koji je dao objesiti dva Venda iz Brandburga, jer nijesu htjeli da izdadu svojega naroda, ili Henrika Ptičara, koji je pogubio tisuće ljudi: „a za što? što se Gospodinu svidjelo stvoriti ih Slavenima, a ne Nijemcima“. — Razmišljajući nad ruševinama drevnih gradova slavenskih, Stettina, Arkone, Lubecka, pjesnik najzad izgradjuje misao panslavizma t. j. dolazi do uvjerenja, da razni narodi njegova plemena ne mogu imati budućnosti narodne, ako se ne oslone jedni na druge. — To nije više onakav književnički panslavizam, o kojem smo malo čas govorili. Ipak se austrijska cenzura nije o nj zadjela. — Jamačno ga nije držala pogibeljnim.

Iz sjeverne Njemačke pjesnik kreće k Holandiji, da strukom liljana zakiti grob velikoga pedagoga češkoga Komenskoga, što ga redovno zovu Comenius i rado drže za Nijemca. — Komensky je umro kao prognanik u Amsterdamu. Putnika boli, kad misli, da veliki taj čovjek počiva u tudjoj zemlji i sanja o prijenosu kostiju u Češku. — „Varaš se, prihvaća mu Milek, on počiva u slavenskoj zemlji, Slaveni su ovdje živjeli, a zvali se belgijski i armorički Veneti.“ — Uz rijeku Rajnu vozi se na parnjači. Ova rijeka teče vodom crvenom i krvavom, od kako je primila prah češkoga mučenika Ivana Husa. U Konstanci još i sad gori lomača; ni valovi rajnski ni oceanski nijesu je mogli ugasiti Pjesnik ima pravo. Lomača Husova još i danas plamsa. Njezin je upravo plamen osvijetlio junačke bitke Žiškine, početke reforme i preporod češki politički i kulturni u 19. vieku. Još i danas ogrijava tu valjanu zemlju ovaj plamen.

*) Citati se iz Kollárove »Slávy dcera« prevode sa češkoga originala: Slavy dcera, lyricko-epická báseň v pěti zpěvích, V Pešti 1832.

U južnoj Njemačkoj pozdravlja slavenski putnik gradove, što mu bude uspomene na njegovo pleme: Würzburg, Bamberg, Bayreuth, gdje su nedavno živjele slavenske naseobine; Nürnberg, gdje je car Karlo izdao zlatnu bulu, u kojoj nalaže njemačkim knezovima, da se uče jeziku slavenskom.

Došavši do granica čeških, zanosno kliče: „Kako da te pozdravim, suzom ili pjesmom? Kao mater ili kao maćehu — — — Tecite tužne suze do Vltave, kao dažd i bljeski iz oblaka, noseći ovo geslo djeci Slavinoj: *Manite se svadja, što su već iskopale grob domovini* — Vaš je Hus i Nepomuk i Cirilo". — Češki je preporod u našem vijeku najviše plod mučnoga rada niskih i malenih; to su gramatičari, novinari, izdavači almanaha, povjesničari, što su najviše radili oko narodne stvari. Kollár sa simpatijom ističe mirni ovaj pokret duhova, koji je vodio do tako lijepih rezultata i daje Česima izvrsnih savjeta, a oni su bili tako mudri, te su ih poslušali:

Da svaki radi ustrajno na polju otačbeničkom; putovi mogu biti različiti, samo imajmo svi jednako dobru volju. — — — Često može skromna pastirska kolibica više da učini za otačbinu nego polje, gdje se je borio Žiška.

Za tim sanjarije uznesu pjesnika prema Moravskoj, Poljskoj i Rusiji. Pjesnik opjeva svu slavu moravsku, diobu poljačku, „janje, što su ga razderala tri orla", požar Moskve; jednim pogledom oka zahvata sve zemlje slavenske, te se izdiže do zanosa lirskih zamjerne ljepote.

VII

Treće je pjevanje namijenjeno Dunavu, slavenskoj Ugarskoj, Iliriji i Srbiji. Ostavit ćemo istorijske uspomene, koje ne mogu biti zanimljive, ako ih ne popratimo dugim tumačem. To je u pjesmi didaktičan dio. Na sreću je isprevezen ljubavnim uspomenama i lirskim zanosima. Pjesnik crta strašnu i bizarnu sliku orijaša, kojim hoće da prikaže jedinačnost Slavena:

„O da su naša razna slavenska plemena zlato, srebro i kovine, ja bih iz svih salio jedan kip. Rusija bi mu bila glava, trup bi bili Poljaci, ramena i ruke Česi. Manja plemena: Vende, Lužičane, Slezane, Hrvate (Chorvů), Slovake rastopio bi za odijelo i oružje.

Pred tim idolom poklekla bi cijela Evropa, jer bi glavom nad oblake sezao, a nogom se ticao zemlje. — No kako da se ostvari taj ideal sa narodom anarhijskim i nehajnim? Pjesnik očajava; na sve je žrtve spreman:

„Dajte mi dva života, moje je srce spremno, da žrtvuje oba za Slaviju — — —

„Ne jedared zaista činilo mi se misli i srcu bônom, da je nebo vječnomu ropstvu odsudilo sve Slavene.

„U nas je tako malo samostalnih duša, tako su hladne k svemu i pribijaju se k tudjemu, kao da u njih samih nema snage. No najviše me žalosti, što narod naš u tužnom ropstvu raspinje i spasitelje svoje — —. Ko će za to pred Bogom odgovarati, mi ili oni, koji nas zarobljuju (zotročitelove)."

Glasom svećeničkim i proročkim kori svoje zemljake:

„Što sam vam puta govorio, a sada vam vičem, raskidani Slaveni! Budimo cjelina, a ne mrvice; budimo ili sve ili ništa. Zovu vas narodom golubinjim, ali i golubi su takovi, te miluju golubinjak zajednički, a tu vrlinu i vama želim. Slaveni, vi narod rascijepani! Sloga silu gradi, a bujica razdijeljena presuši i gine. Slaveni, vi narod mnogoglavi! Mudraci gore smrti ne znaju, no je život gnjio, prazan, tmuran."

Sanjarije mu prekida nenadana nesreća: Mina je umrla. Žalost se ljubavnikova prepleće sa žalošću rodoljubnom:

„Tri su dana tužna, što ih davno u tišini svetkujem s plačem, s postom svake godine: Iznajprije petnaesti dan, sv. Vida, u lipnju, kad je Srbija pala. Drugi dan, kad na suzama k Bijeloj gori letim, osmoga listopada, a deseti dan istoga mjeseca tužni mi je treći svetak: to je dan, kad je ranjen s konja pao Kosciuszko s tužnim klikom: Finis Poloniae. Sada mi se četvrti tužan pridružio: kad je ona pošla k svima svetima." Vilhelmina Schmidt, kasnije gospodja Kollár, mogla je dugi niz godina čitati, kako ju je muž za života njezina učinio božicom, kako prikazuje, gdje je prima zbor andjela.

Tobožnja smrt Minina nije ipak porušila našega pjesnika. Sam se uporedjuje sa Jakovom, kad se bori s andjelom, te kliče s plemenitim zanosom:

„Mučite me, spalite me kao Husa, samo mi ne bacite pepela u Rajnu; bacite ga u Dunav, da ga valovi ponesu k Srbima i Rusima i da oplodi slavensku zemlju". Pored sviju prepreka u našega je pjesnika čvrsta vjera u budućnost naroda slavenskoga, a on je izriče tako odrješito, te se svakako silno doimalo tadašnjih čitatelja, a dogadjaji su pokazali, da se ne vara:

„Što će biti od nas Slavena za sto godina? Što će biti od cijele Evrope? Slavenski će život kao potop svuda raširiti svoju vlast. A taj jezik, što su ga Nijemci krivo držali za jezik robova, ozivat će se u palačama i u ustima samih protivnika.

„I znanosti će slavenskim poteći žlijebom, kroj će, jezik i pjesma našega naroda biti modna nad Seinom i Labom; o da se i ja budem radje narodio u to doba gospodstva slavenskoga ili da mogu barem ustati iz groba!"

Ovo je napisano oko g. 1830. Treba li spomenuti, kako se proročanstva ispunila? Jezik taj slavenski, za koji se činilo te nije nego za seljake, danas ima pravo na dvorovima u Petrogradu, Biogradu, Sofiji i na Cetinju, u parlamentima ili saborima u Pragu, Brnu i Zagrebu, na sveučilištima u Rusiji, Češkoj, Poljskoj i Hrvatskoj.*) Taj je jezik organ velike književnosti, za koju neki hoće, da je danas ide prvenstvo, te je pozivaju, da podmladi stari

*) G. Leger veli: dans les universités de Russie, de Bohême, de Pologne et *d'Illyrie* (!) u knjizi, pisanoj g. 1890.

*

iščiljeli zapadni svijet. — Ruskomu se jeziku živo uče u Berlinu, u Parizu, u Beču i Pešti. Ruski romani poplavljuju pariske knjižare Jamačno bi Kollár, da ustane iz groba, imao razloga, da se veseli, a za to čudo nije trebalo ni čitavo stoljeće, u pedeset se godina zbilo.

(Svršit će se.)

Talleyrandovi memoiri.

Početkom mjeseca ožujka izišle su prve dvie knjige Talleyrandovih *memoira*, koje je politički i književni sviet očekivao s velikom izvjedljivošću. Talleyrand, koliko je glasovit bio sa svojih vanrednih umnih sposobnosti i rodoljublja, kojim je spasao Francuzku god. 1814. i 1815., toliko je bio poznat kao skeptik i podmitljiv čovjek. Godine je 1815. rekao: „Murat mi je dao miljun, da ostane kraljem u Napulju; Ferdinand mi je dao dva. Razbor je predobio čustvo, te sam Ferdinandu uzpostavio priestolje.“ Kad je ležao na smrtnoj postelji, posjeti ga kralj Ljudevit Filip i upita, da li mnogo trpi. — Kao osudjenik! — odgovori Talleyrand. — *Već?* — odvrati poluglasno kralj *citoyen*.

Svojom oporukom od godine 1834 Talleyrand je ostavio svoje *memoire* svojoj nećakinji, vojvodkinji Dino, uz uvjet, ako bi ona umrla prije njega, da bi prešli u ruke Bacourta, njegova najboljega prijatelja. Memoiri su se imali objelodaniti trideset godina poslije njegove smrti, a i kasnije, ako bi to njegovi baštinici držali za shodno. Poslije smrti vojvodkinje Dino — 1862. — memoiri priedjoše u ruke Bacourta, koji umrie godine 1865. i ostavi ih Chatelainu i Andralu uz nalog, da ih tek za dvadeset godina objelodane. Medjutim i oni umrieše, a memoire ostaviše vojvodi Broglie-u, koji je izdao prve dvie knjige.

* * *

Prva knjiga memoira obuhvaća dobu od godine 1750., koje se je godine Talleyrand rodio, do godine 1808., to jest do sastanka u Erfurtu.

Talleyrandu su bile četiri godine, kad je pao i slomio nogu. Taj je slučaj uticao na sudbinu cieloga njegova života. Pošto je ostao šepav, nije mogao biti vojnikom S toga odluči njegova obitelj, da bude svećenik i prama tome udesi njegov odgoj. Kad mu je bilo osam godina, poslaše ga u Harcourtski *kolegij*, a poslije četiri godine poslaše ga u Reims k stricu Aleksandru, koji je bio pomoćnik vojvode-biskupa Talleyrand potanko pripovieda, kako je sve nastojanje onih, koji su bili oko njega, išlo za tim, da ga uvjere, kako poradi svoje mane na nozi ne može da bude vojnikom, pa da mora postati svećenik. „Ali što da radi živahnost moje mašte i moga duha?“ Nastojahu, da mu predoče upliv posala, koji će mu biti povjereni. Htjelo se, da čita memoire kardinale Retza, životopise Ximenesa, Richelieu-a i Hincmara

U Reimsu je proboravio godinu dana, a zatim je pošao u sjemenište *Saint-Sulpice*. „Ja sam u sjemeništu bio tako nujan, da se u šestnaestoj godini ne može naći sličan primjer. Nisam imao ni s kime sveze. Bio sam kivan na starješine, na roditelje, na ustanove, a osobito na društvenu pristojnost, kojoj sam se morao podvrći.“ U sjemeništu je bila veoma bogata knjižnica. Talleyrand ju upotrebi, da prouči velike povjestnike i državnike. „Slučaj me je nanio uz to na susret, koji je imao velik upliv na duševno stanje, u kojem sam se nalazio. Ugodno se sjećam toga slučaja, jer sam njemu zahvalan, što nisam prokušao sve posljedice svoje sjete. Bio sam već dopro do dobe otajstvenih objava duše i strasti, kada su sve sposobnosti života djelotvorne i obilate. Često sam opažao u kapelici svetoga Sulpicija mladu i liepu osobu Njezino se jednostavno i čedno držanje silno dojmi mene. U osamnaestoj godini, kad čovjek nije pokvaren, ovo ga najviše steže. Postadoh točniji kod svetih obreda. Jednoga dana, kada je izlazila iz crkve, silno je kiša padala. Ja sam bio tako smion, te joj ponudih, da ću ju dopratiti do kuće, ako ne stanuje daleko. Ona prihvati ponudu, a s njom i polovicu mojega kišobrana Dopratih je do ulice Ferron, gdje je stanovala Dopusti mi još, da dodjem k njoj i bez zabune, kao naivno čeljade, predloži mi, da bi se još kadkada k njoj svratio. Dolazio sam svakoga trećega četvrtoga dana k njoj, a kasnije još češće. Njezini roditelji, protiv njezine volje, bijahu ju sklonili da bude glumicom; a ja, protiv svoje volje, bijah u sjemeništu. Sila, što su ju protiv nje upotrebili njezini roditelji poradi koristi, a moji protiv mene poradi ambicije, stvorila je m dju nama neko silno medjusobno pouzdanje. Mi smo razgovarali o bolima moga života, o mojem duševnom stanju, o njezinim neprilikama. Kasnije mi rekoše o njoj, da nije duhovita; premda sam u dvie godine bio kod nje svaki dan, nisam se toga sjetio. Hvala njoj, ja postadoh nešto ljubežljiviji i u samom sjemeništu ili barem nešto snošljiviji. Starješine su po svoj prilici bili pogodili uzrok, koji me je bio sprijateljio sa životom, pače pribavio mi i časova veselja. Ali ih opat Couturier bijaše naučio, da zatvore oči; bijaše ih naučio, da ne prigovaraju nikada ništa mladomu pitomcu, o kojem misle, da će se s vremenom uzdići do najviših mjesta, da će postati možda kardinalom ili čak ministrom“.

Talleyrand pripovieda, da je izišao iz sjemeništa dne 11. lipnja 1775. O tom, kad i kako je primio svete redove, nema u memoirima ni rieči. Ali je Bacourt stavio ovu opazku: Grof Choiseul-Gouffier pripovieda, da je u oči mlade mise bio kod Talleyranda i da ga je našao u silnoj unutarnjoj borbi. Plakao je. Choiseul je učinio sve

Dvie sirotice.
Slikao *A. V. Bouguereau.*

moguće, da ga odvrati od velike žrtve, kojoj se je imao sjutradan podvrći. Talleyrand se je bojao stare matere, pa poslije duge borbe uzkliknu: Kasno je, nije moguće više uzmaći.

Godine 1775. učestvovao je Talleyrand u skupštini svećenstva kao izaslanik Reimske pokrajine. U skupštini se je već vidjelo, da će postati „obći zastupnik svećenstva". Tako su se zvali oni, koji su branili kod vlade pravo i interese crkve. Kad je skupština dovršila svoje poslove, Talleyrand udje u Sorbonne-u. U Sorbonni se je najmanje bavio bogoslovljem. Zabave i slavohleplje bijahu njemu dvie važne i gotovo glavne stvari. Mausolej kardinala Richelieu-a što se je nalazio u crkvi Sorbonne, osobito je poticao njegovu slavičnost. Već je onda Talleyrand nastojao, da razširi krug svojih poznanstva i odnošaja. U memoirima imenuje dva osobita prijatelja: Choiseula i Louisa de Narbonne. Oni su svaki dan bili kod njega, a običavali su još doći vojvoda Lauzun, bankir Panchaud, liečnik Barthes, opat Delille, Mirabeau, Champfort, Leon de Lauraguais, Dupont de Nemours, Rulthière. Razgovarahu o dnevnim dogadjajima. Ali Talleyrand nije samo primao pohode, već je i polazio najznamenitije salone, u kojim je slavio velike uspjehe. On se u ostalom ne vara o značaju salonskih uspjeha i slavodobića. „Poradi moga ledenog držanja, poradi nekog prividnog opreza neki su bili rekli, da sam duhovit Madame Gramont, koja nije voljela ljudi znamenitih, osim ako im je sama pomogla do znamenitosti, bila mi je od pomoći. Bio sam prvi put na objedu kod madame Boufflers, a sjedio sam u dnu stola, razgovarajući se sa susjedom. Madame Gramont, koja mi je bila sučelice, glasno me zovnu po imenu i upita me, što me je bilo tako dirnulo, kad sam ušao u salon, te sam uskliknuo: *Ah! ah!* Gospodjo vojvodkinjo, odgovorih, nieste me dobro čuli. Nisam rekao *Ah, ah!* nego *Oh, oh!* Na ovaj moj jadni odgovor nasta smieh. Poslije objeda mnogi su mi se približili i ja sam za sjutrašnji dan primio raznih poziva, kojim je bila svrha, da me prikažu ličnostima, koje sam želio upoznati."

Tako izvrgava ruglu salonske uspjehe. „Mogao bih reći, da su mnogi, kojih ja nisam poznavao, jedino za to dobro o meni govorili, jer su me kadkada susreli u onim salonima, kojima se je bilo dalo pravo, da čine ljude znamenitima. U tom sam pogledu bio ja kao onaj čovjek, o kome je govorio vitez Chastellux: Veoma je duhovit; ja ga ne poznam, ali dolazi u salon gospodje Geoffrin."

(Nastavit će se.)

Pabirci po historiji književnosti hrvatske.

O Petru Kanaveloviću.

Do sada je samo nekoliko životopisnih crtica poznato o ovom slavnom hrvatskom pjesniku ali gotovo svagdje, gdje se spominje, pogrješno se piše prezime njegovo, a po gotovo slabo je poznat dan rodjenja i smrti njegove. Ovim je redcima svrha, da se isprave te pogrješke i nedostatci.

Ja sam izvadio iz drevnih knjiga u sad šnjem župničkom uredu u gradu Korčuli ove podatke:

Lib. IIus. Baptizatorum ab anno 1593—1662.
Fol 149. Die XXVII Xbris 1631.

Petrus filius sbl. D. Jacobi de Canauellis, et Mag.ce D ne Nicolett. Jugaliũ hodie sacro fonte ablutus fuit per R.dũ D.ũ Marinũ Vilovich Can.ũ Compatres uero fuerunt D Ant.us Zeni, et Fran.a Vxor m. Andręe Scampauia.

Liber I.us Defunctorum ab 1642—1740.
Fol. Die 16. Januarij 1719.

Splis Dnus Petrus de Canauellis in commone S. M. E. animã Deo reddidit, confessus, Sanctissmo Viatico refectus, ac sacri olei unctione roboratus; Cujus Corpus sepultũ fuit in cęmeterio hujus Cathẽlis Eccle.

Odatle se razbira, da se je Petar Kanavelović rodio u Korčuli 27. prosinca 1631., a umro u istom gradu dne 16. siečnja 1719.

Obično se čita u starijim rukopisima *Petar Canavelli*, ali mi je sada pri ruci iz Koporove biblioteke ovaj rukopis iz XVIII. vieka:

„Paraphrasis super orationem Jeremiae Prophetae, Aliti Molitva Jeremie Proroka *Petra Canavellovichia.*

Spomeni se, Gospodine,
Scto-se tuscniem nami sghodi,
I s' nebbeske sgar vissine
Nasce rughe gledaj odi

Inostranzem obrachiene
Djedine su etto nasce,
A od tugina ugrabliene
Kucchje, i stani nasci ostasce.

Sirote smo uccignenni,
Er ottazaà nejmamo,
A udovize (vajmeh menni!)
Nasce Majke mi gledamo.

Sghedni, nasciu voddu pîsmo
Na dragh pjenez proziegnenu,
A studéni kupili smo
Nascia darva, jaoh! sa zjeuu.

I ù strahu smarti hude
Glavam uasciem ku prjechiahu:
Mi podniesmo onè trude
Kî pokoja nejmahu.

Egiptu smo susgni bili,
I Assirim punni jada
Dabismose nassitili
Kruhom, martvi vecchje od glada.

Otzi nasci sagrjescisce,
I njeih ù ovo doba,
A od nas sada podnosise
Pomagnkagne gnih, i sloba.

Etto i varh nas gospoditi
Slughe nasce mi gledamo,
A tusgnieh odkupiti
Ko nas chie od gnih nejmamo

Svaki od nas, jaoh! pun placja
U istoj dusci svoj kruh doni,
Prid obrasom osctra macja
Po pustigni kî nas ghoni.

Nasca je kosgia rasghorjena
Kô gorucchia pech iskara (!)
A to od glada nejsrecena
Kî — nas morrì, bie, i hara.

Sgenne su-se najmillie
U Sionu podnisgile
A ù gradovim od Sgiudie
Djevojcize ljepe i mille.

Sa rukkuse objesceni
Poglavize upasisce
Lize starzi sabusceni
Rumenillom nepokrisce.

Mladize-su, punni bluda,
Na sramote sve prighnuli;
A Djetichi odasvuda
Pod battom su poghinuli.

Starzi s' vrata pomagnkasce,
I nie ih vech viditi,
A Mladichi jur pristasce
S' pjesnim tanciaz isvoditi

Nami is sarza isvadjene
Etto ostasce sve radosti,
A ù plac grosni obrachiene
Tanzi, i nasce cestitosti.

Krunna nascia, cjás, i dika
S' glave nammi na tle pade,
Jaoh nami do vik vjka
Sagrjescismo sascto sade.

Sato, sato sarze ù nami,
U sgiallos-se jaoh promjeni,
Sato od occi svjetli plami
Tminom jesu pokrive ni.

I od Siona Gorra milla,
Kâ-se slavvi svud, i glasi,
Etto je vecchje opustilla
Mnosg od kunà po gnioj lasi

A ti vjecni Gospodine
U vjek chiesc pribivati,
Tvê pristoglie varh vedrine
U narodim svjemchie sjati.

Scto nech mat uspomene
Tvoga od Puka poharrana?
Scto hoch pusctit nas smetene
U diglini nascieh danà?

Gospodine ti nas sovi
K' tebbi chiemo se obratiti,
Opet nasce dni ponovi
Kô ù pocetak htie ucciniti. (?)

Negh si vargò, i obalio
I odaghno nas, Gospodine,
I veoma se rasarcio
Na nas nasce zjech krivine.

Po spomenutome rukopisu slavni se pjesnik zove *Kanavelović* (a ne *Kanavelić*), a uz to ima na Korčuli još i danas poslovica: „Obiestan kao pas *Kanavelovića*". Narod zove kuću Petra Kanavelovića: *Kanavelovića dvori*. I po ovomu se može zaključiti, da korčulanska vlastela *de Canavellis* = *Canavelli* nijesu *Kanavelići*, nego *Kanavelovići*.

Drugom ću zgodom i na drugome mjestu objelodaniti oporuku Petra Kanavelovića. Oporuka je odulja, u pet lista, pa je osobito zanimljiva. Počinje se ovako: — „Nel Nome di Christo Amen. L'anno della sua Santissima Natiuità 1718. Indictione vndecima li 19. Genaro fatto in Curzola in Casa del Signor Pietro de Canauelli dal quale fui chiamato Io infrascritto Nodaro, et Vice Cancelliere di questa Magnifica Communità, perchè scriuessi il presente suo testamento; onde essendo egli sano di Mente, Senso, Loquella, et Intelletto, tutto che consistente in Età decrepita, così vole, dettando, che Io scriuessi. — Io Pietro de Canauelli vltimo Superstite della mia Casa, et Famiglia" itd. Podpis glasi:

„Io Pietro de Canavelli di mano propria affermo il tutto".

Vid Vuletić-Vukasović.

K slikam.

Dvie sirotice. Slikao A. V. Bouguereau. Ova krasno zamišljena i vještački izvedena slika pobudila je prije dvije godine na parizkoj izložbi obću pozornost, te je pripadala medju najljepše slike u umjetničkoj izložbi u Champs-Elysćesu. Prikazuje prizor ljudske biede: Dvie sirotice idu od kuće do kuće i prose milostinju, da sebe i svoje nemoćne roditelje prehrane.

Književnost.

Talijanska. Onaj isti dan, na koji se je u Zagrebu pjevala »Messa da Requiem«, što ju je skladao Verdi na uspomenu Manzoni-ju izašla je u Milanu knjiga: »Opere inedite o rare di Alessandro Manzoni pubblicate per cura di Pietro *Brambilla*, da Ruggero *Bonghi*." — Manzoni je već za života raztumačio svoje nazore o jeziku u pismu *Coreni* i u izvješću na ministra *Broglija*. Ali je o tom predmetu spremao veliko i zamašno djelo, koje na žalost nije dovršeno. Što je za to djelo bilo gotovo, priobćuju sada u rečenoj knjigi Brambilla i Bonghi; a iza ove sliedit će još druga knjiga. Ova se dieli u dva odsjeka, svaki od njih ima četiri poglavja. U prvom odsjeku razpravlja se o pitanju, zašto je svaki jezik onakav, kakav je, što se tiče rieči i slovničkih pravila. U drugom se odsjeku razpravlja o stanju jezika u Italiji i o djelatnomu uzroku jezika pogledom na pravila. I ovo djelo svjedoči o snažnom umu Manzoni-jevu, o krepčini, dubini i točnosti njegova razlaganja.

Francuzka. Poznati i u Njemačkoj veoma omiljeli pisac *John Grand-Carteret* izdao je zanimljivo djelo: *J. J. Rousseau, jugé par les Français d'aujourd'hui* (Paris, Perrin). U toj je knjizi skupljen sud od 39 pisaca francuskih (medju njima: Claretie, Daudet, Jul. Simon i dr.), koji sa političkog, pjesničkog i pedagožkog gledišta promatraju i prosudjuju život i djelovanje Rousseau-ovo. Djelo se ističe kao strogo historijsko i objektivno, pa se osobito nastoji obraniti stari idealista od osvade, da je bio začetnikom razvratnog jakobinizma i komunističkih i socijalističkih ideja sadašnjeg vieka. Dokazuje se medju inim i to, da zakon o »suffrage universel« ne potječe od R.-a, kako se je do sada prilično obćenito mislilo. Zanimljiv je odsjek, u kojem se govori o odnošaju R.-ovu prema Voltaire-u.

Koliko je Francuzima stalo do tjelesnog uzgoja mladeži, dokazuje mjesečnik „*La Revue athlétique*“, što ga je početkom ove godine pokrenula patriotička liga. Listu je zadaća, da unapredi gombanje i druge vježbe, kojimi se tielo jača i pozivlje se u prvom redu mladež. Medju saradnicima nalazimo: Jul. Simona, bivšeg ratnog ministra, generala Lewal-a, liečnike Rochard-a i Lagrauge-a, poslanika Ribot-a i dr.

Umjetnost.

„Messa da Requiem“ od Verdi-a u Zagrebu. Djelo se ovo danas broji medju najgenijalnija i najveličanstvenija u modernoj glazbi. »Messa da Requiem« ili »Messa Manzoni« uglazbio je genijalni kompouista Verdi u spomen smrti prvoga talijanskoga pjesnika u ovom vieku Alessandra Mauzoni-a, koji je umro 22. svibnja 1873. »Requiem« se je pjevao prvi put godinu dana poslije smrti Manzonijeve 22. svibnja 1874. u stolnoj crkvi u Milanu. Još iste godine izvadjalo se je to remek-djelo u Parizu i Loudonu, a godine 1875. u Beču. U Austriji se je Requiem pjevao još u Trstu i u Pešti. Zagreb dakle stoji na četvrtom mjestu. — Requiem se počinje »Cello«-solom u A-mollu, u kojem premetu »sotto voce« upada muški zbor. Ovaj način počinjanja sjeća nas na početak ouverture »Aide«. Druga je točka »Dies irae«, dio, koji valjda imade najviše i najraznoličnije sadržine. Znamo pouzdano, da je u obćiustvu bilo ljudi, koje je strava i užas spopadao, kad su čuli strašne rieči »dies irac, dies illa« od muških grla uz jednoglasnu pratnju pazauna. »Quantus tremor est futurus« tako je vještački ritmizirano, da je glazba siguruo svakomu slušatelju interpretirala značenje tih rieči. A koga nije u dnu srca zazeblo, čuvši oue strašne akorde trombona i zvukove trubalja sa sve četiri strane svieta! Upravo potresno djeluje »Tuba mirum«, gdje bassi drže gornje »des« u »sept-as-dur-premetu«. Bassolo (g. Knežević) nastavlja sa „Mors stupebit«. U toj partiji leže neopisivi efekti. Poslije rieči »Mors«, »Mors« sliede duže pauze, koje izpunjaju samo gdje tu kratki udarci timpana, a tu čovjeka jeza prolazi. »Liber scriptus proferetur« puno je krasnih motiva, i nema sumnje, da je gdjica. Kiseljakova (mezzo-sopran) ovu partiju vještački, da savršeno interpretirala. I tu je Verdi tražio efekt u oduljim pauzama poslije Nil — Nil — (inultum remanebit). Mezzo-sopran uastavlja zatim »Judex ergo cum sedebit«, »Quid sum miser«. Krasno je zamišljen mužki zbor »Rex tremendae majestatis«, gdje intoniraju bassi u fortissimu tempo adagio. »Recordare« je možebiti najsjajnija i najviše slavljena točka cieloga »Requiema“. Tu je opet gdjica Kiseljakova pokazala, kako je baš umjetnički shvatila ovu nježnu, njekom elegičkom sjetom zadahnutu melodiju. Isti motiv prima odmah sopran — gdja. Brückl-ova, koja je hrvatskomu obćinstvu već poznata sa zvonkoga, gibkoga svoga grla i neobične vještine, kojom svladava i uajveće poteškoće. Sliedi »Ingemisco« teuor-solo — g. Camarota i »Confutatis maledictis« bass-solo. Cieli »Dies irae« završuje tugaljiva i ganutljiva melodija »Lacrimosa dies illa«, koju pjeva zbor i kvartet. Cieli se ovaj motiv izvadja u C-mollu, a završuje se unisono u g-dur akordu. Druga se polovica koucerta počinje »Offertorijem« — solo-kvartet, u kojem je od osobitoga dojma stavka »Quam olim Abrahae«. Sanctus je dvostruka fuga u dva kvarteta. Tu je zbor u sigurnom intoniranju pokazao, da nema više ništa, čega ne bi mogao pjevati. Svatko tko se samo malo razumije u poteškoće ovakovih fuga, morat će priznati, da je zbor tu izvanrednu vještinu pokazao. »Agnus Dei« je većim dielom unisono izradjen motiv, te upravo u tom pokazuje svoju ljepotu. Requiem završuju »Lux aeterna« (tercet) i »Libera me domine« (zbor). »Libera“ je najteža fuga u cielom Requiemu, težka je osobito radi intonacije i radi ritma; te poteškoće moglo je savladati samo družtvo vrlo vještih pjevača, a savladalo ih je »Kolo«. Kolo je sa svojim mužkim i ženskim zborom pokazalo ovom zgodom, da je sámo ovlašteno nositi ime prvoga hrvatskoga pjevačkoga družtva prema umieću i vještini svojih članova. Kolo je ovom glazbenom produkcijom prodičilo cieli narod hrvatski, ono je najdostojnije riešilo svoju kulturnu misiju, pokazav cieloj prosvietljenoj Evropi, na kojem niveau-u stoji Hrvatska na polju glazbe. Mi se od srca veselimo, da ovu činjenicu konstatirati možemo, te ovdje u ime hrvatske zahvalne publike zahvaljujemo u prvom redu umjetnicima solistima gdji. Brückl, gdjici. Kiseljakovoj, gg. Camaroti i Kneževiću, a onda poduzetuom »Kolu« i njegovoj vriednoj upravi. S veseljem bilježimo i to, da je gja barunica Paula Vraniczany kano predsjednica ženskoga zbora ovo poduzeće u svakom pogledu podupirala. Zborom je upravljao vještački naš maestro Zajc, a vježbali su ga do skupnih pokusa gdja. Wimbergerova i g. dr. Florschütz.

Svaštice.

Sitne književne viesti. Izišao je 1. broj „*Stenografa*“. Uredjuje ga profesor *Franjo Magdić*, koji je prvi u Hrvatskoj stao raditi oko stenografije. »Stenograf« je orgau »hrvatskoga stenografskoga družtva u Zagrebu«, koje je nedavno osnovano. Nadamo se, da će poimence mladež prionuti uz ovu koristnu nauku, pa zato i preporučujemo ovo glasilo.

Izišla je krasno opremljena i veoma ukusno štampana pjesan „*Sinda*“, što ju je spjevao *Božidar Kukuljević Sakcinski*. Pjesnik je svoju epsku pjesan iz hrvatske prošlosti posvetio uspomeni svoga oca Ivana Kukuljevića Sakcinskoga, slavnoga historika hrvatskoga. Pjesan se dieli na pet pjevanja, u kojima se prikazuje zanimljiv dogodjaj iz vremena mongolske provale u Hrvatsku.

Josip Milaković izdao je u Sarajevu knjižicu pjesama pod nadpisom „*Iz uvela lišća*“, što ih je posvetio uspomeni svoje pokojne majke. U knjižici ima u svem sedam lirskih pjesama. Ciena joj je 20 nvč.

Njemačka i slavenska narječja. Lavovski list „Бесѣда dokazujući, kako se njemačka narječja razlikuju medju sobom više nego li slavenska, pa ipak Niemci imadu jedan obći književni jezik, spominje ovaj primjer iz prievoda sv. pisma, evangjelja sv. Luke VIII, 5, u nekoliko njemačkih i u glavnim slavenskim narječjima:

1. Njemački.

Književni jezik: Hört zu, ein Säemann gieng aus, seinen Samen zu säeu.

Hanoveranski: Härt tan, et gung ein Sägemanne ut tan sägeu.

Brandenburžki: Horch tan, et ging e Buer up't Feld zum seen.

Hamburžki: Hor to, een Buhr güng ent sien Saan to sayu.

Meklenburžki: Häret to, sü fär ging een Sajer unt sajen.

Švabski: Haered zua, gueg s'ischt a Söema nasg' gange' z' säed.

Eichstadtski: Iza schau, a Bauer is zum sön gauga.

Bavarski: Losst enk saga, a mal is a Bauer uufs sahn nausganga.

2. Slavenski.

Crkveno-slavenski: Изыде сѣятель сѣять сѣмє своє.

Ruski: Вышелъ сѣятель сѣять сѣмя свое.

Hrvatski: Izidje sijač sijati sjeme svoje.

Slovenski: Sejavec je šel sejat seme svoje

Češki: Vyšel rozsevač, aby zasival simě své.

Poljski: Wyszeł rozsievća, aby rozsiewał siemię swoję.

Jataganu. — Demonovo ogledalo. — Prolaz misli. — Praveduičko selo. — Car i kadija. — Islandski ribari. — Jan Kollár. — Talleyrandovi memoiri. — Pabirci po historiji književnosti hrvatske. — Listak.

Izdaju i uredjuju J. Pasarić i M. Maravić. Vlastničtvo i tisak Dioničke tiskare.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 25. travnja 1891.

Br. 17. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cena poštom i domać m u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Udovica.

Pripoviest iz 18. vieka. Napisao J. E Tomić.

Točno u devet sati prije podneva, osamnaestoga svibnja 1754. godine, zazvoniše kao po dogovoru sva zvona u svih crkvah gornje varoši zagrebačke na Gričkih goricah.

Iz zvonika crkve sv. Marka, otaca Isusovaca, Kapucina i duvna sv. Klare širila se zaglušna zvonjava, kakova se odavna već nije čula.

Pred mesnicami stajalo u hrpi pet, šest gradjana, koji su malo prije kupili friške govedine, pa strpav ju u prljave rogožare, sastali se ovdje na kratak razgovor.

— A što to biesa toliko zvone? — zapita braću gradjane gumbarski meštar Tucibat, koji bješe posljednji pridošao k njima.

— Eh šta, — odgovori mu sopunar Krapinec, — danas su zadušnice za pokojnoga ašešora Magdića, koga smo jučer sahranili kod opatica.

— Gle, pa u svih crkvah zvone! — kimaše glavom meštar Tucibat, imajući na umu, da nešto kaže, al sam ne znajući što.

— Bogatu sva zvona zvone, a ubogu jedva jedno. Tako ti je to na svietu, prijatelju! — prihvati sopunar i podje kući, a za njim i druga braća gradjani. Premda su ih zvona iz tako blizih crkava pozivala, da zadju u Božju kuću i tamo se pomole za dušu pokojnoga čovjeka, oni se ipak ne odazvaše tomu pozivu, nego se požuriše kući, da što prije predadu svojim kućanicam govedinu, koje nisu svaki dan jeli.

Jučer su doduše bili na sprovodu plemenitoga gospodina ašešora, ali zato su bili dobro plaćeni. Svi gornjovaroški cehovi bijahu na sprovodu, a udovica je tu počast dobro platila, poslavši svakomu cehmeštru deset zlatnih cekina. Na zadušnice nije ih nitko zvao, niti im šta u to ime obećao, pa što da traže tamo. Bit će dosta ugledne gospode i plemića, u čije je kolo spadao pokojnik, pa će napuniti crkve i moliti se za mir i pokoj njegove duše. U tom računu nisu se prevarili štovani „purgari“, jer je bolji sviet doista bio povrvio u gornjogradske crkve, gdje su u isto vrieme imale biti svečane zadušnice.

Najveća navala otmena svieta bijaše u crkvi duvnâ sv. Klare, gdje je u crkvenoj raci pokojnik jučer sahranjen, i kamo će danas doći udovica s djecom, da bude na misi žalobnici. Već prije devete ure napunila se crkva puna najuglednijega svieta, a najviše gospoja visokoga roda Došao je čak i viceban Ivan Rauch, koji je inače riedko komu išao na sprovod ili na zadušnice. Ali pokojnik mu bijaše mu izvrstan prijatelj i vršnjak; kod njega je učinio iznimku.

Malena crkvica sestara Klarisa bijaše sva zastrta crnim suknom. U svjetionicih, što su visjeli sa stropa i bili pribiti na crkvene stiene, gorjele su debele voštanice, s kojih se je crn dim provijavao kroz crkvene prostorije. U sredini crkve stajaše crnim suknom pokriven odar, na kom je ležala pokojnikova sablja i kalpak izpod povisoka srebrena križa. Na otražnjoj strani odra bijaše prislonjena na brzu ruku nasl kana smrt s kosom o ramenu, kako razdire plemićki grb porodice Magdića.

Pokojni Josip Magdić, asesor judicijarne tabule i kraljevski savjetnik vlastelin na Gornjoj Konšćini u Zagorju, bijaše posljednji mužki potomak svoga starodavnoga plemena. Bijaše oženjen Margaritom plemenitom Gabelić, kćerju bogatoga vlastelina legradskoga Djevojci bijaše jedva sedamnaest godina, kada se je vjenčala s asesorom Magdićem, koji bijaše punih dvadeset godina od nje stariji. Znalo se je, da nije pošla za nj od ljubavi, jer bijaše još tako mlada, da nije ni znala, što je ljubav, kada je stupila u brak. Roditelji su joj govorili, da je Josip

Magdić veoma čestit, ugledan i valjan čovjek, koji je kadar svojim umom uzpeti se do najviših časti, a to je laskalo sujeti mlade djevojke i ona je bez prigovora pružila ruku svomu prvomu proscu, koji je mudro sve druge pretekao. Assesor Magdić požurio se je na uprose, da mu nitko drugi ne ugrabi ribicu zlatoperku, kakova bijaše gospodična Margarita. Ne samo da je bila vanredno liepa, nego i vanredno bogata. Njezin otac premda vlastelin, nije se sramio baviti se i trgovinom. Sa susjednom Štajerskom imao je živahnu trgovinu sa žitom i govedima, a znalo se je i to, da je vrlo dobre posle načinio, prodavajući živež carskoj i zemaljskoj vojsci, koja je kretala na Turke, ili Tökölijeve buntovnike. Prosti sviet govoraše, da plemeniti gospodin Gabelić mjeri cekine i škude na vagane; je li bio baš tako bogat, to je on sam najbolje znati mogao, nu da je svakako silno bogat bio, o tom nije nitko mogao posumnjati, pa nije toga ni sam tajio. Žalio je samo, da ne ostavlja za sobom mužkoga potomka. Imao je samo dvie kćeri, Margaritu i mladju, koja bijaše udata za baruna Pejačevića u Slavoniji.

Asesor Magdić bijaše sretan, da je takovu ženicu doveo u svoj starodavni dvorac na Gornjoj Konšćini. On je obožavao mladu svoju suprugu radi njezine riedke ljepote i mladosti. Opazio je doduše odmah prvih dana braka, da je njegova Margarita hirovito, prpošno stvorenje, nu on, razuman čovjek, odbijao je to na njezinu mladost i tješio se, da će s vremenom već bolje biti. Trebalo je prije svega mnogo vremena, dok se je mlada gospodja priučila na brdovito Zagorje i boravak u toj gorovitoj pustoši pod visokom Ivančicom. A kako je liepo bilo u Legradu, tamo u ravnom i ubavom Medjimurju, gdje se širi pitoma i plodna ravnica i gdje je sve po njezinu sudu bilo prijaznije i oku ugodnije. Asesor Magdić znao je tomu brzo pomoći. On je stao pozivati u goste svoje susjede i braću vlastele, grofa Čikulina iz Dolnje Konšćine, Horvate iz Budinšćine, barune Patačiće iz Zajezde, grofa Orehovačkog iz Orehovice, Jelačiće iz Radkovca i ostalu ugledniju vlastelu i boljare. Svi su se vrlo rado odazivali asesorovim pozivom, ne toliko radi izvrstna njegova stola, koliko radi toga, da mogu neko vrieme proboraviti u družtvu liepe domaćice, koja je u takovih prilikah bila vrlo vesela i pokazivala neobičan dar za koketeriju, kakova se ne da naučiti, već koja mora da bude prirodjena. Ona bijaše jednako ljubezna sa svakim, ali tako, da je svaki o sebi mislio, da je on taj izabrani, komu će liepa Margarita pokloniti svoje srce i ljubav. Nu varali su se. Ona je svoje udvorice i poklonike znala držati uviek u nekom stanju, gdje su lebdili izmedju sumnje i nade, ne znajući nikada pravo, na čemu su. Prispodabljali su ju s njezinimi poklonici lovici Dijani, koju poslušno sliedi u lov rulja skorlaćenih lovačkih pasa. Govorilo se je doduše, da mlada gospoja asesorica ipak od svih najviše odlikuje svoga susjeda, ne doduše mladoga, ali vrlo finoga i elegantnoga grofa Čikulina, prvoga svoga susjeda, — nu jamačno nije ništa bilo zla u svemu. Gospodin grof Čikulin bijaše udovac i velik štovatelj liepih gospodja. . . Kao mnogim drugim on je i liepoj Margariti svojski udvarao, možda i više nego drugim, nu zato bijaše i Margarita mnogo ljepša od drugih. Pa onda bijaše grof Čikulin prvi susjed njezin. Nije moglo nikomu biti zazorno, ako je više puta u sedmici odjahao na svom vilovitom vrancu u Gornju Konšćinu, da mladoj gospoji prikrati vrieme, igrajući se s njom šaha, ili praveći joj patience, gdje je vješti grof znao vrlo vješto tjerati vodu na svoj mlin, što je Margarita vrlo rado opažala.

Kada se je približalo zimsko doba, kada su nastale jesenske kiše, ili čak snieg prije reda zapao, pa se u Gornju Konšćinu nije moglo inače dolaziti, nego na volovskih kolih, onda Margariti ne bijaše već obstanka na ladanju. Moralo se je tada na vrat na nos spremati u Zagreb, kamo je svake zime velik dio plemstva znao dolaziti, da dosadnu zimu što ugodnije sprovede. Gospodin asesor Magdić izradjivao bi tada u Zagrebu zaprašene parnice, a njegova mlada gospoja zabavljala bi se i uživala je u tom, da njezina ljepota i dražest svagdje, kamo god dodje, slavi najveće slavlje. Suvišno bi bilo spomenuti, da su joj toga radi druge gospoje silno zavidjele.

Liepu Margaritu nije nimalo ogorčavala zavist njezinih znanica, nju je to samo još više dražilo, da osvaja jedno mužko srce za drugim, — čim ledenije, tim bolje. I sam njezin muž, hladnokrvni na oko asesor, nije nikad našao povoda, da svojoj mladoj i liepoj supruzi ma samo s daleka prigovori, da je nezasitna u osvajanju jakoga spola. Što više, njemu je to godilo, da ima ženčicu, koju mu „sav sviet“ zavidi. Te zavidne gospoje ipak su vrlo rado dolazile u Magdićevu kuću, ako ih je tamo gospodja Margarita pozvala na ples, — zabavu, koja je tek počela nicati u ono doba u otmenom zagrebačkom družtvu. Od grofica Erdödy, Draškovićkâ i Keglevićkâ naučile i plemkinje plesnu zabavu, pa su ju vrlo rado gojile u svojih dvorovih u zimsko vrieme. U tom se je natjecalo plemstvo, sabrano preko zime u Zagrebu, Varaždinu i Karlovcu.

Gospodja Margarita pl. Magdićeva prednjačila je u tih zabavah svemu boljemu družtvu u Zagrebu. U njezinoj kući, sagradjenoj u blizini samostana duvnâ sv. Klare, sastajalo se svake subote zimske mnogobrojno, veliko družtvo boljara i plemića, koji su u Magdićev dvor vrlo rado zalazili, znajući, da se nigdje ne mogu tako krasno zabaviti, kao što u njega. Makar da je i kmet onda bez plaće radio gospodi zemaljskoj, makar da je u Magdića bilo gotovine, koju mu je žena njegova doniela, takove zabave stajale su ipak mnogo novaca, trošilo se toliko, da su se i bogati velikaši ustručavali slediti primjer raztrošne plemkinje. Ali njezin muž nije svemu tomu protuslovio, on je dapače sve odobravao, što je zamislila njegova „liepa“ ženica, i tako je dugi niz zimskih doba u Zagrebu neobično krasno proživio cviet hrvatskoga boljarstva na račun liepe Margarite.

Duša tih zabava bijaše vrlo zanimivi udovac grof Čikulin, koji je sa svojom susjedom neumorno udešavao sve to ljepše večeri mnogobrojnomu plemstvu, koje je tim više hrlilo u Zagreb, čim je čulo, da se može tako liepo zabavljati na tom starom, pustom Griču.

Ali i zima ima kraj i dolazi proljeće, gdje svaki vlastelin mora misliti na svoje imanje i na zemlju, koja ga hrani. Trebalo se je i Magdićevim vraćati u zabitnu Gornju Konšćinu i prigledati, što se tu radi.

Gospodin asesor jedva je dočekao to doba i veselio se času, kada će ugledati pradjedovsku svoju drvenu kuriju pod visokom Ivančicom, ondje nekoliko mjeseci proživjeti u mirnom, ugodnom ladanjskom životu, koji ni s daleka nije tako skup i težak, kao život u gradu.

Supruga njegova nije se vraćala s istim osjećajem na ladanje. Bijaše joj da pogine od dosade i duga časa, kada je prve dane morala sprovesti na dobru svoga muža poslije onako liepih i preugodnih zabava u Zagrebu. Gospodin asesor dobro je opažao zlovolju svoje mlade žene i strpljivo ju, pače vitežki podnašao. Ako ćeš u redu držati svoje dobro, treba da ti je žena vjeran, pouzdan drug u radu oko gospodarstva. Gospodin asesor nije se namjerio na takovu ženu.

Ako je trebalo da bi prigledala oračem i sijačem, ili koscem na livadi, ili radnikom u trsju, ona je odbijala taj posao od sebe, veleći, da ne podnosi sunčane žege.

U staju, svinjce, kokošinjak itd. nije ni zaviriti htjela, uvjeravajući svoga muža, da nije vična podnositi takav smrad.

Ako li je trebalo prigledati u kuhinju, osobito ako su došli mnogobrojniji gosti, ili je bilo više težaka na hrani, — elegantna gospodja Margarita ponovno bi dokazivala svomu mužu, da ona nije za kuhinju stvorena, jer ne može da podnosi dim sirove hrastovine, koja je za onda obično praskala na vlastelinskih ognjištih.

(Nastavit će se.)

Vodnikova kapa.

I.

Jeseni god 1878., pošto je general Filipović austro-ugarskoj monarkiji okupirao Bosnu i Hercegovinu, vraćaše se malo po malo vojska kući. Blago si ga onomu, tko ostade živ i zdrav! Mogaše se veseliti nakon toliko pretrpljenih opasnosti, što ih redovitoj vojsci sprema guerilsko vojevanje, nakon toliko muka i stradanja ljutih! I kola, i parobrod, i željeznica prepolagano lete za onoga, tko hrli poslije svršena boja k svojoj rodnoj kući, u krilo starih roditelja, na cjelov brata i sestrice, na domjenak mlade ljubovce. On bi htio, da kao divlji golub u nekoliko sati proleti neizmjerne daljine i da već visoko u zraku gleda svoj rodni dom.

Bijaše svietao jesenski dan. Sunce je zasjalo, ali zagrijalo nije; ta svoju je vrućinu preko ljeta obilno potrošilo na muku hrabrenih boraca, pa sad izlieva svoje zrake bez vrućine. Takovu svjetlost zovu „babjim ljetom“

U hrvatskom Brodu ukrcalo se u parobrod na Savi svakojakoga družtva: gradjanskih putnika, podčastnika, vojnika, da dodju u Sisak, a odavle željeznicom dalje, kud koga posao zove. Sava nabujala, pa veličanstveno teče prema Dunavu. Lievo i desno sama ravnica, a na njoj hrastove šume, kojim već sa stabala žuto lišće opada, a vjetar ga raznosi; osim šuma lievo i desno oranice, s kojih je marljivi seljak pobrao kukuruz, a samo još suha kukuruzovina u zrak strši; svuda znakovi bujnoga prošloga života i zime na domaku. Samo gdje gdje pomalja se po koje selo s drvenimi kućicami, samo gdje gdje po koji radnik, koji po polju pabirkuje, tu i tamo po koja vodenica, koja veselo melje kukuruz i pšenicu.

Na parobrodu pjeva i pleše jedan vodnik magjarske pukovnije, zvahu ga Vilmoš *Kapoši*. Silnom je moći provalilo njegovo veselje, kad se je parobrod maknuo od Jasenovca, jer se sve bliže primicaše željeznici u Sisku, koja ga je imala dovesti do blizu Budapešte, do njegove postojbine. Ovi znakovi njegove radosti ne vriedjahu ničijega oka; baš protivno, i u drugih putnika uzbudjivahu zadovoljstvo i veselje. Desio se tuj i drugi vodnik od bečke pukovnije Deutschmeistera, imenom *Müller*. Ovaj, Bečanin, skloniji veselju nego li nujnosti, pa i njemu oko zasjalo od radosti, gdje vidi svoga druga, kako pjeva i pleše; primakne mu se i reče:

— Ti si veseo, druže!

— Kako ne bih bio veseo, — odvrati Kapoši, — kad idem kući, kako vidiš, živ i zdrav.

— Ta i ja tako, a ipak ne plešem i ne pjevam.

— Kako tko; al ja imam roditelje i braće, koji će me dočekati kao svoga mesiju!

— Imam i ja.

— Al ti nemaš . . .

Kapoši stane, pa se primakne k uhu svoga druga Niemca, i šaptne mu:

— Ja se ženim, brate!

— Sad razumijem. Djevojka je mlada i liepa?

— Ne baš osobito.

— Ali ti ju ljubiš?

— Samo malo, samo malo, druže.

— Zar ne silno? Čemu se onda tako raduješ?

— Vidim, da želiš sve znati. Znaj dakle, ja uzimljem udovicu, koja je pristala, al je starija od mene. Tu baš nema razloga za strastvenu ljubav. No ona je bogata —

*

znaš li, što će to reći: bogata! Ima dvie kuće, ima oranica, vinograda, livada, šuma; ima unosni ribolov na Dunavu; ima pune staje blaga, pune pivnice vina, pune hambare žita, a novaca kao tuče.

— Sretni čovječe! — klikne Niemac.

— Ja ću najednom postati bogatim čovjekom, dobit ću ugleda, birat će me u obćinsko zastupstvo, u županijske skupštine, u sabor — oj! . . .

I Kapoši i opet poskoči, skine kapu s glave i stane ju bacati od radosti u vis, al nesrećom tako ju nesretno baci, da mu je pala s parobroda u Savu. Hrli parobrod uz Savu, a kapa niz Savu; Kapoši viče, skače, zove kapetana broda, da ustavi parobrod.

— Šta se je dogodilo? — pita kapetan.

— Kapa, kapa mi je pala u vodu, viče očajan vodnik.

Mutni valovi nose kapu; vodniku se činilo, kao da ju striela nosi. Kako je prije plesao od radosti, tako sad skače od očajnosti.

— Moja kapa! Ustavite parobrod! — više nesretni vodnik.

— Ej, radi takovih trica ne mogu parobroda ustaviti, — odgovori kapetan. — Pa da i podjem hvatati kapu, ne bih je više uhvatio. Tim bih izgubio vremena, a to ne smijem poradi drugih putnika, koji moraju doći u Sisak u pravo doba k odlazku željezničkoga vlaka u Zagreb.

— Moja kapa! Što ću ja bez kape? — jadikovaše vodnik, al kapetan više ga ni slušao nije, već je gore na zapovjedničkom mostu dalje pazio i zapoviedi davao.

A Kapoši dalje pleše i buči, al sada od očaja, tako da je Bečaninu, koji je skloniji na vragoliju nego li na tugu, postao smiešan.

— Pomisli, druže, nesreću, koja se može zgoditi, — poče deutschmeister.

— Što? — pita zapanjen Kapoši.

— Ti si mi reko, da tvoja bogata zaručnica ima ribolov na Dunavu.

— Da, pa što dalje?

— Zar ne znaš, da tvoja kapa plovi ravno u Dunav?

— Ti me plašiš . . .

— Valja da dobro razmislimo, što se može dogoditi. Ako ribari tvoje zaručnice gdjegod uhvate tu kapu, pa ju njoj donesu, a ona ju upozna, mislit će, da si poginuo, pa onda . . .

— Pa onda? — izboči vodnik oči.

— Onda će brže bolje rieč i ruku dati drugomu.

Oba brka Kapošijeva, koja su do tog časa u vis stršila, najednoč panu dolje niz ustnice.

— Što da uradim? — upita druga.

Vragoljasti deutschmeister podmuklo se podsmjehnu i reče:

— Platit ćeš mi dobru večeru, a ja ću ti savjetovati, što imaš činiti.

— Evo moje ruke, hoću, — odgovori Kapoši i pruži ruku svomu drugu.

— Kad dodjemo u Sisak, moraš odmah brzojaviti svojoj zaručnici, da si živ i zdrav i da se vraćaš kući k svojim roditeljem, a odatle da ćeš ju posjetiti.

— Ta valja . . . ali ja trebam kapu; gdje ću dobiti kapu?

— Na parobrodu znadu svi, da si nesrećom kapu izgubio. Tu ti nitko zamjeriti ne će. Kada dodjemo u Sisak, morat ćemo prenoćiti, pa gdje mu drago kupiti kapu.

— Ti si moj spasitelj! — klikne Kapoši, i prihvati ruku svog druga, vatreno je stisne, pa se umiri, — ali prijašnjemu veselju ne bijaše više ni traga.

Parobrod se dimi i plovi, velikom silom sieče mutne valove Save; eno ga u Capragu, već je na Kupi, još koji četvrt sata, i evo ga u Sisku Tu pristane na desnoj obali; putnici jedan za drugim izilaze, ide i Kapoši bez kape, a s njim njegov drug Müller.

— Sad moramo preko mosta — reče Kapoši; — nu kako ću ja bez kape?

— Ne boj se, ta već se smrkava, ne će te ni spaziti.

— Znaš li što? — upita Kapoši. — Što bi bilo, da si ja rubcem svežem glavu, kao da sam ranjen?

— Vrlo dobro, — odobri mu drug i nasmije se toj dosjetki.

Kapoši izvadi rubac, oveže glavu, i predje s drugom vodnikom preko mosta, koji vodi preko Kupe i spaja Sisak novi sa starim.

Müller se obrati k drugu:

— Ovakov, kakov jesi, moraš nastojati, da te nijedan častnik ne opazi. Zato ti hajde u jednu krčmu pa me čekaj, a ja idem na brzojavni ured, da javim tvojoj zaručnici tvoj dolazak, i idem tražiti, ne bi li gdjegod dobio kapu Ja ću skoro doći; nu daj mi barem tri forinta za troškove.

Kapoši izvadi listnicu i dade drugu, što je želio, pa podje u jednu krčmu u starom Sisku, da čeka, dok mu se drug povrati. Deutschmeister izčezne.

II.

Sisak bijaše od uviek živahan trgovački grad, u koji se dovažaše roba iz Banata, Slavonije, Bosne i Srbije, da se dalje doprema u Trst i na Rieku. U ogromnih ladjah dovozilo se ovamo žito, drvo, razno voće, osobito šljive, pa koristne životinje. Zato je bilo ovdje bogatih trgovaca i špekulanta, a množtvo siromašnih radnika najviše iz gornje Krajine, koji su nadnicami zasluživali svagdašnji kruh za sebe i svoju ubogu obitelj. Na obalah Kupe lievo i desno pristajahu ladje, a iz njih je na stotine radnika vadilo plodove marljivih ruku ljudskih i plodnih zemalja. Na klasičnom tlu grada Siska, koje sakriva neizbrojno množtvo ostanaka rimske moći i sjaja, udomila se živahna trgovina, ako je i ostao od negdašnjega velikoga grada Liburnije samo malen gradić. Al osobito je oživio Sisak

u vrieme okupacije Bosne i Hercegovine. Ovdje se ukrcavala vojska; ovdje se sabirala hrana i druge potrebštine; tu se trgovalo i poduzimalo; tu se našli trgovci i trgovački agenti sa sviju strana, da iz situacije izvade što veću korist. Naravno je, da su nicale gostione i krčme, fine i proste, i da je u njih vrvjelo od gosti, vojnika i gradjana, koji su tu tražili jela i pila i zabave, da si vrieme zatuku.

Vodnik Kapoši, ne mogući željeznicom odputovati, zadje u jednu prostiju krčmu u blizini sisačkoga mosta, da čeka svoga prijatelja Müllera, a u dobroj kapljici hrvatskoga vina nadje ponešto utjehe svojim brigam.

Dugo moradjaše čekati, jer Mülleru ni traga; zavirivaše kroz prozor, kadkad se primicaše k vratima, dozivaše konobara, da mu donese vina, izpijaše čašu za čašom; nestrpljivost njegova radjaše i sumnje, da li nije drug vodnik i bez oproštaja odkurio željeznicom prema Beču. Ali ne — ta ono vedro, dobroćudno lice Niemčevo ne može varati. Kapoši mrmlja, a mrmljajući kune. Napokon se naglo otvore vrata i unidje vesela lica vodnik Müller.

— Gdje si bio tako dugo za Boga! — klikne Kapoši.

— Lako je tebi ovdje u toploj krčmi sjediti i kriepiti se vinom — odgovori Müller — ali težko si ga meni, koji se moradoh za tebe brinuti i gladan i žedan. Na brzojavnom uredu bijaše tolika vreva od ljudi, koji su brzojave predavali, da ne mogoh dugo i dugo doći na red, da dadem tvoju brzojavku za tvoju zaručnicu. Zatim sam išao tražiti kapu.

— Pa si ju dobio? — upane mu u rieč Kapoši i sladko se nasmiješi.

— Polako, brate, nije to tako lak posao — odgovori Müller. — Potražio sam dućane, al su već zatvoreni, jer je danas nedjelja. Trčao sam zatim kao muha bez glave po sisačkih ulicah, tražio naše drugove, ne bi li od njih kojega dobio kapu — ta znam, da ih u magazinih imade dosta; no i taj mi se trud izjalovio.

— Izjalovio, nesretniče! — očajan klikne Kapoši. — A što ćemo sada?

— Što ćemo sada? — ponovi Müller. — Čovjek gladan i žedan ne može misliti na drugo van na jelo i pilo. Daj da se prije malo okriepim, pa ćemo onda razmišljati, što nam je činiti. — Hej konobaru! Daj nam jesti i piti.

Konobar dodje, a Müller si naruči, što mu je trebalo; pa kad mu je konobar donio pržolice i vina, kao jastrieb se baci na te predmete.

— U tvoje zdravlje! — kucne Müller s Kapošijem. — Kaži mi, kako su tebe već sada odpustili iz službe?

— I u tvoje! — odvrati Kapoši, pa stade odgovarati na pitanje svog druga. — Bio sam u Bosni obolio, pa kad sam ozdravio, nije me više ni trebalo, jer bijaše posao gotov. Poradi toga smanjuju vojsku, a mene odpustiše kao oporavljenika, da idem kući.

— Baš i ja tako kao i ti — reče Müller. — Nas dva simpatizujemo u svemu — Bog te poživio!

I opet kucnuše. Medjutim udari na sisačkom tornju deseta ura, a Kapošiju opet pane na um odlazak iz Siska, i njegova kapa, te reče drugu:

— Ali kako ću dobiti kapu?

— Kako možeš takova prozaička pitanja stavljati, kad se ovako liepo veselimo! — ukori ga Müller. Pijmo radje u zdravlje tvoje zaručnice!

Kucnuše. Müller se malo zamisli, a zatim velevažnim glasom i potiho reče:

— Sad mi je na um pala krasna misao! Raduj se, druže! Mi ćemo dobiti, što želiš.

— Gdje i kako? — izkolači oči Kapoši.

— Evo, blizu ove kuće ima jedna krčma, u kojoj glasba svira, a ljudi veselo plešu. Tamo ima vojnika, kako sam opazio, kad sam mimo prošao.

— Pa —? — upita Kapoši.

— Zar me još ne razumiješ? — ukori ga Müller. — Tu gdje ima vojnika, tu ima i vojničkih kapa.

— Nu —? — opet upita Kapoši

— Ala si bezazlen! — reče mu Müller. — Tamo možeš dobiti kapu.

— Razumijem, — odgovori važnim glasom Kapoši. — Ajdmo!

— Ajdmo . . . bilo sretno! — dodade Müller. — Nu ovaj mali račun ovdje . . . mislim, da ćeš ti . . . urediti.

— Nema sumnje, . . ta ti si moj prijatelj. Ajdmo!

Kapoši plati što su oba potrošila, i prijatelji odoše.

III.

Nekoliko kuća dalje od krčme, u kojoj su dosele sjedila oba prijatelja vodnika, bijaše razizemna kuća s malimi prozori, a na njih gvozdene rešetke. Ako su prozori maleni, zato ih ima mnogo. U toj kući bijaše krčma, kako je to zelena nad vratima izvješena smrekovina svakomu jasno pokazivala. No danas bi i bez smrekovine poznao, da je to krčma, i to jedna od onih, u kojih se ne sastaju baš odlični gosti u tako kasno doba večeri. Iz pukotina od prozora suklja dim od duhana i topli dah, oboje u širokih strujah, te se to dobro opaža na svjetlu petrolejeve svjetiljke, koju je slavno sisačko poglavarstvo baš na tu kuću smjestilo. Iz krčme u noćnoj tišini dopiru do ušiju gledalaca glasovi glasbe od dvie tri violine i harfe, glasbe, kojom češki putnički glazbenici razigravaju hrvatske goste po krčmah, pa si time služe svagdašnji kruh. Ta krčma nije visoka, ali je duga i široka; nije bojadisana, ali je za to pocrnila od dima — najprikladnije mjesto za sastanak ljudi iz nižih slojeva, koji se rado vesele i piju dobru, a ne skupu kapljicu. Stolove od hrastovine bijahu ponamjestili uz stiene, u kutove, kojih je svakojakih bilo, a u sredini bijaše ostavljen prostor — za plesače. Kod stolova se pije, a usred sobe pleše se uz glasbu od dvie violine u ruku starca i mladića.

te harfe, na koju udaraše mlada plavetna djevojka. Vidi se, da taj orkestar sastoji od obitelji: otca, sina i kćeri. Ne treba ni spomenuti, da se tuj vikalo, pjevalo, plesalo, sjedilo, stajalo, prolazilo, — vreva i komešanje označivaše ovu večernju zabavu. Glasba svira svakojake komade, a družba pleše sve na jedan kalup; koji mužkarac ne bi imao ženske, da s njom pleše, uhvatio bi mužkarca, pa se s njim okretao i skakao po sobi.

Tamo kraj stola, prislonjena uz stienu, sjedi mlad vodnik od Leopoldove pukovnije — Fran *Krčelić,* kovač iz slavnoga Križevca grada, koga je povuklo u vojsku, pa morade ostaviti i ženu i nejako diete, i pohrliti u redove svoje junačke pukovnije, koja je na svakom bojištu lovor. vience ubrala i stekla pohvalu svojih poglavara. Ta ona vuče lozu od slavnih Trenkovih pandura, tih krotitelja njemačke vojske i Fridrika Velikoga u sedamgodišnjem ratu. Kako tada, tako nikad kašnje nije na bojištu uzmakla; a njezina hrabra djeca upravo su na glasu sa uzorne discipline u miru i ratu. Zato svaki vojnik ove pukovnije s ponosom veli: Ja sam Leopoldovac!

Naprama vodniku Franu Krčeliću sjedi mlada žena i milo ga gleda.

— Doznala sam, da si u Sisku, pa ne mogoh srcu odoljeti, da k tebi ne dodjem, — poče žena govoriti.

— A naše diete? — upita Krčelić.

— Ostavila sam ga na brizi tvoje majke, — odgovori ona.

— Hvala ti, draga ženo, da si to tako mudro udesila i da si me došla posjetiti; — reče mladi vodnik.

I bio bi si zagrlio ženu, da je to pred toliko ljudi bilo moguće.

— Bog te poživio! — klikne Krčelić, natoči čašu vina i kucne se sa ženom

— I naše diete! — doda ona.

— I naše roditelje! — reče vodnik. — Ti si me upravo razveselila, ali daj da pijemo.

Žena pokusi malo vina, nu Krčelić iztrusi čašu do dna, pa za tim i drugu i treću, te se brzo ugrijao vinom.

— Ajde, Marice, da zaplešemo! — progovori vodnik, — znaš, onako, kako smo kao zaručnici plesali. — Igraj kolo! — viknu staromu glasbeniku i dobaci mu srebrnu forintaču.

— Kòlo! — vikne i ostalo družtvo vojnika i gradjanskih ljudi.

Glasbenici malo udesiše glasbala, pa stanu svirati pjesmu „Još Hrvatska nij' propala“, izmjenjujući ju s melodijom pjesme „Nosim zdravu mišicu“. Sviralo se, kako se zna'o, a i plesalo. Krčelić snimi s glave kapu metne ju na stol, primi svoju ženu Maricu, te se stalo plesati, bolje skakati, udarati nogama o pod, da se je sva kuća tresla, a pri tom se sa sviju strana podvikivalo i podcikivalo.

U taj par unidju u krčmu oba prijatelja: Kapoši i Müller tako, da ih gosti, kojih oči bijahu uprte u plesače, ni opazili nisu. Kako dodjoše, sjedoše za stol u kutu, i zovnuše vina, pa kad im ga je već pristara konobarica doniela, stadoše piti i gledati plesače.

— Vidiš li onu kapu? — upita Müller svoga druga Kapošija.

— Gdje? — upita ga Kapoši.

— Ta na onom stolu kraj zida, — pokazivaše Müller rukom na stol, na koji je prije Leopoldovac Krčelić metnuo svoju kapu.

— E, dakako da vidim, — reče Kapoši, i oči mu se zakriesiše. — Ej, kad bi moja bila!

— Pa može biti tvoja, — reče mu Müller.

— Kako to?

Müller se primakne k uhu svoga druga, te mu potihano i važnim glasom reče:

— Ta ti si mudra glava — više ti reći ne trebam. Ja ti predajem onu kapu, uzmi ju i nosi!

Müller se nasmieši.

— A što će biti, ako me opaze? — upita oklievajući Kapoši

— Tko će te opaziti? To je bez sumnje kapa onoga vodnika Leopoldovca, koji tako strastveno pleše; i drugi plešu; a koji ne plešu, oni gledaju u plesače. Nitko te ne će viditi — ajde uzmi kapu, metni ju na glavu — da, to je vodnikova kapa, a i ti si vodnik . . . ali brzo radi, dok ne prestanu plesati.

— Ti si živi vrag . . . nu ja ne mogu inače! — reče Kapoši, i u tren oka priskoči k stolu, uzme kapu, metne ju na glavu, pa opet sjedne k Mülleru.

Kad je to svršeno, reče Müller prama drugu:

— Sad popijmo, platimo, pa izmaknimo, dok nas ne opaze.

— Ne, prijatelju, tako ne možemo otići, — reče Kapoši.

— Ne bi li ti možda kapu povratio, pa se još pokajao, — ironički mu dometne Müller.

— Samo se rugaj, — reče mu vriedni drug. — Ti si mi dobar savjet dao, al dalje ne znaš... dalje prepusti meni, da radim, kako mislim, da je najbolje Zar ne znaš, da konobarica zna, da smo mi ovdje? Ako bismo otišli, to bi ona pripoviedala Leopoldovcu, da smo mi ovdje bili, te bi bez dvojbe na nas pala sumnja, da smo kapu odnieli. Mi moramo ovdje ostati i tako učiniti, da na nas ni sumnja ne padne. Lako je zlo učiniti, ali to moraš tako učiniti, da te drugi drže za poštena čovjeka. U tom grmu leži zec! Zao čin, a pošteno lice — to je moja lozinka, koje se u životu držim.

— Ja bih najvolio otići, — reče deutschmeister, koga Kapošijevi razlozi kao da nisu uvjerili, nego se pače počeo zgražati s njih, — ali kamo ti, tamo i ja. Baš sam željan vidjeti, što ćeš učiniti.

— Prepusti meni ostalo, — reče važnim glasom Kapoši. — Vidjet ćeš, da imaš dostojna druga.

Oba prijatelja naruče još vina i mirno nastave piti, kao da se nije ništa sbilo. (Svršit će se.)

Islandski ribari.

Francuzki napisao Pierre Loti.

(Nastavak.)

X.

Deset punih dana proživješe oni u toj magli, a da niesu ništa vidjeli. Ribolov je bio dobar, pa im zato u vječitom poslu nije bilo dosadno. Od vremena do vremena redovito je jedan od njih pošao, da puše u rog, iz kojeg je izlazio zvuk sličan rikanju divlje zvieri.

Kadkada je iz magle odvratilo njihov poziv isto takovo rikanje. Tada su postali oprezniji. Ako se je rikanje približavalo, svi su slušali toga nepoznatog susjeda, čija je prisutnost bila ipak pogibeljna. Nagadjali su tko bi to mogao biti, samo su na nj mislili i nastojeći, da ga opaze, napinjali bi oči, da prodru bielu tu koprenu, razastrtu u zraku

Zatim se stala ladja udaljivati, jer se je rikanje njezine trublje gubilo u daljini.

Tako ostadoše opet sami u tišini posred neizmjernih nepomičnih voda. Sve je bilo natopljeno maglom. Hladnoća postajaše sve žešćom, sunce se kasnije izvlačilo na obzorje.

Svako su jutro mjerili olovom visinu vode bojeći se, da se „Marija“ suviše ne približi Islandiji Ali sva nadovezana užeta nisu mogla da dopru do zemlje.

Bili su dakle na debeloj pučini.

Život je bio težak, ali zdrav. Hladnoća je dnevna činila, te su većma osjećali večernju lagodnost, ugodnost toploga ležišta, kad su sašli u utrobu ladje, da poslije večere spavaju.

Ti ljudi niesu po danu ništa medju sobom razgovarali. Svaki je sa svojom udicom stajao po više sati na istom mjestu. Samo su ruke uviek radile. Bijahu nedaleko jedan od drugoga, ali se niesu vidjeli.

Ta tišina, magluština i tamnina uspavljavala je njihov duh. Hvatajući ribe, pjevaše svaki za se kakovu pjesmicu, ali samo poluglasno, da ne poplaši ribe.

Na žene gotovo niesu ni mislili, jer im je bilo zima, ali su zato sanjarili o divotnim stvarima, kao u snu, jer i njihove misli bijahu maglovite . . .

Magloviti mjesec kolovoz obično je svake godine zaključivao takim tužnim načinom ribarenje na Islandiji.

Jean je opet kao i do sada po običaju radio i živio, kao da i nije osjetio silne bolí; bio je vazda okretan i svjež, marljivo je ribario, kao da se nije ništa dogodilo.

Kad su kod večere dolje sjedjeli, a u pročelju njihova zaštitnica Majka Božja od ilovače; kad su sjedjeli s velikim noževima u ruci uz dobro toplo jelo, smijaše se kao i prije na smješice, što ih drugi pripoviedahu.

Možda je u svojim mislima bio zaokupljen Gaudom, koju mu je mali Silvestar za cielo namienio još i u zadnjim časovima svoga života, — koja je sada postala siromašnom djevojkom . . . osamljenom i ostavljenom . . .

A možda je i žalost za bratom živjela u dubljini njegova srca . . .

Nu srce je Jeanovo bilo djevičansko, neprozirno i nepoznato, u kojem se je svašta dogadjalo, a da nije nitko ništa vidio.

XI.

Jednoga jutra oko tri sata, kad su mirno snivali obkoljeni magluštinom, začuše nekakav žamor glasova, kojih se zvuk pričinjaše njima nekako čudnovatim i nepoznatim.

Oni pogledaše u čudu jedan drugoga.

— Tko to govori?

— Ne, nitko. — Nitko od njih nije ni rieči prozborio.

Pa zaista je izgledalo, kao da glasovi dolaze iz one praznine, koja se oko njih prostiraše.

Sada je onaj, koji je imao da piri u trublju i koji ju je od jučer zaboravio, pohitio do nje i napeo svu svoju snagu, da zatrubi, što jače može.

Već su od njezina zvuka morali zadrhtati u toj tišini.

A zatim, kao da je upravo kakova prikaza bila dozvana tim jasnim i silnim zvukom trublje, iznenada se pojavi pred njima s nekom prietnjom silna prikaza: jadra, paluba, užeta, slika i prilika nekakve zračne ladje i to svuda okolo njih na jednom, kao one utvare, što se zrakom svjetla pojavljuju na razastrtom platnu.

I ljudi se pojaviše nagnuti na naslon, gledajući ih razrogačenim očima, kao da su se začudili i uplašili . . .

Pograbiše brzo vesla i pritke, — sve što su zahvatiti mogli, — pa uprieše s Marije u rebra one vanjske prikaze, da održe u dovoljnoj daljini te svoje posjetioce.

A oni takodjer u brzini pružiše sa svoga broda dugačke prutove, da ih odbiju.

Nu jarboli i užeta u visini izmiešaše se nad njihovim glavama, ali se naskoro i razriešiše, jer je udarac bio lagan poradi vrlo mirnog vremena. Udarac je bio dapače tako lagan, da se je pričinilo, kao da ta druga ladja nema jarbola ili da je njihov jarbol nekako lagan i mekan kao sjena . . .

Nu kad je iznenadjenje minulo, ljudi se stadoše smijati, jer su se prepoznali:

— Ej! je li to „Marija“?

— Ej! Gaose, Laumec, Guermeur!

Prikaza bijaše *Kraljica Berta* pod kapetanom Larvoërom iz Paimpola, a mornari bijahu iz okolnih sela.

Onaj veliki s crnom bradom, koji u smiehu pokazivaše biele svoje zube, bijaše Kerjégon iz Ploudaniela, a ostali su bili iz Plounèsa i iz Plonnérina.

— Za što nieste pirili u trublju, vi magarci? — pitaše Larvoër sa „Kraljice Berthe“.

— Ele, a vi! gusarske ptice, za što se vi niste javili? . . .

— Oh! mi . . . to je nešta drugoga, *nama je zabranjeno bučiti.* (On je to odgovorio nekom misterioznošću, nekim čudnim posmjehom, na koji su se i poslije sjećali mornari na „Mariji“ i mnogo o tome razmišljali.)

A zatim, kao da je suviše jasno rekao, završi šalom:

— Naš se je rog razbio, jer smo suviše u njega pirili.

I on pokaza jednoga mornara sa tritonskim licem, koji je imao silan vrat i ogromna prsa, koji bijaše neizmjerno širok, a imao je male noge, pa je izgledao nekako čudno sa svojom nespretnom snagom.

I dok su se tako gledali čekajući, da kakav vjetar dune i da ih razdieli svakoga na svoju stranu, stadoše se razgovarati.

Svi su se uprli sa pritkama, da se ne sudare, kao da podsjedaju jedan drugoga.

Govorili su o domaćim stvarima, o posljednjim primljenim listovima, o starim roditeljima i o ženama.

— *Moja* mi je pisala, da je rodila dječačića. Tako ću sada imati dvanaestero djece.

Drugi je dobio dvojke, a treći je naviestio ženitbu liepe Jeannie Caroffove — poznate islandske djevojke — s nekim starim nemoćnim bogatašem iz obćine Plourivo.

Gledali su se kao kroz kakovu bielu koprenu, pa im se pričinjaše, da se je s toga i zvuk glasa promienio i da dolazi iz silne daljine.

Medjutim nije Jean nikako mogao da skine očiju s jednoga od onih ribara, s malog nekog ostarijeg čovjeka, za koga je znao, da ga nije nikada vidio, a ipak mu je odmah rekao: „Dobar dan, veliki moj Jeane!“ sa nekom intimnošću. Taj mornar bio je ružan kao majmun, pa je nekako zlobno namigivao na njega prozirnim svojim očima.

— Ja sam, — reče opet Larvoër sa „Kraljice Berthe“, — ja sam dobio viest, da je umro unuk stare Ivonne Moanove iz Ploubazlaneca, koji je bio u državnoj mornarici na brodovlju u Kini, kao što vam je poznato. Velik je to gubitak.

Kad su mornari na „Mariji“ to čuli, okrenuše se prema Jeanu, da vide, je li znao za tu nesreću.

— Znam, — reče on tiho i ponosito, — to mi je otac javio u posljednjem listu.

Svi su ga pogledali izvjedljivo, da vide tugu na njegovu licu, a to ga je razjedilo.

Njihov se je razgovor brzo izmjenjivao kroz bliedu maglu, a časovi njihova čudnog sastanka odmicahu naglo.

— Osim toga pisala mi je moja žena, — nastavi Larvoër, — da je kći Mévela Gauda ostavila grad, da stanuje u Ploubazlanecu i da njeguje staru svoju baku Ivonnu. Sada ona radi u raznim kućama, da se uzdržaje. U ostalom, ja sam uviek mislio, da je to čestita i odvažna djevojka, premda se drži kao gospodjica i ma da se kicoši.

Tada ponovno pogledaše Jeana, što mu se nije svidjelo tim više, jer je rumenilo oblilo njegovo lice.

Time je bio završen razgovor sa mornarima „Kraljice Berthe“, kojih nikada više živih ne vidješe.

Časak iza toga lica im se pričiniše još maglovitija nego li do sada, jer njihov brod ne bijaše više tako blizu, a na jednom mornari „Marije“ niesu više imali ništa otiskivati, jer niesu imali ništa tvrda na rtovima svojih prutova, koji zajedno s veslima, šticama pljusnuše u more, kao kakove omrtvjele ruke.

Oni dakle povukoše na palubu te nepotrebite odpore, jer „Kraljica Bertha“ na jednom nestade u magli, kao što nestaje slika, kad utrneš iza papira svjetiljku, što ju osvjetljivaše.

Pokušavahu, da ju dozovu, ali na njihove povike nije nitko odgovarao, osim što su začuli neku porugljivu višeglasnu buku, koja se je svršila s nekim jaukom, da su se svi u čudu s toga pogledali . . .

„Kraljica Bertha“ nije se povratila s ostalim Islandijcima, jer su mornari „Samuela Azémide“ našli u jednom zalivu jedan ostanak ladje „Kraljice Berthe“.

Toga radi niesu je više ni izčekivali. Mjeseca listopada bijahu svi njezini mornari upisani na crnim pločama u crkvi.

Poslije njihova sastanka s mornarima na „Mariji“ pa sve do povratka nije bilo more nikada burno, dočim je tri nedjelje prije razgovora bjesnila silna bura, koja je progutala više mornara i dva broda.

Sjetiše se posmjeha Larvoërova, pa promišljajući o svemu tome izvodili su se razni zaključci.

Jean je više puta u noći vidio majmunsko namigivanje onoga jednog mornara, a nekoji mornari „Marije“ pitahu se strašljivo niesu li možda onoga jutra razgovarali s duhovima . . .

XII.

Ljeto je na izmaku. U isto vrieme, kad se stadoše dizati prve jutarnje magle, mjeseca kolovoza, vraćahu se ribari sa voda islandskih.

Već su tri mjeseca stanovale osamljene žene u Ploubazlanecu u kući Moanovoj. Gaud postade kćerka u onom gniezdu umrlih mornara.

Preniela je tamo sve ono, što joj ostade poslije prodaje očinske kuće, i to: svoj liepi krevet *po gradskoj modi* i liepe svoje raznobojne odjeće.

Sama si je skrojila novu crnu odjeću, nešto jednostavniju od drugih, pa je poput stare Ivonne nosila žalobnu kapu bez ikakova nakita, osim ono nekoliko nabora.

Svaki je dan šivala kod bogatih gradjana, pa se je na večer vraćala kući, a da je nije uznemirivao nikakav ljubavnik, jer je ostala još uviek nešto malo ponosita i jer ju je još uviek okružavalo prijašnje štovanje.

Kao i prije tako su joj i sada mladići kazivali na prolazku: „dobar večer“, i digli svoj šešir.

Za liepih ljetnih večeri vraćala se ona iz Paimpola dugačkom kamenitom cestom, srčući svom snagom svježi morski zrak.

Šivaći posao nije škodio njezinu liepomu struku, kao što škodi onima, koji su uviek nagnuti nad svojim poslom. Gledajući more osovila je svoj liepi vitki stas, gledajući more i morsku pučinu, gdje je bio Jean . . .

Isti je taj put vodio i k njegovoj kući.

Da podje malko dalje, prema onomu kamenitijemu kraju, koji je većma izvržen vjetrovima, došla bi u Pors-Even, gdje je drveće obraslo sivom mahovinom, a nagnulo se na jednu stranu od vjetra.

Nu ona bez sumje ne će nikada više doći u Pors-Even, premda nije bilo daleko. Jednom je samo u svome životu bila tamo, što je bilo dovoljno, da ga dobro upamti.

U ostalom Jean će za cielo često prolaziti kraj njezinih vrata, pa će ga moći slieditì svojim pogledom na pustoj cesti.

Ona je vrlo ljubila tu okolicu Ploubazlaneca, pa je bila gotovo sretna, da ju je sudba onamo doniela, jer je osjećala, da nigdje ne bi mogla biti tako zadovoljna.

Baš u to doba kao da se toplina širi jače od juga prema sjeveru, jer su večeri nekako svjetlije, a sunce dugo osvjetljuje bretansko more. Zrak je vrlo često čist i miran, a nebo jasno, da ne možeš opaziti na njem nikakva oblačića.

U vrieme, kad se je Gaud vraćala, već se je smrkavalo, pa su stvari naličile sjenama. Tamo amo opažao se u tamnini po koji busen medju kamenicama. Po nekoliko stabala sačinjavaše u onoj praznini čudnu gomilu, a kućarice su na obronku nekako grbavo izgledale.

Na razkršću je Sin Božji čuvao poljane i razširio svoje crne ruke na starom križu, a u daljini širila se morska pučina pod svjetlim obzorjem.

U tome je kraju i taj mir i ta tišina, dapače i liepo vrieme bilo nekako melankolično. Pored toga lebdila je nad svima neka zabrinutost, neki strah, koji kao da je s mora dolazio, kome su bili povjereni toliki životi i koji uviek prieti, ma bilo i mirno, ma i spavalo.

Gaudi nije put bio nikada dalek, jer je uz put sanjarila. Osjećala je slani zadah morski i ugodni miris sitnoga cvieća, kojim su bile pećine obrasle.

Da nije bilo stare bake Ivonne, koja je na nju kod kuće čekala, ona bi drage volje dulje ostala na cesti, kao što čine djevojke, koje rado sanjare u perivojima za ljetnih večeri.

(Nastavit će se.)

„Tri braka“.

Komedija u pet čina, napisao **Milivoj Primorac.**

Godine 1883. izišla je u „Hrvatskoj Vili“ izvorna komedija *„Tri braka“,* koju je napisao *M. Primorac* (pseudonim g. dr. Marijana Derenčina). Već u samom čitanju mogao je svatko vidjeti, da u ovoj komediji ključa prava dramatična krv, pak je od onda hrvatska kritika više puta svjetovala upravu narodnoga kazališta, da iznese ovu komediju pred sud općinstva. Uprava se dugo i dugo otimala, no najzad je 17. travnja o. g. iznenada prikazala „Tri braka“, a mi smo uvjereni, da joj danas nije žao, što je to učinila. Općinstvo se preko dvije ure ugodno zabavljalo, a ne sumnjamo, da će i u buduće naše glumište biti puno, kad se budu prikazivala „Tri braka“. Ovo je u kratko vrijeme četvrta izvorna drama, od kojih su sve doživjele dovoljan uspjeh, pak bi to moralo skloniti upravu, da probere i ostale hrvatske drame, ne bi li se doista i na dramatičkom polju pokrenuo nešto bujniji život. Dok nam beletristika sasvim pristojno napreduje, hrvatska je dramatika dugo zapinjala, jer su se pisale i štampale mnoge drame bez ikakve nade, da će ugledati svjetlo na pozornici. Gledajući „Tri braka“ radovali smo se spisateljevu uspjehu, ali smo ujedno žalili, što je moralo toliko godina proteći prije, nego su se ovoj drami, koja je imala pouzdanih uvjeta uspjehu, otvorila vrata naše, do sada još uvijek premalo hrvatske Talije. Pisac „Triju braka“, koji pokazuje toliko obilje duha i vještine, bio bi u ovo osam godina hrvatsku dramatiku jamačno obogatio još kojom dramom, da ga zapreke, koje su se stavljale prikazivanju njegovih „Triju braka“, nijesu odvraćale od pisanja. Uprava i kritika ne mogu dakako stvarati talente, ali im je dužnost, da brižno uklanjaju sve zapreke, koje su na putu razvoju ovih talenatâ, koji su se već pokazali. Broj radnikâ na hrvatskom književnom polju nije i ne može biti velik, pak je zato naša dvostruka dužnost, da im namičemo što više prilike, da se usavršuju. Hoće se k tomu mnogo ljubavi i shvaćanja, jer će nam inače zakržljaviti i ono malo mladica, koje su uhvatile korijen na tom pustom, a ipak preznamenitom polju narodne kulture. Povjest književnostî evropskih jasno nam svjedoči, da se dramatika može razbujavati samo ondje, gdje se stvara nekakva *tradicija,* a takove tradicije u nas nije bilo do sada, jer su se poradi kojekakvih majušnih uzroka odbijale izvorne drame od repertoira. Dramatika je cvijet, dajte mu topline i zraka, pa će donositi i ploda. Smiješno je, kad se krivi samo općinstvo, što ne uspijeva izvorna drama, jer bi po takvoj logici morala i naša belestrika spavati. Pa ipak vidimo, da

općinstvo rado podupire domaće proizvode i da u zahtjevima nije hiperkritično, jer je rodoljubno i jer znade, da se Rim ne može sagraditi preko noći. To nam ujamčuje i prvo prikazanje Primorčevih „Triju brakova“, koje je općinstvo pozdravilo sa živim izrazom svoje radosti i zadovoljstva.

Pisac nam u svojoj komediji iznosi na vidik tri braka, dva nesretna i jedan, koji je sretan. Glavnu radnju zauzimlje brak vlastelina Stanka Vitezovića i Marijin. Stanko je tek stresao sa sebe prah školskih klupa, kad se uljubi u Mariju, djevojku vrijednu i plemenitu, ali za desetak godina stariju od sebe. Marija ga sama odvraća od braka, ali kad Stanko nikako ne će da se okani svoje namjere, popusti i dade svoju ruku Stanku U početku živu Stanko i Marija sretno i zadovoljno u mirnom zatišju ladanjskom, ali se doskora javlja u Stanka neodoljivo čeznuće za bujnijim životom, jer mu jednoličnost Marijina živovanja previše steže burnu krv. Treba samo maloga uzroka, da prekipi jedva obuzdovana strast Stankove duše, a tomu se nadade doskora prilika U njihovu kuću dolazi lijepa djevojka, mlada kao kaplja rose, Cvijeta, drugarica Stankovih mladih dana, s kojom je prosnio nevine sne mladenačkoga zanosa. Od onoga trena, kad Stanko prvi put ugleda Cvijetu, svoju štićenicu, kojoj je nekoć u igrama obećavao zlatne zajedničke dane u budućnosti, stvori se u njegovoj duši prelom; od mirnoga muža postaje vatren, ljubomoran ljubavnik, komu ljubavna strast sasvim pomućuje oči Cvijeta i ne sluti, kakav se orkan kreće Stankovom dušom, ona zavoli Stankova prijatelja, mjernika Petra Djedovića, komu je ona u prvi mah osvojila svu dušu. Na plesu u baruna Kotovića, gdje se skupi mnogobrojno društvo zagrebačko, zabavlja se Cvijeta s Petrom tako usrdno i zanosno, da Stanko pobjesni od ljubomornosti i prouzroči na čudo sviju nazočnika „skandal“, zabranjujući svojoj štićenici, da se i nadalje zabavlja s takvim „nepristojnim“ čovjekom, kakav je Petar. Tim se završuje treći čin. Marija je sada na čistacu, tek još ne zna, ljubi li i Cvijeta njezinoga muža Doskora se uvjeri, da mlada djevojka gori ljubavlju k Petru, pak će zato pokušati, da muža, Cvijetina štitnika, ponuka, neka privoli na Cvijetinu udaju s Petrom. Stanko ni čuti, nego u času, kad se nadje na samu s Cvijetom, otkrije joj svoje jade i ponudi ju svojom ljubavlju. Cvijeti sada istom pukne medju očima, zgrozi se sa Stankova postupka, pa kad Stanko obnevidi od strasti, dozivlje u pomoć Petra, koji u dobri čas stigne i spase Cvijetu od Stankovih ruku. Za malo evo i Marije, da bude svjedokinja toga nemilog prizora, te ujedno javi Stanku, da im je umrla jedinica kćerka. Stanka ovaj glas porazi, pane nice pred Marijom i reče joj: „Izgubila si dijete . . nu našla muža“!

U petom činu vidimo Petra i Cvijetu već u braku. Ovaj je brak osnovan na ljubavi, ali je ujedno prilagodjen razmjerju godina, pa je sva prilika, da će oni biti sretni u zajedničkom životu. Domala dolazi Stanko, da im javi tužnu vijest o Mariji, koja je u Napulju, ne mogavši odoljeti udarcima sudbine, izdahnula.

Kako se na prvi mah vidi, peti je čin za sam razvoj dramatične radnje suvišan, pa i prvi čin, ekspozicija, nešto se odviše oduljio piscu. Medjutim je jasno, zašto je pisac dodao peti čin. Mislio je, da je nužno prikazati sliku iz onoga bračnoga života, koji mu se čini osnovan na pravim prirodnim uvjetima. Ipak se čini, da je ta slika bila nepotrebna, jer gledalac i bez toga vjeruje, da su uvjeti Petrova braka prikladniji za sretnu budućnost. To je tako očito, tako poznato, da je suvišno dokazivati. Drugo bi bilo, da je pisac uzeo braniti neobičnu tezu, kojoj se svagdašnje shvaćanje protivi, kao što je na priliku učinio Dumas u „Françiloni“. Spisatelj je u opće pretovario svoju komediju, te sve ono, što nam iznosi, prekoračuje medje obične drame i raširuje se u romansku sliku.

Uz ova dva braka crta nam pisac još i treći brak — baruna Kotovića, starijega pustolova, sa Jelkom, kćerkom bogatoga krojača Prelca Osnova je njihova braka — s jedne strane težnja na barunstvo, a s druge novac, i to je sve, pa su dakako i posljedice kao obično u takovim slučajevima: medjusobni nehaj i nevjera.

Najveći je nedostatak drame, što dva glavna lica, Marija i Stanko, nijesu dosta vjerojatno prikazana. Pisac ih je odviše općenito prikazao, tako da nam njihova duša nije dovoljno jasna, pa poimence ne možemo pravo shvaćati postupak Stankov na plesu i poslije toga. Sve je to moguće u životu, sve se to može dogoditi, ali onako, kako nam je pisac prikazao, nije vjerojatno Trebalo je poimence u Stankovu portretu istaknuti neke crte, koje bi opravdavale onu razliku izmedju Stanka u 1. činu i u 3. činu. Pisca je zavela efektnost prizora na koncu 3. čina, da žrtvuje vjernost karakteristike. Isto tako ne čini se gledatelju razumljiva nagla odluka Marijina, kad pristaje na to, da podje za Stanka, premda naslućuje, što bi se moglo dogoditi

Sva je snaga drame u zgodnim efektima spoljašnje tehnike, u epizodnom detalju i domišljatom dialogu, u kojem se živo i vjerno ogledaju mnoge crte našega *javnoga* i *društvenoga* života u Zagrebu. Drugi je čin pravo dramatično djelo, organično i skladno, pa i prizori u 4. činu, bar u prvoj polovici, pokazuju sigurnu ruku Mučno je bilo izvesti prizor u 3. činu, pa ga je ipak pisac dotjerao veoma vješto. Tako može raditi samo čovjek darovit, zreo, pun dobra ukusa, koji poznaje iz autopsije život, ali i pozornicu.

Od epizodnih se lica ističu poimence zastupnici trećega braka: barun Kotović i Jelka. Ipak se ne može tajiti, da je njihov razgovor u kući Petrovoj prekrupan. Ovo nagnuće prema *karikaturi* opaža se u svoj drami, u glavnom podaje nam pisac sliku hrvatskoga društvenoga života i donekle političkoga s dobranom primjesom

karikature. To nije pigovor, dapače čini nam se, da je upravo u tom najveća sila piščeva talenta. Poznata je istina, da su možda najbolji portreti, gdje se nahodi laka primjesa karikature. Medjutim ostaje pitanje, nije li pisac u tom gdješto prevršio. To nam najbolje pokazuje suvišni u drami Mravac, potištena činovnička duša, smiješno čeljade, koje govori o najjednostavnijem predmetu u zašarafljenom „kurijalnom slogu“, dici i ponosu naših uredskih spisa. Da je Mravac više ostao u sferi komičnoga značaja, ne bi dakako mogao iznijeti pred nas onu antologiju navinutih svojih fraza, ne bi bio tolika karikatura, ali bi bio izvrstan tip u hrvatskoj dramatici, dok je na ovaj način prestao biti živo, vjerojatno lice i ostao samo putujući „listak“ karikaturnih novina.

Kratkim je potezima dobro ocrtan krojač Prelac, ali je lice, koje je i odviše poznato iz zapadnih drama. Sasvim je izvoran „naše gore list“, major Krmpotić, premda je samo silhuetno prikazan. Od ostalih ćemo epizodnih lica napomenuti još grofa Šorka i Slavana Slavića, u kojima je pisac žigom svoje oštre satire opekao dva karakteristična pojava u hrvatskom društvenom životu.

Pravi je ures drame živi dialog, koji se upravo iskri od duhovitih opažaja. Ovaj je dialog po našem mišljenju najbolji dokaz, da u pisca imade mnogo talenta za dramu, jer je nesumnjivo, da je dobar dialog — jedan od glavnih stupova dramatske zgrade. U Francuzâ, u naroda, koji imade najdotjeraniju konverzaciju, očito se razabira, da je dialog osnova dramatike. Kao što se stara drama razvila od stalnih zborovâ, tako bismo mogli reći, da moderna drama uspijeva ponajbolje u onih naroda, kojima dialog drame nije artefakt, nego odraz zbiljskoga života.

„Tri braka“ možemo reći, da su slika, u kojoj se sprijeda vide tri para, a zaledje joj je analiza našega javnoga i družtvenoga života. Pisac je bez sumnje s mnogo sreće obradio zaledje, po kojem je drama zadovoljila sve gledatelje. To je zaledje nepristrana, dosta oštra *satira* naše savremenosti, u kojoj pisac šiba neštedice sve, što mu se čini vrijedno ukora i — prezira Ako je pisac kadikad i preoštar, to se brzo zaboravlja, kad gledatelj vidi, da mu rukom upravlja opravdana, patriotska tendencija. Pisac traži emancipaciju od ropske potištenosti, odvraća od smiješne nadutosti, žigoše nedostojno gramženje za častima, koje na štetu drugih donosi probitke, izvrgava ruglu pretjerani ekskluzivizam, smije se gluposti, u kratko sa suverenom slobodom, koja je spojena sa zrelim shvaćanjem svijeta, bije bičem svoje satire premnoge zloće i gluposti našega društva, premda ih nigdje ne proglašuje samoniklim korovom samo hrvatskim. Ima ih na žalost svagdje gdje ima ljudi i njihove civilizacije. Piščeva je zasluga, da je u slici ove općenite satire umio pravedno i jasno istaknuti naše niance.

To je glavni moment, po kojem je ova komedija vrijedna pažnje i dostojna, da joj se raduje svaki prijatelj napretka našega ne samo književnoga, nego i društvenoga. Ona je u živoj svezi s narodnim životom.

M. Š

Iz gospodarskoga svieta.

Sve: staro i mlado, mužko i žensko, pojedinac i cielo društvo otimlju se za blago i bogatstvo. Svietom vlada neka materijalistična trzavica, prava strast mamonistična; svatko hoće da steče što više blaga, da živi udobno; ne ima razreda (klase) u narodu, koji ne bi služio ovoj težnji. To gramženje za blagom jest signatura naše dobe.

Tko u životu nije čuo ovakih prikora i tužba na sadanje vrieme i ljude? Reći ćemo, da ima dosta istine u tom, ali odmah i dodati, da ta trka za zemaljskom imovinom nije nikakav specificum našega vremena, da nije nikakova novina; nego da je to stari pojav, kao što su i stare tužbe na ljudsku lakomost. Zato je dosta smiešan prigovor, da je politička ekonomija (nauka o gospodarstvu naroda) rodila i uzgojila tu „privrednu vrućicu“; ta nauka gospodarska jedva je nešto preko stotinu godina preživjela; kako dakle da uspiri pohote, koje su tako stare, kako je stara imovina?

A može se lako razumjeti, zašto pojedinci i družtvo nastoje steći imovine. Ta ona čini naš život udobnijim i ugodnijim; čovjek želi ne samo da sam živi dobro, nego da je dobro i onim, koji su mu po krvi ili srcu bliži; imovina daje ekonomičku *samostalnost*, koja je jak oslon nezavisnosti duha i sviesti, te se upravo sbog toga veoma cieni; obrtnik ili posjednik zemlje ne bi se mienjao ni sa gospodinom velike plaće, jer se drži za samostalnijega. Napokon bez imovine ne možeš drugim pomoći, kad ih snadje potreba, ne možeš poduprieti obće koristne uredbe i zavode.

Ali ova čeznja, da stečemo imovine, da nam bude liepo i dobro, samo je donekle opravdana. Čovjek ne smije nikada zaboraviti, da njegove želje i težnje mora da nadju granicu; nju postavlja ne samo razboritost nego i prirodna potreba, jer je čovjek biće, kojega su sposobnosti i snage takodjer ograničene. Samo Bog je neograničen. Pojedinci i narodi, kojih su pohote bez kraja, počinju sami sebe obožavati, to je pako težka bludnja, iz koje izviru razne pogreške i nevolje. Ovo potvrdjuje povjest čovječanstva i mnogi primjeri iz svakdanjega života. Naprotiv, dok se čovjek trudi da steče blaga, dok

*

to čini pod izvjestnimi uslovi i u nekoj mjeri, ne može se razumno sbog toga osuditi, niti je to u opreci sa načelima kršćanskoga zakona.

To nije mučno dokazati. Glavno obilježje ljudskoga roda, tajna njegove snage i veličine, vrelo nada i radosti, to je njegova neumrla duša. Nu ta je duša vezana na tielo. Duša je viša, plemenitija potencija, koja stoji nad materijom, ali pošto se u čovjeku sjedinjuje duševna i tjelesna narav, treba radi držanja duševnih sila zadovoljavati materijalnim uslovom; moramo gledati, da namirimo naše potrebe, što ne može biti bez imovine. Zakon Božji zapovieda, da se brinemo za tielo, jer je ono organ i regent duše, a tielo treba za svoje uzdržavanje raznih stvari; čovjek ne smije ničesa učiniti ili propustiti, što bi moglo posredno ili neposredno porušiti onu ogradu, u kojoj prebiva njegova duša. Zato se mora reći, da nije protivno načelom kršćanskim, ako pod nekimi uvjeti i u granicah idemo za blagom ovoga svieta. Nu ako se to pregnuće izrodi u sliepu strast ili pohlepu, tada je ono zapreka napredku civilizacije, ono slabi polet duševni, te čovjeku otimlje snagu, potrebitu da koraca napred. Zlo je narodu, koji ne poznaje druge ljubavi, nego ljubav za materijalno uživanje; poklonstvo zlatnomu teletu upropastilo bi ga, kao što je težkih nevolja donielo narodu židovskomu u pustinji. Tko traži samo blago materijalno radi njega i radi svoje osobne udobnosti, ne pazeći na osobno dostojanstvo, poštenje i dužnosti, što ih imade prama domovini: ostaje grubi egoista, koji će tomu zlatnomu teletu *sve* žrtvovati. To pak nije pravi put do dobrobiti, jer se čovjek osjeća umirenim i srećnim, kada zadovoljuje potrebam duha i tiela. Tako eto materijalni i duševni sviet mora da bude u najintimnijem zamjenitom odnošaju, od podržavanja ove medjusobne komunikacije zavisi napredak civilizacije. Sveza medju materijalnom dobrobiti i prosvjetom postaje jasnom, ako se pomisli, kako se u moralnom i materijalnom svietu izprepliću dobro i dobro, koristno i koristno Narod je prosvietljen, jer poznaje nauku, jer je proniknuo u tajne svieta, u kojem živi. Čovjeku je kao prirodjeno, da gleda uporaviti u životu, što je našao ili odkrio proučavanjem i razmatranjem; zgodnije pako ne može uporaviti zakonâ, koji ravnaju materijalnim svietom, nego kad to čini na svoju i na korist svoga iskrnjega. Prosvjetljeniji je narod, koji u većoj mjeri obradjuje nauke, zato ima on i savršeniju industriju. A što znače rieči „savršenija industrija“? Znače, da takov narod može jednakom količinom rada više raznih plodova iz zemlje izvaditi, vrstnije i dotjeranije obrtne produkte izraditi nego li narod manje posvjećen.

Razumije se, da je vlastan raditi za materijalnu dobrobit svoju ne samo jedan razred družtva, nego svi razredi. U državi staroga vieka nije se to poznavalo; robovi bijahu osudjeni na vječitu biedu i sramotu; ne mogahu posjedovati imovine, pače prosvietljenomu Rimljaninu bijaše sam rob stvar — res, bijaše objekt njegove imovine; robu se nije dalo mjesta u hramu, u pravu, ni u zakonu. I kasnije, kad su kršćanske ideje svladale poganstvo, protekoše viekovi, dok je nestalo traga neslobodi. U modernom družtvu ne ima helota; Bog kršćana ne čini razlike medju kraljem i prosjakom, u državi se priznaje načelo, da su pred zakonom svi jednaki. Svakomu dakle treba da je prosto raditi, da — dopuštenim načinom — dodje do bolje gospodarske eksistencije. Naravski, odavle ne sliedi, da svatko mora postati imućnim. Ima ljudi, koje progoni nesreća, te bez svoje krivnje padnu u nevolju, te se moraju uteći družtvu za pomoć. Toga je bilo, pa će biti i u buduće, ma se i promienio sadašnji gospodarstveni i pravni red. Nadalje naći će se u svakom staležu i u svakom vremenu ljudi, koji nisu vriedni, da posjeduju išto, koji bi potepli imetak, da im baš iz neba pada, koji danas ne misle, što će biti sjutra; za nje nije imetak, pa ga ne umiju ni cieniti. Taki pojedinci živi su primjer za druge, kakovi ne smiju da budu. Viši razvoj civilizacije, naprednije gospodarstvo u velike olakoćuju ne samo namirivanje potreba naših u obće, nego čine, da se živi udobnije. Čovjek manje imućan može si sada čednim dohodkom namaknuti užitaka, kakovih nekoč ne mogahu kraljevi ni carevi. Danas se jamačno ne bi mienjao naš majstor sa životom i udobnostim kraljeva grčkih ili rimskih, koji stanovahu u kućah bez staklenih prozora, i bez peći, koji su jeli prstima, a pili iz mjedenih vrčeva ili rogova; nisu poznavali ni onih čednih predmeta namještaja u sobah, koje ćete danas naći i u kući imućnijega seljaka. Danas se nadje u kući seljakovoj ura na stieni, a ne riedko i ura u džepu, a nije tomu tako dugo, što su samo imućnici imali uru u sobi. Danas možete vidjeti majstoricu, odjevenu u svileno odielo ili barma zaogrnutu svilenim rubcem; a evo kralj škotski Jakov, hoteći svečano dočekati poslanika kralja francuzkoga, posudi od jednoga svoga velikaša — svilene čarape. Još u 16. stoljeću spavahu ljudi u Njemačkoj većinom neodjeveni; a kneginje bi darovale knezovom po koju košulju. — Dakle ako su nekoč živjeli ovako kraljevi i velmože, sudite, kako je živio n. pr. zanatlija ili seljak. Ovih nekoliko primjera jasno dokazuje, koliko je čovječji rod napredovao, kako se je silno promienilo materijalno stanje ljudi.

(Svršit će se.)

Hanačka nevjesta. Slikao *Vaclav Jansa.*

Talleyrandovi memoiri.

(Nastavak.)

I to nije bilo sve, što je o salonima mislio Talleyrand. „Bijah opazio, da je od koristi, ako nijesi htio da te uvrste u obične goste salonâ i da te pomiešaju u množtvo, izticati neke osobite nazore i biti u opreci s kojom odličnom osobom. Ja sam bio izabrao u tu svrhu gosp. Neckera, te pored svih poziva nisam htio nikako k njemu. Smiono sam govorio, da on nije ni dobar ministar financija, ni dobar državnik; da nije imao mislî, ni načelâ o upravi; da su njegovi zajmovi bili zlo sklopljeni, skupi i štetni javnomu moralu“.

Talleyrand nije zanemarivao ni jednoga od onih „malih sredstava“, koja krče put slavohleplju, a uz to je čekao, da se stvori šire polje njegovoj djelatnosti. „Kuća madame Montesson bijaše na osobit način ugodna. Da zabavi Orleanskoga vojvodu, madame bi dala igrati u svojem družtvu one napjeve, za koje bi znala, da će mu se militi, a da ga ne samo zabavi, već da mu postane zanimljivom, običavala je ona sama skladati neke napjeve“. U njezinu salonu bila je naročita loža za svećenstvo. U tu su ložu dolazili biskupi i nadbiskupi, a uz njih je bio i Talleyrand.

Talleyrandu se nisu milili „pusti i dosadni“ koncerti, koje su neki krugovi priredili. Ali bi ipak bio nazočan od „zvjedljivosti“, nu čuvao se je svakoga nazora o glazbi francezkoj i talijanskoj ili o glazbi „Gluckovoj“. Kadkada bi se samo bio usudio izraziti mnienje, da svaki narod mora imati vrst svoje glazbe.

Ali ako nije ljubio glazbe, znao je veoma oštro promatrati sviet. Čudnovat je bio prizor, što ga je pružalo veliko družtvo. Preuzetnost bijaše poremetila mjesta u svietu Delille je ručao kod madame Polignac s kraljicom; opat Baliviére je igrao sa Artoiskim vojvodom; gosp. Vianes je pružao ruku gosp. Liancourtu; Vaupallière, Travanet, Chalabre putovali su sa Marlyom. Igre i duhovitost bijahu sve izjednačile. Ne bijaše više karierâ, ovih velikih oslona hierarhije i dobroga reda. Svi su mladi ljudi mislili, da su vješti za vladanje. Prigovaralo se svemu, što su radili ministri. Sve ono, što su osobno činili kralj i kraljica, bilo je podvrženo razpravi i često osudjeno. Mlade su gospodje bezobrazno govorile o svim strukama uprave. To stanje stvari bilo bi se u čas promienilo, da je vlada bila ili jača ili sposobnija; da nije bilo sasvim ponestalo ozbiljnosti; da se kraljica, manje liepa, a osobito manje dražestna, nije dala zavadjati svim hirima mode.

Talleyrand opaža sa velikom boli ovo poremećenje vlasti, koje on zove „družtvo“, pa nam ga tumači u dugim razmatranjima, koja bi danas izgledala ili površna ili djetinjasta. Zanimljivo je, kad dolazi do savremenih dogadjaja, koji su pospješili propast staroga stanja. „Bijaše buknula razmirica Engleza sa naseobinama. Filozofi bijahu usvojili ovo pitanje, izpitajući ga sa svih strana, te stavljahu na vagu pravo narodâ i pravo vladarâ. Stari vojnici vidjahu u toj razmirici rat; mladi ljudi nešto nova; žene nešto pustolovna; sićušna, nespretna politika činjaše vladu sukrivom za sva ova kipljenja. Ona bijaše dozvolila odlazak La Fayetta, Gouvina i Duportaila. Prvi je jedini, koji je ostavio neko ime . . .“ I ovdje nam na svoj način opisuje La Fayetta. „U romanu daje se neki duh, neki čestiti karakter glavnoj ličnosti; sreća se ne priznaje toliko; ljudi srednje ruke igraju neke uloge u velikim dogadjajima jedino za to, jer su se tu našli. La Fayette je potomak obitelji Auvergne, koja nije bila sjajna. Za Ljudevita XIV. duhovitost jedne žene bijaše pribavila neki sjaj njezinu imenu. On bijaše ušao u sviet s velikom srećom i oženio se kćerju Noaillesove kuće. Da ga vanredni dogadjaji nisu iz množtva izvukli, bio bi ostao nepoznat za cieli svoj život. La Fayettu nije trebalo, nego da ga red dodje; on je već na stazi, na kojoj se misli da su samo duhoviti ljudi. U njegovoj želji, u sredstvima, kojima se on odlikuje, ima nešto, kao da je to naučio. Što radi, ne bi se reklo, da spada u njegovu narav; reklo bi se, da sliedi neki savjet. Na žalost nitko se neće ponositi, da mu je davao savjete u velikom razdoblju njegova života“.

(Nastavit će se.)

K slikam.

Hanačka nevjesta. Slikao *Vaclav Jansa*. Slavenska duša i ogledalo slavenskoga narodnoga života najviše se je sačuvalo u slavenskim narodnim običajima i nošnjama. I češko pleme Hanaka u Moravskoj sačuvalo je svoju narodnu nošnju i starodrevne slavenske običaje sve do danas, pa se i ističe poštenjem, vjernošću, redom i svim krepostima, koje je baštinilo od svojih slavenskih predaka. Osobito u svatbenim obredima opažaju se kod Hanaka stari običaji i nošnje. Češki slikar Vaclav Jansa prikazuje nam u liepoj svojoj slici Hanačku mladu, kako se pripravlja za polazak na vjenčanje. Kolika dražest, koliko milina i slikovitosti u svakoj česti i cjelini! Iz svake joj crte i vilinskog stasa, iz svakog diela njezine odjeće proviruje narodna jednostavnost i milina, a uz to ipak prava krasota.

Umjetnost.

Mozartov requiem. Dne 22. o mj. pjevao se u zagrebačkoj prvostolnoj crkvi klasični Mozartov Requiem kod zadušnica, koje su se služile za pok. nadbiskupa kardinala J. Mihalovića. Velika je zasluga našega glazbenoga zavoda, što je izveo ovaj requiem

na način, koji bi bio na diku i većim zavodima. Nije tomu davno, što smo čuli Verdijev Requiem, a sad nam se evo u najkraće vrieme nadala zgoda, da se nasladimo i klasičnim djelom Mozartova genija, Upravo je 100 godina, što je Mozart u Beču napisao ovo posljednje svoje djelo. Premda je Mozart veću povjestnu znamenitost stekao u operi, ipak nije manje slavan u crkvenoj i instrumentalnoj glazbi. Od crkvenih se kompozicija njegovih ističu psalmi i litanije, umjetna kontrapunktično izradjena motetta »Misericordias Domini«, divna molitva za zbor »Ave verum corpus«, i nada sve bezsmrtni njegov Requiem. Djelo je to velikog korsko-polifonoga značaja, koji se još silnije i uzvišenije ističe tim, što su umetnuti soloquartetti: »Tuba mirum«, »Recordare« i »Benedictus«. U svibnju godine 1791. dobije Mozart mjesto glazbenoga pomagača u crkvi sv Stjepana u Beču. U isto doba primi ponudu, da sklada »crnu misu«, najozbiljnije djelo od svega, što je do onda radio na glazbenom polju. O tom pripovieda Nohl ovako: — Ovisok, suhonjav, u sivo odjeven čovjek s ozbiljnim licem dodje k njemu i predade mu naručbu u veoma laskavu pismu. Mozart to priobći svojoj ženi i reče joj, da ga je prožela želja, da opet radi u tom području svoje umjetnosti i napiše djelo, koje će njegovi neprijatelji i prijatelji još poslije njegove smrti proučavati. Mozart prihvati naručbu i zatraži za nagradu punih — 50 dukata, ne označivši roka, kad treba da mu se plate Glasnik dodje opet, izbroji novac i obeća još naplatu, a Mozart neka radi po miloj volji i neka ne izpituje, tko naručuje Requiem, jer bi to bilo uzalud. Mi danas znamo, da je to bio grof Walsegg, koji je naručio djelo, da se kao *njegovo* izvodi kod zadušnica njegove pokojne žene. Mozart je ovu tajnovitost tako shvatio, kao da odozgo dobiva nalog. jer mu je već sva duša bila obuzeta mislima, koje nas vode u drugi svet. Istom kad dovrši opere »Čarobnu frulu« i »Tita Blagoga«, dade se sav na izradbu Requiema Kadikad je pisao sve do dvie ure, a ob noć je bio dugo budan uz posao. Mozart nije ni na što drugo mislio, nego samo na Requiem, ne mareći za slabo svoje zdravlje. A sad se na to još manje osvrtao, kad je trebalo na samom svetom mjestu postaviti dostojan spomenik svoje ljubavi prema Vječnomu. To mu je zadavalo straha i brige.

Silna srednjovječna pjesma »Dies irae« uzbudjivaše mu svu maštu i htio je svietu pokazati, kakav je u njoj bolno tragičan smisao i kojom nas smirbom utješuje. Nigda nije religiozni izraz crne mise umjetnije zamišljen. no toj želji odgovaraju podpuno samo pojedini momenti, jer se Mozart predugo bavio operom; ali ovi momenti, na ime potresni akordi ljudske sviestne krivde i konac »Confutatis«, pak usrdna molitva za milost u »Lacrimosa«, stoje na najvećoj visini i religioznoga čuvstva i Mozartova umjetničkoga umieća. Mozartu je bio »Requiem« mio, jer je bio njegova posljednja briga, njegov smrtni piev. Pa i ako je umjetnost kasnije na tom polju udarila svojim i sasvim promienjenim putovima ipak se u Mozartovu djelu čuje glas bogobojnoga srca i najčistijega pouzdanja u vječnu ljubav i božansku milost, Mozartov je Requiem tomu glasu pravi dom. Žena je odvraćala Mozarta od prevelike radinosti, bojeći se za njegovo zdravlje, izmišljala kojekakve načine, da ga odvede u družtva i razveseli. Ali negdašnji veseljak vas se pomračio i kutreći u se odgovarao bi joj izprekidano Ona ga jednoč odvede u prirodu u Prater. Bio je studeni, lišće već popadalo, a Mozarta zaokupe crne misli, pa reče ženi: »Ja znam, da pišem Requiem za sebe. Sigurno su me otrovali, od te se misli ne mogu osloboditi!« Žena se uplaši, ali se Mozart doskora razvedri, i pošto ga je za neko vrieme žena odvratila od Requiema, zatraži ga opet Za malo dana obuhvati ga opet sjeta, i naskoro legne bolestan Requiem mu je uviek na umu. Glavne su crte Requiema bile već napisane tako, da ga je učenik Süssmayr mogao kasnije dovršiti. Još u predvečerje one noći, kad je umro, pjevao je u društvu s još trojicom početak Requiema. Izpjevali su šest prvih stavaka, i dodju do Lacrimose, kad Mozarta obliju suzu i on odloži partituru, jer ga je uhvatila živa pomisao na skoru smrt, iza koje ga čeka svegrleća ljubav Božja. Iza ponoći umre (5 prosinca 1791). — Krasno ovo dielo, još milije nam po tomu, što je tiesno svezano sa posljednjim treuom Mozartova života, odpjevali su u nas članovi zemaljskoga glazbenoga zavoda, pa se izvan solista ovaj put osobito odlikovao gospojinski zbor velikom sigurnošću i preciznošću, kojom je odpjevao težku svoju partiju, i tako dokazao, da se u glazbenom zavodu polučuju dobri uspjesi u pjevanju. Svi su dionici nastojali, da dostojno izvrše svoju zadaću. Glazbeni zavod liepo napreduje, pak ne sumnjamo, da će revni odbor prije ili kasnije ipak izvesti svoju misao, da se zavod pretvori u mali konservatorij. Bio bi to prvi glazbeni konservatorij na Balkanu, našim bi se ljudima otvorilo novo polje rada, jer je ujamčeno, da su Hrvati mnogo nadareni glazbenim talentom. Hrvatska bi kultura stekla nov organ, koji bi za glazbu učinio Zagreb središtem svih bližnjih zemalja. Samo napried!

Svaštice.

Sitne književne viesti. Kako čujemo, dovršuje dr. Marijan *Derenčin* novu pučku dramu iz hrvatskoga života, koja će još ove godine izaći na pozornicu. Gradja je uzeta iz zadružnoga svieta, koji se daje na diobu.

Ivan Lepušić napisao je niz pripoviedaka „*Slike iz Bosne*“, u kojima se ogledaju mnogi dielovi bosanskoga života; knjiga će izaći u »Matici Hrvatskoj“.

Mosorski guslar, našim vriednim čitateljima dobro poznati pjesnik, kani sakupiti svoje pjesme i objelodaniti ih u posebnoj knjizi.

Izišl je drama u 5 čina „*Gjorgje Balšić*“ od *Boška Brdjanina*. Štampana je u Biogradu, a stoji 2 dinara.

Tristagodišnjica J. Amosa Komenskoga. Buduće godine navršit će se 300 godina od rodjenja slavuoga slavenskoga pedagoga J. Amosa Komenskoga. Česi se spremaju, da dostojno proslave uspomenu njegovu. Češka akademija nauka, umjetnosti i književnosti razpisala je nagradu od 1000 for. za najbolji spis o Komenskom; »Matice Česká« izdat će obširniji životopis, a »Matice lidu« kani prirediti popularan spis o životu Komenskoga. Učiteljstvo moravsko podići će u rodnom mjestu Komenskoga spomenik. U Pragu se obrazovalo »družtvo Komenskoga«, koje će u prvom redu nastojati, da izda ukupna djela čuvenoga pedagoga, a zatim da priredi posebni muzej, u kojem će biti spisi, životopisi, likovi i rukopisi Komenskoga itd. — Kako se iz ovoga vidi, Česi se ozbiljno spremaju, da dostojno proslave uspomenu svoga velikoga zemljaka.

Izpravak. U 12. broju »Vienca« osvrnuli smo se na govor gosp. prof. S. Brusine, što ga je izrekao u ljetošnjoj glavnoj skupštini naravoslovnoga družtva. Premda je gosp. Brusina svojim govorom nas izazvao, nisu mu ipak bile po ćudi naše primjetbe, pa nam je poslao izpravak na njih Štujući slobodu mnienja, ustupamo drage volje mjesto tomu jur poznatomu »izpravku« i ne možemo zatajiti, kako nas veseli, što smo gosp. Brusini dali priliku, da iznese pred sviet sve pohvale, što ih je stekao u najnovije doba. Evo izpravka:

Slavno uredničtvo »Vienca« u ruke gg. J. Pasarića i Mile Maravića ovdje. Mjeseca srpnja prošle godine zamolio sam suurednika g. Pasarića *pismeno*, da »za volju same stvari oglasi« knjižicu namijenjenu »motriocem ptičjega svijeta«. — Premda je to stvar hrvatske nauke, premda se tu radi o časti Hrvatske na znanstvenom polju, premda sam od god. 1869. predbrojnik i njekako i suradnik »Vienca« — a kako baš Vi, g. Maraviću, možete posvjedočiti, osobit zagovaratelj lista; premda se ta knjižica može nazvati znanstveno-službenom, a izradjena je po nalogu interna-

cijonaluoga ornitološkoga odbora; premda nijesam kucao na ničija vrata za nagradu, na koju bih imao pravo: to ipak gosp. Pasarić hotimice nije ni to spomenuo, da motrioci mogu knjigu u mene besplatno dobiti.* — Takvo postupanje tamo, gdje nema ni slave ni koristi, nego muke i troška sa moje strane, nijesam htio mukom mimoići, te sam g Pasariću namijenio u svom govoru opasku, kakvu je sam izazvao svojim postupanjem. — Mjesto da g. Pasarić uvidi svoju krivnju, mjesto da popravi, što je već prvi put krivo učinio, a ono on napisa u estetičnom listu »Viencu« čitav niz »mirisava cvijeća« protiv mene. — Do danas zaludu sam čekao, da g. Pasarić opozove svoje sumnjičenje, izvraćanje i napadanje; zato sam primoran sada ispraviti njegove krive navode, i to dakako radi čitatelja »Vienca«.

Sumnjičenje nije moja mana; pravo je sumnjičenje, kad g. Pasarić izvrne stvar, kao da sam ja od njega tražio *reklamu i kadjenje.***

Što će meni reklama za knjigu, koja nije na prodaju? Što će meni kadjenje od g. Pasarića, kad se prvi dio kujige poglavito sastoji od prevedenih uputa, koje dakle nijesu moja radnja, a prvi potpuni i kritički popis domaćih ptica radnja je, koju g. Pasarić ne može nimalo razumjeti, a kamo li ocijeniti?

Kad sam kod toga, neka g. Pasarić pita prijašnjega urednika, jesam li kada od njega tražio, da mi kadi, jesam li mu kada donio gotovu hvalu, kako to u nas češće biva?

Gosp. prof. Klaić može posvjedočiti g. Pasariću, da on više puta nije u opće javio ni naslove knjiga i rasprava, jer je kao stari prijatelj mislio, da on to ne mora učiniti, pa baš ni za volju hrvatske bibliografije. G Pasarić, komu nije zaista trebalo čitati nijedno moje »knjižice«, ne zna, da imam borme i knjiga od »funte«, ako tko baš hoće da mjeri vrijednost knjiga po težini.

Još mi je neoborivo dokazati, da mi ne treba reklame i kadjenja ni g. Pasarića, ni »Vienca«. Evo kako se je izjavila nenaručena ocjena stručnjaka. Jedan od prvih Pariskih zoologa prof. Moreau piše: »C'est un travail très-savamment exécuté, d'une grande utilité, d'un sérieux intérêt; vous avez adopté une excellente classification, ce qui est d'une extrême importance pour les naturalistes. Je m'empresse de vous faire à cet sujet mes compliments les plus sinceres«. (To je vrlo učeno izradjena radnja, od velike je koristi, a ozbiljna interesa; Vi ste prihvatili izvrstnu klasifikaciju, a to je od krajnje znamenitosti za prirodnjake, itd.) — Ornitolog Berlinskoga muzeja dr. Reichenow piše: »Es freut mich, dass Sie mit der für die österreichischen Jahresberichte bisher gebrauchten unhaltbaren Nomenclatur gebrochen haben«. Veteran austro-ugarskih ornitologa, cm. čuvar Bečkoga dvorskoga muzeja, završuje svoju objavu u bečkom ornitološkom časopisu od mjeseca jula 1890. god. ovim riječima: »Dies r nach den neuesten Anforderungen der Wissenschaft eingerichtete Catalog bildet einen höchst werthvollen und wichtigen Beitrag zur Kenutniss der Ornis der öster.-ung. Monarchie, einiger augrenzender Länder und der europäischen im Allgemeinen«

Kompetentni pak hrvatski filolog piše o hrvatskoj nomenklaturi ptica, koju nijesam ja izmislio, nego na temelju narodnom *kritički* izradio i popunio, ovako: »vrlo se radujem na prvi pogled zdravoj nomenklaturi«.

Dobro znam, da će se možda i opet graknuti, što sam to iznio na svjetlo, ali kako da se čovjek inako brani od takih pisaca, koji neopravdano pokvare najpatriotičnije poduzeće?

Po g. Pasariću osobito je od mene nepatriotično, što jadikujem, da knjiga, koju će *madjarski* ornitolozi u svibnju predati članovima kongresa, ne će imati nijedne bilješke iz Hrvatske i Slavonije. Tu mi valja dozvati u pamet: 1. da je to znanstveno *internacijonalno* poduzeće, 2. da će si Magjari ovom prilikom sbilja osvjetlati lice pred čitavim učenim svijetom, jer su udesili stvar mnogo bolje i ozbiljnije, nego što je to učinjeno u Beču god. 1884 ; 3. da magjarski prirodnjaci nijesu isključeni iz »respublica litterarum«, niti su svi Pesty ili Fraknói; 4. da podpisani, koji shvaća stvar znanosti sa višega gledišta, jer danomice opći s učenjacima cijeloga svijeta, koji zato ne može biti »tjesnogrudan«, koji je već od god. 1863. u svezi s prirodnjacima iz Ugarske, nema razloga prekidati svojih sveza ni sada. — Pošto mi pak ne treba i ne ću da kadim ničijemu hrvatskomu šovinizmu ili bolje rekavši nihilizmu, mogu reći, da pošto nam uzprkos neprestanoga nastojanja od god. 1884. do danas nije uspjelo naći tri stalna motrioca (t. j. jednoga za Hrvatsko Primorje, drugoga za Hrvatsku i trećega za Slavoniju), učeni nas svijet mora držati za barbare, budući da motrilaca na tucete imadu Češka, Austrija, Štajerska, Ugarska itd.

Kako sam apodiktički tvrdio, tako ću i ponoviti one svoje riječi, koje mogu biti »piramidalne« samo za one, koji nemaju ni pojma, kako se orijaški radi i napreduje u znanstvenom svijetu, i ne računajući ovamo nimalo darvinizam, koji nije kost za svakoga. Jest, »mi živemo danas još u potpunom sredujem vijeku«. Ima stotine dokaza, ali mi ne treba daleko posezati; najnoviji slučaj dokazuje dovoljno istinitost ove tvrdnje.

Dok nas sa propovjedaonice po miloj volji osudjuju, dok se sa rektorske stolice gotovo svake druge godine govori govor više manje začinjen jakim obrokom ultramontanstva, dok ne samo katolički listovi — kojim uvijek prosto bilo! — nego uz njih »Vienac«, »Obzor«, »Hrvatska« itd. donose članke protiv uzor-čovjeka, uzor-učenjaka Darwin-a, (komu su ortodoksni Inglezi dali mjesta u »Westminster Abbey«), to nijedan od njih ne će i ne smije donijeti članak na obranu Darwina.

Evo to sam držao nuždno, da razjasnim čitateljima »Vienca«. Kad radim, govorim i pišem, mislim uvijek na manjinu čestitih ljudi i na budućnost; za to ne marim nimalo za pljesak ili ukor množine, nego za sud pravednika i *kompetentnih* ljudi, pak onih, koji će za nama doći, te će suditi bez strasti.

Za to i nijesam u svojem čisto naučnom nastojanju očekivao »kadjenje« g. Pasarića, a ne marim ni za njegove »najstrože ukore«; jedno ili drugo meni bi se činilo jednako smiješno.

Da pak svatko tko nesebično i pošteno nastoji oko opće i hrvatske znanosti, ima u korist domovine svoje očekivati očitu *potporu* domaće književnosti, zar se samo sobom ne razumije?

P. S. Kolega i prijatelj dr. R. Hoernes, profesor Gradačkoga sveučilišta, poslao mi je neki dan svoj govor, u kojem i on odgovara Virchov-u. Red misli i primjeri kao dlan dlanu slični su onim, što sam ih i ja naveo.

Netom dobih najnovije djelo »Epicuro«, u kom su na str. 192. riječi: »siamo ancora in *pieno* medio evo!« Mantegazza piše tako i za cijeli svijet! A kako da mi to ne kažemo?

U Zagrebu, 17. travnja 1891.

S. Brusina.

* O tom nema ni rieči u popratnom pismu gosp. Brusine. Ur.

** Je li »stvar izvrnuta«, vidjet će se iz sliedećega pisma g. prof. Brusine, što nam ga je poslao uz knjigu: »Veleučeni gosp. uredniče! Liepo Vas molim za volju same stvari oglasiti priloženu knjigu, koja *osim toga* što sadržaje *prvi podpuni* popis domaćih ptica donosi takodjer *prvi put* **temeljito sastavljenu** hrv. narodno-sustavnu nomenklaturu ptica. Odličnim štov. Vaš pok. S. Brusina«. Ur.

Udovica. — Vodnikova kapa. — Islandski ribari. — »Tri braka«. — Iz gospodarskoga svieta. — Talleyrandovi memoiri. — Listak.

Izdaju i uredjuju **J. Pasarić i M. Maravić.** Vlastničtvo i tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 2. svibnja 1891.

Br. 18. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena poštom i domaćim u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Ivan.

Je ne demand rien que amour et que silence;
Mais où trouver un coeur qui comprendera le mièn,
Mais où trouver ce calme et cet amour immense!
Ce n'est point parmi vous, je ne demande rien.
Fournel, Solitude

Pod Marjanom, goletnom planinom,
Pružila se hridina u more,
Na hridini grobljište je pusto.
Turobnijeg od tog mjesta nema
Širom zemlje, grobljem posijane.
Na grobljištu travica ne raste,
Čempresu se ne zeleni lišće,
Jer ga bije vječna jugovina
I uzdasi ucviljenih majka.
Na crnijem razklimanim križim
Uvenuli vienci od cvijeća,
Kô što žalost za milima vene.
Tu se zemlja čudnovato bieli
Sa truncima gnjilijeh kostiju,
Što ih vrieme i motika krši.
Pod strminom hridine visoke
Noćni vali glogotaju tužno,
Kô da more ljudski udes plače.
Bukoči se tu u noći roče
I šišmiši crna krila viju;
A vjetrovi kroz litice cvile,
Crnom grozom prolazeć mornara,
Što no plovi prama spljetskoj luci,
Šapćuć tiho mrtvim molitvicu.

Tu je Ivan često dolazio
Kad bi mjesec turobnijem svjetlom
Obasjao razklimane križe.
Sa sućnosti vječnijeh atoma
Majka narav ne izveze ništa
Čutljivijeg od njegovog srca;
Niti narcis, miroduhi cvietak,
Što uvene u zimskome jutru
S lakog traka iztočnoga sunca.
Svaka suza ucviljene dieve,
Svaka suza razplakane majke,
Svaka suza gladnoga djeteta
Na njegovo padala je srce
Kano bodac gvoždja usijana;
I stenjanje vječno ljudskog roda
U srcu mu odjek nalažaše.
Krasotam ga narav začarala,
Kô u noći harmonija bajna;
Ali u toj harmoniji on je
Čuo neke nesuglasne note,
Kano vapaj sirotinje raje,
Kô kucanje bogataških kupa,
Kano zveka okovnih veruga,
Kô stenjanje naroda u robstvu,
Kano grohot smrtnijeh bitaka,
Ko hripanje biednih ranjenika,
Kano jauk očajnog pjesnika.
Pa je mladjan molio se Bogu:
Dobri oče, što si kosu dao
Crnu bobu rimske smrekovine,
I jesinac plahijem košutam;
Zar ne dira tvoje blago srce
Gladni vapaj nejake sirote,
I težaka umiljata molba
Oholome tvrdom posjedniku,
Da dopusti, da mu zemlju znoji?
Zar ne stvori za slaba i jaka
Cvjetna polja i zelene luge?
Pa kad trpiš da bašuju jaki,
Što ne stvori nejakome hranu,
Ko što zrakom svakoga opajaš,
Sitnu travku i kita na moru?

Pa je Ivan svakom pomagao,
Dokle svoje imanje razdao;
I tješio svako tužno srce,
Milom rieči i savjetom mudrim.
Svojeljubje korio je blago,
Što drugovim srcem zavladalo,
A pod sjajnom krinkom rodoljublja;
I kazô im, da je sreća samo
U ljubavi i u skladnom radu
Za dom mili i za čovječanstvo.
Al ga oni ne htjedoše shvatit,
Ironijom gorčiše mu dušu,
Tome jadnom pjesniku ludjaku.
Od srca ga oni mrzijahu,
Ujedahu sa prostom riječi,
I svakoj se njeg'voj protiviše;
Jer nad njima na krilima uma
Lebdijaše kano suri orô
U visinam munjevnih oblaka.

Sve je Ivan trpio u nadi,
Da će jednom njeg'va sudjenica
Trnje srca u cvieće mu stvorit.
Mislio je, da sve mane svieta
I sve boli ljudskoga udesa
Pomrčava ta ljepota divna,
Što je narav zemlji darovala
Kô mirisnu ljubicu šikarju.
Pa je za njom u djetinskom srcu
Čezno mladjan, kano blieda biljka,
Što iz hlada hrapavog kamena
— Gdje joj slučaj sjeme posijao —
Za sunčanim žarkim licem gine.
Veličanstven u sanjarskom srcu
Podigô se nebeski ideal,
Ko oblaci proljetne večeri,
Što se skupe kô purpurne ruže,
A sunce ih sa zlatom zalieva
Sa zapada iz valova plamnih.
Neprestance gojio ga brižno
Sa mislima i sa uzdasima
Sanjarskijeh prošlijeh pjesnika,
I sa svojom maštom neizmjernom,
Što se tako uzvijala silno,
Dokle ljudska ne dopire misô.
Vjerovo je kô u oči svoje,
Da će takvi na zemlji zagrlit
I u vječnom, neprestanom sanu
Zaboravit sve ostale boli.
Na Milkinom nevinome licu
Sjegurno je mislio ga naći;
Al iz bliza ona bješe sitna

Kano atom prama idealu.
A cjelovi sa ustana Zorke
Ne gorahu onom nujnom vatrom,
Kao što mu gorjela u misli.
Kano metulj, što no rosu pije
Sad na jednom sad na drugom cvietu,
Hrlio je iz naručja jedne
Drugoj dievi u naručje cvjetno.
Grlio je, mahnito cjelivô,
Kô da hoće silomice naći
U tom djelu tkalice prirode
Svoj žudjeni, sanjani ideal.
Al priroda u čovječjem liku
Ne uzmože u tolikom skladu
Spojit lake poletaje duha
Sa teretom prolaznoga tiela.

Zdvojna tuga spopade mu srce
Sa iskustva takva neprebolna;
I bio bi život dokončao,
Al ga strava neizvjesna spopa
Od udesa posmrtnog života.
Pa on stade razmišljati nujno
I duboke proučavat knjige,
I prirode knjigu neizmjernu:
Hoće l' duša na onome svietu,
Sa božanskom vodom rajevinom,
Plemenita u hladu dafina,
Zaboravit nevolje zemaljske.
Mislio je dugo i duboko
I promatrô jednostavnu mienu
Sviju bića u prirodi stalnoj;
Al mu nigdje ne zasinu jarko
Sunce sveto žudjene istine;
Jer je vječni mističnom koprenom
Zavezao oči ljudskoj duši
Pri ulazu u sviet i izlazu;
I spojio vječnost sa vremenom,
Pomiešao mjeru s neizmjerjem
Neshvatljivo slaboj ljudskoj misli.

I uvidi mladjani Ivane,
Da je misô Prometejev jastrieb,
Što ga kljuje zemlji prikovana;
Da zaludu za visinom čezne
Onaj, kom su krila od olova.
Šta bi čovjek za postanak pitô!
Šta ga briga, kud udesom plovi!
Šta ga briga, zašto zviezde sjaju!
Zar to pita sa grančice ptica,
Kad ljubavlju proljeće zapiri,
Pa kod gnjezda pjeva i uzdiše?
Zar to pita neučeni težak,
Što u hladu bezbrižno počiva,
I cjeliva sudjenicu svoju?
Kano sanak prolazi mu život,
Kano miris proljetne livade.
Ali čovjek, koj je jednom pio
Iz otrovnog pehara mudrosti,
Za otrovi neprestance žedja;
I ne može vratiti se natrag
U idile prirodnog života,
Dok mu duša ne satare tielo.

Tad Ivanu zapanulo sjajno
Sunce nade, što čovjeka mami
Milo, blago do hladnoga groba;
I zavlada tama očajnosti.
Ta mu tama svijet omotala,
Pomrčala sjajni trepet zviezda;
Pa im reče: srušite se jadne
U jazove puste neizmjerne;
Jer i na vam valjda jauk ječi,
A vi nam se smiešite trepetom.
Ta mu tama zavladala mišlju,
I u crno sve mu zaodjela.
Smrt jedina bijaše mu sjajna
I milena kô prije ideal.

Jednog dana, pod podnevnim žarom,
Po igalu skitao se Ivan,
Kano mahnit mrkijem pogledom;
Pa on dodje na liticu smrtnu
I prekriži na prsima ruke,
Te ostade kano od mramora.

Sunce žarko zapeklo s nebesa,
A u čistom zraku bez oblaka
Zrak je titrô s jarke zaparine;
I igralo plavetilo gorsko
Po Kozjaku i Mosoru zlatnom
More bješe mirno kano staklo,
Ni da bi ga riba zamutila.
Uz obalu kršovitog Brača
Biela jedra ladjam popadala,
Ni da bi ih lahor podrmao
Sa zelenih bračkih maslinika.
Sve je tiho do zuja leptira,
Kano da je priroda umrla,
I tišina zavladala vječna
Tužnim licem umirene zemlje.
Ta tišina vabila Ivana
Čarobnijem nekim tajnim glasom,
Kô da veli: Hajde da počineš.
A sunce je strieljalo s nebesa,
Neprestance ognjenijem strielam,
A kamenje odsievalo sivo;
A Ivan je tude miran stao
Kô mramorni spomenik na hridi
Utopljenom neznanom putniku.
Nije čuo žege, što mu crne
I kuštrave prožigala kose.
Crne zjene upiljio nekud,
U nejasnost mora i nebesa,
Pa je 'vako sobom besjedio:

Nebesa slavu Božju navieštaju,
A zemlja priča nevolje čovječje
Sa zdvojnim plačem nesretnika,
Potresim, olujam, ljutim ratom.

Već čari tvoji, divotna prirodo,
Ni dieve tvoje meni se ne mile;
I dodija mi promatrati
Tvoju nepojmivost tmurnom misli.

Kô što je bilo do sada, biti će
Na zemlji uviek; drugamo, drugamo
Putovat treba, il u luci
Vječnog mirovanja počinuti.

Kô vrieme s lica milene djevojke
Ljepotu jednu za drugom odprhne,
Sa duše moje — negda kitne —
Odprhnu istina ideale.

Vjera je moja tmurna, maglovita,
Kô udes ljudski; ljubavi ne nadjoh;
A u svom domu, kog bih stoput
Spasio samrću, doma nemam.

Kô jedro, koje vjetrovi odprhnu
Pučinom mora bez traga s očiju
Utopljenika, što za život
Bori se s talasim burnog mora;

Sa mora moje tmurne budućnosti
Ponesta nade; pomrča na nebu
Polarna zviezda, sad mi sija
Milena zviezda očajnosti.

Zemaljske slasti vama sad ostavljam,
O sinci sreće, što no proričete
Budućnost bolju jadnoj zemlji;
Meni su miliji vali mora.

Sad s Bogom sunce, s Bogom domovino,
I dieve mile, koje sam ljubio;
Za menom niko plakat ne će,
Ne ćete, milene dieve, ni vi.

O silna divna moći neponjatna,
S atomim što no podižeš svjetove,
Proljeće mirom cvieća kitiš,
Čovječju misao viješ smjelu;

Oprosti; primi žalostnog Ivana
U krilo svoje: razstavi, uništi
To bolno djelo svoga uma,
Koje ti zahvalno za dar nije.

Od sućstva moga ako što ostaje,
Ne stvori iz tog nikada čovjeka
Neg' sitno cvieće, što ne čuje,
Ne misli, ne ćuti, već miriše.

Il ako tamo gdjegod me preseliš
Na zviezde sjajne, stvori me takova,
Da moje misli, želje, čuvstva,
Suglasna budu sa tielom mojim.

O sidro moga spasa, o tielo mi,
Života moga što no ćeš ladjici
Tu u dubini dati mira,
Vruća ti, nesretno tielo, hvala.

More pljusnu, zaglogoće bolno,
Uzbiba se okružnim valićim,
Kô da vienac na grob mu postavlja;
A do malo opet se umiri
Kano plavi nepregledni safir.
Na nebesim sijalo je sunce,
Zrak je titrô s jarke zaparine,
I igralo plavetilo gorsko;
A do žala kršovitog Brača
Plandovale ladje kô i prije.

Mosorski Guslar.

Udovica.

Pripoviest iz 18. vieka. Napisao J. E. Tomić.

(Nastavak.)

I tako je gospodin asesor, vrativši se na svoje dobro, morao obavljati sve poslove, ne samo zemaljskoga gospodina, nego i kućanice vlastelinke. On je prigledao svakomu radu na polju, na livadah i u vinogradih.

On je dielio kuharu i pomoćnim kuharicam (bijaše ih pet, šest seljačkih djevojaka) brašno, mast, maslo, sočivo, smok, riečju sve, čega je u kuhinji trebalo. On je opredjeljivao, što će se i koliko kuhati za gospodski stol, što za „liberajce“, što opet za ostalu težačku družinu.

On se je u rano jutro dizao i zalazio u staje i pazio, da li se stoka valjano hrani i timari, da li se krave pomno doje; pazio je, da li svinje dobivaju na vrieme svoje obroke, da li i perad svoje zrno dobiva.

Gospodinu Magdiću ne bijaše težko ustati u prvi osvit dana, kada je bilo hitna poljskoga rada i dići na noge družinu, da podje za poslom. Dok je bio kod kuće na svojem imanju, on je radio od zore do mraka, brinuo se za sve, pazio na sve i za sve znao, bolje nego njegov špan i dvorski, kojim je bio lak život, kad je „gospodin“ boravio na svom vladanju.

Dok se je on tako mučio i trsio, gospodja Margarita sprovodila je najbezbrižniji život na dobru svoga muža. Išla je rano spavati, a kasno bi, vrlo kasno ustajala. Tada bi se dugo vrieme redila i kitila pred zrcalom, i jedina joj briga bijaše, da što kićenije izgleda, a uz nju i dvie njezine kćeri, Jelena i Magdalena (druge djece nije imala), da budu svaki dan kao dvie lutkice. Da ne bude suviše dosade, pozivala je često goste k sebi, a kad ne bi gostiju bilo, ili kada je susjed grof bio zapriečen u posjete doći, dala bi zapreći konje i odvezla se najradje u Zajezdu k barunici Pudencijani Patačićki, s kojom je vrlo rado drugovala, jer bijaše žena svoje vrsti. Ljubila je samo mužke navike i pohotice, pa je na čudo svega boljega družtva pušila, jašila najbjesnije konje, išla u lov, pila kao mužkarac, govorila i pisala latinski kao kakav odvjetnik, sabirala staro oružje, čitava mužkobanja, žena zaista čudnovata, koja se je nesretnom držala, jer je žena, pa ni vlastitu svoju djecu nije trpjela samo za to, jer ju je roditi morala.

Kada je gospodin asesor i kraljevski savjetnik, svladan neizlječivom sušicom, izpustio dušu i zatvorio oči na vječni počinak, Margarita je kraj sve svoje lakoumnosti, osjetila, da je smrt njezina muža za nju nenaknadiv gubitak. Takova muža ne nadješ tako lako, ni takove strpljivosti, kao što bijaše u njega napram njoj i njezinim hirom.

Iskrenom tugom i osjećajući se nekako osamljena i ostavljena, pošla je Margarita sa svojima dvjema kćerima na zadušnice u crkvu Klarisâ. Ona i kćeri, od kojih bijaše Jeleni četrnaest, a Magdaleni deset godina, bijahu u crno odjevene, a dugačke crne koprene zastirahu im zaplakane oči i zažarena lica.

Crkva bijaše već sva puna, kada je Margarita s kćerima stupila u nju. Prisutnici, opazivši nju, razstupiše i učiniše prostor, kud je tugujuća porodica proći mogla. Prva je išla oborene glave Margarita, za kojom je mladjahan efeb nosio u slonovu kost i srebro ukoričeni molitvenik „Szobotni kinch“, što ga je na hrvatskom jeziku izdala grofica Magdalena Drašković, rodjena Nadaždi. Za materom stupahu uzporedo kćeri, vodeći se izpod ruke i glasno jecajući, da se je na žao dalo svim, koji su motrili iskrenu tugu ove djece za otcem. Imala su i za što plakati, jer taj pokojni otac bijaše tako dobar, tako mio i blag, da ga nikad prežaliti ne će.

Sve obćinstvo u crkvi uprlo oči u mladu (bijaše joj istom 32 godine), visoku, punih junonskih oblika udovicu, koja je, nikoga ne gledeći, uljezla u klupu, prestrtu crnim suknom, a za njom i njezine kćeri.

Kćerka Jelena bijaše vjerna slika materina, ali je u stasu zaostala za njom. Naprama majci bijaše to djevojče kao neka spregnuta ljepota, kojoj nije dala priroda, da se razvije onako bujno i stasito poput majke. Istina Bog, sada je tek prevalila četrnaestu godinu života, mogla bi i porasti i ojačati, ali je ona podpuno već djevojče, kojemu nikada ne može priroda toliko dodati, da bi dostigla ljepotom i dražima savršenost, kojom se odlikovaše mati njezina.

Mladja joj sestrica — Magdalena — ne bijaše nalika ni materi ni otcu. Zlobni su ljudi šaputali medju sobom, da naliči kao jaje jajetu svomu kumu grofu Čikulinu, koji je umro, kada bijaše djetetu dvie godine. Visoka gospoda, koja su iza tugujuće porodice sjedila u prvih klupah s vicebanom Rauchom, stala si znamenovno namigivati, opazivši Magdalenu, koja je sva zaplakana stiskala na čelo čislo, moleći se Bogu za pokoj otčeve duše.

Čim je porodica u klecalah zauzela mjesto, započeše svečane zadušnice uz žalobnu svirku orgulja i pjevanje Klarisa na koru samostanske crkve. U crkvi čulo se uzdisanje i pobožni šapat tihe molitve. Medju prisutnici bijaše ih vrlo mnogo, koji su od srca žalili za dobričinom Magdićem i iskreno se molili Bogu na pokoj njegove duše. Poslije mise bude opjevan i blagoslovljen odar nasred crkve. Duvne na koru odpjevaše potresnu pokornu pjesmu „Libera me Domine!“ . . . i zadušnice se svršiše.

Malo po malo izprazni se samostanska crkva i samo još osta u njoj udovica s djecom. Bivši posve sami, podje mati s kćerima do kamena, koji zatvaraše raku pokojnikovu, u koju ga jučer položiše. Zapalivši voštanice izmoliše nekoliko Otčenaša nad hladnom rakom i oprostiše se tužni i neutješeni s dragim pokojnikom.

*

Pred crkvom, kada su izašle, dočekaše ih dva mlada plemića, koja su se onuda izpred samostana tako dugo šetala, dok nisu one iz crkve izašle. Bijahu to Ivan Petković i Krsto Domjanić, bivši nekoč častnici hrvatskih banderijalaca, koji su pod pukovnikom Jurjem Pogledićem vojevali u nasljednom ratu 1747. i 1748. god. Gospoje jedva ih pogledaše, nu tim su gospoda plemići pozornije njih motrili.

— Krasna li je ta udovica! — reče zanosno Domjanić, promatrajući dražestnu pojavu Margaritinu.

— A istom Jelena, — prihvati brzo Petković. — Jesi li dobro pogledao taj pupoljak?

— Da, da, ali mati je puno ljepša! — tvrdjaše Domjanić.

— A meni se više svidja onaj pupoljak! — reče Petković i oba plemića podjoše s podaljega za gospodjami, dok nisu zamakle u svoj dvorac.

Vrativši se kući klonu Margarita u naslanjač i progovori djeci:

— Spremajmo se odmah na ladanje u Konšćinu. Ovdje je sve tužno i žalostno. Ne mogu da ostanem ovdje.

— Da, da, majko, — prihvati odmah Jelena, — ovdje je tužno, nesnosno. Na ladanju bit će nam puno ljepše!

I gospoje stadoše se na vrat na nos spremati na put. Treći dan na večer prispješe u Konšćinu i tu im odlane.

Stigoše na ladanje u najljepše doba godine. Šuma, grmići, živice i voćke zelenile se svježim zelenilom; na livadah i travnicih potjerala mlada, bujna trava i zasjalo poljsko šareno cvieće. Ptice cvrkuću i pjevaju, šareni metulji poletavaju po grmlju i po livadah, pastiri i pastirice vide se po visovih i dolinicah, pasući blago i igrajući na žveglice, sretni, da im je svanulo krasno proljeće, koje im je donielo najljepše dane slobodna života i uživanja, a njihovoj stoci hrane u izobilju.

Makar je i pusto i osamno na tom ladanju, ipak je priroda u mjesecu svibnju tako liepa i dražestna, da čovjeka presvoji, pa ti postane milo i voljko u toj samoći, da si ne zaželiš gradskoga života i bučnoga njegova družtva.

Tako je bilo i udovici Margariti, kada se je vratila na imanje svoga muža. Osobito se kćeri radovahu tomu povratku. Imat će tu sto zabava, koje su im tako manjkale u gradu. One će se kao prave ladanjske djevojke (tako su se bar prvi dan povratka medju sobom dogovorile) brinuti za cielo gospodarstvo i svojoj majci posao olakšati. Prigledat će težakom, kad budu radili, paziti na stoku, perad, brinuti se za smočnicu, u kuhinji pomagati; sve, sve će njih dvie to marljivo obavljati, a preteče li šta vremena, bit će za zabavu i odmor u liepoj prirodi. Gospoji Margariti, premda ne bijaše prijateljica rada, ipak je godilo, da joj se djeca s veseljem brinu za gospodarstvo. Mlade gospodične sbilja su svojski počele nastojati oko kućanskih poslova i samoga gospodarstva. Njihov primjer bijaše tako liep i povodljiv, da je čak i gospoja Margarita na veliko čudo družine pristala uz djecu i počela se brinuti za imanje i kuću. Siromah pokojni muž njezin brinuo se je za svoje imanje do posljednjega svoga daha. Njegov dvorski i špan morali su neprestano dolaziti k njegovoj postelji u Zagreb i tu primati naloge od gospodara, komu bijahu odbrojeni dani života. Ali Bog ga je uzdržao tako dugo, dok nije sve uredio, pa je tek onda zaklopio oči. Zimski usjevi sada su se već liepo zelenili i porasli, a ljetni bijahu na vrieme usijani. Vinogradi bijahu okopani, obrezani i u red metnuti, — voćnjak očišćen i veliki vrt bez prigovora uredjen. I stoka je dobro izgledala, premda je zima dugo potrajala i već počelo nestajati krme. Udovica je morala sve to da primieti, pa je sada istom vidjela, što joj je bio muž i koliko bijaše vriedan njoj i djeci. Bog zna, hoće li njih troje skupa biti kadro njega samoga nadomjestiti.

Nakanivši sprovesti na imanju cielu godinu svoje korote za mužem, dala je udovica dopremiti iz svojih kuća u Zagrebu sve, što bijaše ljepšega posoblja, koje je smjestila u prvi sprat svoga ladanjskoga drvenoga dvorca. Istina bog, dvorac bijaše drven, ali se je dalo u njem posve liepo stanovati i živjeti. Sobe bijahu povisoke i zračne, pod je bio malo nagnut prama prozorom pročelja, ali to nije mnogo smetalo, pače se je dalo i posve dobro plesati na tom nagnutom podu, koji inače bijaše uviek čist i svietao kao ogledalo. Prozori na dvorcu bijahu izprva maleni, radi čega ni sobe nisu bile tako svietle, nu po savjetu susjeda grofa Čikulina, dao je asesor načiniti mnogo veće prozore, što je nutarnje prostorije dvorca učinilo mnogo prijaznijimi. Oko dvorca sterao se malen perivoj s vijugastimi puteljci, vodećimi kroz travnik, na kom je bilo zasadjeno nekoliko hrpa smrekovih i brezovih stabala i ovdje ondje ogradjena po koja hrpa cvieća. U tom perivoju, s kojega bijaše liep pogled na visoku Ivančicu i na okolišne brdinice, Margarita je najradje boravila.

Ženi, živa temperamenta, kao što bijaše Margarita, nije bilo lako osamiti se na zabitnom ladanju, odreći se svih zabava, gostba i vesela drugovanja, — nu trebalo je štovati pravila, koja je u ono vrieme pojedincu nalagala crkva i družtvo. Margariti je uviek bilo do toga, da joj s družtvenih i javnih obzira ne bude prigovora, zato je i vrieme svoje korote za mužem počela sprovoditi posve kršćanski, kao prava, u crno zavita udova.

Išla je riedko kada kamo; posjetila je samo one, koje je posjetiti morala, a to bijahu njezini susjedi, koji ju dodjoše sažaljevati radi muževlje smrti. Od same dosade ona se je sve to više priljubljivala poslovom u kući i na svojih zemljištih. Uvjerila se, da i tu ima ugodnosti, njoj prije nepoznatih, koje mogu ponešto bar zasladiti turobno samovanje. Nu kraj svega toga osjećala je, da u njoj za sada, dok je još tako mlada i željna života, ne bi bilo snage, da bi podulje uztrajala u tom osbiljnom zanimanju. Laku svoju krv silom je susprezala i obuzdavala, ali je ona tim jače ključala u njezinu biću, da kasnije tim žešće prodre na javu.

(Nastavit će se.)

Vodnikova kapa.

(Svršetak.)

V.

Leopoldovac *Krčelić*, naplesav se, prestane i ženu odvede k svomu stolu, za koji obadvoje sjednu i okriepe se vinom s kiselom vodom „apatovačkom“.

Za malo pridje k njima vodnik Kapoši; stane pred Krčelićem po vojnički ukočeno, desnu ruku primakne kapi — Krčelićevoj kapi — koja mu bijaše na glavi, te mu tako udvorno po vojnički „salutira“ i uz dvie tri rieči predstavi se kao „vodnik Kapoši od N. pukovnije“. I Krčelić se njemu predstavi kao „vodnik Krčelić od pukovnije Leopoldove“, pa mu ponudi stolicu kraj svoga stola, i natoči mu čašu vina. Kapoši sjedne, izpije vino, i pošto mu je Krčelić predstavio i svoju ženu Maricu, zamoli ga, neka mu dozvoli plesati s njegovom ženom. Krčelić mu to drage volje dozvoli, i naprama svojoj ženi, koja čini se da nije bila voljna plesati s nepoznatim čovjekom, migne okom, neka pleše. Marica se digne i podje s Kapošijem plesati. Dok ovi plesahu. Krčelić ih gledaše sa zadovoljstvom, ta ponosio se svojom ženom. Kapoši napokon dovede svoju plesačicu k stolu Krčelićevu, zahvali se, porukova se s Krčelićem i njegovom ženom i opet uz prijazni vojnički pozdrav oprosti se s njimi, te ode k svomu drugu Mülleru, koga bijaše samoga ostavio kod stola.

— Ti si veći majstor od mene, — pohvali ga Müller.

— Zar nije tako dobro? — upita ga Kapoši sa zadovoljstvom. — Sad će taj hrvatski vodnik na svakoga sumnjati, da mu je kapu odnio, samo na nas ne će; a to sam želio postići.

— Što kaniš dalje učiniti? — upita ga Müller.

— Što? Gledajmo, da se čim prije poberemo odavle, meni se nekako ne mili više ovdje ostati.

— I ja sam toga mnienjá. Tražimo si konaka, pa ajdmo spavati.

— Polagano, druže! Zašto da se ne pozabavimo malko na tudji račun?.. Zar tebe ne zanima doznati, što će iz našeg čina nastati?

— Zanima dakako, ali ne bih želio, da mene tkogod zahvati.

— Vjeruj mi, niti ja. Ja imam, što sam želio, a opasnosti za sebe ne tražim. Zato hajdmo napolje, pa ćemo šetati izpred krčme i motriti, kakva će gungula nastati radi te hrvatske kape u krčmi. Bit će zabave.

— Hajdmo! — reče Müller.

Oba druga plate vino pa izadju na ulicu dosta slabo razsvietljenu, te držeći se podaleko od ulične svjetiljke, šetahu gore dolje u blizini krčme. Jedva su tako pol ure šetali, začuju iz krčme silnu kriku i viku, koja se je pustom ulicom orila.

— To je veselo! Hrvati se kolju! — izlanuše Kapoši i Müller u jedan mah.

— Hajdmo malo bliže, — reče Müller.

— Ne! — klikne Kapoši. — Kad smo već počeli ludoriju, moramo ju i pametno završiti.

— Zar ti još nije dosta? Hoćeš li, da i mi dodjemo u nepriliku? upita Müller.

— Ne boj se, — umiri ga Kapoši. — Ajdmo tražiti vojničku patrolu, te joj reći, da se pijani vojnici tuku; dajmo ih sve zatvoriti.

— I vodnika Leopoldovca? — upita Müller.

— Njega ponajprije, neka se uči pameti.

Deutschmeister se zamisli, pa za malo reče:

— Druže! u tome se s tobom ne slažem.

— Ne pitam ja tebe, slažeš se ili ne, — reče odlučno Kapoši. — Ti si tu paklenu osnovu zasnovao, a ja ju samo nastavljam. Ti moraš sad samnom — ili...

Kapoši zaprieti svomu drugu, a ovaj, ma i nerado, podje s njim, te oba izčeznu u tmini noći.

U krčmi se pak bijaše zbilja zapodjela ljuta kavga

Vodnik Krčelić ustane, da podje spavati. Hoće da metne kapu na glavu, al kape nema na stolu, kamo ju bijaše metnuo. Traži on, traži žena, hodaj od jednoga stola do drugoga — kape nema; traži po klinčanicah, razmještenih po crnih stienah — uzalud! Leopoldovac se zabrine, još više njegova žena. Zovu konobaricu, gospodaricu, pitaju, nitko im ne zna ništa kazati. Napokon dozlogrdi Krčeliću, te on glasno poviče, da bi ga svi čuli:

— Moja gospodo, meni je nestalo kape... netko se je našalio pa mi sakrio kapu; al to je krupna šala. Ja vas molim, da mi dadete moju kapu!

Ove rieči učiniše silnu senzaciju u cielom družtvu, koje bijaše i onako vinom i plesom vrlo ugrijano.

— Od koga vi tražite kapu? — vikne jedan krupan radnik i primakne se Krčeliću. — Zar od mene?

Marica Krčelićka zadrhta, jer se pobojala zla.

— Ja o nikom ne kažem ništa — odvrati sad već razpaljeni Krčelić. — Čast i poštenje svakomu — ali moje kape nema.

— Napio se vodnik, pa izgubio kapu, — vikahu gdjekoji gostovi.

— Vi ste se napili, a ne ja! — vikne uvriedjen Krčelić. — Ja sam kapu metnuo ovamo na stol, a sad je tuj nema.

Uzrujanost rastijaše sve više, množila se krika i halabuka. Gosti počnu medjusobno razpravljati, jedan se zauzimao za vodnika, drugi govorio proti njemu.

— Ta bijahu ovdje dva vojnika, sigurno su oni odnieli kapu! — vikne jedan gost.

— Nije moguće! — klikne Krčelić, — to bijahu moji prijatelji, koji su se prije svoga odlazka sa mnom rukovali i oprostili, pa bih ja bio vidio, da su mi odnieli kapu.

— To je uvreda za cielu vojsku! — vikaše jedan kapral. — Kako se može tvrditi, da su vojnici odnieli kapu?

— Zapio je kapu! — dosjeti se drugi radnik, i na to zaori gromovit smieh u krčmi.

— Neka mi se nitko ne usudi što takova kazati, — razjaren vikne Krčelić, — jer ću mu inače glavu namjestiti, kako treba.

— O! o! on prieti — javi se više njih.

Sirota Marica plačući stade muža moliti, da izidju. Al on bijaše odviše razjaren, a da bi mogao slušati pametnu ženu.

— Tako mi moje glave! — poviče Krčelić — nitko neće izaći iz ove sobe, dok ja ne dobijem svoju kapu!

— Toga bih ja rad vidio, tko će meni izlazak zapriečiti, — reče prvi radnik i poleti prema vratima.

Al se Krčelić stavi pred vrata, te mu zaprieči odlazak; stade jedan drugoga gurati, umiešaju se i drugi, jedan se zauzme za ovoga, drugi za onoga, krika postade neopisiva; počmu udarati šake, stanu se bacati čaše i staklenke, potezati sablje, dizati stolci — vreva i metež strašan. Vikalo se i tuklo, kud je koji koga dosegao; nije se znalo, tko je prijatelj, tko li neprijatelj. Ovoj vrevi bude kraj i konac, kad je vojnička obhodja s naperenimi bodovi otvorila vrata i u krčmu zašla.

Sve ušuti, a vodja obhodje potraži izgrednike. Iz svih rieči, koje su vikom izvikane bile, dozna vodja, da je svemu izgredu kriv vodnik Krčelić, koji je, budući napit, potvorio goste, da su mu uzeli kapu, pak im hotio silom zapriečiti izlazak iz krčme. A budući da se je to sasvim podudaralo s prijavom, koju su obhodji učinili Kapoši i Müller, to vodja obhodje nije ni malo dvojio, da je glavni i jedini krivac vodnik Krčelić; zato i ne gledeći na to, što mu je krv s glave tekla od udarca staklenkom, uhiti njega, a tri vojnika obkole ga i izvedu, pa odvedu u zatvor. Ostade više ranjenih gosta, al srećom nijedan težko. Za čas izprazni se krčma, jer svi odoše kunući i psujući nesretnog Leopoldovca, samo ostade sirota Marica, koja bijaše od silnog straha i brige u nesvjest pala. Dobrostiva krčmarica primi sirotu ženu na konak, otare ju hladnom vodom i okriepi utjehom, a ona od silna napora pane u duboki san. Doskora se razidje i ona hrpa ljudi, što no se bijaše poradi halabuke sakupila na ulici pred krčmom. Vika se utiša, i opet zavlada u sisačkoj ulici mir i tišina. Bijaše upravo odbilo dvanaest sati u noći.

VI.

Kapoši, koji se je, gledajući uspjeh svoga nastojanja, vrlo razveselio, povuče svog druga Müllera u jednu gostionu na konak. Umorni od puta uzrujani od dogodjaja, koje su tečajem dana doživjeli, a k tomu mladi i bezbrižni, zaspaše, kao zaklani i spavahu do kasno u jutro, kad je već željeznički vlak davno bio otišao. Ne preostade im ino nego ostati cieli dan u Sisku, da večernjim vlakom uzmognu krenuti dalje.

Kad se u jutro probudiše, različite misli vrzahu se po glavi jednoga i drugoga prijatelja. Dok se je naime Kapoši ponosio svojim junačtvom, što ga je sinoć izveo, Niemca spopane neka vrst kajanja. Pričinilo mu se, da baš nije u redu ono, što je izvedeno njegovom pomoći; a kako smo već vidjeli, nije on hotio da se sve ono učini, što je Kapoši uradio. Ele prvi i neumoljivi sudac čovječjih djela jest savjest čovječja. Kad se ona javi, niti ćeš joj umaći, niti ju ukloniti s puta. Uvidio je Niemac, da mu drug nije onako bezazlen ni glup, kakovim ga je izprva smatrao.

K svemu tomu nadodje još nešto, što je Deutschmeistera potaklo na odlučniji rad. Kapošiju se pričinilo, da Müller nije održao svoje riječi, jer da mu nije u ničem pomagao; a ipak je na njegov trošak živio gospodski svu večer, i još pridržao njegovih novaca. On dakle od Müllera zatraži, da mu povrati barem njegove novce, a kad ovaj ne htjede, zavadiše se oba vriedna druga, zavadiše se i razidjoše svaki drugamo na doručak.

A proti uhićenomu Franu Krčeliću započe odmah s ranoga jutra iztraga. Prama učinjenoj prijavi bijaše on velik krivac; ta opio se je, izgubio kapu, počinio noćni izgred, nanesao je tjelesne ozlede. U tom pravcu preslušavani su svjedoci, te i vodnik Krčelić. Vojnički sudac izloži mu sve, što se proti njemu navodi i upita ga:

— Jeste li se opili?

— Nisam, — odgovori odlučno Krčelić, koji nije mogao pojmiti, kako je ni kriv ni dužan došao u škripac.

— Jeste li potvorili goste, da su vam uzeli kapu?

— Jesam

— No vi ste u istinu kapu izgubili?

— Mogu se svim, što mi je sveto, zakleti, da sam u krčmi imao kapu na glavi i metnuo ju na stol, odakle mi ju je netko uzeo; da li od šale, ili od zbilje, ne znam.

— To nije vjerojatno, — reče sudac, jer bi se bila kapa našla, kad bi tomu tako bilo, kako vi kažete. Imate li svjedoka?

— Imam: moja žena je sve vidjela. — Krčelić uzdahne, sjetio se svoje žene. — Ta gdje je ona sirota?

— E žena, to nije nikakav valjani svjedok, jer svaka žena svjedoči u korist svomu mužu. — Je ste li udarali goste?

— Jesam, al sam se samo branio od svih, koji su na mene navalili. Ja sam Leopoldovac! Tko u mene dirne, taj me se neka čuva!

— Dosta je, — reče sudac, i htjede završiti iztragu, kojoj je imala biti posljedica bezuvjetna osuda okrivljenoga Leopoldovca.

Al u taj par se nešto dogodi, što je cieloj iztrazi dalo drugi pravac. Jedan vojnik unidje i predade sudcu zapečaćeno pismo, pa izadje. Sudac otvori pismo — bijaše anonimno. Stane, zamisli se; jer to je pismo u nekoliko redaka javljalo, da je vodnik Kapoši, koji je još

u Sisku, uzeo Krčelićevu kapu, pa ga tada prijavio vojničkoj obhodji. To pismo bijaše od Müllera

— Ima li vaša kapa kakov osobit znak? — upita sudac Krčelića.

— Nema nikakov — odgovori ovaj.

Sudac u misli stane perom tuckati po stolu.

— Dakle vi ne biste mogli vaše kape prepoznati medju drugimi vojničkimi kapami?

— Bi.

— Po čem?

— Unutra u kapi zapisano je mojom rukom „Krčelić“.

— To sam hotio znati, — reče sudac, — a sad odstupite.

Krčelića izvedoše iz sobe u zatvor; a sudac odmah odredi shodno, da se pronadje i dovede vodnik Kapoši. Razletješe se vojnici po Sisku. Nadjoše ga kraj mosta na Kupi, gdje gleda, gdje plove ladje. Uhvatiše ga i dovedoše pred sudca. Iztraživ kapu, koju je imao na glavi, nadjoše u njoj napisano ime „Krčelić“. Sad se je stvar okrenula. Uvidjelo se, da se je Leopoldovcu dogodila krivica; a on da je u bludnji tražio povratak svoje kape, poradi čega je nastala tučnjava. Ne samo da ne osudiše Leopoldovca, nego ga još pohvališe radi junačtva, što se je sam hrabro branio od množine neprijatelja.

Batina se okrenula proti Kapošiju – a i proti njegovu drugu Mülleru, jer ne bijaše sumnje, da je on sukrivac Taj se prevario, misleći, da njega ne će ništa zahvatiti. Obojicu stiže zaslužena kazna.

Leopoldovac Krčelić sretno je tada sproveo dan dva uz milu ženu, pošto ga je gorko izkustvo uvjerilo, da čovjek mora čuvati svoje, jer stoji pisano: Vigilantibus jura!

Radoslav.

Islandski ribari.

Francuzki napisao **Pierre Loti.**

(Nastavak.)

Prolazeći tim krajem sjećala se uspomenâ iz svoga djetinjstva; ali kako su sve te uspomene postale neznatne i bliede, jer ih je njezina ljubav sasvim iztisnula!

No uza sve ono, što je medju njima bilo, uviek je držala Jeana svojim vjerenikom, — divljim vjerenikom, koji joj se ugiba, možda i prezire, ali ona je ipak čvrsto ostala kod toga,da mu ostane vjerna, a da nije o tome nikomu ništa govorila.

Za sada joj je bilo drago, što je na Islandiji, jer ga tamo more čuva u zabiti, da se ne može podati drugoj djevojci . . .

Istina je doduše, da će se on ovih dana vratiti, ali ona je s velikim mirom gledala na sadašnji povratak.

Ona je osjećala, da njezino siromaštvo ne će biti razlog, da je on većma prezire, — jer on nije mladić, kakovi su drugi mladići.

A napokon i smrt siromašnoga Silvestra za cielo ih je zbližavala.

Poslije povratka svakako će on doći u pohode baki svojega prijatelja, a ona je odlučila biti tom prilikom kod kuće. Misljaše, da joj to ne može nitko zamjeriti.

Činit će tako, kao da se ništa više ne sjeća, pa će se s njime razgovarati, kao da ga već odavna poznaje, govorit će s njime vrlo ljubazno kao s bratom Silvestrovim i nastojati, da se što naivnije drži.

A tko zna? — možda ne će biti nemoguće, da ona postane njemu nešto kao sestra, osobito sada, gdje je tako osamljena na svietu, da će se moći osloniti na njegovo prijateljstvo, da će dapače to prijateljstvo od njega zatražiti.

Ona je držala, da je on nešto divlji, da je suviše tvrdoglav u svojoj težnji, da bude nezavisan, ali da je zato ipak dobar, iskren i sposoban, da shvati dobrotu koja izlazi ravno iz dubljine srca.

Što će on osjetiti, kad je nadje u toj ruševini tako siromašnu i tako jadnu? . . . Zaista vrlo siromašnu, oh! da, jer stara baka Moan nije više mogla na nadnicu, pa nije ništa više imala nego svoju mirovinu. Istina je doduše, da je vrlo malo jela, pa su obje mogle živjeti bez ičije pomoći . . .

Kad je došla do kuće, bijaše već crna noć. Prije nego što udje, morala se nešto malo spustiti niz pećinu, jer je njihov kućerak ležao iznad male provale nedaleko ceste, koja vodi u Ploubazlanec. Kućerak bijaše sakriven izpod debelog krova od tamne slame, a zidovi bijahu takodjer tamni i pećinasti, obrasli mahovinom i čupercima zelene trave. Morala se je uzpeti na tri stepenice i otvoriti vanjska vrata, pritegnuvši mali užinac kroz rupu. Kroz mali otvor, probijen u debeli zid, vidjela se pučina morska i bliedo svjetlo obzorja.

U velikoj peći plamsaše mirisavo smrekovo granje, što ga je stara Ivonna nakupila, prolazeći cestom. Sada je sjedjela i pazila večeru. Kad je bila u sobi, zamotala bi glavu rubcem, da ne kvari svoje kape. Njezino još liepo lice bilo je osvietljeno crvenim svjetlom njihove vatre.

Ona pogleda Gaudu svojima nekada tamnim očima, koje su sada bile nekako bljedolike, mutne, neizvjestne od silne starosti.

Svaki put je jedno te isto kazala:

— Ah! Bože moj, dobra moja kćerko, kako se ti večeras kasno vraćaš . . .

— Ali ne, bako, odgovori Gaud mirno, jer je već

bila naučna na te rieči. Vratila sam se u isto vrieme kao obično.

— Ah! meni se je pričinilo, kćerko, da si se nešto kasnije vratila.

Večerale su kod stola, koji već nije imao nikakova oblika, tako se dugo upotrebljavao, ali zato bijaše ipak još debeo kao kakav komad hrasta.

Cvrčak nije nikad propustio, a da im ne zasvira svoju oštru pjesmu.

Jedan dio kućice bio je sačinjen i zagradjen od debelih dasaka, koje su crvi već raztočili.

Kraj ove stiene od raztočenih dasaka bilo je drveno ležište, u kojem se je rodilo mnogo ribarskih naraštaja, u kojem su spavale i umirale njihove ostarjele majke.

O drvenom svodu visjele su stare kućne gospodarske stvari, svežnji raznih trava, drvene žlice i stare udice, koje su tamo spavale od posljednjeg brodoloma, kad je posljednji Moan zaglavio. Sada su miševi glodali užeta tih udica.

Gaudin je krevet bio smješten u jednom uglu, te je sa svojim zastorima od bieloga muselina izgledao vrlo svjež i novovjek u toj celtičkoj kućarici.

Na zidu je visjela slika Silvestrova u mornarskom odielu. Njegova je baka objesila na okvir vojničko odlikovanje i pričvrstila ga malom kotvom.

Gaud mu je u Paimpolu kupila vienac iz crnog bisera, kakovim se viencima ovijaju u Bretanji slike pokojnika. To je dakle bio njegov mali spomenik, to bijaše sve, što je njega spominjalo u njegovu bretonjskom kraju . . .

Za ljetnih večeri niesu palile svieće iz štedinje. Kad je bilo liepo, sjedjele su neko vrieme na kamenoj klupi pred kućom i gledale prolazeći sviet.

Poslije toga legla bi stara Ivonna u staro raztočeno drveno ležište, — a Gauda u svoj liepi krevet.

Zaspale su brzo, jer su mnogo radile, mnogo hodale.

Ona je doduše mislila na poratak Islandijaca, ali kao odvažnu, pametnu djevojku niesu te misli smućivale . .

XIII.

Ali kad je jednoga dana čula u Paimpolu govoriti, da se je „Marija“ vratila, osjeti, kako je obuze neka grozničavost.

Cieli njezin dosadašnji mir ostavi je najednom. Brzo je svršila svoj posao i odputila se kući prije nego obično, i žureći se opazi iz daleka na cesti, da se on približuje.

Noge su joj stale klecati.

Već je bio vrlo blizu. Vidjela ga na dvadeset koraka, vidjela je njegov divni stas, kovrčaste kose i ribarsku kapu.

Tako ga je nenadano sastala, da se je zaista preplašila, da ne klecne i da on to ne opazi.

Ona bi sada od stida poginula . . .

Zatim je pomislila, da je slabo počešljana, da joj je lice umorno, jer je prebrzo radila.

Mnogo bi ona u taj čas žrtvovala, da se je mogla sakriti za kakav žbun ili pećinu.

U ostalom vidjelo se i na njem, da je htio uzmaći, jer je stao i htio da pronadje drugi put.

Ali je bilo prekasno i oni prodjoše jedno kraj drugoga na uzkoj cesti.

Da se je ne dotakne, stao je on uz pećinu sa strane, kao plašljiv konj, pa je pogleda divlje i naglo.

A ona je digla oči i proti volji ga pogledala zastrašenim i molećim pogledom.

I ti pogledi, nehotice izmienjeni strjelovitom brzinom, razširiše njezinu zjenicu, koja je sievnula i kresnula plavičasti plamen, dok joj je lice sasma porumenilo sve do ušiju.

On se je dotaknuo svoje kape i rekao:

— Dobar dan, gospodjice Gaud!

— Dobar dan, gospodine Jeane, — odvrati ona.

I to je bilo sve.

On je prošao.

Ona je nastavila svoj put podrhtavajući, ali osjećajući, što se je većma udaljivala, da je krv opet stala teći i snaga se vraćati . . .

Kod kuće je našla staricu Ivonnu, gdje sjedi u jednom kutu sobe i plače, držeći ruke na očima, jecajući kao malo diete: *hi, hi, hi!* Bila je sasma razčešljana, pa je njezin čuperak kose pao niz tjeme, a naličio je sivkastomu čuperku konoplje:

— Ah! dobra moja Gaudo, — vidjela sam sina Gaosova kraj Ploubazlaneca, kad sam se okrenula kupeći drva, — razgovarali smo o mome malome. Jutros su se povratili sa Islandije, a o podne je bio ovdje u pohodama, ali me nije našao, jer sam bila vani. Siromašni je mladić takodjer imao suzne oči . . . Pratio me je sve do kuće, dobra moja Gaudo, i htio nositi onu moju pregršt drva...

Ona stajaše i slušaše, pa joj se srce okamenilo kad pomisli, da je prošao posjet Jeanov, o kojem je toliko mislila i htjela mu mnogo toga tom zgodom kazati. Možda više ne će doći . . . sve je dakle svršeno . . .

U taj čas pričinila joj se kućarica mnogo žalostnijom, siromaštvo težim, a svijet praznijim, — pa je oborila oči i glavu želeći, da umre na mjestu.

(Nastavit će se.)

Iz gospodarskoga svieta.

(Svršetak.)

Napredak narodâ nije dakako nikakva coprija; nije gotov s neba došao. Na zemlji, na kojoj živimo, u atmosferi, koja nas okružuje, ima množina tvari, koje čovjek pomoću inteligentnoga rada sabira, u medjusobni savez dovodi i priredjuje; substancije (materije) čovjek ne može stvoriti; stvaranje je atribut božje svemogućnosti. Što čovjek radi u poljodjeljstvu, obrtu i trgovini, nema drugoga cilja, nego da tvar priudesi prema potrebam svojim. Bijaše posao mučan i dosadan, kad je čovjek sve samo rukom svojom izradjivao i priredjivao, a nije poznavao zakona prirodnih. Nu hvala budi inteligenciji njegovoj, razne težkoće i neprilike, o kojih se mislilo, da su nepremostive, po malo su umanjene ili svladane. Što čovjek točnije poznaje zakone, koji ravnaju pojavi prirodnimi, to bivaju manjimi zapreke, što se nalaze medju njim i predmeti, što ih treba, i koje mora ovdje rastaviti, ondje spojiti, a gotovo svagdje preobraziti, da ih uzmogne prema potrebam svojim udesiti. Što čovjek svoje fizične sile opreznije i razumnije rabi, to će se ljepših uspjeha domoći; nu još sjajnijimi rezultati može se podičiti, kad prirodne sile podvrgne svojoj volji Te su pak sile raznolike i upravo čudesne; jedne svatko može vidjeti; kadšto pojavljaju se tolikom snagom, da je čovjek, omamljen strahom i užasom, padao ničice pred njimi te se kao božanstvu klanjao: vjetrovom, vatri, vodi i dr. Druge sile ne djeluju tako očevidno, ili se je kasnije razabralo njihovo djelovanje n. pr. sila pare, elektriciteta i dr. Ovamo spada i snaga životinje, koju čovjek mora upitomiti i svojoj vlasti podvrći; a kad to postigne, životinja postaje njegov vjerni pomoćnik u radu, čineći mu trajnih i neprocjenjivih usluga.

Nije potrebno, da se ove poznate istine još podrobnije razlažu. Ta pogledajte, što rade, dižu i prenose strojevi; kolika razlika medju vožnjom na kolih, u koja su upregnuti konji i onom, u kojoj je upregnuta — para na željeznici ili parobrodu.

Ali rekoste — tako će mi se valjda nabaciti — da se narodi mogu dostati dobrobiti uz izvjestne uslove?

Tako jeste. Prvi uvjet za to jest, da *ljubiš rad.* Radom gradi se vlastita sudbina. Čovjek je rodjen, da radi, kao što muha da leti — veli Job.

Naša je, da radimo, neprekidno, težko i naporno. Dosudjeno bješe praotcu našemu, da u znoju lica svoga jede kruh svoj. To smo baštinili od njega. Tko misli, da će drugčije doći do imućtva a ne čestitim i napornim radom, krivo misli i osjetit će to težko. Samo neukost i neznanje mogu da omalovažuju, mrze ili pače preziru rad, koji je Bog posvetio, jer je on i sam, boraveći na zemlji, radio. Radom stvara se temelj našoj gospodarskoj eksistenciji i našoj samostalnosti. Radom diže se uzdanje u sama sebe; tudja ruka ne spori; tudja pomoć često te slabi ili namiće obveza, koje sapinju slobodu tvoje duše; nutarnja pomoć, koja dolazi od sama tebe, okrepljuje. Pravi radiša umije cieniti samoga sebe i svoju vještinu, svoje dostojanstvo ne će svakomu da žrtvuje; vičan od svojih žuljeva živjeti, cieni drugoga, ali mu se ne klanja, jer vlastitom snagom gradi i drži svoju kuću; sam misli, smišlja i stvara. Gdjegod za ljude mnogo misli vlada, „gdje ona sve odmjeruje, to je po nje najgore, pa lako da priviknu mlohavosti i nevrednosti“. Svaki na svom mjestu da si cio čovjek: radin, triezan i proniknut osjećajem dužnosti prama samomu sebi, svomu zvanju, svomu rodu i narodu. Neradiša, nevježa ili neuki robuju drugomu; snagom i radom emacipujemo se od tudje vlasti. Vriedi to za pojedinca i za narode. Tko ne umije svoga cieniti, tudjini će ljubiti ruku, kad ga ona šiba. Kao što se čovjek razborit trudi, da stoji na svojih nogu, tako i narodi gledaju, da svaki bude ekonomički samostalan, koliko je to u obće moguće s obzirom na sve to veću suvislost gospodarskih odnošaja medju narodi i dielovi svieta.

Ali nije dosta, da ljubiš rad; ako želiš odvratiti od sebe biedu i stradanje, radu svomu moraš dati drugaricu. Ta drugarica njegova jest — *štedljivost.* Što si trudom i mukom stekao, valja razumno rabiti, a kaniti se svake neumjerenosti. Štedljivost je zamjerna kriepost, ali veoma nuždna; ona je oličeno svladanje samoga sebe; bez nje nema nigdje blagostanja a još manje bogatstva. Što si u dobrih vremenih stekao, čuvaj za crne dane, jer ne znaš, što će doći. Ovo je veoma jednostavno pravilo, a opet, koliko se grieši proti njemu? Ali nije to sve naša štednja, ima da se razlikuje od rada i štednje mrava. Mi djeci našoj pokazujemo mrava kao uzor radinosti i štedljivosti. Ali čovjek mora da ide dalje od mrava; jer mrav ljeti sabira i na jedan kup snaša zrnje, da se kroz zimu prehrani. I čovjek meće na stranu dio svoga prirada; ali on te prištednje obraća u kapital, t. j. za prištedjena dobra nabavi si drugih, ili ih sam u svom poslu upotrebi, da s pomoću njihovom nove vriedne stvari izradi. Jer to je narav kapitala, da je instrument za produkciju i stjecanje novih dobara. Tako radom i kapitalom, pomagan prirodom i njenimi silami, čovjek stiče i umnaža svoju imovinu. — Kad poljedjelac dobro proda svoje žito i vino, mogao bi dio utržka istom na štogod potrošiti; nu kad on toga ne čini, nego si nabavi vrstniji plug, ili vola bolje pasmine, ili ogradi potok, koji se izlieva na njegovu livadu, a napušta vodu iz njega, kad je potreba: on štedi u višem, racionalnijem smislu, jer ta je štednja ujedno vrelo novoga ili većega dohodka; valjana poraba plodova dosadašnjega rada diže snagu produkcionalnu buduće privrede. Što pojedini i svi zajedno većma ljube rad, red i štednju, to će svake godine većma rasti množtvo vriednih stvari, kojih pomanjkanje čini nevolju i biedu.

Kakovi god motivi poticali čovjeka na gospodarski rad, ma bila to izključivo vlastita korist, ako uspije u tom, da digne snagu svoga rada pomoću nekih prirodnih faktora, nema sumnje, da će se tako umnožati produkcija, t. j. da će se više izvoditi, ili izraditi potrebitih i koristnih stvari: žita, vina, sladora, kave, sukna, platna, robe željezne itd. Tako će pak družtvo imati za svoje potrebe više vriednih dobara; a što ih bude više, to će se lakše živjeti, jer veća množina stvari čini, da su jeftinije; a što su jeftinije, to će ih se više i lakše kupovati.

Odavle se vidi: da će biti to manje biede i stradanja, što budu ljudi više ljubili rad i štednju. Drugimi riečmi: ako hoćemo, da nestane po malo nevolje, mora da su se narodi dostali veće moralne vriednosti.

Polit. ekonomija, hoteći da se digne i ustali, dobrobit družtva traži od države, da s najvećom pomnjom pazi interese gospodarstva, da s jednakom ljubavlju obuhvaća sve razrede naroda i nastoji oko njihovoga dobra; da poštuje i širi slobodu; da ne krati čovjeku slobode kretanja u svem, pa ni u prometu; da je svakomu slobodno rabiti svoju imovinu i svoje sposobnosti. Ali sloboda predpostavlja jedno: da su ljudi moralni. Sloboda je dragocjeno dobro, ona preliepo pristaje biću čovjeka; ali i za pojedinca i za narod sloboda je čast, do koje se dolazi jedino krepošću. Ne ćemo se prepirati, koje je mnienje izpravnije: da li ono, koje veli, da je sloboda čovjeku prirodjena, ili ono drugo: da se čovjek rodi sposoban za slobodu; ali čini nam se razložitom misao, da sloboda ne pada gotova u krilo čovjeka, nego se mora zaslužiti. Ako ljudi hoće da budu slobodni, ako žele sačuvati stečenu slobodu, mora da su moralni. Tim se ne veli, da sloboda ne treba pomoći i sudjelovanja i prosvjete; ali inicijativa za napredak pojedinca i družtva nalazi se u moralnih silah njegovih. Tko vjerno nosi i čuva u srcu svom sve, što je dobro i pravedno, ma se nalazio i u bludnji, ne će u njoj dugo uztrajati, jer je svojstvo bludnje, da radja nepravdu. Krepko moralno uvjerenje pobjedjuje sjajno i brzo neznanje i predsude. Treba li zato primjera? Jedan od najvećih uzroka biede jest stanje, koje sili države, da i u mirnom vremenu hrane i uzdržavaju ogromnu vojenu silu, za što su nuždna velika sredstva, koja se opet ne mogu namaknuti inače nego velikimi daćami, koje znače za narode silne terete. Što bude većma nestajalo mržnje, zavisti ili oholije medju narodi, to će više usahnjivati izvor biede.

Poznata je istina, da rad ljudski donosi obilnijega ploda, ako se više ljudi sporazumije i dogovori što treba za produkciju; a isto tako je konstatovana činjenica, da će za isti novac više uživati, bolje živjeti, ako se udruže i za trošnju, t. j. ako više ljudi zajedno radi i troši. *Udruživanje* dakle spada medju najpouzdanije zaštite od nevolje. Udruživanje je jedno od najkoristnijih, najuzvišenijih svojstava ljudske naravi. Što družtvo u civilizaciji većma napreduje, ljepše se razvija duh udruživanja. Udruživanja nema bez medjusobna poštovanja i povjerenja; kad jedan ne vjeruje drugomu, kad opaki sudi o drugom po samom sebi, tad ne može biti družtva. Divljaci se ne udružuju; prosvietljeni narod čuva brižno svoje ime, svoje narodne i državne osebine, ali to ga ne prieči, da se sa drugimi narodi drži za člana velike obitelji narodâ. Zamjenito poštovanje i simpatije jednoga prama drugom nisu samo izvori udruženja nego i drugih krepostnih djela, imenite evangjeoske kreposti: da pomažeš uboge i stradaoce.

Nije ovim izcrpljeno razmatranje uslova, o kojih zavisi napredak gospodarstva naroda; imenito trebalo bi još više toga reći o zadatcih vlade prema gospodarstvu. Ali za sada neka bude dosta; možda će se naći prilike, da se drugi put to popuni. **Dr. B. L**

Izpravak. U posljednjem broju podkrala se je u ovom članku pogrješka. Na str. 268. redku 13. na lievom stupcu mjesto »regent« ima biti: *agent.*

Englesko djelo o Juliju Kloviju.

U početku ove godine izašla je u Londonu knjiga s naslovom: „The Life and Works of Giorgio Giulio Clovio, miniaturist, with notices of his contemporaries, and of the art of book decoration in the sixteenth century“; London 1891, Bernard Quaritch; pp. XXVIII. i 400. (Život i djela Jurja Julija Klovija, sitnoslikara, s bilješkama o njegovim savremenicima i o umijeću ukrasivanja knjiga u šestnaestom vijeku). Pisac joj je John W. *Bradley,* koji se bavi izučavanjem historije umjetnosti, pa je i prije toga izdao „Slovnik sitnoslikara“. Spoljašnja je oprema knjige vrlo ukusna, da ne kažem raskošna, a slike, koje su joj dodane (ima ih 18 — većinom snimci sa slika Klovijevih) odgovaraju potpuno modernim zahtjevima. — Kako mi Hrvati i sámi imamo tri lijepe studije o životu i djelima slavnoga svoga zemljaka iz pera pok. Ivana Kukuljevića (u „Slovniku umjetnikah jugoslavenskih“, Zagreb 1858. P. 155 sqq.; u posebnim knjigama: „Život Jurja Klovija“ [otisak iz „Arkiva za jugoslavensku povjestnicu“], Zagreb 1852 i: „Jure Glović, prozvan Julijo Klovio, hrvatski sitnoslikar“, Zagreb 1878; izdanje M. H. — potonje djelo citujem sa „živ.“), uvjereni smo, da ćemo ugoditi našim čitaocima, ako ih ponešto upoznamo s tom knjigom, koja će malo komu biti pristupna, jer je štampana u samo tri stotine istisaka, pa joj je cijena prema tomu dosta velika. (Primjerak se nahodi u kr sveuč. knjižnici u Zagrebu). A zanimat će jamačno svakog u jednu

ruku, da znade, kako engleski svijet sudi o našem umjetniku, a u drugu, da vidi, koliko se je engleski pisac poveo za našim hrvatskim životopiscem. A da mu je ovaj bio dobrim vodičem, priznaje autor već u kratkom pripomenku, gdje veli, da se je u opisu života Klovijeva služio ponajviše tudjim izvorima, a osobito Sakcinskim. I u knjizi samoj vrlo se često pozivlje na nj, kadšto ga pobija, ali uvijek spominje s pohvalom. Ugodno se doimlje čitaoca, kad vidi, da su hrvatska imena i hrvatski citati štampani bez pogrješke. I to nam može biti dokazom, da je pisac savjestno nastojao oko svoje knjige, pa da imamo pred sobom djelo, koje je plod ozbiljna naučenjačkog truda.

Knjiga počinje oduljim općenitim uvodom (pp. 1—16), u kojem se pisac tuži na sredovječne biografe umjetnika, koji da su do zla boga nekritični, često neznalice, pa ističe, s kolikim se poteškoćama ima boriti moderni pisac, ako hoće, da napiše valjanu i kritičku biografiju. Spominje, kako se je dosele malo učinilo za minijaturnu slikariju, koja je bila vazda prezrena uz svoje sjajnije sestre, pa ipak da je sitnoslikarija jedina grana umjetnosti, koja neprekidnim vezom spaja staru klasičnu umjetnost sa preporodom. I u najtamnije doba srednjega vijeka, kad su sve umjetnosti drijemale, živjela je i razvijala se minijaturna slikarija medju zidinama manastirskim. — Prelazeći zatim na Klovija, spominje, kako je zemlja južnih Slavena još danas slabo poznata u zapadnom svijetu i kako malo ljudi znade, da su baš južni Slaveni najsnažnije pripomogli kulturnom preporodu Evrope ne samo u Italiji (ovdje spominje neke Hrvate imenom, kao Luku Schiavona ´ Carpaccia i dr.), već i drugdje (u Pragu, Pešti, Beču). Neki da su se dostali upravo evropskoga glasa. Govoreći o sebi i o svojoj knjizi, veli, da mu je poglavito namjera bila, da istakne suštu istinu, i da engleskomu svijetu prikaže pravu vrijednost Klovijevu. On će, veli, opisati doba i život umjetnika od nesumnjive vještine, pače genijalnosti. U njegovo se je vrijeme uz pet najvećih umjetnika: Lionarda, Michelangela, Rafaela, Corregia i Tiziana najviše ime Klovijevo pronosilo Italijom.

U prvom poglavlju (pp. 17—27) prelazi na stvar. Pošto je rekao nekoliko riječi o Klovijevoj porodici i rodnom mjestu (hrvatski da se je zvao Glovičić), veli, da se je Klovijo rodio 1498. i opisuje političko stanje u Hrvatskoj. Spominje njegove prve zaštitnike i njegove prvijence, pripovijeda, da je u 18. godini bio pozvan u Rim i nadovezuje kratak ekskurz o porodici Grimani. — Za nas će biti dovoljno, ako navedemo ona mjesta, gdje se B. ne slaže s Kukuljevićem. Najprije treba da spomenemo, kako engleski pisac tumači, da se je slavna porodica Grimani pobrinula za mladoga hrvatskog čovjeka. Već K. nagadja (Slov. p. 157), da je tu posredovao koji Frankopan, a B. dodaje, da se je negdje oko 1499. kasniji admiral Antonio Grimani, otac kardinala Domenica Grimana, desio u ovim našim krajevima, vojujuć na Turke, pa da mu je možda Frankopan ili čak sama porodica Glovićeva učinila koju uslugu, koju su Grimani uzvratili, uzevši mladoga Jurja pod svoje okrilje. K jednu ispravlja B. jednu netačnost Vasarija (prvog talijanskog životopisca Klovijeva). V. naime veli, da je mladi Klovijo došao g. 1516 kardinalu Marijanu Grimanu, a za njim se povadja i K., tek dodaje, da je Klovijo došao *kasnijemu* kardinalu M. Grimanu. Ali B. tvrdi naprotiv, pošto je Marino tek 1526. postao kardinalom, i pošto je u ono doba bio kardinalom njegov stric Domenico Grimani, da je vjerojatno, te je Domenico bio prvi zaštitnik Klovijev u Italiji. Domenico je bio na glasu kao zaštitnik umjetnosti i revan sakupljač knjiga, a desio se 1516 u Rimu sa svojim ocem, admiralom Antonijem, koji je bio od Mlečana optužen, da je kriv gubitku Lepanta. Ovamo dakle, u Rim, a ne u Veneciju, dodje Klovijo. Ali dopušta, da se je Klovijo na svom putu iz Hrvatske u Rim neko vrijeme možda zadržavao u Veneciji. Skoro zatim (1521.) pomilovaše Mlečani Antonija i izabraše ga duždom; 1523. umre Domenico, a Klovijo stupi u službu njegova nećaka Marina.

U drugom poglavlju (pp. 28—41) nastavlja se životopis. Pripovijeda se o boravku Klovijevu u Rimu, o njegovu poznanstvu s Giuliom Romanom, komu ima zahvaliti, da je ostao minijaturistom; spominje se djelatnost Rafaela kao nadzornika iskopina rimskih i ističe se, da je Klovijo imao prilike izučavati klasičnu koloristiku u tada otkrivenom kupalištu Titovu Spominje se njegova prva slika, kopija Dürerove slike, koju je mogao izraditi u Veneciji ili Rimu, zatim njegov put u Budim (1524.), gdje je mogao proučavati Corvinsku knjižnicu, u kojoj je bilo majstorskih minijatura na pretek. Na koncu prelazi (prije reda, po mom sudu) na njegovo kasnije poznanstvo s Michelangelom i navadja, da se u British-Museum-u čuva jedna njegova imitacija Michelangelove slike (MSS. Nro. 20.927). Slika prikazuje Davida i Golijata, a snimljena je sa stropa Sikstinske kapele. K. jê ne spominje.

Treće poglavlje (pp. 42—71) sadržaje koješta suvišno, a sve ono, što se ovdje pripovijeda, ne spada kronologijski u ovu partiju knjige: moglo se je to kasnije spomenuti. — Pripovijeda se, da je negdje poslije 1540. Portugalac Francesco da Holanda došao u Rim, gdje se je upoznao s Michelangelom, Klovijem i drugim znamenitim umjetnicima toga vremena. Posjet svoj opisao je Holanda u posebnim memoarima, koji su ostali u rukopisu, a taj rukopis našao je u jednoj lisabonskoj knjižnici grof Raczynski (tako K.; B. ga piše Racsynski) i izdao ga u svojim „listovima iz Portugalske“. Slikar Roquemont preveo ga je na francuski. Medjutim je toga rukopisa nestalo: noviji putnici kazuju, da ga u onoj knjižnici nema, pa s toga B. sumnja o autentičnosti onoga izdanja i prevoda. Uza sve to upleo je u ovo poglavlje jedan veliki odlomak tih memoara, a mora se priznati, da, ako su te „uspomene“ portugalskoga slikara patvorene, da su vrlo vješto patvorene, jer je falzifikator umio vrlo dobro

*

pogoditi naivni ton onoga vremena. Izvadak taj zaprema gotovo dvadeset stranica, a govori se u njem vrlo mnogo o Michelangelu, a vrlo malo o Kloviju, pa i ako je to pričanje savremenika vrlo zanimljivo, a ono se čini, da je za životopis Klovijev prilično izlišno. Spominje se takodjer t. zv. atomička slikarija, kod koje se je radilo posebnim šiljastim iglama. Tu treba ispraviti jednu pogrešku, kad K. Holanda veli, da je tu vrst slikarije iznašao u Italiji prvi Klovijo, ali u isto vrijeme, da ju je u Portugalskoj iznašao njegov otac, Antonijo da Holanda (a ne on sâm, kako veli K.: Slov. 163). Nu B. tvrdi, da je ta slikarija već u XV. vijeku bila poznata u Flandriji i Francuskoj, kako on to sudi po jednom MS u British Museum-u (Harl 2897). Uz put spominje B. neka djela Klovijeva iz ovoga doba i veli, da su njegova djela vrlo različita, jer se je Klovijo, kopirajući, vazda povadjao za stilom i načinom svoga uzora, pa za to da je kadšto vrlo teško odrediti bez dokumentarne potvrde, koje se djelo smije ili mora njemu pripisati. Tako spominje t. zv. „Rogers-book“ u Brit. Mus. (Addit. MSS. 21.412), koji se obično pripisuje Apolloniju Bonfratelli-ju, ali B. misli, da tu ima koješta i od Klovija.

Četvrto je poglavlje (pp. 72—124) vrlo zanimljivo i važno. Tu se govori o prilikama sitnoslikarije u Italiji, o neposrednim predšasnicima Klovijevim, o prilikama sitnoslikarije u drugim zemljama Evrope; k jednu se navadjaju najznamenitiji sitnoslikari u Nizozemskoj, Francuskoj, Njemačkoj, Španjolskoj i Italiji. Šteta, da se je K. te tačke u svojim radnjama vrlo malo ili nikako dotaknuo. — Pošto je spomenuo, da je u XV. vijeku središte sitnoslikarije bila Firenca i da se sredina XV. vijeka mora držati zlatnim dobom talijanske sitnoslikarije, veli, da je Klovijo u vrlo zgodan čas došao u Italiju, jer je imao prilike, da uči od raznih majstora. Od Girolama dai Libri-ja naučio je tačnost, od Gherarda neukočeno crtanje, od fra Eustahija klasičnu eleganciju; osim toga mogao je izučavati klasičnu umjeću u Titovim termama, Michelangela u Sikstinskoj kapeli, Rafaela u Vatikanskim Loggiama. Od Giulija Romana naučio je sjaj boja, od mletačkih kolorista nježnost. A Klovijo je bio dobar učenik, jer je umio obilno poslužiti se svim tim vrlinama svojih učitelja. Pripominje k jednu Pacheca, španjolskog pisca o slikarstvu, koji u ono doba razlikuje dvije metode sitnoslikarije: *noviju,* u koje se vidi dojam klasičnih studija; njeni su predstavnici Klovijo i španjolski minijaturisti, koliko su se za njim poveli, i *stariju,* kojoj je glavnim zastupnikom Girolamo dai Libri. S toga se dadu lako djela Libri-jeva od Klovijevih dijeliti, pa ako se ipak kadšto izmjenjuju jedna drugima, znak je samo nevještine onoga, koji to radi. — Zatim se ispituje, koliko su se savremenici poveli za Klovijem. Sasvim je prirodno, da je njegova metoda našla najviše pristalica i sljedbenika u Italiji. Spominju se: Baroccio, Zuccaro, braća Scorza, Giov. Batt Castello. Ali i preko granica Italije sezala je njegova moć.

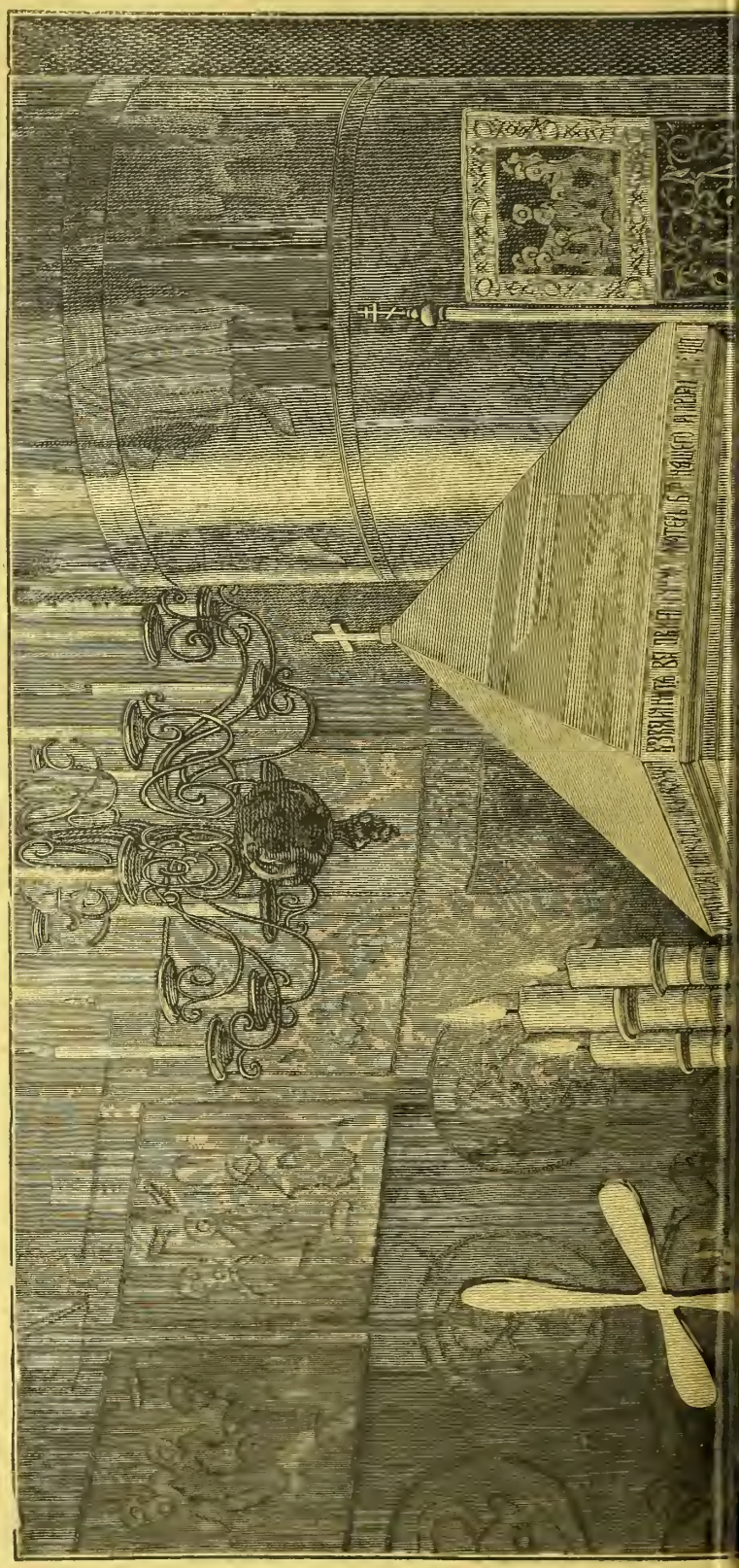

Hristosovanje cara s patrijarhom.
Slikao *V. Navozov.*

Holanda i Hofnagel o njemu su ovisni; njegova se metoda pokazuje i u španjolskih minijaturista u Sevilji i Toledu, ali osobito u umjetnikâ u Escorialu (t. j. koji su pravili ilustracije za knjige u Escorialskoj knjižnici, utemeljenoj od Filipa II.). Samo Holandija, Francuska i Njemačka ostale su netaknute O pojedinim znamenitijim savremenicima (kao što su Scorza, Castello i dr.) govori se i opširnije. (Svršit će se.)

Jan Kollár.

Po **Legeru** priredio **Stjepan Bosanac.**

(Svršetak)

VIII.

Po predjašnjoj osnovi pjesma je imala samo tri pjevanja; tobožnja smrt Minina navela je Kollára, te je dodao pakao i raj. — Tri se prva pjevanja zvala po rijekama; bit će ipak nešto prevršio Kollár, kad je simetriji za volju nazvao svoj raj „Lethe“, a pakao „Acheron“. Da bude bio najbolje mašte na svijetu, ne bi mogao naći rijeku u slavenskom paklu, o kom u opće malo što i znamo. Mina se uspela u nebo; sada ga vodi ona mjesto Mileka po onim bajnim krajevima ili mu pripovijeda čudesa, što ondje vidi. Prije no dodju u raj, treba Slaveni da prijedju preko Lete i da uspiju vode njene, da zaborave nepravde, što su ih pretrpjeli od Madjara i Nijemaca. I uspomena na te bijede mogla bi im otrovati najsrećniju vječnost.

Nebu u visinama kraljuje velika božica, majka Slava; ona sjedi na zlatnom prijestolu i zove k sebi svu svoju djecu; Minu je primila s osobitom blagovoljom i uputila je u tajne svojega carstva. Prijesto joj zakriljuje sjena lipe, Slavenima svetoga drveta; po lišću prhaju pčelice. To su duše Slavena, što još nijesu sišle na zemlju. Prilično je dosadno izbrajati čitulju srećnika, što ih je Kollár namjestio u svom raju. — Pjesnik stavlja bok o bok najljuće protivnike, Kościuszka, koji brani Poljsku i Suvarova, koji je osvaja.

Pošto je pjesnik mogao po miloj volji upotrebiti vrijeme i prostor, to ima i živih medju sretnicima u raju; nalazimo tuj velikoga vojvodu Konstantina, cara Nikolu i cara Franju I. austrijskoga. A rad šta to? Za to, što je darežljivo pomagao, da se izda ilirski rječnik. — Malo odalje u tako odličnom družtvu, eno, i Francuza Cousina, i to ne za to što je preveo Platona ili osnovao eklektičnu nauku. nego što je kao ministar osnovao stolicu za slavenske jezike u „Collège de France“, na kojoj sjede redom Mickiewicz, Cyprien Robert, Aleksandar Chodzko i Louis Leger. — Nedaleko od pariskoga filozofa eno i azijatskih suverena. To su carevi kineski i japanski, koji su dali prevesti Državinovu „Himnu bogu“ na svoje jezike i objesili je u hramovima svojih prijestolnica. Gotovo svi slavenski savremeni spisatelji redaju se u dugom nizu stihova.

Gdjekoji su, istina, zadržani u neke ruke očistilištu; to su oni, koji su pisali tudjim jezikom: latinskim, francuzkim, madjarskim ili njemačkim. — Prije no udju u raj, treba da prevedu svoja djela na materinski jezik. — Svi se ti sretnici, živi ili mrtvi, medju njima i Cousin, nasladjuju slušajući srpske *pesme,* ukrainske *dumke,* poljačke *krakowiake* i pijući *kvas* i *medovinu.* Uz opis toga idilskoga života ima i nekoliko epigrama, koji su jamačno zabavljali savremenike, ali ih danas više ne razumijemo.

U ostalom ovaj panteon nije ni po što potpun. Ovo je pjevanje najslabije u pjesmi.

Pravo reći, ni iduće pjevanje nije ništa bolje; Voltaire, koji se volio sigrati s riječima, jamačno bi bio rekao, da pakao Kollárov ne vrijedi ni djavola.

Pjesnik nije mogao izmisliti novih mučila; on nam prikazuje plač, jauk, dim, zijuk zmijski, vječnu tamnicu, u općeno svu napravu predjašnih paklova. Svi su osudjenici Slaveni ili neprijatelji plemena slavenskoga, renegati, koji su se poturčili, ponijemčili, pogrčili, pomadjarili ili pohelenili. — Tome paklu predsjeda tobožnji Pluto slavenski, Merot, o kojemu će malo znati znanost. Njemu je vratar Milota, Čeh od Djedica, koji je izdao Přemysla Ottokara u bici kod Dürrenkruta g. 1278. — Gotovo za sve osudjenike trebalo bi dugoga tumačenja; ima medju njima i takovih, koji i danas žive, n. pr. stari diktator Košut i državnik Pulszky, jer su odustavili svoje slavensko podrijetlo, a prigrlili narodnost madjarsku. — Gdjekoji su u paklu, — kako mi mislimo — za dosta lake grijehe n. pr. Demidov, što je rasipao novce medju pariske siromahe, a zaboravljao na siromahe u svojoj zemlji. Za tim njemački povjesnici, koji su zlo pisali o Slavenima, sv. Bonifacije, apostol u osmom stoljeću, što se usudio napisati: Sclavi — — — foedissimum et deterrimum genus hominum.

Sva ova lica zaisto nijesu upravo u paklu, nego u neke ruke očistilištu, odakle Bog zna, kad će izaći. — Zli vladari, Ivan Grozni, Avgust II. poljački, Lažni Dimitrije imaju dakako časno mjesto u tome paklu. Napoleon Bonaparte zatvoren je u ledenoj tamnici, što je navalio na svetu Moskvu. U čudnom nekom arsenalu čuva se oružje, s kojim se počinjali zločini: medju njim mač, kojim je Danthés ubio pjesnika Puškina — — —

Gdjekojim slikama podaje mjestnu neku boju, te izlaze smiješne. Neki je Madjar rekao, da od svega mesa u Madjarskoj najvoli meso slovačko, zato ga demoni sijeku na komade te parićaju od njegova mesa paprikaš,

Slovacima milo jelo. Nekoga njemačkoga novinara, neprijatelja Česima, bacaju po narodnom običaju sa prozora. Pjesnik riše s nekom nasladom, kako mu se lome kosti. Francuze vode na guillotinu. To su jakobinci i sans-culotti: Što su oni zla učinili Slavenima? Što su ubili Mariju Antoinettu iz loze čeških kraljeva? Nipošto. Oni su uništili slavensko reimsko evandjelje, na koje su se francuski kraljevi nedavno prisezali. Na sreću Kollár se prevario; dragocjeni se rukopis opet našao; svedjer je u Reimsu, a car Nikola dao je g. 1852 u Parizu prirediti sjajno fac-similno izdanje, koje bi jamačno utješilo srce Kolláru. Da bude dulje poživio, jamačno bi u novom izdanju amnestirao jakobince.

Kollár meće i slaviste u pakao t. j. gramatičare, povjesnike i filologe, koji su rasvijetlili davninu slavensku ili odredili zakone njihovih jezika. Osobita im je kazan: srce im je u paklu, a glava u nebu. To su ljudi, koji su bili veliki naučnjaci, ali nijesu marili za misao narodnu. Oni su bili za Slavu kao anatom za hladnu lješinu, a ne kao ljubavnik za svoju ljubaznicu. — Ovaki je tip u ono vrijeme bio običan, a i danas mu se nije zameo trag.

Pakao je Kollárov slabije napučen od raja. To je prema karakteru slavenskom. „To je narod dobar i pobožan; razlikuje se od Nijemaca kao lipa od hrasta". Ova aluzija na narodna drveta dvaju plemena ne će biti najsrećnija. — Hrast je jači od lipe i ima više korisnih svojstava.

Kad je opisala različite muke i izbrojila njihove žrtve, vine se Mina na zvijezdi u nebo. Na svom zračnom putu sastane četu ljudi, koji se tuku sa vjetrenjačama panslavizma. Na čelu im jaše na kljusetu kao Don Quixote lord Paget, a uza nj njegova Dulcineja miss Pardoe. — Lord Paget i miss Pardoe bili su onakovi publiciste englezki, koji su — kao i u nas — vjerovali svemu, što je o panslavizmu lagala njemačka i madjarska štampa. — Mnogo je lakše vojevati protiv pustih riječi nego potraživati često veoma zapletena počela političnih pitanja. Mnogo je ugodnije srtati s kopljem u ruci na vjetrenjače nego naučiti pet ili šest gramatika i proučavati istoriju naroda, kojih nema u početničkoj knjizi i koji se u opće ne poznaju nego po izvještajima njihovih neprijatelja.

Moralno se završuje pjesma sa posljednjim sonetom, gdje Mina potiče slavenske narode:

„O vi braćo, o vi sestre slatke, što još živite na zemlji, molim vas, slušajte me, da vam podam kratku nauku.

„Čuvajte se one ceste glatke, što je djavo protkao mrežama, da uhvati duše izdajničke. Dodjite ovamo, da vidite primjer sebi, i k tim dobrim i k tim zlima, učite se narod svoj ljubiti.

Hučte Tatry hlasten k Hovám Črným,
Hučte Krakonoše k Uralům;
Peklo zrádcům, nebo Slavům věrným.

K slikam.

Hristosovanje cara s patrijarhom. Slikao *V. Navozov* Običaj je u Rusâ, da se o velikom prazniku kršćanskom — na sâm Uzkrs — vjernici cjelivaju, pa se taj običaj nazivlje »hristosovanje«. Tomu se običaju ne otima nitko, komu je sveta vjera; proslava Isukrstova uzkrsnuća jednakom radošću potresa grudi prosjakove kao i bogataševe, najnižega seljaka kao i samoga cara. Slikar nam u svojem nacrtu iznosi krasni prizor, kad se car za službe Božje hristosuje s patrijarhom. Prizor je to svečan, a ponavlja se taj stari običaj svake godine uza sav sjaj i bogate naprave s kojih su ruske crkve na glasu po svemu svietu. Slikaru je pošlo za rukom, da nam u svojoj radnji prikaže u svem veličanstven taj potresni prizor.

Književnost.

Češka. Izišao je u 71. knjizi prekrasne *„Salonske biblioteke"* Ottove roman čuvenoga pjesnika *Julija Zeyera „Jan Marija Plojhar"*. »Lumir« piše o tom djelu, da je najljepše, što je u obće u prozi napisao Zeyer. To je djelo duboke psihologijske analize. »Plojhar« je pjesnik, čovjek nepraktičan, koji se ne umije podati prilikama oko sebe, pa s toga propada; njegov je duh uza sve to sasvim moderan, pogled širok, živaca je razdražljivih, čist je i plemenit. Njegova je duša puna poezije, a to se najbolje pokazuje u ljubavi ka Katarini i ubogoj roduoj zemlji. Plojhar napušta službu, gdje je mogao naći miran život, i odilazi kući, ali mu nema obstanka. Najviše ga peče, što mu narod živi u pokorenosti, a tomu su najviše krivi sami njegovi zemljaci. Uzalud stiska pesti na njih, to je bez koristi. On se sve više pomračuje ni sladki posmjeh Katarinin ne može u njegovoj duši razpršiti maglu, kojom ga obavija tuga, što mu domovina nije slobodna i sretna. On ljubi domovinu strastveno, divlje. U svojem očaju ne prima ljubavi od Katarine, koja bi mu mogla podati nove sile te se najzad sâm ubije. Umire u Italiji daleko od svieta svojih ideala, daleko od drage domovine, ali uz biće, koje ga je tako milovalo, da bi bila s njime htjela podnieti sve jade. Divno je ocrtan plemeniti lik mlade Katarine. Pored opisa južne Češke osobito je divno opisana ljepota grada Rima. Pa kako nije moguće pisati o Rimu, a da ne spomeneš i njegovih neizkazano krasnih umjetnina, Zeyer je imao zgode, da pokaže, kako je vješt prosudjivač umjetnosti. Roman se završuje snažnom apostrofom na rimsku Campagnu, koja kao silan akord probija svu skladbu, Čini se, da je Zeyer napisao ovaj roman — krvlju svoga srca, kao njegov Plojhar onu pjesmu o Campagni.

Ruska. U Petrogradu izlazi politički list *„Svêtъ"*, koji svaki mjesec donosi prilog romanâ u posebnoj knjizi. Za mjesec ožujak izišao je u ruskom prievodu najnoviji roman *Emila Zole „Denьgi"* (L'Argent) i roman *E. Elliota „Romola"*. U ovoj je svezci štampan Zolin roman vas, tek što su izostavljene neke podrobnosti, koje ne mogu zanimati čitatelje nevješte tomu životu na burzi. Ove pokrate ne smetaju nimalo, jer se njima ne dira ni u jednu epizodu samoga romana. »Svêtъ« stoji na godinu zajedno s ovakih

12 knjigâ priloga 8 rubalja, a izdaje ga i uredjuje V. V. *Komarov* u slavenskom huhu.

Obće književne povjesti, napisane po najnovijim rezultatima, koju je sve do smrti uredjivao profesor *V. F. Korš*, izišao je poslije njegove smrti svezak 25., u kojem se završuje povjest književnosti skandinavske i turske. Sada upravlja ovim ogromnim djelom, koje je na veliku diku ruskoj književnosti, *A. Kirpičnikov.*

Nedavno je izišla zanimljiva francuzka knjiga „*Notes de voyage en Sibérie*", koju je napisao *Edgar Boulangier.* Veliki broj nacrta i mapa povisuje cienu ovoj knjizi. Ruski list »Svêtъ« želi, da bi knjiga bila brzo prevedena i na ruski, jer ju hvali s objektivnosti.

Francuzka. Izašlo je u drugom izdanju djelo: *M. Guyau Les problèmes de l'esthétique contemporaine* (Paris, 1891, VIII. i 260, ciena 5 fr.). Genijalni no prerano umrli francuzki filozof M. Guyau može se s punim pravom uz Fouillée-a i Lavissa držati za preporoditelja savremene francuzke mladeži. On je svojim djelima (La Morale anglaise contemporaine, Esquisse d'une morale sans obligation, Hérédité et éducation itd.) uz spomenutoga Fouillée-a i neke druge filozofe i romanopisce najviše pobijao i pobio onaka životna načela, kakova razvija Paul Astier u Daudetovoj drami „*La lutte pour la vie*", odvratio mladež od suhoga i mrtvoga materijalizma i pokazao joj višu, idealnu sferu rada. Da spomenemo samo neke *probleme*, koje Guyau u spomenutom djelu rješava: Da li je užitak ljepote u opreci s osjećajem koristi, potrebe i želje? Da li će jednom umjetnost uzmaknuti pred znanošću? Ako je *poezija* vječna, da li je i *stih* vječan, t. j., dok bude poezije, da li će biti i stihova? — Na ova tri glavna *problema* odgovara Guyau u tri knjige svoga djela tako dubokom, no ipak veoma razumljivom filozofskom aualizom, da se upravo s užitkom čita. Guyau je protivnik Kanta, Schillera, Schoppenhauera, Spencera i u obće englezke škole, koji svi odgovaraju na prvi problem: jest, dok on odgovara: nije. Da to čovjek podpuno razumije, trebalo bi da čuje njegove dokaze. Kako stoji Guyau prema »naturalističkoj« školi, vidi se iz ovoga, koliko originalnoga, toliko drastičnoga primjera: »... Ista slika (kakove okolice n. p.) odrazuje se u oku čovjeka i životinje; razlika je samo u tome, što u moždjanima životinje ne će ostaviti nikakoga traga, dok u moždjanima čovječjim može pobuditi bezbroj titranjâ i pretvoriti se u čuvstva i svakakve misli, koje će se s njom sliti i samu sliku modificirati: ovaku modificiranu sliku, kroz koju je prošlo nešto čovječje, takovu sliku treba da uhvati umjetnik. Bez sumnje, umjetnik treba da prikaže realnu prirodu . . ., no tako, *kako je gleda čovjek, a ne vol.* Svi predmeti, koji su prošli kroz njegov mozak, treba da nose otisak njegove osobne misli, jer upravo po tom otisku (neka se ne ljute naturalisti) dobivaju predmeti najveću svoju vriednost... Umjetnost, da bude u istinu naturalistička, treba da radi kao priroda, koja najprije čini, da dišemo i živimo, ali se tu ne ustavlja, nego daje, da i mislimo«. Ako je Zolin roman „*La bête humaine*" štampan poslije prvoga izdanja ovoga djela, svak će priznati, da je, opisujući lokomotivu Lison kao živi stvor, (o tom je i »Vienac« prošle godine donio Brandesovu razpravu: „*Čovjek životinja*") poslušao Guyaua (str. 118). — Ne znamo, da li je Guyau-u bio poznat naš deseterac, no ono, što na str. 186 govori o desetercu, vriedi u glavnom i za naš deseterac, osobito ono, što govori o pjevanju deseteraca. Po našem sudu bacio je Guyau novo svjetlo na značenje rime u stihu, pa bismo po njegovoj teoriji morali biti blaži spram naših starih pisaca s njihovim dvanaestercem s dvostrukom rimom, — i ako im i s toga novoga gledišta ne bismo mogli oprostiti svih grieha, koje su počinili u lovu na srokove, kao Guyau što samome V Hugonu toga ne prašta.

„*La Fin du Paganisme*" nadpis je djelu u dva svezka, koje je napisao član francuske akademije *Boissier.* Ovo se djelo bavi o vjerskim borbama četvrtoga vieka. Glavna je svrha djelu, da pokaže, kako i koliko se je kršćanstvo u četvrtom vieku prilagodilo staroj umjetnosti, i kako su se stopili stari i novi elementi. Da djelo odgovori svrsi, auktor je proučio sve spisatelje onoga vremena: kršćanske i poganske. Prva mu je zasluga, što se je umio učiniti savremenikom tih spisatelja i proučiti ih s podpunom slobodom duha.

Svaštice.

Grofica Antonina Dmitrijevna Bludova, dvorska gospodja i ruska spisateljica, preminu dne 19. travnja u Petrogradu. Bijaše kći čuvenoga ruskoga državnika i podupiratelja ruske prosvjete gr. Dmitrija Nikolajevića Bludova. Poticanjem gr. Bludova god. 1815 ustrojen je književni klub pod imenom »Arzamas«, grada u nižnijnovgorodskoj guberniji. Članovima kluba nadjenuta su imena iz romantičnih balada Žukovskoga i tako se Bludov zvao Кассандра, Puškin сверчок (čvrčak), sam Žukovskij свѣтлана itd. Imena ovih članova, samih prvaka ruske liepe knjige, pokazuju, kakav bijaše klub. Sve što se je u Petrogradu rodom ili umom odlikovalo, sa tajalo se u Arzamasu, kano što potonji ministar prosvjete S. S. Uvarov, M. Orlov, Batjuškov, Daškov, Homjakov, N. Turgenjev itd. Dvor gr. Bludova bijaše stjecištem prvih ruskih književnika i umjetnika. A u takovu družtvu kretala se mlada Antonina Dmitrijevna. Dobivši izvrstan i svestran odgoj nauči sve znatnije evropske jezike i upozna se s glavnim njihovim proizvodima. Budući bogata, mogla se bezbrižno posvetiti knjizi. Imajući vješto pero mnogo je pisala u ruskim žurnalima: Зарѣ, Семейныхъ вечерахъ, Русскомъ архивѣ, Странникѣ itd., pak i u inostranim. Osim toga podizala je, osobito u zapadnim krajevima, škole i crkve, te je osnovala i ostrožko Кирилло-Меѳодіевское православное братство. Slave njezin ne samo um nego i pobožan vjerski osjećaj. Otac joj postade god. 1855 poslije gr. Uvarova predsjednikom carske akademije nauka. Ime je njegovo tiesno skopčano i s velikim dogodjajem ukinuća kmetstva, jer je kano predsjednik državnoga vieća i ministarstva podpisao carski ukaz od 2. ožujka 1861 god., kojim je u Rusiji robstvo dokinuto. Kreposti otčeve prešle su i na kćer Antoninu. — Kada ovakove pojave iz visokoga družtva ruskoga spominjemo, kakove misli obuzimaju nas Hrvate?

Makarov. Nikolaj Pretrović Makarov, ruski leksikograf, prestavio se na svojem imanju Funikovo-Rožestvinom u tulskoj guberniji u 80. godini svojega žića. Izradio je velike rječnike francusko-ruski i njemačko-ruski te radio u ruskim žurnalima. Bijaše takodjer glazbeno veoma obrazovan.

Spomenik Jana Husa. Nedavno se sastao odbor za podizanje spomenika Jana Husa u Pragu. Javlja se, da ima glavnice 61.609 forinta i 83 novčića Sada se razpravlja, kamo bi se imao smjestiti spomenik, te većina želi, da se postavi na Malom trgu Staromještanskom. Ujedno će se prema tomu razpisati natječaj, a u odbor za konkurenciju izabrani su kipari: Šuirch, Hergesel i Procházka.

Antonin Dvořak, slavni češki skladatelj, dovršio je upravo ouverturu »Ljetnu noć«, ujedno sprema neke kompozicije za češku zemaljsku izložbu.

Ivan. — Udovica. — Vodnikova kapa. — Islandski ribari. — Englesko djelo o Juliju Kloviju. — Jan Kollár. — Iz gospodarskoga svieta. — Listak.

Izdaju i uredjuju J. Pasarić i M. Maravić. Vlastničtvo i tisak Dioničke tiskare.

VIJENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 9. svibnja 1891.

Br. 19. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cena poštom i domać m u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Mrtvomu prijatelju.

Slomljeno mi desno krilo,
Odkad tebe nema —
Izpod zemlje odkad milo
Tvoje srce dr'jema.

Jednoć si me pitô, druže,
Tko će od nas drugom:
Diljem sv'jeta brati ruže,
Resit grobak s tugom.

Pak je mene sudba, jao!
Odabrala za to —
S ružama sam tužan pao
Pusto groblje na to.

I ja gazim uzki drumak,
Što se grobljem vije —
Al ne mogu naći humak,
Koji tebe krije.

Ili zato, što ga uze
Vr'jeme i raztoči;
Ili zato, što mi suze
Naviru na oči.

Ja ću ruže tamo stavit
Na propelo velje;
S njima ću u v'jenac savit
Neke svoje želje . .

A ti prosti, druže, da ti
Groba ne uresih:
Tebi dosta ruža cvati
Gore na nebesih.

Meni žiće jošte čilo
Mnogo trnja sprema —
Slomljeno mi desno krilo,
Odkad tebe nema.

Gjuro Arnold.

Udovica.

Pripoviest iz 18. vieka. Napisao J. E. Tomić.

(Nastavak.)

Već su dva mjeseca minula u takovu samovanju i približilo se vrieme žetve. Jednoga srpanjskoga popoldneva, kad su kmeti dovažali na gumno puna kola, natovarena snopovi požete pšenice, a gospodja Margarita sjedeći u sjeni pazila na mlatce i druge radnike, koji su žitak vijali, pa slamu i pljevu sgrtali, banu iznenada u dvorište čudan gost. Bijaše to otmena gospodja na visoku žeravu. Gusta, već jako prosieda kosa držaše joj kao u okviru gojno, široko lice, vrlo markantnih crta, u kojem se izticahu osobito široke srasle, crne obrve i orlov nos, pa gornja malim brčićem osuta ustnica. Imala je na sebi dugu opravu od lake zelene svile, a s glave, oko koje bijaše omotana, vijala so biela koprena.

— Hej, momci! . . Zar nema nigdje nikoga? — povika gospodja glasom, koji ne bijaše ženski, a niti glas zrela mužkarca, nego onakav, kakov imadu mladići od četrnaest do šestnaest godina

Margariti bijaše taj glas veoma dobro poznat. Od svih njezinih znanaca i znan ca samo je jedna osoba imala takav glas. Njezino je uho ne vara.

— Ta to je Pudencijana! — reče glasno Margarita i skočivši na noge požuri se prama strani, odkud je glas prihodnice do nje dopro.

Ugojeni njezin kuhar čuo je medjutim prvi povik nadošle gošće i prvi se našao na mjestu, pa prihvatio za uzdu konja, s kojega je gospodja spretno poput mladića sjahala. Kuhar povede znojna hata dvorištem, da ga

predade na brigu prvomu od družine. na koga se namjeri, a dotle si je pridošla gospodja otrla finim rubcem od čipaka uznojeno lice, a zatim razširivši ruke u vis protegla snažne udove svoga golemoga tiela.

Ta čudnovata gospodja bijaše Pudencijana barunica Patačić, udova pokojnog Nikole baruna Patačića, uživateljica dobara Kaštel, Domerje i Lović. Smatrala se u neku ruku zaštitnicom i pokroviteljicom Margaritinom samo za to, jer joj se je ona mnogo više svidjala od drugih boljarskih i plemićkih gospodja. To pokroviteljstvo nije moglo Margariti škoditi, što više, mogaše joj biti samo na korist, jer barunica bijaše žena silne volje, koja je uz to imala sveza s vrlo mogućimi i uplivnimi ličnostmi. S toga je Margarita ljubazno primala to pokroviteljstvo baruničino, premda ga nije dosele nikad trebala, osim kad je valjalo, da se ušutkaju zli jezici, mužki i ženski, koji su se spremili, da liepu i mnogo zavidjanu Margaritu obruže i ogovore.

Margarita se iskreno poradovala dolazku baruničinu, pa je već iz daleka počela rubcem domahivati, vičući joj: „Dobro došla, dobro došla!“

Barunica podje nekoliko koračaja u susret mladoj prijateljici, koja je po svom običaju barunici ruku poljubila i onda se tek s njom ogrlila.

— Ave, Margarita! — progovori sada barunica, držeći za ramena udovicu i oštro joj gledajući u lice. — No, drago mi je, da na prvom susretanju sa mnom nisi zaplakala . . . Plač ne pomaže . . . Fiat voluntas tua! . . . To mi se svidja, da mi se ljubazno smiešiš . . . vidim, da se veseliš momu dolazku . . .

— Moje dobre, milostive prijateljice . . . — uleti joj u rieč Margarita.

— Sigurno! — potvrdi barunica. — Bijah baš u Beču kod sina Adama (taj bijaše kanonik i referendar kod ugarske dvorske kancelarije), kad sam dobila glas o smrti tvoga muža. Šta ćemo, imao je sušicu, tu nema pomoći . . . Bolje otići prije nego kasnije ad patres conscriptos . . . No htjela sam ti pisati iz Beča „condolentionales“, ali ti znaš, da nisam prijateljica tih ceremonija — pa onda u obće rado ne pišem . . .

U to doletješe Jelena i Magdalena, vičući iza glasa: „Gospodja barunica, gospodja barunica!“ Kao nestašna vižlad objesiše se djevojke barunici oko ramena i stadoše u ljubiti u ruke i u obraze.

— Mir, vi vjeverice male, . . . sada mi je dosta toga lizanja! — okosnu se barunica na pol u šali, na pol u istini na djevojke. — Laskaju mi tu i cjelivaju me kao da znadu, da nisam prazna došla. — U to segnu barunica u džep svoje oprave, odkud izvadi ukusnu škatuljicu. — Evo doniela sam vam iz Beča svakoj maleni darak, — govoraše barunica otvarajući škatuljicu. — Nije Bog zna što, ali ćete ipak vidjeti po tom, da sam i na vas mislila. . . Ova je zlatna ogrlica za te, Jeleno. Prava venecijanska radnja. . . Uzmi . . a tebi, mala, donesoh ovu narukvicu od pravih koralja. . . Sada idite . . . tu vas ne trebamo!

Djevojke, uzhićene dobivenimi darovi, htjedoše opet da izljube barunicu, nu ona im ne dade k sebi. Sestre se na to uhvatiše za ruke i poletješe, da će na gumno.

— Jeleno! — viknu mati za kćerima. Djevojke stanu.

— Zapoviedaš, mamice? — upita Jelena vraćajući se natrag k gospodjam.

— Treba za užinu skrbiti, — reče Margarita. — Kaži kuharu, da nam priredi frigane piliće. . . Zar ne, barunice?

— Ne marim; osjećam, da bih mogla tečno jesti.

— Ja znam još nešta, što barunica vrlo rado jede, — javi se s lukavim smieškom na licu Jelena.

— No da čujem, hoćeš li pogoditi?

— Svježega sira s vrhnjem. . . — uze potiho govoriti Jelena.

— I s raženim kruhom! — dometnu glasno mala Magdalena, koja je takodjer znala, što barunica rado jede.

— Istina je! — nasmija se barunica, — to će mi u ovoj ljetnoj vrućini više sladiti od samih pilića.

— Pa onda čašu dobroga, staroga alodijalca, zar ne, gospodjo barunice? — primetnu na odlazku Jelena, sveudilj se lukavo smiešeći.

— Da, da, diete moje! Dobro staro vino to je liek za stare gospodje . . . vinum senibus medicina, — odvrati barunica, koja je pila vino kao i svaka mužka glava.

Domaćica povede barunicu u perivoj, koja je jedva dočekala, da sjedne na klupu u hladu.

— Uh! užasno mi je vruće! — reče barunica, hladeći se crvenim svilenim rubcem — Molim te, Gito, (ovako je barunica zvala Margaritu) razkopčaj mi opravu! Prokleti taj steznik!

Margarita se požuri, da barunici razkopča opravu s ledja i onda pod opravom steznik, koji su već onda gospodje visoka roda nosile.

— Ah, sada mi je puno lakše! Gratias, gratias! — zahvaljivaše barunica, hvatajući sapu iz punih grudi.

— Ala si znojna, draga barunice! — reče Margarita, tarući znoj sa silnih ramena ugojene boljarke.

— Sva sam u vodi! — odgovori barunica, — brzo sam jašila, . . jako brzo, al ništa za to. . . Sada mi je ugodno! . . . No, pa kako mi ti živiš? — upita za tim barunica, tarući si gojni podbradak svojim rubcem

Margarita saže ramenima.

— Dakako, — prihvati odmah na to razgovorna barunica, — život mlade udovice nije baš najugodniji . . Sad si opet ovdje, gdje si bila prije petnaest ili šestnaest godina. Stojiš pred novom udajom. . . Do biesa, to je da poludiš. . .

Margarita ne reče ništa, a barunica ju samo pogleda svojim velikim, izrazitim očima.

— Što, Gito? Ti šutiš?

— A što da kažem? . . . Jedva su minula dva mje-

seca... — poče odgovarati Margarita prekidice, ne znajući ni sama pravo, što da odgovori.

— No, no! — uleti joj u rieč barunica. — To se zna, da se ne ćeš odmah sjutra udati. Ali ćeš se udati prije ili poslije... Ti da, nu ja ne bih ni za sav sviet.. Moj je muž doduše umro, kad mu je bilo petdeset i šest godina, ali da sam i mladja obudovila, ne bih se po drugi put udala... Za me je brak najužasnija stvar na svietu.

Domaćica je gledala samo nice u zemlju, misleći pri tom: Nisu sve žene takove, kakova si ti. Te nazore o braku čula je Margarita od barunice već po sto puta, nu za to je ona o toj stvari ipak drugčije sudila, onako, kako sudi većina ženskih glava.

— Koliko ti je sada godina, Gito? — upita ujedanput barunica domaćicu. — Dvadeset i — —

— Trideset i dvie! — reče brzo Margarita.

— Premlada si, da ostaneš udovicom, a bome si i liepa, veoma liepa, i veoma bogata... Dosadjivat će ti snuboci. Treba dobro da otvoriš oči... — svjetovaše barunica.

— Birat ću muža po srcu, — odgovori Margarita.

— Ali pametno!.. Ne treba uviek samo srce slušati.

— Brak bez ljubavi ne može biti sretan, — reče Margarita. — Ja sam imala izvrstna muža, al niesam bila sretna u braku, jer ga nisam ljubila.

— Stara pjesma! — okosnu se barunica. — Ali kad si željna ljubavi, biraj po srcu Vidjet ćemo, hoćeš li dobro pogoditi... Šteta, — produlji barunica silno zievajući, da su joj se jedva rieči razabirale, — da nije grof Čikulin živ, on bi se sigurno oženio tobom.

Margarita porumeni preko ušiju.

— Što si tako pocrvenila kao djevojče od dvanaest godina?... To bar nije nikakova tajna, da je bio tvoj obožavatelj i da je mala Magdalena živa njegova slika i prilika...

— Ali barunice!.. — reče u najvećoj smetnji Margarita.

— Ta same smo, Boga ti! — odgovori ova nehajno. — Što se prenavljaš preda mnom? Factum infectum fieri nequit... Bilo pa bilo. Čuj me, Gito, ne bi li bilo ljepše, da ovdje užinamo, — prihvati dalje barunica, dajući navlaš drugi pravac razgovoru, vidjevši, da je dirnula domaćicu u živac, spomenuv joj njezin odnošaj s grofom Čikulinom. A barunica je imala ipak pravo, da to nije nikakova tajna, jer je sav sviet o tom znao i govorio, a Margarita je sve jednako mislila, da je to tajna.

— Reći ću, da odmah ovdje prostru, — požuri se s odgovorom domaćica, sretna, da je sama barunica smetnula grofa s razgovora. — Jeleno, Jeleno! — povika na to Margarita svojoj starijoj kćeri, koja se odmah za tim pojavi u perivoju sva zažarena od vatre u kuhinji, kraj koje je stajala.

— Barunica želi, da ovdje užinamo... Trebat će tu prostrieti stol! — priviknu mati djevojci.

— Bit će odmah sve gotovo! — odgovori Jelena i odtrča opet u kuhinju.

Malo za tim dodje Magdalena sa još dvie seljačke djevojke, koje su u kuhinji pomagale, i stade prostirati stol. Prostrto bude samo za dvie osobe, za barunicu i domaćicu, a djeca će založiti poslije, što ostane.

Užinalo se je skoro za tim. Barunica bijaše pri vanrednom teku, kao obično, i nije mogla da se dosta nahvali tečnih pilića.

— Zar nisu dobro frigani? — pitaše ju Jelena, nudeći joj neprestano miomirisne zalogaje iz ogromne kositrene zdjele.

— Izvrstno,.. bit ćeš dobra kuharica, ako i druge stvari budeš umjela tako dobro prirediti — govoraše barunica, trpajući u usta zelenu salatu, s koje je curio ocat i ulje.

— Ja sam vam utoč la vina, barunice! — javi se s druge strane Magdalena, koja je iz ovećega glinenog vrča vrlo oprezno natočila barunici punu čašu žuta kao cekin vina. — Izvolite kušati, kako je dobro.

— Pravo imaš, baš sam i žedna! — reče barunica i izkapi na dušak čašu vina.

— Ha, baš mi je godilo!.. Krasno vince!.. Natoči još jednu! — i Magdalena natoči s nova čašu barunici.

Za užinom, kad su se djeca udaljila, pripoviedaše barunica Margariti o Beču i o svom sinu Adamu Patačiću, koji da ima izgleda skoro postati biskupom.

— Nadam se, da će ga i sbilja skoro učiniti biskupom, premda nije za to. Za crkvene stvari slabo mari, al tim više za muziku. Cio dan druguje samo s muzikaši i nasladjuje se glasbom. Veli, da će si stvoriti sam svoju kapelu od najboljih mužikaša, postane li biskupom.

— I meni je glasba nada sve mila! — reče Margarita.

— I meni, i valjda svakomu, komu je Bog sluha dao, — prihvati barunica, — ali on luduje za glasbom. Pravo veli kanonik Krčelić, da je moj Adam više za kapelnika, nego za popa.

— Bila si i s Krčelićem u Beču? — upita Margarita.

— Ne u Beču, nego u Zagrebu, gdje sam ga prije par dana posjetila. Govorili smo i o tebi, liepo te pozdravlja.

— On je dobar naš prijatelj, — primieti Margarita.

— Gle! — poče u jedan put barunica, kao da se nečemu dosjetila, — u malo da ti nisam zaboravila kazati. Bilo je razgovora i o tvojoj udaji. Kanonik mi reče, da se jedan mladi plemić silno zanima za te,.. da je sav začaran tvojom ljepotom.

— Ja ništa ne znam, tko bi to bio? — pitaše vrlo radoznalo Margarita.

— Krsto Domjanić Zelinski! — odgovori barunica, — liep plavokos momak, velikih modrih očiju, vrlo pristao i u najboljih godinah. Bit će tvoje dobe.

*

— Ne poznajem ga!

— Liepo, glavito momče, vjeruj mi!.. Ja ga dobro poznajem... Kakvi je vaš ženski ukus (barunica je često govorila tako, kao da ona ne pripada ženskomu spolu), on bi ti se mogao svidjeti...

— Još je prerano, da na to mislim, — primieti Margarita, kojoj se na licu vidjelo, da ju taj razgovor veoma zanima.

— Tko prvo dodje, prvo melje! — reče na to barunica, hoteći tim kazati, da Krsto Domjanić ne radi ludo, ako se već sada zanima za Gitu.

Medjutim je i večer nastala. Sunce je utonulo za planine, a s Ivančice i iz prodolica strujao je ugodan, hladan lahorić. Barunica reče, da joj konja dovedu.

— Hoću još da za vida stignem u Zajezdu ... — govoraše barunica, vodeći se izpod ruke s Gitom u dvorište, gdje je jedan efeb vodao njezina žerava, koji je vrlo nemirno o uzdi poigravao. Vidjelo se, da bi htio što prije pojuriti doma. Opaziv svoju gospodaricu, zahrza silno i uze se propinjati, da se u malo nije oteo mladjahnomu efebu, koji ne bijaše vičan baratati s tako vatrenimi konji.

— Št... Castor!... Što je to... Odmah ćemo doma! — priviknu mu barunica i prikučivši se k njemu, potrepta ga po čelu i po vratu, na što se živinče umiri.

Barunica se oprosti brzo s domaćicom i kćerima i brže bolje uzjaha na nestrpljiva žerava, koji djipajući ponese gospodaricu iz dvorišta na poljski put, što je vodio do Koušćine.

Na njivah radili su još ovdje ondje žeteoci, žanjući i vežući žito u snopove. Nekoji, koji su već bili sav posao svršili, vraćali se kući pjevajući svečane žetelačke pjesme.

Jedna družina žetelaca, koja se je vraćala s vlastelinske njive, vodila medju sobom žitnim viencem ovjenčanu najbolju i najljepšu žetelicu djevojku. Idući s polja prama vlastelinskomu dvoru, gdje ih je po starom običaju čekala obilna večera, pjevahu žeteoci prigodnu pjesmicu:

Djevojka žito požela,
I tri je vienca splela.
Prvi od žita pšenice,
Drugi od fine ružice,
Treći s trsove rozgice
. . . . . .

Kad se je baš najljepše orila pjesma iz njihovih grla, pojavi se pred njimi barunica, jureći na konju.

Plaho poskakaše kmeti u duboki jarak kraj puta i prestadoše pjevati.

— Budale glupe! — prodera se na njih s konja barunica. — Što ste prestali, pjevajte samo dalje.

Ali potištena kmetska krv ne usudi se poslušati tu zapovied moguće barunice, koja je brzo odjurila dalje. I mužkarci i ženske gledahu plahim pogledom za boljarkom, koju su smatrali kao neko čudo od žene.

— Ako to nije vještica, — reče jedan od žetelaca, — onda ih nema na svietu.

I svi uprieše svoje poglede za barunicom, koja je u brzom kasu jašila, dižući iza sebe oblake prašine, iz koje se je samo bjelucala koprena, što joj se je vijala s glave. Napokon je nestade u prodoli.

Trebalo je dulje vremena, dok su se žeteoci oporavili od utiska, što ga učini na njih boljarka. Malo po malo povrstaše se opet u red, ovjenčana žetelica zauze svoje mjesto i s nova zaori iz jakih grla prekinuta žetelačka pjesma:

Dobar večer, gospodar,
Je l' nam budeš piti dal?
Nosimo ti lepi dar,
Koji nam je Jezuš dal...
. . . . . .

(Nastavit će se.)

Ah, sve je sanja pusta. . . .

Ah, sve je sanja pusta,
Nedoželjeni raj;
Sve želja želju guši,
A uzdah — uzdisaj!
I to se život zove
I sreća još i slast —
Kô cv'jet o trnu cvasti
Pa s istog trnja past!

I kud sam trudnom nogom
Koračio u sv'jet.
Sve nadjoh, mriju ljudi,
A ne će im se mr'jet.
Tek ono voljko godi
Taj varavi im san,
I zanosi ih nadom
Sve, što je — utaman!

Pa kad je čemer ljuta
Otrovala mi grud,
Što sve je ovo naše
Tek sanak, sanak lud,
Gdje nema raja sv'jetla
Gdje časom sreća mre,
Gdje nema više srca,
Ni žarke krvi, ne!

Ej onda vidjeh vilu
Na ljudski saći put,
I vidjeh ljubav svetu
Cjelivati joj skut; —
S oblaka pjesan začuh:
Da život nije san,
Uz ljubav da se sjaji
Vjekovit majski dan!

O divna, sveta laži,
Ah tako laže raj!
Al kratko, kratko blista
Tvoj šarni, topli sjaj!
I meni na um pada
Kadikad mnogi dan,
Gdje ljubav nije bila
Kô čisti, slatki san!

I kad mi srcem onda
Potrese demon ljut,
A pjesma — divlje čedo —
Kroz suzu traži put,
Koliko li se pitam:
Zar to su moji sni?!
Al demon jošt' se smije
I šapće: To si — ti!

Zar sve je sanja pusta,
Nedoželjeni raj,
Gdje suza suzu guši,
A uzdah uzdisaj?!
Pa život zar da to je
I moga srca slast?!
Na mojem zar da cv'jetu
Tek otrov mora cvast!

I . . . tad se groba sjetim
I prah si gledim siv,
I pitam: Što je bolje
Al mrtav ali živ?
Ah, ne znam ništa reći;
Tek uhom šumi šum;
To vjetrić nosi lišće
Na zapušteni hum — — —

Silvije Str. Kranjčević.

Islandski ribari.

Francuzki napisao **Pierre Loti.**

(Nastavak.)

XIV.

Zima se je stala malo po malo primicati. Tamni dani prolazili jedan za drugim jednolično i tužno, ali Jean nije više došao, — i obje žene življahu osamljeno.

Kad je pritisnula zima, život im je postao mnogo teži i skuplji.

Napokon je i starici Ivonni bilo težko udovoljiti.

Njezina je siromašna duša stala potamnjivati, pa je toga radi bila više puta ljuta i govorila vrlo zlobne stvari i psovke.

Dva tri puta u tjednu bijaše tako nesnosna i razdražljiva, kao što se djeca razdraže na kakovu god sitnicu.

Siromašna starica! . . . ona je bila tako dobra, dok bijaše bistra, pa Gaud nije mogla prestati da ju štuje.

Bila je uviek dobra, pa da sada na kraju života postane zločestom, da napokon iznese na vidjelo svu onu zlobu, koja je za cieloga života spavala, da sada napokon siplje cielo čudo prostačkih rieči, — oh tužne li i mistične sudbine čovječje duše.

Sada je dapače stala i pjevati, što je bilo još nesnosnije slušati nego li psovke. Pjevala je, što bi joj slučajno palo na pamet, crkvene *oremuse* ili gadne kuplete, što ih je nekada slušala u luci.

Mašući glavom i udarajući takt nogom stala bi pjevati:

Mon mari vient de partir;
Pour la pêche d'Islande, mon mari vient de partir;
Il m'a laissée sans le sou,
Mais . . . trala, trala la lou . . .
J'en gagne!
J'en gagne!

(Moj je muž otišao na islandski ribolov, moj je muž otišao, ostavio me bez krajcare, ali sve jedno . . . trala, trala, trala la, ja si služim krajcare! Ja si služim krajcare! . . .)

Kad bi god zapjevala, na jednom bi prestala, a oči bi joj se tada razrogačile i izgubile izražaj života, — kao plamen, kad izdiše, pa prije nego što izdahne, opet jednom sievne.

Poslije toga oborila bi glavu i ostala slomljena, a donja čeljust bi joj spala kao mrtvacu.

Nije više ni na čistoću pazila, što je takodjer bila velika kušnja za Gaudu.

Jednoga se dana nije više mogla sjetiti svoga unuka.

— Silvestar? . . . Silvestar? . . . — kazivaše ona Gaudi, kao da traži, tko je to mogao biti. — Ah! do djavola, znaš li, da sam ih toliko imala, kad sam bila mlada, i sinova i kćeri, i kćeri i sinova, da sada, vjere mi, sama ne znam! . . .

I kazujući to, manu svojim navoranim rukama bezbrižno i gotovo veselo . . .

Sjutradan se dakako opet njega sjećala i pripoviedala sitnarije, što je on radio i govorio, pa je cieli dan plakala

Oh! kako su tužne duge zimnje večeri, kad nemaš granja, da naložiš vatru! Raditi, kad ti je zima, raditi, da možeš živjeti, sitno šiti i svršiti prije sna posao, donesen svaku večer iz Paimpola . . . vrlo je težko.

Stara baka Ivonna sjedjaše mirno kraj kamina, pružila noge nad slabu žeravku, a ruke smotala pod pregaču. Ali prije nego što se umiri, valja s njome razgovarati.

— Ti mi ništa ne pripoviedaš, dobra moja kćerko, a za što mi što god ne pričaš? Za moje dobe znalo se liepo pričati i razgovarati. Meni se čini, da mi ne bismo bile tako žalostne, da ti što god razgovaraš.

Tad je Gauda stala pripoviedati razne novosti, što ih je čula u gradu, ili je kazivala imena onih, koje je srela na putu, pričala zgode, za koje je slabo marila, jer u ostalom sada je ona za sve na svietu slabo marila, pa bi prestala u polovici priče, čim je opazila, da je siromašna starica zadriemala.

Oko nje nije bilo ništa živo, ništa mlado, da ju sjeti na njezino djevojačtvo.

Njezina će ljepota nestati u samoći . . .

Morski je vjetar kroz pukotine prolazio i igrao se plamenom svjetiljke. On ju je sjećao na Jeana, ali često bolno.

Kad bi noću bura bjesnila i lamala, kad je sve na moru bilo uznemireno u silnoj noćnoj tamnini, onda bi s većim strahom na nj mislila.

Bila je sama, osamljena s tom staricom, pa se je bojala gledati u tamne uglove kuće, jer je mislila na pradjedove mornare, koji su ležali u onim drvenim krevetima i koji poginuše na pučini morskoj za vrieme ovakove bure, a njihove bi se duše mogle na jednom povratiti.

Osjećaše, da je ta stara žena ne može štititi od pohadjanja tih pokojnika, jer je i ona već gotovo bila u njihovu kolu . . .

Na jednom je prodjoše srsi od glave do pete, jer je čula, kako je blizu kamina zakreštao sitan glasić, koji kao da je izpod zemlje izlazio.

Veselim naglaskom, koji ju je silno neugodno dirnuo, pjevaše taj glas:

Pour la pêche d'Islande, mon mari vient de partir;
Il m'a laissée sans le sou,
Mais . . . trala . . .
J'en gagne!
J'en gagne!

I tada ona osjeti onaj osobiti strah, koji te obuzima u družtvu ludjaka . . .

Vani je kiša šušteći neprestance padala i lievala. Čulo se je dapače, kako kaplje po zidu.

Stari, mašinom pokriveni, krov imadjaše propuste, kroz koje je voda uviek jednoličnim šuštanjem prolazila i na nekim mjestima padala na pod njihova stana, koji je bio pećinast, a mjestimice i zemljom nabijen.

Osjećala se voda svuda naokolo, pa ih okružavala svojom mutnom i hladnom množinom, pa zbog toga su morali osjećati stanovnici razštrkanih kućarica Ploubazlaneca još veću osamljenost.

Nedjeljne su večeri za Gaudu bile najžalostnije, jer su one drugdje bile najveselije. Dapače i u onim zabitnim kućaricama na obali morskoj bilo je veselo u nedjelju na večer. Tamo amo na pećinama ležale su te kućarice dobro zaštićene od kiše, a iz njih se je vani čulo muklo pjevanje.

Unutra pak u sredini stajaše stol sa pićem i jelom, a kraj kamina su mornari sušili svoja vlažna odiela, dok su starci rakiju gucali.

Mladići udvarahu djevojkama.

Sve je bilo opojeno veseljem i zato svi pjevahu iz svega grla.

A tamo dolje, u blizini, bučilo je more, njihov grob... i ono je pjevalo svojim užasnim muklim glasom . . .

Čopor mladića, što su izlazili iz takovih krčama ili se vračali iz Paimpola, prolazio bi kraj kuće Moanove. Bili su to mladići, što stanuju tamo na kraju Pors-Evena.

Prolažahu vrlo kasno, iza kako su bili u naručju djevojaka, pa su bezbrižno hodali, ne brinući se za kišu jer su naučni na valove morske i na buru.

Gaud bi naćulila uši, da čuje njihove pjesme i njihove povike — nu brzo bi njihove glasove razpršilo i udavilo rikanje bure i šum morskih valova.

Ona je htjela da razpozna Jeanov glas, ali bi zadrhtala, kad bi ga zaista čula.

Nije od Jeana bilo liepo, što ih nije više pohodio, niti je bilo umjestno, da se ovako veseli odmah poslije smrti Silvestrove.

Sve joj se to nije svidjalo!

Ona zaista nije mogla da ga razumije, — pa kraj svega toga nije mogla, a da na nj ne misli, niti je mogla vjerovati, da on nema srca.

Nema sumnje, da on poslije svoga povratka žive odviše razkalašeno.

Ponajprije je kao obično išao mjeseca listopada u zaliv Gascogne, — a za Islandijce je to putovanje uviek vrlo veselo, jer onda imadu u kesi novaca, a nemaju nikakove brige. (Kapetani daju obično jedan dio dobitka u napried za zabavu, jer se čista dobit dieli istom u zimi.)

Kao svake godine, tako su i sada išli na jug po sol, pa je on u Saint-Martin-de-Réu obljubio neku crnooku djevojku, koja je i predjašnje godine bila njegova draga.

Šetali su se zajedno pod večer u vinogradima, punim mirisa od zreloga grožđja i raznoga cvieća, — zajedno su tamo pjevali i plesali u berbi, gdje se svi opijaju lakom ljubavlju, pijući lagano ugodno vince.

Poslije toga je „Marija“ odplovila sve do Bordeauxa, gdje je u jednoj pozlaćenoj kavani našao opet liepu pjevačicu, koja mu je dala sat, pa se je i od nje opet osam dana dao ljubiti i tetošiti.

Povrativši se u Bretanju mjeseca studenoga, bio je kod svojih prijatelja u svatovima kao djever, pa se je poslije ponoći često opio.

Svake je nedjelje nešto novo doživio sa raznim djevojkama, što su dobre drugarice pripoviedale pretjerujući Gaudi.

Tri četiri puta vidjela ga, gdje se iz daleka približuje cestom, što vodi u Ploubazlanec, nu opazila ga je za vremena, da mu se ukloni. A i on je u tak vim prilikama udario stazom preko polja.

Kao da se oboje dogovoriše, — — — sada su bježali jedno pred drugim.

XV.

U Paimpolu žive debela jedna žena, koju zovu gospodjom Tressoleur. U jednoj ulici, koja vodi u luku, ima ta gospodja krčmu na glasu medju Islandijci, jer u nju dolaze brodovlastnici i kapetani, da se pogadjaju s mornarima, da medju njima izaberu najjače, pijući s njima „likovo“.

Nekada je ona bila liepa a i sada se dobro pazi s ribarima, nu sad ima brke, mužkarački stas i slan govor.

No premda žive suviše slobodno, ipak ona pod svojom bielom kapom naliči duvni, jer je iz Bretagne. U njenoj

su glavi ubilježena imena svih mornara onoga kraja kao u kakovoj knjizi, — ona zna, koji su dobri a koji su zli, znade, što zasluže i što vriede.

Jednoga dana mjeseca siečnja pozove Gaudu, da joj načini odjeću.

Radila je kod nje u sobici upravo kraj dvorane, gdje mornari piju. . .

U krčmu gospodje Tressoleur ulazi se na vrata, okružena debelim granitnim kamenom, a ova se nalaze po starom običaju izpod prvoga sprata njezine kuće. Kad se ta vrata otvore, dune vjetar s mora kroz njihov otvor, i gost bane u sobu, kao da ga je tko unutra bacio.

Soba je nizka i dugačka, okrečena bielim krečem i urešena zlatnim okvirima raznih slika, što prikazuju brodove, luke i brodolome.

U jednom uglu stoji majka Božja od ilovače na jednom stoliću, okružena umjetnim cviećem.

Stari su zidovi te sobe čuli često puta silno pjevanje mornara, vidjeli su mnoga divlja i silna njihova veselja — počevši od gusarskih vremena pa sve do današnjeg doba, gdje Paimpolci mirno ribare na moru Islandije.

Mnogi su ribari kroz tolike godine sa svojim kapetanima utanačili u pijanstvu pogodbu za onim hrastovim stolovima.

Šivajući haljinu slušala je Gauda razgovor, koji su razpreli iza vrata izsluženi mornari i gospodja Tressoleur.

Starci su razpravljali o nekoj novoj ladji, koju su gradili na gradilištu u luci. Rekoše, da ta „Léopoldina“ ne će biti gotova do budućega ribolova.

— Ali hoće, — odgovaraše krčmarica — za cielo će biti gotova. To vam ja kažem, jer su već jučer utanačene pogodbe s mornarima. Na „Léopoldini“ će odploviti svi mornari stare „Marije“ pod kapetanom Guermeurom, jer će „Mariju“ prodati i polupati. Pet mladića utanačilo je pogodbu preda mnom, — kod onoga stola — i podpisaše ju mojim perom — ovako! — Liepi su to ljudi, velim vam: Laumec, Tugdual Caroff, Ivon Duff sin Keraezov, de Tréguier i — veliki Jean Gaos iz Pors-Evena, koji vriedi za trojicu!

„Léopoldina!“ . . . Tek što je čula ime ladje, na kojoj će Jean odploviti, zapamti ga Gauda, kao da joj ga je tkogod čekićem zabio u glavu, da ga samo nikad ne zaboravi.

Kad se je na večer vratila u Ploubazlanec, da kod svieće dovrši svoj posao, uviek joj je pred očima lebdila rieč, koje ju je zvuk izpunjao nekom tugom.

Imena ljudi i ladja imadu nekakav oblik i, gotovo bi čovjek rekao, neki smisao. I to novo neobično ime „Léopoldina“ progonilo ju je nekom nenaravnom silom i postalo tugaljivom obsjenom.

Ona je izčekivala, da će Jean i opet odploviti na „Mariji“, koju je dobro poznavala i koju je Marija štitila mnogo godina u buri i nevremenu; zato je sada kod promjene, zato je ime „Leopoldina“ stvarala u njezinoj duši strah.

Nu najednom pomisli, da je on više ne gleda i da za nju ne mari, pa zato se nje ništa i ne tiče, što se s njime dogadja. Pa da, što se to nje tiče, da je on ovdje ili ondje, da plovi na ovoj ili na onoj ladji, da li je otišao ili se je povratio? . . .

Hoće li ona biti sretnija ili nesretnija, kad on ode na Islandiju, kad dodje toplo ljeto, kad budu kućarice puste, a žene osamljene i nemirne, — ili kad se ribari povrate? . . .

Sve je to za nju jednako, jednolično — — bez radosti i nade.

Medju njima dvoma nema nikakovih vezova, ništa, što bi ih sbližiti moglo, jer on je dapače i Silvestra zaboravio.

Zato treba da shvati i razumije, kako je za uviek nestao u ništavilu jedini san, jedina želja njezina života; ona mora da zaboravi Jeana, dapače mora da zaboravi i ime Islandije, koje je titralo u njezinoj duši poradi njega tako žalobnom ljubkošću, ona mora da protjera sve te misli i da priznade, kako je za nju sve svršeno . . . za uviek svršeno . . .

S dragošću je pogledala na onu siromašnu staru ženu, gdje spava, kojoj je jošte od potrebe, ali i ona će skoro umrieti.

A poslije toga, poslije njezine smrti, čemu da živi, za što da radi? . .

Južni je vjetar stao duvati i kiša počela padati.

A i njoj su takodjer suze stale curiti, su e osamljena i napuštena sirotčeta, i potekoše niz ustnice sa gorkim ukusom padajući na njezinu radnju, kao ljetna kiša, koju je vjetar dotjerao, pa s toga na jednom stane naglo i prolazno padati, jer su oblaci odviše puni.

Bila je sasma slomljena, nije mogla raditi, jer ju je uhvatila vrtoglavica, videći prazninu svoga života, pa je zato smotala odjeću gospodje Tressoleur, da ide spavati.

Liegajući u svoj liepi krevet poče podrhtavati na cielom tielu, jer je krevet postajao svaki dan vlažniji, kao i sve stvari u njihovoj kućarici.

Medjutim, kako je bila vrlo mlada, plakala je doduše još malo, ali se je napokon sgrijala i zaspala.

XVI.

Još je nekoliko tmurnih nedjelja prošlo, pa već nadodjoše prvi dani mjeseca veljače.

Vrieme bijaše dosta liepo i blago.

Jean se baš vraćao od brodovlastnika, gdje je primio svoj dio dobitka za prošlo ljeto oko 1500 franaka koje će predati svojoj majci po obiteljskom običaju.

Godina bijaše dobra, pa se je s toga zadovoljno vraćao

Kraj Ploubazlaneca opazi gomilu, koja se je na cesti skupila. Jedna starica mahaše u sredini gomile svojom batinom, a oko nje se sakupili smijući se dječaci . . .

Baka Moanova!...

Tu je baku Silvestar obožavao, a sada je postala ruglo derišćadi na cesti! To ga je silno dirnulo.

Ploubazlanski derani zadaviše joj mačka, pa im se zato prieti batinom, jer se silno ljuti i očajava.

— Ah! da je on ovdje, moj dobri Silvestar, ne bi se vi za cielo usudili, vi lopovi!

Trčeći za njima, da ih tuče, sruši se, kapa joj padne, a odjeća se sasma zablati, pa su za njom vikali, da je pijana.

Jean je dobro znao, da to nije istina, jer je ona uviek pila samo čistu vodu.

— Zar vas nije stid? — dovikne on dječarcima ljutito i strogo.

U tren oka svi dječaci odletješe izpred velikoga Gaosa.

Gaud se upravo vraćala iz Paimpola, noseći posao za na večer, pa je iz daleka opazila gomilu i upoznala svoju baku. Uplašeno dotrča donle, da vidi, što se je dogogilo — i shvati sve, opazivši mrtvoga mačka.

Pogleda Jeana svojim iskrenim očima, a on svojih nije svrnuo na stranu. Sada niesu mislili, da bježe jedno pred drugim, samo se oboje zacrvenješe i gledahu se u čudu, što su tako blizu jedno drugome; ali gledali su se bez mržnje, gotovo umiljato, jer ih je ista misao i isto sažaljenje iznenada zbližilo.

Djeca su već odavno mrzila na toga siromašnog mačka, jer je bio crn, a izgledao kao vrag, ali je kraj svega toga bio vrlo dobar mačak, pa kad si ga s bliza gledao, vidio si njegove umiljate oči. Utukoše ga šljunkom, pa mu je izbijeno oko visjelo.

Siromašna je starica još uviek psovala i prietila se. Napokon se zaputi kući, držeći i noseći crnoga mačka za rep, kao da nosi kakova zeca.

— Ah! dobri moj Silvestar... dobri moj Silvestar, da si ti na svietu, ne bi se oni usudili to učiniti, za cielo ne bi!...

Suze joj navrieše na oči, cureći niz navorano lice, a ruke pune plavih žila silno su drhtale.

Gauda joj opet metnu kapu na glavu i stade ju tješiti umiljatim riečima.

Jean je pak bio razjaren, što su djeca tako zlobna. Srdio se, što su tako razžalostila siromašnu staricu! I njemu su gotovo suze potekle. Ali ne zbog onoga mačka, to se samo po sebi razumije, jer mladići kao što je on, vole se doduše igrati sa životinjama, ali ih ne ljube. Njega je srce boljelo, gledajući staricu, kako nosi mačka, držeći ga za rep.

Pomisli na Silvestra, koji ju je toliko ljubio, i na žalost, koju bi on osjetio, da mu je tkogod mogao proreći, kako će ona u nevolji svršiti jadni svoj život.

Gauda se stala izvinjavati, kao da je ona morala paziti na njezinu vanjštinu.

— Mora da se je srušila, kad je tako blatna, — kazivaše ona tiho; odjeća joj doduše nije nova, to je istina, jer mi nismo bogate, gospodine Jeane, ali ja sam ju i jučer popravila, pa kad sam jutros otišla od kuće, bila je čista i uredna.

On ju pogleda, dirnut većma tom malom i jednostavnom izprikom, nego što bi ga dirnule vješte fraze ili plač. Nastaviše žalostnu šetnju jedno uz drugo, približujući se Moanovoj kućarici.

On je dobro znao, da je ona ljepša nego ikoja djevojka, ali odkako postade siromašna i odkada je bila zavita u crno, pričini mu se još ljepšom. Postala je mnogo ozbiljnijom, a sive joj oči gledahu nekim plahim izrazom, ali se pričinjalo, da njima ipak dublje gleda sve u dno duše. I stas joj postao vitkiji Jednom rieči, ona bijaše u cvietu svoje krasote.

Sada napokon izgleda kao pravo ribarsko djevojče, jer je nosila crnu odjeću bez ikakva uresa.

Kad si ju gledao, nisi mogao razaznati, za što ipak naliči gradskim gospodjicama. Nešto je bilo, te je nalićila gospodjici, ali nisi znao što, pa joj zato niesi mogao da spočitneš to držanje. Možda je njezin steznik već od nekada podao ljepši i okrugliji oblik njenim grudima. Ali ne, ta je osobitost bila u njezinu mirnom glasu i pogledu.

XVII.

On ih je pratio upravo do kuće. Idjahu kao da idu na sprovod onomu mačku, što je izgledalo sada gotovo smiešno, jer su na vratima stajali ljudi i smijali se.

Stara Ivonna idjaše u sredini, noseći mačka. Gauda s desne strane zbunjena i rumena, a veliki Jean na lievo sasma zamišljen.

Gauda nije ništa govorila, bojeći se, da Jean ne uhvati priliku, da ode. Ona je htjela, da joj vječno ostane u pameti umiljati onaj pogled, koji je u njega zapazila, pa je zato htjela žmireći hodati, da ništa drugo ne vidi, htjela je tako dugo koracati uz njega, sanjareći u sebi, ne želeći nikada doći do njihove prazne i tužne kućarice, gdje će sve otići u ništavilo.

Kod vrata osjetiše neodlučne trenutke, kad no srce kao da prestaje kucati.

Stara baka unidje i ne obazrevši se, a zatim Gauda, oklievajući, i napokon udje i Jean...

On je sada prvi put u životu bio kod nje, možda bez ikakva cilja, jer što bi on i mogao namjeravati?

Prešavši preko praga dotaknu se najprije svoga šešira, a zatim mu pogled pade na sliku Silvestrovu, obavitu malim mrtvačkim viencem od crnoga bisera. Primaknu se k njegovu vencu, kao da se primiče grobu.

Gauda stajaše naslonivši se rukom o stol.

Sada je sve naokolo gledao, a ona je sliedila njegove poglede, kojima kao da je zagledavao njihovo siromaštvo. Premda je stan tih napuštenica bio čist i uredan, ipak je odavao veliko siromaštvo.

Možda će sada osjetiti nešto malko sažaljenja, kad razabere, u kakvo je siromaštvo pala.

Od negdašnjeg bogatstva samo je još preostao bieli krevet, liepi djevojački krevet, koji je nehotice Jean više puta pogledao . . .

Ništa nije govorio . . .

Zašto već ne odilazi?

Starica je bila u svojim jasnim časovima vrlo oštroumna, pa se je pričinjala, da ga i ne vidi.

Stajahu jedno pred drugim, muklo i uplašeno, gledajući se, kao da jedno drugo izpituje.

Nu časovi su uzmicali i svaki ih je trenutak mira sve više iznenadjivao.

Oni se sveudilj gledahu duboko u dušu, kao da će se nešto svečano i neizmjerno dogoditi.

. . . . . .

. . On je izčekivao odgovor, ali ona nije odgovorila. Tko joj prieči, da ne kaže: „da“? . . .

Začudio se, strah ga stao hvatati; — pa to ona opazi. Objema se rukama naslonila na stol, probliedila, a oči joj se zamagliše, te nije mogla ni rieči progovoriti . . .

— No, Gaudo, zašto ne odgovoriš! — reče stara baka, dignuvši se i približivši se k njima. Vidite li, gospodine Jeane, to ju je silno iznenadilo, pa zato joj oprostite. Ona će vam malo kasnije odgovoriti . . . Sjednite, gospodine Jeane, i popijte s nama čašu jabučnjače.

Ne, Gauda nije mogla ni rieči prozboriti, jer je bila u silnom i neočekivanom blaženstvu. Dakle je istina, da je on dobar i da je čovjek od srca, da je onakav, kakvoga

Djevojče sa psom i janjetom.
Slikao *Jaroslav Čermák.*

— Gaud, — upita on ozbiljno, — ako vi još uviek želite. . .

Što li će on kazati?

Stala je provirivati velika odluka, nenadana njegova odluka, koju je u jednom trenutku stvorio . . .

— Ako još uviek želite . . . Ove je godine bio dobar ribolov, pa imam nešto malo novaca . . .

Ako ona još uviek želi! Što li on hoće? Da li je dobro čula? Je li ona bila poražena neizmjernošću onoga, što je mislila, da razumije?

A stara Ivonna naćuli uši iz svoga zakutka, osjećajući, da se sreća primiče . . .

— Mi bismo se mogli vjenčati, gospodjice Gaud, ako vi još uviek želite . . .

si je ona pomišljala u duši kraj sve njegove oštrine, kraj njegova divljačkog prezira i kraj svega drugoga.

On ju je dugo prezirao, a sada je došao po nju — sada, gdje je siromašna. To je valjada tako i htio i namislio, što će već kasnije saznati. Sada više nije mislila, da to izpituje, niti da mu spočitne svoje dvogodišnje muke i boli.

U ostalom sada je sve to zaboravljeno, sve je to vrlo daleko odmaglilo u ovom radostnom trenutku njezina života! . . .

Šutjela je doduše, ali mu je svoju ljubav i zahvalnost kazala svojim očima, punim suza, koje ga gledahu silnim štovanjem, dok su suze tekle niz njezine obraze . . .

— Neka vas Bog blagoslovi, djeco moja, — reče starica Moan. — A ja mu takodjer zahvaljujem, jer mi

je milo, što sam tako ostarila, da to vidim prije, nego što umrem.

Oni su bili jedno uz drugo, držeći se za ruke, a niesu mogli naći rieči, da razgovaraju, jer niesu mogli naći izraza, kojim bi mogli opisati svoja čuvstva, jer im se ništa nije činilo dosta velikim i snažnim, da prekine tu šutnju.

— Djeco, bar se zagrlite . . . Ali šta je to, da ništa ne govorite! . . . Ah! Bože moj, kakovu ja djecu imam pred sobom! . . . Ali Gaudo, kaži mu štogod, kćerko moja . . . Čini mi se, da su se u moje doba vjerenici grlili.

Jean skine svoj šešir, kao da ga je na jednom obuzelo neko dosada nepoznato štovanje, prije nego se nagne da poljubi Gaudu, — pa mu se pričini, da je sada prvi put u svom životu poljubio djevojku svom snagom svoje duše.

I ona je njega poljubila, primaknuvši svoje svježe ustnice, — koje niesu bile naučne ljubiti, — na lice, otvrdnulo od morskih vjetrova.

U pukotinama stiene pjevao je stričak njihovu sreću. Siromašna mala slika Silvestrova kao da im se smiešila iz sredine crnoga vienca.

Rekao bi: sve je u tren oka oživjelo u zamrzloj kućarici.

Šutnja je bila puna neizmjerne glazbe, a i isto bliedo zimsko sumračje, koje kroz prozor prodiraše, kao da je bilo veselo i živahno . . .

— Vi ćete dakle to učiniti poslije povratka sa Islandije, draga moja djeco?

Gaud obori oči nice. Islandija, Leopoldina, — to je istina, a ona je već zaboravila te strahote. — Poslije povratka sa Islandije! . . . kako će to dugo trajati, cielo će još ljeto živjeti u strašljivom izčekivanju.

A Jean udarajući nogom o zemlju slabim brzim udarcima, — jer njemu nije bilo do čekanja, — stao je za se brzo brojiti, da vidi, ne bi li žurno hiteći imao još kada da se oženi prije odlazka; toliko dana treba, da sabere potrebna pisma, toliko dana da budu u crkvi ozvani; da, sve to ne će trajati nego do 20 ili 25 ovoga mjeseca, pa bi još imali cielu jednu veliku nedjelju dana, da proživu poslije svatbe.

— Idem najprije da kažem i saobćim sve našemu ocu, — reče on s tolikom žurbom, kao da su već i časovi njihova života bili sada odmjereni i dragocjeni . . .

(Nastavit će se.)

Pismo Ferde Livadića Petru Preradoviću.*)

Veljmožno Blagorodni Gospodine!

Kako Vašu klasičku pjesmu primio, — pročitao, — sasvim uzhitjen za jedan sat nju složio sam, da tako isti dan Vama poslati mogao bi bio. Buduć da kod mene zaostala, uzrok tomu je, jerbo nikomu kazati, još manje po kim nju pjevati čuti priliku imao sam, da predi bi se osvedočio bio, je li što valja, — je li u slavjanskom mužikalnom duhu složena je? — Naši redki pjevači i pjevačice u Zagrebu pjevaju, ali ne shvataju misao i ćut moju; nadalje, da bi ova pjesma jedino Vaše slavom slavne osobe se ticala — svesrdno nju cielom svietu na naglom dostavio bi bio — nu tiče se moje neznatne malenkosti — smiono mi se videlo, svietu tako proslavljen pokazati se. — Vi nalazite, da moji napjevi u slavjanskom duhu glase (velike sreće!) — zato dopustite Vama kazati, kako ja k tomu pokušaju slavjanske melodie slagati početi moći dospio sam. — Godine 1817. po doveršenom filosofičkom nauku na sveučilištu u Gradcu mene nezaboravlivi učitelj dogodovštine Dr. Julius Šneller kod odhajka s timi rečima odpustio je: „Auch in Kroatien wird es bald tagen, sollten Sie in Ihrem Vaterlande in welch' immer Wirkungskreise weilen, so streuen Sie da wenn auch nur ein Senfkörnlein des Guten, welches Sie aus meinen vielfältigen Vorträgen entnehmen konnten; glauben Sie mir, es wird schon Früchte tragen, wenn Sie auch diese nie erleben sollten!“ Zatim stupivši u nauk pravah, kroz četverogodišni tiečaj priliku imao sam i mužikalno uveštiti se, — po doveršenih pravničkih naukah kući vratiti i gospodarstva latiti se morao — tak po gorah i poljah sred težacih svakojake narodnosti uviek baveći se, na misao mi došlo, ne bi li se slavjanska mužika proiztvoriti mogla!?

Da si mužikalnih idea zadobavim, preigrao sam marlivo skorom sva dela Beethovena, Bacha, Mozarta i Hajdena, no do kakve doveršenosti dojti meni moguće nije bilo, poradi teranja vekšeg gospodarstva, koje na jedinu moju osobu napartjeno bilo — dogodilo se, da *Dr. Ljudevit Gaj* većputa u Samoboru baveći se u razgovoru varhu domorodnih stvarih na glazbu krenuo, gde njemu ideu moguće slavjanske mužike napredstavio, — nju odobrio, — i kad mu šta fantazirao ili pjevao, mene pozornog učinio na to, što u niemačkom duhu, što u slavjanskom glasilo bi, s tim mene obodrio, da se sve više na slavjanski rythmus obazrivši se, moje idee njemu prilagoditi se tersio jesam. — Napokon Gajevom podtaknjenem izašle su svake versti pjesme, od kojih nekoje u glazbu staviti počeo sam; a pokojni *Vraz* i jošte nekoji pjesnici nektere moje melodie gdegde za podobro složene očitovali jesu. — — — Dakle moji pjesmotvori jesu pokušaj jednog

*) Objelodanjujemo ovo zanimljivo pismo pok. hrvatskoga glazbotvorca Ferde Livadića Samoborskoga, jer nam u njemu Livadić napominje, što ga je sve poticalo na rad. Pismo smo sa zahvalnošću primili od g. Dušana pl. Preradovića. *M. Š.*

naturaliste. — Uvaživši spomenute reči Šnellerove izvolite slutiti da pjesme moje zernca jesu, *ali u slavjansko polje hitjena,* koje, ako šta valjaju, možebiti kao nebeski zrazi sjajne izkrice postati, i u slavjanskih srcah slavjansku glazbu probuditi bi mogle, da tako s Božom pomoćjom sve, što zanemareno kroz stotina i stotina godinah pokopano ležaše, — da se jedva oživotvori!

To su moje tajnje, koje jedino Vama odkriti željio sam, u toj nameri, da zpoznati dostojite, kako nepokolebljiva moja izkrena volja je, — koliko sile i znanosti moje dopuste, na tom polju slavjanske glazbe raditi, — možebiti, da će koj drugi mlajši, nadareniji, i sretniji kod ove svakako za izobraženje naroda potrebite sverhe nas svijuh najželnii ciel sa zasluženom priznanjem svega slavjanskog svieta srećno doseći. — Buduć da redko kada pišem, gladko naški glede Vaše saveršenosti nisam moguć bio drugačije, kak po samoborski izustiti se. — Nu ufanje gojim, da sa bezobzirnom očitovanjem, kako Vama se klasička Vaša, u glazbu stavljena, priklopljena pjesma dopada, meni nazkorom više Vaših pjesamah poveriti uzkratiti se nebudete. Štujući Vas iskreno kao našega Horaca, Tassoa i Goethea sa dubokim počitanjem ostajem

Veljmožne Vaše Blagorodnosti

u Samoboru 5a Prosinca 1863.

istinski štovatelj

Ferdo Livadić Samoborski (Wiesner).

Englesko djelo o Juliju Kloviju.

(Svršetak.)

U petom se poglavlju (pp. 125—187) nastavlja i svršuje životopis. Najprije se raspravlja pitanje o njegovu stilu (i ovo bi po mom sudu bolje pristalo na drugo mjesto). B. razlikuje u djelima Klovijevim u glavnom *dva* stila (pače *tri,* ako uzmemo napose njegova najranija djela). Do 1526. prikazuje se Klovije sasvim učenikom Giulija Romana i Rafaela, što se vidi u koloristici i u tačnom izradjivanju draperija. Od toga mu i časni nadimak: Rafael sitnoslikarâ. Od 1526. počinje prianjati uz Michelangela, a najviše onda, kad je stupio u službu Farnesovu, pa se lično s njim upoznao. Od sada nastoji, da bude poput njega tačan u anatomiji, jer je Michelangelo i u slikarstvu ostao vazda kiparom. Dašto, Klovije je nastojao, da ono, što je naučio od Rafaela, spoji i dovede u ugodan sklad s onim, što je primio od Michelangela, ali nije uvijek u tom uspio: prečesto se je dao od svog najbližeg uzora zavesti, da mu slijepo podražava, pa otud, prema raznim uzorima. potječe ona razlikost u njegovim djelima, koju smo gore istakli. — Prelazeći dalje na njegov život, pripovijeda sve zgode i nezgode Klovijeve od zauzeća Rima do njegove smrti. Mnogo toga ispričano je veoma živo i zanimljivo, ali mnogo toga je sasvim suvišno. Govoreći o padu Rima, i o plačkanju i proliću krvi u tom nesretnom gradu, pripovijeda nam na široko, kako su pojedini umjetnici stradali. I druge se stvari opširno razlažu. Kad se prvi put spominje kardinal Farnese, tumači nam se cijela historija te znamenite porodice. Govoreći o molitvenoj knjizi, što ju je Klovije izradio za Ipolita Medicija, pripovijeda autor veoma tačno ljubavnu zgodu toga Medicija s lijepom Giulijom Colonnom. I o Cellini-ju govori se opširnije, jer je Cellini imao po nalogu pape Pavla III. da izradi korice za rečeni molitvenik. Nadalje se na čitavih deset stranica (od 170—180) raspravlja o maniji „impresa“ (geslo), koja je u ono doba bila zavladala u plemićkim i neplemićkim porodicama, a to zato, jer je i Klovije imao slučajno izraditi nekoliko takvih „impresa“ itd. Nekoja se mjesta, koja su kod K. pogrješno zabilježena, ispravljaju. Tako veli K., da se misal, što ga je Klovije izradio oko 1537., nalazi u knjižnici lorda Holforda, (ne Holforta, kako K. više puta bilježi), ali B. tvrdi, da ga u toj knjižnici nema. Kardinal Farnese nije bio nećak Pavla III., kako K. uvijek piše, već njegov unuk. Kardinala di Trento zove B. Cristoforo Madruzzi. — Vrijedno je spomenuti njegovu bilješku na strani 163. B. veli, da moramo biti vrlo oprezni o onim djelima Klovijevim, koja nam se nijesu sačuvala. Tu nam se od njegovih životopisaca spominje toliko raznih „Madonna“ i „Pietà“, koje je izradio Klovije, da nam je nemoguće i pomisliti, da bi on to bio sve sâm izradio, već se mora pomišljati, da su tu nastale pometnje u vijestima o istom predmetu. Pa i o onim djelima, koja su nam preostala, a potječu iz dobe njegove ἀκμή, teško je pouzdano ujamčiti njihovu autentičnost, jer je baš u to doba Klovije imao toliko imitatora i učenika u samoj Italiji, da se je lako mogla i koja neprava slika pod njegovim imenom sačuvati Signatura ne odlučuje ništa, jer su imitatori znali vrlo vješto spatvarati signature raznih umjetnika. Najsigurniji je dokaz dokumentarna potvrda, a dok nje nema, moramo biti što više skeptični, jer se i najbolji sudije mogu prevariti. Napokon veli, da moramo uzeti, da je Klovije iza 1560. (iza svoje teške bolesti) malo toga sâm izradio, već da se veći dio slika iz toga vremena imade pripisati njegovim učenicima (Massarelliju i dr.).

Šesto poglavlje (pp. 188—207) bavi se nekim pojedinim djelima Klovijevim, ponajpače onakim, za koje se ne može pouzdano reći, da li su u istinu njegova. Sadržaj je poglavlja veoma važan i zanimljiv, ali i tu se po-

*

kazuje neka nesustavnost, jer autor neka pitanja zapodijeva, a ne rješava, a štošta se kazuje, što se na drugom zgodnijem mjestu opetuje. Spomenut ćemo ovdje neka važnija pitanja, koliko o njima nema govora u K.-evim radnjama. — Najprepornije je pitanje u životu Klovijevu pitanje o ilustracijama za životopis Karla V., što ih je kralj Filip II. u Klovija naručio. Kako životopisci pripovijedaju, primio je Klovije tu naručbu i izradio dvanaest historičkih slika, koje prikazuju najznamenitije prizore iz života Karla V. Ovako pripovijeda to i K. (živ. p. 46). Ove se ilustracije nalaze sada u knjižnici lorda Grenville-a u Londonu. Ali našlo se kritičara, koji su ustvrdili, da te slike nijesu djelo ruke Klovijeve, a B.-u se čini ta sumnja tako opravdana, da se tri puta na nju svraća: prvi put ovdje, drugi put mnogo opširnije u sedmom poglavlju (pp. 210—230) i napokon u dodatku, kad te slike opisuje (p. 289). Razlozi, koje spomenuše kritičari, da ukrijepe svoju sumnju, u glavnom su ovi: Savremenici pripovijedaju, da je Filip, naručujući te slike, zaželio, da ih Klovije izradi po uzoru Heemskerck-ovih slika, koje takodjer prikazuju prizore iz Karlova života. (Holandijac Heemskerck desio se u Italiji, kad je Karlo V. slavio triumf tuniske ekspedicije, pa je i sâm pomagao pri tom, izradjujući dekoracije i kiteći slavoluke. Kasnije naslikao je i deset slika o toj ekspediciji. Ove slike izdane su u bakrorezima od Flamanca Cocka i dr.) Po sudu onih kritičara sumnjivo je to, jer se ne može pomisliti, da bi Klovije, slikar svjetskog glasa, htio da izradi tako znamenitu naručbu po tudjim uzorcima. Bilo bi jedino vjerovatno, da je Klovije dozvolio, da njegovi učenici ovakav posao pod njegovim nadzorom izrade. K tomu nam se valja sjetiti, ova kraljevska naručba potječe iz vremena, kad je Klovije bio tjelesno smalaksao, pa je ovako bio prinudjen, da se kani ovećega posla. Napokon i same slikarije pokazuju tragova, po kojim bi se dalo suditi, da su izradjene dašto u vrijeme Klovijevo, ali ne od njega samoga. — Toliko veli o tom B. na ovom mjestu, pa se onda opet na to svraća u sedmom poglavlju, a završuje svoje razmatranje ovako: Nema valjanih razloga, koji bi govorili *protiv* autentičnosti tih minijatura. Jedini bi razlog bio, da tko dokaže, da su te slike od nekoga drugoga. Ali u drugu ruku nema apsolutnoga dokaza za to, da su te slike u istinu od Klovija, jer nema dokumentarne potvrde, pa tako ostaje cijela stvar po sudu B.-ovu: in statu quo ante erat t. j. slike su sumnjive. Na p. 289., kad ih opisuje, dotiče se još jednom toga pitanja, pa veli, da se pored sve ljepote i tačnosti u izradbi te slike ne moga „in toto“ pripisati Kloviju, već da se mora pomišljati, da su veći dio izradili njegovi učenici.

Drugo je djelo, koje B. ovdje spominje, t. z. *Bonde*-ov psaltir, što ga je Klovije izradio za portugalskoga kralja Ivana III. (K. živ. p. 47). Englez Bonde, ushićen s krasote slika, napisa o tom psaltiru cijelo djelo. Psaltira nema više, nu B. baš po tom Bonde-ovu opisu sudi, da to nije bilo djelo Klovijevo, već da je poteklo od kojega Nizozemca. Isto tako veli o Montefeltrovim minijaturama (K. živ. p. 36 i 37) da nijesu bez neke sumnje.

Dalje se spominje jedan brevijar ili molitvenik, izradjen za Francesca Urbina, što se čuva u Bodley-skoj knjižnici u Oxfordu. B. ga zove „Gonzaga“-brevijarom. Općenito se pripisuje taj brevijar Girolamu dai Libri-u, ali po sudu B.-ovu čini se, da je djelo Klovijevo. (U K. ga nema.)

Napokon se kazuje za t. zv. „Flora“-molitvenik (K. živ. 29), da po svoj prilici nije autentičan.

U sedmom se poglavlju (pp. 208—243) nastavlja raspravljanje o sumnjivim djelima Klovijevim. Ispitavši „pobjede Karla V.“ (koje smo gore spomenuli), prelazi B. na t. zv. „Strawberry Hill Clovio“ (u K. ga nema). To je psaltir, posvećen jednomu članu porodice Canale (po B.-ovu mnijenju Pellegrini de' Canali). Autor ga opisuje i veli, da se ima pripisati kojemu nizozemskomu umjetniku, koji je učio u Italiji, ali nipošto Kloviju.

Spominje se dalje, da je kritičar *Diehl* u časopisu „L'Art“ od god. 1883. izvijestio o trima minijaturama u jednom misalu ili kanonu, izradjenom za kardinala Giulia della Rovere, koje se pripisuju Kloviju. Po sudu B.-ovu potječu te minijature od raznih majstora, a jedna se ima svakako pripisati firentinskoj školi Gherardijevoj.

Za monakovske minijature (Officium Beatae Mariae Virginis — K. ih spominje) veli B., da nije vjerovatno, da su od Klovija, jer podsjećaju odviše na njemačku ili nizozemsku umjetnost. K tomu se ne može misliti, da bi Klovije bio još god. 1574. stvorio tako dobro djelo.

Poglavlje se svršuje općenitim sudom B.-ovim o Kloviju, koji ću ovdje u glavnom spomenuti (pp. 242 i 243): „Da je Klovije bio savršen sitnoslikar, priznat će svako, ali da je bio ono, što je Vasari o njem napisao, a što su drugi, povedavši se za njim, opetovali i opet opetovali od šestnaestog vijeka do danas: da je bio najveći sitnoslikar, što ga je svijet rodio — apsolutno nije istina. U majstorskoj koloristici slabiji je od Monte di Giovanni-a, u dekoracijonoj vještini pretekao ga je Fra Eustachio i drugi umjetnici firentinske škole. U dotjeranoj izradbi nije bio bolji od Girolama dai Libri-a, Rinalda Pirama ili Alberta Glockendona. U raznolikosti realističnoga portretovanja dostigao ga je Gérard David, u slikanju atmosfere i zračne perspektive drugi slikari t. zv. Grimani-brevijara. U znanju umjetničkom ne natkriljuje Geoffrey-a Tory-a, a u znanju književnom i poznavanju simbolizma ističe se pred njim Georg Hoefnagel. Uza sve to djela se Klovijeva s pravom visoko cijene. Tko imade listić njegovih minijatura, ima umjetničko remek-djelo; pa kad si našao i presudio sve pogrješke, još preostaje djelo, koje će se cijeniti svagdje, gdje se prava umjetnost umije cijeniti.

Slijedi „Appendix“. Ovdje se navode i opisuju pojedina djela Klovijeva. Zadržat ću se samo kod onih, kojih u K. nema.

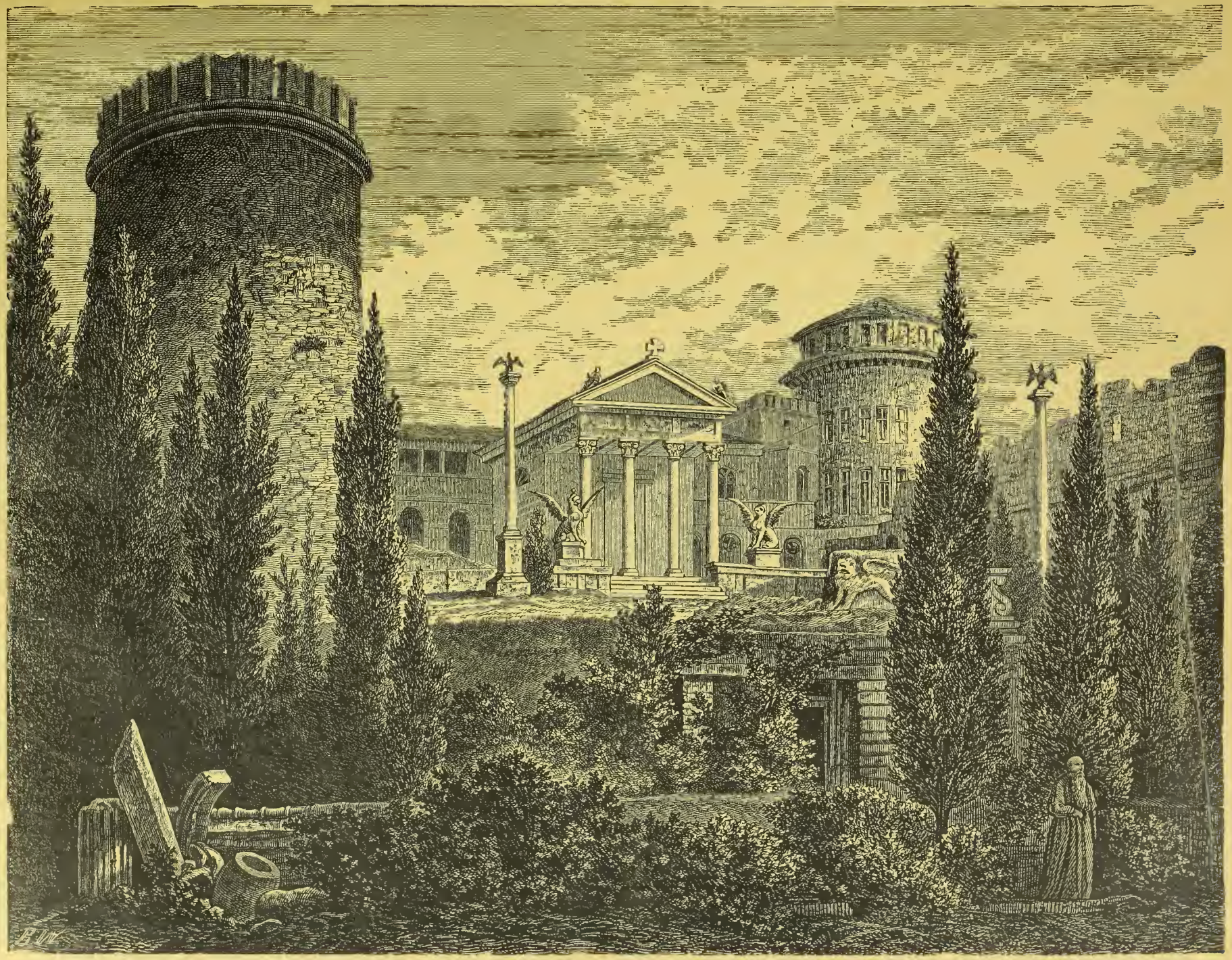

Trsat.

Na prvom se mjestu spominje t. zv. Stuart de Rothesay MS u Brit. Mus. (Add. 20927). To će biti valjda ono isto, što K. navadja s natpisom: Navještenje Marijino. Na drugom se mjestu to djelo opširno opisuje (pp. 304—311).

Od pp. 245—253 opisuje se poslanica sv. Pavla u Soane-skom muzeju (K. živ. 11).

Od pp. 254—260 opisuje se Towneley-ski misal sa šest slika. Šesta slika prikazuje posljednji sud; to je po B.-ovu sudu *najbolje* djelo Klovijevo. Za ovaj misal veli B., da ga je god. 1884, kad se Towneley-ska knjižnica prodavala, kupio Bernard Quaritch (valjda nakladnik B.-ove knjige) za 2050 funti ster. (preko 25000 fr.). Sad se to djelo nalazi u New-Yorku. K. ga spominje (živ. 13), ali ne opisuje.

Od pp. 262—270 opisuje se psaltir Pavla III. (K. živ. 15).

Od pp. 275—289 opisuju se „pobjede Karla V.“ I K. ih spominje, ali žali, što ih nije sâm vidio i što nije mogao dobiti fotografija (živ. 47).

Na pp. 290—304 preštampava se Bonde-ov opis onoga psaltira, izradjenoga za Ivana III. Izvadak ima i u K. (živ. 48).

Na pp. 312—315 opisuju se Stanze d' Eurialo d' Ascoli (živ. 30); na pp. 316—323 slijedi opis onoga „the Gonzaga or Bodley offices“, što sam ga gore spomenuo (K. ga nema); na pp. 328—330 prevadja se opis misala u burbonskom muzeju u Napulju iz Kukuljevića (Slov. 171; živ. 27), a na p. 331 ima opis Farnese-ova brevijara u Napulju (živ. 22).

Od p. 332 navadjaju se u kratko druga djela, koja se pripisuju Kloviju. Zabilježit ću ona, kojih nema u K.

1. Minijatura u kr. galeriji slika u Turinu.

2. Spominje se po Waagenu, da u knjižnici Sir Thomasa Sebright-a ima MS, koji se pripisuje Klovija.

3. Minijatura (pogreb Isukrstov) u posjedu Rutsona u Newby Wiske-u, Yorkshire

4. U knjižnici katedrale Ravenske ima čest misala, što ga opisa Diehl u „L'Art“ od 1883. pp. 224—230.

Napokon slijede još neki dodatci i prilozi, i to:

Pregled djela Klovijevih po knjizi Richardson-ovoj: An Account of the Statues, Basreliefs, Drawings and Pictures in Italy and France. Lond. 1754 (pp. 337—343 u B.-ovoj knjizi. K. cituje Richardsona).

Popis djela Klovijevih po Vasari-ju (pp. 343-349).

Popis djela, što ih razni autori pripisuju Kloviju. Risarije. Bakrorezi (po K.-u). Učenici Klovijevi. Portreti. Klovijeva oporuka. Razni dokumenti (listovi itd.) —

Slika ima to djelo u svem 18, a prikazuju:

1. Manguru sa slikom Klovijevom (snimljeno s otiska u Brit. Mus.).

2. i 3. Autograme raznih umjetnika.

4. Farnese-ovu palaču u Rimu.

5 Portret Klovijev, uzet iz K.-ova Slovnika.

6. Portret Klovijev, uzet iz Vasarija.

7. Manguru i portret kardinala Farnese-a.

8. Portret Klovijev, uzet iz Curzona.

9. 10. Dva snimka iz „Stanze d'Eurialo“.

11. 12. Dva snimka iz poslanice sv. Pavla.

13. 14. Snimci iz „pobjedâ Karla V.“

15. 16. Dva snimka iz „Stuart de Rothesay“ MS.

17. Snimak risarije Klovijeve, što se čuva u Brit. Mus., a prikazuje smrt sv. Bartolomeja.

18. Snimak nekoga bakroreza po Kloviju (klanjanje maga). —

Nadam se, da sam ovim kratkim izvatkom cijenjenim čitaocima „Vienca“ podao prilično jasnu sliku o tom najnovijem djelu o našem Jurju Gloviću. Detaljnog suda o knjizi ne mogu izreći, jer nijesam stručnjak, ali kao nevježa mogu reći, da sam se čitajući uvjerio, da imam pred sobom djelo ozbiljna i svestrana naučenjačkoga truda, i da je autor za svoj posao vrstan. Svaka stranica knjige dokazuje, da je pisac marljivo pregledavao starije i novije izvore i da je dobro upućen u literaturu svoje struke, a u kritikama svojim pokazuje samostalan sud čovjeka, koji je ustrajno i pozorno motrio i izučavao umjetnine sredovječnih majstora. Koliko knjiga ima formalnih nedostataka, nastojao sam ih u obznani označiti; k jednu sam nastojao istaknuti glavne razlike izmedju ove knjige i K.-evih radnja. A koliko engleski pisac kao strukovnjak cijeni rad K.-ev, vidi se najbolje po tom, što za ona djela, kojih nije mogao sâm izučavati, s potpunim pouzdanjem navodi riječi i sud K.-ev (n. pr. pp. 335 i 336 i inače češće). — Svakako nam može biti milo, što se je toga posla, da zapadnomu svijetu prikaže život i rad Klovijev, latio čovjek, koji je za to pokazao i sposobnosti i ljubavi.

Obznanio **Vladoje Dukat.**

K slikam.

Trsat Donosimo sliku starodrevnoga i u hrvatskoj povjesti znamenitoga Trsata, koji se u novije vrieme mnogo spominje. Poznato je, da će se sjutra, 10. svibnja, ondje slaviti 600godišnjica, odkako su andjeli, kako narod kazuje, na svojim rukama prenieli kuću Majke Božje iz Nazareta na Trsat. Tom će se svečanom prigodom saknpiti ondje velik broj hodočastnika iz hrvatskog Primorja, Istre, Hrvatske, Dalmacije i slovenskih strana.

Književnost.

Hrvatska. Primili smo XVIII. knjigu »Knjižnice za učitelje«, u kojoj se nalazi pripoviest „*Miroslav i Bogoljuba*“. To je po znata Pestalozzijeva pučka pripoviest »Lionhard und Gertrud«, a priredio ju je za hrvatske čitatelje *Konstantin Milan Harambašić*. Ovo je u pravom smislu rieči klasična knjiga, koja je doživjela u Njemačkoj mnogo naklada, a pouzdano se nadamo, da će joj se odazvati i hrvatski domovi. Priredjivač je ujedno popratio svoju preradbu liepim »pripomenkom«, u kojem razpravlja o vriednosti ove knjige. Knjiga je izišla u ukusnom ruhu o trošku hrv. pedag.-književnoga sbora u Zagrebu, a ciena joj je 90 novč

Izišla je CIII. knjiga »Rada« jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti s ovim sadržajem: Demografski izvidi u Hrvatskoj, od dra. Fr. Vrbanića. — O državnom ustrojstvu republike Dubrovačke, od dra. K. Vojnovića. — Današńi trpański dijalekat, od Mateja Milasa. — Parnice proti vješticam u Hrvatskoj, od Ivana Tkalčića. — Sadanje stanje gospodarske nauke, od dra. Bl Lorkovića. — O najstarijoj lirskoj i epskoj poeziji latinskoj s komparativnoga gledišta, od dr. M. Šrepela. — O postanju latinskoga *b*-imperfekta i *b*-futura, od dr. M. Šrepela.

Praktičnoj je potrebi namienjeno djelce „*Prirodno liečenje*“ od Augusta Vilima *Königa* u hrvatskom prievodu, koji je objelodanila knjižara Franje Župana (R. F. Auera) u Zagrebu Svojom kratkoćom, jasnoćom i praktičnom uredbom ova knjiga ide medju ponajbolje pučke zdravoslovne knjige. Ciena je knjici 70 novč., a uvezana stoji 90 novč

Hirčeva „Hrvatskoga Primorja“ izašao je svezak IV. ukrašen mnogim slikama U svezku je vješto opisan: Bakar, prošlost bakarska, put po moru, sajam u Primorju, Veliki Tuhobić i Smokvenica. Svezku je cieua 40 novč.

Francuzka. *Melchior de Vogüé* objelodanio je knjigu „*Spectacles contemporains*“, u kojoj se obradjuju znamenitiji pojavi savremene povjesti: rimske prilike, smrt cara Vilima I., transkaspijska željeznica, Loris-Melikov i zadnji mjeseci vlade Aleksandra II. u Ruskoj, razširivanje evropske pasmine po Africi i podjela tamnoga diela svieta. To su zasade, koje je duhoviti francuzki akademik zanimljivo razsvietlio. Domišljati način, kojim u obće piše de Vogüé, podaje ovoj knjizi osobite čare, a uza to je tako puna umnih misli, izrečenih u elegantnom obliku, da te čitanje ove knjige upravo osvježi i razbistri. Ovo je djelo pravo čedo francezkoga duha i dobar izraz francuzkoga stila.

Zola kani nastaviti iza »Novca« svoj niz »Rougon-Macquart« novim romanom, u kojem će opisati „*Rat*“, imajući pred očima posljednji krvavi rat francuzko-njemački.

Unatoč prekomjernoj prozaičnoj produkciji ne izumire u Francuzkoj pravo pjesničtvo. Dokazom nam je velika epska pjesan: *La Révolution* od *Marc Amanieux*-a (Paris, Ollendorf). Predmetom joj je, kako nadpis pokazuje, velika francuzka revolucija, a glavnim licem Bretanjac Carville, u kom je pjesnik »licentia poetica« stvorio tip Dantona, Collot d'Herboisa, Robespierre-a i drugih predstavnika onoga doba. Pjesnik je zanesen za svoj predmet: groza krvoprolića uzmiče pred veličajnošću idejâ, kojima je ono vrieme radjalo. Lozinka mu je: »Aimer, Combattre, Souffrir, Grandir, toute la vie«, pa prema tomu dieli pjesmu u četiri diela: Les Grandes Amours, Les Grandes Luttes, Les Grandes Drames, Les Grandes Lois. Djelo odiše Hugonovim duhom, pa mu kritika s pravom ističe dubljinu misli, pravo pjesničko osjećanje i ljepotu spoljašnjeg oblika.

Slično je djelo drama: *Futura* od *Vacquerie*-a (Paris, Lévy). Osnovna joj je misao, da se i srećnici ne mogu naužiti sreće na ovom svietu, dok su sa svih strana obkoljeni biedom i nevoljom drugih ljudi. Zanimljivo je, da nam se ovdje javljaju stari znanci: doktor Faust i žena mu Helena, a Futura, glavno lice, kći je njihova. Kritika zove to djelo jednim od najboljih savremene literature.

Englezka. *Saintbury* je objelodanio zanimljivu knjigu „*Essays in English Literature 1780—1860*“, u kojoj ocjenjuje rad i privredu glavnih 13 kritika i književnih historika englezkih u razdoblju od g 1780 do 1860. Njihova su imena: Crable, Hogg, Sydney-Smith, Jeffrey, Hazlitt, Moore, Leigt-Hunt, Peacock, Wilson, De Quincey, Lockhart, Praed i Borrow. Pisac na koncu knjige dolazi do toga rezultata, da je glavni posao kritike valjano izporedjivati koje djelo s drugim sličnim radnjama »Compare, always compare« to je glavno geslo kritike, veli Saintbury.

Švedska. August *Strindberg* ide medju prvake švedske književnosti. Pojavio se g. 1879 romanom »Crveni pokoj«, to je duhovita družtvena satira. Od onda je izišao na glas i napisao mnogo radnja, koje su mu uz Björnsona i Ibsena osigurale najodličnije mjesto u švedskoj književnosti. S Ibsenom ima koješta zajedničko: rezak je, nepovjerljiv, u kritici družtva nemilosrdan. Veoma je naobražen, te je radio i izvan poezije, napisao je povjest Švedske i druge studije. Prezanimljiv je njegov novi roman »Ljudi na Hemsö-u«, koji je izišao i u Reclamovoj biblioteci Opisuje nam se divnom plastikom život ljudi u švedskim fjordima. Njegov je naturalizam zdrav, njegovo je zrcalo čisto i onda, kad je nečisto ono, što se u njemu iz prirode odrazuje.

Umjetnost.

Veliki koncerat narodnog zemaljskog glazbenoga zavoda. Dne 4. svibnja o. g stupio je glazbeni zavod pred hrvatsko općinstvo s obiluim programom. Namjena čistoga prihoda bila je ta, da se njim osnuje kakav takav stipendij glazbenoga zavoda. Svrha je plemenita, a sredstvo najdostojnije. Obilan je bio program s obzirom na neočekivanu temperaturu, a i s obzirom na percepciju publike. Bilo je tu previše utisaka u kratkom vremenu. Mendelsohnovu ouverturu »San ljetne noći« (Sommernachts-Traum) izvodile su glazbe pukovnija 53. i 101. Izvadjanje je bilo skladno i precizno, no ko je čuo istu ouverturu od našega pokojnoga sokolskoga orkestra, bit će da je opazio neke nedostatke u prvim violinama. Krasno je uspjela Beethovenova ouvertura »Leonore« (br. 3) za operu »Fidelio«. Uspjeh se može obilježiti gotovo savršenim, kako naši vojnički orkestri u opće imadu u novije doba prilike u Zagrebu sticati lovore vještim izvadjanjem majstorskih djela. Priznajemo zasluge kapelnika gg. Dvořaka i Schinzla Sa velikim interesom pratila je publika izvadjanje 3. tačke toga koncerta. Mlada pianistica gdjica Ivka pl. Cuculić odigrala je tri pieçe, Grünfeld: Polka de Concert; Liszt: Le Rossignol, i Godard: En Courant. Jednoglasan je sud, da je gospodjica Cuculićeva osobito mezimče »muzike«, ona ima neobičnih sposobnosti za shvaćanje i interpretiranje glazbe, pokazuje već sada veliku tehničku vještinu; jednom riečju, svakoga je ljubitelja glazbe obradovala nada, da ćemo gdjicu. Cuculićevu za koje vrieme moći pozdraviti kano hrvatsku umjetnicu. Njezinu talentu se još pridružuje osobita volja i ljubav prema umjetnosti. Nagrada joj je bila buran pljesak, za koji morade dodati »Svatovac«, složen po motivima narodnim od Zajca. Za taj novitet nitko nije ni znao, i mi upozorujemo na nj hrvatsko općinstvo; stvar je izišla nakladom glazbenoga zavoda. Nova je pieça bila Zajčeva »prva hrvatska simfonija« u 4 razdjela. Tehnički se »simfonija« ova razlikuje od običnih simfonija, te je ovaj naziv možebiti pravom ne ide, ali ime ne daje stvari vriednost. Djelo je svoje ruke klasično. Sami su narodni motivi, a harmonizacija i orkestracija je baš vještački dotjerana. Drugim i četvrtim dijelom polučio je Zajc izvanredan efekat. Ovu su simfoniju izvadjali glazbenici zavodski uz pripomoć vatrogasnoga orkestra, svega do 70 osoba. Kako je kompozicija liepo zamišljena, tako je bila i krasno izvedena. Čast našoj civilnoj glazbi. Mendelsohnov koncerat za gusle (E-moll) uz pratnju orkestra gudio je gosp. R. Kronfeld. Gosp. Kronfeld je u zagrebačkoj umjetničkoj publici poznata ličnost, pa je i ovaj put za-

svjedočio, kako znade svojim instrumentom gospodariti. Isto tako su poznati po našim koncertnim salonima gdjica. M. Kiseljakova, zatim gg Knežević i Cammarota. Već ova imena jamče za sjajni efekat, što ga i zbilja svojim grlima polučiše. Osobito su se svidjale dvie arije iz »Cavallerie rusticane«: »Siciliana« i »Addio alla madre«, tenor-soli (Cammarota). Ovaj užitak nas čini nestrpljivima, te nas pripravlja na kud i kamo veći užitak, što će nam ga prirediti pjevačko društvo »Kolo« izvadjanjem cijeloga djela Zaključna tačka koncerta bio je »Novi svatovac« od Iv. pl. Zajca, velika kantata po pučkih napjevih za mješoviti zbor i sole uz pratnju zavodskoga orkestra. Vječna šteta, što se je ova uzorna kompozicija izvadjala tek pod kraj koncerta, gdje je publika već bila smalaksala od silnih dojmova ove večeri. Glas je naroda, da se ova kantata što skorije opet izvede. *F.*

Svaštice.

Sitne književne viesti. Srpski kritičar *Živaljević*, urednik bivšega »Kola«, napisao je u »Otačbini« zanimljiv članak *„Srpska i hrvatska književnost god. 1890“*, u kojem zgodno ističe sve markantnije pojave naše književnosti u prošloj godini, a ujeduo upleće muogo dobrih misli o uzrocima, s kojih u Hrvatâ i Srbâ književnost zapinje. Članak je izišao i u posebnoj knjižici, koju preporučujemo, jer je vriedna, da se čita.

Hrvatski pjevački savez razpisao je natječaj za tri skladbe, koje će izvoditi, budu li nagradjene, za pjevačkoga sastanka ove godine u Zagrebu Jednu je nagradu dao odbor gospodja u Zagrebu, drugu načelnik grada Zagreba dr. Amruš, a treću sâm pjevački savez. U odbor za prosudjivanje izabrana su ova gg.: dr. M. Derenčin, Vjekoslav Klaić, Franjo Kuhač, dr. Franjo pl. Marković i Ivan pl. Zajc.

Kozlov. Umro je nedavno u Moskvi *Pavao Aleksejević Kozlov* koji je izišao na glas ponajviše kao prevodilac raznih klasičnih djela francuzkih, englezkih i poljskih. Mimo razna djela Alfreda de Musseta, Julija Słowackoga, Bogdana Zaleskoga, Syrokomle i dr. preveo je Kozlov Byronova »Don Juana« u mjerilu samoga izvornika. Byronov je »Don Juan« najznamenitije pjesničko djelo svjetske književnosti poslije Goetheova »Fausta« u XIX. stoljeću, pak je velika zasluga Kozlova, što je ovo djelo preveo na ruski jezik. Prievod je izišao godine 1889., a već je doživio novo izdanje. Osim toga preveo je Byronova »Childa Harolda« i »Beppa« pa napisao veoma mnogo dobrih izvornih radnja i veselu igru iz života moskovske aristokracije.

„Dalibor“. Više puta smo spominjali i pohvalili ovaj list češki za glazbu, koji izlazi svake nedjelje u Pragu, a stoji na godinu 4 for. i 80 nov. U 20. broju o. g. imade listak »Hudebni ruch v Charvátsku-Slavonii«, u kojem Jan N. Vlašímsky s velikom ljubavlju, a u glavnim crtama opisuje glazbeni pokret u Hrvatskoj. Spominje u prvom redu Kuhačevu zbirku, te veli, da glazba u Hrvatskoj liepo napreduje, ako i nije na onom stupnju, na kojem je češka. Glavno je središte glazbenomu pokretu Zagreb, koji je do nedavna imao svoju operu, »která mohla býti okrasou některých hlavních měst«. Ipak se nada pisac, da će opera doskora uzkrisiti. Uzdajmo se i mi, da ćemo naskoro proslaviti dan njezina uzkrsnuća. Nadalje spominje pisac glazbena družtva u Zagrebu, poimence »Glazbeni zavod«, koji u velike hvali. Nadalje navodi pjevačka družtva, a najprije od njih »Kolo«, kojemu je uspjelo prikazati Verdijev »Requiem«; uza »Kolo« spominje »Slogu« i »Merkur«; ističe liep napredak tamburašâ, koji su stekli glas i izvan domovine; nabraja ljude, koji se bave oko glazbe u Zagrebu. Žali, što pjevačka družtva nisu bolje uredjena u pokrajini, te veli, »že jsou zde zpěv. spolký v nichž není ani jednoho uředníka, arci z důvodů, jichž se každý snadno dovtipí.« Izuzetak su »Zora« u Karlovcu, »Vila« u Varaždinu, »Velebit« u Gospiću (gdje je zborovodja F. S. Vilhar), »Podravac« u Koprivnici i »Dvojniee« u Bjelovaru. Nadalje napominje pojedine glazbe u Hrvatskoj i ističe, da će za izložbe biti sastanak pjevačkoga saveza u Zagrebu. Pod kraj u kratko podaje sliku Eisenhutova života, dovršujući ovako: »Chárvatský národ okem zaroseným bude vzpomínati duše te ušlechtilé, která se odebrala za — Lisinským«. Najzad završuje željom, da bi došlo doba, kad bi se slavenska pjevačka družtva sastala na bratski sastanak u Zlatnom Pragu! Dao Bog!

Gregorovius. Dne 1. svibnja o. g. umro je u Monakovu vriedni njemački historik *Ferdinaud Gregorovius.* Mnogo se bavio oko izučavanja talijanske povjesti. Napisao je više uzornih turističnih djela o Italiji (Korsika, Otok Kapri, Putovanja po Italiji), a proslavio se osobito svojim velikim djelom »Povjest grada Rima u srednjem vieku« u 8 svezaka, poradi kojega je postao počastni gradjanin rimski. U djelu »Lucrezia Borgia« nastoji oprati ime ove čuvene žene. Posljednje mu je važnije djelo »Povjest Atene u starini«.

Vodnikove pjesme. »Ljubljanski Zvon« javlja, da »družba sv. Cirila i Metoda« priprema novo izdanje Vodniknvih pjesama, priredjenih za prosti sviet i mladež. Uredit će ih sasvim po izvorniku Wiesthaler. Liepo bi bilo, da doskora dočekamo i novo izdanje Prešernovih pjesama!

Ant. Chituss', vriedni češki slikar, umro je ovih dana u najboljoj dobi u Pragu. Odlikovao se osobito u prikazivanju okoliša, te je i »Vienac« donio nekoliko otisaka njegovih krasnih okolišnih slika. S njime pada u grob valjana radna sila, koja je na umjetničkom polju mogla još mnogo privrieditи slavi češkoga imena.

Modrzejewska, čuvena poljska glumica, gostuje sada u Pragu u »Narodnom divadlu«. Pražke su novine pune hvale, kojom obasipavaju ovu prvakinju poljske pozornice, dostojnu, da se takmi sa Sarom Bernhardtovom, Duseovom i Woltericom. Posljednji put je prikazivala lady Macbeth, te ju novine upravo u zviezde kuju. »Zlatá Praha« veli, da je njezino prikazivanje bilo na najvišem stupnju umieća i na vrhuncu tragike; kip je njezine Macbethke rek bi od kamena Michelangelovim dlietom izklesan, a ipak je pun vrućega, pravoga života; njena je prikaza zamišljena u gigantskim razmjerima, ali ujedno u podrobnostima izdjelana. Modrzejewska je dosada glumila prerazličite tipe počevši od klasične Schillerove drame do rafinovane drame Sardouove i Dumasove, ali je svagdje uza sve razlike jedno ostalo jednako: na ime umjetnička dotjeranost.

„Dom in Svet“, beletristični list slovenski, koji već četvrtu godiuu izdaje dr. France Lampe, mnogo se osvrće i na književne pojave hrvatske Tako u 5. broju ove godine (IV. tečaja) imade izvještaj o glavnoj skupštini družtva sv. Jeronima, a u listku se povoljno ocjenjuju pod nadpisom »Hrvaško slovstvo« pripovicst Ks Šandora Gjalskoga »Na rodjenoj grudi«, komedije gospodje Tomićke i Matavuljeve pripoviesti »Iz primorskog života«.

Schopenhauer. Budući da je ove godine prestala moć autorskoga prava za djela Schopenhauerova, štampaju se sada djela njemačkoga pesimiste u mnogo raznih izdanja, od kojih je dosta jeftino, a uza to liepo Brockhausovo. Najjeftiuije je izdanje Reclamovo.

Sardou nije htio da pridrži novac, koji je dobio od prikazivanja »Thermidora« u Berlinu, jer mu, veli, ni novaca ni povladjivanja njemačkoga ne treba, te je vas dobitak od berlinske predstave poklonio siromasima grada Pariza.

Mrtvomu prijatelju — Udovica. — Ah, sve je sanja pusta!... — Islandski ribari. — Pismo Ferde Livadića Petru Preradoviću. — Englesko djelo o Juliju Kloviju. — Listak.

Izdaju i uredjuju J. Pasarić i M. Maravić. Vlastničtvo i tisak Dioničke tiskare.

VIJENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 16. svibnja 1891.

Br. 20. | Izlazi svake subote na dva arká. — Godišnja ciena poštom i domać m u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Kad mi klone...

Kad mi klone hladno čelo,
Kad dogori sv'ječa moja,
Kad mi mrtve oči sklopi
Samilosna ruka koja —
I kad tudja suza čija
Oplače mi puste dane, —
Braćo moja, ljudi moji,
Smilujte se onda na me!

Kopajte mi mirna groba
Na brežuljku u slobodi,
Pospite ga sitnim cv'ječem,
Kojim svježa gora rodi;
Spletite mi v'jenac zadnji,
Što po rosi ranoj miri,
Da po njemu rado panu
Male ptice i leptiri.

O te ptice i leptiri,
O taj dragi svijet mali,
Stoput su me, stoput su me
Gladna sreće razdragali,
A ja sam ih rado gledô,
Tepao im pjevajući;
Ljubio ih kano ropče
Za slobodom uzdišući.

I kad čuju mome mlade,
Odkle živa pjesma zuji,
Veselo će tamo doći,
Gdje je leptir i slavuji —
Ah ja ne ću ništa znati,
U pepelu nema žara —
Al' nek pjeva, nek se širi
Tudje srce sred njedara!

Nek' se pjeva, nek' se grli,
Nek' se lako kolo vodi;
Ne bojte se zlobna sv'jeta,
Njega nema u slobodi.
A čemu vas za njeg briga,
Čemu vam se patit s njega?
Ljubi, druže, dok se živi,
Da ne umreš željan svega!

A kada se desi negdje
Kakva b'jeda bosa, gola,
Što je svijet hladno goni
Iz svoga tora, iz svog kola,
Grobu momu neka dodje,
A ja ću se molit Bogu:
Nek' me pusti stati malo,
Da mu nešto reći mogu.

Reći ću mu: Što si došô?
Nemam hljeba. da ti dadem,
Nemam krvi, da te grijem;
Ta ni sebe ne imadem!

Krova nemaš? Lezi amo
U moj ovaj krevet mali,
Da d'jelimo i to zadnje,
Što su meni ljudi dali!

Silvije Str. Kranjčević.

Udovica.

Pripoviest iz 18. vieka. Napisao **J. E. Tomić.**

(Nastavak.)

II.

Mjesec dana kasnije sjedjela je barunica Pudencijana u zagrebačkom dvorcu gospodje Gite Magdićeve. Ne imajući u Zagrebu svoje vlastite kuće, barunica je rado prihvatila ponudu svoje prijateljice, da, kad samo hoće, odsjedne u njezinu dvorcu, kao u svojoj kući. Pod konac mjeseca kolovoza, kad je bio na izmaku veliki „kraljevski“ sajam u Zagrebu, barunica je nekoliko dana proboravila u gradu, a onda se zaputila na imanja svoga sina, kojim bijaše ona uživateljica. Otišla je najprije u Demerje, onda u Lović, pa u Kaštel kod Karlovca.

Gospodja barunica bijaše vrlo nezadovoljna svime, što je vidjela na tih imanjih. Kraj takovih dohodaka, što

ih je tamo našla, mogla bi ići i prosjačiti. Svagdje su ju nade prevarile. Ona je, doduše, slabo prigledala svomu gospodarstvu, ali je mislila, da su njezini provizori i dvorski pošteni ljudi, a kad tamo, činilo se, da su to velike hulje, koje dobro znadu, zašto im je Bog prste k sebi stvorio. Ogorčena svim, što je vidjela, pribilježi sve točno na papir, uze od provizora u Kaštelu sve račune i dojuri Zagreb.

Tu je dva puna dana viećala sa svojim „Patačićijanskim“ advokatom, gospodinom Baltazarom pl. Završkim i napokon ga ovlastila, da joj nadje čovjeka, komu bi „titulo locationis-conductionis“ (pod zakup) predala troja imanja svoga sina Adama, kanonika i referendara dvorske kancelarije. Nemalo se začudi barunica, kad joj revni njezin odvjetnik već drugi dan za tim predloži za taj posao Krstu Domjanića-Zelinskoga.

— Zašto baš njega? — upita barunica odvjetnika.

— Jer nema pravoga zanimanja, a mlad je i energičan, vaša milosti! — odgovori ponizno odvjetnik.

— A umije li gospodariti?... Ima li jamstva?

— On je vlastelinski sin; odrastao u gospodarstvu...

— Da, da, ali kako će biti s plaćanjem? Hoće li biti kadar na vrieme platiti „mercedem locationis“ (zakupninu)? — pitaše barunica.

— Otac mu ima plemićko imanje.

— Ali otac ne će biti „conductor“ (zakupnik), nego sin. Nu svejedno, pošaljite ga sjutra u deset ura prije podne k meni. Ja ću sama govoriti s njim, — reče barunica.

Sjutradan točno u deset sati našao se Krsto Domjanić kod barunice.

— No dobro da ste došli, — govoraše boljarka, zapaljujući lulu mirisnom gubom, — željela bih, da uredim te moje stvari. Naš odvjetnik sigurno vam je već kazao, o čem se radi.

— Jest, vaša milosti!

— Ja sam već sita toga gospodarstva, — produlji barunica. — Varaju te, gdje samo mogu. Usjevi su stajali da nisu mogli bolje, a kad je minula žetva, moj „granarium“ (žitnica) u Demerju na pol prazan. Kad pozvah dvorskoga na račun, stade previjati očima i lagati, kao da iz knjige čita. Reče, da je sniet žitku mnogo naudila, da su vrabci mnogo pojeli, a napokon da je klasje bilo na pol prazno već iz početka. On se izvinjavaše tako, a drugi mi rekoše, da je puna troja kola žitka dao odvesti svojoj kući, a odovuda u Zagreb. Da sam bila tamo, kad se je žito vršilo i spravljalo, možda se to ne bi dogodilo; ali ovako me svatko vara, jer ne prigledam tudjemu poslu...

— Danas se to mora činiti, — primieti Domjanić.

— Dakako da se mora, — uleti mu u rieč barunica, — ali ja sam stvor (rieč „žena“ hotimice nije izustila), koji ne poznaje stalne regulas vitae (pravila života). Htjelo mi se, da budem baš u Zajezdi, kad sam imala da budem u Demerju. Nu čujte dalje! Iz Demerja podjem u Lović, pa u Kaštel. Ovdje osim njiva ima liepih sjenokoša i vinograda. Uviek se je dobivalo u obilju krme na tih imanjih, ali ja nadjoh gotovo prazne sjenike, premda sam došla u vrieme, kad su već bili i otavu pokosili. Blago mršavo, zapušteno; pa sada u ovo doba, kad bi sjenici morali biti puni do vrška krova. Što će istom biti zimi, molim vas? Čim će prekrmiti kukavno blago, ako zima ranije nastane? Da ga prodam?.. Što mogu dobiti za kost i kožu? Bijaše mi da pobjesnim.

— Sigurno su vašu milost i tu varali, — reče Domjanić, slušajući pozorno živo pričanje baruničino.

— Kako ne? Dočula sam, da je dvorski mojom krmom svoju stoku hranio i svoj sjenik punio, a provizor u Kaštelu da je kriomice prodavao na vozove sieno u Karlovac i imućnijim kmetovom. Kad sam mu to spočitnula, usudi se hulja reći mi u lice, da je to laž. Nu za to je dobio dvie poštene ćuške, da je s mjesta zaniemio. Al ja sam sita te klateži, tih lupeža. U berbi ću sama biti i pripaziti, da me i tu ne prevare. A kad bude to gotovo, onda ću sve to breme skinuti s vrata.

Barunica odbi na brzo nekoliko dimova iz lule, da raznieti vatru u njoj i prihvati dalje:

— Sada sam ondje, gdje sam trebala odmah u početku da budem. Kako ste možda čuli od moga odvjetnika, ja sam se nakanila dati u zakup sva tri naša imanja. Završki mi je preporučio vas za conductora; vi ste eto došli. Da čujem, dakle, jeste li se riešili?

— Koliko traži vaša milost zakupnine na godinu? — upita neodlučnim glasom Domjanić.

— Ja vam slabo umijem računati. Ali Završki, koji je pročitao ova moja „notata“ (bilježke) i te provizorove račune, misli, da je zakupnina od dvie tisuće forinti najmanje, što se tražiti može. Polovicu imali biste platiti odmah pri podpisu ugovora, a polovicu o Martinju buduće godine.

Domjanić se zamisli. Da položi odmah u gotovu tisuću forinti, bijaše nemoguće. Bivši banderijalskim častnikom u nasljednom ratu, živio je dosta razsipno i jako se zadužio, što je sada njegov otac krvavo morao da plaća. Sam nije imao ništa svoga, niti je bio u javnoj kakvoj službi, nego je živio s druga svoja dva mladja brata na imanju svoga oca. Što je trebao za trošak — a taj bijaše dosta velik, jer je Krsto umio kavalirski živjeti, — nosile su mu karte, kod kojih je obično imao sreću, ali je znao i gubiti, kao baš ovih dana o kraljevskom sajmu, gdje je mislio na tisuće forinti sgrnuti u svoj džep, a kad tamo, izgubio je sve, što je imao, i još se povrh toga zadužio.

O tom, dakle, da bi platio barunici tisuću forinti zakupnine, nije moglo biti ni govora. Nema on, nema otac, a znao je i to, da njim Domjanićem ne bi nitko htio pozajmiti veću svotu novaca, kad su bili već u dugu

Ali je Krsto imao drugu neku osnovu, koje nije ni

prijatelju Završkomu povjerio, i o kojoj je htio da govori samo s barunicom, uvjeren, da će mu poći za rukom predobiti ju za svoju osnovu.

— No, što mislite, domine Christophore? — zapita barunica plemića, koji je razmišljavao.

— Dvie tisuće forinti — poče govoriti Domjanić, gledajući u pod sobe, — nije baš velika zakupnina za troja imanja; ali nije ni malena, jer su Demerje i Lovići tek mala dobarca i samo je Kaštel oveće vladanje. Ako su godine dobre, mogao bi zakupnik naći svoj račun, ali ako ga zadese prirodne nezgode, ako, recimo, tuča potuče lovićke i kaštelske vinograde, — onda je zakupnik nastradao. Oranice i sjenokoše ne će ga spasti . . .

— Ja sada vidim, — zadje mu u rieč barunica, postavši nestrpljiva, — da se vi niste još ni riešili biti conductorom naših imanja. A držala sam, da je to gotova stvar, kad vas je moj odvjetnik meni preporučio.

— Ne mislite, vaša milosti, — požuri se izjaviti Domjanić, — da ja ne želim taj zakup. Ja samo ne bih želio, što no kažu, kupovati mačka u vreći, jer iskreno govoreći, moje materijalno stanje nije takovo, da bi ovakav posao poduzeo na svoju štetu.

— Tko to traži od vas? — skoči barunica na noge, govoreći dosta razdraženo. — Samo do vas stoji, hoćete li, ne ćete li? Ne ćete li vi, javit će se drugi. Pa onda ne treba da kupujete mačka u vreći, kao što velite . . . Čudim se, revera, kako ste mogli šta takova reći. Eno vam pod Božjim nebom svakomu vidljiva i pristupna sva tri dobra! . . . Pogledajte ih i sudite! . . . Ako ste gospodar, odmah ćete znati, da li je pretjerana zakupnina, koju tražim.

Domjanić je opazio, da je sanguinična barunica razdražena njegovim oklievanjem, pa da bi ga mogla, kako je kratka računa u svem, liepo odpraviti na vrata, kuda je unišao. A to bi za nj bilo vrlo neugodno i nezgodno. Nije mu toliko bilo do zakupa Patačićijanskih imanja, koliko do toga, da steče milost barunice Pudencijane, o kojoj je dobro znao, da ima najveći upliv na udovicu Magdićevu, liepu Gitu.

— Neka se ne srdi vaša milost, — izvinjavaše se ponizno Domjanić. — Kad vaša milost čuje cielu istinu iz mojih usta, onda će mi oprostiti, što radim oprezno u toj stvari. Pro primo ja nemam ništa svoga imutka; što je tu, to je očevo, dok živi, — nemam ni službe, — pro secundo imamo duga, koji najviše pada na moja ledja, dok sam još bio častnikom . . . .

— Što mi to pričate, to ja sve već od prije znam, — reče žestoko barunica.

— Htio sam samo uvjeriti vašu milost, da imam mnogo razloga biti opreznim.

— A što ste onda došli? — prodere se gotovo grubo barunica na plemića, koga to ipak ni malo nije smelo.

— Došao sam, da učinim drugi predlog vašoj milosti, — odgovori Damjanić s mirom, koji je barunici imponovao. — Kako sam mogao iz svega razabrati, vaša milost ne će da ima posla s upravom imanja. Neka vaša milost povjeri meni tu upravu na godinu dana. Ja ću u to vrieme upoznati točno sve prilike vaših imanja i moći ću se tada o zakupu izjaviti. A što se tiče vaše milosti, to jamčim, da će dobiti najveći prihod, koji je dosele bio u dobrih godinah. To bi jamačno mnogo više iznosilo nego dvie tisuće, koje bi vaša milost dobila od zakupa.

— Umijete li vi gospodariti? — upita naglo barunica.

— Bavio sam se od mladih nogu gospodarstvom kod kuće, — odgovori Domjanić, — a vojujući dvie godine kao banderijalski častnik u Belgiji i Holandiji, imao sam prilike mnogo toga vidjeti i naučiti, o čem drugi ništa i ne slute. Ja se preporučam vašoj milosti; moram iskreno reći, da bi mi vaša milost izkazala veliko dobročinstvo, predavši mi upravu svojih imanja, a opet uvjeravam svojim plemićkim poštenjem vašu milost, da ne će požaliti, što je to učinila . . .

Barunica Pudencijana bijaše očito umekšana tim razlaganjem Domjanićevim. On je govorio tako ponizno, te je svaki čas u svoj govor upletao rieči „vaša milosti“, da je to i preko volje moralo polaskati gospodji barunici. Pa se je onda pozvao na njezino veledušje, rekavši, da bi bilo po nj veliko dobročinstvo, kad bi mu barunica povjerila upravu dobara. Prava kavalirka ne smije nikada šta takova prečuti.

— Dobro, dakle, ja pristajem na vaš predlog, — reče barunica, ne razmišljajući dugo. — Vi ste moj director bonorum (upravitelj imanja) za jednu godinu, ali, ako vidim, da niste čovjek na svom mjestu, onda smo se za uviek razkrstili. Ja sam već takova. To dobro upamtite.

— Vaša milost, nadam se, bit će posve mnome zadovoljna, — reče odlučno Domjanić,

— Onda pak možete na moju pomoć u svakoj prilici računati . . . i kod Gite . . . jeste li razumjeli? . . . Ona je pod mojom protekcijom, a vi imate na misli predobiti ju za se. Hm! . . . Vidi se, da umijete dobro računati, Gita je veoma bogata . . .

— I veoma liepa, — pridoda smiešljivim licem Domjanić.

— To se zna, vanredno liepa! — prihvati brzo barunica. — To bi dakako bila prekrasna lovina. Al ju treba prije zaslužiti. . . Vi me razumijete.

— Podpuno, vaša milosti, — nakloni se Domjanić duboko, — ja se već unapried veselim vašoj milostivoj podpori, koju ću pošteno zavrieditи.

— Tim bolje, vidjet ćemo. A o vašem salariumu (plaći) kazat će vam moj odvjetnik. Bit ćete zadovoljni; mi Patačići ne škrtarimo, ali tim više nas drugi pliene, gdje samo mogu. Više vam nemam ništa reći, nego to, da krenete odmah na imanja. Završki će vam sve pokazati i predati. U Kaštelu stanujte i gledajte, da bude bar berba u redu ovršena. Pazite, da nam kmeti

*

grožđje ne pokradu i da mošt bude dobro spravljen. Pobrinite se za dobre kupce i prodajte ga što prije; moj sin Adam piše mi iz Beča, da silno treba novaca, dakle tu se moramo žuriti. . . Vale!

Rekavši to barunica, pruži svoju jaku mesnatu ruku Domjaniću na poljubac, koju ovaj smjerno poljubi i, preporučivši se, izadje iz sobe.

— Bogme kršan, plećat delija! — reče barunica, ostavši sama u sobi. — To bi bio za Gitu muž, malo drugačiji, nego je bio njezin sićušni, sipljivi Magdić!

III.

Novi upravitelj imanja prionu živo uz posao. Najprije ga je gospoštijski odvjetnik vodio od jednoga imanja do drugoga i svako mu točno po „inventaru“ predao, pa i samu služinčad, za koju mu u ostalom reče, da ju može po volji pridržati ili odpustiti, kako bude već vidio, je li čemu ili nije.

Domjanić se uvjeri na svoje oči, da barunica nije nimalo pretjerivala, kad je onako crnimi bojami opisala stanje svojih imanja. On je odmah razabrao, da s ljudmi, koji su dosele upravljali timi imanji, ne će ništa opraviti, — zato ih je brže bolje odpustio i druge namjestio. U Demerju i Lovićih postavi nove špane, a mjesto provizora u Kaštelu nije mario popuniti. On će biti i upravitelj i provizor. Mjesto ovoga potonjeg uzeo je k sebi pouzdana dvorskog iz Zeline, čovjeka, koji je bio posve nepoznat u okolici, ali baš zato bio tim više vriedan povjerenja svojih gospodara. One su gospoštinske sluge obično najgore, koje svakoga čovjeka u svom kraju poznadu, sa svakim šuruju i gledaju, kako će gospodu svoju u družtvu sa svojimi prijatelji prevariti i oštetiti.

Našao je i liene i neposlušne družine, ali i s tom je bio brzo gotov. Zatekavši družinče u prvoj većoj pogrješci, onaj ga je čas odpustio i drugo namjestio.

Reda nije nigdje našao. Osobito ga je vriedjao nered u timarenju i hranitbi blaga. Iz staja čulo se neprestano rikanje goveda, znak, da nije nikada na vrieme krmljeno ni pojeno. Tu je on odmah uveo drugi red, onako, kako je vidio u Belgiji i Holandiji. Ako goveda nisu bila vani na paši (bijaše još tada jesen), nego su poradi nevremena morala ostati u staji, imala su točno da dobiju krmu i napoj u zakazano po njem vrieme. Jao onomu, tko bi to zanemario.

Krme je našao vrlo malo, baš onako, kako mu je barunica pričala. Ali si je on i tu znao pomoći izkustvom, kojim se je obogatio u tudjini. Vidio je, da ima u obilju liepe pšenične slame, koju su sluge razsipno nosile za stelju govedam u staje. Novi upravitelj je i to dokinuo. Da namakne stelje za blago, dao je iz gospoštijskih šuma voziti suho lišće, koje se je steralo pod stoku, a pšeničnom slamom počeo je krmiti goveda. Pa gle čuda! Živina je tu slamu voljela jesti nego nepitku, kiselu travu na zapuštenih pašnjacih. Družina je samo kimala glavom i šaptala medju sobom, da toga sviet još nije vidio, da se gospodska stoka slamom hrani. Ali su ipak vidjeli, da to ide.

I čistoću blaga nije zaboravio. Za nekoliko dana ono je posve drugačije izgledalo nego dosele. Svaki se je dan morala sva stoka pomno očistiti i očešljati, da joj se je sjajila dlaka, nekad prljava i kostrušava. Govedari su se izprva užasno ljutili i psovali poradi suvišnoga toga posla, nu poslije su se i sami veselili, videći, kako ta stoka liepo i čisto izgleda.

Krave su se dojile tri puta na dan, što je u ono vrieme bilo veliko čudo. Ali je i moglo biti, jer su im brečala vimena od mlieka, koje je pridolazilo od bolje krme i od valjanog timarenja.

Najveću pazku imao je novi upravitelj na vinograde Bijahu rodni kao šuga, a jesen bijaše suha, krasna, pa je moglo podpuno dozoriti grožđje, koje će ufano dati vince poput nektara. Treba samo paziti, da nevjerne sluge i opaki kmetovi ne opliene gospoštijske gorice. Upravitelj je za to naredio, da u Lovićih i Kaštelu čuvaju vinograde na obred pudari, danju i noću, da zaprieče kradju grožđja, koja je onuda bila silno zavladala. On je sam u noći, kad mu se nitko nije nadao, znao dojašiti u gospoštijski vinograd, da vidi, bde li pudari i obilaze li trsje, kako im bješe zapovjedio.

Godilo mu je, kad se je uvjerio, da ga družina, koja je ostala u službi, sluša. Imali su i razloga zašto. Upravitelj bijaše mlad, golem čovjek, vanredne snage. Trebao si samo omjeriti okom njegove mišice i silne pleći, pa si namah znao, na čem si. Uz to bijaše, gdje je trebalo, oštar poput britke sablje, ali što su u njem svi najviše još cienili, bijaše njegova točnost i urednost. Što je od drugih tražio da čine, u tom je sam prednjačio. Prvi je ustajao, zadnji išao na počinak. Pače i u noći bi znao često ustati, pa obilaziti staje i žitnice, da vidi, ima li gdje šta sumnjiva.

Inače bijaše družini dobar i pravedan. Odkad je on počeo upravljati imanjima, imali su bolju i uredniju hranu. dobivali su točno na rok svoju plaću u novcu i deputate u naravi, pa je družina napokon uvidjela, da ima posla s čitavim čovjekom, koji hoće reda Eh, pa kad plaća, može to zahtievati! — govorile su sluge medju sobom i bez prigovora podnosile strogost novoga upravitelja.

Prije, koliko je god bilo sluga u dvoru, za toliko se je znalo gospodara. Svaki je htio u nečem zapoviedati i biti gospodarom. Sada se je znalo samo za jednu glavu i slušala samo jedna volja.

Baruničin odvjetnik banuo je koncem listopada iznenada u Kaštel i Loviće, da vidi, kako novi upravitelj gospodari. Sve, što je vidio, iznenadi ga.

— Barunica bit će tobom zadovoljna, Krsto — pohvali ga odvjetnik.

— Ali sam se i namučio! — odgovori upravitelj.

— Inače ne ide! Gledaj samo, da što prije doneseš

novaca. Barunica ih silno treba. Pisala mi je, da će doći na samo Martinje u Zagreb. Dotle prodaj što možeš i donesi novce s računi u Zagreb. To će ju vrlo obradovati.

— Ne brini se, ne ću prazan doći! — utješi upravitelj odvjetnika. — Nešto sam već skuckao, a što je glavno, to će sad za koji dan doći. Prodat ću vino. Preksjutra dolaze Kranjci ovamo. Nadam se, da ću učiniti dobar posao.

— Dakle, ne zaboravi, da s novci dodješ! — ponovi odvjetnik i zadovoljan, što će moći javiti povoljnih viesti barunici, vrati se u Zagreb.

Krsto Domjanić mislio je već prije toga na novce, koje treba barunica za svoga sina, a valjda i za se. Najprije je gledao, da proda stoku, koliko je smio prodati, da ne bude na štetu gospodarstvu. Tako je prodao na sajmovih u Karlovcu i okolici desetak na pol tovljenih volova i nekoliko jalovica krava, koje mu nisu bile u od kakve koristi.

Tu je palo nekoliko stotina forinti.

Imao je zatim na sva tri imanja do tri sto glava svinja; prodao je jednu trećinu i izvadio liep novac i odtuda.

U žitak nije dirao. Bijaše ga malo, a družine mnogo, pa je trebalo i za usjeve zrnja. Napokon može i buduća ljetina zlo izpasti, pa eto gotove neprilike, da gospoštija žitak kupuje.

Što nije bilo prihoda od žitka, to će već nadomjestiti vino. Vinogradi kaštelski i lovići veliki su, ako i zapušteni. Kad trs dobro urodi, mogu donieti pet stotina i više velikih vedara vina. Ove godine spravio je novi upravitelj do pet stotina velikih vedara najboljega mošta u klieti i u gospoštijske pivnice. (Nastavit će se.)

Islandski ribari.

Francuzki napisao **Pierre Loti.**

(Nastavak.)

Četvrti dio.

I.

Ljubavnici vazda vrlo rado zajedno sjede na klupama, pred vratima, kad se stane mračak hvatati.

Jean i Gauda isto su tako radili.

Svako su veče pred vratima kućarice Moanove na staroj granitnoj klupi udvarali jedno drugome.

Drugi imadu za svoje ljubakanje proljeće, sjenata stabla, tople večeri i cvieće. Oni niesu imali ništa, nego veljačko sumračje onoga vrletnog morskog kraja. Ni jedna jedita zelena grančica nije se nadvila nad njihovim glavama, a nije se ni vidjela nigdje naokolo; ništa niesu vidjeli osim neizmjerno nebo, na kojem je lagano lutala morska magluština. A cvieće im bijaše sivkasta morska trava, koju su ribari, na povratku sa žala, dovukli na stazu sa svojim mrežama.

U onim krajevima zima baš nije žestoka, jer morske struje donose toplinu; ali kraj svega toga spuštala se sa sumračjem ledena vlaga i sasma sićušna rosa, koja im je sjedala na ramena.

Nu oni su ipak ondje sjedjeli i osjećali veliku ugodnost. A klupa, na kojoj su sjedjeli i koja ondje stajaše već više viekova, nije se ni najmanje čudila njihovoj ljubavi, jer je već vidjela drugačije ljubavi; dobro je ona čula iste one ljubke rieči, koje od naraštaja do naraštaja teku iz usta mladenaca, pa se je već navikla gledati ljubavnike, kako poslije dolaze onamo, da sjede na starom mjestancu, ali ljubavnike već preobražene u klimave starce i drhtave starice, koji niesu dolazili, da sjede u sumračju, već po danu, da srču svježi zrak i da se ogriju posljedniji put na suncu . . .

Ovda onda pružila bi baka Ivonna glavu kroz vrata, da ih vidi. Nije ona gledala možda zato, jer bi bila nemirna, što tamo zajedno rade, već samo od dragosti i veselja, da ih vidi i da im kaže, neka unidju u kuću. Kazivala bi im:

— Bit će vam hladno, dobra moja djeco, pa se možete dočepati kakove bolesti. *Ma Doué, ma Doué* (Bože moj, Bože moj), ta zašto ostajete vani tako kasno? Pitam vas ja, je li to pametno?

Hladno! . . . Ta zar je njima moglo biti hladno? Zar su oni mogli znati bilo za što, do li za sreću, da su jedno uz drugo?

Ljudi, koji su na večer putem prolazili, čuše sitni žubor dvaju glasova, koji bijaše izprekidan šumom, što ga je tvorilo more tamo dolje, na podnožju strmoga žala. Bila je to vrlo blagozvučna glazba, jer se je svježi Gaudin glas izmjenjivao s glasom Jeanovim, koji imaše krupan, ali ljubak i nježan zvuk. I njihove se sjene mogoše razpoznati, jer se izticahu na granitnom zidu, na koji se naslanjahu; vidjelo se bjelilo Gaudine kapice i njezin vitki stas u crnoj odjeći, a uz nju široke ramenice njezina prijatelja.

Nad njima se dizalo grbavo tjeme njihova slamnatog krova, a iza svega toga sumračna neizmjernost, neizvjestna praznina vodâ i nebesâ . . .

Napokon ipak unidjoše u kuću i sjedoše kraj ognjišta, a stara Ivonna opet bi uskoro zaspala, oborivši glavu, pa ne bi mnogo smetala to dvoje mladih ljubavnika.

Opet bi se stali razgovarati tiho, tihano, jer su mo-

rali da nadoknade dvie godine šutnje; a morali su se i žuriti, da udvaraju jedno drugome, jer je to udvaranje i onako imalo biti kratkotrajno.

Bilo je dogovoreno, da će stanovati kod bake Ivonne, koja im oporukom ostavlja svoju slamom pokrivenu kućaricu. Za sada niesu ništa popravljali, jer nije bilo kada, pa su odgodili svoje osnove do poslije povratka sa Islandije, kako bi nešto malko uljepšali to siromašno i pusto gniezdo.

II.

Jedne večeri stade joj pričati o mnogim malenkostima, što ih je ona učinila ili koje se njemu dogodiše poslije njihova prvog sastanka; reče joj dapače, kakove je odjeće nosila i koje je svečanosti polazila.

Ona ga slušaše s neizmjernim zadivljenjem. Kako on sve to znade? Tko bi mogao i pomisliti, da je na sve to pazio i sve upamtio?...

On se je smiešio, držao se tajinstveno i pričao još neke druge sitnice, koje je gotovo i ona zaboravila.

Sada ga više nije htjela prekidati, već puštaše, neka priča, a ona slušaše s nekim nenadanim uzhitom, koji ju strelimke obuze. Sada je stala razumievati i odgonetati zagonetku: — mora da ju je i on ljubio kroz cielo to vrieme!... da je uviek na nju mislio... A istom joj sada naivnim načinom to priznaje!...

Što bi to moglo biti, Bože moj, zašto ju je tako odbijao od sebe i puštao, da toliko trpi?

Uviek joj je lebdila pred očima ta tajna, koju joj je obećao priobćiti, ali se vazda ugibao, da je izkaže, jer mu se na licu pojavila smetnja, a na ustnama nerazumljiv posmjeh . .

III.

Podjoše u Paimpol nekoga liepog dana s bakom Ivonnom, da kupe odjeću za vjenčanje.

Medju liepim djevojačkim odjećama, što joj od prije ostadoše, bilo je i takovih, koje se vrlo dobro mogoše i prenačiniti za tu priliku, pa ne bi bilo potrebno kupovati. Ali je Jean htio, da joj dade taj dar, a i ona se nije baš jako nećkala; da ima odjeću, koju joj je on dao i platio novcem iz svoga rada i ribolova, to joj se pričinjaše, kao da je već nešto malo njegovom ženom.

Izabraše crnu odjeću, jer Gauda nije još skinula žalobnog odiela iza smrti svoga oca. Ali Jeanu nije bila dosta liepa nijedna od tkanina, što ih pred njima razaviše. Bio je pun ponosa u razgovoru s trgovcima. Toga se je dana bavio svim i svačim, dapače se brinuo i za oblik, koji će imati ta odjeća, a nekada ne bi ni za što unišao u dućan paimpolski. Htio je da odjeća bude urešena velikim baršunastim vrpcama, samo da bude ljepša.

IV.

Kad su jedne večeri sjedjeli na svojoj kamenitoj klupi, u samoći one pećine, koju je već tama obavila, slučajno im oči zapeše o jedan busen trnja — jedini u blizini — što no se je vijugao po pećini povrh ceste.

U sumračju im se pričini, da vide na tom busenu sitno bielo inje:

— Čini se, da cvjeta, — reče Jean.

I oni se primakoše, da se uvjere.

Bio je pun cvieća. Pošto niesu dobro vidjeli, opipaše ga, da svojim prstima osjete to sitno cvieće, što no bijaše sasma vlažno od guste magle. Tada osjetiše prvi utisak proljeća. — U isti čas opaze, da su dani dulji, da je zrak nešto topliji, a noć svjetlija.

Kako li se taj busen trnja požurio! Nigdje u cieloj okolici, ni kraj koje ceste ne bi mogao naći takav trn. Nema sumnje, da se je ovdje razcvao samo poradi njih, da im uzveliča slavu ljubavi...

— Ej! onda ćemo ga ubrati! — reče Jean.

I svojim snažnim rukama sastavi kitu cvieća; svojim velikim ribarskim nožem, što ga je nosio za pojasom, brižljivo očisti trnje, a zatim ga zatakne Gaudi na grudi.

— Eto, kao u kakove udavače, — reče on udaljivši se malko, da kraj svega sumračja vidi, da li joj liepo pristaje.

A tamo je dolje pod njima mirno more lomilo svoje sitne valove na šljunku plitke obale sa slabim jednoličnim šuštanjem poput snenoga disanja; pričinjaše se sasma prostodušno ili dapače prijazno prama tomu udvaranju, što se je zbivalo tamo upravo blizu njega...

Dani kao da su im bili dugački u izčekivanju tih predvečerja, a zatim, kad su se razstajali baš u deset sati, osjetili bi, kao da im životne snage ponestaje, kao da je sada sve svršeno...

Morali su se žuriti i hititi, da saberu potrebite izprave i da sve drugo urede, jer inače ne će biti spremni, pa će im odletjeti sreća sve do pod jesen, do nestalne budućnosti...

Njihovo udvaranje u sumračju na tom tužnom mjestu, uz neprestani šum morski i uz grozničavu pomisao, da vrieme hiti i izmiče, — sve je to obavijalo nekako osobito i gotovo žalobito njihovu ljubav. Bijahu to ljubavnici drugačiji od drugih ljubavnika, mnogo nemirniji u svojoj ljubavi.

Još joj on nije kazao, što je imao protiv nje kroz one dvie godine, pa kad bi na večer otišao kući, stala je Gaudu mučiti ta tajna. Pa ipak ju on silno ljubljaše, to je ona pouzdano znala.

Istina je, da ju je on cielo to vrieme ljubio, ali ne kao sada; ta bi joj pomisao napunila dušu i srce kao more, što no se diže... raste... dok sve izpuni i oblije.

On nije nikada znao, šta to znači ljubiti. Kad i kad pružio bi se na klupi i spustio glavu Gaudi u krilo, da ga miluje poput djeteta, a zatim bi se naglo iz uljudnosti osovio.

Volio bi on leći na zemlju kraj njezinih nogu, da

bude tamo i da se svojim usnama dotiče ruba njezine odjeće. Osim onoga bratinskog poljubca, koji bi joj dao kod dolazka i na odlazku, nije se usudjivao da ju poljubi.

On je obožavao nešta nevidljivo u njoj, njenu dušu, koju je opažao u čistom i mirnom zvuku njezina glasa, u izražaju njezina posmjeha, u liepom jasnom pogledu...

Pa kad je pomislio, da je ona u isto vrieme žena od puti, ljepša i dražestnija od ikoje druge žene, da će biti naskoro njegova isto tako kao i njegova negdašnje ljubavce, a da ipak ne će prestati *biti ono, što je* sada... kod te pomisli prošli bi ga srsi i potresli u njemu i najsitniju žilicu; nije u napried mogao da shvati, kakav će to biti neizmjerni užitak.

Ali njegove se misli niesu iz štovanja dugo time bavile, pa je samoga sebe pitao, da li će se usuditi to svetogrdje i počiniti . . .

V.

Nekoga kišljivog dneva sjedjahu jedno uz drugo kraj ognjišta, a baka Ivonna spavaše kraj njih. Vatra je plamsala, a njihove povećane sjene titrahu na tamnom svodu.

Govorili su tiho, tihano, kao što čine svi ljubavnici. Nu te su večeri više puta u razgovoru podulje kao u smetnji zapeli Osobito on nije gotovo ništa govorio, već je oborio glavu, smiešio se i težio, da se otme Gaudinim pogledima.

Bijaše to cielu večer s toga, što je ona navalila, da ga izpituje o onoj tajni, koje joj nikako nije mogao da kaže. Sada je vidio, da ga je uhvatila. Ona bijaše odviše lukava i odlučna, pa je htjela svakako da sazna. Nikako nije znao, da se izvuče iz toga škripca.

Možda su me ogovarali? — pitaše ona.

Htio je da potvrdi. Što se tiče ogovaranja, oh! . . . mnogo se bome ogovara u Paimpolu, a i u Ploubazlanecu . . .

Ona upita, što su kazali, a on se zbuni i nije znao, što da kaže.

Sad je vidjela, da to mora biti nešto drugo.

— Možda je bio razlog moje odielo, Jeane?

Što se tiče odiela . . . nema sumnje, da je i ono nešto pomoglo: neko se je vrieme ona suviše liepo odievala, da postane ženom jednostavnog ribara. Ali je napokon bio prisiljen priznati, da to nije sve.

— Možda zbog toga, jer smo u ono vrieme bili bogati? Vi se bojaste, da ne budete odbijeni?

— Oh! ne, nije to, — odgovorio je takim naivnim pouzdanjem u samoga sebe, da je Gauda osjetila veliku veselost.

Zatim na novo umukoše i začuše vani jadikujući zvuk morskih valova.

Promatrajući ga pozorno, stala se u njoj radjati neka misao, pa se je i izraz njezina lica postepeno mienjao.

— Sve to nije bio razlog, Jeane, — dakle što bi moglo biti? — reče ona, pogledavši mu na jednom ravno u oči, izpitujući mu pogled neodoljivim posmjehom, kao da je odgonetnula zagonetku.

On okrenu glavu na drugu stranu i nasmije se glasno.

Dakle je to. Ona je odkrila. Razlog joj nije mogao kazati, jer ga nije nikad ni bilo. Jest, on se je samo tvrdoglavo usiljavao (kao što je Silvestar nekada kazivao) — i to je sve. Pa napokon su ga i suviše mučili s tom Gaudom! Svi su se dali na taj posao, njegovi rodjaci, Silvestar, islandski drugovi, dapače i sama Gauda. Tada je stao odgovarati: ne i opet ne, ali je ipak u dnu duše mislio, da će se jednoga dana, kad ne bude nitko više ni mislio, sve to svršiti sa „da“.

I poradi te djetinjarije Jeanove Gauda je ginula i venula, ostavljena pune dvie godine, i željela da umre...

Poslije prvoga dojma Jean se je najprije nasmijao, jer je bio smeten, što je odgonetnula tajnu, zatim je gledao Gaudu dobrim ozbiljnim očima, da vidi, što će ona na to; hoće li mu bar oprostiti? Sada ga je savjest pekla, što ju je toliko mučio. Hoće li mu oprostiti? . . .

— To je moja narav, Gaudo, — reče on. — Taki sam i s rodjacima. Često se puta usilim, pa se srdim na njih punih osam dana, a da ni s kim ni rieči ne progovorim. A ja ih ipak ljubim, vi to dobro znate, pa napokon ih slušam u svemu, što oni hoće kao da sam diete od deset godina . . . Nemojte misliti, da ja nisam želio, da vas oženim, o ne! To ne bi moglo više dugo trajati ni u kojem slučaju, Gaudo, možete mi vjerovati.

Ah! da li će mu oprostiti! Osjeti, kako joj suze naviru na oči. Sada je napokon posljednja negdašnja bol odprhnula s tim Jeanovim priznanjem.

U ostalom, bez tih predjašnih boli, ovaj joj čas ne bi bio tako ugodan i ljubak. Sada, gdje sve zna, sada kao da ga više ljubi, jer je poznavala dobu kušnje.

Sad je bilo sve razjašnjeno medju njima dvoma, doduše nenadano i čudno, ali ipak podpuno razjašnjeno; sad više nije nikakva koprena dielila njihovih duša.

Privukao ju k sebi u svoje naručje . . . glave im se primakoše i oni sada dugo ostadoše tako blizu, da su im se obrazi doticali, a niesu osjećali potrebe, da štogod razjasne i da u obće štogod kažu jedno drugome.

U taj je čas njihov zagrljaj bio tako čist, pa premda se je baka Ivonna probudila, oni ostadoše pred njom, kako bijahu, a da se niesu ni najmanje zbunili.

. . . . . .

VI.

Bilo je to šest dana prije odlazka na Islandiju.

Njihova se svatbena povorka vraćala iz crkve sela Ploubazlaneca, progonjena biesnim vjetrom izpod tamnog oblačnog neba.

Ovjesivši se jedno drugome o ruku, bijahu oboje liepi, stupajući poput kralja i kraljice na čelu svoje dugačke pratnje. Činilo im se, da sanjaju. Bili su mirni, sabrani,

ozbiljni, i činilo se, kao da ništa ne vide, da i ne žive, već da lebde u visinama.

Činilo se. da ih dapače i vjetar čuva, jer iza njih bijaše povorka u veselom neredu od velikog vjetra, koji joj nije dao da mirno stupa. U povorci bijaše mnogo mladih, u kojima je buktila životna snaga, a i starih, već prosiedih parova, koji su se takodjer smijali, sjećajući se svoje svatbe, prvih godina zajedničkog života.

I baka je Ivonna bila medju njima u povorci; vjetar je doduše duvao po njoj, nu zato bijaše ipak sretna, ovjesivši se o ruku staroga nekog Jeanova strica, koji joj je po starački udvarao; na glavi je imala liepu novu kapu, koju joj kupiše za tu zgodu, a oko vrata mali ovratnik, po treći put bojadisan — sada crnom bojom, poradi Silvestra.

A vjetar je drmao svima pozvanicima bez razlike; suknje se dizahu i izvraćahu, a šeširi i kape lećahu po zraku.

Na vratima crkve kupiše vjerenici, po starom običaju, kitice umjetnog cvieća, da nakite svoju svečanu odoru. Jean je svoje cvieće zatakao, i ne pazeći kako, upravo nasred svojih širokih prsa, nu njemu je sve dobro pristajalo. Ali Gauda je poput negdašnje gospodjice Gaude prikopčala to siromašno i prosto cvieće po gradski baš na rame svoga kaputića.

Guslač je vodio cielu tu povorku, progonjenu vjetrom, a njegova svirka dolazila je do ušiju izprekidano, pa je u buci vjetra čudno zvučila, kao piskut morskoga galeba.

Cieli je Ploubazlanec izišao, da ih vidi. Ta je svatba u neku ruku zanimala sve, pa zato dodjoše daleko iz okolice, da ih vide; na razkršću je putova bilo svagdje na okupu svieta, koji ih čekaše. Gotovo svi „Islandijci“ iz Paimpola, prijatelji Jeanovi, nadjoše se ondje. Na prolazu pozdravljahu mladence; Gauda im odvraćaše, lagano se naklanjajući, kao gospodjica ozbiljno i ljubko. Cielim su se putem divili njojzi.

Sve se kućarice u okolici, najudaljenije, najcrnje, dapače i one u šumama, izprazniše od svojih prosjaka, sakatih, ludjaka i tupaka. Svi se smjestiše na razkršća sa raznim glazbalima i pružahu svoje ruke, zdjelice i šešire, da dobiju milostinju, koju im Jean dobacivaše ponosito, a Gauda sa svojim kraljevskim posmjehom. Medju tim prosjacima bilo je već vrlo starih, sa siedom kosom i ćelavom glavom; kako su se uviek povlačili u jarcima i jamama kraj ceste, lice im bijaše iste boje, kakove je i zemlja, iz koje kao da su se malo prije podigli i u koju će se naskoro povratiti; njihove su te mutne oči uznemirivale, kao i tajinstvenost njihova brodolomnog i nepotrebnog života.

Gledali su, gdje prolazi kraj njih ta slava divnog i punog života, a niesu je pravo ni razumjeli . . .

Svatovi nastaviše svoj put i iza seoca Pors-Evena i kuće Gaosove, jer su htjeli da po starodavnom običaju svih mladoženja iz okolice Ploubazlaneca posjete crkvicu sv. Trojstva, koja je upravo na kraju bretonjskoga svieta.

Na podnožju zadnje pećine leži upravo na kamenu blizu vodâ, pa ti se zato čini, kao da je već u pandžama mora. Da do nje dodješ, moraš silaziti strmom stazom, koja se vijuga medju granitnim vrletima. Tako se je sada svatbena povorka rasijala po strmini toga osamljenog rta, posred kamenih stiena, a vesele ili ljubavne udvaračke rieči gubile se sasvim u buci vjetrova i morskih talasa.

Bilo je gotovo nemoguće približiti se crkvici, jer prilaz po tom nevremenu nije bio baš siguran; more je bacalo na obalu svoje velike valove, koji su se ondje razpršivali i sve poplavili.

Jean, koji se je s Gaudom, privijenom k njemu, najdalje uputio, prvi je stao pred valom, što ga je burni vjetar u kapljicama na nj sasuo. A iza njih se njihova povorka sustavila postepeno, jedno iza drugoga, u visinama kao u amfiteatru. Činilo ti se, kao da je Jean došao pokazati moru svoju ženu, nu ono kao da se je srdilo na novu tu mladu.

Okrenuvši se, opazi guslača, gdje sjedi na pećini i hoće da nastavi svoj plesni napjev, koji mu je vjetar prekinuo.

— Mani nas sa svojom glazbom, prijatelju moj, — dovikne mu on, — kad nam more gudi drugu glazbu, koja bolje zuji nego li tvoja . . .

U isto vrieme zače lievati kiša kao iz kabla, koja se je već od jutra spremala. Sad nastade silan nered, vika i smieh, jer se svi stadoše na povratku penjati na visoku pećinu, da se zaklone kod Gaosovih . . .

VII.

Svadbena je gostba bila kod Jeanovih roditelja, jer je stan Gaudin bio vrlo siromašan.

Gore, u velikoj novoj sobi, bio je prostrt stol za dvadeset i pet gosti, koji se prikupiše oko mladenaca. Bile su to sestre i braća, bratić Gaos krmilar, zatim Guermeur, Keraez, Ivon Duff, svi mornari negdašnje „Marije“, koji su sada bili na „Léopoldini“, pa onda četiri vrlo liepe djeveruše, s perčinima, izpletenim i smještenim u okrugu na tjemenu, kao što su nosile nekada vizantske carice, i s bielim kapama po novoj mladenačkoj modi, napokon četiri djevera, četiri Islandijca, snažna mladića s liepim ponosnim očima.

I dolje se u prizemlju takodjer gostilo; ciela ostala povorka nagomilala se tamo u neredu.

Nadničarke su iz Paimpola izgubile glavu pred velikim ognjištem, punim puncatim kojekakvih lonaca.

Jeanovi su roditelji za svoga sina željeli bogatiju ženu, to je pouzdano, ali Gauda je sada bila na glasu kao pametna i odvažna djevojka, pa napokon, ako je i izgubila svoj imutak, bila je ipak najljepša u okolici, a to je godilo starima, da vide tako liep par mladenaca.

Stari je otac bio već poslije čorbe veseo, pa reče o toj ženitbi:

— I tako će opet biti novih Gaosa, premda ih nije manjakalo u Ploubazlanecu.

I brojeći na prste, kazivaše jednomu stričeviću, koliko ima udavača od toga imena: njegov otac, koji bijaše najmladji od devetero braće, imao je dvanaestero djece; sva su se poženila i poudavala u rodu, pa je iz toga proizišlo množtvo Gaosa, i ne obazirući se na sve one, koji poginuše na Islandiji! . . .

— A i ja, — reče starac, — i ja sam oženio Gaosovu, svoju rodjakinju, pa i nas dvoje izrodismo još četrnaest Gaosića.

Kod pomisli na taj silni narod vrlo se razveselio i stao klimati svojom siedom glavom.

— Imena mi moga! bilo je muke i brige odgajati tih četrnaest malih Gaosića, ali sad su već izplivali, jer ih je onih 10.000 franaka, što ih dobiše iz prodaje nasjele a nadjene ladje, zaista baš liepo oporavilo.

I susjed Guermeur bijaše vrlo veseo, pa pričaše o svojim doživljajima u *službi*, svakakve priče iz Kitaja, Antilla i Brazilije, da su se kriesile oči mladićima, koji će takodjer tamo poći

Najljepšu je uspomenu doživio na brodu „Ifigeniji“. Neke su tamne večeri punili spremnice vina, pa je pukla kožnata ciev, kroz koju je vino teklo u utrobu ladje. Tada umjesto da jave zapovjedniku, što se je dogodilo, stadoše piti, silno piti; ta je slava trajala puna dva sata; napokon je toliko vina izcurilo, da je ciela baterija plivala, a svi se momci valjali od vina!

Stari mornari, koji sjedjahu za stolom, smijali su se svojim dobroćudnim smiehom.

— Viče se na *službu*, — govorahu oni, pa ipak se još jedino tamo može što takovo doživjeti!

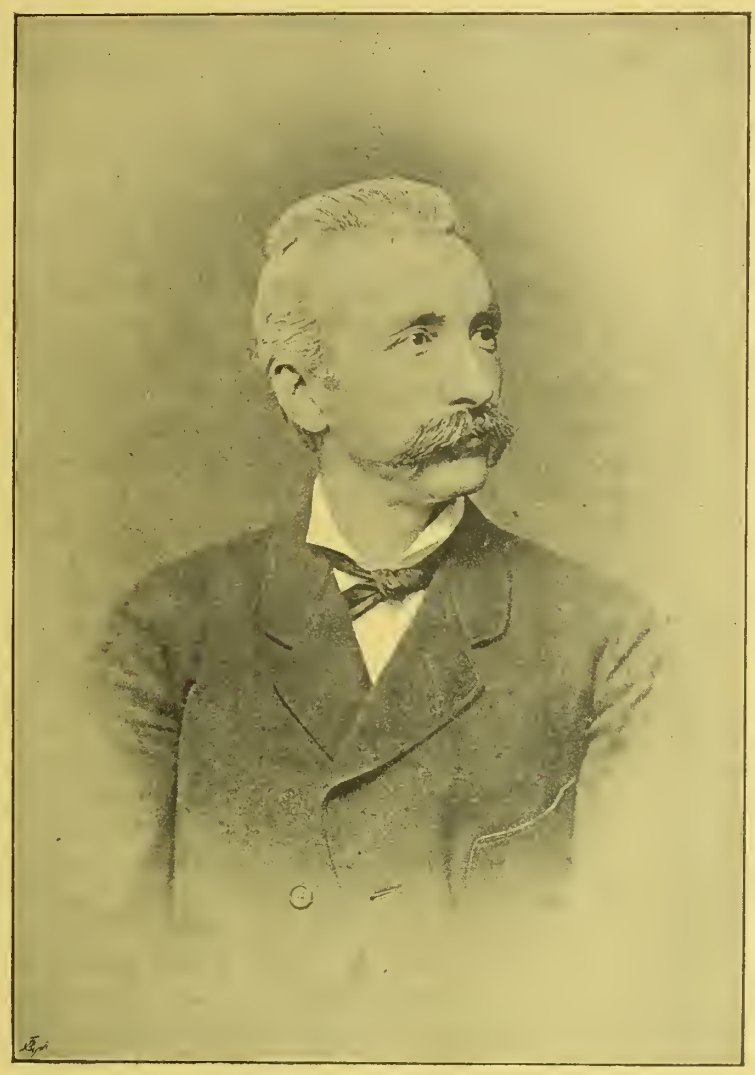

Dr. Marijan Derenčin.

Vani se vrieme nije htjelo da popravi, šta više vjetar i dažd bjesnili su još većma u tamnoj noći.

Ma da su i bile poprimljene sve mjere sigurnosti, ipak se neki uznemirivahu za svoje brodove i barke u luci, pa stadoše govoriti i dogovarati se, ne bi li pošli, da malo pogledaju, što je i kako je.

Medjutim je drugačija buka, mnogo veselija za svačije uho, dolazila od ozdo, gdje se mladji svatovski gosti zabavljahu; čuli su se veseli povici i buran smieh malih bratića i sestrića, koje je jabučnjača već silno razveselila.

Na stol bješe donesen kuhano meso, pečeno meso, perad, više vrsti riba i svakojakih kolača.

Razgovarahu o ribolovu i kontrabandu, razpravljahu o svim mogućim načinima, kako treba nasamariti gospodu od carinare, koja su, kako je poznato, najveći neprijatelji pomoraca.

Gore, kod počastnog stola, stadoše dapače pripoviedati o smiešnim pustolovinama.

Taj se je razgovor vodio u bretonjskom jeziku medju onima, koji su se u svoje vrieme po svietu klatarili.

— U Hong-Kongu, u onim *kućicama*, znaš li, u kućicama, koje se dižu ondje u uzkim uličicama . . .

— Ah! da, — odvrati s drugog kraja stola drugi, koji je tamo bio, — da, na desno, kad se uzpneš gore?

— Tako je . . . kod kinezkih gospodja . . . e! . . . Tamo smo mnogo toga doživjeli nas trojica . . . Gadne ženetine, *ma Doué*, vrlo gadne! . . .

— Da su gadne, to ti vjerujem, — reče veliki Jean, koji se je takodjer zaboravio i upoznao te Kinezkinje poslije dugoga puta na moru.

— Poslije, kad je trebalo platiti, nastade pitanje, tko ima piastera?... Traži... traži po svim džepovima, — ali ni ja, ni ti, ni on, — nitko ni pare! — Stadosmo se izvinjavati i obećavati, da ćemo se povratiti. (Ovdje je nakrivio snažno svoje mornarsko lice i stao tepati kao iznenadjena Kinezkinja.) Ali stara se nije pouzdavala u naš povratak, pa je stala grditi, vikati i tući nas svojim žućkastim papcima. (Sad je stao oponašati slične glasove i prenavljati se kao stara u srčbi, izkrećući očima, koje je nakrivio prstima.) Na jednom eto dva Kineza, dva... gospodara te kućice, ti me razumiješ... Oni zatvoriše rešetke ključima, a mi ostadosmo unutra! Kako je i pravo, mi ih pograbismo za perčine, da malko plešu udarajući glavom o zid. — Ali grom i pakao! doplaziše i drugi iz jama, najmanje njih dvanaest, koji stadoše zavijati rukave, da se na nas obore, — ali ipak s nekom bojazni. — Ja sam baš imao pri sebi svežanj štapova od šećerovine, a to su bome čvrsti štapovi, koji se ne kidaju, dok su još svježi. Možeš pomisliti, da su nam ti štapovi dobro došli, da izmlatimo one majmune...

Nu vani je vjetar suviše jako duvao; u taj se čas prozori stali tresti od strašne bure, a pripovjedač, svršivši naglo svoje pričanje, dignu se, da vidi, što se dogadja s njegovom barkom.

(Nastavit će se.)

Pasje navike.

Što ima domaćih životinja, ni jedna nije toliko napredovala, koliko pas, ali čovjek nije ni s kojom toliko drugovao i prijateljevao, koliko s njime. U psa ima veoma zanimljivih navika, a ni jedna životinja ne može izkazati svojih osjećanja tako živo i različno, kao pas. Jeste li vidjeli životinju, koja se igra s djecom toliko milo i veselo, koliko pas?! Jeste li razabrali, da je on djeci i znamenit uzgojitelj?! On je jedina životinja, koja živi svuda gdje i čovjek, te s punim pravom kažemo, da ne ima vjernije životinje od njega. Neki stari pisac reče, da je pas jedini stvor u svijetu, koji tebe više ljubi nego li sebe.

Pas je danas onakav, kako je uzgojen u svojim prilikama. Kad ga poredimo s divlj m praocem, od kojega se je ovako razvio, pa ako pogledamo još niže u porijetlo pasjemu rodu, silna li napretka u nebroj godina i jasna li svjedočanstva, da se sve u svijetu usavršuje i napreduje. Pored svega toga ima i u psa dosta toga, što je baštinio od svoga divljega praoca. U njega ima baštinjenih navika, koje su mu danas sasvim bez potrebe.

Pa da razgledamo, kako se vlada. Stotinu ga puta posmatrasmo s veseljem, a i sad nam ga je milo pogledati. Eno ga nasred ceste! Glavu je malo uzdigao, rep ukočio i osovio u zrak; dlaka mu se na vratu i na ledjima nakostrušila, uši naćulile; stoji mirno, kao da je saliven od gvoždja i gleda oštro i ukočeno naprijed, u daljinu. Što će biti? Kadgod sagleda na polju nepoznata psa ili čovjeka, te će na njega neprijateljski, ukoči se ovako, skupi sve svoje divljačtvo, ne pušta ga s oka: gotov da se ogleda s neprijateljem. Prikučuje se. Eno ga sve bliže i bliže. Ukočio se još više, iskesio zube, zarežao bijesno, poćulio uši natrag, priljubio ih dobro uz vrat i skočio na psa...

Ovako se vlada svaki pas, kad ugleda neprijatelja i kad srće u boj. I mlado pseto, koje nije ni vidjelo toga boja, i stari bojac vlada se u toj prilici ovako.

U početku, kako opazi neprijatelja, pas naćuli uši i naperi oči na nj, a čim skoči u boj, baci uši natrag i priljubi ih uz vrat. On to čini, da ga protivnik ne bi pograbio za uho. Ovako čuvaju uši sve životinje, koje se zubima bore i kolju. To je navikom i asocijacijom postalo baštinom i znakom srčbe i neprijateljstva. Ovako se vlada i štenad, griskajući i grgljajući se u igri, pa i mačići i dr. I konji ovako čuvaju uši, kad se grizu; a kad ljut konj hoće da udari stražnjom nogom, priljubi uši natrag od navike, i ako ne misli ugristi. Goveda, ovce i koze, koje boreći se nikad ne ujedaju, ne čuvaju ovako svojih ušiju.

Mnoge se životinje instinktivno naježe, iskelje zube i regnu divljim glasom, da budu veće i groznije vidjeti, kad hoće da zastraše neprijatelja, kad ga napadaju i kad se plaše. Može se za to pouzdano kazati, da je taj nagon baština iz prastarih vremena. Poznato je, da se kvočka sva rasperuši, kad joj se prikuči pseto, mačka; a i pjevčići, pa bili i sasvim mladi, razlepute se u borbi

Stanoviti gmazovi i dvoježivci, u kojih dašto ne ima dlake, a ni mišica, da ih naježe, udahnu zraka, nadmu se i ovako povećaju, kad se uznemire ili razljute, ne bi li zastrašili neprijatelja. Ovako se nadimlju žabe. Kad zmija napane na žabu, nadme se žaba što igda može, te je manja zmija i ne može da je proguta. Vjerojatno je, da je baš ovo prvobitni uzrok tomu nadimanju i kostrušenju. Dvoličnjaci i neki gušteri nadmu se, kad se razljute. Zmija naočarka nadme vrat, kad se razdraži, a uz to siče, uzdigne glavu i razvali čeljusti, te bude strašna. Nadimlju se u ovakim prilikama i druge zmije. I ljudi male vrijednosti naduvaju se, da budu veći, jer osjećaju tu potrebu, i eto smiješnih i velikih patuljaka.

Kad pas susreće čovjeka, ili bilo koga, posve prijateljski, vlada se sasvim drugačije, toliko različno, koliko se razlikuje neprijateljstvo od prijateljstva. Sada se je evo sav snizio i pripušio uza zemlju i mekan je, da bi ga ovio, što no riječ, oko prsta. Previja se, rep je spustio

i povinuo ga malo uza stranu; dlaka mu se slegla; uši spustio i natrag ih zabacio, ali ih nije uz vrat priljubio; gubica je zatvorena, pogled umiljat, a ponizan, ako postupaš s njime kao s robom. Ako mu se malo podobrikaš ili ga samo milo pogledaš, odmah skače sav sretan, da te lizne po ustima ili po licu. On će ti lizati i ruke, ali najvoli lice. Pas voli lizati i psa od dragosti, ali uviek u gubicu. Pas će ovako cjelivati i mačku, s kojom živi u prijateljstvu. Moje psetance, komu još nijesu ni tri mjeseca, lizne zid i što bilo, kad mu se stanem omilati. Upravo ga je smiješno gledati. Ta navika nastala je po svoj prilici od toga, što kuje svoje mlade, najveću svoju dragost, ližu, da ih očiste. Kuja će svoje mlado onako uz put liznuti, ako ga neko vrijeme nije vidjela, a to čini zaista od dragosti i sklonosti. Ovako se navika s uzbudjenjem ljubavi ujedini, na koji se način može ova uzbuditi i poslije. Ta je navika sada toliko prirodjena ili baštinjena, da prelazi na oba spola. Pitom vuk i čagalj skaču od radosti oko gospodara, kad im se umiljava, pa mlacinjaju repom, poklope uši, ližu mu ruke i pripuše se uz zemlju.

Pas se voli prisloniti uza svoga gospodara, a i milo mu je, ako ga šakom pljeskamo ili čimgod trljamo. Prirodnjaci tumače to ovako: psi čuvaju svoje mlade i privijaju se uza njih, te je to doticanje s drugom stvari sa uzbudjenjem ljubavi živo spojeno.

Pas je sklon svome gospodaru, ali je ta sklonost u svezi sa potištenošću, koja je u srodstvu sa strahom. S toga psi ne samo što poniču, nego i gmižu prikučujući se svomu gospodaru, a gdjekad bace se pred njim na ledja i noge okrenu u vis. Time iskazuju, da se ne će ni malo opirati i da su potpuni robovi. Pa svako savijanje i metanisanje izvire iz potištenosti, straha i ropstva.

Kad mačka vreba i hoće da navali na što, a nije uplašena, vlada se sasvim drugačije nego li pas. Legne potrbuške, prednje noge turi naprijed, čaporke pruži, dlaka joj obično uvijek prione uz tijelo, uši poćuli, zube iskesi, gleda oštro naprijed, rep polegne i vrhom tresulji: gotova, kao zapeta puška, da skoči na plijen. Eto, dok se je pas osovio na noge i digao rep, mačka se je sva zgnjurila, da lukavo navali.

Ali i onda, kad hoće da se macoli, mačka se vlada posve drugačije nego li pas. Ona se izboči i digne na noge, rep ukoči i uzdigne ga kao barjak, nakostruši se, uši naćuli, prede i uz čovjeka se češe, pa i uz druge stvari. To trvenje nastalo je po svoj prilici, kako i u psa.

Kad se pak mačka uplaši, osovi se na noge, izboči hrbat, što igda može, sva se naježi, pače i na repu, koji visi a samo se u korijenu malo uzvio, uši poćuli, iskesi zube i pukće. Sve to mačka čini, da bude veća i strašnija. Velike vrsti mačaka, kao što su tigri i lavovi, ne raskrošuju se ovako, da budu što veći, ali oni to ne trebaju da čine, jer se slabo koga boje.

Kad pas hoće da spava, bilo na mekoj prostirci, bilo na tvrdu podu, obidje obično to mjesto i ogrebe ga prednjim nogama, kao da kani travu utapati i jamu iskopati, kako su za cijelo činili njegovi divlji praoci, koji življahu po tratinama i šumama. Čagalj i drugi pasji rodjaci uredjuju u sužanjstvu svoju slamu na isti način, što se nije opazilo, da rade vukovi.

Ovo obilježje i grebenje danas je u našega psa bez ikakve potrebe i baš smiješno, ali je ono u nebroj vijekova toliko prešlo u naviku i nagon, da još i danas prelazi s koljena na koljeno; i tako je ono postalo smiješno, što je nekad bilo potrebno i zgodno.

Pas grebe i svima nogama i baca zemlju natrag; to on čini i na golu kamenu, gdje mu je sav posao uzalud. To je dokaz, da je njegov praotac pokrivao svoju nečist zemljom, kako to mačke dandanas čine. I ta je baština stečena navikom i eto je slijepim nagonom. Pa da i ovaj nagon nije nastao ovako i da nije služio baš u ovu svrhu, on je trebao nečemu, čemu danas više ne treba. Ovako se vlada u zatvoru vuk, čagalj i lisica, ali se nije opazilo, da bi pokrivali svoju nečist, kad to i mogu; ali sva ova zvjerad zakapa hranu, što joj pretječe.

Mnoge životinje, koje se mesom hrane i koje za plijenom pužu, sagnu glavu i šćućure se ponekle, te se ovako spreme na skok. Ova je navika suviše razvijena u psa prepeličara i prelazi u nagon. Ako se dva nepoznata psa sastanu, to onaj, koji prvi spazi drugoga, pa bio još daleko, odmah sagne glavu, a često se malo snizi ili pače legne; on se dakle sakrije i pripravi, da skoči i navali, premda je na ravnoj cesti i daleko.

Svi psi običavaju, kad svoj plijen živo gledaju i lagano mu se prikučuju, dizati prednju nogu i držati je u zraku. Ta je noga pripravna za prvi pažljiv korak, što je u prepeličara vrlo karakteristično. Ali i od navike vladaju se psi ovako, kad se god pobudi njihova pažljivost.

Sve životinje, koje mogu micati ušima, naćule ih, kad se uplaše ili kad što oštro gledaju, a dignu glavu u vis, da uzmognu svaki glas dobro razabrati. Neke manje životinje dignu se na stražnje noge, da sve bolje vide i čuju. Kad lovac ob noć čeka zeca, a zec hoće da odmakne, on mu tiho zafućne, i zec odmah naćuli uši i obično sjedne na stražnje noge, da čuje, što je i gdje je. U tom se ubije najlakše; ali fućni mu još jedan put, ode on baš onamo, kuda ti ne ćeš. Ovako i pas diže glavu i striže ušima u jednakoj prilici. On zaista ne zna za nauku o zvuku, ali se ipak ovako vlada i mlad i star, te je to danas naslijedjeni nagon.

Kad se pas plaši, podvije rep, a poćuli uši, ali ih ne priljubi uz glavu, kako onda, kad reži, pa ih ni ne poklopi, kao što onda, kad je veseo i kad se komu umiljava. Kad se dva mlada psa igrajući nagone, to prvi, što bježi, podvije uvijek rep i skupi stražnje tijelo. Ovako se vlada pas, kad trči veselo u krugu oko gospodara, upravo kao da ga pas tjera. U toj trci vlada se prednji, kao da se boji, da će ga stražnji popasti za rep, premda

se psi u takvoj zgodi rijetko hvataju za rep. Kad psa što tjera, pa misli, da će ga što otraga ošinuti, čini se, da želi što prije stražnji dio tijela odmaknuti. Kad se vuk ili čagalj prepane, podvije rep.

Kad se kolju hijene, koje imadu jake zube, prikučuju se jedna drugoj klečeći, rep podviju živo pod noge i izboče hrbat, da što bolje uščuvaju noge, jer bi ih inače sasvim lako skršili jaki zubi.

Moć je navike silna. Najteži se pokreti mogu napokon vršiti bez ikakve muke i bez svijesti. Gledajte samo leptira golupku (Macroglossa). Tek što je ugledala svijet, odvije dugo tanko rilce, uperi ga u cvijet, a krilima tako vješto trepti, te stoji na jednom mjestu u zraku. Niko ne može reći, da je leptir to naučio. Ta je zaista velika vještina postala navikom, a sad je naslijedjena.

Naši su namišljaji i kretnje tako živo ujedinjeni (asociirani), da nakreću neki ljudi svoje tijelo onako, kako živo žele, da se stvar kreće, premda dobro znadu, da je to bez ikakve koristi. Spomenimo se samo strastvenih osobito mladih igrača na billardu i na kugljani. Kad kuglja ne će da leti onamo, kud oni hoće, nakrenu i ruke i noge, i glavu i oči na onu stranu, kuda bi imala poći po njihovu namišljaju. To se tumači ovako: kad god čovjek hoće da koju stvar premakne, on ju na istu stranu i tura. Hoće li da bude stvar više naprijed, on ju po svom namišljaju i naprijed poturi; hoće li da ne ide dalje, povuče je natrag. Ako dakle igraču leti kuglja desno, mjesto lijevo, a on želi živo, da se kreće po njegovoj namjeri, to on tijelom onako i bez svijesti skreće, što je u drugim prilikama bilo korisno. Kad koga tjeramo od sebe oštrim riječima, mahnemo i rukom, kao da ga oturismo, premda je daleko od nas, i ako znamo, da nas je i bez toga razumio. A kad živo želimo, da nam se ko približi, postupamo, kao da ga hoćemo k sebi privući, premda je on razumio naše riječi. A eno vidjesmo, što radi pas bez ikakve potrebe. Tolika je moć navike.

Davorin Trstenjak.

Talleyrandovi memoiri.

(Nastavak.)

Na što se mislilo o La Fayettu i o čuvstvima Talleyrandovim prema njemu, istina je, da je rat nezavisnosti oplodio sjeme slobode, koje su u osamnaestom vieku bili po Francuzkoj posijali filozofi. Talleyrand to priznaje. „Primjer gosp. La Fayetta bijaše zaveo najodličniji dio naroda. Plemićka mladež u Francuzkoj, zapisavši se u vojnike za nezavisnost Amerike, prisvoji načela, za koja se je borila. Ona bijaše vidjela, da je glavar velike države potekao iz sasvim čedne situacije; bijaše vidjela, gdje uživaju javni ugled sasvim jednostavni ljudi, koji su uz njega bili. Odatle je sasvim malen korak do nazora, da su jedino zasluge za slobodu pravi uvjeti ugleda i slave. Ove ideje, prenesene u Francuzku, nikoše veoma brzo, jer su svaki dan izčezavali svi oni ugledni ljudi, na koje su napadali niži ljudi, što no su se bili uvukli u družtvo“.

Sve se je sbilja razpadalo. Da brane stari sustav, koji je bio napadan sa svih strana, izticali su se duhovi ograničeni ili nesposobni, izticao se je gosp. Calonne, koga nam Talleyrand dobrostivo opisuje. „Gosp. je Calonne bio sjajna i lagana duha, uma fina i spremna. Govorio je i pisao dobro; bijaše uviek sjajan i pun gracije; u njega je bila osobita sposobnost, da ukrasi ono, što je znao, a da odkloni ono, što nije znao. Svojim je prijateljima bio odan i vjeran, ali ga je više duh vodio, nego li srce. Taština ga je varala, te je mislio, da ljubi ljude, koje je njegova taština tražila. Bijaše ružan, velik i krupan; lice mu je bilo duhovito, glas ugodan. Da dodje do ministarstva, bijaše izložio ili barem zanemario svoj dobri glas. Oni, koji su bili okolo njega, nisu vriedili ništa. Obćinstvo je vjerovalo u njegov duh, ali nije u njegovu moralnost. Kad bi se prikazao generalnoj smotri, bilo bi se reklo, da je on vješt upravitelj kojega propaloga razsipnika. Velika je lakoća ugodna, ali ne nalazi pouzdanja. Misli se, da ona prezire savjete. Velik dio ljudi hoće, da ministri rade i da budu oprezni. Calonne nije mogao u tom zadovoljiti, kao svi lagani duhovi bio je nesmotren i preuzetan. Ta se je crta njegova značaja najviše izticala . . .

Da se obrani stari sustav, htjelo se je nešto većega i boljega. Poslije odpusta Calonne-ova, god. 1786., Necker je izdao djelo o upravi financija. Djelo je obuhvatalo tri velike i debele knjige, a nije pripadalo u niz djelâ, koja se ugodno i lako čitaju. Ipak se je razprodalo u nekoliko dana osamdeset hiljada primjeraka. Ta je činjenica najboljim dokazom, kako je i koliko javno mnienje bilo zabrinuto.

Uza to su sazvani treći staleži bili u prilikama, koje su dopuštale ovomu staležu, da preotme mah. Talleyrand žali, što je Necker trećemu staležu mnogo popustio. Moguće je, da Necker nije umio naslutiti, kojom će stazom krenuti dogadjaji, ali se je Talleyrand takodjer u svojem nagadjanju varao. Pripovieda, da je njegovo mnienje bilo, da se razpuste generalni staleži i da se sazovu na drugom osnovu, povoljnijem po krunu i po privilegovane redove. Tako je on savjetovao grofa Artois-a. „Reklo se, da je moj savjet odviše smion. Dakako, to bi bilo djelo sile, a oko mene ne bijaše nikoga, tko bi bio umio njom upravljati“.

Ne vidi, da je sila već prelazila u ruke puka. Noću od 16. do 17. srpnja 1789. zadnji se je put sastao s grofom Artois-om. Htio je da zaustavi revoluciju. Poslije tri dana Bastille je osvojena.

Malo vremena zatim počelo je izseljivanje Grof Artois prvi je podao primjer. Talleyrand žali izseljivanje plemstva, koje je na taj način osudjivalo na smrt kralja i kraljevstvo. Tada razabra da bi bila „ludost“ ne misliti na se. Uz to je glasovao za gradjansko ustrojstvo svećenstva. Biskupi, koji su bili u službi, ne htjedoše da prisegnu. Katolici prigovaraju u velike Talleyrandu, tad biskupu u Autunu, poradi njegova ondašnjega postupka. On bi htio, da se opravda. „Biskupi na novo izabrani bijahu spremni, da se ne osvrću na upute, koje su dolazile iz Rima, ali nisu mogli da se ne osvrću na biskupski karakter, koji nije mogao biti njima podieljen od drugih, nego od onih, koji su ga već bili primili. Da se nije našao biskup, da im ga podieli, bilo se je bojati, ne da bi svako bogoštovje moglo biti zabranjeno, kao što se je dogodilo poslije nekoliko godina, već da ne bi skupština — a to je bilo pogibeljnije, jer je moglo postati trajnim — u povodu već proglašenih načela potisnula zemlju u prezbiterijanizam, koji se je prilagodjivao ondašnjim nazorima, i da se više Francuzka ne bi mogla povratiti katoličanstvu, hierarhiji i svome kralju u suglasju s monarhičnim sustavom. Ja sam dakle s toga posvetio jednoga od novijih biskupa, a ovaj je posvetio druge. Kad sam to učinio, dao sam svoju ostavku kao biskup Autunski i niesam više na drugo mislio, već kako da ostavim prvašnju karieru. S toga sam se predao sav dogadjajima. Sve mi je bilo pravo, samo da ostanem Francuzom. Revolucija je obećavala novu sudbinu narodu, ja sam je sliedio na njezinu putu. Podao sam joj sve svoje sposobnosti u nakani, da služim svojoj zemlji, te sam prislonio sve svoje nade uz ustavna načela. To tumači, zašto i kako sam ja uz tolike prekide ulazio u javnu službu i ostavljao ju a isto tako tumači i ulogu, koju sam igrao “

Sliedećemu je poglavlju nadpis: Orleanski vojvoda. „Pošto mu je stas bio veoma elegantan, nastojalo se, da bude vrstan u tjelovježbi. Malo je mladih ljudi znalo jahati kao on i onako dražestno. I oružju bijaše vješt, a na plesovima se izticao. U svojim malim stvarima i u družtvu svojih vršnjaka odlikovao se pronicavim duhom; ali ipak nije ništa temeljito izučio. Započe da uči neke znanosti i neke jezike, ali nije nikako mogao da nauči ona pravila pravopisa, za koja znadu i zadnje žene u Francuzkoj. Njegov učitelj matematike mišljaše, da je sklon ovoj nauci. Ali je bio odviše nestalan, te je htio svašta pokušati; njegova bi se pozornost lako umorila. Učio bi časak, dok bi nešto shvatio, ali napried nije htio.

Već se u njegovoj mladosti opazilo, da nema zahvalnosti ni prama roditeljima, ni prama učiteljima, a svojim drugovima da nije ni malo odan. I ako su to u mladićâ često mane negativne naravi, po kojim se ne može suditi o njihovoj ćudi, ipak se vidjelo, da je u njega srce hladno.

Kad je ušao u sviet, Orleanski se vojvoda (onda vojvoda od Chartresa) sprijatelji s gosp. Voyer-om, koji je bio na čelu pokvarenih ljudi onoga doba. Veliko bogatstvo, glas, da zna vješto voditi poslove, velika duhovitost, okupiše oko njega mlade ljude, u kojih je bilo vatrenih strasti; ljude, koji su bili izgubili dobro ime, stvorove najgore vrsti. Opat je Ivon predavao visoku metafiziku, za koju je on bio udesio neke slične familjarne rieči. Te rieči kao duša . . . prostor . . . tvar : . . sastavljena od točaka . . . nerazdjeljivih itd., izrečene izprekidano s nekim mističnim formama, pripravljahu mlade pitomce. A tada ih učiše, da je svako čuvstvo smiešno, da je svako grizodušje slaboća; da je pravica predsuda, da nas korist i uživanje imadu jedino voditi u svim našim djelima.“

Takav je bio uzgoj Orleanskog vojvode. U svojoj je mladosti imao drugova kod svojih zabava, ali nije nikoga ljubio. „Živio je u prijateljstvu s knezom Lamballe-om. Ovaj je bio odviše slab, te se nije mogao prilagoditi načinu življenja Orleanskog vojvode. Nije se nikada mislilo, da je mladi knez umro naravnom smrću. Njegova je smrt učinila Orleanskoga vojvodu veoma bogatim, a tako je to svoje bogatstvo zlorabio, da su ga mnogi krivili, kao da je on bio ubojica Lamballe-ov. Ali to nije ničim dokazano. Na osnovu najboljih izvora ja mogu uvjeriti, da nitko nema pravo, da ga sumnjiči. Može se reći, da je najintimnije drugovao s knezom, da je vojvoda kneza pokvario, da je knez umro, a vojvoda nije ni suze prolio.“

Orleanski je vojvoda sklopio i drugih odnošaja za svoje zabave Ti su odnošaji kod njega zamjenjivali prijateljstvo. „Ova prolazna prijateljstva — kaže Talleyrand — sile me, da protiv svoje volje kažem nešto o množtvu onih gospodja, koje su bile dio života Orleanskoga vojvode. Te gospodje nisu dale povoda nikakvim dogadjajima, pa nije potrebno, da spominjem njihova imena. Izvršit ću svoj zadatak, ako rečem, da je Orleanski vojvoda upotrebio sve ukuse, sve hire, sva sredstva, što ih trebaju ćutila, kadkada silovita, kadkada nemoćna, da im se udovolji ili da se razdraže.

Ja bih htio da popostanem kod sladjih slika, pa da govorim o ženama višega reda, koje su bile odane Orleanskomu vojvodi. Ovaj princ se pokazivao kadšto u svietu, ali uviek kao u neprijateljskoj zemlji, u kojoj je tražio žrtava. Princesa Bouillen, markiza Fleury, princesa Lamballe mišljahu, da ih on ljubi, i dokazivale su mu, da ga ljube.“

U ovom imeniku ženâ Talleyrand napose spominje gospodju de Sillery, a ne izostavlja ni imena princese Lamballe. „Ciela je mladost Orleanskoga vojvode bila bez osnove, bez namjere, bez uzde Sva njegova djela nosila su na sebi karakter nepromišljenosti, frivolnosti, pokvarenosti . . . Poradi časovite ambicije zaželio je mjesto na brodovlju gospodina Orvilliersa. Časti nije imao, jer se je

dvoumilo o njegovim sposobnostima. Da pokaže svoju hrabrost, učestvovao je kod javnih igara, pa ga okruniše pod prozorima gospodične Arnould. Tada je o njemu kolala pikantna pjesmica, koja je zabavljala Pariz. Iza toga je bio nekoliko puta u Englezkoj, prošao je Italijom, biran je velikim meštrom slobodnih zidara, bio je bolestan, te se je, kad je ozdravio, pjevao *Te Deum*, i na svaki se je način zabavljao."

Prvi politički čin Orleanskoga vojvode bila je njegova oporba u sjednici poslanstva od 17. studenoga 1787., u kojoj je bio sam kralj. Ljudevit XVI. i njegov ministar financijâ htjedoše sklopiti zajam od četiri stotina milijuna. Orleanski je vojvoda govorio prvi i to protiv namjere kraljeve. Neki vješti poslovači brzo raznieše u sviet viest o plemenitom činu vojvode, pa ga je narod slavodobitno dopratio do kuće. Poslije ovoga čina bio je Orleanski vojvoda miran do sastanka obćih stališa, samo ga nalazimo ondje, gdje je izgreda.

„Prvi su se znakovi izgreda opazili u varoši Saint-Antoine, a po svemu bi se reklo, da je tu imao svoje prste i gospodin Orleanski vojvoda. Kod nekog rukotvorca po imenu Beveillau-a, poštena čovjeka, radio je i živio velik broj radnika. Prosu se izmedju njih neka kleveta, poradi koje nisu više bili skloni prama onome, koji im je davao da živu. U isto vrieme bi njima razdieljeno nešto novaca; svjetina se s njima pomieša, broj njihov naraste, pa je pobuna bila takova, da su straže posredovale i ugušile pokret. Kod svih onih, koji su bili ubijeni ili uapšeni, našlo se po dvanaest franaka. To dokazuje, da je netko po višoj zapoviedi ravnao pobunom. Sudeći po onom, što rekoše nesretnici, dalo bi se zaključiti, da su pobunu potakli poslovači Orleanskoga vojvode. Takova je bila razuzdanost njegova karaktera, da je svaki pokret rado vidio: njemu je bilo do toga, da bude nemira, buke, neprilike."

Ovu je pobunu vodio Laclos, tajnik Orleanskoga vojvode. On je imao sva svojstva, da ugodi Orleanskome vojvodi, ali nije znao po njegovu ukusu sastavljati ono, što bismo danas nazvali izbornim programom. Te je programe sastavljao Sieyes. U člancima i spisima Sieyesovim Orleanski je vojvoda tražio osobnu i političku slobodu, tajnu pisama, nepovredivost vlastničtva, periodično glasovanje porezâ i njihovu pravednu razdiobu, odgovornost ministara, razpit braka.

„U Sieyesa je duh krepak do najvišega stepena; srce mu je hladno i malodušan je; njegova je nepomičnost samo u njegovoj glavi. On može biti nečovječan, jer će mu oholost zabraniti, da uzmakne, a strah će ga prikovati zločinstvu. Ako je privrženik jednakosti, nije to poradi filantropije, već što silno mrzi na moć drugih. Ne može se reći, da mu vlast pristaje, jer on ne bi bio na svom mjestu, kad bi bio na čelu koje vlade, već bi htio da bude *misao* vlade — i to jedino *misao*. On ne zna raditi neprekidno i redovito; prezire sve, što je poznato i hoće da ide preko toga. Svaka mu je zapreka neugodna, a ne će da znade za popustljivost. Ono, što se zove načelom, u njegovim je rukama žezlo od tuča, koje se ne savija ni pred nesavršenosti naravi ni pred slabosti ljudskom. Ne zna za kreposti koje može nadahnuti osjetljivost, ni za mane, koje ona može prouzročiti. Kad si je nešto zabio u glavu, nijedno ga čuvstvo ne može od toge odvratiti."

(Nastavit će se.)

K slikam.

Dr. Marijan Derenčin. U današnjem broju svoga lista donosimo lik dr. Marijana Derenčina. Po zamašnom radu poznato je njegovo ime po svoj domovini Hrvatskoj. I nestrukovnjaci znadu, da je on jedan od najboljih pravnih spisatelja hrvatskih i da je najumniji i najduhovitiji branitelj. Bogatstvo svoga uma, oštrinu svoga opažanja pokazao je sjajno u pravnoj struci, a u najnovije doba gledajući njegova »Tri braka«, prikazana na hrvatskoj pozornici, imali smo prilike razabrati, da je obsežni duh dr. Marijana Derenčina vrstan i na polju umjetnosti polučivati uspjehe. Mi ga na tom siromašnom polju hrvatske književnosti usrdno pozdravljamo uzdajući se, da će nas u dokolici obdariti još kojim djelom svoje mašte. Kad se spoji pravi talenat s dobrom voljom, bit će uspjeha.

Književnost.

Češka. Neutrudljivi *Jaroslav Vrchlický* preveo je iz talijanskoga jezika *Dantea Alighierija „Basně lyrické"* i *„Nový život"*, pošto je već prije preveo »Božansku komediju«.

U Otta u Pragu izlaze *„Sabrani spisi"* romanopisca Al. Jiráska. Dosada su izišla ova djela: »Maloměstské historie", »F. L. Lěk«, slika iz doba narodnoga preporoda, historijska pripoviest „Ze bouře i klidu«, historijski roman iz druge polovine 18. stoljeća »Skalaci«, historijska pripoviedka iz prošloga vieka »Poklad«, tri historijske crte »Mezi proudy« u 2 ovelika svezka.

U »ruskoj knjižnici« izišli su do sada *Turgenjeva „Lovčevi zapisci"*, grofa *Lava Nikolajevića Tolstoja „Ana Karenjina"*, *„Djetinjstvo, nedoraslost i mladost"*, te tri svezka manjih pripoviedaka i razprava, od kojih se ističu: Markerovi zapisci, Luzern, Dva husara, Kozaci, Tri smrti, Navala, Sevastopolj, Obiteljska sreća, Dekabristi, Smrt Ivana Ilijća, Izpovied grofa Tolstoja, U čemu je moja vjera.

Izišle su studije i pripoviesti *Bogdana Kaminskoga „Různé panstvo"* s 49 ilustracija *Viktora Olive.*

Češki spisatelj umjetničke povjesti i umjetnički kritik *Karel Mádl* izdao je *„Dějiny umění výtvarného"*. Izišao je 1. svezak I. diela, u kojem je obradjen stari viek Mádl je već prije nekim razpravama pokazao, da bi bio vješt napisati ovakvo djelo o povjesti likovnih umjetnosti, pa kad je nagla smrt pokosila dr. Mi-

roslava Tyrša, koji je spremao takovo djelo, nije ga se u Čeha mogao latiti vještiji čovjek nego Mádl. Pisac nas najprije upućuje o umjetnosti staroga Egipta, te pokazuje, da je proučio svu literaturu, koja obradjuje ovaj znameniti dio čovječanske kulture. Djelo imade i liepih ilustracija, kojima se prikazuju najznamenitiji ostatci egipatske umjetnosti. Oprema je knjige veoma ukusna i ugledna, pa se od srca radujemo njezinu pojavu, uzdajući se, da će sigurnim korakom doći do svrhe.

Izišao je u češkom prievodu *Em.* viteza *Čenkova* zanimljivi roman *Pavla Bourgeta „Žak“* (Le disciple), o kojem smo već nekoliko puta imali prilike da govorimo. Bourget je kolovodja stroge psihologijske škole, koja donekle pobija eksperimentalnu metodu Zolina smjera. Ovaj je roman, može se reći, jedan od najznamenitijih pojava francuzke novelistike u potonje doba, te je svojim dubokim dojmom nadbio nekoč tako silni odziv Zolinih novih radnja. Bourgetov »Djak« dostojan je drug Razkonikovu, koga nam je genijalno prikazao Dostojevski u »Zločinu i kazni«. U oba je romana duboka analiza filozofijskoga nihilizma. Razlika je u tom, što Bourget piše razumom, a Dostojevski srcem, Bourget upravo pobija nihilizam razuma. Francuzki je nihilist rafinovan, on zavodi djevojku i sugestijom ju nagoni, da se ubije; ruski pak nije tako razdražljiv slabić kao francuzki, on ubija čovjeka iz teorije.

Ruska. Ruski se kritičari nemalo tuže na svoje pripovjedače, što, pišući crtice i pripoviedke iz seoskoga života, odabiru sebi predmete ponajviše iz sudbenih kronika. Tomu prigovoru nije izbjegao niti *V. Bystrenin* (*Očerki i razskazy*, Moskva, 1890, cijena 1·50 rub.), kojemu kritika inače priznaje i volju i dar i ljubav k seoskome svietu Pripoviedka njegova iz gore spomenute knjige pod naslovom *„Blažnoj (Luda)“* zadovoljila je ipak njegove sudce, pa kako joj se predmet podpuno slaže s našim prilikama, spominjemo joj što kraće sadržaj: Akim Maklakov ne isticaše se baš ničim medju svojim susjedima. Marljivo oraše zemlju, strpljivo podnašajući jaram seljačkoga teškoga rada i siromaštva, držeći ih za nešto providencijalno i neizbježno: on ljubljaše zemlju i življaše za nju. Teškim radom sticao je samo toliko, te je mogao da plati porez i kukavno se prehrani. Dodje zla godina. Akim se borio s nevoljom, dok je i koliko mogao; najedanput mu bude previše — on se zanemari. Prodavaše komad zemlje za komadom. »Što će mi? — ne treba mi je« — govoraše Akim, — »kad me ne može da prehrani.« Dodjoše po porez. »Ne dam«, — viče Akim i pograbi kolac. Nečuvena ta (— u Rusiji —) smjelost bude uzrokom, te Akima proglasiše ludom Jao si ga sada svim guliteljima: pouzdajući se u svoju ludost kresaše istinu u brk svakomu i svagdje, dok bi ostala seoska svjetina kukavno šutjela. Akim je spoznao, da se nepravda najviše boji istine — premda je fizička sila na njezinoj strani. — I druga je pripoviedka *„Razlad (Nesloga)“* dobro uspjela; predmet joj je veoma običan slučaj iz seljačkoga života: svekrva iz čudnoga nekog »jala« (kako kažu naši seljaci) sije omrazu medju sinom i snahom. Pisac je razvio vjernu, živu i strašnu sliku. Tko poznaje seljački život, razumije tu strahotu veoma lako.

Još više hvali kritika *„Derenskie (seoski) tipy i kartinki (slićice)“ N. Astyreva* (Moskva, 1891, cijena 1·20 rub.). Osobito ga hvale, što tira jednostavne, istinite, ne izmišljene predmete, što ih ne uzima iz sudbenih zapisnika i novinskih izvještaja. Dakako da tako radi i može raditi samo darovit pisac, koji umije zaviriti u dušu čovječju, a za to ne treba Bog zna kakoga trovanja i ubistva Zanimljivo je, što se ruski krtičar na vlas slaže s nazorima, što ih je o »naturalističkoj« školi razvio Francuz Guyau u knjizi, što smo je posljednji put objavili; to znači: ili su ti nazori prokrčili sebi put i u rusku kritiku, ili su tako zdravi, te ih svaki razuman estetičar mora spoznati — svakako po Guyaua častno, što ih je filozofskom analizom dokazao.

U najnovije vrijeme kao da Rusija ne plodi pjesnicima. Sudimo to po tome, što je kritika trojici »pjesnikâ« *(Libakovu, Petrovskomu i Okuevu)* samo zato preštampala nekoliko njihovih pjesama — da im se pred čitaocima naruga Svoj se trojici ipak svjetuje, da mogu i nadalje graditi stihove, a kad ih njihovi drugovi i prijatelji budu nagovarali, da ih štampaju, neka ih ne poslušaju.

Španjolska. Danas su prvaci španjolske liepe književnosti: Pardo Bazán, Echegaray, Nunez de Arce, Zorilla, Campoamor, Verdaguer i Balaguer. No u novije vrieme pridružio im se Isusovac *Luis Coloma*, koji je svojim slobodoumnim romanom *Pequeneces* (Trice i kučine) pobudio sveobću pozornost. U tom je romanu prikazao pokvarenost i poroke španjolske aristokracije. Satira je njegova tako nemilosrdna i jedka, da ga zovu Aristofanom i Juvenalom našega vremena, a za čudo oštre i ubitačne svoje striele izriče u liepom obliku i kao u šali Roman je čisto moderan, realističan i vrlo živahno pisan, pa se čini, kao da mu nije pisac svećenik, jer podsjeća više na Zolu nego na Goldsmitha. Nema puno opisa, ni suvišnih digresija, piscu lebdi neprestano pred očima odabrani cilj. Svako lice govori onako, kako mora da govori, a nikad ne progovara pisac na usta svojih lica. Nemilosrdno žigoše mnoge ličnosti španjolskoga plemstva, a naposc izvrgava ruglu aristokratske gospodje u Madridu

Englezka. Proizvodi englezke liepe knjige znatno se razlikuju od istovrstnih djela u književnostima ostalih evropskih naroda. Roman i novela u književnosti englezkoj još su danas puni romanticizma, dok u ostaloj Evropi sve više otima maha realizam. Ima doduše u romanima Trollope-a i Henry-a Jamesa podrobne analize, pa se prikazuju moderne prilike i savremeni karakteri, ali se u cjelini ipak opaža stara konvencijona šablona. Tomu je valjda razlog, što bi obični Englez držao povredom ćudoredja onaki način pisanja, kaki nalazimo u Zole i Maupassanta. Puritanac englezki kao da nema smisla i shvaćanja za naš moderni »jadomor« i vapaje očajna srca, čime su prožeta djela Turgenjeva i Tolstoja. Anglosaskog karaktera kao da se ne prima moderni pesimizam, koji ne nalazi odziva u toj srećnoj zemlji, gdje se u prvom redu pazi na probitak, a tek onda na književnu vriednost. Kad Englez svrši svoj dnevni naporni posao, ne voli uzeti u ruke knjigu, koja ga podsjeća na muke i biede svakidašnjega života, nego poseže radje za takom, koja ga vodi u tudje zemlje i pustolovine prikazuje, ili priča o slavnim djelima njegovih djedova, ili pak slika uzorne vrline mirnoga porodičnoga života. To je njegova zabava i naslada. Kako su Englezi praktični trgovci i gospodari, ne cieni se u njih mnogo poezija, koja je po njihovu sudu razkošna i u neku ruku suvišna stvar. U englezkoj liepoj knjizi ne opaža se težnja, da se ljudi crtaju onako, kaki jesu, sa svim manama i vrlinama. Domovina Shakespeare-a i Byrona nema danas velikih pisaca na polju liepe knjige.

Svaštice.

Dva mila pokojnika. U drugoj polovini prošloga mjeseca umro je ovdje *V. M. Golub* u 72. godini života. Pokojnik služio je preko četrdeset godina, iznajprije kao profesor matematike u gimnaziji, a pod svoje stare dane kao upravitelj naklade školskih knjiga kod zem. vlade. Velike je zasluge stekao kao izpravljač školskih knjiga. Tu je revno nastojao, da bude jezik u školskim knjigama gramatički, sintaktički i leksikalno čist i pravilan, a naučna terminologija da bude hrvatska, izradjena u duhu i prema zakonima jezika hrvatskoga. U tom je radu bio veoma savjestan i neutrudiv. God. 1871. napisao je u izvješću varaždinske gimnazije razpravu: »Naše računstveno nazivlje i uzgredni pabirci«, u kojoj je razložio novu terminologiju. Premda nije bio filolog po struci svojoj, ipak je pozorno pratio nauku o jeziku hrvatskom, pa je napose rado tudje rieči i fraze triebio i zamjenjivao ih na-

rodnima. On je upravo stvorio hrvatsko nazivlje za matematiku i priredio za našu mladež knjige matematične.

Dne 7. o. mj. preminuo je u Pragu u 70. godini života *Dragutin Stražimir*, župnik zelinski i začastni kanonik. Još djakom prigrli zanosno g. 1837. ilirsku ideju, pa je kao bogoslov u sjemeništu zagrebačkom bio revan radnik u družtvu duhovne mladeži, koje je bilo tada osnovano, a odlikovalo se svojim umjetničkim, književnim, prosvjetnim i rodoljubnim radom. Još kao bogoslov prve godine zaputi se pješke u Prag, gdje se upozna i sklopi prijateljstvo s najodličnijim sinovima bratskoga češkoga naroda God. 1845. bijaše predsjednikom zbora duhovne mladeži, pa je preveo »Genovevu«. Glavno mu zanimanje bijaše kasnije gospodarstvo. Prvi je potaknuo misao, da se osnuje »Gospodarski list«, koji je počeo izlaziti g. 1853. Sav svoj viek posvetio je umnomu gospodarstvu i napisao dugi niz gospodarskih članaka i razprava, a izdao i više gospodarskih knjiga. Napisao je religiozno-ćudorednu pripoviest »Mijat Briguša«, koju je »Matica Hrvatska« nagradila, a izdalo družtvo sv. Jeronima; nadalje »Vinogradarstvo«, pak »Ratarstvo«, koje je nagradjeno iz Koturove zaklade God. 1875. pokrenu mali seoski listić, »Seoski gospodar«, koji je danas veoma razgranjen. Stražimir pripada medju naše najplodnije i najzaslužnije pučke pisce gospodarske struke. Bio je plemenit čovjek i odličau rodoljub.

Bugarski prievod „Gorskoga Vienca“ Bugarski je pisac *P. Ivanov* preveo odabrana mjesta iz »Gorskoga Vienca« i izdao u Vidinu. Prevodilac je izostavio cielu trećinu originala; od 2819 stihova izostavljeno je preko 950. Za one druga dvie trećine, što su prevedene, — veli kritičar Lj. Stojanović u »Prosvetnom Glasniku« — može se slobodno reći, da su prevedene vrlo liepo. Velika sličnost u jeziku pomogla je prevodiocu, da se drži gotovo od rieči do rieči originala. Time je vrlo dobro očuvana ljepota i snaga dikcije Njegoševe, a to je ono, što u svakom prievodu najviše strada. S te strane ovaj je prievod mnogo nadmašio ujemački Kirsteov.

Uzorno i rodoljubno družtvo. U Korčuli bila je 26. travnja glavna skupština »Narodne čitaonice«, u kojoj se je predložilo, da ovo družtvo, počevši od godine 1892., pa sve do onoga srretnoga dana, kad se osnuje liečnički fakultet u Zagrebu, namjenjuje u korist zaklade njegove barem 50 for. na godinu, mjesto da troši na razne zabave o pokladama. Taj liepi predlog primiše jednoglasno svi utemeljitelji članovi »Narodne čitaonice«. Bilo bi željeti, da se i ostala družtva u Hrvatskoj ugledaju u ovaj plemeniti čin vrlih rodoljuba u gradu Korčuli.

Sitne književne viesti. Franjo *Sudarević*, učitelj u Osieku, poziva na predbrojku svoje pjesni iz hrvatske prošlosti, koja će imati napis: *Petar Krešimir IV.* Kujižica će biti u osmini, a imat će tri tiskana arka. Ciena je knjižici 25 novč.

Dalmatiuski franjevac dr. *Marković*, poznat sa svoga djela o »Papinom poglavarstvu«, dovršio je obširnu radnju „*Vizantizam u iztočnoj shizmi*“, pa ju kani doskora izdati. U tom djelu izcrpljivo razlaže o povjesti Vizanta i o iztočnom razkolu. Djelo će biti obsežno, izići će u dvie svezke, koje će imati do 80 tiskanih araka u velikoj osmini.

Manojlo Grbić, katiheta i profesor u Karlovcu, poslao nam je poziv na predplatu druge knjige »Karlovačkog vladičanstva«. Ova će knjiga obsezati povjest vladičanstva od vladike Pavla Nenadovića, gdje je u prvoj knjizi prekinuta, pa do naših vremena, a sve u pravcu i slogu, kako je bilo i u prvoj knjizi. I ova će knjiga biti od prilike kolika i prva, dakle do 20 štampanih tabaka. Ciena ostaje ista, naime 1 for. Predplata se šalje piscu u Karlovac.

Ovdješnji knjižar *M. F. Strmecki* izdao je III. knjigu djelâ *Rikarda Jorgovanića*. U ujoj je poznata pripoviedka „*Za jedan časak radosti*“, koja je prvi put štampana u »Viencu« za urednikovanja Šenoina.

U Spljetu izišao je 7. svibnja, na blagdan sv. Dujma, prvi broj „*Pučkoga lista*“, koji je namienjen seljacima i težacima. Kako se veli u »proglasu«, taj list hoće da bude puku »ugodan razgovor, da mu um prosvietli, srce razveseli; strahom Božjim, radnjom, štednjom, poštenjem da ga na dobar put sklone«. Zadaća doista liepa i plemenita, samo treba ustrajnosti i volje, da ju vrli pokretači dosljedno vrše. Prvi nas je broj upravo zadovoljio. Članci su pisani liepo i razumljivo, a pošto je list u prvom redu namienjen ikavcima sreduje Dalmacije, piše se za sada u njem ikavštinom sve ono, što je sastavljeno za pouku prostoga puka. No da se list razširi i preko granica, ne bi bilo s gorega, da se izdavači ostave toga separatizma i da prionu uz jedinstvo današnjega književnoga jezika. »Pučkomu je listu« vlastnik i odgovorni urednik Marko Pilić. Izlazi svake i treće subote u mjesecu, a zapada na godinu 1 for.

Razne književne viesti. Izašla je knjiga: *Das Fürstentum Bulgarien.* Seine Bodengestaltung, Natur, Bevölkerung, wirtschaftliche Zustände, geistige Kultur, Staatsverfassung, Staatsverwaltung u. neueste Geschichte. Von *Konst. Jireček.* Prag u. Wien, Tempsky. Leipzig, G. Freytag. — Jireček je boravio dulje vremena u Bugarskoj, pa s toga dobro poznaje zemlju i svict, kojim se u svojoj knjizi bavi. Kujiga je pisana živo i zanimljivo, a uz to s toplom simpatijom za bratski nam narod. Dnevnici donose obilnih izvadaka iz tog djela.

U biblioteci Ženevskoj ima rukopis *Rousseau*-ov od 80 stranica, koji sadržaje prvotni tekst »Contrat social«-a, kako je prof. Bertrand u Lyon-u javio pariskoj akademiji moralnih i političkih znanosti. Ovaj je rukopis osam godina stariji od konačnog teksta, pa čitajući ga, lako možeš pratiti razvoj misli francuzkog filozofa. I mnoga protuslovja, koja se nalaze u Rousseau-ovu djelu, dadu se razjasniti i protumačiti, ako djelo prispodobimo s ovim prvotnim tekstom.

Sitne viesti iz umjetničkog svieta. Od 31. svibnja do 3. lipnja bit će u Berlinu 28. skupština glazbenika. Izvodit će se tri velika koncerta sa vrlo biranim programom. Od slavenskih glazbotvoraca bit će zastupan Dvořak sa svojim »koncertom za gusle«.

Muzej Louvre-ski dobiva vrlo krasnih umjetnina legatima u oporukama. Tako je nedavno P. Delaroche poklonio u svojoj oporuci tomu muzeju znameniti portret gospodje Chalgrin od *David*-a i portret C. Bernet-a od *Lefèbvre*-a. Na isti načiu obogatio se je taj muzej dvjema slikama *Meissonier*-ovim, koje je umjetnik sâm osobito volio. Jednoj je naslov: Očekivanje (čovjek gledajući na prozor — naslikano 1867), a druga prikazuje gospodina i gospodju, zabavljene glazbom Potonja je slika nedovršena.

U Parizu prodavali su pred kratko vrieme jedan dio knjiga i rukopisa g. Cousin-a, podpredsjednika družtva bibliofila. Najznatnije djelo je unicum: Les Tableaux des Moeurs du Temps dans les différents âges de la vie — sa dvadeset miniatura slavnih slikara XVIII. vieka. Ovo je djelo izradjeno za bibliofila La Popelinière g. 1750. Prodano je za 20.200 fr.

U pariskom glumiš u Palais-Royal glumila se je komedija u tri čina: *Les joies de la paternité* od poznatog pisca *Alexandre*-a *Bisson*-a i saradnika mu *Vast-Ricouard*-a. Komedija je prilično uspjela, ali ne onako, kako obično uspievaju komedije Bisson-a, tog zakletog neprijatelja puuica, koje i ovdje šiba, premda obiluje komičkim situacijama i zapletajima.

Kad mi klone . . . — Udovica. — Islandski ribari. — Pasje navike. — Talleyrandovi memoiri — Listak.

Izdaju i uredjuju J. Pasarić i M. Maravić. Vlastničtvo i tisak Dioničke tiskare.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 23. svibnja 1891.

Br. 21. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cena poštom i domaćim u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Na grobu svog oca.

Gorka suza, sinovljeva suza,
Mili oče, na tvoj grob mi vrca;
Joj, ima li žestijih bolova
Nad bolove ucvieljena srca? . . .

Iza turskog nad tobom tirjanstva,
Tvom nesnosnom jadu i stradanju,
Gorkoj kini, mukovitoj muci,
I na odru dugom bolovanju:

Ovdje ti je skromno pokojište: . . .
I tek ovdje, — vaj, spomena ljuta! —
Slegla ti se duševna oluja,
Odlanula sva ti nemoć kruta.

Bio s' biedan, — no bio s' i vriedan:
Svoja čeda podiga' si znojem,
Neumorno kao mravak trudeć
I Bogu se utječući svojem.

Čela ti se ne dirnula ljaga,
Ni sramota na obraz ti pala,
Ni djeci ti preostao priekor
Sa tvojijeh ičesovih zalâ.

U imanju ponio se niesi,
Ni ka' sirak obija pragove;
Radio si, — a živio časno,
Prezirao zlice i vragove.

Svom porodu blag si izgled dao:
Kako valja dobro i zlo snosit,
Na Boga se mimo ljude spuštat
I kraj rukû svojijeh ne prosit.

Zato suza, sinovljeva suza,
Mili oče, na tvoj grob mi vrca;
Vrela suza iz izvora vrela:
Iz harna mi prema tebi srca.

Oh! blažen ti prah u grobu bio!
Vječna pamet! crna zemlja laka!
Blažen da si u Božijem krilu!
I blažena ova tvoja raka! . . .

J. Sundečić.

Udovica.

Pripoviest iz 18. vieka. Napisao J. E. Tomić.

(Nastavak.)

Sreća bijaše po novoga upravitelja, da je u Istri i Primorju berba vrlo lošo izpala. Vina bijaše malo, a i ono, što se je dobilo, bilo je loše, da nitko za nj nije ni pitao. S toga su jatomice dolazili vinski trgovci iz Kranjske, Istre i Primorja, da nakupuju laganog, ali ukusnog hrvatskog vina, koje se je i u primorskih stranah rado pilo, ako ne bijaše osladke i vatrene domaće kapljice.

Upravitelj prodade od vina, što ga je dobio iz kaštelskih i lovićkih vinograda, oko četiri stotine velikih vjedara, a mogao je i sve prodati, nu nešto je morao da ostavi u pivnici, jedno da ne bude prazna, a drugo da sačuva od te godine nekoliko buradi vina, koje bijaše izvrstno

Veselim srcem i pun duševna zadovoljstva krenu upravitelj dan prije Martinja u Zagreb, gdje čuje, da je barunica već prispjela i po navadi odsjela u kući svoje prijateljice Gite. Ovaj put je i ona došla s barunicom u Zagreb, da nakupuje stvari za zimu, koje se samo u gradu dobiju. Znala je, doduše, da će imati sad priliku vidjeti i Domjanića, o kom je čula, da se zanima za nju, pa je tim više nuždnim držala, da podje u Zagreb, jer Bog zna, bi li njezina Jelena, ludo još djevojče, mogla sve te poslove ovršiti kako treba

U deset sati prije podne (u to je vrieme barunica uviek počela primati svoje činovnike i posjetnike) podje upravitelj k barunici. Unišao je u sobu samosvjestnim izrazom u licu, kao čovjek, koji je bio uvjeren, da je iz-

vršio veći i mučniji zadatak. Za upraviteljem udje u sobu njegov kaštelski špan, noseći pod pazuhom poveću vrećicu.

Kod barunice bijaše i Gita, koja je dobro znala, da Pudencijana čeka Domjanića, ali se je činila nevještom, te je tobože uz barunicu bila samo za to, da joj vrieme krati.

Gita se živo zagledala u upravitelja, kad je ovaj muževno i vojničkom okretnošću stupio u sobu. Uzela mu je promatrati lice. Liepa bijaše ta glava, . . morade si sama priznati. Ove svjetloplave, guste vlasi bile su u čudnoj opreci s okratkom, kestenjastom bradom, nu ona je licu njegovu davala muževni neki izraz, pa mu vanredno pristajala. I onda one velike modre oči, kojih bijahu pune puncate vjedje. Velike i vatrene oči, pa recite, kao jasna rieč. . .

— Ave, amice Domjanić! — pozdravi barunica došljaka vrlo glasno i — zašto da tajimo — vrlo radostno, osobito, kad je opazila, da se iza njega šulja netko s vrećicom pod pazuhom. To je svakako dobar znak.

Upravitelj se nakloni objema gospodjama, a za tim pristupi k barunici, koja je lieno sjedjela u ogromnu naslanjaču, i poljubi joj ruku.

Gita sveudilj gledaše najvećim interesom došljaka, pa je istom onda poniknula očima, kad se je sukobila s njegovim pogledom. Pri tom je sva porumenila u licu i bojala se, da ne bi on, ili barunica, primietili njezine zabune.

— Nosite li mi dobre glase, carissime? — pitaše barunica, čineći se nevještom.

— Nosim gotove, zvečeće novce, vaša milosti! — požuri se kazati joj upravitelj i zatim reče španu, da položi vrećicu na stol.

Srebrene cvancike i taliri zazvečaše na tvrdoj orahovini, da se je barunica zadovoljno nasmiešila.

— Koliko donieste? — upita boljarka upravitelja.

— Dvie tisuće i tri sta forinti, — odvrati upravitelj i stade sada potanko razlagati barunici, kako je dosele gospodario, koliko je priroda dobio, koliko unovčio, a koliko mu je ostalo, da preko godine troši.

— Ta vi ste zlatan čovjek! — viknu barunica, čuvši pričanje svoga upravitelja, i udari se velikom silom po koljenu. — Gito, daj mi donesi lulu, sad mi je baš došla volja, da zapušim.

Gita ustade i pogledavši koketnim smieškom Domjanića, podje u pobočnu sobu, da donese barunici jednu od onih desetak lula, koje je inoš u rano jutro valjano izčistio, da su sve zvonile, kad se je na kamiš u njih puhalo. Gita je često puta u životu podvorila barunicu lulom, pa joj ne bijaše kakav nov posao napuniti lulu i pritisnuti u nju goruću gubu.

Vrativši se u sobu, ponudi zapaljenu lulu barunici prirodjenom gracijom, pri čem nije propustila pogledati smiešljivim licem baruničina upravitelja, kojemu je tim htjela očitovati, kako joj se čudnovata čini ta navika njezine pokroviteljice.

— Gratias, gratias! — govoraše barunica, papćući oštro na kamiš i izvijajući sve to jače dimove. — No, vi ste mi, care amice, baš ugodili. U ovo kratko vrieme učinili ste mnogo, vrlo mnogo. Ja sam se, da vam pravo kažem, bojala radi vas.

— Molim ponizno, vaša milosti! — izmuca u očitoj neprilici Domjanić, bojeći se, da ne dodje što krupnije.

— Da, bojala sam se; — prihvati opet barunica, pušeći pohlepno i ne gledajući onoga, komu je govorila, — pa nije ni čudo. Čula sam koješta o vami pričati. . . Exempli gratia (na primjer), da ste strastven kartaš . .

— Ja ne kartam više, vaša milosti! — uleti joj brzo u rieč upravitelj, zažarivši se u licu od velike zabune.

Gita se je jedva svladala, da ne prasne u glasan smieh, gledajući Domjanićevu nepriliku.

— Tim bolje! — uze opet rieč barunica. — Bacite do vraga te proklete karte, jer znajte, da ja toga ne trpim. . . To bi nas moglo razstaviti za uviek.

— Budite uvjereni, vaša milosti! — prekide ju opet upravitelj, nu prestade dalje govoriti, kad je vidio, da je barunica izmahnula rukom, davši mu time znak, da joj ne treba nikakva uvjeravanja.

— Drago mi je, — reče ona, ustavši sa sjedala i izpravivši se pred upraviteljem, — da se moje bojazni niesu obistinile. Upravljajte samo i nadalje tako našim imanjem, pa se ne ćete kajati

Na to otvori vrećicu s novci, iz koje izvadi omašniju kesicu srebrena novca.

— Koliko ima novca u toj kesici? — upita barunica, držeći kesicu u visu.

— Tri stotine forinti, vaša milosti.

— To je honorar za vaš trud! — reče barunica i tisnu kesicu upravitelju u šaku. — Samo se čuvajte, da to ne zakartate.

Domjanić porumeni s nova, ali sada već ne od zabune, nego od ljutine, nu ne reče ništa. Bilo mu je u taj čas, da bi najvolio bio baciti darovani novac natrag na stol, ali se suzpregnu. Pogledav kriomice Gitu, opazi, kako ona pritište rubac na usta, da prikrije smieh, čiji su tragovi do navrh čela sezali, — i to ga još više ozlovolji.

Barunica je možda primietila nepriliku i srčbu svoga upravitelja, ali ju nije uzela „ad notam“. To ne bi bilo boljarski, jer službenik je službenik, koji mora koješta podnositi, pa neka je i plemić.

— Dakle, čujte, amice Christophore! — javi se poslije kratke stanke barunica. — Ja sam s vami vrlo zadovoljna. Početak bijaše non plus ultra, samo daj Bože, da ide tako i dalje. Za nekoliko dana odputovat ću u Beč i sama ne znam, dokle ću tamo ostati. Budem li vam šta imala poručiti, pisat ću našemu odvjetniku; a budete li vi imali meni šta javiti, kažite samo njemu. Ostajte mi zdravo!

To rekavši pruži barunica upravitelju ruku na poljubac, a Giti naloži, da izprati „gospodina“.

Izidjoše u predsoblje. Domjanić bijaše još uviek tako uzbudjen, da umalo nije naopako ogrnuo kabanicu.

Gita se sada glasno nasmija, a i Domjanić morade se i preko volje nasmiešiti.

— Vi se smijete, milosti! — reče kiselim smieškom na licu Domjanić, — a ja sam tako uzbudjen.

— A rad šta? — upita Gita, susprežući svoj smieh. — Možda poradi one baruničine opomene? Ta ona već i ne misli na to.

— Ali sigurno mislite vi!... — reče Domnjanić. — To mi nije svejedno.

Gita se malko smete, jer je odmah shvatila doseg rieči Domjanićevih, ali se je sada činila nevještom.

— Ah molim vas!... Ja tako ne osudjujem kartanje, kao barunica... Dan danas kartaju se sva gospoda, pače i gospodje... Koliko ih samo ja poznajem. To je danas moda.

— Vrlo ste dobrostivi! — nakloni se Domjanić. — Ali ja uvjeravam vašu milost, da se ne kartam i da se ne ću više kartati.

— Tim bolje! Radi toga se ne ćete kajati, — primieti Gita. — Ostajete li još koji dan u Zagrebu?

— Sjutra bih želio pohoditi svoje na Zelini, a onda, ako ne bude zapreke, vratit ću se u Kašteo, — odgovori Domjanić. — A, vaša milost sigurno ostaje nekoliko dana u Zagrebu.

— Ni sama ne znam, dokle ću ostati, — reče Gita. — Prekosjutra, mislim, da ću svakako još biti ovdje.

— Bila bi za me osobita sreća, ako bih smio posjetiti vašu milost, — izusti nekako nesigurno Domjanić.

— Bit će mi drago, ako uzimate vremena...

— Je li barunica cio dan kod kuće? — upita na to Domjanić.

— Ne, poslije objeda izadje i ne vrati se do večeri, — odgovori Gita, koja je slutila, zašto ju je Domjanić to pitao. On ju je jamačno kanio posjetiti, kad nema barunice kod kuće. Pa to je i pametnije. Mogla bi mu barunica još zamjeriti, da nije u Kaštelu, ili ga upitati, zar je sve novce prokartao, da nema čim se kući vratiti.

— Ja se preporučam vašoj milosti!.. Do vidjenja! — reče Domjanić i svesrdno poljubi finu i punanu ručicu Gitinu, koja mu na oproštaj lako stisnu ruku.

Izprativ baruničina upravitelja do stuba, vrati se brzo u sobu barunici.

— No, ti si trebala dosta dugo, dok si ga izpratila. Brbljali ste, je li? — govoraše barunica. — Hm, pa kako ti se svidja?

— Vrlo dobro,... priznajem!

— Bi li ga uzela za muža, da te zaprosi? — pitaše bez okolišanja barunica.

— Moglo bi i to biti, — odgovori veselo Gita. — Ali sada ne mislim na to.

— Ne misliš da!... Sigurno misliš! Pa tko bi ti i zamjerio? — zaokupi barunica svojim načinom Gitu. — Ako se već kaniš udati, udaj se što prije! Čim mine annus luctus (godina korote). A dok ta godina traje, gledaj, biraj i rieši se. Tako rade sve pametne udovice. Tvoja Jelena već sada dozrieva za udaju. Ako se misliš udati, onda se požuri, da te kći ne preteče.

Sve, što je tu govorila barunica, bijaše Giti posve suvišno. Ona je upravo tako računala, kao što joj svjetovaše barunica, samo što nije toga nikomu povjerila. Sada bijaše sva sretna, da se je našao mužkarac, koji bi bio kao stvoren za njezina muža. Njoj se Domjanić odmah kod prvog toga sastanka vanredno svikao.

Taj je dan objedovao Domjanić kod prijatelja Završkoga. Uspjeh novoga upravitelja vrlo je obradovao i baruničina odvjetnika, koji je svoga prijatelja za tu službu preporučio. Bijahu u dvoje vrlo veseli, a njihovo veselje postade još veće, kad su poslije objeda, čuvši za dolazak Domjanićev, pridošla u njihovo družtvo još dva znanca i prijatelja: Ivan Petković i Petar Matleković, koji su kao častnici zajedno s Domjanićem u Belgiji vojevali, a poslije bili najvjerniji njegovi drugovi.

Već se je bilo smračilo, kad su gosti otišli od Završkoga. Bijahu sva trojica dobrahno vinom ugrijana. Na razstanku obeća Domjanić svomu domaćini, u koga bješe odsio, da će se skoro vratiti, samo da neko vrieme na zraku proboravi.

Izašavši iz kuće, spuste se sva trojica u Mesničku ulicu kao po dogovoru. Nitko od njih nije pitao, kamo idu, a činilo se, kao da su sva trojica složna, kamo će. Kad su već bili blizu svoga cilja, kamo su spješili, zaustavi se u jedanput Domjanić i upita:

— A kamo idemo?

— Pa još pitaš! Čudnovato! — nasmija se Matleković.

— A odkuda da znam? — činjaše se nevještim Domjanić.

— Ta ne budali, čovječe! — reče sada Petković, koga je ljutilo to prenavljanje. — Kamo bismo drugamo, nego onamo, kamo smo vazda išli.

— Mislite li „K zlatnoj žnori“ gumbara Kecelja? — upita Domjanić, ostavši stojeći na svom mjestu.

— No, pa da! — odgovoriše u isti čas Petković i Matleković.

— Da se kartamo? jer piti već ne mogu... — pitaše dalje Domjanić glasom, kao da prosvjeduje proti kartanju.

— Zar se ti ne misliš kartati?.. šta? — zaokupi ga Matleković.

— Ja se ne kartam više, — reče odlučno Domjanić.

Njegovi se drugovi nasmijaše kao po dogovoru u isti čas.

— A odkada to? — čudio se Petković.

— Odkad sam upravitelj imanja, — odgovori mirno Domjanić.

— Ajde, ne šali se s nami! — naljuti se Matleković.

*

— Boga mi, ja se ne šalim! — reče sasma ozbiljno i odlučno Domjanić.

— Al ćemo se nas dvojica ipak malko pokartati, zar ne Petre? — reče Petković svomu drugu Matlekoviću, — a prijatelj naš Krsto neka gleda našu igru, ili neka udvara liepoj gumbarici Klari.

— Boga mi, nije me volja ni jedno, ni drugo, — primieti Domjanić, koji je sada ozbiljno želio, da se rieši opasne situacije. — Bit će najbolje, brate, ako ne idem s vami. Vrag ne spava, a čovjek je slab. Mogla bi me ipak napast svladati i uzeo bih karte u ruke... A da to učinim, sramio bih se sam pred sobom.

— A zašto? — upita Matleković.

— Jer sam baš danas svečano uvjeravao barunicu, da se ne kartam i da se ne ću više kartati, — odgovori Domjanić.

Jedva, što bijaše izrekao te rieči, opaziše plemići, kako je tik njih težko dišući lagano prošla golema gospodja, pred kojom je inoš nosio svjetiljku, da joj svieti. Pogledala je stojeću na okupu gospodu, nu jamačno nije nikoga od njih prepoznala.

— To je barunica! — reče poluglasno Domjanić svojim drugovom. — S Bogom, braćo! — I ne čekajući odgovora, priedje žurnim korakom na drugu stranu ulice, gdje se prekrsti i tiho izusti rieči iz očenaša: „I ne uvedi nas u napast!“

Njegovi drugovi udare u poluglasan smieh. Tko zna, nisu li žalili, što im je izmakla dobra lovina, kao što bijaše danas Domjanić s dobivenim honorarom.

Domjanić podje oprezno za barunicom, koja je sve to više uz brdo hripala i pokašljivala.

— Jamačno je suviše pušila, ta baba! — promrmlja Domjanić i sliedjaše dalje barunicu do njezina stana.

Kad su već blizu došli, zaostade on, da ga ne bi barunica prepoznala. Sluga, koji idjaše sa svjetiljkom napried, povuče za zvonilo i zazvoni.

U gornjem spratu otvori se skoro za tim prozor i s njega se pomoli ženska glava.

— Jesi li ti, Pudencijano? — javi se odozgo Gitin glas.

Domjanić popodje napried nekoliko koračaja, ne mogav odoljeti srcu, kad je čuo glas udovičin. Mislio je, da će joj vidjeti lice, ali sumrak bijaše tako taman, da nije ništa razabrao od liepoga onoga lica, koje je želio vidjeti.

— Ja sam, dakako!.. Samo brzo otvori! — odgovori nestrpljivo barunica, koja se je idući uz brdovitu Mesničku ulicu pošteno uznojila i bojala se, da se ne nahladi.

Za nekoliko časaka otvoriše se vrata kuće, na koja barunica brzo zamače.

Sluga ugasi svjetiljku (jer svjetiljka je samo za gospodu) i izgubi se za čas u sumraku.

Domjanić se prikuči sada sasma udovičinoj kući i stade buljiti u gornje prozore, ne bi li opazio Gitu. Ali toga nije mogao dočekati. Vidio je doduše, kako se prolazi sviećom kroz sobe, ali na prozoru nitko se ne pojavi.

Zlovoljan, jer mu se želja nije izpunila, vrati se ravno u svoj stan k prijatelju Završkomu. Ovaj se nemalo začudi, kad ga ugleda.

— Šta, ti si se već vratio? — upita ga u čudu.

— A što bih? — odgovori zievajući Domjanić. — Sjutra rano kanim u Zelnu. Idem odmah spavati.

— Ne ćeš večerati? Imamo Martinjske mrzle guske od podne i svježih mlinaca.

— Hvala, hvala!.. Sit sam do grla jela i pila... Idem spavati! — To je Domjanić rekao tako odlučno, da ga njegov domaćina nije htio dulje zaustavljati.

— Vidiš, kako sam se prevario! — prihvati brzo razgovor domaćina, koji je vrlo zadovoljno pušio iz omašne lule. — Ja sam mislio, da ćeš ti s Petkovićem i Matlekovićem do kasne noći ostati kod „Zlatne žnore“ uz karte...

— Htjeli su me, htjeli da zavedu, — uleti mu u rieč Domjanić, — al me je sam Bog spasao. Baš u odlučni čas nadodje barunica i ja se odkinem od njih. Hvala Bogu! Sad mi je drago, što sam se svladao. Moram priznati, da je napast bila velika.

— Vjerujem, liepe karte...

— Da, da, ali su liepi i moji srebrenjaci, — reče Domjanić, pošetavši sobom.

— Pa liepa gumbarica! — primieti lukavo odvjetnik, koji je znao, da je ta gumbarica nekada silno privlačila njegova prijatelja.

— Bilo, pa prošlo! — nasmije se izpod brka Domjanić. — Gita je puno ljepša...

— Razumijem te! Ali tko ima takovu sreću u kartah, kao ti, ne će je imati u ljubavi,... — zanovetnu odvjetnik.

— Ja se ne kartam više, pa u zadnje vrieme užasno sam gubio, — odvrati Domjanić. — Sada će mi se ufano ljubav osmjehnuti...

— Želim ti dobar uspjeh!

— A ja tebi laku noć!...

Domjanić se porukova s prijateljem i ode u svoju sobu na počinak.

Odmah za tim donese gospodja odvjetnikovica, mlada gojazna žena, sbijena struka i dosta simpatična lica, hladnu večeru na stol.

— A gdje je Domjanić? — upita muža.

— Otišao je spavati — odgovori odvjetnik, smijući se. — Neda mu se ni jesti ni piti.

— Ima pravo! I ti bi mogao odmah poći u krevet. Danas ste baš ljudski krstili mošt...

Drugi dan poslije toga imao je Domjanić po obećanju posjetiti Gitu. Udovica bijaše s toga sva uzbudjena, jer je očekivala, da će joj Domjanić kazati ono, što je već od barunice čula; a na to mu ona mora da odgovori. Bio bi to, dakako, odgovor za budućnost, jer njih dvoje već su u zrelijoj dobi i medju njima ne može da bude

onako stidna i neodlučna razgovora, kao medju mladjimi zaljubljenici, koji se prvi put sastaše, pa se boje jedno drugomu u oči pogledati, a još manje glasno očitovati svoju ljubav i osjećaje.

Poslije objeda nije Gita nigdje mogla naći mira. Čas bi sjela u naslanjač, čas opet ustala i prošetala po sobi, onda pristupila k prozoru, pa opet sjela.

— Samo da skoro dodje, pa da je što prije gotovo, . . . — govoraše sama sobom Gita. — Nu što ću da mu kažem? . . . Odbiti ga? . . . To nije moguće, . . . jer mi se svidja . . . Da mu ne kažem ništa odlučna? To je opasno . . . Mogao bi izgubiti smionost i ne doći više . . .

Dok je Gita ovako razmišljala, pokuca netko na vratima. Udovica skoči s naslanjača i porumeni do navrh čela.

Domjanić udje, nakloni se ljubazno udovici i poljubi joj ruku. Gita ponudi posjetniku mjesto kraj sebe na naslanjaču.

— Moram vam prije svega priobćiti novost, da je barunica danas prije podne odputovala u Beč s kanonikom Krčelićem . . .

— Čuo sam već od Završkoga, — reče Domjanić.

— Ah sbilja! — dosjeti se Gita, — vi ste kod njega odsjeli.

— Svakako će ljepše putovati u družtvu, — primieti Domjanić.

— Sigurno! — potvrdi Gita i na to oboje umukoše. Domjanić se našao u velikoj zabuni, nu kao mužkarac morao je da učini kraj nesnosnoj stanci, koja je nastala.

— Vaša milost ne sluti možda, radi čega sam došao, — progovori Domjanić, probliediv malko u licu od uzbudjenosti, i opet zape . . .

— Možda ipak! — prihvati sada rieč Gita, koja se ohrabri, videći veliku smetnju Domjanićevu. — Nešto mi je govorila barunica . . .

— Ah, onda znate sve, vaša milost, . . . — reče brzo Domjanić. — Gospodja barunica vam je kazala, da se svom dušom zanimam za vas . . .

— Da . . . — potvrdi Gita.

— I da bih se najsretnijim cienio, — nastavi toplo Domjanić, koga bješe sva zabuna u jedan tren ostavila — kad bih mogao dobiti vašu ruku . . . Ja vas obožavam, gospodjo! Znam, da ste bogata i da imate velik imutak, ali ja ne idem za tim, ja vas ljubim i samo mi je do toga stalo, da budete dragom mojom ženom . . .

Gita, kojoj su veoma godile te rieči i koja je smiešljivo zadovoljnim licem gledala u svoje krilo, podiže u jedanput svoju liepu glavu i upita:

— A odkada gojite vi taj osjećaj za mene?

— Vidjeh vas na sam dan zadušnica za vašega pokojnog muža . . . Vi me svega očaraste . . . Od toga je časa moje srce vaše i samo vaše . . .

— Čudnovato, a vi ste me i prije već poznavali?...

— Jesam, ali onda bijaste žena svoga muža i niste imali za me čara . . .

Gita se nasmieši i odvrnu malko glavu.

— Čujte me, gospodine Domjaniću! — skoči malo za tim udovica na noge i izpravi visoki svoj stas pred Domjanićem, koji je ostao sjedeći u naslanjaču i podizao oči k njezinu licu. — Ja vjerujem, da osjećate za me i da niste lakom za mojim blagom. Još sam dosta mlada i, kažu, liepa . . .

— O i kako liepa! — uzdahnu iz dna srca Domjanić.

— Zašto da tajim, produži Gita, ne obzirući se na Domjanićeve rieči, — i vi se meni svidjate . . . Mislim, da bih mogla biti sretna u braku s vami . . . Ja vam, dakle, obećajem svoju ruku i poći ću za vas, čim mine korota, ako se šta vanredna ne dogodi . . .

— Ne dao Bog! — viknu Domjanić.

— I ja velim: ne dao Bog! . . . Više vam nemam ništa reći osim to, da o ovoj stvari nikomu ništa ne kažete. Još bi me sviet ogovarao, da sam primila uprose, a muž mi još nije pravo ni sagnjio u grobu.

— Ni živoj duši ne ću o tom ništa reći! — obeća svečanim glasom Domjanić

— A sada s Bogom, dragi Krsto, pa mislite kadkad i na me! — reče Gita i pruži ruku svomu izabraniku, koji, prikleknuv na zemlju, posu ju nebrojenimi cjelovi.

(Nastavit će se.)

Zavisti.

Znademo te dobro, tko si —
Ej, zavisti žuta!
Tvoja ruka gložje[1]) kosi,
Snosi popr'jek puta —
Popr'jek puta zagrad[2]) gradi,
Kud će proći ljudi;
Da ih s tebe snadju jadi,
Ranjavaš im grudi.

Teško tebi gledat koga,
Što o znoju živi;
Mniš, jer malo imaš svoga,
Da su drugi krivi,
Što no znojem rose lice,
Žuljem stiču hljeba — —
Tvoje oko zamjerice
Sve na tudje vreba.

Tko te znade, da podmetnu
Na put oštro gložje,
Taj u horu još će sretnu
Poć' u ime Božje;
A tko ne zna, jadan li je!
Taj će dopast muke
Tvojih rukû poganijeh
I gvozdene kuke.

[1]) *Gložje* (collect.) od *glog* = bijelo trnje. [2]) Zagrad = ograda, zagradje.

Jest i h'jena zvijer ljuta
I prisojka zmija,
— Ti si ljuća po sto puta,
Sto put okrutnija.
Blago orlu, kad ga shvati
U grud str'jele sila;
Al' koliko jadnik pati —
Slomi li mu krila!

Na blago si kivna tudje
I na tudje šljeme,
Kamo tvoja noga udje,
Gdje ti siješ sjeme —
Ispred onog niče praga
Samo crna b'jeda;
Neimanja su ti draga —
S brige glava s'jeda.

Zazorna ti bratska sloga,
Svjetlost uma sjajna,
Zazoran ti dar od Boga —
Ista Božja tajna;
Kad ne možeš taj plam sveti
Uma utrnuti,
Tad na nj sipaš, djâvle kleti,
Srca otrov ljuti.

Jest i h'jena zvijer ljuta
I prisojka zmija, —
Ali ti si po sto puta
Ljuća — okrutnija;
Jer si biće ljudskog uma,
Al' bez Božje vjere,
Koje — sišav s pravog druma —
Gore je no zv'jere.

Cv'jel nejake siročadi,
B'jeda poštenjaka,
Udovice teški jadi,
Vapaj siromakâ, —
Plodovi su tvoje sjetve —
Usahlo ti sjeme!
Plodovi su vječne kletve —
Propalo ti pleme!

Ivan Lepušić.

Islandski ribari.

Francuzki napisao **Pierre Loti.**

(Nastavak.)

Drugi stade pripoviedati:

— Kad sam bio drugi krmilar na *Zénobiji* u Adenu, opazih jednoga dana, kako se penju na palubu trgovci, što prodaju nojevo perje. (Oponašajući njihov glas:) „Dobar dan, krmilaru, mi ne kradljivci . . . mi dobri trgovci". Ja ih stanem tjerati, pa su bježali kao zecovi: „Ako si dobar trgovac, a ono donesi najprije liepa perja meni na dar, pa ćemo onda vidjeti, smiješ li gore s tvojom robom". Tako bih bio stekao liepih novaca, da niesam bio lud! (Bolno.) Ali ti znaš, u ono sam vrieme bio još vrlo mlad . . . a u Toulonu je neka moja poznanka radila kod kitničarke . . .

Eto na jednom maloga brata Jeanova, budućega Islandijca, liepa crvena lica i živahnih očiju; napio se mali odviše jabučnjače, pa mu pozlilo. Trebalo ga brzo iznieti, maloga Laumeca, a to je prekinulo pričanje o varci one kitničarke, kako mu je izmamila nojevo perje.

Vjetar je u kaminu duvao i jecao kao guja u prociepu; kadkada je potresao cielom kućom s tolikom snagom, da te je strah hvatao.

— Čovjek bi gotovo rekao, da se vjetar srdi, što se mi ovdje zabavljamo, — reče bratić, mornarski provodić.

— Nije to, već more kao da nije zadovoljno, — odvrati Jean smiješeći se Gaudi, — jer sam obećao, da ću se njime vjenčati.

Medju tim je neko neobično čuvstvo stalo obuzimati oboje mladenaca; stali su potiho govoriti, držeći se za ruke, osamljeni posred veselja ostalih.

Jean je znao, kako vino djeluje na sjetila, pa zato te večeri nije ništa pio.

Kadkada se zacrvenio veliki taj mladić, kad je koji od njegovih islandskih drugova izustio kakovu mornarsku šalu o budućoj sreći.

Časovito bi ga obuzela neka nujna tuga, jer je na jednom pomislio na Silvestra . . . U ostalom je bilo dogovoreno, da se ne će plesati poradi oca Gaudina i poradi Silvestra.

Bili su već kod posljednjeg jela i oblizaka. Naskoro su imale odpočeti pjesme. Ali prije toga trebalo je moliti molitve za pokojne u obitelji; kod svadba se nikada ne zaboravlja ta religiozna dužnost, pa kad opaziše, da se je otac Gaos digao i skinuo kapu sa svoje glave, nastade velika tišina:

— Ovo je — reče — za Vilima Gaosa, moga oca.

I prekrstiv se poče za toga pokojnika latinsku molitvu:

— *Pater noster, qui es in coelis, sanctificetur nomen tuum . . .*

Sada se je mukla crkvena tišina razširila sve do dolje, gdje su bili veseli stolovi malića.

Svi, što bijahu u toj kući, opetovahu u duhu iste vječne rieči.

— Ovo je za Ivesa i Jeana Gaosa, moju braću, koji se izgubiše na moru kod Islandije . . .

— Ovo je za Pierra Gaosa, moga sina, koji se je utopio kod brodoloma *Zélie* . . .

Zatim, kad su svi ti Gaosi dobili svoje molitve, okrenu se prama Ivonni:

— Ovo je — reče — za Silvestra Moana

I tada stade još jednu molitvu izgovarati.

Sada je Jean zaplakao.

— . . . *Sed libera nos a malo. Amen.*

Poslije toga stadoše pjevati pjesme, koje su naučili u *službi,* jer je tamo bilo mnogo dobrih pjevača:

Un noble corps, pas moins, que celui des zouaves,
Mais chez nous les braves

Narguent le destin,
Hurrah! hurrah! vive le vrai marin!

Stihove je pjevao jedan djever čuvstvenim načinom, da te je u srce dirao, u zatim je zbor nastavio pjevanje liepim glasovima.

Ali novi supruzi slušahu pjevanje, kao da se je ono ozvanjalo iz daleke daljine. Kad bi se pogledali, oči su im se caklile, ali ipak kao da bijahu obavite tankim velom. Govorili su sve tiše i tiše, držeći se uviek za ruke, a Gauda je često obarala oči, jer ju je malo po malo pred njezinim gospodarom obuzimao sve veći i sve to ljubkiji strah.

Sada je bratić provodić stao obilaziti oko stola, da toči gostima nekakovo svoje vino; donio ga vrlo oprezno i pazio silno na pola nagnutu bocu, jer se nije smjelo mutiti, kako on kazivaše.

Stao je pričati povjest toga vina. Jednoga su dana ribarili i opazili velik sud, kako plovi na pučini; niesu nikako mogli da ga uvuku u ladju, jer je bio prevelik; onda su ga u moru otvorili i napunili iz njega vino u sve boce i u sve posude, što ih imadjahu na ladji. Ali nije bilo moguće da sve odnesu. Zato su znakovima dozvali i druge ribare, pa su se tako sve ladjice, što bijahu u onim vodama, sakupile kraj nadjenoga suda.

— I ja poznajem mnoge i mnoge, koji su bili pijani na povratku u Pors-Even.

Vjetar je neprestance strašno duvao.

Dolje su djeca plesala u krugu. Nekoji su već spavali, — mali naime Gaosići, – nu ostali se baš djavolski razigraše predvodjeni malim Fantecom (Franjom) i malim Laumecom (Vilimom), pa htjedoše na svaki način na polje izigrati; zato su svaki čas otvarali vrata, pa je kroz njih bura navalila u sobu i ugasila svieće

Bratić provodić dovrši svoje pripoviedanje o vinu. Njemu je pripalo četrdeset boca. Umolio je zatim, da se o tome ne govori poradi pomorskog nadstojnika, koji bi ga mogao tužiti, što nije prijavio nadjenu stvar.

— Nu trebalo ga je pretakati i paziti na nj, pa bi to onda bilo prekrasno vino, jer zaista u njem imade više groždja, nego li u svim vinima svih vinotržaca u Paimpolu.

Tko zna, gdje je dozorilo to vino, što potječe od nekoga brodoloma?

Bilo je vrlo liepe boje i vrlo jako, ali bijaše pomiešano s morskom vodom, pa je imalo oštar solni ukus. Uza sve to svidjalo se gostima, pa izprazniše više boca.

Pamet se počela mutiti prisutnima; glasovi postajahu bučniji, a mladići počeše grliti djevojke.

Pjevalo se i nadalje vrlo veselo; medjutim kod te večere niesu prisutni ipak bili mirne duše; mužkarci dapače izmjenjivahu znakove nemira poradi nevremena, koje je postajalo sve to strašnije.

Vani je zloguka bura bjesnila jače nego ikada. Pričinjala ti se oluja, kao jedan jediti, neprestani, prieteći krik, pušten iz cielog grla od tisuća i tisuća biesne zvjeradi.

Rekao bi takodjer, da silni pomorski topovi u daljini muklo pucaju, a to nije bilo drugo nego more, koje je sa svih strana navalilo na okolicu Ploubazlaneca; more kao da zaista nije bilo zadovoljno, pa je Gaudu oko srca stisla bučna ta strahovita glazba, koje nije nitko naručio za njihove svatove.

Oko ponoći, kad su se vjetrovi malko stišali, Jean, koji je polagano ustao, dade znak svojoj ženi, da podje, jer joj ima nešto kazati.

Htjede joj reći, da podju u svoj dom . . . Ona se zarumeni, jer ju je bilo stid i jer se je zbunila, što je ustala . . . Zatim reče, da bi bilo neuljudno odmah otići i druge ostaviti.

— Ne bi, — odvrati Jean — otac nam je dozvolio; mi možemo otići.

I on je odvuče.

Pobjegoše kradomice. Vani se nadjoše u hladnom kobnom vjetru, u mrkloj neprijatnoj noći.

Stali su trčati, držeći se za ruke.

S visokog puta na pećini niesi doduše mogao gledati, ali ti se pričinjaše, da vidiš u daljini biesno more, odakle je dolazila ta buka.

Oboje trčahu, premda im je vjetar šibao po licu, i to nagnuvši tielo napried protiv bure; više su se puta morali okrenuti i, držeći ruku na ustima, udahnuti nešto malo zraka, jer im je vjetar prekidao disanje.

Prihvativši je oko pasa, stade ju skoro nositi, da joj se suknja ne povlači po blatu i da ne stane svojim liepim cipelicama u vodu, koja je po cesti šuštila; a zatim je obuhvati oko vrata i trčeći brže sasvim je držaše u svom naručju . . .

Ne, on nije mogao nikada pomisliti, da je tako ljubi! Sjeti se, da su njoj dvadeset i tri godine, a on da će imati uskoro dvadeset i osam, i da su već najmanje dvie godine mogli biti vjenčani i sretni kao večeras.

Napokon dodjoše kući, u svoj siromašni mali vlažni stan pod slamnatim krovom; — upališe svjetiljku, koju je vjetar dva puta ugasio.

Stara baka Moan, koju su izpratili kući prije nego što se je stalo pjevati, bila je tamo i ležaše već dva sata u svojem sanduku, koji je bila pritvorila; s poštovanjem se primakoše k njojzi i gledahu ju kroz otvor vrata njezina sanduka, da joj zažele dobru večer, ako možda već ne spava.

Nu oni opaziše, da je njezino častno lice nepomično, a oči zatvorene. Bila je zaspala ili se utajila, da ih ne smeta.

Tada osjetiše, da su sami jedno uz drugo. Drhtali su oboje, držeći se za ruke.

On se je ponajprije k njojzi nagnuo, da je poljubi u usta, nu Gauda izmakne svoje ustne, ne poznajući toga cjelova, pa poljubi Jeana, kao i onda, kad se zaručiše, čistim poljubcem u lice, koje bijaše ohladjeno od ledenog vjetra.

Njihova kućarica bijaše vrlo siromašna, vrlo nizka, i u njoj vrlo hladno.

Ah! da je Gauda ostala bogata, kao što je bila nekada, kakovim bi veseljem uredila liepu sobu, a ne kao ovu bez poda . . .

Još se ona nije priučila na gole zidine od neotesanog granita i na neprijatni izgled toga nastaništa, ali njezin Jean bijaše sada s njome, pa kad je on tu, sve se je preobrazilo za nju, jer nije ništa vidjela osim njega . . .

Sada se sastadoše njihova usta i ona nije više svojih izmakla kao prije.

Još su uviek stajali, držeći se rukama, da se jedno drugome jače privinu, pa ostadoše tako, ne govoreći ništa u zanosu cjelova, koji nije mogao da prestane.

Izmiešalo se njihovo disanje, pa zato stadoše oboje još jače drhtati, kao da ih trese jaka groznica.

Kao da im je ponestalo moći i sile, kojom bi mogli razriešiti svoj zagrljaj, jer kao da niesu ni za šta drugo znali i ništa drugo željeli, osim taj dugi poljubac.

Napokon se ona izkine. Obuzela ju na jednom neka smetnja:

— Ne, Jeane! . . . mogla bi nas vidjeti baka Ivonna.

Ali on, smiešeći se, potraži opet ustne svoje žene i priliepi svoje na njezina usta, kao onaj, koji umire od žedje, a bila mu je oteta čaša svježe vode.

To otimanje prekinu divotu ljubkoga oklievanja.

U prvim časovima bio bi Jean pao pred njom na koljena, kao pred svetom djevicom, ali sad osjeti, kao da postaje nekako divlji, pa zato potajice pogleda na staru postelju srdeći se, da je tako blizu kraj te bake i tražeći način, kako da ih ona više ne vidi.

Ne odkidajući se od svježih njenih usta, pruži ruku iza sebe i ugasi svieću, kao da je to vjetar učinio.

Tada je najednom pograbi u naručaj na svoj način i, držeći svoje usne uviek na njezinima, naličio je divljoj zvieri, koja je pograbila zubima svoju žrtvu.

Ona je podala svoje tielo i svoju dušu, jer više nije bilo moguće opirati se njegovu silnomu zanosu, koji bijaše ugodan, kao kakovo ljubko milovanje.

Odnese ju u tami prama liepomu krevetu *po gradskoj modi*, koji je imao postati njihovom bračnom posteljom...

Kraj njih je ciele prve bračne noći gudila ista nevidljiva strašna glazba . . .

Hu . . . hu . . . hu! . . . Vjetar je sada svom snagom bučio i tresao bjesomučno, sad opet opetovao svoju prietnju tiho tihano, situim sičnim zvucima, kao da je oponašao piskut morskog galeba.

A veliko grobište mornara bijaše tu sasma blizu, bučno, nemirno, udarajući valovima o pećine muklim zvucima.

Jedne noći morat će se u njem boriti posred bjesnila tamnih ledenih voda, . . . — to su oni znali . . .

Pa šta im je stalo do toga! za sada su na kopnu u zakloništu od toga nepotrebnog bjesnila, koje se je borilo samo sa sobom

Tada . . . u siromašnom tmurnom stanu, kroz koji je šibao vjetar, podadoše se jedno drugome, ne brineći se ni za što, ni za smrt, jer bijahu spojeni i zaneseni vječnom magijom ljubavi . . .

VIII.

Šest su dana živjeli kao muž i žena.

U vrieme odlazka Islandija je zaokupila cieli sviet. Radnice su gomilale sol u spremnice broda, a mužkarci se bavili popravljanjem raznoga orudja.

Kod Jeana su i majka i sestre radile od jutra do mraka, da dovrše odjeće i rublje za lov.

Vrieme bijaše tmurno, a more kao da se je nadalo vjetrovima, pa je bilo mutno i uzburkano.

Gauda je podnosila te neumoljive pripreme sa strahom. Brojila je sate po danu i izčekivala večer, kad je poslije dovršena posla imala svoga Jeana za samu sebe.

Da li će i budućih godina takodjer odlaziti? Ona se je nadala, da će ga zadržati, ali se nije usudila, da sada o tome s njime govori.

I on ju takodjer silno ljubljaše; sa svojim negdašnjim ljubavcama nije on nikada osjetio tolike slasti, o ne, jer to je sada bilo nešto sasma drugo; bijaše to tako pouzdana i tako svježa ljubav, da isti poljubci i zagrljaji s njome bijahu *nešto* drugo.

I svaku je noć njihov zanos u ljubavi rastao i rastao takovom snagom, da se niesu nikada zasititi mogli, kad je već jutro svanulo.

Osobito ju je ljubko iznenadilo, što je njezin Jean bio tako ljubazan, tako djetinjast, a nekada ga je vidjela u Paimpolu, kako se strogo i ponosno vlada pred zaljubljenim djevojkama.

Prama njoj bijaše vazda ljubazan, pa je obožavala njegov posmjeh, kojim bi joj se nasmiešio, čim su se njihove oči sukobile.

U tih priprostih ljudi ima neko čuvstvo, neko poštivanje dostojanstva *žene*. Veliki jaz dieli ženu od ljubavce, koja je samo predmet užitka, pa joj se zato prezirnim posmjehom dobacuju poslije svi noćni poljubci.

Gauda bijaše žena, pa se zato po danu nisu više sjećali poljubaca i milovanja, što kao da se nije ni dogadjalo, tako bijahu oni jedno tielo i jedna duša za cieli život.

U sreći svojoj bijaše ona vrlo nemirna, jer joj se ta sreća pričinjala nenadanom i nestalnom kao san . . .

Ponajprije pitaše samu sebe, da li će kod Jeana ta ljubav biti trajna? . . . Kadkada bi se sjetila njegovih ljubavaca, doživljaja, pustolovina i srčbe, pa bi je onda obuzeo strah; — hoće li prama njoj biti uviek tako ljubazan i hoće li osjećati uviek ovakovo nježno poštovanje?

Šest dana bračnog života ništa nije bilo zaista za njihovu ljubav; — ništa nego mali grozničavi početak njihova života, koji će još tako dugo trajati!

Jedva su se mogli porazgovoriti, vidjeti i upoznati, da

su svoji. Zato su sve njihove osnove o zajedničkom životu, o mirnim radostima, o uredjenju kućanstva bile odgodjene do povratka.

Oh! drugih će mu godina, — stajalo što mu drago, — zapriečiti, da ne podje na Islandiju!... Ali šta će onda raditi, kako će živjeti, kad nije ni on ni ona bogata? A on napokon tako ljubi svoje pomorsko zvanje . . .

Uza sve to drugi će put ona pokušati, da ga zadrži; u tu će svrhu upotrebiti svu svoju volju, duh i cielo svoje srce.

Da bude žena Islandijca, da gleda, kako se primiče proljeće puno tuge, da živi cielo ljeto u bolnom strahu, ne, sada gdje ju on ljubi više, nego što je ikada pomišljala, sada bi je obuzeo silan strah, čim bi pomislila na te buduće godine . . .

Imali su još jedan proljetni dan, jedan jedini dan. Dan prije, nego što odploviše, bilo je na brodu sve u redu i tako je Jean cieli dan ostao s njome. Držeći se za ruke šetahu cestom, kao što čine ljubavnici. Privinuvši se jedno drugome kazivahu si mnogo toga. Dobri bi se ljudi smiešili, gledajući ih: To je Gauda s velikim Jeanom iz Pors-Evena, što se neki dan vjenčaše!

Taj posljednji dan svanuo je liep kao u proljeću; bilo je nekako osobito i čudno gledati na jednom taj veliki mir u prirodi, jer nije bilo ni jednog oblačića na nebu, koje je obično puno oblaka. Vjetar nije duvao. More bijaše umiljato, svagdje jednako bliedo-modro i mirno.

Sunce je razasulo svoje sjajne trake, pa je pećinasta bretonjska zemlja bila natopljena tim svjetlom, što je riedko bivalo; zato ti se je onaj kraj pričinjao sada nekako veselim, pa kao da je oživio i u najdaljim daljinama.

Zrak je postao tako ugodan i topao, kao u ljetu, pa ti se činilo, da će takav uviek ostati, da više ne će moći biti tmurnih dana i bure.

Vrhunci bregova i zaljevi, nad kojima se nisu nadvijali tmasti oblaci, liepo su se odsievali na suncu, pa ti se pričinjahu, kao da se i oni odmaraju u vječitom miru.

Sve je to bilo, da im bude ugodnija slava ljubavi.

Već se je opažalo u jarcima rano cvieće i nježne ljubičice bez mirisa.

Kad bi Gauda upitala:

— Dokle ćeš me još ljubiti, Jeane?

On bi u čudu odgovorio, gledajući je u lice svojim liepim iskrenim očima:

— Ali, Gaudo, uviek . . .

I ta rieč, izgovorena vrlo jednostavno njegovim nešto divljačkim ustima, kao da je imala pravo svoje značenje vječnosti.

Ona se ovjesi o njegovu ruku.

Vesela, što su joj se snovi obistinili, privijaše se k njemu nekako uznemireno, jer je osjećala, da je sve nekako prolazno . . . Sjutra će odletjeti na pučinu morsku! A sada, kod prvoga njegova odlazka bijaše odviše kasno, te nije mogla ništa učiniti, da kako preprieči, da ne odplovi . . .

Sa pećinastih putova, gdje se šetahu, vidjela se ciela ta mornarska okolina, koja kao da nije imala nikakova drveća, već samo nizko busenje posuto posred kamenja.

Ribarske su kućarice virile tamo amo na pećinama sa svojim starim granitnim zidovima, slamnatim vrlo visokim i grbavim krovovima, koji se stadoše zelenjeti, jer je na njima počela s nova rasti stara mahovina; a u daljini vidjelo se more kao velika prozirna prikaza, koja kao da je u svojoj ogromnosti i vječnosti sve okružavala i obavijala.

Ona mu pripoviedaše čudne i divne stvari o Parizu, gdje je nekada stanovala, ali to njega nije zanimalo.

— Tako daleko od obale, — govoraše on — i toliko kopna, toliko kopna od mora donle, . . . to mora da je nezdravo. Pa onda toliko kuća i toliki sviet . . . Mora da imade ružnih bolesti u tim gradovima; ne, ja ne bih htio u njima živjeti, ja, nipošto.

A ona se smiešila i čudila, videći, kako je taj silni mladić djetinjast i naivan.

Kadkada sidjoše u one jarke, gdje raste pravo drveće, koje kao da se je tamo posakrilo pred vjetrom, što duva sa pučine

Tamo niesu imali nikakova vidika.

Na zemlji je ležalo suho lišće. Sve je bilo vlažno. Cesta, nakićena zelenim busenjem, bila je tamna izpod granja, zatim se suzila medju tamnim osamljenim kućaricama, koje su se od starosti počele već i rušiti.

A uviek po koji krst dizaše se visoko pred njima, medju suhim granjem, sa svojim velikim Kristom od izjedenog drveta, koji je naličio tielu, što trpi svoje bezkrajne muke.

Zatim se je staza dizala i oni opet gledahu neizmjerno obzorje, i opet nadjoše svježi morski zrak

Sad je on stao pričati o Islandiji, o bliedom ljetu bez noći, o suncu, što nikada ne zalazi.

Gauda nije pravo razumjela, što je pričao, pa je tražila, da joj to bolje razjasni.

— Sunce obilazi okolo naokolo, — govoraše on načinivši kolobar svojom izpruženom rukom nad plavičastim vodama. — Ali ono ostaje uviek nizko, jer, vidiš, ono nema nikakove snage, da se digne; po noći zamoči svoj rub u more, ali se odmah digne i stane naokolo šetati svoju šetnju. Kadkada se pojavi i mjesec na drugoj strani, i onda ne možeš razpoznati jedno od drugoga, jer su u onim krajevima sasma nalični.

— Vidi se sunce o ponoći! . . . Kako li mora biti daleko ta Islandija?

— A fiordi? — Gauda je čitala tu rieč više puta u crkvici medju imenima poginulih potopljenika. Njoj se pričinjalo, kao da to mora biti nešto vrlo tužno i strašno.

— Fiordi, — odgovori Jean, — to su veliki zaljevi, kao na primjer ovaj ovdje u Paimpolu; samo što su

okolo naokolo bregovi tako visoki, tako visoki, da se nikada ne vidi, gdje prestaju, jer su vršci zaviti u oblake. Žalostna je to zemlja, Gaudo, ja ti kažem. Kamenje i kamenje, ništa nego kamenje; ljudi na tom otoku i ne znadu, što je stablo. Polovicom kolovoza, kad je naš ribolov svršen, treba da se odanle ode, jer onda se počinju noći; sunce tada padne izpod zemlje, te se ne može pridići, pa je onda tamo kod njih cielu zimu noć.

A zatim, — pričaše on, — imade tamo na obali u jednom fiordu groblje, kao i u nas za one iz okolice Paimpola, koji umru za vrieme ribolova; pokojnici počivaju u posvećenoj zemlji, kao i u Pors-Evenu, i imadu križeve od drveta kao i ovdje, sa upisanim njihovim imenima. Dva Goazdiousa iz Ploubazlaneca počivaju ondje, a takodjer i Vilim Moan, djed Silvestrov.

I njoj se pričinilo, da vidi malo ono groblje na podnožju visokih bregova, pod bliedim svjetlom vječnih dana, a zatim pomisli na iste te pokojnike, kako leže pod ledom, pod mrtvačkim plaštem dugih onih noći, što no traju cielu zimu.

— A zar ribarite cielo vrieme? — pitaše ona bez prestanka?

— Cielo vrieme . . . uviek. A zatim se čovjek mora i ladjom baviti, veslati i krmilariti, jer tamo more nije uviek mirno. Na večer smo umorni i gladni, te sve, cielu večeru, do kraja pojedemo.

— I nikad se ne dosadjujete?

— Nikada! — odgovori on s tolikim uvjerenjem, da je ona osjetila neku nelagodnost; — na brodu i pučini morskoj nije nikada dugo vrieme, nikada!

Ona obori glavu, osjetivši tugu, osjetivši, da ju je more pobiedilo. (Nastavit će se.)

Općinski dom u Spljetu.

Ne zna se pravo, koje godine, pače ni kojega je vijeka bila sagradjena „gradska palača“ u Spljetu, nu nema sumnje, da bar za neke dijelove možemo kazati, da pripadaju početcima samostalne gradske uprave. Ako izuzmemo kakovih četrdeset godina prividne nezavisnosti sredinom devetoga vijeka, ovaj je grad doduše uvijek priznavao nečije vrhovništvo, ali to mu nije ni malo priječilo unutarnju samoupravu, koju su tekar Mlečani u zadnje doba svoga gospodstva utisnuli nešto jače u svoj kalup. Vizantski, franački i hrvatski kraljevi bili su samo pokrovitelji Spljetu, tražili su danke i pomoći u ratovima, ali su gradske poslove prepuštali gradjanima, koji su se vladali po osobitim svojim ustanovama, od kojih je s vremenom postao glasoviti spljetski štatut (štampan u Zagrebu g. 1878. s uvodom prof. Haněla).

Gradska samouprava, koja je u početku naginjala više demokraciji, trebala je zgradâ za opremanje općih posala. Valjalo je sagraditi vijećnicu za skupštine plemića i gradjana, nadalje stan izabranomu knezu, pak ured izabranim sudcima; uza to je nadošlo kazalište, koje su još starinom Spljećani držali zavodom javne koristi, pa su ga i podigli općinskim troškom, kao glavni ukras svojih gradskih dvorova. Tako se je malo po malo nanizao skup zgrada, što nam ih prikazuje današnja slika pod br. 1. Na toj slici u dnu vidimo *terrazzu,* s koje su poćinski podvornici proglašivali uredovne spise i odredbe. Do nje je (br. 2) kuća, u kojoj je u I. katu bio općinki ured, a u II. katu gradski zatvor. U zgradi pod br. 3 bio je atrium kazališta, općinskoga ureda i drugih unutarnjih prostorija. Br. 4 prikazuje nam krasno pročelje kazališta. Pod br. 5 vidimo općinku *ložu,* (koja se i danas tako zove), gdje su upravnici na otvorenu mjestu krojili pravicu i naviještali zakone. U nutrini je ove kuće po svoj prilici bila vijećnica, pod zakriljem sv. Lovrinca, kojega se je kip*) bio nalazio na južnom uglu (br. 6), a kapelica (br. 7) s istočne strane zgrade. Još je pod br. 8 (Gorisijeva) palača, u kojoj je obično stanovao spljetski knez.

Ne ćemo da ovdje izlažemo dugu i još dobro neistraženu povjest ove palače, znamenite u historiji grada Spljeta i cieloga hrvatskog naroda; ne ćemo da nabrajamo veze, koje su upravo u ovoj palači vezale sudbinu grada Spljeta s hrvatskim narodom — ni hrvatske velikaše, koji su iz nje zapovijedali hrvatskomu Spjetu; dosta nam je spomenuti samo to, da su spljetski oci u ovoj palači toliko puta zasvjedočili, kako Spljet ne smije podnipošto biti odijeljen od ostalih hrvatskih krajeva, — te se otimali mletačkomu gospodstvu, nastojeći, da se *povrate* pod „naravnu vlast“ dominio naturale) hrvatsko-ugarskih kraljeva (1357). Spljet je ostao u mletačkim rukama istom onda, kad je lukavi mletački lav, što milom a što silom, osvojio sve važnije tačke po Dalmaciji i kad su se kasnije pred strahom turskoga susjedstva utišale sve druge političke i narodne pohote. — Nu netom je na 12. svibnja 1797. pala mletačka republika, Spljet se odmah požurio, da opet dodje pod zakrilje hrvatsko-ugarskoga kralja. Dne 17. lipnja 1787., u ovoj istoj palači, Spljećani su sami po sebi priznali svojim zakonitim vladarom cesara Franju II., kao hrvatsko-ugarskoga kralja.

Medjutim su austrijske oblasti poslije drugoga osvojenja Dalmacije (1815) počele držati spljetsku gradsku palaču državnom svojinom. Kad je god. 1818. prijetila pogibao, da će se zbog trošnosti jedan dio palače srušiti, vlada zabrani općini, da ne smije u nju dirati, a za tim god. 1821. sama sruši sve česti palače, izuzevši one, što

*) Danas se čuva u crkvi sv. Lovrinca, u spljetskom polju.

su na starinskoj slici naznačene br. 5. 6. i 7. Br. 8. bio je zasebno vlasništvo, pa se je do danas gotovo nepromijenjen očuvao.

God. 1822. car dopusti općini, da može na sudu braniti svoje pravo na vlasništvo stare gradske palače. Tek god. 1847. općina zametnu redovitu parnicu i prikaza u tu svrhu tražbu, kojoj ni danas ne bi bilo udovoljeno, da nijesu god. 1882 došli u općinsku upravu hrvatski ljudi. Ovi sve sile upeše, da pukne pravda, koja se je četrdeset godina razvlačila, — i napokon uspješe te bude spljetskoj općini povraćeno ono malo ostataka nekadašnje veličanstvene gradske palače.

Da i ovaj sveti spomen starine ne iščezne, spljetska je općina nastojanjem vrlo zaslužnoga načelnika dra. Gaje F. Bulata sasvim obnovila i ukusno uredila ovaj dio drevne gradske palače, te je danas „općinski dom“, kako nam ga prikazuje slika br. 2, najljepši ures spljetskoga gospodskog trga.

Općinski je dom svečano otvoren lani na 31. srpnja za proslave pira nadvojvodkinje Marije Valerije s nadvojvodom Franjem Spasojem, i od tada je u njem sjedište općinskoga ureda.

Stare predaje, oživljene rodoljubnim osjećanjem pučanstva najvećega, najbogatijega i najnaprednijega dalmatinskoga grada, našle su naravnu tvrdjavu u obnovljenom općinskom domu, s kojega se usred Spljeta vije hrvatska trobojnica, u kojem hrvatski ljudi upravljaju hrvatskim gradom, — i koji će, ako Bog da biti svjedokom sretnije budućnosti grada Spljeta u krilu hrvatskoga naroda.

B. Spljećanin.

Pabirci po historiji hrvatske književnosti.

Napisao **Vid Vuletić-Vukasović.**

Stare čakavske nabožne pjesme.

Od pamtivijeka se na otoku Korčuli, osobito po crkvama, pjeva hrvatski, te ima u ovim stranama u izobilju zbornika bogoljubnih pjesama, što u velike zasijecaju u najstarije doba naše čakavštine. Najstariji je dosada u porabi zbornik u crkvi Svih Svetih u gradu Korčuli, a taj je rukopis još iz XV. vijeka, pa je napisan gotičicom — Ove sam *čakavske starinske pjesme na čast svecima i sveticama Božjim* sve prepisao iz spomenutoga starinskoga rukopisa, pa ih dobar dio štampao u *Katoličkoj Dalmaciji* i preštampao u posebnoj knjižici god. 1880. — Bratimstvo je Svih Svetih zakonito ustanovljeno od najdavnijeg doba, pa rekao bih, da je bilo i za dolaska prvoga biskupa Ivana Kružića (1300 — Joannes a Cruce Ragusinus O. P.* I. episcopus Stagnensis et Nigro-Corcyrensis) u gradu Korčuli *bratima svisvećana*, te su spomenutoga biskupa po svoj prilici i oni slavno dočekali u svojoj crkvi, i to slaveći Boga *hrvatskim jezikom.* — Spomenuti je prijepis iz XV. vijeka, ali su pjesme dosta starije, da ne kažem, iz početka XIV. v. ili još prije. I sada svake nedjelje i uz druge praznike po nekoliko *bratima svisvećana* pjeva ove pjesme oko crkve i po gradu, a slične pjesme pjevaju i ostali bratimi u gradu Korčuli i na ovom otoku.

U spomenutoj je mojoj knjižici u početku prva bilješka pogrješna, pa ju ovom napomenom ispravljam. Taj je rukopis ponešto pokvaren, te nema prvih i zadnjih listova. Ovako se počinje: . . . . . .

Benedetto sia misier san Michael

. . . . . .

Gesù Christo Misericordia
Misericordia Misericordia.

Mihouile priblaseni
sue zlo od nas ti odreni,
Tisi slaua Boxia grada
ti obrani stara, i mlada
Radosnote sfi slauimo
ierte slauna uazd'imimo
Od boganam darc prossis
dobre dusce ti bogu uodis
Angelschi tissi uoiuoda
ierti sam Bog oblast poda
Sfite stujiu chacho chnesa
ti naijperuo diaula sfesa
Chise bogu protiugliase
i ù uisoch stol staugliase
Recce iachiu tuij sditi
i prilican Bogu biti
Missalchiete prihiuiti
nemoresse protiuiti
Etto uitcz Boxie sile
uerz Diaulje tuoje uille
Upaltichie tvoga roga
nitchor nije bogli Boga
Chadse voische sue tuij stasce
dobri zale nadaijdosce
Dobri s'bogom dobiuahu
à zli zad odstupgliahu
Osta poglie Mihouilu
silom slomi diaula silu itd.

Svukuda po otocima, u Dalmaciji, a navlastice na otoku Korčuli ima sličnih rukopisnih zbornika duhovnih pjesama, ako i nijesu toliko stari, koliko ovaj zbornik *bratima svisvećama.* Za izporedjivanje svih različitih zbornika zaslužuje osobitu pažnju ovaj štampani zbornik početkom našega vijeka:

„Pisni Duhovne Rasliene
Sastavgliene
Od Niki Mnogo Post. Zarkognakov
za vecchiju slavu Boxju, Majke gnegove, i svi Svetaz
A za duhovni rasgovor Dusca Bogogliubni sakupgliene,
rasredjene, i na svitlost date
od Pripopostovanoga
D. Mattia Civlichia
Kanunika Splitske czarkve
Poglavite, i parvostolne Dalmazie, i sve Croazie
Poklognene istoj Majczj od Milosti koje slavna Prilika castno
od sve Dalmazie u Poiscianu viscie Splitta
s' velikim bogogliubstuon setujese
U Mletczih MDCCCV. Kod Sebastiana Coleti
S' Dopustienjem Kraglievim“.

U knjizi ima pjesama za sve glavnije praznike u godini i za različite svetitelje po mjesecima.

U tom zborniku nalazimo dvie pjesme u slavu „sv.

* O. Donat Fabijanić veli, da je bio *malobraćanin.*

*

Aluisa Gonzage“, nadalje pjesmu „Na porodjenje sv. Ivana Krstitelja“.

Tu mi je opaziti, da u korčulanskom zborniku *bratima svisvećana* nema nikakve pjesme u slavu sv. Alojza, a i to je znak, da je zbornik star.

I na slavu svetoga Ivana Krstitelja nema u rečenomu zborniku pjesme, ali sam našao u Kaporovoj biblioteci u gradu Korčuli slijedeću, koje je ritam različit od pjesama u slavu sv. Ivana u spljetskom zborniku:

Tad narode Bogh utisci
Milostiuo sue usclisci.
Terjm posla poklisara
od uicgnega suoga duora.
Komu Iuan ime bisce,
Karstiteglse zouiasce
Da nauisti suemu puku
Put pripraui ù nauku.
Suidok praui dà on bisce
sui narodi tò znadisce,
Bogh mù dade sue milosti,
i nebeske sue kriposti.
V'utrobi bi posuechien,
parvo nego nà suit rogien.
Nà suit oui josc ne rogien
Od Issusa bi pohodien.
I Blaxene te Divize,
Suih nebesa Cessarize.
Od Angela bi Pofaglien,
ù broj sueti jur postauglien.
Josc nà suit ne rodise,
à Issusu poklonise.

1 2 3 4 5 6 7 8

1. Starinska gradska palača u Spljetu.

Versi svetoga Ivana Karstiteglia

Suetoga Ivc porogeuje
suim nam dosclo na uesseglie:
Oua suitlost svud prosinu,
i odaghna nascu tminu.
On nauisti nami radost
Koja dixc suaku xalost,
Put nauisti od spassenja
Puku kaza sua uesseglia,
Dasc Pisma ispunissce
sto Prorozi gouorisce.
Kad odluci Issus sueti,
Koj zà nas bi propeti,
Na suit oui hoti dochi
Izlicitnas od nemochi.
Svi uarodi to cekahu,
u neuogli koj stahu.
Zato Boga sui mogliahu
daih usclisci uapiahu.
Dà poscàglie suoga sina
daih dighne od tih tmina.
Iz utrobe maike tuoje
Milli Boxe čudo tuoje,
Kadse nà suit oui rodi,
Çudiscese sui narodi.
Jermu matti stara bisce,
Koja gniega porodisce
Bi neplodna u mladosti.
porodiga u starosti.
Jer to dari Boxij bisce
i priuicgni to hotisce.
A otazmu nim biasce
kako Sueti Luca Pisasce.
Jere uekti uirouati
dachic sina on imatti.
Kad Angeo imenoua
ò starosti ne uiroua.
Jer oboje staro bisce.
Kako sveto pismo pisce.
Kadsc S Ivan rodi,
tada Otaz progouori.
Nà kolina on poklece,
parue oue rici rece.

Blagosouglien buddi Boxe
tuoja oblast suaka moxe.
Ti kragliujesc ù nebesi
uelle jaki znam dà jesi.
Ti pohodisc ù neuogliah
toje tuoja dobra uoglia.
Falte Boga sui narodi,
jerse uelik prorok rodi.
Od kadaje suiet bio
niese uechi porodio.
Od Iuana karstiteglia.
tosu rieci Spasiteglia.
Sui od Xena porogieni
nisu tako pofaglieni
Kako Iuan na rogienju
i ù suetom suom xiugljenju.
Tu se mnoghi uesselisce,
to rogenje kad uidisce.
Paruo Boga proslauisce,
ruka Boxia jer s'gnim bisce
Sui kolici jur poznasce,
Dà kod Bogga uellik biasce
Put prauedni dà pripraue,
a zlocesti dà ostave
Dase Karste i pokore,
sueta pisma to gouore.
Issukarstje jur prissao
i nà oui suit dossao.
Prissaoje jurue k' nami
sada stoji meghiu uami.
Akochiete uirouati
ù uikchiete uxiuati.
Slauù Boxju uidichiete
Sina Boxiega poznachiete.
Pak otigie do Jordana.
Onna rika tako zuana.
V' gnoj karsti Gospodina:
Issukarsta Boxia Sina.
Nebesase otuorisce,
Çudesase dogodisce.
Glas od nebba tute prige,
Suarhu suie dolli snige
Kad se nebbo tu otuori.
Oçeu glasak progouori.

2. Sadašnji općinski dom u Spljetu

Josc malahno dite bisce,
Sedan godin nè imisce
Onse griha jur bojasce
kako zmia ka kogliasce.
Za odichiu ne hajasce,
jer ubostuo milouasce
Po pustigni sue ogiasce
Gdino gliudi ne biasce.
Meghiu zuiri pribiuasce
premdà mlagian on biasce.
Traua gniemu brana bisce.
jer pokoru on hotisce.
Po planina, i po gorah
Mladu Tilu bi pokora.
Mnogo lita tù pribiua
I nebeska sue uxiua.
Kad narodi to uidisce,
Daje prorok sui slidisce
K' gniemu mnoghi dohodiahu,
nauk sueti sui slissahu.
On iz glasa uapiasce
nà pokoru zouiasce.
Toje moj Sin pogliubglieni
Menni mnogo uresceni
Samnom jednak ù Boxanstvù
i od uika ù otaistvu
Sliscajtega ù nauku,
utechiete uicgniu muku.
I Duh Sueti s' neba snige,
Na Issussa ondi prige.
V' prilizi Golubice
Prosuitlisce slavno lize.
Tute Ivan pribiuasce,
nà pokoru zaziuasce.
Zao Narod tada bisce,
nemorese rechi uisce,
Tada Irud kragl biasce
nepravedno on cigniasce.
Bratu Xenu otimasce
a' Bogase ne bojasce.
I zatoga Ivan kara,
i sgnimese prigouara.
Tese stuari ne pristoje
kise praude Boxie boje.

Irudiza ne' marasce,
  ueeh Iuana progognasce
Praudu çutti nemogasee,
  zà sramotu ne' marasce.
Vech Iruda nagouori
  ter Iuana on zatuori.
V' tamnizu gniega staui.
  S. Marko tako praui.
Daim pravde ne gouori,
  tosu grisi joster gorri.
Zà ugoditi neuirnizi
  zakla gniega u tamnizi,
kako jedno dite malo,
  ah prokleta tàa nepraudo.
Jer uam prauo gouorasee
  zato sveti umirasee
Tu poghibe prorok sveti,
  zà tarpezom od prokleti.

Kad to çusce ueenizi,
  Iuanoui naslidnizi
Sueto Tilo tu popasee
  Terga lipo ukopasce.
Mnoghe suzze tu prolisee
  nemorese rechi uisee.
Sueti Iuo karstitegliu,
  Draghi Boxji Priategliu,
Mollimote moli za nas.
  ù potriba pomozinas.
Sad i na ças smerti nasee
  na ças one gorke çasce.
V' pokori da' umremo
  nà nebesa pak dogiemo
Date ondi sui uidimo.
  I stobom se uesselimo.
  Amen.

Ova je pjesma slična ostalima u gradu Korčuli, pa se može isporediti s onima u *zborniku svisvećana*, ali je svakako kašnje postala, a rukopis, iz kojega je sada prepisana, samo je iz prošloga vijeka.

Ovdje ću poradi isporedjivanja priopćiti dvije bogoljubne pjesme iz biblioteke pok. Kapora, a te ako i nijesu potpune, ipak su zgodno gradivo za proučavanje ove vrsti knjige. Pjesmica „Na Božić“ ukusa je Dubrovačkoga, pa rekao bi kao iz pera A. Vidovićeve, te se je mogla samo privriježiti ovamo uz ostale čakavčice. Evo spomenutih pjesama, a uza njih treće prigodnice, ali je bogoljubna sadržaja:

Pjesam.

Svi narodi svega svita
Svetu Ružu slave sada
I gdje sunčan zrak dohita
Ili iztiče il' zapada . . .
— — — — — — —
— — — — — — —

(Ovdje je odkinut list.)

Govoraše angjelu stražaninu:

Prostri, prostri brza pera,
Stražaninu moj uzdani,
Pače brzji od sjevera,
Upravi se k rajskoj strani,
Tu objavi moju želju
Mom' dragomu spasitelju.

Bez da živem bez života,
Da mi od želje duh istječe,
Jezusova čim dobrota
Stoji od mene na daleče,
Mrem, uzdišem, kopnim, predam
Ures rajski čim negledam.

Vidj' što krzma, što me mori,
Svak krijući liea svoga
Pokli srce moje gori,
Da prije vidim Boga moga,
Ognjem kî će svedj gorit'
Dokli budem ja življeti.

Moli mi ga prem suiženo,
Da prilkoni svê visine,
I da objavi božanstveno
Liee svoje veličine,
Er s ljubavi ginem veće
Puna želje puna smeće.

Obrativši oči k nebu govoraše:

Mili Bože, kralju od nebi,
Ah, da te sam svej ljubila,
Ah, da n'jesam viku tebi
U uičemu ja skrivila,

Ti nebesa, zemlju i more
Vladaš, sdržiš s tvom kreposti,
I vesele rajske dvore
Napunjivaš čestitosti,

Ti razgori tvom ljubavi
Moje sree kamenito,
Da put budem sl'jedit pravi,
Ah, i dobro vjekovito.

Sve što je slavno na svem sv'jeti
I sva od sv'jeta slava gine,
Samo tvoja v'jek dospjeti
Slava neće gospodine.

Kad će sinut dan pun sreće,
Dan pun svake čestitosti,
Kad rasgledat moću veće
Tebe tvojoj u sv'jetlosti.

U toliko budi meni
Ti sva radost, sva mâ dika,
Vas moj pokoj obljubljeni
Mâ čestitost svakolika.

Budi sree sreu momu,
Budi duša duše moje,
Da po životu umrlomu
Hrlim rajske na pokoje.

Svrha.

Na Božić

Sobom dare odnesoše,
Kad pastiri otidošc
Poklonit se u veselju
Porodjenu Spasitelju.
Nu njihovi dari njemu
Priprosti su bili u svemu.
Kralji opeta kad dodjoše
Prid noge mu donesoše
Druge u sebi zlamenite,
Izabrane plemenite.
Tad s ljubavi primio je
On jednakom dare oboje

A ja s huda moga udesa
Poklonit mu neimam česa,
Nesviestan sam tako bio,
Da sam sa sviem iztratio
Sve što imah, sva godišta
U izpraznost i u ništa;
Ali ja ću kako svoje
Darovat mu sree moje,
Ako stečem milost taku,
Da on primi čâs ovaku,
Nezavidim ni ja veće
Nad njihove česti i sreće.

U posvećenje

Prisv'jetlih G. G. Kamile i Andriane Markovića
U Redu Svetoga Benedeta Dumanâ u Svetom Petru
od Trogira.

Najuresn'jem raskošami
K'jem razbludno resi lice,
Sv'jet zamani blazni i mami
Dv'je mlagjahne djevojčice,

Zašto s mislim' sree svoje
Put raja su obratile,
Gdje iznahode sve pokoje
I raskoše drage i mile,

I rajskomu vjereniku
Vjern buduć svoju dale,
Sreću mnogu, čes veliku
I dio bolji jesu obrale,

Vjekovitoj one u slavi
Danas vječni svojstan grle
— — — — — — —
— — — — — — —

Još majčino grleć krilo
Pritečena svakom s' nebi,
Ona oruža prem nemilo
Svu desnieu prema sebi.

Čudn'jem čudom nu razlik'jem
Put pravednu svoju izmuči,
Bodeć glavu dračam' prik'jem,
Trujuć piće gorkom žuči.

Sad pokoru plate svoje
U obilnoj pr'jema sreći
Slavna novu pjesam poje,
Jaganjčića svedj sl'jedeći.

Kralju, ki ove d'jeli časti,
Budi slava, čas i dika
U tri h'jepa[1]) jednom vlasti,
Ki sve vlada do vik vikâ Amen.

(Ovdje je iskinut list).

Srećna Ružo[2]) i blažena,
Kâ bi ures svega sv'jeta,
Sad na nebo prisadjena,
Vrhu zv'jezdâ zeni ev'jeta.

Iz čestite Amerike
Nam' se objavi l'jepost tvoja,
Sad ti si slavna po sve vike
Sred rajskoga p rivoja.

Sred neznan'jeh prije stana,
Naš'jeh kraja na daleče,
Gdje je zapad b'jela dana,
Sv'jetlija od zore ti izteče.

Srebro i zlato gdje se plodi,
Gdje su mjesta sv'jem bogata,
Čista djevo, ti se rodi,
Draža od srebra, sv'jetlja od zlata.

Capti srećna, sv'jetla živa,
Zlati zemlju, nebo resi,
Ter dostojnu slavu uživa
Po sve vike vrh nebesî.

[1]) hipa. [2]) Isp. navedenu pjesam Sv. Ruži.

Talleyrandovi memoiri.

(Nastavak.)

Talleyrand ovako nastavlja o *Sieyésu:* „Strah je bio jedino čuvstvo, koje je kod njega nešto vriedilo. U vrieme *konvencije* bojao se smrti; poslije toga sasvim ga obuze bojazan pred Burbonskom osvetom Sieyés je redovit u svojim običajima, metodičan u svojem vladanju, taman u načinu života. Njegovim je ukusima težko zadovoljiti. Nije lakom, ali opet nije tako uzvišena srca, da bi prezirao bogatstvo; sama njegova oholost nije tolika, da bi mu priečila, da okalja svoj politički ugled. Njegov duh nije okretan; ne razlaže, jer ne zna drugo nego nalagati. Loše se razgovara; njemu nije do toga, da uvjeri, nego da podjarmi. Ohol je i malodušan, zavidan i sumnjičav; nema prijatelja, nego samo privrženika, podložnih i vjernih."

Talleyrand svršava svoje bilježke o Orleanskom vojvodi sa putovanjem vojvode u Englezku godine 1789. To je bilo poslije 5. i 6. listopada. Obtužili su vojvodu, da je učestvovao kod dogadjaja ovih dvaju dana. Dvor i dio varošana podigoše se protiv njega. La Fayette bio je odjek onih tužaba ili bolje grožnja. Vojvoda preplašen i pored svih nagovora Mirabeau-a, da bi ostao, otide u Englezku, odakle se povrati dne 7. srpnja 1790. Zastupnička skupština nije pristala, da se progoni Orleanski vojvoda.

„Ako se budu povjestničari mučili — piše Talleyrand — da nadju ljude, koje ide čast ili priekor, što su bilo prouzročili, bilo vodili, bilo preinačili francuzku revoluciju, njihova će muka biti uzaludna Revolucija nije imala ni začetnika ni vodje. Nju su posijali najprije pisci, koji, hoteći u prosvietljenom i poduzetnom vieku suzbiti predsude, oboriše vjerska i društvena načela, a zatim nevješti ministri, koji su umnožili nevolje blagajne i povećali nezadovoljstvo naroda. Da se nadje povod i uzrok revolucije, treba izpitati, razčiniti i prosuditi pitanja visoke spekulativne politike, a osobito duboko i vješto razmomotriti pitanje o borbi izmedju filozofskih ideja i predsuda, izmedju zahtjeva *duha* i zahtjeva *vlasti.* Jer pogleda li se samo na posljedice revolucije, može čovjek upasti u velike pogrješke, pa pomesti Malesherbesa i Mirabeau-a, Rochefoucaulda i Robespierre-a."

Svoje pripoviedanje o dogadjajima od 1791. do 1808. Talleyrand ovako počinje: „Kraljevstvo poslije ustavotvorne skupštine bila je samo sjena, koje je sve više nestajalo. Prijatelji Ljudevita XVI nisu imali na to misliti da spasu priestol, već kraljevsku obitelj; mogli su barem pokušati. Francuzka nije još bila u ratu, već sa carem, sa carstvom i sa Sardinijom. Da su ostale države sporazumno ponudile svoje posredovanje, pa predložile, da će priznati onu vladavinu, koju će Francuzka htjeti da sebi dade, uz uvjet, da se puste na slobodu sužnjevi *Temple*-a i da im se dozvoli izaći iz zemlje i nastaniti se po miloj volji, ako i ne bi bili demagozi primili s veseljem ove predloge, ne bi ih bili odbili. Kojom bi izlikom bili to opravdali? Oni niesu htjeli rata, te su dali najmiroljubnije izjave svim državama. Bilo ih je malo medju njima, koji su bili žedni krvi kralja Ljudevita XVI.; ako su ipak kasnije tu krv prolili, to je bilo s uzrokâ, od kojih jedan ne bi bio postojao, da je Europa postupala onako, kako sam ja malo više rekao."

Ali izseljenici nisu ovako mislili. Da kušaju ono, što je bilo nemoguće, spasti naime kraljevstvo, zanemariše ono, što je moguće bilo: spasti kralja i njegovu obitelj.

Talleyrand pomisli, da je došao i za nj čas, da ostavi Francuzku. Dne 11. kolovoza odputova u London. U Londonu je ostao do siečnja 1794. Na osnovu *Alien-Billa,* po kojem je visoka policija imala paziti na francuzke izseljenike, lord Grenville ga protjera iz Englezke. Iz Londona odputova u Ameriku, gdje je proboravio trideset mjeseci. Posredovanjem gospodje Staël dopustiše mu, da se povrati u Europu. Vrativši se, obidje Hamburg Amsterdam i Bruxelles. U rujnu 1796. nalazimo ga u Parizu Tu udje odmah u ministarstvo vanjskih posala. Poslije mira u Compo-Formio prvi se put susretne sa generalom Bonaparte-om. Oni se prije niesu bili vidjeli; bijahu jedino izmienili nekoliko pisama „Na večer svoga dolazka u Pariz — pripovieda Talleyrand — posla mi pobočnika, da me pita, u koje bi doba mogao k meni doći. Ja odgovorih, da ga čekam. On odvrati, da će doći sjutra u jedanaest sati. Poručih to gospodji Staël, koja dodje k meni poslije devete. Bilo je još i drugih osoba, koje je radoznalost k meni dovela. Spominjem se, da je bio Bougainville. Kad mi javiše, da je general došao, podjoh mu u susret. Prolazeći salonom spomenuh mu gospodju Staël, ali se je na to malo obazreo. Opazio je samo Bougainville-a, kojemu je rekao nekoliko rieči. U prvi mi se mah činilo, da je njegov stas dražestan. Dvadeset dobivenih bitaka mnogo doprinosi mladosti, liepu pogledu, bljedoći i nekoj vrsti umornosti. Udjosmo u moj kabinet. U ovom prvom našem razgovoru bio je on povjerljiv. Govorio mi je veoma laskavo o mome imenovanju kod ministarstva vanjskih posala i ponovi mi više puta, da mu je bilo milo, što je sa mnom dopisivao Na jednom mi reče: Vi ste nećak Reimskog nadbiskupa, koji je blizu Ljudevita XVIII. (Opazih, da nije rekao grofa od Lille-a.) Ja imam strica, koji je arhidjakon na Korzici. On me je uzgojio, vi znate, da je arhidjakon na Korzici isto što nadbiskup u Francuzkoj. Za tim se vratismo u salon, koji je bio pun. On reče visokim glasom: Gradjani, ja sam ganut s pažnje, koju mi posvećujete. U ratu sam radio, kako sam što bolje umio, u miru radim, kako bolje umijem. Direktoriju je stalo do toga, da radi za sreću i blagostanje republike.

Za tim smo išli u direktorij. Prve nedjelje, što ih je Bonaparte proveo u Parizu, bile su mu ponešto težke

poradi neodlučnosti i zavidnosti direktorija. Ja sam priredio svečanost, da proslavim njegove pobjede u Italiji i tako koristni mir, što ga je on sklopio. Nisam ništa zanemario, da svečanost bude popularna i sjajna. To je bilo ponešto težko, jer su gospodje *direktorâ* bile priproste, a trebalo im je ipak dati prvo mjesto. Bio sam nakitio dvorane, što je sjajnije moguće. Gospodja Merlin, žena jednoga od direktora, reče mi: Sve će vas ovo mnogo stajati, gradjanine ministre."

(Nastavit će se.)

Književnost.

Hrvatska. Kako smo već javili, izradio je *dr. Ivan Marković*, franciskan države presv. Odkupitelja, obsežno povjestno djelo pod nadpisom: *„Cesarizam i bizantinstvo u povjesti iztočnog razkola"*, kojemu je predmet za nas Hrvate veoma zanimljiv. Djelo bit će razdieljeno u dva svezka, koja će imati u velikoj 8. i oko osamdeset štampanih araka (1250—1300 stranâ). Prvi svezak ide od Konstantina Velikoga do smrti Focijeve, a drugi od tog doba do svrhe XVII. vieka. Djelo je posve znanstveno, sa pripadnim citatima, a opet nije ni bogoslovsko ni polemičko. Premda mu sâm nadpis kaže, što će biti, ipak da se odmah vidi, kako pisac shvaća stvar, donosimo ovdje odlomak iz »pristupa«: »Cesarizam nad sobom, ni uza se, ni u okviru države ne može da podnosi nikakve druge vlasti, ma zvala se ona roditeljska, gradjanska, crkovna. Cesarizam hoće da vlada religijom, kao i svakom državnom institucijom. Misli, da mu je slobodno izpravljati, prekrajati, izmjenjivati i samu vjeru prama svojoj ćudi i samovolji. Cesarizam ne će da zna za druge zakone, osim onih, što sâm stvara u pravcu svojih svrha, ne osvrćući se ni malo na Boga, na nauku crkve, na pravu ćudorednost, na objektivno dobro. Cesarizam ne da ni pisati, ni govoriti, ni misliti, nego kako je njemu drago. Pa su zato zakoni o štampi, koji puštaju, da se huli na Boga i da se nabacuje blato na sve što je sveto; ali ne dadu, da se dira u čine državnih vlasti. Za to su državne škole, gdje ljudi treba da nauče misliti, kako cesarizam hoće. Cesarizam ne će da podnosi oporbe, srdi se na prigovore, prezire svaki savjet, što se ne podudara s njegovim mislima Cesarizam drži, da mu je prosto sve i prema svakomu: *memento mihi omnia et in omnes licere. Carigradski cesarizam ima još nešto osobita.* Njegova nam povjest iznosi pred oči, osim neizmjerne oholosti sve mane, sve grdobe, sve zloće, sve sramote, što ih možeš zamisliti u najnižim slojevima ljudskog družtva; pa i puno više. Lukavstvo, pretvarauje, licemjerje, pakost, sumnja, zavist, osvete, najnemoralnije pletke, nevjera, bezstidna i razuzdana nečistota, zvjerna nemilost, bezbožnost; sve je to najuže spojeno s carigradskim cesarizmom. Carigradski cesarizam, koji je gospodario mnogo viekova, valjalo je da pokvari narod i otruje mu krv u žilama. Državljani po malo izgubiše sviest o svojem ljudskom dostojanstvu, o svojem pravu, o osobnoj i gradjanskoj slobodi. Tim je još dublje utonuo *grčki* značaj, propalo poštenje, ugasila se ljubav k pravici i istini. Ljudi se naučiše udvoravati, ulagivati se, gramziti za častima. Nestade posve gradjanskih vrlina, nestade narodnog ponosa, nestade slobode. Slobodu zamieniše putila; a — što je žalostnije — narod privičâ se putilima, u koja ga, kao niemu marvu, cesarizam sape. Ponos izvržc se u bahatost, u smiešno i budalasto preziranje svakoga i svačesa, što Grk i grčko nije. Gradjanske vrline ustupiše mjesto ljudskome ništavilu i nevaljalstvu, te bezuvjetnu i bezkrajnu žrtvovanju čovječjeg dostojanstva u korist osobâ, koje pravom, ili srećom, ili zločinstvom na visoka se mjesta popeše. *To je bizantinstvo.* Kužni dah bizantinstva zarazi i crkvu: hoću da reknem, biskupe i niže svećenstvo. Bizantinstvo nadživje cesarizam na iztoku. S posljednjim basileusom grčki je cesarizam utopio se u bosporsko more; ali je bizantinstvo održalo se u svojoj kuli kod Bospora i smjestilo je svoj logor u Fanar. Odatle njegov duh i danas gospodari nad iztokom. Odatle je do jučer širio crna svoja krila nad balkanskim poluostrvom, poslije nego je tu uništio staru kršćansku prosvjetu A fanariotski svećenici vješto znadu dunuti taj bizantijski duh u narode, kojih se dodievaju i s kojima obće. Ovim djelom ja mislim dokazati, da je carigradski cesarizam izlegao iztočni razkol, a da ga je bizantinstvo odgojilo, osnažilo i ovječilo«. Ovu knjigu kani pisac objelodaniti, nadje li dovoljan broj predbrojnika, a bit će joj ciena 4 for.: dva na svaki svezak.

Izišlo je u drugom popravljenom izdanju krasno *De Amicisovo „Srce"*, što ga je za našu nježnu mladež priredio *Petar Kuničić.* Prvomu je izdanju »Vienac« bio zabavio, pa je prevodilac sada u drugom izdanju nastojao, da uvaži one napomene. Dobro je, što je uvrstio neka tada izpuštena štiva, a dodao je i jedno svoje, i to »Junački narod« (na str. 235.), gdje liepo govori o hrvatskom narodu, o borbama njegovim za krst častni i slobodu zlatnu, o Nikoli Zrinskom i t. d. Trebalo bi, da se ova zlatna i dragocjena knjiga što više razširi medju našom mladeži. Izdanje je ukusno i urešeno sa 11 slika.

Tiskom i nakladom H. Lustera u Senju izišao je hrvatski prievod zanimljive pripoviedke čuvenoga francuzkoga pisca *Le Sagea* pod nadpisom *„Hromi djavo"* (Le diable boiteux). Ovo je skraćeno izdanje za mladež sa 55 slika. Prievod je po sličnom francuzkom izdanju udesio *Milan Gruber*, koji je u »pripomenku« kratko i jezgrovito prikazao život i djela Le Sageova. Kako je izdanje namienjeno mladeži, znatno je skraćen izvornik, pa su iz njega izpuštena sva ona mjesta, koja ne bi mogla prijati nježnijoj ćudi mladeži. Le Sagea drže osnivačem t. zv ćudorednog ili moralnog romana u francuzkoj književnosti. Njegova su djela puna oštre satire na ondašnje više francuzko družtvo. Ta tko ne poznaje njegova Gil Blasa Santillanskoga (Histoire de Gil Blas de Santillane), koji je remek-djelo ne samo medju djelima njegovim, nego u obće u svjetskoj književnosti. »Hromi djavo« pisan je sličnim pripoviedačkim slogom kao i Gil Blas, ali je nastao prije njega, te je u neku ruku prvi pokušaj onoga načina prikazivanja, koje je usavršio u Gil Blasu. To je djelo napisano za Ljudevita XIV., kad je na francuzkom dvoru zavladalo licemjerstvo. To licemjerstvo žigoše Le Sage u »Hromom djavlu« i u prividno nedužnom obliku izvrgava ruglu družtvene poroke i obće ljudske mane. To će djelo dobro doći našoj mladeži sredujc dobi, a i odraslijima nije na odmet, jer će u njemu naći zdrave pouke i ugodne zabave. Knjiga je liepo opremljena, a ciena je ukoričenoj 80 novč.

Na grobu svog oca. — Udovica. — Zavisti. — Islandski ribari. — Općinski dom u Spljetu. — Pabirci po historiji hrvatske kujiževnosti. — Talleyrandovi memoiri — Listak.

Izdaju i uredjuju J. Pasarić i M. Maravić. Vlastničtvo i tisak Dioničke tiskare.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 30. svibnja 1891.

Br. 22. | Izlazi sváke subote na dva arká. — Godišnja ciena poštom i domaćim u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Udovica.

Pripoviest iz 18. vieka. Napisao J. E. Tomić.

(Nastavak.)

IV.

Bijaše oko polovice mjeseca veljače 1755. Snieg je počeo kopniti na poljih i planinah, pa je sve živjelo u nadi, da će te godine nastati proljeće ranije nego obično. Dravom i Savom plovile su u to doba velike sante leda, što ih je struja nosila u donje krajeve. Jugovina je držala neprestano i vanrednom brzinom skidala s prirode njezino zimsko ruho od leda i sniega. Dat će Bog, pa će za koji tjedan granuti proljetno sunce i s njime doći hora novomu radu i životu.

Viceban Ivan Rauch, jedan od najmožnijih ljudi u kraljevini, desio se tada na svom imanju u Lužnici, gdje se je marljivo bavio poslovi kraljevstva. Lanjske je godine ovršena „konscripcija“ puka i sve imovine u području banske vlasti, pa je sada viceban uzeo u svoje ruke golemi taj operat, da ga valjano prouči prije nego će se s velikom relacijom odpraviti u Beč k dvoru. Nepopularna stvar u svem kraljevstvu bijaše svršena, samo je sada svatko razmišljao, što će se iz toga izleći. Radi te novote bojahu se težkih posljedica i vlastela i kmetovi, ne znajući ni sami pravo zašto. Svi su ipak složno naslućivali, da bi ta konscripcija mogla i jedne i druge obteretiti više, nego li dosele. Tako se obično sudi, kad se novote uvadjaju.

Jednoga popodneva, kad je baš viceban imao pred sobom razastrte folijante popisnoga operata, uveze se u dvorište lužničkoga dvora dosta trošna kočija, kojoj je na baku uz kočijaša sjedio županijski pandur. Po tom se je moglo suditi, da u kočiji sjedi ugledan županijski častnik, koji je došao u posjete velemožnomu gospodinu vicebanu.

Kada je kočija stala pred ulazom u dvor, skoči hitro pandur s baka i otvori vrata od kočije, iz koje se izvuče vremešan, nu krepak, jak čovjek crnih brčina, u pepeljastoj, krznom obšivenoj dolami.

Bijaše to Josip pl. Rafaj, podžupan županije varaždinske i vlastelin u Ravnu kod Križevaca.

Namjestiv šubu na glavi, podje tromim korakom uz stepenice, i činilo se, da je u tom dvoru dobro poznat. Vicebanove sluge pozdravljahu ga s velikim poštovanjem, a stari, „tjelesni pandur“ njegove velemožnosti odvede ga u vicebanove odaje.

— Ave, magnifice et illustrissime domine! — pozdravi podžupan vicebana, koji je na taj glas digao glavu i pogledao došljaka, što je stajao na pragu njegove sobe smiešljivim licem.

— O, ti ovdje? — oglasi se viceban, dižući se dosta težko sa stolice, na kojoj se je bio zasjedio. — Već odavna nisam imao sreću vidjeti te kod sebe No, koje te dobro dovelo amo? — pitaše viceban, približivši se podžupanu, kojega je uzeo izpod ruke i pošetao s njim po sobi.

— Žalibože o dobru ne mogu govoriti! — odgovori podžupan brzo poput čovjeka, koji hoće da što prije sbaci sa srca breme, što ga tišti. — Imam ti, velemožni prijatelju, saobćiti važnih, vrlo nepovoljnih stvari.

Viceban stade nasred sobe i upilji pitajući pogled u Rafajevo lice.

— Što je dakle?

— Bojim se, da će doskora buknuti buna medju kmeti u našem kraju, — odgovori osbiljno podžupan.

— Gdje, u varaždinskoj županiji?

— Ne, već u križevačkoj, gdje su moja imanja, — reče Rafaj. — Tamo pod Kalnikom i dalje kmeti se vr-

polje, drže tajne sastanke, susreću gospodu tako bahato i neprijateljski, da se to već podnositi ne može.

— Možda se to samo tako čini, — primieti viceban. — Kmetovi ne bijahu nam nikad odani i uviek su nas mrko gledali. . .

— Ne, ne! Sada je stvar osbiljna! — uleti Rafaj vicebanu u rieč. — Jučer dobih list od moje supruge, koja je vani u Ravnu, gdje mi javlja same strahote. Ni špan, ni sluge, ni iste ženskinje ne će da ju slušaju. . . Ona hulja špan, koji služi u mene već petnaest godina i koji se je pomogao mojim dobrom, rekao je u lice mojoj supruzi, da će doskora odzvoniti gospodskoj vlasti.

— Otjeraj ga! — reče viceban, pogladivši svoju liepu smedju i nešto samo prosiedu bradu. — Tu hulju ja bih odmah otjerao i predao ga sedriji.

— Tim ne bi ništa opravio. Kakav je taj moj špan, taki su svi ostali, — govoraše Rafaj. — No čuj me, magnifice amice, i dalje. Ovih dana primio sam list i od moga ravanskoga župnika. Taj mi takodjer javlja užasnih stvari. Veli, da će se kmeti sigurno dići na noge, čim prvo proljeće nastane, da su u dogovoru s Vlasi u varaždinskoj krajini, koji su se lanjske godine bunili i da svi javno govore, kako će za kratko vrieme stresti sa sebe jaram zemaljske gospode i doći pod krajinu. Ti vidiš, velemožni gospodine vicebane, da tu treba odvažno ustati proti obiestnim kmetovom i zapriečiti opasni pokret.

— Dobro! — reče kratko viceban i izpravi visoki svoj stas, a lice mu osvoji izraz željezne energije. Ti ćeš odnieti pismo od mene križevačkomu tvomu kolegi Saiću, komu ću razložiti, da stvar odmah izvidi i meni relaciju pošalje. Ako je sbilja stvar takova, kako ti pričaš, po zvat ću na noge „orsažku“ vojsku i dat ćemo vjetra neposlušnoj mužadiji.

Viceban sjede na to k svomu pisaćemu stolu od debele hrastovine i uzevši preda se arak čistoga papira, nadrlja težkom rukom, prestajući iza svake rieči, nekoliko redaka podžupanu Saiću.

Zapečativ pismo velikim pečatom kraljevine, reče Rafaju:

— Evo, to predaj Saiću. . . Sapienti pauca! Ostalo mu sam reci!

Rafaj prihvati brzo pismo vicebanovo i uze se preporučati i klanjati, spreman da ode.

— Misliš već otići? — upita viceban.

— Moram! Žena mi je u sto briga, — reče Rafaj.

— Mogli bi prije izpiti jedan vrč vina! — primieti viceban smiešljivim licem. Na putu si, ne bi ti škodilo.

— Ne, ne! Najponiznije ti se zahvaljujem, al ja sam kao na iglah. Sjutra u jutro hoću da budem u Ravnu.

— Eh, kad je tako, onda sretan put! — reče viceban, porukova se s Rafajem i izprati ga do stuba, gdje se još jednom s njim oprosti.

Sjutradan bijaše već Rafaj u Križevcih i Saić je od njega primio vicebanovo pismo.

— Kad viceban želi i ti se tako bojiš, — reče Saić svomu varaždinskomu kolegi, — ja ću izaći u te buntovne krajeve, ali unapried znam, da nije ništa u stvari. I mi ovdje koješta čujemo, ali to su ti, care Josephe, sve same babske brbljarije. Dakako, kmetovi su nezadovoljni, kao vazda, mrmljaju i kunu gospodu, možda i priete i kostruše se, ali to je tako bilo od postanka pa će biti do kraja, dok bude kmet kmetom, a vlastelin njegovim gospodarom.

Gospodin se Rafaj čudio svomu drugu, što do svih tih glasina ništa ne drži.

— Ta per amorem Dei (za ljubav Božju), ja ti se čudim, dragi Janko, — reče Rafaj, čuvši, što Saić o toj stvari misli.

— Da čujem, zašto? — reče Saić donekle ljutito, jer nije trpio, da mu tko u službenih stvarih zanoveta, pa makar to bio upravo njegov kolega.

— Dobro, pa čuj! — poče Rafaj, koji je malo mario za mrgodjenje Saićevo. — Ja mnogo držim do vanjskih simptoma, kao svaki dobar liečnik. Što mi dojavi moje oko kao nešto neobična, tu valja biti na oprezu . . . Mene nije bilo u Ravnu poslije Božića . . . Od toga vremena prošlo je kakovih šest tjedana, ali ja sam danas opazio, da je taj puk postao posve drugačiji . . .

— Hm! — promumlja Saić, šećući zlovoljno uz razgovornoga Rafaja, koji odmah produži:

— Istina je! . . . Čovjeku je gotovo neugodno na ladanju. Kad sam jutros stigao na svoje imanje, moj špan, o kom sam ti kazivao, jedva da je skinuo šešir s glave, a prije se je pokorno poput paščeta prilizavao i poljubio mi ruku . . .

Saić nakašlja se samo i bijaše očito, da mu dosadjuje njegov štovani kolega obširnim svojim pričanjem.

— Ni druge sluge, — produži Rafaj — ne bijahu prijaznije od špana. Na svačijem licu mogao sam razabirati prkos i zavjeru. Čuvši župnik, da sam došao, doleti k meni i stade mi živom riečju opisivati, kako u župi i na mom vladanju nešto vri i kipi, što mora doskora provaliti . . . — Gledajte za Boga! — moljaše me župnik, — da zapriečite zlo, jer bi mogli svi naopako proći . . .

— Ah, tvoj je župnik velika strašivica! — reče prezirno Saić, izmahnuv rukom.

— Neka, dragi Janko! — uhvati Rafaj za rame svoga kolegu. — Župnik nije ni malo pretjeravao . . . Čuj me samo! Kad sam se od kuće vozio u Križevce k tebi, susreo sam putem mnogo ljudi pješke i na kolih, . . . sve same moje kmetove . . . Pa misliš li, da mi je itko od tih lopova Boga nazvao, ili se odkrio preda mnom. Gledali su mi drzko u lice, a kada sam se provezao mimo njih, čuo sam, kako su iz svega grla psovali i kleli . . . Onim, koji su se vozili na kolih, morao sam se ja ugibati na stranu, a prije su pokorno pritjerali kraju svoje taljige i gologlavi čekali, dok projuri kočija njihova zemaljskog vladaoca . . .

— No, pa šta je to? — upita Saić — zlovoljni su i nezadovoljni . . . Nisu nikad bili bolji . . .

— To su simptomi! — kriknu sada Rafaj, koga je već razjarilo ponašanje Saićevo. — To su simptomi, moj brate, koji odaju opasnu bolest u naših kmetova . . . Šta hoćeš još više? Hoćeš li čekati, dok nas stanu paliti, ubijati i otimati naše dobro? Ta ti govoriš, kao da nisi i sam plemić i vlastelin. Moj dragi, ti si prvi odgovoran za našu sudbinu, koji u ovoj varmegjiji imamo svoja imanja. Kako ćeš se oprati pred stališi i redovi, pred banskim namjestnikom i pred vicebanom, od koga ti donesoh nalog, ako plane buna i bude goleme nesreće? . . .

Gospodin je podžupan varaždinski i ravanski vlastelin govorio tako žestoko, tako uzdignutim glasom, da se je napokon jogunasti i svojeglavi Saić umekšao.

— Ma za Boga! što se tako žestiš? — prozbori sada žešćim tonom i Saić. — Tko ti kaže, da ja ne ću ništa učiniti? Ja valjda znam, što mi je dužnost, kad mi viši od mene nešto zapovjedi. Umiri se, dragi moj; ja ću, kad te je tako strah, izaći već sjutra u Raven, otići ću pod Kalnik i sve ću, kako valja, izviditi. Govorit ću sam s kmetovi i potražiti medju njimi te sotone, koje ih pokreću. Opazim li što, onda je drugo moja stvar . . . Ali, ako se pokaže, da nije ništa u stvari . . .

— To je nemoguće! — uleti mu s mjesta u rieč Rafaj. — Otvori samo dobro oči, pa ćeš namah sve vidjeti, sve . . .

— Nemaj brige! — odgovori sada već smiješeći se Saić, samo da umiri Rafaja. — Ja ću sjutra u pohode kmetovom i dobro ću otvoriti oči . . .

Gospodin varaždinski podžupan oprosti se sa svojim križevačkim kolegom ni malo umiren. On bijaše unapried uvjeren, da će Saić tu stvar olako uzeti i da ne će naći medju kmetovi onih strahota, koje su Rafaja mučile.

Sjutradan sbilja prije podne odveze se podžupan križevački u Raven. Poveo je sobom križevačkoga „judexa nobilium“ (sudca) i šest županijskih husara, dobro oboružanih.

Baš kad su seljaci kanili, da podju objedovati, podžupanovi husari poletješe skokimice od kuće do kuće, goneći sviet pred crkvu, gdje da ga čeka njihova milost gospodin „vicekomeš“. Bijaše to nešto neobična, jer inače ako su gospoda imala šta govoriti sa seljaci, pozvala bi ih pečatima u varmegjiju, a nisu se nikada do njih potrudila.

Za kratko vrieme počeo je sviet žurno grnuti k crkvi, i doskora bijaše na stotine svieta na okupu. Došlo mužko i žensko, staro i mlado, sve je to pohrlilo, da čuje, što njegova podžupanska milost želi s njimi govoriti.

Dok se je puk sabirao, bijaše podžupan u župnom dvoru, gdje mu je domaći župnik vrlo zabrinutim licem proricao, da ne će biti dobra i da će se mužadija najkasnije na proljeće pobuniti i dići na gospodu . . .

— Ne mislite, ugledni gospodine! — uvjeravaše župnik podžupana, — da pretjeravam; mi koji svaki dan imamo posla sa seljakom, najbolje ga poznajemo . . . Ja ih već dulje vremena motrim i velim vam, da ne će biti dobro . . . Zato zaklinjem vaše uzmožno gospodstvo, da za Boga odvrati od nas veliko zlo, koje nam prieti . . .

Podžupan Saić poče napokon i sam misliti, da vrag ne spava. Kad mu dodjoše javiti, da se je puka već dosta sabralo, sadje podžupan sa sudcem medju svjetinu, obkoljen svojimi husari, koji su oko njega poigravali čile svoje konje, promatrajući mrkimi pogledi svjetinu, kao da ju zastrašiti kane.

— Što je to s vami, ljudi? — zasieče podžupan oštrim glasom in medias rex. — Čujem s više strana, da je nekakav pakleni duh ušao u vas, da stištete glave skupa, da se rotite, da mrmljate proti gospodi, da joj posluh kratite, ne pozdravljate, prezirno ju gledate i javno kunete . . . Hoće li vam se bune, nesretnici? . . .

— Bog ne daj! — javi se nekoliko glasova

— Tiho, dok ja govorim! — prodera se gromko podžupan. — Hoćete li, da se povedete za Vlasima u varaždinskoj krajini? Je li? Hoćete li, da vas, kao i njih pomlate i polove, pa onda na vješalih dave i na šance tjeraju? . . .

Podžupana uhvati jak kašalj od napornoga vikanja na zraku i on prestade govoriti. Seljaci upotrebe tu priliku i najprvo iz tiha, pa onda sve to glasnije i napokon bučeći, stadoše uvjeravati njihovu milost gospodina podžupana, da oni ni na što zlo ne misle, da su pokorni, da se proti nikomu buniti ne će, da će mirno podnositi, što trpe, a Bog, ne oni, neka plati, kad ga sveta volja, onim, koji ih muče i tlače . . .

Uvjeravanje kmetova bijaše tako jednodušno i na oko iskreno, da je podžupan vidio pred sobom same nedužne jaganjce, koji nikomu ne bi ni vode zamutili.

— Al se ipak vaša gospoštija na vas tuži . . . — reče ponešto mekšim glasom podžupan. — Što imate proti vašoj zemaljskoj gospodi?

Čim pade to pitanje, stadoše se babe i druge ženske napried gurati, potiskujući na stranu mužkarce. Na to pitanje one će odgovoriti milostivomu gospodinu podžupanu.

— Jaj, vaša milosti, tu bi vam se dalo puno pripoviedati! — iztaknu se prva, najzubatija baba, oštrih nesimpatičnih crta u licu, i stade govoriti tako naglo, kao da se je bojala, da joj podžupan ne zakine rieč. — Naš zemaljski gospodin, ajde, dobar je čovjek, ne će nikomu krivo, niti zlo. . . Al zato njegova gospodja vicekomešica, to je pravi vrag u ljudskoj podobi. . .

— Lažeš babo! — okosnu se na nju podžupan.

— Nije laž, nego sveta, Božja istina! — viknu sva ženskadija kao u jedan glas, a baba govornica stade dalje pričati. — Mi joj moramo badava raditi, kadgod joj pane na um, u vrtu, kuhinji, svagdje, moramo joj prati rublje

*

i hraniti svinje, na naših stupah konoplju za nju stupati, a u zimi za nju presti, perje čihati, svaku desetu puricu, guščicu ili pile u dvor joj donesti. . .

— Stani, vraže stari! — viknu ljutito podžupan, udarivši nogom o tle, — to su sve same babske pripoviesti. Znam ja vas! .. Ono, što vi gospoštiji činite, mora znati sav sviet, a što vi od nje dobijete, toga ne spominjete.

— Dobijemo dosta batina! — viknu netko iz hrpe, a svjetina se glasno nasmija, pa i sam podžupan ne mogaše odoljeti, a da se izpod brka malko ne nasmieši.

— Vidi se, da vam ne ide zlo, kad vam je do šale i smieha! — reče podžupan, upotrebiv tu zgodicu, da se što ljepše razstane sa seljaci. — Dakle ljudi, pamet! Ne ludujte i uviek mislite na veliko zlo, koje bi vas zadesiti moglo. A vi žene, zavežite svoje jezike; vi pak mužkarci, čuvajte se, da vas ne zavedu lude ženske glave.

Rekavši to okrenu podžupan se i podje k svojoj kočiji. Opazivši to žene, pokušaše iznova dići galamu, nu varmegjijski husari natjeraše svoje hate na njihovu hrpu i žene se razbježaše kojekud, vičući i psujući.

Podžupan Saić odveze se sjutradan s istom pratnjom pod Kalnik, gdje nadje još pitomije ljude, a osobito žene, koje ga nisu ni jednom rieči napastovale.

— Pa šta buncaju ljudi o pobuni i uroti? — govoraše podžupan judexu nobilium, vraćajući se iz Kalnika. — Ta vidjeli ste sami, da taj puk i ne sanja o onom, što mu se prišiva. Ja nisam ništa opazio, upravo ništa, pa ću tako izviestiti vicebanu.

Siromah Saić, kako se je varao! Premda je obećao kolegi Rafaju, da će dobro otvoriti oči, on ipak nije ništa vidio. Istina Bog, seljaci su uvukli sapu u se, kad su vidjeli medju sobom podžupana s husari, hinili i pretvarali se, ali čovjek pronicava pogleda, — a to ne bijaše Saić — razabrao bi odmah, što je pretvaranje, što li istina.

Kmetovi seljaci bijahu veseli, da su lukavo zasliepili podžupana. Gledajući za njim, kako se vozi natrag u Križevce, zlorado se smijahu kmetovi i u Ravnu i pod Kalnikom, rugajući se gospodi:

— Gle, gle! — govorahu oni. — Nešto su zanjušili. Dobro da znamo! Sada treba što prije zasukati rukave, pa što Bog da!

Seljaci se stadoše odsele puno češće sastajati, ali vrlo oprezno, pa uviek po noći i na zabitnih mjestih. Njihovi poslanici i pouzdanici gazili su blato od sela do sela i podjarivali kmetove na osvetu i bunu.

Gospodin je Rafaj imao finiji nos od svoga kolege Saića. Ono par dana, što je proboravio na svom imanju, uvjerilo ga još jače, da su vlastela podkopana lagumi, koji mogu svaki čas prasnuti i dići u zrak njih i njihovo dobro.

Što su ravanske kmetice pred podžupanom govorile o njegovoj ženi, to je on sve potanko čuo, pa je uvidio, da nije probitačno ostaviti ju samu u takovu osinjaku. Gospodin Rafaj odluči, da će za sve slučajeve učiniti red.

Neposlušnoga i nepouzdanoga špana odpusti, a mjesto njega namjesti drugoga, koji je licemjerno hinio vjernost prama gospoštiji, a ovamo bio isto onakav, kao svi drugi.

Gospodin Rafaj samo je tim stvar pogoršao, jer odpušteni špan stade sada na čelo svih nezadovoljnika u Ravnu i grožaše se, da će odprašiti te kopunare, kako i ne misle.

Zadnjih dana veljače 1755. dade gosp. Rafaj natrpati na troja kola sve, što bijaše vrednijega u njegovu ravanskom dvoru i to se je imalo pred zoru, da nitko ne vidi, odvesti put Varaždina. Istoga dana u rano jutro sjede sa svojom Armandom u kočiju i pojuri takodjer u Varaždin. Ostalo sve prepusti volji Božjoj i brizi novoga špana. Prije nego bješe otišao iz Ravna, napisa list vicebanu Rauchu, gdje veli, da ne zna doduše, što će mu kolega Saić izviestiti, ali se sve boji, da se Saić vara o kmetovih i da će vicebana krivo uputiti. — Ja sam, — zaključi Rafaj svoj list, — bio glavom tamo, vidio sve na svoje oči i mogu uvjeriti vašu velemožnost, da ne će biti dobro . . .

Dobivši službeno izvješće od podžupana Saića i privatno pismo od svoga znanca Rafaja, nije viceban znao, što bi učinio. Stvar mu se učini ipak sumnjiva i on se bješe već riešio, da će kao veliki župan križevački, koja čast bijaše onda spojena s vicebanskim dostojanstvom, glavom poći u županiju križevačku i vidjeti, tko ima pravo.

Ali do toga nije došlo! Kmetovi su pretekli vicebana i započeli bunu prije, nego je on k njima stigao.

Dne 24. veljače o podne stadoše u stranu udarati zvona u župnoj crkvi ravanskoj, dajući znak obćemu ustanku. Kao da ih zemlja izbacuje, nicahu na sve strane biesna lica ljudi, oružani puškami, sjekirami, vilami i kosami.

Sve je hrlilo k crkvi, gdje se za nekoliko časaka sakupi više stotina ljudi, užasno halabučeći, kunući i prieteći. Njihove žene popratiše ih do crkve i ne odstupiše od njih. I one će s njimi, kad se radi o gospodskoj koži.

Odpušteni špan Rafajev Mihalj Kušić stao na čelo buntovnika i zaigrao vražje kolo.

— Za mnom, ljudi! — poviknuo bivši gospoštijski sluga, vidjevši na okupu stotine biesnih lica, — hajd na dvore gospodske! Robite, palite, ubijajte, što vam pod ruku dodje. Nemajte milosrdja s timi prokletimi kopunari, kao što nisu ni oni s nami imali.

Mašući visoko u zraku puškom povede Kušić pobunjene seljake prama Rafajevu dvoru. Tamo će slaviti buna prve svoje orgije. Urlajući poput divlje zvjeradi polete kmetovi na mrzki im gospoštijski dvor. Na ulazu dočeka ih novi špan i predade im ključe od soba i pivnice, moleći dragu braću, da i njega prime u svoje kolo.

Sada započe pljačkanje. Kao sliepi srnuše kmetovi u odaje gospodskoga dvora, grabeći i plieneći, što im je

pod ruku došlo. U pivnicu najviše ih navalilo, gdje su počeli piti i raznositi vino, tako da u sumrak bijaše gospodska pivnica već prazna. Tako oplieniše staje, svinjce, smočnicu — sve. Kad su već sve opljačkali i porazgrabili, tako da ne bijaše u čitavom dvoru živa stvora ili iole vriedne stvari, užegoše luči i zapališe dvor i sve gospodarske zgrade. Starodavni se dvori Rafajevi pretvoriše u užasno, veliko plamenište, a kmetovi pozdraviše taj strašni prizor divljom vikom, veseleći se, da se obara u prah i pepeo prokleto plemićko leglo.

(Nastavit će se.)

Islandski ribari.

Francuzki napisao **Pierre Loti.**

(Nastavak.)

Peti dio.

I.

od večer toga njihova proljetnog dana, kad se je noć spuštala, osjetiše, da zrak postaje hladan, pa se zato povratiše, da ručaju kraj svoga ognja, na koji su metali suho granje.

Posljednji su put zajedno jeli! . . .

Ali su još imali cielu noć, da spavaju jedno drugome u naručju, i to izčekivanje nije im dalo, da već sada budu žalostni.

Poslije ručka osjetiše opet ljubki dojam proljeća, kad bijahu vani na cesti Pors-Evena; zrak bijaše miran, gotovo topao, a tragovi sumračja već su se opažali u okolici.

Krenuše u pohode roditeljima, da im Jean kaže s Bogom, a zatim se brzo povratiše, da spavaju, jer su odlučili ustati vrlo rano u zoru

II.

Sjutradan u jutro bila je obala Paimpolska puna svjetine.

Odlazak je Islandijaca odpočeo već prije dva dana, pa je kod svake plime nova povorka odplovila na pučinu.

Toga je jutra imalo zaploviti petnaest brodova zajedno s „Léopoldinom“, pa su zato žene tih mornara, kao i njihove majke, bile sve ondje na obali, da vide, kako odilaze.

Gauda se čudila, što je i ona medju njima, što je i ona postala žena Islandijca, pa došla ovamo u istom kobnom poslu.

Njezina je sudbina bila tako izmienjena u nekoliko dana, da je jedva imala kada pomišljati o istinitosti njezinoj; silazeći po vrlo strmom putu došla je na taj neopozovivi rastanak, koji je trebalo sada podnositi — kao što čine ostale žene, što su već privikle . . .

Nikada nije s bliza gledala taj prizor, to opraštanje. Sve je to bilo za nju novo i nepoznato.

Medju tim ženama nije imala vršnjakinje, pa je zato osjećala neku osamljenost; njezina prošlost, — kad još bijaše *gospodjica* Gauda, — živjela je još sada, pa je zato bila osamljena.

Vrieme je na taj dan rastanka bilo liepo, samo su na pučini veliki težki valovi dolazili sa zapada i navieštali vjetar, a s daleka se vidjelo more, koje kao da čeka, da taj cieli sviet zaplovi.

. . . Kraj Gaude bilo je i drugih žena, što bijahu kao i ona vrlo liepe i vrlo tronute s očima punim suza; ali je bilo i raztresenih i smiešljivih, koje nisu imale srca ili baš niesu nikoga ljubile.

Starice, kojima je prietila skora smrt, plakahu, rastajući se od svojih sinova.

Ljubavnici se grlili i ljubili u usne dugim poljubcima.

Čulo se, kako pripiti mornari pjevaju, da se razvesele, dok su se drugi uzpinjali na svoju ladju tmurni i neveseli, kao da idu na kakovo mučilište.

Dogadjalo se i divljačkih prizora; jadnici, što no su podpisali pogodbu, jer su bili na to zavedeni u krčmi, otimahu se, ali ih ipak sada ukrcavahu silom, uz pripomoć njihovih žena i oružnika.

Bilo je i takovih, kojih su se bojali, jer su bili neobično jaki, pa su ih iz opreznosti opili, te ih donieli na nosiljkama i spustili ih kao mrtvace u dno utrobe ladjâ.

Gaudu je stao užas hvatati, kad je vidjela, kako ih vuku i nose. S kakim će drugovima morati živjeti njezin Jean?

Kakov strašni zanat mora da je to ribarenje na Islandiji, gdje se započinje ovako i kad ga se ljudi tako boje? . . .

Nu kraj svega toga bilo je mornara, koji su se smiešili, a ljubili su bez sumnje kao i Jean život na pučini morskoj i taj ribolov.

Ti ljudi bijahu dobri i srčani, plemenita i liepa lica; mladići odlazili bi bezbrižno, bacivši još zadnji pogled na djevojke, a oženjeni zagrlili bi svoje žene i djecu s ljubkom tugom i nadom, da će se bogatiji povratiti.

Gauda se je ponešto umirila, kad je vidjela, da su svi takovi bili na „Léopoldini“, koja je zaista imala birane mornare.

Ladje su izlazile dvie po dvie, četiri po četiri, vučene na pučinu parnjačom.

Čim se je ladja ganula, mornari bi tada skinuli

šešir s glave i zapjevali glasno pjesmu Mariji: „Zdravo da si, zviezdo morska“.

A s obale mahale su zrakom ženske ruke, da im dobace još posljednji „s Bogom“, a suze im stale lievati niz obraze.

Čim je „Léopoldina“ odplovila, otidje Gauda brzim koracima u kuću Gaosovu. Iza podrug sata hoda uzduž obale po poznatim puteljcima Ploubazlaneca prispje tamo u svoju novu obitelj.

„Léopoldina“ je imala baciti sidro u velikoj luci pred Pors-Evenom i konačno istom na večer odploviti, zato su urekli tamo svoj posljednji sastanak.

On se je zaista povratio na čamcu svojega broda, da probavi s njome još tri sata.

Na kopnu, gdje se niesu osjećali valovi, bilo je uviek liepo proljetno vrieme, uviek isto mirno nebo.

Izišli su časkom na cestu, držeći se za ruke. To ih je sjećalo na njihovu jučerašnju šetnju, samo ih noć nije više imala sjediniti.

Lutali su bez cilja, povratili se u Paimpol i naskoro se našli blizu svoje kuće, kamo dodjoše nehotice, a da na to i mislili niesu. Još su posljednji put unišli unutra, gdje se je baka Ivonna silno iznenadila, što ih još zajedno vidi.

Jean je govorio Gaudi o raznim situacama, što ostadoše u njihovu sanduku: osobito je napomenuo svoje svatbeno odielo. Treba da ga ovda onda izvadi i na suncu provjetri. Na ratnim se brodovima nauče mornari na tu pažnju.

A Gauda se je smiešila slušajući to; — oh! on može biti siguran, da će sve, što je njegovo, čuvati s velikom ljubavlju.

U ostalom ciela je ta brižljivost bila za njih sporedna stvar, oni su o tom govorili, da govore, da sami sebe varaju . . .

Jean pripoviedaše, da su na „Léopoldini“ bila izžrebana mjesta za ribolov i da je vrlo zadovoljan, jer je dobio jedno od najboljih mjesta

Ona je željela, da joj to još jednom raztumači jer nije gotovo ništa znala o tim ribarskim stvarima.

— Vidiš li, Gaudo. — reče on — na palubi naših brodova imade rupâ, koje su načinjene na stanovitim mjestima; u te rupe namjeste se podloge na kolesu, preko kojega spuštamo užeta udica. Prije odlazka ili se kockamo za te rupe, ili vučemo brojeve iz kape mornarskog dečka. Svaki od nas dobije jedno mjesto i poslije, za cielo vrieme ribolova, nitko nema prava, da svoju udicu drugamo smjesti, nitko ne smije mienjati. Ele, moje mjesto je na stražnjem kraju ladje, gdje se, što ti moraš znati, uhvati najviše riba; a napokon je i to dobro, što se tamo može privezati komad platna, jednom rieči, stvoriti kakovo zaklonište za lice protiv sniega i leda, koji tamo bije i šiba po obrazima; to je vrlo koristno, razumiješ li, jer koža tako ne izgori za ružnih dana, a oči dulje jasno vide. . .

Govorili su tiho, tihano, kao da su se bojali poplašiti časove, što im preostaju, kao da bi vrieme moglo brže izteći.

Njihov je razgovor imao poseban značaj onoga, što se mora svakako dokončati, za to kao da su i najneznatnije sitnice, o kojima su govorili, postale taj dan nekako mističnima i svečanima . . .

Posljednji čas prije odlazka digao je Jean svoju ženu u naručaj i oni se privinuše jedno drugome, ne govoreći ništa, privinuše se u dugi tihi zagrljaj.

Tada podje na brod.

Siva su jadra bila razavita, da po njima duva lagani zapadni vjetar.

Jean mahaše svojom kapom na dogovoreni način i ona ga je još u daljini prepoznavala.

I dugo je ona gledala, kako se udaljuje sjena njezina Jeana. — Ono sitno crno ljudsko biće, što se izticaše na sinjoj morskoj pučini, bio je on, — nu postajao je sve neizvjestniji . . . neznatniji i napokon se izgubio u daljini, pa ako tamo silom gledaš, oči ti se zamagle i tada ništa više ne vidiš . . .

„Leopoldina“ se udaljivala, a Gauda ju je sliedila niz pećinu, kao da ju štogod neodoljivo sve većma k njojzi privlači.

Nu morala je u skoro stati, jer je bila na rubu kopna. Tada je sjela na podnožju posljednjeg velikog krsta, koji je bio podignut posred kamenja.

Pošto je to bila visoka točka, činilo se, da more, kad ga odanle gledaš, nekako raste i raste, pa zato bi rekao, da „Léopoldina“ udaljujući se ide malo po malo u visine . . .

Gauda gledaše neprestance, trseći se, da dobro utvrdi u svojem pamćenju lik toga broda, njegov oblik sa jadrima i trupom, da ga može s daleka prepoznati na povratku i dočekati na istom ovom mjestu.

Ogromni su valovi i nadalje dolazili sa zapada, pravilno jedan iza drugoga, bez prestanka, obnavljajući svoju snagu uzalud, jer su se razpršivali o iste pećine, na istim mjestima, da poplave istu obalu.

Čudna je bila ta mukla uznemirenost vodâ pod vedrim nebom i za tihoga zraka; činilo ti se, promatrajući dugo sve to, kao da je korito morsko prepuno, pa hoće da izidje i poplavi obalu.

Medjutim je „Léopoldina“ bivala sve manja u daljini, pa se je napokon izgubila.

Nema sumnje, da su je valovi odnieli, jer je vjetar bio slab, a ona se je ipak brzo udaljivala.

Postala je sitna siva točka, te je napokon došla do na kraj kruga, gdje se još stvari vidjeti mogu, a onda je odmaglila u daleke one neizmjernosti, gdje je sve tamno vidu ljudskomu . . .

Kad je već bilo sedam sati na večer, spusti se noć,

tada brod izčeznu, a Gauda se vrati kući. Bijaše ipak dosta odvažna, premda je neprestance ronila suze

Pa zaista, kakova li bi razlika bila i kako bi osjećala veću prazninu, da je odplovio kao prijašnjih dviju godina, pa da joj nije ni „s Bogom“ rekao!

Sada je bilo sasvim drugačije, jer je svo ublaženo;... jer je njezin Jean bio u istinu njezin, . . . jer osjećaše, da je ljubljena, ma da je on i otišao.

Kad se je u svoje gniezdo sama vratila, imala je bar utjehu, da je ljubi, pa je živjela u ljubkom izčekivanju povratka, a to je imalo biti u jesen.

III.

Ljeto prodje u žalosti, vrućini i miru.

Ona je pazila, da odkrije prvo žuto lišće, da vidi, gdje se skupljaju lastavice na odlazak.

Na parobrodima, što odlaze iz Reickawicka, i po lovcima šiljala mu više listova, ali se nikad sigurno ne zna, da li ti listovi dolaze u ruke onoga, komu su upravljeni.

Pod konac mjeseca srpnja dobi pismo od njega. Javi joj, da je zdrav, da ribolov izvrstno napreduje i da već ima 1500 ulovljenih riba.

S početka pa do svršetka bilo je to napisano naivnim stilom po jednoličnom uzorku svih pisama, što ih Islandijci pišu svojim obiteljima.

Ljudi odgojeni kao Jean ne znaju nipošto pisati o svemu onome, što misle, što osjećaju i o čem sanjare.

Ona je bila mnogo naobraženija, pa je znala i medju redcima čitati svu duboku ljubav, koja nije bila ni izražena.

Diljem lista više ju je puta nazvao svojom ženom, kao da ga je veselilo opetovati tu rieč.

Pa napokon i sam nadpis: *Gospodji Margueriti Gaos, kuća Gaos u Ploubazlanecu,* bilo joj je ugodno i drago više puta pročitati.

Ona je tako malo vremena bila nazivana *gospodja Marguerita Gaos!* . . .

IV.

Mnogo je radila za tih ljetnih mjeseci.

Paimpolske se žene niesu u početku pouzdavale u njezin radnički dar, govorahu, da ima suviše liepe ruke kao kakova gospodjica, ali su kasnije razabrale, da divno znade šivati odjeće; pa je zato postala švelja na glasu.

Što je zaslužila, potroši sve, da uljepša stan — do njegova povratka.

Škrinje, stare postelje, sve je bilo popravljeno, ulašteno, okovano sjajnom kovinom; prozor njihove podkrovnice, što je gledao na more, dobio je zastore. Kupila je nov pokrivač za zimu, pa onda stol i nekoliko stolica.

Sve je to izvela, a nije dirnula u novac, što joj ga je njezin Jean ostavio na odlazku. Spremi ga u kinezku kutiju, da mu ga pokaže, kad dodje.

Za vrieme dugih ljetnih večeri sjedjela je pred vratima s bakom Ivonnom, kojoj je duh postajao bistriji za toplih dana, pa je tada plela za Jeana liepu mornarsku košulju od modra konca. Baka Ivonna, koja je nekada bila vrlo vješta pletivu, sjećala se je malo po malo svega, što je u mladosti znala, pa joj je pokazivala.

Na taj se je posao potrošilo mnogo niti, jer je Jean trebao bome vrlo veliku košulju.

Medjutim se je osobito na večer stalo opažati, da su dani kraći.

Neke biljke, koje su u srpnju bile vrlo bujne, stadoše nekako žutjeti, umirati, a ljubičice počeše opet cvasti kraj putova, ali bijahu sitnije na duljim stabljikama: napokon dodjoše posljednji dani mjeseca kolovoza i prva se islandska ladja pojavila jedne večeri na početku Pors-Evena. Tada započe svečanost povratka.

U gomili izidjoše svi na pećinu, da ih prime. — Koja li je prispjela?

To bijaše *Samuel-Azénide*, koji je bio uviek prvi.

— Za cielo, govoraše stari Jeanov otac, i *Léeopoldina* će u skoro prispjeti; — znam ja to, kad tamo gore jedna ode, onda ni druge ne će da ostanu na mjestu.

V.

Islandijci se vraćahu.

Dva se broda povratila sjutradan, četiri prekosjutra, a dvanaest druge nedjelje.

U cielom se kraju vratilo s njima i veselje, pa je za to bilo slave i radosti kod žena i matera. Veselilo se i u krčmama, gdje liepe paimpolske djevojke dvore ribare.

Léopoldina je zakasnila; još ih se deset nije povratilo. Niesu dakle mogli još dugo izbivati. Pomišljajući, da će Jean prispjeti najkašnje za osam dana, — to je bio rok, što ga je ustanovila, da se ne prevari — Gauda je bila u vrlo ugodnom izčekivanju te je za to držala cielo kućanstvo u redu i čistoći, da ga može liepo dočekati.

Kad je sve uredila, nije imala više nikakova posla, a napokon već nije mogla ni na što misliti, jer je bila nestrpljiva.

Tri broda prispješe opet, a iza njih pet drugih. Samo su dva izostala.

— Ele, ele, kazivali su joj, — ove godine *Léopoldina* i *Marie-Jeanne* imadu metle u rukama.

I Gauda se stala takodjer smijati, a bila je živahna i mnogo ljepša u radostnom izčekivanju.

VI.

Medjutim su dnevi prolazili.

Ona je i nadalje oblačila svečano odielo i nadalje je bila vesela lica, pa polazila i sada u luku, da se razgovara s drugima. Govoraše, da je to zakašnjenje sasma prirodno. Ta zar se to ne dogadja svake godine? Ah! pak to su tako dobri mornari i tako dobre ladje!

A zatim, kad se je vratila kući, osjeti na večer prvo trzanje straha i zabrinutosti.

Ta je li moguće, da se ona već boji? . . .
A ima li se za što bojati? . . .
I ona se uplašila, da se već boji. . .

VII.

Došao je 10. listopada! . . Kako li su dani izmicali!

Jednog je jutra već pala na zemlju hladna magla. Bilo je to pravo jesensko jutro. Kad se je sunce pomolilo, nadje ju, gdje već rano u jutru sjedi na pragu crkvice utopljenikâ, u koju udovice dolaze moliti; — sjedjela je, oči joj bijahu nepomične, a čelo kao da je bilo okovano gvozdenim obručem.

Već se dva dana stala spuštati ta tužna jutarnja magla, pa se je za to Gauda jutros digla s većim strahom, jer je već bila i zima na domaku . . .

Koliko je drugčiji taj dan, taj sat, taj čas od drugih dana, satova i časova? Ta često puta imade brodova, koji su zakasnili za četrnaest dana, a i za mjesec dana.

To jutro ima svakako bez sumnje nešto osobito, kad je ona prvi put došla, da sjedne na prag ove crkvice i da pročita na novo imena poginulih mladih ljudi.

Na uspomenu
Ivona *Gaosa*, izgubljenog
na moru
u okolini Norden-Fiorda

. . . . . .

Na jednom se začuje, kako je jak vjetar dunuo s mora, a u isto se vrieme nešto svalilo na krov crkvice, nešto kao kiša: — bilo je to suho lišće! I izpod svodišta navali lišće unutra . . . Staro drveće, potreseno vjetrom, što duvaše s pučine, gubilo je svoju odjeću.

Zima se primicala! . . .

. . . izgubljenog na moru
u okolini Norden-Fiorda
za bure od 4. na 5. kolovoza 1880

. . . . . .

Čitala je i ne znajući što čita, a kroz otvor su njene oči tražile nešto u daljini po moru; onoga je jutra more bilo nekako neizvjestno izpod sive magle, koja je u daljini nad njim lebdila kao velik žaloban zastor.

I opet je bura dunula, a suho je lišće plešući doletjelo unutra. Još je jače opet vjetar dunuo, kao da je htio da muči i ove napise, koji su žive sjećali na one, što se potopiše u moru.

Gauda je i nehotice promatrala prazno neko mjesto na zidu, koje je čekalo na nadpis.

Nekako ju je strašno osvojila i progonila pomisao, da će se možda morati u skoro metnuti nova ploča na ono mjesto, s drugim imenom, koje se ona ni u duhu nije usudila pročitati.

Bilo joj je hladno, vrlo hladno, ali je ostala i nadalje sjedeći na granitnoj klupi, naslonivši glavu na kamen.

. . . izgubljenog . . .
u okolini Norden-Fiorda
za bure od 4. na 5. kolovoza 1880.
u 23. godini dobe svoje.
Neka počiva u miru!

Pred njezinim se očima pojavila Islandija, s onim malim grobljem, — daleka . . . daleka Islandija, obasjavana od ozdo ponoćnim suncem . . . I na jednom, — uviek na onom praznom mjestu na zidu, koje kao da čeka — opazila je strahovito jasno onu novu ploču, o kojoj mišljaše: — bila je to svježa ploča . . . s mrtvačkom glavom . . . . prekrštene kosti, ... a u sredini zasjalo ime, obožavano ime *Jeana* Gaos! . . .

Tada se je osovila i iz grla joj se izvio mukli krik, kao da je iznenada poludila . . .

A vani je još uviek siva jutarnja magla obavijala zemlju, . . . a suho lišće poigravajući ulazilo u crkvicu.

Koraci se začuše na stazi! — Tko dolazi?

Tada ona sasma ustade, rukom si popravi kapicu i lice.

Koraci se približavali. Netko će unići.

Brzo se pričini, kao da je slučajno ondje, jer nije još ni za što na svietu htjela da naliči ženi utopljenikovoj.

To je upravo bila Fanta Floury, žena drugoga kapetana „Léopoldine“.

Ova je odmah shvatila, što Gauda tu radi, zato nije bilo potrebno pred njome hiniti.

S početka su one ostale kao okamenjene jedna pred drugom, obje su šutjele, još većma uplašene i srdeći se jedna na drugu, što se ondje sastadoše pod istim dojmom užasa.

— Svi iz Tréguiera i Saint-Brieuca vratiše se prije osam dana, — reče napokon Fanta nesmiljeno muklim i gotovo srditim glasom.

Doniela je svieću, da se zavjetuje.

— Ah! da . . . zavjet . . . — Gauda još nije htjela na to misliti, na to sredstvo očajnikâ

Ali je unišla u crkvicu iza Fante ne govoreći ni rieči, i obje klekoše jedna kraj druge kao dvie sestre.

Djevici, zvijezdi morskoj, izmoliše vruće molitve iz dna duše. A zatim se u skoro čulo jecanje . . . suze im naglo stadoše teći niz obraze.

Ustadoše mnogo nježnije i pouzdanije. Fanta je pomagala Gaudi, koja je klecala, i dignuvši je u naručje, poljubi ju.

Obrisavši suze, urede kosu i izpraše prašinu, koja se je na odjeću uhvatila na koljenima, pa otidjoše raznim putovima, ne kazavši si ni rieči.

(Svršit će se.)

Talleyrandovi memoiri.

(Nastavak.)

Talleyrand nam ne pripovieda ništa nova o dogadjajima, koji su se zbili do godine 1802. i koji su pribavili Francuzkoj hegemoniju u Evropi. Ti dogadjaji pripadaju povjesti i poznati su. Prvi konzul — Napoleon — bavio se je doduše najviše medjunarodnim odnošajima, ali nije za to zanemarivao unutarnje poslove. „Nije se zadovoljio tim, što je ugušio stranke; htio ih je podjarmiti i donekle mu je to pošlo za rukom. Nije mario, što je bio izseljenik i stari jakobinac. Da osrami Ljudevita XVIII. i da ga liši kraljevskog izgleda — kako je kazivao, — dozvoli mnogim izseljenicima, da se vrate u Francuzku. On je bio u doticaju i s izseljenicima i sa jakobincima. Ovi su zaboravljali svoju protivnost proti vlasti usredotočenoj u jednoj osobi, a oni su svedj manje žalili, da je ta vlast prešla iz njihovih u druge ruke. Sjećam se, da sam jednoga dana vidio, gdje je izišao iz kabineta konzulova jedan od najžešćih jakobinaca revolucije. Tomu se začudih, a on im reče: Vi ne poznajete Jakobinaca. Ima ih dvie vrsti: *posladorenih* i *posoljenih*. Ovaj, što je bio kod mene, pripada vrsti posoljenih. S ovima činim, što god me je volja. Čovjek ih može veoma lako upotrebiti, da podržaju smionosti koje nove vlade. Kadkad ih treba zaustavljati, nu to se lako postigne s malo novaca. Ali posladoreni Jakobinci! Ti su nepopravljivi. Sa svojom metafizikom oni će srušiti dvadeset vlada“.

Josip Hlavka.

Amiénski mir bio je po Talleyrandu vrhunac Bonapartove slave. Poslije ovoga mira ostavi trieznost slavnoga vojskovodju. Dade se u pustolovine, koje ga upropastiše. Epopeja je svakako bila slavna ako i nesretna. Talleyrand nam pripovieda neke anekdote. Evo jedne, koja je za to zanimljiva, jer se je zbila drugi dan poslije Austerlitza.

„Car, koji je u ono doba bio sa mnom veoma intiman, reče mi, da mu pročitam dopise. Počesmo s pismima inostranih poslanika u Parizu. Zatim dodjosmo na izvješće policije. Najvažnije je bilo izvješće madame *Genlis*. Bilo je dugo i pisano njezinom rukom. Ona je govorila o prilikama i javnom mnienju u Parizu i spominjala neke uvredljive razgovore, koji su se držali u *Fauburgu Saint-Germain*. Spominjala je pet šest obitelji, o kojima reče, da se ne će nikada s carstvom sprijateljiti. Neki grizki izrazi razsrdiše Napoleona na neobičan način. Grdio je, kleo se, prietio. „Ali ako oni misle, da su jači od mene, — reče — ta gospoda *Saint-Germaina*, vidjet ćemo! Vidjet ćemo!“ I taj *„vidjet ćemo“* dolazio je nekoliko sati poslije odlučne pobjede protiv Rusa i Austrijanaca. Toliku je vlast i moć on priznavao javnomu mienju, a osobito mnienju plemića, koji niesu htjeli uza nj pristati. Kad se je povratio u Pariz, mislio je, da je održao novu pobjedu za to, jer su gospodje de Montmorency, de Montemat i Cheureux dozvolile, da budu imenovane damami carice...“

Poslije *Jene* Napoleon udje u Berlin. Iz Berlina slavodobitnik poleti u Varšavu. „On upotrebi ovo vrieme počinka, koje u ostalom nije dugo potrajalo, da uredi Poljsku, koja mu je mnogo pomagala, kad je opet započeo vojnu. A pošto je on znao, da jedino mašta vlada u ovoj čudnovatoj zemlji, upro je sve svoje sile kroz tri nedjelje, da uznese vojnički duh vojske, da priredi zabava, plesova, koncerata, da pokaže svoj prezir protiv Rusije, da proslavi Jana Sobieskoga.“

Ugovor, što ga u Tilži sklopiše Napoleon i Aleksandar, zaustavi ovaj slavodobitni put. Sviet je odahnuo i Napoleon se vrati u Pariz. U Parizu ustroji za Talleyranda mjesto *de vice-grand-electeur*, mjesto, koje je bilo veoma unosno, a nije bilo skopčano ni s kakvim radom.

Zatim nam Talleyrand govori o španjolskim stvarima i o sastanku Napoleona i Aleksandra u Erfurtu. Što Talleyrand pripovieda o ovom sastanku, podpuno se slaže s onim, što pripovieda Vandal u svojoj knjizi, koja je nedavno izišla: „Alexander I. et Napoléon“. Savez sklopljen u Tilži razbio se u Erfurtu, zaslugom ili krivnjom Talleyrandovom. Talleyrand, koji je imao nagovarati Aleksandra, da prihvati uvjete predložene od Napo-

leona, u potaji ga je nagovarao, da ih ne prihvati. Napoleon je htio savez rusko-francuzki protiv Austrije; Talleyrand je tajno radio za Austriju, da ne bi došlo do saveza. On izpričava sebe tim, što je htio odkloniti od Francuzke i Evrope pogibli, u koje bi bile upale poradi političkih pretjeranosti Napoleonovih, da se je ovaj sdružio s Rusijom. — Je li u tom bio diplomat i otačbenik? Ili je bio diplomat, ali izdajica?

Dolazi na red drugi brak Napoleonov.

„Već je od nekoliko vremena nastojanjem Napoleonovim kolala viest na dvoru i u obćinstvu, da carica Josefina nije mogla imati djece, a da Josip Bonaparte, Napoleonov brat, nije imao sposobnosti potrebite, da poslije njega zasjedne na priestol. Osobito se je o tom izvan Francuzke govorilo, a iz vana je glas dopirao u Francuzku. Fouche se je starao, da s pomoću redarstva širi te glasove; vojvoda od Bassana u tom je smislu govorio književnicima, a Berthier vojnicima. U Erfurtu je sam Napoleon ovo izjavio caru Aleksandru. Kad je tako sve bilo priredjeno, u siečnju 1810. car sazove vanredno vieće velikih dostojanstvenika, ministara, vrhovnoga nadzornika javne obuke i nekoliko drugih gradjanskih ličnosti. Broj i vrst ličnosti, koje su bile pozvane, šutnja o predmetu, poradi kojega su se sakupljale, šutnja, što je za nekoliko časova trajala u samoj dvorani viećanja, sve je to dalo slutiti o važnosti onoga, o čem se je imalo razpravljati.

Car, kao u nekoj neprilici i s ganućem, prividno iskrenim, reče: Nisam se bez tuge odrekao sveze, koja je slašću napunila moj obiteljski život. Kad bih imao slušati svoje osobno čuvstvo, da udovoljim nadama, što ih carstvo spaja s novom svezom, koju mi je sklopiti, tražio bih svoju drugaricu medju mladim pitomkinjama počastne legije, medju kćerima francuzkih junaka i dao bih za caricu Francuzima onu, koja bi bila dostojna priestola poradi svojih vrlina i svojih kreposti. Ali treba se prilagoditi navadama vieka, običajima drugih država, a osobito zahtjevima, što ih je politika pretvorila u dužnost. Razni su vladari željeli savez mojih rodjaka, a ja mislim, da nema nijednoga, kome ja ne bih mogao ponuditi pouzdano svoj osobni savez. Tri vladarske obitelji mogu dati caricu Francuskoj: Austrija, Ruska i Saska. Ja sam vas sazvao, da proučimo, kojemu od ovih triju saveza da dademo prednost u interesu carstva.

Nasta šutnja. — Gospodine kancelaru, koje je vaše mnienje? — reče car poslije kratke stanke

Cambacérés, koji je bio pripravio ono, što je imao da reče, odgovori, da je Austrija bila uviek naša neprijateljica. Pošto je taj nazor razvio, spomenuv čine i dogadjaje, zaključi, da bi car imao ženiti koju veliku vojvodkinju u Rusiji.

Lebrun ostavi na stranu politiku, pa gradjanskim načinom razvi razloge običaja, uzgoja, jednostavnosti, da dade prednost saskoj kući i glasova za ovaj savez. — Murat i Fouché mislili su, da su njihovi prevratni interesi bolje zaštićeni ruskim savezom.

Suvišno je reći, da je Talleyrand bio za savez s Austrijom. Mollien je bio istoga mnienja. Napoleon pristade i iste je večeri poslana molba u Beć.

Prije nego se je vjenčao s austrijskom nadvojvodkinjom, Napoleon je obskrbio svoju braću priestolima i dotacijama. Sjajnost dvorova, koje je Napoleon zasnovao, ne bijaše, po mnienju Talleyrandovu, ni francuzka, ni njemačka; to je bila smjesa svega i svašta. Bilo je tu nešto ozbiljnoga, što se je uzelo iz Austrije, nešto evropejskoga i azijskoga, što se je uzelo iz Petrograda. Ali uza svu tu sjajnost nije bilo pristojnosti. A ako u Francuskuj nema pristojnosti, lako se pada u smiešnost.

Dieleći krune članovima svoje obitelji, Napoleon je išao za nekim političkim sustavom, a nije slušao bratskoga čuvstva. U ostalom braća mu se niesu pokazala harnima. Josip je uviek bio u opreci s voljom carevom. Španjolcima je uviek govorio, da car prezire Španjolce. Pripoviedao je sve, što mu je bratu moglo škoditi, pa i obiteljske tajne i to u sabranom vieću. — Moj brat — govorio je on — poznaje samo vladu željeza; da do nje dodje, sva su mu sredstva dobra. — Još je običavao govoriti: — U mojoj obitelji ja sam jedini pošten. Nek se Španjolci skupe oko mene, pa se neka ne boje Francuzke.

(Nastavit će se)

Pabirci po historiji hrvatske književnosti.

Napisao **Vid Vuletić-Vukasović.**

Starinske hrvatske ljubavne pjesme.

Osim zbornika duhovnih pjesama ima još na otoku Korčuli i zbornika ljubavnih i drugih pjesama. U toliko su znameniti ljubavni zbornici, jer se po njima barem zna, kakav je duh vladao u ono doba. — Sad je preda mnom rukopisna pjevanka od četrdeset listova a prijepis je iz svršetka XVII. vieka. U prvom su dielu samo hrvatske pjesme, a u drugom talijanske. Evo na ogled prve pjesme:

»Vila kaje odlvcila
gliubesniva bit jednomen,
tuje narav navcila
rassardita bit drugomen.

Rujer
Lipi zakou od glivbavi,
vilo moja, sad razmisli,
jerje poghled tvoi ghisdavi
glivbis mene a drugog ischies.

Prava glivbav nechie drusbe
sche glivbavi svaki preda,
josh gorchesv moje tvghe
chadmi vila drughih gleda.

Vidilose kad garliza
sama slidi druga svoga,
gnega martva kad ughleda
place i nechie vech drugoga.

Mâ garlice odabrana,
kasi sama blago moje,
cin da glivbav tva sasnana
od glivbavi budes moje.

Acco ochies mene poznati
s drvghim budi od kamena
Vesselochie kraglievati
V mom sarzvtva spomena.

Daj da vgodan buden tebi,
kakono ti lipa i meni,
posnatichies pak po sebi
kad budemo zagarglieni,
jedno sarce, duso milla,
pocivachie mev dva tila.
Fine.«

Nad nekim je pjesmama talijanska besjeda *Ripresa* (nastavljanje), ali to nije *ritornel* (povratni stih), no o sebi pjesma. Evo prve *ripreze:*

»Noćas slatko speći,
biše me pusti' san,
pogledah na gori,
tot zora, bili dan.

A' na gori stoji
jedna rajska vila,
V ruka daržeći
Kitu cvića bila.

Bilima rukama
Vila ga uvije,
ter ga dragu svomu
za ljubav darije.

O zoro, zorice,
moj rnmeni cvitu,
nemoj podavati
bila danka svitu,

Dokle vili mojoj
tuge neiztužin,
i sarce žalosno
S njega nepridružin.

Al' zora se neti
Na me smilovati,
Nego poče sdrakom
tmine razdirati.

A sad meni draga
počela 'e zora,
nut imaj smiljenje
od života moga.
Fine.«

Po otocima su rijetki ovi *ljubavni zbornici*, ali rekao bih, da su u Dubrovniku bili česti, jer mi je i sada pri ruci izvorni zbornik u dva debela svezka od XVII. v., t. j. g. 1657 — *„Questo libro di me Michiel Martelini Ragnseo“*. U ovom je znamenitom zborniku grb M. Martelina i izvorna slika *I. Gundulića*, a stihovi su hrvatski (ima ih i starom bosančicom), turski i talijanski. O dubrovačkom ću zborniku govoriti na drugom mjestu, a ovdje ga samo napominjem poradi predmeta.

Za slične je stvari dobar izvor biblioteka čuvenoga Mata i Ivana Kapora na Korčuli, koji su se u velike zanimali starinama, pa su dosta toga ugrabili, da pusto vrijeme ne pohara. Samo ću sada spomenuti neke pjesme iz Kaporove biblioteke. Ove su pjesme prepisane prošloga vijeka za zabavu, a to, po svoj prilici, iz odulje pjevanke. Tu je i klasičnoga gradiva, kao n. p. *Sgoda II. Iztekla bješe danica* itd.

Evo na ogled različitih pjesmica, pa će se po njima poznati, kako su se sastavljali slični zbornici:

Lipo ti je ljubljen biti
Od prilične suncu vile,
A još lipje provoditi
U nje krilu danke mile.

Oči lipe i vesele
Svitlje od sunca sred istoči
Oči draže meni vele,
Negoli iste moje oči.

Sve mi je puno svietla uresa,
Kad te gledam blizu mene,
Lice mi sunce sred nebesâ,
Livada mi cviećem zene.

Sred pogleda veseloga
Razbludna ti sja danica,
A sred lica rumenoga
Cvate trator i ružica.

Ti si bilo me mladosti,
Dragi pokoj, slatka želja,
Bez tebe mi nî radosti.
Brez tebe mi nî veselja

Ja ću biti do vik vika
Vjerni sluga tvê lieposti,
Ti mâ radost svakolika,
Cviet prilipi mê mladosti.

Nemoj, nemoj sunce izbrano,
Nijedna misô da te trudi,
Tebi je samu darovano
Moje srce, kô te žudi.

Nebrani mi, ah nebrani
Liepih oči zrak veseli,
Moj životu uzdisani,
Koga duša moja želi.

S ovim ću se odiliti
Draga mista od ovoga,
A tebe ću ostaviti
Sred pokoja ljubljenoga.

Sgoda II.

Iztekla bješe danica
U viencu drobnieh ružica,
Kad se Lovorko gizdavi
S Ljubicom u lov odpravi,
S Ljubicom liepe koje oči
Sievajn suncem s istoči,
Koja ljuvenom u lovu
Ulovi dušu njegovu.
Tako čim oba po sreći
Idu po lugu loveći,
Sadjoše medju česvine
U zabit gluhe planine.
Ali tu dočin boravi
Svom licpom pastir gizdavi,
Eto niz hridi od zgara
Ori se mnoštvo kursarâ.
I njih nasrće od svudi
Potop nemilieh od ljudi.
Pastjer u takoj potrebi
Straši se dragoj, ne sebi.
Ter se š njom u gaj sgusnuti
Pospješniem tjekom uputi,
Da bi se kojoj u spili
Od silna mnoštva sakrili.
Bježi Lovorko mlad jako,
Ali Ljubica ne tako,
Pokli bojsan[1]) od prieka
Sve diže jakost od tieka.
Ter dočin tiho gre mlada,
Kursaru pod vlas upada;
Lovorko bješe dalcko,
Nju cieneć sobom, utekô,
Pak je nevideć uza se,
Žalostno na trag vraća se,
I čujuć gdi se gaj gorom,
Razljega strašniem žamorom;
Za znati što 'e, sta stane
Gledati skrovno proz grane,
Ah, vidje gdje vil' izbrann
Kursari drže svezanu,
Žalosnu, bliedu, strašivu
I veće mrtvu, neg' živu.

Jur za dospjeti svoje vaje
Lovorko življet nehaje,
Odlučen ili svoju vilu
Otcti ropstvu nemilu,
Ili zlotvorim smrt svoju
Vratiti s varkom u boju,
Tiem skroven granam' čestima
Zlatnu striel' s lûkom uzima.
Trikrat je pušta i kursara
Trikrat nevidjen udara;
Ali bojnici grabeći
Svoj poraz i krv videći;
I neznajući na koga
Osvetu svrnut od toga,
Pružiše gnjevne desnice
Na glavu sužnja diklice. —
Vapaći naše rane ti
Ranam' ćeš tvojiem platiti,
I oprat krvi tvom smignu[2])
Tvojega druga krivinu. —
Kad skroven pastjer ugleda,
Što sliedit ima naprieda,
I vidje mače ognjene
Na grlu svojc ljubljene,
Izleće na dvor u smeći
Van sebe smamljen vapeći: —
Ustav'te silu o prici,
Odlukom vašom krvnici,
Nie kriva ona ne hude
S liepotom što je požude,
Ja skrivih krvi mojome,
Gasite vaš plam, evo me! —
Još govoraše, svoja kade
Uudarcom smrtniem vil' pade,
I strena kroz smrt krvavu,
U blatu strepće nepravu,
A vrh nje pastjer na crnu
Žalostnu zemlju posrnu,
Il' svenut ili mneć tako
Sakrit je sobom ikako,
Dok ranjen u nje celo u
Ostavi dušu njegovu.

[1]) bojazan [2]) smionn.

*

Sgoda III.

Diklice, kem siva sred lica
Sunce, sred očî danica,
Koje scienite raj pravi
Nać u telesnoj ljubavi,
U ovoj vidj'te prigodi
Kû vami pjevam sad ovdi,
Da ljubav huda i neprava,
Kad blazni, sad nas izdava. —
U liepo doba pren kada
Lug zene gora i livada,
Sjedjaše Zorka sred krila
Vjernoga svoga Radmila.
Mir radost s igram' drazima
U društvu bješe tad njima,
Slast jedna drugu slast zove,
A celov sreta celove.
Tu staše čemin po sreći
Na svomu busu cvateći,
I otvoraše snježane
Prsi na zrake sunčane.
Zorka ga rukom od lira
S radosti s mnogom ubira
Ter ga za biljeg ufanja
Pastjeru svomu poklanja.
On ljubko primi i mnokrati
Darov celovom njoj plati,
Pak za pogodit svoj vili
Mirisat uze cvict mili,
Ali vaj netom opeta
Očutje miris od cvieta,
Pade, ter bliedieh iz usti
Zovući Zorku duh pusti.
Ah, kê tad tuge jedino
Stisnuše srce Zorčino,
Svemu, ter sa svieh njoj stranâ
Pomrča zraka sunčana
I osta licu u svomu
Slična nje mrtvu dragomu.
Tako grlica ljubljena
Ostane gorko smetena,
Kad druga čiem se š njom ljubi
Lovac uza nju pogubi. —
Nu kad se tužna pojavi,
Vidje zelenoj u travi
Gdje oko busa zla zmija
Crniem se krugom privija,
Gdi kitno cvieće okoli
Prli nje čemer oholi,
I s jeda nje ognjevita
Sva zelen bliedi, polita.
Pozna nesrećna tad vila
Uzrok od smrti Radmila,
Komu slast nezdrav' od cvieta
Prik'nu mlada, jaoh, ljeta.
Tiem, reče, tvoja lipota
Bi uzrok moga života,
Ter ko, da mogu na svieti
Bez tebe, brače, življeti;
Ko s tobom življeh ja tako,
Umriet ću s tobom jednako,
Da sred rajskoga pokoja
Grli te duša vik moja.

Pjesma II.

Nauk od življenja.

Štogod vidiš, štogod čuješ,
Trpi o hitro srce moje,
Čin' da viku neočituješ
Sve što u tebi skroveno je;
Sviet je gori na godišta,
Zato tisuć očî otvori,
Misli pravo, pak govori,
Slušaj vele, viruj ništa.

Od pr'jatelja broj mnogi je
U kieh prave nie ljubavi,
Svak te gladi, da te ubije,
I grli te, da te udavi.

Začinka I.

Veseli se, ak' ikada,
S nami liepa N. sada,
Kâ si nami čast i dika
Posred grada Dubrovnika.
U tebi su čudna dila
Istinom si liepa vila,
Glavu tvoju zlato resi
Nami draga N. jesi,
Kâ očima sunce odivaš,
Da po svemu svietu sivaš.
Usti biser koralj goje
Sred lieposti slavne tvoje,
Prsi rese i nežele
Sve lieposti slavne N.;
Čestito ti zato budi,
Nam' si draga sad i svudi,
Er si stekla vjerenika
Kî će biti tvoja dika,
U veselju do starosti
Uživali u radosti.

Začinka.

Slavi se pastjer u dubravi, grozno cvileći,
Svoju dragu u ljubavi velmi želeći
— — — — — — — — tvâ me ranila
Liepost draga i sunčana, mlada zanila,
Tv'ji prami pozlaćeni i ćud primila
I drag pogled taj ljuveni, kraljice od vilâ,
A najveće rieči tvoje, sladje od meda,
Kê svakoga, o gospoje, stvaraju od leda,
Na mene se zato sada tvû slugu gani,
Neka pjesni on tvoje sklada i ures izbrani;
Neka svietu on objavi rajske tvê dike
I veseo, da boravi, dušo, u vike,
Er vjeruj mi, o gospoje, tvoja ljepota
Uzrok bit će sluge tvoje mala života;
Zato ljubi sama tebe, dušo na sviti,
Da ne čini ciene od sebe, za te služiti,
Tiem se usiluj pomoć dati njemu, diklice,
Da i njemu izlinjati budu tužice.
Nu se vila smilovala, tere pastira
Draga nad sviem izabrala, mlada Ljubmira,
Da je bude on služiti virno do vika,
Pridragoga na sem sviti za vjerenika.

Začinka.

Podranila djevojčica jutrom prî zore,
Ter rumena svoja lica — — — —
Vinčac vila od bogata zlata žicom
I tratora — — dilak spored ružicom.
Uresila s vincem vlase kê sponje* goji,
Nad kladenac se ogledala kako joj stoji,
Tu je liepo zamjerila angjela s nebi,
Tere mlada govorila sama u sebi: —
Svietle oči koj da gleda dvije danice,
Iz kieh srcu pogled neda prijat tužice.
Ko će uživat moja lica, biela rumena,
Iz kieh cvate sva ružica luga zelena,
Komu da se drag daruje celov od usti,
Iz kieh rječca zamamljuje, kad ju izusti;
Ko će grlit moj vrat bili, kij diku nosi,
Niz kij stoji prosut pram zlat od rudih kosi;
Ko će na moje biele prsi prignut svâ lica,
Koje jesu ljepše vidit, nego ružica.
Prî moje oči izgubile svjetlost pogleda,
Nego stara iskočile, da jih on gleda,
Prî moje lice potamnilo ružom kê zene,
Neg' se komu priklonilo ko ni za mene,
Prî od mojieh mednieh usti ričcu izgubi
Neg' neharnu dopustilo, da ih poljubi
Prî se grlo zatvorilo mrtvim — — — —
Neg' neharnu dopustilo grlit rukami;
Prî potamni vas snieg bili od mojeh prsi,
Neg' za radost komu bili, ko na njih mrzi.
— Bože, stvori tvoja krepost, da nju poživeš,
Bude uživat moju liepost, ko dostojan jest.

Začinka.

Jutroska Rakle vesela
Na dub se biše pripela,
Sela meu dvije granice,
Polak studene vodice,
Savila biše dva vinca,
Polak studena kladenca,
Od liepe drobne ružice,
Čemina i od ljubice,
Jedan na glavu postavi
Za ures svoj drag' gizdavi;
A drugi rukom držaše,
Tere mu tiho veljaše: —
Hrli, moj vienče zeleni,
Gdje t'je Radmio žudjeni,
Tere mu reci ljubljeno: —
O dobro moje žudjeno,
Čeka te tvoja danica,
Gdje bistra teče vodica,
Ondi tvoj dragi umire
Gdje hladna voda izvire.

Začinka.

Od oca i od matere svojoj hćeri.

Hćerce mila i ljubljena,
Od nas ljubko odhranjena,
N — . — srečne čestitosti
I žudjene na radosti,
Primi od drazieh roditelja
Prvi biljeg od veselja,

*) s po nje = poradi nje.

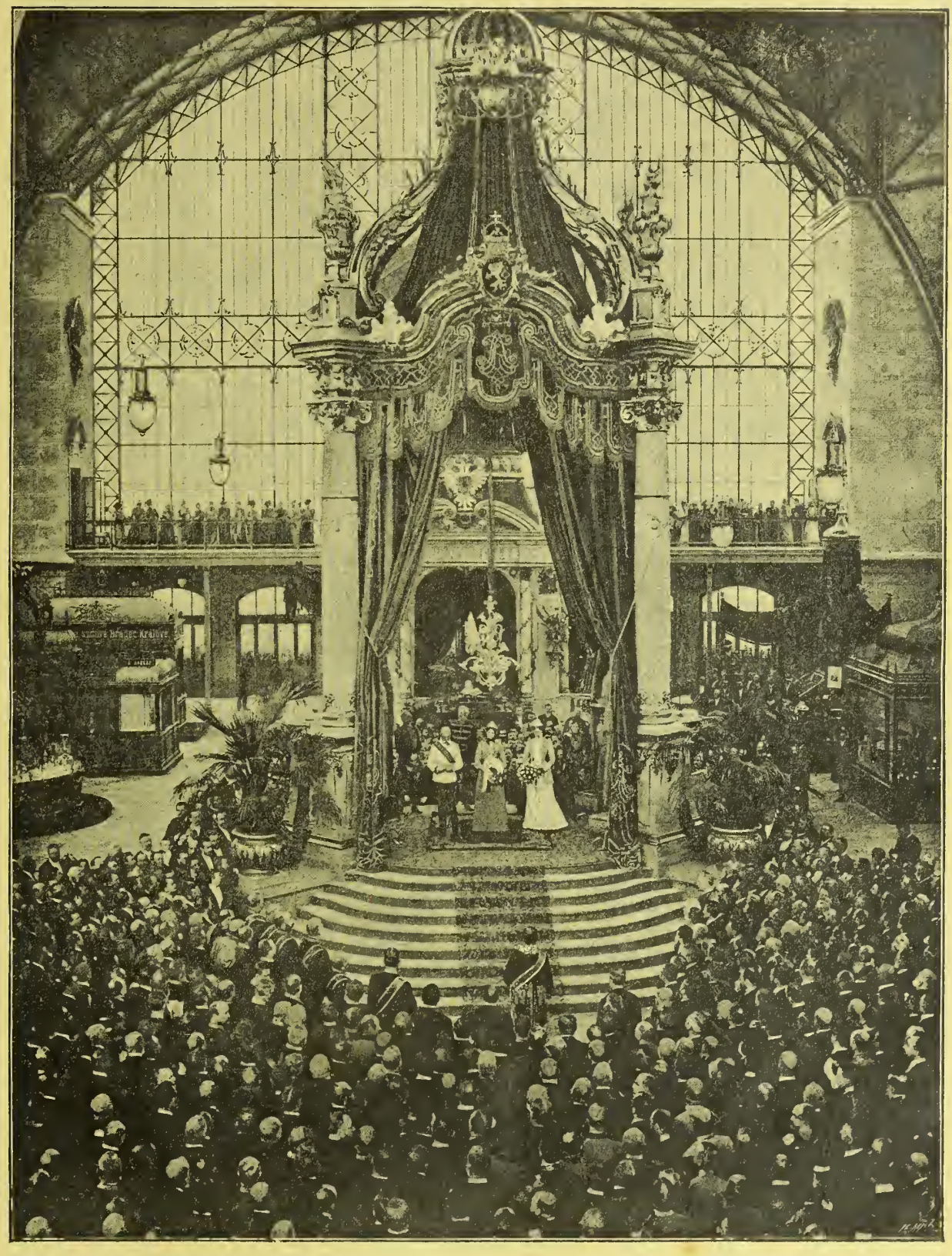

Svečano otvorenje češke izložbe.

Gdje ti u tancu i u ljuvezni
Začinamo ove pjesni:
Živi Dživc, hćerce mila,
Tvomu Anti posred krila,
Na tvom' plamu njega izgori,
Na plam njegov i tij gori.
Mirno i skladno družba izbrana
U proliće vašieh dana,
Uživajte i živite
I plod srećni izvodite,
Neka u plodu ponovite,
Naše stare glasovite,
Neka se i mi veselimo,
Drage unuke kad vidimo.

Začinka.
Od brata sestri.

Ore, liepa mâ sestrice,
Damjanova vjerenice,
Kû sam svedjer ja ljubio
I častio i dvorio,
Podji, podji u radosti
Na vesele čestitosti,
Od nebeske vječne ruke
Ovo jesu liepe odluke:
Da čestitom u pokoju
S draziem traješ mladost tvoju,
I sasve, er ću sad sam biti,
Ćaćka i majku ja služiti,
Tvoji izbrani svi pokoji,
Pokoji su isti moji,
Zato družbom kâ je tebi
Odredjena davno s nebi,
Provodi od sad tvoja lita
Mirna, srećna i čestita,

Začinka.
Istoj.

Ore, liepa i gizdava,
Kê se glasi dika i slava,
Nepučice, nam' ljubljena,
Sviem krepostim' narešena,
Mi se s tobom veselimo,
Tvoju radost er ćutimo,
Zašto tvoje sve radosti
Naše jesu čestitosti,
I pokli te sreća mila
S Damnom tvojiem sadružila,
Ter vlast vječna od nebesi
Tebe i njega milo uresi
Sviem dobrotam' izvrsnima,
Sviem krepostim zamjernima,
Sadruženi provodite
Vaše danke vi čestite.

Začinka. II

Jasna zora istj caše,
Ter nebesa prikrivaše
Tere prid nje svietliem zrakom
Noć uteče, tmastiem mrakom,
Ptice dubljen letijahu,
Slatki žuber ter spjevahu;
Kada mlada djevojčica
Razlikoga od cvjetića
Htjaše eto vjenčac sviti,
Da ga bude uresiti,
Ter cvjetiće izbirući,
U vjenčac ter vijući,
I koliko ona braše,
Opet većma iznicaše,
Ter gdje stupaj nje dotiče,
Sve razliko cviće niče.
Vjenčac vijuć, tad glas pusti,
Ter pisancu ovu izusti: —
Klikni slavni Lušanine,
Spravi pjesni tvê jedine,
Ter mi budi moga Hrabra,
Koga srce me izabra,
Rec' mu: ostav' slatki sanak,
Jere je svanu' bieli danak,
Radi toga N. hrli,
Vjerenicu hod' zagrli,
Jer je ona podranila
I tebi se uresila
I kâ te prem vesela,
Jer je oni dan žudjela,
Neka tebe vidjet bude
Cieća mile sred razblude.

Začinka III.

Miko, zete naš izbrani,
Vriedni dobri i srčani,
Mi rodjaci i rodice
Tvoje Miko, vjerenice,
Ovu pjesam začinjamo
I od veselja uživamo
Za pohvalit nje ljepotu,
Vašu mudrost i dobrotu,
Kojome je pridobila
Čast i slava od svieh vila.
Sred dragoga u nje lica
Capti trator i ružica,
Sviem je dari Bog uresi,
Kê pošilja s gar' s nebesî.
Zato Miko Boga slavi,
U nje krilo er te stavi,
U komu ćeš miran biti,
Ter vesele dni voditi,
Tebe š njome Bog jedini
Skladno stavi i sjedini,
Svi se zato veselimo,
Ter višnjemu zahvalimo,
Zato Miko, hvali Boga,
Er je tvoja sreća mnoga,
Bivši stekô vjerenicu
Tako svietlu, kô danicu,
S kom u zdravlju do starosti,
Uživali u radosti.

Začinka IV.

Miko, brače naš čestiti,
U sviem vriedan plemeniti,
Višnji čudno tebe uresi
Svačiem dari s gar' s nebesî.
Nadieli te sreća dara,
Da se ime tvê ne stara,
Nego čudno svedj' oblita,
Po sve strane svega svita,
Ti si Miko, dobre ćudi
Kako zlato kô se žudi,
Čestita se može zvati,
Kâ te sreća hotje dati.
Vice, mlada vjerenice,
Naša draga nevjestice,
Ti se diči, ti se gizda,
Vice, posred svietlieh zvizda,
Uživajte u radosti
Cviet od vaše sad mladosti,
Kad budete starci paka;
Višnji da' vam' dobra svaka.

Začinka V.

Donese nami
S drobniem travami
Rano proliće
Razliko cviće,
Kad pastjerice
U istok danice
Buse čestite
U vjenčac kite,
Kî svaka nosi
Vrh zlatnieh kosi
Polak kladenca,
Gdje hladna sjenica
Dubrave ove
Na pokoj zove,
Gdje mi s našim
Vilam' drazima
Tance vodimo,
Dipli svirimo,
Dokli opeta
Sunce od ljeta
K nami se vrati,
Ter klas pozlati,
A pak zatime
Donese brime
Jesen ugodno,
U voću plodno,
Kad pastjer mili
Ljubljenoj vili,
S kojom pribira,
Dunje dariva,
A biele u ruke
Zlatne jabuke.

Ah, obrati liepa i mila
Na me vedre tvoje oči,
U kiem sja mi zora bila
S jasniem suncem od istoči.
Er tvoj pogled rajski izbrani,
Kiem se mladost tvâ ponosi,
Liek žudjeni mojoj rani
I uzdisano zdravlje nosi.
I u tvojem samo očima,
Mâ kraljice i gospoje,
Mê stravljeno srce prima
Sve radosti, sve pokoje.

K slikam.

Josip Hlavka. Ime toga vrloga Čeha uzko je spojeno s postankom češke akademije, koja je 18. o. mj. svečano otvorena. Taj je velikodušni dobrotvor i rodoljub položio temelj akademiji češkoj, darovavši u ovu plemenitu svrhu dvjesta tisuća fo-
rinti. Rodio se g. 1831 u Presticih u Češkoj. Početne je nauke učio u Klatovu, nastavio ih u Pragu, a dovršio u bečkoj akademiji likovnih umjestnosti, gdje je izučio graditeljsku struku. Na glasu je kao vrstan tehnički stručnjak i umjetnik u graditeljstvu, jer je dosele izgradio više krasnih zgrada, koje su na

diku umieću i imenu njegovu. No najveće je njegovo djelo i ujedno kruna njegova rodoljubnog rada osnutak češke akademije, s kojom će ime njegovo živjeti do u kasne viekove i poznomu potomstvu sjati kao izgled velikodušja i rodoljubne požrtvovnosti.

Svečano otvorenje češke izložbe. Dne 15. o. mj. otvorena je svečanim načinom češka zamaljska jubilarna izložba u Zlatnom Pragu i to na uspomenu prve obrtne izložbe g. 1791. za cara Leopolda I. o njegovu krunisanju za kralja češkoga. Otvorio ju je sam kraljev brat, nadvojvoda Karlo Ludovik, koji je izjavio, da je od god. 1873. gotovo sve izložbe otvorio i razgledao, pa mora priznati, da ga se nijedna nije tako doimala s ljepote i savršenosti izložaka, svojih, kao ova izložba kraljevine Češke. Taj laskavi sud nadvojvode Ludovika velika je pohvala češkomu narodu, koji je sam svojim marom sve priredio i uresio izložbu krasnim proizvodima svoga darovitoga uma i neumornih ruku. A s tim se odličnim sudom slažu mnogobrojne hvale nepristranih stranaca, koji gotovo jednodušno priznaju, da je izložba sjajno uspjela, da je znamenit spomenik bogatstva, prosvjete i radinosti češkoga naroda. Slika naša prikazuje svečani prizor otvorenja.

Književnost.

Hrvatska. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti predaje javnosti znamenitu knjigu, koja je upravo doštampana, a nosi nadpis: *„Statuta lingua croatica conscripta“* (Hrvatski pisani zakoni). Tu se iznose na svjetlo statuti izvorno hrvatski pisani. Tekstovi statuta, pisani cirilicom ili latinicom, izdani su izvornim pismom, a tekstovi, pisani glagolicom, medju koje idu statuti vinodolski, vrbanski i veprinački, izdani su gradjanskom cirilicom. Odustalo se od glagolice, jer je ovo pismo slabo ili nikako poznato i onim krugovima, za koje se ovi spomenici o jelodanjuju. Odabrala se cirilica, jer se mnoga glagolska slova ne mogu transkripcijom u latinici točno i vjerno označiti. Namjera je ove važne knjige, da se poda što kritičnije izdanje tekstova, a ne da ih ili popunja izpravama ili tumači, što se prepušta stručnoj nauci. Što je za razumievanje teksta potrebno, razlaže se koje u predgovoru, koje na kraju knjige. Tako su izdani u ovoj zbirci ovi zakoni: vinodolski, poljički, vrbanski a donekle i svega krčkoga otoka, kastavski, veprinački i trsatski. To su izdanje uredili: dr. *Fr. Rački*, dr. *V. Jagić* i dr. *I. Črnčić*. Rački je uredio tekst i napisao predgovór zakonu vinodolskomu, statutu kastavskomu, veprinačkomu i trsatskomu, a zajedno s dr. Črnčićem uredio je statut vrbanski a donekle i svega krčkoga otoka, dočim je dr. V. Jagić uredio tekst i napisao predgovor statutu poljičkomu. Na kraju knjige dodani su rječnici k poljičkom i ostalim statutima. Pouzdano znademo, da će naši stručnjaci i književnici s velikim veseljem pozdraviti ovo znamenito kritično izdanje i u velike biti zahvalni našoj akademiji, što je tako važnu i koristnu zbirku starih hrvatskih zakona izdala.

Izišla je CIV. knjiga *„Rada“* jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (razred matematičko-prirodoslovni) s ovim sadržajem: Nekoji rezultati opažanja oblaka na kraljevskoj nautičkoj školi u Bakru — od prof. A. Moborovičića: O vitoperim plohama četvrtoga stupnja sa tri dvostruka pravca od dra. D. Segena; Kloritoidni škriljavac iz Psunja — od dra. M. Kišpatića; Prilog teoriji Descartesova lista od dra. Vladimira Varićaka; Vlastitost skupina stecišta na Descartesovu listu od dra. K. Zahradnika; Prilog k teoriji strophoide od dra. Zahradnika; Šesto izvješće potresnoga odbora za g. 1888. — od dra. M. Kišpatića; Sedmo izvješće potresnoga odbora za god. 1889. od dra. M. Kišpatića.

Poznati pisac školskih knjiga, *Franjo Marn*, profesor gimnazije zagrebačke, napisao je za gimnazijske učenike vrlo praktičnu i koristnu priručnu knjigu pod nadpisom: *„Prijegled grčke i rimske literature s izvadkom iz starina“* (sa XVII tablica). U prvom je dielu nacrt grčke književnosti, počevši od Homera do rimskoga doba, a za tim izvadak iz starina za čitanje Homera, Ksenofonta, tragika i govornika. U drugom je dielu priegled rimske književnosti i uz to izvadak iz starina rimskih za čitanje Cezara i Cicerona. U dodatku ima najpotrebnije iz metrologije. — Potreba takve knjige osjećala se već odavna u našoj školskoj književnosti, a treba priznati, da je pisac toj potrebi liepo udovoljio. Prikazivanje, razpored i stilizacija odaju vješta učitelja i izkusna pedagoga, koji umije s malo rieči, a uz to jasno i jezgrovito kazati sve ono, što je najvažnije, a što djak svakako treba da zna iz povjesti i starina grčkih i rimskih, da može klasičke pisce razumievati. Pisac priznaje, da je »htio podati samo nacrt, koji će živa rieč učiteljeva izvesti i popuniti«. No taj je nacrt u cjelini podpun i izcrpiv, a uz svu kratkoću jasan i razgovietan, tako da se piscu ne može nipošto primieniti ona Horacijeva: brevis esse laboro, obscurus fio. Knjizi su dodani primjerni nacrti i slike, koje su načinjene po uzorcima u Lübkeru, Guhlu i Koneru itd. Ova koristna knjiga treba da se što više medju mladeži razširi.

Izišla je knjiga *„Život sv. Alojzija Gonzage“*, uzora i zaštitnika kršćanske mladeži. Talijanski napisao V. Cepari, Isusovac. Za proslavu tristagodišnjice blažene smrti Alojzijeve preveo i popunio dr Josip Lang, duhovnik milosrdnica. Odobrila duhovna oblast u Zagrebu Tisak i naklada Scholza i Kralja (A. Scholz). Knjiga ta ima XVI. i 416 strana, ukrašena je sa 7 slika, a stoji broširana 15 nvč., tvrdo ciela vezana u platno 25 nvč. Na koncu knjige dodane su molitve i litanije na čast sv. Alojziju, obnova zavjeta i tri pjesme o sv. Alojziju, od kojih su dvie uglazbene. Prva je naklada od 11.000 već razpačana. Druga će naklada izaći prvih dana mjeseca lipnja.

Jugoslavenska akademija. U sjednici filologičko-historičkoga razreda jugoslavenske akademije čitao je 14. svibnja o. g. pravi član dr. T. Maretić svoju razpravu: »Ruske i češke riječi u književnom hrvatskom jeziku«. — Kada se je g. 1835. počeo hrvatski narod preporadjati, trebalo je istom stvarati književni jezik, i književnici su se svakojako pomagali u tom poslu: uzimali su u pomoć sva narječja, tvorili su nove rieči, a mnogo su ih uzeli od Rusa i od Čeha, jer su ta dva naroda bila u književnosti mnogo naprednija od hrvatskoga. Naši leksikografi i književnici obično niesu ruske rieči uzimali neposredno iz ruskih rječnika, već preko srbskih knjiga, a češke su uzimali neposredno iz čeških rječnika, pa su onda iz hrvatskih knjiga i rječnika prelazile u srbske. Pisac ističe i razlaže činjenicu, što iz poljskoga jezika niesmo uzeli po svoj prilici ni jedne rieči. Pisac nije ove razprave napisao, da ikoga odvraća od upotrebljavanja ruskih i čeških rieči, koje su se u nas do sad udomile; u dobru bi se pisanju trebalo samo onih čuvati, za koje imamo dobre svoje domaće rieči, za tim onih, koje se protive duhu hrvatskoga jezika. Iza predgovora dolazi popis ruskih i čeških rieči, što ih ima hrvatski književni jezik; iz toga se popisa vidi, da ruskih rieči imamo oko 130, čeških oko 70, a oko 70 onakih, za koje se ne može pouzdano reći, jesu li upravo uzete iz ruskoga ili iz češkog jezika, jer se u jednom i u drugom nalaze, ali iz jednoga od njih uzete su svakako.

Srbska. Primili smo knjigu pod napisom: *„Iz Crne Gore i Hercegovine“*, uspomene vojevanja za narodno oslobodjenje 1876. (Sa trideset i dve slike.) Napisao *A. Pajević*. U Novom Sadu, izdanje i štampa A. Pajevića. Pisac A. Pajević, koji je vlastnik poznate novosadske štamparije, boravio je g. 1876., u Crnoj Gori, te je u mnogim prilikama bio očevidac junačtva crnogorskog. Tada je slao zanimljive izvještae u razne srpske listove. Te je dopise sada sabrao i dodao više novih članaka o Crnoj Gori i

historiji njezinoj, a napose kratki prinos o tom, »kako je Cetinje postalo crnogorska priestolnica«. Ciela je knjiga doista zanimljiva i poučna, jer živo i slikovito prikazuje u vjernoj slici dogadjaje i junačtva crnogorska, a uz to podaje istinit oris ljudi i krajeva hercegovačkih i crnogorskih. Knjiga je štampana u maloj osmini, ima ravno 29 štampanih tabaka ili 456 strana, a ciena joj je 1 for. 20 novč.

Primili smo *„Spomenicu* Njez. Vel kraljice Natalije«, u kojoj je štampana izvorna gradja za historiju kraljevskoga bračnog spora na srbskom priestolu. Knjiga je štampana u Biogradu u štampariji Pere Todorovića.

Arhimandrit *Nićifor Dučić* izdao je u Biogradu *prvu* knjigu svojih *„Književnih* radova". Ti su radovi bili raztureni po različitim časopisima od 1859. god. do danas, pa se je vriedni pisac riešio, da ih skupi i u zasebnim knjigama štampa, kojih će izići više od 8, a u svakoj najmanje po 15 tabaka. U prvoj su knjizi ovi članci: Manastiri Duži i Tvrdoš (Trebinje) u Hercegovini, Manastir Žitomišljić, Srpska obćina i crkva u Trstu, Vranjina u Zeti i krisovulje na Cetinju, Primjedbe na komentar Gorskoga vijenca, Obznana srpsko-dalmatinskog magazina, Boka i Zeta, Ocjena Parentina prijevoda Getejeva djela: Učenje vaseljenske pravoslavne crkve s razlikama učenja drugih hrišćanskih crkava. Ciena je knjizi 2 dinara ili 1 for. Ujedno javlja pisac, da će buduće godine izdati drugu knjigu, u kojoj će biti do 20 prinosa, medju kojima se spominju i ovi radovi: »Bilježka o Mažuranićevu spjevu: Smrt Smail-age Čengića, Prikaz knjige o zavjeri Zrinskoga i Frankapana (isprave iz pariskih arhiva), Prikaz rasprave o »Starom grbu bosanskom«. Tko bi voljan bio da se upiše i na ovu drugu knjigu, neka se piscu javi do kraja ove godine. Ciena će biti ista kao i prvoj knjizi.

Bugarska. Bugari se ponose bogatom književnošću u staro doba za cara Simeona, koje zovu i »zlatno doba«. U 14. i 15. stoljeću opaža se znatan upliv bugarske književnosti na rusku literaturu. Pod konac 14. stoljeća pod jarmom turskim zamukoše Bugari za nekoliko stoljeća. Tek na koncu prošloga vieka nalazimo i u Bugara pokusâ, da se piše narodnim jezikom, kako je u Srba počeo Obradović, a u Rusa Lomonosov. No bugarska književnost počinje za pravo živjeti i napredovati od onog doba, kad su braća Miladinovi izdali narodne pjesme bugarske, a to se je zbilo uz pripomoć vladike Strossmayera nešto prije trideset godina. U bugarskoj knjizi nalazimo radova znanstvenih iz filologije, povjesti, folkloristike, pak velik broj prievoda. Izvornih radnja beletrističkih i pjesama nema mnogo. Najviše se prevodi s ruskoga, francuzkoga i češkoga Časopisi su glavno stjecište književnoga rada, a ti većinom izlaze u Sofiji, središtu književnoga i političkoga života, dočim Bugari pod turskom vlašću imaju svoj posebni i to jedini časopis: »Knjižici«. Najvažniji je list *„Sbornik"*, što ga izdaje ministarstvo prosvjete. Lani su izdane tri velike knjige. U svakoj su tri odjela: naučni, zabavni i kritika, pak uz to narodne umotvorine. U njima ima zanimljivih i važnih prinosa: o etnografiji od Šišmanova; o junačkim pjesmama Bugara od Popova, nadalje prinosa od Dragomanova, Conjeva, Slavejkova, Miletića, Šopova. U »Sborniku« je priobćio Vacov roman: „Подъ игомо" (Pod jarmom). Vacov je najbolji pisac bugarski, a svoje radove objelodanjuje ponajviše u svom listu *„Dennici"*. Vrstan je pjesnik Mihajlovskij, koji je spjevao pjesme »Novissima verba«. Važan je časopis »Periodičesko Spisanie«, što izlazi već sedmu godinu pod uredničtvom V. D. Stojanova. U tom časopisu ima prinosa od Molova, Drinova, Teodorova (Prilog k povjesti bugarskog jezika); prof. Matova, koji dokazuje, da macedonska narječja nisu srbska, već bugarska, jer nema u njima glasova ć i gj, nego kj i dj. Mimo to se sami Macedonci priznaju Bugarima.

U Sofiji izlazi biblioteka »Sveti Kliment«, što ju izdaje Molov, a donosi i prievoda iz ruskoga i češkoga jezika.

Pjesnik Vacov izdaje mjesečnik *„Dennica"*, u kojem ima pjesama, pripoviesti i putopisa uz prievode iz tudjih jezika. U Sofiji izlazi nekoliko pedagožkih listova.

Svaštice.

† **Ivan Jenko**, pisac i pjesnik slovenački, brat pjesnika Simona Jenka, umro je u Gorici u 38. godini života. Bio je profesor slovenskog jezika u goričkoj gimnaziji, priobćio je više pjesama u slovenačkim listovima i izdao svezak svojih pjesničkih proizvoda.

Hrvatsko ime u Bosni i Hercegovini. Nedavno je u »Bosanskoj Vili« ugledao svjetlo članak o Miklošiću, u kojem neko djače nedouče medju ostalim u smislicama smjelo tvrdi, da ime hrvatsko nije bilo poznato u Bosni i Hercegovini do najnovijega vremena, kad no su ga fratri stali širiti. Taj je delija izlanuo ono, što velik dio naše braće misli i govori, a moramo primietiti, da je to mišljenje sasvim krivo i neosnovano. Da hrvatstvo u Bosni i Hercegovini nije najnovijega kova, klasičan nam je svjedok Hercegovac fra Lovro Ljubušak, koji je prije 178 godina (g. 1713) u Mletcima izdao slovnicu latinsko-hrvatsku za bosansku mladež. U predgovoru te knjige čita se ovo:

»Moj dragi i mili štioče, nemoj se čudit ovomu momu, ako i malenu trudu; jer kad razumiš razlog, i uzrok rad koga sam ovo dilo sastavio, ti ćeš isti izpovidit, da sam dobro učinio. Jur je tebi očito, da mnozi narodi, to jest Francezi, Spanjoli, Italijanci, Nimci, Ungari etc. lašnje nauče gramatiku nego ***mi Hrvati.*** Jer? jerbo oni štampaju gramatike u svoje vlastite jezike iztumačene, i tako nije njima muka naučit regule gramatičke, kako nami, jerbo mi neimamo gramatikâ u naš jezik iztumačenih. I premda jesu kojigodi naučitelji gramatike iztumačili deklinacione imena i konjugacione veraba ***hrvatski;*** ništa nemanje nisu (što ja mogu znat da sam vidio) svih regula zadosta izrekli, ni obradili. Ja dakle videći mnogi trud mladića »Bosne argentinae« . . . . .

Odatle sliedi, kako dobro zaključuje pisac Š u »Glasu Hercegovca«:

1. Da je pisac Ljubušak prije 178 godina zvao narod u Bosni i Hercegovini *hrvatskim* i to u pravom smislu naroda, kao što su Francezi, Talijani itd.

2. Da i jezik, kojim govori i piše taj korjeuiti Hercegovac, zove hrvatskim.

„**Crvena Hrvatska**", nedjeljni list u Dubrovniku, koji gotovo svakim brojem postaje sve ljepši i bolji, javlja u 16. broju, da ima ukupno 970 predbrojnika, i to u Dubrovniku i okolici 239, u Dalmaciji 311, u Bosni i Hercegovini 185, u Hrvatskoj **170** itd. Ovaj potonji broj upravo je sramotan po Hrvate s ovu stranu Velebita. Kod nas ima na tisuće ljudi, koji svaki dan uz čašu vina drže zanosne govore o Hrvatskoj, a od tih tisuća rječitih rodoljuba samo ih se 170 zaista zanima važnom mišlju, ima li Dubrovnik ostati hrvatskim gradom!

Matica Hrvatska

držat će svoju ovogodišnju glavnu skupštinu u nedjelju 14. lipnja 1891. u 10 sati prije podne u »Matičinih« družtvenih prostorijah (Matičina ul. br. 2 razi zemlje).

Dnevni red: 1. Govor predsjednikov. 2 Izvješće tajnika i blagajnika 3 Razprava o raznih predlozih. 4. Izbor petorice odborn ka u smislu § 18. družtvenih pravila.

Udovica. — Islandski ribari. — Talleyrandovi memoiri. — Pabirci po historiji hrvatske književnosti. — Listak.

Izdaju i uredjuju J. Pasarić i M. Maravić. Vlastničtvo i tisak Dioničke tiskare.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 6. lipnja 1891.

Br. 23. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena poštom i domać·m u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Udovica.

Pripoviest iz 18. vieka. Napisao J. E. Tomić.

(Nastavak.)

Snovana buna provali sada kao lava na vidjelo. Odmah drugi dan opljačkaše i popališe isti kmetovi plemićke dvore Vuka Jelačića i Ignjata Kašnera, kojega suprugu u malo da ne ubiše; jedva se je biegom nekako spasla Tako je išlo od dvora do dvora. Planu i Jaleš, plemićki dvor Hadrovića, a odovuda pohrliše kmetske rulje na sam Gradec, imanje biskupa zagrebačkoga.

Providnik biskupski nije očekivao, da će seljaci imati toliko smjelosti, da navale na sam biskupski dvorac. Ta biskup zagrebački niti im je šta sakrivio, niti im bijaše gospodarom, a njihov je vrhovni pastir. Ali šta mari za to pobješnjelo ljudstvo. Biskup je vlastelin i boljar, kao svi drugi: ima kmetova, s kojima se isto tako postupa, kao i kod najkukavnijega plemića šljivara; s plemići drži i on i snuje o nesreći kmetova — dakle: ne štedi ga, nego plieni, pali i grabi sve, što je njegova imanja. U Gradcu bijaše velik broj biskupovih slobodnjaka, koji bi možda kmetovom pokazali put dalje od praga biskupova dvora, ali oni nisu ni slutili, da će biesna mužadija i do njih doći i počiniti iste strahote, kao u Ravnu i ravanskoj okolici.

Pobunjeni kmetovi navališe na biskupov dvorac i na očigled nepripravnih i zastrašenih slobodnjaka oplieniše ga od krova do temelja, a onda ga zapališe. Nikomu nije palo na um, da se uzprotivi biesnim seljačkim ruljam.

Biskupov providnik uteče preko vinograda ravno put Zagreba, gdje još isti dan javi golemu nesreću svomu gospodaru. Biskup Tauzi bijaše izvan sebe od jarosti. Nekadašnji je dubički zapovjednik htio, da onaj čas pojuri na svojih karucah u Gradec i da se, praćen šakom svojih slobodnjaka iz Vugrovca, koji su baš bili na okupu u biskupskom dvoru, sukobi s kmetskimi skotovi i izrodi, kako ih je u svojoj jarosti krstio. Jedva ga odvratiše od toga vratolomnoga posla, predočivši mu, da bi taj korak mogao i glavom platiti, jer buntovnici ne poznaju ničijeg ugleda ni časti. Biskupu ne preostade ino, nego da poruči vicebanu u Lužnicu, neka odmah dodje u Zagreb, da se drži vieće.

Medjutim stigoše još crnji glasovi. Oko Vrbovca planu druga buna, kojoj bijaše na čelu Kadović, dvorski grofa Patačića. Ovi oplieniše Vrbovec i zapališe gospodske dvore udove baruna Aleksandra Patačića, onda paleći sve plemićke kurije oko Dijaneža i sam kašteo grofa Ljudevita Patačića u Rakovcu. Na to krenu robeći i paleći preko Novog mesta i Negovca pod grad Bisag, imanje kraljevskog savjetnika Antuna Jankovića, da ga zauzmu i u prah i pepeo obrate.

U isto vrieme, kad su se digli kmeti u Ravnu i oko Vrbovca, pobune se seljaci i oko Kalnika. Tim je stajao na čelu špan Patačićev Kelek. Ovi opljačkaše i ognjem poharaše plemićke dvore u Lovrečini, Pogavčecu i Preseki, zatim Tkalec, jezuitsko imanje, pa Brežane i Bogačevo, imanje predsjednika judicijarne tabule Magdalenića.

Kmeti su radili po dogovoru, ustali su u jedan mah i grozno iznenadili svoju gospodu Sve ove strahote počiniše u dva tri dana. Na smrt preplašeni plemići bježahu glavom bez obzira u bližnje gradove, širećі užasne viesti o pobuni kmetova. Gradovi Koprivnica i Križevci, koji bijahu zidovi opasani, a još više Zagreb i Varaždin, bijahu puni bježećega plemstva, koje je u hitnji skupilo najvrednije stvari svoje imovine i sklonulo se s tim u gradove.

Strava i očajanje obuze zemaljsku gospodu. Taj se

ustanak sbio tako iznenada i tako se brzo razširio gotovo po svoj križevačkoj županiji, da se je bilo bojati još većih strahota. Neka potraje samo još koji dan i kmetovi će doći pod Zagreb, ako ih vojska ne zaustavi ili ne raztjera.

U Zagrebu pronosili su se najužasniji glasovi o seljačkoj buni. Bjegunci iz pobunjenih krajeva i oni, koji su graničili s ovimi, pripoviedahu, da ima bar četrdeset tisuća kmetova, koji su ustali s odlukom, da vole svi prije poginuti, nego li trpjeti gospodski jaram.

Govorilo se i to, da su u tajnoj svezi s Vlasi u varaždinskoj krajini, koji će im priteći u pomoć, čim stališi pošalju na njih oružanu silu.

O krvoločtvu, bjesnoći i grabežljivosti kmetskih rulja širile su se strašne viesti, da nije čudo, ako je i razumniji sviet izgubio glavu. Varoški magistrat saleti sudca Szakea, zaklinjući ga, da što prije sazove vieće i učini za obranu slobodne kraljevske varoši što treba, prije nego pomamna mužadija stigne pod gradske bedeme i nazove „dobro jutro“ jadnim gradjanom.

Otci jezuite, čuvši, kako im je poharano imanje Tkalec, pobojaše se, da im po zlu ne prodje i ostala imovina, koju su imali uza se u Zagrebu. Oni razpustiše škole i članovi reda razštrkaše se kojekuda u sigurnije krajeve. Rektor njihova kolegija, pater Ivan Galjuf, sabra sva važna pisma i blago reda, pa prebježe u Štajersku, ne osjećajući se nigdje sigurnim u Hrvatskoj.

Prečastna kaptolska gospoda takodjer se silno smetoše i uzbojaše. Vrata kaptolska budu zatvorena i svakomu bijaše ulaz uzkraćen, osobito plemićem, koje su kmetovi progonili, pa bi ih do sgode i na Kaptolu potražili, ako bi im ondje dali utočište.

Nu to ne potraja dugo. Gospoda kanonici, imajući krčme i vinotočja u svojih kurijah, uvjeriše se, da im je velika šteta odtuda, što se krati svakomu ulaz u Kaptol. Svaki dan bijaše dosta štete, a Bog zna, dokle bi morala ta zabrana potrajati. Složiše se napokon u tom, da Gričani i seljaci slobodno smiju dolaziti na Kaptol, ali plemići podnipošto.

I sudac Szake sa svojim gradskim viećem ne htjede zaostati za kaptolci. Izdaše najstrožije naredbe, koje je morao svaki čovjek pod gubitak glave vršiti. Svi mužkarci od šestnaeste do šestdesete godine morali su pod oružje. Na glas habernika moralo je sve pograbiti oružje i pojuriti pred viećnicu. Da se vidi, hoće li gradjani, kad dodje do sbilje, to i učiniti, dao je gradski kapetan danju i po noći zvoniti na oružje i doista sve, što je bilo za oružje, letjelo je kao bez glave pred gradsku viećnicu, da čuje zapovied gospodina kapetana.

Jake straže bijahu postavljene na svih gradskih vratih i u bedemskih kulah. Da bude još osbiljnije lice staroga slobodnoga grada, dovukoše na gradske bedeme nekake goleme, stare topove, iz kojih se nije možda već sto godina pucalo.

Radilo se je malo i to samo za najveću nuždu; nu tim više pohadjali su gradjani krčme, koje su bile pune od rana jutra do kasne večeri Poštovani meštri sjedjeli bi tu uz pune vrče staroga vina i pripoviedali uviek novih viesti o „mužkoj punti“ i trudili se, kako će dočekati ludu mužadiju, ako se usudi doći pod njihov slobodni grad.

Viceban Rauch, primivši pismo od biskupa, požuri se odmah u Zagreb. Biskup ga jedva dočeka. Jarost, koju bješe poćutio, kad su mu donieli prve glasove o kmetskom zulumu u Gradcu, još je sveudilj u njem kipjela.

— Šta će biti od toga, dragi Ivane? — bijahu rieči, kojimi dočeka biskup vicebana. — Nitko se ni ne miče u kraljevstvu, a te kmetske psine haraju i pale gore nego Turci.

— Umiri se, prijatelju! — odgovori viceban mirno. — Evo sam došao, da se posavjetujemo, što da radimo.

— Posavjetovati! — uleti mu u rieč nestrpljivi biskup. — To je sve liepo, ali deliberante Roma Saguntum periit. Mi Hrvati znamo samo viećati, a ne znamo raditi.

— Ali o toj stvari želim, da se vieća, — prekine biskupu rieč viceban, u kom je žestoka krv zaigrala. — Ja ne ću, da u toj važnoj stvari radim na svoju ruku Hoću da sazovem konferenciju.

— Ali samo odmah, još danas! — reče biskup više molećim glasom, vidjevši, da se viceban ljuti radi njegova zanovetanja.

— Dobro, dakle poslije podne, u tvom dvoru, ako dopuštaš, — odluči viceban.

— Slobodno! . . . Ja ću čekati gospodu.

Viceban se u kratko oprosti s biskupom i požuri u svoju kuću na Griču, da izdade pozive gospodi, koja su bila u Zagrebu, ili izvana u grad dobjegla od straha pred kmetovi. Županijski kastelan razaslao na sve strane Griča svoje pandure, koji su gospodu pozvali u konferenciju, a i sam se glavom požuri do njih nekojih, da im javi poziv vicebanov.

Oko pete ure poslije podne počeše pozvanici hrliti u biskupski dvor, gdje ih je domaćina s vicebanom već nestrpljivo čekao. Medju pozvanici bijaše protonotar Najšić, eksaktor kraljevine Bužan, predstavnik kaptola s nekoliko kaptolske gospode, asesor judicijarne tabule Bedeković, podžupan Rafaj, Vuk Jelačić, Ivan grof Patačić i Stjepan Domjanić, vlastelin u Preseki. Ova potonja četvorica bijahu iz pobunjenih krajeva, kojim su kmetovi dvore popalili, jer su morali pred njimi pobjeći.

Kad su svi pozvanici, a bijaše ih i nepozvanih dosta, bili na okupu, posjedaše uglednija i starija gospoda oko dugačkoga stola biskupske dvorane, dočim drugi ili ostaše stojeći ili sjedoše na klupe, namještene uz zidove.

Viceban se uvali lieno u naslanjač ob lievu biskupa i progovori sabranim:

— Svi znate, gospodo, za što sam vas ovamo pozvao. Kmetovi su se pobunili u križevačkoj županiji, a njihov se ustanak širi neobičnom brzinom. Ako ih za

dobe ne napadnemo i ne raztepemo, pretvorit će u prah i pepeo polovicu kraljevstva. Da čujem, dakle, gospodo, što mislite da učinimo. Gospodine grofe Patačiću! Izvolite nam svjetovati! Vi ste imali već posla s pobunjenimi ruljami. . .

— I kakova! — ustade odmah na to grof, uletjevši u rieč vicebanu. — Vražji bijaše posao s timi sotonami u ljudskoj podobi. Čim sam čuo za nesreću u Ravnu, podjoh medju svoje kmetove, pa ih uzeh nagovarati, da se sa mnom sdruže, pa da razbijemo i pohvatamo te palikuće i razbojnike. Ali moje molbe nisu pomogle, i ja nategoh druge žice. „Vi morate, kamo vam ja zapoviedam; zar zaboravljate, da ste moji kmetovi?“ Seljaci kao da nisu ni čuli te zapoviedi. Mučali su kao drvo i okrenuvši mi ledja, ostavili me sama. Odmah sam znao, da to ne sluti dobru. Malo za tim planu buna u Vrbovcu i moji vlastiti kmetovi upališe moje dvore. Bili su u zavjeri s ravanskimi lupeži. . . To sam eto dočekao od svojih kmetova, kojim sam bio otac, a ne vladalac. Jedva da sam biegom spasao život. Imam to zahvaliti slučaju, što sam imao bolje konje, nego što su u kmetova bili.

Žamor negodovanja i jarosti čuo se u dvorani, jer grof Patačić bijaše doista dobar kmetovom, pa oni nisu imali nikakova razloga buniti se proti njemu ili na nj mrziti.

— Tko, gospodo, nije vidio te biesne rulje, — produži Patačić, — taj ne može pomisliti opasnosti, kojoj su vlastela bila izložena i koja im i sada još prieti.

— Ja to znam! — iztaknu se glasno Domjanić, vlastelin u Preseki, čovjek vremešan, suh, nemirnih, neprestano vrebajućih očiju. — I moj su dvor zapalili. . .

Grof Patačić pogleda mrkim, gotovo jarostnim pogledom Domjanića i prodera se na nj:

— Kojim pravom dižete vi svoj glas u ovoj skupštini? Čudim se, da ste imali lica doći ovamo. Gospodo! — reče sada grof ostalim skupštinarom, — ovaj je čovjek vrlo sumnjiv, da ortači s kmetovi. Istina, kmetovi su zapalili njegov dvor, ali su odmah i oganj pogasili, kad je on stupio medju njih i nekoliko časaka povjerljivo govorio s poglavicami bune. Znade se, da je dva dana sproveo na svom dobru, dok su kmetoví slavili svoje orgije na Šimunčićevoj i Patačićevoj Preseki. Mi drugi moradosmo bježati glavom bez obzira, samo da život spasemo, a on se je liepo gostio i pio s kmetovi, koji su mu tudjim ugrabljenim dobrom punili pivnice, staje i hambare.

— Ja prosvjedujem proti toj osvadi! — vikaše piskutljivim glasom Domjanić, dršćući od velike uzbudjenosti. — Ja sam plemić, gospodo, kao i vi!

— A ja uvjeravam gospodu, — javi se opet grof Patačić, — da je taj isti gospodin u velikoj sumnji, da je bio u savezu s Ljubojevićem i pobunjenimi Vlasi kod Severina.

— Protestor! protestor! — vikaše ponovno Domjanić, protiskujući se do biskupa i vicebana. — Uzmožni gospodine vicebane . . .

— Ne slušajmo ga! Napolje s njim, napolje! — vikahu sabrana gospoda kao u jedan glas.

Domjanić hoćaše sveudilj da nešto govori, nu ne daše mu. Njegovo držanje razljuti napokon tako prisutne, da su ga dva mladja plemića pograbila i bacila na vrata u hodnik.

Grohotan smieh zaori na to u konferenciji.

— Toga čovjeka dat ću odmah uloviti, čim se svrši konferencija! — reče tiho viceban biskupu.

— Moliste me, da vam savjetujem, — uhvati opet rieč grof, — što da učinimo? Ja mislim, gospodo, da ne smijemo ni časa oklievati. Dobio sam viesti, da je buknula buna i u Podravini u ludbrežkoj okolici, a čujem, da se kmetovi spremaju, da priedju preko Lonje i da udare na Božjakovinu i okolicu. Kad dodju u Božjakovinu, onda su sjutradan u Zagrebu.

— Što, na Božjakovinu da se spremaju? — upita zabrinutim licem Juraj Petković, substitut podžupan županije zagrebačke, koji je imao svoje plemićko imanje blizu Božjakovine.

— Za koji dan bit će ondje! — potvrdi mu grof. Čuvši to Petković, ustade od stola i stade se oprezno, da se toliko ne opazi, šuljati do vrata, na koja u čas izčeznu.

— Onda nam ne preostaje drugo, — uze sada rieč viceban, — nego da dignemo na noge vojsku kraljevine, sva banderija i predijaliste, pa da što prije potražimo kmetove. Ja ću sam povesti vojsku na njih!

— Vivat vicebanus! — kliknu jednodušno sva konferencija, obradovana vicebanovim obećanjem, da će on vojsku voditi. Poznavali su ga kao čovjeka, s kojim nema šale i koji ne svršava samo na pol posao, kojega se laća.

Konferencija bijaše spremna na sve žrtve. Plemići obećaše, da će listom grnuti pod vicebanovu zastavu, a kaptol i boljari da će jake banderije svoje sdružiti s vicebanovimi četami. Častnici razpuštenih banderijalskih četa, koje su vojevale prije nekoliko godina u Belgiji i Holandiji i koji nisu sada služili kod vojske, imali su se pozvati, da se jave vicebanu i da preuzmu vodstvo četa, kako viceban odredi.

Zaključiše nadalje, da se piše banskomu namjestniku generalu Baćauu u Petrinju, neka priskoči s banskimi pukovnijami u pomoć stališem i redovom; zaključeno je uz to pisati i dvoru u Beč i tražiti pomoć proti neobuzdanim kmetovom.

U poniznoj relaciji, koju je konferencija zaključila poslati njezinu veličanstvu kraljici, imao se je naravno spomenuti i razlog kmetskoj buni. Ta stvar bijaše vrlo škakljive naravi. Da kažu, da su se kmetovi pobunili od obiesti, toga im ne bi gore vjerovali; ako bi rekli, da su se digli radi toga, jer da tobože ne mogu podnositi jaram

*

kmetski i nasilja zemaljske gospode, tužili bi sami sebe i izazvali buru nad vlastite glave.

Gospodin podžupan Rafaj dosjeti se vrlo dobroj misli u toj neprilici i predloži, neka se kao razlog buni spomene nova konskripcija, koja je netom ovršena i radi koje su se kmeti silno uzkomešali, misleći, da će od svega onoga, što je popisano, od svakoga pileta i svake brazde, kao što oni veljahu, plaćati nove daće.

Konferencija prihvati jednodušno taj razlog, tim više, jer je bio donekle istinit. Istina je bila, da su seljaci od toga popisa očekivali još veće terete, ali je istina bila i to, da se nisu digli na svoju gospodu radi toga popisa, nego za to, jer nisu mogli podnositi nasilja i grabeži nekoje vlastele.

Da bude neka vlast u kraljevini, koja će upravljati svim, što se bude poduzelo proti pobunjenim kmetovom, odredi konferencija, da ima sjedjeti u Zagrebu stalno vieće, kojemu će biti glava Bužan, a članovi oni, koje će on sam odabrati.

Tomu vieću imao je viceban izvješćivati o svojem radu, o progonu kmetova, o sukobih s njihovimi četami i postupanju s ulovljenici i zaplienjenom kmetskom imovinom. Viceban pako dobivaše od vieća naloge, kojima se je morao pokoravati, što je naročito sam zahtievao, dobro znajući, da će mu se samo ono nalagati, što bude sam želio.

Konferencija razišla se zadovoljna svojimi zaključci. Gospoda plemići bijahu uvjereni, da će se red za kratko vrieme povratiti.

Viceban vrativši se u svoj stan, sjeti se odmah Domjanića i pošalje po županijskoga kastelana, pa mu zapovjedi, da uzme sobom četiri pandura i potraži Domjanića u njegovu stanu.

— Ako ga nadjete, a morate ga naći . . . — završi viceban, — uhitite ga, bacite ga u tamnicu, okujte ga i dodjite mi javiti.

Kastelan se je čudio tomu nalogu, jer takav postupak s plemići bijaše u ono vrieme vrlo riedka i neobična stvar. Nu viceban je zapovjedio, a njegova zapovied mora se poslušati i odmah izvršiti.

Za dobar jedan sat javi kastelan vicebanu, da je Domjanića nestalo iz Zagreba. — Vidjeli su ga mnogi, vaša milosti! — izviesti ponizno kastelan, — kako je u kasnu večer odjašio iz Zagreba u najvećem skoku. Sigurno je nešto njušio.

— Dobro, dobro! — reče viceban, nasmjehnuv se zlorado. — I ja ću njega već nanjušiti. . . Idite!

— — — — — — — — — — — —

Županijska gospoda, plemići i svećenstvo radilo je grozničavom brzinom, da se na vrat na nos sastavi vojska kraljevine. Glasnici letjeli su od jednoga sela do drugoga, gdje su živjeli slobodnjaci i predijaliste, pa ih pozivali na oružje proti pobunjenim kmetovom. Nije tu bilo nikakva spremanja i razmišljanja, nego se je moralo odmah ići i pojuriti u Zagreb. Turopoljci se digoše listom, a tako i tisuće drugih plemića jednoselišnjaka, koji će što kao pješaci, što kao konjanici činiti svoju plemićku, vojničku dužnost.

Već je drugi dan iz jutra poslije konferencije grnulo malo plemstvo gomilami u Zagreb, gdje su ih čekala županijska gospoda i izsluženi banderijalski častnici.

Viceban odredi, da dočekuje i razvršta plemićku četu zagrebački podžupan Juraj Petković, i pozva ga preda se. Nemalo se začudi, kad mu javiše, da je gospodin podžupan, koji je nekada služio kao častnik kod banalskih husara, krenuo već proti kmetovom put Božjakovine.

Nikola Škrlec, bilježnik judicijarne tabule, kojega si je viceban pridielio kao sekretara, priobći mu tu viest.

— Ta nije moguće! — uze se žestiti viceban. — Tko mu je dopustio? . . čijim je znanjem otišao?

— Čini se, da nije nikoga pitao, — odgovori Škrlec. — Čuo je u konferenciji, da će kmetovi prieći preko Lonje i krenuti prama Božjakovini, pa se je pobojao za svoje imanje, koje ondje leži.

— Duše mi, taj je čovjek poludio! — žestio se sve više viceban. — A odkud mu ljudi, s kim će udariti na kmetove?

— Njegov šurjak kapetan Nikola Matleković, — reče Škrlec, — doveo mu iz Želina Erdödyanski banderij, kojemu je zapovjednikom.

— Maledictus furbo! — planu viceban, koji se je istom sada silno razljutio na Petkovića, čuvši, da ima uza se ljudi, vještih oružju, pa da bi mogao pokvariti vicebanu slavu, kojoj se je nadao. — Molim vas, amice, sjednite odmah i pišite toj budali, da ni korak dalje ne smije iz Božjakovine. Tu ima čekati kao predstraža, dok ja s vojskom dodjem. Županijski husar neka skokom pojuri u Božjakovinu i preda mu moju zapovied. No, taj će mi odgovarati!

Škrlec ode u drugu sobu, da brzo napiše strogu zapovied podžupanu, a viceban, kipeći od jarosti, pošeta brzimi koraci po sobi. U to pokuca netko na vrata.

— Ave! — javi se gromko viceban, dodavši odmah za tim: Da bi te bies . . .

Krsto Domjanić unidje i duboko se pokloni vicebanu.

— Dodjoh na zapovied vaše presvietlosti! — reče.

— Tko ste vi? — upita srdito viceban, kao da ima pred sobom Petkovića.

— Zar me ne poznaje vaše uzmožno gospodstvo? Ja sam Krsto Domjanić, bivši banderijalski častnik i došao sam, da mi vaša presvietlost opredieli mjesto u vojsci proti kmetovom . . .

— Ah da, sad vas se sjećam . . . — reče nešto mirnije viceban. — No liepo je, da ste došli. Častnika trebam što više Ali, kako da vam kažem . . . Što vam je onaj Domjanić u Preseki?

— Moj stric . . .

— Imate finoga strica! — planu opet viceban. —

Da nije odavle za dobe umakao, sada bi sjedio okovan u županijskoj tamnici . . .

— Za Boga, a zašto? — pitaše Domjanić, probliediv u licu, ne znajući ništa o svem, što se je o njegovu stricu sumnjalo i što se je nakanilo s njim učiniti.

— U sumnji je, da drži s tom prokletom mužadijom, — odgovori viceban rezko. — Grof Patačić rekao mu je to u lice u konferenciji, a drugi ga baciše van na vrata. Što velite na to? Ha? . . .

Domjanić obori oči od srama.

— To bi bila velika ljaga našemu imenu! — reče mirno Krsto poslije kratka mučanja. — Ali ja uvjeravam plemićkim svojim poštenjem vašu presvietlost, da o svem tom ništa ne znam, da proklinjem nevjeru svoga strica...

Iskrene ove rieči osvojiše vicebana.

— Vjerujem vam! — reče umekšanim glasom Domjaniću, koji je poražen pred njim stajao. — Mogu misliti, da vam je to vrlo neugodno Ali ništa zato. Ako je vaš stric nevjera, vi niste tomu krivi. Ja vas primam u svoju vojsku i nadam se, da ćete se ponieti kao pravi plemić i častnik.

— Ja sam zahvalan vašoj presvietlosti, — reče tiho Domjanić. — Kad dodje do zgode, pokazat ću, da sam dostojan bio povjerenja vaše milosti.

— Budite, dakle, spremni! — reče sada već posve blago viceban i pruži na oprost ruku Domjaniću, koji s tužnim srcem i sav pokunjen ostavi vicebanov stan.

(Nastavit će se.)

Hercegova smrt.

Napisao **Alfonse Daudet.**

Još nikoga niesam vidio, da se je oprostio sa svietom tako stoički, kao taj epikurovac. Bio je to pravi odlazak jednog aristokrate; iznenadno, brzo i bez mnogoga razgovora. Ni jedan cvietak na velikim stepenicama sjajne palače nije probliedio, ni jedna grančica zelenog kestenja u parku nije klonula, kad ga je zatekla bolest i na dvoje na troje skrhala. Pa, da kažem, ni prave boli nije bilo. U raskošnim dvoranama — koje s onim ogromnim oknima i umiljatom toplinom iza spuštenih zastora podsjećaju na uredjene, moderne cvjetnjake — uhvati ga jednog proljetnog jutra laka drhtavica. Liečnici su govorili: „Nije ništa“. Hercegovica mu reče, pušeći cigaretu, onako kao uz put: „Odviše se mazite!“ što je zvonjelo suho i šuplje, kao šuštanje one njene svilene oprave. On, bez odgovora, ode k peći, te sjede, da se u dragokupoj bundi sunča na slabom traku ožujskog sunca, slušajući štropot kolâ i onu neprestanu buku s mosta de la Concorde, što mu je već tako dotužila. Radi slabosti nije nikuda izilazio. Napokon tako iznemože, da je morao leći.

Sada se tek opazi, kako bolest jača. Na stepenicama i u predsobljima se već počelo o njoj i govoriti. Liečnici se uozbiljiše, pa se čas po čas stadoše sastajati po kutovima, da se posavjetuju. Jedini herceg i hercegovica niesu još ništa znali. Ali jednoga jutra razabra herceg, kako mu se iz usta pustio laki trak krvi preko brade i da je uzglavje crveno. Bojazljivi i elegantni gospodin, koji nije nikada rado slušao o nevolji i bolesti, odmah razabra svu strahotu svoje nemoći i zadrhta prvi put pred mišlju, da je smrt pred vratima. Ja sam upravo bio ušao u sobu, pa sam mogao uhvatiti taj klonuli pogled, kojim je herceg kao kradom ugledao svoj svršetak. Vidio je, šta je, al još nije htio da prizna. Neko je vrieme podnosio i lažljive smieške i nepriličnu raskalašenost, kojim su pohodnici htjeli da mu razbiju brigu. Liečnici niesu odlučno govorili, šta je, pa mu je i to davalo nade. Jedne večeri, kad mu je bilo najgore, dozove najboljega prijatelja k postelji i zapita ga:

— Reci po duši, kako je sa mnom?

— Nije baš najbolje, Auguste brate.

Iza tog strašnog trenutka — (iz drugog diela palače, gdje je hercegovica davala večernju zabavu, čuli se potmuli zvuci razigrane glazbe) — kao da je bolesnome aristokratu sve, što ga je još u životu držalo, i moć i čast i imanje, trglo u nedoglednu daljinu i dodje mu, kao da se pripravio da klone i da se izgubi u prošlosti, koja se više nikada ne vraća. Imati sve, što srce želi i sve to izgubiti na jedan put! . . . Umah razabra, šta ima da radi. Znao je, da su mu časovi odbrojeni, pa je htio, da ih upotrebi, kao što treba. Nikome nije htio da ostane u rdjavoj uspomeni. Koga je imao da nagradi, nagradio je, kome je imao biti zahvalan, pokazao se zahvalan. Spisi iz tajnih ladica budu pobacani u peć. Omoti požutjelog papira i ružična pisamca s monogramima i plemićkim grbovima planuše u vatri kao čipke plesnog odiela. Tu je izgorio i listić one djevojke, koja mu je, tražeći sreću, napisala: „Juče sam Vas vidjela, gospodine herceže, u šumici.“ I sve tužaljke ostavljenih milosnica, koje je pročitao tek prije nekoliko dana, sve izgori. Iza nekoliko plamenova ostade samo sitni pepeo bez ikakvog daha. I miomiris i pliesan, sve se izgubi.

U palači se pomalo već osjećao nered, koji je navieštao veliki preokret. Vrata su na dvoru stajala cieli dan otvorena. Svaki čas su uljezla koja kola, baš kao kad se polazilo na večernje zabave. Sluge su stajali po hodnicima bez posla, naslanjajući o svietli mramor i naklapajući o svem i svačem. Prijatelji hercegovi šaputahu puni straha, a oni, koji su tek prispievali, čekali su pre-

strašeni i ljubopitni da čuju, kako je. Nikome nije bilo lako na duši. Koji su se s hercegom manje poznavali, strepili su možda više od drugih. Koliko je častoljubivih ljudi zadrhtalo! Kolike se osnove raspršiše! a, koliko je bilo komičnih crta u toj drami! Kod uzglavlja bolesnikova emili poslužnik, ljubimac pouzdanik hercegov u svim tajnama intimnoga života i moli, da mu pokloni one lujdore, što se bez računa metu po ladicama; u predsoblju se dva bogataša, kojima je herceg pomogao do dobra, zabavljaju kraj kaveza, u kojem su prestrašeni majmuni skakali kao bez glave.

Napokon se približiše ceremonije posljednjih časova. Dodje nadbiskup pariski, kojega pozvaše svjetovnome skeptiku već radi svieta. Onda se dovezoše dvie visoke ličnosti, pred kojima se sve savijalo i klanjalo. Nadbiskup pridje postelji, i stadoše nešto tihim glasom šaputati. Hercegovica kleči, pobožna kao Španjolka.

. . . Kako je sve prošlo, posljednji se časovi proveli u svetosti i oprostilo se sa svima — mogao je herceg umrieti — i on umre.

Drugoga jutra stupim u njegovu sobu. U toj sobi, u kojoj se prije prpošilo častoljublje svake vrsti, u kojoj se složilo toliko nada i toliko razočaranja doživjelo, bilo je ovaj put tiho i pusto. Smrt je vladala. Herceg je ležao ukočenog i postaralog lica, a biela brada, koja ga je preko noći osula, sasvim ga je bila izobličila. Jedan svećenik, jedna milosrdna sestra, atmosfera probdivene mrtvačke noći i tiho šaputanje molilaca — to je bilo sve. Tek je bilo svanulo, a već se čula preko zelenog lišća izrazita i reska škripa težkih kola. Dovozila se mrtvačnica . . . Prozori su bili otvoreni u svu šir. Vjetar i polutama udari od parka jakim zamahom u sobu. Za čas je bila biela podoba na stalcima. Lješina se morala balzamovati. Glavu izčiste i izpune ju spužvom; mozak uliju u neki lonac. Taj je mozak za čudo mnogo vagao: bio je... čekajte... bio je . . . Novine su sjutradan javile, kako je bio težak; al, tko bi se još danas toga sjećao? . . .

Islandski ribari.

Francuzki napisao **Pierre Loti.**

(Svršetak.)

VIII.

Posljednji su dani mjeseca rujna naličili drugomu ljetu, samo nešto melankoličnomu ljetu.

One je godine vrieme bilo zaista vrlo liepo, pa bi čovjek gotovo mogao pomisliti, da je veseli mjesec lipanj, da nije žuto lišće poput kiše padalo na ceste.

Muževi, vjerenici i ljubavnici vratili se, pa se zato svuda vratilo i veselje drugoga ljubavnog proljeća.

Jednoga je dana napokon bilo najavljeno, da se jedan zaostali brod priniče na pučini.

Koji?

Žene se brzo sakupiše na pećini. Bile su nieme i zastrašene. Dršćući i blieda bila je tamo Gauda s ocem njezina Jeana.

— Ja se tvrdo pouzdajem, — govoraše stari ribar, — ja se pouzdajem, da su to oni. Crveni rub,... taj je upravo takov na njihovoj ladji; šta veliš, Gaudo, kćerko moja?...

— Pa ipak nije, — nastavi on očajno; — ne, mi se opet varamo, rt palube je drugačiji. Ni sada nije on, jer to je „Marie-Jeanna“. Oh! ali za cielo će i oni skoro doći, kćerko moja.

I dan je za danom prolazio, i noć je dolazila, kao uviek, mirno i neumoljivo.

Ona se i nadalje oblačila u svečano ruho, samo da ne bude nalik na ženu utopljenikovu. Ljutila se, kad bi je drugi promatrali sažalnim pogledima, pa bi svratila oči kamo drugamo, samo da ne vidi tih pogleda, koji bi joj zaledili krv.

Sada je običavala ići već rano iz jutra na visoku pećinu Pors-Evena, prolazeći iza očinske kuće njezina Jeana, da je ne vidi njegova majka i sestrice.

Sama je išla do na kraj okolice Ploubazlaneca, pa bi tamo na pećini sjedjela cieli dan na podnožju osamljenog križa, odakle se je vidjela ciela neizmjernost vodâ.

Svagdje naokolo imade tih križeva od granita, koji se dižu na visokim pećinama tog mornarskog kraja, kao da mole za milost, kao da hoće utaložiti one neizmjerne žive mistične vode, što no privlače ljude, ali ih ne vraćaju, jer kao da žele pridržati u svojim njedrima najsrčanije i najljepše.

Okolo toga krsta u Pors-Evenu bilo je vječno zelenih mjesta, punih sitna busenja.

Na toj visini bijaše morski zrak vrlo čist i nije imao mnogo onoga slanog zadaha, nego je dapače bio pun ljubkoga rujanskog mirisa.

U daljini se vide svi zavoji ove zemlje. Bretonjska se zemlja pruža tamo uz more i na svom rubu uz more na razne je načine izsjeckana kao čipka.

U blizini se vidi, kako pećine vire iz mora, ali malo dalje nema ništa više, nikakav vireći kamen ne kvari njegova ugladjenog zrcala; ono je samo malko i ljubko bučilo šûmom, što no je dolazio iz dubljine one množine malih zaliva.

U daljini bijaše sve mirno, a u dubljini tako ljubko! Veliko sinje more, grob Gaosâ, ostalo je mistično, dočim su laki vjetrići poput uzdaha raznosili miris drača, koji je opet procvao na posljednjem jesenskom suncu.

U neke se stalne sate more spuštalo i tada kao da se je rukav morski stao izpražnjivati, a zatim su se isto tako polagano vode dizale i tako je more vječnim mirom raslo i padalo, i ne brinući se za one, koji u njem umrieše.

A Gauda sjedjaše na podnožju onoga križa, i ostade tamo posred onoga mira, gledajući uviek na pučinu, dok se nije noć spustila, te napokon nije više ništa mogla vidjeti.

IX.

Mjesec rujan bijaše na izmaku.

Ona nije više niti jela niti spavala. Sada je ostajala kod kuće, stisnula se u kut, ruke spustila u krilo, a glavu naslonila na zid.

Za što da ustaje, za što da ide spavati?

Bacila bi se na postelju i ne skinuvši odjeće, kad je bila suviše slaba. Inače bi sjedjela na istom mjestu, a zubi joj cvokotali od zime; uviek je osjećala, kao da joj je tkogod okovao čelo gvozdenim obručem.

Osjećaše, kako joj obrazi mršave. Usta joj bijahu suha, kao da je u vječitoj groznici, a kadkad bi joj se iz grla izvio mukli jecaj. Zvala bi ga njegovim imenom, nježno, vrlo nježno, tihim glasom, kao da je bio sasma blizu i da joj govori rieči pune ljubavi.

Dogadjalo se, da je mislila pored njega i na stvari, na sasma neznatne stvarce. Tako je, na primjer, gledala sjenu majke Božje od ilovače, koja je bila nad svetom vodom, kako ta sjena raste, što je više sunce zapadalo.

Zatim bi je još većma užas obuzeo, i viknula bi opet očajnim krikom, udarivši glavom o zid.

I svi su sati dana prolazili jedan iza drugoga, i svi sati večera, i svi u noći, kao i oni iz jutra.

Kad bi pomislila, koliko se je vremena prije imao povratiti, obuzeo bi ju još veći strah; nije više htjela da zna za dane, niti kako se koji zove.

O potonulim ladjama na Islandiji obično se nešto znade; koji se vraćaju, vidjeli su dramu iz daleka ili su našli kakav ostanak, kakovo tielo, ili bilo što, da se može nagadjati.

Ali ne, o „Leopoldini“ niesu ništa znali, od nje niesu ništa vidjeli. Mornari „Marie-Jeanne“ posljednji su je opazili drugoga kolovoza, pa su kazivali, da je morala otići ribariti dalje prema sjeveru, a više ništa ne znadoše.

Treba čekati i čekati, a napokon ništa ne doznati!

Kad će doći vrieme, e ona zaista ne će više čekati? To ona nije ni sama znala. Sada kao da je hitila i težila, da to vrieme skoro prodje.

Oh! ako je umro, da imadu bar toliko milosrdja, da joj to kažu!...

Da ga je mogla vidjeti, kakav je u taj čas, — ili on, ili ono, što je od njega preostalo!... Da bar Majka Božja, kojoj se je toliko molila, ili kakovo drugo više biće, imade toliko milosrdja prema njoj, pa da joj nekim drugim pogledom pokaže njezina Jeana!... ili živa, kako se bori s morem na povratku, — ili bar njegovo tielo, udavljeno morem, ... da bar znade!!...

Kadkad bi je obuzela pomisao, da se je jadro pojavilo na obzorju, i to da je „Leopoldina“, koja se primiče i hiti da dodje!

Tada se je i ne misleći htjela da digne, da iztrči gledati na pučinu i da vidi, je li to istina... Ali se je opet srušila na svoje ležište.

Vajme! gdje je sada ta „Leopoldina“? Gdje bi mogla i biti?... Svakako tamo... u onim strašnim daljinama kod Islandije, ostavljena, smrvljena, izgubljena...

I cielo njeno razmišljanje svršavaše se uviek istom prikazom: — raztepen prazan brod ljulja se na tihom sinjem moru; mirno se ljulja, bez buke i šuma, i to kao iz ironije, posred silne tišine mrtvih voda...

X.

Bila su dva sata iz jutra.

Osobito je noću pozorno slušala svaki korak, što se primicaše. Od svake buke i svakoga najmanjeg neobičnog glasa zadrhtala bi kao šiba na vodi, a sljepoćice joj zatitrale.

Dva sata poslije ponoći.

I te je noći kao i drugih noći skrštenim rukama i otvorenim očima sjedjela u tami i slušala, kako vjetar buči po okolini svojim vječnim šumom.

Na jednom začu korake, nagle korake na cesti!

Tko bi mogao prolaziti u to kasno doba?

Ona se digne uzbudjena do dna duše, a srce joj prestane kucati...

Stao je pred vratima, uspeo se malim kamenim stepenicama...

On!... Ah! božanstvenog li veselja, to je on!... Netko je pokucao... ta zar bi to mogao biti tko drugi!... Već je stajala bosonoga; ona, tako slaba već toliko dana, skoči okretno kao mačka i raširi ruke, da ogrli svoga ljubavnika.

Nema sumnje, da je „Léopoldina“ u noći došla i usidrila se u zalivu Pors-Evena, — i on je dohitio. Sve je to ona u svojoj mašti smislila u brzini, pa je stala naglo trgati noktima zaponac na vratima, koji se je težko vadio...

. . . . . .

Ah!... I ona lagano uzmakne smrvljena, oborivši glavu. Liepi njezin san bio je svršen.

To nije bio nitko drugi nego Fantec, njihov susjed...

Shvaćajući malo po malo, da je to bio netko drugi, da od njezina Jeana nije bilo ništa u blizini, osjećaše, kako malo po malo pada u isti ponor, u dubinu svoje strašne očajnosti.

Siromašni Fantec stao se izpričavati; njegovoj je ženi

vrlo pozlilo, a sada se i njihovo diete davi u zibci, jer ga je uhvatila nekakova bol u vratu; zato je došao moliti, da mu priskoči u pomoć, dok on podje po liečnika u Paimpol . . .

Što se to sve nje tiče?

Od svoje je boli podivljala, pa za to nije imala milosrdja za boli drugih.

Srušivši se na klupu, ostade tamo gledajući ga nepomičnim očima, kao da je umrla, a nije mu ništa odgovorila, nije ga slušala ni gledala.

Šta se nje tiču sve te stvari, što ih priča taj čovjek?

On je tada sve razumio; shvatio je, zašto su mu se vrata tako brzo otvorila, pa mu je bilo žao, što joj je zadao novih boli.

Stao se izpričavati: — Istina je, da vas niesam smio smetati! . . .

— Mene! — odgovori Gauda živahno, — a za što baš *ne mene*, Fantec?

Život se naglo u njezine žile povrati, jer ona još nije htjela očajavati pred drugima, ne, ona nije nipošto htjela da očajava pred drugima.

Sada je opet osjetila milosrdje prama njemu.

Obuče se da ide s njime i bila je dosta jaka, da njeguje malo njegovo diete.

Povrativši se u četiri sata kući, baci se na krevet, jer ju je san svladao od umora.

Ali onaj je trenutak neizmjernoga veselja ostavio iza sebe trag u duši njezinoj, pa je kraj svega razočaranja još trajao; u skoro se probudi sva uzbudjena, osovi se na pola sjećajući se nečega . . . Bilo je to nešto novo, što se ticalo njezina Jeana... Posred množine izmiešanih misli, što su se vraćale, brzo je tražila u glavi, što bi to moglo biti . . .

— Ah! ništa, vajme! — ne, ništa nego li Fantec.

I po drugi put se survala u dubljinu svoga ponora.

Ne, u istinu se nije ništa izmienilo u njezinu tužnom izčekivanju, koje je bilo bez nade.

Pa ipak je osjetila, kao da je bio blizu, kao da je nešto njegova bića lebdilo oko nje. — Stala je pozornije osluškivati korake, što no se vani ozvanjahu, naslućujući, da će netko doći i govoriti o njemu.

I zaista, kad je svanuo dan, došao je otac Jeanov.

Skinuo je svoju kapu, pridigao siede svoje kose, koje su bile kovrčaste kao i u njegova sina, pa je sio kraj Gaudina kreveta. I njemu se kidalo srce, jer njegov Jean, liepi njegov Jean, bijaše najstariji sin, ljubimac i ponos njegov.

Ali on nije očajavao, ne, još nije očajavao.

Stao je Gaudu umiljato miriti. Posljednji, što doploviše s Islandije, govorahu o vrlo gustim maglama, a te da su mogle zadržati ladju.

Za to mu je sunula u glavu misao, da je ladja bacila sidro kod otočja Faröer. To daleko otočje leži daleko gore, odkle listovi vrlo polagano dolaze; tako se je njemu samomu dogodilo prije četrdeset godina, te je njegova blagopokojna majka već dala za njegovu dušu čitati službu Božju . . .

„Leopoldina“ je tako liep nov brod, a imade na palubi tako čvrste mornare! . . .

Stara je baka Moan obilazila oko njih, kimajući glavom

Očajnost njene unuke skoro joj povrati snagu i bistrinu duha. Redila je kućanstvo, gledajući ovda onda malu požutjelu sliku svoga Silvestra, koja je visjela na granitnom zidu u okviru žalobnoga vienca od crna biserja. Ne, odkad joj je more otelo njeno unuče, nije više vjerovala u povratak mornara; sada je molila Majku Božju samo od straha, tepajući molitve staračkim svojim usnama, ali je zato u srcu osjećala neku mržnju prama njoj.

Ali Gauda slušaše požudno te utješljive rieči, a velike njene oči gledahu s velikom ljubavlju toga starca, koji je naličio njezinu Jeanu. Već to, što on bijaše kraj nje, kao da je bio štit pred smrću, pa je bila mirnija i nekako bliže svomu Jeanu.

Suze su joj tiho curile niz obraze, a u sebi je izgovarala vruće molitve Djevici, zviezdi morskoj.

Zaustaviše se tamo kod onoga otočja, da možda poprave oštećeni brod, — ta to je bilo moguće!

Ustade, počešlja se i obuče, kao da bi se mogao sada vratiti.

Još nije bilo sve izgubljeno, kad njegov otac nije očajavao. I nekoliko dana stade ponovno izčekivati.

Bila je jesen, sinja jesen sa tmurnim večerima; vrlo je rano postalo tamno u staroj kućarici, a bilo je tamno i svuda naokolo u staroj bretonjskoj zemlji.

I dani su bili sumračni. Ogromni i neizmjerni oblaci prolažahu polagano obzorjem, pa bi i o podne kadkad bilo tamno.

Vjetar je neprestance bučio, kao daleki zvuci crkvenih orgulja, koje ozvanjaju muklim i očajnim zvucima; kadkad bi se ti zvuci primakli sasma do pred vrata, pa bi stali ondje rikati kao zvieri.

Ona je postala blieda, vrlo blieda, pa se je pognula, kao da ju je starost dirnula suhim svojim noktima.

Često bi gledala stvari svoga Jeana. Njegovo je vjenčano odielo razmatala i smatala, a osobito modru košulju, koja je zadržala oblik njegova tiela; kad bi ju lagano metnula na stol, opazila bi crte njegovih pleći i prsa; zato ju je napokon metnula na poseban stol, da u nju ne dira, ne bi li što dulje zadržala taj oblik.

Svaku su se večer izvijale iz zemlje hladne magle. A ona još uviek promatraše sa svoga prozora tužnu okolinu, kako bieli dim ovdje ondje izlazi iz kućarica; tamo, gdje je bilo dima, povratiše se muževi, ptice selice, što ih je zima kući dotjerala.

Uz mnoga ognjišta tih kućarica moralo je biti ugodno, jer se je sa zimom odpočelo opet ljubiti u cieloj okolici tih islandskih ribara . . .

Kao utopljenik za slamku, tako se je i njezina misao

uhvatila za ono otočje, gdje se je mogao usidriti njezin ljubavnik, pa se stala nadati i čekati . . .

. . . . . .

XI.

On se nije nikada povratio.

Jedne noći mjeseca rujna slavilo se tamo na morskoj pučini oko tmurne Islandije, posred velike bjesomučne buke, njegovo vjenčanje s morem . . . s morem, koje bijaše takodjer njegova majka, jer more ga je njihalo i stvorilo od njega jaka i snažna mladića, — a zatim ga je opet k sebi primilo u njegovoj najljepšoj muževnoj dobi.

Neka je mistična magla obavila to vjenčanje.

Cielo su se vrieme vijala nad njima tamna jadra, da prikriju njihovu svečanost, a vjerenica bijaše bučna i ozvanjaše sve većma svojim strašnim muklim glasom, da nadjača krik i jauk . . .

On se je sjetio Gaude, svoje žene od puti, u groznoj borbi protiv te grobarske vjerenice; mislio je na Gaudu, dokle se god nije podao i drugu vjerenicu primio u naručje sa silnim lavljim krikom, koji je zahropio, jer su mu bila usta puna vode. I tako se je raširenim rukama izpružio i ukočio za uviek.

Kod toga vjenčanja bili su svi oni, koje je nekada pozvao. Svi, osim Silvestra, koji je zaspao u vilinskim vrtovima, — daleko tamo na drugom kraju zemlje . . .

Preveo E. Petrović.

Pabirci po historiji hrvatske književnosti.

Napisao Vid Vuletić-Vukasović.

Stari klasični zbornici. Još o Petru Kanaveloviću.

U trećem su redu t. zv. klasični zbornici, kojih ima i sada u Dubrovniku. Ovi su zbornici kao sadašnje antologije. U njima ima različitih sastavaka u stihu i u prozi, a nadje se štogod i neobjelodanjena. Taki sam zbornik dobavio u Dubrovniku, a pripadao je biblioteci pok. D. Luke Pavlovića. U njem se nalazi na prvom mjestu prozom pisani „Život Jobov“ u 36 poglavlja, ali je istrgnuto listova do poglavlja IX. Iza toga dolazi u prozi pisan „Život Josefa sina Jakoba Patriarke“. Tako je u prozi pisan (u jezik slovinski istomačen) „život sv. Benedikta, sv. Josipa, sv. Joakina“. U stihovima je „Prikazanje po način od komedije, kako braća prodaše Josefa“, nadalje psalam Davida kralja („De profundis clamavi ad te, Domine“) i napokon „pjesan Nikolice Bunića, vlast. Dubr., koji priminu zakovan u Silistriji na 16. Agosta 1678.“ pod nadpisom: „G'avosječenje Navjestitelja Jezusova Ivana Krstitelja“.

U knjizi ima oko sto i deset listova, a vezana je sva u kviru. Karta je debela lanena. S početka je u vrh knjige kasnije napisano, ali slabo kao ženskom rukom:

„1789
Libro od Svetoga Josifa
Dumana Svete Marije.“

I na Korčuli bilo je ovakih zbornika, a o tom nam je dokaz ova bilješka u spomenutoj Kaporovoj biblioteci:

„Catalogo di cose illiriche, che si ritrovano dai Ssri Tomassich in Smoquiza“.

U drugom takom zborniku našao sam ove sastavke: „Ermiona, opera u 3 akta“ (od 1.—29. lista); „Ljubav sjedinjena,“ (lirska pjesma u 6 kitica); „Nije pokoja nego na nebu“ (iz Fulvija Testi); lirska pjesma od sedam kitica „Diljenje ljubovnika od svoje drage“.

Iza toga dolazi nadpis: „Pjesni pisane i pjevane od Gña Petra Kanaveli“. Medju ovima ima deset poslanica pod naslovom: „Svojoj vjerenici gosp. Pavli Staj.“ Onda idu redom ovi sastavci: „Danica, opera u 5 akata“ na 30 listova; „Ljubav u pastjerskoj odjeći“, opera u 4 akta (na 20 listova); „Sunčanica“, opera u 5 akta (na 23 lista). Po tom slijede dva omanja sastavka: „Skazanje rati koje bila pod gradom Valonom 1638. na 7. Ag.“, pak „Predika od Poklada“. Iza toga dolazi na 19 listova „Alcina, opera u 5 akata“, a poslije ove više omanjih lirskih pjesama („začinaka“), po tom slobodni prijevodi raznih psalama i himana crkvenih. Iza tih nabožnih pjesama nalazimo opet sastavke svjetovnog sadržaja, i to pjesmu „Ljubdrag Pastir plače Dubrave svoga rodnoga mjesta“ (u 14 kitica), nadalje ove omanje pjesme: „Začinka Radmiova Pastjera“ (40 stihova); „Ljubovnik u sumnji pri svojoj gospodji“ (7 kitica); Zove ljubovnik gospoju na selo u vrime od Prolića (19 kitica); Pojka (kantata) Venere, Kupido, Marte, Elena; Pjesan u pohvalu Kralja Poljačkoga (15 šestornih kitica); Pjesan poslana u Ston s odgovorom; Začinka (oko 150 stihova); Pavlimir opera u 2 akta (4 lista); U pohvalu kralja Poljačkoga; Invito all' amico Pittore in Ragusa di pinger un Quadro (talijanski); Tužba i plač Derviš-deda (50 šestornih kitica).

Dolci kaže, da je ovo djelo sastavio Stjepan Gučetić.

Valja spomenuti, da je na Otoku (Abadia) kod grada Korčule, u malobraćanskoj biblioteci, oveći zbornik pjesama, a u njem su navlastito pjesme Korčulanskih pjesnika.

Dan današnji se u gradu Korčuli gotovo govori štokavski, pa se nekako može kazati, da je ovaj grad na medji izmedju čakavštine i štokavštine. Po selima se govori čakavski.

* * *

Ovdje mi je dodati o Petru Kanaveloviću, da mu se je majka zvala *Nikolosa* (a ne Nikoleta) i da se je rodio dne *27. prosinca 1637.* (a ne 1631, kako je bilo pogrješno prepisano — (*Vienac* br. 16. 1891. str. 254—255).

Gospodja *Nikolosa* (Nicolosa uxor Canaveli) bila je kći Ivana Tolentića (Joannis Baptistae de Tolentis), te je tako Petar i po materi bio slavna roda, jer su Tolentići daleko slovili i izvan naše domovine.

Kanavelović je napisao mnogo, pa se je dosta toga, po svoj prilici, zavrglo, a dosta u prepisivanju i izopačilo. Ovo se može suditi i po bilješci čuvenoga Mata Kapora: „Memoria — 25 aple 1827 — Il Sigr. Teodoro Spanich mi dice, che alle preghiere dell' archidiacono Foretich da Lesina gli spedì 20 comedie del Canavelli del carattere dell' archidiacono d' Angelis, e che morì e non le potè veder più . . . Iza toga slijedi bilješka, u kojoj kaže, kod koga bi mogle biti spomenute komedije.

U rukopisnom *Diario di . . . Perli Valstagna* nekoliko je bilježaka o Kanaveloviću, gdje ovako zove (dne 25. travnja 1688.) spomenutu gospodu: — *„Sig.ri nobili e miei patroni assai famigliari“*. Spomenutoga dana i godine javlja, da je umrla gospodja *Nikolosa* (on je zove Nikoleta), a dne 5. srpnja 1688:

„È capitato da Ragusa il sig.r Pietro de Canavelli. Sono ormai *mesi otto*, che in quella dimorava con la sua Sig.a gentil moglie per affari de' litiggi *sopra beni dotali*, che ne porto la causa guadaguata sino in *Venetia* con grandissime spese“. U ono se doba bilježila i svaka malenkost, pa eto je sada od velike koristi, kad se iznese na javu.

Akcenat u francuskom jeziku.

Napisao **Nikola Andrić.**

Obične gramatike za francuski jezik uče, da se u francuskim riječima akcentuje uvijek posljednji vokalni slog, koji se u izgovoru čuje. Al je ova nauka i nepotpuna i kriva. Nema ništa neistinitije i neprirodnije nego kad tko govori francuski, pa se napinje i uvija, da u cijelim rečenicama akcentuje svaku riječ onako, kako su ga naučili ti gramatičari.

Tim se zakonom učinila i grdna nepravda francuskome jeziku, stavljajući ga u red najmonotonijih govora, koji svojom dosadnom jednoličnošću umaraju i uspavljuju. A Francuz ne može biti monoton! Najveći su grijeh u tome učinili Nijemci, koji su se prvi dali, da pišu francuske gramatike za Nefrancuze, a nijesu ponijeli od kuće ni smisla ni uha za metriku i ritam muzičke strane jezične. Za njima su se poveli gramatičari drugih naroda, i mi sad stojimo pred nekom neshvatljivom sfingom, za koju nam govore, da je lijepa, al mi ne vidimo; uvjeravaju nas, da je melodija njene pjesme čarobna, — al mi ne čujemo.

Sva sreća, da se stari grijesi mogu popraviti, pa smo mi sada uz nešto ljubavi i volje vrsni da jasno razaberemo harmoniju i razumijemo svu tajinstvenost nježnoga francuskog akcenta, koji naši stari učitelji — kraj mladosti svoje nauke — nijesu mogli da pravo čuju, ili mu — kao (za onda) manje važnoj strani linguističkih studija — nijesu dospjeli da obrate veće pozornosti.

Romanski su filolozi oko četvrtoga decenija našega stoljeća, kad su htjeli da dodijele akcenat kojoj francuskoj riječi, uzimali na oko samo inokosne riječi. To jest, oni su pregledavali riječi, kad stoje same za sebe, pa su — što je prema historiji jezika sasvim razumljivo — dolazili do zaključka, da su naglašene na posljednjim slogovima. Al se znanost pomakla, pa se s uže sfere prešlo na širu. Pojedine riječi, kad se pregledavaju apstrahovane od rečenica, u kojima vrše svoju službu mogu se shvatiti samo kao neka idealna cjelina, al koja gubi svoju individualnost, čim stupi u konkretni organizam žive fraze Pa, kao što u pojedinim riječima, kad se gledaju same za sebe, ima slogova, koji kraj akcenta igraju sporednu ulogu, tako ima u cijelim rečenicama pojedinih riječi, koje su prema važnosti, što je imaju u misli, koja se izriče, sasvim sporedne. Odatle u svim jezicima riječi, koje su izgubile svoju idealnu individualnost, a poznate su pod imenom proklitikâ i enklitikâ. A nema riječi, koja u živom govoru ne bi mogla igrati proklitičku ili enklitičku ulogu. Pa se tako i u francuskom jeziku — kad se radi o *govoru* — ne može govoriti o stalnom akcentu za svaku riječ, nego se akcenat mijenja prema važnosti, koju ima riječ u frazi, a slog u riječi.

I tako se francuski jezik danas nalazi u vrlo zanimljivoj periodi. Dok je u većini drugih jezika akcenat utvrdjen, može u francuskom mijenjati svoj normalni i historički položaj prema potrebama misli.

Samo se tako može razumjeti ritmička ljepota i tajinstveni čari melodičkog francuskog govora.

Uz pazljivo studiranje francuske žive konverzacije, u kojoj misao izbija iz nutrašnjosti duševne onako, kako ju je izazvala časovita razigranost i direktno osjećanje, razabireš, kako akcenat gotovo u svakoj rečenici iznenada istakne po koji slabi slog, dok se jaki, koji bi etimološkim pravom imali da se najbolje čuju, — sasvim gube. Sjedeći u pariskim pozorištima, ostaneš po gdjekoji put upravo kao začaran, jer te uz ideju i stilističku savršenost, kojom je pisac izrekao svoju misao, zanese i harmonija

pravog francuskog izgovora. O gramatičkoj monotoniji ni razgovora! Jezik im zvoni kao pjesma, pa je nestašan i živ kao i duh francuskoga naroda.

Al je baš ritam, taj prvi ukras francuskog govora, najteže naučiti. Iz mrtvih se gramatika on slabo uči Tu treba uha i muzike. Stariji ga gramatičari nijesu mogli da razumiju, jer nijesu ni slutili, da bi moderni linguiste morali biti i glazbeno obrazovani.

Nježno je predivo našega hrvatskog akcenta postalo vrijedno pravog interesa i više ljubavi, kad se s muzičkog pogleda stao isporedjivati s analognim akcentskim pojavama u drugim slavenskim jezicima, koji još nijesu ograničili život svoga naglaska na pojedine slogove. Razumije se, da i kod nas nauka o govornom *tempu* i *frazeološkom* akcentu leži još u povojima kao i kod Francuza. U tome smo jednaki, pa se i s jedne i s druge strane tek iščekuju duboka proučavanja.

Nestalnost je francuskog akcenta smućivala francuske naučenjake već od šesnaestog vijeka. Périon, de Bèze, Batteux, Durand, Dubroca, Levizal i drugi, ne znajući, kako da razbistre to zagonetno pitanje, izgubiše se u antiknim doktrinama. Koji su bili spretniji, kao abbé d'Olivet, klonuše, videći da stoje pred pravim kaosom i otvoreno priznaše, da se ne usudjuju da izreknu ikakvi zakon za francusko akcentovanje. Drugi su bili još praktičniji, pa su došli do zaključka, — da francuski jezik u opće ne poznaje akcenta. Bilo, kako mu drago, očito je, da je francuski naglas u novije doba jezičnoga života — od šesnaestog vijeka — u pojedinim riječima oslabio pred silom frazeološkog akcentovanja.

Kad se je početkom ovoga vijeka stvarala nova znanost pod imenom romanske filologije, uzeše naučenjaci pregledavati samostalne riječi — bez obzira na rečenice, u kojima su živjele; — a pošto se je oblik tih riječi mogao shvatiti samo kao produkat *jakog* latinskog akcentovanja, koji je živio još u prvim vijekovima francuskog jezika, to su oni iz starih pravila izbili novi zakon za moderno izgovaranje, a nijesu znali da stave ni najsitniju bilješku: kako sila današnjega akcenta ni iz daleka ne odgovara staroj sili i kako se danas etimološki akcenat pojedinih riječi u frazama po gdjekada sasvim gubi ili skače na druge slogove.

I tako nam je zakon „o akcentovanju posljednjeg sonornog sloga“ u francuskom jeziku donekle razumljiv. A, kad mu dobro shvatimo postanak, znat ćemo mu značenje sniziti i dotjerati ga do prave vrijednosti.

Glavna je istina današnjeg francuskog akcentovanja, da se je *uz etimološki akcenat razvio i sekundarni.* I veliki pariski profesor, Gaston Paris, koji se je dugo vremena držao jedino etimološkog akcentovanja, priznaje, da su razne modifikacije — kao što je provincijalni izgovor i frazeološka sila — dale francuskim riječima *dva* akcenta. Etimološki se, veli, potresao, *premda se nije sasvim izgubio*[1]).

[1]) Étude sur le rôle l' accent latin dans la langue française.

Ovu bi misao mi — prema našoj slavenskoj nauci — modificirali, pa rekli: *U francuskom se jeziku danas stvara sekundarni akcenat a posljedni slog, koji je prijašnjih vijekova jedini nosio naglas, prima, odnosno zadržava, — dužinu.*

Riječi: *merci, beaucoup, toujours* itd. bismo u transkripciji prema našemu hrvatskomu akcentovanju obilježili: mèrsî, bòkû, tùžûr. Dakle izgovor tih riječi odgovara našim: pjèvâ, glèdâ ili gen. sin. knjìgê.

Ovaj zakon još nije dosljedno proveden cijelim francuskim jezikom. Al se može pouzdano ustvrditi, da će se u najskorijem vremenu provesti i da će ono, što danas samo polovičnom odlučnošću izbija na vidik, u najkraćoj dobi ovladati cijelom oblašću francuskog jezika i pokazati se u utvrdjenimu zakonima, koji će dati francuskomu izgovoru sasvim drugi vid.

Već je danas sekundarni akcenat u velikom dijelu francuskog rječnika tako utvrdjen, da će te rodjeni Francuz odmah nazvati „tudjincem“ ili Švajcarom, ako ga u govoru zanemaruješ.

Šta više! U klasičkim pariskim pozorištima i od prvih francuskih učitelja možeš čuti, kako se n. pr. riječ *déjà* ne izgovara samo prostim akcentom na prvom slogu, nego i dužinom, koja potpuno odgovara genitivu plurala naše riječi: *žena.* Dakle dèžâ: žénâ.

Riječi, kao što su: ordre, pauvre, oncle, craindre, temple, oeuvre itd odgovaraju akcentom našim riječima: sîn, cȓkva, (a nipošto riječima: slúga, ljúbav).

Riječi: dernier, premier itd. približuju se u izgovoru našemu: jùnâčki, lèžîm.

I tako bismo naišli u sekundarnom francuskom akcentovanju na melodičnu raznolikost, koja ne zaostaje za raznolikošću našega jezika, a *ni u nauci ni u muzici joj se do sada nije obratila nikakva pozornost ni kod samih Francuza.*

Za sada je još vrlo teško složiti zakone, po kojima skače francuski akcenat s etimološkoga sloga, i reći, u kojim prilikama je u opće do sada promijenio svoje historijsko mjesto, a u kojima je ostao netaknut, al ćemo ipak pokušati da izložimo bar najsigurnija fakta.

U prvom je redu: princip logičke akcentuacije, t. j. sekundarni se naglas javlja na onom slogu, koji daje značenje riječi Dakle, s nastavka skače na korijen, a nastavak se oteže. *Man*ger, *par*ler, *doc*teur, *va*-t-en!

U rečenicama, u kojima se stavlja jedna misao prema drugoj: Il faut se *sou*mettre, ou se *dé*mettre; L' homme *pro*pose, Dieu *dis*pose. U tomu se jasno vidi praktička filozofija jezika, gdje se ide od formalnosti na realnost.

U stihovima se iz estetskih razloga mijenja akcenat vrlo često, i tu se opaža — prema našemu pokvarenomu shvaćanju — upravo smionih skokova. U deklamaciji se se n. pr. ne će reći: de riv*age* en riv*age*, nego: de r*i*v*age* en riv*age*, da se izbjegne monotoniji. Prvi se stih Racinove Atalije čita:

*

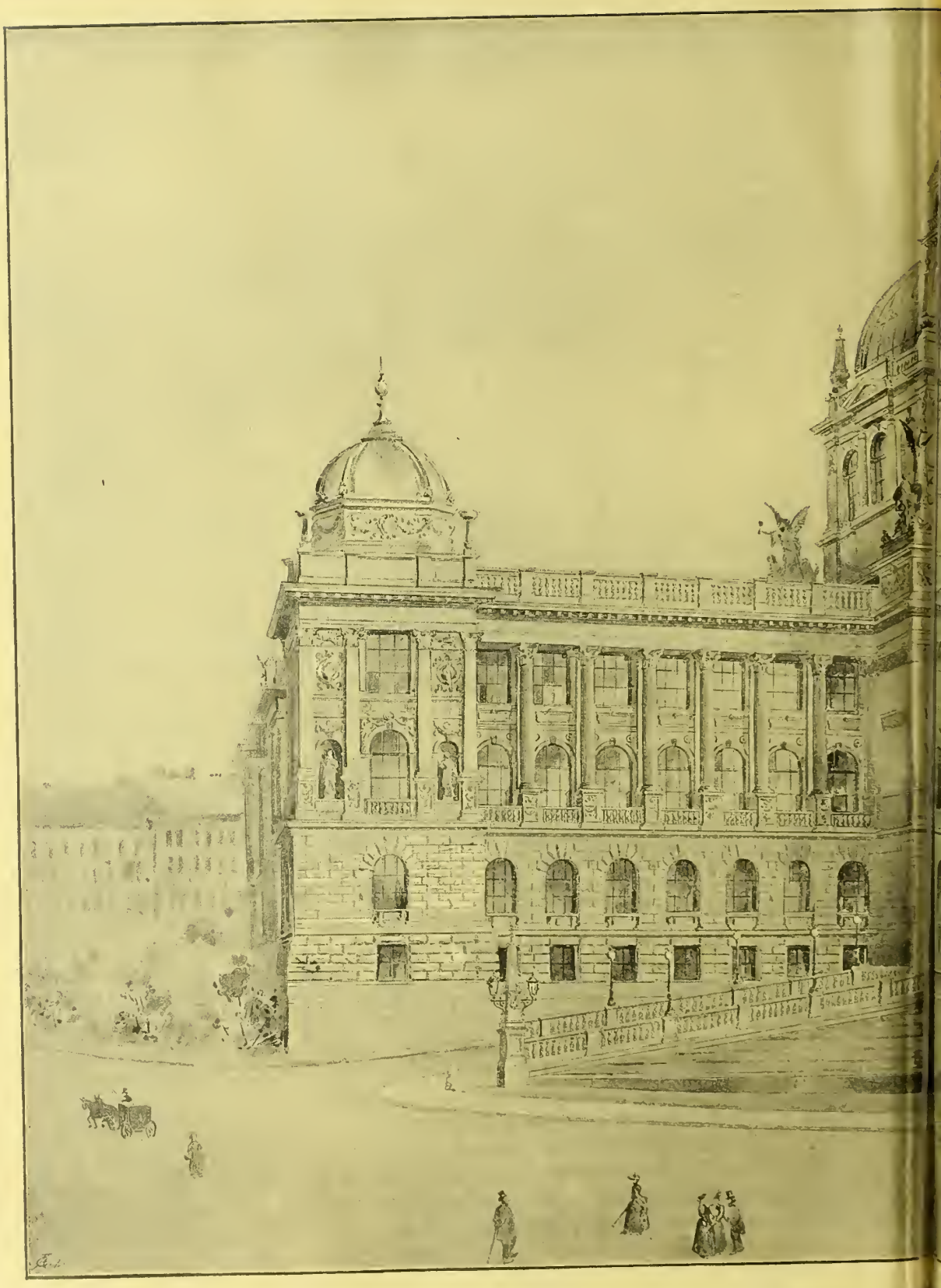

Novi muzej kra

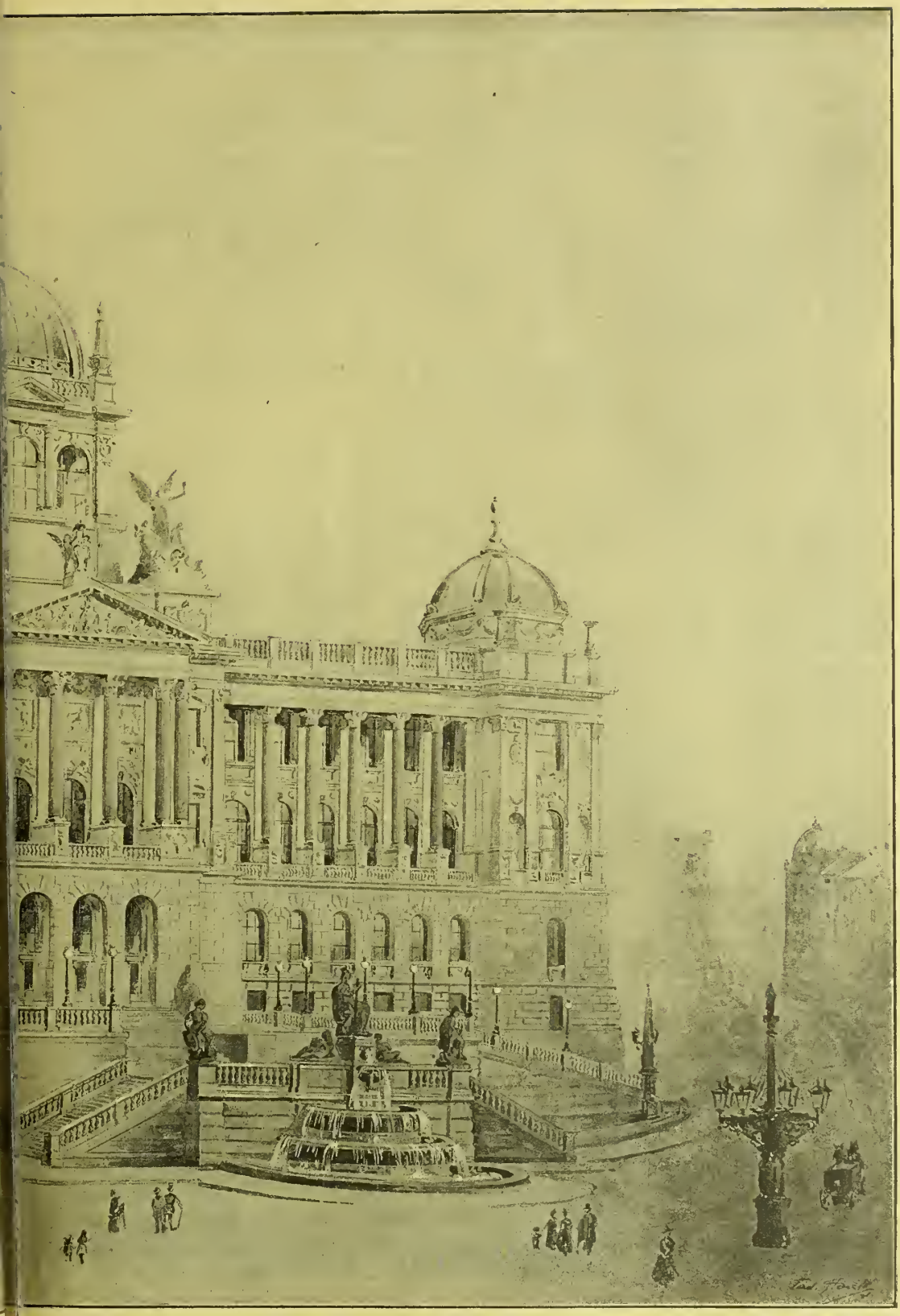

ke u Pragu.

Oui, je viens dans son temple adorer l'Etérnel.

Sekundarni se akcenat najviše javlja u jeziku afekta, pa se tu dolazi upravo do finoće. U Augierovu komadu „Le gendre de Monsieur Poirier“ dolazi šest puta, jedan za drugim, riječ: *baron* s akcentom na prvom slogu. A tim se htjela istaći komičnost imena i pojave „barona Poiriera“. U Molièrovu djelu „L'Avare“ čuje se nekoliko puta onaj slavni „sans dot“ i svaki je put akcenat — kao i u nekim slavenskim slučajevima — na prijedlogu *sans*; a uz to je još uvijek *dug*.

U složenicama, u kojima se pojedini dijelovi još osjećaju kao samostalni pojmovi, redovito je akcenat na svom dijelu: porte-plume, va-et-vient, las-d'aller. Ipak ne bismo preporučili, da se na prvi slog prenese sva sila energičkog hrvatskog akcenta, dok bismo željeli, da se na posljednjim slogovima dužina uzdrži bar u snazi običnih dugih slogova hrvatskih.

Kao što nikada nijesi siguran, da francuska prezimena čitaš onako, kako ih čitaju oni, koji ih nose, tako je i s njihovom akcentuacijom. Najobičnija imena, kao što su: Carnot, Daudet, Loti, Renan, Simon, Saint Saëns, možeš čuti da se izgovaraju s akcentom na posljednjem slogu, al još češće na prvom, dakle Kärnô, Sêsâs[2]) (s nazalnim *e* i *a*).

U riječima, u kojima je posljednji slog od prirode *kratak*, ostaje ta kratkoća netaknuta, a redovito i etimološki akcenat. Dakle: durable, sensible. (U ovoj drugoj riječi je prvi slog dug, premda nije akcenat: sâsïbl.)

[2]) Znakom ˆ bilježimo akcenat, a znakom ˄ dužinu.

U rečenicama, kojima se pita, frazeološki akcenat dolazi svojom promjenljivošću upravo do nevjerojatne virtuoznosti. U tvrdnji: vous avez je glavna sila na posljednjem slogu, dok je u pitanju, kojim hoćemo da istaknemo pojam *vi*, akcentovan svom silom prvi dio: vous avez? (vûzavê). Dok je u običnoj upitnoj formi: avez-vous? istaknut prvi vokal *a*, a druga dva sloga su duga (ăvêvû, što bi odgovaralo akcentu hrvatskog gen. pl. dûkâtâ).

U adverbima, koji se najčešće upotrebljavaju, akcenat je obično sekundaran: hélas (ĕlâs), certainement, parfaitement. Ova bi se posljednja riječ, kad se uzima u prostoj tvrdnji, dala izreći kajdama ovako:

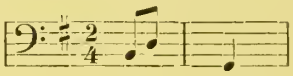

dok bi u energičnijoj tvrdnji bili i skokovi i ritam drugačiji:

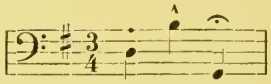

Al bi se ista riječ dala izreći i u deset drugih ritama, prema tome, kakvu ulogu igra riječ u frazi i kakva misao dolazi poslije nje.

Tako smo vidjeli, da nije sasvim čista istina, što nas uče stari gramatičari — a i mladji, kojima se čini lakše i praktičnije prihvatiti i zastarjelo pravilo, nego novim trudom proučiti akcenat, kako ga izgovaraju *današnji* Francuzi.

Tehnička uporaba električnoga svjetla.

Kad je g. 1810. znameniti englezki fizičar *Humphry Dary* ugledao krasno svjetlo, što je nastalo izmedju krajeva spojnoga kruga njegove goleme galvanske baterije, nije jamačno pomišljao, da bi se ovo svjetlo moglo u tako kratko vrieme upotrebiti u tako različne svrhe, kao što se je to zbilja i dogodilo. Doista uporaba toga svjetla, što ga zovemo električnim ili munjevnim, tako zasieca u sve grane prometa i obrta, da se u skoro vrieme možemo svemu i svačemu nadati, ako bude i nadalje kao dosele napredovalo njegovo praktično usavršavanje.

Poraba električnoga svjetla tako je raznovrstna i mnogobrojna, da bi već sada težko bilo nabrojiti sve slučajeve, gdje se električno svjetlo rabi, premda se upotrebljava tek od najnovijega doba. Mi ćemo gledati, da iztaknemo najvažnije uporabe toga svjetla i to prvo, u koliko su one pomogle podići obćenito blagostanje čovječanstva, a drugo, u koliko su privriedile čistoj znanosti i njoj u pomoć pritekle.

Pitanje razsvjete za tamne noći i onih mjesta danju, kamo ne može sunčano svjetlo doprieti, rješavano je bilo iz puke potrebe već u ona prastara vremena, kad je čovjek započeo svoj život na zemlji. Dakako da su se ljudi zadovoljavali u prva vremena vrlo slabom razsvjetom, a to zato, jer bolje niesu imali. Doista se moramo čuditi, kako je moglo proteći toliko viekova, te je čovjek došao do ovakove vrsti razsvjete, kakovu nam n. p. podaje obična naša petrolejska svjetiljka; i kako su mogli toliki naraštaji boraviti noć uz onakovu kukavnu razsvjetu, kakovu im pružahu tada poznata sredstva! To je dašto čudno, ali se ipak može protumačiti tim jednostavnim razlogom, što je borba za obstanak prisilila čovjeka, da vrieme za rad, u koliko mu dan ne dotječe, umjetno produlji, pa da prema tomu napreže i noću svoje umne i tjelesne sile. Glavni pak uvjet noćnoga rada jest valjana razsvjeta. U novije dakle vrieme, kad je načelo borbe za obstanak počelo sve više mah preotimati, čovjek je počeo sve više nastojati, da stvori što bolju razsvjetu; pak eto u tom razloga, zašto su se sredstva razsvjete tek u najnovije

vrieme počela usavršavati i odgovarati raznim zahtjevima. Svoj dosadašnji vrhunac postigla su sredstra razsvjete u električnom svjetlu, koje prilično odgovara onim skromnim željama, o kojima je mogao snivati, recimo, ženevski fizičar *Argan* pred jedno sto godina, kad je načinio prvu dostojnu lampu, koja nije bila ništa drugo nego uljenica.

Razsvjeta ulica i javnih trgova veoma je važna osobito u gradovima i mjestima sa znatnim prometom. Tko je samo jedan put vidio u manjem kakovom mjestu razsvietljene ulice i trgovine onim kukavnim svjetlom petrolejskih svjetiljaka, taj će biti odmah opazio golemu razliku medju takom razsvjetom i danas običajnom plinskom razsvjetom. A kako je tekar ugodna električna razsvjeta, koja je toliko i toliko puta sjajnija i svjetlija od plinskoga svjetla. Ne podaje nam električna svjetiljka onoga mutnoga žutoga svjetla, što nam ga daje plinski plamenik i što ga opažamo izporedjujući jedno i drugo svjetlo; nego nam daje bielo, suncu nalično, svjetlo, koje ćemo morati na prvi mah zavoljeti, pa pripadali i onim ljudima staroga kova, koji ne mare za novine i moderne obrete.

Najviše se nastoji u sjev. amer. državama, da se obćenito uvede električno svjetlo. Tamo je električna razsvjeta uvedena i u manje gradove i mjesta. Ona tamo kud i kamo bolje napreduje nego li kod nas.

Tako pripovieda *Martin*, da u sjevero-amerikanskim sjedinjenim državama ima preko 700 dioničarskih družtava, kojima je svrha promicanje električne razsvjete, a imadu imutka po prilici 400 milijuna forinti. Tomu boljemu napredovanju električne razsvjete ne će sigurno biti razlog, što bi možda tehnička strana svjetla bila bolje usavršena u Americi, nego u Europi; nego po svoj prilici u tom, što je Amerika kud i kamo više sklona razširivanju takih izuma, kao što je električno svjetlo. Prvi veći pokus razsvjete javnih ulica i trgova bio je izveden g. 1877. u Parizu na trgu golemoga svjetskoga glumišta, naime na Avenue de l' Opera. Godine 1879. uvedoše električnu razsvjetu Siemens i Halske u carsku galeriju u Berlinu. Rezultati kod ove pokusne razsvjete bili su posve povoljni. Liepo je izvedena električna razsvjeta g 1882 u jednoj od najvećih ulica i na obližnjem trgu u Berlinu u duljini od 820 metara. Ima tu u svem 36 svjetiljaka, od kojih svaka daje svjetlo kao 880 normalnih svieća. Prve godine stajala je ova razsvjeta grad Berlin, premda su svjetiljke samo do ponoći gorjele, 26.040 maraka. U najnovije je vrieme sastavio mjernik *Allard* predlog, da se u Parizu namjesti 22.796 električnih svjetiljaka uz trošak od 406 milijuna maraka. No nije samo u tim naprednijim dielovima svieta uvedena ova razsvjeta, nego ju nalazimo i drugdje. I u Africi ima već nekoliko mjesta s tom razsvjetom, n. p. u Algiru u gradu Milianahu uvedena je električna razsvjeta sa 90 žariljaka. U Americi su pače prvi pokusi učinjeni, da se jednim jedinim svjetlom cieli dielovi grada razsvietle, što je kasnije i u neka mjesta Europe uvedeno.

(Nastavit će se.)

K slikam.

Svečano otvorenje češke akademije u novom muzeju kraljevine Češke. Češka akademija znanosti književnosti i umjetnosti otvorena je 18. svibnja svečanim načinom u pantheonu novoga češkoga muzeja. Otvorio ju je njezin pokrovitelj, nadvojvoda Karlo Ludovik, koji je u svom češkom govoru medju ostalim kazao: »Jsem přesvědčen, že tento nově založený ústav, jenž jest povolán k tomu, aby vážným spůsobem pěstoval vědy, a podporoval zdokonalení domáciho umění, úplne dostojí tomuto svému ukolu na prospěch českého národa a že tim vyhoví v plné míře též nejvyššim intencim Jeho Velič. císaře a krale«.

Po tom je predsjednik akademije, Josip Hlávka, zahvalio kralju, saboru, pokrovitelju i svim onima, koji su kod osnivanja akademije stekli zasluga; na to je glavni tajnik prof Fr. Studnička ocrtao postanak i sadašnje stanje akademije Iza toga su govorili svečane govore profesori: dr. J. Durdik i dr. Albert Prvi je govorio »o jednotě vzdělanosti« (o jedinstvu prosvjete), a drugi »o dvou světech«. Prof. je Albert u svom uznositom govoru, koji je pun dubokih i liepih misli, razlagao spor duha sa materijom Otvorenju su pribivali akademici, najviši dostojanstvenici, članovi plemstva i sabora češkoga, a medju mnogobrojnim gostima i Hrvat Vjekoslav Spinčić, istarski zastupnik na carevinskom vieću.

Svečano otvorenje bilo je u novom češkom muzeju, koji pripada medju najljepše novije gradjevine u Pragu, a može se porediti monumentalnim zgradama svake europske priestolnice. Diže se ponosno na kraju Vaclavova trga, gdje je vrlo živahan život gradski, a kako je sazdan na povišem mjestu, vidi se ta krasna zgrada sa više mjesta, kao da lebdi iznad cieloga Praga. Krasan se vidik pruža s visoke kupole muzeja na čitav grad i kraljevski Hradčin.

Književnost.

Hrvatska. *Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.* U sjednici razreda filologičko-historičkoga od 30. lipnja čitao je akademik *dr. Fr. Rački* svoju razpravu *o gospodarstvenim prilikama hrvatske zemlje za vladanja narodne dinastije.* Najprije iztaknu, da je tada hrvatsko-dalmatinsko primorje i bliže mu zagorje, za koje su se predjele sačuvali spomenici pisani, gusto naseljeno bilo, što se osobito za sidražku, primorsku i poljičku župu dokazati može. Župsko pučanstvo bijaše naprama gradskomu brojnije, nu jednomu i drugomu bijaše ratarstvo s granama s njim spojenim, imenito stočarstvo, glavno zanimanje. Akademik se na temelju jezikoslovnih izpitavanja osvrnu, da se hrvatski narod već u svojoj pradomovini bavio ratarstvom i stočarstvom, pak da se kao ratarski narod doselio na jug, nu ovdje je našao neke vrsti gospodarske privrede, kao obradjivanje vinograda i maslina, kojima je za tim sam priviknuo. Onda tu-

mači, koje sve ratarske proizvode spominju suvremene izprave. Govori o posjedu i vlastničtvu, pa spominje, da su zemlje u većim ili manjim skupinama bile razdieljene medju vladalačkom obitelji (terrae regales), medju crkvom (biskupije i redovi), medju gradskim občinama, medju vlastelom i manjim posjednicima Za svaku vrst vlastnika spominje primjere. Duže se bavi pitanjem: jesu li one posljednje zemlje pripadale pojedincima ili porodicama i zadrugama; pa ovo drugo dokazuje obširnije. Odatle izvodi, da je u Hrvatskoj već u ono davno doba obstojao stari slavenski oblik posjeda, koji sliedi iz plemenskoga života. Prema tomu najveći je dio zemalja pripadao zadrugama. Načelo zadružnoga vlastničtva vladalo je i u seoskim občinama, odnosno kod redova i plemena, gdje je zajedničkih zemalja bilo. Ovo načelo proviruje takodjer iz svih oblika kod promjene, što se primjerima sa suvremenih listina razsvjetljuje. Govori o izpravama, kojima se htjelo posjed osjegurati, onda o uredjenju gospodarstva, o vriednosti nekretnina, o mjerama za zemlje, o putovima razpačivanja gospodarskih plodina, o prometu i trgovini, koje je brodarstvo promicalo.

Vice Medini spjevao je i objelodanio u »Crvenoj Hrvatskoj« oveću pjesmu »Jelku«, koju je po tom izdao u Dubrovniku u posebnoj knjižici U njoj se na moderan način žigoše zločin pomorca, koji bolestan otruje zdravu mladu djevojku i svoje vlastito čedo. Pjesnik je svoju pjesmu posvetio hrvatskomu pjesniku Stjepanu Buzoliću. Ciena nije označena.

Izišao je 2 broj glasnika *„Viesti družtva inžinirâ i arhitektâ“* s obilnim prilogom. Na prvom je mjestu obširan članak J. Holjca o gradnji pješačke vojarne kraljevića Rudolfa u Zagrebu«, a uz to su dva nacrta. Urednik V. Lapaine priobćuje zanimljivu studiju »Tekućice na Krasu«, gdje govori i o Plitvičkim jezerima, njihovu postanku itd. Priložena su ovomu članku dva nacrta, od kojih nam veći prikazuje položaj Plitvičkih jezera

Francezka. Umiljati pripovjedač »Islandskih ribara«, *Pierre Loti*, izabran je 22 prošloga mjeseca članom »bezsmrtne« francuzke akademije. Rezultat izbora je tim zanimljiviji, što se već podavno govorkalo i naslućivalo, tko bi mogao da sjedne na Feuilletovo mjesto i što je med kandidatima (i opet) bio i Zola i Fevre i Henri de Bornier. Od trideset i pet glasova pade u žaru osamnaest za Loti-a, dok se sedamnaest razdieli na druge. Već se odavna nije izabrao u francuzku akademiju član, za kojega je govorila *jedino* književnička slava i solidni umjetnički rad kao ovaj put. Loti je jedini zakoniti nasljednik Feuilletov. On doduše nije od onih, koji pod kamenitim kubetom Mazarinove palače na seinskoj obali slažu bezkonačne rječnike. Njegov je rječnik sastavljen iz običnih, svakidašnjih pojmova, ali je volja, kojom se pisac diže u visoke sfere osjećaja i ljubavi, moćna i neobična. Njegov stil nije neprirodan ni biran, nego je prost i istinit. I za čudo — sve mu se vjeruje! Loti ne može pripoviedati tako nevjerojatnu priču, kojoj se ne bi vjerovalo. Uz to je slikovit; ono, što Francuz kaže »pittoresque« Kako je veći dio njegovih sujeta uzet iz krajeva francuzkih naseobina, navodi Loti misli svojih čitalaca na zanošljive orijentalne prilike, a svojim Francuzima širi grudi i ulieva im u srce smisla i ljubavi za veliku domovinu. On je pjesnik francuzke kolonizacije; i u tom leži pozitivna strana njegovih patriotskih zasluga. Kao pomorski časnik borio se *Julien Viand* (to je pravo ime ovoga pripovjedača; »Pierre Loti« je pseudonim) u Tonkinu i dobio najviša vojnička odlikovanja Za dugoga putovanja po stranim krajevima napisao je silu pripoviedaka, koje su se izticale čudnom živošću i neobičnim književničkim pogledom. »Japonneries d' Automne«, »Aziyade«, »Au Maroc«, »Le roman d'un Spahi«, — »Le mariage de Loti«! U Francuzkoj se uviek rado čitale fabulozne slike iz dalekih, nepoznatih krajeva svieta; strani tipovi i običaji od vajkada su dražili njihovu i tako nemirnu maštu. A Loti se na jedan put stao javljati s *osobnim* pustolovinama iz Japana, Indije, Kine! . . . Pariskinje pripoviedaju, da se je Loti vjenčao u Japanu s Japankinjom, u Indiji s Indijkom, a u Kini s Kineskinjom! I sav taj čarobni nimbus, što se ovio oko bajnoga lika ovoga pisca, pomogao je, da mu je ime u Francuzkoj rado spominjano, a knjige još radije čitane.

Svaštice.

Sitne književne viesti. *Petar Despotović*, profesor užičke realke, napisao je razpravu *„Borba za život*, nekoliko lepih listića iz „Gorskog vijenca« P. P. Njegoša«, koju je izdala nakladna knjižara braće Jovanovića u Pančevu U njoj govori iznajprije s velikim pietetom o genijalnom vladici Njegošu i njegovu spjevu, za tim tumači osnovne misli darwinizma, a po tom razlaže, kako je vladika predhodnik Darwinov, pa iznosi njegove nazore i poglede o prirodi, za koje misli, da su podpuno suglasni s pogledima Darwinovim. Od 13. do 80. stranice dokazuje svoju tvrdnju obilnim primjerima i navodima iz »Gorskoga Vijenca«. Razprava je pisana živo i zanimljivo, ako i nije možda sve onako tvrdo ujamčeno, kako vješti pisac tumači. Ciena je knjižici 40 n., a obseže 83 stranice.

Radivoj Popović pokrenuo je u Mitrovici *„Dobrotvor“*, list za nastavu i vaspitanje gluhoniemih. »Dobrotvor« izlazi 15. svakog mjeseca na cielom tabaku. Predplata je za cielu godinu 1 for. 50 novč.

Spomenik Milutinoviću. Posebni odbor u Sarajevu izdao je proglas, kojim poziva rodoljube, da kupe priuose za spomenik pjesniku Simi Milutinoviću Sarajliji, koji se je rodio g. 1791 u Sarajevu, a umro 1847. u Biogradu. Ujedno hoće da o stogodišnjici porodjenja pjesnikova osnuju zakladu, iz koje će se podupirati djaci sveučilištni Milutinović se najviše proslavio svojim djelom »Srbijanka« (u dvie svezke), gdje slavi junake, koji su se odlikovali u srbskom ratu za oslobodjenje (od 1804 do 1815 g.).

Gospod urednici! Što ste u posljednjem broju Vienčevu kazali za »Crvenu Hrvatsku«, sve je dobro i liepo, ali ste zaboravili upravo ono, što je kod preporučivanja novina kakvih ili knjige baš poglavito: nieste kazali *ciene* »Crvenoj Hrvatskoj«. Da ste napomenuli: ciena je tomu čestitomu nedjeljnomu listu na cielu godinu 4 for. 50 nč., a na pol godine 2 for. 25 nč., vjerujte mi, mnogi bi se čitalac Vaš bio odmah mašio poštanske doznačnice, udario bi na nju biljegu od 5 nč. i napisao: dva forinta 25 uč. Sl. upravi »Crvene Hrvatske« u Dubrovniku; a ovako je ne doznavši ciene tomu listu, metnuo Vienac na stranu i zaboravio za »Crvenu Hrvatsku«.

U obće ne biste trebali nikad obznaniti knjige a da joj ne kažete obsega: u kakovu je formatu štampana i koliko ima strana, i što je glavno: ciene. Da ste posljednji put obznanjujući knjigu: Statuta lingua croatica conscripta, kazali joj i cienu, ja bih bio odmah dao sluzi novce, da mi ju donese, ovako, još je nemam sada, a lako da za nju i zaboravim.

Nemojte radije obznanjivati knjige, dok im ne znate ciene; bolje će biti po književnost, ako ih i za mjesec dana kasnije obznanite a sa cienom, nego li odmah a bez ciene. U to sam već pok. Šenou jednom uputio, i onda su se ucko vrieme obznanjivale knjige liepo: kakav im je format, koliko strana i kolika ciena; no to ne potraja za dugo.

Molim Vas, da ovo štampate u sliedećem broju Vienčevu, a to samo zato, ne bi li se i druge naše novine oglašujući knjige obazirale na ovu moju napomenu.

Jedan predplatnik »Crvene Hrvatske« u Zagrebu.

Udovica. — Hercegova smrt. — Islandski ribari. — Pabirci po historiji hrvatske književnosti. — Akcenat u francuskom jeziku. — Tehnička uporaba električnoga svjetla. — Listak.

Izdaju i uredjuju J. Pasarić i M. Maravić. Vlastničtvo i tisak Dioničke tiskare.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 13. lipnja 1891.

Br. 24. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cena poštom i domaćim u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Hrvatska himna.

Spjevao Hugo Badalić.

Rudi zora, svanu dan,
Težke noći minu san:
Rod hrvatski sanak stresa,
Na junačke noge skoči,
I zahvalan put nebesa
Bistre svoje diže oči,
Blagoslovi, Bože, čas
Našeg uzkrsnuća;
Neka Tvoja vodi nas
Ruka svemoguća.

Ti nam odkri ovaj kraj,
Taj zemaljski mali raj:
Tvoja volja, naša snaga
Krasan dom je nama dala;
S Tobom jednim na sto vraga
Hrvatska je kretat znala:
Uviek silna kô Tvoj grom
Branila je pravo,
Brani, Bože, Ti naš dom,
Kad mu prieti djavo.

Daj nam sloge, snage daj,
Da nam sine stari sjaj:
Nek se srca milijunâ
Jednim svetim skladom kriepe,
Zvonimira da nam kruna
Vrati rodu dane liepe:
Jedan narod, jedan dom
Tvoja pravda želi:
Ti nas štiti snagom svom,
Da smo svoji, cieli.

Daj nam misô, krepku ćut,
Ti nam kazuj sreći put:
U jedinstvu milog roda
Neka cvate pravo naše,
Cvate sreća i sloboda
Kô što nekoč cvatijaše:
Dok blagoslov sveti Tvoj
Rod nam obasjavô,
Dok je Hrvat bio svoj
Štujuć svoje pravo.

Hrvatska će biti tad
Vječne sreće podpun sklad:
Prestat će nam težka tuga,
Složit će se svi Hrvati,
Za olujom sjajna duga
Nebom će se našim sjati:
A do divnog neba tog
Dizat ćemo glase:
Blagosloven Gospod Bog,
Što Hrvatsku spase.

Udovica.

Pripoviest iz 18. vieka. Napisao J. E. Tomić.

(Nastavak.)

V.

Veselim srcem bješe Domjanić pojurio na vicebanov poziv u Zagreb. Radovao se, da će opet pripasati vitežku sablju i uzjahati na bojnoga hata, da neko vrieme sprovede u vojnom zanatu, koji mu bijaše nada sve mio. Osim toga dobio je list od Gite, da će onaj isti dan, kad i on, stići u Zagreb s djecom, jer se boji pobune kmetova, koji su se i u Zagorju stali čudnovato vladati prama svojoj gospodi.

Tu njegovu radost kako mu pokvari doček vicebanov. Njegov stric da drži s pobunjenimi seljaci. Plemić s kmetovi proti plemićem, proti vitežkoj svojoj braći po krvi i zakonu! To je doista užasna, nečuvena stvar! Ako i nije on tomu ništa kriv, ako i ne može da odgovara za djela svoga strica, ipak će ga svi prezirno gledati, ili ga bar žaliti. On će biti biela vrana u plemićkoj vojsci, koja ne pristaje u to jato.

Ali kad je već tako Bog htio, neka! On će strpljivo izpijati gorku čašu sramote i poniženja, pregarat će, a nikomu se ni potužiti ne će. Ali zato, kad dodje do sukoba, kad blisne u njegovoj ruci oštra sablja, onda neka gleda viceban i svi plemići njegove vojske, kako se bori Krsto Domjanić i kako buntovničkom krvi pere stričevu ljagu s porodičnoga imena!

Zaokupljen takovimi misli podje Krsto od vicebana ravno do Magdićeve kurije, gdje se je nadao naći Gitu. Nije se prevario. Ona bijaše već nadošla skupa s djecom, povezavši sa sobom iz Konšćine, što bijaše vrednijega, a imalo se je još puno toga za njom dopremiti u Zagreb. Čuli su oni u Zagorju, da se buntovnici spremaju u zagorske strane, gdje je leglo plemića i gdje su kmeti jedva čekali, da im dodju u pohode pobunjena, goropadna njihova braća. Kmetovske rulje oko Bisaga slale su viesti u Zagorje, da će za koj dan osvanuti ondje i nazvati po svom običaju „dobro jutro“ plemenitoj gospodi.

Vlastela, koja su pamtila priče o Gubčevoj buni u Zagorju, silno se uplaše od tih glasova i stanu se jatomice seliti u Varaždin i Zagreb, da bar spasu život i nešto imutka.

Gita ostavi sve na brizi pouzdana špana i odseli u Zagreb, odkud se nije kanila vratiti prije, dok stališi i redovi ne uvedu red u zemlji.

Bijaše vanredno iznenadjena, ali i razdragana, kad ujedanput ugleda pred sobom Domjanića, koji je nečuven unišao u Gitine odaje, gdje je ona s djecom i služinčadi baš razpremala stvari, dovezene s imanja.

— Ah, vi ovdje, Krsto? — kliknu veselo udovica. — Tomu se doista nisam nadala. — To rekavši pruži Domjaniću ruku na cjelov i onda ga odvede u drugu sobu, naloživši kćerima, koje su ljubopitno promatrale prihodnika, da samo marljivo dalje razpremaju stvari.

— Sjednite amo do mene, dragi Krsto! — govoraše Gita glasom, punim simpatije, svomu odabraniku, koji bijaše nekako sjetan i uzbudjen. — Ne mogu vam kazati, kako ste me obradovali brzim vašim dolazkom. Vi ste dobili moje pismo? Zar ne?

— Jesam, vaša milosti! . . .

— Ah, ne zovite me tako, — reče tiho i smiešljivo udovica. — Zovite me mojim imenom, kao što vas i ja vašim zovem . . . Dakako, samo u četiri oka! . . .

— Ah, vi ste suviše milostivi, — izmuca Domjanić. poljubiv ruku udovici, koja pridrža njegovu.

— Dokle ćete ostati u Zagrebu? — upita Gita, kojoj se na licu pojavi zabuna, kao i na licu njezina vjerenika, sigurno za to, jer su prvi put držali ruke kao dva bića, koja su svoja.

— Vi ni ne znate, Gito, da polazim s svojskom na kmete! — reče Domjanić.

— Je li moguće? . . . Mora li to biti? — pitaše Gita probliedivši u licu.

— Mora, dobio sam poziv od vicebana! — odgovori Krsto. — A zašto to pitate, Gito?

— Za Boga! . . . Bojim se, da vam se što ne dogodi, — reče iskreno žena, koja je osjetila u taj čas, da joj je neizrecivo drag život čovjeka, komu je svoju ruku obećala.

— Moje mi poštenje nalaže, da podjem s vicebanom, — reče mrko Domjanić. — Ne smijem vam zamučati, što se je dogodilo? . . .

— Što? . . . Recito brzo! — siljaše uzbudjena i uz nemirena Gita.

— Moga strica u Preseki osumnjičiše, da je u dogovoru i svezi s pobunjenimi kmetovi . . .

— Krste Bože! . . . zalomi rukama Gita.

— Zar ne . . . to je užasno, strašno? — prihvati rieč Domjanić. — Ta sramota, ta ljaga našemu porodičnomu imenu! . . . Vi vidite, da moram, bilo što mu drago, ma znao, da ću sigurno izgubiti glavu, poći s vojskom, da pokažem, da sinovac nije ono, što je stric . . .

— Pa tko to smije reći? — razžesti se Gita. — Tko bi se usudio kriviti vas poradi grieha vašega strica?

— Ipak će se ljudi odbijati od mene, možda i najbolji moji prijatelji . . . Gorko je to, Gito, gorko!

— Nemoj se pečaliti bez uzroka, — govoraše mu toplom rieči Gita, gledajući mu u liepe modre oči, koje su nekud postrance šibale. — Neka se sav sviet odbije od tebe, ne ću ja nikad! Ti si valjan, čestit muž, Krsto,... ja ću vjerno stajati uza te! . . .

— Oh, hvala ti, sto puta ti hvala, mila, obožavana

ženo! — kliknu sav blažen i uzbudjen Domjanić i razširi ruke, na koje sva razdragana klonu Gita, prislonivši svoju glavu na njegov obraz.

— Čuvaj mi se, da ne nastradaš! – prošapta Gita. — Obećaješ li mi?

— Da, . . . ali nema opasnosti . . . Seljaci su.

— Ipak, ipak! . . . slučaj je sliep! . . . Budi zato oprezan, — produži sveudilj šapćući Gita. — Ja bih svisnula od boli, da ti . . .

— Ah, ne govori o tom! — zakrči joj rieč Domjanić, počevši i sam „tikati“ Gitu.

— Kada polazite? — upita ona, kao da se je nečemu dosjetila.

— Još se ne zna . . . sjutra pod večer, ili prekosjutra u jutro, — odgovori Krsto. — Kmetovi se, kako govore, primiču već Božjakovini.

— Javi mi se prije, nego odeš!

— Hoću, Gito!

Utješen i sretan oprosti se Domjanić s Gitom. Bio je sav zanesen i opojen ljubavlju te liepe žene. Kako je dobra, kako plemenita! Ta to će biti raj, mišljaše u sebi, taj život s njome. „Ako se svi odbiju od vas, ne ću ja, nikad!“ Te rieči dugo su još zujale u njegovim ušima i blažile mu srce. Samo da se sretno i što prije svrši taj vojni izlet na mužadiju, onda još koji mjesec, dok korota mine, pa je na vrhuncu svojih želja i svoje sreće.

Najljepši vidici u budućnost otvarahu se pred dušom vjerenika liepe i bogate udovice.

Sjutradan do podne bijahu u Zagrebu već sve čete plemićke, koje su imale prispjeti. Slobodni grad bijaše pun neobične vojske, koja se već dugo nije ovakovim povodom sabrala. Banderijalci i selišnjaci bijahu opojeni željom, da se što prije sukobe s kmetovi i da ih pouče, što je to dizati se na svoju gospodu.

Stališka vojska utaborila se na zagrebačkoj poljani izpod Ilice. Bijaše spremna, da svaki čas krene. Viceban je taj dan po više puta dojašio k četam, pregledavao ih i davao zapoviedi, opominjući kapetane, koje je odmah imenovao, da drže ljude na okupu. Tima je bilo u taboru vrlo dobro i nitko nije mislio na to, da se odieli od drage braće.

Gradjani su čitav dan pohadjali plemićku vojsku i gostili ju izvrstnim jelom i pilom. Držali su ju kao dobročinitelja svoga, koji će i njihov slobodni grad izbaviti od nesigurnosti i pogibli, u koju je tako nenadano dospio.

Gradska gospoda darovaše vojsci na račun slobodne varoši nekoliko velikih vjedara staroga vina, da se okriepi i ohrabri, idući na krvavi posao. Držeći pune vrčeve u rukama medju gomilami banderijalaca i plemića selišnjaka nazdravljahu ugledniji gradjani uzmožnomu gospodinu vicebanu, njegovoj gospodi oficirom i svoj plemenitoj vojsci, koja će zatrti proklete „mužke hudobe“, što ne poznaju Boga ni vlasti.

A stališki vojnici prihvaćahu lakomo te zdravice, potežući silno iz velikih vrčeva i zaklinjući se, da će se njihove oštre sablje napiti kmetske krvi tako, kako oni sada varoškoga vina.

Čudo Božje! Ti vojnici, koje je viceban sazvao pod svoju zastavu, i oni jadni kmetovi, na koje su stališi digli vojsku, bijahu po zanimanju, po odielu i po svem, što čini stalež staležem, jedno te isto. Ovi su kao i oni pobunjeni kmetovi orali, kopali, mučili se i kinili svojim dobrom, stradali i propadali, — ali jedni se rodiše kao plemići, ili slobodnjaci, — a drugi kao robovi gospode, pa to je sada razlika, koja jedne luči od drugih, to je jaz, koji se zatrpati ne da. Ni ista plemićka gospoda nisu tako mrzila i u zgodi davila nevoljnoga kmeta, kao ovi seljački plemići.

Pod večer o zahodu sunca posla viceban gospodina Nikolu Škrlca u tabor plemićke vojske sa zapoviedju, da se sva vojska spremi odmah na polazak.

Na tu poruku nastade silna žurba i gibanje u taboru plemićke vojske. Bubnjevi su udarali, a trublje orile na sve strane. U gradu i na kaptolskoj strani pročulo se odmah, da vojska kreće i sada pohrli sve, što je moglo k logoru, da gleda odlazak stališke vojske. Plemići i gospoda što pješke, što na konjh, gradjani i ljubopitne gradjanke, svećenici, djaci, dječurlija bez broja, — sve se to sleglo oko taborišta, gdje su se čete vrstale u odjele i gdje su kapetani vojske već priličan red učinili.

Konjanici su već sjedjeli na svojih konjih, da prvi pojaše put Božjakovine. Viceban dao im za vodju Krstu Domjanića, koji je poslije duga vremena obukao svoju ponošenu već banderijalsku uniformu, nešto otiesnu, ali je liepo pristajala strojnomu njegovu tielu. Pod visokim crvenim kalpakom s bielom perjanicom sievale su energično njegove velike modre oči, i blago inače lice dobilo sada posve drugi izraz: hladan i ozbiljan, kao što ima biti lice zapovjednika, komu se mora svatko pokoravati i slušati rieč njegovu.

I Gita je s objema kćerima došla, da vidi odlazak vojske, a najviše, da vidi svoga vjerenika i da mu još jedanput ruku stisne.

Domjanić, opaziv ju medju ljudstvom, podbode konja i poleti do nje, pozdraviv ju na vojničku.

— Mi ćemo odmah poći! — reče joj Domjanić. — Ja idem kao predstraža sa svojimi konjanici.

— Čuvajte se, zaklinjem vas! — moljaše Gita.

— Mislit ću na vas, — odgovori on. Jelena i Magdalena čisto se zagledaše u junačku podobu banderijalskoga častnika, osobito Jelena, koja ga promatraše za čudo zrelim, pametnim pogledom.

Gospodje, koje bijahu bliže Giti, počeše medju sobom šaputati i znamenovno se pogledavati. Sigurno su već izrekle svoj sud o Domjaniću i Giti, za koji baš ne marimo sada znati.

Nije dugo potrajalo, kad eto stadoše bubnjevi silno

*

udarati i trublje oriti. Viceban je dolazio sa svojom pratnjom, jašeći na vatrenu zelenku. Na to se čula vika častnika i vidjelo redanje četa.

Domjanić se prignu na konju i pruži ruku Giti na oprost, pa povukavši široku sablju iz korica, poleti skokom u susret vicebanu. Viceban mu kaza nekoliko rieči, a Domjanić okrenu brzo konja i doskaka k svojim konjanikom, koji su već kao prikovani sjedjeli na svojih konjih i čekali zapovied za odlazak.

Tu dobiše sada. Na gromku komandu Domjanićevu krenu lakim kasom četa od sto konjanika put Božjakovine. Obćinstvo i vojska udari u gromovito klicanje: Vivat! Odsudan je ćas nadošao. Stališka vojska kreće proti buntovnikom kmetovom, pa će jamačno za kratko vrieme pokoriti usijane kmetske glave.

Malo za tim stade kretati i ostala vojska, pješadija i konjanici. U sredini četa jašio je viceban sa svojimi doglavnici. Sjedio je nekako zadovoljno i veselo na svom zelenku, dirajući svaki čas rukom težki i visoki kalpak sa sjajnom čelenkom, čim je odzdravljao svjetini, koja mu je oduševljeno dovikivala: „Vivat vicebanus!“.

Četa konjanika zaključi dugi niz stališke vojske, koju je veliki dio gradjana i plemstva na konjih odpratio dobar komad puta dalje od Zagreba. U slobodnoj varoši nastade opet mir i tišina. Premda je viceban krenuo proti kmetovom, trebalo je biti ipak na oprezu, pa su tako grički gradjani i nadalje stražili na gradskih vratih, u kulah i na bedemih uz ogromne stare topove, do kojih je neuki sviet najviše držao.

Tužnim srcem vrati se Gita kući. Bijaše joj sve tako pusto i žalostno, da je mogla svaki čas zaplakati. Kod večere nije mogla ništa da okusi, a ustavši od stola ode u svoju sobu i nasloni se na prozor, gledajući snatreno u sjajnu mjesečinu.

Medjutim su kćeri njezine pošle na počinak. Legavši u krevet i kad je Jelena bila luč ugasla, nisu djevojke dugo mogle da zaspe. Čulo se, kako se nemirno praćikaju i okreću u svojih posteljah.

— Magdaleno! — oglasi se u jedanput Jelena.

— Što je? — javi se glasno mala, jedva dočekavši, da može s kim ćeretati.

— Ne viči tako! — opomenu je Jelena. — Imala bih ti nešto kazati, ali me ne smiješ odati!

— Ne ću, ded reci!

— Taj Domjanić je vrlo liep čovjek! — reče Magdalena.

— Hm! On se i mami svidja! — primieti lukavo djevojčica.

— Misliš?

— Vidiš, kako je žalostna, što je otišao! — reče Magdalena.

— Čuj, Magdaleno! On se i meni dopada!

— Bome meni ne! Izgleda kao „fašnik“ u onom crvenom odielu, — reče Magdalena i okrenu se k stieni.

Jelena zašuti, ali još dugo ne mogaše usnuti, misleći neprestano na čovjeka, koji joj se od svih mužkaraca dosele najbolje svikao.

(Nastavit će se.)

Gospodja Padjejkova.

Satira u prozi **M. J. Saltykova Ščedrina**; s ruskoga preveo **Ivan Gojtan**.

Koncem ne sjećam se već koje godine, ali samo ne odavna zbio se dogadjaj, koji je silno potresao duševne sposobnosti Praskovje Pavlovne Padjejkove.

I to dvadesetog dana studenoga uprave na sam dan svetoga Grigorija Dekapolita izjavila je svečano njena vlastita odana djevojka Teklúša u sveopćem društvu djevojaka, da će domalo ona, Tekluška, s barinjom za jednim stolom sjedjeti i da se još ne zna pravo, ko će kome prije spavanja česati pete, ona Praskovji Pavlovnoj ili Praskovja Pavlovna njoj.

Krivovjerka ključarica Akuljina nije ni najmanje oklijevala, da javi Praskovji Pavlovnoj tu lajavu djevojčuru Teklušku.

Nu prije no što ću nastaviti pripovijetku, potrebno je, da vam kažem nekoliko riječi o njenoj junakinji

Gospodja Padjejkova, žena od kojih četrdeset pet godina, bila je poznata kao dama, koja nije znala za šalu. Ostavši poslije muža udovicom u veoma mladim godinama i budući da je u djetinjstvu vaspitana u jako strogoj školi (— ja nisam znala šta su to taudresi i slatkiši, da moj batjuška... dä! — govorila je o sebi, kad je bila vrlo iskrena), navikla se Praskovja Pavlovna malo po malo na potpunu samostalnost u svojim poslovima, što joj ipak nije branilo, da se ne nazove siroticom i bez ikake zaštite, a osobito onda, kad se u razgovoru spominjalo nešta osjetljiva. Na njenoj je vanjštini bilo nešta muževnosti, koja nije trpjela ni protuslovja ni opravdavanja. Visoka i plećata bješe stvorena za muško, glas joj oštar, tiranski, korak stalan, a pogled bistar i tako pronicav, da ne mogaše doista ni jedno dvorsko djevojče zatajiti pred njom svoje trudnoće. Praskovja je Pavlovna živjela kao udovica pošteno, to jest bez i najmanje sjene sumnje, a za to je vladala u njezinim djelima potpuna nepristranost. Ugodno je bilo vidjeti, kako sama za svima prigleda, sama svim upravlja i sama stvara sud i kroji pravdu, dajući

kome dva kome tri bubotka. Velemudre tudje naočare ona ne nosi i budući da je još od djetinjstva bila ljubiteljica patrijarhalnog mišljenja, ostala je u tom uvjerenju, da nitko ne će tako izliječiti lijenštine, a nitko poticati revne kao dobar bubotak, kad se daje u zgodan čas ujedno s podukom.

— Ne smije se rukama potpuna sloboda davati, — govoraše susjedama, koje su dolazile k n oj, da se nauče mudrome upravljanju imanjem, — al da se ne kazni, da se baš i ne kazni, to ne može biti!

Bijaše dakle pojmljivo, da je morao kraj takoga samostalnoga djelovanja i usred opće nikad ne narušene pokornosti postupak Tekluškin silno razjariti Praskovju Pavlovnu.

— Ko te je volterijanstvu naučio? — upita ona Teklušku, postavivši je preda se i pripravnom kretnjom dade joj oćutjeti razliku izmedju istine i utvare — govori, ko je tèbe volterijanstvu naučio?

Tekluška se iznajprije prestrašila, onda se dala na različna izgovaranja, a najposlije reče barinji, da joj se svetac u snu javio i navijestio joj svoju stalnu volju, da će ona u buduće svako jelo srebrenom žličicom jesti. No Praskovja Pavlovna nije se dala nasamariti.

— Ti lažeš, opajgoro! — reče ona. — Baš će se tebi ropkinji svetac javljati! . . . Otpraviti je valja, tu ogavnu djevojčuru, na marvinjsko dvorište!

I učinivši tu odredbu nije se ipak mogla uspokojiti Praskovja Pavlovna.

Pristajući u svome premišljavanju sad jednome sad drugome zaključku, došla je konačno stalno do toga uvjerenja, da te budalaštine ne zameće nitko drugi već baštovan Porfiška, koga su već ne jedan put ili dva puta zatekli na samu s Tekluškom.

— I gle o čem su oni šaputali? — reče Praskovja Pavlovna. — Dozovite mi Porfišku!

Dovedoše Porfišku. Njemu je bilo dosta poznato, kako će se ovaj razgovor s barinjom dokončati, kad je stao pred Praskovju Pavlovnu smjelim obrazom, prekrstivši ruke iza ledja i postavivši jednu nogu naprijed. Prije svega preseneti Praskovju Pavlovnu ta potonja pozicija.

— Gdje su ti noge? — upita ona, približujući se Porfiški.

— Kod mene, — odgovori Porfiška ironički barinji.

— Ja te pitam, gdje su ti noge? — ponovi Praskovja Pavlovna sve strasnije i strasnije, približujući se Porfiški.

— Hoćete li se, gospo, tući! — odgovori Porfiška odrešito, ne mijenjajući pozicije

Praskovja je Pavlovna bila žensko čeljade, a po tome je imala i nježnu dušicu Pa kad je ona opazila tako drsku neuzmućenost, odjedared joj ispliva ta nježnost na površje i sustegne je ne samo da ga ne udari, već da korakne za nekoliko koraka natrag.

— Tornjaj mi se s očiju... prostačino! — Ne ogorči me svojim prisućem!

Porfiška pogleda barinju s nekakovom sažalnom ironijom, zinuvši, kao da će još nešta reći, no samo zažvače usnama i ode, ostavivši taj govor do zgodnijega časa.

Nakon toga razgovora bijaše Praskovja Pavlovna neizkazano uzrujana. Treba istinu da kažemo, onaj dogadjaj s Tekluškom ne preseneti je baš tako jako, kao što bismo to u prvi mah mislili. Odavna se već po selima i okolini raznosili glasovi, a Bog zna, od koga su i otkud su potekli, da se već ne će niko pokoravati, ni Tekluška, Mariška, Porfiška ni Proška, pa ne će dati barinji, ni da se umiva, ne će više prati noževa, sudja i ostalo. Iz početka je Praskovja Pavlovna sumnjala na raznoščika Foku, da te glasove rasturuje, koji je ovda onda zalazio u Padjejkovo s raznom sitnarijom i zasio obično kod djevojaka. Toga radi zabranili Foki, da više ne smije doći u selo i odredili koješta, samo da se očuva moral dvorskih. No glasovi se nijesu utaložili; već protivno rasli kao valovi i širili se, primajući kao obično najrazličitije i najmaštavije oblike.

Sad kao da se na nebu neka strana zvijezda pojavila: to je značilo — Mariška barinji ledja okreće; sad kao da se usred polja našao mališ u bijeloj košuljici, a ne zna se ni otkud je, pa drži u rukama orahe i tako žalobno u sve gledi; to je značilo — carević Dmitrij došao po dušu cara Borisa; a sad opet hvalisao se Avdjej kovač, na peći ležeći: „meni gospodinu“, „mi gospoda“, „vi gospoda“ i slično se dogadjalo.

Očito je bilo, da jest nešta, a ako jest nešta, to je još očitije, da se valja dobro pripraviti protiv toga „nešta“, valja premisliti i o tom, kako da susretnemo nesreću, da nas ne ulovi nepripravne.

No kako se god joj drago Praskovja Pavlovna usiljavala i oštrila svoje duševne sposobnosi, ipak nije mogla ništa drugo smisliti, već šibe.

— Najbolje da ih išibam sve, — mislila ona ovda onda, a nije mislila za to, što je zla, već samo za to, jer je tu misao baštinila od svojih predaka, pa je i sama bila toga uvjerenja, da u šibi leži duboka moralno-didaktična tajna.

Postupak Tekluškin i Porfiškin ražalosti je.

— Kako! — mislila ona, uzrujano hodajući po dvorani. — Nekaki ogavni kmetić, pa da smije govoriti sa mnom, postavivši nogu naprijed!

Baš se u taj par pojavi u sobi pećoloža Sjomka, kljakavac idijot, noseći na plećima breme drva, koja je silnim štropotom rasuo po podu.

— Gle i taj hoće valja da gospodin da bude! — na pola prezirno, a na pola ironički reče Praskovja Pavlovna, pa stane pred Sjomku.

— Sjomka! čuj me, do mala ćeš i ti u gospodu prijeći!

Sjomka se glupo nasmije i zamota glavu. Praskovji

se Pavlovnoj pričinilo, kao da i on šuruje s Tekluškom i Porfiškom.

— Ne, pa gle u svima djeluje već taj otrov! — pomisli ona i glasno doda:

— Što ti se dakle hoće, Sjomka?

Sjomka zahohoće i utare se rukavom svoje šarene košulje.

— Napolje rdjo! — vikne Praskovja Pavlovna i kao bez duše poleti u sobu djevojaka.

— Djevojke! odma sve do jedne molite se Bogu, da nestane *„toga zla!“* — reče ona.

Al djevojke nijesu mogle još ni da ispune zapovijedi, kad stadoše kola pred kapijom upregnuta s tri konja. Došljak bijaše neki Gavrilo Semjonić Gruzilov, susjed Padjejkove, koji je služio zajedno s onim asesorom od gospode plemića, koji sjedi u M. okružnom sudu

Premda je Gruzilov služio u vojsci u davnim vremenima, gdje je Božjom pomoći dotjerao do prapovščika, ipak mu je nestalo svega nakon odavno prošlih vremena u njegovu vladanju, što bi ga sjećalo na sklonost za vojništvo; i njemu, kako je on sam govorio, nijesu ostale nikake vojničke navike osim neke slabosti, da malo pijucka stare rakije. A u opće ubrajao se on med one učtive male vlastelinske plemiće, koji se u prisuću silnih i bogatih vlastelina skromno zgvrče u budžaku ili kraj peći, metnuvši jednu ruku otraga, a drugu utaknuvši negdje okolo puceta pristalog i uvijek zakopčanog sjurtuka.

— Ah, Gavrilo Semjoniću! otkuda vi, moj gospodine, dodjoste! — reče Praskovja Pavlovna idući u susret nadošlome Gruzilovu. — A kod mene, moj batjuška, ovdje med djevojkama preotela mah svojevolja . . . konstintuncije, vidi der hoće im se! Al čekajte, ja ću vam već dati konstintuncije!

— Baš tako, Praskovja Pavlovno, — usudi se primijetiti Gruzilov — baš tako; to je sada medju njima modni duh, . . . baš tako, kako bih kazao kao i med plemenitim ljudima što moda dolazi!

— Ja ću im već tu modu izbiti! — odgovori Praskovja Pavlovna i povede gosta u unutarnje odaje.

— Ja k vama Praskovja Pavlovna poslom, — tajinstveno progovori Gruzilov, držeći se jedva na kraju od stolice i bespokojno pogledajući na poluotvorena vrata, mimo koja su se šuljale neprestano dvorske djevojke.

Praskovja se Pavlovna promijeni u licu.

— Šta je za Boga? — upita ona drhtavim glasom, osjećajući unaprijed nekaku nepriliku.

— Hm . . . tako . . . vijest . . . svijn se tiče . . . — promuca Gruzilov, sam se instinktivno bojeći.

— Ta ne mucaj, već govori, gospodaru, šta je! — čuvstveno reče Praskovja Pavlovna.

Gruzilov iznova pogleda s nepokojstvom na vrata, na koja su, kako mu se je činilo, zurkale dvije ženske glave, očevidno želeći prisluškivati gospodski razgovor.

— Permettè . . . le port? — reče on napokon, premda još nije nikad do te minute ni slovca francuski progovorio, odkad ga majka porodi.

— Fermè — odgovori Praskovja Pavlovna.

Gruzilov zatvori sasvim vrata.

— Čast mi je, da vam javim — reče on u pô glasa: — da je ovih dana „ono“ već dokončano, to jest riješeno i potpisano!

— Kako riješeno? Ko je potpisao? Ta govori, gospodaru, govori!

— Baš tako; za *„njih“* se može kazati, da su gotovu sreću učinili!

— Parlè francé — reče Praskovja Pavlovna, dižući se s divana i približujući se Gruzilovu: — de ki, de ki savé?

— Ivan su Stjepanić polučili juče vjerodostojnu vijest.

Praskovja se Pavlovna spusti prigušenim jecanjem na divan. Gruzilov se uzvrpolji oko nje.

— Matuška, Praskovja Pavlovna! — govoraše on u nekolike od straha slabijim glasom. — Matuška, ne srdite se! Dat će Bog, pa će biti kao i prije!

Praskovja Pavlovna uprvši se na oslon divana zažmuri očima pa zašuti.

— Ne zapovijedate li, da koju od djevojaka zovnem? — nastavi zbunjen Gruzilov.

No Praskovja je Pavlovna šutjela ko i prije, a Gruzilov potrči prama vratima.

— Ah ne! — zavikne Praskovja Pavlovna muklim glasom.

— Umirite se, matuška! — tješio jê Gruzilov. — Ivan su Semjonić govorili, da je sve to samo tako, privremeno . . . samo toga radi, ne bi li Francuza udobrovoljili . . . Zapovjedite samo, gospodjo, da koju od djevojaka dozovem!

— Ah ne, Gavrilo Semjoniću! — odgovori Praskovja Pavlovna. — Za što da ih diramo! Bog zna, može biti da ćemo ih morati još nas dvoje dvoriti!

— To ne daj, Bože, — uplašeno šapne Gruzilov.

— Ne, jao, ne — — — ne, ne, ne! od danaske, od danaske! . . . to je žalosno! — usklicivala je Padjejkova, bolno ustremivši oči k nebu.

— Umirite se, matuška! — svjetova je medju tim Gruzilov. — To su samo glasovi. I u davnini su bili Sem, Kam i Jafet, a i u budućnosti nema im razloga, da ne budu!

— Ne, Gavrilo Semjoniću — sentimentalno produži Praskovja Pavlovna, — ja eto kako kažem: od danaske sam ja svu svoju nadu položila u Boga kako on, kralj nebeski, odredi, tako neka i bude. Samo se ja vrijedjati ne dam! — doda ona sasvim nenadano.

Gruzilov je mučao.

— Već sam ja unaprijed osjećala, da se nešto užasno sprema! Dapače sanjala sam nekaki neobičau san . . . Uvijek sam u snu sanjala nešto prijatno: ili po ćilimu da hodaš ili po vodi da ploviš ili u opće nešto korisno

da radiš, ali sada mi se na prosto ukazala nekaka velika crna mrlja: tako kao da ti se ljulja pred očima! Sad tegnula na lijevo, sad odšetala, a sad kao da će na srce...

— To baš da je čudan san, — — primijeti Gruzilov: — ali u ostalom, gospo, ne treba uvijek snu vjerovati! Eto baš je nedavno bilo: neka žena, sad pokojnica sanjala je, da je baš kao na primjer danas, s dopuštenjem govoreći, zapala u blato. A mi smišljali tada, što to Bože znači — baštinu da će dobiti; a kad tamo, mjesto baštine ona se sjutra dan prestavila!...

— A ne, Gavrilo Semjoniću, moj san istinu kaže, ja to vidim! Pa šta, neka budu sve plemkinje! Vidiš, sjutra ću ih pozvati sve redom... pozvat ću i Teklušku, pa ću im kazati: djevojke, od sad više ja ne zapovijedam vama, već vi zapovijedajte meni! Vi ste sada barinje, a ja sam vaša ropkinja! Samo će to biti zanimljivo, Gavrilo Semjoniću, kako će se one mašiti za komandom? A kako će one taj posao shvatiti? Po njihovu sjedjelo bi se skrštenih ruku, pa da im je sve zabadava samo od sebe — a gadure i ne misle, da ne će ni prišt sam od sebe na nosu pući: iznajprije moraš počesati.

— Ta da bome.

— Zato ja i velim, da se u takim slučajevima treba pouzdati samo u Boga. Gle i malo prije baš me probadalo; sjedjela sam sama i govorila: štogod batjuška kralj nebeski ushtije, to neka i učini! Mi ne samo da smo mu dužni tijelo već i dušu i odijelo i dom... i sve, kako bih kazala, u svemožnost preporučiti! Tako eto ja govorim, a ni sama ne znam, što se sa mnom dogodilo, a ipak govorim, pa govorim. A u grudima me tako probada, kao da me tkogod otraga gurka: Gle, kaže, da to nije baš sve samo tako! Razorava se sreća tvoja! Pa tako se i dogodilo... Ne, ne, Gavrilo Semjoniću, mene nije obuzimalo nikada predosjećanje... nikada!

Očevidno da je Praskovja Pavlovna, ne znajući ni sama, došla u takovo duševno stanje, kad se nesreća, koja je zastigla čovjeka, malo po malo zavlači u dubinu duše, a poradja se samo beskonačno nasladjivanje vlastitom nesrećom. Ona je, ako se može reći, okusila svoju nesreću, prisluškujući svojim riječima; a najednom, pomislivši, da je ona mučenica, počela je iskreno osjećati neku prijatnu slabost po cijelom tijelu, koja, kako je poznato, dolazi prije svega kod samozataje.

— Ne, kako mi se čini, tako nam je sudbina dosudila! — produži ona smješkajući se laskavo i tapkajući Gruzilova po plećima. — Kako mi se čini, mi smo već suvišni postali, a potrebne su postale ropkinje. Gledaj samo, u mene ih je trideset natrpano u djevojačkoj sobi, pa učini ih sve plemkinjama... o Bože moj! Tako je, moj Gavrilo Semjoniću, tako je to, moja poštena glavo! Drži der ti i ja za plug, pa ajdemo zemlju obradjivati. Što dakle, doista ako ću istinu da kažem... gore nam ne će biti, još ćemo za dušu nešta korisno učiniti. A to gospodarstvo i brige — samo je nesreća za čovjeka.

Gruzilov se nasmija; on se i sam poče malo po malo rastapati i naginjati idiličnome skladu duše Praskovje Pavlovne.

— To ste dobro kazali, kad ste u nesreću ubrojili — reče on; — pa baš i jest nesreća, jer to je poznato, da ne može biti gospodarstva bez nesreće kao ni bez ruku... Al od toga se krv kvari, a život se skraćuje, može se reći to je tako jasno, kao što nas Bog grijeha radi podržaje!

— I eto vidiš li! Dakle ja imam ipak pravo da će to sve biti nama na korist!... Najmimo kod naših seljaka zemlje, pa ćemo polako početi živjeti. Da bome onda više ne traži slatka zalogaja, a najedi se onoga, što Bog da — zato će biti manje kubure! Eto mi služismo i služismo mamonu, a šta doslužismo? Jamačno za mamona nas Bog i kazni!

Pri riječi „mamon“ sjetio se Gruzilov, da još nije ni zajutarkovao; ali da to kaže Praskovji Pavlovnoj, nije se usudio. Domaćica je opet šutjela i nekoliko minuta sjedjela nagnuvši glavu, pa se igrala prstima.

— To bi bilo pametno, gospodine moj! — reče ona, pa iz nova uzavri: — eto ja mislim, pa mislim, a ipak nikako se ne mogu da domislim. I ovako počneš, i onako okreneš — a ipak ne možeš ništa da doznaš! No uzmi ti, gospodine moj, pa pomisli! Da li će sve biti barinje? Da li će sve krasna jela jesti? To im doista ne ćeš moći najagmiti krasnoga jestiva — razumij ti to! Pa opet i to: ako bi se i mogao čovjek dobro obskrbiti, oni će, može se reći, sve rastepsti svojim zulumom! Pa šta, da on lijepo mirno sjedne za stol, pa pojede ono, što je Bog dao, — al on će se, gospodine moj, samo derati iz svega grla: pa daj mu i ovo i ono, i daj purana i tele zakolji i kupusa nasijeci, pa to Božje dobro, mjesto da meće u grlo, a on pod stol i pod klupu s njim!...

— To je istina! I u mene kočijaš Prohor, — ako izvolite znati. — Tako, kad se malko nadere, pa onda nikako ne možeš u grlo sa zalogajem, već sve, znate, krajem baca... ta divno ga je pogledati u taj par!

— No eto vidiš! Al se još sada boji, no šta će biti on, kad se ne bude više ni bojao! Ja imam eto Sjomku budalu, pa tako i on ne zna pravo ni moliti, da jede i ostao bi gladan, da ga drugi ljudi ne nahrane... pa gle i on hoće već da je gospodin!

— Da, to će biti zanimljivo — odgovori Gruzilov, zadovoljno se nasmijavši.

— Ne, ne smij se! — reče Praskovja Pavlovna oštro, — treba da plačeš, a ne da se smiješ! Ja ne ću više da znam o tom, a o njima više sa sažaljavanjem govorim. Uzmi ti to samo, gospodine moj, u njih je i narav tako udešena, da su više, kako bih kazala, za teže poslove stvoreni, a ne zato, da o nježnosti, glazbi ili nešta o duši razgovaraju... U njih da bome ne vlada čuvstvo čovječansko, već religiozno! Dakle, ako ti njima oduzmeš to, tjelesne vježbe, što će onda biti? Sama zaborav i ništa

više! . . . No i to pomisli opet: šta mi plemići, kaži, da budemo nakon toga? Sada kako je što u mene, to svako vidi, svako da bome i uvažava me kao plemkinju. A kad više ne budem ništa imala, ko će me onda kao plemkinju uvažavati? Doduše na čelu mi to nije napisano, da sam plemkinja! Odjevena sam dosta lijepo, ali sad se već i gradjanke nose još ljepše od plemkinja! Svako da bome već i kaže: Idi, molim te, kaže, kaka si mi ti to plemkinja, golubice moja!

(Svršit će se.)

Tehnička uporaba električnoga svjetla.

(Nastavak.)

Što se tiče troška t. j. gospodarstvene strane, to nema nikakove sumnje, da je električna razsvjeta relativno skuplja, nego li ikoja druga vrst razsvjete; ali prednosti, što ih pred ostalim razsvjetama ima, nadoknadjuju nam onaj veći trošak. A posve je sigurno, da će se s vremenom moći električno svjetlo i jeftinije pripravljati, pa da će tada malo po malo ostala svjetla iztisnuti i obćenitim postati.

Razsvjeta tvornica, kolodvora, gostiona, kavana, koncertnih dvorana i drugih javnih mjesta s pomoću električnoga svjetla već je obćenito poprimljena i na vrlo mnogo mjesta uvedena. Razsvjeta je tvornica važna, jer u njima valja veće prostorije većim brojem svjetiljaka razsvietliti. Tu su i troškovi manji, a uz to se i s drugih obzira preporučuje električno svjetlo. Pošto je električna razsvjeta bolja, nego ikoja dosele rabljena razsvjeta, mogu se uz nju lakše nadzirati radnici. To svjetlo ne škodi očima radnikâ kao ostale vrsti svjetla. Prostorije tvornice ne ugriju se od električne razsvjete, kao kod porabe drugoga svjetla. Ne kvari se uzduh, jer se ne izvijaju plinovi kao kod drugih razsvjetnih sredstava za vrieme, dok svjetiljka gori. Električna razsvjeta olakoćuje u takovim prostorijama posao sa bojama; kraj plinskoga svjetla u mnogo slučajeva ne možemo razaznati pojedinih boja, koje uz električno svjetlo posve dobro razabiramo. Nadalje nema kod električnoga svjetla onoga neugodnoga titranja, što ga opažamo kod plinskoga plamena. Prema tomu možemo i ovo potonje spomenuti kao prednost električnoga svjetla. Iz ovih i još mnogo drugih razloga upotrebljava se danas veoma mnogo električna razsvjeta u tvornicama. Ima pak stanovitih tvornica, gdje ne može ni koje drugo svjetlo nadomjestiti električno, što se tiče sigurnosti od ognja, a to su takove tvornice, gdje se priredjuju eksplozivne i upaljive smjese, n. p. tvornice praha, dinamita itd. U takim tvornicama može se jedino uz električnu razsvjetu noću raditi, a inače lako nastane vatra.

Zgodno je električno svjetlo za razsvjetu kolodvora, gdje treba dobro razsvietliti oveći prostor, da se ne dogodi kakva nesreća, kao sukob vlakova itd. Pak se i doista mnogo uvodi ta razsvjeta na takova mjesta. Tako ima n. p. u Njemačkoj 46 kolodvora, koji su električnim svjetlom razsvietljeni. U našoj su monarhiji, čini se, samo četiri kolodvora tim svjetlom razsvietljena, u Belgiji 17, u Italiji 6 itd. No to se svjetlo i inače upotrebljava kod željeznica. Noću, kad vlak juri, često bi bilo zgodno, osobito pak za maglovitih noći, da bude neki dio tračnica razsvietljen. Običnim se svjetiljkama može to postići jedva na par koračaja, a električna razsvjeta pomaže i u tom slučaju. Ima danas električnih svjetiljana, koje s reflektorom vise pred dimnjakom lokomotive i tako svojim jakim svjetlom razsvjetljuju pred sobom prostor od jednoga do dva kilometra. Ovakovom se svjetiljkom mogu znakovi davati na veoma znatne daljine. Ona gori posve mirno, ma da se lokomotiva jako trese. Ravnatelji englezkih željeznica usrdno preporučuju takove svjetiljke za lokomotive, jer vele, da se njima znatno umanjuju troškovi, što nastaju željezničkim nezgodama. Ta je razsvjeta lokomotive osobito prikladna kod popravaka tunela, kod noćnih radnja na kolodvoru itd. Tim se svjetlom mogu razsvietliti cieli osobni vlakovi. Tako n. p. idu medju Bostonom i New-Yorkom dnevice električki razsvietljeni vlakovi. No to je već teže, jer je potrebno, da bude razsvjeta svakoga pojedinoga vagona posve neovisna od razsvjete ostalih vagona.

Za davanje znakova upotrebljava Siemens naglu razsvjetu i potamnjivanje električnoga svjetla.

O električnoj razsvjeti gostiona, kavana, koncertnih dvorana i drugih javnih mjesta ne ćemo ovdje govoriti, jer se već posvuda uvodi, te nije nikakova riedkost.

Važno je električno svjetlo u glumištu. Uz tu se zgodnu razsvjetu umanjuje znatno broj onih nesretnih glumištnih požara, koji su u posljednje vrieme bili tako učestali. Za posljednjih 25 godina zbilo se 290 glumištnih požara, a to ponajviše s toga, što ima tako malo sigurnosti od vatre uz plinsko svjetlo. Dakle 290 kazališta postalo je žrtvom požara. Štete time nastale iznose uz druge strahote do 75 milijuna forinti; a 10.000 ljudi pri tom je zaglavilo. Jamačno je mnogima živo još u pameti užasni požar u bečkom glumištu na Ringu prije nekoliko godina. Uz električnu razsvjetu gotovo je nemoguće da nastane požar, jer je narav električnoga svjetla takova, da ne gori otvorenim plamenom. Veći dio svjetiljaka električnih, t. z. žariljke tako su osnovane, da gore posve u zatvorenom prostoru i nikako drugačije. S toga je električno svjetlo dosele u mnoga kazališta uvedeno, pa se u mnoga i sada uvodi. Pače u nekim je gradovima odredila oblast elek-

tričnu razsvjetu u kazalištima. Tako je n. pr. u Lyonu, Parizu, Bruselju itd. odredjen rok, do kada se ima uvesti, a ako se to ne zbude, bit će zatvorena ona glumišta. Prvo posve električnim svjetlom razsvietljeno glumište bilo je u Londonu. Tamo je uvedena električna razsvjeta g. 1882. Ne da se doduše tajiti, ako se loše provede razsvjeta, kao n. p. ako je manjkava izolacija žica, da bi moguće bilo, da i uz električno svjetlo nastane požar. Tako se po svoj prilici ima tumačiti požar glumišta u Filadelfiji, gdje je valjda požaru bila uzrokom loša provedba polaganja žica, što no vode struju. Posve je jasno, da se kod uvodjenja električne razsvjete mora dobro paziti na dobru izolaciju, koja je najčešći i gotovo jedini uzrok nesreći kod električnoga svjetla. Ako je izolacija dobro provedena, što se može dosta lako postići, tada je po sudu elektrotehnika gotovo nemogućpožar. U prvo je vrieme bilo dakako i neprilika, kad se je uvodila električna razsvjeta u glumišta. Pozornica nije se mogla onako razsvietliti, kako je slučajno trebalo. Znade se, da je često potrebno, da na pozornici nastane podpuna tmina; drugi je put potrebit polagan prielaz svjetla u tminu. K tomu svemu još dolaze različita djelovanja boja. Te sve promjene nije moglo izvoditi električno svjetlo u početku. Nu nije dugo bilo, pak se je i tomu našlo lieka; tako da danas možemo sve ove promjene bez ikakove težkoće i brže nego uz plinsko svjetlo izvoditi. Zna se, da je električka struja to slabija, što mora kroz dulju žicu ići, t. j. što ima veći odpor da svlada. Dakle, hoćemo li da nam električno svjetlo potamni na pozornici iznenada i na čas nije potrebno ništa drugo, nego prekinuti savez jedne i druge elektrode; a to se zbiva u jednom trenutku. Hoćemo li pak polagani prielaz razsvjete u tminu, trebamo samo umetati u spojni krug galvanske baterije sve veće i veće odpore. Tim se ova dva zahtjeva posve dobro izpunjaju električnim svjetlom. Bojadisano svjetlo postizava Lautenschläger u Monakovu time, što prema potrebi pred pojedine svjetiljke meće bojadisane zastore od gelatine. Za ovim su se primjerom povela glumišta u Stuttgartu i Milanu. Brandt u Berlinu postizava isti cilj posve drugim načinom. Ovaj Brandtov način usvojiše glumišta u Brnu i Budimpešti. Nadalje je često puta na pozornici potrebno oponašanje prirode i njezinih pojava, kao n. p. izlaz i zalaz sunca, mjeseca, pojav dûge, striele, časovita razsvjeta samo pojedinih lica na pozornici itd. Ovo se sve sada postizava vrlo jednostavno i liepo s pomoću električnih aparata.

Električno se svjetlo upotrebljava takodjer kao nakitno sredstvo za glumce. Trouve pravi krugljice na iglama, što ih žene meću u vlasi, pa ove vrlo dražestno sjaju. On naime meće u takvu raznoliko bojadisanu staklenu krugljicu na kraju igle maljušnu električnu svjetiljku. Takve nakitne igle sjaju na glavama predstavljačica kroz ono bojadisano staklo i vrlo se čarobno doimlju obćinstva. Ovakova svjetiljka može gorjeti po pol sata, a struju joj pravi vrlo malena baterija Drugim se svjetlom ne može što takova postići. Ovi razlozi, a uz to i zdravstveni i gospodarski obziri, upućuju nas, da je razsvjeta glumišta električnim svjetlom kud i kamo prikladnija i savršenija, nego li uz plinsko svjetlo.

Evgenij Kumičić.

Veliku uslugu čini električna razsvjeta u pomorstvu. Uporaba njezina u pomorstvu proteže se dosele na svjetionike, brodove, luke, brodarnice i druga slična mjesta, koja se tiču pomorstva. Već se od davne davnine rabe u pomorstvu svjetionici. Koliku važnost imadu za brodarstvo, suvišno je spominjati. Znadu o tom pripoviedati nesamo oni, koji bijahu za vrieme oluje na uzburkanom moru, nego i svatko, tko je samo jedanput stupio na brod, koji ga je imao nešto dalje odvesti od obale. Za oblačne i tamne noći svjetionici su jedini i sigurni putokazi kormilaru, kad mu sva ostala sredstva ne pomažu, da razazna, gdje se nalazi. U najstarija su vremena rabili ljudi svjetionike u pomorstvu. Već ih i Homer spominje. U prastaro su doba noću na obali morskoj neprestano palili drva, kasnije se je u tu svrhu upotrebljavao ugljen, zatim ulje. U novije je vrieme podavao svjetionicima svjetlo obični razsvjetni plin, zatim magnezijevo svjetlo ili t. zv.

Drumondovo svjetlo. Nu dobro je poznato, da nijedno od ovih sredstava ne daje tako sjajnoga i intenzivnoga svjetla kao električna razsvjeta. Krasno to svojstvo električnoga svjetla u brzo se upoznalo, pa su ga toga radi već u prvom početku razvitka njegova za svjetionike upotrebljavali. Već g. 1857. je Faraday razsvietlio njime svjetionik Blackwall. Kasnije je to svjetlo uvedeno na svjetioniku South-Forelandskom g. 1858. Kad se je poslije poboljšalo električno svjetlo, razsvietljeni su njime svjetionici u luci Havre-a g. 1863., u Odesi g. 1866., na rtu Lizardu g. 1878. Od toga vremena uvodi se ovo svjetlo obćenito na ostalim svjetionicima. Ali nije jednako svjetlo na svima svjetionicima. Neki od njih treba da bacaju svjetlo na sve strane, drugi opet imaju razsvietliti samo neki dio obzorja. Brodaru često puta nije dosta, da vidi samo svjetlo svjetionikovo, nego mora i da razlikuje pojedine svjetionike, koje vidi s daleka mora razmjerno blizu jedan drugomu. Zato je svjetlo jednoga svjetionika neprekidno, drugoga se prekida, treći svjetionik baca u stalnim razmacima razno bojadisano svjetlo i t. d. Tako mogu brodari razpoznati na otvorenoj pučini dva ili više svjetionika jedan od drugoga, koji im se iz daljine u dosta malenom medjusobnom razmaku ukazuju. Važno je pitanje, kako daleko dopire svjetlo. Što je intenzivnije, to se dalje vidi. Pošto je električno svjetlo od razsvjeta dosele poznatih najintezivnije, to je posve naravno, da je najzgodnije za svjetionike. No za maglovite noći ne će se nipošto svjetlo tako daleko vidjeti, kao kad je vedro. Napose se opazilo kod električnoga svjetla, da ga magla kud i kamo više slabi, nego li plinsko i svjetlo uljenih svjetiljaka Tako se n. pr. našlo, da takovo električno svjetlo od 16.500 normalnih svieća svietli kod magle slabije, nego li uljena svjetiljka od 722 svieće ili plinska sa jakošću od 1200 normalnih svieća. No ima nade, da će se zgodnim uredbama umanjiti štetno djelovanje magle, tako da će intenzivno električno svjetlo i ovdje biti najbolje razsvjetno sredstvo.

Na brodovima se rabi električno svjetlo veoma mnogo u novije vrieme. Razsvjeta električna nije samo uvedena na ratnim brodovima, nego i na trgovačkim i prometnim. Uporaba je njegova na brodu dvostruka. Razsvjetljuje ili unutarnjost broda ili se upotrebljuje vani na brodu U potonjem slučaju razsvjetljuje put, kojim brod plovi. Tako može brod i noću pristati u nepoznatoj luci, a olakšava se posao na palubi, te ne nastaje tako lako sukob brodova. Toga svega ne podaje nijedno drugo svjetlo jer je svako slabije od električnoga. Električno svjetlo čini veoma liepih usluga na palubi ratnih brodova. Njime se može razsvietliti koje mu drago mjesto iz velike daljine. Tako se mogu noću razmatrati neprijateljske utvrde. S pomoću toga svjetla mogu dva prijateljska broda na najveće daljine izmieniti znakove. U to ime su već i učinili pokuse n. pr. u Africi. Tako su se mogli dati znakovi od glavine Dobre nade do Kapstadta. Isto su tako uspjeli slični pokusi sa znakovima medju obalom i 50 milja udaljenim brodom. Najvažniju će uslugu činiti električno svjetlo u budućem ratu, što uza nj ne će biti moguća navala s torpedima. Kod obrane od toga strašnoga ratnoga sredstva svakako je najglavnije, da se torpedo ugleda u pravo vrieme. Čim ratni brod opazi u pravo vrieme takov torpedo, koji k njemu juri, treba samo da počeka, dok torpedo dodje u takovu daljinu od njega, da može na nj vatru sasuti. U tom će slučaju potonut za nekoliko trenutaka, jer će ga probušiti taneta ratnoga broda. Nu ne ugleda li ga ratni brod u pravo vrieme, tad će postati žrtvom onih razornih tvari, što ih sobom nosi torpedo, pa bio on najveći i najjači brod. Da možemo takav torpedo iz velike daljine ugledati, potrebna je jaka razsvjeta, koja baca na sve strane svjetlo. Ovakovu nam razsvjetu pruža jedino električno svjetlo. Dosele su gotovo sve evropske mornarice uvele električnu razsvjetu.

Što se tiče razsvjete unutarnjosti broda s pomoću električnoga svjetla, ima ono opet prednost pred drugim razsvjetama s toga, što ne kvari zraka i što uza nj gotovo nema pogibli, da nastane požar. Tako je gotovo kod svih većih parobroda nutrina električki razsvietljena.

Električno se svjetlo često upotrebljava noću za razsvjetu težko pristupnih luka, koje bi težko bilo razsvietliti kojim drugim svjetlom. Vrlo se koristnom pokazala električna razsvjeta u luci Havru. U toj luci mogu brodovi samo za vrieme plime pristati uz obalu. Dodje li dakle takva plima noću, to bi se moglo dogoditi, da bi brod, koji dodje nešto kasnije iza dnevne plime, morao čekati po prilici 23 sata, naime do druge dnevne plime, dok bi mogao doći u luku, jer mu tmina prieči pristup u ovu luku. Električnom se razsvjetom toj neprilici posve doskočilo. Luke u Bremenu, Trstu itd. su takodjer električki razsvietljene. Velike usluge čini električno svjetlo kod pomorskih radnja. Ronilac ga može u moru, dakle pod vodom, upotrebiti. Svjetlo to može se dvovrstno upotrebljavati, i to: bilo da ronilac sa sobom uzme svjetiljku, bilo da se svjetlo nalazi vani nad površinom na palubi broda, od kuda se u nutrinu mora pušta.

U novije se vrieme električno svjetlo upotrebljava kod ribarenja. Poznato je dobro, da svjetlo ribe mami. Toga radi u englezkim se morima kod ribarenja meću na ribarske ladjice električne svjetiljke, koje se mogu u vodu spustiti i ondje jasnim svojim svjetlom mamiti ribe. Neki se protive tomu sredstvu, jer vele, da će ponekuda nepovoljno djelovati na ribogojstvo. Takova je uporaba električnoga svjetla u pomorstvu.

No ima još jedna grana obrta, koja po svojoj vriednosti zauzima veoma odlično mjesto u kulturnom razvitku čovječanstva, a ta je grana rudarstvo. U dubokim špiljama i rudnicima električno je svjetlo zasjalo rudarima kao kakovo sunce, dočim su dosele mlitave uljenice ili slična druga razsvjetna sredstva obasjavala tamne podzemne prostorije. No uz ovu divnu razsvjetu može se

atmosfera održati čista i nepokvarena, ne upaljuju se eksplozivni plinovi, a radnici su kraj toga svjetla svježiji i bistriji, jer ih ne uspava kao drugo svjetlo. Danas je već u mnogim rudnicima uvedeno električno svjetlo.

Upotrebljavaju se u raznim prilikama male električne svjetiljke, koje se mogu s jednoga mjesta na drugo prenositi. Ako vatrogasac za požara stupi u prostoriju punu dima, može upotrebiti samo ovakovu priručnu svjetiljku i to električnu; jer se ne bi nijedna druga svjetiljka u tom slučaju mogla rabiti, pošto nema u takom prostoru kisika. Rudari upotrebljavaju u rudnicima, gdje ima eksplozivnih plinova, s velikim uspjehom ovakve male svjetiljke. Ovakove svjetiljke i to žariljke meću se ili oko glave, pa se remenom pričvrste, ili se objese oko pasa. Prvu takovu svjetiljku načiniše Dumas i Benoit. Sastoji od Geislerove cievi, koja je špiralno smotana, pa se nalazi u staklenom cilindru. Ova se ciev razsvietli s pomoću induktivne struje. Cieli se aparat nalazi u kutijici. Nu taj dosta primitivni aparat nije se mogao upotrebiti u onim prostorijama, gdje ima eksplozivnih plinova. Sada se rabe male svjetiljke s malenom žariljkom, kojoj podaje struju akumulator ili malena baterija, što no se meće u drvenu, zatim u kožnatu škrinjicu poradi lakšega prenosa i radi toga, da se sadržina tako lako ne prelije. U tom je pogledu veoma zgodno uredio takvu svjetiljku *Puluj*, a ta se danas mnogo rabi. Nu više puta u rudnicima i kod ronilačkih radnja ne pomaže nam ta svjetiljka. Ima slučaeva, gdje treba pružiti brzu pomoć rudarima. Tako poslije eksplozije plinova u rudniku nastane tmina, pa se i mnogo radnika onesviesti. Tad je potrebno brzo priteći u pomoć nevoljnim radnicima, da se iznesu na svježi zrak. No težko je unići u takove prostorije jer su pune svakojakih plinova, pa po tom čovjek ne može niti pravo disati niti mu gori obična svjetiljka. Da se tomu doskoči, sastavio je *Wächter* aparat, koji olakoćuje disanje onomu, što ide spasavati u takove prostorije. Osim toga s tim je aparatom u savezu zgodna malena električna svjetiljka, koju zatakne za pas i tim mu ostanu obje ruke proste za drugi rad. Ovaj aparat preporučuje se ne samo kod eksplozija u rudnicima i kod ronilačkih radnja, nego i u obće kod požara većih zgrada.

(Svršit će se.)

Napoleon I.

(1768—1821.)

Napisao C. Cantù, preveo Fr. Mikuličić.

Ostavimo junačka djela Napoleona Bonaparte, pa proučimo radje čovjeka; ovo bi imala biti zadaća životopisa. Ali se većinom u njem proučava vladar i vojskovodja više nego njegov značaj, njegov um, povodi i uzroci njegovih čina, njegove konačne svrhe, prava fizionomija bez krinke, pod kojom se je sakrivao u svojim hirovima, pače i u posljednjim izpoviestima. Ne pazi se, kako je lukavo zavodio u službenim obećanjima Francuzku, da služi njegovoj sebičnosti kroz toliko godina. A ipak je koristnije promišljati o revolucijama čovječjeg srca, nego o revoluciji država; jedna izgubljena namisao, jedno čuvstvo oslabljeno u našem srcu više je vriedno da se proučava, nego koja bitka.

Tako se veliki čini ne tumače ni sliepim udivljenjem ni umanjivanjem; samo neznalica pripisuje to pukomu slučaju, nemaru, izdajstvu; ne dostaju izvješća napisana poslije sjajne pobjede ni umjetne pouzdanice za vrieme nesreće; ni bezstidne laži tadašnjih službenih novina, ni proklinjanja naroda. Zaronimo mišlju u unutarnji život narodâ, koji su bili prinudjeni žrtvovati svoje zakone, običaje, načela hirima čovjeka, koji im htjede nametnuti francuzke zakone i kraljeve, svoje rodjake; pomislimo na snagu Englezke, na one unutarnje pokrete, koje je držao za bune, pa se nadao, da će to skoro narod survati u ponor, a ono ga je samo oživljavalo; razaberimo, da imaju čuvstva barem toliko snage, koliko bajoneti, da dalje gadja sućut naroda od puščanih taneta i da bataljuni dobivaju jakost uredbom i uljudbom.

Kao što se poslije zalaza sunca ne osjeća više sjaj njegov, nego samo blagotvorni njegov upliv, tako zaboravi i Francuzka neizmjerne žrtve, što ih je progutalo Napoleonovo častohlepje. Za njegova se dolazka širom cieloga svieta sijala ideja slobode, a od njegova pojava zna se samo za oružani despotizam.

Ovoga junaka možemo upoznati po njegovoj pratnji, medju kojom se slobodno kretaše i govoraše. Tu je on vrhovni zapovjednik, divan organizator, vrstan mešetar, nedostiživ u umieću, da razdraži i ražesti duhove. On je čovjek neutrudive radinosti, pa mu nije težko ustrojiti vojsku od 300.000 momaka, ili nabaviti im obuće i kruha, ili sebi urediti stan u kraljevskoj palači u Milanu ili Monzi. On nije uništavao već dizao pojedine ljude, koji su bili vrstni i revni. Nu u njega nema veledušja srca, poleta misli, osobne nesebičnosti, ljubavi i poštivanja prama ljudima.

Napoleon poprimi propalo načelo premoći boljarske, na koju je sva revolucija napadala u ime umišljene jednakosti, pa preuredi sudstvo. „Ja zatvorih zjalo anarhiji,

*

dokinuh meteže, mrlje revolucije oprah častnim načelima, osokolih ljude na revnost, nagradih zaslugu, proširih granicu slave. Za što me tužite? Zar s nakana? nu ove me opravdavaju. S despotizma? ta jedino moja odvažnost mogaše da se opre opojenomu i naprasitomu narodu. Potlačih li slobodu? ta razuzdanost se već borila s njome o prvenstvo Odviše li ljubih ratovanje? ta uviek me na to izazvaše. Težih li za sveobćom vlasti? ta zaključih mir, čim su zaželjeli pobiedjeni neprijatelji. Zar ćete proklinjati moje težnje? ta one su bile najplemenitije i najkrepostnije, ta ja sam težio, da posvetim vlast razuma, sveobća čovječja prava. Plači Evropo, što mi te težnje ne podjoše za rukom?“

Tako on. Nu hoće li to biti sud potomstva? Kako da njega jošte drže predstavnikom revolucije, koji poput nekih sadašnjih slobodnjaka poznavaše samo jednu slobodu, da može raditi sve, što mu se prohtije ili što mu prija, da dade poboljšice i reforme, ali da ih po volji opozove, a uz to su bile samo njemu u prilog.

Već je Bossuet rekao: ako tko nadje način, da obsjeni svjetinu mekom slobode, to će ga ona sliepo slieditі, samo kad to ime čuje. I vodje revolucije umjeli su upotrebiti ime slobode; s njome porušiše vjeru, monarhiju, plemstvo, republiku, obitelj, vlastničtvo, premoć moralnu i umnu. Slavitelj Napoleonov tako je bezuman, da ga je htio prikazati uzorom, stjegonošom slobodoumnih ideja. On zaista vazda govori o slobodi, koju želi dati narodu, ali dodaje: „Prva je dužnost vladara, da radi, što narod hoće, ali volja naroda kao i njegove potrebe treba da se nalaze ne na njegovim ustima nego u srcu vladara“.

Napoleon je mješavina od lava i lisice. Govoraše: Ja sam ovisan o dogodjajima; nemam svoje volje, jer ovisi o prilikama. Traži ugled, a ruši ga kod svojih predstavnika; svomu poslaniku u Rimu kaže, neka postupa s papom, kao da ima 100.000 bajuneta, a iza toga prima papu u Versaillesu u lovačkome odielu medju čoporom pasa, samo da pred njim ne prigne koljena; naredjuje, da ga cielim putem sjajno primaju, zatim stupa u kočiju s jedne strane, dok papa ulazi s druge, samo da mu ne dade prvenstva i da papa ne sjedi na desnoj strani. Skrbi za zdravlje vojnika u stanovima, a pušta, da ih na stotine tisuća pogine u ledu ili sunčanoj žezi ili od topova; ponizuje stare vladare, a diže svoje rodjake. Dosta je imao smisla, da upozna moć vjersku u društvenom poredku, ali premalo vjere i morala, da priznade prava uvjerenja i savjesti; povratio je bogoslužje iz uljudnosti, ali ne htjede vršiti vjerskih čina; hvali se, što se ne ide izpoviedati, govoreći: Ja vjerujem u Boga, a ne u vjerozakone.

Istina je, da nije oteo nikomu države, već ju pribrao iz krpâ revolucije. Kad je demagogija slavila orgije, izidje na glas, pa se čini, da su ga njezine zloporabe tako ozlovoljile, da već nije više pazio na narod, što je bio pomiešan s prostačinom; samo je mislio, kako da ga zatuče poput zvieri nerazložne i krvoločne, koju ništa većma ne veseli od pada njegovih krotilaca.

U nesreći kao i u sreći manjka mu moralna veličina, poštivanje etičkih zakona, skromno dostojanstvo i velikodušna strpljivost; duša mu ne bijaše tako uzvišena kao um; uz onoliku vojničku odvažnost ne pokaza nikad gradjanske odvažnosti, niti mu kada dodje na um misao, da mora komu ili o kojoj stvari dati račun.

Nadao se, da će mu progonstvo podići slavu, pa je kazivao često Las Casesu, Montholonu i drugima u pero, a još češće pripoviedaše o svojim bojevima, ističući vazda sebe, a umaljujući protivnike, ponajpače Engleze.

Njegove bilježke niesu ni opravdanje, ni razjašnjenja Vriedja te, što tu tako riedko nalaziš ćuh slobode, a čovječnost ga gotovo nikada ne gane, da barem uzdahne za dvjema milijunima mladića, što ih povede u klaonicu, da požali na natražnjačtvo, koje pogazi sve, što se je dostojanstva i slobode bilo izvojevalo.

Taj se nedostiživi glumac zaljubi strastno u svoju ulogu; povod svakomu njegovu podhvatu jest neukrćena potreba, da radi, da zapovieda, da se nad druge popne; nikad ga ne zapeče savjest zbog svrhe i sredstava; koristoljublje savlada vazda u njem simpatije. Ne pokazuje velikih zamisli glasovitih osvajača.

Težko je odrediti, da bude moral jedini sudija znamenitih ljudi. Politika ne poznaje osobnu već obću korist, ima na umu trajne uspjehe, a ne prolazne, po čem pod nekim vidom izilazi i moralnom, ako trajni uspjeh i obće dobro u sebi kriju uzvišeniji cilj pred ukupnom koristi. S toga podaje povjest naslov „Veliki“ bilo po pravu ili nepravdom nekojim ljudima, ne pazeći, da li je njihov rad bio srećan ili nesrećan, slobodouman ili silnički, moralan ili nemoralan; kako je bezpristrana, ne sudi o nakanama, nego gleda na krepčinu volje, razbora, i sudi po uspjehu. Ovaj naslov osta Karlu Velikomu, Aleksandru maćedonskomu, Fridriku II., Grguru Velikomu. Napoleona nazivahu „Velikim“, dok je živio, danas velimo samo Napoleon I.

Revolucija napada na prošlost, a ova se opire i nastoji, da se ljudi vrate natrag, što se zove reakcija; medju njih stupa oporba, pa izmiruje te dvie struje, ali se u istinu napreduje. Tako je u početku Napoleon štitio rušenje revolucionarno; za time je radio protiv toga, te nije samo zaustavljao buntovne pokrete, nego je oživljavao i monarhične ideje.

Revolucija htjede da uništi svu prošlost Napoleon se lati posla, da ju preustroji, stvarajući nešto, na što je puk najvećma mrzio, naime feudalno plemstvo. Revolucija proglasi sveobće bratstvo, a on obnovi strašne ratove poput onih oko god. 500. Ako se je revolucija podigla protiv poganskog običaja, da je država ovisna o jednom čovjeku, koga držahu bogom; ako se je bila podigla, da vlade dozove k pameti, da uvede pravicu i slobodu u zajednicu čovječansku: Napoleon posegnu natrag i povrati sve-

Proljeće: Slikao H. Siemiradzki.

možnost, koji ima sve u rukama i sve zlorabi, da sebi ugadja i slavu stiče.

Nikad se nije sjetio onoga, što je već Commines propoviedao, da prava politička znanost sastoji u umjerenome vladanju, komu je podpora veliki ugled. Tako ne htjede znati za slobodu, kojoj bi bio imao biti predstavnikom i širiteljem; ali propade, jer ju je ugnjetavao.

Proklinjući ga poradi ovih povreda slobode i dostojanstva naroda, zadobi revolucija opet snage, oprie mu se: valjalo je, da pade ovaj div, koji joj je uredio točkove, da mogu kola svojim putem teći.

Bilo je mnogo protivnika Napoleonovu kodeksu. Osnovan na dogmi, da je čovjek gospodar prava, zanemaruje obitelj, iskrivljuje ženitbeno pravo, otima slobodu kod sastavljanja oporuke, ne poštuje vjerske slobode. Neumoljivo uporavlja jednakost, ali se jednakošću ne diže narod, kao što se ništicama ne stvaraju brojevi. A htjede da se ovaj kodeks posvuda raširi, pa i onda, pošto je upoznao, da je u njem sila razorna.

Izjednačujući sve ljude, davao je priliku svakomu, da se popne, tko je imao više dara; velika se gospoda, pošto su mogli biti samo veliki gradjani, natjecahu neobičnim častohlepljem, u kome su samo slabi vladari mogli nazirati uzroke anarhiji. Nu Napoleon, opazivši posljedice takve jednakosti, razdieli ju, pa preustrojivši talijansku republiku u monarhiju, uvede nasljedno plemstvo, što je upravo protivno pravoj cieni zasluge.

Njegovu je politiku branio Napoleon III., koji dokazuje, da svako doba ima svojih neumoljivih potreba, a za svaki metež društveni da treba različit liek. Diktatura Napoleona I. privodila nas je k slobodi kao željezni lemeš, što izkapa brazdu i povećava plodnost polja. Ne poriče medjutim, da ga je potreba silila, da vrši odveć samovoljno svoju vlast, pa i sam Thiers, koji mu se ne prestaje diviti, priznaje, da je vršenje te svevlasti u Napoleonu prometnulo razboritost prvih njegovih godina u bezumnost.

Umirući s krstom na prsima (5. svibnja 1821.) govoraše: „Proglasite, da su moje namjere vazda bile čiste, trsih se o dobru, zauzdavajući premoć, odkrivajući prevaru, kazneći zločin. Taka su bila vremena, imao sam jakih neprijatelja; protiv svoje volje bio sam prinudjen, da budem strog, ali nikad nepravedan, ni okrutan, ne smjedoh popustiti lûku tetive, s toga ostaše narodi bez slobodoumnih ustava, koje sam im bio namienio, jer bi se bili njima neprijatelji moji okoristili.“

I tu hoće da se prikaže potomstvu onakim, za kakva želi, da ga ono drži. A ono osta još neodlučno: bi li ga obožavalo ili proklinjalo. Tako veličajni čini, tako silan junak, pa ipak nema nikakve pjesme njemu u hvalu, koja bi opievala njegova djela i postala popularnom, koja bi preživjela njegov pad; samo jedna zaista kritična oda, koja napokon i o tome sumnja, može li se njegova slava zvati pravom slavom i koja mu samo s toga, što umire s krstom na prsima, utrudjeni pepeo ruglu izvrgava!

Nu premda nema u revoluciji popularnosti, koja se ne bi mogla očupati, ostat će Napoleon vazda čovjek, koga će novi naraštaji duboko proučavati, najveća ličnost, koja se je u ovome vieku ukazala. Čitavu bi knjižnicu napunila djela, koja su napisana, da ga hvale ili kude, da raztumače veliko njegovo umieće na bojnim poljanama, veliki um, snagu u upravi, čarobnu moć u govoru, prevlast nad prvacima oružja i uma, tako da je sliepo sa sobom vukao poput satelita sve ljude, što su bili na glasu sa svoje moći ili uma, umjetnosti ili znanosti, s politike ili junačtva.

K slikam.

Evgenij Kumičić. Donosimo lik našega vrieduoga pripovjedača Evgenija Kumičića, koji je dosele mnogobrojnim svojim radovima stekao liepo i častno ime u hrvatskoj književnosti a naš list uresio prije više godina dvjema krasnim pripoviedkama.

Evgenij Kumičić rodio se 11. siečnja g. 1850. u gradiću Berseču na iztočnoj istarskoj obali. Početne je nauke učio u rodnom mjestu, a gimnaziju polazio na Rieci, u Kopru i u Zadru. Za tim je bio na sveučilištu u Pragu jednu godinu, a u Beču dvie. Učio je povjest, zemljopis i filozofiju. God. 1874. podje u Spljet, gdje je godinu dana poučavao logiku i psihologiju u tamošnoj gimnaziji. Poslije je dulje vremena boravio u Parizu, putovao po Italiji i opet pošao na sveučilište u Beč, gdje je učio francuzki i talijanski jezik. God. 1878. bio je vojnikom u Bosni, pa je svoje doživljaje opisao u posebnom djelcu »Pod puškom«, koje je priobćio u »Balkanu«. God. 1879. postao je učiteljem na realci zagrebačkoj, gdje je poučavao u hrvatskom i francuzkom jeziku i povjesti. God. 1884. ostavi svojevoljno učiteljsko zvanje i posveti se posvema književnosti. Bio je dva puta zastupnikom grada Varaždina na hrvatskom saboru i dvie godine i po urednikom političkoga dnevnika »Hrvatske«.

Prvo je djelce napisao Kumičić još g. 1875. pod nadpisom »Spljet i Pariz«, a poslao ga nakon dvie godine pokojnomu Šenoi, koji je osokolio pisca na dalji rad. Kumičić je napisao prva svoja djela pod pseudonimom Jenio Sisolski. Sisol je ovisoki brieg iznad njegova rodnoga gradića Brseča, a Jenio zovu ga u njegovu rodnom kraju mjesto Eugenio. Iza toga prvoga pokusa, koji je pod promienjenim imenom »Slučaj« izišao u Slobodi g. 1879., napisao je Kumičić ove pripoviesti: »Olga i Lina« (u »Slobodi« g. 1881.); »Jelkin Bosiljak«; »Neobični ljudi« (u »Viencu« god. 1882.); »Primorci« (u »Hrvatskoj Vili« g. 1882); »Začudjeni svatovi« u »Viencu« g. 1883; »Gospodja Sabina«, »Ubilo ga vino«, »Sirota«, »Pod puškom«, »Preko mora«, »Saveznice«, »Teodora«, »Otrovana srca«, »Mladost ludost«. Osim toga napisao je prošle godine dvie drame: »Sestre« i »Obiteljska tajna«, koje su prikazivane u hrvatskom glumištu uz burno odobravanje občinstva.

Kumičić je u prvom redu pripovjedač hrvatskoga Primorja, koje je on rekao bi odkrio našemu občinstvu i uveo u hrvatsku književnost. Njegove slike iz života kršnih Primoraca u »Jelkinu Bosiljku«, »Začudjenim svatovima« i u pripoviesti »Preko mora« (koja će doskora izići u češkom prievodu) pune su poezije i prirodne ljepote. Okušao se je i u socjalnom romanu iz modernoga gradskoga života, ali se čini, da tu nije tako sretan i siguran kao u onim predmetima, što ih je crpao iz života svoga zavičaja. Djela su njegova prožeta rodoljubnom tendencijom, koju pisac možda mjestimice i odviše vidno nameće čitaocu; ali treba priznati, da je njegova težnja u jezgri zdrava i spasonosna Kumičić se neustrašivo bori protiv tudjinstva, koje je po sudu njegovu rak-rana na zdravom tielu hrvatskoga naroda. Ono mu kvari i truje srce i dušu. Taj pravedni gnjev protiv zaraznog tudjinstva prinudjuje pisca, te kadkad mjesto satire stvara karikaturu, a time svakako škodi umjetničkoj strani djela svoga. Pravi su ures pripoviesti njegovih krasni opisi, a napose živo slikanje ljudi, prirode i okoliša u pripoviedkama iz primorskoga života. Kumičić se mnogo trsi, da piše biranim i čistim jezikom i ugladjenim stilom bez natruhe tudjinske, pa je u tom liepo napredovao. Prikazivanje se njegovo ne dulji bez potrebe, dijalog mu je živahan i pun izmjena u izrazu i mislima, tako da ga bez prekidanja do konca ugodno čitaš. O dramama smo njegovim govorili obširnije prošle godine »Hrvatska Matica« izdat će ove godine Kumičićevu dramu »Obiteljska tajna«.

Proljeće. Slikao Henrik Siemiradzki. Na ovoj prekrasnoj alegorijskoj slici vidno se ističe glavni lik divne žeue, personifikacija proljeća, oko koje lieću veseli geniji, a tik do nje lebdi bog ljubavi s lukom i strielom. Dok ona na sve strane rasipava proljetno cvieće, lepršt na povjetarcu njezino odielo, koje nose dva malića Najdonja dva genija veoma su živahna, jedan lovi lepira, a drugi maše kadilom punim dima, koje nam prikazuje žar proljetne topline. Proljetno svjetlo ima da predstavlja djećak povrh proljetne božice sa dvie baklje, a radostni pjev i život proljetni drugo čobanče sa pastirskom sviralom i pticom na ruci.

Drugi ženski lik nose labudovi. To je Flora ili Pomona, pratilica proljetne božice. K sa joj je urešena cvićem, a u lievoj ruci nosi cvjetnu grančicu. Sasvim odozgo skida Zefir negve s ile povodkinje, koju je okovala mrazna zima. Kompozicija je prekrasna i odlikuje se bujnom fantazijom, poletnom i pjesničkom snagom. Likovi su puni života, a ciela slika vesela i vedra, pravi odraz južnoga proljeća.

Književnost.

Hrvatska. Nakladom knjižare Dionićke tiskare izišlo je oveće djelo pok. *Ivana Kukuljevića Sakcinskoga* pod nadpisom „*Napisi sredovječni i novovjeki na crkvah, javnih i privatnih sgradah itd. u Hrvatskoj i Slavoniji*“. U ovoj se knjizi nalaze 1342 napisa, što ih je pok. Kukuljević, taj revni iztraživač pismenih spomenika hrvatske prošlosti, sabrao po Hrvatskoj, Slavoniji i Medjumurju, a učinio je to s toga, što se tim napisima unosi mnogo svjetla u političku i kulturnu našu povjest, pak ujedno i za to, da ih saćuva od zuba vremena, koji ih danomice glodje. Ovi napisi potječu iz srednjega vieka i teku sve do g. 1848. Većinom su pisani jezikom latinskim, njemačkim i hrvatskim, a u ovom potonjem: latinicom, glagoljicom i ćirilicom. Kad bi vješta ruka sabrala napise, koji se još u većem obilju nalaze u Dalmaciji, dobili bismo podpuni zbornik napisa hrvatskih zemalja.

Pokojni je Kukuljević bio povjerio štampanje toga djela Dionićkoj tiskari, ali ga je pokosila smrt, pošto je bilo otisnuto tek nekoliko araka. No da ipak ovo po historijsku znanost zanimljivo djelo bude cjelovito i podpuno dovršeno, preuzela ga je Dionička tiskara u svoje ruke, pa sada dovršeno predaje u ruke ljubiteljima hrvatske prošlosti. Knjiga obseže 391 stranu u običnom obliku akademijskoga »Rada« i stoji 2 for. 50 novč.

Srbska. Primili smo prvu svezku (165. knjigu) „*Letopisa Matice Srpske*“ za g. 1891, što ga uredjuje A. Hadžić. Na prvom je mjestu zanimljiv prilog historiji srbske umjetnosti o akademskom slikaru *Paji Jovanoviću.* Pisac, Mita Živković, govori o životu umjetnikovu i o njegovim slikama. Spominje i opisuje 18 njegovih umotvorina, a od ovih su neke poznate i »Vienčevim« ćitateljima. Jovanović je prošle godine dovršio krasnu sliku »Pričanje o boju na Kosovu«, koju su englezke novine u velike pohvalile. Sada dovršuje dvie slike, i to: »Postanak pjesme« i »Mirenje krvne osvete«, za koje je uzeo motive iz života svoga naroda. Ova potonja slika i po zamisli i po izradi bit će do sada najveće djelo umjetnikovo. Likovi na njoj bit će u prirodnoj veličini. Poklonit će ju srbskoj akademiji, koja ga je izabrala za člana.

Na drugom mjestu priobćuje Dimitrije Ruvarac »Protokol o plenipotencija« itd. Iza toga dolazi zbirka pjesama „*Amazonke*“ od plodnoga pjesnika Vl. M. Jovanovića. Poznati pedagog Mita Nešković priobćuje početak zanimljive i poučne razprave: „Može li škola biti bez tjelesne kazne“. Kritičar i pjesnik dr. Milan Savić priobćio je u ovoj svezci govor »u spomen Miši Dimitrijeviću« i ocjenu dviju priča Laze K. Lazarevića, gdje govori o »Vetru« i o priči »On zna sve« Marko Krečarević donosi dopune »bibliografiji«. Na posljednjem su mjestu »izvodi iz zapisaka književnog odbora »Matice Srpske« g 1890. Tu saznajemo, da je Milan Savić napisao dobru šaljivu igru i da je Aleksandar Sandić liepo preveo pet pjevanja Klopštokova »Mesije«.

Ruska. Nedavno smo oglasili vrstno djelo A. Pypina (Характеристики литературныхъ мнѣній), u kojem se crta razvoj ruske misli i društvene samosviesti, kako se je očitovala u književnosti ruskoj u godinama 1820—1850. Ovo djelo kao da se nastavlja nedavno izišlim djelom *A. M. Skabičevskoga:* История новѣйшей русской литературы (1848—1890). Djelo obseže oko 600 str, a stoji 2 rublja. Skabičevskij radi na književnom polju već preko trideset godina (od 1859), pa je baš pred godinu dana izdao svoja »Сочиненія (Djela)« u dva oveća svezka, u koja, kako kaže, nije smještena niti četvrtina čitavoga njegova rada. Mi ćemo o tim »Djelima« i najnovijoj njegovoj knjizi progovoriti obširnije — možda u posebnom članku — drugom zgodom, no sada već možemo spomenuti, da e u najnovijem svojem djelu već u prvom poglavlju znatno razlikuju od Pypina.

Kako je poznato, čitav politički i društveni sustav Rusije bio je osnovan do 19. veljače 1861. na *tlaci* ili »krêpostnom pravu«: odnošaj države prema ličnosti, umnomu, ćudorednomu, političkomu životu, odnošaj oblasti prema podanicima, suda prema obtuženiku, muža prema ženi, otaca i odgojitelja prema djeci; — sve je to počivalo na osnovi tlake: jedni su zapoviedali, drugi se pokoravali. Na to dodje *krimska vojna* i pad Sebastopola; tu se vidjelo, da dosadašnji sustav ne valja. Društvo i država ugleda pred sobom strašnu pustoš. Na veliku sreću ukaza se pokoljenju šestdesetih godina zviezda predhodnica, velika ideja *oslobodjenja seljaka*, oslobodjenje milijuna robova. Ako se izuzmu oni, koji su nad oslobodjenjem skrgutali zubima, sva je Rusija bila sretna, da živi u vrieme takvoga momenta, pa zato i jest tako brzo zaboravila nevolje krimske vojne. U onakim prilikama, kake su bile prije krimske vojne, bio je položaj literature, koja je imala tumačiti potrebe, želje i nade društva — veoma težak: ona je morala stvoriti nove nazore o svietu, podkrepiti ih teorijom i dati im osnovu u svakidašnjem životu. U tom je poslu stekao velikih zasluga *N. V. Šelgunov,* kao kritik i publicista. Djela njegova izdao je nedavno u dva sveska *N. Mihajlovskij* (Petrograd 1891). Osobito je zanimljiv u tim djelima članak „*Borba pokoljenjâ*“, gdje se govori o današnjoj ruskoj mladeži 1880tih godinâ, u koju se g. Šelgunov nimalo ne pouzdaje.

Francuzka. U Lyonu umro je nedavno čuveni pjesnik francuzki *Joséphin Soulary.* Na dan smrti njegove javi mu tajnik francuzke akademije, da mu ova nudja za posljednje pjesničko djelo 10.000 franaka, a ujedno ga upita, da li je zadovoljan ovom svotom. Pjesnik odgovori brzojavno: »Primam«, a dva sata kasnije nije više bio medju živima Soulary rodio se 1815. u Lyonu. Trpio je i mučio se mnogo u mladosti, pa su mu pjesme iz toga doba sjetne i tugaljive. Napisao je veliku množ pjesama Znatnije su ove zbirke: A travers champs, »Les Éphémères, Sonets humoristiques, Pendant l'invasion, Le rimes ironiques. Napisao je dvie vesele igre u stihovima. Djela su mu izašla u tri svezka. Soulary bijaše osobit vještak u sonetu, a pjevao je o najrazličitijim stvarima. U njega ima nježnih čuvstvenih i ljubavnih pjesama, opisa okolišnih, satiričkog i jedkog bockanja, realističnih tipa iz života, filozofskih misli i refleksija, a sve to u sonetima od 14 stihova, koji se odlikuju krasnim oblikom i nedostiživim blagoglasjem. Savremeno pjesničtvo francuzko gubi u njem jednoga od svojih najboljih vještaka.

Simoboliste i dekadenti. U poeziji i umjetnosti francuzkoj mnogo se mienjaju pravci i pojedina načela. Poslije romautičara, koji su za vlade svoga kralja Viktora Hugona duže vremena imali svu vlast na Parnasu francuzkom, nadodje realizam Gustava Flauberta, naturalizam Emila Zole i njegovih drugova. Kako su u slikarstvu iza intimista i naturalista sliedili impresioniste a za njima pleinairiste, tako su u književnosti Lecomte de Lisle i Théodore de Banville kušali svojim parnasizmom suzbiti naturalizam Zolin i Maupassantov. Najnoviji je pravac *simbolizam*, a predvodnik njegov mladi pjesnik *Moréas*, koji je nedavno izdao zbirku pjesama pod nadpisom »Pélerin passioné«. Simboliste ne mare za pravila metrička, koja su dosele vriedila u pjesničtvu francuzkom. Svaki je stih za se slobodan i neovisan o drugom, što se tiče ritma, a treba da nas iznenadi sastavom i novošću svojom; na srok se ne pazi mnogo, većinom ga nadomiešta asonanca ili ga u obće nema. U pjesmama simbolista nižu se kratki i dugi stihovi bez ikakva reda, kadkad nalazimo naporedo osmerac i šestnaesterac. Ta novotarija glavna je oznaka simbolista, a nipošto simbolsko prikazivanje, po čem se neovlašteno prozvaše, jer simbolika nije ništa osebujno i novo u poeziji. Ti se pjesnici zovu i *dekadenti*, a taj je naziv nastao po tom, što im protivnici spočitnuše, da je smjer njihov »dekadenca« pjesničtva, a oni su taj priekorni izraz usvojili i po njem se prozvali.

Dolazi nam glas o smrti jednoga od najpoznatijih francuzkih publicista, Jeana Jaquesa *Weissa.* Uz Sarceya, Prevosta, Abouta, Hervé-a digao se Weiss oko šestdesete godine našega stoljeća, da vatrenom duhovitošću i uzornim rodoljubljem izvojuje francuzkomu žurnalizmu onu slavu, o kojoj se danas sunča. Ljubio je svoj narod neobičnim žarom, pa mu je i sve, za što se je dizao, polazilo za rukom, jer se iz svake vrste, što ju je napisao, razabirao nesebični značaj i otvorena iskrenost piščeva. U kakovu je ugledu žurnalizam u Francuzkoj, vidi se iz toga, što glavni vodioci pojedinih političkih stranaka postaju i glavni borioci za svoje ideje i u dnevnicima pariskim, i obratno, da se iz prostog žurnaliste znadu mnogi uzdići do vodilaca cielih stranaka, pa i do ministarstva. Jules Simon je bio i profesor i ministar, a danas piše u »Tempsu« redovito svoj »petit journal«. Weiss nije sjedio na ministarskoj stolici, ali je imao u peru ministarsku moć. Njegov »Journal de Paris« i kronike, što ih je prije tride et godina počeo pisati u »Journal des Débats«, jesu jezičnom elegancijom i političkim značajem pojave prvoga reda, pa će se još dugo čitati s osobitim interesom i nasladom.

Svaštice.

Sitne književne viesti. Već smo oglasili, da će »Matica Hrvatska« ove godine podati svojim članovima pripoviest *Josipa Kozarca „U Žabarskom Boku“.* Pisac je ovih dana predao Matici rukopis, i kako čujemo od onih, koji su najnoviju radnju vriednoga Kozarca pročitali, članovi će se Matičini ovomu daru za cielo obradovati. Ova je pripoviest fina psihologijska i kulturna studija iz slavonskoga pokrajinskog svieta, u kojoj nam se vješto iznose na vidik tipni pojavi naše slavonske seoske inteligencije i njezin utjecaj na seljačtvo. Tu nalazimo občinskoga načelnika, župnika, liečnika, vračaru, nekoliko tipova seljačkih i oviše zastupnika i zastupnica ladanjske inteligencije. U dosta nevelikom okviru umio je pisac pribrati sve znatnije prilike ovoga kruga, a razsvietlio ih je pravim umjetničkim svjetlom. Kozarac je opet pokazao, da pripovjedački rad ozbiljno shvaća, pa da mu posvećuje uz žar svoga srca takodjer svu pomnju svoga duha. Uz »Proletarce«, »Biser-Katu« i »Mrtve kapitale« dostojno se prislanja pripoviest »U Žabarskom Boku«, kojom će se Kozarac prvi put pojaviti pred hrvatskim čitateljstvom u redu Matičinih radnika.

Iz tudjih književnosti. U Francuzkoj počeše u novije vrieme izlaziti neki novi časopisi. Još je prošle godine G. Moreau stao izdavati kod Laroussa »Revue encyclopedique«. Taj revue izlazi svakih 14 dana i stoji na godinu 25 franaka. Hvale ga, da priobćuje liepih i temeljitih prinosa iz svih grana ljudskoga znanja i umienja

Knjižar je Alcan počeo izdavati dva nova filozofska lista: »L' année philosophique« pod uredničtvom F. Pillona i »Annales des sciences psychiques« (dvomjesečnik) pod uredničtvom dra. Dernieux-a.

Pisac E. Abadie-Gasquin izdaje novi rječnik političkih nauka »Le dictionnaire politique«. Talijanski prof. Martinazzoli počeo je u Milanu izdavati rječnik pedagožki »Dizionario di pedagogia«. Ciena je cielomu rječniku 18 lira. Važna i zanimljiva je knjiga za nastavnike i političare A. Fouillée-a »L' enseignement au point de vue national« (3 fr. 50 cent.). Francuzki sociolog Letourneau izdao je prvu svezku svoga djela »L' evolution juridique dans les diverses races humaines«.

Kriminalista Tarde izdao je spis »La philosophie pénale«, gdje pobija nove nauke kriminalista i iznosi svoju teoriju.

Irski jezik. Humboldt reče, da je domovina zapravo jezik, a naš Preradović pjeva: »Po jeziku dok te bude, i glavom će tebe biti«. Tako se obično misli, da je jezik glavno obilježje narodnosti i da narod dotle ne propada, dok mu jezik žive. No u Irskoj se dogadja čudan slučaj: Irci su sviestan i rodoljuban narod, koji budno čuva svoja prava i irsku narodnost, a ipak jezik irski sve više izumire, tako da doskora ne će u Irskoj nitko razumjeti irskoga jezika. To priznaje u knjizi svojoj Irac dr. Hyde, koji je nedavno izdao zbirku narodnih pjesama irskih i to u izvorniku i englezkom prievodu. Koje uplivom škole koje nastojanjem plemstva postiglo se, te danas još samo stari ljudi umiju govoriti keltski, a narod i vodje njegove drage volje i bez odpora primaju jezik naroda, koji im je donekle politički neprijatelj. Englezki se jezik danomice sve više širi u Irskoj i medju prostim pukom. Kako je taj pojav izniman i čudan, tako je u drugu ruku zanimljiv i vriedan, da čovjek o njem razmišlja. Sva je prilika, da će se u naobraženom svietu ustaliti i održati tri plemena: romansko, slavensko i germansko, a ostatci starijih plemena ili male skupine drugih rasa da će se s vremenom potopiti ili u romanskom, ili germanskom ili slavenskom moru.

Hrvatska himna — Udovica. — Gospodja Padjejkova. — Tehnička uporaba električnoga svjetla. — Napoleon I. — Listak.

Izdaju i uredjuju J. Pasarić i M. Maravić. Vlastničtvo i tisak Dioničke tiskare.

VIJENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 20. lipnja 1891.

Br. 25. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena poštom i domać'm u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Pjesme Gj. Arnolda.

I. Siromah sam ti...

Siromah sam ti . . . Vedra ispod neba
Ni d'jelak zemskog blaga nije moj;
Za crnu koru svagdanjega hljeba
Od rana jutra bijem krvav boj.

Al ipak sam ti sazdô carstvo velje,
U kojem svaki kraj je čara pun;
A podanici: misli, čuvstva, želje —
Okružuju ti trajno zlatni trun.

Ne svidja l' ti se koji podanika,
Tek jedan, dušo, dostaje ti mig, —
I nestalo ga zavjek sa vidika,
Kô da si Kajnov užegla mu žig.

Al onog štedi, što kô angjel ubav
Uza te sluša kucaj srca tvog:
Svi podanici zovu mi ga ljubav,
I svi ga vole — kao da je Bog.

Povr'jediš li ga — dignuti će bunu,
I vladi tvojoj grozan bit će kraj;
A njemu stalno podati će krunu,
Od carstva moga da mi stvori raj.

II. Srce.

Svako srce ima jednu bol,
Koja ga na crni pakô sjeća;
Al mu žića toga suznu dol
Obasjava makar kakva sreća;
Zato s tuge ako kad i puca —
S novih nada ipak dalje kuca.

Al da jednog dana Višnja moć
Ljudska srca sva u jedno zbije:
U njem grozna nastala bi noć,
Kojom bi se vrzle samo zmije;
Srce časkom stenjalo bi muklo —
Pak bi onda na jedared puklo.

III. Zvijezdama.

Kada sjate,
Zv'jezde zlate,
Vele ljudi, da je noć;
Jer ne znadu
U svom jadu,
Kad je prošla, kad će proć.

Al za svakim
Krokom lakim
Stupa trajno bl'jeda smrt;
I još prije,
Nego mnije,
Već je njenom kosom strt.

Svako žiće,
Svako biće
Živ je samo grobni hum:
Komu jedna,
Zv'jezda b'jedna
Na trnovit sjaje drum.

Vi nam sjate,
Zv'jezde zlate,
Tek da ljepši nam je san;
Al ne vlada
Nojca tada —
Nego opći dušni dan.

Udovica.

Pripoviest iz 18. vieka. Napisao J. E. Tomić.

(Nastavak.)

VI.

Stališka vojska stiže kasno u noć u Božjakovinu. Viceban je vodio oprezno vojsku i putem se svagdje razpitkivao o kretanju kmetskih rulja. Putem mu potvrdiše, da se seljaci doista velikom silom primiču Božjakovini, gdje se kane složiti s Kadovićevom četom, koja je pljačkala oko Bisaga, i onda će poći na Zagreb. Čim je viceban stigao u Božjakovinu, dade otvoriti vlastelinske dvore grofova Draškovića, koji su pusti stajali, jer su njihovi gospodari na vrat na nos pobjegli pred bunom u Zagreb.

Stari providnik pozdravi smjerno vicebana, koji je sa svojimi doglavnici i častnici tražio noćište u vlastelinskom gradu.

— Gdje je podžupan Petković? — pitaše viceban providnika — Ja sam mislio, da ću ga ovdje zateći.

— Bio je tu, ali je jučer krenuo sa svojimi ljudmi dalje, da potraži kmetove, — odgovori providnik.

— A gdje su kmetovi, kamo je krenuo podžupan? — pitaše dalje ljutito viceban.

— Ne znam, vaša milosti, — reče providnik, koji nije pojmio, zašto se viceban žesti. — Čini mi se, da su krenuli u Stančić na imanje gospodina Matlekovića, na koje su se kmeti spremali.

Viceban smrsi izpod brka krupniju neku psovku.

— Hej, Krčeliću, domine Krčelić! — viknu viceban, obazirući se oko sebe, kao da pogledom traži onoga, koga je zvao.

Mlad advokat u častničkoj odori konjanika stupi pred vicebana.

— Zapovieda vaša milost?

— Uzmite sobom petdeset konjanika i potražite mi podžupana Petkovića. Kažu, da je u Stančiću, na imanju kapetana Matlekovića. Recite mu, da ima odmah doći preda me u Božjakovinu. Ne uzhtije li, vi ga silom dovedite. Jeste li me dobro razumjeli?

— Jesam, vaša milosti! — odgovori Krčelić i podje odmah, da izpuni zapovied vicebanovu.

Medjutim se je stališka vojska porazmieštala po seljačkih kućah i po vlastelinskih zgradah, a većina se smjesti pod šatorjem, načinivši goleme vatre stražarnice.

U vlasteoskom dvoru sjela su opet gospoda častnici s vicebanom na čelu za naručenu gospodsku večeru i vrlo se dobro zabavljala. Providnik grofovske gospoštije dobio je već dan prije poruku, da će doći na noćište gospoda častnici od stališke vojske s uzmožnim gospodinom vicebanom, pa se je za dobe pobrinuo za dobru večeru, što baš ne bijaše laka stvar, jer iz dvora bijaše već sve odpremljeno, što je za potrošak bilo, pa je tek nešto živeža ostavljeno, da providnik s družinom može neko vrieme kuburiti, dok stališi ne povrate zemlji red.

Prije nego su gospoda častnici posjedali oko stola, izvadi viceban iz prsnoga džepa artiju i gledajući u nju, progovori sakupljenim oko sebe plemićem:

Svaka vojska mora da ima svoje poglavare i vodje, pa i naša stališka vojska ne može biti bez njih. Zato ja kao glava ove vojske, krepošću ove svoje vlasti, imenujem i postavljam našoj vojsci ove poglavare: gospodina podžupana Josipa Rafaja podpukovnikom pješačtva, gospodina asesora judicijarne tabule Jurja Jelačića podpukovnikom konjaničtva, gospodina bilježnika iste tabule Nikolu Škrlca mojim adjutantom, a gospodina Petra Špišića vojnim auditorom.

Osim toga imenova viceban još kakovih deset kapetana i isto toliko nižih častnika.

Imenovana gospoda častnici nisu ni sami pravo vjerovali u te nove svoje časti, ali su zato ipak zahvalno primili imenovanja svoja i prema njim se vladali. Trebalo je u vojsci discipline i posluha. Gospodin viceban držao se je pukovnikom, premda se izrično nije proglasio takovim.

Glas o tom vicebanovu činu pročuo se već drugi dan u Zagrebu i o njem se kojekako govorilo. Ljudi, koji su se u stvar razumievali, tvrdjahu, da viceban ni po kojem zakonu kraljevine nema vlasti imenovati stališkoj vojsci častnike s činom, kakav se nalazi u redovitoj carskoj vojsci. To pravo, rekoše, da spada medju „jura majestatica“, koja je viceban nespretno i nepromišljeno povriedio.

Takove su glasove osbiljno širili ljudi, neprijatelji vicebanovi, samo da mu prave neprilike i da ga omraze kod dvora.

Drugi su opet uzimali stvar sa smiešne strane i govorili, da je viceban otišao igrati se vojske, ali da se imenovanja njegovih častnika ne mogu osbiljno uzeti, jer ovi da nemaju niti častničkih „patenta“, niti častničke plaće, a bez toga tko se može smatrati vojnim častnikom.

Premda su imali pravo, koji su ovako sudili o imenovanju častnika u stališkoj vojsci, što bješe krenula na kmetove, ipak su se članovi bojnoga vieća snebivali, čuvši, kakovu je drzovitost učinio hrvatski viceban Rauch. Ali viceban je mislio: ako vi gore u Beču za nas ne marite kad nam prieti pogibao od kmetova i kad u vas pomoć tražimo, onda odkuda vam pravo, da prigovarate načinu kojim se sami bez vas branimo?

Iz konferencije, što se je držala u biskupovu gradu pod predsjedanjem vicebanovim, zaključeno je doduše, da se ima pisati u Beč kraljici i banskomu namjestniku u Petrinju poradi pomoći, — pa se je i pisalo, — ali se je

znalo unapried, da iz Beča po običaju ne će nikakova pomoć stići stališem, a banski namjestnik da će poslati svoje banalce, kad ih ne će više ni trebati.

Zato je viceban slabo mario, kad su mu kasnije iz stališkog direktorija prijateljski i povjerljivo saobćili, kakovi se glasovi šire u kraljevini i preko njezinih granica poradi imenovanja častnika u stališkoj insurekciji proti kmetovom.

Ako bi ga pozvali odozgo iz Beča, ili locumtenens iz Petrinje na odgovornost, on bi već znao, kako se ima i jednomu i drugomu mjestu odgovoriti, pa ne će nikomu dužan ostati.

Imenovani častnici stališke vojske, koji su s vicebanom noćili u božjakovinskom dvoru, bijahu sjutradan iz jutra predstavljeni četam, koje su morale položiti prisegu, da će se „do zadnje kaplje krvi“ boriti za pravice i sloboštine stališke, i biti vjerni i poslušni svojim poglavarom u ovoj vojni.

Plemići i slobodnjaci, koji su u ovoj vojsci služili kao prosti vojnici, što pješke, što na konju, osjećali su, kako u njih uz ove ceremonije ulazi pravi vojnički duh carskih vojnika, koje su našim banderijem uviek za uzor metali, i oni se sada držahu posve ravnimi carskim vojnikom.

Zaprisizanje vojske baš se je svršavalo, kad li upozoriše vicebana, da se Petković vraća. Rauch stisnu obrve i namršti lice, da što goropadnije dočeka čovjeka, koji se je usudio raditi na svoju ruku i prije njega.

Prama dvoru jašila je dosta velika povorka konjanika. Naprvo je jašio Krčelić, koga je bio viceban poslao po Petkovića; a onda Petković i Matleković na čelu Erdödyjanskih banderijalaca, koji su pred sobom poput stoke gonili do dvadeset polovljenih kmetova, povezanih dugim čvrstim konopcem, kojeg je kraj držao u svojih ruku jedan konjanik.

Uhićeni buntovnici izgledahu jadno da si jadnije slike čovjek stvoriti ne može. Bosonogi i gologlavi, svučeni do košulje, koracahu po dubokom zimskom blatu, smrznuti na pol od studeni.

Žamor zadovoljstva čuo se u plemićkoj vojsci, kad su ugledali prve zarobljenike. I vicebana osvoji slično čuvstvo, ter njegovo smrknuto lice stade se vedriti, pa se je već posve razjasnilo, kad je Petković na svom bielcu doskakao pred vicebana, pa mu „pokorno“ javio, da je njegova četa razbila kod Stančića buntovnike, od kojih je sijaset na mjestu poginulo, velik dio utekao u šume, a ovih dvadeset, koje „dariva“ uzmožnomu vicebanskomu gospodstvu, palo u njegove ruke.

Vicebanu se srce posve smiri. Tih dvadeset zarobljenika poslat će još danas u Zagreb, gdje će se čuditi malo i veliko, kako on pravi kratak račun s pobunjenom mužadijom. Petković je zaslužio pohvalu, da je tako brzo i odvažno radio, ali tu hvalu nije mu ipak viceban htio uštiti, jer je radio proturedno, pa se je moglo dogoditi, da ga kmetovi skupa sa svimi njegovimi banderijalci potuku i pohvataju, a kakova bi to nesreća i sramota bila za plemstvo.

Viceban odluči dakle, da će blago, ali posve razumljivo spočitnuti Petkoviću njegov postupak.

— A molim vas, dragi prijatelju, — poče viceban mirnim glasom, koji ne odavaše nikakve ljutine, — kamo odoste vi bez moga znanja, ne kazavši nikomu ni rieči? Ako bi svatko radio na svoju ruku, kmetovi bi brzo bili s nami gotovi. Pomislite samo, da su vas nadbili kod Stančića, kako bi digli glave, kako bi se istom onda bunili i oni, koji su odlučili mirovati. Pa ta sramota! Ja vas zato molim, da nikamo ne odstupate od stališke vojske, kojoj ja zapoviedam. U njoj imate svoje mjesto, vi kao konjanički, a gospodin Nikola Matleković kao pješački major, pa molim gospodu, da zauzmu svoja mjesta.

Novi majori zahvališe se vicebanu i bijahu sretni, da je stvar tako prošla, osobito kad su čuli od Krčelića u Stančiću, kako je viceban biesan i da bi kadar bio sam s vojskom po njih krenuti, ako bi se ustručavali k njemu doći.

I viceban bijaše zadovoljan, da se je stvar tako svršila. U ovakovo burno vrieme bolje je, da čovjek ima što manje neprijatelja, a njegova dva majora valjane su ljudine, koji će se dati u toj vojni na kmetove vrlo dobro upotrebiti.

Oko polovljenih kmetova bješe se medjutim sakupilo sijaset stališke vojske, častnika i prostih vojnika, koji su prezirnim ili zloradim pogledom promatrali te biednike, izsmjehivali ih, grdili, pljuvali na njih i strašili užasnimi kaznami, koje ih čekaju u Zagrebu.

— Zar ne, glupe kmetske vjere, sad vam je ljepše, kad ste skorlaćeni na konopcu kao lovska pseta . . . — rugao se kaptolski slobodnjak nestretnikom, koji su samo niemo gledali preda se i drhturili od studeni, modri u licu kao šljive.

— Bit će im još ljepše, — prihvati turopoljski plemeniti brat, — kad jih budu na konopcu vukli u nebo.

— Ili, kad će popievati na kotaču, — javi se opet jedan predijalista, koji se je osobito nasladjivao zadirkivanjem u uhićenike.

U to dojaši do te hrpe i sam viceban.

— U kraj! — zapovjediše častnici njegove pratnje i gusta hrpa vojnika razstavi se tako, da je viceban prvim pogledom uhvatio svu sliku, koju je želio vidjeti.

Pogled na te nesretnike bijaše tako grozan, da je i istoga vicebana, koji ne bijaše čovjek sentimentalan, nekako zazeblo oko srca. Zarobljeni kmetovi nisu ni okom krenuli, da vide onoga, koji se je udostojao doći, da ih pogleda, nego su kao živi mrtvaci stajali na svom mjestu i tresli se.

Viceban zovnu Krčelića k sebi:

— Amice Krčelić! — progovori viceban. — Odpratite odmah ove ljude u Zagreb. Predajte ih županijskomu

*

kastelanu. Neka ih metne u gvoždje i dobro čuva, dok se vratim. Požurite se, da se još danas vratite! . . .

Krčelić sa svojimi konjanici pogna uhvaćenike kao goveda pred sobom. Kmetovi u selih, kuda su tjerani, gledahu potajice strašni taj prizor, gruvahu se u prsa, ili upirući očajne poglede u nebo, priećahu shruštenimi pesnicami.

— Doći će i vam platni dan, skoti gospodski! — govorahu strašnim, pridušenim glasom, zatvarajući se u svoje kolibe.

Viceban je medjutim sazvao u vieće gospodu častnike, da načine bojnu osnovu. U tom vieću vodio je glavnu rieč Nikola Matleković, koji je služio kao kapetan kod banovaca i u to vrieme slučajno boravio na dopustu, imajući da uredi neke svoje obiteljske odnošaje. Gospodin kapetan i major stališke vojske svjetovaše, da jak odjel konjanika krene put Bisaga, gdje se je imao nalaziti Kadović sa svojimi kmetskimi ruljami, pa da tamo izvidi, može li se odmah udariti na kmetove.

Viceban bi imao polako kretati za tim odjelom s glavnom vojskom, a Krčelić je trebao da ostane u Božjakovini, da drži u strahu i na uzdi kmetove u okolici, a dodje li do nužde, da im brani put u Zagreb.

Bojno vieće prihvati odmah savjet izkusnoga kapetana Matlekovića i viceban zapovjedi Petkoviću, da odmah krene put Bisaga, a on će polako za njim s ostalom vojskom, čim se Krčelić vrati iz Zagreba. Viceban se je žurio, da što prije sa svojimi četami dohvati osinjak buntovnički, a imao je i pravo da se žuri, jer su se kmetovi u velikom broju kupili oko Bisaga i smierali na Varaždin.

Podžupan Petković kretao se vrlo oprezno prama Bisagu. Njegovi konjanici morali su uz put pretraživati seljačke kuće, šumice i šikare, da ne bi bilo gdje buntovničke zasjede. Do Sv. Ivana nije ništa sumnjiva opazio, ali idući dalje, vidjevali su često njegovi ljudi, pa i on sam, kako čitave rulje seljaka bježe glavom bez obzira u goru ili u šume u ravnini.

Nije znao, što to ima da znači, pa je napokon vjerovao, da ti čopori kmetski bježe pred njegovom silom. Već je htio zapovjediti, da ih konjanici povijaju, osobito one, koji su bježali poljem u šume, nu ipak odustade od te nakane, jedno zato, što je imao što prije stići u Bisag, a drugo, jer se je bojao varke kmetova, koji su ga mogli i u zasjedu liepo dovabiti.

Istom u sumrak stiže Petković pod Bisag sa svojom četom. Stavši podulje od grada, čudio se, da je grad sav razsvietljen. U svih sobah gorjele su luči, a kroz otvorene ovdje ondje prozore dopirala do njega zaglušna buka i žamor.

Oko grada vidio je razmještenih seljačkih hrpa, koje su jamačno bile straže. U tom se nije varao. On posla k tim stražam nekoliko konjanika, da ih upitaju tko su, čije su. Konjanici se vrate doskora i dovedu sobom nekoliko oružanih stražara pred svoga zapovjednika.

— Sto je, dakle, tko su ti ljudi? — pitaše Petković svoje ljude.

— Vaša milosti, plemeniti brate! — odgovori jedan od seljaka, — mi smo plemenitaši od Sv. Ivana, pa stražimo proti puntarom kmetom . . .

— A gdje su kmeti? — zapita brzo Petković.

— Boga mi, vaša milosti, plemeniti brate! — reče isti seljački plemić, — mi smo ih jutros pošteno izmeli iz vlastelinskoga dvora, raztepli ih na sve strane i ulovili vodju njihova Kadovića i vražji sviet kmetova.

— To je liepo! — reče Petković, komu je u istinu godila ta viest, jer sada bar on nije trebao da se sukobi s kmetovi, gdje bi možda i nastradati mogao.

— A gdje su vam sužnji? — pitaše malo za tim Petković.

— Eno su svi u pivnici dobro spravljeni! — pripoviedaše plemić selišnjak. — Pošteno smo ih posvezali, i čuvamo ih, da ni jedan nije kadar umaći.

— To ste pametno uradili, — pohvali ih Petković. — Nu tko su oni gore u dvoru, koji tako buče. Jamačno piju!

— A piju, vaša milosti! — rekoše stražari. — Do sada su pili kmetovi, a sada pijemo mi, koji smo ih protjerali iz grada. Nu malo toga ima još da se pije, — produlji plemić, koji je rieč vodio. — Te kmetske vjere što nisu mogle popiti, to su iz lagava izlile, da su male dvie pivnice bile pune vina. Jedan se je pijani kmet utopio u vinu.

Konjanici Petkovićevi glasno se nasmijaše.

— Na moju griešnu dušu . . . utopio se u vinu. . . — ponovi plemić. — Mi smo ga na to izvukli iz pivnice i bacili ga u mlaku kod grada, pa sada pije vodu.

— Dobro, dobro! — prekine Petković rieč plemiću, koji je počeo već sbijati šalu, gdje joj mjesta ne bijaše. — Reci mi, tko je vaš vodja, tko vam zapovieda?

— Ponizna hvala na pitanju, vaša milosti! — stade odgovarati plemić, osjetivši, da se gospodinu podžupanu nije svidjao način jegova pričanja, — naš je komandant Blaž Celinić, plemenita krv . . .

— Dovedite ga amo! — zapovjedi Petković seljakom plemićem. — Recite mu, da major Petković od stališke vojske ima s njim govoriti.

Seljaci se požure, da tu poruku odnesu svomu vodji.

— Ove plemenite surine nisu ništa bolje od kmetova, — primieti Petković Domjaniću, koji je do njega sjedio na konju. — Sada oni piju gospodsko vino, kao što su kmetovi prije njih. Sreća, da smo na vrieme došli.

Gospodin major trebao je dosta dugo čekati, dok je k njemu iz dvora sašao vodja seljačkih plemića, koga je pratila čitava hrpa poglavica ove vojske.

Blaž Celinić, plemić svetoivanski, bijaše visoka, plećata ljudina, duge, crne kose i dugih brčina; čovjek jake desnice i jake volje, što ga je sve u očiju seljaka uznosilo i davalo mu prvenstvo medju njimi.

Stupivši pred podžupana i majora stališke vojske, skide šešir s glave i pristojno, nu nimalo robskom poniznošću upita:

— Što želi vaša milost?

— Čujem, da ste iz grada kmete protjerali i grad zauzeli, da ste i mnoge kmete pohvatali . . .

— I samoga Kadovića imamo! — upade Celinić u rieč majoru. — Ja sam ga sam svojim rukama uhvatio.

— To je liepo! Vi ste se ponieli kao pravi plemići, — pohvali Petković seljake plemiće. — Vi ćete jamačno dobiti liepu nagradu od stališa ovoga kraljevstva. Uzmožni gospodin viceban bit će vrlo zadovoljan s vami. On će za kratko vrieme stići ovamo.

— Ovamo u Bisag? — upita Celinić, kao da mu to baš nije posve pravo.

— Da, ovamo! — reče Petković. — To sam vam htio baš kazati, jer viceban će odsjesti s gospodom častnici u dvoru, i zato treba da vaši ljudi što prije odu iz dvora.

(Nastavit će se.)

Gospodja Padjejkova.

Satira u prozi **M. J. Saltykova Ščedrina**; s ruskoga preveo **Ivan Gojtan**.

(Svršetak.)

Praskovja Pavlovna pronicavim okom zaroni u oči Gruzilovu.

— Eto služili smo mamonu — reče ona, — pa smo i doslužili!

Kad je i opet spomenula riječ mamon, posta Gruzilovu vrlo tjeskobno, pa se taj put riješio, da odoli svojoj prirodnoj malodušnosti i da kaže domaćici o dužnosti gostoljublja.

— Matuška, Praskovja Pavlovna — reče on pentajući, — ne izvoljevate li . . . štogod da založite?

— Ne znam ja, gospodine moj, ne znam, kako da i zapovijedam sada! Zaišti, brate, sam od tih plemkinja, može biti, da će ti nešta dati od milosti! Ja ne ću ništa da znam! Valja da će nešta dati: ribe, soli ili krastavaca! a ne dadu li — prosjedjet ću cijeli dan gladna . . . A jok, ne ću se ja pred svojim ropkinjama poniziti!

Ipak se nijesu očekivanja Praskovje Pavlovne zbila. I doručak, a zatim i ručak donesoše kao i obično bez ikakvog nereda. Gruzilov je baš tečno jeo, rskao zubima, puckao jezikom i oblizavao se usnama. Za Praskovju Pavlovnu to ne možemo reći: ona je gotovo cijelo vrijeme ispod oka slijedila kretanje lakaja Fjodjka i za svakim progutanim zalogajem prigovarala: — Eto vidiš, može biti posljedni put da tako edemo!

Kad i kad je têk sasvim ostavi i ona je od dosade bacala po stolu vilicu i nož i turala od sebe tanjur s jelom, još ne načetim.

— Pokupi to jelo, pa nosi! — vikne ona oštro. — Dakle neka sve propane, sve ode bez traga!

Toga dana u veče, kad je Gruzilov otišao i kad je dojavila djevojka Mariška barinji, da joj je već krevet raspremljen, Praskovja Pavlovna pogleda je vrlo blago i reče:

— Ne trebaš, Mariša, sama ću skinuti! Kako bih ja tebe bunila, . . . idi samo spavati!

Mariška zastane u sumnji.

— Je li ti mene žao? — produži Paskovja Pavlovna, — pa ako si ti baš tako dobra, da ti hoćeš skinuti svoju barinju — a ti skidaj, ja te ne sprječavam!

Te se noći ukazao Praskovji Pavlovnoj san.

Sanjala je, da su joj dali staju i da muze preogromnu kravu. Ona je muze, ali ne može nikako da je pomuze, a otraga stoji Porfiška i govori: — Da muzeš cijeli svoj vijek, ne ćeš je pomusti; musti da, al ne pomusti! — Ona kao da hoće skočiti i zamahnuti na Porfišku, — ali noge kao prirasle uz zemlju, premda je nešta gonilo, silno gonilo.

— Matuška, to znači, da će biti novaca kao kiše, — rastumači joj ključarica Akuljina, kojoj je običavala uvijek saopćavati svoje sne.

— Ah, Akuljinuška, kaki novci! — reče Praskovja Pavlovna i potiho pri tom uzdahne.

Treba ipak priznati, da nijesu propustili u djevojačkoj sobi a da se ne okoriste moralnom promjenom Praskovje Pavlovne. Po Akuljininu uvjerenju djevojke su sasvim nepokorne, a Porfiška se stalno naselio u djevojačkoj sobi, pa je od jutra do mraka samo svirao u harmoniku i šaputao djevojkama ljubazne riječi, kojima ih je u taj par zaludjivao. Praskovja je Pavlovna samo drmala glavom, kad su joj dojavili te sve neurednosti, i ne učinivši nikakvih odredaba, tužno je govorila: — Eto još i to! — U kratko, od one prijašnje marne i okretne gospodje premetnula se Praskovja Pavlovna u institutsku sanjarku; po cijele je dane znala sjedjeti kraj prozora gledajući u beskonačnu daljinu i pri tom jadno uzdišući . . .

Jednoć joj javiše, da je došao starosta.

— A šta ti, Avenjiruška, veliš? — obrati se ona k njemu — da li si se sjetio svoje stare barinje?

— Gospodjo, žito smo sve izmlatili.

— No, hvala ti, Avenjiruška! Hvala vam moji golubovi, što ne ostavljate svoje stare barinje!

— Kuda zapovijedate da sjutra narod potjeramo na posao?

— A kuda?

— Ne, Avenjiruška, ja danas više ne zapovijedam, . . . bolje da vi meni zapovijdate!

Avenjiruška se neoprezno nakesi; Praskovja Pavlovna, koja ga je pozorno motrila, opazi to.

— Ti, čini mi se, mislio si, da se nasmiješ? — upita ga ona oštro, — ja ću tebi još pokazati, ti rdjo nijedna, šta je to gospodju ismjehavati, . . . gubi mi se s očiju, prostačino!

— Ja, gospo moja . . . smilujte se, . . . ja nijesam . . . kako bih se ja tome mogao smijati! Tu bi trebalo još da se plače!

Praskovja se Pavlovna u nekolike umiri.

— Tako svi dobri i učtivi govore! — pomisli ona u sebi.

— A izvolite li odrediti što glede tlake? — doda starosta.

— Ne, Avenjiruška, ja znam, da si ti dobar, al ja zapovijedati ne mogu: . . . Nijesam podobna, Avenjiruška.

Prilike bivahu joj očevidno svakim danom teže i napetije. Najneznatnije zapreke, koje je Praskovja Pavlovna negda u tren oka otklonila, dobivale su sada u njenu uobraženju nepristupne, da i užasne forme. Teške i očajne misli dolijetale joj u glavu, dok je muča jivo sjedjela kraj prozora.

— Kako ću si ja sada sama kuhati? — premišljavala ona. — Ja sam nježan stvor . . .

I ako li je protrčalo u to vrieme kraj prozora tele ili pijetao, uspevši se na rpu djubreta, dozivajući gromkim glasom svoje kapuraste drúge, mislila je Praskovja Pavlovna: — Dakle i to sve . . . njima, i tele i koku!

Ako li je prošla preko dvorišta djevojka Ariška, koja je bila kućna pralja, noseći na ramenima obramnicu, napréenu mokrim, baš taj par ižmikanim rubljem, govorila si je sama Praskovja Pavlovna:

— Umiri se, dušo moja, umiri se, prostakušo, ne ćeš ti dugo prati! do mala ćeš, do mala . . .

Na to joj se misli tako zamrsile, ni sama ne osjetivši, da nije mogla više ni jedne uloviti.

Dapače i odana Akuljina pretvorila joj se nekako kao zmija na grudima odgojena.

— I ti doista bježiš preda mnom! — govoraše ona, kad joj Akuljina, videći njenu tugu i zabrinivši se za nju, kao za malo dijete, donašaše proste pite ili svježih kolačića sa zamokom, da okusi.

— Budi Bog s vama, moja gospodjo! kud bih ja starica od vas, ta ja vas još iz djetinjstva poznajem!

— Pa ništa za to, ako me i poznaješ! — produži neumoljiva Praskovja Pavlovna — ja ti u duši čitam, da si podmukla! Zar si ti bolja od Tekluške?

— Baš ste našli, s kim da me sravnite, o draga gospo!

— Bude li to tako, bit će još i gore! zasjest ćete mi na šiju vi kukavci, vi bogalji! Za što da vi za mnom trčkate, kad sam ja dužna još da vas dvorim . . . čini mi se, da i Sjomka to hoće!

— Bolje pokušajte . . . gospodjo!

— Eto gle, kako si ti počela odjedared sa mnom drugovati! Pa zar bi ti smjela mene siliti, da ja jedem! Ne, ne, idite mi svi s očiju!

Praskovja Pavlovna s negodovanjem odguri doneseni joj masni zamok, izušćujući pri tom ove uvredljive riječi: — Još jednom hoćeš može biti da me hraniš!

Pa ipak moram priznati, da nije Praskovja Pavlovna bila sasvim odurno žensko čeljade, a nije dapače ni sama sebi vjerovala, kad je Akuljinu okrivila s nepotpune odanosti i da je imala dobru namjeru ljutiti jê. Ona je potpunoma bila uvjerena, da je Akuljina najodanije i najšutljivije stvorenje, stvorenje, kako se je moglo izleći samo na ruskoj grudi, pod utjecajem tih gorkih prilika, koje nekoji heroji ne bez ironije nazivlju patrijarhalnima.

Ona je dobro znala, da se je Akuljina jakarila s njome još u ono radosno doba, kad bijahu dječica i da se od tog doba sklopila medju njima ta nerazdruživa sveza, po kojoj za Akuljinu nije bilo ljepšega stvora od Praskovje Pavlovne, a za Praskovju Pavlovnu čestitije i odanije ključarice od Akuljine. Ako su se i poradjali medju njima kad i kad mali inati poradi kojekakih jako nedužnih zapitkivanja, kao na primjer rad prolivena kvasa, izgubljenog komadićka šećera, koji je bio još jučer na komodi, razbijena tanjura itd., i ako nije Praskovja Pavlovna nikada propustila nijednoga slučaja, a da ne nazove Akuljinu starom taticom i rasipnicom, to se ipak ova ne samo da nije uvrijedila na ove riječi, već naprotiv osjećala, da joj nešta manjka u životu, ako ih ne čuje Po tome i sadašnji kritični slučaj ne samo da nije promijenio toga odnošaja medju njima, već ga je još bolje ukrijepio.

Kad je barinja posmatrala kroz prozor, šuteći po cijele sate i prebirući u pameti svojoj sve užase, koje joj je prikazivalo njeno sklono utvaranje, često bi se zatajila Akuljina u vratima njezine sobe i, zabrinuvši se, pazila na svoju predragu barinju.

— Kud ona to nosi krastavce? Kud ona krastavce nosi? — zavikne Praskovja Pavlovna, zamijetivši, da se djevojka Vasjutka lopovski krade uz plot, noseći pod pregačom drvenasti lonac s nasoljenim krastavcima: — Akuljka! opajgoro! tako ti kradeš vlastelinsko dobro!

Akuljina dala se u trk iz sobe, da taticu ulovi s ukradenom stvari.

— Ah ne! — zavikne joj na to Praskovja Pavlovna: Ah ne! ostavi je, Akuljinuška! Neka jedu, proždrljivci! Nek sve ode bez traga!

I s nova se baci u snatrenje U takim nemirima prodje i cijeli mjesec.

Praskovja je Pavlovna ipak odjedared neizmjernim začudjenjem opazila, da se u to doba oko nje ne dogodiše baš nikake bitne promjene. Kao i prije davale joj „pogane djevojke“, da se umiva, i raspremale joj krevet;

kao i prije čistio rdja Fedjka noževe, postavljao samovare i nudjao joj za objedom jela; kao i prije dolazio je Avenjiruška po zapovijedi. Dapače osobitih zgoda nije bilo, osim nekoliko kradja krastavaca i jeke plahih zvukova harmonike (što se je u ostalom i prije dogadjalo).

Trebalo je da si rastumači taj prizor. No i tu nije mogla Praskovja Pavlovna nikako svesti svoju misao na pravi put iz okruga sumnje i protuslovja, u kojem se je uporno vrtjela.

— A da oni to ne rade badava! — mislila ona kad i kad po svojem pozorno pazeći i prisluškujući na sve, što je okruživaše: — to se oni baš hotimice pričinjaju mirnima!

I ujedno s tim izniče iza te crne misli u njenoj glavi i druga ali utješnija: a što, ako je Gruzilov lagao? što je, ako to ništa ni ne postoji, već je to samo blebetanje glupih i opakih ljudi?

— Ti kusati kerovi samo smutnju prave! vozikaju se po komšiluku pa samo tandrljaju!

Da učini kraj tim mukama, odluči ona poći u grad onomu istomu Semjonu Ivaniću, koji je bio prvi izvor po svjedočanstvu Gruzilova, odakle je potekla smutljiva vijest.

Grad obično tih do snatrila, bijaše vanredno oživio, kad se je dovezla Praskovja Pavlovna u nj; po ulicama letjele su žurno elegantne kočije i jednostavni rogozom prevučeni bauli i druge saone zapregnute u tri konja s praporcima, koji su zaglušivali mala zvonca.

Taj odnošaj ne umače pozornosti Praskovje Pavlovne.

— Gle, vragovi, obradovaše se! — u misli progovori.

I od tog časa nije više sumnjala. — Kako sam ja to samo opazila, — govorila je ona iste večeri Akuljini: da oni bjesne, s dopuštenjem govoreći, kao vrazi u paklu, tako sam se odmah predala u svem volji Božjoj!

Al je ipak htjela razgovarati se sa Semjonom Ivanićem, da isprazni čašu ijeda dó dna. Semjon Ivanić bijaše starac od sviju u okružju uvažavan i durio mu se isto tako *taj ijed* kao i Praskovji Pavlovnoj. Osim toga imao je on još to svojstvo, što je govorio kao krestelica i nejasno, no zato je umio vještački pištati kao ptice, opónašajući s podjednakim uspjehom i biljisanje slavuja i graktanje vrana. Starci se sastadoše pa se malo i rastužiše! Praskovja se Pavlovna dapače i rasplakala.

— Koliko ljeta, koliko zima! — reče Semjon Ivanić u jadovnom iznenadjenju, raskriljujući ruke.

— I kako se to odjedared sve promijenilo, Semjone Ivaniću! — odgovori Praskovja Pavlovna.

Oni sjedjahu jedno prema drugomu i nekoliko časova šućahu kao bojeći se izustiti rječcu, koja bi im obadvoma zagorčila,

— Je li istina? — progovori napokon Praskovja Pavlovna.

— Istina, — odgovori Semjon Ivanić, poniknuvši glavom.

I opet prodje nekoliko časova, da su mučali, a za to vrijeme činilo se, da su drugovi s usiljenom pozornošću prisluškivali udaranju šetaljke, koja se je u taj par nekako vrlo dosadno šetala s jedne strane na drugu. Šta su čuli u tom nesnosnom odmjerenom i tačnom „tik-tak“? Jesu li čuli, da je svaki mah šetaljke mah, koji ih zove smrti? Jesu li osjećali, kao da im se krv stinjava u njihovim žilama, pa da je u cijelom im organizmu zavladalo tupo nespokojstvo i nezadovoljstvo?

— Sve nek ide bez traga! — iznenada zavikne Praskovja Pavlovna, podižući se štropotom s mjesta i ljutito oturnuvši svoj stolac.

I ko bi mogao pomisliti? Ona je baš sada počela prekoravati Semjona Ivanića, bijediti ga s volterijanstva, dokazivati, kako je dva puta dva četiri i da je on svojim poganim jezikom sve to uradio.

— Vi biste samo te-te-te, pa ta-ta-ta! — bjesnila je veoma uspješno, podrugujući se Semjonu Ivaniću: — vama je samo da spletke raznosite i glasove rasturujete — al gle, sad ste dovršili! Može biti da to ne bi nikome ni na pameti bilo; da nije vaših spletaka i tandrljanja, već bi sve bilo mirno i dobro!

Od tog doba napokon je spokojstvo posve ostavi. Svaka riječ, koju je ona čula, svaki osmjeh, pogled, micanje ruku, dapače i svaka mijena prirode — sve je to nju svodilo samo jednomu pitanju, koje je posvema obladalo sve njene misli.

— Zlo mi je, zlo! O, bar da smrt naskoro dodje! — tugovaše neprestano, kad je bila sama s Akuljinom.

— A da, a šta vi, gospo moja! Imali ste i šta smisliti! — ukori je Akuljina.

— Pa kuda ću! nu govori, ludo, pa kuda ću! — žalostila se Praskovja Pavlovna. — U sirotište ne će me uzeti, pa ja nijesam ni gradjanka! U službu poći — ne imam snage! Drva cijepati — ta ni sjekire ne umijem u rukama držati!

— Oh, gospode Bože! Ta što vi to ne govorite... već i drva cijepati! — opetova Akuljina.

— Ne, pa kaži, kuda ću? Ta da, ti si vještakinja u prostoti i odgovaranju. Ja riječ, ona dvije! ja riječ, a ona deset! Pa ded nauči me, kuda mi je poći? Hoćeš li ti, da u govedare podjem? Tako ti dakle, ropkinjo! Još ti ne ćeš doživjeti, da ti barinja bude govedarkom!

Napokon dodje i proljeće. Obnovila se cijela priroda, ali se ne obnovi Praskovja Pavlovna. Otapanje snijega, žubor voda i postepeno pojavljivanje polja — prizori obično tako radosni u selu, pobudjivali su u Praskovji Pavlovnoj dosadu i srčbu, sjećajući je, da se približuje konac svakim danom.

— Kopni, batjuška, kopni! — govoraše ona pogledajući na snijeg, — valja da će vrijeme brže proletjeti.

Doletješe i škvorci. Te ih je godine bilo nekako vrlo mnogo. Praskovja Pavlovna, koja je od uvijek voljela škvorce, odjedared ih zamrzi.

— Brbljajte, škvorci, brbljajte! — govoraše ona — baš kao i naše dvorkinje! Brbljanje, brbljanje i ništa više! Napokon zagrmi prvi grom. Cijela se priroda odjedared probudi i ožive; zelen gušće obojadiše lišće drveća i stabljiku trave; biljke se odjedared ispružile, cvijeće rasklopilo svoje čaške, mravi zavrvjeli, míle ovamo i onamo po zemlji. Sve u naokolo zamirisalo, sve oživjelo, sve zatreptalo ugodnim trepetom.

— Grmi, batjuška, grmi! — reče Praskovja Pavlovna, čuvši po prvi put i taj doziv prirode životu — grmi! jer ako grom ne grmi, mužik se ne će ni prekrstiti!

A tude se još po kući neprestano zbivaju neprilike: sad odjedared Nadežda zatrudnila, sad Fjodjka s pijanim očima legla na vruće ognjište spavati — —. Gospode! Šta da učinim! Šta da učinim! — jadovno klicala Praskovja Pavlovna:

— Evo . . . dodje doba umiranja!

O Loretanskim zvonima.

Češki napisao **Jan Neruda**, preveo **B. Inhof**.

Ima tomu već nekoliko stotina godina šta li, kad je na „Novom svijetu“ živjela sirota udova. Bila je radina i štedljiva, al koja joj korist, kad je imala i previše djece.

Svatko zna, da Loretanski zvonici imadu mnogo zvona; i naša udova imala je upravo toliko djece, a i govorila je djeci svojoj „Loretanska zvonašca“ Al onda se još nisu ta zvona na zvoniku glasila pjesmama, već su samo pokazivala razno doba dana; ona veća izmedju njih cijele sate, a ona manja svaku četvrt. Udovica govoraše, da je to upravo tako i kod njenih zvona doma; ona veća hoće baš da čekaju, ali manjima se svaki čas nešto hoće. Jedino blago siromašne udove bijaše niz srebrnjaka, a imala ih je opet toliko, koliko i djece. Dobila ih od bogate kume, pa ih čuvala za djecu, za svako dijete po jedan na uspomenu.

Nastala u Pragu prelazna bolest. Najviše je bjesnila medju sirotinjom, a ova je u svojem očaju tvrdila, da bogataši hoće da ju unište.

Napokon se dohvatio pomor i udovičine obitelji. Najstariji momak oboli. Mati gotovo očajala, jer je svu djecu jednako ljubila, pa nije ni pomišljala na to, da će s djetetom nestati i brige i muke. Liječnika nije mogla platiti, a i znala je, da su im ruke pune posla, pa da ne bi nijedan mogao k njoj doći. Nije trajalo ni dvije ure, a dijete se već spremalo na put u onaj svijet Nesretnica majka vidje, da već nema pomoći, izvadi niz sa srebrnjacima, skide najveći i ode u Loreto.

Doskora zaječi najveće Loretansko zvono, dijete izdahnu — zvonilo mu zadnji put.

U ono su vrijeme prolazila Pragom cijeli dan mrtvačka kola, tovarila su mrtvace iz svih kuća, a kad su bila puna, vozila ih u raku na groblje. Drugi dan iza smrti djeteta išla je udova za jednima od tih mrtvačkih kola, da bar zna, u kojoj će grobnici ležati njezino dijete.

Al kad se je kući povratila, nadje drugo svoje dijete — onu milu plavojku — u vrućici, a crvenu kao ruža. Ne prodjoše ni dva sata, već je majka s drugim srebrnjakom išla k Loretu.

Tako je to išlo dan na dan, majka skidala srebrnjak za srebrnjakom, a u Loretu oglašivalo se sve manje i manje zvono. Mati bila od očaja već otupila; koracala bi nijemo za mrtvačkim kolima, a s groblja se vraćala tiho, da podvori i opet dijete na umoru. Iz toga ju mira trgne tek smrt zadnjega i najmladjega djeteta, koje gotovo još nije ni govoriti moglo. Kad je najmanje zvonašce zaječalo, mislila je majčica, da će joj srce pući.

Otprati i zadnje svoje dijete, a kad se je vratila, osjećala je, da i nju bolest svladava Legne na postelju, na kojoj je umrlo cijelo njezino bogatstvo.

Tu leži siromašna ta udova, ni od kuda pomoći, pa ni žive duše, da joj vode pruži. Jedinom utjehom njezinom bijaše, da bar ne će dugo preživjeti djecu svoju.

Njezino cijelo tijelo gorjelo je od neizkazane vrućine; napokon osjeti, kako se čudna slabotinja širi po svim udima i kako jedno udo za drugim obamire.

— Ah, draga djeco moja, — uzdahne, — ja sam vas podvorila, a mene nitko ne će; dala sam, da vam mrtvačko zvono zvoni, a meni ne će!

Nije još ni izgovorila, a ono zabrujiše sva Loretanska zvona; njihovi se zvuci sve silnije i silnije slagali u tako krasne i ganutljive pjesme, kao da to sami angjeli pjevaju.

— Dušice moje djece, — šaptala udova umirući i izdahnu — — — — — — — — — — — — — —

Od onda se Loretanska zvona pjesmama glase.

Tehnička uporaba električnoga svjetla.

(Svršetak.)

Treba da kažemo koju o koristi električne razsvjete u znanosti, da vidimo, kako je ovo svjetlo pomoglo čistoj znanosti, iz koje je i poteklo. Tu treba da u prvom redu spomenemo uporabu električnoga svjetla u medicini. Poznato je, da je umjetna razsvjeta onih dielova tiela, kojih ne možemo neposredno vidjeti, mnogo pospješila razvitak medicine. Danas imamo n. p. Čermakovo zrcalo za grkljan; nadalje Helmholtzovo zrcalo za oko, kojim je on prvi put zavirio u sastav živoga oka; a ima i drugih takovih aparata. Tu se rabi dnevno ili koje umjetno svjetlo, kojega se odsjev s pomoću zrcala prenosi na dotično miesto, što ga hoćemo da iztražimo, recimo, oko, uho itd. No može se i drugim načinom polučiti ista svrha. To biva ako mjesto odsjeva svjetla uvodimo na ono mjesto sam izvor svjetla; nu taj je drugi način moguć samo uz električno svjetlo Kirurgija ga već dosta dugo upotrebljava, a uveo ga je prvi Middeldorpf. Za to treba, da se razbieli galvanskom strujom platinina žica, koja tako daje svjetlo, Ta se žica u zgodnoj opremi dovodi u razne dielove tiela, do kojih je u obće moguće doći i tu ih razsvjetljuje. Posebnom pak uredbom dovodi se s pomoću zrcala i prizama slika dotičnoga predmeta u oko motritelja. Sve se ovo nalazi u jednoj cievi, koja je razmjerno malena prereza. Nu na taj način ne bismo mogli nešto dulje vremena ostaviti aparat u nutrini tiela, jer usijana platinina žica ne podaje samo svjetlo, nego i toplinu. Da ne naudi škodljivo djelovanje te topline, teče oko te žice na poseban način voda, koja odvodi nastalu toplinu. Ovako sastavljeni aparat izumio je Leiter u Beču. Ako ga trebamo za motrenje želudca, ime mu je gastroskop. Tako dakle možemo samo s pomoću električne razsvjete motriti nutrinu želudca. Kako je to važno za medicinu, nije potrebno ni spominjati.

Dragutin Lerman.

Električno se svjetlo uspješno upotrebljava i u fotografiji; pak je toga radi uvedeno već u neke fotografijske ateliere. Kako valja u tom slučaju postupati, na to je upozorio *Chary*. Tim se svjetlom postizava, te je fotografiranje neovisno o vremenu, koje inače igra dosta veliku ulogu kod fotografijskoga snimanja slika. Spomena su vriedni pokusi, što se prave uz električno svjetlo sa biljkama. Tako se je opazilo, da pod njegovim uplivom plodovi bilja brže dozrievaju. U Davenportu zamietiše, da liljani, koje noću jako električno svjetlo razsvetljuje, svoje čaške opet otvaraju. Htjelo se neko vrieme poricati, da električno svjetlo povoljno djeluje na biljke; što više, kazalo se, da električno svjetlo škodi biljkama i to da se je opazilo u carskoj palači u Petrogradu. No Arnold Siemens odlučno se opire ovoj misli, tvrdeći, da take glasove šire samo zavidni ljudi i prijatelji kakove plinare, ili pak s toga, što su vrtlari zanemarili biljke, pa onda krive električno svjetlo. Danas se to mnogo izpituje, pa ima nade, da će se tu doći do zanimljivih rezultata. Sada već znamo, da papir požuti brže uz električno svjetlo nego kraj plinskoga; nu odatle ne smijemo izvoditi zaključka, da bi plinsko svjetlo bilo zgodnije za knjižnice. To ne stoji, jer pojedine sastojine plinskoga svjetla, što nastaju za izgaranja, osobito slučenine sumpora, dosta znatno uništuju papir i vez knjiga. Električno svjetlo pomaže i astronomiji, zatim je udesno za mikroskopiranje, da se razsvietle preparati itd. Tako bismo mogli spomenuti još više takih slučajeva, gdje to svjetlo liepo podpomaže napredak znanosti.

Pošto smo spomenuli najglavnije uporabe toga svjetla, treba još da kažemo, koje najvažnije prednosti ima električno svjetlo pred ostalim razsvjetnim sredstvima Tu možemo govoriti samo o jednom svjetlu, pošto i onako sva ostala razsvjetna sredstva za ovim zaostaju; to je svjetlo običnoga našega razsvjetnoga plina. Mi smo već prije napomenuli neke prednosti, koje ima električno svjetlo pred svjetlom razsvjetnoga plina; sad ćemo da nešto obširnije o njima progovorimo.

Čim se je vidjelo i razabralo, da se električno svjetlo može nadmetati s plinskim, odmah su poduzetnici razsvjetnoga plina počeli pomišljati, kako bi usavršili razsvjetu plinsku, ne bi li tako suzbili ozbiljno nadmetanje električnoga svjetla. Prije nekoliko godina pokušaše, da pojačaju plinsko svjetlo. To je donekle i uspjelo na taj način, da se je prevela električna struja indukcijom kroz plamen razsvjetnoga plina, kojega se je sastavina time elektrolitički razstavila. Medjutim ni ostali pokusi niesu podpunoma uspjeli i doveli do žudjenoga cilja. Električno svjetlo zaista ima vrlo mnogo svojstava, kojih ne će možda

nikad postići svjetlo razsvjetnoga plina. Što se tiče jakosti, električno svjetlo znatno nadmašuje ne samo plinsko svjetlo, nego u obće sva dosele poznata razsvjetna sredstva; njegov se sjaj i čistoća takme sa sunčanim svjetlom. Često se doduše tvrdi, da električno svjetlo izgleda nekako modro i da se odsieva kao mjesečevo svjetlo. No analizom se pokazalo, da ta tvrdnja nije sasvim opravdana. Taj je prigovor jamačno nastao s toga razloga, što smo naučeni već od mladosti noću gledati sve u crvenkastom svjetlu (kako obično biva uz današnja naša umjetna sredstva), pa nam se s toga čini električno svjetlo hladnim i nenaravnim. Velika intenzivnost električnoga svjetla smeta u nekim slučajevima, jer baca na nerazsvietljena mjesta veoma oštre sjene. Nu tomu možemo lako doskočiti zgodnim reflektorima. Velika je prednost električnoga svjetla, što nam podaje sliku predmeta u onoj boji, koju predmet doista danju imade. Ovo je svojstvo električnoga svjetla ugodno, a u mnogo slučajeva i veoma potrebito. Dosele je bilo moguće u tvornicama, gdje se tkanine bojadišu, neke radnje raditi samo danju, jer se kod noćne radnje niesu mogle razaznavati pojedine boje. Električno je svjetlo tomu znatno pripomoglo. Budući da električno svjetlo ima mnogo ljubičastih zraka, raztvara poput sunčanoga svjetla neke kemičke slučenine. Na tom se i osniva uporaba njegova u fotografiji, dok se za to ne može plinsko svjetlo upotrebljavati. I zdravstveni nas razlozi nukaju, da dademo prednost električnomu svjetlu pred plinskim. Kraj električnoga svjetla stvara se vrlo malo topline, jer mu ne treba kisika i atmosferskoga zraka kao plinskomu svjetlu. Poznato je, da u plesnim dvoranama i gostionama, gdje ima mnogo ljudi, kadkada vlada nesnosna vrućina, pa se ljudi često nahlade, kad izadju na hladni zrak iz takovih vrućih prostorija. Razsvjetni plin kao što i sva ostala razsvjetna sredstva, izuzevši električno svjetlo, povisuju vrućinu u takim prostorijama, a često i znatno zrak kvare. Dok plinska svjetiljka gori, nastaje velika množina ugljične kiseline, koja je dovoljno poznata sa svojih otrovnih svojstava. No i uz električno svjetlo potrebna je zgodna ventilacija u takim prostorijama, ali znatno manja, nego kraj plinske razsvjete Dok plin gori, troši se kisik, a uz to nastaje sparina od disanja i izparivanja ljudi zagrijanih plesom i pilom, a kraj električnoga se svjetla samo ova razvija. No time, što se uz plinsku razsvjetu stvara velika množina topline, u mnogo se slučajeva može uštediti gorivo u takim prostorijama. Budući da je potreba umjetne razsvjete najveća u zimsko doba, treba priznati, da u tom ima plinsko svjetlo prednost pred električnim. Već smo kazali, da je električno svjetlo zgodnije od drugih razsvjetnih sredstava za očinji vid. Električna razsjeta povećava oštrinu vida, kako je to pokazao *Happe*. On je naime odkrio: ako uzmemo, da je oštrina vida uz dnevno svjetlo jednaka jedinici, to je kraj plinskoga svjetla *0·5* do *0·7*; dok kod električnoga svjetla iznosi *1·2* do *1·5*. Ovo je važno u praktičnom životu, jer kad se bolje vidi, mogu se i poslovi lakše vršiti. Pa i ona toplina, što nastaje, dok gori plinska svjetiljka, doima se vrlo štetno naših očiju, jer ih umara, i navraća navalu krvi prema glavi. S ovih razloga moramo dati prednost električnomu svjetlu pred svim ostalim razsvjetnim sredstvima.

Uporaba svjetla razsvjetnoga plina ima osim ovih još i drugih pogibli; tako može uz plinsko nastati eksplozija, ljudi se mogu otrovati, ako se slučajno ostavi otvoren pipac plinske cievi. Već 2% do 3% razsvjetnoga plina u zraku truju čovjeka, ako ga dulje vremena udiše Uz to ima još jedna pogibao kraj razsvjetnoga plina, od koje nema uspješne obrane. Poznato je, da razsvjetni plin ima neki posebni zadah, koji nije nipošto ugodan. No može se dogoditi, da razsvjetni plin dopre iz pokvarene koje glavne cievi kroz zemlju i zid u stan. Ovaj je plin sada bez ikakova vonja, ali ima inače sva ostala otrovna svojstva, koja i prije, pak može tim lakše štetonosno djelovati, što ljudi svoju nesreću obično istom tada osjete, kad su već tako slabi, da se ne mogu spasti. Ovo nastaje osobito u prizemnim stanovima i to u zimsko doba, kad je tlo smrznuto, te poradi nastalih velikih razlika u temperaturi u sobi i vani nastaje znatan propuh uzduha. Sve je ovo liepo razložio *Layet* na medjunarodnom higijenskom kongresu u Turinu i predložio, da se plinsko svjetlo što prije zamieni električnom razsvjetom. Plin ne djeluje samo na ljude škodljivo, nego i na predmete koji se nalaze u takovim prostorijama. Tako n. p. slike postaju uz plinsko svjetlo crne, a kovni okviri izgube svoj sjaj. To se ne dogadja uz električnu razsvjetu.

No da čovjek bude uz električno svjetlo siguran od vatre, treba da se ovo dobro namjesti i provede; ako to nije, može i ovo opasno biti kao i razsvjetni plin. Zato treba da galvanske struje namještaju samo podpuno vješti, nipošto kako češće biva, ljudi nevješti, ili koji vrlo malo o samoj stvari znadu. Ako nije izolacija dobro provedena, mogu ljudi uz električno svjetlo nastradati, ako dodju u savez sa žicama, kojima ide jaka struja. No električno se svjetlo može lakše dobro uvesti, da ne bude neprilika, nego li plinsko svjetlo. Protivnici prigovaraju električnomu svjetlu, da ono titra; nu ova mana nalazi se i kod svjetla razsvjetnoga plina, samo što se tamo tako jako ne opaža. Titranje se može posve lako zapriečiti, ako se upotrebe žariljke.

Prigovara se, da je električno svjetlo skupo. Treba priznati, da to ovisi o raznim prilikama. Na mjestu, gdje može kakova prirodna sila tjerati motor, n. p. voda, bit će razsvjeta bez sumnje znatno jeftinija, nego na mjestu, gdje nema takove sile, pa se mora za tjeranje motora upotrebiti parni stroj. Trošak ovisi i o tom, kakvu vrst svjetiljaka upotrebljavamo za razsvjetu; zatim kolik treba da bude broj svjetiljaka, jer što je veći broj svjetiljaka potreban, to je uputnije upotrebiti električnu nego plinsku razsvjetu. Što se tiče vrsti svjetiljaka, treba priznati, da

su žariljke skuplje, nego li uporaba Voltina luka. Kad se uvedu središnje postaje za električno svjetlo, bit će ta razsvjeta puno jeftinija. *Siemens* je dosele odstranio mnoge potežkoće, koje su bile prije skopčane s prenašanjem struje iz jednoga centralnoga mjesta na više drugih mjesta. Da se imamo mnogo nadati, ako se uvedu te središnje postaje, svjedoče najbolje rieči Engleza *Perry-a,* koji je u nekom svom predavanju rekao: „Ja držim, da nije daleko vrieme, te ćemo imati velike središnje postaje, možda u dubini naše zemlje, gdje će ogromni parni strojevi tjerati goleme električne strojeve. Tada ćemo imati duž svake ulice razapete žice, koje će ići u svaku kuću kao sada plinske cievi; potrošena munjina u svakoj će se kući bilježiti, kako biva sada sa plinom, pa prolazeći kroz malene motore, tjerat će nam strojeve, ravnati ventilaciju, oganj nadomieštati i svašta drugo, a uz to će nam još i električnim svjetlom svietliti“.

Posve je lako moguće kraj tih prednosti, što ih ima električna razsvjeta pred plinskom, da će električno svjetlo s vremenom posve iztisnuti plinsko.

Električna razsvjeta nije nipošto plod najnovijih odkrića; ali je u svom prvom početku imala nadvladati mnogo potežkoća, da dodje do savršenstva i da bude pristupna obćoj uporabi. Nije doduše ni danas sasvim usavršena, ali se moramo diviti njezinoj velikoj uporabi, a nade je, da će skora budućnost tu uporabu električnoga svjetla još više i mnogostranije razširiti i promaknuti na obću korist i blagostanje čovječanstva.

St. Plivelić.

Talleyrandovi memoiri.

(Svršetak.)

Uz to je Napolen imao sa papom Pijem VII. poznatu razmiricu. Car nije imao prama papi nikakova obzira. To se najbolje vidi iz sliedećega naloga, što ga je dao papi *Chabrol,* prefekt u Montenotru, u ime samoga cara: „Savona 14. siečnja 1811. Podpisani, po zapoviedi primljenoj od svoga vladara, njegova carskoga i kraljevskoga veličanstva Napoleona, cara Francuza, kralja Italije, protektora Porajnske konfederacije . . . daje na znanje papi Piju VII.. da mu je zabranjeno obćiti s kojom bilo crkvom u carstvu i bilo s kojim podanikom carevim, pod zaprekom neposlušnosti s njegove i njihove strane. Onaj, koji priprema ustanak i kojega je duša od žuči, prestaje biti članom crkve, a pošto ne će da se opamieti, vidjet će, da je car toliko mogućć, da može učiniti ono, što su i njegovi predšastnici činili, te skinuti papu“.

I tako je Napoleon bio svedj bliži katastrofi. Talleyrand se uz to spremao za budućnost. Neki kažu, da se je rotio. Protiv toga prosvjeduje. Kad je došao taj dan, Talleyrand je stao da proučava sve moguće kandidature, ali je jednu za drugom odklanjao. O Orleanskom vojvodi piše ovo: „Orleanski je vojvoda imao samo nekoliko privrženika. Njegov je otac za neke bio kriv, što je ozloglasio rieč *jednakost,* a za druge je Orleanski vojvoda bio usurpator od kuće nešto bolje nego Napoleon. Trebalo se je dakle povratiti k Burbonskoj kući. Talleyrand, koji je bio predsjednikom privremene vlade poslije Napoleonova pada, uložio je sve svoje sile za Ljudevita XVIII O svom sastanku s njime piše: Ja sam ga vidio prvi put u Compiégne-u. Bio je u svom kabinetu. Poveo me je k njemu gosp. Duas. Kralj, kad me je vidio, pruži mi ruku i na najljubazniji način mi reče: Milo mi je, što vas vidim. Naše su kuće od davnine. Moji su predji bili vještiji; da su vaši bili vještiji od mojih, vi biste danas meni rekli: uzmite stolicu, približite mi se i govorimo o našim poslovima; danas vam ja kažem: sjednite i razgovarajmo se“.

Medju nekim izpravama, priloženim poglavlju, koje se bavi o restauraciji, nalazi se pismo, koje je Fouché upravio po Talleyrandu Napoleonu, kad je ovaj primio suverenost otoka Elbe. Fouché preporuča Talleyrandu, da priobći pismo grofu Artois prije nego ga pošalje „Bonapartu“. Evo pisma, koje je veoma zanimljivo: „Kad su Francuzka i dio Europe ležale pred Vašim nogama, ja sam se usudio, da Vam služim i da Vam uz pogibao, da Vam postanem neugodnim, uviek govorim istinu. Danas, kad ste Vi u nesreći, bojim se, da ću Vas raniti, ako Vam iskreno budem govorio, ali ću iskreno govoriti, jer Vam je koristno i važno.

„Vašim ste zaklonom primili otok Elbu i suverenitet nad njim. Ja pomnjivo slušam sve ono, što se kaže o ovom otoku i o tom suverenitetu. Mislim, da mi je dužnost uvjeriti Vas, da položaj ovoga otoka u Evropi ne dolikuje Vašemu položaju i da suverenost ned nekoliko jutara zemlje ne dolikuje onome, koji je vladao tako velikim carstvom.

„Molim Vas, da uvažite ova dva razloga, Vi ćete vidjeti, kako su oba temeljita.

„Otok Elba odviše je blizu Africi, Grčkoj i Španjolskoj, može se reći. da je u dodiru s obalama Italije i Francuzke; s ovoga otoka more, vjetrovi, brodić mogu najbrže prenieti Vas u zemlje, koje su najviše izložene pokretu, ustanku, dogadjajima. Današnji položaj nije ni na jednoj strani čvrst. U današnoj prevrtljivosti naroda genij, kao što je Vaš, bit će uviek povodom nemira i sumnje za sve vlasti.

„Ne ćete biti krivi, ali ipak će Vas kriviti, ne ćete biti

*

krivi, ali ćete škoditi, jer su znakovi pogibli veliko zlo za vlade i za narode.

„Kralj, koji će vladati Francuzkom, hoće da pravedno vlada; ali Vi znate, da mržnja može dati kleveti prividnost istine.

„Naslovi, koje Vi čuvate, dok Vas sjećaju svaki čas na ono, što ste izgubili, ne mogu za drugo služiti nego da Vaše boli još više ogorče; oni ne predstavljaju ostatak, već ništavilo izčezle Vaše veličine. Reći će se, da Vi čuvate te naslove samo zato, jer čuvate stare težnje. Reći ću još: niesu Vam na čast, ali Vas izlažu. Reći će se, da je ostrvo Elba uporište, na koje Vi hoćete da naslonite svoje poluge, da pokrenete sviet.

„Dozvolite, da Vam rečem u cielosti svoje mnienje, koje je rezultat zrelih refleksija; slavnije i utješljivije bi bilo po Vas, kad biste živjeli kao prost gradjanin, a sjedinjene države u Americi danas su najsigurnije i najpristojnije zaklonište za čovjeka, kao što ste Vi.

„Ondje ćete Vi započeti nov život usred narodâ još djevičanskih; oni će se diviti vašemu geniju, a ne će ga se bojati. Ondje ćete živjeti pod zaštitom zakona jednakih i nepovredljivih za svaki stvor, koji diše u domovini Franklina, Washingtona i Jeffersona; Vi ćete pokazati onomu narodu, da biste osjećali i mislili kao on, da ste se usred njega rodili, da biste bili voljeli njegove kreposti i njegove slobode nego li gospodstvo cieloga svieta.

„Čast mi je biti sa poštivanjem najponizniji sluga Vašega Veličanstva.

Otrantski vojvoda.

Pariz, 23. travnja 1814“.

P. Izjaviti mi je Vašemu Veličanstvu, da niesam ni od koga tražio savjeta za ovo pismo i da me nitko nije uputio.“

Zadnji dio drugoga svezka *memoira* govori o viećanju i dogovorima na bečkom kongresu. Dopisi Talleyrandovi, koji se nalaze u svezku, bili su već prije priobćeni.

* * *

Kad su *memoiri* izišli, živa se je razprava o tom razprela, jesu li autentični. Nu danas je dokazano, da su autentični ali da imadu mnogo praznina.

D. Politeo.

Književno pismo.

Ruska biblioteka. Izdaje i uredjuje Milan pl. Marković. Djela F. M. Dostojevskoga: *Biedni ljudi*, preveo *Nikola Kokotović*. Svezak 10. i 11.

Kad je lani izišla u Jagićevu „Archivu“ (u 3. svesci 13. knjige) nepovoljna ocjena o Harambašićevu prijevodu Tolstojeva romana „Vojne i mira“, priopćismo kratak izvadak iz te oštre ali pravedne ocjene, da tako barem na tudja usta pokudimo nečuveno lakoumlje našega prevodioca, pošto se nije nitko od naših pisaca, što no su vješti ruskomu jeziku, latio toga posla, da nadzire površni rad Harambašićev. Jagić je u ocjeni svojoj jasno pokazao, da se je Harambašić lakoumno i nepripravan latio posla, bez potrebnoga znanja ruskoga jezika. U njegovu radu ne nalazi ozbiljnosti: izvornik svoj nije sa čuvstvom pieteta čitao, proučavao i prevodio; gotovo na svakoj stranici ima tragova nemaru i neznanju. Prevodilac je mjestimice teža mjesta izostavio, kad i kad opisao, a često iskrivio pravi smisao izvornikov. Po tom je taj prijevod pun nezgrapnosti, protuslovja i netočnosti, te nema nikakve literarne vrijednosti. — Mišljasmo, da će ta pokudna ocjena dozvati pameti i samoga prevodioca i ostale njegove istomišljenike, t. j. one, koji prevode kao August Harambašić. Ali mi se u nadi prevarismo, jer nam evo neugodna dužnost nalaže, da poslije te oštre osude prikažemo hrvatskomu čitalačkomu svijetu još rdjaviji i površniji prijevod od Harambašićeve krparije.

Vrlo žalimo, što je taj prijevod ugledao svjetlo u „Ruskoj biblioteci“, koju smo dosele vazda usrdno preporučivali našemu općinstvu, ni u snu ne pomišljajući, da bi izdavač i prevodilac mogli biti podobni, da se tako teško ogriješe o povjerenje naše i pouzdanje čitalačkoga svijeta. Prevodilac „Bijednih ljudi“ prava je šeprtlja prema prevodiocu Harambašiću. Harambašić je barem prevodio iz ruskoga izvornika, a Kokotović prevodi rusku pripovijetku po njemačkom prijevodu (A L. Hauffa u Mindenovu izdanju), a pri tom se nimalo ne brine za ruski izvornik, pače se čini, da mu je teško i zagledati u nj. Pored svega toga prevodilac „Bijednih ljudi“ ne umije dobro ni njemački, jer je neka mjesta i s njemačkoga krivo preveo, pa tako taj prijevod prijevoda ima pored netočnosti njemačkoga prijevoda još i novih nesmisla i nezgrapnosti, a uz to prevodilac izostavlja po miloj volji rečenice, koje se nalaze u njemačkom prijevodu. Da ovo dokažemo, evo primjera: Odmah u početku izostavlja naš prevodilac: свѣчку досталъ, u njem.: mache Licht; u ruskom se izvorniku kaže: подымаю глаза, u njem. prijevodu: erhebe ich die Augen, a naš prevodilac veli: pogledam *kroz prozor;* u ruskom: Было время, когда и мы *свѣтло* видѣли, *маточка*, u njem.: Es gab eine Zeit, wo ich auch *scharf sah*, *Mütterchen*, a u hrv.: Bilo je dana, *dušice*, kad sam ja *daleko* vidio; u ruskom se veli: Не радость старость, to je Nijemac slobodno preveo: Das Alter macht *wenig* Freude, a naš prevodilac prevodi po njemačkom: U starosti *malo* je radosti; u ruskom čitamo: Такъ ли, шалунья?, to je Nijemac preveo ovako: War es wirklich so, *kleine* Muthwillige?, a naš se pre-

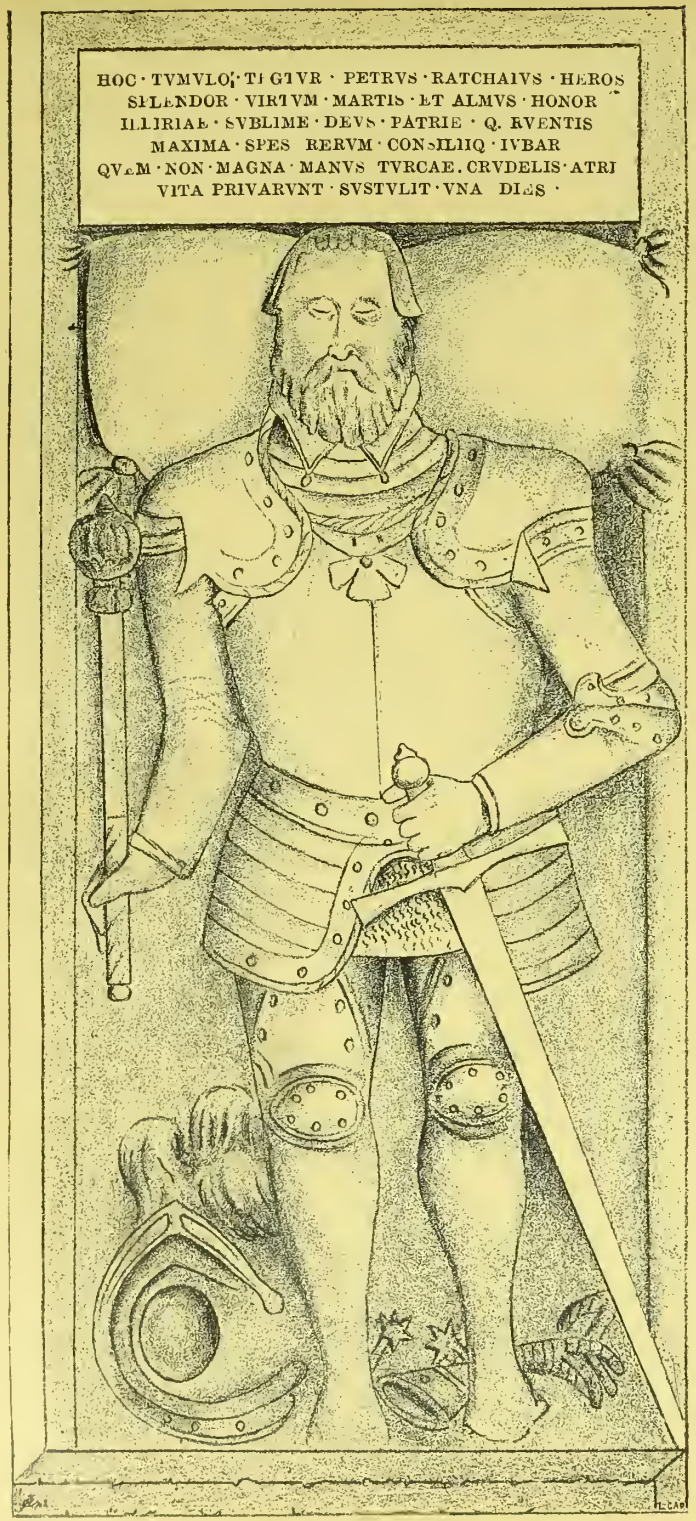

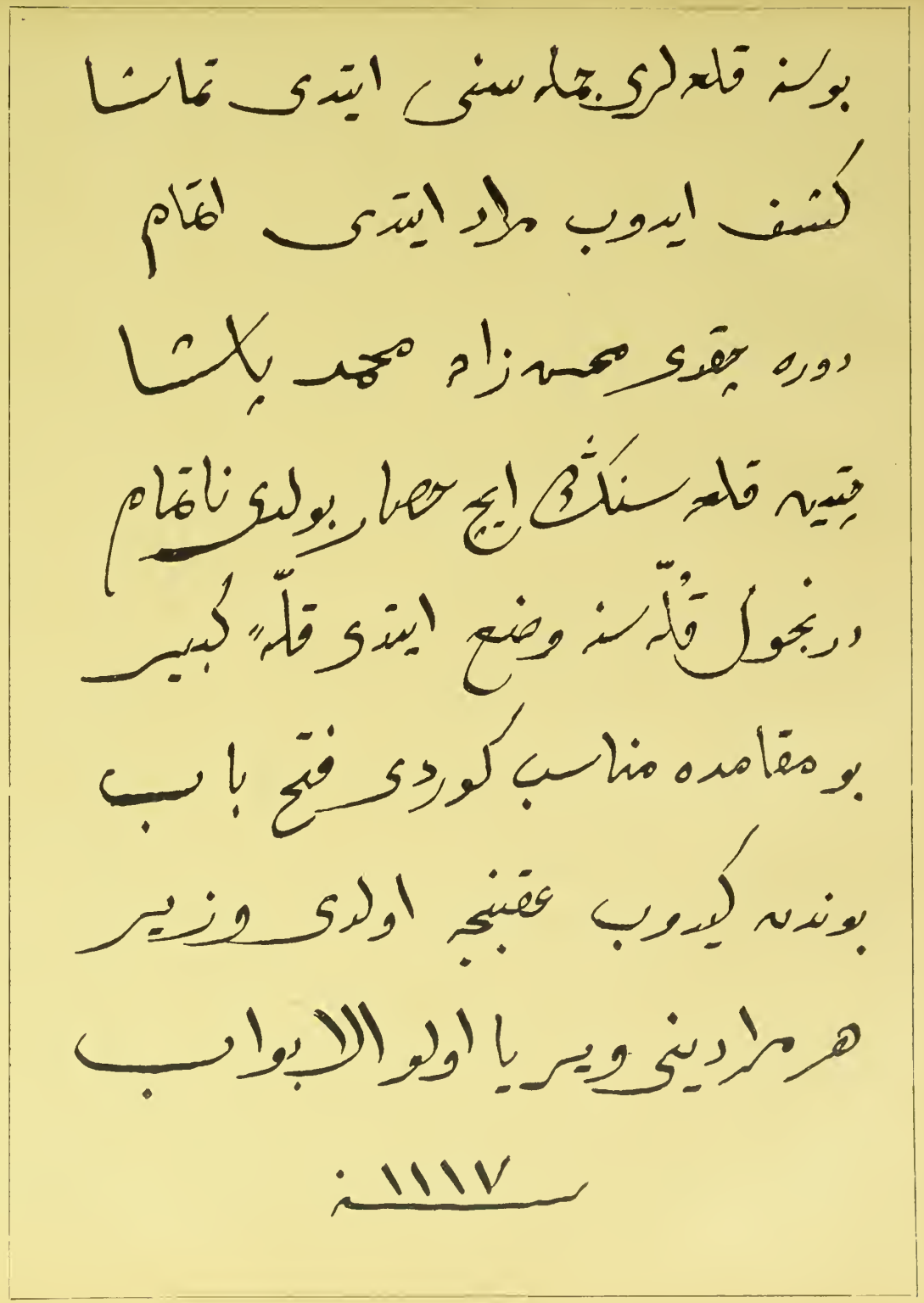

Iz Kukuljevićevih „Nadpisa“: 1. Nadpis u župnoj crkvi Desiničkoj. 2 Nadpis turski na kuli grada Cetina.

vodilac povodi ropski za Nijemcem: Je li sbilja bilo tako, *mala* moja prokšenko; u ruskom čitamo: Непремѣнно вы это *все* опишите подробнѣе въ *вашемъ* письмѣ, Nijemac prevodi to ovako: Schreiben Sie mir das *jedenfalls* genauer in Ihrem *nächsten* Brief, a Kokotović prevodi netočno po njemačkom i izostavlja: Javite mi to potanko u *budućem* listu; u ruskom se veli: здорова и благополучна, Nijemac je to prilično preveo: gesund und wohl, a naš prevodilac kaže: zdrava i *vesela*; u ruskom izvorniku čitamo: А что, каковъ я на эти дѣла, to je Nijemac slobodno preveo: Was sagen Sie dazu, a naš ide ropski za njim: Što vi na to velite; u ruskom se kaže: Доложу я вамъ, Nijemac prevodi: Ich habe Ihnen zu melden, a naš prevodi Nijemca: *Moram* vam javiti; u ruskom se veli: Всталъ я сегодня такимъ *яснымъ* соколомъ — любовесело, to je Nijemac ponešto slobodno preveo: Ich stand auf, *frisch* wie ein Falke — seelenvergnügt, a naš je prevodilac po njemačkom ovako pobrkao riječi: Ja sam ustao *svježe* i zadovoljan poput sokola; (ясный = veseo, jasan); u ruskom čitamo: воздухъ дышетъ, u njem.: die Luft ist erfüllt, a naš prevodilac mjesto po ruskom prevodi po njemačkom: zrak je napunjen.

Tu je na stranici 5. (maloga izdanja) Nijemac izostavio preko dva sitno štampana retka (ну и остальное — и все объ васъ), a kako naš prevodilac prevodi s njemačkoga, posve je naravno, da ni u njega tih redaka nema. Nijemac je preveo ruske riječi: на утѣху людямъ и для украшенія природы созданной — ovako: dessen Bestimmung es ist, die Menschen zu erfreuen und die Schöpfung zu verschönern, a naš prevodilac prevodi po njemačkom samo prvi dio te izreke: koja je za to stvorena, da razveseljuje ljude. Tu je opet na istoj stranici izostavljeno nekoliko rieči, koje su prevedene u njemačkom izdanju. U ruskom čitamo: все такое же *весьма подробно* описано, u njem.: in dem ist Alles ebenso und *ganz genau* beschrieben, a u našem prijevodu: u kojoj je sve to *na ovaj način* opisano. U ruskom se kaže, da je u proljeće все въ розовомъ цвѣтѣ (= u ružičnom cvijetu); to je Nijemac krivo preveo: im rosigen Licht, a naš se prevodilac drži kao plota Nijemca i veli: „u ružičastom svjetlu“. Takih primjera ima na pretek na prve tri stranice hrvatskoga prijevoda. U ruskom ima usklik: Ахъ, Варинька, Варинька! a naš prevodilac kaže: „Varvaro Aleksejevna“, jer je u njemačkom na tom mjestu tako zamijenjeno. U ruskom čitamo: напишите, какъ вы съ нею тамъ живете теперь и всѣмъ ли вы довольны, — Nijemac je samo preveo prvi dio izreke: Schreiben Sie mir, wie Sie jetzt dort mit ihr leben, a tako i naš prevodilac: Pišite mi, kako s njom živite? Rusku izreku: затираетъ ее въ работу словно ветошку какую нибудь — preveo je veoma slobodno Nijemac: „überhäuft sie mit Arbeit“, a naš prevodilac veli krivo po njemačkom: „te ju preobterećuje poslom“.

Osim toga ima smiješnih nesmisla u našem prijevodu. U ruskom čitamo: Порядку не спрашивайте — Ноевъ ковчегъ! To znači: ne pitajte za red (u kući), — tu je kao u Nojevoj arci! Nijemac je to slobodno preveo: Fragen Sie nicht, wie es hier zugeht, — Noah's Arche! Naš prevodilac po svoj prilici nije shvatio ove prispodobe, napisavši nesmisao: Ne pitajte, kako je ovdje Noemova arka!

To su naši pabirci na prve tri stranice hrvatskoga prijevoda, koji je u oba sveska pun netočnosti i nezgrapnosti. Očito je, da prevodilac radi po njemačkom prijevodu, a ruskoga izvornika ili ne gleda ili ga s neznanja jezika ne može upotrebljavati. Da je ovo živa istina, evo novoga nepobitnog dokaza: U ruskom izvorniku (str. 28) čitamo: Запольскаго; Nijemac je to ime pisao ovako: Sapolsky, a naš prevodilac prevodeći rusku pripovijetku s njemačkoga veli: Sapolskieva! (11. svez. str. 203.) No da bude ruglo još veće, prevodilac se nije nimalo trsio, da zaodjene taj prijevod prijevoda u pristojno hrvatsko ruho. Jezik njegov vrvi gramatičkim i stilističnim pogrješkama. Čini se, da pisac hoće da piše ijekavskim razrječjem, ali se ne drži dosljedno toga načina, jer piše i ikavski: sjedili (mjesto: sjedjeli), želili, vidila itd., a kod glagola „*preći*“ uskočio je i medju ekavce. Tako piše: posl*e*dnji, ned*e*lja, pak u opće ne zna, gdje treba pisati ie, a gdje je Jednom nalazimo posl*ie*, drugi put poslje, a gotovo nigdje „poslije“, kako bi trebalo Pisac ima nadalje mutne pojmove o deklinaciji i konjugaciji hrvatskoj. U genitivu plurala kod samostavnika piše sad h, kao: vrata do vrata**h**, a sad opet bez h, dok ga ne nalazimo u lok. plur.: „o većih knjig*a* nije ni govorio“, — gdje mu je mjesta. Da je ikad valjano učio hrv. slovnicu, ne bi napisao: voda do nog*uh*, (nogu) ili no*ćju* (noću), ili njihovoga (njihova) itd. I konjugacija mu hramlje. Tako griješi, kad piše i upotrebljava glagolski prislov sadašnjega vremena „(tako) *rekuć*“, jer je „reći“ perfektivan glagol, a taki glagoli nemaju toga prislova. Krivo čini pisac, što redovito izostavlja krajnje *i* kod toga prislova i što ga deklinira: „opominjajućim (!) glasom“.

Pisac ne zna, da ne valja slaganje riječi: „vi ste zdrava (i) i vesela (i); često upotrebljava onaj nesrećni „uslied“; u kondicijonalu piše za prvo lice jednine: b*i* (bih), a za drugo višebroja: vi bi (biste) itd., itd., itd. Sve bi to pisac mogao naučiti iz koje priručne knjižice za niže razrede naših srednjih učiona, ako slučajno ne pripada onoj četi naših mudraca, koji dižu hajku na tobožnje govedare i preziru pomno izučavanje hrvatskog jezika kao suvišnu stvar. Tima je dakako pisanje prevodiočevo suho zlato i uzor čistote hrvatskoga jezika. Mi sudimo, da su pravi jezični govedari oni, koji pišu ovako, kao prevodilac „Bijednih ljudi“.

Nedavno je netko u listu, koji uredjuje prevodilac „Bijednih ljudi“, obznanjujući 11. svezak „Ruske biblioteke“, napisao ove znamenite riječi: „Ovom sgodom dodjosmo na misao, da bi možda „Matica Hrvatska“ mogla

priskočiti u pomoć izdavanju „Ruske biblioteke, kad ona i onako ne donosi u prevodu glasovitih stranih djela. Narodu bi tim *više* koristila, nego da ima još onakove *tri kuće* u Zagrebu, kao što je sadašnja.“ Čudne li logike! „Matica“ bi dakle više koristila narodu, da pomaže izdavanje takovih traljavih i jadnih prijevoda, nego da ima još onakove tri kuće u Zagrebu! I to se je usudio napisati i uvrstiti književnik, koji sam najbolje zna, kako je taj prijevod skrpao! Ako to nije drska obijest ili hotimično obsjenjivanje prostote, onda ne znamo, što bi se još moglo ovim imenom okrstiti.

J. P.

K slikam.

Dragutin Lerman. Ovih je dana boravio u Zagrebu naš zemljak, g. Dragutin Lerman, činovnik nezavisne države na Kongu (commissaire de district, Etat Independant du Congo) i pisac poznatih »Listova iz Afrike«. O njem je napisao čuveni afrički putnik Stanley u najnovijem svojem djelu o Africi ovo: »Drugi jedan gospodin, imenom Lerman, rodom je Hrvat; on me je više nego svi ostali iznenadio načinom, kako se je razvio, pa me je poučio, da se ne smije čovjek odmah po vanjštini suditi. Odista nijedan od ostale gospode nije mi podavao tako malo nade i nijedan nije izgledao tako nevješt kao gospodin Lerman, pa je ipak vrlo vrstan činovnik, koga visoko štujem. Kako je energičan, iskren, brz duhom i tielom, dobrog zdravlja, po mojem sudu nije se mogao naći bolji momak od njega, koji bi mogao preuzeti zapovjedničtvo u Philippevillu i na Kuilu-Naidi. Postaja je bila u takovu stanju, da se je činilo, da nitko nema volje da bude ondje namješten. No gospodin Lerman, koji je prije bio odviše čedan da se jagmi za mojim poštovanjem, vidjevši oklievanje drugih, ponudi se dragovoljno, da će otići na ono mjesto, i od onda me je oslobodio svake brige za svoju osobu, svoje ljude i urodjenike«. Našega je zemljaka osobito odlikovao i belgijski kralj, koji je pokrovitelj države Kongo. Za vrieme boravka svoga u Zagrebu uredio je Lerman bogatu etnoložku zbirku, što ju je velikodušno poklonio našemu muzeju. U ovoj zanimljivoj i dragocjenoj zbirci ima 240 komada raznoga oružja, što ga afrički crnci upotrebljavaju za navalu i obranu. Amo pripada i pet skup cjenih ratnih trubalja od slonove kosti. Pored toga ima u zbirci više glazbenih nastroja, vesala, drvenih stolaca, tkanina, košarica i dr. Ova je zbirka krasan dokaz nesebične požrtvovnosti i žarkoga rodoljublja, koje resi našega odvažnoga zemljaka.

Iz Kukuljevićevih „Nadpisa“. U prošlom smo broju javili, da je Dionička tiskara izdala zbirku nadpisa, što ih je pokojni Kukuljević sabrao po Hrvatskoj i Slavoniji. U toj knjizi ima i snimaka, od kojih dva donosimo u ovom broju. Jedno je nadpis turski, što se nalazi na kuli Derendjuli u gradu Cetinu, a preveden na hrvatski znači: Kad je nekoć plemenita roda Mehmed paša Muhsinsade proputovao tvrdje bosanske, našao je tvrdju Cetin tvrdu i jaku, i usavršio je istu za juriš dubokom i visokom kulom Derendjulom. Udaljivši se od tuda, ostao je uviek vezirom. Ovo je mjesto našao vriednim, da tu budu vrata do pobjede. Svaka želja neka mu otvara nebeska vrata. 1117 poslije Hegjire (= g. 1705).

Drugi se nadpis s likom nalazi u župnoj crkvi u Desiniću na bieloj mramornoj ploči, a tiče se Petra Ratkaja, oca poznatoga pisca i kanonika Jurja Ratkaja. Potječe iz 17. stoljeća.

Književnost.

Hrvatska. Izišao je V. svezak *Hirčeva* »Hrvatskog Primorja«. U tom su svezku ovi opisi: Uz morski žal, Vinodol, Trgatba u Primorju, Novi, Ženitbeni običaji u Novom. Uz to ima devet što malih što većih ilustracija. Ciena je svezku 40 novčića.

U Sarajevu pokreću naša braća Muhamedovci nedjeljni list »Bošnjak“, koji će biti glasilo bosanskih Muhamedovaca. Već je izdan proglas, u kojem se veli, da će list izlaziti svakoga tjedna jedan put, redovito svakoga četvrtka od 1. budućega mjeseca. Izdavači su latinicu izabrali za list svoj s toga, što većina muhamedovaca čita i piše latinicom. »Bošnjak« će pisati narodnim jezikom, kako će ga svaki zemljak razumjeti: ne će u velikom štilu nikomu kazivati kule u vazduhu, a tko zna bolje, široko mu polje »Bošnjaku« je ciena za cielu godinu 5 for., za pol 3 fr. Vlastnik mu je *Mehmed beg Kapetanović*, a urednik *Hilmi Muhibbić* Mi s radošću pozdravljamo najmladjega druga na novinarskom polju i svesrdice želimo, da bude razsadnik prosvjete i gajitelj bratske pažnje i sloge. Vrlo nam je drago, što vidimo na čelu tomu liepomu podhvatu tako odlična i zaslužna čovjeka, kao što je Mehmed beg Kapetanović.

Srbska. Srbska knjižara »Braće M. Popovića« u Novome Sadu izdala je prievod poznate pripoviedke Henrika Sienkiewicza pod nadpisom „*Hanja*“, a preveo ju je s poljskog s dozvolom piščevom *Rajko*. Ciena je knjizi 60 nvč Ista je knjižara izdala malu zbirku „*srpskih narodnih pripoviedaka*“, što su ih skupili po Banatu Kosta Ristić i Vasa Lončarski. U njoj ima 10 pripoviedaka. Knjižica obseže 92 strane i stoji 40 nvč. U isti je mah izdala ista knjižara i treću knjigu pod nadpisom: *Venecija*. Uspomene s puta, napisao *Marko Car*. Drugo popravljeno izdanje. Obseže 104 strane. Ciena nije označena.

Poznati kritičar i pjesnik srbski *Milan Savić* spjevao je dramski spjev u tri djela „*Dojčin Petar*“ i posvetio ga »svome poštovanom prijatelju pjesniku i književniku srpsko-hrvatskom, prečasnom gospodinu Iliji Okrugiću, opatu i parohu Varadinskom«. Spjev je izišao u posebnoj knjižici, a preštampan je iz 166. svezke »Letopisa Matice Srpske«. Stoji 30 novčića. O njem ćemo još posebno govoriti.

Ruska. Knjižare I. N. Kušnereva i dr. i P. K. Prjanišnikova u Moskvi pozivlju na predplatu za sjajno umjetničko izdanje *djelâ Lermontovljevih*. Izdanje će biti urešeno sa 40 fototipâ i 80 sličica, koje su naročito za to izdanje izradili prvi ruski umjetnici u toj struci. Izdavači pravo kažu, da imade izdanjâ s takim slikama, koje su samo zato, da se na njima zaustavi za časak bezposleno oko gledaočevo, pa da ih odmah i — zaboravi. Oni — kažu — niesu tražili u slikama uobičajene ilustracije, nego umjetničke slike, misli i čuvstva, pa su pozvali na taj posao najvrsnije ruske sile. Ruski su se umjetnici radosno odazvali tome pozivu, a motivi uzvišene poezije velikoga Lermontova toliko su neke od njih nadahnuli, te su stvarili prava umjetnička remekdjela, kao n pr. Ivana Iv. Siškina s njegovom slikom »Sosna (jela)«. Što se tiče rukopisa, to izdavači spominju, da im je u rukama do sada nepoznati rukopis »Demona«. Tekst će urediti poznati P. A Efremov; biografiju i kritički uvod napisat će I. I.

Ivanov. Predplata 3·50 rub., ciena 5 rub. — Slično izdanje *Puškinove „Kapitanove kćeri“* izašlo je nedavno sa slikom pjesnikovom i sa 12 sličicâ akademika P. Sokolova

„Obščestvo Ljubitelej Rossijskoj Slovesnosti“, koje već dugo nije izdavalo svojih radova, izdalo je svoj »Sbornik« za g. 1891. (ciena 4 rub.). U »Sborniku« imade članaka, pripoviestî, prievodâ i pisama glasovitih ruskih pisaca, kao n. pr. Žukovskoga, Turgenjeva, Dostojevskoga itd. Najzanimljivija je ipak *drama B. G. Bêlinskoga* pod naslovom *„Dmitrij Kalinin“*, koja je šestdeset godina proležala u arhivu cenzure. Radi sadržaja te drame imao je pokojni Bêlinskij mnogo neprilika, dok nije napokon prognan sa sveučilišta. Djačka ta drama Bêlinskoga nema umjetničke vriednosti, no napisana je s oduševljenjem i sadržaje oštri prosvjed protiv tlake, a sličnim djelima bilo je 1831. god. mjesto jedino — u arhivu cenzure. — Zanimljivi su jošte u *„Sborniku“* izvadci iz dnevnika Bodjanskoga.

Francuzka. *„Dieu“* (Bog) zove se pjesma Victora Huga, koja je izišla prošle nedjelje. Hugo ju je napisao u Jerseyu godine 1835., dakle u naponu svoje snage i svoga rada Broji 5000 stihova. — Pjesnik je susreo ljudski duh sa hiljadu usta, koji hoće da mu raztumači pojav stvorenja Ali pjesnik hoće da vidi Njega — Boga. *Il veux voir Lui.* Svaka mu usta različito govore, pa nam na taj način pjesnik predstavlja razna mnienja čovječanstva o Bogu. To on čini nekom izhodnom crtom. Ateizam *(Nihil)* je podpuna sljepoća. Skepticizam (*Quid?)* znači, da čovječanstvo počinje nešto gledati Dualizam (*Duplex*) daje već nešto mjestaBogu. Poganstvo (*Multiplex*) kvari pojam o Bogu sa svojim bogovima. Židovstvo i kršćanstvo sa monoteizmom *(Simplex)* približuju pjesnika k poznavanju Boga. Ali — na žalost — to pjesniku nije dosta. Od monoteizma prelazi na raciolizam, koji mu takodjer ne tumači još, što je Bog. »Dieu n'a qu'un front: lumière, et n'a qu'uu nom: amour«. »Bog ima samo jedno čelo: svjetlost, a ima samo jedno ime: ljubav«. Pa još: »Sliep je onaj, koji misli da čita, a mahnit onaj, koji misli da znade«, »Aveugle qui croit lire et fou qui croit savoir«. — Sa umjetničkoga gledišta, kaže kritika, djelo svjedoči o velikoj poetičkoj snažnosti pjesnikovoj: najvećoj možda na svietu. Sa filozofskoga gledišta kritika mu poriče veliku vriednost. Viktor je Hugo u istinu razpravljao o najzamašnijim filozofičkim pitanjima; ali kaže Renouvier, da je sve, što je napisao, više svojevoljni proizvod njegove duše, nego njegove kulture.

Svaštice.

Sitne književne viesti. U najnovijoj svezci njemačkoga lista »Aus fremden Zungen« izišao je prievod poznate pripoviedke našega vrloga suradnika Ks. Šandora Gjalskoga »Ćemu« pod nadpisom »Warum?« Taj je list počeo izlaziti u Stuttgartu početkom ove godine i donosi izabrane prievode prvih evropskih pisaca. U istom svezku ima prievoda iz Zole, Engleza Quide talijanske spisateljice Ma ilde Serao.

O križevačkoj gr.-kat. biskupiji. U 10. broju maloruskoga ilustrovanoga lista »Новый Галичанин« nalazimo lik pokojnoga biskupa križevačkoga Ilije Hranilovića i kratki nacrt povjesti pomenute biskupije.

Srbsko učeno družtvo i srbska kraljevska akademija udružuju se Ministar prosvjete namjereva predložiti narodnoj skupštini zakonski predlog, kojim se ide na to, da se u int resu boljega obradjivanja nauka i umjetnosti udruže srbsko učeno družtvo i srbska kralj. akademija.

Hrvatsko-češki rječnik. Kako »Národni listy» u literarnom prilogu od 13. lipnja t. g. javljaju, izdat će nakladna knjižara J. Otte u Pragu *hrvatsko-češki rječnik* s kratkim slovničkim uvodom, koji je sastavio profesor *Ivan Pavec* u Varaždinu.

Pjesnik Tennyson i matematičar Babbage. Pjesnik Tennyson bio je u pjesmi »Vizija grieha« uztvrdio, da »svakoga trenutka jedan čovjek umire i jedan da se radja«. Ta se izreka nije svidjela matematičaru Babbageu, koji odmah napisa pjesniku pismo, da izpravi taj krivi nazor njegov. U tom pismu tumači pjesniku, da bi po ovoj njegovoj tvrdnji pučanstvo zemlje ostajalo vazda jednako, dok je dobro poznato, da se broj njegov neprestano mienja; a završuje ovako: Preporučujem Vam, da taj krivi račun u budućem izdanju svoje liepe pjesme izpravite, i to tako, da kažete: svakoga trenutka umire jedan čovjek, a $1^1/_{10}$ se rodi. Tačan je broj 1. 167, ali nešto se treba obazirati i na mjerilo u stihu«.

Emilia Pardo Bazán — ime je mladoj spisateljici španjolskoj, koja uživa liep glas u svojoj domovini. Vele, da je vrlo darovita i za čudo svestrana u svom književnom radu. Dobra je kršćanka i pristalica klerikalne stranke, a u svjetskoj književnosti povodi se za Zolom i Goncourtom, pa je prije nekoliko godina prva stala širiti naturalizam u Španjolskoj, napisavši vrlo zanimljivu knjigu »Zamašno pitanje«. O stilu njezinu reče čuveni Castelar, da nitko ne umije tako vješto kao ona kastilijanski pisati. Najvažnije joj je djelo roman »Majka priroda«, koji je pun krasota. U novije je vrieme napisala oveći roman u dva diela i više manjih pripoviedaka.

Singapore, mali grad u sjevernoj Americi, zasuo je vjetar sasvim pieskom, pa ljudi sada stanuju samo još u jednoj kući i to samo u drugom spratu, jer su ostali dielovi već sasvim zatrpani pieskom.

Viesti iz umjetničkog svieta. Pariski »Salon« na Martovu polju otvoren je 15. svibnja. Ima 950 slika i 580 umjetnina druge vrsti (risarija, bakroreza itd.). Od francuzkih slikara dostojno su zastupani Puvis de Chavannes Carolus Duran, Gervex, Besnard i dr. Najviše pozornosti pobudjuje neka vrlo bizarna slika *Béraud*-ova, koja prikazuje Isusa (u historičkom odielu) u modernom družtvu otmenog svieta, a njemu do nogu grješnicu Magdalenu, i nju u elegantnoj, modernoj toaleti.

U londonskom Prince's Hall (Picca dilly) bio je nedavno zanimljiv koncerat. Izvodile su se kompozicije iz 16. i 17. stoljeća na originalnim glazbalima onoga doba, kao što su diskantna i tenorska viola, viola d' Amour, da Gamba, lutnja i harpsichord. Koncerat je vrlo dobro uspio: obćinstvo je pratilo živim interesom pojedine produkcije.

Holandski komponista *Kruys* u Amsterdamu dovršio je veliku operu *„Islandski cvjet“*.

Prošloga se mjeseca prikazivala u »Théâtre fraçais-u« drama u 3 čina: *Griseldis* od *Armanda Silvestre*-a i *Eugènea Moraud*-a, ali je postigla samo »succès d'estime« zarad liepih stihova, kako javljaju francuzke novine.

Istoga mjeseca prikazalo je glumište Vaudeville glumu u jednom činu: *De 1 heure à 3 heures* od poznatoga duhovitog pisca *Dreyfus*-a Gluma je sjajno uspjela.

Glumište Renaissance u Parizu prikazalo je novu operetu u 3 čina: *La famille Vénus,* kojoj su libreto sastavili *Clairville* i *Bénédite*, a uglazbio ju je *Léon Vasseur.* Opereta je liepo uspjela.

U Weimaru slavila se od 4—8. svibnja t. g. stogodišnjica, od kad je Goethe preuzeo upravu dvorskog glumišta, nizom od nekoliko predstava, medju kojima je bio i »Faust«.

Dakle će Pariz ipak čuti Rikarda Wagnera! Kako dnevnici javljaju, davat će velika Opera buduće jeseni »Lohengrin-a«. Naslovnu će ulogu pjevati bečki pjevač Van Dyck.

Pjesme Gj. Arnolda. — Udovica. — Gospodja Padjejkova. — O Loretanskim zvonima. — Tehnička uporaba električnoga svjetla. — Talleyrandovi memoiri — Kujiževno pismo. — Listak.

Izdaju i uredjuju J. Pasarić i M. Maravić. Vlastničtvo i tisak Dionićke tiskare.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 27. lipnja 1891.

Br. 26. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena poštom i domaćim u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Pamet i Sreća.

(Po pripovijedanju jednoga Muhamedovca.)

Pošla Pamet u sv'jet ovi
U sredinu braće ljudi,
Da ih uči, da ih puti,
Da im pospan mozag budi.
Kuda ide — sve se diže,
Kamo stiže — čuda stvara;
Amo, tamo . . . eto ljudi
U prirodi gospodara.
Klanjaju se sili uma,
Pr'jestolje joj dižu slavno,
Klanjaju se, tamjan pale — —
Ah — al to je bilo davno!

Jednog dana — vedro bilo —
Pošla Pamet da se šeta;
Sluša pčelu i slavuja,
Razumije šapat cv'jeta;
Blebetuše sluša koke,
Po granama što vam sjede,
Sluša crva, gdje se moli,
Da ga pjetlić ne pojede.
I još svašta čuje, znade,
Pa nosnice širi 'holo,
Pa se pita: je l' tko veći
U svijetu naokolo?!

— — Nuto čuda! tko je ono,
Što je tako gordo gledi?
Kan'da joj se drsko ruga:
Baš ti hvala mnogo vr'jedi!
Ljuta Pamet baš u živac
Pogodjena ljuće planu:
— Tko si, što si, nevidovna,
Iz koje li rupe banu?! —
Mrska riječ bijes radja;
Tko je veći? — Ja sam veća!
— Ja sam Pamet, a ti ludo?
— Ti si Pamet, a ja — Sreća!

Poklaše se žene ljuto,
I da nema goreg kara,
Dosjeti se Pamet jedva,
Da mirnije razgovara.
Pruže desne . . . oklad vežu,
Da se krenu u sv'jet b'jeli,
Pa onako neka bude,
Kako će im sv'jet da d'jeli!

Idu žene, idu . . . idu,
Uski su im svuda puti;
Muka im je, e na kojoj
Slava li će ostanuti?
Al uzalud: nikog naći,
Gdje bi oklad okušale;
Idu žene, idu . . . idu
Pa su nešto gledat stale — — —
— — — — —

Jezero se malo širi
Podno brda mila lika,
Po obali nešto luta
Kano slika očajnika.
— Spasimo ga! — Pamet šanu —
— Darujmo ga! — doda Sreća,
Kušajmo ga, da vidimo,
Čiji dar je c'jena veća!

Stigoše ga, digoše ga,
Nahraniše gladna crva,
Odrediše, da ga Pamet
Darivati stane prva.

C'jelo znanje ovog sv'jeta
U prst mu je mali stalo,
On postade umnik prvi,
Što ga ikad nebo dalo.
Svi ga hvale, al mu vele,
Da umije previš toga — —
I — eno ga — bogca umna,
Eno ti ga bosonoga!
Amo tamo i od gladi
Na kostura sjeća likom,
Baš nikako da bi postô
Ma ni zadnjim podvornikom!

U očaj ga b'jeda tjera,
Teška b'jeda i glad žuta,
Ispala mu rebra suha,
A kroz rupe od kaputa.
U talas se hladni baca;
Al ne dadu mr'jeti ljudi,
Iz vode ga opet vade,
Pa pred kralja, da mu sudi.

Na pr'jestolu sjedi kralju,
Mudrijeg mu nema para,
Kad mu eto dovedoše
Samokrvna zulumčara.
Udje jadnik . . . gledi kralja,
Od jedared skoči brže,
Koliko bi okom trenô,
On ti s kralja krunu trže
Trže krunu i kô luda
O zidove njome tresnu —
Vika . . . buka . . . trista mača
U rukama vjernih bljesnu!
— Vodite ga! — grmi kralju —
Svijet urla: Nek se vješa!
— Vodite ga, pecite ga
Prikovana za ušesa! —

Odvukoše gladna miša,
Na ruke mu gvoždja meću.
Pred tamnicom, mrskom kućom,
Stala Pamet zvati Sreću:
„Čuj me, sejo! — Pamet kaže —
Čemu da se jadnik pati?
Dala sam mu što sam mogla,
Što ćeš ti mu sada dati?
Napunih mu punu glavu,
Koliko sam sama znala,
A on, gledaj, punom glavom
Ponio se kô — budala!“

Nasmija se Sreća samo,
Pred kralja se smjelo šeta:
„Slušaj, kralju, mudri kralju,
Što moj slabi um goneta.
Istina je, gr'jeh je strašni,
Što ti s glave krunu trže,
Al moj kralju, mudri kralju,
Ne sudimo čina brže.
Čin je čudan; bit će nešto,
Što u glavu bogcu dunu;
Umni kralju, dobri kralju,
Pogledajmo tvoju krunu!"

U prašini kruna leži,
Osmjehom je Sreća gleda;
Od jedared plašno skoči
Kô od zmijskog od ujeda.
... Što je?.. Bože!.. Bježi, kralju!..
Stoje sluge, bl'jedi šute...
Gle — iz krune mrko viri
Trovna glava guje ljute! — — —
... „Ti ga mučiš, ti ga vješaš,
Ti ga daješ živa peći,
Valjda što ti život spasi
Pre neg ti je mogô reći!"

Stoji kralju — sluge zove,
Dovode mu roba sinja:
„Evo — reče — od mene ti
Carska budi milostinja;
Evo tebi vlasti pola
I evo ti moje kćeri;
Živ mi bio, zete dragi;
Eto plaće tvojoj vjeri!"

U kraljevskom sjajnom dvoru
Glazba bije, kolo pije;
Pred kraljevim dvorom sjajnim
Praštaju se žene dvije:
„Tko ga diže, tko ga spasi,
Tko ga pope carskim zetom,
Tko je, kazuj, sila veća,
Da se titra ovim sv'jetom?"

Tako Sreća Pamet pita,
Al se Pamet vidi ljuta;
Rastaše se i od tada
Sastanu se r'jetko puta!

Silvije Str. Kranjčević.

* * *

Udovica.

Pripoviest iz 18. vieka. Napisao J. E. Tomić.

(Nastavak.)

Celinić je dobro razumio Petkovića. Sada, kad su oni prije vicebana svršili posao s kmetovi, mogu kamo hoće, a stališka će vojska s vicebanom žeti plodove njihove odvažnosti.

Ne bijaše to ni najmanje po ćudi plemićem selišnjakom, nu znali su, da nema druge nego se pokoriti volji velike gospode. Celinić naredi, da njegovi ljudi izprazne bisažke dvore, što su odmah i učinili, ponesavši sobom vina, koliko se je dalo ponieti u malih barilih, što su ih uza se imali. Drugog šta ne bijaše da se ponese, jer to su već prije njih kmetovi razgrabili.

Drugi dan stiže viceban s vojskom u Bisag i odsjede u pustih njegovih dvorih. Petković je jedva nekako smogao namještaj za vicebanovu sobu, dok su ostala gospoda morala liepo na slami spavati i još su sretna bila, što su i takav log imala. Iz Bisaga izviesti viceban stališkomu direktoriju, da je s pomoću svetoivanskih plemića raztjerao glavnu buntovničku rulju, a sada da će buntovnike na sve strane goniti, hvatati i suditi im po zakonih kraljevstva.

Slavni direktorij bijaše vanredno obradovan energijom vicebanovom, pa ga nastojaše obodriti na još odlučnije postupanje. Glava direktorija Ivan Bužan odpisa vicebanu, neka samo sieče, kolje, grabi, ubija, ali da se i njih sjeti.*) Tako se i dogodilo. Jaki odjeli pješaka i konjanika stališke vojske podjoše prama Kalniku i prama Lonji za seljaci, koji su se dali u bieg. Uzplahireni ostavili su doma žene, djecu i starce, samo da spase svoj goli život. Što su ugrabili imovine od plemića, i to su ostavili u svojih kućah, da bude plienom stališke vojske. Ova je plienila i grabila sve, što joj je pod ruku došlo: volove, krave, ovce, konje, ždrebad, svinje, vino, žitak, riečju sve, a pri tom se nje pazilo, što je seljačko, a što bi moglo biti od plemića ugrabljeno, pa je trebalo da im se vrati. Predijaliste, koji bijahu poslani prama Križevcima, porobiše jezuitsko imanje Tkalec, pa odagnaše njihovu liepu stoku u Zagreb, gdje se je plien dielio. Isti podpukovnik Rafaj morade gledati, kako u Zagreb tjeraju njegovu stoku, koju su pobunjeni kmetovi u Ravnu ugrabili i medju se podielili.

Razuzdano i biesno haračila je stališka vojska u pobunjenih krajevih. Ne imajući šta jesti, matere su skakale s djecom u vodu, ili ju samu u nju bacale, misleći, da je bolje da poginu, nego da se ovako pate kao one jadne.

Medju seljaci našlo se je i izdajica, koji su stališkoj vojsci, samo da sebe izvuku iz škripca, dojavljivali, gdje se u skrovištih nalaze pobunjeni njihovi drugovi, koje su tada po planinah i šumah hvatali, vješali ih i kosti im mrvili na točku, ili ih povezane u velikih čoporih tjerali u županijske tamnice u Zagrebu, Varaždinu i Križevcih. Kraj izpod Kalnika i tamo dalje prama Vrbovcu i Lonji bude za kratko vrieme pretvoren u pustoš. Nije se u njem vidjelo živa stvora osim vicebanove vojske, koja je sve dalje i dalje robila, razplašujući kmetove na sve strane.

———

U samostanu braće Pavlina u Križevcih sjedjela su pobožna braća upravo kod večere, kad netko silno zazvoni na zatvorenih vratih samostana. Monasi digoše glave, jer to bijaše nešta neobično u to doba i sbilja na skoro

*) Ure, secca, macta, rape, occide, sed et nostri memor sis.

dodje vratar u blagovalište i prišaptnu nešto nadstojniku, koji s iznenadjenim licem izadje van u hodnik.

Pred vratima blagovališta stajaše čovjek otmena lica, dršćući od zime i uzbudjenosti.

— Gle, vi ste to, plemeniti gospodine! — reče u čudu nadstojnik. — Što se je dogodilo s vami?

— Tjeraju me, kao psi ranjeno zviere, — odgovori Stjepko Domjanić. — Viceban sumnja na me, da sam držao s kmetovi i sada me progoni, da sam jedva utekao pred njegovimi vojnici.

— Pa kako dospjeste ovamo? Znate li, da vi bacate time u veliku nepriliku naš samostan. Ako viceban to sazna. . .

— Sila Boga ne moli, — odgovori na to Domjanić. — Poznati gradjani pomogoše mi ući u grad i sad sam tu. Vi mi morate dati utočište!

— Kojim pravom to tražite od nas? — razžesti se nadstojnik. — Osobito kad znamo, da ste sumnjivac i da vas progone?

— Ne će vam biti badava! — reče tiho Domjanić. — Nadam se, da ću se sretno izkopati iz ovoga škripca, a onda ću vam zapisati sav svoj imutak, koji će vam, dakako, pripasti poslije moje smrti.

Nadstojnik se zamisli časak.

— Samo, da naš red, da ja napose ne bih imao neprilika poradi vas, — reče nadstojnik poslije kratke stanke. — Ja bih vam htio pomoći, ali kako? Svjetujte mi!

— Preobucite me u fratra!

— Hm, to je lako reći! — reče nadstojnik. — Ali ako dočuju, da ste ovdje, ako dodju ovamo, odmah će vas prepoznati i onda je sve propalo.

— Imate više samostanâ! — primieti Domjanić. — Odpravite me ili u Remete kod Zagreba, ili u Kamensko kod Karlovca. Ja bih ondje ostao dotle, dok se ne bi za sve zaboravilo.

Nadstojnik se opet zamisli časak i onda reče vlastelinu, da podje za njim u gornje odaje samostana. Tu mu otvori jednu ćeliju, dade mu monašku haljinu i zapovjedi, da se nikomu ne pokazuje.

Viceban je dao izdajničkoga vlastelina tražiti po svih skrovištih oko Križevaca pa i u samih gradjanskih kućah u tom gradu, ali to mu nije palo na um, da bi se bjegunac mogao nalaziti sakriven u samostanu.

Malo po malo stade i vicebanova vojska odilaziti iz križevačke okolice, plieneći u Polonju čak do Ivanića Kloštra. Sada istom odlanu zatočeniku u pavlinskom samostanu i njegovu čuvaru.

VI.

Glasovi o buni kmetova pod Kalnikom i postupku stališa proti pobunjenim podanikom nemilo su primljeni na dvoru u Beču. Tamo su bili uvjereni, da se kmetovi ne bune od obiesti protiv svoje vlastele, nego da mora doista nesnosan biti jaram, koji nose.

Dvor se rieši, da će ovaj put stvar do kraja izviditi, pa imenova povjerenstvo, koje bijaše sastavljeno ne od Hrvata, nego od posve nepristranih ljudi, Niemaca i Ugara, a jedan jedini član bijaše iz Hrvatske, da mu valjda bude tumačem stvari i odnošaja, koje bi svemu ostalomu povjerenstvu nepoznate bile.

Ivan grof Althan, podpredsjednik češke dvorske kancelarije, vitez zlatnoga runa, muž, koji je uživao veliko povjerenje na dvoru, bude imenovan predsjednikom toga povjerenstva, koje se je nastanilo u jednom krilu biskupova dvora u Zagrebu i za svoju sigurnost imalo počastnu satniju banovaca kao stražu pred dvorom.

Povjerenstvo se lati živo posla, poče saslušavati uhvaćene kmetove, vlasteoske činovnike, župnike, pa i samu vlastelu. Vlastela, koja ne dodjoše pred povjerenstvo bud s koga razloga, dobiše opomenu, da će ih povjerenstvo najstrožije suditi in contumaciam, ako ne dodju.

Medju onima, koji ne dodjoše ni na taj poziv, bijaše i vlastelin presečki Stjepko Domjanić. Od onoga direktorija, koji je rukovodio poslove kraljevine, dok je stališka vojska gonila kmetove, primilo je iztražno povjerenstvo obsežnu prijavu, da je Domjanić u velikoj sumnji kao ortak i bunitelj kmetova, a najviše da svjedoči proti njemu to, što se negdje krije i da se ne zna za nj.

Grof Althan posla poziv Domjaniću preko njegova brata Ignacija u Sv. Ivanu na Zelini, nu ovaj pisa grofu, da ne zna za brata i da mu ne može izručiti poziva. Na to bude u Preseki na vrata Domjanićeva dvora prilieplena opomena povjerenstva, kojom se poziva plemeniti Stjepko Domjanić, vlastelin u Preseki, da se u roku od šest tjedana stavi pred sud povjerenstva, jer da će biti in contumaciam najstrože sudjen.

Ne znajući ništa o toj opomeni, nije se Domjanić ni javljao, ali njegova rodbina, brat mu Ignacij i sinovac Krsto znali su dobro, o čem se radi, pa su gledali, da nadju progonjenika. Razni se glasovi širili o sudbini, koja ga čeka; jedni su govorili, da će biti lišen plemstva i svoga imanja, drugi da će ga suditi na doživotnu tamnicu, treći čak da će biti pogubljen.

Brat Ignacij, ne mogav već slušati te glasove, sjede na kola i ode u Zagreb ravno k protonotaru Najšiću. Ako taj ne zna, kako stoje stvari, onda nitko ne zna.

— Znam već, zašto ste došli! — reče Najšić Ignaciju, čim je ovaj unišao. — Vi dolazite poradi brata.

— Jest, vaše gospodstvo! Vi sigurno znate više, što je s njim.

— Imate pravo! — nasmješi se nekako čudno Najšić. — Dobio sam list od njega.

— Nije moguće! — začudi se Ignacij. — A odkuda molim?

— Iz Karlovca, poštom! — reče u kratko Najšić. — Da ne poznajem vašega sina Krste, gotovo bih pomislio, da se krije kod njega u Kaštelu ili Lovićih.

— To je nemoguće, vaše gospodstvo! — viknu uz-

budjeno Ignacij. — Moj sin ne bi takova šta za živu glavu učinio.

— Rekoh vam, da i sam u to ne vjerujem, pa to sam rekao i grofu Althanu, komu sam predao list vašega brata.

Ignacij mučaše samo, gledajući u lice Najšiću kao da čeka od njega i daljih još viesti.

— I Juršiću je pisao, i on je predao list Althanu, — produlji Najšić.

— A što piše, molim? — upita Ignacij.

— Što piše, hm! — reče Najšić, stavši pred Ignacija. — Znate, što radi crv, koga ste dirnuli štapom, pa se boji, da ćete ga satrti? Vije se, krivi, vrpolji, baš kao i vaš brat u svojih listovih. Sluteći, da ga ne čeka ništa dobra, izvinjava se, da je samo na oko bio u prijateljstvu s kmetovi, bojeći se, da mu ne unište imovinu. Tvrdi, da nema ništa, što bi proti njemu svjedočiti moglo. A to je laž! Zašto se onda krije, čega se boji?

— Istina je! — potvrdi Ignacij, poniknuv očima

— Sam nečisti djavo zaveo ga je na tu nesretnu misao, da šuruje s kmetovi. Ne će biti dobra, ako dodje u ruke vlasti.

— A što mu se može dogoditi? — upita plaho Ignacij.

— Šta ja znam? — slegnu nekako otresito Najšić rameni. — Taj njemački Čeh, ili češki Niemac nepovjerava svojih nakana nikomu. Ja ga, bome, nisam ni pitao, ali što sam mogao, to sam ipak i bez vas učinio za vašega brata. Ja sam ga preporučio milosti predsjednika komisije.

— Najponiznija vam hvala od mene, domine gratiosissime! — nakloni se duboko Ignacij.

— Obećao mi je, da ga ne će suditi ex contumacia, ako i poslije roka dodje pred povjerenstvo, ali doći mora, — reče Najšić.

— Al tko da mu to javi, kad se ne zna, gdje je? — primieti Ignacij.

— Tražite ga! — odvrati Najšić. — Listove piše iz Karlovca; mora da je negdje tamo blizu.

— Poslušat ću vaše gospodstvo! — reče Ignacij poslije kratka razmišljanja. — Ja idem odmah sada u Karlovac, da tražim brata. Ali ako ga nadjem, što da učinim s njim.

— Recite mu, da dodje u Zagreb, ili ga dovedite sami, ako bude imao volju doći! — odgovori Najšić.

(Nastavit će se.)

Gospoda Golovljevi.

Roman **M. E. Saltykova Ščedrina**, s ruskoga preveo **Stjepan Lukić**.

I. Obiteljski sud.

Jedared upravitelj odaljenoga dobra, Antun Vasiljev, javi gospodarici Arini Petrovnoj Golovljevoj o svojem putu u Moskvu, gdje bješe pobrao birovinu od seljaka, što su tamo živjeli s dozvolom njezinom, pa kad mu dopusti, da ode u službinsku sobu, od jedanput se ponekuda tajinstveno smete na mjestu, kao da je još htio reći nešto, što se i skanjivaše i ne skanjivaše saobćiti.

Arina se Petrovna, koja je potpunoma poimala ne samo najmanje kretnje, već i tajne misli svojih ljudi u naokolo, odmah uznemiri.

— Što još? — upita motreći upravitelja uporno.

— To je sve, — pokuša da se izvine Anton Vasiljev.

— Ne laži! Još je nešto, vidim ti na očima!

Antun se Vasiljev ipak ne skani odgovoriti i dalje tapaše nogama.

— Kazuj, što je još? — odlučnim glasom viknu na nj Arina Petrovna — govori, ne maši repom . . . torbo prevrtljiva!

Arina je Petrovna voljela nadijevati imena svomu kućnomu i upravnomu osoblju. Antuna Vasiljeva ne prozva prevrtljivom torbom, što bi ga zatekla gdjegod u nepoštenju, već zato, što bješe slab jezikom. Imanje, kojim je upravljao, imaše za svoje središte znatno trgovačko selo, gdje je bio golem broj krčama. Antun je Vasiljev volio popiti čaja u krčmi, pohvaliti se svemogućnošću svoje gospodarice, i za tog bi se hvalisanja neopazice zarekao. A jer Arina Petrovna uvijek imaše raznih pravdâ, to se počesto dogadjalo, da je brbljavost njezina vjernoga čovjeka izdala gospodaričine ratne varke, prije nego su se mogle ispunuti.

— Jest, zbilja — promrmlja napokon Antun Vasiljev.

— Što je? — uzruja se Arina Petrovna.

Kao žena moćna, a uza to vrlo nadarena tvoračkim duhom, u čas si naslika sliku svemogućih protuslovja i odmah tako usvoji tu misao, da je i poblijedila i skočila sa stolice.

— Stjepan Vladimirić prodao kuću u Moskvi . . . — reče upravitelj zapinjući.

— Nu?

— Prodao.

— Zašto? Kako? Ne šaraj, kazuj!

— Za dugove . . . tako se mora misliti! Svakako za dobra djela ne će prodati.

— Već ako nije sud prodao?

— Bit će, da je tako Veli se, da je prodana za osam tisuća.

Arina se Petrovna teško spusti u naslanjač i zaustavi oči na prozoru. U prvi se čas činjaše, da ju je ta vijest onesvijestila. Da bi joj rekli, da je neko ubio Stjepana Vladimirića, da su se Golovljevski seljaci pobunili i ne će da idu na rabotu, ili da se je nevoljničtvo ukinulo — to je ne bi tako porazilo. Usnice joj se micale, oči gledale nekamo u daljinu, no ništa nijesu vidjele. Nije ni primijetila, da je u taj isti čas djevojčica Dunjaška htjela proletjeti mimo prozor, krijući nešto zapregom, i odjedared se, zapazivši gospodaricu, okrenula na mjestu i tihim korakom vratila natrag (drugi bi koji put bila poradi toga cijela istraga). Napokon se ipak osvijesti i reče:

— Lijepe mi utjehe!

Iza toga opet nastane šutnja na nekoliko časaka.

— Veliš, da je sud prodao kuću za osam tisuća? — upita ga.

— Jest, tako je.

— To je — roditeljski blagoslov!... Lijepo... gade!...

Arina Petrovna osjećaše, da joj valja po toj vijesti nešto na prečac zaključiti, no ne mogaše ništa smisliti, jer su joj se misli mele i plele. U jednu je ruku mislila: Sud prodao! nije prodao najedared! Valjada je bio poziv na kupnju, procjena? Prodao za osam tisuća,. a ona nekoć za tu samu kuću, prije dvije godine, vlastitim rukama položila dvanaest tisuća kao novčić! Da je znala, mogla bi je i sama dobiti za osam na dražbi! U drugu je ruku mislila i to: Sud prodao za osam tisuća! To je roditeljski blagoslov! Gad! Za osam tisuća pustio roditeljski blagoslov!

— Od koga si čuo? — upita napokon, uvjerivši se, da je kuća već prodana i za nju za uvijek izgubljena nada, da ju dobije uz jeftinu cijenu.

— Ivan Mihajlov, krčmar, kazivao.

— A zašto me nije za vremena obavijestio?

— Pobojao se, valja da

— Pobojao se! pokazat ću mu ja: „pobojao se!“ Treba ga dozvati iz Moskve, i čim se javi, — odmah s njime u novake i obrijati ga! „Pobojao se!“

Ma da je već nevoljničtvu odzvanjalo, no još ga je bilo. Koliko se puta desilo Antunu Vasiljevu, da čuje od gospodarice najrazličitijih zapovijesti; no današnja njena odluka bješe tako nenadana, da se je i njemu pričinila ne baš sasvim lakom. Nadimak „prevrtljiva torba“ pade mu na pamet. Ivan Mihajlov bješe točan seljak, o kome se nije moglo ni pomisliti, da bi ga mogla ma kaka nesreća zadesiti. Osim toga, to je bio njegov prijatelj i kum — i odjedared s njime u vojnike, samo za to, što on nije znao da drži jezik za zubima?

— Oprostite . . . Ivanu Mihajliću!

— Nosi se . . . popustljivče! — viknu na nj Arina Petrovna takim glasom, da nije ni pomislio, da i dalje zaštićuje Ivana Mihajlova.

No prije nego nastavim svoju pripovijest, upoznat ću pobiže čitatelja s Arinom Golovljevom i njezinim obiteljskim položajem.

Arina Petrovna — žena od jedno šestdeset godina, no još snažna i vikla da žive po svoj svojoj volji. Drži se strogo; jednolično i bez ičijega nadzora upravlja velikim Golovljevskim imanjem, žive na samu, po računu, gotovo škrto; sa susjedima se ne druži, a od djece traži, da joj budu tako poslušna, e bi se pri svakom djelu pitala: što će o tome reći mamica? U opće ima značaj samostalan, nepokolebljiv i u neku ruku uporan, a na to u ostalom dosta utjecaše i to, što u svoj Golovljevskoj obitelji nema ni jednoga čovjeka, koji bi joj se mogao protiviti. Muž joj — čovjek lakouman i pijanica (Arina Petrovna rado veli o sebi, da nije ni udovica, ni udata žena); djeca koje služe u Petrogradu, koje — vrgla se u oca i kao „zanemarena“ ne brinu se ni za kake obiteljske stvari. U takim prilikama Arina Petrovna rano osjeti, da je sama, da se je zbilja i obiteljskomu životu sasvim odvikla, makar joj je riječ „obitelj“ uvijek na jeziku i po vanjštini se u svim svojim djelima neprestano i jedino brine za obiteljske stvari.

Glava obitelji, Vladimir Mihajlić Golovljev, još s mlada bješe poznat sa svoje nesmišljene i drzovite ćudi, i za Arinu Petrovnu, koja se je uvijek odlikovala ozbiljnošću i marom, ne odavaše nikada ništa simpatična. Živio besposlen, većinom se zatvarao u svoj kabinet, oponašao pjevanje orozova, čvoraka itd. i zanimao se pjevanjem tako zvanih „slobodnih stihova“. U časovima se iskrenoga čuvstva hvastaše, da je bio drug Barkova i da ga je posljednji što više i blagoslovio na smrtnoj postelji. Arina Petrovna nije voljela stihova svoga muža, zvala ih tricama i ludorijama, a jer se bješe Vladimir Mihajlić baš zato i oženio, da ima uvijek pri ruci slušatelja za svoje stihove, to se razumije, da na svadje nije trebalo dugo čekati. Svadje se, postepeno rastući i okorujući, svršiše sa strane ženine punim i prezirnim ravnodušjem prama mužu, sa strane muževe — pravom mržnjom prama ženi, mržnjom, u kojoj ipak bješe dosta i straha. Muž nazivaše ženu „vješticom“ i „vragom“, žena muža — „vjetrenjačom“ i „tamburom bez žica“. U takim prilikama živjeli su više nego četrdeset godina i nikada nijednome da bi palo na um, e je ovakav život neprirodan. S vremenom se drzovitost Vladimira Mihajlića ne umanji, već se prometnu u zloćudni značaj. Nezavisno od pjevanja u duhu Barkovskom, uze da pije i rado vreba u trijemu na sobarice. Isprvice bješe Arini Petrovni to novo zanimanje njezina muža gadno i uzrujavalo jê (ipak je tu više igrala ulogu navada da gospodari, nego prava ljubomornost), no zatim manu rukom i samo gledaše, da djevojke ne nose gospodaru rakije. Odsele, rekavši si za uviek, da joj muž nije drug, svrati svu pozornost jedino na jedan predmet: na uvećavanje imanja, i zbilja, za četrdesetgodišnjeg bračnog života podeseterostruči svoj imutak. S čudnom strpljivošću i oštrovidnošću vrebala na odaljena i bližnja sela, tajno razaznavala o prilikama njihovih posjednika prama poreznoj oblasti i uvijek se kao grom iz vedra

neba stvorila na dražbi. Za tog fanatičkog gramženja za tečenjem Vladimir Mihajlić sve više propadao, a napokon i sasvim podivljao. U čas, kad se počinje ova pripovijest, bješe to već shrvan starac, koji gotovo ne ostavljaše postelje, i ako je katkada i izlazio iz spavaće sobe, to jedino zato, da zaviri u na pô otvorena vrata ženine sobe, pa vikne: „vraže!“ — i opet se skrije.

Srećnija ne bješe Arina Petrovna ni u djeci. Imaše vrlo nezavisnu, tako reći, neženjačku narav, pa nije mogla vidjeti u djeci ništa osim tereta. Tad je istom slobodno disala, kad je bila sama sa svojim računima i gospodarskim pothvatima, kad je niko ne sprečavaše u razgovoru sa upraviteljima, starostama, ključaricama itd. U njenim očima bjehu djeca jedna od onih kobnih životnih zapreka, protiv kojih se uopće ne držaše u pravu da prosvjeduje, no koje to više ne dirahu ni u jednu strunu njezina unutarnjeg bića, što se je sasvim podala bezbrojnim sitnicama života. Djece bješe četvoro: tri sina i kći. O najstarijem sinu i o kćeri nije voljela ni govoriti; prama mladjemu bijaše više ili manje ravnodušna i samo srednjega, Porfišu, ne da bi voljela, već se kao pobojavala.

Stjepan Vladimirić, najstariji sin, o kojem se najviše govori u ovoj pripovijesti, slovio je u obitelji pod imenom Stjepko „danguba“ i Stjepko „nevaljanac“. Vrlo je rano dopao u broj „zanemarenih“ i iz mala u kući igrao ulogu parije a i lude. Na nesreću bjaše to darovit momak, koji je vrlo rado i brzo primao dojmove, što ih okolina podavaše. Od oca je baštinio neiscrpljivo lakrdijaštvo, od matere — sposobnost, da brzo pogadja slabe strane ljudske. Hvala prvome svojstvu, brzo postade ljubimcem očevim, a to je udvojilo neljubav materinu prama njemu. Često bi se, kad nije Arine Petrovne bilo kod kuće, otac i sin odvukli u kabinet, urešen slikom Barkovljevom, čitali stihove slobodnoga sadržaja i rugali se osobito „vještici“ t. j. Arini Petrovnoj. No vještica je kao sluhom pogadjala, što rade; tiho bi se prišuljala k stubama, na prstima prišla k vratima kabineta i prisluškivala vesele govore. Zatim bi brzo i žestoko izbila Stjepka „dangubu“. No Stjepko se nije popravljao; bješe okorio i za batine i za opomene i za pô sata opet bi ludovao. Ili djevojci ili sanenomu Vasjutki natura muhâ u usta, ili se ušulja u kuhinju i ugrabi tamo komad pite (Arina Petrovna, od štedunje, držaše djecu gladnu), koji odmah razdijeli s braćom.

— Ubiti te valja! — uvijek mu Arina Petrovna melje, — ubit ću te — i ne ću odgovarati. Ni car me ne će za to kazniti.

Taka neprestana tlaka protiv meka lako zaboravljiva značaja ne osta bez traga. Rezultat joj ne bješe zloća, ni prosvjed, već ropski značaj vičan lakrdisati, koji nije znao za mjere čuvstva, koji je bio lišen svake uvidjavnosti. Take se osobe rado podaju svakome utjecaju i mogu da budu ma što: pijanice, prosjaci, lude, a i zločinci.

S dvadeset godina Stjepan Golovljev svrši gimnaziju u Moskvi i ode na sveučilište. No njegovo djakovanje bješe gorko. Prvo, mati mu davaše novaca ravno toliko, koliko mu je trebalo da ne pogine od gladi; drugo, u njem se ne pokazivaše ni najmanje volje za rad, već se ugnjezdavao prokleti talenat, koji se odavaše najviše u podrugljivosti; treće, uvijek je trebao društva i ni na čas nije mogao da ostane sam. Po tom se on uputio, da igra ulogu čankoliza i hvala njegovoj podatnosti na svaku ludoriju, brzo postade ljubimcem bogatih djaka. No bogati su, primajući ga medju se, ipak znali, da im nije par, da je samo luda. Podavši se jedared tome, naravno padaše sve niže i niže, tako da se je koncem četvrtoga tečaja sasvim izludovao. No za to, kako je brzo shvaćao i pamtio, položi srećno ispit i dobije kandidatski stupanj.

Kad se je javio pred materom s diplomom, Arina Petrovna samo saže ramenima i promrmlja: „čudim se!“. Zatim ga, pošto je proboravio mjesec dana na selu, otpravi u Petrograd, i doznači mu mjesečno za život sto rubalja u papiru. Tada poče hodati po uredima i departementima. Besposlena misao mladoga čovjeka bijaše tako nesabrana, da nije bila dorasla ni za činovničke pretrage, kao izvještaje i izvadke iz djela. Protekcije ne imaše, a volje, da si probije put osobnim trudom — ni kake. Četiri se je godine Golovljev bio po Petrogradu i napokon morade reći, da nema za nj nade, da će ma kada biti nešto više od pisarničkog činovnika. Za odgovor na njegovu tužbu Arina Petrovna napisa strašno pismo, koje se počinjaše: „Odavna sam ja to znala“ i svršavaše s nalogom, da ide u Moskvu. Tamo, u vijeću dragih seljaka, bješe zaključeno: dati Stjepku dangubi mjesto kod dvorskoga suda, izručiv ga nadzoru odvjetnika, koji je odavna upravljao Golovljevskim stvarima. Što je radio i kako se je ponašao Stjepan Vladimirić kod dvorskog suda — ne zna se, no za četiri ga godine tamo više ne bješe. Tada Arina Pavlovna „baci sinu zalogaj“, koji u ostalom u isti kraj imaše značiti i „roditeljski blagoslov“. Taj zalogaj bješe kuća u Moskvi, za koju je Arina Petrovna platila dvanaest tisuća rubalja.

Prvi put u životu Stjepan Golovljev uzdahnu slobodno. Kuća imaše davati dohotka tisuću rubalja u srebru, i isporedivši ga s prijašnjim, ta mu se svota prikazivaše u neku ruku pravim blagostanjem. Zanosno poljubi mamičinu ruku (pazi se, dangubo, ne nadaj se više ništa! — mrmljaše pri tom Arina Petrovna) i obeća, da će se odužiti za učinjenu mu milost! No, jao! on je tako malo navikao baratati s novcima, tako slabo shvatio zbiljski život, da bajna godišnja tisuća rubalja nije smogla na dugo. Za neko četiri pet godina sasvim je propao i vrlo rado htio stupiti u pričuvnu vojsku, koja se je u taj par spremala. Vojska dodje samo do Harkova, jer bješe uglavljen mir, i Golovljev se opet vrnu u Moskvu. Kuća mu je u to doba bila već prodana. Na njem bijaše vojnički mundir, dosta odrpan, na nogama — čižme i u džepu — sto ru-

balja. S tim kapitalom okrenu da „spekulira“, t. j. uze se kartati i u brzo proigra sve. Tada stade hodakati oko seljaka materinih, što su živjeli u Moskvi; kod ovoga ručao, kod onoga moljakao „četvorku“ na duhan, kod ovoga za malenkost radio. No napokon kucnu čas, kad je, tako reći, osjetio, da je licem k licu kao nijema stijena. Bješe mu već četrdeseta i morade priznati, da ne može ovako dalje bitangjiti. Ostade jedini put — u Golovljevo.

Iza Stjepana Vladimirića bijaše najstarijim članom Golovljevske obitelji kći Ana Vladimirovna, o kojoj Arina Petrovna takodjer nije voljela da govori.

Evo što je: Arina se Petrovna nadaše u Anušku, no Anuška ne samo da nije opravdala njezinih nada, već počinila sablazan za cijelo okružje. Kad je kći izašla iz zavoda, Arina je smjesti u selu, nadajući se, da će je priudesiti za domaćega tajnika i knjigovodju, no mjesto toga Anuška, neke prekrasne noći, pobježe iz Golovljeva s podčasnikom Ulanovim i vjenča se s njime.

— Tako se vjenčali bez roditeljskoga blagoslova, kao psi! — tugovala Arina Petrovna. — Dobro je još, te ju je oženio! Drugi bi se okoristio; pa — bez traga! A ti ga onda traži!

I s kćerju je Arina Petrovna uradila tako odlučno, kao i sa sinom: „Bacila joj zalogaj“. Dala joj kapital od pet hiljada i seoce od trideset duša s razvaljenom zgradom, u kojoj je na sva okna duvalo i ne bilo ni jedne čitave podnice. Za četiri godine dvoje mladi rastepe imutak i podčasnik pobježe nekamo, ostavivši Anu Vladimirovnu s dvjema kćerima blizanicama: Aninjkom i Ljubinjkom. Zatim Ana Vladimirovna za tri mjeseca umrije, i Arina je Petrovna, hoćeš ne ćeš, morala primiti k sebi siročad, a to i uradi, smjestivši mališe u kućerak i davši im grbavu baku Palašku za čuvaricu.

— Bog je vrlo milostiv — reče pri tom — Bog zna, koliko će sirotani pojesti kruha, no meni će u starosti biti utjehom! Jednu kćer Bog uze — dvije dade!

I u isti par pisala sinu Porfiriju Vladimiriću: „kako je živjela besputno tvoja sestrica, tako i umrla, ostavivši mi na vratu svojih dvoje štenića . . .“

U opće, ma kako se može da pričini cinična ova primjedba, no po pravednosti valja priznati, da ta oba slučaja, rad kojih bijaše „bacanje zalogaja“, ne samo nijesu bila na štetu Arini Petrovnoj, već, što više, i povećala Golovljevsko imanje, umanjujući broj dionika njegovih. Jer Arina Petrovna bijaše žena strogih pravila i, jedared „bacivši zalogaj“, već držaše, da je na čistu s djecom. A misleći o sirotama unukama nikada joj se ne nadavaše misao, da će im s vremenom valjati nešto dati. Nastojala je samo, kako bi što više izvukla iz malenoga imanja, koje bješe dala pokojnoj Ani Vladimirovnoj, i stečeno predala skrbničkomu vijeću.

— Evo i za sirote prikupljam novce, a što će me stajati odgoj i obskrba — ništa ne ću od njih uzeti! Za moju gostoljubivost Bog će mi platiti.

Napokon su mladja djeca, Porfirij i Pavao Vladimirić, služili u Petrogradu: prvi u gradjanskoj službi, drugi u vojničkoj. Porfirij bješe oženjen, a Pavao ne.

Porfirij je Vladimirić bio poznat u obitelji pod trima imenima: Juduška, krvopija i iskreni dječak, a te mu je nadimke nadio Stjepko-danguba. Iz mlada je volio umiljavati se mamici, kradomice jê poljubiti u rame, a katkada joj i malo pošaputati. Otvori lagacko vrata materine sobe, lagacko se ukrade u kut, sjedne i kao začaran ne odvaja očiju s mamice, dok ona piše ili računa. No Arina Petrovna već i tada ponekuda sumnjivo gledaše na sinovljeve posjete. I tada joj se taj u nju upiljeni pogled činjaše zagonetnim, i tada nije mogla da odredi što baš odaje: otrov ili sinovlje poštenje.

— I sama ne mogu da pojmim, što su mu take oči! — mislila ona — gleda, kao da zamku baca. Tako polijeva otrovom, tako zavarava!

I sjeti se vrlo znamenitih potankosti onog doba, kad je još bila „teška“ s Porfišom. Živio tada kod njih u kući neki poštovan starac, koga nazivalo Porfišom-blaženikom i kome se ona uvijek obraćala, kad je htjela štogod znati iz budućnosti. I taj sâm starac, kad ga je upitala, da li će skoro roditi i što će joj Bog dati, sina ili kćer, — ništa ne odgovori jasno, već tri puta zakukuriče i za tim promrmlja:

— Orozić, orozić! oštra pandžica! Oroz kukuriče, grozi se kóki; kóka — kok-kok-kok, ali će biti kasno!

I to je sve. No za tri dana (to je ono — tri puta zakukurikao) rodi sina (to je ono — orozić, orozić!), koga nazvaše Porfirijem u čast starca gataoca.

Prva se polovina proročanstva ispunila; no što znače tajinstvene riječi: „kóka — kok-kok-kok, — ali će biti kasno?“ — eto o tom je i mislila Arina Petrovna, pogledajući ispod ruke na Porfišu, dok je sjedio u svojem kutu i motrio jê svojim zagonetnim pogledom.

A Porfiša sve sjedio krotko i mirno i sve gledao u nju, gledao tako ukočeno, da su mu široko otvorene i nepomične oči süzile. Kao da je naslućivao sumnje, što su se motale u duši materinoj, i ponašao se tako, da se je najžešća sumnja morala držati pobijedjenom pred njegovom krotkošću. Neprestano joj se vrtio pred očima, kao da je govorio: gledaj me, ne tajim! Ja sam sav — poslušnost i odanost, poslušnost ne samo straha radi, već i savjesti“. I ma kako čvrsto bješe uvjerena, da obješenjak Porfiška samo repom maše, a očima ipak baca zamku, no i pri takoj odanosti i njeno srce ne izdrža. I protiv volje ruka joj tražila bolji komadić u zdjeli, da ga dade dragome sinu, uza sve to, što je jedan pogled toga sina prouzročio u njenome srcu mutni strah od nečesa zagonetnoga, nedobroga.

Sasvim je bio protivan Porfiriju Vladimiriću njegov brat Pavao Vladimirić. Bješe to slika i prilika čovjeka ni za što sposobna. Još kao dječak ne pokazivaše ni najmanje volje za učenje, ni za igre, ni za druženje, već je

volio živjeti samac, podaleko od ljudi. Zabije se u kut, zaspi i stane maštati. Prikazuje mu se, da se je najeo ovsena brašna, da su mu se od toga noge stanjile, i ne može da uči. Ili, da nije on Pavao plemićki sin, već David pastir, da mu je na čelu izrasla bradavka, kao i kod Davida, da bičem pucketa i ne uči. Bude pa pogleda Arina Petrovna na nj i materinsko joj srce uskipi.

— Što si se naduo, kao miš na brašnu? — ne uzdrži i vikne mu — ili u tebi već otrov djeluje? Nema toga, da dodje k materi: Mamice, pomiluj me, dušice!

Pavao ostavio svoj kut i brzim se koracima, kao da ga je tko u ledja gurao, približavao k materi.

— Mamice, — opetova basom, ponekuda nenaravnim za dijete: — pomiluj me, dušice!

— Nosi mi se s očiju . . . podmuklico! Misliš, što se zabiješ u kut, da ja to ne pojmim, — naskroz te pojmim, golube! Sve tvoje osnove vidim kao na dlanu!

I Pavao istim brzim korakom odilazio natrag i zabijao se u svoj kut.

Prolazile godine, a u Pavlu se Vladimiriću malo po malo razvijala ona apatična i zagonetno-čangrizava ćud, što se radja u čovjeku, koji nema odgoja. Možda bješe dobar, no nikome ništa dobra ne učini; možda ne bješe ni glup, no za cijelog života ne uradi ništa pametno. Bješe gostoljubiv, no niko se ne hvastaše njegovim gostoljubljem Rado je tratio novce, no od tog traćenja ni za koga ne bješe ni korisnoga ni prijatnoga rezultata. Nikoga nije nikada uvrijedio, no to mu niko ne ubrajaše u čast; bješe pošten, no nije se čulo, da je ko rekao: „Kako je pošteno radio ovom zgodom Pavao Golovljev.“ Napokon se je počesto inatio s materom i u isti se jê kraj bojao kao vatre. Opetujem: bješe to čovjek čangrizav, no za tom se čangrizavošću skrivaše slab odgoj — i ništa više.

U zreloj se dobi razlika u značajevima obadvoje braće sve više odavaše u odnošaju prama materi. Juduška svake nedjelje točno slao mamici opširno pismo, u kojem joj na dugo pisaše o potankostima petrogradskog života i u najbiranijim izrazima uvjeravao o čistoj sinovskoj odanosti. Pavao pisao rijetko i kratko, a ovda onda i zagonetno, kao da je kliještama vadio iz sebe svaku riječ. „Novce sam, toliko i za tako dugo, predraga mamice, primio od vašega vjernoga seljaka Jerofejevića“ — obznanjivao na priliku Porfirij Vladimirić, — „a za one, što ih dobivam za uzdržavanje, po vašoj želji, mila mamice, najsrdačnije zahvaljujem i s čistom Vam sinovskom ljubavlju ljubim ruke. Samo me jedna briga muči: ne kvarite li svoje dragocjeno zdravlje neprestanim brigama, kako da udovoljite našim potrebama?! Ne znam, kako brat, no ja...“ itd. — A Pavao istom prilikom pisaše: — „Novce sam, toliko i za tako dugo, primio, draga majko, i po mome sudu valja mi dobiti još šest i pô rubalja; molim da me izvinite.“ — Kad je Arina Petrovna pisala djeci o rasipnosti (to se je dogadjalo počesto, ma da i ne bijaše ozbiljnoga povoda), Porfiša se uvijek pokoravao tim primjedbama i pisao: „Znam, mila mamice, da podnosite silne tegobe poradi nas, nevrijedne vaše djece; znam, da mi svojim ponašanjem ne opravdavamo Vaših materinskih briga za nas, i da, što je najgore, zaboravljamo sve; iskreno se sinovski izvinjujem, nadajući se, da ću se s vremenom popraviti i biti oprezan, predraga mamice, u trošenju novaca, što ga šaljete za uzdržavanje i druge potrebe.“ — A Pavao odgovarao ovako: „Draga majko, ma da još ne platiste za me dugova, no ipak primam prikorni naziv rasipnika; primite znak najsrdačnije odanosti.“ — Što više, na pismo Arine Petrovne o smrti sestrice Ane Vladimirovne oba brata odgovoriše različito. Porfirij Vladimirić pisaše: „Vijest je o smrti ljubazne sestrice i dobre drugarice iz djetinjstva Ane Vladimirovne ražalostila moje srce osobito, kad pomislim, da Vas, mila majčice, čeka novi teret, dvoje mališa, sirotanâ Zar nije dosta, da si vi, naša opća dobročiniteljica, sve otkidate i, ne štedeći svoga zdravlja, svim silama nastojite obezbijediti svoju obitelj ne samo onim, što je nužno, već i suvišno. Istina, ma da je i grješno, no katkada i nerado grakneš. I jedino je sada, po mome sudu, za vas utočište, majko moja, da se što češće sjetite, kako je i sâm Isus trpio.“ Pavao pisaše: „Vijest sam o smrti sestre, što pogibe žrtvom, primio. U ostalom se nadam, da će jê Svevišnji primiti u svoje dvore, ma da se o tom i ne zna.“

Pročitala Arina Petrovna ta sinovska pisma i sve nastojala da pogodi, koji će od njih biti zlotvor. Pismo joj Porfirija Vladimirića odavaše, da je baš on taj zlotvor.

— Gle, kako piše, kako jezikom maže! — viknu ona — nije ga Stjepko-danguba badava prozvao Juduškom. Ni jedne iskrene riječi! Sve laže! I „mila majčice“ i za moje tegobe i brige . . ništa on za to ne osjeća!

Zatim se lati pisma Pavla Vladimirića i opet sudi, da je on baš budući zlotvor.

— Glupan, glupan, a gle kako ispod mukla majci kreše! „Primite znak najsrdačnije odanosti“ . . . Pokazat ću ti, što znači „primite znak najsrdačnije odanosti!“ Bacit ću ti zalogaj, kao i Stjepanu-dangubi, — pa ćeš vidjeti, kako shvaćam tvoju „odanost“.

I napokon se iz njenih materinskih grudi vinu tragički vapaj:

— I za koga ja sve to skupljam! Za koga čuvam! Noću ne spavam, zalogaja ne dojedam . . . za koga?!

Takve bjehu obiteljske prilike Golovljevih u čas, kad je upravitelj Antun Vasiljev javio Arini Petrovnoj, da je Stjepko-danguba protepao „bačeni zalogaj“, koji je po tom dobio dvostruko značenje „roditeljskog blagoslova“.

(Nastavit će se.)

Malene neprilike putnika u Africi.

Tko ne bi poželio prošetati se malo po Africi, po toj zemlji tolikih divota, gdje nema leda ni sniega nego samo vječno ljeto i proljeće; gdje se ne treba puno mučiti oranjem i kopanjem, jer na drveću raste med i mlieko, brašno i vino, maslo i ulje? Tko ne bi poželio prošetati se u hladu veličanstvenih paoma, nazobati se svježih datulja, nabrati sočnih kokosaka, založiti tečnih ananasa? Al uz tolike divote ima bome u Africi i strahota, te kakovih! Svatko će ovdje pomisliti na onu divlju zvjerad, koja nam, kad se je sjetimo, stráha zadaje, na lavove i leoparde, na risove i hiene, ili na neizmjernu bezvodnu pustu Saharu. Ele od zvjeradi se možeš dobrom puškom obraniti, Saharu uz dovoljno množtvo vode i deva prekljusati; nego u Africi ima još mnogo drugih napastnika, kojim se putnik ne može lasno oteti, ne zato, što bi bile velike, već upravo poradi njihove maljušnosti. To će se mnogomu čudnovato učiniti, jer se gotovo nemoguće čini, da bi takvi maleni stvorovi mogli putnikom dosadjivati, kako se ovi tuže. Pak opet je istina, zato sam i nakanio ovdje o njih nešto malo pripoviedati.

Oni maleni zlotvori, na koje se afrički putnici najviše tuže, pripadaju ponajviše najnižim razredom životinjstva; al upravo takva gada ima u Africi više nego igdje na svietu. Stanley piše u svom opisu puta po tamnom dielu Afrike: „Kad bih htio opisati život svakojakih buba, što sam ga na jednoj četvornoj stopi prostora motrio, trebalo bi mi čitavo poglavje, a kamo li da opišem sve, što sam vidio. Čovjek bi rekao, da je priroda u afričkih šumah svoju prvobitnu radionicu zametnula“.

A na drugome mjestu opisuje ovako nedjela te djelaonice: „Kad bih opisivao sve bube, na koje sam naišao, izišla bi čitava knjiga. U mom životu nisam vidio tolike vrsti i tolike vojske svakojakih buba i baguda, koliko sam ih zatekao u afričkoj prašumi. A ne čini mi se vriedno i pominjati ih had sam ih se za svoga putovanja do zla Boga napsovao. Sjećam se samo nekoliko časova, kad sam o njih povoljno govorio. I sada me srsi prolaze, kad pomišljam na te velike i malene pčele, na svakojake ose, na jata noćnih moljaca, na dnevne muhe i mušice, kućne i konjske muhe, velike i tsetse-muhe, na komare i komarce, leptire i kukce, osobito na one velike, koji, privučeni svjetlom moje svjetiljke, pod moj su se šator zalietavali, pak udarajući o platno šatora amo tamo se bili i prebijali, dok napokon nisu, rek bi od osvete, zujeći i bjesneći na mene samoga navalili. A što da kažem za ona jata mrava, što su mi svako jelo natrunili, u tanjur mi hrpimice srtali, da ih nisam dospio iz moje i onako vodene juhe vaditi, a uz to su kobilice oko mene skakutale, sad na glavu, sad na nos mi pale, cvrčci i zrikavci pak svojim nesnosnim cvrkutanjem čovjeka do ludila gonili.

Nego najhudja napast bijaše neka vrst sitnih kao mušica pčela. Ako si želio čitati, pisati ili jesti, morao je netko uza te stajati i te pčele tjerati, pak još vrlo pomnjivo. Najvoljele su letjeti u oči, nego znale su se zavući i u uši i nozdrve; pak jao onomu, komu su doprle u oči, više je dana podnosio toliku bol, da se je činilo, poludit će od nje.

Al da vidimo potanje, kako pojedine vrsti ovih maljušnih zlotvora afričkim putnikom do zla Boga dosadjuju.

Počnimo s mravljem. Tko mari kod nas za mrava? Drugčije u Africi. Ondje ima toga gada mnogo više nego kod nas, i to svake ruke i svake boje, crvenih, crnih, žutih, sivih, bielih i jošte kojekakve boje, kojoj nema imena, a toliko ih ima osobito u šumi, da jedva možeš koračiti, a da na njih ne stupiš. Osobito su hude one prve dvie vrsti. Crveni mravi provaljuju, najpače ob noć, u padališta putnika; za njih nema nikakve zapreke, svuda prodiru, i to njih tušta i tama, da ih ne možeš zgaziti. Najprije srću na živež, koji u tinji čas sav zaokupe. Jao nesretniku, koji bosonog na njih stupi! Bolje da si ga koprivom prošibao, ili mu ranu paprikom posuo, nego da ga grizu one tisuće otrovnih živinica, koje se uz noge po čitavom tielu u vis penju, u kosu mu se zabašuruju, svoju mu žasku u meso zabadaju, a od svakoga uboda izpinje se mjehurić, koji jako peče i poslije se ognoji. Zato se uzplahiri ne samo čovjek, nego sve što je živo, kad nadolazi crveno mravlje, ljudi viču i jauču, skaču i previjaju se od boli, isti štakori i miševi pište u svojih rupah, jer su i njih mravi ondje zatekli. Crveni mravi znadu i po danu navaliti na putnike. Stanley kazuje, kad su se u šumi na takvu vojsku crvenoga mravlja namjerili, da su onda njegovi ljudi brže napredovali, nego kad bi ih crnci svojimi otrovnimi strielami progonili.

Crni mravi živu na drveću, osobito na drvetu zvanom *Cecropia* i spuštaju se na putnika kad prolazi, grizući ga nemilice. Njihov ugriz boli još više, nego kad ubode pčela ili kad ujede crveni mrav, jer ondje, gdje crni mrav ugrize, koža odmah oteče, pobieli i podmjehuri se. „Kad je to crno mravlje na nas popadalo — kaže Stanley — podsjećali smo, kako je grješniku u paklu.“ Ostale vrsti mravlja svaki su nam čas preko puta prolazile, jer ih svagdje ima i svačim se hrane. Osobito dosadjuje neka vrst sićušna mravlja, koja za svaku mrvicu hrane prianja, te moraš biti vrlo na oprezu, da ih sa svakim zalogajem nekoliko ne progutneš, jer bi ti sav želudac oprištili. A mravlju se ne možeš nikako oteti, jer verući se i provlačeći kroz guštaru svega te pokriju, i putnik je za koji čas sav oprišten, kao da si ga svega žigavicom obrisao. Zato Stanley nagadja, da afrički crnci mažu šiljke svojih striela otrovom, koji od strvena mravlja prave.

Govoreći o afričkom mravlju spomenuti mi je jošte i najveću njihovu vrst, zvanu *termiti*. Ovi ne dosadjuju baš toliko samomu putniku, koliko ostalomu narodu; jer

kamo dospiju, *sve* raztaču, štogod je od životinje ili bilja. Iste drvene kuće znadu, provrtavši se u grede njihove, iznutra raztočiti, a kamo li živež i usjeve. Termiti žive u družtvu kao što i pčele, a kuće grade od blata i sline; obično su te kuće kao humci i od dva metra više i vrlo čvrste. Jedna vrst pako gradi svoje kuće na vršku drveća i to kao kakve bačve, da ih je čudno gledati. Čovjek bi mislio, da crnci ove svoje zlotvore, kojih ima veliko množtvo, hametom ubijaju; ni malo, već crnci čekaju, dok termiti okrilate, pak ih onda hvataju i jedu kao najmiliju slasticu, jer su onda termiti vrlo mastni.

Kako svatko vidi, mravlje zadaje u Africi velike neprilike putniku; al mu ni pol jada, da ondje ne ima po njega i druge napasti. Ovamo idu ponajprije *buhe*. Stanley je bio na svom putu u jednoj čistini sagradio za se i za svoju družinu kolibe i pod nabio ilovačom, jer je ondje namjeravao podulje boraviti. Al kad se je pod sgrijao, izlegle su se mirijade buha, pa kad su se putnici u jutro oblačili, sve su im noge bile crne od njih. Da se oproste te kuge, polievali su pod, da bude vazda mokar i pometali dnevice dva puta svoje kolibe.

Još je opasnija druga vrst buhe, *džiga* zvana. Obično živi u piesku, pak se zavlači čovjeku pod nokte od nožnih prsta i ondje leže jaja. Ako se ova oprezno ne izvade, zameće se rana, koja strašno boli i tako mah otimlje, da se napokon mora odsjeći prst ili baš i noga.

Ništa nije bolja *tsetse*-muha. Izmedju ono 10.000 vrsti muha, što ih prirodnjaci poznaju i koje malo ne sve u Africi živu, najopasnija je tsetse-muha, ne samo po čovjeka, nego po svaku gotovo životinju. Jer ove muhe hrane se samo krvlju. Premda su manje od naše muhe, al su kud i kamo ubitačnije. Kad koje živinče napadnu, ono obično pogine, — tako je njihov ubod otrovan. U mnogih zemljah Afrike, gdje ima trstika i guštara, ne mogu hraniti goveda i u obće marve samo poradi ovih muha, koje znadu čitava stada tamaniti.

Sitniji su od muha, al isto tako dosadni svakojaki komarci, najpače oni, koji se zovu *moskito*. Ovi su prilično slični našim komarom, koji bome znadu takodjer dosadjivati. Razlika je u tom, što naši komarci napadaju čovjeka obično pojedince, pak ih možeš lasno otjerati; a moskiti lete u tolikome množtvu, da misliš, oblak je; a padaju na te jatomice, kao kiša, tako da ti u tinji čas svekoliko tielo zaokupe, i ti im se ne možeš drugčije oteti, nego ako se zamotaš u gustu mrežu od konca. Takvu mrežu moraju afrički putnici uviek sa sobom nositi, inače ne zažmuriše oka čitavu noć od moskita. Zato i kaže Aleksandar Humboldt: „Putovanje po tropskih zemljah nije dandanas strašno poradi zmija, krokodila, jaguara i leoparda, već poradi moskita.“ — Isto od prilike kaže Oskar Lenz u svom putopisu po zapadnoj Africi: „Moskitos i mravlje su veliko zlo i pravi bič za zapadnu Afriku, kojega si nitko predočiti ne može; jer su prema mukam, koje zadaju moskiti, samo šala sve strahote sudova od inkvizicije, kad su ovi bili u najvećem naponu.“ A Stanley se tuži, kako je i pored mreže za moskite od komara nastradao. Da se od njih očuvaju on i njegovi drugovi, zaviše se u Fort Bodo u takvu mrežu. Al naopako! Komarci su u tom mjestu tako maljušni i tanani, da su se bez velika napora kroz tu mrežu provukli i spavače nemilo izgrizli. Da komarom umaknu, umotaše se u krpu muselina; al koja fajda: uz afričku vrućinu malo da se nisu ugušili u tom zavitku. Čudnovato je, da moskiti mnogim crncem ne dosadjuju.

I kod nas znadu ose bosti, ali ponajviše samo pojedince. Drugčije u Africi, gdje ih ima mnogo vrsti, a od svake vrsti čitave vojske. U ondašnjih šumah raste drveće od ogromne krošnje, tako da u njegovu hladu može stotina ljudi plandovati. Ali upravo ovakva stabla zavičaj su osâ, koje na njih grade svoja gniezda. Ova su kao velike kesice (škarnicli) od papira, kojekako načičkana, a vise o granah, da ih iz daleka vidiš. Ovakvomu drveću — piše Stanley — uklanjali smo se pomnjivo, pošto smo nekoliko puta nastradali od osa. Tako jednoć tegleći svoje kanoe (čunke) uz rieku Aruwinu dohvatasmo se granja, što je nad vodom visjelo, da si posao olakotimo; al na jedanput namjerismo se nevidom na osinjake, iz kojih su na nas suknula čitava jata biesnih osa i u čas nam pokrila lice i ruke, a crncem čitavo tielo, bodući nas nemilo, da smo svi od boli cičili i kao mahniti napredovali, pošto su nas sve izbole, tako da su mnogi težko oboljeli, a za jednoga smo mislili, da ne će preboljeti. Koga je ikad jedna osa ubola, on se može malko domišljati, kako je onim, koje su stotine osa izbole.

Još su jedanput bile crne ose navalile na Stanleyeve ljude, kad su plovili u kanoah, tako da su ovi u vodu poskakali i kanoe ostavili, samo da se spase od tih dušmana.

A Casati je zabilježio evo ovo o njih: „Po noći ne daju čovjeku mira muhe bez broja, željno čekaš osvitak dana; ali netom sunce ograne, eto nove biede: boriti se valja s osami, od kojih te neprestano čitavo jato oblieće, pak ti sve ruke, lice i vrat izbodu.

Što ose onako bodu, tomu se ne ćeš čuditi; al u Africi su i pčele osobito hude. Evo kako je od njih nastradao glasoviti putnik dr. Schweinfurth na svom putu po rieci Nilu. „Još me groza hvata — piše taj putnik — i kosa mi se ježi, kad pomislim na svoj boj s pčelami. Budući da je vjetar duvao nam u lice, a mi smo plovili uz rieku, morali su momci ladju tegliti, inače se ne bi mogli s mjesta maknuti. Al po obali svagdje visoka trava, u kojoj su se bile pčele nastanile, te su u njih užetom dirnuli. Umah se digne, ne roj, nego oblak od pčela, te nasrne na zlosretnu momčad, bodući i koljeći ih nemilice. Ovi udri u bieg, te skoči strmoglavce u vodu i plivaj k ladji, ne bi li tako umakli neprijatelju. Sve zaludu; pčele lete za njimi i zaokupe svu ladju. Ja sam onda upravo mirno sjedio u svojoj kabini i redao svoje stvari, kad al nastade neobičan štropot, jauk i vika na ladji.

Pitam iznutra, što je? Al nitko ne odgovara, nego sve srće naokolo, kao da je pomahnitalo. Upravo sam se spremao, da vidim, kakva to bieda, kad al jedan momak bane u moju kabinu, vičući bjesomučno: „pčele! pčele!“ Ja hoću lulu da zapalim, ali ponehari, već je kabina puna pčela, tisuća njih zuji mi oko glave, pa bodu i kolju što više mogu. Ja hoću da pokrijem lice ručnikom; uzalud! pčele bodu glavu i ruke. Stanem dakle rukama mahati oko sebe, ali pčele još bješnje po meni. U to i moji psi, koji su pod posteljom ležali, skoče kao biesni izpod nje (jer su pčele i njih nanjušile) i pobacaju mi sve sa stola. U jedan máh me zaboli oko, da sam mislio, poludit ću, pa bodac za bodcem, da mi je sva glava šumila. Uzgoropadim se, poletim van, skočim u rieku i zaronim u nadi, da će moji dušmani umaknuti. Ali jedva pomolim glavu, eto ih opet puna četa na njoj. Ja hoću da gazim dalje i da utečem na brieg i ne mareći za viku s broda, neka stanem. U to me sgrabe četiri krepka ramena mojih momaka i vuku me silom natrag na ladju, jer da bih se u glibu zagušio.

Hladna me je voda malko osviestila, te sam se dosjetio, ponjavu (plahtu) izvadio i u nju se zavio, a pčele, koje su sa mnom unišle, rukama razgnječio. Ovako sam čučao i ja i drugi momci jedno tri sata; jer su pčele svejednako oko mene zujile, a gdjekoja i kroz plahtu ubola. Napokon je pošlo mojim ljudem za rukom otisnuti ladju drugoj obali. Čudnovato! Pčele su ostale na istome mjestu i još su isti dan dočekale 16 drugih ladja i svu momčad naopako izbole. Ovo nisu bile naše obične pčele, nego osobita egipatska vrst. Kasnije kažem ja, da bih se volio potući sa pet divljih bivola i dva lava, nego se ovako još jedan put hrvati sa pčelami, — a svi su mi povladjivali. Uzeo sam ogledalo — imam šta gledati! Sve ruke i lice puno žalaca, koje sam jedan po jedan klieštama vadio, nu mnogo ih nisam mogao povaditi i ondje se je svagdje ubod ognojio, pa me dva dana nemilo bolio. Bojeći se groznice, pogutnuo sam malo kinina i zbilja sjutradan zdrav ustao, gdje je moje drugove žestoka groznica tresla“.

Ima toga jošte puno, što putniku dosadjuje, nu ja ću spomenuti samo dvoje. Stanley se tuži na neku vrst maljušnoga kukca, kojega si prostim okom jedva zamietio, pak ti se nevidom u kožu zavuče i peče, kao da te tko iglom bode. Više vrsti ovakih bubica ima u crnačkih kolibah; a crnci, da se od takva gada oproste, leže po noći u pepelu, te mažu kožu koječim, da su svi blatni, te ne možeš pravo razabrati, kakve im je boje koža, a bubice ne mogu kroz onu blatnu koru prodrieti. Za to im posredno tim više kvara zadaju navaljujući na njihove marvu, koju više puta hametom tamane. Valja pamtiti, da u Africi nije samo flora neizmjerno plodna, nego i fauna, životinjstvo. Od bubica, od kojih se kod nas po malo toga naplodi, u Africi imaš od toga čitave vojske. Tako n. pr. krpuša i klop nas slabo napastuju, a Casati se tuži, da su u Africi više puta travnici krpušami sasvim zastrti, da ne smiješ onamo stupit, a Casati ne znajući toga i loveći lov tako je od njih postradao, da su mu sve noge oranjavile i mnogo je vremena prošlo, dok su te rane zacielile.

Ja sam obećao pisati o malenih neprilikah afričkoga putnika; u istinu pak neprilike su velike, a maleni su samo njihovi tvorci. Nu tim niesu završeni jadi, koji znadu zadesiti takvoga putnika; ima ih i malo većih, kao štipavci (skorpioni), skakavci, miševi, parcovi itd., da mučim o velikih. Dakle koga je volja šetati po Africi, neka se dobro pripravi, pa sretan mu put! — A ja volim ostati u liepoj Hrvatskoj.

Letimice kroz Dalmaciju.

(Iz Bola do Zadra.)

Putne bilješke **Frana Radića.**

Turpe est in patria peregrinum esse.

Putovanjem se najbolje učiš poznavati svijet. Oči su ti najpouzdaniji posrednici medju dušom i spoljašnjim svijetom, pa zato što svojim očima vidiš, to najbolje i najtrajnije upamtiš. Ko ne putuje, već uči svaku po čuvenju i po čitanju, malo može da se okoristi stečenim znanjem svojim, a još manje da koristi drugomu, jer sve, što zna, zna slabo, nestalno i nepotpuno. U svakoj znanosti pa i u svakoj vještini vazda su u svijetu najviše napredovali oni narodi, kojih su sinovi mogli najlakše da putuju, toliko po svojoj domovini, koliko i po tudjem svijetu. Mnogi i dobri putovi, po mokru i po suhu, zbližuju medju sobom sela i gradove, države i narode; upućuju i sklapaju sveze rodbinstva, prijateljstva, trgovine i nauke; potiču nemarnike na rad, na čistoću, na uljudnost, na napredak svake ruke. Ali bez putova, i to dobrih i zgodnih putova, teško je i skupo putovanje. To je razlog, što malo putuju, malo znadu i u siromaštvu ostaju narodi, koji u svojoj zemlji ne imaju dosta zgodnih saobraćajnih sredstava, putova. U tom smo broju i mi Hrvati, gdjegod nas ima, a naročito u Dalmaciji. U nas ima i parobrodâ i željeznicâ, i pokrajinskih i općinskih putova, i brzovoza poštarskih, i kočijâ i kolâ, i pomanjih i povećih brodova i ladja; ima različitih saobraćajnih sredstava: ali kad gdje zapitaš, kada i koliko puta opće ta sredstva, to ti se nakon točna odgovora prikaže stvar u pravoj slici svojoj: razumjet ćeš, brate, koliko je u nas zgodno i lako putovanje!

Kotoranin može samo jednom svake nedjelje da podje

*

do Zadra u 30 sati, i to u subotu; zateče li ga potreba, da putuje u drugi koji dan, to mu je onda sjedjeti u parobrodu do Zadra 52, 59 pa do 75 sati! — i to sve još ako parobrod ne zakasni. Zadranin da opremi najmanji posao u Vrlici, ili obratno, treba poći i doći, da izdangubi barem lijepih pet dana! Hoće li Korčulanin u Spljet, Šibenik ili Zadar, treba mu putovati nedjeljom, ponedjeljnikom ili utornikom; za ostala četiri dana sedmice zatvoren mu je put k zapadu, i samo ako mu je tako puna kesa i on toliko ustrpljiv, kad ga potreba tjera, može srijedom u večer u Dubrovnik, da se odanle sjutradan povrati k Spljetu i naprijed. Samo je dakle slučaj, osobita sreća, da može čovjek putovati po Dalmaciji, kako mu dana može putnik s kraja na kraj dugačke Italije da podje, opremi svoj posao i da se kući povrati.

Ne znam gdje je u izobraženom svijetu tako sporo i teško putovanje, kao što je kod nas u Dalmaciji, „in dem halbvergessenen Lande“, kako ju je neki, inače slabo duhovit, Nijemac prozvao. Pa kako ne bismo zaostali u svemu i po svemu, kad se ostali narodi u Evropi, i u samoj našoj monarhiji, kreću pet, dvadeset pa i do trideset puta brže od nas? Teško u nas putovanje krivo je tomu, što ne možemo da poznamo domovinu svoju, ni zato u nju da se zaljubimo, jer se ne može da ljubi, što je nepoznato; krivo je našoj nemarnosti, sebičnosti, neznanosti, neslanim prepirkama i zadjevicama oskudici

Cri

se hoće i kako njemu treba; obično mu sto neprilika, i najviše danguba po srijedi; pa nije kud kamo, treba da mu omrzne putovanje po ovoj prekrasnoj doduše ali zanemarenoj zemlji. U svim ostalim kraljevinama i pokrajinama prostrane carevine može putnik da odlazi iz svakoga mjesta barem svaki dan po jedan put; može danas da podje mnogo dalje nego li je od Zadra do Kotora i da opremi svoj posao, a sjutra da se vrati kući prije sunčanog zapada. U Dalmaciji za tolik i još manji put izdangubi često po nedjelju i još više dana. Da ne idemo dalje k sjevero-zapadu Evrope, gdje su već željeznicama spletene prave guste mreže, pogledajmo časom na susjednu nam Italiju. Mlečić može u osamnaest sati poći i vratiti se iz Milana, i ovršiti tamo svoje poslove. U tri zadružnoga duha, a što je najgore, medjusobnoj mržnji i vječitoj zavadi.

Putovanje po inozemstvu svakomu je korisno, ali je najkorisnije onima, koji su prije dobro proputovali svoju domovinu. Takovi ljudi mogu u tudjini da uče i da ispituju ono, česa im u domovini nema, a moglo bi joj od koristi biti, jer znadu, gdje je i u čemu je; dok drugi, koji su nevješti prilikama svoje domovine, vide u tudjini svega i svačesa, ali ne mogu da prosude, u čemu je napredak i put k usavršivanju: njih nijedna stvar osobito ne zanima, ne znadu, na što bi življe da obrate pozornost svoju, pa se siti nagledaju bijeloga svieta, a njima ni domovini ne bude ni u čemu bolje nakon takova putovanja.

Nekim više, a nekim manje, ali je ipak svim stali-

šima potrebno putovanje, jer ima napretka u svakoj struci ljudskih zanimanja; a samo se po sebi razumije, e je po svaki stališ najkorisnije da putuju njegovi najvještiji, najokretniji i najučeniji predstavnici, jer će oni u tudjini najlakše naći ono, što bi još zgodno i korisno bilo da se uvede kod nas u dotičnu struku ili što u njoj da se promijeni, usavrši ili posve odstrani, ne bi li se primicali onomu stepenu savršenstva, do kojega su doprli narodi, koji imaju sreću da žive u boljim prilikama od nas.

Najviše su potrebna putovanja političkim pobornicima, jer ovi treba da skroz i skroz poznaju svakojake prilike svoje domovine, pa uredbe i ustanove kod drugih naroda, da se tako koriste zrelijim iskustvom i da uzmognu u domovini svojoj utirati put k pravoj slobodi i k blagostanju naroda svoga. Za političkim pobornicima dolaze učenjaci svake struke, književnici, umjetnici, svećenici, obrtnici i trgovci. Naše su saobraćajne neprilike valja da krive, što je u našoj književnosti velika oskudica putopisâ, kojima ostale književnosti dan danas upravo obiluju, jer nam književnici mogu vrlo malo da putuju, pa i ako se riješe na putovanje, vole da idu u inozemstvo, gdje im je lakše i po kesu i po zdravlje, nego li da vratolome i kratku svoju dokolicu troše po nepristupnim krajevima vlastite domovine.

Pri oskudici i gladi i goroj se hrani dobri kupci namjere, pa se zato nadam, da će i ove mršave putne bilješke naći prijaznih čitatelja.

* * *

U subotu, 7. rujna 1889., krenuh na put. Oprostih se sa ženom, jedinicom kćerkom i rodjacima, pa u 7 ½ sati u jutro podjoh na parobrod *Psyhe* i rekoh u duhu „s Bogom“ rodnomu svomu mjestu Bolu.

Kad brod zabrusi k istoku, odšetah na krmu, da pogledam na gnijezdo svoje milo, ne bi li mi se u dušu čišće utisla milovidna slika njegova. Posred srijede južne obale otoka Brača protegao se pokraj sinjega mora Bol bijeli od iztoka k zapadu, ako ćeš za kilometar i više duljine, pa od sredine, gdje mu je vještačka mala luka i općinski studenac žive vode usred žala morskoga, pa k sjeveru, kućama kao na buljuke, opet za jedan kilometar. Kuće su mu sve zidane i većim dijelom pokrivene pločama od domaćeg škriljavog vapnenjaka. Sa svih je strana opkoljen zelenim vinogradima. Više Bola k sjevero-zapadu podiže se strma i visoka glavica *Koštilo,* k sjeveru tri ubava lozom zasadjena brežuljka: *Brižina, Glavica* i *Borova glava,* a medju njima od zapada k istoku takodjer lozom zasadjene rodne dolinice: *Dolac*, *Veli kus* i *Podstôzje.* Iza brežuljaka penju se redom od zapada prema istoku u neprekidnom lancu okrajci bračke visočine, *Sv. Vid* (najviši vrhunac dalmatinskog otočja, 784 m/), *Staza*, kud prolazi glasoviti sa svoje strmenitosti put iz Bola put Supetra, *Bijeli put, Jakin, Baljenik,* na kojemu se nahodi ogromna predhistorička gomila, i *Vijestac.* Na istočnom je kraju varošice omalen brežujak na rtu, koji se u more pružio. Na tom je brežuljku krasna i slikovita

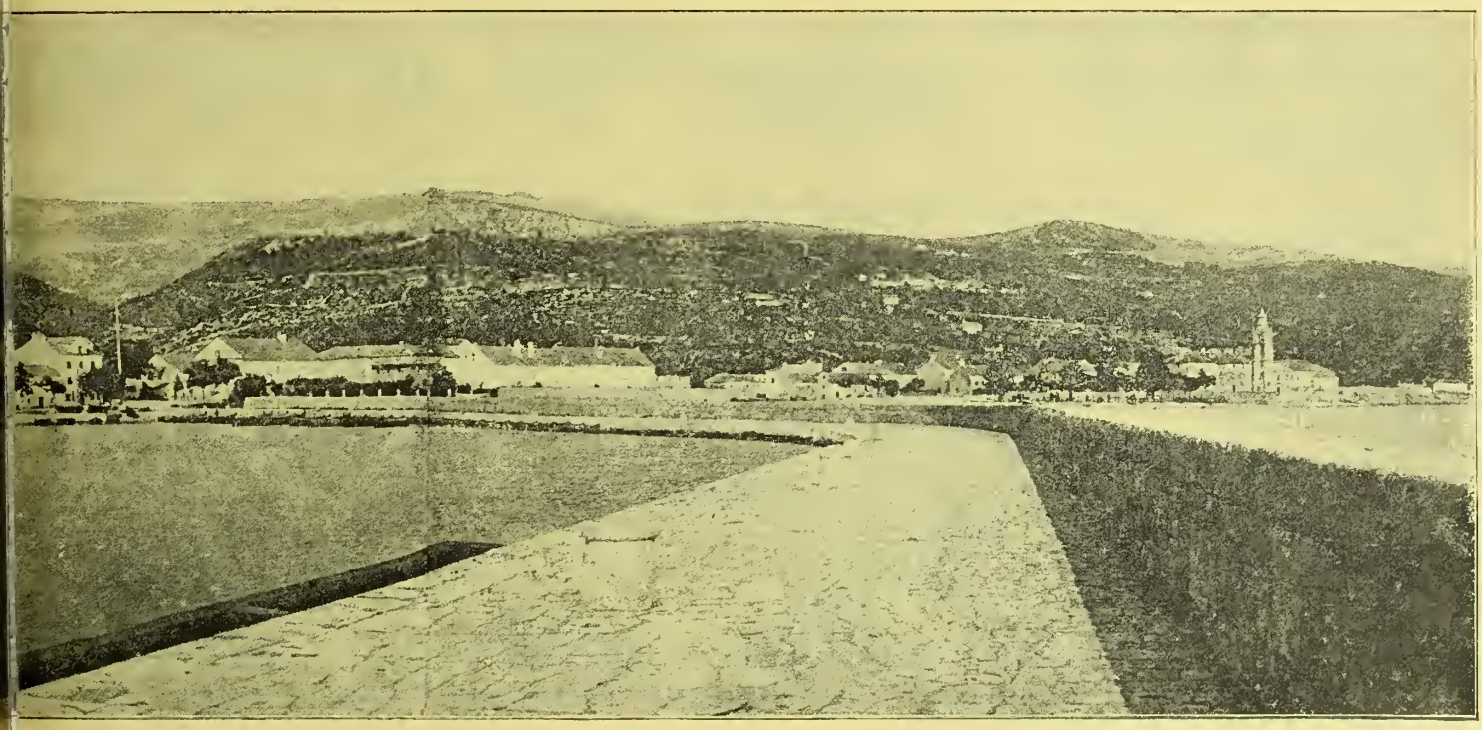

ica.

skupina gradjevinâ, koje uz drvored čempresâ i topolâ sa zapadne strane, i uz dugačku bašču sa vinogradom na podnevnoj strani, tvore najljepši ures, najizrazitiju i najkarakterističniju crtu lijepe bolske panorame. Tu je povelik i dosta bogat dvokatan samostan dičnih otaca Dominikanaca, bolskih dušobrižnika, koji su se tu naselili početkom XV. vijeka; tu je župna crkva s lijepim svojim i sarazmjernim zvonikom u slogu preporoda, sa četverouglastim šiljkom u vrhu po ugledu mletačkog zvonika sv. Marka; tu je staro i novo grobište s velikim bijelim krstom po srijedi; tu je na zapadnom kraju najstarija bolska župna crkvica sv. Ivana Krstitelja iz početka XIV. vijeka; tu na istočnom kraju na prostranima lukovima počivaju mermer-rumene razvaline nekakove gradjevine, o kojoj narod pripovijeda čudnovate priče. Tu za crkvom sv. Ivana počivaju kosti mojih djedova.

Medju ostalom družbom bješe se na Bolu uspeo na parobrod Dominikanac, veseljak o. Andjeo Miškov. Taj omiljeli pučki crkveni besjednik bijaše se tu skoro povratio sa svetog poslanstva u djakovačkoj biskupiji, pa pripovijedaše, kako je boravio kod slavnoga vladike Strosmajera, kazivaše o velikim namislima toga dičnog Hrvata, velikog mecene i dobrotvora cieloga nam hrvatskoga naroda, a najposlije i o znamenitim nekim sitnicama iz domaćeg života njegova. Mene je to sve tako silno zanimalo, da mi se činjaše, kao u trenuće oka da smo stigli u Sv. Martin, koji se inače zove i Vrhbrač, jer je upravo uz istočni rt otoka. Tu dodje na parobrod franjevački državnik i spisatelj učenog djela „o papinom poglavarstvu“ o. Marković, s mladjim drugom, koji još učaše visoke nauke u Zagrebu, nadalje stari mi znanac i prijatelj Franjevac o. Nikola Gojak, i bivši narodni zastupnik i poznati hrvatski rodoljub Tomo Didolić.

(Nastavit će se.)

Juričica,

Crvena konopljarka (Fringilla canabina).

Kasno u jesen, kad nas ostavi većina milih ptica pjevačica, odselivši se u toplije krajeve, možeš na poljanama zapaziti veliko jato malenih ptica, što se dižu sa prosenog strništa i kruže amo tamo po zraku, pa se opet spuštaju na strnište. To su juričice, veoma mile pjevačice.

Mužak ima na čelu i oko očiju mrko-žuto bielo perje, a na glavi je tako krasno crven, da se ova boja u proljeću kod starijih poput svile svietli. Iza glave i oko vrata je sivkast, pa ima crvenkasto žute pjege, a na hrbtu koričast sa tamnimi prugami, dok je na donjem hrbtu bielo rdjast. Podvoljak i vrat mu je bjelkast sa sićušnimi crnimi zagasitimi prugicami. Po sredini prsiju, na trbuhu i odozdo repa sasvim je biel, a sa strane prsiju prekrasno crven, dok su mu mekušine svietlo koričaste. Krilno je perje izvana i iznutra sasvim bielo, a pokrilno ima dva nešto bjelkasta pojaska. Rep mu je crn i osim dvaju srednjih pera svietlo mrko zarubljen, a na objema stranama sasvim bielo nabridjen. Perje, što no rep odozgo pokriva, crno je i ima biele zarube, na kojima se kod starijih mužaka više puta liepo crvena boja pokazuje, a perje odozdo repa sasvim je bielo. Podočnjaci su tamno mrki, kljun olovnast i na kraju tamniji. Dug je 130, a širok 230 milimetara. Dužina krila iznosi 73, a dužina repa 55 milimetara. U cielom ima ženka isto takovu boju na svom perju, ali ova nije tako intenzivna, a veoma se lasno razlučuje od mužaka, jer joj sasvim manjka prekrasna crvena boja. Nešto je manja, a mladi joj naliče, pa kad se izpipaju, počinju mužaci u jesen po malo crvenjeti.

Mi imademo juričica na pretek, jer im zemljište Hrvatske i Slavonije veoma prija, a inače živu malo ne po čitavoj Evropi, maloj Aziji i zapadnoj Africi.

Pribiva u manjim šumama i gajevima, po grmju, po boricima i smrekovim šumama, veoma riedko po trnjacima, a nikada na visokim gorama.

Hrani se raznim sjemenjem, ponajviše onim, u kojem ima ulja, a u jesen veoma rado lobodom (Atriplex hortensis).

Gniezdo pravi obično u grmlju, onizko pri zemlji. Splete ga iz kojekakvih korjenčića i trave, a korito je prepleteno životinjskom ili bilinskom vunom. Ženka nosi već koncem travnja 4—6 plavkasto zelenkastih i crvenkasto crnkasto pjegavih jaja, te gniezdi kroz ljeto po dva pa i tri puta. Medju našimi pjevačicami juričica pripada medju najudružljivije, a uz to je vitka i živahna. Već se u drugoj polovici mjeseca ožujka dosele u naše predjele, pa traže po poljanama svoju hranu. U ovo doba niesu jata tako velika kao jeseni. Po dvadeset, trideset ih nadješ na okupu, dok se ne spare. Dok ženke na jajima sjede, sjati se po osam do deset mužaka, koji daleko od gniezda po vrtovima i poljanama u družtvu hranu za se i za svoje ženke traže.

Mužak i ženka tako su odani i vjerni, da jedno bez drugoga ne će da bude sve dok ženka još ne sjedi na jajima, a po tom s velikom ljubavlju goje svoje mlade. Po ovećem grmlju naći ćeš više puta mnogo gniezda jedno od drugoga nedaleko, a to je takodjer dokaz, da je ova ptica udružljiva. Medju našimi pticami, što se sjemenjem hrane, juričica je najvrstnija pjevačica. Njezina je pjesma miloglasna, zvučna, podulja, a osobito ugodna, jer ju po-

lujakim glasom u raznovrstnim modulacijama izvodi. Kad hoće da pjeva, poleti na vrh grančice. Pjeva od ožujka do kolovoza. Tada se pipa do dva mjeseca i iza toga stane opet tiho pjevati. Mladi mužaci cvrkuću u to doba i uče od starih pjevati, dok se do proljeća ne usavrše. Juričica je dosta oprezna i ne da se lako uhvatiti. Mrežom se uhvati veoma riedko. No ove se ptičice mogu u velikom broju uhvatiti na ovaj način: ako je jesen dugo liepa i prilično topla, juričice se drže po poljanama i grmlju, kao da ne kane seliti, a kad iza liepe jeseni na jedanput zapadne sniег, tada se sjate na stotine i tisuće i spuštaju se samo na one poljane, gdje ima dosta loboda, koji još nešto iz sniega viri. Ako upotrebiš ovu zgodu i postaviš na grančice lobodove šibice ljepkom namazane, pa podješ iza jata, te ga lagano tjeraš prama šibicama, možeš množinu juričica uhvatiti.

U kasnu jesen sele u južniju Evropu upravo iza prvog sniega, a dosele se polovicom ožujka u naše predjele.

Pjeskovito zemljište ljube osobito. U zagrebačkoj ih okolici ima mnogo s onu stranu Save, a još više oko Varaždina.

Stari hrane svoje mladiće raznovrstnim zelenim sjemenjem, rado dalaze u proljeće u vrtove i sišu sok iz blitvine stabljike. Hranu traže i na starim zidinama, razvalinama, koje salitra imadu, i vole kamenu sol, jer im olakša probavu, pa ih čini svježima.

Nekoji mladići-mužaci ne dobivaju prve godine na glavi i sa svake strane prsiju crveno perje, samo su na hrbtu liepo koričasti i čitavo njihovo perje ima živalniju boju, nego u ženki. Ovo nije posebna vrsta juričica, kako se krivo misli, već su iz posljednjeg legla, kasnije dozore i dobivaju obično u drugoj godini pomenuto crveno perje.

Tko želi ovu veoma ugodnu i liepu ptičicu u krljetci držati, neka ju nabavi ili u jesen ili u proljeće prije parenja, i to takovu, koja je sa svake strane prsiju prilično crvena, pak će imati dobru pjevačicu. Krljetka može biti ili žicom ili šibicami pletena, a najbolje da je odozgo ravna, prilično duga i široka.

Istina je, da juričica nije tako nježna kao slavulj i ine slične ptice, ali zahtieva svakako pravilnu i dobru njegu.

Mješovito sjemenje, što se kanarincima podaje, za nju je najbolje, a konoplje joj u najmanjoj mjeri ne mogu škoditi, ali ako se jedino ovom hrani, utusti i pogine. Stavi joj takodjer komadić kamene soli medju žice i podaj joj posudu za kupanje, pak će uz ovakovu njegu prilično dugo živjeti i pjesmom te nasladjivati. Što više možeš, drži ju na svježem zraku bez promaje, pa i na ugodnom suncu, da bude čila i zdrava.

No gajitelj ne može postići, da mu iza pipanja opet dobije na glavi i sa svake strane prsiju crveno perje, jer postaje mrko biela.

Istina je doduše, da su slavulj i poljska ševa nedostižive pjevačice, pa da ima još i drugih ptica, koje ju nadmašuju, ali se ipak juričica ubraja medju dobre pjevačice; medju onimi, što se sjemenjem hrane, pripada joj prvo mjesto.

No i medju njima, kao i medju ostalim pjevačicama, ima boljih i gorih. Tako sam i ja prije više godina u Trnju kraj Zagreba u jednom trnjaku u proljeće čuo jednu upravo divno pjevati.

V. Diković.

K slikam.

Crikvenica. Donosimo sliku našega morskoga kupališta Crikvenice, koja je u novije vrieme izišla na glas i postala takmicom posestrimi Kraljevici, gdje je takodjer zgodno mjesto za morsko kupatilo. Crikvenica je veoma udobno i od vjetra dobrahno zaštićeno mjesto, ima preko 2800 duša i leži na glavnoj cesti, što no vodi iz Senja na Rieku. Tu živu vrstni naši ribari i zidari. Uz cestu su nanizane kuće na jedan i dva sprata, a iza kuća se dižu vinogradi. Ovdje je samostan Pavlinski, koji je osnovao u srednjem vieku knez Nikola Frankopan.

Književnost.

Hrvatska. *Jugoslavenska akademija.* Dne 18. lipnja čitana je u sjednici mat. prirodoslovnoga razreda razprava o *„najmanjim ljudima“*, što ju je napisao pravi član *dr. Bogoslav Šulek.* Akademik razlaže, da svi kulturni narodi, počevši od stražnje Indije pak do Skandinavije pričaju o patuljcima, maljenicama. Već se u »Ilijadi« spomiuje borba patuljaka sa ždralovima. Herodot, Aristotel, Plinije i drugi stari pisci pripoviedaju, da u Africi živi pleme patuljaka, a Ktesias javlja, da ih ima i u Indiji. Ova se priča provlačila kroz stari i srednji viek. Kako je središnja Afrika sve do našega doba bila slabo poznata, nije se moglo ustanoviti, ima li šta istiue u onoj priči. Prvi se put javlja, da u Africi ima patuljaka, u djelu Andrije Battela od g. 1625., a za njim su nekoji drugi putnici potvrdjivali istinitost njegova pripoviedanja. Putnik je Schweinfurt, oko g. 1870. putujući po središnjoj Africi, naišao na pleme ljudi 120–140 centimetara visokih, koji u afričkim prašumama posve primitivno živu, pa je to potanko opisao u svom djelu. Još ih bolje proučiše Amerčanin Stanley Talijan Casati i Englez Jephson. Akademik ističe, što se je do sada za afričke i azijske maljenice doznalo, i završuje svoju razpravu pogovorom, u kojem razlaže, kako je znamenit posljedak toga obreta po antropologiju.

Primili smo razpravu *dr. M. Šrepela* pod nadpisom *„O najstarijoj lirskoj i epskoj poeziji latinskoj s komparativnoga gledišta“*, što je preštampana iz CIII. knjige »Rada« jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Iz iste je knjige preštampana razprava istoga pisca *„O postanju latinskoga b-imperfekta i b-futura.“*

Umjetnost.

Narodni glazbeni zavod u Zagrebu preudesit će se u neku vrst malog konzervatorija već početkom buduće školske godine, pošto mu je vlada povisila subvenciju od 4000 na 12.000 for. Osnova novoga podučavanja tako je udešena, da će se mladež, koja se posveti jedino glazbi, moći do kraja u glazbi naobraziti, te ne će morati odlaziti u tudjinu na nauke.

Hrvatska opera za vrieme jubilarne izložbe u Zagrebu. S radošću javljamo ugodnu viest, da se ozbiljno radi o tom, da se za vrieme izložbe priredi poveći niz hrvatskih opernih predstava. Dvie su već godine minule, što je vila pjevačica zaniemila u hramu naše Talije, a njezino je uzkrsnuće odgodjeno na neizvjestno vrieme. A kako je podhvat ilirskog veterana gosp. Štrige zapeo, bilo se gotovo bojati, da je našoj narodnoj operi za dugo odzvonilo. Tu se još u posljednji čas lati posla naš mladi umjetnik, koji i u tudjem svietu nije zaboravio svoje hrvatske domovine. To je naš vrli zemljak operni pjevač gosp. *Ivo Hreljanović.* On je u brzo zatražio i zadobio dozvolu, da smije za vrieme izložbe t. j. od 1. kolovoza do konca rujna ove godine davati operne predstave u hrvatskom glumištu.

Gosp. Hreljanović namjerava sastaviti operno osoblje, koje od pjevača iz tudjine, koje od poznatih domaćih sila. Uza to se nada, da će mu doći gostovati i gosp. van Dyck, pjevač dvorske opere u Beču. U svem kani dati koje 24 predstave s predbrojkom, za koju su ciene prema velikim troškovima razmjerno vrlo jeftine. Od domaćih će se opera pjevati Zajčeva »Lizinka« i »Zrinjski«. Ovim će operama kod prve predstave ravnati sam maestro Zaje, a ostalima g. Faller. Od tudjih pjevat će se samo veće opere, koje su na našem i svjetskom repertoiru, kao »Faust«, »Seviljski brijač«, »Fra Diavolo«, »Trovatore«, a nadamo se, da će medju njima biti »Židovka» i »Aida«, koje su se opere kod nas i umjetnički i dekorativno najsavršenije prikazivale. Bilo bi željeti, da izmedju ovih opernih bude i po koja dramska predstava (što ne će težko biti), jer će mnogi Hrvat došavši iz daljih krajeva željeti, da vide i hrvatsku dramu i da tako dobiju sliku o savremenom našem dramatskom umieću. Uspije li liepi podhvat g. Hreljanovića, — a do rodoljubivog občinstva stoji, da ga podpomogne, bit će to opet jedan korak k ponovnomu ostvarenju hrvatske opere, koja je u nas kraj glazbene ćudi južnih Slavena upravo prosvjetna potreba. *St. pl. M.*

Nove radnje Ivana Rendića za Zagreb. Milo nam je javiti, da je naš odlični umjetnik Ivan Rendić, ponos hrvatskoga imena, dovršio nadgrobni spomenik za pokojnoga *Adolfa Vebera-Tkalčevića.* Kako se javlja, bit će ovaj spomenik pravi ures našega groblja, gdje će se namjestiti u novoj arkadi. Budući da ova arkada ne će biti tako brzo gotova, potaknuta je zgodna misao, da se ovo Rendićevo djelo izloži u izložbi, pa ne sumnjamo, da će na to pristati izvršitelji Veberova testamenta. Rendić je ujedno nakan i neke druge svoje radnje izložiti ovom prigodom. Nadalje saznajemo, da se dovršuje i spomenik *Andriji Kačiću,* koji se lieva u Beču. Bit će od tuča, a poglavarstvo je nakanilo da ga smjesti na razkršću Ilice i Mesničke ulice. Ne bude li nenadanih zapreka, bit će spomenik do rujna dovršen, pa bi se mogao odkriti za vremena same izložbe. Najzgodniji bi bio čas, da se odkrije onda, kad dodju Andrijini »uži« zemljaci, braća Hrvati iz Dalmacije. Isto tako je Rendić izradio model za *poprsje* neprežaljenoga *Augusta Šenoe,* koje je u njega naručila »Matica Hrvatska«, da ga u zgodno vrieme predade občini grada Zagreba. Umjetnik je za ovo poprsje upotrebio poprsje od sadre, koje je izradio Moretti s pomoću maske, snimljene sa pjesnikova mrtvoga lica na odru. Prijatelji iz Trsta pišu, da je Rendiću pošlo za rukom stvoriti djelo, koje će zadovoljiti i zanieti svačije srce. Pošto je Rendić tako sretno izradio model, ne će trebati mnogo vremena, da izradi poprsje u mramoru, te imade opravdane nade, da će s Kačićem dospjeti u Zagreb u isto doba i Šenoino poprsje. Mi se ovim glasovima od srca radujemo, pa i ovom zgodom preporučujemo našim občinama i bogatim ljudima, da ne zaborave Rendića. On je i vrstan umjetnik i dobar Hrvat, pa je pravo, da ga imademo uviek na umu, kad se radi o kojem spomeniku kiparske struke. »Tudje poštuj, a svojim se dići«, liepe su rieči pjesnikove, a bit će još vrednije, budemo li ih se mi Hrvati i držali!

Svaštice.

O Ivanu Mažuraniću. U posljednjoj skupštini »Matice Hrvatske«, u kojoj su predsjednik i tajnik opet prosuli mnogo toploga svjetla u dušu hrvatskoga naroda, čuli smo liepih i uzniositih rieči o bivšem predsjedniku »Matice ilirske«, pok. Ivanu Mažuraniću. Mislimo, da nam ne će zamjeriti odbor »Matice«, ako mu ovom zgodom preporučimo želju, koju su izjavili mnogi Matičari, pročitavši krasno izvješće o posljednjoj glavnoj skupštini, a koja je i nama na srcu. »Matica Hrvatska« odužila bi se uspomeni pjesnika Čengić-age najljepše, kad bi što skorije objelodanila u izdanju, dostojnu pjesnika i same Matice, *sav književni rad Ivana Mažuranića,* opremivši ga onako, kako to ona već umije, životopisom i ocjenom. Ne bi li možda ovakovo izdanje pristalo uz knjige, kojima se »Matica« misli sjetiti svoje pedesetgodišnjice godine 1892? Na taj bi se način književni rad Mažuranićev najlakše i najbolje razširio po hrvatskim zemljama, kao što je istom »Matica Hrvatska« svojim zbirkama Vrazu, Šenoi, Botiću, Markoviću, Sundečiću, Preradoviću prokročila put u najšire krugove čitalačke. Ujedno bilježimo glas iz občinstva, da bi bilo zgodno, da se u Zagrebu nova ulica, koja će spajati Akademički trg i kolodvor, nazove *„Mažuranićevom ulicom“.* Stoji do gradskoga zastupstva, hoće li ovaj predlog uvažiti i na taj način podati čast najvećemu epiku hrvatskoga pjesničtva

Knjižnica gr. Nikole Zrinjskoga. Poznato je, da je zemaljskim troškom nabavljena knjižnica, bivša nekada hrvatskoga bana Nikole, brata Petra Zrinjskoga. Poznato je i to, da je ta knjižnica već u Zagrebu, negdje u prostorijama kr. zemaljske vlade; nu do sada nije poznato, što se s njom kani. Nekoliko viesti o toj knjižnici doznajemo iz predavanja, koje je Bela Majlat držao dne 6. travnja u sjednici magjarske akademije znanosti. Knjižnica je bila nekada u Čakoveu u gradu Zrinjskoga. Ona je po popisu, sastavljenom god. 1662, brojila 404 tiskane knjige i 16 rukopisa. Poslije smrti posljednjega Zrinjskoga, gr. Adama, dodje u posjed grofovske obitelji Dauna, koja je po tankoj krvi bila u rodu s našim Zrinjskima. Ovdje je ona po popisu, sastavljenom god. 1880, dotle spala na 262 knjige i 5 rukopisa, pa takova dodje u ruke bečkoga starinara. Kako se iz usta Bele Majlata doznaje, ugarska je vlada učinila sjajnu ponudu za tu knjižnicu, pa magjarski akademik žali, što nije uspjela Je li ju naša vlada pretekla? je li ona kupila cieln knjižnicu po popisu od god. 1880, ili kakove ostanke? Na ova pitanja ne znamo, odgovoriti. Po Beli Majlatu veći dio knjižnice čini povjestna djela na ime 164 knjige. Po jeziku ima tu knjiga latinskih, talijanskih, francuzkih, njemačkih, magjarskih i hrvatskih. Eto i hrvatski književnici doznaju nešto o toj knjižnici preko magjarskih, a ona je već nekoliko mjeseci u glavnom gradu Hrvatske. Čini se, da je zatvorena negdje — u sanducima ili u nepristupnoj sobi?

Pamet i Sreća. — Udovica. — Gospoda Golovljevi. — Malene neprilike putnika u Africi. — Letimice kroz Dalmaciju — Juričica. — Listak.

Izdaju i uredjuju J. Pasarić i M. Maravić. Vlastničtvo i tisak Dioničke tiskare.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 4. srpnja 1891.

Br. 27. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena poštom i domać m u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Udovica.

Pripoviest iz 18. vieka. Napisao J. E. Tomić.

(Nastavak.)

Ignacij se odveze odmah drugi dan u Karlovac. Odtuda je pohodio više vlastele i sina Krstu u Kaštelu, razpitkujući se svagdje o bratu. Nigdje mu ne znadoše ništa kazati o bjeguncu, koji se nije ufao tražiti utočišta pod plemićkim krovom. Ni sinovac mu nije znao za boravište, a ipak je sigurno, da je negdje u Karlovcu, ili blizu Karlovca jer su odanle dolazili njegovi listovi.

U to mu pade na um, da je bjegunac mogao naći utočište u kojem samostanu, jer to bijahu od vajkada utočišta svima, koji su se našli u nevolji i neprilici. U Karlovcu bijaše samo jedan samostan Franjevaca, a u okolici jedini samostan Pavlina u Kamenskom. Ignacij podje najprije u karlovački samostan, ali tu ga uvjeriše, da se u njihovih zidinah ne krije nikakav bjegunac, pa da oni ne bi ni htjeli dati utočište osobam, koje oblast progoni. „Mi smo u gradu“, rekoše mu braća Franjevci, „gdje sjedi general karlovačke krajine, s kojim nema šale.“

Ignacij se vrati na to u Kaštel k sinu Krsti, pa se sjutradan odveze s njim u Kamensko, da ondje potraži brata. Došavši u samostan, zaustaviše ih na „porti“, premda su oni željeli poći k nadstojniku, da u njegovoj sobi s njim govore. To im ne bude dozvoljeno, nego je nadstojnik sam sašao k njima i zapitao ih, što žele.

Kad je nadstojnik razumio, u kom poslu dolaze k njemu gospoda Domjanići, nadje se u nemaloj neprilici.

— Čudim se, — govoraše pater nesigurnim glasom, — kako su se gospoda domislila tomu, da se ovdje krije njihov biegunac. Možda je gospodi tko šta kazao, ili gospoda misle, da taj bjegunac ne može drugdje biti nego u ovih zidinah.

— Nismo ni od koga ništa čuli, — odgovori Ignacij, — ali znamo, da su samostani bili uviek „refugium peccatorum“ (utočište grješnika), pa smo mislili, da je naš bjegunac našao ovdje zaklonište.

— Jesu li gospoda poslana od oblasti, da koga traže u ovom samostanu? — upita lukavo pater, komu su Domjanići očito na nepriliku došli.

— Nismo poslani od oblasti, — reče Ignacij, — nu iztražna komisija u Zagrebu zna, da sam pošao tražiti brata. Činim to od svoje volje, jer želim brata spasiti od većega zla, koje ga čeka, ako se bude i dalje krio i ne dodje pred komisiju. Njemu se može samo onda pomoći, ako što prije stigne u Zagreb, jer ako ga osude ex contumacia, može da izgubi i plemstvo i imanje, a možda i glavu.

— To je žalostno, — primieti hladnokrvno pater, koji bijaše sveudilj tako uzbudjen, da nije ni osjetio, kako se je drugi jedan monah tihim, ali brzim korakom k njemu prikučio

— Stjepane! Striče! — poviknuše u isti čas Ignacij i Krsto, poletjevši k monahu, u kom upoznaše traženoga bjegunca. Stjepan bijaše obrijane glave i odjeven pavlinskom bielom haljinom sa crvenim prevjesom. U samostanu držahu ga kao novicija (novaka), te mu dadoše ime Hyacintha.

Brat se i sinovac izgrliše i izljubiše sa Stjepanom, koji bijaše silno uzbudjen. Oči mu bijahu zalivene suzami, a mišice se u obrazih trzale.

— Frater Hyacinthe! — izmuca preneraženi nadstojnik u najvećoj zabuni, — kako se usudiste bez dozvole saći na portu?

— Izvinite, otče! — odgovori Stjepan, — vidjeh s prozora, kako mi brat i sinovac udjoše u samostan.

Dugo sam se sam sobom borio, ne znajući, što da učinim. Napokon se rieših i sadjoh dolje.

— Gospodo! — reče sada nadstojnik samostana Ignaciju i njegovu sinu: — Vodite svojega bjegunca, kamo vas volja, ali što prije to bolje. Mi smo ga dosele pošteno krili pred svietom, kao što je sam želio, ali sada se je sam odao. Mi peremo ruke!

Nadstojnik izusti te rieči uzbudjenim glasom, zanosećim na ljutinu i ode žurnim korakom u gornje odaje samostana.

— Zašto se ljuti taj čovjek? — upita Ignacij brata.

— Obećah, da ću biti zahvalan njihovu redu, ako me spase, a sad se, čini mi se, boji nadstojnik, da ne ću izpuniti svoga obećanja! — odgovori Stjepan. — Al ja ću ih gospodski nadariti, čim postanem slobodan

Ignacij i Krsto mučahu.

— Vi šutite! — prihvati Stjepan. — Sigurno vam je znano, kakva me čeka sudbina. Govorite, zaklinjem vas.

— Morat ćeš se staviti pred iztražno povjerenstvo, — reče Ignacij, — a onda što Bog da. Dobio si već opomenu, da se staviš, jer će te inače suditi ex contumacia, a to bi bilo sto puta gore, nego da dodješ.

— Ali što kane sa mnom učiniti? To je, što želim čuti od vas! — reče Stjepan, gledajući oštro u oči čas bratu, čas sinovcu.

— Tko bi to znao? — izusti nesigurno Krsto. — Govori se svašta, — primetnu Ignacij.

— Da će me zatvoriti?

— To je najmanje, što bi te moglo snaći. — reče Ignacij.

— Dakle još i gore. No, govori! Hoće li mi oduzeti imanje i plemstvo?

— Dobro pogadjaš; ali ih ima, koji hoće, da znadu i strašnijih stvari, — primieti Ignacij

— Valjda me ne kane pogubiti? — izusti nesigurnim glasom i sav prestravljen Stjepan.

— I o tom se govori! — reče Ignacij. — Sada vidiš, u kakvoj si koži. Sve bi te to, možda i ovo posljednje, najgore moglo snaći, ako ne dodješ pred komisiju, pa te osude ex contumacia. Ne dodješ li, ne će imati nikakova obzira s tobom ti tudjinci, i ti si propao. Zato je nuždno, da ideš s nama u Zagreb i da se staviš pred sud Onda bi se dalo nešto učiniti za te.

Stjepan se zamisli

— Bio sam već tebe radi kod Najšića, koji je član komisije i on mi je obećao pomoć. Što više, on te je već preporučio milosti komisara grofa Althana, — govoraše Ignacij, vidjevši, da mu se brat koleba, ne znajući, što bi učinio.

Stjepanu se na tu rieč malko razvedri lice i činjaše se, da je voljan poslušati savjet bratov.

— Samo kada bih imao iole jamstva, da me ne će upropastiti! — reče Stjepan poslije kratka razmišljanja.

— Govorit ću još sa samim Althanom prije, nego se staviš, — obeća Ignacij. — Ali već sada ti velim, da ćeš najbolje učiniti, ako dodješ pred komisiju. Tako misli i Najšić. Tu ćeš imati priliku, da se pereš i braniš, a u komisiji naći će se valjda i članova, koji će imati obzira s tobom. Dakle, ideš li?

— U ime Božje! — rieši se Stjepan, uzdignuvši prama nebu razširene ruke.

Bijaše mu u taj čas pri duši, kao da je podpisao svoju smrtnu osudu, ali uzmaknuti nije već htio. Kad se je smračilo, krenu Domjanići put Karlovca, a odtuda u Zagreb. Stjepan je imao na sebi još uviek pavlinsku haljinu, koja je odgovarala njegovoj obrijanoj glavi. Putovalo se noću i velikom brzinom. U Kaštelu izmieniše konje, da samo što prije stignu u Zagreb. U prvi osvit dana dojuriše na Kaptol. Ignacij potraži utočište za kratko vrieme u rodjaka kanonika Pogledića, ali ga ovaj odbi. Na to pokuša sreću kod braće Franjevaca, koji ih primiše, kad su razumjeli, u kakvu poslu dodjoše u Zagreb. Ali oprezni Franjevci sjetiše se u horu, da treba obaviestiti o svem nadstojnika pavlinskoga samostana u Remetah, da ne bi bjegunac u haljinah toga reda dospio u tamnicu, što bi silno ponizilo ugled pavlinske družbe.

Još istoga dana prije podne izhodi si Ignacij pristup k predsjedniku komisije grofu Althanu, koji ga vrlo ljubezno primi, tako ljubezno, da je Ignacij očekivao najbolji uspjeh od toga svoga koraka.

— Vi ste rod, zar ne, onoga Domjanića, koga tražimo? — upita predsjednik komisije sa smieškom na licu Ignacija.

— Ja sam mu rodjeni brat . . .

— No, pa šta čujete o bjegunca? Znate li za nj? Hoće li se staviti pred komisiju?... — pitaše brzo zaporedo grof.

— On bi se stavio, vaša preuzvišenosti — odgovori s pouzdanjem Ignacij, — ali se boji, da bi ga taj korak upropastiti mogao.

— Onda se osjeća krivcem! — reče grof živo, upirući kažiprst prama licu Ignacijevu. — To je najbolji dokaz njegove krivice. Ali, — nastavi grof finom prepredenošću, — možda ipak nije tako kriv, kao što se osjeća. Trebalo bi čuti, što je kadar spomenuti u svoju obranu. On sigurno ima dosta toga, čim se može braniti pred komisijom.

— Bez sumnje, vaša preuzvišenosti, — prihvati živo Ignacij. — Ako je držao s kmetovi, činio je to samo na izliku, jer se je bojao njihova nasilja.

— No, eto vidite! — reče grof nasmiešiv se nekako čudnovato. — Bit će jamačno toga i više, što bi se moglo uvažiti. No recite mi sada, čega se boji taj nesretni vaš brat? . . .

— Koješta se govori, vaša preuzvišenosti! — odgovori tihanim glasom Ignacij. — Čuo sam čak, da bi mogao . . . ah strah me je i izreći . . .

— No recite samo! — slobodjaše grof Ignacija.

— Da bi mogao biti i pogubljen! — dahnu Ignacij

s uzplahirenim licem. — Kolika bi to sramota bila po naše staro, ugledno pleme!

Grofovo lice poosbilji se. Lukavi predsjednik činjaše se, kao da neko vrieme o nečem razmišlja, a onda tihim uvjeravajućim glasom reče Ignaciju, koji je na pol otvorenih usta hvatao svaku rieč grofovu:

— Do toga ne će doći! . . . Ja vam jamčim za to!

Ignacij se duboko nakloni u znak zahvalnosti svemožnomu predsjedniku komisije koji jedini bijaše kadar takova šta obećati.

— Ali za drugo ništa vam ne jamčim! — dodade grof, — razumijete li me!

— Mogao bi dakle da izgubi slobodu, plemstvo i imanje? — upita tjeskobno Ignacij.

— To *vam* ne će nimalo biti na štetu, — reče brzo grof, koji se je s Ignacijem igrao kao mačka s mišem.

— Kako to misli vaša preuzvišenost? — upita naglo Ignacij, komu je u isti čas sinulo nešto u pameti.

— Ako vaš brat izgubi imanje, moguće je da ono zapane vas! — odgovori grof motreći pozorno plemića, koga su te rieči u tren preobrazile.

Ignaciju, koji se je sve dosele iskreno zanimao za sudbinu svoga brata, zablista sada u jedanput pred očima liepo bratovo imanje tako zamamno, kao što su Judi zablistali srebrnjaci, za koje je prodao meštra svoga. Bratska je krv usanula, kao da je nije nikada ni bilo u njegovu srcu, i samo osjećaj pohlepe za većim imutkom osvoji jurišem njegovu slabu, nečistu dušu.

— Ali vi nam morate pomoći, da vaš brat što prije dodje u ruke komisije . . . Ruka ruku pere . . . Razumijete li? — govoraše grof motreći izkusnim okom plemića, na kom je vidio, da je za cienu bratova imanja spreman sve učiniti, i bratinsku krv prodati.

— Razumijem! izmuca Ignacij, stideći se samoga sebe

— Ja sam tvrdo uvjeren, da znate, gdje se krije vaš brat . . Nije li tako? — pitaše sada već strožim glasom grof.

— Jeste, vaša preuzvišenosti! — odgovori gotovo nemoćno Ignacij.

— Vi ćete mi ga, dakle, bez oklievanja predati i vi ste *meni* odgovorni za to . . . — nastavi grof još strože, kao čovjek, koji je siguran, da drži svoj plien u ruku. — Kada će to biti?

— Još večeras, vaša preuzvišenosti! — obeća Ignacij nakloniv se.

— Dobro! Ali pamtite, da ste mi zadali rieč i da — — sa mnom nema šale, — reče grof osbiljno, i odmah na to s prijaznim smieškom na licu pruži ruku Ignaciju, milostivo ga odpuštajući.

Grof Althan bijaše vrlo zadovoljan, da će skoro do biti u ruke Stjepana Domjanića. On je želio pokazati hrvatskomu plemstvu, da ima i nad njim vlasti, koja ga može, kad samo hoće ščepati za vrat, te ga upokoriti. Dosele su saslušani pred njim mnogi plemići, koje su utamničeni kmetovi obtužili sbog nasilja i bezzakonja, nu oni su se znali vješto izvući iz škripca, dokazujući, da su to sve same laži i klevete, što ih proti njim pred sud iznose razvraćeni kmetovi, a da su razvraćeni, pokazali su najbolje u posljednjoj svojoj buni gdje su robili, grabili i palili gore od razbojnika. Tako se obtuženi plemići izvukoše iz škripca, nu Domjanić, proti komu se je sabralo sijaset težkih dokaza, jedva će se opravdati i sva je prilika, da će biti osudjen na kaznu, koja će zabezeknuti domaće plemstvo. To je jedino grof Althan vruće želio i zato je obećao nagradu Ignaciju. Da li je bilo istinito obećanje, to Bog zna.

Ignacij se vrati od Althana ravno kući.

— Ti ćeš se još večeras staviti pred Althana, — reće Ignacij bratu, koji ga je nestrpljivo čekao. — Grof to želi, pače on mi to zapovieda. Dugo smo govorili zajedno i mogu te uvjeriti, da se nemaš ničesa bojati. O pogubljenju nema ni spomena. Dao mi je vjeru, da do toga ne će doći, a što se dalje učiniti dade, vidjet će se u iztrazi. Tako reče grof.

Stjepan ne reče ništa, nego je samo muče preda se gledao.

— Obećah mu, — produži Ignacij, — da ću te večeras dovesti u biskupov grad. On me drži za rieč i mogao bi skupo platiti, ako ne održim rieči. Budi, dakle, spreman, jer sam vidiš, da se natrag ne da uzmaći.

— Dobro, ja sam spreman, — reče Stjepan preko mrtva srca. To pouzdanje u Althana, što ga je imao Ignacij, nije on osjećao i zato se je težkom slutnjom u srcu riešio, da će se predati rukama pravde.

U to pokuca netko na vrata ćelije, gdje su se nalazila tri Domjanića.

— Ave! — oglase se sva trojica.

U ćeliju unidje povisok, koštunjav čovjek siede kose i brade u pavlinskoj haljini. Bijaše to nadstojnik Pavlina u Remetah.

— Hvaljen Bog, plemenita gospodo! — pozdravi redovnik prisutne.

— Uviek hvaljen! — odgovore Domjanići.

Nadstojnik pogleda Stjepana, koji je imao na sebi pavlinsku haljinu i reče mu:

— Vi ćete, plemeniti gospodine, svući haljine našega reda i meni ih predati. To je sve, što sam imao da vam kažem.

Starac se nakloni i istim pozdravom, s kojim je unišao, izadje iz sobe. Nadstojnik, kad je od Franjevaca dobio poruku o Stjepanu Domjaniću, pohita odmah u Zagreb, bojeći se, da taj plemić ne bude predan rukam pravde u haljinah njihova reda. Do toga ipak nije došlo.

Ignacij pribavi bratu drugo, plemićko odielo i kad se je sumrak uhvatio, on i sin mu Krsto povedu bjegunca prama biskupovu gradu.

Pred gradom je stražila četa Banovaca, kojoj je zapoviedao kapetan Tolnaj. Domjanići podjoše ravno k njemu.

*

— Što žele, gospoda? — upita ih kapetan.

— Po nalogu njegove preuzvišenosti grofa Althana predajem vam plemića Stjepana Domjanića! — reče Ignacij dršćućim glasom.

— Ja ga primam u ime njegove preuzvišenosti, — odgovori Tolnaj i položi ruku na rame Stjepanovo.

— S Bogom, brate! — reče Ignacij, zagrliv Stjepana i pritisnu mu Judin cjelov na usta.

U isti se čas prignu Krsto k ruci stričevoj i poljubi ju.

Uhićenik nije mogao da progovori rieč. Neopisivim, da zagonetnim pogledom, o kom se ne bi znalo kazati, što ima da znači, pogleda brata i sinovca i onda žurnim korakom podje pod gradska vrata, koja su vodila u biskupov grad.

Ignacij i Krsto vratiše se pokunjeni u samostan.

Kapetan Tolnaj odvede Stjepana u kulu biskupova grada, gdje mu dade otvoriti malu, uzahnu sobicu. Uzničar posvieti svjetiljkom u novi stan uhićena plemića. Užas spopade Stjepana, kad je ugledao novo svoje prebivalište. Log mu bijaše složen od tvrdih dasaka i nastrt slamom; u drugom opet kutu uze bijaše namještena klupa, na kojoj se je vidio drven tanjur s komadom suha hljeba i vrčem vode.

— Laku noć! — reče kapetan uzniku, potisnuv ga olako u uzu, a odmah zatim zalupi uzničar za njim težka, gvozdena vrata, zamandali ih i ode.

Dok je Stjepan, dugo očekivani uznik grofa Althana, ronio gorke suze na tvrdom svom logu u kuli biskupova grada, njegov rodjeni brat računao je u isto vrieme, za koliko će se uvećati njegova imovina, kad dobije obećano mu bratovo imanje Preseku.

(Nastavit će se.)

Gospoda Golovljevi.

Roman M. E. Saltykova Ščedrina, s ruskoga preveo Stjepan Lukić.

(Nastavak.)

Arina je Petrovna sjedjela u spavaonici i nije se mogla da osvijesti. Nešto joj se motalo u unutarnjosti, što ne mogaše jasno da protumači. Da li je tu bilo odjedared i sućuti prama propalome sinu, ili je govorilo samo golo čuvstvo uvrijedjene samovlasti, — to ne bi mogao odrediti ni najiskusniji psiholog: tako su se isprepletala i brzo mijenjala u njoj sva čuvstva i osjećaji. Napokon se iz opće skupine zgruvanih prikazâ odade, jasnije od drugih, strah, da će joj „propali“ opet pasti na vrat.

— Anjutka mi svoje šteniće naprtila, a sad još i danguba . . . — premišljavala ona.

Dugo je tako prosjedjela, ne pisnuvši ni slovca i gledajući na prozor u jednu točku. Donesli objed, no ona ga gotovo i ne okusi; došli reći: gospodar želi rakije! — ona, ne gledajući, baci ključ od komore. Poslije objeda ode u sobu za moljenje, zapovjedi, da se upale sve svijeće, i zatvori se, ujedno naloživši, neka se priredi kupelj. Sve to bjehu znaci, koji nesumnjivo odavahu, da se gospodarica jedi, i za to u kući sve najedared umuknu, kao zaklano. Sobarice išle na prstima; ključarica se Akuljina vrpoljila kao luda: bilo rečeno, da se poslije objeda nešto vari, i evo došlo vrijeme, jagode očišćene, gotove, a gospodarica ni crne ni bijele; baštovan Matojej dodje da pita, valja li brati breskve, no u djevojačkoj mu sobi tako viknuše, neka šuti, da je brzo strugnuo natrag.

Pomolivši se Bogu i okupavši u kupelji, Arina Petrovna oćuti, da se je ponekuda primirila i iznovice dozva Antuna Vasiljeva.

— No, a što radi danguba? — upita.

— Velika je Moskva — ni za godinu je dana ne bi svu obišao!

— Al treba jesti, piti?

— Prehranjuje se kod svojih seljaka. Od ovoga izmoli objed, od onoga koju paru na duhan.

— A ko je dozvolio, da daju?

— Oprostite gospodarice. Zar da se seljaci uvrijede! Tudjim prosjacima daju, a svojoj gospodi da uskraćuju!

— Dat ću ja već njima, darivaocima! Poslat ću ti dangubu na imanje i uzdržavajte ga sasvim na svoj račun!

— Sve je u vašoj vlasti, gospodarice.

— Što to reče?

— Sve je, molit ću, u vašoj vlasti, gospodarice. Zapovjedite li, pa i hranit ćemo!

— Nego, nego, hranit ćemo! Govori čestito, a ne zariči se!

Šutnja. No Antunu Vasiljevu nije uzalud gospodarica nadjela ime „prevrtljiva torba“. Ne može da pregori i opet uzme tapati na mjestu, silno želeći nešto saopćiti.

— Pa još kako je obijestan! — napokon reče — vele, kad se je povratio iz vojske, da je sa sobom donio sto rubalja. Nije sto rubalja velik novac, no ipak bi se dalo na neko vrijeme živjeti . . .

— No?

— Mišljaše, da će se okrpati i dade se na pustolovinu . . .

— Govori, ne šaraj!

— Zašao u njemačko društvo. Mislio, da će naći kakog ludu u kartanju i dobiti, no mjesto toga, sâm se

namjeri na pametnoga. Htio već da pobjegne, no vele, u predsoblju ga uhvatilo. Što je bilo novca — sve uzeše.

— A je li bilo i po ledjima?

— Svega bješe. Drugi dan dodje k Ivanu Mihajliću i sam ispripovijeda. Čudno je: smije se . . . veseo je! kao da su ga pogladili po glavi!

— Ništa to! Al na oči mi se neka ne pokazuje!

— No valja misliti, da će tako biti.

— Šta! Na prag ga svoj ne ću pustiti!

— Nema druge, bit će tako! — ponovi Antun Vasiljev — i Ivan Mihajlić reče, da je kazivao: „poći ću k starici, da jedem kruh!“ Da istinu rečem, gospodarice, pa i nema kamo da se djene, ako ne amo. Oko svojih seljaka ne će dugo hodakati u Moskvi. Treba odjeće, mira . . .

Toga se baš i bojaše Arina Petrovna; to baš i bješe jezgra one nejasne prikaze, što ju je neznalice uznemirivala. — Da, doći će, nema kamo drugamo da ide, — to je kao sveto! Bit će ovdje, uvijek na njenim očima, proklet, zanemaren zaboravljen! Zašto mu je onda bacila zalogaj? — Mišljaše, da je uronio u vječnost, kad je dobio što ga ide, a gle, on se opet javlja! Doći će, zahtijevat će, svima će žuljati oči svojim prosjačkim pogledom. I valjat će udovoljivati njegovim željama, jer je čovjek nagao, spreman na sve. „Njega“ ne zatvori; „on“ je podoban doći k stranima u gadu i smradu, podoban učiniti belaj, odletjeti k susjedima i ispripovijedati im sve tajne Golovljevske. Zar da ga pošalje u manastir Suzdal? No tko zna, postoji li još taj manastir i da li je zbilja za to, da oslobadja ogorčene roditelje od pogleda neposlušne djece? Vele još, da ima kuća za smirenje . . . da, no kako ćeš tamo strpati toga četrdesetgodišnjeg ždrijepca? Jednom riječju, Arina Petrovna sasvim se smela pomislivši o onim nezgodama, koje se groze, da će dolaskom Stjepka dangube pomutiti njezin mirni život.

Poslat ću ti ga na imanje, hrani ga na svoj račun, — zagrozi se upravitelju — ne na račun imanja, već na svoj sopstveni!

— Zašto tako, gospodarice!

— A za to, da ne grakćeš! Grak! grak! nije druge bit će tako. Nosi mi se s očiju, vrano!

Antun se Vasiljev već okrenu na lijevo, no Arina ga Petrovna iznovice zaustavi.

— Stoj, čekaj! Ele istina je, da je zagrebao pravce u Golovljevo? — upita ova.

— Zar ću lagati, gospodarice! Istinu rekoh: „k starici ću poći, da jedem kruh“.

— Pokazat ću mu već, kakav je kruh za nj spremljen kod starice!

— Ta, gospodarice, ne će on dugo biti kod vas!

— Kako to?

— Vrlo jako kašlje... sve se hvata za lijevu grud... — Ne će dugo živjeti!

— Taki ti, dragane moj, još najdulje žive! I nas će sve preživjeti! Kašlje, kašlje — što će mu biti, ždrijepcu prugastome! Vidjet ćemo. Sad ajde: moram se da predomislim.

Cijelo veče Arina Petrovna mislila i napokon smislila: sazvati obiteljsko vijeće, da se riješi dangubina stvar. Take joj se ustavne navike ne svidjahu, no ovaj se put odluči odaljiti od svoje samostalnosti, da se odlukom cijele obitelji ogradi protiv prigovaranja dobrih ljudi. Kako će se svršiti to vijećanje, nije premišljavala, i zato lakim srcem sjede da piše pisma, kojima zvaše Porfirija i Pavla Vladimirića, neka odmah dodju u Golovljevo.

Dok se je sve to dogadjalo, krivac se smutuje, Stjepko-danguba već micao iz Moskve prama Golovljevu. Sjede u Moskvi u jedan od tako zvanih „deležanaca“, u kojima se je negda vozilo, a i sad se još gdjegdje voze sitničari i seljaci, trgovci, krećući u svoje mjesto. „Deležanca“ išla pravce k Vladimiru, i onaj nekoputni krčmar Ivan Mihajlić vozio na svoj račun Stjepana Vladimirića, uzevši za nj mjesto i plaćajući za nj hranu cijelim putem.

— Tako učinite, Stjepane Vladimiriću: na postaji sidjite, pa okrenitê pješice, kako god ste u odijelu, ravno k mamici! — kaza mu Ivan Mihajlić.

— Tako, tako, tako! — potvrdi i Stjepan Vladimirić — kao da je to mnogo pješice proći petnaest vrsta! Okom ću prevaliti! Prašan ću se i jadan pojaviti pred njome!

— Zapazi li vas mamica u tom odijelu, možda će se i smilovati!

— Smilovati! Kako da se ne smiluje! Mati — dobra starica!

Stjepanu Golovljevu nema još četrdeset godina, no na oko mu nikako ne možeš da dadeš manje od pedeset. Život ga je tako izubijao, da nije na njem ni siene plemićkoga sina, ni najmanjeg traga, da je i on bio nekada na sveučilištu i imao prilike slušati plemenite riječi nauke. To je dugonja, nepočešljan, gotovo neumiven momak, mršav poradi slabe hrane, upalih grudi, dugih ruku. Lice mu je naduveno, vlasi na glavi i bradi raščupane, vrlo prosijedile, glas jak, no promukao, prehladjen, oči izbečene i upaljene, što od silne rakije, što od vjetra Na njem je staro i sasvim otrcano vojničko odijelo, čije su rojte strgane i prodane; na nogama izgažene pocrvenjele zakrpane čizme; ispod poderanog se mundira vidi košulja, gotovo crna, kao namazana — košulja, koju s pravim vojničkim cinizmom sâm naziva „buharom“. Gleda ispod oka, namrgodjeno, no ta namrgodjenost ne odaje unutarnjega nezadovoljstva, već je uzrok nekomu nemiru, da još samo časak, i on će, kao crv, izdahnuti od gladi

Govori neprestance, bez saveza, preskačući s jednog predmeta na drugi; govori i kad ga Ivan Mihajlić sluša i kad počne drijemati uza zvuk njegova govora. Strašno je nezgodno sjedjeti. U „deležancu“ se smjestila četiri čo-

vjeka, pa zato valja sjedjeti skvrčivši noge, a to na tri četiri vrste zadaje strašnu bol u koljenima. No on uza svu bol neprestance govori. Oblaci prašine provaljuju u pobočne prozore kola; ovda onda panu amo kosi traci sunca, i najedared, kao plamenom, opale svu unutarnjost „deležance“, no on sve govori.

— Da, brajane, napatio sam se dosta, — pripovijeda on — treba i mira! Ne ću joj sve pojesti, a zalogaj hljeba kako da se ne nadje! Što ti misliš, Ivane Mihajliću?

— Ima vaša mamica mnogo zalogajâ!

— Samo ne za me, — hoćeš da kažeš, a? Da, ima ti, prijane, novčine — cijelu rpu, no za me joj je žao bakrenog petaka! I uvijek ti je na mene vještica mrzila! Za što? Misli li me tjerati — ne idem! Ne dâ li mi jesti — sam ću uzeti! Ja sam, brajko, služio domovini — sad mi mora svako pomoći! Samo se bojim: ne će mi dati duhana — gadno je!

— Rado da ćete se morati okaniti duhana!

— No ja ću upravitelja zgrabiti! Valja da može, vrag nijedan, darovati gospodaru!

— Darovati, zašto ne! Ali ako vaša mamica i upravitelju zabrani?

— No, tad sam — frigan! Samo mi je jedna jedina raskoš ostala od prijašnje sreće — to je duhan! Kad sam ono, brate, imao novaca, popušio bih na dan po četvrt rublja duhana!

— A i rakije ćete se morati kaniti!

— I to je gadno. A rakija mi baš prudi zdravlju — razbija sluz. Kad smo ono, brajko, marširali k Sevastopolu — još ne dodjosmo do Serpuhova, a već zapalo na momka po akovče.

— Pa ste se osvijestili?

— Ne sjećam se. Čini mi se, da je nešto bilo; upravo sam do Harkova došao, pa ubij me — ništa se ne sjećam. Samo znam, da smo išli i selima i gradovima, i još, da nam je u Tuli zakupnik govorio govor. Proplakao lopov! Da, u to je doba naša mati pravoslavna Rusija mnogo trpjela! Zakupnici, arendatori, primaoci — da te Bog oslobodi!

— A vašu je mamicu i tu zapao lijep dobitak. Iz našeg se sela više od polovice vojaka nije vratilo kući, pa se veli, da za svakoga valja izdati novačku namiru. A za svaku namiru plaća država četiri stotine.

— Da, brajane, naša je mati — glavica. — Trebalo bi da bude ministrom, a ne da u Golovljevu skida pjenu s juhe. Znaš li što! Nepravedna je bila prama meni, uvrijedila me — no ja jê štujem! Pametna je kao djavao — to je glavno! Da nije nje, što bismo mi bili sada? Imali bismo samo Golovljevo — sto i pedeset duša! A ona — gledaj, što je vraga nakupovala.

— Vaša će braća imati kapital!

— Imat će. Ja ću ostati bez ičesa, — to je istina. Da, brajko, izletio sam kroz dimnjak! Braća će biti bogata, osobito onaj „krvopija“. Taj se uvlači u dušu bez sapuna. No u ostalom on će već s vremenom namazati staru vješticu i imanje će i kapital iz nje isisati — vidim ja to u naprijed; brat Pavao, to je duša od čovjeka! On će mi kradomice poslati duhana — vidjet ćeš! Čim dodjem u Golovljevo, odmah mu šaljem pisamce: tako je i tako, ljubazni brate — umiri se! E-e-e-eh! Da sam ja bogat!

— Što biste učinili?

— Prvo, odmah bih te pozlatio . . .

— Zašto mene! Ded se brinite za se, a ja sam i onako zadovoljan milošću vaše mamice.

— Nô, brate, *attendez!* — učinio bih te glavnim nadzornikom svih imanja! Da, prijatelju, nahranio si, ogrijao vojaka — hvala ti! Da nije tebe, klipsao bih sad pješice do kuće svojih predaka. Sve bih ti svoje tajne otkrio — pij, jedi, veseli se! A što si ti o meni mislio, prijane?

— Ostavite vi samo mene, gospodine. Što biste još to učinili, da ste bogati?

— Drugo, odmah bih kupio ikonu. U Kursku, — išao sam, da se pomolim Bogorodici, — vidjeh jednu... ah, liepa ikona. Vjeruj, ni časka ne bi ostala mirno na mjestu.

— A možda nije za prodaju?

— Pa čemu su novci? Čemu prezreni kov? Je l' malo sto hiljada — uzmi dvjesta! Kad imam, brate, novaca, ništa ne žalim, samo da zadovoljno živem! Moram reći, da sam nudio za nju po „frajtaru“ tri dukata, ali zatražilo pet.

— A pet valja da ne imaste?

— I ne znam, kako da kažem. Velim ti: sve sam vidio kao u snu. Možda je i bila u mene, no zaboravih. Cijelog puta, puna dva mjeseca — ništa se ne sjećam. Tebi se, rado, nije tako što dogodilo?

No Ivan Mihajlić šuti. Stjepan Vladimirić zagledava i uvjeri se, da njegov suputnik jednako kima glavom i ovda se onda, kad se dotiče nosom gotovo koljena, strese i opet dalje kima po taktu.

— Eh, — reče, — već si gotov! Hoće ti se spavati! Udebljao si, brate, od čaja i krčmarske hrane. A ja ni sna nemam! Što da ipak radim? Zar od onog ploda vinovoga . . .

Golovljev se ogleda u naokolo i zadovoljan vidi, da i drugi putnici spavaju. Trgovcu, koji s njime sjedi naporedo, tucka glavu o gredu, a on sve spava. I lice mu postalo sjajno, kao lakom olašteno, i muhe se oko usta olijepile.

— A da mu sve te muhe potrpam u grkljan! — sune mu najedared u glavu srećna misao, i već se poče krasti rukom k trgovcu, da izvrši svoj naum, al se na pô puta nešta sjeti i zaustavi.

— Ne, dosta je ludorije! Spavajte i počivajte, prijatelji. A ja ću dotle . . . no kud je metnuo bocu? Aha, eno je, golubice! Ajde, ajde amo! „Spasi, Gospode, narod svoj!“ — zapjevucka u pô glasa, vadeći bocu iz torbe, koja bješe pričvršćena sa strance kolâ, i mećući k ustima

gr'oce: — no, sad je dobro! Vruće postalo! Bih li još? Ne, dosta je . . . do postaje će biti još dvadeset vrsta, imat ću kada . . bih li još? Ah, do djavola i ta rakija! Zapaziš li bocu — odmah te mami. Gadno je piti, no i ne piti ne možeš — nemaš sna! Bar da me ona ubije, odnio je djavo!

Gucnuv još nekoliko gucaja iz boce, spremi je na prijašnje mjesto i stade si nabijati lulu.

— Tako je! — reče, — najprije smo pili, a sad ćemo da zakurimo lulicu! Ne će mi dati vještica duhana, ne će dati — pravo je rekao. Hoće li dati jesti? Valjada će slati ma kake ostatke sa stola! Eh, imadosmo i mi novaca — a sad ih nema! Bio sam čovjek — a sad ne! Tako je to sve na tom svijetu! Danas si i sit, i pijan, živeš po svojoj voljici, lulicu pušiš . . .

A sjutra — gdje si, čovječe?

Ipak bi valjalo nešto i zagristi. Piješ — piješ, kao duga, a ne jedeš putem. Liječnici vele, da piće koristi onda, kad je uza nj i dobar zalogaj. kako govoraše preosvešteni Smaragd, kad smo išli kroz Obojan? Zar kroz Obojan? Djavo ga zna, možda i kroz Kromi! U ostalom, ne radi se o tome, već kako bih dobio što, da jedem. Sjećam se, da je metnuo u torbu kobasicu i tri francuska kruha! A ikre nije kupio! Gle, kako spava, kako nosom pjeva pjesme!

Pipa oko sebe, no ne može ništa da napipa.

— Ivane Mihajliću! a, Ivane Mihajliću! — zovnu ga.

Ivan se Mihajlić budi i časak kao ne pojmi, kako se je on to našao vis-à-vis s gospodarom!

— Samo što nijesam zaspao! — napokon će.

— Ništa, prijatelju, spavaj! Samo bih te pitao, gdje je torba s jelom?

— Biste li jeli? Ta prije valja piti!

— Svakako! Gdje ti je boca?

Kad se je Stjepan Vladimirić napio, lati se kobasice, koja bješe tvrda, kao kamen, slana, kao sama sol, s tako čvrstom kožom, da ju je morao rtom noža prorezati

— Sad bi bilo dobro ribe bjelice! — reče on.

— Oprostite, sasvim sam zaboravio. Cijelo sam jutro mislio i još ženi kazao: svakako me sjeti na ribu bjelicu — i gle nevolje!

— Ništa, i kobasicu ćemo pojesti. Kad smo bili na maršu — ni onda nijesmo jeli. Tata pripovijedaše: Englez se s Englezom okladio, da će pojesti crknutu mačku — i pojeo!

— Fuj . . . pojeo?

— Pojeo. Samo mu se poslije smučilo. Rumom se izliječio. Popio na dušak dvije boce. A opet se neki Englez okladio, da će se cijele godine hraniti samo šećerom.

— Je l' dobio?

— Jok, nije dva dana do godine doživio — umro! A kako ti se čini rakija?

— Od poroda je nijesam pio.

— Samo se čajem zalijevaš? Ne valja, brate; zato ti i trbuh raste. S čajem treba da budeš oprezan: popij čašu, al i ruma primetni. Čaj sakuplja sluz, a rakija razbija. Zar ne?

— Ne znam; vi ste — učeni ljudi, vi bolje znate.

— Da, da. Kad smo bili na vojni, ne bješe ni čaja ni kave! Al zato rakije! Otvorio bih bocu, nalio i popio! Naglo su nas u to doba gonili, tako naglo, da sam deset dana bio neumiven!

— Mnogo ste se, gospodaru, napatili!

— Mnogo i ne mnogo! No, naprijed još bješe ići kojekako: žrtvuju se, objedima hrane, vina na volju. Al kad ćemo natrag — prestade goštenje!

Golovljev silom grize kobasicu i napokon sažvače jedan komad.

— Slana ti je kobasica! — reče — u ostalom nijesam izbirljiv! Mati me i onako ne će Bog zna kako častiti!

— Bog je milostiv! Možda će biti na svetac i pite!

— Ni čaja, ni duhana, ni rakije — pravo si rekao. Vele, da se sada voli kartati „duraka“ — zar da to? No, pozove li, da igram, neka me napoji čajem! Inače, jao, brate!

Na postaji se zaustaviše neko četiri sata, da hrane konje. Golovljev isprazni bocu i spopade ga silna glad. Putnici odoše u kuću da objeduju. Prodje po dvoru, pogleda konjima u jasle; poplaši golubove, pokuša da spava i napokon se uvjeri, da je najbolje poći za ostalim putnicima u sobu. Ovdje se na stolu puši juha, i na strani, u drvenoj zdjeli, leži velik komad govedine, koju Ivan Mihajlić reže na sitne komadiće. Golovljev sjedne nešto podalje, zapali lulu, i dugo ne zna, što da uradi gladan.

— Hljeb i sol, gospodo! — napokon će, — čini mi se, da je juha masna?

— Juha! — ozva se Ivan Mihajlić, — pa si naručite, gospodaru!

— Ne, samo tako rekoh, sit sam!

— Sit! komad kobasice pojeli, a od nje se proklete trbuh još gore nadimlje. Jedite! Dat ću na strani prostrti za vas stol — jedite na zdravlje! Gazda, prostri gospodinu na strani — tako!

Putnici šuteći jeli i samo se zagonetno sagledali. Golovljev naslućuje, da su ga pronikli, ma da se dosta smjelo za cijelog puta držaše kao gospodin i nazivaše Ivana Mihajlića svojim blagajnikom. Navukao obrve, dim mu od duhana sve leti iz usta. Spreman je da ne jede, no glad ga tako muči, da se nekako grabežljivo hvata za tanjur juhe, postavljen preda nj, i za čas ga očisti. Zajedno mu se sa sitošću povrati i samouvjerenje, i on, kao da i nije ništa bilo, reče Ivanu Mihajliću:

— No, brate blagajniče, plati za mene, a ja idem na sjenik, da malo zahrčem.

Podje teturajući na sjenik i ovaj put, jer mu želudac bješe opterećen, usne junačkim snom. U pet sati bijaše

opet na nogama. Videći, da konji stoje uz prazne jasle i o njih se gubicama češu, počne buditi kočijaša.

— Spava, lopov! — viknu — nama se žuri, a on lijepo sanja!

— Tako je bilo do postaje, s koje put zakreće u Golovljevo. Samo se sada Stjepan Vladimirić uozbiljio. Klonuo duhom i postao mučaljiv. Ivan ga Mihajlić uze sokoliti i nukati, da baci lulu.

— Gospodaru, kad dodjete k imanju, bacite lulu u koprive! Poslije ćete ju naći.

Napokon su gotovi konji, koji imaju dalje da voze Ivana Mihajlića. Čas je rastanku.

— S Bogom brate! — reče Golovljev drhtavim glasom, ljubeći Ivana Mihajlića — pojest će me ona.

— Bog je milostiv, ne plašite se previše!

— Pojest će! — opetova Stjepan Vladimirić takim uvjerenim glasom, da je Ivan Mihajlić nerado oborio oči.

Rekavši to Golovljev, okrenu pravce k selu i počne koracati, upirući se o čvorastu batinu, koju je prije toga odsjekao s drveta.

Ivan Mihajlić neko vrijeme gledaše za njime a za tim poleti, da ga dostigne.

— Evo nešto, gospodaru! — reče, dostigavši ga — kad sam onomadne čistio vaš mundir, nadjoh tri rublja u džepu sa strane — ne izgubite kakogod!

Stjepan Vladimirić koleba i ne zna, što da sada radi. Napokon pruži Ivanu Mihajliću ruku i reče kroz suze:

— Znam . . . vojaku na duhan, hvala! A što se tiče onoga . . . pojest će me, dragane! Spomeni se moje riječi — pojest će!

Golovljev napokon kreće putem k selu i za pet časaka već daleko svjetluca njegova plava vojnička kapa, sad iščezavajući, sad se najedared pojavljujući iza grmlja. Još je rano, šesti sat; zlaćana se jutarnja magla vije nad okolicom, jedva propuštajući zrake sunca, što se je tek pokazalo na obzorju; trava blješti; zrak miriše jelama gljivama i jagodama; put se vijuga po nizini, u kojoj cvrkutaju nebrojena jata ptica. No Stjepan Vladimirić ništa ne zamjećuje: ostavila ga sva lakoumnost, pa ide kao na sudnji dan. Jedna mu misao napunjava cijelo biće: još tri četiri sata — i dalje nikuda! Sjeća se staroga Golovljevskog života, i čini mu se, da se pred njime otvaraju vrata vlažnoga podruma, da će se, čim prekorači prag tih vrata, zatvoriti za njime — i tad je sve svršeno. Sjeća se i drugih sitnica, ma da ga se baš neposredno i ne tiču, no karakterišu Golovljevski život. Evo ujaka Mihajla Petrovića (nazvana „Miško raspikuća“), koji takodjer bijaše u broju „propalih“ i koga je djed Petar Ivanić protjerao ka kćeri u Golovljevo, gdje je stanovao u služinskoj sobi i jeo iz jedne zdjele s psetom Trezorkom. Evo tetice Vjere Mihajlovne, koja je iz milosti živjela na Golovljevskome dobru kod brata Vladimira Mihajlića i umrla „od umjerenosti“, jer ju je Arina Petrovna korila za svaki zalogaj, što bi ga pojela za stolom, i za svaku cjepanicu drva, kojom bi si ugrijala sobu. Baš to isto i njemu valja doživjeti. Glavom mu sunu beskonačan red mutnih dana, kojih nestaje kao u kakom razvaljenome ponoru — i nerado zatvori oči. Odsele će biti sam samcat sa zlom staricom, i ne samo zlom, već koja je okorjela u nehaju, da gospodari. Ta će ga starica izjesti ne mučenjem, već zaboravlju. Ni s kime govoriti, nikuda bježati — svuda je ona, moćna, okorjela, puna prezira. Misao ga na tu budućnost tako zastraši, da se je zaustavio kod drveta i neko vrijeme udarao glavom o nj. Sav mu život, pun jada, besposlice, ludorija, najedared zasja pred njegovim duševnim okom. Sad ide u Golovljevo, zna, što ga tamo čeka — a ipak ide, i ne može, da ne ide. Nema mu drugoga puta. Najzadnji čovjek može za se ma nešto učiniti, može zaslužiti kruha — on jedini ništa ne može. Ta se misao kao prvi put probudi u njemu. I prije je mislio na budućnost i slikao si svakojake slike, no to bjehu uvijek slike poklonjenoga uživanja, a nikada — slike truda. I sad imaše da dodje plaća za onaj život, u kojem mu je u nepovrat utonula prošlost Plaća gorka, koja se odavaše samo u užasnoj riječi: „pojest će!“ Bješe oko deset sati jutrom, kad se je pokazao iza šume bijeli Golovljevski toranj.

Lice Stjepana Vladimirića poblijedi, ruke zadrhtaše; skinu kapu i prekrsti se. Sjeti se evangjeoske priče o razmetnom sinu, što se vraća kući. Napokon nadje očima medjaški stup, postavljen uz put, i oćuti se na Golovljevskoj zemlji, na onoj zemlji, koja ga je rodila propalicu, odhranila propalim, pustila propaloga na sve četiri strane i sada propaloga opet prima u svoj naručaj. Sunce već bilo visoko i nemilice palilo beskonačna Golovljevska polja. No on blijedio sve više i više i osjećao, da ga spopada zima.

Napokon dodje do crkve i tu ga hrabrost sasvim ostavi. Vlastelinska zgrada gledaše iza drveća tako mirno, kao da se u njoj nije ništa osobito dogadjalo; no njezin pogled bješe za nj — Meduzina glava. Tamo mu se vidi grob. — Grob, grob, grob! — opetova, ne znajući za se. I ne usudi se ići ravno u kuću, već ode prije k svećeniku, i posla ga, da javi njegov dolazak i sazna, misli li ga mamica primiti.

Popadija se, vidjevši ga, ražalosti i zabrinu za bazlamaču; seoska se dječurlija zgrnula oko njega i gledala na gospodina začudjenim očima! Seljaci, prolazeći mimo, muče skidahu šešire i nekako zagonetno zagledahu na nj; nekakav dvorski starac pritrča i poljubi gospodinu ruku. Svi su znali, da je pred njima propalica, koji je došao amo, došao za uvijek, i nema mu odavle izlaza! I svima se u isti kraj dade na žao.

Napokon dodje pop i reče, „da su mamica spremni primiti“ Stjepana Vladimirića. Za deset časaka bješe on već *tamo*. Arina ga Petrovna susretnu svečano-strogo i omjeri ga od pete do glave ledenim pogledom; no ništa ga ne prekori. I u sobe ga ne pusti, već se sastade na djevojačkom krilu i rastade, zapovjedivši, da se mladi

gospodin odvede kroz drugo krilo k ocu. Starac drijemaše u postelji, prekrivenoj bijelom navlakom, u bijeloj kapi, sav bijel, kao mrtvac. Zapazivši ga, probudi se i ludjački nasmije.

— Zar si, golube, pao vještici u šape! — viknu on, dok mu je Stjepan Vladimirić ljubio ruku. Zatim zakukuriknu, opet se nasmija i nekoliko puta opetova: pojest će! pojest će! pojest će!

— Pojest će! — kao jeka se ozva i u njegovoj duši.

Slutnje se ispuniše. Smjestiše ga u posebnu sobu onoga krila, gdje bijaše i ured. Amo mu donesoše rublje iz domaćeg platna i staru očevu halju, koju brzo i obuče. Vrata se ćelije otvoriše, pustiše ga i — zalupiše se.

Okrenuše tužni, jednolični dani, jedan se za drugim utapajući u sinjem razvaljenom bezdnu vremena. Arina ga Petrovna ne primaše; k ocu ga takodjer ne puštahu. Za tri mu dana upravitelj Finogej Ipatić javi materinu „odluku“, da će dobivati hranu i odijelo, a osim toga funt duhana „Falera“ na mjesec. Sasluša materinu volju i samo primijeti:

— Gle, stare! Iznjušila, da duhan „Žukov“ stoji dva rublja, a „Faler“ samo rubalj i devedeset kopjejaka — i tu je otkinula deset kopjejaka na mjesec. Rado da misli dati prosjaku na moj račun!

Znaci duševne treznoće, što se bješe pojavila u čas, kad se je približavao ka Golovljevu, iznovice nekuda iščeznuše. Lakoumlje opet okrenu, a zajedno s njime i primirje s „majčinom odlukom“. Budućnost se bez nade, koja mu nekoć sunu u glavu i zadade straha, danomice sve više i više zastiraše maglom i napokon jê sasvim nestade. Na srijedu izadje svagdašnjost sa svojom ciničkom nagoćom, i izadje tako drsko i brzo, da je sasvim zatrla sve misli, cijelo biće. Pa i kaku ulogu može da igra misao o budućnosti, kad je tijek cijelog života nepovratan i do najmanjih sitnica riješen u glavi Ane Petrovne?

Cijele dane šetaše gore dolje po sobi, ne puštajući lule iz usta i pjevuckajući kojekake odlomke pjesama, u kojima se crkveni napjevi nenadano izmjenjivahu sa svjetovnima i naopako. Kad se je u uredu desio pisar, išao bi k njemu i izračunavao dohotke, što ih dobivaše Arina Petrovna.

— Kuda li meće toliku novčinu! — začudi se, dobrojiv do osamdeset hiljada, — znam, da braći baš toliko ne šalje, sama žive gadno, oca hrani slanim polovicama od guske. U banku! nikuda, već u banku meće!

Katkada dolažaše u ured i sam Finogej Ipatić s birovinom, i tada bi se po stolu na rpe porazmjestili oni isti novci, na koje su se oči Stjepana Vladimirića tako razrogačile.

— Gle, gadne novčine! — kliknu — i sve će to u njen grkljan! Nema toga, da sinu štogod dade! Nä, sine moj, u nevolji si! Evo ti na vino i duhan!

I zatim okrenuše beskonačni i cinički razgovori s Jakovom pisaram o tome, kako bi se dalo umekšati srce materino.

— U Moskvi sam poznavao nekoga gradjanina, — pripovijedaše Golovljev, — koji je znao „riječ“ . . . Čim mu mati ne ushtije dati novaca, a on kaže „riječ“ . . . I odmah jê spopanu grčevi u rukama, nogama, svuda!

— Bit će, da je to neka coprija! — nasluti Jakov.

— Kako hoćeš, samo je živa istina, da ima taka „riječ“ . . . A opet neki čovjek kazivaše: uzmi, veli, živu žabu i metni jê o ponoći u mravinjak; do jutra će ju svu mravi izjesti, samo će ostati jedna koštica; onda uzmi tu košticu, i dok ti bude u džepu, — išti od ma koje žene, sve ćeš dobiti.

— To se može učiniti, ma odmah!

— Da, da, brate, samo treba najprije prokletstvo na se naprtiti. Da nije toga, . . . to bi već vještica preda mnom zaplesala!

Čitave sate sprovodjaše u takim razgovorima, no sredstava ne nadje. Sve je — ili valja na se naprtiti prokletstvo, ili vragu dušu prodati. Ele ne bješe druge, već živjeti po „mamičinoj odluci“, poboljšavajući je nekim samovoljnim birom od seljaka, koje je Stjepan Vladimirić opteretio daćom za svoju korist, kao duhanom, čajem i šećerom. Hranilo ga vrlo rdjavo. Obično mu donosilo ostanke materina objeda; a jer Arina Petrovna bijaše umjerena do škrtosti, to naravno, da mu puno nije ostalo. To bješe za nj osobita muka, jer mu se je od onog doba, kad mu je rakija postala zabranjenim plodom, têk brzo udvojio. Od jutra do večera gladovao i samo mislio, kako bi se najeo. Vrebaše zgodu, kad je mati otpočivala, pa bježaše u kuhinju, zagledaše u služinsku sobu i svagdje bi ma što napipao. Ovda bi onda sio uz otvoren prozor i čekao, dok ko ne prodje. Ako bi prošao seljak, to bi ga zaustavio i tražio daću: jaje, šibicu itd.

Još mu pri prvome sastanku Arina Petrovna u kratkim riječima razjasni cijeli program njegova života. — Za sada živi! — reče, — evo ti kutić u uredu, pit ćeš i jest ćeš s moga stola, a za drugo se ne brini, golube! Skoro će braća doći: što će oni medju sobom odlučiti o tebi — tako ću i uraditi s tobom. Sama ne ću da si ogriješim dušu — kako braća riješe, tako će i biti.

I sada nestrpljivo čekaše, dok dodju braća. No pri tome nije ništa mislio, kako će utjecati taj dolazak na njegovu daljnju sudbinu (rado da je odlučio i ne misliti na to), već samo gonetao, hoće li brat Pavao donijeti duhana i koliko baš.

— A možda će dati i novaca! — dometnu u misli — Porfiša-krvopija ne će dati, no Pavao . . . Reći ću mu: Daj, brate, vojaku na vino . . . dat će! Kako da ne dade!

Vrijeme prolazilo, a on i ne zamjećivaše. To bješe potpuna besposlica, koja ga ipak gotovo i nije mučila. Samo na veče bješe dosadno, jer je pisar odilazio kući u osam sati, a za nj Arina Petrovna ne davaše svijeće, budući da se može, po njenu sudu, po sobi gore dolje ho-

dati i bez svjetla. No i na to naviknu i što više zavoli tamu, jer se u tami jače razigravaše mašta i zanašaše ga daleko od Golovljeva. Jedno ga je uznemirivalo: srce mu je bilo nemirno i nekako čudnovato kucalo u grudima, osobito kad je išao da spava. Katkada bi skočio s postelje kao bijesan, i bježao po sobi, držeći se rukom za lijevu grud.

— Ah, da mi je crknuti! — pomisli pri tome — ne, ne ću crknuti! Možda . . .

No kad mu jedared jutrom pisar javi, da su braća noću došla — nerado zadrhta i promijeni se u licu. Nešto se djetinjega probudi u njemu; prohtjede mu se brzo otrčati u kuću, pogledati, kake su im postelje namještene i imadu li isto take putničke kovčege, kake je vidio u nekoga pričuvnoga pukovnika; htjede da čuje, što će im se davati za objedom. Jednom riječju, htjede još jedared da okusi onaj život, koji se je tako uporno odmetnuo od njega, da se baci materi na koljena, zamoli je za oproštenje i onda u veselju pojede ugojenog telca Još bješe u kući sve tiho, a on već dotrča do kuhača u kuhinju i sazna, što će biti za objed: juha od svježeg kupusa, nevelik lonac, a jučerašnja se juha mora podgrijati, pol slane guske, dva kotleta; za pečenku — ovnetina i četiri šljuke, zatim pita sa šljivama.

— Jučerašnja juha, pô guske i ovnetine, — to je, brate, za me! — reče kuhaču, — čini mi se, da mi pite ne će dati.

— Kako se materi svidi, gospodine!

— Ah! A bilo je doba, kad sam jeo i bravenjake! Jeo, brate! Jedared se okladih s poručnikom Gremikinim, da ću pojesti petnaest bravenjaka i — dobih. Samo su mi se poslije cijeli mjesec dana gadili.

— A sad biste ih opet jeli?

— Da mi dade! A što bi žalila! Bravenjak je slobodna tica, ne trebaš je ni hraniti, ni paziti na nju — sama žive na svoj račun! I bravenjak je nekupljen i ovan nekupljen — al' ipak ti zna vještica, da je bravenjak skuplji od ovnetine, pa ne dâ! Sagnjit će, a ne će dati! A što će biti za zajutrak?

— Jetra, gljive sa skorupom, kolači, pogačice . . .

— Pošalji mi barem pogačicâ, . . . pobrini se, brate!

- Gledat ću. Ovako uradite, gospodine. Čim braća počnu da zajutarkuju, pošaljite amo pisara, on će vam donijeti par pogačica.

Cijelo jutro čekaše Stjepan Vladimirić na braću, no braća ne dodjoše. Napokon oko jedanaest sati donese pisar dvije obećane pogačice i javi, da su braća ovaj čas pozajutarkovala i zatvorila se s mamicom u spavaonicu.

(Nastavit će se.)

O Garšinu i Nadsonu.

Crtica iz savremene ruske književnosti.

U najmladjem pjesničkom naraštaju ruskoga naroda ističu se kao dvije sjajne zvijezde, koje su prerano presjale: Garšin i Nadson, dva najsimpatičnija pojava novije književnosti ruske. Premda je prvi bio pripovjedač, a drugi pjesnik, ipak se njihovi likovi spajaju u cjelinu, jer su im ne samo slične sudbine, nego i njihove duše srodne. Svojim nepodmitnim poštenjem, kristalnom iskrenošću i samotvornošću oni su najveća dika pjesničkomu pokoljenju, sred kojega su se javili.

Budući da je „Vienac“ godine 1888. u br. 44. donio članak o „pripovijetkama Vsevoloda Mihajlovića Garšina“, dopunit ćemo taj članak kratkom biografijom Garšinovom, a ujedno ćemo dodati nekoliko riječi o životu i radu mladoga Nadsona; bit će nam pak vodja u tom nacrtu A. M. Skabičevskij, koji je prije nekoliko nedjelja objelodanio krasno djelo „Istorija novêjšej russkoj literatury 1848—1890“ (S. Peterburg 1891, 523 str. u velikoj osmini). Napomenut ćemo samo najvažnije podatke.

* * *

Garšin se rodio 2. veljače 1855. u ekaterinoslavskoj guberniji, u bahmutskom okružju, na imanju svoje bake A. S. Akimove. Otac mu bijaše mali posjednik u vojnoj službi. Zato je Garšin od malih nogu mnogo putovao, prebivao u najrazličnijim krajevima Rusije. Ladanje ekaterinoslavske gubernije, Harkov, Starobêlsk, Peterburg, Petrozavrdsk, — svi su ostavili različne uspomene u Garšinovoj duši. Već od prvih godina svoga života pokazivao je mnoga svojstva, koja su ga karakterisala i u zrelo doba: bio je dobar, mekan, krotak, svima mio, i željan putovanja. Naslušavši se u očinu domu pripovijesti o pohodima i vojnama, kad su mu bile četiri godine, riješi se, da podje na vojnu, pridružio se četi vojnika, oprostio se s rodjacima gorko plačući, pa je trebalo mnogo truda, dok su ga odvratili od te misli.

Spoljašnji uvjeti Garšinova djetinjstva nijesu bili baš najpovoljniji: još djetetom podnese mnogu muku, koja stiže samo rijetke. To se duboko dojmi njegova značaja, pa on sam mnoge osebine svoga značaja tumači ovim pečalnim činjenicama svoga djetinjskoga vijeka.

Čitati i pisati nauči se u petoj godini, pa uzme čitati sve knjige, koje su mu dopale ruku; tako je u „Sovremenniku“ pročitao roman Černiševskoga „Čto dêlatь?“ u osmoj godini. Kad je navršio 9 godina, na ime 1864, odvede ga mati u Peterburg i upiše u prvi razred 7.

s.-peterb. gimnazije (sada I. realke). Učio se krasno i ostavi najprijatnije uspomene u svojih učitelja i drugova. Garšin steče medju drugovima mnogo prijatelja, s kojima je do smrti iskreno prijateljevao. U gimnaziji je Garšin s vremenom pokazao osobitu ljubav k prirodnim znanostima, pa bi se poimence ljeti vas predavao ovoj ljubavi hvatajući žabe, gušterice i kukce, pa sabirući biljke.

I u gimnaziji nije Garšin prijatnije živio nego prije, tako je n. p. g. 1868., kad mu je bilo 13 godina, morao sâm, bez pratioca otići iz Starobêlska u Peterbug u gimnaziju. U ostalom od to doba poprave se njegove prilike, jer ga primi k sebi obitelj njegova druga V. N. Afansjeva. Doskora s pomoću druga Latkina nadje pristanište u obitelji A J. Gerda, kojoj je, kako je sam govorio, više nego ikomu dugovao svoj umni i moralni razvoj. Prelazeći u šesti razred bi primljen u pansion o državnom trošku.

U višim razredima gimnazije Garšin je sve više prianjao knjizi, dapače je s nekim drugovima osnovao kao društvo za stvaranje knjižnice: članskim prinosima i dobrovoljnim poklonima sabirali su svakojake knjige, pa ih i sami uvezivali. Ujedno je Garšin počeo i pisati u djačke rukopisne listove.

Pod kraj godine 1872., kad je Garšin bio već u sedmom razredu, prvi put ga snadje duševna bolest, koja ga je kasnije survala u mogilu, a bolest se već onda pogorša tako, da su ga rodjaci morali smjestiti u bolnicu sv. Nikole. Bolest je išla crescendo i u početku g. 1873. tako je već bio bolan, da nisu nikoga puštali k njemu u pohode. No malo po malo njegovo zdravlje krene na bolje. Kad je izišao iz bolnice, bolovao je samo od živčanih provala u noći. Smješten u lječionicu dr. Freja sasvim se je oporavi ljeti godine 1873.

Svršivši gimnaziju godine 1874. prijedje u viši zavod. U to se vrijeme upoznade s krugom umjetnika, kao što su Rjepin, Jarošenko, Malyšev, pa je s njima drugovao do smrti. Ovo se društvo duboko dojmilo Garšina, jer je u njega razvilo umjetnički ukus i pobudilo ponimanje slikâ, a to mu je dobro došlo, kad je kasnije pisao svoje rasprave o umjetničkim izložbama. Oko predmeta kurza bavio se samo toliko, koliko je trebalo, te se vas podao misli, da postane književnik. Pisao je mnogo, ali je sve, što bi napisao, uništavao, ne budući zadovoljan svojim radnjama. No godine 1876. odluči izaći na vidjelo, te naštampa malenu pripovijest, koje kasnije nije cijenio kao ni studija o umjetničkim izložbama, koje su izišle iza toga u „Novostima“, te je držao godinu 1877.-u početkom svojega književnog rada.

U to se stanu dogadjati poznati dogadjaji na Balkanu, započela je srpska vojna, rusko se družtvo silno uzbudilo, javili zborovi za skupljanje prinosa, najzad se pomolili dobrovoljci. Garšin se jedva uzdržao, da ne podje s dobrovoljcima u pomoć Srbima, ali je bilo na njemu red, da se podvrgne općoj vojnoj službi. Kad se je pojavio manifest o vojni s Turskom, nije mogao duže izdržati: ostavi prelazne ispite iz II. tečaja u III. i otpravi se u vojsku zajedno s drugom Afanasjevom. U Kišenjevu stupi kao prost vojnik u 138. pješačku pukovniju i za jedan dan krene na put.

Garšinu se desilo dva puta, da se sukobi sa Turcima. Prvi je put bio u nevelikom kreševu, poslije kojega je bila vojska poslana, da sabere i pokapa mrtvace. Tu medju mrtvim tjelesima nadju živa vojnika iste pukovnije, koji je četiri dana bio ostavljen na bojnom polju prebitih nogu bez jela i pila. Tim se slučaem poslužio Garšin u prvoj pripovijesti „Četyre dnja“, koju je započeo pisati već za vremena pohoda. Drugi put je bio Garšin u sukobu kod Ajaslara, koji je opisao u „Novostima“. U izvješću o tom sukobu bilo je rečeno, da je „rjadovoj izъ volьnoopredêljajuščihsja V. Garšinъ primêrom ličnoj hrabrosti uvlekъ vperedъ tovariščej vъ attaku, vo vremja čego i ranen vъ nogu.“

Prevezen s drugim ranjenicima u Baku, Garšin je zatim 4. rujna bio smješten u Harkov, gdje je proveo vrijeme oporavljanja, do konca prosinca, u domu svoje majke. Došavši u Harkov dovršio „Četyre dnja“, koje je započeo u Bugarskoj. Pripovijest izadje u žurnalu „Otečestvennyja Zapiski“ u broju 10 god. 1877. i pobudi opću senzaciju, ne samo svojim ratnim sadržajem, koji je tada zanimao rusko društvo, nego i blistavim talentom pisca, kojega je odmah i publika i kritika priznala i ocijenila.

Osokoljen ovim uspjehom i došavši u Peterburg dade se Garšin svim žarom na dopunu svoje naobrazbe čitajući i polazeći (pola godine) sveučilišna predavanja, a ujedno stane smišljati nova djela. Od g. 1878. do 1880. napisao je oviše pripovijesti (Očenь malenьkyj romanъ, Proisšestvie, Trusъ, Vstrêča, Hudožniki, Attalea princeps, Nočь). Zdravlje mu je u to doba bilo dosta dobro, samo za ljetnih mjeseca mučile bi ga navale teške melankolije. No god. 1879. ne ostavi ga ni zimi ova melankolija, pa se s proljeća godine 1880. prometne u staru njegovu duševnu bolest. Bolest se pojavi tim, što je Garšin noću došao k grofu Loris-Melikovu, da ga uvjeri o potrebi „primirenja“ i „općenitoga oproštenja“. To je bilo odmah iza pokusa protiv grofa Lori-Melikova. Grof primi Garšina, koji je dugo razgovarao s njime. Melikov je postupao s njime kao sa bolesnikom i otpustio ga. Garšin ode iz Peterburga u Moskvu, pa se od onda počinju njegova skitanja bez cilja, to pješke to kolima, iz jedne gubernije u drugu, a u toj je prilici pohodio grofa Lava Tolstoja u Jasnoj poljani, i roditelje kritika Pisareva. On je to sve radio u potpunoj suludosti, dok to nisu obaznali njegovi rodjaci, stigli ga i odvezli u Harkov, gdje su ga predali u ludnicu. Probavivši ovdje nekoliko mjeseca, bio je Garšin prevezen u Peterburg u bolnicu dr. Freja. Ovdje se oporavi od smušenosti, ali je ipak bio potpuno satrt i fizički i duševno. U takovom stanju odvezu ga k rodja-

cima u Harkov, a odatle ga uzme k sebi djed Akimov na svoje imanje Efimovku u hersonskoj guberniji.

Na ladanju je ovdje proživio Garšin od konca god. 1880. do pramaljeća 1882. god. Ovo mjesto, sasvim osamljeno, prijalo je Garšinu, koji je mogao uživati potpun mir. Uza to su rodjaci bili Garšinu veoma dobri, pa se uvijek sa zadovoljstvom sjećaše ovih ugodnih dana. Živio je pravilno, uredno se hranio, hodao i jahao po okolici, a zimi se sklizao po zalivu (Dnjeparsko-Buškom). Uz takove prilike oporavio se u početku g. 1882. već tako, da je mogao napisati svoju divnu priču „To, čego ne bilo“ za djecu A. J. Gerda, koja su htjela izdavati rukopisan list za djecu „Malenькij korablikъ“.

Proživjevši zatim ljeto godine 1882. na Spaskom imanju Ivana Turgenjeva u društvu pjesnika J. P. Polonskoga, u jesen ode Garšin u Peterburg. Ne mogući živjeti od književne privrede, stane tražiti drugo zanimanje; najprije udje u upraviteljstvo neke tvornice za pisaći papir, za godinu dana poluči mjesto tajnika u željezničkom društvu. God. 1883. 11. veljače oženi se slušateljicom liječništva Nadeždom Mihajlovnom Zolotilovom.

Od tada se njegov život očevidno vraćao u normalni tečaj i popravljao. U obitelji se Garšin osjeća presretnim. Pored uzajmične ljubavi i sklada u značajevima znatnija je bila po Garšina činjenica, što mu je žena bila ljekarica. Njemu je trebalo ne samo da bude u pomnom miru, nego i pod razumnom ljekarskom paskom. Materijalne su brige ostavile Garšina, jer mu je njegovo mjesto podavalo dosta, da smiruje skromne svoje potrebe, a opet mu nije previše vremena otimalo. Mogao je sada pisati, kadgod hoće. Sa žarom dade se na rad. U to doba napisao je pripovijesti „Zapiski rjadovoga Ivanova, Krasnyj cvêtokъ“. A u isto doba zamišljaše napisati historijski roman iz epohe Petra I, pa je sve do smrti spremao za taj posao gradju i čitao povjest.

No sreća nije dugo vremena trajala. Samo jednu godinu poslije bolesti proživje mirno, no već godine 1884. s nova ga počne snalaziti predjašnja melankolija, koja se javi u proljeće i potraja sve do jeseni, a provale su bile svaki put duže i silnije. Uz takve prilike mogao je pisati samo zimi. U posljednje četiri godine svoga života dospio je napisati samo novelu „Nadežda Nikolajevna“ i dvije

Kraljevica (zapadna pola).

crtice „Signalъ“ i „Gordyj Aggej“. Godine 1887. javi se bolest dosta pozno, istom sred ljeta, ali ga više ne ostavi; u proljeće 1888. pojavili se neki znakovi povraćene sludosti, pa u navali duboke melankolije, Garšin se sunovrati preko stuba kuće, u kojoj je živio, i 24. ožujka nije ga više bilo medju živima!

* * *

U 70. i 80. godinama javlja se u Ruskoj osobita stihomanija, no na žalost u toj golemoj rpi stihotvoraca, željnih slave, pomalja se malo pravih talenata. Pa i ovi rijetki pjesnici daleko ustupaju pjesnicima predjašnje epohe jer ovi novi pjesnici ponavljaju isti tip poezije, oblik i maniru, koju su predhodnici njihovi uveli u rusku književnost. Osobito se žali ruska poezija na to, što su ti mladi pjesnici previše „medjunarodni“ i stereotipni, tako da se može reći, da se ruska poezija poslije Nekrasova, Ševčenka i Nikitina nije ni jednim korakom više primakla k narodnoj ruskoj samobitnosti.

Na čelu mladih pjesnika, kao najdarovitiji i najpopularniji prikazivač tajnih misli i čuvstava, koja se nalaze u mladom pokoljenju, stoji Semen Jakovljević Nadson.

Nadson se rodio u Peterburgu 14. prosinca 1862. g. Djed mu je bio Židov, koji primi pravoslavlje, a živio je u Kijevu, gdje je imao nekretninu. Otac njegov, darovit čovjek i vrstan glazbenik, umrije još u mladim godinama od duševne bolesti. Pjesniku su bile tek 2 godine, kad je ostao na rukama materinim. Ostavši poslije muževe smrti u Kijevu, uzdržavala je sebe i dvoje djece svojim radom kao gospodarica i učiteljica u nekoj obitelji. Kad je malomu bilo oko 7 godina, ode majka u Peterburg i nastani se u svoga brata Mamonova, a sin stupi u I. klasičnu gimnaziju. Skoro zatim majka, već bolesna, podje za Fomina i ode s njime u Kijev. No Fomin se u navali bezumlja objesi. Ostavši bez svega i iskusivši vas užas nužde, nesretna žena iznova podje s djecom u Peterburg, gdje, budući još mlada, u 31. godini umre od sušice.

Kraljevica (istočna pola).

U posljednje mjesece materina života učine Nadsona pansionerom u II. vojnoj gimnaziji. Prvo mu je vrijeme bilo teško u vojnoj gimnaziji, jer ga drugovi nisu ljubili. On je bio bolešljiv i razdražljiv, nije se odlikovao tjelesnom snagom i okretnošću, a uza to bijaše samoljubiv, ali kud i kamo bolje razvit i više učen, nego sav njegov razred, a to se skupo plaća. Malo po malo drugovi su

upoznali njegovu iskrenost i djetinjsko-viteško velikodušje mališa, koji im je učinio koješta za ljubav, pa su ga najzad zavoljeli.

U prvo vrijeme Nadson je u gimnaziji prekrasno uspijevao i bio je drugi učenik, no u višim razredima, baveći se književnošću, nije mario za zadaće. Ipak je svršio školu, premda mu je matematika zadavala mnogo truda. Svu dokolicu upotrebljavaše za čitanje, a čitao je bez razlike sve, što mu je došlo do ruku; strastno je ljubio glazbu, dapače često je mislio, da je prije stvoren za glazbenika nego za pjesnika; za svega vijeka nije se rastajao sa guslama: one su ga sprovadjale svuda. Stihove je počeo graditi u 9 godini, a odlučio je sasvim posvetiti se poeziji, kad mu je bilo 15 godina. No glazba, stihovi i čitanje nisu ispunjavali sve dokolice Nadsonove i iscrpivali njegove energije. Po njegovoj ponuci priredjivali su drugovi domaća prikazivanja, u kojima je i sam bio reditelj i glumac. Osim toga na njegovu pobudu izdavali su rukopisne listove, u kojima je on bio glavni radnik. U isto doba pisao je radnje za sve drugove.

Godina 1878. osobito je znatna u njegovu životu: upoznao se tada s obitelju nekoga druga i žarko se zaljubio u njegovu sestru, mladu djevojku. Iste godine prvi put izadje u štampi, u svibanjskom broju „Svêta“ bila je štampana prva njegova pjesma „Na zarê“. Najzad u toj godini započela se u pjesniku silna unutrašnja radnja: mučila su ga i uznemirivala „prokleta pitanja“, najpače vjerska.

Prva se njegova ljubav svršila tragično: 31. ožujka 1879. umre ljubljena djevojka od nagle sušice. Mnoge pjesme pokazuju, kako se duboko dojmila ova smrt pjesnikove duše. Nadson je posred sve velike boli smirio ispite i svršio školu. Zatim stupi po želji skrbnikovoj u Pavlovsko vojno učiliste, gdje ga je u prvom tečaju snašao oštar katar, te je opasno obolio. Dugo je odležao u bolnici, a zatim ode o državnom trošku na Kaukaz, u Tiflis, gdje je u rodjaka proveo gotovo godinu dana.

Vrativši se u jesen 1880. u Peterburg opet stupi u Pavlovsko učilište. Ovdje provede dvije godine, za kojih je objelodanio mnogo pjesama u raznim listovima (u „Mysli“, „Slovê“, „Russkoj Rêči“, „Ustojahъ i doskora u „Otečestvennyhъ Zapiskahъ“), pa je naskoro izišao na glas.

Bolest je njegova lagano, ali uporno napredovala, a potpomagale su prilike života u učilištu, manevri, logori i dr. Kako je bio žive i radine ćudi, nije umio štedjeti svojih sila i zdravlja: pjevao je u zboru junnkera, priredjivao prikaze, u kratko živio je na štetu svoga zdravlja.

U rujnu 1882. postane časnik i bi odredjen u 148. pukovniju kaspijsku, koja je nastavala u Kronstadtu. Ovdje je probavio 2 godine. U to doba spjevao je ponajljepše svoje pjesme: Nêtъ, legče mnje dumatъ, čto ty umerla, Gerostratъ, Grezy, Zatilъ blestjaščij zalъ, Sbylosja vse i dr. Slava je Nadsonova brzo rasla, medju inim priredište mu 30. rujna 1883. gotovo cijelu ovaciju u „Puškinskom krugu“. I bolest njegova sve je više napredovala. Ljeti ove godine morade opet u postelju: na nozi mu se pojavi tuberkulozna fistula: znak, koji veoma često dolazi pred sušicom. Proležao je sve ljeto u Peterburgu u maloj sobici u zadušljivu dvorištu. To je moglo samo škoditi njegovu zdravlju.

Zatim je svu zimu, da se oslobodi od vojne službe, tražio drugu službu, od koje bi mogao živjeti. Htio je da bude pučki učitelj i smirio za tu službu sve ispite; no kad mu bilo ponudjeno tajničko mjesto u uredništvu „Nedjeli“, s radošću primi to mjesto, jer je samo za književnošću čeznuo.

No nije mu bilo sudjeno, da bude dugo vremena u uredništvu. U jesen okrene bolest na zlo, pa po savjetu liječnikâ odluči poći za granicu, na jug Francuske. Književnička mu zaklada dade 500 r. (koje je vratio ljeti g. 1885 svim čistim dobitkom od prvoga izdanja pjesama). Našao se dobrotvor D—z, koji mu dade za putovanje 1200 r., a nekoliko mjeseca zatim priredi gospodja D—va za njega koncerat, koji je unio 1800 rubalja. Tako je bolnik mogao za granicu, u Nizzu, gdje su mu najbolji ranari izrezali fistulu, a podvrgao se istoj operaciji dva puta zatim i u Bernu.

Posljednje dvije godine proveo je što na ladanju u nekoga znanca, u podoljskoj guberniji, što opet u Krimu naglo ginući od dana do dana. Misao o smrti nije ga smućivala, niti ga je veselila pupularnost njegovih pjesama, koje su za njegova života izišle u tri izdanja, niti „puškinska nagrada“ (500 r.), koju mu je dosudila akademija naukâ. Dne 19. siječnja g. 1887 izdahne. Tijelo mu bi prevezeno u Peterburg i uz veliku nalogu svijeta pokopano na „Volkovomъ kladbiščê“ nedaleko od grobova Dobroljubova i Bêlinskoga.

Nadsonove su pjesme doživjele već 10 izdanja, i neprestano se tako brzo raspačavaju kao i prije. Takovu popularnost ne treba objašnjivati nikakovim umjetnim tančinama kritike ni raznim slučajnim i uzgrednim uvjetima. Tajna se uspjehu nalazi mnogo dublje, ovaj se uspjeh prikazuje pravim i zasluženim. Prije svega k Nadsonu privlači ljude sâm prekrasni lik pjesnikov, skladni spoj tjelesne ljepote i besprikornoga duševnoga savršenstva, prozračno jasnoga, krotkoga duha, u koga nema ni trunak neistine, taštine, cifrarije i drugih slabosti ljudskih.

U isti mah začarava Nadson čitatelje svojim zvučnim, u istinu glazbenim stilom, divnom ljepotom i gracioznošću pjesničkih slika i neobično iskrenim lirskim zanosom. U njegovoj lirici ne ćemo naći muževno strasnih, silnih zvukova; njegova lirika, puna tihe, sanjalačke sjete, ne podsjeća nas toliko gnjeva i osvete borilačke, nego neutješnih suza prije reda uvele krasote, a to podvostručava njezin čar.

I gle ovim glazbenim stihom, ovim nježnim suzama svoje ženske lirike prodire Nadson duboko u srca svojih čitatelja, dira im duše u najtajnije strune, zajedno s njima

žali se na sadašnje prilike i tješi se svjetlijom budućnošću, bodreći ih, da ne sustanu i da smjelo idu naprijed.

Krivo rade oni, koji Nadsona u opće kore s pesimizma. Do sada nije nijedna pjesma Nadsona, „drugoga Puškina“, prevedena u hrvatskim listovima Dobro bi bilo, da koji vještak prevede na hrvatski bar njegov „capolavoo“, lirsku pjesmu „Drugъ moj, bratъ moj“, u kojoj se, kao sunce u kaplji vode, zrcali sva ljepota Nadsonove poezije.

M. Š.

Letimice kroz Dalmaciju.

(Iz Bola do Zadra.)

Putne bilješke **Frana Radića**.

(Nastavak.)

Kad parobrod u duboku luku Pučišku, izlije se na nas kao iz kabla obilata kiša, koja nas isprati do pola puta k Postirima. Pošto je na sjutrašnji dan dolazio blagdan Male Gospe, mnogi su se tu i u Supetru ukrcavali na parobrod, da idu na sajam u Solin.

Supetar je sjedište kotarskoga suda bračkoga i poreznoga ureda, ali nije ni brojem stanovnika, ni pomorstvom, ni trgovinom najznamenitije mjesto na otoku. Tu mi Didolić predstavi supetarskog načeonika, koji na žalost i malo i slabo govori hrvatski, poput mnogih naših prvaka, koji kažu, da su Hrvati i da se bore za hrvatska prava, a u drugu ruku na svojem se domu, u uredima i u društvu razmeću pustom talijanštinom, kao pravi pravcati i fanatični *italianissimi!*

Nakon odlaska iz Supetra uputih se u razgovor s rodoljubom Didolićem. Zapita me Tomo o uspjehu brodograditeljskog i kamenarskoga tečaja u Korčuli i navrne se tako riječ o strukovnim tečajevima. Ja sam o njima već dosta pisao; ali pošto se drugi, barem u javnosti, ne mare da bave ovim svakako preznamenitim pitanjem, hoću i ovu zgodu da upotrebim, kako bih ga s nekih strana razjasnio.

Držeći, da obrtne učionice mogu u velike da pomognu tomu, da se podignú i razviju razne grane našega obrta, ja sam početkom 1889. god. zagovarao, da se uvedu po glavnijim mjestima Dalmacije. Korčulanski strukovni i upravo *obrtni* tečaj prvi je takove vrsti u Dalmaciji, a da se pokuša, koće li slične učionice kod nas uspijevati, zaveden je baš u mjestu, gdje se od davnih vremena narod u velike bavi i brodogradjenjem i kamenarstvom. Pošto je u osam godina opstanka imala ova učionica prosječno malen broj učenika, to se u mjerodavnim krugovima misli, da ne uspijeva dobro, pa da ne bi još zgodno bilo, da se osnuju drugi slični zavodi u pokrajini. Ja u Korčuli živem, pa mogu da po istini kažem, da slabo pohadjanje korč. struk. tečaja potječe čestimice od osobitih mjestnih prilika, koje se tu ne mogu promijeniti, a drugdje ne postoje, a čestimice od takovih zapreka, koje su se mogle i odavna ukloniti.

Nije se bojati za uspjeh obrtnih tečaja u Dalmaciji, niti je potreba da odmah klonemo duhom pri prvoj i najmanjoj zapreci ili poteškoći. S poteškoćama se treba boriti, ne bismo li ih savladali, a nove ustanove treba njegovati, paziti i proučavati, pa usavršivati u svakom pogledu, isto onako kao što se njeguju, paze, čiste i klaštre mlada voćna stabla, dok se ne razviju i učvrste, jer ne mogu odmah prvih godina dobro da rastu, da se razviju i obilat plod da daju.

Da strukovni tečajevi budu mogli dobro da uspijevaju, potrebito je da budu samostalne učionice i pod upravom dotičnih strukovnjaka, a ne kao što su ovi naši u Silbi Šibeniku, Trogiru i Korčuli združeni s pučkim i gradjanskim učionicama, pod ravnanjem pučkih i gradjanskih učitelja, jer niti može patrun trabakule da zapovijeda i upravlja na velikom brodu, niti može jedan kapetan da istodobno upravlja na dva broda.

Za našeg razgovora vrijeme se bijaše popravilo, nebo razvedrilo, a parobrod preplovi pustu i nevjernu morsku ravnicu, što se slegla medju Šoltom, Bračem, Makarskim donjim Primorjem, Omišem, Poljicom i Spljetskim poljem do Bačvica, velikoga gata i do Sustjepana, te stigao već i prema ovomu zadnjemu, na kojem je mrtav podzeman grad. Iz njega niče ledeno i nijemo mramorje križeva, stećaka, sandukâ i pločâ, sa kojih vise požutjeli i suhi vijenci spleteni od negda zelenih grana i šarenog cvijeća Pokoj vječni daruj, Gospodine, dušama, koje oživljavahu kosti, što no sad ondje počivaju mrtvi sanak! Pokoj vječni i vama, drugovi moji, Lužniče Antune i Rosandiću Dujme! Mjesto vijenca neka vam bude topli uzdah i mila uspomena onog druga vašega, koji no je u vašem društvu od 1873 do 1876. godine na velikoj realci spljetskoj tolike ugodne proživio časove u zabavi, u razgovoru, u djačkom nestašluku, u slatkom pjevanju domoljubnih pjesama na Dobrom i na Manušu pod zvjezdanim nebom, kad nas u oči nedjelje ne bi trla crna briga za učenjem zadaćâ. Ala krasna zanosa našega u ono divno i bezbrižno mladenačko doba! Ah žara i oduševljenja u domovinskoj ljubavi! Ante, Duje gdje su grla vaša, da se iz njih zaori slobodna hrvatska pjesma onako, kao što se je orila spljetskim gospodskim trgom na slavu ustaškoga vodje Miha Ljubibratića? Gdje žilave šake, da ih grčevito stisnete pod prozorima turskog konzula, kao one bajne večeri? Ah ništa od toga više,

mili sadrugovi! Prerano ste mi u grob pali, pa nijeste vidjeli zemnim očima Spljeta svoga, kako sa sebe rdju tudjinštine stresa, a lijepo svoje na sebe hrvatsko ruho oblači, pa se diči njime kao paun ptica krasnim perjem svojim.

Bjehu dva sata i pol po podnevu, kad udje „Psyche“ u veliku spljetsku luku, prolazeći mimo tri vojena broda, mimo carske i kraljevske mornarice, u njoj usidrene. Do malo časova priveže se brod uz drveni most pod kolodvorom željeznice, te izidjoh na kopno nakon sedam sati ugodne vožnje u razgovornoj družbi. Bastak mi prenese prtjagu u kuću dobra prijatelja, koji stanuje na kraj mora kod „Čitaonice“ i ne dopušta mi u ime starog hrvatskog gostoljublja, da idem u gostionu.

(Nastavit će se.)

K slikam.

Kraljevica, trgovište na ulazu u Bakarski zaliv, stere se na obroncima Medomišlja. Iz daleka se pričinja vrlo velika poradi množine vrtova i ogradnih zidina, što se protežu izmedju razdaleko sazidanih kuća. Na desno Kraljevici uzdiže se na brežuljastoj užini iznad mora Novigrad, nekadašnja svojina grofa Petra Zrinjskoga, koji ga je sagradio u talijanskom slogu i uresio različnim nakitima, kipovima i slikama. Svega je toga nestalo nakon što je odkrivena urota god. 1670. Državni erar prodade Novigrad g. 1883. zagrebačkim milosrdnim sestrama, a ove ga prodaše francuzkim Isusovcima, koji tu osnovaše collegium za članove svoga reda. Ovi su nutrinu grada pregradili, sazidali arkade, cielu zgradu za jedan sprat digli, a kule kruništima uresili.

U Kraljevici ima i stari *Zrinski* grad na dva sprata kraj današnje župne crkve sv. Nikole. Uz cestu i trg sv. Nikole nižu se jednolike i novovjeke kuće na jedan i dva sprata. Sa trga vode kamenite stube do luke, koja je dosta liepa, naokolo vrlo solidno kamenom obzidana, pa skalinama, karikama i stupovima providjena za vezanje brodova. Na vrhu je luke od kamena sazidan škver sa dockom, gdje se brodovi grade i popravljaju. Ovu je luku dao sagraditi g. 1720. Karlo III (VI.). Kraljevica — kako veli Drag. Hirc — ima sa susjednom Šmrikom 2200 duša. Žitelji se bave trgovinom liesa i gorivih drva, vinogradarstvom, nu jer ih zemlja slabo hrani, kreću i u daleku Ameriku kao radnici, a kao mornari plove po svim dalekim morima. Danas se Kraljevica kao preporadja. Tu je sagradjeno morsko kupalište, svratište i stanovi za goste, koji iz svih strana Hrvatske i stranoga svieta od godine do godine sve više dolaze u naša morska kupališta. Jedni hvale Kraljevicu, drugi preporučuju Crikvenicu, ali jedni i drugi se slažu u tom, da je boravak u oba mjesta vrlo ugodan. Mi od srca želimo, da oba liepo uznapreduju i bujno procvatu.

Književnost.

Hrvatska. *Josip Modestin*, naš suradnik i učitelj u gimnaziji zagrebačkoj, izdao je u posebnoj knjizi svoju obširnu povjestnu razpravu, što ju je odobrilo povjerenstvo strogih izpita na hrvatskom sveučilištu. Razprava ima nadpis: *„Kritička potraživanja i pokušaj pragmatizovanja u području povjesti dubrovačke od 1205. do 1331. godine.“* Medju ostalim razpravlja pisac o samosilnoj smrti Damjana Jude (taj je odlomak priobćen ove godine u našem listu), o dubrovačkoj trgovačkoj politici, o snošajima Dubrovčana s Venecijom, Bosnom i srbskim vladarima u ovom razdoblju. Tko se zanima za povjest i sudbinu grada Dubrovnika u prošlosti, naći će u ovoj pomno izradjenoj razprari dosta zdrave upute, što ju je pisac iz raznih izvora pocrpao, a ujedno i preglednu sliku povjesti dubrovačke u pomenuto doba. Uvjereni smo, da će ovu zanimljivu razpravu i nestručnjaci ugodno čitati, jer pisac umije lako i razumljivo prikazivati.

Franjo Sudarević, učitelj u Osieku, spjevao je i izdao u Osieku epsku pjesmu *„Petar Krešimir I*, pjesan iz hrvatske prošlosti.“ Pjesan ima 6 pjevanja: Sbor, Dužde, Duždevica, Petar Krešimir, Viest, Opielo. Knjiga je liepo opremljena, ima 60 stranica, a stoji 25 novč.

Antun Sasso, svećenik i kateketa spljetske realke, izdao je u Spljetu svoju besjedu *„Herojstvo sv. Dujma mučenika, prvoga biskupa Solinskoga, glavnoga pokrovitelja grada i biskupije Spljetske“*, što ju je izrekao na svečev dan 7. svibnja 1891. u stolnoj crkvi u Spljetu.

Svaštice.

Odlikovanje umjetnika A. Fijana. Kako »Javor« javlja, srpsko kr. namjestničtvo u Biogradu odlučilo je na predlog ministra prosvjete, da se *A. Fijan*, redatelj zagrebačkog narodnog pozorišta, odlikuje redom sv. Save V. stepena. Gosp. je Fijan glumio kao gost u nekoliko uloga na biogradskoj pozornici, pa ga je obćinstvo oduševljeno primilo. Intendanat nar. biogr. pozorišta izjavio je u ime kralja Aleksandra i kr. namjestnikâ g. Fijanu njihovo dopadanje i osobito priznanje.

Novo izdanje Vukovih narodnih pjesama. Novine javljaju, da je u državnoj štampariji u Biogradu naštampana prva knjiga narodnih pjesama, u kojoj su različne ženske pjesme. Ovo je državno izdanje. Odbor za izdavanje Vukovih spisa odlučio je, da se pri izdav nju narodnih pjesama drži reda, kojim ih je Vuk izdavao; za to je ovo prva knjiga, a ona knjiga, što je izišla g. 1887., ima se držati za drugu; za ovom će ući u štampu treća itd.

Slavjanski. Dmitrij Agrenjev Slavjanski, koji je prošle zime bio opasno obolio, već se je oporavio, te sada opet priredjuje svoje vokalne koncerte, kojima je proslavio slavensku narodnu glazbu diljem cieloga svieta. Dne 21. prošloga mjeseca priredio je Slavjanski sa svojom družinom veliki koncerat u Petrogradu u dvorani »Ozerki«; pojedine su pjesme pjevale kćeri Slavjanskoga: Nadežda, Jelena i Olga. Medju pjesmama nalazimo u programu takvih, koje su i nas u Zagrebu zaniele. Milo nam je javiti, da je tom zgodom kapela pjevala i hrvatsku himnu »Liepa naša domovino« („Лѣпа наша домовина“, народная Хорватская пѣсня къ родинѣ, положена на общій хоръ О. Х. Славянскою). To je bila jedina neruska kompozicija u programu, a mi se radujemo, što se zvuci hrvatske himne ore i na obalama Neve.

Udovica. — Gospoda Golovljevi. — O Garšinu i Nadsonu. — Letimice kroz Dalmaciju — Listak.

Izdaju i uredjuju J. Pasarić i M. Maravić. Vlastničtvo i tisak Dioničke tiskare.

VIJENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 11. srpnja 1891.

Br. 28. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena poštom i domać m u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Ah, sve će proć...

Ah, sve će proć
Kô čudan san —
I zv'jezde, što no krase noć,
I sunce, što no stvara dan.
U šumi hrast,
U polju cv'jet
Od umora će jednom past
I mr'jet...
A zadnje ljudsko srce, znam,
Obuhvatit će leden strah:
Ugasit u njem žića plam
I satrt ga na grobni prah.

Pa čemu onda ljuven žar
Za sv'jeta toga brzi čar?
I čemu duše krvav boj
Za dobro sve na zemlji toj?

Iz ljuvena će žara nić
Kô fenič novi sv'jet:
Na pr'jesto će se vječnost dić
I ništa ne će mr'jet
Ljepotom svi će kraji sjat
Kô da su Božji dvor;
Dobrotom će se natjecat
Baš svaki ondje stvor.
Za zlobe čut se ne će r'jek,
Ni vidjet zalâ vir —
A srce tu će naći tek
Na zemlji tražen mir.

Gj. Arnold.

Udovica.

Pripoviest iz 18. vieka. Napisao **J. E. Tomić.**

(Nastavak.)

VII.

Nekoliko dana poslije te zgode nadjoše se u urečeni dan barunica Pudencijana i Gita u Magdićevu dvorcu na Griču. Pudencijana, došavši iz Varaždina u Zagreb, čula je odmah za zgodu sa Stjepanom Domjanićem, čula, što plemstvo, svećenstvo, gradjani, što sav sviet o tom govori i pozvala Gitu, da odmah u Zagreb dodje.

Što je sviet govorio o Ignaciju i Krsti Domjaniću, bijaše ružno i crno. Sve ih je osudjivalo kao izdajice svoje krvi, kao ljude bez srca i duše. Barunica Pudencijana, čuvši, kako su brat i sinovac predali, ili bolje rekavši, izdali Stjepana grofu Althanu, omraženomu tudjincu, koji je išao samo za tim, da naše prilike prikaže još crnjimi i sramotnijimi, nego li su u istinu bile — pobjesnila je od jarosti na Ignacija i još više na Krstu Domjanića, svoga službenika. Kako se je prevarila u njem. Držala je, da je ljudina od glave do pete, a eto on izdade zloradu tudjincu najbližu svoju krv u družtvu sa svojim otcem. Pa za takova muža da podje njezina Gita?... Nikada!... Makar ga i još tako ljubi. ona ga mora zaboraviti i pregorjeti. Mora! Tako je odlučila Pudencijana i tomu treba da se Gita pokori.

— Da, ti si izbij iz glave tu udaju! — govorila je zaplakanoj Giti barunica, podbočivši ruke o silne svoje bo-

kove. — Ti ne smiješ da podješ za muža, koji si je ime okaljao neoprostivim činom, koji je svoju krv izdao, možda i prodao . . .

— Ali je moguće, da ipak nije kriv . . . — primieti jecajući Gita. — Ja ga tako ljubim; ovih dana mogli smo postati svoji, pa sad u jedan put da se odrečem svega . . . Ah, to je užasno! Čujmo najprije, što će on kazati! . . .

— Zato sam ga i naredila amo! — uleti joj barunica u rieč. — Što nam može kazati? Reći će, da nije zlo mislio sa stricem, predajući ga Althanu, ili će se izgovarati na otca. Ali to su trice . . . Sav sviet jednako sudi o tom gnjusnom činu i sudi pravedno. Plemstvo je izobćilo iz svoga kruga Ignacija Domjanića i njegova sina, tvoga vjerenika . . . Ni jedan ni drugi ne će odsele smjeti da stupi pod plemićki krov, niti će smjeti dolaziti u skupštine županijske, ni kraljevinske . . . Postupat će se s njimi, kao da su okuženici ili prokletnici, pa i potomci osjećat će još dugo posljedice sramotnog čina svojih otaca . . .

— Strašno, strašno! — jecaše neprestano Gita.

— Kakav ti može biti život s takovim mužem, pa tebi, koja tako ljubiš družtvo i sviet. Dosada te je sve ljubilo i oko tebe se sabiralo, a odsele će se sve od tebe odvrnuti, svi će mimoilaziti tvoja vrata i svoja pred tobom zatvarati. Ja sam prva, koja ću tako raditi, ako me ne poslušaš i ne odrećeš se izdajice . . .

— Ne, barunice, do toga ne će doći! — reče Gita molećim glasom. — Imaj strpljenja sa mnom. Došlo mi je to tako iznenada, da se pravo ni sabrati ne mogu . . . Jao, ala sam nesretna!

— Mogla bi i još nesretnijom biti! — prihvati barunica. — Ne zaboravi, što sam ti kazala; sve će se to izpuniti. Onda pomisli na svoju nevinu djecu . . . Je li pravo, da i ona tebe radi stradaju? . . . Imaš li srca, da ih sebi za volju upropastiš?

Gita kimnu samo nekoliko puta glavom, kao da je htjela reći, da shvaća istinitost govora baruničina, ali ne reče ni rieči.

— Ti si mlada, uza to tako liepa i bogata, — produlji barunica, kujući željezo, dok je toplo, — ne boj se, naći ćeš, koliko hoćeš, takovih muževa, kao što je Krsto, i još boljih. Sada ga još ljubiš, pa misliš, da ga ne ćeš moći pregorjeti Nu to će proći. Ti ćeš ozdraviti i birat ćeš si drugoga muža, na kom nema ljage. Tada ćeš mi biti zahvalna, što sam te spasla od nesnosna i sramotna života.

U to pokuca netko na vratih.

— To je on! — reče brzo Gita u velikoj uzbudjenosti i htjede umaći u drugu sobu.

— Ave! — javi se barunica, zaustavivši snažnom svojom rukom Gitu, da je morala ostati u sobi.

Krsto unidje u sobu i kad je vidio barunicu s Gitom, a ovu svu sbunjenu i zaplakanu, osjeti, kako mu se srcem prožegla crna neka slutnja, da ne će biti dobra.

— Vaša milost poručila mi je, da dodjem! — reče Krsto prama barunici, nakloniv se prije gospodjam i motreći postrance Gitu, koja si je neprestano suze s očiju otirala.

— Jest, pozvala sam vas, — prihvati rezko, gotovo osorno barunica, — da vam kažem za uviek „vale!“ Takova čovjeka, kao što ste vi, koji izdaje tudjincu rodjenu svoju krv, ne trebam u svojoj službi.

— Dobro, vaša milosti! — reče Krsto, izpraviv se, — ja idem, ali se kunem, da nisam ništa kriv. Moj je otac radio sve. . .

— Nisam li kazala, — uleti mu u rieč barunica, okrenuvši se prama Giti, — da će se na otca izgovarati. To je još ljepše! Pudeat! Tako, dakle, vaš je otac radio sve, a vi ste mu u svem pomagali. Je li?

— Vaša milost možda i ne zna, da nam je sa svih strana govoreno, da će najbolje biti po strica ako se stavi pred komisiju, — uze se braniti Krsto. — Mi nismo smjeli dopustiti, da ga osude ex contumacia.

— Pa ste ga za to morali uhititi, dopremiti u Zagreb i predati Althanu, tomu nadutomu tudjincu, koji se već sada hvasta, da ima u uzi plemića, koga će eksemplarno kazniti na ugled svemu tomu divljemu plemstvu Hrvatske, — žestila se barunica. — A znate li, što se govori, uz koju cienu da ste vi i vaš otac izdali Stjepana? Vi šutite, al ću vam ja kazati. Ciena je Preseka, imanje vašega brata, koje će on izgubiti i koje je grof Althan obećao vašemu otcu, dakle i vam! Sramota, vi Jude, Efialti!

— Kunem vam se, barunice! — reče uzvišenim glasom Krsto, komu je krv udarila u lice, — da o svem tom ništa ne znam. Moja je savjest čista!

— Čuješ li, barunice! — umieša se Gita gotovo molećim glasom.

— Šuti, molim te! — okosnu se barunica i okrenu se prama Krsti. — Vi velite, da o svem tom ništa ne znate, a kažite mi, tko će vam to vjerovati?

Krsto obori oči.

— Nitko! — produlji barunica. — Vi niste diete, nego zreo čovjek i zato će vam svatko u toj stvari suditi istom mjerom, kao i otcu, pa vam tako već i sudi. Zato ste i otac i vi jednako izobćeni iz plemićkog družtva, svatko vam se kloni i bježi od vas, kao od okuženih ili prokletih stvorova, jer ste izdali svoju krv. Nije li tako?

— Krivo mi čine, tako mi Boga! — reče Krsto s dubokim uzdahom. — Oni, koji sada od mene bježe i uklanjaju mi se, nisu bolji od mene.

— To je sada svejedno, — prihvati ljutito barunica; — sviet sudi po vanjskih djelih, a u dušu samo Bog vidi. Nu radi se o drugom. Kažite vi, gospodine, možete li u ovih prilikah zahtievati, da Gita bude vašom ženom, suprugom muža, komu je ime do groba okaljano, koga

je njegovo družtvo izbacilo iz svoga kruga? Imate li srca tražiti, da ova dobra žena sveže svoju budućnost s vašom sramotnom sudbinom?

Krsto probliedi i pogleda Gitu, a ona njega. Krsto mišljaše, da je razumio njezin pogled, u kom se izražavaše bol, molba i najveće saučešće, pa odgovori:

— To stoji do Gite, ona neka rieši moju i svoju sudbinu!

— Ne ona! — viknu jarostno barunica, drmajući za rame Domjanića. — Vi, vi morate sada očitovati, da li tražite, da Gita bude ženom izdajice, izobćenika.

Krsto stajaše kao ukopan na svom mjestu, blied i niem.

— Govorite! — zapovjedi barunica gromkim glasom.

— Ne! — izusti tiho Krsto i usne mu zadrhtaše od velike uzbudjenosti.

— Odričete li se Gite? — pitaše istim tonom barunica.

— Da! — odgovori još tiše Krsto, oboriv glavu na prsa. Morao je neizrecivo da trpi. Osjećao se osramoćenim i poniženim do skrajnosti. U taj par vjerovao je i sam da se je ogriešio o vlastitu krv i da nije zavriedio žene, kakova je Gita. Sabravši svu duševnu snagu, on se je odreče, da samo ona ne trpi uza nj i da na nju ne pane sjena njegove sramote. Ali taj priegor bijaše težak i gorak, jer je on ljubio Gitu od sve duše, pa kad je već mislio, da će za koji dan biti njegova mila obožavana drugarica, morade se je odreći.

— Čudim se, — reče barunica, okrenuv se prezirom od Krste, — da ste i toliko poštenja smogli A sada idite!

Krsto se nakloni i podje k vratima.

— Krsto! — krikne za njim Gita, pružajući mu ruku na oprost.

— Ne! — viknu barunica, pritisnuvši dolje snažnom svojom desnicom Gitinu ruku. — Idite!

Krsto izidje brzo. Nesmiljena boljarka otjera ga poput pseta iz kuće.

— Ti me ubijaš, Pudencijano! — zarida Gita, bacivši se u naslanjač.

— Trice! — okosnu se grubo barunica. — Zaboravit ćeš prije nego misliš, a onda ćeš mi biti zahvalna.

VIII.

Otrovanim srcem vrati se Gita već sjutradan na svoje imanje. Bijaše neizkazano ogorčena na barunicu, pa se je čudila, kako je mogla biti onako slaba, da radi po zapoviedi prevlastne boljarice. Stala je misliti i o tom, da možda još nije prekasno i da bi se to sve još popraviti dalo. Što bi joj se moglo napokon dogoditi, da poruči Krsti, neka samo dodje po nju? Barunica reče, da je Krsto izdajica, ali on se je zakleo, da se ne osjeća krivim; reče joj, da će plemstvo izobćiti iz svoga kruga Krstu i otca njegova, da ih nitko ni gledati ne će, niti primiti pod svoj krov. Pa što za to? Što njoj treba svega ostaloga svieta, kad ima Krstu. Bogata je, ima novaca, da ih može razsipati, pa ne treba ničije pomoći, a živjeti može i izvan Hrvatske.

Razmišljajući ovako Gita umalo da nije pisala Krsti, da se vrati k njoj, da po nju dodje.

Al u odlučan čas pojavi se pred njezinom dušom strašna podoba baruničina. Kao da je vidjela, kako biesno sievaju velike njezine oči, i slušala, kako grmi jarostna joj rieč. Jeza ju podišla, kad je pomislila na barunicu. Ona bi ju smrvila, uništila. Kako? Toga ni sama nije znala, ali je vjerovala u to, bojala se toga. Vanredni upliv baruničin, što ga je odavna imala na Gitu, odluči i sada i uništi sve udovičine osnove s Krstom.

Nemoćna pokori se svojoj sudbini. Trebalo je puna dva mjeseca, dok je preboljela prvu najveću bol za vjerenikom i toliko se umirila, da je mogla misliti na poslove svoga gospodarstva. Kćeri Gitine opaziše, da se je s majkom nešto vanredna dogodilo, ali nisu pravo znale što. Ipak je Jelena dobro slutila, da se radi o Krsti. Jer zašto ništa ne dolazi k njima, i još više, zašto majka ne govori ništa o svojoj udaji za nj, za koju bijaše posve spremna?

Napokon pročula se i ta tajna, pa tako i Gitina djeca saznaše za nju. Magdaleni bijaše svejedno, nu Jelenu je ta viest obradovala. U njezinoj se glavici zarodiše tajne smione misli, kojih se nije usudila još nikomu povjeriti. Te misli bijahu odsele najmilija njezina zabava.

Barunica probavila je prvo vrieme, iza kako je Gitu razkrstila s njezinim vjerenikom, u Zajezdi, odkuda je svaki dan pohadjala Gitu, premda je vidjela, da ju ona preko mrtva srca prima. To ju ipak ne bijaše kadro odbiti od Gitina dvora. Ona je zato udovicu neprekidno pohadjala i držala ju pod budnim okom. Bojala se, da joj Gita ne pokvari računâ, pa se iza njezinih ledja potajno sdruži s Krstom.

Žalost Gitina nije nimalo smetala barunicu, da udovici priča, kako su Domjanići sbog izdaje svoga brata postali najomraženiji stvorovi u zemlji. — Dobro sam prorekla, — govoraše barunica niemo slušajućoj Giti — što će se dogoditi. Najbliža rodbina ne će da čuje što o njih, susjedi zatvaraju vrata pred njima, sve od njih bježi i od sebe ih odbija. Osamljeni su kao kužni ljudi. Kanonik Pogledić, njihov bliži rod, poručio im, da njih dvojica više za nj ne živu. Banski namjestnik ne htjede ih ni pustiti preda se, u županijske skupštine ne usudjuju se ni zaviriti, jer bi ih napolje iztjerali. Sve je, kako sam ja unapried kazala Isti oni, koji su nekoč kivni bili na Stjepana, žale sada njegovu sudbinu i proklinju crno djelo izdajica.

Ovako je doista i bilo; barunica nije nimalo pretjeravala, kad je Giti pričala, u kakvu položaju živu Ignacij Domjanić i sin mu Krsto.

Gita je mrka lica slušala to pričanje, koje nije po-

god ilo svoga cilja. Ona je samo još više žalila sudbinu nesudjenog svog vjerenika, o kom bijaše uvjerena, da je nevin. Nu to pričanje bijaše ipak kadro oslabiti nakanu Gitinu, da se tajno vjenča s Krstom. Od toga kano da je ipak odustala.

Kada je minula jesen godine 1756. i zima nastala, opazila je barunica, da bi se s Gitom dalo nešto nova pokušati. Ta si je žena stvorila zadaćom, da mora po što po to udati udovicu i to po svom izboru. Vidjevši, da je Gita zaboravila svoju udaju za Krstu, da je veselija i da pokazuje volje za družtvo, doveze se jednoga dana k njoj i započe s njom povjerljiv razgovor.

— Draga Gito! — govoraše barunica blagim (u koliko je to moguće bilo) glasom, — ti si mi dosada dosta tugovala i tudjila se svietu. Dani prolaze i čovjek mora misliti na budućnost. Doba je, da se opet javiš svietu, da znade, da si živa i da hoćeš da živeš. Ja ti zato svjetujem, da podjemo u Zagreb i tako da otvoriš družtvu svoje dvore, kao nekada, dok je još tvoj muž živio.

— Ne veseli me, ali ako je tvoja volja, ja idem, — odgovori ravnodušno Gita.

— Dakako, da je moja volja, — prihvati odlučno barunica, — i potrebno je, da ideš. Zar hoćeš da u toj pustinji proboraviš mlade svoje dane? U samoći duh zadriema, a medju svietom se razbudi i krila mu ponarastu. Dakle, kada ćemo?

— Poslije Božića. Dotle ću narediti, da bude sve u redu u mom zagrebačkom dvorcu.

— Ja ću prije tebe! — reče barunica. — Sada je zrak čist u Zagrebu. Grof Althan i njegova komisija vratila se kući. Hvala Bogu, da je već jedan put kraj toj sramoti.

Gita ne reče ništa. Ime ju je Althanovo podsjećalo na njezinu nesreću s Krstom.

— Stjepana Domjanića osudiše na doživotnu tamnicu u Spielbergu.

Gita podiže glavu i pogleda barunicu, koja odmah nastavi:

— Dokazaše mu, da je bunio kmetove, da je poradi njih imao dogovore s Vlasi u varaždinskoj krajini i napokon, da je dielio s kmetovi stvari, ugrabljene gospodi.

— Nesretnik! — izusti tiho Gita.

— Ali njegovi izdajice prevariše se u računu radi Preseke, — prihvati dalje barunica. — Nju je posvojio kraljevski fiskus. Kakvo djelo, takva plaća.

Ove viesti nemilo dirnuše Gitu. Ne bijaše joj neugodno čuti, da je kraljevski fiskus posvojio Preseku i da je Ignacij Domjanić ostao praznih ruku, ali bi joj još većom utjehom bilo razumjeti, da je Stjepan pušten na slobodu. Onda bi stvar dobila drugo lice, onda bi se moglo kazati: brat i sinovac predali su Stjepana Althanu, uvjereni o njegovoj nevinosti i znajući, da mu se ništa zla dogoditi ne može. Al ovako, stvar je doista ružno izgledala. Nije šala, osudjen biti do smrti na tamnicu, onako groznu, kakova je spielberžka. Bolje bi bilo odmah glavu izgubiti, nego dugi niz godina najkukavnijim, najgroznijim načinom umirati u tamnici.

Gitino lice pokri izraz tuge i zlovolje ujedno. Zašto joj je barunica išla pričati tako neugodne stvari. Kao da joj godi vriedjati njezinu ranu, koja je već cieliti počela. Barunica opazi zlovolju Gitinu i požuri se, da izbriše nepovoljni utisak svoga govora s njezine duše.

— Nas ćemo dvie zajedno urediti sobe, — udari sada barunica u drugi razgovor. — Ne trebaš se žuriti u Zagreb, dok budeš odpremala stvari. Ja ću ih primati, iztovariti i ponamjestiti. Bit ćeš sigurno zadovoljna, kad dodješ.

— Samo ako ti ne dodija posao! — primieti Gita. — Ako već idem u Zagreb, moguće je, da ću dulje vremena tamo ostati. Morat ću, da odpremim sijaset stvari.

— Pravo imaš, bolje je za te i djevojke, ako što dulje ostaneš u Zagrebu, — reče barunica. — Jelena je već čitava djevojka, zrela za udaju Što se prije uda, to ljepše za te. Imat ćeš bar više mira u drugom braku. A Magdalena trebala bi koješta još da uči. Ovdje nemaš zgode, a u Zagrebu su Klarise, u kojih ima uviek nekolika plemićkih djevojaka. Daj ju na neko vrieme u samostan, gdje može koješta naučiti.

— Mala sbilja gotovo još ništa ne zna, — potvrdi Gita, — nestašna je i prpošna, i ne ljubi knjige. Trebalo bi ju dati u stroge ruke. Al o tom ćemo dalje govoriti, kad u Zagreb dodjem.

— Ja ću te željno čekati! — reče barunica i na oprostu poljubi Gitu u čelo.

Nekoliko dana za tim odputova barunica u Zagreb, gdje je po običaju odsjela u Magdićevoj kući. Tu je uredjivala poslove, koji su se ticali imanja njezina sina Adama, pregledavala račune, savjetovala se svaki dan o koječem s odvjetnikom svojim Završkim, pohadjala svoje znanice i još više znance, koji joj bijahu miliji od njezinih ženskih prijateljica, uhodila družtvene i političke tajne kod kanonika Krčelića, kartala se s biskupom Tauzijem na cekine, pisala svaki čas listove sinu Adamu u Beč, jašila u posjete vlasteli u okolici, a kad bi u svom stanu posve bezposlena bila, pušila bi jednu lulu za drugom, i time si kratila vrieme.

U to prodje i Božić 1756. Barunica dobi poruku od Gite, da će odmah poslije nove godine početi da odprema stvari u Zagreb. Tako je i bilo.

Sada je barunica imala nekoliko dana pune ruke posla. Na dugih seljačkih kolih dopremane su iz Konšćine pune velike škrinje raznovrstnih stvari: posoblja, pokućstva, živeža, smoka, rubenine, posudja za stol, srebrnine, obiteljskih slika itd. Barunica je sve to primala i svojim finim, boljarskim ukusom, koji joj je prirodjen, a i ne da se lako naučiti, namještala stvari po sobah, druge opet spremala u ormare, kamo je već što spadalo.

Gita je sa stvarima poslala i četiri svoja mlada efeba

u Zagreb, kojim je barunica točno pokazala, gdje je što spremljeno i kako se ima držati u redu. Omašna boljarka hvalila je Bogu, kad je bila sa svim gotova. Tih sitnica nabralo se toliko, da se je barunici pušila glava, osobito njoj, kojoj su od mladosti mrzki bili ženski poslovi.

Poslije sv. Triju Kralja stiže napokon Gita s kćerima u Zagreb po najvećoj zimi. Barunica jedva ih dočeka. Sada će i njoj biti puno ljepše u tih dvorih, koji će doskora oživjeti i postati ugodnim sastajalištem svega boljega svieta u Zagrebu i okolici.

— Znaš, da sam te jedva dočekala! — govorila je barunica Giti. — Ali te i drugi željno izčekuju. Svi se vesele, da će tvoji dvori opet biti ono, što su nekada bili, dok je Magdić živio . . . Ne može to svatko, dakako, ali ti možeš lakše, nego mnoga boljarka. Pusto ti je i dosadno sada u tom Zagrebu. Sve, što je mladjega i boljega, otišlo je na vojsku proti Prusom. Kamogod dodješ, čuješ tužbe na zla vremena. Jedni se tuže na loše godine; drugi, da moraju svaki čas doprinositi za ratne potrebe, treći, da im sinovi u vojsci mnogo troše i koješta. Zabava ne daje nitko. Biskup je škrtica, a viceban je sretan samo u Zagorju, gdje putuje od jednoga plemićkog dvora do drugog i pije . . . Bit će ti ljudi zahvalni, što si došla.

Ovako je govorila barunica Giti, kojoj su te rieči godile, kao i sujeta, da će njezini dvori biti ognjište zabava i družtvenog života u Zagrebu. Barunica je to unapried navieštala svim i svakomu. Jedni, koji su se rado i zabavljali na tudji račun, radovahu se dolazku Gitinu, dočim su ju mnogi unapried već ogovarali, da je lakoumna, raztrošna žena, koja bi pametnije uradila, da novce čuva za svoju djecu, umjesto što ih badava troši.

(Nastavit će se.)

Gospoda Golovljevi.

Roman M. E. Saltykova Ščedrina, s ruskoga preveo **Stjepan Lukić**.

(Nastavak.)

Arina Petrovna dočeka sinove svečano, kao ubijena nevoljom. Dvije ju djevojke držahu ispod ruku; sijede joj vlasi padale ispod bijele kapice, glava se oborila i klimala s jedne strane na drugu, noge se jedva vukle. U opće je voljela u očima djece igrati ulogu časne i ucvijeljene matere, i u takim prilikama težko vukla noge i zahtijevala, da je podupiru djevojke. Stjepko-danguba nazivaše take prizore — arhijerejskom službom, mater — arhijerejkom, a djevojke Poljku i Julku — arhijerejskim žezlonosilicama. No jer je već bila noć, to sastanak bješe bez riječi. Šuteći pruži djeci ruku na poljubac, šuteći se izljubi s njima i prekrsti ih, i kad je Porfirij Vlađimirić izjavio, da su spremni makar cijelu noć proćeretati s milom mamicom, mahnu rukom, rekavši:

— Ajdete, odahnite s puta! Nije sada do razgovora; sjutra ćemo se razgovarati.

Drugi dan u jutro podjoše k ocu, da mu poljube ruku, no otac ne dade ruke. Ležaše u postelji zatvorenih očiju, i, kad djeca unidjoše, viknu:

— Zar su carinici došli da sude? Na polje, farizeji, na polje!

Porfirij Vladimirić izidje iz očeve sobe uzrujan i zaplakan, a Pavao Vladimirić, kao „pravi idol bez čuvstva“, samo čeprkao prstom po nosu.

— Zlo vam je s njime, mamice! Ah, kako je zlo! — kliknu Porfirij Vladimirić, bacajući se na grudi materine.

— Zar je danas jako slab?

— I te kako slab! Ne će dugo živjeti!

— No, prepatit će već!

— Ne će, ne će, mamice! I ma da vaš život ne bješe nikada osobito radostan, no čim pomisliš, da ste toliko udaraca prepatili, . . . odista se začudiš, kako još možete podnositi ove jade.

— A što ne bih podnijela, kad se gospodu Bogu hoće! Znaš, što je napisano u evangjelju: podnosite tegobe jedan drugoga — i mene izabra Gospod, da podnosim tegobe obitelji.

Ana Petrovna zatvori oči: tako joj se to pričini lijepo, što svi žive na gotovome, što je za sve poskrbljeno, a ona se sama — cijeli dan muči i brine za sve.

— Da, dijete moje! — reče iza male šutnje, — teško mi je ipak pod stare dane! Za djecu sam se pobrinula, valjalo bi i odahnuti! Nije to šala — četiri tisuće duša! Takim imanjem upravljati u mojim godinama! Na sve pazi, poleti ovamo, poleti onamo! Barem da su upravitelji čemu! Ne misli, da ti u oči gleda! Jednim okom motri na te, a drugim u šumu šiba: sve je to narod — nepovjerljiv! No, a što ti — prekinu najedared, obraćajući se k Pavlu — čeprkaš po nosu?

— Što bih ja! — otrese se Pavao Vladimirić, smeten baš u najživljem poslu oko nosa.

— Ta tebi je otac sve — morao bi ga i požaliti!

— Što je — otac! Otac, kao otac . . . kao uvijek! Deset je godina takav! Uvijek me mučite!

— Zašto da te mučim, sine? Ja sam ti mati! Gle, Porfiša je požalio, kao što se i pristoji dobrome sinu, da radi, a ti i na mater ne ćeš da pogledaš, već sve ispod oka i sa strane, kao da ti i nijesam — mati, već neprijatelj! Molim te, ne ugrizi me!

— Pa što ću . . .

— Čekaj, šuti za čas! Daj da mati nešto reče! Sjećaš li se, što se kaže u zapovijedi: poštuj oca svoga i mater svoju — i dobro će ti biti . . . ele, ti si „dobra“ ne želiš?

Pavao Vladimirić šućaše i gledaše na mater nepojmljivo.

— Eto vidiš, šutiš! — nastavi Arina Petrovna — valjada sâm osjećaš, da je tako. No, Bog s tobom! Radi radosnoga sastanka ostavimo taj razgovor. Bog vidi sve, sine moj, a ja . . . ah, kako te već odavna potpunoma poimam! Djeco, djeco, sjetite se matere, kad bude ležala u grobu, sjetite se — al će biti kasno.

— Mamice! — reče Porfirij Vladimirić — okanite se tih crnih misli, okanite!

— Svi moramo da umremo, dragi sine! — odvrati tugaljivo Arina Petrovna, — nijesu to crne misli, već, može se reći . . . najuzvišenije. Malakšem, djeco, ah kako malakšem! Ništa ne osta u meni od prijašnje snage — sve sama slabost i bolest! Što više, i gadovi djevojke zapaziše to, pa se ne boje. Ja jednu riječ, one — deset! Jedino im se još grozim, da ću ih predati mladoj gospodi! No, gdjekada i ušute!

Doneslo čaj, zatim zajutrak, za kojeg se je Arina Petrovna sve tužila i umiljavala sama sebi. Poslije zajutarka pozva sinove u svoju spavaonicu. Kad se vrata zaključaše, Arina se Petrovna brzo lati posla, koga radi bješe sazvano obiteljsko vijeće.

— Danguba je došao! — poče ona.

— Čusmo, mamice, čusmo! — ozva se Porfirij Vladimirić ironički i mirno poput čovjeka, koji istom što se je najeo.

— Došao, kao da je tako i moralo biti. Misli on, bio ja ma kakav lola i bitanga, uvijek će se kod starice majke naći za me zalogaj kruha. Koliko sam u svom vijeku od njega doživjela zavisti, koliko sam muka prepatila s njegovih ludorija i spletaka! Što me je za tog doba stajalo truda, da ga strpam kamo u službu! I sve banbadava! Napokon, kad sam se ispatila, mislim: Bože, kad se sam za se ne će da brine — zar sam dužna, da poradi njega, dangube, ubijam svoj život! Daj, mislim, dat ću mu zalogaj, možda će biti bolji, kad uzima svoga novca! I dadoh. Sama mu nadjoh i kuću, sama vlastitim rukama položih dvanaest tisuća, kao novčić! Što će biti: ne prodju ni tri godine — a on mi se opet objesio na vrat! Dokle li ću to trpjeti?

Porfiša upilji oči u svod i težko poklima glavom, kao da je govorio: o-o-oh, gadna djela! Tako obespokojiti milu mamicu! Sjedjeli bi svi mirno — ništa ne bi toga bilo, i mamica se ne bi jedila . . . ah, ah, ah, gadna djela! No Arini se Petrovnoj, kao ženi, koja ne trpi, da joj se tijek misli ma čime prekida, ne svidje Porfišino vladanje.

— Čekaj, ne klimaj glavom, — reče — najprije slušaj! Kako mi je bilo, kad sam saznala, da je roditeljski blagoslov, kao oglobanu kost, bacio u napoj? Kako mi je bilo, kad ne spavah noću, ne dojedah zalogaja? Baš kao da je kupio u dućanu igračku i bacio je kroz prozor! To je roditeljski blagoslov!

— Ah, mamice, to je tako gadno djelo, tako gadno! — opet će Porfirij Vladimirić, no Arina ga Petrovna iznovice zaustavi.

— Stoj, čekaj, dok ja svoje rečem, onda ćeš ti svoje. I barem da me je gad obavijestio! Kriv sam, majko, tako i tako — ne mogoh se suspregnuti! A sama sam mogla u zgodan čas dobiti kuću za male novce! Nije se znao nedostojni sin okoristiti, — neka se okoriste dostojna djeca. Kuća je lako-lagano godimice nosila petnaest postotaka dohotka. Možda bih mu za to još koju tisuću rubalja prinadometnula za nevolju. A gle! Sjedim ovdje, ne vidim i ne čujem, a on već gotov! Vlastitim rukama položila za kuću dvanaest tisuća, a on pustio za osam tisaća na dražbi.

— A glavno je, mamice, što je s roditeljskim blagoslovom tako podlo postupao! — požuri se pridometnuti Porfirij Vladimirić, kao bojeći se, da ga mamica opet ne prekine.

— Da, da, sine moj, i to. Moji novci, golube, nijesu nikakva šala; nijesam ih stekla plesovima i glazbom, već radom i znojem! Kako sam se domogla bogatstva? Kad sam se udala za tatu, imaše on samo Golovljevo, sto i jednu dušu, a u dalnjim mjestima gdje dvadeset, gdje trideset — svega bješe sto pedeset duša! A sama ne imadoh ništa! I, nuto, kakav sam posjed skupila! Četiri tisuće duša! Htjela bih ih ponijeti sa sobom u grob, no ne da se! Misliš li, da mi je bilo lako domoći se tih četeriju tisuća duša? Ne, drago moje, ne bješe lako, ne bješe! Koliko noći ne spavaš, sve smišljaš, kako bih pametno uredila posao, da ga niko za dobe ne nanjuši. Da ko ne uzme, da ne izgubiš uzalud kopjejku! I što nijesam iskušala! I kišu, i rasputicu, i poledicu — sve! To sam se tek pod kraj počela vozikati u tarantasima, a s početka u seljačkim kolima, s kojekakom „kibitkom“ i s dva konja — pa ajde „trus-trus“ do Moskve! Truskam se, pa sve mislim: ako mi ko uzme imanje! Dodješ i u Moskvu, odsjedneš u gostioni u Rogožskoj ulici, smrad i gad, — sve sam, djeco moja, prepatila! Žao mi je bilo groša za izvoščika — pa ajde na svojem dvijem od Rogožske ulice do Soljanke. Što više i dvornici se čude: „Gospadarice, vele, mlada si i bogata, pa se tako mučiš!“ A ja sve šutim i trpim. I novaca imadoh prvi put svega trideset tisuća rubalja, — prodala sam tatine udaljene komadiće sa sto duša — i s tom svotom smislih kupiti, — nije šala reći, tisuću duša! Dadoh odslužiti misu u Iverskoj crkvi, pa podjoh na Soljanku tražiti sreće. I što će biti! Kao da je zastupnica vidjela moje gorke suze — i ostavila imanje na meni! I kakvo čudo: čim ponudih trideset tisuća, osim državnog duga, odmah prekinuh cijelu dražbu. Najprije su se ljutili i prestali nadmetati, a onda

najedared sve ušutalo u naokolo. Ustane posjednik, pozdravlja me i čestita, a ja ništa ne shvaćam! Bješe tu odvjetnik Ivan Nikolajević, pridje k meni i reče: „Dajte kupovninu, gospodjo!“ a ja stojim kao drven stup! I kako je velika milost Božja! Pomislite samo: da je ko za moje smetnje najedared viknuo: „Dajem trideset i pet tisuća!“ — ja bih još u smetnji dometnula i četrdeset! A odakle bih ih smogla?

Arina je Petrovna već mnogo puta pripovijedala djeci epopeju svojih prvih pokusa u sticanju, no bit će da nije i do danas izgubila u njihovim očima interesa novosti. Porfirij Vladimirić slušaše mamicu, sad se osmjehujući, sad uzdišući, sad podižući oči, sad obarajući ih. A Pavao Vladimirić razvalio velike oči, kao dijete, kome se pripovijeda priča poznata, no nikada dosadna.

A vi mislite, da se je mati domogla imutka badava! — nastavi Arina Petrovna, — ne, djeco moja! Badava ne će ni prišt skočiti na nosu; iza prve kupnje odležah u postelji šest nedjelja! A sada i sudite: kako mi je, gdje vidim, da su iza takih muka moji teško zasluženi novci ni za što, ni kroz što bačeni u vodu!

Okrenu šutanje na čas. Porfirij Vladimirić bješe spreman razderati na sebi odijelo, no poboja se, da mu ga u selu ne će moći popraviti; Pavao Vladimirić, čim se je svršila „priča“ o sticanju bogatstva, odmah obori glavu i lice mu postade kao i prije apatično.

— Za to vas dakle i pozvah, — iznovice će Arina Petrovna, — sudite meni i njemu lopovu! Kako rečete, tako će i biti. Odsudite li njega — bit će on kriv, osudite li mene — bit ću ja kriva. Samo se ne dam vrijedjati od lopova! — pridometnu sasvim nenadano.

Porfirij Vladimirić oćuti, da je to voda na njegov mlin i nadme se kao slavulj. No kao pravi krvopija, ne lati se posla odjedared, već uze okolišati.

— Ako mi dozvolite, mila mamice, da kažem svoje mnijenje, — reče on, — to je ono u dvije riječi: djeca moraju slušati roditelje, slijepo se pokoravati njihovim zapovijedima, tješiti ih u starosti — i to je sve. Što su djeca, mila mamice? Djeca su bića, koja ljube, u kojih je sve, dakle i oni sami i posljednja krpa, što jê na sebi nose — roditeljsko. Za to roditelji mogu da sude djeci; djeca roditeljima — nikada! Dužnost je djece — da poštuju, a ne da sude. Velite: „Sudite meni i njemu!“ To je veledušno, mila mamice, uzvišeno! No možemo li mi bez straha na to pomisliti, mi smo od poroda obsipavani dobročinstvima od glave do pete? Volja vaša, no to će biti svetogrdje, a ne sud! To će biti tako svetogrdje, tako svetogrdje...

— Stoj, čekaj, ako veliš, da mi ne možeš suditi, a ti me riješi, pa njega osudi! — prekinu ga Arina Petrovna, koja slušaše i nikako ne mogaše naslutiti, kakova se lukava namjera krije u glavi Porfiške-krvopije.

— Ne, draga mamice, i to ne mogu! Ili da bolje rečem, ne smijem i nemam prava. Ni rješavati, ni okrivljivati, — u opće ne mogu da sudim. Vi ste mati; vi sami znate, kako da postupate s nama, sa svojom djecom. Ako smo zaslužili — nagradite nas, ako smo skrivili — kaznite. Naša je — pokoravati se, a ne kritizirati. Ako bi se desilo, da u času gnjeva roditeljskoga i prekoračite mjeru pravednosti, — i tu ne smijemo mrmljati, jer su nam putovi Providnosti sakriveni. Ko zna? Možda je to i nužno! Kako je i ovdje: brat je Stjepan radio podlo, može se da kaže, gadno, no opredjeljivati kaznu, koju zaslužuje, za svoj postupak, možete samo vi!

— Ele, ti se odričeš? Dakle, mila mamice, izvlačite se, kako sami znate!

— Ah, mamice, mamice, nije vam to grijeh! Ah, ah, ah! Ja velim: kako hoćete da riješite sudbinu brata Stjepana, tako neka bude, — a vi... ah, kakve crne misli uzbudjujete u meni!

— Dobro. Nö, a što ti? — obrati se Arina Petrovna k Pavlu Vladimiriću.

— Što bih ja! Zar ćete me poslušati? — progovori Pavao Vladimirić kao kroz san, no za tim se nenadano ohrabri i nastavi: — Naravno, da je kriv... isjeći ga valja na komadiće, u stupi tući... naravno... što bih ja!

Promrmljav ove nesuvisle riječi, zastade i razinutih usta gledaše na mater, kao da nije sâm vjerovao svojim ušima.

— Nö, golube, s tobom — poslije! — hladno ga prekinu Arina Petrovna, — vidim, da kaniš udariti Stjepanovim tragom... Ah, ne prevari se, sine! Pokajat ćeš se poslije — no bit će kasno!

— Ta, šta! Ne velim ništa! Samo kažem, kako hoćete! Što je tu... zazorno? — reče Pavao Vladimirić.

— Poslije, sine moj, poslije ćemo se s tobom porazgovoriti! Misliš, što si časnik, da se za te ne će naći goso. Naći će se, golubane, i te kako naći! Dakle, vi obojica ne ćete da sudite?

— Ja, mila majčice...

— I ja takodjer. Što ću ja! Po meni, ako ga hoćete na komadiće...

— Šuti, Hrista radi... nedobri sine! (Arina Petrovna znaše, da je imala pravo reći „obješenjače“, no radi radosnoga sastanka suspregnu se.) Ako ne ćete, to mi ga valja suditi vlastitim sudom. Evo, što ću uraditi: kušat ću još jedared blago; dat ću mu očevo vologodsko seoce, sagradit ću mu tamo kućicu — i neka žive kao ubogar o hrani seljaka!

Ma da se je Porfirij Vladimirić i odrekao suda nad bratom, velikodušje ga materino tako preseneti, da joj se nije nikako usudio sakriti pogibeljnih posljedica, koje je za sobom vukla izrečena odluka.

— Mamice! — kliknu on — vi ste više nego velikodušni! Vidite pred sobom djelo... no, najpodlije, najgadnije djelo... i najedared je sve zaboravljeno, sve oprošteno! Uzvišeno! No izvinite mi.. bojim se za vas!

I sudite me kako hoćete, al ja na vašem mjestu ne bih tako radio!

— Zašto?

— Ne znam . . . Možda u meni nema toga velikodušja . . . toga, tako reći, materinjega čuvstva . . . No sve se nekako nadje: a što će biti, ako brat Stjepan, po svome pokvarenom značaju, i s ovim drugim vašim roditeljskim blagoslovom uzradi isto onako, kako je i s prvim?

Ipak se pokaza, da je ta misao već bila u glavi Arini Petrovnoj, no da je u isti kraj i bila druga, koju valjade sada očitovati.

— Vologodsko je imanje očevo, obiteljsko, — istisnu ona kroz zube, — prije će mu se ili kasnije svejedno morati dati dio očeva imanja.

— Razumijem, draga mamice . . .

— Ako razumiješ, tada valja da razumiješ i to, da se može, kad mu se dade vologodsko selo, od njega zahtijevati, neka se očituje zadovoljnim i namirenim od oca?

— Razumijem i to, mamice. Vrlo ste onda, po svojoj dobroti, pogriješili! Valjaše onda, kad mu kupiste kuću — onda valjaše s njime ugovoriti, da nema dijela na očevu imutku.

— Nijesam slutila!

— Tad bi on, onako veseo, podpisao ma kaki papir! A vi uza svu dobrotu . . . ah, kakva to bješe pogrješka! Takva pogrješka, takva pogrješka!

— Sve „ah“, te „ah“! — da si onda jaukao, kad je bilo doba. Sad si spreman, da sve svališ na materinu glavu, a čim dodje posla — tu te nema! A u ostalom i nije riječ o papiru: molim te, sada mogu tražiti od njega papir. Tata valja da ne će odmah umrijeti, a dotle valja dangubu hraniti i pojiti. Ne uzdade li papira — mogu mu pokazati i na prag: čekaj na očevu smrt! Ipak želim znati: tebi se kao ne svidja, što mu hoću da dadem vologodsko seoce?

— Rastepst će ga, mamice! Rastepao kuću — rastepst će i selo!

— Ako ga rastepe, tada neka radi, što ga je volja.

— Onda će doći k vama.

— To ne će biti! I na prag ga ne ću pustiti! Ne samo kruha — vode mu, propalici, ne ću dati! A ljudi me ne će za to osuditi, ni Bog pokarati. Nüto! Kuću spiskao, imanje spiskao — zar sam ja njegova ropkinja, da se cio život brinem za nj? Imam ja druge djece.

— A ipak će doći k vama. Drzovit je, draga mamice!

— Velim ti: na prag ga ne ću pustiti! Što si kao svraka napao: „doći će“ te „doći će“ — ne ću ga pustiti. Arina Petrovna umuknu i zagleda se u prozor. I sama je ponekuda znala, da će jê vologodsko seoce samo osloboditi od „propalice“, da će nadoći k njoj i da ona, *kao mati ne može* mu uskratiti kutića; no misao, da će njen nenavisnik ostati kod nje na uvijek, da će ma i zatvoren u uredu, kao prikaza, svaki čas proganjati njene misli — tad ju je misao tako mučila, da je cijelim tijelom podrhtavala.

— Ni za što! — viknu napokon, udarivši šakom po stolu i skočivši sa stolice.

A Porfirij Vladimirić gledaše u dragu mamicu i tužno klimaše glavom.

— Vi se, mamice, jedite! — napokon će umiljnim glasom.

— Nego valja da plešem?

— A-a-ah! A što se u evangjelju kaže o trpljenju? U trpljenju budite jaki! U trpljenju — tako je! Mislite li, da to Bog ne vidi? Sve on vidi, draga mamice! Mi možda i ne slutimo ništa, sjedimo ovdje i ovako i onako premišljavamo, a on već i riješio: daj da ih iskušam!

No Arina Petrovna vrlo dobro poimaše, da Porfiša-krvopija samo baca zamku, i zato se vrlo rasrdi.

— Držiš li ti mene za benu? — viknu na nj — mati govori o važnome djelu, a on — lakrdiše! Govori, što misliš! Hoćeš li ga da ostaviš u Golovljevu, materi na vratu?

— Da, da, mamice, ako je vaša milost! Ostavite ga, u istim prilikama kao i sada, a zatražite od njega i pismo o nasljedstvu.

— Tako . . . tako . , znala sam, da ćeš mi to savjetovati. No, dobro. Pomislimo, da će biti na tvoju. Ma kako da će mi biti nesnosno svoga nenavisnika gledati uvijek uza se — al ne će me niko požaliti. Mlada bila — patila se, sada još i ovako stara. No mamimo se toga. Dok budemo ja i tata živi, — no i on će živjeti u Golovljevu, ne će umrijeti od gladi. A što će poslije?

— Mamice, draga mamice! Čemu te crne misli?

— Bile crne ili bijele — valja ipak da pomisliš. Nijesmo mladjahni. Kad nas oboje umre, — što će onda biti s njime?

— Mamice, pa zar se vi nama, svojoj djeci, ništa ne nadate? Zar smo tako rdjavo od vas odgojeni?

I Porfirij Vladimirić je pogleda jednim od onih zagonetnih pogleda, koji su je uvijek smućivali.

— Baca zamku! — ozva joj se u duši.

— Ja ću, mamice, još radosnije pomoći siromahu! Bogatome — što! Bog s njime! Bogati ima i sam dosta! A siromah — znate li, što je ono Isus rekao o siromahu!

Porfirij Vladimirić ustade i poljubi mamičinu ruku.

— Mamice, dozvolite mi, da darujem bratu dva funta duhana! — zamoli on.

Arina Petrovna ne odgovori. Gledaše ga i mišljaše: zar je zbilja takav krvopija, da će izagnati na ulicu rodjenoga brata.

— Radi, kako znaš! U Golovljevu — ele u Golovljevu neka žive! — napokon reče ona — spleo si me i smeo! S početka sve: „kako vi hoćete, mamice!“ a pod konac me natjerao, da igram, kako on svira! Samo me slušaj! Nenavidan mi je, cijelog mi života bijaše pokorom, a napokon izvrgao ruglu i moj roditeljski blagoslov, no

ipak, ako ga otjeraš preko praga — nema ti moga blagoslova! Nema, nema i nema! Ajdete obojica k njemu!

Sinovi odoše, a Arina Petrovna ostade kod prozora i gledaše, kako su, ne govoreći jedan drugome ni riječi, išli preko dvora k uredu. Porfiša neprestano skidao kapu i krstio se: to pred crkvom, koja je bjelasala u daljini, to pred kapelicom, to pred drvenim stupom, na kome bješe pričvrštena škrabica za milostinju. Pavluša rado da nije mogao odvojiti očiju sa svojih novih čizama, na kojima su se prelijevale sunčane zrake.

— I za koga sam priskrbila! Noću ne spavah, zalogaja ne dojedah . . . . za koga? — vinu joj se vapaj iz grudi.

(Nastavit će se.)

Letimice kroz Dalmaciju.

(Iz Bola do Zadra.)

Putne bilješke **Frana Radića.**

(Nastavak.)

Od mojega djačkog doba pa do sada pohrvatila se općina, realka i gimnazija; protekla je Spljetom živa voda, podigla se monumentalna česma, napredovala je čistoća javnih ulica, otvorila se prometu kusasta i polumrtva dalmatinska željeznica, okitio se i raširio grad mnogim lijepim zgradama, sagradila se nova obala kod željezničke postaje, povećao se i raširio mletački mostić unutarnje luke, popravila se lijepa crkva sv. Dujma, pa kako se popravlja, sakriven je veličanstvenim argatima najveći i najljepši dalmatinski zvonik ove crkve; presušena je lokva na Dobrom, te će se na novom tlu sagraditi prvo dalmatinsko čisto hrvatsko glumište. Od onda se poljepšalo i razbujilo zelenilo u općinskom perivoju na Manošu, povećala se svakojaka a napose vinska trgovina. Umnožile se parobrodarske sveze medju Spljetom, Metkovićem, Bračem, Hvarom, Makarskom, Trogirom, Trstom i Rijekom, pa se u Spljetu povećao promet i broj putnika, koji na rpe dolaze s kopna i s mora: povećala se kretnja naroda na kraj morski po glavnim gradskim ulicama, pomnožile se kavane, osnovala se tolika nova društva u čisto hrvatskom duhu. U jednu riječ; Spljet krasno napreduje u svakom pogledu i pripravlja se da postane dostojnim poglavitim trgovačkim rastovarištem balkanskog poluostrva na jadranskom moru Sve se je u Spljetu razvilo, sve naraslo i bujno se razgojilo, sve oživjelo . . . samo je još na žalost svakoga rodoljubnog Hrvata cijeli taj život zadahnut više talijanskim, nego li hrvatskim narodnim duhom, kao što je to osim Dubrovnika redom po svim dalmatinskim gradovima, koji ne će, jer ne mare, da se otresu stare talijanaške natruhe. Nije to samo žalosno, nego je i po nas sramotno, otvoreno ću da kažem, premda čovjeka rodoljuba upravo groza hvata, kad mu pred žarkim suncem otkriješ ovu ružnu ranu na našem hrvatskom narodnomu tijelu. Bez milosrdja hoću da ju otkrijem, želeći joj lijeka naći, jer se milostivu liječniku usmrdjuju rane.

Gotovo svakolika naobražena ruka Dalmacije, s rijetkim izuzetkom, premda se ustima kaže hrvatskom, nema u srcu prave goruće ljubavi za hrvatsku svoju narodnost, već gaji staru predsudu, da čovjek ne može da bude naobražen, ni ugladjen, pa da se ne razlikuje od prostog i neukoga puka, ako ne govori makar kojim tudjim jezikom. Naši narodni zastupnici govore, i to samo neki, jedino u saboru hrvatski, a u narodnom hrvatskom klubu govori se i talijanski i hrvatski. Naši odvjetnici i bilježnici pišu isprave i rasprave, pa govore na sudu ponajviše talijanski, a i kao zastupnici na saboru samo za prikazu u izvanrednim prigodama, n. pr. pred porotom, govore hrvatski. Profesori srednjih škola govore s učenicima samo hrvatski, jer im je to sada propisani naukovni jezik, ali medju sobom, na šetnji na hodnicima istih zavoda, gdje ih učenici mogu da čuju, razgovaraju se ponajradje talijanski. Velika većina naših narodnih učitelja razgovara se medju sobom talijanski, kao što se je opazilo kod zadnje pokrajinske skupštine u Dubrovniku, a u učionici govore s djecom hrvatski. Učitelji na selu govore hrvatski, kad ne nahode, s kim bi se razgovarali talijanski. S malim izuzetcima isto se može da kaže i o drugim staležima. O činovnicima ne ću ništa da kažem, jer je kod nas stari običaj, da se činovnik tim ponosi, što se odriče hrvatskoga naroda, u kojem se je rodio, s kojim žive i koji ga poštenim trudom svojim časti i plaća. Najčasniju, sjajnu dapače iznimku čine dični naši Franovci države presv. Otkupitelja Oni najbolje znadu i poznaju svoj hrvatski narod, pa mu zato i jezik ljube i miluju kao pravi najčišći izraz duše narodne i kao jedino narodno obilježje, koje se ne da zabašuriti; oni se ne stide njime govoriti i medju sobom u samostanu, i u pučkom i u otmenom društvu, i u selu i u gradu, premda su izučeni i naobraženi.

U porodicama naših hrvatskih političkih prvaka, naših odvjetnika, bilježnika, profesora, liječnika i učitelja, tih uzdanica i perjanica prosvjete i napretka narodnoga, govori se velikom većinom najviše talijanski, i čitaju se knjige na talijanskom jeziku, dok se često uza njih i nove i nerastrižene šepire na policama lijepe knjige zaslužne naše „Matice Hrvatske“. A svi ti ljudi znadu ipak hrvatski, pa govore i zovu sebe Hrvatima i rodoljubima i što ti ja još znam kako; ali vole i hoće da govore talijanski sa ženom i s djecom svojom, u kući svojoj, u tom nazovi-

hrvatskom domu, zato možda, da im se djeca njihova ne bi mogla jednom da pohvale, da im je hrvatski do duše pravi jezik materinski! Gdje hoće naši ljudi da pokažu hrvatstvo, narodnost hrvatsku, kad je ne će u kući svojoj, u palači sjajnoj, u prosvijetljenom gradu, već ju tjeraju u skromnu kolibicu, u siromašno i neuko selo? Jesu li to pravi iskreni ljubitelji hrvatskoga naroda, kojega se kažu sinovi, ili su to sve samo Hrvati neki zbog mode, a neki zbog vlastite koristi? Ne vjeruj, narode, ljubavi tih u narodnom smislu licemjernih Hrvata. Ne sudi ih po onom, što govore u izvanrednim prilikama, već slušaj, koji jezik upotrebljavaju, kad od srca govore sa ženom, sa djecom svojom i u pouzdanim krugovima prijateljâ, i tako ćeš doznati, koji li je njima domaći, upravo srcu prirasli jezik. Zamjeriš li im, što ne uvode u domaći život svoj mili hrvatski jezik, oni će ti obično odgovoriti: „Pohrvatili smo učionice, učionice će pohrvatiti budući naraštaj". E, ne ide baš tako lako od ruke taj mučni posao. Hoćemo li da nam sinovi, da nam kćeri naše, budu svijesni i pošteni Hrvati, dične Hrvatice i buduće majke pravo hrvatskoga pokoljenja, treba svaku pomnju da uložimo i sve moguće uzgojne načine da složimo u jedinstven sklad, kako bi ih temeljito uzgajali u vjerskom, ćudorednom i narodnom hrvatskom duhu. Kao što je poznato, da sama učionica ne može djecu da uzgaja u vjerskom ni u ćudorednom duhu bez pomoći porodice, koja je Bogom pozvana, da im prvi osnov udara, tako isto ne može učionica osamljena da se s uspjehom brine za uzgoj u narodnom duhu, a još manje onda, kad se porodica protivi njezinu radu. Ta u školi se uči pod pritiskom dužnosti, a u porodici srče čovjek neosjetljivo načela, po kojima će da se ravna u životu svojem, pod okriljem svete ljubavi. Kako će dakle da djetetu omili jezik hrvatski, kad mu majka, baba, seja i otac i braća tetoše talijanski? Nije li naravnija tomu posljedica, da će dijete zamrziti na taj školski jezik hrvatski, koji je prinudjeno učiti? Imala bi znati ona naša gospoda, koja samoj učionici ostavljaju trijebljenje tudjinštine iz naroda, a ne će da ju trijebe iz vlastite kuće odlučnom i postojanom voljom, da nema toga naroda na svijetu, koji bi jezik svoj nazivao učioničkim jezikom, već ga svi zovu slatkim materinskim imenom. Kao što ljubav i nježnost svakojakog čuvstva dolazi u čovjeku po materi, tako i ljubi čovjek najviše jezik, što ga je od matere naučio svoje, jer je od nje kao čedo u kolijevci čuo prve zukove toga jezika, oni su mu se najdublje usadili u srce, navrnuli se na čuvstven život njegov i ostali su u njem kao sastavni dio sinovlje ljubavi njegove, koju nikakva, ni najokrutnija sila na svijetu ne može da mu iščupa iz srca. Jeziče materinski, ti si blago, koje se ničim ne da nadoknaditi, ti si utjeha i razgovor, ti uspomena majke drage hrvatskome sinu u dalekom svijetu ti majčina izmjena nakon smrti njezine: ko te dakle ne bi ljubio? Ako li srcu čovječjemu silno godi zvuk zvona župne crkve rodjenoga mjesta, što ga je slušao u djetinjstvu svomu, i najviše mu se mile u drugim mjestima ona zvona, kojih zvuk njemu najviše sliči, premda se tim zvukom oživlje prosta kovinska slitina: kako mu se ne bi najviše milio zvuk materinjeg jezika, kojim se oglasuju duše na sliku i priliku Božju stvorene i njemu najmilije? Dijete se samo još više zaljubi u jezik svoj, kad ga čuje i u učionici. Zaludu nam dakle pohrvaćenje učionica, ne pohrvatimo li porodica svojih. Ne sastoji narod od učionica, nego od porodicâ. Ne treba se mnogo obazirati na talijančenje posjednikâ, trgovacâ i zanatlijâ, jer od glave riba smrdi, pa i ovi hoće da se ugledaju u naobraženije od sebe, ne će da budu gori od gospodina liječnika, od gospodina odvjetnika, od gospodina profesora itd., pa ih vjerno oponašaju.

Razgovarajući se o ovom i srodnim pitanjima, prošao sam ugodno večer šećući s prijateljem, vatrenim, mladim rodoljubom, koji se je potpuno slagao s mojim mišljenjem.

U nedjelju na Malu Gospu. Oko osam sati u jutro sastah se s jučerašnjim saputnikom Didolićem. Doznah od njega, da u to doba govori misu na Dobrom kod Franovaca prepoštovani i dični naš starinar don Frano Bulić i da se u istom samostanu nahodjaše presvijetli prabiskup barski, slavni Franovac o. Milinović. Odosmo zajedno do tamo, da nadjemo don Frana. Bijaše upravo dorekao misu. Taj odlični sin mile nam hrvatske domovine dodje nam u susret, onako pouzdano i na prijateljsku, pitajući nas za zdravlje, kao što se baš dolikuje pravome učenjaku i iskrenu rodoljubu.

Don Frano bijaše već odlučio, da provede taj dan u Solinu, pa nas obojicu pozove u svojega rodjaka, solinskoga posjednika g. Grubića.

Tomo je imao da trsi još neke svoje poslove u Spljetu, pa obeća, da će sam poći u Solin pred podne. Ja podjoh da uzmem kutiju kninskih kovinskih i koštanih iskopina i svoje nacrte istih, da ih predam don Franu za njegovu porabu pri sastavljanju teksta za II. svezak „Kninskih spomenika". Na stočiću do pisaćeg stola don Franova u njegovu stanu nadjoh prvi svezak tek izišlog velikog atlasa slikâ umjetničkih predmeta, što ga je počelo izdavati središnje povjerenstvo za čuvanje i uzdržavanje povjesnih i umjetničkih spomenika u Beču. Tu se nahode slike predhistoričkih predmeta, iskopanih u zemljama ovamošnje polovine monarkije, ali sam uzalud tražio slike predhistoričkih predmeta iz Dalmacije. Ima tu slikâ i nekih predmeta iz povjesnog doba.

Oko devetog sata sjednem s don Franom u kočiju, pa hajd put Solina.

Da smo se dobro obavijestili, bili bismo na tom putu uštedili i novca i vremena, jer mi upravo na mostu po vrh željeznog puta, blizu samoga grada, a ispod nas projuri zviždeći željeznički vlak, upravo kao da se ruga natražnjačkomu našemu načinu putovanja. Sunce bijaše za-

peklo baš kao usred vrućega ljeta, a mi se branjasmo štitovima. Putem susretasmo mnogo naroda, koji se vraćaše sa sajma, pa nam ta zabava bijaše obilatom nagradom za dulje i skuplje naše putovanje. Živo upamtih te krasne slike iz života narodnoga Neki nosi preko ramena ovcu poput dobroga pastira u svetom evangjelju, neki goni pred sobom samovoljnu mazgu, neki konja, a neki magarca: neki kravicu, nekomu se na plećima dreči u maži kao pomamljeno prase, da zagluhneš od cvičanja; a svi trče i vesele se dobromu pazaru, što su ga učinili. Sretosmo i mnoge kočije i kola puna vesela naroda. Vragometni neki kočijaš, nakon pozdrava kao tobože zabrinut stade na jednom vikati i upirati prstom i očima u točkove naše kočije, kao da će nam ispasti, ne bi li nam prevario kočijaša, te mu se narugao, ali ovaj bijaše vješt šali, pa ništa.

(Nastavit će se.)

Slikovani dvanaesterac.

Šenoa tvrdi, da slik ili srok u obće „nije tudjinac, koji se je tek uvuko u naše pjesničtvo“ (Antologija XXV.); a Zima, koji iz šestnaesterca izvodi sve narodne stihove, s kojima dovodi u savez i umjetne stihove, i ne pita za slik, držeći ga možda malo važnim, dok su ga pjesnici gotovo čitave dalmatinsko-dubrovačke književnosti tako nužnim držali, da su njemu za volju dosta puta i sam jezični izraz žrtvovali.

Odakle slik najstarijim hrvatskim pjesnicima?

Iz narodne ga pjesme jamačno niesu uzeli, jer ga u njoj nema, a da ga niesu prisvojili ni iz narodnih poslovica, ni iz narodne lirike, kao što Šenoa misli, svatko će lako pojmiti, ako prouči značaj i osebine naših starih pjesnika, a navlastito Marulića, kao najstarijega.

U hrvatskom umjetnom pjesničtvu prve dobe prevladjuje dvanaesterac sa slikom na kraju i u sredini. Budući da narodna pjesma takvog stiha ne poznaje, morali su ga stari naši pjesnici k nama unesti iz koje strane književnosti.

U tom je pogledu Zima iztražio latinsku (klasičnu) i grčku literaturu, ali nije našao uzora našemu dvanaestercu. Ja sam pak pretražio u tu svrhu svu talijansku poeziju starijega doba, i dospio sam do negativnoga rezultata.

Zatim baveći se i onako izučavanjem romanskih jezika, pa ponukan profesorom Jagićem, rieših se, da u tu svrhu izpitam latinsku nabožnu poeziju, ne bi li šta slično našao.

I zbilja se namjerih na prievod „Dies irae“ (izdan dr. Maretićem) već iz petnaestoga vieka, dakle, iz vremena, u kojem je Marulić živio. Ovaj je prievod vjerna slika latinskoga izvornika, u kojem slik po tri stiha u kiticu spaja; ritam je isti u prievodu i u izvornika n. pr.:

Dies irae, dies illa	Sudac gnjivan hoće biti
Solvet saeclum in favilla	Vas svit ognjem popaliti
Teste David cum Sybilla.	Nemoći se prid njim skriti.

To me je ponukalo, da sravnim Marulićeve pjesme s nabožnima latinskim, gdje doista nadjoh mnogo sličnosti u sliku i u ritmu, n. p.:

Hymnus ad faciem Christi in cruce pendentis (tiskan u „Thesaurus hymnologicus“, ed. Daniel I 226.) sudara se u mnogom s osmercem Marulićevim:

Salve cuius dulcis vultus	Sinko gledaj biči moji
Immutatus et incultus	koliki su prudi tvoji.
Immutavit suum florem	Onoj dite majka mila
Totus versus in pallorem	da bi bila ne rodila.
(Quem coeli tremit curia).	(Marulić, str. 282.)

Tolika sličnost izmedju jednoga i drugoga osmerca, — drugi bi možda i mogao biti narodnoga poriekla, da nema slika, — pa sadržaj djelâ našega najstarijega pjesnika dovedoše me na misao, da dvostruko slikovani dvanaesterac, koji je upravo nemoguće izvoditi iz ma kojega narodnoga stiha, mora biti imitacija tih nabožnih pjesama. Pretražujući onodobnu nabožno latinsku književnost našao sam na stotine primjera tako slikovana stiha, n. p.:

Daniel, Thesaurus II. 371.

Ego, quae peri*i*, ovis sum misera*;*
A fauce tartar*i* me Jesu libera*!*
In tuo sanguin*e* ab omni crimin*e*
O Jesu lava m*e*, ut mundus amem t*e*.

Sravni k tomu u Marulića str. 210:

Divice pričist*a*, maj' o umiljen*a*,
kom svita sva mist*a* biše prosvitljen*a*:
k tebi kad dohod*i* angel, božji pos*a*l,
ti Boga porod*i*, kim no je svit post*a*l.

Da se je ovaj stih dostao tolikoga gospodstva u hrvatskoj dalmatinsko-dubrovačkoj književnosti, može se raztumačiti time, što je vrlo čest u latinskoj crkvenoj poeziji. Za sada budi samo toliko priobćeno iz moje razprave o hrvatskom umjetnom metru.

David Kovačević.

*

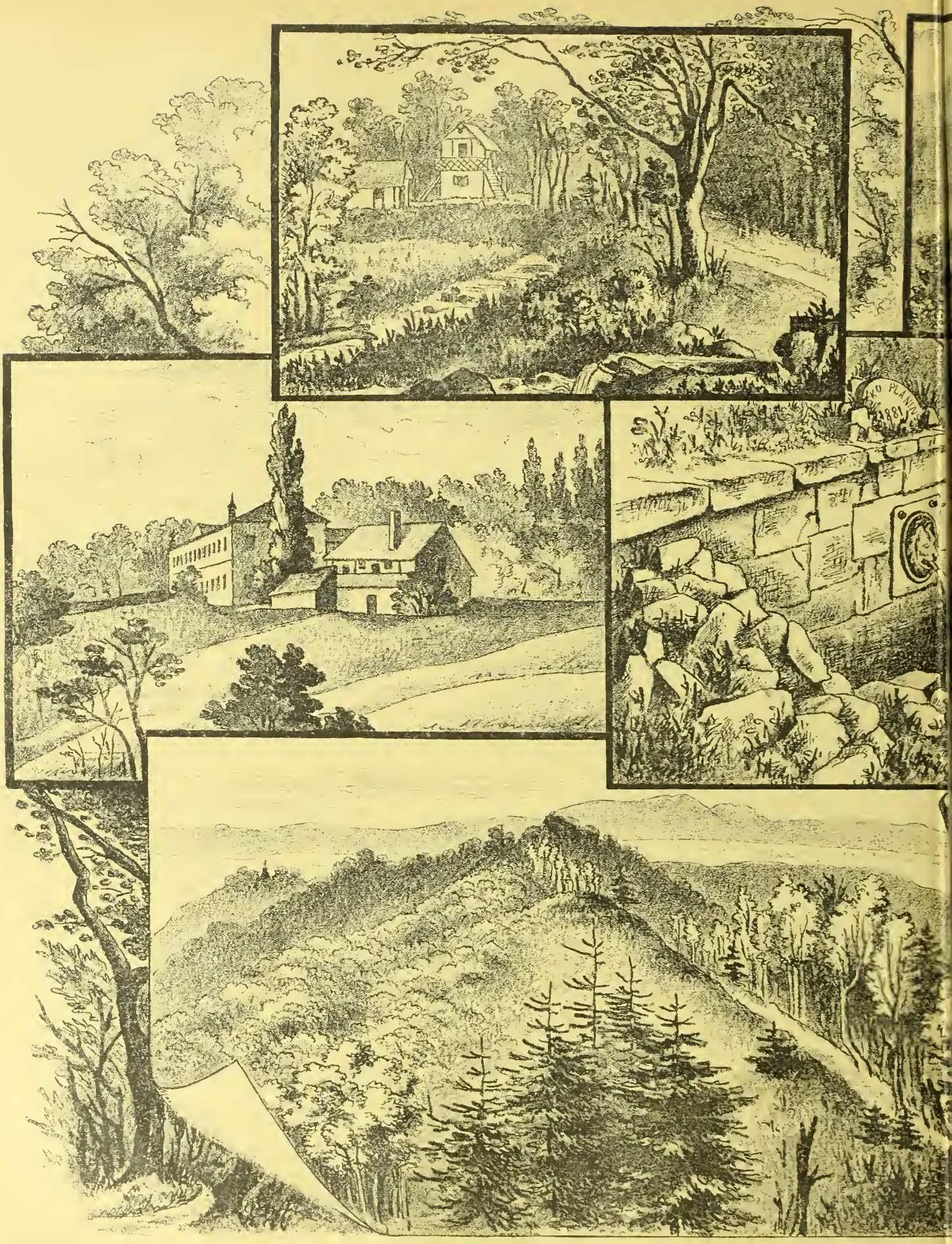

Iz Šestina na Šljem

Kraljičino vrelo.

Grad grofa Kulmera u Šestinama.

Pogled s piramide na Sv. Jakov.

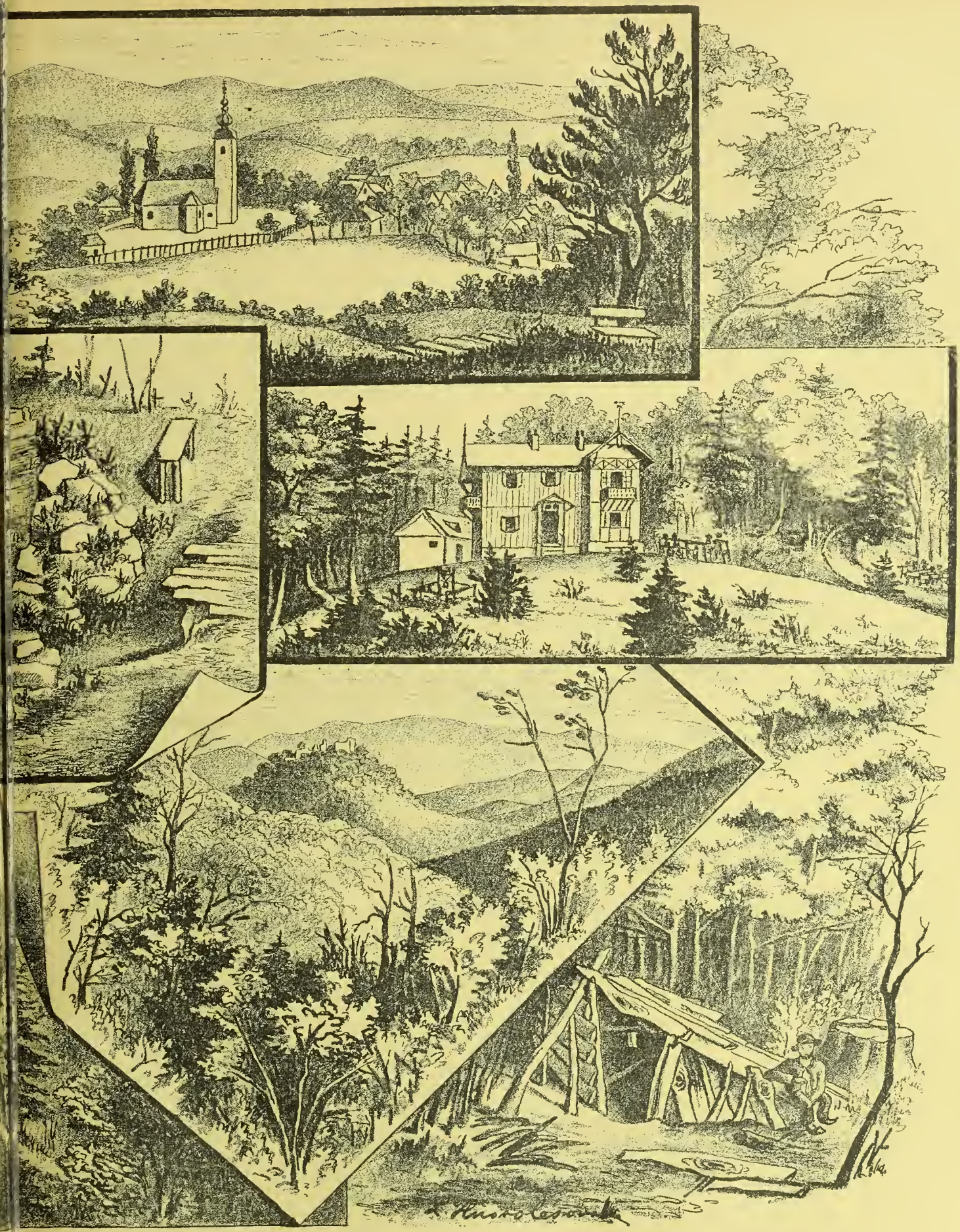

Crtala *L. Hustelesova.*

na Šljemenu.

Šestine.

Pogled s puta na Medvedgrad.

Gradska kuća na Šljemenu.

Vukova koliba.

Nova rasprava o Jurju Križaniću.

Otkako je ruski naučnjak G. Bezsonov počeo izdavati i proučavati djela poluruskoga Hrvata Jurja Križanića, pisalo se dosta u ruskoj, a prilično i u hrvatskoj književnosti o tome čovjeku, za kojega takodjer vrijede riječi V. Jagića, što ih je napisao ocjenjujući jedno Bezsonovljevo djelo o Križaniću: „Jest, historija naroda hrvatskoga može nabrojiti priličan broj takovih sinova, koji su se životom i djelovanjem svojim *posve negdje drugdje proslavili . . .*“ (Rad, knj. XVIII, 165.)

Novu raspravu o Križaniću, s kojom želimo upoznati čitatelje, napisao je naučnjak *М. Соколовъ: Новооткрытое сочиненіе Крижанича о соединеніи церквей* (Журналъ министерства народнаго просвѣщенія, Апрѣль, Май. 1891).

Sokolov kaže u početku svoje rasprave, da se svi ispitivači Križanićevih djela slažu u tome, da je duboko i široko poznavao slavenski i ruski život, i da je vruće želio sreću čitavome slavenstvu pod okriljem Rusije. Ne slažu se, kaže dalje, poglavito u tom: što je bila Križaniću vjera? Jedni misle, da vjersko pitanje nije mnogo važilo u Križanićevu radu u Rusiji; posvema ga zaokupiše interesi narodni i politički. Drugi misle, da se je Križanić borio za uniju, da je bio „ревнителемъ уніи“. Prema tome tumače i žalosnu sudbinu, što je Križanića stigla u Rusiji. Prvi je pripisuju neznanju i surovosti tadašnje Rusije, drugi katoličkim namjerama Križanićevim

„Mi se kanimo — kaže dalje Sokolov — zaustaviti na onim potankostima u biografiji i djelima Križanićevim, koje bi mogle koliko poslužiti tome, da se prije spomenuto nesuglasje ukloni“. U tom poslu služit će se Sokolov općenito već poznatim djelima Križanićevim, zatim onim biografskim materijalom, što ga je u „Starinama“ naše akademije (knj. XVIII. g. 1886.) priopćio o. E. Fermendžin, i napokon *nepoznatim dosada djelom Križanićevim,* što ga je u lipnju prošle godine obreo sâm pisac.

U nas je o Križaniću pisao I. Kukuljević u knjizi: Književnici u Hrvatâ iz prve polovine XVII. vijeka s ove strane Velebita, Zagreb, 1869, str. 203—266 (preštamp. iz Arhiva IX. i X.) i V. Jagić u spomenutoj knjizi Rada. Mislimo, da će biti zgodno, ako osobito za mladji naraštaj ponovimo u glavnom, što su ova dvojica napisala, — premda kaže Sokolov u svojoj raspravi (str. 257), da ćemo doskora saznati mnogo važnih i zanimljivih potankosti o Križanićevu životu u Rusiji, o njegovu progonstvu i povratku itd., a sve to iz dokumenata, što ih je obreo moskovski jedan naučnjak, koji je to priopćio Sokolovu, te bi prema tome bilo možda bolje, da počekamo, ne bismo li po tim dokumentima mogli napokon stvoriti jasnu i potpunu sliku Križanićeva života i rada. No mi ćemo ipak, da se uzmogne bolje pratiti dokazivanje g. pisca, spomenuti po onome, što do sada znamo, glavne momente iz Križanićeva života. Tu će nam dobro doći pisma, što ih je u spomenutoj knjizi „Starina“ izdao o. E. Fermendžin i na koja Sokolov polaže toliku važnost, pa ćemo ih priopćiti u vjernu prijevodu.

Juraj Križanić rodio se g. 1617. od oca Gašpara na ribničkom imanju. Porodica Križanićâ bijaše negda bogata, kupivši mnoga imanja od grofova Zrinskih, no Jurjevu ocu Gašparu, a još više samome Jurju, pootima lakoma rodbina gotovo sve, te je šesnaestgodišnji Juraj morao voditi parnice protiv tih otimača. Kratko vrijeme zatim posveti se on svećeničkomu staležu, pa ga oko g. 1638. tadašnji biskup zagrebački Benko Vinković posla u bečko-hrvatski kolegij na nauke bogoslovne, a otuda na više nauke, osobito pravoslovne. O tome piše V. Jagić ovako (str. 182): „Mladi Križanić stupi po primjeru i običaju premnogih tadašnjih plemićkih sinova u zagrebačku seminariju, znajući, da mu time nije nipošto zatvoren put do bogatstva i časti, i to ne samo na polju prosvjetnom, nego i na polju juridičko-političkom. Kao darovit mladić, uz to još plemenita roda, mogaše se nadati, da će i na nj red doći, da ga njegov episkop pošalje na više nauke izvan Zagreba.“

Ovo su po Jagiću razlozi, koji su mogli ponukati Križanića, da stupi medju svećenike. Ovim je razlozima ustao Jagić ujedno protiv Bezsonova, kojemu je Križanić već od prvih godina mladosti onaj isti, svestrano razvijeni, oduševljenja slavenskoga puni čovjek, kakav se očituje istom kasnije u svojim knjigama, pisanim u Sibiriji. Jagić kaže dalje, da je Križanić morao istom kroz strogu školu života proći, da se preobrazi u onakova idealističnoga čovjeka, kakav bješe potonji Križanić: u samim odnošajima svoje porodice ne nadje baš nikakove idealnosti, a najmanje onakove oduševljene ljubavi za narodni jezik, o kojoj Bezsonov govori.

Isto tako ne pristaje Jagić uz Bezsonovljevu tvrdnju, da je Križanić počeo popravljanje „našega“ jezika već u domovini. Križanić se na ime u Rimu, kamo je pod konac 1640. god. došao iz Bolonje, gdje je u ugarsko-hrvatskom kolegiju boravio oko 1639. i 1640. god., uz bogoslovne nauke bavio i književnim radnjama, medju kojima spominje gramatiku, nekoliko stotina napravljenih riječi, nekoliko stotina sabranih naših (kajkavsko-čakavskih) poslovica i prijevode nekih talijanskih knjižica.

Bogoslovni i književni taj rad Križanićev tumači Jagić ovako: „Hoteći zagrebačka crkva od novo naseljenih „Vlaha“ imati sigurne kmetove i pravovjerne svoje podanike, povrh tužba svojih, koje podizaše na obranu imanja svojih, trebaše joj jošte i okretnih, vještih ljudi, koji će se i u religioznu, dogmatičku ili teologičku borbu upuštati sa pravoslavnimi, trebaše ljudi, koji su vješti njihovu jeziku crkvenomu, njihovoj liturgiji itd. Jedno ovakovo „bogu ugodno oruđje“ imao bi biti i naš Križanić pokraj mnogih drugih svojih zemljaka.“ Zato i jest Kri-

žanić molio, da ga prime u grčki kolegij sv. Anastasija, što ga bijaše utemeljio papa Grgur XIII. g. 1577. za one sljedbenike grčkoga zakona, koji se sjediniše s crkvom rimskom. Premda se u taj kolegij primahu samo pitomci grčke crkve, primiše ipak i Križanića, kad im je razložio svoje namjere o uniji, no primiše ga samo kao konviktora, gosta, a ne kao pravoga pitomca. Što više, Križanić je molio, da mu dozvole vršiti službu božju po istočnom obredu, no ne zna se, da li je dobio dozvolu. „Ja dakle tvrdim — zaključuje Jagić — da do god. 1642., t. j. do smrti episkopa Vinkovića, nije Križanić imao ništa drugo na umu, nego pripraviti se u Rimu svestranimi naukami, da bude kasnije u *domovini* prikladan uspješno djelovati na korist interesa zagrebačke crkve, imenito da bude prikladan za kakovu važniju misiju, koja bi mu namijenjena bila napram pravoslavnim doseljenikom u Hrvatskoj.“

O *književnom* radu Križanićevu sudi Jagić od prilike ovako: U Križanićevo doba bijaše Rim nekim načinom središte sviju južnih Slavena, od kojih bijahu mnogi na glasu sa svoje učenosti i sa raznih književnih radnja. U takovo društvo stupi eto i naš Križanić, pošto je već u Beču i Bolonji stekao opsežno obrazovanje u duhu svoga vremena; on osjeti u sebi sposobnosti i volju pokušati pisati u svojem, od djetinjstva mu poznatom narječju kajkavsko-čakavskom, — hrvatske dalmatinske književnosti nije poznavao. Da je uz tužbe i žaobe o pokvarenosti jezika podjedno i na gramatiku stao misliti, to bijaše kao u karakteru onoga vremena; znamo, da su nekako u isto doba zbilja počeli razvijati gramatiku (i leksikon) našega jezika: Kašić, Mikalja, Belostenac, Habdelić.

Upravo u ono doba dogadjale su se u Rimu zanimljive stvari, koje ne ostaše bez utjecaja na Križanića: ispravljahu se i preštampavahu glagolske knjige. Kako je Glavinić u svoja djela počeo unositi riječi iz crkvenih knjiga a Levaković rusko-slavenske riječi u crkvene knjige: tako i upravo tako poče istom u Rimu, a ne već prije, Križaniću dosadjivati njegovo rodno narječje, poče mu se prikazivati kao siromašno, iskvareno, nespretno, a mjesto toga počeše mu se po glavi vrtjeti misli o novom književnom jeziku, dakle o potrebi ispravljanja onoga jezika, koji je on dosele poznavao.

(Nastavit će se.)

Književnost.

Hrvatska. *Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.* Filologičko-historički razred imao je 2. srpnja o. g. razredsku sjednicu, u kojoj je član-dopisnik dr. *Milivoj Šrepel* čitao svoju razpravu »O Patricijevoj poetici«. Pisac najprije prikazuje u kratko život Franje Patricija, koji pored Rugjera Boškovića ide medju najčuvenije filozofe rodom iz hrvatskih zemalja, i označuje njegovu veliku važnost u povjesti filozofije XVI vieka. Zatim ocjenjuje historijsku i disputativnu dekadu njegove »Poetike«, objelodanjene 1586. g Pisac označuje strogi klasifikatorski postupak Patricijev u historijskoj dekadi, u kojoj Patricij podaje ne samo povjest grčke i rimske poezije nego se osvrće i na metriku i na sve prilike, uz koje je živjela klasična poezija. Iza toga ocjenjuje mnogo važniju, disputativnu dekadu »Poetike«, u kojoj Patricij pobija Aristotelovu nauku o poeziji, pa pokazuje, da je Patricij induktivnom metodom iznio mnoge opravdane sumnje, koje je istom nauka nakon tri stotine godina potvrdila; poimence je Patriciju pošlo za rukom dokazati, da sva poezija u obće nije imitacija, da je Aristotelova misao o porietlu poezije preuzka i da se didaktika s pravom ne može izbaciti iz područja poezije. Pisac ujedno pokazuje, zašto je Patricij u pozitivnom dielu kadkada pogriešio. Najzad napominje Patricijevu prepirku sa Torquatom Tassom, u kojoj u jezgri izlaze na vidjelo sve vrline i nedostatci Patricijeve poetike.

Pjesnik *Tresić-Pavičić* (Mosorski guslar) izdao je u posebnoj knjizi svoje prvience pod nadpisom: „*Glasovi s mora Jadranskoga*“, a posvetio ih je »prahu kralja Tvrdka« o njegovoj petstogodišnjici. U knjizi nalazimo 37 pjesama, koje su većinom prvi put ugledale svjetlo u našem listu. Pjesnik je dodao tumačenje mjerila i bilježke k nekim pjesmama. Knjiga je upravo raskošno opremljena. Tisak i papir su isti kao u Matičinu sjajnom izdanju Preradovićevih pjesama. Doskora ćemo donieti ocjenu ovih pjesama, a sada ih možemo preporučiti našemu čitalačkomu svietu. Knjiga obseže 162 stranice, a stoji *1 for. 20 novčića.*

Poznata drama *Evgenija Kumičića „Sestre“* izišla je ovih dana u posebnoj knjizi. O njoj smo lani obširnije govorili u našem listu poslije prve predstave u glumištu.

Ruska. Tko ikoliko prati modernu rusku književnost, počevši tamo od četrdesetih godina pa sve do danas, opazit će, kako se gotovo na svakoj stranici te književnosti spominje i ističe ruski *narod.* Ruski su kritičari, osobito Pypin u svojoj »Istoriji ruske etnografije«, o kojoj smo u svoje vrieme progovorili nekoliko rieči, pokušali da protumače evoluciju te struje. No govorilo se o tome i pisalo, koliko i što mu drago, danas je jasno, da se ta struja u nekih izvrnula u nekaku čudnu sentimentalnost i fantastičnost a u drugih da nailazi na oštar odpor. Svakako je jošte zanimljivije, kako su oni isti ljudi, koji toliko naglašuju *narod* i *ljubav* prema narodu, kako su ti ljudi ujedno i — pesimiste. Tako *Grigorij Mačtet* u novim svojim pripoviestima (Новые разсказы, Moskva, 189, ciena 1·50 rub.), i to u pripoviesti s nadpisom »Изъ любви«, kao da ističe taj paradokson u svoga junaka Kuznečikova. Kritičar tih pripoviesti u „Рус. Мисли“ opravdava junaka pred piscem, no mi dajemo piscu podpuno pravo. U ostalom ruski kritičari dobro rade, što se upuštaju u potanku analizu ovakovih pripoviesti, u kojima se u isti čas ističe *ljubav* k jednomu razredu društva, prostome narodu, i *mržnja* i prezir inteligencije, a napokon i svega čovječanstva, u isti čas pesimizam i optimizam. U nas je s te strane mnogo zanimljivija, nego bi tko na prvi pogled mislio, pripoviest Gjalskoga: *Na rodjenoj grudi.* Pesimizam je abnormalnost, a sljedbenici su mu ljudi, koji nemaju posla, koji ne zaglédaju u svakidašnji život, nego od dosade razbijaju sebi glavu problemima, koji im ne bi niti na pamet pali, da se

znadu latiti kakvoga takvoga praktičnoga *rada*. Kad pak pesimista stane maštati o prekrasnom, rajskom životu seoskom, — to je gotova karikatura, to ubija svaki ozbiljni rad i napredak, kao i svaka druga nezrela fantazija.

Prijatelji rano (u 27. godini) preminuloga *A. Šahova*, koji je za života izdao djelo »Francuzka književnost u prvim godinama XIX. vieka«, izdadoše po njegovoj smrti vrsno djelo pokojnikovo: *„Goethe i njegovo doba“* (Petrogr., 1891, cena 1·25 rub.). Šahovu je historija književnosti — historija neprestanoga mienjanja temeljnih ideja čovječanstva, historija metamorfozâ u nazorima naroda o svietu. U knjizi je vrsno ocrtan umni pokret XVIII. vieka, jasno je ocrtan Kant, Lessing, Schiller, Jean-Paul Richter, poredjen je Goethe s Byronom itd. Knjiga vrlo je jeftina, pa ju je vriedno nabaviti.

Francuzka. Pripovjedač Paul *Bourget* izdao je novu zbirku crtica pod nadpisom: *„Nouveaux Pastels“*, koja dopunjuje prijašnju zbirku »Pastels«, a sadrži 10 kratkih karakternih sličica iz modernoga družtva. Pisac umije u kratko i plastično ocrtati značaj. To se najbolje vidi u crtici »Monsieur Legrimaudet«, gdje prikazuje književnoga zavidnika i Herostrata Živo i vjerno slika nam ovdje čovjeka, koji svoje drugove sustavno »ubija«, na priznate se pisce blatom nabacuje, da se tako proslavi, pošto ne može da na drugi način slavu steče.

Svaštice.

Tridesetgodišnjica Jagićeva književnog rada. Dne 8. srpnja je u slavenskom seminaru bečke universe prof. Jagiću predan sjajan album sa slikama njegovih berlinskih, petrogradskih i bečkih djaka. Toga se dana slavila tridesetgodišnjica, kako je izašla prva Jagićeva radnja u programu zagrebačke gimnazije (od god. 1861) pod nadpisom: »Pabirci po cvieću našega narodnoga pjesničtva«. Od onda je naš veliki zemljak napisao toliku množinu kritičkih studija, da ga A. Pypin u poznatoj radnji Русское славяновѣдение (Вѣстникъ Европы od god. 1889 septembarski svezak, str. 294.) nazivlje po širini naučnih interesa i dubljini temeljite priprave najvećim slavistom našega vremena. Kad bi tko htio da popiše samo nadpise svima člancima, što ih je Jagić za ovo trideset godina sastavio, izašla bi prilična knjiga. God. 1880, kad je Jagić imao da sjedne na izpražnjenu akademijsku stolicu J. J. Sreznjevskoga u Petrogradu, popisao je Grot gotovo sve radove Jagićeve, što ih je do onda objelodanio, u »Zapiscima« ruske akademije (knjiga XXXVI. str. 441—450.), da ga tako prikaže ruskoj naučnoj publici. Od onda je Jagić — da i ne govorimo o »Arhivu«, koji još uviek izdaje i koji se može nazvati pravom riznicom za slavensku filologiju — izdao: Zakon vinodolski (1880.), Specimina linguae palaeoslovenicae (1882.), Marinsko četveroevangjelje (1883.), Četiri kritičke paleografske radnje (1884.), Menaea (1886.), Korespodenciju imed Kopitara i Dobrovskoga, Svetostefanski hrisovulj, Glagolitica (1890.), i najnovija divotizdanja Hrvojina misala i poljičkog statuta. Osim toga je velik materijal — osobito za rusku nauku — sbijen u njegovim recenzijama na pojedina djela ruskih naučenjaka; tako na Stasovljevu »Slavensku i istočnu ornamentiku«, na Kočubinskoga »Prve godine slavenskih studija u Rusiji«, na Sobolevskoga »Lekcije iz historije ruske nauke« td. Kritičku studiju o Jagićevim radovima do god 1881. napisao je prof. Lamanski u »Protokolima petrogradskog univerziteta« za god. 1879—1880. U ovaj mah izlaze od Jagića u Petrogradu »Slavenske starine«, koje se željno iščekuju tim više, što se od Šafařika (»Starožitnost«) do danas ni jedan prvak slavistike nije poduhvao da obradi u svoj dubljini ovo težko pitanje. U najskorijem vremenu će se štampati Jagićeva »Narodna poezija kod Slavena« kao raširena i popunjena studija, koja se je prije mnogo godina štampala u »Radu«.

Nova knjiga o Crikvenici. Dobro poznati turista i gradački sveučilištni profesor dr. *J. Frischauf* izdao je ukusnu knjižicu: *„Klimatischer Curort und Seebad Cirkvenica“*. Pisac je svoju radnju posvetio prejasnomu nadvojvodi Josipu, koji će i sam sagraditi zaselak u Crikvenici. Iza zanimljivoga uvoda, u kojem pisac hvali starodavno poštenje i gostoljubivost hrvatskoga naroda, nalazimo u knjižici opis hrvatske morske obale, povjest Crikvenice, opis obližnjeg okoliša i većih izleta u Vinodol, bakarsku dragu, Gradinu, Hreljin, Senj i na otok Krk. Dodana je i slika Crikvenice s brežuljka Kotora. Vriedni njemački pisac govori vrlo simpatično o našem Primorju, pa napose u velike hvali njegove klimatske prilike.

Turgenjev i Tolstoj. Već smo javili, da je ruski pjesnik A. Fet izdao svoje uspomene, koje su s toga znamenite, što u njima priobćuje više pisama Lava Tolstoja i Turgenjeva, s kojima je pjesnik dopisivao. U tim pismima ima više izjava, koje nam u novom svjetlu prikazuju snošaje obaju ruskih velikana. Tako Turgenjev piše o Tolstoju: Tolstoj se neprestano bavi čudnim stvarima. Čini se, da je to njegova sudbina. — Lav je Tolstoj jedini čovjek, koji ne će nikad biti djelima mojim zadovoljan. Naše se zviezde kreću kao neprijateljice po nebeskom prostoru, pa će biti za nas najbolje, kako on predlaže, da se nikad ne sukobimo. Ali mu možete pisati ili kazati, da ga iz daljine silno ljubim, štujem, i da me zanima sudbina njegova, ali da je to sasvim drugačije u njegovoj blizini. Mi moramo živjeti, kao da smo na različitim planetima ili u različitim stoljećima. Veseli me, da Tolstoj ne mrzi na mene, a još se više veselim, što je dovršio velik roman (»Ana Karenina«). Dao Bog, da ne bude u njem filozofije.

Tolstoj govori o Turgenjevljevoj pripoviesti »Dim« ovako: Moj je sud o »Dimu«, da se sila poezije osniva na ljubavi; pravac te sile ovisan je o značaju. Bez sile ljubavi nema pjesničtva. U »Dimu« nema ljubavi ni prama čemu i gotovo nikakve poezije. Tu je ljubav putena i frivolna; s toga mi je poezija te pripoviedke mrzka. Ne mogu da mirno gledam na pisca, kojega osobu ne ljubim; ali meni se čini, da se on tako svih doima.

Tolstoj kaže u jednom pismu: Čim se je čovjek uspeo do vrška svoga razvoja, spoznaje jasno, da je sve nesmisao i laž, a da je strašna istina, koju nada sve ljubi. Ali dok ima u nas želje, da spoznamo istinu, nastojimo, da ju upoznamo. To mi je jedino preostalo od svjetskoga morala, to ću jedino činiti, ali ne u obliku vašega umieća. Umieće je laž, i liepih laži ne mogu više ljubiti. — Tolstoj silno hvali Schopenhauera i drži, da je najgenijalniji od ljudi.

Grof Lav Tolstoj napisao je novu brošuru pod nadpisom: »Značaj nauke u umjetnosti«, u kojoj se pokazuje odlučnim protivnikom sviju vještina i umieća, pa u obće svake nauke, u koliko nije u službi čovječnosti i obće koristi.

Sitne glumištne viesti. U »Théâtre d'Application« u Parizu prikazivala se je gluma u jednom činu i u stihovima *Bien gardée*, od darovite spisateljice *Bovet*. Pedmet je glume uzet iz prošlog stoljeća, a kritika pohvalno ističe, da je spisateljica umjela vrlo dobro pogoditi elegantni i fini ton rococco-a. Novina je podpuno uspjela.

Comédie Française izvela je na pozornicu komediju u jednom činu od *Berr de Turrique*-a pod nadpisom: *Rez-de-Chaussée*, koja je liepo uspjela. Liepo je uspio vrlo šaljivi i dosjetljivi vaudeville *„La Plantation Thomassin“*, od poznatog pisca na tom polju *Ordonneau-a*, u glumištu Folies-Dramatiques.

Ah, sve će proć . . . — Udovica. — Gospoda Golovljevi. — Letimice kroz Dalmaciju. — Slikovani dvanaesterac. — Nova rasprava o Jurju Križaniću. — Listak.

Izdaju i uredjuju J. Pasarić i M. Maravić. Vlastničtvo i tisak Dioničke tiskare.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 18. srpnja 1891.

Br. 29. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena poštom i domać m u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Udovica.

Pripoviest iz 18. vieka. Napisao J. E. Tomić.

(Nastavak.)

Svi, koji su Giti ovako prigovarali, bijahu joj više ili manje zavidni, da može tako živjeti a oni da ne mogu.

Čim je bio dvorac u redu, počela je gospodja barunica misliti na prvu zabavu, koju bi imala dati Gita. Imala je to biti večernja zabava, jer je u noći zabava uviek zanimljivija i veselija. A odkad su grofice Baćanka i Erdödyca uvele u Zagrebu plesove i krabulje u modu, od onda su boljarske porodice i drugi, koji su se mogli za boljari povoditi, davali večernje zabave.

Priprave za tu prvu zabavu dugo su potrajale. Pudencijana je željela, da bude gostba što sjajnija, ništa lošija od gostbe kod bana ili biskupa zagrebačkoga. Ona je sama odredjivala, kakova jela treba prirediti, kakove naslastice, u Zagrebu slabo još poznate, priugotoviti i koja vina imadu doći na gospodski stol. Biskupov kuhar, koji je bio na glasu sa svoje kuharske vještine, dolazio je nekoliko dana prije gostbe u Gitin dvorac i pod baruničinim nadzorom priredjivao po izbor jestiva i slastice.

Pod konac mjeseca siečnja imali su se ugledni gosti poslije duga vremena sastati na zabavu u Magdićevu dvorcu. Gita se nije trebala brinuti, koga će pozvati, jer je to barunica sebi pridržala. Trebalo je družtvo tako sastaviti, da se mogu svi smatrati kao svoji i jedan drugomu ravni, da ne bude nikakova nesuglasja u družtvu.

Žalibože nije se moglo mnogo birati medju uglednijimi ličnostmi. Baš oni, koji bi najviše pristajali u ovo družtvo kod udovice, bijahu na vojni; trebalo se je, dakle, zadovoljiti onim, što je doma ostalo. Bijahu to većinom vremešna, starija gospoda, koja nisu mogla puno doprinieti, da zabava bude što življa i veselija. Nu ta vremešna gospoda bila su veoma u prilog osnovi baruničinoj s Gitom. Medju timi će se starci tim više iztaknuti onaj, koga je barunica za Gitu opredielila.

Treću nedjelju poslije Triju Kralja, oko osam sati u večer, počeli se kupiti pozvanici Gitini, koji su što pješke, što na karucah dolazili u njezin sjajno razsvietljeni dvorac. U francuzke livreje odjeveni efebi dočekivahu na donjih stubah otmenu gospodu i gospodje, primajući od njih odiela i stvari, suvišne u gornjih odajah, gdje su Gita i barunica primale goste. Gita je imala na sebi tamno-crvenu svilenu opravu, vrlo dekoltiranu, dočim je barunica obukla žuto-zelenkastu opravu od baršuna, što je dalo povoda dosjetljivomu vicebanu Najšiću, da ju prispodobi Gitinu papagaju.

Medju pozvanici, od kojih nijedan nije izostao izim bivšega vicebana Raucha, bijahu opat Baltazar Krčelić, stari prijatelj Magdićeve porodice i pouzdanik baruničin, prisjednik banske tabule kanonik Josip Galjuf, veliki župan zagrebački Ivan Juršić, Ivan grof Patačić, administrator županije križevačke, Petar grof Sermage, čovjek vrlo jovijalan i u družtvih vrlo vidjen, Petar Škrlec, protonotar kraljevine, njegov brat Nikola Škrlec, bilježnik judicijarne tabule, Ladislav Szalle, gradski sudac, Antun Janković, vlastelin bisažki i kraljevski savjetnik, Gjuro Petković, podžupan zagrebački sa sinom Ivanom, Ladislav Lukavski, asesor judicijarne tabule i gospodin Završki, odvjetnik barunice Pudencijane, koga su samo zato pozvali, da pomaže držati red u kući, jer bez mužke glave ipak ne ide.

Pozvana gospoda dodjoše sa svojimi gospodjami i kćerima, ako ih je bilo. Medju gospodom bijahu jedini

mladji, neoženjeni ljudi Antun Janković, Ivan Petković, sin podžupanov i protonotar Škrlec. S prvim nije bilo nikakova računa, jer je plemeniti vlastelin bisažki živio vrlo razuzdano i nijednoj ženskoj glavi nije moglo pasti na um, da bi ju taj mladi i bogati čovjek usrećio svojom rukom. On će, kako se je sam hvastao, ostati neženja, jer, tobože, nije našao tvrde vjere u žena. U tom je imao pravo, ali to bijahu žene njegova ukusa, koje nisu slovile sa svoje kreposti. Mladi gospodin Petković bijaše pristao čovjek, ne toliko liep, koliko spretan i živa temperamenta. Njega je barunica uz otca pozvala, jer je dočula, da se živo zanima za Jelenu. Ne bi bila loša stvar, ako bi se mlada čeljad sporazumjela.

Treći neženja u družtvu i mlad čovjek – imao je tada dvadeset devet godina — bijaše protonotar Petar Škrlec. Živio je više godina u Beču, služeći kod ugarske kancelarije, gdje je naučio fine navike i otmeno drugovanje. Bijaše to čovjek onizka stasa, fina, nježna lica, visoka čela i umnih crnih očiju. Govorio je više jezika, ljubio glasbu, pa je i sam rado pjevao svojim liepim baritonom i udarao u cimbal, na kom bijaše poznat vještak. Osim toga je rado i plesao i zabavljao gospodje, krećući se u družtvu više medju njimi nego medju mužkarci. Ali zato su ga gospodje obožavale, hvaleći ga kao uzor kavalira, u koga bi se imali i drugi plemići ugledati.

Škrlec nije odprije poznavao Gite, ni ona njega, ali je jedno o drugom čulo dosta prije, nego se prvi put vidješe. Protonotara predstavi barunica svojim načinom Giti:

— To je naš protonotar, gospodin Škrlec — govoraše barunica, položivši omašnu svoju ruku na rame protonotaru, koji izgledaše pored goleme boljarke kao kakav odrastao dječak. -- Vrlo valjan gospodin. Sve ga gospodje vole, pa ćeš ga i ti zavoljeti. Izvrstno pleše, a i divno pjeva, baš kao škrlec, . . . revera kao škrlec (ševa) . . .

I barunica nasmija se krupnim svojim grlom izušćenoj dosjetki, koja se protonotaru jamačno nije svidjala, jer se je držao, kao da je nije ni čuo, nego je u isto vrieme vrlo kićeno poljubio ruku Giti, uvjeravajući ju biranimi riečmi, kako ga veseli, da mu je dana prilika biti gostom tako ugledne i mile gospodje.

Gita je pozorno slušala protonotarove rieči i motrila ga pronicavim svojim pogledom. Prvo, što je primietila, bijaše, da je gospodin protonotar bar dva prsta niži od nje, premda se je izpravno držao i glavu visoko nosio. Udovica primila ga je vrlo ljubazno, rekavši mu, da i nju veseli, što može pozdraviti u svojoj kući gospodina protonotara, o kom je već prije mnogo liepa čula.

Pudencijana je samo postrance motrila Gitu i čudila se, kako je proti svomu običaju ovaj put uzvratila lasku laskom. Barunica bijaše vrlo zadovoljna Gitom.

— Kako ti se svidja? — pitaše ju barunica.

— Da je nešto veći, a nešto manje fin, bio bi po mom ukusu, — odgovori Gita, nasmiešivši se.

— Izvrstan čovjek, vidjet ćeš! — reče Pudencijana, odlazeći medju gospodu.

Medju gospodjami bijahu samo dvie mlade, ali one nisu mogle biti opasne Giti. Gospodja Nikole Škrlca, kći bivšega podbana Raucha, bijaše žena tihe i mirne ćudi, koja je živjela samo za svoga muža i za svoju dječicu; njoj nije padalo na um, da blista u družtvu i da predobiva mužkarce.

Druga mlada gospodja bijaše supruga asesora Bedekovića, sestra braće Škrleca. Gospodja Cecilija bijaše fina ljepota, vrlo nalika svomu bratu Petru, duhovita i živa temperamenta. Ali u braku bijaše nesretna. Njezin je muž bio od nje dvadeset godina stariji; nije ga uzela od svoje volje, nego ju je na tu udaju gotovo prisilio njezin tutor, sadašnji viceban Najšić, koji je mislio, da će veliko bogatstvo asesora Bedekovića usrećiti njegovu štićenicu. Ali se je prevario u računu. Gospodin asesor, dobivši liepu, mladu i živahnu ženu, bijaše vrlo ljubomoran s njom, pazio je na nju Argovima očima i dodijavao joj svojimi nepravednimi sumnjami. Po naravi osorljive i žestoke ćudi, postao je sa svojom ženom sve to suroviji, pače govorilo se, da ju i zlostavlja. A kad se je nesretnica zagrozila, da voli uteći od njega, nego podnositi te neprestane muke, asesor bi ju zatvorio i držao pod ključem, dok se ne bi umirila. Tako je surov čovjek ubio u mladoj ženi veselje za život. Prije tako vesela, živa, Cecilija postade mučaljivom i mrkom ženom, kojoj se je s lica čitalo nezadovoljstvo, gotovo neka pridušena ogorčenost srca. Sviet je znao za neslogu, u kojoj živi ona sa svojim mužem, i Gitini gosti nemalo su se čudili, da je gospodin asesor danas bio tako milostiv, te je i svoju mladu suprugu sobom poveo. Valjda je to učinio, da se ne zamjeri njezinu bratu Petru, a možda i samomu vicebanu, koji ga je znao često koriti poradi njegova zla postupanja sa ženom.

Od djevojaka bijahu prisutne dvie Najšićeve kćeri, sasma obične djevojke, ni liepe, ni ružne, onizke i suhonjave. Vidjelo se na njima, da su odrasle u pustinji u Belcu, zagorskom imanju vicebanovu. U družtvu bijahu plahe i mučaljive, pa su se jedna druge držale u onoj vrevi kao dvie grlice.

Grof Sermage poveo je sobom k Giti svoju kćer Juliju. Bijaše to još mlado djevojče, vršnjakinja Jelenina, vrlo živa i pametna, slobodna u družtvu i simpatična, ali i ona se nije odlikovala ljepotom. Gitina Jelena bijaše prama Juliji uzor-krasotica.

Još je bila u družtvu kći gradskoga sudca Szallea, pravi tip „purgarske“ djevojke, dobro ugojena i sdepasta, zdravih, rumenih lica. Inače bijaše djevojče vesele ćudi, i ponizna naprama svakomu. Njoj se je od svih najviše svidjala mala Magdalena, uz koju je neprestano stajala i tiho, ali neprekidno o koječem šaputala i smijala se.

Gita bijaše najljepša u svem družtvu. Ni njezina se Jelena, premda je nešto porasla i izpunila se u struku,

nije mogla mjeriti s materom što se tiče ljepote. Njezino oko, njezino lice bijaše za čudo svježe, kao u šestnaestgodišnje djevojke; nitko ne bi rekao, da toj gospodji ima više od trideset godina i da ima dvie odrasle kćeri, od kojih je jedna za udaju.

Barunica bijaše vrlo zadovoljna tim, kako je vješto sastavila družtvo. Ona bijaše uvjerena, da se onaj, koga je izabrala za Gitu, ne će ni moći zanimati za drugu, nego za nju.

Kratko vrieme za tim, što bijahu svi gosti na okupu u sobi, gdje ih je domaćica primala, dodjoše dva sjajno livrirana efeba s pozivom k večeri. Glasniji žamor, koji je medju gostima na to nastao, bijaše dokazom, da su svi radostno čuli poruku efebâ. Za večeru bijaše prostrto u prizemlju, gdje je bilo veliko blagovalište, kamo su gosti niz stepenice, pokrite sagovi, vrlo bučno krenuli.

— Povedite domaćicu! — prišaptnu barunica protonotaru, kad su gosti počeli kretati u prizemlje, a protonotar je vrlo rado — kako se je činilo — pristupio Giti i ponudio joj ruku. Čelo stola sjedjela je barunica medju kanonicima Krčelićem i Galjufom, kojim su po društvenom pravilu „ecclesia praecedat“ ponudjena prva mjesta uz pročelnicu. Gita i protonotar ostaše i kod stola nerazdruženi. Tako je zapovjedila barunica, koja se je više nego Gita sama vladala kao domaćica u ovom dvoru.

Kad su svi gosti posjedali za stol, pogleda barunica dugi niz gostiju. Ivan Petković sjedio je kraj Jelene i vrlo se živo s njom zabavljao. Pudencijana se nasmieši i pokima glavom u znak zadovoljstva.

Ima družtava, koja se, radilo se što mu drago, nikako ne mogu ugrijati. Iskra veselja ne može da uhvati plamen, kao ni prava ona iskra u mokru gorivu. Mogu domaćine biti najmiliji i najljubazniji, gostba bez prigovora, ali će gosti ostati niemi i ledeni do kraja i tako će se razići.

Usuprot nadje se na okupu družtvo, gdje je svaki donio sobom najbolje razpoloženje. Tu već pri sastajanju sve je bučno i veselo poput škvoraca, koji su pali u tudje žito. Ovako je bilo i Gitino družtvo. Odmah u prvom početku bijaše sve razigrano i dobre volje, kao o ponoći.

Grof Sermage i viceban Najšić zabavljali su svoju okolinu, pripoviedajući svakojake šale i smiešne doživljaje iz života, sto puta možda već čuvene, ali koji se, poput pogrievaka, ipak rado probavljaju. Barunica je vrlo živo razgovarala sa svojimi susjedi kanonici. Gestikulirala je s nožem i vilicom u ruci, da su se prečastna gospoda oprezno odmicala od žestoke barunice, bojeći se, da im nožem ili viljuškom u lice ne zadere. Protonotar je neprestano zabavljao Gitu, pričajući joj biranom rieči o Beču i o svojih putovanjih po Njemačkoj i Italiji. Ovakove je stvari Gita vrlo rado slušala, jer je i sama bila strastvena ljubiteljica putovanja, premda dalje od njemačkoga Gradca nije bila nigdje izvan Hrvatske.

Mlade djevojke sjedjele su po običaju tadanjega vremena na dnu stola. Medju njimi mogli se smjestiti mužkarci po volji, obično mladji ljudi, koji su za velikom gospodom dolazili na red kod stola. Medju onih pet djevojaka bijahu dva mužkarca: Ivan Petković, koji je sjedio uz Jelenu, i odvjetnik Završki, koji si je odabrao mjesto uz kćerku gradskoga sudca Szallea, svoga vjenčanoga kuma.

To mlado družtvo bijaše vrlo veselo kod večere, tako veselo i živo, da su starija gospoda i gospodje morale prekinuti razgovor i osvrnuti se na mladji sviet, koji je sve družtvo nadglašivao. Glavnu rieč vodila je tamo kontesa Julija, puna dosjetaka i rieči, a njezine vršnjakinje bijahu presretne, da mogu koga slušati i smijati se od srca.

Večera bijaše sjajna. Takova po izbor jela i pića, kao što bijahu večeras na Gitinu stolu, mogu se naći samo u boljarskih kućah. Protonotar je Škrlec priznao, da tako izvrstne paštete od morskih raka nije ni kod caričina stola jeo, grof Sermage hvalio je izvrstno priredjenu veprovinu, a viceban Najšić nije se mogao najesti finih djevenica od kokošjih crieva koje su pravljene po zagorskom receptu barunice Pudencijane, pa su se vanredno slagale s crnim moslavačkim vinom, koje je gospodin viceban za ovu večer odabrao za piće.

Barunica bijaše sva sretna, sretnija od same Gite, vi djevši, kako su gosti zadovoljni. Istom oko ponoći svrši se večera, izprekidana zdravicami, od kojih bijaše najznamenitija zdravica kanonika Krčelića, koji je govoreći čas latinski, čas hrvatski, po tadanjem običaju nazdravio „vitežkoj, plemenitoj i krasnoj“ domaćici gospodji Margariti, koju je prispodobio žarkomu suncu, što no se je neko vrieme krilo za oblakom, a onda se opet u svem sjaju pokazalo starim znancem i prijateljem.

Ta zdravica bijaše dakako primljena najvećim oduševljenjem, burnimi povici „vivat!“ i kucanjem čaša. Stari grof Sermage, poznati prefriganac, bijaše tako dirnut Krčelićevom zdravicom, da je Gitu poljubio u golo rame, što je staru groficu ozbiljno razljutilo, tako razljutilo, da mu je francuzkim jezikom dobacila dvie vrlo jedke rieči: „Stara budalo!“

Oko ponoći ustade barunica, što bijaše znak, da je večera gotova.

— Gospoda i gospodje, koji žele plesati, ili se kartati, neka izvole u gornje odaje! — reče barunica, naviestivši time drugi dio zabave, na koji su mlade djevojke nestrpljivo čekale.

— Boga mi i ja ću danas plesati! — reče grof Sermage naprama asesoru Bedekoviću. — Zar ne, vi ćete dopustiti, da plešem s vašom gospodjom?

— Bit će mi osobita čast, illustrissime! — odgovori Bedeković klanjajući se, premda mu ne bijaše ugodno, da će njegova supruga plesati.

Grof uhvati izpod ruke asesora i stupi s njim pred njegovu mladu suprugu.

— Ponizno molim vašu milost! — reče grof mladoj

ženi, — da izvoli sa mnom plesati. Gospodin se je asesor meni smilovao i dopustio, — dodade lukavo grof.

— O, molim, molim! — klanjaše se opet asesor. — Meni je osobita čast.

Gospodja asesorica pogleda najprije pitajućim pogledom svoga muža, pa kad je vidjela, da je sbilja istina, što govori grof, uhvati se izpod ponudjene si ruke grofove, te podje s njim u gornje sobe.

Mladji sviet, koji je želio plesati, bijaše tu već na okupu. Od gospode javio se za ples grof Patačić, savjetnik Janković, protonotar Škrlec, mladi Petković, odvjetnik Završki i napokon stari grof Sermage. Djevojke su sve odlučile i ista Magdalena htjela je danas prvi put pokušati prvu sreću u plesu. Od gospodja plesale su samo Gita, a zatim supruge Nikole Škrlca i asesora Bedekovića.

Bijaše i to dosta, jer dvoranica, gdje se je plesalo, ne bijaše jako prostrana, pošto je jedva bilo mjesta za nekoliko parova. Najmljeni mužikaš, koji je prije dolje s efebi večerao i dobro se vincem nakitio, energično udari u klavicimbal prve akorde poloneze, koja se je u Zagrebu vrlo rado plesala, i u dvoranici razvi se živahan ples, koji je započeo protonotar s Gitom, a za njim se odmah požurio grof s asesoricom.

Djevojke bijahu presretne, blažene, a najsretnija bijaše sigurno medju njimi Magdalena, s kojom je plesao kavalir Janković, koga je osobito zanimalo, da pleše s djevojčicom, koja još nije s mužkarcem plesala. Magdalena je stvorena bila za ples i plesala je za čudo dobro, tako, da ju je Janković morao pred materom pohvaliti

Starije gospodje promatrale su ples, sjedeći u naslanjačih, dočim se su starija gospoda u pokrajnoj sobi kartala za velike novce.

Dolje u blagovalištu ostala su samo trojica: viceban Najšić, gradski sudac Szalle i asesor Lukavski. Pušeći svoje lule sjedjeli su za prostrtim još uviek stolom, razgovarali se i pili. Oni nisu imali smisla ni za karte ni za ples. Nitko nije pitao za njih, jer se je znalo, da im dolje ništa ne manjka.

Gospodje, koje su ples samo motrile, a nisu plesale, primietile su, da gospodin protonotar osobito odlikuje Gitu i da najviše s njom pleše. Primietile su i to, da se ona vrlo koketno s njim zabavlja, sasma proti svomu običaju, jer inače bijaše Gita u obćenju s mužkarci mirna, dostojanstvena, gotovo ponosita.

— Ti ćeš vidjeti, — šaptnula je gospodja velikoga župana Juršića svojoj prijateljici supruzi asesora Lukavskoga, — da će ga ona uloviti u svoje mreže.

— Ta ona je starija od njega, — odgovori Lukavskica, — pa ima odrasle kćeri.

— Ali je liepa, gledaj ju samo, ljepša od svih drugih, — primieti dalje županica, — pa što je glavno, ima novaca, što je dan danas riedkost.

— Mogla bi imati pravo! — popusti sada Lukavskica. — Svi govore, da protonotar ide samo za novcem. Ako je to istina, onda je Gita kao stvorena za nj.

Plesači su se sve to više razigravali, a medju svimi ugrijavao se najviše stari grof Sermage, koji je neumorno plesao. On je prisilio i starije gospodje, da su po koju kratku touru s njime poplesale. Napokon podje mu za rukom, ter je sklonuo na ples i istu Pudencijanu, premda omašna barunica nije izprva ni čuti htjela o tom, uvjeravajući grofa, da već desetke godina ne pleše poradi svoje neduhe. To bijaše doduše istina, ali ju je zato ipak grof sklonuo, da pleše s njime bar minuet, gdje se čovjek tako ne umori.

I barunica se dade nagovoriti. To čudo stadoše svi gledati. Isti kartaši prestaše igrati i dodjoše vidjeti, kako barunica pleše. Pa nije loše plesala, kako se često dogadja — kod debelih, omašnih ljudi, da vrlo lako plešu. Ali ipak taj ples nije prijao barunici. Zaduhala se odmah s početka i morala brzo prestati. Prisutni odlikovaše barunicu burnim pljeskanjem.

— Do biesa, nije to za me! — reče hripajući barunica, uvalivši se u naslanjač do grofice Sermageove, — tvoj me je muž mogao ostaviti na miru.

— Moj muž je šenut, — reče grofica, — to je stara stvar.

Zabava kod Gite trajaše do svitanja, sve jednako živahna i oduševljena U jedan put opomenu netko goste, da zvoni pozdravljenje. To bijaše u ono vrieme medja svakoj zabavi.

Muzikaš zatvori klavicimbal. Kartaši pobacaše karte na stol, a onaj trifolium u blagovalištu izkapi „zadnju“ čašu vina u ime rastanka.

Na mig baruničin poletješe efebi niz stube i vratiše se odmah s velikimi tasami, s kojih se je pušio punš. Svaki od gostiju posrka svoju zdjelicu ukusnoga toga pića i na to započe svestrano praštanje.

Za nekoliko časaka bijaše tiho i tamno u Gitinu dvoru, gdje je malo prije vrela najživahnija zabava.

— No koji ti se najviše svidja? — upita barunica Gitu, kad su bile same

Gita sleže rameni i nasmieši se.

— Valjda ti se ipak jedan od svih najviše svidja, — reče barunica već ponešto razdraženim glasom, jer se je ljutila, da Gita nije odmah imenovala njezina odabranika.

— To je posve naravno! — odgovori Gita. — Ni jedan mi se ne svidja osobito, nu Janković je svakako najzanimljiviji.

— Ta francuzka lutka, ... taj razkalašenik! — okosnu se barunica. — Taj ni ne misli na ženitbu. Ala si loša ukusa, moja Gito! . . . To je protonotar drugi čovjek . . .

— Vrlo pametan čovjek! — reče Gita, da udobrovolji barunicu.

— Vrlo pametan, fin i pristao mlad čovjek . . . — govoraše barunica.

— Samo da je nešto viši; manji je od mene . . — nasmija se Gita.

— Što zato? — reče barunica, — to se često dogadja, da je žena viša od muža, al zato ipak muž ostaje muž . . .

— Čini se, Pudencijano, da je protonotar tvoj odabranik za mene, — primieti sada Gita.

— Pa nisam li dobro odabrala? — reče barunica, stavši pred Gitu i podbočivši se rukama. — Protonotar je jedan od najuglednijih ljudi u kraljevstvu, čovjek, komu je otvorena sjajna budućnost . . .

— To je sve istina, ali je sbilja malen . . . — reče Gita i stade se nestašno smijati.

— Ala si djetinjasta! — otresnu se barunica na Gitu, što je ovu samo na veći još smieh potaknulo, — pa neka je manji od tebe, ne boj se, ti ćeš ga ipak slušati i pokoravati mu se.

— Ta on jamačno i ne misli na to, da me uzme za ženu . . .

— Valjda te ne će odmah prvu večer zaprositi . . . Svemu treba vremena. A sada laku noć, ili dobro jutro. Ja idem u postelju, — reče barunica i oprosti se sa Gitom.

Ležeći u postelji ne mogaše udovica dugo još zaspati. Nije osjećala u duši nikakova zadovoljstva. Zabava bijaše sjajna, vesela, gosti ugledni, nju su svi odlikovali što su samo mogli, ali uza sve to ostade joj srce nekako pusto i nerazdragano.

— *On* je sasvim drugačiji momak! — pomisli Gita i uzdahnuvši glasno, okrene se k stieni u želji, da usne.

Njezine kćeri u svojoj sobi nisu dugo još išle spavati, nego su se na po svučene razgovarale, sjedeći svaka na svojoj postelji. Magdalena bijaše uzhićena današnjom zabavom, osobito plesom. Takovih užitaka nije još okusila u svom životu.

— Ah, da je na moje, ja bih do druge noći plesala! — reče ona djetinjskom iskrenosti sestri.

— Meni je dosta. Ti mužkarci su vrlo dosadni, — javi se Jelena.

— Ne svidja ti se Petković? . . . Julija je rekla, da je zaljubljen u te! — izlanu Magdalena.

— Al ja nisam u njega . . .

— Već u koga? . . .

— Ta kazala sam ti . . .

— U Domjanića? . . . No, onda bih ja voljela Jankovića. Ah, kako izvrstno pleše, — reče zanosno Magdalena i poče fućkati melodijozni jedan prelaz iz minueta.

— Spavati! — čuo se zapoviedajući glas matere iz susjedne sobe, a djevojke utrnuše u isti čas svieću i legoše na počinak.

(Nastavit će se.)

Gospoda Golovljevi.

Roman M. E. Saltykova Ščedrina, s ruskoga preveo **Stjepan Lukić.**

(Nastavak.)

Braća odputovaše; Golovljevski dvorac opusti. S udvojenom se revnošću Arina Petrovna lati kućnih poslova; umuknu lupa kuhačkih noževa u kuhinji, no zato se udvoji rad u uredu, u hambarima, komorama, podrumima itd. Ljeto se približavaše kraju; okrenu varenje, soljenje, spremanje za zimu; odasvuda se zgrtaše zimina, sa svih se dobara dovažaše ženska prirodna birovina: osušene gljive, jagode, voće i drugo. Sve se to mjerilo, primalo i prinadometalo k hrani prijašnjih godina. Ne bješe uzalud kod Golovljevske vlastelinke sagradjen cio red podruma, hambara i komora; sve to bijaše puno puncato, no i dosta je tu bilo pokvarene hrane, kojoj se nijesi mogao da primakneš poradi gnjile duhe. Sva se je ta hrana pregledavala pod kraj ljeta, i ono se, što se činjaše, da ne valja, davaše za stol.

— Krastavci su još dobri, samo su odozgo nešto kao sluzljivi, zaudaraju; no, neka se dvornici najedu! — reče Arina Petrovna, nalažući, da se ostavi sad ovaj, sad onaj čabar.

Stjepan se Vladimirić za čudo uživio u svoj novi položaj. Ovda mu se onda strašno htjelo malo „protjerati kera“ i opiti (imaše i novaca za to, kako ćemo poslije vidjeti), no susprezaše se kao znajući, da pravi čas još nije udario. Sada je bio svaki čas zabavljen, jer se živo zanimaše za spremanje hrane, beskorisno se radujući ili žalosteći rad uspjeha i neuspjeha Golovljevskog gospodarstva. Ponekuda se uzrujano šuljao iz ureda k podrumima, samo u kaputu bez kape, sakrivajući se pred materom iza drveća i svemogućih kućara, što su prenapunjivali dvor (Arina bi ga Petrovna u ostalom često zapazila takova, i uskipilo joj roditeljsko srce, da na Stjepka-dangubu dobro pripazi, no razmislivši, mahnula bi rukom na nj), i tamo s grozničavom nestrpljivošću motrio, kako su se istovarivali podvozi, donašale s dvorca bačve, čabrovi, kako se sve to prebiralo i napokon nestajalo u razvaljenome bezdnu podrumâ i komorâ. Većinom je bio zadovoljan.

— Danas su dovezli iz Dubrovina dvoja kola gljiva

mliječnica! — ushićeno saopći pisaru — a mi već mišljasmo, da ćemo na zimu biti bez gljiva! Hvala, hvala Dubrovinjanima! Valjani Dubrovinjani!

Ili:

— Danas je mati zapovjedila, da se u ribnjaku nahvata karasâ — ah, dobri su karasi! Ima ih dužih od pô aršina! Rado da ćemo se ove cijele nedjelje hraniti karasima!

Gdjekada se i žalostio.

— Krastavci su, brate, ove godine rdjavi! Čvorasti i pjegavi — nema čistoga krastavca! Bit će, da ćemo se hraniti lanjskima!

No u opće mu se sustav Arine Petrovne ne svidjaše.

— Koliko joj je dobra sagnjilo — strašno! Danas izvlačili, izvlačili: slaninu, ribu, krastavce — sve je zapovjedila da se dade na stol! Zar je to posao? Zar se tako gospodari? Svježe je hrane silesija, a ona se je ne će ni taknuti, dok se sav stari gnjilež ne pojede!

Uvjerenje se Arine Petrovne, da se od Stjepka-dangube bez muke može zatražiti ma kakav spis, sasvim ispuni. Ne samo da je bez prigovora potpisao sve spise, što mu ih mati poslala, već se i hvalio istog večera pisaru:

— Danas sam, brate, potpisao sve spise. Sad sam čist! Ni žlice ni zdjele — ništa sada nemam, a ni u naprijed! Umirio sam mater!

S braćom se je rastao mirno i bio veseo, što sada ima cijelu zalihu duhana. Naravno, nije se mogao suspregnuti, da ne nazove Porfišu krvopijom i Juduškom, no ti su izrazi sasvim neopazice utonuli u cijelom potoku brbljavosti, u kojoj nijesi mogao da uloviš ni jedne suvisle misli. Na rastanku braća postadoše milostiva i dadoše novaca, a pri tome Porfirij Vladimirić poprati svoj dar ovim riječima:

— Ako ustrebaš ulja u svjetiljku ili ushtjedneš zapaliti svjećicu Bogu — evo ti novaca! Živi, brate, tiho i mirno — i mati će biti s tobom zadovoljna, i tebi će biti dobro i mi ćemo svi biti veseli i radosni! Ta mati je dobra!

— Dobra je, dobra, — potvrdi Stjepan Vladimirić, — samo hrani gnjilom slaninom!

— A ko je kriv? Ko je protepao roditeljski blagoslov? Sam si kriv, sam si imutak profućkao! A kako je imutak bio lijep! Da si se vladao skromno i valjano, jeo bi i govedine i teletine. I svega bi imao dosta: i krumpira i kupusa i graška. . . Zar nije tako, brate?

Da je Arina Petrovna čula taj dijalog, sigurno ne bi uzdržala, a da što ne prinadometne. No Stjepan-danguba baš u tome i bijaše srećan, što ga se tudje riječi nijesu primale. Juduška je mogao govoriti, koliko je htio, i biti potpuno uvjeren, da ni jedna njegova riječ ne će postići cijelji.

Jednom riječju, Stjepan Vladimirić isprati braću prijateljski i nekako zadovoljno pokaza Jakovu pisaru dvije banke od dvadeset i pet rubalja, koje se nadjoše u njegovoj ruci poslije rastanka.

— Sad ti, brate, imam na dugo! — reče — imamo ti duhana, obskrbljeni smo čajem i šećerom, samo nema rakije — ushtjednemo li, i rakije će biti! U ostalom nemam kada, moram da letim u podrum. Ne poprigledaš li malo — odmah će razvući! Vidjela me, brate, vidjela vještica, kako sam jedared oko stola šuljao! Stoji ona kod prozora, gleda na me i misli: „gle, ne brojim krastavce!“

Napokon je vani i listopad; okrenuše kiše; ulica pocrni i postade neprolazna. Stjepan Vladimirić ne mogaše nikamo da izadje, jer na nogama imaše iznošene očeve papuče, na sebi staru očevu halju. Sjedio uz prozor u svojoj sobi i kroz dvostruka okna gledao na seoce, koje bješe zagrezlo u blatu. Tamo se, sred sinje jesenske magle, kao crne točke odavali ljudi, kojih ljetnji naporni rad nije mogao da slomi. Rad se ne prekraćivaše, već samo drugačije okrenuo; ljetnu pjesmu zamijenila neprekidna jesenska tmuša. Žitne se pušnice dimile do ponoći; lupa se mlatilâ sjetno razlijegala po cijeloj okolici. U vlastelinskim se pušnicama takodjer mlatilo, i u uredu pogovaralo, da će se jedva do mesopusta svršiti s cijelom masom vlastelinskoga žita. Sve izgledalo sumorno, pospano, sve odavalo neku tlaku. Vrata ureda ne bijahu više otvorena u svu šir, kao ljeti, i u samom njegovu namještaju plivala sivkasta magla od isparivanja mokrih šuba.

Teško je reći, kako se je Stjepana Vladimirića dirnula slika ladanjske jeseni i da li je u njoj razabrao muku i rad, šte se nastavlja sred blata i gada pod neprekidnim lijevanjem kiše; no svakako da ga je sinje, uvijek suzljivo jesensko nebo davilo. Činjaše se, da mu visi baš nad glavom i grozi se, da će ga utopiti u razvaljenim otvorima zemlje. Nemaše drugoga posla, no da gleda kroz prozor i prati teške gromade oblaka. S jutra jedva što je svanulo, već bješe cijelo obzorje prevučeno njima; oblaci stajahu kao ukočeni, obajani; prolazio sat, dva, tri, a oni sve stajali na jednome mjestu i, što više, nije se moglo zamijetiti i najmanje promjene ni u boji ni u crtama. Eno onaj oblak, što je niže i crnji od drugih, i onomadne imaše raskidan oblik (baš kao pop u misnome odijelu s raširenim rukama), koji se izrazito isticaše na bjeluškastoj površini gornjih oblakâ — i sada je u podne sačuvao taj isti oblik. Desna ruka, istina, postala kraća, no zato se lijeva strašno produljila, i lije iz nje, tako, da se je i na tamnome dnu neba napravio još tamniji, gotovo crn trak. Eno još i drugi oblak: i onomad je kao runjava gruda visio nad susjednim selom Naglovkom i činjaše se, e je prijetio, da će ga ugušiti — i sada ista runjava gruda visi na istome mjestu, a šape dolje ispružila, kao da hoće sad nà skočiti. Oblaci, oblaci, i oblaci — tako cio dan. Oko pet se sati poslije objeda svršava metamorfoza: okolica tamni, tamni i napokon je

sasvim nestane. S početka oblaci iščeznu i svi se oviju crnim velom; zatim nekuda nestane šume i Naglovke; za njome utone crkva, kapelica, bližje seoce, voćnjak, i samo oko, koje ukočeno prati proces tog tajinstvenog nestajanja, još može da razbere vlastelinski dvorac, što stoji na nekoliko hvati. U sobi je već sasvim tamno; u uredu još ne zažižu svjetla; valja hodati, hodati i hodati neprestano. Bolni umor okiva um; u cijelome se organizmu, uza svu besposlicu, osjeća neizreciva umorenost; jedna se samo misao mota, siše i davi — i ta je misao: grob! grob! Eno one točke, što su se onomadne vidjele na tamnoj gadnoj zemlji, okolo seoskih gumana, — njih ta misao ne muči, i one ne će poginuti pod bremenom sjete i umora, one ma da se i ne bore s nebom, no barem se koprcaju, nešto grade, ogradjuju, popravljaju. Da li je vrijedno ogradjivatii popravljati ono, poradi česa dan i noć pate, da sagrade — to mu ne bješe palo na um; no razbiraše, da su i te bezimene točke kud i kamo nad njime, da se on i koprcati ne može, da on nema što ni ogradjivati, ni popravljati.

Večeri je sprovodio u uredu, jer mu strina Petrovna kao i prije ne davaše svijeće. Nekoliko je puta molio po upravitelju, da mu se pošalju čizme i šuba, no dobi za odgovor, da za nj nije pripravljeno čizama, a čim okrene zima, da će mu se dati pustene natikače. Očevidno, Arina Petrovna namjeravaše doslovno ispuniti svoj program: držati propalicu tako, da ne umre od gladi. S početka psovaše mater, no poslije ju kao zaboravio; s početka je nešto spominjao, no poslije prestao i spominjati. Što više, ohladio je i prama svjetlu svijećâ, upaljenih u uredu, pa se zatvarao u svojoj sobi, da ostane sam samcat s tamom. Unaprijed imaše još jedno jedino utočište, koga se je ponekuda bojao, no koje ga je neodoljivom silom vuklo k sebi. To utočište bješe — napiti se i zaboraviti! Duboko zaboraviti, bespovratno, utonuti u more zaboravi tako, da se ne možeš iz njega ni podići. Sve ga je amo vuklo: i bujna prošlost i nasilna sadašnja besposlica, i bolestan organizam sa zagušljivim kašljem, s nesnosljivom sipnjom, i sa sve to jačim hlapatom srca. Napokon ne odoli.

— Danas, brate, valja pripraviti bocu, — reče jedared pisaru glasom, koji nije slutio na dobro.

Današnja boca izazva cijelu povorku novih, i od tog se doba točno svaku noć opijao. U devet sati, kad se je u uredu ugasilo svjetlo i ljudi se razišli po svojim logovima, metne na stol pripravljenu bocu s rakijom i komad crnoga kruha, koji bješe gusto posut solju. Nije se pravce primicao k rakiji, već se kao šuljao k njoj. U naokolo je sve spavalo mrtvim snom; samo miševi griskali za tapetama i sat dosadno tik-takao u uredu. Skinuv halju, samo u košulji hodaše gore dolje po jako ugrijanoj sobi, čas pô se zaustavljao, išao k stolu, napipavao u tami bocu i iznovice hodao. Prve je čaše ispijao, strastveno usisavajući u se tekućinu, koja pali; no malo se po malo hlapat srca povećavao, glava se uspali i jezik stade da mrmlja nešto nesuvislo. Otupljena se misao silila da stvori nekake slike; omrtvjela pamet pokuša da prodre u carstvo prošlosti; no slike bjehu raskidane, besmislene, a prošlost se ne odzivaše ni jednom uspomenom, ni gorkom, ni jasnom, kao da se je med nju i sadašnjost jedared za uvijek digla čvrsta stijena. Pred njime bješe samo sadašnjost u obliku sasvim zatvorene tamnice, u kojoj je nestalo i ideje o prostoru i ideje o vremenu. Soba, peć, tri prozora u prednjoj stijeni, drvena klimava postelja i na njoj tanak, zgnjeten dušek, stol, a na njem boca — ništa si drugo ne mogaše zamisliti. No po tome, kako se je glava raspaljivala, što više i ovo je čuvstvo slabilo. Mrmljanje, koje s početka imaše makar neki oblik, napokon sasvim postade nerazumljivo. Zjenice se očne, sileći se razabrati crte u tami, silno raširiše; napokon sama tama iščeznu i mjesto nje stvori se prostor, napunjen fosforskim sjajem. To bješe beskonačna sjajna praznina, mrtva, u kojoj se ne odavaše ni jedan životni zvuk. Pratila ga je uzastopce, išla za svakim njegovim korakom. Ni stijenâ, ni prozorâ, ništa ne bješe; sve sama neograničena blještava praznina. Bude mu strašno; valjade mu ugušiti u sebi čuvstvo zbilje tako, da i te praznine nestane. Još nešto naprezanja — i on je kod cijelji. Noge, spotičući se amo tamo, nosile ukočeno tijelo, prsa ne odavahu mrmljanja, već krik; kao da je samoga života nestajalo. Okrenu ona strašna ukočenost, koja, pokazujući odsutnost svijesnoga života, ipak nesumljivo odavaše nazočnost nekog osobitog života, što se je razvijao nezavisno od kakih mu drago zakona. Stenjanje za stenjanjem otkidalo se iz grudi, ni malo ne narušujući sna; organička bolest nastavljaše svoj posao, na oko ne uzrokujući fizičkih boli.

Jutrom bi se probudio sa zorom, i zajedno se s njime probudio: nemir, ogavnost, mržnja. Mržnja bez prosvjeda, ničim nevezana, mržnja protiv nečesa neopredijeljena, što nema oblika. Uspaljene se oči besmisleno zaustavljaju sad na jednom predmetu, sad na drugom, i dugo i ukočeno gledaju; ruke i noge dršću; srce sad zamre, sad počne lupati tako jako, da se ruka hvata za grud. Ni jedne misli, ni jedne želje. Pred očima je peć, i misao se tako ispunjava tom prikazom, da ne prima nikakih drugih dojmova. Zatim prozor zamijeni peć, prozor, prozor, prozor . . . Ne treba ništa; ništa, ništa ne treba. Lula se nabija i mehanički puši i neispušena opet pada iz ruku, jezik nešto mrmlja, no očevidno, samo od navike. Najbolje je: sjedjeti i šutjeti i gledati u jednu točku. Dobro bi se bilo opiti u takav čas; dobro bi bilo u toliko podići temperaturu organizma, da barem na kratko vrijeme oćuti nazočnost života, no danju ne možeš dobiti rakije ni za kake novce. Valja čekati do noći, da se opet dovine onih blaženih časaka, kad zemlja iščezava ispod nogu i mjesto četiriju ohladjelih zidova pred očima se otkriva neopredijeljena blještava praznina.

Arina Petrovna nemaše ni pojma, kako „danguba“

provodi vrijeme u uredu. Slučajni plam čuvstva, što je zasjao u razgovoru s krvopijom Porfišom, brzo ugasnu, tako da i nije zamijetila. S njene strane ne bješe ni sistematičkoga oblika u postupanju s „dangubom“, već prosta zaborav. Sasvim je zaboravila, da uz nju, u uredu, žive biće, svezano s njome krvnim vezovima, biće, koje možda propada s brige za životom. Kao što je ona sama, bacivši se u kolotečinu života, gotovo ga mekanički ispunjavala, tako su i drugi, po njezinu sudu, morali da rade. Nije joj ni palo na um, da se sam karakter života mijenja jednako s mnoštvom uvjeta, koji su različiti, i da napokon za jedne (kao za nju) taj život prikazuje nešto ugodna, a za druge — nešto hladna i neprijatna. Zato premda joj je upravitelj više puta javio, da sa Stjepanom Vladimirićem nije dobro, te su prijave prolijetale mimo njezine uši, ne ostavljajući u pameti nikakog dojma. Mnogo, mnogo bješe, ako je odgovorila na njih stereotipnom frazom:

— Ne boj se, ozdravit će, još će mene i tebe preživjeti! Što da radi, ždrijebac! Kašlje! Gdjeko kašlje trideset godina, pa mu ništa!

No, kad joj jedared u jutro javiše, da je noću nestao iz Golovljeva Stjepan Vladimirić, na jedanput se trže. Brzo razasla svu družinu, da ga traže, i sama se lati posla, počevši najprije pretraživati sobu, gdje je propalica stanovao. Prvo, što ju je porazilo, bješe — boca na stolu, u kojoj je još na dnu bilo nešto tekućine, i koju se ne sjetiše u žurbi odnijeti.

— Što je to? — upita, kao poimajući.

— Valja da je . . . pio! . . . — odgovori upravitelj.

— Ko je dao? — poče, no zatim se suspregnu i pritajivši svoj gnjev, nastavi da pregledava

Soba bješe gadna, crna, tako iskačkana, da je bilo neugodno i njoj, koja nije znala ni priznavala nikakvih udobnosti. Svod pocrnio od dima, tapete na stijenama ispucane i na mnogim mjestima otkinute; mjesta pod prozorom pocrnjela pod gustim slojem duhanskog pepela; dušeci se valjali po gadnome podu; na postelji ležaše izgnjetena ponjava, sva posmedjela od nečistoće. Na jednome prozoru bješe zimski okvir istavljen ili, bolje reći, otkinut, i sam prozor otvoren; rado da je tim putem propalica iščeznuo. Arina Petrovna instinktivno pogleda na ulicu i još se više prestraši. Vani bješe već početak studenoga, no jesen je tê godine bila osobito duga i zima nije još okrenula. I putovi i polja — sve je bilo blatno, razmočeno, neprolazno Kako je prošao? Kuda? I tu se sjeti, da na njem ne bijaše ništa, osim spavaće halje i papuče, od kojih se je jedna našla pod prozorom i da je cijelu prošlu noć neprestance lijevala kiša.

— Odavna nijesam bivala ovdje kod vas, dragovići! — progovori, udišući u se mjesto zraka nekaku gadnu smjesu rakije, duhana i prokislih šubâ.

Cio je dan, dok su ljudi tražili po šumi, prostojala kod prozora, s tupom pozornošću gledajući u golu daljinu. Radi dangube taka smutnja! — pričini joj se, da je to nekakav ružan san. Rekla je tada, da ga valja poslati u vologodsko selo, — ali prokleti Juduška: „Ostavite ga u Golovljevu, mamice!“ — nä, sad eto ti! Živio bi tamo po voljici — i Bog s njime! Svoje učinih: jedan je „dio“ protepao, drugi mu dadoh! No da je i drugi protepao — neka ga! Ni Bog ne će nasititi nezasitnu trbušinu! I sve bi kod nas bilo mirno i tiho, a sada, — Bog zna kaku je ludoriju počinio! Traži ga po šumi! Dobro će još biti, ako ga u kuću dovedu živa — tä pijan će lako pogoditi i u petlju! Uzeo uže, privezao ga o granu, omotao oko vrata i — gotov! Mati noću ne spavala, zalogaja ne dojedala, a njemu, gle, što je puhnulo u glavu — objesiti se! Ili da mu nije bilo dobro, da mu se nije davalo jesti i piti, ili poslom mučilo — već hodao po sobi gore dolje, jeo i pio, i pio i jeo! Drugi ne bi znao, kako da zahvali materi, a on se smislio da objesi — tako se je odvažio, ljubazni sinak!

No ovaj se put slutnje Arine Petrovne o nasilnoj smrti dangubinoj ne obistiniše. Pred veče se pokaza u Golovljevu kibitka, upregnuta s dva seljačka konja, i doveze bjegunca k uredu. Bješe na pô u nesvjestici, sav izbijen, isiječen, poplavljela i podbuhla lica. Pokaza se, da je noću došao do Dubrovinskog dvorca, koji ležaše dvadeset vrsta od Golovljeva.

Cijela je dvadeset i četiri sata poslije toga prospavao i onda se drugi dan — probudio. Po običaju uze da hoda gore dolje po sobi, no lule se ne taknu, kao da ju je zaboravio, i na sva pitanja ne pisnu ni slovca. Arinu Petrovnu na toliko ganulo čuvstvo, da u malo što nije zapovjedila, neka se premjesti iz ureda u vlastelinsku kuću, no zatim se umiri i opet ostavi dangubu u uredu, naredivši, da mu se soba opere i očisti, promijeni rublje na postelji, metnu na prozore zavjese i drugo koješta. Kad joj drugi dan na veče javiše, da se je Stjepan Vladimirić probudio, zapovjedi, neka se pozove u kuću k čaju, i pokuša da s njime razgovara prijaznim tonom.

— Kamo si otišao od matere? — poče ona. — Znaš li, kako si obespokojio mater? Dobro je još, da otac nije znao ni o čem — kako bi mu bilo u njegovu položaju?

No Stjepan Vladimirić osta ravnodušan prama materinoj prijaznosti i upilji nepomične, staklene oči u lojanu svijeću, kao da je pratio, kako malo po malo izgara.

— Ah, budalo, budalo! — nastavi Arina Petrovna sve prijaznije i prijaznije, — da si barem pomislio, što će se s tebe pogovarati o materi! Ima ona — hvala Bogu — dosta zavidnika i ko zna, što će brbljati! Reći će, da ga nije ni hranila, ni odijevala . . . ah, budalo, budalo!

Isto šutanje i isti nepomični pogled, besmisleno upiljen u jednu točku.

— I za što da ti je zlo kod matere? Odjeven si i sit — hvala Bogu! I toplo ti je i dobro . . . pa što ćeš još! Ako ti je dosadno, ne ljuti se, prijatelju moj — za

to si i na selu. Veselja i plesova kod nas nema — i mi svi sjedimo u kutovima i dosadjujemo se! I sama bih rada malo zaplesala i pjesmu zapjevala — no pogledaš na ulicu, ni u crkvu nemaš volje da ideš po takoj mokrini.

Arina Petrovna prestade, očekujući, da će danguba barem nešto reći; no danguba se kao okamenio. Srce joj malo po malo uskipljuje, no sve se još suspreže.

— A nijesi li bio čime zadovoljan, možda nije bilo dosta jela, ili rublja — zar nijesi to mogao da materi rečeš otvoreno? Draga mamice, molit ću, dajte mi napraviti jetra ili pitu sirnjaču — zar bi ti mati uskratila u zalogaju? Ili da ti se je prohtjelo vinca — no, prohtjelo ti se vinca, no, Bog s tobom! Čašu, dvije, — zar da je materi žao? A nuto: u sluge te nije stid moliti, a materi teško pisnuti riječ!

No uzalud sve laskave riječi: Stjepan Vladimirić ne samo da nije ništa osjećao (Arina se Pavlovna nadaše, da će joj poljubiti ruku) i ne pokajao se, već nije ništa ni slušao.

Od tog doba sasvim umuknu. Cijele dane hodao po sobi, namrštiv čelo, mičući usnicama i ne osjećajući umorenosti. Ovda bi se onda zaustavio, kao da je htio nešto reći, no ne bi našao riječi. Rado da nije izgubio sposobnosti za mišljenje; no dojmovi su se tako slabo držali u njegovu mozgu da ih je odmah zaboravljao. No ne bješe zato nestrpljiv, što ne bi našao potrebne riječi. Arina Petrovna mišljaše, da će joj svakako potpaliti dvorac.

— Cijeli dan šuti! — reče, — misli, danguba, ma o čem, dok šuti! Sjetite se moje riječi, ako ne upali dvorca!

No danguba na prosto nije mislio. Pokaza se, da je sav uronio u tamnu maglu, gdje nema ni mjesta ne samo za zbilju, već ni za maštu. Njegov je mozak nešto radio, no to „nešto“ nije imalo saveza ni s prošlošću, ni sa sadašnjošću, ni s budućnošću. Kao da ga je crn oblak obavio od glave do pete, i on gledao u nj, u njega samoga, pratio ga umišljenim nemirom i katkada zadrhtao, kao da se je otkinuo od njega. U tome zagonetnome oblaku nestade za nj sav fizički i duševni svijet . . .

U mjesecu prosincu iste godine dobi Porfirij Vladimirić od Arine Petrovne pismo ovoga sadržaja:

„Jučer nas je u jutro zadesila nova od Boga poslana nesreća: sin je moj, a tvoj brat, Stjepan, umro. Još je s večera u oči tog dana bio sasvim zdrav i večerao, a u jutro nadjen u postelji mrtav — tako brzo prolazi ovaj život! I što je najteže za materinsko srce: onako je, bez popudbine, ostavio ovaj isprazni svijet, da se baci u carstvo neizvjesnosti.

„Ovo nam svima može da posluži za nauku: ko za obitetjske sveze ne mari — uvijek mora da očekuje ovakav konac I neuspjesi u ovome životu, i nenadana smrt, i vječne muke u drugome životu — svemu je ovo izvor. Jer, bili mi ma kako ponosni i znameniti, ako ne poštivamo roditeljâ, to će oni i naš ponos i znamenitost pretvoriti u ništa. Takova su prava, koja svaki čovjek, što živi na ovome svijetu, mora da vrši, a sluge su k tome dužni poštivati gospodu.

„U ostalom uza sve to sve su mu počasti bile dane kao sinu. Pokrov smo naručili iz Moskve, a pogreb je vodio poznati ti otac arhimandrit. Četrdesetnice molitve i slave u spomen mrtvih vrše se kako valja po kršćanskome običaju. Žao mi je sina, no ne smijem da mrmljam, a i vama, djeco moja, ne savjetujem Jer ko to može da zna? — mi ovdje mrmljamo, a njegova se duša veseli u nebeskim dvorima!“

(Nastavit će se.)

Glagoljski službenik vojvode Hrvoja.

Sjećat će se naši čitatelji, da smo ih u svoje vrieme obaviestili, kako je odaslanstvo magjarske akademije god. 1889 dobilo u Carigradu glagoljski rukopis, sadržavajući misal ili crkveni službenik. Nije ono toga rukopisa prvo odkrilo. Odkada je još sultan Abdul-Medžid u godinama četrdesetim našega vieka carsku riznicu učinio pristupnom, više se je učenjaka evropskih poslužilo tom dozvolom. Niemac Mordtmann pregledao je g. 1849—1850 ondje čuvane rukopise, pa im je i popis god. 1854. objedanio (u časopisu „Philolog“). U tom se popisu spominje pod br. 44 i naš rukopis, Mordtmann je prepoznao, da je pismo glagoljsko, nu nije mu pravo razabrao sadržaja, te je mislio, da sadržaje legende. Madjari su od davna očekivali, da će u Carigradu odkriti biblioteku kralja Matije Korvina, pak su se trudili ući joj u trag, odkada je dvor turskoga padiše postao pristupnijim. Jur ugarski sabor god. 1843/4 očitovao je želju, neka se traži ondje Korvinova biblioteka. Ova se je nalazila u Budimu; veći je dio njezin sultan Sulejman i Ibrahim paša, osvojivši Budim, ponio u Carigrad ujedno s umotvorinama našega Jakova Statilića, rodom iz Trogira, na ime s mjedenim kipovima Herkula, Apola i Diane Drugi dio biblioteke osta svendilj u Budimu, koji bješe u Beč prenesen, kad je god. 1686. Budim oslobodjen. Tada je taj dio po sastavljenom popisu brojio 208 tiskanih knjiga i 101 rukopis. Predan je carskoj dvorskoj knjižnici u Beču. Madjari su se nadali veću i dragocjeniju čest naći u Carigradu. Odatle njihov trud poslije pete desetine našega stoljeća. Godine 1862. bjehu odaslani u Carigrad Fr. Kubinji, M. Henszlmann i A. Ipolyi, te su opet naišli na naš glagoljski rukopis. Iza toga Francuz dr. E. Dethier sastavi nov popis rukopisa sultanove riznice, pak u njem naš rukopis

dobro označi kano glagoljski misal. Dethier stupi u odnošaj takodjer s biskupom J. J. Strosmajerom i s drom. Fr. Račkim, pak je bio naumio izdati neke rukopise historijskoga sadržaja, kao što je i učinio, objelodanivši u Parizu god. 1870 kod F. Didota u knj. V. Fragmenta historicorum graecorum: Κριτοβούλου συγγραφὴ ἱστοριῶν, sadržajući djela Muhameda II. god. 1451 - 1467, pa medju ostalima i propast Bosne. Odkada je Ugarska postala samostalnom, a rasle su simpatije Magjara prema Turcima, padiša se pokazivao sklonijim naprama Magjarima glede ostanaka biblioteke Korvinove. Tako je sultan Abdul-Aziz god. 1869. poklonio kralju Franji Josipu 4 rukopisa, a on ih darova madjarskomu muzeju u Pešti; a g. 1877 pokloni madjarskomu poslanstvu peštanske univerze 35 rukopisa Korvinovih, koji se sada čuvaju u njezinoj knjižnici. Napokon god. 1889 dobi spomenuto odaslanstvo (A. Vambéry, V. Fraknoi, K. Thaly, E. Abel i J Csontosi) podpuno slobodne ruke u carskoj riznici u Carigradu. Ne samo to, nego sultan im dopusti ponieti neke rukopise za proučavanje i izdavanje.

Medju ovim rukopisima bila su dva naša, na ime hrisovulja srpskoga kralja Uroša II. Milutina i glagoljski misal. Oba ova spomenika izdala je svojim troškom bosanska zemaljska vlada uz privolu, pače poticanje ministra Kalaja. Traženju dakle Korvinove biblioteke u Carigradu imamo zahvaliti izdanje ovih dvaju naših spomenika. Jesu li oni pripadali Korvinovoj biblioteci, pa preko Budima došli u Carigrad, ili pak neposredno iz srbskih i hrvatskih krajeva, ne zna se stalno. Ono prvo, osobito što se tiče glag. misala, nije nemoguće, kad se pomisli, da je M. Korvin kupio oko sebe ponajviše hrvatske umnike i da je tada Hrvatska u prosvjeti stajala kud i kamo više od Ugarske.

Bosanska vlada nije se odvažila izdati sam rukopis, nego je voljela objelodaniti studiju o rukopisu. Toga joj ne zamieramo; a zašto ne? Jer rukopis sadržaje običan misal po rimskom obredu uz neznatnu razliku, koju ćemo odmah iztaknuti. A taj misal nije ni najstariji, ni po tekstu najsavršeniji. Nije najstariji, jer ne govoreći o odlomcima, koji su se iz XII., XIII. i XIV. vieka sačuvali, zatim o rukop. misalu naše akad. knjižnice XIII. ili XIV. vieka, imade stariji misal Novakov, sada u bečkoj dvorskoj biblioteci, od god. 1368., zatim omišaljski (sada u Rimu) od god. 1387. Kad bi se dakle htjelo izdati misal po rukopisu, ovi bi svojom starinom zaslužili prednost. Uzme li se u obzir čistoća i ljepota pisma, to bi prednost zaslužio krasno pisani glagoljski misal god. 1442., dakle možebiti za 36 godina mladji zagrebački u nadbiskupskoj knjižnici.

Za studiju našla je bosanska vlada trojicu: V. Jagića, L. Talocija i F. Wickhoffa, od kojih je prvi izradio paleografsko-filologički, drugi historički, treći umjetnički dio. Ovaj je dakle glagoljski spomenik izpitan i razjašnjen sa ova tri gledišta.

Rukopis imade 247 listova, a sastoji iz fascikula po 8 listova. Sadržaje, kako spomenusmo, misal: „Початие мисала по законѣ римскомь блаженога Петра и Павла црькве рим'скога двора“ — ovako se čita odmah na naglavku. Kao i drugi misali dieli se na tri glavne česti: prva je s misami de tempore, druga proprium sanctorum, treća „missae diversae“. Na listu 143—8 umetnut je koledar. U koledaru spominju se neki svetci, koji upućuju na crkvu, za koje porabu je misal pisan, spominju se na ime uz slovjenske apostole Ćirila i Metodija (14 fevrara) solinski biskup sv. Dujam (7. maja) i trogirski sv. Ivan (14. nov.), zatim kraljevi ugarski sv. Stjepan i sv. Ladislav, kraljević Mirko i kraljica Jelisava.

Sadržinom i razporedjajem ne ima misal ništa osobita; nu unesena su u nj dva obreda, kojih u drugim misalima ne ima i koji strogo ne spadaju u misal nego u obrednik, trebnik (rituale) Držim, da bi se ovdje unesene molitve našle u obrednicima, kad bi nam se bili sačuvali. Na uskrs naime uz misu navodi se blagoslov mlieka, janjaca, mesa, jajeta i sira. Blagoslov mlieka, janjaca i mesa imade i u grčkom euhologiju, izdanom (Mletci 1730) po Goaru; blagoslov sira imade i staroslovj. sinajski euhologij, koji je po priepisu dra. Geitlera izdala naša akademija. Jagić misli, da je taj blagoslov odavle prešao i u glagoljski misal Nu blagoslova sira i jajeta ne ima u euhologiju do sada izdanom. Drugi je umetak našega glagoljskoga spomenika „Молитва под'стрищи власи отрочети“; pa se i ova nalazi u euhologiju. Iz obrednika prešao je u misal takodjer blagoslov soli, zobi i vina. Misa za zaručnike imade u svakom misalu, nu u našem imade uz nju još drugo, što takodjer ide u ritual, naime pitanja upravljena na zaručnike kod vjenčanja. Značajno je ovo pitanje: „Властелине, любиши ли су господич'ну себи за жену и за друга, како заповѣда света црькавь католичьска? Takodjer pita: госпое, любиши ли сего властелина себи за мужа и за господина...?“ Značajno je za to, što se rabe izrazi: властелинь, господич'на, госпоѣ. Odavle ipak ne sliedi, da je misal bio pisan samo za porabu svećenika naprama plemstvu, jer je pisac mogao doduše imati pred očima vjenčanje „властелина“, nu vjenčajući svećenik, rabeći taj misal kod vjenčanja nevlastelina, lasno je onu riječ zamienio drugom shodnom.

Jezik misala je običan crkveno-slovenski glagoljsko-hrvatske redakcije, pak nam ni s te strane ne prikazuje ništa osobita. Ako je narodan govor uplivao u obće kod prepisivanja starih glagoljskih crkvenih spomenika, te se u tom pogledu opaža ta pojava, da što su stariji, to manji trag imade onomu uplivu: to nam naš glagoljski misal podaje primjer, da je živi hrvatski jezik dosta utjecao na njegova prepisivača, ili da je ovaj pridržao osebine jezika onoga rukopisa, iz kojega ga je prepisao. Razrječne pače osebine pokazuju, da je taj živi jezik bila čakavština, jer se что mjestimice zamjenjuje sa ча, ѣ sa и (ikavština),

иже за ки, егоже за кога, можеть за мореть, глаголати за говорити itd. Pa i te osebine pokazuju, da je misal pisan u području hrvatske čakavštine.

Doba ovoga glagoljskoga spomenika nije nigdje izriekom naznačeno; nu odaje ga sasvim razgovietno dvjema suvremenim slikama. Na listu na ime 243. i 244. imade slika i grb bosanskoga velikoga vojvode i spljetskoga duke Hrvoja, s ovim kod grba nadpisom latinskom gotikom: arma dni cheruoe ducis spal(at)en(sis). Grb ovaj naslikan je takodjer na štitu, koji nosi na drugoj slici vitez na konju, tako da nema sumnje, da se je ovdje mislilo prikazati vojvodu Hrvoja. Nema razloga misliti, da bi ovaj misal bio pisan poslije smrti toga spljetskoga vojvode, dakle poslije god. 1415.; usuprot sve sili na misao, da je pisan, dok je Hrvoje bio vojvodom spljetskim, t. j. izmedju 1403. i 1415. godine. Ovo se razdoblje može uzeti za čvrstu podlogu; a moglo bi se još stegnuti, ako se uzmu u obzir i drugi znakovi. Godine na ime 1408. dobi Hrvoje od kralja Žige „clenodium, scilicet signum draconis"; toga pak nema na našim slikama u grbu; nadalje u koledaru je uskrs uvršten na 27. marta, a to je bilo god. 1407 — ovo dvoje bi nas upravo na godinu 1407. upućivalo.

Doba dakle, u koje je taj glagoljski spomenik pisan, dosta je razgovietno označeno. Nu tako jasno nije pitanje: u kojem odnošaju stoji taj rukopis naprama samomu Hrvoju? Ovo pitanje otegoćuje osoba bosanskoga velikoga vojvode. Hrvoje na ime bijaše po svjedočanstvu suvremenika Pataren ili Bogomil. Još na 11. srpnja 1403 pisao je iz Zadra Matija de s. Miniato u Firenzu, da je „jučer onamo (na krunitbu kralja Ladislava) došao vojvoda kraljevine Bosne, komu je ime Hrvoje, velmoža velik i najmoćniji od svih ove kraljevine . . . Ovaj čovjek je Pataren", nu sve je tako uredjeno, da ga kardinal privede „na svjetlo pravoga spasa; a on kano da pristaje u nadi, da će ga kralj postaviti za markeza u bosanskim stranama, kako mi kazuje gosp. nadbiskup spljetski, njegov prijatelj i susjed, a moj otac i gospodar" (v. Rački: Rad IV, 58 st.). Imade sada u Bolonji rukopis cirilski, koji je godine 1404. „вь дни епископства и наставника и сьврьшителя црьквы босаньскои гос. дѣда Радомѣра" pisao „Хваль крьстиѣнинь . . на почтеніе славному гос. Хрьвою херьцегоу сплѣтьскомоу", o kojem su rukopisu obširnije razpravljali dr. Fr. Rački i dr. Gj. Daničić. A taj rukopis pisao je vjerom Pataren Hval za porabu patarenskoga vjernika i posvetio ga Hrvoju. Odavle sliedi, da je Hrvoje još god. 1404 bio članom „crkvi bosanskoj". Ni za kasnije doba nema dokaza, da bi Hrvoje bio postao katolikom. S toga držim, da naš glagoljski misal nije bio pisan za porabu Hrvoja, jer bogomilsko ili patarensko bogoslužje bijaše posvema različito od bogoslužja zapadne i iztočne crkve. Nu i inače se u obćenju Hrvoja opaža neki prostrani pogled. On, Pataren, bio je prijatelj, kako se gore spominje, spljetskoga nadbiskupa; bijaše vojvodom siela katoličkoga nadpastira katoličke Dalmacije; bijaše dobro vidjen u katoličkom dvoru napuljskom i budimskom itd. Mogao je dakle naručiti crkvenu knjigu za porabu katoličkoga bogoslužja u području Dalmacije. U tom dakle odnošaju naprama Hrvoju ima se shvatiti glagoljski kat. misal, koji je slikom i grbom njegovim ukrašen.

Da je crkva, kojoj je Hrvoje namienio taj misal, bila u Dalmaciji, u spljetskom kraju, gdje je bio vojvodom, ili u bližnjem mu području, daje se zaključiti iz onoga, što smo prije kazali. Ima medju tim u samom rukopisu još nešto, što nam može služiti za putokaz, da točnije opredielimo mjesto. Nalaze se naime u njem tri slike sv. Mihovila, od kojih je jedna velika, uz one spomenute najveća. To nam pokazuje, da je misal bio namienjen crkvi sv. Mihovila, koji je u njem toliko iztaknut. Dvie su pak crkve, na koje možemo osobito misliti, na ime crkva sv. Mihovila u Omišu, koji je grad Hrvoje već god. 1400 imao u vlasti, a pred smrću predao Mlečanima, i crkva sv. Mihovila na Trgu Zeleni u Spljetu, sada na po porušena, a u srednjem vieku često spominjana, sagradjena još u VII. vieku. Obje crkvice po predaji stoje u svezi s Hrvojem; ona u Omišu da je bila dvorska crkva vojvodina, a ova druga je samo malo metara daleko od poznate Hrvojine kule, koje se ostanci još danas vide. Ništa dakle ne će biti nevjerojatno, ako se uztvrdi, da je ovaj glagoljski misal bio pisan za jednu ili drugu crkvu, tim više, što je i u Omišu i u Spljetu slavenski jezik po rimskom obredu gospodovao u crkvi ondje i ovdje. Jagić misli na Omiš, Bulić na Spljet, a i meni se ovo drugo mnienje više svidja, jer je bliže historijskomu pozorištu Hrvojevu.

Kad znamo dobu našega misala, zatim mjesto, za koje bijaše pisan, i veledušnoga darovatelja, nameće nam se pitanje: tko ga je pisao i tko ukrasio?

Po svem se vidi, da su dvojica na tom spomeniku radila. Ime pisca je poznato iz samoga rukopisa. On je na ime sam ubilježio svoje ime u kanonu mise na mjestu, gdje se svećenik sjeća onih, koje kani Bogu preporučiti: „Ту помени живе, ке хощь, и *Бут'ка пис'ца*". Evo imena osobe, koja se je trudila pišući misal od početka do kraja, jer je sav pisan jednom rukom. Butko je dakle pisac glag. službenika, koji mu je Hrvoje za crkvu sv. Mihovila naručio. Nu o njegovoj častnoj osobi ne znamo ništa više kazati. Glagoljsko pismo Butkovo ne prikazuje s kaligrafskoga gledišta ništa osobita. Ono je uglasta hrvatska glagolica, ni u čem ljepša od drugoga pisma u drugim rukopisima XIV. i XV. vieka, ima pače savršenijega i krasnijega pisma.

Sam Butko nije se osjećao krasnopiscem, pa je ovu slavu volio prepustiti drugomu. On na ime nije izradio iniciala, a još manje slikarije. Nu ako se i nije htio latiti posla, da umjetnički ukrasi svoj rukopis, nije u drugu ruku htio umjetnički dio sasvim prepustiti samomu umjetniku. Što je dakle uradio? Iniciale je sam crnilom na-

crtao, a provedbu bojama i pozlatom prepustio umjetniku; nadalje Butko je i sam naznačio, gdje i kojim slikama želi rukopis ukrasiti. Ovo se vidi osobito na str. 161., gdje je na rubu zabilježio: „с(вета)го Ду(и)ма и с(вета)го Михаила кине пиши“, gdje „писати“ znači, kao što još danas Rusima, slikati. Ima i mjesta, da je po dva puta pisme naznačio, gdje je hotio, da se pisme nakiti.

Nalaze se dakle u našem glagoljskom rukopisu dvie vrsti slikarije, na ime dekorativna i figurativna. Prva se usredotočuje u velikim početnim slovima, druga u samostalnim sličicama, koje se tiču teksta; gdjegdje se ipak i ove spajaju s prvima, dočim se u inicialima na zgodnom mjestu ulagaju sličice.

Od davnine do konca srednjega vieka bijaše u običaju, dragocjene rukopise na koži ukrasiti liepim nacrtima i sličicama. To se je zvalo „illuminare“, a takov umjetnik „illuminator“; nu već u XIII. vieku počelo se uz „illuminare“ rabiti „miniare“ od „minium“ (rumeljka), kojim su se početna slova rado pisala, odanle „miniator“ = illuminator, a „miniatura“ rumeljkom ukrašeno pismo, slika. Illuminator, miniator, sam si je boje pripravio i kožu je obično natro bjelanjkom ili gumijem, podlogu tankim zlatnim listićima pozlatio i izgladio, pak onda slikao ili crtao.

Tko je dakle bio „illuminator, miniator“ našega glagoljskoga rukopisa? Da nije bio glagoljaš Butko, već je rečeno po njegovim vlastitim pripisima. Nu to potvrdjuju i druge prilike, koje nam sam rukopis odkriva, a koje još k tomu svjedoče, da „miniator“ nije znao čitati glagoljice. Butko je kod mise 13. lipnja ostavio mjesto za sliku sv. Antuna Paduanskoga, a miniator je naslikao sv. Antuna pustinjaka; kod 25. kolovoza bio bi miniator imao naslikati sv. Ljudevita kralja, a naslikao je biskupa tolosanskoga sv. Ljudevita; počinio je ove pogrješke, jer nije razumio glagoljskoga teksta. To je Butko znao, pa je za to ili on ili drugi na više mjesta na rubu naznačio latinski imena svetaca, kojih je slike imao miniator učiniti; n. pr. na strani 42. pripisano „lucas“, na str. 44. „(e)lias, na str. 100 joha(nes) itd. Odatle se zaključuje, da je miniator bio stranac, a pošto slikarija u rukopisu upućuje na talijansko slikarstvo, imenito na školu Giottovu, to se drži, da je naš miniator bio Talijanac, kojemu, valjda dok je u Spljetu boravio, bješe uresba Butkova rukopisa povjerena. Slika sv. Ivana ev toliko je slična suvremenim toskanskim, da bi se moglo kazati, da je iz koje daske florentinske izrezana. Uz to stup na slici sv. Trojice i luk na slici, koja prikazuje pir u Kani, sjećaju nas na Mletke, pa nije nevjerojatno, da je miniator bio Mlečanin, a učio umjetnost u Toskani. Kako je radnja na tom rukopisu zahtievala mnogo vremena, taj je miniator valjda bio nastanjen u Dalmaciji, ili se ondje bar duže desio.

Rukopis imade na ime sijaset iniciala i miniatura. Ne samo, što nema ni jednoga glagoljskoga, a valjda ni slovjenskoga rukopisa u obće, koji bi bio tako bogato narešen umjetnički, već se naš rukopis u tom pogledu može slobodno staviti o bok najbogatijim te vrsti stranim takodjer radnjama XIV. i XV. vieka. Razporedjaj iniciala i slika sastavljen je po nekom sustavu. Iniciali nisu na suprotnim stranicama postavljeni na jednom mjestu, već se tako izmjenjuju, da zauzimlju različite stupce, te je obzir uzet i na to, da miniator bude slobodan u crtanju inicijala na rubu pisma. Takovu je slobodu ustupio miniatoru i za slike. Miniature su obično umetnute u četverokutne okviriće, sada veće, sada manje, pa su prema prostoru i slike ili podpune ili samo poprsja.

I iniciali i miniature izvedene su bojama, medju kojima se crvena rabi ponajviše; podloga im je ponajviše plavkasta ili zelenkasta, česta je i pozlata. Medju velike slike, koje zapremaju sav list, pripada lik vojvode Hrvoja i njegov grb, dočim slika sv. Mihovila zaprema gotovo čitav stupac. Lik Hrvojev obrubljen je pozlaćenim okvirom, vojvoda se prikazuje na bielcu konju u velikom skoku Vojvoda sjedi na bogatom sedlu, u jednoj ruci drži stieg, u drugoj veliki štit s grbom svojim, rukom naime oboružanom mačem, i s lavom u polju štita. Odjeven je odielom talijanskih vitezova XV. vieka. Prostor izpod konja izpunio je umjetnik cviećem. Sv. Mihovil, odjeven poput vitezova onoga doba, opasan mačem, ogrnut plaštem, gazi aždaju, a sulicu zabada u čeljusti njegove.

Kolike su umjetničke vriednosti ove umotvorine? Miniator ne ide u prvi red umjetnika svoje dobe, nu priznati mu valja ukus u razporedjaju boja krepčinu u crtanju i naravitost u izražaju. Cjelokupan dojam umotvorina je povoljan Ne može se doduše uzporediti ni sa starijim miniaturistom god. 1374., koji je „illuminovao“ monakovski misal; ni sa malo ne suvremenim Benedettom de Magella, priorom dominikanskim u Fiesolu († 1448), koji je, uz sudjelovanje po svoj prilici divnoga fra Angelika di Fiesole (1387—1455), ukrasio slikarijom misale, što no se danas čuvaju u Firenzi. Tä i Fra Angeliko započe svoje umjetničko djelovanje miniaturama. Francuzka, Italija, Njemačka čuvaju mnoge rukopise, nakićene inicialima i miniaturama XV. vieka, kano što molitvenik i saltjer vojvode od Berry, breviarij od Belleville itd. Za nas je radostno, što se za doba Masolina i Masaccia možemo izkazati Butkovim misalom.

Izdanje nije dakako iznielo sve slike rukopisa, već se ograničilo na neki izbor. Od ukrašenih iniciala priobći ѣ, ѥ, ꙗ, ѿ, ѡ, ꙗ, ѹ, ѹ, ѳ, ѕ, ꙁ, ѹ, ꙗ, ꙗ, ѣ, ѧ, ꙗ; od slika glavu sv. Ivana K., Svatbu u Kani, Domaćinu sadeći vinograd, Lava sv. Marka Uzašašće Bogorodice, Sv. Trojicu, Sv. Ivana evang., Sv. Mihovila, Alegorije četiriju mjeseca (siečnja, travnja, svibnja i listopada). Iniciali i miniature izvedene su hromo-litografički u bečkom zavodu Angerer-Göschlovu tolikom vjernošću, da misliš, pred tobom je izvornik. Tako su izvedena i dva facsimila

Pogled na glavno pročelje obrtne palače na zem. jubilarnoj izložbi u Zlatnom Pragu.

glagoljskoga teksta; scieniš, da imaš pergamem u ruci. Prvi facsimile prikazuje prvi list rukopisa s ilustrovanim ⱂ, u kojega gornjem dielu vidi se sličica sv. Pavla.

Mi smo Hrvati zahvalni i bosanskoj vladi i spomenutoj trojici radnika, a napose našemu čuvenomu zemljaku V. Jagiću, za trošak i trud oko izdavanja ovoga liepoga spomenika naše prošlosti. Uz to priznanje gotovo da je suvišna svaka primjetba, pače svaka želja. A ne možemo se ipak uztegnuti, da ne iztaknemo jednu primjetbu, koja nam se narinu pregledajući ovo krasno i skupocjeno izdanje, koga ne ima u knjižarama, već je samo poklonjeno odabranim osobama i zavodima. Ne polažemo na ime važnosti na tekst rukopisa, jer on, kako rekosmo, nije ni riedak niti najbolji. Najvažnija i gotovo jedina važna i zanimljiva čest ovoga spomenika jesu ilustracije i miniature, jest njegov umjetnički dio. S toga nam se čini, da bi izdanje bilo mnogo više zavriedilo, da su one razprave filologičko-historičke na najnuždnije stegnute, a izdale se svekolike ilustracije i miniature. Razlika u trošku ne bi bila velika, a izdanje bi daleko skočilo u svojoj vriednosti. Tim bismo dobili cieli priegled umotvorina početkom XV. vieka, kojima je dao povod vojvoda Hrvoje. —a—

Letimice kroz Dalmaciju.

(Iz Bola do Zadra.)

Putne bilješke **Frana Radića.**

(Nastavak.)

Stigosmo u Solin malo prije deset sati. Premda se pazar bijaše već počeo da razilazi, ipak nadjosmo još mnogo naroda na okupu, i trajaše još silna svirka, velika vreva i neopisiva halabuka. Na livadi, pokraj puta, uz jednu i drugu obalu solinske rijeke, na više mjesta vrćahu se medju dvije vatre debeli ovnovi na željeznim ražnjima, dok se do njih drugi, već pečeni i rasječeni na kamenitim pločama nudjahu na prodaju stasitim i krupnim našim dalmatinskim Zagorcima i Bošnjacima, koji me blagom i naravitom otvorenošću svojom podsjećivahu na jelinske slavne Omirove junake. U kraj puta s jedne i druge strane prodavahu Bošnjaci kamiše, zemljane luliče po dvije za novčić, opanke, papuče, kajiše, jabuke i orahe, a zlatari srebrne i pozlaćene urese za muško i žensko, prema običaju različitih krajeva naših. Kad mi do livade kraj sela, a to na njoj otresuju grivama na stotine konja, muče rogata marva, hržu mnogobrojne mazge, grizu se i riču magarci, zbijaju se poniknutih glava plašljive, bjelorune sitne ovce, rožkaju se i dižu ponosite glave kusorepe i šarene koze; a otimlju se i zavijaju, pa kao bjesomučne grozno urliču pomamljene svinje.

Jednomu se na pazaru šćaše šale i glendisanja, pa zareda po selu pušeći iz ogromne luletine, poput one Marka Kraljevića, o kojoj nam narod u pjesmi svojoj pjeva:

„Mala lula od osamnaest okâ“.

Ali što mi očima bijaše najmilije gledati na pazaru, to je divno šarenilo narodnih nam hrvatskih odijela, raznovrstan njihov kroj, raznoliki nresi. Krasna li je to narodna svečanost pazar o Maloj Gospi na Solinu! Tu ćeš u jednoj rpi vidjeti Bodula sa otokâ i Spljećanina, Kaštelanca i Poljičanina, Bošnjaka i Imoćanina Primorca i Sinjanina, Mućanina, Trogiranina i Šibenčanina, naći ćeš predstavnike poglavitih okolica iz srca Dalmacije i iz velikoga dijela Bosne ponosne, pa iz kršne Hercegovine, sve same ljude, koji govore jednim jedinim jezikom, sve same sinove jednog jedinog hrvatskog naroda. Tu vidiš, da je našemu hrvatskomu narodu uz jezik i nošnja bitna osebina, i da smo narodu svojemu na pola otudjeni sinovi mi svi, koji ne nosimo odijela hrvatskoga, već se eto oblačimo na francusku. Francuskom odjećom odbijamo od sebe narod svoj i gubimo povjerenje njegovo, pa kopamo dubok jaz, koji nas od njega rastavlja. Francuskom nošnjom, koja se kod nas sve to više širi, ne stičemo ništa nova ni dobra, dočim gubimo četiri lijepa i korisna svojstva, što nam ih djedovi naši dotekoše i kao na amanet ostaviše, da ih čuvamo kao ubojito oružje, koje će nam od pomoći biti u borbi za opstanak narodne individualnosti. Gubimo *narodnu obrtnost,* jer gdje se nosi po francusku, tu se unose tudje tkanine, tudje crevljarske, klobučarske, zlatarske i ostale obrtničke rabote, a napuštaju se i zabacuju domaće rukotvorine, omaljuje se i zaboravlja narodni ukus; *narodno bogatstvo,* jer za tudje tkanine i za druge unesene proizvode svake ruke šaljemo u tudji svijet lijepe svoje novce, plod krvavih svojih hrvatskih truda; *narodnu štednju,* jer mjesto jedne odjeće, u našemu narodu tkane, skrojene i ušivene, koja bi trajala po toliko i toliko godina, pa bi često s djeda prelazila na unuka, učimo se francuskih bezbroj da kupujemo, a vazda nove da trebamo; *narodno zdravlje,* jer mjesto pravo suknenih odjeća, kakve nosi još neotudjena čest našega naroda, učimo se, da oblačimo prtene i polusuknene, koje tijelo dovoljno ne brane od vazdušnih promjena topline, vjetra i vlage, pa budu uzrokom svakojakim kroničnim boljeticama, na koje se sad toliko tužimo, dok su ih djedovi naši jedva po imenu poznavali. U opće se kod nas krivo misli, da čovjek ne može da bude naobražen, ne oblači li se na latinsku, pa netom ti naš seoski dječak otvori latinsku gramatiku, ne će mu se više crven-kape ni mekih opanaka, već šalji oče u grad

mezimčetu svojemu zlatne svoje dukate, da može da dobavi svijetle crne crevlje, a na glavu da natakne crn šešir, crne znakove nesrećnog tudjinstva, s kojeg će se tebe stiditi, oca svojega, netom dodješ njemu u pohode do nedjelje dana! Što će nama ta tudjinska nošnja, dok imamo svoju ljepšu i korisniju, s kojom možemo pred svijetom da se dičimo? Okanimo se ljudi Hrvati francuskog ruha, a držimo se svojega, kojim nam se djedovi ponosili pred ostalim narodima, pa možemo i mi, i bit će nam bolje i po kesu i po zdravlje, i po sveukupni napredak i po obraz nam narodni. Dosta nam je tudjinština preotela našega; sad se više ne dajmo, hoćemo li da očuvamo jedru i čilu hrvatsku narodnost svoju; jer, budemo li ovako nesmotreno brisali jednu po jednu narodne naše vlastitosti, što nam ih je dragi Bog udijelio, da se razlikujemo od drugih naroda na tom bijelom svijetu, nestat će nam i do jedne, pa će, ne dao Bog, osvanuti dan, da ćemo biti ljudi, ali Slaveni ni Hrvati lje ne ćemo biti, nego pravi roda odmetnici!

(Nastavit će se.)

Nova rasprava o Jurju Križaniću.

(Nastavak.)

No da je Križanić ipak već do g. 1642. imao još nešto drugo na umu, a ne samo „pripravljati se, da bude kasnije u *domovini* prikladan uspješno djelovati na korist interesa zagrebačke crkve“, to se vidi iz pisama njegovih, koja su malo niže priopćena, a to je pravo nagadjao već Kukuljević (str. 220): on se već u Rimu zakleo propagandi, da će poći *ma bilo u koju zemlju* medju nevjernike. Kako Kukuljeviću ta pisma nijesu bila poznata, pisao je, da „mi nemamo upravo nikakova dokaza, da se je Križanić iza svoga odlaska iz Hrvatske ikad više navratio kući. Deset godina naprijed (t. j. od 1642—1652) nema Križaniću u poznatih nam pismih nikakova traga“.

Iz pisama, što ih je Križanić pisao tajniku propagande Ingoliju (samo posljednje pisano je prefektu propagandinu), vidi se, da se je Križanić vratio u Hrvatsku. No neka govore sama pisma.

Ljubljana, 10. prosinca 1642 (talijanski): Presvijetli i prečasni gospodine! Pisao sam vašoj presvjetlosti 2. studenoga obećavajući, da ću potanje pisati, kad dodjem k msg. zagrebačkome biskupu. Došavši dakle k njemu, bio sam kod njega nekoliko dana i on se odmah pobrinu, ne bi li mi pribavio dobro mjesto nedaleko Manastira (vicino al Monastero; razumijeva Marču, samostan kaludjera. — Fermendžin), gdje bih se mogao vježbati u svojoj misiji; i zato mi dade nekoliko dana, da si pribavim potrebite stvari za ovu zimu. To mjesto bijaše kapelanija u tvrdjavi Ivaniću; no msgr. je 1. prosinca (Kukuljević piše: 2 prosinca) otišao u bolji život, Bog mu dušu u raj primio, i tako ću ja morati čekati, dok ga naslijedi drugi; no uza sve to ja ću nastojati da postignem spomenuto mjesto, i ja sam, *misleći na svoju misiju i obvezu*, pustio učiteljsko mjesto u zagrebačkom seminariju, koje mi je nudjao naš kaptol, rekavši, da se moram najprije pokoriti svome prečasnome (il mio Rmo), koji mi je odredio drugo mjesto Molim zato vruće vašu presvjetlost, da dade naredbu, da se što prije pospješi ta moja misija i da mi je (naredbu) predade gospodin Domenico (Domenico Varisio bio je agenat misijonara jugoslavenskih. — Femendžin.) onim putem, kako sam mu rekao i pisao, a ako nije primio moga lista, uputit će ga P. Raffaele. Sada si spremam potrebito odijelo za zimu i ljeto, a kad to ovršim, vratit ću se iz Ljubljane u Zagreb i gledat ću na svaki način, da izvršim svoju obvezu; za to imade jošte jedna župa nedaleko od ponudjene mi spomenute kapelanije. I ne kažem ništa drugo, nego da veoma želim učiniti, koliko mi bude moguće. Itd.

Nedelce (Nedelišće? Fermendžin.) 18 siječnja 1644. . . . Nijesam više puta pisao presvjetlosti vašoj . . . da vam ne dosadjujem . . . No sad imam u rukama list mns. Terleckoga Rusina (Ruteno), koji je pisan 28. srpnja i meni predan u ovome mjesecu siječnju. Ako mi bude V. P. htjela što javiti, neka napiše ovaki natpis: Upravitelj pošte u Optuju, da mi list brže predade. Giorg. Crisanio.

Nedelce, 11. kolovova 1644. (latinski): . . . Otkako je ovuda prošao preč. Metodije Rusin (Ruthenus, t. j. Terlecki) nijesam imao zgodne prilike, da pišem V. P. . . . Sad pak hoću da malo dosadjujem V. P. po veleč. ocu gvardijanu varaždinskom (to će biti Imre Isaak, — Ferm.) mome susjedu, koji će ovo ovršiti . . Očekivao sam od onda, da ću na trošak varaždinskoga generala pratiti u Rim Gabrijela, biskupa Vlahâ. No on se već pred dva mjeseca po prilici preselio iz živih, a do sada mi nije poznato, tko je ili tko će biti odredjen na njegovo mjesto. Mene medjutim sveudilj *uznemiruje obećanje gospodinu Metodiju*, na ime, *da se otputim u Rusiju*, no *poradi nekih dugova*, što sam ih jošte u školama načinio, ne mogu se ganuti, dok ih ne isplatim . . . Medjutim ja ne ću prestati, kao i sada što ne prestajem, raditi oko prijepornih pitanja (medju istočnom i zapadnom crkvom) . . .

Jošte sam uvijek isti, *koji sam bio u Rimu*, a kako se od Boga nadam, bit ću i unaprijed. Usudio bih se prisegom potvrditi, da niti u ovoj domovini, niti igdje drugdje, gdje sam sada počeo tražiti mjesto (beneficium),

ni za čim drugim išao nijesam, do li samo za tim, da se odužim svojim vjerovnicima, pa da se, *kanivši se i ostavivši svaku nadu i iščekivanje, koje bi me ovdje u domovini moglo zadržavati,* uzmognem požuriti na odredjeno mjesto, oca pak gvardijana . . . preporučujem, da mu pomognete u njegovu poslu, jer je vrijedan, budući da ga po čitavoj ovoj domovini poradi pobožna života, propovijedanja i ugleda medju vjernicima svoga reda svi drže za prvoga. Georgius Crisanius.

Varaždin, 7. srpnja 1645. . . . Prepoštovani zaštitniče. Skoro će proteći tri godine, otkako ja ovdje dangubim, a svojoj misiji nijesam ni u čem mogao zadovoljiti. Uzrok tome, zašto je toliko vremena izgubljeno i zašto nijesam otišao s gospodinom biskupom humskim (t. j. Terleckim, koji je bio biskup u Holmu), kazat ću potanko usmeno. Molim dakle, V. preč. gospodstvo, kao svoga najvećega zaštitnika i prijatelja, da me preporuči i svjetuje sv. kongregaciji, da se sama za me pobrine pa mi odredi bud kako malu potporu ili u svome kolegiju ili gdje drugdje u Rimu, gdje bih se mogao vježbati u službi sv. kongregacije. Zatim da me sv. kongregacija pismeno pozove k sebi, . . da čuje, *što sam u svojoj misiji uradio*; može i prosto zapovjediti, da dodjem, ne kazujući ništa, zašto mi dobrostivo zapovijeda.

(Nastavit će se.)

Književnost.

Hrvatska. *Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.* U sjednici razreda matem.-pravoslovnoga čitao je 11. o. mj. akademik *J. Torbar* razpravu *„O nevidu nekih boja“*. Iznajprije označi akademik pojam nevida nekih boja ili dihromasije i protumači Youngovu, Maxvellovu i Helmholtzovu teoriju o trima osnovnim bojama. Različite su vrsti nevida boja, a medju njima je najobičniji nevid crvene i zelene boje, rjedje ljubičaste. Zatim spominje načine, kako se iztražuje nevid boja i potanje govori o Holmgrenovoj metodi. Nevid boja može imati kobnih posljedica u praktičnom životu, a osobito kod prometa i saobraćaja željezničkih vlakova na kopnu i na parobrodu. Napokon spominje priepor, što ga je u novije vrieme Gladstone potaknuo, a tiče se pravilnosti Homerovih očiju u shvaćanju i osjećanju boja. Gladstone na ime izvodi iz epiteta, kojima pjesnik boje licâ i predmetâ u Ilijadi i Odiseji označuje, da se te boje ne slažu s osjećanjem pravilna oka. Akademik iznosi tri hipoteze, kojima nastoji protumačiti ovu opreku.

Naš revni pedagožko-književni zbor izdao je medju knjigama za mladež niz zemljopisnih slika pod nadpisom *„Liepa naša domovina“*, što ih je napisao *Dragutin Hirc.* U ovoj prvoj svezci ima 26 slika i 34 opisa. Tu se govori o jadranskom moru, Zagorju, Velebitu, Požežkoj dolini, Biokovu, Fruškoj gori, Grobničkom polju, Plitvičkim jezerima, otoku Pagu, Vinodolu, Kninskom polju, Zagrebačkoj gori itd. Pojedini se opisi liepo izmjenjuju, a pisani su lako i gdjegdje zanosno, da zagriju mlada srca ljubavlju prema liepoj našoj domovini. Ova je knjiga vrlo udesna za školske nagrade. Obseže 140 strana, a stoji vezana samo 80 novč.

Milan Rojc, odvjetnik u Bjelovaru, izdao je u posebnoj knjižici svoje dvie vesele igre: *„Mala bludnja“* (u jednom činu) i *„Dora“* (u dva čina). Plemenita je namjena piščeva, jer sav utržak za ovu knjižicu posvećuje zakladi medicinskoga fakulteta na hrv. sveučilištu u Zagrebu. Cieni je knjižici 30 novč.

„Raja“, slike iz bosanskog života dra. A. Bakotića.“ Zadarska »Iskra« javlja, da je pod ovim nadpisom izišlo ovdje u Zagrebu početkom ove godine posmrtuo djelo A. Bakotića, koje je sin njegov Vladimir objelodanio, da ovrši zavjet i da se oduži uspomeni pokojnog roditelja. Djelu je sin pokojnikov dodao životopis, u kojem harno spominje svoga oca, koji je bio plemenita duša, poštenjak, rodoljub, prava hrvatska korjenika. Urednik »Iskrin«, Nikola Šimić, napisao je kratku ocjenu o »Raji« u 13. broju ovogodišnje *„Iskre“*. Mi niesmo mogli dosele o knjizi ništa javiti ni pisati, jer nam knjiga nekim čudnim slučajem nije do danas poslana.

Srbska. *Jovan Turoman,* profesor klasičnih jezika i književnosti na visokoj školi u Biogradu, izdao je u posebnoj knjizi svoj prievod *„Demostenovih filipika i olintskih besjeda“* i dodao tomu životopis Demostenov. Vrstni je prevodilac još prije dvadeset godina preveo te besjede i objelodanio svoj prievod u Matičinu »Letopisu« i u izvješću novosadske gimnazije. Sada je taj prievod na novo razmotrio i mjestimice popravio, pa ga u popravljenom obliku i u jednoj knjizi predaje u ruke svojim djacima i drugim čitaocima. Kod nas je iste govore preveo prof. Sj. Senc u prošlogodišnjem izdanju Matičinih prievoda grčkih i rimskih klasika. Knjiga obseže 101 stranu i stoji 1·50 din.

Svaštice.

Hrvatska operna stagiona. Milo nam je, što možemo danas našu viest o hrv. opernoj stagioni u toliko nadopuniti, da će se predstave započeti već 1. kolovoza i trajati do 15. rujna. Uz jur angažovane pjevače pošlo je vrlomu ravnatelju gosp. Ivi pl. Hreljanoviću za rukom prisvojiti i mladog talijanskog umjetnika g. Tramfia, i poznatog pjevača gosp. Ravertu, a za manje uloge mlade pjevačke sile konservatoriste: gdjicu. Blaženu Krnicovu i gosp. Arpada pl. Pečića iz Beča. Od tudjih opera pjevat će se: »Faust«, »Trovator«, »Mali vojvoda«, »Fra Diavolo«, i po svoj prilici »Čuvidski ples«, a od domaćih »Nikola Šubić« i Boysijska vještica« od našeg dičnog maestra Ivana pl. Zajca. Cieue su vrlo umjerene, loža stoji u prvom katu 70 fr., u prizemlju 60 fr., a u drugom katu 48 fr. — Kako se dakle vidi, liepi podhvat gosp. Hreljanovića uspjet će jamačno podpunoma, samo treba da ga rodoljubivo hrvatsko obćinstvo podupre, jer će time i sebi i gradu Zagrebu osvjetlati lice pred strancima i dokazati, koliko mu je stalo do naše glazbe i prosvjete.

Mažuranićeva djela. Doznajemo, da će cjelokupna djela Ivana Mažuranića izdati sin pjesnikov, gosp. Vladimir Mažuranić, odsječni savjetnik hrvatske vlade.

„Nova Zeta“, beletristični i poučni časopis, što je pod uredničtvom dra. Laza Tomanovića izlazio na Cetinju, prestao je izlaziti, pošto je urednik njegov preuzeo uredjivanje »Glasa Crnogorca«.

Udovica. — Gospoda Golovljevi. — Glagoljski spomenik vojvode Hrvoja. — Letimice kroz Dalmaciju. — Nova rasprava o Jurju Križaniću. — Listak.

Izdaju i uredjuju J. Pasarić i M. Maravić. Vlastničtvo i tisak Dioničke tiskare.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 25. srpnja 1891.

Br. 30. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena poštom i domaćim u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Udovica.

Pripoviest iz 18. vieka. Napisao J. E. Tomić.

(Nastavak.)

IX.

O sjajnoj gostbi kod udovice Magdićeve govorilo se u svih boljih kućah. Oni, koji bijahu prisutni, kovali su u zviezde izboritu, obilnu gostbu i noćnu zabavu. Bolji zagrebački sviet, medju kojim bijaše dosta plemića i nekoliko boljara, bio je vrlo ljubopitan, kad se je čulo, da Gita kani dati više takovih zabava kroz zimu. Tako će bar doći na svakoga red, mislili su oni, koji nisu bili kod prve zabave, a po svom položaju su mogli očekivati, da će biti pozvani.

Gita je i sbilja dala iste zime još tri velike zabave i pozvala na njih nova otmena lica. Bijaše ipak medju pozvanici i takovih, koji su morali biti kod svake zabave, što je dakako udaralo u oči. Ti odlikovani gosti, koji nisu smjeli izostati ni kod jedne zabave, bijahu protonotar Škrlec i mladi Petković.

Barunica je brižno navraćala vodu na svoj mlin. Ona je poradi Gite pozivala protonotara, a Petkovića poradi Jelene; kovala je gvoždje, dok je vruće. S protonotarom bijaše potežko. Dolazio je, — kako se je bar činilo, — vrlo rado u Gitinu kuću, bio je vrlo ljubezan s Gitom, obično se najviše s njom zabavljao, pohadjao ju dapače više puta u tjednu, razgovarao se s njom i zabavljao u četiri oka i pred barunicom, ali se još ni jednom rieči nije odao, da li misli na ženitbu s Gitom. Uza sve to držalo je bolje zagrebačko družtvo, da je ženitba protonotarova s Gitom gotova stvar.

Za Petkovića bijaše barunica, pa i sama Gita, posve sigurna. On je svakomu, tko je htio čuti, priznavao, da mu se Jelena vanredno svidja i da bi presretan bio, kad bi nju dobio za svoju ženu. Kad se je tako i pred barunicom izjavio, reče mu ona: „Pa što oklievate, pokušajte sreću!“ Petković je te rieči dobro zapamtio i riešio se, da će što prije doći zaprositi Jelenu. On bi to bio i bez ponuke baruničine već učinio, ali s Jelenom nije bio još na čistu. Činilo mu se, da ga djevojka odbija. Kad bi joj govorio o svojoj ljubavi, ona bi se držala, kao da je prečula njegove rieči i počela govoriti o posve drugoj stvari, ili se je čudno smijala u sav glas, baš kao da ga izsmjehava. To je učinilo Petkovića malodušnim, ali se je opet tješio tim, da je Jelena još „diete, koje ne zna, što radi.“

Vidjevši barunica, da se protonotar sveudilj rezervirano drži, odluči, da će ga ona svojim načinom uhvatiti i iznuditi iz njega, što misli o ženitbi s Gitom. Kad je jedan put protonotar došao u posjete udovici, ne nadje je doma, već samu Pudencijanu, koja je proti volji svojoj ostala kod kuće, bivši veoma nahladjena. Barunici pade namah na um, da bi sada bila dobra zgoda povesti rieč o onoj stvari s protonotarom. Čim se je svršio uvod u razgovor, koji se je bavio baruničinom nahladom, Pudencijana je zahvatila odmah glavnu stvar, koju je naumila s protonotarom razpraviti.

— Molim vas, dragi protonotare! — poče barunica govoriti u dubokom basu, koji je dobila od silne hunjavice, — mislite li vi na ženitbu? Vi ste sad baš u dobi, pa i u položaju, gdje bi se morali ženiti, protonotarius regni, — pridoda barunica uzvišenim glasom, koji se je u jedanput u piskut prelomio, — pa neoženjen! . . . — Barunica nije mogla dalje da govori od kašlja, koji ju je spopao.

— Ne bih se mario ženiti, — odgovori protonotar, našav se u smetnji s tako nenadana, delikatna pitanja, — kad bi se našla dobra zgoda.

— Vi da se niste još namjerili na takovu zgodu? — pitaše barunica, kao da se čudi.

— Dosada još ne . . . — odgovori nekako oklievajući i nesigurno protonotar.

— Čudnovato, ad animam meam (na moju dušu) čudnovato! — uzžestila se barunica. — A na Gitu, na moju Gitu niste ni pomislili? . . . Vi ste zbilja sliepi kraj očiju? . . .

— Priznajem, da sam mislio na nju, — reče poluglasno protonotar.

— Pa? . . .

— Ima stvari, koje mi se, da budem iskren . . .

— Dakle što vam se ne svidja? — uleti mu zlovoljno u rieč barunica. — Koliko ima ženskih, koje se mogu mjeriti s Gitom? Nema ih, velim vam, i vi ćete ih dugo tražiti, a ne ćete ih naći . . . A što je to, što vam se ne svidja? Doista čudnovato!

— Gospodja je, čini mi se, starija od mene . . . — primieti protonotar, koji se je samo smiešio, gledajući barunicu, kako se žesti.

— No, pa onda? . . . Starija, za dvie tri godine . . . kakva je to razlika? Al da to tko slučajno ne zna, pa da vas dvoje motri, ne bi rekao, da ste vi mladji od Gite, — govoraše strastveno barunica.

— Dopuštam! — odgovori protonotar smiešljivim licem. — Gospodja Gita dobro se je uzdržala, mladolika je, ali . . . — i tu zastade hotimice protonotar.

— Što je opet?

— Kćeri ju odaju; njezine odrasle kćeri . . ., — reče mirno protonotar — Jelena je već za udaju.

— Pa ćemo ju udati . . . ništa lakše od toga! — razsmija se u jedan put barunica. — Onda vam ostaje samo mala Magdalena . . . Ah, Bože moj, vi ste sbilja djetinjasti, dragi protonotare! Jelena vam ne će smetati . . . Mladi Petković jedva čeka, da ju izprosi . . .

— I da onda moja žena, recimo, za godinu dvie postane babom, a ja quasi-djedom . . . Ne, to mi se ne bi nimalo svidjalo! — reče dosta odlučno protonotar.

U barunici je sada zakipjelo.

— Molim vas . . . dà, liepo vas molim, dragi protonotare, — reče barunica uzbudjenim glasom, ustavši sa svoga mjesta, — nemojte toga ni pred kim drugim više kazati . . . smijat će se ljudi, kad bi čuli, da pametan čovjek tako govori . . .

— Ima i malenkosti, koje su čovjeku nemile . . . — primieti brzo protonotar.

— Prestanite, molim vas! — zakrči mu opet rieč barunica. — Slušajte radje, što ću vam ja kazati . . . Vi ste čovjek, komu se otvara liepa budućnost . . . Za nekoliko godina možete postati vicebanom, referendarom kod dvorske kancelarije, a mogu vas uzvisiti takodjer i in statum magnatum . . . Za ovakove časti potreban je imutak, velik imutak . . . S vašim imutkom ne ćete izaći na kraj; treba da vam žena donese što veći miraz . . . Što Gita ima, toga vam ne će nijedna plemkinja u nas donieti . . . Njezin je imutak velikaški . . . Vi ćete tek vidjeti, što znači biti bogatim, vrlo bogatim . . . Zato vam svjetujem, nemojte dugo oklievati i zazirati od kakovih god trica . . .

— Ja ću dobro razmisliti! — reče protonotar, ustavši na polazak. Činilo se, da su baruničine rieči ipak djelovale na nj . . . Osobito ono, što je barunica spomenula o njegovu uzvišenju u velika dostojanstva i dapače u boljarski stalež, vrlo je laskalo njegovoj sujeti i uvjeravalo ga, da bi mu tada velik imutak bio doista potrebit.

— Razmislite samo, i vriedno je, da dobro razmislite, premda drugi tko na vašem mjestu ne bi dugo razmišljao . . . To ne smijem ni kazati Giti, jer bi ju to moglo uvriediti . . .

— Dobro, da ste to napomenuli, barunice! — reče protonotar, kao da se je u jedanput nečemu dosjetio. — Vi ste izvoljeli o ovoj stvari tako govoriti, kao da je Gita već spremna poći za me?

— Čemu to pitate; to se valjda samo sobom razumije, — okosnu se barunica svojim načinom. — Ja bih željela, da ta ženitba bude mojim djelom. Medju tolikimi ja sam vas odabrala za nju, a vi se skanjujete, da zagrizete u sladku jabuku, koja vam se nudi.

— Vrlo sam zahvalan vašoj milosti na tom odlikovanju . . . — zahvali se, naklanjajući se, protonotar. — Ja ću gledati, da se izpuni vaša osnova.

— Bome gledajte, — obodri ga barunica, — jer biste se inače mogli kajati.

Na to se oprostiše barunica i protonotar. Barunica nije o tom razgovoru svojem s protonotarom Giti ništa spomenula. Nema sumnje, da bi to ponositu udovicu ljuto uvriedilo, jer nema nemilije stvari za žensku, nego kad mora čuti: ne će te, jer si prestara za nj!

Dugo je razmišljala Pudencijana, što bi uradila, dok se napokon ne domisli tomu, da bi trebalo pozvati u pomoć pouzdana saveznika. Pomislila je odmah na vicebana Najšića. On bijaše mešetar na glasu, pa se je tim i obogatio. Ako je trebalo oporuku načiniti, da netko bude izigran, a netko proti Bogu i pravdi nadieljen, zvali su Najšića; ako se je prodavalo imanje, kuća, pogodbi je kumovao Najšić; trebalo li je prisiliti ili nagovoriti koga na udaju, ili ženitbu, to je morao Najšić izmajstoriti.

Barunici ne bijaše on osobito u volji baš poradi ovih nečistih svojih svojstava, nu u ovakovih stvarih, gdje treba sastaviti brak po što pô to, — tu treba lukavih prevejanih ljudi, koji će obmaniti jednu i drugu stranku i svezati ih prije, nego se razabrati mogu.

Drugi dan spremi se barunica na put. Jer vicebana ne bijaše u Zagrebu, ona se je riešila, da će ga potražiti na njegovu imanju Belcu, ili ma gdje bilo u Zagorju. Giti je kazala, da ima važnih dogovora s vicebanom, koji moraju ostati tajnom. Za nekoliko se dana vrati doista barunica s vicebanom u Zagreb.

— Molim vas, dragi vicebane, radite brzo i pametno,

ne će vam biti zahman! — preporučivaše barunica Gitinu stvar Najšiću. — Vi ste bili tutorom protonotaru i ostaloj djeci, ako posluša ikoga, vas će poslušati. Udali ste i protonotarovu sestru Ceciliju za Bedekovića . . . .

— Ali sam zlo pogodio . . . — nasmija se viceban. — Ne bih želio, da budu onako sretni, kao Bedeković sa svojom ženom . . .

— Protonotar i Gita ljudi su drugoga kova, — primieti barunica, — ja se ne bojim, da bi njihov brak mogao biti nesretan. Samo vi, carissime, učinite svoje, — ne će vam biti žao, razumijete li? . . .

— Znam, znam! — nasmieši se viceban, zadovoljan, da mu se obećava nagrada, za koju je vičan bio uviek ljudski raditi, a bez koje nije se htio ni s mjesta micati. — Ja ću već pokušati sve, što se učiniti dade, onako, kako ja to umijem.

— Da, da tako. . vi ste stari lisac, — zagrohota barunica u znak velike dobrohotnosti naprama vicebanu i živo ga pljesnu po ramenu.

Viceban se latio toga posla samo radi nagrade, o kojoj mu je barunica neprestano govorila, znajući, čim treba predobiti vicebana, inače bi bio volio da ne ima nikakova posla s protonotarom, koji ga nije ni štovao, ni ljubio, jer mu je poznato, da je viceban imovinom pok. pukovnika Gavre Škrlca, njihova oca, nevjerno upravljao i mnogo si od nje prisvojio.

Osim toga bijaše protonotar čovjek razuman, samostalna značaja, koji je običavao svojom glavom misliti. Viceban mu nije ni s daleka duhom dorastao, i zato je kraj sve svoje velike lukavosti morao vrlo oprezno postupati, da stvar ne pokvari.

Kad je viceban došao k protonotaru, nadje ga kod prozora s listom u ruci.

— Ave Petre! — pozdravi viceban protonotara, pružajući desnicu nekadanjemu štićeniku, dočim si je ljevicom trljao čelo, koje mu je zamrzlo od ljute zime.

— Humillimus servus, domine magnifice! — odzdravi protonotar, položiv list na pisaći svoj stol.

— Je li šta nova? — upita viceban, pokazav glavom na pismo.

— Piše mi ban, — odgovori protonotar. — Moli me, da odmah dodjem u Varaždin. Htio bi, da sa mnom zajedno prouči zapisnike skupština i konferencija kraljevine, jer se želi potanko uputiti u javne poslove kraljevstva.

— Treba te za informatora, . . a kaniš li dugo ostati?

— Toga ni sam ne znam. Moglo bi dulje vrieme potrajati, jer osim toga hoće, da važnu jednu stvar uredimo, — reče protonotar.

— Secretum officii? (službena tajna?) — upita viceban, vidjevši, da protonotar ne govori dalje o toj važnoj stvari.

— Nije! . . . Radi se o moslavačkih kmetovih, koji se bune proti svojoj vlasteli. Ban je odredio, da njegovi banovci s jedne a varaždinski krajišnici s druge strane pritisnu kmetove. Banovci krenuše, al varaždinski pukovnik Mikašinović ne će da posluša. Veli, da su se njegovi krajišnici digli na Prusa, a ne da hvataju pobunjene kmetove, koji se ne tiču krajine . . .

— Eto, to ti je banska vlast! — uleti mu viceban u rieč. — A što kaže varaždinski general Beck?

— Njega je ban pozvao u Varaždin i nada se, da će se njegova zapovied ipak poslušati, — odgovori protonotar.

— Ti ćeš, kako se vidi, morati odmah na put? . . .

— Odmah sjutra.

— Tim bolje, da sam danas došao k tebi, — reče viceban, sjedajući na stolicu. — Došao sam, da te na nešto upozorim, . . . tiče se tvoje osobe.

— Rogo! (molim) — nakloni se protonotar.

— Ovih dana bijah u Loboru kod grofa Keglevića... — poče viceban, gledajući u pod sobe, s vrlo ozbiljnim licem. — Hoću da ti kažem u kratko . . . On hoće da se ženi . . .

— Tako? s kojom? — upita ravnodušno smiešeći se protonotar, kao čovjek, koga se stvar ne tiče.

— S Gitom, . . — odgovori viceban i pogleda u lice protonotarovo, koji se prestade u isti čas smiešiti. — Bivši nedavno kod nje na zabavi, sada je sav kao očaran njezinom ljepotom.

— Vjerujem, liepa je, — reče protonotar, samo da nešto kaže, kad je viceban prestao govoriti.

— Liepa je, da, — prihvati viceban, — al sve mi se čini, da njemu nije toliko stalo do njezine ljepote, koliko do njezina blaga. Šta ti misliš, koliko je gotova novca u Gite?

— Ne znam, nisam se nikada razpitkivao o tom, — odgovori mirno protonotar, na kom se je moglo opaziti, da mu nije ugodna viest, koju mu je donio viceban.

— Ducenta milia! (dvie stotine tisuća), — izusti emfatički viceban, ustavši sa sjedala. — Ha, ha! . . . Takove su zlatoperke u nas riedke, vrlo riedke. Taj novac dobro bi došao gospodinu grofu, jer ga treba, silno treba, to ja najbolje znam. . .

Protonotar ne progovori ni rieči, nego je samo muče slušao, što će mu dalje o toj stvari pričati viceban.

— Grof se pouzdano nada, — produlji viceban, — da će Gita za grofovsku krunu pružiti mu ruku i te novce, . . . ali mogao bi se prevariti . . . Možda to i sluti, jer je mene umolio, da ja prije govorim s Gitom . . . Ali sa mnom neka ne računa . . . Ako bi već govorio za koga, govorio bi za te, koji si mi bliži . . . Bio sam ti tutorom, pa bi mi drago bilo, ako se ta sreća na te namjeri . . . Što misliš? . . . Čujem baš sa svih strana, da je tvoja ženitba s Gitom na po gotova stvar? . . .

Protonotar je morao sada da odgovori na tako jasno pitanje.

— Ima istine u tom, ne tajim! . . . — uze nesigurno govoriti protonotar. — Barunica Pudencijana ponukala

*

me, da zaprosim Gitu, a po tom sudim, da je i Gita s tim sporazumna . . .

— A ti . . .

— Nisam se još dosada mogao riešiti, — odgovori protonotar.

— Tako? Ti dakle ne ćeš? — pitaše tobože ravnodušno Najšić, prihvativ svoj kalpak.

— Prije hoću, nego ne! — odgovori protonotar. — Gita mi se svidja, ne tajim . . . Ali odgodimo stvar, dok se vratim iz Varaždina. Sada i onako nemam kada, da uredim takove stvari.

— Dobro! a kad se vratiš, onda ćemo skupa u snuboke. Je li?

— Slobodno! — nasmieši se protonotar i porukova se s vicebanom, koji je zadovoljan otišao od protonotara ravno k barunici, da joj se pohvali, što je ovršio.

Protonotar je na po privolio, a s tim bijaše zadovoljna i barunica, pa i Giti bijaše drago čuti, da će protonotar, čim se vrati od bana, pokucati na njezina vrata.

X.

Protonotar je dosta brzo svršio svoju zadaću kod bana. Proučio je s njim sve zapisnike kraljevskih skupština i koreferencija, raztumačio banu sve, što mu bijaše nejasno u javnom pravu kraljevstva, obaviestio ga o sadanjih odnošajih i stanju stališa i redova, nižega plemstva, slobodnog gradjanstva i gospoštijskih kmetova. Osobito je protonotar tumačio banu sva njegova preimućtva, kao kraljeva alter-ega, razlagao mu dužnosti naprama ustavu i pravicam kraljevstva i to sve tako potanko, ali jezgrovito, da je ban Nadaždi s velikim zadovoljstvom priznao svomu učenomu i vještomu protonotaru, da sada istom zna, „tko je i gdje je“.

I stvar s pukovnikom Mikašinovićem bila je brzo uredjena. General Beck osjećao je ipak neko štovanje i strah pred čuvenim vojskovodjom, koji je po naročitoj volji kraljice postao banom hrvatskim. Uvidjao je general, da bi mogao zlo proći, kad bi ban dojavio čitavu stvar kraljici i najveća dva častnika varaždinske krajine obiedio s neposluha, njavećeg grieha vojničkog. Zato se je general Beck, kad su mu ban i protonotar ozbiljno razložili stvar, odmah pokorio, pa je štafetom poslao zapovied pukovniku Mikašinoviću, da ima s druge strane pritisnuti pobunjene moslavačke kmetove.

To se je odmah i učinilo, a buntovnici se umiriše.

Izravnavši stvar s generalom Beckom, odveze se ban s protonotarom drugi dan u Trakošćan u pohode grofu Draškoviću. Premda bijaše ožujsko vrieme, bijahu još sve planine i dolovi, a mjestimice i prostrane ravnice pune sniega, koji je slabo kopnio, a svaki čas iz nova počeo padati. Bijaše onda posvuda užasno stroga i dugotrajna zima, kakve ni najstariji ljudi nisu upamtili. Trebalo se je dobro čuvati nahlade, da čovjek ne postrada. Gospodin protonotar bio je doduše sav dobro zamotan u toplu bundu, nu vozeći se u otvorenoj kočiji — tako je ban htio — on je već na putu u Trakošćan nazebao i odmah osjetio, da mu nije posve dobro. Drugi dan, kad se je s banom vratio u Varaždin, nazeba je postala jačom. Osjećao je silnu glavobolju i trpio od hunjavice. Treći dan pojavi se groznica i protonotar morade leći u krevet.

Ban Nadaždi, u koga je protonotar stanovao, bijaše vrlo uznemiren poradi toga slučaja. Posla odmah po liečnika, koji pretraživ najpomnije bolestnika, izjavi, da gospodin protonotar ima „inflammationem pulmonum“ (upalu pluća), koja doduše za sada nije jaka, ali da treba biti vrlo na oprezu.

Po tadanjoj praksi pustiše bolestniku nešto krvi, od čega mu je odlanulo, ali to ga je odmah vrlo oslabilo. Bijaše i onako nježna tiela i dosta slabokrvan. Gospodin varaždinski medik mučio se dan i noć s bolestnikom, samo da umiri njegovu preuzvišenost, koja je jedva dočekala poslije nekoliko dana viest, da je život protonotarov izvan svake pogibli, ali da treba još dosta dugo dobre njege, dok se oporavi i ojača. Ban je, kao domaćina, činio za bolestnika sve, što je mogao. Njegove sluge morali su dan i noć izmjenice biti na službu protonotaru, a i on je sam više puta na dan došao p[illegible] bolestniku.

(Nastavit će se.)

Mignoni.

Kad se moliš, čedo, nemoj molit
Samo za se i za oca svog —
Takih molba ne će stalno volit
Nesebični, dobri, stari Bog.

Neka vazda nevina ti usta
Za taj c'jeli bolni mole sv'jet:
Gdje sam ja već razvalina pusta,
A ti na njoj tekar skroman cv'jet.

Onda s neba blagoslov će polit
Svaki stvor i na kraj sv'jeta tog —
Kad se moliš, čedo, nemoj molit
Samo za se i za oca svog!

Gj. Arnold.

Gospoda Golovljevi.

Roman M. E. Saltykova Ščedrina, s ruskoga preveo Stjepan Lukić.

(Nastavak.)

II. Rodjački.

Vruće je srpanjsko podne. Na Dubrovinskom vlastelinskome dvorcu sve kao zamrlo. Ne samo besposlice, no i radini se ljudi razidjoše po kutovima i legoše u hlad. Psi se ispružili pod velikom vrbom, što je stajala nasred krasnog dvora, i čuje se, kako hlapću ustima, loveći u polusnu muhe. Što više, i drveće stoji poniknuto i nepomično, kao izmučeno. Svi su prozori, i na vlastelinskoj zgradi i na služinskim kućarima, otvoreni u svu šir. Vrućina sve polijeva vrućim valom; zemlja, pokrivena kratkom upaljenom travom, plaminja; nesnosljivo svjetlo kao zlatno velo prekriva okolicu, tako da je teško razabrati predmete. I vlastelinska kuća, negda sivo okrečena, a sada pobijelila, i mali plot pred kućom, i brezov gaj, odijeljen od dvorca putem i ribnjak, i selo, i ražno polje, koje se počinjaše odmah iza pašnjaka — sve tone u blještavoj magli. Svakojake duhe i miomiris cvjetnih lipa i smrad obora napunjuju zrak gustom masom. Ni otkuda zvuka. Samo se iz kuhinje čuje sitna lupa kuhačkih noževa, navještajući, da će za objed biti hladne juhe i mesnog jela.

Unutar vlastelinske kuće vlada bešumni nemir. Starica vlastelinka i dvije mlade djevojčice sjede u blagovaonici i, ne dotičući se veziva, koje je bačeno na stol, kao da se okamenile čekajući. U djevojačkoj sobi dvije ženske prigotavljaju obloge i gorušične meleme. i odmjereno zveckanje žlicâ razlježe se kroz opću tišinu. Na trijemu se oprezno miču dvije djevojke bosih nogu, leteći po stubama iz sobe u djevojačku vežu i nazad. Ovda se onda gore čuje krik: „Što je s gorušicom! Jeste li zaspali a?“ — a odmah zatim kao strijela potrči djevojka iz gornje sobe u djevojačku vežu. Napokon se ču štropot teških koraka po stubama, i u blagovaonicu unilazi liječnik. Liječnik je čovjek [illegible]k, širokih pleća, čvrstih, rumenih obraza, da sve pucaju od zdravlja. Glas mu je zvonak, hod čvrst, oči svijetle i vesele, usnice pune, jedre, pogled otvoren. To je čovjek, koji baš umije da žive, uza svih svojih pedeset godina, — čovjek, koji i prije nije uzmakao, a još dugo ne će uzmaknuti ni pred kakom pijačom, ni pred kakim jelom. Odjeven je na ljetnu, kicoški, u *piqué*-odijelo neobične bjeline sa svijetlim grbnim pucetima. Unidje, cmočući usnicama i jezikom.

— Znaš što, golubice, donesi nam štogod da pijemo i zagrizemo! — zapovijeda zaustavljajući se na vratima, koja vode u trijem.

— No, što je, kako je? — nemirno pita starica vlastelinka.

— Bog je vrlo milostiv, Arino Petrovna! — odgovori liječnik.

— Kako to? Valja da . . .

— Tako. Vući će se dva tri dana i — gotov je!

Liječnik mahnu, i u pô glasa progundja: *Na glavce će, na glavce, na glavce poletjeti.*

— Ta, kako to? Liječnici ga liječili i liječili i najedared!

— Kaki liječnici?

— Naš je općinski i gradski dolazio.

— Liječnici! . . . Da ste me pozvali prije mjesec dana, — bio bi živ!

— Zar se ipak ništa ne da?

— Rekoh: Bog je vrlo milostiv, a drugo ne mogu ništa da kažem.

— A možda će i djelovati?

— Što će djelovati?

— Ta ono, što sad . . . oni gorušični melemi.

— Može biti.

Ženska u crnoj odjeći i u crnome rupcu donese bocu s rakijom i dva tanjura s kobasicom i ikrom. Kad se je pojavila, razgovor umuknu. Liječnik si nalijeva čašu, ogleda je na svjetlu i mljaska jezikom.

— U vaše zdravlje, gospodjo! — reče obraćajući se k starici vlastelinki i gutajući rakiju.

— Na zdravlje, gospodine!

— Baš od tog samog Pavao Vladimirić i pogiba u cvijetu mladosti — od te rakije! — reče liječnik, prijatno se mršteći i zabadajući vilicom u komad kobasice.

— Da, mnogo ljudi s nje propada!

— Ne može svaki podnijeti te tekućine! — za to! A jer mi možemo da podnesemo, to ćemo ponoviti! U vaše zdravlje, gospodjo!

— Jedite, jedite! vama nije ništa!

— Meni nije ništa! U redu su mi i bubrezi, i jetra i slezena! Gle, još nešto! — obraća se on k ženskoj u crnoj odjeći, koja bješe zastala kod vrata kao prisluškujući razgovor, — što imate danas za objed?

— Juhu na hladno, meso, pečenu piletinu — odgovara ženska, ponekuda se kiselo osmješkujući.

— A imate li slane ribe?

— Kako ne bilo ribe, gospodine! Ima kečige, sevrjuge . . . Naći će se ribe — dosta!

— Naredi nam za objed hladnog mesa s kečigom, znaš, lijepo i što masnije! Kako ti je ime? Uljituška?

— Uljita, gospodine.

— Ele, brzo, Uljituška, brzo!

Uljituška odilazi; na časak vlada teško mučanje. Arina Petrovna ustaje sa svoga mjesta i gleda u vrata, da li je Uljituška otišla.

— Jeste li mu govorili o siročadi, Andreju Osipiću? — upita liječnika.

— Govorio sam.

— No, pa što je?

— Sve — jedno te isto. „Čim ozdravim, veli, napisat ću oporuku i mjenicu!“

Šutanje se još teže ponavlja u sobi Djevojčice uzimaju sa stola vezivo, i ruke im, podrhtavajući, prave šav za švom; Arina Petrovna nekako bez nade uzdiše; liječnik hoda po sobi i mrmlja: „*na glavce, na glavce*“.

— Da ste mu čestito rekli!

— Što treba više — rekoh mu: Bit ćeš podao čovjek, ako ne osiguraš siročad. Vi ste ludo uradili! Da ste me pozvali prije mjesec dana, uzdržao bih ga, a i pobrinuo se za oporuku . . . A sad će sve zapasti Judušku, zakonitog nasljednika . . . svakako!

— Bakice, što će to biti! — gotovo kroz suze se tuži starija od djevojčica, — što to ujak s nama radi!

— Ne znam, mila moja, ne znam. Ni za sebe ne znam. Danas — ovdje, a sjutra — već i ne znam gdje. . Možda će Bog dati, da i u sobi kod seljaka.

— Bože, kako je taj ujak lud! — kliče mladja od djevojčica.

— Ded vi mladi stvore, držite jezik za zube! — zamjećuje liječnik i obraćajući se k Arini Petrovnoj nadometne: — A zašto vi sami, gospodjo, ne pokušate, da ga nagovorite.

— Ne, ne, ne! Ne će! Ne će me ni da vidi! Onomadne udjoh k njemu, a on će: „Jeste li došli, da mi poželite srećan put!“

— Ja mislim, da to sve Uljituška . . . ona ga pripravlja protiv vas.

— Ona, baš ona! Sve dojavljuje Porfiški krvopiji! Vele, da su mu konji cio dan upregnuti u slučaju, da brat umre! I pomislite, nedavno je i pokućstvo stvari, posudje — sve popisala: u slučaju, da ne bi što propalo! Ona nas hoće da prikaže kradljivcima!

— A vi jê . . . Znate, na glavce, na glavce . . .

No liječnik još nije mogao da svrši svoju misao, kad u sobu uleti djevojka sva usipana i viknu uplašenim glasom:

— K gospodinu! Gospodin želi liječnika!

Obitelj, koja dolazi na srijedu u ovoj pripovijesti, već nam je poznata. Starica vlastelinka — nije niko drugi, nego Arina Petrovna Golovljeva; umirući posjednik Dubravinkog dvorca — njezin sin, Pavao Vladimirić: napokon dvije djevojčice: Anjinka i Ljubinka — kćeri pokojne Ane Vladimirovne Ulanove, one iste, kojoj je negda Arina Petrovna „bacila zalogaj“. Prošlo je samo deset godina od onog doba, kad ih vidjesmo, no prilike se tih osoba tako promijeniše, da ne ostade ni traga onim vještačkim svezama, po kojima se Golovljevska obitelj prikazivaše kao nekakva tvrdja. Obiteljska tvrdja, uzdignuta neumornim rukama Arine Petrovne, pade, no pade tako neopazice, da je ona sama, ne poimajući, kako se je to dogodilo, sudjelovala i javno radila oko toga pada, a duša tomu bješe, razumije se, Porfiška krvopija.

Od one neograničene i svadljive gospodarice Golovljevskoga imanja Arina Petrovna postade skromnom hranjenicom u kući mladjega sina, hranjenicom besposlenom, koja nemaše nikakva glasa u kućnim prilikama. Glava joj ponikla, ledja se zgrbila, oči ugasle, hod postao nestalan, živahnosti u kretanju nestalo. Od besposlice se nauči, pod staru glavu, vezenju, ali joj nije do njega, jer joj se misao neprestano negdje zaustavlja, — gdje? — i sama vazda ne zna, no svakako ne kod čipaka. Posjedi, poveze nekoliko časaka, — i najedared se ruke same od sebe spuste, glava klone na naslon stolice, i počne misliti . . . Misli, misli, dok staračka drjemota ne savlada cijelo staračko biće. Ili ustane i uzme hodati po sobama, i sve nešto traži, nekamo se zagleda, kao ženska, koja je cielog života nosila ključe i ne zna, gdje i kako ih je izgubila

Prvi udarac gospodarstvu Arine Petrovne ne bješe nanesen toliko time, što je ukinuto kmetstvo, koliko pripravama, koje bjehu preteče toga ukinuća. Isprvice prosto pogovaranje, onda plemićke skupštine sa svojim adresama, onda gubernijski odbori, onda redakcijone komisije — sve ju je to smućivalo. Misao Arine Petrovne, i onako već bogata tvoračkim duhom, slikaše joj silesiju tricâ. Tako joj se najedared nada pitanje: „Kako li ću zvati Agašku? Valjda Agafjuškom... A može biti i Agafejom Fedorovnom!“ To joj se opet pričini: hoda ona po praznoj kući, a ljudi se skupili u družinskoj sobi i jedu! Kad im se ne će više jesti — bacaju pod stol! To joj se pričini, da je pogledala u podrumu, a tu si Julka i Fjoška mažu obraze. Htjede ih već ispsovati, no — ustegnu se! „Kako ćeš im što reći! sad su slobodni — njima više nema ni suda!“

Ma kako bile neznatne take trice, ipak se iz njih postepeno razvija cijeli fantastički rad, koji zanosi čovjeka i sasvim oslabljuje njegovu djelatnost. Arina Petrovna nekako najedared ispusti iz ruku uzde uprave i za dvije godine bješe sav rad, što je od jutra do večera vikala:

— Barem da sam jedno, — ili gospodar ili ništa! Već: prvi poziv! drugi poziv! Niti se zna, ko pije, niti ko plaća.

U to doba umrije i Vladimir Mihajlić. Umrije mirno i tiho, odrekavši se Barkova i svih njegovih djela. Posljednje mu riječi bijahu:

— Hvala ti, Bože, što me nijesi pustio, da naporedo sa slugama kmetovima pridjem pred lice Tvoje!

Tê se riječi duboko usadiše u osjetljivu dušu Arine Petrovne, i smrt muževa, zajedno s fantastičkim slikama o budućnosti, baci nekako jadno svjetlo na sav Golovljevski kućni život.

Kao da se je i stara Golovljeska kuća, i sve, što u njoj žive — sve spremilo da umre.

Porfirij je Vladimirić po nekolikim tužbama, koje je zamijetio u pismima Arine Petrovne, čudnovatom osjet-

ljivošću naslutio metež, što je vladao njenim mislima. Arina Petrovna nije više spočitavala i podučavala u pismima, već se najviše uzdala u Božju pomoć, „koja u današnje lakovjerno vrijeme ne ostavlja ni slugâ, a po gotovo ni onih, koji, kako su već mogli, bijahu velika potpora za crkvu i njen ures“. Juduška je instinktivno znao, ako se mamica počinje uzdati u Boga, da to znači: u njezinu se biću krije nekaka nemoć. I on se okoristi tom nemoći s prirodjenom mu lukavošću.

Baš prije nego će se ukinuti kmetstvo, sasvim nenadano posjeti Golovljevo i nadje Arinu Petrovnu klonulu, gotovo izmučenu.

— Što je? Kako je? Što se pogovara u Petrogradu? — bješe joj prvo pitanje iza pozdrava.

Porfiša oborio glavu i sjedio šuteći.

— Budi ti u mojoj koži! — nastavi Arina Petrovna, naslutivši po sinovljevoj šutnji, da ne će biti dobra — sad mi samo trideset djevojaka sjedi u djevojačkoj sobi — što da radim s njima? Ako ostanu na mome trošku — čime ću ih hraniti? Sad imam i kupusa i krumpira i krušca, svega dosta — no, i hranimo se po malo! Nema li krumpira, — dadeš skuhati kupusa; nema li kupusa — bit će krastavca! A tada sama poleti za sve u bazar, za sve daj novaca, kupi, i podaj — gdje ćeš smoći za tolike!

Porfiša gledaše u oči miloj mamici i gorko se osmješkivaše u znak sućuti.

— Ako li ih puste na sve četiri strane — ne znam, ne znam, ne znam, što će od toga biti.

Porfiša se osmjehnu, kao da se je i njemu samome pričinilo vrlo smješno, „što će od toga biti“.

— Ne smij se, sinko! To je nešto ozbiljno, vrlo ozbiljno . . . Nijesam ni ja ogrizak kakav! Kako tako, samo se i za mene valja pobrinuti. Šta da tu radiš? A kako smo odgojeni? Treba plesati, pjevati, goste primati, — što ću raditi bez svojih gadova djevojaka? Ni dati, ni primiti, ni zgotoviti za se — ništa, sinko moj, ne mogu!

— Bog je milostiv, mamice!

— Bio je milostiv, sinko moj, no sada nije. Bili smo dobri — i otac nas je nebeski ljubio; postadosmo zločesti — zlo i naopako po nas! Istina! Sagradit ću si kućicu kod očevog groba, i tu ću životariti.

Porfirij Vladimirić naćuli uši; na usnicama mu se pokaza slina.

— A ko će upravljati imanjima? — reče oprezno, kao da baca udicu.

— Ne srdite se, i sami uredite! Hvala Bogu, namakla sam dosta! Ne mogu da sama podnosim sve tegobe . . .

Arina se Petrovna na jedared kao spotaknu i podignu glavu. U oči joj udari osmješljivo i slinavo lice Juduškino, kao mašću namazano, proniknuto nekakim mesojednim sjajem.

— Nekako kao da si se spremio, da me sahraniš! — suho će ona — da nije rano, golube? Nemoj da se prevariš!

Tako se prvi put stvar ne svrši nikako. No ima razgovora, koji se, kad se jedared počnu, lako ne svrše Za nekoliko se sati Arina Petrovna iznovice svrnu na prekinuti razgovor.

— Odvest ću se do crkve svete Trojice, — uze maštati — razdijelit ću imanje, kupit ću si u predgradju kućicu i živjeti!

No Porfirij Vladimirić, pun iskustva, ovaj put umuknu.

— Prošle godine, dok je još pokojni otac bio živ, — nastavi maštati Arina Petrovna — sjedjela ja u svojoj spavaonici sama i na jedan put čujem, gdje mi netko kao šapće: „otidji k čudotvorcu! . . . otidji k čudotvorcu! . . .“ i tako do tri puta. Ja se ovako, znaš, okrenuh — nema nikoga! Ipak mislim: to je nekako znamenje! Ako je, rekoh, moja vjera Bogu ugodna — spremna sam! I tek što to izrekoh, kad se odjedared u sobi razli . . . takav miomiris, takav miomiris! Razumije se, da sam odmah naredila, neka mi se sve spremi, i na veče sam već bila na putu!

Arini Petrovnoj suze kanuše na oči. Juduška se okoristi tom prilikom, da poljubi mamičinu ruku, i što više, dozvoli si obujmiti jê oko struka.

— Ah, kako ste, zlatna! Lijepo je, — reče on — kad ko živi u dobru s Bogom! I on k Bogu s molitvom i Bog k njemu s pomoću! Tako je to, dobra mamice!

— Čekaj, još ne dorekoh sve! Stignem drugi dan na veče u predgradje i ravno k ugodniku Božjemu. A tamo svu noć služba: pjevaju, svijeće gore, miomiris od kadila, ne znam, gdje sam — na zemlji ili na nebu! Od službe Božje odoh ka kaludjeru Joni i rekoh: Časni oče, što je to, da je kod vas danas tako lijepo u hramu! A on će mi: Danas se je, gospodjo, ocu Avakumu prividjelo znamenje! Istom što je počeo da sklapa ruke na molitvu — pogleda, a ono u samoj kupuli svjetlo i golub na nj gleda! Od tog se doba zavjetovah: bilo što mu drago, no konac ću svoga života proživjeti kod svete Trojice!

— A tko će se za nas brinuti, za vašu djecu? Ah, mamice, mamice!

— Ta nijeste maleni, pa se sami brinite! A ja ću otići s Anuškinom siročadi k čudotvorcu i kod njega živjeti. Možda će koju od njih spopasti želja, da Bogu služi. Kupit ću si kućicu, okopat ću baštu; kupusa, krumpira — svega će biti dosta kod mene!

Nekoliko se dana uzastopce vodio taj izprazni razgovor; nekoliko je puta Arina Petrovna predlagala najsmjelije predloge, povukla ih natrag i opet predlagala, no napokon bi došla tako daleko, da se nije moglo više uzmaknuti. Za pô godine poslije boravka Judiškina bjehu ovake prilike: Arina Petrovna nije otišla ni k svetoj Trojici, ni u kućicu kod groba muževa, već razdijelila imanje, ostavivši kod sebe samo kapital. Pri tome dobi Porfirije Vladimirić bolji dio, a Pavao Vladimirić gori.

———

Arina Petrovna ostade po starome u Golovljevu, no razumije se, da to nije bilo bez obiteljske komedije. Juduška proli suze i zamoli dobru mamicu, da upravlja njegovim imanjem bez računa, pobire s njega dohotke i upotreljuje ih po svojoj uvidjavnosti: „a što mi, mamice udijelite od dohodaka — bit ću zadovoljan sa svime ma i malenkošću“. A brat Pavao zahvali materi hladno („kao da je htio ugristi“), odmah podje u mir („tako bez materinskoga blagoslova izletio na slobodu!“) i nastani se u Dubrovini.

Od tog doba bješe Arina Petrovna nekako zaslijepljena. Ono se unutarnje biće Porfiruške-krvopije, koje je nekada s takom rijetkom pronicavošću odgonetala, najedared kao maglom prekri. Činjaše se, da nije ništa više pojmila osim to, da uza svu diobu imanja i oslobodjenje seljaka, po starome žive u Golovljevu i nikome ne polaže računa. Tamo nedaleko žive drugi sin — no kaka razlika! Porfiša je i sebe i obitelj povjerio mamičinoj paski, Pavao ne samo da se s njome ne savjetuje, već pri sastanku nekako kroz zube gundja!

I što joj je više misao tamnila, to se je sve više podavala laskavome sinu. Porfirij Vladimirić nije ništa tražio od nje — sama je predusretala njegove želje. Malo po malo poče otkrivati mane na Golovljevskim dobrima. Na nekom mjestu tudja zemlja zasjecaše u imanje — ne bi bilo s gorega prikupiti tu zemlju; na nekom bi se mjestu mogao napraviti salaš; livadâ je i onako malo, a tamo bi bio krasan okos! Arina se Petrovna zanimaše za sve i kao mati i kao gazdarica, koja želi da pokaže u svem sjaju svoje sposobnosti pred laskavim sinom No Porfirij se Vladimirić zavukao kao u kaku lupinu. Uzalud ga Arina Petrovna napastovaše kupnjama, — na sve je njezine predloge, da kupi ovu šumu ili onu livadu, odgovarao: „Ja sam, dobra mamice, i s time zadovoljan, što mi dadoste po svojoj dobroti“.

Ti su odgovori samo raspaljivali Arinu Petrovnu. Zanimajući se u jednu ruku za kućne prilike, u drugu — za „gada Pavlušku“, koji je živio uz nju i nije htio za nju ni da zna, sasvim izgubi pojam o svojem odnošaju prama Golovljevu. Prijašnja pohlepa za sticanjem na novo oblada cijelim njezinim bićem, no za sticanjem ne na njezinu vlastitu korist, već na korist ljubljenoga sina. Golovljevsko se imanje raširi i uscvate.

(Nastavit će se.)

Francuska akademija i najnoviji joj član Pierre Loti.

Kadgod se pomene *francuska akademija*, svako zna, da je to najuglednije i najstarije književničko društvo francusko, u kojem sjedi četrdeset *besmrtnika;* svako zna, da za Francuza nema veće dike, nego stupiti u kolo tih umnih prvaka narodnih, kojim se slava pronosi širom cijeloga svijeta; nu ipak ne će biti baš svakomu znano, kako je ta vidjena družina nastala i do danas živovala. S toga ne će biti s gorega, da o tom koju rečemo, prije nego li prozborimo o najmladjem joj članu Pierru Lotu.

Godine 1629. stali se sakupljati na zbor i dogovor kod *Conrarta* svake nedjelje po jedanput daroviti pisci, da se ondje pozabave književnim svojim pitanjima. Čitali su svoje radnje i jedno drugo svjetovali. Kardinal *Richelieu* dozna za to društvo, pa kako se je živo zanimao za knjigu, pozove tu družinu, da ustroji pravo društvo pod njegovom zaštitom. Imao je dakako mudri kardinal i to na umu, kako će mu ti književnici dobro doći i pripomoći, da utvrdi svoju političku vlast. I tako eto bude utemeljena francuska akademija g. 1635. pod pokroviteljstvom kardinala Richelieu-a. Imenom i stvarju to nije bilo ništa novo. Italija je imala već u XVI. vijeku svoje akademije; u XVII. vijeku ih je brojala do pedeset. Za Italijom se je povela Španija i Francuska, te je i u tim zemljama već do tada bilo nekih književničkih društava.

Glavnom brigom valjalo je da bude novoj akademiji francuski jezik; trebalo je da ga ona pomno prečisti istrijebivši kojekakve izraze, i da odredi, kako se i s kojim značenjem pojedine riječi upotrebljavati imaju. S toga je odmah zaključeno, da akademija ima izdati francuski *rječnik, gramatiku, retoriku* i *poetiku*. Napokon je Richelieu još želio, da ona bude najvišim sudištem svim velikim djelima, koja budu izilazila.

Odredjeno je, da francuska akademija imade četrdeset članova, koji će slobodno birati nove članove; nu pokrovitelj je imao ipak prava, da uloži svoj veto. Sjednice su držali svakih osam dana, i to izprva kod Conrarta. Članovi su imali neke povlastice i posebnu uniformu, koja je bila tamno zelene boje. Rubovi su fraka bili izvezeni lovorovim lišćem; s toga ih i danas obijestni narod podrugljivo naziva zelenbaćima.

Akademija nije sasvim izvršila napomenute zadaće svoje. Oko rječnika je radila do po vijeka, te je jedva g. 1694. prvi put ugledao svijeta; nu nije bio znanstveno izradjen, nego su u nj odabrane riječi, koje se govore u otmenom društvu: ali one nijesu bile poredane azbučnim redom, nego po glavama obitelji pojedinih riječi. Od toga je rječnika izišlo do sada sedam izdanja, koja su malo po malo dopunjavana i popravljana. Zadnje je izdanje izišlo g. 1878. To joj je glavno i jedino gotovo djelo, kojemu niko nije smio prigovoriti, nego je svako živ upravo onako pisao riječi i onako ih upotrebljavao, kako

je to u tom rječniku odredjeno bilo. Glavna je mana tomu rječniku, da ga nijesu jezikoslovci izradili, te mu po tom ne dostaje metode znanstvenosti.

Gramatike akademija nije dovršila, nego je povjerila svomu članu Régnier-Desmarais-u, da je on sam izradi i izda. Poetike pak i retorike nije nikada ni započela. U novije je doba uzela izradjivati *historički rječnik* francuskoga jezika, nu nedavno se je okanila toga posla ne mogući krenuti s mjesta. Takvu poslu treba strukovnjaka, a ne običnih pisaca i pjesnika, koji većinom sjede u akademiji.

U prvašnja je vremena akademija bila više vladin nego li književni zavod, uvijek je bila konzervativna, te nije promicala napretka, dokle god se je mogla opirati. Za Ljudevita XIV. ponijela se je sasvim ropski. Godine 1672. postao joj je on pokroviteljem i besmrtnici dobiše od njega novi stan u Louvru i fauteuile, od kojih je svaki imao stalni broj. Ujedno im je on odredio i godišnju plaću. Nu od tada su birani u akademiju samo oni ljudi, koji su bili u volji vladaru. S toga najslavniji ljudi ne mogoše u nju unići, ako su bili nezavisni značajevi. Tako ćeš zaman tražiti u njezinim ljetopisima imena: *Descartes*, *Pascal, Molière, Diderot, Rousseau*, i dr.

Cvjetko Rubetić.

Doista izbori nijesu bili uvijek prema akademijinoj svrsi; zato ćemo naći, ako prolistamo listine njezinih članova, mnoga neznana imena. God. 1709. ima u njoj dvadeset i tri svećenika, a polovica svjetovnih članova pripada plemstvu; izmedju četrdeset akademičara jedva ih je deset pisaca. Razlogom su tome bili dakako većinom spoljašnji uplivi i često upravo despotski pritisci kod izbora. Ako li su izbori bili slobodni, onda je akademija opet bila pod uplivom svojih književnih i političkih predsuda, ili moralnih i vjerskih obzira. Nije dakle čudno, što je *Voltaire* rekao, da je „akademija zbor vlastele, dostojanstvenika, visokoga svećenstva, liječnika, sudaca, mjernika, *dapače i književnika*“.[1])

Jamačno da utješe sjene onih slavnih pisaca, koji su zaslužili da postanu članovima, a ipak nijesu, uteme ljiše oni kašnje i četrdesetprvi fauteuil, na koji smjestiše sve one slavne umnike, koji se za života ne dostadoše te slave. Dakako, to je bilo samo zamišljeno; nu pri tom ne ostade. Duhoviti Francuz *Arsène Houssaye* napisa dapače i povjest toga fauteuila.[2]) Svaki na ime od onih četrdeset fauteuila ima svoju povjest; jer se zna, ko je sve redom na njemu sjedio, t. j. koji je besmrtnik za kojim bio izabran za svaki odredjeni fauteuil. Houssaye je dapače sastavio za sve članove toga četrdesetprvoga fauteuila i njihovu značaju prikladne svečane govore (discours de réception), koje obično novi članovi govore stupajući u akademiju u slavu svojih predšastnika.

Mi ćemo ovdje napomenuti samo za nekolicinu velikana neke razloge, zašto nijesu bili izabrani. *Molièra* ne htjedoše birati, što je bio *glumcem;* nu ipak su nakon njegove smrti postavili poprsje mu u sjedničkoj dvorani s ovim natpisom: „Rien ne manque à sa gloire, il manquait à la nôtre.[3])

La Rochefoucauld, pisac poznatih *Maximes*-a, ne htjede opet biti akademičarom sam od svoje volje, jer, veli, nije mogao izustiti govora od nekoliko riječi. *Arnauld d' Andilly* nije htio primiti izbora, i tako je od tog doba nastao običaj, da svako mora sam pismeno zatražiti, da ga biraju, a prije izbora da mora svaki kandidat doći

[1]) »Un corps où l'on reçoit des gens titrés, des hommes en place, des prélats, des médecins, des gens de robe, des géomètres et même des gens de lettres«.

[2]) Le quarante et unième fauteuil, 1855.

[3]) Ništa nije nedostajalo njegovoj slavi; on je nama nedostajao.

glavom u pohode pojedinim članovima, da im se preporuči. *Bayle*, pisac velikoga historičkoga rječnika, radeći na dan do četrnaest sati, nikako nije mogao dospjeti da učini te posjete. *Piron* je doduše bio izabran, ali Ljudevit XV. ne htjede potvrditi njegova izbora, znajući za njegovu jednu bestidnu odu. On se je s toga veoma zajedljivim načinom osvetio odredivši, da mu stave na grob ovaj natpis:

Ci-gît Piron, qui ne fut rien,
Pas même académicien.[4])

Smioni novinar *Mably* nije htio nikada pokušati sreće, ne bi li ga izabrali, veleći: „Da sam članom akademije, možda bi ljudi pitali: a zašto je taj postao akademičarom? Ja volim da oni kažu: a zašto taj nije postao njezinim članom?“

* * *

Revolucija ukine akademiju, kao što je dokinula i druge mnoge zavode stare vladavine. Kad su se g. 1795. francuska učena društva (Académies) združila pod jednim krovom i imenom *„Institut de France“*, pokušaju stari akademičari, da uskrise francusku akademiju. I doista im podje za rukom, te je pridigoše g. 1803. pod imenom *„Razred za jezik i književnost francusku“* (Classe de langue et de littérature françaises). Naredbom pak kraljevske vlade od 21. ožujka 1816. bude ona sa prvašnjim svojim uredjenjem uspostavljena, i pridruži se uz ostala četiri razreda francuskoga instituta. Tako sad *„Institut de France“* ima pet razreda: *Academie Française, A. des Inscriptions et Belles-Lettres, A. des Sciences, A des Beaux-Arts i A. des Sciences morales et politiques.* Svaka od tih akademija postoji sama za sebe; samo jedanput na godinu, dne 25. listopada, imaju sve skupa zajedničku svečanu sjednicu. Sjedište im je pod jednim krovom u *Mazarinovoj* palači naprama Louvru, na lievoj obali Seininoj. Façada toj palači uzmiče u polukrugu, a u sredini se uzdiže kupola poput kakve kapelice, što je negda i bila. Pod tom se kupolom drže danas svečane sjednice. Tu je zgradu kardinal Mazarin dao sagraditi za neko odgojilište, a *„Convent“* je odredi g. 1795. za sjedište združenim akademijama (Institut de France). Ona stoji na mjestu, gdje je negda bila zloglasna kula *„Tour de Nesle“*, u koju je po narodnom pričanju Margareta, žena kralja Ljudevita X., mamila strane mladiće, da ih zavede na blud, a onda ih pobaca u Seinu.

Preporodjena akademija odmah stane pobijati romanticizam, koji je u to doba počeo svitati; nu romantičari joj napokon ipak provališe vrata i prodriješe unutra, kao što su u nju provalili u XVIII. vijeku i enciklopediste, koje je takodjer žestoko pobijala. To nije ni malo čudnovato, kad se uzme na um, da je akademija u glavnom uvijek bila konzervativno tijelo, i da se je vazda protivila napretku. Zato je ona od postanka svoga pa do danas imala uvijek žestokih protivnika i obožavatelja svojih.

Protivnici joj prigovaraju, da je ona sapela francuski jezik, te se nije mogao slobodno razvijati, nego se je morao ukočiti. Isto tako vele, da nije povoljno uplivala ni na književnost. Sputala je pjesnicima duh i njezina je krivica, što se je francuzka književnost koncem XVII. vijeka izrodila u puki formalizam. Uvijek se je klanjala samo silnicima i išla za tim, da u njezinu krilu bude što više članova visoke vlastele. Uz ove je primala mnogo ništica, a najdarovitiji ljudi, dika francuzkoga naroda, ne mogoše unutra. Napomenusmo velikane, koji joj ne bijahu članovima, pa i u novije doba ne otvoriše se njezina vrata pjesnicima, kao što su: *Béranger, Honoré de Balsac* i *Al. Dumas otac.*

Vrlo je žestok napadaj izdržala akademija g. 1888, kad je izišao Daudetov roman *L'immortel,* koji je izvrgao akademičare silnomu ruglu. Taj je roman upravo satira na akademiju. Daudet je iznio na javu, kako su se mnogi akademičari dokopali svoga fautenila raznim spletkama, laskanjem, ili salonskim uplivima i ženskim rovarenjem. Ruga se mnogim, kako su ružni i ćelavi, a ipak se obaziru za ženskinjama. To je smiješan zavod, koji se je već preživio, pa ne može da se načudi, da ima još ljudi, koji teže da postanu članovima takog društva. Nu Francuzi suviše štuju starinu i svoju prošlost, te se je naskoro slegla prašina, koju je Daudet tim romanom svojim uzvitlao. Dakako da ima i istine u onom, što je on iznio na javu, ali je u glavnom pretjerivao i korio one mane, koje se i u drugih ljudi i društava nalaze.

Njezini obožavatelji opet vele, da je ona središtem književnoga života u Francuza, da je ona jeziku skrojila zakone, te da se je francuski jezik njezinim postupanjem i ukusom uzvinuo do one jasnoće i ljepote, sa koje je na glasu po čitavu svijetu. Već tim, što je najljepšom nagradom za savjestan književan rad, čuva akademija dobru tradiciju, čistotu i klasičnu ljepotu u jeziku, te se stoga s pravom drži ponajglavnijom stečevinom XVII. vijeka.

U protivničkim prigovorima ima doista nešto i istine: osobito joj se mora zamjeriti, da nije primila onolike darovite ljude, i što se je u XVII. vijeku onako kukavički ugibala pred Ljudevitom XIV. Nu u XVIII. vijeku već je liberalnija, a i danas joj se to ne može više poricati.

Bog zna kakva upliva nije imala na fracusku knjigu, ali joj jamačno pripada važno mjesto u povjesti francuske književnosti. Pomislimo samo, da je njezinim rječnikom postignuto *jedinstvo* u jeziku i pravopisu, i da je ona uvijek bdjela, da se očuva ugladjenost i liep ukus u knjizi i društvu. Osim toga ima ona i drugih zasluga. Ona dijeli mnoge nagrade, koje su pojedinci utemeljili, da potpomognu nauku i vrline, tako na primjer *Prix Montyon* (22.463 franka) onomu siromahu, koji je dotične godine najplemenitije djelo učinio, ili *Prix Gobert* (11.249 fr.) za najbolje djelo, napisano svake godine o francuskoj

[4]) Ovdje počiva Piron, koji nije bio ništa, dapače ni akademičar.

povjesti. Kad se prima koji novi član, sakupi se u njezinoj dvorani sva sila otmena svijeta, da čuje one krasne govore, koji se kod take prilike govore.

Treba samo pogledati na sadašnje njezine članove, pa se svako može uvjeriti, da ona svoga sjaja još ni danas nije izgubila, i da je u njoj još uvijek na okupu cvijet francuskih velikana. U njoj na ime danas ne sjede samo pisci i pjesnici, nego u opće glavni predstavnici francuskoga uma, bili koje mu drago struke. Kad se je u novije doba nauka uzvinula onim novim i divnim poletom, akademija je odmah počastila njezine prve predstavnike, na pr. fiziologa *Clauda Bernarda* i *Pasteura*. Nedavno je starina *Renan* uz općenito odobravanje u akademiji izustio ove riječi: „Vienne le général qui nous aura procuré la revanche en nous redant l'Alsace-Lorraine, et vous verrez quel accueil triomphal il recevra parmi nous, n'eût-il écrit que le bulletin de sa victoire!“ [5])

Nema dakle veće slave još ni danas za Francuza, nego postati članom toga odabranoga zbora. U mladosti su mnogi pisci ružili akademiju, a pod starije dane gledaju, da se u nju ušuljaju. Tako eto i Zola, koji se je jamačno naužio puste slave, već po drugi put uzalud obija pragove akademičarima, ne bi li ga primili u svoju sredinu. A to obijanje pragova doista ne će biti baš ugodan posao, jer često je posjetitelj slavniji od onoga starkelje, od kojega kani da izmoljaka glas. Ali za starca je opet prava slast, što može čovjeku, kojemu se ime pronosi širom svijeta, reći smiješeći se ponosito: „Ama, dragi gospodine, ja vas ni ne poznajem!“ Vele, da su *Dumas* i Sardou takim pozdravom kod svojih posjeta počašćeni bili. A i Zolu nije mimoišao sličan pozdrav, kad ga je ono prije dvije godine spopala želja, da se dostane akademičkih palama: „Zola, ko je Zola?“ reče mu jedan akademičar, „Nije li on pisao one *contes drôlatiques*, koje su veoma opasne?“ zamjenjujući ga tako hotice ili nehotice sa odavno već preminulim Balsacom.

Ali to nije ni najmanje čudno, da se tolikomu geniju, kao što je Zola, ni kod zadnjega izbora vrata akademijina ne otvoriše, kad je on kao glava naturalističke škole u svojim djelima napisao onoliko ružnih i nečistih riječi. Njegov bi se izbor sasvim protivio akademijinim načelima o ugladjenosti, ljepoti i čistoti francuskoga jezika. S toga u njoj nema mjesta piscu, ma kako genijalan bio, koji se ne obazire na one momente, kojim je ona budna čuvarica.

Vikalo se dakle, koliko mu drago, da se je francuska akademija preživjela, ona je ipak mladim ljudima snažnim ostanom, da što veća djela stvore, i da što više svoj krasni jezik njeguju i čuvaju; jer to je doista najveće odlikovanje, kad te najmjerodavniji sudci tvoga naroda slobodnim izborom u svoje kolo prime, pa se možeš nadati, da ti ime i stotomu koljenu tvoga roda ne će biti neznano, jednom riječi, da ćeš postati *besmrtnikom*.

„*Blago onom, ko do vijeka živi,*
Imao se rašta i roditi.“

(Svršit će se.)

[5]) Neka dodje gjeneral, koji nas je osvetio povrativši nam Alzasku i Lotaringiju, pa ćete vidjeti, kako će slavno biti primljen u naše kolo, makar da nije ništa napisao do izvještaja svoga o pobjedi.

Preustrojstvo nar. zem. glazbenoga zavoda u Zagrebu.*)

Uprava glazbene škole u Zagrebu razvila je u godinu dana, što je u njezinim rukama taj naš važni kulturni zavod, neobičnu djelatnost, što su naša javna glasila izticala poslije svake produkcije, s kojom je u to vrieme stupio zavod pred zagrebačko obćinstvo. Ne smije se prešutjeti ni to, da se još do pred godinu dana u našem glazbenom zavodu čula kao od milosti i po koja hrvatska riječ i da je u to razmjerno kratko doba spaljena energijom nove uprave i ta rana, te prestao povod opravdanim tužbama proti prvenstvu nijemštine u srcu Hrvatske. Najodlučniji je korak uprave *posvemašnje preustrojstvo zavoda*. Nema sumnje, da će ta novost zanimati svakoga, tko zna, koliko su vriedni narodima svi kulturni zavodi, pa i glazbene škole; s toga će biti zgodno, ako u kratko ocrtamo smjer, za kojim ide preustrojstvo prve glazbene škole u zemlji, i da prikažemo po naukovnoj osnovi, ako su opravdane nade i želje, što ih s preporodjenim zavodom goji i sama uprava, a s njome svatko, tko se raduje kulturnomu napredku svoga naroda.

Smjer i zadaća zavoda označena je u § 2. ustrojnoga statuta ovako: „Zadaća i svrha toga zavoda jest, da odgajajući u jednu ruku vješte glazbenike, a u drugu valjane diletante, podigne u zemlji ljubav za tu liepu, srce oplemenjujuću umjetnost, a podjedno da zemlju obskrbi valjanimi glazbenici, domaćoj mladeži pak da otvori novo vrelo privrede u domovini i izvan nje“.

U tim riečima razabiru se dva glavna momenta, koja su bila na pameti preporoditeljima glazbene škole: prvi je obće obrazovni, da se podmladak upoznaje s glazbenom umjetnošću, „o kojoj se ogrievaju kreposti i čudoredje“, kako su rekli stari Grci, — u drugu ruku ide se za tim, da se hrvatskoj mladeži namakne *novo vrelo privrede*. Ovo je vrlo važna točka u programu nove škole, ako pomislimo, koliko se tudjih glazbenika hrani hrvatskim

*) Po novom se statutu počinje u zavodu obuka dne 1. listopada 1891.

kruhom. Ne mislimo time nikomu prigovarati, pače bi se mogla spomenuti s pohvalom mnoga imena stranih ljudi, koji su s velikom savješću i požrtvovnošću djelovali i djeluju na glazbenom polju i danas u našoj zemlji. Ali zašto da se ta privreda ne namakne domaćoj djeci tim radje, što imamo toliko jamstava i sjajnih dokaza o darovitosti i sposobnosti našega naroda za glazbenu umjetnost? Zašto da ne budu svećenici te umjetnosti u svom domu hrvatska djeca, od koje imamo najviše prava zahtievati, da paze i u umjetnosti na naše individualne narodne osjećaje i težnje, mjesto da se ukus hrvatskoga podmladka ravna po ukusu tudjih ljudi? Tudja zemlja ima svoje — tudja zemlja ljubi svoje. — Pred petnaest ili dvadeset godina mogli su se na prste izbrojiti hrv sinovi, koji su bili učitelji u srednjim školama, a danas bismo na prste izbrojili strane ljude, koji rade u tim zavodima; i ne samo što su se domaći sinovi podpuno usposobili za ta mjesta, nego su svojim radom stekli ime i preko granica domovine, a — što je ponajvažnije — podali su školskoj mladeži i sve učevne knjige u materinskom jeziku. Kad su posvjedočili hrvatski sinovi dar i sposobnost za rad u tim školama, kad su i hrv. pučki učitelji stekli dovoljno ugleda i priznanja za školski i literarni rad, kako da niesu hrv. djeca sposobna, da se uzgajaju i za glazbenike, kad smo potomci naroda, „koji je volio pjesmu i glazbu, nego željezo“?

Poljimo i dalje. G. Kuhač napisao je u svom nekom spisu, da su Hrvati pozvani, da budu za slavenski jug pokretači, učitelji i vodje glazbenoga preporoda. Kad i ne bi sve kulturne prilike slavenskih naroda na Balkanu govorile zato, mi bismo vjerovali riečima g. Kuhača, jerbo je on krstario kroz te narode godine i godine, pa je javno iznio tu tvrdnju ne kao hrvatski šovinista, nego kao stručnjak, poredivši sve prilike, što ih je po raznim krajevima gledao i proučavao. — I ovi narodi dižu se kulturom, i što dalje, dizat će sve više nauku i umjetnost. Ako iz zagreb. glazb. škole, recimo, i stane s vremenom izlaziti više gotovih glazbenika i učitelja glazbe, nego ih bude trebala Hrvatska, otvorit će im se put u Srbiju i Bugarsku, k narodima istim ili barem bližim i srodnijim, nego su primjerice Česi.

Ovo smo sve iztaknuli zato, jer je veoma zamašno po zaradu hrvatstke mladeži, koja je već pokazala mnogo dara i volje za glazbenu umjetnost, — i jer su po svoj prilici takove misli nukale i preporoditelje glazbene obuke u narod. zem. glazb. zavodu, kad su iztaknuli njegovu zadaću u spomenutom §. 2. ustroj. statuta.

Prema tomu cilju diele se učenici zavoda (§. 3.) u *redovite,* kojim je glazba jedino glavno zanimanje, i *izvanredne,* koji će glazbu učiti kraj inoga nauka ili zanimanja toliko, da postanu *valjani diletanti.* I obuka će se dakako udesiti po obsegu i načinu za jedne i za druge. (Nu čini se, da će uprava — izvan statuta — otvoriti put u glazbenu školu i trećoj vrsti polaznika; to bi bili t. z. *frequentanti,* t. j. takovi učenici, koji su se već uvježbali u glazbovanju s kojim glazbalom, ali bi rado učiti n. p. glazbenu teoriju, slušati estetiku i povjest glazbe, kompoziciju itd., ili bi to bili takovi učenici, koji ne mogu po svom zanimanju, nauci ili (učenice) poradi domaćih posala nego samo koji sat u tjednu učiti glazbu, te bi u to slobodno vrieme htjeli učiti pjevanje ili koje glazbalo, ali bez onih obveza, što se tiču izvanrednih učenika. Dosadašnja praksa dokazuje nekako potrebu takove polakšice.

Vratimo se k redovitim učenicima. Za njih se dieli glazbena škola u tri odjela (§. 4.):

1. *Škola za glazbala* (gudala, svirale drvene i kovne, glasovir, harmonij, orgulje). Obuka traje za svako glazbalo *šest* godina i dieli se na dva tečaja: niži i viši; svaki tečaj ima tri razreda.

Uz glavno glazbalo, u kojem se učenici žele posve izvježbati, uči se u I. tečaju i drugo koje sporedno, te obći nauk o glazbi; u II. tečaju uče uz glavno i sporedno (glasovir i pjevanje) i treće glazbalo (gudači koju sviralu, a svirači koje gudalo) i u posljednje dvie godine nauku o harmoniji i kontrapunkt a slušaju i predavanja o estetici i povjesti glazbe.

2. *Škola za pjevanje* traje takodjer *šest* godina, a dieli se kao i prva u dva tečaja i svaki tečaj u tri godine.

U I. tečaju naobrazuju se učenici tako, da mogu s mjesta pjevati u zboru i omanje solo-partije. Pored toga uče glasovir ili gusle kao sporedni predmet i slušaju obći nauk o glazbi.

U II. tečaju usavršuju se do izvadjanja čitavih opernih partija, a uz pjevanje nastavljaju glasoviranje ili gudanje kao sporedni predmet i slušaju tumačenje o harmoniji, glazbenoj estetici i povjesti glazbe. Uz hrvatski jezik uče i talijanski.

Učenici jedne škole mogu po mogućnosti slušati i predmete druge škole, što im se dapače i preporuča.

3. *Škola za skladbouku* traje *dvie* godine, a mogu ju polaziti samo oni učenici, koji su s dobrim uspjehom svršili glazbalačku školu. Polaznikom je ove škole dozvoljeno, da se kao hospitanti usavršuju u glazbalačkoj školi, koju su prije polazili. Predmeti su ove škole kompozicija, instrumentacija i praktično dirigovanje, a osim toga proučavaju glazbenu literaturu, uče čitati partiture itd. — i pripravljaju se tako za orguljaše, korovodje, kapelnike, dirigente opere, učitelje glazbe itd.

Odio za izvanredne učenike (§. 8.), koji se samo nuzgredno bave glazbom (učenici gimnazije, realke, više djev. škole kr. učit. škole, sveučilišta, obrtne i trgovačke škole itd.) dieli se na dvie škole: *škola za glazbala* i *škola za pjevanje.*

U prvoj se uče sva glazbala, koja se uče i u odjelu za redovite učenike, a i vrieme nauka traje *šest* godina, koje se i za njih dieli u dva tečaja po tri godine.

U školi za glazbala uče izvanr. učenici uz svoja glazbala u I. tečaju obći nauk o glazbi i toliko pjevanja,

Amor.

da mogu sudjelovati u zavodskom zboru. U II. t. uče uz svoje glazbalo harmoniju i kontrapunkt, a nastavljaju i nauk u zbornom pjevanju (u koliko su grlati). Najbolji učenici mogu na zahtjev ravnatelja sudjelovati kod zajedničkih vježba red. učenika.

I *škola za pjevanje* traje šest godina, a i razdioba je kao za redovite učenike.

Učenici te škole uče u pjevanju isto, što i redov. učenici s tom razlikom, da ne moraju učiti sporednih predmeta, nego u nižem tečaju obći nauk o glazbi. Nu zato su ipak dužni sudjelovati na zahtjev šk. ravnatelja kod svih skupnih vježba redovitih učenika.

Učenici izv. škole moraju biti zabavljeni svaki školski dan barem jedan sat.

U glazbenu školu *primaju* se (§ 11.) učenici na šest god. i to iza položenoga prijamnoga izpita, a uvjeti su primanja: dobar sluh, (za pjev. školu: pojasto grlo), zdrav tjelesni ustroj, četiri razreda pučke škole, izuzevši učenike, koji se odlikuju zvonkim grlom i osobitim glazb. darom; takovi se primaju u pjev. školu i prije dovršenoga četv. r. p. šk.

Time smo izcrpli osnovu, po kojoj je zasnovana naša nova glazbena škola.*) Želimo od srca, da ta škola u Zagrebu bude na čast i korist Hrvatskoj onako, kako su joj zamišljali uspjeh rodoljubivi radini pokretači kad su snovali njezino preustrojstvo, koje smo ovdje prikazali u glavnim crtama. Bilo u dobri čas!

*) Ostalo, što je potrebno znati onima, koji se žele upisati u glazbenu školu, naći će u ovog izvješću glazb. zavoda.

Nova rasprava o Jurju Križaniću.

(Nastavak.)

Nada neka sv. kongr. piše gospodinu Martinu Bogdanu, biskupu, i Petru Petretiću, prepoštu, mojim prelatima; od njih neka traži svjedočbu o tome, kako sam ove tri godine živio i vladao se. Ne pišem to s toga, što bih se pouzdavao, da mi ne će naći mane; jer ako kazujemo, da nemamo grijeha, zavadjamo sami sebe; nego to pišem za to, jer tako treba da bude, a inače i ne mogu posvjedočiti sv. kongregaciji svoje vjernosti i odanosti. Molim ipak, da se ni u jednom listu ne spomene ova moja prošnja, da to tako izadje, kao da je sv. kongregacija poslala list sama od sebe, ili barem na vašu prošnju. Tako ću se samo ukloniti svemu, što bi mi moglo biti neprilično. *Ja sam ovdje upravo takove volje, kao da sam u tamnici:* propinjem se i mučim, ne bih li se što skorije oslobodio i pošao, kuda mi zapovjedi sv. kongregacija. Da to bude, pokušao sam sve moguće. Zato sam od V. P. zatražio i preporučna pisma na g. nuncija; jer su mi (ona — valja da — što ih je prije dobio) izgorjela u zagrebačkom požaru. Zatim sam prošle zime molio jednoga prelata, koji je bio na putu u Poljsku, da bi me na svoj trošak sproveo k g. Humskomu (t. j. Terleckomu); nadao sam se, kad samo jedanput tamo dodjem, da ću se ondje sigurno laglje osloboditi; no nijesam dobio, što sam molio. *Sad sam napokon zatražio i dobio župu u gradu Varaždinu* i nadajući se, da ću se tako za godinu dvije osloboditi. No i to mi nije uspjelo: gospodin prelat ne pristaje na to, da uživam dva beneficija, pa hoće da me liši kanoničije. A kad sam u župi razgledao sve, što treba, uvjerio sam se, da se ne ću moći dugo osloboditi. O kakvome oslobodjenju govorim, to V. P. gospodstvo dobro znade. Pokušavši dakle sve, ne znam drugo, *nego da se posvema predam sv. kongregaciji, a ona neka radi sa mnom, što hoće.* Jer ja sam pripravan i želim, da izvršim veće i više naloge sv. kongracije, nego što bi tko sudio po ovome listu, a to ću usmeno bolje protumačiti. Neka V. P. ne zaboravi kazati sv. kongregaciji, *da se ja ne nadjam za koru hljeba,* nego za neku bolju cijelj. Jer ja mogu, hvala Bogu, u ovoj župi prema sredstvima ove domovine prilično živjeti, i to s posve mirnom savješću, što se tiče župničkih dužnosti. Propovijedi, ako hoću, vrše uvijek oci Isusovci, koji u ovome gradu imadu škole. A ispovijedi vrše ili isti oci ili Manja braća; u ostalom pomaže mi i pomoćnik. Ipak me gospodarstvo toliko smeta, da za dovršenje započetih već djela o prijeporima (jedne i druge crkve) nijesam mogao niti pera umočiti. Zato ništa toliko ne žalim, koliko gubitak zlatnoga vremena. *Kad bih se na svoju ruku spremio u grad (Rim), bojim se kojekakvih neprilika.* Ako pak budem pozvan, bit će sve u redu. Molim V. P., da ne zamjeri opširnosti (lista), a S(vemogući) G(ospod) B(og) uščuvao vas sretna mnogo godina. (Moli da mu se list pošalje na optujskoga poštara.) Georgius Chrisanich.

Varaždin, 12. srpnja 1645. (talijanski): . . . 7. o. m. srpnja pisao sam P. V. latinski list; budući da sam se drugi dan sastao s Don Ivanom Tenini-jem, nekadašnjim misionarom (ovaj Tenini bio je domaći kapelan banov, — Ferm.), pa za veću sigurnost, ako bi se onaj izgubio, ponovit ću, što sam pisao ondje.

Spomenuti Tenini živi u župi udaljenoj od mene jednu milju, pa sam već više puta s njim razgovarao, a ovaj mi put kaže, da mu je naš msgr. biskup pripovijedao o nekom listu, što ga je sv. kongregacija o njem pisala. On se dakle preporučuje i pozdravlja preponizno

V. P. i kaže, da bi se rad vratio na svoju staru misiju u ninskoj biskupiji, no da ne može bez potrebite pomoći; kad se sastanem s V. P., reći ću Vam više o njem.

Jošte sam upoznao jednoga čestitoga čovjeka, koji bi mogao izvrsno služiti sv. kongregaciji, koji bijaše pitomac u Loretu, a živio je šest godina na župi; ovoga ću gledati nagovoriti, da služi Bogu, a da se ne stara za vremenitu korist.

Što se mene tiče, ja nemam niti sam imao u ovoj zemlji prilike i vremena, da učim ono, što želim na čast Božju i za volju sv. kongreg. Preč. gosp. ja sam upravo kao u tamnici, dok mi Gospod Bog ne dade prilike, da uzmognem prikazati na njegovu slavu malen kaki talenat, koji mi je dao, *a ne da ga ukopam: a to će se bez sumnje dogoditi, ako ostanem u ovoj zemlji* i ako ne budem imao osobite pomoći sv. kongregacije. Ne mogu dosta zahvaliti Gospodu, što mi je sačuvao stalnost u nakani u tolikim i takim neprilikama; jer niko, niti od svjetovnjakâ, niti od svećenika, niti od samostanaca nije me nikada ni najmanje obadrio u mojoj misiji. Kušajući svakojako i razmišljajući o tome povjerio sam nekojima svoju nakanu, no nikad me nitko nije ni jednom riječcom ohrabrio u mojoj misiji; što više, *većina ih se nije sa mnom slagala ili se podsmijevala mnome* ili me odgovarala; jedino me V. P. i monsg. biskup holmski oduševljujete. Nadalje su me pozivali na svoje dvorove gosp. grof ban, t. j. gubernator ove zemlje, i dva druga grofa, obećavajući mi u budućnosti svakojake časti, osobito s pomoću gospodina gubernatora, kako ću to sve moći dokazati. No ja sam se na svem zahvalio bojeći se, da bih u dvorskom vrtlogu izgubio i vrijeme i svoju nakanu. Drugih je neprilika bilo u Zagrebu; kanonici me htjedoše zadržati za učitelja, a ja ondje pored crkvenih posala i kanoničkih svjetskih intriga, kojima nema broja, nijesam imao nikada ni jedne slobodne ure, te bih se mogao pripravljati za svoju nakanu. Poslije su me htjeli poslati na tri godine za rektora u poznati svoj kolegij u Bologni. No ja sam umakao svim ovim zaprekama i otišao na župu, gdje sam mnogo prepatio od neprijatelja svojih roditelja, tako te sam se morao vratiti u Zagreb, u kuću g. prepošta, koji mi je nudio besplatnu hranu, no niti sada nijesam mogao ovdje ostati, budući da bih jedva u deset godina mogao isplatiti svoj dug s dohotkom svoga zagrebačkoga beneficija od 25 škuda na godinu. Zato sam primio ovu župu, u kojoj ću, što se tiče dohodaka, moći bezbrižno živjeti i odužiti se, no istom za 4 — 5 godina, i to tako da ću se morati dan i noć mučiti svakojakim ekonomičkim i crkvenim poslovima. Tako ću ja morati tratiti čitavo vrijeme na spomenute stvari i ništa mi ne će ostati, da nastavim, što sam započeo. No ja sam primio taj beneficij samo zato, da sv. kongr. zna, da sam ja već lično obezbijedjen i da joj se ne preporučujem poradi korice hljeba, nego samo zato, što se inače ne mogu izbaviti iz ove zemlje (!).

(Nastavit će se.)

K slikam.

Cvjetko Rubetić. Donosimo lik vrloga svećenika i književnika *Cvjetka Rubetića.* On je već dugi niz godina jedan od glavnih stupova našega revnoga svetojeronimskoga družtva, kojemu je on u neku ruku ono, što je »Matici Hrvatskoj« neumorni tajnik Ivan Kostrenčić. Cvjetko Rubetić pripada onoj dičnoj i rodoljubivoj četi naših zaslužnih svećenika, koji »revnuju — da kažemo riečima neumrloga Prerada, — »dom si proslaviti slovom, perom i razpelom«. Šteta, što nam je takih svećenika malo, a još veća, što sve rjedji bivaju, a mladji naraštaj mogao bi poći tragom njihovim, da ih zamieni i nasliedi. — Rodio se je u gradu Ivaniću 28 veljače 1842. Škole je učio u Požegi i Zagrebu. Već se kao klerik stao zanimati za hrvatsku knjigu, pišući za »zbor duhovne mladeži«.

Za svećenika je zaredjen 22. srpnja 1866., te je ovih dana slavio dvadesetpetgodišnjicu svoga misničtva. Bio je duhovnim pomoćnikom u Krapinskim Topliceama, u Sisku, a g. 1871. dodje u Zagreb za kateketu na gradskim pučkim školama, a odavle priedje na realku zagrebačku, gdje i danas službuje. Napisao je dosele više liepih školskih knjiga, te je za zasluge na tom polju odlikovan od svoje crkvene oblasti čašću počastnoga prisjednika nadbisk. duhovnoga stola. Jamačno je mnogima poznat njegov životopis uzor-svećenika i rodoljuba biskupa Dobrile, komu je vješto pero našega Rubetića podiglo liep spomenik medju Hrvatima. Već od god. 1878. Rubetić je neprekiduo sve do danas podpredsjednikom družtva sv. Jeronima i urednikom družtvenih spisa. Tu je pravo polje njegova zaslužnoga i blagotvornoga rada, koji je namienjen prosvjeti hrvatskoga naroda. Tko poznaje naše književne prilike i zna, kako još malo njih umije napisati popularnu knjigu, udešenu prema shvaćanju i stepenu naobrazbe prostoga puka, može da pojmi brigu i muke družtvenoga urednika, koji mora svake godine nekoliko takih knjiga družtvu namaknuti, pa bilo iz oka — iz boka. No mi smo uvjereni, da su te brige neumornomu uredniku Cvjetku Rubetiću sladke i ugodne, jer je on rodoljub, a takomu je i naporni rad za narodnu prosvjetu prava naslada.

Književnost.

Hrvatska. Ovih je dana doštampan *12.* svezak (svršetak III. knjige) *„Rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika“*, što ga na sviet izdaje jugoslavenku akademija znanosti i umjetnosti, a obradjuje *P. Budmani.* Počinje se s riečju *djavo,* a završuje s glagolom: *isprekrajati.*

Izišla je CV. knjiga *„Rada“* jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (razreda filologičko-historičkoga i filosofičko-juridičkoga). Sadržaj mu je ovaj: Sudbeno ustrojstvo republike Dubrovačke od dra. K. Vojnovića; Prinos k naglasu u (novo) slovenskom jeziku. Naglas u infinitivu i supinu — od M. Valjavca; Putovanja po Balkanskom poluotoku XVI. vieka. XI.

Dva putovanja poljskih poslanstva u Carigrad — od dra. P Matkovića; Nutarnje stanje Hrvatske prije XII. stoljeća V. Imovni i gospodarstveni odnošaji — od dra. Fr. Račkoga; Književna obznana: Najstarija geografija Hrvatske — od dra. P. Matkovića; Dodatak k str. 1. razprave: Sudbeno ustrojstvo republike Dubrovačke.

U isto je vrieme izišla i CVI. knjiga *„Rada“* jugoslaverske akademije znanosti i umjetnosti (razreda matematičko-prirodoslovnoga). Sadržaj mu je ovaj: O uzdržavanju titraja s pomoću električke struje — od dr. V. Dvořáka; Palaeoihtijoložki prilozi. Dio II. — od dra. Drag. Gorjanovića-Krambergera; Prilog k teoriji cisoide — od dra. K. Zahradnika; Osmo izvješće potresnoga odbora za god. 1890. — od dra. Miše Kišpatića.

Jugoslavenska je akademija izdala XVIII knjigu *„Starih pisaca hrvatskih“*. U njoj se nalaze *„Pjesni razlike* ***Dinka Ranjine,*** *vlastelina dubrovačkoga“*. Na prvom su mjestu pjesmice Frana Lukarevića i Marka Ranjine u slavu Dinka Ranjine; iza toga dolazi »Riječ o Dinku Ranjini i njegovijem pjesmama hrvatskijem«. Taj životopis i obširni predgovor o pjesmama napisao je izdavač M. Valjavec. Pjesni razlike zapremaju 225 strana, a ima medju njima ljubavnih pjesama, poslanica, ekloga i dr. Na koncu su knjige naštampani izvori pjesama, što su uzeti iz grčkoga i latinskoga jezika. Ovomu liepomu izdanju dodan je krasno izradjeni lik pjesnika Dinka Ranjine. Prijatelji hrvatske knjige pozdravit će radostno ovo ukusno izdanje.

Ruska. Повѣсти и разсказы. I. X. Потапенко. Izdanje F. Pavlenkova. Petrograd 1891. Dva svezka. Ciena svakome svezku 1 rubalj. Potapenko je posve novo lice u ruskoj književnosti. U *„Vêstn. Evropy“* izišla je njegova pripoviedka *„Na dějstviteljnoj (pravoj) službê“*. Tom pripoviedkom svratio je na sebe pažnju kritike; odmah zatim zaredaše njegove pripoviedke: *„Zdravyja ponjatija“*, *„Sekretar ego prevoshoditeljstva“* itd. A evo tek poslije godinu dana poslije prve pripoviedke izidjoše dva svezka njegovih djela. No ova dva svezka, kaže kritika, niesu dosta, da se uzmogne pravo prosuditi, koje mjesto zauzimlje Potapenko medju savremenim ruskim piscima. Nema sumnje, da je Potapenko toliko darovit, te se ne gubi u množtvu svoje braće po peru. No to nije dosta. Sâm Potapenko pripovieda u pripoviedci *„Svjatoe iskusstvo“*, kako je neki njegov junak napisao u vidjenom časopisu izvrstnu stvarcu. Kritika ga pohvali s obligatnim »ima nade«. Tim se mladi pisac zanese, pusti službu, misleći, da je »iskra Božja« svoje vrsti glavnica. Skoro napiše drugu pripoviedku, koja nije »opravdala nade«, što se u pisca postavljala, a roman, što ga je zatim napisao, nije bio ni za što. Junak se opameti i odluči »raditi tiho, skromno, ustrpljivo, sagnuvši ledja«. To svjetuje kritika i Potapenku, upućujući ga, u čem stoji rad pisca. Darovit pisac treba da radi, ali ne da sagiba ledja, nego da misli, razvija misao, da radi glavom i srcem, duhom svojim, da izoštruje prirodni dar tako, da uzmogne i poćutjeti i odazvati se svemu, što je dobro i liepo, da može naći i stvoriti take slike i prilike, koje vode k istiui i čovječnosti, a odvraćaju od zla i laži. Takim će putem mladi pisac doći bez umnje do razkršća. Tu će pokazati, da li je zreo . . .« Kritika misli, da Potapenko nije jošte prošao preko razkršća, ili barem da se nije uputio putem, s kojega ne bi hotio nikako skrenuti. Otuda dolazi, što u njegovim pripoviedkama nema subjektivnosti. Objektivnost je sama po sebi dobra strana u pisca, no ona često sasvim sakriva čitatelju misao piščevu, a samoga pisca dovodi do toga, te mu djelo nema ideje. To kritika prigovara i Potapenku, i ako ga u pojedinostima hvali.

„Разсказы“ *Ivana Ščeglova* (Petrogr. 1891, 1 rub.) niesu našli povoljna kritičara. U pripoviedci *„Mir prahu“* prikazuje u karikaturi pogreb znamenitoga nekoga romanopisca, ugledajući se valja da u Daudeta (L'immortel). Mladja ruska generacija vidjela je pogreb Turgenjeva, Dostojevskoga, Saltykova, Šelgunova . . .; no kritika ne će da iztražuje, kamo možda šiba Ščeglov, ali ipak pita: zar bi možda g. pisac volio, da je ove velikane sprovela do rake samo njihova rodbina? . . .

Prvo izdanje pjesama *(„Stihotvorenija“)* I. C. Turgenjeva posve je razprodano, a tako će po svoj prilici biti i s drugim izdanjem, što ga je priredio S. N. Krivenko (Petrogr. 1891, ciena 1·50 rub.). Sam Turgenjev nije mnogo držao do svojih pjesama, no kritika, a valjada i čitatelji, ne priznaju, da je pravo mislio. Predgovor Krivenkov vrlo je zanimljiv. Kritika misli, da pjesma, koja se počinje s riečima: »Моря житейкаго шумныя волны мои протекли« — nije od Turgenjeva.

Poljska. *Edward Bogusławski* objelodanio je II. dio *„Škica lito-windyjskih“*, u kojem se nalazi ovelika razprava *„Teoryja nazwisk na -awa“*. Bogusławski najprije s linguističkoga gledišta proučava slavenska imena na -ava, a zatim prelazi na kulturno gledište pokazujući, u kojoj se službi nalazi ovaj sufiks za geografijsku oznaku rieka, jezera, gora i mjesta. Ujedno iznosi sve promjene, koje je ovaj litavsko-slavenski dočetak doživio u samih Slavena i u drugih naroda (owa, owo, ow, awo, uwa, ewa, ouwa, avus, avia, ua, au, afa, aha). Mnogi na ime učenjaci neka imena, koja se svršuju kojim od ovih dočetaka, drže za keltska, ali im Bogusławski u svojoj golemoj razpravi nastoji dokazati slavensko porietlo. Zatim je knjizi dodan odsjek pod nadpisom »Krytyka«, u kojoj se ili ocjenjuju ili obznanjuju ova djela: W. Bogosławski, Dzieje Słowiańszczyzny; Gajsler, Rys dziejów czeskich; Samokvasov, Istorija russkago prava; Pič, Dějiny národa ruského; Decker, Dějiny Avarů; Maretić, Slaveni u davnini; Dzieduszycki, Wiadoności starożytnych o geografii ziem polskich; Grabowski, Bulgaryja i Bulgarowie; Kirchmayer, Der altdeutsche Volksstamm der Quaden; Partickij, Skandinavščina vъ davnoj Rusi; Pervolf, Slavjane; Hanusz, Szkic gramatyczny na podstawie języków indoeuropejskich; Maliuowski, Przyczynek do historyi wyrazów polskich i Matusiak, 1. Jake ludy mieszkały przy ujściu Wisly, 2. Lach i Lech. Bogusławski na str. 192—201 oštro polemizuje s dr. T. Maretićem poradi nekih tvrdnja i hipoteza u knjizi »Slaveni u davnini«. Najzad su štampane piščeve »Odpowedzi moim krytykom«. Kujiga imade 226 stranica, a izišla je u Krakovu 1891 nakladom autorovom.

Francuzka. Član akademije *Ernest Legouvé* izdao je pedagožko djelo *Une élève de seize ans*, kojega se kritika ne može dosta nahvaliti. Svrha je knjizi, da prikaže, kako treba gojenče na osnovu onoga pozitivnoga materijala, što ga pruža nauka, naučiti da misli. Nije dosta, da nešto znadeš, jer činjenica (le fait) sâma po sebi nema nikakog interesa; treba jê uzeti kao sredstvo, s pomoću kojega ćeš naučiti misliti, osjećati, suditi. »Instruction« (pouka) oštro se luči od »éducation« (odgoj); a kako treba da se jedno s drugim dovede u sklad, nastoji Legouvé u svojoj knjizi dokazati.

Svaštice.

Sitne viesti iz umjetničkog svieta. U Berlinu otvorila se nedavno izložba bakroreza poznatoga vrstnoga bakrorezca *Daniela Chodowieckoga*, kojega se djela u novije doba opet osobito ciene.

U crkvi San Antonio Abbate u Rimu našli su u jednom stupu 500 štampanih i 69 pisanih kujiga, medju kojima ima 55 vrlo dragocjenih. Rukopisi potječu većim dielom iz desetog stoljeća, a sadržaja su teoložkog i filozofskog. Novine vele, da se većina rukopisa ističe uzornom kaligrafijom i krasnim miniaturama.

Udovica. — Mignoni. — Gospoda Golovljevi. — Francuska akademija i najnoviji joj član Pierre Loti. — Preustrojstvo nar. zem. glazbenog zavoda u Zagrebu. — Nova rasprava o Jurju Križaniću. — Listak.

Izdaju i uredjuju **J. Pasarić i M. Maravić.** Vlastničtvo i tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 1. kolovoza 1891.

Br. 31. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena poštom i domać m u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Udovica.

Pripoviest iz 18. vieka. Napisao J. E. Tomić.

(Nastavak.)

Minula su bila već dva tjedna, što je protonotar obolio. Išlo mu je na bolje, ali lagano. Osjećao se slabim, teka nije imao. a u licu bijaše žut i upao. Imao je doduše sve, što je trebao: hranu i piće po receptu liečnikovu, dvorbu na mig, savjestno liečenje, ali je ipak osjećao, da mu nešto manjka u toj bolesti. Svaki bi mu čas palo na um, kako bi mu godilo i kako bi mu ljepše bilo, da mu je uz postelju vjerna, brižna žena, koja ga ljnbi i koja bi sasma inače pazila na nj, nego ti galonovani sluge s poslušnim, ali bezćutnim licem . . . Često je pomišljao na Gitu, kad je o sebi tako razmišljao.

Jednoga dana, kad je baš bio kod njega ban Nadaždi, javi sluga, da dvie gospodje iz Zagreba žele k bolestniku.

Protonotar je u prvi mah pomislio, da ga je došla pohoditi njegova sestra Cecilija, nu kako se začudi, kad mjesto nje u sobu unidjoše Pudencijana i Gita. Lahak rumenac prosu se licem bolestnikovim.

Ban je još iz Beča poznavao Pudencijanu, koja mu se je svidjala kao vanredna originalna žena. Rado se je s njom šalio i zabavljao. Bijaše mu s toga ugodno, da ju iznenada opet vidi.

— Čuli smo, dragi grofe! — poče nedošljivim glasom vikati barunica, — da imate bolestnika, koji treba Samaritanku. Ja sam ju dovela — reče barunica, pokazujući na Gitu. — Gospodja Magdićeva, . . . ali udovica, nota bene!

Ban se učtivo nakloni i ljubopitno promatraše udovicu, koja se je njemu, vitežkomu ljubitelju liepoga spola, na prvi mah svidjela.

Gita je nekako uzbudjena i porumenjena u licu postrance motrila bolestnika, koji joj se je ljubezno smiešio, kimajući lagano glavom u znak pozdrava.

— Čuo sam već mnogo liepa o gospodji, — progovori ban vrlo ljubezno, — hvale vas kao stožer boljega družtva u Zagrebu. Žao mi je, što i ja ne mogu učestvovati.

Ban se vrlo prijazno nakloni Giti, pruži ruku bolestniku i podje u predsoblje s barunicom.

— To nisu čisti poslovi! — reče poluglasno i u šali ban barunici.

— Ali bi mogli skoro biti! — odvrati šapćući barunica. — Radi se o tom. da se ovo dvoje uzmu!

Razumijem! Liepa udova!

— Mi ćemo bolestnika češće pohoditi!

— Bit će mi drago, a njemu sigurno još draže! . . . — reče ban, pruži ruku barunici i udalji se.

Kad se barunica vratila k bolestniku, vidjela je, kako se je Giti usrdno zahvaljivao i ruku joj poljubio. Bijahu oboje u zabuni.

— Nosim vam pozdrav od sestre! — javi se sada Pudencijana. — Ona je silom htjela k vama u Varaždin, ali joj liečnik ne dopusti. Dobila je ružan kašalj, koji bi mogao opasnim postati, ako se ne bi čuvala.

— Sirota! . . . Ona je slaba zdravlja . . . Dobro je uradila, što je ostala kod kuće! — govovaše prekidice protonotar.

— Tim manje mogle smo mi dvie izostati . . . — prihvati rieč barunica. — Vi se jamačno ne ćete ljutiti na nas, što smo vas došle pohoditi, . . . premda sam Gitu .

— Ali Pudencijano! . . . — uleti joj u rieč Gita.

— Zašto da ne kažem? . . . Jedva sam ju nagovorila,

da sa mnom podje . . . Bojala se je ljudskih jezika, al ja velim, da je zadužbina u Boga visitare aegrotos (pohadjati bolestnike), pa još takova bolestnika, — polaska barunica protonotaru.

— Vanredno sam vam zahvalan! — reče iskreno protonotar, mahnuv rukom prama objema gospodjama. — Ako ostanete dulje ovdje, bit će mi drago, da me često pohodite.

— Doći ćemo, carissime, ne bojte se! . . . I ostat ćemo dugo kod vas, to jest, dokle nam vi dopustite, — obeća barunica.

Prisutnost gospodja vrlo je godila bolestniku. Gita mu se činila sada mnogo dražestnijom nego prije. Bijaše mu nekako toplo i voljko oko srca, kad je vidio, da njezino oko saučestno na njem počiva.

Gospodje su marljivo pohadjale bolestnika, komu je svaki dan sve bolje bivalo. Pudencijana je upotrebila vrieme svoga boravka u Varaždinu, da je i bana predobila za svoju osnovu. Grof Nadaždi postao je odmah iskrenim saveznikom baruničinim. Gita mu se veoma svidjala poradi vanredne svoje ljepote, a njezin imutak bijaše takodjer liep. On je bio uvjeren, da protonotar ne će u Hrvatskoj naći bolje drugarice od Gite i to mu je ban ponovno kazao.

Napokon je sam protonotar bio uvjeren, da je Gita sudjena mu žena.

Poslije deset dana, što su ih sprovele u Varaždinu, spremiše se gospodje na povratak u Zagreb. Razstajući se s Gitom uhvatio je protonotar zgodu, da joj potiho i povjerljivo rekne:

— Hvala vam, *Gito,* na vašoj brizi . . . Za koji dan poći ću u Zagreb i onda . . . al to ću vam onda kazati . . .

Nije izrekao, što je imao na umu, ali ga je Gita dobro razumjela. Radostnim srcem vratila se u Zagreb. I Pudencijana bijaše zadovoljna tom „ekskurzijom“ u Varaždinu.

XI.

Gospodin podžupan Petković već se je nekoliko godina ljutio, što mu sin Ivan ne misli na ženitbu. Bijaše mu jedinac i na njem je imalo ostati pleme. Nije bio više mladić, nego zreo muž, a kod takovih lako se dogodi, da zamrze na brak i nikako se ne dadu u nj zatjerati. Što dulje pustolovlja, to će manje biti volje za ženitbu. Tako je sudio siedi podžupan i često puta znao je sina sjećati, da bi već bilo vrieme riešiti se na ženitbu. Ali sinak, koji je u vojničtvu privikao bio pustopašnu životu, nije nikako htio da zagrize u tu jabuku. „Nisam se još namjerio na pravu“, znao bi odgovoriti starcu otcu, koji je ljutito morao da uzme ad notam takav šuplji odgovor svoga jedinca, komu nije mogao da nasmaže dosta novaca za lakoumni njegov život.

Tim sretniji bijaše starac, kad mu sin javi, da je spreman ženiti se. Bijaše i izborom buduće snahe zadovoljan. Jelena je ugledna roda i bogata, mlada i vrlo liepa, a valja da će biti i dobra. Starac se je od srca radovao odluci svoga sina i rekao mu, da će odmah sjutra s njim u snuboke.

I sbilja sjutra oko podne, naheriv djedjerno šubu na glavi, podje sretni podžupan sa sinom u kuću Giti. Čim je spazila sina s otcem, znala je Gita, o čem se radi i veselo je dočekala dolaznike. To je osokolilo podžupana.

— Čuli smo, dobro vaše gospodstvo, — poče podžupan, oponašajući šaljivo način, kako seljaci snube djevojku, — da ima u vas mlada za udaju djevojka Jelena; a u mene je opet mlado momče, koje rado ima tu djevojku. Ne bi bila loša stvar, da se ovo dvoje uzmu. Možda će gospodin Bog dati blagoslova, pa će biti sretno. Što se mene tiče, ja sam posve za to, samo ne znam, što će vaša milost na to kazati? . . .

Uprosno je pitanje palo, sad se mora i odgovor čuti.

— I ja mislim, vaše gospodsvo, — uze odgovarati Gita smiešljivim licem, — da ne bi bila loša, kad bi se njih dvoje uzelo. Ja se nadam, da se vaš momak ne će kajati; djevojka je mlada i dobra, a naći će se i novaca u nje. Ako se bude vaš momak u buduće više bavio gospodarstvom, a manje kartao, moglo bi sretno biti . . .

Mladi Petković nasmija se i preko volje toj primjetbi, koja bijaše prvi dobar nauk od buduće punice za njegov bračni život.

— Aha, . . . jesi li čuo, ugursuze! — prigovori podžupan, vrlo zadovoljan, da je i Gita što takova spomenula. — Okani se karata, to ti i ja svaki dan govorim . . . Zapamti dobro! . . . A sada mislim, da je posao gotov? . . . — obrati se podžupan prama Giti.

— Gotov, vaše gospodstvo! — reče Gita, pružajući ruke podžupanu i njegovu sinu, — djevojka je vaša . . . a danas budi to dosta, a ostalo ćemo kasnije urediti.

Sretni i zadovoljni oprostiše se otac i sin s Gitom. Jelena je izprošena, a to je glavna stvar. Nje doduše nije nitko pitao, je li joj pravo ili nije. Na to se u ono doba nije pazilo. Što su u ono doba roditelji o ženitbi naredili, tomu su se morala djeca pokoriti.

Odmah, čim su snuboci otišli, potrča Gita k vratima od dječije sobe, koja naglo otvori.

— Jeleno, Jeleno! — viknu kćeri. — Dodji, da ti nešto kažem.

Jelena podje za materom, a i Magdalena, premda ju nitko nije zvao.

— Što je, mama? — upita djevojka, gledajući ljubopitno u radostno uzbudjeno lice materino.

— Ti si izprošena, — reče joj Gita veselim glasom. — Malo prije obećala sam te Petkoviću.

Magdalena pogleda Jelenu, koja je u taj čas probliedila kao krpa, tako da je to i Gita opazila.

— Što ti je? — upita ju mati na po zlovoljno, na po u strahu.

— Mamo! — progovori pridušenim glasom Jelena. — Ja Petkovića ne ću...

— Šta? — povika Gita. — Ti ga ne ćeš?... Ti moraš!

— Prije ću u Savu skočiti, — odgovori djevojče jarostnom odvažnošću. — Meni se taj čovjek nimalo ne svidja.

— Tko te pita za to? — nastavi mati prijašnjim glasom. — Ne svidja ti se, ha! A tko se tebi svidja, tko se smije svidjati takovu djetetu?

— Ja ću ti reći mama! — umieša se prostodušno Magdalena u razgovor. — Jelena je već odavna zaljubljena u Domjanića!...

— Domjanića?... — ponovi drhtavim glasom Gita, probliediv u jedanput; — kojega Domjanića?...

— No, onoga, koji je tebe htio uzeti! — reče Magdalena.

— Ha! — ciknu Gita, — ti sotono, ti prokletnice, ti se usudjuješ *njega* ljubiti... Ha, ubit ću te!

I kao biesna zaleti se mati kćeri, uhvati ju za dugačke pletenice i baci svom snagom o zemlju.

— Jao, majko! — jauknu Jelena, uhvativši objema rukama Gitu, koja je još držala njezinu kosu u svojoj ruci.

U to se otvore vrata i protonotar Skrlec koraknu u sobu.

Opaziv, što se dogadja, protrnu sav i probliedi u licu poput stiene.

— Ah, pardon! — bijaše sve, što je mogao izmucati. Uzmaknuv, zalupi za sobom vrata i nesigurnim korakom, što je brže mogao, prejuri stepenice i, sam ne znajući kako, nadje se na ulici.

Činilo mu se, kao da ga goni kakav zloduh Nekakav nepojmljivi strah gonio ga kroz ulice, dok nije došao kući. Tu klonu u naslanjač. Ubogi protonotar, koji je od naravi bio slabih živaca, drhtaše kao šiba na vodi. To, što je malo prije vidio, tako ga je uzrujalo i potreslo, da je mislio, da ga trese najljuća groznica

Trebalo je dobru uru, dok se je protonotar nešto primirio i u toliko sabrao, da je mogao o tom nemilom dogadjaju hladnije razmišljati. Došao je s nakanom, da prvi put poslije svoga povratka posjeti Gitu i da joj očituje svoju volju glede braka s njom. Pa šta je našao? Vidio je od strasti izobličenu ženu, zvjerskoga lica i pogleda, — nešta, što sav svoj život ne bi kadar bio zaboraviti. Ono ubogo djevojče ležalo je s očajnim licem na zemlji, hvatajući se za materinu ruku, a ona se nadvila strašnim licem nad rodjeno diete, ružnija od okrutne krvožedne zvieri — — ah... Nije mogao da dulje misli o tom. Pa takova žena da bude drugarica njegova života? Nikada!

— Nikada! — reče glasno protonotar, kao da tom rieči udara pečat na neopozovivu svoju odluku, — i, skočivši s naslanjača, pošeta velikimi koraci po sobi.

U to pokuca netko silno na vrata i ne čekajući odgovora, unidje odmah u sobu. Bijaše Pudencijana.

— Što je s vama? — bubnu onako na pamet barunica, uvalivši se u naslanjač, gdje je malo prije protonotar sjedio.

— Ništa! — odgovori isto tako protonotar i uze motriti barunicu, na kojoj se je vidjelo, da je silno uzbudjena, gotovo jarostna. Disala je naglo i hladila se velikim, svilenim rubcem.

— Gita je neutješiva,... plače! — reče barunica grubim glasom.

— Ne govorite mi o njoj, barunice! — uleti protonotar Pudencijani u rieč, — to nije žena, nego vipera, hijena...

— Zlostavljala je diete, kad ste došli, je li?... — upita mirnije barunica.

— Grozan prizor! — reče protonotar, uhvativ se objema rukama za čelo — Ostat će mi za uviek u pameti. Onako zlostavljati rodjeno diete...

— Al vi još i ne znate zašto? — izpravi se barunica u naslanjaču i uze pripoviedati. — Malo prije vas bijahu Petkovići kod Gite i izprosiše Jelenu za Ivana. Ali djevojka reče, da ga ona ne će i da voli prije umrieti. Sada doznade Gita, da Jelena ljubi Krstu Domjanića, koji bijaše njezin vjerenik. To ju razjari i ona se obori kao biesna na diete. Ostalo ste sami vidjeli. Luda žena! — dometnu Pudencijana ljutito.

— Po tom vidim, da ona još uviek ljubi Domjanića, — reče protonotar, uprvši kažiprst prama barunici. — Što ja onda da tražim kod nje?... Ne, ja ne ću da što znadem ili da čujem o njoj... Dobro, da sam vidio ono, što sam vido... Ipak me Bog voli, jer me je u zadnji čas spasao od te žene...

— Mislila sam to, — prihvati rieč barunica. — Vi ju, dakle, ne mislite prositi?

— Ni za cio sviet,.. ne želim je nikad više vidjeti, — reče najodlučnije protonotar.

— Luda žena! — ponovi ljutito barunica, dižući se s naslanjača. — Ja sam joj odmah kazala, da će tako biti, čim sam čula, što se je dogodilo. Vi ste slabih živaca i tankoćutan kao kakova zasidjelica; drugi ne bi to tako uzimao u račun, kao vi.

— I kako! Dosad mi se je uviek pokazivala s krinkom na licu, a danas ju prvi put vidjeh bez krinke, i dosta mi je.

— Boga mi i meni! — reče barunica. — Nikad se više ne ću plesti u ženitbene poslove. Lavo inter manus meas! (Perem ruke.) Htjela sam joj dobru sreću, ali ona je sve pokvarila. Salve!

Barunica pruži ruku protonotaru i zlovoljno izidje iz sobe. Otišla je ravno k Giti, od koje bješe i došla.

— Onako je, kako ti rekoh... — poče Pudencijana, čim je unišla u Gitinu sobu. — Odustao je od nakane,

*

da se oženi s tobom . . . Zamrzio je na te . . . Svemu si tomu sama kriva . . .

Gita slušaše niemo, što joj govori barunica. Nju je više peklo, što će protonotar o njoj ružno suditi, jer do toga je mnogo držala, nu žalosti za njim nije osjećala nikakove, . . . ta, ona ga nije nikada ni ljubila, nego bi imala poći za nj po volji baruničinoj.

— Tvoja luda strast pokvarila je gotovu stvar! — produlji barunica, u kojoj je sveudilj kuhalo.

— Tim bolje, ja ga i onako nisam ljubila, . . . ti si mi ga nanudjala, — odgovori Gita dosta otresito, tako da ju je barunica postrance u čudu pogledala, nevikla takovu odgovoru od svoje štićenice.

— A ti biraj po svom ukusu, . . . odsele ne ću se više miešati u tvoje poslove . . . . Nezahvalnice! — okosnu se grubo barunica na Gitu, koja nije imala odvažnosti, da išta na to odvrati, nego je samo ustala i otišla u drugu sobu.

Pudencijana odvezla se odmah drugi dan u Demerje na imanje svoga sina. Oprostila se s Gitom tako, kao da ne kani nikada više s njom drugovati. Nekada tiesno prijateljstvo sada se je razvrglo, jamačno za uviek.

Gita se u jedan put osjeti vrlo osamljenom. Stala je razmišljati o svojoj sudbini i sudbini svoje Jelene. Glede sebe imala je vremena još odlučiti, ali Jelena zadavala joj puno brige. Djevojče je tvrdoglavo i tko zna, da li će se pokoriti odluci matere i poći za Petkovića . . . Pa zašto baš da za Petkovića podje . . . Djevojka je liepa i bogata, . . . imat će prosaca na pretek! . . . Taj Petković i onako mnogo ne vriedi, pa zašto da za volju Pudencijani, s kojom se je i ona razkrstila, tura djevojče u naručaj mužu, koga ne ljubi? . . . Baš će pokazati barunici, da se je posve otela njezinoj vlasti i da umije raditi svojom glavom.

Sjede i napisa list podžupanu Petkoviću, gdje mu javlja, da Jelena ni za živu glavu ne će da podje za njegova sina, a ona da nema snage siliti ju na brak, koji bi za jedno i drugo nesrećom urodio.

Staromu podžupanu ne bijaše taj odkaz ugodan, pa i sinu bijaše žao djevojke i njezina miraza. Ali nije bilo druge, — trebalo je pregorjeti i šutjeti.

Giti bijaše lakše na srcu, kad je odpremila list Petkoviću . . . Jedva je čekala da kaže Jeleni, što je uradila . . . Sirota djevojka ležala je već drugi dan u neprestanoj vrućici . . . Tako ju je slomila ona nemila zgoda . . .

Prije nego će ići spavati prigleda Gita Jeleni, prvi put u ova dva dana. Djevojka je driemala i težko disala. Gita sjede k njoj na uzglavje i uze ju promatrati Smilila joj se. — Bože moj! — mišljaše u sebi, — kako sam mogla onako s njom činiti? Sirota je bez otca, nema nikoga do mene na tom svietu, a ja sam ju mučila, zlostavljala. Ubogo diete! — U ženi se ganu materinje srce. Polako uhvati Jeleninu ruku, nadvi se nad nju, i poljubi ju u bujnu kosu, pa u isti čas zaplaka . . .

— Majko! . . . što je tebi? — upita Jelena slabim g'asom, kao da se još boji matere.

— Ah, diete moje, oprosti mi! Ti si slobodna, čuješ li, . . . al ja sam tako nesretna!

Mati i kći zagrliše se strastno, roneći suze u dugom, svesrdnom naručaju.

(Nastavit će se.)

Gospoda Golovljevi.

Roman M. E. Saltykova Ščedrina, s ruskoga preveo **Stjepan Lukić**.

(Nastavak.)

U čas, kad se je kapital Arine Petrovne tako smanjio, da se nije moglo živjeti od njegovih kamata, Juduška joj uz pismo puno poštovanja posla cio svezak računskih obrazaca, koji su joj imali služiti unaprijed za rukovodstvo pri sastavljanju godišnjeg obračuna. Tu je naporedo s glavnim predmetima gospodarstva stojala: malina, ogrozd, gljive itd. Bješe to osobit račun, po prilici ovakav:

God. 18** bješe grmova maline . . . . . 00 . . .
K tome je na novo posadjenih . . . . . 00 . . .
Sabrano jagoda . . . . . 00 . . .
Od toga je:
Draga mamica upotrebila . . . . . 00 . . .
Dano za kuću njegova prevoshoditeljstva Porfirija Vladimirića Golovljeva . . . . . 00 . . .
Dano dječaku N. za nagradu . . . . . 00 . . .
Dano u najam prostome narodu . . . . . 00 . . .
Sagnjilo, rad nestašice kupaca ili drugih uzroka 00 . . .
i t. d.

Napomena: U slučaju, ako bude izračunani urodjaj manji od prošlogodišnjeg, to će se ovdje morati spomenuti uzroci, kao: suša, kiša, tuča i drugo.

Arina Petrovna uzdahnu. Prvo, porazi je škrtost Juduškina; nikada nije ni čula, da bi ogrozd mogao biti u Golovljevu predmetom obračuna, a on je rado najviše i jašio na tome; drugo, vrlo je dobro znala, da svi ti obrasci nijesu ništa drugo, nego konstitucija, koja joj veže i ruke i noge

Stvar se tako svrši, da se je iza dugog polemičkog dopisivanja Arina Petrovna, uvrijedjena i ojadjena, pre-

selila u Dubravino, a odmah zatim i Porfirij Vladimirić pošao u mir i smjestio se u Golovljevu.

Od tog doba okrenuše za staricu mutni dani, koje morade provadjati u prinuždenome mirovanju. Pavao Vladimirić, kao čovjek neotesan, bješe nekako zagrizljiv prama materi. Primio ju je dosta snosljivo, t. j. obećao, da će hraniti i pojiti nju i sirote nećakinje, no uz dva uvjeta: prvo, da ne dolazi k njemu gore u sobu, a drugo — da se ne miješa u kućne prilike. Posljednji je uvjet osobito uzrujao Arinu Petrovnu. U kući Pavla Vladimirića upravljahu: prvo, ključarica Uljituška, prava zmija od žene, koja se tajno dopisivaše s krvopijom Porfiškom, i drugo — bivši očev sobar Kirjuška, koji nije ništa znao o poljodjelstvu i svaki dan čitao Pavlu Vladimiriću pouke o tome. Oboje je kralo nemilice. Koliko je puta zaboljelo srce Arinu Petrovnu, vidjevši, kako se u kući grabi! Koliko je puta htjela da sinu otvori oči poradi čaja šećera, masti! Koliko je puta Uljituška, ni malo se ne žacajući, što je nazočna starica, na njezine oči trpala u džep cijele pregršti šećera. Arina je Petrovna vidjela, no morade da šuti. Čim bi samo otvorila usta, da što primijeti, odmah bi jê Pavao Vladimirić osudio.

— Mamice! — rekao bi, — treba da neko sâm upravlja u kući! To ne velim ja — svi tako rade. Znam, da su moje uredbe lude — no, neka budu lude. Vaše su pametne — no, neka budu pametne! Vi ste pametni, što više vrlo pametni, ipak vas je Juduška ostavio bez kuće i kućišta!

K tome Arina Petrovna otkri nešto strašna: Pavao je Vladimirić pio. Ta se je strast u nj uvukla kradomice, hvala seoskoj samoći, i napokon se tako strašno razvila, da je morala dovesti do neizbježivog konca. U prvo se je vrijeme, kad se je mati preselila u kuću, još kao sramio; često je silazio dolje iz svoje sobe i razgovarao s materom. Arina je Petrovna, primjećujući, kako mu se jezik plete i mete, dugo mislila, da je to od gluposti. Nije voljela, kad je dolazio „da razgovara“, držaše te razgovore velikom dosadom. Odista on je neprestano i nekako ružno gundjao. To nema kiše po cijele nedjelje, to opet lije kao iz kabla; to hrušt pojeo u vrtu sve drveće; to se krtice pojavile, sve livade izrovale. Sve to bješe neiscrpljivo vrelo za gundjanje. Dodje iz sobe, sjedne prama materi i počne:

— Na okolo se oblaci vuku; kod krvopije je bilo juče kiše. Kao da je Golovljevo daleko. A kod nas je nema i nema! Oblaci se nadvijaju naokolo — i barem da pane jedna kaplja na naš kraj!

Ili:

— Gle, kako pada! Ružica istom što je zacvala, a kiša lije! Polovica je sijena već strunula, a ona sipa te sipa! Zar je Golovljevo daleko? Krvopija već odavna spremio sve na polju, a mi sjedi, sjedi! Valjat će zimi hraniti marvu gnjilim sijenom!

Šuti, šuti Arina Petrovna, slušajući glupe riječi, no ovda onda ne odoli i promrmlja:

— Bolje bi uradio, da sjediš prekrštenih ruku!

Ne može ni pravo da to reče, kad Pavao Vladimirić već uzbjesnio.

— A što hoćete da radim? Da prenesem kišu u Golovljevo, što li?

— Ne kišu, već u opće . . .

— Kažite mi, što mi valja činiti po vašem sudu? Ne „u opće“, već recite što i kako . . . Valjada moram za vas promijeniti podneblje, a? Evo u Golovljevu: bila nužna kiša — i bilo kiše; ne treba li kiše — i nema je! I sve tamo raste . . . A kod nas sve naopako! Vidjet ćemo, što ćete kazati, kad ne bude ništa jesti!

— Volja Božja . . .

— Vi samo govorite „Božja volja“! A kako ste ono „u opće“ razjasnili!

Katkada je okrenulo tako, da se je ljutio i na posjed.

— I zašto sam dobio samo to Dubrovino? — tužio se on, — što je u njemu?

— Dubrovino je i te kako imanje! Zemlja dobra, svega dosta. Što ti je najedared puhnulo u glavu?

— To mi je puhnulo, da u današnje vrijeme ne treba imati nikakog posjeda! Novci, to je ono pravo! Novce uzmeš i turiš u džep! A ta nepokretnost . . .

— Pa kako je to sad vrijeme, da ne smiješ imati ni posjeda?

— A tako, što vi ne čitate novina, a ja čitam. Dandanas ima svuda odvjetnika, — razumijete li me. Sazna li odvjetnik, da imaš posjeda, — odmah će gledati, da zamrsi stvar

— Kako će zamrsiti, kad imaš pravedne isprave?

— Zamrsit će, kako već znadu da zamrse. Ili evo Porfiške krvopije: uzet će odvjetnika, a ovaj će slati obznanu za obznanom.

— Ta zemlja je podvržena sudu!

— Za to će i slati obznane, što je podvržena sudu. Da nije podvržena, uzeli bi je bez obznane, a sad će s obznanama. Eno mome drugu Gorlopjatovu umrije ujak, a on s luda uzmi i primi nasljedstvo! Nasljedstva bješe groš, a dugova — na sto hiljada: mjenice, a sve krivotvorene. Evo ga već sude treću godinu uzamance: najprije ograbiše ujakovo imanje, a poslije i njegovo vlastito prodaše na dražbi! To ti je posjed!

— Zar ima taki zakon!

— Da nema zakona, — ne bi prodali! Sigurno ima zakon. Ko nema savjesti, tome su svi zakoni otvoreni; a ko ima, tome je i zakon zatvoren. Idi, traži ga u knjizi!

Arina bi Petrovna uvijek uzmicala u takim sporovima. Često bi htjela viknuti: „Na polje s mojih očiju, gade!“ no malo pomisli — pomisli i umukne. Samo za se promrmlja:

— Bože, za kog li rodih takav izmet? Za koga sam se skrbila? Noću ne spavala, zalogaja ne dojedala — za koga?

I što se je više Pavao Vladimirić podovao piću, to

su njegovi govori postajali fantastičniji i, tako reći, nenadaniji. Napokon Arina Petrovna poče opažati, da se tu krije nešto rdjavo. Na priliku, u jutro se u ormarić, u blagovaonici, metne puna boca rakije, a do objeda već nema u njoj ni kapi. Ili: sjedi ona u gostinjoj sobi i čuje nekakav tajinstven štropot u blagovaonici; vikne: „ko je tamo?“ — i čuje, gdje se nečiji koraci brzo, no oprezno udaljuju pravce gore u sobu.

— On kao da pije? — upita jedared Uljtušku.

— Radi, odgovori ona, ujedljivo se smijući.

Uvjeriv se Pavao Vladimirić, da ga je mati uhvatila, prestade okolišati. Jednog prekrasnog jutra nestade ormarića iz blagovaonice, i kad je Arina Petrovna zapitala, gdje je, Uljituška odgovori:

— Dao ga prenijeti u svoju sobu; tamo će moći slobodnije raditi.

Zbilja, u njegovoj se sobi redale boce za bocama čudnom brzinom. Osamiv se Pavao Vladimirić, uze mrziti na društvo živih ljudi i stvori si poseban fantastički svijet. To bješe cio glupo-heroički roman, gdje su bili glavni junaci: on sam i krvopija Porfiška. Sâm nije potpuno znao, kako mu se je duboko usadila mržnja protiv Porfiške. Mrzio ga je svim mislima, svim svojim bićem, mrzio neprestano, svaki čas. Pred njime se kao živ meo onaj prokleti lik, a u ušima se razlijagale suzljive, licemjerne, isprazne riječi Juduškine — isprazne riječi, u kojima je zvučila nekaka suha zloba prama svemu živome. Pavao Vladimirić pio i mislio. Sjećao se svih uvreda, što ih morade pretrpjeti od Juduške radi prvenstva u kući. Osobito mišljaše o dijelu imanja, računao svaki novčić, sravnjivao svaku grudu zemlje — i mrzio. U mislima se, vinom raspaljenim, stvarale cijele drame, u koje su bile strpane sve uvrede i u kojima je bio on krivac, a ne Juduška. To mu se pričini, da je dobio dvjesta hiljada i ide, da to javi Porfiški (cijeli prizor s razgovorima), kojemu se od zavisti lice iskrivilo. To mu se pričini, da je umro djed (opet prizor s razgovorima, ma da i nije bilo nikakoga djeda) i ostavio mu milijun, a Porfiši-krvopiji — brus. To mu se pričini, e je izumio sredstvo, da se ne može vidjeti, i time postigao, da Porfiški zadaje takih muka, od kojih mora stenjati. U izumljivanju tih slika bješe neiscrpiv, i dugo bi se po sobi razlijegao smijeh, na radost Uljituški, koja se je žurila, da obavijesti brata Porfirija Vladimirića o dogadjajima.

Mrzio je na Judušku i u isti ga se par bojao. Znao je, da se iz očiju Juduškinih razlijeva zamamljiv otrov, da se njegov zmijski glas uvlači u dušu i krši volju čovječju. Zato se ne htjede sastati s njime. Katkada bi krvopija došao u Dubrovino, da poljubi ruku miloj mamici (otjerao ju je iz kuće, no ipak joj nije uskraćivao poštovanja) — tad bi Pavao Vladimirić zaključao svoja vrata i sjedio zatvoren cijelo vrijeme, dok je Juduška ćeretao s majkom.

Tako su prolazili dani za danima, dok se Pavao Vladimirić ne nadje licem u lice sa smrću.

Liječnik prenoći „forme radi“ i drugi se dan rano u jutro odveze u grad. Ostavljajući Dubrovino, reče, da bolesnik ne će živjeti više od dva dana i da je sada kasno misliti o nekakim odredbama posljednje volje, jer ne može potpisati ništa u korist obitelji.

— Podpiše li vam, — onda ne ćete ni sa sudom ništa opraviti, — dometnu on — ma da Juduška vrlo poštiva mamicu, ipak će tužiti radi prevare, i ako po zakonu pošalju mamicu u odaljeno mjesto, to će on samo dati odslužiti molitvu za srećan put!

Arina Petrovna cijelo je jutro hodala kao u nesvijesti. Pokuša da moli — ne bi li je Bog nadahnuo — no molitva joj ne padaše na um, što više, jezik nekako ne slušaše. Počne: „Pomiluj me, Bože, po velikoj milosti svojoj“ — i najedared sama ne zna, kako će prijeći na „od nečastivoga“. „Oslobodi, oslobodi!“ mekanično šapuće jezik, a misao sve leti: to pogleda gore u sobu, to zadje u podrum („koliko je dobra jesenas bilo — sve razgrabiše!“), to počne misliti na nešto — daleko, daleko. Sve nekaka magluština, u toj magluštini ljudi, mnogo ljudi i svi se metu, trude i namiču si. „Blažen muž . . . blažen muž . . . kao tamjan . . . nauči me . . , nauči me.“ No i jezik malo po malo umukne, oči gledaju u sliku i ne vide; usta su široko otvorena, ruke prekrštene na krilu i sve stoji nepomično, kao ukopana.

Napokon sjede i zaplaka. Suze sve tekle iz ugašenih očiju po staračkim, uvelim obrazima, zastajući med naborima i kapajući na zamašteni ovratnik stare bluze. To bješe nešta gorko, nešto neutješivo i ujedno nemoćno, a ipak uporno. I starost, i nemoć, i položaj bez pomoći sve se činjaše, da ju je zvalo k smrti kao jedinome utočištu; no u isti joj se kraj nadavala i prošlost sa svojom vlašću, zadovoljstvom, i uspomene se na tu prošlost ucijepile u njoj i privlačile jê k zemlji. „Da mi je umrijeti!“ — melo joj se u glavi a za čas bi se ista riječ promijenila u drugu: „Da mi je živjeti!“ Nije spominjala ni Judušku ni sina, koji umire — oba kao prestadoše bitisati za nju. Ni na koga nije mislila, ni na koga se ljutila, nikoga ne okrivljivala, što više, zaboravila je, ima li kapitala i je li dovoljan, da joj obezbijedi starost. Nemir, smrtni joj nemir spopao cijelo biće. Mučno je! Gorko je! — to je jedino, što su mogle odati njene suze Te suze dodjoše iz daleka; kaplja se po kaplja kupile od onoga časa, kad je otišla iz Golovljeva i preselila se u Dubrovino. Na sve, što se je sada dogodilo, bješe već pripravna; sve je očekivala i znala u naprijed; no nikada nije mogla jasno zamisliti, da će tome svemu biti takav konac. I evo, sad je tu konac, konac, pun nemira i neutješive samoće. Cijeli je vijek nešto gradila, rad nečesa se ubijala, i evo se pokaza, da

se je ubijala za nekaku prikazu. Cijelog joj je života riječ „obitelj“ bila u ustima, u ime je obitelji jedne kaznila, druge nagradila; u ime se je obitelji svega lišila, sebe izmučila, nakazila sav svoj život — i najedared se vidi, da baš obitelji i nema!

— Bože, zar je to tako kod svih? — vrtilo joj se po glavi.

Sjedjela je, podbočivši rukom glavu i okrenuvši suzama orošeno lice prama suncu, koje se dizaše, i kao da mu je govorila: „gledaj!“ Nije uzdisala ni klela, već potiho jecala, kao gušeći se suzama. I u isti joj kraj u duši sve plamtilo:

— Nemam nikoga! Nemam nikoga! Nemam! Nemam! Nemam!

No i suze se osušiše. Umivši si lice, bez cijelji ode u blagovaonicu, no tu je djevojčice okupiše novim tužbama, koje joj se ovaj put pokazaše nekako dosadnim.

— Što će to biti, bakice? Zar ćemo mi ostati bez ičesa? — mrmljaše Anjinka.

— Kako je taj ujak glup! — reče joj Ljubinka.

Oko podne Arina Petrovna odluči da podje k sinu, koji umiraše. Oprezno se, jedva stupajući, pope po stubama i napipa vrata, koja su vodila u sobe. Svuda vladaše tama; prozori bjehu zastrti zelenim zavjesama, kroz koje je nešto svjetla probijalo; odavna neobnovljena atmosfera sobâ bješe proniknuta gadnom smjesom raznovrsnih duhâ, gdje je bilo i mirisa od jagodâ i melemâ i ulja od svjetiljaka, i onih osobitih mijazama, čija nazočnost odaje bolest i smrt. Sobâ bijaše svega dvije; u prvoj sjedjela Uljituška, čistila jagode i ljutito tjerala muhe, koje su se u gustom roju sakupljale oko vrhova ogrozda i sjedale joj na nos i na usnice. Kroz na pô se otvorena vrata, iz susjedne sobe, neprestance razlijegao suh i kratak kašalj, koji se od vremena do vremena prekidaše mukotrpnom ekspektoracijom; Arina se Petrovna zaustavi neodlučno, zagledajući u tamu, kao da očekivaše, što će uraditi Uljituška, kad je vidi. No Uljituška se i ne maknu, kao da je bila vrlo dobro uvjerena, da će se izjaloviti svaki pokušaj, kojim bi htjela djelovati na bolesnika. Samo srdit pomicaj preleti po njenim usnicama, i Arina Petrovna ču prošaptanu riječ: „vrag!“

— Otidji, golubice, dolje! — okrenu se Arina Petrovna k Uljituški.

— Kakih još novosti ima? — otrese se ova.

— Moram da govorim s Pavlom Vladimirićem. Odilazi!

— Molim vas, gospodjo, kako ću ga samoga ostaviti? Ako se štogod najedared dogodi ko će mu pomoći?

— Što je to? — razlijegnu se iz spavaonice gluh glas.

— Zapovjedi, sinko, Uljiti, neka ode. Valja mi s tobom govoriti.

Ovaj je put Arina Petrovna radila u toliko odlučno, da je pobijedila. Prekrsti se i udje u sobu. Uz stijenu, podalje od prozora, stajaše bolesnikova postelja. Ležaše na ledjima, pokriven bijelim pokrivačem i gotovo u nesvjestici pušio cigaretu. Uza sav duhanski dim muhe su na nj tako strašno nalijetale, da je sad jednom rukom, sad drugom mahao oko lica. Tê ruke bjehu tako nemoćne, bez mišica, da su se jasno vidjele kosti. Glava mu se nekako jadno priljubila k dušeku; lice i cijelo tijelo gorjelo u vatri. Velike se okrugle oči preokretale i gledale, kao da nešto traže; nos se otegao i zaoštrio, usta bila na pô otvorena. Nije kašljao, već disao tako jako, da se je činilo, e se je sva životna energija koncentrirala u njegovim grudima.

— No, što je? Kako ti je danas? — upita Arina Petrovna, sjedajući na stolicu kod njegovih nogu.

— Ništa . . . sjutra . . . danas . . . kad je ono bio liječnik kod nas?

— Danas.

— No, tad sjutra . . .

Bolesnik se smete, kao da se je htio sjetiti riječi.

— Hoćeš moći ustati? — reče Arina Petrovna, — dao Bog, sinko moj, dao Bog!

Oboje umuknu na čas. Arina Petrovna htjede nešto reći, no da to reče, trebalo je razgovora. No baš toga razgorora i nije mogla da nadje, kad je bila oko u oko s Pavlom Vladimirićem.

— Je li živ . . . Juduška? — upita napokon sam bolesnik.

— A nego! Živ je i zdrav.

— Valja da misli: „Sad će bratac Pavao umrijeti — i još ću se, po Božjoj dobroti, domoći imanja!“

— Svi ćemo jedared umrijeti, i poslije će nas svih imanja zapasti . . . zakonitim nasljednicima.

— Samo ne krvopiji! Psima ću baciti, a njemu ne!

Krasan se slučaj pridesi: sam Pavao Vladimirić okrenu da razgovara. Arina Petrovna ne propusti, a da se ne okoristi time.

— Valjalo bi na to misliti, sinko moj! — reče kao uz put, ne gledajući na sina, već promatrajući na svjetlu ruke, kao da su one bile u taj kraj glavnim predmetom njene pažnje.

— Na što? Što je to „na to“?

— Ta, na to, ako ne želiš, da bratu ostane tvoje imanje . . .

Bolesnik šutaše. Samo mu se oči nenaravno raširile i lice sve više i više crvenilo.

— Morao bi, sinko moj, i na to pomisliti, da imaš sirote nećakinje kakog imutka imaju? No, pa i mati takodjer, . . . nastavi Arina Petrovna.

— Sve se požuriste dati Juduški?

— Bilo kako mu drago, znam, da sam sama kriva. Ta, nije to, Bog zna, kakav grijeh. Mišljah, da mi je sin. Nemoj toga spominjati materi.

Šutnja.

— Što je? Reci ma štogod!

— Kako se brzo spremate, da me sahranite!

— Ne da sahranimo, no ipak... I drugi kršćani... Ne umru svi odmah, već u opće...

— „U opće“! Vi uvijek „u opće“! Mislite li, da ne vidim?

— Što vidiš, sinko?

— Vidim, da me držite za ludu. No, recimo, da sam luda, pa neka sam! Zašto dolazite k ludi? Ne dolazite, i ne uznemirujte se!

— I ne uznemirujem se, samo u opće — svakome su čovjeku odredjeni dani života...

— No, pa čekajte!

Arina Petrovna obori glavu i uze premišljati. Vrlo je dobro vidjela, da se stvar ima rdjavo; no budućnost ju je tako mučila, da je ni očevidnost nije mogla uvjeriti o neuspjehu daljih pokušaja.

— Ne znam, zašto na me mrziš! — reče ona napokon.

— Nipošto, nipošto na vas ne mrzim! Što više, ja vas vrlo... Molim vas, tako nas odgojiste... sve jednako!

To reće brzo i zapinjući; u glasu mu se ču nekakav prekinut no slavodobitan smijeh; u očima sijevnuše iskre, ramena i noge nemirno podrhtaše.

— Možda sam zbilja nešto skrivila, pa mi oprosti u ime Božje!

Arina Petrovna ustade i nakloni se, taknuvši se rukom zemlje. Pavao Vladimirić zatvori oči i ne odgovori.

— Recimo, što se tiče nekretninâ, to je istina, da u sadanjem svome položaju ne možeš ni misliti na naredbe posljednje volje... Porfirij je zakonski nasljednik; neka mu budu nekretnine. A pokretnine i kapital? — usudi se reći Arina Petrovna.

Pavao Vladimirić zadrhta, no šutaše. Vrlo je vjerojatno, da kod riječi „kapital“ nije baš pravo shvatio Arinu Petrovnu, već na prosto pomislio: „vani je rujan, valja dobiti kamate... šestdeset i sedam hiljada šest stotina pomnožiti s pet i onda razdijeliti s dva — koliko će to biti?

— Može biti misliš, da ti želim smrt; uvjeri se, sinko moj! Samo velim za to, jer je kod kršćana takav običaj, da se u očekivanju budućeg života...

Arina Petrovna prestade, kao da je tražila zgodnu riječ

— Obezbijede naši iskrnji, — svrši ona, gledajući na prozor.

Pavao Vladimirić ležaše nepomično i po malo kašljucaše, ni jednim kretom ne odajući, da li sluša ili nesluša. Bit će da mu je materino tumačenje dodijalo.

— Kapital se može za života dati iz ruke u ruku, — gundjaše Arina Petrovna, kao ništa ne misleći, i iznovice promatraše na svjetlu svoje ruke.

Bolesnik nešto malo zadrhta, no Arina Petrovna to ne zamijeti i nastavi:

— Kapital se, sinko moj, smije otudjiti. Jučer si ga imao, danas — nemaš. I niko ne može tražiti o njem računa — kome hoću, tome i dam!

Pavao se Vladimirić najedared ponekuda zlobno nasmija.

— Rado da ste se sjetili Paločkinove zgode! — zapišti on, — i on ženi dade kapital *iz ruke u ruku*, a ona s ljubavnikom pobježe!

— Ja nemam ljubavnikâ, sinko moj!

— A vi ćete pobjeći s kapitalom bez ljubavnika...

— Kako me shvaćaš!

— Nikako vas ne shvaćam.. Pred svim me svijetom proglasiste za ludu – no, luda sam! Neka sam luda! Gledajte, što vam je puhnulo u glavu — da dadem kapital! A što ću ja? – da idem u samostan, pa da odanle gledam, kako ćete uživati moje dobro?

Izgovori sve to srdito i uzrujano i zatim sasvim iznemože. Poslije je barem četvrt sata kašljao iz sve snage, tako da je bilo čudo, kako taj jadni čovječji kostur još u sebi ima toliko sile. Napokon odahnu i zatvori oči.

Arina se Petrovna tužno ogledavaše u naokolo. Doslije sve nije vjerovala; sad se napokon uvjeri, da svaki pokušaj, kojim bi htjela ganuti na smrt bolesnoga, samo može pospješiti slavlje Juduškino. Juduška joj se vrtio pred očima. Vidi, gdje ide za lijesom, daje bratu zadnji poljubac i dvije mu suzice kanuše iz očiju. I spustiše lijes u zemlju; „prosti, brate!“ reče Juduška, podrhtujući usnicama, preokrećući očima i nastojeći, da mu bude glas što tužniji. Svršile se i karmine, za kojih Juduška neprestano govori sa svećenikom o dobročinstvima pokojnikovim, a svećenik ga pohvaljuje. „Ah, brate, brate, ti ne htjede s nama živjeti!“ kaza ustajući od stola i pružajući svećeniku ruku na blagoslov Napokon se svi, hvala Bogu, najedoše i ispavaše poslije objeda; Juduška hoda po sobama kao gazda, prima stvari, zapisuje ih, ovda onda pogledava na mater, da li što ne sumnja.

Ti se neizbježivi prizori budućnosti sve motali pred očima Arine Petrovne. I opori glas Juduškin, kao živ, zvonio u njezinim ušima:

— Sjećate li se, mamice, brat je imao zlatna puceta... tako krasna, nosio ih je na svetac... kamo su se djela — ne znam!

(Nastavit će se.)

Francuska akademija i najnoviji joj član Pierre Loti.

(Svršetak.)

Da vidimo sada, ko je i što je taj delija *Pierre Loti*, čiju sliku „*Vienac*“ danas svojim čitaocima donosi, a koji je kod zadnjih izbora za akademiju dne 21. svibnja ove god. pobijedio gorostasnika Zolu. Vijenčevim je čitateljima P. Loti dobro znan po krasnom mu romanu „Islandski ribari“, koji ove godine u Vijencu ugledaše svijet u hrvatskom ruhu. Prije toga on u nas gotovo nikako nije ni bio poznat, a i u Francuskoj se je do nedavno samo znalo, da je napisao jedno desetak lijepih romana: *Aziyadé, Le Mariage de Loti, Le Roman d'un spahi, Fleurs d'ennui, Mon frère Yves, Pêcheur d'Islande, Propos d'exil, Mme Chrysanthème, Roman d'un enfant* i *Japonnerie d'Automne*. Zolina se slava već orila po čitavu svijetu, kad su se ti romani prije desetak godina tiho počeli pomaljati. Niko tada nije ni znao, ko je taj Loti. Za njegovo se je ime istom saznalo, kad je u poznatim novinama „Figaro“ prije nekih šest godina izišao grozan opis od P. Lota, kako su francuski vojnici klali jadne Kineze u Tonkinu. Tim je opisom bilo veoma uzrujano javno mnijenje u Parizu. Povede se istraga, da se krivci kazne, i tako se dozna, ko je taj Pierre Loti. Bio je to pomorski poručnik *Julien Viaud*, koji je na svoje oči gledao onaj krvavi prizor, a koji je prije kratkog vremena pod književnim imenom *Pierre Loti* izdao divno djelo „Le mariage de Loti“. Plemenitom je poručniku udario stid u lice, gledajući nečovječno postupanje francuskih vojnika, te nije mogao inako, nego da to nedjelo na javu iznese. Nu skupo ga je stala njegova čestitost. Njegovi glavari sudeći, da se je onim izvještajem ogriješio o vojnički zapt, stave ga u „raspoloživost“. Tek nakon nekolike godine, kad si je svojim književnim radom stekao lijep glas, pozovu ga opet natrag u aktivnu službu, gdje se i danas nalazi.

Pierre Loti.

Čudnovato te se dojme ti njegovi romani, kad si ih pročitao. Sva sila onih raznolikih i dubokih čuvstava, što ih oćutiš čitajući ih, opiju te i zanesu, te postaneš nujan. A ipak su sastavljeni dosta olako, slog im nije umjetan, ni jezik prebujan. Nema u njima silnih dramatskih prizora, ni subtilnih analiza značajeva. U njegovih su junaka vrlo priproste, obične duše, a sve se vrze oko ljubavi, u kojoj se dragi moraju obično rastati. Pa ipak njegovi romani čovjeka više obuzmu i poraze, nego li neke Shakespeareove drame i Balsacovi romani.

A kako on to postigne? S jedne strane dira u žice sasvim običnih i naravnih čuvstava, a onda ti opet iznosi pred oči veoma čudnovate predmete i prizore, koji u tebi pobude sasvim nove i duboke utiske. Na jednom te mjestu opija bajnim raskošjem istočnjačke plesaćice, a na drugom opet s čistim srcem svojim oplakuješ starca i dijete na umoru, ili ljubavnike na rastanku.

Iz tih se knjiga dakle srče bistri čar nevinoga pjesničtva i razvratni čar traženih prizora suvremene estetike francuske: ono dakle, što je u književnosti na početku i što joj je na svršetku.

Da vidimo, kako je on došao do toga načina pisanja.

Rodio se je god. 1850. u Rochefortu u francuskom zapadnom primorju. Kao dijete je bio nježan i mnogo je sanjario, kako to sam pripovijeda u svojem „Roman d'un enfant“, jer i tu kao i inače on pripovijeda većinom svoje doživljaje. Dugo je mislio da postane misionarom, a onda napokon stupi u pomorsku akademiju, te se je tako kašnje pustio morem u bijeli svijet. Lako si možemo predstaviti, kako se je onaj život po pustom moru dojmio osjetljive duše njegove. Ona ogromnost svemira i gorostasna snaga prirodnih sila, koje su mu uvijek pred očima bile, pobudiše u njegovoj duši kao i obično neku sjetu. More ga je

upravo i učinilo pjesnikom, koji, istina je, nikad stiha napisao nije. Raznoliki ljudi po raznim krajevima širokoga svijeta, razne vjere i običaji, samovanje i sanjarenje na moru, onda opet pretjerano uživanje, kad se je dokopao kopna, sve mu je to nekako punilo dušu čudnim i neobičnim čuvstvima i osjećajima, tako da je napokon samo za tim i išao, da što više uživa, i da iskusi sam što više raznoličnih ćutjenja. S toga se je u svakom kraju svijeta, kamo god bi stigao, prerušio haljinama ondašnjih stanovnika, pa živio onako kao što živi ondje narod, s kojim se je družio i prijateljevao — dakako navlastice s ženskinjama, koje je ljubio žarko, bilo koje mu drago pasmine, a žudio opet da mu one uzvraćaju ljubav strastveno do ludosti.

Jednoga dana, dok je tako živio, padne mu na um, da stane bilježiti svoje utiske, i to samo za sebe i svoje uživanje. Kašnje ga drugovi nagovoriše, da te bilješke izda u javnost. I tako eto taj pomorski častnik, koji, kako vele, nije ni poznavao suvremene književnosti francuske, koji nije ni retka pročitao iz Flauberta, Goncourta i Daudeta, stupi najedanput u kolo prvih pripovjedača i najvrsnijih slikara ekzotičnih prizora. Taj se njegov ekzotizam mnogima osobito milio. Obično ljudi vole slušati o stvarima, kojih još nijesu vidjeli. Zato su romantičari pripovijedali sve o onom, što je od nas daleko, daleko, bilo prostorom ili vremenom: o Italiji, Španiji i — srednjem vijeku. Naturaliste su kašnje stali opisivati predmete, što ih imamo pred svojim očima, a ekzotičari, kojima je Loti prvakom, stadoše nas opajati neobičnim nam zvucima, mirisima i bojama Polinezije, Kine, Japana i Maroka. Kako samo čudno zvuče imena ženskinja, koje nam prikazuje. Lijepe i umiljate zovu se Rarahu, Tiahui, Faimana i Teria, a stare i ružne: Huamahui i Tatuara. On nam priča o ljuvenim zgodama, koje se zbivaju na bajnom otoku Otohaiti, a na dvoru kraljice Pomare. To je on sve mogao učiniti, jer je te krajeve proputovao, a Bog ga je nadario dobrim očima, te je sve opazio i vidio, mimo čega mnogi ljudi prolaze, ne opazivši ništa. Uza to je znao i sve oćutjeti. On dakle pripada u prvom redu medju one romanopisce, koje nazivaju *impressionnistama*, a medju koje se broje *Edmond* i *Jules Goncourt, Alphonse Daudet, Paul Arène, Hugues Le Roux* i *Jules Claretie.*

Nu nije dovoljno samo moći što opaziti i oćutjeti, nego valja znati to i svojim riječima izraziti. U njega se našao i taj krasni dar, a kako baš nije proučavao umjetni oblik suvremenih pisaca, to mu je i način pisanja bio nekako priprost, što baš i ulijeva njegovim djelima osobiti čar uz onako duboko ćutjenje.

I tako su se doista nebrojeni njegovi obožavatelji obradovali, kad je pukao glas, da su besmrtnici prihvatili miljenika im u svoje kolo. Taj izbor doduše nije baš onako olako prošao, kao što se čini. On je prvi put stupio kao kandidat pred akademiju dne 1. svibnja god. 1890. Nu kako su tada glasovi izvanredno rastrojeni bili, nikako se nije mogao ovršiti izbor na mjesto pokojnoga Augiera, nego je izbor neprestance odgadjan. Kad je napokon pod jesen iste godine i njegov ratni ministar Freycinet stupio pred akademiju kao kandidat, Loti, budući častnikom, odstupi, držeći, da je neprilično da se sa svojim glavarom natječe. Freycinet je tada, kako je poznato, i izabran bio. Sada pak t. j., kad se je po drugi put natjecao, pet se je puta glasovalo, pa nikako da iko dobije odredjenu većinu glasova. Napokon šestoga puta njega zapadne od trideset i pet glasova osamnaest. Njega u taj mah nije ni bilo u Parizu, nego mu je taj veseli glas brzojavio prisni mu prijatelj Božidar Karagjorgjević u Algir, gdje se je nalazio na oklopnjači *Le Formidable.* Čudno li zvoni strašno ime toga broda uz nježno pisanje mladoga akademičara! Bit će, da je ta vijest veselo iznenadila i bojne mu sudrugove, koji se njime ponose, a i ostarjelu mu majku, koja spokojno žive u Rochefortu kraj svoje kćeri. Loti je u svojem „Roman d'un enfant" prekrasno ispripovijedao, kako on obožava te dvije plemenite žene, koje su ga s tolikom nježnosti u njegovu djetinjstvu pitale i njegovale. Prošle je godine on proslavio izvanrednim načinom osamdesetgodišnji rodjendan svoje mile roditeljice.

Prije dvije godine oženio se on u istom rodnom mjestu svome s gospodjicom iz veoma ugledne porodice. I taj je brak bio plodom romantične ljubavi.

Kad se to sve, što je o njemu rečeno, uzme na um, svakomu će biti jasno, zašto je on baš toliko ženskinjama omilio, i da je baš pravo bilo, da pod onim časnim kubetom na *Feuilletov* fauteuil sjedne upravo P. Loti; ta i O. Feuillet je bio „njihov" pisac, te mu je Loti baš pravim nasljednikom.

J. A.

Letimice kroz Dalmaciju.

(Iz Bola do Zadra.)

Putne bilješke **Frana Radića.**

(Nastavak.)

U kući gosp. Grubića prikaza me don Frano bečkomu svjetlopiscu i slikaru Charlemont-u, koji putovaše po Dalmaciji s nalogom, da sabire u njoj slike prizorâ iz života narodnoga za djelo „Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild". S njim bijahu neki svjetlopisac iz Zadra i mladi neki bečki mjernik. Svjetlopisci

bijahu s trenutnom spravom uhvatili slike nekoliko zanimljivih prizora na pazaru.

Pred podne stiže i Tomo Didolić i nadje se s nama dr. Luka Jelić, mladi svećenik, Franov sestrić. On bijaše tek izučio starinarstvo u Rimu, okretan je i pronicava duha, pa se je nadati, da će domaće starinarstvo steći u njem vrijedna i ozbiljna pregaoca.

U hladu pod murvom pred Grnbićevom kućom sjedjahu do tri seljaka, dva iz Dicona, a jedan iz Dugopolja, a don Frano, Tomo i ja stajasmo nedaleko od njih. Seljaci se tiho razgovarahu, pa se i ne obazirasmo na njih, dok jedan jačim glasom ne odsiječe: „Ej hajduci, to bijahu sveti ljudi! Najbolje ti je u goru, pa živi po hajdučku“. Don Frano ti onda zametni s njim razgovor i pitaj ga, što je komu treba da se odmetne u hajduke. Taj se seljak sad stade tužiti, da se više ne može da žive, jer čovjeku naprosto ne dadu živjeti. Ideš li u šume, da nabereš ili drva nasiječeš, eto ti lugara, ne da sjeći. Tuži te, pa treba da plaćaš globu, e imao, e nemao odakle platiti. Ho'š li rakiju da variš, ne dadu ti, već plaćaj i opet plaćaj. Zaludu se don Frano mučaše, da ga privede razlogu i da mu prikaže, kako su globe za šumske prekršaje ustanovljene za našu korist, ne bi li nam se puste ove goleti zaodjele šumom, kako može čovjek i bez plaćanja da vari do 100 litara rakije, itd. On se ne dade nikako nagovoriti, već čvrsto osta pri svojoj, da se ovako ne može da žive i da se niko ne brine za dobro naroda. — Meni se čini, da ovo narodno očajanje u velike zavisi o pustoj nepopularnosti toliko činovnika, koliko i svećenika i učitelja, i svekolikog našeg naobraženog razreda; nepopularnosti, koja izvire, kako već napomenuh, iz talijanštine, pa iz tudjinskog odijela i s njim spojenih svakojakih drugih tudjinskih običaja.

Poslije podne osta Tomo, da se o nečem razgovori s don Franom, a ja s Lukom otidoh, da obadjem solinske iskopine, kojih ne bijah još nigda vidio.

Ide se putem utrtim sve tragom starih gradskih bedema Salone, na zemlji, što ostaje medju kliškom i kaštelanskom cestom. Zemlja, što ju voda dere sa obronka Mosor-planine, nasula je za nekoliko metara visine sve ostanke zgradâ staro-rimskoga grada, tako da na prostoru, gdje su se negda podizale velelijepe gradjevine tog ponositog grada, zelene se sada vinogradi današnjeg seoca Solina. O ulicama i unutarnjoj topografskoj razdiobi starinskoga grada ništa se ne može razabrati, a slabo i o pojedinim zgradama, jer je vrlo malo toga do sad otkriveno i raskopano, a trebalo bi da se dade što obilatija novčana vladina potpora, da se otkupi sve zemljište i da se uputi sustavno otkopavanje, kao što ono čine Talijanci u Pompejima. Dobar dio nutarnjosti amfiteatra ostao je na vidiku, jer ga zemlja nije nasula, ustavivši se na ostancima perimetralnih mu zidova. Sa zapadne strane grada sačuvana su gradska vrata sa dvostrukim ulazom. Do vrata sa sjeverne strane vide se ostanci, ne spominjem se dobro, da li osmero- ili šesterostrane kule, a cijenim, da je druga takova bila i s južne strane. Po razvaljenim ostancima, rekao bih, da se je od kule do kule prostirao više vrata ogroman svod. Sustavno kopanje ograničilo se na ostanke staro-kršćanske cemeterijalne bazilike, koje su otkopani temelji, najviše pod vještom upravom don Franovom. Samo je još preostajalo, da se raskopa predvorje bazilike. U toj bazilici nadjeno je mnoštvo ulomaka stupova razna premjera, nadstupina, a još više sarkofaga i grobova sa mnogobrojnim nadpisima, što ih je don Frano objelodanio u svojemu „Bullettino“. Ne će mnogo proći i don će Frano objelodaniti naročitu opširnu monografiju o konačnom uspjehu njegovih istraživanja oko ovog najznamenitijega spomenika staro-kršćanske umjetnosti na zemlji hrvatskoj.

U kraj ceste put Kaštela sa svjeverne strane, nedaleko solinske željezničke postaje, prema sjev.-zapadu, leži na omalenu prostoru nekoliko starorimskih sarkofaga, koji po svoj prilici sačinjavaju ostanke poveće nekropole, koja bi mogla još ležati pod zemljom susjednih vinograda.

Pod večer sastasmo se na postaji s ostalom družbom, pa se u 6 sati uspesmo na željezničku kočiju, drpeći se za mjesto sa velikom gomilom naroda, koja se zajedno s nama vraćaše sa sajma u Spljet, pa premda platismo drugo, jedva se dočepasmo trećega mjesta.

U $6^1/_4$ sati stigosmo u Spljet. Luka je sa družbom imao sjutra da putuje u Trogir, a ja, ne mogavši s njima u istoj kočiji, premda bih bio želio, da posjetim taj za povjest graditeljstva na hrvatskoj zemlji upravo preznamenit grad, odlučih da ostanem u Spljetu, da bolje pregledam zbirke arheološkog muzeja.

Ponedjeljnik, dne 9. rujna. Prije 8 sati u jutro podjoh u dominikanski samostan, da posjetim rodjaka o. Reginalda. Nadjoh ga s drugim fratrima, o. A. Pisturićem, mojim starim znancem, i o. Draganjom, gdje se sva trojica muče prenoseći i uredjujući samostansku knjižnicu.

Poveselih se, što mi se, ma i nehotice, ponudila prilika, da upoznam darovitog mladog fratra-slikara, o. Draganju. Ima nekoliko radnjâ i u svojoj fratarskoj ćeliji u samostanu, ali su mu bolje i poveće, po njegovim riječima, u svjetlijem atelieru, što ga drži u drugoj nekoj kući. Vidio sam mu jednog svetog Dujma naslikana na brzu ruku, portrait oca njegova i stare mu bake, gdje bječvu plete, pa se dobro spominjem neke krajolike iz Firence i Spljeta; obris historičke slike u minijaturnom obliku, kojoj je predmetom blažena smrt sv. Dominika; kopiju jedne Dolci-eve Gospe, što ju je napravio sa svom pomnjom, dok je još učio u Firenci, pa obris slike sadašnjeg dominikanskoga državnika u Dalmaciji, o. Zaninovića. O. Draganja je sebi prisvojio moderni način slikanja sa velikim potezima, kao što je to učinio i proslavljeni naš Vlaho Bukovac, ali mu ja toga nikako ne mogu da odobravam. On veli, da mu lako ide od ruke, da pri-

svoji kakav mu drago način slikanja, a to i činom potvrdjuje u divnoj kopiji Dolci-eve Madone, u kojoj se vidi upravo savršena rabota. Samo kad bi hotio da se otrese tog modernog mrčenja, Draganja bi zaista mogao izvrsno da dotjeruje umotvore svoje i marljivo da ih izradjuje. Moderno ovo šaranje slika čini mi se kao da je naravski plod grozničavog tako zvanog naprednoga duha našega vremena. Sve se hoće da izradi u hitnji i kao u potjeri, bez potrebite priprave, bez duboka proučavanja i ispitivanja velikih djela slavnih predšastnika svojih. Male i velike slike, sve se stenografnim načinom slikaju i ono, što je za gledanje iz bliza, kao i ono, što će se gledati iz daleka, mali portrait kao i najveća povjesnička slika. Sve je u tim slikama kao maglom zastrto i kao u zametku, kad se ono pojavi u mašti umjetnikovoj; kao da je zamisliti isto kao i izvršiti, kao da nije umjetnikov posao i jedno i drugo; pa nema više krepka i tačna obrisa, nema više marljiva osjena, nema istine. Nema više medju slikarima, ko bi anatomiju učio živim onim marom, gvozdenom onom ustrajnošću, kao što činjaše onaj div-umjetnik, veliki Buonarroti; nema živa, ko bi poput njega mogao u istinu kazati: „umjetnost je meni žena, a djela moja su mi djeca“, jer ga nema, ko bi tako žarkom ljubavi ljubio umjetnost svoju i samo za nju živio. Michelangelova, Tintoretova, Medulićeva, Klovićeva djela i ona drugih velikana slikarstva vazda su ostala i ostat će jednako u velike i željena i tražena i cijenjena, jer su ona skroz proučena i do kraja dovršena, a nijesu samo stvorena u časovitu zanosu mode; dočim će uspomena i slava današnjih maglovitih slika trajati u povjesti umjetnosti, koliko traje jutarnja magla pred sunčanim zrakama, jer će ih dojduće pokoljenje na mah osuditi, netom se raztrijezni od pomodnog ovog časovitog pijanstva

Nacrt

Obrisana Draganjina kompozicija *Smrt sv. Dominika* naravska je, živa i vjerojatna. Na njoj ima mnoštvo fratarskih lica, pa uprkos jednoličnosti odjeća znao je slikar svima da udijeli drukčiji položaj, drukčiji izraz, drukčije obličje, a da ih ujedini ipak, zadahnuvši ih jednom jedinom mišlju o umiranju osnivača i starješine reda.

Ima nekoliko godina, da ovaj mladi i daroviti slikar žive u rodnom švojem gradu, a ipak je njegovo ime slabo poznato, jer on skromno radi, a ne ljubi reklame, pa mu se malo što naručuje. Tako vrijedan umjetnik ostaje zaboravljen u vlastitoj otačbini, dočim se i u Spljetu i po ostaloj Dalmaciji često povlače na mjesece i godine svakojake skitalice i nazovi-umjetnici, koji primaju silne naručbe i napunjaju džepove lijepoga našega novca, a natrpavaju nam crkve i gospodske dvorane naslikanim ukočenim i napuhanim lutkama bez čuvstva, bez izraza, bez naravnosti i bez života. Djedovi naši znali su doista puno bolje od nas da cijene i štuju umjetnost, pa da hrabre i zaštićuju prave umjetnike; zato i vidimo u većim našim pa i manjim gradovima, a napokon u varošima i selima po hrvatskom Primorju i po otocima od Trsta do Budve a od Krka do Mljeta sačuvano još dosta krasnih slika iz svakoga od zadnjih deset vijekova. Kako sve više raste ova današnja nadri-obrazovanost, koja srce stište i ispražnjuje, a pamet napunja samom enciklopedičnom nekom pjenušinom, pokvario se je u svemu ukus; pa vole eto naši ljudi i u tvornici napravljene kojekakve nakazne, šarene i mrtve oleografije ili oleografijama podobne slike, nego li prave umjetničke proizvode, iz kojih odiše svjež život, priopćen samom slikarovom rukom.

c a.
le Mašića.

Prvi utisak, što su na mene učinile Draganjine slike, bio je taj, da ne imaju dovoljne obline, a to jer on ne će da prizna debelih, vlastitih ni bačenih sjena na ljudskom tijelu, pa mu ne mogu rasvijetljene česti da odskačn nad tamnima. Istina je, kad se ljudsko tijelo nahodi u svjetlosti, koja ga sa svih strana obasjava, da nema, niti ne može da ima na sebi debele sjene; ali se taj slučaj rijetko dešava, pa ga ne treba uzimati za pravilo. Obična okolica, u kojoj ljudi svoj život sprovode, rasvijetljena je najbolje samo s jedne strane, pa slijedi otud po naravskom optičkom zakonu, da protivna strana treba da ostane u sjeni. Čuditi se je poštovanome o. Draganji, da on, koji je prigrlio moderni način slikanja na brzu ruku, ne će da se obzire i na moderni tako zvani *verizam* u umjetnosti, po kojemu se čini, da bi trebalo slikati

ljude u onoj svjetlosti, u kojoj se zbilja nahode najobičnije, kako su ih slikali najslavniji dosadašnji slikari prošlih viekova, a slikaju ih, vidim, i današnji glasoviti prvaci najboljih škola. Neka mi o. Draganja ne zamjeri, što sam mu ovo hotio da opazim. U njega ima i dara i umjetničke vještine, a u cvijetu je mladosti, pa sam mu baš hotio iskreno da napomenem znamenito ovo pitanje, o kojem bi imao da razmišlja na korist daljnjega usavršavanja svojega, da ne bi inače pao u prost manijerizam. Žalim, što nijesam mogao da posjetim atelier o. Draganje, jer bi bio u njem vidio kakvo poveće djelo i stvorio sebi tačniji pojam o sposobnosti ovog našega slikara, na kojega bi dostojno i domoljubno bilo da hrvatsko općinstvo obrati veću pažnju, i da mu ponudi priliku, kako bi mogao da razvija svoju umjetničku djelatnost u velikom opsegu. Taj dan bijah namijenio razgledanju muzeja.

Sa malo riječi nije moguće da čovjek opiše te dragocjene zbirke rimskih i starokršćanskih ostanaka. Sami njihovi popisi, što ih sastavlja revni i veoma učeni arheolog, naš dični dr. Fran Bulić, obuhvatat će nekoliko debelih svezaka. Koliko li tu ima latinskih i grčkih natpisa, koliko li crepovlja od pečene zemlje s utisnutim imenima različitih tvornica, koliko arâ, stelâ, možeš se osvjedočiti samo kad se prošetaš kroz dvorane prvoga odjela blizu crkve sv. Dominika, kroz velike dvije dvorane blizu gimnazije, ili da prolistaš ono sto i šestdeset svezaka „Bullettin-a“, u kojima su objelodanjeni i protumačeni, ili da zaviriš u posljednje programe velike gimnazije spljetske, gdje ih je velikom vještinom i pomnjom skupio i poredao neumorni naš don Frano. Kamejâ i intaljâ opisao je u kratko don Frano u „Bullettino“ oko tisuće komada, a još ih je bezbroj. Starinskih i sredovječnih, pa modernih novaca ima u prvom odjelu muzeja nekoliko tisuća komada, a medju njima i mnogo rijetkih. Velikih bronzanih kipova nema, ali ima zato sva silesija bronzanih sitnarija, kao malih posudica, kipića, fibula, prstenja, zrcalâ, igalâ itd. Medju predmetima od pečene zemlje lijepe su zbirke zemljanih svijeća poganskih i starorimskih, a navlaš pomanjih naslikanih posuda. Prekrasna, da upravo rijetka je zbirka šarenih staklenih djerdana i staklenica, koje no se prelijevaju u svekolike moguće boje duge i njihove nijanse. Ima u jednom ormaru takodjer i lijep broj predmeta iz kamenog doba, kojima se na žalost većim dijelom ne zna nalazište. Ima dva tri visoka reljefa na velikim sarkofazima, a mnoštvo plohorezbâ na drugim sarkofazima i arama. Medju graditeljskim uresnim komadima osobito se ističe nekoliko mramornih nadstupina, koje cijenim do potječu iz solinske kršćanske bazilike.

(Nastavit će se.)

Nova rasprava o Jurju Križaniću.

(Nastavak.)

Zato molim v. p., neka gleda, da preuzv. gosp. kardinal, upravitelj sv. kongr., piše mojim prelatima preč. Martinu Bogdanu, biskupu i preč. Petru Petretiću, prepoštu zagrebačkome, tražeći od njih obavijest o mome životu u ove tri godine. A budući da sam siguran, da mi ne će dati loše svjedočbe, molim jošte, da preuzv. gosp. sa sv. kongr. napiše meni list, u kojem me poziva u Rim i da mi dade bud kaku potporu, da mogu živjeti u Rimu, dok me sv. kongr. ne pošalje drugamo. Nadalje molim v. p., da mi sami napišete ovaki od prilike list: „Budući da pruzv. gosp. kardinal N. (t. j. upravitelj sv. kongr.) želi imati na svome dvoru ljudî različitih naroda, ja sam mu preporučio Vas, i on je pristao te Vas po meni pozivlje: zato Vam svjetujem, da podjete onamo, gdje se možete nadati višim častima nego u svojoj zemlji (!) itd.“ I to će sve biti istina, ako se uzme alegorijski. A ja molim taki list, jer bih ga hotio pokazati ovim gradjanima, svojim vjerovnicima, i različitim svojim zaštitnicima. Takim listom hotio bih prikriti svoju nakanu i tako uščuvati u njih kredit. Jer doznadu li oni, da se ja spremam k nevjernicima (?! shizmaticima — ?), svi će me ostaviti i ja se ne bih usudio izaći medju ljude; jedni će me držati za ludu, drugi za licemjerca, a svi će me vrijedjati; to sam već iskusio kod nekih, koji su nanjušili moju nakanu. Mladji me ljube, jer očekuju od mene koristi, a veći poradi usluga, što bi ih s vremenom mogli imati od mene; no kad saznadu moju tajnu, ne će se više nadati i vriedjat će me. Povrh toga ja ne mogu bez takoga šaranja (senza tal colore) ili izlike časno ostaviti svojih vjerovnika (?). U tome listu ne treba spominjati niti sv. kongr. niti išta drugo, što sam ja s njom govorio. A ako mi v. p. bude htjela što drugo pisati, neka piše u drugom listu U listovima, što će biti pisani mojim prelatima, molim, da se ni na koji način ne da opaziti, da sam ja to molio, nego da to izadje, kao da su napisani ili na vlastitu ponuku („proprio motu“) ili na vašu molbu; a Vas molim, da mi ih pošaljete što prije, dok je vrijeme zgodno za plovidbu. Kad bi gospoda moji prelati doznali ili sumnjali, da sam to ja sam molio, bojim se kojekakvih neprilika, govorkanja, kojekakih savjeta i naklapanja (di parole e di varii consigli e pareri): ne toliko od njih, koliko od neke druge gospode kanonika, kojima oni sve povjeravaju. Što sam ja toga radi već prepatio, kazat ću v. p., kad se sastanemo.

Presvijetli gospodine, ja ne želim drugo, nego da ne časeći časa podjem na misiju; i ništa me drugo ne zadržaje, nego, kako sam već pisao, dug od 200 škuda. Da se toga riješim, ja sam uvijek pripravan priseći pokornost sv. Ocu (la Santità del N. S), te ću ma bilo i na smrt poći i ustrajati, kuda me god medju nevjernike pošalje

Zato molim v. p., da me, posavjetovavši se s kojim svojim zaštitnikom od preuzv. gospode kardinala ili sami, ili koji od te gospode preporučite ili kod njegove Svetosti i kojega drugoga dostojanstvenika, da se mogu kakovom potporom osloboditi svoga duga. Ja sam dočuo, da je brat poljskoga kralja pošao u redovnike i postao kardinalom; ako je to istina, molim v. p., da me o tom obavijesti i da me njemu preporuči, jer se nadam, da bih njegovom pomoću mogao učiniti, što želi msgr. biskup holmski: tako bih mogao otići k njemu, a s pomoću tih prelata zadovoljiti svojim vjerovnicima. Ako napokon sve to ne bi pomoglo, kad bih imao oda šta da proživim nekolika mjeseca u Mlecima, uvjeravam v. p, da bih se samo svojim djelima (a sva rade o spomenutoj nakani) mogao odužiti, samo kad bi bila štampana. Nadalje, pustimo li sve to na stranu, da mi samo v p. dade u svome listu ikake nade, da će me prijateljski zaštićivati, i da me pozove u Rim, ja ću se odmah drage volje odreći obadvaju beneficija i posve odavle otići, samo da ne gubim dragocjenoga vremena i da me ne izjedaju misli: jer nijednoga proroka ne primaju na njegovoj postojbini (nemo propheta acceptus in patria sua) *i nije moguće, da ja išto od onoga, što želim, uradim u ovoj zemlji.* Molim v. p., da drži tajno sve ovo pred svima, koji to ne treba da znadu. Napokon. ja se potpuno predajem Vašoj zaštiti i razboritosti i molim Vas najtoplije, da učinite tako, da se što prije svega ovdje riešim; jer bih mogao imati novih neprilika . . . . . .

. . . . . .

Neka mi samo v. p. to učini, a ja ću se pokoriti svakoj Vašoj zapovijedi. Demetrije Grk, učenik kolegija, može svima svojom vrlinom i učenošću pružati mnoge nade i ja sam uvijek želio, da budem s njim, jer se nadam, da bi mi mnogo pomogao u mojoj nakani; zato molim v. p., da ga nikako ne pustite iz Rima, dok ne budem mogao govoriti s njim, a i s v. p., koju neka Gospod itd.; a ja Vas najponiznije ljubim u ruku itd. (Opet moli, da mu se list pošalje na optujskog poštara).

(Iz vana). . . . Samo Mngr Presv. tajnik imade čitati ovaj (list) i nitko drugi.

Varaždin, 28. veljače 1646. . . . odlučio sam zbilja, da krenem na put k Msngr. biskupu holmskomu, . . . a nijesam već otišao zato, što sam hotio sve urediti s prijateljima vjerovnicima . . . Ne sumnjam ni najmanje o svojoj volji . . . sjećam se dobro po milosti Gospodnjoj onih riječi, kojima me je pozivao Msg. biskup holmski i ja držim, da ih je na njegova usta govorio Gospod Bog: Egredere de terra tua et veni in terram, quam monstrabo tibi (Izadji iz zemlje svoje i idi u zemlju, koju ću ti pokazati) Gen. 12. Ego protector tuus sum et merces tua magna nimis (Ja sam čuvar tvoj i plata tvoja prevelika) Gen. 15 . . .

U ovoj župi navršila mi se godina dana na koncu svibnja . . . *Što nijesam imao nikakova ploda s ovim Vlasima, mislim, da nije kriva moja volja, nego mnoge druge neprilike, o kojim ne mogu pisati,* a glavna je ta, što je umro naš prelat. Videći tako, da nema nikakova ploda u praksi, dao sam se posvema na pisanje o shizmi, a nastavljam neprestano i sada. A plod koji mislim, da sam dobio, jest to, što sam pridobio jednoga druga, po imenu Tomu Dujmovića, nekadašnjega loretskoga pitomca, prozvanoga „Dumiceo“, kojega je v. p. već jednom upoznala u Rimu . . . Ovaj je čovjek na glasu poradi čista i bogabojazna života . . . S njim dakle želim, da prikažem maleni talenat na čast Božju.

(Moli, da ga preporuči sekretar nunciju bečkomu) . . . da me primi s mojim drugom u Beču i da se pobrine, kako bismo se odanle odputili u Holm, jer s našim stvarima ne možemo tako daleko putovati, osobito ja, imajući uza se mnogo knjiga, koje su mi potrebne . . . (Zatim da ga preporuči) . . . Msg. arcibiskupu Rusije . . . i Msng. Martinu Bogdanu u Zagrebu. — Georgio Chrisanich. župnik u Varaždinu.

(Nastavit će se.)

K slikam.

Žetelica. Nacrt prof. *Nikole Mašića.* Poslije napora sladak je počinak, pa bilo i u krilu majke prirode, koja evo umorenoj žeteliei meki ležaj stere na otvorenu polju. Legla je da odpočine od naporna rada. Pod glavu je mjesto meka dušeka metnula snop požnjevene pšeniee, a preda se položila srp, oštro svoje oružje, kojim je sve do podne revno mahala i obarala žitorodne vlatove. Liepa je, mlada je, pa je li čudo, ako je snatreći zavezla se u slatke misli i čarobne snove o izabraniku srca svoga, o onom stasitom momku iz obližnjega sela . . . Liepi ovaj lik mlade žetelice nacrtao je vrli naš umjetnik za naš list po istovjetnom liku na njegovoj ovećoj slici „Žetva“, koju upravo sada izradjuje za našu galeriju slika.

Književnost.

Hrvatska Naš revni i vrstni pisac, *Davorin Trstenjak,* ravnatelj više pučke škole u Kostajnici, napisao je vrlo koristnu popularnu knjigu pod nadpisom *„Dobar kućanik“*, koju je ovih

dana izdala knjižara Dioničke tiskare. Ovim se djelcem popunjuje poznata piščeva knjiga „Dobra kućanica“, s kojom zajedno tvori jednu cjelinu, a dobar kućanik valja da prouči jedno i drugo.

Liepo veli pisac u predgovoru, da nije istina, da je hrvatski seljak puka neznalica ili lienčina. „Njemu treba samo dobrih savjetnika, zanimljive, jasne, kratke i jedre nauke, mudrih savjeta i živih pobuda. Učitelj i svećenik prvi su na to pozvani.“ Držeći se ovoga krasnoga načela podaje pisac u svom liepom djeleu na pretek živih pobuda, mudrih savjeta i zdrave, jasne i jedre nauke, a sve je zagrijao, kako to u nas malo tko osim Trstenjaka umije, vrelim čuvstvom i živom ljubavlju prema narodu i domovini Hrvatskoj.

Govori o svojstvima dobra kućanika, o ratarstvu, livadarstvu, govedarstvu, konjarstvu, krmadarstvu, vinogradarstvu itd. Mjestimice upotrebljava oblik dijaložki i prepleće razlaganje poučnim primjerima iz života. Ciela je knjižica pisana razumljivo, živo i zanimljivo; iz nje će naš seljak crpsti obilnu korist, a uz to će se ugodno zabaviti. Jezik je piščev čist i pravilan, kakav se danas na žalost riedko nalazi u popularnim knjigama. Knjiga ima 18 slika, ukusno je opremljena i stoji samo 50 nově. Bilo bi željeti, da ju naši učitelji i svećenici što više medju narodom razšire.

Srbska. *Jovan Grčić*, koji je poznat kao vješt prevodilac, preveo je u stihovima Grillparzerovu žalostnu igru (u pet činova) „Safa“ za ovogodišnji „Javor“, iz kojega je odštampana i u posebnoj knjizi izdana. Knjižica ima 128 stranica, a stoji samo 30 novčića.

O. Perunić izdao je u Biogradu u posebnoj knjizi svoje dvie novele: „*Neznani pjesnik*“ i „*Posljednji dani*“. Knjiga obseže 130 stranica i stoji 80 para din.

Poljska. Poznati poljski pisac i prijatelj Hrvata *Bronislav Grabowski* napisao je ove godine pučku dramu u četiri čina „*Nastusia*“, za koju je crpao gradivo iz života prostoga naroda. Prikazivala se prvi put u Varšavi 5. lipnja o. god. Poljski listovi javljaju, da je drama jednostavna i nezapletena, ali veoma zanimljiva i da se ugodno doima gledalaca. Pjesnik liepo ističe u svojoj drami sliepu vjeru i pouzdanje seoske djevojke prama njezinu ljubavniku, što se nalazi jedino kod ljudi priprostih i čistih. Kad ljudi pred djevicom opadnu njezina dragoga, da je nitkov, Nastusija ne vjeruje tomu i spočitava im, da zlobno lažu. U tom plemenitom gnjevu seoske djevice, u tom sliepom pouzdanju prema dragomu, ogleda se tako čista istina i tako žarka ljubav, da ovaj prizor iz života, prikazan umjetnički, zastire sve druge mane ove drame. Ujedno ističe kritika, da je „Nastusia“ prvi pokus t. zv. „verizma“ u poljskoj književnosti. Drama je liepo uspjela.

Francuzka. *Etude sur les changements phonétiques et leurs caractères généraux, par Paul Passy*, Paris, Firmin-Didot, 264 str., 8 franaka. — Poznati fonetičar francuzki, P. Passy, pisac prve valjane fonetike francuzke „Les Sons du Français“ i izdavalac fonetičkoga lista „Le Maître phonétique“ proučava u ovom djelu glasovne promjene u obće i traži im obćenita načela. Odavno se već zna, da se rieči u raznim perijodama jezičnoga razvitka ili prelazeći iz jednoga jezika u drugi ne mijenjaju slučajno, nego po nekim „znakovima“, koji nijesu doduše u svim krajevima i u svim epohama jednaki, nu koji su u obće za jednu periodu kakvoga jezika prilično stalni. U novije je doba protraživanje tih glasovnih promjena postalo i ponajglavnijom granom historičkoga jezikoslovlja. Nu ono je samo protraživalo empirički „zakone“ tim glasovnim promjenama u pojedinim epohama kojega jezika, ne pitajući, *zašto* se je ta promjena dogodila baš u to doba, a ne prije ili kašnje, ili zašto gdješto upravo naopako promjene nastaju, koji su prvotni razlozi svim glasovnim promjenama, itd. Tim i takim eto pitanjima bavi se ova strogo naučna knjiga, koja će biti prava poslastica svakomu, tko se tim pitanjima bavi. Zanimljivo je, da se u njoj nalazi i jedan mali odlomak iz sv. pisma u *hrvatskom* jeziku naučno fonetički transkribovan, kako je piscu poslan od prof. Adamovića iz Zagreba.

Umjetnost.

„Mlada patricijka“, krasna slika našega umjetnika, *Vlaha Bukovca*, izložena je već nekoliko dana u Strossmayerovoj galeriji slika. Vrli je umjetnik tu sliku poklonio velikomu našemu vladici, a on ju je poslao u svoju galeriju, da se i šire obćinstvo može nasladjivati tom prekrasnom umjetninom. Fina i umjetnički savršena izradba pak genijalna zamisao pobudjuju sveobću pozornost, te se prijatelji umjetnosti ne mogu dosta nahvaliti toga slikarskga ramek-djela, koje jamačno pripada medju najljepše urese naše galerije slika. „Vienac“ će donieti vjernu kopiju krasne Bukovčeve slike.

Svaštice.

Književne vijesti. Izišla je u Biogradu *prva* knjiga „*Srpskih narodnih pjesama*“, što ih skupio *Vuk Štefanović Karadžić*, o državnom trošku u štampariji kraljevine Srbije. U toj su knjizi izdane različne ženske pjesme. Ovome državnomu četvrtome izdanju osnova je treće bečko izdanje od g. 1841. Ali kako je polovina ovih pjesama već prije bila izdana u „Maloj prostonarodnoj slavenoserbskoj pesnarici“ g. 1814. i u „Narodnoj srbskoj pesnarici“ g. 1815. u Beču, pak u prvoj knjizi „Narodnih srpskih pjesama“, što je izdana g. 1825. u Lipisci, — dobro je uradio izdavač, što je uza svaku pjesmu, koja je jednom ili dva puta ranije štampana, zabilježio u dnu pod brazdom, u kojoj je knjizi i na kojoj strani. Tu su zabilježena i sva odstupanja u ranijim izdanjima, osim čisto ortografskih.

Sretna je misao izdavačeva, što je prije „predgovora prvoj knjizi trećeg izdanja“ (u Beču 1841.) ovamo uvrstio posvetu, predgovor i pogovor prvoj knjizi prvog izdanja (u Beču 1814.), nadalje posvetu, predgovor i rječnik drugoj knjizi prvoga izdanja (u Beču 1815.), pak veoma važni predgovor i rječnik prvoj knjizi drugog izdanja (u Lipisci 1824.). Preštampano je treće izdanje prve knjige, a u dodatku su one izostavljene pjesme prve knjige prvog i drugog izdanja. Umetnute su još i tri pjesme iz treće knjige tećeg izdanja (Beč 1846), jer za njih Vuk u napomeni veli, da im je ovdje mjesto.

Izdavač je Ljub. Stojanović napisao na koncu knjige pogovor „o ovome izdanju“, gdje priznaje, da se je gledalo, kako bi se Vukovo izdanje tačno preštampalo. Ovo je izdanje kud i kamo bolje od izdanja druge knjige, koja je prije tri godine izišla u Biogradu, a ima veliku vriednost po tom, što su pomenuti predgovori preštampani i što je ciela knjiga s velikom pomnjom sastavljena, te izučavač narodnih pjesama ne treba da uz ovo izdanje traži tri prvašnja izdanja, koja se i onako težko mogu dobiti; jer nalazi u ovom četvrtom izdanju sve, što je bilo u sva tri prvašnja. Knjiga je vrlo ukusno štampana i ima samo nekoliko štamparskih pogrješaka, za koje je šteta, što su se izdavaču podkrale.

Tko je Rembrandt? Pod ovim je nadpisom njemački pisac M. Lautner napisao obsežnu knjigu, u kojoj nastoji dokazati, da slike i nacrti, što se danas obćenito pripisuju Rembrandtu, ne potječu od umjetnika ovoga imena, već da su to djela tadašnjega umjetnika *Ferdinanda Bol-a*, koga su suvremenici u velike cienili. Pisac je upotrebio neki novi fotografski aparat, kojim se mogu u reprodukciji pojedini dielovi slike znatno povećati, pa tvrdi, da mu je na takav način pošlo za rukom, da na tim slikama odkrije ime i podpis pravoga autora. Medjutim nalazi taj pisac malo vjere kod ozbiljnih ljudi.

Udovica. — Gospoda Golovljevi. — Francuska akademija i najnoviji joj član Pierre Loti. — Letinnice kroz Dalmaciju. — Nova rasprava o Jurju Križaniću. — Listak.

Izdaju i uredjuju **J. Pasarić i M. Maravić**. Vlastničtvo i tisak **Dioničke tiskare**.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 9. kolovoza 1891.

Br. 32. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena poštom i domaćim u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Smrti.

Tajna vilo, što nam sklapaš oči,
Kad bi htjele da još malo glede,
Gdje u sreći il' u kalu b'jede
Šareni se ovaj život toči;
Ah, al valja da ti hire plati
Svega bitka zadnje zrnce svako,
Ne znajući nit' će igda znati,
Da l' je bolje ili gore tako.

Tajna vilo mramornijeh usti,
U kojih se ludo milost prosi,
Čije krilo vaselenu nosi
Kôšto dimom vjetar vije pusti,
Ti koracaš sigurno i tvrdo
U v'jekove od v'jekova amo;
Mi smo crvić, kom je slamka brdo,
A penje se za dlačicu samo!

Tajna vilo! vječno ti je slovo,
I ako je našoj volji ljuto,
Što ti rušiš nemilo i kruto
Sve, što niče, da oplodiš novo,
Što sve gine silom tvoga znaka
I ta igra što je zakon čvrsti;
Al je gradja vječna i jednaka,
Samo oblik — tu su tvoji prsti!

Tajna vilo, sve u ljudskom duhu
Čas je brzi, a tebi u ruci; —
Smrt i život tek su ljudski zvuci
Bez značenja Prirodi u uhu!
I ja znadem, da sam bio veće
Pre neg škrinu zipka mog života,
I ja znadem, da me nestat ne će,
Kad me tvoja vječna sila smota!

Sitna muha, što se suncem kupa,
Mene tješi, lako titrajući,
Ja osjećam ptiće milujući,
Da smo isti i jednaci skupa; —
Tajna vilo, strah me nije mr'jeti,
Svog se humka plašno spominjati,
Onaj zakon, što mi živu sv'jeti,
Jednako će mrtva milovati!

Svemirom mi mirna misô hrli,
Tamo joj je bez granice meta,
Tu dječinski zakone goneta,
S prirodom se željna tajne grli,
Tamo joj se slabo oko budi,
Zemske rane tamo joj se l'ječe;
Ta ondje su vječne majke grudi,
Otkle ml'jeko svim jednako teče!

Tajna vilo, sruši i obori
Sve, što jeste, u prašinu jednu
Provaliju svjetsku, nedoglednu,
U kaosnu onu maglu stvori,
Al uzalud, razorna ti ruka
Rasadnik je novih tvorevina;
Promjena si, promjena si puka
Pošlje jednog nesvršenog čina!

Mrviš brda kano snježne grude,
Sušiš one bezdan-oceane,
Led će biti, gdje su cvale grane;
Sve drukčije, da još drukče bude.
Kroz v'jekove do vječnoga v'jeka
M'ješati ćeš onako i 'nako;
Ja ne pitam, što nas onda čeka?
Niti pitam: čemu je to tako?

Ah, ta ti si s nama uporedno,
Atomi nam tvojeg vala pjena,
Korak sv'jeta samo tvoja sjena,
Čas nam svaki umiranje jedno!
Izišli smo, zapadamo s tobom
Na obzorju onih, što nas ljube;
A kako je za mrkijem grobom,
Uzalud se u to misli gube.

Kako nam je pred kol'jevku bilo?
Kako će nam pošlje groba biti?
Ljudska tlapnja zalud tamo hiti,
Gdje je vr'jeme pečat udarilo
Mrtvoj leši na uvela usta,
Moždanima na života snagu, —
Tu je Ereb, pustolina pusta,
Kuda pošô, srneš po netragu.

Tajna vilo, sfingo mramorova,
Nesvijesna, vjekovita silo,
Još jedini suče od v'jekova,
Pred kojim je sve jednako bilo!
Ne dam maha uzdahu ni suzi,
Gdje mi pjesma do tebe se šeće —
— — Zipko, grobe, ej, vi stari druzi,
Ljudska suza zavadit vas ne će!

Silvije Str. Kranjčević.

Udovica.

Pripoviest iz 18. vieka. Napisao J. E. Tomić.

(Nastavak.)

Gita je mislila, da će Jelena odmah ozdraviti, čim saznade, da je slobodna i da ne mora poći za Petkovića. Ali djevojče je i dalje bolovalo, i nije se moglo nikako razstati s posteljom. Opasna, tiha vrućica mučila ju svaki dan i slabila tako, da se je jedra i zdrava djevojka za nekoliko dana užasno osušila. Lica su joj upala, oči se izbuljile, a cielim tielom i duhom zavladala neka apatična tromost i neosjetljivost.

Mati se zabrinula za kćerku svoju: počela se ozbiljno bojati za njezin život tim više, jer se je osjećala krivom. Bijaše joj jasno, da je ona kriva njezinoj bolesti, jer djevojka bijaše zdrava i jaka sve do onoga zlokobnoga časa, kad ju je Gita u svojoj sliepoj jarosti nemilo zlostavila.

Izprva su liečili djevojku domaćimi liekovi, kojekakvimi napitci od ljekarica trava i žestokim pićem. Gospodja gradskoga sudca Szallea donosila bi svaki dan drugi koji liek u kuću, uvjeravajući mater, da djevojci mora bolest na bolje krenuti od njezinih ljekarija. Gospodja sudinja oblietavala je sve u gradu poznate bake biljarice, čak i takove, koje su kao vještice podniele muke i na „drvenu konjiću“ i čudom se Božjim spasile od smrti. Ali svi ti liekovi nisu djevojci ništa pomogli. Jelena je svaki dan sve to više slabila i ginula; izgubila je volju za jelo, pa ni iste liekove nije mogla da uzima. Ti odurni napitci tako joj se ogadiše, da ni njihov miris nije mogla podnositi.

Sada stadoše razumnije žene svjetovati Giti, neka se za Boga kani gospodje sudinje i njezinih biljarica i vještica, pa neka zovne liečnika, koji će odmah vidjeti, što je djevojci i kako ju valja liečiti. Zabrinuta mati posluša i posla po liečnika, gospodina doktora Rochella, rodjena Francuza, čovjeka žive, vesele ćudi i pronicava oka, koji je već dva decenija liečio bolji sviet u Zagrebu i, kako se je sam hvalio, mnogomu bolestniku svojom vještinom pred nosom zatvorio rajska vrata.

Doktor pregleda pomno bolestnicu, a kad bijaše s poslom gotov, pošeta u drugu sobu, stisnu ustnice i uze prstima udarati po zlatnoj burmutici, kao da o nečem razmišlja.

— Šo je, excellenza? — upita Gita bojazljivo doktora, dajući mu naslov, kojim su u ono vrieme častili doktore medicine, ter koji im je kraljica Marija Terezija morala posebnim dekretom oduzeti.

— Nije najbolje, — reče doktor, — „febris nervosa“, vrlo opasna bolest.

— Za ime Božje! — uzdahnu Gita, sklopivši ruke izpod podbradka.

— Koliko dana već leži mademoiselle? — zapita doktor cmrkajući vrlo graciozno jednu prstoviet burmuta.

— Osam dana.

— Zašto me niste prije zvali?

— Zar je prekasno? — uleti mu Gita plaho u rieč.

— Opasno je, vrlo opasno. U ostalom Bog, Rochelle i mlada narav mogu čudesa stvoriti, — reče smiešeći se Francuz, pogleda zatim još jedanput Gitu i maši se za svojim trougljakom.

— Za pol ure poslat ću liek, — reče doktor. — Mademoiselle neka ga marljivo uzima, svaku uru jednu žlicu. Ja ću sjutra opet doći.

Doktor poljubi Giti ruku i ostavi ju u sobi s bolestnicom. Ono, što je od liečnika čula, bijaše materi slaba, dapače nikakova utjeha. Njegove rieči „opasno je, vrlo opasno!“ neprestano su joj zujale u ušima. Uzbudjena sjede na stolac do Jelenine postelje i uze ju promatrati. Djevojka je ležala napola otvorenih očiju, niti šta govoreći, niti gledajući kamo. Ne mir, nego najveća bezćutnost počivaše na njezinu licu.

— Izgleda kao mrtvac, — govoraše u sebi Gita. — Bolest joj je svu snagu izpila. Za Boga, ako umre, ja ću poluditi. Uviek će me, dok budem živjela, grizti savjest, da sam uzrokom njezine smrti,... njezin ubojica... Uzasno! Ah, ne daj Bože, da do toga dodje. — Gita sklopi ruke i uze se tiho Bogu moliti.

U to pokuca netko na vratima i na Gitin „ave!“ unidje u sobu gospodja gradska sudinja, omašna i onizka žena od kojih petdeset godina, dobroćudna, ali priprosta lica.

— Kako je maloj? — upita Gitu sjedajući do nje na drugi stolac. — Je li bio doktor ovdje? . .

Gita mjesto odgovora pokima glavom.

— Što veli? . . .

— Opasno, vrlo opasno! — izusti Gita dvie kobne rieči, koje su ju neprestano mučile.

— Slabo izgleda! — primieti sudinja motreći Jelenu, koja je slušala sav taj razgovor, nu koji je nije ni najmanje dirao, kao da je od drveta.

— Meni je užasno težko! — potuži se Gita, — ako tako dulje potraje, i ja ću oboljeti . . .

— Bog će pomoći! — reče sudinja, pobožno se prekrstivši. — Utecite se Bogu, draga moja, učinite kakovu zadušbinu, zavjet, djelo Bogu ugodno, pa će vam i Bog ugoditi . . .

— Mislite li . . .?

— Sigurno! . . . to vriedi više nego svi Rochellovi recepti . . . — odgovori sudinja. — Otidjite do jezuitskog rektora, patra Precajića, i potražite savjeta u njega . . .

— Imate pravo . . . ja ću to učiniti! — obeća Gita.

— Kolikim je već pomogla sveta Mati Božja bistrička! . . . — prihvati živo sudinja, ponovno se kr-

steći . . . — Idite samo, draga Gito, patru rektoru, on će vam dati najbolji savjet . . .

— Idem odmah! — reče Gita, ustavši brzo sa stolca, — a dok se vratim, hoćete li ostati uz bolestnicu? . . .

— Drage volje, . . . ja ću vas čekati i moliti se za njezino zdravlje. — To rekavši izvadi sudinja iz džepa svoje oprave čislo s krupnimi srebrnimi zrnci i položi ga na krilo

Sudinja gospodja Szalleova molila je čitavu uru čislo kraj Jelenine postelje, dok se je Gita kući vratila. Bijaše uzbudjena i nemirna. Čas bi sjela, čas ustala sa stolca i šetala po sobi, dok je sudinja domaljala čislo.

— Jesi li sretno ovršila? — upita sudinja, pošto se je tri puta pobožno prekrstila, što bijaše znak, da je bila gotova s molitvom.

— Sjutra moram na izpovied, na glavnu izpovied, pater to zahtieva! — reče Gita.

— Pravo radi! Bog prima molitve samo od čiste duše.

— Moram se sabrati i pripraviti za izpovied o cielom životu, — produlji Gita.

— Da, da! Učini to, trebat ćeš čitav dan, dok se valjano pripraviš i skrušiš. Ja idem, ne ću da ti smetam, samo se liepo pripravi. Bog će ti se smilovati.

Sudinja se oprosti s Gitom, koja cio dan sprovede u molitvi i pobožnom razmišljanju. Kad se je sjetila svoga razgovora s patrom rektorom, protrnula bi i stala se još svesrdnije Bogu moliti.

Kad je unišla u sobu Isusovca, on ju je dočekao blagim i ljubeznim licem; kad mu je rekla, da je došla tražiti utjehe u svetoj vjeri i pomoći u Boga, njegova rieč bijaše mila i mekana poput melema, koji se meće na ljutu ranu; ali kad mu je Gita na to najvećim pouzdanjem uzela pripoviedati sav dogadjaj s Jelenom, vjerno i istinito, kao da se izpovieda, lice Isusovca postajaše sve osbiljnije i mračnije; njegova pitanja, njegovi uzklici negodovanja i ukora smrviše ju i satriše. A kad je napokon težkom mukom još izmucati mogla, da je život njezine kćeri u opasnosti i da je došla tražiti pomoći u Boga, zagrmi poput urnebesna groma rieč Isusovca:

— Na koljena, griešnice!

I Gita, kao da ju je munja ošinula, klonu k zemlji na koljena, uznoseći plaho suzne oči k Isusovcu, čije je lice obuzeo plamen pravedna gnjeva, kao da mu vapi: „Milost, smiluj se!“

— Pomoć tražite u Boga! — siktao je pridušenim glasom Isusovac; — s okaljanom dušom hoćete da se Bogu približite? Ako vam umre kćerka, vi ste njezin ubojica, vi ste satrli mladi joj život. Ne znate li, što radi ljudska pravda s ubojicama? Gubi ih na vješalih, mrvi ih na točku, ili ih tamani krvničkim mačem. Božja pravda još je strašnija, jer je vječna, neopozovna! . Mirite se s Bogom, očistite dušu od svega grieha i onda, onda tek stupite skrušeno pred Božje lice i molite pomoć u njega!

Ove rieči poraziše Gitu. Ona obeća duhovniku, da će sve učiniti, što bude zahtievao od nje, samo da se rieši groznih muka savjesti, koje su ju taj čas kiniti započele. Neodoljivom silom obladao je duhovnik cielom duševnošću Gitinom. Otišla je od njega, ali ne slobodne volje, već kao sapeta u verige njegove rieči i upliva.

Jedva je dočekala, da je svanuo sjutranji dan. Skrušena do dna duše i slomljena burnimi dojmovi jučerašnjega dana, podje Gita u crkvu sv. Katarine. Tu se je izpovjedila, slušala sv. misu i pričestila se. Poslije toga obašla je sve crkve gornjega grada, i u svakoj klečeći molila se pred oltari svete Bogorodice za zdravlje svoga djeteta.

Oko podne vratila se tek doma. Kraj postelje Jelenine sjedila je sudinja, a do nje stajaše liečnik Rochelle, koji je sudinji živo, ali potiho razlagao, kako nastaje i kako se razvija bolest, od koje je bolovala Jelena.

Svečanim mirom na licu stupi Gita u sobu i pogledavši liečnika, upita:

— Kako joj je?

— Jednako, madame! — odgovori liečnik. — S ovakovom bolesti uviek je dugačka borba, a uspjeh nestalan.

— Bog će pomoći! — reče mirno Gita.

— To se zna, bez Boga nije ništa, ali zato ne treba ni moje liekove zanemariti, — reče doktor, donekle uvriedjen u svom ponosu. — Gospodična neka uzima isti liek onako, kao i jučer.

Kada je liečnik otišao, pripoviedaše Gita sudinji, kako joj je lako na duši i kako se pouzdano nada, da će Jelena ozdraviti. Ali se bolest nije dala tako lako svladati. Jelena se osušila do kostura, da je čovjek ne bi ni prepoznao.

Magdalena, kada je jedanput sjedila s materom uz postelju njezinu, zagledala se u to bolno, upalo lice i reče materi: — Ovako će Jelena izgledati, kad bude stara baba.

I doista na licu djevojke ne vidjaše se ni trag mladosti. Tko ne bi znao, da je ta bolestnica mlado djevojče, komu nema ni punih sedamnaest godina, taj bi mislio, da nekaka starica u krevetu leži.

Jednoga dana naviesti liečnik Giti, da nastupa kriza, odlučan čas, gdje prelazi bolestnik u smrt, ili se vraća k zdravlju. Gita je cieli dan postila i polazila crkve, dajući služiti mise, da Jelena ozdravi. Poručila je to i patru rektoru, proseći ga, da se u svojih molitvah sjeti Jelene. Sjutradan u jutro imao je doći Rochelle i kazati, kako je bolest okrenula. Gita ga je očekivala najvećom nestrpljivošću. Postala je tako nestrpljiva, da je čak i poslala po nj. Uslužni Francuz dodje odmah.

— Ah, izvinite excellenza! — reče Gita liečniku, uhvativši ga za obje ruke. — Morala sam poslati po vas,.. vi ne znate, kako me muči užasna ta neizvjestnost . . .

— Strpite se samo časak, madame! — mirio je liečnik Gitu, pogledav pri tom postrance Jelenu, koja je

uprla niem pogled u doktora. — Sada ćemo namah vidjeti.

Rochelle pristupi bolestnici, uze joj bilo medju prste i stade ju pozorno motriti . . . Kao da još nije na čistu, stade brojiti udarce bila, govoreći poluglasno une, deux, trois itd. To je sve trajalo nekoliko časova, ali Giti bijaše da svisne od nestrpljivosti.

U jedanput okrenu se liečnik prama Giti i dignuvši kažiprst u vis reče svečanim izrazom lica:

— Bog, Rochelle i mladost! . . .

— Što? Govorite! — reče drhtavim glasom Gita.

— Svladali su bolest . . . Kriza je sretno prošla, — odgovori slavodobitno Rochelle.

— Ah, hvala ti Bože! — kliknu glasno Gita, . . . podigavši k nebu sklopljene ruke, — i vam doktore, da i vam! — Bijaše tako obradovana izjavom liečnikovom, da mu je poljubila ruku prije, nego bi učtivi Francuz zapriečiti mogao.

— Ali madame! — reče liečnik, trgnuvši natrag ruku, pa stade dalje govoriti o bolesti Jeleninoj. — Tako je, kao što rekoh. Kriza je sretno prošla, ali sada treba i te kako paziti na bolestnicu . . . Valja nam se brinuti, da se iz ove bolesti druga koja ne izleže . . . Prva je opasnost svladana, ali bitka još nije na svih linijah dobivena . . . Gospodična je vrlo oslabila . . . Gledajmo, da joj se sile što skorije vrate . . . Čim se oporavi toliko, da će moći ostaviti postelju, odvezite se s njom na imanje . . . Tamo je bolji zrak, ondje će imati više volje za jelo, a gorski zrak ojačat će njezine živce . . . Ja se nadam, da ćete ju odanle dovesti punu i rumenu kao jabuku . . .

Gita bijaše presretna, da je smrtna opasnost minula njezino diete . . . Zahvaljivala se svesrdno Bogu u molitvi, dala čitati mise zahvalnice, dielila obilne milostinje ubogim, postila i činila druga pobožna djela, samo da što više pokaže svoju zahvalnost Bogu, koji je njezinu kćerku spasao od smrti, a nju od težkih, nesnosnih muka duševnih.

Kraj sve mladosti nije se Jelena brzo oporavljala... Sporo, vrlo sporo vraćalo se zdravlje djevojci. Istom za tjedan dana moglo se je opaziti, da joj je doista bolje. Osjećala je nešto više volje k jelu, oko je postalo bistrije, a na lice vraćao se malo po malo izraz mladosti.

Jedanput zaželi Jelena, da se pogleda u zrcalo, ali joj mati ne dade, bojeći se, da se djevojka ne bi s toga pogleda uzrujala i zdravlju svomu naškodila.

— Bolje je, da se ne vidiš, diete moje! — govoraše joj Gita. — Kad budeš bolje izgledala, dat ću ti zrcalo.

— Zar tako ružno izgledam? — upita djevojče.

— Slabo izgledaš, drago diete . . . Raztužila bi se, da se vidiš u zrcalu . . . Tvoja bolest bijaše duga, opasna . . . Možeš skupa sa mnom Bogu hvaliti, da si ostala živa . . .

Djevojka samo pogleda majku i pritvori na pol oči. Materine rieči nisu se je dobro dojmile.

— Ali ne misli na to . . . Opasnost je minula i ti ćeš skoro ozdraviti, — dometnu mati.

Jelena se je drugi tjedan vidno oporavila. Gosp. Rochelle dopustio joj, da može jedanput na dan na kratko vrieme ustati iz kreveta i posjediti u naslanjaču.

Kad su ju prviput izveli iz postelje, zaželi Jelena, da ju odvedu pred zrcalo. Ženska taština nije se dala svladati. Podupirana materom i Magdalenom dodje do zrcala, pogleda se i proplaka. Prepala se sama sebe. U prvi mah je pomislila, da se ovakova, kakva je sada, ne bi nikomu, ni — njemu svidjeti mogla.

Gita odvede ju odmah od zrcala. Da je slutila, da će se pogled u to staklo, koje ne umije lagati, tako dojmiti djevojke, nebi je onamo ni odvela bila. Nu Jelena je sada već bolje izgledala, pa ipak se je razplakala sama nad sobom. Što bi se tek onda bilo dogodilo, da se je vidjela u zrcalu, kad je to prviput zaželjela.

— Ne plači, dušice! — tješila ju mati. — Sada puno bolje izgledaš i još ćeš bolje izgledati, . . . samo budi uztrpljiva. Budeš li se pečalila, ne ćeš se tako skoro oporaviti.

Cieli mjesec dana poslije svoje izpoviedi dolazio je pater rektor u Gitinu kuću i držao s njom duhovne vježbe. — Treba izkorieniti sav korov, koji je vašu dušu obuzeo! — govoraše joj Isusovac, pa je svaki dan po dvie ure čitao i tumačio Giti život svetaca, zgodna mjesta iz sv. pisma i molio se s njom zajedno Bogu. Gita ga slušaše sliepom pokornošću, a te duhovne, svete vježbe upravo su joj godile, jer za njezino diete nije još bila minula sva pogibao i trebalo je pobožnim životom milost Božju zavrieditи.

Gospodinu Rochellu ne bijahu po ćudi patrovi posjeti. On bi bio volio, da se mati bavi bolestnicom, nego da sluša prodike i nauke Isusovca.

— A molim vas, madame! — reče jedanput Rochelle Giti, kad je Magdalena zaboravila dati liek Jeleni i doktor se toga radi silno razljutio bio, — čemu su ti posjeti gospodina rektora . . . Ta vi niste duvna, niti je ovo samostan; ja bih volio, da vi prigledate bolestnici, bar bi na vrieme dobivala liek.

— To je moja stvar, excellenza! . . . odgovori odrešito Gita. — Svaki kršćanin ima velikih dužnosti naprama Bogu.

— Zato ipak ne ćete postati sveticom, — reče doktor i s porugljivim smieškom na licu oprosti se s Gitom

Puna su četiri tjedna minula, dok se je Jelena tako oporavila, da su ju mogli odvesti na ladanje. Ona se je sama tomu radovala, jer se je nadala, da će joj se tamo u zdravom, svježem zraku mnogo prije vratiti nekadašnja snaga i jedrina, nego li ovdje medju pustimi gričkimi zidinami.

Gita se je spremala na duiji boravak na svom imanju i zato je dala mnoge stvari onamo odpremati. Mislila je bar do zime ondje ostati, a sada je bio istom mjesec

lipanj. U kratko vrieme izkusila je toliko neugodnosti u tom gradu, da si je od sve duše želje'a ladanjski mir.

Dva dana prije nego će otići, posjeti Gita patra rektora, da mu javi svoj odlazak i da se preporuči njegovim molitvam.

— Ja ću se, — reče joj pater, — svaki dan u svojih molitvah sjećati vas i vaše djece . . . Ali mislite i vi na Boga, na zahvalnost Bogu . . . Višnji vam je izkazao veliku, vanrednu milost, . . . vi to sami najbolje znate . . .

— Uviek ću mu biti zahvalna! . . . — obeća svečanim glasom Gita.

— Ali ne samo riečima, nego i djelom! — uleti joj brzo u rieč Isusovac. — Na to još niste mislili?!!

— Govorite, . . . svjetujte mi . . . ja ću vas poslušati! . . .

— Eh dobro! . . . Moja je dužnost, da vas na to sjetim . . . Sveti je običaj u našoj jedino spasonosnoj crkvi, da vjernici Bogu za njegove milosti hvale dobrimi, pobožnimi djeli, kao što su milostinje, milodari, zavjeti...

— Što bi bilo Bogu najugodnije, da učinim? — upita naglo Gita.

— Ono, što vam se najteže čini . . . — odgovori uzvišenim glasom Isusovac.

— Ništa mi se ne čini težko, da se pokažem Bogu zahvalnom . . . — reče nepromišljeno Gita.

— Učinite tada zavjet . . .

— Kakav?

— Udovičtva — — zavjetujte se, da ćete ostati udovicom, dok živite! — govoraše gotovo zapovjedajućim glasom Isusovac, dižući, kao u znak opomene, kažiprst prama nebu.

Gita zamuča i probliedi malko u licu. Na takova šta ne bijaše pripravna.

— Vidi mi se, da vam se težak čini taj zavjet . . . Tim ugodniji bit će Bogu, kako rekoh. Baš ta vaša volja za udajom, jedini je uzrok velikoj nesreći, koja vas je stigla, koja je i još većom postati mogla . . . Nema zato ništa naravnijega za vas, nego zavjet udovičtva . . .

— Dozvolite mi, oče, jedan dan razmišljanja!... — moljaše tihim nesigurnim glasom Gita.

— Razmišljanja . . . ha, ha! — nasmija se porugljivo pater, da je Gita protrnula od toga smieha. — Što znači razmišljati, kad se radi o pobožnu zavjetu? . . . Pazariti s Bogom, hoćeš li ovoliko, ili samo toliko . . . Kako nedostojno, gospodjo!

— Dobro, ja ću učiniti taj zavjet... u vaše ruke... Odmah sjutra, ako hoćete . . .

— Dakle sjutra... Ja ću vas čekati... — reče zadovoljno pater rektor.

— Želite li još šta, častni oče?

— I Jelenu morate zavjetovati . . .

— Ne razumijem toga . . . — reče Gita.

— Vi ćete ju zavjetovati, da ostane djevicom... — razjasni Isusovac.

— Al ako ne uzhtije? . . .

— Možebiti da hoće... Pokušajmo... — reče pater. — Tim bi se moglo zapriečiti . . . recimo, da se Jelena uda za onoga muža, koga ste vi ljubili . . .

— Imate pravo! . . — reče Gita s izrazom zadovoljstva na licu. — Na to nisam mislila.

Uzbudjena oprosti se Gita s patrom, kao što je obično uzbudjen svaki čovjek, kad je stvorio veliku, zamašnu kakovu odluku. Došla je kući, da ni sama nije znala kako.

Pater rektor ostao je vrlo zadovoljan u svojoj ćeliji. Dugo je šetao gore dolje po sobi, a na licu titralo mu nešto, nalik smiešku. Smiešak taj podsjećavao je na lovca, koji je nadvukao mrežu nad svoju lovinu.

(Nastavit će se.)

Gospoda Golovljevi.

Roman M. E. Saltykova Ščedrina, s ruskoga preveo Stjepan Lukić.

(Nastavak.)

Još Arina Petrovna nije ni sišla dolje, kad se na brežuljku kod dubrovinske crkve pokaza kočija, zapregnuta s četiri konja. U kočiji, na prvome mjestu, sjedio Porfirij Golovljev bez kape i krstio se pred crkvom; njemu naprotiv sjedila dva njegova sina, Petinjka i Volodinjka. Arina Petrovna protrnu: „nanjušila lija pečenku!“ pomisli; djevojke se takodjer prepadoše i stisnuše k babici. U kući se doslije mirnoj diže nemir: počeše lupati s vratima, ljudi uzeše bježati, čuše se glasovi: „gospodar ide! gospodar ide!“ i sve se ljudstvo u dvorcu najedared sleti k ulazu. Jedni se krstili, drugi naprosto stajali čekajući, no svi su očevidno znali, da je ono, što bješe doslije u Dubrovinu, bilo samo privremeno, da će sad istom okrenuti ono pravo s pravim gospodarom na čelu. Mnogi su izmed starih vrijednih slugû dobivali kod „prijašnjeg“ gospodara mjesečno neku plaću; mnogi su hranili krave vlastelinskim sijenom, imali bašče i u opće živjeli „slobodno“; svih je, naravno, zanimalo pitanje, da li će „novi“ gospodar ostaviti stari poredak, ili će ga zamijeniti novim, golovljevskim

Juduška se medjutim doveze i po dočeku, koji mu bješe priredjen, zaključi, da se u Dubrovinu stvar primiče

kraju. Ne žureći se izadje s kola, mahnu dvornicima, koji se baciše k ruci gospodinovoj; zatim sklopi ruke i poče se penjati po stubama, šapćući molitvu. Lice mu odavaše bol i žalost i strahopočitanje. Žalio je kao čovjek; kao kršćanin — nije smio da mrmlja. Molio se je „za promisao“, no najviše se ufao i pokoravao volji Božjoj. Sinovi idjahu naporedo za njime. Volodinjka se sprdao ocu, t. j. sklapao ruke, preokretao oči i micao usnicama; Petinjka se nasladjivao prikazivanjem bratovim. Za njima šuteći išla rpa dvornika.

Juduška poljubi mamicu u ruku, zatim u usnice, zatim potapka mamicu oko struka, i tužno poklimav glavom, reče:

— A vi sve tugujete! Nije to dobro, mila majčice! Ah, kako nije dobro! Da se zapitate: što će Bog na to reći? — Reći će: ja u svojoj premudrosti sve okrećem na bolje, a ona mrmlja! Ah, mamice, mamice!

Zatim poljubi obje nećakinje i s onim prijatnim rodjačkim glasom reče im:

— Pa i vi plačete! Da mi toga više ne bude! Izvolite se odmah smješkati — i gotov posao!

I on zatapa nogama ili, bolje reći, učini na oko, da tapa, no zbilja se je samo dobrostivo šalio.

— Gledajte mene! — nastavi, — kao brat — žalim! Možda nijesam jedared zaplakao . . . Žao mi je brata, vrlo, do suza žao . . . Počneš plakati i sjetiš se: a što će Bog na to? Zar Bog zna manje nego mi, što je i kako je? Porazmisliš i — ohrabriš se. Tako valja da svi rade! I vi, mamice, i vi, i vi . . . Svi! — okrenu se k služinčadi — Gledajte mene, kakav sam junak!

I s onom istom prijatnošću prikaza sebe „junakom“, t. j. ispravi se, ispruži jednu nogu, napne prsa i zabaci glavu nazad. Svi se osmjehnuše, no nekako kiselo, kao da je svaki sebi govorio: „no, sad je počeo pauk da prede paučinu!“

Svršiv Juduška prikazivanje u dvorani, ode u gostinju sobu i iznovice poljubi mamicu u ruku.

— Tako, tako je to, mila mamice! — reče, sjedajući na divan, — evo i brat Pavao . . .

— Da, i Pavao . . . — tiho se ozva Arina Petrovna.

— Da, da, da . . . Rano je, rano! Ma da se, mamice, i bodrim, no u duši mi je vrlo, vrlo žao brata! Nije me brat ljubio, strašno me nije ljubio — možda mu za to Bog i šalje!

— U ovakav bi se čas moralo to da zaboravi! Valja se maniti starih — kavga.

— Odavna sam zaboravio, mamice! Samo kažem: nije me brat ljubio, a za što, — ne znam! Ja s njime i ovako i onako, i milo i bratski, — a on sve bježi od mene! Bog je to vidio i označio mu mjesto u svome carstvu.

— Kažem ti: zar moraš to da spominješ? Čovjek već miriše na tamjan.

— Da, mamice, velika je to tajna — smrt! Ne znate ni dana, sata — taka je to tajna! Sve je snovao osnove, mislio — već je stajao tako visoko, tako visoko, da ga ni rukom ne bi dosegao, a Bog najedared, u čas, uništi sve njegove mašte. Sad bi možda rado htio, da opere svoje grijehe — no već su zapisani u knjizi života. A iz te se knjige, mamice, ne dâ tako brzo izbrisati ono, što je u njoj zapisano!

— Ta, pokajanje će se primiti!

— Želim mu! Od srca želim bratu! Nije me ljubio, ipak mu želim! Svima dobro želim! I zavidnicima i uvrediteljima — svima! Nepravedan bješe sa mnom — eto Bog mu i posla bolest, ne ja, već Bog! Pati li mnogo, mamice?

— Tako . . . Liječnik je bio i dao nade, — slaže Arina Petrovna.

— No, to je liepo! Ne tugujte, mamice! Možda će se oteti! Mi smo ovdje zabrinuti za nj i mrmljano na Stvorca, a on može biti sjedi mirno na posteljici i hvali Bogu za svoj spas.

Ta se je misao Juduški tako svidjela, da se je malo nasmijao.

— Zbilja dodjoh k vama, mamice, u goste, — nastavi, kao da je htio mamicu milo iznenaditi, — znate sve po rodjački! Doduše u nezgodan čas . . . No ipak, kao brat... dozvolit ćete, da ga tješim, savjetujem, uredim?...

— Što ja mogu dozvoliti! Sama sam ovdje — gost.

— No, znate što, mamice? Danas je petak, pa budite tako dobri i dajte mi napraviti za objed štogod posna. Nešto ribe, gljivâ, kupusa — ne trebam puno! A medju tim ću, rodjački. . otići k bratu gore u sobu — možda ću uspjeti. Ako ne učinim što korisno za tijelo, a ono ću za dušu. U njegovim je prilikama važnija duša. Tijelo možemo da popravimo miksturama i prašcima, a za dušu treba temeljnijeg lijeka.

Arina Petrovna ne odgovori ništa. Misao, da je „konac“ neizbježiv, tako je obladala cijelo joj biće, da se je u nekakoj nesvjestici ogledavala i prisluškivala sve, što se oko nje zbivaše. Vidje, kako je Juduška, uzdišući, ustao s divana, kako se je zgrbio, zastrugao nogama (volio se je katkada pretvarati nemoćnim: činjaše mu se, da je to časnije); znala je, da će nenadani dolazak krvopijin uzrujati bolestnika i možda pospješiti smrt; no poslije uzrujanosti toga dana obuze je taka umorenost, da joj bilo kao u snu.

Dok se je to zbivalo, Pavao Vladimirić bješe neopisivo uzrujan. Ležao u sobi sam-samcat i u isti kraj čuo, da je u kući nekakav neobičan nemir. Svako mu se lupanje vratima, svaki korak u trijemu pričinjaše nečim tajinstvenim. Neko je vrijeme zvao i vikao iz sve snage, no uvjeriv se, da je sva vika uzalud, skupi sve sile, popridigne se na postelji i uze prisluškivati. Iza opće trke, iza gromkog govora, najedared okrenu mrtva tišina. Nešto ga nepoznato, strašno obuze sa svih strana. Dnevno svjetlo slabo prodiraše kroz spuštene zavjese, i budući da je u

kutu pred ikonom gorjela svjetiljka, to se sumračje, što je napunjavalo sobu, odavaše još tamnijim i gušćim. U taj tajinstveni kut upilji oči, kao da ga je tu prvi put nešto presenetilo. Ikona se u zlatnom okviru, u koji su udarali traci svjetiljke, s nekakom čudnovatom jasnoćom, kao nešto živa odavaše u tami; na svodu titrao svijetli okrug i sad bi poblijedio, sad pocrvenio, kako je već bio jak ili slab plamen svjetiljke. Dolje vladaše sumračna svjetlost, na kojoj drhtahu sjene. Na stijeni, oko osvijetljenoga ugla, visjelo odijelo, na kojem su takodjer drhtali traci svjetla i sjene, pa se činilo, da se miče. Pavao Vladimirić gledao, gledao, i pričini mu se, da se je tamo, u onome kutu sve najedared maknulo. Samoća, ni od kud pomoći, mrtva tišina — i uza to sjene, silesija sjenâ! Činjaše mu se, da te sjene idu, idu . . . U neopisivome užasu razvaliv oči i usta, gledao u tajinstveni ugao i nije vikao, već stenjao. Stenjaše muklo, jako, kao da laje. Nije čuo ni škripanja stubâ, ni opreznoga struganja koracâ u prvoj sobi — kad se najedared kod njegove postelje stvori nenavidni lik Juduškin. Pričini mu se, da je izišao odonuda, iz one tame, koja se u njegovim očima tako tajinstveno micaše, da tamo ima još, i još . . . sjenâ, sjenâ, sjenâ, bez kraja! Idu, idu . . .

— Za što? Otkuda? Ko je pustio? — neznalice viknu, nemoćno se spuštajući na dušek.

Juduška stajao uz postelju, gledao u bolesnika i tužno klimao glavom.

— Jesi li bolestan? — upita tako mekim glasom, kako samo mogaše.

Pavao Vladimirić šutio i besmisleno u nj upiljio oči, kao sileći se, da ga pojmi. A Juduška se u to približi k ikoni, kleknu, skruši se, nakloni tri puta do zemlje, ustane i opet se nadje kod postelje.

— No, brate, ustaj! Bog ti je poslao milost! — reče, sjedajući u naslanjač, tako veselim glasom, kao da je zbilja „milost“ bila u njegovu džepu.

Pavao Vladimirić napokon razabra, da pred njime nije sjena, već krvopija glavom. Nekako se odjedared nakostriješi, kao da ga je uzela tresti groznica. Oči Juduškine gledale prijatno, po rodjački, no bolesnik je vrlo dobro vidio, da se u tim očima krije „zamka“, koja će sad na skočiti i stegnuti mu grlo.

— Ah, brate, brate, kaka si mi baba postao! — poče se rodjački šaliti s bratom — Ohrabri se! Ustani i poleti! Neka mamica vidi, kaki smo postali junaci! No, ajde!

— Na polje, krvopijo! — očajno viknu bolesnik.

— A-a-ah, brate, brate! Dodjoh k tebi, da te utješim, a ti . . . kaku riječ kaza! A-a-ah, to je grijeh! I kako ti je jezik, braco, mogao reći taku riječ rodjenome bratu! Stidi se, braco, jako se stidi! Čekaj, radje ću ti popraviti dušek!

Juduška ustade i prstom se tače dušeka.

— Tako! — nastavi — sad je dobro! Leži lijepo — barem do sjutra ne treba popravljati.

— Odilazi . . . ti!

— Ah, kako te je bolest iskvarila! I značaj ti postade nekako uporan i surov! Odilazi te odilazi — ta, kako ću otići! Prohtjedne li ti se piti, — dat ću ti vodice; ako svjetiljka ne bude u redu — popravit ću je, nalit ću ulja. Ti ćeš ležati, ja ću sjediti tiho i mirno — i ne ćemo zapaziti, kako će vrijeme proći!

— Odilazi, krvopijo!

— Ti me evo psuješ, a ja ću se za te pomoliti Bogu. Znam, da to ne činiš sam od sebe, već bolest iz tebe govori. Privikao sam, brate, da praštam — svima praštam. Evo i danas — idem k tebi, a na putu me susretnu seljak i nešto mi reče. Što ćeš, Bog s njime! Opoganio si je jezik! A ja . . . ne samo da se nijesam rasrdio, već ga i prekrstio — istina!

— Jesi li orobio . . . seljaka?

— Ko? Ja? Jok, braco, ja ne robim; to razbojnici robe po glavnim cestama, a ja — radim po zakonu. Uhvatio sam mu konja na svojoj livadi, — i ajde, braco, k sucu! Ako sudac reče, da se smije na tudjim livadama pasti — Bog s njime! A reče li, da se ne smije, — nema druge, već ga treba kazniti! Ja sve po zakonu, sve po zakonu!

— Juda — izdajica! Mater si protjerao!

— Ipak ti opet kažem: srdio se ili ne srdio, al ne govoriš pravo!

— Protjerao si, protjerao, protjerao mater!

— No, prestani, prestani! Pomolit ću se Bogu, možda ćeš biti spokojniji . . .

Ma kako da se je Juduška susprezao, no psovke ga bolesnikove tako uzrujaše, da su mu se usnice iskrivile i problijedile. No zato je ipak licemjerje bilo tako jako usadjeno u njegovoj naravi, da nije nikako mogao prekinuti jedared započetu glumu Kod zadnjih riječi zbilja kleknu na koljena i četvrt sata dizao ruke i šaptao. Svršiv to, vrati se k postelji bolesnikovoj lica mirna, gotovo jasna.

— Dodjoh, brate, da se s tobom porazgovorim o nečem, — reče, sjedajući u naslanjač. — Ti me evo psuješ, a ja se molim za tvoju dušu. Kaži, molim te, kad si se zadnji puta ispovjedio i pričestio?

— Bože! Što je to! Odvedite ga! Uljitka! Agaška! Ko je tamo? — stenjaše bolesnik.

— No, no, no, umiri se, braco! Znam, da o tom ne voliš govoriti! Da, uvijek si bio rdjav kršćanin i sad ćeš takav ostati! A ne bi bilo s gorega, da u ovakav čas pomisliš na dušu! Naša duša . . . ah, kako s njome valja oprezno raditi, prijatelju moj! Što nam crkva zapovijeda? Veli: prinosite molitve i milostinju. . . A još: kršćanski je konac života bez boli, miran — to je ono, prijatelju moj! Poslat ću ti po svećenika, pa se iskreno i skrušeno. . . No, no! Ne ću, ne ću! A trebalo bi tako.

Pavao Vladimirić ležao, sav pomodrio i jedva disao. Da si je mogao u taj čas razbiti glavu, svakako bi to uradio. . .

— Pa što je s imanjem? Možda si već uredio? — nastavi Juduška — lijepo je, vrlo je lijepo tvoje imanje, ne može mu se prigovoriti. Što više, zemlja je bolja, nego u Golovljevu: pijesak s glinom! Pa i kapitala imaš.. Brate, ništa ti ne znam. Samo znam, da si seljacima dozvolio otkup, a što je i kako je — nikada me to nije zanimalo. Evo i danas idem k tebi i velim si: mora da brat Pavao ima kapitala? U ostalom, mislim, ako ga i ima, sigurno je već sve to uredio.

Bolesnik se otkrenu i teško uzdahnu

— Nijesi li uredio? No, tim bolje, prijatelju moj! Po zakonu je pravednije. Dakako da ga ne će dobiti tudjin, već rodjaci. I sâm sam slab — jednom sam nogom u grobu, a ipak mislim: za što da pravim odredbe posljednje volje, kad to zakon može na mjesto mene da uredi. Kako je to lijepo, braco! Ni svadje ni zavisti... zakon govori!

To bješe užasno! Pavlu se Vladimiriću pričini, da je živ položen u grob, da leži kao skovan, u letargičnomu snu, da ne može ni jednim udom maknuti i sluša, kako se krvopija ruga nad njegovim tijelom.

— Odilazi . . . tako ti Boga . . . odilazi! — uze napokon moliti svoga mučitelja.

— No-no-no! Umiri se! Otići ću! Znam, da me ne ljubiš. . . Gadno je, prijatelju moj, vrlo je gadno, ne ljubiti svoga brata! A ja te tako ljubim! I djeci uvijek govorim: ma da mi je brat Pavao i kriv, ipak ga ljubim. Ele, nijesi ništa uredio s imutkom — prekrasno, prijatelju moj! Dogadja se ovda onda, da i za života kapital raznesu, osobito ko je bez rodjaka, sam . . . no, ja ću već poprigledati. . . A? Što je? Jesam li ti dodijao? No, no, pa otići ću! Daj, da se samo pomolim Bogu!

Ustane, sklopi ruke i zašaputa.

— S Bogom, brate, ne uznemiruj se! Počivaj lijepo — možda će Bog dati. Ja ću se s mamicom malo porazgovoriti, — možda ćemo što smisliti! Dao sam si za objed zgotoviti posnog jela . . . slane ribe, gljivâ, kupusa — izvini mi! Što? Zar sam ti opet dosadio? Ah, brate, brate! no, no, otići ću, otići ću! Glavno je, prijatelju moj, ne uznemiruj se, ne uzrujavaj se — spavaj i počivaj! Hrr . . . hrr . . . — šaljivo svrši, odlučiv napokon, da otidje.

— Krvopija! — razlijegnu se za njime strašno pronicav krik, i on osjeti, kao da ga je nešto opalilo.

Dok je Porfirij Vladimirić bio gore u sobi kod brata, dolje je bakica Arina Petrovna sabrala oko sebe djecu (svakako s namjerom, da štogod ispipa) i razgovarala se s njom.

— No, a što ti? — okrenu se k najstarijemu unuku Petinjku.

— Ništa, bakica; na godinu ću u oficire.

— Hoćeš li? Koju već godinu obećavaš? Jesu li kod vas ispiti teški — Bog te znao!

— On se je, bakice, na zadnjem ispitu smeo iz katekizma. Svećenik ga pita: „što je Bog?“ a on: „Bog je duh . . . jest duh . . . i svetome duhu“ . . .

— A, ti bijedniče! Kako si tako mogao? Gle, one sirote to znaju!

— Bog je duh nevidljiv . . . požuri Aninjka pokazati svoje znanje.

— Njega niko i nigdje ne vidi, — preprekinu Ljubinjka.

— Sveznajući, sveblagi, svemožni, svuda nazočni, — nastavi Aninjka. — Kamo da odem od tvoga duha i kamo da bježim od lica tvoga? Ako uzidem na nebo — tamo si, ako sidjem u pakao — tamo si . . .

— Da si i ti tako odgovarao, — imao bi epolete. A što ti radiš, Volodja?

Volodja pocrveni i šuti.

— Djeco, djeco! Na oko ste tako valjani, ali nauk ne možete da savladate. Otac vas baš nije razmazio . . A kakav je sada s vama?

— Kao i prije, bakice.

— Tuče? Čula sam, da je prestao tući.

— Ta, nešto manje, no ipak . . . Glavno je, vrlo nas muči.

— To ja ne pojmim. Kako vas otac može mučiti.

— Jako nas muči, bakice. Ne možeš ni otići bez dozvole, ni uzeti štogod . . . strašno!

— A vi molite! Ne će vam jezik usahnuti!

— Ne, ne. Samo počni s njime govoriti — ne će ni da odgovori. Stoj i čekaj, mirno, polako... Vrlo dosadno razgovara.

— On, bakice, prisluškuje kod vrata za nama. Onomadne ga je Petrinjka uhvatio . . .

— Ah, vi obješenjaci! A što on?

— Ništa. Rekoh mu: to nije lijepo, tatice, prisluškivati kod vrati; mogli bi vam i nos razlupati! A on će: „No, no! Ništa, ništa! Ja sam kao tat u noći!“

— Onomadne je, bakice, u vrtu ubrao jabuku i metnuo jê u ormar, a ja uzeo i pojeo. Poslije ju je tražio, tražio, sve ljude ispitivao . . .

— Mora da je postao škrt?

— Ne, i nije škrt, već . . . zanima se tricama. Sakuplja papiriće, bere otpalo voće . . .

— Svako jutro služi službu u svojoj sobi, a zatim nam daje po komadić napore . . . tvrde i stare! Jedared počinismo s njime ludoriju: pripazismo, gdje mu stoji napora, izrezasmo u napore dno, izvadismo sredinu i metnusmo unutra ulja . . .

— Alaj ste . . . nevaljanci!

— Al zamislite, kako se je drugi dan začudio! Napora s uljem!

— Pa što je bilo?

— Ništa . . . Samo je cio dan pljuvao i sve kao za se govorio „obješenjaci!“ No, mi dakako ne priznasmo, da smo to uradili! Zbilja, bakice, on vas se boji!

— Zašto da me se boji . . . nijesam strašilo!

— Boji se — to je istina; misli, da ćete ga prokleti. Tog se prokletstva vrlo boji!

Arina se Petrovna zamisli. Najprije joj pane na um: „Pa da ga zbilja prokunem? Hoću, proklet ću ga! “ Onda joj se za izmjenu nadade drugo važnije pitanje: „A što Juduška? A što on tamo gore radi?“ Napokon joj sunu srećna misao.

— Volodja! — reče, — ti si, golube, brz, otidji polako i poslušaj, što oni *tamo* rade?

— Drage volje, bakice.

Volodja na prstima podje k vratima i iščeznu.

— Kako vi to smisliste danas doci k nama? — upita Arina Petrovna Petinjku.

— Davno se spremasmo, no danas Uljituška poruči, da je bio liječnik i da će stric umrijeti, ako ne danas, a ono svakako sjutra. — A je li bilo razgovora o nasljedstvu?

— Mi, bakice, cio dan govorimo o nasljedstvu. On sve pripovijeda, kako je bilo prije, još do djeda... a i Gorjuškino spominje, bakice. „Veli, da tetica Varvara Mihajlovna nema djece — zapalo bi nas i Gorjuškino! Veli, a djeca su, Bog zna čija — no nije nam druge suditi! U oku bližnjega vidimo trn, a u svome ne vidimo brvna . . . tako je to, brate!“

— Gle, kakav je! Tetica je bila mlada; ako je šta i bilo — muž je sve prikrio!

— Istina, bakice! I svaki put, kad prolazimo mimo Gorjuškina, uvijek spominje tu pripovijest. „I bakica je Natalija Vladimirovna, veli, bila uzeta iz Gorjuška — po pravu bi ono moralo da bude u Golovljevskoj obitelji; pokojni ga je tatica dao kao miraz! A kake su, veli, dinje rasle u Gorjuškinu! Po dvadeset funti teške — take dinje!“

— Dvadeset funti! To još nikada nijesam čula! No, a što misli o Dubrovinu?

— Isto tako. Lubenice i dinje . . . same trice i kučine! U zadnje vrijeme medjutim sve pita: „A što mislite, djeco, — ima li brat Pavao velik kapital?“ On je, bakice, već odavna sve izračunao: i koliko je posudjeno, i kad je imanje dano pod štitničtvo, i koliko je duga otplaćeno . . . Vidjesmo i papir, na kojem je računao, i mi ga, bakice, uzesmo . . . S tim ga papirom, bakice, u malo da ne nagnasmo do ludila! On ga metne u stol, a mi uzmemo i premjestimo u ormar; ormar je zaključan, no mi se dočepamo ključa i nagrabimo si napore . . . Jedared ode, da se kupa — pogleda, a na polici leži njegov papir!

— Veselo je kod vas!

Volodja se vrati; oči se svih upiliše u nj.

— Ništa ne čuh, — reče šapćući: — samo se čuje, gdje otac govori: „Bez bolesti, bez boli, mirno“, a stric njemu: „Odilazi, krvopijo!“

— A jesi li što čuo o nasljedstvu?

— Čini mi se, nešto je bilo, no nijesam mogao da razumijem . . . Otac je vrlo jako zalupio vrata. Samo se čuje nekakvo šušketanje. Tad stric najedared viknu: „Odilazi!“, a ja brzo poletjeh ovamo!

— Barem, da se pobrine za sirote . . . — zamišljeno će Arina Petrovna.

— Ako oca zapane, ne će dati bakice, nikome ništa, — uvjerava Petinjka: i sâm mislim, da će i nas lišiti nasljedstva.

— Valja da ga ne će ponijeti sa sobom u grob!

— Ne će, al će izmisliti ma kako sredstvo. Nije onomadne uzalud razgovarao s popom: Da se, oče, sagradi babilonski toranj — treba li mnogo novaca?

Dinko Ranjina.

— No, to on samo tako . . . možda od izvjedljivosti.

— Ne, bakice, ima on nekaku osnovu. Ako ne žrtvuje za babilonski toranj, a on će za brdo Atos, samo nama ne će dati!

— Hoće li, bakice, otac imati veliko imanje, kad stric umre? — ljubopitno će Volodja

— Nö, to Bog zna, ko će prije koga umrijeti.

— Ne, bakice, otac sigurno računa. Onomadne, čim se dovezosmo do Dubrovina, skinu kapu, prekrsti se i reče: „hvala Bogu opet ćemo ići po svojoj zemlji!“

— Već je sve uredio, bakice. Zapazio šumicu i reče: „Da je tu gospodara — krasna bi bila šumica!“ Zatim

pogleda na livade: „Krasan okos! gledaj der, gledaj der, koliko je plastova! Tu je prije bilo konjarstvo.“

— Da, da . . . i šumica, i livade — sve će biti vaše! — uzdahnu Arina Petrovna. — Djeco, nešto je na stubama zaštropotalo!

— Tiho, bakice, tiho! To je on . . . kao tat u noći . . . prisluškuje kod vrati.

Okrenu šutnja; no strah se pokaza lažnim. Arina Petrovna uzdiše i šapće za se: „Ah, djeco, djeco!“ Mladi ljudi gledaju uporno na sirote, kao da ih hoće proždrijeti; sirote šute i zavide.

— Vidjeste li, sestrično, mamzel Lotar? — upita Petinjka.

— Aninka se i Ljubinka pogledaše, kao da su se pitale, je li to iz povjesti ili iz zemljopisa.

— U „Lijepoj Jeleni“ . . . ona u kazalištu igra Jelenu.

— Ah, da . . . Jelena . . . i Paris! „Prekrasan i mlad, upali srca boginjâ“ . . . znamo! znamo! — poveseli se Ljubinka.

— Da, da, to je, to je. A kako ona: *cas-ca-ader*, *cas-ca-ader* izvadja . . . divota!

— Kod nas je nedavno liječnik pjevao „ćurlikajući“...

— „Curlikajući“ — to je znala pokojna Ljadova . . . znate, sestrično, to bješe divota! Kad je umrla, išlo je dvije tisuće ljudi za lijesom . . . mislilo se, da će biti revolucija!

— Sto si se uzbrbljao o kazalištu! — umiješa se Arina Petrovna — one i onako ne će ići po kazalištima, već u samostan . . .

— Sve nas hoćete, bakice, da zakopate u samostan! — potuži se Aninka.

— A vi, sestrično, mjesto u samostan ajdete u Petrograd! Mi ćemo vam tamo sve pokazati.

— Njima, prijatelju moj, ne smiju biti na pameti zabave i veselje, već pobožnost, — nastavi Arina Petrovna.

— Mi ćemo ih, bakice, provesti do Sergijeva samomostana — i eto pobožnosti.

Oči se u sirotâ raspališe i vršci nosićâ pocrvenješe kod tih riječi.

— Kako lijepo pjevaju u tom samostanu! — uskliknu Aninka.

— Pa zamislite si, kako pjevaju „svet, svet, svet“ — ni otac ne bi tako otpjevao. A zatim ćemo vas povesti u sva tri samostana.

— Mi bismo vas, sestrično, sve — sve naučili! U Petrogradu ima vrlo mnogo takih gospodjica, kao što ste vi: idu i peticama lupkaju.

— Zar ćete ih to naučiti! — viknu Arina Petrovna, — ostavite ih, za Boga . . . učitelji! Gle, i oni hoće da uče . . . Ja ću s njima, čim Pavao umre, otići u Hotjkov . . . i tamo ćemo lijepo živjeti.

— Lijepe mi stvari govorite! — najedared se raz lijegnu kod vrati.

Usred razgovora niko i ne ču, kako se je Juduška potkrao, kao tat u noći. Bješe sav u suzama, glava poniknuta, lice blijedo, ruke prekrštene na grudima, usnice šapću. Neko je vrijeme tražio očima ikonu, napokon je nadje i na časak se zanese duhom.

— Rdjavo je, ah, kako je rdjavo s njime! — napokon uskliknu, grleći milu mamicu.

— Zar je zbilja tako?

-- Vrlo je gadno s njime, mamice . . . Sjetite se, kakav je prije bio junak!

— Kad je bio junak? . . . To ja ne pojmim!

— Ah, ne govorite, mamice! Sjećam se kao sada, kad je izišao iz vojničtva: bješe kršan, širokih ramena, zdrav kao jabuka . . . Da, da! Tako je to, mamice! Svi smo mi u vlasti Božjoj! Danas i zdravi, i moćni, i živimo i nasladjujemo se, a sjutra . . .

On mahnu rukom i prestade sav ganut.

— Je li što barem govorio?

— Malo, mamice; samo je sve gundjao: „Prosti, brate!“ Već osjeća, mamice, osjeća, da je rdjavo s njime!

— Kako ne će, kad su prsa nevaljala.

— Ne, mamice, ne mislim to. Ja govorim o providnosti; vele, da je svakome čovjeku dana providnost; čovjek, koji umire — uvijek u naprijed osjeća. Samo, grješnicima je uskraćena ta utjeha.

— No-no! Je li što govorio o nasljedstvu?

— Nije, mamice. Htjede nešto reći, no ja ga prekidoh Rekoh, manimo se sada razgovora o nasljedstvu! Što mi, brate, po svojoj dobroti, ostaviš — bit ću sa svime zadovoljan, pa i ako mi ništa ne ostaviš — pomolit ću ti se za pokoj duše. A kako mu se, o mamice, živjeti hoće, kako hoće, kako hoće!

— I svakome se hoće živjeti!

— Ne mamice, evo da rečem o sebi. Ako se Gospodu Bogu svidi, da me pozove k sebi, — spreman sam makar odmah!

— Dobro je, ako se Bogu svidi, no ako sotoni?

Tako se razgovor produljio i do objeda, i za objeda, i poslije objeda. Arina Petrovna ne mogaše da sjedi na stolici od nestrpljivosti. Sve joj češće i češće padaše na um misao: „da ga . . . prokunem?“ No Juduška nije ni slutio, da se u materinoj duši diže cijela bura; on gledaše tako jasno i dalje tiho i polako mučio milu mamicu.

— Proklet ću ga, proklet ću, proklet ću! — sve odlučnije i odlučnije ponavljaše za se Arina Petrovna.

(Nastavit će se.)

Prilog k historiji hrvatske metrike.

Dalmatinsko-dubrovačka umjetna poezija poznaje gotove sve vrsti stihova počevši od šestnaesterca pa sve do stiha od dva sloga.

Jedne stihove nalazimo vrlo često, kao n. p. dvanaesterac i osmerac; druge opet rjedje, tako n. p. šestnaesterac, petnaesterac itd., dok su se ostali, većinom kraći, stihovi upotrebljavali samo u savezu s drugima, a vrlo riedko samostalno. Što se tiče spoljašnjeg oblika, svi se mogu od prvoga do zadnjega, po mom nazoru, držati *imitacijom* latinske nabožne i crkvene poezije.

Glavno je svima spoljašnje obilježje slik ili rima.

Zakoni pak o nutarnjem sastavu i gradnji našega umjetnog stiha moći će se samo onda konačno i valjano ustanoviti, kad se potanko iztraži metrika sredovječnog latinskog a i talijanskog pjesničtva.

Latinska je poezija doduše u tom pogledu našla vrstne radnike u Vilhelmu Meyeru, glasovitom latinisti (Ueber die Beobachtung des Wortaccentes in der altlateinischen Poesie, Abh. d. ph.-hist. Cl. d. bayr. Ak. d. Wiss. XVII. I. id. Anfang und Ursprung der lateinischen und griechischen rhythmischen Dichtung, ibid. XVII. II. München 1886. id. Der Ludus de Antichristo und die Bemerkungen über die lat. Rhythmen des XII. Jahrhundertes, Sitzungs-Barichte d. phil-hist. Cl. der bayr. Ak. München 1882, Heft I.) i u francuzkom učenjaku Gastonu Parisu, najvećem romanisti današnjega doba (G. Paris, Lettre à M. L. Gautier sur la versification latine rhytmique, Paris 1866.); ali na žalost i u tim inače vrstnim radnjama tražimo uzalud upravo ono, što je za hrvatsku metriku potrebno.

Što se tiče talijanskog stihotvorstva, najbolje se, po mom mnienju, može čovjek poslužiti dodatkom o talijanskom stihu, koji se nalazi u Blanc-a (Grammatik der italienischen Sprache, Halle 1844). No i to nije posvema dovoljno.

Trebalo bi za volju našoj metrici napose temeljito proučiti ove romanske književnosti, a zatim je potrebito, da se uzmogne sigurno ustanoviti, koliku je i kakovu ulogu igrao naglas u umjetnom stihu dubrovačko-dalmatinskih pjesnika, potanko proučavati i čakavski i štokavski naglas onoga vremena.

Kad se sve ovo obradi, onda će se tek moći izreći stalna i valjana pravila o hrvatskom umjetnom metru.

No o svemu tomu drugdje, a tu ću sada progovoriti koju samo o spoljašnjem obliku stihova i njihovu odnošaju prama latinskim uzorima. Pri tom se osvrćem u prvom redu na broj slogova, na slik i na odmor.

1. Slikovani šestnaesterac nalazi se u svojem umjetnom obliku istom u Mavre Vetranića, i to samo u jednoj pjesmi „Bogoljubno razmišljanje od muke Isukrstove“ samostalno, a u jednoj drugoj u savezu s dvanaestercem.

U obće ovaj se stih nije ni kasnije dostao velikog gospodstva. Evo mu primjera:

O nebeski | višnji *oče* || rec mi vajmeh | milost tvoja
što bi moglo | biti *gorče* || neg' što ćuti | duša moja!
(Stari pisci III. str. 317.)

Glavni odmor šestnaesterčev pada, kako vidimo, poslije osmoga sloga, a uza to su još dva sporedna odmora, jedan iza četvrtog, a drugi iza dvanaestog sloga; nu ovo potonje ne biva redovito.

Ovaj oblik šestnaesterca ima svoj pendant u crkvenoj poeziji, n. p.

Nulli recurrit *veritas;* || non juvat quemque *sanctitas,*
Non speciosa *qualitas,* || non spaciosa *quantitas;*
(M. Edélestand *du Méril,* Poésies populaires latines, p. 233.)

2. Slikovani petnaesterac dolazi već u Šiška Menčetića, — a Marulić ga ne poznaje. — Upotrebljava se riedko kao i šestnaesterac:

Bit će pira!

Angjelski tanca medj *nami* || jedna mladjahta *vila,*
koja meju svim *vilami* || gizdav je lov *dobila,*
na svit uresna *sokola,* || komu rani *srdačce,*
noseći ličca *ohola,* || kako raj ter *sunačce.*
(Šiško Menčetić, str. 205.)

Petnaesterac, kojemu takodjer glavni odmor pada iza osme slovke, nema sporednih odmora.

On je u svakom pogledu vjeran sluga svoga gospodara, n. p.:

De S. Agnete.

Pange lingua glori*osae* || virginis martyr*ium*
Agnes virgo martyr *rosae* || maritavit lil*ium*
Dum decertans ani*mose* || non expavit glad*ium,*
(Daniel, Thesaurus I. str. 299.)

3. Slikovani četrnaesterac, koji je već Gjore Držić upotrebljavao, nalazi se kasnije dosta usavršen u Dinka Ranjine, osobito u njegovim pjesmama „od kola“.

Samo njezina ljubav može izliečiti moju ranu.

Perena zlatna *strila* || u prsi mene *rani*
ku pusti onaj *vila,* || za sužna ka me *shrani.*
Tom ranom ja ne *tužu,* || razi samo toj *vili*
ćić koje ljubim *dušu* || i srce moje *cvili.*
(Gjore Držić str. 369.)

U ovom je slučaju odmor iza sedmog sloga, u drugim slučajevima može biti i drugdje. Kako ostali, tako i ovaj stih u svim se svojim oblicima ravna prema svomu latinskomu uzoru, koji se najobičnije nalazi samo na kraju slikovan.

Miss. Patuirense.

Quas coronat in coelis honore et glo*ria*
Virginum sponsus qui poscitur inter li*lia:*
Quarum coronis ornatur mater eccle*sia.*
Quarum triumphis exultat coelorum *curia.*
(Daniel II., p. 176.)

U samoj je latinskoj poeziji ovaj stih vrlo riedak, a isto vidimo i u hrvatskom umjetnom pjesničtvu starijega doba.

4. Slikovane trinaesterce upotrebljavaju već Držić i

*

Menčetić u pjesmama, što su na narodnu spjevane, a razvio se taj stih do veće savršenosti u Gjorgjića, n. p.

Prigizdava Biserni*ca*, || kruna svieh *vila'*
sladkiem rajom svoga *lica* || stravi *Radmila.*
Ona u lovu s druž*icami* || dočiem *boravi,*
ne zna, što su mili *plami* || drage *ljubavi.*
(Ignjat Gjorgjić, str. 162.)

Glavni odmor pada poslije osmog, a sporedni poslije četvrtog sloga u stihu. Nabožna crkvena poezija ima na pretek takih stihova, samo s tom razlikom, što obično glavni odmor pada iza sedmoga sloga, nu ima ih i u pomenutom obliku.

Salve virgo *virginum* || stella matut*ina*
Sordidorum cri*minum* || vera medi*cina,*
Consolatrix homi*num* || qui sunt in ru*ina*
O vere praeconi*um* || vera dracon*ina.*
(Daniel II., str. 323.)

O slikovanom dvanaestercu govorio sam u 28. broju ovogodišnjega „Vienca“.

David Kovačević.

Nova rasprava o Jurju Križaniću.

(Nastavak.)

Beč, 29. lipnja 1646. . . . Došao sam u Beč 26 lipnja i sada ga (biskupa iz Smolenska, — Ferm.) čekam ovdje u hrvatskom kolegiju nedaleko javnih škola, . . pa ako bi on slučajno drugim putem krenuo, neka me (v. p.) preporuči Msg nunciju, da mi dade potvrdu, da me sv. kongregacija šalje k smolenskome biskupu, te bih ja s pomoću i uputom Msg. nuncija došao rečenoj cijelji, budući da će me on znati i moći otpraviti onamo, kamo ja svojim troškom ne mogu doći. On će me moći preporučiti gdjekojim ugarskim prelatima i poljskome nunciju . . . . . Ja sam se već zahvalio na župi, a namjeravam zahvaliti se i na kanoničiji, čim budem samo vidio da mogu poći, kamo sam nakanio, a ići ću tamo mnogo radje nego u Holm . . . Kad budem to mogao (otputovati u Rusiju, — Ferm.), odmah ću se zahvaliti na kanoničiji Msg. nunciju pokazao sam kopiju one preporuke, koju mi je dala v. p. na spomenutoga Msgra i poslala po jednome ocu franjevcu 9. studenoga. 1644, budući da mi je original . . . izgorio u zagrebačkome požaru . . . Ako se na skoro ne sastanem ovdje s Msg. biskupom smolenskim, ne ću ga moći ovdje čekati . . . A ako je možda Msg. od Smolenska jošte u Rimu, ja mu se najponiznije klanjam i želim mu znati ime. Georgio Crisanio.

Beč, 7. svibnja 1650. (talij.) . . . Ne pišem iz preuzetnosti, nego iz najponiznijega poštovanja. Vi ste milostivo izvoljeli prvi pisati nevrijednome sluzi, kad sam pred četiri godine bio poslan u Moskoviju. Zato sam dužan odgovor i račun o misiji, pa sam o tome pisao g. Massariju (novome tajniku propagande), kakove su prilike i kako želim nastaviti tu misiju. A sad me evo, da i vama ponizno javim, kako sam spreman na službu V. Preuzvišenosti. To je, što bih htio pisati o prijeporima Istočnjakà onako, kako je to uradio Bellarmino u prijeporima s današnjim hereticima. Kako je to korisno i potrebno, vidi se iz ovih razloga:

1. (U kratko.) Shizmatici nijesu tako vješti i obrazovani kao heretici; zato treba za njih pisati jasnije i razložitije.

2. To osobito treba shizmaticima *ilirskoga jezika:* u Moskoviji, gdje ima 15 biskupija; u Bugarskoj i Albaniji, gdje su dvije metropolije, jedna u Ohridi, druga u Peći, koje imadu oko 40 biskupija. Svi ovi nijesu do sada ni čim potaknuti na uniju. Čini se dakle, da ne bi bio uzaludan trud, *kad bi se štogod za tolike narode napisalo u njihovu jeziku:* osobito, *kad isto djelo može služiti i Moskovitima i onim dvjema metropolijama i njihovim narodima.* Zato me je upravo ovih dana nukao neki redovnik Grk, da napišem štogod za spomenute dvije metropolije.

3. U Moskoviji je izašlo 1644 god. s odobrenjem metropolitovim veliko djelo, puno pogrda protiv katoličke crkve. Može se misliti, kolika bi to bila šteta za vjeru katoličku, kad se na ovakovo djelo ne bi odgovorilo. Ali bi to u drugu ruku moglo biti više na dobro nego na zlo i put k istini, budući da će Moskoviti, i ako prije nijesu htjeli čuti istine, te su se bojali rasprava, biti sada po medjunarodnom pravu usilovani, da saslušaju odgovore, koje su izazvali. A katolici treba da odgovore. Kad bi dakle sv. stolica poslala koga onamo s odgovorima, nema sumnje, da bi ga saslušali i da bi otuda bilo ploda.

4. (U kratko.) Stvar nije teška; materijala ima dosta. Ima dosta ljudi, koji bi ga sabrali na latinskom i grčkom jeziku, *a ja bih ga protumačio za spomenute Moskovite i Bugare.* Očekujem milostivu odluku.

Pored toga, što iz ovih pisama ne doznajemo ništa o tome, gdje je Križanić bio i što je radio od kolovoza g. 1646. do svibnja 1650., nama je štošta u njima nejasno. Htjeli bismo n. p. znati, zašto je Križaniću bio život i boravak u njegovoj domovini, gdje je mogao, kako sam kaže, „vivere mediocriter — živjeti prilično dobro“ i „stare commodamente“, — zašto mu je u njoj bio boravak tako nesnosan? Kao hiperboličnu prispodobu jošte bismo nekako razumjeli njegove riječi, kad kaže, da se čuti u domovini kao „in carcere“, „come in prigione“ — kao u tamnici. Ali nam je teško razumjeti, kaki je to Križanić bio čovjek, kaki li oko njega ljudi, za koje kaže:

„altri mi reputerebbono per pazzo, altri per hipocrita, e tutti mi biasimarebbono“, — da će ga jedni držati za ludu, drugi za licemjera, a svi će ga vrijeđati i grditi, čim saznadu, da se sprema k nevjernicima? Nadalje, i ako je, kako je riječ, dug zao drug, i ako je 200 škuda u Križanićevo vrijeme bio kud i kamo veći dug, nego što je u naše vrijeme, — ipak nam se čini čudno, da taki i toliki čovjek, kao što je Križanić bio, nije znao naći drugoga načina do „šaranja“, da se riješi poštovanih hrvatskih gradjana, koje on, — možda ne bez ironije, — nazivlje u jednome pismu *„questi cittadini“*. Da nam prije kazati, nego da mu je „mozak bio pomućen i pretjeran“, — pregrubo i da mu ne okalja uspomene. Što se tiče ovih, preko svake mjere uvredljivih, riječi propagandina tajnika, iz kojih je svakome jasno, kako se je u to vrijeme (1557) morala držati spram Križanića propaganda, mi ne možemo, a da ne pristanemo uz Jagića, koji je, i ne znajući za ovo, vrlo zgodno ocrtao držanje propagandino spram Križanića. Jagić je samo naslućivao, a mi smo potpuno uvjereni, da je „rimska teologijska škola historijski pravac u teologijskih i dogmatičkih pitanjih smatrala opasnim orudjem po svoje absolutno gos-

S jubilarne izložbe u Zagrebu.

sve to bude jasno, trebalo bi nam malo potanje zaviriti u privatne prilike Križanićeve, a i dobro poznavati društvene prilike i nazore tadašnjega vremena. Dok sve to ne znamo, teško nam je kazati, da je Križanić bio — *čudak*. A da su ga za za čudaka držali i u Rimu, za to ima historijski dokaz u pismu, što ga je u Jagićevu Archivu (VI. 1882. str. 121—122) priopćio o. Pirling. U tom se dokumentu na ime kaže, da je novi propagandin tajnik Massari kazivao za Križanića, da je „cervello torbido e stravagante“, — što nam je vjerno i prevesti teško, a da ne bude po Križanića, za kojega ćemo mi, a i svi oni, koji ga po njegovim djelima poznaju, sve podstvo“; da je ona bila prelukava, a da bi držala, „da se svagdje onako *pošteno*, onako ozbiljno *s pukim orudjem razloga* može bojak biti, kao što ga htjede on (Križanić) voditi“ (str. 199). Drugim riječima: Križanić nije bio ljudima oko propagande dosta lukav, a to bijaše za njih dosta da mu kažu: „cervello torbido“. Već ovdje spominjemo, da Sokolov spominjajući ovo pismo prelazi preko njega s dosta neznatnom bilješkom.

Iz djela Križanićeva, što ga je obreo Sokolov, vidi se, da je Križanić 1650. g. bio u Carigradu. Samo je mjesto u rukopisu nejasno, pa se ne zna, da li je tamo bio *kao* poslanik, ili *s* poslanikom rimskoga ćesara. Zna

se samo toliko, da mu je neki učeni Grk, Nikusije Panagiot, kazivao, da ima nekake stare arapske knjige, u kojima su proročtva o turskim carevima

Kada se je Križanić vratio iz Carigrada, to se ne zna. God. 1652. nalazimo mu trag u Rimu, a budući da se sigurno zna, da je bio u Rimu već u polovici veljače 1652. god., zaključuje Sokolov, da se već negdje pod konac god. 1651. povratio u Rim.

U Rimu je Križanić sudjelovao u velikoj onoj parnici, što se je g. 1651. bila zapodjela u ilirskom zboru sv. Jerolima o tome: da li su Kranjci, Štajerci i Korušci „Iliri" i mogu li se primati u ilirski zbor i obnašati u njem časti? Čitava ova parnica, koja je stajala 549 škuda, vrlo je zanimljiva, no, budući da je preobširna, mi ćemo iz nje spomenuti samo ono, što se tiče Križanića

Križanić u glavnom piše (Starine, XVIII. strana 110—113): U ilirskom zboru sv. Jerolima traže neki inorodnici ispražnjeno kanoničko mjesto, što ga je papa Siksto V. podigao za ilirsku narodnost. (To bijahu: Ivan Jamšek, rodom Rimljanin, a po ocu Ljubljanac, i Ivan Pavao Frumsi, rodom Lešanin, pokršten Turčin. Bilj. Črnčićeva.) Narodni kaptol i zbor protivi se tome i kaže, da nijesu vrsni za to mjesto, i to s ovih razloga: 1. Narodi, koji imadu svoje kraljeve, imadu u Rimu („utočištu i domovini svih naroda") svoje crkve i zborove, koje su osnovali pobožni vladari. A budući da su Turci veći dio naroda ilirskoga podjarmili, tako te taj narod nema pravoga svoga vladara, koji bi mu taki zbor mogao osnovati, učinila je to sv. stolica. Budu li se pak u taj ilirski zbor primali i inorodnici, istisnut će oni s vremenom posvema naš narod iz njega. 2. Običaj postaje zakon. A običaj je od vajkada, da se u ovaj zbor ne primaju ljudi nevješti ilirskome jeziku. To je posve prema namjeni osnivača Isključuju se dakle: 1. Arbanasi i svi drugi, koji nijesu Ilirci niti po plemenu, niti po jeziku, niti po rodu; 2. oni, koji su, istina, bili nekada Ilirci, ali su s vremenom izgubili ilirski jezik, pa su tako prešli k drugome narodu i dobili druge povlastice. *Taki su Kranjci (Carniolani), jer Kranjska nije pokrajina ilirska, nego norička ili germanska,* i pripada k austrijskim nasljednim pokrajinama (a te su germanske). Onamo se služe jedino germanskim jezikom na sudovima, skupštinama, u školama i u svim javnim poslovima, tako, te tamo ne možeš vidjeti niti lista „slavonski" (slavonice) pisana. Germani su ilirski narod mačem protjerali ili potlačili. Otuda dolazi, što se u seljakâ, i to ne u svih, sačuvalo nešto nalik (imago aliqua) na ilirski jezik, no to je tako iskvareno, te mi Ilirci ne razumijemo toga jezika bez tumača . . . Sve se plemstvo drži za Germane i ne će da budu Iliri . . .

Križanić je poslije odustao od ovoga svoga mišljenja i stao zagovarati Kranjce. No njegov glavni protivnik, Dalmatinac Jerolim Pastrić, tražio je od Križanića, da prisegom potvrdi, da je ono, što smo više u glavnom priopćili, napisao. Tim se Pastrić hotio poslužiti protiv Križanića i njegovih pristalica.

Pastrić je branio ovo mišljenje (Starine XVIII. str. 90—102): Treba razlikovati dva Ilirika: Ilirik u širem smislu (latissime sumptum) i Ilirik pravi (verum, maturale, proprium). Taj se pravi Ilirik protežo od Save do jonskoga i jadranskoga mora. O ovome Iliriku i njegovu kralju Gentiju pripovijeda Tito Livije Noviji geografi dadoše tome Iliriku ime Slavonije i razdijeliše ga na četiri pokrajine: Slavoniju, Hrvatsku, Bosnu i Dalmaciju (str. 91, 92). „Ove su pokrajine po svjedočanstvu Baronijevu (Ann. Eccl. XI.) bile sjedinjene pod jednim hrvatskim i dalmatinskim kaljem, kojega je poslanik sv. apostolske stolice g. 1076. krunio u Solinu; pa i do dana današnjega imade i arcibiskup spljetski ili solinski stari tituo primasa Dalmacije i čitave Hrvatske i svoja prava u jednome dijelu Bosne i Hrvatske . . ., a i Ban, t. j. potkralj Dalmacije, Hrvatske, Slavonije i Bosne, vlada njima (t. j. spomenutim pokrajinama) . . ." (str. 93). Kad je papa Siksto V. osnovao hospital za narod ilirski, mislio je pravi Ilirik, t. j. spomenute četiri pokrajine. To posvjedočava i običaj od 150 godina, za koje vrijeme nije bio primljen u hospital nitko iz Koruške, Štajerske ili Kranjske, a jošte je manje obnašao tko kanoničku čast, koja se uvijek davala *samo* Dalmatincima, zemljacima bl. Jerolima (str. 94, 95). „Ništa ne smeta, što Korušce, Štajerce, Kranjce i Istrane neki pisci nazivlju Slavenima (Slavi) s toga, što u njih žive trag slavenskoga jezika, pokvarena i pomiješana narječjem germanskoga jezika. A po sličnosti jezika i običajâ nazivlju se mnoga plemena Ilircima i Slavenima, pak i ti sami pisci zovu tako ne samo Dalmatince i stanovnike pravoga Ilirika, nego i Čehe (Bohemos) i Poljake. Tako se imadu razumjeti tî pisci i onda, kad zovu Kranjce, Korušce, Štajerce i Istrane Slavenima (str. 100, 101).

(Nastavit će se.)

K slikam.

Dinko Ranjina. U 30. broju javismo, da je naša akademija u XVIII. knjizi „Starih pisaca hrvatskih" izdala „Pjesni razlike Dinka Ranjine" sa životopisom i ocjenom iz pera prof. M. Valjaca, koji je priredio ovo ukusno i krasno izdanje. Iz toga izdanja prenosimo u današnjem broju liepo izradjeni lik pjesnika Dinka Ranjine, koji, kako je poznato, pripada medju najbolje hrvatske

lirike starijega doba. Taj nam lik prikazuje pjesnika u 27. godini života njegova.

Sa izložbe. U današnjem broju donosimo sliku sa hrvatske gospodarsko-šumarske izložbe u Zagrebu, koja će se 15. o. mj. svečano otvoriti. Prikazuje nam pogled na izložbeni prostor sa nasadâ gradskoga vrtlara g. Peklara, i to za vrieme, kad se je najživahnije radilo. Sprieda su nasadi s ogromnom piramidom od cvieća, dalje u sredini paviljon Turkovićev, a na desnoj je strani nedogradjen bosanski paviljon. Iza tog paviljona vidi se zgrada gospodarskog družtva. Ovo je jedina slika, što je dosada na izložbenom prostoru snimljena. Sada se dogradjuju pojedini paviljoni i čitava izložba počinje tek sada pravu sliku dobivati. Čim se sve dovrši, doniet ćemo slike sviju znamenitijih predmeta na izložbi.

Književnost.

Hrvatska. Prof. *A. Virag* izdao je u posebnoj knjižici svoju razpravu o *Zvonimiru*, koja je ugledala svjetlo u ovogodišnjem izvješću riečke gimnazije, a nosi nadpis: „Pabirci po davnijoj hrvatskoj povjesti: 1) *Da li Zvonimir ili Svinimir? — i nješto o hrvatskom jeziku onoga doba.* 2) *O „Zvonimiru u predaji“.* — Poznato je, da Bošković i Jagić vojuju za oblik „Zvonimir“, dok ga Rački zabaeuje i želi, da se piše „Svinimir“. Prvi izvode to ime od osnove glagola *zv'nêti* (zvenêti), a drugi član te složenice da je mir ili mer = slav' — ime, kao Vladimir i Vladislav. Rački izvodi to ime od „svinija“ (poreus) i mir (pax, nomen). Virag pobija oba nazora, ali usvaja oblik „Svinimir“ i iznosi novo tumačenje: „ime Svinimir ili Z'v'nimir bit će bez sumnje sastavljeno od priedloga *s*, koji se i danas na Krku i u primorskim stranama kao *z* govori i ondje, gdje i ne treba prema štokavskomu izgovoru: zvrhu, zutra. Druga rieč u tom imenu *v'ni* = *vini* može samo dvoje da znači: a) današnji prislov vani, pa bi po tom u štokavskom glasilo ime kralja Svanimir, u čakavskom Zvanimir, a u kajkavskom Zvunimir, a kako se *a* gdjegdje prelomljeno izgovara (kao u gorskom kotaru), i Zvonimir; b) *„vini“* je 2. liec sing. imper. od izvedenoga glagola „vinuti“, (dakle svinuti = extorquere, biegen, ausrenken); po tom bi se mogao zvati i *Zvenimir* prema narječju krčkom, koji je oblik Kukuljević držao za izpravan. Pisac drži, da *Svinimir* znači: a luxando, extorquendo nomen habens. Treća sastavljeniea znači ili pax ili nomen.

Iza toga razlaže pisac o hrvatskom jeziku za vrieme kraljeva. Nema doduše spomenika hrvatskim jezikom pisanih, ali ima latinskih izprava, koje osim naziva dvorskih časti donose još samo 8 drugih hrvatskih rieči. No na tim se imenima i riečima razbiraju *svi oni glasovi štokavski*, na koje malo ne jedine spade danas razlikovanje, pa za njim i lučenje štokavštine. Po sudu piščevu najglavnije se karakteristike štokavštine razbiru već u tim najstarijim hrvatskim spomenicima. Vrlo je zgodna napomena piščeva o poznatoj razpravi dra. Milana Rešetara: „Vrlo je poučno, gdje Rešetar na tvrdu temelju izprava uzmogne da luči gospodu u Dubrovniku, kada hoće na gospodsku, da se služe čakavštinom, a u puku da je običan govor štokavski. Kud će za tadanje prilike veće potvrde, da je nekada i prosti puk čakavski govorio. Ta otmenost čakavštine vriedi za 15. 16. stoljeće i dalje“ itd. — U drugom dielu razprave govori pisac o „Zvonimiru“ u predaji. Ovu pomno izradjenu razpravu preporučujemo prijateljima hrvatske prošlosti. Stoji 30 novč.

Njemačka. Poznati pisac *H. J. Bidermann* napisao je obsežnu razpravu pod nadpisom: *„Steiermarks Beziehungen zum kroatisch-slavonischen Königreich im XVI. und XVII. Jahrhundert“*, koju je izdalo družtvo za povjest Štajerske. U njoj razpravlja, kako se je razvila „slavonska“ granica za vrieme turskih navala. Govori i o promjenama medja izmedju Hrvata i štajerskih Slovenaca. Ova će razprava dobro doći svakomu, tko se zanima za povjest Hrvata i Slovenaca.

Umjetnost.

Operna stagiona u Zagrebu. Što našemu vrlo zaslužnomu Ilircu Štrigi nije pošlo za rukom, to je uspjelo našemu vještomu mladomu umjetniku g. Hreljanoviću. U subotu 1. o. m. pjevala se prva opera „Il Trovatore“. Prvi put se pjevala ova opera u Rimu u kazalištu „Apollo“ 19. siečnja 1853., a u Zagrebu god. 1869. Danas se s pravom prigovara kompozieiji i tehnici ove opere, to nam i Verdi sam dokazuje svojim novim operama Aidom i Otelom. Usprkos tomu ostaje nam Trovator biser u muzici, čovjek se uvijek nasladjuje prekrasnim melodijama, kojima ova opera obiluje; karakter je njihov kao u svim Verdijevim kompozicijama do najnovijega doba elegičan, sjetan. Nije mi ovdje govoriti o djelu samom, već o silama, koje su ga izvodile. G. je Hreljanović nastojao, da predobije za ovu stagionu što više domaćih i hrvatskomu obćinstvu poznatih sila, ali mu to s mnogih razloga nije potpunoma pošlo za rukom. I tako smo imali prilike zadnje subote vidjeti na pozorniei pjevača i pjevačicu, kojim je pozorniea bila gotovo nepoznata. Prvi nam se put pokazuje na pozornici gđčna. Marija Wimberger (Leonora). Gđčna. je Wimberger svršila u Beču konzervatorij, pa je kao koncertna pjevačiea u muzikalnom svijetu stekla lijep glas. Na pozornici je svojim glasom slabije uspjehe polučila. Sva je prilika, da je razlog tomu, što gđčna. prvi put na pozornici pjeva, gdje ne samo na pjesmu, već na sto drugih stvari valja paziti. S istoga bi joj se razloga moglo prigovoriti, da dosta slabo vokalizira, pa joj je jezik s toga nerazumljiv. Pohvalna je čista i sigurna intonaeija, kako u opće način njezina pjevanja pokazuje vanrednu vještinu i vrlo dobru školu. Što je mladoj pjevačiei u početku najteže, to je neprisiljeno i elastično kretanje na pozorniei; gđčna. Wimbergerova je ovu poteškoću već pri prvoj produkeiji dosta valjano svladala, premda je mnoga ideja muzikalna ostala neizražena. S pravom se gđčni. Wimbergerovoj prigovara, da je mjestimiee odviše ozbiljna i trijezna, gdje bi trebala da razvija što veću strast. Medjutim ovo ne može biti odlučan sud poslije prve predstave. Sva je publika puna nade, da će gđčna. kod svojih vanrednih sposobnosti svoju zadaću kano primadona jako dobro riješiti, dok se u kazalištu malo udomi. *Azucenu* pjevala je gdja. *Lesićka*, koja je kano izvrstna pjevačica na našoj pozornici poznata već od god. 1865. Azucena je bila uvijek njezina uloga. Lijep je niz godina već prošao i Lesićka još uvijek lijepo i zvonko pjeva. Općinstvo je svoje zadovoljstvo izrazilo burnim i opetovanim pljeskanjem. Novo je liee u Zagrebu tenorista g. Aristide Tranfo (Manrieo). Prije nego što je sam došao u Zagreb, doprli su do nas glasovi o njem i to glasovi vrlo povoljni. Kao koneertnoga i opernoga pjevača talijanske ga novine veoma hvale. Čovjek je dakle išao u subotu u kazalište pun očekivanja. Mene je žalibože prvim svojim pjevom iznenadio, u prvom solu distonirao, glas mu je uvijek više ležao od pratnje. Strah me je bilo, ali me je strah minuo, slušajući ga poslije. Tek u drugom činu pokazao se je u pravom ruhu. Krasan je u njega materijal, glas mu je harmoničan, zvonak, lijep, ima mnogo muzikalnoga smisla, shvaća, interpretira jako dobro. Prigovoriti mu je samo, da grlom više puta dosta nelijepo registrira, i to na mjestima, gdje nije prilike. Čini se, da su to posljediee manjkave škole. U tom se ne slažem sa sudovima naših kritičara; g. Tranfu je manjkava škola u pjevanju. Tako dolazi, da ne zna u svim prilikama valjano glasom modulirati, ne zna glasom gospodariti. Lijepo je pjevao romance: „Deserto sulla terra“ i „Oh ehe la morta ognora“. G. Tercuzzi (Feruando) je učenik maestra Zajea, pjeva u Zagrebu već od god. 1871., pa je Zagrebčanima kao valjan basista naše pokojne opere dovoljno poznat. U „Trovatoru“ mu je sporedna

uloga. Mirno i dostojanstveno je odpjevao cavatinu u introdukciji. To je jedina partija, u kojoj se je mogao iztaknuti, ali i ta je prolazna. Publika naravno nije propustila priliku, da svoga staroga znanca pozdravi burnim pljeskom. *Grofa Lunu* pjevao je g. Ivo pl. Hreljanović, naš vrijedni impressario. Hreljanović je bečki konzervatorista i pokazivao se je već na našoj pozornici kao izvrstan bariton. Svojim srebrnim zvonkim grlom pronio je slavu svoga naroda u daleke krajeve Evrope, a danas ga vidjamo u našoj sredini kao neutrudnoga, rodoljubivoga impressaria i izvrstnoga baritona. Ensembli su jako dobri, korovi jako dobro uvježbani, premda brojem maleni. U „Zrinjskom“ će se zborovi pojačati pjev. družtvom „Kolom“. Pohvalno nam je spomenuti našu domaću vojničku glazbu. Na ovom smo mjestu već više puta Leopoldovce spominjali kao izvrstne koncertante, i u operi rješavaju svoju zadaću majstorski. No više je puta osjetiti, da je glasba prejaka. A Faller? To je ona željezna ruka, koja cielo ovo poduzeće baš vještački vodi i u njegovim rukama leži sudbina naše stagione. Napokon mi je izraziti vruću želju, da bi Zagrebčani ovo patriotično poduzeće što više podupirali, čega dosada nijesu učinili. O komičnoj operi (Mali vojvoda), koja je krasno uspjela, i drugim operama govorit ćemo u budućem broju.

F.

Gjuro Turić, naš suradnik, pripovjedač i pisac poznatoga i mnogo hvaljenoga putopisa „Iz Njemačke“, postigao je 18. srpnja o. g. na sveučilištu u Jeni, gdje se je dulje vremena usavršavao u naucima, čast doktora filozofije. Izradio je naučnu radnju: „Der Entschluss in dem Willensprozesse psychologisch dargestellt“, koju su pozvani sudci vrlo povoljno ocienili i priznali, da je trajan prilog racijonalnoj psihologiji.

Svaštice.

„Crvena Hrvatska.“ Ponovno pozivamo hrvatske rodoljube s ovu stranu Velebita, da u drugom polugodištu što izdašnije podpomognu redovitom predplatom ovaj liepo uredjivani nedjeljni list, koji, kako je poznato, izlazi u hrvatskoj Atini, Dubrovniku, a stoji do konca godine samo 2 for. 50 nov. Treba imati na umu, da je ovaj list rasadnik hrvatske misli u onom kraju, gdje ima danas i previše žilava a od hrvatskih neprijatelja posijana i umjetno uzgojena drača. Pokretači i revni radnici oko „Crvene Hrvatske“ triezni su i uztrajni ljudi u svom plemenitom trudu za svetu hrvatsku stvar, a mogu se, kako je poznato, već i podičiti važnim uspjehom. Pored toga nalazi taj čisto hrvatski list mnogo pouzdanja i odziva u našim posestrimama Bosni i Hercegovini, koje u novije doba nešto življe prianjaju uz hrvatstvo. Da se „Crvena Hrvatska“ što više raširi i ugniezdi u tima po hrvatstvo i našu narodnu budućnost tako važnim krajevima, valjalo bi da joj dodje što obilnija pomoć iz Banovine. S toga držimo, da je upravo dužnost svakoga rodoljuba podupirati ovaj zaslužni hrvatski list.

Odgovor g. Edw. Bogusławskomu. Od prof. dr. *T. Maretića* primili smo ovo pismo: „U 30. broju medju književnijem vijestima piše „Vienac“, da u svojoj knjizi „Škice lito-windyjskie, II“ poljski pisac Edw. Bogusławski oštro sa mnom polemizira poradi nekih mojih tvrdnja i hipoteza u mojoj knjizi „Slaveni u davnini“. Da bi čitatelji „Vienca“ znali, kakav je pisac moj kritik, reći ću ovo. Kada sam rečenu svoju knjigu pisao, bila mi je već poznata slavenska istorija E. Bogusławskoga, te sam bio siguran, da moje djelo ne će biti ni najmanje po volji tomu piscu, koji se u metodi obradjivanja i u resultatima o slavenskoj starodrevnosti dijametralno razlikuje ne samo od mene, već i od onijeh naučnjaka, kojih sam se ja držao pišući svoje „Slavene“. Poznajući k tomu veliku žestinu E. Bogusławskoga u njegovijem polemikama znao sam, da ću zlo proći, ako on što uspiše o mojoj knjizi. Bogusławski je plemenita slavenska duša, ali je slab etimolog, k tomu je pun fantazije. Nije dakle čudo, da su mu resultati prava čudovišta. Po mojemu najdubljem uvjerenju za ekscentrične resultate Bogusławskoga tako malo ima nade, da će igda postati dostojanjem nauke, kao n. pr. da će volapük igda biti svjetski jezik. S g. Bogusławskim ja ne ću voditi polemike, jer bih ja njega isto tako slabo uvjerio kao i on mene što je; osim toga su drugi pisci dovoljno pokazali, da su teorije i resultati g. Bogusławskoga — uzdušne kule. Udarce mojega kritika ja vrlo lasno podnosim, jer on s ne manjom žestinom udara u svojim polemikama i na naučnjake, s kojimase ja ne mogu ni porediti, n. pr. na Miklošića i Müllenhoffa. A u opće malo ima pisaca, što su se trudili oko slavenske starodrevnosti, koji bi nalazili milosti pred tribunalom g. Bogusławskoga. Ja niti se čudim g. Bogusławskomu niti mu što zamjeravam, jer dok koji pisac ima poštenu namjeru služiti nauci, (kako je jamačno ima i moj kritik) i dok radi po svojemu najboljem uvjerenju, dotle ima potpuno pravo izricati svoje misli u slobodnoj literarnoj republici. Komu ta sloboda nije po volji, neka se okani literarnoga rada, ili kako veli poslovica: Tko se boji vrabaca, nek ne sije proje.

„Matica Slovenska“ imala je prije mjesec dana glavnu skupštinu, u kojoj je predsjednik prof. I. *Marn* javio skupštinarima vesele glase, da je „Matica“ i prošavše godine napredovala u *knjigama*, koje su bile obćinstvu po volji, i u *članovima*, jer su se družtvene knjige ove godine tiskale za 2400 članova (prema 2200 članova u prijašnjoj godini). „Matica“ napreduje polagano, ali sigurno. Doskora će početi izlaziti „Slovensko-nemški slovar“, koji izradjuje vrstan odbornik „Matičin“.

„Matica“ je imala u prošloj godini dohodka 10.492 for. 60½ nč., a troška 7.058 for. 94 nov.; dakle viška 3.433 for. 66½ nov. Sav je imutak iznosio 53.824 for. 21½ nov. — Broj je članova znatno narastao u Koruškoj i Štajerskoj, što je radostan znak, da ondje narodna stvar napreduje.

Kako je dr. Schliemann učio tudje jezike. U životopisu slavnog arheologa Schliemanna, za koga znamo, da je samoučki izučio jezike: englezki, francuzki, holandski, španjolski, portugalski, ruski, novogrčki i starogrčki, pa najposlije i latinski, nalazi se njegovo pismo, u kojem u kratkim potezima priča, kako je došao do znanja starogrčkog jezika: „Već dvie godine bavim se samo izučavanjem starogrčke književnosti. Pročitao sam gotovo sve stare klasike letimično, a Ilijadu i Odiseju više puta. Iz grčke gramatike naučio sam samo oblike promjenljivih rieči. Na izučavanje gramatičkih pravila nisam potrošio ni jednog trenutka skupocjenog vremena. Jer videći, da ni jedan od onih, koji su se u gimnazijama 8 pa i više godina mučili izučavanjem pravila, nije mogao sastaviti ni prosto pismo, došao sam do toga uvjerenja, da od ovakog metoda, koji škole upotrebljavaju, nema nikakve praktične koristi. Po mojem mišljenju, temeljno znanje grčke gramatike može se steći samo praksom, t. j. pažljivim čitanjem klasičke proze i učenjem na pamet odabranih mjesta. Držeći se ovog prostog metoda, naučio sam starogrčki jezik kao i svaki drugi živ jezik, pišem njime vrlo brzo i govorim bez ikakvih težkoća. Poznata su mi podpuno sva gramatička pravila, ma da ne znam, ima li ih u gramatikama, ili nema“.

Sitne književne viesti. Izišle su pjesme *Hippolyte*-a *Lucas*-a pod nadpisom: *Poésies* Najbolja je preporuka knjizi, što joj je sâm Jules Simon napisao predgovor. Isti je pjesnik već prije toga izdao zbirku pjesama: *Heures d'Amour*.

Smrti. — Udovica. — Gospoda Golovljevi. — Prilog k historiji hrvatske metrike — Nova rasprava o Jurju Križaniću. — Listak.

Izdaju i uredjuju J. Pasarić i M. Maravić Vlastničtvo i tisak Dioničke tiskare

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 15. kolovoza 1891.

Br. 33. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena poštom i domaćim u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

DOMOVINI

(15. kolovoza 1891).

Širi ruke, majko roda,
Čeda tvoja dar ti nose:
Krunom slave trudna ploda
Vjenčaju ti zlatne kose.
Širi, majko, tople grudi,
Dar je ovaj tvoja dika;
Andjeo se slave budi
I vrh tvoga žrtvenika!

Znam u kolu gordih vila
Tudje krvi, tudjeg sv'jeta
Teška li je sudba bila
Zgaženog ti lovor-cv'jeta;
Tudje vile, tudji ljudi
Gledali su sm'jehom na te;
Uzdisale tvoje grudi;
Ali tko je pitô za te?!

Pometnuše ime tvoje,
Pometnuše, živi da smo,
I da ono ralo svoje
U mačeve prekovasmo;
Evropi je cv'jeće cvalo,
Tvoja krv ga zali sveta;
Al ti osta janje malo,
Što odnosi gr'jehe sv'jeta!

I kada si venut stala
S tudje, majko, brige krive,
Tad je jedna suza pala
Niz Božije oči žive,
Te orosi puna žara
Tvog seljaka ruke vr'jedne,
Tvog radnika ubogara;
Sve ti gladne i sve žedne!

Davne dane, duga ljeta
Uz komadić skrbna kruha
Pregnu sinak tvoga sv'jeta
Čvrste ruke, mirna duha.
Genij rada pred njim leti,
Napr'jed, napr'jed staze vode,
Za Hrvata gdje se sv'jeti
Zv'jezda sv'jesti i slobode!

Genij rada s njim koraca
I kroz polja i kroz gore,
Na talas se s njime baca,
U utrobu zemlje ore;
Gdje je naša kuća mala,
Tu domaću prede žicu,
A djedovskih glas gusala
Čini medom večericu!

Znoj i suza sv'jest nam poda,
Angjeo nas vodi rada;
Radnik, majko, tvoga roda
Pred noge ti v'jenac sklada, —
Mučno smo ga, majko, pleli,
Nek je ljepši tvojoj sreći;
Suza s njega nek ti veli,
Što ne može usna reći.

Mahni, majko, svetom rukom,
Svoja čeda blagoslovi;
Ta motikom, tvrdom kukom
Stvorismo ti darak ovi —
O a takvi, majko, dari
Novom snagom krvcu hrane,
Kô da mlado sunce žari
Prolistale prve grane.

I žarit će, dok nas bude,
Listati će stablo tvoje,
Dok je one svete grude,
Kud se naša čela znoje!
Ponosite širi grudi,
Dan je ovaj tvoja dika, —
A vila se slave budi
U vrh tvoga žrtvenika!

Silvije Str. Kranjčević.

Proslov

u oči otvorenja hrvatske izložbe dne 14. kolovoza 1891., prigodom prikazivanja opere „Nikola Šubić-Zrinjski“.

Da ste zdravo, mili gosti naši,
Sa svih strana, gdje Hrvatstvo živi;
Zdravo i vi, čeda Zagreb-grada,
Koji se je danas zakitio
Kô djevojka o vjenčanom danu,
Da dočeka kićene svatove
I proslavi divno pirovanje. —
Sjutra ćemo s Bogom započeti
Djelo mira i prosvjete blage:
Izniet ćemo pred vas, mili gosti,
Blago zemlje, trud naroda našeg,
Izložbu vam našu otvoriti.
A danas nam dopustite blago,
Kô u oči svečanoga dana,
Da u hramu umjetnicâ vilâ
Prva slava, prvi uzklik jekne
Dobroj sreći našeg poduzeća!
Za uspomen današnjega časa
Dvie ćemo vam slike pokazati:
Jedna drugu dopunjuje samo,
A obje će u cjelini svojoj
Rod hrvatski orisati vjerno.

Jedna slika: izložba u malom,
Prikazana u slikama živim,
Odkrit će se za čas vašem oku
I pobudit u duši vam želju,
Da se po njoj svojski razgledate.
Gledajte ju i srcem i dušom,
Kako vam se u zbilji predstavlja: —
Gdje hrvatska misô jošte živi,
Il se iskra pod pepelom budi,
Odasvuda složna braća lete,
Da izadju pred vas svojim marom
I pokažu, što smo i kakvi smo
U današnjoj pitomoj Evropi:
Nek se vidi, da i Hrvat stupa
Pun života u boj plemeniti;
Nek se znade, da mu grudi grije
Isto sunce, što narode druge
Obasjava i ne da im zaći
Na mračnjaštva staze sredovječne.
Sjaj nam sunce, sjalo nam do vieka,
I razsvjetljuj pute roda našeg.
Što je divno, nek o tebi sine
Još divnije po cielome svietu;
Što je crno, ti se ne boj, sunce, —
Nek o tebi na vidik izadje;
Hrvat ima u svom srcu snage
Ponosit se onim, što ga diči,
I ne kriti nedostatka svoga —
Eto slike *sadašnjosti* naše.

Ali jao, čujem talambase,
Bojne trube, zveket mača ljutih,
Divlju viku, zvuk pjesama bojnih,
Požar, prasak, gromove topova:
Dva se svieta u koštac shvatila,
Osmanlije i hrabri Hrvati:
U toj slici sva je *prošlost* naša.
U junaštvu Zrinovića bana
I hrabrene četice hrvatske
Spoznajete istu onu snagu,
Što od vieka djedove nam resi.
To junaštvo — to je ista sila,
Koja nekoč Ljudevitu knezu
Baš u ovoj posavskoj Hrvatskoj
Mač osvete u desnicu dade,
Da od svetog otačbinskog praga
Divlje Franke, mučitelje klete,
Zaustavi, tu im grob pripravi.
To junaštvo — to je ista sila,
Kojom slavni pradjedovi naši
Sriemska braća Kres, Kupiša s Rakom
Sa četama posavskih Hrvata
I junačkom silom dalmatinskom
Na Grobniku groblje izkopaše
Batukanu, tatarskomu kanu.
Pred kojim je polak svieta palo,
A drhtala druga polovica!
To junaštvo Zrinovića bana
Osmansku je silu ustavilo,
Nama život, prosvjetu Evropi
Sačuvalo za vremena bolja.
I kô ono u vremena davna
Leonida sa junaka tri sta
U slavnome klancu Termopilskom
Poginuvši — pobjedu je steko:
Tako Zrinjski slavnom smrti svojom
Pobjednika pobiedi dušmana,
I nad grobom živi nadpis stavi:
„Tvoji dani već su odbrojeni.“
Ovaj duh je Zrinovića bana
Na njegove prešao potomke:
On nas drži u krepku životu
I tješi nas u nevolji ljutoj.
I premda su stablu našeg roda
Podkresane mnoge bujne grane
Sa nasilja i prevare klete:
Srčika mu ostala je zdrava,
Zdrava jezgra, plemenito deblo
Divnom snagom svud sokove šalje
I ne pušta nametničkom bilju,
Na izdanku starodavnih grana
Da uhvati izdajnički korien:
Čist nam jezik, čista nam je duša,
Čista krvca, čista ćud je naša,

Čisti su nam običaji stari:
Za dom, za rod jošte Hrvat mari.
S tom utjehom iz prošlosti slavne
Po Zagrebu, — srcu roda našeg —
Po izložbi — ogledalu doba —
Podjite nam, mili gosti naši:
Kud hodili, svud se uvjerili,
Da je divna otačbina naša,
Rodna majka hrabrenih junaka,
Stalno sielo prosvjete i rada.
Kud hodili, sretali vas glasi
Plemenitih hrvatskih sinova,
Koji željno čekaju *budućnost*,
Da sve grane kraljevine stare
Na starome prolistaju deblu,
U jedinstvu da se duše nadju,
A srca nam svima složno kliknu:
„Liepa naša — mila domovino!“

Hugo Badalić.

Udovica.

Pripoviest iz 18. vieka. Napisao J. E. Tomić.

(Nastavak.)

Dva dana kasnije, kad je već položila bila obećani zavjet u rektorove ruke, a pred Bogorodičinim oltarom u crkvi sv. Katarine, krenu Gita na svoje zagorsko imanje.

Kraj nje ob desnu u kočiji sjedila je Jelena u bieloj ljetnoj opravi. Bijaše još uviek slaba, ali joj se lice dosta već izpunilo, samo se još nije rumeniti počelo. Ta bjeloputnost vrlo joj dobro pristajaše, i čovjeku finijega ukusa više bi se svidjala od onoga zdravoga rumenila, u kom je prije bolesti plivalo njezino lice. U tom bielom licu osobito se izticahu velike joj crne oči, koje je prije malo tko opažao, a bijahu tako krasne i silne, da je čovjek ostao od njihova pogleda kao sapet ili začaran.

Jelena je s blaženim smieškom na licu sjedila na svom mjestu uz majku. Vidjelo joj se, da joj godi, što će zamieniti svoje gradsko boravište s ladanjskim, koje će joj povratiti prijašnje zdravlje i snagu. I Magdalena, koja je prama njoj sjedila, bijaše jednako vesela poput djeteta, koje se rado vozi u udobnih karucah. Ona na šta drugo nije mislila. Za Gričem nije nimalo žalila, jer posljednji dani boravka bijahu i njoj tužni i dosadni, premda se sve te nemile zgode, koje su se sbile u Gitinu dvorcu na Griču, nisu nimalo ticale njezine osobe.

Kad su se karuce s gospodjama spustile niz Mesničku ulicu i došle do zakreta u Ilici, kuda vodi put u Zagorje, dojaši s lieve strane iz Ilice blizu kočije plemić muževne dobe na vatrenu konju. Namjeravao je, da pojaše dalje uz Mesničku ulicu, ali opaziv karuce i pogledav gospodje, koje su u njima sjedile, sustavi konja i uze ih promatrati.

— Ah!... — viknu nervozna Jelena i u malo da se nije onesviestila.

Gita pogleda plemića, koji ju sada smjerno pozdravi, i zacrveni se sva u licu.

— Jeleno,.. diete! što ti je? — zapita mati probliedjelu kćerku, nagnuvši se nada nju, da samo prikrije veliku svoju zabunu.

Sretoše se s Krstom Domjanićem.

Jelena ne odgovori ništa, nego naslonì samo glavu u kut kočije.

— To je Domjanić! — reče brzo Magdalena. — Još nas gleda.

— Suti! — okosnu se mati na malu. — Tjeraj brže! — viknu za tim kočijašu, koji, ne znajući, zašto mu se to zapovieda, pucnu bičem, na što konji kao vile pojuriše.

— Bože, Bože! — uzdisaše glasno Gita, promatrajući Jelenu, koja je sjedila sva uzbudjena, poluotvorenih usta, ne ufajući se ni u koga pogledati.

Krsto je neko vrieme ostao na mjestu i gledao za jurećimi karucami.

— Još je uviek krasna i dražestna! — govoraše sam sobom. — Bog zna, da li me još iole ljubi?

U to čuje za sobom poznat glas.

— Krsto, Krsto!

Domjanić se obazre i vidi Ivana Petkovića, koji je žurno k njemu pristupio. Bijaše to poslije duga vremena prvi plemić, koji je htio s njim govoriti.

— Mogli bi ti zamjeriti, da govoriš sa mnom, — reče gorko Krsto.

— Trice! — odvrati Petković. — Ako je tko kriv nesreći tvoga strica, bio je tvoj otac, al on je umro, kako čujem...

— Prije pol godine zakopasmo ga, — reče mirno Krsto.

— Onda je stvar u redu. Ja se ne žacam s tobom drugovati, a drugi neka rade, kako ih volja. Ta mi smo stari prijatelji.

— Svi me odbjegoše, — potuži se Krsto.

— Vratit će se već k tebi; ali ja sam te ustavio, jer sam već odavna želio, da govorim s tobom. Jesi li vidio karuce, što su malo prije ovuda projurile.

— Jesam, još je uviek liepa.

— To govoriš o Giti, a nisi li vidio Jelenu? — pitaše Petković.

— Onako postrance, malo, a zašto to pitaš?

*

— Moj dragi, Jelena se tebe tiče mnogo više, nego Gita.

— Ne razumijem te; ta ti si prosio Jelenu.

— Da, pa sam dobio košaricu.

— Nisu ti je dali?

— Nije ona htjela, — odgovori Petković s posmjehom, koji mu nije išao od srca. — Poslije čusmo da me je za to odbila, jer tebe ljubi.

— Ne govori!

— Sav Zagreb to zna.

— To je prvo, što sada čujem.

— Jer nisi bio ni s kim, od koga bi mogao čuti Al ja ću ti sve potanko pripovjediti.

Krsto se nije mogao dosta načuditi, slušajući, što mu prijatelj pripovieda.

— Sada znaš sve. Liepa, mlada i bogata djevojka ljubi te. Budi pametan, segni za njom i zasladi si život!

— A Gita?...

— Na nju više i ne misli. Ona je prije dva dana položila zavjet dosmrtnog udovičtva...

— Ti se šališ?...

— Boga mi, ne šalim se... To već svi vrabci na Griču pjevaju. Drži se ti samo kćeri, a mati će sada već privoljeti. Jamačno će uštiti kćeri muža, koji njoj nije bio sudjen. S Bogom, Krsto!...

Petković se rukova s Krstom i podje dalje svojim putem, a Krsto ostade časak na mjestu, sav uzbudjen od onoga, što je malo prije čuo.

— Nečuveno, nečuveno! — izusti zatim poluglasno, podbode konja i oštrim kasom odjaha uz Mesničku ulicu.

XII.

Gita je došla s kćerima na imanje u ljetu, kad je priroda u naponu svoje snage i stvaranja. Trava se kosila, usjevi dozrievali, na voćkah visjelo sladko voće, i svuda, kamo si pogledao, vidio si dare prirode i Božji blagoslov. Premda je bilo vruće ljeto, na Gitinu imanju nije se osjećao taj ljetni žar, koji čovjeka ubija. S Ivančice pirilo je uviek hladno povjetarce, a oko njezina dvora bijaše dosta šumice i hlada.

Ah, taj slatki, zdravi gorski zrak, koga nikada nije znala prije cieniti, kako je sada prijao Jeleni, kako li joj je kriepio živce i vraćao izgubljeno mlado zdravlje. Svaki dan osjećala se Jelena sve to jačom i veselijom. Rumenilo počelo već probijati bielo njezino lice, a iz očiju udarao oganj života i mladjahne snage. Nujnosti i sumornosti, koja je prije pritiskala sve njezino biće, nestade posve, a to je Gitu vanredno veselilo. Ona je mislila, da će Jelena malo po malo zaboraviti svoju ljubav, o kojoj je držala, da nije ino, nego plod mašte mlade djevojke, strast bez duboka koriena. Gita je neko vrieme, dok je još u Zagrebu boravila s djecom, tvrdo vjerovala, da je Jelena, preboljevši težku fizičnu bolest, preboljela i bolest svoje duše, taj zlosrećni osjećaj prama Krsti, nu onaj susretaj u Ilici uvjerio ju, da tomu nije tako. Ipak se Gita tješila, da je Jelena onda bila još bolestna, slabih živaca, pa nije čudo, ako ju je potresao pogled njezina ideala. Ali sada se je veoma oporavila i prizdravila, pa je eto vesela i jamačno ne misli na nj, jer bi inače bila snuždena i pokunjena.

Tako je mislila Gita, ali u istinu ne bijaše tako. Jelena nije zaboravila svoga ideala, nego je dan i noć na nj mislila. Premda o tom nije nikada govorila s materom, ona se je tvrdo nadala, da se mati, poslije pretrpljene težke kušnje s njome, ne bi protivila, da ona podje za Krsta, ako bi ju zaprosio. Djevojka je dobro znala, da je mati pretrpila velike muke poradi njezine bolesti, pa je računala, da se ne bi usudila dati povoda novoj takovoj kušnji.

Jelena je samo o tom razmišljala, da li Krsto zna, da ga ona tako vruće ljubi?... a ako ne zna, kako bi mu se moglo to kazati, pa da onda čuje, što on o tom misli?

Njegove odluke najviše se je bojala. Bio je zaručnik njezine matere i tko zna, da li ju i sada ne ljubi? O zavjetu udovičtva svoje majke nije još ništa znala, a da je znala, još bi se više pouzdavala u sreću svoje budućnosti.

Samo da se može s Krstom jedanput sastati, — to joj bijaše najvruća želja — ali dakako, on bi morao već prije znati, kako ga ona ljubi i što je njega radi radi trpjela.

Nu tko će mu to kazati?... Jelena je i to znala, da se plemići ne druže s Domjanići, držeći ih okaljanim ljudima. Jelena nije marila izpitivati, što je u tom istine, — njoj bijaše Krsto uzor čovjeka, čist kao sunce pred sudom mlade njezine duše... Mužkarcu nije mogla svoje tajne povjeriti; to je držala poniženjem, a ni vršnjakinje nije imala, dorasle takovu poslu.

Ako njih dvoje ne bude imalo prilike, da se sastanu i sporazume, tko zna, ne će li se Krsto s drugom kojom oženiti, i ne znajući, kakovo je srce time pogazio i satro, srce, koje ga sigurno najjače ljubi na ovom svietu. Te misli bijahu jedine brige mlade djevojke, dok je boravila na otčinskom dobru. O tom, da Krsto već znade, da ga ona ljubi i što se je poradi toga s njom sbilo, nije Jelena ni slutila. Krsto je s velikim začudjenjem primio te glase od Petkovića. Toga nije još doživio, da bi kći bila suparnicom vlastite svoje majke.. Činilo mu se je to nekako neprirodno, gotovo odurno. Nu zato je ipak laskala njegovoj sujeti ta Jelenina ljubav. Da nije Gite, tko zna, ne bi li mu bila ona najmilija za ženu. Ali što hasni misliti na Gitu, kad se je zavjetovala, da će ostati udovicom. Tako mu bar reče Petković, premda to nije nikako mogao pravo da vjeruje. On je dobro znao, da ga nije odbila Gita, nego barunica, njezina nezvana štitnica, i da bi ga Gita, da je do nje, bila uzela unatoč ljagi, koju je javno mnienje priliepilo na njegovo ime. — Kako bi se mogla Gita zavjetovati na udovičtvo, znajući, da ja jošte živim?... To bi bio dokaz, da me je prestala ljubiti! — Ovako je sam

sobom razmišljao Krsto poslije onoga susretaja s Gitom, kad se je s djecom vozila u Zagorje Ta ga je misao tako uznemirivala, da je odlučio pisati Giti, da od nje dozna, što je na stvari. Napiše joj, dakle, sliedeći list:

„Draga Gito!... Vaš i moj zloduh, barunica Pudencijana, čujem, da Vas je ostavila . . . Vi ste sada slobodni i možete riešiti svoju sudbinu, kako hoćete . . . Smijem li se nadati, da ćete mi pružiti ruku, koje se prije godinu dana moradoh odreći . . .“

Na taj list dobije Krsto odgovor od Gite, kojim mu poručuje, da na Stjepanje dodje u Zagreb, gdje će ustmeno govoriti s njim o toj stvari.

Krsto se je poslije smrti svoga otca ozbiljno spremao na ženitbu. Vidio je, da mu manjka kućanica u gospodarstvu . . . Mati njegova bijaše već vrlo stara i nemoćna; radila je preko pedeset godina na imanju poput roba, a sada je došlo vrieme, da i proti svojoj volji počiva. Trebalo je dovesti u kuću mladu silu, koja će voditi kućno gospodarstvo i biti desnom rukom svomu mužu u njegovih poslovih. Krsto je, dakako, odmah pomislio na Gitu . . . Znao je, doduše, da ona nije vična raditi, ali se je nadao, da će se njemu za ljubav i tomu malo po malo priučiti . . . On je živio sam za se i njegova žena dielila bi tu sudbinu sve dotle, dok ne bi sviet malo po malo zaboravio bruku, koja pade na Domjanićе poradi njihova Stjepana.

U takovoj osami i dosadi — mislio je Krsto — rad je mila zabava, pa će i Gita prionuti uz rad i biti uzdana pomoćnica.

Kad je Krsto dobio Gitin odgovor, bijaše pun nade, da će se stvar dobro svršiti. Ako samo dodje do dogovora, onda je stvar na pol uredjena; nema sumnje, da će Gita privoljeti . . . Žena je žena! . . . Kad u njoj srce glasno progovori, onda se i zavjet zaboravlja . . .

I doista Gitino srce počelo se silno javljati, kad je primila list od Krste. Velika napast snadje udovicu... Bijaše tako ogorčena, da je plakala. Zašto joj nije pisao prije, nego sada, kad je već položila zavjet udovičtva? Pa što zavjet? Javi se u njoj kao s prikrajka tajni neki glas, sigurno glas vrebajuće sotone, — što zavjet?... Zar ne može čovjek biti riešen zavjeta? Sve može crkva. Ali ne, ne! uzboja se Gita i gledaše, da ušutka onaj kobni glas u sebi. Što bi rekao pater rektor, da stupim preda nj s takovom molbom. Ta svisnula bi od njegove strogosti. Zavjet sam učinila Bogu od zahvalnosti za izkazanu mi milost, i ja ću se držati zavjeta, — reče odlučno Gita. – Ta Bog bi me kaznio, sigurno strašnije, nego li prvi put.

S ovakovimi misli i odlukom dodje Gita u Zagreb na samo Stjepanje, sama, bez djece. Po dogovoru potraži ju Krsto i njih se dvoje poslije godinu i više dana nadje u istoj onoj sobi, gdje ga je Pudencijana prisilila, da se odreče Gite.

Kad je Krsto unišao u sobu, ustade Gita sa naslanjača, podje mu u susret i pruži ruku, koju Krsto čuvstveno poljubi. Gita je porumenila u licu i bila vrlo zabunjena, a i Krsto našao se u neprilici, te nije mogao da rieči progovori.

Prva se ipak sabra Gita. Ona je nakanila, da bez ikakva okolišanja kaže Krstu odgovor na njegovo pismo.

— Sjednite, dragi Krsto! — poče Gita, namještajući se nemirno na naslanjaču. Ja sam vas uročila amo, da vam ustmeno odgovorim na vaš list. Vi prosite moju ruku. Ja vam zahvaljujem, što ste vjerno sačuvali svoju ljubav prama meni, ali žalim, da ne mogu izpuniti vaše želje, — govoraše Gita sve to više bliedeći u licu.

— Ne?

— Ne, dragi Krsto... Možda ste već čuli, ali ako niste, čujte sada: ja sam se zavjetovala, da ću ostati udovicom do smrti. Vi dakle vidite . . .

— Čuo sam o tom, al nisam mogao pravo da vjerujem. Kako ste mogli takova šta učiniti za života moga? Vi sigurno niste mislili na me, kad ste se na taj zavjet riešili.

Krivo mi činite, — uleti mu u rieč Gita. — Ali bijah Bogu dužna, da to učinim. Ne govorimo dalje o tom, — ja sam se zavjetovala i ne mogu odustati od zavjeta.

— Crkva vas može opet riešiti, — reče Krsto glasom, koji bijaše sličan onomu tajnomu glasu njezina srca.

— Ne ću, — zakrči mu rieč Gita. — Ne smijem, vi još ne znate sve. Da budem i riešena zavjeta, ne bih mogla poći za vas.

— Što mislite time reći, Gito? — pitaše Krsto, koji u isti čas pomisli na Jelenu.

— Vi ne znate sve, — ponovi Gita, — ali ja vam moram kazati, da ne sudite krivo o meni. Ja ne bih smjela poći za vas, — produlji Gita glasom, kao da ju nešto sapinje u grlu, — jer vas i moja Jelena ljubi . . . moje vlastito diete . . .

Krsto ne reče ništa, već samo niemo gledaše u Gitu. Ta ga viest nije iznenadila, jer ju je bio već prije čuo od Petkovića, ali sada se ga silno dojmio razlog, s kojega Gita nije htjela da bude riešena zavjeta . . . Sam je razabirao, da bi bilo nešto nečuvena, oženiti se sa ženom, koje ga kći takodjer ljubi . . .

— Ja ne znam, zašto je Bog to tako udesio, — produlji opet Gita, ali je sada već tako i ne da se mienjati. Ja ću ostati udovicom, ali i *vas* molim, da mi ovom prigodom nešto obećate . . .

— Govorite, Gito! — reče Krsto, koji bijaše za čudo uzbudjen. On je ovaj čas mislio, da je sve to prst Božji, koji kara Domjanićevo pleme poradi izdaje Stjepanove. To ga je učinilo slabim, malodušnim; u ovaj par on bi obećao Giti sve, što bi samo od njega zahtievala.

— Obećajte mi, da se ne ćete približavati mojoj kćeri, niti ju ikada zaprositi za ženu . . .

— Obećajem, Gito, ali to je suvišno . . .

— Ne, ne! — reče Gita. — Ja poznajem Jelenu,

ona je svoje glave i ne popušta,... da se ona vas odreći ne će i da će gledati predobiti vas bilo kojim načinom...

— Do toga ne će doći... Ta ja joj se ni približiti ne ću... Budite s te strane umireni, Gito! — obeća ponovno Krsto.

Mirno i dosta ravnodušno oprostiše se na to nekadašnji zaručnici. Sada se po drugiput razkrstiše, ali sada sigurno za uvijek. Gita je osjećala doduše neku gorkost u srcu, ali ju je tješilo Krstino obećanje glede Jelene. To joj je puno vriedilo.

(Nastavit će se.)

Gospoda Golovljevi.

Roman M. E. Saltykova Šćedrina, s ruskoga preveo Stjepan Lukić.

(Nastavak.)

U sobama miriše po tamjanu; po kući se razliježe otegnuto pjevanje; vrata su otvorena u svu šir; svijet, koji želi, da se pokloni pokojnome, dolazi i odilazi. Za života se niko ne obaziraše na Pavla Vladimirića, smrću njegovom — svi ga požališe. Spominjalo se, da „nikoga nije uvrijedio“, „nikome ne rekao mrske riječi“, „ni na koga poprijeko pogledao“. Sva ta svojstva, kojih prije ne imaše, izadjoše sada na srijedu tako, da je pokojnik bio prikazan kao tip „dobra gospodara“. Mnogi su se kajali, priznavali, da su se katkada okoristili dobrotom pokojnikovom, na štetu njegovu — ta, ko bi znao, da će toj dobroti tako brzo biti kraj! Živio — živio dobričina, mišljahu, da će do vijeka, i gle, najedared...

Neki seljak donese Juduški tri rublja i reče:

— Bio sam dužan pokojnome Pavlu Vladimiriću. Nijesmo pismeno uglavili — al evo!

Juduška uze novce, pohvali seljaka i reče, da će dati ta tri rublja na ulje za „vječnu luč“.

I ti ćeš, prijatelju, vidjeti, i svi će vidjeti, a duša će se pokojnikova veseliti. Možda će on štogod i izmoliti *tamo* za tebe! Ti i ne čekaš — a najedared će ti Bog poslati sreću!

Vrlo je možno, da je u ocjenjivanju pokojnikovih svojstava nejasno sudjelovala i prispodoba s bratom. Judušku nijesu voljeli. Ne za to, što se s njime ne bi moglo općiti, već što se je rado upuštao u trice i kučine, mučio i kudio. Dade komadić zemlje, i za svaki hvat, koji je više zaoran ili pokošen, za svaki propušteni čas kod otplate duga odmah vuče po sudovima. Mnoge je tako vukao i ništa ne dobio (njegovu su navadu, da spletkari, svuda tako znali, da su, gotovo ne znajući, što je, nijekali njegove zahtjeve), i narod upropastio skitanjem i hodakanjem. „Ne kupi kuće, već kupi susjeda“, veli poslovica, a svi dobro znaju, kakav je susjed — golovljevski gospodar. Ne treba, da te sudac sudi, on će već sve opraviti svojim sotonskim sudom. I jer zloća (što više ne zloća, već neka čndoredna okorjelost), prekrivena licemjerjem, uvijek zadaje nekakav sujevjerni strah, to su se novi „susjedi“ (Juduška ih zove „dragim susjedima“) bojazljivo klanjali do zemlje, prolazeći mimo krvopije, koji je sav u crnini stojao uz lijes prekrštenih ruku i uzdignutih očiju.

Dok pokojnik ležaše u kući domaći su hodali na prstima, zagledavali u blagovaonicu (tu je na stolu bio postavljen lijes), klimali glavama, medju sobom šaputali. Juduška se pretvarao, kao da je jedva živ, hodao po trijemu, išao k „dragome pokojniku“, jadovao, popravljao na lijesu pokrov i šaptao s pristavom, koji je sastavljao inventar i pečatio. Petinjka se i Volodenjka vrpoljili oko lijesa, postavljali i upaljivali svijeće, dodavali kadilo i drugo Aninjka i Ljubinjka plakale i kroz suze tankim glasovima pripijevale uz pjevače na panihidama. Domaće si žene, u crnim odjećama, trle zaprezima nosove, pocrvenjele od suza.

Arina Petrovna, čim je Pavao Vladimirić umro, otidje u svoju sobu i zatvori se. Nije joj bilo do suza, jer je znala, da odmah mora nešto odlučiti. Da ostane u Dubrovinu, nije ni mislila... „za ništa!“, — ostalo joj još jedno: otići u Pogorjelku, na imanje sirotâ, ono isto, koje je nekada bacila kao „zalogaj“ nezahvalnoj kćeri Ani Vladimirovnoj. Odlučivši to, osjeti neku lakoću na duši, kao da je Juduška najedared i za uvijek izgubio svaku vlast nad njome. Mirno prebroji petpostotne papire (kapitala bješe: njezina petnaest hiljada, a isto toliko i sirotinjskoga, koji je sama prištedila); mirno uze premišljavati, koliko će valjati potrošiti novca, da se kuća u Pogorjelki uredi. Zatim odmah posla po pogorjelkovskog starostu, dade nužne naloge, da se najme tesari, da se pošalju kola u Dubrovino po stvari njezine i sirotâ, zapovjedi, neka se priredi tarantas (u Dubrovinu imaše *svoj vlastiti* tarantas, a imaše i *dokazâ*, da je njezin *vlastiti*) i poče se spremati. Prama Juduški ne osjećaše ni mržnje ni odanosti: naprosto joj bješe neprijatno, da ima s njime posla. Što više, jela je nerado i malo, jer od danas valjaše jesti ne Pavlovo, već Juduškino. Nekoliko puta Porfirij Vladimirić zagledavaše u njezinu sobu, da poćereta s milom mamicom (vrlo je dobro znao, da se sprema na put, no pretvarao se, kao da ništa ne vidi). No Arina ga Petrovna ne pusti unutra.

— Odilazi, prijatelju moj, odilazi! — reče, — nemam kada.

Za tri dana bješe Arina Petrovna sasvim spremna za odlazak. Odslužiše misu, otpjevaše i sahraniše Pavla Vladimirića. Na pogrebu se sve onako dogodi, kako si je Arina Petrovna zamišljala onog jutra, kad će ono Juduška doći u Dubrovino. Baš je tako Juduška zaviknuo: „Prosti, s bogom, brate!“, kad su spuštali lijes u grob.

Na objed su, koji bješe po običaju priredjen, odmah, čim se je vratilo s pogreba, bila pozvana tri svećenika i djakon. Za djake pjevače bijaše prostrt poseban stol u predsoblju. Arina Petrovna i sirote dodjoše u putničkom odijelu, no Juduška se i opet pretvaraše, da ne vidi Približujući se k stolu, Porfirij Vladimirić zamoli svećenika, da blagoslovi jelo i pilo, zatim naliv sebi i duhovnim ocima čašu rakije, ganuto reče:

— Vječna pamet, novoprestavljenome! Ah, brate, brate! Ti nas ostavi! A kome bi valjalo živjeti, nego tebi! Ružan si ti brat!

Reče, prekrsti se i ispi. Zatim se opet prekrsti i proguta zalogaj ikre, opet se prekrsti — i lati se kečige.

— Jedite, oče! — uze nukati svećenika — sve je to hrana pokojnoga brata! Pokojni je volio da jede. I sâm je dobro jeo, a još više volio druge da pogosti! Ah, brate, brate, ti nas ostavi! Nijesi valjan brat!

Tako se je zadivanio, da je i mamicu zaboravio. Istom se tada sjeti, kad je zagrabio gljivâ i već htio da turi žlicu u usta.

— Mamice, draga mamice! — iznenada će — gle, ja prostak! Uzmite, mamice, zalogaj! Evo gljivâ, gljivâ! Dobrovinske su izvrsne!

No Arina Petrovna samo šuteći kimnu glavom za odgovor i ne maknu se. Činjaše se, da je ljubopitno nešto prisluškivala. Kao da nekako svjetlo sinu pred njezinim očima, i sva joj se ona komedija, kojoj je privikla iz mala, u kojoj je sama uvijek sudjelovala, najedared pričini sasvim novom, još nevidjenom.

Objed zače obiteljskim prepiranjem. Juduška htjede, da mamica sjedne na mjesto, koje patri kuće gospodaru; Arina Petrovna odbi.

— Ne, ti si ovdje gospodar, pa i sjedi, kamo hoćeš! — suho progovori ona.

— Vi ste — gospodarica! Vi ste, mamice, svuda gospodarica i u Golovljevu i u Dobrovinu — svuda! — uze Juduška uvjeravati.

— Nijesam! Sjedni! Gdje će mi Bog dati, da budem gospodaricom, tamo ću i sama sjesti, kamo mi se prohtije! Ovdje si ti gospodar — ti i sjedni!

— E onda, evo što ćemo uraditi! — reče Juduška — ostavit ćemo to mjesto prazno! Kao da brat s nama nevidljivo jede . . . on, gospodar, a mi njegovi gosti!

Tako i učiniše. Dok se je juha vadila, Juduška, izabrav zgodan predmet, okrenu razgovor sa svećenicima, osobito sa starim ocem.

— Mnogi dandanas ne vjeruju u besmrtnost duše, no ja vjerujem, — reče on.

— To su sami kojekaki očajnici! — odgovori otac.

— Ne, nijesu očajnici, već ima taka nauka.

— Vrlo se je mnogo takih nauka dandanas raširilo — ne bilo ih! Naukama vjeruju, a u Boga ne. Što više seljaci — i oni hoće da budu učeni.

— Da, oče, istinu velite. Hoće, hoće da budu učeni. Evo moji naglovski seljaci: nemaju što da jedu, a onomadne zaključiše, da otvore učilište . . .

— Danas su protiv svega nauke okrenule. Protiv kiše — nauka, protiv vedrine — nauka. Prije je bilo sve na prosto: dodje se i pomoli — i Bog dade sve. Treba li da je vedro — Bog dade vedro; treba li kiše — i kiše Bog dade, Bog ima svega dosta. A od kad svijet poče da žive po nauci — sve okrenu naopako. Valja li sijati — suša, valja li kositi — kiša.

— Istinu velite, oče, svetu istinu. Prije je, kad se svijet više molio Bogu, i zemlja bolje rodila. Urodjaj ne bješe kao danas, zemlja davaše stostruko.

— Nijesam čula, da je u našem kraju . . . Možda si čitao o kanaanskoj zemlji — veli se, da je tamo tako zbilja bilo, — suho odvrati Arina Petrovna,

— Da, da, da, — reče Juduška, kao da nije čuo materina odgovora — u Boga ne vjeruju, ne priznaju, da je duša besmrtna . . . A jesti hoće!

— Jesti i piti! — ponovi otac, zasukujući rukave svoje mantije, da metne na tanjur komadić pite.

Svi se laćaju juhe; neko se vrijeme samo čuje, gdje zveckaju žlice o tanjure i popovi srču, pušući na vrelu tekućinu.

— A katolici, — nastavi Juduška, prestavši jesti; — ma da i ne poriču besmrtnosti duše, no mjesto toga vele, kao da duša ne ide ravno u pakao ili u nebo, već na neko vrijeme dolazi na nekako sredinje mjesto.

— I to opet nije istina.

— Kako da vam rečem, oče . . . — zamisli se Porfirij Vladimirić — ako ćemo s gledišta . . .

— Manimo se ludorija! Što pjeva sveta crkva? Pjeva: „na mjestu bujnom, na mjestu ugodnom, gdje brige ni uzdaha nema“ . . . O kakom „srednjem“ mjestu da su tu još govori!

Juduška ipak ne pristade sasvim i htjede koješta reći, no prekinu ga Arina Petrovna, koju već grčevi počeše hvatati od tih razgovora.

— No, jedi, jedi . . . bogoslove! Juha ti je već ohladnjela! — reče ona i da okrene razgovor, obrati se k ocu: — Jeste li spremili raž?

— Jesam, gospodjo; ove je godine raž dobra, no jarina neće biti Bog zna kaka. Ovseno zrnje nije najedrilo, kako treba. Ne će biti ni zrnja, ni slame.

— Svuda se sada tuže na ovas! — uzdahnu Arina Petrovna, gledajući Judušku, kako žlicom grabi ostatak juhe.

Donesoše drugo jelo: šunku s grahom. Juduška se okoristi tom zgodom, da ponovi prekinuti razgovor.

— Židovi ne jedu tog jela, — reče.

-- Židovi su gadni ljudi, — odvrati otac, — za to ih bockaju svinjskim uhom.

— I Tatari su gadni ljudi — to je i uzrok.

— Mi ne jedemo konjetine, a Tatarima se gadi svinjetina. Veli se, da su u Parizu jeli parcove za obsade.

— No, tî — Francuzi!

Tako je za cijelog objeda. Donesoše karase s vrhnjem — Juduška će na to:

— Jedite, oče! To su osobiti karasi; pokojni ih je bratac vrlo volio!

Donesoše šparoge — Juduška će opet:

— To su istom šparoge! U Petrogradu bi valjalo platiti za jednu rubalj srebra! Pokojni ih je bratac sam prigledavao! Gle kako su debele, Bog s njima!

U Arini Petrovnoj srce sve kipi, čitav sat prodje, a objed tek na polovici. Juduška kao hotimice zateže, jede, zatim ostavi nož i vilicu, ćereta, onda opet jede i opet ćereta. Sto je puta Arina Petrovna u prijašnje doba viknula na nj: „Jedi, sotono, prosti Bože!“ — no bit će, da je to zaboravio. A možda i nije zaboravio, već hotimice radio, osvećivao se. A možda se i nije hotomice osvećivao, već je u njem taka zmijska narav. Napokon donesoše pečenku; u taj isti čas, kad su svi ustali i otac djakon otegnuo da govori „o blaženom usnuću“ — na trijemu se diže vika, čuše se povici, koji uništiše efekat govora.

— Kaka je to vika? — viknu Porfirij Vladimirić — jeste li u krčmi?

— Ne viči, molim te! To prenašaju moje sanduke, — reče Arina Petrovna i ponekuda ironički dometnu: — hoćeš li pregledati?

Svi najedared umuknuše, što više i Juduška se ne snadje i problijedi. Medjutim odmah razabere, da valja ma kako zamesti materinu primjedbu i okrećući se k ocu, uze:

— Na priliku, tetrebovi . . . U Rusiji ih ima silesija, a u drugim krajevima . . .

— Ta, jedi, za Boga, nama se valja voziti dvadeset i pet vrsta; treba za svjetla prispjeti, — prekinu ga Arina Petrovna. — Petinjka, golube, odleti onamo i reci, da donesu kolače!

Nekoliko časaka vladaše šutnja. Porfirij Vladimirić pojeo svoj komad tetrijeba i sjedio blijed, lupkajući nogom o pod i podrhtavajući usnicama.

— Vi me vrijedjate, dobra mamice! Jako me vrijedjate! — napokon reče ne gledajući na mater.

— Ko te vrijedja! Čime sam te tako jako uvrijedila?

— Vrlo, vrlo je uvredljivo . . . U takav čas . . . otići! . . . Sve živjeli i živjeli . . . najedared . . . I napokon tî sanduci . . . pa pregledanje . . . To je uvreda!

— Ako hoćeš sve da znadeš mogu ti i reći. Živjela sam ovdje, dok je sin Pavao bio živ; sad je umro, pa i ja idem. A što se tiče sandukâ, to već Uljitka odavna pazi na me, po tvom nalogu. Bolje je reći u brk materi, da se o njoj sumnja, nego kao zmija iza tudjih ledja na nju sičati.

— Mamice, draga moja, ta vi . . . ta ja . . . — uzdahnu Juduška.

— Gotovo je! — ne dade mu Arina Petrovna da nastavi, — ja rekoh!

— No kako sam, mila mamice, mogao . . .

— Velim ti: ja rekoh — i mani me se. Pusti me s mirom za Boga. Tarantas je gotov . . .

Zbilja, na dvoru se razlijegnu štropot kočije. Arina Petrovna prva ustade od stola; za njome se digoše i ostali.

— No, sad ćemo prispjeti na čas, pa onda na put! — reče ona, idući u gostinju sobu.

Posjedješe malo, a medjutim se Porfirije Vladimirić požuri da opravda.

— Za što ne biste, mamice, živjeli u Dubrovinu . . Gledajte, kako je ovdje liepo! — reče, gledajući mater u oči, kao pas, kad se umiljava.

— Nema ništa, prijatelju moj! Ne ću ti na rastanku da rečem neugodne riječi . . . no ovdje ne mogu da ostanem. Ni za što! Oče! Pomolimo se!

Svi ustadoše i pomoliše se; zatim se Arina Petrovna sa svima izljubi, sve blagoslovi, po rodjački, i teško stupajući, podje k vratima. Porfirij Vladimirić, na čelu svih domaćih, sprovede je do trijema, no kad je zapazio tarantas, sav se smuti. „Ta, tarantas je bratov!“ sunu mu u glavu.

— Valja da ćemo se vidjeti, dobra mamice! — reče on, posadjujući mater i poprijeko pogledajući na tarantas.

— Ako Bog dade . . . zašto da se ne vidimo!

— Ah, mamice, mamice, alaj ste zbilja čudni. Recite, da se tarantas ispregne, pa opet u staro gnijezdo... zbilja! — reče Juduška.

Arina Petrovna ne odgovori, već se je sasvim posadila i prekrstila, no sirote su unuke nešto oklijevale.

A Juduška medjutim pogledavao i pogledavao na tarantas.

— Što će biti, mamice, s tarantasom? Hoćete li ga sami poslati ili da ja pošaljem po nj? — napokon nije mogao da odoli.

Arina se Petrovna strese s negodovanja.

— Tarantas je — moj! — viknu ona tako bolnim glasom, da je svima bilo žao i neugodno. — Moj, moj, moj je tarantas! Ja sam ga . . . imam dokaza . . . imam svjedoka! A ti . . . ja ću te . . . no, počekat ću . . . vidjet ću, što će od tebe biti!

— Molim vas, mamice, ja ne tražim . . . Što više, da je tarantas dubrovinski . . .

— Moj je, moj! Nije dubrovinski, već moj! Ne usudi mi se reći . . . čuješ li!

— Slušam, mamice . . . Ne zaboravite nas . . . Mi k vama, vi k nama . . . po rodjački!

— Jeste li sjeli? Tjeraj! — viknu Arina Petrovna, jedva se savladjujući.

Tarantas se maknu i poleti kasom po putu. Juduška stajao na trijemu, mahao rupcem i, dok nije tarantasa nestalo, vikao za njime.

— Po rodjački! Mi k vama, vi k nama . . . rodjački!

(Nastavit će se.)

Osnutak i značenje hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga društva.

Da se i nijesu prve misli o osnutku gospodarskoga društva u užoj našoj domovini porodile u krugu onih ljudi, koji su u Zagrebu osnovali najprije narodnu čitaonicu, a poslije „Maticu“, da i nije tako osnutak toga društva u uskoj svezi s osnutkom ostalih opće kulturnih zavoda i literarnoga društva — „Matice“, — i onda bi bilo razloga, da se u lijepoj knjizi povede riječ o takovu društvu. Mi ipak puštamo s vida sve ono, što je spomenuto društvo moglo učiniti ili je i učinilo u pedeset godina na čisto gospodarskom polju: to će bez sumnje u strukovnome kojem listu bolje od nas ocrtati koji stručnjak. Mi ćemo se tim više zabaviti mišlju o tome: od kolike je važnosti osnutak gospodarskoga društva na kulturnome polju u opće i kako je napose u socijalnim ili društvenim prilikama u osnutku toga društva izišlo na vidik novo doba.

Rodoljubni naši oci „četrdesetih“ godina, koji su u kolovozu 1838. god. osnovali čitaonicu pod predsjedništvom grofa Janka Draškovića, nijesu mislili samo na narodni „duh“, koji su, istina, mnogo spominjali, već u prvim sjednicama čitaoničkoga društva potaklo se mnogo pitanja, koja se tiču i „tijela“ narodnjega. Tako se medju ostalim raspravljalo o tome, kako bi se naša vina mogla prodavati u strane zemlje, kako bi korisno bilo, da se raspiše nagrada za priručnu *gospodarsku knjigu*. Bit će, da su mnogi od njih opazili, kako se u nas rdjavo gospodari, kako „ustavna slobodna“ domovina naša, „u kojoj blago nebo dopušta, da se na jednoj njivi više puta kroz godinu žanje“, kako ta blagoslovljena zemlja ne nosi onakih plodova, kake bi mogla. Pored plodorodnih njiva imade naša domovina vinograda, u kojima rodi dobro vino, imade šumâ, no sa svim se tim ne gospodari onako, kako bi se moglo i moralo: sve bi to trebalo popraviti i podignuti.

O svemu se tom bez sumnje mnogo u prijateljskom kolu onih ljudi razgovaralo i raspravljalo, dok se napokon ne uvjeriše, da se „najbolji način za dostignuti ovu veliku namjeru daje po primjeru drugih država i svih pokrajina velike carevine u onih *društvih izobraženih djelovnih poljskih gospodara*, učenih ljudi, koji se zabavljaju s pomoćnimi gospodarstva znanostmi“. Pa kako je „naša domovina već od duljega vremena ćutila, da joj je potrebito društvo takovih ljudi, koji bi sjedinjenimi silami za spomenutim ciljem išli, odgovori toj potrebi općenita odlučna želja. Jedan od onih muževa, koji se vruće trudiše, da želju ovu što prije u život privedu, bijaše od onoga trenutka, otkako je medju nas došao, njeg. ekscelencija naš svega štovanja dostojni zapovijedajući general (grof *Nugent*). S ne manjom pomnjom zauzimao se je za tu stvar naš vrhovni župan *Zdenčaj* . . . Pridruži se zatim ovoj uzvišenoj gospodi više takovih, koji su ljubavlju za istu namjeru nadahnuti bili“... („Gospodarski list“, 1841, br. 1.)

I tako su poslije tih razgovora mogle „Ilirske narodne novine“ 27. ožujka 1841. javiti, da je „na poziv njeg. ekscelencije zagrebačkoga biskupa *Jurja Haulika* na dan *3. veljače 1841.* obdržavana u biskupskoj palači jedna sjednica, u kojoj „kolo već od 35 dionika sklopi početno društvo i načini pravila“. Kralj je 2. studenoga potvrdio pravila, a na novinski poziv pristupe na brzo nova 84 člana. Gosp. Waterton pokloni društvu mnogo gospodarskih djela, novina i drugih predmeta, a biskup Haulik ponudi društvu nekoliko jutara zemljišta za potrebite poljodjelske pokuse. „Ilir. nar. novine“ javiše 13. stud. 1841., da će se *24. t. m.* obdržavati u županijskoj dvorani *prva* općenita skupština *hrvatsko - slavonskoga gospodarskoga društva*. Ta se skupština zbilja i obdržavala pod predsjedništvom biskupa i banskoga namjesnika *Haulika*.

To je bilo pred pedeset godina. Tko zna, kake nazore imade seljak jošte danas o različitim pojavama u gospodarstvu, taj lako pojmi, od kolike je važnosti moglo biti društvo učenih ljudi, koji bi seljaka *temeljito* poučavali u gospodarstvu i tumačili mu pojave u prirodi. Seljak je ne samo onda, već i danas u velikoj većini pripisuje sve prirodne pojave nadnaravnim silama, ne samo Bogu, već i vješticama i djavolima: presuši krava mlijekom, — kriva je susjeda vještica; udari kuga na blago, — opet je „učinjeno“; poplava i nerodica, — kazne su Božje za grijehe i zloću ljudsku. K tomu dolazi nesretni fatalizam: neka je blago okuženo, najudobniji je lijek pouzdanje u Boga: ako Bog da, ozdravit će samo od sebe. Narod, u kojem prevlada takova struja, te on svoje vitalne interese prepušta nadnaravnim silama, taj nije za napredak, tu je napredak u korijenu podsiječen. Tu se krije i druga velika rana, koja je upropastila mnoge narode. Kako može napredovati narod, koji svu krivnju svaljuje sa sebe na drugoga: na djavole, na vještice i na samoga Boga, ili bilo na koga mu drago, samo ne na sebe?!

U takovom narodu moglo bi gospodarsko društvo učiniti zbilja pravi preokret i novo doba: nadnaravnih će sila nestati, a na njihovo će mjesto doći prirodni zakoni; na mjesto slijepoga nehaja doći će rad, riječju: u mjesto da gospodar zavisi od koga mu drago, u njem će se poroditi i učvrstiti svijest, da je on *sâm* kriv svemu zlu, ali da može sam i popraviti to zlo. Dapače i u onakim slučajevima, u kojima nesreća i neuspjeh ipak nikako ne zavisi od gospodara, može se uspjeh racijonalnim gospodarstvom zajamčiti. Takovi su slučajevi elementarne nesreće: tuča, požar itd. Za takove je slučajeve iznašla moderna ekonomija svoje vrsti garanciju: društvenu solidarnost, t. j. osiguravajuća društva. Pomislimo samo, koliko je napredovao narod, u kojem se već ukorjenila svijest takove društvene solidarnosti: koliko će podići čovjeka to, što je siguran, da ga požar ne će spraviti na prosjački štap. Dašto, to će biti samo onda, ako i on doprinosi štogod za tu solidarnost, no to samo povećava njegovo pouzdanje u društvenu zajednicu, on se sve to više uvjerava, da je ljudsko društvo čvrsti organizam, iz kojega se pojedinac ne može i ne smije bez svoje štete izlučiti, da je napredak zajamčen samo uza sve to veće i čvršće veze. koje taj organizam vežu.

Epohalna važnost gospodarskoga društva stoji u tome, što je to prvo društvo, koje stupa u neposredni dodir s narodnom masom, s prostim *narodom,* koje zbližava i râd i interese prostoga naroda i inteligencije. Ne valja zaboraviti, da se je društvo osnovalo pred pedeset godina, kad su se kod nas jošte razlikovali samo *sluge* i *gospodari, kmetovi* i *gospoda.* Sâm se Haulik nije mogao u svom govoru, kojim je otvorio prvu skupštinu i koji je s mnogo strana zanimljiv, — on sam nije se mogao oteti misli, da će se seljani čuditi i snebivati, što „o njihovu zanatu, o kojem su mislili, *da ga svaki prezire,* ugledna gospoda u saborih vijećaju“ . . . Haulik kaže u svome govoru, da je uspjeh društva samo onda siguran, „ako se svaki (član društva) u području svojem trudi primjerom, savjetom i podukom uraditi, da *seljani* dobiju veću volju k svojemu poslu, da budu razboritiji“ . . . Sve su to prekrasne riječi crkvenoga prelata, ali mi ćemo kasnije pokazati iz njegova govora, da on jošte nije pravo razumio, kakav treba da bude odnošaj medju seljakom i inteligencijom. U zemljama, gdje inteligencija iskreno nastoji oko narodne prosvjete, čini to iz posve drugih motiva i na sasvim drugoj osnovi.

Od velike važnosti u društvenim našim prilikama moglo je biti gospodarsko društvo za *plemiće* osobito poslije 1848. godine, kad je ukinuta tlaka. Kamo sreće po našu domovinu, da su plemići primili k srcu značajne riječi Haulikove: „Poljsko gospodarstvo . . . ne traži koristi od *tudjih žuljeva*“. Kamo sreće, da su htjeli razumjeti one riječi, u kojima kaže, da je „plemenitomu srcu velika nagrada ona savjest, da si *svojim trudom* mnogo doprinesao dobru domovine“. No mi danas vidimo, da se je vrlo malo plemićâ priljubilo uz svoju *„rodjenu grudu“*: sve što je bilo odličnije, pokupilo je, s malom iznimkom, otkupninu za tlaku i ostavilo domovinu . . .

Ovogodišnja jubilarna izložba pokazat će, koliko je narod kulturno napredovao. No da bi kud i kamo više napredovao, da inteligencija bude u prvom početku stupila u naravniji i iskreniji odnošaj k narodu, to ne će nitko poreći. Haulik u svom govoru stoji prema gospodarstvu i narodu u jednu ruku na čisto romantičkoj osnovi, a u drugu na onom starom stanovištu zemaljskoga gospodina prema svome kmetu. Čisto su n. p. romantičke ove misli: „No poljsko je gospodarstvo još i ona *zabava,* koja naravi čovječjoj najvećma odgovara, dušu oplemenjuje i svako zdravo i nepokvareno srce vrlo zauzima i k sebi privlači“. Dašto, dok je jednome gospodarstvo *zabava,* a jednome seljaku *krvava muka,* tu nema uspješnoga zajedničkoga rada, tu seljak ne će nikako vjerovati, i pravo ima, da je onome, tko ga uči gospodarstvu, do ičesa drugoga stalo, osim do *zabave* i koristi, koju očekuje od *tudjih žuljeva.* Stari onaj odnošaj zemaljskoga gospodina spram svoga kmeta karakterišu ove Haulikove riječi: „Prvi, koji u tome (u poboljšanju poljskoga gospodarstva) kod nas živu priliku dati mogu, jesu plemići našega naroda koji su to po *svojem dostojanstvu,* po svojoj znanosti i po svojem imetku učiniti kadri, koje na to zahvalnost prama providnosti Božanskoj i domovini poziva...“ Zahvalnost prama providnosti Božanskoj, koja je plemićima dala tolika latifundija i kmetove, — da li je ta zahvalnost ikoga potakla, da se pobrine za narod, o tome je svakomu slobodno razmišljati . . .

Mi u ovaj čas prosudjujemo rad naše inteligencije na gospodarskom polju s prosvjetnoga stanovišta, ispitujemo, kakove su nazore o narodu imali oni ljudi, koji su mu u tom poslu htjeli da budu učitelji. O tome smo našli u gospodarskim knjigama veoma žalosnih vijesti, koje nikako ne zajamčuju uspješnoga zajedničkoga rada naroda i inteligencije. U knjižici, što je g. 1858 izišla pod naslovom „Pametarka gospodarom“, čitamo evo ovo:

„Neko raspadnuće domaćih sveza obiteljskih pojavljuje se, koje veoma zlo djeluje na gospodarstvo. Vidimo, da odkada je seljak postao neodvisnim, da on svoju neodvisnost ne zna ili ne će na vlastitu korist upotrebiti, već da je neko nehajstvo i surovost zavladala u seljaka, porad koje mu blagostanje propada. Reći bi iz toga: da bi trebalo, *da se seljak pod strožu upravu postavi,* i da se tek onda, kad bude noviji porod *ukroćen* (!) i po nauku školskom bolje izobražen (ipak!), seljaku *uzda popusti* (!) i on dionikom načini blagih i čovjekoljubnih zakona naših . . .“ Pak opet dalje: „Prosti čovjek ne čini dobra ništa izvan prisiljen, njega rukovodi strah pred silom, pred zapoviedju, pred kaznom. Prosti čovjek nema osvjedočenja, nema samoćuća česti (poštenja) svoje — jer ni pojma o česti nema — slijedi korist svoju, makar i škodi bližnjem svomu. Dva su glavna načina,

kojimi se može prosto ljudstvo *u redu držati*, a to su *vjera i strah pred zakonom*".

Uz ovake nazore o narodu teško je i misliti o zbliženju inteligencije i naroda i o uspjehu onih „nauka", što ih takova inteligencija u narod nosi. Ovdje se žali čestiti prijatelj naroda, što prost čovjek ne čini ništa dobra, osim ako ga rukovodi strah pred kaznom, — a malo dalje preporučuje kao glavno sredstvo, kojim prostotu treba držati u redu — strah pred zakonom Da li bi prema tomu nadalje čudo bilo, kad bi prostome narodu omrznula i vjera, koja po nazorima čestitoga prijatelja naroda nije ništa drugo do glavni način, kako bi se prostota u redu i na uzdi držati mogla? Tu se eto i vjera i zakon eksploatira na najnedostojniji način.

Naša je inteligencija veoma daleko od naroda i čovjek bi mogao reći, da se u nas jošte ne razumije pravi odnošaj inteligencije spram naroda. Istina je, i u nas se govori o tome, ali se o tome ne raspravlja s ljubavlju u književnosti. Rusiju zovu neki varvarskom zemljom, pa su ipak tamo došli dapače u skrajnost u toj stvari: pod vodstvom Tolstojevim ostavljaju vlastela i bankari gradove i laćaju se rala i motike. To nitko ne traži od naše inteligencije, ali da će se i ona pokajati, to je sigurno.

—d—

Jubilarna izložba hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva u godini 1891.

Piše **Milan Krešić.**

I.

Sve je na svietu podvrženo vječnomu zakonu o promjeni. Nema stvari na zemaljskoj kruglji, nema bića, pa ni misli, koja ne bi pod dojmom ovoga zakona svoj oblik mienjala Oblik taj ne mienja se kod svakog pojedinog predmeta ili bića u istom razdoblju, jer tu uplivaju razna svojstva života i smrti, gibkosti i okorjelosti, topline i svjetla, i tako vidimo, da se oblik nekih predmeta ili bića promieni u tinji čas, dočim opažamo mienu tu kod drugih tvari iza stalnog razdoblja, koje je u čestim slučajevima po našem ljudskom shvaćanju upravo neograničeno.

Dok mrak i studen usporuju promjenu oblika tvari, unapredjuje ju svjetlo i toplina. Dojam spoljašnjih prilika i utjecaja na promjenu ne opaža se samo na tvari, što ju okom opažamo i rukom osjećamo, nego i u umnom, dakle sasvim duševnom životu bićâ. Duševni život, ako i jest u bitnosti svojoj različit od tjelovnoga, ipak ovisi o istim uvjetima, kao i tjelovni; jer njemu treba takodjer svjetla i topline, da se može u svom napredku, u svojoj naprednoj promjeni dalje razvijati. Kod duševnog života treba razumijevati svjetlo i toplinu kao moralnu tvar, kao metaforski izraz onih uvjeta, kojima se omogućuje napredni razvoj duševnog života ili napredne promjene umnih sila.

Kroz mnogostoljetni mrak i studen, koja je bila samo kad i kad izmienjena svjetlom i toplinom, bio je suzdržan duh čovječji u svom napredovanju. Tek u ovom našem stoljeću, može se tvrditi, da je svjetlo i toplina znatno jača i da su ti činbenici silno pospješili napredovanje čovječjega duha. Kako se god razlikuje zraka električne svjetlosti, koju je znao čovječji um u svoj jaram skučiti, od zrake proste uljevne svjetiljke iz nedavne prošlosti, tako se razlikuje ovo naše stoljeće od prošlih vremena.

Duh se je čovječji promienio u ovom stoljeću u naprednom pravcu upravo orijaški.

Zamašnost toga napredka možemo da si predstavimo, ako si u misli predočimo kojega od onih velikih umnika, što no su živjeli prije sto godina, kao što je bio n. pr. Condorcet, Monge, d'Alembert, Diderot, Voltaire, Rousseau, ili kojega od onih znamenitih enciklopedista, koji u proročanskom svom zanosu navještahu i proricahu veliki napredak znanosti, — gdje no je najednom uskrsnuo i došao medju nas, da gleda našu današnju svestranu uljudbu.

Što bi oni rekli, kako bi se oni divili svemu ovomu!

Veliki politički pokret prve francuzke revolucije u savezu je sa znamenitim družtvenim i gospodarstvenim pokretom u prvom redu francuzkoga naroda, a u drugom i u ostalih evropskih naroda.

Gospodarstveni pokret dobio je sada vidljiv znak promjene i napredovanja u dosele posvema nepoznatom stjecištu proizvoda, a to bijahu izložbe, na kojim su se sustavno izlagali ratarski i industrijski proizvodi naroda. Izložbe su po tom dosta mlada uredba, povjest njihova broji tek sto godina; nu u tom razdoblju rasla je njihova gospodarstvena vriednost neprekidno, one bijahu pravi izraz promjene i napredovanja. Izložbama nastojalo se, a nastoji se svakim danom u jačoj mjeri, predočiti ostalomu svietu gospodarstvenu snagu neke pokrajine, naroda i države. Izložbe nose sve više značaj medjunarodne utakmice, a karakterišu napredovanje uljudbe svieta time, što se proizvodi ne nose na pazar, da se izlože na zaprašenim cestama i trgovima izpod neukusnih šatora, ambulantnih prodavaonica, pa na brzu ruku porazbacanih stajališta, gdje se pod žegom žarka sunca znojnim čelom pazari prave, već što se tu nastoji udovoljiti množini kupaca

*

time, što im se pruža potrebni komfort, proizvodi se izlažu u ukusno, a gdjegdje upravo razkošno uredjenim izložbenim palačama i paviljonima. Uz to se nastoji pobuditi podhvatni duh pokazivanjem raznih surovina, što ih dotična pokrajina proizvadja ili koje se jošte nalaze u krilu matere zemlje, a brojevnim podatcima, što su izraženi u zgodno namještenim grafičnim tablicama, podaje se još jasnija slika o izloženim predmetima. Glavničarima, koji žele uložiti svoju glavnicu plodonosno, nadaje se zgoda, da se upoznaju sa cielim gospodarstvenim životom dotične pokrajine, a rataru, obrtniku, industrijalcu podaje se u mnogovrstnim oblicima raznolika pouka, kako treba unaprediti, usavršiti i razširiti svoju djelatnost. I učenjak može tu sgodno strukovno promatrati i nadopuniti svoje znanje, da može nauku ovdje pocrpenu upotrebiti koristno za buduća vremena, da drugima dade shodne upute i savjete, koji su potrebni svakomu pregaocu na polju gospodarstvene privrede.

Izložbe su po tom najuspješnija poticala, da se razšire gospodarstvene prilike, umnažaju prometne i trgovinske sveze, što ih uz to možno podupiru moderna prometna obćila, kao željeznice, parobrodi, brzojavi, telefoni, pošte, a uz njih sav ostali poslovni ustroj, koji omogućuje vjeresijski pokret bankâ, agentura i odpremničkih kuća.

Izložbe stoje dakle pod neposrednim dojmom zakona naravi o promjeni; one su mjerilo, na kojem se je stepenu ta promjena u nekom narodu, zemlji ili državi u stalnom razdoblju provela.

Nije po tom čudo, što se nastoji ovakovom prilikom što jasnije i jače zasvjedočiti napredno gibanje naroda.

Hrvatskomu se je narodu dala prva ozbiljnija zgoda, da ovim putem potvrdi svoj napredak. godine 1864. Tada je u današnjoj sveučilištnoj zgradi obdržavana prva izložba plodina, tvorina i umjetnina iz Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Trgovačko-obrtnička komora zagrebačka pokrenula je tu namisao, te je u domoljubnim srcima tadašnjih pregalaca našla očekivanog odziva. Stvorio se je pod predsjedanjem blagopokojnog grofa Miroslava Kulmera odbor, u kojem je bio glavni radnik i pokretač tadašnji tajnik a sada podpredsjednik trgovačke komore g. J. F. Devidé. Izložba je uspjela u svakom pogledu veoma povoljno; tada je prvi put bilo moguće iz blizine upoznati gospodarstvenu snagu hrvatskoga naroda, prvi se put predočila ostalomu svietu naša domovina, kao važan gospodarstveni faktor, koji ima znatnu snagu i ozbiljnu volju, da razvija tu snagu sve to jače.

Od to doba nije bilo sve do danas više slične izložbe u našoj domovini. U tom dugom nizu godina bilo je našemu narodu moguće jedino time ponovno uvjeriti ostali sviet o svom pregnuću, što je sudjelovao sa svojim proizvodima na svjetskim ili državnim izložbama u Parizu, Beču, Trstu i Budimpešti.

Hrvatsko-slavonsko gospodarsko družtvo bilo je naumilo proslaviti svečano pedesetgodišnjicu svoga života obdržavanjem zemaljske izložbe, koju bi bilo upriličilo zajedno sa zagrebačkom trgovačko-obrtnom komorom. Namisao ovih najjačih zastupnika gospodarstvenih hrvatskoga naroda nije našla u višim krugovima željenoga susretanja, a pošto se nije mogla proslava petdesetgodišnjice upriličiti u ovom obliku, provede ju gospodarsko družtvo u užem okviru, u obliku gospodarsko-šumarske izložbe, o kojoj ćemo ovdje govoriti.

S upravo neznatnim sredstvima dalo se je družtvo na rad, da izvede nešto, što nam se danas prikazuje u takovom obilju, u tako savršenoj vanjštini, da nam srce od milinja igra, a razdragana duša u veselo titrajućim očima svoje ugodno zadovoljstvo odaje.

Priznati nam je, da nitko nije u početku mislio na sličan uspjeh, da si nije nitko mogao obzirom na naše prilike i čedna sredstva u mašti stvoriti dražestniju sliku cielosti, divnije nasade, krasnije paviljone, ljepše slapove i vodoskoke, a uz to čarobniju večernju razsvjetu svega tuj nagomilanog blaga, nego ju u istinu pruža pregnuće svih tuj marljivih sila. A sve to osim električne razsvjete stvorio je naš novac, naš trud tjelesni, naš napor duševni i naobrazba tehnička naših ljudi, sve je to, možemo s ponosom reći, plod hrvatskog duha, hrvatskog pregnuća Divan paviljon bosanski, proveden u čisto maurskom slogu, jest umni proizvod hrvatskoga umjetnika, izveden rukom hrvatskih radnika i obrtnika. Dražestni paviljon Kalinin, sav fajancom i majolikom obložen, jest opet plod truda hrvatskih radnika, tako i ukusni glazbeni paviljon, posvema originalni paviljon kneza Odelskalskoga, kuća posavačka i ona industrijalca Pajanovića, paviljoni Pongračev i Peklarov i nadbiskupski, maljušna kućica Pfisterova; sve to ukusno porazdieljeno medju krasnim nasadima naših naprednih vrtlara, koji se u pogledu ukusa i obilja rastlina i napose izradbom prekrasne sunčane ure, iz bilina sastavljene, mogu mirno uzporediti s prvim umjetninama ove struke. Isto tako valja nam iztaknuti kušaonice i glavna ulazna vrata kao nešto posvema originalna u zamisli i provedbi, sve je to naime provedeno u slogu i po ukusu našega naroda, po narodnim motivima. Na ovisokoj gomili, usred krša, veoma spretno tuj predočenoga originalnim kršnim kamenom ovamo dopremljenim, diže se jednostavna nu vitka dalmatinska kuća, na podnožju koje šumi liep slap, u noći električnim svjetlom pretvoren u krasnu „cascade lumineuse“. Uz nju stoji s desna prostrani šumarski paviljon, a s lieva paviljon vina i drugog pića, dočim kraj posavske kuće stoji paviljončić tvrdke Gerersdorfove i veliki paviljon zemaljskih kazniona, uz bok kojega se opet nalazi kućica Jakčinova. Iza vinarskog paviljona namjestiše veliku dioramu Krapinskih Toplica, paviljon slikara Kassnera, tvornice žeste i još nekoje, a iza kušaonica paviljon Litkeov, ukusni paviljon Gnezdin i onaj sasma iz vlastitih proizvoda sagradjeni industrijalca Grahora Kao dostojan drug bosanskomu paviljonu nalazi se oblikom i

Osnivači hrvatsko slavonskoga gospodarskog družtva.

veličinom upravo znamenit paviljon vlastelinstva Kutjevačkoga. Na Sokolsku sgradu prislanja se paviljon budimpeštanske tvornice gasilačkih sprema Wal era, a dalje širi se prostrana, premda posvema jednostavno izvedena, dvorana strojeva i ratarskih sprema. Iza Sokolske sgrade obrubljuju cielo otražnje izložište staje. priredjene za izložbu stoke, konja, peradi, svinja, pa za povremene izložbe voća, cvieća i povrtlja, dočim se usred toga dvokrilnog prostora širi pokusni vrt gospodarskoga družtva. Proizvodi kućnog obrta, tako i proizvodi nekih obrta, što su u svezi sa gospodarstvom ili šumarstvom, namješteni su u širokim dvoranama svenčilišta, a oni rudarstva u krilnim paviljonima gospodarske sgrade. Neki paviljoni, tako napose onaj šampanjski kneza Schaumburg-Lippe-a i tvornice konjaka, namješteni su u sveučilištnom perivoju. Cielo izložište zaokupljuje velik dio sveučilištne sgrade, sveučilištni perivoj, prostrani svenčilištni trg. Svi su paviljoni okruženi krasnim nasadima cvieća i drveća. Usred trga podignuta je ukusna fontaina, a u gospodarskoj sgradi izloženi su pomenuti rudarski proizvodi, dočim su iza Kola i Sokola nasadi gospodarskoga družtva i staje za stoku. Prostor taj izprva su držali za posvema dostatan; računalo se bo na deset paviljona, nu kasnije se tako umnožio broj, da se je valjalo stisnuti poradi pomanjkanja daljnjeg uporabivog prostora.

Vanjština jubilarne izložbe u cielosti je dražestna, uza sve to što su sgrade odveć jedna do druge; ona odaje veliki napredak hrvatskoga naroda u tehničkom znanju, zasvjedočuje podpuno poznavanje pravila estetičkih, pa odlični samosvojni napredak u uporabi hrvatskih motiva kod graditeljstvene struke.

U velikoj zgradi obrtne učione napunjene su prostrane dvorane posebnom izložbom kiparskih i slikarskih umjetnina medjunarodnog značaja, koja će znatno podignuti i znamenitost gospodarsko šumarske izložbe.

Mi Hrvati imademo puno razloga, da budemo zadovoljni vanjštinom ove naše izložbe, pa možemo mirnom dušom dočekati svu našu milu braću i strance u tim hramovima narodnoga rada i nastojanja. Oni će sa svoje strane u pravednoj ocjeni onoga, što će vidjeti, nositi u srcu ugodnu uspomenu na hrvatsku braću, te će se uvjeriti, da je narod hrvatski, uzprkos mnogim zaprekama i neprilikama, snažno napredovao i nastojao biti dostojnim članom naobraženih naroda. — Nadamo se, da će i sami izložci nositi isti biljeg napredka, isti značaj usavršenja, postignuta čvrstom voljom i neumornim marom, nu o tom ćemo prosboriti koju, kad nam se ti sada samo po vanjštini poznati dvorovi hrvatskoga gospodarstva odkriju i u svojoj unutarnjosti.

Nova rasprava o Jurju Križaniću.

(Nastavak.)

Na ovo odgovara Križanić od prilike ovako (Starine XVIII. str. 154, 155): Protivnik ne spominje nijednoga geografa, koji bi izrično kazivao, da Kranjska nije (pokrajina) slavonska ili ilirska: on samo niječe. Što kaže, da je ilirski jezik veoma raširen, odgovara mu: Poljaci, Česi, Ruteni itd. govore, istina, jezikom, koji je našemu ilirskomu sličan po plemenu (in genere), ali se po osebinama (in specie) razlikuje od našega kao francuski od talijanskoga . . . „Da me ozloglasi, iznio je nekakovo moje pismo o Kranjskoj. Evo mu odgovora: Budući da treba više paziti na smisao nego na riječi, ono moje mišljenje ne može biti niti meni niti parnici na kaku štetu. Kad se je počela raspra, upita me protivnik u prijateljskom razgovoru za savjet. Ja sam, ne poznajući tada Ivana Jampšeka (rad kojega se porodila raspra, što je tražio kanoničko mjesto), vjerovao protivniku, da (Jampšek) ne govori (ilirskim) jezikom, pa da se *toga radi* može s pravom protiv njega ustati, a ne s toga, što ne bi bio od (ilirske) narodnosti, i više sam ga puta nagovarao, da ne ustaje protiv čitave pokrajine Kad ga nijesam mogao nagovoriti, pokušao sam ovo: Napisao sam, i to posve hiperbolički, nekoliko razloga u smislu protivnikovu, koji se ne mogu dokazati, i razlažući ih, govorah: Prem da se sve ovo (kako bi ti htio) može dokazati, ipak se ne može ništa zaključiti o tome, da treba isključiti Kranjce. Jer kad bi se isključili Kranjci, trebalo bi s istoga razloga isključiti i Dalmatince, budući da su oni kud i kamo više potaljančeni, nego što su Kranjci ponijemčeni . . . On mi odgovori, da se ne će služiti tim razlogom, nego da ima boljih . . . Ja sam ga, videći, da se ne da popraviti, ostavio, a on me poslije pozvao i prisilio, da priznam, što sam napisao . . . Ja sam pak činom uvijek bio za Kranjce, a poslije i za Jampšeka, pošto se je dokazalo, da umije jezik. U drugoj obrani Kranjaca (str. 156—159) žali se Križanić sv. Roti na Pastrićevu diktatorsku vlast: došao, jadan, na raspravu, pa mu rekoše, da će rasprava biti sjutra. Sjutra je bio praznik, a on je kao svećenik u hospitalu bio zabavljen u crkvi, branitelj pak njegov bio je bolestan. No to ne bijaše dosta: Sedam kanonika „našega naroda“, i to sve Dalmatinci osim jednoga, htijući učiniti kraj tome nemiru, umole, da ih prime u zbor (sv. Jerolima). Pastrić se tome protivio, no zbor ih većinom glasova primi. Pastrić je apelirao i tražio drugo glasovanje. Kako mu je predsjednik bio na ruku, dobije, što je tražio. No za to drugo glasovanje pozove Pastrić „nekake djake iz zavoda Neofita i propagande, da nadglasa naše glasove“. To je nečuveno, to je diktatura — kliče Križanić, dodavši još dvije tri krupne.

Kobno ono pismo Križanićevo pisano je oko 15. veljače 1652. Prvi odgovor pisan je 15. svibnja 1654., drugi 10. prosinca 1655.; za vrijeme dakle od tri godine mogao se je Križanić predomisliti, no on sam kaže, da se nije predomislio, nego da je ono o Kranjcima napisao zato, da Pastriću dokaže, kako bi po ovakovu zaključivanju mogli i samoga Pastrića i sve Dalmatince izbaciti iz zbora, jer su gore potalijančeni, nego Kranjci što su

ponijemčeni. Črnčić kaže u jednoj bilješci (Starine XVIII. str. 154), da se je Križanić pokajao. No mi držimo, da se nije imao rad šta kajati, ako je istinito ispripovjedio, kako je nastalo ono pismo. A da je prije zbilja bio protiv Kranjaca, a poslije se kojekako izgovarao, to držimo, da je nemoguće. budući da mu je Pastrić mogao svak čas spočitnuti: kako se usudjuje što takova izmišljati, gdje je prije onako očito bio protiv Kranjaca. Pastrić mu je mogao u lice reći: nije istina, da si mi tada drugačije govorio, a drugačije pisao. A da je Pastrić, premda je znao, koliko vrijedi ono Križanićevo pismo, mogao biti tako lukav, dapače nepošten te se hotio njim poslužiti protiv Križanića, to bi bez sumnje priznao i Črnčić, jer i sam kaže u više bilježaka, da Pastrić krivo spominje stare povelje i da „laže“ (n. p. u bilješci 1. na str. 163). Dapače nam to, što je Pastrić zahtijevao od Križanića, da prisegom potvrdi, da je ono pisao, to nam daje pravo zaključivati, da je on dobro znao. da Križanić drugačije misli. Dakako, da to nije bilo pošteno, ali je zato Križanić protiv toga javno ustao; a Pastrić kako je bio u stisci, kako je tražio svakojake dokaze, bili oni kaki mu drago, spominje ipak samo *pismo* Križanićevo, a nigdje se u toj parnici ne spominje, da je Križanić tako i mislio; a da bude mislio, Pastrić mu toga ne bi bio prešutio. No budući da nije bio uvjeren, da je Križanić zbilja ikada bio protiv Kranjaca, nije mu mogao ništa da spočitne; Križanić bi ga utjerao u laž. Drugo je: pismo, jer „scripta manent“; što je pisano, ne može se nijekati. Križanić je kao pošten čovjek morao priznati, da je *napisao* ono pismo, ali svečano prosvjeduje protiv toga, da su to njegove *misli*. No Pastriću je glavno: *slovo*, — napisano je. U ostalom i suviše su poznati kojekaki ugovori i obveze, što su ih u Pastrićevo vrijeme kovali ljudi njegova kova: kamo sreće, da je ovo najneznatniji taki primjer!

(Nastavit će se.)

Književnost.

Hrvatska. Statistički ured hrvatske vlade izdao je prvi svezak *„Viestnika kr. statističkoga ureda u Zagrebu“*, koji će odsele izlaziti poput strukovna časopisa u rokovima, a donosit će glavne rezultate statističkih potraživanja, izvorne teoretske razprave, pa priobćivati i strane radnje u prievodima. Kraj tih razprava bit će u svakom svezku službenih statističkih izkaza u obliku tabelarnom.

Prvi svezak toga strukovnoga časopisa veoma je liepo uredjen i sadržaje više poučnih razprava i važnih podataka. Duša je tomu koristnomu časopisu neumorni predstojnik statističkoga ureda, g. *Milovan Zoričić*. U svom članku „Predbježni rezultati popisa žiteljstva g. 1890. u kralj. Hrvatskoj i Slavoniji“ priobćuje Zoričić, da je žiteljstvo u ove dvie kraljevine za deset godina naraslo za 300.000 duša. Hrvatska je i Slavonija brojem žiteljstva najjače napredovala u čitavoj austro-ugarskoj monarkiji. Za tih deset godina izselilo se preko 50.000 žitelja iz županijâ ličko-krbavske, modruško-riečke, zagrebačke i varaždinske, a u ostale četiri županije doselilo se preko 60.000 duša. U drugom članku „Nekoji važni rezultati popisa g. 1890. u glavnom gradu Zagrebu“ ističe isti pisac, da je 31. prosinca 1890. bilo u Zagrebu 37.369 gradjanskih žitelja i 2.061 vojnik, dakle ukupno 39.430 žitelja, te je po tom gradjansko žiteljstvo naraslo za preko 9.000 duša ili 32%. Žitelji materinskoga jezika hrvatskoga čine oko 70% ili nešto preko dvie trećine cieloga stanovničtva, Slovenci 15%, Niemci 9·13, Magjari 3·16, a za žitelje ostalih narodnosti zajedno ne preostaju ni puna tri postotka.

Tako se nižu poučne razprave i zanimljivi članci, što ih je većinom napisao revni stručnjak g. Milovan Zoričić, komu hrvatska književnost i nauka mora da bude u velike zahvalna, što je njegovim potieanjem i revnim nastojanjem dobila novi stručni časopis za tako važnu i koristnu naučnu granu. Pojedini svezci „Viestnika“ stoje 80 novčića.

U izvješću kr. vel. gimnazije u Osieku nalazimo razpravu Fr. Ž. Milera pod nadpisom *„Dopunjak II. dielu Petračićeve hrvatske čitanke“*, koja je vriedna da se posebno spomene i oglasi prije nego ćemo u obće govoriti o razpravama u izvješćima. Pisac se na osnovu stručnoga izkustva uvjerio, da učenicima treba svakako više znati, nego što im ova školska knjiga podaje, a kako nema povjesti hrvatske književnosti — osim Jagićeve povjesti hrv. literature staroga vieka, — trebalo bi proširiti hrvatsku čitanku, da bude u njoj više gradje i pouke. Toj potrebi želi udovoljiti pisac svojim dopunjkom dubrovačke književnosti, u kojem se najviše osvrće na sadržinu pojedinih djela, na tendenciju i poetsku vriednost, koliko se njome svako djelo bud više bud manje odlikuje. Pisac u obće želi, da učenici doznaju ne samo, kako se ono zove, što je koji hrvatski pisac napisao, nego i što ima u dotičnoj knjizi. Razprava je s velikom pomnjom napisana i sadržaje dosta gradiva, koje će se moći zgodno upotrebiti kod drugoga izdanja spomenute čitanke.

Pjesnik *Rikard Katalinić-Jeretov* (Veljko Jeretov) naumio je sakupiti u cjelinu svoje pjesme pod nadpisom: „Pozdrav istarskog Hrvata“. Nekoje su bile tiskane u raznim hrvatskim listovima, a veći je dio netiskan. Niesu to glasovi — veli pjesnik — Preradove lire, al su iskreni i neprisiljeni odisaji mog mladog srca, pa se nadam, da će mi se hrvatsko obćinstvo odazvati predplatom“. Polovicu čistog dobitka namienio je „Bratovštini hrv. ljudi u Istri“. Knjiga će obsezati preko 160 strana, a ciena joj je 1 forint; bit će ukusno tiskana. Novci i predplatni arci šalju se pjesniku u Zadar.

Umjetnost.

Operna stagiona u Zagrebu. Komična opera. „Petit duc“, „Mali vojvoda“ od Lecocqa je dosada jedina komična opera, koju smo vidjeli na našoj pozornici. Djelo je priznato i sa svojega pikantnoga libreta i nježne i umiljate glazbe. To je i dalo prilike našim mladim umjetnicima, da su evo u tri predstave polučili ovako sjajan uspjeh. Kako spomenusmo kod opere, tako nam je i ovdje na prvom mjestu reći, da imade i kod operete sila, koje se prvi put na pozornici pokazuju. Gđna. *Blaženka (Krnic)* poznata je već u Zagrebu kao koncertna pjevačica, a danas je vidimo na pozornici kano vještu glumicu i pjevačicu (vojvodkinja Blanche de Parthenay). Ne znaš, čemu bi se više divio kod te mlade umjetnice, da li igri ili pjevanju. Igra joj je vrlo naravna i situacijama prilagodjena, ne opažaš nigdje neprilike u držanju i kretanju, a to je, kako znamo, kod početnicâ u operi najteža zadaća. Pjesmom je gotovo svakoga začarala. Grlo joj je zvonko i gipko, a škola, kao svim bečkim konservatoristama, izvrsna. Gdjica. Blaženka stekla je simpatija u slušateljstvu pored svojih vanrednih umjetničkih sposobnosti i prirodnim dražestima i ljepotom svojom. Obično se kod umjetnica pjevačica to drži za pod-

redjenu stvar, no mislim ne s pravom. De Montlandry bio je g. *Pečić*, takodjer konservatorista. I on je prvi put na pozorniei, pa kako mu je vješta igra! Grlo mu je osobito jasno, kad govori, pa nam je malo čudno, da mu je glas, kad pjeva, raznjerno dosta slab. O našim umjetnieima i umjetnicama *Antonu, Lesićki i Miciki* Freudenreichovoj držim gotovo suvišnim da govorim. Čovjek bi rekao, da im svima osobito pristaju uloge u komičnoj operi. Anton je silno djelovao na općinstvo svojim naravnim i neprisiljenim humorom. Krasno uspijeva gdja. *Lesićka* kano predstojnica zavoda Lunévilleskoga. Za *Miciku* ne znaš, u kojoj bi je partiji više pohvalio. Kako joj je uloga teška i raznolika, tako ju je usprkos svim poteškoćama majstorski odigrala. Ugodno se je oka dojmila „Gavotta". U opće su dosadašnje predstave „Maloga vojvode" učinile na nas dojam, da komična opera u stagioni bolje uspijeva nego li ozbiljna opera. A i publika se pokazuje zahvalnijom za komičnu operu. Pozorište je uvijek bolje posjećeno, kad je „Mali vojvoda". Najmanje je ljudi bilo, kad se je pjevala ova opereta u korist zaklade za gradnju novoga zemaljskoga glumišta. Čudno! Valčik dodan od g. Fallera na koncu trećega čina sjeća nas na vrlo poznate i obične motive.

Opera. „Faust". Potpunoma je opravdan sud, da je „Faust" u subotu bio samo glavni pokus. Koji su Fausta vidjeli na drugim većim pozornicama, ti su pogotovo ostavili pozorište posve nezadovoljni. I ne gledeći na silan i obilan scenički aparat, koji je kod te opere potreban, moramo kazati, da ni inače nije bilo onoga, čega bi u Zagrebu moglo biti. Žao nam je, da moramo ovaj put oštrije suditi, ali činimo to, jer držimo za dužnost, da upozorimo naše čitatelje na nedostatke u ovoj operi, e da se ne bi klanjali onomu, što ne valja. Možda je koji slušatelj bio zadovoljan prošle subote, jer boljega Fausta nije vidio. *Tranfo* je, da prosto kažem, karikatura onoga „Fausta", kakvoga je Gounod stvorio svojom glazbom. Tranfo ne zna pjevati Fausta. Tomu se napokon ne bismo toliko baš čudili, jer „Faust" zbilja zahtijeva od pjevača umjetnika previše, što ćeš u Tranfa uzalud tražiti. Ali nešto je svakoga moralo ozlovoljiti, tko ima ma i samo malo smisla za glazbu, a to jest, da g. Tranfo gotovo dosljedno distonira. U partijama, koje pjeva u pô glasa, leži mu glas redovito niže, a gdje pjeva punim glasom, obično više. Gdjica. *Vimbergerova* zaslužuje u ovoj operi svakako najveću pohvalu. Ja se i opet protivim javnomu mnijenju, kad se gdjici. Vimbergerovoj dosljedno prigovara, da je početnica i da joj se to opaža kod svakoga njezina kreta na pozornici. Gdjica. Vimbergerova pokazala je kano Margareta ne samo da ima izvrstnu školu, već da ima i materijala, kojim tako umjetnički disponira. Što naobraženo uho prvo traži, to je čistota pjevanja, a to gdjica. V. umije kao rijetko koja pjevačica. Ona pjeva čisto. *G. Tercuzzi* je poznat kano Mephisto, a i gdja. *Vormastini* kano Marta. Valentina pjevao je prve večeri g. *Anton*. To je poznato, da je Anton svestran umjetnik, i njega možeš postaviti, kamo god hoćeš, on je svagdje dobar. Ali ustupiti prvenstvo mora Valentinu u drugoj predstavi u nedjelju. Ja sam raznih Valentina već vidio i to samih dobrih, ali se ne sjećam, da me se ikad ova partija u Faustu tako dojmila kao ovaj put u Zagrebu. G. Hreljanović mi se je zadnje nedjelje kano Valentin prikazao savršenim umjetnikom. Ne znam, što mi je više imponiralo, da li glas ili igra. Hreljanović si doista može upisati u svoj dnevnik, da je ove večeri priredio izvanredan užitak Zagrebčanima. On je zasvjedočio, da je pjevač umjetnik, koji može i zna pjevati. Živio! Osobito je općinstvo zanio odmah u početku svoje partije „Molitvom Valentinovom", koju je Gounod dodao već gotovomu Faustu. Orkestralnu pratnju je priredio kapelnik g. Faller. *F.*

Svaštice.

Sitne književne viesti. Medju knjigama, kojima misli „Matica Hrvatska" obdariti svoje članove, nalazi se i drugi dio *„Starih krovova" Ksavera Šandora-Gjalskoga.* Vriedni pripovjedač objelodanio je u „Matici Hrvatskoj" već tri zbirke ovakvih manjih pripoviesti, koje su umjetničkom obradbom i pjesničkom snagom ne samo zadovoljile nego i uzhitile hrvatske čitatelje. To su „Stari krovovi" (I. dio), „Tri pripoviedke bez naslova" i „Biedne priče". Imali smo zgode, da pregledamo rukopis nastavka „Starih krovova", te se u velike radujemo, što je umni naš pisac bio takodjer ovaj put sretne ruke ne samo u izboru predmeta nego i umjetničkoj izradbi. Pisac nam iznosi nov niz slikâ i licâ iz zagorskoga života, a umije svoje pripoviedanje zadahnuti takovim čarom, da mu se diviš. Bit će posao kritike, kad knjiga izadje, da ocieni i raztumači filozofiju ovih pripoviesti. U nizu ovih slika nahodi se „Žitomirski gospodin", u kojem je majstorski orisana tipna pojava u životu zagorskoga plemstva. Prezanimljiva je pripoviedka „Perillustris ac generosus Cintek", u kojoj je takodjer u pojedinačkom dogadjaju prikazana obćenitija crta iz hrvatskog javnog života. Uz ove se slike prislanja „San doktora Mišića", koji je za ljubitelje beletrističnih osobitosti prava poslastica. Ima u zbirci još i drugih pripoviesti, kao što su „Starci" i „Zadnji kajkavac". Gotovo u svima pisac u pojedinačkoj pojavi iznosi na vidjelo obćenitiju koju ertu hrvatskoga čovjeka, pa će s ovoga gledišta biti njegova zbirka veoma zanimljiva ne samo kao književni nego i kulturno-historijski prilog. Uzdamo se, da će ovi glasoci obradovati članove Matičine, pak zato već sada upozorujemo prijatelje hrvatske knjige, da što prije pristupe u ovo družtvo, jer se Matičine knjige brzo razpačavaju, tako da su već danas mnoge knjige „Matice Hrvatske" riedke ptice u knjižarskoj prodji; zato treba da svaki inteligentni Hrvat sâm bude član „Matice Hrvatske".

„Danica", koledar družtva sv. Jeronima, štampan je ove godine u 35.000 primjeraka.

Prof. *Vjekoslav Klaić* objelodanit će ove godine medju knjigama sv.-jeronimskoga družtva treći dio svojih krasnih *„Pripoviesti iz hrvatske povjesti"*, jedne od najvrednijih radnjâ za puk. Klaićeve se pripoviesti odlikuju biranom kompozicijom i jasnim slogom, a napisane su po samim vrelima, pak bi bilo pravo, da se i u inteligencije što više čitaju.

Izložba umjetnina. Naše družtvo za umjetnost i obrt priredilo je u zgradi zemaljske obrtne škole posebnu *izložbu slika i umjetnina.* Ta izložba ima u glavnom medjunarodni značaj, jer su uz domaće umjetnike izložili svoja djela mnogi strani vještaci. U njoj ima do 300 uljenih slika, preko 100 fotografija, preko 60 akvarela, 4 crayon-risarije, 2 pastel-slike, 5 kipova i 14 starih gobelina. Pristup u ovu izložbu dozvoljen je obćinstvu uz posebnu ulaznimu. Kao o svim granama gospodarsko-šumarske izložbe, tako će i o ovoj izložbi naš list donieti posebni izvještaj.

„Pisma iz Zagreba". Pod ovim nadpisom donosi kadkada „Ljubljanski Zvon" književne obznane o hrvatskoj književnosti, što ih piše za taj liepo uredjivani mjesečni časopis poznati slovenački pisac i pripovjedač *Josip Stare*, profesor na kr. realci zagrebačkoj. U najnovijem pismu (XXIV.) govori o kritici i pohvalno spominje Klaićeve misli u poznatom „književnom pismu" o kritici, koje podpuno usvaja. Za tim govori o nekim novim pojavima u hrvatskoj dramatskoj književnosti. Spominje Kumičićevu „Obiteljsku tajnu", drame gospodje Hermine Tomić, pak Derenčinova „Tri braka". Sudi, da je potonja drama vjerna slika zagrebačkoga družtva. U velike hvali pripoviedku Šandora Gjalskoga „Na rodjenoj grudi", o kojoj veli, da pripada medju njegova najbolja djela.

Domovini. — Proslov u oči otvorenja hrvatske izložbe dne 14. kolovoza 1891., prigodom prikazivanja opere „Nikola Šubić-Zrinjski". — Udovica. — Gospoda Golovljevi. — Osnutak i značenje hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva. — Jubilarna izložba hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva u godini 1891. — Nova rasprava o Jurju Križaniću. — Listak.

Izdaju i uredjuju **J. Pasarić i M. Maravić** Vlastničtvo i tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 22. kolovoza 1891.

Br. 34. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena poštom i domaćim u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Hrvatskoj braći iz Dalmacije

25. kolovoza 1891.

Ima jada — dosta ih imade,
Povjest naša još ih više znade;
Stari trôvi novi čemer sade;
Ima jada — al ima i nade!

Ima majka, da je ljepše nema:
Raj je Božji ona slika njena,
L'jepo oko u magli se taji
Kô da biser kroz oblake sjaji;
Nisu ono biserovi traci,
Nit je biser, niti su oblaci,
Već su suze, uzdasi i jadi,
Ta ona je majka siročadi!

Hranila je čeda si nejaka,
A kad ih je othranila majka
Do onoga kršnoga junaka,
Do konjica od ljuta mejdana,
Onda im je govorila majka:
Na noge se, moja djeco draga,
U sv'jetu je pošlo naopako,
Niknulo je bilje svakojako,
Ne da korov, da se cvijet širi,
Što najljepše u slobodi miri!
Na noge se, Bog će dragi dati,
Majka će vas opet ugledati
Uz ognjište ispod svoga krova
Dati će vam cjelov blagoslova,
Što su vaše izranjene grudi
Za slobodu prosvjete i ljudi!

Pošla djeca širom sv'jeta b'jela,
Bila ih je i puška i str'jela,
I da svoje tudja spase mati,
Stoput zrno naša srca shvati
Ako suze Božje pero piše,
Pisalo je naših ponajviše!
Il je tako od sudbine dano,
Il od ljudi nama darovano,
Sve jedno je, al sve peče jače:
Majka čeka — za dječicom plače!
A dječica željne šire ruke:
Majko, majko, sve su gore muke,
Tražimo te, vid nam nešto krije,
Magla neka oko nas se vije,
Bez tvog krila sve nas gore zebe,
Mrak nam pokri, mila majko, tebe,
A ne znamo, što nas ljuće peče,
Il si blizu ili si daleče!

To je čuo Bože sa nebesa,
Kako vapaj Pravdi stožer stresa,
Kako djeca svoju majku ištu
Na zemljici, starom varalištu!
Skupio je suze od v'jekova,
Plod sa našeg drva jadikova,
Suze one, nikad ne plaćene,
Sa grude nam krvlju zasićene,
Trud i muku s oznojena čela,
Da ugleda sunca i vidjela.
Kako skupi 'nako Bože sklada
A na ruke svetoj vili Rada.
Planu sunce — o kako je jasno,
A vila nam povikuje glasno
Čvrstom vjerom u vlastitu desnu
Skršit ćete sudbu zloudesnu.
Rad vam sveto vjerovanje budi,
On je sudac, što budućnost sudi,
On je kor'jen, na kom cvijet rodi
Za vijenac slavi i slobodi,
A iz njega ljepši plamen bije
Neg' je zlato traka sunčanijeh! —

Planu sunce — o što l'jepo gori,
Gdje su majci od starine dvori,
Mrak se gali, djeca majci hrle,
Junačka se moja braća grle,
Na r'ječ pada jedna suza vruća,
Kano pečat srca i ganuća!
Pa nam vjenča slavi na vidiku
Temelj bratskog rada spomeniku.

Trud je jedan, zajedničke muke,
Za tu vjeru stisnimo si ruke,
Za tu vjeru otvorimo grudi,
Jedna braća, jedne misli ljudi,
Složna desna, zajedničko groblje,
Kad sloboda od nas žrtvu pita,
Nek se znade, da to nije roblje,
Što se grli preko Velebita!

A ti majko združenih Hrvata,
Utri suze i zagrli čeda,
Krv se znade, bratac pozna brata,
Krv se znade, rastavit se ne da!
Čuj nam pozdrav, čuj nam zavjet sveti.
Oj ti ne ćeš, kršna majko, mr'jeti,
Sa junačkog, pjesničkoga juga
Ljubav nosi svojoj braći druga!
O ti ne ćeš, mila majko, mr'jeti,
S divna mora tebi sinak leti,
U oku mu Božja vatra sije,
Sv'jetli genij divne Dalmacije,
Što je grijô kroz v'jekove davne
Tvoja čeda niz obale slavne,
Gdje je v'jekom bujni lovor cvjetô
I za liru i junaštvo sveto!
Gle i danas ponosito cvjeta,
Ti si, majko jedini mu žar,
On će cvjetat tebi, majko sveta,
Kô hrvatske jedne braće dar!

Silvije Str. Kranjčević.

Udovica.

Pripoviest iz 18. vieka. Napisao J. E. Tomić.

(Nastavak.)

Drugi dan posjetila je Gita patra rektora. Ovaj bijaše vrlo uzradovan, kad je vidio udovicu.

— Dobro je, da ste već jedan put došli u Zagreb, — poče govoriti vrlo ljubazno pater. — Često sam mislio na vas i malo je trebalo, da vas nisam potražio na vašem imanju.

— Trebali ste me?

— Trebamo vas i sada još, — reče pater uviek sladko i umiljato, — to jest vaše dobro, Bogu odano, srce i vašu spremnost na dobra djela Ja se gotovo ustručavam. . .

— Govorite samo, častni oče, — prihvati živo rieč Gita, kojoj su veoma laskale patrove rieči, — govorite samo! Ako trebate moje pomoći, ja ću vam vrlo rado sve učiniti, što mi bude moguće.

— Bog će vam nagraditi svako djelo, koje činite u njegovu slavu Samo u njegovu slavu trebamo vaše pomoći. Naš je kolegij za sada ubog i siromašan. Kraj najbolje volje ne može ni ono učiniti, što bi morao. Sada bismo, vidite, trebali da gradimo u kapeli kraj našeg majura veliki žrtvenik sv. Ksaveru, ali — nemamo novaca.

— Koliko trebate?

— Bar dvie tisuće forinti. Bio sam se spremio, da zaredam oko pragova naših velikaša i plemića i da napastujem njihovu darežljivost Obadjoh dvie, tri porodice, ali se namjerih na tvrda srca, na ljude, koji za Božju stvar ništa ne mare.

— Ne trebate nikud dalje ići, — reče odlučno Gita. — Ovaj žrtvenik ja ću vam sama sagraditi!

— Koliko dobročinstvo, kako uzvišeno, Bogu ugodno djelo! — uzkliknu pater, razširiv ruke. — Ali je možda to prevelika žrtva za vas, vaša milosti.

— Što sam obrekla, to ću učiniti, — odgovori Gita, kojoj se je vrlo svidjala misao, da učini tu uslugu kolegiju.

Pater je zanosno blagoslivao Gitu i tako veličao njezin čin, da se je Gita s nekim ponosom vratila kući iz kolegija.

Dvie tisuće forinti, za onda vrlo velik novac, primi pater sjutradan od Gite s najvećom hvalom, na što se udovica vrlo zadovoljna vrati opet na svoje imanje

Malo za tim pročulo se odmah, kakovu je dobrotvorku našao pater rektor u Giti. Sam pater rektor širio je najviše slavu Gitinu i pred svakim ju hvalio kao izvrstnu kršćanku i bogoljubku. Nu sviet nije pravo vjerovao u iskrenost njezinih svetih osjećaja.

Jedni su govorili: „Rektor Precajić mudra je glava, on ju je sigurno na to sklonuo!“

Drugi kazaše: „Tašta je žena. hoće da se o njoj govori i da ju slave “

Treći opet primietiše: „Tko razsiplje svoje dobro, mogao bi poslije tudje trebati.“

Bilo, kako mu drago, i jedni i drugi i treći govorili su tako od zavisti, ali u oči hvalili su Gitu i priznavali joj, da danas ima vrlo malo ljudi, koji čine sveta djela.

Gita nije ostala preko zime na ladanju, nego je došla u Zagreb. Ali tu već nije davala nikakovih gostba ni zabava, nego je pohadjala crkve. Njezine kćeri morale su svakamo s njom, što im ne bijaše uviek pravo. Bijahu mlade i pune života, pa im se htjelo i zabave. Nu stroga mati nije im dopuštala svjetskih tih zabava, ali ih je tim više vodila u samostan duvnâ Klarisa, gdje su redovnice znale prikazivati po koju sliku ili zgodu iz sv. pisma. Mladje duvne vrlo su se rado zabavljale s Gitinim kćerima i često ih pozivale k sebi u samostan. Materi je to vrlo povoljno bilo, jer se je nadala, da će bar Jelena dobiti volju, da izpuni zavjet djevičanstva i da postane duvnom.

Medju Klarisami bijaše ih mnogo, koje su bile dobra roda, iz starih plemićkih porodica. Većinom su to bile vremešnije djevojke, koje su dugo čekale na udaju, pa kad su vidjele, da uzalud čekaju, onda su dosta gorkim srcem stupile u red, gdje su napokon našle duševni mir.

U tom samostanu bijahu takodjer odgajane mlade velikašice i plemkinje, pače bilo je i kneginjica Zrinjskih u samostanu Klarisa. Ugledne gospodje zagrebačke imale su dobrih znanica medju duvnami, pa su ih često i pohadjale. Bijaše to otmen ženski red, koji je bio u svem kraljevstvu ugledan i uvažen. Taj neprestani srdačni dodir duvna sa vanjskim boljim družtvom ostavljao je vidljivih tragova za sobom. Ta pobožna ženska družba nije činila neugodan utisak na čovjeka, kao mnogi drugi redovi, čiji se članovi trape i oskudievaju, pa se toga radi čovjeka bolno doimaju. U samostanu Klarisa bijaše svakomu voljko i prijatno. Nisi tu vidio umrtvenih, patnih i mračnih lica, nego vedre pojave, koje su služile Bogu, živjele po propisih svoga reda, ali se i radovale životu, držeći ga kao kratki Božji dar u bezkonačnoj vječnosti njegovih stvaranja.

Medju duvnami našla je Jelena, kao što obično biva medju ženskinjama, svoju ljubimicu, dosta još mladu duvnu plemenita roda, koja je tek prije nekoliko godina stupila u red. Bijaše to sestra Judita, vrlo simpatično biće, blage rieči i mila, sjetna pogleda. Lice joj je bilo prilično uvehlo i izgubilo mladenačku svježost, ali se je trag nekadašnje ljepote još dobro opažao na njezinu licu. Njezino obćenje s drugimi bijaše srdačno, ali i ugladjeno, — nije čudo zato, ako je Jelena od svih duvna najviše zavoljela sestru Juditu.

Uzrok, zašto je ona pošla u duvne, ne bijaše nika-

kova tajna. Njezin vjerenik poginuo je kao častnik hrvatskih banderijalaca u nasljednom ratu, a Judita, koja je svom dušom ljubila svoga vjerenika, nije se nikako mogla utješiti s toga gubitka. Čim je sahranila svoje roditelje, prepusti svu baštinu bratu i stupi u red, gdje je s tihim pregaranjem sprovodila miran i spokojan život.

Gita je malo ne svaki dan posjećivala Klarise. Ako bi ona slučajno to zaboravila, sjetila bi ju Jelena, pa i Magdalena, kojoj su se takodjer prijazne sestre svidjale. Zidine samostana omilješe tako djevojkam, da su najradje onamo zalazile.

— Ja ne znam, kako ću moći biti bez tebe, draga Judito! — reče jednom prilikom Jelena sestri Juditi, — kad odemo na ladanje.

— Ostani tu kod nas! — odgovori Judita. — Ti i Magdalena,... mi ćemo vas vrlo voljeti u svom družtvu.

— Vidiš, to mi nije palo na um! - reče Jelena, zagledavši se Juditi u lice. To je divna misao, samo ako mati pristane.

— Govori s njom! Imamo više tih mladih plemkinja, koje se u nas odgajaju, pa ćemo naći mjesta i za vas... I tebi, draga moja, ne će ništa škoditi, ako još više naučiš, nego li znaš.

Jelena je u istinu malo, vrlo malo toga znala, pa je savjet sestre Judite bio s te strane vrlo dobar.

Još isti dan govorila je Jelena o toj stvari s materom. Gita bijaše vanredno zadovoljna kad je čula želju svojih kćeri, osobito Jelene. Ona je odmah u prvi mah pomislila, da bi Jelena mogla dobiti volju, da stalno ostane u samostanu kao duvna.

— Meni će težko biti bez vas, — odgovori mati Jeleni ovaj put neiskreno i licemjerno, — ali ako vi to želite, ne mogu vas odvraćati od toga. Vi ćete u samostanu mnogo koristna naučiti i vrieme će vam ljepše prolaziti, nego da ste vani. Te naše djevojke tako su glupe i dosadne. Pa napokon i ja ću ostati u Zagrebu, moći ćemo se svaki dan vidjeti.

Jelena i Magdalena bijahu sretne, da im je mati dozvolila poći u samostan. One su se veselile životu u samostanu kao novosti, koje još nisu kušale. U ženskoj je naravi već tako, da im je nekako ljepše, kad ih više na okupu ima. Djevojke se preseliše odmah u samostan. Valja reći, da je Giti ipak čudnovato bilo pri duši, kad su se djeca s njom razstala i ona ostala sama u svom dvorcu. Premda nije bila osobito nježna mati, ona je ipak ljubila svoju djecu, makar ju je sebičnost i taština kad i kad stranputicom odvela. Prve dane razstanka sa svojom djecom upravo je težko podnosila, — napokon se priuči i tomu.

Moglo je proći kakova dva tjedna, što su Jelena i Magdalena u samostanu živjele, kad je sestra Judita dobila poruku od Gite, da želi s njom potajno govoriti tako, da njezine kćeri to ne opaze.

Sestra Judita dočeka na „porti“ (vratima) Gitu i obje se skloniše tada u jednu sobu.

— Opazila sam, sestro, — poče Gita, — da vam je moja Jelena osobito privržena. Ona vas od svih najviše ljubi i sigurno vam najviše povjerava.

— Istina je, ona mi je vrlo odana.

— Onda jamačno morate znati i njezine misli, tajne i osnove, jer se svega toga nalazi u mlade djevojke.

— Mislim, da nema tajne preda mnom.

— Tada ćete jamačno znati, što želim čuti od vas. Moram vam povjeriti, da sam Jelenu, od zahvalnosti prama Bogu, jer je ozdravila, zavjetovala, da ostane djevicom...

— Zna li i Jelena za to?

— Ne, nisam joj to jošte kazala.

— To sam si mislila, — reče sestra Judita s lakim smieškom ironije oko ustnica. — Jeleni nije ni na kraj pameti, da ostane djevicom.

— Ne pokazuje li volje, da postane duvnom?

— Ni najmanje, ona ima drugi ideal, za kojim se zanosi njezina mlada duša, — reče sjetno sestra Judita.

Sjena zlovolje preleti licem Gitinim.

— Kakav ideal? — upita Gita, jedva susprežući svoju uzbudjenost.

— No, ta Jelena ljubi čovjeka, o kom ne zna, da li ju on ljubi.

Gita se porugljivo nasmija.

— S obodno joj recite, da je ne ljubi i da on nikada ne će biti njezinim mužem. To joj možete kazati.

— Vi dakle poznajete njezin ideal?

— Taj njezin ideal, taj čovjek, koga Jelena ljubi, bijaše moj zaručnik. Vi valjda još ne znate...

— Znam sve... — reče brzo Judita, — nije nikakova tajna, što se je sbilo medju vama i Jelenom poradi Domjanića...

— Dakle, kad znate, sudite sami, ne bi li bilo ljepše i Bogu ugodnije, da Jelena ostane djevicom?

— Ona taj zavjet ne će izpuniti, ta vi ju poznajete. Djevojka je svoje glave. Dozna li, da ste ju vi zavjetovali, bit će još ogorčenija proti vama i ne će vas od prkosa poslušati...

— Poznajem ju s te strane, ali baš zato dodjoh vas umoliti, draga sestro, da ju vi nagovarate. Vas ona ljubi, ima povjerenja u vas, ona će vas i poslušati...

— Dvoumim, ali ću pokušati... — odgovori preko volje sestra.

— Hoćete li?...

— Rekoh, da ću pokušati, ali ne znam, da li ću i uspjeti.

Gita zahvali sestri Juditi, ali ne bijaše osobito zadovoljna s njezinim odgovorom Ode za to i do same priorice reda, kojoj preporuči istu stvar. Mati priorica bijaše vrlo obradovana, čuvši želju bogate udove Magdićeve i obeća, da će se s Jelenom češće toga radi poza-

baviti. Gita usuprot obeća, da će se obilnimi darovi sjetiti reda, podje li to za rukom.

Uboga Jelena nije ni znala, što se s njom snuje. Sestra Judita morala je već radi glasa svoga reda obećati Giti, da će kušati skloniti Jelenu, da izpuni zavjet djevičanstva, nu nije se nikako mogla odvažiti, da počne s njom o toj stvari govoriti. Činilo joj se nedostojnim, da pred Jelenom krije nešto, što se nje najviše tiče, i da neiskreno mora s njom postupati, samo da se zadovolji želji njezine matere. Ali kad je već zadala rieč, ona će ipak pokušati, bar da vidi, što misli Jelena o materinoj osnovi.

— Čuj me, Jeleno! — reče jedanput kao iznebuha Judita. — Jesi li ikada mislila na to, da bi postala duvnom?

— Zaista nikada. Ta ti dobro znaš, da su meni druge misli u glavi. Ja hoću da još živem.

— Ali recimo, da *on* umre, ili da se oženi s drugom?

— To se valjda ne će dogoditi, — reče djetinjastom nebrigom Jelena

— Ala si smiešna, draga Jeleno! — primieti Judita. — Sve se može dogoditi, dakle i to, da *on* umre, ili se s drugom oženi. Što onda?

— O tom još nisam razmišljala, al u duvne ne bih pošla. . .

— Pa si tako rado uza me. Bilo bi nam tako liepo, — govoraše Judita s najvećim usiljavanjem.

— Eh, to je šta drugo, mila moja! — odvrati joj Jelena. — Ja sam rado uza te, jer me ti od svih ženskinja, koje sam dosele upoznala, najbolje razumiješ i najbolje me tješiti znadeš. Druge mi sestre nisu ni s daleka tako mile, kao ti. Da ti umreš, šta bih ja počela u redu? . . Ne, nisam ti ja za opaticu.

— I meni se čini, — pomisli Judita s blagim posmjehom na licu, pa prestade dalje govoriti o toj stvari s Jelenom.

Priorica vrlo je oprezno postupala, da Jelenu predobije za Gitinu osnovu. Ona je dobro sudila, da se djevojci ne smije odmah kazati, što se od nje želi, jer bi to samo stvar pokvarilo. S toga je priorica s daleka okolišala, tako da Jelena nije ni slutiti mogla, zašto se nadstojnica samostana u novije vrieme mnogo više i mnogo ljubaznije s njom bavi, nego li je dosele bivalo.

Jelena je dobivala za čitanje knjigâ o životu svetaca, o povjesti reda sestara Klarisa, priorica joj je tumačila o liepoj i spasonosnoj zadaći toga reda, odlikovala ju time, da s njom u crkvi na samu moli čislo, a kod svečanih misa da sama pjeva najljepše pobožne pjesme na koru. Sve duvne dobile su nalog od stroge majke priorice, da što ljepše i uljudnije postupaju s Jelenom, o kojoj povjerljivo reče priorica ostalim sestram, da ju je jamačno Bog poslao u te zidine, da danas sjutra bude uresom reda Klarisa. Pobožne sestre nisu dakako opazile na Jeleni nikakovih svojstava, po kojih bi se takova šta suditi dalo, dapače su one držale, da Jelena nije stvor za duvnu, a njezino ponašanje u samostanu da je isto tako svjetsko i slobodno, kao prvi onaj dan, kad je došla u samostan. One su tako sudile, ali su morale da slušaju majku priorieu, koja najbolje zna, što misli i radi.

U to se vrieme pronosio glas po Zagrebu, da će se za koji dan svečano i sjajnim načinom posvetiti glavni žrtvenik u kapeli sv. Ksavera. Pater je Precajić odlučio, da će tom prigodom prodičiti dobrotvorku svoga kolegija. Oltar, što je novcem udovice Magdićeve bio sagradjen u slavu sv. Ksavera, bijaše ukusno i liepo izveden. Radilo se na njem nekoliko mjeseci, a kad je bio već posve gotov, odredi pater rektor, da će se posveta ovršiti na dan sv. Alojzija, zaštitnika mladeži.

K toj slavi bijahu pozvana najodličnija lica, a i župnici u okolici Zagreba imali su oglasiti svojim župljanom, kakova će se slava držati u kapeli sv. Ksavera. Silan sviet spremao se na tu svetkovinu s nakanom, da čini zavjete Božjemu ugodniku sv. Ksaveru sbog raznih svojih nevolja. Jedni su imali koga od svojih na vojsci, bojeći se sveudilj za njegov život, drugi su imali težka bolestnika, treći razdor i neslogu u braku, neki su opet postradali od povodnje, ljudske kuge i drugih Božjih bičeva, kojimi kara čovječanstvo, pa su sve te svoje nevolje odlučili dati pod okrilje onomu, komu je u slavu sazdan novi oltar i koji je, kako čuše, već mnogim u nevolji pomogao.

Na Alojzijevo svanu prekrasan ljetni dan, da se ljepši jedva zamisliti može. Sva ubava dolina Ksaverska bijaše puna pobožna, a i ljubopitna svieta. U samu kapelu mogao je stati tek neznatni dio onih, koji su došli k toj svečanosti. Većinom bijahu unutra ugledni boljari i boljarke i otmeniji gradjani, dočim su seljaci sretni bili, da mogu nasluškivati službu Božju i prodiku pred širom otvorenim vratima crkve. Na koru kapele uhvatile su mjesto sestre reda sv. Klare, a zagrebački redovi i svećenstvo u prednjem dielu crkve oko glavnoga oltara, koji se je milovidno prikazivao.

S desne strane oltara načinjeno je uzvišeno mjesto s klecali, gdje je u svietlo-ružičastoj opravi klečala Gita, moleći se Bogu iz molitvenika, s kojega nije podizala očiju, poput čovjeka, koji zna, da svi u nj gledaju i o njem govore, pa se toga radi nalazi u zabuni.

(Nastavit će se.)

Gospoda Golovljevi.

Roman M. E. Saltykova Ščedrina, s ruskoga preveo Stjepan Lukić.

(Nastavak.)

III. Obiteljske neprilike.

Nikada nije Arini Petrovnoj palo na um, da može doći čas, gdje će se prikazati kao „suvišna usta“ — i evo taj čas dodje, i dodje baš u tako doba, kad se je prvi put u životu praktički uvjerila, da su joj duševne i tjelesne sile skršene. Takovi časovi uvijek dolaze iznenada: makar da je čovjek već odavna slomljen, no ipak se još ne dâ i drži — i najedared odnekuda sa strane pane posljednji udarac. Da se očuvaš od tog udarca, da saznaš, kad će se približiti — vrlo je teško; valja mu se na prosto i šuteći pokoriti, jer je to — onaj isti udarac, koji još nedavno jaka čovjeka može u čas da uništi.

Težak bješe položaj Arine Petrovne, kad se je, raskrstivši se s Juduškom, preselila u Dubrovino; no tad je barem znala, da je Pavao Vladimirić, pa ma i poprijeko gleda na nju, ipak čovjek, za koga suvišni zalogaj mnogo ne znači. Sad se je stvar sasvim okrenula: bila je na čelu takoga gospodarstva, gdje su svi „zalogaji“ bili na računu. A ona je znala cijenu tim „zalogajima“, jer, živeći na selu i općeći sa seljačtvom, sasvim je na seljačku pojmila gubitak, koji nanašaju „suvišna usta“ gospodarstvu i onako oskudnome.

U prvo se je doba, kad se je preselila u Pogorjelku, još bodrila, brižno se uredjivala na novome mjestu i pokazivala prijašnje vještine u gospodarskim prilikama. No gospodarstvo u Pogorjelki bješe jadno, maleno, trebaše svaki čas osobnog prigledavanja, i ma da joj se činilo, da za točan račun ondje, gdje iz kopjejaka postaju groševi, iz groševa grivenici, ne treba nikake mudrosti, ipak morade u skoro priznati, da je to — krivo uvjerenje. Odista mudrosti ne bješe, no ne bješe ni prijašnje volje, ni prijašnjih sila. K tome bilo to u jeseni, a medjutim vrijeme bijaše kišovito i sprečavaše Arinu Petrovnu u njezinu nastojanju. Pojavi se staračka nemoć, koja je ne puštaše iz kuće; okrenuše dugačke jadovne jesenske večeri. Starica se uzrujavala i otimala, ali ne mogaše ništa da učini.

S druge je strane morala zapaziti, da i sa sirotama unukama nije dobro. Najedared se počeše dosadjivati i oboriše glave. Nekake su ih mutne osnove o budućnosti uzrujavale — osnove, gdje su se pojmovi o radu miješali s pojmovima o ugodnosti, osnove dakako vrlo nevina značaja. Tu bjehu i uspomene o zavodu, gdje su se naobražavale, i slaba nada, da se s pomoću institutskih sveza uhvate za kakugod nit i time udju u svijetlo carstvo ljudskog života. Nad svim time ipak vladaše jedna vrlo jasna i opredijeljena misao: bilo što mu drago, otići iz jadne Pogorjelke. I nekog prekrasnog jutra, Aninjka i Ljubinjka javiše bakici, da ne mogu i ne će dulje ostati u Pogorjelki. Da to nije ni na što podobno, da u Pogorjelki ne vide nikoga, osim popa, koji k tome neprestano, kad se s njima sastane, razgovara o djevicama, što su ugasile svoje svjetiljke, i da se u opće — „tako ne može“. Djevojke su govorile oštro, jer se bojahu bakice, i tim se više ohrabljivale, što su više očekivale s njene strane srčbe i otpora. No, na čudo, Arina Petrovna ne samo da je saslušala njihove tužbe bez gnjeva, već se i manila beskorisnog poučavanja, kojemu se nemoćna starost osobito podaje. Jao, to ne bješe više ona moćna žena, koja je negda s uvjerenjem govorila: „Otići ću u Hotjkov i povesti ću sa sobom unučad“. Nije samo staračka nemoć sudjelovala u toj promjeni, već i misao na nešto bolje, na nešto pravednije. Zadnji je udarci sudbe ne umiriše, već još razsvijetliše u njezinu umstvenom carstvu nekoje kutiće, u koje joj misao nikada doslije nije zagledala. Znala je, da se u ljudskom biću kriju neke čežnje, koje mogu dugo drijemati, no, čim se probude, tad neodoljivo vuku čovjeka onamo, gdje probija luč života, ona okrepljiva luč, za kojom su se oči u neutješivoj tami sadašnjosti tako dugo otimale, da je ugledaju. I kad je shvatila, da su take čežnje opravdane, već je bila nemoćna, da se opre tome. Istina, odgovarala je unuke od njihove namjere, no slabo, bez uvjerenja; uznemirivala se radi budućnosti, koja ih čeka, tim više, što sama nije imala nikakih sveza u tako zvanom svijetu, no u isti kraj je osjećala, da je rastanak s djevojkama nuždan, neizbježiv. Što će biti s njima? — to joj se pitanje nadavaše svaki čas; no ni tim pitanjem, a i ni strašnijim ne možeš da suzdržiš onoga, koji radi po svojoj volji. A djevojke samo nastojahu, da se iskopaju iz Pogorjelke. I zbilja, iza nekog kolebanja i odgadjanja bakici za volju, odoše.

S odlaskom sirotâ u pogorjelskoj kući okrenu neka neutješiva tišina. Ma da je Arina Petrovna i bila po naravi jaka, no blizina je ljudskog daha i na nju spokojno djelovala. Kad je sprovela unuke, možda je prvi put osjetila, da joj se je od bića nešto otkinulo i da je najedared polučila neku neograničenu slobodu, tako neograničenu, da nije pred sobom ništa vidjela, osim praznoga prostora. Da nekako sakrije u vlastitim očima tu prazninu, odluči odmah zatvoriti paradne sobe i stanove, gdje su stanovale sirote („Ujedno će i drva manje trebati“, pomisli pri tome), a za se ostavi svega dvije sobe, od kojih u jednoj bješe smješten veliki kijot s ikonama, a druga je bila u isti kraj i za spavaonicu i kabinet i blagovaonicu. Služinčad takodjer, ekonomije radi, otpusti, ostavivši kod sebe samo staru ključaricu Afimjušku, koja je jedva vukla noge, i jednooku soldatušu Markovnu, koja je pripravljala jelo i prala rublje. No sve je to malo

pomoglo: osjećaj praznine proniknu i u te dvije sobe, gdje je mislila da ga se oslobodi. Samoća i bolna besposlica — to su dva neprijatelja, s kojima se nadje licem u lice i s kojima joj valjade odsele sprovadjati svoju starost. A za njima odmah okrenu i djelatnost fizičkog i duševnog rasula, djelatnost tim jača, što joj se manje opire besposleni život.

Dani za danima prolazili s onom jadovnom jednoličnošću, kojom je tako bogat seoski život, kad u njem nema ni ugodnosti, ni gospodarstvenog rada, ni materijala, koji daje hranu za um. Nezavisno od vanjskih uzroka, koji su sprečavali osobni gospodarstveni rad, Arini se Petrovnoj i u nutarnjosti ogadi sve to naprezanje. Možda bi i savladala tu ogavnost, da je imala cijelji, koja bi opravdala njeno naprezanje, no baš cijelji ne bješe. Prijašnja se grozničava djelatnost najedared prometnu u sanenu besposlicu, a besposlica malo po malo skrši volju i tako jê sasvim preokrenu, da Arina Petrovna o tom ni u snu ne bi pomislila prije nekoliko mjeseci. Od čvrste i odlučne ženske, koju niko ne smjede da nazove staricom, postade razvalina, za koju nije bilo ni prošlosti, ni budućnosti, već bijaše samo čas, koji valjade proživjeti.

Danju je većinom drijemala. Sjedne u naslanjač pred stolom, na kojem su razbacane zamrljane karte, i drijema. Zatim zadrhta, probudi se, pogleda na prozor i dugo, bez ikakih misli, ne odvaja očiju s daljine, koja se pruža bez kraja i konca. Pogorjelka bijaše jadan dvorac Bijaše bez vrta, bez sjene, bez svakih znakova, koji bi odavali ma kaku udobnost. Što više, ne bješe sprijeda ni ograde. Kuća je bila na kat, kao zgnječena, i sva pocrnjela od vremena i nepogoda; otraga bijaše nešto trošnih zgrada, a u naokolo se ispružila polja, polja bez kraja i konca; što više, na obzorju se nije vidjelo ni šume. No jer je Arina Petrovna iz mala neprestano živjela na selu, to ta bijedna priroda ne samo da joj se nije pričinila jadovnom, već joj pristajala k srcu i uzbudjivala ostatke čuvstava, koja su se u njoj grijala. Veći je dio njezina bića živio u tim golim i beskonačnim poljima i pogledi ih instinktivno tražili u svako doba. Zagledavaše se u poljsku daljinu; zagledavaše se u sela, koja su se kao crne točke odavala tamo amo na obzorju; zagledavaše se u bijele seoske crkve; zagledavaše se u šarene mrlje, koje su se na poljima odavale kao sjene od oblaka, što su plovili med sunčanim zrakama; zagledavaše se u onog nepoznatog seljaka, što je išao izmed poljskih brazda, a njoj se činjaše, da se je kao ukopao na svome mjestu. No pri tome nije ni o čem mislila, ili bolje reći, ona imaše misli, no tako izmučenih, da se ni na što nijesu mogle zaustaviti na duže vrijeme. Samo je gledala, gledala dotle, dok nije staračka drjemota počela iznovice gudjeti u ušima i zastirati tamom i polja, i crkve, i sela i onog seljaka u daljini.

Katkada bi se uzela spominjati, no uspomene na prošlost bjehu bez ikakvog saveza, u obliku slikâ. Pozornost se nije mogla ni na čem zaustaviti i neprestance skakala s jedne daleke uspomene na drugu. Ovda bi jê onda ipak presenetilo nešto osobito, ne radost — njena prošlost bješe vrlo škrta s radosti — već uvreda nekaka, gorka, nesnosljiva. Tad bi jê unutra kao zapeklo, srce zabolilo i suze navrle na oči. Počela bi plakati, plakala teško, bolno, plakala onako, kako plače jadna starost. No dok su suze tekle, misao je nastavljala svoj posao i neopazice Arinu Petrovnu odvlačila od izvora, koji je prouzročio njenu bol, tako da se je za nekoliko časaka starica i sama u čudu pitala, što se je to s njome dogodilo

No ako su joj dani prolazili u nesvjesnoj drjemoti, to su noći bile vrlo mučne. Noću se je Arina Petrovna *bojala:* bojala se lopova, prikaza, vragova, riječju — svega, što bješe produkat njezine naobrazbe i života. A zaštita protiv svega toga bijaše rdjava, jer osim stare služinčadi, o kojoj rekosmo gore, sva se Pogorjelka povjeravaše šepavome seljaku Fedosjejuški, koji je za dva rublja na mjesec dolazio sa sela, da noću čuva gospodski dvorac, i obično drijemao u hodniku, izilazeći na odredjene sate, da udari nekoliko puta u željeznu ploču. Ma da je na oboru i živjelo nekoliko radnika i radnica, no kuća je na oboru bila udaljena od zgrade kojih dvadeset hvati, pa nije bilo tako lako, da dozoveš kogagod.

Ima nešto teško, jadovno u besnenoj ladanjskoj noći. U devet sati ili najviše u deset života kao nestane i okrene tišina, koja nagoni na strah. Nemaš što da radiš, a i svijeće ti je žao — valja ti leći spavati. Afimjuška, čim se odnese sa stola samovar, po navadi, kako je još radila za kmetstva, zamandali vrata, koja vode u gospodaričinu spavaonicu; zatim se počeše, zijevne i čim se povali na pod, odmah i zaspi. Markovna se u djevojačkoj sobi nešto dulje pozabavi i sve nešto mrmlja, nekoga psuje; no napokon se i ona primiri, pa se za časak već čuje, kako zaredice sad hrče, sad u snu govori. Stražar nekoliko puta udari u ploču, da javi svoju nazočnost, i umukne na dugo. Arina Petrovna sjedi pred nagorjelom lojanicom i kuša da rastjera san pasijansom; no čim se lati karata, odmah je drijemež počne savladavati. „Ta, još ćeš štogod upaliti s tim snom!“ rekne sama sebi i odluči, da legne u postelju. No jedva što je utonula u perinama, kad eto druge nevolje! san, koji ju je cijelo veče napastovao, najedared sasvim iščeznuo. U sobi je i onako vruće: iz otvorena dušnika sve suklja vrućina, a od perinâ atmosfera postaje na prosto nesnosna. Arina se Petrovna preokreće sa strane na stranu i hoće da zove kogagod, a zna, da na njezinu viku ne će niko doći. Zagonetna tišina vlada u naokolo — tišina, u kojoj uho, kad se naćuli, umije da razabere silesiju zvukova. Sad negdje udarilo, sad se čulo zavijanje, sad kao da je neko prošao po trijemu, sad po sobi proletio nekakav dah i po licu dirnuo. Svjetiljka gori pred ikonom i svojim

svjetlom daje predmetima nekakav varav oblik — kao da to nijesu predmeti, već samo ocrti predmetâ. Naporedo se s tim sumnjivim svjetlom javlja drugo, koje dolazi iz otvorenih vrata susjedne sobe, gdje je pred kijotom zapaljeno četiri ili pet svjetiljaka. To je svjetlo palo na pod u slici žutog četverokuta, kao da se je urezalo u mrak spavaonice, ne sljevajući se s njime Svuda sjene, koje se miču i bez šuma dižu. Miš zagrebe negdje u stijeni: „pst, gade!“ vikne na nj Arina Petrovna — i opet sve umukne. Opet sjene, opet šapat, ne znaš od kuda. U slaboj, bolnoj drjemoti prolazi veći dio noći, i tek pred jutro okrene pravi san. A u šest je sati u jutro Arina Petrovna već na nogama, izmučena besanicom.

(Nastavit će se.)

Bože moj, zlobna svieta!

Svakog uboga jutra, osim sveca s prtvicom o ruci, a poslom u rukama, hodila u grad na radnju. Njezini je slali za *manovalu*, a šta bi im kod kuće; neka barem dobije, da što kupi na se i sastavi opravu, za tamo, kad joj prispije njezina sreća.

Bi li je koji *manoval*, pogrde i ruzi, samo prstom krenuo, odmah bi mu doniela pod nos; zna se ona čuvati, da bi tako druge! Mudra je ona! Šalje druge da se penju, sa škipićem *malte* na glavi, uz ljestve na *armaduru*, kad je koji mužki dolje.

Jednog dana mladi gospodar, liepih brčića, a bielih ruku, zateče je samu, baš kad je sa škipićem na glavi nosila *maltu*; uhvati je za podbradak, posmješujući joj se: Liepa mala! Porumenila, a nek moli Boga, da je gospodarev sin! Kad na podne svršila radnja, a ona otvorila svoju sprtvicu, da grizne komad ječmenice, što iz doma poniela, i nadje bielu bublicu pšenična kruha. — Bože moj, ko je ovo metnuo! Da ne bude mladi gospodar, vidjela ga je, gdje se onuda vrza. Bio joj jednom pokazao i zlatni lanac svoje ure; e, da je i njoj jedan oko vrata! Radit će, kupit će ga, ta i druge ga imaju, što dobivaju na radnji.

Kad bi se sa svojim drugaricama pod večer vraćala kući, dok bi se druge uzele pod ruku i pjevale, ona za njima oborene glave plela bječvu, misleći o mladom gospodaru i njegovu zlatnom lancu. Ne luduje ona kao i druge, lako je za nju!

Jednog dana stao mladi gospodar na *armaduri*, da pazi, radi li se; manovalice dolje u dvoru neke mele vapno, a neke nosile maltu. Ona, jer joj je uviek bilo drago na sebi imati čisto, uzela šproljak, pa podizala oko sebe *vuštan*, da ostruže ono vapna; povirivala bi joj čista, biela skuta; a jednom, dašto nehote, uhvatila i skuta, a kako je liepa bila po dnu, odkrila se do koljena, da su joj se vidjele liepe šarene čarape. Pa da nije napast! Bog je dao, brže se pokrila, jer joj se kao prizrelo, da je mladi gospodar s *armadure* gleda.

— Gleda te gospodar, — rekle bi joj druge, smijući se.

— Neka gleda, vidjet će roge ćaćine! Sad se ne može čeljade ni čistiti! Bože moj, zlobna svieta, odmah misle na zlo!

Razkrije li višno njedra, da bolje utegne rubac oko vrata, skine li maramu s glave, da namjesti kosu, popipa li malo zlatne naušnice, da joj se nisu odapele — odmah na zlo zamjere! Pak, da on gleda! Svako ima oči da gleda. Bože moj, zlobna svieta! Lako je, sinko, za nju!

Kad je jednom manoval Mitar, — ona pogrda, što bi i svecu je našao, — zatekao iznenada u podrumu iza bačava, da u hitnji nešto oko sebe načinja, a netko u to šmignuo na vrata — u njoj sva krv zamrla od straha, jer i ona vidjela, da je netko šmignuo, al po duši ne zna, tko je. Bila nesretna pošla, da gdje u zaklonici podigne skuta.

Dok se je Mitar smijao i namigivao drugim manovalicama, ona zažarena: — A, jadna ti duša, pa bi baš mogao i pomisliti? Nisam ja, sinko, takova! A ne znaš ti, da tunomadne, a ovo nisam još od stida nikomu kazala, mladi gospodar samo što me je htio ovako prstom, pa pluf svom maltom, što sam na glavi nosila, po njemu. Nije mi smio ništa od oca, a bio bi me čuo! A, ne će se nitko naći, da se je i prstom dotaknuo, a kamo li tako. Bože moj, zlobna svieta, odmah na zlo misli! Kad se onog dana na večer vraćala kući, govorila drugama, da joj se još život nije vratio od straha; tko je ono mogao bit sakriven? Znala je ona, da će joj se što spetiti, jučer joj je vazdan pjevalo desno uho! Pa ono pogrdnoga Mitra, a jeste li ga čule, kud je on odmah htio! — namigivala drugaricama, upirući prstom u čelo. E, blažena Gospe, platit će misu, da se čudo vidi!

U nedelju kad hodila u grad k misi, vidjela se na njoj zlatna kolajna Čuda! Moje golubice, kad budu po vazdan nosile škipić na glavi ko i ona, moći će i njima biti! Nije mačka kriva, što je stopanjica liena. Kakve su duše, ne bi se čudila, da sumnjaju Bog zna što! Bože moj, zlobna svieta!

Nema ona još preko glave, da podje za Juku, koji se oko nje vrtio i sladeći joj govorio: Dušice moja!

— Pusti ti mene mojim putem, a hvataj se koga hoćeš, nije meni o tomu — Nu ti ga! On još! Odmah ću po gubici, ne znaš još ti mene!

Govorio joj, da će uz kuću izkopati čatrnju, da se ne muči, kad bude daleko na vodu; bio joj jednom, kad je hodila sama u grad, bacio i dar u sputvicu, a ona s njim na sred puta, i da je se prodje, odmah da mu njegova, Bože joj prosti . . . A ovo mu kaže na što srce

i bez vina i bez rakije. Otet je na silu? Neka, bolan, kuša, ne zna još o ı, kakova je ona!

Jedne nedjelje popodne uputila se sama — od koga da ima straha! — k crkvi na blagoslov. Kad prošla mimo Jukinu kuću, — Bože moj, kad hoće da te se napast doveže! — imala joj baš u onaj čas pasti bječva, pa dok se ona prignula da je podigne, Juko samodrug iznenada je zgrabi, odvuče u kuću, a za sobom zacapi vrata. Bože, krivila se, otimala se, čudo od sebe stvarala! Skočili njezini, zazidjali u prozore, u vrata brvanicom, kušali na silu otvorit je! Sjutra jutrom pošao mladi u njezinih da pita proštenje, a i ona za njim: nije po duši ni prstom je krenuo, al zaludu, prokleti sviet, stala sama s tudjim momkom; pa eto, hvala Bogu, ako je za njim utopila svoju sreću. Da joj nije pala prokleta bječva, ne bi ona njegova bila!

Kad joj je jednom muž iz daleka nešto spomenuo o mladom gospodaru: uh, začepila uši. Platila je ona misu blaženoj Gospi, čudo se ima dogoditi! Da nije curom čuvala svoj obraz, mogla je danas biti druga žena, a kamo li tako! A ne znaš ti, da od kad sam ono na nj izkrenula maltu, i danas, sretne li me putem, obrne glavu.

Šetajući se s mužem jednog sveca, sreli mladog gospodara; kad mimo njih prošao, ona časom izostala iza muža, jer je stiskali postoli, a kao da se uvriedila u prst od noge, od boli zažela okom. Srećom to nitko opazio, ni sam joj muž, jer kakav je danas sviet, tko zna, što bi posumnjali!

Da ide često u grad, da, kad podje, ne zna se više vratiti! — u selu zlobni jezici govorili.

— Ako ide, to svojim poslom ide, ne idu li i druge, pa ko ih zašto pita? Bože moj, zlobna svieta; da u crkvu podješ, na zlo bi ti zamjerili!

Da se drži još kô cura, da je vidjet uviek na njoj novo iza nova — i to joj zlobni jezici podbadali.

— E, ne će nego kô i one smrdjivice; put za njima smrdi, kud prolaze. Ona ne zna, što će to reći: gnjusno na sebi nositi; gdje su im ruke, usahle im, — za što je voda?

Ona! Bože moj, ne bi iz kuće izašla bosonoga i prošla mimo ljude, kô neke ter neke; ona, kad čuje, da koji mužki kakvu mastnu izvali, pusto gavežljiva, pljune; nije ona kô i neke, što svaku pogrdu slušaju i govore. Kako ih nije stid!

Jednog dana ušla kroz nešto u besjede sa jednom susjedom. Svaku jedna drugoj: i taka i ovaka, pa kad onoj drugoj dogustilo, stisla zube, pa joj u oči: Muči, nepodobnice, zatekla te je nojmenica samu s njim u sobi...

Ona se skosnula, protrnula svim životom, krv joj nasjela na obraz, žile nabrekle, izkokotila oči, stisnula šake, pa kad joj ne mogla drugo, lanula razjarena: — Bilo mi je drago, vama je žao, jer vas ni psi ne će! Bože moj, zlobna svieta!

Primorac.

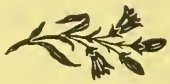

Slika zagrebačkoga života prije pedeset godina.

Dok je još djakovao u Pešti, upoznade se Ljudevit Gaj s Janom Kollárom, čuvenim pjesnikom „Slavine kćeri“, apostolom slavenske uzajamnosti. Drugujući sa zanesenim Slovakom ubrao je mladi pravnik one velike ideje, koje je kasnije s tolikom srećom presadjivao u hrvatsko tlo. Već prva knjiga Gajeva u hrvatskom jeziku prosjana je mislima pjesnika Kollára. Gaj je našao za ove ideje o Slavenstvu pripravljeno tlo u domovini, pa nije čudo, da se je misao slavenske zajednice i narodne slobode u srcima mladih Hrvata od male varnice raspirila u živi plamen, koji je u nekoliko godina obuhvatio sve hrvatske krajeve. Vedri optimizam Kollárove poezije i njegove knjige o slavenskoj uzajamnosti prijao je zanosu mladih ljudi, trag Kollárovu utjecaju nalazimo gotovo u svoj poeziji ilirskoj (osobito u Vraza i Preradovića), u kratko može se reći, da je Kollár kumovao ilirskomu preporodu. Kollár je ona zlatna veza, koja spaja hrvatski ilirizam sa preporodom češkoga naroda; uz Kollára je bilo još i drugih zaslužnih ljudi, koji su podržavali duševni savez češkoga i hrvatskoga naroda, ali su svi na jednoj i drugoj strani na prvo mjesto postavljali pjesnika „Slavine kćeri“. Njegova se djela prevode na hrvatski i čitaju u izvorniku, oglasuju se u „Danici“ nove radnje, pjesnici mu ilirski pjevaju zanosne pjesme, a kako su Hrvati štovali Kollára, najbolje se pokazalo g. 1841., kad je Kollár putujući u Italiju pohodio Hrvatsku, pa se navratio u Zagreb. U Streljani prirede mu naši najodličniji književnici svečan objed, iz Kukuljevićeva opisa ove slave može svatko razabrati, s kolikim su zanosom Hrvati sviju slojeva dočekali velikoga pjesnika slavenske misli. Taj je dan bio jedan od najradostnijih po majku Slavu!

Kollár je doskora opisao svoje putovanje u spisu „Cestopis obsahující cestu do horni Italie, a odtud přes Tyrolsko a Bavorsko se zvláštním ohledem na slavjanské živly, roku 1841 konanou a sepsanou.“ U trećem poglavlju prvoga dijela opisuje Kollár svoje putovanje po Hrvatskoj: on je na ime došao od Brežaca, pohodio Zagreb i Karlovac, pa prekrasnom Lujzinskom cestom krenuo na Rijeku.

Za kulturnu povjest mnogo je vrijedan Kollárov opis

zagrebačkoga života iz godine 1841; iz njegova se putopisa vidi, kako su se visoko podizali valovi narodnoga zanosa u Hrvatskoj; Kollár nam je klasičan svjedok, kako su prvaci hrvatskoga naroda s nekom svetom požrtvovnošću radili za korist domovine i napredak slavenske misli.

U ovaj mah, kad slavimo pedesetgodišnjicu gospodarskoga društva, tako znamenitoga u najskorijoj povjesti hrvatske kulture, vrijedno je, da iz Kollárova putopisa, koji je u nas dosta slabo poznat, iznesemo nekoliko značajnijih mjesta o zagrebačkom kulturnom životu g. 1841.

Kollár je krenuo iz Štajerske prema Zagrebu 12. rujna. „U Zagreb smo došli, piše Kollár, prije desete ure, tako da sam još čuo svršetak hrvatske propovijedi u hramu. Okolica je zagrebačka slikovita, obdjelana, na lijevo ovjenčana vinogradima i brežuljcima, otkud i ime Zagreb, na desno nepregledna ravnica zove mjesto, da se širi sve do Save, ne bi li kad postalo jednim od najvećih na jugu. Slika i situacija mjesta koleba izmedju velikih i malih, starih i novih mjesta; krojači, tokari i drugi obrtnici imaju njemačke natpise: trgovci i hrvatske (ilirske). Gaj je os, oko koje se vrti duševni i narodni život Zagreba dapače sve Hrvatske. Ima tomu po prilici 12 godina, što se nismo vidjeli, što smo u Pešti zajedno izlazili u šetnju, čitali čitanku, da se nauči češkomu jeziku, razgovarali se o pravopisu, o novinama i inim narodnim poslovima, te gradili velike osnove za budućnost; od okretna, učna, nade puna mladića postade Gaj već ozbiljan, ugledan, mnogo zaslužan muž, koji ispunjava sve odluke mladosti. Koliko me je veselilo, da se sastanem s takovim prijateljem rodoljubom, sunarodnjakom! On je kao magnet pritegao k sebi najsposobnije mladiće ilirske iz sviju krajeva i narječja, siromašne je spisatelje podupro potporama, predobio plemstvo za narodnu književnost, ujedinio razasute sile i tako zadaću, koju su mu namijenili Bog i vrijeme, kao pojedinac sretno svršio. Nešto čudotvorna čini se da imade g Gaj u sebi i oko sebe. Ili možda preporod naroda ne zaslužuje ime čuda? Novinarna i tiskarna Gajeva velik je pothvat, koji gotovo nadilazi sile jednoga posebnika. Tu su tri preše, svaka od njih stoji 500 for. srebra; hidraulički stroj osim toga stajao je sâm 1000 for. srebra, da šutim o slovima, o slagarima, o tiskarima i drugim pripravama i potrebama. Ne samo sebe dušom i tijelom, nego i svu svoju očevinu i imovinu žrtvovao je taj besprimjerni rodoljub narodu i domovini.

Stjepan Zlatović.

„Nad tiskarom je čitaonica, veoma ugodno uredjena: naokolo uza stijene nalazi se knjižnica, gdje su knjige sviju slavenskih narječja*), poimence slovnice, rječnici i povjesti; po sredini je dugačak, zelenim suknom pokrit stol, a na njemu dvadeset i pet različitih novina, u krasnom redu namještenih. Takova množina slavenskih novina na okupu jedva se još gdje na svijetu nalazi. Tu je ruska Sêvernaja Pčela, tamo Srpske Novine i Narodni List, ovdje poljski Tygodnik literacki, ondje Pražske Noviny, Včela, Květy Ost und West i ine uglednije njemačke novine. Madjarske novine imadu ovdje mjesta medju našima, u madjarskim čitaonicama nisam nigdje opazio, naših novina: ova me je slavenska podnosljivost i svestranost mnogo tješila. Za ove se novine troši na godinu 260 for u srebru. Nadzor i red vrši ovdje g. Babukić, čovjek osobito učen i dobar kao ljeto. Takovim čistim sveslavskim životom nisam bio nigdje tako proniknut kao ovdje.

„Tu sam našao Slovaka g. Šuleka, gdje čita novine, tamo Rusa Sreznevskoga i Praisa, koji su ovdje nekoliko

*) Kollár drži, da imade samo jedan slavenski jezik, a u njemu četiri narječja: ruski, poljski, češki i hrvatski (ilirski).

dana čekali na moj dolazak, imajući otići u Srbiju. Divna je sposobnost Rusâ, da se nauče jezicima, a osobito slavenskim narječjima. Gospodin je Sreznevskij govorio tako dobro i potpuno hrvatskim narječjem, kao da je ovdje rodjen. Meni je to s početka išlo svakako nešto teže, jer sam do sada imao prilike samo za čitanje, a malo kad za govorenje: no ipak od dana do dana meni se jezik razvezivao. Upoznao sam u Zagrebu ne samo sve odličnije spisatelje, g. Demetra (dramatika), Vraza, Stoosa, Rakovca, Kukuljevića, Babukića, Užarevića, Mojžeša i druge, nego takodjer zastupnike i podupiratelje naroda i književnosti iz viših staleža, kao njegovu preuzvišenost biskupa Haulika, grofove Draškoviće, grofove Oršiće, velikoga župana Nikolu Zdenčaja, vicebana hrvatskoga Markovića, baruna Kulmera, generala Šimunića, pukovnika Rastića i nebrojen niz prijatelja i rodoljuba, koji su me svi tako mnogim i sjajnim dokazima prijazni, gostoljublja i slavenske uzajamnosti počastili, da moj boravak medju njima ide medju najkrasnije dane moga života.

„Hrvati su slavenski Spartanci: jaki, hrabri, odrješiti. Čuvstvo narodne svijesti i znamenitosti nikoga tako ne zanosi kao ove „Hrdinoslave“ (junačke Slavene). Njih ide ta krasna čast, što su bili prvi, koji su se usudili novoslavenske ideje iz duševnoga carstva presaditi i uzgajati u zbiljskom životu. Tu nema nikakova spisateljskoga i učenoga aristokratizma, nikakova monopola literaturom i idejama, kao drugdje: prava su narodna i duševna u opće slobodna, a radost je biti njihovim dionikom, dapače i samo svjedokom.“

Zatim govori Kollár opet o Gaju i onima, koji mu zamjeraju koješta, pa veli: „Kad bismo mi Slaveni imali narodni Panteon kao Rimljani i Francuzi, ili valhallu kao Nijemci, ja bih Gajev lik onamo postavio i ovjenčao mu glavu lipovim vijencem.“

„Dne 15 rujna prikazivale su se u glumištu dvije drame, prva: Seoska kuća na drumu, po Kotzebu-u, a druga: Ludost i ludorija, vesela igra po Desagieru. Gosp. Tkalac istakao se u obje komičnim talentom, gospodja Veselova nježnim kretnjama i mimikom kao i ljubeznim izgovaranjem ilirskoga govora. U krugu prijateljâ govorilo se o tom, da se najmi ili sagradi novo kazalište u Zagrebu: premda sam uvjeren o utjecaju glumišta na probudjivanje narodnosti i usavršivanje jezika, ipak sam savjetovao, da bi se ovi novci radje upotrebili za osnutak Matice, koja bi izdavala knjige, i za muzej, koji bi čuvao domaće starine, a medjutim je sadašnje stanje glumišta dostatno za nazočne potrebe. Budući da je glavnica za to još premalena, obvezao se plemeniti Gaj, da će sam putovati i za tu svrhu sabirati po svoj Hrvatskoj“.

Onda pripovijeda, kako im je Sreznevskij (kasnije profesor slavistike u Petrogradu) kazivao o stanju ruske književnosti, a poimence pjesništva. Osobito se ističe iza Puškina Homjakov, te Kollár preštampava po kazivanju Sreznevskoga na istom mjestu poznatu pjesmu Homjakova „Orao slavenski“, koja u ono doba još nije bila nigdje štampana. Evo je prevedene:

Visoko si postavio gniezdo,
Slavni orle sjevernih Slavena,
Široko si razkrilio krila
I daleko poletio k nebu!
Leti, al u gornjem moru svjetla,
Gdjeno grudi, što odišu snagom,
Zagrieva ti osjećaj slobode,
Mladje braće nemoj zaboravit!
Daj na stepu južnijeh krajeva,
Na daleki ogledaj se Zapad:
Mnogo j' braće, kuda Dunav teče,
Gdje su Alpe maglom obavite,
U gudurah tamnijeh Karpata,
Po balkanskih šumah i dolinah,
U mrežama vjerolomnog Niemca,
I u težkim turskim okovima!...
Okovana braća očekuju,
Da će jednom tvoje glase čuti,
Da ćeš jednom krila, kao ruke
Razastrieti nad slabom im glavom...
Sjeti ih se, oj sjeverni orle!
Pozdravlje im svoje pošlji gromko,
Jarko svjetlo nek slobode tvoje
Utješi ih u robskome mraku.
Duševnom ih ti nahrani hranom,
Okriepi ih nadom ljepših dana,
I srdaca jednokrvnih studen
Razgrij svojom ljubavlju prežarkom!
I njihovo nadoći će vrieme,
Slaba će im ojačati krila,
Mladjane im ponarasti pandže,
Pa će onda orli zakričati
I verige kletoga nasilja
Željeznijem razkljuvati kljunom!

Kollára su pitali prijatelji u Zagrebu, zašto više ne pjeva, a Kollár na to veoma lijepo odgovara, da sada, pošto je češko-slovački svijet probudjen, treba novonarodne ideje unositi u život ne samo u jednom obliku (pjesničkom), nego u svim mugućim oblicima kulture. O tom Kollár opširnije raspravlja.

Najzad priča, da su ga pohodila dva klerika iz sjemeništa: Valentić i Vrbančić, koji su ga češki pozdravili, i u opće „za čudo vješti bili češkomu govoru“. Jedno je samo žalio Kollár, ostavljajući Zagreb, što nije mogao vidjeti i upoznati Mažuranića, koji je upravo poradi bolesti bio na ladanju. Dne 16. rujna ode Kollár iz Zagreba.

Takovu je duševnu atmosferu zatekao u Zagrebu prije pedeset godina Jan Kollár, našao je ljude pune zanosa i volje, koji su udarili osnovu gotovo svim kulturnim granama hrvatskoga naroda. Od zrna, koje su posijali vrijedni Ilirci, uzraslo je ako i ne golemo, a ono ipak čvrsto stablo hrvatske prosvjete. Ova mala slika, koju nam je podao Kollár o životu hrvatskih narodnih prvaka prije pola stoljeća, budi nam primjerom i ponukom, na koji način treba da nastavljamo ono, što su Ilirci sretno započeli na polju narodne prosvjete! M. Š.

Jubilarna izložba hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva u godini 1891.

Piše Milan Krešić.

II.

Dalmatinska kuća. Bosanski paviljon.

Sjećam se živo razprave, koja se je povela u jednoj od prvih sjednica jubilarne izložbe o sudjelovanju Dalmacije, zatim Bosne i Hercegovine. Bilo nam je težko pomisliti, da će se u Zagrebu obdržavati izložba, na kojoj ne bismo vidjeli svoju najbližu braću na okupu. Pa opet pitasmo se, kako da se to provede kraj čednih sredstava, kojima razpolaženo, kraj različitosti mnienja o obsežnosti, koju treba da ima ova izložba? Pošto je ta izložba značaja družtvenoga, koje svoje djelovanje proteže samo na Hrvatsku i Slavoniju, pa pošto je Dalmacija danas dio cislitavske pole naše monarkije, a Bosna i Hercegovina u posvema od nas odlučenom političnom položaju; pitasmo se, da li bi i kraj toga, ako se materijalna sredstva ipak požrtvovnošću hrvatskoga naroda namaknu, moguće bilo ove po nas s političkoga i gospodarstvenoga stanovišta tako važne posestrime privesti u naše kolo? Da li bi umjestno bilo pozvati vlade obiju tih ogranaka našega naroda, da tuj sudjeluju, da li ne će možda politički razlozi tomu pozivu smetati? Ovako zabrinuti, nismo ni iz daleka pomislili, da će na jubilarnoj izložbi gospodarskoga družtva sjati u čarobnom električnom svjetlu slap izpod vitke dalmatinske kuće, koja se diže na kršnoj visini, da će biti paviljon bosanski krasan, da čaroban dragulj, na kojem se radostno danas naš pogled pase.

Čuvstvo zadovoljstva i spokojnosti izpunjuje nam grudi, kad opažamo, kako su se sve naše bojazni, kao oblačići na obzorju razpršili, kako se je i bez naše materijalne pripomoći tuj podigla liepa dalmatinska zgrada, napunjena proizvodi divne Dalmacije, slavne kolievke Hrvatstva, a njoj nasuprot kako se dražestno ističe medju inim zgradama takodjer bez naše materijalne pripomoći podignuti bosanski paviljon. Dalmatinci, čuvši, da se sprema Hrvatska i Slavonija na izložbu, odlučiše sami stupiti u to kolo, da bude ciela trojedna kraljevina na okupu. Pod začastnim predsjedničtvom po hrvatsku stvar mnogo zaslužnoga spljetskoga načelnika dr. Gaje Bulata, latio se je poseban odbor pod imenom „dalmatinski središnji odbor za zagrebačku izložbu u Spljetu“ posla, a tomu odboru stajao je kao faktičan predsjednik na čelu gosp. Petar pl. Tartaglia, dalmatinski posjednik, koga lično upoznasmo prigodom otvorenja izložbe, zatim veletržac spljetski Vicko Katalinić, posebno zaslužan kod radnja oko sastavka izložbe, do njih tajnici Kamilo Zajčić i Gajo Bulat, koji se mnogo trudiše, blagajnik Vicko Juras, trgovac u Spljetu i četa odbornika, napose kod izložbe same tuj prisutni prof. Ante Bezić i Miho Obuljen, jurista, koji sastaviše poseban katalog izloženih predmeta od 448 izložitelja. Timi brojevi kataloga nije izcrpen broj izložitelja, jer ih se jošte neprestance prijavljuje, koje odbor prima s razloga, da bude izložba dalmatinska što obilnija.

Naš pregled izložbe obuhvatit će dakako samo one glavne izložbene predmete, koji jurve danas izložbu rese.

Po prije pomenutom katalogu ima izložitelja poljodjeljstvenih proizvoda 60 na broj; vinogradarstvo i pivničarstvo zastupaju 167 izložitelja; voćarstvo njih 86; pčelarstvo 9; svilarstvo 3; ribarstvo 22; gospodarski obrt 34; gospodarsko graditeljstvo 7; kućni obrt 42; šumarstvo 5; rudarstvo 2 a raznolikih izložitelja ima 11. U svemu ima dakle 12 skupina, u koje se taj gore spomenuti sveukupni broj izložitelja dieli. Ubavno je vanjsko lice dalmatinske kuće bielo pokrečene, poput većine tamošnjih zgrada, i providjene malim tornjićem, karakterističnim dimnjakom a tako i krovom iz žljebova criepa, upriličenim prama žestini bure i juga, koji tamo znadu ne samo uzburkati more, već i nemilo lomiti i trgati rastline, a tako i zgrade. Izpred zgrade, što no stoji na visini od više metara, na koju se dižu puteljci uz bokove humka stavljeni i perdom providjeni, šire se medju kraskim golotama nasadi raznih bilina i drveća, u Dalmaciji običajnih, a pred glavnim ulazom i pročeljem zgrade nakićenim kipovi alegoričnimi iz cementa, pada široki slap u mali bazen, pred kojim opet namjestiše svu silu biljaka iz razsadnika za pošumljivanje Krasa pod Vratnikom.

U zgradi samoj nalazi se ovelika razizemna dvorana, u kojoj namjestiše proizvode dalmatinske, a iza te dvorane vodi kratak hodnik do diorame, koja prikazuje vidik na dubrovački zaliv sa terase nekoga ljetnika. Doista može se jurve po ovoj slici upoznati krasota dalmatinske morske obale, koja čarobno djeluje na um i srce posjetnika ovoga bisera u kruni hrvatskoj.

Dalmaciji je zlo, koje uništuje vinograde francuzke, a to je ušenac, u toliko u prilog došlo, što je izvoz dalmatinskog vina, te glavne privredne grane dalmatinskoga gospodarstva, ojačao u nenadanoj i do to doba upravo nepoznatoj mjeri. Francuzi kupuju u velike dalmatinsko vino, da ga kao „vin de coupage“ upotrebe kod priredbe svojih vina, što su namienjena inozemstvu, napose Englezkoj, Njemačkoj, Rusiji i sjevernoj Americi. Bujni procvat Spljeta, razgranjenje njegove trgovine, ima se u prvom redu pripisati snažnomu ojačanju izvozne trgovine vina. Žalimo, što nam nisu pri ruci statistički podatci o uplošnom izvozu, da potvrdimo ovu napomenu. Dalmatinsko vino zastupano je sa najjačim brojem izložitelja i tuj opažamo prve tvrdke naše posestrime. Spljetska tvrdka A. Katilinić i brat, izvaža godimice preko 40.000 hektolitara u Francuzku i Njemačku; braća Didolići u Selcu

*

na otoku Braču proizvode i prodaju na veliko svoja vlastita veoma pažena vina, a tako i Ivana Kunjašića sinovi u Blatu na Korčuli. Do njih stoje snažni vinogradari Rafo Arneri na Korčuli, D. Biankini u Starom gradu, Jakov Giaconi u Komižu, Grgur Ivčević na Visu, koji je bogato tuj izložio, Vicko Juras u Spljetu, Ivan Lukšić u Sutivanu na Braču, Jerko Marinković u Šibeniku, dr. Josip Martinis u Komižu, Miotto Luigi u Spljetu; ova tvrdka ima bogatu zalihu finih dalmatinskih vina; Ante Petrić u Komižu, Antun i Frane Radić u Bolu, braća Luxarda, Kaligarića i drugi, Marina, Babića i Lestuzzija, a tako i Spljetski Simuna Brajnovića, Ljudevita Troccolija, ne manje onaj šibeničke tvrdke Ivana Jelića rese izložbu dalmatinsku. Likera i raznih kosmetičkih proizvoda vidimo tuj u znatnom broju izloženih po Anti Nikoliću u Sinju i Nikoli Androviću u Zadru.

Uz vino i liker iztiče se Dalmacija svojim obiljem dobroga ulja maslinova; ima tuj znamenitih proizvoditelja i trgovaca; čitamo ime pl. Cambja u Kambelovcu, P. Cristofidisa u Zadru, braće Didolićâ u Selcih,

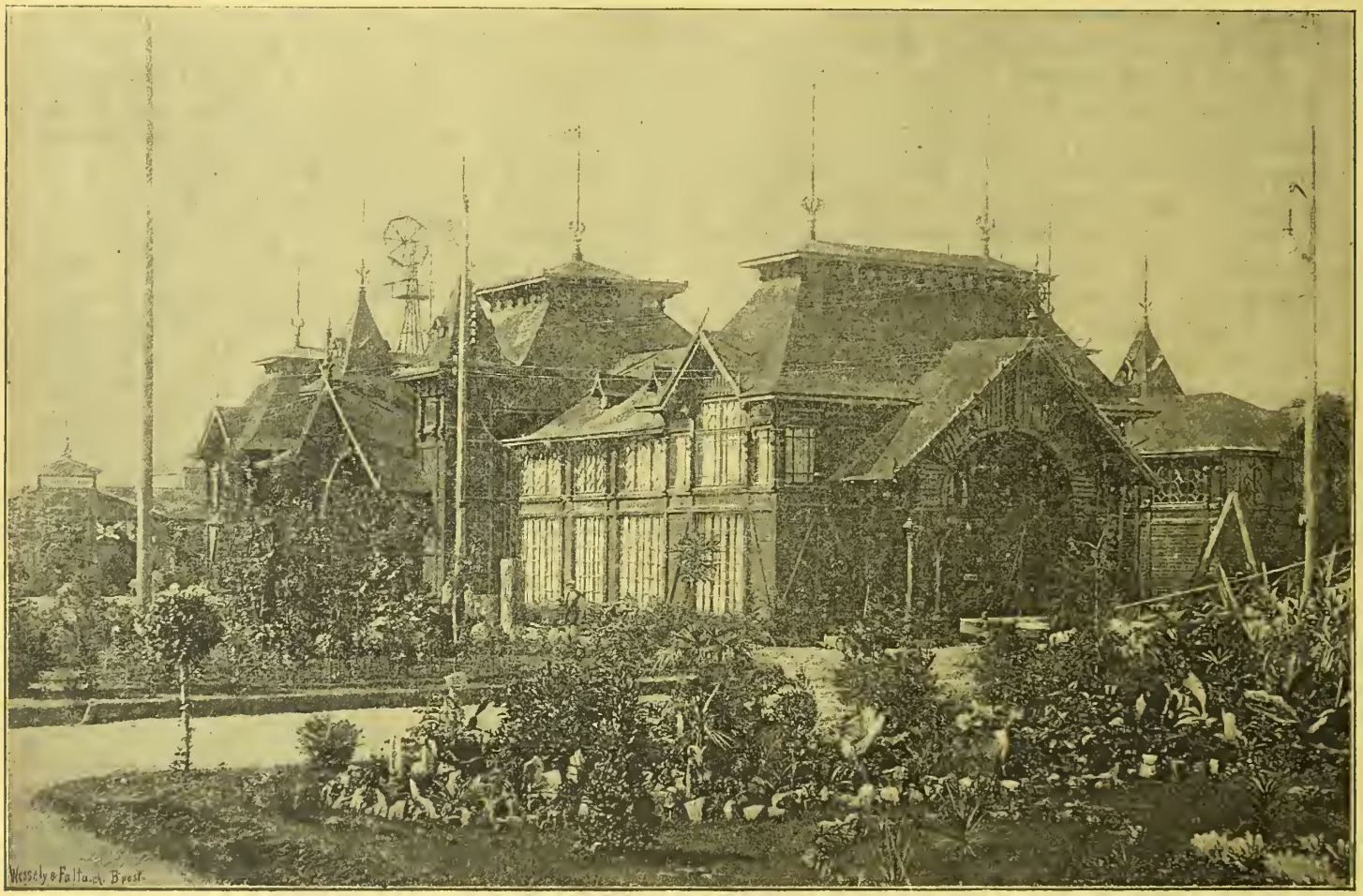

Sa izložbe: Paviljon šumarskoga družtva.
Po fotografiji *I. Standla.*

Šarići u Trsteniku i Opuzenu, Ante Tupić na Visu i Romano Vlahov u Zadru, koji si je svjetsko ime stekao nekom vrsti vina i likera, koji osobito želudac okrepljuje. Liepo i brojno izložila je i dalmatinska tvrdka Vraničević i Pavičić, u Sarajevu nastanjena. Tu su samo neke od glavnih tvrdka nabrojene; oprostit će nam ostali, što ih posebno ne spominjemo, jer bi se odviše time ovo naše izvješće otegnulo, koje se ima kretati u užim granicama. Ista napomena neka vriedi i za ostalu gospodu izložitelje u drugim skupinama, kojih tuj imenito nismo spomenuli. Glasoviti zadarski „Maraskin i rozolija“, tvorničara Pavla Ergovca u Stafiliću (ima do 4000 het. ulja), Mata Ivovića u Lastvi, Petra Lorina u Salih, Mate Lovrića u Zadru, Špire Markova u Murteru, gdje. Ane pl. Milić u Stonu, Pavla Perišića u Stafiliću (ima 4000 het. ulja), Frana Vida u Trpnju itd., Tvrdka Ivan Zaranić u Grablju na otoku Hvaru pravi zumaradovo ulje u znatnoj množini, i mnogi ostali Dobrog ovčjeg sira i masla prave u Slivnu, Rabu i Imotskoj. Buhač, t. j sušeno lišće neke u Dalmaciji mnogo poznate biljke (Crisanthemum cinerariae folium) služi za trovanje gamadi, napose zareznika. Velike množine ovog insecticida idu preko Trsta u našu

Prvaci odbora gospodarsko-šumarske jubilarne izložbe.

LJUDEVIT pl. VUKOTINOVIĆ,
predsjednik eksekutivnog, upravnog i financ. izložbenog odbora.

ANDRIJA JAKČIN,
podpredsjednik gospodarskog družtva i centralnog izložbenog odbora.

GJURO grof JELLAČIĆ,
predsjednik gosp. družtva i central. izložb. odbora.

FRANJO GAŠPARIĆ,
podpredsjednik gospodarskog družtva i centralnog izložbenog odbora.

Dr. IVO MALLIN,
podpredsjednik izložbenog upravnog odbora.

FRAN KURALT,
tajnik gospodarskog družtva, centralnog, eksekutivnog, upravnog i financijalnog izložbenog odbora.

MIROSLAV grof KULMER,
podpredsjednik eksekutivnog izložbenog odbora.

monarkiju i u inozemstvo. Ima u Dalmaciji tvrdka trgovačkih, koje tjeraju izvoz buhača na veliko, tako n. pr. I. L. Bilić iz Šibenika, Ivan Zaranić i Tudor Kuzma u Grablju na Hvaru (proizvode sami do 20.000 klg.) Ivanković Juraj u Erveniku (do 20.000 klg); pored nabrojenih ima znatan broj manjih proizvoditelja. Sočiva opazismo u više izložaka, a tako i suhih smokava, badema, sušenog pelina, (tuj nam valja iztaknuti izložke L. G. Relje u Arbanasima). Brašno uz razne vrsti žitarice izložio je Grga Vidović iz Spljeta, posjednik mlina na čigre i mastionice sukna i pamučnih proizvoda. Opazismo nadalje tečne hvarske rogače, a tako tvrde i mekane hvarske mendulje, po svoj Dalmaciji visoko cienjene, nešto malo svile iz Skradina i Prčanja pa ovčje vune i koža. Ovčje vune izvaža znatno Gašpar Fridrih i Perlini Josip u Zadru i drugi. Kao dekorativni predmet zgodno su namještene krasne grane paome viske. I čuveni hvarski kamen, medju inim rabljen za unutarnji ukras berlinskoga parlamenta (odpremiše ga brodom do Hamburga), zatim izvrstan kamen-vapnenac s otoka Brača, (16 vrsti korčulanskog vapnjenaka stoji tuj izloženo po braći Didolićima i Franji Radiću,) tako i bieli mramor, pronadjen nedavno u Groblju, a nadalje kameni ugljen rudarskog družtva „Krka“ u Dubravici, koje svoj proizvod ponajviše prodaje dalmatinskoj željezničkoj upravi. Manganski peroxyd, izložen po Ivi Giuniju iz Kotora, takodjer je pažnje vriedan izložak. Šumarski proizvodi, napose uzorci razne vrsti drva, izloženih po Franji Radiću u Korčuli, što no se troše kod brodograditeljstva, zanimat će strukovnjake, a tako i vitki čamac izradjen po korčulanskom brodograditelju Lovri Depolu.

Žitelji nekih dalmatinskih otoka, imenito viski, nalaze najvecu zaslugu u ribolovu, a napose u soljenju i priredjivanju sardina i sardelica za izvoz preko Trsta. Vidjeli smo u izložbi dalmatinskoj prilično i tih proizvoda; zatim spužava iz Korčule i Krajana. U obrtnoj struci stoji na znatno visokom stepenu savršenstva užarstvo u Dalmaciji; vidjeti se mogu tuj izložena liepa užeta i vrbce obrtnika Josipa Matošića iz Spljeta, a tako i Josipa Voltolina iz istoga grada, zatim zvonoljevarstvo. Kraj dalmatinske kuće stoje nastavljena tri zvona Jakova Cukrova iz Spljeta, najveće s nadpisom: „Bože živi, blagoslovi svetu zemlju, mih dom“; ta zvona su vanredno čisto i pomno ukrašena ornamentima.

Cement-proizvodi Spljetske tvornice Gilardi i Bettizza, napose opeke, cievi, kipici, mozaiki, kupatila, sve tuj izloženi predmeti, izazivlju pozornost strukovnjaka. I obrt tjestenina ima dostojnoga zastupnika u tvrdki A. Dubokovića na otoku Hvaru. Kućni obrt zastupan je raznolikimi vezivi, kao što su sagovi, odjela, torbe, pletenice, pojasi itd.

Izbor nije tako bogat, kao u ostalim izložbenim odjelima, nu od narodnih nošnja imade prekrasnih izložaka, napose dosta liepih prsljuka, zlatom vezenih. Iztaknuti nam je prekrasne izložke Jakova Ševeljića u Spljetu i Ljubišića u Erveniku, koji pretvoriše taj kućni obrt u obrt većeg zamašaja. Čitaonica hrvatska u Kninu priposlala je svu silu sabranih predmeta kućne industrije, napose u drvu izvedenih, što nam valja posebno i pohvalno spomenuti. Kape crnogorske krasno zlatom šarane od Luke Miličića u Dubrovniku odlikuju se solidnošću i ukusom, a tako i zlatom izprepleteni prsljuci; sve te radnje jesu prostom rukom izvedene. Luka Milićević pravi takodjer raznolika veziva, u Hercegovini tražena i tuj uzorno izložena i to ne kao kućni obrt, već kao posvema uredjeni industrijalni podhvat. Kao neka povjestna i obrtna znamenitost izložen je takodjer bogato narešeni mač Vuka Ognjenoga, o kojem obširno slovi knjiga svećenika Srećka Vulovića Peraštanina, tiskana pod naslovom „Gospa od Škrpjela“ godine 1887. u Zadru. Taj je mač darovao Peraštanima ban Petar Zrinjski 15. svibnja 1654. za njihova slavodobića. Po bilježkah pomenute knjige bio je Vuk Ognjeni vanredan junak, poznat u povjesti takodjer pod imenom Zmaj Despot Vuk i Vuk Grgurović; vojevao je protiv Turaka slavodobitno u godini 1448. kao sin Despota Grgura Gjurgja. Peraštani zavriediše taj znameniti dar svojim junačtvom, kojim obraniše svoj dom na 15. svibnja 1654. od navale velike turske sile, kad no i hametom potukoše svoje neprijatelje.

Zadnjih dana stigao je izložbenomu odboru veoma liepo u zlatnoj filigran-radnji dovršeni zlatni kalež zlatara Ante Bote iz Spljeta, zatim krasno rukom izvedeni vienac od srebra, (hrastov list, žir i embleme ratne mornarice kao trofeje), što ga je izradio umjetnik Eugenij Miotti u svrhu, da se stavi na grob junaka, palih kod viske bitke dne 20. srpnja 1866.; isto tako krasno izveden je drugi srebrni vienac, što no ga dade izraditi spljetska omladina, da ga stavi na podnožje Kačićeva spomenika; mladi kipar u drvu Marin Radić Špirin izložio je iz lipova drva u reliefu izradjenu sliku bogorodice s djetetom, zatim propelo, koja odaje znatan talenat.

Kao osebujnost spomenut nam je pisana jaja, što no ih po narodnim motivima veoma ljepušno šaraju u kninskoj okolici.

Nabrojismo ponajglavniji dio dalmatinskih izložaka, a dodajemo, da je gospodarska književnost zastupana izvrstno uredjenim „Gospodarskim poučnikom“ iz Šibenika, (urednik P. L. Biankini) zatim pod imenom „Poljoznanac“, strukovnim listom, koji već dvie godine izlazi (urednik pop E. M. Vusio) i krasnom Biankinijevom knjigom „o uzgoju cvieća“. Svim navedenim svršismo naš pregled dalmatinskih izložaka, pa mu dodajemo jošte tu pripomenu, da se na podnožju kuće dalmatinske nalazi namješteno dalmatinsko vinotočje, u kojem se za jeftin novac toči rujno dalmatinsko vino.

Paviljon bosanski, o kojem bismo imali sada govoriti, nije u svojoj unutarnjosti uredjen tako, da bismo o njem mogli na široko razpravljati. Dražestnost njegove vanjštine stoji doduše u skladu sa unutarnjim uredjenjem, provedenim ukusno divnim sagovima, što su tkani ponajviše

u tamnim bojama. Cieli unutarnji dio ove znamenite izložbene zgrade obložen je tim sagovima, koji su proizvod bosanske kućne industrije. Kraj prozora šire se na tursku sastavljeni divani; okolo njih stoje tik zidova u životnoj veličini izradjeni ljudski likovi, odjeveni u narodno odielo bosanskih gavana, bivših vojnika, gradjana i raje. Ove slike zanimaju u velike posjetioce, a tako i izložci zlatnine i srebrnine, osobito predivni cizelovani srebrni kućni i razkošni predmeti, takodjer zlatom i bakrom urešeni. I tula-radnje krasno izvedene na gumbićima, duhan-sprava, bonboniera, kopča, broša, cigarluka, zatim divne lepeze sa drvenim držalom srebrom inkrustiranim, sve proizvodi sarajevskih i mostarskih obrtnika, živo zanimaju obćinstvo. Nu s tim odličnim i svake pažnje vriednim izložcima dovršuje se izložba bosanska, predočujući nam doduše najfiniji cviet svoga znanja i umjeća, nu oko traži badava jošte mnogo, mnogo toga, što čini Bosnu bogatom, što ju stavlja u svezu trgovačku s ostalim svietom a to su proizvodi poljodjeljstveni, šumarski, rudarski i razne surovine, o kojih tuj spomena nema.

Bosanski paviljon je po svojoj vanjštini i po svojoj unutarnjosti dragulj, koji treba da visoko cienimo i koji nas izazivlje na izražaj zahvale prama bosanskoj vladi, jer je tim paviljonom znamenitost zagrebačke jubilarne izložbe svakako povećana; nu bosanski paviljon sa svojim izložcima ne može udovoljiti narodno-gospodarstvenoj namjeri i svrsi izložbe, jer predočuje samo česticu proizvoda bosanskih, ostavljajući sasma s vida znamenite i mnogobrojne proizvode ove po prirodi tako bogato obdarene zemlje. S toga gledišta promatrajući požalit nam je ovu nedostatnost, pa izjaviti nadu i želju, da će kod buduće prilike Bosna biti zastupana načinom, koji će udovoljiti opravdanomu očekivanju umjetnika, obrtnika, gospodara i prometnika. (Nastavit će se.)

Stjepan Zlatović.

U ovom je listu već bila javljena tužna viest, da je dne 11. ožujka o g. u Šibeniku umro član dopisnik arkeoložkog družtva i pravi član znanstvenoga odbora Kninskoga starinarskog družtva, o. Stjepan Zlatović. Najkraćim potezima možemo pokojnika vjerno označiti, kad kažemo, da je bio prava utjelovljena ideja hrvatskoga patriotizma i franovačkoga redovničtva. Pokojnik je najizrazitija ličnost, što ju je čuvena i prezaslužna redodržava presd Odkupitelja u Dalmaciji svomu narodu ovoga vieka dala. Bilo je, a i sada ima redovničke braće pokojnikove, koji mu prednjačiše, neki u većem stepenu obćene kulture, drugi u strožem redovničkom življenju, ali se nije od dugo pomolio fratar, koga je skladno kitio nauk i pobožtvo, žarka ljubav prama redodržavi i narodu svomu, koji je onako pregorno do svoje smrti radio. Poslije gubitka velikog Hrvata Pavlinovića, mislimo, da dalmatinski nekrolog nije većeg, što je gubitak Zlatovićev, zabilježio. To će se vidjeti iz ovih glavnijih crta o pokojnikovu životu, a obširniji životopis napisat će pokojnikov prijatelj u predgovoru Zlatovićeva djela: „Topografične crte o hrvatskim županijama“.

O. Zlatović rodio se u Šibeniku dne 22. listopada 1831. Početne nauke i prve četiri godine latinske slovnice dovršio je u Šibeniku odakle bi svake godine dobro pripeo opanke i natakao crvenkapicu, pa u družtvu svojih sudrugova pješke preko Boraje u Spljet, da ti Morlachi, tako su naše pitomce potalijančeni Spljećani nazivali, dobrim uspjehom izpite položu. Dalje pripravne tečaje za redovničko-svećenički život, komu su maloga Stjepana, kako je poodrastao, roditelji namienili, dovršio je u Spljetu i Visovcu. Godine 1851. u samostanu sv. Križa u Živogoštu obukao je odjeću redovničku, da se pod geslom: „non soli sibi vivere, sed et aliis proficere“ posveti crkvi i narodu. Tu pod vodstvom uzor redovnika pok. o. Ivelića provede propisanu godinu novačtva. Bogoslovne nauke svršio je u Šibeniku i Makarskoj. Svi nauci Zlatovićevi bili su privatnog oblika, pa je imajući na srcu samo svoj Zagorski puk, svoje nauke upriličio, kako je običavao više puta govoriti: *„ja koji sam učio za paroka“*, prama potrebama seoskog župnika.

Kako je god. 1854. bio zaredjen, bi poslan ovaj uvježbani vojnik u najzapušteniji predjel pokrajine, u Krković, u čarobne i ravne Kotare. Ali ta postojbina junačkih Smiljanićâ, Jankovićâ, Močivunâ, kužnim blatijama, pa krvarinama, osvetama, odvodjenim, krstnim imenima i sedminama zaražena, upravo je trebala čovjeka Zlatovićeva kova. On žestinom, kojom se marna pčela na cviet hita, srnu da Krstovim naukama te stoljetne poroke vida. Nevolje zapuštenih Kotara silno su se kosnule mlade Zlatovićeve duše, i to mu je bila prva škola, da se većma u svoj siromašni narod zaljubi, da boljku njegovu sve svoje snage posveti. Srušene gradine Vukšića, Ostrvice, Žečeva, Sonkovića i Bribira, ti najrječitiji dokazi slave iz prvoga doba hrvatskoga života, postadoše razgovorom Zlatovićevoj samohranoj duši. Tu je njegov biljur u zaboravi nazrievao tolike slavne hrvatske junake; tu je on pleo osnovu svojim *„Hrvatskim Županijam“*, kojima će istom u kasnije dane življe razpresti niti, i tim tako zvanim turskim kulinama dopitati pravo ime *„Hrvatskih gradina“*. Kotare je Zlatović jako zavolio, da bi sav svoj viek tu žrtvovao, ali volja starješinâ pozva ga na drugo krvavo razdoblje, u srce starohrvatske biskupije, u kraljski Knin, da i tu, uz duhovnu pastvu, smišlja na zadnje ostanke hrvatske prošlosti.

Uz breme župničko istodobno bi mu nametnuto i breme samostanskoga starješine, pod kojima je postojano četiri godine proboravio. I tu za vrieme dokolice, jer Zlatović nije ljubio druge zabave, dohvatio se rukopisa brata redovnika, povjestničara pok. Vinalića, pak s rukopisom u ruci odmjeruj stopami, gdje je koja zadužbina hrvatskih kraljeva ležala; tu je on već tada napisao, ali još tiskom neobjelodanio povjestničku razpravu, kojom je pobijao Farlattijevo mnienje, da je biskupska crkva sv. Marije na Kapitulu ležala; tu je on začeo ono. što će kao najvrući zavjet predati mladjemu bratu, misao o hrvatskim izkopinama. Valjda bi on ovo bio već tada i ostvario, ali dok država podjeljuje Zlatoviću čast „definitora“, šalje ga opet na najvažnije mjesto, za starješinu samostana Sinja. Ovdje se Zlatović za pune tri godine zabavio uredjujući samostan i crkvu.

Iz Sinja podje za župnika u seoce kod Šibenika Danilo. i napisa: „*Istiniti dogadjaj — župnik i vukodlak*“, ali ga poradi upletenih lica, koja su još živjela, ne htjede na svjetlost dati.

(Svršit će se.)

K slikam.

Sa izložbe. Jubilarna izložba hrvatskoga gospodarskog družtva otvorena je 15. o. mj. svečanim načinom. Još u oči toga znamenitoga dana zaodjela se priestolnica Hrvatske u svečano ruho i i zakitila trobojnim zastavama, a mnogobrojni gosti pohrlili iz bliza i daleka, da pribivaju slavlju i pobjedi našega rada i napredka. Dogadjaj taj tim je važniji, što je gotovo po jednodušnom priznanju domaćih i stranih sudija ova skromno zasnovana izložba sjajno uspjela i nadmašila svako očekivanje, ne samo što se tiče ukusne opreme i dražestne vanjštine, nego i bogatstvom i krasotom izložaka. U ovom broju donosimo likove onih vriednih i požrtvovnih muževa, kojima u prvom redu treba da zahvalimo, što je naša izložba tako liepo uspjela. Na drugom se mjestu nalazi strukovni opis i izvještaj o dalmatinskoj kući i bosanskom paviljonu. Kako je ova izložba znamenit dogadjaj po Hrvate, sudimo, da ćemo ugoditi našim vriednim predplatnicima, donoseći u svakom broju, dok bude izložba trajala, strukovne izvještaje o pojedinim granama i važnije slike sa izložbe.

Umjetnost.

Svečana predstava „Zrinjskoga“. Dne 14. o. mj. u oči svečanoga dana, kad se je otvorila hrvatska gospodarsko-šumarska izložba, priredio je upravitelj hrv. operne stagione g. Ivo pl. Hreljanović svečanu predstavu Zajčeve opere „Zrinjskoga“. U svečanom ruhu odjenuto občinstvo unilazilo je u Talijin hram s nekim uzvišenim osjećajem, da te večeri podade čast geniju hrvatskoga naroda. U samom gledalištu bilo je občinstvo ugodno iznenadjeno ukusnim lepezama, koje je g. Hreljanović dao prirediti za uspomenu onoga svečanog dana. Na jednoj je strani bila operna cedulja „Zrinjskoga“, a na drugoj su otisnute tri slike s izložbenoga prostora (gospod. zgrada, dalmatinski paviljon i šumarski paviljon); uza svaku pak lepezu bila je pripojena kitica mirisnoga cvieća. Za čas se javi na pozorniniei krasna i vrla Hrvatica gospodjica Blaženka Kernicova u narodnom odielu i stane ugodnim svojim glasom krasnosloviti jezgroviti Badalićev proslov. Liepo shvaćanje i iskreni žar, s kojim nam je gospodjica iztumačila krasne ricči pjesnikove, bacili su prvu iskru oduševljenja u duše slušatelja, da se u njima doskora razpiri u plamen. Nakon proslova udari glazba, kojom je upravljao g. Faller, svirati divnu himnu „Liepa naša domovino“. Mnogo se oko zarosilo suzom, kad su se u mollu prosuli glasovi Mihanovićeve pjesme u zgradi, u kojoj su se i prije 50 godina zanosila srca Iliraca. Iza ouverture prikaže nam se na pozornici bajna živa slika, koju je sastavio g. Anton. Oko triju genijâ Hrvatske, Slavonije i Dalmacije skupilo se nekoliko grupa gospodjica i gospode u narodnom odielu, prikazujući alegorijski razne grane narodnoga gospodarstva. Bio je to prekrasan vienac „živoga cvieća“, koji je nazočno občinstvo pozdravilo urnebesnim povladjivanjem i klicanjem „Živila Hrvatska!“. Dražestne gospodjice iz odličnih rodoljubnih obitelji zagrebačkih sakupile su se ovdje kao vile u slikovitom narodnom odielu na ročište, da samom svojom ljepotom proslave svoju majku domovinu! Iza toga počne se pjevati „Zrinjski“, u kojem su pomagali u zboru vrli „Kolaši“, doprinesavši time mnogo, da je val zanosa ciele večeri sve na više i više rastao. Ciela večer bila je niz spontanih izjava, kojima je občinstvo davalo oduška svojim nabujalim čuvstvima. Slušajući i gledajući ove prizore nehotice smo se sjećali onih vedrih, zanosnih dana ilirskih, kad se ponos pravih rodoljuba nije zavijao u kojekakve šablonske navade, nego je u svečanim zgodama oduševljenje iz njihovih srdaca izbijalo poput vrućih varnica. U njihovoj neograničenoj domovinskoj ljubavi jedini je uzrok. da se je hrvatski narod preporodio; *takove* nam se ljubavi hoće i danas! Predvečerje otvaranja izložbe nije se moglo dostojnije proslaviti, nego je to udesio g. Hreljanović. —p—

Vokalni koncert glazbenoga zavoda. Dok se u Zagrebu svi spremaju, da što ljepše dočekaju braću Hrvate iz Dalmacije, nije mogla zaostati ni vriedna uprava narodnoga glazbenog zavoda, te je odlučila u čast gostima prirediti veliki vokalni koncert hrv. narodnih popievaka. Koncert će biti 27. o. mj. u zavodskoj dvorani; gosti će dobiti bezplatne ulaznice. Izvodit će se one iste pjesme, kojima smo se prošle godine divili, samo što će se pjevati još dvie nove kompozicije, koje su po motivima nekih hrvatskih narodnih popievaka iz Dalmacije priredili Zaje i Novak. Ne sumnjamo nimalo, da će ovaj vokalni koncert ostaviti svietao trag u duši naših gostiju iz Dalmacije; oni će u tom koncertu imati prilike da čuju nešto nova, na ime narodnu pjesmu u umjetničkom glazbenom ruhu. Glazbeni zavod ne bi mogao ljepše pozdraviti braću iz Dalmacije, nego ovakvom dobrodošlicom.

Hrvatskoj braći iz Dalmacije 25. kolovoza. 1891. — Udovica. — Gospoda Golovljevi. — Bože moj, zlobna svieta! — Slika zagrebačkoga života prije pedeset godina. — Jubilarna izložba hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva u godini 1891. — Stjepan Zlatović. — Listak.

Izdaju i uredjuju J. Pasarić i M. Maravić Vlastničtvo i tisak Dioničke tiskare.

VIENAC
ZABAVI I POUCI.
U Zagrebu 29. kolovoza 1891.
Br. 35. Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena poštom i domaćim u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. God. XXIII.

Udovica.

Pripoviest iz 18. vieka. Napisao J. E. Tomić.

(Nastavak.)

Iznad Gitine glave visjelo je nešto, očito slika, koja bijaše zastrta velom. Odličniji su prisutnici znali, da je to uzdarje jezuitskoga kolegija svojoj dobrotvorki, ali kakovo, toga nije nitko pravo znao. Slika bijaše pod pečatom velike tajne izradjena u samom kolegiju, pa zato baš bijahu svi ljubopitni, što li prikazuje ta zastrta slika.

Svečanost posvete glavnoga žrtvenika počela je dosta dugom propoviedi, koju je držao sam pater rektor. Živahnom rječitošću opisao je prije svega život i djela svetoga Ksavera, napomenuo za tim, kako mu je kolegij u liepoj ovoj crkvici naumio podići žrtvenik, dostojan njegove svetačke slave, ali da ubogi kolegij nije mogao to Bogu ugodno djelo izvesti, dok mu nije priskočila u pomoć bogoljubna duša velikim darom, kojim si je stekla vječnu zadušbinu u nebesih. — Ne trebam vam spomenuti, — govoraše zanosno pater rektor, — tko je ta plemenita i Bogu odana duša Znate ju svi ne po njezinoj, već po našoj hvali, koju i proti njezinoj volji razglasismo, ne bi li se i druge kršćanske duše ugledale u pobožni njezin primjer. Naš ubogi kolegij ne može joj za uzdarje ništa drugo dati, nego svakoga dneva spomenak u svojih molitvah i — evo ovu skromnu sliku, u kojoj se prikazuje povod današnje uzvišene svečanosti.

Na znak ruke patra rektora bude u jedan tren povučen zastor sa slike iznad Gitine glave i svi se sada zagledaše u odkritu sliku. Ne zna se, da li je Gita znala, što ta slika prikazuje, ali se je opazilo, da je ona još prije oborila glavu nad molitvenik i gotovo pokrila lice knjigom. Svi su gledali čas Gitu, čas sliku, koja je prikazivala sv. Margaritu, patronu udovičinu, s izrezanim licem Gitinim i jednakom ružičastom opravom, kako ju lebdeći u zraku angjelići vjenčaju krasnimi vienci. Niže dolje vidi se slika glavnoga žrtvenika, pred kojim kleči pater rektor, dižući zahvalno oči svoje prama liku sv. Margarite.*)

— Vivat! vivat! — uzkliknuše poluglasno ugledna gospoda i gospodje, kimajući glavami prama Giti, koja se je jedva podufala da uznese nešto glavom i jedva se primjetljivo zahvali onim, koji su ju tim načinom pozdravljali.

Medju mnogimi drugimi plemići bijaše tada u crkvi i Krsto Domjanić, koga je njegov bezazleni drug Petković gotovo silom dovukao k toj slavi. Sve vrieme motrio je on pozorno Gitu i činilo se, da se ga ta svečanost neobično doima. Njegovo lice postajaše sve osbiljnije, gotovo mrko.

— Što je to s Gitom? — razmišljaše u sebi nekadašnji zaručnik liepe udovice, u kom još ne bijaše ugasnuo osjećaj prama njojzi. — Najprije taj zavjet udovičtva, a sada ova slava . . . Postala je bogomoljkom, nema sumnje. Nu je li sve to od srca, ili je samo taština ženske glave, koja u tom nasladu nalazi, što misli, da je sviet za nju izgubljen . . .

Krsto se sjeti sada njezine odlučne želje, da se kani Jelene i sve više stade sumnjati o iskrenosti Gitinih nabožnih osjećaja. Što ju je dulje promatrao, kako u svom klecalu kleči, kao postavljena na ugled svemu svietu, kako hoće da bude sabrana, a ne može od nekog unutarnjeg nemira, pa kako joj se oči po koji put i preko njezine volje ljubopitno otele medju prisutni puk, a ona ih odmah na molitvenik vraćala, — Krsto je počeo sažaljavati nekada obožavanu svoju Gitu i osjećati u sebi neku ravnodušnost napram njoj.

Jedva je čekao, da mine misa zahvalnica i da o toj

*) Ova se je slika do danas sačuvala i visi u crkvici sv. Ksavera na desnoj stieni od ulaza u sredini crkvice.

stvari u četiri oka govori s Petkovićem. Omamljen od svega, što je vidio, i zlovoljan, kao riedko kada u životu, izadje iz crkve i uhvativ Petkovića izpod ruke, odvede ga na stranu:

— Tako ti Boga, prijatelju! — progovori vrlo uzbudjeno Krsto, — što ti sudiš o Giti?...

— Kako to misliš?...

— No, je li ona u istinu pobožnica, ili samo licemjerka, tašta ženska, što li da kažem?..

— Tko bi to znao!... Samo Bog vidi svakomu u srce... Al, šta to tebe smeta?

— Imaš pravo, ali, ako je licemjerka, — onda bih žalio svaki trenutak, koji sam ju ljubio. Meni se gruste takovi stvorovi...

— Pa ne misli na nju...

Krsto htjede nešto kazati, ali zamuča... Njemu je u ovaj čas bilo kao momku, komu se iznevjerila draga. Ako je od ljubavi to učinila,... dalo bi se još podnieti, ali taštine radi... nikada! Ovako ogorčen ne bijaše ni onda, kad ga je barunica prinudila, da se Gite odreče.

Sviet je na hrpe izilazio iz crkve. Uglednici odpratili su u dugoj povorci Gitu u jezuitski majur kraj crkve, gdje je bogata dobrotvorka primala njihove čestitke i poklone. Poslije bijaše velik, sjajan objed u majuru, na kom je bilo preko stotinu pozvanika.

Pater rektor ne zaboravi ni seljački sviet. Na čistini oko crkve i majura pekli se mladi janjci i jarići i točilo vino iz buradi. Ubogi puk, sretan, da je jeftino došao do dobra zalogaja, postao je brzo dobre, široke volje. Hegeduši se našli, kao da su naručeni bili i doskora oglasila se vesela svirka, uz koju je mladji sviet na pare igrao svoj oštri, živahni tanac.

Izmedju seljačkih hrpa šetahu uz ostali bolji sviet i gojenice samostana Klarisa, gledajući, kako se pečenke na ražnju vrte, kako mladež veselo pleše, a drugi opet uz burad buče i lakomo piju. Kad su se toga nasitile, uzele su trgati grančice sa mladih, upravo cvatućih lipa kraj crkvice ili brati poljskoga cvieća, praveći kitice i vience, kojimi su se kitile oko glave ili preko ramena. Nekoje su i u dolinu sašle, pa se tu na obali potočića igrale sliepog miša. Dok su se gojenice ovako zabavljale, stajale su duvne Klarise pred crkvom na okupu, pjevajući razne Marijanske pjesmice, koje su s velikom pobožnošću slušale starije seljakinje i nevina djeca

Po želji Gitinoj imale su sestre Klarise, pa njihove gojenice, ostati na gostbi u majuru. A jer se je na objed moralo podugo čekati, kratile su si duvne i njihove gojenice vrieme, kako su najbolje znale. A bijaše im tako liepo i prijatno u krasnoj toj naravi, gdje su se osjećale slobodnimi i gdje im se je činilo puno ljepše i veselije nego u niemih zidinah samostana.

Krsto je s Petkovićem prošetao takodjer izmedju svieta, nu njemu bijaše, kao da ga ništa ne dira. Niti je što pravo vidio, niti čuo. Neprestano je razmišljao o Giti, a pri tom je kuhalo i kipjelo u njem.

— Eno Jelene! — reče u jedan put Petković Krstu, povukavši ga za ruku.

Krsto pogleda i opazi, da upravo njim u susret dolazi Jelena s Magdalenom i sestrom Juditom, koja bijaše daljnja rodjakinja Petkovićeva. Nisu se mogli mimoići, morali su stati i nekoliko rieči izmieniti jedni s drugima.

Plemići pozdraviše sestru i mlade djevojke, i svi se zaustaviše.

— Dugo vas već nisam vidio, sestro Judito! — započe Petković običan razgovor sa svojom rodjakinjom, pri čem je postrance više puta pogledao Jelenu.

U to nabasa na malo družtvance stari neki gospodin na konju i razstavi ga. Petković ostade s Juditom i Magdalenom na jednoj strani, a Domjanić s Jelenom na drugoj. Oboje se nadje u zabuni.

— Vi bijaste bolestni, gospodično! — progovori prvi Domjanić, motreći s interesom Jelenu, koja je sbilja postala krasnom djevojkom.

— Mislili su, da ne ću preboljeti, — odgovori Jelena, gledajući s dražestnom zabunom Domjaniću u lice, — ali sam ipak, hvala Bogu, ozdravila.

— I sada ste uviek uz majku.

— Ne, ja i Magdalena smo u samostanu.

— U samostanu? — ponovi pitajućim glasom Domjanić, zagledav se i nehotice u crne velike oči Jelenine.

— Mi smo dvie već tri mjeseca kod Klarisa. Vrlo nam je ugodno medju sestrami

— Tko vas je poslao tamo? — uleti joj nestrpljivo u rieč Krsto. — Je li vas možda vaša majka odpravila u u samostan?

— Ne, mi smo to same željele. Ali zašto to pitate?

— Ništa, mislio sam, — govoraše u smetnji Krsto, — da bi bolje bilo za vas, da ste vani na ladanju. U tih zidinah mogli bi opet oboljeti.

— Tako nam je liepo ovdje. Naša sestra Judita, — reče Jelena, pogledavši postrance duvnu, koja se je još uviek s Petkovićem razgovarala, — pravi je angjeo. Mi ju dvie tako ljubimo, i ne bismo se mogle tako lako s njom razstaviti.

— Pazite, da radi nje ne postanete i sama duvnom, — reče na pol u šali, na pol u sbilji Krsto.

— Ne, to ne će nikada biti, — odgovori Jelena, i zažari se sva u licu. Ona je bila uvjerena, da Krsto zna, zašto je to sada kazala.

— Imate pravo! — reče iskreno Domjanić, — vi ste još mlada, liepa... vi ćete naći sreću svoju u svietu.

Jelena bijaše sva smetena s tih rieči. — Zašto još dalje ne govori, — pomisli djevojka u sebi, — zašto joj ne kaže, da kuša s njime sreću u braku?... — Nije mogla ništa da mu kaže na njegove rieči, premda joj bijaše srce puno, prepuno osjećaja. Krsto je dobro opazio njezinu uzbudjenost.

U to se stadoše u razgovoru približavati Petković sa sestrom Juditom i Magdalenom k njima dvoma.

— Pozdravite majku! — reče Krsto, ne znajući ništa pametnijega da kaže u ovaj čas.

— To ne smijem . . . — odgovori brzo Jelena, — ona ne smije čuti, da sam govorila s vami . . .

— Zašto? . . . — upita Krsto, čineći se nevještim i nešto ga prožeže srcem. Gotovo mu je sada žao bilo, što će morati prekinuti razgovor, koji se bješe tako zamrsio.

— Jer mama zna, da . . . ja . . . — uze mucati Jelena s nesigurnim pogledom i u malo te nije odala tajnu svoju Krstu . . . Nije trebala da to učini, jer je Krsto pogodio, što je Jelena htjela reći.

— Ajdemo Jeleno! — reče sestra Judita u najodlučniji čas, kad je Jeleni već na ustnicah lebdilo, da kaže Krstu, da ga ljubi . . . Sreća, da je u pravi trenutak došla, jer je i Jelena malo za tim razabrala, da bi se morala sramiti svoga čina. Sam Bog ju je poslao! . . . Što bi samo Krsto o njoj držao . . . mislio bi, da mu se nudi.

Plemići se oprostiše s gospodjami, uzjahaše na svoje čile konje, koje bješe priveo sluga Petkovićev i oštrim kasom odjašiše put Zagreba.

— Ti si govorio s Jelenom? — upita uz put Petković Krsta.

— Da . . .

— No, pa kako ti se svidja? Zar ne, krasna djevojka?

— Doista krasna, prije nisam toga ni opazio . . .

— Dakle budi pametan! Jelena je stvorena, da bude tvojom ženom . . .

— Vidjet ćemo! — odgovori Krsto, — danas se je nešto sbilo sa mnom, to dobro osjećam . . . Vidjet ćemo!

XIII.

Slava u Sv. Ksaveru prodje. Nekoliko dana sviet nije ni o čem nego o tom govorio. Oni, koji nisu bili u crkvi, kad bijaše svečana posveta oltara, išli su onamo sliedeće dane, da vide novi liepi žrtvenik i da se nagledaju sv. Margarite s licem plemenite udove Magdićeve, pred kojom je slikom pobožni sviet klečao i molio se Bogu. I Gita je poslije ove svečanosti više puta zalazila u crkvicu, da se pomoli Bogu pred novim žrtvenikom i pred slikom svoje zaštitnice. Zlobni jezici primjećavahu, da Gita najviše toga radi ide k sv. Ksaveru, da se nagleda svoje slike i promotri, da li ju je kist slikarov doista vjerno prikazao.

To govorkanje nije medjutim došlo do Gitinih ušiju. Ona je samo slušala i primala hvale, kojimi su ju njezini znanci i štovatelji obsipavali. Te hvale tako su joj godile, tako gojile njezinu sujetu, da ju je osvojila pomama za dobrimi i pobožnimi djeli, koja nije poznavala granica.

Vidjevši drugi redovnici, kolika dobra čini Gita Jezuitam, pokucaše i oni na njezina vrata. Učiniše to prvi oci Pavlini iz Remeta i odnesoše bogat dar za svoju crkvu, za njimi dodjoše Kapucini, Franjevci i Cistercite i nitko ne ode praznih ruku iz Gitine kuće.

Patru rektoru Precajiću ne bijaše po ćudi ta darežljivost Gitina pram ostalim redovom; pater rektor se je toga radi osbiljno razljutio na Gitu i prigovorio joj, da ne postupa razborito.

— Ovi ljudi, — govoraše Giti pater rektor, — samo zlorabe vašu darežljivost. To su stari redovi, koji su se kroz viekove nauživali ljudske darežljivosti u obilju i svega dosta imadu Oni sigurno zavide našemu kolegiju sreću, što dobismo Božjom providnošću moguću zaštitnicu u vašoj milosti. Ali krivo nam rade. Mi smo tek korienje pustili u ovoj zemlji, a osobito naš kolegij u Zagrebu vrlo je ubog Trebali bismo kao komadić kruha kuću Gotalovu, da razširimo naš kolegij, a nemamo ni dinara za to. Ubogi članovi naše družbe moraju prebivati u kukavnih ćelijah, da je žalost gledati.

— Vi mi toga niste nikada kazali, častni oče! — reče Gita, kao da spočituje neiskrenost patru.

— Nisam se usudio, vaša milosti! — odgovori smjerno pater, — jer sam se bojao, da biste mogli krivo tumačiti moje rieči . . .

— Ja, . . . koja tako štujem vaš red, . . . komu sam toliko zahvalna? . . . Čujte me, častni oče, ja hoću da se prikupi Gotalova kuća za vaš kolegij . . . mojim novcem dakako . . .

— Vaša darežljivost nema granica . . . — pokloni se duboko pater. — Ja se gotovo ne ufam primiti tako veledušan dar . . .

— Vi morate! — reče Gita zapoviedajućim tonom, kao da ju razpaljuje skromno protivljenje patrovo . . .

— Ja se pokoravam, u ime našega reda . . .

— Ali samo vam stavljam jedan uvjet . . . Nitko ne smije znati, da vam ja to darivam . . .

— Sasvim po nauku svete naše crkve, — prihvati veselim odobravanjem pater, — neka ne zna lieva, što daje desna.

Gita nije imala toliko gotova novca, da kupi Gotalovu kuću, koja se je držala jezuitskoga kolegija, ali se je brzo znala snaći u neprilici. Čula je, da brat protonotarov Nikola Škrlec želi kupiti kuću na Griču. Ona je imala još jednu izim ove, u kojoj je prebivala, i koja je bila svojina njezina supruga. Riešila se brzo, da proda svoju kuću i tim novcem da kupi kuću Gotalovu,

Taj posao bijaše brzo gotov. U Nikole Škrlca bijaše dosta gotova novca, što mu ga je doniela žena, kći podbana Raucha. Što je Gita zatražila za svoju liepu i udobno sagradjenu kuću, to je gospodin bilježnik judicijarne tabule bez cienkanja odmah izplatio. Ta prodaja ne bijaše nikakova tajna u gradu, samo su se ljudi čudili, zašto plemenita i bogata udova Magdićeva prodaje svoju kuću, kad ima dvie kćeri, koja bi svaka danas sjutra trebala krova u gradu, gdje bi mogla u zimsko doba stanovati, kao što običavahu tada bogatiji plemići.

*

Kad su malo za tim kupili Jezuite susjednu Gotalovu kuću, gotovo uz istu cienu, uz koju je Gita prodala svoju kuću Nikoli Škrlcu, počeo se sviet nečemu domišljati i tvrditi, da su Jezuite dobili novac od Gite.

Bilo ih je i takovih, koji su radi toga samu Gitu pitali, što je istine u tih glasovih, nu ona je odlučno nijekala, da je išta dala kolegiju, da kupi kuću Gotalovu.

Unatoč tomu sviet je tvrdo vjerovao, da Gita ne govori istinu i da je pater rektor primio novce od nje, da razširi svoj kolegij. Ova zgoda pouči udovu, da u buduće mora opreznije postupati, da joj ne bi sviet prigovarao. Imala je dvie kćeri, za koje je morala skrbiti, to su svi znali. Bude li i nadalje tako očito podupirala redove velikimi svotami, mogao bi joj svatko spočitnuti, da radi na propast svoje djece, koja bi joj ipak morala da budu prvom brigom.

Prvi put u svom životu poče osjećati Gita nestašicu novca. Gdje toliki crpu neprestano iz jednoga zdenca, nije čudo, ako presuši. Gita se sada dosjeti sredstvu, kako će skoro doći do novaca, kojih je nuždno trebala, da udovolji neobuzdanoj svojoj taštini.

Imala je drugdje uzajmljenih novaca, koje sada poče s reda odkazivati. Neki dužnici platiše odmah, neki malen dio, a neki joj, tih bijaše najviše, poručiše, da za sada ne mogu ništa vratiti. Zle godine, neprestano ratno doba i seljačke bune bile su izprike, kojimi su dužnici nastojali sklonuti svoju vjerovnicu, da ih još neko vrieme počeka.

Što je tim putem novca priteklo, Gita ga nije metala na stranu, već dielila redovom, koji su neprestano obijali prag njezina dvora, tražeći dare i podpore. Ali zato su ju redovi i štovali, odlikujući ju počastmi, koje samo riedki uživaju. U svakoj samostanskoj crkvi imala je Gita svoja klecala na najodličnijem mjestu, za nju su čitali žive mise, da joj Bog udieli dug, kriepak život, unosili su svaki njezin dar u „liber memorabilium“ svoje družbe i obsipavali ju najvećimi hvalami, koje su udovici čitane i tumačene.

Gita se je u tom novom uzduhu svoga života osjećala preko mjere zadovoljnom i blaženom.

Bijaše ipak nešto, što je mutilo sreću i pokoj duše Gitine. Ne zna se kako, ali ona je doznala, da se je Jelena na dan posvete žrtvenika u sv. Ksaveru na samo razgovarala s Krstom.

U prvi mah bilo joj kao da će pomahnitati. Htjela je otići u samostan i tu pozvati na strašan račun Jelenu. Nu do toga nije došlo, sjetila se je prve nesreće, kad je s Jelenom nemilo postupala, i odustade od svoje nakane. Smislila je nešto drugo

Sjela je i napisala kratak list Krstu: „Gospodine! Čula sam, da ste na dan sv. Alojzija na samo razgovarali s Jelenom. Vi mi sveto obećaste, da se joj ne ćete približavati, pa eto za kratko vrieme prekršiste svoju rieč. Kako se to slaže s plemićkom Vašom čašću?... Molim Vas i opominjem, da se to više ne dogodi. Gita.“

Od Krsta nije Gita dobila nikakova odgovora na ovo pisamce, niti ju je osobno posjetio, da joj stvar razjasni. Ona je očekivala jedno ili drugo, ali se nijedno nije izpunilo. To joj se nije nimalo svidjalo. Poslije nekoliko dana, što bijaše pisala Krstu, ode Gita do majke priorice.

— Gledajte za Boga, častna majko! — poče govoriti Gita zabrinutim tonom duvni, — da se što prije uredi stvar s Jelenom... Ako vam skoro ne podje za rukom, te ju sklonete da podje u duvne, može se sve dogoditi, najprije ono, čega se najviše bojim.

Gita izpripovjedi slučaj priorici, pri čem nije zaboravila upozoriti ju, da joj Jelenino tiesno prijateljstvo sa sestrom Juditom nije nimalo po ćudi.

— Ta sestra Judita, čini se, — govoraše Gita s velikom zlovoljom, — da najmanje misli na to, kako će djevojku predobiti za našu osnovu. Bojim se dapače, da ona Jelenu u potaji odgovara, da ne ide u duvne.

Majka priorica umiri Gitu i obeća joj, da će skorih dana pokušati odlučno govoriti s Jelenom.

(Nastavit će se.)

Gospoda Golovljevi.

Roman M. E. Saltykova Ščedrina, s ruskoga preveo Stjepan Lukić.

(Nastavak.)

Ksvim se tim uzrocima, koji su dosta ocrtali žalostan život, što ga je Arina Petrovna provadjala, pridružiše još dva: oskudica hrane i neudobnost stana. Jela je malo i rdjavo, vjerojatno misleći, da time nadoknadi gubitak, koji je nastajao u gospodarstvu s nedovoljnog nadzora. Što se tiče stana, to je pogorjelska kuća bila stara i vlažna, a soba se, u koju se je zatvorila Arina Petrovna, nikada nije zračila i po cijele nedjelje nije bila spremljena. I sred te potpune samoće, sred te neudobnosti, primicaše se staračka mlohavost.

Što je više bivala nemoćnijom, to je više željela da žive. Ili bolje reći, nije toliko željela da žive, koliko se lakomila, tako da za nju i nije bilo ideje smrti. Prije se je bojala smrti, sad — kao da ju je sasvim zaboravila. I jer su se njezini životni ideali malo razlikovali od ideala koga mu drago seljaka, to i pojam o „dobrom životu“ bijaše dosta skroman. Sve, česa se je lišavala tijekom

života — dobar zalogaj, mir, razgovor s ljudima — sve to postade predmetom najupornijih misli. Sva svojstva kakve ženskinje čankoliskinje — brbljavost, proždrljivost — rasla čudnom brzinom. Hranila se kod kuće družinskim juhama od slanog mesa — i ujedno maštala o golovljeskoj hrani, o karasima, koji su se odgajali u dubrovinskim jezerima, o gljivama, kojih su bile pune golovljevske šume, o živadi, koja se odhranjivaše u Golovljevu na oboru. „Da mi je sada juhe s gusjom utrobicom ili mliječnice u skorupu“, melo joj se po glavi, tako živo melo, da su joj se usta slinila. Noću se je preokretala sa strane na stranu, zamirala od straha pri svakom šušnju i mislila: „U Golovljevu su i ključanice jake i stražari pouzdani, neprestance lupaju u dasku, pa spavaj bez brige!“ Danju po cijele sate nije mogla ni s kime da progovori, i za tog bi joj mučanja samo od sebe palo na um: „U Golovljevu ima svijeta, tamo imaš s kime da općiš!“ Jednom riječju svaki se čas sjećaše Golovljeva, i što ga se više sjećaše, to ono više bivaše u neku ruku svjetlom točkom, u kojoj se je koncentrirao „dobar život“.

I što su je češće napadale misli o Golovljevu, to se je jača odavala volja i nestajale nedavne krvne uvrede. Ruska žena, po samoj svojoj naobrazbi i životu, vrlo se lako izmiruje sa sudbinom života, pa je za to Arina Petrovna i zaboravila tu sudbinu, ma da ju je minula sva njezina prošlost opominjala i čuvala od toga iga. Da nije „u ono doba“ počinila pogrješke, da nije podijelila sinove, da se nije pouzdala u Judušku, bila bi i sada žena, koja uvijek mrmlja i zapovijeda, koja bi sve gonila, da na nju gledaju. No jer pogrješka bijaše počinjena, da se više ne da popraviti, to je prelaz od gospodstva k pokornosti bio samo pitanje vremena. Dok je još u nje bilo nešto prijašnje jakosti, to se prelaz ne odavaše vanjski, no čim je razabrala, da je kao osudjena bez pomoći, sama samcata, to joj se odmah poče uvlačiti u dušu malodušnost, koja joj malo po malo napokon skrši i onako već slabu volju. Na Judušku, koji je u prvo vrijeme, kad je dolazio u Pogorjelku, bio vrlo hladno dočekivan, najedared prestade da mrzi. Stare se uvrede zaboraviše kao same od sebe, i Arina Petrovna prva učini korak k pomirenju.

Poče s prošnjama. Iz Pogorjelke dolazili k Juduški teklici s početka rijetko, zatim sve češće i češće. Sad u Pogorjelki nije urodilo gljiva, sad krastavci od kiše postali pjegavi, sad su joj poklali kokoši, „pa da dadeš, dragi sine, naloviti karasâ u Dubrovinu, kojih i pokojni sin Pavao staroj materi nikada ne uskraćivaše“. Juduška se mrgodio, no nije se usudio da otvoreno izrazi svoje nezadovoljstvo. Žao mu bješe karasâ, no najviše se bojaše, da ga mati ne prokune. Sjeti se, kako je jedared rekla: „Doći ću u Golovljevo, dat ću otvoriti crkvu, pozvat ću popa i zaviknuti: proklinjem!“ — i ta ga je uspomena odvraćala od zala, za koja je bio velik majstor. No ispunjujući želju „dobre mamice“, on je ipak natuknuo svojoj okolini, da je svakome čovjeku od Boga sudjeno nositi križ i da to nije bez cijelji, jer se čovjek, kad nema križa, zaboravlja i upropašćuje. Materi pisaše ovako: „Dobra mamice, šaljem vam krastavaca, koliko mogu. Što se tiče kokoši, to su mi, osim onih, koje sam ostavio za rasplod, ostali samo pijetli, koje ne ćete moći upotrebiti, jer su vrlo veliki, a vaš stol malen. Medjutim ako izvolite, dodjite u Golovljevo, da sa mnom sirotinjski blagujete, tad ćemo jednoga od ovih liječnina (baš moj ih kuhač Matujej izvrsno priredjuje) dati ispeći i u slast s vama, draga mamice, pojesti.“

Od tog je doba Arina Petrovra često zalazila u Golovljevo. Kušaše s Juduškom i kokoši i patke; spavaše i noću, i poslije objeda, i upuštaše se u beskonačne razgovore o tricama i kučinama, kojima je Juduška od naravi bio sklon, a ona od starosti. Što više, nije prekinula posjetâ ni onda, kad je čula, da si je Juduška, pošto mu je dodijalo udovanje, uzeo kao gazdaricu djevojku iz svećeničkog staleža, po imenu Eupraksiju. Naprotiv, kad je to saznala, odmah se odveze u Golovljevo i, još ne sišav s kola, s nekom djetinjom nestrpljivošću uze vikati Juduški: „Nuder, stari grješniče, pokaži mi, pokaži svoju damu!“ Cio je taj dan sprovela u potpunom zadovoljstvu, jer ju je Eupraksejuška sama služila za objedom, sama namjestila za nju postelju poslije objeda, pa bi na veče igrala s Juduškom i s njegovom damom „duraka“. Takodjer je i Juduška bio zadovoljan, i za znak sinovske zahvalnosti zapovjedi pri odlasku Arine Petrovne u Pogorjelku, da joj se metne u tarantas med ostalim funt ikre, a to već bješe viši znak štovanja, jer se je ikra — kupovala. To tako dirnu staricu, da ne odoli i reče:

— No, hvala ti! I Bog će te, mili sine, voljeti za to, što mater pod staru glavu uspokojavaš i njeguješ. Barem kad dodjem u Pogorjelku — ne će mi biti dosadno. Uvijek sam voljela ikru — pa ću se je i sada, po tvojoj dobroti, u slast najesti!

Prošlo je pet godina, što se je Arina Petrovna preselila u Pogorjelku. Juduška, kako se je posadio u svojem Golovljevu, tako se i ne miče otuda. Vrlo se je postarao, kosa mu opala i sav se nekuda sneveselio, no laže, maže i brblja više no prije, jer mu je sad gotovo uvijek pri ruci dobra mamica, koja radi slatka zalogaja postade pozornom slušateljicom njegova ćeretanja.

Ne valja misliti, da je Juduška bio licemjer u smislu, na prililiku, Tartuffa ili koga mu drago savremenog francuskog bourgeois-a. Ne, ako je i bio licemjer, to bješe licemjer sasvim ruskoga kova, t. j. na prosto čovjek bez ikakog moralnog pravca, koji ne zna druge istine do one, što se nalazi u azbuki. Bio je silna neznalica, spletkar, lažac, brbljavac i napokon se bojao — vraga. Sve su to taka negativna svojstva, koja ne mogu da dadu trajne gradje za pravo licemjerje.

U Francuskoj se licemjerje stiče odgojem, da tako rečem, potrebno je za „dobre manire“ i gotovo uvijek

ima jasan politički ili socijalni značaj. Ima licemjera u religiji, licemjerâ u društvenim načelima, u imutku, u obitelji, u zakonima, a u posljednje se doba porodiše i licemjeri „reda“. Ako se tako licemjerje i ne može da nazove uvjerenjem, to je ono svakako — zastava, oko koje se sakupljaju ljudi, koji nalaze svoju korist samo u licemjerstvu, a ne na koji drugi način. Oni se pretvavaju znalice, u smislu svoje zastave, t. j. i sami znadu, da je to i drugima poznato Po mnijenju Francuza-burgeois-a vas svijet nije ništa drugo, već veliko pozorište, gdje se prikazuje beskonačna drama, u kojoj jedan licemjer odgovara drugome. Licemjerje je uvod k pristojnosti i uresu, k vanjskomu lijepomu stanju, i što je najvažnije: licemjerje je — uzda. Dakako ne za one, koji se pretvaraju stojeći na visini društvenog iskustva, već za one, koji nelicemjerno vrve na dnu društvenog kotla. Licemjerje sprečava društvo, da se ne poda razuzdanim strastima, koje čini povlasticom najograničenije manjine. Dok razuzdanost strasti ne prelazi granice malene i čvrsto uredjene korporacije — to ona ne samo da nije opasna, već i podržava i brani tradiciju „izvrsnog“. „Izvrsno“ bi nestalo, da nema izvjesnog broja *cabinets particaliers,* gdje se ono njeguje u časovima, koji su slobodni od njegovanja oficijelnog licemjerja. No razuzdanost bude opasnom, čim postane općenita i sjedini se s mišlju, dati svakome slobodu, da izreče svoje zahtjeve i dokaže njihovu zakonitost i naravnost. Tad ničn nove društvene uredbe, koje idu za tim, da istisnu ako ne sasvim stare, to ih barem prilično ograniče. Pitanje o *cabinets particuliers* tako se uzmnožava, da se napokon pita: nije li prostije, da ih za budućnost ne bude? Od tih želja i pitanja i čuva glavne klase francuskog društva ono sistematičko licemjerje, koje, nezadovoljno s tlom običaja, prelazi na tlo zakonitosti i od prostog pojma ćudorednosti postaje zakonom, koji ima prisilni značaj.

Na tome je zakonu osnovano, s rijetkim iznimkama, cijelo savremeno francusko kazalište. Junaci najboljih francuskih drama, t. j. onih, koji polučuju najbolji uspjeh baš radi neobične realnosti, kojom se u njima crtaju gnjusobe života, uvijek dobivaju pod konac nekoliko slobodnih časova, da poprave te gnjusobe gromkim frazama, u kojima se pokazuje svetost i uzvišenost vrline. Adela može za četiri čina, kako hoće, oskvrnjavati bračnu postelju, no u petom svakako javno očituje, da je kućno ognjište jedino utočište, gdje francusku ženu čeka sreća. Pitajte se: što bi bilo s Adelom, da se autorima prohtjede produljiti svoje djelo još na pet takih čina, i možete sigurno odgovoriti na to pitanje, da će za druga četiri čina Adela opet oskvrnjivati bračnu postelju, a u petom će se opet okrenuti prama općinstvu, s istim očitovanjem. Ne treba to opravdavati, valja samo poći iz *Théâtre Français* u *Gymnase,* otuda u *Vaudeville* ili u *Variétés,* da se uvjerite, kako Adela svuda jednako oskvrnjava bračnu postelju i svuda pod konac očituje, da je baš ta postelja jedini žrtvenik, na kojem se može žrtvovati poštena Francuskinja. To se je tako ucijepilo u ćudorednost, da niko i ne zamjećuje, da se tu krije najludje protuslovlje, da se pravo života pojavljuje naporedo s pravom licemjerja i oboje ide kao ruka o ruku, tako se preplećući medju sobom, da je teško reći, koje od tih dvaju prava ima više priznanja.

Mi Rusi nemamo kojekakih sistema za odgoj. Nas ne vježbaju, od nas naprave buduće pobornike i propagatore ovih ili onih društvenih načela, već nas na prosto ostavljaju da rastemo, kao što raste kopriva uz plot. Za to med nama ima vrlo malo licemjera, a vrlo mnogo lažaca, brbljavaca i nazovi svetaca. Mi ne trebamo da se pretvaramo radi kojekakih društvenih načela, jer takih načela i ne znamo. Mi živemo sasvim slobodno, t. j. rastemo, lažemo i brbljamo sami po sebi. bez ikakih načela.

Valja li se tome radovati ili žalostiti — nije moj posao da sudim Ipak mislim, ako licemjerje može pobuditi negodovanje, i strah, to je laganje kadro uzbuditi ogavnost i mržnju. A po tome je najbolje, maniv se pitanja, da li je bolje svijesno licemjerje od besvjesnog, ili naopako, bježati i od licemjera i lažaca.

I tako, Juduška nije toliko licemjer, koliko gadan čovjek, lažac i brbljavac. Kad se je zabio u selo, najedared je oćutio, da je slobodan, jer nigdje, ni u kakoj drugoj sferi, ne bi njegove sklonosti moglo naći toliko prostora, kao ovdje. U Golovljevu nije ni otkuda nailazio ne samo na odlučan otpor, već ni na najmanje ograničenje, koje bi ga nagnalo da pomisli: sad bi mogao raditi što hoću, al stid me je ljudi. Nije ga uznemirivao ničiji sud, ničiji ga pogled nije uzrujavao — ele nije bilo povoda, da sam sebe kontrolira. Neograničeno gadno postupanje bješe glavnom njegovom crtom. Odavna ga privlačila k sebi potpuna sloboda od svakog moralnog ograničenja, i što se još ranije nije preselio na selo, to bješe jedino za to, jer se je bojao besposlice. Budući da je sproveo više od trideset godina u tamnoj sferi departementa, usvojio je sve navade okorjela činovnika, koji ne dopušta, da i jedan časak njegova života bude bez posla. Čim se je preselio u Golovljevo, odmah si je naprtio toliku množinu trica i kučina, da ih ne bi nikada iscrpao. U jutro bi sio za pisaći stol i latio se posla; prvo računao s kravaricom, ključaricom, nadstojnikom, najprije na jedan način, onda na drugi; drugo, uredio vrlo točan račun o novcu i materijalu, svaku kopjejku, svaku stvar unašao dvadeset puta u knjige, sračunavao, sad izgubio pô kopjejke, sad našao suviše cijelu. Napokon bi uzeo pero i pisao tužbe na sudca. Nije se Juduška tužio na besposlicu, već na to, što nije mogao sve ovršiti, ma da se je cio dan znojio u kabinetu, ne skidajući kućne halje. Cijele rpe računa bijahu razbacane na njegovu stolu; tu bješe i cio godišnji račun kravarice Fekle, koja mu se odmah s početka pričini sumnjivom i s kojom ipak nije nikada imao kada da pregleda račune.

Svaka sveza s vanjskim svijetom bješe sasvim prekinuta. Nije dobivao ni knjiga, ni novina, a ni pisama.

Jedan mu se sin, Volodenjka, ubio; s drugim se, Petinjkom, dopisivaše kratko i samo onda, kad je slao novce. Gusta atmosfera neznanja i predsuda vladaše oko njega i nije osjećao ni najmanje želje, da se toga oslobodi. Da i Napoleon III. više ne vlada, saznao je istom za godinu dana poslije njegove smrti od nekog policajnog činovnika, no i to ga nije baš osobito iznenadilo, samo se prekrstio i prošaptao: „carstvo mu nebesko“ i rekao:

— A kako je bio ponosan! Eto ti! Carevi dolazili k njemu na poklon, princevi dočekivali u predsoblju! Bog ga uze i jedan tren rasprši sve njegove sanje.

Za pravo nije znao, što se radi u njegovu gospodarstvu, ma da je od jutra do večera računao i računao. Što se toga tiče, u tome je imao sva svojstva okorjela departementskog činovnika. Zamislite činovnika, kojemu bi direktor rekao: dragi prijatelju, htio bih za se znati, koliko u Rusiji može na godinu uroditi koruna — potrudite se, da to izračunate!“ Bi li činovnik ostao kao ukopan na to pitanje? Bi li se zamislio barem radi spisâ, koje bi valjalo upotrebiti, da se izradi zadani mu posao? Ne, on bi to uradio kud i kamo na prostiji način: narisao bi kartu Rusije, razdijelio jê na sasvim jednake četverokutiće, istražio bi, koliko jutara prikazuje svaki četverokutić, zatim otišao u dućan, saznao, koliko se sije koruna na svako jutro i koliko se *okruglim brojem* dobiva i napokon s pomoću Božjom i prvih četiriju pravila aritmetskih došao do rezultata, da u Rusiji, uz *povoljne uvjete*, može uroditi koruna toliko i toliko, a uz *nepovoljne* — toliko i toliko. I taj posao ne samo da bi zadovoljio njegova glavara, već bi sigurno bio uvršten u sto i drugom svesku kakihgod „studija“.

I gazdaricu si je izabrao baš onaku, kakovu trebaše u tim prilikama. Djevojka Eupraksija bješe kći pjevača u crkvi sv. Nikole; bila je u svem pravo blago. Nije bila Bog zna kako oštroumna ni okretna, no zato bješe radina, mučaljiva i gotovo ništa ne zahtijevaše. Što više i onda, kad ju je uzeo k sebi, samo upita: može li, kad hoće, popiti čašu hladnog kvasa bez pitanja? – tako da se je sam Juduška začudio njezinoj skromnosti i odmah joj dao na raspolaganje, osim kvasa, dvije kace namočenih jabuka bez ikakva računa. Ni vanjština njezina ne bijaše privlačiva za ljubavnika, no čovjeka nepohotna i, koji zna, što mu treba, mogaše sasvim zadovoljiti. Lice široko, bijelo, čelo usko, zaokvireno žutkastim, rijetkim vlasima, oči krupne, tamne, nos sasvim ravan, usta oširoka s onim zagonetnim osmjehom, koji se može vidjeti na portretima, što ih slikaju slikari diletanti. U opće, ništa izrazita, osim ledja, koja su bila tako široka i jaka, da se je čovjeku najravnodušnijemu sama od sebe dizala ruka, da je udari po plećima. I ona je to znala i ne bi se uvrijedila tako, da je, kad ju je Juduška prvi put lako potapkao po debelom zatiljku, samo potresla plećima.

U takim su prilikama prolazili dani za danima, jedan kao drugi, bez ikake promjene, bez ikake nade na nešto nova. Samo je dolazak Arine Petrovne ponešto oživljavao taj život i valja reći istinu, da se je Porfirij Vladimirić, ako se i s početka mrgodio, opaziv iz daleka mamičina kola, tijekom vremena ne samo priučio njezinim posjetima, već ih i zavolio. Oni su zadovoljavali njegovoj strasti, da brblja, jer ako je mogao brbljati sam sa sobom, računajući, to mu je brbljanje s dobrom mamicom bilo još milije. Sastavši se skupa, govorili su od jutra do večera i nijesu se mogli dosta da nagovore. Govorili o svemu: o tom, kaki su prije bivali urodjaji i kaki su sada, o tom, kako su prije vlastela živjela i kako sada, o tom, da je sol prije bila bolja, i da dandanas nema krastavaca kao prije.

Ti su razgovori imali tu prednost, da su tekli kao voda i bez muke se zaboravljali; medjutim mogli su se opetovati bez kraja i konca s istim interesom, kao da su se istom ovaj čas počeli. Kod tih je razgovora bila i Evpraksejuška, koju je Arina Petrovna tako zavoljela, da ju nije ni na korak puštala od sebe. Ovda onda, kad im je dodijao razgovor, sve troje sjelo za karte i sjedilo do kasne noći, igrajući se „duraka“. Pokušaše da nauče Evpraksejušku „vist“, no nije mogla da shvati. Ogromna bi golovljevska kuća kao oživjela za takih večeri. Svi prozori bili rasvijetljeni tako, da je prolaznik mogao pomisliti, da je tu Bog zna kako veselje. Samovari se, posudje za kavu i zakusci cio dan nijesu micali sa stola.

I srce se Arine Petrovne radovalo i igralo i ostala bi ona u gostima, mjesto jedan dan, dva, tri a i četiri. I što više, dolazeći u Pogorjelku, već bi odmah smišljala, kako bi se što prije vrnula u Golovljevo, gdje se tako dobro žive.

(Nastavit će se.)

Stjepan Zlatović.

(Svršetak.)

Drniš je izmed važnijih gradova u Zagorskoj Dalmaciji; drniškomu dekanatu pripada 9 župa sa 21.813 duša. Ovo važno nadžupničko mjesto svedjer dobivaju najodabraniji članovi redodržave, pa onamo starješine i Zlatovića poslaše. Tri godine u trudu i prosvjeti i u Drnišu prozujiše, a nakon toga Zlatović više nije nigdje župnikovao. Potanji opis Zlatovićeva župnikovanja sjajne su stranice u ljetopisu povjerenih mu župa. Kamo je on

došao, tu je nastajalo sretnije razdoblje u uredbi, u kršćanskoj poduci, u sjaju crkovnih obreda. Njegov život dosadašnji nosi pečat prosvjetitelja nižeg pučanstva: on je bio samo apoštolom svoga puka. Odsad evo nam ga izgledom strogog redovničkog života.

U Visovcu, gdje se od velike davnine podmladak posvećuje redovničtvu, treba uzor-starješine, da ono, što podmladak iz knjige krepostna čuje, i u primjeru bude izgleda imalo.

Zlatović je uviek bio vrlo pobožan, ljubio samoću, strogo se držao pravilâ svoga redovničkog zvanja. — U Visovcu, u toj rajskoj samoći, dok Zlatović ulaže svoje napore oko uredjenja samostana, oko uzgoja redovničkog podmladka, pomišlja na patnje svoje braće po župama, pa iz samostanskih zaprašenih spisa plete vienac braći i narodu i piše: *„Franovci Države Pres. Odkupitelja i Hrvatski Puk u Dalmaciji“*, koje djelo istom god. 1888. tiskom objelodanjuje. Kako je život i sudbina našega naroda u Bosni i Dalmaciji prošlih viekova uzko skopčana s njegovim prosvjetiteljima našim Franovcima, ta njihova povjest znači povjest našega naroda u najvažnije doba turskog zuluma i mletačkog gospodovanja.

U Visovcu se Zlatović istom pomalja na književnom polju.

Budući da mu nije prijao visovački zrak, priedje u Spljet za redodržavnoga prokuratora, i tu sastavlja popovjest: *„Uskoci“*. Jako se Zlatovića kosnulo, što su nesmiljeni inostrani povjestničari Uskoke, ove hrvatske Leonide i zatočnike vjere i domovine protiv Turaka i Mletčana, prikazivali kao neke zulumčare. krvopilice, morske gusare, pa je pošao tragom najvjerodostojnijih podataka i opisao uskočke zgode i nezgode, koje je djelo, iza pokojnikove smrti, ostalo u rukopisu.

Iz Spljeta podje u rodno mjesto, u samostan sv. Lovre u Šibenik, i tu uz neke samostanske poslove bavi se ozbiljno hrvatskom povješću. Vrlo je dobro poznavao perijodu hrvatske povjesti iza pada narodne dinastije do najnovijih vremena. U Šibeniku dovršuje spomenutu povjest: Franovci Države Pres. Odkupitelja itd., piše razne razprave i povjestničke monografije u „Narodnom Listu“, u Nadi, u Iskri, Narodnomu koledaru, Danici, Glasniku jugoslavenskih Franovaca, u Bullettinu, u Radu i Starinama jugoslavenske akademije; postaje suradnikom Rudolfova djela: Austro-ugarska u slici i u pismu, i opisuje narodne običaje hrvatskoga puka u Dalmaciji. Pripada medju glavnije suradnike arkeoložkog „Viestnika“.

Napokon je svoju najmiliju radju: *„Topografične crte o hrvatskim županijama“*, koju je, kako smo prije spomenuli, još u početku svoga župnikovanja zamislio, stao ozbiljno obradjivati, ali ju na žalost nije prama svrhi konačno zbog bolesti dotjerao. No ipak će mu ova radja, kad bude objelodanjena, dično mjesto u hrvatskoj književnosti zajamčiti.

Pokojnik od nazad tri godine počeo pobolievati, životne ga snage počele ostavljati. Kod raznih je liečnika tražio pomoći, ali ni liečnici mu ne pomogoše, jer mu na vrieme ne poznaše bolesti. On je iz daleka nazrievao, da mu se primiče dan Gospodnji, pa se je ozbiljno na svoju smrt pripravljao. — Pokojnik je za života osjećao posljedice ljudske slaboće, pa se je sa zlim nagnućima hrabro hrvao i slavodobitno ih nadhrvao. On je u svojim borbama za se pisao svoje opomene, koje je nazvao: *Moja osvjedočenja*, što se takodjer nahode u rukopisu.

U tom spisu piše o sebi ovako: „Najveći publicista ovoga vjeka M. L. Nevillat mudro je rekao: da je život čovjeka boriti se za pravicu i žrtvovati se pri vršenju svojih dužnosti. Podnositi i boriti se, to je temelj našega življenja, drugog izlaza nema u našemu žiću“.

„Svaki triezmen i pametan može se po vlastitom iskustvu uvjeriti o istini ove mudre izreke. Ja bih još dodao, da to može čovjek tako lasno misliti i djelovati do 40 godina života, jer u zanosu mladosti, u napunu zdravlju, u liepim željama svega se laća, nastoji, radi i goni napried do cilja, koristna i poštena, a da se ne obazire na muke i trude. Ali kasnije, kad hladnije počne misliti i razsudjivati, razabere, da često vitežki njegovi napori ne samo ostadoše bez uspjeha, nego da su osumnjičeni, izopačeni i osudjeni, i mjesto zaslužene pohvale bude mu zlobom i neharnošću odvraćeno, mučno da ne klone duhom i nametne sebi pitanje: Zašto, mjesto u miru provoditi svoju slabu starost, svojim djelovanjem pripravljati sam sebi muke i tegoće?! Tad bi se čovjek po prirodnoj slabosti morao ukloniti s neharnog pozorišta ljudskih nevolja, i u svojoj samoći baviti se sam sobom, nastojati o svom sobstvenom miru i pokoju; ali podajući se takovu egoizmu, takov čovjek pokazao bi, da ne zaslužuje ime čovjeka, da nije *vir fortis*, nego da je samo prosti umrli stvor. Borba je dakle naš život, a kad je ta za pravicu, valja da bude postojana, uztrajna, od povoja do pokrova.“

„Da nas ne ozlovolje protivnosti, da nas ne slome zlobe i neharnosti, valja da se često zagledamo u nebo i odonuda crpemo pomoć i jakost; valja da se tješimo mudrom izrekom velikoga francuzkoga filozofa Paskala, koji kaže: *„Vrieme uništuje zlobe i nepravde: braneći se i opravdavajući svedjer se gubi, a nikad ne dobiva: valja ih pustiti vremenu, ono će ih nama na uhar riešiti, nas opravdati i svu nam pretrpljenu štetu nadoknaditi“*. Ovo je iz XXIV. poglavlja Zlatovićevih „Osvjedočenja“. S ovakovim osjećajima on je umro, oplakan obćeno od svoje braće i prijatelja. Narod će mu milu uspomenu čuvati!

M. —

Jubilarna izložba hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva u godini 1891.

Piše Milan Krešić.

III.

Paviljon hrv.-slav. šumarskog družtva.

Prvobitno nije nam nakana bila, da razporedamo opis jubilarne izložbe po paviljonima, već da skupimo cielu izložbenu gromadu u tri glavne skupine: u proizvode poljodjeljstvene i obrtnine, što stoje u svezi s poljodjeljstvom, zatim u proizvode šumske i s njima skopčane obrte, konačno na kućnu industriju. O izložbama cvieća i povrtlja, stoke, konja, krmadi i životinjskih proizvoda scienimo samo u toliko progovoriti, u koliko to naša nestrukovnjačka opažanja i naš uzani prostor dozvoljava.

Naša se prvobitna nakana izjalovila time, što nas je obća želja, da progovorimo u prvom redu o izložcima dalmatinskih Hrvata i bosanske braće privela na ovu taktičnu preinaku. S tom preinakom olakotili smo si doduše izvješćivanje, nu umanjili bismo povjestnu vriednost ovih naših bilježaka, da se ne vratimo na prvobitni smjer.

Obećavamo cienjenim našim čitateljima, da ćemo mjesto u početku, na koncu ovih članaka, kao zaglavak tih promatranja, ovu zadaću po našem najboljem znanju i uvjerenju izpuniti. Sliedeći dakle poprimljeni način opisa podrobnosti, nanizat ćemo u ovim redcima danas opis znamenitoga paviljona hrvatsko-slavonskog šumarskog družtva, koje pod snažnim vodstvom predsjednika gosp. Milana Dursta slavi ovom prigodom petnaestgodišnjicu svoga marnoga obstanka i djelovanja. Upotrebismo rieč „znameniti“ s razloga, što je u ovom prostranom paviljonu, a tako i oko njega, sabrana vanredna množina odabranoga šumskoga bogatstva, kako ga ne vidjesmo sakupljenoga na mnogim svjetskim izložbama. Bogatstvo naših šuma na tvrdom i mekom drvu odaje se tuj upravo savršenim načinom; ovo obilje temelji se dakako u prvom redu na toj nepobitnoj istini, što nijedna pokrajina stare Evrope nema prama površini svoga sveukupnoga tla toliko šuma, napose hrastovih, kao upravo naša domovina.

Ovim bogatstvom ne ćemo se doduše mnogo vremena više ponositi, jer je mnienje strukovnjaka prilično suglasno, da sječnja hrastovine, kako ju sada tjeramo, izravno vodi do oskudice sječnji sposobnih šuma iza kojih deset godina. Onda će nastati dugoljetna stanka, dokle se ne ojača šumski podmladak, da bude sposoban za sječnju. Koliko jošte danas ima šume vrstne za obradjivanje, koliko se ponovno uzgaja, o tom slove na ovoj izložbi u znanstveno-strukovnom rasporedjaju se nalazeći šumovidi, pregledovidi i gospodarske osnove kraljevskog državnog erara. Strukovnjaci tvrde, da uzgoj šuma zaostaje ćutljivo iza sječnje, tako da se Hrvatska i Slavonija ne će moći u budućem vremenu pohvaliti, da ima toliku površinu šuma, koliku imadjahu naši predji, pače ni toliko, što ih danas ima. U uzgoju podmladka ističu se pohvalno državni posjed, zatim imovna obćina Novogradiška, brodska i petrovaradinska, a od privatnika knez Thurn-Taxis, gospoštija Kutjevo i knez Schaumburg-Lippe. Velika relief-karta na površini od više metara sa čitavim šumskim tlom Hrvatske i Slavonije, što ju je veoma pomno izradio i tuj izložio mjernik Josip Pfister, ostat će i za buduća vremena klasičan svjedok, da je ovo nepobitna istina.

Pošto smo jurve svrnuli okom na neke izložke šumarskoga paviljona u znanstvenom odjelu ove vanredno zanimljive, a sa gospodarskog i strukovnog stanovišta veoma poučne i pregledne izložbe, bavit ćemo se i nadalje ovim odjelom izložbe u prvom redom. Tik ulaza s lievog izložbenog boka izložilo je šumarsko družtvo u posebno uredjenoj sobi dio bogate svoje strukovne knjižnice, posebno pak sva hrvatska djela i časopise šumarske struke. Ciela soba uredjena je pokućstvom, izradjenim u stolarnici vješta zagrebačkog meštra Miroslava Häckera i ukrašena kipovima iz sadre, što su načinjeni u radionici kipara i modelara I. Bestebnera u Zagrebu. Na pobočnim stranama prikopčani su prekrasni jelenji rogovi od 16 do 18 grana; a na glavnoj sbirka staroga oružja Nikole pl. Milića iz Gline i Riste Vučetića iz Topuskoga. U sredini visi luster sav naokolo okružen jelenjim rogovima, dočim na podnožju stola počiva ogroman vuk, upravo krasan primjerak. Ovako po lovački uredjena soba i sama po sebi služi na ukras paviljonu.

Nadšumar Julije Kuzma sastavio je iz daščica cedrovih i izložio u znanstvenom odjelu reliev-kartu državnog šumskog posjeda u velikom Taboru; ovo je pažnje vriedna radnja, tako i šumske karte gotovo sviju imovnih obćina, a do njih zanimljivi pregled o radnjama pošumljivanja Krasa u hrvatskom Primorju. Ovomu pregledovidu služe kao vidljivi dokaz nasadi krša, što h je uredio ravnatelj družtva na podnožju dalmatinske kuće s velikim trudom i pomnjom. Uz ovaj pregledovid zanima u velike pozornog motrioca tuj izložena zbirka raznolikog orudja, što se rabi kod radnja pošumljenja Imovna obćina križevečka izložila je uzorke gradjevnih obrta, i to četiri selišta, počevši od četvrtine do podpunog selišta. Tuj se užetom stavlja „ad aculos“ nedostatnost gorivog drva, kojim po pravu svako selište u godini razpolaže. U velikim dvjema ormarima izložio je kr. državni erar znamenitu zbirku šumskog drveća i grmlja, a uz ovo ističemo pažnje vriednu zbirku drva mjernika J. Pfistera i druge banske imovne obćine. Pfister izložio je tuj ujedno jedan od svojih izuma, naime stroj za opredieljenje prirasta, zatim prije pomenuti

nadšumar Kuzma spretno priredjenu batinu za kubičnu odmjeru stojećih bukava, a do njih neki lugar križ. imovne obćine, imenom Gjuro Medved, veoma sgodan originalni šumski čekić. Bečka tvrdka Neuhofer i sin izložila je obilatu zbirku mjerničkih strojeva, busola, universal-strojeva i mjerničkih stolova, dočim je erar tuj zastupan sa dostatnom skupinom starih mjeraćih strojeva, rabljenih kod taksativnih radnja. Zanimljiva je takodjer analiza drveća križevačke imovne obćine, zatim po Marinu pl. Boni, nadšumaru u Ogulinu, sastavljena karta o stanju kulture na hrvat. primorskom krašu. Iza paviljona nalazi se dosta prostrani šumski vrt, sav ogradjen liepo nastavljenom ogradicom iz brezovine, a u njem vidimo veliku izložbu erfurtske tvrdke R Neumanna sa preko 100 vrsti četinjača iz Australije i iztočne Azije. On nastoji aklimatizovati ove četinjače u evropskim šumama, pošto jurve u vrtovima uspievaju. Uz ovu izložbu stoji tuj sva sila biljaka iz šumskih vrtova gradiške, otočke, križevačke i gjurgjevačke imovne obćine, a tako i kotarskih šumarija u Samoboru, Stubici, Karlovcu, Krapini, Novommarofu i Petrinji kao i vlastelinstva baruna G. Rauha u Golubovcu. Uz ove strogo znanstvene i kulturne izložke resi šumski paviljon obilje faune šumske, koja tuj u velikim skupinama ukusno sastavljena, predočuje bogatstvo naše i u tom pravcu. Napose je veoma ukusno uredjena prostrana srednja dvorana. U sredini dižu na visokom podnožju ponosito glavu u vis par jelena sa lovišta grofa Normana uz velebitske divokoze, koje se u Europi izim Hrvatske samo u visokim Alpama nalaze; naokolo vide se skupine srna, lanjaca, tetrebova, vukova (jedna vučica sa šest mladih), lisica, kuna, jazavaca, dabara, divljih mačaka, par medvjeda. Ptica grabilica ima obilno, a u posebnom kraju jest predočena po petrovaradinskoj imovnoj obćiri zorno glasovita obedska bara, u kojoj ima sila svakovrstnih ptica, koje su tu predočene, u liepim i slikovito nastavljenim eksemplarima. Uz ptice grabilice, dakle uz orlove, jastrebe, sokolove, škanjce, gavrane, svrake, itd. ima liep broj koristnih šumskih ptica, kao što su tetrebovi, gnjetli, jarebice, šljuke, branjuge, itd.

Umirovljeni nadlugar Rudolf Zazula u Ravnojgori izložio je obilnu sbirku nakaza ljudskih i životinjskih sastavljenih iz žilja i grana svake vrsti grmlja sa Krša, koja živo zanima obćinstvo; veoma se riedko gdje konstatuje albinos trčke ili šljuke; na našoj izložbi ima od svake te vrsti ptica po jedan komad, izloženi su od grofa Bombelesa i nar. muzeja.

Otočka imovna obćina izložila je kus drva, što sastoji iz podpuno sraslog debla bukve i smrekve, a prva banska imovna obćina izložila je borovo deblo u obliku lire naravnim putem izraslo. Neki šumar Prokop Adjić ima tuj kolekciju bukovih guba posvema spretno izradjenih, kao podnožak nakljukanih ptica ili cvieća u loncima.

Svi zidovi ovih šumskom faunom hrvatskom napunjenih prostorija urešeni su mnogobrojnim sbirkama parožaka srnećih i jelenjih. Ima ih od šumara Ote Navratila iz Pleternice, sakupljenih na gori Papuk, iz Fužina od nadšumara Cernickoga, od vlastelinstva Cerević (grof Chotek), od grofova Bombellesa, Draškovića, Erdödija, Kulmera i Vojkovića, od Vlad. pl. Halpera, H. Gronde, F. Kesterčaneka, D. Trötzera, I. Borosiga i drugih. Kažu strukovnjaci, da je riedko gdje naći toliko abnormiteta, kao kod naših hrv. srnećih parožaka. Osobito pada u oči sbirka Adalberta Všetečke iz Pokupja, koji ima unikum, naime veliki parožak jednoga prasrnjaka.

Da je fauna tako obilno zastupana u šumskom paviljonu, ima se zahvaliti toj sretnoj namisli, što je družtvo šumarsko odstupilo svoje izložke faune šumske zemaljskomu muzeju, koji se je opet sa svoje strane obvezao, da će dati po svom osoblju naklukati sve tuj izložene životinje. Petrovaradinskoj imovnoj obćini pripada zasluga, da je toliko ptica iz obedske bare izloženo, nemanje iztakla se tuj imovna obćina gjurgjevačka sa faunom lova podravačkoga. Preparator muzejski Baraga trudio se je kod tog posla uz prof. Brusinu na osobito hvale vriedni način. — Grof Bombelles izložio je uz svoju sbirku faune i statistiku lova uporabive i neuporabive divljači, poubijene u Zelendvoru, lovištu vlastelinskom u zadnjih 19 godina. Dočim je u godini 1872. ubijeno srna, zecova, prepelica, šljuka itd. 2235 komada, deset godina kasnije, dakle 1882. ponarastao je broj na 5881, a g. 1890. jurve na 11697 komada. Ukupno je poubijeno u tom vremenu 112.074. komada uporabive divljači. U istom vremenu kaže statistika o grabežljivoj, tuj poubijenoj zvjeradi ovo: g. 1872. lasica, laska, divl. mačaka, jastreba, svraka vrana itd. 3513 komada, g. 1882. 7.423, a god. 1990 14 549, a ukupno u tom razdobju od 19 godina 143.116 komada. Doista znamenit broj za jedan ne osobiti šumski posjed.

Pošto nam se je opis samo ovih grana, što stoje sa šumarstvom u svezi, tako razširio, započet ćemo s podrobnim opisom izložaka u tvrdom i mekom drvu u budućem broju. Zaključit ćemo ove današnje crtice spomenuvši neke riedkosti, koje se nalaze u šumarskom paviljonu. Čabarska gospoštija izložila je jednog nakljukanog medu, a bilježnik Martinić iz Ričice kožu medvjeda ubijenog šprihom u šumi šišljavičkoj. Izložen je komad bukove kore, na kojoj se jasno čita urezano ime hajduka Maksima Bosanca, i godina 1829., zatim komad maslinova drveta iz Primorja, širok 40 centimetara, te 6 metara duga ladja izdubena iz jednoga komada hrastovine u gradiškoj imovnoj obćini. Vilim Müller šumarski nadzornik kneza Lippea obrazložio je u posebnoj brošuri i predočio izloženom kolekcijom drveća štetni upliv šumskih požara na drveće razne dobe i vrsti.

(Nastavit će se.)

Nova rasprava o Jurju Križaniću.

(Nastavak.)

Pripadom spominjemo, da se u toj parnici nije radilo o tome, govore li Kranjci itd. ilirskim „ili *slavenskim*“ jezikom, kako to kaže Sokolov (str 251, u aprilskom svesku). Da Kranjci, Istrani itd. govore slavenskim jezikom (ma bilo i iskvarenim, kako neki govorahu), o tome nije nitko sumnjao. Dapače ih je Pastrić, kako smo čuli, upravo zato hotio isključiti iz hospitala i zbora sv. Jerolima, što govore *samo* slavenski, kao i Poljaci i Česi, a ne „ilirski“. Radilo se o tome, govore li oni „slavonski“ (idioma sclavonicum, lingua schiauona); jer su svi svjedoci, kad su ih pitali, što razumijevaju pod riječju „Ilirik“, „ilirski“ odgovarali u glavnom ovako, kako doslovno kaže prvi svjedok (sr. Starine XVIII. str. 127, 137, 143): „Ja sam uvijek *čuo*, gdje govore, da se pod ovim imenom „Ilirik“ razumijeva *čitava* pokrajina *Slavonija* . . .“ A kad su ga pitali, što *sam* misli, odgovori: „Ja razumijevam pod riječju „Ilirik ili pokrajina ilirska“ *čitavu Slavoniju* . ., gdje se govori „*slavonski*“ (dove si parla in lingua *schiavona*, str. 120). Da se samo u latinskom jeziku upotrebljavalo ime „Ilirik“, vidi se jasno iz riječi branitelja Jampšekova: „Siksto V. nazvao je (Dalmatince) latinskim jezikom Ilircima *(sermone latino* vocavit *Illyricos)*“. Kad su pitali svjedoke, kako govore, odgovarahu, da govore „slavonski“ (schiavone, sclavonice, str. 145 i dr.), a „slavonski“ govore Kranjci itd., Hrvati, Bošnjaci, Dalmatinci (str. 120, 130). Kaki je to „slavonski“ jezik? Iz riječi samoga Jampšeka jasno se razabire, da se je radilo o tome, govore li Kranjci itd. istim onim jezikom, kojim se u Dalmaciji govori On na ime kaže (str. 114, 115): „. . . Istina je, da se u Ljubljani govori od pamtivijeka jezikom „slavonskim i ilirskim“, tako te se (taj jezik) *malo razlikuje od jezika Dalmacije*, a razlike se kreću samo oko *neznatnih osebina* (accidentalia), kao n. p. što su medju Napuljcima i Milancima“. Slično kaže i jedan drugi svjedok: „Medju jezikom jedne i druge pokrajine (Kranjske itd. i Dalmacije) ima razlika . . . , kakova je medju jezikom rimskim i napuljskim, fijorentinskim i bolonjskim . . . *I oni iz Dalmacije imadu isti „slavonski“ jezik, no ponešto ljepši* (un poco più gentile, str. 130)“. Svjedok, koji ovo govori, kaže, da samo razumije „slavonski“ (str. 121); ali da je dobro razumio, vidi se iz ovih njegovih riječi: „Razgovarao sam s jednim Dalmatincem . . . . Dobrilovićem, koji je govorio „slavonski“ upravo onako (nel medemo modo), kao što je govorio onaj iz Bosne“ (str. 120). Dalmatinci su katkada zvali svoj jezik „slovinskim“, kao Kranjci i njima susjedni Hrvati što su svoj ekavskim govorom zvali „slovenskim“; iz ove je pak parnice jasno, da je ono „slavonski“ jezik, kojim se govori u čitavoj *Slavoniji*, t. j. Hrvatskoj, Slavoniji, Dalmaciji i Bosni, a po nekima i u Istri, Kranjskoj, Štajerskoj i Koruškoj. Da je pak „slavonicus“ isto što i „slovinski“, zaključujemo medju ostalim i po tome, što Pastrić i Križanić pišu katkada mjesto „Sclavones“ „Slavini“ t. j. „Slovinci“. No kako jedanput znamo, da se nije radilo o tome, govore li Kranjci itd. *samo slavenski*, svejedno nam je, što se je upravo razumijevalo pod riječima „ilirski“ i „slavonski“: mi i bez toga možemo zaključiti, da se je tu o tome radilo, govore li Kranjci itd. *hrvatski*, t. j. spadaju li oni k onoj narodnoj cjelini, za koju je poglavito osnovan hospital i zbor sv. Jerolima, a koju su tada representovali Hrvati. Sv. Rota nije u svojoj osudi priznala toga jedinstva, valja da zato, što su po srijedi bila kanonička beneficija. No kako su naša braća s onu stranu Sutle lako pregorjela ta beneficija, tako mi malo marimo za etnografsku osudu sv. Rote. Za nas mnogo više vrijedi svjedočanstvo desetorice kranjskih plemića i dvaju hrvatskih grofova (Draškovićâ), koji su svojim potpisima i pečatima posvjedočili, „da je narod, koji stanuje u Kranjskoj „ilirski“ i da govori „ilirskim“ jezikom (str. 147, 148). Vidi se, da su djedovi pravo i zdravo mislili, i da su bili možda pametniji od sinova. No vratimo se ka Križaniću, koji je i tu pretrpio poraz za pravednu i poštenu stvar.

(Nastavit će se.)

Letimice kroz Dalmaciju.

(Iz Bola do Zadra.)

Putne bilješke **Frana Radića.**

(Nastavak.)

U muzeju ima malo cijelih kamenitih kipova, i to držim dva togatna pokvarena, a nijedan goli kip. Ulomaka kipova, kao torsa, glava, nogu i ruku, ima sva sila i to navlaš glava. U opće su svi kiparski i uresni graditeljski ostanci Solina grada slabo proučeni, ali mi se ipak čini, da medju spomenutim kiparskim ulomcima malo što ima, što bi se približilo umjetničkomu savršenstvu i vrijednosti Herkulove glave, našaste u Čitluku, koje se odljevak u kredi nahodi u I. odjelu spljetskoga muzeja. U II. odjelu ima jedan torso Cupida iz dosta dobra dlijeta.

*

U II. odjelu blizu gimnazije ima ogromno mnoštvo krnjataka i cijelih natpisa, pa sila korintskih nadstupina zdravih i pokvarenih svake veličine i ukusa, od najljepših iz Augustovih doba, poput onih divnih na Agrippovu Panteonu u Rimu, pa sve do onih, koji pokazuju bizantinsku izradbu šestoga i sedmoga vijeka. Ima tu još mnoštvo sarkofaga, karniža, friza i svakojakih drugačijih graditeljskih ulomaka.

U III. odjelu u prizemlju gimnazijalne zgrade najznamenitiji je tada bio komad natpisa u mozaiku crno-bijele boje, a sad je tu smještena i mala zbirka znamenitih ulomaka iz doba hrvatske samostalnosti.

Predmeti su u opće u sadašnjim muzejalnim prostorijama tako nagomilani, i tako slabo pristupni, ne samo onomu, ko ih hoće pregledati, da ih naučno ispituje, već i običnomu posjetitelju, da je od više godina nastala skrajna nužda, da se ili vlada, ili zemaljski sabor, ili spljetska općina, ili makar dvojica od njih, ili sva tri zajedno pobrinu, da se sagradi naročita monumentalna, udobna muzejalna zgrada, u kojoj bi se mogli predmeti tako namjestiti i porediti, kako bi spljetski arheologički muzej bio na diku i ponos ne samo grada Spljeta i Dalmacije, već i cijele nam hrvatske domovine.

Ne bijah još pregledao ni polak znamenitih za mene komada u II. odjelu, kad se stade mrak hvatati, te mi bijaše red izaći.

Sastadoh se pred večer s don Franom, kojega zatekoh u pisarnici blizu I. odjela muzeja. Bijaše upravo primio za „Bullettino“ od Petra Kaera nacrte dviju kamenitih ploča urešenih pleterima poput dvaju kninskih, što ih je don Frano objelodanio u djelcu „Kninski spomenici“. Zajedno izadjosmo, pa podjosmo šetajući morskom obalom sve do na kraj velikoga spljetskoga gata. Razgovarasmo se o životu pokojnoga don Miha Pavlinovića, o promjenama nastalim na političkom poprištu nakon njegove smrti, o pravom i značajnom rodoljublju, odgovornosti, što ju ima pred narodom poslanik na carevinskom vijeću i ravnatelj spljetske velike gimnazije, pa o nemogućnosti, da potpuno vršenje dužnosti jednog i drugog znamenitog zvanja ide za rukom jednoj te istoj osobi. Govorasmo još o „Bullettino“ i o njegovim prilikama. Kad se vratismo, glazba udaraše pred „Čitaonicom“ i bijaše sila naroda na šetnji pokraj mora, cijenim sve na čast zapovjedničtvu c. k. vojenih brodova, koji stajahu još usidreni pod Spljetom.

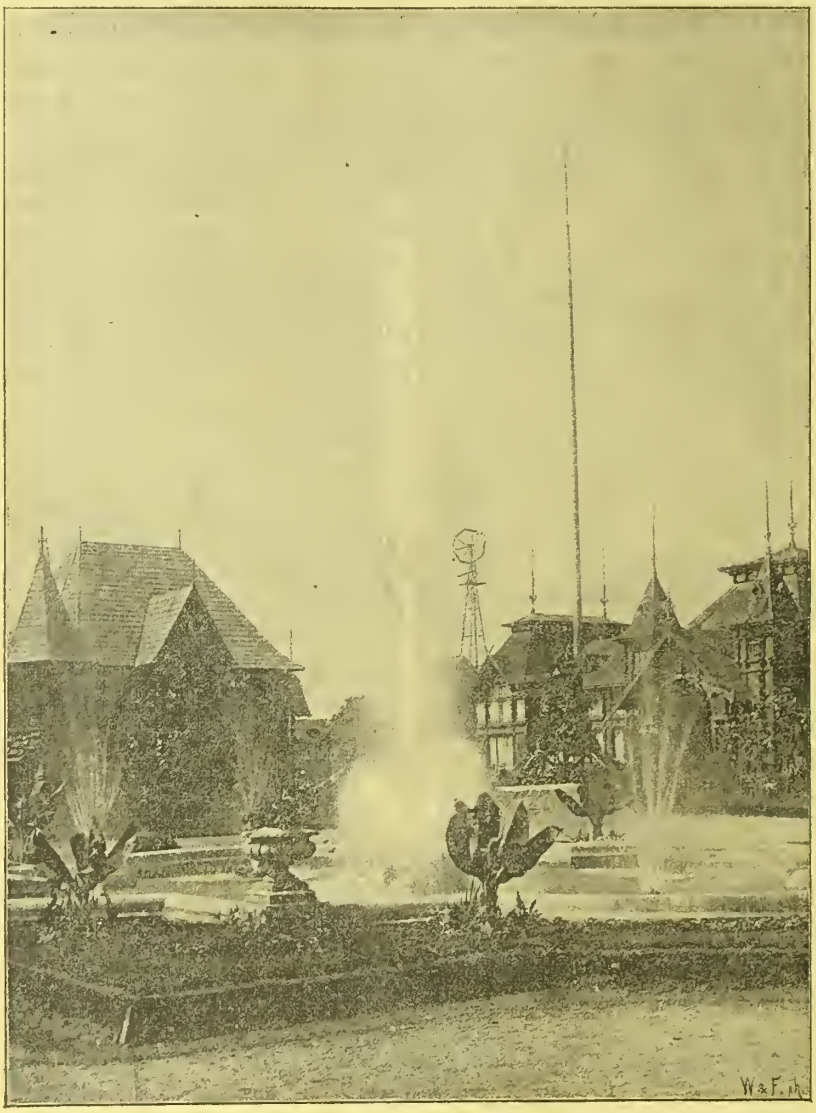

Sa izložbe: Vodoskok.
Po fotografiji *I. Standla.*

I te mi se večeri učinilo, da se nas dva kao tudjinci Hrvati šećemo medju talijanskom gospodom. Malo sam kojega muškoga još čuo da govori hrvatski, ali ženske niesam baš nijedne!

U utorak dne 10. rujna. Sinoć se bijah dogovorio s don Franom, da ćemo danas po željeznom putu zajedno u Knin, da tamo razgledamo hrvatske starine iz doba kraljeva narodne krvi.

Cijelu Božju noć ne mogoh pravo zaspati. Činjaše mi se sto godina do jutra, koje mi ne šćaše nikako da svane

Vrzle mi se po pameti slike iz muzeja: natpisi, plohorezbe sarkofagâ, kamenite glave, olovni sanduci mrtvački, krasne nadstupine s akantusovim lišćem. Kad nastojah oči sklopiti, i okrenuvši se na drugo uho podušiti misli o muzeju, tad mi se iz prikrajka kradomice polako podizahu u pameti prizori putovanja na željeznici: vinogradi, maslinjaci, more zeleno i ravno, pa kuće, gdje se kao trkimice približuju, stupaju preda te, da ih vidiš kao na dlanu i razabireš svaku potankost na njima: čeljad im na prozorima, pas pred kućom laje, do kuće je kravica podigla glavu te zablenuto gleda čudnovatu povorku; onda opet vrtovi, redovi stabala, šumice, krš, pusti krš; u kršu za kamenom odrpano pastirče, pred njim nekoliko koza brsti ono malo zelenila, što proviruje iz rupâ i procijepâ. — Ja se opet okreni, i da ću zaspati misleći na nepregledne usjeve bujna žita, gdje no koncem svibnja mjeseca polijegaju pred razovim živa povjetarca, njišu se i talasaju tihim šuštanjem, preljevajući se sivom, tamno-sivom i sivo-zelenom bojom poput mutne pučine morske pri ušću Neretve, a meni ti se pred očima stvore usjevi Kosova i Kninskoga polja, koja ne bijah još nigda vidio, te u Kninskom polju Kapitul, na Kosovom polju Biskupija sa razvalinama staro-hrvatskih dvorova i biskupskog hrama, sa mramornim ulomcima urešenim s krasnim pletenim uresima, kako su naslikani na Bulićevoj knjizi. Okreni se ja desno, okreni lijevo, a misli i maštanje to življe i sve to usilnije javljaju mi se u pameti i otimlje se svaka o prvenstvo kao u razgrijanoj pjesnikovoj mašti. Mjesečina kao dan, a meni dodijalo ležati, te ja ustadoh na noge lagane, pa izviri kroz ponarku iz više krova Gilardi-eve kuće pokraj mora, i pogledaj u taj bijeli, bolje da kažem blijedi, svijet u mjesečnom sjaju. Poput velika pakružna zrcala puče mi pred očima ta lijepa i prostrana spljetska luka. Pri ulazu joj na kraj velikoga gata poput budna stražara vrti se i igra bez prestanka svjetionik, a s nutrnje i vanjske mu strane nepomične kao naslikane na moru stoje četiri carske gjemije, kao da se rajdaju nasred pučine, gledajući namrežkane one i kao posrebrene valove. Tamo lijevo k jugo-istoku prikučila se kraju crna gomila parnih trgovačkih brodova, a k meni bliže cio niz trabakulâ, bracera, gajetâ i štela, pa opet pri glavi mletačkoga mosta dva, tri pomanja parobroda, a unutra u maloj luci u zaklonu vjetra i mora skučile se pod zidove Dioklecijanove palače kao pilići pod kvočku, kad zaokruži jastreb iznad sela, mnogobrojne trabakule, bracere, štele i pomanje ladje. Lučka je obala poda mnom bijela kao snijeg i pusta. S desne strane monumentalna česma sa svojim morskim konjićima, s dupinima, s vragolanima napuhanih obraza i s veslom u ruci, sa ogromnom školjkom i sa kipom u vrh nje, gdje ukočeni kao da im je mjesečina mozak posrkala, čekaju oživljujuće mlazove, da ih poškrope i probude iz tvrda sna, ne bi li se nagledali krasne pjene i šarne duge oko sebe pred obrazom sunca. U dno obale podiže se visoka ona Bajamontova palača s kipovima vrh vjenčanice, koji kao da predstavljaju sada pečal tugu, žalost i sjetu, gdje no suze rone nad propadajućom talijanštinom. — Dalje tamo crkva sv. Frana, pa druga mala slika sa nekoliko ladjica, pa sv. Marijan, brežuljak sa židovskim grobljem na obronku a kame-

Sa izložbe: Glazbeni paviljon.
Po fotografiji *I. Standla.*

nitim krstom na vrhu kao u znak pobjede kršćanstva. Pri dnu Marijana jugozapadni kraj Velikog Varoša, te rt sv. Stjepana, gdje zatvara luku sa jugozapadne strane. Za Sustjepanom onamo podiže se iz mora debela i crna glavina otoka Čijova. Čijovu s podneva otvara se ta ravna morska poljana, a prema meni s onu stranu mora udarili graniče očinjemu vidu medonosna Šolta i rodni mi Brač ostavivši medju sobom moru usku lazu *Spljetska vrata*. Kad se nagledah tog čarobnog ali mrtvog prizora bez ljudskoga po njemu komešanja, zatvorih ponarku i sklonih se pod krov, da se izmaknem ohladici, koja bijaše medju tim zavladala. Bijaše tek sat poslije ponoći. Opet legoh, ali mi se ponovi prvašnja igra s malim inačicama i potraja sve do u praskozorje. Tad ustadoh, opremih se, posrkah kafu, što mi bješe već pripravila sestra gostoljubive domaćice, predadoh svu prtljagu maloj sluškinjici, oprostih se sa svojim prijateljima i odoh na kolodvor.

(Nastavit će se.)

Odkrivanje Kačićeva spomenika u Zagrebu. Jedva je prošlo godinu dana, što je uz veliko narodno slavlje odkriven Kačićev spomenik u Makarskoj, pa evo i grad Zagreb podigao je u svojoj sredini spomenik stareu Milovanu. Odkriven je sjajnim i svečanim načinom 26. o. mj. Svjedoci toga velebnoga slavlja bijahu naša braća Hrvati iz Dalmacije, koji su dan prije prispjeli u priestolnicu Hrvatske, da pohode jubilarnu izložbu, te su bili od gradjanstva srdačno i veličanstveno primljeni. Oko spomenika smjestila se ogromna množina gradjanstva i stranaca, a u posebnom zatvorenom prostoru bijahu uz braću Hrvate iz Dalmacije mnogobrojni pozvanici, dostojanstveniei, pjevačka družtva, ugledna i odlična gospoda, gradsko zastupstvo zagrebačko, odbor za odkriće spomenika. Kad je odmah poslije 12 sati prispio preuzv. gosp. ban grof Khuen-Héderváry sa svojom pratnjom i zauzeo mjesto u šatoru prama spomeniku, zapjevaše sva zagrebačka pjevačka družtva liepu Kačićevu himnu, što ju je lani po riečima pjesnika S. Buzolića skladao Nikola Faller za odkriće Kačićeva spomenika u Makarskoj, te smo ju mi tada u svečanom broju priobćili. I liepa skladba i skladno gromorno pjevanje zanieše mnogobrojno obćinstvo.

Po tom prozbori podnačelnik grada Zagreba, g. Milan Stanković, kao predsjednik odbora za Kačićev spomenik, proglasi zaključak gradskoga zastupstva o podignuću spomenika i pozove izvjestitelja odbora, da pročita izpravu o spomeniku.

Gradski senator g. Deželić pročita zatim ovu izpravu:

„U onom broju slavnih Hrvata, koji su godine 1886. predloženi poglavarstvu grada Zagreba, da im se poprsja u kararskom mramoru o trošku obćine glavnoga grada Zagreba postupiee u godišnjih razdobljih ponamjeste na Zrinjskom trgu, nalazilo se i slavno ime pjesnika o. Andrije Kačića-Miošića. Bio bi došao red i na njegovo poprsje, ali na to se nije čekalo. Jer, kada je hrvatski kipar Ivan Rendić u mjeseeu travnju godine 1889. izlijao u sadri model Andrije Kačića-Miošića u prekonaravnoj veličini i zadovoljan svojom radnjom odpremio ga u bečku glasovitu lievaonicu Franje Pönningera, da Kačića za grad Makarsku izlije u tučn, onda već ponukan prijatelji svojimi Ivan Rendić učini obćini glavnoga grada Zagreba ponudu: da će po istom modelu gradu Zagrebu načiniti Kačićev kip od kararskoga mramora, visok 2 metra i 15 cmt., a sa podnožjem i postavljen sveukupno za 4500 for. Tad je Ivan Rendić pismeno izjavio: „Ja se uslobodjujem izjaviti, da se pri cielom ovom poduzeću zadovoljujem vrlo malom zaslužbom, pa to mogu mirnom savješću uztvrditi i molim, da mi se vjeruje, da sam taj kip izradio samo s patriotičnih obzira i da uz ovu svotu nije nimalo uzet obzir na umjetnički rad oko Kačićeva spomenika.“

Zastupstvo sl. i kr. glavnoga grada Zagreba u svojoj dne 5. svibnja godine 1890 držanoj skupštini zaključkom § 240. odluči: „da se ponuda Ivana Rendića za dobavu Kačićeva spomenika gradu Zagrebu načelno prihvaća; da se umole hrvatski sabor i kr. zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove u Zagrebu, za primjernu nagradu iz zemaljskih sredstava; i napokon da se izabere odbor ad hoc, kojemu će biti dužnost konferovati sa Rendićem glede Kačićeva spomenika“.

Odbor, kojemu su članovi: gradski podnačelnik Milan Stanković, gradski zastupnici Nikola pl. Czernkovich, Fran Folnegović, Nikola Gavella, dr. Izidor Kršnjavi i dr. Vladimir pl. Nikolić te gradski vićnik Gjuro Deželić, konstituirao se, izabravši si predsjednikom g. Stankovića, a tajnikom i blagajnikom Gjuru Deželića. Odbor je započeo dogovore sa kiparom Ivanom Rendićem o kipu od kararskoga mramora. Nu kada su prošle godine upravo na današnji dan dne 26. kolovoza 1890 pod surim, lomnim Biokovom u malenoj, ali glasovitoj Makarskoj pali zastori sa Kačićeva spomenika i narod za prvi put tvrdi kip svoga miljenika pozdravio burnimi i dugotrajnimi uzklici „slava Milovanu“, onda se čula glasna želja: ovakov, isti ovakov spomenik da se podigne u sadašnjem prosvjetnome središtu hrvatskoga naroda, u glavnome gradu Zagrebu. Tu je tražiti početak ovome spomeniku o. Andrije Kačića-Miošića u Zagrebu.

Neki zagrebački gradjani, bivši na onom narodnom zavjetu i veselju, započeše odmah prijateljske dogovore s umjetnikom Ivanom Rendićem, da li bi i uz koju cienu dao glavnome gradu isti onakav spomenik? Znadoše, da će naći za to oduševljena odziva u gradjanstvu zagrebačkom, koje se još dobro spominje svoga slavlja prigodom smrtne stogodišnjice Andrije Kačića-Miošića dne 13. prosinca 1860, i koje, ako ne toliko po „Korabljici“ sv. pisma, u kojoj je hrvatski protumačeno pet Mojsijevih knjiga i nekoliko proroka, a ono za cielo iz raznih izdanja „Ugodnoga razgovora“ t. j. pjesmarice zna, da je Milovan narodu ostavio u baštinu neprocienjeno blago: u pjesmi poviest narodnih sinova, poviest najsjajnije slave hrvatskoga naroda, poviest junačtva, kojim se je po svietu proslavio kao čuvar svoje vjere i otačbine, kano predzid kršćanstva i branilac evropske kulture; oni zagrebački gradjani imadjahu tada uvjerenje, da njihovi sugradjani u velikoj većini znadu, da Kačićeva pjesmarica veže milijune Hrvata u jednoj misli, u ljubavi i jeziku. Medjutim su dogovori sa Ivanom Rendićem dospjeli dotle, da se je odbor za podignuće Kačićeva spomenika u Zagrebu našao pobudjenim u sjednici od 8. studenoga 1890 stvoriti zaključak: neka se od Rendića zatraži pismeno očitovanje o tome: uz koju cienu, te koje platežne rokove i uz koje ine uvjete on bi voljan bio postaviti u Zagrebu onakav spomenik Kačiću, kakov mu je postavljen u Makarskoj; i neka se po fotografiji Kačićeva spomenika u Makarskoj načini šablona za pokuse, na kojem bi mjestu u Zagrebu Kačićev spomenik najbolje pristao. Rendić izjavi, da je voljan bez

ikakve svoje daljnje koristi glavnomu gradu domovine dati Andrije Kačića-Miošića kip iz tuča, kakov je u gradu Makarskoj, liven u ces. kr. umjetnoj lievaonici Franje Pönningera u Beču, postavljen na opredieljenom mjestu u Zagrebu i predan obćini glavnoga grada Zagreba posvema gotov, za ukupnu svotu od 4900 for. uz ovako ustanovljene izplate: prigodom naručbe lievaonici kaparu sa 1000 for., kiparu Rendiću 500 for., kada kip i postament stignu u Zagreb, lievaonici 1000 for., a kiparu 500 for.. ostatak prigodom odkrića spomenika u Zagrebu.

Na to je zastupstvo sl. i kr. glavnoga grada Zagreba u svojoj dne 23. ožujka 1891 godine držanoj skupštini zaključkom § 108. odlučilo: 1. „da se odboru ad hoc za Kačićev spomenik iznos od 2000 for., koji je u proračunu grada Zagreba za godinu 1890 i 1891 votiran u svrhu umjetnih izradba domaćih umjetnika, doznači kao prinos grada Zagreba za nabavu Kačićeva spomenika; 2. da se odbor ad hoc ovlasti, da glede nabave i postavljenja Kačićeva spomenika shodno radi tako, da se spomenik bude što prije mogao postaviti“.

Gradski zastupnici upisaše odmah sami u tu svrhu znatnu svotu od 1069 for., a odbor za podignuće Kačićeva spomenika nadje za dobro, da se potrebna jošte svota od više tisuća forinti imade sakupiti samo u području grada Zagreba, a ne po cieloj domovini, kako će se na ponos glavnoga grada Zagreba moći reći: da je njegovo stanovničtvo, da je grad Zagreb najvećemu narodnomu pjesniku Andriji Kačiću podignuo divni taj spomenik.

U istinu je gradjanstvo glavnoga grada domovine opravdalo u nj stavljeno pouzdanje i osvietlalo si čestiti obraz. Sakupilo se prinosa i na pretek — preko svote za namirenje svih troškova jošte 285 for. 50 nč. za Kačićevu zakladu, iz koje će se namirivati troškovi uzdržavanja. Izkazi rodoljubnih prinosnika proglašeni su u zagrebačkih dnevnicih, a izvornici pohranjeni u odborovih spisih.

U sjednici od 11. kolovoza 1891 zaključio je odbor za podignuće Kačićeva spomenika, da se ovaj spomenik imade svečano odkriti dne 26. kolovoza t. g. u 12 sati kao na godišnjicu odkrića u Makarskoj i ujedno dana obće radosti, kada se u Zagrebu dese braća Dalmatinci, koji su posjetili ovdješnju jubilarnu gospodarsko-šumarsku izložbu.

U Zagrebu, dne 21. kolovoza 1891.“

Kad je izprava pročitana, stupi napried načelnik glavnoga grada dr. Milan Amruš i progovori uzvišenim glasom:

„Upravo danas minu godina dana, odkad je u ubavoj Makarskoj hrvatski narod okupljen bio, da odkrije spomenik svomu omiljelomu starcu Milovanu u očigled sinjeg mora hrvatskoga, na kom gospodovahu galije hrvatskoga kralja Krešimira Velikoga.

I eto nas ovdje u glavnom gradu sakupljenih Hrvata, da se odužimo uspomeni prvog pučkog pjesnika hrvatskog.

Starac Milovan pjevao je iz duše u dušu narodnju, učeći nas, da možemo napredovati samo uztrajnim radom, proniknutom ljubavi prama Bogu, prosvjećenom ljubavi prama svomu iskrnjemu, prama svojoj otačbini. Milovan nas uči prošlost naroda hrvatskoga, uči nas slavna djela, koja didovi i šukundidovi naši počinišc za krst častni i slobodu zlatnu dične domovine hrvatske, bodreći tako mladje naraštaje na plemenita djela, na nesebičnu ljubav prama majci našoj, otačbini Hrvatskoj.

I kako mu bijahu rieči sladke i plemenite, tako mu bijaše i ovaj zemaljski život, koji dade za narod svoj, oboliv, proseći hranu za siromake.

I tako i pjesma starca Milova i njegov doista sveti život jesu nama živa nauka, kako treba da udesimo život naš prama Bogu, naprama bližnjemu i naprama domovini našoj Hrvatskoj.

I ako ima skoro 132 godine, odkad krije hladna zemlja tjelesne ostanke velikog nam pjesnika — duh njegov vlada i danas našim narodom. Duh njegov prvi put sjedini hrvatski narod iz svih krajeva, gdje Hrvati živu, u Makarskoj, a danas eto opet u glavnom gradu hrvatskom. Prvi put pozdravlja glavni grad Hrvatske svoju djecu iz hrvatske Dalmacije.

Pa ovaj duh, duh ljubavi i nesebičnosti vodi nas složnom radu, da postignemo najsvetiji cilj našega naroda — ujedinjenje Hrvatske. A Bog svemogući blagoslovio ovo pregnuće naroda hrvatskoga.

A da mogu danas ovakovu molitvu u očigled Hrvatske izustiti — hvala budi tebi, duše Milovana, koji si pjesmom proslavio prošlost hrvatsku i tako probudio narod svoj hrvatski, i tako opet dokazao, kako ideja otačbeničtva, od Boga nadahnuta u svako srdce nadvlada svaku zaprcku. Slava Tebi, Andrija Kačiću!“

Govor je prekidan s oduševljenjem, osobito na mjestu, gdje se spominje ideja sjedinjenja.

Poslije dra. Amruša uze ricč načelnik grada Spljeta dr. Gajo Bulat i reče ovo:

„Plemenita je i patriotična bila misao slavnoga gradskoga zastupstva, da se u Zagrebu podigne spomenik starcu Milovanu, te da se danas ponovi svečanost, kod koje su lani duhom prisustvovali svi Hrvati na obalama Jadranskoga mora.

Ako je jubilarna izložba znamenit kulturni dogagjaj, jer nam predočuje napredak hrvatskoga naroda na gospodarstvenom polju, današnja svečanost zaista joj je plemenita i značajna epizoda, jer nam dokazuje, da hrvatski narod s ove i s one strane Velebita jednako osjeća i da se sa jednakim oduševljenjem i štovanjem spominje svojih velikana.

Starac je Milovan krasnim pučkim jezikom opjevao djela naših junaka i slavnu narodnu borbu za vjeru i domovinu, te tim predao tradiciji dogadjaje, koji nam imadu biti poticalom, da uložimo sve svoje sile na korist i slavu domovine.

Starac je Milovan u svojim pjesmama sa osobitim zanosom pjevao o slogi i bratskoj ljubavi, a tim nam naznačio stazu, kojom nam je stupati, ako hoćemo da dodjemo do oživotvorenja najsvetijih naših ideala

Dao Bog, da spomenik, podignut Kačiću na hrvatskom primorju u Dalmaciji i u Hrvatskoj prestolnici, bude simbolom narodne sloge izmedju Hrvata, jer će nam samo tako biti zajamčena ljepša zajednička budućnost.

Ovom nadom pozdravljam u ime moje uže domovine današnju svečanost s uzklikom: Slava Milovanu!“

Kad se je utišalo klicanje „Živjeli Dalmatinci! Slava Milovanu!“ stupi, pred šator predsjednik odbora g. Milan Stanković i umoli bana, neka odredi, da se odkrije spomenik.

Na to progovori ban ovo:

„Gospodo moja! S mnogom radošću odazvao sam se pozivu, da kao ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije sudjelujem, gdje se evo u Zagrebu odkriva spomenik fra Andriji Kačiću-Miošiću.

I liepo je i koristno, kada potomstvo slavi uspomenu zaslužnih predaka svojih. A medju slavnim muževima prošlosti naše svakako vrlo odlično mjesto ide današnjom svečanošću počašćenoga pisca i pjesnika.

Ljubki, sladki način njegova „ugodnoga razgovora naroda slovinskoga“, u kojem, kako sam pisac kaže, „ne ćeš naći (velike) retorike ni poezije, nakićena ni napirlitana vêza“, gotovo već podrug vieka začarava um i srdca svih, osobito mladenačkih slojeva naroda; mladež ne može se sita naužiti, čitajući tu narodnu „Pjesmaricu“, a za starost blažena je uspomena na te srećne časove mladosti.

A lako je razumljiv toliki sveobći uspjeh toga pjesnikova djela, kada mu je sadržajem narodna historija, a način pjevanja vrlo vješto podražanje prostonarodne poezije.

Bože daj, da bi mladež i potomstvo naše, opominjano i ovim spomenikom ovdje na život i rad slavljenoga muža, pregnulo, da svak u zvanju, kojemu se posveti, po mogućnosti svojoj sliedi stope njegove marljivosti, smjernosti i razboritosti.

Izučivši temeljne nauke kod kuće u Dalmaciji, a filozofiju i teologiju u Budimu, vršeći vazda savjestno težke zadaće svoga zvanja, ne jagmeći časti, pokazavši oštrinu uma u filozofskom književnom djelu, poskrbivši se u „Korabljici“ za religioznu hranu naroda; razgalio nam je napokon u narodnoj „Pjesmarici“ obilno bogatstvo historijskih studija, a još obilnije blago svoga žarkoga i razboritoga patriotizma.

Pripoviedajući i pjevajući historiju „starih kralja slovinskih i dogodjaja u državam slovinskim“, kako umije istom ljubavlju uznositi slavu, istom tugom žalostiti se nad nesrećom našega naroda svake vjere i u svim krajevima. Žaleći se katolik pjesnik gorkošću na Carigradjane, kada se s Rimom ne izmiriše, kako blago odklanja od sebe, da bi time „zlo govorio od hrišćana“.

Nastavljajući pripoviedati i pjevati ratove na Turke, on uz iste gusle javorove, istom ljubavlju, istim žarom slavi junačkoga kršćanskoga zatočnika Juru Kastriotu kao i njegova na junačtvu premca Sibinjanin Janka sa njegovim nećakom Sekulom i njegovim junačkim Ugričićima.

Ovim ličnostima pjesnik posvećuje u „Pjesmarici“ najveću pažnju, stavljajući ih kao tipe kršćanskih junaka i viteza.

I drugih junaka, i carskih i mletačkih i ugarskih, a navlastito hrvatskih slavu starac Milovan pjeva neutrudivo, ali trud mu ne dostaje, da bi opjevao svakoga. I jer pjeva milo i jer pjeva drago, za to mu na ime onih, kojima ne dospje proslaviti djedove, prigovara starac Radovan i kori ga ljuto. Bogoduhi pjesnik otrese se na protivnike svoje: „tko će skupit po nebu oblake? tko l' izpjevat po svietu junake?“

Pjesnik je zaista mirne duše u tom pogledu sudjenje svoga rada smio prepustiti pravednoj budućnosti, pošto se savjestno trudio, da ne bi mimoišao nikoga, koji je dostojan, da mu se uspomena u narodu sačuva.

Osobito nam godi, što i „presvetloj gospodi zagrebačkoj za srdačne ljubavi vikovičnu uspomenu“ prikazuje onu liepu „pjesmu od vitezova ugarskih i hrvatskih“, započinjući ju slavom „Sibinjanin Janka ugarskoga bana i junaka“, te „njegova sina Matijaša kralja ugarskoga“, onda za tim nastavljajući ju slavom Frankopana, Zriuovića i mnogih znamenitih hrvatskih vitezova.

Tako si je sam pjesnik već djelima svojim postavio u narodu spomenik jači od mjedi, za cielo da sjenu njegovu ne će dodijati, — i u ovom spomeniku, što ga evo odkrivamo, — prinesemo uzdarje naše; neka bude osobita uspomena za srdačnu ljubav, što je blagi pjevač izkazao navlaš zagrebačkoj gospodi.

Doista u sgodniji čas nego upravo u dneve ove nije mogla pasti slava naša. Oprostivši se narod naš heroičkom požrtvovnošću junaka, koje pjesnik slavljaše, nevolja ljutih, koje ga tiskahu tada i prepativši poslije ratove oko obrane monarkije, napokon je sada sretno na tome, da se sav dade na rad i na nauku, kako bi mu se u buri prošlih viekova zanemarene prilike kulturne i materijalne podigle i popravile.

Sjen dičnoga pjesnika, ako je kod slave njegove god. 1860 lebdio oko Zagreba, i ako sada lebdi oko sveučilišta i Sveučilištnoga trga, pa ako gleda i promatra, kolike i kakve od onda vilama posagradismo dvorove, koliko smo od onda naučili i privriedili u gospodarstvu i obrtu i trgovini i u svakoj vještini, — za cielo da od radosti poigrava, izmjerivši prema kratkoći vremena veličinu napredka našega.

Završujem, gospodo, još jednom, s vrućom željom: Bog bi dao, da bi nam se svi redovi naroda opojili marljivošću, smjernošću, razborom i patriotizmom, kakov resijaše našega pjesnika, e da bismo ne samo probitcima nego i ljubavlju još jače učvrstili prilike, u kojima nam je narod toliko napredovao, a taj nasporeni napredak za cielo da će biti najljepši vienac, kojim će potomstvo naše ovjenčati kip pjesnikov, koji danas predajemo Zagrebu i narodu.

Neka mu bude slava!“

Kad je ban izustio posljednje rieči, pade zastor sa spomenika, a na žarkom suncu medju hiljadama i hiljadama Hrvata i Hrvatica ukaza se kao od blaženstva smiješeće se sveto lice hrvatskoga pučkoga pjesnika Andrije Kačića!

Klicanje: Slava Kačiću! Slava Milovanu! Živila Hrvatska! dizalo se nebu pod oblake, a jenjalo je samo, kad su sdružena pjevačka družtva zapjevala Šenoinu „Živila Hrvatska!“, da opet glasuije odjekne na sve kraje: Slava Kačiću! Živila Hrvatska!

Umjetnost.

Narodni zem glazbeni zavod u Zagrebu. Zagreb je prema poznatoj svojoj hrvatskoj gostoljubivosti dočekao braću Dalmatinee što je sjajnije mogao. Čitav se grad zaodio u najsvečanije ruho, pa je pružio braći svojoj gotovo sve, što ima. I glazbeni zavod je 27. o. m. na večer skupio sve svoje sile, da priredi Dalmatincima osobitu zabavu. Vokalni koncerat, kojega su tačke samo narodne pjesme, poznat je Zagrebčanima već od prije, ali za naše goste jest sigurno nešto posve novo. Kako prije, tako se je i sad program toga koncerta izvadjao briljantnim uspjehom. Uvažimo li, da su sada ferije i da glazbeni zavod nema pri ruci svih onih sila, kakovih ima za školsko doba, to nam je priznati, da je smjelo poduzeće vriedne uprave glazbenoga zavoda izvanredno uspjelo. Pjevači i pjevačice toga koncerta su isti kao i kod prijašnjih koncerata. Iztaknuti nam je samo vještinu naše poznate umjetnice prof. Mare Kiseljakove, koja je svojim liepim grlom jučer prvi put pred Hrvatima zapjevala narodnu pjesmu „Ti drugu ljubiš“. Osim toga odpjevala je liepu i poznatu Zajčevu pjesmu „Domovini i ljubi“. Gospodjica nagradjena je za užitak, što ga je priredila gostima, burnim pljeskanjem. U 9. tački „Češljaj me, češljaj, majkica“ predobila je podpuno priznanje i srdačne simpatije svih slušatelja, jer nam je ona prva pokazala, kako valja ovu pjesmu pjevati. Sbor se je prema smanjenomu broju članova junački držao. Pjevalo se je sve sigurno i precizno. Osobito su uspjele piece trećega razdjela programa. Tužaljka „Junak vjere i nevjere“ i poskočnica „Vanjkušac“ su slušateljstvo posvema zaniele. Ne mala hvala za takov uspjeh ide orkestar, koji se je od svih dosadašnjih produkcija odlikovao tim, što je bio čisto složen, a to je prvi uvjet liepoj muzici. Koncertom dirigirao je prof A. Stöckl kano zamjenik I. pl. Zajca. Vještina prof. Stöckla kano dirigenta je poznata, a i jučer je opet pokazao, da je do Zajca naš najbolji glazbenik. *F.*

Svečana predstava „Zrinskoga“. Vriedni ravnatelj hrvatske operne stagione, Ivo pl. Hreljanović, priredio je prve večeri, 25. o. mj. osobit užitak našoj kršnoj braći Hrvatima iz Dalmacije predstavom omiljele Zajčeve opere Zrinskoga. Glumište je bilo dubkom puno, a oduševljenje občinstva srdačno i zanosno. Sretna bijaše zamisao, da se pozdrave naša braća krasnim prologom, što ga je spjevao daroviti naš pjesnik Silvije Str. Kranjčević, a „Vienac“ priobćio u prošlom broju. Liepe misli i poetičke rieči pjesnikove krasno je i živo govorila gđna. Blaženka Krnicova, pa je i na koncu nagradjena burnim i zanosnim pljeskanjem. Za tim se je pokazivala živa slika, što ju je udesio g. V. Anton. I ovomu liepomu prizoru pljeskalo se oduševljeno. Iza toga se pjevala opera, koja je ostavila dubok dojam u srcima naše braće. Krasni napjevi, divna glazba i prekrasno pjevanje začaraše slušaoce, kojih su mnogi po prvi put ove večeri uživali ovu krasnu glazbu. Svi su se pjevači upravo natjecali, da što ljepše i savršenije svoju zadaću izvrše, pa su i bili nagradjivani ciele večeri burnim pljeskanjem, a kod zadnje slike nije bilo tomu zanosu i pljeskanju ni kraja ni konca. Naša su braća ostavila glumište ugodno uzbudjena i oduševljena.

Svečana predstava »Dubravke«. Na dan odkrića Kačićeva spomenika bila je u večer u hrvatkom glumištu predstava Gundulićeve pastirske igre „Dubravke“ u čast Hrvatima iz Dalmacije. Naša su braća jamačno u velike harni upravi, što im je tako podala priliku, da se nadive ljepoti ovoga dramskoga djela, što ga je stvorio najveći genij hrvatske Atine, kao i vještoj igri naših vrlih glumačkih vještaka i krasnoj glazbi, što ju je za zborove skladao naš maestro Zaje. Sve je to zanosilo i oduševljavalo kršnu našu braću ciele večeri, a taj zanos očitovao se i u burnom pljeskanju, kojim su nagradjivali naše umjetnike i umjetnice.

Udovica. — Gospoda Golovljevi. — Stjepan Zlatović. — Jubilarna izložba hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva u godini 1891. — Nova rasprava o Jurju Križaniću. — Letimice kroz Dalmaciju. — Listak.

Izdaju i uredjuju **J. Pasarić i M. Maravić** Vlastničtvo i tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC
ZABAVI I POUCI.
U Zagrebu 5. rujna 1891.
Br. 36. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena poštom i domaćim u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Udovica.

Pripoviest iz 18. vieka. Napisao J. E. Tomić.

(Nastavak.)

XIV.

Priorica je cio dan razmišljala, s koje bi strane shvatila Jelenu, da ju predobije za materinu osnovu. Ona je dosele već opaziti mogla, da je djevojka svoje glave i da će biti najbolje, ako najprije pokuša sreću liepim načinom.

Smetalo ju je, istina, da na Jelenu nije ništa djelovao način, kako je ona s njom postupala kroz više mjeseci. Sva odlikovanja majke priorice i svu njezinu prijazan primala je ona, kao da tako mora biti. Znala je, da mati njezina puno dobra čini samostanu Klarisa, pa je zato držala, da majka priorica samo svoju dužnost čini, kad ju odlikuje i liepo s njom postupa.

Priorica se je doduše nadala, da će tim svojim načinom obsjeniti mladu djevojku, pa da će ona sama svoje volje doći pred nju i javiti joj tvrdu odluku, da želi postati duvnom.

Ali se to nije obistinilo. Trebalo je s toga čuti, što Jelena o tom misli. Težkom voljom lati se priorica toga posla i pozva drugi dan, što je Gita kod nje bila, preda se Jelenu.

— Drago diete, — poče priorica ljubkim i blagim glasom, — ti već nekoliko mjeseci živiš s nami u ovom svetom boravištu. Kaži mi po duši, svidja li ti se ovdje?

— Za sada mi se svidja, — odgovori prostodušno Jelena, i nesluteći, kamo smjera priorica svojim pitanjem.

— Za sada! A ne bi li imala volju za uviek s nama ostati? — reče dosta nesigurnim glasom duvna.

— Kako to mislite: za uviek? — upita djevojka, pogledavši čudnovato prioricu velikim svojim očima.

— No . . . da postaneš duvnom, da stupiš u naš sveti red . . .

— Ja i ne mislim na to, . . . moja je želja, da se udam i da budem sretna . . .

— Ah, ne govori tako nepromišljeno, drago diete, — uleti joj brzo u rieč priorica, koja se je već uzbudjivati počela. — Nije sva sreća u udaji . . . ima toliko nesretnih brakova na svietu . . .

— Ja ću ipak pokušati, — reče prkosno Jelena.

— A da ne možeš, da ti nije slobodno udati se? — primieti oštrijim glasom priorica.

— Tko mi može to braniti? — uzžesti se djevojka.

— Ne žesti se, diete, onako je, kao što ti rekoh! — poče opet blažim glasom priorica. — Tebi nije slobodno udati se, jer si zavjetovana djevičanstvu.

— Ja? — viknu Jelena.

— Ti, da. . . . Dok si bila onako težko bolestna, dok je tvoj mladi život lebdio nad smrtnom rakom. . . tvoja sirota majka, u težkoj svojoj brizi za tvoj život, zavjetovala te djevičanstvu.

Jelena probliedi. U prvi mah nije znala, što bi o tom sudila. Činilo joj se, kao da propada u zemlju. Bijaše joj užasno na duši. Na sreću navrieše joj suze na oči, i ona, pokrivši lice rukama, gorko zaplaka.

— Bog je uslišao vruće molitve tvoje majke i primio njezin zavjet On te je spasao od smrti, sada je na tebi, da i ti svoje izpuniš . . .

— Ali mene ne veže taj zavjet . . . — viknu kroz plač rezkim glasom Jelena, razmahnuvši se rukama. Jarost i ogorčenost titrala je na zaplakanom njezinu licu.

— Veže! — odgovori joj uzvišenim, otegnutim glasom priorica. — Ti si dužna izpuniti sveti zavjet svoje majke.

— Ne ću, po sto puta vam velim: ne ću! . . . Ah,

sada znam . . . sada sve znam . . . — nasmija se ogorčeno Jelena.

— Što znaš? . . .

— Moja je mati to zasnovala, . . . a ja znam za što.

— Ne griješi duše! — Tvoja mati je plemenita žena, angjeo u ljudskoj spodobi . . . — govoraše strastveno priorica.

— Ah, vi ništa ne znate, častna majko, — ama ništa! — odvraćaše joj Jelena, ne pokazujući ni malo volje, da se umiri. — Ja ću vam kazati: moja se majka boji, da bih mogla postati ženom muža, koga ona ljubi... Zato me je zavjetovala . . .

— Ne huli, nesretnice! . . . — viknu priorica i grčevito spopade Jelenu za rame. — Duh sotone obladao je tobom, pa griješiš proti Bogu i rodjenoj materi svojoj.

— Ja istinu govorim. . . — žestila se sve više Jelena, pri čem su joj mišice lica neprestano podrhtavale. — Moja mati je kivna na me, jer ljubim čovjeka . . .

— Koji za te ne mari . . . — zakrči joj rieč priorica sa zloradim smieškom na licu.

Jelena zadrhta u svem tielu; bijaše joj u jedan tren, kao da joj se magli pred očima i kao da će ju sviest ostaviti.

— On, . . on . . — uze mucati djevojka.

— On, da, Krsto ne mari za te. Da išta mari za te, ne bi sveto obećao materi, da ti se ne će nikad približiti. . .

— Pa se je ipak približio, — vikne Jelena, koju su zadnje prioričine rieči novom snagom napunile. — On se je približio meni i govorio sa mnom, i ja ću ga . . . da ja ću ga ljubiti, makar on i ne mario za me, al u duvne ne ću, nikada, tako mi Boga i uspomene moga otca.

— Prestani, nesretnice, — kriknu razjareno priorica i položi gnjevno ruku na usta Jeleni, koja je u najvećoj uzbudjenosti govorila. — Prestani, ja ti zapoviedam! Rekla si, da ne ćeš nipošto u duvne, al ja ne primam te tvoje izjave. Ti si to izustila u velikoj uzbudjenosti, pod uplivom sotone, koji te napastuje svom snagom u odlučnom času. Prije nego učiniš tako zamašnu izjavu, moraš se umiriti i skrušiti, i nekoliko dana sprovesti u pobožnom razmišljanju.

— Ja ne ću ni o čem više razmišljati, — reče ogorčena Jelena.

— Moraš, jesi li čula, moraš! — ciknu priorica, težko uvriedjena u svom ugledu. — Ovaj čas imaš otići u svoju izbu i tamo ćeš sama tri dana razmišljati o svojoj odluci.

— Šta, vi hoćete da me zatvarate? — uzplahiri se Jelena. — Tko vas je na to ovlastio?

— Ovdje ja zapoviedam! Idi! — zapovjedi gnjevno priorica.

— Ne, nikada. Idem, al svojim putem! — reče odlučno Jelena i skoči k vratima, koja naglo otvori i uteče u hodnik.

— Što si nakanila, mahnita djevojko? — vikaše priorica.

Jelena ne odgovori ništa, već trčaše svom snagom hodnikom.

Priorica, vremešna, ali mršava žena, poleti za Jelenom, vičući:

— Držite ju, ne dajte joj van!

Duvne se kasno javiše na vratima svojih ćelija, jer je Jelena već skokimice prejurila stube i potekla hodnikom u prizemlje, koji je vodio do porte i do izlaza na ulicu.

Neobična buka u gornjem spratu izvabi tromu i omašnu vrataricu iz sobe. Držeći ključ u ruci, koju bješe na prsa položila, stala je i gledala, kako Jelena juri prama porti. Čula je doduše viku iz gornjega sprata: „Držite ju, ne pustite je na polje!“, ali je mislila, da se to ne može ticati Jelene, koja niti ne bijaše duvnom, pa je uživala i puno veću slobodu od sestara.

Jelena medjutim doleti do nespretne vratarice, iztrže joj ključ iz ruke, otvori u čas vrata i jednim skokom bijaše na ulici.

— Hvala ti, Bože! — kliknu Jelena iz dna duše.

— Što je to s vami, Jeleno? — upita ju poznati glas odlična čovjeka, koji je u taj čas sa strane nadošao.

Jelena se obazre i odmah stade. Bijaše to asesor judicijarne tabule Antun Bedeković, dobar prijatelj njihove kuće, a osobito pokojnoga otca.

— Što je to s vami, za Boga? — ponovi asesor, motreći zabrinuto uzplahirenu djevojku, koja se plaho zaklanjala za široko rame dobro ugojena gospodina.

— Ajdemo odtale, brzo, samo brzo! Sve ću vam kazati, — govoraše u velikoj uzbudjenosti Jelena, vukući za sobom asesora

— Htjeli su da me zatvore, da budem duvna.

— Vas, a tko?

— Priorica . . . ali žurimo se!

— Ta ne bojte se, ja sam uz vas. Ja ću vas odvesti k vašoj majci.

— Nipošto, *ona* je to i zasnovala. Svakamo idem, samo ne k materi! — govoraše molećim glasom djevojka.

— Dobro, a vi ajdete k meni i k mojoj supruzi Kod mene se ne trebate ničesa bojati, — reče asesor s velikim saučešćem, premda još nije pravo znao, o čem se tu radi.

Asesor odvede Jelenu svojoj kući, gdje mu djevojka izpriča čitav dogadjaj. Razumjevši sve to asesor, ostavi djevojku na brizi svojoj supruzi i ode odmah potražiti kanonika Krčelića.

XV.

Gite ne bijaše onaj dan u Zagrebu, kad je Jelena pobjegla iz samostana. Desila se upravo u Konščini, pa su po nju morali poručiti, da što prije dodje.

Ta viest silno je porazila Gitu. Činilo joj se, da bi bila mogla svojim rukama zadaviti neposlušnu, odmetnu

svoju kćer, da ju je imala u svojoj vlasti. Ta svojeglavost i oporost djeteta silno ju je ogorčavala. Uvidjala je sada, da Jelena ne će nikada duvnom postati i da se doista može dogoditi ono, česa se je najviše bojala.

Nije znala, što bi da uradi. Najpreče je svakako bilo, vratiti se brže bolje u Zagreb i poslati po patra rektora.

— Dobro, da ste došli! — progovori pater, čim je unišao u sobu. — Dogodila se velika sablazan. Sav je Grič uzrujan s toga dogadjaja i sve viče na vas . . . pa i na mene . . .

— Što da se tu učini? — pitaše Gita.

— Treba da odmah odete iz Zagreba i da povedete Jelenu sobom . . Ostajte tako dugo na ladanju, dok se stvar zaboravi . . . — svjetovaše pater.

— Ali ako Jelena ne uzhtije poći k meni? — primieti Gita. — Vi je još ne poznajete!

— Prisilit će ju oblast! — reče pater.

— To bi bila nova sablazan . . . Ljudi bi još više vikali na me . . .

— A vi gledajte, da ju liepim načinom sklonete, da podje s vami . . .

— Kušat ću, ali se bojim . . . Kako je pobjegla od duvana, može i od mene pobjeći, bila vraćena milom ili silom . . .

— Što ćete, dakle, učiniti? — pitaše pater.

— Pisat ću joj . . .

— To ne će ništa koristiti . . . Idite sami k njoj!

— Bože sačuvaj! . . . Vjerujte mi, da se već počinjem bojati te djevojke . . . Pa onda Bedekovići . . . ti sigurno drže s Jelenom . . . mogli bi me još uvredami počastiti . . . Nu ja znam, što ću učiniti . . . — reče u jedanput Gita, kao da se je nečemu dosjetila. — Molit ću kanonika Krčelića, da on tu stvar uredi . . .

Pater rektor ne reče ni rieči, već samo obori oči nice. Posredovanje kanonika Krčelića ne bijaše mu po ćudi, jer gospodin kanonik ne bijaše prijatelj Jezuitam, a u ovoj stvari bijahu ipak i oni donekle upleteni.

— Da, to ću učiniti . . . Krčelić je vrlo pametna glava, a uz to je prijatelj meni . . .

Pater rektor htjede baš da nešto primieti, kad al' netko pokuca na vratih.

— Ave! — oglasi se brzo Gita i ljubopitno pogleda u vrata, na kojih se pojavi sam glavom kanonik Krčelić, o kom je malo prije govorila.

— Sam vas je Bog poslao amo! — reče Gita, priskočivši kanoniku i poljubivši mu opatski prsten na ruci. — Baš sam ovaj čas govorila o vami . . .

— Radi čega? — upita Krčelić, omjeriv postrance okom patra, koji taj trenutak upotrebi, da se smjerno pokloni kanoniku.

— Radi Jelene . . . Sigurno vam je već sve poznato . . .

— Toga radi i dolazim amo! — primieti kanonik, sjedajući u naslanjač.

— Zar ne, prečastni gospodine, velika sablazan . . .

— Koju ste vi skrivili, — pridoda hladnim licem kanonik. — Vi i vaši nesretni savjetnici.

Gita se lecnu i pogleda patra, koji je u isti čas oborio oči k zemlji.

— Došao sam, da vam iskreno kažem, gospodjo, kao davni prijatelj vaše kuće i vas, da mi se način vašega života u ovo posljednje vrieme nimalo ne svidja.

— Ja jamačno ovdje smetam, prečastni gospodine, — udje u rieč pater, koji je dobro osjetio, kamo smjeraju kanonikove rieči.

— Dapače, ja bih vas molio, da samo ostanete. . . Meni je upravo drago, da sam vas ovdje našao. Sjednite, pater, — govoraše kanonik samosviestnom premoći učenjaka i crkvenog uglednika nad redovnikom.

Pater sjede i preko volje, a kanonik produlji:

— Rekoh vam, da mi se ne svidja vaš život u posljednje vrieme, a vi mislite, da tim načinom stičete zasluge u Boga . . .

— U čem sam pogriešila? — upita Gita, dočim je pater živo treptao trepavicami svojih očiju, po čem se je vidjelo, da je počelo u njem kuhati.

— Vi zavjetovaste svoju kćer, da ostane djevicom. . . a niste je ni pitali . . . Što je tomu posljedica? . . . Rodila se sablazan, a sav sviet jednodušno vas osudjuje . . . Svi drže, da tim zavjetom htjedoste ugoditi samo svojoj sebičnosti . . . Vi me razumijete!

— Za Boga, ta ja je nisam silila, — branjaše se Gita. — Nisam joj nikada kazala: ostani djevicom i budi duvnom!

— Ali su drugi radili u vaše ime, — prihvati strogo kanonik. — To je nedostojan posao, gospodjo! Vi možete činiti zavjete za svoju osobu i odricati se svieta po volji, no druge ostavite na miru. Onaj vaš zavjet glede Jelene nema nikakove vriednosti, jer se djevojka protivi.

— Gospodja je samo pokušati htjela, da stvori djelo, Bogu ugodno, — umieša se pater, vidjevši, da Gita u svoju obranu ništa ne kaže.

— Bogu ne može biti ugodno djelo, koje nije kadro uzveličati slavu njegovu . . . — reče odrešito kanonik. — Povod onomu zlosretnomu zavjetu poznat je, premda bijaše zastiran velom tajne . . . Al tomu se dade još pomoći . . . Jelena će i mimo taj zavjet, koji ju nimalo ne veže, odlučiti svojom sudbinom. Al ima još jedna stvar, koja vas, gospodjo, čini velikim krivcem na vašoj djeci. . . Vi nepromišljeno razsipate imutak svoj i djece svoje, a ne mislite, da možete kraj toga vi i još više vaša djeca pasti u najveću biedu . . .

— Što sam dielila, bijaše moja imovina, — reče Gita.

— Može biti, premda se bojim, da je već dosta načet i imutak vaše djece, — uzvrati kanonik. — Nu recimo,

da je sve bila samo vaša imovina... Gdje je ona sada?... Nema je!...

— Neka mi dozvoli primietiti vaša prečastnost, da je ta imovina, kao što sav sviet zna, potrošena na dobra, sveta djela...

— I bogoljubna darežljivost ima svojih granica... — reče osbiljno kanonik. — Jamačno vas ne trebam poučavati o tom. Što je posljedica, gospodine, darežljivosti?... To, da danas nema gotovo ništa svoga, pa da živi na dobru sirotčadi, svoje djece. Ono imanje u Zagorju i ova kuća, gdje prebiva, sve je to dječija očevina... Zar tako postupaju brižne majke sa svojom djecom?... Moj otče rektore, takova šta ni Bog ne traži, niti trpi ljudska pravda... Ako ne prestane to razsipavanje imovine bez kraja i konca, vi ćete, gospodjo „qua prodiga" (kao razsipnica) dobiti kuratora... Nemojte se čuditi, ako vam kažem, da se na to već pomišlja...

— Ja da dobijem kuratora?... Vi se jamačno šalite, prečastni gospodine! — reče zastrašeno Gita.

— Govorim vam živu istinu, — izjavi kanonik. — Bolje je, da dobijete kuratora, koji će spasti ovo nešto imovine, što je ostalo i o čem možete pristojno živjeti, nego da stradate pod stare dane i budete drugim na teret...

— Dakle to mi je plaća za tolika moja dobra djela! — kliknu Gita i bolno zaplaka.

— Plaća je u Boga!... — umieša se pater. — Ne očajavajte, gospodjo... do toga ne će jamačno nikada doći...

— Doći će, sigurno, — razžesti se kanonik i skoči na noge sa naslanjača, — ako će gospodja i nadalje slušati savjetnike vaše vrsti... Vaš red užio se je dosta, najviše dapače darežljivosti ove uboge gospodje... Ali sad ima da bude tomu kraj... Ja vas opominjem, da se kanite od sada ove kuće, ili ću svu stvar prijaviti nunciju u Beču...

— Vaša prečastnost nije ovlaštena tako govoriti... — uzvrati pater težko zatomljenom jarosti.

— Ja vam ipak rekoh i dodajem još: pazite se! To kazavši preporuči se kanonik gospodji, ter i ne pogledav patra, izadje iz sobe.

Gita i pater rektor ostaše zabezeknuti. Rektor bijaše uza to i jarostan, jer ga je ponosni kanonik onako bezobzirno razkrinkao.

Prekrstivši ruke na krilu pošeta Gita po sobi, ne govoreći ništa. I ona bijaše uvriedjena u svom ponosu i užasno ponižena. Živjela je sveudilj u misli, da ju malo i veliko slavi i štuje poradi njezinih dobrih i pobožnih djela, a sada morade čuti iz usta ugledna svećenika, da ju sviet drži razsipnicom, kojoj bi trebalo dati kuratora.

Te sramote još se je najviše bojala. Da to zaprieči, bila bi spremna sve učiniti. Samo nije upravo znala, što bi najprije učinila, da izmakne pandžam vrebajućega na nju svieta. Bog zna, kako su mogući oni, koji pozorno prate njezina djela i o njih sude, mišljaše Gita i osbiljno se uzboja kanonikove prietnje.

Pater rektor neprestano je šutio. On je valjda očekivao, da će ga Gita uzeti tješiti poradi onih gorkih rieči, što ih je morao čuti od Krčelića, nu ona u ovaj par nije doista na to mislila. Suviše bijaše sama sobom zabavljena.

— Molim vas, častni otče, — zaustavila se poslije duljega razmišljanja Gita pred rektorom — što sudite vi o tom, što ste malo prije ovdje čuli... Bojite li se vi prietnja Krčelićevih?

— Da li se bojim, — to je sad svejedno, — odgovori pater, — ali to znam, da je Krčelić čovjek, koji rado škodi i koji umije škoditi... Valja ga se čuvati...

— Kako dakle?

— Poslušajte moj savjet!... Otidjite na imanje i uvucite dušu u se. Kad već sviet zamiera, a vi prestanite neko vrieme činiti dobra djela i dieliti milostinju...

— To hoću, — nasmija se gorko Gita, — jer već nemam ništa, što bih dielila...

— Dobra djela doniet će svoje plodove, — primieti pater s patosom, — providnost će opet uvećati vašu imovinu.

Gita obori samo glavu na te rieči i ne kaza ništa.. Ona nije znala za izvor, odkud bi se mogla uvećati njezina imovina... Svi izvori bijahu do dna izcrpeni. Samo joj ostaše dugovi, koje su sporo, vrlo sporo vraćali...

— Imade li mi vaša milost još šta kazati? — pitaše pater, koji je kanda čekao, da se što prije razstane s Gitom. On je dobro znao, da kod nje nema ništa više tražiti.

— Što ću s Jelenom? — upita Gita, — vi vidjeste, da mi Krčelić ne će biti na ruku...

— A vi podjite sami! Čega da se bojite? Vi ste mati djevojke. Bilo bi čudo, da ne idete sami.

— Gita pogleda patra i začudi se iskrenosti njegova savjeta. Tako otvoreno nije nikada s njom govorio. Udovica osjeti, da pater uzmiče i da se prašta s njom.

— Dobro! — reče ona dirnuta u svom ponosu. — Ja ću ići sama... Ostajte s Bogom, pater! — dobaci na to zlovoljno i ode u drugu sobu.

Patru rektoru obleti porugljiv posmjeh ustnice i s tim posmjehom izpade iz Gitine sobe.

Ostavši sama u kući, sjede Gita sva izmučena na naslanjač, nasloni glavu na ruku i za čas joj udariše suze na oči i ona uze gorko jecati.

— Čemu bijaše sve to? — šaptaše sama sobom. — Čemu!... Ah, kako sam nesretna!

(Nastavit će se.)

Ljubavno pismo — iz šale zbilja.

(Crta po istini.)

Sjetite se, kojima je česta nerodica negdašnje gornje Krajine zadavala i brige i tuge, sjetite se, koliko je dobrih duša u pomoć prilietalo i sborom i tvorom, kad bi crni glasi propištali, da je sinja nevolja i bieda opet pritisnula naš biedni zavičaj. Kao da bi u gluhoj neznani — ne znadoše, dosta puta ne htjedoše širom prositi, milosti pitati mukotrpni naši ratoborci; ali su harnom grudi prihvaćali dobrotvorku ruku to braće svoje tó daljega roda.

Godine 187* spržio nebeski žar dugom sušom svu ljetinu, zavladala ljuta glad, dogorjelo a ma do nokata. Nekoliko nas u sjedištu novo ustrojene okružne oblasti stupimo u dogovor pa upremo živom pozovnicom po svem okružju — u kupljačinu, ne bez koristi. Naš poziv dodje i u novine: gradjanski se dio domovine do mala obilato javi, osobito pak glavni grad zemlje. — Da i sami bar u svom boravištu što više pomognemo, ureći ćemo večernju zabavu i skrojiti neki razpored.

Lasno li je vama, gospodo, u bielom Zagrebu udešavati glasbene i pjevaće večeri; a mi sirotani na selu daj sumavaj, daj skucaraj: što ćeš, s kim ćeš, gdje ćeš, kako li ćeš!

Sjednemo viećati. Proslov? gotov je eno, skladan, ganutljiv a iz pera krajiškoga dičnog sina Ivana. Pristat će i za naše prilike, prem ga pjesnik spjevao bijaše za predstavu u priestolnici, što ju marni rodoljubi upriličili bili u prilog našoj siromaši.

Da se što odpjeva? Svakako. Ali tko će? U jednoga pojasto mužko grlo; valjalo bi suha zlata, da ga je za rana mekšalo, slievalo i pretačalo, a ovako prebuja il malakše i to u nesgodan čas pa onda, što no vele — ni o drvo ni o kamen... U drugoga bilo bi nešto i škole, vježbe; ali je prem krupna, debela glašina nekud pozabrekla te dodje često poput napukla lonca. U trećega tanak, zvonak glas, al se kajdom nikad okadio, nikad izgladčao nije, pa ne mari ni za koji sklad, ni za pregib, ni za uzpon pravilan, već poteče, kako mu kad dodje — na sreću.

Trnusmo; — nu pjesme treba da po sve pute bude, ponovismo — pa će je i biti, kakove takove.

U tjeskobi dobro nam pridošao svojevoljac-znanac. A je si li pjevač? E gle, kako da niesam: tri godine dana nosio sam barjak pjevačkoga družtva u Ljubljani.

— „Pjevat je milina, al slušati, brale?“ — prodere se grohotnim smiehom brat Srbin il kako se je sam volio zvati — Srbenda, nišaneći bolan preko Zmajeva „Topal paše“ na našeg Ljubljanca. Sliežući ramenima zaključi naš samozvani pročelnik viećanje: uzet ćemo pa naučiti nešto Zajčeva, nešto Jenkova ili Vilharova, e a na posljedku „čim imamo tim klimamo“.

A deklamovanje? Da bogme, svakako — složismo se u jedan glas. Prijan Vladimir, umna otca vriedan potomak, prebrat će i naučiti darovitu sirotu učenicu, da izbesjedi koju pjesmu našega Prerada, Zmaja, Trnskoga, Jakšića, Šenoe, Kaćanskoga . . .

— Ovo dvoje dakle kako tako; ali šta da odigra, kako da se sastavi dobrovoljna glumačka družina? A nije druge, i predstava svakako biti mora. — Tiesan je prostor — šta bismo mu; oskudan je namještaj — dobavit će se. — Kratak komad, prikladan za naše družtvene prilike — šta velimo? Ne mož' bolje, već da se nauči koja šala Koste Trifkovića — pripomenu Milan — „Ljubavno pismo“ možda — dopomenu pročelnik.

— Vrlo dobro, — privezaše drugi. — Dakle „ljubavno pismo“ — prima se.

Kosta se je desio u Rumi, bolan prebolan već tada; ali junak jošte, vedra čela, poletan soko. Na pismenu zamolu mahom odgovori, kako mu je milo i drago te njegovo duhovno čedance odabrasmo, i rado pristade, da se njegova umna rabotica iznese i pred naše „gornje“ občinstvo.

„Ljubavno pismo“ Trifkovića Koste od onda je odigrala mnoga naša dobrovoljna družina, a uviek se je u velike svidjalo. Šaljivi se zaplet veselo odmata bračnom srećicom mladjahne čeljadi, a to rado gleda svaka bolja dušica, osobito brižne majčice. Pa i onaj smeteni slugan Jovan u horu je usječen. Duhoviti, umiljati Kosta znao je kao malo koji suvremenik pogoditi pravu žicu našega domaćeg družtva

Dokle stigla piščeva privola, mi se dosta namučili snubeći dražestne dobrovoljke. Napokon se našle i Marija Vidića i Sofija Dražića — obje po izbor gospodje, a prave vragolanke. Još nam dobro sreća poslužila, te u majke izmolimo i Evicu, crnooko dragoliko njeno milovanje, jedini biserak njen, što je istom zamirio svježinom jare mladosti i prosinuo poput rosne kapljice o jutarnjem sunašcu.

Za mužke je lakše bilo: dva činovnika postadoše jedan liečnikom Vidićem, drugi odvjetnikom Dražićem, a sluganom Jovanom namjestismo krupna dugonju učitelja, koji je namah u početku vještačkim hrkanjem i driemovnim protiranjem očiju imao uvoljiti publiku. Samo za ljubavnika Milana bješe natezanja, jer se naš veoma pristali drug Milan na sve nutkanje ne htjede primiti, da igra „ljubavnika imenjaka“, dokle ga u neku ruku ne primorasmo.

Gospoda prepisaše glumicama, što je koju imalo dopasti, a za se već lako. Nu sad istom nastadoše jadi ne slućeni, kad se odpočele „probe“. Redatelj, k jednu i ravnatelj i šaptalo čitao je komad dva puta od prvoga slova do ižice, uz put tumačeći, što je i kako je najbolje znao.

Za tim je svatko svoje imao na glas odčitati. Liepe okice zapnu o koječem, čega naše oko ne opazi; žarahno se srdašce zanese u horu, kad mi toga prenikako ne bismo učinili; zvonki glasić čas k nebu poteče, čas se opet u nizinu spusti, kad bi upravitelj-ravnatelj-šaputatelj najmanje mario i želio, da bude jedno ili drugo. Nu kako ćeš izpravljati, komu niesi rad proturječiti; a kamo li prigovoriti pa još zatražiti, da te posluhne! Okretao nebogi redatelj na sve ruke, da zaište il domoli ovdje drugi naglas, ondje življi uzplamaj, ovdje manje dostojanstvo, ondje više šaljive žice. Pitao on šta mu drago, svakad je bilo odpora to tišega to žešćega, uz očitu ili pritajenu nelagodu jedne ili druge umjetnice. Po kadšto nadjunači, premozi uvriedjeni ponos, nabujalu samosviest njenu smjerna, po treći, po peti put ponovljena primjetba upraviteljeva, „da bi do duše i onako možda moglo ne biti lošo, ali on da bi se ipak ponekle usudio preporučiti ovakovu te takovu inačicu“. Nu tad obično zablistaj rosica u nujanom glumičinom zrieću, a on popuren i poparen nebog kao kakov grješnik poteci s nova salietati, moliti besjedom živom — neodoljivom. Pa gle još kako tako s krasnom polom družine; nego „jaka pola“ i po gotovu se ne da uputiti. Kad ravnatelj primjerice spomene doktoru ili odvjetniku, da je neka stanka preduga, izgovor prebrz, da bi lieva ruka pri toj i onoj izreci mirovati mogla, izkolači gospodin glumac oči te ošine smionoga korca priekornim pogledom i promrmlje dosta ljutito: valjda me ne ćete još htjeti učiti pravila o naglasku i izgovoru, i kako se u družtvu hodi, stoji, kreće —; ta ja sam to već djačetom u pučkoj školi možda znao bolje, nego li vi — mislite .... molim liepo ....

Dvaest dugih dana i nekoliko više dnevice je za podnevom družtvance na kup dolazilo i pod kraj već šaljivi komad sbilja uvježbalo, te si mogao reći: zadje se. Da što da je lieni odvjetnik slabo mario učiti na izust: ne ću se ja izgubiti, pa čemu mi napokon šaptalo, odrezao bi mrko. Naproti toj svakako prejakoj sviesti zlovoljno su izticale bojazljivije gospodje, kako se je bojati svake neprilike, bude li se govorilo onako na preskok. Biednomu redatelju prisjedala požrtvovna spremnost, da „dotjera“ komad vještački. A da je slutio, koje ga muke čekaju, težko bi se bio odvažio oprtiti toliku odgovornost na nejaka svoja pleća.

Jedino su male ali ljubke uložice Milana i Evice od prva maha tekle gladko, tačno, značajno, uz živ i vjeran osjećaj i pasiju. Milanova zabuna, kad u sobu stupi, prikazivala se je istinitim odrazom srca, vrelim čuvstvom razdragana. Evičino pak uzplahireno lišce nije moglo biti van onakovo, pa da ga je smišljala ma koja umjetnica. Miloliko luče ono, kad bi mu se jagodicama prosula žarka plamenica, kao u prvosnu divne slutnje žuboraše meko, sladjušno: „ljubav — za ljubav ne znam, da li je prijatna“. A k srcu bi ju privio, kad nastavi na snahina peckanja, „draga snaho, to pismo, istina je, ja sam pisala — ali samo radi vježbanja u stilizaciji, jer je naša učiteljka rekla, da se uviek valja vježbati u pisanju pisama“...

Prvih dana Milan svu onu nenadanu smetnju, onu nedragu sukobicu prikazivaše dosta dobro smišljenom hinom; kašnje ga ta zadaća obujimaše sve to žešće. Već druge si nedjelje opažao, a treće i po gotovu, da u sobu dolazi baš žarkom voljicom, a kad bi plačno golubče pogledao još žaranijim gledom te brižno zapitao: „vi gospodjice, vi se kanda ne smijete? Smijem li pitati za uzrok?“ — mogao si na držanju, na oku i glasu jasno razpoznati, da je mladi ljubavnik duboko, duboko proniknuo svoj zadatak, da mu toplo, iz dna srca podrhtava rieč, mogao si dapače zamietiti, da mu iz oka roska neobičan čar ... Pa kad pod konac Marija upita: „a šta ćemo s odsudjenicima?“ i Vidić prihvati: „oni će se uzeti, jer to mora biti pri kraju svake šaljive igre“ — onda bi kroz onu rosu sievnuo čudan zanos i blaženstvo neko, a majčinoj jedinici oblaznulo bi ražareno lice jarko sunce neizrecive srećice. Gledajući onaj blaženi zanos i ovu rajsku sreću i nebote morao si uzkliknuti: živili dragi mladenci!

Jest, živili, i sam bi redatelj, brajane moj, klicao svesrdice, da mu ne bješe već podavna Milan priznao, kako nije svoj ni sam, jer da ga je presvojila, zarobila zorolika dika materina, bez koje bi cieli mu život bio pusta tlapnja. S toga je redatelj mogao sve to ozbiljnije odbijati možda zlobno nagovieštanje Vidića Vase i advokata Dražića Laze, kako im se čini, da se je Milan odveć zaljubio u svoju — uložicu. Branio je on prijatelja Milana od svakoga dražkanja, držeći podugo, da je tek živa mašta na svojim krilima zaniela i od sebe vatrenoga mladjahnog junaka. Uzalud se čavrljavi glumci sticavahu dokazati, kako se je Milan potonjih desetak dana sav promienio, kako se tudji od njihova družtva, a kako opet Evica na dasci svaki tren bliedne i rumeni, čim se njezin dragan pojavi: redatelj — pred njima ostade tvrd, nepomičan, ne smećući s uma Milanove gornje izpoviesti.

Na posljedku se ipak i njemu uzelo pričinjati, kao da bi jalni glumci mogli — pogoditi. Podje iza glavnoga pokusa s Milanom u šetnju, pa videći ovoga badriva i horna, iznenada okrene se k njemu i pripovjedi mu, što se govori, pod šalu domećući: „More, što sviet govori, ili je bilo ili će biti“. Na ove rieči porumeni Milan do uha i žestokim kivom izdeveta brbljavce, glumce, te „bezobzirne babe-blebetuše“. Kad se redatelj bar na oko stavio braniti glumce, obori se i na nj, ni kriva ni dužna, mimo svoga običaja — goropadno. A na to mu iznebušeni redatelj i prijatelj mirno pribode prem ugrižljivo: he, dopjevala si, mudra ptičice, čim se tako ružno kostrušiš. Milan se naglo okrene od njega i zapne drugim pravcem; al ovaj tobože srdito za njim dobaci: „To ćeš mi platiti, znaj“, pa se samac kući vrati, putem gundjajući: „e vratit će zajam šaptalo“.

Sjutra večer nagrne k predstavi silan sviet, to iz mjesta to iz okoline, gospodja i gospode, mnogo, mnogo,

bilo ih pače došlo iz Karlovca, pa i iz samoga Zagreba. Na blagajni tišma, predplate padaju redom, u dvorani raste žamor sve veći . . . dok u neku ne zazvoni zvonce. — Mlad krasnik valjano izusti „proslov“ Trnskoga; i pjevanje pohvališe blagoćudi slušaoci, a još većma uspjeli krasnoslov miljušne učenice. Dodje red na glavni dio zabave, na predstavu dobrovoljačku. Šaljiva se je igra bez svake sumnje dobro odigrala. Samo na jednom dva li mjesta posrnuo bio odvjetnik Laza ali je šaptalo vješto pomogao. Skladno, vješto, preliepo a ma iz svega srca i duše igrahu Evica i Milan, obćinstvo im burno povladjivaše. A kad Vidić svečano okončao: „oni će se uzeti“, iznenada ali glasno poviknu redatelj-šaptalo: „da Bog da, živili mladenci!“ Na ovaj upletak zaori dvoranom gromko klicanje „živili mladenci živili, živili“ i trajaše dugo, dugo. Uz veliku uzrujanost štovanoga diletantskog sbora, uz tamnu rumen u grčevito nabreklom licu „ljubavnika“ Milana, a neizrecivu zabunu posve poniknute glavice Evičine stade se spuštati zastor. Na užas svih, a najveći užas njih dvoga netko (!) zapleo konopce, pa se zastor na po puta ustavio... Prodje nekoliko strašnih trenutaka, Evica ne zna već za se, pod Milanom gori pod, provaljuje se bezdan... a ono samo šumi „živili mladenci“. Čim se konopčić odmrsio i zastor pao, iznova se prolomi urnebes: napried, napried svi! Šestorica se slavljenika, svaki drug do svoje druge, opet pomoliše a iza njih duguljasti mutikaša, hrkalo Jovan izvalio oči „u liberiji“. I taj drugi, pa i po treći se put razliegahu veseli povici: „živili glumci, živili mladenci“ i tek u neke jedva zamukoše.

U taj se mah s onu stranu zastora izpne znojna lica šaptalo, da čestita preko vrha uzbudjenim „glumcima“ na sjajnom uspjehu. Svi se izrukovahu i zamjenito jedno drugomu, a svi redatelju-šaptalu zahvaljivahu. Milan se ne miče, sjajne su mu oči suza pune a grud se gusto nadimlje — od velje radosti. Evica se ukipila pokraj njega baš kao kakva odsudjenica. Kad već ostali pošli u dvoranu a i šaptalo se stao za njima spremati, na jednom Milan trže i pod svoju ruku vinu Evičinu, priteče k onomu pa će drhtavim glasom: Hoćeš li nam, brate, biti djeverom? — Hoću, vjera ti je, rado, prerado, dragi moj Milane, — iz one stope prihvati prijatelj i sam do suza ganut.

Do skora se je narodnim kolom odpočela plesna zabava a u kolu vidivu kolovodja Milan vilovito poigravaše s presrećnom Evicom.

Za četvrt godine naš redatelj doista djeverovao i to bez omišljanja, tvrdo vam svima mogu zajamčiti — u pravi, u dobri čas, slava Gospodu a hvala dobrosrećnomu peru nezaboravnoga Koste Trifkovića. **B. B.**

Hrvatici.

Hrvatice, majčina dušice,
Sele divna, rajska ljepotice,
Nu pogledaj ovdje s Medvedgrada
Preko divnih zagrebačkih zgrada,

Pa se divi, junakinjo mlada,
S toga čuda *hrvatskoga rada;* —
Onda, moja vrla Hrvatice,
Modrim okom svrni nizbrdice

Preko svijeh hrvatskijeh gora,
Preko gora tam' do sinjeg mora,
Gdje se vali s hridinama bore.

Gledaj puste Dubravčine dvore,
A u njima grančicu lovora,
Cigli spomen *slave i razbora!*

Na Medvedgradu dne 29. kolovoza 1891.

Vid Vuletić-Vukasović.

Književno pismo.

Ovih je dana izišla o trošku M. F. Strmeckoga u Zagrebu izvorna pripovijest „*Miraz*“, koju je napisao pučki učitelj *Stjepan Širola.* Knjiga ima deset štampanih araka, a ciena joj je 60 novč.

Mladi je pisac pokušao u ovoj pripovijesti obraditi gradju iz zagrebačkoga života. Dvije su glavne ličnosti u pripovijesti: Alfred Žutković, bivši oficir, i Milan Tuček, slušatelj medicine. Alfred je kartaš i pijanac, a na nesreću i zaručnik Milanove sestre Adele. Premda Milan nastoji, da osujeti njihovo vjenčanje, oni se ipak vjenčaju; Alfred dobivši miraz uredi novu trgovinu, ali sa svoga nemara i kartaštva sasvim propane, pa mu nije druge, nego da se sâm ubije. Milan je sretniji, on nadje srcu vjerenicu, s kojom sretno i zadovoljno žive u nekom primorskom gradu kao liječnik. Uz ova se glavna lica prislanjaju još i drugi ljudi, koji su u većoj ili manjoj svezi s razvojem radnje. Radnja sama nije loše zamišljena, ali bi bilo potrebno, da su pojedini momenti u njezinu

razvoju bolje istumačeni. Poimence nije dovoljno objašnjeno, zašto stari Tuček sili Alfreda, da se oženi njegovom kćerkom Adelom, — premda dobro znade, kakova je protuha budući njegov zet.

Ne umijući razlikovati bitno od uzgrednoga, pisac je išao raztezati prizore, koji su za samu radnju i za razjašnjaj značajevâ potpunoma suvišni. Sve ovo, što nam je pisac rekao, moglo bi se prikazati za polovinu kraće, a slika bi bila mnogo življa, jer nas ne bi umarala prečesta ponavljanja istih mislî i preširoko prikazivanje jednostavnih razgovorâ. Pisac je još početnik, pa nije umio s pravom ekonomijom razporedjati svoju gradju; htio nam je sve kazati, pak je u svojoj govorljivosti iznio i takove stvari, koje nas nimalo ne zanimaju. Dobar je dijalog obično najteža muka svakomu pripovjedaču, a baš u tom pokazao je naš pisac premalo pomnje, jer se u njegovim dijalozima nahode sve same sitnice običnoga života.

Pisac se najviše trudio, da nam prikaže sliku Alfredovu i Milanovu. Čini nam se, da Milan samomu piscu nije bio dovoljno jasan, jer inače ne bi Milana u isti par prikazivao i naivnim mladićem i zrelim poznavaocem ljudî. Alfredova je slika svakako piscu bolje pošla za rukom, premda bi se i njoj htjelo snažnije koncentracije. Sasvim su obična lica Adela i Zdenka, žena Milanova. Ne znamo, čemu je pisac s toliko mara opisivao „sjednice uz čašicu kave“. Za radnju su ova naklapanja kao peto kolo.

Pošto se radnja dogadja u Zagrebu, pisac je pokušao opisati tipne prizore u Ilici, na Zrinjskom trgu, Tuškanac, ali ih nije istakao tako, da bi se raspoznavala njihova bitna karakteristika. Svakako bi bilo zgodno, da se je čuvao trivijalnosti; na priliku opisujući mladež, dok šeće Ilicom, veli pisac: „Srca biju na obim stranama toga ljubavnoga tabora, u kojemu igraju glavnu ulogu oči! — — To je koketerija . . .“

Da je pisac vještiji tehnici pripovijesti, jamačno ne bi svoje pripovijetke obasipavao subjektivnim usklicima, kakav je na primjer na str. 15, gdje govori o materinjoj brizi gospodje Tučekovke, pa dodaje: „O, mile majke, kako se vi brinete za svoju djecu“, niti bi u *svoje* ime na str. 28. napisao „Mi smo ih vidjeli, kako se pozdraviše i zagrliše“ prije, nego će opisati Milanove pohode u tetke.

Neka nam ne zamjeri pisac, ako rečemo, da nam se njegova pripovijest ne čini prokuhana. Za pisanje pripovijesti, kakovu ište moderni svijet, hoće se, da pisac sâm zrelo pronči prilike i ljude, o kojima govori. Ako je naš pisac htio pokazati, da je kartaštvo ubitačan otrov u našem društvu, trebalo je ovaj pojav proučiti mnogo dublje i u Alfredovoj duši pokazati postanje ove strasti. Kad bismo vidjeli, kako se iz neznatne klice ova mana razbujava u užasnu strast, tendencija bi pripovijesti bila izrazita i opravdana. Medjutim se naš pisac zadovoljava sasvim navadnim refleksijama o poštenju i razvraćenosti. Ugodna je oaza u tom predjelu ono mjesto, gdje govori o uzgajanju djevojaka i rek bi brani misao, da bi valjalo djevojke poučavati i uzgajati u istoj školi sa dječacima.

Nama se u kratko čini, da pisac u ovoj radnji u opće nije uspio, premda mu se ne može poreći talenat. Svakako bi bilo bolje, da pisac stane obradjivati manje crtice, pa da u njima prikazuje pojedine značajeve, pošto ih je sâm potpunoma shvatio, — nego da se daje na velike kompozicije, za koje treba snažnije ruke. Uspije li u manjim slikama, u odjelitim portretima, onda neka istom pokuša sreću svoga kista u velikim kompozicijama. Ni Rafael nije odmah u početku svoga rada naslikao „Transfiguraciju!“ U prirodi, pa i u umjetnosti nema skoka.

No bude li pisac i nadalje radio na pripovjedačkom polju, neku gleda, da mu u tom radu ne bude toliko gramatičkih i pravopisnih pogrješaka, kao u „Mirazu“. Bilo bi suvišno, da ih redom ovdje spominjemo; pisac će ih sâm zamijetiti, ako pomnije pročita Daničićeve ili Divkovićeve oblike hrvatskoga jezika. Upravo smo se začudili, koliko ih imade. Uisti mah treba da se pisac okani grdnih germanizama, kojih je njegova knjiga puna pnuceuta. Spomenut ćemo samo nekoliko njih: „poprime (!) osbiljne korake, živjela je u svome jedincu, starica je voljela toga prijatelja njezinoga (mj. svoga) Alfreda, uplivom —, vodiš lahkoumni život, to sobom donosi tvoje družtvo, znatiželjan, položiti izpit, zapoviedajući glas, to prelazi u infamiju, pao je na izpitu, svojevrstan, pružiti zagrljaj“ i dr. Čitajući hrvatske narodne pjesme i pripovijetke, kojih imademo hvala Bogu na pretek, pisac će najlašnje razabrati, kakova je duša hrvatskoga jezika.

I onda, ako piscu nije bilo stalo do umjetničke vrijednosti djela, nego možda samo do toga, da nižim slojevima podade hrvatsku zabavnu knjigu, bio bi morao pisac više paziti na jezik i slog; jer je pisac bez vješta pera vojnik, koji u boju ne umije upotrebljavati oružja. S toga se pouzdano nadamo, da će pisac „Miraza“ biti u napredak spremniji, a da bude i sretniji u boju, preporučujemo mu onu staru: „Non multa, sed multum“.

M. Š.

Jubilarna izložba hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva u godini 1891.

Piše Milan Krešić.

IV.

Paviljon hrv.-slav. šumarskog družtva.

Prije nego li počnemo opisivati izložke u šumarskom paviljonu i onih, što se pokraj njega nalaze, držimo, da je umjestno, da u potvrdu svojega suda o bogatstvu šumskom u našoj domovini spomenemo neke statističke podatke. Ponajprije treba reći, da sveukupna površina kraljevine Hrvatske i Slavonije sačinjava 7,379 477 katastral. rali. Površina šuma iznosi 2,663.095 rali, što je ravno 36·09% sveukupne površine. Od ove šumske gromade odpada na državu 544.251 ral ili 20·44%, na šume municipalne i one urbarnih imovnih občina 575.346 rali ili 21·61%, na šume crkvenih korporacija 85.500 rali ili 3·21%, na šume bivših krajiških imovnih občina 719.033 rali ili 27·00%, na šume posebnika pako 738.965 rali ili 27·75%. Od sveukupne šumske površine zapremaju hrastici 27·18%, bukvici i ostale listaće šume 67·27%, ćamove šume samo 5·55%.

Sa izložbe: Sunčana ura.
Po fotografiji *I. Standla.*

Čisti je prihod sveukupnih šuma ustanovljen sa 2,075.000 forinti na godinu ili po rali 78 novčića popriečno; po tom prihodu može se ocieniti sveukupna vriednost naših šuma na okruglu svotu od 400 milijuna forinti.

Najveći dio prihoda odpada na proizvode hrastika, kojih vriednost uzastopce raste; danas se računa, da 1000 komada francuzkih dužica stoje u surovini na stablu 120 forinti; kako se svake godine proizvadja prosiečno 40 do 45 milijuna komada, to unilazi samo za taj industrijski proizvod godimice do 5,400.000 forinti. Velika se važnost polaže u novije doba rezanoj ili piljenoj hrastovoj gradji, koja se po kubičnom sadržaju jošte bolje plaća nego drvo za dužicu, pošto ima biti prve vrsti. Zadnjih godina ponarasla je proizvodnja znamenito, tako da se je popela na godišnjih 50—60.000 kub. metara, vriednih na savskoj ili dravskoj obali 15 do 24 for. kub. metar. Sami t. z. wainscotti ili Wagenschussi (to su na pol razpiljeni hrastovi stupci osobite vrstnoće) plaćaju se i do 45 for. po kub m., — a izvažaju se ponajviše u Englezku, gdje ih u stolarske svrhe, a ponajviše za priugotavljanje liesova u veliko rabe. Godišnja proizvodnja istih ocjenjuje se danas na 10 do 12.000 kub. metara. Sva ova gradja prolazi u zapadne pokrajine Evrope, napose u Njemačku, Švicarsku, Belgiju i Englezku. Drvo se pili u velikim pilanama, ponajviše nedaleko šuma nastavljenim. U prvom redu ističe se svojim obsegom pilana braće Gutmanna u Belišću, zatim ona francuzkoga družtva u Slatini i Barču, tvrdke Lamarche u Sisku, vlastelinstva Kutjevo u selu Gradcu, Neuschloss i Marchettijeva u Našicama itd.

Izložba šumskih proizvoda iz hrastovine na jubilarnoj

izložbi, o kojoj nam izvješće govori, vidljivi je svjedok krasote hrvatskoga hrastovoga drva. Odličnost i vanredna pomnja u izboru izložaka svjedoče nam nadalje, da su se svi tu sudjelujući upravo s ljubavju bavili tim poslom, da je svima lebdila čast i slava domovine pred očima, da je svaki i najjednostavniji radnik bio sviestan o preuzetoj zadaći i da je ovim skladom čuvstava srca i uma bila sretno vodjena svaka ruka i omogućila odlični sklad cjeline. Ljepše njemačke bačvarske gradje od one, što je izložena pod posebnim krovom, kraj izložbe strojeva, po brodskoj imovnoj obćini, težko možeš i pomisliti. Tu je sakupljena gromada gradje u dimenzijama od pol do 500 vedrenjaka i podnica vanredne širine; širih i krasnijih greda, dasaka i mostnica, englezkih wainscotta, trenica, podpornjaka, dužica u svim dimenzijama, a tako i njemačke bačvarske gradje i raznolikih podvlaka željezničkih nije oko strukovnjačko zapazilo ni na jednoj drugoj izložbi. Tu su se natjecali svi glavni proizvoditelji u našoj domovini. Vidimo zastupanu državu sa njezinim izložcima iz vinkovačkih šuma, investicionu zakladu, imovne obćine petrovaradinsku i gjurgjevačku, od posebnika: gospoštiju djakovačku, gospoštiju kneza Schaumburg-Lippe, francuzko družtvo u Virovitici, Aleksandra pl. Weissa i druge. Bosanske hrastovine u obliku bačvarske gradje, osobito liepih charente-dužica izložio je Dragutin Schlesinger. Kraj ovih krasnih izložaka iz hrastovine opažamo u istoj množini tu sabranih proizvoda iz bukovine, jelovine i smrekovine. Imovne obćine ogulinska i otočka, gospoštija čabarska, tvrdke: Neuberger i sin na Rieci, Bačić i Kopajtić u Drenovcu, Nikola Srića u Novom, Aleksander pl. Weiss u Zagrebu, Štiglić i Vidmar u Senju, Turčić R. iz Kutine, Antun Devčić u Senju, sakupile su u obilnoj mjeri mnogolike proizvode iz bukovine, jelovine i smrekovine. U cieloj Evropi nema danas više kraja, koji bi u neposrednoj blizini mora imao takove ogromne prašume ovih triju vrsti drva, imenito tako divnih bukvika, kao što ih ima naša domovina. Silne šume imovnih obćina, ogulinske i otočke a tako i državne, protežu se od Ogulina sve do dalmatinske granice uzduž mora i oživljuju tamošnju morsku obalu trgovinom ove ruke. Ogromni dio potreba Italije, Grčke, Egipta, južne Francuzke i Španije u proizvodima bukova i jelova drva pokriva se šumskim proizvodima hrvatskim, a uz to se šalju i znamenite množine drvenog ugljena kroz Rieku, Bakar i Kraljevicu u Mljetke, Jakin i druge talijanske luke.

Uzorci ugljena drvenoga, što su ga tu izložile tvrdke Aleksandra pl. Weissa iz Lepavine, Turčića R. iz Kutine, gospoštija Schaumburg-Lippe i čabarska, imovne obćine, napose I. i II. banska i ogulinska pružaju nam vidljivi dokaz, da se taj obrt u nas živo tjera.

I hrastove kore u strojbarske svrhe izložiše neki, imenito Sam. Löwy iz Siska, gospoštija kneza Lippe i drugi.

Proizvodi iz ovih triju vrsti drva vrlo su različiti; prave se daske, grede, špiravci, parketi, šubije, tračnice, tavoleti, bordunali, jarboli, vesla, držala za metle i što šta; svi su ti proizvodi u odličnim primjercima tu izloženi. Ima tu vesala od 8—9 metara duljine (proizvod Felixa Neubergera, N. Sriće i ogulinske imovne obćine pa gospoštije Čabar), što je danas velika riedkost; ima dasaka vanredne širine i duljine, uzornih parketa, šubija i tavoleta (potonje se pile na velikim i malim pilama po čitavom gorskom kotaru, djelomično i u unutarnjoj Hrvatskoj, kao fine daščice, iz kojih se prave u Italiji škrinjice za naranče, limune, smokve, rozine i mandulje). Ovih daščica ide na milijune u Italiju, napose na Siciliju. Do ovih glavnih proizvoda izloženi su tu pažnje vriedni proizvodi novije dobe, tako na pr. kutijice za smotke iz bukovine, škatuljice u svih veličinah (proizvod pilane Schlesingera u Vrbovskom), prekrasne tokarske radnje iz bukova drva (proizvodi Turčićevi); proizvodi drvorezbarski, napose oni drvorezbarske učione u Ogulinu, kr. šumarskog ureda, otočke i ogulinske imovne obćine, čabarske gospoštije. Vidimo tu žlica, pladnjeva, zdjela, zatim iz brestovine i jasenovine po kr. šumarskom uredu u Vinkovcih izloženih specijaliteta, osobito liepih korita; veliku pozornost strukovnjaka pobudjuju drva za glazbala, što ih je izložila imovna obćina ogulinska i državni erar. Ima tu gusala i tamburica iz hrvatskog javor-drva rebrenjaka, koje drvo je služilo već u prošlim stoljećima glasovitim tvoriteljem gusala u Gornjoj Italiji, napose Guarneriju, Straduariusu, Amattiju. Oni stvoriše iz hrvatskog javorova drva mnogo gusala, koje se danas zlatom naplaćuju, jer se iz njih mogu izvabiti glasovi, koji razdragaju srce slušatelja.

Tvrdka Schöller i drug u Hirschwangu (Austrija) pravi iz jelovine, ponajprije smeljene pa zatim u neku smjesu sgnječene, raznolike proizvode, napose kabliće za vodu; ova posvema u Evropi nova industrijska grana (u sjevernoj Americi postoji jurve dulje vremena) ima veliku budućnost, pošto se može iz odpadaka inače slabo koristnih stvoriti nešta praktična i veoma shodna. Kako se odpadci jelovine rabe u pomenutu svrhu, tako se od nedavno upotrebljuje u šumi preostala hrastovina u industrijske svrhe, naime za tvorenje ekstrakta.

Tvornice tanina u Slavoniji (ima ih tri, dvie u Županji a jedna u Mitrovici) izložile su u šumarskom paviljonu svoje proizvode i ujedno uzor-bačve, što ih one u svrhu transporta ekstrakta posebno priredjuju. Ove tvornice tanina izradjuju samo odpadke u hrastovim šumama državnih i imovnih obćina, pa troše na godinu do 150.000 kubičnih metara uz cienu od 1 forinte po ▢ metru.

U državnim i drugim šumama priredjuju se na milijune komada drva za štapove; to drvo kao surovina priredjivano ide u Austriju i inozemstvo, gdje se iz njega prave štapovi, držala za suncobrane i kišobrane. Barun je Allnoch uredio prije malo godina tvornicu štapova u Bregani (kraj Samobora), koja na stotine tisuća tih štapova podpuno izradjuje i izvozi. Mnogo tih štapova

ide u Rumunjsku, Bugarsku i Srbiju, a nešto i u zapadne krajeve Evrope. Tvornica je ta zastupana posvema dostatno i liepo u paviljonu šumarskom, o kojem konačno treba da kažemo, da je nabavljen uz trošak od 8000 forinti po šumarskom družtvu, komu pritekoše u pomoć znatnim svotama imovne obćine i država. Pred paviljonom namještena su u liepim skupinama silna stabla hrastova, grede, duge, daske, a tik ulaza diže se vitka jela, visoka 33 metra, kojoj na vrhu lepršì slikovita naša trobojnica. Ima u našim krajiškim šumama jela, koje su mnogo više, jer sežu 40 do 50 metara visine, nu doprema tih ogromnih jela stojala bi veliki novac, koji bi družtvo težko namirilo. Ovu pred paviljonom nastavljenu jelu izložio je Neuberger. Trebalo je za transport željeznicom pet željezničkih kola, tako da je odprema željeznicom i doprema do mjesta izložbe stajala preko 200 forinti.

Time dovršismo priegled šumarskoga paviljona, pa nam je koju reći o ostalim posebnim izložbama drva, što su u posebnim paviljonima namještene, nu o tom će biti govora u sliedećem članku.

Na koncu nam valja iztaknuti kao zaglavak ovoga opisa toga prezanimivoga paviljona, da je za nabavu paviljona, za cieli pokret pitanja o sudjelovanju i za unutarnje uredjenje, jednom rieči, za cielu izložbu šumarskoga družtva stekao velike i neprocjenive zasluge neumorni kr. županijski nadšumar, gospodin F. X. Kesterčanek, komu izričemo ovom prilikom najdublje štovanje i iskrenu zahvalu, jer je učinio, što no je rieč, „rodu glas“.

(Nastavit će se.)

Proizvodi zemaljskih kazniona na gospodarsko-šumarskoj jubilarnoj izložbi u Zagrebu.

I.

U paviljonu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, urešenom samo zemaljskim grbom, izložile su na gospodarsko-šumarskoj jubilarnoj izložbi u Zagrebu svoje proizvode samostalne zemaljske kaznione mužke u Lepoglavi, Gospiću i Mitrovici, (kr. kazniona u Glini dokinuta je početkom ove godine 1891) i kr. zemaljska ženska kazniona u Zagrebu.

Paviljon zemaljske vlade bio je opredieljen u početku za sve zavode, koji stoje pod upravom kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, pak pošto se je s vremenom pokazao premalenim za sve te zavode, i to za sve naše kaznione, za kr. gospodarsko-šumarsko-učilište u Križevcih, pa za drvorezbarske i košaračke škole, za urarsku školu u Ogulinu itd., smješteni su proizvodi ovih potonjih zavoda u posebnih sobah u zgradi sveučilištnoj, a u paviljonu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade ostali su samo proizvodi i izložci samostalnih kr. kazniona.

Mora se samo pohvaliti potaknuta i sada oživotvorena misao, da na gospodarsko-šumarskoj jubilarnoj izložbi svoje proizvode izlože naše kr. zemaljske kaznione; jer se je do sada samo sa svih strana čula vika na kaznioničke radnje, kojima da se pravi konkurencija slobodnim obrtnikom, a ipak od svih onih, koji su vikali na kaznioničke radnje i proizvode, a ponajpače najveći vikači, nisu ni znali, što se proizvadja u kaznionah i čim se bavi toliko stotina ljudi, zatočenih u naših kaznionah.

Na gospodarsko-šumarskoj izložbi u Zagrebu može se svatko uvjeriti vlastitim očima, što su kažnjenici radili i što je učinila kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada, odjel za pravosudje, da radna sila od toliko stotina ljudi sasvim ne propadne, i da ti zatočenici u kaznioni nešto nauče, da se priviknu redu i radu i da postanu koristni članovi družtva, u koje se vraćuju nakon pretrpljene kazni. Kralj. zemaljska vlada, odjel za pravosudje, nije si stavila zadaćom samo to, da ovršivanjem kazni zastraši, već da ove nesretnike, koji su pogriešili protiv zakona, popravi, a u drugu ruku, da uporabom radne sile njihove budu ponešto barem naknadjene ogromne one svote, koje se svake godine troše na samostalne kaznione.

U naših kr. samostalnih kaznionah ovršuje se kazan prema irskomu ili progresivnomu sustavu, prema kojemu mora svaki kažnjenik kazan svoju pretrpiti u četiri stadija.

Prvi stadij jest samotni zatvor, gdje se svaki kažnjenik na početku kazni, prema individualitetu njegovu, drži osamljen, zatim dolazi skupni zatvor, unutar kućnoga zida kaznione, u kojem stadiju kažnjenici rade u skupnih radionicah i spavaju u skupnih sobah. Iz ovoga stadija prelazi kažnjenik, koji se je u skupnom zatvoru dobro ponašao i pokazao ozbiljnu volju, da se poboljša, nakon pretrpljena opredieljena diela kazni, u posredni zavod, koji je kod svih kazniona smješten podaleko od same kaznione i u kojem kažnjenici uživaju već pol slobode, spavaju u nezaključanih sobah i imadu razne pogodnosti, od kojih su izključeni kažnjenici strogoga skupnoga zatvora (pušenje itd.). Pošto se i u tom stadiju valjanimi pokažu, prelaze kažnjenici na uvjetni dopust, u koliko se stiču uvjeti zakona od 22. travnja 1875. o uvjetnom dopustu kaznenika.

U svih tih stadijih ovršivanja kazni (osim na uvjetnom

*

dopustu, jer tada nije više pod nadzorom kaznioničkih oblasti) dužni su kažnjenici već prema propisu § 18 k. z. raditi posao, koji donosi sa sobom uredba same kaznione. Pak da se kažnjenici pobude na što veću marljivost, da im se osiguraju sredstva, kojimi će prve dane slobode proživjeti, kući odputovati i započeti pošteni život, upisuje se u njihovu korist nagrada za vriedno ovršivane radnje.

U kaznionah diele se kažnjenici po moralnoj klasifikaciji na mladjahne izpod 24 godine kažnjenike i na starije; na kažnjenike, koji su počinili zločinstvo nepromišljeno ili lakoumno, i na kažnjenike, koji su počinili zločinstvo s dobro promišljenom zlom nakanom; nadalje na kažnjenike, koji su počinili zločinstvo iz pohlepe za dobitkom, iz koristoljublja, i napokon na kažnjenike, koji su već prije bili sudbeno kažnjeni.

Ovi se kažnjenici po mogućnosti u skupnom zatvoru razlučuju jedni od drugih tako, da ne dolaze u zajedničke spavaonice zato, da jedni druge ne pokvare.

Što se tiče nagradjivanja radnja, diele se kažnjenici na tri razreda, te svaki kažnjenik ima pretrpiti prvu trećinu kazni u prvom, drugu trećinu kazni u drugom, a treću trećinu u trećem razredu; nu kažnjenici, osudjeni već prije poradi zločinstva počinjena iz koristoljublja, ostaju u prvom razredu kroz dvije četvrtine dosudjene im kazni, u drugom razredu kroz treći četvrt, a u trećem kroz četvrti četvrt kazni. Premještanje u višu a tako i u nižu klasu zavisi o vladanju kažnjenika.

Prema naravi pojedinoga posla opredieljena je točno količina posla, što ga ima kažnjenik svaki radni dan kroz 14 sati ovršiti, a posao se odmjeruje prema tomu, da li je kažnjenik samo djelomično, dosta ili podpuno vješt poslu, što ga ima ovršiti.

S toga dobivaju kažnjenici nagrade u prvom razredu djelomično vješti poslu 1 novčić, dosta vješti 2 nvč i podpuno vješti 3 nvč. na dan, u drugom razredu djelomično vješti 2 novčića, dosta vješti 3 nvč. i podpuno vješti 4 nvč. na dan, i napokon u trećem razredu djelomično vješti poslu 3 nvč., dosta vješti 5 nvč. i podpuno vješti 6 novčića na dan.

Ako koji kažnjenik u mjesecu više izradi nego je propisano, to mu se upisuje na korist i izplaćuje mu se nagrada za taj veći posao, a u protivnom slučaju, ako ne izradi opredieljeni mu posao, mora ga kasnije naknaditi, dapače bude kažnjen, ako se pokaže, da je očito lien i nemaran.

To su glavna načela, prema kojim se nagradjuju kažnjenici za radnju, a poprimljena su ta načela s razloga, da se kažnjenici potaknu na što marljiviji rad.

Prema raznim mjestnim okolnostim uvedene su u razne kaznione, osobito mužke, razne radnje, a neke se radnje ovršuju u svih kaznionah. Iz posebnoga kataloga, koji se u paviljonu zemaljske vlade bezplatno dieli, razabiremo sve predmete, što su ih naše kaznione izložile.

Tu nam ponajprije pada u oči, da se kod svih kazniona bave kažnjenici poljskim gospodarstvom, koje je najbolje razvito kod kr. kaznione u Mitrovici.

U paviljonu izložen je priegled poljskih gospodarstva ovozemnih kazn ona, a iz istoga razabiremo, da su godine 1890 kažnjenici kr. kaznione u Mitrovici obradjivali 304 jutra i 800 □hvati, u Lepoglavi 73 jutra i 117 □hvati i u Gospiću 10 jutara i 400 □hvati zemljišta.

Zemljišta ta većinom su oranice, livade i vrtovi, samo kod kr. zemaljske kaznione u Lepoglavi odpada neki dio, po prilici 3 jutra, na vinograde.

Godine 1890. potrošeno je kod poljskih gospodarstva u Mitrovici 17.039, u Lepoglavi 8161 i u Gospiću 2750 radnih dana, a kažnjenikom je u ime nagrade izplaćeno u Mitrovici 505 fr. 63 nov., u Lepoglavi 595 fr. 86 nov., u Gospiću 36 fr. 42 nov.

Poljska gospodarstva uvedena su kod pojedinih kazniona, a naročito u Mitrovici u većem obsegu s razloga, da se što više umanje obrtni poslovi, na koje se toliko viče, da se njimi uvodi nadmetanje sa slobodnimi obrtnici.

Tim načinom udovoljeno je već onomu zaključku druge skupštine hrvatskih obrtnika, obdržavane nedavno u Zagrebu, da se kažnjenici što više zabave kulturnimi radnjami tla.

Kralj. zemaljska vlada, odjel za pravosudje, ide u tom pogledu i dalje, pa nastoji po mogućnosti razširiti poljska gospodarstva. Tako su n. pr. kažnjenici kr. kaznione u Gospiću obradjivali godine 1890. 10 jutara 400 □hvati zemljišta, kako je to prije spomenuto, a već godine 1891. obradjuju 20 jutara i 400 □hvati zemljišta.

Kod kr. kaznione u Mitrovici dosta je veliko poljsko gospodarstvo od preko 300 jutara zemljišta, jer je za sada ondje kazniona po prilici samo za 400 kažnjenika.

U Lepoglavi, gdje je napose broj kažnjenika poprečno preko 700, razširilo bi se poljsko gospodarstvo, nu baš u okolici Lepoglave, kao što i u obće u svem Zagorju, vrlo je težko dobiti zemljištâ za obradjivanje, pošto je okolica prenapučena, pa seljaci ni za skupe novce ne će da odstupe zemljištâ, kojimi se jedinimi uzdržavaju.

Na desnoj i lievoj strani od glavnoga ulaza u paviljonu kr. zemaljske vlade izloženi su razni proizvodi poljskih gospodarstva kr. ovozemnih samostalnih kazniona, gdje se iztiču vino, graševina od g. 1890, zob, kukuruz, grašak, grah, mrkva, peršin, celer, repa, krumpir, buče, luk i paprika kr. zemaljske kaznione u Lepoglavi; pšenica, raž, ječam, kukuruz, grah, grahorica i sostrica kr. kaznione u Mitrovici; pšenica, raž, zob, proso, kukuruz, grah i grašak kr. kaznione u Gospiću. O posljednjoj kaznioni naročito treba spomenuti, da kod te kaznione obradjuju kažnjenici neplodnu ličku vrištinu, na kojoj liepo uspievaju naročito žitarice, proso i zob, kad se vriština izčisti i priredi tlo za pojedine vrsti usjeva.

(Nastavit će se.)

Sa izložbe: Kip Hrvatske pred zgradom „Kola“ i „Sokola“.

Po fotografiji *I. Standla.*

Letimice kroz Dalmaciju.

(Iz Bola do Zadra.)

Putne bilješke **Frana Radića.**

(Nastavak.)

Puvala je s Mosora ohladna burica, a bilo se već dosta rasvanulo. Čekajući don Frana, šetao sam dobra pol sata na peronu kolodvora, ako se tako može nazvati uzki onaj i malašni pločnik pred neznatnom spljetskom postajom. Kola bijahu već pripravna, kad prispije don Frano, te odmah unidjosmo. Pridruže nam se još neki liječnik, koji putovaše do Labina, da po sudbenom nalogu ispita tamo nekog teškog ranjenika, i svjetloslikar Goldstein, koji idjaše s nama u Knin.

U šest sati i petnaest časova ču se tak-tak-tak-tak ž-ž-ž-ž-ž š-š-š-š-š— i krenusmo iz Spljeta. Hrleći tako kao pomamni prostrugasmo mimo Solin i mimo pitoma Kaštela. Polaganije se prošuljasmo mimo Labin i Dolac, dok stigosmo napokon u Perković nakon duga i dosadna drmanja. Tu sidjosmo časak, ne bismo li protegli ukočene mišice. Na kolodvoru opazih u odjeći željezničkog činovnika mlada blijeda čovjeka u žutoj bradi. Učini mi se kao odavna poznato lice, i još mu se ne bijah posve dosjetio, kad mi on ozada zakuca rukom po ramenu. Bijaše mi sudrug iz doba djačkog živovanja u Spljetu, Šibenčanin Joso Carminatti. Nekoliko bijaše godina što se ne vidjesmo, a njemu narasla medjutim brada i zato ga odmah ne prepoznah. Tužio mi se, da u okolici i dosta na daleko od Perkovića zavladala bijaše onoga ljeta teška neka vrst groznice, od koje su mnogi i zaglavili. Njega je već tresla, a došla mu bijaše baš onijeh dana na ženu i dijete. I drugi, koji bijahu na kolodvoru, svi se jednim glasom tužahu na groznicu, od koje da bez pretjerivanja većina naroda u okolici bijaše oboljelo. Vrijeme kratko a Joso u službi, te brzo prekidosmo razgovor i rastadosmo se. Kad dojurismo u Drniš, — to jest na postaju Drnišku, jer željeznica jedino što prolazi do same varoši, al zagazi zatim duboko u Petrovo polje, te pristane podaleko od Drniša, — zatekoše nas još crniji glasovi o groznici. Po kazivanju mnogih doznasmo, da u Drnišu bijaše 80% pučanstva bolesno od groznice. Pravo da kažem, takove vijesti ostavljahu na meni vrlo neugodan utisak. Ne samo čuvstvo kršćanskoga sažaljavanja prema trpećemu iskrnjemu, već i neka zebnja rad vlastita zdravlja bijaše me dosta jako obuzela za nekoliko časova, ali joj ipak odoljeh brzo, pomislivši na pomoć Svemogućega i na odvjetovanje slavne Majke Isusove. I u Siveriću se vlak ustavi nešto oko desetak i više časova. Na susjednom su brijegu više kolodvora vrata ugljenika, a odozgo se kola natovarena ugljenom spuštaju do skladišta, koje je blizu kolodvora, dok se druga prazna istodobno uspinju.

Toga jutra proletjeh u vlaku kroz tri lijepa dalmatinska polja: *Petrovo*, *Kosovo* i *Kninsko polje*. Na njima vidjeh još dosta nepobrana kukuruza. Ima tamo i vinograda, ali mi se činjahu kao zapušteni, jer ih bijaše podušila gusta travurina. Možda ju nije imao ko da plijevi rad zavladale ondašnje bolesti. Nu ako nije tako, trebalo bi da se nadje, ko će onamošnjim seljacima kazati, koliko je to štetno, jer ne može ista zemlja da dobro hrani i travurinu i lozje. Učinilo mi se još, jureći onako letimice kroz polje, da se onamošnji gospodari ne drže mjenbene osnove, jer vidjeh velike površine razdijeljene na mnoge čestice, kako razabrah po brazdama sijerka, a sve nasadjene samim golim kukuruzom. Vrijeme bi bilo, da se pri obdjelavanju najbogatijih polja naših stanu upotrebljavati prema našim potrebama, prema podnebnim odnošajima i prema vrstima tla, razne vrsti mjenbenih osnova, koje su u pravo naprednom svijetu donijele gospodarima toliku silnu korist. Vrijeme bi bilo, da se i u Dalmaciji počne stavljati u djelo ono, o čemu se toliko piše, čita i raspravlja. Neka se zato zauzmu imućniji i vještiji naši gospodari, prednjačeći primjerom na veliku svoju korist, pa će se ostali dio naroda u njih ugledati, kad vidi njihov zbiljski napredak. Uvedenjem mjenbenih osnova uvesti će se prostranija gojitba mnogih korisnih bilina, a porasti će u velike proizvodna snaga naših zemalja, koja inače biva silno oslabljena zasebičnom gojitbom jednog te istog sjemena na istomu tlu. Zašto n. pr. za kukuruzom ne bi dobro došao ječam, pa bob, i kupus ili djetelina, pšenica i opet kukuruz, itd.?

Druga velika mana, koju sam opazio na tim ubavim i Bogom nadarenim ali ipak siromašnim stranama, stoji u silnoj oskudici livada. Čim ćete, ljudi Božji, da hranite stoku, hraniteljicu svoju, kad ne ćete da gojite livade, ni da sijete dosta livadnih trava za krmu? Čim ćete vaše njive gnojiti, kad vam ne ima dosta gnoja, zato što ne imate čim da hranite svoju stoku, pravo svoje *blago?* Opetovano sam čitao, da je u pametna gospodara polovica zemlje odredjena za livade. A na ta tri naša dalmatinska polja ne ima, sudeći po onom, što mogoh vidjeti, ma ni jedne desetine livade. Pa i od te desetine, ne znam da sam vidio, da bi za lijek vještačke livade. Treća je u tom kraju ona opća dalmatinska mana, da ne ima već malo i preveć malo voćaka. Hvale ti se Drnišani i Kninjani, da ima kod njih svakojakog voća do mile volje, ali se meni čini, da, kad ga ne nose na trg u Primorje, gdje je velika oskudica voća, da ga ni kod njih na pretek nije. Sada, kad ih je željeznica lijepo združila s Primorjem, zeman bi bio, da stanu objeručke saditi voćke, koje im tako lijepo uspijevaju i obilno rode, pa da se s njima okoriste, iznašajući voće na trg u primorske gradove, ne bi li se tamo natjecali s Talijancima, koji za same jabuke crpu godinice iz Dalmacije na stotine tisuća forinta i

osiromašuju nam ovu i tako dosta siromašnu djedovinu! Razumije se isto za krumpir, bijeli i crljeni luk, te za mnoge druge vrsti voća i povrća.

Sa svih ovih obzira bilo bi jošte potrebito, sama se po sebi nameće misao, da budu i u Kninu, i u Drnišu, i u Sinju, i u Imockomu zasnovane samostalne čisto gospodarske učionice, obskrbljene prostranim pokušalištem, uzorna gospodarstva za izgled i poučku onamošnjeg naroda, kojemu će se privredne prilike poboljšati tek onda, kad bude naučio, kako će da se ponaša, ne bi li mu zemlja usplodila obilnijim i raznovrsnijim proizvodima.

(Nastavit će se.)

Književnost.

Hrvatska. Vrli pobornik istarskih Hrvata, dr. *Dinko Vitezić*, bivši zastupnik u carevinskom vieću u Beču, izdao je u posebnoj knjizi *drugu poslanicu*, kojom obavješćuje svoje birače o svojem zastupničkom djelovanju u saborskom razdoblju 1885—1891. Ova je knjiga vrlo poučna za svakoga Hrvata, koga zanimaju javne i privatne prilike istarskih Hrvata.

Izišla je IV. knjiga *„Sabranih pripoviesti“ Rikarda Jorgovanića* nakladom hrv. antikv. knjižare M. F. Strmeckoga. U toj se knjizi nalazi pripoviedka pod nadpisom *„Divlja djevojka“*. Ima 176 strana i stoji samo 60 novčića.

Nakladom iste knjižare izišla je izvorna pripoviest *„Miraz“*, što ju je napisao pučki učitelj *Stjepan Širola*. Pripoviest ima 161 stranu i stoji 60 novčića. O njoj se govori obširnije u našem „književnom pismu“ na drugom mjestu.

Naš suradnik *Vid Vuletić Vukasović* izdao je podporom „Matice Hrvatske“ knjižicu pod nadpisom *„Narodni običaji na otoku Korčuli.* I. Moreška. II. Debeli kralj“. Tu je pisac priobćio dva zanimljiva narodna običaja, što ih je lani opisao u našem listu. Plemenita je i lepa namjena piščeva, jer sav prihod ove knjižice poklanja za spomenik pjesniku Petru Kanavelloviću Korčulaninu, za koji se je dosele sabrala lepa svota novaca.

U Spljetu je tiskana i izdana oveća pjesma pod nadpisom „Pjesma, kako je Njeg. Vel., naš premilostivi car i kralj Frano Josip I. pohodio Spljet i Solin, i opis sinjskih alkara“. Pjesmu je spjevao samouk pjesnik M. Vuletić Petrov, a poklanja ju Petru vit. Tripalu, sinjsko-cetinskome načelniku.

Petar Nenin, profesor kr. velike realke u Osieku, izdao je u posebnoj knjižici svoju razpravu pod nadpisom: *„Geometrijski zadatci* kao primjeri za rješavanje jednačaba“, što je preštampana iz ovogodišnjega izvješća kr. vel. realke osječke. Stoji 25 novčića.

Francuzka. *Georges Ohnet* izdao je novi roman: Dette de haine (Ollendorf). Knjiga se silno razpačava.

Jules Verne našao je nasljednika u piscu *André Laurie*, koji je napisao knjigu: De New-York à Brest en 7 heures. Ta knjiga vrvi pustolovinama na način Verne-ov. Inače je knjiga vrlo zabavna i zgodna za mladež.

Knjižara Dentu, jedna od najvećih u Parizu, izdaje svake godine knjigu, vrst almanaka, u kojoj ima članaka od svakog člana odbora „de la Société des gens de lettres“ (družtva književnika). Ove je godine naslov tomu almanaku: *Coude à coude*, a medju piscima nalazimo imena: Berthet, Boisgobey, Cahu, Chincholle, Cim, Claretie, Houssaye, Malot, Silvestre Armand, Jules Simon i dr.

Englezka. Poznati pisac *James Payn* izdao je protiv običaja englezkih pisaca, koji pišu ogromne romane, zbirku crtica: *Sunny Stories and some Shady Ones* (svjetle i tamne slike). Payn je vrlo vješt i okretan pisac, pa je i tom zbirkom zasvjedočio svoju vještinu. Većina tih crtica je istorijskog sadržaja, kako u obće istorijski roman preotimlje maha u Englezkoj. Pa nije ni čudo — u domovini Walter Scotta i Bulwera.

Svaštice.

Sitne književne viesti. Neki bezimeni „čovjekoljub“ (iz Majura u Hrvatskoj) napisao je knjigu: *„Protiv bolesti i siromaštva,* na spasenje čovječanstva doprinosi Čovjekoljub“. Držeći se lozinke: „da mi je učiniti srećnim sve čovječanstvo!“ hoće pisac da podsjeti ljude na bolje razmišljanje o sebi i na razmatranje života u prirodi. Govoreći o tielu čovječjem, zdravlju, bolestima i siromaštvu bezobzirce odkriva mane ljudske, prekorava ih i čovječanstvo na bolje upućuje, pa se pri tom ne žaca oštrih rieči, jer mu je prostodušnost nada sve. Knjiga je pisana živo, te se ugodno čita, ali je namienjena samo odraslijoj čeljadi. Ima u njoj štošta odveć radikalnih savjeta i misli, no ne može se poreći piscu plemenita i zaista čovjekoljubiva namjera. Knjiga je štampana cirilicom u parnoj štampariji nar. radik. stranke u Biogradu, stoji 75 novč. i obseže 123 strane velike osmine.

Iz tudjih književnosti. Francuzki pisac *F. Lannes* napisao je ove godine u francuzkom časopisu „Revue philosophique“ važnu razpravu pod nadpisom: *„Coup d' oeil sur l' histoire de la philosophie en Russie“*, u kojoj prikazuje u glavnim crtama povjest i razvitak ruske filozofije.

O povjesti francuzke filozofije razpravlja se u knjizi F. Picaveta: *Les idéologues.* Poznato je, da su ideolozima zvali filozofe francuzke revolucije i prvih godina našega stoljeća. Prvaci su njihovi bili: Cabanis, Condorset, Degérando, Laromiguière.

Važnu je knjigu napisao englezki pisac *E. Hatch* pod nadpisom: „The influence of Greek ideas and usages upon the Christian Church“.

Učeni profesor na Collège de France u Parizu, *Gaston Boissier*, izdao je oveće djelo pod nadpisom: „La fin du paganisme“. Ovo je djelo dopunjak piščevu spisu „Religion romaine“. Prikazuje, kako je poganstvo postepeno izčezavalo u kršćanstvu.

Poljak o starijoj hrvatskoj književnosti. Poljski nakladnik S. Lewental u Varšavi izdaje „biblioteku najcelniejszych utworów literatury europejskiéj“, a u toj biblioteci izlazi niz vrlo koristnih knjiga, u kojima se prikazuje u glavnim crtama „dzieje (povjest) literatury powszechnéj (obće) z illustracyami“. U trećem tomu česti drugoj a razdjelu VII. nalazimo *„povjest literature hrvatske u Dalmaciji i Dubrovniku u XVI. i XVII. stoljeću“*, što ju je napisao poznati prijatelj Hrvata i čuveni poljski pjesnik i dramatičar *Bronislav Grabowski.* Iznajprije crta u kratko političke prilike Hrvatske i Dalmacije, govori obširnije o „kruni hrvatskih gradova“, gradu Dubrovniku, i o njegovoj uredbi; za tim podaje priegled cirilske i glagolske književnosti i spominje duhovnu literaturu bosansku, pa se opet vraća na dalmatinsku i dubrovačku književnost. Obširnije govori o Maruliću, Hanibalu Lucić, Vetraniću, Petru Hektoroviću, Čubranoviću, Nalješkoviću, Marinu

Držiću, Dinku Ranjini i Zlatariću, Ivanu Gundulić u (na 6 strana), Palmotiću itd. U drugom članku, koji nosi nadpis: „Povjest literature hrvatske u XVI. i XVII. stoljeću u pravoj Hrvatskoj i Slavoniji“ erta u kratko povjest ovih zemalja, spominje pjesnike latinske iz tih kraljevina, govori o protestantizmu, o Habdeliću, Ratkaju, Marnaviću, Petru grofu Zrinskom, Frankapanu, Ani Katarini Zrinskoj, Pavlu Vitezoviću, a napose obširnije govori o Jurju Križaniću. — Revni je pisac dobro upotrebio sva poznata vrela i dosadašnja iztraživanja o književnosti u Hrvatskoj, Dalmaciji i Dubrovniku, koju vazda drži i zove hrvatskom i nikako drugačije. Pojedine karakteristične i ljepše odlomke iz pjesama pjesnika dubrovačkih preveo je pjesnik krasno na poljski jezik. Mi Hrvati treba da budemo u velike zahvalni vrlomu poljskomu književniku, što medju našom braćom Poljacima pronosi slavu hrvatskoga imena i upoznaje svoje zemljake sa prosvjetnim i književnim životom hrvatskoga naroda ne samo u sadašnjosti, nego i u prošlosti, kao što se iz ove krasne i pomne radnje razabire. Da mu se odužimo, trebalo bi da se tkogod u nas lati posla, pa da napiše povjest poljske književnosti. Ako se ostvari zasnovana misao „Matice Hrvatske“ o postepenom izdavanju povjesti svjetskih književnosti, medju prvima knjigama valjalo bi da bude kratka povjest poljske književnosti. To traži od nas dužna zahvalnost i uzajamnost slavenska.

Jan Neruda. Češki narod oplakuje smrt jednoga od najboljih svojih sinova. Jan Neruda, proslavljeni pjesnik i pripovjedač, umro je noću 22. pr. mj. u Pragu. Punih je trideset godina kao pjesnik, kritičar, novinar, putopisac neumorno radio na književnom polju, zborom i tvorom naobražavao svoj narod i kumovao njegovu duševnomu i prosvjetnomu napredovanju. Borio se vazda u prvim redovima, u najljućem ognju narodnoga boja vjerno i neustrašivo za idealne ciljeve češkoga naroda. Velika je njegova zasluga, što je već u početku svoga književnoga rada revno nastojao, da djelima svojim poda moderni značaj i osnov narodni. Ta mu je misao vazda lebdila pred očima i nema sumnje, da je upravo Neruda potaknuo narodni pravac u novijoj češkoj književnosti. Neruda je uman pjesnik, njegovi su pjesmotvori oduševljavali i staro i mlado; bio je pronicav i naobražen mislitelj i neumoran publicista, a u svakoj čestici bića svoga pravi sin češke zemlje i Slaven, a uz to čovjek častna i svietla značaja. Pod stare ga je dane narod njegov poštivao i obožavao kao svoga patrijarku. O pjesničkim djelima njegovim bilo je govora u „Viencu“ g. 1884. br. 44., gdje se nalazi i lik pjesnikov. Napose treba spomenuti, da je Neruda u češkoj književnosti stvorio feuilleton, u kojem je do tolikoga savršenstva dotjerao, da mu nema u cielom Slavenstvu premca. Čuveni su njegovi sastavci u političkom dnevniku „Narodny Listi“. Cieli njegov život i rad na književnom polju kretao se smjerom idealnim. Kao uman mislitelj i duh jasnih i zdravih nazora o svietu i životu dobro je razbirao, da je i za pojedinca, kao i za cieli narod i čovječanstvo potreban što življi razvoj i napredak. A do razvoja i napredka vodi rad ustrajan i neumoran. I zaista Neruda bijaše radenim trudbenikom za svoj narod. Iz rada je crpao živu vjeru u neumornost životnih sila i konačnu pobjedu svetih prava naroda svoga. Iz nemara i lienosti niče pesimizam, beznadje. Jan Neruda bijaše junak narodnoga rada, pa je s toga tako tvrdo vjerovao u bolju budućnost domovine svoje. Mnogo je patio od bolesti još od g. 1879., ali se nije nikomu jadao, nikomu dosadjivao; čekao je mirno kao stoik svoju smrt. Pokopaše tielo njegovo 25. kolovoza na Vyšehradu, ali duh je njegov ostavio u češkom životu dubok trag, koji ne će zamesti vrieme ni u poznoj budućnosti.

Sitne glumištne viesti. Kako smo našim čitaocima na ovom mjestu javili, sastavio je Louis *Gallet* po romanu Zolinu: *Le Rêve* operni libreto, za koji je *Bruneau* napisao glazbu. Opera je medjutim propala, i to zbog nespretne glazbe: ciela je opera niz recitativa. — U Théâtre-Chatelet-u uspieva gluma: *Tout Paris*, pièce à grand spectacle. I sam naslov pokazuje, kake je vrste taj dramatički proizvod, ali — inscenacija je prekrasna.

Pedesetgodišnjica smrti M. J. Lermontova slavila se svečano po svoj Rusiji prošloga mjeseca. Kako je poznato, rodio se taj pjesnik velikan u Moskvi 1814., a umro u dvoboju g. 1841. Lermontov je s punim pravom zaslužio ime velikoga pjesnika. Ako pomislimo, kako je kratak život njegov (umro u 27. godini dobi svoje), nehote se divimo geniju njegovu, koji se još nije bio podpunoma razvio, a već je stvorio tako znamenita pjesnička djela, kao što su: Demon, Bojar Orša, Mcyri, Valerik itd., koja su puna pjesničke fantazije, zanosa i čuvstva, a sve je znao zaodjeti u čarobne i zvonke stihove. Bio je pravi Rus, žarko je ljubio svoju domovinu, hrabro se borio za nju. Ljubio je i priprosti narod; u mnogim je pjesmama posvetio nekoliko srdačnih i nježnih stihova ruskomu puku. Poezija je njegova živa. Prima se srca i ugadja umu. Takva će djela imati svoju vriednost i u poznom potomstvu. Pjesnički su proizvodi njegovi prevedeni gotovo u sve evropske jezike. Sada smije svatko izdavati njegova djela, pa je A. F. Marks u Petrogradu naumio izdati cjelokupna djela njegova, medju kojima će biti prinosa i proizvoda, koji nisu dosele objelodanjeni.

Vladalački naslovi. Poznato je, da je papa Karlu Velikomu dao pridjevak: „najkršćanskiji kralj“, kojim su se i njegovi nasljednici, francuzki kraljevi, kitili; kralj španjolski prozvan bi: „najkatoličkiji“, a portugalski: „najvjerniji“. Poznato je i to, kakove su sjajne naslove imali njemački vladari i vladarčići. Što neznatniji vladar, to je ponosniji bio njegov naslov. Ali sve to izčezava pred kićenim pridjevcima, što ih usvajaju iztočni gospodari. Perzijski šah zove se: „ogledalo kreposti i ruža naslade“. Sultan, obćeći s francuzkim kraljevima, običavao se je podpisivati: „Sluga dvaju tri puta posvećenih gradova (Meke i Medine) i sjena božja“. Kralj od Monomatape je „gospodar sunca i mjeseca, najveći magik i silni gospodar“, a car od Anacana „posjednik bieloga slona i obiju naušnica“. Tek ne znamo, kako bi se evropski podanici sprijateljili s naslovom, što ga ima vladar od Ave, koji se zove „kralj od dvadeset četiri kišobrana“, ali bit će, da taj naslov prema duhu dotičnog jezika isto tako ponosno zvuči, kao „ruža naslade“.

Etnografija kod Čeha. Poznati češki učenjak dr. Č. Žibert pokreće novi list pod imenom „*Česky lid*“, u kojem će izlaziti studije čeških folkrorista i etnografa. Taj će list biti važan ne samo za braću Čehe, nego i za svakoga, tko se bavi etnografijom slavenskom.

Književno družtvo sv. Jeronima u Zagrebu, kao upravitelj „zaklade pok. Dušana Kotura za nagradu pučkih spisa“, razpisuje natječaj za nagradu od 400 for. slovima: četiri stotine for. a. v. za pučku pripoviest, napisanu u duhu i smjeru spisâ toga družtva.

Uvjeti za natjecanje:

1. Pripoviest ima iznositi bar deset štampanih araka u formatu „Danice“, nu natjecati se za nagradu mogu i dvie pripoviesti, koje će zajedno iznositi 10 štampanih araka;

2. spis, koji bude nagradjen, postaje vlastničtvom književnoga družtva sv. Jeronima, a ono će ga godine 1892. štampati za svoje članove;

3. natječaj traje do 31. prosinca 1891., napokon

4. koji će se spis nagraditi, to odlučuje upravljajući odbor književnoga družtva sv. Jeronima.

Udovica. — Ljubavno pismo — iz šale sbilja. — Hrvatici. — Književno pismo. — Jubilarna izložba hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva u godini 1891. — Proizvodi zemaljskih kazniona na gospodarsko-šumarskoj jubilarnoj izložbi u Zagrebu. — Letimice kroz Dalmaciju. — Listak.

Uredjuje **J. Pasarić.** Vlastničtvo i tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 12. rujna 1891.

Br. 37. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena poštom i domaćim u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Udovica.

Pripoviest iz 18. vieka. Napisao J. E. Tomić.

(Nastavak.)

XVI.

Ne zamjerite, što sam poslao po vas! — govoraše potiho gospodin asesor Bedeković Krstu Domjaniću, vodeći ga u svoju sobu, gdje je bila pisarna, u kojoj su pod prašinom ležala dobro ugojena parnična akta, čekajući na riešenje svoje. — Stvar je takova, da se nije mogla dalje odlagati.

Domjanić nije dakako ni slutio, zašto je po nj na imanje poslao svoje karuce ugledni gospodin asesor, ali nije mu preostalo ino, nego sjesti u kočiju i odvesti se u Zagreb. Dok mu je asesor ovako govorio, vodeći ga u svoju sobu, bijaše Krsto veoma ljubopitan. Mislio je u prvi mah, da će čuti nenadanih viesti o zatočenom stricu, ali se je radilo o nečem drugom.

— Vi poznate Jelenu, kćer udove Magdićeve? — upita Bedeković, zasjekav po srijedi.

— Poznam.

— Eto vidite, radi nje sam vas pozvao ovamo. Hoće da ju učine duvnom. Mati, udova, dogovorila se s Klarisami, pa hoće na silu, da djevojka postane opaticom.

— Poznato mi je.

— Revera (doista)? Tim bolje, a znate li, zašto?

— Mislim da znam.

— Jer djevojka vas ljubi, a mati se boji, da ne postane vašom ženom. Nije li tako?

— Tako su i meni kazivali, — odgovori Domjanić.

— Ali djevojka ne će ni da čuje o duhovničtvu, — prihvati asesor. — Kada su htjeli, da o tom razmišlja i da ju osame, recimo zatvore, ona uteče iz samostana. Bijaše velika sablazan u varošu?

Krstu se vidjelo na licu, da ga se ova viest silno dojima.

— Ja uzeh djevojku k sebi te sam govorio s njom potanko u četiri oka. Djevojka vas iskreno ljubi; nema vrućije želje, nego da bude vašom ženom. Molim vas, care amice, kažite mi po duši, što sudite vi o tom?

— Što ja sudim... — poče neodlučno Krsto, kao djak, koji je iznenada dobio težko pitanje, na koje nije bio pripravan odgovoriti.

— Djevojka je krasna, dobra. Nećete se nikada pokajati. I imetka će se naći.

— Sve je to istina, — odgovori Krsto; — što više, moram priznati, da se od nedavna i meni djevojka vrlo svidja i misao, da se s njom oženim, nije mi tudja; nešto me samo smeta, bio sam zaručnikom njezine matere.

— To je toliko, koliko ništa, — odreza u kratko asesor. — Ona vas je odbila, pa ste sada slobodni. Ili se možebit osjećate napram njoj obvezanim, možda savješću.

— Ničim.

— Quid ergo obstat (što dakle prieči)? — reče asesor.

— Sviet je svakakav...

— Što marite za zle jezike, samo kad je vaša savjest čista.

Domjanić se zamisli.

— Zna li Jelena, da ste poslali po me? — upita iza kratke stanke Krsto.

— Ni ne sluti o tom. Ona ni ne zna, da ste ovdje.

— Onda vas molim, kažite joj, da želim govoriti s njom, u četiri oka.

Asesor se požuri, da izpuni Krstovu želju. Za nekoliko časaka otvore se vrata i Jelena stupi u sobu.

— Ah, Krsto, vi ste tu! — kliknu svesrdno i veselo djevojka, prihvati Krstovu ruku i prikuči mu se tako

blizu, da je osjećao toplinu njezina tiela. Nije mogao da ju ne zagrli i još bliže k sebi privuče.

— Želiš li biti mojom ženom? — upita ju kratko i odlučno Krsto, komu bijaše nakana, da o toj stvari obširno govori s djevojkom, ter joj sve predoči što ju u braku s njime čeka, a na što ona u svojoj mladenačkoj duši nije ni pomišljala.

— Od sve duše! — odgovori Jelena i zajeca sretnim srcem na Krstovoj grudi.

Njihove duše plovile su u raju čiste, bezkrajne ljubavi.

U taj čas pokuca netko tiho na vrata, koja se malo za tim otvoriše.

Gita se pojavi na vratima. Bijaše joj, kao da je gromom ošinuta. Više nije trebala da vidi; ona je odmah pogodila, o čem se radi.

— Prokletnici! — zavika u jedan put strašnim glasom, — himbene duše... ja vas kunem... vas i sve pokolenje vaše... Eto vam moga blagoslova. — Biesna zalupi vratima i nestade je.

Krsto i Jelena bijahu silno potreseni Gitinom pojavom i užasnom njezinom kletvom. Jeleni je zamrla rieč na ustima, a glava joj kao slomljenu cvietku čaška klonula na Krstovo rame. Ona je u prvi mah sbilja mislila, da je zaslužila težku kletvu materinu, nu poslije stade se razabirati sama u groznom položaju. Pogleda plaho Krsta, koji je još uviek držao svoju ruku oko njezina struka. Bijaše blied u licu i nije mogao, da rieč progovori. Kletva Gitina nije ga ni najmanje zastrašila, ali ga je tim više ogorčila. Ako je dosele bio i trunak simpatije za tu ženu u njegovu srcu, sada je i toga nestalo. Onim časom, kako je nestalo Gite s vrata asesorove sobe, nestalo je i zadnje iskrice osjećaja u Krstovoj duši za tu ženu, koju je nekada nada sve ljubio. Mjesto nje obladalo je njegovim srcem mlado djevojče, koje mu je s tolikom uztrajnošću i snagom donielo na dar nevino, mlado svoje srce, puno ljubavi i odanosti prama njemu, koga su još i sada ljudi smatrali nevriednim boljega družtva.

— Hvala ti, Bože! — uzdahnu u jedanput Krsto.

— Zašto to veliš?... Sada...? — upita Jelena, koja je sveudilj još drhtala pod utiskom materinje kletve.

— Sada te još više ljubim... — reče Krsto.

— Oh, hvala ti, hvala! — govoraše toplo i strastveno Jelena, stiščući ruku Krstovu. — Ali jesi li čuo one strašne rieči, blagoslov moje majke...

— Biesna je.... ne zna što radi.... Ne misli na to...

— Ali meni je i sada još grozno, užasno...

— Naša sudbina je u Božjoj ruci, a bezbožne kletve ne dopiru do neba... — reče Krsto, gladeći Jeleninu kosu.

— Pravo veliš! Bog će biti uz nas, ako se majka od nas odbija...

U to otvori vrlo oprezno vrata od pobočne sobe gospodin asesor i vidjevši Krsta i Jelenu ogrljene, zadovoljno se nasmija.

— No, je li stvar u redu? — upita asesor.

— Mi smo se jedno drugomu zavjerili — reče Krsto, držeći Jelenu za ruku.

— No, pa Bog blagoslovio... Bilo sretno! — reče asesor i izrukova se s vjerenici.

Njegove rieči umiriše posve Jelenu. — Bog blagoslovio! — rekao je asesor, a to je jedino, što vriedi kršćaninu, koji vjeruje u Boga i u njegovu svemoć.

Jelena bijaše sada uvjerena, da se je mati njezina ružno bila poniela i da do njezine kletve neima ništa, ama ništa držati.

Gita je usuprot mislila, da će njezine jarostne rieči, što ih je izustila u najvećem bjesnilu ljubomornosti, poput otrovna žalca otrovati sreću i samu budućnost vjerenikâ.

U tom uvjerenju ostavila je Bedekovićevu kuću i žurila se doma u najvećoj uzbudjenosti. Ljudi, koji su ju putem sretali i smierno pozdravljali, bijahu u čudu, da ih udovica niti ne gleda, nego da sva zažarena u licu i govoreći nesavezne rieči, spieši svojim putem.

Nitko je još takove nije vidjeo, a prolaznici samo su kimali glavami, pitajući se: što li je toj ženskoj glavi?

Došavši kući baci se u naslonjač i briznu u plač. Nu to je potrajalo samo kratak čas. Kao mahnita skoči u jedanput i zakopav prste u guste svoje vlasi, vikaše kao u ludilu: Prokleti, prokleti bili!

Bijaše tako biesna u svojoj jarosti, da nije ni opazila, kako je efeb unišao i na srebrenu pladnju donesao list.

— Vaša milosti! — javi se momčić plaho, gledajući mahnitajuću gospodju.

— Što ćeš? nosi se! — prodera se na nj Gita.

— Evo list! — reče glasno efeb, podigav više pladanj s listom.

Gita zlovoljno pograbi pismo i pogleda. Crn pečat bijaše na njem.

— Što je to? — uze glasno govoriti Gita, otvarajući pismo. — List je iz Legrada od moje svasti.... Da nije stara tetka umrla... Sbilja!... Tetka Barbara je umrla... Sirota!... Bog ju pomilovao!... I Gita čitaše do kraja dosta kratki list. Na kraju zasja tračak zadovoljstva na njezinu licu. — Ostavila mi je deset tisuća forinti!... Ipak me Bog još voli... Ta baština bit će za me, samo za me... — i lakouman smiešak počivaše dugo na njezinu licu.

Primivši taj list i viest o nenadanoj baštini, Gita je odmah počela snovati o načinu budućega svoga života. Odlučila je živjeti po svojoj volji, ne slušajući ničije savjete, ni naputke, sasma po svojoj volji, kao što može samo žena, koja je nešto nada sve draga morala da pregori, pa hoće da pokaže, kako umije prkositi svojoj sudbini.

Tri dana poslije toga, što je primila ovo pismo, odveze se Gita najprije u Konšćinu, a onda u Legrad po svoju baštinu. U Legradu ostala je više od mjesec dana,

i dočekala tamo glas, da se je izpunilo nešto, čega se je tako dugo bojala.

Krsto i Jelena vjenčali se.

XVII.

Imanje pokojnoga Magdića, a sada njegove djece, Jelene i Magdalene, nalazilo se u veliku neredu. Tko ga je samo površno pogledao, opazio je, da to već dugo ne prigleda oko gospodarovo. Zemlje bijahu slabo obradjene i ne gnojene, vinogradi zapušteni, ne koljeni i ne okapani, a travom zarasli; livade bijahu pune krtinjaka, drača i šikare; gospodarske zgrade trebale su popravka na sve strane; stoka je izgledala slaba i mršava; peradi se je vrlo malo vidjelo po dvorištu. Osim toga bijaše pivnica, žitnica i smočnica na pol prazna, kao da je najveća sirotinja gospodar toga imanja

Gita se nije već dvie godine brinula za to imanje; neprestano je boravila u gradu, a dotle njezin špan gospodario u Konšćini, kako je htjeo. U to kratko vrieme počeo se je taj čovjek liepo bogatiti: on je imao u stajah liepo i dobro krmljeno blago, sjenik bijaše pun krme, žitnica žita, a pivnica vina, i to izvrstna vina, koje bijaše za čudo slično onomu u pivnici gospoštije.

Ne bijaše u ostalom nikakova tajna i sav sviet je znao, da špan, što više može, grabi gospodskoga i kući svojoj nosi. Rekli su to i Giti, ali je ona mislila, da su sve sluge jednake, pa čemu da mienja.

Ali taj nered nisu podnosili ljudi, koji su živjeli u prijateljstvu s pokojnim Magdićem i koji su bili prijatelji njegovoj djeci.

Gospodin asesor Bedeković, znajući za sve, što se dogadja u Konšćini, pisao je Giti dug list, gdje ju opominje, neka gleda što prije staviti u red dječiju otčevinu, jer bi se moglo dogoditi, da sud imenuje kuratora, baš onako, kao što joj je nedavno govorio kanonik Krčelić.

Gospoja Gita prepade se te pretnje i požuri u Zagreb. Otišla je najprije k asesoru, da se s njim posavjetuje, što ima da učini. Savjet gospodina asesora bijaše vrlo kratak:

— Oćerajte sadanjeg nevaljanog špana i uzmite u službu čovjeka, koji je pošten, i koji umije gospodariti. Onda prigledajte i sama gospodarstvu i ne bavite se toliko stvarima, koje se vas ne tiču.

— Gdje, . . . samo gdje da nadjem čovjeka, komu bi povjerila imanje — pitaše Gita, — ta ne može se tražiti od mene, da svu godinu boravim u onoj pustinji.

— Ja ću vam ga poslati, — obeća asesor. — Strpite se do prekosjutra. Čuo sam, da dosadanji dvorski u Paukovcu kod grofa Nickoga želi dobiti samostalnu službu; svi ga vrlo hvale . . .

Gita se zadovolji tim. Drugi dan dodje sbilja u Zagreb paukovački dvorski i predstavi se Giti.

Bijaše to mlad čovjek, kakovih dvadeset šest godina star, povisok, jedar i prijatne vanjštine. Bio je plavokos za čudo se spodabljao svojom osobom Krstu Domjaniću.

— Kako se zovete? — pitaše ga Gita, motreći pozorno dvorskoga.

— Josip Zana.

— A odakle ste?

— Iz Vesprima . . .

— Jeste li plemić? . . .

— Nisam . . .

— Zašto ostavljate službu kod grofa Nickoga?

Zana se porumeni malko u licu.

— Nisam se slagao s upraviteljem, — odgovori u smetnji.

— Zašto?

— Radi žene . . . Izvinite! . . . Sumnjao je, da mu žena . . .

— Dosta, dosta! . . . Ovdje ne ćete imati takovih napasti . . .

— Na meni ne bijaše krivnje! — reče svečano Zana.

— Svejedno! . . . Kako rekoh, kod mene nećete imati takovih napasti . . . Ja vas uzimam u službu i želim, da odmah krenete u Konšćinu. Imanje je do zla Boga zapušteno . . . Treba ga urediti i, što je zapušteno, popraviti.... ali s čim manjim troškom . . . S mnogo novaca umije svaka luda nešto učiniti, . . . ali s malo novaca mnogo toga izvesti, to je ono, što vriedi . . . U Paukovcu bijaste dvorskim, u mene biti ćete providnikom i moći ćete samostalnije raditi . . . Plaću dobivat ćete točno i mislim, da ćete biti zadovoljni . . . Gledajte samo, da budem i ja s vami zadovoljna . . .

— Ja ću se trsiti, što budem više mogao, vaša milosti! — obeća Zana i smierno poljubi ruku udovici.

Gita ga pri tom pogleda, pa kad bješe Zana izašao iz sobe, reče sama sebi:

— Liep je taj Madjar! . . . Za čudo me sjeća na *njega!*

Novi je providnik odmah krenuo na novo svoje mjesto. Došao je u jesen i našao pune ruke posla. Odmah je vidio, da s dosadanjom družinom ne će moći raditi. Odpustio je sve, počamši od špana do zadnjega svinjara. Gita, saznavši za to iz prvoga njegova pisma, nadje u tom postupku opet sličnost s *njime.* Tako je baš on radio u Kaštelu, bivši u službi barunice Pudencijane, i dobro je radio. Zana pisaše svojoj gospodarici, da se nada obilatomu prirodu i raduje se u pismu, da će njegova milostiva gospodarica naći na imanju sve drugačije, nego li je dosele bilo.

Gita postade u jedan put ljubopitna, da vidi, što je učinio i popravio novi njezin providnik. Poslije berbe dade ona zapreći kočiju i odveze se u Konšćinu.

(Nastavit će se.)

*

Gospoda Golovljevi.

Roman M. E. Saltykova Ščedrina, s ruskoga preveo Stjepan Lukić.

(Nastavak.)

Mjesec je studeni na izmaku: zemlja je na nedoglednu daljinu pokrivena bijelom samrtnom odjećom. Vani je noć i vijavica; oštar, hladan vjetar u čas smiće rpe snijega, isprevrtava sve, što nadje na putu, i napunjava svu okolicu urlikanjem. Selo, crkva i obližnja šuma — sve izčezne u sniježnoj magli, koja se je zgusnula u zraku; starinski golovljevski vrt silno cvili. No u kući je vlastelinskoj svjetlo, toplo i ugodno. U blagovaoni stoji samovar, oko kojeg se sakupiše: Arina Petrovna, Porfirij Vladimirić i Evpraksejuška. Na strani je postavljen stol za kartanje, na koji su bačene izlizane karte. Iz blagovaonice otvorena vrata vode s jedne strane u sobu za molitvu, razsvijetljenu svjetiljkama, s druge — u kabinet gospodara, u kojem takodjer gori svjetlo pred ikonom. U jako je ugrijanim sobama zadušljivo, miriše po maslinovom ulju i dimu samovarnog ugljena. Evpraksija, sjednuvši na protiv samovara, ispira čaše i tare ih rupčićem. Samovar sve kipi: sad zacvili, što igda bolje može, sad počne kao sapiti i jako zasopi. Oblaci se pare dižu ispod poklopca i obvijaju maglom čajnik, koji već četvrt sata stoji na žeravnici.

Sjedioci razgovaraju.

— A koliko si puta ostala „durak“? — pita Arina Petrovna Evpraksejušku.

— Ne bi ostala, da se nisam predala. To činim vama za volju, — odgovara Evpraksejuška.

— Ne govori! Vidjeh, kako ti je drago bilo, kad sam ti onomadne podbacivala „trojke“ i „petorke“. Ja nijesam Porfirij Vladimirić: on sve ide s jednom te jednom kartom, a ja tako ne ću.

— A da vi možda i ne varate?

— Sačuvaj Bože, toga nema kod mene!

— A kog sam onomadne uhvatila? Ko je htio spariti sedmicu žira s osmicom crvenom? To sam sama zapazila i dokazala!

Evpraksejuška, govoreći to, ustaje, da skine sa samovara čajnik i okreće se k Arini Petrovnoj ledjima.

— Kaka su u tebe ledja. Bog s njima! — veli Arina Petrovna.

— Da, ima ledja . . . — odazove se Juduška.

— Ledja te ledja . . . besramnici nijedni! A što su vam moja ledja učinila!

Evpraksejuška gleda desno i lijevo i osmješkuje se. Ledja — to je njezina zabavica. Nedavno se i starac Saveljić, kuhač, zagledao i rekao: „Gledajder ta ledja! Kao kaka gora!“ I ona se nije na nj potužila Porfiriju Vladimiriću.

Čaše se redomice nalijevaju čajem i samovar se počima stišavati. A vijavica biva sve jača i jača: sad udari snijegom u stakla prozora, sad nekakim neizrecivim plačem zajauče u dimnjaku.

— Baš je vijavica okrenula kao za okladu, — zamjećuje Arina Petrovna — sve zviždi i urliče!

— Neka urliče! Ona urliče, a mi ovdje pijemo čaj — tako je to! draga mamice! — odgovara Porfirij Vladimirić.

— Ah, strašno je sad na polju, ako koga taka milost Božja zateče!

— Nekome je strašno, no nama nije zlo. Nekome je i tamno i hladno, nama je i svjetlo i toplo. Sjedimo i pijemo čaj. I sa šećerom i limunom. A prohtjedne li nam se s rumom, pa ćemo piti i s rumom.

— Da, ako sad . . .

— Dozvolite, mamice! Ja velim: sad je na polju vrlo strašno. Ni puta, ni staze — sve je snijeg zameo. Pa opet vuci. A kod nas je ovdje svjetlo i ugodno i ničesa se ne bojimo. Sjedimo ovdje tiho i mirno Prohtjedne li nam se, da se kartamo — kartat ćemo se; prohtjedne li nam se čaja — pit ćemo i čaja. Bez nužde ne ćemo piti, a koliko treba, toliko ćemo popiti. A zašto je to tako? Zato, mila majčice, što nas milost Božja ne ostavlja Da nema njega, cara nebeskoga — možda bi i mi sada tumarali na polju, pa bi bilo i nama i tamno i hladno... U kakom god zubunčiću, s rdjavim pojasom, u opancima.

— Što, u opancima! Zar se nijesmo rodili u plemićkom staležu? Bili kaki mu drago, no ipak nosimo cipele!

— A znate li, mamice, zašto smo se mi rodili u plemićkom staležu? Samo zato, što je Bog bio prama nama milostiv. Da nema milosti Božje, i mi bi sada sjedili u kakoj god sobici; ne bi gorjela kod nas svijeća, već luč, a što se tiče čaja i kave — na to ne bismo smjeli ni pomisliti! Sjedili bismo; ja bi krpao opanke, vi biste spremali kaku god večeru, Evpraksejuška bi tkala. A možda bi, na nesreću, desetnik još i izagnao . . . A najedared počela ići vojska! Može da okrene rat ili buna, pa tad valja čete primati na konak. Onomadne mi kazivaše policajni činovnik, da je umro Napoleon III., — sigurno će se sada Francuzi početi buniti. Dakako, naši će odmah naprijed — no, i davaj, seljače, podvoz. Pa po vijavici, pa po besputici, ni na što se ne gleda: ajde, seljače, kad glavarstvo zapovieda!

— Mani se tog razgovora! Velika je milost Božja spram nas!

— A što ja velim? Bog je, mamice, — sve. On nam daje i drva za ogrjev, i živež za jelo — sve On. Mi mislimo, da sve sami, svojim novcem stičemo, no čim pogledamo, promotrimo — sve On, sve Bog. I ako On ne ushtjedne, ništa ne ćemo imati. Evo, ja bih sada htio

kitajskih naranča i sam bi jeo, i milu bi mamicu pogostio, i svima bi dao po jednu, i novaca imam, da ih kupim. Al Bog veli: Ne! i ja evo sjedim kao mudrac bez krastavaca!

Svi se smiju.

— Ajde, da pripovijedam! — reći će Evpraksejuška: Imala sam ujaka u Posočnom; bio je tako pobožan i usrdan — mogao bi Bog ma štogod za nj učiniti! — no kad ga je jedared zatekla na polju vijavica — ipak smrznu.

— I ja to velim. Ako Bog hoće — čovjek će se smrznuti, ako ne će — ostat će živ. Valja opet reći i nešto i o molitvi: ima molitva ugodna i molitva neugodna. Ugodna — postizava sve, a neugodna — svejedno, bila kaka mu drago, kao da je i nema. Možda je i ujakova molitva bila neugodna — i nije bila uslišana.

— Sjećam se, kako sam u dvadeset i četvrtoj godini išla u Moskvu — još sam u to doba nosila pod srcem Pavla — pošla sam u mjesecu prosincu . . .

— Dozvolite, mamice, da svršim o molitvi. Čovjek moli za sve, jer treba svega. Treba mu i ulja, i kupusa, i krastavaca — nu, riječju, svega. Katkada mu štogod i ne treba, no on ipak po ljudskoj slaboći prosi. Ti moliš od Njega ulja, a on ti dade kupusa ili luka; ti moliš za vedro i toplo vrijeme, a On ti pošalje kišu s tučom. I moraš se tome pokoriti i ne smiješ mrmljati. Prošlog smo mjeseca studenog sve molili Boga za hladno vrijeme, da nam se ozimica ne posuši i usahne, a Bog ne dade — no, i naša se ozimica posuši.

— Još i kako se posuši! — jaduje Arina Petrovna. — U Povinkama kod seljaka cijelo ozimno polje ne valja ni za što. Valjat će u proljeće preorati i zasijati jarinom.

— Da, da, tako je. Mi ovdje mudrujemo i onako, a Bog najedared, u jedan tren uništi sve naše osnove. Nešto htjedoste, mamice, da pripoviedate? Što je ono bilo s vama u dvadeset i četvrtoj godini?

— Ništa! Već sam zaboravila! Čini mi se, nešto htjedoh reći o milosti Božjoj. Ne sjećam se, sinko, ne sjećam se.

— Bog će dati, da ćete se drugi put sjetiti. A dok tamo vani mete i vije, a vi, mamice, jedite uvarenog voća. To su trešnje golovljevske! Evpraksejuška je sama uvarila.

— To jedem. Trešnje su sada kod mene, valja mi priznati, velika rijetkost. Prije sam ih imala u izobilju, no sada . . . Tvoje su trešnje u Golovljevu dobre: sočne i krupne. U Dubrovinu nijesu nikad slatke, pa ma da ih svakako njegušeš. Jesi li, Evpraksejuško, metala u varenje francuske rakije?

— Kako da nijesam! Kako ste me učili, tako sam i uradila. Htjedoh vas upitati: kako solite krastavce — mećete li kardamoma?

Arina se Petrovna na čas zamisli i počne rukama micati.

— Ne sjećam se, sinko; čini mi se, da sam prije metala i kardamoma. Sad — ne mećem. Prije sam metala . . . Što više dobro se sjećam, da sam metala! Kad dodjem kući, pogledat ću u recepte, ne bih li našla. Dok sam bila snažna, sve sam si zapisavala. Gdje mi se što svidi, odma sve zapišem na papir — i kod kuće pokušam. Jedared sam se dočepala take tajne, da su davali hiljadu rubalja — al onaj čovjek ne htjede otkriti ni zašto! A ja ključarici turih u ruku četvrt rublja — i ona mi sve do jedne odade!

— Da, mamice, u svoje ste vrieme bili pravi . . . minister!

— Bila minister il ne bila, no mogu Bogu zahvaliti i nijesam ništa protračila, već umnožala. I sad jedem od svog truda: ja sam zasadila trešnje u Golovljevu!

— Hvala vam za to, mamice, lijepo vam hvala. Vječna hvala i za se, i za potomke!

Juduška ustane, podje k mamici i poljubi joj ruku.

— I tebi hvala, što mater poštivaš! Da, ti imaš liep živež, vrlo liep.

— Kakav je u nas živež! U vas je istom bio! Koliko je samo bilo podruma i nigdje ni jednog praznog mjesta!

— Imala sam živeža, neću da lažem, ni kada nijesam bila bez kuće i kućišta. A što se tiče onog, da sam imala mnogo podruma, to je tada bilo više i čeljadi: bješe dvadeset puta više usta nego sada. Samo koliko je bilo dvornika — svakoga nahraniti! Ovome krastavaca, onome kvasa; sve malo po malo — i najedared vidiš da puno toga ode.

— Da, liepo je to bilo vrijeme. Svega je tada bilo mnogo. I žita, i voća — svega u izobilju!

— Više se je gnojilo — za to je rodilo.

— Ne, mamice, nije za to. Bješe blagoslov Božji — eto zašto. Sjećam se, da je jedared otac donio iz vrta jabuku i svi se začudili: nije mogla stati na tanjur, tako je bila velika.

— Tog se ne sjećam. U opće znam, da su jabuke bile dobre i liepe — no da su bile tako velike — ne sjećam se. Karasa su od dvadeset funti u dubrovinskom ribnjaku ulovili — to je istina.

— I karasi, i voće, sve je tada bilo veliko i krupno. Sjećam se, kake je lubenice imao Ivan baštovan — ovolike!

Juduška s početka pruža ruke, zatim ih zaokružuje, a pri tom se vidi, da ne može obuhvatiti.

— Bilo je i lubenica. Lubenice, reći ću ti, sinko moj, uspievaju prama tome, kaka je godina. Jedne ih je godine mnogo, i dobre su; druge ih je malo, i bez okusa su, a treće ih baš ništa i nema. I to još valja reći: gdje se sade. Eno kod Grigorija Aleksandrića u Hljebinkovu, ništa nije rodilo — ni jagoda, ni voća, ništa. Same dinje. Jedino dinje rodile.

— Bit će, da se je milost Božja izljela na njegove dinje.

— Dakako. Bez Božje milosti nema ništa!

Arina Petrovna ispije dvije čaše i počne pogledavati na stol za kartanje. Evpraksejuška sve gori od želje, da

se igra „duraka“. No te osnove uništi sama Arina Petrovna, jer se je najedared nečesa sjetila.

— Gle, imam neku novost, — rekne ona, — jučer dobih pismo od sirotâ unukâ.

— Sve šutjele i šutjele, i najedared se ozvaše! Bit će da im je zlo; traže li novaca?

— Ne, ne traže. Evo ti.

Arina Petrovna izvadi iz džepa pismo i dade ga Juduški, koji čita:

„Bakice, više nam ne šaljite ni kokoši, ni pilića. Novaca takodjer ne šaljite, već ih mećite na kamate. Nijesmo više u Moskvi, već u Harkovu, stupili smo u kazalište, a ljeti ćemo ići po vašarima. Ja sam, Aninjka, debutirala u „Perikoli“, a Ljubinjka — u „Anjutinim očima“. Mene su nekoliko puta izazvali osobito iza prizora, gdje Perikola ide na veselje i pjeva: *Ja sam goto-o-va, gotova, goto-o-o-va!* Ljubinjka se je takodjer svidjala Ravnatelj mi je dao plaće sto rubalja na mjesec i benefice u Harkovu, a Ljubinjki — sedamdeset mjesečno i benefice ljeti na vašaru. Osim toga dobivamo darova od časnika i odvjetnika. Samo što odvjetnici katkada daju krive novce, pa čovjek mora da bude oprezan. A vi se, mila bakice, u Pogorjelki okorišćujte sa svime, jer mi ne ćemo nikada tamo doći i ne pojmimo, kako čovjek tamo može da žive. Jučer je pao prvi snijeg, pa smo se s ovdješnjim odvjetnicima vozili na trojkama; jedan je sličan Plevaku — za čudo, kako je lijep! Metnuo na glavu čašu šampanjca i plesao „trepaka“ — divota, kako je veselo! — Drug nije po sebi vrlo liep, neka vrst petrogradskog Jazikova. Zamislite si, sav se je smutio čitanjem „zbirke najboljih ruskih pjesama“ i tako je oslabio, da i u sudu pada u nesvijest. I tako, gotovo svaki dan, sprovadjamo s časnicima i odvjetnicima. Vozikamo se, u najboljim reštaurantima objedujemo, uživamo i ništa ne plaćamo. A vi, bakice, ništa ne žalite u Pogorjelki, i što tamo raste: žito, pilići, gljive — sve jedite. Mi bismo i kapital drage volje . . .

S bogom, dodjoše naši kavaliri — opet nas zovu da se vozimo na trojkama s Bogom!“

„Aninjka“.

„I ja takodjer — Ljubinjka“.

— Fuj! — pljune Juduška vraćajući pismo.

Arina Petrovna sjedi zamišljena i neko vrijeme ne odgovora.

— Niste li im, mamice, još ništa odgovorili?

— Još ništa; pismo istom jučer primih: s time i dodjoh k vama, da vam ga pokažem, no u malo da ne zaboravih.

— Ne odgovorite! Najbolje je.

— Kako da im ne odgovorim? Ja sam im dužna. Pogorjelka je — njihova.

Juduška se takodjer zamisli: nekaka mu se zlosretna misao mete po glavi.

(Nastavit će se.)

Jubilarna izložba hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva u godini 1891.

Piše Milan Krešić.

V.

Paviljon vlastelinstva kutjevačkoga. Lovačka kuća tvrdke Pajanovića i druga. Kućica tvrdke Jakčina i Lampea. Paviljon Gustava viteza Pongratza. Izložci proizvoda iz drva u paviljonu kneza Odeskalkoga i u sveučilištnoj sgradi.

Opisavši izložbu šumarskih proizvoda u paviljonu šumarskoga družtva, niesmo spomenuli sve, što se u šumskim proizvodima, pa u obrtninama ove grane nalazi sakupljeno u izložbi ovoj. Pod drugim krovovima sakupljena je tu sva sila izložaka sličnih i drugih, koje nam valja iztaknuti, a u prvom redu one vlastelinstva kutjevačkoga. Bit će tomu po prilici deset godina, što je ovo vlastelinstvo prešlo iz ruku zemaljske vlade u posjed obitelji Turkovićeve. Ime Turkovićevo bijaše prije mnogo desetgodišta častno poznato u poslovnom svietu. Kao trgovac sa šumskim proizvodima, stekao je Turković svojim poslovnim znanjem, svojom neumornom radinošću po naše prilike znatan imutak. Svoju značajnost, poslovnu vještinu i radinost prenesao je on na svoja tri sina, usadivši im jošte u mladjahno doba neumornim nastojanjem i savjetom u srca njihova ljubav za posao, načela gospodarstvena i značajnost. Sva tri sina stoje danas u najkrepčijoj muževnoj dobi, a posvetiše se cielom svojom umnom i tjelesnom snagom svomu zvanju, koje je razšireno kupnjom ovoga znamenitoga dobra ne samo u dotadašnjoj njihovoj šumarskoj djelatnosti, već u obće u cielom gospodarstvu. Tvrde strukovnjaci, da ima malo velikih posjeda u našoj domovini, koji bi bili okretnije i gospodarstvenije ravnani i uzdržavani od vlastelinstva kutjevačkoga. Nastojanje sinova Turkovićevih podupiru snažno i vrstne njihove sile strukovnjačke, imenito revni njihov šumar g. M. Radošević. Radinost i strukovno znanje ovoga gospodina ističe se odlično i gradnjom paviljona vlastelinstva kutjevačkoga, koji je liepo izveden na podlozi renesance, u modernom slogu vitke sa kupolom providjene drvene graduje,

pa se kao dostojan drug bosanskomu paviljonu posjetitelju izložbe predstavlja. Okolo paviljona poredani su posvema strukovno, a uz to i slikovito šumski proizvodi i znanstvene zanimljivosti, koje su tu zorno predočene.

Ciela izložba vlastelinstva kutjevačkoga odaje njezin eminentni značaj šumskoga posjeda, što je i u istinu, jer ima na sveukupnoj površini od 25.269 jutara hrastovih i bukovih šuma prieko 21.000 jutara S jedne krajne strane paviljona naslagane su u obliku piramide hrastove francuzke dužice (u šumi ciepane) od najveće dimenzije do najmanje (48″ do 18″), a s druge strane hrastova gradja, zvana „friezi“, što no služi pod tim imenom za podjenje stanova. Ima ih takodjer od 30 centimetara do 1·50 metra dužine. Uz bok paviljona počivaju velika hrastova trupla, i to lužnjaci (hrastovi ravnine) i kitnjaci (hrastovi planine) porezani na široke i debele grede, što se zovu u trgovačkom svietu tavoloni i testoni ili merkantilne grede. Do tih greda, složenih u jedno hrastovo tielo, stoje panjevi hrastovi, pociepani onako, kako ih ciepaju radnici francuzkih dužica. Ima i veoma umjetnih piloreza tu izloženih, koji izazivlju udivljenje strukovnjaka. Pred paviljonom su predočeni s jedne strane razsadnici štetinjače, a s druge oni listaće šume sa biljkama jednogodišnjim i višegodišnjim; potonji su presadjeni po običnoj presadnji na obroncima i po novijem sustavu. Da biljka, presadjena na opredieljeno joj mjesto, može imati za razvoj potrebne joj vlage, ne posadi se naprosto na kosu zemlju, već se okrnji strmi obli plosnasti prostor. Kako se biljke u goru prenašaju s pomoću neke drvene ploče, „hleb“ zvane, takodjer se tu vidjeti može Uz ove biljke i raznu gradju prislanja se množina veoma zanimivih izložaka, što prikazuju razne bolesti drva. Tako vidimo više odrezaka hrastovih, koji jasno dokazuju, kako često probija bolest iz žilja drva kroz srce do kite, zatim opažamo na mnogim izložcima bukve, grabra, kitnjaka i cera upliv požara šumskog na pojedine vrsti drva. Osobito su zanimljivi izložci tehnologično iztraženih svojstava drva na pritisak, protisak i spuzanje uz posebni stroj, što je toj cieli namienjen. Zorno predočuju drugi izložci bolesti nastale ozledom sjekire, uplivom zareznika ili elemenata, tako i štete nanešene drvu miševima, srndačima i drugim životinjama.

Da se ustanovi potrebna debljina bačvarske gradje, naime dužica i dna, i po tom poluči prištednja drva, podvržene su bile tu izložene bačvice u raznim debljinama gradje pritisku do deset atmosfera. Prokušavanjem došlo se do zaključka, da je unutarnji pritisak od pet atmosfera za praktičnu uporabu suda dovoljan, nu da empirična gradnja buradi imade vrlo velikih mana; tu izloženi lagvići svjedoče, da se uz prištednju od $^1/_3$ drva polučuju i dva druga svojstva: laglji prenos i veća trajnost, pošto se drvo, budući tanje, brzo posuši. Nu dužnost je bačvarâ, da tako priredjene bačve pozornije obručaju.

Prorezi raznih abnormiteta kao posljedica neumna uzgoja, mnogobrojne gube na listačama izrasle, četiri sloga sabranih grana, koji predočuju probijanje grana unutar bielih od najmladje do najstarije dobe, primjerci, kojim se dokazuje kvalitetna štetonosnost zavijanja drva od 0—12 stepena, izložci stabljika, što pokazuju duljinu žila raznih biljaka od 1—2 i tri godine, odrezci dviju prašumskih bukava (starih 282 godine) sa oznakom godišnjih okruga, krasan debeo na daske izpiljen javor, a tako i divlja kruška vanrednog objema, konačno sva sila iz bukovog drva izradjenih tačaka, vila, lopata leži tu na okupu. — Sve tu izloženo posvjedočuje veliki mar vlastelinstva, da mu bude izložba ne samo obilna, već i uzorna i poučljiva. Vanjštini izložbenog prostora prilagodjuje se dostojno i unutarnji dio paviljona, koji je napunjen proizvodima žitovnice, sočiva, voćnjaka, vinograda i šuma vlastelinskih.

Usred paviljona namješten je široki stol sav obložen raznim tabelama o tehničkom iztraživanju, sa slikama o prirastu i o bonitetu prirasta; ima obilno i naravnih otisaka bolesti drva, zatim sbirke trava itd. Fauna tamošnjih šuma zastupana je posvema dostatno, napose zanimat će posjetioca nakljukani gnjetlovi, koji su prije malo godina tu udomljeni i brzo se razplodjuju. U okvirima na stienama predočen je grafično prirast stabala u razdoblju od 20 do 20 godina, a naravnim prorezcima upozoruje se motrilac na veliku razliku kvantitativna prirasta za uzgojene šume. Opis bi nam se odviše oduljio, da podrobnije prikažemo ovaj vanredno zanimivi i sustavno priredjeni skup izložaka. Napomenut nam je ipak, da je tu izloženo do 163 vrsti oraha, koji vanredno dobro na tlu zlatne požežke doline uspievaju; gospoštija Kutjevo nasadila je povodom tim preko 500 jutara orasima i kestenima, koji takodjer tu izvrstno napreduju. Ne manjka ni vina, ni šljivovice, ni komovice u liepim staklenkama; — jednom rieči, tu se opaža racijonalno gospodarstvo na tlu božjom rukom blagoslovljenom. Čestitim gospodarima i uzornim izložiteljima budi ovdje izrečena srdačna hvala na trudu, koji su tom prigodom uložili. Želili bismo, da bude na budućoj zemaljskoj izložbi isto tako prilike, da pohvalno progovorimo o drugim brojnim veleposjednicima krasne naše domovine.

Poslije izložaka kutjevačkih veoma je zanimljiva lovačka kuća tvrdke Pajanovića i druga. Ovo je jedna od najvećih zgrada na izložbenom prostoru. Uzdiže se na jedan kat, pokrivena je visokim zeleno bojadisanim krovom, koji joj, uz ostali naredjaj, napose što je obložen hrastovom i bukovom korom, daje podpuni značaj sredovječne lovačke kuće bogatoga vlastelina. U toj sgradi i okolo nje naslagani su proizvodi Pajanovićevi. Vlastnik te tvrdke jest takodjer mlad i okretan industrijalac, koji se je u malo godina podignuo do pažnje vriedne proizvodne snage. Nikola Pajanović znao si je izvojštiti u trgovačkom svietu, imenito u proizvodima iz bukovine, u kratkom razdoblju svoje poslovne djelatnosti tako odlično mjesto, da ga danas drže za najznamenitijeg proizvodi-

telja tavoleta, što prolaze u Italiju, a to će mnogo reći, pošto se iz naše države izvaža na godinu do 10 milijuna komada te vrsti daščica. Njegova parom i vodom tjerana pila sagradjena je godine 1885 izpod Ivančice nedaleko mjesta Lobora u Zagorju, usred zamašne bukove šume grofa Oskara Keglevića. Izim motorne snage od 100 konjskih sila radi tuj do 140 radnika, većinom nastanjenih kraj pile u kućama, koje je poduzetnik sam poput kakove kolonistične nastane posagradio. Pošto se tu radi dan i noć, skrbio se je taj mladi pregalac na industrijskom polju, da uvede tuj najmoderniju razsvjetu, naime električnu, i tako stoji danas usred zagorskih gora posvema na modernom temelju stvoreno liepo industrijsko poduzeće. Osim tavoleta (daščica za škrinjice, u kojima se razašilje južno voće) priredjuju se tu letve za pokućtvo iz svinutog drva, daščice za parkete, razne vrsti škrinjica, kutija i kutijica iz bukovine, napose škrinjice za kolomaz, škatuljice četverougljaste i okrugle za različite masti i slastice, a tako i više tokarskih proizvoda. U najnovije je doba razširio Pajanović, pošto je kupio znamenito Pfisterovo iznašašće o impregniranju bukovine, svoju djelatnost na proizvodnju dasaka, daščica, podvlaka, friza i drugog gradjevnog drva, a sva njegova djelatnost, koja se proteže i na proizvode iz hrastovine, predočena je u razizemnom dielu kuće njegove i okolo nje naslaganim hrastovim i bukovim deblima upravo uzorno. Sva sila tavoleta, testona, dužica, francuzkih i njemačkih podvlaka željezničkih, dasaka, friza, greda, letava, impregniranih daščica, jelovih škrinja, škrinjica i kutijica te bukovog ugljena, vidljivi su znaci djelotvornosti Pajanovićeve, kojoj mi od srca želimo, da se što bolje ustali i razgrani, pa da bude na korist neumornomu radniku kao i našemu šumskomu gospodarstvu. Tvrdka Jakčina i Lampea odkupila je od Pfistera drugo njegovo iznašašće, naime oblo pilenje impregnirane šindre za krovove, koja se po svom obliku mnogo spretnije rabiti dade od plosnaste dosada običajne šindre, a drugo, što je mnogo trajnija i vatri nepristupna, a uz to i nerazmjerno jeftinija, jerbo tu ne treba prve vrsti drva, već su i odpadci dobri. Mali kiosk na jubilarnoj izložbi predočuje na svom krovu način uporabe te vrsti šindre, a u unutarnjosti nastavljen je stroj, kojim se pokazuje postupak kod proizvodnje.

U paviljonu Gustava viteza Pongratza, koji stoji na sjevernoj strani izložbe, izmedju krasnih nasada sa pročeljem prama središtu, a sav iz naravne bukovine i hrastovine kao lovska kuća sagradjen, vidimo usried dvorane, na ovisokom stalku naslagane proizvode Pongratzeve parketnice u Zagrebu i to od sirova tek izpiljenog komada drva, do podpunog parketa, pristalog i najotmenijoj palači. Cieli nutarnji prostor pretvoren je u razkošno provedeni interieur blagovaone, sav je naime obložen od poda do stropa, pa i strop sam hrastovim parketima, koji su ukusno poredani i u jednu podpunu cjelinu sastavljeni. Otražni prostor paviljona je takodjer sav hrastovinom obložen, tuj su nastavljene, uz slike sgrada raznih poduzeća industrijskih, koje pripadaju vlastničtvu Pongratzevu, visoke staklenke napunjene brašnom, što ga melje njegov karlovački mlin na čigre. Sav paviljon odaje dobar ukus i solidni poslovni postupak poduzetnikov u proizvodnji tuj izloženih predmeta. Parketi tvornice Pongratzeve prokrčili su si put po svoj našoj monarkiji, a traže se dobrano i u Italiji i Švicarskoj, a brašno njegovo ide djelomično preko Rieke i Trsta u Englezku i u daleku Braziliju. Gustav vitez Pongratz je nasljednik pokojnoga Guide, poznatoga poduzetnika. Pongratzi su porieklom Slovenci. Kao pokojni mu otac tako nastoji i Gustav Pongratz neprestano, da razširi svoja valjano upriličena industrijska poduzeća, koja služe ne samo na čast i korist kuće njegove, već podižu u zemlji samoj blagostanje i vriednost dobara u znatnoj mjeri. Pongratzev liepi paviljon pruža nam vidljivi dokaz, o nastojanju mladoga industrijskoga pregaoca u tom pravcu. Pogriešili bismo, da ne spomenemo u paviljonu kneza Odeskalkoga sabrane proizvode šumske industrije. U istom položaju kao i Pongratzev, to jest sagradjen na sjevernom kraju izložbe sa pročeljem prama središtu, nu na suprotivnom kraju Pongratzevoga, stoji prostrani taj paviljon. Resi ga pažnje vriedno pročelje provedeno skroz u narodnom slogu sriemskih kuća. Unutarnjost toga paviljona je doduše veoma jednostavna, nu pregledno i dosta sustavno predočuju se tuj mnogobrojni proizvodi ovog znamenitog dobra, što no leži u najubavnijem kraju kitnjastoga Sriema. Mi želimo tuj jedino iztaknuti mnogobrojnost šumskih proizvoda. Izvan dužica za bačve francuzke i njemačke prave se u šumama ovoga vlastelinstva svi dielovi kola, kao što su kotači, žbice, naplatci, osovine, zatim se režu svibovi i drenovi štapovi, prave kolci, ljeskovi obruči, držaljke za sjekire, lopate, čekiće, vretenke od borovice, preslice, vrbovo prutje, levče, rašlje; iz kore od drva zvanog jagnjed režu kod ribolova na mrežama potrebne kvačice, iz kaspičke vrbe, tuj udomljene, a tako i iz ogromno duge kraj Dunava izrasle trstike pletu se košare, koši te košarice svake vrsti. Time nismo svršili popis svih šumskih proizvoda, jer se tuj jošte prave kocke za drveni pločnik, bičala, cakme, cokle, žlice, zdjele itd. Fauna sriemskih šuma jest u tom paviljonu takodjer dostatno grabežljivim pticama i životinjama, a tako isto i koristnim zastupana.

U ukusnom na južnoj strani izložbe kraj posavačke kuće paviljončiću izložio je ovdješnji tvorničar Ljudevit Gerersdorfer svoje drvene i željezne rolete i žaluzije, a tako i kartonažku robu. Njegove iz drvenih daščica sastavljene žaluzije nalaze dobre prodje u zemlji samoj i u susjednim pokrajinama, tako da ima dobre nade, da će to mlado poduzeće napredovati.

U prostranom paviljonu zemaljskih kazniona opažamo takodjer znatno zastupanu industriju drvenih i to ne više šumskih proizvoda, tako zvanih surovina ili polufabrikata, već podpunih tvorina, kao što su krasne bačve, urešene na pročelju što napisima, što uresnim rezbarijama, čuture

Sa izložbe: Posavačka kuća.
Po fotografiji *I. Standla.*

u raznim veličinama takodjer bogato uresninama providjene, zatim svu silu kućnih posuda, napose kuhinjskih i mljekarskih, vanredno pomno a uz to veoma jeftino priredjeno pokućtvo, imenito spretne i solidne garniture za vrt, stolce u raznim oblicima počam od 1 for. 50 novč. po komadu, inkrustirane lule iz drva, ratarske spreme i orudje i mnogo drugih gospodarstvu i kućanstvu potrebnih predmeta. Upravo nas je začudila raznolikost tuj izloženih proizvoda u drvu, pa napose u tekstilnoj struki. Posebni opis svega tuj izloženoga rada kažnjenika lepoglavskih, mitrovačkih i gospićkih nalazi se na drugom mjestu ovoga lista. I posavačku seljačku kuću imamo pribrojiti našoj domaćoj industriji drva, njome se bo predočuje uporaba hrastovine u gradjevne svrhe. Valja nam napomenuti, da tu gradju priredjuju naši seljaci sami tako u šumi, kao i na tesalištu, pa grade sami i svoje kuće na način, koji se zorno posjetiocu izložbe predočuj u toj prostranoj seljačkoj kući, izpunjenoj samim tekstilnim proizvodima široke naše Posavine.

Od drvenih radnja opažamo u renesanskom slogu izradjeni buffet zagrebačkoga stolara Antuna Kontaka i zorahovine, a tako i njegovo iz javorovine po nalogu ovdješnjeg industrijalca D. Hermanna izvedeno pokućstvo. Ovo potonje je provedeno posvema u narodnom slogu i urešeno po nekomu seljaku Petru Ivačiću risarijama poput tikvica. Ovo je pokućtvo veoma liepo, pa će moći služiti kao uzor budućim sličnim radnjama. Uz Kontaka ističe se sa skulpturnim pokućstvom u mljetačkom slogu zagrebački stolar M. Sachs. Navedeni izložci nalaze se u sveučilištu kraj ulaza. Pošto ova izložba ne ima značaj podpune obrtne izložbe, to se i ovi izložci mogu samo kao nuzgredni pojavi industrijalni tuj bilježiti. U razizemnom hodniku sveučilištne sgrade, koja je pružila utočište svim gospodarskim proizvodima, svoj kućnoj industriji i drugim industrijskim granam, nalazi se obilno zastupana radionica zagrebačkoga tokara Stanka Rubina. Ovaj napredni obrtnik pravi raznolike tokarske, napose kućanske predmete, uz ciene, koje se takme sa onima velike industrije; s toga napreduje Rubin u proizvodnji tokarina posvema liepo. Gospodarska podružnica u Čabru izložila je kraj Rubina veoma jeftinih a uz to dobro izvedenih drvenih posuda, škatulja i inih predmeta i to same seljačke radnje.

Kao proizvod veleindustrijskog poduzeća prikazuje nam se u istom hodniku veoma spretno namještena skupina vila, lopata, roglja i inih ratarskih sprema od Ignjata Deutscha u Vočinu, zatim skupina Mije Arka u Zagrebu, te M. Pakića u Ljubljani, koji se bavi i košaračkim i sitarskim radnjama; podružnica otočka izložila je pažnje vriedne modele kućica seljačkih, mlinova itd., a do nje i podružnica pregradska; podružnica iz gorskog kotara zastupana je sa raznolikim kućnim proizvodima iz drva te sa pokućstvom, a ne manje i podružnica požežka; ženska obrtna učiona milosrdnih sestara u Zagrebu imade pokućstva iz orahovine, kasetâ, okvirâ i više slična sa rezbarijama u modernim motivima; ima tuj i sva sila ručnom pilom izvedenih sitnica, krljetaka, etažera; i u sliepačkom odjelu imade mnogo sličnih sitnica; takodjer su spomena vriedne tokarske radnje Nestora Krstnika u Krapini. U posebnoj dvorani stoje u skupu radnje košaračkih i drvorezbarskih učiona u Jasenovcu, Ogulinu, Mariji Bistrici, Gospiću, Križevcima, Osieku, Zemunu, Staroj Gradiški, Otočcu i Petrovaradinu te urarske učione u Ogulinu.

Svi tuj sabrani izložci odaju priličan napredak u proizvadjanju mnogolikih kućnim potrebama namienjenih predmeta. Pokućstvene radnje starogradiške i križevačke učione ističu se osobito svojom savršenošću. Ima medju ostalim izložcima raznih podružnica jošte po koji spomena vriedni iz drva izradjeni predmet, ali se ne možemo na sve osvrtati, pošto bi nam se izvješće naše odviše raztegnulo. Pri kraju ovoga pregleda predmeta iz drva proizvedenih treba kazati, da su u Pajanovićevoj kući na galeriji prvoga sprata izložene rezbarije i mali drveni predmeti izradjeni u raznim mjestima naše domovine; znatno mnogo ručnom pilom izvedenih radnja izložio je neki Ivan Koll iz Oriovca.

Svršujemo ovaj dio opisa jubilarne izložbe sa čuvstvom zadovoljstva, jer konstatovasmo nepobitni napredak hrvatskoga rada i na polju ove znamenite privredne grane, premda nije po naravi izložbe same ni ovim izložcima bila pružena podpuna slika narodnoga pregnuća u tom pravcu. Podpnnu sliku moći će nam tek podati izložba zemaljska, u kojoj se ne će ušuljati onako kradomice po koji obrtni predmet, koji ne pripada strogo u okvir izložbe gospodarsko-šumarske, već će se u pravom i podpunom svjetlu moći predstaviti posjetiocu svaka obrtna grana kao pažnje vriedna cjelina, kojom se može podičiti hrvatski narod.

(Nastavit će se.)

Naše pčelarstvo na jubilarnoj izložbi.

„Pčelarstvo je poezija gospodarstva.“

Osječka izložba godine 1889. prikazala nam je stanje našega pčelarstva zaista liepom slikom, ali oprovrći se ne da, da nam se ta slika danas samo nakon dviju godina na zagrebačkoj jubilarnoj izložbi kud i kamo zanimljivijom i podpunijom pokazuje. Priznati dakle treba, da je naše pčelarstvo, za dvie godine samo, već znatno napredovalo. Tko je prošle godine posjetio izložbu u Beču i Gradcu, pa ondje pozorno promatrao pčelarski odsjek, taj će se zaista uvjeriti, da je pčelarski odsjek jubilarne izložbe u Zagrebu nadmašio obje one izložbe. Vješto i

sistematički razporedani izložci doimlju se ugodno svakoga posjetioca, osobito pak pčelara, koga množina raznovrstnih džirzonaka i obilje raznih proizvoda pčelarstva upravo iznenadjuje. Ako pomislimo na godinu 1864., pa si u duhu predstavimo tadanju izložbu u Zagrebu, na kojoj još ni traga racijonalnomu pčelarstvu bilo nije, moramo se danas s nekim blaženim zadovoljstvom podati nadi u bolju budućnost. Narod, koji usvoji nešto nova i nepoznata, pa za nekoliko godina tako divan resultat svoga mara i nastojanja izkaže, pokazuje liepe životne snage, kojom nam jamči, da je kulturno zreo. Medjutim ma da nam je naše pčelarstvo za kratko vrieme tako liepo uznapredovalo, ma da nam ova jubilarna izložba taj napredak tako krasno predočuje, zato ipak imamo još mnogo toga krčiti, mnogo toga provadjati, da racijonalno pčelarstvo u narod uživimo, da nam ono postane narodnim dobrom. Samo tada, kad nam bude seljak naš priljubio racijonalno pčelarstvo, kad bude ta vještina u seljačkom stališu prelazila od oca na sina, moći ćemo reći, da smo osigurali neizcrpivo vrelo narodnoga blagostanja.

Ima još dosta ljudi, koji ne znaju ocieniti onu veliku korist, što ju neumorna pčelica naša cielome čovječanstvu pruža. Priznati treba, da se već samim medom i voskom mnogi racijonalni pčelari znatno koriste, a kud i kamo je veća ona korist, što ju po maljušnoj pčelici sa moralnoga i strogo gospodarstvenoga gledišta uživamo. Nepobitna je istina, da pčele uplivaju na značaj i moralni život svakoga, koji se njima bavi. Glasoviti je pčelar barun Berlepsch uztvrdio, pa je tu svoju tvrdnju sa nekoliko nepobitnih primjera i dokazao, da su naime pčelari miroljubivi i radeni ljudi, pa da u njihovu domu vlada čista ljubav i sloga. Gdje pak ljubav i sloga zavlada, tu se mora i blagostanje nastaniti. Što se nadalje tiče gospodarstva u obće, a napose poljodjelske i pomoložke grane gospodarstva, u tom je danas cieli naobraženi sviet sporazuman, znanost bo je iztraživanjem i raznimi pokušaji dokazala, da je pčela medarica kod oplodjivanja raznovrstnih cvjetova najmjerodavnija. Da nemamo dakle nikakove druge koristi od pčela, do li ove potonje, morali bismo već samo poradi toga svojski nastojati, da se pčelarstvo u narodu što više proširi. Medjutim da se ne udaljimo od predmeta, komu upravo ovo nekoliko rieči posvetiti naumismo, razgledat ćemo malo pčelarski odsjek naše jubilarne gospodarsko-šumarske izložbe u Zagrebu. Na početku uztvrdismo da ovaj zanimljivi odsjek naše izložbe nadmašuje kako sistematičnim razporedom, tako raznolikošću i množinom izložaka prošlogodišnju pčelarsku izložbu u Beču i Gradcu. Pa kad je tomu zaista tako, neka mi se dozvoli da vriednim čitateljem pčelarski odsjek naše izložbe bar donekle predočim.

U malom vrtu do sveučilištne sgrade smješteno je preko dvadeset pčelaca u džirzonkah raznoga sistema. Ma da su ovi pčelci u posve zabitnom kraju izložbe, to ih ipak množtvo ljudi posjećuje. Da ne bude ovaj odjel samo zanimljiv, nego i poučan, pobrinuo se je eksekutivni odbor, te je posredovanjem tajnika hrv.-slav. pčelarskoga družtva postavio ovdje za pazitelja i tumača jednog vještog pčelara.

Najzanimljiviji predmet u tom vrtu jest svakako krasno izradjeni *ul posmatraonik,* što ga je izložila *kr. učiteljska škola* u Zagrebu. Ul je ovaj zanimljiv ne samo za pčelare, nego i za svakoga drugoga, jer se u njem može tajinstveni rad pčela radilica, pa i same matice liepo promatrati. Učiteljska škola u Zagrebu izložila je takodjer dvie dobro napučene amerikanke, pak dvie uzor-džirzonke raznolike unutarnje konstrukcije. Svi ti izložci zaslužuju svako priznanje, a zasluga je to zemaljskoga školskoga nadzornika *Josipa Pavca,* koji se za to najviše stara. Nemanje je zanimljiv i *ul uteznik,* što ga je izložila viša djevojačka škola u Karlovcu. Nad ovim ulom smještena je ura, koja točno pokazuje, koliko meda može pčelac za stanovito vrieme nanieti. *Aleksander Shauf,* posjednik u Pavučnjaku kod Zagreba, izložio je džirzonku Berlepscheva sistema napučenu talijanskom pčelom. Premda ista pčela nije čiste talijanske race, to se ona ipak svojimi žutimi kolutići na zadku znatno razlikuje od naše domaće pčele. *Dragutin Martin* iz Weissenfelsa u Kranjskoj izložio je dva mala ula posmatraonika sa pčelom, koji su veoma praktični za zornu obuku u pučkih školah i jedan sličan ul za odgojivanje matica, koji je takodjer napučen i dosta praktično izveden.

Pozorni motrilac naći će ovdje i napučenu Gravenhorstovu svodnjaču, pak jednu veoma jaku džirzoniziranu prstenjaču. Najviše nas veseli, što medju izložitelji živih pčelaca nalazimo i seljački stališ, naime *Gjuru Trnčevića,* seljaka iz sv. Mihalja, i *Janka Pavlačića,* seljaka iz Kamenskoga, koji se, kako čujemo, dosta uspješno racijonalnim pčelarstvom bave.

Oku ti takodjer veoma godi, kad gledaš stakleni ormarić, što ga je izložio zagrebački gradjanin *Franjo Stanko* Pčelac u toj staklenoj džirzonci dva puta se je ove godine rojio (drugi put na izložbi), pa ipak je još tako jak, da od množine pčelâ ni okviraca ne vidiš. U obće treba priznati, da je izložba živih pčelacâ ako i nije Bog zna kako obilna, ipak veoma zanimljiva i poučna. Obilna je izložba raznovrstnih praznih ulovâ. Tu ćeš naći obične pletene košnice i množinu raznih sistemâ džirzonakâ. Precizno i prema naravi pčele izradjena je Berlepscheva uzor-džirzonka, što ju je izložio grad Osiek, i koja se u tamošnjem školskom vrtu upotrebljava. Medju svimi džirzonkami amerikanskoga sistema po Langstrothu odlikuje se amerikanka, udešena prof. *Živanovićem.* Liepe i praktične su slamnate džirzonke poljskoga sistema po Krasickom, što ih je napravio prešom vlastite konstrukcije prof. Antun Hržić. Spomena su vriedne i one amerikanke što ih izložiše M. Vorkapić, učitelj u Slunju, i Ferdo Ladika, učitelj u Maruševcu, a što se jeftine i točne izradbe tiče, mogu se svakomu preporučiti džirzonke stublike) po Berlepschu, što ih po 6 for. izradjuje Frägner,

vrtlar u Petrinji. Još je jeftinija, a i vrlo praktična, samo ako se točno izradi, amerikanska prstenjača, što ju je sam napravio i izložio *Stepan Semensky*, školski podvornik na kr. velikoj realci u Zemunu. Osim ovih spomenutih džirzonakâ naći će ovdje strukovnjak još i razne druge sisteme kao: Gravenhorstovu svodnjaču, džirzoniziranu Göndečevku, Huberovu okviraču, Sumperove ležake, dvojnicu brnjenskoga sistema itd.

Najviše zanimaju posjetitelje ovoga odsjeka silni i razni proizvodi pčelarstva. Osim prekrasnoga i raznobojnoga meda, naći ćeš u sveučilištnoj auli mednoga vina, šampanjca, različitih mednih likera, cognaca, mednoga octa, dapače i mednoga piva, raznih i tečnih medenih kolača, obilje liepoga i čistoga žutoga i bieljenoga pčelinjega voska, pa i vrlo liepoga umjetnoga saća. Svakomu se osobito svidja svietli med bagremovac (od akacije) i lipovac, što ga je izložio grad Osiek iz tamošnjega školskoga vrta uz donjogradsku pučku školu. Isto se tako svojom svietlom bojom i ugodnim tekom odlikuje med, što ga je izložio revni osječki pčelar *Ignjat Sudić*. Sustavno poredanu kolekciju raznovrstnoga tekućega i kristalizovanoga meda izložio je poznati naš pčelar *Jovan Živanović*. Obilje liepoga i čistoga meda izložio je Franjo Ahčin, učitelj u Crnomlugu. Osim meda izložio je taj neumorni pčelar nekoliko krasno izgradjenih amerikanskih „boxesa“ i različitoga mednoga pića, od kojega je hvale vriedan njegov ugodni malinovac. Najbolje medno vino izložio je naš Mato Miletić, priznati pčelar iz Seoca kod Nove Gradiške, a sa mednim likerom i izvrstnim cognacom nadkrilio je sve ostale izložitelje zagrebački trgovac i uzorni gospodar *Dragutin Leskovac*.

Veoma nas veseli, da je i I. pčelarska podružnica u Valpovu pri ovoj izložbi takodjer dostojno zastupana. S radošću priznajemo, da je i gospodarska podružnica ludbrežka, koja se izmedju svih naših gospodarskih družtava najviše racijonalnim pčelarstvom zanima, takodjer svoje dopriniela.

U prizemlju sveučilištne sgrade, medju kolektivnom izložbom biskupskoga vlastelinstva djakovačkoga našli smo vrlo ugodnoga meda lipovca i osobito aromatičkoga meda glogovca. Ovo je žalibože jedino vlastelinstvo u nas, koje se racijonalnim pčelarstvom bavi, a ipak su baš vlastelinstva naša u prvom redu pozvana, da ovaj velevažni i privredni ogranak gospodarstva u narodu prošire. — Medjutim što sada nije, nadajmo se da će s vremenom biti.

Razgledajmo napokon još strojeve i pčelarsko orudje. Medju strojevi nalazimo više vrcala, ali najpraktičnije i najljepše je vrcalo, što ga je izložio grad Osiek. Takovoga vrcala ne vidjesmo niti na bečkoj, niti na gradačkoj pčelarskoj izložbi. Osim vrcala opazit ćeš tu i liepih preša za vosak i umjetno saće, pa raznolikoga pčelarskoga orudja, koje te sve sjeća, da racijonalno pčelarstvo u nas liepo napreduje — Ako još konačno spomenemo krasnu apističku knjižnicu hrv.-slav. pčelarskoga družtva u Osieku, u kojoj ćeš naći dostojan broj hrvatskih, čeških, njemačkih i francuzkih biranih pčelarskih djela, tada smo barem letimice opisali pčelarski odsjek naše jubilarne gospodarsko-šumarske izložbe.

Bogdan.

Proizvodi zemaljskih kazniona na gospodarsko-šumarskoj jubilarnoj izložbi u Zagrebu.

(Nastavak.)

Naše kaznione bave se naročito u većem obsegu vrtlarstvom, tako, da dobivaju toliko povrća i zelenja, koliko je potrebno za samu kaznionu, a to nije malo, kad se pomisli, da se timi vrstmi živeža (krumpirom, grahom, lukom itd.) obskrbljuje kroz cielu godinu do 1500 ljudi.

U kaznionah Lepoglavi, Gospiću i Mitrovici uvedeno je i svinjogojstvo, pa će na izložbi svinja izložiti kr. zemaljska kazniona u Lepoglavi čistu englezku pasminu Suffolk i križanu pasminu englezku s turopoljskom, a kr. kazniona u Mitrovici izložit će čistu englezku pasminu Yorkschir i križanu englezku pasminu s budjanovačkom sriemskom pasminom. Osim toga uvedeno je kod kr. kaznione u Gospiću ovčarstvo, a u Lepoglavi i Mitrovici i pčelarstvo, kako je to prije spomenuto.

Napokon uvedeno je kod kr. kaznione u Mitrovici konjogojstvo, pa je kod posrednoga zavoda iste kaznione i pastuharska postaja. Nu na izložbi ne će biti izloženi konji, poradi udaljenosti i prevelikoga troška za dopremu.

I u kr. zemaljskoj ženskoj kaznioni u Zagrebu upotrebljavaju radnu silu za poljsko gospodarstvo milosrdnice, kojim je povjerena obskrba kažnjenicâ iz ciele Hrvatske i Slavonije, pa Bosne i Hercegovine.

II.

Zaključak druge skupštine hrvatskih obrtnika, što se je nedavno obdržavala u Zagrebu, traži, da se kažnjenici upotrebe za proizvadjanje takovih obrtnih predmeta, koji se u Hrvatskoj mnogo troše, ali se tu ne proizvadjaju.

O tom pitanju o uredjivanju naime kažnjeničkih radnja, izvješćivao je u toj skupštini tajnik senjske trg. komore gosp. Sebald Cihlař i na njegov je predlog stvoren taj zaključak.

Sa izložbe: Paviljon vlastelinstva Kutjevo.
Po fotografiji *I. Standla.*

Kako je on taj svoj predlog obrazložio i da li je spomenuo pojedince one obrtne predmete, koji se u Hrvatskoj mnogo troše, ali tu ne proizvadjaju, a mogli bi ih proizvadjati kažnjenici, nije obširnije spomenuto ni u jednom od zagrebačkih dnevnika, koji su priobćili zaključke ove skupštine.

Nu i bez toga možemo već sada kazati, da zemaljska vlada, odjel za pravosudje, nastoji o tom, da se u kaznionah ne tjeraju obrti u tu svrhu, da se njimi zatare naš mali obrtnički stalež.

U kaznionah proizvadjaju se ponajprije oni predmeti, koji su potrebni za samu kaznionu i erar, a to ne može nikome zazorno biti, što zemaljski erar upotrebljava kažnjeničku radnu silu za proizvadjanje onih predmeta, koje za se treba.

Istina je, da kažnjenici rade i za ine konsumente osim erara, al je tu kr. zemaljska vlada, odjel za pravosudje, i opet oprezno postupala, jer ponajprije imadu kaznione proizvadjati takove predmete, koji odlaze u inozemstvo, i predmete, koji se kod nas ne proizvadjaju, a napokon ako se i proizvadjaju takovi predmeti, koji se inače u našoj domovini proizvadjaju, to su im udarene tako visoke ciene, koje nemogu podnipošto škoditi malomu obrtničkomu staležu.

O tom se može svatko uvjeriti, kad pobliže pregleda ciene pojedinim predmetom, što su izloženi u paviljonu kralj. zemaljske vlade, u kojem se vrlo često čuje prigovor: „ma tko će vam kupiti te cipelje, kad ih dobije mnogo jeftinije u Mödlinžkoj postolarnici na Jelačićevu trgu“, a ipak su cipelje izložene u paviljonu načinjene u hrvatskoj kaznioni, načinio ih je kažnjenik, koj će izašavši na slobodu biti valjan postolar, služit će tim zanatom svoj kruh, a ne će biti potreban, da opet padne u zlo i dodje u kaznionu; dočim su one druge cipelje izradjene u inozemstvu i uvožene k nama s očitom svrhom, da zataru naš mali obrtnički stalež.

Nu nije samo svrha kazneničkim radnjam privreda, već glavno stoji do toga, da se kažnjenici priuče redu i radu, kao što je već u početku spomenuto, da nauče u kaznioni zanat, kojim će, kad na slobodu stupe, kruh služiti. Ni u jednoj od naših kazniona nije kažnjenička radna sila iznajmljena privatnomu poduzetniku, koji bi izrabljivao tu radnu silu na svoju korist tako, da kažnjenik ne bi kasnije od radnje nikakove koristi imao. U drugih kaznionah, naročito u Cislitaviji, iznajmljuje se radna sila kažnjenička privatnim poduzetnikom, koji u kaznione smjeste strojeve i razdiele radnju tako, da kažnjenik izašavši iz kaznione, ne zna nego jednu vrst radnje ili na stroju ili rukom. Osudjeni n. pr. kažnjenik na 10 godina kroz sve to vrieme samo po obrazcu reže podplate za cipelje ili pravi petu za cipelje, a od kakove mu je to koristi, kad izadje na slobodu, lako se može prosuditi.

Premda bi takav način zabave kažnjenika radnjom bio jednostavniji i unosniji, ipak nije u nas poprimljen.

U naših kaznionah radi kažnjenik tako, da izilazi iz kaznione s podpunim znanjem pojedinoga obrta; ako je pravio cipelje, izlazi kao postolar, ako je pleo užeta, izilazi kao podpun užar itd. A ako je izučio zanat i uz to se dobro vladao, pa ima temeljite nade, da se je popravio i priviknuo urednu životu, dobije na dar i orudje za svoj zanat i to iz podporne zaklade, koje su ustrojene kod svake od pojedinih naših samostalnih kazniona.

Orudje to ima kažnjenik u prvoj godini upotrebljavati pod nadzorom političke oblasti, pak ako se prve godine njim služi i dobro se vlada, postaje tada isto njegovo vlastničtvo, a u protivnom mu se slučaju oduzima.

Zar nije ovakav način zabavljanja kažnjenika radnjom bolji nego li onaj, kad kažnjenik radi posao, od kojega ne bi imao poslije nikakove koristi?

Mora se priznati, da nadmetanje izmedju kažnjeničkih i slobodnih radnja ne će nikada prestati, i da je nemoguće kažnjeničke radnje tako urediti, da ne budu sasvim ništa na štetu slobodnim obrtnikom. To bi se moglo samo onda postići, kad bi kažnjenici prenašali kamenje s jednoga mjesta na drugo, iz jednoga dvorišta u drugo, kako su bili nekada zabavljeni kažnjenici u Irskoj, kad se je bila podigla silna graja na nadmetanje kažnjeničkih radnja.

Ako se pak u kaznioni zabavi obrtnom radnjom kažnjenik, koji je i na slobodi taj obrt radio, treba pomisliti, da bi taj kažnjenik i na slobodi radio, da nije zatvoren, i da bi isto tako oštećivao, ako u obće oštećuje, ostale obrtnike.

Nu marljivomu i čestitomu našemu manjemu obrtniku ne će nikada naškoditi kažnjenički proizvodi; on će naći svoje mušterije, pa ako ih bude zadovoljavao, ne će ga ostaviti, da uzmu kažnjeničke proizvode, koji — budimo iskreni, — niesu u mnogih slučajevih onako izradjeni, kako ih izradjuje marljiv, vješt i čestit slobodni obrtnik.

(Svršit će se.)

Nova rasprava o Jurju Križaniću.

(Nastavak.)

U zapisnicima zbora sv. Jerolima spominje se Križanić do mjeseca ožujka 1655. Kako smo vidjeli iz onoga pisma, gdje se žali na Pastrića, imao je kao svecenik dosta posla u zboru. Odrugud pak znamo, da je bio ispovjedač u hospitalu. Da li se jošte čim bavio u to vrijeme, to se pouzdano ne zna. Iz spomenika, što smo već spo-

menuli i u kojem se za Križanića ne kaže ništa manje nego da je *smušenjak,* vidi se, da su u Rimu ipak cijenili književni njegov rad protiv raskolnika, i ako su držali, da nije sposoban za praktičnoga širitelja katolicizma. Iz toga se na ime spomenika razabire, da je Križanić u listopadu 1657. god. bio jošte u Rimu i da je tražio pripomoći *na svoje književne radove ili za misiju u Rusiju.*

Kada se Križanić po drugi put otputio u Rusiju, to se ne zna. Sokolov dalje ne prati života Križanićeva, jer se nada, da ćemo skoro saznati mnogo prevažnih potankosti o njegovu životu. No mi ćemo, što se kraće može, po raspravi A. Briknera (u „Russkom Vêstniku" 1887 god, knj. VI. i VII.) ispripovjediti, što se do danas znade o Križaniću. I Brikner se goropadi na ruske naučnjake, koji kazuju, da imadu tako znamenitih spomenika o Križaniću, a ne će da ih pokažu ostalome svijetu. Sve se te tužbe tiču osobito Bezsonova, koji se najviše bavio Križanićem, otkrio i izdao najviše njegovih djela, a već dvadeset godina nije o njem ni retka napisao. Stvar je zbilja čudna. Ili su to zbilja kakove tajne, kako to, da li u šali, ili rugajući se, kaže Brikner? Ali kad jedjenje ne pomaže Sokolovu i Brikneru, još bi manje pomoglo nama, — pa ćutimo i zadovoljimo se onim, što imamo.

Brikner piše: „Na početku 1657. god. nalazio se Križanić, kako se čini, u Mlecima, a to se razabire iz njegova pripovijedanja o boravku ruskoga poslanstva u tome gradu", koje je, kako se znade iz diplomatskih spomenika, boravilo tamo od 1. siječnja do 1. ožujka 1657. Ako je to istina, onda se Križanić, pobjegavši 1656. god. iz Rima, kako neki misle, radi nastale kuge, morao iz Mletaka povratiti u Rim, jer smo malo čas čuli, da je u listopadu 1657. bio u Rimu.

Nešto kasnije, pod konac 1658. god., nalazio se Križanić u Beču, gdje je takodjer vidio rusko poslanstvo. U prvoj polovici 1659. god. nalazimo ga u Poljskoj i Malorusiji. Čini se da nije sam putovao, budući da u opisivanju svoga puta uvijek govori „mi". Što je bilo s njim 1660. god., to se ne zna. Bit će, da je pod konac te godine prispio u Rusiju, budući da je već na početku 1661. god. izdana u Moskvi zapovijed, da se progna u Sibiriju.

Brikner sada navadja mišljenja znatnijih naučnjaka o uzrocima toga progonstva. Mi ćemo o tome kasnije kazati dvije tri. Brikner kaže, da se nigdje u spomenicima ne spominje nikakova krivnja Križanićeva. Nalazi se samo ovo: „Starac Juraj Srbin poslan je u Sibiriju u Tobolsk. Po ukazu carevu zapovjedjeno mu je, da bude u Tobolsku kod carevih posala, a na hranu zapovjedjeno je da mu se daje $7^1/_2$ rubalja na mjesec". 20. siječnja 1661. otputi se Križanić u Tobolsk s nekim prognanikom Fedorom Trofimovim i prispješe onamo 8. ožujka iste godine

Po tome, što se o Križaniću ne govori kao o tamničaru, koji bi se imao držati u kladama (negvama), i što mu je odredjena znatna potpora, zaključuje, da je Križanić u Tobolsku živio posve slobodno. Nema ipak potvrde, da je služio kod „carevih posala". Onu potporu od $7^1/_2$ rubalja na mjesec računa Brikner po današnjoj novčanoj vrijednosti na 1.500 rubalja, t j. preko 2.000 fr. Zato i ne nalazimo u Križanićevim djelima, dodaje Brikner, da bi se tužio na oskudicu. Tuži se samo na to, što ne može izvesti velikih svojih osnova o reformi slavenstva i na besposlicu. Mi rado vjerujemo Brikneru, ali će valja da i on priznati, da Križanić nije od prevelikoga dobra nadjenuo sebi ime „javkavac" ili „javkanica".

Kako je Križanić živio u Tobolsku, o tomu se znade veoma malo. Bit će, da se sastao s kojekakim političkim zločincima, kojih je bilo mnogo u Sibiriji. U djelima svojim spominje, da se sastao sa znamenitim, kaže Brikner, protopopom Avakumom i popom Lazarom. Rus Marković, koji je napisao posebno djelo o Križaniću, kaže, da je Križanić u to vrieme dopisivao s Rusima. Brikner se opet u čudu pita, gdje je to dopisivanje? Ima li nade, da će se kada izdati? Zar to zbilja mora da ostane tajnom? Jednako se žali i na Bezsonova, koji takodjer kaže, da ima sasvim novih podataka o Križaniću iz toga vremena. Brikner znade samo toliko, da holandezki naučnjak Vitzen u svome djelu „Noord en Oost Tartaryen" spominje „poljskoga monaha *Friderika* Križanića", koji je mnogo godina proživio u Tobolsku. Na dva tri mjesta spominje, što je o Sibiriji doznao od toga Križanića, koji bez sumnje nije nitko drugi nego naš Juraj.

(Nastavit će se.)

Savez hrv. pjevačkih društava u Zagrebu. Valjda nije bilo u Zagrebu dosada tolikog slavlja i veselja kao ovih dana. U subotu na večer i nedjelju u jutro dolazila su pjevačka društva sa sviju strana mile nam domovine. Posve je prirodno, da nam nisu ni braća Slovenci uzmanjkali. Žalim, da nam jezik hrvatski nije stvorio riječi, kojima bi opisao čuvstva i osjećanja Zagrebčana naših. Dosta je stupaca naših novina puno o dočeku gostiju naših. Prvi gosti pjevači, koji su došli u subotu na večer, primljeni su najsrdačnije i odpraćeni u pjevački hram, gdje su pod zastavama svojim u kolu braće svoje Zagrebčana odpjevali kao geslo svih pjevačkih društava pjesmu: „Lijepa naša domovina". U bratskom zagrljaju probdili su gotovo do jutra mezimci glazbe hrvatske u pjevačkom hramu. Malo nas je bilo, ali to nam nije bilo zaprjekom, da se bratski ne izljubimo. To nam je veselje potencirano dolaskom pjevačkih društava u nedjelju u jutro. Dalmatinci su bili prekrasno dočekani u Zagrebu, ali gosta nije Zagrebčanin do sada dočekao kao naše savezne pjevače. Dok su prvi redovi pjevača bili na trgu Jelačićevom, zagrebačko nam je

pjevačko društvo „Kolo“ na željezničkoj staniei pjevalo: „Glasna jasna“. Zagreb se je pri dočeku milih nam gostiju vrgao u najsvečanije ruho. Prozori po prilaškim i iličkim kućama nakićeni su bili prekrasnim evijećem i ćilimima narodnim, a krasne su nam Hrvatiee Zagrebčanke osipavale ružama vrle sokolove slovenske i braću svoju pjevače hrvatske. Povorka milih nam gostiju doživila je najveći entuziazam Zagrebčana na nadbiskupskom trgu. Ovdje su nam Zagrebačke krasotice ovjenčale zastave vijencima. Odavle krenula su nam braća i po pjesmi i po srcu u hram pjevački. O oduševljenju, koje je i gostima i domaćim našima zavladalo, ne će valjda niko pisati jer svakoga mora biti strah, da ne će valjano opisati, što je vidio i osjećao. Iza burnoga ovoga dočeka razilazili su se gosti naši po naputku odbora u stanove svoje. Odmah ću na tom mjestu da spomenem, da je centralna uprava pjev. saveza učinila, čega nijesam nigdje po slavenskom svijetu vidio. Gostoljubivost zagrebačka već je izprije poznata i priznana, a vještina, kojom se je to gostima pokazalo, mogla je samo pod uztrajnom voljom i nenadmašivim radom odbora — dotično predsjednika njegova gosp. Arnolda — uspjeti. Valjda nije bilo nikoga, koji bi se i na najmanje potužiti mogao. Gostima je bilo sve i lijepo i dobro i ukusno priredjeno. Poslije objeda odputili su se savezni pjevači u Maksimir na pučku svečanost. Da ne bude zabava u Maksimiru raztrgana i prekidana, otišlo je samo „Kolo“ pred Istrane i Riječane. S njima nam je bilo veselje gotovo najviše uvećano. Neka nas je uhvatila silna kiša, brat se od brata nije rastajao, do kasne večeri, kad je trebalo otići u pjevački hram. U hramu stajalo bar šest hiljada Hrvata i Slovenaca rame do ramena i srce do srca. Sad se je tek odkrivala ljubav i zajedničko prijateljstvo. Sad si mogao slušati grla i sa istoka i sa zapada lijepe nam domovine. Burnom veselju nije htjelo da bude kraja. Mnoge su već zvijezde oku saveznika naših iščeznule, kada se je domakao čas, da treba ići kući. U ponedjeljak pjevao se „Zrinjski“. Iz drugih je glasila poznato, kakove su se pripreme stvarale, e da bi opera što sjajnije uspjela. Kako sam vidio, najveći entuziazam pokazivali su Slovenci. Ja sam bio bar u deset loža. Tu sam vidio i suza radostnica i sjete — što sami ne mogu da nam bratski vrate i da se oduže za ono, što smo im dali. „Ali nadajmo se, da ćemo se do godine vidjeti u Ljubljani — i pred našim vratima će sunce zasjati“, rekao je dr. Tekavčić. Govor gdjiee Kernicove djelovao je tako na goste naše, da su bili posve osupljeni i kad si koga pitao, da kaže, da li mu mili Zagreb i doček, samo te zagrlio i poljubio — bez riječi. Na večer istoga dana bio je opet komers u pjevačkom hramu. Ovo veče sam bio u izložbi i ne mogu o komersu ništa da kažem, ali kako pišu i pripovijedaju, bilo je pjevanja do jutra. Isti dan u jutro obdržavao je pjevački savez glavnu skupštinu, gdje se izabrao dirigentom saveznim g. Nikola Faller, dotično zborovodja „Kola“, a zamjenikom njegovim zborovodja pjev. društva „Sloge“, to je sada prof. Jos. Eisenhuth. Najvećom napetošću čekala su savezna društva na razdiobu nagrada za kompozicije, koje su se savezu predale prema pozivu odbora centralnoga. Vilhar je vrijedan hrvatski skladatelj, ali nije posve u redu, da su mu se dale *dvije* nagrade i to prve dvije. Prva je nagrada bila 15 dukata a druga 10. Treću je nagradu dobio g. prof. Jos. Eisenhuth — 8 dukata. Osim toga su se izrazila priznanja mnogim hrvatskim skladateljima, koji su svoje kompozicije ad hoc predali tehničkomu odboru saveza. Skupština je zaključila, da se prema broju članova pojedinih saveznih društava izdaje mjesečni savezni list sa jednom kompozicijom svaki mjesec. Ova se je misao prihvatila sa njekoliko modaliteta uz silno povladjivanje. Savez je konačno odlučio, da se na „malu gospu“ do godine sastane u Brodu. Prvi je prijedlog bio, da bi se savezna društva u Osijek sastala, e da bi se drugomu glavnomu gradu Hrvatske predstavili. Možebiti bi ipak sreća poslužila, da se tamo osnuje kakovo pjevačko društvo. I najmanji gradić nam je poslao pa makar samo dva pjevača, a u Osijeku nijesu na pjevački savez mislili. Dakle do godine u Brodu! Kruna cijele svečanosti bio je matinée u utorak. Sigurno je svoj našoj čitalačkoj publici poznato po drugim organima, što se je pjevalo. Dometnuti mi je, da je izbor bio dosta loš, jer su kompozicije preteške, a da bi se mogle naučiti za dvije probe, kako se je to ovaj put učinilo. Ali unatoč tomu se je jako lijepo, dapače precizno pjevalo. Drugčije gotovo nije moglo ni biti, kad se je složilo 600 samih mladih grla. Najbolje je uspjela „Hrvatska himna“, premda je kompozicija jako slaba. Moje je mnienje i mnienje svih naših, da je „Hrvatska himna“ gotovo najslabiji produkt našega inače umnoga skladatelja Zajca. Zajc hoće, valjda pod uplivom naših vokalnih koncerata u glazbenom zavodu, da komponuje prema karakteru hrvatske narodne muzike. Ovakove stvari zna istina bog orkestrirati, ali komponirati ne zna. Neka nam naš vrlo poštovani maestro ne zamjeri ovu slobodnu izjavu, dužnost nam je, da to javimo čitaocima našim, koji nisu imali sreće, da budu kod ove velike slave u Zagrebu. U ostalom pišemo samo ono, što su drugi rekli. Najveći uspjeh polučio je savez Zajčevom pjesmom More uz pratnju glazbe, a po ravnanju gosp. prof. Jos. Eisenhutha. Naši Leopoldovci su naravno kao obično imali opet veliku ulogu kod sastanka pjevačkoga saveza. Orkestralne pratnje su uvijek njihove; Zagreb gotovo ne bi mogao živsti bez njih. Kako nam operu lijepo drže, tako su i kod ovoga pjevačkoga matinéea svoju zadaću prekrasno riješili. Ne ću da mimoidem na ovom mjestu i velike zasluge zagrebačke civilne glazbe naših vatrogasaca. Oni su redovito budili svojom glazbom vrela srca gostiju naših na večeranjim komersima. Na banketu, koji se je obdržavao poslije matinéea, je cijela slava vrhunac svoj dostigla. Samo njekoliko momenata da spomenemo. Banket je otvorio savezni predsjednik gosp. Fr. Arnold. Po načinu svome izrekao je u malo riječi mnogo misli, a što nam je braću oduševilo, to je toplo srce našega neumornoga, a valjda i nenadoknadivoga Arnolda. Za njim bilo je jošte mnogo lijepih govora, kojih je sadržaj dovoljno poznat. Cijela se je svečanost završila tim, da su sva pjevačka društva pošla u 6 sati uz pratnju naše vatrogasne glazbe u izložbu. Krasotice naše bile su neumorne; cvijeće je padalo kao kiša. Posve je pojmivo, da se je gostima našim Zagreb, koji je i onako dan na dan u svečanome ruhu, morao prikazati u najljepšoj svojoj sliei. I nebo je bilo cieloj slavi sklono, kroz cijelo vrijeme nijesi po njem gotovo ni oblačka vidio. Žao nam je samo Maksimira. Došavši u izložbu, obašla su sva društva pod zastavama cijeli izložbeni prostor. Na jedan put su se morali čuti glasovi tuge i sjete. Sva su se savezna društva postavila na balkon pjev. društva „Kola“, da se odpjeva još zadnja pjesmica: „Glasna jasna“. Upravljao zamjenik zborovodje pjev. društva „Kola“ dr. Florschütz. Ova je večer bila po izložbu našu najbajnija; 24.100 je duša stajalo pred „Kolom“, da pokaže svojim slavuljima svoju hvalu i priznanje. Mi Zagrebčani dovikujemo našoj premiloj braći i Hrvatima i Slovencima: „S Bogom! Do godine opet!“

Izpravak. U prošlom broju „Vienca“ izpravljamo slučajne slagarske pogreške: na strani 566 lievi stupac 9 redak odozdo čitaj: ponim mjesto „pasiju“, a na strani 567 desni stupac 6. redak odozdo čitaj: vidion kolovodja mjesto „vidivi“.

Udovica. — Gospoda Golovljevi. — Jubilarna izložba hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva u godini 1891. — Naše pčelarstvo na jubilarnoj izložbi. — Proizvodi zemaljskih kaznionа na gospodarsko-šumarskoj jubilarnoj izložbi u Zagrebu. — Nova rasprava o Jurju Križaniću. — Listak.

Uredjuje **J. Pasarić.** Vlastničtvo i tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC
ZABAVI I POUCI.
U Zagrebu 19. rujna 1891.
Br. 38. Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena poštom i domaćim u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. God. XXIII.

Udovica.

Pripoviest iz 18. vieka. Napisao J. E. Tomić.

(Nastavak.)

Došavši tamo, bijaše vrlo iznenadjena. Našla je sve drugačije, sve u najboljem redu. Zgrade za stanovanje i gospodarske zgrade našla je okrečene i očišćene. Stoka je dobro izgledala i vidjelo se, da ju brižna ruka krmi i timari. Žitnica i pivnica opet se napunila dobrim ljetošnjim prirodom. Sve, što god je sada vidjela, mogaše ju uvjeriti, da je Zana izvrstan, maran čovjek, koji za drugog tako radi, kao da bi za se radio.

— Bit ću s vami vrlo zadovoljna, Zana, budete li i nadalje tako gospodarili! — pohvali Gita svoga providnika.

— Nadam se, vaša milosti, da će biti i bolje, — odgovori samosvjestno Zana, — čim samo dospijem popraviti, što je zapušteno. A ima toga dosta . . .

— Znam, znam! — uleti mu u rieč Gita, — radite, kako najbolje znate . . . Prodajte od priroda, koliko mislite, da vam je nuždno novaca, i popravljajte, uredjujte po svom sudu.

Zana je tako i radio. Bio je neumoran u radu od osvitka dana do mrke noći. Giti je godilo, da je tako požrtvovan i da drugi to uvidjaju. Sada su počeli prestajati prigovori, da ona razsiplje dječiju otčevinu, a i prietnje s kuratorom nisu se više ponavljale.

Te godine nastupila je vrlo rano zima, liepa kruta zima, bez sniega, ali puna srieži, koja je kao srebrenim velom prekrila zagorske brdinice i prodoli. Giti se je vani tako svidjalo, da si nije poželjela grada. Tamo bi ju uznemirivale neugodne uspomene, a ovdje je tako mirna i zadovoljna.

Na večer bi sjedila sama u svojoj sobi i snatrila poput mlade djevojke. Neka zamamljiva misao stala je dražestno poput šarena metulja oblietavati njezinu vatrenu dušu. Nije ni sama sebi smjela dopustiti, da ju ta misao sve to više osvaja. Jedanput, kad se je snatreći tako razigrala do zanosa, dade si prirediti sladka vina, kakovo su u ono doba gospodje kadikad pile. Bijaše to staro vino, kuhano uz primjesu šećera i sladke korice. Gita je jedanput u životu kušala takovo vino, i koliko se je sjetiti mogla, nije joj osobito sladilo. Sada joj je vanredno prijalo. Upravo ga je pohlepno srkala, a pri tom je osjećala, kako joj krvca sve više vri, a mašta se burno razigrava. Izpila je punu oveću čašu toga sladkoga napitka i osjetila, kako joj od toga lica gore, a u glavi kao da iskre vrcaju. Ne bijaše joj neugodno to stanje opoja . . . Činilo joj se, da je u tom stanju duša prostija, a volja jača i smionija... Ustala je sa stolca i energično pošetala sobom . . .

— Da, da, to će biti liepo... — uze govoriti sama sobom. — Neka sviet govori, što mu drago, ja ću tako učiniti . . . Samo, ako bude on htio? . . . Al hoće . . . ta ja sam još liepa i mlada . . .

Rekavši to stade pred zrcalo i uze se promatrati.

— Sbilja sam liepa! — reče poluglasno, gledajući u zrcalu svoje lice, na kom je sjao koketan, zavodljiv smieh. — Bila bih baš luda, da živim kao koludrica. Udat ću se . . . hoću, tako mi Boga . . . — i opet pošeta sobom, a malo za tim stade se brzo svlačiti, trgajući sa sebe opravu, pa se baci u krevet.

Bijaše već kasno doba noći, dok je mogla usnuti, pa je i onda vrlo nemirno spavala.

Drugi dan na večer, u isto doba kao jučer, dade si Gita iznova prirediti sladka vina, ali više nego li prvi put. Za čudo, kako joj je godilo to piće. Tako joj je ugodno,

kad je pila nešto toga slatkoga napitka . . . Sada već nije mogla, da bude bez te naslastice, koja ju je tako liepo razigravala. Više puta je običavala pozvati k sebi gore u sobu providnika i s njim se razgovarala o koječem, samo ne o gospodarstvu. Bijaše vrlo ljubezna s njim, šalila se i smijala vrlo slobodno, tako da Zana već nije znao, kako da se vlada u družtvu svoje gospodarice.

Jedne večeri, kad se je uz svoj nektar tako zabavljala sa Zanom, poleže u jedanput Gita u naslanjaču vrlo nehajno, gotovo nepristojno, pa uze glasno zievati.

— Vi ste pospani, vaša milosti? — reče Zana.

— Ne, ali hoću, da vam nešto kažem. Da li me slušate?

— Ta dakako, vaša milosti!

— Dakle, znajte, Zana, da mi se vi vanredno svidjate.

— Vi ste suviše dobrostivi, vaša milosti! — nakloni se smjerno Zana.

— A da li se i ja vam svidjam? No, kažite! . . al posve iskreno! — reče zapoviedajućim, ali ipak zamamljivim glasom Gita.

— Kad me vaša milost poziva, onda ću priznati, da mi se veoma svidjate, — izmuca nekako Zana.

— A biste li se htjeli oženiti sa mnom?

Zana čisto protrnu; na takova šta nije se usudio ni pomisliti.

— Vaša milosti, gdje bih ja, kmet biskupa vesprimskoga i vaš službenik . . .

— Odgovarajte! — zapovjedi opet Gita, prebaciv jednu nogu preko druge.

— Ta to bi bila za me sreća, kakovoj . . .

— Šuti! . . . Baš misliš kao kmet! Ali ljubav ne poznaje granica staleža, — govoraše Gita, razpaljena užitkom vina. — Znala sam, da si kmet, ali ja ću te učin ti plemićem i to skoro, jer se želim što prije udati . . . za te, jesi li me razumio . . .

Zana, čuvši odluku svoje gospodarice, ustade sa stolca i prikleknu k Gitinoj ruci, koju dva, tri puta zaredo poljubi. Gita ga milostivo pogladi po licu i bradi i skoči zatim žurno na noge.

— Idi sada! — reče mu poluglasno. — Vrlo sam uzbudjena i hoću da se primirim.

— Zana joj poljubi ruku, a Gita podje u svoju spavaću sobu. Uzput je pjevala veseli napjev iz nekog starog madrigala i u isti mah razrješavala si gornji dio oprave straga.

Na vratih spavaće sobe postade i obazre se. Zana je još stajao na svom mjestu kao ukopan.

— Laku noć, Joška! — doviknu mu vragoljasto i zalupi za sobom vrata.

Iz sobe čuo se za tim čudnovat, razuzdan smieh.

— Pripita je! . . . ali je djavo od žene! — reče Zana i kimajući glavom ode polagano iz sobe.

XVIII.

Gita je željela, da se njezina udaja za Zanu što brže ovrši. Najprije je trebalo izposlovati plemstvo njezinu izabraniku. Nu kako da to udesi. Ona ne bijaše dorasla takovu poslu, a ni njezin providnik, koji bijaše čovjek neuk, bez ikakovih nauka

Nije joj preostalo drugo, nego se zaputiti u Zagreb i ondje se razpitati. Mislila je, da će najbolje uraditi, ako se posavjetuje s odvjetnikom Završkim, jer se taj nije običavao plesti u tudje stvari, niti je bio ljubopitan, ali savjete je rado dielio i umio ih dieliti.

Udovica podje dakle k Završkomu, koji je nije pitao, o kom se tu radi, ali joj je kazao, da za izposlovanje plemstva treba troška bar tri do četiri tisuće forinti i vrlo mnogo protekcije kod dvorske kancelarije. Trebalo je prije svega naći kakovu plemenitu braću istoga imena, kakovo ima onaj, koji je htio da postane plemićem, da ga priznadu svojim rodom i plemenjakom; trebalo je gospodu kod županije predobiti na svoju ruku, a nada sve valjalo je osigurati povoljno riešenje dvorske ugarske kancelarije. Sve je to stajalo novaca, a u Gite ne bijaše već mnogo gotovine, što ju je baštinila poslije smrti svoje tetke. Ona je tu baštinu bila dobrahno već načela, ali tri, četiri tisuće, i nešto preko toga moglo se je još naći u nje.

U Beču imao je da radi za tu stvar agent Fabšić, koji je znao vrlo vješto zastupati molbe i tegobe svojih zemljaka kod dvorske kancelarije. Bijaše mnogo posla, i Gita, vidjevši, da ga ne će moći sama svladati, ponudi sjajnu nagradu Završkomu, da to sve ovrši. Morala mu je tom prilikom povjeriti i svoju tajnu ženitbenu osnovu sa Zanom, što odvjetnika nije baš jako iznenadilo. Obećao je uza to Giti, da će tajnu držati tajnom i da od njega ne će nitko saznati za tu stvar. Udovica se bojala naime, da bi zaštitnici njezine djece, kao asesor Bedeković, kanonik Krčelić i mnogi drugi mogli zapriečiti tu ženitbu, koja bijaše svakako čudnovata i osim toga opasna za imutak Magdićeve djece. Nije bilo ništa lakše, nego da joj još prije vjenčanja pošalju kuratora u Konšćinu. To bi, dakako, bio za nju silan udarac, i tko zna, bi li tada i isti Zana imao volju oženiti se s njome.

Završki se latio odmah posla i krenu najprije u Vesprim po najvećoj zimi. Zana je morao takodjer poći s njime, i tako je Gita ostala sama na svom dobru, željno očekujući, kako će se stvar svršiti.

Po savjetu Završkoga pisala je u Beč referendaru za hrvatske stvari, barunu biskupu Patačiću, preporučujući mu što toplije stvar stvoga „štićenika“ Zane. O ženitbi svojoj s njime nije dakako ništa spomenula. Pudencijana bi mogla vrlo lako saznati za to, a onda bi bilo sablazni, da se Bog smiluje. Ženitba sa Zanom sigurno bi se razbila, a ona bi ostala osramoćena i osamljena.

Za tri tjedna dobije Gita pismo od Završkoga, gdje joj javlja, da je stvar s biskupom, komu Zana bijaše kmetom, brzo uredio, da je osim toga našao nekake siromašne plemiće Zane u županiji, koji su za sto forinti priznali Josipa Zanu rodjenim svojim bratom i izljubili se s njime, davši o tom pismeno, kakovo je Završki htio. I kod žu-

panije da je stvar najljepše udesio, pa sada samo da treba još svršiti posao kod kancelarije. — Ovdje stvar, — pisaše Završki, — potežko napreduje. Bio sam kod biskupa Patačića, da mu Zanu preporučim, a on mi reče u kratko, da je već primio list od vaše milosti. Agent Fabšić ne radi kao što bih želio. Lukav je to i lakom za novcem čovjek. Ne može mu se dosta nadavati, a primio je već mnogo, vrlo mnogo od mene za svoje trude. Moram žalibože javiti vašoj milosti, da sam već silan novac izdao, a bojim se, da će sama plemićka armalija, kad budu izdana, stajati nekoliko tisuća forinti.

— Pa neka stoje! — reče sama sebi Gita. — Hoću baš da pokažem svietu, kako žena može stvoriti sebi ravna muža, ako želi za nj poći. Znam, da će biti graje, kad se za sve to dozna... ali ja ne marim!... Sviet je meni prkosio, sad ću ja njemu!...

Taj prkos skupo je stajao Gitu. Završki je svršio napokon stretno svoj posao, ali se je vratio iz Beča s praznom kesom, koju mu je Gita na put dala. Kako je pisao, armalija Zanina stajala su sama tri tisuće forinti... A ostali trošak još jedanput toliko... Ali Gita je to lako pregorila... Njezin izabranik postao je plemićem, čovjekom njoj ravnim, komu je mogla bez zazora pružiti ruku.

Koncem mjeseca siečnja bijaše u skupštini županije varaždinske javno predložen plemićki list Josipa plemenitoga Zane i on uvršten u red hrvatskih plemenitaša.

Od baštine, što ju je Gita primila poslije smrti svoje tetke, ostade još mala neznatna svotica. To je Gitu vrlo uznemirivalo. Njezin Zana držao je, kao i svi drugi, da u Gite ima silna novca, a kad tamo, bijaše ga jedva za nuždu. Imala je doduše još dosta svojih novaca na dugu, nu nije se mogla odvažiti, da ih utjeruje, kad su ju dužnici zaklinjali i molili, da ih za ime Božje počeka, jer da sada još ne mogu platiti.

Gita im to obeća i čekala je dugo, osobito od onda, kako je baštinila iza svoje tetke, ali sada nije mogla više čekati. Odvjetnik Završki morao je i tu pomoći. Ona se odveze u Zagreb i zovnu k sebi Završkoga.

— Meni silno treba novaca, puno novaca, — govoraše Završkomu. — Sada ću se udati, pa ne ću da zadjem u drugi brak s oskudicom. Imam mnogo novaca na dugu u sigurnih ruku, ali ljudi nemaju novaca. Molili su me, da ih počekam, i ja sam ih dosele čekala, ali odsada više ne mogu i ne ću. Svaki je sebi najpreči. Evo vam svih obligacija, pa radite što brže. Ne štedite nikoga. Kad dodje do eksekucije, naći će se već novaca u svakoga.

— To je već moja briga! — reče odvjetnik, uzev pod pazuho velik svežanj obveznica. — Vaša milost može biti sigurna, da ćemo za kratko vrieme imati dosta novca.

Odvjetnik se nakloni i ode, veseo, da se je opet namjerio na dobru zgodu, gdje će moći dobiti liepu zaslužbu, jer je Gita plaćala odvjetnika poput kakova velikaša.

Nekoliko časova, što je Završki otišao od Gite, pokuca netko na vrata.

— Ave! — javi se Gita.

Pater rektor Precajić unidje u sobu s osbiljnim licem

— Hvaljen Isus, vaša milosti!

— Uvieke, amen! — odgovori u očitoj zabuni Gita, kojoj bijaše neugodan taj posjet

— Već dugo niesmo imali sreću vidjeti vas. Sigurno riedko zalazite u Zagreb.

— Sbilja riedko. A molim vas, što da i tražim ovdje? Ona moja bezočna kći udala se, a Magdalena je u samostanu.

— Da, da, a imanje je samo, — prihvati rieč pater, vidjevši, da Gita u govoru zapinje. — Čujem, da je bilo vrlo zapušteno.

— Jest, ali sada je u najboljem redu. Imam izvrstna čovjeka, koji njim upravlja.

— Zanu, koji je nedavno postao plemićem? — udje pater Giti u rieč.

— Da njega... Izvrstan je gospodar... vrlo marljiv... — govoraše Gita u velikoj smetnji.

— Što je taj čovjek vašoj milosti? — upita pater načinom, da se je Gita od silne neprilike sva zarumenila u licu.

— Meni... ništa... moj providnik, — mucaše nesigurno udovica.

— Sviet govori svašta...

— Tko govori? Tko se usudjuje šta govoriti? To su podle klevete!

— Ne žestite se, vaša milosti! — reče mirno pater. — Vidite, baš jerbo se žestite, moglo bi me sklonuti, te bih mogao vjerovati, da nije kleveta, što sviet govori.

— Što dakle govori sviet, nuder recite, da čujem? — reče izazovno Gita, stavši uzdignute glave pred patra.

— Bože moj, ala ste se promienili! Taj prkos nimalo vam ne dolikuje. Visoko ste uzdigli glavu, a možda bi na mjestu bilo, da ju do zemlje prignete i pepelom pospete...

— Gospodine rektore!... — prekide ga srdito Gita.

— Čekajte, dok vam kažem, što ste me pitali i ne srdite se, — reče mirno na oko pater. — Vi me pitate, što govori sviet o vama i o tom Zani. Ja ću vam odmah kazati.

— Kažu, — produlji pater pridušenim glasom, kao da se srami svojih rieči, — da imate ljubavni odnošaj s tim Zanom, da mu se namećete svojom griešnom strasti, ne bojeći se Boga, niti se stideći svieta... Kažu, da ste potrošili silne novce, dok ste ga učinili plemićem...

— Pa da je sve tako, kao što velite, — zaleti se Gita gnjevno u rieč patru, — ja sam svoja gospodarica, i nitko mi nije vlastan prigovarati.

— Varate se, vaša milosti! — uzoprieči se pater odlučno. — Nije tomu davno, što uživaste glas Božje ugodnice. Mi namjestismo vašu sliku kao lik kakove svetice u

*

našoj Ksaverskoj crkvi, da bude drugim uzorom . . . A vi sada tako živite . . .

— Ako vas to smeta, — reče otresito Gita, — onda uklonite moju sliku iz crkve . . . Ne ću da me sviet drži boljom, nego što jesam.

— Vidim, da je sotona obsjela vašu dušu, — poče pater žešće. — Ako za Boga znate, sjetite se, da ste učinili zavjet udovičtva, čistoće . . .

— Vi ste me na to uputili, — odvrati Gita istim tonom, — al sada vidim, da ne mogu podnieti breme toga zavjeta . . .

— Jao, kako ste pali, kako duboko pali! — zajadikova pater, sklopivši ruke nad glavom. — Sada vjerujem u sve, što ljudi zla o vama govore . . . Čuo sam, da se *svaki* dan i opijate . . .

U Giti uzavri krv, kad joj pater to spočitnu. Sve, što je govorio o njezinu odnošaju, nije ju moglo tako razpaliti, kao taj priekor, da se opija. To u očima svieta više ponizuje uglednu žensku, nego li nedopušteno ljubakanje . . . Uviek se je bojala, da sviet ne sazna za novi taj njezin porok, pa gle, to se je ipak pročulo i brzo pronielo svietom, tako, da je taj glas dopro i medju tihe zidine samostana jezuitskoga . . . Ponosita plemkinja nije gotovo vjerovala svojim ušima, kad je rektor izustio kobne one rieči. Obnevidila je od jarosti.

— Napolje, napastniče! — viknu žena s divljim izrazom u licu. — Tko vas je zvao, da dodjete amo, što vas ovlašćuje, da tako sa mnom govorite? . . . Trebate li šta? . . . Niste li već dosta dobili . . . Uh! Napolje! . . .

— Zamukni, nevriednice! — zagrmi sada pater dobro joj poznatim glasom. — Tako li se usudjuješ govoriti sa mnom, koji te je vazda samo na dobro putio. Ali znaj, da nije svršen račun medju nama. Poznate su mi tvoje osnove . . . Želiš se udati . . . Je li? A tvoj zavjet udovičtva, koji te veže, misliš, da se može pogaziti, kako je tebe volja . . . Ne, doista! Dok si pod tim zavjetom, ne ćeš se nikada moći udati . . . Vi ćete, gospo, doskora pokucati na moja vrata! S Bogom!

Gita ustade zabezeknuta na svom mjestu. Dugo nije mogla da uhvati zdravu kakovu misao. Pater joj se zagrozio poradi zavjeta, koji i onako bijaše svima poznata stvar, i on će joj sigurno praviti neprilika kod udaje. To joj nije u prilog išlo. Jadnica postade posve malodušnom u jedan mah. Mjesto jarosti spopade ju strah. Što da uradi? . . .

I Gita se zamisli, i pošto je razmišljala neko vrieme, reče sama sebi: „Da, tako će biti najbolje!“ Stvorila je odluku.

* * *

Sjutradan u jutro oko osme ure spremila se Gita u jezuitski samostan i potražila patra rektora. Pošlo joj je za rukom namoliti mu se i opet ga udobrovoljiti.

Rektor ju riešio zavjeta i preporučio joj krepost u novom braku. U znak zahvalnosti darova Gita samostanu veliku kasetu dragocjena nakita, što ga je čuvala za Jelenu, kad se bude udavala. Nu nezahvalna kći nije dobila toga dara, pa je taj nakit sada dobro došao Giti, koja već nije imala suvišna novca, da ga ikomu dieli. Bijaše to njezin posljednji dar u životu.

Zadovoljna vratila se Gita još isti dan na svoje imanje.

(Nastavit će se.)

Tužna pjesma.

Kad, učeći knjige starostavne
O hrvatskoj slobodi i slavi,
Brojim redom mučenike davne,
Pa uzdišem: gdje su oni lavi?

I kad gledam otačbinu divnu,
Kako sada u nevolji čami,
Pa se pitam: tu sudbinu kivnu
Tko sakrivi — dušman, il' mi sami?

Za odgovor, kô da sred valova
Dobru majku vidim gdje se bori,
Da joj more život ne ugasi;

A na žalu eno joj sinova:
Jedan drugog radi majke kori . . .
I tom vikom hoće da je spasi!

A. Kriletić.

Gospoda Golovljevi.

Roman M. E. Saltykova Ščedrina, s ruskoga preveo Stjepan Lukić.

(Nastavak.)

Sve ja mislim o tom, kako li će se čuvati u ovom paklu? — nastavi medju tim Arina Petrovna, — to je tako nešto, da djevojačka čast, čim se samo jedared osklizne, otidje bez traga, pa je onda traži, koliko ti drago!

— Vrlo im je nužna! — ujedljivo će Juduška.

— Bilo kako mu drago!... Za djevojku je to, može se da reče — prvo utočište u životu . . . Ko će poslije uzeti taku djevojku?

— Dandanas se, mamice, i bez muža žive jednako kao i s njime. Danas se smiju zapovijedima religijoznim. Dodješ do grma, tu se vjenčaš — i gotova stvar! To se kod njih zove gradjanski brak.

Juduška se najedared sjeti, da i sam žive u priležničtvu s djevojkom iz svećeničkog staleža.

— Dakako, ovda onda, od nužde... — popravi se — ako je čovjek još u snazi i pri tom udovac... Nužda i zakon mijenja!

— Što da govorimo! U nuždi će i šljuka zapjevati kao slavulj! I sveci su u nuždi sagriješili, a nekmoli mi grješnici!

— Tako i jest. Znate li, što bih ja učinio na vašem mjestu?

— Reci, sinko.

— Ja bih od njih zatražio potpuno raspolaganje s Pogorjelkom.

Arina Petrovna uplašeno pogledava na nj.

— Ta, imam baš potpunu punomoć za upravu, — odgovori ona.

— Ne samo za upravu, već da možete i prodati, i založiti, i riječju, da možete raditi sve, što vas je volja.

Arina Petrovna obara oči na zemlju i šuti.

— Dakako, to je tako nešto, da se mora promisliti. Razmislite, mamice! — nastavi Juduška.

No Arina Petrovna šuti. Ma da joj je od starosti misao znatno otupila, ipak joj se ponekuda nije svidjelo nešto u insinuaciji Juduškinoj. I boji se Juduške: žao joj topline, bogatstva i izobilja, što je u Golovljevu, i u isti joj se kraj nadaje misao, da nije uzalud govorio o punomoći, da to on opet baca novu zamku. Položaj postaje u toliko napet, što već počima da psuje sebe, za što je pokazala pismo. Na sreću Evpraksejuška prileti u pomoć.

— No, što je! Hoćemo li se kartati, što li? — upita ona.

— Daj, daj! — požuri se odgovoriti Arina Petrovna i skoči od čaja. No putem k stolu za kartanje spopadne je nova misao.

— A znaš li, kakav je danas dan? — okrene se ona k Porfiriju Vladimiriću.

— Dvadeset i treći studenog, mamice, — odgovori Juduška ne pojmeći.

— Dvadeset i treći, dvadeset treći; no sjećaš li se, što se je dogodilo dvadeset i trećeg studenog? Zar si zaboravio za panihidu?

Porfirij Vladimirić blijedi i krsti se.

— Ah, Bože! — uskliknu — zar zbilja? Dozvolite, da pogledam u koledar.

Za nekoliko časaka donese koledar i počne tražiti list, na kojem je napisano:

„23. studenog. Spomen na smrt milog sina Vladimira“.

„Miruj, mili prahu, do radosnog jutra!“

„I moli Boga za svog oca, koji će na ovaj dan dati odslužiti misu tebi na spomen.“

— Eto ti! — reče Porfirij Vladimirić, — ah, Volodja, Volodja, ti zločesti sine! Vidi se, da se ne moliš Bogu za oca, da mu pamet sačuva. Što će i kako će biti s time, mamice?

— Nije se Bog zna što dogodilo — i sjutra ćeš odslužiti panihidu — sve će biti u redu. Sve sam ja, stara i bezumna, kriva. S time i podjoh, da napomenem, no sve zaboravih putem.

— Ah, to je grijeh! Dobro je još, da svjetiljke pred ikonama gore. Kao da me je nešto više nadahnulo. Niti je danas kod nas svetac nit što drugo — prosto svjetiljke gore već od Blagovijesti — al evo ti Evpraksejuške k meni pa će me upitati: hoću li ugasiti svjetiljke? A ja se, kao da me je nešto dirnulo, zamislih na čas i rekoh: ne trni! Bog s njima, pusti neka gore! A gle, što je!

— I to je dobro, makar da su i svjetiljke gorjele! I to je za pokoj duše! Gdje ćeš ti sjesti?

— Ne znam, mamice, mogu li ja . . .

— Zašto da ne možeš! Sjedni! Bog će oprostiti! Nije to bilo hotomice, već se zaboravilo. To se je dogodilo i drugim pravednicima! Sjutra ćemo, čim svane, odslužiti panihidu — sve ćemo učiniti, kako valja da bude. I njegova će se duša radovati, što su ga se roditelji i dobri ljudi sjetili, i mi ćemo biti mirni, što smo ispunili svoj dug. Tako je to, moj sinko. Tugovati ne valja — ja uvijek velim: prvo, tugovanjem ne ćeš vratiti sina, a drugo - grijeh je pred Bogom!

Juduška se utješava tim riječima i ljubi mamičinu ruku, govoreći:

— Ah, mamice, mamice! Zbilja, u vas je zlatna duša! Da nije vas, što bih ja radio ovaj čas! Na prosto, propao bih!

Porfirij Vladimirić naredi sve, što se tiče sjutrašnje ceremonije, i svi sjednu da se kartaju. Dijeli se jedared, dijeli se dvared. Arina se Petrovna uzrujava i ljuti na Judušku, što podbacuje Evpraksejuški sve jednu te jednu

kartu. Dok se dijele karte, Juduška se podaje uspomenama o poginulome sinu.

— A kakav je bio čedan! — veli on — ništa ne bi uzeo bez dozvole. Treba li papira — „Smijem li, oče, uzeti papira?“ — Uzmi sinko! Ili: „Hoćete li biti, oče, tako dobar, pa da danas dadete prirediti za zajutrak karasića u skorupu?“ — Izvoli sinko! Ah, Volodja, Volodja! svima si bio mio. Zašto ostavi oca?

Prodje još nekoliko partija; opet uspomene.

— Što li se je najedared s njime dogodilo — i sam ne pojmim! Živio je dobro i mirno, što ćeš bolje! Najedared — jao! Zamislite tu nesreću! Pomislite samo to, mamice, na što se je čovjek digao! Digao se na život svoj, na dar oca nebeskoga! Čemu? Zašto? Što mu je manjkalo? Novaca, što li? To mu nisam nikada uskraćivao; to mi ne mogu reći ni moji neprijatelji. No ako se je malo pričinilo — tad se ne ljuti — sinko! Evo gdje su u oca novci! Ako je malo novaca, — a ti se stisni! Ne jedi sve slatko i sa šećerom, već „časkom i s kvaskom!“ Tako je, brate! Evo, tvoj se otac nedavno nadao, da će dobiti novaca — kad tamo, a prikaščik dodje: „terpjenski seljaci ne će da plate obroka!“ — Nema druge, napisah molbu mirovnomu sudcu! Ah, Volodja, Volodja! Ostavi ti oca!

I što igra življa biva, to obilnije i čuvstvenije postaju uspomene.

— I tako je bio uman! Sjećam se neke zgode. Leži on u ospicama — nije mu bilo više od sedam godina, — a ide k njemu pokojna Sasa, pa će joj on reći: „Mamo, mamo, je li istina, da samo angjeli imaju krila?“ A ona će mu na to: — Da, samo angjeli. — „Zašto je,“ reče on, „otac imao krila, kad je ovaj čas amo unišao?“

Napokon se razvije nekaka homerska igra. Juduška ostane „durakom“ sa svih osam karata u rukama, med kojima je kec aduta, kralj i dama. Okrene silan smijeh. No usred opće veselosti Arina Petrovna najedared utiša i počne prisluškivati.

— Stojte! Ne bučite! Netko ide! — reče ona.

Juduška i Evpraksejuška takodjer počnu prisluškivati, no ne mogu ništa da čuju.

— Velim vam: ide! Vjetar je najedared amo nanio... Ide, i blizu je!

Opet počnu prisluškivati, i zbilja čuju nekako daleko zvonjenje, koje je vjetar sad donašao, sad odnašao. Prodje neko pet časaka, i čuje se jasno zvono, a za njime i glasovi na dvoru:

— Mladi gospodin! Petar Porfirić došao! — razlijegnu se iz predsoblja.

Juduška ustane i ostade na mjestu kao ukopan, blijed kao krpa.

Pitinjka unidje nekako neveselo; poljubi oca u ruku, zatim to isto učini i baki, nakloni se Evpraksejuški i sjede. To bješe momak od dvadeset i pet godina, dosta lijepe vanjštine, u putnom vojničkom odijelu. To je sve, što se o njem može da kaže, a i sam Juduška jedva da je više znao. Uzajamni odnošaji očevi i sinovljevi bijahu taki, da ih se nije moglo nazvati ni napetima: sasvim kao da i nije ništa bitisalo. Juduška znadjaše, da je to čovjek, koji se po ispravama računa njegovim sinom, komu je dužan u odredjeno vrijeme slati ugovorenu, t. j. od njeg samog opredijeljenu svotu, i od koga ima pravo da traži počitanje; Petinjka je opet znao sa svoje strane, da ima oca, koji mu može u svako vrijeme naškoditi. Dolazio je dosta rado u Golovljevo, osobito od onog doba, kad je postao časnikom, no ne za to, što bi mu bilo ugodno, da razgovara s ocem, već na prosto zato, što svakog čovjeka instinktivno nešto vuče u *njegovo mjesto*. No sad je rado došao od nužde, toga radi i nije bilo vidjeti na njem nijednog od onih znakova radosne nestalnosti, kojima obično svaki razmetni plemićki sin pokazuje svoj dolazak u rodno mjesto.

Petinjka nije puno govorio. Na sve usklike očeve: „Tako iznenadjenje! A ja sjedim i mislim: koga sreća, prosti Bože, po noći nosi? — a evo gle, ko je!“ itd. — odgovaraše ili mučanjem, ili prisiljenim osmješkom. Na pitanje: „Kako si to najedared smislio?“ — odgovori baš srdito: „Tako smislio i došao.“

— No, hvala ti, hvala! Sjetio si se oca! Drago mi je. Što, i bake si se sjetio?

— I bake.

— Čekaj! Možda si se sjetio, da je danas godišnjica smrti brata Volodje?

— Da, i tog se sjetih.

U takom se tonu razgovor vodio pô sata, tako da nijesi mogao znati, odgovara li Petinjka ozbiljno ili samo onako. Zato, ma kako da je Juduška bio strpljiv, što se tiče ravnodušja njegove djece, ipak i on ne uzdrža i primijeti:

— Da, brate, ti si neprijazan. Ne može se reći, da si mio sin!

Da je Petinjka taj put primio očevu primjetbu blago, ili još bolje — da je poljubio oca u ruku i rekao mu: „Oprostite mi, dobri oče! Umoran sam s puta!“ — sve bi bilo dobro. No Petinjka uradi sasvim kao nezahvalan sin.

— Bio kakav god! — odgovori on tako osorno, kao da je htio reći: ukloni se od mene, molim te!

Tada se Porfiriju Vladimiriću to tako dade na žao, da nije mogao šutjeti.

— Kako sam se za vas brinuo! — reče on! — i ovdje sjediš, a sve misliš: Kako bi bilo što bolje, što zgodnije, da bude svima dobro i prijatno, bez nužde i nevolje . . . A vi sve od mene bježite!

— Ko to . . . *vi?*

— No, ti . . . U ostalom i pokojnik je, carstvo mu nebesko, bio isto takav . . .

— Što ću! Ja sam vam vrlo zahvalan!

— Ne vidim od vas nikake zahvalnosti! Ni zahvalnosti, ni prijaznosti — ništa!

— Moj značaj nije laskav — to je sve. Al zašto vi sve govorite u višebroju? Jedan je već umro . . .

— Da, umro je. Bog ga je kaznio. Bog kazni nepokornu djecu. A ipak ga se sjećam. Bio je nepokoran, no sjećam ga se. Evo sjutra ću dati odslužiti misu. On me je uvrijedio, no ipak se sjećam svoje dužnosti Gospode, Bože moj, što se to dandanas radi? Sin došao k ocu i već se s prvom riječju svadja. Zar smo mi u naše doba tako radili! Bivalo, te ideš u Golovljevo, no već na trideset vrsta sve melješ: „Spomeni se, Gospode, cara Davida i sve njegove krotkosti!“ Evo mamica je živ svjedok: ona će reći! A dandanas — ne pojmim, ne pojmim!

— I ja ne pojmim! Dodjoh mirno, pozdravih se s vama, poljubih ruku, sad sjedim, vas ne diram, pijem čaj, pa ako date da uživam — i uživat ću. Za što počeste pripovijedati svu tu pripovijest!

Arina Petrovna sjedi u svojem naslanjaču i sluša. I čini joj se, da sluša onu istu poznatu pripovijest, koja se je davno — i ne sjeća se, kada — započela. Uvidja, da slični sastanak med sinom i ocem ne obećaje ništa dobra, i zato drži za dužnost, da se umiješa u raspru i reče miroljubivu riječ.

— No, no, orozi indijski! — reče, nastojeći dati svojim riječima šaljiv ton: — jedva što se vidješe, već se zavadiše! Gle, kako skače jedan na drugog, kako skače! Pazi, ovaj će čas perje poletjeti! . . . Ah-ah-ah, taka nesreća! Ded vi, junaci, posjedite mirno i lijepo med sobom, pa razgovarajte, a ja ću stara slušati i s vama se veseliti! Petinjka, ti — popusti! Moj sinko, ocu valja uvijek popustiti, jer je — otac. Ako ti se što vidi gorko od oca, a ti to primi pokorno i s počitanjem, zato jer si ti — sin! Možda će od gorka najedared postati slatko – pa si ti u dobitku! A ti se Porfirije Vladimiriću — opameti! On ti je sin, mlad čovjek; prevalio je sedamdeset vrsta po ovom snijegu: i umorio se, i prozebao, i rada bi usnuo! Sa čajem smo već gotovi; zapovjedi, da se dónese užina, pa onda na počin! Tako je to, sinko moj! Porazići ćemo se po svojim mjestima, pomoliti se i srčba će nas minuti! I Bog će snom odagnati sve ružne misli! A sjutra ćemo rano ustati i pomolit se za pokojnika. Bit ćemo na misi, odslužit ćemo panihidu, a zatim, kad se vratimo kući, porazgovarat ćemo se. I svaki će, kad odahne kako valja, pripovijedati svoje, po redu Ti ćeš Petinjka o Petrogradu, a ti Porfirije — o svojem ladanjskom životu. A sad ćemo užinati — i s Bogom na počin!

To opominjanje postizava uspjeh ne zato, što bi se u njem zbilja krilo neko uvjerenje, već na prosto s toga, što Juduška i sam vidi, da je najbolje u miru dokončati dan. Zato ustane sa svog mjesta, poljubi mamicu u ruku, zahvali „za nauku“ i odredi, da se donese užina. Užina prodje vrlo mučaljivo.

Blagovaonica opustjela; svi se razidjoše po svojim sobama. Kuća se malo po malo stišava; mrtva se tišina uvlači iz sobe u sobu i napokon se dovuče do kabineta golovljevskoga gospodara. Juduška napokon dovrši s poklonima, koje je dugo, dugo pravio pred ikonama, i takodjer legne u postelju

Leži Porfirij Vladimirić u postelji, ne može da usne. Naslućuje, da dolazak sinov naviješta nešto ne sasvim obično, i već mu se za rana u glavi radjaju svemoguće isprazne pouke. Te pouke imaju svojstvo, da su prikladne za svaku zgodu i da u njima nema nikakog saveza misli. Njima ne treba što više ni gramatičke forme, ni sintaktičke: one se gomilaju u glavi kao neki isprekidani aforizmi i pojavljuju se na svijet božji prama tome, kako dodju na jezik. Čim se samo dogodi u životu kakavgod neobičan slučaj, to mu u glavi okrene takav metež od aforizama, da ga i san ne može primiriti.

Ne spava se Juduški: silesija kojekakih sitnica opkolila njegovo uzglavlje i muči ga. Istinu govoreći, zagonetni ga dolazak Petinjkin ne uzrujava osobito, jer, dogodilo se što mu drago, Juduška je već odavna spreman *na sve*. On zna, da ga *ništa* ne će zateći nenadano i *ništa* nagnati, da ma u čem uzmakne od one zamke praznih i sasvim prognjilih aforizama, u koju se je spleo od glave do pete. Za njeg ne bitiše ni bol, ni radost, ni mržnja, ni ljubav. Sav je svijet u njegovim očima grob, koji može da služi kao povod za beskonačno isprazno brbljanje. Samo je jedared moglo biti za nj boli, kad se je Volodja skončao, no i tad je svemu odolio. To bješe vrlo žalosna pripovijest, koja se je nastavljala pune dvije godine. Pune se je dvie godine Volodja otimao; s početka se je ponosio, što ne treba očeve pomoći; zatim oslabio, počeo moliti, dokazivati, groziti se . . . I uvijek je dobivao za odgovor gotov aforizam, koji prikazivaše kamen, dan gladnome čovjeku. Je li Juduška znao, da je to kamen, a ne hljeb, ili nije — to je prijeporno pitanje, no svakako nemaše ništa drugo i on davaše svoj kamen, kao jedino, što može da dade. Kad se je Volodja ustrijelio, dao je za nj odslužiti crnu misu, u koledaru zapisao dan njegove smrti i obećao i u naprijed svakog dvadeset i trećeg studenog dati služiti panihidu s liturgijom. No kad se je s vremenom i u njem dizao neki mukli glas, koji mu dovikivaše, da je ipak riješenje obiteljskog spora samoubojstvom — stvar dosta sumnjiva, tad je izlagao na srijedu silesiju gotovih aforizama, kao: „Bog kazni nepokornu djecu“, „oholima se Bog protivi“, itd. — i primirivao se.

Evo i sada. Nema sumnje, da se je s Petinjkom dogodilo nešto rdjavo, no dogodilo se što mu drago — on, Porfirij Golovljev, mora da bude iznad tih dogodjaja. Sam si se spleo — sam se i raspleti; umio si kašu kuhati — umij jê i pojesti. Baš tako; baš to će isto i reći, saopćio mu sin što mu drago. A što će biti, ako i Petinjka, kao i Volodja, ne htjedne primiti kamen mjesto hljeba? Što će biti, ako i on . . . Juduška pljuje kod te misli i pripisu je ju utjecaju djavolskomu. Preokreće se sa

strane na stranu, sili se da usne, no ne može. Čim ga samo počne san savladavati — odmah ga salete kojekake misli i stanu ga mučiti. I ne spava se Juduški pod bremenom ispraznih riječi, kojima se nada da će si sjutra uspokojiti dušu.

Ne spava se i Petinjki, ma da ga je put izmučio. Ima on nešto, što se može riješiti samo ovdje u Golovljevu, no to je taka stvar, da i ne zna, kako da je se lati. Istinu govoreći, Petinjka vrlo dobro zna, da je njegova stvar bez svake nade, da će put u Golovljevo uroditi samo neprijatnostima, no u tom grmu i leži zec, što u čovjeku ima neki nejasni nagon za samouzdržavanje, koji savladava svaku svijest i sve podbada: kušaj sve dokle možeš! Evo on i dodje, no umjesto da pregori i bude spreman sve podnijeti, u malo da se nije već pri sastanku svadio s ocem. Što će biti od tog dolaska? Hoće li se dogoditi čudo, koje bi prometnulo kamen u hljeb, ili ne će?

Ne bi li bilo bolje uzeti revolver i namjestiti ga na sljepočnice: „Gospodo, ja nijesam vrijedan, da nosim vaš mundir! Pronevjerio sam državne novce, i zato se sam pravedno i strogo odsudjujem!“ Puk! — i sve je gotovo! „Briše se iz liste *umrvši* poručnik Golovljev!“ Da, to bi bilo odlučno i . . . lijepo. Drugovi bi rekli: „Bio si nesrećan, zaveo si se, no . . . bio si *valjan* čovjek!“ No on, u mjesto, da odmah *tako* uradi, doveo je stvar dotle, da je njegov čin postao svim poznat — i evo ga otpustiše na opredijeljeni rok s time, da za to doba svakako nadoknadi pronevjereni novac. A onda — na polje iz pukovnije. I pošao je u Golovljevo, pošao potpuno uvjeren, da će dobiti kamen mjesto hljeba.

No možda će i biti štogod? Ta, dogadja se . . . . Najedared će sadanje Golovljevo iščeznuti, i na njegovu će se mjestu pojaviti novo, s novim prilikama, gdje će on... Ne da otac . . . umre — zašto? — već onako . . . u opće, bit će nove „prilike“. . . A možda će i bakica — ima u nje novaca! Saznat će, da je nesreća pred vratima, — i najedared će dati! Na, reći će, požuri se, da se odvezeš, dok nije rok istekao. I evo on se vozi, nuka kočijaše, da brže tjeraju — i javlja se kod pukovnije baš dva sata prije roka! „Momak je Golovljev!“ vele drugovi: amo ruku, valjani mladi čovječe! Neka je odsele sve zaboravljeno! I ne samo da ostaje u pukovniji kao i prije, već s početka postane štabs-kapetan, zatim kapetan, pukovnijski adjutant (blagajnik je već bio) i napokon na dan pukovnijskog jubileja . .

— Ah! da hoće ta noć što prije proći! Sjutra . . . no, sjutra neka bude, što hoće! Al što će se sjutra morati naslušati . . . ah, ta šta se on ne bi naslušao! Sjutra . . . no zašto baš sjutra? Ta još ima cijeli dan kada . . . Izmolio si je dva dana baš za to, da ima kada uvjeriti, ganuti. . . Do djavola, u dva ćeš dana uvjeriti, ganuti! Ne ćeš!

Tu mu se napokon misli metu i postepeno, jedna za drugom, utapaju u sanenoj magli. Za četvrt je sata golovljevski dvorac u teškom snu.

(Nastavit će se.)

Proizvodi zemaljskih kazniona na gospodarsko-šumarskoj jubilarnoj izložbi u Zagrebu.

(Svršetak.)

U paviljonu zemaljske vlade izložene su štrcaljke za uništavanje peronospore, koje su izradjene u kr. zemaljskoj kaznioni u Lepoglavi, a na taj je posao potaknuto ravnateljstvo iste kaznione time, što ima vinogada pa se nada, da će obližnje pučanstvo potaknuti, da i ono upotrebljava te štrcaljke, kad razabere njihovu korist svojim očima na zavodskih vinogradih.

Kako je razvitak pčelarstva kod nas istom gotovo u povojih, to je kr. zemaljska kazniona u Lepoglavi izložila više vrsti manjih i većih, pa prema raznim sustavom izradjenih košnica, ne bi li se tim potaknulo pučanstvo na unosno pčelarstvo, koje je baš u tu svrhu uvedeno kod kr. zemaljske kaznione u Lepoglavi i kod kr. kaznione u Mitrovici.

Iz svih naših kazniona izloženi su proizvodi kućnoga tkalačkoga obrta, koji je u našoj domovini dosta zanemaren, jer svu finiju robu što pripada toj obrtnoj grani, dobivamo iz inozemstva. S toga su kr. zemaljska kazniona u Lepoglavi, kr. kaznione u Gospiću i Mitrovici pa kr. zemaljska ženska kazniona u Zagrebu izložile tkalačke proizvode počevši od najfinije do najprostije robe; tu je izložena stolovina od finog i najfinijeg damasta, od biele čisto lanene predje, poludamast od biele lanene predje, najfiniji damast raznovrstnih boja: stolovina za kavu, a osobito se ističe narodna stolovina po narodnih motivih kr. zemaljske kaznione u Lepoglavi, zatim stolovina od krepa za kavu s uzli i resami, prikladna za vezenje u pet raznih boja, a ta se stolovina ponajviše naručuje iz inozemstva, nadalje stolovina od dvojnika, gobelin-pokrivala, pokrivala po narodnih motivih, ručnici, domaće platno od čiste lanene predje, posve bieli gradl od lanene predje, zastori turkestanski i narodni, narodne pregače s napisom

Mlada patricijka.
Slika *V. Bukovca.* (Po fotografiji *I. Standla.*)

„Zagreb 1891.“, izradjene po narodnih motivih u kralj. zemaljskoj kaznioni u Lepoglavi, dvojnik za posteljinu, žutica (kaliko) i jedrovina od čiste lanene predje. A da se predoči, kako se ti predmeti proizvadjaju, namjestila je kralj. zemaljska kazniona u Lepoglavi u paviljonu jedan prosti i jedan sa Jaquardovim strojem stan za tkanje, za kojimi sjede kažnjenici, jedan u zimskom, a drugi u ljetnom odielu Izložena je tara sa stolcem vretena, preslice, stupa, trlica i motovilo.

Stolarske proizvode izložiše sve mužke kaznione. Tu ponajprije opažamo stolce, stolove i klupe za verande i vrtove, koji su predmeti smješteni pred paviljonom, u sredini paviljona i iza njega. Osobitu pozornost zaslužuju vrtni stolci i podpune vrtne garniture iz impregniranoga drva po Pfisterovu sustavu izradjene u kr. zem. kaznioni u Lepoglavi. Takove sklopive vrtne klupe obično dolaze iz inozemstva, pak se ne ćemo prevariti, ako kažemo, da su i oni stolci, što su smješteni na izložbi oko vodoskoka, naručeni iz inozemstva, premda bi se bili mogli i u kojoj od naših kazniona izraditi upravo takovi stolci, koji bi bili možda čvršći, a sigurno i jeftiniji.

Od stolarskih proizvoda vriedno je još spomenuti raznovrstne čuture razne veličine i izradbe s liepimi napisi i rezbarijom, a osobito se ističu lovačke batine, izradjene u zemaljskoj kaznioni u Lepoglavi.

Na lievoj strani od glavnoga ulaza u paviljon smještena je lička soba, izradjena u kaznioni gospićkoj, a ta soba sastoji iz ormara, kreveta, seljačke škrinje, kakovu obično djevojke u Lici dobivaju za miraz, iz stola i četiri stoca, a ti svi predmeti izradjeni su iz trešnjeva nenaličena drva.

Na desnoj strani od glavnoga ulaza u paviljon smještena je podpuno uredjena kuhinja, koja je izradjena u zemaljskoj kaznioni u Lepoglavi. U njoj su svi predmeti, što u nju pristaju, pa se tu osobito ističe štednjak, kuhinjski ormar i stolac, koji u drugom položaju služi podjedno za ljestve itd.

Na desnoj strani od ulaza prama sredini paviljona podignuta je piramida od užarske robe, izradjene u zemaljskoj kaznioni u Lepoglavi, a i u kaznioni gospićkoj. Koliko nam je poznato, naročito u Zagrebu, prodaje se u našoj domovini većinom užarska roba, koja dolazi k nama iz Ugarske, pak s toga je bilo vrlo shodno, što su naše kaznione i tu vrst robe izložile, da se vidi, kako je i kod nas moguće takovu robu proizvadjati. Tu ima raznih špaga, gajtana, sprežnih uža, ulara, povodaca, ogrljaka, uža za rogato blago, vojčica, popruga, poružnih hamova, raznovrstnih bičeva, uža za sušenje rublja, uža za brodove, od kojih jedno važe 239 kilograma, zatim raznih mreža za ribolov, od kojih je jedna 100 metara duga, a ima napokon i kesa za duhan od bielog i bojadisanog gajtana.

Poplunarski proizvodi izradjuju se samo u zemaljskoj kaznioni u Lepoglavi, pa su u početku proizvadjani popluni za neku bečku tvrdku, a sada se proizvadjaju u vlastite svrhe; a da se timi proizvodi kazniona ne nadmeće sa manjimi našimi slobodnimi obrtnici, o tom je svatko uvjeren, jer takovih obrtnika i nema u našoj domovini. Zemaljska kazniona u Lepoglavi izložila je poplune od turskoga kretona, od rougea, od cachemira i satina.

Od krojačkih proizvoda izloženi su samo predmeti, koji se za erar izradjuju, i to odiela za kažnjenike, rubenina za kažnjenike, odiela za uzničke stražare i redare. Kazniona u Mitrovici izložila je prosto odielo za sriemskoga seljaka, kakovo dobivaju kažnjenici, kad izlaze iz kaznione na slobodu.

Od postolarskih proizvoda izložila je zemaljska kazniona u Lepoglavi i kazniona u Gospiću cipele za gospodu, gospodje i djecu, zatim papuče i kažnjeničku obuću, dočim je zemaljska ženska kazniona u Zagrebu izložila par cipela, kakove priugotavljaju kažnjenice za samu kaznionu.

Opančarske proizvode izložile su sve kaznione, i to ponajviše moderne opanke, koji su upravo u modu došli i koji su po svoj prilici veoma kratka života.

Od kolarskih proizvoda izložena su razna držala za šila, za dlietva, za svrdle, česala, motike, lopate i trnokope, zatim kosišta i zubače; izloženi su ribeži, tačke štajerske, segedinske, mohačke, amerikanske, peštanske, tačke ciglarske, raznovrstna kolica, gospodarska dvoja kola osobito liepo izradjena u zemalj. kaznioni u Lepoglavi i napokon jedna lička kola, izradjena u kaznioni gospićkoj.

Ova potonja kola nisu izložena u paviljonu, već izvan njega medju drugimi koli u posebnoj kolnici iza sokolske zgrade.

U sredini paviljona na lievoj strani osobito se ističu vinske bačve od 1, 2, 6, 11 i 16. hektolitara, koje su vrlo liepo izradjene i zgodnimi napisi providjene, zatim su izloženi vrlo liepi lagvići za ulje, a osobito nas zanimaju svojom vanjštinom desertni lagvići, smješteni uz desnu stienu paviljona.

Sve te proizvode izložila je zemaljska kazniona u Lepoglavi, dočim je kazniona gospićka izložila bukaru iz tisovine, škaf za vodu i lagvić od hrastovine za dvie vrsti vina; takova je dva lagvića izložila i zemaljska kazniona u Lepoglavi

Od bravarskih i kovačkih proizvoda izložila je zem. kazniona u Lepoglavi razne brave i lokote, podpun štednjak, koji je smješten u uredjenoj kuhinji, branu, zubaču, vile, budake i trnokope, zatim tri razna kreveta, koji se upotrebljavaju u kaznionah i to dva za kažnjenike, jedan sklopiv, drugi za samotne zatvore i napokon željezan krevet za stražarsko osoblje Napokon izložila je ova kazniona zanimljive predmete za naše gazdarice, strojeve za garniranje krumpirom i za pravljenje punča od krumpira, tepala, brčkala, mlin za kašu, limene škafove za vodu, limenu kantu za mast itd. Do tih proizvoda izložila je kr. kazniona u Mitrovici dvostruki plug za dvie brazde i jednostavni za jednu brazdu, gvozdenu drljaču za uporabu kod sijanja, gvozdenu drljaču za buse, gvozdenu drljaču

za livade. Napokon izložila je kazniona u Gospiću jednu ključanicu za usjek sa dvojezičnim zaporom.

Kefarske proizvode izložila je samo zemaljska kazniona u Lepoglavi i to razne kefe blatarice, mazalice, ribalice, laštilice, kefe za voštenje poda, za odielo, konjske kefe, ručne metlice, metle, kefe za tkalce, kefe za puške, zidarske kefe i raznovrstne kefe propisane za vojničtvo.

Ista je zemaljska kazniona izložila proizvode od slame i to razne prostirače i kažnjeničke slamnate šešire biele i crne.

Kazniona u Mitrovici izložila je preko 200 komada sriemskih našaranih tikvica, a kazniona gospićka do 80 komada raznih lula. Ti su predmeti upotrebljeni u paviljonu za ures, pa su po stienah povješani.

Zemaljska ženska kazniona u Zagrebu izložila je razne vrlo liepe ručne ženske radnje i to misne košulje, predoltarnik, ručničić za sredinu stola, ženske košulje, mužke košulje, bečve, zastore, stolnjak, poramenke za ženske košulje, poculicu, oplećak i raznovrstne čipke.

Tim smo u kratko izcrpli izložke naših kazniona, pa nam je samo još dodati, da je čitav paviljon vrlo ukusno uredjen i da su ga uresili sami kažnjenici.

U paviljonu vrši nadzor jedan činovnik kr. zemaljske kaznione u Lepoglavi, koji prima i naručbe za izložene predmete.

S. Kranjčić.

Jubilarna izložba hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva u godini 1891.

Piše **Milan Krešić.**

VI.

Hrvatska velika industrija na jubilarnoj izložbi.

Premda je izložba, o kojoj govorimo, imala biti samo gospodarsko-šumarskog značaja, nije se mogao odbor izložbeni oglušiti živoj želji nekih industrijalaca, a napose onih, koji se bave svojim obrtom u većoj mjeri, da bude tu gdjekoja industrijska grana zastupana, koja težko pristaje u okvir obsega ovakove specijalne zemaljske izložbe. Nu industrijalci nastojahu opravdati svoju želju i svoje pregnuće raznim tumačenjima, kako se i njihova industrijska djelatnost doima jedne ili druge grane našega gospodarstva i šumarstva.

Premda nije ovo tumačenje uvjerilo sve članove odbora, da su ti razlozi valjani, opet nije po našem nazoru odbor pogriešio, što je odlučio razširiti malo svoj okvir i što je dozvolio stalnomu dielu naše velike industrije, da bude tu zastupana. Ovim razširenjem izložbenog programa podigla se je vriednost i ljepota izložbe, napose time, što su tu izloženi i keramični proizvodi.

Hrvatska je velika industrija nikla po prilici prije trideset godina; najprije se je bavila preradjivanjem zemaljskih proizvoda, tvorenjem stakla u dvjema tvornicama, u Osredku i u Zvečevu, koje još sada postoje.

Prvi je paromlin, a ujedno i najveći u Hrvatskoj, započeo svoju djelatnost u Zagrebu godine 1862. On je s vremenom razširio svoje poslovne sveze po Englezkoj, Nizozemskoj, a kasnije i u dalekom Brazilu. Ovaj po najmodernijem sustavu uredjeni paromlin samelje svake godine preko 100.000 metričkih centi brašna i posije. U stubištu sveučilišta i to upravo na pročelnoj strani prvog reda stuba, koje vode u prvi kat, opažamo krasan izložbeni portal, koji je sav sastavljen iz crno laštenog zlatom ukrašenog drva, a u sriedi poprsjem Njegova Veličanstva našeg kralja urešen. Tu se predočuju razne vrsti brašna iz ovoga paromlina. U uzkličnom rieku „Živio kralj!“, što je proveden u bielim velikim slovima, koja se viju oko poprsja, mogu se upoznati razne vrsti brašna. To je dobro zamišljeno i liepo provedeno. Pored zagrebačkog paromlina nalazi se u sveučilištnoj sgradi zastupan paromlin Tasovca i Merkadića u Brodu na Savi sa pristalim izložcima, prvi hrvatski paromlin za kukuruznu krupicu u Senju, vlastničtvo Bačića i Pošića u Senju; zatim vidimo proizvode mljeva prvog hrvat. dioničarskog družtva u Bjelovaru i paromlina Špritova u Zemunu. Velika tvornica za ljuštenje riže i rižina škroba na Rieci izložila je takodjer riže, rižin škrob, brašno i posije, a uz nju opažamo tjestovinske proizvode Lucijana Clementija na Sušaku, napose makarune, što ih je izložila riečka tvornica Reisnera. Popnemo li se sveučilištnim stubama u drugi kat, opazit ćemo ponajprije i to upravo nad izložcima paromlina u stubištu samom krasnu skupinu koža naše znamenite zagrebačke tvornice i konfekcije kožnih proizvoda, što je s njom skopčana. Ovo je do danas najznamenitije veliko industrijsko hrvatsko poduzeće. Preko šest stotina ljudi hrani ta tvornica. Kože se preradjuje na godinu do 120.000 komada, kojih vriednost doseže preko jedan i pol milijuna forinti, uračunavši tu i gotovu robu u konfekciji, u kojoj se radi samo za vojsku. Do tih odličnih proizvoda iztiču se liepe kože, što ih je izložila velika tvornica koža G. Z. Ružića na Rieci i one tvornice Bakarčića i Simonića na Sušaku. U obće se opaža u nas radostan napredak ove veoma znamenite industrijske grane. I sapunarstvo pokazuje dobar napredak, sudeći po liepim izložcima, što su u sveučilištnoj zgradi sakupljeni. Veliki izložbeni

*

objekti, ciele kolonade, spomenici i poprsja na visokom podnožju, sve ovo iz sapuna pravljeno predočuje snagu ove industrije. Gromada Farkaša i sina u Krapini, Povrzanovića i Fröhlicha u Zagrebu, Josipa Weissa u Karlovcu, M. Reissa u Sisku, pa tvorničara margarina i sapuna J. Heindlhofera na Sušaku živi su svjedoci o dostatnom napredovanju ove industrije. U razizemnom prostoru sveučilištne zgrade namješteni su drugi znameniti proizvodi naše mlade velike industrije, na ime keramični. U toj obrtnoj grani čeka nas svakako liepa budućnost, pošto nam zemlja obiluje zgodnim surovinama. Peći, komini, vrtni lonci, raznoliki naresi kuća i vrtova, što ih tu izložiše zagrebački tvorničari Dragutin Kepert i Ivan Pospišil, prvi su dokazi naše budućnosti, a dražestni, u izložbenom perivoju namješteni, sav iz majolike sastavljen paviljončić Josipa Kalline, koji ima tvornicu keramičnih proizvoda kraj Zagreba u sv. Žaveru, i onaj u grčkom slogu, takodjer sasma iz vlastitih proizvoda ukusno sagradjeni paviljon Janka Grahora i sinova, potvrdjuju u jošte većoj mjeri ovo nagovieštanje.

Kallina pravi uzornih peći, kupatila, uresa kućnih i vrtnih, a Grahori i odlikuju se svojim gradjevnim tvorinama. U pet kružnih peći, što ih imadu ovi odlični industrijalci, peku se svake godine preko pet milijuna opeka i crepova, a prave uz to i finih opeka, žarnjača, utorenog criepa i cievi svake vrsti, a u najnovije doba u posebnoj kružnoj peći i kreča. Stalni proizvodi ovog veleindustrijskog poduzeća nalaze prodje izvan Zagreba po svoj kraljevini i u nekim susjednim pokrajinama, kao što je Istra, Kranjska i donja Ugarska. Janko Grahor uzgojio je poput Turkovića svoje sinove posvema u poslovnom duhu; oni podupiru svoga oca u razvoju industrijskih posala svom snagom i žarom. Grahor je ne samo odličan gradjanin, već i veoma pažen i poštivan industrijalac. Dokaz je tomu, što ga je izabrala trg.-obrtnička komora u Zagrebu jurve prije deset godina za svoga predsjednika. Mladi Janko Grahor stoji u redu onih pregalaca, koji su svojim savjetom, svojim ukusom i svojim osobnim radom najviše doprinieli ukusnoj vanjštini naše jubilarne izložbe. Kraj Grahorova paviljona stoji paviljon trgovca Antuna Gnezde, koji je vanredno ukusno izložio proizvode tvornice stakla u Osredku, a uz to i druge inozemne keramične proizvode, napose ogromno ogledalo, vriedno preko 2000 forinti. Staklo osredečko nalazi u zemlji samoj, a tako i u Italiji, Maloj Aziji i Grčkoj prodje, kao što i ono tvornice zvečevske, koja je izložila svoje krasne proizvode u zgradi gospodarskog družtva.

Tvornica zvečevska otvorila je upravo sada u prostorijama Stankovićeve kuće središnje skladište stakla u Zagrebu. Držimo, da će ta odluka tvornice nositi obilno ploda, pošto će hrvatsko obćinstvo rado kupovati odlične proizvode domaćega industrijskoga poduzeća. Tvornica zvečevska ima takodjer skladište u Budimpešti. Godine 1878. otvorio je barun Teodor Dumreicher na svom dobru Januševcu tvornicu žeste i kvasca. Sudeći po statističkim podatcima, što no ih čitamo u skrižaljkama, namještenim uz proizvode njegove u posebnom paviljonu, napreduje ta tvornica posvema dobro. Ona je postepeno povećavala svoj rad, te je od početka do 15. srpnja 1891. potrošila 150.573 metrička centa žita, iz kojeg je priredila 41 425 hektolitara žeste i 21.079 centi pjenica ili kvasca. Ti proizvodi idu po svoj državi. I prije dvie godine dovršena tvornica konjaka u Zagrebu troši već danas na proizvodnju svoga pića godimice 6000 hektolitara vina, a na jubilarnoj izložbi ušlo je u običaj prije odlazka iz izložbe gucnuti u ljepušnom paviljonu što no ga je ta tvornica u vrtu sveučilištnom podigla, čašu dobroga „cognac naturel“ ili „cognac mousseux“.

Vlastelinstvo kneza Schaumburg-Lippea uredilo je u Slatini prije mnogo godina tvornicu šampanjca, koji je pažnje vriedan proizvod. Da se upoznaju i izložbeni posjetitelji sa tom dobrom kapljicom pjenušca, uredjen je pred glavnim sveučilištnim stubama ukusni paviljončić, kojemu je naglavak silna boca šampanjca; u tom paviljončiću toči jedna djevojka dobro to piće. Jošte treba da iztaknemo neka na toj izložbi dostojno zastupana velika industrijska poduzeća i to izložke tvornice kefa i metala, što se nalaze u zgradi sveučilištnoj, pak proizvode tvornice salame i tvornice prediva, zatim izvan zgrade izložene proizvode cementa. Ima i drugih nekih veleindustrijskih poduzeća u drvu i drvenim ekstraktima u izložbenom području, nu o tima progovorismo u opisu šumarskog odjela posebno. Tvornica Majera i Wolkenfelda u Čičama kraj Velike Gorice pravi iz sirkovine i štetinja mnogovrstnih metala i kefa, koje nalaze liepu prodju u domovini, u južnoj Ugarskoj, Bosni i Hercegovini, Srbiji i u nekim susjednim cislitavskim pokrajinama. Surovine potječu većinom iz Hrvatske, naime bukovina za držala i hrbtenjače, sirkovina i štetinje, nešto finijih vrsti sirkovine dobiva tvornica iz Firence i Meksika. Uz strojevnu snagu od nekoliko konja radi tu 25 radnika. Tvornica salame i sušenog mesa u Petrinji, vlastničtvo braće Gavrilovića, uredjena je prije kratkog vremena. Pošto se tuj radi veoma pomno i savjestno, polučuje se izvrstan proizvod, koji sve jače u nas potiskuje trošnju tudjih sličnih proizvoda, a krči si put i u inozemstvu, napose u Švicarskoj. Jedno od najjačih, premda u redu mladjih, poduzeća veleindustrijskih jest znamenita tvornica pamučnog prediva i tkanja u Dugojresi. Vlastnik joj je revni industrijalac Josip Jeruzalem, rodom Čeh, koji je uložio veliku glavnicu u ovo snažno i napredno poduzeće. Radnika ima u toj tvornici preko tri stotine, a strojeve tjera vodena i parna snaga od 700 konja. Do 2000 bala pamuka, koji dolazi iz daleke iztočne Indije i južnih pokrajina sjeverne Amerike po moru preko Rieke, obradjuje ta tvornica i pravi sve vrsti prediva bielog i bojadisanog, a u tkaonicama prave domaćih tkanina, calico, tafeta, drilla, tricota i ostalih tkanina,

Smrt bana Nikole Zrinjskoga mladjega.

Slika *O. Ivekovića.* (Po fotografiji *I. Standla.*)

koje se veoma mnogo troše u svim balkanskim pokrajinama, a ponajviše u Hrvatskoj i Slavoniji.

Tvornica cementa i hidrauličnog vapna u Beočinu, vlastničtvo tvrdke Redlich, Ohrenstein i Spitzer, izložila je svoje u cieloj našoj monarkiji veoma dobro cienjene proizvode; njenim je materijalom izradjen takodjer liepi izložbeni vodoskok. U toj tvornici radi preko 250 ljudi. Tvornica cementa u Zidanom mostu, u posjedu hrvatske eskomptne banke u Zagrebu, dokazala je na toj izložbi takodjer svoju znamenitu tvorničku snagu, a tako i zagrebački tvorničar cementnih proizvoda Egidij Kornicer, koji revno nastoji usavršiti svoje pločnike i raznolike cementne radnje. Uz nje opažamo izložke druge beočinske tvornice cementa J. Czika kao i one kneza Lippe-a u Virovitici, sadre iz tvornice Praunsbergerove u Samoboru. Pri kraju smo opisa izložaka velike industrije hrvatske, u koliko ju vidimo zastupanu na ovoj izložbi.

U zemlji, u kojoj ima uz povoljne gospodarske prilike i obilno surovina za mnogovrstne industrije, koje tlo krije uz ova svojstva znamenite množine kamenog ugljena; u zemlji, gdje ne manjka ni radine sile, kao što je ne manjka u našoj domovini: u takovoj zemlji postoje svi uvjeti tvorničkog napredovanja i ti uvjeti će svakako u blizoj budućnosti djelovati uharno u tom pravcu.

Oni uvjeti, koji učiniše Francuzku najbogatijom zemljom na zemaljskoj kruglji, postoje u malom okviru po svaki put i u našoj domovini; i kod nas može s velikim uspjehom napredovati gospodarstvo, šumarstvo, kućna industrija, obrt i velika industrija. Svim ovim privrednim granama ne manjka gotovo nijedan uvjet razvoja: blago podneblje i plodna zemlja djeluju na napredni razvoj gospodarstva, prostrane bukove i hrastove šume, uz marljive ruke hrvatskih radnika, omogućuju razvoj industriji drva, kućna industrija nalazi utočišta i njege u marljivu hrvatskom seljačtvu, obrt razvija se na dobroj teoretičnoj i praktičnoj podlozi, koja osobito uspješno djeluje ovih zadnjih godina. Velikoj industriji povoljni su svi oni uvjeti, o kojima prije progovorismo a u prvom redu kao najglavniji su uvjet možne naslage kamenog ugljena. Posvuda, gdje ima dovoljno ugljena, razvija se industrija. Ovo nam jasno svjedoči stanje industrije u Englezkoj, Belgiji, Njemačkoj i Francuzkoj. Španija i Italija ne mogu se pored drugih uvjeta pohvaliti snažnom industrijom, jer nemaju ove važne tvari, koja oživljuje i omogućuje veliku industriju.

Danas nam je jošte hrvatska velika industrija dosta slaba, ona je u nježnoj dobi djetinjstva; budućnost joj je stalno osigurana onim časom, kojim će u obilnoj mjeri svjetlo dana ugledati kameni ugljen, što ga danas jošte krije mati zemlja, napose naše Zagorje i Banovina. Početak je učinjen i to povoljan, to nam očevidno dokazuje izložba montanskih proizvoda, o kojih ćemo u budućem našem članku prosboriti.

Izvještaji zemaljskih tvorničkih nadzornika o strukovnom pregledanju tvornica u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji daju obširne podatke o stanju hrvatske velike industrije. Mi ćemo te podatke složiti u jednu skupinu i staviti na čelo budućeg našeg članka, da nadopunimo time ovaj dio izložbenog tumačenja.

(Nastavit će se.)

Nova rasprava o Jurju Križaniću.

(Nastavak.)

Dalje Brikner zaključuje, da Križanić nije čitavo vrijeme svoga progonstva neprestano živio u Tobolsku. Kaže i to, da je imao uza se dosta knjiga, što su mu bile potrebne za književni rad. Književnim svojim radovima hotio je obratiti na sebe pozornost dvorskih ljudi i samoga cara, ne bi li se kako izbavio iz progonstva Tako u djelu „O providnosti“ piše, kako je već Aristotel držao proganjanje ljudi za svojstvo tiranskoga bijesa i kako Bog šalje svoje biče na vladare, koji progone svoje gradjane itd. To je jasno. No bit će da je ovaki način malo koristio Križaniću. Zato je pisao na cara mnoge ponizne prošnje, da ga oslobodi, no nitko ih nije hotio odnijeti do cara, i tako njegovo „javkanje“ nije došlo do moskovskih mogućnika i cara. Budući da se njegovo „pismo o oslobodjenju“ sačuvalo u Moskvi, zaključuje Bezsonov, da je došlo u Moskvu i da se netko pobrinuo za Križanića. U tome pismu, kaže Brikner, vojuje Križanić za pravoslavlje (protiv ruskih raskolnika, starovjeraca). Pisano je 1675. god., pod konac života cara Aleksija. Pod konac iste godine poslao je vologodski arcibiskup Šimun preko sibirskoga i tobolskoga metropolite Kornelija 10 rubalja našemu Križaniću. Bezsonov zaključuje, da je taj arcibiskup znao za skorašnje oslobodjenje Križanićevo, pa mu je taj novac poslao za put. I zbilja, 3 ožujka 1676. dodje u Tobolsk ukaz novoga cara Fedora, kojim se oslobadjaju neki prognanici, medju njima i „Juraj Serbjanin“ — Križanić.

Poslije petnaest godina vratio se dakle Križanić iz sibirskoga progonstva No niti sada ne dodje na potpunu slobodu: car ga premjesti u solovecki manastir, otkuda je Križanić i opet molio cara, da ga oslobodi, obećavajući medju ostalim, da će prevesti na ruski jezik Aristotelovu „Politiku“. Da li mu je molba uslišana, to znade opet samo — Bezsonov.

U djelu spomenutoga Holandeza Vitzena, u kojem se nalaze prve vijesti o Križaniću, nalazi se i posljednji trag

životu Križanićevu. On naime kaže, da je onaj Friderik Križanić god. 1680. predlagao poljskome kralju, da odlikuje nekim častima porodicu Strogonovih. Ako je to naš Juraj, onda nema sumnje, da se je on poslije 1676. god. povratio iz Rusije. Dalje od tê godine nema vijesti o Križaniću.

To je u kratko spoljašna strana Križanićeva života. Jedino, što je u njoj na prvi pogled znatnije i neobičnije, to su njegova putovanja i nesretno progonstvo u Sibiriji. O velikim kakim djelima njegovim nijesmo čuli ništa, — a i ne ćemo. Veličina njegova, koje mu nitko ne poriče, stoji u njegovim mislima i osnovama, što su nam se sačuvale u njegovim spisima. Brikner je u spomenutoj raspravi dosta potanko očijenio ta djela Mi ćemo, i opet u kratko, spomenuti i djela Križanićeva. Činimo to i zato, da prije svršimo s mišljenjem Sokolovljevim: svatko će moći sâm suditi, koliko Sokolov imade pravo. Držat ćemo se Briknera.

(Nastavit će se.)

K slikam.

Dvie izvorne slike hrvatskih slikara. Danas se „Vienac“ kiti dvjema slikama hrvatskih slikara, od kojih se prva, *„Mlada patricijka“*, nalazi u akademijskoj galeriji Strossmayerovoj, a druga, *„Smrt bana Nikole Zrinskoga“*, u medjunarodnoj izložbi umjetnina u obrtnoj školi.

Prekrasna slika *Bukovčeva, „Mlada patricijka“*, prikazuje nam mladu krasnu gospodju, gdje sjedi pod hladovitim bujnim zelenilom bezbrižno, držeći na krilu hladionicu od paunova perja. Liepu zamisao sjajno nadvisuje vanredno krasna umjetnička izvedba, koja se žalibože ne može podpuno odražavati u ovoj reprodukciji bez boja. Treba poći u Strossmayerovu galeriju i ondje se diviti genijalnoj vještini našega umjetnika, koji razporedom i sastavom raznovrstnih boja umije začarati oko gledaočevo. Crnokosa patricijka odaje doduše u cielom držanju neki bezbrižni duševni mir, neki slavodobitni posmjeh lebdi joj oko krasnih usana, a na vatrenim očima i na oko mirnom licu vidimo tračak ugodnog čeznuća; ta valjda se zavezla u misli za svojim odabranim vojnom, koga je njezina neodoljiva ljepota zatravila i u nježne okove ljubavi sapela. Kraj nje je šaroliko cvieće, crveno i bielo, po svoj prilici ljubavni dar od njega, a sebe je baš velikaški nakitila. U desnoj ruci drži skupocjeno mahalo, a na lievoj nosi zlatnu narukvicu. Bielu haljinu pripela je k gojnomu tielu sa dva zlatna pasa, a gornju sivkastu haljinu sa zlatnim obrubom, prekrasno naslikanu, odgrnula je sa krila i njedara, pa pokazuje svoje jake i liepe ruke. Ovomu liepo pristaje vješto naslikani zadak, vrtno zelenilo i cvieće.

Oton Iveković, učenik bečke slikarske akademije u odjelu za historijsko slikarstvo, prikazuje u svojoj historijskoj slici poznatu iz povjesti nesretnu smrt slavnoga hrvatskoga bana i prvoga ugarskoga pjesnika Nikole Zrinskoga. On se je upravo spremao zajedno s palatinom Franom Vesselenyiem, da podje na kraljevski dvor u Beč, pa da ondje prosvjeduje protiv sramotnoga vašvarskoga mira, što ga je netom Leopold I. uglavio s portom, kad mu prieka sudbina prereza žieu krepka i slavna života. U oči odlazka u Beč, dne 18. studenoga g. 1664. zabavljao se sa više gospode hrvatske u lovu kod Čakovca. Junak, koji je u tolikim bitkama srećno iznio živu glavu, sukobi se sa biesnim veprom, koji vitežkoga bana obori i na smrt izmrevari. U grozovitim ranama, prije nego što mu je pomoć od drugova lovaca došla, izpusti Zrinski dušu. Mrtva su bana odvezli u Čakovae i sahranili u porodičnoj raci. Mladi slikar prikazuje onaj momenat tužne ove zgode, kako je vepar oborio junačkoga bana, a ovaj se otimlje i hoće da lovačkim nožem rani biesnu životinju, kojoj se rilo od jarosti pjeni. Kraj gospodara vidimo dva vjerna psa, koji su mu slaba obrana u ovoj ljutoj nevolji. S lieva u zadku vidimo lovce, drugove banove, pa je jedan od njih digao pušku, da naperi na vepra. Ciela je slika zajedno sa okolišem dobro zamišljena, samo joj je izvedba nešto slabije uspjela. Kako je ovo vrlo dramatičan momenat, čini se, da bi i lica na toj slici imala biti nešto življe prikazana. Inače je slika u cjelini vješto provedena i pokazuje liepu darovitost mladoga slikara, kojega bez sumnje čeka liepa budućnost, ako se bude svom dušom posvetio krasnomu svome zvanju.

Književnost.

Hrvatska. Poznati pedagogijski pisac *Marijan Vuković*, županijski školski nadzornik u Osieku i urednik liepo uredjivanog pedag. časopisa „Škola“, što već treću godinu izlazi u Osieku, izdao je tiskom i nakladom knjižare I. Fleischmanna u Bjelovaru drugi svezak ovećeg djela pod nadpisom: *„Hrvatske učiteljske skupštine“*. Prvi je svezak izišao još god. 1886. nakladom iste knjižare. Pisac se već tada latio posla, da sabere u cjelinu razprave naših učiteljskih skupština, koje se mogu s pravom nazvati pedagogijskim cvećem hrvatskoga učiteljstva. U njima se vidi, kako hrvatsko učiteljstvo misli i čuvstvuje za pučku školu, gdje je u školstvu praznina i gdje što nije shodno, pa zato su vrlo važne za svakoga, tko se bavi školom, tko promatra i prati njezin rad i razvitak. Pisac je taj hvale vriedni posao nastavio u drugom svezku, u kojem se nalaze ove četiri glavne skupine: 1. Pitanja o vanjskom i unutarnjem uredjenju škola; 2. Pitanja pedagogijsko-didaktične naravi; 3. Pitanja metodičke naravi; 4. Razna pitanja. Ma da su ovdje priobćene samo rezolucije skupštinskih razprava, sačinjavaju ipak te sabrane razprave neku vrst pedagogijske enciklopedije. Tu se nalazi liepa slika petnaestgodišnjega rada hrvatskoga učiteljstva. Prikazuje se vjerno, što je sve hrvatsko pučko učiteljstvo radilo i razpravljalo u svojim sastancima počevši od godine 1874.

Izišao je u posebnoj knjizi nakladom knjižare Dioničke tiskare hrvatski prievod prekrasne pripoviesti Pierra Loti *„Islandski ribari“*. Knjiga obseže 178 strana i stoji 60 novč.

Upravo je doštampana *„Danica“*, koledar družtva svetojeronimskoga za prestupnu godinu 1892. Taj u našem narodu najrazširenijі koledar ima uz obične koledarske stvari ovaj sadržaj: Ljetopis književnoga družtva sv. Jeronima, što ga je sastavio družtveni bilježnik Ivan Pliverić, koji izvješćuje o radu i imovini toga družtva. Koncem god. 1890. iznosila je družtvena imovina for. 124.580·33. Iste je godine pristupilo novih članova 438, a ukupno je bilo družtvenih članova 9196. — Iza toga sliedi „Izvadak iz družtvenih pravila“, „Izvještaj o hrvatskoj bratovštini u Istri“, Spomen o kardinalu i biskupu Josipu Mihaloviću. Za tim

se nižu ovi poučni i zabavni članci: 600-godišnjica na Trsatu, od Stjepana Korenića. — Grad Jajce. — Hajduk Grga ili ne osvećuj se nikomu, pripoviedka Josipa Kozarca. — Kako se peče šljivovica, od Jerka Pavelića. — Zadar. — Krste Frankapana vojevanje na Mlječiće, od Iv. Trnskoga. — Praznovjerje o mliečnom putu i ognjenoj obli, od N. Tordinca. — Iz krajiškoga posiela, od popa Jose Vukelića. — Slaveni — Slovjeni. — Brodolom i gospina pomoć, od Josipe Radošić. — Sol. — Što se u svietu zbilo? — Kraljević Marko i nedjelja mlada. — Čega nam najprije treba? — Dioba, iz ruskog preveo Milan Kućenjak. — Sumporni ugljik tamani trsne uši. — Kako se poznaje starost ili doba kod konja, — napisao Nikola Vežić. — Svaštice i gospodarske sitnice. — Smješice. — Kakova će biti godina 1892. — Sajmovi. — Kako se odavle vidi, sadržaj ovoga koledara vrlo je obilan, raznovrstan i zanimljiv, tako da će čitalac u njem naći na pretek zabave i pouke. Kako je koledar namienjen u prvom redu puku, pisani su članci popularno, a jezik je svakomu razumljiv, čist i pravilan. Sudimo, da nam ne treba napose izticati, kako je upravo dužnost svakoga pravoga rodoljuba, da toj koristnoj knjizi prokrči put u najšire slojeve našega naroda.

Slovenačka. Kako „Ljubljanski Zvon“ javlja, izići će još ove godine sabrana djela *Levstikova*, kojih se je izdanje nešto otegnulo s raznih uzroka. S njima će ujedno izdati Bamberg u Ljubljani *Prešernove* pjesme, koje se već željno očekuju. Javlja se, da je Bamberg naumio nešto kasnije prirediti ilustrirano krasno izdanje Prešernovih pjesama.

U Ljubljani su izišle *„Pesni Valentina Vodnika“*, što ih je uredio Fr. Wiesthaler, a izdala svojom nakladom „Družba sv. Cirila i Metoda“. Novo ovo izdanje Vodnikovih pjesama namienjeno je prostomu narodu i omladini slovenačkoj, a izišlo je kao šesti svezak knjižnice „Družbe sv. Cirila i Metoda“. Izdavalac Wiesthaler uredio je vjerno po izvorniku sve izvorne pjesme Vodnikove, izuzevši dva kratka napisa i jednu basnu, a od prevedenih samo najbolje i najljepše. Knjiga obseže uz kratki životopis pjesnikov „Različne pesni“, „Basne“, „Napise“, „Uganke in uganjevalke“, „Pesni brambovske“ i „Pesni poslovenjene“. Cielo djelo u sto svežčića stoji nevezano 10 for., a vezano 15 for.

Ruska. U Petrogradu izišla je ove godine zbirka umjetnih i narodnih pjesama ruskih pod nadpisom: *Соловушко,* сборникъ русскихъ художественныхъ и народныхъ пѣсенъ. Составилъ М. Легерле. Ova po spoljašnjem obliku i odabranom sadržaju prekrasna zbirka sadržaje 197 umjetnih i narodnih pjesama ruskih; od umjetnih su odabrane one, što no su tako narodu omiljele, te ih pjeva kao prave narodne pjesme. U knjizi ima ujedno i više liepih slika uz pojedine pjesme. Ovdje priobćujemo iz te zbirke poznatu pjesmu „Ей, ухнемъ!“, kojom je zbor Slavjanskoga lani začarao naše obćinstvo:

(Сначала поютъ очень громко.)
Ей, ухнемъ! ей ухнемъ!
Еще разикъ, — еще разъ!
(Поютъ немного тише.)
Ей, ухнемъ! ей ухнемъ!
Еще разикъ, — еще разъ!
Разовьемъ мы березу,
Разовьемъ мы кудряву,
Ай, да—да! ай, да! ай, да—да! ай, да!
Разовьемъ мы кудряву!
(Поютъ совсѣмъ тихо.)
Ей, ухнемъ! ей, ухнемъ!
Еще разикъ, — еще разъ:
Ей, ухнемъ: ей, ухнемъ!

Svaštice.

Kako pisci rade. Dugo su pisci običavali raditi noću. Veli se o djelu, da je dosadno, ako je pisano težko i ukočeno, pa da zaudara po svjetiljci, kraj koje je pisac noći probdio. Danas se drži, da je djelo tim bolje, što se manje može ovo reći o njemu. S toga vole pisci i učenjaci danas duševno raditi jutrom, kad je duh svjež i badar. Poznati englezki pripovjedač Walter Scott radio je većim dielom u jutro; isto tako Dickens i Charlyle. Thakeray nije rano ustajao, pa bi se tek prema podnevu dao na posao, a George Eliot napisa većinu stvari noću.

Zola osudjuje oštro noćni rad i govori o svom stvaranju ovako: „Ustajem u 5 sati i radim marljivo do jedne poslije podne tačno kao ura. Mladi pisci grieše, što pretvaraju noć u dan. Svaki književni posao treba da se ovrši u rano jutro. Ne smeta me, da li pišem zimi u Parizu ili ljeti na ladanju. Ali volim izradjivati svoje djelo kod kuće, a ne u okolici, gdje se kreću i živu moja liea. U nekoj daljini sve se vidi u boljoj slici i čovjek tako dobiva pravi dojam o ejelini“.

Naprotiv Bret Harte, pripovjedač američkih prilika, koji žive obično u Londonu, ne ostaje nikad u gradu, kad izradjuje koju pripoviedku. Kad je u duhu podpunoma zamislio pripoviedku, podje u seosku samoću i ondje u kakovom skromnom zatišju izradi svoje djelo. Tada samo najbolji prijatelji znadu, gdje pisac boravi, ali ih on u takom slučaju nikad ne poziva, da mu dodju u pohode. Tu radi neumorno i samo po jedan sat na dan izilazi na šetnju. Dok piše, hrani se dosta jednostavno. U večer ide rano spavati, a ustaje ranom zorom i prije zajutarka napiše više stranica. Tako radi i žive sakriven u seoskoj samoći po dva mjeseca. Tada se vrati u London, preda rukopis nakladniku i — gotov je s poslom. Velik je protivnik svakoj korekturi.

Družtvo sv. Mohora u Cjelovcu pomnožalo se ove godine za 3743 člana i broji sada ukupno 51.727 članova. Na razpisan natječaj stiglo je družtvu 40 zabavnih i 20 poučnih spisa. Od tih su dobila nagradu tri zabavna i dva poučna spisa.

Roman u poslovicama. Neobičnu je marljivost pokazao francuzki pisac *Demarteau Servais* u romanu od dva svezka pod nadpisom: „Le Roman des proverbes en action“, u kojem ima upletenih do 6500 poslovica koje francuzkih, koje iz drugih jezika. Roman taj nakrcan je poslovicama, tako da se neprestano nižu razni riekovi i u opisu i razgovoru lica, pa ih ima na jednoj stranici 6—15 na broj, a u prvom poglavlju 192.

Narode!

Čednim znakom dužne harnosti prema mužu, koji na osvitku našega književnog i narodnjeg preporoda vodjaše kolo, javlja se Krapina.

U Krapini, u kojoj ugleda dne 9. srpnja 1809. svjetlo Božje, digosmo spomenik narodnjemu preporoditelju dru. *Ljudevitu Gaju.*

Umjetnička ruka našega Rendića izklesa iz mramora vjerni lik velikoga pokojnika.

Na *27. rujna 1891.* odkrivamo spomenik.

Ovu našu, ovu svoju slavu uveličaj, narode, svojimi odaslanici.

Gaj je Krapinčanin, ali je on po svojoj nauci član onoga naroda, kojega pjesma leti od Triglava do Marice.

Nadji se dakle, narode, kud godj si po liepoj domovini rasijan, dne 27. rujna 1891. na svojoj slavi u Krapini.

U Krapini, liecm na malu Gospoju 1891.

Podpredsjednik	Tajnik
Ivan pl. *Radić.*	*Gedeon* pl. *Stauduar.*

Molimo cienjene svoje čitatelje, kojim predplata 1. listopada iztječe, da ju što skorije obnoviti izvole.

Udovica. — Tužna pjesma. — Gospoda Golovljevi. — Proizvodi zemaljskih kazniona na gospodarsko-šumarskoj jubilarnoj izložbi u Zagrebu. — Jubilarna izložba hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga družtva u godini 1891. — Nova rasprava o Jurju Križaniću. — Listak.

Uredjuje **J. Pasarić.** Vlastničtvo i tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 26. rujna 1891.

Br. 39. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena poštom i domaćim u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

U SLAVU dru. LJUDEVITU GAJU

o odkrivanju spomenika njegova u Krapini 27. rujna 1891.

Na prelomu dvih gordih viekova
Čovječanstvo pridiglo se bilo,
Struja ga je prodahnula nova,
Ne bi l' stare lance polomilo.
Miso sviju od predaja jača
Obasjala srca svih naroda,
Po gništu poveljâ korača:
Ravnopravnost, bratstvo i sloboda.
I pukoše na bastilji stiene,
A sloboda, kô goruća lava
Spalila je kaste poveljene,
I kô biesan konjic poigrava.
Krvav barjak ponosno se vije,
Ruši krune, crkve i oltare;
„Plava krv“ se potocima lije,
Peruć griehe tiranije stare.
Zemlja poče jurišat na nebo,
Razum Bogu prkosit je stao,
Tad se svemir cieli zakolebo,
Cieli sviet je strahom zadrhtao.
Kroz oblake krvi i topova,
Kô Izrajil kroz crveno more,
Novo vrieme slobodnih duhova
U slobode uljezlo je dvore.
A na prag mu silan heroj stade,
Zemlja pred njim poniknula nice:
Bonapartu vječna miso dade,
Novo zemlji da udesi lice.
I on diže iz grobnice stare
Uspomene na Ilirstvo davno,
Nek uz svoje uskrsnule čare
Stvori novo potomstvo si slavno.

* * *

Tamo dolje na slavenskom jugu,
Gdje se istok sa zapadom grli,
Kô crkvica u samotnom lugu
Sanak sniva rod naš neumrli.
Sablju si je odpasô vitežku,
Klonule mu izmučene ruke;
Svršio je svoju borbu težku,
I na nove priprema se muke.
Svoju sreću svietu je žrtvovô
Za krst častni i slobodu zlatnu, —
Čovječanstvo ne treba ga novo,
Dopjevo je svoju pjesmu ratnu.
U grobovih ovjenčanih slavom
Djedovi mu vječni sanak sniju;
A na poljih preraslijeh travom
Sinovi im gorke suze liju.
Mjesto hvale: „barbarim ih zvali“;
Sirotinju neskrivljenu njinu
Svojim smiehom zagrčit su znali,
Prezreli su našu otačbinu.
Bože, Bože... al je tužno bilo,
Mrtvačka nas prekrilila tama;
Plemstvo nam se staro odrodilo,
Nigdje nade, knjige ni pjesama.
U narječja razna razdrobljeni, —
Kmetovala naša raja biedna,
Kraj naroda drugih prosvietljenih:
Hljeba gladna, a prosvjete žedna.
Grmljavina težke olujine,
Što u pepeo stari sviet obara,
Preko naše tužne otačbine
Pregrmila bez ikojeg čara.
Tada pjesnik* iz onih vremena
Nad grobnicom otačbine naše
Spustio je krila polomljena,
I gorke mu suze prokapaše.

* * *

* Ivan Drkos: „Genius patriae super dormientibus filiis“.

U najljepšem otačbine kraju,
Kraj rodišta slavne braće troje,*
U najvećem narodnom očaju
Sjajne zviezde tračak prosjao je.
Obasjao visi i doline,
Ljute rane i nevolje težke
Zapuštene naše otačbine,
I lovore povjesti vitežke.
I ta zviezda zadrhtala sjajna,
I suza joj na Hrvatsku pade,
To bje suza gorka i očajna,
Posvećena u putiru nade.
U tom našem divnom Nazaretu,
Ti se rodi, Ljudevite Gaju,
U tom novom vremenu i svietu,
Tudjem suncu, a našem očaju.
Dobar sinak svoje dične majke
S njom nad srećom svog si roda plako,
I slušao njene čarne bajke,
Da to nekoč sve bješe inako.
Slavnu povjest dičnog roda svoga
Nosio si svedj na srcu svomu,
Moleć Boga, sreća i sloboda
Da osvane rodu hrvatskomu.
Širom svieta pribiro si znanja,
Proučavo putove i ljude,
Ne bi l' tvoja oživjela sanja,
Da tvoj narod jednom sretan bude.
Riedak mladić, ti si dobro znao,
Bez jedinstva da ni sreće nije,
I slavno si ime izabrao,
Sva plemena srodna da ovije.
Ilirsko si prihvatio ime,
Vjerujuć im u Slavenstvo davno,
Ne bi l' braću predobio time
Za budućnost i jedinstvo slavno.
Ne bi li se svi južni Slaveni
U junačko kolo uhvatili
I u jednoj prosvjeti spojeni
Budućnost si ljepšu pripravili.
Tvoj je pogled sezo u daljinu,
Orlovskim si sastavio krili:
Svu budućnost našu i davninu,
I u slozi što bi dohvatili.
Što na jugu bješe sokolova,
Pod zastavu sletješe se tvoju,
Tvoja rieč ih uz tebe prikova,
Prve vodje u duševnom boju.
Sve biserje naše otačbine
Zasjalo je uz vojvodu svoga,
Zadrhtaše visi i doline
Pod odsjevom grba ilirskoga.
Zaoriše davorije slavne;
Hrvatska se iz pepela diže;
Oživješe uspomene davne,
A drug drugu na domjenak stiže.
Sva su srca napojena čarom,
Sve ih ljubav za narod opaja,
Oči gore zanosom i žarom,
Svuda odsjev zemaljskoga raja.
Nikad više ni poslje ni prije
Takov zanos ne obuze duše,
Svuda život i kipti i vrije,
Pjesma ori, opreke se ruše.
Knjiga cvate, a družtva se šire;
A tko braći jednom dao ruku,
Taj kô Ilir žive i umire,
Ilirstvo mu smrtne blaži muke.

* * *

Kano sanja što umine tajno,
Kano zora što ustupa danu,
Ilirstvo je izčeznulo sjajno
U Hrvatstvu suncem obasjanu.
Drvo se je razgranalo bujno,
Što ga otac Ilirstva zasadi,
Pod njim već je niknulo nečujno
Novo cvieće, novi rukosadi.
A u njegvoj ponositoj sjeni
Izmoreni mirno borci leže,
Ah! još nisu dosta prežaljeni,
Još su njine uspomene svježe.
Vrieme leti i vrieme nas kori:
Velikanom dižte spomenike,
Dokle vrieme i vas ne obori,
Vas neharne njihove dužnike.
Oprostite, uzvišene sjene,
Još moramo boriti se težko,
Ruke su nam svedjer umorene,
Djelo vaše čuvajuć vitežko.
Oprosti nam i ti, sveta sjeni,
Preporoda našega prvače,
Književnosti oče proslavljeni,
Ilirstva nam najveći junače,
Oprosti nam, još smo uviek mali
Za spomenik tvoje veličine,
Još nam sloge i ljubavi fali
K pravoj sreći naše otačbine.
Sve što vidiš, da imamo danas,
S tvojom slavom mi to spojit znamo,
Ti si sve to pripravio za nas,
Tvoj amanet vjerno mi čuvamo.
I što ima zahvalnih Hrvata,
U divnomu našem Nazaretu
Oko tvog se spomenika hvata,
Cjelujuć ti uspomenu svetu,
Moleć Boga, da nam opet dade
Sveti zanos ilirskoga doba,
Da izlieči naše nove jade
Svetom slogom oko tvoga groba.

* Ruševina grada Krapine, rodište: „Čeha, Leha i Meha“.

Novi Sad, 12. rujna 1891.

Jovan Hranilović.

Gaj.

Stajah na visku pred dalmatinskim paviljonom i oči moje s nasladom srkahu dražestnu, gotovo bajnu sliku izložbene večeri. Dolje se talasalo nedogledno ljudstvo u vječnoj povorci, i veselj razgovori, mladi glasovi, sladko smijanje nosilo se večernjim zrakom do mene, i dopiraše k meni moćni šum srebropjenih trakova vodometa sa sladkim šaptom i žuborom slapa poda mnom — te mi je bilo, kao da slušam i ćutim gibanje i micanje snažnih sila nekoga mlada života. A bajno svjetlo s električnih sunaca zaljevaše cielu krasnu sliku čarnim svojim tracima, pa ja gledah i divna lišca i nježne strukove djevičanske, gledah kršnu momčad sa sviju strana rodjene zemlje, gledah krasni perivoj sa divnim cvjetovima i zelenim sagovima — gledah dražestne paviljone, — a duša moja potrese se od milinja, ponosa i blaženstva, što sve ovo mogu hrvatskim nazvati, te usta bezprekidno moradoše da šapću: Oj hrvatska majko moja! U to tamo podalje sa balkona kolaškog dvora zamnije pjesma — pjesma davna — pjesma sveta, pa svetački uznesen narod gromovitom silom pjevaše: Liepa naša domovino! Burni pljesak i zanosni uzklici izbiju iz tisuća i tisuća duša, i valovje toga zanosa raznese se diljem cieloga izložišta, kao što se šire i jure talasi na moru, a s protivne strane zazvuči glazba, pa doplove do mene akordi opet stare ilirske melodije: Još Hrvatska ni propala!

Mene obliju suze i od tronuća zaklopih oči, pa dok plovljahu do mene zvuci pjesme i davorije — pred duhom mojim digne se slika dobe, kad su se ove pjesme radjale, kad je ovaj večerašnji zanos svoj prvi zametak primio. I sveudilj zamnievaju zvuci, jednako lahore oko mene davni akordi, a iz nejasnih se crta slaže u duši mojoj ciela jedna slika. Eto:

U dugoj palači stare dobro mi poznate ladjevačke kurije kod magnifikusa kr. savjetnika i prisjednika banskog stola Tomice Bankovića sabralo se mnogobrojno društvo na dan sv. Gabriela, da slavi imendan domaće gospodje. Polutamna dvorana sva odjekuje od veselih glasova, od obiestne šale i bezkrajna smieha, a od kucanja pokala zamnieva gotovo čitava zvonjava. Nu od tih sviju mnogobrojnih rieči i jakih glasova ne čuje se ni jedna hrvatska rieč, ore se samo latinske peroracije starijih ljudi njemački razgovori gospodja i gospodjica i magjarski govori mlade gospode. Tek jedna jedincata osoba šuti, te od nje ne čuješ tudje rieči. Ali to je starica — majka starca kućedomaćine, koja je svoju mladost vjekovala još u predjozefinsko doba, te izim nešto latinske molitve i po koju francuzku salonsku frazu samo je znala govoriti hrvatski. Tako je morala i u izbornom ovom društvu — u vlastitu domu — jednako šutjeti.

Pod konac objeda ustade najstariji sin Stefan, jurat na državnom saboru u Požunu, pa zamoli dozvolu, da pročita svoje pjesme, spjevane u čast današnjoj slavi i u čast svojoj obitelji. Bio je on neobično darovit i uman mladić, a njegova vruća i zanosna duša nosila je u svem biljeg Bogom odabrana pravoga pjesnika. Društvo s aklamacijom pozdravi njegov priedlog. I on poče čitati. Prva je pjesma bila krasna latinska oda, pa kad ju je dovršio, zahtievahu starci, da je ponovi. Druga je bila vatrena magjarska rapsodija, u kojoj se je slavila slava Arpadova i viteštvo magjarskoga naroda. Od zanosa mlada ga gospoda podignu na ledja i stara plemenitaška knrija potresla se od žarkih uzklika „eljena“. Trebalo je nekoliko časova, dok se je zanos slegao, te je Stefan mogao nastaviti svoje čitanje trećom svojom pjesmom — njemačkom romantičnom elegijom, u kojoj je dao oduška ljubavi svojoj k majci, sestrama i staroj babi. Gospodjama se od ganuća s liepih rieči pjesme orose oči suzama i majka, sestre, dapače i strane gospodje — burno izcjelivaše mladića. Samo starica baba, koju je najviše u pjesmi slavio i koja ga je tako žarko ljubila i uviek s ponosom na nj gledala — ostala je tiha i mirna. Kad je unuk k njoj došao, da i od nje cjelov primi — ona mu dade ruku na poljubac, pa rekne: — Hvala ti, sinko! Mora da je liepo — ja ne znam — niesam te razumjela. Da si mi spjevao to na hrvatskom jeziku? — Na hrvatskom? — u čudu ponovi unuk staričine rieči, a cielo ostalo društvo prasne u smieh. Starica žalostnim licem baš htjede ponoviti svoje rieči, kad se vrata dvorane otvore i unidje nov gost.

— Vivat clarissimus dominus! — klikne domaćina, a za njim cielo društvo. Došljak se ljubazno i otmeno pokloni društvu. Bio je krasna obličja čovjek — posve još mlad. Elegantno francuzko odielo najnovijega kroja uzko se prileglo uz stasito tielo srednje visine. Savršene svjetske manire odavaše svaka kretnja. Iz finih i krasnih crta oduljega lica, iz žarkoga krupna oka, sa biela visoka čela čitaše se visok um, poletna misao. Pravilno liepi, nešto tek uvinut nos odavaše čvrstu i neumoljnu volju. Bujna pak valovita kosa, dosta na dugo puštena — činjaše od ove krasne glave gotovo apolski lik. — Bio je to Gaj — za onda još tek dr. Ludovik Gaj, mladi učenjak, što se je iz tudjine povratio. Poslije kratkih pozdrava smjesti ga domaćina tik kraj sebe, a sa sviju strana navališe na nj pitanjima o njegovu životu u tudjini, o stranom svietu, i svi s nekim ponosom a još više sa zanimanjem gledahu na mlada pristala čovjeka, koji je doktorsku diplomu postigao. Tek čudno im se činilo, što im na sva njihova pitanja odgovara hrvatskim jezikom Najzad se javi stari podžupan Ilijić, vatreni branitelj „municipalnih prava“ kraljevine i latinskoga jezika, te mu izpriča netom se zbivši prizor.

— Vi ćete možda razumjeti želju stare gospodje? — doda finom ironijom starac.

Gaju su zakriese oči i krasno mu lice plane rume-

nilom. Još dok mu starac pričaše zgodu, on je nemirno sjedio na svom stolcu. Sada skoči s mjesta i ponosno prodje sokolovim svojim pogledom po cielom društvu.

— A tko da ne razumije želje njezine milosti? Nije li ona tako naravna, kano što je naravno, da se zemlja oko sunca kreće, da potok k svojoj rieci teče, a rieka k svomu moru juri? — počne Gaj udilj stojeći i zvučni moćni mu glas od uzbudjenosti podrhtavaše. — I ja vam velim, da je sam Bog htio, da bude ova želja izrečena, i čisto mi se pričinja, da je svemogući Tvorac dugi viek poklonio njezinoj milosti, da može unuk iz tako častnih usana takovu želju čuti, da ju onda sliedi. A vi, slavna i visokorodjena gospodo, što ste se smijali toj želji, vi za cielo toga ne biste bili učinili, da ste pomislili na one glasove, koje ste prve u svojoj kolievci čuli! A niesu li ti glasovi bajni, niesu li sladki, niesu li krasni, kao što je krasan romon slavuljeve pjesme, ili kao što je mila lirina žica? Pa što da se ne može na takom jeziku izreći? — Oh — sve — sve! — i Gaj podigne ruku k nebu, kao da ondje traži potvrdu svojim riečima. Zatim trgne glavom, kao da se je čemu dosjetio.

— Molim vas, dajte mi pjesmu ovamo! — obrati se k Stefanu i odmah uzme papir u ruke. — Eto, vaša milosti — kušat ćemo da vam želji udovoljimo, — galantnim poklonom reče Gaj prema starici. U tili časak pročita na tiho pjesmu, dok je cielo društvo pod dojmom njegovih rieči još uviek mirno i tiho ostalo. Onda se uzpravi i držeći pred sobom njemački izvornik, on je isti čas u vezanom slogu prevodio pjesmu. Sve se zadivi i gledaše u nj, kao u kakvo čudovište. Ta u velikom svom zanosu što ne bi bio taj mah uzmogao? A sladka rodjena rieč primaše se srdaca prisutnih i nije još bio u polovici pjesme, kad se je od uzbudjenosti i radosti svaki od njih potresao, pa kad je dovršio, bučni ga „vivat“ pozdravi, a stara gospodja pristupi k njemu, te ga objeručke ogrli. Sam pjesnik pak sa suzama u očima bez rieči uzme papir svoje pjesme — zapali ga na svieći — i onda se približi Gaju, da ga zanosno povuče na svoje grudi i zamoli, da budu braća.

— Nije li divan jezik? — nastavi Gaj sveudilj stojeći. Pa taj Božji dar da mi sami od sebe rivamo. Ah — gospodo moja, može li narod bez jezika svoga biti? Niti kraljevina niti naša prava — ništa, ništa nije tako čvrst bedem našoj slobodi i budućnosti ove svete zemlje, koja nas je rodila, kao što je jezik naš — jezik naših majka, naše djece! Iz daleka svieta dolazim, iz mnogih gradova — iz sredine mnogih naroda. I svagdje sam našao, da svaki narod svoj jezik ljubi, za nj živi i za nj umire. Samo kod nas mora pjesnik da pjeva: „Narod se drugi sebi raduje, a z menum sinko moj se sramuje, vre i svoj jezik zabit Horvati hote ter drugi narod postati!“ — Ne — gospodo — ne — to ne smije biti — silno uzdignutim glasom klikne Gaj i nastavi, da im priča o velikom slavenskom svietu, gdje se svagdje bratska rieč govori. Glas njegov čas je zvučio blago i ljubazno, čas je šumio kao brzaj silne rieke, a oči mu plamtile od zanosa i vatre, — sa lica mu odsievala istina i ljubav. Niko se nije mogao oteti sili toga glasa i žaru toga uvjerenja. Kad je dovršio, poleti i staro i mlado i gospoda i gospodje do njega, da ga na srca svoja vuku i da s njim skupa zanosno slave rodjenu dosad zabačenu rieč. A dolje sa dvorišta začuje se vesela seljačka pjesma žetelica, što donieše pšenični vienac. Gaj zašuti i s njim cielo društvo. Pa čim je na dvorištu prestala pjevanka, on u istoj pučkoj melodiji zapjeva pjesmu svoju: „Još Hrvatska ni propala!“ — Sada zanosu nije bilo kraja. Iz istih onih ljudi, koji su još sat prije izsmijavali želju stare Hrvatice, da joj unuk hrvatski pjeva, načinio je veliki taj čarobnjak ili sveti apostol, što li — najzanesenije rodoljube. Probudila ih je istina. I dugo je zabava potrajala, ali zabava posve nova. Mjesto običajnih „latinskih šala“, mjesto praznih zdravica-napitnica, čuje se Gajeva rieč, gdje slavi slavensku braću, gdje priča iz davne i slavne prošlosti domovine i gdje smjelo i krepko riše slike budućnosti, te odkriva svoje namjere. Pa kad je ponoć prošla, Gaj je imao četrdeset do pedeset najvjernijih učenika, koji će sjutra prekosjutra njegove rieči dalje nositi. Gaj se još prije odlazka okrenuo k prozoru. Na nebu su sjale još zviezde, a visoki polumjesec pratila je zviezda danica.

— Eto sa neba samoga dobivamo blagoslov svojoj zadaći. Gledajte tamo na nebeskoj pučini pravi naš starodrevni grb I to nam neka bude znakom!

Svi se obazreše k nebu, gdje je u istinu zviezda s polumjesecom stajala baš kao u starom grbu, i sve zahvati neki veličajni svetački osjećaj! . . . . .

I tako je iz drevne plemićke kurije zasjala luč nove dobe, slaba i sitna u početku — no velik je bio onaj, koji ju je upalio, i velika njegova meta. Moje usne šaptahu jednako ime njegovo, kad je i glazba zašutjela i pjesma prestala i ljudi se razišli i minulo me moje snovidjenje — pa i sad još, dok ovo pišem — ja mogu samo da složim dvie rieči: — Slava Gaju!

Ljuba Babić (Sjalski).

Tri pjesme Ljudevita Gaja.*

Hrvatov sloga i zjedinenje za svojega vseljubljenoga cesara i kralja Franju I. proti Francuzom u ljetu 1813.

Još Hrvatska ni propala,
Dok mi živimo;
Visoko se bude stala,
Kad ju zbudimo;

Ak' je dugo tvrdo spala,
Jača hoće bit',
Ak' je sada u snu mala,
Će se prostranit'.

Većkrat senja čudne senje
Sladke radosti,
Kada se joj kažu tenje
Jake mladosti.

Drugda pako magle černe
Nju obstiraju,
Kada sestre njoj nevjerne
Nju zapiraju.

Jenput vidi županije
Sve ponovljene,
Stare slavne sve banije
Snova stvorjene;

Vidi, čuje Gorotance,
Kranjce dolazit,
I s Hrvati neprestance
Tako govorit:

„Hoj Hrvati, braćo mila,
Čujte našu rieč,
Ne će nas razdružit sila
Baš nikakva već;

Nas je negda jedna mati
Draga rodila,
Jednim nas je, Bog joj plati,
Mliekom dojila.

Kako ćemo majki bolje
Sad zahvaliti,
Kak da bumo jedne volje
Se zjediniti;

Jal i nazlob njejne sine
Su razdružili,
Stare slavne domovine
Diku zrušili.

Ni li skoro skradnje vrieme,
Da nju zvisimo,
Ter da stranjsko težko breme
Iz nas bacimo;

Stari smo i mi Hrvati,
Nismo zabili,
Da smo vaši pravi brati
Zlo prebavili.“

Jenput čuje svoje sine
Glasno pjevati,
Složne glase u visine
Tako zdigati:

„Braća danas kolo vodi,
Danka svetkuje,
Hrvatska se preporodi,
Sin se raduje!“

V kolu jesu vsi Hrvati
Stare države,
Starom kralju vjerni svati
S Like, Krbave,

Kranjci, Štajer, Gorotanci
I Slavonija,
Skup Bošnjaci, Istrijanci
Ter Dalmacija.

Vsi Hrvati se rukuju,
I spoznavaju,
Istinski se sad kušuju,
Rieč si davaju;

Neka znadu svieta puki
Njihov novi svez,
Hvalit ćeju vnukov vnuki
Slavni narod ves.

Nuder braćo čaše s vinom
Sad napunite,
Zdravicu Hrvatskem sinom
Vjernem napite,

Neka žive naša sloga,
Vsaki pravi Slav,
Pravi sinko roda svoga
Neka bude zdrav.

Sada pako oštre meče
Vsi popučite,
Ter se v tečaj dobre sreće,
Braćo, zručite,

Nut za slavu Otca Franje,
Hajd da vunmremo,
Austrianske hiže stanje
Da podvupremo!

Kada mi oružje jasno
U zrak zdignemo,
Tudju silu rano kasno
Na tla prignemo;

Za dom naš i za cesara,
Se aldujemo,
To je krepost djedov stara,
Ku poštujemo.

Preobraženje.

Tužno pjeva vitez na planini,
I uzdiše u tamnoj pušćini;
Njegvi dvori, jesu bori, u zelenoj gori,
A blazina, posteljina, zelena cjelina.

Sokoli ga slušat ne mogaše,
U dvore ga zlatne zapeljaše;
Tamo mile, njemu vile, rajske dadu sile,
On se stane, sviet se gane, rodu zora svane.

Davorije.

I.

Doletiše ptice kukavice,
Zasejaše otrovne travice.
Hajda kosci! — hajd ovamo!
Da je pokosimo!
Domovinu — da čuvamo!
Zdravu uzdržimo.

Dušmani su ptice kukavice,
Tudje šege otrovne travice,
Kosci su nam — svi Hrvati!
Stare Slave sini:
Za svoj narod, — složni brati
Vjerni domovini.

II.

Hajda braćo, hajd junaci,
Konjanici i pješaci!
Brusmo sablje, brusmo kose,
Nek se zlobi na strah nose!
Svi: { Braćo svaki izmed nas,
{ Neka čini rodu glas.

Koj nam rod i dom zatira,
On pod kosom nek umira,
Koj podkapa nam pravice,
Neka pade od strjelice!
Svi: { Braćo svaki izmed nas,
{ Neka čini rodu glas.

Kad se ljuta zvier dovuče,
Hrvat šakom nju zatuče;
Kad mu kača kâ doplazi,
Bosom nogom nju pogazi.
Svi: { Braćo svaki izmed nas,
{ Neka čini rodu glas.

---

* Ove je pjesme Ljudevit Gaj spjevao i objelodanio u prvom tečaju „Danice“ g. 1835. Prva se nalazi u 5. broju „Danice“ od 7. veljače, gdje se kaže, da će se „ova narodna popievka“ istoga dana na večer pjevati u varoškom kazalištu za predstave „domorodnoga“ igrokaza „Die Magdalenengrotte bei Ogulin“. Poznato je, da se je u ono doba njemački prikazivalo u gradskom glumištu zagrebačkom, a iza g. 1830. spominje se, da se je kadkad za njemačke predstave pjevala po koja hrvatska pjesma. Njemački „umjetnici“ počeše tada obradjivati gradiva iz hrvatskog života. Tako je nastao i taj „domorodni“ igrokaz, u kojem se je pjevala Gajeva „Još Hrvatska“. Oduševljenje te večeri, vele, da je bilo silno. — Druga je pjesma pod nadpisom „Preobraženje“ s toga znamenita, što se misli, da je u njoj Gaj samoga sebe opjevao. Ovu je pjesmu pjevao neki glumac kao narodni pjevač po starinskom ilirskom napjevu u gradskom glumištu za predstave njemačke Švajgertove drame „Crni krst na Medvedgradu“. U istoj je drami pjevao i ove *dvie davorije* uz pratnju glazbe puk s narodnimi vojaci (strielci i kosenci) „proti domovine neprijateljem u velikom saboru svečano združen i zjedinjen“.

Kada strašna bura puše,
Da se stari hrasti ruše,
Hrvat zna prez straha stati
Braćo, mi smo svi Hrvati!
Svi: { Braćo svaki izmed nas,
{ Neka čini rodu glas.

Kad se svieta stožer trese,
Kad se žarke striele kriese,
Kada zemlja strahom zieva;
Hrvat si prez straha spjeva:
Svi: { Braćo svaki izmed nas,
{ Neka čini rodu glas.

Hrvat nikog sam ne rani,
Nego samo svoje brani,
Zato straha ne poznade,
Ak sviet projde na komade:
Svi: { Braćo svaki izmed nas,
{ Neka čini rodu glas!

Uspomena na Ljudevita Gaja.

Na mene će za života napadati moj narod, onaj narod, koji sam ja probudio i osviestio, da je oćutio svoju silu i veličinu; a kad budem jednom mrtav, dizat će mi spomenike. — Tako je govorio jednom veliki pokojnik, ogorčen i izmučen borbom sa neprijateljstvom, zavišću i nerazborom protivnika svojih. Proročanskim okom genijalna čovjeka poziraše u daleku budućnost, — on je unapried vidio, kako mu sviće zora onoga dana, na koji će mu se dati zadovoljština, on je u duhu vidio 27. rujna 1891., kad no će pasti zavjesa sa umnoga njegova lica na mramornom kipu usred njegova rodnoga grada u prisuću mnogobrojnih zemljaka njegovih. Iz svih krajeva hrvatske domovine spremaju se rodoljubi u Krapinu, da na taj dan pribivaju svečanomu odkrivanju Gajeva spomenika. Bit će to veličajna narodna svečanost, dostojna preporoditelja Hrvatske, — dostojna hrvatskoga naroda!

Ljudevit je Gaj *prvi* prokrčio našemu narodu put do napredka, do duševnoga i narodnoga preporoda. Gaj je narorodu hrvatskomu stvorio temelje njegovu prosvjetnomu i narodnomu životu. Na novi je život uskrisio krasni naš jezik, iz koga se je kao fenić-ptica razvila naša književnost, a time nam je povratio našu narodnu sviest. On bijaše apostol, koji je kod nas prvi propoviedao uzvišenu nauku o slobodi, jednakosti i bratimstvu.

Vraćajući se znamenite godine 1848. iz Beča — kao triumfator uzpravivši se na svojim kolima i mašući svojom narodnom crven kapom — vozio se ulicama grada Zagreba, okružen tisućama zanosnih Hrvata i Hrvatica, koji ga oduševljeno pozdravljahu. Gromkim glasom prozbori narodu zanosnu besjedu i reče: „Sloboda je u Parizu i u Beču! Sloboda je svuda! Hrvati! Sad je i za nas kucnuo odlučni čas!“ Sloboda, jednakost i bratimstvo! — Ti su se povici burno razliegali ulicama grada Zagreba, a odjek njihov čuo se širom naše domovine.

On bijaše prvi uviek i svuda! No na svom putu nabasa na oštro trnje, koje ga krvavo rani, — život i sloboda njegova bijaše u opasnosti, a ljuti otrov potvore ogorči mu kasnije dane života.

Ako se tko još i danas nadje, te je spreman na nj se nabaciti kamenom, neka pamti ove moje rieči: „Muževima njegova duha i veličine ne mjeri se običnom mjerom, jer oni su na tezulju svoje krivnje metnuli velika svoja djela!“ Slava mu!

Hortenac.

Gajev pravopis.

Hrvatska književnost do početka ovoga vijeka nije ni velika ni slavna, opet je ona i veća i ljepša nego književnost ostale naše braće na jugu. Ta bi književnost vrijedila ipak mnogo više, da nijesu hrvatski pisci pisali u različitim narječjima i raznovrsnim pravopisima. Bolji duhovi[1]) medju njima žaljahu, što je tako — predgovori i pogovori njihovih knjiga puni su takovih jadikovka — no pomoći nije znao nitko Dubrovčani se doista u pogledu jezika popeše na veliku visinu, dok ostadoše u pitanju pravopisa uvijek početnici.

Prije Gaja bješe u hrv. književnosti tako reći toliko pravopisa, koliko i pisaca. U Dalmaciji, u Istri i po hrvatskom primorju udešavahu pisci svoj pravopis prema talijanskom, a u Hrvatskoj i Slavoniji prema njemačkom i magjarskom. Taj kaos pravopisni odgovaraše ne samo političkoj, nego i duševnoj razdrobljenosti našega naroda. Za slogom su mnogi uzdisali, ali se ni jedan pisac ne htjede pokoriti drugomu. Koliko se nije naljutio dubrovački leksikograf Stulić, kad ga je službena komisija, u kojoj je pripadala prva riječ slavonskom gramatičaru Lanosoviću, prisilila, da svoj rječnik tiska slavonskom ortografijom!

Tako je bilo sve do Ljudevita Gaja.

Kako se počeše austrijski Slaveni uz početak ovoga vijeka buditi na nov život, uzeše njegovati i misao slavenske solidarnosti; misao, ako i maglovito shvaćanu, a

[1]) Reljković u III. pjevanju svoga „Satira“ kaže, da njegova Slavonija nema ni škola ni ortografije.

ono živo osjećanu od starih hrvatskih pisaca u Dalmaciji, u Dubrovniku, u Slavoniji, u Hrvatskoj i u Istri. Sanjalo se mnogo o duševnom jedinstvu svih Slavena. Neki su pri tom mislili, da je Slavenima potrebit jedan pravopis, dapače i jedan alfabet; no kako Slaveni pišu dvojakim slovima, zapelo se odmah kod pitanja: hoćemo li primiti svi latinicu ili ćirilicu?

O tome ima zanimljivih vijesti u dopisivanju izmedju Dobrovskoga i Kopitara, koje je trajalo od g. 1808. do 1828. Kopitar nagovaraše Dobrovskoga (1753—1829), koga on prvi prozva patrijarhom slavistike, neka bi stvorio bar za jugozapadne Slavene jedan pravopis, te će steći slavu drugoga Ćirila; nepo Dobrovsky ne htjede se nikada primiti takova posla. Dobrovskoga nije ni moglo to pitanje zanimati koliko Kopitara, jer su Česi i onako imali bolji pravopis od svih katoličkih Slavena. Kopitar je volio ćirilicu od češko-poljskih znakova, te maštaše o tome, kako bi se u latinski alfabet unijela ćirilska slova za slavenske glasove, nadajući se, da bi uz takav alfabet pristali i Rusi. Hladni Dobrovsky medju tim izliječi Kopitara ovom pričicom. „Što si vi razbijate glavu“, govoraše Dobrovskomu Šiškov, predsjednik ruske akademije, „prihvatite naš pravopis“. A kad je primijetio Dobrovsky, da ima Rusa, koji bi radi pisali latinskim slovima, reče Šiškov: „takim bi ljudima trebalo odrubiti glave!“ Pošto je i Šafařik javljao iz Novoga Sada, da se ni Srbi ne bi odrekli ni pod koju cijenu ćirilice, prvaci slavistike napuštaju misao jednog slavenskog alfabeta.

Kopitar se u svojim listovima često vraća na to pitanje, dok ga Dobrovsky nekako izbjegava. Već u prvom pismu od g. 1808. kaže, da je nuždan jedan pravopis, tek da treba razumnoga vodje. Ovdje opaža Kopitar i to, da se hrvatski i poljski pisci ne obaziru na svoje predšasnike. Dobrovsky jednoć odgovara Kopitaru o jedinstvenom slav. pravopisu: „Kaki slavenski samodržac mogao bi više koristiti od narodnog učenog zbora, jer bi rekao: tako budi!“ Iz Kopitarovih listova doznajemo, da se je on dogovarao g. 1814. o novom pravopisu sa zagrebačkim biskupom Maksimilijanom Vrhovcem,[2]) koji je možda u Kopitara pozajmio štogod od onih zdravih misli, izloženih u onoj znamenitoj okružnici, upravljenoj g. 1813. svećenstvu zagrebačke biskupije.

Kopitar je pravo rekao, da nam treba pravopis, u kome će biti toliko slova, koliko ima jezik glasova; za to je uzdisao za novim Ćirilom, koji će priudesiti latinicu za slavenske jezike.

On je bio protivan udvajanju slova, nije trpio složenih slova za jedan glas, a bio je i neprijatelj prekrižanih i rogatih pismena, te mu se činilo najbolje, ako se unesu u latinicu neka ćirilska slova i ako se uvede red ćirilskog alfabeta. Kopitar je želio sâm urediti takav alfabet, njega je draškala slava „novog Ćirila“ — misli svoje nije ipak ni pokušao oživotvoriti, plašeći se za cijelo pred neuspjehom.

U Slovenaca je pokušao oživotvoriti Kopitarovu osnovu Metelko (iz ćirilice uze slova za *č*, *ž*, *š* itd.), natiskavši svojim novim pravopisom slovensku slovnicu (1825). Kopitaru je doduše laskala „Metelčica“, no ne bješe mu posvema s voljom. „Metelčica“ je našla prijatelja, i vlada ju je u početku uvodila u Kranjskoj u pučke škole. Kopitar ju je donekle branio; većina je pisaca ipak zabaci, pa tako je ona bila za koju godinu mrtvo-rodjeno dijete. I pjesnik Prešern bijaše u kolu protivnika „Metelčice“.

U Hrvata se odvažio, da uredi novi hrvatski pravopis, Ljudevit Gaj. Na što je uvijek težio učeni Kopitar, izveo je g. 1830. mladić u 21. godini, do tada nepoznata olina u svomu narodu. A kako je došlo do toga? Učeći mladi Gaj u Gracu, bavio se i oko povjesti svoga naroda. Ovdje dozna on, da peštanske knjižnice i arkivi sadrže naviše vrela za hrvatsku prošlost. Radi toga odluči, kako sam priča, da nastavi u Pešti svoja istraživanja i da ondje sluša pravo. Njegov boravak u Pešti utjecao je najviše na budući mu rad. U Pešti se upozna s glasovitim Janom Kollárom, nježnim i rodoljubnim pjesnikom „Slávy dcery“, pjesnikom slavenske uzajemnosti. Gaj je osjećao narodnost i prije svoga polaska u Peštu, ali ovdje dobiše njegove narodne osnove praktičan smjer; misli se pretvoriše u djelo. Preko Kollára upozna se Gaj i sa čuvenim učenjakom P. J. Šafařikom. Poznanstvu Gajevu s Kollárom treba da mi Hrvati zahvalimo svoj današnji pravopis, koji je Gaj objasnio u svojoj knjižici, napisanoj njemački i hrvatski (kajkavski): *Kratka osnova horvatsko-slavenskoga pravopisaňa, poleg mudrolubneh, narodneh i prigospodarneh temelov i zrokov. Vu Budimu 1830.* Smjelost Gajevu pokazuju značajne riječi sv. Augustina, koje rese naslovni list te knjižice: *„Non quia difficilia sunt, non audemus; sed quia non audemus, difficilia sunt“.*

Gaja veseljaše, kako kaže u uvodu, lijep napredak književnosti ruske, češke i poljske, no u isto vrijeme obuzimaše ga i tuga, videći u svojih Hrvata najveće mrtvilo.

„Materinski jezik vu horvatski zemli, ako baš za ništar i nemar nederži se, vu nikakovem vendar pošteňu nestoji izvišen. Mužev, koji se za ňega nekuliko trudili i starali jesu, plača bila je ružna nezahvalnost, nekda pače sramota ter kaj više je, odurjavaňe i pregon. Ni li vre čas suprotstaviti se takovem nevolam? A kdo k občinskom dobru z preobladaňem škodliveh predsud ikaj doprinesti mogučega se čuti, nesme prez greha proti domovini mučati. Nut domorodci! nepustemo vu devetnajstom stoletju Horvate k predmetu pravičnoga poteptavaňa poniziti se, zverho kojeh hrabrosti i jakosti osupňeni puki čudili se jesu. Dajte da sada vu vremenu mira vitezi vu duhu budemo, da tak jezik, kojega najvekši muževi na-

[2]) Valjda je tako nastala i rukopisna rasprava, pisana g. 1814. u Zagrebu: „Observationes circa croaticam orthographiam“, koja je pohranjena, kako se kaže na str. 562. „Vienca“ od g. 1880., u zagr. nadbiskupskom arkivu.

roda našega ľubavjum govorili, kojega z imetkom i z predragum kervčicum svojum junački branili jesu (vre prez toga od zle dvorbe pohablen) još naj potlam v temni grob nezakopa se!?"

Sada izlaže Gaj razloge pravopisne reforme, a ti jesu: filozofski, narodni i gospodarski. Hrvatski pravopis ne zaslužuje toga imena, toga radi treba ga popraviti prema pravopisu slavenskih srodnika, jer za Hrvate nije pravopis Talijana, Nijemaca i Magjara. Bit će kratak, jer će opširnije govoriti o tome u slovnici, koju će napisati po „Velikoslavencu" Dobrovskomu.[3])

Dokaze svoje utvrdjuje izrekom: „entia sine necessitate non sunt multiplicanda", preporučajući osobite znakove: „jer je bezrazložno dva slova kao treće spojiti." S toga predlaže on prema češkom pravopisu ova nova slova: č, ž, š, ǧ (ǧurǧevec, maǧar), ď (roďen), ň (koreňe) ľ (ľubav) Za *ǧ* kaže, da je nalik na glas *ď*, i da rijetko dolazi u domaćim riječima. Gaj nije razlikovao *č* od *ć*, za to i ne predlaže posebnog slova za glas *ć*: ne poznaje on ni samoglasnoga *r*. Obrana novoga pravopisa svjedoči, da je bio Gaj vrlo bistra glava, i da je u njega bilo fino jezično čuvstvo. Novi će pravopis, misli Gaj, približiti Hrvate srodnim slavenskim narodima, koji pišu latinicom, a najviše će koristiti našem narodu, ako ga prime Slavonci, Dalmatinci, Štajerci, Kranjci i Korušci. Dalje nastavlja Gaj u duhu Kollárove nauke: „Samo takvem načinom smemo se nadeati, da nekda ves veliki slavenski jezik iz vseh svojeh različnostih vu četvera glavna narečja skupztegnul se bude, kojeh slovstva na jake stupe izobraženosti i zvunčenosti duha ter slovstvene složnosti vuperta, občinsko vseh Slavencev blago budeju".

Napokon je novi pravopis i gospodarski koristan, jer će se kod 11 araka prištedjeti cijeli jedan arak papira.

Najsavršeniji je pravopis onoga jezika, koji ima za svaki glas jezika posebno slovo. Takova je ćirilica za naš jezik, kako ju je priudesio Vuk. Gaj je pregnuo, da stvori takav pravopis za latinicu. I bio je srećan, jer je za nekoliko godina njegova pravopisna reforma održala pobjedu u cijelom narodu Već su pokušali prije Gaja nešto slična Budinić, Vitezović i Jambrešić, ali bez uspjeha, jer ostadoše na pô puta. Jambrešić je n. p. predlagao u svom rječniku (1742) za *š*: *ś* (śilo) a za *ž*: *ś*; no kako se bojaše mnogih znakova, upotrebljavaše nedosljedno jedno i drugo. Jambrešić osjećaše nesavršenost hrvatskog pravopisa, s toga žaljaše, što se hrvatski književnici služe tudjim latinskim slovima, zanemarivši svoja, t. j. ćirilicu. Slično izjaviše Slavonac Reljković, Dubrovčanin Gjorgjić, Dalmatinac A. Kadčić i Bošnjak Dobretić. Svi su oni uvidjali, da je za naš jezik ćirilica udesnija, premda je bila i ona prije Vuka nesavršena. Gaj je, ugledavši se na jezik češki, načinio pravopis, koji nadoknadjuje ćirilicu, jer može izraziti svaki glas našeg jezika.

[3]) Te slovnice nije Gaj nikada napisao.

Prvi je uzeo pisati novim pravopisom Vjekoslav Babukić, izdavši u Beču Kačića (1831—1836). Čim je Gaj dobio dozvolu, da izdaje novine, raspravljaše duže vremena sa svojim vršnjacima i prijateljima: hoće li odmah uvesti novi pravopis. Smičiklas misli, da je prevladalo mišljenje, neka se počeka s novim pravopisom, najviše sa straha od svećenstva, koje je uvijek konservativno. I tako početkom g. 1835. ugledaše svijet Gajeve „Novine Horvatzke" s nedjeljnim zabavno-poučnim prilogom: „Danica Horvatzka, Slavonzka y Dalmatinzka" sa starim pravopisom. Nego već u 5. broju piše Mato Topalović iz Beča, koreći Gaja, što ne uvodi novog pravopisa. U 10. broju bi tiskana Mihanovićeva „Liepa naša domovina" novim pravopisom, a Štos pozdravlja u 13. broju novi pravopis s najvećim ushitom. Sada se već miče i Gaj te u br. 10. i 11. „Danice" raspravlja i popravlja svoj pravopis, predložen prvi put u „Osnovi" od g. 1830. Da ne bude odviše prigovaranja, žrtvuje on neka svoja slova, i tako izadje pobjednik. Uporedo sa željom, da se prihvati novi pravopis, javlja se g. 1835. i težnja — poznata i u prošlosti — za jednim književnim jezikom i to štokavštinom. Posljedak toga nastojanja mladjeg naraštaja nalazi oduška u glasovitom Gajevu „Proglasu" u br. 48. „Danice" od g. 1835., kojim se naviješta našemu narodu novo doba. Godine 1836. već sve piše u Zagrebu novim pravopisom i štokavštinom, a svak se ponosi imenom ilirskim, koje je imalo sjediniti sve južne Slavene; o kojem reče Zagorac Jambrešić prošloga vijeka, da se cijeli Ilirik (južni Slaveni) često označuje imenom Hrvatske, no da je ilirsko ime tako omiljelo, te svi Slaveni hoće da im bude zajedničko. Šulek tvrdi, da je ta promjena morala nastupiti i za to, jer se kajkavski jezik i pravopis nije milio ni štokavcima ni čakavcima, te je broj predbrojnika spao do konca godine 1835. od 800, koliko ih bješe u početku, gotovo na polovicu. Najviše se tomu radovao Kollár, a iskrenim dionikom toga veselja bijaše i Šafařik. Ovaj još nagovaraše Slovence, neka podju stopama hrvatskih kajkavaća, dopuštajući, da pišu za puk u domaćem narječju. Sada nastaje u Hrvatskoj ono krasno pjesničko ilirsko doba, doba zanosa i bratske ljubavi, doba u prošlosti željeno, ali nedočekano. Dok Ivan Tomko Mrnavić u svojoj Magdaleni Budrišićki (1626) pjeva: „Hrvati, Bošnjaci, Bugari, Srbljani — Neskladom nejaci, sužnji su vezani", Gaj naviješta slogu, a Štos poziva sav narod od jadranskog do crnog mora:

U ilirsko kolo mili
Vratite se srodni puci,
Što su stari gvoždjem bili,
Nek su duhom sad unuci!

Protivnikom Gajeva jezika i pravopisa ostade do smrti svećenik Ignjat Kristijanović (1796—1884), marljivi kajkavski nabožni pisac. Do Gajeva pokreta dopisivaše on sa Šafařikom, no docnije se odvrati od njega, sklopivši tijesno prijateljstvo sa učenim Slovencem Kopitarom, naj-

žešćim protivnikom Gajevim izvan Hrvatske. Dok su češki učenjaci preporučali, da se stvore što veće skupine slavenskih naroda (Kolar sanjaše o četiri slavenska književna jezika), Kopitar se veseljaše, što se Slovaci cijepaju od Čeha, pa zato se on silno srdio na Gaja, koji kajkavske Hrvate privodi u zajedničko kolo štokavske braće. Njemu je bilo krivo i to, što su Dubrovčani za francuske okupacije uputili Francuze, te podigoše u Ljubljani stolicu ilirskoga, t. j. „dubrovačkoga“ jezika mjesto slovenskoga. Poradi njegova pokrajinskog rodoljublja, zapita ga Dobrovsky ponešto ijetko: „da tko počne pisati austrijskim žargonom, biste li tada ustali i proti njemačkom književnom jeziku?“ On nije volio Rusa, Čeha ni naših Iliraca, a o Srbima bi znao često reći, da očijukaju — izuzevši Vuka — s Rusijom. Ima dosta dokaza, da je on rodoljubno mislio i radio, ali, čini se, samo u duhu stare centralistične Austrije. Prema tome maštaše on i o nekakovoj središnjoj slavenskoj akademiji — u Beču! Bilo bi teško spomenuti u pristojnom listu izraze, kojima je on označivao Gaja, njegov pravopis i Ilirce, u listovima, pisanim Kristijanoviću. Gaj je njemu „magare“; a da rasplamti protiv njega mržnju svećenstva, bijedjaše ga s luteranstva, jer su bili slučajno luterani njegovi češki učitelji. Kopitarova srčba mogaše potjecati donekle i odatle, jer je sâm snivao o novom pravopisu pa ga je pretekao mladi Gaj; Gajeva ilirstva nije opet trpio ni za to, jer je dokazivao, da su kajkavski Hrvati Slovenci, koji ne smiju povećavati „pasmine Dalmatinaca i Srba“. Protiv tvrdnje Dobrovskoga, da su Slovenci pravi Hrvati i da bi se imali ponositi imenom hrvatskim, odgovaraše Kopitar, da su kajkavski Hrvati čista slovenska grana, a pravi Hrvati da su sa Srbima jedan narod, različit od slovenskoga.

Pošto su i mnogi Slovenci kumovali kod ilirskog pokreta, odvraćao je Kopitar i njih od Zagrepčana. U listu od 10. listopada 1843., što ga je pisao (njemački!) ljubljanskom gospodarskom društvu, savjetuje, neka ništa ne vjeruju „strastvenom šarlatanu“ Gaju; jer je bolje, tvrdi on, zadržati stari pravopis nego primati Gajevu novotariju. Mudri Bleiweis nije ipak slušao Kopitarova prišaptavanja, jer su njegove „Novice“ već g. 1844. pisane „Gajicom“. Tako su naime Slovenci prozvali Gajev pravopis, koji je po smrti Kopitarovoj (g. 1844.) zavladao i medju Slovencima.

Dr. Ljudevit Gaj.

Poprsje *Ivana Rendića* na spomeniku u Krapini.

Medju Hrvatima se opiraše neko vrijeme novom pravopisu i Ante Kuzmanić u Zadru, kojega gorljivi pristaša pop Šime Starčević izjavi god. 1844. u „Zori Dalmatinskoj“, da bi volio sve svoje spise spaliti nego da ih tiska „rogatim verstopisom“. Bilo je dakle i u nas malih Miloša Svetića; tek je Gajeva pravopisna reforma lakše uspjela nego Vukova, jer je u Srbiji i sama državna vlast progonila Vukovu osnovu. Umni Vuk (Kopitar reče o njem, da je prva glava Srbije i gramatikalni genij), i ako uvidjaše neke nedostatke, opet preporučaše Antunu Kuzmaniću g. 1847. u posebnoj poslanici, neka primi Gajev pravopis. Vrijedno je, da navedemo ovo iz spomenute po-

slanice: „Pravopis nije najmanja stvar u pisanju nikakvoga jezika, i koji govore da jest, oni najveću vrijednost u njemu nalaze, pa onako samo da bi se ostalo pri starome makar kako bio rdjav, težak i nesavršen. Dužnost je dakle sviju spisatelja i književnika, osobito u početku književnosti, i za to starati se, da se načini i primi pravopis što je moguće lakši i savršeniji, ili, najkraće reći, prema svojstvu jezika, kojijem se piše. Ali govoreći, da je pravopis ovako velika stvar, ja ne mislim niti kažem, da je on jedina potrebnost u književnosti, ili da je on i jezik sve jedno: pravopis je drugo, a jezik drugo. I najgorijem se pravopisom može za nevolju lijepo pisati (što se tiče znanja jezika i njegove čistote i ljepote), a tako se i u najboljemu pravopisu poznaje neznanje i grdjenje jezika".

Mimo sve druge zasluge Gajeve, ogromna je njegova zasluga, što je sav naš narod, pišući latinicom, primio jedan pravopis. Oko čega su se uzalud mučila stoljeća, stvorio je sâm Gaj. No nije on u tom poslu samo hrvatski reformator. Slovenci ne prigrliše doduše štokavštine, Gajev pravopis prihvatiše uz prkos oporbe glasovitih svojih zemljaka, učenjaka Kopitara i pjesnika Prešerna. Da nije Gaj ništa drugo učinio, stekao bi si bio samim pravopisom neumrlu slavu i harnost potomstva, podavši nam savršeniji i praktičniji pravopis od njemačkog, francuskog, engleskog, itd. Pored svih promjena, koje će još doživjeti naš pravopis, osnivačem njegovim ostat će za sva vremena Ljudevit Gaj. Imademo li mi Hrvati i Srbi veće budućnosti, svanut će dan, kada se ne ćemo više gložiti ni dražiti poput starogrčkih plemena; kada se bude taj dan zabijelio, zazelenjet će se grob proroka naše sloge i tvorca našeg književnog jedinstva.

Ivan Milčetić.

Dr. Ljudevit Gaj.

(1809—1872.)

Jeste li vidjeli kada ognjeviti meteor, kako je iz nebuha svekoliko podnebesje obasjao, da za koji časak ugasne ne ostavivši ni traga za sobom? Takav meteor bijaše Ljudevit Gaj, i on je sinuo iz nenada na oblačnom nebu hrvatskoga naroda, al ne, da ga sasvim nestane, već da mu sieva kao zviezda predhodnica sve to žarčim svjetlom. Da se to razabere i potvrdi, treba zaviriti u predgajsko, rekao bi, doba. Šta nazireš ondje? Pravomu duševnomu životu nema traga, a politički se očituje samo u županijskih restauracijah. Pa kako da bude drugčije, kad je onda svakolika trojedna kraljevina imala samo jednu pravoslovnu akademiju, dva tri gimnazija i u svakom kotaru po koju pučku školu. U viših učilištih bilo je sve latinsko (u krajini njemačko, u Dalmaciji talijansko), u pučkih školah stegnuo se je nauk na čitanje i nešto katekizma. Uz ovakve prilike svatko će razumjeti, da o kakovoj narodnoj književnosti nije moglo biti govora, tim manje, što je i tako ono malo postojavših knjiga pisano bilo gotovo svaka drugim pravopisom i jezikom. Tko ne vjeruje, neka pogleda dra. Maretića „Istoriju hrvatskoga pravopisa", u kojoj nabraja 95 pisaca, (od g. 1495 do 1833.), a svaki je više ili manje drugim pravopisom pisao. U svoj kolikoj provincijalnoj Hrvatskoj živjela su onda cigla dva hrvatska pisca, župnici Mikloušić i Kristijanović, Slavonija je imala takodjer dvojicu, Brodjane Jaića i Brlića; a Dalmacija I. A. Kaznačića i Stjepana Ivičevića, pisali su pako ponajviše samo koledare i nabožne knjige. To je bilo premalo posla za ono 5 tiskara, što ih je onda imala trojedna kraljevina (sada ih ima sam Zagreb 9), te su štampale knjige u drugi jezicih, n. pr. u Zagrebu njemačke novine, koledare i molitvenike, kojih je silno trebalo, jer je onda kod nas, tko je htio da se odliknje od prostote, govorio njemački ili latinski; hrvatski se je govorilo samo sa seljakom i slugom. Toj rdjavoj navadi nalazimo jošte i dan danas i odviše tragova u domovini.

Evo slike našega duševnoga života ili, pravo govoreći, živarenja prije 60 godina; crna je ta slika, al je istinita. A pogled na naš ondašnji javni život nije ni malo milovidniji. Imali smo bana, koji je bio predsjednik banskoga stola i sabora; nego ovaj potonji se je samo kadšto sastao i obično samo jedan dan viećao. Drugoga posla i područja nije imao ban; sve su zapoviedi i naredbe dolazile iz Budimpešte od kr. namjestničkoga vieća. Samo kao vojvoda kraljevine (capitaneus regni) predvodio je u ratu hrvatsku insurekciju. Javni život se je očitovao tek u županijskih skupštinah, al i ove su bile puki sastanci plemstva, jer neplemić nije mogao javne službe obnašati. Čudno je to onda bilo državno ustrojstvo: plemstvo je uživalo sva prava a nije nosilo nikakva tereta, samo što je moralo za rata ustati na oružje; a neplemić morao je namirivati sve, što je državi trebalo, morao je u vojsku; al prava nije imao nikakvoga, dapače je morao on sam plaćati maltu na putu, što ga je sam sagradio, a gospoda su se badava vozila Nego budući da se je u županijskih skupštinah latinski viećalo, to su samo školana gospoda (dašto plemenita) mogla ondje sudjelovati, pak se je tu i radilo ponajviše samo o privatnih interesih; na kakov napredak, na prava domovine i narodnosti težko da je tko pomislio, te smo bili faktično „privaljeni Ugarskoj dielovi" (partes adnexae).

Uz ovakvo stanje moralo je potamnjeti ime hrvatsko, te se može kazati za svu našu domovinu, što Mažuranić pjeva u Čengić-agi:

„Mrak se gusti, pomrčina gusta
Zapodjede ravnicom i gorom,
Da ne vidiš pred očima prsta,
A kamo li stazu pred sobome.“

Je li majka rodila junaka, koji će htjeti i znati provaliti onu crnu tamu, što zastire jadnu domovinu? Da, rodila ga je u zabitnoj Krapini, za koju se je prije samo iz kojekakvih pričica znalo; rodila ga je godine 1809. na 9. srpnja, i nadjenula mu ime Ljudevita. Za njega valja ona naša poslovica: „iz jutra se vidi, kakav će dan biti.“ Već u 16. godini napisa i naštampa povjest svoga rodnoga mjesta i to će biti povod, što je prionuo za povjest sve domovine u opće, pa doznavši, kako je negda slovila, pregnu obnoviti joj staru slavu. U toj nakani utvrdi ga Ivan Kollar, slavni češko-slovački rodoljubivi pjesnik (o kojem je i „Vienac“ u broju 15. o. g. govorio), s kojim se je upoznao učeći pravoslovne nauke u Pešti. S Kollárom biť će osnovu osnovao, kako treba rad započeti. Prvi plod zajedničkoga dogovoranja i prvi korak k ostvarenju veličanstvene osnove bijaše knjižica „Kratka osnova hrvatsko-slovenskoga pravopisanja“, koja je godine 1830. na svjetlo izašla. Gaj razlaže u njoj, kakovim pravopisom da se služimo; jer takva ustanova bijaše najpreča potreba uz onaj neizmjerni pravopisni darmar, koji tada vladaše.*) Da dokine onu množinu sastavljenih znakova za jednostavne glasove, pristao je Gaj *donekle* za češki pravopis, prihvativši iz njega *č*, *š*, *ž* i poljski *ć*. Kopitar je bio Gaja zaklinjao, da prihvati ćirilicu, po imenu onaj pravopis, što ga je bio Kopitar s Vukom Karadžićem smislio, i budući da Gaj toga ne htjede učiniti, zamrzi na nj i prosu čitavu torbu ružnih psovaka i potvora. Ali Gaj je pravo uradio, kako pokaza posljedak: koliko je tu bilo borbe samo za ono nekoliko latinskoj abecedi sasvim sličnih slova, dok su se udomaćila! Da je Gaj ćirilsku azbuku uvesti nastojao, ne bi bio jamačno uspio, jer ćirilica je onda kod nas bila neznano bilje. Ta vidjeli smo, koliko je stalo truda, dok se je u novije doba suvišni *ě* iz našega pravopisa izpuštio; a Daničićev noviji pravopis jedva su do sada petorica prihvatila.

Pokle je bilo uglavljeno, kako da se piše, trebalo je odrediti, o čem da se piše. U naše se doba ne može književni napredak pomisliti bez novina i časopisa: zato je bila i Gaju najpreča briga osnivanje novina. Al je to mučan, premučan posao i dan danas, a kamo li onda. Pokušao ga je odlični plemić Mihanović, al nije uspio: kud i kamo će uspjeti nepoznati mladi neplemić, jednoga ljekarnika sin! Pak opet mu je to za rukom pošlo, al dašto uz dugotrajni i težki napor, jer se tomu onda htjelo poseban privilegij. Vriedno bi bilo iznieti potanko na vidjelo povjest postanka prvih hrvatskih novina; ovdje ću samo spomenuti, da Gaj nije uspio kod ugarske dvorske kancelarije, tim više mu je na ruku išao ondašnji ministar unutarnjih poslova Čeh grof Kolovrat, koji je i svemogućega tada Metternicha za Gaja predobio, a obojica su kralja uputili, da mu se zamoljeni privilegij podieli.

Dok je ovo natezanje za privilegij trajalo, (a trajalo je više godina), snubio je Gaj mlade i stare umne Hrvate za svoje osnove, i do skora ih je malo ne sve predobio i oko sebe sabrao. Nije ih bilo doduše mnogo, al su bili svi zanositi, oduševljeni i na žrtve spravni (kakvih ćeš danas žalibože slabo naći), te su Gajevu ideju usvojili i oko njezina ostvarenja svimi silami pregnuli. Nemojte se tomu čuditi: Gaj je bio, osobito prvih godina svoje djelatnosti, čovjek neobično razborit duhovit i dosjetljiv, uz to umiljat i ljubazan, rieči su mu iz usta kao med tekle, pravi miloustić i ljeporječica, koji je svako nepokvareno hrvatsko srce svojim blagim razlaganjem začarao i osvojio. Zato je i bio sve do godine 1849. pravi miljenik hrvatske mladeži.

Dne 6. siečnja 1835. godine izašle su prvi put na svjetlo „Horvatzke novine“ i „Danicza horvatzka, szlavonzka y dalmatinzka“, bez osobitoga političkoga programa; pisane su bile kajkavskim narječjem i starim pravopisom, jer je Gaj želio malo po malo priučavati hrvatski narod namjeravanim književnim reformam. Zato je primao i članke pisane štokavski, a novim pravopisom. Ali već sliedeće godine kročio je naprijed i to je bio njegov najzamašniji korak: prihvatio je naslov „ilirske narodne novine“ i „Danica ilirska“, zatim štokavsko narječje i novi pravopis. U prvom broju spomenuo je razloge tomu svomu postupku i razložio svoj politički program. Gaj je u prvom redu Slavjanin, zato će sve što je spomena vriedno o najvećem europskom narodu svojim štiocem javljati. Onda je Ilir; ovo prastaro historičko ime zemalja, u kojih prebivaju južni Slaveni, usvojio je Gaj, jer nema imena, koje bi zajednicu svih južnih Slavena onako tačno izražavalo, kao što ime *Illyricum*, (hrvatsko ime bilo je onda stegnuto na hrvatski provincijal); i jer je Gaj bio uvjeren, da su bili stari Iliri Slaveni, kao što je to u posebnoj razpravi „Tko su bili stari Iliri?“ na široko u Danici dokazivao. Njegovo slavensko ilirstvo našlo je oduševljenih pristaša medju prijatelji narodne knjige, osobito u mladeži, al i žestokih protivnika, najpače u otudjenom plemstvu. Jer onda je postojala kraljevina ilirska, sastavljena od Kranjske, Koruške i Istre, pripadajući austrijskoj carevini gdje su i plemići porez plaćali. „Gaj hoće da nas pokranjči, da nam naše pravice uzme!“ — bila je lozinka tih protivnika a Košutovih pristaša; njom se je osobito neuko prosto plemstvo proti ilirstvu poticalo, te je nastala ona ljuta borba medju Iliri i magjaroni, koju je stoprv godina 1848. završila, kad je sam Košut naprtio plemićem sve državne terete. Kolika je to ironija sudbine!

Srbi su se takodjer otimali ilirskomu imenu, premda

*

*) Evo samo jednoga primjera: za glas *ž* nalazimo u starijih pisaca 18 raznovrstnih znakova, naime: ç, g, s, sc, sci, sh, ſ, ſc, ſci, ſcj, ſg, ſgi, ſgj, ſh, ſs, v, x, xi. (Potanko to razlaže dr. Maretić u pomenutoj knjizi str. 366).

su se zvali službeno „die illyrische Nation“, pak i ugarska vlada je zazirala od ilirskog imena i napokon ga zabranila; nu sve je to Gajevu slavu samo još više na glas iznosilo. Zato su k njemu, kad je za vrieme sabora u Požun došao, magjarski prvaci pohrlili, da čuju iz njegovih usta, što snuje u Hrvatskoj, za koju su oni već mislili, da je i nema. Čuvši Gaj, kako oni Hrvatsku bagateliziraju, izusti klasične rieči: „A Magjari? Oni su otočić u slavenskom oceanu; kad se ocean uzbiba, svi pogibošе!“ Odtuda u Magjara onaj neprestani strah od panslavizma i mržnja na Gaja.

Medju Gajeve protivnike pripadao je i vlastnik jedine onda u Zagrebu tiskare, te je puno za tiskanje novina zahtievao, a Gaju je jošte i do toga stalo, da se više hrvatskih knjiga štampa: zato je izhodio, i opet s velikom mukom, drugi privilegij da može osnovati posebnu tiskaru; u nju je sav svoj i sestrin imutak uložio, te mu je taj podhvat puno brige zadavao.

Osim toga je skupljao (i doista skupio) liepu ilirsku knjižnicu, u kojoj su bila malo ne sva djela što govore o Iliriji ili su pisana hrvatski.

Perom je slabo kretao, samo je bio napisao „dogodovštinu Ilirije“, koja nije svjetla ugledala. Upitan, zašto ne piše, odgovarao bi, da on drži svojim zvanjem ustmeno širenje ilirskoga evangjelja, kao što su i apostoli kršćanski širili. Pa zbilja ljepše je govorio nego pisao. Razvijanje ideja od njega zamišljenih ostavljao bi drugim.

Tada se je zapodjela ona ljuta borba za hrvatsko pravo, koja je trajala sve do godine 1849., pa je tekla u novinah perom i crnilom, a na Markovu trgu u Zagrebu sabljom i krvlju. Godine 1848. izkazao se je Gaj posljednji put i to kao zanosit i zanoseći govornik u Zagrebu i Beču, kamo je vodio do kralja hrvatsku deputaciju, da izmoli njegovu zaštitu, po imenu pako Jelačića za bana. Poslije se je povukao u zabit, u kojoj ga je godine 1872. i naprasna smrt zatekla; nego sjeme od njega posijano sve se je bujnije razvijalo i dan danas nitko više ne pita: „gdje je ta Hrvatska“, jer se priznaje obćenito, da smo politički narod, imajući svoju posebnu narodnost i posebni državni jezik; imajući bana kao pravoga poglavara zemlje; sabor, koji stvara zakone, jednom rieči uživajući posebnu autonomiju; a tu su joj uglavili njezini negdašnji najžešći protivnici, koji su se odprije tako ljuto borili za ujedinjenje (uniju) s Ugarskom; zato i nije čudo, što je naša autonomija malko mršava lica. — Jezik hrvatski, prije Gaja potisnut u proste kolibice, ori se sada u svih dvoranah, gospoduje u svoj zemlji, dapače on je jedini jezik hrvatske škole i države. — A naša knjiga, ona cvate kao nikad prije i cvasti će sve to više, imajući za to potrebita sredstva, akademiju i sveučilište, družtva i zavode, tiskare i knjižare. Dapače smo i u materijalnom pogledu znatno napredovali, kao što to sjajno svjedoči izložba u Zagrebu.

Poredimo li sadašnje stanje domovine s onom crnom slikom u početku ove crtice: onda ćemo razabrati, kolika je razlika izmedju one prošlosti i naše sadašnjosti; kolika promjena, kolik napredak u životu hrvatskoga naroda! To najbolje osjećaju oni, koji su ono tamno zimsko doba preživjeli, a sadašnje hrvatsko proljeće doživjeli. Sve je to pako zasluga Gajeva; nije on to dašto sam izveo, al je to sve niklo iz klica od njega posijanih. Može se doslovce kazati: Gaj je rodio Jelačića, Jelačić rodio Strossmayera, pak ove tri zviezde obasjavaju i dan danas hrvatsko nebo.

Zahvalnost je liepa krepost ne samo pojedinih ljudi nego i čitavih naroda; što se je hrvatski narod, ako i pokasno, sjetio svoga preporoditelja, te mu diže u rodnome mjestu Krapini spomenik, koji će se sjutra svečano razkriti, to mu je na čast. A zavriedi li Gaj pomenutimi svojimi djeli kakov spomenik? Svatko povladjuje, što se slavnim junakom grade spomenici, jer su tisuće ljudi razstavili sa životom: kud i kamo više zaslužuje spomenik Ljudevit Gaj, koji je svoj narod probudio na novi plemeniti život. Dignite dakle zastor sa njegova spomen-kipa, neka mu ubavo lice zasja novim sjajem, Gaju na slavu, a Hrvatom na diku i opomenu.

Da, slava Ljudevitu Gaju!

Dr. B. Šulek.

Velika ili Biela Hrvatska.

1. Predaje slavenskih naroda o njihovoj pradomovini.

Nepobitni resultati historijske znanosti utvrdiše, da se evropska pradomovina Slavena mora tražiti na prostranoj sarmatskoj ravnici iztočne Evrope, naročito medju gornjim Donom i Dnjeprom. Odanle stadoše se Slaveni širiti najprije na zapad prema srednjoj Visli i Baltičkomu moru, i na jug prema Pripetju i preko njega; u kasnije doba nastaviše Slaveni seliti se još dalje na zapad prema Odri i Labi, na jugozapad prema Karpatima i na jug prema Crnomu moru. Na posljedku prodrieše i u Alpske zemlje i na Balkanski poluotok. To seljenje Slavena iz pradomovine trajaše više stoljeća; ono započe već u drugom stoljeću po Is., a završi se tek u sedmom stoljeću po Is.

Ovo nas uči nepobitna nauka, utvrdjena povjestničkimi i jezikoslovnimi dokazi. Tim se resultatom protivi medjutim jednodušno predaja svih slavenskih naroda sjeverno-iztočne Evrope. Ruski, češki i poljački ljetopisci, koji su zabilježili najstarije tradicije svojih naroda, ne znadu o slavenskoj pradomovini u sarmatskoj ravnici upravo ništa, nego nasuprot svi u jedan mah tvrde, da je pradomovina svih Slavena bila na jugu Evrope, i to na balkanskomu poluotoku ili u donjem Podunavlju. Počev od ruskoga ljetopisca Nestora († 1116.) pa do češkoga kroničara Hajeka

(† 1553) svi stari slavenski izvor-pisci traže pradomovinu slavensku na jugu, pak pričaju potanko, da su se svi slavenski narodi iz te *južne pradomovine selili* na sjever, sjeverozapad i sjeveroiztok.

Vriedno bi bilo iztražiti uzroke, zašto se predaje, sačuvane u ruskih, poljačkih i čeških ljetopiscih, upravo *dijametralno* opiru resultatom nepobitne historije? Možda ima u tim predajama ipak kakve historijske jezgre? A možda bi se bar nekako mogle složiti narodne predaje s podatcima nauke? No prije toga treba da ogledamo potanko te predaje ruskih, čeških i poljačkih ljetopisaca.

Nestoru dakle pradomovina je Slavena donje i srednje Podunavlje, uz koje su se u 12. stoljeću sterale Ugarska i Bugarska. Iz toga Podunavlja, veli Nestor, razišli su se slavenski jezici (narodi) na sve strane, naročito su se odanle izselili Moravani, Česi, Korutanci (Slovenci), Bieli Hrvati i Srbi. . . .

Dok je Nestoru pradomovinom Slavena Ugarska i Bugarska, poljski ljetopisac *Boguchwal* († 1253) našao je pradomovinu Slavena u staroj Panoniji. On priča medju inim i ovo: „Čita se u prastarih knjigah, da je *Panonija* majka i kolievka svih slavenskih naroda . . . U toj dakle

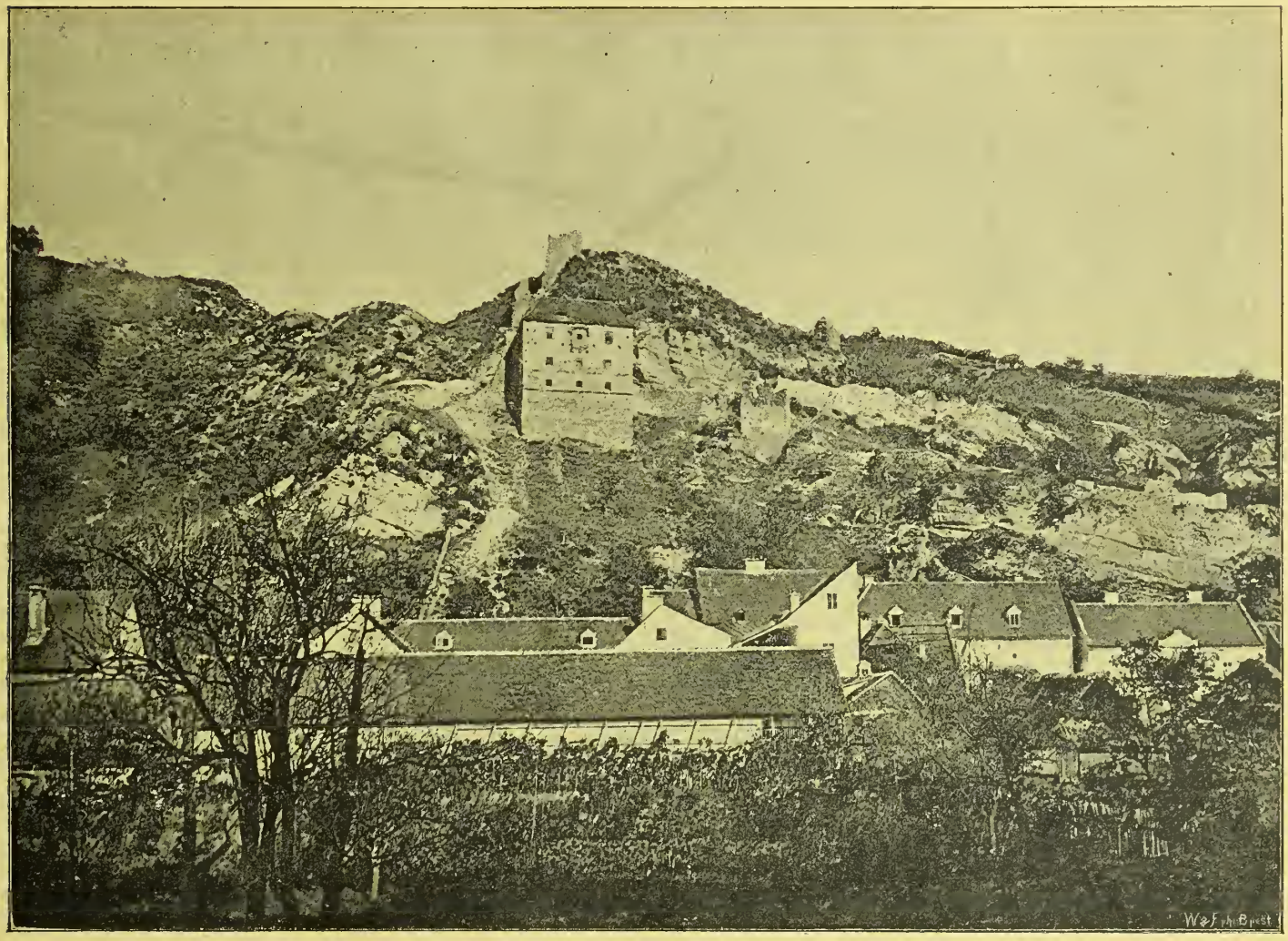

Ruševina grada Krapine, rodište: „Čeha, Leha i Meha“.
Po fotografiji *I. Standla.*

Ruski ljetopisac *Nestor* († 1116.), najstariji od svih slavenskih kroničara, priča o seobi Slavena ovako: „Po mnozêh že vrêmenêh sêli sạt Slovêni po Dunajevi, kdê jest ninê *ạgorska* zemlja i *blgarska.* Od têh Slovên razidoša sẹ po zemlji, i prozvašẹ sẹ imeni svojimi, kdê sêdьše na kotorêm mêstê, jako prišьdše sêdošẹ na rêcê imenom Morava, i prozvašẹ sẹ Morava, a drugi Česi narokošẹ sẹ, a se ti že Slovêni: Hrvate bêlij, i Srbь i Horạtane . . . Tako razide sja slovênski jazik . . . .“ [1]) Po Panoniji rodiše se Panu, knezu panonskomu, tri sina, od kojih se prvorodjenac zvaše *Leh*, drugi *Rus*, a treći *Čeh.* Ta tri brata, pošto se uzmnoži njihov rod i njihov puk, posjedoše tri kraljevstva: *Lješko* (poljsko), *rutensko* (rusko) i *češko*, pa ih i sad drže, a držat će ih i u buduće, dokle se svidi Božjoj volji . . .“ [2])

Poslije Boguchwala ne spominju više ljetopisci ni Ugarsku ni Panoniju, nego izriekom tvrde, da su se Slaveni razselili iz zemlje, koju zovu *Hrvatska* ili *Hrvati.*

[1]) Miklosich, Cronica Nestoris.

[2]) Boguphali Chronicon Poloniae, Bielowski A., Monumenta Poloniae historica II. pag. 468 & 472.

Medju timi ljetopisci prvi je sastavljač tako zvane *Dalimilove* češke rimovane kronike. Tu je kroniku sastavio god. 1282—1314 neki češki vitez i ujedno pjesnik, koji je bio velik neprijatelj Niemaca i purgara. Dalimilova kronika počinje s pričanjem, kako se ljudi razseliše i doseliše iz Azije u Evropu. Pošto se je izpripoviedalo, kako se Grci nastaniše na Balkanskom poluotoku, spominje i seobu Slavena u Evropu. Slaveni, ili kako ih Dalimilova kronika zove, Srbi (Srbove), nastaniše se na Balkanskom poluotoku, i to uz more, pak se onda razgraniše sve do Rima. Zatim nastavlja Dalimilova kronika ovako:

„U srbskom jeziku (narodu) imade zemlja, koja se zove *Hrvati*. U toj zemlji bijaše jedan leh (vlastelin, plemić), komu nadjenuše ime *Čeh*. On ubi čovjeka, pa radi toga (zločina) izgubi svoju djedinu. Na to on sa svoje šest braće i njihovom brojnom čeljadi ostavi zemlju Hrvati, pak se odseli. Putujući (na sjever) od šume do šume dodje napokon do gore Řip (u današnjoj Češkoj) i nastani se tamo sa svojom braćom i svojim pukom“.[3])

Dalimilova kronika izriekom dakle tvrdi, da se je Čeh, praotac češkoga naroda i osnivač češke države, doselio s juga sa Balkanskoga poluotoka, i to iz zemlje *Hrvati*. Jednako pričaju svi kasniji ljetopisci češki i poljski. Da neke znamenitije još ogledamo.

God. 1374. napisao je Čeh *Pulkava* kroniku češku. I on priča o porieklu Slavena ovo: „Slaveni potječu kao i drugi narodi iz ravnice Senaarske (u Aziji). Prešavši oni Kaldejom dodjoše u zemlju, gdje sada Grci obitavaju, pak prebacivši jedan morski rukav kod Carigrada naseliše zemlje, koje se zovu Bugarska, Ruska, Srbija, Dalmacija, Hrvatska, Bosna, Koruška, Istra i Kranjska, te ih do danas drže. Napokon u *Hrvatskoj* bijaše neki čovjek po imenu *Čeh*, koji ubivši nekoga velmožu hrvatskoga, ostavi s braćom i družbom svoju domovinu i ode tražiti novu postojbinu, u kojoj bi mogao sigurno živjeti. On priedje Dunav i dodje u Češku, te se nastani izpod brda Řipa. Brat njegov po imenu *Leh*, koji bijaše s njim došao, priedje Snježne gore (Alp s nivium), koje luče Češku od Poljske, pak ugledavši prostranu ravnicu sve do mora (Baltičkoga) naseli se u njoj i napuči ju svojim pukom.“[4])

Pulkavu dopunjuje poljski ljetopisac *Długoš* (Longinus), koji je god. 1455 — 1480 napisao povjestnicu poljske zemlje. I on veli, da Slaveni potječu iz Senaarske ravnice, odanle da su došli u Evropu, i to u Panoniju (Pannoniam primam et veterem Slavorum sedem), a zatim da su napučili Bugarsku, Srbiju, Bosnu, Hrvatsku, Dalmaciju, Iliriju, Korutansku i druge zemlje uz more Jadransko, Jonsko i Egejsko. Zemlje Dalmacija, Srbija, Slavonija, Hrvatska i Bosna pripadahu braći *Lehu* i *Čehu*, sinovom Janovim. Braća prebivahu u gradu *Psari* na veoma visokoj hridi, koju kvasi rieka *Gui*, što no razstavlja Slavoniju od Hrvatske; grad taj više (za Długoša) ne stoji, ali mu se po ruševinah razabire nekadašnja silna veličina njegova; ime mu je sačuvalo jedino selo *Psari*, koji se i danas još (u 15. stoljeću) kači izpod ruševina gradskih. Braća dakle Leh i Čeh, htijući se ukloniti razmiricam, koje su tada bile medju Slaveni mah preotele, ostaviše sa svojimi porodicami, podanici i blagom svojim nesretnu domovinu i grad Psari, pak se odseliše na sjever, gdje no osnovaše češku i poljsku državu. Iza njih podje i treći brat njihov, po imenu *Rus*, na sjever, te osnuje Rusku“.[5])

Gotovo isto pripovieda drugi poljački povjestničar, po imenu *Matija iz Měhova*, mladji suvremenik Długošev. U svojoj kronici, koja dopire do god. 1506., piše on ovo: „Poljaci potječu od Slavena, Slaveni pak od Javana, sina Jafetova . . . Slaveni dodjoše malo iza Grka u zapadne zemlje (u Evropu), te zauzeše Srbiju, Dalmaciju, Meziju, Bugarsku, Bosnu, Hrvatsku, Slavoniju, i Panoniju. Bijahu medju njimi knezovi *Leh* i *Čeh*, unuci Javanovi po lozi Helisinoj. Oni su sa svojim pukom vladali Hrvatskom i Slavonijom, koje razstavlja brza i plaha rieka *Krupa*, te su imali kraljevsku stolicu u gradu i selu *Psari*. Selo (Psari) stoji još i danas uz rieku Krupu, te imade mnogo podanika i kmetova slovinskoga jezika; grad je pak razvaljen, te mu se vide jedino ruševine i temelji. Kad se je puk u *Dalmaciji*, *Hrvatskoj* i *Slavoniji* jako pomnožao, da ga više u tih zemljah nije moglo stati, rodiše se razmirice i ubistva medju braćom i rodjaci. Ne htijući toga dulje gledati, digoše se pomenuti knezovi Leh i Čeh, pa skupivši svoje stvari i družinu odoše na zapad tražiti novu postojbinu“.

Najmladji, pa po tome i najobširniji pričalac jest češki ljetopisac *V. Hajek* († 1553), za kojega piše Palacky, da je „ohne Sinn für historische Wahrheit, der durch seinen zuversichtlichen Ton in der Erzählung seinen Nachfolgern durch zwei Jahrhunderte imponirte“. Hajek je pocrpao svoje viesti o pradomovini Slavena iz Długoša (ne Filipa Kalimacha, kako on tvrdi) i Matije Měhovskoga, pak je pridavši mnogo toga što je sam smislio ili čuo, sastavio obširnu pripoviest, koja se je zatim kroz stoljeća prenosila u historičke knjige sjevernih Slavena, a onda i u spise južnih Slavena, pa se je tako ta priča udomila i u literaturi hrvatskoj.

Evo, kako Hajek priča:

„Kad je bilo po potopu čitavoga svieta, te se je gospodin Bog dostojao spomenuti službenika svoga Noema i sinova njegovih Sema, Kama i Jafeta, *to se nalazi u knjigah o stvaranju svieta*, da je Jafet imao sina Javana, koji je rodio Helisu i braću njegovu. I po tom pošao je taj Javan s Helisom, sinom svojim, i s drugimi sinovi prema *zemljam polnočnim* (sjevernim), naime prema Iliriku, te se nastanio pri moru, koje bi od toga Javana prozvano Jonytskim. Židovi bo zovu narod grčki, koji je potekao od Javana, imenom Javani. Od Helise pak sina Javanova, unuka Jafetova, praunuka Noemova, proizašli su *Slovaci* (Slaveni), a ti su tik do Grka zauzeli zemlje zapadne, kao Slovansku, Racku, Hrvatsku, Bulgarsku, Bosansku, Vlašku, Rusku i Moskovsku (zemlju), koje su zemlje medju iztokom sunca i ponoći (sjeverom). I pošto su kroz dugo vrieme tu obitavali, postali su narod velik i brojan pak su te krajeve i zemlje navlastito Dalmatsku, Hrvatsku i Slavonsku tako gusto pukom napunili, da su im bile tiesne za prebivanje; i poradi toga porodile su se medju njimi mnoge nevolje i razmirice, te su se medju njihovimi mogućnici i knezovi zgadjale borbe i ubistva, i to stoga, što je svaki sebi baštine (djedovine), luke i pašnjake prisvajao, htijući ih imati za svoj užitak.

Nekoji pak kroničari, muževi vjere dostojni, kao *Filip Kalimachus* i meštar *Matej Měhovski* i drugi, pocrpavši to marljivo iz *starih kronika*, pišu, da su u neko doba u toj krajini (zemlji) *Hrvatskoj* bila dva rodjena

[3]) Dalimilova kronika češka (izdanje V. Hanke, u Pragu 1851) pag. 6—7.

[4]) Cronica Przibiconis (Pulkawae) de Tradenin (Dobner, Monumenta historica Boemiae III. pag. 72—73.)

[5]) Długossi seu Longini historiae polonicae lib. I. (edit. Lipsiae 1711) p. 6, 7 i d.

brata, dva kneza, od kojih je jednomu bilo ime *Čeh,* a drugomu *Leh.* Leh imao je svoju stolicu u gradu zvanom *Krapina,* koji sve do danas stoji. Stariji pak brat Čeh imao je svoje sjedište u gradu zvanom *Psáry*, nad brzim (plahim) potokom, koji se zove *Krupa.* Taj bi grad kasnije od nekoga *Kroša,* koji je bio od porodice dalmatskih knezova, razvaljen. Ali ves (selo) Psáry, koja je pod njim bila, imade sve do današnjega dana svoje žitelje; od grada netom spomenutoga pak preostali su jedino temelji i ruševine.

Ta pak braća Čeh i Leh, gledajući tolik nered, pravde i ubistva medju rodjaci radi medja i baština (plemenštinâ), a da bi se riešili tih kavga i krvoprolića, i ustupili sve te zemlje drugima, sporazumješe se medju sobom, da će odavle otići u zemlje ponoćne (sjeverne) sa svojimi ženami, djecom, prijatelji i rodjaci, s konjima, stokom i sa svom opremom, što su ju imali. Skupiše svoju rodbinu i njezine službenike, pak posjedavši na konje, mazge i magarce jašili i išli su od lesa (šume) do lesa. Bilo ih je na broj oko šest stotina duša, medju njimi u sredini knezovi Čeh i Leh na krasnih konjih. Pred njimi su nosili žutu zastavu, a na njoj bieli štit i u štitu crnoga orla; . . . za njimi pak jašili su u toj četi grofovi i gospoda iz te Hrvatske zemlje znamenita".[6])

Obredali smo evo redom neke znamenitije ljetopisce sjevernih i iztočnih Slavena od 12. do 16. stoljeća, te smo se uvjerili, da su oni tražili pradomovinu svih Slavena negdje na jugu: u Ugarskoj, u Panoniji, ili najtočnije u Hrvatskoj. Znali su čak i za ime grada, iz kojega su braća Čeh, Leh i Rus pošla, vodeći svoje pukove na sjever i iztok. Bio je to njima grad *Psari* na medji Hrvatske i Slavonije, uz rieku Krupu (Kupu? Gui?), kojega su ruševine tobože stajale još u 15. stoljeću.

Da su neke stvari očite kombinacije samih ljetopisaca, ne ima sumnje. Grad Krapinu pridao je Hajek, da bi svaki brat imao svoj grad; položaj grada Psari opisuju Długoš i Měhovski potanko, a težko da su ga ikada vidjeli. Izvjestno je dakle, da su mnoge potankosti u pričanju tih ljetopisaca njihove vlastite kombinacije ili izmišljotine. Uza sve to može se slutiti, da se jezgra toga pričanja ipak osniva na narodnoj tradiciji.

Puk je u Češkoj i Poljskoj, a donekle i u Ruskoj, mogao još u 12. stoljeću pričati; da je potekao iz jedne zajedničke pradomovine svih Slavena Ta se je pradomovina po narodnoj tradiciji zvala *Hrvati* (ili po današnjem *Hrvatska*). Tamo je stolovao u nekom gradu *Psari* neki knez, kojega su sinovi, ne mogući se pogoditi za otčevinu, razišli se na sve strane i osnovali tri kneževine: češku, poljsku i rusku . . .

Tako su negdje u 12. stoljeću i kasnije pričali Česi, Poljaci (a donekle Rusi) o svome porieklu. Sličnih priča nalazimo u svih naroda, pa s toga možemo slutiti, da je i ova priča živjela kod Slavena. Pošto priča rado konkretizira, nije nevjerojatno, da su Slaveni imali posebno ime za svoju pradomovinu, i da su ju naročito zvali *Hrvati* (Hrvatska). A da su ju tako zvali, sudimo najprije po tome, *što neki ljetopisci izriekom pradomovinu slavensku zovu Hrvatskom,* a zatim, *što je ime Hrvati kao plemensko još u X. stoljeću živjelo kod svih slavenskih plemena.*

No još je jedan indirektan, ali zato upravo nepobitan dokaz, da su stari Slaveni u toj priči svoju pradomovinu zvali Hrvati. Kad su prvi ljetopisci u 12. stoljeću čuli i bilježili tu narodnu predaju, ime je Hrvati bilo već davno izginulo kod sjevernih i iztočnih Slavena (Čeha i Rusa), pošto se u njih posljednji put spominje na koncu X. stoljeća. Tražeći dakle ljetopisci tu Hrvatsku (Hrvate), tu pradomovinu slavensku, nisu je mogli naći ni na sjeveru (kod Čeha i Poljaka), ni na iztoku (kod Rusa), pošto je tamo već davno ime Hrvati izginulo, — pa su ju *onda stali tražiti na jugu,* kod *onih Hrvata, u onoj Hrvatskoj,* koja je jedina sačuvala staro ime pradomovine slavenske. Upravo dakle ta okolnost, što ljetopisci prenose pradomovinu slavensku na jug, najbolje nas ovlašćuje pomišljati, da je staroslavenska narodna tradicija zvala pradomovinu slavensku imenom *Hrvati.* Jedino tako možemo sada i razjasniti opreku medju slavenskimi ljetopisci i drugimi izvori glede evropske pradomovine Slavena. Slavenski su na ime ljetopisci, zavedeni imenom Hrvati u narodnoj priči, tražili pradomovinu Slavena tamo, gdje su u svoje doba nalazili Hrvate, naime na jugu; a nisu pomišljali, da je u staro doba bilo i drugih Hrvata (Hrvatske), možda i na sjeveru . . .

Ogledavši predaje slavenskih naroda o njihovoj pradomovini možemo naslutiti, da su oni svoju pradomovinu zvali *Hrvati* Ta zemlja Hrvati sa gradom Psari po svoj prilici nije bila na jugu, — kako to složno svi ljetopisci tvrde, zavedeni jednakim imenom — nego na posve drugom kraju, negdje u blizini kasnijih čeških, poljskih i ruskih zemalja.

V. Klaić.

[6]) Weneeslai Hagek a Liboczan: Annales Bohemorum (Izdanje G. Dobnera, Prag I. p. 141 itd.

Crtice o Gaju.

Iz mladosti Ljudevita Gaja. Još djetetom, živući u Krapini uz dičnu majku svoju, naučio je Gaj ljubiti ubogi nu plemeniti svoj narod. Evo, što nam sam iz svoje mladosti pripovieda:

Kada smo, osobito u proljetno doba, pod večer pred kućom sjedjeli, majka s pletivom, a ja uz nju s kakvom god igrom, te kad bi „kmeti sa djela" se svoga vraćajući mimo nas prolazili, ona bi me blagim glasom opomenula, neka gledam tužnu sirotinju, kako gladna i umorna, bosa i polunaga nosi težko breme ubožtva svoga, a naročito u ono vrieme, kad su se gladne godine pojavile jedna za drugom, pa kad je oskudiea svim okolišem na toliko zavladala, te mnogi pogibahu od gladi. Dvadeset bi se do trideset gladnih siromaha svaki dan nahranilo u kući dobrih mojih roditelja. Još vidim majku svoju, kako sirotinji, koja je sjedjela po stubah ob desnu i na lievo, na drvenih tanjirih dieli skuhano jelo i hljebac. Zagorski puk srdačno i bezazleno blagoslovi ova dobročinstva. Ali je mnogo veća nagrada u blagoslovu Božjem, koji se po dobru primjeru neprestano razprostire. I ondje i ovdje i svagdje ona obraćaše pozor nejačka svoga na narodnu golotinju. A pripoviedajući, da ima naroda, koji su srećni, koji nisu ni bosi, ni goli, ni gladni, te kad bih ju zapitao za razlog ovomu siromaštvu, reče mi: „Svemu je ovomu ubožtvu uzrok, što je ovaj narod po gospodi sasvim zanemaren i zapušten, po čem duhovna i svjetovna gospoda u latinskom i njemačkom jeziku krijn svu znanost i naučnost svoju, siromašnoj braći svojoj iste krvi ne dajući ni najmanje svjetlosti naučne na materinjskom jeziku. Da ovaj narod na jeziku svojem ima svih potrebnih knjiga, da se znade njimi služiti, onoliko bi se iz njih naučio pameti, dozvao i usavjetovao, te ga svaka bieda ne bi snašla nepripravna, pa bi znao i razdieliti sile svoje, da doskoči svakoj potrebi i

svakomu zlu. Knjiga, knjiga na narodnom jeziku, pa ćeš iz njih razum razbistriti, odieło popraviti i za gladna ljeta ambare i žitnice u napredak napuniti". Duboko se u moje srce podobni razgovori mojih roditelja usjekoše, te ja podkadkad, kad je sunce zapadalo, sjedeći na razvalinah staroga grada (Krapine) počinjah razmišljavati, kako bih mogao tek ponešto izpuniti želje, po narodnih pripoviestih i po opomenah majke moje ovako živo pobudjene . . . . Ostavivši Gaj rodni svoj dom, nikad nije zaboravio nauka majčinih. Vazda mu bijahu na pameti i sreu rieči: „Knjiga, knjiga za narod, na narodnom jeziku". O tom je snivao i snovao djakom u Zagrebu i Karlovcu, a i kasnije u štajerskom Gradcu i u Budimpešti.

Gajev boravak u Pešti. Iz Gradca podje Gaj u Peštu, gdje je pomno proučavao knjižnicu ugarskoga muzeja, da steče znanja o prošlosti svoje domovine. Tu se jednom upozna s rodoljubom Stjepanom Ožegovićem. O tom pripovieda sam ovako: „Živ mi spomen od dogadjaja, meni sasma zanimljiva, ostaje u pameti. Neki dan dva gospodina dodjoše, potraživši od poslužnika neke spise o saborskih poslovih. Stariji prijatno zapita mene, jeda li se *rebus patriis* (domovinskim poslom) zabavljam. A ja mu naravno odgovorih: „Dakako, rebus patriae meae, Croatiae (stvarima moje domovine, Hrvatske)". A on se tomu onako naradova, te me niti ne zapitav za moje prezime, otčinskom dobrostivošću zagrli. Bijaše ono velemožan domorodac, gospodin Stjepan Ožegović, kasnije izabran meštrom sdruženih kraljevina. Ova gospoda nekoliko dana u sobicu dolažahu, praveći neke izvadke iz zapisnika. Kad li jednom, stupiv na prag, drug našega neumrloga domorodca, jedan veleznatan gospodin magjarski, udubenim glasom reče drugu: „Amice, mihi videtur, quod iste dominus se paret ad expugnandam Hungariam". (Prijatelju, meni se čini, da se taj gospodin pripravlja, kako će osvojiti Ugarsku); a ja mu na to smjerno odgovorim: „Non ad expugnandam Hungariam, sed ad propugnandam Croatiam". (Ne da osvojim Ugarsku, nego da obranim Hrvatsku).

Kurelac o Gaju. Gaj upozna g. 1828. Frana Kurelca, komu je tada još „sree bilo presno za sve, što se Slovinstva tiče". „Nu mladi vatrenik (Gaj) nije se tim uplašio — piše sam Kurelac — nego je sve to veće domorodni oganj u mene pirio i podjarivao, ako i jesam otvrd i oporan bio. Tako se opominjem, da me je jednom uprosio, kojim bih jezikom ja upisao, da ikad što napišem? Rekoh mu po svoju: Ne znam, rekoh, da je ikad hrvatska učenost o čem propitala, koju stvar doznati požudila; na kojem jeziku bio upros, na tom treba odgovor da bude". Nisam znao tužan, da je svaka duša Božja lakoma za slovom i slova željna, mudro li je slovo i lepo. Ljudevite Gaju! u grobu ti hvala, što si me svrnuo na narodnu stazu, srce mi otvorio narodnoj misli, domorodnoj ćutnji, ter s otoga dara na dnu sam duše zdrav i krepak, tvrdji, stanovit . . ." Tako se je Kurelac sjećao Gaja još g. 1872., kad mu je plačući nad otvorenim grobom govorio nadgrobno slovo.

U Pešti se Gaj upoznao sa slavnim pjesnikom Janom Kollárom i apostolom slavenske uzajamnosti. „Vrativ se (iz Pešte), piše Kurelac, sve je sastanke mladih ljudi okadio učenošću toga Slovaka, toga skromnoga lutorskoga duhovnika, te ugrijane slovinske duše, a najpače čudesi divne mu i pročuvene pjesni „Slavy dcera". Nam je bilo, kao da nam je ko usta medom omazao, i bolje smo k tomu pridisali, nego liljanu i čemimu. To je bila prva kitica iz golemoga vrta Slovinstva".

O njegovim vrlinama i sudbini njegovoj govori Kurelac ovako: „Usta su mu se topila u opisivanju onoga, što je u domovini krasote i milote; a pamet nagnjetena spomena i dike starih nam ljudi hrvatskih, o kojih kad bi uzeo pričati, to trvalo i duralo, nu nikomu ne dosadilo. Najviše mu se srca priliepio Senjanin Vitezović, kojemu on posliedovat htio, ter kojemu posliedovao i jest, nu kojega se zle sudbine pobojao, ter i žalibože ubojao nije. Ako i je, kako Krčelić piše, tolika nenavist nesmrtnoga Pavla priklopila, a to je ni Ljudevit uklonit ne umio; te ona grožnja zlotvorov naših, da ga misle tako zatrt i narodu omrazit, da svaki Hrvat kamen na nj podigne, malo da se izpunila nije".

Prvi književni pokusi Ljudevita Gaja. „Prekrasna okolica Krapinska — pripovieda dr. B. Šulek u krasnom nekrologu u „Pozoru" 1872. (u broju od 23. travnja) — zaniela je poetičku dušu dječaka, a najviše one tri razvaline starih gradova, o kojima se toga toliko pripovieda. Već sluga u kući kazivaše mu, da ona tri grada bijahu gniezda trojice junaka: Čeha, Leha i Meha, od kojih lozu vuku Česi, Poljaci i Rusi, pa našav istu priču u knjigama, marljivo uze izpitivati povjest svoga rodnoga mjesta. Plod ove radnje bijaše „Brevis descriptio loci Krapinae", koju htjede naštampati, nu zagrebački cenzor mu uzkrati svoj „Imprimatur", veleći, da se ne pristoji djaku, da što naštampa.

Sliedeće godine 1826. prevede i razširi svoj rukopis na njemačkom jeziku i dobiv dozvolu karlovačkoga cenzora, natiska svoju knjižicu pod nadpisom: „Die Schlösser bei Krapina". Mladi Ljudevit bješe tada navršio 16. godinu, a učio je nauke II. humanitetnoga razreda. Ova knjižica, sama sobom dakako neznatna, jasan nam je dokaz darovitosti mladića, pa i toga, da se je od malenih nogu sam iz sebe razvijao i knjige čitao, za koje je onda slabo i tko znao kod nas".

Kako je Gaj širio svoje misli. Gaj je stekao velike zasluge, piše dr. B. Šulek, oko narodnoga, duševnoga života, a napose oko književnosti, premda sam nije gotovo ništa pisao. Gaj sam priznavaše, da nije stvoren za pisanje knjiga, nego za širenje ideja živom rieči, kao što činjahu i apostoli. Na svestrano napastovanje bio je napisao „Dogodovštinu Ilirije", ali ju ostavi u rukopisu, videći, da nije djelo onakovo, kakovo bi imalo biti. U „Danici" objelodani samo nekoliko ulomaka iz toga povjestnoga djela. Tim uspješnije i neumornije djelovao je besjedom. U tom pogledu bijaše nedostižan onda majstor. Milina ga je bila slušati, kad je stao razlagati svoje ideje, ma bilo to hrvatski, latinski ili njemački; sva tri jezika je upravo elegantno govorio.

Njegova milokrvnost, njegov mili divan, poetičnost i opet razgovietnost besjede, idealnost pomisli uporavljenih realnim odnošajem, vruće branjenje svoga mnienja bez žestine i strasti, oštroumno pobijanje prigovora bez uvrede i napadanja, k tomu njegovo sokolovo oko, ljubko lice, zvonki glas, sve je to, rek bi, očaralo slušaoca, te je zbilja ovim svojim postupanjem mnoge neprijatelje razoružao ili barem ušutkao, a puno prijatelja stekao narodnoj stvari, ne samo u običnih družtvih, nego i u visokih krugovih. Osobito je znao djelovati na mladež, koja ga je u prvo doba njegove radinosti gotovo obožavala i bila bi za nj i u vodu i u vatru pošla. S toga je bila Gajeva kuća sve do g. 1850. donekle središte narodnoga života i Gaj je malo ne čitav dan samo goste primao, jer slabo je koji rodoljub ili inostranac u Zagreb došao, a da ne posjeti Gaja.

Priča o ruševini grada Krapine, o rodištu Čeha. Leha i Meha. Gaj je u svojoj autobiografiji zabilježio po pučkom pripoviedanju ove viesti o gradini Čeha, Leha i Meha:

Na tri briega, što se nad Krapinom dižu, tri grada bijahu. Onaj, od koga su se ovolike stare zidine još uzdržale, od negda se zvaše, kako i današnji dan, kao i samo mjesto, Krapina. Na brdu ponad franjevačke crkve bijaše grad imenom Psar, na briegu Šabcu, nad gospodskom vodenicom, bijaše grad istoga imena, Šabac. U tri ova grada tri brata, po imenu Čeh, Leh i Meh, negda vladahu. Ova braća bijahu kraljevske krvi našega naroda i imahu sestru, koja se je Vilina zvala. U ono vrieme Rimljani gospodovahu ovom zemljom. Od njih naš narod za nevolju mnogo stradaše i podnašaše velike sile. Vitežka se braća dogovarahu medju sobom, kako bi se mogli oteti izpod težka jarma rimskoga. No sestra njihova bijaše u skrovitoj ljubavi sa rimskim poglavarom, koji je zapoviedao ovom zemljom, pa prevelikom ljubavlju opojena, izdade tajne osnove braće svoje ljubavniku. Urotnici ipak udare na nj, te ga ubiju. Ona pobježe u Jame nad Župnicom, koje se još i danas zovu Ljubine ili Viline jame. Ovdje rodi gospodsko čedo. Kad se je ona jednom sunčala pred špiljom, braća, našavši se u lovu, uhvate ju, odvedu u Krapinu i uzidaju u tornju. A od djeteta se njezina osobito čudo stvori. Rimljani, da osvete ubistvo častnika ovoga, pak da pokore pobunjen narod, započeše sa svih strana kupiti vojsku. Tri brata, videći, kako ne mogu onolikoj sili ni prevrlom hrabrošću da odole, skupe sve starješine, župane i satnike pučke, pa odluče, da sa svima svojim odličnijim pristalicama ostave domovinu svoju, pak da se posve izsele iz rimske države. Oni znadjahu, da se narod našega jezika daleko pruža preko Dunaja, te priedjoše sa vjernima svojim preko Dunava, pa se ondje razidjoše na tri strane, te utemeljiše tri države slavenske. Čeh podiže stolicu svoju u Češkoj, Leh u Poljskoj, a od Meha Moskoviti (Rusi) zadobiše početak svoj. I ovako je prava „korjenika" svega našega naroda slavenskoga izišla iz ove naše okoline.

Ova u prostom puku sačuvana pripoviest, ovako reći, sveta priča sveslavenska, u mladjahnim mojim prsima probudi prvo ćutjenje o narodnosti i živu želju, da se o svim ovim stvarima jasno obaviestim.

U slavu dru. Ljudevitu Gaju o odkrivanju spomenika njegova u Krapini 27. rujna 1891. — Gaj. — Tri pjesme Ljudevita Gaja. — Uspomena na Ljudevita Gaja. — Gajev pravopis. — Dr. Ljudevit Gaj. — Velika ili Biela Hrvatska. — Listak.

Uredjuje **J. Pasarić.** Vlastničtvo i tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 3. listopada 1891.

Br. 40. Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena poštom i domaćim u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. God. XXIII.

Vili pjesme.

Ota nemoj pustit mene,
Med svojima nemam svoga,
Nemam nikog doli tebe
Svoje vjere, svoga boga.
Pred tvoje sam noge pao,
Da ti služim, dok me traje:
Pelenom se ovjenčao,
A sve mislim lovor da je!

O ta nemoj pustit mene,
Pa da svisnem u samoći,
Pa da srnem poput sjene
Jadni sl'jepac sl'jepom noći,
Već mi nosi tajnu tugu,
Dušu moju po vedrini,
Kroz šarenu gdje se dugu
Svijet ovaj rajem čini.

Još sam malo d'jete bio,
Svijest mi se budit stala,
Već sam bdio, već sam snio
O dvoru ti od kristala,
Gdje u carstvu priče šarne
Mali bogo sanja plovi,
Gdje ga njišu pjesme čarne,
Lepet krila serafovih.

S otajne sam želje plakô
D'jete sv'jeta ne znajući,
Rajilo se srce tako
Tvoje nebo gledajući,
A kad došli gluhi sati,
Trzavo sam snivô tebe;
Pitala je čedo mati:
Što ga boli, gdje ga zebe?!

Što me boli, majko moja?
Ni danas ti ne znam reći,
Samo ćutim, majko moja,
Sve to ljuće da će peći.
Što u srcu, majko, peče,
Nije, majko, rana laka;
Čudne boli, što se l'ječe
Onim sm'ješkom sa oblaka!

O ti suzo svih srdaca,
Kad od čiste želje ginu;
Sjajni trače, što ga baca
Toplo sunce u prazninu;
O ti, koju srce voli,
Slatka vilo sladjih usti,
Neka peče, neka boli,
Samo ti me ne zapusti!

Bez tebe sam mrzak sebi,
A uza te svemir grlim,
I kad dignem oči tebi,
Kô po cv'jeću trnjem hrlim,
Zv'jezde su mi oči tvoje,
Munje tvoji osjećaji,
Srce tvoje sunce to je,
Što jednako svima sjaji!

Gle, ja ne znam sreće steći,
Ne znam puzit, a u prahu;
Ne umijem ništa reći,
Što nij' srcu na uzdahu!
Mnogo se je, vilo, oko
Narugalo već budali;
Jedni jezde previsoko,
A drugi su nisko pali!

Hej, što marim, gdje se smiju
Il' preziru ili škode,
Kad me tvoje misli griju,
Kad me tvoje zv'jezde vode, —
A kada se srce c'jepa,
Onda boli melem ištu,
Gdje ti dišeš, vilo l'jepa,
Kroz prirodu na nebištu!

O daj vatrom s toga neba
Istine mi pali usti,
Andjeoskog daji hljeba,
Ne zapuštaj, ne zapusti,
Da sa gola, hladna kama
Razljeva se plač mi sveti,
Pjev sirote sirotama:
O slobodi i osveti!

Silvije Str. Kranjčević.

Udovica.

Pripoviest iz 18. vieka. Napisao J. E. Tomić.

(Nastavak.)

XIX.

Tri tjedna kasnije vjenčala se Gita sa Zanom u Konšćini. Svatba je ovršena posve tiho, jer je tako Gita željela. Imala je za to dosta razloga. Jedan bijaše njezin zavjet udovičtva, koji je bio svima poznat, pa sada ta udaja; — drugi je razlog bio prijašnji njezin odnošaj naprama Zani, koga je od svoga sluge podigla do časti svoga muža, plemstvo mu pribavila i učinila ga uglednim čovjekom.

Sve to dalo bi povoda kojekakvu govorkanju, da je svatba bila bučno ovršena; ovako mnogi Gitini znanci nisu ni znali za njezino vjenčanje, niti su imali poticaja, da o njem govore. Ni ista Magdalena ne bijaše kod vjenčanja; mati se je sramila pred kćeri poradi toga novoga braka.

Bivši providnik, postavši plemićem i odmah zatim mužem ugledne gospodje, osjećao se vrlo zadovoljnim u tom novom stanju. Radio je u ostalom kao i prije, pa se u tom nije ni malo promienio. Naprama Giti bijaše izprva skroman i ljubazan, nu što dalje, sve je to više rasla njegova vlast i on se pokazivao gospodarom u njezinu domu.

Gita, kako je u novije doba bila navikla, i sada se je još uviek opajala sladkim, žestokim pićem. Prije je to činila samo u večer, kasnije o podne i na večer, a sada se je počela već iz jutra opajati vinom. Njezino liepo, dražestno lice, stalo je gubiti svoju prirodjenu finoću; bijaše vazda zažarena i podbuhla u licu, a mjesto bistra pogleda dobiše divotne njezine oči tupi neki izraz. Radila nije ništa, nego bi se samo vukla od jednoga naslanjača do drugoga, ondje se izvalila i driemala.

Premda je Zana bio čovjek prosta roda, — takovo vladanje njegove žene nije mu se moglo nikako svidjeti. On se rieši, da će ženu uzeti na račun i pozvati ju na red.

Jedne večeri poslije večere sjedio je Zana za stolom, dočim je Gita bezstidno izvaljena ležala u naslanjaču, opojena kao obično. Zana ju promatraše jedan čas zlovoljno i prezirno, a zatim progovori strogim, gotovo osornim glasom:

— Ženo, pazi dobro, što ću ti sada kazati . . .

— Što, što? — izmuca Gita, maknuvši glavom.

— Ti se moraš popraviti i drugčije živjeti . . .

— Ja . . . zašto? — upita žacnuta Gita.

— Ti se svaki dan opajaš, a to nije liepo. Ja toga ne ću više da podnosim . . . Sav sviet to zna, . . . družina ti se smije, a ja se stidim. Dakle znaj! Odsele, da mi više ne piješ . . .

Gita sjede u naslanjač.

— Zar ćeš mi ti zabraniti, ti? . . . — reče jarostno Gita.

— Ne žesti se . . . Dakako, da ću ti ja zabraniti... Kao tvoj muž dužan sam to učiniti . . .

— Nezahvalniče, ti se usudjuješ . . .

— Ne govori ništa, — prodera se Zana, skočiv na noge, — i pamti, što sam ti kazao. Ne budeš li slušala, onda ću te ja naučiti, kako treba ženi slušati svoga muža...

— Ha, ti kmete, ti kukavice! . . .

— Da nisi pijana, . . . — riknu grubo u rieč Zana, — ja bih ti sada pokazao, — (tu učini kretnju, kako se bije) — al ovako ću te odvesti samo u tvoju sobu.

Rekav to ščepa Zana Gitu za ruku i povuče ju sa naslanjača.

— Natrag, razbojniče, bećaru! — vikaše Gita, braneći se što je ikada mogla.

— Šuti, ili ću . . . — priećaše joj Zana.

— Huljo, nitkove! — vikaše dalje Gita, da se je sva kuća orila.

U taj mah osjeti na licu jaki udarac Zanine ruke, jedan put, pa drugi put. Surovi čovjek nije se mogao svladati, nego je zlostavio ženu, koja bijaše u takovu stanju, da nije mogla odgovarati za svoje rieči.

Giti briznu krv iz nosa. Sirota uplašila se silno, vidjevši krv.

— U pomoć, u pomoć! — uze vikati živinskim glasom, nu Zana ju spopade za oba ramena i odtura do njezine sobe, kamo ju silovito rinu i uz gadnu psovku vrata zaključa.

Iz nutra ćulo se je još dugo glasno očajno ridanje Gitino, dočim je Zana sjedio za stolom pokraj sobe mirno pušeći lulu.

Sjutradan i prekosjutra ostala je Gita ležeći u krevetu. Bijaše doista bolestna od težke uzbudjenosti . . . Nije ni u snu pomisliti mogla, da bi se njoj, potomkinji tako ugledna roda, ovakova šta dogoditi moglo. . Užasno!... Sada je jasno uvidjala groznu svoju sudbinu . . . Taj prosti, surovi čovjek, kadar je da sve od nje učini . . . Razdvojila se gotovo s cielim svietom i nigdje nije mogla oslona naći.

— Jadne li mene, jadne li djece moje! — jecala je uboga žena tiho na svojoj postelji — Ali to je kazna Božja... za Jelenu i za ostalo, što sam zla učinila . . .

Treći dan ustade Gita iz kreveta, ali bijaše vrlo slaba i sva kao slomljena. Kad je bilo vrieme objedu, zahtievaše, da joj kao prva dva dana donesu jelo u njezinu sobu, ali Zana toga ne dopusti.

Poslije objeda progovori prvi Zana.

— Čuj me, ženo! Mi smo ovdje na imanju tvoga prvoga muža. Sve, što je tuj, pripada njegovoj i tvojoj djeci, a nam samo to, što privriedimo. Zato treba raditi i to pošteno raditi. Ja to činim i mučim se od rana jutra

do mraka, ali to nije dosta. Treba da i ti radiš. Dosele nisi radila ništa, ali tako ne može dalje ostati . . . S tim tvojim gospodarstvom ne ćemo daleko doći . . . Ja ti zato kažem sada, da i ti prioneš živo uz posao . . . Nerada ne ću da trpim... I mislim, da ćeš me slušati, jer, Boga mi, ja se ne ću ni s kime šaliti . . .

Bijaše to drugo razočaranje za Gitu. Sada, dakle, imala je da radi i da se muči za nj. Zato ga je oslobodila od kmetstva i učinila plemićem, da mu bude robinja.

Nu što joj je preostalo? . . . Morala je saviti ponositu šiju i pokoriti se volji bezobzirna čovjeka, koji je uhvatio podpunu vlast nad njom.

Gita poče i sbilja raditi, kako je njezin muž želio. Ustajala je rano, u isto vrieme kad i on, radila neprestano od zore do noći. Sva družina čudila se toj silnoj promjeni, pa ne vjerujući pravo ni svojim očima, zabezeknuto gledala, kako njezina milost obavlja i prostije kućanske poslove. Mukotrpno i s najvećom samozatajom podnosila je gorku svoju sudbinu, uvjerena sveudilj, da je to kazna Božja . . .

Kako se je sada kajala, što je prekršila zavjet udovičtva! . . . Prst Božji pokazivaše joj sada, da bi za nju bilo mnogo bolje, da toga nije učinila i da je ostala udovicom.

Kako su joj često pala na um njezina djeca. S istom Jelenom se je izmirila u duši i vruće željela, da ju vidi, pače još više, željela je, da se k njoj odseli i izbavi sadanjega sužanjstva. Nu do toga ne bi smjelo doći, to je sama uvidjala. Sav sviet bi joj to zamierao, pa onda, zašto da muti sreću mladih supruga, o kojih je čula, da živu kao dva goluba i da su vanredno sretni.

Ali bar Magdalena mogla bi biti uza nju. Da je ona kod kuće, bilo bi joj lakše podnositi težko breme, koje je nosila. Nu opet je mislila, što bi rekla Magdalena, koja bješe medjutim već postala čitavom djevojkom, da vidi kukavni život materin? Kakav bi bio boravak mladoj djevojci u tom nesretnom domu?

— Jest, sve je to kazna Božja! — govoraše nesretnica i žilavo podnašaše od dana do dana naporni, težki rad, koji je zatirao njezinu tjelesnu snagu. Osušila se i postarala, da ju bijaše žalost pogledati

Najviše ju je peklo, što muž njezin nije nijednom riečju priznavao njezine požrtvovnosti, niti joj ičim pokazao, da ju želi štediti. Više puta jedva se je držala na nogu, jedva micala rukama, ali je ipak radila i mučila se, samo da ne čuje prigovora surova čovjeka.

Zani je ipak godilo, što mu se je žena tako promienila. Pila nije nikada ništa osim vode. Izilazila nije nikamo u pohode, niti ih primala. Dala je poručiti svojim susjedom, da zato nema vremena. Njezina kuća, po zapoviedi njezina supruga, prestala je biti gostoljubivom. Niti je on kamo išao, niti trpio, da se k njemu dolazi. Da u Zagreb ide i tamo neko vrieme probavi, o tom se nije ufala ništa ni spomenuti. Postala je prava robkinja na svom dobru, u svojoj kući. Sve to vrieme radio je Zana neumorno. Njegovo gospodarstvo bijaše u najljepšem redu i nosilo je mnogo. Što je samo mogao, on je valjano ocienio. Razumievao se još odprije u trgovinu sa žitom, vinom, govedi i konji, ter je poput kakova trgovca obilazio sajmove po Hrvatskoj i Magjarskoj, i zasluživao velike novce. Za podrug godine, što je bio gospodarom u Konšćini, privriedio je više tisuća forinti, kako se je obćenito sudilo Gita nije o svem tom ništa znala, niti se je usudila pitati svoga muža, je li što privriedio i kamo su novci. Za Magdalenu plaćao je trošak uzdržavanja u samostanu, a drugih troškova nije bilo. Za dvie godine nije svojoj ženi ni krpice kupio, ni takove, da bi mogla omotati žuljeve svojih ruku. To ju je boljelo, neizkazano boljelo!

Pohlepa za imutkom bijaše u Zane tolika, da se je počeo baviti i lihvarstvom Za kratko vrieme bijaše mu sva okolica dužna. Takove poslove imao je samo sa seljaci, koji su mu u prirodu plaćali ogromne kamate od neznatna duga.

I doista Zana se je u kratko vrieme za čudo obogatio. Obično je tako kod ljudi, koji s groši računaju i ne puštaju nikoju priliku, gdje se okoristiti mogu. Nekoji su pripoviedali, da ima do dvadeset tisuća forinti ukamaćenih kod zagrebačkoga kaptola. To brzo bogaćenje bijaše i najviše uzrokom, da je Zana onako nemilo skučio pod svoje gospodstvo jadnu Gitu i da je gospodario na imanju po miloj volji, kao da je njegova djedovina.

XX.

Gospodin asesor judicijarne tabule Antun Bedeković posjetio je jednoga popodneva kanonika Krčelića, pa mu odmah iza prvoga pozdrava priobći, da ima važna razgovora s njime.

— Dignetur! (Izvoli!) — reče kanonik, ponudiv omašnomu asesoru mjesto u naslanjaču.

— Već ima dugo vremena, što sam htio, da te posjetim, moj reverendissime! Stvar je važna, i hoću da se posavjetujem s tobom. Radi se o nesretnoj Giti i njezinoj djeci . . .

— Doista nesretnoj, . . . — potvrdi kanonik, — ali sama je kriva . . .

— Istina, ali sada čini strašnu pokoru za svoje griehe, . . . — primieti asesor.

— Čuo sam . . .

— Strahota! . . . radi kao najprostija služkinja . . . Da joj samo vidiš ruke, one liepe ruke, gdje se je svatko sretnim cienio, tko ih je poljubiti mogao... Ne bi je prepoznao, da je vidiš . . .

— Nemesis! . . . primieti u kratko kanonik. — A njezin muž . . . Ta valjda si dosta čuo o njem . . . Prost i grub, da se ne može podnieti . . . No, kmet ostaje kmet . . . To je već prirodjeno . . . Ali u jednom je vrlo mudar... Koristi se upravo majstorski liepom zgodom... tom ženitbom svojom.

— Ima gotovih novaca, više tisuća . . . — reče kanonik.

*

— Nije li? . . . Kažu, da ima dvadeset tisuća forinti, ukamaćenih kod kaptola . . .

— Bit će po prilici toliko! — potvrdi Krčelić.

— Pa zar je to sve njegovo? — upita asesor.

— Tebi, kao sudcu, mora to biti bolje poznato, — odgovori Krčelić smješljivim licem.

— Dakako, da mi je poznato! — reče asesor, ustavši sa naslanjača. — Veliki dio toga novca pripada udovi i njezinoj djeci, a njemu ništa . . . osim plaće za njegov trud oko gospodarstva . . .

— Što, dakle, misliš, da se uradi? — upita mirno kanonik.

— Nas dvojica, — poče sada asesor svečanim tonom govoriti kanoniku, — bijasmo uviek dobri prijatelji Magdićeve obitelji . . . Pravi prijatelj pokaže se najbolje u nevolji, a ja ti velim, da velika nevolja prieti čitavoj porodici . . . Taj Zana obogatit će se na veliku štetu udovice i djece, i tko zna, ne će li s novcem otići, odkuda je i došao . . . Velim ti, da on ne postupa s Gitom kao sa svojom ženom . . . On će ju u jedanput ostaviti . . .

— To ne bi bilo najgore za obitelj . . .

— Concedo (dopuštam), ali novac ne bi smio sobom ponieti . . . Neka položi račun o njem . . .

— To može vrlo lako učiniti . . . pa tko zna, ne će li se pokazati, da on ima još od baštinika šta dobiti . . . — primieti kanonik.

— Ali mu se može dokazati, da je tolik novac stekao... Odkuda, ako ne iz imanja? — žestio se asesor.

— A njegova marljivost i vještina? . . . Kažu, da je čitav trgovac . . .

Te objekcije prečastnoga gospodina čisto smetoše asesora.

— Ti mi, dragi Bolto, kvariš svu volju svojimi opazkami . . . Ja sam htio da učinim nešto za porodicu, osobito za tu siromašnu djecu, a ti govoriš, kao da to ne će biti moguće . . .

— Da čujem, što si nakanio učiniti? . . .

— Postaviti kuratora u Konšćini . . .

— To bi moglo ići . . . Ali vjeruj mi, da si onda Zanu odtjerao iz Konšćine . . . — reče kanonik. — On ne će raditi pod kuratorom, ili za kuratora.

— Pa neka ide! . . .

— Eh, ako tako misliš, onda je šta drugo . . . Županija će dozvoliti kuratora . . .

— Ali se mora netko zauzeti za djecu, netko, tko ima ugleda i čija rieč puno važi . . .

— Na primjer ja? — upita kanonik smiešeći se, jer je u prvi mah pogodio, kamo nišani asesor.

— Da, ti, prečastni prijatelju! . . . Učini to za volju pokojnomu našemu dobromu prijatelju i znancu . . . Stvar je pravedna, i bila bi grjehota, da se nitko ne zauzme za ubogu sirotčad. (Nastavit će se.)

Blaženoj sjeni dra. Ljudevita Gaja

o odkrivanju spomenika njegova u Krapini 27. rujna 1891*

„Većkrat senja čudne senje
Slatke radosti,
Kada se njoj kažu tenje
Jake mladosti.
Ljudevit Gaj.

latka javo ostvarenog sanka,
Rujna zoro preradostnog danka,
Koji svanu u zlaćanom sjaju
Milom rodu u hrvatskom kraju!

Davno li je, pre po vieka bilo,
Kad je dom nam mračno nebo krilo;
I sve leža u snu debelome,
A bezbrižno o sebi i svome.

Samo *jedan* u svem rodu bdio,
Brižan bdio, budan o tom snio:
Kako gustu da razgali tminu
I razsvietli milu domovinu?

Kako snene iz sna da probudi,
A za rod svoj upali im grudi,
Te progleda okom sokolovim,
A životom dahnu umnim, novim.

Dugo snio, sobom se borio:
Kako nehaj taj bi umorio,
Kojim rod mu za svoje ne mari,
Prem ga Višnji svačime obdari.

Ta krasnu mu domovinu dade,
Za užitak sveg u njoj imade
Da se pita, s braćom se veseli,
A da tudja nikad ne poželi.

Ta dade mu bistar um okretan,
Za umieće svako shvatljiv, spretan,
Krepku volju i tjelesnu snagu,
Ćud veselu, golubinju, blagu.

Još junačko srce dodaj tomu,
Kad pogibao prieti milom domu,
Od junačtva on čudesa tvori,
Kad se s vrazim vjere, roda bori!

Odtud slavnog steče si imena:
„Kršćanskoga predzidja, bedema!“
S toga slavom po svem svietu slovi,
I kite ga nebroj lovorovi.

Pak kraj sveg tog u duševnoj tami
On bezsvjestan ko opojen čami. —
Zar mu od tog baš ne ima lieka.
Zar će tako čamit pa do vieka?!

Tako brižan, budan snivač pito,
Čim *mu* srce lebdje zanosito
Ko u majke oko bolnog čeda,
On kroz suze na svoj rod pogleda.

A za malo, — a duh *mu* se vinu
U prastaru roda svog davninu,
U po tame snovidjenje sjajno
On ugleda i divno i bajno.

Bože mili! da l' je ono vila,
Majka l', ili posestrima bila?
Na glavi joj kruna spasa znakom,
A nad njome *danica s mladjakom.*

U desnoj joj zublja upaljena,
A u lievoj knjiga otvorena,
Pak ti zubljom prema knjizi maše,
„*Ilirija*“ rieč tek u njoj sjaše.

Lika nesta . . . Al njim shvati dobro,
Što za liek bi mila roda obro:
Knjigu treba materinjom rieči,
Iz nje da mu nauk s pjesmom ječi.

Knjiga će mu, ko zublja u plamu,
Um razsvietlit, razagnati tamu,
Prosvjeta se kod njega ustalit,
Domoljubljem srce mu upalit;

Stari ponos opet dić u njemu,
S njime ljubav prema svem' svojemu,
Pak i prema svakom bratu inu,
Kog krv ista spaja u rodbinu.

A da budu razna mu plemena
Pod imenom jednim sva spojena,
„*Ilirija*“ novoj u mladosti
Nek ih spoji jednom narodnosti.

To zasnovô, na poso se dao,
Te namisli vodjom *on* postao,
Odjeća joj svetčana i pirska:
Novine i Danica ilirska.

Rod osupnu, kad ugleda ova,
Ko sa čuda nevidjena, nova,
Pak se prenu, ko strieljen od vile,
Ne mož' s' opriet rieči majke mile.

Još kad pjesmu velju zadavori,
Ko glas sudnje trublje da zaori:
„*Još Hrvatska nij' propala!*“ rode,
Sve očara i sve za *njim* ode.

Tu razlike one nema više,
Kako tko se zove, kako l' piše,
Od kuda je, koje li je vjere?
Svi su sinci jedne od matere.

To Slovenac, Hrvat s Dalmatinom,
To Slavonac, Bošnjak sa Srbinom,
Svi su, svi su jednokrvna braća,
Jedan s drugim u kolo se hvaća.

Umno kolo prosvjete željane,
I ljubavi iskrene, srčane,
Sloge bratske, koja vezom paše,
Sve u jedno, za sve, što je naše.

Pak sve ovo dokazuju djeli,
Ilirstvo ih bodri i veseli,
Te novine i Danicu kite
Članci im i pjesme duhovite.

A *ilirsko* staro ime cvati,
Svaki njim se diči, slaže, brati,
Te podpisom istog dokazuje,
Kako cieni, ljubi ga i štuje.

Ao! zlatno ti *Ilirstva* vrieme,
Što sav rod u jedno spoji pleme!
Ti si osnov današnjega ploda,
Književnosti hrvatskoga roda!

Vajme! da je i s ljubavlju sada,
Za *Ilirstva* ko što bje nekada!
Da j' jedinstva, one sloge bratske,
Da vesele majke nam hrvatske!

„*Al' jal i nazlob njine sine*
Su razdružili,
Stare slavne domovine
Diku srušili“.

„*Doletiše ptice kukavice,*
Zasejaše otrovne travice“.
Pak i danas još ih med nas siju,
Neslozi nam raduju se, smiju . . .

Slavni Gaju! dični vilin sine!
Velikane mile domovine!
Narodnog nam vodjo preporoda!
I sijaču književnog nam ploda!

Danica ti rodi zoru rujnu,
Sviest probudi u rodu nam bujnu,
Za njom svanu danak nam od zlata,
Dodje sunce i pred naša vrata!

S mladjakom ti rod nam se pomladi,
Ko zagorski vilin-rukosadi,
Zasadjeni *tvojim* vilenjacim,
Pjesničima vriednim ti ulacim.

Tko imena da im dična sbroji?
I pjesme im u vienac da spoji?
S kîm zbudiše *tobom* u povodu
Slavu, ponos, žar u milom rodu!

S kîm spletoše one divne splete
Ljubavi i bratske sloge svete! —
Mraz na obraz svakom onom pao,
Tko ih danas zvjerski raztrgao . . .

S njih većinom, avaj dični Gaju! —
Ako Bog da — boraviš u raju . . .
Da l' *ti* suza vedro oko muti?
Da l' *ti* žarko srce što zlo sluti?

Ne! tješi se, *Gajev velji duše!*
Što *ti* sazda, zlobnici ne sruše!
A vrieme će pak i nužda prieka
Ujedinit rod nam, doniet lieka. —

Raduj nam se rajskoj u visini!
Svet *ti* spomen svud u domovini!
A zahvalan rod *ti* danas kliče:
Slava *tebi*, roda prosvjetniče!

Danas, kadno vrli *tvoji* sinci,
Sugradjani i dični *Krapinci*,
Da oduška harnom srcu dadu,
Spomenik *ti* dižu u rodnom gradu.

Oj! da slave i dične i sjajne!
Oj! harnosti da li veličajne!
Vriedne *tebe*, Gaju vilin sine!
Vriedne roda i *tvoje Krapine!*

Pak nek *ti* je slava od meneka
Pobornika tvog iz mladjeg vieka! —
Slava vječna i tvojoj *Krapini!*
Čeha, Leha, Meha pragradini!

* *Zahvalni odziv na laskavi poziv slavnog odbora za odkrivanje Gajeva spomenika u Krapini.*

Ilija Okrugić.

Gospoda Golovljevi.

Roman **M. E. Saltykova Ščedrina**, s ruskoga preveo **Stjepan Lukić**.

(Nastavak.)

Drugi dan rano u jutro sva je kuća na nogama. Svi podjoše u crkvu, osim Petinjke, koji ostade kod kuće, ispričav se, da je umoran od puta. Napokon se, kad se je svršila jutrenja i panihida, vratiše kući. Petinjka po običaju pridje k očevoj ruci, no Juduška pruži ruku postrance, i svi zamijetiše, da nije prekrstio sina. Napiše se čaja; Juduška hodao mračna pogleda, strugao nogama, izbjegavao razgovor, uzdisao, neprestance sklapao ruke za znak molitve i baš ništa ne gledao na sina. A Petinjka se uvukao u se i šuteći pušio cigaretu za cigaretom. Jučerašnji napeti položaj ne samo da se nije preko noći poboljšao, već i poprimio tako oštar ton, da se je Arina Petrovna ozbiljno uznemirila i odlučila ispipati od Evpraksejuške, nije li se štogod dogodilo.

— Što se je to dogodilo? — upita ona. — Što oni od jutros kao neprijatelji jedan na drugog gledaju?

— A odakle da ja znam? Zar se ja uvlačim u njihove poslove? — ujedljivo će Evpraksejuška.

— Pa i ti ne? Možda unuk pristaje za tobom?

— Što bi pristajao! Na prosto je nedavno vrebao na me u trijemu, no Porfirij Vladimirić zapazio!

I zbilja, uza sav svoj opasni položaj, Petinjka bješe još lakouman. I on se takodjer zagledao u jaka ledja Evpraksejuškina i odlučio, da joj to kaže. Zato baš i nije pošao u crkvu, nadajući se, da će i Evprakseja, kao gazdarica, ostati kod kuće. I kad se je sve u kući smirilo, ogrnu na ramena kabanicu i sakrije se u trijemu Prodje časak, dva, udariše vrata, koja su vodila iz hodnika u djevojačku sobu, i na kraju se trijema pokaza Evprakseja, držeći u rukama dasku, na kojoj bješe toplo pecivo za čaj. No Petinjka nije još ni pravo mogao da je pogladi po ledjima i reče: „To su mi krasna ledja!“ — kad se vrata od blagovaonice otvoriše i na njima se pokaza starac.

— Ako si, gade, amo došao ludovati, odmah ću te dati baciti sa stuba! — reče Juduška nekakim vrlo zlobnim glasom.

Razumije se, da je Petinjka u čas bio poražen. Ipak morade uvidjeti, da jutarnji dogadjaj ne će srećno djelovati na njegove osnove. Zato odluči da šuti i odgodi svoju stvar do sjutra. No u isto vrijeme ne samo da nije ništa radio, da umiri razdraženog oca, već se je naprotiv ponašao vrlo nesmotreno i ludo. Neprestance je pušio ne obazirući se na to, što se je otac branio od oblaka dima, kojima je on napunio sobu. Zatim je svaki čas bacao milo-budalaste poglede na Evpraksejušku, koja se je na to osmješkivala, a to je takodjer Juduška zapazio.

Dan se dosadno otegnu. Arina Petrovna pokuša, da se s Evpraksejuškom poigra duraka, no od tog ne bješe ništa. Nije se igralo, nije se govorilo, ma da je bilo dosta gradiva za to. Dodje i objed, no i za objedom su svi šutjeli. Poslije objeda Arina Petrovna htjede da krene u Pogorjelku, no taj naum dobre mamice uplaši Judušku.

— Bog s vama, mamice! — uskliknu on, — zar ćete me ostaviti samog s tim . . . . zločestim sinom? Ne, ne! I ne mislite! Ne ću vas pustiti!

— Pa što je to? Je li se štogod dogodilo med vama? Govori! — upita ona.

— Nije, dosele se još nije ništa dogodilo, no vidjet ćete . . . Ne ostavite me! To nije uzalud! Ako se što dogodi — bit ćete svjedokom!

Arina Petrovna poklima glavom i odluči ostati.

Poslije objeda Porfirij Vladimirić otide spavati, poslav vele mudro Evpraksejušku na selo k popu; Arina Petrovna odgodivši polazak u Pogorjelku, takodjer ode u svoju sobu, sjedne u naslanjač i počne drijemati. Petinjka držaše taj čas najzgodnijim, da pokuša sreću kod bakice, i podje k njoj.

— Što je? Da se nijesi možda došao poigrati s bakom duraka? — dočeka ga Arina Petrovna.

— Nijesam, bakice, dodjoh s poslom.

— No govori, pripovijedaj!

Petinjka se na časak smete na mjestu i najedared izlane:

— Pronevjerio sam, bakice, državne novce.

Arini se Petrovnoj zamagli pred očima od nenadanosti.

— Mnogo? — upita uplašenim glasom, gledajući na nj ukočenim očima.

— Tri tisuće.

Okrenu na čas šutnja; Arina Petrovna nemirno gledaše amo tamo, kao da je iščekivala, ne će li joj se otkuda pomoć javiti.

— A znaš li, da za to možeš dospjeti u Sibir? — napokon će ona.

— Znam.

— Ah, nesretniče, nesretniče!

— Htio bih vas, bakice, zamoliti za zajam . . . platit ću dobre kamate.

Arina se Petrovna sasvim uplaši.

— Što ćeš ti! što ćeš ti! — viknu ona, — ta novaca mi je ostalo samo za lijes i pokop! I sita sam samo po milosti unukâ! Ne, ne, ne! Ostavi ti mene! Molim te, ostavi! Znaš što: zamoli oca!

— Ne ću! To je, kao da očekuješ od željeznog popa kamenite napore! Bakice, uzdao sam se u vas!

— Što ti to! Drage bih volje dala, samo odkud meni toliko novaca! Obrati se na oca, lijepo i s počitanjem: Oče, tako je i tako, — kriv sam, pogriješio sam mlad... Malo se osmješkuj, pa ga poljubi u ruku, pa klekni, pa zaplači to on voli — no, i otac će razvezati kesu za milog sina.

— Mislite li, da ću ja to učiniti?! Čekajte samo. čekajte! A kako bi bilo bakice, da mu rečete: Ako ne daš novaca — proklet ću te! On se već odavna boji vašeg prokletstva.

— No, no, zašto da proklinjem! Zamoli, zamoli, sinko! Pa ako se i jedared pokloniš ocu, ne će ti otpasti glava: otac je! Pa on će i sam sa svoje strane uvidjeti. Učini to! Bit će dobro!

Petinjka hoda podbočiv se, i kao premišljava; napokon zastane i rekne:

— Ne! Svejedno — ne će dati! Radio ja što mu drago, makar si i čelo razlupao, klanjajući se, — svejedno, ne će dati. Da mu se vi zagrozite prokletstvom . . . Što ću i kako ću, bakice?

— Ne znam. Pokušaj — možda ćeš ga i sklonuti. Al kako si se usudio — pronevjeriti državne novce? Zar je to tako lako? Je li te kogod naučio?

— Tako, uzeo i proigrao. No, ako već nemate svojih novaca, a vi mi dajte od sirotskih.

— Što? Opameti se! Kako ja mogu dati sirotske novce? Ne, molim te, mani me se! Ne govori sa mnom o tom, tako ti Boga!

— Dakle ne ćete? Žao mi je. A ja bih davao lijepe kamate. Hoćete li pet po sto na mjesec? No, za godinu glavnicu na glavnicu?

— Ne muči me! — zamahnu na nj rukama Arina Petrovna. — Bježi od mene, za Boga! Još će otac čuti i reći, da sam te ja smutila! Ah, Bože! Htjedoh, stara, malo odahnuti, već sasvim i zadrijemala, a on nuto s kakim poslom dodje!

— No, dobro. Otići ću. Ele, ne može ništa da bude? Prekrasno. Po rodjački. Za tri će hiljade rubalja unuk morati poći u Sibiriju!

Petinjka udari vratima i otide. Jedna mu se od njegovih lakoumnih nada izjalovi, — što sad valja raditi? Ostaje jedno: sve očitovati ocu. Možda . . . Možda će štogod . . .

— Idem odmah i sve ću da svršim! — reče si — ili ne! Ne, zašto baš danas . . . Možda će štogod . . . U ostalom, što može biti? Ne, bolje je sjutra . . . Da, bolje je sjutra. Reći ću — i otići. Sjutra je svemu kraj . . .

Poslije razgovora s bakom večer postade još dosadnijom. Što više, Arina Petrovna umuknula, saznavši za pravi uzrok dolasku Petinjkinome. Juduška pokuša, da se igra s mamicom, no videći, da se je nešto zamislila, ušuti. Petinjka takodjer nije ništa radio već samo pušio. Za užinom ga Porfirij upita:

— Hoćeš li napokon reći, zašto si amo došao?

— Sjutra ću reći, — odgovori Petinjka zlovoljno.

Petinjka ustade rano iza gotovo sasvim besnene noći. Neprestano ga progonila dvostruka misao — misao, koja se je počinjala s nadom: „možda će i dati!“ i svršavala s pitanjem: „za što sam amo došao?“ Možda nije poznavao svoga oca, no svakako nije znao ni za jedno njegovo čuvstvo, ni za jednu slabu stranu, za koju bi se mogao uhvatiti i što god postići. Osjećao je samo jedno: da se u nazočnosti očevoj nalazi licem u lice s nečim nejasnim, neulovljivim. Neznanje, s kojeg kraja da podje, odakle da počne govor, radjaše, ako ne strah, a ono svakako nemir. I tako je bilo od rane mladosti. Uvijek se je, od kako se počeo sjećati, volio odreći svoga nauma, nego da on zavisi od riješenja očeva. Tako bješe i sada. Odakle početi? Kako će početi? Što će reći? . . . Ah, zašto je samo došao!

Obuze ga nemir Znao je, da je preostalo još samo nekoliko sati i da valja makar što uraditi. Ohrabriv se ponešto, zakopčav kaput i prošaptav nešto na hodu, dosta sigurnim korakom okrenu prama očevoj sobi.

Juduška se molio. Bio je pobožan i posvećivao molitvi nekoliko sati. No nije se molio za to, što je ljubio Boga i nadao se, da će se po molitvi združiti s Njime, već zato, što se je bojao vraga i nadao se, da će ga Bog izbaviti od napasti. Znao je silesiju molitava i osobito vrlo dobro izučio tehniku moljenja. T. j. znao je, kad valja micati usnicama i preokretati očima, kad valja sklapati i raširivati ruke, kad se valja skrušeno držati i krstiti. I oči mu se i nos crvenjeli u opriedijeljeni čas, na koji ga upućivaše molitvena praksa. No molitva ga nije preporadjala, nije mu ulijevala čuvstva, nije unašala nikake luči u njegovo tamno biće. Mogao se je moliti i praviti sve nuždne tjelesne kretnje — i u isti par gle-

dati na prozor i paziti, ne ide li ko bez dozvole u podrum itd.

Kad je Petinjka unišao u sobu, Porfirij Vladimirić klečaše raširenih ruku. Ne promijeni svog položaja, već samo potrese jednom rukom u zraku za znak, da još nije — vrijeme. Petinjka ode u blagovaonicu, gdje je već bilo priredjeno posudje za čaj, i stade čekati. To mu se pô sata pričini vječnošću, tim više, što je bio uvjeren, da ga otac hotice pušta, neka čeka. S početka je sjedio mirno, zatim uzeo hodati gore dolje po sobi i napokon stao nešto fućkati, no na to se priotvoriše vrata od sobe i ču se razdražen glas Juduškin:

— Ko hoće fućkati, taj može da ide u konjušnicu!

Malo zatim izadje Porfirij Vladimirić, odjeven sav u crnom čistom odijelu, kao da se je spremio na kaku svečanost. Lice mu bješe svijetlo, prijazno, odajući mir i radost. Pridje k sinu, prekrsti ga i poljubi.

— Zdravo sine! — reče.

— Zdravo!

— Kako si spavao? Jesu li ti dobro namjestili postelju? Nijesi li osjetio buha, stjenica?

— Hvala vam. Dobro sam spavao.

— No, samo kad si spavao — hvala Bugu! Samo se kod roditelja može slatko da spava. To ja znam po sebi; makar kako si se dobro namjestio u Petrogradu, no nikada ne možeš tako slatko da zaspeš, kao u Golovljevu. Kao da te neko lulja u koljevci. Ele, hoćemo li najprije piti čaja, ili misliš odmah nešto da rečeš?

— Ne, najbolje je, da se sada porazgovorimo. Meni valja za šest sati odputovati, pa će možda trebati razmisliti koji čas.

— No, dobro. Samo, brate, velim: ja nikada ne razmišljam. Kod mene je odgovor uvijek gotov. Ako što želiš pravedna — izvoli! Nikada ni u ničem ne ću uskratiti. Ako je katkad i teško, no ako je pravedno — ne mogu da uskratim! Taka mi je narav. No, ako želiš štogod nepravedna — ne ljuti se! Makar mi te je i žao — no uskratit ću! Kod mene nema okolišanja! No, ajdemo, ajdemo u moju sobu. Ti ćeš govoriti, a ja ću slušati! Čut ćemo, čut ćemo, što je!

Kad obojica udjoše u sobu, Porfirij Vladimirić ostavi vrata nešto priotvorena i zatim ni sâm ne sjede, ni sina ne posadi, već poče hodati gore dolje po sobi. Kao da je instinktivno slutio, da će biti nešto škakljiva i da je hodajući kud i kamo slobodnije raspravljati o takim stvarima. Zgodnije je sakriti i izražaj lica, lakše skratiti razgovor, ako se zbude što nepriiatna. A s pomoću se priotvorenih vrata može poslati i po svjedoke, jer mamica i Evpraksejuška sigurno ne će zakasniti doći k čaju u blagovaonicu.

— Ja sam, oče, pronevjerio državne novce, — najedared reče Petinjka nekako bez svijesti.

Juduška ne reče ništa. Samo se je moglo da zamijeti, kako mu zadrhtaše usnice. I odmah zatim po običaju poče da šapće.

— Proigrao sam tri hiljade, — nastavi Petinjka, — i ako ih prekosjutra ne pribavim, to me mogu zateći vrlo neprijatne posljedice.

— Pa pribavi! — ljubazno će Porfirij Vladimirić.

Nekoliko se puta otac i sin prošetaše šuteći po sobi. Petinjka htjede dalje da razjasni, no osjeti, da ga je nešto u grlu steglo.

— Odakle ću uzeti novce? — napokon izgovori.

— Dragane moj, ja ne znam tvojih izvora. Na koje si izvore računao, kad si proigravao državne novce — iz tih i plati.

— Sami vrlo dobro znate, da u sličnim zgodama ljudi zaboravljaju za izvore.

— Ništa ne znam, sinko. Nikada se nijesam kartao — samo se s mamicom igram duraka, da utješim staricu. Molim te, ne upleći me u te gadne stvari, već radije ajde da pijemo čaja. Pit ćemo i sjedjeti, možda i razgovarati o koječemu — samo, za Boga, ne o tome.

I Juduška već okrenu prama vratima, da izmakne u blagovaonicu, no Petinjka ga zaustavi.

— Dozvolite, — reče on; moram se makar kako izvući iz te neprilike!

Juduška se osmjehnu i pogleda Petinjki u lice.

— Moraš se, dragane! — potvrdi on.

— Pa pomozite mi!

— A, to je . . . to je drugo pitanje. Da se moraš makar kako izvući iz te neprilike — to si pravo rekao. A kako ćeš se izvući — to nije moj posao!

— Zašto ne ćete da mi pomognete?

— Prvo zato, što nemam novaca, da zabašurujem tvoje gadne čine, a drugo — i zato, što se to u opće mene ne tiče. Sam si se spleo, sam se i raspleti. Tako je to, prijatelju! Nedavno rekoh, ako želiš štogod pravedna . . . .

— Znam, znam. Mnogo je u vas na jeziku riječi . . .

— Čekaj, pridrži svoju drzovitost, daj da ja rečem. Da to nijesu samo riječi — to ću ti odmah dokazati . . . Nedavno ti rekoh: ako budeš tražio štogod dobra i valjana — izvoli prijatelju! uvijek sam spreman da ti udovoljim! No ako želiš štogod nevaljana — izvini brate! Za gadne stvari u mene novaca nema, nema i nema! I ne će biti znaj i to! I ne usudi se govoriti, da su to — samo „riječi“, već znaj, da su te riječi vrlo blizu djela.

— Razmislite samo, što će biti sa mnom!

— Što se Bogu prohtije, to će i biti, — odgovori Juduška, raširujući ruke i poprijeko pogledajući na ikonu.

Otac i sin opet prodjoše po sobi nekoliko puta.

— Ja sam vaš posljednji sin, — reče Petinjka — ne zaboravite to.

— Hiobu je Bog, prijatelju moj, sve uzeo, al on nije jadikovao, već samo rekao: Bog dao, Bog i uzeo — neka je, Bože, volja tvoja! Tako je to, sinko

— Da, Bog je uzeo, a vi sami od sebe uzimate. Volodja . . .

— Čini mi se, da počinješ govoriti prostote!

— Ne, to nijesu prostote, već živa istina. Svima je poznato, da Volodja . . .

— Ne, ne, ne! Ne ću da slušam tvojih prostota! U opće — dosta je. Što je valjalo reći, to si rekao. Ja sam ti takodjer odgovorio. A sad ajdemo da pijemo čaja. Posjedit ćemo i porazgovorit se, zatim ćemo jesti, piti na rastanak — i s Bogom! Vidiš, kako ti je Bog milostiv! I vrijeme je postalo lijepo i put gladji. Polagacko i po maljucko, tres i tres — i ne ćeš ni opaziti, kako si dojurio do postaje.

— Čujte, napokon vas molim! Ako imate u sebi barem kaplju čuvstva . . .

— Ne, ne, ne! Manimo se tog razgovora! Ajdemo u blagovaonicu; mamica se već odavna dosadjuje bez čaja. Ne pristoji se, da starica toliko čeka.

Juduška se okrenu i gotovo bježeći naperi prama vratima.

— Otišli ili ne otišli, ne ću se maniti tog razgovora! — viknu za njime Petinjka — bit će gore, kad počnemo govoriti pred svjedocima!

Juduška se povrati i stade ravno prama sinu.

— Što hoćeš od mene . . . govori! — upita uzrujanim glasom.

— Hoću, da platite one novce, koje sam proigrao.

— Nikada!

— To je vaša posljednja riječ?

— Vidiš li? — svečano uskliknu Juduška, pokazujući prstom na ikonu, koja je visjela u kutu — vidiš li ono? To je očev blagoslov. Pred njome ti velim: nikada! I on odlučnim korakom izadje iz sobe.

— Ubojica! — razlijegnu se za njime.

Arina Petrovna sjedi već za stolom i Evpraksejuška sprema sve, što treba za čaj. Starica je zamišljena, mučaljiva i kao da se stidi Petinjke. Juduška po običaju prilazi k njenoj ruci, i ona ga po običaju mekanički krsti. Zatim se po običaju pita, jesu li svi zdravi, da li su dobro spavali, a na to se sve odgovara kratko.

Već joj je od sinoć bilo teško. Odkako ju je Petinjka zamolio za novac i uzbudio u njoj uspomenu o „prokletstvu“, najedared ju obuze nekakav zagonetni nemir i poče proganjati misao: „a što će biti, ako ga prokunem?“ Saznavši jutros, da je u sobi Juduškinoj počeo razgovor, obrati se k Evpraksejuški s molbom:

— Otidji, drago moje, i poslušaj polako kod vrati, što tamo govore!

No Evpraksejuška ma da je i prisluškivala, bila je tako glupa, da nije ništa razumjela.

— Tako, razgovaraju med sobom! Ne viču jako! — reče, vrativši se.

Tada Arina Petrovna ne odoli i sama podje u blagovaonicu, kamo bješe već medjutim i samovar donesen. No razgovor se već primicao kraju; čula je samo, da Petinjka diže glas, a Porfirij Vladimirić kao odsijeca za odgovor.

— Odsijeca, baš odsijeca! — vrtjelo joj se po glavi — i onda je odsijecao, no ja tada to nijesam razumjela!

Napokon se obojica, otac i sin, pojaviše u blagovaonici. Petinjka je bio crven i teško disao; oči mu se razvalile, vlasi na glavi raščupale, čelo bilo pokriveno sitnim kapljama znoja. Naprotiv, Juduška unišao blijed i zao; htjede da se pokaže ravnodušnim, no, uza sav napor, donja mu usnica drhtaše. Jedva da je mogao izgovoriti obični jutarnji pozdrav miloj mamici.

Svi zauzeše mjesta oko stola; Petinjka sjede nešto podalje, nasloni se na stolicu, prekriži noge i pušeći cigaretu, uze ironički pogledavati na oca.

— Glete, mamice, i vrijeme se kod nas sasvim preokrenulo, — poče Juduška — juče bješe taka mećava, a sad sve mirno, hvala Bogu! Zar ne, mamice?

— Ne znam, nijesam izlazila danas iz kuće.

— Otpratit ćemo dragog gosta, — nastavi Juduška — nedavno sam pogledao na prozor — vani sve tiho i mirno, kao da je angjeo Božji proletio i u tren svojim krilom umirio svu tu bunu!

No niko ne odgovori na te mile Juduškine riječi; Evpraksejuška šumno pila čaj, pušeći i srčući; Arina Petrovna gledala u čašu i šutjela; Petinjka ljuljajući se na stolici i dalje pogledavao na oca s takim ironički-izazivnim pogledom, kao da ga stoji velike muke, da ne prasne u smijeh.

— Ako se Petinjka i ne bude brzo vozio, — opet poče Porfirij Vladimirić, — ipak će lako moći pred veče stići do željezničke postaje. Konji su naši, nijesu izmučeni, u Muravjevu će ih hraniti dva sata — i za čas će biti na mjestu. A onda — fijuju! na željeznici! Ah, Petjka, Petjka, kako si zločest! Barem da ostaneš ovdje s nama, pogostili bismo te — zbilja! I nama bi bilo draže, a i ti bi se ovdje za nedjelju dana oporavio!

No Petinjka se sve ljulja na stolici i pogledava na oca.

— Što me neprestano motriš? — napokon uskipi Juduška, — što vidiš na meni?

— Gledam, čekam, što će još od vas biti!

— Ništa, brate, ne ćeš vidjeti! Kako rekoh, tako će biti! Ja ne poričem svoje riječi!

Nastaje šutnja, za koje se jasno čuje šapat:

— Juduška!

Porfirij je Vladimirić nesumljivo čuo tu apostrofu (što više i poblijedio je), no pritajuje se, kao da se to ne tiče njega.

— Ah, djeco, djeco! — reče — i žao mi vas je, i htio bih vas ljubiti i njegovati, no ne dade — sudbina! Sami bježite od roditelja, imate prijatelja, koji su vam draži i od oca i matere. Ne da se ništa učiniti! Razmisliš — razmisliš — i pokoriš se. Vi ste mladi ljudi, a mladome je ugodnije biti s mladima, nego sa starim gundalom! I tako se primiruješ i ne vičeš; samo moliš oca nebeskog: Bože, budi volja tvoja!

— Ubojica! — opet šapće Petinjka, no sad već

tako jasno, da Arina Petrovna u strahu na nj gleda. Ispred očiju joj najedared nešto proleti, kao sjena Stjepka dangube.

— O kome ti to govoriš? — pita Juduška, sav dršćući od uzrujanosti.

— O nekom znancu.

— Da, da! Bog zna, što ti je na umu: možda ti koga od nazočnih tako častiš.

Svi šute; čaše sa čajem stoje netaknute. Juduška se takodjer naslanja na stolicu i nervozno ljulja. Petinjka videći, da je svaka nada izgubljena, osjeća neki predsmrtni nemir, i pod njegovim je utjecajem spreman da ide do skrajnih granica. I otac i sin s nekim neizrecivim osmješkom gledaju jedan drugome u oči.

— Bolje bi bilo, da otidješ za vremena u miru! — napokon će reći Juduška; — da!

— I otići ću!

— Što čekaš! Vidim, da ti se hoće svadjati, a meni se ne će svadje ni s kime! Živemo ovdje tiho i mirno, bez svađje i kavge — evo tu sjedi bakica starica, barem neka te to gane! No, zašto si k nama došao!

— Rekoh vam, zašto.

— Ako si samo za to, onda si se uzalud trudio. Idi, brate! Ej, ko je tamo? Dajte za mladog gospodina upreći kibitku. Pa pečene piletine, pa ikre, pa još štogod jajaca, što li . . . zamotajte u papir. Na postaji ćeš, brate, malo jesti, dok se konji nahrane. S Bogom!

— Ne! Još ne ću da podjem! Još idem u crkvu, zamolit ću, neka se odsluži panihida za ubijenog slugu božjeg Vladimira.

— Za samoubojicu, to jest . . .

— Ne, za ubijenog.

Otac i sin gledaju ukočeno jedan drugome u oči. Sve se čini, da će obojica skočiti. No Juduška se nadčovječki savladava i obraća sa stolicom licem prama stolu.

— Čudnovato! — reče prekinutim glasom: — čudno—va—to!

— Da, za ubijenog! — osorno nastavlja Petinjka.

— Ko ga je ubio? — ljubopitno će Juduška, ipak se nadajući, da će se sin opametiti.

No Petinjka, ni malo se ne smućujući, ispaljuje kao iz puške:

— Vi!!

— Ja?!

Porfirij se Vladimirić ne može da savlada od uzrujanosti. Brzo se diže sa stolice, okreće se licem prama ikoni i počne moliti.

— Vi, vi, vi! — ponavlja Petinjka.

— No, evo! No, hvala Bogu, sad mi je lakše, kad sam se pomolio! — veli Juduška, opet sjedajući za stol — no, čekaj, stani! Makar, kao otac, i mogu a da ne raspravljam s tobom — no, neka bude tako! Ele, po tvojem sudu ja sam ubio Volodjevku?

— Da, vi!

— A po mojem nije to tako. Po mojem, on se je sam ustrijelio. Za to sam vrijeme bio ovdje u Golovljevu, a on — u Petrogradu. Kako sam mogao biti kod njega? Kako sam ga mogao ubiti na sedam stotina vrsta?

— Kao da vi to ne znate?

— Ne znam . . . vidi Bog, ne znam!

— A ko je ostavio Volodju bez kopjejke? Ko mu je uskratio plaću? Ko?

— Te-te-te! Za što se je ženio protiv volje očeve?

— Zar mu nijeste dozvolili?

— Ko? Ja? Bog s tobom! Nikada nijesam dozvolio! Ni—ni - kada!

— No da, i tu ste radili po svome običaju. Vaša svaka riječ ima deset značenja; ajde pogadjaj.

— Nikada nijesam dozvolio! U to mi je vrijeme pisao: „Oče, hoću se da ženim s Lidočkom“. Razumiješ li: „hoću“, a ne „molim za dozvolu“. No, i ja mu odgovorih: Ako *hoćeš* da se ženiš, ženi se, ne mogu da zapriječim! To je sve bilo.

— To je sve bilo! — reći će peckajući Petinjka; — a zar to nije — dozvola?

— Da, da nije. Što rekoh? Rekoh: ne mogu zapriječiti — to je sve. A dozvoljavam li ili ne — to je drugo pitanje. Nije od mene tražio dozvole; pisao je: „oče, *hoću* da se ženim s Lidočkom“, no, i ja sam šutio, što se tiče dozvole. *Hoćeš* da se ženiš — no, Bog s tobom! ženi se, sinko, makar s Lidočkom, ja ne mogu da zapriječim.

— A bez komadića kruha možete ostaviti. Ovako moradoste pisati: Ne svidja mi se tvoja nakana, a zato ma da ti ne ću zapriječiti, ipak velim, da više ne računaš na novčanu pomoć od mene. Tad bi barem bilo jasno.

— Ne, to si nikada ne dozvoljavam činiti. Zar da se ja grozim punoljetnome sinu — nikada! U mene je tako pravilo, da nikome ne priječim! Prohtjelo ti se ženiti — ženi se! No, a što se tiče posljedica — ne ljuti se! Sam si se morao čuvati — za to ti je um dan od Boga! Ja se, brate, ne pačam u tudje poslove! I ne samo da se sam ne pačam, već i ne želim da se i drugi pačaju u moje. Da, ne želim, ne želim, ne želim, i što više . . . zabranjujem! Čuješ li, gadni, nezahvalni sine? — za—bra—nju—jem!

— Zabranjujte, molim! Svima ne ćete zamazati usta!

— I barem da se je pokajao! Barem da je uvidio, kako je oca uvrijedio! No, počinio si ludoriju, — pokaj se! Moli za oproštenje! Oprostite, oče, što sam vas ogorčio! Al — ovako!

— Ta, pisao vam je; razjasnio vam je, da nema od česa živjeti, da dulje ne može patiti.

— S ocem se ne razjašnjuje. U oca valja moliti oproštenje — to je sve.

— I to je bilo. Bio je tako izmučen, da je molio i oproštenje. Sve je bilo, sve!

— Makar da je i bilo tako, ipak nije imao pravo. Ako si jedared zamolio oproštenje i vidiš, da otac ne oprašta, a ti — i drugi put zamoli!

— Ah, vi!

Rekav to Petinjka, najedared se prestane ljuljati na stolcu, okrene se k stolu i podlakti na nj objema rukama.

— Evo i ja... — rekne jedva da se je čulo. Lice mu se malo po malo iskrivljuje.

— Evo i ja.. — ponavlja on, grčevito jecajući.

— A ko je kri...

No Juduška nije mogao da do kraja izgovori, jer se je baš u taj čas dogodilo nešto sasvim neočekivano. Za vrijeme ovaj čas opisane svadje kao da zaboraviše Arinu Petrovnu. No ona nije ostala ravnodušnom slušateljicom ovog obiteljskog prizora. Naprotiv, na prvi se je pogled moglo naslutiti, da se u njoj dogadja nešto ne baš sasvim obično, i da je možda nastao čas, gdje su se pred njenim duševnim okom pokazali u svoj punoći i goloti posljedci njezina vlastitog života. Lice joj oživjelo, oči se raširile i bliještile, usnice se micale, kao da htjedoše reći neku riječ — i ne mogoše. I najedared, baš u taj čas, kad se je u blagovaonici začulo jecanje Petinjkino, ona se teško dignu sa svog naslanjača, pruži naprijed ruku, i iz grudi joj se otkinu:

— Pro-kli-nje-e-em!

(Nastavit će se.)

Jubilarna izložba hrvatsko-slavonskoga gospodarskog družtva u godini 1891.

Piše Milan Krešić.

VII.

Izložba montanskih proizvoda. Izumi na jubilarnoj izložbi.

U prošlom izvješću nastojasmo obrazložiti svoju izjavu i mnienje o gospodarstvenim uvjetima, koji postoje u našoj domovini i koji će nam s vremenom omogućiti, da se ubrojimo medju imućne pokrajine austro-ugarske države. Napomenusmo stanje velike industrije u nas, budućnost njezinu i obećasmo, da će naš sliedeći članak sadržavati stalne podatke o današnjim odnošajima, crpene iz izvješća zemaljskih tvorničkih nadzornika. Izvješće nadzorničko tiče se godine 1888/9, pa nema po tom podataka o današnjem najnovijem stanju velike industrije; nu u pomanjkanju nadzorničkog izvješća, koje bi slovilo o godini 1890/91, ne preostaje nam ino, nego da se poslužimo ovim zvaničnim podatcima. Nadopunismo ih ipak najnovijim viestima, što ih je u „Obrtniku“ priobćio u pogledu uže Hrvatske tvornički nadzornik zagrebačkog okružja.

U Hrvatskoj i Slavoniji postoji danas 125 velikih industrijskih poduzeća; u tom broju bit će polovica takovih, koja samo donekle odgovaraju uvjetima, što se traže za veleobrtna poduzeća; tu se nalazi skupina tiskara, pivovara, pilana i paromlinova; ostala poduzeća mogu se s punim pravom priračunati veliko industrijskoj skupini. Diele se ovako: 22 paromlina, 20 parketnica i pilana, 19 tiskara, 15 pivovara, 11 tvornica opeka, 5 tvornica prediva i darovca, 5 tvornica stakla, 4 tvornice kemijskih proizvoda, 4 tvornice kože i konfekcija kože, 3 tvornice peći, 3 tvornice likera i konjaka, 2 tvornice cementa, 2 tvornice ratarskog orudja, 2 tvornice škroba, 2 plinare, 2 mlina na čigre, a po jedno poduzeće: tvornica duhana, tvornica kreča, tvornica batina i tvornica papira. Veći dio tih veleindustrijskih poduzeća služi se elementarnom silom, kao pomoćnom. U svem ima u njima 92 motora, i to u snazi od 4.654 konja. Vodom tjerani razvijaju snagu od 1.052, parom od 3.586, a plinom od 16 konja. U svim tim poduzećima radi 6.964 ljudi i to: 5.394 mužkarca te 1.570 ženskinja. Ovi brojevi opravdavaju našu tvrdnju, da je u nas velika industrija tek u nježnoj dobi djetinjstva, a izložbom montanskih proizvoda, što se nalazi u desnom krilu kuće gospodarskog družtva, potvrdjuje se opet naš pripomenak o budućnosti njenoj, obzirom na obilne naslage kamenog ugljena u Hrvatskoj. Neki ugledni strukovnjak piše o tom ovo: Nema grane domaće industrije, koja bi se mogla u prošlom desetgodištu podičiti tako znatnim napredkom, kao rudarstvo; brojni posjetitelji tršćanske izložbe u god. 1882. i budimpeštanske od god. 1885. opazit će veliku razliku medju čednom izložbicom uzoraka iz hrvatskih rudara i talionica one dobe s obilnom sbirkom proizvoda naše jubilarne izložbe. Naša domovina ne može se doduše takmiti sa bujno razvijenim rudarstvom sjevernih susjednih pokrajina, i proći će Savom mnogo vode, prije nego se do toga dodje, nu put je utrt u toliko, što se danas s pravom može tvrditi, da hrvatsko rudarstvo postoji.

Ovu tvrdnju podkrepljuje naša izložba montanskih proizvoda. Najveće poduzeće ove ruke u nas jest Pongračevo rudokoplje u Vrdniku, u Fruškoj gori. Ima tomu dvadeset godina, što su taj predjel Pongraci pretražili. Izgradnjom Ruma-Vrdničke vicinalne željeznice omogućeno je kopanje ugljena u tim naslagama, a započelo je prije malo vremena znatnom snagom, tako da je prošlogodišnja proizvodnja jurve dohvatila 50 000 tona izvrstnog ugljena. Mnogobrojne rudarske karte, profili prozora i fotografski snimci predočuju u toj izložbi napredno stanje

*

Prva dalmatinsko-hrvatsko-slavo

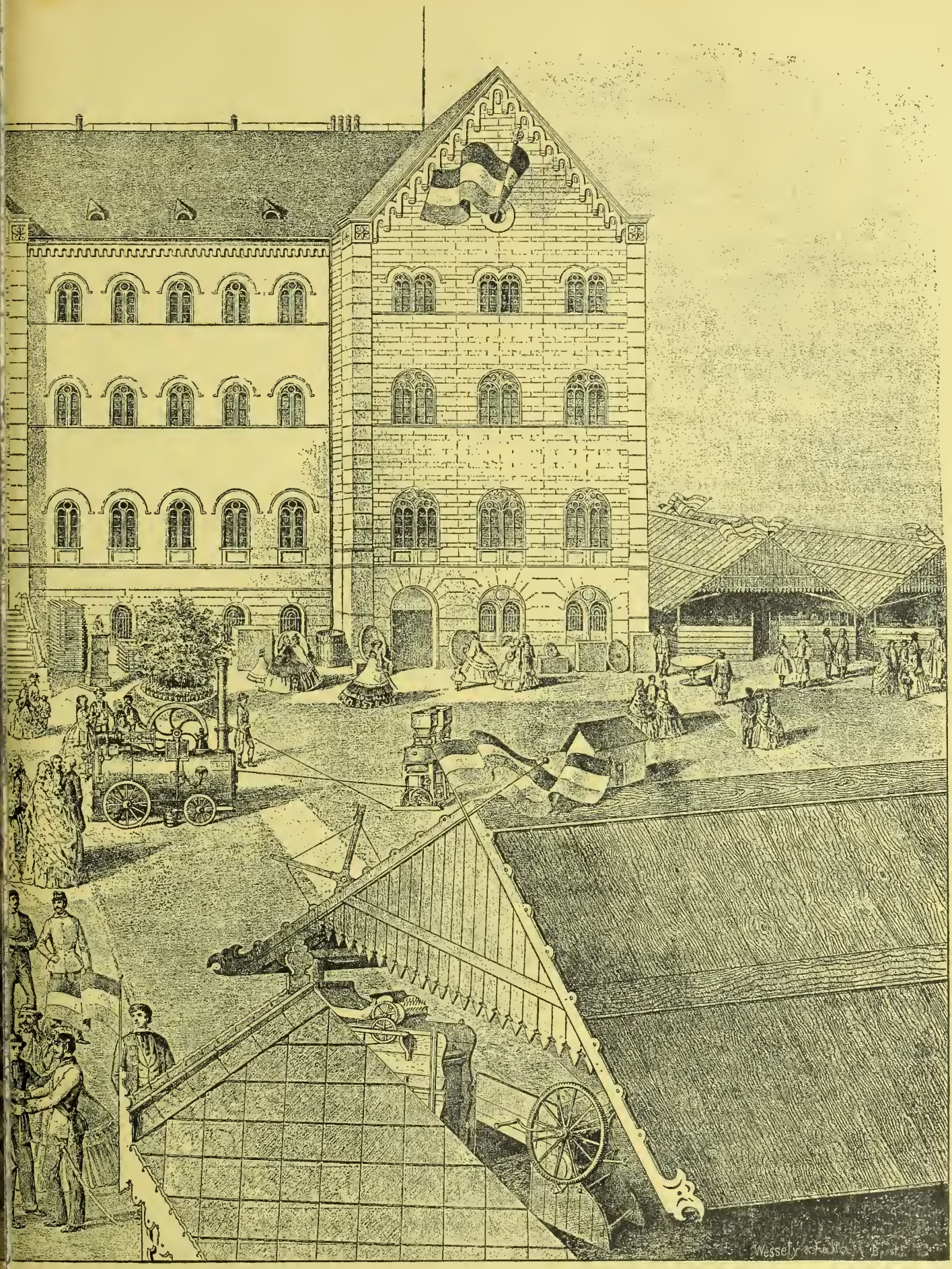

a u Zagrebu godine 1864.

ovog znamenitog rudarskog poduzeća. Rudarsko i talionsko družtvo u Petrovoj gori, izgubivši u svojim mnogogodišnjim pokusima veliki novac, prodalo je pod stalnim uvjetima znamenitoj budimpeštanskoj tvornici i ljevaonici Ganza i druga svoje poduzeće; proizvodnja ugljevlja i željeza, što se tuj tali, napreduje od to doba sasma drugim korakom. Proizvodi ljevanog željeza tuj izloženi, a tako i pomno izradjeni nacrti, vidljivi su svjedoci ovoga napredka. Lignite cerničke, cigleničke i oriovački svietli ugljen iz Šurinca i tuhu rogoljačku izložila je u liepim uzorcima posjednica hrvatska eskomptna banka, koja je ujedno izložila priegled gromadne površine svojih rudokopina. Poznato tribovsko (Trifail) družtvo odkupilo je krapinske naslage i izkopine kamenog ugljena, te će nakon daljnih iztraživanja svom snagom započeti kopanje. Najmladje kalničko rudarsko družtvo izložilo je u obliku pećine svoj svietli kameni ugljen; proizvod sam veoma je pažnje vriedan, a pošto je u tom poduzeću skroz hrvatska glavnica uložena, od srdca želimo, da se što prije izpune nade hrvatskih poduzetnika. Ovo rudarsko družtvo sklopilo je jurve ugovor na stalnu količinu ugljena sa kr. ug. državnom željeznicom. Ima u tom paviljonu gospodarskoga družtva i kamenog ugljena iz ugljenika kaptola zagrebačkoga i industrijske zadruge, a tako i smedjeg ugljena bjelovarskoga; ima zatim sumpora radobojskoga, sadre samoborske, tutije ivanečke i druge u liepim pločama: sve proizvodi austro-belgijskoga družtva. Nafte moslavačke, gline bedekovčinske, uzoraka mramora čabarskoga, sbirke muzealne iz kamenja zagrebačke gore, a tako i mramora iz kamenoloma Dumičićeva kraj Karlovca vidimo takodjer tuj izloženo, nemanje su liepo zastupane hrvatske rudne vode, i to jamnička i apatovačka; konačno opažamo cielu skupinu bakra i bakrenih kotlova iz samoborske samokovnice. Sada nam je koju reći o obretima, što ih opažamo na jubilarnoj izložbi. U tom pravcu odlikuje se znamenitošću kao i znatnim brojem izuma genijalni Čeh Josip Pfister. Kraj Pajanovićeve kuće leži ciela rpa bukovih stupova, na kojima se občinstvu predočuje Pfisterov najznamenitiji izum, a to je osobiti stroj za impregniranje bilo koje vrsti drva. Svake vrsti stablo može se po Pfisterovu sustavu nekoliko dana iza sječnje, pače i poslije nekoliko tjedana impregnirati. Dočim je impregnator Boucherijev iz drva, sastavio je Pfister takov u skroz originalnom obliku zaklopca iz željeza, kojim se jedan kraj stabla obloži. Taj zaklopac je providjen osobitim nekim strojem, koji omogućuje veliki tlak. Ovo svojstvo stroja Pfisterova dozvoljava uporabu hidraulskog stroja i time se reducira prama sustavu Boucherijevu vrieme impregniranja na desetinu, a ujedno se trajnost možno povećava. Bukovo drvo može u tom stanju dugo vremena čekati na uporabu kao i hrastovo, i to sa korom ili bez nje; uz to dobije drvo osobito svojstvo za usisavanje svake vrsti kemičkih boja, koje se s njim tako uzko spoje, da trajno ostaju. Ovaj je njegov izum kupnjom postao svojinom tvrdke Pajanovićeve. Drugi njegov izum vidimo na kućici tvrdke Jakčina i Lampea, koji ga odkupiše, a to je šuplja krovna daska (šindra). Ovom daskom naskoro će se posvuda pokrivati gospodarske sgrade, pošto je mnogo savršenija od plosnate šindre, koja se odavna upotrebljava. Šupljinom, ili bolje nagnućem ploče u stalnom kutu, osigurava se krovna daska protiv savijanja, a taj oblik ju čini nepristupnom uplivu suha a tako i vlažna vremena, a ujedno omogućuje, da se jednim čavlom učvrsti, što takodjer čini da ne puca; to su same prednosti prema običnoj šindri. Pošto tvori svaka donja daska žlotu za gornju, teče voda sa krova u dva smjera po obliku daske. Izloženi je stroj za rezanje dasaka dokazao, da se gubi kod toga jednostavnoga posla veoma malo drva; iz kubičnog metra drva može se ovim strojem narezati do 1000 komada krovnih dasaka, koji broj služi za dvostruko pokrivanje krova na površini od 18° metara. Impregniranjem osigurava se drvo posvema od upliva vatre. Impregnirana daska ne može gorjeti, već samo klije. U ljepušnom kućištu, što no ga je Pfister nastavio kraj Pajanovićeve kuće, izloženi su ostali izumi Pfisterovi. Osobitu pozornost strukovnjaka pobudjuje tuj njegov čavao stvoren u svrhe željezničke. Pfister je izumio čavao, kojim se tračnice nepomično mogu učvrstiti na podvlake (traverse). Čavao je Pfisterov istog oblika kao i drugi, koji se obično kod pričvršćivanja tračnica rabe, nu na njem je s jedne strane utisnut žlieb, koji po prilici u pol čavla koso prama dolje teče i čavao pri kraju probuši. Ovaj čavao providjen je drugim pomoćnim okruglim tanjim čavlom. Potonji utisne se u žlieb pravoga, a kladivom utjera se zatim na svojoj šiljastoj strani u drvo tračnice kroz pravi čavao. U drvu zavine se taj pomoćni čavao i time upravo onemogućuje pravomu čavlu, da odskoči; taj u drvo tako zavijeni čavao može se opet izvaditi samo s pomoću posebnog orudja. Prednosti jesu: ne treba često prečavljivati podvlake, podvlake mogu se staviti na veći razmak od 50 postotaka, pošto nema pogibli, da bi mogao pravi čavao odskočiti.

Uz ovaj genijalni izum stoji drugi, a to je talasometar (Lothungsapparat). Ovim se strojem pušta obterećeni aparat na dno mora. Čim dopre do dna mora, umah odloži svoju pritegu i digne se opet na površinu. U tom je stroju u posebnoj posudi manometar, na kojem se razabire tlak vode, pod kojom se je stroj nalazio. Na osnovu ove ubilježbe može se dubljina mora proračunati. Svojstvo se toga stroja sastoji u tom, što se može dubljina mora točno mjeriti bez uporabe konopca. U graditeljstvenom odjelu izložio je Pfister model električne željeznice, koja se giblje na visećoj tračnici. Posebno je svojstvo ovog sustava, što tuj nema električnoj željeznici nikakovih neprilika i zapreka od leda i sniega, kao što ih ima kod položenih tračnica. Ovakova željeznica dade se veoma zgodno upotrebiti kod odpreme poštanskih pošiljaka.

U svojoj kućici izložio je Pfister peć sustava Meidin-

gerova, što ga je on svojim izumom preinačio. U unutarnjoj uzdužnoj osi stoji iznad ognjišta cievlje, koje se počinje tik poda a prodire do gornjeg kraja peći. Zrak sobe prolazi tim putem brzo kroz ugrijane cievi i ugrije se sam mnogo brže i podpunije nego kod drugih peći, a time nastaje prištednja kod goriva. Dužnost nam je sjetiti se jošte nekih u kućici izloženih Pfisterovih izuma, u prvom redu stroja za motrenje prirasta na stablu u vrieme vegetacije. Ovim je strojem polučio Pfister počastnu diplomu kod prošlogodišnje izložbe u Beču. Zatim ima tuj jošte dva sasma originalna za šumarsku tehnologiju važna stroja, naime stroj, kojim se može sravnjivati vriednost iste vrsti stabala, što stoje na raznim mjestima, s oznakom padanja i prirasta, a drugim se označuje stepen suhoće kod raznih vrstih drva i njihova uporabivost u razne tehničke svrhe.

Kako se može iz ovoga razabrati, Pfister pripada u red znamenitih ljudi; njegovi izumi pobudit će pažnju cieloga tehničkoga svieta i time na daleko razširiti slavno ime Čeha, koji boravi dobar niz godina medju nama i ćuti se jurve posvema našim.

Njegovo je djelo i ona velika relief-karta Hrvatske i Slavonije, koja resi šumarski paviljon. Pfister je i kod izložbenih radnja sudjelovao; tako je po njegovu nacrtu sastavljen krš, na kojem počiva dalmatinska kuća; on je takodjer uredio ukusnu fazanderiju u vrieme izložbe peradi i uveo po svojoj osnovi električnu razsvjetu vode u velikom basenu. Josip Pfister rodio se je godine 1847. u mjestu Lukavici kraj Plsna. Svršivši realku u Plsnu stupio je kao dobrovoljac u šumarsku praksu grofu Brühlu u Pruskoj; zatim je pošao na šumarsko učilište u Bieloj (u Češkoj) i položio državni izpit u Pragu. Kao šumarski mjernik bavio se je kasnije na imanjima grofa Schönborna, kneza Thurn-Taxisa i bio asistentom profesoru barunu Sekendorfu u Beču. Kad se je razvojačila vojna krajina, postao je predstojnikom mjerničkih radnja u Hrvatskoj, a sada radi kao urbarijalni šumarski mjernik kod kr. šumarskoga ravnateljstva u Zagrebu.

Osim znamenitih izložaka neumornoga Pfistera ima na našoj jubilarnoj izložbi i drugih pažnje vriednih izuma. Tako opažamo u strojbenom odjelu veoma spretno kosilo, što ga je izložio izumitelj Antun Turyj, kolar u Valpovu, nadalje stroj za izrezivanje pila, što ga je izumio i sastavio Ivan Trop u Čabru. Samoborski je obrtnik Onsenak izložio novu vrst vagira, koji se može nekim mekanizmom od kola razstaviti, da poplašeni konji ne izvrnu kola, pa da sami dalje podju Valentin Lenard, strojbar u Zagrebu, izložio je po svom izumu sastavljeno cmrkalo, a trgovac Budi posebnu vrst stepice za pripravljanje maslaca. U šumarskom paviljonu opazismo kraj batine za omjeru stabala i čekića šumskoga, o kojima progovorismo u posebnom opisu šumarskoga paviljona, jošte neke spomena vriedne obrete, napose osobite zamke za grabežljivu zvjerad, što ih je izumio Stevo Šargert, pučki učitelj u Dubravi, stremen Paštikin, koji je tako ustrojen, da se sam odkvači, čim konjanik s konja padne, a noga mu u stremenu ostane; slični je stremen izložio i neki Ritt iz Varaždina. Konačno nam se čini pažnje vriednim izum Jose Kernića, civiln. mjernika u Gori, a to je kišna kabanica, koja je tako skrojena, da se dade na sve načine upotrebiti, kao kabanica, plaid i pokrivač.

(Nastavit će se.)

K slikam.

Prva dalmatinsko-hrvatsko-slavonska izložba u Zagrebu god. 1864. »Vienac« je donio nekoliko slika s izložbe, i još će ih donieti, da se vidi, kako izgleda naša gospodarsko-šumarska izložba. Danas donosimo podpunu slikn »prve dalmatinsko-hrvatsko-slavonske izložbe«, što je priredjena pred dvadeset sedam godina na istom mjestu, gdje je sadašnja jubilarna izložba. Kako slika pokazuje, sva je izložba sastojala od sadašnje sveučilištne zgrade i nekoliko drvenih suša.

Svaštice.

Odkrivanje Gajeva spomenika u Krapini. Dne 27. rujna odkriven je svečanim načinom spomenik Gajev u Krapini, rodnom mjestu slavnoga preporoditelja. Uz mnogobrojan narod iz okolice i gradjanstvo romantične i ubave Krapine, koja se zaodjela svečanim ruhom, pak uz obitelj Gajevu bijahu svjedoci te zanosne i krasne narodne svečanosti odlični predstavnici naših znanstvenih i književnih družtava, jugoslavenske akademije, »Hrvatske Matice«, družtva sv. Jeronima, pedagogij. književnog zbora; nadalje izaslanici naše priestolnice, više književnika, velik broj članova pjevačkih družtava »Kola« i Sloge« i mnogo poznatih ličnosti našega javnoga života. Poslije svečane službe božje u župnoj crkvi krenu cicla povorka na glavni trg, gdje se je ovršilo svečano odkrivanje Gajeva spomenika Pošto je glazba Leopoldovaca pred spomenikom odsvirala Zajčevu pjesmu U boj«, a pje ačka družtva »Kolo« i »Sloga« složno odpjevala našu narodnu himnu »Liepa naša domovino!«, izadje na tribinu, što je bila podignuta pred spomenikom, tajnik svečanostnog odbora Gedeon Stauduar i pročita ovu »spomenicu«:

Bog je nadario naše Zagorje krasnom prirodom. Golemi bregovi dižu se oholo nebn pod oblake, spuštajući se tamo dolje na pitoma brdašca. Podno brdašca pukla ubava, blaga dolina, koju sieku srebropjeni potočići. Tuj i tamo pomolila se šumica, koju lakoma ruka današnjega čovjeka jošter dosegla nije. U toj šumici naći ćeš, putniče, okrepe, ter ćuti, kako lagani lahorić, tresući lišćem, pripovieda prošlost Zagorja, koja je dio povjesti naše hrvatske domovine. Pa da bi u ovakovu Božjom prirodom nadarenu kraju iskra svete domovinske ljubavi ikad ugasti mogla? Krasna zemlja rodi krasne ljude, kreposti i misli. I rodilo je Zagorje: dra. Ljudevita Gaja, ter ga darovalo čitavomu hrvatskomu narodu, kojega pjesma leti od Triglava do Marice. U okvir ove spomenice ne spada kritička ocjena Gajeva javnoga djelovanja. Dovoljno je, da spomenica nstanovi nezatarivu istinu: da je dr. Ljudevit Gaj

uspavalu domovinu probudio novomu književnomu, narodnjemu i političkomu životu. Taj muž ugleda svjetlo Božje u Krapini dne 9. srpnja 1809. Nekolicina Krapinčana, sinova našega Zagorja, uvažujući goleme zasluge Gajeve po čitavu domovinu, našla se u povjerljivu sielu, ter odlučila uz pomoć naroda »prvomu sinu Krapine« podići spomenik. U to ime izabraše odbor, kojemu povjeriše sastav pravilnika. Članovi toga odbora bijahu gg. Milan Vrabčević, Ivan Jakovina i dr. Josip Majcen. U prvoj sjednici od 15. lipnja 1879. saobći im privremeni predsjednik g. Milan Vrabčević, da se je izabrani odbor svojoj dužnosti odužio, pravilnik sastavio, vis. ga vladi na potvrdu podastro i od nje potvrdu primio. U istoj sjednici bješe izabran odbor »za podignuće spomenika dru. Ljudevitu Gaju u Krapini«. U taj su odbor izabrana sliedeća gospoda: Milan Vrabčević, kr. kot. sudac, Nestor Kiepach, vlastelin, Franjo Barbot, odvjetnik, Josip Majcen, kr. jav. bilježnik i odvjetnik, dr. Josip Majcen, kandidat odvjetničtva, Ivan Jakovina, upravitelj krapinske župe, dr. Rudolf Mindszenty, odvjetuik, Mato Petak, kr. kot. pristav, i Dragutin Kalafatić, bilj. trga Krapine.

Ovako sastavljeni odbor izabra predsjednikom g. Milana Vrabčevića, podpredsjednikom g. Jos. Majcena, tajnikom g. dra. Josipa Majcena, a blagajnikom g. dra. Rud. Mindszentya. U drugoj sjednici od 8. prosinca 1879. izviesti predsjednik o uspjehu sabranih milodara, a skupština se dade na izbor povjerenika, koji bi imali širom domovine sabirati priloge za podignuće Gajeva spomenika. U trećoj sjednici od 28. siečnja 1880. stvoren bješe zaključak, da se radnja spomenika povjeri našemu umjetniku gosp. Ivanu Rendiću. U četvrtoj sjednici od 3. prosinca 1880. bude sa prisutnim umjetnikom g. Ivanom Rendićem ugovor zaista uglavljen, ter umjetnikova privreda na 1000 for. ustanovljena. Na zahtjev uručen je s mjesta umjetniku predujam od 500 for. U petoj sjednici od 5. kolovoza 1881. stvori skupština zaključak, da će umjetniku Rendiću ostatak privrede od 500 for. izplatiti, čim ugovoreno i izklesano poprsje velikoga pokojnika u galeriji slika u Zagrebu izloži. U istoj sjednici bude na predlog tajnika gosp. dra. Josipa Majcena zaključeno, da se u Krapini priredi koncerat, kako bi se njegovim prihodom glavnica povećala. U sjednici od 1. listopada 1882. bješe odlučeno, da tajnik preuzme od umjetnika gotovo poprsje, pa da ga smjesti u galeriji slika. Pošto je od profesora Šima Ljubića primio pismeno očitovanje, da je Rendićem izklesano poprsje — remek-djelo sadašnje umjetnosti, da ne samo predstavlja pravi lik našega preporoditelja, nego da je veoma vješto izražen i njegov veliki duh, preuze tajnik poprsje, ter ga smjesti u galeriju slika. Zapisnik od 12. srpnja 1891. konstatuje, da su odbornici Nestor Kiepach, Josip Majcen i Matija Petak umrli, konstatuje zatim stanje blagajne, te stvara odluku, da valja sa umjetnikom Rendićem uglaviti ugovor glede stalka. Zapisnikom od 22. kolovoza 1891. ustanovljeno je stanje blagajne, ter ujedno sa g. Ivanom Rendićem utanačen ugovor glede stalka, kojemu je kupovnina na 1300 for. ustanovljena. Napokon je dojakošnji tajnik položio svoju čast, a podpredsjednikom izabran g. Ivan pl. Radić. Zapisnik od 3. rujna 1891. obuhvaća izbor svečanostnoga odbora, ustanovljenje dana odkrića, izbor novoga tajnika i izjavu g. Broze Brozovića. kr. jav. bilježnika u Krapini, da će o svom trošku na svoju kuću, u kojoj se rodio dr. Ljudevit Gaj, uzidati spomenploču. Dan odkrića spomenika urećen bješe na 28. rujna 1891., al je kašnje sporazumno prenesen na 27. rujna 1891. Predsjednikom svečanostnoga odbora izabran je g. Ivan pl Radić, a tajnikom obaju odbora g. Gedeon pl. Štauduar.

Medju povjerenici, koji riedkom gorljivošću sabirahu milodare, valja iztaći u prvom redu g. Franju Badla, župnika i podarcidjakona u Kapeli, g. Milana Kučenjaka, župnika i poparcidjakona u Ivancu, ter g. Fabijana Grgesinu, kapelana u Novoj Gradiški. Dugujući umjetniku Rendiću na privredi jošte iznos od 670 for., koji ćemo tečajem godine dana izplatiti, nemamo naravno viška, a niti brige, da s njim razpolažemo. Uz ove prilike podigla je Krapina, poduprta dašto dobrovoljnimi milodari rodoljuba, velikomu pokojniku čedan spomenik, koji će se za nekoliko časaka odkriti. Odkriveni spomenik bit će vidivi izraz harnosti i štovanja prema mužu, koji na osvitku našega preporoda vodjaše kolo. Spomenik, koji je svaki Krapinčan, svaki Hrvat dru. Ljudevitu Gaju u svom srdcu podigao, stoji već dugo, dugo, pa će se razvaliti tada, kad nestane posljednjega Krapinčana, posljednjega Hrvata. . .

U Krapini, 27. rujna 1891.

Predsjednik: Milan Vrabčević. Tajnik: Gedeon Štauduar.

Po tom je naš vrli umjetnik g. Andrija Fijan krasnoslovio glasno i zanosno prigodnu pjesmu Božidara Kukuljevića. Iza deklamacije ocrtao je župnik Ivan Jakovina u poduljem govoru velike zasluge i slavna djela Ljudevita Gaja. Reče, da se tim spomenikom Krapina odužuje harnoj uspomeni svoga najodličnijega sina, dra. Ljudevita Gaja, odužuje se hrvatska domovina jednomu od najvećih i najzaslužnijih svojih sinova, jer u njem slavi svoga uzkrisitelja i preporoditelja. Govornik se je za tim osvrnuo na ono doba našega narodnoga života, u koje pada porod, živovanje i djelovanje dra. Ljudevita Gaja, i prikazao u glavnim crtama stanje Hrvatske u političkom, kulturnom i socijalnom životu.

Ta je slika, kako je poznato, tužna i žalostna. Da narod probudi i preporodi, Krapina dade domovini sina, dra. Ljudevita Gaja. Kad govoraše, med s ustiju proljevaše, otrovne striele sipaše, srca osvajaše. Iz tudjine povrati se u domovinu naoružan obsežnim znanjem, opasan štitom tople ljubavi za hrvatske i slavenske svetinje, duhovit i oštrouman, neustrašiv i odvažan, rječit kao nitko, a cielo mu biće protkivala agitatorska žica. Takov se pojavi na pozornici domovine u čas, kad joj je bilo da izdahne. O toplo njegovo srce upalila se srca mladih Ilira u sveti plam domovinske ljubavi, pak pjevaj pjesme, uredjuj noviue, piši knjige, brani pravice, sklapaj družtva, sljubljuj Slavene. Gaj je uz ina poznata velika djela stvorio i prigrlio narodnostnu ideju; on je prvi napisao na svoj barjak cjelokupnost domovine Hrvatske u svojoj himni »Još Hrvatska ni propala«, pa po tom samo on ima pravo, da se diči prvenstvom misli o solidarnosti. Govornik ističe velike Gajeve zasluge na prosvjetnom, a napose na političkom polju, pa suglasno s dr. Šulekom tvrdi: Gaj rodi Jelačića, a Jelačić rodi malo iza toga vremena Strossmayera. Pod vodstvom pak te dvojice Hrvatska se oslobodila i uljudila. Govornik je svršio svoj govor ovim apostrofom: »Bezsmrtnim si ti medju Hrvatima postao velikim bezsmrtnim djelima svojim, koja će se sa harnošću potomstvu pripoviedati, dok bude hrvatskoga svieta. Ti živeš, da vječitim uzorom hrvatskoj omladini sjaš primjerom marna i pregnutljiva mladića, oduševljena i zanosna otačbenika, neumorna i neutrudljiva radnika, mukotrpna i pregorljiva patnika. Ti živeš u svom programu, koji si povadio iz duše i srca Hrvatske, koji po tom ostaje programom pravih i zdravih Hrvata do vieka, pa u tri rieči glasi: složnim radom do prosvjete, prosvjetom do slobode, slobodom do cjelokupne neodvisne Hrvatske; sloga svih Ilira, solidarnost svih Slavena. To je tvoj sveti zapis, od koga ozbiljni otačbenik odstupiti ne smije. Ti živeš i živjet ćeš u duši cieloga hrvatskog naroda do vieka, koji si ti k svjetlu i slobodi poveo. Ovaj spomenik, koji je samo taman odsjev onoga vječitog i trajnog spomenika, što ti ga je cieli hrvatski narod u svom srcu i duši podigao, neka bude trajnim rječitim svjedokom tvoje veličine, viestnikom tvojih vrlina, slaviteljem krepostnika, trajna pobuda i opomena, da tvojim stopama stupamo. Štovanje naše bit će nasljedovanje djela tvojih.«

Poslije toga govora zamoli predsjednik g. Vrabčević podžupana g. Štrbca, da odkrije spomenik. Spomenuvši u kratko velike zasluge Gajeve, dade podžupan znak, da se odkrije spomenik. U to skinuše zastor, a na ukusno izradjenom stalku pokaza se krasno poprsje Gajevo, remek-djelo Rendićeva genija. Oduševljeni narod klicaše: Slava Gaju! Živio Rendić! Na podnožju spomenika položiše izaslanici grada Zagreba, pojedina družtva i rodjaci liepi broj prekrasnih vienaca.

Vili pjesme. — Udovica. — Blaženoj sjeni dra. Ljudevita Gaja. — Gospoda Golovljevi. — Jubilarna izložba hrvatsko-slavonskoga gospodarskog družtva u godini 1891. — Listak.

Uredjuje J. Pasarić. Vlastničtvo i tisak Dioničke tiskare.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 10. listopada 1891.

Br. 41. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja cena poštom i domaćim u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Memento!...

Od ljudskoga pametara
U Dunav se Drava slieva,
A kraj Drave veseo Hrvat
Uviek istu pjesmu pjeva:

„Oj da sam ja Dunav rieka,
A ta Drava da je vino,
Popio bih rieku Dravu
Za te, sladka otačbino!“

Susjedi mu preko Drave
Smijući se šapću samo:
„Pijte, pijte, vesel'te se,
Mi radimo, a slušamo.“

Jovan Hranilović.

Udovica.

Pripoviest iz 18. vieka. Napisao J. E. Tomić.

(Svršetak.)

Kanonik privoli, i drugi dan za tim odvezoše se njih dvojica u Varaždin, gdje su kod županije brzo izposlovali, da se na plemićko imanje Konšćinu postavi kurator poradi malodobne djece pokojnoga Magdića.

Gospodi kod županije upravo je godilo, što su mogla spremiti tu nepriliku Zani, jer je bio svuda omražen sbog svoje bahatosti i škrtosti.

Kuratorom imenova županija samoga asesora Bedekovića, preporučiv mu, da što bolje skrbi za korist djece i udovice.

Zana nije ni slutio, što se je medjutim radilo. Bijaše pak vrlo iznenadjen, kad mu je jednoga dana došao u pohode veliki sudac s asesorom Bedekovićem, ter mu priobćio, da mu županija oduzima upravu imanja, pa ju predaje u ruke uglednoga i poglavitoga gospodina Antuna Bedekovića, asesora slavne judicijarne tabule.

Zana probliedi, kad je razumio odluku županije.

— Zašto se to meni čini, gospodo? — upita nesigurnim, drhtavim glasom. — Nisam li ja ovo zapušteno imanje uredio, da se sada broji medju najljepša i najbolja plemićka imanja u Zagorju...

— Istina je, ali imanje ipak ništa ne nosi... — primieti lukavo veliki sudac, komu su sve okolnosti bile dobro poznate.

— Tko to može kazati...? — zaleti se Zana u rieč povjereniku oblasti... — To imanje nosi mnogo, vrlo mnogo...

— Komu...? — presieče mu sada rieč asesor Bedeković, u kom je već kipjelo, pa je jedva čekao, da može po svoju ščepati za šiju mrzka čovjeka — komu nosi...? Vam možda, ... a udovici, djeci, kojoj pripada to dobro kao očevina?...

Zana se silno smete s tih rieči.

— Znamo mi, — produlji asesor, — da imate na svoje ime uloženih tisuća kod zagrebačkoga kaptola...

Te tisuće izvadili ste iz ovoga imanja, koje je očevina djece Magdićeve, pa recite sada, što ste spravili za tu djecu . . . ?

— Djeca dobivaju, što trebaju . . . — odgovori otresito Zana.

— Tako . . . ? I vi mislite, da je tim svršen račun . . . ? — prihvati opet naš Bedeković. — Onih dvadeset i toliko tisuća, uloženih kod kaptola zagrebačkoga, ne ćete vi dobiti u ruke, nego će se dieliti na dvoje . . .

— Šta ? — ciknu Zana. — Moj novac, što sam ga težkim trudom stekao, da mi tko otme . . . ?

— Šutite ! — prodere se veliki sudac na Zanu, vidjevši, kako se je bivši kmet uzgoropadio. — Sada se o tom radi, da predate upravu imanja u ruke plemenitoga gospodina asesora, a ostalo doći će kasnije na red . . . Mi ćemo sada sastaviti inventar, a vi ćete nam istinito i vjerno kazati sve, što se nalazi na ovom imanju.

Pokunjen podje Zana za komisijom, koja uze vrlo točno popisivati sve gibivo i negibivo na imanju. Zana uvidi, da je sada odzvonilo njegovoj vlasti i da nema za nj više prilike, da se tudjim dobrom obogaćuje.

U ključarevu stanu nadjoše gospoda Gitu, gdje pere rublje sa služkinjami. Jedva ju prepoznaše. Osušila se do kostura, kosa joj na pol posiedila, a lice i čelo bijaše puno bora, što bijaše najbolji dokaz njezina stradanja i mukotrpna života.

Opazivši asesora trže Gita pregaču k licu i briznu u gorak plač.

— Vaša milosti . . . ! — stade mucati asesor u velikoj uzbudjenosti . . . — ta je li moguće . . . ja ne vjerujem svojim očima . . .

Gita ne odgovori ni rieči, već samo jecajući kimaše glavom.

— Tako li vi postupate sa ženom, kojoj imate sve zahvaliti ? — planu asesor na Zanu, koji je iza njegovih ledja stajao. — Zar je za nju, tako slabu i obnemoglu, težki taj posao ? Sram vas bilo !

Asesora je to, što je sada vidio, tako uzbudilo, da je pograbio Gitu za ruku i povukao ju za sobom iz praonice.

— Idite gore u vaše sobe, — reče joj s toplim saučešćem, — tu nema za vas mjesta.

— Gospoda se varaju, — stade se izvinjavati Zana, ako misle, da ju ja silim na ovakav rad. Ona sama tako hoće . . .

— Ne govorite ništa, . . . — okosnu se na nj asesor — mi to sve dobro znamo.

Gospodin asesor, već od naravi vrlo naprasite ćudi, tako se je osorno ponašao prama Zani, da je ovaj postao malodušnim poput djeteta. Osjećao je, da se je na nj oborila sila oblasti, kojoj se ne može oteti. Najviše ga je uznemirivalo ono, što je asesor spomenuo o tisućah uloženih kod zagrebačkoga kaptola. Nije moguće, da će morati taj novac dieliti sa svojom pastorčadi . . . ? Ta to ne bi ni pravo bilo. — On se je toliko mučio, dok je to privriedio, pa sada da diele s njim mučnu tu privriedu oni, kojih ni blizu ne bijaše, dok se je on kinio i radio.

Ali je ipak gospodin asesor nešto takova natuknuo, a njegov je upliv velik. Sva će gospoda držati s njim i dozvoliti sve, što bude tražio u ime djece. Zana se je sada istom prvi put pokajao, što je tako osamljeno i nedruževno živio, ne stekav ni jednoga prijatelja, na koga bi se mogao u nuždi obratiti. Uz to bio je neuk i nije mogao razsuditi, što mu se može dogoditi, ako bi se zakonito postupalo. Pa onda to kuratorstvo. To ga je najviše smetalo. Dva gospodara ne mogu biti u jednoj kući, a da on bude podložan kuratoru, to mu nikako nije išlo u glavu. Kraj kuratora ne bi već mogao za se raditi. a kad je tako, šta će mu onda imanje, šta mu je stalo do Hrvatske ?

Dok su gospoda popisivala imovinu, Zana je neprestano razmišljao o svom položaju, tražeći zgodan izlazak iz njega. Na večer, čini se, da je bio na čistu, jer se je u jedan put sav promienio. Postao je vrlo ljubezan s izaslanom gospodom i htio ih kod večere što većma udobrovoljiti. Kad je Gita ustala od stola i otišla spavati u svoju sobu, uhvati Zana priliku, da s gospodom u četiri oka iskreno i povjerljivo govori.

— Neka mi oproste poglavita gospoda ! — poče Zana vrlo blagim glasom, — ako ih upitam, što se sve traži od mene . . . ?

Asesor i veliki sudac sgledaše se.

— Traži se, — prihvati rieč asesor, — što djeci, vašoj pastorčadi, pripada, . . . vi ste, moj domine, samo za se skrbili i novce na stranu metali, a na ubogu djecu, kojoj ovo imanje pripada, niste ni mislili . . . to nije kršćanski, . . . toga ne bi ni Lutoran učinio . . .

— U mojih ruku nije se ništa izgubilo . . . reče Zana smjerno i ponizno, — ako gospoda misle, da djeci šta pripada, novci su tuj, mogu svoje dobiti . . .

— Vi ste dakle pripravni, — uleti mu asesor u rieč, — to je pametno, . . . inače biste mogli imati samo još većih neprilika, . . . mogli biste i sve izgubiti, što imate tamo kod kaptola . . .

— Ma za Boga, gospodo ! . . . to ipak ne bi bilo pravo, — reče Zana odlučno. — Cio sviet, pa i vi, gospodo, dobro znate, da sam radio kao crv i da je najviše moja zasluga, ako sam šta stekao . . .

— Istina je, — umieša se sada veliki sudac, ali da niste imali toga imanja u ruku, ne biste bili ništa steći mogli.

— Tako je, — potvrdi asesor. — To imanje je fundamentum (temelj) vašega imutka. Iz njega ste sve izvadili, što imate . . . Vidite, dakle, da ne može biti sve vaše, što ste ovdje privriedili . . .

— Što, dakle, traže gospoda u ime djece ? — upita Zana mirno, pošto je već prije učinio bio račun sam sobom.

Gospodin asesor i veliki sudac počeše sada medju sobom govoriti latinskim jezikom, kojega Zana nije razumio. Posavjetovaše se, koliko bi tražili za djecu Magdićevu. Zana je nestrpljivo čekao, što li će mu gospoda odgovoriti na njegovo pitanje, a ujedno se u sebi jedio, što izaslanici govore pred njim latinski, što *obično* rade gospoda napram slugam ili kmetovom svojim.

— Čujte, domine! (Ovako je asesor zvao obično ljude, koje je htio omalovažiti.) — Mi smo se evo sporazumjeli, da od gotovih novaca, koje imate uložene kod kaptola, dobiju djeca Magdićeva polovicu, a osim toga da im pripane sav fundus instructus na imanju.

Zana se zamisli. On je bio spreman, da ustupi jednu trećinu svoje uložnine djeci, a kurator evo traži cielu polovicu. To mu se je činilo premnogo. Nu s druge strane bojao se, da ne će ni toliko dobiti, ako oblast uzme stvar u ruke . . . Zana uze sada ponovno u glavi računati. Kod kaptola imao je dvadeset četiri hiljade uloženih novaca . . . Za dvanaest hiljada, koje bi njemu pripale, može uzeti u zakup najljepše puste prieko u Ugarskoj i obogatiti se preko noći. A u Ugarsku svakako će ići, jer mu ovdje nije bilo obstanka, . . . zato nije mario za sermiju, koju je imao ostaviti djeci.

— Gospoda doduše mnogo traže, — reče Zana, razmisliv ovako, — ali neka bude. Djeci budi polovica, a meni polovica. Ako je s voljom gospodinu kuratoru, možemo odmah sjutra otići u Zagreb i urediti stvar.

Asesor jedva dočeka ponudu Zaninu i odveze se s njim u Zagreb. Tu su pred kaptolom, — coram loco credibili — (pred vjerodostojnim mjestom) sastavili pismenu nagodu po jučerašnjem dogovoru i time uredili neugodnu ovu stvar, koja je srećnije izpala, nego je gospodin asesor i očekivati mogao. Zana podiže svojih dvanaest tisuća for., a ostala polovica ostade i nadalje uložena kod kaptola za korist Magdićeve djece.

Gospodin asesor vrati se za tim sa Zanom natrag u Konšćinu, gdje je trebalo udesiti novu upravu toga imanja. Drugi dan poslije povratka iz Zagreba izjavi Zana kuratoru, da ide na put.

— Kamo? — pitaše ga asesor, koji je takova šta očekivao.

— U Magjarsku.

— Dobra misao . . . a vaša žena?

— Zana sleže ramenima i ne odgovori ništa.

— No, mi ćemo već za nju skrbiti! — reče asesor. — Vi i onako niste jedno za drugo.

Zana ne reče i sada ništa, već se nakloni asesoru, koji se je vladao kao gospodar u svojoj kući, i ode u Gitinu sobu.

Našao ju je gdje leži u naslanjaču, jer se je osjećala bolestnom.

— Ženo, ja odlazim! — reče suho i ravnodušno.

Gita se pridiže u naslanjaču i zimno pogleda svoga muža.

Vraćam se u svoju domovinu, — produlji Zana, — jer mi ovdje obstanka nema . . . Za te je skrbljeno i za tvoju djecu . . . . — pridoda Zana, čim je htio kazati, da nje ni njezine djece uza se ne treba. Gita ga je dobro razumjela i te su ju rieči obradovale.

— Ne ću se tako skoro vratiti . . . možda *nikada*...

— Kako te volja! — izusti jedva čujno Gita najvećim mirom.

— Dakle s Bogom!

— S Bogom!

Zana, niti ne pruživ ruke ženi na rastanak, okrenu se i podje k vratima . . . Tu se okrenu samo da vidi, kako se doima Gite njegov odlazak . . . Hladan mir počivao je na njezinu licu . . . Ni traga ne bijaše kakovoj uzbudjenosti.

Ljutito zalupi Zana vrata za sobom i nestade ga.

U isti čas baci se Gita na koljena i uzdigavši prama nebu mršave svoje ruke uzkliknu iz dna duše:

— Hvala ti, Svemogući!

XXI.

Jadnici se činilo, kao da se je preporodila. Dosada nevoljna robkinja svoga muža — tirana, osjećala se sada slobodnijom i gospodaricom u svom domu. Težko robotanje u kući i gospodarstvu imalo je prestati za uviek, jer je gospodin kurator „njezinoj milosti“ (toga naslova nije bila već davno čula) preporučao najveću pazku za slabo njezino zdravlje . . . Ona je i sama željela, da sada čuva što više može svoj život i zdravlje . . . Istom sada, poslije odlazka svoga muža, kad je popustila napetost volje i snage, osjećala je, kako su joj sile malaksale . . . Jedva se je micala, a nedušljivost, koje se je prije godinu dana zadobavila, postajaše sve to nesnosnijom . . . Asesor je odmah razabrao težko stanje svoje štićenice i odazvao Magdalenu iz samostana . . . To je diete postalo već podpunom djevojkom i bilo je majci u svem na pomoć... I susjedi sjetili se sada Gite . . . Znali su oni, da nije kriva, što se je odtudjila od dobrih svojih znanaca i prijatelja, pa su zato, čim je Zana ostavio Konšćinu, jedan za drugim kao po dogovoru dolazili u posjete siroti Giti, da ju potješe i razbistre starom iskrenom srdačnošću...

Ti dobri susjedi, koji su se u boljih vremenih naužívali do sita Gitina gostoljublja i prijateljstva, bijahu gorko iznenadjeni time, kako su ju našli . . . „Odzvonilo je siroti!“ bijaše jedan glas svih, koji su ju vidjeli poslije duljega nevidjenja.

Jednoga dana banu u Gitin dvorac davno nevidjeni gost. Bijaše barunica Pudencijana. Prošlo je više godina, što se nije sastala s Gitom, s kojom se je razkrstila poslije one nemile zgode s Jelenom, poradi koje se je Škrlec odvratio od nje. Barunica je ipak dobro znala, što Gita radi i kako živi. Kipjela je od jeda, čuvši za njezino bogomoljstvo, o kom je znala, da nema nikakova koriena u Gitinu srcu, a čuvši kasnije za njezinu udaju za Zanu, učinila je križ,

što no vele, nad Gitom i svim njezinim životom. Nije marila o njoj ništa više čuti ni znati.

Poslije ipak, kad je i preko svoje volje doznala za težko robovanje nesretne udovice u novom braku, počela je osjećati saučešće za nekadašnju miljenicu svoju i malo je trebalo, da nije došla u Konšćinu, da pozove na red nezahvalnoga kmeta vesprimskoga biskupa.

Odlanulo joj, kad je čula, da se je Zana odselio iz Hrvatske i ostavio Gitu samu na njezinu imanju. Znala je odprije, da sirota poboljeva i da joj nema duga života, pa se je riešila, da ju posjeti i s njom se izmiri.

Čim je unišla u poznate odaje Gitina dvorca, počela se barunica javljati domaćici svojim gromornim glasom:

— No gdje si?... Zar me se bojiš?... Margarito!...

Gita prepozna odmah baruničin glas i s nekim nutarnjim strahom otvori polagano vrata svoje sobe.

— Tu si, no! — viknu barunica, opazivši Gitu, koju je jedva prepoznala. — Per amorem Dei (za ljubav Božju), kako mi izgledaš! — govoraše dalje barunica promatrajući Gitu, koja je suznih očiju pristupila velikašici i smjerno joj poljubila ruku.

— Čula sam, da si bolestna! — produlji barunica, uvalivši se po svom običaju u naslanjač, — ali nisam mislila, da ću te ovakovu naći... Ti Jezuite pomutiše ti zdravu pamet, a onaj bećar, tvoj drugi muž, ubio te... Čula sam sve, što se je dogadjalo za moga izbivanja, i dosta sam se najedila poradi tvojih budalaština... Ali ja ću da zaboravim sve... neka ti je prošteno od mene... — I rekavši to privuče k sebi plačuću Gitu, ter ju poljubi u prosiedu kosu vrh čela.

— Ala si posiedila,.. dakako ne od starosti kao ja, već od patnje i žalosti... Šta ćemo! Bog je tako htio... a kako su ti djeca?...

— Magdalena je u mene! — odgovori Gita... — Ona me dvori i njeguje... divno djevojče...

— A Jelena?...

— Ona se tudji od mene...

— Jesi li ju zvala k sebi?...

— Ne,... bojim se, da se ne bi odazvala mojemu pozivu...

— Prevarila si se... ona me je i te kako molila, da ju dovedem do tebe... no pa ja sam ju dovela...

— Jelenu? — viknu radostno Gita siputljivim glasom.

— Da, nju... čeka vani na hodniku, dok ju zovnemo;... bojala se, da ju ne ćeš primiti...

Materinska ljubav probudila se u taj čas svom silom u Gitinu srcu.

— Ah, kako ne bi! — govoraše ona mekim raznježenim glasom. — Jedva čekam, da ju mogu zagrliti... Jeleno, Jeleno! — vikaše Gita, idući k otvorenim vratima hodnika.

Na taj zov pojavi se na pragu mlada krasna žena s dvogodišnjim djetetom na ruci. Bijaše to unuk Gitin, izrezana slika očeva.

— Djeco mila! — zarida od radosti Gita i ogrli mršavim svojim rukama kćer i unučića, koji se je u tom zagrljaju izticao kao angjeo izmiritelj izmedju matere i kćeri. Pametnim svojim okom pogledaše diete čas Gitu, čas svoju majku, kao da se čudi tomu prizoru.

— Ah, kako sam sretna, kako sretna! — kliknu Gita, uzevši od Jelene unučića, koga strastveno pritisnu na grudi. — Samo daj mi sada zdravlja... i života, milostivi Bože!

Ubogoj nije se za dugo ta želja izpunila. Njezina bolest vrlo se pogoršala u nastavšoj hladnoj jeseni i Gita morade leći u krevet. Dva mjeseca za tim učini smrt kraj njezinu životu. Umrla je u naručaju svoje djece, što joj bijaše najveća utjeha na samrti.

Viest o smrti Gitinoj razniela se već drugi dan po Zagrebu. Doznaše za nju i samostani i crkve, kojim bijaše Gita u svoje vrieme velikom dobrotvorkom. Ali ni jedno zvonce nije s njihovih zvonika zakucalo na molitvu za pokoj njezine duše, niti je i jedna zadušnica služena za bivšu dobrotvorku.

Tako sviet plaća.

Gospoda Golovljevi.

Roman M. E. Saltykova Ščedrina, s ruskoga preveo Stjepan Lukić.

(Nastavak.)

IV. Nećakinja.

Juduška ne dade Petinjki novaca, ma da je, kao dobar otac, naložio, neka mu se na polasku metne u kola i piletine, i teletine i pite. Zatim uza svu zimu i vjetar osobno izadje van, da isprati sina i vidi, je li mu dobro sjediti, da li si je dobro umotao noge. Kad se je vratio u kuću, dugo je stajao kod prozora u blagovaonici, krsteći i blagosivajući kola, koja odvezoše Petinjku. Riječju ovršio je sav obred, kako valja, po rodjački.

— Ah, Petjka, Petjka! — reče, — zločest si ti sin! Kaku si nesreću donio... ah—ah—ah! I kako si mogao živjeti tiho i lako, mirno i lijepo, s ocem i sa starom bakom — al ne! Ah, ti! Mi imamo svoju volju u glavi i živjet ćemo po svojem umu! Evo ti tvoj um! Ah kolike li nesreće!

No nijedna mišica pri tom ne drhtnu na njegovu drvenome licu, ni jedna nota u njegovu glasu ne zazvuči čimgod, što je slično na tužbu protiv razmetnoga sina. U ostalom niko i nije čuo njegovih riječi, jer je u sobi bila samo Arina Petrovna, koja je pod utjecajem tek prepaćenog potresa nekako najedared izgubila svaku energiju i sjedila za samovarom, otvorivši usta, ništa ne čujući i bez svake misli gledajući preda se. Zatim život okrenu po prijašnjem, pun isprazne brige i kojekakih trica i kučina.

Protiv očekivanja Petinjkina Porfirij Vladimirić podnese materino prokletstvo dosta mirno i ni za dlaku ne popusti od onih zaključaka, koji su, da tako rečem, uvijek gotovi sjedili u njegovoj glavi. Istina, malo poblijedi i baci se k materi s krikom:

— Mamice, dušice! Bog s vama, umirite se! Bog je milostiv, on će dobro urediti!

No te su riječi bile više izraz brige i straha za mater, nego za se. Postupak Arine Petrovne bješe tako nenadan, da se Juduška nije sjetio ni pritajiti se uplašenim. Još je u oči istog dana mamica bila dobra s njime, šalila se, igrala se s Evpraksejuškom duraka — očevidno bit će, da je samo na čas planula, i da tu nije bilo nikake „prave namjere“. Zbilja, vrlo se je bojao mamičina prokletstva, no zamišljavao si ga je sasvim inače. U njegovu se praznom umu cijela slika stvori: ikone, zapaljene svijeće, mamica stoji nasred sobe, strašna, pocrnjela lica... i proklinje! Zatim: grom, svijeće se ugasiše, zavjesa se podera, tama pokri zemlju, a gore se sred oblaka vidi rasrdjeni lik Jehovin, rasvijetljen munjama. No jer se nije dogodilo ništa slična, to znači, da se je mamica na prosto uzrujala, — i ništa više. Pa i nije bilo uzroka, da na „pravi način“ prokune, jer u posljednje vrijeme nije ni bilo med njima zadjevice. Od onog je doba, kad je posumnjao, da li tarantas pripada mamici (Juduška je u sebi priznao, da je *tada* bio kriv i zaslužio prokletstvo) mnogo vode proteklo; Arina se Petrovna smirila, a Porfirij Vladimirić samo mislio o tome, kako bi umirio dobru mamicu.

— Rdjavo je sa staricom, ah vrlo rdjavo! Već se je počela zaboravljati! — tješio se on. — Sjedne sirota, da se igra duraka — pogledaš, a ona drijema!

Po duši valja reći, da ga je slabost Arine Petrovne uznemirivala. Nije se još spremio na njezinu smrt, nije razmislio ništa, a ni mogao da uredi sve račune: koliko je bilo u mamice glavnice pri odlasku iz Dubrovina, koliko je ta glavnica godišnje mogla nositi dohotka, koliko je mogla od tog dohotka potrošiti i koliko prištediti.

— Starica je dosta jaka! — katkada bi maštao, — ne će potrošiti *svega* — gdje bi potrošila! Kad nas je ono dijelila, imala je lijepu glavnicu! Zar da nije dala štogod sirotama — ne, i sirotama ne će mnogo dati! Ima starica novaca, ima!

No te mašte nijesu prikazivale ništa ozbiljna i odlijetale, ne ostajući u njegovu mozgu. Masa je svadgašnjih sitnica i osim toga bila preogromna, da bi je trebalo povećavati novinama. Porfirij Vladimirić sve odgadjao i odgadjao, i istom poslije nenadanog prokletstva uvidi, da valja početi.

U ostalom katastrofa dodje prije, nego je mislio. Drugi se dan iza odlaska Petinjkina Arina Petrovna odveze u Pogorjelku i nije se više vraćala u Golovljevo. Mjesec je dana provela u pravoj samoći, ne izilazeći iz sobe i rijetko dozvoljujući si, da progovori koju riječ sa služinčadi. Ustavši jutrom, po navadici bi sjela za pisaći stol, po navadici počela premetati karte, no gotovo nikada ne bi svršila i kao ukočila se na mjestu s uperenim očima u prozor. Što je mislila i da li je u opće što mislila — to ne bi mogao pogoditi ni najpronicaviji poznavalac najvećih tajna ljudskoga srca. Činilo se, da se je htjela nečesa sjetiti, makar na priliku toga, kako je dopala amo, med ove stijene, i — nije mogla. Afinjuška, uznemirena njezinim šutanjem, zagledavala u sobu, popravljala na naslanjaču vanjkuše, kušala da razgovara o čemgod, no dobila bi samo kratke odgovore. Dva puta je od onog doba Porfirij Vladimirić dolazio u Pogorjelku, zvao mater u Golovljevo, nastojao, da je razgrije, govoreći joj o gljivama, karasima i drugim golovljevskim poslasticama, no ona se samo čudno osmjehivala na njegove predloge.

Jednog jutra po običaju htjede da ustane s postelje, no nije mogla. Nije osjećala nikakog osobitog bola, ni na što se nije tužila, već na prosto ne mogaše da ustane. Što više, to je baš i nije uznemirilo, kao da je zbilja bilo sve u redu. Jučer je još sjedila kod stola, imala je snage da hoda — sad leži u postelji. Ponekuda je osjećala, da joj je i spokojnije. No Afinjuška se zabrinu i potajno posla glasnika k Porfiriju Vladimiriću.

Juduška dodje rano jutrom drugi dan; Arini Petrovnoj bješe već mnogo gore. Raspita služinčad, što je mamica jela, da li si nije dozvolila štogod suvišna, no dobi odgovor, da Arina Petrovna nije već cio mjesec gotovo ništa jela, a od juče se baš sasvim i odrekla hrane. Rastuži se Juduška, mahnu rukama i, kao dobar sin, prije nego će da udje k materi, ogrije se u djevojačkoj sobi kod peći, da ne bi bolesnici naškodio hladni zrak. I odmah (on imaše, što se tiče pokojnikâ, nekakav djavolski njuh) poče sve uredjivati. Raspita za popa, je li kod kuće, da se u slučaju potrebe može po nj odmah poslati; upita, gdje stoji mamičin ormar s papirima, je li zaključan; dozove kuharicu i zapovjedi joj, neka priredi objed za nj.

— Ne treba mi mnogo! — reče, — ima li pilića? — no skuhajte pileću juhu! Možda ima suhog mesa — zgotovite komadić! Kakegod pečenke . . . i ja sam sit!

Arina Petrovna ležaše na uznak na postelji, otvorenih usta i teško dišući. Oči joj gledahu ukočeno, široko; jedna ruka visjela ispod zečjeg pokrivača i ukočila se u zraku.

Očevidno prisluškivala je štropot, što ga je prouzročio dolazak sinov, a možda su do nje dolijetale i same zapovijedi, koje je Juduška davao. Hvala spuštenim zastorima u sobi bijaše tamno. Stijenjevi dogarali na dnu svjetiljaka, i čulo se, kako su cvrkali dodirujući se s vodom. Zrak bješe težak i smrdljiv; duha od jako naloženih peći, od dima svjetiljaka, i od mijazama, bijaše nesnosljiva. Porfirij se Vladimirić, u pustenim cipelama, kao zmija dovuče k materinoj postelji, njegov se dugi i suhi lik čudno ljuljao, obavijen tamom. Arina ga Petrovna pratila uplašenim, začudjenim očima i stiskala se pod pokrivačem.

To sam ja, mamice! — reče. — Što vam je to danas! Ah — ah — ah! Sinoć nijesam mogao da spavam; cijelu sam se Božju noć preokretao; daj, mislim, da vidim, kako pogorjelski prijatelji žive! Jutros ustadoh, odmah upregoh kibitku s dva konja i — evo me!

Porfirij Vladimirić ljubazno kihotne, no Arina Petrovna ne odgovori, već se sve više i — više stiskavaše pod pokrivačem.

— No, Bog je milostiv, mamice! — nastavi Juduška, — glavno je, ne dajte se! Pljunite na bolest, ustanite s postelje i prodjite junački po sobi! Tako valja!

Porfirij Vladimirić ustade sa stolice i pokaza, kako se junački ide po sobi.

— Al čekajte, dajte da dignem zastor, pa da vas vidim! E! Ta vi ste, dušice, još junak! Valja se samo ohrabriti, pa Bogu se pomoliti, pa malo se nakicošiti — pa upravo odmah na ples! Evo sam vam donio svete bogojavljenske vodice, da pijete!

Porfirij Vladimirić izvadi iz džepa bočicu, uzme sa stola čašu, nalije i pruži bolestnici. Arina se Petrovna već maknu, da digne glavu, al nije mogla

— Sirotice bih . . . — zastenje ona.

— No, i sirotice će doći! Ah, mamice, mamice! Kako vi to najedared . . . tako! Malo se razboljeste i odmah klonuste duhom! Sve, sve će biti! I siroticama ćemo javiti, sve ćemo po redu uraditi! Ne žuri nam se. Još ćemo ja i vi poživjeti, i još kako poživjeti! Evo sad će nastati ljeto — ići ćemo zajedno u šumu po gljive, po maline, po jagode! Ako ne to, a mi ćemo poći u Dubrovino, da lovimo karase! Zapreći ćemo starog mrkova, pa se lagacko — lagacko voziti!

— Sirotice bih... — ponovi Arina Petrovna zaplašeno.

— Doći će i sirotice. Čekajte — sve ćemo dozvati, svi ćemo doći. Doći ćemo, pa ćemo sjesti oko vas. Vi ćete biti koka, a mi pilići... Pi-pi-pi! Sve će biti, samo ako se budete dali na šalu, pa drugima pružili primjer! Ali ovako ne, kad mislite bolovati! To nije lijepo, dušice! Ah, nije lijepo!

No makar kako se Porfirij Vladimirić trsio, da pošalicama ohrabri milu mamicu, njezine sile nestajahu svaki čas. Poslaše u grad po liječnika, i jer je bolesnica i dalje zvala sirotice, to Juduška vlastoručno napisa Aninjki i Ljubinki pismo, u kojem sravnjivaše njihovo ponašanje sa svojim, sebe nazivaše kršćaninom, a njih — nezahvalnicama. Noću dodje liječnik, no već bješe kasno. Arinu Petrovnu, kako se veli, u jedan dan „smotalo". Oko četiri sata noću poče agonija, a u šest u jutro Porfirij Vladimirić klečao kod materine postelje i jaukao!

— Mamice! mila mamice blagoslovite me!

No Arina nije čula. Njezine otvorene oči mutno gledale u daljinu, kao da je nastojala, da nešto shvati, no nije shvaćala.

Juduška takodjer nije shvaćao. Nije shvaćao, da je pred njegovim očima otvoreni grob prekinuo posljednju njegovu svezu sa živim svijetom, ugrabio posljednje živo biće, s kojim je mogao dijeliti gad, što ga je napunjavao. I da će se odsele taj gad, nemajući izlaska, sakupljati u njemu dotle, dok ga sasvim ne zaguši.

S običnim se zanosom baci u bezdno sitnica, koje su se ticale pogrebnog obreda. Dao služiti mise, naredjivao četrdesetdnevne molitve, raspravljao s popom, strugao nogama idući iz sobe u sobu, zagledavao u blagovaonicu, gdje je ležala pokojnica, krstio se, dizao oči prama nebu, ustajao noću, kradomice dolazio k vratima, prisluškivao monotono čitanje psalama i drugo koješta. Pri tome je bio ugodno začudjen, što nije tom zgodom imao osobitih troškova, jer je Arina Petrovna još za života opredijelila svotu za pogreb, napisavši vrlo potanko, koliko i na što valja upotrebiti.

Kad je Porfirij Vladimirić sahranio mater, odmah uze nastojati, da sazna za sve njezine prilike. Prekapajući papire, nadje do desetak raznih oporuka (u jednoj ga je od njih nazvala „nedostojnim"); no sve su bile pisane još u ono doba, kad je Arina Petrovna bila prava gospodarica, i bijahu kao nacrti. Zato je Juduška bio vrlo zadovoljan, što se nije morao bojati, izjavljujući se jedinim zakonitim baštinikom imutka, koji je ostao iza matere. Taj imutak bješe glavnica od pedeset hiljada rubalja i neke pokretnosti med kojima je bio i znameniti tarantas, što u malo nije bio jabukom razdora med sinom i materom. Arina je Petrovna brižno odijelila svoje račune od skrbničkih tako, da se je odmah moglo vidjeti, što je njezino, a što — siroticâ. Juduška se odmah izjavi, gdje treba, kao baštinik; zapečati papire, koji su se ticali skrbničtva, porazdade služinčadi oskudnu materinu garderobu; tarantas i dvije krave, koje su, po oporuci Arine Petrovne, bile označene pod rubrikom „moje", otpravi u Golovljevo i zatim se, kad je dao odslužiti zadnju misu, krene kući na svoje imanje.

— Čekajte mlade gospodarice, — reče ljudima, koji se sakupiše u hodniku, da ga isprate; — dodju li — dobro! Ne dodju li — kako znaju! Ja sam sa svoje strane sve učinio, račune sam skrbničke uredio, ništa ne sakrih, ništa ne zatajih — sve sam radio svima na oči. Glavnica je, što je ostala iza mamičine smrti, moja — po zakonu; tarantas i dvije krave, koje sam otpravio u Golovljevo — takodjer su moje po zakonu. Možda je

što šta od moga *ovdje* ostalo — no, Bog s njime! Sirotama je i Bog naložio da se daje! Žao mi je mamice! Dobra je bila starica! Evo i za vas se je, za služinčad, pobrinula i ostavila vam svoju garderobu! Ah, mamice, mamice! Ne uradiste, dušice, lijepo, što nas ostaviste sirotama! No, ako se već tako Bogu hoće, to ćemo se i mi pokoriti njegovoj svetoj volji! Samo da bude vašoj duši dobro, a na nas . . . Što i treba na nas misliti!

Za prvim grobom brzo dodje i drugi.

Prama sudbini se je sinovoj Porfirij Vladimirić ponio dosta čudnovato. Novina nije dobivao, ni s kime ne dopisivao, zato nije mogao ni od kud ništa da sazna o Petinjki. Teško da je i želio što saznati o njemu. U opće to bješe čovjek, koji se je uklanjao svim neprilikama, koji je do ušiju zagrezao u blato kojekakih trica i kučina i čije biće, toga radi, nigdje i ni u čem nije ostavilo iza sebe tragova. Takih ljudi ima dosta na svijetu, i svi oni žive zasebice, ne umijući i ne želeći se ničemu uteći, ne znajući, što ih čeka u slijedećem času, i raspršuju se pod konac, kao što se raspršuju mjehuri kiše. Nema u njih prijateljskih spona, jer za prijateljstvo treba općih interesa. Trideset se je godina redomice Porfirij Vladimirić vucario po uredu; zatim je nekog prekrasnog jutra nestao — i niko to nije zamijetio. Zato i saznade o sudbini, što je stigla sina, posljednji, kad se je vijest raširila već med služinčad. No i tu se pritaji, da ništa ne zna, tako, kad se je Evpraksejuška zarekla spomenuvši jedared o Petinjki, da je zamahnuo na nju rukama i rekao:

— Ne, ne, ne! Niti znam, niti sam čuo, niti hoću da čujem! Ne ću da znam za njegova gadna djela!

Napokon ipak morade saznati. Dodje od Petinjke pismo, u kojem pisaše, da mu valja otići u jedan od udaljenih gubernija, i moljaše, ne bi li mu otac htio slati štogod za uzdržavanje u novom njegovu položaju. Cio je dan iza toga Porfirij Vladimirić bio kao bez glave, letio iz sobe u sobu, zagledavao u ikone, krstio se i uzdisao. Pred veče se ipak savlada i napisa:

„Zlotvorski sine Petre!

„Kao vjeran podanik, koji štuje zakone, ne bih morao ni odgovarati na tvoje pismo. No, kao otac, podan ljudskim slabećama, ne mogu od sućuti da uskratim dobra savjeta djetetu, koje se je svalilo svojom krivnjom u ponor opačina. I tako evo u kratko mog mnijenja o toj stvari. Kazan je, koja te stiže, teška, no zaslužio si je potpuno — to je prva i najglavnija misao, koja te odsele mora pratiti u tom novome životu. A svih se ostalih naslada i uspomena na njih moraš da kaniš, jer u tvome položaju sve to može samo da razdraži i pobudi nezadovoljstvo. Već si okusio gorki plod oholosti — pokušaj i plod poniženja, tim više, što ti ništa drugo u budućnosti ne preostaje. Ne viči na kaznu, jer te glavarstvo i ne kazni, već samo pruža sredstva za poboljšanje. Zahvaliti za to i nastojati izgladiti počinjeno — o tome ti valja neprestance misliti, a ne o raskošnom sprovadjanju vremena, za koje niti ja ne znam, koji nikada nijesam bio pred sudom. Slijedi ovaj savjet zdravog razuma, i preporodi se za nov život, preporodi se sasvim, zadovoljujući onome, što glavarstvo po svojoj milosti drži za nužduo da ti naznači. A ja ću sa svoje strane moliti Darivaoca svih milosti, da ti dade jakosti i pokoja, i baš sam danas, kad pišem ove retke, bio u crkvi i vruće se molio za sve. Zatim te blagosivljem na novome putu i ostajem — rasrdjeni, no još te ljubeći tvoj otac —

Porfirij Golovljev."

Ne zna se, je li Petinjka dobio to pismo; no ne prodje ni mjesec dana, od kako je bilo poslano, a Porfirij Vladimirić dobi službenu obavijest, da mu je sin, ne došav do mjesta progona, putem legao u nekom gradu u bolnicu i umro.

Juduška ostade sam, no ipak još nije pojmio, da se je sad s tim novim gubitkom sasvim osamio i ostao licem u lice s jedinim svojim licemjerjem To se dogodi skoro iza smrti Arine Petrovne, kad je bio sav prenatrpan računima. Čitao sve papire pokojničine, sračunavao svaki groš, tražio savez ovog groša sa skrbničkima, ne želeći, kako govoraše, ni sebi prisvojiti tudje, ni svoje dati drugome. Pri svem mu se tome i ne nadavaše pitanje, zašto sve to radi i ko će se okoristiti plodovima njegova nastojanja? Od jutra je do večera sjedio za pisaćim stolom, kritizujući naredbe pokojničine, a i fantazirajući, da je bajagi malo po malo zapustio i račune svog vlastitog gospodarstva.

I sve se u kući stiša. Služinčad, koja se prije voljela skupljati u služinskim sobama, gotovo sasvim ostavi kuću, a kad bi se pojavila u gospodskim sobama — išla na prstima i govorila šapćući. Osjećalo se nešto izumrla i u toj kući, i u tom čovjeku, nešto, što zadaje neki sujevjerni strah. Tama se, koja je i onako okružavala Judušku, moraše da zgušćuje svaki dan sve više i više.

O postu, kad se kazališta zatvoriše, dodje u Golovljevo Aninjka i javi, da Ljubinjka nije mogla poći zajedno s njome, jer je sklopila ugovor za cio veliki post, i za to odputovala u Romny, Izjum, Kremenčug itd., gdje će davati koncerte i propjevati sav svoj repertoir.

Za kratke glumačke karijere Aninjka se je znatno promijenila. To ne bješe više prijašnja naivna, malokrvna i ponešto troma djevojka, koja je u Dobrovinu i Pogorjelki, nespretno klimajući i tiho pjevuckajući, išla iz sobe u sobu, kao da nije znala, gdje bi si našla mjesta. Ne, to bješe djevojka potpuno naobražena, slobodnih i što više, razvezanih manira, za koju se je na prvi pogled bez pogrješke moglo reći, da se s njome ne da lako baratati. Vanjština joj se takodjer promijenila i dosta ugodno presenetila Porfirija Vladimirića. Pred njime se pojavi stasita ženska, rumena lica, visokih, liepo razvijenih grudi, modrih očiju i vrlo krasne pepeljaste kose, koja se teško spuštaše na zatiljak — ženska, koja

je bila sama uvjerena, da je zbilja prava „liepa Jelena“, za kojom je bilo sudjeno gospodi oficirima uzdisati. Za rana jutra dodje u Golovljevo i odmah se smjesti u posebnu sobu, odakle se pojavi u blagovaonicu k čaju u vrlo lijepoj svilenoj opravi, šušteći skutima i vrlo ih vješto vukući izmed stolica. Ma da je Juduška i ljubio svoga Boga nada sve, to ipak ne sprečavaše, da mu se ne bi svidjale lijepe ženske. Zato s početka prekrsti Aninjku, zatim je poljubi u oba obraza i pri tome tako čudnovato šiknu očima na njezine grudi, da se je Aninjka jedva vidljivo osmjehnula.

Sjedoše za čaj; Aninjka podignu obje ruke gore i protegnu se.

— Ah, ujače, kako je ovdje kod vas dosadno! — poče, pomalo zijevajući.

— Gle je! Još se nije ni okrenula — a već joj se pričinilo dosadno! Ded živi s nama — pa ćemo vidjeti, možda će biti i veselo, — odgovori Porfirij Vladimirić, čije oči najedared zabliještiše.

— Ne, nije zanimljivo! Što ima kod vas? Svuda snijeg, nema susjeda. Čini mi se, da ovdje kod vas ne stoji vojničtvo?

— I vojničtvo stoji, i susjeda ima, no valja mi priznati, da me to ne zanima! No u ostalom, ako . . .

Porfirij Vladimirić pogleda je, no ne dokonča, već samo uzdahnu. Možda je hotimice stao, htio da podraži njezino žensko ljubopitstvo; ipak se prijašnji, jedva vidljivi osmješak opet pojavi na njezinome licu. Podlakti se na stol i dosta ukočeno gledaše na Evpraksejušku, koja je, sva se zacrvenivši, otirala čaše i takodjer ispod oka pogledavala na nju svojim velikim mutnim očima.

— To je moja nova gazdarica . . . vrlo je vrijedna — promrmlja Porfirij Vladimirić.

Aninjka jedva nešto kimnu glavom i tiho zapjevucka: „Ah! ah! que j'aime . . . que j'aime . . . les mili-mili mili-taires!“ Zavlada šutanje, za kog je Juduška, mirno oboriv oči, pomalo srkao čaj iz čaše.

— Dosada! — opet zijevnu Aninjka.

— Dosada te dosada! Što li te je to spopalo! Čekaj malo. . . Već ćemo dati zapregnuti saonice — pa se vozikaj, koliko te volja!

— Ujače, zašto ne podjoste u husare?

— Zato, sinko, što je svakome čovjeku od Boga dano neko zanimanje. Jednome — da služi kao husar, drugome — da bude činovnik, trećemu — da trguje, četvrtome . . .

— Ah, da! četvrtome, petome, šestome . . . zaboravih! I sve to Bog opredjeljuje . . . zar ne?

— Dakako, Bog! Ne smij se! Znaš li, što je pisano u evangjelju: bez volje Božje . . .

— To je ono o kosi? — znam i to! Al gle nesreće; dan danas se nose chignoni. No gledaj, ujače, kaka je u mene čudesna kosa! Je li da je zbilja lijepa?

Porfirij se Vladimirić približi (nekako na prstima idući) i podrža kosu u ruci. Evpraksejuška se takodjer primaknu, ne puštajući iz ruku čaše sa čajem, i griskajući zubima komadić šećera, upitat će:

— Je li to chignon?

— Nije, to su moje vlastite vlasi? Jedared ću ih pred vama, ujače, rasplesti!

— Da, lijepa kosa! — pohvali Juduška i pri tom nekako gadno raširi usnice; no zatim se sjeti, da mu slična mamila moraju biti ogavna, pa nadometnu: — Ah, nestašnice, nestašnice! Sve ti na pameti kose, a za glavno i ne ćeš da pitaš?

— Da, za bakicu? . . . Dakle je umrla?

— Umrla, dijete moje! I kako još umrla! Tiho mirno, niko i ne ču! Svih se je sjetila, sve blagoslovila, dozvala svećenika, pričestila se . . I najedared joj bilo lako, tako lako! Baš je sama to rekla, a najedared poče uzdisati. Uzdahnu jedanput, dva puta, tri puta — pogledasmo, i već je nema!

Juduška ustade, okrenu se licem prama ikoni, sklopi ruke i pomoli se. Što više, i suze mu kanuše na oči, tako je dobro slagao! No Aninjka rado da ne bješe ćutljiva. Istina, na časak se zamisli, no sasvim rad nečesa drugoga.

— A sjećate li se, ujače, — reče, — kako je ona mene i sestru, dok smo bile malene, hranila kiselim mlijekom? No u posljednje vrijeme . . . u posljednje je vrijeme bila vrlo dobra . . . već onda, kad je još bila bogata?

— No-no, što da spominjemo stare pripovijesti! Hranila kiselim mlijekom, a gle, kaka si, Bog s tobom, izrasla! Hoćemo li ići na grob?

— Hoćemo.

— Samo znaš li što! Najprije bi se morala očistiti!

— Kako . . . očistiti?

— No, ipak . . . glumica . . . misliš, da je to bilo drago bakici? Prije nego podjemo na grob, morat ćeš ići u crkvu, da se očistiš! Sjutra ću rano dati odslužiti misu, a onda s Bogom!

Ma da i nije bio baš lijep predlog Juduškin, Aninjka se ipak na čas smete. Al odmah za tim srdito dignu obrve i oštro reče:

— Ne, ovako ću . . . odmah ići!

— Ne znam, kako hoćeš! Ja mislim, sjutra bi bili na misi, napili se čaja, dali zapregnuti par konja u saone i — na put. I ti bi se očistila, i bakičinoj bi duši . . .

— Ah, ujače, kako ste ipak glupi! Bog zna, što ćeretate!

— Što? Ne svidja ti se? No dobro, sinko! Ja sam odrešit. Nepravde — ne volim, a istinu ću — i drugima reći, a i sam slušati! Ma da i nije istina gdjekad ugodna i draga — al ipak je moraš slušati! I moraš je slušati, jer je — istina! Tako je to, dijete! Ded živi s nama, na našu — i sama ćeš uvidjeti, da je ponekuda bolje, nego se s gitarom vucariti s vašara na vašar.

Načelnici gradova Zagreba i Spljeta.

Dr. Milan Amruš. **Dr. Gajo Bulat.**

— Bog zna, ujače, što govorite! S gitarom!

— No, ne s gitarom, al s tako nešta. S tamburinom, što li! U ostalom, ti si me prva uvrijedila, nazvavši me glupim, a ja ti kao stariji prije mogu reći istinu.

— Dobro, neka je istina; ne ćemo o tome govoriti. Molim vas, recite mi, je li ostalo iza bakice nasljedstvo?

— Kako da nije! Samo je zakoniti nasljednik imao pravo na ostavinu.

— To jest, vi... I tim bolje. Je li ovdje u Golovljevu sahranjena?

— Nija, već uz Pogorjelku, kod crkve svetog Nikole. Sama je željela.

— Idem. Može li se kod vas, ujače, najmiti konja?

— Za što najmiti? Imaš svojih konja! Nijesi tudja! Nećakinja... nećakinja si mi! — gorljivo će Porfirij Vladimirić, osmješkujući se „po rodjački“ — kibitku... dva konjića — hvala ti, Bože, ne živim bez kuće i kućišta! A zar ne ću i ja ići zajedno s tobom? I na grobu bi bili, i u Pogorjelku se odvezli! Razgledali bismo i ovo i ono; porazgovorili se, razmislili — što je i kako je... Lijep je vaš dvorac, a i zemlja je dobra.

— Ne, sama ću... što ćete vi? Zbilja, i Petinjka je takodjer umro?

— Umro, sinko, i Petinjka umro. Žao mi ga je u jednu ruku, do suza žao, a u drugu — sam je kriv! Nikad nije poštivao oca — za to ga je Bog i kaznio. Ako već Bog što u svojoj premudrosti odluči, to ne možemo ni ja ni ti da preokrenemo.

— Dakako, da ne možemo. Samo evo što mislim: kako da vas, ujače, nije strah živjeti?

— A što bi me bilo strah? Vidiš, koliko imam oko sebe blagodati? — Juduška povuče rukom, pokazujući na ikone, — i tu blagodat, i u kabinetu blagodat, a u sobi za moljenje pravi raj! Gle, koliko imam zastupnika!

— Ipak... Uvijek ste — sam... strašno!

— Ako me je strah, kleknem, pomolim se — i gotovo! A česa da se i bojim? Danju je — svjetlo, a noću kod mene svuda, u svim sobama, gore svjetiljke. Kad se smrkne, pa pogledaš s ulice, čini ti se, kao da je ples! A kakav je kod mene ples! Zastupnici i ugodnici Božji — to je moj sav ples!

— A znate li, da nam je Petinjka pred smrt pisao?

— Kao rodjak... Hvala Bogu, što nije izgubio barem rodjačkih osjećaja!

— Da, pisao je poslije suda, kad mu je pukla osuda. Pisao je, da je proigrao tri hiljade i da mu ih vi ne dadoste. Ta vi ste, ujače, bogat?

— U tudjem je džepu, sinko, lako brojiti novce. Gdjekad nam se čini, da čovjek ima zlatne gore, a pogledamo li, a u njeg jedva za ulje i svjećicu — no i to nije njegovo, već Božje!

— No, mi smo bogatiji od vas. Same se složismo, i zatražismo naše kavalire, da se podpišu — šest stotina rubalja sabrasmo i poslasmo mu.

— Kaki su to „kavaliri“?

— Ah, ujače! Ta, mi smo... glumice! Sami ovaj mi čas predložiste, da se „očistim“!

— Ne volim, kad tako govoriš!

— Što ćete! Voljeli ili ne voljeli, no ono, što je učinjeno, ne da se preokrenuti. Ta, na vašu, tako Bog hoće!

— Ne rugaj se barem. Sve možeš da govoriš, no rugati se... To ne dozvoljavam! Kamo poslaste novce?

— Ne sjećam se. U nekakav gradić... Sam je naznačio

— Ne znam. Da je bilo novaca, morao bi ih dobiti iza njegove smrti! Nije ih potrošio sve na jedared! Ne znam, nijesam dobio. Nadglednici se i pratioci okoristiše!

— Ta, mi ih ne trebamo — to se samo tako reklo. No ipak je, ujače, strašno; kako je tako — za tri hiljade čovjek propao!

— Da, nije to za tri hiljade. To nam se tako čini, da je za tri hiljade — mi samo velimo: tri hiljade! Tri hiljade! A Bog...

Juduška se baš rasrdi i htjede da razjasni sasvim po tanko, kako Bog... Providnost... nevidljivim putovima... I sve tako... No Anjinka naprosto zijevnu i reče:

— Ah, ujače, kako je kod vas dosadno!

(Nastavit će se.)

Jubilarna izložba hrvatsko-slavonskoga gospodarskog družtva u godini 1891.

Piše **Milan Krešić.**

VIII.

Vinara. Paviljon filoksernoga povjerenstva. Izložba strojeva. Ribarstvo. Izložba sliepaca i gluhoniemih. Izložba kr. gospodarsko-šumarskog učilišta itd.

Još se je nedavno mogla čuti u prijateljskom razgovoru mnoga gorka i slabo utješljiva rieč, kad se je razpreo govor o sudbini i budućnosti našega naroda. Ušlo je u običaj, da se nepovoljno sudi o nama, i mnogi je spreman, da poreče tomu narodu ona plemenita svojstva, kojima si svaki napredni narod zajamčuje i osigurava svoj život i svoju budućnost. Protiv tih oštrih i često nepravednih sudija tvrdimo, da ima veoma malo naroda u Evropi, što no su nama brojem jednaki, o kojima bi se toliko govorilo, kao o hrvatskom narodu, i da on u obće

ima svakako jedno hvale vriedno svojstvo, kojim će si budućnost zajamčiti, a to je njegova radinost. Ne znam naroda na ovom svietu, koji bi prama svojemu relativnomu broju razvijao veću djelatnost. Zar našega Primorca ne rese sve one kreposti, sva ona svojstva, što su potrebita vrlomu brodaru na morskoj pučini? Zar se naš seljak iz gorskoga kotara ne odlikuje kao vanredno marljiv i spretan šumski radnik? Zar nije naš Podravac i Posavac marljiv čovjek? A što bismo mogli reći nepovoljna o našem štedljivom Zagorcu, o seljaku iz karlovačke okolice, koji polazi u daleku Ameriku, da privriedi koju krajcaru svojim žuljevima? Što da kažemo o našem Vinodolcu, koji teše i kleše kamen po svoj srednjoj Evropi? Ili o našem Čabrancu, koji ide po južnoj Njemačkoj, da tamo kao putujući trgovac selima prolazi i koricu kruha svojoj sirotinji kod kuće pribavi? Što da kažemo o našim seljakinjama, koje neumornom strpljivošću izradjuju tako krasna veziva i tkanine?

Sve su to živi svjedoci radinosti našega naroda; svi ovi članovi hrvatske obitelji nastoje pred ostalim svietom dokazati životnu snagu cjelokupnosti i time u velike unapredjuju budućnost narodnu. Uz to materijalno pregnuće moći će hrvatski narod da si izvojšti i na političkom polju s vremenom sve one uvjete samostalnog života, koji pripadaju svakomu napredномu i politički slobodnomu narodu. Ova čuvstva i ovo uvjerenje učvrstilo se u nas jošte dublje za ove naše jubilarne izložbe.

Hrvatska radinost ne samo u seljačkom puku, već više ili manje u svim družtvenim slojevima našla je tuj vidljiva izraza. Naši prijašnji članci, kojima nastojasmo predočiti pojedine dielove ove izložbe, svjedoče, da to nije prazna rieč, a i mnogobrojni posjetitelji iz susjednih pokrajina i iz daljine potvrdiše taj sud; svi bo bijahu veoma iznenadjeni onim, što im je tuj hrvatski rad u uzanom okviru gospodarsko-šumarske izložbe prikazao.

Evo nam dokaza radinosti i u izložbenoj vinari. Premda je zaraza zlosretnoga trsnoga ušenca uništila znatan dio naših krasnih vinograda, ipak se pruža u prostranoj vinari i u nasadima gospodarskoga pokušališta vidljivo svjedočanstvo o neumornom nastojanju, da se zlo umanji i da se naše vinarstvo podigne na potrebni stepen napredka. Na veoma ukusnim stalcima nastavljene su ciele baterije staklenaka i porazdieljene po pojedinim predjelima. U prvom redu valja iztaknuti veoma znatnu izložbu naše uzorne pivnice, koja, sudeći po izložcima, dobro napreduje. Do tih izložaka nalaze se vina naših vinskih veletržaca (A. Nossana sinovi, M. Arko, M. Reiss i drug. Dragutin Frölich, Nikolić, Pongratz, barun Rauch, grof Drašković, grof Pejačević itd.) i vinogradara, od kojih je stalan dio izložio u kolektivnoj skupini. Ima i žestokih pića, napose odlična skupina tvorničara likera Eugena Janušića, zatim izvrstne šljivovice i komovice Sternberga i sinova u Požegi, J. Tajčevića iz Osieka, Fr. Bartolovića iz Osieka i T. Mihaljovića iz Vukovara, A. Tomazetića iz Sunje; konjaka izložila je zagrebačka i varaždinska tvornica, a octa tvorničar L. Hagenauer, E. Janušić i drugi. Šampanjca vidimo tuj iz tvornice kneza Šaumburg-Lippe-a i pokuse poznatoga vještaka na tom polju Franje Pokornoga. Bivši profesor S. Fr. izložio je u tom odjelu više krajobraza Hrvatske i Slavonije, na kojima se tačno bilježi od godine do godine zaraza filoksere i to od g. 1887. sve do 1890., a na drugima se po obćinama razdieljeno bilježi sveukupna površina vinograda. Uz to postoje karte, na kojima se na osnovu petgodišnjega proreza označuje površina i prihod obradjenog tla od sviju vrsti žitarice, sočiva i biljaka. Ovo je prva kartografička predočba naših gospodarstvenih prilika; uz ove se podatke iztiče veliki krajobraz naše domovine, na kojem su ubilježene sve podružnice hrv.-slav. gospodarskog družtva. Ima u toj vinari i tudjih izložaka, napose velika izložba pivničarskih sprema, strojeva itd., što ju je sastavio zagrebački trgovac E. Hönigsberg; ima štrcaljaka vinogradskih, ima i lagvića i to vrlo liepih od zagrebačkog bačvara Ferenšćaka, i spremâ za pretakanje vina od našega limara Jeana. Zagrebački je nožar A. di Centa izložio u vinari skupinu raznolikih svojih noževa, škarica, sječaka, srpova, itd. Paviljon vinare nije po svoj vanjštini drugo no obična prigodno sastavljena daščara, nu cieli unutarnji namještaj posvema je dostojno proveden i dobro se doima posjetioca.

Paviljon zemaljskoga filoksernoga povjerenstva, što se nalazi posred nasada američke loze, iza sokolske sgrade, podaje strukovnjacima prilike, da se točno ubavieste o zarazi filoksere. Osobito se zorno predočuje tuj napredak ušenca sa dvie strane, naime od medje Štajerske i Ugarske, gdje se nalazi znatan broj vinograda. Tu je zaraza nesmiljeno haračila. U unutarnjosti zemlje napredak joj je sporiji. Andrija Radanović, vinogradar na Lašćini kraj Zagreba, izložio je u tom paviljonu slika, što ih je vlastitom rukom načinio; iste upućuju vinogradara, kako se sade ciepovi, kako se ciepi i oplemenjuje. Povjerenstvo je izložilo slika, kojima se predočuje zametak i razplod ušenca. I stručna je književnost tuj zastupana; tu ima i raznog orudja i strojeva potrebnih u vinogradarstvu. U obće tvrde strukovnjaci, da je taj paviljon posvema svrsi shodno upriličen i da podaje sve potrebne ubaviesti o ovom po naše vinogradarstvo tako važnom predmetu. Do nasada američke loze, koje okružuju taj paviljon, sliedi dobro udešena predočba načina, kako se sije sjeme vinove loze, kako se reznici vežu i sade, da dobiju callus itd.

Dok smo u blizini strojevne drorane, napomenut nam je koju i o tom posvema medjunarodnom ogranku izložbe. Do obilno izloženih vatrogasnih sprema, pored bečkih i budimpeštanskih tvrdka, ima tuj priličan broj ratarskih strojeva, što su ih izložili tudji i vanjski tvorničari. Vidimo doduše nešto strojeva, kola, plugova domaćih proizvoditelja, nu ti izčezavaju pred ostalom gromadom izložaka. O izvanjskim izložiteljima nije nam nakana posebno govoriti, a od domaćih valja nam pohvalno iztaknuti podhvatnoga zagrebačkoga strojara Valentina Lenarda,

*

kolara Ferdu Goluba i kovača Gjuru Andraševića iz Zagreba, pa Srećka Udela iz Varaždina. Ima priličan broj izložaka i iz drugih mjesta domovine, napose gospodarskih kola, koja zasvjedočuju napredni razvoj ove malo-obrtne grane, a tako i plugova nekih hrvatskih kovača. Krasnih tezulja, bicycla, malih posuda za petrolej i plin, izložiše tudje tvornice, a crveni križ hrvatski uredio je čitavo krilo u toj dvorani, izloživši kola, kirurgičke instrumente, nosila, ambulantnu ljekarnu, obvoje, itd., jednom riečju sve, što pristaje u okvir zadaće ovog humanitarnog družtva.

U sveučilištnoj zgradi ima osim izložaka kućnog obrta i onih, o kojima smo već progovorili, sva sila drugih zanimljivih predmeta. Tako nas živo zanima ribarstvo, koje je uredio ravnatelj muzeja Spiridion Brusina. Ne samo što je hodnik drugoga kata upravo izprepleten svakovrstnim ribarskim mrežama i spremama i nakićen nakljukanim vodenim pticama, napose galebovima, imade tuj u malim basenima i živih riba sladke vode, a u posebnom odjelu do kostura predpotopnih životinja i ogromnih morskih riba, množina morskih ptica, sušenih i u žesti uzdržavanih riba. Uz to stoji bogata izložba školjaka, jedna od najznamenitijih u cieloj Europi. To su izložci našega zemaljskoga muzeja, komu je predstojnik g. Brusina. Žalimo, što nije trgovački značaj ribolova tuj predočen načinom, kojim se u nas odlikuje. Izim sušenih i rasoljenih riba Drave i Dunava, koje u tom obliku idu u široki sviet, priredjuju se u nas kraj mora sardine i sardeljice, a tako i tunina kao konserve. Sve je to tek markirano sa nekim izložcima dalmatinskim, ali nije dovoljno, pošto je ta grana trgovine u nas prilično razvita.

Nastojanjem pučkoga učitelja Vinka Beka u Bukevju, vrloga zastupnika sljepačke pouke u nas, uredjena je posebna soba za izložke sljepačke. Ima tuj ručnih radnja hrvatskih sliepaca, i to veziva, drvenih predmeta, košarackih radnja i pletiva. Veliki zavodi sliepaca u Beču i Monakovu odazvaše se takodjer pozivu, priposlavši mnogo liepih ručnih radnja, kojima se obćinstvo divi, pošto se zna, da su sve to izradili ljudi, koji ne vide svjetla sunčanog. Uz liepi broj radnja izloženi su u tom odjelu i predmeti, što se tiču uzgoja i obuke sliepaca, časopisi i djela, koja razpravljaju o sljepoći, časopisi i igre za sliepce. Zagrebački je zavod gluhoniemih izložio prilično mnogo ručnih radnja, napose ručnom pilom izradjenih pokućstvenih sitnica, a uz to slike, što prikazuju pouku tih nesretnika.

Gospodarsko i šumarsko učilište i ratarnica u Križevcima zaprema svojim obilatim izložcima veliku dvoranu sveučilišta. Tuj opažamo strukovne spise i učevne knjige, analize i učila, što su ih izradili profesori zavoda. Uz nacrte, kalupe i svjetlopise zgrada učilištnih i gospodarstvenih, uz tlorise zavodskog posjeda i diagram, kojim se bilježi polazak i naukovni uspjeh učilišta i ratarnice od godine 1860. do 1891., služe zavodu na čast radnje učeničke, a to su ponajviše raznoliki strukovni nacrti. Zavodsko gospodarstvo zastupaju poljski, vinogradarski, mlinski, mljekarski, vrtni i pčelarski proizvodi.

U uvodu obširnoga opisa kolektivne izložbe ovoga učilišta, što no ga je napisao gospodar Ivan Jagić, čitamo uvu izreku: „Da smo pošli ocjenjivati jubilarnu izložbu po vriednosti njezinih ogranaka, bila bi kolekcija gospodarskoga zavoda križevačkoga prva ili barem svakako medju prvima.“ Ovim je riečima dobro označena riedka vriednost krasne izložbe križevačkog zavoda komu od srca želimo, da se uz svoje vrle profesore naskoro podigne do stepena podpune akademije. Po bilježkama prof. Peksidra ima križevački zavod 300 hektara zemljišta, što oranica, livada, pašnjaka, šuma, vinograda, voćnjaka, vrtova, sjemeništa i lovišta. Zavod je obskrbljen poput svih dobro uredjenih učilišta potrebnim zgradama i posjedom, što se traži za racijonalno i uzorno živinogojstvo, pak za sve ostale gospodarstvene ogranke. Vriednost zavodskih zbiraka iznosi blizu 40 000 for., a ukupna imovina predstavlja glavnicu od preko trista tisuća forinti. — Najznamenitiji dio izložbe kućnog obrta nalazi se razporedan u sveučilištnoj zgradi, pa će o tom važnom dielu jubilarne izložbe biti govora na drugom mjestu. Prije nego završimo taj opis, treba da spomenemo, da su u sveučilištnoj zgradi izloženi i proizvodi naše hrvatske Istre i otoka, napose otoka Krka, i to ponajviše plodine, nešto proizvoda kućne industrije i uzorci iz tamošnjih kamenoloma. Posebna je dvorana napunjena pčelarskim proizvodima; tuj ima liepog meda i voska na pretek. I u toj gospodarskoj grani vidi se očit napredak, kao i u izložbi pčelarstva, što se nalazi kraj zgrade sveučilištne u pobočnom vrtu, o kojoj je bilo u „Viencu“ govora.

I naši ljekarnici ne htjedoše izostati. Oni izložiše u posebnom odjelu veoma ukusno svoje ponajviše kosmetične proizvode. Iztiču se obiljem i ljepotom izložaka zagrebački ljekarnici Edo Tomaj i S. Mittelbach. Iz pokrajine nalaze se tuj razne ljekovite biljke i liekovi. O izložbi žitarice, koja zaprema cieli široki hodnik drugoga kata sveučilištne zgrade, reći ćemo koju u svojem zaglavnom članku, u kojem ćemo se ujedno sjetiti i sviju povremenih izložaba.

Jošte nam je napomenuti, da se u lievom paviljonu gospodarskoga družtva nalazi izložba gradjevnih predmeta i to gotovo samo grafičnoga značaja. Ima tuj hidrografskih karta Hrvatske i Slavonije, provedenih kulturnih radnja, nacrti gradskog vodovoda u Zagrebu. Uz to su tuj izloženi cementni proizvodi hrv. eskomptne banke, izložci Egidija Kornitzera, chamotte-proizvodi tvornice Stejskalove i opeke iz raznih mjesta. Veliki i detaljni nacrti ogromnog riečkog elevatora, što su ga sagradili zagrebački poduzetnici Siebenschein i Fischer, svraćaju na se pozornost strukovnjaka.

(Nastavit će se.)

Pogled na jubilarnu izložbu u Zagrebu.
Po fotografiji *I. Standla.*

Nova rasprava o Jurju Križaniću.

(Nastavak.)

Pored opsežnih teoloških djela Križanićevih najznatnije je njegovo djelo t. zv. *„Politika“*. Tako ga zove Brikner. Bezsonov ga okrstio: *„Russkoe gosudarstvo“*. Kukuljeviću to nije bilo pravo, te bi ga on radje nazvao *„Misli o Slovenstvu“*. To je djelo Križanić počeo pisati u Sibiriji u travnju 1663., a svršio ga negdje poslije listopada 1664. Izdao ga je Bezsonov, ali ne čitavo. Kad bi se čitavo naštampalo, bilo bi ga, kaže Brikner, do stotine štampanih tabaka. Pisano je latinicom, a jezikom hrvatsko ruskim*, samo neka poglavlja pisana su latinski. Djelo ima tri dijela. U prvom se dijelu govori o narodnom gospodarstvu: o trgovini, obrtu, poljodjelstvu i rudarstvu. Drugi dio radi o vojnoj upravi. Treći i najopširniji dio odlikuje se najrazličitijim sadržajem; tu se govori o filosofiji u opće, o političkoj filosofiji, prosudjuju se razne pojave političkoga i društvenoga života. U nekoliko poglavlja govori se o etnografiji, o tipovima narodnostî, o jeziku i o nošnji. Zatim se raspravlja o položaju Slavena, o geografskim uvjetima historijskoga razvitka Rusije, o šteti, što je Slavenima nanose tudjinci, osobito Nijemci. Govori se dalje o državnom pravu: o vlasti i dužnostima vladarâ, o povlastima. U posebnom poglavlju govori se o narodnoj populaciji — o umnažanju žiteljstva. Više poglavlja zapremaju pitanja o spoljašnoj politici Rusije.

Prije progonstva u Rusiju napisao je Križanić: *Opis puta od Lavova do Moskve i Besjedu Malorusima od jednoga Malorusa*, u kojoj svjetuje Malorusima, da se kane Poljske i pristanu uz Rusiju. Križanić je već tada u djelcu *„Usmotrênie ili zamêčanie o carskom veličestvê“* pisao, da je budućnost bez ikake sumnje na strani Rusije. Križanića nije jošte bilo u moskovskom carstvu, a već je bio, kaže Brikner, ruski otačbenik.

Ostala djela, što ih je pisao u Sibiriji, jesu: *De providentia Dei*, u kojem djelu prosudjuje Križanić značenje znatnijih historijskih pojava u raznih naroda: kako su postali veliki i zašto su propali. Pod konac života zanimao se Križanić samo dogmatskim pitanjima. Takova su njegova djela: *„O svetom krštenju“*, u kojem dokazuje, kako ne treba na novo krstiti katolika, koji prijedje na pravoslavlje, i *„Obličenie na Soloveckuju čelobitnaju“*, gdje Križanić ustaje protiv molbe (čelobitnaja) monahâ soloveckoga manastira, u kojoj mole cara, da pusti u miru staru predaju starovjeraca. Tu je Križanić pustio sasvim s vida katolicizam, pa vojuje, kako je već spomenuto, za pravoslavlje protiv raskolničkih ruskih starovjeraca.

Filološko djelo Križanićevo jest njegovo *„Gramatično skazanie ob russkom iezykê“*, gdje želi, da bi svi Slaveni razumijevali jedan drugoga: njegov ideal bijaše, da stvori sveslavenski jezik, kojim bi se mogli služiti svi Slaveni. Spominju se jošte tri djela, medju njima i latinsko-slavenski rječnik, ali jošte nije pouzdano, da su od Križanića.

O zanimanju Križanićavu, što ga je pokazao u ovim djelima, govori Brikner od prilike ovako: Nema sumnje, da ne ćemo pogriješiti, ustvrdimo li, da je Križanić bio u to vrijeme najučeniji čovjek u Rusiji. O naobraženosti njegovoj možemo najbolje suditi po citatima, što ih spominje u svojim djelima. Pored sv. pisma, osobito staroga zavjeta, poznavao je Križanić vrlo dobro klasične pisce grčke i latinske: Polibija, Plutarha, Aristotela. Homera, Platona, Varona, Livija, Curtija, Vergilija, Flora, Cicerona. Od sredovječne literature poznavao je takodjer najvažnija djela (de Cominesove: Mémoires, Macchiavellijevu Istoriju Florencije, itd.)

(Nastavit će se.)

*) Tako kaže Brikner, a to će reći svatko, tko pročita tek nekoliko redaka u originalu. No Bezsonov kaže, da je Križanić pisao „jezikom *zapadne Srbije*“ i zove Križanića Srbinom, a i u Briknera sve vrvi od „učenih Srba“ i on zove Križanića „нашъ ученый Сербъ“. Što ova gospoda nazivlju Križanića, koji je i po porodičnom imenu (srpski bi se zvao Ristić, Kristić, Krestić — kaže Jagić) i po mjestu rodjenja Hrvat, — Srbinom, misle, da im na to daje pravo to, što Križanić kaže za sebe, da je *„prozvaniem* Serbljanin“, a i mi smo čuli, da su ga u Rusiji zbilja zvali tako. No to sve toliko vrijedi za srpstvo Križanićevo, koliko i ono, što u Turgenevljevu romanu „Накануне“, Helenin otac zove Bugarina Insarova i u opće sve Bugare — Černogorcima. Ali od ruskih naučnjaka traži se više znanja u etnografiji, i u njih ga zbilja i ima, — da nije nešto drugo po srijedi: kad Bezsonov kaže „. . . jezikom *zapadne Srbije*, ili, *kako kažu, hrvatskim*“, — to nije neznanje, to je prosto hrvatožderstvo.

K slikam.

Dr. Milan Amruš i dr. Gajo Bulat. Današnji broj »Vienca« rese likovi dvaju odličnih hrvatskih rodoljuba i vrlih načelnika dviju hrvatskih priestolnica Zagreba i Spljeta, dra. Milana Amruša i dra. Gaje Bulata, kojih se dična imena, osobito poslije triumfalnoga dočeka braće Hrvata iz Dalmacije, u novije vrieme vrlo mnogo i često zajedno spominju u javnosti. Uz mnoge druge zasluge i liepe vrline oni su odlučni poborniei mnogo željkovanog sjedinjenja Dalmacije sa Hrvatskom i predstavljaju onaj idealni vez, koji spaja priestolnicu sadašnje i buduće ujedinjene Hrvatske sa priestolnicom hrvatskom u prošlosti.

Književnost.

Hrvatska. *Dr. Niko Selak*, liečnik u Koprivnici, pokreće nov liečnički list *„Tromjesečnik za praktičnu medicinu“*, koji će

koncem ove godine svjetlo ugledati. Taj će list donositi u početku izvorne članke u svakom jeziku i pravopisu, dočim će jezgra biti hrvatska. Svakome će se stručnjaku ugoditi, samo da se pera lati. No uz izvorni članak u stranom jeziku bit će uviek i izvadak u hrvatskom. U početku će izlaziti svaka tri mjeseca na 5 do 10 araka, a bude li duljih radnja, podvostručit će se broj araka, pa pretvoriti tromjesečnik u mjesečnik. Sadržaj će mu biti ovaj: izvorne radnje, izvorne kazuistične crtice, izvorna referada, kratki izvadci iz stranih članaka, medicinska bibliografija, zdravstvena izvješća, podatci, statistika itd., terapeutičke novosti, liječničke viesti, veterinarske i ljekarničke viesti, gradja za medicinsku terminologiju. U prinosima za terminologiju medicinsku nastojat će se, da se naša nepodpuna terminologija očisti od barbarizama, pa da se usavrši i popuni. Cijenu listu bit će na godinu 8 for., a za članove liječničkog sbora 6 for. Predplate se primaju na četvrt godine, t. j. 2 for., a time se obvezuje predplatnik na predbrojku za cielu godinu, a šalju se uredniku u Koprivnicu.

„Akademijska galerija Strossmayerova, drugo preradjeno izdanje, objelodanjuje jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti“. Pošto je prvi popis slika već odavno razpačan, izdala je akademija ovaj drugi, koji se od prvoga i obširnošću i smjerom posvema razlikuje. Povjestne crte u uvodima puno su obilnije i posvema preradjene. Uz svaku se sliku kaže, kojoj je umjetničkoj školi njezin tvorac pripadao, pa se u kratko crta životopis njegov. Ovaj popis treba da nabavi svatko, tko želi crpsti korist, kad posjećuje našu galeriju slika. Popis ima I—VIII, 1—152 strane, a stoji samo 30 novčića.

Pjesnik R. Katalinić-Jeretov javlja, da će svezak njegovih pjesama »Pozdrav istarskog Hrvata« biti dotiskan oko 20. listopada, pa moli zato svu onu gospodu, kojoj je poslao predplatne arke, da mu ih povrate.

Umjetnost.

Koncerat Ludmile Makovčeve. *Ludmila* je *Makovec* već kao mala djevojčica pokazivala izvanredan talenat za glasovir. Prve početke naučila je od svoje sestre i od prof. Fr. Petrića, koji je prvi roditelje upozorio na neobične sposobnosti male Ludmile. Još kao petgodišnje diete odigrala je jednom pred zagrebačkim profesorima neku popotnicu od Schuberta, tako da joj je sve proricalo sjajnu budućnost. Poslije Petrića preuzeo je obuku Ludmile u glasoviru prof. V. Kolander. Sad joj se je tek počeo razvijati duh u shvaćanju glazbene umjetnosti. I prilike u kući doprinieli su mnogo razvitku muzikalnoga talenta gdjice Ludmile. Poslije smrti očeve porodi se u nje želja, da podje na kakav konzervatorij. Sreća htjede, te se je u to vrieme desio u Zagrebu prof. Jul. Epstein, koji je kod majke izradio, da su svoju kćerku god. 1889. poslali u bečki konzervatorij, gdje je nastavljala svoju nauku kod prof. W. Schennera. Ove je godine svršila svoje nauke, te je na konačnom izpitnom koncertu u Beču težkim »A-moll koncertom« od Griega upravo zadivila bečke umjetnike. Tom prilikom bude od zavoda nagradjena prvom nagradom i jednoglasan je sud bečkih javnih listova, da je gdjica Ludmila Makovčeva najbolja pianistica tečaja 1890/91 na bečkom konzervatoriju. 5. o. m. pokazala je naša umjetnica prvi put svoju vještinu svojim zemljacima u Zagrebu. Igrala je Tarantellu ‚Venezia e Napoli‘ i ‚Ricordanza‘ od Liszta, za tim ‚En courant‘ od Godarda. U ovim kompozicijama razvijala je gdjica veliku tehničku vještinu, kakovu ove kompozicije zahtievaju od umjetnika već vrlo prokušanih. Odlučan uspjeh i živo odobravanje postigla je umjetnica naša Chopinovom: ‚Polonaise Phantasie‘ i Griegovim: ‚Concert A-moll‘ uz pratnju orkestra. Ove su stvari pisane samo za gotove umjetnike i ne bi nitko unapried vjerovao, da će tako mlada umjetnica savladati sve poteškoće ovih kompozicija. Zagrebačko je občinstvo u glazbi vrlo kritično, pa je rietko koga zapalo jednoglasno odobravanje; gdjica Makovčeva je slavlje slavila. Njezino duhovito shvaćanje, tehnička vještina, njezini ‚piani‘, a osobito njezini krepki ‚forti‘ morali su svakoga omamiti. Milo nam je, da su se baš taj dan nalazili u Zagrebu Česi, koji su tomu koncertu prisustvovali. Poslije ‚Polonaise‘ stupi Čeh Miškovsky pred našu umjetnicu, pozdravi je sa nekoliko bratskih rieči i predade joj u ime Čeha u znak priznanja kitu cvieća. A ni Zagrebčani niesu zaostali, te su gospodjicu odlikovali bouquetima i lovor-viencem. Pohvalno spominjemo i opet našu domaću vojničku glazbu, koja je kao uvod u koncert odigrala ouverturu iz opere ‚Oberon‘. I pjevačko se družtvo ‚Kolo‘ kao uviek tako i sada pokazalo pripravnim, da svojim velikim i malim zborom ukrasi ovu umjetničku večer. Veliki zbor pjevao je rusku narodnu popievku ‚Ej uhnem‘, a mali: ‚Čeznuće za dragom‘ od Gj. Eisenhutha i ‚Putnika‘ od Lisinskoga. *F.*

Svaštice.

Nepravedan kritičar. U pražkoj *„Politici“* izilaze kadkada književni izvještaji o hrvatskoj književnosti pod nadpisom *„Südslavische Literaturbriefe“*, što ih za staročeško glasilo piše zagrebački novinar *Fr. Selak*. Mi smo zahvalni piscu tih članaka, što se je latio hvale vriednoga posla, da strani sviet, a napose našu braću Čehe, upozna s našim književnim prilikama, ali bismo željeli, da u svom sudjenju bude pravedan, istinit i objektivan. Nama bi bilo milije, da u strani sviet ne dopru nikakve viesti o našoj književnosti, nego da se njima šire krivi pojmovi i neosnovani sudovi o hrvatskim piscima. Na tu nas je napomenu ponukao najnoviji Selakov književni (IX.) izvještaj u 260. broju »Politike« od 11. rujna o. g. U tom članku ima više krivih viesti, a napose je pisac nepravedan prama našemu ponajboljemu pjesniku *Jovanu Hranilovići*. Ne ćemo izpitivati, koliko ima istine u sudu: »Medju našim je pjesnicima August Harambašić *još uviek najplodniji*“, dok nam je poznato, da je ove godine njegova vila nekako zamuknula, pa da pjesnik mjesto pjesama šalje u sviet svoje zdravice, što ih je kod raznih objeda izrekao, tako da ga neki već zovu pjesnikom-zdravičarom; niesmo zavidni mladomu pjesniku Tresiću-Pavičiću, koga je taj literarni sudija obasuo hvalom na puna dva stupca; ne možemo se dovinuti razlozima, zašto je našega vrstnoga pjesnika Huga Badalića onako naprečac okrstio »ein Gelegenheitsdichter«, jer su nedokučivi putovi providnosti ili bolje pravednosti toga kritičara. No sve su to tek sitnice prema golemoj nepravdi, što ju je taj kritičar počinio vrlomu pjesniku Hraniloviću, o kome veli, da je u stihu i sroku sićušan, dječinski, gotovo smiešan; njegovi pjesnički radovi da niesu toliko vriedni kao kritički i prozaični sastavci, a najmanje »Žumberačke elegije«, kojih se tendencija još manje od oblika svidja tomu kritičaru. Zamjerava mu, što u tumaču pjesmama kaže, da bi »pripojenje Žumberka Kranjskoj bilo taj kraj u mnogom pogledu najvećom nesrećom« i što je u VI. elegiji upleo žumberačku priču o ubistvu, što ga počiniše dvoje Slovenaca na dvoma uskocima; pak napokon tvrdi, da se ove »možda dobro mišljene elegije pretvaraju u ružan politički pamflet«. Taj odrešiti i slabo opravdani sud o »Žumberačkim elegijama« svakako je originalan. Kritičar ne spominje i kao da ne poznaje mnogobrojnih pjesničkih radova Hranilovićevih prije »Žumberačkih elegija«, pa ipak izriče obćenit sud o njemu samo na osnovu ovih elegija i »Pjesama svakidanaka«, u kojima se — po njegovu sudu — vidi napredak u obliku i u ideji prama elegijama. Naš suradnik dr. Mil. Šrepel napisao je još ove godine u našem listu, da su »Žumberačke elegije« najznatnija i najsa-

vršenija zbirka lirskih pjesama u osamdesetim godinama u hrvatskoj poeziji. Ovih je dvanaest elegija dvanaest alemova. U njima se pjesnik popeo na vrhunac svoga dotadašnjega stvaranja«. Što mi znamo, s tim se sudom slaže većina naših književnika. Time ne kažemo, da je taj sud postao pravilom, nego sudimo, da onaj, koji protivno tvrdi, treba da mnienje svoje razlozima opravda; a toga nije učinio gosp. Selak. On naprosto tvrdi, da je pjesnik sićušan, dječinski, gotovo smiešan u obliku, a za dokaze ga ne boli glava; osudjuje iz subjektivnih motiva pjesnikovu tendenciju, zove mu sve elegije političkim pamfletom, što je u jednoj upleo narodnu priču, koja je kritičaru, kao rodjenomu Slovencu, nepoćudna. Kod nas se naprotiv obćenito štuje pjesnik Hranilović, jer drži svoje pjesničko zvanje svetim, te se pomno čuva versifikacije, što se ne bi moglo reći o pjesnicima, kojima je g. Selak u istom izvještaju iz poznatih razloga pokadio. U ostalom: de gustibus.....

Neznanje ili otimačina. Od nekoga se doba u srbskim novinama javlja stereotipna fraza, da su Hrvati uzeli književni jezik od Srba, a u isti nam mah svojataju i zovu srbskima naše ponajbolje pisce, kao Gundulića, Kačića, Preradovića i druge. Ta se je fanatična bludnja u novije vrieme uvukla i u beletristične listove. Tako čitamo u šovinističkoj »Bosanskoj vili« (br. 17.), da je Gaj »uveo srbski jezik u književnost kod Hrvata«, a na drugom mjestu u istom broju veli se ovo: »Slavnom *srpskom* pjesniku Kačiću podigli su Hrvati u Zagrebu liep spomenik. Pa neka se potuži ko, da Hrvati nijesu dobri, kad eto digoše spomenik srpskom pjesniku? A još bi bolji bili, da mu ne niekaju srbstvo, koje se tako jasno ogleda u djelima Kačićevim«.

Tko je pomno proučio Kačića, mora da se divi junačtvu toga srbskoga delije, koji po svoj prilici i nije ogledao Kačića, a ima obraza tvrditi, da se srbstvo tako *jasno* ogleda u pjesmama Kačićevim. Što mi znamo, u cielom se Kačiću ne spominje narodno ime *Srbin* u ovom samostavničkom obliku, te ga Kačić u obće i ne poznaje, već samo govori o »srbskom«, ili prema izgovoru Kačićeva rodnog kraja — »srmskom« načinu govora. Kačić se većinom povodi u nazivu toga imena za talijanskim i latinskim piscima i piše: Servia (na str. 68, 4 puta), Serviani (str. 59), kralji Servianski, kralj od Servie. U cieloj »Pjesmarici« nema ni traga kakvoj direktnoj ili indirektnoj potvrdi, po kojoj bi se moglo pomišljati i zaključivati, da je Kačić jezik svoj držao srbskim, a sebe ćutio i priznavao Srbinom. Ta kako je mogao sebe držati *Srbinom*, kad toga imena i ne poznaje? Naprotiv ima na pretek potvrda i dokaza, kako razložismo prošle godine u svečanom broju, posvećenom Andriji Kačiću, da je pod »slovinski« razumievao »hrvatski«, a sebe ubrajao medju Hrvate. Pisae onih redaka u »Bosanskoj vili«, ako je ozbiljan čovjek, trebao bi da dokaže svoju tvrdnju; barem će mu se tako pružiti prilika, da pročita Kačića, što mu svakako ne će škoditi.

Kao što uam otimački svojataju Kačića, tako nam krivo spočitavaju, da smo književni jezik uzeli od njih i da je Gaj srbski jezik uveo u hrvatsku književnost. Tko iole poznaje povjest hrvatske i srbske književnosti, mora da zna za nepobitnu činjenicu, da su hrvatski pisci u Dalmaciji i Dubrovniku, nadalje Hrvati Kačić i Relković (ovaj potonji sa čitavom četom više ili manje znatnih pisaca u Slavoniji) pjevali i pisali narodnim jezikom u vrieme, kad braća Srbi niesu ni sanjali o književnosti ua uarodnom jeziku, već su se pismeni ljudi kod njih davili u rusko-slaveno-srbskoj mješavini, koje uarod jednostavno nije razumievao. Obradović se prvi poklonio svetinji uarodnoga jezika, a jamačno ga je na tu zamašnu misao ponukalo čitanje savremenika Hrvata Relkovića, s kojim ima mnogo dodiruih točaka, pak boravak medju Hrvatima najprije u Zagrebu i kasnije u Dalmaciji, gdje je i svoj književni prvienac napisao. Ako se o Obradoviću može tek naslućivati, da je upravo u Hrvatskoj naučio poštivati uarodni jezik, koji je počeo uvoditi u srbsku književnost; za Vuka Karadžića znamo sasvim pouzdano, da ga je upravo Kačićev »Razgovor ugodni« uvjerio o vriednosti narodnih pjesama i da mu je starac Milovan bio učitelj u onom poslu, s kojega je Vuk najviše izišao na glas. (Vidi »Predslovije« [str. 11] u »Maloj prostonar. slaveno-srbskoj pesmarici«, Beč 1814). U tom je pitanju klasično svjedočanstvo vlastita izpoviest Vukova u »Predsloviju« pjesmarice g. 1815, gdje se izpričava ovako: »da sam sve (pjesme) napečatao hercegovački, onda bi rekli Sremci (a osobito varošani i varošanke): ta šta ovaj nama sada namiće horvatski jezik«. Kako se vidi, Srbi su još 1815. godine držali i zvali hercegovačko narječje — današnje književno narječje — hrvatskim, a to je narječje Vuk odabrao za književni jezik. Po tom bi Hrvati imali kud i kamo veće pravo, da spočitavaju Srbima, da su nam oni oteli naš književni jezik i uveli ga u svoju književnost, i to tim više, što je taj jezik kod Srba obćenito priznat i poprimljen kao književni jezik tek oko šestdesetih godina, dočim je kod nas gospodovao od početka preporoda, a preporod je opet u tom smjeru samo nastavak dalmatinsko-dubrovačke književnosti, pak rada Kačićeva i Relkovićeva.

Ivan Aleksandrović Gončarov, čuveni ruski romanopisac, umro je 27. prošloga mjeseca. Nije doduše napisao velik broj romana, jer ne bijaše osobito plodan pisae, ali sve, što je izišlo iz pera njegova, ima trajnu vriednost. Slava je Gončarovova doprla i na zapad, gdje su se djela njegova mnogo prevodila i čitala. Ima više od 40 godina, što je prvi njegov roman »Svakdašnja pripoviest« izišao u ruskom »Sovremeniku« (god. 1847). Iza deset godina izdade »Oblomova«, a nakon trećega desetgodišta objelodani treći roman »Obryv«. Pored toga izdade god. 1857. opis svoga puta oko zemlje pod nadpisom »Fregata Pallada«. Poslije »Obryva« nastade stanka u njegovu literarnom radu gotovo punih 20 godina. Prije deset godina napisa svoje uspomene, što su izišle u »Věstniku Jevropy« i »Nivi«. Rodio se god. 1812. u Simbirsku. Izučivši gimnazijske nauke u Moskvi, dodje kao 19-godišnji mladić na moskovsko sveučilište, gdje je učio filologiju. Svršivši sveučilišne nauke, ode u Petrograd god. 1835. i stupi u službu kod ministarstva financija. Putovao je dvie godine po svietu. God. 1856. postade censorom. God. 1863. imenovaše ga članom glavnoga upravnoga vieća za tiskovne stvari. Ime Gončarovo obično se spaja s imenima Dostojevskoga, Pisemskoga i Turgenjeva. Tko zna, što ta imena znače, lako može da shvati, što je bio Gončarov ruskomu romanu i ruskomu realizmu.

Hymna černohorska a píseň „Onam, onamo“. Poznati i mnogo zaslužni sabirač slavenskih narodnih pjesama, *Ljudevit Kuba* u Podjebradu u Češkoj, izdao je nedavno himnu crnogorsku sa tekstom Jovana Sundečića i poznatu pjesmu kneza Nikole »Onamo, onamo!«, udesivši ih za glasovir i pjevanje. — Taj revni sabirač izdao je dosele narodne popievke češke, moravske, slovačke, poljske, lužičke, malorusk e, velikoruske i bjeloruske slovenačke i crnogorske. Doskora će izići oveći svezak popievaka, što ih je taj neumorni Čeh sabrao po Hrvatskoj i Slavoniji. Predplata za taj svezak iznosi 2 for. i šalje se upravi zbornika »Slovanstvo ve svych spěvech« u Podjebradu u Češkoj.

Memento!... — Udovica. — Gospoda Golovljevi. — Jubilarna izložba hrvatsko-slavonskoga gospodarskog družtva u godini 1891. — Nova rasprava o Jurju Križaniću. — Listak.

Uredjuje J. Pasarić. Vlastničtvo i tisak Dioničke tiskare.

VIJENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 17. listopada 1891.

Br. 42. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena poštom i domaćim u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Meštromo.

Crtica iz Primorja. Napisao **J Draženović.**

Gradski se nažigač netom uspe do prvih svjetiljaka uz obalu, pa ih zapalio nasporo, savjestno. Skoro će obići čitavu luku, pa će se mljedne luči prosuti u potpun vijenac po pučini mora, što se lagano lelija s južna lahorca. Proljetan zrak miriši po nedavnoj kiši, što no je čitav dan sipala kraj časovita prosjeva sunca iza omagljenih oblaka. S kopnih brdina polagašno lazi suton, a s pučine još sveudilj uporno probija vazduh zablještivo rumenasto polusvjetlo sa zapada, što će sad na da ugine zadnjim svojim zrakama.

Uz obalu tko se ukipio, tko šetka, a tko se opet povlači ljenivo od ugla do ugla, da prisluša i zaviri, — da preturi pospane časke tog rdjavog vremena, što nije pravo ni za posao ni za dangubu. Sve se to zbiva osamce, nevoljko; — tek zbor „fakina“ podupro ledjima pročelje jedne kuće na ćošku, pa se od nevolje podaje bučnu razgovoru. — Brodovi u luci razastrli jedra, da se ocijede od preobilne mokrine. Iza njih jedva da proviri po koje čeljade. Mirno je na njima, gotovo mrtvo; — tek iz „foguna“ šulja se orijedak, modrikast dim, pa se prostire poviše brda poput fina zastora; — i njega tišti ta težka vlaga u vazduhu. Taj dim raznosi cijelom lukom oštar miris po smreki i prženome luku. — Začinja se ribja čorba — „brodetto“, — ili mastan „risotto“. Sve to vari naš domaći brodar na svojem „trabakuliću“; ne miriši sa grčke „škunice“ tamo ispod solane ni po djavlu. Ti ojadjeni škrtnici Božji — zaklela bi se i slijednja duša u gradu — ne vare negdje van što morske pogani i — kakvugod žmaru od priljepaka ili ježina.

Tako je upravo pomislio i „meštromo“ Luka, sjedeći na jednome stupu uz obalu, zaogrnut žutom „inceradom“, ogroman i nepomičan poput hridi. — Nehajno odbija „meštromo“ Luka dimove iz kratke lulice. Na njegovo kao od kamena lice pao neki studen izražaj dužnosti i brige oko toga pomorskoga lakokrila jata, što se tako nestašno ljuljaka po pučini. Taj izraz nije nikad ni ginuo s njegova lica. On je plazio dubokom brazgom od izvaljenih, krvavih očiju niz ogroman poput klina nos sve do debela sijeda brka, što je čvrst i nepomičan, kao od drveta, poklapao krupne starčeve usne. Kroz zemljanu boju lica probija mu na jabučicama i nosu tamna opekasta rumen. Debele noge u težkim čižmama objesile se niza stup na mrtvo, poput uteza, baš kao da i nijesu njegove. — I tako sjedi on tude ogroman i nijem, poput egipatskog kumira. — Al naška duša!

Da, on je baš bio pomislio: — Oštarija! Ti Grci, što bi od crijevaca mravljih kadri bili spraviti tri „tenfanja“! — Beštije!

I on se nehote sjeti svojih mladih dana, — da je i on životario tako gadno, po babsku, — danas bi se možda i njegova zastava vijala morem!

Al eto, — mnogim ljudima svekolike muke u životu procvatu, — tek na nosu, — na onome temeljitome i prkositome nosu društvenjaka, što ga je scijenilo vrijednim pjesme toliko pjesnika, u vezanu i nevezanu slogu!

Sutonjače pritisnuo, nebo se namrštilo s juga. Krupna kaplja kiše kanu iznenada na oslavljen meštromov nos. Zirnu Luka na nebište, a tamo s juga nuto prijeti sura oblačina, grdna, plećata. U čas zaromoni morem škropac; na brodovima stadoše žurno smatati jedra. Za tren oka opusti obala, a i na brodovima sleže se žurba malo po malo: naklanja se doba mornarskog počitka.

„Meštromo“ navuče kukuljicu, pa se opet ogleda nebištem. Rekao bi, da mu noćas ne će biti do pokoja. Mogla bi premahnuti bura, pa onda eto mu na glavi i slijednja barčica u luci.

Stari se kip ganu pa s laka istisnu u zrak gromoran glas:

— Mali Pietro! Ho!

— Ho! — ozva se na časak tanki dječački glasak od bliza sa srijede luke.

— Kumpar Mate?

— Odmah, šior!

A malo zatim zaječi tanko glasovito:

— Meštromo?

— Ćemo l' k Marijici? — zagromori Luka.

— Ćemo, ćemo; samo nek privežem „cimu“ (konop).

— Dobro — Bog!

— Bog! Do vidove!

Tamo kod kume Marijice u niskoj „konobici“ mirišu pržene ribice, slatke „menduljice“, da je milota. Zrak se čisto zamaglio od dima s pržena ulja; s kraja na kraj jedva da prepoznaš druga. U dnu ogradilo pregradak za pobolje i postarije goste. Tude ti se toči garav dalmatinac, braco moj, jak kao zmaj, i tanak „gorić“, fina kaplja, kao živa žeravica. Taj te iznenada ščepa za uši, poput gusara, što kaže „meštromo“, koji se uvijek drži garavca, „pri čem barem znaš, s kim imadeš posla“. On već i ne pamti, kad ga je garavac nadjačao, pa s toga znade češće nazdraviti „kumparu“ Mati, što veli gorića: „Ćapat će te, ćapat, oštija!“

Čelo stola u pregradku stalno je mjesto „meštromu“ a ostala mjesta zaposjeda ostala mornarija, što jošter plovi, a i ona, što ne plovi, van počiva, te se preodjela u ribarski darovac, u carinarske bluze. Tude priča Luka svoje davne zgode, a valjano umije pričati: kako brije hladan sjever u siječnju, kako omajiva južno sunce u srpnju, kako straše grdne oluje u rujnu, pa kako grije slatka malvazija, kako žežu djevojačke oči, kako sapinju ženski naručaji.

— „Tempi passati!“ — klikne tada već pod kraj domjenka kaki god „kumpar“ Mate, pokle ga je za duga pričanja već ščepao gorić za uši, pa zapjeva tanko glasovito:

— Popuhnul je — tihi vjetar, tihi vjetar — od Levanta!

Tu da staneš, pa slušaš! Ta zapio bi, brate, i kapu s glave!

Ne tuže se uzalud mornarske ženice široko u okrug, da se iz te luke lje ne poznaje njihovoj kesi prida, — kao da je nekakvo prokletstvo!

* * *

A šta to priča meštromo Luka za tih dugih jesenskih večeri?

Svašta, šarena!

— Tako se pričalo i ove večeri, dok je vani bijesno hujila šumna proljetna jugovina, a preko „Treskavca“ na Krku bljeskale munje poput ognjenih zmija iz crne noći, da te je čisto zebło oko srca. U te se čase osobito slatko priča i pijucka.

Uz meštroma i kumpara Matu posjela brojna mornarska družina. Goste je dvorila kao uvijek djevica Mande, nećakinja gojne i vesele „parone“, djevica skromna i tihana, gotovo bi čovjek rekao, mrka. U tom veselom kolu često puta blagdanom i sama „parona“ Marijica za volju kumu meštromu vodi pjevanku svojim jakim sopranom, pa su se gosti to većma čudili sjeti i turobi djevice Mande. U taj veseli zakutak nikad nije zalazila nevoljka čeljad, pa videći od neko doba, kako se mršti lijepo Mandino lišce, prohtjedne se čeljadi. da prospe šalu na tu crnu, snažnu djevojčicu, što je od nedavna zagustila skrivati i oči i lišce od vesele družine.

— A što su to tebi večeraske potonule ladje, djevice Mando? — zaintači djavolasta jezičina „kumpar“ Mate.

— Ni deseta briga, što bi ladje, — primetnu bradati „kapo“ od pomorske straže, — van što je možda momče na ladjama!

Al je domišljato djevojče na prisoju primorskoga sunca. Obori oči na po od smetnje, a na po od jada, pa će se okositi:

— Nit su ladje, nit što na ladjama, van se čudim vama, što ćete na silu od zdrava čeljadeta da učinite bolesno, poput našeg starog ljekara, kad utaman pipa žilu na ruci!

U to se ozva kuma Marijica, što je upravo omjerivala medj prstima porciju „menduljica“, pa će svojim ječnim glasom, na po od šale, na po od prikora:

— A da, djavoli! — Tko bi znao djevojačke tajne!

A u istinu Mande je žalosna, što joj se dragi pred nekoliko dana otisnuo na more, pa sad u prvoj žalosti i s mrva straha očekuje prve glase. Znala je to čeljad za veselim stolom, pa je s toga i dražila lako zlijedljivu rumen na djevojčinu licu.

— Blago onome, koga ta žalost ide! — podsmija se opet „kapo“.

A na to će pribosti meštromo nekud na po šaljivo:

— Ženske suze, mačje suze!

— Ehe! — ozva se opet kuma Marijica, — da nijesu sad *tempi passati*, bile bi to suze od samoga bisera, dragi kumpare!

— Da, da, — *tempi passati*, — ništa lakše reći! Ma ja sam vidio svačesa svoj vijek, pa da se još i sad zamanem za kojim djevojčetom, Bog zna, ne bi li se i moj zazelenio bor! — nasmija se „meštromo“, i punim si dlanom pogladi sijede brčine. — Nije samo mladost, što se ženama svidja.

— A da šta bi drugo i bilo, „kumpare“?“ — protuslovi kuma.

— He—he—e! — zažmiri „meštromo“, kao da mu se ne će, ali za čas ipak iskapi svoju čašu, pa uze da priča.

* * *

— Da čujete! — —

Kad sam se u svojoj trinaestoj godinici otisnuo na

more kao mali — „mozzo“, bilo je na brodu živih ćušaka dan na dan. Kome da ugodiš!? — Je li „koverta“ blatna, je li se čun napio vode, a i slijednji čovjek na brodu vinca, je li „cima“ slabo zapetljana, ili se struže kroz podvez — eto ti bijede i konopca. S prvine bi mi se znalo smrknuti pred očima, kad bih pomislio na dječiju igru kod kuće, na „maškule“ (mužare) o Gjurgjevu, Uskrsu i Božiću, na popovske litanije i Božji grobak, na buru i skok, na kupanje i pjesmu u podvečerje. — I često bi mi suza vrcnula na oko, kad bih u čunu uz obalu čekao kapetana, pa motrio živahnu dječurliju, gdje se sunča na obali i zbija dječije šale. — Bilo mi, da ostavim čun i pobjegnem, — al kamo: u stranome svijetu, medj strane ljude! — Eh, da mi se bilo dočepati rodne obale: S Bogom, ti moj lagašni Galebe! — mišljah, i sva tvoja slavna morska putovanja, — i tvoj tvrdi krevet i još tvrdja srca!

„Meštromo“ na brodu bio je uvijek na zlo brz, a mornari svu svoju žuč s njega stišavali na meni. — Al u jednom svanu i meni. Naš kapetan — „šior Giorgio“ — mrk bio svat, nerazgovoran i okosit, a ljut kao zmaj. — Jednom se rano ljeti usidrismo u Trstu, i za čudo! — naš „šior“ od neko doba svako predvečerje sjedni u čun, odvezi se na kraj, baš podalje vreve i svjetla, — pod malu, milovidnu palačicu prema kraju luke. Tude bi se prošetao i isfućkao nekakvu sladjahnu pjesmicu. Za čas dva pootvorila bi se lagacko vrata i „šior Giorgio“ umakni unutra naglo, ušuljaj se na bok, kao da mu se žuri. — Ja bih čekao i po uru i po dvije. — Tamo gore uzmiješale bi se lagašne sjenke iza zastora, i opet sve osamno i tiho, samo što svjetlo lagacno migulji kroz te guste zastore, i more zapljuskuje obalu. Tek iz daleka tamo dopire šum ljudske vreve i svijetli se stotina žarkih svjetala kao u po bijela dana. Ja bih gledao i gledao, — al i dojadi i to. Što ću, van da se povalim u čamac i zamislim u sitne zvijezde, — čudo li ih je dragi Bog dao na ovaj svijet! — U to bi banuo i kapetan, veseo, hitar, da ga je milota vidjeti onako mlada i snažna. On pjevucka onu istu pjesmicu, a ja veslaj od dragosti, da se sve praši.

Već smo bili ukrcali teret, i sjutradan da ćemo razapeti jedra upravo u oči Ivanj-dana. Te noći opet se kapetan odveze na kraj. Nešto podalje od doma dočeka ga crna, visoka žena, pa se oboje izgubiše u sjeni. Dugo sam čekao na nj i konačno zaspim. — Hej, mali! — čujem gromak glas, stresem se, skočim. Već je mjesec bio izišao, što nikoju noć prije toga. Kapetanu se čudno sjalo lice, baš nekako kao družini, kad se na svetac vrati s kraja. Pušio je cigaru ama tako oslasno, ko da sam med srče. Mi na domak brodu, a on će me potreptati po ramenu, pa: — Mali, — reče, — što si noćas vidio, što čuo, nikome ni riječi! Jesi li me razumio? — „Ši, šior!“ — odvratim gotovo pobožno, kao pred Bogom u crkvi. Čudna li glasa u njega te noći! Sve je nekako iz podmukla podrhtavao.

Sjutradan se otisnusmo za Odesu. Od to doba bilo mi je bolje; kapetan me je očevidno pazio. On nije bio više onoliko mrk i pazljiv, van bi mu se znalo koješta na brodu da ukrade oku — I tako bivalo sve jednako, dok se jednog dana ne vrati s kraja mrk, pokunjen, okosit. I ukopa se u „kajitu“ za čitav taj dan. „Dispenzir“ (kuhar) iznosio jela, kako bi ih i unio, cijela cjelcata, i sva se čeljad poslije mrsila boljim zalogajima, pa i ja sam po koji put o zdjelicu omazao krušac. — Za malo se sve na brodu preokrenu na drugač. Svi smo se stali ježiti s kapetanove zlovolje. Jednom mu „meštromo“ povrnu riječ, a sjutradan umah se našao nov „meštromo“ na brodu, neki Istranin iz Voloskog. I tako sve povuklo dušu u se, svaki odnio svoj dijelak, samo mene kapetan kao da i ne vidi, kao da me i nema na brodu. Po tom, brate, bio sam ja za to doba najbolji mornar na čitavom brodu! To mi je mrva oblakšalo dušu.

Iz Odese vratismo se opet u Trst s kukuruzom. Usidrismo se na posve drugoj strani luke. Prvi dan morade kapetan u lučki ured, odakle se umah povratio, pa ga cijele sedmice nije više vidio kraj. A mornari se medju to na kraju češće ponapili mošta. Najljepše doba! — Jednom po večeri sjedim na konopima i prigrizam komad baškota. More poput zrcala, iz tiha se njiše, a poviše pala lagašna maglica. Mlaka bila večer, ma upravo da zaspiš. Najednom zapovjedi kapetan: Mali, nuder čun! — Povezoh ga ravno prema kraju. — Lijevo! — zapovjedi on gotovo srdito. Ja na lijevo, sve izmedju onih stotinu konopa i brodova krivudaj, šuljaj se, da me je težak oblio znoj. Dokopasmo se kraja baš na onom mjestu, gdje no je kapetana zadnji put bila dočekala crna ona žena. On se prošeta pred onom istom kućom dva i tri puta, kao nekada, al se ne oglasuje znakom nit koga izgleda. Kuda su se prije micale žive sjenke iza zastora, sada tamno i pusto. Kapetana, čini se, ni brige za to; zapali cigaru i sjedne u čun. Iskrcam ga na drugi kraj luke, odakle me namah povrati na brod. On se povrati tekar sjutradan u jutro, kad je već čitav brod bio odavna u poslu. Tako bilo često. Koncem rujna otisnusmo se za Jakin.

(Svršit će se.)

Gospoda Golovljevi.

Roman M. E. Saltykova Ščedrina, s ruskoga preveo Stjepan Lukić.

(Nastavak.)

Ovaj se put Porfirij ozbiljno uvrijedi i umuknu. Dugo hodahu usporedo gore dolje po blagovaonici; Aninjka zijevala, Porfirij se Vladimirić krstio u svakom kutu. Napokon se javi, da su konji gotovi Golovljev navuče šubu, izadje van, izljubi se s Aninjkom. Vikaše ljudima: „Noge, noge toplije omotajte!“ I pri tom kršćaše po zraku.

Aninjka se odveze na grob bakičin, zamoli svećenika, da odsluži panihidu, i kad crkveni pjevači otegnuše pjevati „vječna pamet“, zaplače. Mjesto, gdje se obdržavaše ceremonija, bješe tužno. Crkva, kod koje sahraniše Arinu Petrovnu, bijaše jedna od vrlo siromašnih; sadrarija na mjestima otpala i vidjele se gole cigle; zvono zvonjelo slabo i muklo; ruho na svećeniku bijaše iznošeno i otrcano. Dubok snijeg pokrivaše groblje tako, da je valjalo lopatama razgrnuti stazu, da dodješ do groba; spomenika još ne bijaše, već stajaše prost bijeli križ, na kojem nije bilo ni natpisa. Nedalelo od crkve bijahu pocrnjele kućice svećenika i crkovnjakâ, a u naokolo se na sve strane pružila žalobna snježna ravnica. Oštar ožujački vjetar duvao nad grobljem, neprestance zavitlavao ruho na svećeniku i odnašao u stranu pjevanje pjevača.

— Ko bi, gospodarice, mislio, da si je pod tim skromnim križem, kod biedne naše crkve, našla pokoja nekada najbogatija vlastelinka ovdašnjeg okružja! — reče svećenik, svršiv obred.

Kod tih riječi Aninjka još više zaplaka. Zatim podje k svećeniku u kuću, napije se čaja, porazgovori se s „matuškom“ i sjeti se: „i blijeda smrt na sve gleda“ — te opet mnogo i dugo plakaše.

U Pogorjelku ne najaviše dolazak gospodaričin, i za to tamo u kući i ne naložiše sobâ. Aninjka, ne skidajući šube zaustavi se samo u bakičinoj spavaonici i molitvenoj sobi. U bakičinoj sobi stajaše njezina postelja, na kojoj ležaše nespremljena rpa zamaštenih perina i nekoliko vanjkuša bez navlaka. Na pisaćem stolu bijahu razbacani komadići papira; pod ne bješe pometen, i gusti sloj prašine pokrivaše sve predmete. Aninjka sjede u naslanjač, u kojem bakica običavaše sjediti, i zamisli se. S početka se javiše uspomene na prošlost, zatim ih zamijeniše prikaze o sadašnjosti. Prve brzo nestajahu, a druge se jače držahu u pameti. Zar se je odavna otimala za slobodom, zar joj se je odavna Pogorjelka pričinila pustom i mrtvom — i gle, sad joj najedared srce nekako bolno zaželi, da žive u tom pustom mirnom mjestu. Ovdje je tiho; neprijatno je, nezgodno, no tako tiho, kao da je sve u naokolo umrlo. Zraka je i prostora mnogo: eno polje — alaj bi poletjela! Bez cijelji, bezobzirce, samo da jače diše. A *tamo,* u onom na pô nomadskom životu, odakle se je istom i kamo će se opet *morati* vratiti, — što jê čeka? I što je odonuda donesla? — Uspomene na smrdljive krčme, na vječnu viku, koja se dizaše iz opće blagovaonice i biljardne sobe, na nepočešljane i neumivene krčmarske podvornike, na pokuse sred tamne pozornice, sred platnenih, obojadisanih kulisa, kojih se čovjeku gadi dotaknuti, na propuhu, u vlagi... A za tim: oficiri, advokati, ciničke riječi, prazne butelje, stolnjaci poliveni vinom, oblaci dima, i vika, vika, vika! I što su joj govorili! S kakim su je cinizmom napadali!... Osobito onaj brkati, s glasom promuklim od pića, s upaljenim očima, s vječnim zadahom po konjušnici... Ah, što je govorio! Aninjka kod te uspomene zadrhta i zaklopi oči. Zatim se ipak trgnu, uzdahnu i ode u molitvenu sobu. U ormaru bješe još nešto malo ikona, samo one, koje su *nesumljivo* bile njezine matere, a ostale je, bakičine, odvezao Juduška, kao baštinik u Golovljevo. I svjetiljaka ne bijaše — sve je uzeo Juduška; samo je jedan ogarak od žutog voska ostao, koji bješe utaknut u limeni svijećnjak.

— Htjedoše uzeti i ormar, i sve ispitivali, da li je zbilja gospodaričin! — reče Afimjuška.

— Pa što ga nije uzeo? Reci Afimjuška, je li se bakica dugo mučila?

— Ne osobito, svega su ležali dan i noć. Nije bilo ni prave bolesti, ništa! Ništa nijesu ni govorili, samo dva puta spomenuše vas i sestricu.

— Ikone je valjada odnio Porfirij Vladimirić?

— Da, on. Veli, da su njegove mamice. I tarantas odveze, i dvije krave. Bit će da je iz papira vidio, da nijesu bile vaše, već bakičine. Htjede uzeti i jednog konja, no Fedumić ne dade, već reče: „To je naš konj, stari pogorjelski“ — no, poboja se i ostavi.

Aninjka prodje i po dvoru, zaviri u zgrade, pogleda na gumno, na obor. Tu, usred rpe gnoja, stajaše dvadesetak mršavih krava i konja. Dade donijeti kruha, rekavši pri tom: „Ja ću platiti“ -- i svakoj kravi dade po komadić. Zatim kravarica pozove gospodaricu u kućar, gdje je na stolu stajao lonac s mlijekom, a u kutu kod peći, za nizkom pregradom od dasaka, ležalo mlado tele. Aninjka popije nešto mlijeka, potrči k teletu, poljubi ga u gubicu, no odmah si otare usnice, rekavši, da je gubica u teleta gadna i slinava. Napokon izvadi iz kesice nešto novca, porazdijeli starim slugama i poče se spremati na put.

— Što ćete sad raditi? — upita sjedajući u saonice starca Fedumića, koji je, kao starosta, pratio gospodaricu skrštenih ruku na prsima.

— A, što ćemo raditi! Živjet ćemo, — prosto odgovori Fedumić.

Aninjka se opet sneveseli: pričini joj se, da Fedu-

mićeve riječi zvuče ironički. Postoja — postoja na mjestu, uzdahnu i reče:

— No, s Bogom!

— A mi mišljasmo, da ćete se k nama povratiti i s nama živjeti! — reče Fedumić.

— Ne, . . . što ću! Sve jedno . . . živite!

I opet je poliše suze i svi pri tome takodjer zaplakaše. To bješe ponekuda čudnovato: činilo joj se, da joj nije ničesa žao, — a plače. Pa i oni: ništa ne bješe rečeno osim nužnih pitanja i odgovora, a svima postade teško, dade se na žao. Posadiše je u saonice, umotaše i svi najedared duboko uzdahnuše.

— Srećno! — razlijegnu se za njome, kad saonice krenuše.

Prolazeći mimo groblje, opet dade zaustaviti konje i sama podje po raščišćenoj stazi na grob. Već se je bilo smrklo i u kućama crkvenjaka gorilo svjetlo. Stajaše, uhvativši se jednom rukom za nadgrobni križ, no ne plakaše, već se samo ljuljaše. Ništa osobita nije mislila, nikaka se opredijeljena misao ne radjaše u njoj, no bješe joj gorko, cijelim bićem gorko. I ne bješe joj gorko rad bakice, već radi sebe same. Bez svijesti se ljuljajući i klanjajući, ostade tu četvrt sata i najedared joj pade na um Ljubinjka, koja možda baš u ovaj čas pjeva u kakomgod Kremenčugu sred vesele družbe . . . .

Ah! ah! que j'aime, que j'aime!
Que j'aime les mili-mili-mili-taires!

U malo da ne pade. Bježeći doleti do saonica, sjede i zapovjedi kočijašu, da goni što brže može u Golovljevo.

Aninjka se povrati k ujaku nevesela, tiha. U ostalom to je nije smetalo, da osjeća glad, i bila je vrlo zadovoljna, što je stol za čaj već bio prostrt. Dakako, Porfirij Vladimirić ne zakasni, da povede razgovor.

— No, jesi li bila?

— Da.

— I na grobu se pomolila? Misu dala odslužiti?

— Da, i misu.

— Svećenik je valjada bio kod kuće?

— Dakako da je bio; ko bi služio misu!

— Da, da . . . Jesu li bila oba pjevača? Da li su pjevali „vječna pamet“?

— Jesu.

— Da. Vječna pamet! Vječna pamet pokojnici! Bila je poštena starica!

Juduška ustade sa stolca, okrenu se licem k ikonama i pomoli.

— No kako je u Pogorjelki? Dobro?

— Ne znam. Čini mi se, da je sve na mjestu.

— „Čini mi se“! Nama se uvijek „čini“, a razgledaš li — i tu je krivo, i tamo gnjilo . . . Tako mi i o tudjim prilikama mislimo: „čini se!“ sve „čini se!“ U ostalom, vaš je dvorac krasan; pokojna vas je mamica lijepo namjestila, gotovo je iz vlastitih sredstava na dvorac trošila . . . No, da, nije grijeh pomoći sirotama!

Aninjka, slušajući tu hvalu, ne odoli, a da ne podraži nježnog ujaka.

— A zašto, ujače, odvedoste iz Pogorjelke dvije krave? — upita.

— Krave? Kake krave? Zar Černavku i Privedjonku? Ta to su, sinko, bile mamičine!

— A vi ste — njezin zakoniti baštinik? No neka vam je! Hoćete li, poslat ću vam još i tele!

— Gle-gle-gle! Kako se usplahirila! Reci pravo, što misliš, čije su bile krave?

— Što ja znam! U Pogorjelki su stajale!

— A ja znam, imam dokaza, da su krave mamičine. Nadjoh registar, gdje je sama vlastitom rukom napisala „moje“.

— No, manimo se. Nije vrijedno, da o tom govorimo!

— Ima u Pogorjelki konj mrkov — no, o njem ne mogu pravo reći. Čini mi se, da je konj mamičin, u ostalom — ne znam! A što ne znam, o tom ne mogu ni da govorim!

— Manimo se tog, ujače!

— Ne, zašto da se manimo! Ja sam, sinko, odrešit — volim, da bude sve na čistu! Zašto da se i ne govori! Svakome je žao svoga: i meni je žao, i tebi je — no, pa govorimo! Ako ćemo govoriti, reći ću ti od jedne: ne trebam tudje, no ni svoga ne dam. Jer ma da mi i nijeste tudje, no ipak . . .

— A i ikone uzeste! — opet će Aninjka da pecne.

— I ikone uzeh, i sve uzeh, što me ide, kao zakonitog baštinika.

— Sad je ormarčić od ikona sav krnjav . . .

— Što ćeš! Moli se i pred takim! Bog ne treba ormarčića, već tvoje molitve! Ako se iskreno moliš, bit će ti molitva uslišana i pred lošim ikonama! No ako samo brbljaš te brbljaš, i postrance se obazireš — ne će te spasti ni lijepe ikone!

Juduška ipak ustade i zahvali Bogu, što ima „lijepe“ ikone.

— Pa ako ti se baš ne svidja stari ormarčić — daj si načiniti novi! Ili metni unutra druge ikone mjesto izvadjenih. Prijašnje je pokojna mamica stekla, a sad ti sama steci nove.

Porfirij se Vladimirić nasmija, tako mu se ta misao pričini umnom i prostom.

— Recite, molim vas, što mi sad valja činiti? — upita Aninjka.

— Čekaj. Najprije odahni i ispavaj se. Porazgovorit ćemo se, promisliti i ovako i onako — možda ćemo u dvoje štogod i smisliti!

— Čini mi se, da smo punoljetne?

— Da, punoljetne ste. Možete upravljati i svojim djelima i imanjem.

— Hvala Bogu, barem to!

— Čast mi je čestitati!

Porfirij Vladimirić ustade i podje k njöj, da je poljubi!

— Ah, ujače, kako ste čudni! Samo da vam se je ljubiti!

— Zašto da se ne poljubimo! Ta nijesi mi tudja — nećakinja si mi! Ja, sinko, sve po rodjački! Za rodjake sam uvijek spreman . . .

— Radje recite, što mi valja činiti? Moram li ići u grad, što li?

— I u grad ćemo ići — sve će to biti u svoje vrijeme. No najprije — odahni! Hvala Bogu, ne živeš u krčmi, već kod rodjenog ujaka! I da jedeš, i da piješ čaja — svega ima do volje. Ako ti se koje jelo ne svidja — zaišti drugo! Išti, traži! Ne ćeš li „ščі“, — a ti kaži, neka ti se donese juhe! Kotleta, patke, praseta . . . samo traži od Evpraksejuške! . . . Gle, Evpraksejuška, pohvalih se prasetom, a i za pravo ne znam — imamo li?

Evpraksejuška, držeći u taj čas pred ustima čašu s vrelim čajem, potvrdljivo kimnu glavom.

— No, eto vidiš, i prase imamo! Što ti se, dušice, prohtije, samo zatraži!

Juduška se opet primaknu k Aninjki i po rodjački je potapa rukom po koljenu, i pri tom, dakako nehotice, malo zastade, tako da se je sirotica instinktivno maknula.

— No meni valja ići, — reče ona.

— To i ja velim. Porazgovorit ćemo se, pa onda ići. Treba sve polako, a ne na vrat na nos! Na požar se leti, a kod nas, hvala Bogu, ne gori. Ljubinjka se mora da žuri na vašar, a ti ne! Još ću te nešto upitati: kaniš li živjeti u Pogorjelki?

— Ne, što ću u Pogorjelki!

— I ja ti to isto htjedoh reći. Doseli se k meni, pa ćemo lijepo živjeti!

Kod tih riječi Juduška pogleda Aninjku tako vlažnim očima, da joj je bilo neugodno.

— Ne ću, ujače, k vama. Dosadno je.

— Ah, ludo, ludo! Što li te napopade ta dosada! Dosadno te dosadno, a zašto je — ne kažeš! Ko ima, sinko, posla, i ko umije sobom upravljati — taj nikada ne zna za dosadu. Na priliku, ja i ne vidim, kako vrijeme leti. U radni dan idem po gospodarstvu: pogledam amo, pogledam tamo, skoknem amo, skoknem tamo, malo se porazgovorim i — dan već prodje! A na svetac — u crkvu! Tako i ti! Živi s nama — i tebi će se naći posla, ako ne bude posla — igraj se duraka s Evpraksejuškom, ili se sanjkaj! A kad okrene ljeto — ići ćemo u šumu po gljive, na travi ćemo piti čaj!

— Ne, ujače, badava govorite!

— Zbilja, ostani!

— Ne! Nego umorna sam s puta, mogu li leći spavati?

— Možeš! Spremio sam za te i posteljicu! Al ipak pomisli: bilo bi najljepše, da ostaneš s nama u Golovljevu.

Aninjka sprovede noć nemirno. Živčana se uzrujanost, koja je spopade u Pogorjelki, nastavi. Ima časaka, kad čovjek, koji je samo *bitisao*, najedared počne shvatati, da on ne samo zbilja ne *živi*, već da je u njegovu životu nekaka rana. Odakle i kako je nastala — većim si dijelom ne zna protumačiti i najviše pripisuje postanak te rane sasvim inim uzrocima od onih, koji je u istini zadadoše. Jedni misle, da se valja preporoditi te početi novi život na novim podlogama; drugi osjećaju samo neku bol, koja ne će u budućnosti proizvesti nikakog preokreta na bolje, već u sadašnjosti postaje još jačom, nego onda, kad se uznemirena savjest ipak nada nekoj utjehi u budućnosti.

Aninjka ne bješe jedna od onih osoba, koje se, razabravši svoje rane, daju na nov život, no ipak je, kao djevojka pametna, dobro znala, da med onim maštama o svagdašnjem kruhu, koje bjehu glavnim uzrokom, što je na uvijek ostavila Pogorjelku, i med položajem provincijalne glumice, u kojem je bila, postoji cio jaz. Mjesto tihog radinog života nadje život buran, neuredan pun cinizma Mjesto oskudice i priprostih prilika, na koje bješe nekoć navikla, nadje uživanje i raskoš, na što se ipak sada ne može sjetiti, a da se ne zacrveni.

Život joj se glumački zgadi. Sama, bez pomoći, bez prave cijelji, samo s jedinim temperamentom, koji je žudio za šumom, blještavilom i pohvalom, uskoro uvidi, da je dopala u nekakav kaos, gdje je vrvjelo neprestano mnoštvo osoba, koje su bez svake sveze izmjenjivale jedna drugu To bjehu osobe najrazličitijih karaktera i uvjerenja tako, da ni motivi za zbliženje s ovim ili s onim ne mogahu biti isti. No ipak su i ovaj i onaj jednako bili u njezinu krugu, odakle se mogaše zaključiti, da tu, pravo govoreći, i nije moglo biti govora o motivima. Bit će, da je njezin život postao u neku ruku svratište, na čija je vrata mogao unići svako, ko je bio veseo, mlad a uz to imao materijalnih sredstava. Bit će, da se tu nije radilo o tom, kako bi si *izabrala* društvo po volji, već o tom, kako bi se uturala u makar kakvo, samo da ne očajava u samoći. Zbilja „sveta umjetnost“ dovede ju u blatnu jamu, no glava joj se tako zavrti, da se nije mogla razabrati. Ni neumivena lica podvornika, ni gadne, sluzju pokrivene dekoracije, ni šum, ni smrad ni vika u krčmama ni cinički razgovori štovatelja — ništa je ne rastrijezni. Nije ni zamjećavala, da je neprestano u društvu samih muškaraca i da je med njom i drugim ženskama, koje imaju neki *postojani položaj*, neka ogromna pregrada . . .

Otrijezni je na čas dolazak u Golovljevo.

Već ju je u jutro onog dana, kad je došla, nešto mučilo. Kao djevojka osjetljiva, vrlo se je brzo podavala novim osjećajima i ujedno se brzo prilagodjivala svakim prilikama. Zato došavši u Golovljevo, najedared osjeti, da je „gospodarica“. Sjeti se, da ima nešto svoga: svoju kuću, svoje grobove, i prohtjede joj se opet vidjeti prijašnje stanje, opet zadisati onim zrakom, iz koga je ne-

davno bez obzirce bježala. No tog utiska morade brzo nestati pri dodiru sa zbiljom u Golovljevu. U tom pogledu mogla bi se prispodobiti s čovjekom, koji s prijaznim izražajem lica dolazi u društvo ljudi, koje nije davno vidio, — i najedared vidi, da se prama njegovoj prijaznosti ponašaju nekako čudnovato. Gadno na njezine grudi uperene oči Juduškine odmah je sjetiše, da se već iza tih grudi krije blago svoje vrsti, s kojim se tako lako ne da baratati. I kad je poslije naivnih pitanja pogorjelske služinčadi, poslije spasonosnih uzdaha popa i njegove popadije, te poslije novih pouka Juduškinih, ostala sama, to joj postade sasvim nesumnjivo, da je prijašnja „gospodarica“ umrla na uvijek, da je odsele ona — samo glumica jadnog privincijalnog glumišta i da položaj ruske glumice nije baš daleko od položaja javne ženske.

Doslije je živjela kao u snu. Svlačila se do gola u „Lijepoj Jeleni“, javljala se pijanom u „Perikoli“, pjevala bestidne pjesme u „Vojvotkinji Gerolštajnskoj“, i žaljaše, što se na pozorišnim daskama ne prikazuje „La chose“ i „L' amour“, utvarajući si, kako bi zamamljivo podrhtavala tijelom i okretala skutima. No nikada joj nije palo na um, da misli na ono, što radi. Samo nastojaše, da bude sve „dražesno“, „zgodno“ i da se svidi oficirima. No što je to i kake osjećaje pobudjuju u oficirima njezini podrhtaji — nije se za to pitala. Oficiri sačinjavahu u gradu glavnu publiku, pa je znala, da od njih zavisi njezin uspjeh. Tiskahu se za kulise, kucahu na vrata njezine sobe, kad je još bila na pô odjevena, zvahu je imenima od mila — i ona gledala na sve to, kao na prostu formalnost, kao na nešto, što je u nerazlučivom savezu s njezinim zanatom, i pitala se samo — da li „dražesno“ ili „nedražesno“ igra svoju ulugu? No ni duše ni tijela svoga još ne priznavaše općim i javnim. A sada, kad se opet na čas oćuti „gospodaricom“, najedared joj postade sve nekako nesnosljivo, odurno. Kao da s nje skinuše sve ruho i izvedoše je golu; kao da je najedared opkoliše sva ona podla bića, što zaudaraju vinom i konjušnicom; kao da je na cijelom svojem tijelu osjetila dodire znojnih ruku, slinavih usnica i poglede mutnih, požudnih očiju, koje besmisleno blude po njezinu golom tijelu, kao da traže odgovor: što je to „la chose“?

Kamo da ide? Gdje da zbaci s ramena taj teški teret? — To joj se pitanje neutješljivo melo po glavi, no baš samo melo, ne dobivajući i ne tražeći odgovora. I to bješe san svoje vrsti: i prijašnji život bješe san, i sadašnje prenuće — takodjer san. Djevojka se ogorčila, uzrujala — i to bješe sve. Proći će. Ima časaka lijepih, ima i gorkih — tako je već u životu. No i ovi i oni samo nastaju, al ne mogu da promijene tok života. Da dadeš životu drugi pravac, treba mnogo snage, treba ne samo duševe hrabrosti, već i tjelesne. To je gotovo što i samoubistvo. Makar da čovjek pred samoubistvom proklinje svoj život i sigurno zna, da je za nj smrt sloboda, smrtno orudje ipak dršće u njegovim rukama, nož se osklizne po grlu; pištolja, mjesto da tuče ravno u čelo, tuče niže, osakaćuje. Tako je i ovdje, no još teže. I ovdje valja ubiti prijašnji život, no, kad si ga ubio, živeš dalje. Ono „ništa“, što se u pravom samoubistvu postizava časovitim pritiskom oroza — ovdje se, u ovom posebnom umorstvu, koje se nazivlje „preporod“, postizava silesijom teških, gotovo asketičkih muka. I postizava se ipak „ništa“, jer se ne može da nazove normalnim životom, koji se sastoji jedino od savladanja samoga sebe, od oskudica i usprezanja. Čija je volja raznježena, ko se je navikao na lagodan život — tome će se glava zavrtjeti samo od perspektive na slični „preporod“. I instiktivno, odvraćajući glavu, zaklapajući oči, stideći se i kriveći sebe rad malodušja, ipak će opet okrenuti utrvenim putem.

Ah! Velika je stvar — život pun truda! No njime živu samo jaki ljudi i oni, koje je na nj osudio neki prokleti prirodjeni grijeh. Samo ovake ljude ne straši. Prve — zato, što, uvidjajući smisao i vrijednost truda, druge — zato, što je za njih trud najprije prirodjena dužnost, a onda i običaj.

Aninjki i ne pade na um, de se namjesti u Pogorjelki ili Golovljevu. Bješe joj dan dopust, i već ga je iscrpla te naznačila dan, kad će otići iz Golovljeva. Ljudima slabog značaja oni unutarnji kutići, koji ispunjavaju život, znatno olakšavaju njegov teret. U teškim se časovima slabi ljudi instinktivno uvlače u te kutiće i u njima nalaze za se opravdanja. Tako baš radi i Aninjka: odlučila je, da otide iz Golovljeva, što brže može, i ako je ujak bude zaustavljao, tad će reći, da se mora javiti u glumištu u naznačeno vrijeme.

Probudivši se drugi dan u jutro, prodje kroz sve sobe ogromne gololjevske kuće. Svuda bješe prazno, neprijatno, disalo pustošju, izumrlošću. Misao, da stanuje u toj kući, bez cijelji, napokon je uplaši. „Ni za što!“ — viknu u nekoj bezrazložnoj uzrujansti: — „Ni za što!“

Porfirij Vladimirić i drugi je dan susretnu s običnom blagonaklonošću, kod koje se nikada nije moglo razlikovati, — misli li laskati čovjeku, ili isisati iz njega krv.

— No, jesi li se „žurila“, ispavala? Kamo ti se sad žuri? — našali se on.

— Da, ujače, žuri mi se; ta, na dopustu sam, valja mi pohititi, da dodjem na vrijeme.

— To ćeš ti opet da lakrdijašiš? Ne puštam!

— Pustili ili ne pustili — sama ću otići!

Juduška žalosno poklima glavom.

— A što će reći pokojna bakica? — upita glasom prijaznog ukora.

— Bakica je znala i za života. Kaki su to u vas izrazi, ujače? Juče rekoste, da idem s gitarom po vašarima, danas povedoste razgovor o lakrdijašenju? Čujte! Ja ne ću da tako govorite!

— Ehe! Vidi se, da istina grize! A ja jako volim istinu! Po mome sudu, ako istina . . .

— Ne, ne! Ne ću, ne ću! Ne treba mi ni vaše istine, ni neistine! Čujte, ne ću, da se tako izrazujete!

— No, no! Zar si se razljutila? Ajde da u miru pijemo čaja! Samovar već odavna pravi na stolu hr-hr... i zz — zz...

Porfirij Vladimirić htjede da šalom izgladi utisak, što bješe proizveden riječju „lakrdijašiti“, i za znak pomirbe već se pruži k nećakinji, da je obujmi oko struka; no Aninjki se sve to pričini tako glupim, gotovo odurnim, da se je maknula na stranu.

Ozbiljno vam ponavljam, da mi se valja žuriti! — reče ona.

— Ajdemo, najprije ćemo piti čaja, a onda se porazgovoriti!

— A zašto baš poslije čaja? Zašto se ne možemo porazgovoriti prije čaja?

— Zato, jer zato. Zato, jer se sve mora raditi po redu. Najprije jedno, onda drugo; najprije ćemo piti čaja i poćeretati, a zatim se porazgovoriti o poslu. Sve će biti.

Ne preostade drugo, nego da se pokoriš takomu neodoljivomu brbljanju. Uzeše piti čaj, Juduška sve duljio vrijeme, po malo srčući čaj iz čaše, krsteći se i ćeretajući o pokojnoj mamici.

— No, sad ćemo se porazgovoriti; — reče napokon — misliš li dugo ostati kod mene u gostima?

— Više od nedjelje ne mogu. Valja mi još biti u Moskvi

— Nedjelja je, sinko, velika; i mnogo se šta može učiniti u nedjelju dana, i malo — kako se latiš posla!

— Mi ćemo, ujače, radje mnogo učiniti.

— To i ja velim. Može se učiniti i mnogo i malo. Gdjekad hoćeš da učiniš mnogo, a bude malo; a gdjekad i malo radiš, no pogledaš, a ono si s Božjom pomoći sve poslove ovršio. Sad ti se žuri, moraš da budeš u Moskvi; a zašto, ako te ko upita — ne smiješ da odgovoriš. Po mojem sudu, mjesto da ideš u Moskvu, bolje bi bilo, da to vrieme upotrebiš na poslove.

— U Moskvu moram svakako, rada bih se priupitati, mogu li stupiti na tamošnju pozornicu. A što se tiče posala, sami rekoste, da se za nedjelju dana može puno toga uraditi.

— Prama tome, kako se latiš, sinko. Ako se latiš posla, kako valja — sve će biti dobro; a ne latiš li se, kako valja — otegnut će se posao.

— Pomozite mi, ujače! Samo recite, što mi valja činiti?

— Stoj, čekaj! Kad ujaka treba — on je i zlatan i drag, a kad ga ne treba — odmah mu se ledja okreću. Valjalo bi pitati ujaka: Što mislite, dragi ujače — mogu li otići u Moskvu?

— Kako ste, ujače, čudnovati! Svakako moram da budem u Moskvi, a vi najedared velite, da to ne može biti.

— Velim: ne može biti — pa ostani tu! Ah, sinko, sinko! Dobro je još, da imate ujaka — ima se ko za vas da pobrine! A kako je drugima — nemaju nikoga! Ni da se ko za njih pobrine, ni da ih zaustavi — samo rastu! No, i koješta se u životu dogadja s njima, sinko!

Aninjka htjede odgovoriti, no uvidi, da bi to samo značilo ljevati ulje u vatru, te umuknu.

— Odavna ti htjedoh reći — nastavi medjutim Juduška — nekako mi se ne svidja, što hodate po tim... vašarima! Ma da ti i nije milo, što sam govorio o gitarama, al ipak...

— Nije dosta reći: ne svidja mi se! Valja pokazati makar kakav izlaz.

— Živi kod mene — eto ti izlaza!

— Ne ću... to ne ću... ni za što!

— Zašto?

— Zato, što tu nemam ništa da radim! Što ću kod vas raditi! U jutro ustati — ići čaj piti; za čajem misliti, kako će doći zajutrak, za zajutarkom, kako objed za objedom — hoće li opet skoro doći čaj? A onda užinati i spavati... Čovjek bi umro kod vas!

— Svi tako rade, sinko. Najprije piju čaj, onda — ko je navikao zajutarkovati — zajutarkuju, no ja nijesam navikao — pa i ne zajutarkujem; onda objeduju, onda piju večernji čaj, i napokon idu spavati.

— Sve je to lijepo, samo meni nije po ćudi!

— Al ti ne mjeri sve po svom aršinu — pomisli i na starije „Po ćudi mi je“ te „nije mi po ćudi“ — zar se tako može reći! Reci: „po božjemu“ ili „nije po božjemu“ — tako valja! Ako kod nas u Golovljevu nije po božjemu, ako radimo protiv Boga, griješimo ili vičemo, ili zavidimo, ili činimo što drugo gadno — no, tad smo zbilja krivi i zaslužujemo, da nas osude. Samo i tu mi još valja spomenuti, da ne radimo točno po božjemu. A zašto? Jer „nije mi po ćudi“! Reći ću sad o sebi — koješta mi nije po ćudi! Nije mi po ćudi, što tako govoriš, i moju gostoljubivost vrijedjaš — ipak sjedim i šutim! Mislim, neka mirno promisli - možda će se opametiti. Možda će te, dok se s tobom šalim, tvoj angjel čuvar okrenuti na pravi put! Ah, ah, sinko, to nije lijepo! Barem da sam ti rekao što ružno, ili postupao ružno prama tebi, ili ti nanio kaku uvredu — no, tad Bog s tobom! Ma da i Bog zapovijeda, da starije valja slušati, no, pa ako te već uvrijedih — Bog s tobom! Srdi se na me! A ja sjedim tiho i mirno, sjedim, ništa ne govorim, samo mislim, kako bi bilo sve dobro i lijepo, da bude svima na radost i utjehu — a ti, gle, što odgovaraš na moju prijaznost! Ne izgovori sve najedared, sinko, već promisli, pa se Bogu pomoli, da se opametiš. I onda, ako...

Porfirij Vladimirić dugo neprestance glagoljao. Riječi se vukle jedna za drugom, kao sluz. Aninjka ga nekako uplašeno gledaše i mišljaše: „kako se ne zarekne!“ Ipak joj ujak ne reče, što ima raditi iza smrti Arine Petrovne. I za objedom pokuša, da to upita, i za večernjim čajem, no svaki je put Juduška okrenuo drugo tako, da joj ne

bješe drago, što je potakla taj razgovor, i samo mišljaše: „Kad će se sve to svršiti?“

Poslije objeda, kad je Porfirij Vladimirić otišao spavati, Aninjka ostade sama s Evpraksejuškom, i najedared zaželi, da zametne razgovor s ujakovom gazdaricom. Hjede saznati, kako Evpraksejušku nije strah u Golovljevu i odakle joj snage, da može uzdržati tolike prazne riječi, koje se od jutra do večeri siplju s ujakovih usta.

— Je li vam, Evpraksejuška, dosadno u Golovljevu?

— Zašto da bude? Mi nijesmo gospoda!

— Ipak ste uvijek sami... ni veselja ni zabavâ kod vas — ništa!

— Što će nam zabave! Ako je dosadno — pogledam na prozor. I kod oca sam, kod crkve svetog Nikole, živjela i malo vidjela veselja!

— Ipak držim, da vam je kod kuće bilo bolje. Imali ste družica, jedna ste k drugoj išle, igrale se.

— Ah!

— A s ujakom. Uvijek govori nešto dosadno i nekako dugo.

— Uvijek, cio božji dan.

— I nije vam dosadno?

— Ta ja i ne slušam!

— Ne može se sasvim neslušati. Može on to zapaziti, pa će se uvrijediti.

— Kako bi on to mogao znati? Ja gledam u nj. On govori, a ja gledam i medjutim mislim na svoje.

— Na što mislite?

— Na sve. Valja li kiseliti krastavce — mislim na krastavce, valja li poslati po što u grad — mislim na to. Treba li što za kuću, na sve mislim.

— Bit će, da vi makar i živite zajedno, ipak ste zbilja, sami?

— Da, sama. Gdjekad mu se na veče prohtije igrati duraka — no, pa i igramo se. Al i tu, usred same igre, složi karte i počne govoriti. A ja gledam.

— Vidite li, Evpraksejuška, to je strašno! Strašno je, kad čovjek govori, i ne zna, zašto govori, što govori, i hoće li kadgod svršiti. Zar to nije strašno?

Evpraksejuška je pogleda, kao da ju je prvi put obasjala čudna misao.

— Nijeste vi sami, — reče — mnogi ga zato ne vole.

— Eto!

— Da. Nijedan lakej ne može da dugo kod nas ostane; svaki mjesec mijenjamo. Nadglednici takodjer. I sve zato!

— Dodijava im?

— Muči ih. Pijanice ostanu, jer pijanica ništa ne čuje. Trubi ti njemu makar u trublju — njegova je glava kao loncem pokrivena. Al opet je nesreća: *on* ne voli pijanica.

— Ah, Evpraksejuška, Evpraksejuška! A on me još nagovara, da živim u Golovljevu!

— Zbilja, zašto ne biste živjeli s nama? Možda bi se uz vas opametio!

— Ne, ne! Ne mogu mu ni u oči da gledam!

— Što ćete! Vi ste gospodja, imate svoju volju! Ipak volja — volja, no gdjekad valja poigrati i po tudjim diplama!

— I još kako često!

— To sam i sama mislila. Htjedoh vas još nešto upitati: je li dobro služiti kao glumica?

— Ima čovjek svoj kruh — i to je dobro.

— A je li istina, Porfirij mi Vladimirić kazivaše, kao da se glumice daju od tudjih ljudi hvatati za struk.

Aninjka pocrveni.

— Porfirij Vladimirić ne poima, — odgovori razdraženo, — za to i brblja koješta. On ne može ni to razlikovati, da se na pozornici zbiva samo igra, a ne zbilja.

— No, ipak! Kad vas je Porfirij Vladimirić zapazio, usnice mu se raširiše! „Nećakinjo“ te „nećakinjo!“ — kako je bio dobar! A oči mu sve lete požudno!

— Evpraksejuška, zašto govorite gluposti!

— Ja? Što me briga! Živite ovdje — sami ćete vidjeti! Što me briga! Otkaže li mi službu — opet ću otići k ocu. Ta i dosadno je ovdje, istinu rekoste.

— Da bih ovdje mogla ostati, to vi uzalud mislite. Da je u Golovljevu dosadno, to je istina. I što ćete dulje ovdje živjeti, to će biti dosadnije.

Evpraksejuška se malo zamisli, zatim zijevnu i reče:

— Kad sam bila kod oca, bijah mršava, vrlo mršava. A sad — gle, kaka sam, kao peć! Bit će to od dosade!

— Sve jedno, dugo ne ćete izdržati. Sjetite se moje riječi, ne ćete izdržati!

Time se svrši razgovor. Na sreću ga Porfirij Vladimirić nije čuo — inače bi imao novu i zahvalnu temu za svoje beskonačne i poučne razgovore.

Porfirij je Vladimirić još cijela dva dana mučio Aninjku. Sve govorio: strpi se, počekaj! polako, mirno! Bogu se pomoli! i drugo koješta. Sasvim ju je izmučio. Napokon se peti dan ipak spremi u grad, ma da je i tu našao sredstva, da muči nećakinju.

(Nastavit će se.)

Iz pjesama H. Heinea.

I.

Sunčani žar ti leži
Na licu mladjanom.
A zima kruta leži
U srcu sitnom tvom.

Sve to će ti se, draga,
Prom'jenit s vremenom,
Na licu bit će zima,
A žar u srcu tvom.

II.

U liljan ja ću b'jeli
Uronit srce svoje,
Da liljan dahom svojim
O dragoj mojoj poje.

Nek pjesma dršće mala
Kô cjelov živi njen,
Sto negda mi ga dala
U sladak blažen tren.

III.

(Romanca.)

Oj slugo, skači na noge
I sedlaj hata svog,
Pojuri poljem i šumom
Do dvora carevog;

Tu čekaj, dok te u staji
Konjušar ne vidi,
Pa pitaj, koja careva
Isprosila se kći.

I kaže li ti: crnka je,
Dojuri kao grom,
Al kaže l', da je plavojka,
Ne juri s v'ješću tom.

Otidi onda majstoru
I išti, nek ti da
Čvrst konop, pa polako ga
Donesi do doma.

Preveo I. Velikanović.

O kućnom obrtu i o ručnim radnjama u hrvatskoj jubilarnoj izložbi.

Liepo je svojstvo naroda našega, što umije svojim trudom i marom bez ikakova kupljena alata priugotavljati gotovo sve vrsti predmeta, što su mu potrebni za kućnu porabu. Napose je kućni obrt vanredno važan po naš narod, što može njime podpuno zadovoljavati domaćim potrebama, što se tiče odiela i opreme. A ono, što je narod načinio i izveo svojim trudom, ima tu prednost pred kupljenim predmetima, što je trajnije u vrsti i boji.

Pored toga opaža se u tim radnjama stepen narodnog ukusa. Čovjek može da razabere, kako se je radilica trsila, da što ljepše izvede narodno ruho, koje je praktičnoj porabi namienjeno. Jasno se vidi na tim radnjama, da radilice mnogo paze na finoću ukusa i ljepotu rada pored praktične koristi.

Te su radnje često tako krasno izvedene, da se čovjek upravo divi ukusu i vještini vrstne radilice. A takva se žena ponosi radom svojim, i to s punim pravom, jer ako je poljepšala ruho sebi, svome mužu i djeci, može da bude ponosna na svoj trud i muku, a ujedno se u nje javlja volja k poslu, da se što više usavrši.

A takova žena naučit će i svoje diete takovu poslu, i poticati ga, da prione poslu što većim marom, pa da uz druge kućne poslove nadje toliko vremena, da ukrasi nošnju svoju.

Takvoj ženi ne valja zamjeriti, što se u blagdane zaodjene u svečano ruho; to joj je neka nagrada za njezinu obilnu muku i trud.

Ima dokaza, da u onim mjestima, gdje se je posve izgubila narodna nošnja, žene oblače šareno i zaprljano ruho, pače da se opaža očiti nemar u nošnji, jer se kupljene stvari brzo pokvare, a narod opet nema toliko novaca, da vazda nove kupuje.

Naša seljakinja pravi obično sama odiela za sebe i svoju porodicu. Ta kako i ne bi? Raditi umije i može, a isto joj tako nije težko posijati lan i konoplju, pak i bojadisati zna. Treba samo da prione poslu i svojim trudom izradi potrebito bielo ruho, koje je bez sumnje deset puta trajnije od svakoga istovrstnoga kupljenoga latka. Kupljeni je latak razmjerno skup, a prema domaćemu platnu loš, a pošto ga seljakinja ne umije prati, nosi ga često sve dotle, dok ga ne podere. Tako se dogadja, da nose u mjestima, gdje je šareno kupljeno ruho iztisnulo bielo domaće ruho, dosta često zaprljana i otrcana odiela. Ako se pak čeljade priuči od mlada, da u zaprljanom odielu zalazi medju svoje susjede, izgubi s vremenom smisao za čistoću i volju, da se što ljepše i ukusnije nosi.

Sasvim je drugčije sa ručnim domaćim ruhom.

Ima li žena samo dvoje bielo ruho, jedno si opere, dok drugo nosi, te je vazda čista i uredna.

A bielo ruho može svojim trudom poljepšati, pa zato obično nastoji, da ga što ljepše uredi i ukrasi, kako bi joj bilo na ponos i diku. A nije li u tome poticanje na

što veću marljivost? S tih razloga trebalo bi nastojati, da se taj rad u našem narodu uzdrži i što više razširi.

Uz to bi valjalo da se iztriebi sve, što kvari taj krasni, ukusni i trajni rad u njegovoj izvornosti, ornamentici i dobroti. Već se danas opaža, da se gdjegdje kvari naš kućni obrt. Zaveo se loš običaj u nekim krajevima, da se odnemaruju liepe i trajne zagasite boje, pa se mjesto njih uvode svjetlije, koje treba gotove kupovati, a većinom se nabavlja u tu svrhu i gotova vunica.

Ako ogledamo uzorke iz starijeg doba, kad još nije bilo toga pokvarenoga ukusa, ne ćemo naći nijednoga, koji ne bi bio u podpunom skladu, što se tiče ornamentike, tehnike i harmonije boja, a time se znatno povećava ljepota rada.

Svaka crta, svaki potez, svaka malenkost u tim radnjama vriedni su pažnje i promatranja.

Ima prekrasnih izloženih predmeta, na kojima su jasni znaci, da ih je radilica pravila od prosta lana ili od vune ili ostrižene ovce, pa da je pazila na ornamentiku i tehniku, što ju je naučila i baštinila od svoje bake. Na drugom mjestu vidimo ćilim s divnom narodnom ornamentikom, ali je izradjen od kupljene vune. No taj je ćilim u cjelini nakaradjen, jer je izkvaren tip njegova poriekla, i što nema nikakve trajnosti. Time je izgubio svoju pravu vriednost, a opet stoji toliko novaca, koliko bi potrošila narodna radilica za dva trajna ćilima.

Žalostno je, što neki, koji su na to zvani, ne triebe tih zabluda. A takav postupak još se gdjegdje i podupire.

Dogadja se, da oni, koji gledaju i prate rad seljaka iz najbliže blizine, imaju manje dobra ukusa nego li narod sam, pa svojim pokvarenim ukusom uništuju narodnu našu tekstilnu industriju, jer podaju narodu razne naturalistične uzorke, te ga upućuju, da upotrebljava kupljene stvari.

Takovih poculica ima na žalost dosta. Poculica treba da je izvezena u stilu narodne ornamentike, a uzorak treba da je kakav cviet ili ruža, a ta ruža ili taj cviet izradjen je na takvim radnjama kistačkom tehnikom, koja ovamo nipošto ne pristaje. Po mome sudu trebalo bi narod od toga odvraćati. Užasan je upravo sklad boja na takvim predmetima. Te ruže imaju boje, kakvih u naravi ne nalazimo.

Ostavimo novo doba u njegovoj pokvarenosti, pa priedjimo k uzorcima starijega vremena, koji su vrstniji, bolji i puni osebujnosti i pouke.

Izložci kućnog obrta pripadaju starijemu i novijemu vremenu. Svatko će lako uočiti tip starijega doba, dočim ga karakter nove dobe odbija. Podjimo da razgledamo ponajprije kolektivnu izložbu ličke županije.

Majstorski su izradjeni jednostavni ćilimi, torbaci, bisage itd. Zagasite mirne boje privlače te veličanstvenom mirnoćom, te razgaljuju priprostu svoju ljepotu pred tobom, da se ne možeš sit nagledati sklada boja, ornamentike i raznovrstne tehnike. Tu se je tehnika dovinula do moguće savršenosti. Čipkaši, bičkaši, šarenice i tkanički ćilimi u svojoj samonikloj narodnoj ornamentici odaju tip lički.

Da se je u Lici originalnost u svoj svojoj cjelini sačuvala, treba tražiti uzrok u tome, što nije Lika bogata, te se je morala sama odievati i priredjivati stvari za kućnu porabu od svojih proizvoda. Iznesavši svoje priproste, ali tipične radnje pred izložbene posjetitelje, održala je sjajnu pobjedu. Osebujnost Like su bičkaši, koje se riedko nalaze u drugoj kojoj županiji osim u okolici Ogulina.

Susjedna županija modruško-riečka čvrsto stoji uz bok svoje posestrime. U njezinim se izložcima vidi tip starine. Samo ovdje opažamo uporabu srme, kojom kite svoje torbake. Nakit je originalan, te karakteriše onaj narod, da ima dobra ukusa, a ujedno i volje, da okiti svoju nošnju.

Srma ne kvari odiela. Istina, ne pomaže ljepoti, ali čuva originalnost narodnu. Izradba tih predmeta većinom je izvedena u svietlim bojama, ali je skroz originalna. No u ćilimima ne opažaju se tolike vrsti tehnike kao u uzorcima ličke županije.

Požežka je županija izniela na vidjelo neizmjerno svoje bogatstvo. Vidimo, da se srma nije ovdje udomila, jer se samo pri tkanju za pregače upotrebljava Raznovrstni su uzorci narodnog poriekla, a raznovrstna je i tehnika. Treba znati, da se tu hrane bube i odgajaju svilci, pa da se tu prede i priredjuje svila za latak. Uz tu naravnu blagodat, što umiju sve, što im treba, pa da i imaju sredstava tomu, udomio se ovdje krivi ukus, pa pored raznovrstnih uzoraka dobre vrsti opažaš malo ne veći dio radnja, što su izvedene kupljenom vunom, — vidiš primjese nevaljane vrsti. Silan je trud uložen, a vriednosti nema, jer je predmet izgubio narodni svoj tip, izgubio je svoju trajnost primjesom nevaljanom. Da nema te mane, bili bi izložci požežke županije najvažniji, jer se nalaze u velikom broju. Razveseliš se, kad medju izložcima nadješ posve čistu stvar. Tu se moraš diviti ukusu, koji je prije vladao, kako je liepe stvari umjela izraditi neuka žena, kako je imala bujnu fantaziju, te je znala razne nakite prilagoditi potrebi stvari. No osebujnost ostaje toj županiji u izradbi svile. Budući da je požežka županija puna originalna tipa, bilo bi posve u redu, da uplivni ljudi iztriebe ukus novijega doba i unište već u zametku tu zabludu ukusa, pa da navrate narod, da zavoli vrstnoću starijega doba. Jer nakiti niesu izkvareni, samo im je primjesa oduzela znamen originalnosti i trajnost.

Ponosna u svom svečanom ruhu eto nam ubavog Sriema. Tu su zlatom izvezene odore, marame; tu ima i velenca, čupavca i klečanca. Ne znaš, tko se više ponosi svojom originalnošću, da li ćilim ili vez.

Čovjek ne može od gdjekojeg klečanca da oko svrne. Uzorci su krasno birani, boje su izvedene na narodnu, a narodnog su poriekla. Može se reći, da je uz dunavske pokrajine podpuno uzdržana narodna radnja, dočim se je ovkraj udomilo francuzko šuplikanje. Dobro se vidi na rad-

njama starijeg doba, da su radilice obrubljivale krbezanjem, gažvanjem i mavranjem, a sad otimlje mah francuzko šuplikanje i kačkanje, koje ne pristaje domaćemu radu. Tehnika njihova predmeta traži krbez, a kačkanje i šuplikanje stvar nagrdjuje, jer joj vriednost i trajnost umanjuje.

Ponosna u sjajnoj odori stoji gizdava Djakovština u županiji virovitičkoj. Tuj je velika finoća ukusa, tako da bi čovjek rekao, da je izradba tih predmeta proizvod ruku, koje su narodnu radnju osobito zavoljele, dok se ističu tolikom elegantnošću pored originalnosti i tipa narodnoga. Sve, što je tuj izloženo, pomno je birano. A sjaj odore ove ima i tu vriednost, što je ornamentika, tehnika i način biranja gradiva starijeg doba. Iza ovih dolaze županije varaždinska i zagrebačka.

Tu nema ćilima, ali je tkanje osebujno, isto tako krbez, gažvanje i veoma liep vez. Izloženi predmeti starijega doba i tu su vredniji, što se najbolje vidi u posavačkoj kući, gdje ih je vješta ruka, što je uredjivala, znala namah i ocieniti, iztaknuvši vez i tkanje starijeg doba, da upozori posjetitelja na ljepotu tipa narodnoga. Istina i novo doba ima prekrasne svoje vrsti ornamentike, ali ima veliku množinu skroz pokvarenih radnja. Najviše to opažamo u županiji zagrebačkoj.

Bjelovarska se županija ponosi svojim ćilimima, dočim u vezu i tkanju ima mnogo kriva ukusa.

U dalmatinskoj su kući izložene dalmatinske narodne radnje: ćilimi, pak krstaci, zlatni vezi. Na njima se opaža fin ukus, gotovo ravan ličkomu, samo su boje svjetlije, a predmeti šareniji. Narodna je ornamentika i čist tip.

Tako je na toj izložbi prikazana podpuna slika narodne industrije Tu vidimo staro doba, prielaz i sadašnji ukus. No treba priznati, da nas osobito zanimaju i privlače izložci starijeg doba sa svojom veličanstvenom mirnoćom, skladom boja, velikom vrednoćom i trajnošću.

Sad ogledajmo radnje naših škola.

Sudeći po izložcima, treba priznati, da su neke škole liepih stvari izložile, da se radi po dobrom ukusu, a svuda se to opaža, gdje se je radilo samostalno, bez pomodnih novina i uzoraka.

Svaka je škola svrhu svoju postigla, ako je zadaći svojoj zadovoljila. Naše škole treba da udese rad prama živim potrebama svoga mjesta i kraja. U seoskim školama treba da se djeca nauče izradjivati valjanu i pravu seosku radnju. Tako može škola izkorieniti sve, što je izkvareno; po uputi njezinoj mladi će naraštaj usvojiti rad starijeg doba. S toga, ako koja škola sama razabire, da to dosele činila nije, treba da se u buduće čuva stranputica i krivog ukusa. Varoškim školama namienjena je u tom poslu druga zadaća. One se ne će trsiti, da narodne stvari upravo u priprostoj bitnosti izradjuju, već će se više starati, da odaberu plemenitije narodne motive, pa da ih prilagode kućnoj potrebi i zahtjevima ukusa i finoće.

Uz takav rad i postupak podat će se ručnomu poslu posve drugi pravac i polučiti krasan uspjeh. Takove radnje ne samo da će se moći takmiti sa radnjama naprednijih naroda, nego će ih i nadmašivati, jer tip naše narodne ornamentike podpuno odgovara svim zahtjevima ljepote i sadašnjeg ukusa; samo treba odabrati bolje ruho i ukusno sve udesiti.

Neke su škole izradjivale jednostavne radnje, za koje su upotrebljavale narodne ornamante, držeći se savjestno stilizacije i tipa narodnoga. Radnje takovih škola stoje u dostojnom i ponosnom ruhu pred posjetiteljima izložbe, a koje škole niesu tako dosele radile, jamačno će se u buduće trsiti, da se povedu za svojim boljim družicama.

Draginja Savić.

Letimice kroz Dalmaciju.

(Iz Bola do Zadra.)

Putne bilješke **Frana Radića.**

(Nastavak.)

Kra Luigj Marun mi pripovijedaše o neukosti prostoga naroda u knins oj okolici i o nevoljnom mu tjelesnom i duševnom uzgoju djece. Dijete, kod kojega je bio, trpljaše već nekoliko dana od teške groznice. Za nj se roditelji ni ostali ukućani nijesu ni najmanje brinuli, dokle ga groznica nije već posve skončala, tako da je zube stisnulo i zanijemilo kao mrtvac. Kad su se napokon dosjetili, da mu je smrt već pred vratima, onda su tek došli po fratra, ne bi li mu kakogod pomogao. S ovakove nemarnosti i nepriznavanja lječničke pomoći mnogo je te godine naroda zaglavilo u našem Zagorju, a mislim, da ga zato svake godine mnogo propada. Primorci i otočani naši znadu bolje da cijene lječničku njegu, te bolje prolaze. Nego i to sve stoji do te blažene prosvjete. Na dosta komada ceste vozili smo se u drvoredu krasnih mladih i starjih brestova. Noćca bijaše već prostrla svoja crna krila, kad stigosmo u Knin.

Prije večere htjedoh da se prošećem gradom. Tu je samo jedna dosta široka ulica, koja se na luk svija s kraja na kraj grada na podnožju brijega s. Spasa, na kojem je tvrdjava kninska. S jedne i druge strane ulice su lijepe kuće većim dijelom dvokatnice. S jednoga kraja izlazi ulica na most preko Krke, a s druge na cestu izvan grada Kuće s donje strane ulice, za kojima teče još neuredjena

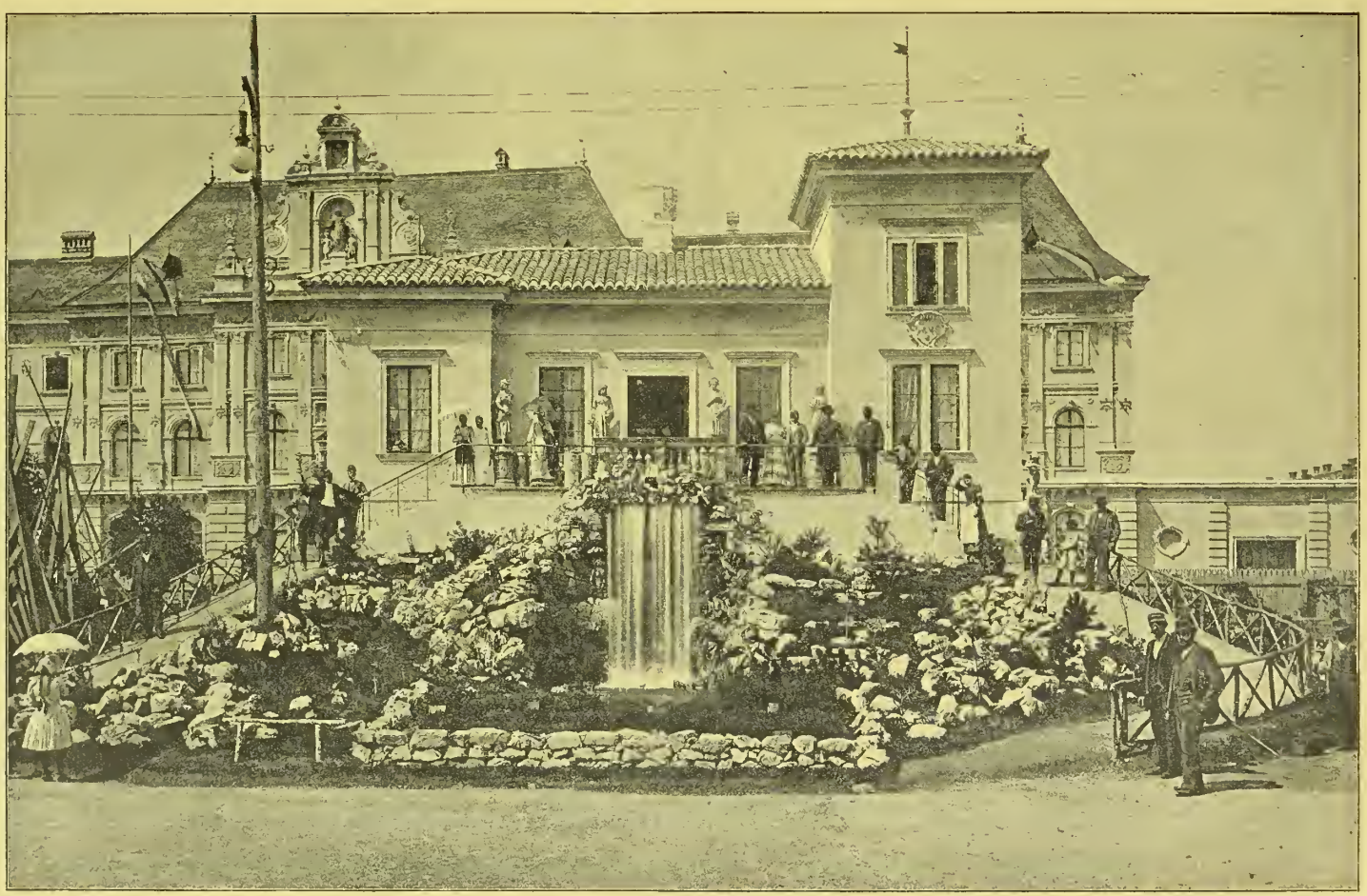

Sa izložbe: Dalmatinski paviljon.

Po fotografiji *I. Standla.*

rijeka Krka, gotovo su svekolike nagnute k rijeci, poput pizanskoga tornja. Mislim, da se ne bih mnogo prevario, kad bih kazao, da ih ima, koje su se do visine prvoga tavana za 20 do 30 centimetara odmakle od olovnice. Cimeri nad vratima dućanâ pisani su neki ćirilicom, a neki latinicom. U jednom dućanu sa ćirilskim natpisom dogodilo mi se, da sam na hrvatsko pitanje primio talijanski odgovor! Možda mi se u drugim ne bi bilo dogodilo, ali mi ovaj slučaj ostavlja povoda neodoljivoj sumnji. S gornje strane ulice su katolička i pravoslavna crkva, obje nove. K ostalim kućama vode uz brijeg pomanje strme uličice.

U srijedu dne 11. rujna. Šuštanje bagrenova lišća u samostanskom dvorištu naviještaše mi već u praskozorje, da bura ne bijaše još jenjala, nego da se je dapače preko noći okrijepila novom snagom. Prije izlaza sunca ne usudih se da izadjem iz ćelije, jer onoga jutra tražaše zec mater. Kad zazvoni na drugu misu, odoh u crkvu. Na velikom oltaru prikazivaše Bogu žrtvu smjerni naš i bogoduhi fra. Stjepan.

Imao sam toga jutra s fra. Luigjem da podjem u selo Kosovo, gdje je on hotio da raspita o nekim kamenitim uresnim ulomcima, koji bijahu u nekoga seljaka pravoslavne vjere; ali pošto ne prestajaše duvati studen vjetar, odrekoh se putovanja u otvorenoj kočiji, i po nagovoru fra. Luigjevu i fra. Stjepanovu odlučih da obadjem u taj dan prije podneva tvrdjavu kninsku, a poslije podneva iskapanje na Kapitulu ukraj polja kninskoga.

Za vodju mi fratri dadoše nekog pitomca svojega kako se kasnije uvjerih, okretna momka. Uskom stazicom, što no se iznad grada vijuga uz brijeg kroz hladovitu mladu brestovu šumicu, u malo časova izidjosmo na poširi put nedaleko vrata tvrdjave. Pred vratima je prosjek u kamenu, a preko njega hrastov mostac, koji se je do tu nedavno mogao da diže i spušta na čekrke, što se još nahode u unutarnjem zidu pri ulazu. Tvrdjava je prostrana i razdijeljena na tolike zaravanke spojene putovima, prosjecima i mostovima, od kojih je jedan drveni nad visokom provalijom tako raskliman, da ti se sva koža ježi, kad prolaziš preko njega. Gornji zaravanci bivaju sve to uži i manji. U donjem su dijelu tvrdjave crkvica, vojarne, kuće i bolnica, na kojima stoje još bojadisani njemački natpisi na drvenim daščicama i na nekim kamenitim nadvratnicima. Tvrdjava je zapuštena, te je u njoj sve gluho i prazno. Samo dvije tri li porodice stanuju u nekim kućama. Na ostalim kućama i vojarnama vrijeme je polupalo prozore i učinilo se gospodarom ove negda nepredobitne ljudske utvrde, a to bez laguma i bez topova, bez konja i bez konjanika i bez svake druge ratne sile. Po tvrdim bedemima, što su ih po vrletnim survinama najvišeg vrhunca gradili najprije hrvatski župani i kraljevi, a dogradjivali ih hrvatski knezovi Šubići i Nelepići, bosanski kralj Stjepan Tvrtko, pa turski, mletački, francuski, a najposlije austrijski zapovjednici, mirno i bezbrižno se kote danas zmije i gušterice; a po širokim šetnicama, po kojim se šetahu hrvatski župani i knezovi, kraljevi i kraljice, i koje bijahu tako omiljele Vladislavi udovici hrvatskoga kneza Ivana Nelepića, da ih je kralju Ladislavu predala samo onda, kad se je spremao, da na nju navali silom od 20.000 izabranijeh momaka; po kojima se vježbahu vojnici najviše hrvatske krvi za toliko vijekova pod oružjem prerazličite vrsti, od praće i strjelice, koplja i handžara, pa do puške, topa i revolvera, — rasijala se sada bujna travurina do koljena visoka, a zavladao ponajviše pusteni i pepeljasti onaj gorki pelin, kao da hoće nabijena crna zemlja, da se po njem riješi čemera i gorkosti, kojima su ju vijekovima natapale suze hrvatskih junaka.

Nad vratima najgornjeg djela tvrdjave piše:

VENETORVM RESPVBLICA
ARCEM INSTAVRAVIT ET AVXIT
AVSPICE CAROLO PISANO
PROV. GEN-LI DALMATIAE ET EPIRI
MDCCXI.

Na tom najgornjem vrhu brda sv. Spasa još zja otvorena rupa, u kojoj bijaše usadjeno koplje za tolike različite barjake.

(Nastavit će se.)

Nova rasprava o Jurju Križaniću.

(Nastavak.)

Spomenuli smo već na početku, kako je Jagić pokudio Križanića, što nije poznavao dubrovačke književnosti. Brikner ga opravdava, govoreći, da Križanić u opće nije toliko cijenio lijepe književnosti: njega je više zanimala historija, filozofija i politika. No iz djela, što ga je obreo Sokolov, gotovo pouzdano doznajemo, da je Križanić znao barem za Gundulićeva Osmana*).

Premda Križanić nije pisao čisto historijskih djela, njegova se naobrazba može ipak nazvati poglavito historijskom, kaže Brikner. Njemu historija nije bila cijelj, nego sredstvo: historijski i statistički podatci služili su njemu samo kao dokazi u publicističkoj argumentaciji na polju praktične politike. On je iz njih izvadjao općenite zaključke o historiji i nailazio tako na najvažnija filo-

*) Na str. 159. rukopisa kaže Križanić: „U Turkov pak janičarkie bazzakonie oblasti, i buk, i zlodejstva veliki i sviži jesut uzori. *Janičari bo zadaviša Osmana* i Ibrahima (to jest déda i otca ninešnjega carja Mehemeta) . . . I Mehemet za vse to mestilse jest nad njimi naročito. Za najmenjšu na janičarina tužbu, ukaz učinil glavu otsići. I sam otšedši v Drinopolje i v Carigradu črez nikojego Kipraniju pašu učinil mnogie janičari, po noščeh prehvitati, i pomoriti. *Ob tom jest i pesen sostavljena.*“

zofsko-historijska pitanja. Tako je on već u polovini XVII. vijeka rasudjujući o uzrocima pada rimskoga carstva potaknuo pitanje, na koje su se poslije dali kasniji pisci, kao Beaufort, Montesquieu i dr. Kao prvi predstavnik panslavizma, on je osobitu pažnju posvećivao historiji Slavena. Za historijske nesreće, koje su stigle Slavene, krivi Križanić druge narode: Nijemce, Magjare itd., no ne zaboravlja ni mana slavenskih.

No Križanić se nije služio samo političkom historijom različitih naroda i zemalja. On se obazirao i na narodni život. Govoreći n. p. o materijalnom blagostanju, promatra društveno-fizijološke pojave, pa poredeći različite zemlje i narode, dolazi često, da tako kažemo, do socijoloških zaključaka. Putujući po različitim zemljama, imao je prilike, da sebi stvori jasan pojam o uvjetima narodnoga bogatstva. Svoje mišljenje o produkciji, populaciji, policiji itd. potvrdjuje on primjerima iz narodnoga života u različitim zemljama: u Magjarskoj, Grčkoj, Francuskoj, Italiji, Španiji, Engleskoj, Turskoj, Kitaju itd. U drugim slučajevima poredi nošnju različitih naroda, te tu nalazimo nekake početke poredjene etnografije i antropologije. U svem tom vidi se, da tako kažemo, nauka o fizijologiji državâ i narodâ. Prije Križanića, kaže Brikner, nalazimo sličnih misli jedino u učenoga francuskoga publiciste XVI. vijeka, Baudina.

Od svakoga vladara traži Križanić, da se dobro upozna s tom fizijologijom državâ i narodâ. Treba paziti na općenitu sudbinu narodâ, kolika im je dugovječnost, kako i zašto jačaju i cvatu ili pak propadaju. U tim pitanjima dolazi Križanić, držeći se rimskoga historika Flora, do zaključaka, koji ne izdržavaju kritike. Križanić piše: „Rimski historik Flor pravo je poredio svoj narod sa četiri dobe čovjeka, pišući: djetinjstvo rimskoga naroda bijaše pod kraljevima; mladost pod republikom, muževnost u drugoj polovini republikanske dobe, starost pod carevima. Svaki narod prolazi kroz te četiri faze; djela čovječja nepostojana su i promjenljiva; svaki narod treba mnogo vremena, dok se nauči mudrosti i razumu, što mu je potrebno za državnu uredbu. Talijanski jedan historik (misli Macchiavellia) kaže: Gradovi, kraljestva, narodi prelaze od dobrih uredaba na pokvarene i od pokvarenih na dobre. Hrabrost pribavlja ljudima mir; mir dovodi besposlicu; besposlica radja pokvarenost; za pokvarenošću slijedi pad i propast. A od pada opet se vraća k dobrim zakonima; od dobrih zakona ka hrabrosti itd.“

Ovako „kolo u okoli“, kako bi kazao Gundulić, dokazuje samo to, da je Križanić hotio proniknuti u zakone opće-historijskoga razvitka. Po njegovu mišljenju treba da historijske činjenice služe vladarima za nauku: jednaki uzroci — jednake posljedice. Za to je u svome djelu „De providentia“ govoreći o sudbini Jerusalima, Rima, Njemačke itd. mislio koristiti Rusiji.

(Nastavit će se.)

Književnost.

Hrvatska. Riedko nam se desi prilika, da obznanimo tako važnu književnu novost, kao što je najnovije djelo sveučilištnog profesora **Fr. Petračića: „Historija grčke literature.** Dio prvi. Od postanka do perzijskih ratova«. Vriedni pisac te važne i potrebne knjige dobro je poznat kao vrstna književnička sila u našem književnom svietu, samo je šteta, što ga zvanje i stručni poslovi sprječavaju, te se riedko javlja s novim radovima. Ali opet valja priznati, da iz njegova pera, ako i riedko, izilaze vazda ozbiljna i trajna djela, medju kojima će ova historija jamačno zapremati najodličnije mjesto. Dosele je on mnogo privriedio školskoj literaturi, udarivši osnov nauci hrvatskog jezika u višim razredima srednjih škola svojima pomno izradjenim čitankama, a uz to je napisao liepih prinosa za povjest hrvatske književnosti, uredio i izdao djela Vrazova i objelodanio više poučnih članaka i razprava. Djelo takova radnika i književnog veterana očekuje se u nas i svagdje, gdje se ciene prave zasluge i ozbiljan rad, s osobitim veseljem i velikim nadama, da će biti od velike koristi čitaocima, a na diku i ponos narodu i književnosti. Mislimo, da ne ćemo pogriešiti, ako već poslije prvoga čitanja izpoviedimo, da prvi dio Petračićeve »Historije grčke literature« podpunoma opravdava te nade, pa da je to djelo jedan od najvažnijih književnih pojava u novije vrieme u hrvatskoj književnosti. U njem se ogleda ne samo tačno poznavanje obsežnog predmeta i ogromne literature, što se je nanizala u raznim jezicima oko ove struke, već i zreo i samostalan sud umnog stručnjaka i književnika finog estetičnog ukusa. Uz to je djelo pisano jedrim i biranim jezikom, koji vrli pisac poznaje sve u tančine, kao riedko tko u nas, pak lakim i razumljivim stilom, da ga je upravo milota čitati. Doskora progovorit ćemo obširnije o tom djelu, a za sada ga najusrdnije preporučujemo svakomu, tko se zanima za književnost u obće, a napose za neumrle tvorevine grčkoga duha. Knjiga ima 192 strane velike osmine i stoji 1 for. 20 nvč.

Izišao je II. svezak „*Novog prijatelja Bosne*“ što ga je za hrvatsko čitateljstvo uredio *Božić* fra. *Josip-Dobroslav*, Potočanac. U njem ima liepih prinosa za povjest i zemljopis Bosne u odsjeku prvom pod nadpisom: »Banovina Usora i njezine znamenitosti« od urednika, nadalje poučnih članaka od fra. Blaža Ikića: »Gdje smo mi?« i »Zdravoslovne nauke«; fra. R. Barišić priobćuje »Njeke slike iz staračkoga života«; o. D. Nedić crta »Zadružni život«. Zgodne su i »iskrice« u drugom odsjeku, a u trećem nalazimo prievod biblička pripoviesti »Dolina A hor«. Tu je važan i zanimljiv članak Kal. Stradnika »Selski i varošk ženitbeni običaji u okolici Travničkoj«. Iza toga dolazi povjestna pripoviest »Ugrabljena zaručnica“ od K. Gubića i crtica iz bosanskog života od Ivana Klarića pod nadpisom: »Siromah Joso«. Kako se vidi, sadržaj je raznovrstan i obilan; uz ozbiljnu pouku niže se ugodna zabava, a ima i nekoliko pjesmica od anonimnog pjesnika „Mirjanina«. Veseli nas, što naša vrla braća u Bosni perom i knjigom prosvjetu šire i svojim se hrvatstvom diče, što se jasno opaža i u ovoj knjizi, a napose u „iskricama« i u po-

zdravnoj pjesmi na čelu ovoga svezka. Njihov je trud vrlo zaslužan i svake podpore vriedan, pa će liepim uroditi plodom, ako ustraju u vršenju svoje plemenite zadaće. No da kažemo po duši, mi ne možemo da odobrimo, što čestita naša braća pisci bosanski, pišući u prvom redu za hrvatski puk u Bosni i Hercegovini, ne upotrebljavaju vazda u pisanju oblika, što no živu u ustima naroda tih krajeva, nego mu nameću skovane oblike zagrebačke škole, a time izilazi jezik njihov ponekuda tudjim tamošnjemu narodu. Mi ne bismo rekli, da je to na uhar hrvatske misli i jezika. O tom bi valjalo ozbiljno razmišljati. Drugi svezak »Novog prijatelja Bosne« obseže 165 strana i stoji 60 novčića. Mi ga što usrdnije preporučujemo hrvatskim rodoljubima.

Knjigoveža *Marko Šešelj* u Mostaru objelodanio je nedavno književnu obznanu, da želi na novo izdati »*Narodne pjesme bosanske i hercegovačke*«, što su ih prije 40 godina sabrali pokojni I. F. Jukić i pjesnik Grga Martić i izdali g. 1858 u Osieku. Tko želi tu knjigu imati, neka se javi izdavaču još ovoga mjeseca. Izdavač se nada izdašnoj podpori od braće u t. zv. turskoj Hrvatskoj, Slavoniji i drugim pograničnim mjestima Pjesmarica će zapremati preko 15 velikih araka i biti tiskana na vrlo dobroj artiji u osmini. Za predplatnike će stajat komad 80 novč., a za predbrojnike 1 for., dočim će knjižarska ciena biti skuplja. — Taj je naum vriedan obilne podpore, pa s toga usrdno preporučujemo svakomu naobraženomu Hrvatu, da se odazove pozivu mostarskoga izdavača.

Srbska. Srpska kraljevska akademija u Biogradu poslala nam je sedam svojih publikacija, i to pet »Glasa« i dva »Spomenika«. U »Glasu« XXIV. nalazimo obširnu razpravu Stojana Novakovića: »Selo«, što je u neku ruku ulomak iz ovećeg djela »Narod i zemlja u staroj srpskoj državi«, koje je pisac prije više godina zasnovao. »Glas« XXV. donosi »Dramske nazore« poznatog dramatika i književnog veterana Matije Bana. U »Glasu« XXVI. nalazi se razprava M. Petrovića: »Arteski bunar u Somboru«; u XXVIII. historijska razprava Lj. Jovanovića: »Stjepan Vukčić Kosača«, a u XXIX radovi dr. Sv. A. Radovanovića i P. S. Pavlovića: »O tercijeru timočke krajine«. U osmom svezku »Spomenika« priobćuje Vid Vuletić-Vukasović »Srpske narodne vezove«, što ih je pribrao po Hercegovini. Ne shvaćamo, koji su razlozi pisca potaknuli, da ih nazove samo srpskima, dok u onim krajevima ima od starine i Hrvata, što će nam potvrditi i gosp. Vid Vuletić-Vukasović. U devetom svezku »Spomenika« priobćuje St. Novaković hrisovulju cara Stjepana Dušana; srpske starine po Makedoniji; bilježke s putovanja arhimandrita Antonina od g. 1865; bilježke doktora Brauna iz srpskih zemalja od g. 1669.

Češka. Nedavno je izišao u Pragu prvi broj jur oglašenoga lista »*Český lid*«, koji će se baviti antropologijom, arheologijom, kulturnom povješću i etnografijom češkoga naroda u Češkoj, Moravskoj, Šleskoj i Slovačkoj. Urednici su mu dr. Lubor Niederle, docenat antropologije u češkom sveučilištu, i poznati vrlo daroviti i marljivi naučnjak dr. Čeněk Zíbrt. U prvom broju nalazimo veliko obilje zanimljivih prinosa i uče ih razprava. Vriedno je spomenuti, da se medju suradnicima toga strogo znanstvenoga časopisa nalazi liep broj čeških spisateljica, i to priznatih sila, koje i u ovoj grani pomažu dogradjivati zgradu češke nauke i znanosti. Poznata spisateljica Renata Tyršova govori o narodnim kućnim radnjama na zemaljskoj jubilarnoj izložbi u Pragu; Fr. Bartoš piše o praznovjerju i običajima Moravaca u gospodarstvu; I. Koula govori o kroju slovačkom; O. Hostinski razpravlja o narodnoj pjesmi; I. K. Hraše priobćuje člančić o zboru češke braće u Nahodu; dr. I. Matiegka razpravlja o starim grobovima u Čeha; F. V. Vykoukal prikazuje sliku iz češke kuhinje; I. Koštal govori o narodnoj tradiciji. Pored toga ima prinosa od Čermáka, Niederlea, I. Vavre, spisateljice Vlaste Pittnerove, pak Ane Kellnerove. A. Černý napisao je priegled lužičke folkloristike. Obilne su obznane o mnogobrojnim djelima, kaja se bave istom strukom u raznim evropskim jezicima. Sudeći po liepo uredjenom prvom broju, ovaj časopis zaslužuje podpuno priznanje i pohvalu, pa nadajući se, da će tako i u napredak biti, preporučujemo Hrvatima ovaj liepi književni podhvat č ške braće. »Český lid« izilazi svaka dva mjeseca jedanput na 6 araka u velikoj osmini i stoji na godinu 4 for., a pojedini svezak 80 novčića. Izdavač mu je F. Šimáček u Pragu.

Ruska. Ove se godine (15. srpnja po starom) navršilo pedeset godina poslije smrti prvoga iza Puškina ruskoga pjesnika — Lermontova, i tako može po ruskim zakonima svatko izdavati njegova djela, pa su i zbilja kojekaka izdanja Lermontovljevih djela upravo, da tako kažemo, poplavila Rusiju, kao ono što je bilo pred nekoliko godina s djelima Puškinovim. Kritičari se ruski žale na taj zakon, veleći, da je rok od 50 godina predug: čitavih se 50 godina mora čekati, dok se uzmogne izdati tako jeftino izdanje, koje bi se moglo razturiti u čitav narod, pa je tako većina naroda lišena užitka, a škodi se time i slavi velikana narodnih. S Puškinom i Lermontovom nije doduše bilo tako, budući da su se pojedine njihove pjesme uvrštavale u hrestomatije i svake ruke školske knjige, ili su opet ukajdjene — pa su tako mnoge od njih prodrle i u posljednju seosku školu i kuću. No drugo je n. p. s Gogoljem: potpuno će se moći izdati njegova djela istom za 10 god. (19. veljače 1902), a ipak narod ima pravo, da se ponosi jednako Gogoljem kao i Puškinom. Kod Le montova se pokazala i druga mana toga zakona. Lermontov naime nije ostavio nasljednika, pa ipak nije nitko smio izdavati njegovih djela. — Od izašlih izdanja najviše se hvali *Rihterovo* (Сочиненія М. Ю. Лермонтова, Moskva 1891., šest svezaka, cijena 3 rub.), a priredio ga je P. A. *Viskovatyj*, od kojega je u 6. svezku i prekrasan životopis pjesnikov. Kritika kaže, da se taj životopis čita kao kaki roman, i premda je mnogome glavni sadržaj, fabula toga romana poznata, ipak ga čita s nasladom. — Najjeftinije izdanje izišlo je u Suvorinovoj »*Deševoj* (*jeftinoj*) *bibliotekê*«. Umjetničko izdanje, o kojem smo kazali nekoliko rieči u 25. br. »Vienca« o. g., nije izišlo onako, kako su izdavači obećali: mnoge slike nijesu ni za što. — U Moskvi su izišla najnovija djela grofa Tolstoja (Сочиненія графа Л. Н. Толстаго. Часть тринадцатая. Произведенія послѣднихъ годовъ.): Въ чемъ счастье (*sreća*), Такъ что же намъ дѣлать itd., napokon Крейцерова соната i Послѣсловіе Na omotu piše, da je to *prvo* izdanje, no nije ništa drugo nego nastavak *petoga* izdanja u 12 knjiga, zato i stoji na omotu takodjer: »*trinaesti* dio«. S ovom je knjigom ruskoj kritici malo odlanulo. Budući da je *Krajcerova sonata* bila zabranjena u Rusiji — nije se smjelo o njoj pisati. Natucalo se samo izdaleka, smjeliji bi se usudili i dalje poći — no otvorene kritike ipak nije bilo, osim što su svećenici s propovjedaonice pobijali novoga apostola. Sad se jezici razvezaše, te nema gotovo lista, u kojem se ne bi govorilo o Tolstoju. Mi ćemo do zgode priobćiti na ovome mjestu, što sude Rusi o svome velikanu. Za sada spominjemo, kako svršuje svoju kritiku »Krajcerove sonate« vrsni jedan kritičar ruski. On kaže: »Poradi slave njegove (Tolstojeve), poradi slave Rusije mi usrdno želimo, da što prije nestane »učiteljske periode«, i ne gubimo nade, da će je skoro nestati, a pred nama će opet ustati u svoj svojoj sili »veliki romanist zemlje Ruske«. »Velikim romanistom zemlje Ruske« nazvao je Tolstoja — kako će biti poznato — Turgenjev u jednome pismu. Mi s naše strane dodajemo, da su se jednako nadali i prijatelji Gogoljevi, kad je ovaj sažgao svoje »*Mrtve duše*« i stao propovijedati — no uzalud.

Meštromo. — Gospoda Golovljevi. — Iz pjesama H. Heinea. — O kućnom obrtu i o ručnim radnjama u hrvatskoj jubilarnoj izložbi. — Letimice kroz Dalmaciju. — Nova rasprava o Jurju Križaniću. — Listak.

Uredjuje **J. Pasarić**. Vlastničtvo i tisak **Dioničke tiskare**

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 24. listopada 1891.

Br. 43. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena poštom i domaćim u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Meštromo.

Crtica iz Primorja. Napisao J. Draženović.

(Svršetak.)

Brodili smo podobro, dok nas ne zahvati tišina baš jedno desetak milja pred obalom. Tude smo se čitav dan ljuljali po „mareti“. Najednom se pomoli grdna oblačina sa jugoistoka, pa pomalo raste, a zrakom sve promajiva s one strane ohladna struja, premda je more još uvijek mirno. Na brodu sve nekako tužno; — niti tko zbori niti romoni, već svatko stisnuo usne, pa se bavi oko svoga posla.

— Orca! — najednom zapovjedi kapetan muklim nekakvim glasom. Pogledao bio na barometar, meštromo za njim, pa su obojica čudno kimali glavom.

— Orca! Fate šior! — odgovori krmilar i zakrenu timunom, al ne hasni ništa. Brod se sveudilj ljulja i primiče kraju. A tamo se okomile grdne klisurine, ravno iz mora, tvrde i oštre, da te zazebe u dno srca, kad ih opaziš. More se stalo mreškati poput skorupa; — grdna ona oblačina već se nadvila do pol neba, a isposred nje blisiču munje poput ognjenih zmija; — koja letne s oblaka u oblak, koja jurne ravno u more, okomo, jadljivo, — rekao bi, u samo mu srce. Kapetan spusti gotovo sva jedra. Malo za tim zahuja studen vjetar, — pa krupne kaplje kiše razdaleko silno zapljuskaše po pučini, po „koverti“, svaka, kao da bi izlio čašu vode. Mene shvati jedna ravno po obrazu, pa dok sam se otro, već ne vidiš pred sobom do samu gustu, sivkastu, staklenastu maglu. Nešto se u zraku naglo zavitla, brod se silno nakloni, prvi val zapljusne preko ruba, pa drugi, treći, sve jedan silniji od drugoga. Konopci zvižde i ciju̇ču, kao da sikti paklenska svirka; prekrižice na staru brodu škriplju, — polomit će se, mniš, u času. U tren oka ne vidiš ništa van kako iz gusta mlaza kiše val za valom pliže iz dubine, udara preko „koverte“ i tura brod očevidno sve više i više n njegovu propast. Rekoše, da smo samo na dvije milje od kraja, a brod star, klimav, lako pušta vodu. Kapetan spusti oba sidra i preostala jedra, pa zapovjedi barku. Valove ponešto potlačila kiša. Meni se zamaglilo pred očima, tresao sam se kao šiba na vodi. Netko me ščepa za ruke i spusti u čun. Razgledam se: — strašna, postarala lica u sviju nas jednako, — ogledam se — a to brod strši iz valova podaleko od nas, na po u magli. Jurili smo preko valova strelovito, vratolomno. Netko mi turi u ruku paljić Četvorica su veslala, kapetan držao timun, a ja i dišpenzir paljali smo vodu iz čamca. Čučio sam kapetanu do nogu; on posinjio poput mrtvaca. Najednom zaroni čun kao da bi u jamu; opasala nas vodena stijena, visoka, zelenkasta, strašna. U taj čas se kapetan trže poput strijele, maši se lijevom rukom u njedra, pa se nakloni nada me, te će mi žurno doviknuti — jedva smo se čuli: — Ovo predaj u onoj kući — u Trstu. Zakuni se, hoćeš? — Kunem se, hoću! — odviknuh, te pograbih malenu kutijicu, što mi ju dade i turih u džep. U to jedan val otraga, visok, na bridu oštar poput pile, poklopi nas i prevali barku. Obnevidjeh, nešto me hladna, meka obujmi oda svih strana, stegnu me u prsima. Nu za čas mi odlanu, iznenada rasklopim oči, i eto me na pučini. U to me sretno prihvati drugi val i potisne za čitav hvat prema obali. Ponio me baš na svom rubu, čisto u zraku. To mi povratilo snagu. Zaplivam žurno, odvažno. Podalje plivao mladi mornar Fran iz Poreča. — U mlade sam dane bio jak i žilav, plivao sam kao riba. Obazrem se na pô i opazim samo još dvojicu iza nas — kapetana i jednog starijeg mornara. I potisnem jače. Čitava mi snaga nabujala, samo da se odmaknem što dalje i brže. Strašno je u tom času ogle-

dati se i vidjeti koga još iza sebe — bliže smrti, braco moj! Tude ti vrijedi sežanj daljine! — Plivao sam, plivao i gutao more; — motalo me i guralo i zapljuskivalo sa sviju strana Pod kraj mi se zamaglilo; silna bol me sape u ramenima i bedrima. Klonuh svima udima, kad li me u dobar čas nešto tvrda gurnu u prsa, u trbuh. Otvorim oči i nadjem se medju surim stijenama u polutamnoj pukotini. More je strašno udaralo i šumilo unutra. Manem rukama, nogama i nekako isplazim na pijesak. U taj čas izbaci val i Frana. Prihvatim ga, što sam jače mogao i izvučem na pijesak. Bio je blijed kao krpa, jedva duhat. Tada i meni ponestade snage; klonem na zemlju, drhtala mi i zadnja žilica u tijelu. Obazrem se na more, a od naših ni jednoga više. Sve ih progutalo more, i kapetana progutalo. — — —

— Avaj Bože! . . . — zajada kuma Marijica. „Meštromo“ se prene, uzdahne duboko i muče iskapi čašu.

— Pa što onda? — dahnu mlado momče od pomorske straže.

— Razgledam se, a to dvije hridine strše u vis, raspukle se u strašnu mračnu pukotinu, da te srce zebe. More nas sveudilj zapljuskuje pjenom sve do pasa. Dotle, čini mi se, nijesam ništa čuo, — sad me zaglušuje odasvuda podmukli neki šum i lomot. — Sad me tekar zahvati silan strah. — Tude kao da me nešto guši, kao da me tištu po prsima one visoke hridine svom svojom težinom. — Nas dvojica ne prodivanismo čitavo to vrijeme ni riječi, van se kao po dogovoru digosmo, te usplazismo uz onaj kozji put do vrha. — Kad se doverasmo gore na liticu, do prvog čuperka trave, uzdrhtaše mi opet svikoliki udovi, te klonuh bez snage na zemlju. — Na pučini se slabo razabirala trupina broda. Trajao je jošte na istome mjestu. Sjetim se kapetana i popipam se za kutijom, pa kad je osjetih u džepu, proplakah iznenada kao ljuta godina. — Činilo mi se nekako, kao da sam se dotaknuo kapetanove lješine.

Škropac sveudilj trajao, a vjetar pomalo jenjavao. Dobar puškomet poviše vijugala se cesta uz bok strmu brdu. — Jedno čeljade sa širokim šeširom brzalo njome. — Dozivah ga, al se on ne obazire, van žurno odmiče, u strahu valjda, vidjevši nas onako gologlave i čupave. — Doklecasmo nekako do ceste, pa pravcem za njime. Za uru hoda doklapasmo do malog gradića. Odvedoše nas u naš konsulat. — „Piloti“ već pohitili na mjesto. Tude nadjoše u drugoj jednoj dražici lješinu „dišpenzirovu“; — od ostalih ni strvi ni java. Dišpenzira pregledali, napisali zapisnik, pa ga pokopali uz obalu pod pijesak, kako zakon donaša. Pomalo popustio i vjetar, al odatle slaba hasan, jer je preko noći brod potonuo. Nasrkao se vode. — Bio je star, razbilo ga more. — Toga se bio kapetan i pobojao, pa je staroj rbini premalo povjerovao. — Da ostadosmo na njem, Bog zna, ne bismo li se bili spasli svikolici. — Nas dvojicu otpratio konsulat ravno do Trsta. —Tude se sjetih kapetanove isporuke. U njegovoj kutijici bio zlatan medaljon sa tri znaka: vjere, uhvanja i ljubavi, i s napisom: Emilija; sve to biserom orisato. U medaljonu slika lijepe žene, ama da je tražiš!

Jedva sam se riješio konsulata, udarim ravno do one kuće. U prvome spratu otvorim vrata. Nad njima zazvonilo zvonce Za malo poviri nekakva stara s očalima na šiljastu nosu, sva u šarenu, poput turkinje. Kažem joj, da imadam nešto predati u toj kući. Komu? upita ona. — Jednoj gospodji. — Stara me omjeri od pete do glave. Ne dadoh, da dalje pita, pokažem iglu. Stara kaza, neka čekam, pa se za čas vrati i uvede me na malena vratašca na kraju hodnika pred lijepu ženu, krupnu, visoku, u bogatu, sjajnu odijelu. Prepoznadoh je umah po slici u medaljonu.

— Vi ste gospodja Emilija? — upitam naprečac.

— Pokažite mi, što imate za mene? — odvrati ona. Glas joj zvonio poput srebra.

Dadem joj kutiju. — Lagašno je otvori, okrenu med prstima, pa nehajno položi na stô. Onda me pogleda bistro i upita ispod glasa:

— Odakle vam to?

— Šalje vam kapetan „Giorgio“ sa Galeba.

— Odakle?

— Od brodoloma blizu Jakina.

— Žena kliknu lagašno, kao da ne vjeruje: Od brodoloma? — A kapetan?

— On se utopio.

Ona naglo ustade i pogleda kroz prozor. Nijesam joj mogao zagledati lica. Onda se hitro okrene i pruži mi nekakav novac, ne veleći ništa, oborenih očiju.

— Hvala! — odsjekoh lijepoj gospi. — To sam učinio lih za ljubav svome pokojnome kapetanu.

Ona me pogleda zaplašenim očima, — modre oči poput neba, dugoljaste poput mendulja, da bi čovjeku čisto zavrtile mozgom. — Časak smo se gledali nijemo. Bilo mi neprilično; nijesam znao, što da joj kažem, pa odrezah studeno i resko: „S Bogom!“ Nekako mi se prevrnula žuč. Ona ne odgovori ni riječi, i ja odoh. — A u očima joj ni suze! — beštija!

Meštromo se bio čisto zapuhao od duga pričanja, te i opet iskapi na dušak, pa tresnu praznom čašom srdito o stô.

Sve je šutjelo. Mande gledala bojazljivo u oči starome pričaocu. Iz očiju mu vrcale iskre; zanio se, pa ogleda lica, kako ih se dojmila priča. U to kuma Marijica potvrdi meštromovu riječ:

— Ma upravo beštija!

— He, he, Boga mi zgoda! — trznu se „kapo“, te podiže čašu.

— Da Bog živi „meštroma!“

— Živio! — ozva se gromko društvo.

— A ja ću vam zapjevati jednu, — hoće meštromo, — što sam je slušao u Trstu. Uvijek mi padne na um,

kad se sjetim one mačke iz Trsta. — Pa zagromori svojim debelim, oporim glasom, da se sav zacrvenio u licu:

„La donna è mobile
Qual piuma al vento“ — — —

Nekoje bližnje susjede pridignuše uho iza sna, pa kad se dosjetiše jadu, prošanuše:

— To je opet meštromo Luka dobre volje.

* * *

— Eh, pa nijesu ni svi prsti na ruci jednaki! — pribode Marijica poslije kratka pregovora.

— E pa dobro! Čujte drugu, ta je još ljepša od prve! — otpovrnu Luka nazlobno.

Na to nitko ni riječi, već svatko prisluhnu, čuo bi miša, da se provaljuška.

— Od to se doba dugo nijesam dao na more, al zemlja gô kamen, a valja služiti krušac. Kad nijesam bio vičan drugome zanatu, pognali me opet na pučinu. Nov put, nova sreća, te tako ja čisto zaboravio onu nesreću. U to se i priženih u Istri, a odatle po širokoj pučini, svaki put smjeliji i bolji mornar. Jednom, kad se tako desih na kraće vrijeme kod kuće, doniješe mi cedulju — pozivnicu na sud! — Zovu me za svjedoka. — Kaki svjedok, i o čem, kako Boga znaš! — Nit sam bio gdjegod u pravdi, ni kavgi, — što će to da bude? — Al nije drugo — odjenem se, pa ravno na sud. Udjem u dugačak hodnik, medju rpu ljudi svakojaka soja. Sve me nešto steže u srcu, kao da sam kakvo zlo počinio. Medjutim opazim tu i kumpara Franu, što smo se skupa spasli od pogibije. I on kaže: Zovu me za svjedoka. — Pa baš nas dva u isti dan. Mori me želja, da čujem, šta će biti. — Tu se zbilo čeljadi svake ruke; netko zijeva a netko se pravda, reži jedan na drugoga poput pasa. Nekakav tanašni pisarčić proziva svak čas po koga. U neke jade dodje red i na mene. — Udjoh u lijepu, prostranu sobu. U kutu sjedi za stolom nekakav sijedi, debeli starčić s očalima; do njega po strani pognuo se onaj isti pisarčić, te struže po hartiji, strelovito struže, da sve škripi, kao da brusi nož. Nasuprot njima sjedi vremešna ženica, ljepušna. Ogrnula svilen rubac, prekrstila prste u krilu, pa me nekako čudnovato pogleda.

Uze sudac da pita: tko sam, što sam, odakle, koliko mi godina, koje sam vjere. — Sveudilj me nešto zebe u srcu. Sve napinjem oči i pamet, nijesam li se gdjegod s tom ženom sastao, al uzalud; ne mogu da skrešem ni iskre spomena. Zatim me stade učiti, kako treba da istinu kažem, jer ću priseći i djavolu založiti dušu, ako šta krivo izrečem i ne računajući suda i zatvora. — Ma nijesam nikada krivo besjedio, rekoh, pa mi nije sile ni danas! Onda me stade da ispituje, kako smo putovali ono za one pogibije, tko se sve desio na „Galebu“, jesam li dobro poznavao „dispenzira“, jesam li vidio, gdje ga je more izbacilo i da li su ga pokopali na pijesku pri obali. Pa kaki je vjetar duvao, kako se je pogibija zbila, kako sam se baš ja spasao, — i tako moradoh ispričati sve potanko, od početka do kraja. Hvata me čudo Božije, a pisar sve to piše, kako mu sudija kazuje u pero. Kad je bilo sve gotovo, pita sudija onu ženu: imade li i ona šta da priupita! — Ne imam ništa — odgovori. I na to se ja potpišem na zapisnik i prisegnem, — po prvi put u životu. Otpustiše me, a sa mnom izidje i pisar, da pozove Frana. Morilo me, da čujem, što se to zbiva, pa potegnem pisara za rukav.

— A što to, Boga vam, pitaju za onaj brodolom?

— Traži udovica.

— Čija?

— Pokojnoga „dišpenzira“.

— A za što, sretan bio?

— Jer bi ga rado proglasiti mrtvim.

— A ta i jeste mrtav, po Bogu brate, — mrtav i bez toga proglasa.

— E, šta vi to razumijete, — okosi se pisar, — tako zakon traži.

Al ne dam mu se ja skinuti s vrata, već ga i opet ščepam za rukav.

— Čemu to zakon traži?

— Jer udovica hoće da se uda, a nema smrtnog lista.

— A je li to udovica — ona unutra?

— Jest, — ona.

Pisar uvede Frana, a meni se smuti u duši. — Eto hoće da se uda, pa nema ni riječi, da priupita, kako joj muž dokončao. Sluša mirno i spokojno, kako pričam, kao litanije, pa ni suze, ni blažene suze na tom blaženom licu — — baš kao i ono u kapetanove drage — — — Pa onda da ne žališ mornarskog života — pasjih onih dana! — lupne „meštromo“ svojom krupnom šakom po stolu, da su čaše redom zazveknule.

Opet je društvo zamišljeno šutjelo, samo Mande, redeći posudje, duboko uzdahnu. Na to će „kumpar“ Mate:

— Bome Mandica uzdiše — kao vjerna draga.

— A da, — pobrza Manda, a glas joj podrhtavao, — pa i nijesu sve žene na jedno brdo tkane.

Da je ko iz bliza pogledao u Mandine oči, opazio bi, gdje na njima plivaju suze. — Da sakrije smetnju, udari mahom na „meštroma“:

— Tko bi rekao, kume, da je u vas toliko zao jezik. — Kako vi volite kumu, — a ona jada svaki put, kad se preko ure zagovorite u nas?

— E, to su drugi računi, drago moje! — nasmija se Luka, pa se umah dosjeti jadu, te pogleda na sat. — E, dobro! — reče — „corpo di bacco!“ Već je minulo doba!

— Nuderte, kakvi su to drugi računi, kume Luka? — pripita „parona“. — Da čujemo i šta lijepo!

— Eh, — lijepi su to računi, ali i dugački! — nasmija se Luka. — S toga ih ostavimo za drugi put! — Mogla bi Kate kod kuće opet da spusti po koj uzdah — bez potrebe.

I „meštromo“ Luka istoči preostalu kaplju za „laku noć“.

*

Obična priča.

Veče, sjetno veče, crv mi ruje grudi,
Dodijala knjiga, dodijali ljudi.
I ja gorko patim sa te svjetske laži,
Patim, kô da za nju mene nebo traži.
Pa bezvoljne volje, raščupane kose
Puštam, nek me misli kud im drago nose.
Svjetina se mota i blebeće ludo,
Gleda svaku tricu kano osmo čudo.
Gdjekoji se pita: zašto mračno biva,
Kad se sjajni mjesec za oblake skriva?!
Pa umuje dugo, stare mota tralje,
Dok ga tkogod čepne, otpirivši dalje,
Fićukajuć sretnik, samo što mu žao,
Kud ne može smislit, što bi večerao!
Onda će u društvo, ta željno ga traže,
Kad on, braćo, tako divno — laže.

A ja mrtve volje, rasčupane kose
Puštam, nek me misli kud im drago nose...

Ah, evo mi druga, s njime četa mala,
Alaj su se mlada srca razigrala;
Pjevucaju voljko, raspravljaju živo,
Što je pravo — pravo, što je krivo — krivo.
A ja mislim slatko: Ah, da sreća dade,
Pa i ovaj plamen da nas ne izdade!
I dok tako snatrim, — sanjo moja l'jepa! —
Već se čuje prasak i boce i čepa!
Crvene se lica, tanburica dira,
Mlada krv se budi, ne da srce mira.
Djevojčica bujna milostno se sm'ješi,
Ponudjena usna gotova da tješi,
Pa mi pune ruke vije oko vrata,
I pita me: da l' mi prsten je od zlata!
Gledam je u lice — crveni se ruža,
Ali u dnu oka zmija joj se pruža...
Skočih... Svi se jate... „Ta, za Boga, što je?“
.. Bježte, idem plakat na grob majke svoje!...

A za mnom se ori porugljiva jeka:
„Pustite ga b'jesu, njemu nema l'jeka!...

Silvije Str. Kranjčević.

Gospoda Golovljevi.

Roman M. E. Saltykova Ščedrina, s ruskoga preveo Stjepan Lukić.

(Nastavak.)

Aninjka već stajaše u predsoblju u šubi, a on cio sat zatezao. Odijevao se, umivao, krstio se, hodao, sjedio, davao naloge ove vrsti: „Tako, tako, brate!“ ili: „Tako ti samo... Gledaj, brate, da što ne bude!“ U opće postupaše tako, kao da je ostavljao Golovljevo ne na nekoliko sati, već za uvijek. Kad je sve izmučio: i ljude i konje, koji već pô sata stajahu upreženi, napokon se uvjeri, da mu se je grlo osušilo od brbljanja, i odluči da krene.

U gradu bješe sav posao ovršen, dok su konji jeli zob. Porfirij Vladimirić položi račun, po kome se pokaza, da je sirotskog kapitala do smrti Arine Petrovne bilo neko dvadeset hiljada rubalja u petpostotnim papirima. Zatim bude podnesena molba, da se skine skrbničtvo, zajedno sa svjedočbama o punoljetnosti, i tu odmah dodje odluka, da se skrbničtvo skida i imutak predaje vlasnicama. Istog dana na veče Aninjka potpisa sve papire, koje je sastavio Porfirij Vladimirić, i napokon slobodno uzdahnu.

Aninjka sprovede ostale dane vrlo uzrujano. Htjede otići iz Golovljeva brzo, odmah, no ujak na sve njezine navale odgovaraše šalama, koje su, uza sav dobrodušni ton, skrivale u sebi taku tvrdokornost, koju nikaka ljudska snaga ne može da slomi.

— Sama si rekla, da ćeš ostati nedjelju dana — no, pa ostani! — reče on. — Ne ćeš platiti za stan! I piti čaja i jesti — svega će biti, što zaželiš.

— Al, ujače, meni je sila! — odgovori Aninjka.

— Ne da ti se sjedjeti a ja ne dam konja! — našali se Juduška! — ne dam konja, pa sjedi kod mene u sužanjstvu! Kad prodje nedjelja dana — ne ću reći ni riječi! Otići ćemo u crkvu, onda pojesti štogod na put, piti čaja, porazgovoriti se... nagledati se jedno drugoga — i s Bogom! Ne bi li htjela opet otići na grob u Voplino? Morala bi se oprostiti s bakicom — možda bi ti pokojnica dala dobar savjet.

— Molim, — pristane Aninjka.

— Ele, ovako ćemo učiniti: u srijedu ćemo rano na misu, pojesti štogod na put, a onda će te moji konji dovesti do Pogorjelke, a otuda ćemo do Dvorikâ već na tvojima, na pogorjelskima. Prava si vlastelinka! Imaš svoje konje!

Valjalo se smiriti. Juduška ju je tako pobijedio svojim neodoljivim brbljanjem, da se već nije smjela ni maknuti, kad ju je grlio i po rodjački joj gladio ledja. Svaki je put nerado drhtnula, kad je osjetila, da se njegova koštunjava i nešto drhtava ruka vuče po njezinim ledjima, no od daljnih izražaja svoje ogavnosti sprečavaše je misao: „Bože, ta za nedjelju će me dana pustiti!“ Na sreću njezinu, Juduška ne bješe plašljiv momak, i makar da je možda zapazio njezine nestrpljive kretnje, ipak je šutio. Očevidno, držao se je one teorije uzajamnih odnošaja spolova, koja se izrazuje poslovicom: ljubi ili ne ljubi, ali češće pogledaj!

Napokon dodje nestrpljivo očekivani dan odlaska. Aninjka se diže gotovo u šest sati u jutro, no Juduška je ipak preteče! Već je bio svršio obično moljenje i, čekajući prvi udarac crkvenoga zvona, u papučama se i spavaćoj halji šuljao po sobama, zagledavao i prisluškivao! Očevidno, bio je uzrujan i pri sastanku s Aninjkom nekako je poprijeko pogleda. Vani je već bilo sasvim svijetlo, no mutno vrijeme. Cijelo nebo bješe pokriveno tamnim oblacima, iz kojih sipaše nešto — ni kiša, ni snijeg: na blatnom se putu vidjele bare; silni vjetar duvaše s juga, obećavajući jugovinu: drveće se očistilo od snijega i ljuljalo se amo tamo svojim golim mokrim vršcima. Porfirij Vladimirić dovede Aninjku k prozoru i pokaza rukom na sliku proljetnoga radjanja.

— Hoćeš li sada da ideš? — upita — ne ćeš li ostati?

— Ah, ne ću, ne ću! — uplašeno kriknu — to će ... to će ... proći! — Ne znam. Ako podješ za sat, jedva ćeš prije sedam doći do Pogorjelke. A zar se noću može po današnjoj jugovini voziti — sve jedno, valjat će noćivati u Pogorjelki!

— Ah, ne! I noću idem! odmah idem, ta ja sam, ujače, hrabra! Zašto da čekamo. Ujače, zlatni moj, dozvolite mi, da sada odem!

— A što će reći bakica? Reći će: to mi je unuka! Došla i nije htjela, da od mene primi blagoslova!

Porfirij Vladimirić stade i umuknu. Neko je vrijeme tapkao nogama na jednom mjestu i sad pogledavao na Aninjku, sad obarao oči. Očevidno, htio je nešto da kaže.

— Čekaj, nešto ću ti kazati! — napokon reče i izvadiv iz džepa svinuti listić papira, dade ga Aninjki: — Evo pročitaj!

Aninjka pročita:

„Danas sam molio i prosio dragog Boga, da mi ostavi moju Aninjku. I Bog mi reče: Uhvati Aninjku oko struka i pritisni je k svomu srcu.“

— Dakle? — upita on, malo poblijediv.

— Fuj, ujače, take gnjusobe! — odgovori, rasijano ga gledajući.

Porfirij Vladimirić problijedi još više i rekav kroz zube: „Vidi se, da nam treba husara!“ — prekrsti se i izadje iz sobe, strugajući papučama.

Za četvrt se sata ipak vrati, kao da nije ništa bilo, i poče se šaliti s Aninjkom.

— Što je? — reče. — Misliš li odavle u Voplino doći? Hoćeš li se da oprostiš s bakicom? Oprosti, sinko! To je lijepo od tebe, što si se sjetila bakice! Nikada ne treba zaboraviti rodjakâ, a osobito takih, koji su, može se reći, dali za nas dušu.

Kad se svrši misa, vratiše se kući i sjedoše za čaj. Porfirij Vladimirić na vlas još laganije, no obično, srkao čaj iz čaše i strašno razvlačio riječi. Oko deset sati se ipak svrši čaj, i Aninka zapita:

— Ujače, mogu li sada poći?

— A jesti? Zar da ne pojedemo štogod na put? Misliš li, da će te ujak tako pustiti! Ne misli! To nije bio običaj u Golovljevu! Pokojna me mamica ne bi na oči pustila k sebi, da zna, da sam rodjenu nećakinju pustio na put bez jela i pića! Ne misli to!

Opet se valjade smiriti. Prodje sat i pô, a stol i ne misle da prostiru. Svi so nekamo razletješe; Evpraksejuška se, zveckajući ključima, vrpoljila po dvoru, med komorom i podrumom! Porfirij Vladimirić raspravljao s nadglednikom, mučeći ga kojekakim nalozima, samo da se kakogod otegne vrijeme. Aninjka hodala sama gore dolje po blagovaonici, pegledavala na sate, brojeći svoje korake, pa onda časove: jedan, dva, tri ... Ovda onda gledala na ulicu i uvjerila se, da bare postaju sve veće i veće.

Napokon zazveketaše žlice, noževi i tanjuri; lakej Stjepan udje u blagovaonicu i poče prostirati stol No pokaza se, da je nešto Juduškinog prešlo i u nj. Jedva jedvice dizao tanjure, puhao u čaše, gledao kroz njih na svjetlo. Ravno u jedan sat sjedoše k stolu.

— No sad ćeš poći! — poče Porfirij Vladimirić razgovor.

Pred njime stajaše tanjur s juhom, no nije jeo i tako je milo gledao Aninjku, da mu je vršak nosa pocrvenio. Aninjka brzo gutaše žlicu za žlicom. On takodjer uzme žlicu i već je spusti u juhu, no odmah je opet metne na stol.

— Oprosti mi, starcu! — reče, — ti si pojela juhu brzo, kao na kakoj postaji, no ja jedem na tenane. Ne volim s Božjim darom postupati bezbrižno. Nama je hljeb dan za uzdržavanje života, a mi ga ludo razbacujemo — — vidiš, koliko si narezala? U opće volim, da bude sve temeljito. Možda će te to srditi, što za stolom kroz obruč — ili kako se to kod vas veli — ne skačem; no što ćeš! srdi se, ako ti se hoće! Srdit ćeš se, srditi, al ćeš i oprostiti! Ne ćeš ni ti biti uvijek mlada, ne ćeš skakati uvijek kroz obruče, jedared ćeš doći do iskustva, pa ćeš tad reći: ujak je imao pravo! Tako je to, sinko! Sad me možda slušaš, pa misliš: taj je ujak pravo gundalo! Al ako budeš živjela na moju — drugo ćeš zapjevati i reći: ujak me je učio dobru!

Porfirij se Vladimirić prekrsti i proguta dvije žlice juhe, no opet metne žlicu u tanjur i nasloni se na stolac za znak daljeg razgovora.

— Krvopija! — sve se otimaše s jezika Aninjki. No uzdrža se, brzo si nali čašu vode i ispi je na dušak. Juduška je kao slutio, što se u njoj dogadja.

— Što? ne svidja ti se! — ma da ti se i ne svidja, ipak poslušaj ujaka! Odavna se htjedoh s tobom da porazgovorim o toj tvojoj žurbi, no nikada nijesam imao kada. Ne volim te tvoje žurbe: u njoj se vidi lakoumnost, nepromišljenost. I onda ste ludo otputovali od bakice — a nije vas peklo, što ćete ogorčiti staricu? A zašto?

— Ah, ujače, čemu to spominjete! To je već gotovo. S vaše strane to nije lijepo!

— Čekaj! Ne govorim o tom, da li je lijepo ili nije, već o tom, da se, makar je gotovo i učinjeno, ipak može preokrenuti. Ne samo mi grješnici, već i sam Bog mijenja svoja djela: danas pošalje kišu — sjutra vedro! Ta nije, Bog zna, kako utočište — kazalište! Dakle, odluči se!

— Ne, ujače, manite se toga, molim vas!

— Još ću ti nešto reći: nije lijepa tvoja lakoumnost, no još mi se više ne svidja, što se tako ponašaš prama primjedbama starijih ljudi. Ujak ti želi dobro, a ti veliš: manite se! Ujak s tobom sve milo i lijepo, a ti se otresaš na nj! A medjutim znaš li, ko ti dade ujaka? Reci, ko ti dade ujaka?

Aninjka ga pogleda nepojmljivo.

— Bog ti ga dade — eto ko! Da nema Boga, bila bi sada sama, ne bi znala, što imaš raditi, i kaku molbu podnijeti i kamo. Bila bi kao u šumi: jedan bi te uvrijedio, drugi prevario, treći se naprosto s tobom smijao. A jer imaš ujaka, to s Božjom pomoći u jedan dan ovršismo sve tvoje poslove. I u grad se odvezosmo i kod skrbničke oblasti bjesmo i molbu podnesosmo i odluku dobismo! Vidiš, sinko, što znači ujak!

— Pa ja sam vam zahvalna, ujače!

— Ako si zahvalna ujaku, ne otresuj se na nj, već slušaj! Ujak ti dobro želi, makar ti gdjekad i kaže . . .

Aninjka se jedva mogaše da savlada. Ne bješe druge, nego se pritajiti, kako barem u principu prima njegov predlog, da ostane u Golovljevu.

— Dobro, ujače, — reče, promislit ću. Sama znam, da nije zgodno živjeti samoj, daleko od rodjaka . . . No sada svakako ne mogu ništa zaključiti. Valja promisliti.

— No, je li, da si uvidjela? Al, što tu treba promišljati! Zapovjedit ću, neka se konji otpregnu, tvoji kovčezi sa saonice izvade — i gotov posao!

— Ne, ujače, zaboravljate, da imam sestru!

Ne zna se, da li je taj argumenat uvjerio Porfirija Vladimirića, ili da li je odigravao sav taj prizor samo sebi za zabavu, te i sam nije dobro znao, je li mu potrebno, da Aninjka ostane u Golovljevu, ili nije, već mu samo na čas tako puhnulo u glavu. No svakako poslije toga objed okrenu živahnije. Aninjka na sve pristajaše, na sve davaše take odgovore, koji ne davahu zgode za brbljanje. Ipak bješe već dva i pol, kad se objed svršio. Aninjka skoči od stola i potrča k ujaku, da se s njime oprosti.

Za deset časaka Juduška, u šubi i u medvjedjim čižmama, sprovadjaše je već van i osobno nadgledaše, kako su posadjivali mladu gospodaricu u saone.

— S brda lakše tjeraj — čuješ! Kod Senjkina pazi, da ne izvališ! — naloži kočijašu.

Napokon umotaše Aninjku i namjestiše je.

— Ostani! — još joj jedared viknu Juduška želeći, da i pred sakupljenom služinčadi sve bude, kako valja po rodjački. — Valja da ćeš opet doći? Reci!

No Aninjka osjeti, da je sad slobodna, i najedanput joj se prohtjede, da bude obijesna. Izvuče se iz saonica i, odsijecajući svaku riječ, odgovori:

— Ne, ujače, ne ću doći! Strašno je kod vas!

Juduška se pritaji, da ne čuje, no usnice mu problijediše.

Oslobodjenje iz golovljevskog sužanjstva tako razveseli Aninjku, da ni jedared nije ni pomislila, kako iza nje u vječnom sužanjstvu ostaje čovjek, kome se je, s njezinim odlaskom, prekinula svaka sveza sa živim svijetom. Mišljaše samo o sebi: da se je otela i da joj je sada dobro. Osjećaj slobode bješe tako jak, da u njoj, kad je opet posjetila voplinsko groblje, nije bilo ni traga one nervozne čuvstvenosti, koju je pokazala, posjetivši prvi put bakičin grob. Mirno slušaše misu, bez suza se pomoli na grobu i dosta se rado odazva predlogu svećenikovu, da popije kod njega čašu čaja.

Prilike, u kojima je živio voplinski svećenik, bijahu vrlo jadne. U jedinoj čistoj sobi kuće, koja je služila za dočekivanje, vladaše nekaka jadovna golota; oko stijena bijaše smješteno neko dvanaest obojadisanih stolaca, obloženih strunastom materijom, koja bješe mjestimice znatno izderana, i stajaše isto takav divan s naslonom; uz jednu se stijenu vidio prost stol, pokriven zagadjenim suknom, na kojem ležahu pobožne knjige, a iza njih izgledaše crnionica s perom, u nju utaknutim; u istočnom kutu višaše ormarić s ikonama i zapaljenom svjetiljkom; pod njim stajahu dva kovčega s popadijinom prćijom, pokrivena smedjim suknom. Tapeta ne bješe na stijenama; po sredini jedne stijene visjelo nekoliko izblijedjelih svetih slika. U sobi je nekako čudno zaudaralo i kao da je odavna služila grobljem za švabe i muhe. Sam svećenik, ma da je još bio mlad čovjek, bješe kao satrven od tih prilika. Tanke mu bjelkaste vlasi visjele na glavi, kao grane na žalosnoj vrbi; oči, nekoč modre, gledahu mrtvo; glas mu podrhtavaše; mantija višaše na njem kao na vješaljci. Popadija, žena takodjer mlada, od svakogodišnjih poroda izgledaše još više ubijenom, nego muž.

Ipak Aninjka morade zamijetiti, da se ti samotni i bijedni ljudi ne ponašaju prama njoj kao prama župljanki, već više sa sućuti, kao prama zabludjeloj ovci.

— Bijaste kod ujaka? — uze svećenik, oprezno primajući čašu čaja od popadije.

— Da, gotovo nedjelju dana.

— Sad je Porfirij Vladimirić postao glavni posjednik u cijelom našem okružju — nema većih od njega. Samo se kao ne vidi sreće u njegovu životu. Najprije mu umro jedan sin, onda drugi, a napokon i mati. Čudnovato, da vas nije zamolio, neka ostanete u Golovljevu.

— Ujak je htio, no ne ostadoh.

— Zašto?

— Bolje je živjeti na slobodi.

— Sloboda je, gospodarice, dakako nešto lijepa, no i ona nije bez pogibli. Pa ako pomislite, da ste Porfiriju Vladimiriću najbliža rodjakinja, a po tome i prava baštinica njegova imutka, to biste se mogli i nešto stisnuti, što se tiče slobode.

— Ne, oče, bolje je imati svoj kruh. Nekako se lakše žive, kad osjećaš, da nijesi nikome obvezan.

Svećenik je mutno pogleda, kao da htjede upitati: a znaš li ti dobro, što je to „svoj kruh“? — no prešuti i samo zavrne krajeve svoje mantije.

— A dobivate li mnogo plaće kao glumica? — poče da razgovora popadija.

Svećenik se brecne i mignu popadiji. Očekivaše, da će se Aninjka uvrijediti. No Aninjka se ne uvrijedi i odgovori naprosto:

— Sad dobivam sto pedeset rubalja na mjesec, a sestra — sto. I prijme nam daju. Na godinu dobivamo obje kojih šest hiljada.

— Zašto sestrici daju manje? Zar nije tako vrsna? — nastavi ljubopitno popadija.

— Ne, sestra ima drugi *genre*. Ja imam glas, pjevam — to se publici više svidja, a sestrica ima slabiji — ona igra u *vaudevillima*.

— Bit će, da je i tamo tako: neko pop, neko djakon, a neko i crkveni pjevač?

— U ostalom mi se dijelimo po pole; tako s početka ugovorismo, da ćemo dijeliti novce po pole.

— Po rodjački? Što je bolje, nego po rodjački! A koliko će to, pope, biti? Šest hiljada, ako se razdijeli na mjesece, koliko će to biti?

— Na mjesec pet stotina, a razdijeljeno s dva — dvjesta pedeset!

— Silan novac! Mi ne bismo potrošili ni za godinu dana! Još vas htjedoh nešto da upitam: je li istina, da se s glumicama ponašaju, kao da one nijesu — prave ženske?

Pop se sasvim uznemiri, no, kad je vidio, da je Aninjka vrlo ravnodušna prama tome pitanju, pomisli: „Ehe! Ta se ne dade smesti!“ — i umiri se.

— Kako vi to mislite: nijesu prave ženske? — upita Aninjka.

— No, jer se ljube, grle... Što više, kad im se i ne će, i onda moraju...

— Ne ljube se, već se samo prikazuje, da se ljube. A što se tiče onog, hoće li im se ili ne će — o tome ne može biti ovdje ni govora, jer se sve radi po komadu: kako je u komadu napisano, tako se i igra.

— Makar i po komadu, ali ipak... Gdjekoji dolazi slinavih usta, gadi ti se i pogledati ga, a ti mu moraš podmetnuti usnice.

Aninjka se nevoljko zacrveni; najedared joj sinu pred očima slinavo lice hrabrog desetnika Papkova, koji je dolazio k njoj, ali — jao! — ne „u komadu“!

— Vi ne možete zamisliti onako, kako se to dogadja na pozornici! — reče dosta suho.

— Dakako, mi ne bijasmo u kazalištu, no ipak, bit će, da se tamo koješta zbiva Često ja i pop o vama, gospodarice, razgovaramo; žalimo vas, vrlo žalimo!

Aninjka šućaše; svećenik sjedio i čupkao bradu, kao da je i sam htio nešto reći.

— U ostalom, gospodarice, u svakome zvanju ima prijatnosti i neprijatnosti, — napokon će on reći; — no čovjek se, po svojoj slaboći, prvima ushićuje, a potonje nastoji da zaboravi. Zašto da zaboravi? Zato, gospodarice, da mu nestane ispred očiju i zadnji spomen na dužnost i krepostan život.

I onda, uzdahnuv, prinadometnu:

— Glavno je, gospodarice, da treba čuvati svoje blago!

Svećenik pogleda na Aninjku pronicavo; popadija tužno zaklima glavom, kako da je htjela reći: gdje je već ono!

— A da se to blago može čuvati u glumačkom zvanju — to je sumnjiva stvar, — nastavi pop.

Aninjka ne znade, što bi rekla na te riječi. Malo joj se po malo poče pričinjati, da je razgovor tih prostodušnih ljudi o „blagu“ sasvim jednak s razgovorima gospode oficira o „la chose“. U opće se uvjeri, da i ovdje, kao i kod ujaka, vide u njoj sasvim osobitu pojavu, s kojom ma da se i može općiti prijazno, no u nekoj odaljenosti, da se „ne okaljaš“!

— Zašto je kod vas, oče, tako siromašna crkva? — upita, da preokrene razgovor.

— Nema odakle da bude bogata, zato je i siromašna. Gospoda se razidjoše po službama, a seljaci nemaju ništa. Pa i ima ih u župi svega samo dvjesta duša!

— Zvono nam je sasvim rdjavo! — uzdahnu popadija.

— I zvono, i sve drugo. Naše zvono, gospodarice, važe svega petnaest pudova,*) ali i to je na nesreću puklo. Ne zvoni, već nekako šumi. Pokojna je Arina Petrovna obećala, da će dati napraviti novo, i da je ona živa, sigurno bismo ga sada imali.

— Kažite ujaku, što je baka obećala.

— Govorio sam, gospodarice, i on je, valja mi istinu reći, dosta blagonaklono saslušao moju pritužbu. Samo mi nije mogao da dade zadovoljna odgovora; reče, da nije ništa čuo od mamice, nikada mu pokojna o tome nije ni spomenula! A da je čuo, odmah bi ispunio njezinu volju!

— Kako da nije čuo! — reče popadija: — sva je okolina čula, a on nije!

— I tako vam živimo. Prije smo se bar nadali, a sad ostasmo i bez nade. Ovda onda ne možeš čime da služiš mise: nema pšeničnog kruha ni crvenog vina. O sebi ne ću ni da govorim.

*) Jedan pud = 40 funti.

Aninjka htjede da ustane i da se oprosti, no na stolu se pojaviše dva tanjura — jedan s vrganjima, drugi s ikrom, i boca madejre.

— Sjednite, jedite!

Aninjka se pokori, na brzo proguta dva vrganja, no ne htjede madejre.

— Još vas nešto htjedoh da upitam, — reče medjutim popadija; — u našoj župi ima djevojka, kći sluge Lyščevskoga; služila je u Petrogradu kod neke glumice, pa veli, da je lijep život u glumica, samo treba svaki mjesec cedulju pokazati . . . Je li to istina?

Aninjka pogleda nepojmljivo.

— To je radi slobode, — razjasni pop; — no čini mi se, da ona ne veli istinu. Naprotiv, čuo sam, da mnoge glumice dobivaju mirovinu od vlade za službovanje.

Aninjka se uvjeri: što dalje u šumi, to više drva, i poče se opraštati.

— A mi mišljasmo, da sad više ne ćete u glumice, — uze popadija.

— Zašto ne bih?

— Ta, vi ste gospodarica, posjednica. Sad ste postali punoljetni, imate svoje imanje — što ćete bolje!

— A iza ujaka ste jedina prava baštinica, — dometnu pop.

— Ne, ne ću ovdje da živem!

— A mi se nadasmo! Sve govorasmo med sobom: sigurno će naše gospodarice živjeti u Pogorjelki! A ljeti je kod nas vrlo lijepo: može se ići u šumu po gljive! — reče popadija, kao mameći.

— Kod nas ima dosta gljiva i kad nije kišovito ljeto! — opet će pop.

Napokon se Aninjka odveze. Došav u Pogorjelku, prva joj riječ bješe: „Konje! Brzo molim konje!“ No Fedulić samo saže ramenima za odgovor na tu molbu.

— Kake „konje“! Nijesmo ih još ni nahranili! — progundja on.

— A zašto ne? Bože moj, kao da su se svi dogovorili!

— I jesmo se dogovorili. Kako da se ne dogovoriš, kad je svakome jasno, da se noću po južini ne može voziti. Sve jedno, prosjedit ćete na polju u vodi, a ja mislim, da bi bilo bolje kod kuće!

Bakičina soba bješe naložena. U spavaonici bijaše priredjena postelja, a na pisarniku pištaše samovar; Afimjuška sabra na dnu stare bakićine škatulje ostatke čaja, što je ostao iza Arine Petrovne. Dok se je nastavljao čaj, Fedulić, prekrstiv ruke, okrenut licem prama gospodarici, stajaše kod vrata, a s obje strane stojahu kravarica i Markovna u takom položaju, kao da su odmah, na prvi kret ruke, bile spremne poletjeti, kuda ih oči vode.

— To je još bakičin čaj, — prvi poče razgovor Fedulić, — ostao je iza pokojnice. Porfirij Vladimirić htjede odnijeti i škatulju, no ja ne dadoh. Rekoh: možda će gospodarica doći, pa će joj se prohtjeti piti čaja. A on se još našali i reče: „Ti ćeš ga, stari obješenjače, sam popiti! Gledaj, da mi se poslije škatulja donese u Golovljevo!“

— Pa što mu je ne dadoste?!

— Zašto da damo — ima on dosta i svoga čaja. A sad ćemo barem mi iza vas popiti. Nego, gospodarice, je li istina, da ćete nas predati Porfiriju Vladimiriću?

— Nijesam ni mislila na to.

— Tako! A mi se već počesmo buniti. Mislimo: ako budemo predani u vlast golovljevskomu gospodaru, tad ćemo svi moliti otpust

— Što? Zar je ujak tako strašan?

— Nije jako strašan, već je tiran, ne žali riječi. Riječima može da čovjeka u gnoj pretvori.

Aninjka se nevoljko nasmjehnu. Baš je zbilja nekaki gnoj curio kroz glagolanje Juduškino! To ne bješe isprazna brbljavost, već smrdljiva rana, koja se je neprestano gnojila.

— No, a što odlučiste sa sobom? — upitat će Fedulić.

— To jest, što moram sa sobom „odlučiti“? — malo se osmjehnu Aninjka sluteći, da će i ovdje morati slušati koješta o „blagu“.

— Zar ne ćete ostaviti glumačko zvanje.

— Ne ću . . . to jest, još nijesam o tom mislila. No pa što je to ružna, što si zaslužujem kruh, kako mogu?

— A što je lijepa po vašarima hodakati s tamburinom, zabavljati pijanice? Ta vi ste gospodarica?

Aninjka ništa ne odgovori, samo dignu obrve. U glavi joj šumjelo pitanje: „Bože, kad ću odavle otići?“

— Razumije se, da ćete vi bolje znati, što ćete uraditi sa sobom, no mi samo mišljasmo, da ćete se povratiti k nama. Naša je kuća topla, prostrana, vrlo ju je dobro pokojna baka sagradila. Bude li vam dosadno — upregnut ćemo saonice, a ljeti — može se ići u šumu po gljive.

— Kod nas ima svakakih gljiva: i vrganja i knjižaka — silesija! — reći će Afimjuška zavodljivo.

Aninjka podboči rukama glavu i nastojaše da ne sluša.

— Kazivaše neka djevojka, — opet će nemilo Fedulić — u Petrogradu je služila, pa veli, da sve glumice imaju cedulje. Svaki ih mjesec moraju pokazati.

— Fedulić! — viknu oštro: — što sam vam učinila? Zar vas veseli, da me vrijedjate?

Bješe joj dosta. Osjećala je, da je nešto davi; još jedna riječ — i ne će moći uzdržati . . .

(Nastavit će se.)

Jubilarna izložba hrvatsko-slavonskoga gospodarskog družtva u godini 1891.

Piše Milan Krešić.

IX.

Kratke primjetbe o uspjehu izložbe, o izložbi žitarice, goveda, konja, peradi, voća, cvieća itd.

Dovršena je i zaključena jubilarna izložba, plod nastojanja našega gospodarskog družtva, kojoj je mjesto običajnoga pokrovitelja sam Bog kumovao. Na njoj su polučeni uspjesi u svojoj cjelini tako zamašni, da nam ponosom izpunjaju grudi; te s pravom možemo sami sebi priznati, o čem su nas mnogobrojni posjetitelji nastojali svojim povoljnim izjavama uvjeriti, da smo liepo uspjeli. Uspjesmo uredbom i namještajem cjeline, uspjesmo vriednošću i brojnošću izložaka, uspjesmo dražešću zgrada i nasada, uspjesmo svečanostima i zabavama, pošto nas je pratilo i poduprlo u tom radu i divno vrieme, pa privabilo u naš bieli grad Zagreb omašan broj stranaca iz svih susjednih krajeva, a tako i iz tudjine. Što se tiče broja posjetitelja, nadmašio je taj broj pače optimističko nagovieštanje bivšega tajnika prve hrv.-slav.-dalm. zemaljske izložbe, koji je u početku izložbe računao, da će biti do 400.000 posjetitelja. Ova je izložba ujedno pružila zgodu pronicavim našim gospodarima, da ocjene, u kojim smo gospodarstvenim granama zaostali, gdje valja napeti sile, da se u buduće postigne bolji i zamašniji posljedak. — Izložba žitarice, namještena po županijama u sveučilištnoj zgradi, jasno nam je dokazala, da smo tu slabo napredovali, pa da nam na tom upravo najvažnijem polju privrede gospodarstvene treba živoga rada i krepkoga nastojanja, jer se još ni danas niesu izpunile nade i želje prvoga predsjednika gospodarskoga družtva, nadbiskupa Gj. Haulika, koji je u svečanom govoru u prvoj skupštini gospodarskoga družtva 24. studenoga 1841. označio kao poglavite zadatke družtva:

1. da potiče narod na bolju uporabu tla dubokim oranjem i gnojenjem;

2. da ga uči cieniti livadarstvo, bez kojega nema čestite stoke, niti rogata blaga, niti konja;

3. da ga upozna sa vriednošću pivničarstva, bez kojega ono obilje vina, što ga je narod proizveo, nije imalo ciene, niti mu je nosilo koristi;

4. da uzkrisi one gospodarstvene ogranke, koji su po nemaru začeli propadati, t. j. svilarstvo i pčelarstvo

Pronicavi motrilac naših poljsko-gospodarskih prilika I. J—ć napisao je napose o izložbi gospodarskoj ove redke: „Motri li se današnja izložba sa živim spomenom na mudre rieči pokojnoga biskupa Haulika, mora da dušu motrioca obuzme bol, što i ova izložba pokazuje tek slabe tragove djelovanja, što ga je pokojnik tako usrdno želio. Izuzevši gospodarsko učilište križevačko i nekoliko naprednijih gospoštija u Hrvatskoj i Slavoniji, ne pokazuju plodovi našega polja svojim izborom, čistoćom i savršenošću znatna napredka za ovo veliko razdoblje od pol vieka. Nije tomu krivo jubilarno družtvo, koje je činilo, koliko se je činiti dalo opomenom i uputom, ali mu je radinost zapinjala o staru letargiju našega imenito seoskoga naroda, koji se upravo tako tudjio gospodarskomu družtvu, kako i udruživanju bilo na kojem polju javna života“. Posebni izložci nekih velikih posjednika, imenito oni: biskupa Štrosmajera, grofa J. Draškovića, baruna Raucha, grofa Gj. Jelačića, pokazuju u naravi i u grafičnim tabelama liepi napredak u poljskom gospodarstvu, nu u cjelosti izložbe opaža se ono, što je naš strukovnjak očitovao, da nam je jošte dalek put do savršenstva. Trebat će napose da se preko podružnica, kojih broj hvale vriednim nastojanjem gospodarskoga družtva u potonje vrieme liepo napreduje, upliva na narod, da mu se gospodarstvo u intenzivnom i ekstenzivnom pogledu osloni na načela, što su poznata po svem svietu kao mjerodavna. I kod posebnih povremenih izložaba opaža se samo kod gospoštija bitni napredak, dok se kod seljaka može u mnogo manjoj mjeri razabrati. Imadosmo izložbu rogate marve, konja, svinja i peradi, pa što opazismo na toj izložbi? — Da je ogromna većina odličnih izložaka proizvod velikih ili srednjih posjeda, a seljačtvo da se tek uz vlastelu tuj prislanja. Izložba voća po gotovo nije brojila seljačkoga naroda medju izložiteljima, a tako ni izložba cvieća. Što je uz krasno blago, vlastničtvo velikih posjednika, posebno zanimalo posjetioca, bijahu karte geografske, što su prikazivale razpored govedjih pasmina u Hrvatskoj i Slavoniji. Različite su pasmine bile označene raznim bojama, tako da se je lasno vidjelo, gdje se koja pasmina nalazi. Na glavnoj karti bijaše označeno sedam pasmina. Najrazširenija je pasmina dugoroga podolska, jer se goji u Slavoniji, u većem dielu bjelovarsko-križevačke županije i u polovini zagrebačke Za njom dolazi kratkoroga podolska u cieloj županiji ličko-krbavskoj i u većem dielu županije modruško-riečke. Treća je na redu pasmina pomiešana s belanskom; a nalazi se u zapadnom dielu modruško-riečke, na sjeveru zagrebačke, na sjeveru i zapadu bjelovarsko-križevačke županije, zatim u kotarima bjelovarskom, požežkom i brodskom. Četvrta je pasmina zagorska crvena i žuta, koja se nalazi u većem dielu varaždinske županije. Pasmine, pomiešane mariahofskom i murodolskom, dolaze zajedno u kotaru djakovačkom, zemunskom i veliko-goričkom. Najmanje je razširena pasmina čisto murodolska; ima je u sjevero-zapadu varaždinske županije. Simondolska pasmina nije na karti označena, pošto je prije neko doba uvedena, a ima je u cieloj zemlji kod pojedinih velikih posjednika. — Kako se

živo zanimaju vlastela za usavršivanje stočarstva, najbolje dokazuje zaključak sastanka hrvatskih gospodara, što je držan 13. rujna t. g., po kojem bi se imalo cielo područje Hrvatske i Slavonije razdieliti na posebne marvogojstvene predjele, pa da se stvori stalna osnova uzgoja; obćine neka se sklone da dobave valjanih bikova iz vlastitih sredstava, a zemlja da povisi dosadašnju subvenciju do svote barem ravne onoj namienjenoj konjogojstvu. Tu nam je spomenuti, da je izložba konja isto tako liepo uspjela, kao i ona rogate marve. U obće više se njeguje u našem narodu konjogojstvo od stočarstva. Već se odavna u nas nastoji , da se brojevno umnožaju konji, jer je i narodna vojska sastojala ponajviše od konjice, a velmože imadjahu uz to svoje banderije. Pošto je preudešen vojni sustav, jenjalo je zanimanje naroda za konjogojstvo, nu u najnovije je doba ustrojeno posebno ravnateljstvo kr. zem. pastuharne, koje je nabavilo zemaljskim sredstvima znatan broj pastuha za oplemenjivanje domaće pasmine. Od to se doba opaža napredak u konjogojstvu, a vidljiv je dokaz o tom napredku podala izložba liepog broja konja iz raznih strana naše otačbine. Bilo je tuj konja čiste arabske pasmine, zatim polukrvne englezke, normanske, španjolske itd. Broj seljačkih izložitelja izticao se je tu uz veleposjednike u povoljnijim razmjerima nego kod izložbe stoke.

I izložba svinja, pasa i peradi, prilično je uspjela; što se tiče svinja, upravo je bio odličan uspjeh, a i raznolike peradi nije manjkalo, dočim je izložba pasa bila dosta malobrojna. Svinje, što su ih izložili veliki posjednici i seljaci, upravo su iznenadile mnoge inače u naše gospodarstvene prilike prilično upućene krugove. Englezke suffolk i yorkshire, zatim polukrvne, turopoljske, mongolice i bosanske svinje bile su u preliepim komadima zastupane; bilo je tu upravo grdnih krmača, napose iz Bosne. Domaća turopoljska pasmina pokazala se i kod ove prigode, da je veoma prikladna za tovljenje. Što se pasa tiče, bilo je što lovskih, što kućnih i inih vrsti. U nas ima množina vrsti pasa, osobito na ladanju. Od tih domaćih pasa nije bilo gotovo nijednoga komada, već su se tu banile jedino importirane pasmine njemačke i englezke. Izložba pasa nije podala prave slike o hrvatskom psetarstvu. No zato je izložba peradarstva, koje je kud i kamo važnije po naše gospodarstvo, upravo dobro uspjela. Bio je tuj znatan broj običnih kokoši i križane pasmine. Od inostranih vidjesmo krasnih kokinkina i bramaputra, isto tako francuzkih, španjolskih i talijanskih kokoši; bilo je liepih zagorskih purana, gusaka i pataka, domaće i strane plešine, a i gnjetlova, u našim šumama uzgojenih. I golubova veoma zanimljivih vrsti izložiše tu neki posebnici u liepom broju. Razne predmete i sprave potrebne kod uzgoja peradi izložio je vriedni i nemorni gojilac peradi Hinko Krapek iz Karlovca, a uza nj namjestio je Lavoslav Koričan, trgovac u Krapinskim Toplicama, ogromnu množinu kokošjih jaja, onako spremljenih, kako ih on u velike izvozi u Francuzku, Švicarsku i Englezku. Na milijune komada jaja prolaze tako iz Zagorja i gornje Krajine u inozemstvo. Premda je ovom izložbom podan vidljiv dokaz o našem napredku u peradarstvu, ipak se nije moglo pokazati pravo uredjeno perogojstvo na veliko, kako ga vidimo u drugim pokrajinama. Ovu prazninu treba naskoro izpuniti, pošto se u nas nalaze svi uvjeti u punoj mjeri, kojima se zajamčuje uspješni razvoj peradarstva. Treba samo da se toga posla lati ruka strukovnjačka, a tih ne manjka ni u nas. Iza ovih izložaba bila je jošte izložba voća, a prije njih izložba cvieća. Izložba voća bijaše strukovnjački savršena, a estetički odlično uredjena. Obilni izložci nekih velikih, a tako i onih manjih posjednika okolice zagrebačke bijahu tu poredani tako ukusno, da se je i onako samo po sebi krasno voće jošte u ljepšem svjetlu prikazalo obćinstvu. Svaka hvala ide uredjivače, napose dra. Köröškenjia. Najveću i najljepšu množinu voća, napose groždja, izložila je okolica zagrebačka. Da nam je u toj mjeri razvito voćarstvo po svoj zemlji, mogli bismo se njime ponositi više nego mnogim drugim poljskim proizvodima. Voće bo uspijeva u nas bolje nego igdje. Nu varao bi se posjetitelj izložbe, koji bi po vrstnoći i obilju zagrebačkih izložaka sudio povoljno o cieloj zemlji. Za jubilarne izložbe izišlo je malo djelce suradnika statističkoga ureda, prof. S. F., koje nam na osnovu pouzdanih podataka dokazuje, da je u nas voćarstvo dosta slabo i da mu treba još mnogogodišnje pomne njege, dokle će i ta grana gospodarske privrede moći izpuniti zamašniju svotu u proračunu narodnog prihoda. Zaključujemo ovu kratku smotru povremenih izložaba opisom izložbe cvieća i povrća. Ova je izložba doduše bila prva u redu povremenih izložaba, nu izložba povrća veoma je slabo uspjela, a izložba cvieća samo je srednje uspjela. I tu su zagrebački vrtlari spasli izložbu od posvemašnjeg neuspjeha svojim doista odabranim izložcima.

Cvieće ide u red onih proizvoda, koji se u većoj množini nalaze u pokrajinama, što no stoje na visokom stepenu agrikulturnoga razvoja. Mi ne pripadamo još danas u taj red, pa će trebati da prodje više decenija, dok se bude Hrvatska mogla pohvaliti svojim gojenjem cvieća, poput Francuzke, Belgije i Njemačke. Nu ako i niesmo mnogo napredovali u tom pravcu, ipak smo i tom prilikom jasno pokazali, da se i na tom polju u nas marljivo radi. Tomu bijahu dokazi izložci u posebnim paviljonima, zatim krasni nasadi na samom izložištu, pa zato su baš izložci posebne izložbe slabije uspjeli. jer su izložitelji dobrani dio svoga umieća i posjeda ružičnoga i onako namjestili u perivoju samom.

Za izložbu povrća nije bilo vrieme prikladno, izložci niesu bili dosta zreli, a čini se, da je ta izložba bila prerano udešena prema godišnjoj dobi. Time dovršismo svoje izvješće, pa nam je još koju kazati o glavnim pokretačima naše jubilarne izložbe. Ovo ćemo učiniti u zaglavnom članku.

(Svršit će se.)

Uspomene na češku izložbu.

Godina 1891. bit će znamenita u kulturnoj povjesti Slavena u našoj monarkiji. Na sjeveru i jugu, na dvjema stožerima Slavenstva, prikazaše u isti par dva slavenska plemena, Česi i Hrvati, kulturne svoje stečevine. Sa sviju su strana dolazili gosti, da se dive njihovu napredku. Hrvat je posjetio Čeha, a Čeh Hrvata, i iz toga medjusobnog upoznavanja niknut će, ako Bog da, i za budućnost liepi plod.

No ako je naša jubilarna izložba svojim liepim šumskim proizvodima i svojom bogatom kućnom industrijom bila na ponos i diku Hrvatima i pobudila žive simpatije za naš narod u mnogobrojnih posjetitelja, kud i kamo više morala se ugodno doimati svakoga češka izložba, koja je i obsegom i obiljem izložaka znatno nadmašivala našu skromnu izložbu. O češkoj izložbi izrekoše nepristrani sudije jednodušan sud, da je upravo sjajno uspjela.

Hrvat se tomu uspjehu braće Čehâ raduje, bez zavisti, jer znade, da su i Česi s malenim počeli i da njihovi prvi pokušaji niesu bili bolji od naših. Ali oni su kao „pčele slavenske“ — kako ih je liepo okrstio naš veliki pjesnik Preradović — neumorno lietali od cvieta do cvieta i sabrali zlatni med narodne samosvjesti, što ih je podigao na onu visinu, sa koje nam sada svima prednjače.

Česi svojom izložbom proslaviše stogodišnjicu prve svoje izložbe i u obće prve na evropskom kopnu, a mi tek pedesetgodišnjicu svoga prvog gospodarskog družtva. Već je time označen okvir objema izložbama, od kojih je svaka u svojim granicama liepo uspjela.

Medjutim se i ovdje djelo razpadanja već započelo, sladki je san minuo, pa kao što u prirodi — kako je liepo spomenuo g. Vukotinović, zaslužni predsjednik našeg izložbenog odbora — sve gine i propada, da se novim proljećem opet na novo radja: tako će se i ove kulturne stečevine vazda novim plodom radjati u uspomeni našoj.

* * *

Bilo bi veoma težko potanko opisati jubilarnu izložbu češku, jer su na njoj bile zastupane sve moguće struke ljudske prosvjete i rada, pa bi jedva i pero strukovnjačko bilo kadro, da samo jedan predmet podpuno izcrpe. Tko je 1889. imao prilike vidjeti svjetsku izložbu u Parizu, s radošću je ove godine upoznao u pražkoj njezinu miniaturnu sliku, a ta radost bila je tim veća, što ovu sliku kruni genij češke narodnosti, čemu su, dakako, i nehotice svojim prkosom i Niemci dosta pomogli.

Kad je čovjek ušao kroz glavni ulaz u izložište, odmah je ugledao velebni kip Jurja Podjebradskoga, a iza njega veličanstvenu industrijsku palaču „průmiselni dům“, u kojoj se nalazi i kraljevski paviljon. Krasna je to zgrada i kraj sve svoje ogromnosti pristala i ukusna. Ogromne su stiene od slikanog stakla, nutrina joj je razkošno izkićena, a naokolo se dižu velike galerije, s kojih može čovjek liepo pregledati izložene predmete i cieli namještaj.

Česi, narod veoma radin i marljiv, na glasu sa sa svoje bogate industrije, svojih velikih tvornica i radionica. Jasno je dakle, da je ta grana najsjajnije na izložbi zastupana. Kad izidjemo iz ogromne dvorane industrijalne palače, pruža nam se krasan vidik na Bubenč, gdje na ogromnom polju stoje nanizane razne zgrade i paviljoni, cieli grad u malom. A tamo u zadku diže se velika *„strojarna“*, iz koje suklja kroz nebrojene dimnjake gusti dim nebu pod oblake. Ovdje je sahranjeno bogato blago naroda češkoga, crpeno iz njegova neumornog rada.

Pravi su gorostasi od željeza namješteni ondje u skladnoj harmoniji jedan do drugoga, a svakoga može samo jedan mali kolutić pokrenuti, da se miče. Ovdje ljudski duh slavi najveće slavlje, pomagan snažnim rukama radilicama.

Težko bi nam bilo ovdje nabrojiti sve te ogromne stečevine tehničke vještine. Imade tu više strojeva, i cieli jedan vlak bosanske željeznice od čuvene tvrdke Ringhofera.

Čim stupimo na polje iz te zaglušne buke, što ih tvore nebrojena kolesa i strojevi, dopiru do nas mili zvuci narodne glazbe. S jedne strane čuje se vojnička glazba, koja svira ponajviše narodne napjeve, s druge rumunjski cigani, naši tamburaši itd. A kad u nedjelju navali narod iz vana, a posjet naraste kadkada na 100.000 ljudi, oživi cielo izložište, kao da mravlje po njemu plazi. Tada se pod večer zbivaju veličajni prizori, kaki se težko zaboravljaju.

Po izložištu se razliega gromorno i zanosno pjevanje „Gdje je stanak moj“ ili „Hej Slovane“ iz više tisuća grla oduševljenih Čeha, što ti se pričinja kao neka velebna fantastična himna, pa te potresa u dnu srca. A u toj stisci ljudi susretaš ciele povorke djece, koja dolazeći iz svih krajeva Češke razmatraju izložbu pod pratnjom svojih učitelja, i napunjaju mlada srca narodnim ponosom.

* * *

Na velikom prostoru iza industrijske palače nalazi se paviljon industrije šećera i ogromni šešir od šećera, koji prema statističkim podatcima ima toliki objem, koliko se na dan troši šećera u cieloj Češkoj. Dalje iza njega vidjamo u zraku Godardov „Ballon captiv“ iz Pariza. Blizu same palače diže se paviljon turista, u kojem je smještena diorama, gdje se prikazuje borba sa Švedima na Karlovu mjestu. Bilo bi možda udesnije, da je mjesto te slike prikazan koji važniji historijski dogadjaj, n. pr. junačtvo narodnog junaka Žižke. Tu je blizu paviljon industrije papira, koji je sagradjen u egipatskom slogu, pa čovjeka podsjeća na koju dekoraciju iz „Aide“, a malo dalje vidjamo i fonograf neumornog Edisona.

Preobilan i veoma je važan paviljon školski, u kojem su naslagani vidljivi dokazi češke prosvjete i uljudbe. Tu

*

ima veliko obilje veoma zanimljivih predmeta. Napose su strukovne i obrtne učione iznenadile svakoga stručnjaka, te su mnogi priznali, da je češko školstvo, kako se prikazuje na izložbi, jedno od prvih u Evropi. Nije nam na umu, da opišemo redom sve paviljone, od kojih se svaki ističe osobitim ukusom, nego ćemo samo spomenuti prekrasni paviljon grada Praga, koji se izvana odlikuje osobito dražestnim oblikom i finom fasadom. U njem je prikazan napredak grada Praga od 1791—1891. Isto je tako liep i paviljon zemaljskog odbora.

Od strukovnih paviljona spominjemo napose šumarski, ribarski i gospodarski, kojih nam svak prikazuje po izbor izložke češke zemlje. Pored ovih ima velik broj paviljona, što ih sagradiše velikaši, veliki posjednici i plemići češki. Vriedan je spomena ukusni paviljon nadvojvode Ferdinanda. U desnom kraju pred palačom industrijskom ističe se češka seljačka kuća, koja je sagradjena vjerno po pravom uzoru seoskih kuća u Češkoj.

U nutrini prostrane zgrade opažamo seosko pokućstvo i namještaj, pa se svuda vidi onaj starinski patrijarhalni način uredbe. U većini soba namješteni su i likovi, na kojima se prikazuje nošnja iz pojedinih krajeva, a i po stienama izložena su razna odiela. Češka narodna odiela su prekrasno izvezena, ali većinom tamnije zagasite boje. Osobito su liepe nošnje iz okolice plzenske. U dvorištu pozdravljaju nas zvuci narodnog dudaka.

* * *

Odmah do ulaza u izložbu sa obiju strana liepih nasada, što naliče baršunastomu sagu, pred industrijskom palačom, nalaze se paviljoni retrospektivni i umjetnički, prošlost i sadašnjost češka. Oba ova paviljona prave su riznice ciele izložbe, koje naliče dvjema sjajnim stožerima. I dok se u jednom umjetnička vriednost izloženih umotvorina jedva može i procieniti, iznosi vriednost starina u retrospektivnom paviljonu više milijuna. Već na ulazu u prekrasni ovaj paviljon opažamo starinske izkopine, kojima se dive mnogi posjetitelji. No što dalje stupamo, sve se ljepši i zanimljiviji predmeti češke prošlosti prikazuju našemu izvjedljivomu oku. Za čas se u misli prenesemo u davnu i slavnu prošlost češkoga naroda. Likovi njihovih kraljeva i velmoža gledaju na nas sa bogatih kovina zlata i srebra, od kojih su kovali svoj novac. Izrazita su to lica, pravi slavenski tipovi. Osobito neko čuvstvo počitanja napunilo nas je, gledajući lik znamenitoga češkog kralja Otokara Přemyslovića. Da je austrijski pjesnik Grillparzer bolje zagledao u ovo plemenito, muževno lice, da nije i gluh i sliep čitao knjigu povjesti češke, ne bi bio svoju i odviše šovinističku dramu: „Sreća i konac kralja Otokara“ nikada napisao. Tu se nalazi i izrazito lice nesretnog kneza Friedlandskog Wallensteina, pak srebrnjaci i dukati ostale vlastele, koja su sama svoje novce kovala. Taliri iz dobe Marije Terezije završuju ovu prekrasnu i obilnu numismatičku zbirku.

Nadalje opažamo i velik broj starih izprava i povelja, a medju njima i jednu Otokara Velikoga, pak mnoge prekrasne misale iz XIV., XV. i XVI. stoljeća. Ovi misali prava su remek-djela slikarskog umieća iz onoga doba. Gotovo na svakoj se strani nalazi po koja slika iz sv. pisma i kršćanske povjesti. Ovi su misali većinom vlastničtvo starih plemićkih obitelji i raznih samostana.

U srednjoj dvorani vidjamo ukusno uredjeno staro oružje, oklope i opreme pojedinih vojnika i vitezova na konju, pak više prekrasnih gobelina. Osobito se ovdje ističu prekrasni izložci knezova Schwarzenberga, Lobkovitza i grofa Harracha.

U obće ima se presjajni uspjeh ovog retrospektivnog odjela u velike zahvaliti češkomu plemstvu, koje se je kod ove zgode sjetilo naroda, u kojem mu je kolievka od viekova stajala, pa je, možda i donekle ponosom svoga staleža potaknuto, sabralo sve bogato blago iz stoljetnih svojih gradova i iznielo ga u liepoj slici pred oči cieloga češkoga naroda. Da je to isto plemstvo vazda tako jednodušno branilo i prava svojega naroda, jamačno bi sjajnije bila upisana njegova imena u knjizi povjesti.

U trećoj su dvorani većinom crkveni predmeti. Ovdje se osobito ističe mač kralja Stjepana i sv. Vojtjeha. Tu ima sva sila vrlo pomno izradjenih miniaturnih radnja, osobito dragocjenih lepeza, koje su vještački Talijani izradjivali. Prebogato je izveden drveni oltar, obrubljen zlatom, što no prikazuje ulaz griešne duše u pakao. Ciela je izradba dosta naivna, te se iz toga može lako naslućivati, kako je ta radnja stara. Ciela je skupina likova prikazana na način reliefa, a pojedini su lici izradjeni iz dragog kamenja. Imade tu još prekrasnih ormara i raznog posudja, peći, od kojih se osobito ističe ona iz palače grofa Waldsteina itd.

„Ostalo ukraše nam Švedi“ — našali se na izlazu čuveni učenjak češki i osobiti prijatelj Hrvata, prof. Pić, koji nam je ljubazno raztumačio neke važnije predmete.

* * *

Izložba umjetnina, u kojoj su izložena djela čeških slikara i kipara, najljepše nam je svjedočanstvo o ogromnom kulturnom napredku češkoga naroda. Razna umieća stoje u Češkoj, osobito u zlatnom Pragu, upravo na evropskoj visini, a slikarska, glazbena i glumištna umjetnost, pak literatura, najljepše uspievaju i cvjetaju. Češkim umjetnicima i piscima lebdi pred očima geslo: „prosvjetom k slobodi“. Oni su svećenici umjetnosti, ali uz to i živi radnici na polju češke prosvjete i širitelji narodne misli. Da, plamen umjetnosti nije najneznatniji na žrtveniku Čehom tako mile domovine, pa već svietli svojim čistim sjajem daleko širom ci le zemlje, sakupljajući oko svoga svjetla iz svih krajeva narodne duhove i mile goste iz dalekih zemalja majke Slavije!

Stupivši u izložbu slika, čini nam se na prvi pogled, kao da se nalazimo u kojoj dvorani pariskog „salona“. Te su slike većinom slikane u posve modernom pravcu, te su na visini moderne tehnike. Time ne ćemo nipošto

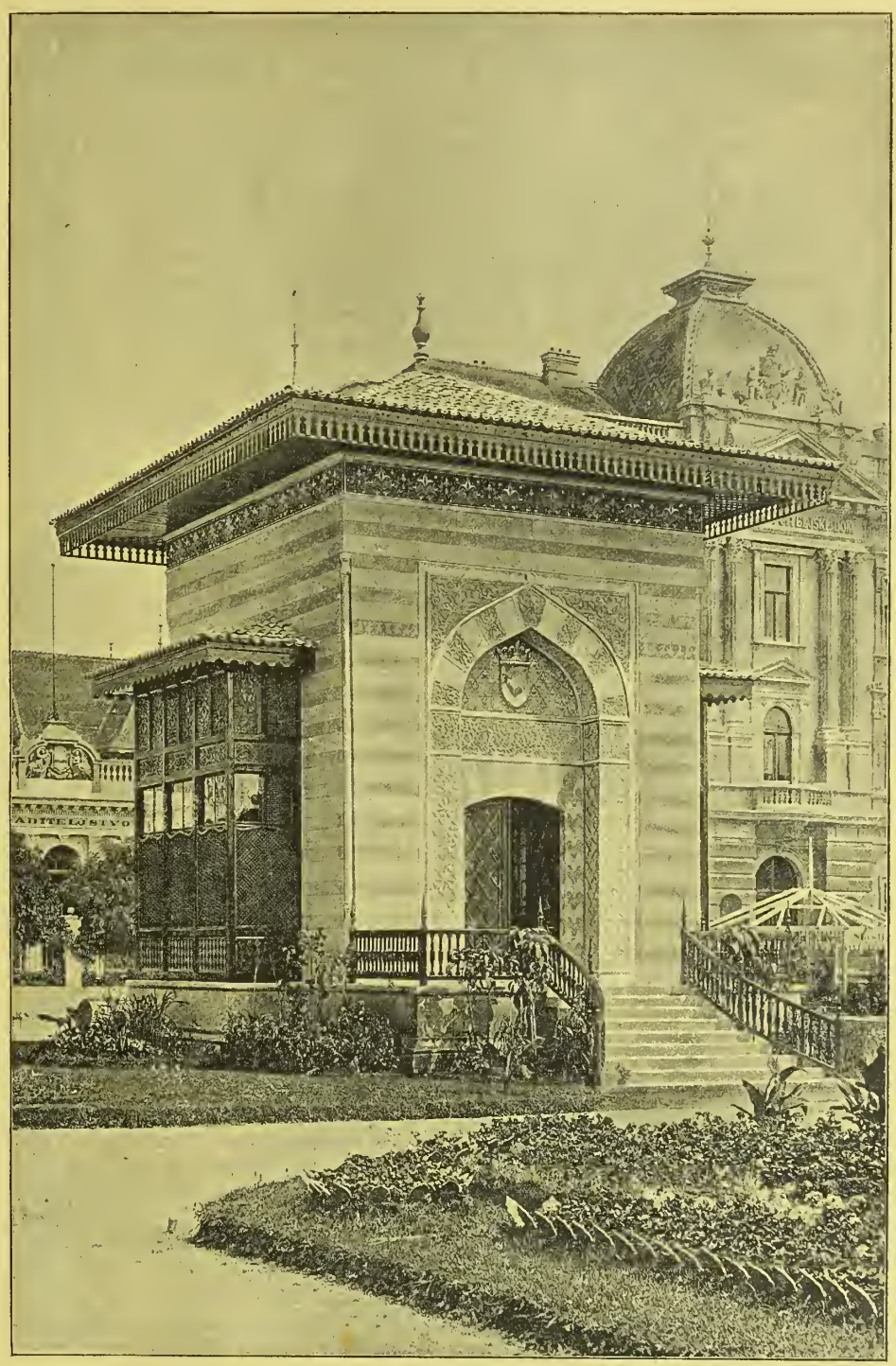

Sa izložbe: Bosanski paviljon.

Po fotografiji *I. Standla.*

da kažemo, da u tim slikama nema izvornosti, jer se ovdje vide pojedini pravci slavnih i čuvenih čeških slikara, kao Brožika, Čermaka, Věšina, Hynaisa i drugih, koji su se i u stranom svietu proslavili, te se danas broje medju umjetnike svjetskoga glasa. Ovdje je izložena znamenita slika Brožikova: „Jan Hus pred kostničkim sudom“, koja je jamačno dovoljno poznata, te nije treba da ju posebno opisujemo i hvalimo. Od istoga su slikara izložene i neke manje radnje, od kojih je osobito dražestna slika: „U šumi“. Od slavnog slikara Čermaka nalazi se pored poznate slike „Ranjeni Crnogorac“ (vlastničtvo Strossmayerove galerije slikâ) velik broj nacrta, medju kojima osobito spominjemo: „Guslara“, „Hrvata“; „Derviša“. „Husite pred Naumburgom“, „Crnogorca Ivana Mašanova“. „Crnogorsku svatbu“, „Majku slikarovu“, „Uzburkano more“ i t. d.

Genijalni slikar Hynais u Parizu izložio je model zavjese na narodnom glumištu u Pragu: „Narod sam sebi gradi hram svoje umjetnosti“. Toj se slici divi svaki posjetnik češkoga glumišta. Osim toga izložio je četiri modela za strop bečkoga dvorskog glumišta, na kojem se nalaze u nešto šarenoj grupi svi veliki dramatički pjesnici svjetski. Veoma je originalna njegova slika „Istina“. Žalimo, što je čuveni slikar češki Věšin, koji se ističe osobito krasnim slikama iz slovačkog života, izložio ovaj put samo dvie doduše prekrasne, ali sporedne vriednosti slike iz lovačkog života austrijskog „hige-life-a“ sa portretima poznatih nekih velikaških ličnosti.

Medju mladjim slikarima osobito se odlikuje prof. Liška u Pragu, koji imade u svojim slikama neku crtu mistične melankolije, što nam se osobito svidja u njegovim slikama „Mater dolorosa“ i „Isus na maslinskoj gori“. Potonja nam se slika čini osobito uspjelom Glava Isusova prekrasno je izradjena, a onaj sanjarski pogled, gdje je uprô svoje oči u daleku zviezdu na noćnom obzorju, upravo je genijalno zamišljen. Od istoga slikara potiče i „San Mihelangelov“, na kojoj nam se slici osobito svidja umjetničko izvedeno padanje svjetla. G. Sohor u Parizu izložio je veliku u „plein air“-u slikanu sliku: „Tjelovski prohod u Pragu“, na kojoj su neka lica vrlo izrazito prikazana. Isto su tako „plein air“-om izvedene krasne slike prerano umrloga slikara Chittussi-a, od kojih napose spominjemo poznatu njegovu sliku „Prag sa Karlovim mostom i Hradčinom“, što je bila i u Zagrebu izložena. Vrlo je naravna i živa slika Němejcove iz Plzna: „Beznadna ljubav“, gdje seoska djevojka gorko plače, šte ju ostavlja ljubovnik, koji stoji flegmatično kraj nje. Liepi dar odaje Hampeysova slika „Adah nad mrtvim Abelom“, a dražestan je i „Panneau décoratif“, što ga je izradio mladi slikar Mašek po krasnim stihovima Bogdana Kaminskoga. Liepo je izvedena slika Ženiškova: „Oldřich i Božena“ i Liebscherov „Žižka s Tábory před Kutnou Horou r. 1421“. Na groznu katastrofu u Pragu podsjeća nas Doubina slika: „Povodnja 1890“. Liepu zamisao odaje i slika „E pur si muove“ mladoga slikara Gretscha. Manje studije izložiše poznati ilustrator „Zlate Prahe“, daroviti mladi umjetnik Oliva i vitez Skramlik („Trg u Mletcima“ itd.).

Medju kiparskima radnjama osobito se ističu kipovi Myslbekovi: „Odanost“, „Sv. Vaclav“ i „lik grofa Kaunitza“. Ipak treba požaliti, što nije čuveni umjetnik koju veću radnju izložio. Iznenadio nas je i po zamisli i po izradbi krasni kip „Žrtva vjere“ njegova učenika, mladoga kipara Wurzela. Predražestna je „Djevojčica sa školjkom“, djelo poznatoga umjetnika gosp. Seelinga u Pragu, koji je i jednu „Madonu“ izložio.

Nije nam namjera, da u tom vrlo velikom broju umjetničkih djela spomenemo svako pojedino, jer bi se ovaj izvještaj znatno oduljio. Čovjek ostavlja izložbu slika podpuno zadovoljan velikim i liepim napredkom češke umjetnosti. Oba ova paviljona, retrospektivni i umjetnički, prikazuju u liepoj slici češku prosvjetu u prošlosti i sadašnjosti, te nas utvrdjuju u uvjerenju, da narod takove slavne prošlosti, takvog znanja, radinosti i kulture može mirno gledati u svoju budućnost!

* * *

Medjutim se već lagano spustila noć, a cieli izložbeni prostor obasjan je nebrojenim električnim svjetiljkama, koje bacaju svoj intenzivni sjaj daleko izvan izložbe, sve tamo do elegantnih „Přikopa“. Pojedini paviljoni sinuše u žarkom svjetlu, a medju svima osobito se ističe kuća plinarskog družtva. Sa vrha industrijske palače pada projekcija električnoga svjetla izmjenično na razne strane, a divna „fontaine lumineuse“, remek-djelo češkog arhitekta Křižeka, baca u najrazličitijim bojama i oblicima trakove vode. Iz tisuća i tisuća grla čuje se daleko kroz noć pjevanje krasne pjesme „Hej Slovane“, kojom mnogobrojni narod iza napornog dnevnog rada daje oduška svojoj sreći i zadovoljstvu, ali i svojemu narodnomu ponosu.

Opojen svima tim krasotama, ganut sveobćim oduševljenjem, gledah sa krasne terase Petzoldova restauranta na tu vrevu i buku preda mnom, sjedeći u ugodnom družtvu dičnih čeških umjetnika gdje. Sklenařove i Vojte Slukova. U to zasvira vojnička glazba krasni onaj dvopjev iz Zajčeva „Zrinjskoga“:

Na krilih slave letimo
Pred vječne pravde sud . . .

Mili zvuci narodne glazbe, uz krasne rieči pjesnikove, šlušani tako daleko od mile mi domovine, a ipak u dielu velike domovine slavenske, opojiše moju dušu, svladaše moje misli. I one odletješe daleko onamo put žarkoga juga, te ja gledah pred sobom dvie sestre jednako liepe i jednako nesretne, gdje se grle i rukuju. A genij slavenstva stoji nad njima blagosivljajući ih blagom svojom rukom i kažući na daleki prostor pred sobom, kao da nam hoće pokazati u dalekoj daljini sretniju budućnost i ona dva puta, koji jedini do nje vode, a s kojih već toliko puta zalutasmo: putove *sloge* i *rada!* **Stjepan pl. Miletić.**

Književnost.

Hrvatska. Ovih je dana izišlo znamenito povjestno djelo sveučilištnog profesora i akademika **T. Smičiklasa: „Dvjestagodišnjica oslobodjenja Slavonije“**, što ga je izdala na sviet jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Ovo se djelo dieli u dva diela: u prvom se nalazi obsežna studija pod nadpisom: »Slavonija i druge hrvatske zemlje pod Turskom i rat oslobodjenja«, a u drugom su »spomenici o Slavoniji u XVII vieku.« (1640—1702), što ih je akademik sabrao po raznim arhivima. Ako će drugi dio zanimat u velike samo historičare, filologe i etnologe, za koje je tu veliko blago naslagano, prvi će dio jamačno naći veliko kolo naobraženih čitatelja, a osobito u Slavoniji, gdje je još živa uspomena na tužne dane pod turskom vlašću i na narodne junake, koji su se prodičili u bojevima za oslobodjenje. Krasne vrline mnogo zaslužnoga pisca »Povjesti Hrvatske« zrcale se i u ovom djelu: temeljito poznavanje činjenica, jasan razpored gradiva, pronicavo shvaćanje i slikovito prikazivanje biranim i jedrim jezikom. Vrli pisac, koji je svojom »Povješću Hrvattkom« stekao neprecjenivih zasluga za hrvatsku narodnu ideju, podaje tim djelom narodu svomu knjigu punu zdrave pouke i vjerno ogledalo njegove nevolje u prošlosti. Prvi dio obseže 173 strane i stoji 1 fr. 50 nč., a drugi dio »spomenika« zaprema 362 strane, a pridana mu je i »karta Slavonije u vrieme požarevačkoga mira«, i stoji 3 for..

Tiskom biskupijske tiskare u Djakovu izišla je **»Seoska pripoviest“** iz života hrvatskog seljaka u Slavoniji, što ju je napisao naš vriedni suradnik **Josip Lovretić**. Knjiga nam je upravo prispjela i čim ju dočitamo, progovorit ćemo obširnije o njoj, a za sada ju kao djelo ozbiljna i darovita pripovjedača usrdno preporučujemo našemu čitalačkomu svietu. Knjiga obseže 296 strana, a ciena joj je samo 80 novč.

Ruska. U ruskom žurnalu »Priroda i ljudi« izišla je pripoviest našega vrlog pripovjedača *Ksavera Šandora-Gjalskoga* »*Zašto?*« u prievodu gospodje Ane Gavrilovne *Saharove*. Domala će izići i druga pripoviedka Gjalskoga u »Ruskom Bogatstvu«. E pur si muove!

Francuzka. Pripovjedač realističnog smjera *François de Nion* izdao je zanimljivu pripoviedku pod naslovom: »*Peur de la Mort*«, koju hvali kritika, da je puna liepih i dubokih misli, vrlo originalna, a uz to zanimljiva po obliku i sadržaju. Crta nam tip samotna čovjeka, koji stekavši obsežnu naobrazbu i bogato iskustvo u životu, najednom se počinje tudjiti okolini svojoj i sve više kutri u se, zabavljajući se samo svojim mislima i proučavajući duševno svoje stanje. Vješto prikazuje pisac ove duševne muke i polagano propadanje junaka u družtvu, koje ga nije nikada shvaćalo i kojega nije on nikada poimao. Da rieši taj težki psihološki problem, upotrebio je pisac bogato obilje univerzalnog znanja. — Alfred Vallete objelodanio je nedavno pripoviedku »*Le Vierge*«, u kojoj je majstorski ocrtao karakter glavnoga lica, dočim nije bio tako sretne ruke u pripoviedci »A l'Ecart«, što ju je napisao zajedno sa suradnikom R. Minharom. U toj se pripoviedci prikazuje ova patologična slika: dva ludjaka, od kojih je jedan pravi ubilac, a drugi samo umišlja, da je počinio ubistvo, slučajno se sastanu i pripovijedaju jedan drugome svoje halucinacije. No kraj svega naturalizma nije u Francuzkoj jenjao smisao za historijske romane. U najnovije su vrieme izišla dva takva romana: »Les Gens d'Epinal«, od Richarda Auvraya i »L'Elève de Garrick« od Augustina Filona. Oba su djela dobre historijske pripoviedke. — Književni kritik pariskoga lista »Bataille« *Camille de Sainte-Croix* izdao je zbirku svojih ocjena pod nadpisom »*Moeurs litteraires*«. Taj vriedni pisac vrši zdušno zvanje svoje. Njemu je u umjetničkim stvarima stalo samo do *stvari*, a na *osobe* se ne obazire. Ne pripada nikakvoj književnoj sljedbi ili družbi, pa hvali dobro djelo, bilo ma od koga, a kudi i čuvene pisce, ako su što loše na brzu ruku napisali. U toj su knjizi ocjene o francuzkim piscima i djelima u godinama 1890. i 1891.

Španjolska. Često kriju nježna srca krasnoga spola najdivnije čare prave poezije, a kadkada ima medju ženama učenjačkih glava. No jedno i drugo riedko se nadje tako liepo spojeno kao kod mlade sevilske spisateljice, koja nosi ponosno ime *Blanca de los Rios*. Njezin je stric, Amador de los Rios, napisao povjest španjolske književnosti, a otac, Demetrio de los Rios, graditelj i pjesnik, obnovio je staru krasnu crkvu Leónsku. Ona je već prije izišla na glas svojim pjesmama »Esperanzas y recuerdos« a ove je godine izdala zbirku pjesama »*Romancero de D. Jaime el Conquistador*«. Tu pjeva u nizu krasnih romanca o narodnom junaku D. Jaime-u iz 13. stoljeća, komu je nedavno zahvalni narod u Valenciji podignuo krasan spomenik. Ta je pjesnikinja nedavno napisala i učenu razpravu pod nadpisom »*Tirso de Molina*«, koju je nagradila španjolska akademija. — Ove je godine španjolska književnost izgubila vrstnu silu: umro je proslavljeni pjesnik i pripovjedač *Pedro Antonio de Alarcón*, koji je bio ljubimac svoga naroda. »*Cosas que fueron*« (Stvari, koje su bile) nadpis je zbirci njegovih najboljih proizvoda. Sada pripada i on medju *vates que fueron*.

Englezka. U slobodnoj Englezkoj, gdje je emancipacija i ravnopravnost žena s mužkarcima najdalje dotjerala, pokazuje se taj družtveni pokret i u književnosti. Od pisaca, što se javljaju u englezkoj književnosti, gotovo polovica pripada ženskomu spolu, a što je još karakterističnije: ti su ženski pisci često vrstniji i čuveniji od svojih mužkih drugova. Da je taj ženski rad probitačan po razvitak modernog englezkog romana, ne bismo se usudili uztvrditi; svakako se moderni englezki roman ne može uzporediti s francuzkim, ili čak s ruskim, ni u izboru predmeta, ni u dubljini misli: tek plodnost englezkih pisaca je kud i kamo veća od francuzkih i ruskih, u čem se i opet vidi germanska i — ženska marljivost. Cienjeni čitaoci dopustit će nam, da im neke od tih spisateljica napomenemo. — Vrlo rado se čitaju romani *Marion Crawford*-ove, koja se je u novije doba iztakla opet pripovieću: *The Witch of Prague* (Pražka čarobnica). Kritika ju vrlo hvali. Ne manje je omiljela *Edna Lyall*, koja je u novije doba izdala romane: *Won by Waiting* (Strpljen, spasen) i *Knight Errant* (Lutajući vitez). Kritika ističe osobito ovaj potonji. *Mrs. Ewing* piše vrlo nježne dječije pripoviedke. Od drugih spomenut ćemo imena: *Emma Marshall*, *Mrs. Alexander*, *Mrs. Burnett*, koja piše dražestne novele, *Rosa Carey*, poznata *Ouida*, *Mrs. Hungerford*, i sva sila drugih. Kako su Englezi veliki putnici, nije ni čudo, da ima i ženskih putopisaca. Tako je *Miss Dowie* opisala jugo-iztok Evrope u djelu: *A Girl in the Carpathians* (Djevojka u Karpatima), a kritika ističe, da je taj putopis skroz originalan, a uz to jasno i jedunostavno napisan. — Od pisaca vrlo se cieni *William Black*, kojega smo ime na ovom mjestu već spomenuli. Najnoviji su mu romani: *Stand fast*, *Craig-Royston* i *Donald Ross of Heimra*. On uzima predmete obično iz škotskog života i rado čitaoca vodi u škotske planine, gdje živu ostanci prastanovnika britanskog ostrva.

Od slavnoga *Roberta Burns*-a našaste su nedavno dvie neštampane još pjesme. Jedno je satira na mrzkog pjesnika vojvodu Queensbury-a, a drugo pjesma takog sadržaja, da se po sudu englezkih novina ne može štampati. Poznato je, da Burns baš nije mnogo birao rieči.

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. U novoj sezoni ima malo novosti iz našega glumišta. Odpočela se dramom Julesa Claretie-a »Gospodin ministar«, koja se je prikazivala 1. i 6. o. mj. Izbor te drame nije bio baš osobito sretan, jer taj dramski proizvod ima dosta neznatnu pjesničku vriednost, a tendencija njegova našemu je obćinstvu tako tudja, da nema gotovo nikakva dodira i oslona u našim družtvenim prilikama. Pisac hoće da uvjeri gledaoce, kako ministar ne može puno koristiti domovini svojoj, jer ga smetaju koje protivnici politički, koje opet njegovi sebični prijatelji, a pored toga lako pada u napast, da se iznevjeri svojoj ženi i time naruši porodičnu svoju sreću. Ne treba spominjati, da se ovo potonje može inače dogoditi svakomu smrtniku, ako je prevrtljiv i bez moralnih načela. Sve se to prikazuje u 5 dugih činova, u kojima se više razpravlja i govori nego radi, te ciela drama nosi biljeg dramatizovane pripoviedke. Drama se je slabo dojmila obćinstva, što nije nikakvo čudo, jer nimalo ne pristaje našim družtvenim prilikama. To neka bude u buduće uputa onima, koji odabiru tudje komade za prevodjenje i prikazivanje na našoj pozornici.

Važnija je novost Shokespeareov »*Macbeth*«, koji se je ovoga tjedna u prievodu Harambašićevu dva puta pred punom kućom prikazivao, ali nije polučio onoga uspjeha, što ga je dosele imao kod nas »Otelo« ili »Hamlet«. Na obćinstvu nije krivnja, jer je ovo i ovaj put, kao svagda, pokazalo mnogo zanimanja za umotvor Shakespeareov. Tomu će biti nešto kriv razvodjeni prievod, koji je na naše veliko čudo udešen prema pogrješnoj preradbi Schillerovoj, a još više dosta slabo i površno glumljenje nekih važnih uloga. O tom, kao i o samoj drami, bit će govora u posebnom članku u budućem broju.

Kako smo na početku sezone, ponovno upozorujemo one, kojih se tiče, da više paze na čistotu jezika i pravilnost izgovora. Dok se drugdje budno na to gleda, da narodno glumište bude bistro ogledalo čistoga jezika i pravoga izgovora, u nas je dosele vladao u tom pogledu pravi darmar. Za glumište prevode kadkada ljudi, koji ne umiju jezika, a glumci po miloj volji izkrivljuju oblike, te prečesto upotrebljavaju genitiv mjesto ablativa plurala i obratno; pomještaju prema kajkavskomu govoru naglasak ili ga krivo izgovaraju. Što se pak tiče ijekavskog i ekavskog izgovora, tu vlada, kako se čini, kod nas podpuna sloboda, te neki, i to vazda isti, raztežu svoj e, kao da su usred Bačke, a ne na hrvatskoj pozornici, gdje treba da vlada čisti hrvatski ijekavski izgovor. Mi bismo puno željeli, da se u napredak na to što budnije pazi.

Iz ateliera g. N. Mašića. Imali smo prilike neki dan razgledati atelier vriednoga hrvatskog umjetnika prof. N. Mašića, pa smo se obradovali, videći, da njegov kist ne miruje, premda je g. Mašić po našem mnienju i suviše zaokupljen zvaničnim poslom. U ovaj mah dovršuje oveću sliku »Žetvu« za Štrosmajerovu galeriju. Ne ćemo da ulazimo u potanje opisivanje ove krasne slike, bit će tomu zgode, kad slika izadje na vidjelo; tek toliko možemo reći, da po svemu odaje svu nježnost Mašićeve umjetničke individualnosti. Ciela slika i kompozicijom i bojama ostavlja u duši gledaočevoj ugodnu, vedru uspomenu Zatim je prof. Mašić, zanesen prekrasnom romancom Preradovićevom »*Ocvjetajte, ružice rumene*...« (u Viencu ove god., u 1. broju), zamislio tužnu djevojku, koja se sa cvićem razgovara. Umjetnik je sretno shvatio pjesnika, pa će jamačno ova slika svakoga ugodno zadovoljiti. Nadalje smo vidjeli prekrasnu sliku »*Jesen*«, djevojku u narodnoj nošnji sa oznakama jeseni (sa čašom vina, groždjem i voćem). Mjesto da na široko opisujemo, gledat ćemo radje, da svojim čestitim čitateljima donesemo reprodukcije ovih slika. Pored toga dovršio je umjetnik vješto izradjen *portret* neke gospodjice. Najzad smo vidjeli mnogo majstorskih *nacrta* za neko hrvatsko djelo, koje će, ako Bog da, do godine razveseliti hrvatsko čitateljstvo. Kako se vidi, naš vriedni umjetnik marljivo radi, da se mi Hrvati proslavimo i na umjetničkom polju; žalimo samo, što mu nije moguće i više vremena posvećivati umjetnosti, kojoj je tako valjan svećenik.

Svaštice.

Uspomena na pjesnika Lavoslava Vukelića. Iz Gospića nam javlja suradnik I. Devčić, da se je ondje ustrojio odbor, kojemu je zadatak, da upriliči zabavu u proslavu uspomene na pokojnog pjesnika Lavoslava Vukelića. Za proslavu se čine već sada pripreme. Naručena je pokojnikova slika kod profesora Hohnjeca, te će ista resiti na zabavi dvoranu čitaoničkog družtva »Ličke vile«, gdje će i ostati čuvana. Zabava će biti dne 15. studenoga, a to je upravo na dan sv. Lavoslava. Tu će se deklamovati neke pokojnikove pjesme, a neke će uglazbene pjevati družtvo »Velebit«. Osim toga bit će proslov, u kojem će se ocrtati pokojnikov rad i život. Čist je prihod zabave namienjen za nabavu pokojnikove slike i za njegovu siročad. Ovaj liepi čin pieteta prema milomu pokojniku i vrlomu pjesniku svake je hvale vriedan, i naša je vruća želja, da se posvuda po Hrvatskoi štuju ovako književni radnici i zaslužni ljudi kao u kršnoj Lici.

Sitne glumištne viesti. U Odéon-u u Parizu prikazao se ljetos prvienac pjesnika *Paul Harel-a* pod naslovom: *l' Herbager* u tri čina i u stihovima. Predmet je toj drami uzet iz francuskog seljačkoga života, pa mnogo u čem gledaoca podsjeća na »Rancave«. Kako su ovdje dva brata u zavadi, tako se ondje mrze šurjaci, a razlika je tek u tom, što nam Harel prikazuje živahne Normandijce, dočim nas Erckmann-Chatrian vode u mirniju i hladniju Alzaciju. Spor rješava se sretno ženitbom djece obaju protivnika. Obćinstvo i kritika pozdravile vrlo simpatički tu novicu. — Slabije je prošla u »Menus Plaisirs« komička opera: *Compère Guilleri* od pisaca Burani-a i Cavalier-a, koju je uglazbio *Perry*. Kritika je vrlo oštro osudila libreto i glazbu. — Glumište Renaissance prikazalo je komad: *Les Marionettes de l' année* od *Clairville-a*. Pisac zove svoj komod »revue«. To je neka vrst satire (u tri čina i dvanaest slika) na razne mjestne nedostatke, koji se nižu uz vrlo jednostavnu dramsku radnju. Kritika priznaje, da novica ne obogaćuje francuzku književnost, ali da je »l' idéal du genre«, najbolja svoje vrsti, a izvrstno zabavlja obćinstvo.

Kod Charpentier-a u Parizu izašlo je djelo: „*Théâtre en vers d' Émile Bergerat*". U njem su tri drame: *Enguerande; Nuit bergamasque; Capitaine fracasse*. Bergerat-ove drame su vrlo fantastičke i zgodnije za čitanje, nego za prikazivanje.

Poljaci sagradiše u *Varšavi* krasno novo glumište. Gradnja stajala je preko 3 milijuna franaka. Prikazivat će se u njem tri puta na tjedan opere, tri puta drame. Otvoreno je svečano 11. rujna t. g. operom: Mefistofele od mladog talijanskog komponiste Boïta. General Gurko, upravitelj ruske Poljske, izhodio je kod vlade zajam od 850.000 rubalja za gradnju toga glumišta.

Meštromo. — Obična priča. — Gospoda Golovljevi. — Jubilarna izložba hrvatsko-slavonskoga gospodarskog družtva u godini 1891. — Uspomene na češku izložbu. — Listak.

Uredjuje **J. Pasarić.** Vlastničtvo i tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC
ZABAVI I POUCI.
U Zagrebu 31. listopada 1891.
Br. 44. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena poštom i domaćim u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Doktor Mikroskop.

Napisao **Jovan Hranilović.**

. . . . . Crnooka gospodja predstojnikovica bila je sva blažena, slušajući, kako njezin mali sin Čedo pripovijeda čika Ili, što je sve vidio pod očevim mikroskopom u zrncu na polak gašenoga vapna.

— Znate, čika Ile, kad je otac namjestio najveći sestem?

— Sistem, — popravi ga mati.

— Dakle najveći sistem — nastavi Čedo, — reče mi otac, neka vidim ostanak stare pećine iz Nojeva doba, i jednu dlačicu sa trepavice pretpotopnoga mameta.

— Mamuta, — popravi ga otac.

— I znate, čika Ile, — brbljaše mali, — mama se je čak smijala, što nijesam mogao vidjeti jedan list sa onoga drveta, od koga je Eva dala Adamu plod, da i on zagrize, a otac je tvrdio, da bi se dobrim mikroskopom i to negdje moralo otkriti.

Idealni, plavušasti pristav Mišo, sa drhtavim tankim usnicama i prstima, čisto je uživao, kako dijete, i ne znajući, ismijeva pretjerane nade o mikroskopu, a maturant Mirko, s prvim pahuljicama bradice bez izvjesne boje i krupnim glasom, čudio se ocu, što djetetu tako neozbiljno govori o svetim otkrićima mikroskopa.

Najsladje se je smijao rodjak predstojnikovičin Ile, bogati i otmeni trgovac iz obližnje varoši, i on se zareče, da bi znao pripovijedati jedan, može biti, zanimljiv dogadjaj iz života svoga pradjeda, koji je još u ono doba, kad je mikroskop još bio po gotovo u povoju, u doba oca ilirizma Ljudevita Gaja, već proricao čuda, što će ih mikroskop otkriti, dok nije jednom kruto nasio.

Svi ga zamoliše, neka im pripovijeda Debeli predstojnik zagladi gusti brk i ponudi ga finim cigarama. Gospodja primaknu bliže stolicu, a pristav natoči čaše.

— Lijepo te molim, Ile, — moljaše gospodja sa neodoljivim crnim očima.

— O ženo, zagrli ju predstojnik Burmić, — ispio bih ti te oči.

Ile se nadje u neprilici.

— Nije baš ništa osobito.

— A nema tu ništa, — navalismo mi, a Burmić doda: — Ded samo naprijed, neka vide gospoda, što to znači mikroskop.

— Ali, — nasmija se Ile, — ako se mikroskop osramoti.

Sad tek navališe pristav i gospodja predstojnikovica.

— Kad baš želite, — pokloni se Ile, — ja ću vam pripovijedati, ali ne očekujte Bog zna što.

On se pogladi po čelu, namjesti kravatu, pogleda u gospodju, i stidljivo se nasmjehnu.

— Može biti je što takova, što nije za žene? — naivno upita ona.

— To nas ne smeta, — presiječe joj Burmić riječ, — današnje žene učenije su od Eve.

— O molim — branio se Ile, — Bog oslobodi, da bih ja hotio iz života svoga pradjeda pripovijedati štogod, što ne bi odgovaralo propisima Knigea, kojega je on obožavao. Ali znate, ja sam slab pripovjedač.

— No sad je već dosta toga otezanja, — prekinu ga Burmić.

Ovo je pomoglo.

Ile se nakašlja još jednom, zapali cigaru i poče svečano:

— Moj pradjed po materi bio je Nijemac iz okolice Linca. Kad je okolo tridesetpetih godina došao za fizika u našu varoš, baš je počelo ilirsko oduševljenje buditi

sinove našega naroda iz dubokoga prosvjetnog mrtvila. Moja baba mi je pripovijedala, da mi pradjed nije nikako mogao naučiti hrvatski, ili kako su to onda nazivali, ilirski; ali on nije bio protivnik našemu ilirskomu preporodu. — Vidjet ćete, djeco, — znao je on govoriti, — taj Gaj će počiniti čuda! — On je i sam nastojao, da nauči ponešto naš jezik, i došao je dotle, da je bio prvi volapikijanac, to jest, nije poznavao razlike medju licima, padežima i rodovima. Ljudi su se čudili, kad je jednoga dana moj pradjed Josef Cinkl, sa crvenom kapom na glavi, a na kapi mu ilirski grb: polumjesec i zvijezda, došao u svečanom odijelu u magistratsku zgradu, što su ju zvali „varoške hiže". Dugajlija sa obrijanim licem i brkom, a malo pognut, izgledao je kao paragraf pred asesorskim zborom. On pozdravi asesore i načelnika i podnese im usmeno svoju tužbu u ovoj klasičnoj ilirštini:

„Molim ponizni kospon purgarski meštar, ja tužio toći: taj noć u moj pašta tošlo koz i pojel moj loz i moja foćki. Moj susjed svoj žena, fidil Marko Geruc svoj koz."

Niko se nije usudio smijati vrlo poštovanomu inače varoškomu fiziku, i kad ga najposlije zamoliše, neka poradi veće točnosti reče na njemačkom jeziku, što želi, začudi se on, što ga ne razumiju, te kad im njemački svoju tužbu protumači, razabraše oni, da smisao one volapikijanske tužbe ovako glasi:

„Molim ponizno, gospodine načelniče, ja dodjoh tužiti: te noći u moju baštu došla koza i pojela moju lozu i moje voćke. Žena moga susjeda vidjela je kozu Marka Geruca."

Kako je bio poštenjak i veseljak, svagdje su ga voljeli, i gdje je bilo gozbe i terevenke, bio je on ravnatelj stola. Njegov volapik znao je i najukočenije društvo razigrati. Ali i znao je on uvijek nešto naći, čime je društvo iznenadio i pozabavio. Još u ono doba on je proučavao mikroskop, pa ga je uvijek sa sobom u kožnatoj spravi skupa sa dotičnim aparatom nosio. Muhino oko ili bedro ili komarčeva čeljust bili su mu obični preparati. Naročito je komarčeva čeljust izazivala mnogo smijeha, jer ju je on isporedjivao sa magarčevom čeljusti, kojom je Samson izvoštio Filišćane. Radi vječnoga bavljenja s mikroskopom prozvaše ga napokon: Dr. Mikroskop, a on se je time upravo ponosio. Još dugo kasnije, kad je već zamrznuo na to ime, poradi zgode, koju vam želim baš pripovijedati, nijesu se ljudi mogli priučiti, da ga drukčije zovu, a on bi im onda pola u šali, pola u srčbi znao doviknuti: Jest, ja sam mikroskop, ali u tvojoj lubanji ne vidim mozga.

Njegov sin Antun bio je već pravi Ilirac, pak se je i oženio sestrom jednoga od najglavnijih pobornika ilirstva, i tako sam eto ja „tertio-genitura" te njemačko-ilirske mješavine.

Baš prvih dana braka djeda Antuna, koji je prije, nego li je nastupio svoje ljekarsko zvanje u G., sa svojom lijepom ženicom Slavom kod oca sproveo nekoliko mjeseci, dogodila se zgoda, poradi koje je moj pradjed zamrznuo na mikroskop.

Djed je Antun otišao još rano u jutro u lov, a kod kuće su ostale samo žene, moja baba Karolina, Antunova žena Slava, pradjed i kći Karolinina, moja mati, Zorislava, tada dijete od deset godina.

Pradjed je nastojao oko cvieća u bašči. Spuštalo se već lijepo jesensko veče, a Mikroskop pozove svoju kćerku Karolinu, da mu donese čibuk iz sobe, koja mu je bila „laboratorium". Moja baba, premda nije bila u bajkama odgojena, ipak se je bojala u predvečerje sama ići u tu sobu, jer je ta soba bila puna mrtvačkih lubanja, koje su zlobno iskesile zube na svakoga, pa ogromnih kliješta, pila, sulica, noževa i nožića za razne operacije. A u jednom kutu, tik prema vratima sa staklenim prozorčićem, stajao je visok stakleni ormar, a u njem cijel cjelcat sastavljen oveći kostur. Nad ormarom ležao je stari pol metra visoki cilindar-šešir, tako, kad bi tko to u polumraku kroz prozorčić gledao, pričinilo bi mu se, da je kostur natukao na glavu cilindar, pa je izgledao kao kakov dugonja Nijemac iz Švabenlanda.

Moja baba, onda mlada udovica, bojala se je dakle sama ići po čibuk u tu sobu, a baš zato ju je pradjed i slao u to doba tamo, da se oduči toga „ludoga" straha. Nu baba je svaki put, pa i ovaj put, uzela sa sobom svoju deset-godišnju kćerku, moju majku Zorislavu.

Kad oni dodjoše pred vrata, ali gle čuda, je li im se to samo pričinilo, ili je zbilja tako: glava kosturova kao da je oživjela, i kao da im se kostur klanja.

Moja baba zaviknu u sav glas, a mama poleti u bašču, vičući djeda, neka pomogne materi joj, koja se je onesvijestila. Jedva je mala mogla od straha izgovoriti, što se je dogodilo.

Kad je pradjed došao, već je Slava podigla Karolinu, i one su sada zastrašenim i blijedim licem pokazivale prstom na prozorčić. Mikroskop pogleda kroz prozorčić, i on malo nategnu lice, jer u istinu, kostur se je i dalje posve ceremoniozno, odmjerenim tempom, klanjao.

— Ne treba se bojati, djeco, — progovori napokon, sileći se, da prikrije promjenu uzbudjenoga glasa. — To ima svoj prirodni razlog, i mi ćemo ga umah doznati.

On otvori vrata, žene se prekrstiše, a moja mama sakrije se za suknje teti Slavi.

Kad udjoše u sobu, kostur je kao obično mirno stajao u svojem staklenom skrovištu. Crveno-svijetle zrake na pol već ugasloga sunca vragoljasto su prelazile sa okvira od tamno svijetle orahovine, kosturove kućice, na staklenu periferiju, a kostur kao da je čudno izvalio očne rupe na zastrašena lica ženskinja i ozbiljno lice doktorovo.

— No eto, nijesam li ja umah pogodio? Ništa drugo, nego optička varka i obsjena.

— Ali, oče, ja sam tako jasno vidjela — uslobodi se primijetiti mati.

— I ja, — pridruži se Slava.

— I ja sam prva vidjela, — uplašenim glasom pridoda Zorislava.

— Eto, to je ono, što ja uvijek tvrdim: žene niti vide, niti pravo čuju, već sve onako naopako.

Mikroskop uze čibuk, i oni ostaviše sobu, dakako prve ženske. Kad zatvoriše, ovaj put ključem, vrata, i pogledaše kroz prozorčić unutra, sve je bilo mirno, kostur je mirno stajao, i već Mikroskop htjede tumačiti, kako postaju optičke obsjene, kad mala Zorislava poviknu u najvećem strahu:

— Djede, jao, eto opet.

Svi umuknuše, a i kostur kao da se je od toga krika malo ustrašio, mirno je stajao, premda mu je glava bila malo pognuta.

— Što je to? — reskim glasom prošapta doktor, videći, kako se je glava opet ispravila, te na nj ukočila šuplje očnice.

— Što je to? — zastrašeno šaptahu ženske.

Veče se je već dobrahno bilo spustilo. Samo je polusvjetlo dopiralo do kosturova ormarića kroz prozor laboratorija nad njim, te kroz stakleni prozorčić na vratima.

Antun se još nije iz lova povratio. Slava je u taj čas živo poželjela, da je on uz nju, a i problijedjelo lice Mikroskopovo kano da bi se drukčije pričinjalo uz sina.

Ipak on neustrašivo otvori vrata, pa i ne zatvoriv ih za sobom, podje do pisaćeg stola, zapali svijeću, namjesti naočare s trostrukim staklom, ali ne vidje ništa. Kostur je mirno stajao. On namjesti mikroskop prema glavi kosturovoj, a Zorislava i Karolina morale su držati svaka s jedne strane po jednu svijeću. Izgledalo je, kao da leži mrtvac na odru, a kod glave mu zapaljene voštanice.

Svi su ćutali; doktor je naprezao oči, mijenjao stakla i sisteme na naočarima i mikroskopu, ali ne vidje ništa.

Već su se opet u tom složili, da je to bila i opet optička oksjena, kad se začu tihi, posve tihi štropot u kosturovu ormariću. Svi se okrenuše očajnim izrazom lica, i eto glava kosturova dva im se puta naklonila, i onda se opet mirno ispravila i nijemo ih gledala.

Žene pokleknuše i stadoše moliti u jedan mah „oče naš“ za dušu toga pokojnika. Doktoru su nevidovno zadrhtale usnice, ruke i koljena, kao da ga je savladala svečanost toga trenutka, nu za čas se razabra, te privukav stolicu, pope se na nju, da vidi, je li prozor dobro zatvoren. Gornja krila nijesu dobro pristajala, on je osjetio malu promaju u licu.

— Heureka! — veselo kriknu, a žene skočiše na noge.

— Ta to je promaja! — smijaše se doktor, nu nije mu išlo baš posve od srca, i žene se ne mogoše umiriti.

— Kakova promaja, — ta na polju ni glasa o vjetru, — primijeti Slava.

Doktor uze šešir i čibuk, te ih sve istjera na polje, a i sam htjede za njima, ali tek se okrenu, da zatvori vrata, kosturova glava se zamahnu, lupi čelom o staklo ormara, staklo puče na sto komada, a glava se stropošta doktoru pred noge.

Doktor kriknu, žene poletješe do njega i sve zajedno očaj i strah obuze.

Prva se razabra Slava, i baš da će se prekrstiti, kad nešto ciknu, poškaklja ju za nogu, te iščeznu pod ormarićem.

— A što je to bilo? — zapitaše u isti mah Burmić, Mišo i gospodja, a vidjelo se, da su uzbudjeni i uzrujani.

Ile spusti glavu, da mu se ne vide usta, pa će svečanim glasom:

— To vam je bio — mali miš. Progrizao je vrpcu, kojom je bila glava kosturova sa grudnim košem i s vratnim košem spojena, te se je glava otkinula od vrata, razbila staklo, i počinila čuda.

— Ha, ha, ha! — nasmija se Burmić; — potresoše se gore i rodi se smiješni miš.

— Dakle to je miš, grizući vrpcu, natezao i popuštao, pak se je tako glava kosturova klanjala, — čisto veselo pitaše gospa

— Nego šta, ženo, valjda si mislila, da je to bio duh kosturov? — smijaše se Burmić

— Ipak, — ozbiljno prihvati Mišo; — to je najljepša ilustracija pretjeranim slavospjevima čudotvorca, ili bolje čudomorca: mikroskopa.

— Ja ne znam, — dov ši Ile, — tek to znam, da je moj pradjed od toga doba za uvijek odbacio mikroskop i nikada nije nikomu kazivao, zašto mu više nije ugodno, što ga zovu: „doktor Mikroskop“.

Gospoda Golovljevi.

Roman M. E. Saltykova Ščedrina, s ruskoga preveo Stjepan Lukić.

(Nastavak.)

V. Nedopuštene obiteljske radosti.

Kad je jedared, malo pred katastrofom s Petinjkom, Arina Petrovna bila u gostima u Golovljevu, zapazi, da je Evpraksejuška kao odebljala. Arina Petrovna, uzgojena za nevoljničtva, kad su se take stvari kod dvorskih djevojaka potanko istraživale, gledaše na to oštro i nepogrješivo, tako da joj je bilo dosta samo baciti oko na Evpraksejušku i potonja bi, ne rekavši ni riječi i priznavši svoju krivnju, otkrenula od nje svoje pocrvenjelo lice.

— Gle, gle, gospodične! pogledaj u me! Šta je to? — pitaše iskusna starica; no njezin glas ne odavaše

*

prijekora, već je nekako zvučio šaljivo, gotovo veselo, kao da se je u misli zavezla u stara, lijepa vremena.

Evpraksejuška je i stidljivo i samozadovoljno šutjela, samo joj se obrazi sve više i više crvenjeli pod oštrim pogledom Arine Petrovne.

— Još jučer zapazih, kako skrstavaš ruke! Ideš, vrtiš se, kao da ćeš na put! Ne ćeš ti mene, sinko, time prevariti! Ja vidim na pet vrsta vaše djevojačke ludorije! Otkada osjećaš? Priznaj, govori!

Okrenu potanko ispitivanje i razjašnjivanje. Kad su zapaženi prvi znaci? Zna li Porfirij Vladimirić, kaka ga radost čeka? Čuva li se Evpraksejuška, ne diže li što teška? itd. Pokaza se da je već peti mjesec i da primalja još nije bila kod nje; da je Porfiriju Vladimiriću bilo dojavljeno, no on ništa ne reče, već samo prekrsti ruke, prošapta nešto i pogleda na ikonu za znak, da je sve od Boga, i da će On, car nebeski, sam sve promisliti; da se napokon Evpraksejuška jedared nije čuvala, podigla samovar i u isti par osjetila, kako joj se unutra nešto kao otkinulo.

— Kako ću na vas paziti! — reče Arina Petrovna, saslušavši to; vidi se, da će mi se valjati samoj latiti tog posla! Gle, već je peti mjesec, a nije još zvala k sebi primalje! Barem da si se, ludo, pokazala Uljitki!

— Htjedoh, ali gospodar ne će Uljitke.

— Ludorije, ludorije! Ako se je i opekla, nije li Uljitka kod gospodara! Tu takav slučaj — a on čeka! Ne ćemo li se valjada s njome ljubiti? Prešna je stvar, te ću se i sama morati umiješati u to!

I najedared joj nešto kao sunu u glavu.

— Bože, pa baš nekako u vrijeme posta! Čekaj, čekaj, da izbrojim!

Počeše brojiti na prste, jedan, dva, tri — izadje baš postno doba.

— Tako, tako! To je onaj — svetac! Čekaj, ja ću ga već bocnuti! Gle, naš bogomoljac, u kaku kašu zapade! Bocnut ću ga! Ne bilo me, ako ga ne bocnem, — poče se šaliti starica.

Zbilja, istog je dana za večernjim čajem Arina Petrovna pred Evpraksejuškom bockala Judušku.

— Naš sveče, gledaj, kakav si belaj počinio! Zadivio si me, sinko!

Juduška se s početka plašljivo stiskao za mamičinih šala, no, kad se je uvjerio, da Arina Petrovna govori „po rodjački“, „od sve duše“ — i sâm se malo po malo razveseli.

— Ala ste, mamice, vragoljasti! Zbilja vragoljasti! — našali se i on; no u ostalom, po svome običaju, ugibaše se predmetu obiteljskog razgovora.

— Što „vragoljasta“! Treba o tome ozbiljno govoriti! To je i te kako važna stvar! Tu je „tajna“ — reći ću ti! Ako i ne na pravi način, ali ipak . . . Ne, o tome treba vrlo dobro promisliti! Što misliš! hoćeš li je ovdje ostaviti, ili odvesti u grad?

— Ne znam ništa, mamice, ne znam! — ugibaše se Porfirij Vladimirić. Ala ste vragoljasti, zbilja vragoljasti!

— No, tad čekaj, Evpraksejuška! Ja ću se s tobom o tom već porazgovoriti! I kako i što je bilo — sve ćemo potanko istražiti! Ah, ti muževi — samo da im se je naužiti, a ti mi se onda, sestrice, nateži kako znaš!

Arina se Petrovna, očitovavši svoje, osjeti kao riba u vodi. Cijelo je veče razgovarala s Evpraksejuškom i nije se mogla dosta da nagovori. Što više, i obrazi joj se uspališe i oči nekako mladenački zasjaše.

Zatim okrenuše pripovijesti o dvorskim djevojkama: koliko ih je sama „uhvatila“, koliko ih nanjušila s pomoću vjernih osoba, a ponajviše Uljituške.

To bješe beletristika svoje ruke u kakomgod dosadnom listu. Konac djevojačkih romana bijaše obično strog, a i strašan (krivu udavahu u daleko selo, svakako za seljaka udovca, s velikom obitelju; krivoga — metali u pastire ili slali u vojnike); no uspomene se na taj konac nekako rasplinuše, ali sam proces „ljubavne spletke“ sjaše živo dosele pred očima. Pa kako i ne bi! Taj se je proces u ono doba vodio s takim zanimanjem, s kakim se danas čita feuilletonski roman, gdje pisac, mjesto da odmah ovjenča uzajamne želje junaka, baš na najpatetičnijem mjestu metne tačku i napiše: *nastavit će se.*

— Dosta sam se s njima namučila! — pripovijedaše Arina Petrovna. — Gdjekoja se do zadnjeg časka savladava — sve misli, da će prevariti! Al mene, golubice, ne ćeš nadmudriti! Sama sam to iskusila! — dometnu gotovo oštro, kao da se je kome grozila.

Tako pripovijedaše Arina Petrovna, i valja istinu reći, rijetko koji pripovjedač imao tako pozornih slušatelja. Evpraksejuška nastojaše, da ne izlane ni slovceta, kao da se je pred njezinim očima zbivala kaka čudna bajna priča; što se tiče Uljituške, to je ona, kao saučesnica većine pripovijedanih dogadjaja, samo cmokala usnicama.

Nemiran bješe život Uljituškin. S mladosti je gorjela služničkim častohlepljem i u snu i na javi nastojala, kako bi što bolje služila gospodi i zapovijedala svojim jednakima; no sve bješe uzalud, čim bi samo metnula nogu na jedan stepen više, odmah bi je neka nevidljiva sila povukla dolje i opet se našla u paklu. Imaše potpuno sva svojstva za korisnu gospodsku dvorkinju: bila je pakostna, jezičava i uvijek spremna, da sve oda. U prijašnje se je doba Arina Petrovna rado okoriščivala njezinom uslugom, kad je trebalo štogod potajno pretražiti u djevojačkoj sobi ili u opće štogod sumnjiva otkriti, no nikada nije cijenila njezinih zasluga i ne davala joj nikakve solidne službe. Toga se je radi Uljitka i tužila, i jezikom mlatila; no na njezine se tužbe nije obaziralo, jer su svi znali, da je Uljitka zločesta djevojka: ovaj čas će se prokleti u pakao, a za tren migni joj samo prstom — opet će doletjeti i gmižući početi da služi. Tako se je i proturala kroz život, neprestano se prebijajući, a da ništa

nije postigla, dotle, dok nije ukinuće nevoljničtva napokon metnulo granicu njezinu služničkomu častohleplju.

U njezinoj se mladosti bješe pridesio neki slučaj, koji joj podavaše vilo ozbiljne nade. Za jednog od svojih boravaka u Golovljevu Porfirij se Vladimirić sprtljao s njome i kako se pogovaraše, imao s njome dijete, čega radi se je Arina Petrovna dugo na nj ljutila. Da li se je ta sveza med njima nastavljala za daljnih dolazaka Juduškinih u očinsku kuću — ne zna se; no svakako, kad se je Porfirij Vladimirić sasvim preselio u Golovljevo, mašte se Uljituškine moradoše raspršiti na najnemiliji način. Odmah iza dolaska Juduškina doleti k njemu sa silesijom spletaka, u kojima se strašno ocrnjivaše Arina Petrovna; no „gospodar“ sasluša sve to mirno, al na Uljitku pogleda ipak hladno i ne sjeti se prijašnje njezine „usluge“. Uljituška, prevarena u računu i uvrijedjena, ode u Dobrovino, gdje je brat Pavao Vladimirić, od mržnje prama bratu Porfiriju Vladimiriću, rado primi i namjesti kao gazda icu. Tu joj se prilike malo popraviše. Pavao Vladimirić sjedio u svojoj sobi i ispijao čašu za čašom, a ona letjela od jutra do večera po komorama i podrumima, zveketala ključima, vikala i nekako se ne slagala s Arinom Petrovnom, koju nije mogla živu vidjeti.

No Uljituška je previše voljela odavati, a da se u tišini okoristi lijepim životom, koga se je dočepala. To bješe baš u ono doba, kad je Pavao Vladimirić već toliko pio, da se je moglo sigurno nadati kraju tog strašnog pijanstva. Porfirij je Vladimirić znao, da će u tim prilikama Uljituška biti skupocjeno blago, — pa joj iznovice mignu prstom. Bješe joj dan nalog iz Golovljeva, da se ne odaljuje ni na korak od drage žrtve, ništa joj ne protuslovi, što više ni u mržnji prama bratu Porfiriju Vladimiriću, već samo svim silama uklanja jedan od onih rodjačkih zločina, na koje se Juduška nije davao po zrelom razmišljanju, već ih nekako samo od sebe počinjao kao najobičniju majstoriju. Suvišno bi bilo reći, da je Uljituška točno ispunila sve naloge. Pavao Vladimirić nije prestajao da mrzi na brata, no što ga je više mrzio, to je više pio i tim manje postajao sposoban, da sasluša primjedbe Arine Petrovne o „rasporedbi“. Za svaki se kret bolesnikov, za svaku riječ odmah znalo u Golovljevo, tako da je Juduška mogao sasvim dobro označiti čas, kad će morati izaći iza kulisa i pojaviti se na pozornici kao pravi gospodar položaja, što ga je on sam stvorio. I on se okoristi time, t. j. banu u Dobrovino baš onda, kad mu se ono, tako reći, samo davaše u ruke.

Za tu uslugu Porfirij Vladimirić darova Uljituški svilenu odjeću, no k sebi je ipak ne pripusti. Opet se Uljituška skoprca sa svoje visine u pakao i ovaj put tako, da joj niko na svijetu nikada više ne će mignuti prstom.

Kao za osobitu milost, što je „njegovala brata u posljednjim mu časovima“, Juduška joj dade kutić u kući, kamo su se u opće zgrtali, iza ukinuća nevoljničtva, ostali zaslužni dvorjanici. Tu se Uljituška napokon smiri tako, da nije, kad je Porfirij Vladimirić zavolio Evpraksejušku, ne samo pokazala nikake oporbe, već prva prišla k „gospodarovoj gospodični“ na poklon i poljubila je u rame.

I na jedanput joj se, baš onda, kad je uvidjela, da je zaboravljena i zapuštena — opet nasmija sreća: Evpraksejuška zatrudni. Sjetiše se, da ima negdje u služničkom kućarku „zlatna duša“, i mignuše joj prstom. Ono istina, nije sam „gospodin“ mignuo, al i to bješe dosta, što nije priječio. Uljituška udje u gospodarovu kuću tako, da je uzela iz Evpraksejuškinih ruku samovar i ponešto se izbočivši donijela ga u blagovaonicu, gdje je u to vrijeme sjedio i Porfirij Vladimirić. I „gospodin“ ne reče ni slovca. Pričini joj se, da se je i osmjehnuo, kad ga je drugi put s istim samovarom susrela na trijemu i još iz daleka zaviknula:

— Gospodine, uklonite se — opeći ću vas!

Dozvavši je Arina Petrovna na dogovor, Uljituška se neko vrijeme snećkavaše i ne htjede da sjedne. No kad joj Arina Petrovna milo reče:

— Deder sjedni, sjedni! Ne snećkavaj se! Car nas je sve učinio jednakima — sjedni!

I ona sjede, i bješe isprvice mirna, no poslije joj se jezik razveza.

Ta se ženska takodjer poče sjećati. Mnogo se je koje kakih gadnih uspomena sabralo u njezinoj pameti iz prijašnjeg kmetskog života. Ne osvrćući se na to, što je ovršavala delikatne naloge, koji su se ticali uhadjanja za djevojkama, Uljituška bijaše u Golovljevskoj kući u neku ruku ljekarnik i liječnik. Koliko je u svojem životu napravila kojekakih melema i lijekova! Liječila je i starog gospodina Vladimira Mihajlića i staru gospodju Arinu Petrovnu, i mladu gospodu sve do jednog — i sačuvala o tom najplemenitije uspomene. I sad se za te uspomene pruži gotovo nepregledno polje . . .

Golovljevska kuća nekako tajinstveno oživi. Arina Petrovna svaki čas dolazila iz Pogorjelke k „dobrome sinu“ i uz njezin se nadzor spremale pripreme, za koje još nije bilo naziva. Poslije večernjeg čaja sve tri bi se ženske povukle u Evpraksejuškinu sobu, i igrale se „duraka“, jele domaćeg ovarenog voća, i dok ne bi zadnji pijetlovi zakukurikali, podavale se uspomenama, od kojih je „gospodična“ ovda onda crvenjela. Svaki i najneznatniji slučaj bijaše povodom novim i novim pripovijestima. Evpraksejuška pruži ovarenih jagoda, — Arina Petrovna pripovijeda, kako nije mogla, kad je nosila pod srcem kćerku Sonjku, trpjeti mirisa od jagoda.

— Čim ih samo donesu u kuću — odmah bih nanjušila, da su donesene! Na polje, na polje s njima! — viknula bi oslabljenim glasom. No kad sam rodila — ništa! I opet ih zavoljeh!

Evpraksejuška donese ikre — Arina Petrovna spomene i slučaj s ikrom.

— S ikrom mi se nešto dogodilo vrlo čudnovato! Bila sam mjesec, dva, šta li, udata — i najedared mi

se prohtjede te ikre! Zavučem se kradomice u komoricu i sve jedem i sve jedem! Tad ću reći svome mužu: Što je to, Vladimire Mihajliću, da sve jedem ikru! A on se nasmija i reče: „Ta ti si, sinko, trudna!“ I zbilja, ravno za devet mjeseci iza toga rodih — Stjepka-dangubu.

Porfirij se je Vladimirić medjutim i nadalje držao čudnovato prama zgodi Evpraksejuškinoj i ni jedared ne rekao ništa odlučna, kao da se ga to i ne tiče. Dakako da se je to neugodno doimalo ženâ, sprječavalo ih u njihovim razgovorima, pa su za to naprosto na polje gonile Judušku, kad bi večerom došao u Evpraksejuškinu sobu.

— Izilazi, izilazi momče! — veselo bi rekla Arina Petrovna, — ti si svoje učinio, sad je drugo naš ženski posao!

Juduška bi se mirno udaljio, premda ne bi propustio zgode spočitnuti dobroj mamici, da je postala nemilostiva prama njemu, no na dnu srca bješe vrlo zadovoljan, što ga ne uznemiruju i što je Arina Petrovna živo sudjelovala u teškim za nj prilikama. Da nije bilo tog sudjelovanja — Bog zna, što bi morao raditi, da zabašuri to gadno djelo, zbog kojega se je, kad bi se samo sjetio, ježio i pljuvao. A sad se, hvala iskusnosti Arine Petrovne i vještini Uljituškinoj, nadaše, da će „bijeda“ proći, a niko ne će znati, i da će on sam možda saznati njezin resultat, kad već sve bude svršeno.

Računi se Porfirija Vladimirića ipak ne obistiniše. Najprije se dogodi katastrofa s Petinjkom, a malo zatim umrije i Arina Petrovna. Valjade mu se osobno brinuti, a uza to bez svake nade na kakugod zgodnu kombinaciju. Nije mogao poslati Evpraksejušku k roditeljima, jer je, hvala Arini Petrovnoj, stvar zašla vrlo daleko i bila svima poznata. Na usrdnost Uljitkinu bješe takodjer loša nada, jer, ma da je i vješta djevojka, ako joj se povjeriš, to ne ćeš lako izmaknuti sucu iztražitelju. Prvi se put u životu Juduška ozbiljno i iskreno potuži na svoju samoću, prvi put uvidi, da su oko njega taki ljudi, koji su samo spremni, da ga varaju.

— I što bi joj bilo, da je još malo počekala! — tužio se tiho na milu mamicu, — udesila bi sve kako valja, pametno i tiho — pa Bog s njome! I ona morade umrijeti — nema druge! Žao mi je starice, no kad Bog tako hoće, i naše suze, i liječnici, i naši lijekovi, i mi svi — sve je nemoćno protiv volje Božje! Da si poživjela, starice, bila bi korisna! I sama bi proživjela vijek kao gospodja, i djecu bi ostavila kao gospodu!

I po običaju njegova nemirna misao, ne voleći se zaustavljati na predmetu, koji prikazuje kakegod praktične poteškoće, odmah se svraćaše k lakšemu, o kojem se je moglo brbljati bez kraja i konca.

— I kako je umrla, tako samo pravednici umiru! — lagaše samome sebi, u ostalom i sâm ne znajući, laže li ili govori istinu — bez bolesti, bez muke! Uzdahnu — i već je nema! Ah, mamice, mamice! I osmjeh na licu i rumenilo . . . I ruke tako složila, kao da je htjela blagosloviti, i oči zatvorila . . . . . s Bogom!

I na jedanput ga, sred tih žalostivih riječi, opet nešto kao zabode. Opet ta gnjusoba. . . fuj! fuj! fuj! No, što bi joj bilo, da je još malo počekala!

Neko je vrijeme kušao, da i na pitanja Uljituškina onako odgovara, kako je odgovarao dragoj mamici: „Ne znam, ništa ne znam!“ No s Uljituškom se, koja bijaše kratka i jezgrovita, a pri tom osjećaše svoju moć, nije moglo tako baratati.

Bijeda se približavaše sve bliže i bliže, bijeda nezaprečljiva, gotovo jasna. Ona ga proganjaše svaki čas, a on se strašno naprezaše, da satre prikazu o njoj, da je udavi u moru ispraznih riječi, no to bi mu uspjelo samo djelomice. Kušaše, da se kakogod sakrije za neuklonivost zakona najviše volje, i po običaju pravljaše od te teme cijelo klupko, koje se je beskonačno razmatalo, uplećući amo i priču o kosi, koja ne pada s čovječje glave, i legendu o kući, koja se zida na pijesku; no onaj čas, kad su isprazne misli bez zapreke skakale jedna za drugom u nekako čudnovato bezdno, kad se je beskonačno razmatanje klupka već pokazalo potpuno obezbijedjenim, — najedared se, kao iz kuta, začu neka riječ i od jedanput prekinu nit. Jao! ta riječ bijaše: „preljub“ i tako djelovaše, da Juduška i pred samim sobom nije htio priznati.

I kad je, nakon silnih pokušaja, da zaboravi sve, postalo jasno, da je uhvaćen — spopade ga strah. Uzeo bi da hoda po sobi, ni o čem ne misleći, već samo osjećajući, da ga unutra nešto siše, da dršće.

To bješe sasvim nova uzda, koju je prvi put u životu njegova šuplja glava upoznala. Dosele, kamogod bi dopala njegova pusta fantazija, svuda je susretala neograničen prostor, o kojem imaše svemožnih kombinacija Što više, propast Volodjkina, Petinjkina, što više i smrt Arine Petrovne ne sprječavahu njegovih misli. To su bile obične činjenice, opće priznane, za čiju ocjenu bijahu i prilike opće priznane, odavna pripravljane. Panihide, četrdeset-dnevne molitve, samrtne mise i drugo — sve je on to obdržavao, kako valja i svime time, tako reći, opravdavao sebe i pred ljudima i pred providnošću. No preljub . . . što je to? To je — obličenje cijelog života, to je — otkriće njegove unutarnje laži. Ma da su ga i prije držali za spletkara, recimo makar i za — „krvopiju“, no u cijelom tom ljudskom ćeretanju bješe tako malo juridičkih dokaza, da je mogao potpuno pravo reći: dokaži! I sad najedared . . . . . preljub! On, preljubnik uhićen, nesumnjiv, pa još u postno doba . . . fuj! fuj! fuj!

U tim se unutrašnjim razgovorima sa samim sobom, makar kako bijaše njihov sadržaj zapleten, zamjećivaše nešto, što odavaše, da se je probudila savjest. No pitaše se: hoće li Juduška i nadalje ići tim putem, ili će mu ispraznost i licemjerje i tu poslužiti kao obično i pokazati novi prolaz, kojim će, kao i uvijek, moći da izadje suh iz vode?

Dok se je Juduška mučio na taj način svojim mislima, u Evpraksejuški se malo po malo dogadjao sasvim neočekivan unutarnji prevrat. Očekivanje materinstva raskova duševne okove, koji je okivahu. Dosele se nije ni u što upletala, a na Porfirija Vladimirića gledala kao na „gospodina“, prama kojemu bijaše u ovisnom odnošaju. Sad je prvi put nešto pojmila, nešto, kao da ima svoju stvar, u kojoj je ona glavna osoba, i gdje se ona ne može mimoići. Toga radi je i njezin izražaj lica, obično tup i neskladan, postao nekako jasan.

Smrt Arine Petrovne, bijaše prvo u njezinu na po besvjesnom životu, što je djelovalo na nju, te se je otrijeznila. Kako god bili svojevrsni odnošaji stare gospodje prama Evpraksejuškinu materinstvu, koje je imalo nastati, ipak je u njima sjalo nesumnjivo saučešće, a ne odurna popustljivost, na koju je nailazila kod Juduške. Za to je Evpraksejuška počela nazirati u Arini Petrovnoj nekaku zastupnicu, kao naslućujući, da se naprijed sprema na nju napadaj. Osjećaj tog napadaja proganjaše je tim jače, što joj nije bio jasan, već je samo napunjavao cijelo njezino biće neprestanim nemirom. Misao ne bijaše dosta jaka, da ravno pokaže, odakle će doći napadaj i u čem će biti; no nagon je njezin već bio toliko razvijen, da je, kad bi vidjela Judušku, osjetila neki strah. Da, odatle će doći! — odzivaše se iz svih kutića njezina srca: — odatle, iz tog gadom napunjena groba, kod kojeg je dosele bila kao prosta nadničarka, i koji je nekim čudom postao ocem i gospodarom *njezina* djeteta! Čuvstvo, koje se radjaše pri toj posljednjoj misli, bješe podobno na mržnju i prometnulo bi se u mržnju, da nije našla saučešća Arine Petrovne, koja joj svojom dobrodušnom brbljavošću ne davaše vremena, da misli.

No Arina se Petrovna s početka ukloni u Pogorjelku, a napokon i umrije. Evpraksejuški postade vrlo mučno. Tišina se, u koju je utonula Golovljevska kuća, narušivaše samo šuškanjem, koje je odavalo, da Juduška kradomice hoda po trijemu i prisluškuje kod vrati. Ovda onda gdjeko od sluga doleti s dvora, lupi vratima od djevojačke sobe, i opet okrene tišina. Tišina mrtva, tišina, koja napunjava biće sujevjerjem, strahom. A jer je Evpraksejuška bila u to vrijeme u porodjaju, to nije bilo za nju utočišta u domaćim poslovima, koji bi je prije fizički tako umorili, da je na veče već bila pospana. Pokuša, da se prilaska Porfiriju Vladimiriću, no ti pokušaji svaki put izazivahu kratke, no nemile prizore, koji su se mučno doimali njezine nerazvite naravi. Zato je valjalo prekrstiti ruke i misliti, t. j. uznemiravati se. A povod je nemira i straha danomice rastao, jer je smrt Arine Petrovne razvezala ruke Uljituški i uvela u golovljevsku kuću novi elemenat spletaka, koje odsele postadoše jedinim živim djelom, na kome se odmaraše Juduškina duša.

Uljitka uvidi, da se Parfirij Vladimirić plaši i da u toj ispraznoj i izlagaloj se naravi plašljivost vrlo usko graniči s mržnjom. Osim toga je vrlo dobro znala, da je Porfirij Vladimirić nesposoban ne samo za odanost, već ni za prosto sažaljavanje; što drži Evpraksejušku, to samo zato, što, hvala njoj, kućanstvo ide ne silazeći s kolotečine. U tim je prilikama Uljituška sasvim mogla svaki čas hraniti i podjarivati ono čuvstvo mržnje, koje bi uskipjelo u duši Juduškinoj svaki put, kad bi mu se ma što spomenulo o „bijedi“, koja ga čeka.

U brzo cijela mreža spletaka zahvati Evpraksejušku sa svih strana. Uljituška sve „douškivala“ gospodinu. Sad dodje, potuži se na nepromišljeno gospodarenje s domaćim živežem.

— Gospodine, koliko kod vas dobra propada! Nedavno odoh u podrum po slano meso; mislim: jesu li davno načeli drugu kadicu — pogledam, a ono unutra svega dva tri komadića leži na dnu!

— Zar? — upilji Juduška u nju oči.

— Da ne vidjeh svojim očima — ne bih vjerovala! Čudnovato je, kamo taj živež nestaje! Masla, kruha, krastavaca — svega! Kod druge gospode daju ljudima kašu s guščom masti, a kod nas — sve s maslom, i to čuhonskim!

— Zar? — gotovo se prepade Porfirij Vladimirić.

Sad dodje i javi o gospodskom rublju.

— Vi biste, gospodine, morali zabraniti Evpraksejuški. Dakako, njezin je posao — djevojački, nije naučna, a tek što se tiče rublja . . . Cijele je rpe platna potrošila na ponjave i pelene, a platno je tako fino!

Porfirij Vladimirić samo zablješti očima za odgovor, no sva mu se utroba preokrene kod tih riječi.

— Dakako, žao joj je svoga čeda! — nastavi Uljituška. — Misli, da će joj se roditi princ! A medjutim bi mladenac mogao spavati i na konopljanim ponjavama... Po njegovu staležu!

Katkada bi na prosto dražila Judušku.

— Htjedoh vas, gospodine, upitati, — uze ona, — što mislite s mladencem? Hoćete li ga posiniti ili, po primjeru drugih, s njime u odgojište? . . .

No Porfirij bi Vladimirić u samom početku prekinuo pitanje takim mračnim pogledom, da bi Uljituška umuknula. I tako se sred mržnje, koja je sa svih strana usplamtjela, sve bliže i bliže primicaše čas, kad će pojavljenje na svijet malog plačkiša, „sluge Božjeg“, morati ma čimgod riješiti ćudorednu smutnju, što je vladala u golovljevskom domu, i u isti kraj umnožati broj drugih „sluga Božjih“, koji prebivaju u svijetu.

Sedmi je sat na veče. Porfirij se Vladimirić već ispavao poslije objeda i sjedi u svojoj sobi, ispisujući brojevima listove papira. Ovaj ga put zanima pitanje: koliko bi imao sad novaca, da mamica Arina Petrovna nije prisvojila onih sto rubalja, što mu ih je pri njegovu porodu djed Petar Ivanić darovao, već metnula u štedionicu na ime malodobnog Porfirija? Ne izilazi puno: svega osam stotina.

— Recimo, da je glavnica malena, — mudrova Juduška, — al je ipak lijepo, kad znaš, da imaš nešto za

crne dane. Ustreba li ti — uzmeš. Nikoga nijesi molio, nikome se ne klanjao — sâm uzeo, svoje, od djeda darovano! Ah, mamice, mamice! Kako ste radili nepromišljeno!

Porfirij se Vladimirić bješe već umirio od tjeskoba, koje su još nedavno zadavale tako strašan udarac ispraznim mislima. Svojevrsne pojave savjesti, probudjene brigama, u koje ga dadoše bremenitost Evpraksejuškina i smrt Arine Petrovne, malo po malo nestaše. Juduški napokon ipak podje za rukom, da utopi misao o „bijedi“ u moru ispraznih riječi. Ne može se reći, da se je znalice na štogod odlučio, no nekako samo od sebe uskrisi stara, mila fraza: „Ništa ne znam! ništa ne dopuštam i ništa ne zaključujem!“ — kojoj se je uvijek utjecao u teškim prilikama, i koja je brzo dokrajčila unutarnju smutnju, što ga je uzrujavala. Sad je već gledao na budući porod kao na stvar, koja ga se ništa ne tiče, i zato se je postarao, da i svome samome licu dade izražaj bestrastven i ravnodušan. On je gotovo ignorirao Evpraksejušku i nije ju zvao po imenu, već se, ako bi gdjekad zapitao za nju, ovako izrazivao: „No, je li *tâ* . . . još bolesna?“ Jednom riječju, pokazao se je tako jakim, da je i Uljituška, koja je u školi nevoljničtva dosta učila, kako se ispituje srce, uvidjela, da se s takim čovjekom, na sve pripravnim, ne da boriti.

Golovljevski je dom sav u tami; samo je u kabinetu gospodinovu i još u odaljenoj sobici kod Evpraksejuške svjetlo. Oko Juduške vlada tišina; prekida je samo puckanje jezikom kod računa i črčkanje olovke, kojom Porfirij Vladimirić pravi na papiru brojeve. I najedared, sred opće šutuje, u kabinet prodire daleko, no otegnuto stenjanje. Juduška dršće, usnice mu se tresu; olovka pravi nepotrebni potez.

— Sto dvadeset i jedan rubalj i dvadeset rubalja deset kopjejaka... — šapće Porfirij Vladimirić, sileći se, da zagluši neprijatni dojam, što ga je zadalo stenjanje.

No stenjanje se ponavlja češće i postaje napokon nemirnim. Posao je tako neprijatan, da Juduška ostavlja pisarnik. Najprije hoda po sobi, nastojeći, da ne sluša; no ljubopitnost ga malo po malo savladava. Lagacko priotvara vrata od kabineta, pruža glavu u tamu susjedne sobe i prisluškuje.

— Ah, zaboraviše zapaliti svjetiljku pred ikonom. „Ublaži moje boli!“ — mete mu se po glavi.

No u trijemu se čuše nečiji brzi nemirni koraci. Porfirij Vladimirić brzo opet uvuče glavu u kabinet, oprezno pritvori vrata i na prstima poleti k ikoni. Za sekundu se je već bio sasvim „namjestio“, tako da ga je, kad se vrata otvoriše i Uljituška uleti u sobu, ona zatekla, gdje stoji na molitvi sklopljenih ruku.

Evpraksejuška će Bogu dušu ispustiti! — reče Uljituška, ne pobojavši se narušiti Juduškine molitve.

No Porfirij se Vladimirić i ne okrenu k njoj, već samo brže nego obično maknu usnicama i mjesto odgovora, mahnu jednom rukom po zraku, kao da se je branio od dosadne muhe.

— Što mašete rukom! Velim vam, da je Evpraksejuški rdjavo — umrijet će sad na! — oštro će Uljituška.

Ovaj se put Juduška okrenu; no lice mu bješe tako mirno i blago, kao da se je ovaj čas, u razgovoru s Bogom, oslobodio svih zemaljskih briga i muka, pa i ne poimlje, kako ga mogu da uznemiruju.

— Ma da je i grijeh poslije molitve psovati, ali, kao čovjek, moram spočitnuti: koliko sam puta molio, da me se ne uznemiruje, kad molim! — reče glasom, koji nalikovaše zdušnoj molitvi, dozvoliv si ipak, da poklima glavom za znak kršćanskoga ukora, — no, što je?

— A što bi bilo: Evpraksejuška se muči, ne može da rodi! Kao da prvi put čujete... Ah, vi! Ajte pogledajte!

— Što da gledam! Zar sam ja liječnik? Zar ja mogu dati savjet? Pa ja i ne znam, ne znam ni za kake vaše stvari! Znam, da je u kući bolesnica, a od česa je i zašto bolesna — to ne želim ni znati! Neka se pošalje po svećenika, ako je jako bolesna, — to mogu posavjetovati! Pošaljite po svećenika, zajedno se pomolite, zapalite svjetiljke pred ikonama . . . A onda ćemo s popom piti čaja!

Porfirij Vladimirić bješe vrlo zadovoljan, što je u taj odlučni čas tako dobro govorio. Gledaše na Uljituštu jasno i mirno, kao da je govorio: Deder oprovrzi me sad! Ni Uljituška se tuj ne snadje.

— Ajte i pogledajte! — ponovi ona drugi put.

— Ne ću, jer nemam zašto da idem. Da je za poslom, išao bih i bez tvoga poziva. Da treba ići za poslom pet vrsta — išao bih pet vrsta; da treba deset — išao bih deset. Neka je vani i zima, vijavica, svejedno bih išao, jer znam: posao je, valja ići!

Uljituški se činjaše, da spava, a u snu pred njome da stoji sam sotona i glagolja.

— Ele pošaljite po popa — tako. To će biti dobro. Molitva — znaš li, što je o molitvi rečeno u svetom pismu? Molitva je *spas bolesnih* — to je rečeno! Tako i učini! Pošaljite po svećenika, pomolite se zajedno . . . I ja ću se u isto vrijeme pomoliti. Vi se pomolite tamo, a ja ću se ovdje u kabinetu, molit ću u Boga milosti . . . Zajedničkim silama: vi tamo, ja ovdje — i molitva će biti uslišana!

(Nastavit će se.)

Jubilarna izložba hrvatsko-slavonskoga gospodarskog družtva u godini 1891.

Piše Milan Krešić.

X.

O našoj liepoj izložbi, koja bijaše kao neko središte cieloga našeg družtvenog života, možemo u ovom zaglavnom članku govoriti samo kao o nečem, što je prošlo, ali čega se rado sjećamo. Ma da je bilo prekrasno vrieme, kojim nas ove jeseni obdari majka priroda, izvedena je ipak neoporecivo nesmiljena osuda, da joj 14. listopada iztječe rok obstanku, pa tako su vrata toga hrama narodne privrede za uvijek zatvorena.

Kao što se mlada djevojka u snu kraj sferične glazbe, koja joj dušu razdraga, nakon dovršena plesa, i dalje vrti hrlo u nepreglednom prostoru, više nošena krilatim poletom snažna nu nevidjena plesača nego li plešući, — tako se i u snu posjetitelja našega izložišta opetuju čarobne slike bajnih noći, koje se tamo izmjenjuju u predivnom obliku. Silna svjetina prolazi kraj dražestnih paviljona i nasada. Tu vidiš dražestne ljepotice, vatrene im oči sjaju sa milovidnog lica, okružena punom kosom, a oblivena žarkim munjevnim svjetlom, gdje se kreću prama nama; tamo dalje stoji skupina Dalmatinaca, koji ponosno promatraju vitku dalmatinsku kuću i pod njom biser-kapljice slapa, koji umjetna ruka pretvara za tinji čas u smaragde, rubine, topase i druge dragulje, a isto tako brzo opet u vodu, što no se gubi izpod krša u nevidljive prodore. Kod glazbenog se paviljona sastadoše u svojim zlatom vezenim suknjama stasite seljakinje naše ubave i bogate Slavonije; tamo dalje vidimo skupinu braće Muhamedanaca iz susjedne Bosne i Hercegovine, sve same krasne ljude u bogatim odorama, kako motre svetinju i dive se ljepoti svega, što tu vide, a napose čarobnomu vodoskoku, što no se preljeva u raznim bojama električna svjetla; tamburaši sriemski, a na čelu im miloglasni tenor, prolaze mimo naše oči u ovom bezkrajnom kaleidoskopu, njihova se pjesma doima naše duše; no tek što smo zahvatili ovu sliku i uljuljali se dublje u san ljubavnom pjesmom sriemskom, vidimo, kako kraj nas koracaju milokrvna seljačka dječica u narodnom odielu; iz njihovih grlaca prodire do našega sluha tako često čuvena, a srcu našemu tako omiljela pjesma, „Liepa naša domovino!“ Za čas se kao fata morgana izgubi i ta dražestna sličica, dajući mjesta drugoj, u kojoj se pojavljuje množtvo sokolovih pera na širokim šeširima snažnih sokolovaca sa crvenim košuljama. Oduševljeno klicanje svjetine upozoruje nas, da tu koraca uz naše sokolovce sva sila slovenske braće. Tek što smo pregledali ovu sliku, evo nam druge isto tako žive i promjenljive: prolazi veliki broj crven-kapa, a do njih silan broj kršnih lica sa kokardama i vrpcama na prsima; sve vrvi oko njih i tiska se napried; svjetina kliče: Zivili Dalmatinci, živili Istrani, živili Riečani, živila braća Slovenci, živili Česi, i tako sve zuji i buči neprestano kraj nas. Na jednom zasvira glazba uz pjev hrvatskih pjevača „Glasna jasna“. Vidimo, kako u tinji čas lete po zraku crven-kape, kako gospodje rubcima mašu i iz svih tih tisuća i tisuća grla zagrmi jedan silni glas: „Živila Hrvatska“! I mi uzkliknemo iz svega grla: „Živila“! živila!, nu taj živi uzklik tako potrese našim tielom, da se probudimo, te opazimo, da je ta silna smotra izložbenog bujnog života bila samo san, samo ugodna uspomena na dojmove, što smo ih nedavno doživjeli.

Bože daj, da nam se i u buduće opetuju u snu ovakovi doživljaji, da nas dojmovi realnoga života ne pritisnu u snu kao mora pečali i priegora, već da budu duševna apoteoza polučenoga napredka, pak ljubavi i sloge cieloga hrvatskog naroda. U ovim izložbenim crticama spominjali smo ne samo stvari, već i osobe, koje su kod rada izložbenog živo sudjelovale. Nu bilježke i napomene naše ticale su se samo onih osoba, kojih su imena u uzkoj svezi sa pojedinim opisanim izložbenim predmetima.

Pri svršetku ovoga izvješća ugodna nam je dužnost sjetiti se i ostalih veoma zaslužnih muževa, koji svojom suradnjom pomogoše mnogo uspjehu jubilarne izložbe. Ne ćemo pogriešiti ni nepravedni biti prama ostalim trudbenicima, ako tuj u prvom redu iztaknemo živo nastojanje tajnika družtvenoga g. Franje Kuralta i dr. Ivana Malina, tajnika zemaljske vlade, koji od početka pa sve do kraja izložbe revno nastojahu, da izložba uspije u svoj cjelosti.

Našim vrstnim mjernicima: gg. Milanu Lenuciju, Matiji Antolcu i Josipu Holjcu uz one, o kojima prije u ovim člancima govorismo, valja izreći javnu zahvalu, što su vanjštini izložbe znali dati tako dražestan oblik; neumornim nastojanjem predsjednika hrv. pjevačkoga družtva „Kola“, gosp. Franje Arnolda, upriličene su opet skladno i liepo sve mnogobrojne zabave u vrieme izložbe, a oprezno i okretno postupanje Edmunda Kolmara omogućilo je sjajan, upravo riedak kod sličnih prilika uspjeh lutrije izložbene, pošto će čisti prihod prekoračiti po svoj prilici 17.000 forinti. Predsjednici eksekutivnoga odbora, napose gg. Lj. Vukotinović i grof Miroslav Kulmer, a do njih i ostali članovi odbora, zatim članovi porote, predstojnici pojedinih odjela — svi nastojahu, da zdušno vrše po svom najboljem znanju zadaću svoju, i svi zajedno mnogo pomogoše dobromu uspjehu naše danas već dovršene izložbe.

Na početku izložbe proricao je tajnik prve naše izložbe od godine 1864., gospodin J. Devidé, sada predsjednik trgovačkoga zbora u Zagrebu, kako već spomenusmo, da će izložbu posjetiti do 400.000 ljudi. Mnogi i mnogi držahu, da je to proricanje odviše optimistično, a bilo ih je, koji su tvrdili, da će broj posjetitelja doseći jedva polovicu toga broja. Činjenice podpuno opravdaše to nago-

vieštanje, pače ga nadmašiše, jer je sveukupni broj posjetitelja izložbe dosegao 430.900 ljudi. Prihod je u svem sačinjavao 56.923 forinta i 88 novčića na 296.788 plaćenih ulaznica, dočim ostale ulaznice, bezplatne, permanentne ili prigodne, na broj 3.648, a tako i plaćene permanentne 223 na broj, što ih je upotrebljavalo osoblje izložbeno, djaci i vojnici, nadopunjuju sveukupnu svotu posjetitelja.

Cieli naš opis izložbe odisao je oduševljenjem, što je u ta dva mjeseca izložbenog života izpunjalo grudi svakoga Hrvata; ne mogosmo se oteti toj struji, premda smo prvobitno mislili, da nam je zadaća ocjenjivati strogim sudom gospodarstveno gibanje naroda. Naredjaj izložbe, tako prigodan, zamamljiv i dražestan, nije nam dopuštao, da strogo sudimo. Ipak ne bi bilo koristno po napredak narodni, da pri koncu izložbe, u vrieme mirnijega i više promišljenoga promatranja sadašnjih gospodarstvenih prilika, sami sebi ne očitujemo otvoreno i iskreno, u čem smo zaostali, gdje nam valja upregnuti sve sile, da se uspnemo na viši stepen kulture, da budemo ravni narodima, koji su sada napredniji od nas. Promatrajući s toga gledišta, opažamo, da ima nepregledan niz kultura, koje u nas slabo stoje, ili koje se u obće još niesu u nas udomile. Već smo u posljednjem članku spomenuli, da se ne možemo osobito pohvaliti ratarstvom, tom najbitnijom privrednom granom narodnom. Tuj opažamo doduše zametak boljoj budućnosti, nu vidimo ujedno, da se ogroman dio privredne snage narodne troši lih u materijalnu svrhu državne vlasti i time da se veoma usporuje napredak ratarski, jer mu se ne može posvetiti ni dovoljno umnih ni materijalnih sila. Napredni i materijalno dobro razvijeni narodi nose težko ovaj teret, a kud li jače tišti naš narod, koji se je tek u novije doba počeo ozbiljno laćati posla, da izpravi i poboljša svoje materijalne prilike. Premalen, upravo sitan je broj zavoda, u kojima se pruža narodu prilika, da se što bolje naobrazi u umnom gospodarstvu; manjkaju nam sredstva za podizanje većega broja takovih zavoda, a još manje imamo sredstava, kojima bismo mogli izpraviti nedostatke prirodne, da provedemo velike kulturne radnje. Gdje su nam sredstva, da izsušimo Lonjsko polje, da kanaliziramo i osušimo slavonske močvare, da provedemo vukovarsko-šamački kanal, da razmaknemo brodivost naših rieka, da u povoljnoj mjeri zagajimo golieti krša, da izčistimo pomorske luke, da izgradimo nuždna obćila za pomorski promet. Sve su to „pia desideria“, a ostat će još dugo vremena u tom nepovoljnom stanju. Stočarstvo, konjarstvo, svinjogojstvo, ovčarstvo, peradarstvo, sve te gospodarske grane traže u nas što više pažnje i njege; u svima se tim gospodarstvenim ograncima opaža još danas nedostatak pravoga sustava i živoga nastojanja po načelima gospodarske nauke. Svilogojstvo, voćarstvo, pčelarstvo, a do njih i mnogostrane sporedne gospodarske industrije pokazuju se samo sporadično kao napredne, ali u cjelosti se ne može povoljan sud izreći, te i tu treba živa pregnuća. Šumarstvo i šumarska industrija pokazuju doduše liep napredak, nu koja nam korist, kad će doskora, poradi prenagle sječnje, starijih šuma nestati, a time podloge daljnjemu razvitku šumarske industrije, barem što se tiče hrastovine. Što bismo mogli reći nova o obrtu, o našoj industriji, o kojoj smo već govorili u prijašnjim člancima? Sve je to mlado, tek se radja. Ne može se doduše o malom obrtu reći, da nije postojao i u prijašnje doba, ali možemo tvrditi, da je osim domaćega kožarstva, opančarstva, klobučarstva i čohaštva, mali obrt bio gotovo sasvim u tudjim rukama, u rukama doseljenih Niemaca i drugih tudjinaca. Tek za posljednjih decenija krenulo je i u malo-obrtnoj privredi na bolje, jer se vidljivo množi broj hrvatskih obrtnika u svakoj struci ove narodne privrede. O velikoj industriji progovorismo u predjašnjim člancima obširnije, gdje nastojasmo u kratko ocrtati i povjest njezinu u Hrvatskoj. Velika će industrija zahvatit u nas čvrsti korien tek onda, kad se bude „crni dijamanat“, kako Englezi zovu kameni ugljen, u obilnoj mjeri kopao u hrvatskim rudnicima. Da je i u tom smjeru početak učinjen, razabire se iz našega članka o montanskoj industriji, i to takav početak, te se možemo pouzdano nadati, da će buduća zemaljska izložba, koju sav narod želi prirediti iza deset godina, i u ovoj grani zamašan napredak zasvjedočiti. Prije nego završimo, izričemo živu želju, da nas sve geslo „prosvjetom k slobodi“ sokoli na što krepčije nastojanje oko duševnoga i materijalnoga napredka hrvatskoga naroda. Naobražavajmo duh svoj uztrajnim učenjem, jačajmo i učvršćujmo svoje materijalno imućstvo neumornim radom, da si osiguramo ljepšu budućnost i prvenstvo medju narodima balkanskog poluotoka. Hrvatski narod može uz te uvjete stvoriti čudesa, a može svoju privlačivu silu tako ojačati, te će se oko njega sakupljati na zajednički rad ostala srodna i susjedna plemena. Trudoljubivim radom i svestranom prosvjetom postići će ono, za čim u nas svako rodoljubno srce čezne, naime, da će se svaki gradjanin domovine Hrvatske ponositi time, što se može nazivati Hrvatom, kako se danas svaki Normanac, Pikardjanin, Gaskonjac i Bretanjac ponosi imenom Francuza, i kako se je nekad ponosno dičio svaki Rimljanin izjavom: civis Romanus sum.

Macbeth.

Tragedija W. Shakespearea, po Schilleru preveo August Harambašić.

Shakespeareov „Macbeth“, koji se je prije nekoliko dana prikazivao u hrvatskom glumištu, vrsta se po sudu estetskih sudija medju ponajbolja djela i najpotresnije tragedije pjesnikove, te se rado spominje pored Hamleta, Otela, Leara i Rikarda III., s kojima ima više ili manje sličnih crta i dodirnih točaka. No „Macbeth“ nije nipošto nakrcan dubokoumnim mislima kao „Hamlet“, niti se odlikuje tako dubokom i bogatom karakteristikom kao „Otelo“ ili jačinom silnih strasti kao „Lear“, ali ih sve nadmašuje vanrednom silom jedinstvene dramatske radnje, jasnim i jednostavnim sastavom cjeline, a napose smjelim poletom, krepčinom izraza i velikim obiljem pjesničkoga kolorita. Šteta, što se ovo potonje slabo opaža u vodenom hrvatskom prijevodu, koji žalibože nije udešen prema izvorniku, nego prema pogrješnoj preradbi Schillerovoj. Rijetko se nalazi u dramama Shakespeareovim tako cjelovita i potresna radnja kao u „Macbethu“. Puna je grozota i krvoprolića, a razvija se hrlo poput brzice rijeke sve do katastrofe, propasti glavnoga junaka, koja je opet samo neukloniva i naravna posljedica zlodjela njegovih. Pored same radnje može osobito zanimati gledaoca u toj tragediji ovo troje: značaj cijele drame, pojava vještica i duhova i karakteristika glavnih lica: Macbetha i žene mu lady Macbeth.

Nema sumnje, da ova jasna slika starodrevnih junačtva i grozota podsjeća na potresne tragedije staroklasičnih pjesnika i da krije u sebi dosta oporosti, divljosti i titanske snage, što podaje drami neki osebujni značaj. Pjesnik nas vodi u stara herojska vremena i crta nam ljude silnih strasti, čeda željeznog doba, koji poznaju jedinu vrlinu: hrabrost, a u sredini te slike vidno se ističe tirjanin Macbeth, slavični krvolok i nasilni otimač kraljevkog žezla.

Kako je predmet te tragedije crpen iz prastarog, gotovo mitološkog doba, ne treba se čuditi, što se u radnju upleću nadnaravna bića i sablasti: vještice i duhovi. I stari su grčki tragici prikazivali bogove i polubogove u dramama, za koje su gradivo uzimali iz drevnoga mitskog doba. Istina je doduše, da taka nadnaravna bića slabo pristaju u dramu, kojoj je glavna zadaća, da ljude prikazuje, što no su slobodni u svom radu i mislima, dočim se taka čudna bića posvema nedramatična lica, jer u njih nema ni slobodnih misli, ni kakih osjećaja, ni samostalnog rada, nego su u neku bezvoljni strojevi neke više sile ili duhate personifikacije unutarnjih misli i strasti, što pokreću dušu dramskoga junaka. Take pojave bolje pristaju u komediju nego li u tragediju. S toga je Goethe, prikazujući u Mefistofelu sotonu, više ga upotrebio za satiru, kao lice komedije, nego li u ozbiljnim situacijama.

Dramski pjesnici katkada upotrebljavaju sablasti i duhove, da povećaju dojam na gledaoce, a osobito ondje gdje se podnose take pojave na pozornici. Shakespeareu bilo je slobodno taka nadnaravna bića na zgodnim mjestima upletati, jer se je tada još živo vjerovalo u duhove, a naročito se mislilo, da se ubilcu javlja duh nevine žrtve, kao duh Banquov Macbethu. Takih pojava ima još u „Juliju Cezaru“, „Hamletu“, „Rikardu III.“. Tadašnjim gledaocima ne bijaše to samo spoljašnja simbolika čovječjih misli i boli, nego i običajna slika, kako su pomišljali borbe duševne, pečal, strah i kajanje za počinjena zlodjela. S toga ih je Shakespeare smio više i češće upotrebljavati, nego li koji današnji moderni pjesnik. Na taj bi se način moglo tumačiti pojavljivanje duhova u „Macbethu“, ali šta ćemo sa vješticama, koje tako stalno i nepogrješivo proriču budućnost? Samo se jedno proročtvo njihovo, naime, da će Macbeth postati kraljem, može uzeti kao spoljašnji glas duševne napasti i unutarnje želje junakove, dočim su ostala: da će potomci Banquovi nositi kraljevsku krunu, da će Macduff ubiti Macbetha, da će se šuma Birnamska dići na Dunsinan — u vrlo slaboj ili bolje nikakovoj svezi sa unutarnjim mislima Macbethovim, a po tom ne mogu biti spoljašnji odraz njegove duševne nutrine. Sva je prilika, da je pjesnik tu čedo svoga vremena, pa da je po nazoru svoga doba vještice prikazao kao realna i nadnaravna djavolska bića, koja umiju proricati budućnost. To je mnijenje iznio *Rümelin* u svojim studijama o Shakespeareu, dočim drugi, kao Gervinus, Ulrici i Kreyszig, na onaj prvi način tumače i pojavu vještica, kao da hoće pjesnika obraniti od prigovora, da je praznovjeran. Taj bi prigovor bio isto tako neumjestan, kao kad bi tkogod Goetheu spočitavao, da vjeruje u djavola Mefistofela, u osvetnice Eumenide ili u ostala mitska bića, što ih nalazimo u djelima njegovim. Dramski pjesnik ima potpuno pravo, da odabere svijet fantazije ili zgode istinite povjesti i realnog života za svoju dramsku radnju, a slušaoci treba da ga slijede u te odabrane krajeve. U prvom će slučaju imati na umu, da imaju posla s duhatim stvorovima bujne fantazije, a u drugom će oštro prosudjivati, je li se pjesnik dovinuo istini zbiljskoga života.

Kao cijela radnja, tako je i karakteristika u „Macbethu“ prozirna i jasna, izuzevši neke crte u značaju glavnih lica: Macbetha i žene mu lady Macbethove. Kralj Duncan, blag i čestit vladar, bori se sa neposlušnim velmožama i susjednim neprijateljima. U toj je borbi najjača njegova zaštita njegov ljubimac Macbeth, smion i silan junak. Doskora postaje taj obilcem svoga vladara i dobrotvora, kad se desi kao gost u kući njegovoj. Kako je došlo do toga groznog zločina? U početku se crta Macbeth kao junak i plemenit čovjek. Tako očito sudi o njem vladar, a i plemići. Ali uz to on je slavičan, te krije u duši svojoj zamašne osnove. Sve do proricanja vještica drijema to častohleplje u njemu. Proročtvo vještica: da

*

će postati kraljem, probudi tajne njegove želje, što ih je nosio na srcu, pa se u prvi čas smete, kad ga čuje. To javi u pismu ženi, „slatkoj drugarici svoje veličine“. Odsada bije u njem častohleplje spojeno s junačtvom boj sa boljom i plemenitijom stranom duše njegove, dok ju napokon sasvim ne ušutkaju. Vele, da ga je Garrick tako prikazivao, kao da ne može pred kraljem pravo prikriti uzbudjenje svoje duše, a osobito onda, kad čuje, gdje sina imenuje vojvodom Cumberlandskim. Zlotvorna njegova žena veli o njemu: „Rado bi velikim postati, nije bez slavičnosti, ali je bez zloće, koja je tomu potrebna; on ne igra rado krivo, ali nije nesklon krivičnu dobitku. Prepun je „mlijeka čovječtva“, a da bi prijekim putem pošao.“ Plaši se dignuti ruku na svog vladara, rodjaka, gosta i dobrotvora, dok pakostna žena ne podjari njegovo častohleplje i muževno junačtvo, da izvrši ono, što je naumio. Počinivši taj strašni zločin on grezne u krvi, silom otima prijestolje i gomila ubistvo na ubistvo. U ovom je dijelu drame, punom grozota, sličan u mnogom Rikardu III. Sada nastaje ljuta borba u griješnoj duši njegovoj. Novim zločinima ne može da ušutka glas savjesti, a pred duševnim mu se očima javljaju duhovi i sablasti, koji mu otimlju mir po danu, a san u noći. Tako svedj srće u opačinu, dok ne zaglavi od mača Macduffova. U tom su častohlepnom značaju dvije važne crte: plemenština srca prije grijeha i nezasitna krvoločnost poslije moralnog pada. Čovjek bi očekivao, da će se prvo svojstvo opet pojaviti, kad slavični njegov duh dostigne metu, kraljevsku krunu, pa da će tada taj vrli junak nastojati, da dobrim i lijepim djelima zločin svoj opere i ublaži. No to ne biva, nego baš naopako: poslije kobnoga proročtva vješticâ vlada se Macbeth, kao da je sotona u nj ušao i poput ludjaka prelazi iz zla u još gore nedjelo: nema ni traga više onoj plemenštini prije toga odlučnog časa. Zgodno veli Rümelin, da ovdje pjesnik po svoj prilici prevršuje mjeru, odviše ističući taj kontrast. Potpuna promjena karaktera samo je obsjena, jer se ne može pomišljati postepeni razvitak niti u prirodi niti u čovjeku bez postojana reda.

Zagonetniji je značaj lady Macbethove. Pjesnik ju odmah u početku prikazuje kao savršenu zlotvorku. Ona je, kako veli Gervinus, Klitemnestra po ponosu i krvoločtvu; besavjestna i neustrašiva muškara, koja u gledaoca pobudjuje više strah nego li mržnju, a uz to je željezne volje, silne odlučnosti, hladna razbora i mirne krvi. Taj demonski stvor nema ni trunka ženske blagosti ni milosrdja. Kad podstrekava muža na ubistvo, pravi je djavao i savršena zlotvorska vještakinja. Upravo je grozno slušati, kad potičući muža kaže, da bi svoje čedo od grudi otkinula i glavu mu razmrskala, da je zadala riječ i prisegla kao on, premda zna, što je ljubav materina. Ona zasnuje ubistvo, opoji čuvare i namjesti bodeže. Sve to čini ona promišljeno i trijezno, kao da vrši kakav obični posao, a kad je zločin gotov, oprezno se vlada, a poslije je gotova, da sve zaboravi. No i nju snalazi teška kazna. Po danu se doduše svladava pred mužem i dvorjanicima, ali noću „odaje okaljana duša svoju tajnu gluhim dušecima“. U snu ju muče sablasti, pa luta noću po sobama, uzdišući i otirući si zločinačke ruke, kao da se hoće oprati od grijeha. U tom očajanju sama si zadaje smrt. U crtanju toga značaja ističu se dvije pogrješke: pjesnik nam nije nigdje objasnio, kako je lady Macbeth postala takom zločinkom, nego ju kao gotovu sotonu već u početku prikazuje; a druga je pogrješka, što je tu prebrz prijelaz iz muškaračke snage u žensku slabost i očajanje. Upravo je čudno bilo shvaćanje njemačke romantike s Tieckom na čelu, koji su u njoj nazirali nježnu ženu i krepostnu junakinju, koja kao požrtvovna mučenica iz pretjerane ljubavi prema mužu počinja zlodjela. I u njezinu značaju nema postojanosti, ako sravnimo vladanje njezino prije i poslije zločina. Poslije grijeha obuzme dušu njezino tako silno kajanje i očaj, da se sama ubija, a prije toga nema ni najmanjega traga takovu čuvstvu u duši njezinoj, kako opaža Rümelin.

Ovu je tragediju za naše pozorište preveo August Harambašić po preradbi Schillerovoj. Ovo treba s više razloga požaliti. Jedno, što je to prijevod prijevoda, a ne izvornika, kako bi se od ozbiljna i savjestna književnika očekivalo. No ako već nije bilo drukčije moguće, nije barem valjalo posegnuti za pogrješnom Schillerovom preradbom, koju su ozbiljni tumači djela Shakespeareovih osudili, jer je Schiler pored inih promjena i tobožnjih popravaka izostavio važni prizor o umorstvu porodice Macduffove, a realističnu i zanimljivu pojavu vratara u drugom činu posvema promijenio. To bi valjan književnik morao znati i prema tomu svoj rad udesiti. No i ovako bio bi Harambašić, kao okretan stihotvorac, donekle pristojno izvršio svoju zadaću, da je barem nešto mara posvetio ovoj radnji. Treći je razlog našemu žaljenju, što je taj posao povjeren Harambašiću, koji je poznat kao površan i nesavjestan prevodilac, što mu je Jagić u „Archivu“ bjelodano dokazao.

Sravnjujući taj prijevod s njemačkom preradbom uvjerismo se, da je to jedan od najlošijih stihotvorskih posala Harambašićevih. Gdje ima u njemačkom još nešto krepčine, pjesničkog nakita i živih metafora, tu je u hrvatskom gola i razvodjena proza; uz to je mjestimice sasvim krivo preveden smisao, a gdjegdje je i po više stihova izostavljeno. Baš kao i u „Vojni i miru“. Ono prvo neka potvrde ovi primjeri:

njem.: Dies Laster gräbt sich tiefer ein und schlägt
Verderblichere Wurzeln, als die leicht
Entflammte Lust, die schnell sich wieder kühlt.

hrv.: Opačina je ta pogibeljna
I mnogo gorja (sic!) još od razblude,
Jer ova vam se laglje ublaži.

Wo wir sind,

njem.: Seh' ich aus jedem Lächeln Dolche drohn.

hrv.: Ja ovdje vidim samo bodeže.

itd. itd.

Od mnogo krivo prevedenih mjesta spominjemo ova:

njem.: wenn mit dem Todten alles ruhte
hrv.: kad bi „i mrtvi bili mirni“.

njem.: (wenn) noch mein gut Gewisen und mein Herz dabei gefährdet sind.
hrv.: I koliko još savjest mi i srce to *dozvole.*

njem.: Entweder ist mein Auge nur der Narr
Der anderen Sinne oder mehr werth, als sie alle.
hrv.: O je li moje oko mnogo ludje
Od drugih mojih ćutila ili nije.

njem.: Wer kann Bäume wie Soldaten pressen?

„Taj crni zločin, kog' (sic!) nam duša skriva od *zlijuh* misli“. To je po svoj prilici antigovedarska novotarija.

Već smo na drugom mjestu spomenuli, da ova tragedija nije imala onoga uspjeha, što su ga dosele kod nas polučili „Hamlet“ i „Otelo“. Tomu je po našem sudu dosta kriv taj pogrješni i razvodjeni prijevod prijevoda, a još više slabo glumljenje nekih uloga. Nama se čini, da se nije dosta mara posvetilo tragediji, da se temeljito proučí. U pojedinim ulogama nije bilo pravoga jedinstva i sigurnosti u shvaćanju, što je potrebno u ozbiljnim i tragičnim dramama, kao što je Macbeth.

Kuća, u kojoj se je rodio Ljudevit Gaj.

hrv.: Jer može l' tko od drveća vojnike stvoriti?

njem.: (Rosse:) „Ach, armes Land,
Es schaudert vor sich selbst zurück“.
hrv.: Ah zgražam vam se sam od sebe.

njem.: Aber schneide du,
Gerechter Himmel, allen Aufschub ab.
hrv.: Odgodi sve to, Bože pravedni.

Opazismo, da je prevodilac u dijalogu Malcolma s Macduffom izostavio čitava četiri stiha, a u petom činu, u četvrtom prizoru, sedam punih stihova. U tom prijevodu nadjosmo nov oblik za genetiv plurala kod adjektiva:

Ravnatelj Mandrović, glumeći glavnu ulogu Macbetha, razvio je na pojedinim mjestima, osobito u drugom činu, svu svoju umjetničku vještinu na udivljenje gledalaca, ali u cjelini ne bijaše, kao obično kod toga vrloga umjetnika, sasvim zaobljen i potpuno dotjeran značaj njegove uloge. Plemenita strana njegova prije grijeha premalo se isticala, a okrutno tiranstvo poslije ubistva kraljeva nije bilo dosta zorno predočeno u svim prizorima. Slabomu uspjehu tragedije jamačno je mnogo krivo površno i mlako glumljenje ostalih uloga, izuzevši ulogu g. Fijana, koji je Macduffa upravo majstorski shvatio i prikazao. Napose ne možemo odobriti shvaćanje i način glumljenja gdične.

Sobjeske, koja je prikazivala demonski značaj lady Macbethove tako primitivno, kao da je to obična salonska gospodja, koja drži pod papučom svoga slaboga muža. Ponos velikaške žene, neustrašiva odlučnost u zločinstvu, bešćutna okrutnost i silna energija duha slabo se je zamjećivala u njezinoj igri.

Požaliti treba, što nije uprava za ovu tragediju nekoliko novih dekoracija nabavila. Ako se mogu oveće svote trošiti na „Careva Glasnika“ i na lošu Doczijevu dramu, mogla se je uprava i „Macbethu“ smilovati, koji će jamačno duže ostati na repertoiru, nego ove dramske sitnice. Naši su glumci izgovarali vlastita imena licâ i mjestâ onako, kako se pišu. Ravnatelj Mandrović opravdava to time, što je tako naročito odredjeno i u preradbi bečkoga dvorskog glumišta, pak što narod u Škotskoj, gdje se i radnja tragedije zbiva, izgovara imena engleska onako, kako se pišu. No nas ti razlozi ne mogoše sasvim uvjeriti, da je takvo izgovaranje ispravno. Ugled bečkoga glumišta ne odlučuje, a kako narod u Škotskoj izgovara vlastita imena, ne tare nas briga, već hoćemo da znamo, kako ih izgovaraju Englezi, potomci pjesnika, koji ih je jamačno izgovarao prema duhu i pravilima svoga jezika. O tom pak podaje valjanu uputu Müllerov rječnik tudjih vlastitih imena, gdje je napose označen izgovor vlastitih imena u djelima Shakespeareovim. **J. P.**

Nova rasprava o Jurju Križaniću.

(Nastavak.)

No Križanić se nije strogo držao ove teorije, koja isključuje svaki progres — napredak. On kaže: Narodi malo po malo napreduju u spoznanju istine. Što je bilo nezgodno, mijenja se u udobno, što je bilo dobro, postaje bolje. Sve to vidimo mi danomice, promatrajući razvitak n. p. ekonomičkoga rada ili drugih pojava u životu. Tako se n. p. prije blagovalo ležeći; mi sjedimo kod jela, a to je bolje. Prije se jahalo bez sedla, danas jašemo na sedlu itd., a pokazuje se, da je sve to koristnije i zgodnije. Jedan se narod uči od drugoga, poprimajući od njega vještinu u tehnici. Tako je bilo s pismom, tiskarstvom itd. Grci su primili vjeru od Jevrejaca, mi od Grka itd.

Tu su jasno izrečena načela vječnoga napretka.

Osim teorije „kola u okoli“ i vječnoga napretka nalazimo u Križanića i drugu nauku, koja ograničuje, ili gotovo isključuje obadvije predjašnje teorije. To je teorija providencijalizma. Razvitku te teorije pripomogli su predstavnici bogoslovja, svećenici. Križanić je bio savremenik znamenitoga propovjedača, Francuza Bossueta, koji je bio glavni pristalica teorije providencijalizma. U svome djelu *„Discours sur l' histoire universelle“* kuša Bossuet dokazati, da u historiji djeluje jedino Providnost. Te se teorije drži i Križanić. Tako je n. p. Providnost upotrebila Skite, da zadade posljednji udarac Rimu. Kir, Aleksandar Macedonski i drugi carevi nijesu Križaniću ništa drugo, nego orudje Providnosti itd. Osobito potanko razvija Križanić ideju o Providnosti u svome djelu *De providentia.* U svem tom imade, završuje Brikner, neki dio *misticizma.*

O tim nazorima kaže Brikner na jednome mjestu, da Križanić uz tadašnje stanje historijske nauke nije mogao doći do jasnih resultata na polju historijske teorije. No ne samo, što Križanić nije došao do jasnih, ili takovih resultata, koji bi mogli izdržati kritiku: ta i danas imade ljudi, kojim ona „historia magistra vitae“ znači toliko, koliko i ona: „nihil sub sole novi“; a teoriju o Providnosti slušamo još danas dan na dan: da je Atila bio *bič božji;* to su barem sve nas učili u školama. U ostalom Brikner i sam kaže, da i u naše vrijeme, ne samo šire općinstvo, nego niti specijalni naučnjaci historici nijesu na čistu s teorijom historije.

Da kažemo jošte dvije tri o tome: da li su djela Križanićeva imala kaki uspjeh? Brikner ne vjeruje Bezsonovu, da su djela Križanićeva silno uplivala na Petra Velikoga, premda imade dokaza, da su se nalazila u carskoj knjižnici. Tek nekoliko ljudi u Rusiji znalo je za ta djela, ali nema nikakvoga dokaza, da su bud na koga ma i najmanje uplivala. Štampati su ih počeli istom u polovini našega vijeka.

Mi bismo se uzalud pitali: koliko bi Križanić koristio svome hrvatskom narodu, da bude ostao u domovini? Držimo ipak, da nije pravo imao, kad je u jednome pismu pisao: da će talenat, što mu ga je Gospod podijelio, ostati zakopan, ako ostane u ovoj zemlji — u Hrvatskoj. Ili je možda u Sibiriji urodio stostrukim plodom? No, Sibiriju su navukle Križaniću katoličke njegove namjere, kažu neki. On je hotio pounijatiti Ruse, skučiti ih pod Rim i papu, pa gotovo da ne kažu: pravo mu budi.

Tu se sastajemo s raspravom g. Sokolova: on takodjer dokazuje, da je Križanić hotio pounijatiti Ruse i to da mu je bila poglavita zadaća, za to da je on, kaže Sokolov, živio, a valja da — to ne kaže Sokolov — i umro. Da vidimo.

Sokolov piše (str. 255, 257): „Iz priopćenih malo prije dokumenata (t. j. pisama Križanićevih) i sadržaja njegova djela *„Bibliotheca Schismaticorum“* itd. vidi se, da je Križanić od školske klupe, pa sve do god. 1658. bio zabavljen mišlju, kako bi korisno bilo, da se Slaveni shizmatici dozovu pameti, da se rasprše njihove zablude i predsude protiv rimske crkve i da se s njom sjedine. Iz pisma, što ga je 1650. pisao iz Beča, vidi se,

da je imao jasan pojam o srodnosti slavenskih plemena i da je držao, da bi mogao pisati djela protiv shizme takim jezikom, koji bi razumjeli Rusi, Bugari i Srbi. Iz istoga se pisma vidi, da je Križanić medju svim pravoslavnim Slavenima držao Ruse za najvažnije; on je upozorivao propagandu, kako bi bilo korisno, da se pobiju djela, što se u Moskvi izdaju protiv latinâ. Rimska propaganda, i ako se nije podavala onako ružičastim nadama kao Križanić, i ako mu nije dala, kako se čini, punomoći od rimske stolice, koju je Križanić tražio, ipak ga je na novo poslala kao misijonara u Moskoviju, i on se je otputio."

Spomenuto djelo „*Bibliotheca Schismaticorum*" svršio je Križanić u Rimu 1656. god. Dao mu je moto: „. . . i bit će jedno stado i jedan pastir." To je djelo samo prvi dio prvoga toma, a sadržani su u njem prijevodi različitih grčkih i ruskih djela protiv latina. Drugi dio djela, u kojem bi se imala oprovrći shizmatička djela protiv latinâ, nije svršen u Rimu. Da i taj dio svoga programa dovrši, tražio je Križanić novu pripomoć od propagande. Ona mu je i dade, kaže Sokolov.

„Mi ćemo — nastavlja Sokolov — postaviti sebi ovo pitanje: da li je Križanić ostao vjeran misijonarskoj svojoj zadaći i onda, kad se posljednji put pojavio u moskovskom carstvu. Mi smo već na početku rasprave upozorili na nesuglasje naučnjakâ u tome pitanju."

(Nastavit će se.)

† Dr. Niko Selak.

Jedan od najvrstnijih lječničkih pisaca i najmarljivijih članova našega lječničkoga zbora, dr. Niko Selak, umro je dne 20. listopada u ovdješnjoj bolnici milosrdnih sestara u najljepšem cvietu svoje dobi.

Pokojnik boravio je ove jeseni u svojoj domovini, u Dalmaciji, gdje je više operacija na očima izveo, kad na jednom oboli od pošaline u Spljetu, od kuda su ga dne 9. listopada odpremili u Zagreb na liečenje. Bolest s početka nije bila osobito žestoka, te je bilo nade, da će ju preboljeti, ali se u zadnje dane tako pooštri, te je srvala kršno njegovo tielo i uništila neumorni duh, koji je u njem bio.

Pokojni dr. Selak rodio se u Dubrovniku, gdje je i gimnazijske nauke svršio. Otac mu živi u Dubrovniku i pripada medju najuglednije ondješnje gradjane, a odličan je pobornik narodne stvari u Dalmaciji. Svršivši medicinu na sveučilištu u Gradcu bio je sekundarnim liečnikom u ondješnjoj javnoj obćoj bolnici, pa se je već onda veoma mnogo bavio bolestima moždjana i živčevlja. Došavši u Hrvatsku, postade obćinskim liečnikom u Jaski, a od 3 godine vršio je službu gradskoga fizika u Koprivnici i primarnoga liečnika u ondješnjoj gradskoj bolnici, koju je na liepi glas podigao.

Selak bio je vanredno marljiv i radin liečnik, koji je budnim okom pratio napredak u svim granama medicinskih nauka, a uz to bijaše strukovno veoma naobražen i liečnik obsežnoga znanja.

Literarno bio je pokojnik veoma plodan, pa je za kratkoga svoga djelovanja mnogo liepih razprava napisao, koje su većinom ugledale svjetlo u »Lječničkom viestniku«. Osobito se je mnogo bavio medicinskom literaturom, a u najnovije vrieme napisao je za »Rad« obsežnu razpravu o znamenitom Dubrovčaninu Gjuri Baglivi-ju.

Bio je neumoran radnik na polju hrvatske medicinske književnosti i čestit rodoljub. Pokoj mu plemenitoj duši!

Književnost.

Hrvatska. Izišao o trošku knjižare Dioničke tiskare u Zagrebu I. svezak »*Ruske škole*«, koju sastavlja *Antun Radić*. Knjiga je zamišljena sasvim praktično, navode se samo najznatnija pravila o ruskom izgovoru i oblicima. Pošto je sastavljač, koji je sasvim vješt ruskomu jeziku, sastavio u preglednoj slici sve, što je najvažnije iz nauke o deklinaciji i konjugaciji ruskoga jezika, podaje u izvorniku poznatu pripoviest Ivana Turgenjeva »Živyja mošči" s akcentom, izgovorom i vjernim hrvatskim prievodom. Na koncu je pisac dodao rječnik takovih ruskih rieči, koje se ponešto razlikuju od hrvatskih. Koliko se nama čini, pisac je svoju zadaću sretno svršio; njegovo je tumačenje svagdje razgovietno i praktično, pak smo uvjereni, da će ovaj način ugoditi svima, koji se žele upoznati s glavnim značajkama ruskoga jezika. Dok se danas uče ruskomu jeziku svi evropski narodi, poimence Francuzi i Englezi, poradi divne književnosti ruske, mislimo, da će se i Hrvati povesti za tim primjerom; tko nauči bar toliko, da može čitati ruske knjige, bit će dovoljno nagradjen za trud, koji je sastavljač knjige nastojao što više olakotiti Hrvatu. Knjiga imade 64 str., a ciena joj je 60 novč.

Kaptol vrhbosanski (u Sarajevu) podao nam je svojim novim izdanjima opet ugodnu priliku, da možemo pohvaliti njegov revni rad na pro vjetnom polju. Vrhbosanski kaptol nije bogat brojem svojih članova, ali je zato tim radiniji oko hrvatske prosvjete, te nam podaje jasan dokaz, da ne odlučuje broj nego znanje i volja. Ovih je dana izišla knjiga »*Isus Krist*, dvie razpravice u sgodno vrieme«, koja je štampana o trošku vrhbosanskoga kaptola, imade 147 str., a stoji samo 30 novč. Prva je razprava (»Značaj Isusa Krista«) uzeta iz djela Em. Bougauda, a preveo ju je I. Šafran; drugu (»Što je Krist?«) je napisao P. Roh, a preveo ju je A. Jagatić.

O istom je trošku izišla knjiga »*Prigovori i odgovori*. Štivo od pet časa«, koju je francuzki napisao L. G. de *Ségur*, a preveo F. Ž., svećenik. Knjiga imade 140 str., a stoji 30 novč. U djelcu se lakim i ugodnim načinom razpravljaju mnoga pitanja o vjeri i moralci u 42 poglavlja. Djelo je namienjeno mladeži i puku, pa ga mi ovom zgodom najusrdnije preporučujemo kao i prije napomenuto djelo o Isusu Kristu. Obje su knjige pisane razumljivo i pravilno, te pokazuju pomnju sastavljača.

Vriedni kanonik vrhbosanski *Dr. Andrija Jagatić*, hrvatski književnik, poznat sa svojih predjašnjih liepih radnja, objelodanio je oveće djelo »*Putne crte iz svete zemlje*« o trošku sarajevskoga kaptola. Djelo je štampano na dobrom papiru, urešeno je tlorisima i slikama (35 na broj), imade 328 stranica, a stoji

1 for. 80 novč. To je prvienac svoje vrsti, a ne sumnjamo, da će naći mnogo čitatelja, jer jamačno nema kršćanina, koga ne bi zanimalo posvećeno mjesto, na kojem je Spasitelj živio i umro. Pisac je vještim perom opisao svoje doživljaje na putu i upotrebio ponajbolja vrela, da dopuni autopsiju, kad govori o svetoj zemlji. Pisac je krenuo iz Sarajeva preko Zagreba na Rieku, opisuje nam put do Aleksandrije, zatim nastavlja svoje putovanje u Palestinu, gdje najobilatije opisuje sve znamenitosti svetih mjesta s njihovom povješću; vraća se u zavičaj preko Carigrada, Bugarske i Srbije. Djelo se samo sobom preporučuje.

Srbska. *Milan Dj. Milićević* objelodanio je kao 30. knjigu Čupićeve zadužbine djelo, kojemu je nadpis »*Knez Miloš u pričama*«. Knjiga obseže 310 str., a ciena joj je 2 dinara. O Milošu se mnogo priča, pa je Milićević dug niz godina pribirao razne priče, koje je u ovoj knjizi porazdielio u 10 poglavlja. Vriednost je ovih priča ujamčena ponajviše tim, što ih je sabirač čuo od lica, koja su bila blizu pokojnomu knezu. Ima u svemu preko dvjesta priča.

Umjetnost.

Salonski koncerat narodnoga zemaljskog glazbenog zavoda. 23. listopada o. g. priredio je glazbeni zavod svojim članovima prvi koncerat, koji su izvodili novi profesori toga preustrojenoga zavoda. Kako su ovi tek prvi put u Zagrebu igrali, to zagrebačka umjetnička publika nije propustila prilike, pa je ovaj koncerat u najobilnijem broju posjetila. Odmah u prvoj točki pokazao nam se novi prof. g. Josip Karbulka kao umjetnik na guslama. »Sonata za glasovir i gusle« od Rubinsteina jest kompozicija, u kojoj je skladatelj dao glavnu ulogu glasoviru, a izvodila ju je nova profesorica gdja. Anka Barbot-Krežma s osobitom vještinom i vrlo dubokim shvaćanjem. Gdja. prof. Barbot-Krežma poznata je umjetnica i izvan medja naše domovine i njezine svestrane vrline na glasoviru više su puta cijenjene i priznane. Sporedna je uloga violine, koju je izvodio prof. J. Karbulka. Ali već ovdje, a po gotovo u svojoj drugoj solo-pieći »Polonezi (II.) za gusle i glasovir« od Wieniawskoga, pokazao je g. Karbulka neobičnu vještinu na svom instrumentu. Karbulka je muzikalno vrlo naobražen, pa odatle njegovo vanredno vještačko muzikalno shvaćanje. Guslama gospodari kao rijetko koji guslač; svakomu je palo u oči, kako lako i elegantno vodi lučac. Ton mu je krepak, pun i sladak, igra neobično čisto, staccato mu je prirodjeno, tehnika zaokružena. Umjetničku dušu odaje osobito vješto upotrebljavanje položaja na pojedinim žicama; on ne će *e f* igrati na a-žici, dok ne nalazi razloga u karakteru motiva ili kompozicije, već te note igra na d-žici, te tim ne mijenja boju tona bez potrebe. U interpretaciji je individualan, samostalan, ne kopira drugih umjetnika; to je osobito pokazao u »Uspavanki« od Nešvere, koju je dodao na silno odobravanje »Polonezi«. Ovom pieçom upravo je zanio cijelo općinstvo. Karbulka interpretira vrlo krasno ovu kompoziciju i, što ga pred velikim umjetnicima odlikuje, nimalo ne ekstemporira nego vazda jednakim tempom pogadja ideju i karakter uspavanke. Sve ove liepe sposobnosti čine Karbulku umjetnikom, koji je na diku i ponos našemu mladomu konzervatoriju. Gosp. prof. Hinko Geiger osvojio je sve slušatelje svojom vještinom na violoncelu; izvodio je fantaziju »Souvenir de Spaa« od Servais-a i »Airs Baskyrs« od Piatti-a uz pratnju glasovira. Geiger je razvijao tehničku vještinu i sigurnost, kakovu u Zagrebu gotovo još nijesmo čuli. Tko poznaje poteškoće toga instrumenta, taj će se Geigeru, premda vrlo mladomu, kao vanredno darovitomu umjetniku klanjati. Glasovi, što ih svojemu nastroju izmamljuje, puni su, milozvučni i neobično zvonki; svakoga je zadivio čistim i jasnim flagioletima; imponirao je pasažama u oktavama i drugim mnogim poteškoćama, što ih je imao savladati. Osobito krasno odigrao je »Nocturnu« od Popera, koju je dodao prvoj svojoj točki. Možebiti nije bio baš sretan izbor druge njegove pieçe, ali to ne smeta nimalo, i mi moramo vrline g. Geigera u najvećem obsegu priznavati, a zavodu možemo samo čestitati na ovakovoj akviziciji. Kao 5. točka koncerta igrao se »Quintet« za glasovir, dvije violine, violu i violoncelo od našega vrloga glazbenika, prof. A. Stöckla. Ova se je kompozicija igrala sada prvi put u Zagrebu. Za njezinu vrijednost jamči nam već to, što je bila u svoje doba u Beču odlikovana i nagradjena. Neumjestna je čednost našega svestrano u glazbi naobraženog glazbenika Stöckla, koji svoje proizvode u svom ormaru sakriva, pa ih samo najpouzdanijim prijateljima pokazuje. Na silno nagovaranje dao se je sklonuti, te je dopustio, da se u Zagrebu jednom izvodi taj »Quintuor«. Radnja se drži strogo stila u kvartetima. Ona se dijeli na četiri stavka: a) Grave-Allegro donosi odmah u početku glavni motiv, koji se u allegru izvodi u podvostručenom tempu; tomu se motivu pridružuje drugi, koji je sa prvim vezan i tako proveden. b) »Andante« skroz je lirskoga karaktera. c) U »Scherzu« opažaju se, osobito u triu, slavenski motivi. d) »Finale« je vanredno dobro promišljena radnja, a kontrapunktički je baš uzorna. Žalimo, što ovaj kvintet još nije tiskom izdan. Sudjelovali su kod izvodjenja osim gg. prof. Karbulke (1. violina) i Geigera (violoncelo) još g. prof. Moser (2. violina) i prof. Stöckl (viola). Glasovirnu pratnju primila je kod svih pet točaka koncerta gdja. profesorica Barbot-Krežma, čijoj ustrajnosti i volji se svatko diviti mora. Ovako se naš preustrojeni narodni zem. glazbeni zavod prvi put predstavio u Zagrebu po svojim vrsnim novim profesorima. Utisak, što ga je primilo naše općinstvo, neobično je povoljan, i mi sa usrdnim veseljem čestitamo svijestnoj i uzornoj upravi toga zavoda, koja se toliko trudi i nastoji oko napretka njegova. Pouzdano se nadamo, da će uz ovakve sile zavod bujno procvasti i biti domovini na diku i korist. *F.*

Svaštice.

Sitne književne viesti. U Trstu je izišla pripoviedka slovenačkog pisca Levstika »*Martin Krpan*« u ruskom prievodu M. Hostnika, a preštampana je iz pomno uredjivanoga lista »Slovanski Svet«, koji izilazi u Trstu pod vrstnim uredničtvom Frana Podgornika. Namjera je prevodiočeva, da se ta pripoviedka u ruskom ruhu razširi medju Slovencima, a dobro će doći i Hrvatima, koji već umiju ili se uče ruskomu jeziku. Dobar je i izbor prevodiočev, jer ova pripoviedka pripada medju važnija beletristična djela u književnosti naše braće Slovenaca. Pojedini otisak stoji samo 18 novč.

Dvie razprave hrvatskog učenjaka. Primili smo učenu razpravu mladoga hrvatskog arheologa dr. *Luke Jelića*: „*Das Coemeterium von Manastirine zu Salona und der dortige Sarkophag des Guten Hirten*“, Roma 1891. (66 stranica.) To je iztisak iz »rimskoga kvartalnika za kršćansku arheologiju«. Ovo velikom pomnjom izradjeno djelo ukrašeno je svjetlotiskarskim slikama (na broj 7), a može se držati češću oveće radnje „*Salona christiana*“, koju će doskora objelodaniti odlični upravitelj spljetske gimnazije *Fr. Bulić* zajedno sa svojim nećakom dr. Lukom Jelićem. Ova će radnja izaći u Beču, kamo se iz Rima za neko vrieme preselio dr. L. Jelić.

Od istoga smo mladoga pisca primili zanimljivu razpravicu »L' évangélisation de l'Amérique avant Christophe Colomb«. (Paris, Picard 1891. 15 str.)

Dr. Mikroskop. — Gospoda Golovljevi. — Jubilarna izložba hrvatsko-slavonskoga gospodarskog družtva u godini 1891. — Macbeth. — Nova rasprava o Jurju Križaniću. — Listak.

Uredjuje **J. Pasarić.** Vlastničtvo i tisak **Dioničke tiskare.**

VIENAC
ZABAVI I POUCI.
U Zagrebu 7. studenoga 1891.
Br. 45. Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena poštom i domaćim u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. God. XXIII.

Dubrovačke priče.

Piše **Kristijana Solvejgs.**

I.
Vrijes.

Na hridi niče mali vrijes. Tek što poniknu, pade mu glavica u kraj od hridi, jer ga bješe zablještilo veliko svjetlo i omamila buka morskih valova. Ali je svjetlo bacalo na nj svoje vruće trakove i ovi mu opet dadoše snage, da podigne pomalo glavicu i da zaviri poviše hridi, dalje pred sebe.

— Dobro jutro, ružičasta glavice! — šaptalo je more, koje se je upravo hridi doticalo i polako je obljevalo. — Gle, kada si amo došla i odakle?

— Iz hridi! — šapne vrijesak, ali glas mu je bio slabašan, a samo su u čudu gledale njegove smedje oči usred ružičastih lica na onaj val, što mu je govorio i što je bio tako velik i širok, da je dosezao onamo dolje sve do nekoga svijetlog modrog kraja.

— To je moje čedo! — promrmlja hrid mjesto njega. — A to, — reče ona kratko vrijesu, — to je more, koje se sa mnom od vajkada razgovara i kara; ono modro i svijetlo tamo na kraju jest nebo, a poviše tebe je opet nebo i sa njega sijeva sunce, što te grije.

Hrid umukne, a vrijesak zaspi. Bio se umorio, a i bio je mnogo naučio u jednom danu.

— Ti mi nijesi rekla, da u noći sijevaju mjesec i zvijezde, — reče vrijes nekoga dana hridi.

— Što ti je to stalo! — odsiječe mu hrid. U noći valja da počivaš i da se ne budiš. Ko ti ovake bajke priča? Uživaj sunce i dan; ovo ti daje snage, da uzrasteš, da ojačaš, da me pokriješ; a kad si me jednom svu pokrio, tad se više nemam s tobom šaliti i nemam te ništa da te naučim, tad si star.

Ali u noći, kad je hrid spavala i more mirovalo, vjetrić uspiri tajno okolo vrijesa, kako je i prije činio, te ovaj rastvori opet svoje male oči.

— Bože moj! kako je nebo visoko i duboko! — usklikne on u sebi, jer se bješe zagledao u nebo onako, kako se je probudio.

— More drijema, hrid počiva, a zvijezde govore, — pjevao je vjetrić tresući vrijesom i njegovim sitnim lišćem.

— Zvijezde . . . . — opetova vrijes.

Koliko ih je bilo. I velikih i malih . . . . trakovi su im se pleli jedan s drugim i padali dolje, dolje niz nebo upravo u more. Kako su drhtali poviše mirnoga vala, koji ih je prekidao i igrao se s njima, nosio ih dalje, pak ih puštao usred pučine, stvarajući neka čudna i čarobna slova . . . . Eno se ondje veliki jedan trak ljuljao poviše maloga vala; bješe kao srebreni široki lanac, koji ga je htio uloviti; ali vao izmače, lanac se raširi, a mjesto njega se stvori crna tačka pučine morske; . . . iz daleka se čuo pljesak vala na kamenu. Vrijes se strese. Kako je crno i tamno ono dno mora, — zvijezdin ga trak ne može rasvijetliti... dah mu stane.

— Slušaj, — reče slabašno vjetru, ja ne ću dolje, ne ću! Hrid hoće da je pokrijem, da sidjem do mora, a kad tamo dodjem, bit ću ispod nje, ti me ne ćeš milovati i ne ću vidjeti ni ovoga neba, ni ovih zvijezda. Daj, pomozi, da se uspnem. —

— Kamo, mali cvijete? — upita vjetar.

— Povrh ovih starih hridi, koje su nada mnom — daleko gore!

— Dokle?

— Ja to ne znam, — reče vrijes i prigne glavu.

Vjetar je ljubio slobodu i nasmijao se, — a i bilo mu je milo najediti osornu hrid.

— Slušaj, — reče mu, — ti muči i ne pitaj je ništa više. Kad se probudiš, gledaj uvijek sa strane, odakle izlazi sunce, tamo iza one velike gore, koje sad ne vidiš, ali ćeš je jednom vidjeti. Gledaj onamo i stavljaj polako nožice jednu za drugom, a ja ću ti pomoći i okretati s one strane, . . . ali sad miruj i spavaj . . . .

— Nezahvalnost svjetska! — promrmlja hrid. — Eto, ostavlja me moje čedo, penje se na goru.

Onaj dan hrid ne progovori ni moru ni vjetru, ni susjedama; samo bi se iznenada potresla i tada bi se koji kamećak skoturao niz nju u more. A vrijes se držćući penjao i krio gledajući u mlado sunce i ostavljajući za sobom sve dublji i jači korijen . . . .

* * *

Iza Žarkovice se diglo sunce, a more probudilo kao dijete. Baca sa sebe svijetli plašt noćne magle i ljubi se s vjetrom, rastežući se pod njegovim poljupcima na dugo i široko, na blizu i daleko, u modrijem tankijem pjegama. Svud počinje onaj polaki prijelaz sjene i svjetla, koji daje novi lik svakoj stvari i svakome cvijetu. Stajaše kućica od kamena na hridi, a hrid na moru. Njezini su mali prozori tamo zjali u tome polujutrnjem svjetlu na zelenoga druga, koji je bučio ispod nje u svakome otvoru hridi, šuljao se u njezine pukotine, gdje se kriju spuži i raci, pak izlazio igrajući se s kojom školjkom ili samo s pijeskom, što bi oteo hridi. Sa terase od kamena, koja je počivala na hridi pred kućom, spuštale se žute i iskrivljene stepenice na desnu sve do dna — — — do samoga mora, koje je stvaralo malo pristanište blizu kuće. Bila je to na pô špilja, na pô luka; na dnu mu se svijetlilo bijelo kamenje i ljuljala morska trava, a ispod crvenkaste hridi, koja se sterala poviše njega, kao paomin list, svjetlucalo se dno u sumraku i činilo se studeno i duboko, ma da je bilo plitko.

Bjaše mirno ljetno jutro, a na jedanput mali valovi udare o hrid. Začuje se pljusak vesala, ladjica se ukaza na ulazu luke i s jednijem se udarcem vesala približi prvoj stepenici. Na jedan ispruženi kamen baci čovjek s ladje konopac, priveže ga i u isti čas skoči iz ladje na dvor.

— Dodijale ste! — reče jedito, uzlazeći i noseći u mreži nekoliko riba. Baci ih s mrežom na terasu blizu studenca. Ne podje u kuću, nego se počne iza nje lijeno uspinjati bašticom, koja se strmo dizala sve do puta; a bješe to razmak od više stotina širokijeh koračaja. U crvenkastoj su joj zemlji rasle masline i mendulje. Imedju njih se vijugao uzak putić kao lanac, kojega se opet hvatala medja od kamena sa strane brijega i puta, a s druge se moglo saći niz bašticu ravno do mora. Uz put su rasli amo tamo cijeli nizovi cvijeća; bilo je to obično cvijeće, koje se u našijem baštama sadi, da blaži oko i da ga njeguje koja kaplja vode, a drugo kako Bog hoće. Čovjek se koji put ustavljao, prekidao kojega žutoga ili crvenoga kralja, i odrubio koju bijelu zvjezdicu, koja se počinjala sušiti, pak je hodio naprijed odmjereno i polako. Stane ispred niskijeh vrata šupljega drva i nasloni se na medju glatkoga kamena, koja se sterala s obiju strana vrata, a dijelila put od baštine. Nasloni sa na nju s laktima i pogleda na desno put Zupe. Rekao bi, da su mu oči potamnjele, ali da nije od širokoga klobuka? — S puta se Ploča dizao koji oblačić praha, kad bi ga krenula noga kojega župljanina, što ide u grad, ili župke, koja nosi na glavi košaru. Mogao bi pogoditi, da su u njoj smokve, ubrate s duba ono isto jutro, s onom kapljicom smole na dnu, slatke kao med, a svijetle kao suza, ili mlijeko s glasovitijem dubrovačkijem skorupom. Ali se još malo noga valjalo po prahu. Jedva su traci sunčani provirivali i još je blizu Žarkovice drijemao Srdj u modrosivoj sjeni mladoga jutra. — U kući se, koja je bila preko puta, otvoriše prozori pa se ukaže žena s mahramom na vratu, na pola opletena, držeći u ruci krpu od praha. Istrese je.

— Ala ste uranili, kapetane Ivo! — reče, ugledavši čovjeka naslonjena na medji. Nijeste li na ribanju?

— Ne govorite, gospo Pavle, uhitio sam nekoliko ludijeh srdjela, pak sam mrežu bacio i došao ovamo . . . Znate li, hoće li ona u grad? — upita tiše pokazujući glavom na put Zupe.

— Ha, ha! to su mi ribari! — nasmije se Pavle. — Ma baš vam ne znam Onomadne sam je susrela, svedj je ista, rekla mi je, da će poći na zavjet.

— Gospa ne vraća ljudi iz Amerike, kako se misli. Već ima šest godina, što ne piše.

— E, pa što vi znate? — odsiječe mu Pavle.

— Što? Kao da i ja nijesam bio u Americi i da se nijesam mučio, da se iskopam i dočepam Evrope. Pa sam i došao, ali pisati bih bio svedj mogao, da sam htio, — nadoda tiho i desni mu se brk spusti na usnu, da skrije neki gorki posmjeh.

— Pa na koncu konca, što ćete, gosparu Ivo? Vjerno je ženino srce tvrdje od suhoga zlata. Ribajte i ne mučite se zaludu, vjerujte mi!

— Gospo Pavle, mogu li doći u vas na crnu kafu do po ure? Imao bih vas nešto moliti

— Dodjite samo. — E, dobro jutro, Mare! — poviče ona gotovo, ugledavši ženu, što no je s malom na put silazila.

Ivo se zacrveni, koliko se je mogla zacrveniti njegova žuta put, i naglo uzmače za maslinu blizu medje.

— U Gospu ćeš, je li?

— Jest, Pavle! — odgovori žena umornim glasom i mahne joj s kralješem, što je držala izmedju objeruke.

— Bog te uslišao, jadnice! — reče joj Pavle.

Uzdah joj se ozove i žena prodje mimo kuću. Bila je obučena na konavosku i ona i mala od kakvijeh deset godina. Bijela ju je čista suknja usko omatala i puštala, da samo provire bosé noge, kako je imalo biti po zavjetu. Crni je pâs s utkanijem žutijem prugama stješnjavao vitki i malo pretanki struk, a s prijeda se spuštala do dna

suknje bijela pregača sva nagibljena šarenijem tkalom na dnu, tkanijem u bojama, što ih naš narod iz cvijeća i dúge vadi. Bijela je platnena košulja imala na rukavima, na prsima i na oburlici vez, pravu ljepotu, što ju vješte konavočine ruke s ponosom izradjuju. Njihova se mašta igra po platnu s iglicom udjevenom svilom i vunom, pak upleće po njemu tužne i vesele pripovijesti, stvarajući likove pune sklada i umijeća. Vez je pjesma njihova, što govori nijemo o modrome nebu, o mrči i paomi, u kojoj je nikla i koja je ljepša od bogate ječerme, od crnoga sukna, urešene zlatom, bačene poviše košulje preko prsa i ramena. Na oburlici su sjala zlatna puca izmedju svilenijeh gajtana, a na pasu visio srebrni lanac, što je krio britvicu od srebra izmedju njega i košulje. Bijeli se obručić micao na glavi poput lista kod svakoga koraka i daha vjetra; bio je tanak, vas nagibljen, ispružen toliko, da je zatvarao glavu kao u školjci.

Svako, ko je vidio Maru Perovu, govorio bi: što je lijepa! — i svako je imao pravo; a što je imalo biti pred koju godinu, kad još nijesu imale oči crni rub muke okolo sebe, a stas ne bješe otančao kao vreteno! Ali sa svijem tijem nije bilo lica njezinu ravna Usta su bila puna, upravo urezana izmedju oblijeh lica, nos tanak, malo zavinut, kao na rimskijem medaljama, oči i modre i zelene s dugijem trepavicama, što su ih kadšto činile crnima, osobito kad bi se obručić prignuo i na lice sjenu bacao. Obrve se gotovo združavahu usred čela, bile su guste, ozbiljne kao njezin hod, s kojijem je skladno lepršala i suknja i ubručić i kralješ izmedju ruku. Mala je imala biti slika očeva, tamne puti i crnijeh očiju, odjevena kao majka, samo je nosila na glavi crvenu kapicu. I ona je valjala bose nožice po prahu sve do vrata od Ploča, odakle sidjoše na glatki Stradun, glavnu ulicu Dubrovnika. Ali domala se počeše uspinjati ispod murava uz Pile na tvrdi put, posut amo tamo kamenjem, po kojemu neprekidno lete iz Dubrovnika u Gruž i natrag istrošene kočije s mršavijem i brzijem konjima, što ih vode kočijaši s fesom na glavi, neki tip dubrovački ponapose. Paome i leandri izmijeniše murve. U vrtovima, što se nižu ispred kuća Pila s obiju strana puta, jedva je drhtalo pod vjetrićem, što no još nekako hladi u prvijem časovima dana, široko paomino lišće i ružičasto cvijeće leandrovo.

Mare nije gledala ni na paome ni na leandre, ni na ruže kraj puta. Usne su joj šaptale molitvu, zrna kralješeva su se nizala, a korak ju brzo nosio uza sve strmiji put.

Ona nije ni vidjela na jedanput, kako se široko more nepregledno sve do Italije raskrililo pred njom, igrajući s maglom i sa suncem, kako su se goli rt Danača i zelena Boškovićeva glavica kupali u svjetlu i čavrljali s morem, s pinjima i čempresima, kako bi se po koja lastavica spuštala s hridi put mora tiho i meko — pak bi se hitro vratila put kraja, penjući se po kristalnom vazduhu, što je čarobno lebdio nad morem, nad zemljom i nad ljudima — — —. Ona osjeti, da prolazi kraj neke velike i zamamne slike, koju bi htjela od sebe otisnuti, jer je boli — a koju još uvijek ljubi — — i u taj čas prigne bolno glavu, da joj ubručić sakrije ljepotu Boninova, pohiti naprijed — a oči joj bjehu upravo crne. —

— — — — — — — — — — — — — — — —

— Pomozi mi još! — govorio ono isto jutro vrijes vjetru. Sad sam došao do medje i vidim onu goru, iza koje izlazi sunce.

— A sada što bi htio? — upita ga vjetar, smijući se

— Vidiš, — reče vrijes, — ovdje sam naslonjen na kamen, to mi steže dah. Htio bih, da me prebaciš poviše kamena, da vidim, što je ona tréska, koju čujem vas dan i koji put u noći s one druge strane.

— Ti si još mlad i ne znaš, što hoćeš. Za ovom je medjom put, a na ovom ćeš vidjeti ljude.

— Ljude?

— Da, ljude, koje ja koji put bacam sa visina u vrtlogi u more (vrijes se uzježi) i igram se s njima silovito, dok ne potonu. Drugi put im hladim oznojeno čelo i ljubim njihove modre i crne oči, kako mi se prohtije, pak činim, da im se more smije i paome zaigraju.

— To mi je milije, i ja bih to htio činiti! — reče vrijes, dišući mirnije. Bio se iz početka prepao, a imao je dobro srce.

— Hm! — kaza vjetar, — to oni vazda ne zaslužuju.

— Zašto?

— Jer znadu biti okrutni, jer često muče slabije od sebe. Ljudsko srce ne poznaje vazda milosrdja. Ali mene ne mogu svladati, ja sam jači.

— Da, ti si doista jak, — reče vrijes vjetru. — Bez tebe kako bih se bio amo pripeo? Ali . . . daj sada, da pogledam s one strane . . . — zamoli opet vrijes.

— Mali ludi cvijete! — kaza vjetar i dune.

Vrijesova se glavica pridigne na žilavoj stabljici sa zelenijem lističima, što je bila pripeta uz kamenito tlo, a vukla se sve od dna hridi, na kojoj je već bila tvrda i debela. Vjetar odlijepi kraj stabljike s lišćem i prebaci vrijes na kamen na medji Boninova.

— Ah! — šapne ovaj . . . A u to se ukaza mala ljudska ruka, koja ga ugrabi i ubere.

Vjetar zadune smijući se kao stari čovjek i proleti dalje . . .

— Mamice, evo lijepoga vrijesa! — kaza Mari mala Konavočica i pokaza ružičasti cvijet sa smedjim očima, što ga bješe onaj čas ubrala.

Majka ne odgovori, a mala ga zatakne za pas.

— To su dakle ljudi! — reče vrijes dršćući. Bio je jake naravi i oćuti, da mu rana zacjeljuje na mjestu, gdje je bio otkinut. Nasloni se na pas i osjeti toplinu nalik suncu, pa se osovi i pogleda okolo sebe . . . Oko mu zape o Maru, koja je hodila šapćući blizu djeteta i zagleda se u njene tamne oči.

*

— To su ljudske zvijezde! — pomisli on i pričini mu se, da drijema i vidi zvijezde, koje poviše njega u noći sijevaju. — Iz Marinijeh se očiju spustiše dvije suze i zablijesnuše, pak padoše niz pregaču u prah. — Bože moj! Samo da se ne skoturaju u more, — zavapi on.

— Ali ne, ostadoše! — ono su samo njihovi traci — ili je ono biser morski? — a u to vrijes osjeti, da se prsi malene dižu i spuštaju, da mu biva vruće uz pas. I poviše njega upravo kanu nova suza . . . Bila je suza djeteta. Nešto ga tad zaboli i probode. — Ne plači, molim te! protepa on djetetu i željno popije onu vruću rosu, što na nj pade . . . Bio je u taj čas razumio ljudsko srce i zaboravio, da ga bješe ista ruka otrgnula.

I spustiše se niz put Gospe od Milosrdja. Bio je težak put za bose noge. Vrijes se naslonio uz dijete i slušao kucaje srca. Pred njime su brzo iščezavali rtovi i zelene glavice, daleko mu se činilo da je ona stara hrid, na kojoj bješe niknuo i bješe tako malen i slabašan. Uhvati ga neki sanjavi mir. — Tik-tak-tik-tak, — kucalo je srce Konavočice, a u Marinim je očima sijevala duga... Vjetar se prevario, — govorio vrijes. — Meni su ljudi miliji od stare hridi. Hrid ne kuca ovako i ne grije. — Kako su se zlatili u dolini Gospinoj vrhunci dviju Petaka i gorice Svetoga Vlaha; zelenilo se pinja činilo smaragdovo, bistro i prozirno, pak se odražavalo na Marinu licu, niz koje su sve to češće suze kapale. — Ali reci mi, zašto plačeš? — poviče tada vrijes, i bolno i najedjeno, jer je bio izvjedljiv i mlad, — a u to umukne. Tmina i hlad ga uhvate. Pričini mu se, da je u nekoj špilji i da tone u more . . . A Mare je s malom stupala polako po crkvi Gospe od Milosrdja i kleknula pred žrtvenik.

— Gospo draga! — govorila Mare sklopljenim rukama i tako, da je vrijes mogao čuti, — evo me u tebe, da mi pomogneš u mojoj nevolji. Pošao mi je muž u Ameriku pred šest godina. Pošao, da dobiva i da bolje hrani ženu i dijete. Pisao malo, pak nimalo. Evo pet godišta, što mi se ne javlja. Moj Pero je li živ, je li na dnu mora? O Gospo slatka, daj, da mi se vrati . . . eto me progoni i zakidiva čovjek iz grada . . . zloća mu se vidi u oku, i srsi me prolaze, kad me sretne, daj, da me ta napast mine. I ti poznaješ, Gospo, moju kućicu na Konavlima. Rodi se u njoj i djed i muž, znaš, da gleda na more, a u baštini ima kozicu i pet šest maslina, malo kupusa i smokava. — Rekao mi je Pero, da je čuvam kao oko u glavi, a samo, ako se ne vrati, da je založim. Jedva imam kruha, . . . založila sam je kumu vjenčanomu . . . a sad ne mogu da mu rok platim, i on mi pita dinar, govori, da je i njemu potreba . . . što da činim, Gospo draga? Vaj! Zašto se ne bih u tebe uzdala, kad vidim okolo sebe sliku na slici, gdje si se blago prikazala ljudima, što su tonuli usred valova, na koje je strijela padala i pod kojima se brod razbijao? Daj mi, Gospo, Pera moga; doći ću u tebe bosa s djetetom i s njime, dat ću ti sve, što imam dražega i boljega, i da svijeća gori pred tobom za punijeh mjesec dana! — Plač je prekine. — Vrati ćaću moga! — moljaše djevojčica, dižući ruke put mlade Gospe s kolajnom zlatnom — i u to trgne za pas, a vrijes pade na noge žrtveniku.

— Podjoše! — reče vrijes kao u snu pružen na šarenome sagu. Koliko je bio proživio u malo časova! A sad se na jedanput našao sam, u nekoj čudnoj špilji, daleko od mora i od hridi, izmedju svijeća, kakve su na večer po moru na crnijem čamcima, pred drugijem ljudskijem licem, nepomičnijem, na kojemu sja biser poput Marinijeh suza. I on se zagleda u Gospu.

— Gospo draga! — reče na jedanput, a ne opazi, da je progovorio kao Mare. Tad se smete — nije znao dalje, čežnja ga uhvati. Pričini mu se, da čuje kucati Konavočino srce. — Ne, to je vjetar. — Nešto se spusti po njegovu lišću, — bila je jedna stara suza — Znam, što ti je, samo ne plači! — progovori on, jer mu se činilo, da ga Mare čuje. I nadje se kao u magli. — Ah, samo da se on vrati! — pak umukne, ispruži se sasvijem i zaspi od umornosti usred prazne crkve.

(Nastavit će se.)

Gospoda Golovljevi.

Roman M. E. Saltykova Ščedrina, s ruskoga preveo Stjepan Lukić.

(Nastavak.)

Poslaše po popa, no prije nego je došao, Evpraksejuška je već u mukama rodila. Porfirij je Vladimirić mogao naslutiti po bježanju i lupanju s vratima, da se je dogodilo nešto odlučno. I zbilja, za nekoliko se časaka čuše u trijemu brzi koraci, a odmah zatim uleti u kabinet Uljituška, držeći u rukama stvorašce, uvijeno u platno.

— Evo! Pogledajte! — reče svečanim glasom, primičući dijete k samomu licu Porfirija Vladimirića.

Juduška se na čas smuti; tijelo mu se maknu naprijed i u očima njegovim sijevnu nekaka iskra. No to bješe samo na časak, jer je odmah zatim s ogavnošću otkrenuo svoje lice od djeteta i objema rukama zamahao na stranu.

— Ne, ne! Ja se bojim njih . . . ne volim! Odilazi, odilazi! — mucaše on, izražujući cijelim svojim licem silnu odurnost.

— Barem da zapitate: je li dječak ili djevojka! — opominjaše ga Uljituška.

— Ne, ne . . . ne znam za što . . . to se mene ništa

ne tiče! To su vaši poslovi, a ja ne znam . . . Ništa ne znam i ne trebam da znam . . . Idi od mene za ime Božje, idi! . . .

Opet kao san, i opet sotona . . .

Uljituška se prepade.

— A ja ću vam ga baciti na divan . . . pa ga tetošite! — zagrozi se ona.

No Juduška ne bješe takav čovjek, kojega si mogao zaplašiti. Kad je Uljituška izgovarala svoju grožnju, on se je već okrenuo licem k ikonama i skromno sklapao ruke. Bit će da je molio Boga, neka oprosti svima: i onima, koji ga uvrijediše znalice ili neznalice, i onima, koji riječju, činom ili mišlju, a za sebe zahvalio, što nije — tat, podmitljiv čovjek, preljubnik, i što ga je Bog, po milosti svojoj, učvrstio na stazi pravednika. Što više, i nos mu podrhtavaše od ganuća tako, da je Uljituška, koja ga je motrila, pljunula i otišla.

— Jednog Volodjku Bog uze — drugog dade! — nekako mu najedared sunu u glavu; no odmah zamijeti tu nenadanu igru uma i svijesno promrmlja: — fuj, fuj, fuj!

Dodje i pop, zapjeva i pokadi tamnjanom. Juduška ču, kako crkveni pjevač otegnu: „Zastupnice blaga!“ i samome se prohtjede, te — prihvati s pjevačem. Opet Uljituška doleti, viknu na vratima:

— Nazvaše ga Vladimirom!

Čudnovat sukob ove zgode s nedavnom zabludom misli, kojom se spomenu poginulog Volodjke, ganu Judušku. On razabra u tom Božju volju i, ovaj put više ne pljujući, reče samome sebi:

— Hvala Bogu, jednog Volodjku Bog uze, drugog — dade! Eto, što je Bog! Na jednom mjestu izgubiš, misliš, da ne ćeš naći — al Bog na drugom trostruko nagradi!

Napokon javiše, da je samovar gotov i da pop čeka u blagovaonici. Porfirij se Vladimirić smiri. Otac je Aleksandar zbilja već sjedio u blagovaonici, čekajući Porfirija Vladimirića. Golovljevski pop bijaše čovjek političan, pa nastojaše, da s Juduškom bude što prijazniji; no vrlo je dobro znao, da se u gospodskom dvorcu svake nedjelje i pred velikim svecima cijele noći bdi, a osim se toga svakog prvog mjeseca služi misa zahvalnica, i da sve to donosi dohotka na godinu najmanje sto rubalja. Osim toga je znao, da crkvena zemlja nije bila još pravo izmjerena, i da je Juduška često, vozeći se mimo popovu livadu, rekao: „Ah, lijepe li livade!“ Zato se u prijaznost popovu primješavaše i nešto „straha judejskoga“, koji se odavaše time, što je pop, sastajući se s Porfirijem Vladimirićem, nastojao, da se pokaže dobre i vesele volje, ma da i nije imao za to povoda, i kad si je potonji u razgovoru dozvolio da razvija neka mnijenja o putovima Providnosti, budućeg života i drugo, to je, ne odobravajući ih ravno, ipak vidio u njima ne ruglo ni huljenje Boga, već samo drzovitost, koja je prirodjena plemićkomu staležu.

Kad je Juduška unišao, pop ga brzo blagoslovi i još brže natrag povuče ruku, kao da se je bojao, da će ga krvopija ugristi. Htjede mu čestitati na novorodjenom Vladimiru, no pomisli, kako bi se to u ovim prilikama dojmilo Juduške i odustane.

— Danas je vani magla — poče pop, — po narodnom kazivanju, u kojem se medjutim često i sujevjerje krije, takovo vrijeme naviješta odjugu.

— A možda i zimu; mi slutimo na odjugu — a Bog pošalje zimu! — reče Juduška, živo i gotovo veselo sjedajući k čajnome stolu, kod kojeg je ovaj put služio lakej Prohor.

— To je istina: čovjek često u svojem maštanju želi, da se dovine onomu, što se ne da postići, i nadje puta k onome, što je neprohodno. A toga radi nadje ili povod za pokajanje, ili jad i nevolju za se.

— I zato se i moramo da čuvamo od gatanja i znatiželjnosti, te budimo zadovoljni onime, što Bog pošalje. Pošalje li Bog toplo vrijeme — veselit ćemo se toplu; pošalje li Bog zimu — hvala i za zimu! Dat ćemo bolje naložiti peći, a koji se daju na put, oni će se jače zamotati u bunde — i bit će nam toplo!

— Istina!

— Dandanas mnogi vole u naokolo hodakati: i ovo nije tako, i drugo im se ne svidja, i treće bi valjalo ovako učiniti, a ja sve to ne volim. To je visokoumlje — to je moje mnijenje o tome.

— I to je istina.

— Svi smo ovdje — stranci; ja tako na se gledam! Čaja piti, jesti štogod . . . to nam je dopušteno! Jer nam je Bog dao tijelo i druga uda . . . To nam ne brani ni glavarstvo: jedite, al jezik za zube!

— I opet prava istina! — reče pop i od unutarnjeg zadovoljstva udari o tasu dnom ispražnjene čaše.

— Ja tako mislim, da razum nije dan čovjeku za istraživanje nepoznatoga, već zato, da se čuva od grijeha. Ako ja na priliku osjećam nemoć ili tjeskobu i nevolju i zovem razum u pomoć: pokaži mi put, kako da savladam tu nemoć — tad radim pravilno! Jer u tim prilikama razum može da pruži koristi.

— Al najviše ipak vjera, — malo popravi pop.

— Vjera je — za se, a razum — za se. Vjera pokazuje cijelj, a razum traži — putove. Ovdje pokuca, ondje pokuca . . . Luta, i medju tim nadje štogod korisno. Ima različitih lijekova, lječivih trava, melema — sve to razum otkriva. No treba, da sve bude suglasno s vjerom — na korist, a ne na štetu.

— I protiv toga ne mogu ništa da rečem!

— Čitao sam, oče, neku knjigu, gdje se veli: usluge razuma, ako se slože s vjerom, ne valja prezirati, jer čovjek bez razuma brzo postaje igračkom strasti. I ja tako mislim, da je prvi ljudski grijeh odatle nastao, što je djavao, u obliku zmije, potamnio razum čovječji.

Pop ne odvrati na to ništa, al se uzdrža i od po-

hvale, jer još nije mogao shvatiti, kamo smjera Juduškin govor.

— Često vidimo, da ljudi ne samo padaju u grijeh· već počinjaju i zločine — sve zbog oskudice razuma. Kad čovjek nema razuma, tad leti u gotovu propast. Čovjeku se hoće i naslada i veselja i prijatnosti, a osobito, ako ženski spol... Kako bi se tu očuvao bez razuma.

Juduška umuknu, kao očekujući, što će na to pop reći, no pop se još nije mogao dosjetiti, kamo govor Juduškin smjera, i zato samo hraknu i reče bez svakog promišljanja:

— Imam na dvoru pilića: lete, jate se, trče, ne mogu si nigdje naći mjesta . . .

— I sve za to, što ni ptice, ni zvijeri, ni crvi, nemaju — razuma. Ptica — što je to? Nema boli, ni briga — leti lijepo! Nedavno gledam kroz prozor: vrapci čeprkaju kljunovima po gnoju — i to im je sve! No čovjeku je to malo!

— Ipak u nekim prilikama i sveto pismo pokazuje na ptice nebeske!

— U nekim prilikama — to je istina! U tom slučaju, kad i bez razuma vjera spava — tad valja i ptice oponašati, Bogu se moliti, pjesme pjevati . . .

Porfirij Vladimirić umuknu. Bio je od naravi brbljav i sve mu se meo na jeziku dogadjaj onog dana. No bit će da nije našao načina, kojim bi se mogao lijepo izraziti i razlagati o tom predmetu.

— Pticama ne treba razuma, — napokon reče — jer nemaju mamila i napasti. Ili, bolje da rečem, imaju, al ih nitko za to ne pita. U njih je sve prirodno: nemaju imutka, koji valja nadgledati, nemaju zakonitih brakova, a po tom ni udovanja. Nijesu odgovorne ni pred Bogom, ni pred glavarstvom: njihov je jedini glavar — oroz!

— Oroz, oroz! Istina, on je njihov pravi turski sultan!

— No čovjek si je sve tako uredio, da nema ništa prirodnoga, a zato mu i treba mnogo razuma, da samo ne pane u grijeh i druge ne uvede u napast. Je li tako?

— To je živa istina. I sveto pismo savjetuje, da se iskopa zamamljivo oko.

— Ako se uzme doslovno, no može se, a da se i ne iskopa oko, tako udesiti, da ne zamamljuje. Valja se češće moliti, umirivati tjelesne zloće. Na priliku, ja: i u godinama sam, i ne može se reći, da sam slab i bolestan. Imam i žensku služinčad . . . Al šta mi je za nju! Znam, da čovjek ne može biti bez služinčadi, pa tako i držim. Držim i mušku i žensku — svakaku! Ženska je služinčad u kućanstvu potrebna. Treba ići u podrum, natočiti čaja, pobrinuti se za jelo . . . No, i Bog s njome! Ona radi svoj posao, a ja svoj . . . i tako živimo!

Dok je to Juduška govorio, nastojaše, da gleda popu u oči; pop takodjer nastojaše, da gleda Juduški. No na sreću stajaše med njima svijeća, tako da su do volje mogli gledati jedan na drugoga i vidjeti samo plamen svijeće.

— No pri tom još ovako mislim: ako okreneš u uže odnošaje sa služinčadi — to će ona sigurno početi da zapovijeda u kući. Bit će gada i nereda, prijekora i surovosti: ti riječ, ona — dvije. A ja se toga klonim.

Popu oči zatreptješe: tako je ukočeno gledao Judušku. Osjećajući, da svjetska pristojnost zahtijeva, da subesjednik barem ovda onda uplete koju riječ u opći razgovor, on zaklima glavom i progundja:

— Da, da, . .

— A da uz to još radim, kao drugi . . . kao moj susjed, gospodin Aupetov, na priliku, ili drugi susjed, gospodin Utrobin. . . Zlo i naopako! Kod gospodina se Utrobina neko šest djevojaka mete po dvoru. . . Ja to ne ću. Ja velim ovako: ako mi je Bog uzeo mog angjela čuvara — bit će, da se je tako prohtjelo svetoj njegovoj volji, da budem udovac. Pa ako sam, po Božjoj milosti, udovac, to treba da budem pošten udovac, treba da ne oskvrnem svoje postelje. Je li tako?

— Teško je, gospodine!

— Sam znam, da je teško, ipak ispunjavam. Neko veli: teško je! — al ja velim: što je teže, to je bolje, samo da Bog ojači! Ne mogu svi živjeti ugodno i lagodno — valja se neko potruditi i za Boga! *Ovdje* trpiš — *tamo* dobivaš nagradu. *Ovdje* to se naziva „trudom“, a *tamo* — zove se zaslugom. Ne govorim li pravedno?

— Kud ćete pravednije!

— Isto treba reći i o zaslugama. I one nijesu jednake. Jedna je zasluga — velika, a druga — mala! Kako ti misliš?

— Kako se može! Zasluga je ili velika, ili mala!

— Tako, baš je na moju. Ako čovjek ne govori sramotne i isprazne riječi, drugih ne ocrnjuje, ako uz to nije ogorčio nikoga, nikome ništa uzeo . . . no, i oprezno se čuvao tih mamila i napasti — taj će i imati uvijek mirnu savjest i ništa ga gadna ne će snaći. Pa ako ga tko iza ledja ocrnjuje, to po mome sudu, na tako se ocrnjivanje ne treba ni obazreti. Pljunuti na to — ništa više!

— U ovim slučajevima kršćanski zakoni preporučuju oproštenje.

— No, ili oprostiti! Tako sam uvijek i radio; ako me ko ocrnjuje, ja mu praštam i još se Bogu za nj pomolim! I njemu je dobro, što je molitva za nj dospjela k Bogu, a i meni: pomolio sam se i zaboravio!

— To je istina; ništa tako ne olakšava duše, kao molitva. I brige, i gnjev, i bolest — sve bježi pred njom, kao noćna tama pred suncem!

— No, i hvala Bogu! Uvijek valja tako raditi, da nam se sav život, kao svijeća u svjetiljci, vidi sa svih strana, . . I manje će ocrnjivati, — jer nemaju za što! Što smo mi ovdje sjedili, razgovarali se, besjedili — ko nas može za to osuditi? A sad ajde da se pomolimo, a onda na počinak. A sjutra ćemo opet ustati . . . zar ne, oče?

Juduška ustade i šumno odmaknu svoj stolac za znak, da je razgovor svršen. Pop takodjer ustade i već maknu ruku na blagoslov, no Porfirij Vladimirić, kao osobito veseo ovaj put, uhvati je i stisnu objema svojima.

— Dakle nazvaste ga, oče, Vladimirom? — reče on, žalosno klimajući glavom prama Evpraksejuškinoj sobi.

— U čast svetog i kao apostola štovanog kneza Vladimira, gospodine.

— No, pa slava Bogu! Ona je služavka usrdna, vjerna, al ono, što se tiče razuma — ne tražite. Zato one počinjaju . . . pre—lju—be!

Cio slijedeći dan Porfirij Vladimirić nije izilazio iz sobe, već se molio, da mu Bog prosvijetli pamet. Treći dan izidje k jutarnjemu čaju ne u spavaćoj halji kao obično, već odjeven u svečano odijelo, kako je uvijek radio, kad je kanio da učini što odlučna i važna. Lice mu bijaše blijedo, no odisaše duševnim prosvijetljenjem; na usnicama igraše nježan osmjeh; oči gledahu milo, kao da su svima opraštale; vršak nosa, od silnog moljenja, malo pocrvenio. Šuteći popije svoje tri čaše čaja i izmedju pojedinih gucaja micaše usnicama, sklapaše ruke i gledaše na ikonu, kao da je još, uza svu jučerašnju molitvu, očekivao od nje brze pomoći. Napokon progutnuv zadnji gucaj, pozove Uljitušku i stane pred ikonu, da se još jedared ojači u razgovoru s Bogom i u isti kraj i Uljituški pokaže, da ono, što ima doći odmah za ovim — nije njegovo, već Božje. Uljituška u ostalom, prvim pogledom na lice Juduškino, zapazi, da se u dubini njegove duše nešto krije.

— Evo, i Bogu sam se pomolio! — poče Porfirij Vladimirić, i za znak pokornosti prama njegovoj svetoj volji obori glavu i raširi ruke.

— To je vrlo lijepo! — odgovori Uljituška, no u njezinu glasu zvučaše taka nešumnjiva pronicavost, da je Juduška nevoljko podigao na nju oči.

Ona stajaše pred njim u običnom svom položaju, jednu ruku metnuvši preko grudi, drugom se uprvši u podbradak; no po licu joj sve sjale iskre smijeha. Porfirij Vladimirić malo poklima glavom za znak kršćanskog ukora.

— Je li Bog poslao blagoslova? — nastavi Uljituška, ne smetena kretnjom, kojom ju njezin subjesednik kao opominjaše.

— Uvijek se rugaš! — ne odoli Juduška. — Sto sam puta nastojao, da te prijazno i šaleći se odučim toga, a ti uvijek svoje! Imaš zao jezik . . . zmijski!

— Ne velim ništa, čini mi se . . . Obično je, ako ste se Bogu pomolili, on poslao blagoslova!

— Da, da, „čini mi se!“ A ti ne brbljaj u tutanj sve, što ti se „čini“! Gdjekad umij i šutjeti. Ja tu govorim, a ona — „čini mi se“!

Uljituška samo tapnu nogama mjesto odgovora, kao odajući tom kretnjom, da sve, što joj Porfirij Vladimirić ima reći, odavna — odavna zna dobro i predobro.

— No, slušaj me, — uze Juduška; — molio sam se Bogu i juče i danas, i sve izlazi, da nam valja makar kako smjestiti Volodjku.

— Znam, valja smjestiti! Nije štene — ne ćeš ga baciti u vodu!

— Stoj, čekaj! Daj, da ja kažem... Bijes te odnio. No, ja velim ovako: bilo kako mu drago, samo valja Volodjku smjestiti. Prvo, treba požaliti Evpraksejušku, a drugo i njega treba učiniti čovjekom.

Porfirij Vladimirić pogleda na Uljitušku, vjerojatno očekujući, da će ona s njime poćeretati, no ona se ponašaše prama svemu tome sasvim prosto, što više, i cinički.

— Hoću li ga ja odvesti u odgojilište? — upita gledajući ga uporno.

— Ah — ah! zamuca Juduška; — već si i riješila . . . Ah, Uljitka, Uljitka! Sve to ide kod tebe kao zvrk! A kako ti to znaš; možda ja i ne mislim na odgojilište? Možda sam smislio za Volodjku što drugo?

— I drugo što — i u tom nema ništa rdjava!

— Ja velim: ma da mi je u jednu ruku i žao Volodjke, no, u drugu, ako promislim, — izadje, da ga ne možemo držati kod kuće!

— Dakako! Što će ljudi reći? Reći će: odakle se je u Golovljevskom domu tudji dječak stvorio?

— I to, al još i ovo: kod kuće ne će imati nikakve koristi. Mati je mlada — mazit će ga; ja sam star, a za vjernu službu materinu . . . Ne, ne! Gdje bih ja za prekršaj tukao maloga! Pa ne bih se očuvao ni od ženskih suza, ni od krike! Je l' tako?

— Istina! Dodijat će.

— A ja hoću, da kod nas bude sve dobro i lijepo. Da on, Volodja, s vremenom postane valjan čovjek, i Bogu sluga, i caru — podanik. Ako ga je Bog opredijelio za seljaka, da zna obdjelavati zemlju . . . Kositi, orati, sjeći drva — svega po malo! Ako mu sudbina dosudi drugo zvanje, da zna zanat, da uči . . . Otuda neki postanu i učitelji!

— Iz odgojilišta? Možda i generali!

— Generali ili ne, ipak . . . Možda će Volodja biti kakav znamenit čovjek! A tamo ih izvrsno odgajaju! To ja sâm znam. Posteljice su čiste, dojkinje zdrave, rublje na dječici čisto, sisaljke, peleni . . . Riječju, sve!

— Što bi bolje . . . za nezakonitu djecu!

— Ako i na selo otide kao pitomac — Bog s njime! Priučit će se na rad s malоći, a rad je isto, što i molitva. Mi se, na priliku, molimo na pravi način: stanemo pred ikonu, prekrstimo se, i ako je naša molitva Bogu ugodna, to će nam on dati za nju! A seljak — radi! Gdjeko bi se rada pomolio na pravi način, no jedva može dospjeti u svetac. Bog ipak vidi njegov rad i muku — i daje mu za to, kao i nama, za molitvu. Nije svima dano, da stanuju u palačama i skaču po plesovima, — valja

neko da žive i u kolibici, da ide k materi zemlji i nju njeguje. A sreća — još je baka rekla — što je to? Neko stanuje u palačama, žive u sjaju i bogatstvu, al suze lije kroz zlato, a drugi se zaruje i u slamu, jede krušca s kvasom, no u duši mu je raj! Je l' tako?

— Šta bolje, nego raj u duši!

— Ele, ovako ćemo mi to, golubice, učiniti. Uzmi ti nevaljanca Volodjku, umotaj ga dobro i toplo, pa se odvezi s njim brzo u Moskvu. Spremit ću za vas pokrivenu kibitku, dat ću upregnuti dva konjica, a put je sad gladak i ravan, nema rupa, pa se vozite. Samo pazi, da sve bude u redu. Po mojem, po golovljevski . . . Kako ja volim! Da sisaljka bude čista . . . košuljicâ, ponjavicâ, povojâ, pelenâ, obućice — svega da bude dosta! Traži, zapovjedi! Ako li ne dadu, a ti se meni starome potuži! Kad dodješ u Moskvu — odsjedni u gostioni. Traži tamo samovarčić i čaja! Ah, Volodjka, Volodjka, kaka se to nevolja dogodi! Žao mi se je s tobom rastati, ali nema druge! Sam ćeš poslije uvidjeti korist, sam ćeš zahvaliti!

Juduška raširi malo ruke i zašaputa usnicama za znak, da se zdušno moli. No to ga ne sprečavaše, da koji put ispod oka pogleda na Uljitušku i zapazi ujedljivo trzanje na licu njezinu.

— Što je? Misliš li što godj reći? — upita je.

— Ne. Dakako: zahvalit će, ako nadje svoje dobročinitelje.

— Ah, nesreće nijedna! Zar ćemo ga tamo dati bez cedulje? Uzmi cedulju! Po njoj ćemo ga jedared moći naći! Odhranit će ga tamo i naučiti misliti, a mi ćemo doći s ceduljom: molimo natrag našeg Volodjku nevaljanca! S ceduljom bismo ga ispecali iz dna morskoga . . . zar ne?

No Uljituška ne odgovori ništa na pitanje, samo ujedljivo trzanje na njezinu licu postade još oštrije nego prije. Porfirij Vladimirić ne odoli.

— Ti ujedljivice nijedna! — reče: — djavo sjedi u tebi, vrag . . . fuj! fuj! fuj! No, dobro. Sjutra ćeš, čim svane, uzeti Volodjku i brzo se, da Evpraksejuška ne čuje, seliti s Bogom u Moskvu. Znaš li za odgojilište?

— Zalazila sam, — odgovori Uljituška, kao natucajući nešto iz prošlosti.

— Zalazila — ele onda će ti i ulazi i izlazi morati biti poznati. Pazi, smjesti ga, i lijepo zamoli poglavare — ovako!

Porfirij Vladimirić ustade i nakloni se, taknuv se rukom zemlje.

— Da mu tamo dobro bude! Ne istom kakogodj, već kako valja! Išti cedulju! Ne zaboravi! Sa ceduljom ćemo ga poslije svuda naći! Za trošak ću ti dati dvije banke po dvadeset i pet rubalja. Znam ja, sve znam! I ovamo valja turiti i na drugom mjestu darivati u papiru. . . . Ah, naši grijesi, grijesi! Svi smo ljudi, svi hoćemo slatko i dobro! Evo i naš Volodja? Zar je velik? Nema ga nokat, al gle, koliko već stoji novaca!

Rekav to Juduška, prekrsti se i duboko se nakloni Uljituški, mučaljivo joj preporučujući, da se pobrine za Volodjku nevaljanca. Budućnost obitelji bješe uredjena na vrlo prost način.

Drugo jutro poslije toga razgovora, dok je mlada majka ležala u vrućici, Porfirij Vladimirić stajaše pred prozorom u blagovaonici, šaputaše usnicama i križaše staklo. Iz dvora izilazila kibitka, koja je vozila Volodjku. Eno sad se uspe na brežuljak, dodje do crkve, skrenu na lijevo i nestade je u selu. Juduška napravi zadnji križ i uzdahnu:

— Pop onomadne govorio o odjuzi, — reče samome sebi, — a Bog posla zimu mjesto odjuge. I još te kaku zimu! Tako uvijek biva s nama! Maštamo, gradimo zračne kule, mudrujemo, mislimo, da ćemo nadmudriti i samog Boga — a Bog u jedan tren uništi svu našu nadutost.

IV. — Izumrli.

Agonija Juduškina okrenu tako, da je sredstava za brbljavost, koju je doslije tako rado zlorabio, očevidno počelo nestajati. Oko njega sve opusti: jedni izumriješe, drugi — odoše. Što više, ni Aninjku uza svu jadnu budućnost glumačku, ne zamami golovljevski život. Ostade sama Evpraksejuška, no nezavisno od toga, što je njezin razgovor bio vrlo ograničen, i u njoj se porodi nekakav preokret, koji nije zakasnio da probije van i jedared za uvijek uvjeri Judušku, da su lijepi dani prošli za nj u nepovrat.

Doslije je Evpraksejuška bila bez obrane tako, da ju je Porfirij Vladimirić mogao mučiti bez ikakve opasnosti. Hvala nerazvitosti uma i prirodjenoj tromosti karaktera, ona i nije osjećala tog mučenja. Dok je Juduška ružno govorio, ona mu je gledala u oči i mislila na sasvim drugo. No sad je najedared nešto shvatila, i kao najbliži se rezultat probudjele sposobnosti za shvaćanje pojavi nenadana, još besvjesna, no zla i nepobjediva omraza.

Očevidno je, da se je boravak u Golovljevu pogorjelske gospodarice dosta dojmio Evpraksejuške. Ma da si potonja i nije mogla protumačiti, kake su joj bolove zadali slučajni razgovori s Aninjkom, no u nutarnjosti je osjetila, da se je sasvim prenula. Prije joj nikad nije na um palo, da se upita, zašto Porfirij Vladimirić, čim samo sastane živog čovjeka, odmah ga opleće cijelom mrežom kojekakih riječi, na koje ne možeš ni za što nadovezati razgovora, no od kojih biva čovjeku strašno teško: sad joj postade jasno, da Juduška u strogom smislu ne razgovara, već muči. I sad je počela slušati njegovo beskonačno glagolanje i zbilja u njem razabra samo jedno: da Juduška muči, razljućuje, grize.

— Gospodarica reče, da on i sam ne zna, zašto govori

— mišljaše ona u sebi — ne, to kod njega zloća radi! Zna, koji se čovjek ne može da brani proti njemu, — no i vrti s njime, kako mu se hoće.

U ostalom to su još bile prilike druge ruke. Utjecaj dolaska Aninjkina u Golovljevo najviše se pokaza u tom, što se je probudila u Evpraksejuški svijest njezine mladosti. Doslije je ta svijest nekako u njoj slabo tinjala, no sad se najedared rasplamti. Mnogo shvati od onoga, što prije nije. Evo na priliku: zašto Aninjka nije htjela da ostane u Golovljevu, već odrešito rekla: „strašno je!“ Zašto? — „Ta zato, što je mlada, što joj se hoće živjeti!“ Pa i ona je, Evpraksejuška, takodjer mlada. Da, mlada je! To se samo tako čini, kao da je mladost proživjela — ne, s vremenom će se gdjegodj ona takodjer brzo pokazati! Ona sad zamre, sad opet plane. Mišljaše, da će i s Juduškom biti dobro, no sad . . . „Ah, tromi ovaj stvor, gle, kako se je ponio!“ Kako bi sad lijepo bilo živjeti s drûgom, ali s pravim, s mladim! Zagrlili bi se, mili bi drug stao cjelivati, milovati, govoriti u uho nježne riječi: kako si bijela i draga! „Ah, prokleta aveti! Pa ti me sa svojim starim kostima dražiš i zavadjaš! Gle i pogorjelska gospodarica ima dragana! Sigurno ima! Al ona pokupila skute, pa otišla A ja sjedi ovdje med četiri zida, čekaj, da služim željama staroga čangrizavca! . . .

Dakako, da Evpraksejuška nije najedared odala svoje bune, no kad je već jedanput udarila tim putem, nije se više ustavljala. Tražaše zadjevica, sjećaše se prošlosti i medjutim, kako Juduška nije slutio, da se u njezinoj unutrašnjosti nešta muti, ona se mučaljivo, no svaki čas raspaljivaše do mržnje. S početka se javiše opće tužbe, a onda okrenuše prispodobe kao: „Eno u Mazulini Pelagejuška živi kod gospodina kao gazdarica: sjedi prekrštenih ruku i hoda u svilenoj odjeći. Ne ide ni u obor, ni u podrum — sjedi u svojoj sobi i veze biserom!“ I sve se te pritužbe i prosvjedi svršavahu jednim općim uzdahom:

— Ah, kako mi se je sad protiv tebe, gada, srce raspalilo! Baš raspalilo!

K tome se glavnomu uzroku priključivaše još jedan, koji je osobito bio važan time, što ju je mogao nagnati, da zadje u borbu: uspomene na porod i na nestanak sina Volodjke.

U to vrijeme, kad se je dogodio taj nestanak, Evpraksejuška se držaše prama tome nekako tupo. Porfirij se Vladimirić ograniči time, što joj je javio, da je dao novorodjenče u dobre ruke, a kako bi nju utješio, darova joj novi svileni rubac. Zatim opet okrenu sve po starome. Evpraksejuška se još revnije nego prije baci u vrtlog kućnih sitnarija, kao da je htjela u njima pritajiti neuspjelo svoje materinstvo. No da li je Evpraksejuška u sebi polako gojila materinsko čuvstvo, ili joj je na prosto puhnulo u glavu, samo najedared uskrisi uspomena na Volodjku. I uskrisi baš u taj čas, kad je osjetila, da ima drugi život, koji je sasvim drugačiji od ovog med zidovima golovljevskog doma.

— Gle, što je uradio! — raspaljivaše se; — odnio mi dijete! Kao da je štene utopio u vodi!

Malo je po malo ta misao sasvim savlada. I sama se poda nekoj čudnoj želji, da se opet združi sa sinom, i što ju je silnije spopadala ta želja, to je više i više njena mržnja protiv Porfirija Vladimirića dobivala snage.

— Barem bih sada imala zabave! Volodja! Volodjuška rodjeni moj! Gje si? Bacili te u selo! Ah, vi prokleta gospodo! Djecu šaljete po svijetu, pa ih, kao štenad, bacate u jamu, a za nas niko i ne pita! Radje bih si nožem grlo prerezala, nego da se više njemu, gadu, podam!

Pojavi se mržnja, želja, da se muči, da si ogadi i ojadi život: okrenu najstrašniji od svih ratova — rat zadjevicâ i bockanja. No baš je samo takav rat i mogao da slomi Porfirija Vladimirića.

Jedared za jutarnjim čajem Porfirij Vladimirić bijaše vrlo zle volje. Obično je u to vrijeme bacao iz sebe cijele rpe rječitog gnoja, a Evpraksejuška ga, s čašom čaja u ruci, šuteći slušala, žvačući zubima komadić šećera i ovda onda puhajući. I najedared, istom što je počeo razvijati misao (k čaju bješe ovaj put donesen topao, svjež kruh), da ima različitog kruha: vidljiva, koji mi *jedemo* i time uzdržavamo svoje tijelo, i nevidljiva, duševnog, koji *uživamo* i time si spasavamo dušu, kad Evpraksejuška bez svakog okolišanja prekinu njegovo glagoljanje:

— Vele, da Pelagejuška u Mazulinu dobro žive! — reče ona, okrenuvši se cijelim tijelom prama prozoru i klimajući nogama, koje je premetnula jednu na drugu.

Juduška malo drhtnu od nenadanosti, no za prvi put ne dade toj zgodi nikake osobite važnosti.

— I ako dugo ne jedemo vidljiva hljeba, — nastavi on, — to osjećamo glad tjelesni: ako dulje ne uživamo hljeba duševnog . . .

— Čujte, Pelagejuška dobro žive u Mazulinu! — opet ga prekinu Evpraksejuška i ovaj put ne bez neke namjere.

Porfirij Vladimirić u čudu upilji u nju oči, al ipak se uzdrža od ukora, kao da je naslutio, da će biti nešto rdjava.

— Ako dobro žive — pa, Bog s njome! — kratko odgovori on.

— Njezin gospodin, — nastavi drzovito Evpraksejuška, — ne zadaje joj nikakih jada, ne sili je ni na posao, a odijeva je u svilene oprave.

Uzrujanost je Porfirija Vladimirića rasla. Govori Evpraksejuškini bijahu za nj tako čudnovati, da nije znao, što bi u tom slučaju odvratio.

— I svaki dan ima novu opravu, — kao u snu buncaše Evpraksejuška, — danas jednu, sjutra drugu, a na svetac posebnu. U crkvu se vozi na kočiji s četiri

konja, najprije ona, onda gospodin. Pop, čim zapazi kočiju, počne zvoniti. A onda sjedi u svojoj sobi. Ako gospodin želi, da s njome sprovede vrijeme — primi ga, ako ne to, a ona razgovara s djevojkom ili sobaricom i veze biserom.

— No, pa što je? — brecnu se napokon Porfirij.

— Velim, da je život Pelagejuškin vrlo lijep.

— A tvoj je valjda rdjav? Ah, ah, ah, kako si nezasitna!

Da je Evpraksejuška umuknula ovaj put, — Porfirij bi Vladimirić razlio cijelo more riječi, u kojem bi utonulo sve ludo bockanje, što je sprečavalo pravilni tok njegove brbljavosti.

— Gle, što veli! — strese ona, moj život nije rdjav! U cviliku ne idem, no hvala Bogu! Prošle godine dadoste pet rubalja za dvije cicene oprave . . . strašno se istrošiste!

— A vunenu si odjeću zaboravila? A kome sam nedavno kupio rubac? Ah, ah, ah!

Mjesto odgovora Evpraksejuška se podupre o stol rukom, u kojoj držaše čašu, i ošinu Judušku pogledom, tako punim strašnog prezira, da je Juduški postalo s nenavike mučno.

— A znaš li, kako Bog kazni nezahvalnost? — nekako neodlučno izlanu, nadajući se, da će napomena o Bogu makar nešto opametiti ženu, koja se je uzbunila ne zna se s česa. No Evpraksejuška se time ne smete, već ga prekinu kod prvih riječi.

— Manite se! Što uzalud meljete i Boga spominjete! — reče, — nijesam dijete! Dosta ste vladali i mučili!

Porfirij Vladimirić umuknu. Naljevena čaša čaja stajaše pred njime gotovo ohladnjela, no on baš i ne diraše u nju. Lice mu problijedilo, usnice malo podrhtavale, kao sileći se, da se nasmije, no uzalud.

— To je Anjutkino maslo! Ona te je, zmija, navrkala! — napokon reče, u ostalom i sam za pravo ne znajući, što govori.

— Kakovo maslo?

— Što si tako počela sa mnom razgovarati . . . Ona, ona te je podučila! Niko drugi, nego ona! — uzruja se Porfirij Vladimirić. — Gle, ni za što, ni kroz što, najedared joj se prohtjede svilenih oprava! A znaš li, bestidnice, ko iz vašeg staleža ide u svilenim opravama?

— Recite, pa ću znati.

— Na prosto naj . . . . no, najrazuzdanije — te samo idu!

No to se ne dirnu Evpraksejuške, već drzovito odvrati:

— Ne znam, zašto su razuzdane. Poznato je, da gospoda traže . . . Kad koji gospodin skloni na ljubav jednu od naših sestara . . . no tad ona i žive . . . s njime!

— Ah, ti . . . fuj! fuj! fuj!

Porfirij se Vladimirić zabezeknu od nenadanosti. Gledaše razvaljenim očima na opornu milosrdnicu, i bujica ispraznih riječi kipljaše u njegovim grudima. Prvi put u životu uvidi, da ima slučajeva, gdje ni ispraznim riječima ne možeš ubiti čovjeka.

— No, golubice, vidim, da se danas s tobom ne može divaniti! — reče, ustajući od stola.

— Ni danas, ni sjutra... nikada! Dosta ste vladali! Dosta sam se naslušala; poslušajte sad vi, kake će moje riječi biti!

(Nastavit će se.)

Jalova voda.

Svatko znade, da nejaka djeca, hranjena kravljim mliekom, već prve godine svoga života u velike umiru, dok djeca, koja sišu materino ili u opće žensko mlieko, ostaju u životu; premda dandanas znadu kravlje mlieko tako udesiti, da je slično materinomu. Što je dakle uzrok pomoru djece, kravljim mliekom hranjene, a životu djece majčinom sisom odojene? Materino mlieko je zato tako izvrstna hrana, što djetetu dolazi u usta neposredno iz sise, a da zrak do njega ne dopre, kao što dopire u kravlje mlieko, dok se u otvorenoj posudi nosi, pretače i natače. Odkada je doktor Soxhlet naučio matere, kako im valja postupati s kravljim mliekom, djeca tako hranjena dobro uspievaju.

Što je opet tomu uzrok? U mlieko, koje se drži u otvorenoj posudi, dospieva množina bacila i bakterija, koji ušavši u utrobu zavlače se u najtanje žilice i budući da se vrlo brzo razplodjuju, a čovječjim se sokom hrane: tim ga raztvaraju, a po tom postaju uzrok premnogim bolestim i svakoj gnjiloći Ovo nas je sve naučio situozor (mikroskop); jer su te tvarce tako maljušne, da ih prostim okom i ne naziremo, a kamo li vidimo. A gledajući ih na mikroskop, jasno razabiramo, da su te tvarce žive, jer se razplodjuju i to obično prepolavljanjem, to će reći, bacil postaje po sredini sve tanji i napokon se sasvim razpolovi, pak eto ti dva bacila, koji se isto tako razplodjuju. Nesreća je, što su ti bacili tako maljušni, da ih prostim okom i ne možemo razabrati. Kako ćeš bacila vidjeti, kad je on tako malen, da ih ide na 1 milimetar (-) i više od 500 stotina! Bacili su dakle sitniji od praške, jer ovu nazireš osobito, kad dopre u pojedinu sunčanu zraku. Nego budući da ima malo ljudi, koji se bave mikroskopom, zato ih ima malo, koji to sve znadu i prema tomu postupaju. I trsna uš (phylloxera) je maljušno stvorenje, da se prostim okom ne razbira, dok je se puno

ne nakupi; zato niesu niti naši ljudi vjerovali, da te biede ima, dok im nije vinograde poharala; jer pravo kaže naša poslovica da šteta i ludoga pameti nauči.

Ni pol jada, što bacili i bakterije u mlieku prebivaju; jer mliekom se hrane ponajviše samo nejaka djeca, i (kao što sam gore spomenuo) dr. Soxleth naučio nas je utamaniti ih u mlieku, naime kuhanjem, te se takvo bacila riešeno mlieko zove *sterilizirano*, to će reći ojalovljeno, jer se u njem bacili ne razplodjuju. Nego toga gada ima puno i u mnogoj vodi, bez koje ljudi ne mogu biti, pa pijući takvu vodu dobavljaju se kojekakvih žljehudnih bolesti, po imenu groznice, pošaline, tifusa i drugih. U vodi, koja izvire iz zemlje, ne ima tih bolotvornih klica; nego pokle je voda bila podulje na zraku, padaju u nju raznovrstni bacili i bakteriji, pa ju kuže; u izvor-vodi ne ima ih dakle, ali tim više ćeš ih naći u potočnici, a još više u (ci)šterni ili čatrnji i u mlaci i lokvi. Sad ćemo razumjeti, zašto i kod nas na mnogih mjestih, osobito po ljetu, puno ljudi boluje i umire od pomenutih bolesti. Ljudi, ne imajući čiste, to jest zdrave vode, piju onakvu okuženu, a s njom sve ono množtvo bacila i bakterija, što u njoj žive. Malo niže ćemo vidjeti, koliko ih može u njoj biti, makar se voda na oko činila čista. Ali što će onakvi siromasi? Piti se mora, a druge vode ne ima nego onakve nečiste.

Bacili, koji su u mlieku, tamane se kuhanjem, to jest, velikom vrućinom, a isto tako ih ubija i velika studen: zato pomenute bolesti vladaju po ljetu, jer toplina prija njihovu razplodu. I voda bi se dakle kuhanjem od njih očistila, al tko će piti nežmahnu kuhanu vodu, a tko će je nakuhati za čitav kakav grad? Tomu bi se jadu pomoglo, kad bi se tko dovio takvomu cjedilu, koje ne bi propuštalo nikakve nečistoće, niti bakterija. O takvom cjedilu su već mnogi nastojali; ali nikomu nije pošlo pravo za rukom. Chamberland (u Pasteur-ovu laboratoriju) sagradi doduše cjedilo, koje ne propušta bacila; nego ciedjenje na njem tako je sporo, da takva sprava za praktičnu porabu ne dotječe.

Napokon je bečki mjernik Breyer u tom pogledu ipak uspio, sagradivši cjedilo, koje vodu sasvim i u velike čisti. Breyer je svoju spravu podnio vrhovnomu zdravstvenomu vieću u Beču, da ga dade potanko izpitati. Ovo je povjerilo taj posao bečkim profesorima dru. Gruberu i dru. Weichselbaumu, čuvenim bakteriolozima, a ti su o svojim pokusima i o uspjehu izpitivanja objavili potanki izvještaj, iz kojega se razabire, da je Breyer svoju zadaću sretno riešio. Evo kako su ta dva učenjaka postupala, da dokažu valjanost toga novoga cjedila; a vrhovno zdravstveno vieće sasvim je pristalo na njihovo mnienje.

Breyer je namjestio svoje cjedilo kod Dunava, a vodu za ciedjenje vodila je iz zdenca u prudu izkopanoga parulja od 12 konjskih sila. Voda upravljena u cjedilo sukljala je iz njega posve čista u neprekidnom s ramena debelom mlazu, a izpitivanjem se je dokazalo, da je ta voda sasvim čista ne samo od svakoga vidljivoga muteža, nego i od onih zlokobnih tvaraca, s kojih se zameću kužne bolesti.

Oni su najprije običnu dunavsku vodu cijedili i pronašli, da je ocjedina bila sasvim čista. Nego budući da je ta dunavska voda prilično čista bila, nisu se tim pokusom zadovoljili, već su najprije vodu flajbom pomodrili, pak ju onda ciedili; ali na cjedilo curila je voda posve čista. A kako je za bakterije? Njima nije bilo takodjer traga u ocjedini. Nego izpitivači su pronašli, da u ondašnjoj dunavskoj vodi ima u obće malo bakterija, zato su navlaš okužili vodu tako, da je bilo u jednom kockastom centimetru vode 10—100.000 bakterija, (zvanih *micrococeus prodigrosus)*, al u ocjedini nije se našao nijedan; pak valja pamtiti, da tako okužena voda težko da je igdje piću namienjena.

Drugo je preimućtvo ovomu novomu cjedilu, što je 48 sati neprekidno radilo, a za to vrieme nije trebalo ništa u njemu mienjati, premda je svaki sat preko 400 vjedara vode ociedilo. Nekoliko takvih cjedila može dakle i velik grad čistom zdravom vodom obskrbljivati.

Ovdje se nameće pitanje: kako je to cjedilo sagradjeno i oda šta? Voda, koja se ciedi, prolazi kroz velik broj pločica, medju kojimi ima asbesta razčinjena u najtanja vlakanca. Asbest jest kamen, ruski *osinac* zvan, koji u vatri ne gori, a sastavljen je iz tanahna kao svila vlakna, koje se i presti može. Za njegova tanahna vlakanca zapinju u cjedilu isti bacili, zato je voda kroz asbest prociedjena sasvim čista; zato je Breyerovo cjedilo steklo podpunu pohvalu vrhovnoga zdravstvenoga vieća, jer se njim zbilja dobiva „jalova voda“.

Ono cjedilo, o kojem smo ovdje govorili, radi u velike, namienjeno je dakle gradovima, koji ne imaju pitke vode; nego Breyer gradi i manja cjedila razne veličine, koja su namienjena pojedinim kućam, zdencima ili (ci)šternama, putnicima itd. — i ova je profesor Weichselbaum prokušao, da ne propuštaju ni muteža, ni bacila.

Breyerovim obretom rješava se dakle povoljno zadaća, kako da se namakne voda prosta od muteža i od bakterija, — a to će mnogo reći po zdravlje naroda. Sad je samo do toga stalo, da ona mjesta, gdje nema takve vode, (a takovih mjesta ima dosta u našoj domovini) nabave do proljeća Breyerovo cjedilo, pak će onda jamačno ponestati ljetnih groznica i pošalina.

Nova rasprava o Jurju Križaniću.

(Nastavak.)

Sada Sokolov spominje mišljenja najznatnijih naučnjaka o tome pitanju. Prvi mu je na redu ruski historik S. M. Solovjev. Njegovo mišljenje o Križaniću razlaže Sokolov ovako (str. 258.):

„Spomenuvši duboki i široki opće slavenski patrijotizam Križanićev, njegovu želju, da vidi Rusiju na čelu slavenstva silnu, samostalnu i prosvijetljenu, naglasio je S. M. Solovjev i njegovu vjernost katolicizmu, stavivši s njom u svezu i mržnju Križanićevu na Nijemce i Grke i nepoštivanje pravoslavnih ruskih svetinja, koje se kadšto opažalo u Kr. U toj vjernosti katolicizmu nalazi Solovjev i uzrok Križanićevu progonstvu u Sibiriju i neuspjeh reformatorskih njegovih težnja, pa su tako i druga njegova veoma znamenita djela ostala bez upliva. Rusi su i prije Križanića shvaćali, da im se treba učiti od stranaca, no glavna je poteškoća bila u tom, što su ti stranci bili inovjerci, što nijesu bili pravoslavni. Križanić je bio njihov, Slaven, ali je bio katolik, dapače katolički pop On je došao u Rusiju baš u ono vrijeme, kad su se Rusi, da se uklone svakoj pogibli vjerskoj, obratili za naukom k svojim jednovjercima, Grcima i Malorusima, kad je ugled Grka bio najviši, kad su se Rusi htjeli učiti, ali i ostati vjerni grčkoj pravoslavnoj vjeri Nema sumnje, da Križanić nije u Moskvi štedio shizmatikâ Grkâ, a to je moralo silno vrijedjati tadašnje Ruse. Nepozvanoga učitelja poslaše u Sibiriju“.

Slično tumači Križanićevu sudbinu i *P. Bezsonov*, no on opaža u njega takodjer ljubavi prema ruskome pravoslavlju, ali u opće i on priznaje, da su vjerski interesi stajali u Križanića na prvome mjestu. Protiv ovoga posljednjega mišljenja ustao je V. Jagić u ocjeni Bezsonovljeve knjige (u XVIII. knj. Rada): Католическій Сербъ (Хорватъ) Юрій Крижаничъ itd. Na riječi Bezsonovljeve*): „Križanića nije od crkvenoga rada mogla odvratiti nikada nauka, pa vidio tko u njoj ne znam kake znakove današnje evropske civilizacije“, odgovara V. Jagić ovako (str. 200, 201): „Imadu li one rieči g. Bezsonova značiti, da je Križanić putujući sa juga na sjever glavnom misijom svojom smatrao pitanje religiozno — tada se meni gledište ovo, koje g. Bezsonov prema Križaniću zauzima, ne čini vjerno. Mi nemamo, istina, toli izravnijeh dokaza . . . za razvitak njegovih ideja narodnih i političkih, prije njegova odlaska iz Rima. Sa svijem tijem ja se ufam izreći, da je Križanićevu dušu već prije njegova odlaska u Rusiju osvojila toli silna ljubav za narodnim i političkim životom slavjanskim, koji se njemu prikazivaše realiziran ili bar sasvim na blizu realiziranju jedino medju Rusima, da je ispred ove jedne i glavne želje njegov dojakošnji interes za pitanje religijozno stupio istom u drugi red. Istina, g. Bezsonov ima pravo, kad veli, da Križaniću ne bi valjalo podmetati religijoznoga indiferentizma — ja mislim, da toga i ne će nitko učiniti: ...al ipak da je Križanića, i to ruskoga Križanića, jače zanimalo pitanje političko-narodno, da je u postulatih te vrsti puno odrešitiji bio nego li u pitanju religijoznom, to mislim ja, da se dade pače i mora izvaditi iz samih njegovih djela“. Jagić dalje kaže, da i sam Bezsonov priznaje iskrenost Križaniću, a Križanić sam spominje ova tri razloga, s kojih je došao u Rusiju, i to: prvi naravi literarne, drugi naravi narodno-političnе, treći naravi prosvjetne, a sva tri mogu se sastaviti ovako: „ja (Križanić) proučio sam stanje naroda slavjanskih u toliko, da sam došao do uvjerenja, da u jedinoj Rusiji ima sviju uvjeta potrebitih tomu, da slavjanstvo postane silno, ujedinjeno i obrazovano; ali sam se iz knjiga o Rusiji i preko samih poslanika ruskih, s kojimi razgovarah, uvjerio, da Rusiji ne dostaje obrazovanijeh ljudi, koji bi one, kojim treba, dobrimi savjeti upućivali i koristne knjige pisali, a misleći, da i ja nešto znanja imam, kojim bih mogao Rusiji i preko nje cijelomu slavjanstvu koristan biti, došao sam ovamo.“ „Evo ovako — nastavlja Jagić — izrekao bih ja svu tendenciju Križanićevu. Ili zar nije taj smisao i ovijeh riječi iz djela „De Providentia“: „ja sam došao k jedinome kralju *moga naroda i jezika*, došao sam k svome narodu i u svoju domovinu. Došao sam na takovo mjesto, na kojem se jedinom može procijeniti i prodati moja roba, to jest: gramatika, rječnici i prijevodi drugih knjiga na slavenski jezik“? Pak zar ne potvrdjuje i samo djelovanje Križanićevo istinu ovijeh riječi? Nije zar najvažnija njegova radnja — djelo „Politika“, ili po nazivu g. Bezsonova „русское государство“?

Ovaka karakteristika Križanićeva rada u Rusiji prevladala je u svim naučnim raspravama o Križaniću. Tako u glavnom sude o Križaniću *Arsenije Markević* (u knjizi: Юрій Крижаничъ и его литературная дѣятельность. Варшава 1876) *A. G. Brikner, J Pervolf* (Славяне ихъ взаимныя отношенія и связи, II. 311). *A. N. Pypin* (Вѣстн. Европы, 1889 апрѣль 614) i napokon *D. V. Cvětaev* (Протестантство и протестантъ, въ Россіи до эпохи преобразованія. Москва 1890., str. 767), koji kaže, da „Križanić nije s početka mogao izbjeći običnoj sudbini katoličkih radnika. On je nastojao oko katoličke propagande i zato je došao za carstvovanja Aleksija Mihajlovića u Smolensk i Moskvu. Zbiljski život i obrazovanost rastrijezniše ga i za deset godina eto njega opet u Rusiji s posve drugim nakanama. Upoznavši pobliže sadašnjost i prošlost slavenstva, a jedna i druga bila je do krajnosti žalosna, on se uvjerio, da mu se valja kaniti medju Slavenima

*) Taj je pasus, koji je Jagić u originalu naštampao, nekako odviše zakučast, te čovjek ne zna, što je upravo hotio da kaže Bezsonov. Mi smo nekako preveli samo posljednje riječi, a da je smisao nerazumljiv, vidi se i iz prvih riječi Jagićevih.

misije u korist Rima, pa pokrenuti u njih pitanja narodna, politička i prosvjetna".

Da dokažu svoje mnijenje, pozivlju se svi oni naučnjaci na riječi samoga Križanića i na njegova djela, koja su do nas došla. Spomenuto je već, na koje se je riječi Križanićeve pozvao V. Jagić.

„No mi znamo, — odgovara na to Sokolov — da se je Križanić ne jedan put zaklinjao rimskoj propagandi, da će, poslala ga ona ma u koju zemlju medju nevjernike, služiti svetoj rimskoj crkvi. Mi znamo iz dokumenata, da nije mogao *otvoreno* izaći sa svojim namjerama. Moskva ne samo da nije u svome carstvu dopuštala nikake inovjerske propagande, već se je nje tako bojala, te nije u Križanićevo vrijeme *ni pod kojim uvjetom* nijednome katoličkomu svećeniku dozvoljavala, da boravi u carstvu, izuzevši jedino one, koji su pripadali pratnji stranih poslanstva. Filološki i historijski rad, kojega je Rusima zbilja trebalo, bio je Križaniću samo *zgodna izlika*, da sebi osigura na carev trošak boravak u Rusiji. Da postigne svoje misijonarske težnje, Križanić se i inače nije žacao sličnoga

Banatsko kolo. Nacrt *Uroša Predića.*

je on s tom cijelju pošao u Rusiju i posljednji put. — Kako ćemo složiti tê različite izjave Križanićeve? Da li će biti dovoljno, ako kažemo, kako se obično i kaže, da se u Križanića zbio *preokret?* Taki je preokret teško dopustiti: čovjek, koji je dvadeset godina zrele dobe bio zabavljen samo tom mišlju, kako bi pravoslavne obratio na uniju, koji je za to u pravom smislu riječi i *živio* — najedanput se promijenio. Po našem mišljenju spomenuto protuslovje samo je prividno i nije ga teško protumačiti: ušuljavši se Križanić u moskovsko carstvo, on, *dakako*, *prikrivanja* pravih svojih nakana: spomenimo njegovo pismo tajniku Ingoliju, u kojem ga moli i svjetuje, neka bi ga pozvao u Rim. Mi u ostalom ne mislimo tim sumnajati o iskrenosti (?) Križanićevoj; učena njegova djela ne stoje u protuslovju s misijonarskim njegovim namjerama, naprotiv, ona su mu bila u pomoć, tako, n. p. znamo već, da je on općeslavenski svoj jezik držao korisnim i za svoje misijonarske namjere".

Na one Jagićeve riječi: Nije li „*Politika*" najvažnije djelo Križanićevo (u kojem se govori poglavito o različitim

prijedmetima historijskim, političkim, ekonomičkim, narodnim, vojničkim itd.) odgovara Sokolov: Prvo, Križanić je pisao i drugih djela, koja rade samo o pitanjima religijoznim i crkvenim; drugo, iz toga, što se u „*Politici*“ govori poglavito o spomenutim prijedmetima, nipošto ne slijedi, da su religijozno-crkvena pitanja u opće stajala u njegovim mislima na drugome mjestu. Drugačije bi bilo u stvari, kad bi Križanić sam govorio, da prijedmeti religijozno-crkveni nemaju u narodnom životu u opće, a u slavenskom napose, važnoga značenja; no on im naprotiv svuda daje prvo mjesto.“

Na ono mišljenje nekih naučnjaka, koje je Pypin („Vêstn. Evropy“, 1889, april, str. 614) ovako izrekao: „Latinski pop sâm kaže za sebe, da „nije tako tvrd latinin“; u njega ne samo da nije bilo one mržnje na pravoslavlje, koja se držala i danas drži za obilježje pravoga latinina, već se on u tom pitanju podigao tako visoko, te je ispred njegovih očiju iščezavala posvema važnost vjeroispovjedne razmirice, a njegovi nazori ne samo da su bili daleko od obične nesnošljivosti tadašnjih pravoslavnih i katolika, nego se do njih ne mogu uspeti niti današnji borioci za slavensko jedinstvo“, — na to odgovara Sokolov: „Ovaka karakteristika Križanićeva mišljenja u pitanju o razdijeljenju crkava — *i ako se osniva na nekim izjavama samoga Križanića* — ipak se nama čini, da je prerano izrečena; nju treba dokazati iz *svih* i to *potpunih* djela Križanićevih. Ne laćajući se za sada ispitivanja toga mišljenja po djelima Križanićevim, no *poričući preokret* u uvjerenju i namjerama njegovim za vrijeme, kad se posljednji put pojavio u Rusiji, mi ćemo pokušati, ne bismo li našli u njegovim djelima dokaza za to, da je ovdje (valja da: u Rusiji) konačnom cijelju *čitavoga* njegova râda bila želja, da uvjeri Ruse, kako nemaju pravo, što su se odijelili od rimske crkve, da rasprši njihove predsude, da uništi u njima mržnju i da ih sklone na sjedinjenje“.

Prije nego podjemo dalje za piscem, nanizat ćemo neke napomene. Sokolov kaže, da je Križaniću filološki i istorijski rad bio samo zgodna *izlika*, da njim *prikrije* prave svoje namjere. Zatim opet kaže, da ne misli sumnjati o iskrenosti Križanićevoj, — ali valja da ipak ne misli dokazati *iskrenost* Križanićevu, pozivajući se na ono njegovo pismo, u kojem moli, da ga pozovu u Rim? Tu po našem mišljenju ne vrijedi mnogo ispričavati Križanića: tko ima kaku *izliku*, tko nešto *prikriva*, taj nije iskren — to je barem jasno. A na taj način, rekavši jednom, da je Križanić bio neiskren, kad je *ovo* pisao, a iskren, kad je *ono* pisao, i htjeti iz onoga drugoga nešto dokazati, — na taj se način može sve dokazivati Istina, Sokolov kaže, da politička itd. djela Križanićeva ne stoje u protuslovju s njegovim religijozno-crkvenim namjerama. To ćemo poslije vidjeti Ali recimo, da ne stoje: kako može Sokolov, koji se trudi dokazati, da je konačna cijelj *čitavoga* Križanićeva rada u Rusiji bila ta, da Ruse privede u uniju, — kako može u isti čas tvrditi, da je Križanić n. p. svoju *Politiku*, koja bi štampana iznijela do 100 tabaka, da je tako ogromno djelo pisao samo za to, da se ne udje u trag pravim njegovim namjerama? Nadalje Sokolov traži od svojih protivnika, da dokažu svoje mišljenje iz *svih* i to *potpunih* djela Križanićevih, a to znači toliko, da bismo morali imati najprije *potpuna* izdanja *svih* djela Križanićevih, a da se dokaže n. p. Pypinovo mišljenje, Križanić bi morao u *svim* svojim djelima pokazivati, kako je njemu religijozno-crkveno pitanje nuzgredna stvar, a glavno da su mu pitanja narodna i politička. Jer dok imamo za mišljenje Pypinovo i dr., kako to sam Sokolov priznaje, jasnih dokaza u nekim samo izjavama Križanićevim, — mi ne znamo, što bi drugo mogao značiti Sokolovljev zahtjev. A da li će se Sokolov pokoriti ovome zahtjevu dokazujući svoje mišljenje? Ne će, jer ne može: ne može, jer *neka* djela Križanićeva nijesu izdana nikako, a kamo li potpuno; pa da i jesu, on bi jedva našao potvrda za svoje mišljenje u *svim* djelima. No popratimo dalje g. pisca.

Sokolov piše: „Mnogo prije Križanića bijaše Moskva proglašena trećim Rimom. Carigrad je pao radi kolebanja u vjeri, koje se očito pokazalo na florentinskom saboru. U ostalom, u vrijeme Križanićevo, porasao je ugled Grkâ u Rusiji: držalo se, da su izgubili carstvo, ali da su sačuvali vjeru. Nastojanjem patrijarhe Nikona jošte se više podigao grčki ugled u pitanjima vjere, počevši sve tamo od Fotija Dakako, da je latinski misijonar (t. j. Križanić) morao raspršiti takove nazore i potkopati ih u samom korijenu. Nadalje u vrijeme Križanićevo jošte je gospodovala krajnja nepovjerljivost spram latinâ; više su u volji bili Nijemci — protestanti, koji su iz zavisti i koristoljublja podržavali tu nepovjerljivost. Isti latinin, razumije se, nije se ni na što više drugo ljutio, nego na to, što su ljuti heretici u većoj cijeni od pravih kršćana-papistâ. Križanić je pronicavim svojim okom sve to predobro shvatio i počeo svoj rad raspršujući te predsude, ne govoreći, dakako, otvoreno, protiv čega propovijeda. *U takovu se svjetlu* prikazuje nama vojevanje Križanićevo protiv toga, što su vladari ruski poprimili carski naslov od Vizantije, što se Moskva prozvala trećim Rimom protiv Grkâ i *Nijemaca*“.

Da sve to dokaže, spominje Sokolov najprije, kako Križanić (u *Politici)* ustaje protiv ideje rimskoga carstva, koje će po proročanstvu Danijelovu (2., 34 . . .) razoriti kamen, odlomivši se sam po sebi od velike gore; taj kamen jest Krist po oblasti, Petar po milosti. O taj kamen da su se razbili svi pokušaji grčkih i *njemačkih* careva, koji su htjeli, da Rim učine prijestolnicom svjetske vlasti. Zato Križanić ustaje protiv toga, što su ruski vladari poprimili kraljevske znakove Monomahove, carski naslov, što su svoj rod izvodili od cara Avgusta, primili kao grb dvoglavoga orla i prozvali Moskvu trećim Rimom. Otuda su Rusiju, po mišljenju Križanićevu, stigle mnoge nevolje.

Iza toga razlaže Križanićevo mišljenje o tome, kako je nastao crkveni razdor, pa zaključuje, da Križanić u svem krivi samo Grke. Ne samo što su Grci krivi razdoru: oni su u taj razdor povukli i Ruse, prozvali Moskvu trećim Rimom itd.

(Nastavit će se.)

K slikam.

Banatsko kolo. Vješti srbski slikar Uroš *Predić* prikazuje na ovoj slici pravo banatsko kolo, što ga igraju momci i djevojke oko svirca na »velikom trgu« izpred »velike birtije«. Slika je tako živa i vjerna, da joj i ne treba tumača. Gledalac te slike na prvi će pogled opaziti, da je to kolo, što se tiče nošnje, vrlo šareno, jer ima u njem lica, koja se okitiše gradskim kupljenim odielom, iznevjerivši se liepomu narodnomu rnhu. Vele, da taj zli običaj na žalost u onim krajevima sve više otima maha.

Književnost.

Hrvatska. *Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti*, razred filozofičko-juridički, držao je dne 22. listopada javnu sjednicu, u kojoj je čitana razprava akademika dra. *K. Vojnovića*: *»o II. razdoblju prve periode sudbenog ustroja republike dubrovačke«*. Akademik bavi se drugim razdobljem prve periode, od izgona mletačkih knezova g. 1358. do g. 1459., kad se je civilno i kazneno pravosudje preustrojilo, pa se stvorila u Dubrovniku dva posebna suda: konsuli za civilne pravde g. 1422. i konsuli za kriminalne pravde g. 1459. Razprava se ovoga razdoblja dieli u troje: I. Vanjska politika Dubrovnika (g. 1358—1500). II. Nutarnji napredak. III. Sudbeni ustroj.

U prvom dielu ističe, kako je republika, odpremivši mletačke knezove, našla zaštitu Višegradskim ugovorom, uz uvjete, koji nisu okrnjili njezinu političku i trgovačku nezavisnost kod ugarsko-hrvatskih kraljeva, a predvidjajući iz daleka navalu Turske u Evropu, sklopila samo jednu godinu poslije s Orhanom II. u Brusi glasoviti trgovački ugovor Ahtnamé, kojim si je osigurala povlasticâ i za buduće stečevine, koje bi Turčin učinio. Ovaj ugovor bit će zaštita Dubrovnika, i kad Osmanlija osvoji slavenske zemlje na Balkanu. U isto vrieme ona ipak potajno radi, kako bi sjedinila Srbsku i Bosnu, da budu naspom turskoj poplavi, a kad ne uspije, arondira svoj teritorij, kupivši od slavenskih kraljeva i velmoža Primorje (Terre nove) i Konavle; za dane pogibli osigurava si prijatelje i saveznike moćne na zapadu: pape, Napulj, Genuu, a prolazi dobro i s Mletcima, koji vladaju jadranskim morem. Došavši do ugleda i do prilične moći, mienja svoj naslov »obćine“ u »republiku«. Kad je Turčin blizu Carigrada, pokuša još jedan put podieliti Hercegovinu sa Srbijom i Bosnom, ali Turčin ne će da znade za osnovu, te jedno za drugim podjarmljuje Grčku, Bugarsku, Srbsku i Bosnu. Velikim žrtvama novčanim pa najopreznijom politikom Dubrovnik, naslonivši se na zapad, uteče sličnome udesu. Sklapa sve to koristnije ugovore trgovačke s Italijom i sa Španijom, te njezina mornarica plovi od Male Azije do Gibraltara i atlantskoga oceana, a dobiva u ruke s Genovom promet trgovine k Indiji.

U drugome dielu crta unutarnji napredak republike, preustrojstvo državnih sborova, velikog vieća i senata, prilike crkve i države. Ističe obilježje kršćansko, koje su nosili zakoni, zavodi i običaji i dva znamenita ploda toga duha, ukinuće trgovine s robovima god. 1416., za koje se još naše stoljeće bori, i jedna prva bolnica za izloženu djecu. Izpituje dalje razne grane uprave grada i države, uredjivanje obrta vune, kojim se je pomogao dobar dio pučanstva; javne žitnice, kojim se obskrbljivala država žitom, uredjivanje zeke za nabavu i kovanje novca, uvodjenje vodovoda, kanalizaciju grada, upravljanje financija sa računarskim dvorom i državnom blagajnom. Opisuje dalje zdravstvenu upravu, kojom je republika nastojala stati na put čestome pohadjanju kuge i gube. Prelazi na zakone, kojim se štitilo brodarstvo i uredjivalo lučko redarstvo. Napokon bilježi najznamenitije civilne zakone, koji su za ovo doba nastali o ograničenju miraza, o tajnim i prebrzim ženitbama i o bankruti.

U trećem dielu bavi se sudbenim ustrojstvom, prvo civilnim uredjenim g. 1422. pod naslovom konzula za civilne pravde, razdieljenim god. 1459. u dva senata za parnice, koje se tiču pokretnih i nepokretnih stvari, pa mu crta organizam. Po tom prelazi na ustroj kaznenog suda god. 1459., pod naslovom konsula za kaznene pravde. Ističe neke važne zakone materijalnog kaznenog prava, i uvjete, pod kojim je mogla biti udarena kazna smrti. Kaže, zašto su inozemci iz bližnjih slavenskih zemalja iznimice podpadali i u civilnim i u kaznenim stvarima sudbenosti rektora i maloga vieća. Govori o poicajnoj sudbenosti rektora, maloga vieća i drugih uredovnika. Donosi nove kaznene zakone, izdane u ovo doba. Spominje dugotrajne razmirice izmedju Dubrovčana i Kotora, jer Dubrovčani niesu mogli kod kotorskih sudova doći do pravde i obratno. Potanko opisuje ladanjske sudove na dubrovačkim otocima, i na kopnu, u Stonu, u Novim zemljama i u Konavlima, te posebne sudove u novo stečenome teritoriju za sve pravde, što su se ticale nepokretnina, i spominje političke uzroke, kojima se imadu pripisati. Svršuje opisom konsularnoga uzornog reda, ustanovljena u dubrovačkim naseobinama na iztoku. Na kraju podaje priegled svoga rada, crtajući vanjski i unutarnji život Dubrovnika za ovo stoljeće, koje udara osnov daljnjemu njegovu cvatu.

Srbska. Manojlo *Grbić*, kateheta i profesor učiteljske škole u Karlovcu, napisao je i izdao drugu knjigu svoga povjestnog djela: *„Karlovačko vladičanstvo“*. U toj je knjizi nastavak crkvene historije karlovačkog vladičanstva od 1744 — 1784 g. za vladika: Pavla Nenadovića, Danila Jakšića, Josifa Stojanovića i Petra Petrovića. Pisac će historiju ovoga vladičanstva nastaviti u trećoj knjizi. Ciena je drugoj knjizi 1 for. 50 n., a obseže 332 strane.

Srbska kraljevska akademija izdala je u XIV. »Spomeniku« *„Pričanje Petra Jokića* o dogadjajima i ljudima iz prvog srpskog ustanka« (1804—1813), što ga je zapisao poznati književnik M. Gj. *Milićević* još g. 1851 i 1852. po ustmenom kazivanju. Pričalac Petar Jokić bijaše kao buljubaša Karagjorgjev poslenik one velike drame, u kojoj se je narod budio iz svojega sna od četiri vieka. Bio je u mnogim bojevima u vrieme oslobodjenja, pa je dobro poznavao i tadašnje prilike i ljude. Milićević je to pričanje tada ponudio družtvu srpske slovesnosti, da ga tiskom izda, ali mu cenzura ne dade u javnost. Cielo je pričanje zanimljivo, a pisano je liepim i biranim jezikom.

Nakladom knjižara i štampara A. *Pajevića* u Novom Sadu izišao je ilustrovani kaledar *„Orao“* za g. 1892. U njem ima zabave: izvorna crtica »Deda Ralja« od urednika S. V. Popovića, pak novela iz biogradskog života Sima *Matavulja* pod nadpisom »Digov posao«, u kojoj vješti pripovjedač prikazuje gnjusni tip

iz sadašnjeg družtva u priestolnici srbske kraljevine. U pouci govori se o narodnom zdravlju, o pčelarstvu (iz pera vrstnoga pčelara Jovana Živanovića), o ratarstvu, iz prirode, o vrtarstvu. Ovaj je »Orao« osim naslovne slike, lika Dositejeva, urešen likovima dobrotvora: episkopa Stevana Kneževića i Hercegovca Draga Pamučine; dalje likom mladoga Aleksandra, kralja Srbije, pa likovima ovih književnika: Ivana Stepanovića Jastrebova, Laze Lazarevića, profesora dra. Jovana Turomana, Vladimira Jovanovića, dra. Milana Jovanovića, dra. Vladana Gjorgjevića, Matije Bana, pok. Vladimira Krasića. Uz likove dolazi oveći broj slika, medju kojima je jamačno najljepša krasna slika Uroša Predića »Banatsko kolo«, što ju donosimo u ovom broju. »Orao« za godinu 1892. stoji samo 50 novč.

Češka. Evangeličko češko družtvo »*Matica Komenskoga*« počela je medju inim svojim izdanjima priobćivati »*Spomenike reformacije češke*«, te su u prvoj svezci, koja je ovih dana ugledala svjetlo, otisnuti manji spisi *Petra Chelčickoga* (Řeč a zpráva o těle Božím, O Šelmě a obraze jejím, Řeč o základu zakonů lidskych, O očistci). Ovo je kritično izdanje priredio *Josip Karásek*, koji je priobćio već nekoliko s vrelom simpatijom i dobrim poznavanjem pisanih izvješća o hrvatskoj književnosti u »Narodnim Listima«. J. Karásek je stalan pomagač za književne obznane, pa ako bi tko od hrvatskih književnika htio, da mu se knjiga oglasi u »Narodnim Listima« ili u »Časopisu češkoga muzeja«, neka pošalje primjerak redakcijama. Počnimo već jedared štogod i *raditi* za medjusobno upoznavanje. Književnost je najbolji put do te svrhe.

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. Lakokrila lakrdija Francuza *A. Bissona* »*Pokojni Toupinel*«, što se je 3. i 4. o. mj. prikazivala u našem glumištu, pobudila je u jednom dielu obćinstva puno smieha i veselosti, ali u jezgri svojoj ima dosta neznatnu vriednost kao dramski proizvod, te joj za pravo ne bi bilo mjesta na narodnoj hrvatskoj pozornici, da se u nas kod izbora drama nešto više pazi na sadržaj, nego na spoljašnji uspjeh. A upravo je sadržaj ove lakrdije mjestimice tako pikantan i lascivan — strogi »censor morum« rekao bi: nepristojan, da vriedja nevine uši i nježno čuvstvo finijih i ugladjenih gledalaca. Već je osnov toj lakrdiji u moralnom pogledu dosta klimav, dok se kazuje, da je pokojni Toupinel imao dvie žene, Valentinu zakonitu i čestitu u Parizu, i Angelu nezakonitu i namigušu u Toulousu. Poslije smrti njegove udaše se obje: prva za bogataša Dupperona (g. Milan), druga za skladatelja Valorija, a obje ove porodice stanuju slučajno u istoj kući u Parizu. Bogatašu dodje u pohode satnik Mathieu (g. Sajević), koji mu priča o svom ljubakanju sa »grličicom«, ženom pokojnoga Toupinela. Doupperon plane gnjevom i posumnja o vjernosti svoje žene. Sada nastaje trka po kući, pa se razvijaju razne moguće i nemoguće komične situacije, dok se napokon ne razjasni, da je »grličica« bila nezakonita žena Toupinelova, koja je sada udata za Valorija. Glumilo se dosta živahno, osobito se odlikovahu gg. Sajević i Milan. O prievodu ne može se puno pohvalna reći; nama se čini, da je žalibože udešen prema njemačkomu prievodu, dakle da je opet prievod prievoda. Ima u njem dosta rieči i fraza, koje su skovane po njemačkom prievodu, a pored toga čulo se nevaljalih oblika i rieči, kao n. p.: donjušac, račun na blagohotno namirenje, 254 franaka, kupajuća se Dijana, raztrešen, pouzdatljiv itd. Naše je mnienje, da se ovom lakrdijom nije nimalo obogatio naš repertoir, premda će se još po koji put prikazivati i možda neki dio obćinstva zanimati poradi drastične komike a i obilja sklizavih mjesta, koja medjutim bolje pristaju u cirkus nego na pozornicu narodnoga glumišta.

Nova slika Celestina Medovića. U »Crvenoj Hrvatskoj« čitamo o novoj slici Celestina Medovića ovu viest: »Ovih smo dana imali prigodu, da vidimo u Dubrovniku jednu sliku, što ju je izradio naš vriedni Celestin Medović. Slika je jednoga njegova i našeg mrtva prijatelja, te je Medović snimio iz proste fotografije, ali je tako vješto pogodjena, da bi rekao: Sad će na progovoriti! Evala umjetniče, kad si tako vrstan!«

Svaštice.

Sa groblja. U »ilirskom paviljonu«, gdje počivaju kosti hrvatskih preporoditelja, dobili su ovih dana, o trošku gradske obćine, spomen-ploče i oni književnici, koji su umrli iza godine 1885., a jesu poimence: Ante Mažuranić, Ivan Mažuranić, Franjo Žigrović, Ivan Kukuljević i Ognjeslav Utješenović. Ploče su jednostavne, ali ukusne: crne boje sa bielim obrubom. Kako čujemo, doći će doskora u njihovo kolo i Dragutin Rakovac, koji sad počiva na Petrovu groblju. — Na grobu Janka Jurkovića postavljen je takodjer ovelik spomenik, koji je izradila kr. obrtna škola. Spomenik je podignula nezaboravnomu pokojniku njegova rodbina. — Čini se, da i Palmovićev grob ne će dugo čamiti kao zaboravljen, jer je Fr. Folnegović, izdavač djela pokojnikovih, nedavno u novinama javio, da je naručio u Rendića spomenik za njegov grob.

Viši ženski tečaji u Petrogradu. Dne 13/25. listopada započela su predavanja na višim ženskim tečajima u Petrogradu. Ovo je treća godina od preustrojstva toga svoje vrsti ženskoga sveučilišta. Tečaji, za sada od tri godine, imadu dva fakulteta: historijsko-filologijski i fizičko-matematički. Predaju profesori petrogradskoga sveučilišta, zatim članovi historijsko-filologijskoga zavoda i c. akademije znanosti. U drugoj polovici drugoga tečaja matem. fizičkoga fakulteta slušateljice posjećuju takodjer zvjezdarnu akademije nauka, pa se uče upotrebljavati astronomske strojeve. Ove godine su upisane 273 slušateljice iz ciele prostrane Rusije od Arhangelskoga do Taškenta i Tiflisa, od Irkutska i Krasnojarska do Varšave.

Alfred Jensen, švedski književnik, boravi već nekoliko vremena u Zagrebu, te kani ostati ovdje do nove godine. Pošto je obišao Bugarsku, Srbiju i Crnu Goru, navratio se u Hrvatsku s tom namjerom, da se upozna s glavnim djelima hrvatske liepe književnosti. G. Jensen je dosada preveo oviše djela ruske beletristike, od kojih iztičemo njegov metarski prievod Puškinova »Onjegina«. Osim toga je preveo više pripoviesti ruskih u švedski jezik. Za svoj prievod Njegoševa »Gorskoga vienca« dobio je na preporuku švedske akademije od vlade nagradu, koju prima kao godišnji književni doplatak. Jamačno će zanimati Hrvate, da je g. Jensen preveo i »*Smrt Čengić-Age*«, epsku pjesan *Ivana Mažuranića*, pa će njegov prievod popraćen uvodom i bilježkama doskora ugledati svjetlo u nekim švedskim novinama. G. Jensen namjerava i s drugim važnijim djelima moderne hrvatske književnosti upoznati švedski narod.

Muzej ruskih književnika. U Ruskoj se radi o tom, da se u Petrogradu podigne muzej za ruske književnike, kao što je u Stratfordu muzej Shakespeareov, Schillerov i Goetheov u Vajmaru, Beethovenov u Bonu. U Pet ogradu već postoji neka vrsta takog muzeja: Puškinova dvorana u sveučilištu i Lermontovljev muzej u jahačkoj školi Nikolajevskoj. Novine pozivaju književna družtva, da se sagradi posebni muzej za ruske književnike. Koliko bi se tu blaga nagomilalo, dragocjenih i zanimljivih pisama, slika, rukopisa, itd., što je sada koje kuda razbacano. Ne bi li se i u nas što slična moglo zasnovati?

Dubrovačke priče. — Gospoda Golovljevi. — Jalova voda. — Nova rasprava o Jurju Križaniću. — Listak.

Uredjuje J. Pasarić. Vlastničtvo i tisak Dioničke tiskare

VIJENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 14. studenoga 1891.

Br. 46. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena poštom i domaćim u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Vani sn'ježi . . .

Vani sn'ježi. Tamno . . zimno . . .
Puca negdje grana suha;
Stijenj dršće kô da luta
Divlji oganj s groba gluha.
I srce je grob otaki,
A želje su iskre divlje,
I kad uzdah srcem prodje,
Motaju se življe . . . življe . . .

Vani sn'ježi S Bogom, s Bogom,
Mali cv'jete, što ćeš mr'jeti;
Kad bi mogo moje misli
Sobom u grob ponijeti!
Smrznuše se suze mnoge,
Što su na te negda pale;
S Bogom, s Bogom, ove moje
Ne bi tebe ogrijale.

Vani sn'ježi. Al je teško
Što mi pune prsi stište;
Il' to uzdah srce tlači,
Il' to suza puta ište,
Il' se demon neki ruga
Pustoj smjesi mojih snova;
Sa dv'je pjesme i tri suze
Ode proljet pjesnikova!

Vani sn'ježi. Pusto . . . zimno . . .
Puca negdje grana suha;
Ni ne vidjeh, gle, uza me
Stoji jedna sjena gluha,
Po njoj pada crna halja,
Pogleda je ukočena;
To je prošlost svih srdaca,
A zove se: Uspomena.

Što si došla? — htjedoh reći,
Al ne mogoh reći ništa;
Ona na me muče gledi
Kano mrtvac iz grobišta.
I htjedoh joj primit ruku,
Al' zahvatih po praznini — —
Ništa . . prazno . . pusto . . zimno . .
Magla u toj pustolini.

I osjetih, da će ona
Isto tako meni doći
U čas zadnji moga v'jeka,
U početak vječne noći.
Bl'jedjeti će tako n'jemo,
Dok i srce ne ozebe,
Dok u magli zadnje suze
Ne izgubim nju i sebe!

Što će doći? Što da gledim
Polomljena svoja krila?
Što mi može ona dati
I čemu je ona bila?!
— — Vani sn'ježi. Pusto . . . zimno,
Točeć' drvo crvić kuca — —
Laka noć ti, zadnji cv'jete,
Vani sn'ježi, granje puca. . .

Silvije Str. Kranjčević.

Dubrovačke priče.

Piše **Kristijana Solvejgs.**

(Nastavak.)

Zvali su ga „kapetan Ivo“, premda se nije znalo, kad i je li ikad brodio. Ali je bio došao pred koju godinu iz Amerike s puno novaca; put mu je bila izgorjela od sunca, brci oštri i načini, a umio je engleski i talijanski, — u kratko, govorilo se, da je pomorac, a bit će i zato, što mu je otac nekad brodio, kako je kadgod spominjao. Ko su mu otac i majka, nije se upravo znalo, a i rijetko ih je ko vidio. Kad se je vratio iz Amerike, kupio je za koju tisuću kućicu na Pločama. Stajala je na dnu puta na hridi, prema Lokrumu i širokomu moru. U njoj je za zimskijeh noći slušao duvanje velike bure i buku mora, kao da će je proždrijeti. Bio je sam, a nije ni za koga pitao. Ta kućica kao da je stvorena za podivljala pomorca ili čudaka. To je potonje on bio svakako.

Ono je isto jutro pošao gospar Ivo u Pavle Turice, čedne posjednice, koja je stanovala preko puta i bila dobra duša, pa ga ne bi bila zvala na crnu kavu, da je znala, zašto je pije.

— Ajme! čekajte, da se malo uredim, kapetane Ivo, — govorila je ona, skrivajući još svijetle pletenice ispod bijeloga ubručića.

— Ne činite tu za mene sto stvari, — reče on glasom, koji je htio biti ugodan, ali je u istinu bio hrapav. — Došao sam, da se s vama porazgovorim. Zašto smo susjedi? Kad mi je dosta izvikati se na moru ili izmedju moja dva mira, tad mi valja vidjeti koje čeljade, da mi odlane.

— Pak što vam je, gosparu Ivo? — upita ga ona, sjednuvši prema njemu i uljevajući mu kavu.

— Stara je to pripovijest, koju ću vam reći, — ali vi mi valja da možete pomoći, drukčije će sve naopako! — poviče on i udari šakom o stô.

— Umirite se, molim vas! — odvrati Pavle, tarući s lica znoj. Nije se još nigda bila našla tako sama s njime.

— Poznao sam je, ima tome tri godine. Dohodila je u grad s malom, kao danas, bit će se i tada zavjetovala, — reče on smijući se. Bila je lijepa, kao i danas — ne, sad je ljepša, a govorio sam s njome dva tri puta, — što mi se sad više ne dogadja.

— Zar Maru Perovu? — upita Pavle.

— A da koga drugoga? — odgovori on osorno. — Znate li, — nastavi mirnije — gostionicu na Pločama? Tamo bih vidjao i nju i njezina vjenčanoga kuma, pak bih joj koji put pomogao, da stavi na mazgu ono jadnijeh stvari, koje bi nakupila u Dubrovniku, kad bi se vraćala u Konavle.

— Da, da! — zaklima glavom Pavle. — Koji put bi mi govorila, da ste bili dobri s njome. Dohodila je k meni, da mi se potuži, znale smo se kao djeca, ja sam malo starija; — i ona sakrije zvrk na čelu, koji je počinjao sijediti. — Jadnica! Bila je tad na početku svojih jada, uzdala se još, a znala je biti zahvalna svakome.

— Svojih jada? — da nije luda, svršili bi.

— Pa kako, molim vas, gosparu Ivo?

— Govorim vam, da joj je muž umro i da . . . . da bi imala poći za mene! — i u očima mu tad prodje divlja svjetlost.

— Gospodine moj! — šapne Pavle i prekriži se. — Oprostite, kapetane Ivo, ma ste malo — i ona zamahne rukom po čelu, — šenuti. Kako ćeš, da te uzme, jadni čovječe? A ako joj se muž vrati?

— Ha, ha! — nasmija se Ivo, — ludijeh sanja, ludijeh li žena Baš se vidi, da ne vidite više od prsta pred okom Ne će se vratiti, ne će, groznica zna, koga uzima u onijem krajevima, a tamo, kamo je on pošao, ima je svedj. I zato sam došao k vama, gospo Pavle, da vam rečem, da će biti moja . . . jer ja to imam nekomu reći, . . . zadušio bih se.

— Ne, to ne bih bila nikad pomislila, — šaptaše Pavle. — Jadna Mare, što ti se spravlja! Mislila sam, da vam je draga, kako to može biti s ulice . . . . ma ovako . . . Nemojte, opeći ćete se, gosparu Ivo.

— Čujte, Pavle! — progovori on glasom gorkijem. — Ne spominjem se puno ni oca, ni majke. Kriv sam ja, — pošao sam na silu u svijet, a kad sam se vratio, — nadjoh, da mi je otac ukopan i da mi majka plače. Nijesam imao srca, vratio sam se opet onamo preko mora i najedanput me uhvatila čežnja, da proplačem blizu nekoga i da koga poljubim. Kad sam došao amo, rekli su mi, da mi je majka umrla . . . Tad sam proplakao, ali sâm! I zabio sam se u ovu kućicu, da nikoga ne vidim, da mene nitko ne vidi. Idem na more sa svakijem vremenom, a u noći me hvata divlja slast, kad čujem kako vjetar more o hrid lupa, pa kako mi se ladja ljulja po njemu kao luda. — Kad sam Maru upoznao, počeo sam sve manje divljati. U praznoj bih kući vidjao nju, stavljao bih je u svojoj glavi i u ladju i u baštinu i na kamen, pak bih gledao u njezine modre oči kao u ocean, kojijem sam prošo toliko puta. Upiljio sam si u glavu, da bude mojom ženom, i tad sam postao mekši i uspeo se do puta i od puta do gostionice medju ljude — i tad sam upozno njezina kuma, koji mi reče, da je udata! Onu sam večer opet proplakao, pak sam rekao: Čekaj samo, bit će ipak tvoja! — I došao sam k vama, da vam rečem: ako ne na milu, bit će na silu.

— Gosparu Ivo, baš mi vas je žao, ali vam po duši ne mogu reći, da imate pravo. Vi je ne ćete predobiti, a i Bog sačuvao! Vjerujte mi, umirite se i pustite je u njezinu siromaštvu. Ja nju poznajem: ona će patiti i

umrijeti, ali svoga Pera ne će izdati. Ona i ne zna, kako to s vama upravo stoji.

— I zato baš treba da joj ja govorim. Gospo Pavle, čujte me! — zamoli on. — Pošaljite je k meni, recite joj, da joj imam nešto reći . . . Ja joj imam govoriti, drugo vas ne pitam.

Pavle zaklima glavom. — Ne će vam ona doći, i ako joj ja rečem; od samoga straha ne bi.

— Ona će sada ovuda proći, zovite je, pošaljite je!

— Bit će sve zaludu.

Zlobni se smijeh ukaže na suhim Ivinim usnama. — E tad s Bogom, gospo Pavle, hvala vam za kavu, a ja ću imati načina, da joj progovorim, ne strašite se! — reče on i ode.

Pavle ostane sama smetena i uznemirena. Ovaj čudak, o kojem se činilo, da mirno sadi svoj kupus u onoj kućici — što će učiniti?

— Hm! Bih li joj rekla . . . Ne bi li? Stavi se za pritvoreni prozor. — Eno je! Vraća se. Kako je blijeda; dala bih ne znam što, da joj dam crnu kavu. Ali što će ona nesreća tamo s puta? Evo je, prohodi, ne bi ni htjela doći poslije zavjeta — ne, bolje je ne zvati je. I Pavle zatvori prozor uzdišući.

Kapetan je Ivo čekao na Maru sve do večera. Ali Mare nije dohodila. On zaplovi morem sam i podje daleko od kuće. Ispruži se u čamcu kao čovjek sanjav i zagleda se u ono tamno dubrovačko nebo, posuto zvijezdama, što no su mu smijući se bacale iz visina zrake poviše glave i ispred očiju. More je bilo mirno i nosilo s obale slani miris pijeska i trave, a njegova je duša bivala sve tamnija i oči mu bliještahu u tmini, kao u mačke. — Ako nije došla, doći će! — šapne on mrko na jedanput, pa posegnuvši za veslima, vrati se brzo kući. — —

— — — — — — — — — — — — — — — — —

— Nema je! — govorio je ono isto veče vrijes, koji se je bio odavna probudio. — Reci mi, gdje je? — upita on svoga druga vjetra, što se je ušuljao uz prozore crkvice i ustitrao nad svijećama i nad njime.

— A, ti si tu, mala ludorijo! Za koga pitaš?

— Za onu ženu. Hodila je jutros s djetetom po putu, do kojega sam htio doći; zabolilo me, kad me ljudska ruka stavila uza sebe — ali sad više ne ćutim ništa . . . Znaš li, vidio sam, da ona plače . . . Bila su kao dva zvjezdina traka, a ti znaš, da ljubim zvijezde!

— Jadno hridino čedo! I ti njoj praštaš, jer si vidio, da suze lije? Ti svijet ne poznaješ. Koji plaču, često su najgori.

— Ne, muči! Ti ne znaš, kako suza grije i kako srce kida. Bolji su ljudi od hridi; ja nju nijesam nikad vidio plakati

— Zato se i ona s morem kara, i kad okolo nje mahnito zadunem, ostaje studena i tvrda, — upravo kao da mene nema.

— Da, ti si strahovit! — uzdahne vrijes. — Reci, on je daleko na moru — zove se Pero, ona ga ljubi, — — nemoj da potone.

— Ako ima potonuti, potonut će; — nasmija se okrutno vjetar.

— Ali ću ja Gospu moliti, — reče vrijes tvrdoglavo.

— Gospu? Vjetar se prošeta okolo oltara i zadune ispod čudne slike.

— Da, liepa je, — reče mu.

— I dobra! Da znaš, kolike je pomogla, koji su tonuli.

— Gle, nešto si ipak naučio! — reče vjetar.

— Zato sam i pošao u svijet, — odgovori vrijes ponosito. — — Vajme! eno čovjeka, koji nosi strašilo; pomozi, stavi me u kraj.

— Da te nijesam vidio od malijeh nogu, kako bih te odpuhnuo, — — ali, neka ti to još bude, prpošno dijete! — i zapuha ga u kraj.

To je bio zvonar, koji je čistio crkvu prije noći. Metlu je držao kao veslo i činio po tlu š—š—š - .

Zaludu je bio vrijes u kutu, zvonarove su oči oštre kao i njegova metla. On ga zahvati.

— Jaoh! zavapi vrijes, a nešto na njemu zabliješti. Bila je to ona suza. Zvonar se prigne. — Lijepo miriše! — promrmlja.

— Ne baci me! — moljaše vrijes!

— Rekao bih, da je rosa na nj pala, — progovori zvonar . . . na, stoj ovdje! — i digne ga izmedju dva prsta, pak ga zatakne za jednu od slika, koje su stajale okolo Gospe na zidovima svetišta. Vrijes je pogleda, ma da je drhtao od straha, a u to zvonar ugasne svijeće i ostavi samo uljanicu ispred Gospe, te zatvori ključem vrata od crkve.

— Meni je milo ovdje! — reče vrijes, kojemu bješe odlanulo, kad vidje, da metla izlazi iz crkve. — Odavle vidim bolje. Metnuo me na brod. Da nije onakav Perov? A kakvi su valovi po moru! — O, taj strašni vjetar svemu je kriv.

I postajalo tamno u crkvi. S otvorena prozora, što je gledao na goru, ulijezao je miris mrče i smilja, na dnu se zelenilo nebo i drhtala po koja zvijezda. Sjene padahu na pod, a u sjeni su kresovi kresili i opkoljavali crkvu svedj istom melodijom. Nešto je iz daleka — sasvijem iz daleka šumjelo, — bilo je more, a na divnoj je Gospi veče i svjetlo uljanice zaigralo, te se činilo, da se tiho smije.

— Gospo draga! — reče vrijes, zagledavši se u nju misleći na Maru. Pak je on ovako za nju molio na svoj način.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Mahnito je letjela Mare niz Ploče. Zakuca u Pavle i našavši kućna vrata otvorena, poleti uza stube. Bilo je tako rano, da su jedva pijetli zapjevali i okrenuli se prema gori, mašući kreljutima, kao da su gospari i da govore suncu: izidji!

*

— Pavle, otvori! — zavapi ona, došavši pred zatvorena vrata Pavline sobe.

— Ti si to? Što se dogodilo, molim te! — I Pavle skoči, te otvori vrata baš samo toliko, da se Mare ušulja. — Počekaj, da se obučem, evo me, — i navuče brzo haljine, a Mare se spusti na stočić i brizne u plač.

— Jadnice moja! da, da, umiri se! Pusti ju, nesreće jedna! — govorila je naglo Pavle, samo da nešto reče. — Kako si oznojena. Imala si se dignuti na ponoće, je li? Pa što je, da, ne plači.

— Pavle — ja imam s njime govoriti, — progovori Mare kroz plač; — ako ne uspijem, to sam na putu! — I ona digne glavu. Kako je bila blijeda i propala. Ne bi je bio odmalo dana prepoznao.

— S kime? — protrne Pavle.

Mare pokaže preko puta.

— Što? s kapetanom Ivom? . . . o! — i Pavle sjede, kao da ju je grom ošinuo. Pričini joj se, da je svemu kriva ona crna kava. To joj digne riječ i ona pogleda Maru, kao da je pred njome kapetan Ivo.

Ali je Mare nije gledala. Grozničavo je ruke sklapala i riječi su joj tekle kao brzica rijeka.

— Slušaj, Pavle, trčim od ponoća kao mahnita, slušaj! Ti poznaješ moju kućicu, onu siromašnu mrvicu baštine; — u njoj sam proživjela svoje najljepše dane. Ondje mi se mala rodila, i mislili smo tada Pero i ja, da se ne ćemo rastati. Pošao on, skucakala sam koliko sam mogla, da hranim dijete i sebe, pak godine poskupjele, dijete uzraslo, nemam dinara — založila sam sve kumu vjenčanomu. Plaćala sam mu na godinu kamate, — — dok više nijesam mogla platiti, — — a tad, o, i njemu došla potreba — — sili me, da mu platim, da mu dam glavnicu. — — Pavle moja! poručiše mi jučer iz grada, da će mi se kuća domala prodati, ako ne platim duga — — i to ne bi ništa bilo, ma znaš li, ko je pita, ko je hoće?

— Ko?

— On — kapetan Ivo!

— On, kako? odakle? — poviče Pavle.

— Ne znam ti ništa, — ali to će me u grob survati. Upoznala sam ga prije tri godine, na Pločama, kad sam se u Konavle vraćala. Govorila sam ti tada, kako je bio koji put dobar i skladan, — — pak sam jadna prekasno vidjela, da za mnom ide — drúge su me počele zakidivati — — tad mi je Pero pred oči došao i rekla sam: ne ću više govoriti toj napasti — i držala sam riječ, a znaš, kako sam svedj voljela svoga Peru. — — I kum ga je poznavao, ah! da ga nije nikad poznao! I to ti ne znam kako — eto, njemu je prodao u potrebi založnicu, — a sad — sad sam u njegovim rukama.... Suze joj iznova potekoše.

— Koliko ti se hoće? — upita Pavle kao u snu.

— Dvjesta forinti . . .

Pavle spusti glavu.

— Čuj me, Pavle, idem k njemu, reći ću mu, da me čeka, da sam ja vjerna Peru, — vidiš — — nosim mu britvicu, od srebra je, Pero mi je dao na vjenčani dan, neka je uzme, dok — dok mu platim.

Pavle zaklima glavom.

— Ne će je htjeti, progovori ona, on ne će dinare.

Mare skoči. — A da šta hoće? Ne reci, Pavle, zaklinjat ću ga, bacit ću mu se na koljena, molit ću ga svime, što ima dražega na svijetu, — da mi se smiluje, imam dijete, — ta ne će biti zvijer!

Pavle je pogleda okom, koje je govorilo, da se možebiti vara.

— Šta da činim, reci!

Pavle se zamisli. Bio je zaprijetio, da će naći načina, da s njome govori, i našao ga je; — ali ko zna, da joj se još ne smiluje? Pak bude li ona ondje, čim vidi, da se ne vraća, ne može li tad skočiti u baštinu, pa će je izmamiti; vikat će i zvati u pomoć.

— Čuj, Mare, možebiti da je dobro, da podješ, ali najprije lezi, počini i zagrizi nešto. Slušaj me! — — —

— — — — — — — — — — — — — — — —

Bila se pružila na krevetu i pritvorila oči. Snivaše, da vidi pred sobom more, na njemu sam Pero u ladji — — i on dohodi — — Pero moj! — zaviče ona i skoči s postelje. — Nije bilo Pera, — Pavle je uhvati u ruke i poče je grliti. — Nemoj, Mare, umiri se, znaš, što te čeka!

Mare posrknu kavu i baci oko na prozor. More modro, kao u snu, ljuljalo se pod njome daleko dolje, ali nema ćamca, a dolje je kućica, koja zije u pučinu — i ona ima tamo da podje.

— Kako te ljubim, dijete moje! — govorila je silazeći u opancima iz Pavline kuće u Ivovu baštinu. Nosile su je noge grozničavo dolje, do one kuće, koja se činila sama na svijetu.

(Nastavit će se.)

Gospoda Golovljevi.

Roman M. E. Saltykova Ščedrina, s ruskoga preveo Stjepan Lukić.

(Nastavak.)

Porfirij Vladimirić srnu na nju stisnutim šakama, no ona tako odlučno ispruži naprijed svoja prsa, da se je najedared brecnuo. Okrenu se licem k ikoni, sklopi ruke, zašaputa usnicama i tihim se korakom odšulja u kabinet.

Cio mu je taj dan bilo mučno. Još nije doduše vidio nikake opredijeljene pogibli za budućnost, no jedino ga je uzrujavalo to, što se je dogodila taka zgoda, koja se nikako ne slagaše s običnom rasporedbom njegova dana, i što je ta zgoda prošla nekažnjena. Što više, ni k objedu nije izišao, već se pritajio bolesnim, i hinjenim, slabim glasom zamolio, neka mu se jelo donese u kabinet.

U ostalom iza čaja, koji je prvi put u životu prošao tiho, bez glagoljanja, ustade po običaju na molitvu; nu uzalud su njegove usnice šaputale: uzbudjena misao ni vanjskim načinom nije mogla da prati molitvu. Nekaki gadan, neprestan nemir spopadaše njegovo cijelo biće, a uho nevoljko prisluškivaše šum, koji se odavaše sad ovdje sad ondje, u raznim kutovima Golovljevskog doma. Napokon, kad se je gdjegod za stijenom odao zadnji očajani zijev i odmah zatim sve najedared umuklo, kao da je propalo nekamo u zemlju, nije mogao da odoli. Tiho se dokrade u trijem i, došuljav se do sobe Evpraksejuškine, prisloni uho na vrata, da prisluškuje. Evpraksejuška bila sama i čulo se samo, kako zijevajući govori: „Bože! Spase naš! Sveta Marijo!“ i u isti si kraj češe rukom ledja! Porfirij Vladimirić pokuša da otvori vrata, no bijahu zatvorena.

— Evpraksejuško! Jesi li ovdje? — upita.

— Jesam, ali ne za vas! — otrese se ona tako osorno, da se je Juduški valjalo šuteći pokupiti u kabinet.

Drugi dan okrenu drugi razgovor. Evpraksejuška navlaš odabra vrijeme jutarnjeg čaja, da ujeda Porfirija Vladimirića. Kao da je slutila, da su sve njegove lopovštine udešene tako točno, da će mu narušeno jutro zadati bola i nemira na cio dan.

— Barem da sam pogledala i okom se naužila, kako drugi ljudi žive! — poče ona nekako zagonetno.

U Porfiriju se Vladimiriću sve preokrenu. „Počinje se!“, pomisli, no šućaše i čekaše, što će dalje biti.

— Zbilja, lijepo je to s milim i mladim drugom! Idu po sobama u dvoje i jedno drugo miluje! Ni on nju ne će opsovati ni prekoriti, ni ona njega. „Dušice moja“, te „dragi moj“, -- to im je sav razgovor! Lijepo je to, krasno!

Na taj je predmet Porfirij Vladimirić osobito mrzio. Ma da je i dopuštavao preljub u granicama stroge nužde, ipak je držao ljubavne razgovore za djavolsku kušnju. Ipak i ovaj put klonu duhom, tim više, što je htio čaja, koji je već nekoliko časaka kipio u samovaru, a Evpraksejuška i nije mislila, da ga nalije.

— Dakako, izmed nas ženskih ima mnogo glupih, — nastavi ona, bezbrižno se ljuljajući na stolici i bubnjajući prstima po stolu; — jednu možeš tako zamamiti, da je za cicenu opravu na sve spremna, a druga se na prosto ni za što podaje! . . . Jedi krastavaca, pij kvasa, koliko hoćeš! Pogodiste, čime ćete da zamamite!

— Dakle, zar samo od koristi... — usudi se plašljivo primijetiti Porfirij Vladimirić, prateći očima čajnik, iz koga je već počela sukljati para.

— Ko veli, samo od koristi? — najedared se odmaknu na stranu Evpraksejuška; — bit će, da vam je žao zalogaja! Zar mi spočitavate zalogaj?

— Ne spočitavan, već samo velim, da ljudi ne samo od koristi . . .

— Da, da, „velim“! Vi govorite, al se ne bunite! Gle ga! Ja služim od koristi! A dozvolite, da vas upitam, kaku korist nadjoh kod vas? Osim kvasa i krastavaca...

— Ta, nije samo kvas i krastavci... — ne uzdrža Porfirij Vladimirić.

— No kazujte! Kazujte, što još?

— A ko šalje k Nikoli svaki mjesec četiri vreće brašna?

— Četiri vreće? Što još ne?

— Krupe, konopljanog ulja . . . riječju svega . . .

— No, krupe, konopljanog ulja . . . — Gle, žao mu, što šaljem svojim roditeljima! Ah, vi!

— Ne velim, da mi je žao, ali ti . . .

— Ja sam kriva! Ne dâ mi da pojedem zalogaja bez prigovora, pa sam kriva!

Evpraksejuška ne uzdrža i suze je obliše. A medju tim čaj sve kipio i kipio, tako da se je Porfirij Vladimirić zbiljski uzrujao. Zato se savlada, tiho prisjednu k Evpraksejuški i potapka je po ledjima.

— No, dobro je, naljevaj čaj, što si se rasplakala!

No Evpraksejuška još dva tri puta zajeca, nape usnice i uprije mutne oči u daljinu.

— Ovaj čas si govorila o mladima, — nastavi, nastojeći, da mu glas bude što miliji; — ta, valja da ni mi nijesmo . . . . prestari! . . .

— Gle ga! Manite me se!

— Zbilja! Znaš li, kad sam služio u uredu, da mi je ravnatelj htio dati svoju kćer za ženu?

— Bit će, da je bila kaka stara i grbava nespodoba!

— Ne, već djevojka . . . Pa kako je pjevala *„Ne šivaj mi, majčice!“* Tako lijepo, tako krasno!

— Ona je pjevala, samo je pratilac bio rdjav!

— Ne, čini mi se . . .

Porfirij Vladimirić skanjivaše. Htio je, da pokaže

kako se i on umije umiljavati i fino držati prama ženskima. Zato se poče nekako ružno ljuljati cijelim tijelom i što više, pokuša da obujmi Evpraksejušku oko struka, no ona se izmaknu njegovim ispruženim rukama i srdito viknu:

— Tako mi poštenja, velim: bježi, sotono! Polijat ću te vrelom vodom! Ne trebam ni vašeg čaja, ne trebam ništa! Gle, što vam je puhnulo u glavu — zalogaj mi počeste spočitavati! Otići ću odavle, tako mi Isusa, otići ću!

I zbilja ode, udarivši vratima i ostavivši Porfirija Vladimirića sama u blagovaonici.

Juduška bješe sasvim zabezeknut. Poče si sam nalijevati čaj, no ruke su mu tako drhtale, da je morao pozvati u pomoć lakaja.

— Ne, tako ne može da bude! Valja to kakogod urediti . . . promisliti! — šaptaše, uzrujano hodajući gore dolje po blagovaonici.

No ni „urediti“, ni „promisliti“, ništa nije mogao. Njegova misao bijaše tako vična preskakivati s jednog predmeta na drugi, nigdje ne nailazeći na poteškoće, da ga je najprostija zgoda zbiljskog života sasvim smutila. Jedva što je počeo, da „promišlja“, kad ga najedared silesija maštâ spopade sa svih strana i zastre misli svaki pogled na zbiljski život. Nekaka ga tromost oblada, opća duševna i ćudoredna anemija. Sve ga je vuklo od zbiljskog života na meki log prikazâ, koje je mogao premještavati s mjesta na mjesto, jedne propuštati, druge izvlačiti, riječju — raditi, što je htio.

I opet cio dan sproveđe u potpunoj samoći, jer se Evpraksejuška ovaj put nije javila ni k objedu, ni k večernjemu čaju, već otišla na čitav dan u selo k popu u goste i povratila se istom kasno na veče. Što više, nije mogao ništa ni raditi, jer su ga ludorije na neko vrijeme kao ostavile. Jedna ga misao neprestance mučila: „Valja makar kako urediti, valja! Nije mogao da pravi ni ispraznih računa, ni da se moli. Osjećaše, da ga čeka neka bolest, koju još ne može opredijeliti. Sto puta se je zaustavljao pred prozorom, misleći na štogod svrnuti oslabljelu misao, čim god se pozabaviti, no sve uzalud. Vani se počinjaše proljeće, no drveće bijaše golo, a još se ni svježa trava ne pokazivaše. U daljini se vidjela crna polja, ovdje ondje išarana bijelim ljagama snijega, koji se još držaše na niskim mjestima. Put bijaše blatan i kaljužav. No sve mu se to pričinjaše kao kroz mrežicu. Oko mokrih služinskih zgrada ne bijaše baš ni žive glave, ma da su sva vrata bila otvorena u svu šir; u kući se nije moglo nikoga dozvati, ma da su do uha neprestance dolijetali nekaki zvuci, slični dalekomu lupanju s vratima. Eh, da mu se je sad lijepo prometnuti u nevidljivo biće i poslušati, što o njem taj izrod govori! Spominju li gadovi njegovu dobrotu, ili ga možda ocrnjuju? Makar im od jutra do večera u grlo turao — sve je malo, sve kao da u zemlju propada! Zar su davno načeli novi sudić s krastavcima, a već . . . No istom što se je počeo zabavljati tom mišlju, istom što je počeo promišljavati, koliko u kadi može da bude krastavaca i koliko ih valja uze i na čovjeka, kad mu opet u glavi sinu luč zbilje i najedared sasvim pobrka sve račune.

— Gle ti nje! Ni pitala nije, već naprosto otišla! — mišljaše, dok su mu oči lutale u daljini, sileći se, da nadje popovsku kuću, gdje je sigurno u taj čas Evpraksejuška razvezala svoj jezik.

Evo i objed donesoše; Porfirij Vladimirić sjedi za stolom sam i nekako lagano jede čistu juhu (nije mogao da trpi juhu bez ičesa, no danas je *ona* navlaš zapovjedila, neka se tako skuha).

— Bit će popu do smrti žao, što je k njemu došla! — misli on, — ipak treba dati koji suvišni zalogaj! I juhe i kaše . . a za gostinju i kakegod pečenke . . .

Opet mu se mašta razigrava; opet se počinje zaboravljati, kao da ga san spopada. Koliko će trebati suvišnih žlica juhe? Koliko kaše? Što pop i popadija govore o dolasku Evpraksejuškinu? Kako je med sobom psuju? Sve se to — i jela i riječi, mete pred njegovim očima, kao živo

— Svi jedu zajedno iz jedne zdjele! Otišla! Baš je pogodila, gdje će si omastiti bradu! Vani je blatno, mokro. Doći će, donijet će blatnu odjeću . . . ah, ti gade, gade! Da, valja makar kako . . . .

Tom se izrekom misao uvijek prekidaše. Poslije objeda leže po običaju da spava, no samo se je mučio i preokretao s jedne strane na drugu. Evpraksejuška dodje kući istom, kad se je stamnilo, i tako se ukrade u svoju sobu, da je on i nije zapazio. Naložio je ljudima, da ga svakako ubavijeste, kad se vrati; no i ljudi, kao da su se dogovorili, zašutješe i ne rekoše mu ništa. Pokuša opet unići u njezinu sobu, no i ovaj put nadje zatvorena vrata.

Treći dan jutrom Evpraksejuška, ma da se je i pojavila k čaju, poče govoriti još oštrije, odvažnije.

— Gdje je sad moj Volodjuška? — uze ona ponekuda plačljivim glasom.

Porfirij se Vladimirić sasvim smuti kod tog pitanja.

— Barem da mi ga je vidjeti svojim očima, kako se moj rodjeni tamo pati! Možda je već i umro!

Juduška micaše usnicama, šapćući molitvu.

— Kod nas nije kao u drugih ljudi! Eno kod mazulinskog gospodina Palagejuška rodila kćerku — odmah je umotaše u batist, narediše za nju lijepu posteljicu . . . Koliko su samo dojkinji poklonili sarafana i nakita! A kod nas, ah, ah . . . vi!

Evpraksejuška oštro okrenu glavu k prozoru i glasno uzdahnu.

— Istinu vele, da su sva gospoda prokleta! Dobiju djece i bace je u baru, kao štenad. I to im nije ništa! Ne odgovaraju ni pred kime, kao da za njih i nema Boga! Ni vuk ne će to učiniti!

Porfiriju se Vladimiriću sve preokretaše unutra. Dugo se je savladavao, no napokon ne uzdrža i progundja kroz zube:

— Kod tebe su sad okrenule nove mode! Već treći dan zaredice slušam tvoje razgovore!

— Mode! Mode ovamo, mode onamo! Ne ćete vi sami govoriti, valjada smiju i drugi izlanuti koju riječ! Da! Što učiniste s djetetom? Baciste ga u selo k babi u koljebu! Ni brige za njime, ni hrane, ni odjeće . . . leži u gadu i siše prokislo mlijeko.

Ona zaplače i otare si suze krajem vratnog rubca.

— Istinu je rekla pogorjelska gospodarica, da je kod vas strašno! I jest strašno! Ni veselja ni radosti, samo spletke . . . Uznici u tamnici bolje živu. Barem da je kod mene moje čedo, — imala bih neku zabavu i veselje. Ali nuto! Imadjah čedo, i uzeste mi ga!

Porfirij Vladimirić sjedjaše na mjestu i bolno micaše glavom, kao da ga je tko k stijeni pritisnuo. Ovda bi se onda iz njegovih grudi vinuo uzdah

— Ah, teško je! — napokon reče.

— Nema tu „teško“! Nego, ja ću otići u Moskvu, da barem vidim Volodju svojim očima! Volodjka! Volodjenka mi—i—i—li! Gospodine, hoću li ići u Moskvu?

— Ne znam zašto! — muklo odvrati Porfirij Vladimirić.

— Al ja idem! Ne ću nikoga pitati, i niko mi ne može da zabrani, jer sam ja — mati!

— Kaka si ti mati! Ti si besposlena djevojka — eto što si! — napokon će oštro Porfirij Vladimirić; — govori, što tražiš od mene?

Na to se pitanje Evpraksejuška valjda nije pripravila. Upilji u Judušku oči i šućaše, kao razmišljavajući, što zbilja traži od njega.

— Tako! Već me počeste nazivati besposlenom djevojkom! — viknu, plačući.

— Da, besposlena si djevojka! djevojka, djevojka! Fuj, fuj, fuj!

Porfirij Vladimirić planu, skoči s mjesta i gotovo bježeći izleti iz blagovaonice.

To bješe zadnja pojava energije, koju je pokazao. Zatim se je nekako brzo pokunjio, otupio i zastrašio, kad ne bi bilo vidjeti kraja proganjanju Evpraksejuškinu. Ona imaše u sebi strašnu silu — tvrdoglavost, i jer se ta sila neprestano spajaše u jednu točku: ojaditi si i ogaditi život, to ona s vremenom bijaše strašna. Malo po malo arena blagovaonice postade joj malena: ona bi zašla i u kabinet i tu ujedala Judušku (prije nije ni pomisliti smjela, da udje u kabinet, kad je gospodar bio „zabavljen“). Dodje, sjedne k prozoru, upre žalostan pogled u daljinu, počeše si ramenima podbradak i počne gristi. Osobito joj omiljela jedna tema za razgovore — tema, u kojoj se odavaše prijetnja, da će ostaviti Golovljevo. U istinu nikada nije na to ozbiljno mislila a i vrlo bi se začudila, da joj se predloži, neka sa vrati u roditeljsku kuću: al ona je slutila, kako se Porfirij Vladimirić najviše boji, da ne ode. Razgovaraše o tome uvijek malo i oprezno, samo natucajući, okolišajući. Malo šuti, počeše si uha i najedared kao da se je nečesa sjetila.

— Danas kod Nikole peku palačinke!

Porfirij Vladimirić pozelenjuje od zline. Pred tim istom je počeo da slaže vrlo važan račun — za koliku svotu može prodati na godinu mlijeka, ako sve krave u okolici crknu, a jedino njegove, s Božjom pomoći, ne samo ostanu žive, već i uzdadu mlijeka dva puta više nego prije. Ipak, kad je Evpraksejuška došla i nabacila pitanje o palačinkama, ostavlja svoj posao i sili se, da se nasmije.

— Od česa tamo peku palačinke? — pita, osmješkujući se cijelim licem; — ah, Bože, ta danas je zbilja svetkovina u spomen umrlih roditelja! A ja zaboravio! Ah, to je velik grijeh! Ne ću se imati čime sjetiti pokojne mamice.

— Rado bih jela palačinaka . . . roditeljskih.

— A ko ti zabranjuje? Daj si napraviti! Zgrabi za ramena kuharicu Marjušku. Pa ako ne nju, a ti Uljitušku! Ah, Uljita krasno peče palačinke!

— Možda vam je ona i drugim čime ugodila? — ujeda Evpraksejuška.

— Ne, to je grijeh reći: no Uljitka vrlo dobro peče palačinke! Lake su, meke . . . aj, slatko li se jedu!

Porfirij Vladimirić hoće šalom i smijehom pozabaviti Evpraksejušku.

— Rado bih jela palačinaka, ali ne golovljevskih, već roditeljskih!

— I to može da bude! Reci kočijašu Arhipuški, neka upreže konje, pa se odvezi tamo!

— Ne, ne, pala bi ptica sama u mrežu . . . bila bih luda! Ko me taku treba? Sami me nazvaste besposlenom djevojkom . . . što ćete više!

— Ah ah, ah! I ne stidiš se, što me nepravedno objedjuješ! A znaš li, kako Bog kazni za objedu?

— Nazvaste, upravo me nazvaste besposlenom! Evo ikone: tako mi Boga! Ah, dosadilo mi je to Golovljevo! Pobjeći ću odavle, zbilja ću pobjeći!

Kod tih se riječi Evpraksejuška ponaša sasvim naravno i neprisiljeno: ljulja se na stolcu, kopa po nosu, grebe se. Bit će, da odigrava komediju, draži.

— Htjedoh vam, Porfirije Vladimiriću, nešto reći, — nastavi ona, — moram otići kući!

— Valjada si naumila u goste k ocu i materi?

— Ne, već sasvim. Ostat ću kod Nikole.

— Što? Jesi li se uvrijedila rad šta?

— Ne, nijesam se uvrijedila, već tako valja jedared. Pa i dosadno je kod vas... strašno! U kući je sve kao izumrlo! Ljudi se kriju po kuhinjama i služinskim sobama, sjedim u cijeloj kući sama: još će me zaklati! Noću ideš spavati, — iz svih se kutova odaje šapat!

Medjutim dani prolazili za danima, a Evpraksejuška nije ni mislila, da izvrši svoju prijetnju. No djelovanje te prijetnje bijaše za Porfirija Vladimirića vrlo odlučno. Najedared nekako razabra, da, uza sve to, što se je od jutra

do večera mučio tako zvanim radom, istinu govoreći, nije baš ništa radio i mogao je ostati bez objeda, nemati ni čistog rublja, ni odijela, da nije bilo nečijih očiju, koje su pazile na to i brinule se. Doslije kao da nije osjećao života, ne poimao, da ima u njem nekih neprilika, koje ne nastaju same od sebe. Njegov cio dan prolazio jedared uvedenim redom; sve se u kući sakupljaše osobno oko njega i poradi njega; sve se radilo u svoje vrijeme: svaka stvar bila na svome mjestu — jednom riječju, svuda vladaše ta o stroga točnost, da joj i ne davaše nikake važnosti. Hvala tome redu u stvarima, mogaše se po svoj svojoj volji podavati brbljavosti i ispraznim mislima, ne bojeći se, da bi mu zgode zbiljskog života mogle kakogod pomrsiti račune. Istina je, da se je ta umjetna mašina držala o vlasi; no čovjeku, koji je neprestance zaduben sam u sebe, nije moglo pasti na um, da je ta vlas nešto vrlo tanko, što se lako prekida. Njemu se činjaše, da je život trajan, vječan .... I najedared se sve to morade da sruši u jedan tren, jednom ludom riječju: „Ne ću više! što ću! otići ću!“ Juduška se sasvim smuti. Što će biti, ako ona zbilja otidje? mišljaše. I poče smišljati svemožne, nespretne kombinacije s cijelju, da je kakogod zaustavi, i odluči koješta popustiti za korist njezine mladosti, što mu prije nikada ne bi na um palo.

— Fuj, fuj, fuj! — pljuvaše, kad bi si zamislio u svoj svojoj goloti možnost općenja s kočijašem Arhipuškom ili s pisarom Ignjatom.

U skoro se ipak uvjeri, da je njegov strah za odlazak Evpraksejuškin bio malo neosnovan i odmah zatim njegov život nekako oštro stupi u novu za nj sasvim nenadanu fazu. Evpraksejuška ne samo da nije otišla, već ga i prestala proganjati i ujedati. Mjesto toga, ona sasvim odnemari Porfirija Vladimirća. Dodje mjesec svibanj, okrenuše lijepi dani, i ona se gotovo ne javljaše u kući. Samo po neprestranom lupanju s vratima Juduška naslućivaše, da je rad nešta dotrčala u svoju sobu s time, da opet odmah zatim iščezne. Ustajući jutrom, nije našao na običnom mjestu svoga odijela i morao dugo tražiti, da dobije čisto rublje; čaj mu i objed davali sad prerano, sad prekasno, a posluživaše ga na pô pijani lakej Prohor, koji je dolazio k stolu u zamrljanom kaputu i vječno zaudarao nekakom odurnom smjesom ribe i rakije.

No Porfirij Vladimirić bijaše veseo, što ga je Evpraksejuška ostavila s mirom. Izmirio se je i s neredom, no znao je, da ipak ima neko u kući, ko taj nered drži u svojim rukama. Nije ga toliko strašio nered, koliko misao, da će se morati osobno umiješati u prilike svagdašnjeg života. S užasom si zamišljavaše, da može doći čas, kad će sam morati da uredjuje, nalaže, nadgleda. Unaprijed videći taj čas, nastojaše, da u sebi uguši svaki prosvjed, zaklapaše oči pred neredom, koji bješe nastao u kući, šućaše. A na gospodskom dvoru medjutim vladaše svagdašnje potpuno ljenčarenje. Kad je okrenulo toplije vrijeme, Golovljevski dvorac, dosele tih i nujan, najedared oživi. Na veče se sav svijet, i staro i mlado, sakupljaše na ulici. Pjevale se pjesme, igralo se na harmonici, smijalo, podcikivalo, trčalo igrajući se hvatanja. Na pisaru se Ignjatu pojavila jasno-crvena košulja i nekako čudnovato uzak kaput, koji jedva pokrivaše njegova junački napeta prsa; kočijaš se Arhip zaodio u svilenu košulju i plisovi prsluk bez rukava, i bit će da se je takmio s Ignjatom za Evpraksejuškino srce. Evpraksejuška bježala med njima i, kao od šale, letjela sad k jednome, sad k drugome. Porfirij se Vladimirić bojaše pogledati na prozor, da ne bude svjedokom ljubavnog prizora, ali nije mogao da ne sluša. Ovda je onda do njegovih ušiju dopro zvuk jakog udarca: to je kočijaš Arhipuška svom šakom odudario Evpraksejušku, trčeći za njom i hvatajući jê (i ona se nebi razljutila, već samo malo pognula); katkada dopiraše do njega razgovor:

— Evpraksejo Nikitišna! oj, Evpraksejo Nikitišna! — zove pijani Prohor s vrata gospodske kuće.

— Što je?

— Dajte ključ od čaja, gospodar želi čaja!

— Neka čeka .... sotona!

U kratko vrieme Porfirij Vladimirić sasvim podivlja. Sav obični tok njegova života bješe poremećen, no on se još ponekuda ne obaziraše na to. Ništa nije tražio od života, osim, da ga se ne uznemiruje u njegovu zadnjem utočištu — u kabinetu. Koliko je prije bio svadljiv i zagrizljiv s okolinom, toliko je sada postao bojazljiv i pokoran. Činjaše se, da je za nj nestalo svakog općenja sa zbiljskim životom. Ništa ne čuti, nikoga ne vidjeti, — eto, što je želio. Evpraksejuška se mogaše po cijele dane ne pokazivati u kući; družina je mogla vani ljenčariti, koliko je htjela — on nije ni zašto mario, kao da i nije ništa bilo. Da si je prije pisar bio dozvolio ma i najmanju netočnost u izvješću o gospodarstvu, on bi ga sigurno izmučio kojekakim poukama; sad mu je valjalo sjediti po cijele nedjelje bez izvješća, i to ga je ovda onda mučilo osobito, kad je trebao broj za svoje fantastičke račune. Za to je, sam samcat u kabinetu, osjećao, da je pravi gospodar, koji može da mašta, koliko mu srce ište. Isto onako, kako oba njegova brata umriješe u pijanstvu, tako upravo i on bolovaše na istoj bolesti. Samo ovo pijanstvo bješe druge ruke — duševno pijanstvo. Zatvoriv se u kabinet i sjedavši za pisaći stol, od jutra se do večera mučio fantastičkim poslom: stavljaše svemožne nevjerojatne predpostavke, razgovaraše s uobraženim licima i stvaraše cijele prizore, gdje je slučajno prva na um pala osoba prikazivala.

U toj gomili fantastičkih predstava i slika igraše glavnu ulogu nekaka grozničava strast za sticanjem. Ma da je Porfirij Vladimirić uvijek bio u opće sićušan i sklon spletkama, no, hvala njegovoj praktičnoj nesposobnosti, nije odatle za se crpao nikakve prave koristi. On je dodijavao, umarao, mučio (najviše ljude, koji se ne mogu

braniti te, tako reći, sami se narivavaju na uvredu), al je i sâm većinom trpio od toga. Sad se sva ta svojstva prenesoše na daleko, fantastičko tlo, gdje više ne bijaše mjesta ni za otpor, ni za opravdanje, gdje ne bijaše ni jakih ni slabih, gdje ne bijaše ni policije, ni mirovnih sudaca (ili bolje da rečem, bijaše, no jedino u granicama njegovih, Juduškinih, interesa) i gdje je po tom mogao slobodno splitati cio svijet mrežom spletaka, uvreda i proganjanja.

Volio je izmučiti, uništiti, isisati krv. Pregledavaše sve grane svoga gospodarstva jednu za drugom: šumu, obor, žito, livade i drugo, i na svakoj stvaraše uzornu zgradu fantastičkog tlačenja, koje je bilo praćeno najsastavljenijim računima, kamo pripadahu i kazne, i lihvarstvo, i opća bijeda i sticanje vrednosnih papira — jednom riječju, cio zamršeni svijet pustih vlastelinskih ideala. A jer je sve zavisjelo od preplaćivanja ili nenaplaćivanja, to je svaka preplaćena ili nenaplaćena kopjejka bila uzrokom, da se preopravi sva zgrada, koja se na taj način promjenjivaše bez kraja i konca. Zatim, kad umorena misao više nije mogla da prati pozorno sve potankosti zamršenih računa o operaciji tečenja, prenašaše arenu svoje mašte na rastezljivije misli. Poče se sjećati svih sukoba i prigovora, koji se dogadjahu med njim i ljudima ne samo u novije vrijeme, već i u njegovoj mladosti, i tako ih preokretaše, da je uvijek iz svakog sukoba izišao kao pobjeditelj. On se osvećivaše svojim bivšim drugovima u uredu, koji ga prestigoše u službi i tako uvrijediše njegovo častohleplje, te ga natjeraše, da se odrekne karijere; osvećivaše se svojim saučenicima, koji se nekad okoristiše svojom fizičkom snagom, da ga draže i muče; osvećivaše se svojim susjedima, koji se opirahu njegovu tečenju i branjahu svoja prava; osvećivaše se slugama, koji mu kadgodj rekoše osornu riječ ili naprosto ne pokazaše dosta poštovanja; osvećivaše se mamici Arini Petrovnoj, što je potratila mnogo novaca na preustrojstvo Pogorjelke, novaca, koji „po svim pravima“ pripadaju njemu; osvećivaše se bratu Stjepku dangubi, što ga je prozvao Juduškom; osvećivaše se tetici Varvari Mihajlovnoj, što je u ono doba, kad nitko nije očekivao, najedared rodila djecu, česa radi seoce Gavrjuškino za uvijek izmaknu rodu Golovljevskomu. Osvećivaše se živima, osvećivaše se mrtvima.

Model okvira za ogledalo.
Sastavio i skalupio *Marin Radica.*

Tako maštajući, neopazice zagreznu u opojenost; zemlja mu iščeznu ispod nogu, na ledjima mu kao izrastoše krila. Oči mu bliještile, usnice se tresle i pjenile, lice blijedilo i odavalo grozu. I kako je rasla mašta, tako se je sav uzduh u naokolo punio prikazama, s kojima je zametnuo umišljenu borbu.

Njegovo je biće polučilo taku slobodu i nezavisnost,

da nije ništa više želio. Cio svijet bijaše pod njegovim nogama, — dakako, onaj ludi svijet, koji si je on umišljao. Svaki i najprostiji motiv mogaše preinačivati beskonačno, svakog se je nekoliko puta mogao latiti iznovice, preokrećući svaki put na novi način. To bješe ekstaza svoje ruke, nešto slično onome, što se dogadja na spiritističkim sijelima. Ničime neograničeno uobraženje stvara umišljenu zbilju, koja se od neprestane uzrujanosti duševnih sila pretvara u konkretnu, dohvatnu. To nije vjera, nije uvjerenje, već duševna raspuštenost, ekstaza. Ljudi postaju neljudi, njihova se lica izobličuju i nakazuju, oči gore, jezik tepe neznalice riječi, tijelo pravi besvjesne kretnje.

Porfirij Vladimirić bijaše srećan. Zatvaraše čvrsto prozore i vrata, da ne čuje, spuštaše zavjese, da ne vidi. Sve obične životne potrebe, koje se ticahu svijeta njegovih mašta, ovršavaše na brzu ruku, gotovo s ogavnošću. Kad je pijani Prohor kucao na vrata njegove sobe, javljajući, da je jelo gotovo, nestrpljivo je bježao u blagovaonicu, usprkos svim prijašnjim navadama, žurno pojeo svoja tri jela i opet se zatvorio u svoj kabinet. Što više, u njegovu se ponašanju, pri sastanku sa živim ljudima, pojavilo nešto plašljiva, nešto ludo-smiješna, kao da se je u isti kraj i bojao i izazivao. Jutrom se je žurio ustati što ranije, da se odmah lati posla. Moljenje skraćivaše: molitvene riječi govorio samo onako, kao ne poimajući njihova smisla; krstio se i sklapao ruke mehanički. Što više, i misao o paklu i njegovim mukama (za svaki je grijeh posebna kazna) rado da ga se je manila.

A Evpraksejuška gorjela medjutim u tjelesnim požudama. Kolebajući u izboru med pisarom Ignjatom i kočijašem Arhipuškom, i u isti kraj bacajući oči na crvenkastog tesara Iljušu, ništa ne zamjećivaše, što se radi u gospodskoj kući. Mišljaše, da gospodin odigrava kakvu „novu komediju“, i dosta je veselih riječi o tome palo u prijateljskom društvu služinčadi, koja je najedared oćutila, da je slobodna. No jedanput nekako slučajno unidje u blagovaonicu, baš kad je Juduška brzo gutao zalogaj pečene guske.

Porfirij Vladimirić sjedi u masnoj spavaćoj halji, iz koje je ovdje ondje virila vata; bio je blijed, nepočešljan, zarastao nekakom štetinom mjesto bradom.

— Gospodine, što je s vama? Što se je dogodilo? — poleti k njemu uplašeno.

No Juduška se samo glupo-ujedljivo osmjehnu za odgovor na njezin usklik, kao da je htio reći: no ded me sad pokušaj čime ujedati!

— Gospodine, što je s vama? govorite, što se je dogodilo? — ponovi ona.

On ustade, upilji u nju pogled pun mržnje i reče prekidajući:

— Ako ti, razuzdana djevojko, još jedared . . . u moju sobu . . . Ubit ću te!

(Nastavit će se.)

Velika ili Biela Hrvatska.

2. Grad „Psar“ u pradomovini Slavena.

Opravdali smo u prvom poglavlju svoje nagadjanje, da je još u 12. stoljeću postojala u sjevernih i iztočnih Slavena priča o njihovoj pradomovini, koju su zvali „Hrvati“, i u kojoj je stajao kneževski grad Psari ili Psar. Rekli smo još, da je ta zemlja „Hrvati“ bila po svoj prilici negdje blizu kasnijih čeških, poljskih i ruskih zemalja. Točnije mogli bismo možda označiti položaj zemlje „Hrvati“, kad bi nam pošlo za rukom ustanoviti, gdje je stajao stari kneževski grad Psari. Ajde da i to pokušamo.

Grad „Psari“ ili „Psar“ dobio je svoje ime bez sumnje od žitelja, koji su u njemu i možda oko njega prebivali. To potvrdjuje i Fr. Miklošić u svojoj razpravi: Die slavischen Ortsnamen aus den Appellativen,[1]) gdje no tumačeći mjestna imena slavenska, koja su prozvana od zanimanja svojih žitelja, kaže naročito, da je mjesto Psar dobilo svoje ime od appellativa *pьsarь*, što znači *čuvara pasa* (Hundewärter) u hrvatskom, češkom i poljskom jeziku.

No kaki su to čuvari pasa ili psari bili u starih Slavena? Dr. Konstantin Jireček u povjesti Bugarske piše o tom: „Das *Hauptvergnügen* der Regenten bildete in Bulgarien, wie *überall*, die *Jagd*. Als der hl. Sava nach Trnovo kam, begrüsste ihn car Asên II., begab sich aber gleich auf seine Schlösser zur Jagd. Bei der Jagd gebrauchte man Falken (sokol, kraguj) und Hunde, Windspiele (hrti) und Rüden, deren slavischer Name (Zagar) auch zu den Neugriechen und Albanesen kam. Die *Sorge um die Meute* lag den *psari* oder *pesjaci* ob. Der Falkonier heisst altbulgarisch *kragujar* (serb. sokolar)“.[2]) Tako je bilo i u čeških zemljah. „Velike šume, piše dr. K. Jireček, kojimi je zemlja (češka) obilovala, pobudjivale su živu želju za *lovačke* zabave, u kojih su sredovječni knezovi nemalo uživali, baveći se lovom pravilno. Uz šume stajali su kneževi dvorci, naročito za lovačke potrebe podignuti, kako bijaše dvorac Ztbečno (dignitas venatoria quae pertinet ad curtem Stbečnam, 999. Cosm.). Za Svatopluka moravskoga javlja se naročito u ljetopisu fuldajskom, da je pri lovu imao sokole (cum falconibus

[1]) Denkschriften der k. Academie der Wissenschaften in Wien (Historisch.-philol. Classe XXI. p. 87).

[2]) Geschichte der Bulgaren p. 390.

ludum exercens, 869).[3]) Lovačke zabave čeških knezova bile su veoma teretne narodu, pošto je on svakom takom prigodom morao hraniti njihove pse i sokolove, pa onda i psare i sokolare, koji su ih vodili i na njih pazili. Od toga bremena nastojali su naročito samostani da se oslobode, pošto su lovačke družine najradje onamo zalazile, pa ih globile. Imade s toga više primjera, da su češki knezovi rešavali pojedine samostane od neugodne dužnosti, da primaju i hrane njihove psare i pse (A victualibus canibus dandis ipsorumque custodibus, qui holoty vocantur, 1220; — sint liberi et absoluti ab iis qui dicuntur *psarové*, 1249 . . . .).[4]) I u Poljskoj bavili su se knezovi mnogo lovom, te su i oni imali svoje „caniductores". No i tamo bile su narodu te kneževske zabave veoma tegotne. „Am drückendsten aber", piše Roepell, „mochte die Verpflichtung der Bauern (in Polen) sein, der Fürsten Jäger, Falkner, *Hunde-* und *Pferdewärter*, ihre Brauer, Bäcker, Fischer u. s. w. aufzunehmen und zu verpflegen, den Hunden Futter und den Pferden Weide zu geben (neque canes nostros pascent, 1243)[5]).

Poput bugarskih, čeških i poljskih vladara ljubili su i hrvatski knezovi i kraljevi lov i lovačke zabave u velike; oni su pače imali na svom dvoru posebne dvorske činovnike poput volara, vinotoča i drugih, koji su se naročito bavili nadziranjem dvorskih lovačkih pasa i sokolova. O njima piše Rački: „Ostali (dvorski častnici), naime „dvornik, vratar, sokolar, i *psar*" bit će dvorjanici niže vrsti; „sokolar" i „psar" bijahu dvorski lovci (curiae venatores), kojih je prvi pazio na sokolove, a drugi na pse u lovačke svrhe".[6]) I za srbske kraljeve i careve iz porodice Nemanjića spominje se, da su imali svoje psare; i oni su naredjivali: „psaremь i sokolaromь i svinjaromь kude idu, da im se nišća ne daje".[7])

Objasnivši, šta su u starih Slavena bili psari, potražiti nam je sva mjesta, koja su od tih psara dobila svoja imena. U današnjih srbskih i bugarskih zemljah nema mjesta, koje bi se zvalo Psar ili Psari; pa ni u poznatih doslije spomenicih nije nam pošlo za rukom, da nadjemo traga imenu Psar kao mjestnomu imenu u tim zemljama. U današnjoj Hrvatskoj nalazimo dva *Psarjeva* (gornje i donje), i to u županiji Zagrebačkoj, a u kotaru i obćini sv. Ivan-Zelina (uz cestu, što vodi iz Zagreba u Varaždin). To je Psarjevo već u XIII. stoljeću postojalo, jer god. 1222. dariva slovinski herceg Bela zagrebačkomu biskupu „terram *Pzer*, de castro zagrabiensi exceptam".[8]) Pošto se u okolišu te zemlje Pzer spominje potok Bistrica, velika cesta (magna via), zemlja Zelina, i sv. Ivan (sanctus Johannes), ne ima sumnje, da je „Pzer" današnje Psarjevo. Ta se zemlja spominje još jedanput, naime god. 1270. kao „terra *Pzerych*", prigodom pravde medju zagrebačkim biskupom Timotejem i moravečkim županom Abrahamom.[9])

Ovaj „Pzer" ili „Pzerych" jedini je Psar na slavenskom jugu Nasuprot na slavenskom sjeveru, tamo, gdje smo naslućivali, da je mogla biti pradomovina slavenska, zvana „Hrvati", imade i danas čitavo čislo mjestnih imena Psar ili Psari, od kojih su neka i u povjestnici znamenita. Vriedno je s toga ogledati ta mjesta, da nam se obzorje pradomovine slavenske razširi.

U današnjoj *Češkoj*, naročito u iztočnom dielu njezinu, medju Vltavom i Sudetima, dakle tamo, gdje se još u X. stoljeću spominju dva plemena nazvana Hrvati, pošlo nam je za rukom ustanoviti četiri mjesta s imenom Psar:

1. Današnji *Višegrad* tik Praga, koji je po narodnoj tradiciji mnogo stariji od samoga Praga, zvao se je nekad ili čitav ili djelomice imenom *Psáry* ili *Psáře*. Nastavitelj Kosmova češkoga ljetopisa spominje za g. 1280. „dva groba u Psarih" (In Psarz duo sepulchra = we Psářich dwa hroby), a za te Psáře kaže tumač, da je „ves u Prahy".[10]) Jireček tumači to tako: „Podgradje Višegradsko, u dolini potoka Botiča, sastojalo je od glavne ulice, i od Psara, koji se prema imenu svomu ukazuje kao obitavalište niže čeljadi dvorske".[11] Tomek u povjestnici Praga opet sudi, da se je imenom Psary zvalo čitavo podgradje Višegradsko, pak nagadja, da je ono svoje ime dobilo od toga, što su neko vrieme psari ili čuvari kneževskih pasa sačinjavali većinu žiteljstva u tom podgradju. Poznati nam već ljetopisac češki Hajek, iz XVI. stoljeća, napokon tvrdi, da se je sam Višegrad nekoč tako zvao, a da ga je Psary nazvao već njegov utemeljitelj Krok, i to na uspomenu grada Psary u pradomovini slavenskoj, iz koje je Čehe doveo u kasniju domovinu njihovu praotac Čeh.

2. Gradu Pragu na jugu, nedaleko od rieke Vltave, blizu Jilave u okružju Karlinskom, uzdiže se brdo, koje se po Stielerovu atlasu zove *Psar*. Izpod brda stere se i selo Psar, koje broji do 500 stanovnika. Brdo Psar spominje se već u davno vrieme („donat totum montem Psar vocatum" Protomart. 215—216;[12]) za to se brdo znade, da je na njem nekad stajao grad. I selo Psary mjesto je starodavno, za nj se već g. 1045. spominje, da ga je knez Břetislav darovao samostanu Břenovskomu („in Prachensi provincia: villae Psáry", Jireček K. Slovanske pravo II. 10). Oko g. 1416. zapisao je kralj Većeslav gospodinu Vuku Valdšteinu više sela, medju njimi i to selo Psary.

[3]) *Jireček K. dr.*, Slovanské právo v Čechách a Moravě, I. p. 132.

[4]) Jireček K. dr.. Slovanské právo II., 162.

[5]) Roepell R. dr., Geschichte Polens, I. pag. 318—319. Sravni i p. 311.

[6]) Nutarnje stanje Hrvatske prije XII. stoljeća. Rad XCI. p. 152.

[7]) Daničić, Rječnik iz književnih starina srpskih sub voce psarь (canum curator).

[8]) Tkalčić, Monumenta episcopatus Zagrabiensis I. 51.

[9]) Ibidem p. 154—155.

[10]) Fontes rerum Bohemicarum II. 361.

[11]) Slovanské právo, II. 25.

[12]) Jungmannov rječnik češkoga jezika sub voce Psár.

*

3. Još je jedno selo *Psař* (Psary) sa 315 stanovnika u okružju Benešovskom, a sudbenom kotaru Vlašinskom. To se selo stere u poriečju Sazave, koja utječe u Vltavu.

4. U okružju Taborskom, a sudbenom kotaru Sobjeslavskom nalazimo napokon selo *Psárov* sa 500 stanovnika.[13]) Taj je Psárov u poriečju Lužnice, pritoka Vltave.

U Češkoj dakle našli smo tri Psara i jedan Psarov. No ima toga i u poljačkih zemljah. Najprije da spomenemo dva u Galiciji:

1. U sjevero-zapadnoj Galiciji, u okružju Chrzanowskom i sudbenom kotaru Krzeszowickom imade selo *Psary* sa 638 stanovnika i s istoimenim imanjem. Selo pripada poriečju gornje Visle.

2. Drugi su *Psary* opet u iztočnoj Galiciji u poriečju Dnjestra (Lipe), Lavovu na jugoiztoku. Selo ima 687 stanovnika, te pripada okružju Rohatynskomu.[14])

Najviše Psara nalazimo medjutim u matici staroga poljskoga kraljevstva, naime u današnjem *Poznanju*, koji danas pripada poljskomu kraljevstvu. Tamo imade sedam mjesta, koja se zovu Psar ili tome nalik. Evo ih: 1. *Psary* u kotaru Adelnauskom, sjevoroiztočno od Vratislave; 2. *Psary* u kotaru Wreschenskom, na jugu grada Gnezdna, najstarije stolice veliko-poljskih knezova; 3. *Veliki Psary* (Hauland), u istom kotaru; 4. *Psarski* u kotaru Schrimmskom; 5. *Psarskie* u kotaru Samterskom; 6. *Veliki Psarskie*, u istom kotaru; i napokon 7. *Psarskie* u kotaru Poznanjskom.[15]) Posljednja četiri sela prostiru se u poriečju Varte, pritoka Odrina. Sudeći po tom obilju mjesta s imenom Psar (Psarskie-grad) mora da je u staroj veliko-poljskoj kneževini bilo mnogo ljudi, koji su bili psari, te su se po njima prozvala tolika mjesta. No i u pruskoj Šlezkoj, koja je u sredini spomenutih poljskih i čeških zemalja, nalazimo jedno mjesto *Psar* (njem. Psaar). To je selo u okružju Opoljskom i kotaru Lubliničkom, dakle u poriečju gornje Odre i pritoka joj Malapane. Selo to broji takodjer do 600 stanovnika. Čini se, da je ono veoma staro, te će biti valjda onaj Psar, za koji g. Dobner bilježi, da se spominje u jednoj listini krakovskoga kneza Vladislava.[16])

Obredali smo glavne zemlje češke i poljačke, pak smo u njima našli *četernaest* mjesta, koja se zovu Psar (Psarov, Psarskie). Mjesta su ta djelomice veoma stara, a razasuta na velikom prostoru. Ima ih u poriečju Labe (Vltave), Odre (Varte), Visle i Dnjestra; ima ih u najbližoj blizini starih stolica kneževskih: Praga, Gnezdna i Krakova. Ako je dakle, kako prvi Poljak Długoss (a ne kasniji Hajek) kaže, u pradomovini slavenskoj stajao grad Psar, ne smijemo ga tražiti na jugu u današnjoj Hrvatskoj, nego na sjeveru u onih zemljah, gdje je tomu imenu do danas toliko traga ostalo.

[13]) Vollständiges Ortschaften-Verzeichniss der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. Wien 1882, pag. 182, 212, 269.

[14]) Op. cit. p. 324. i 363.

[15]) Ritter's Geographisch-statistisches Lexikon, sub vocibus Psary i Psarskie.

[16]) G. Dobner u latinskom izdanju Hajekove kronike, pag. 95.

Iztraživanje naše o gradu Psaru nije nam po tome urodilo tim plodom, da bismo mu mogli točno ustanoviti položaj; ali je zato iznielo toliko podataka o gradovih s imenom Psar, da nam se i nehotice nameće pitanje, ne pokazuju li nam mjesta i gradovi toga imena površje i prostranstvo one zemlje „Hrvati“, za koju narodna priča tvrdi, da su se iz nje razselili slavenski puci na sve strane?

Ne ima sumnje: stara domovina slavenska „Hrvati“ bila je ondje, gdje i danas još stoje razsijana mjesta s imenom Psar, a u jednom od tih mjesta stajao je grad, o kojem se je sačuvala priča, da je bio stolica braće Čeha i Leha (Rusa).

Zanimljiva je činjenica, da upravo u sredini mjesta, što se zovu Psar, nalazimo mjesto zvano Pasje polje ili *Hundsfeld*. U pruskoj Šlezkoj, u okružju Olešnickom, blizu grada Vratislave stoji naime na rieci Vidavi *Psie pole* (njem. Hundsfeld). To Psie pole spominje već na početku 13. stoljeća poljski ljetopisac Vincentije Kadłubek, pak priča, da je na njemu bila god. 1109. bitka medju poljačkim knezom Boleslavom Krivoustim i njemačkim carem Henrikom V. Niemci biše razbiti, te ih je sva sila ostala na bojnom polju. Na to se onamo zgrnulo oda svih strana sva sila pasa, koji gotovo pobjesniše od žderanja lješova. Mjesto se po tome prozvalo *pasje polje* (caninum campestre locus ille nuncupatur).

Po Kadłubku dakle zvalo se u 13. stoljeću Psie pole od toga, što je na početku 12. stoljeća sila Niemaca ondje izginulo, te su ih onda psi proždrli. No drugi poljski ljetopisac, po imenu Gallus, koji je upravo živio u 12. stoljeću, te je po čuvenju ili vidjenju opisao borbu medju poljskim knezom i njemačkim carem, ne zna za pse na Pasjem polju ništa, pa s toga je nesumnjivo, da to polje nije dobilo svoje ime od zgode g. 1109., nego da je to ime mnogo starije od 12. stoljeća, a da je tek u 13. stoljeću s njim spleteno pričanje u borbi medju poljskim knezom i njemačkim carem.[17])

Lako se prema tome može pomišljati, da je ime Psie pole postalo u ono doba, kad su nastala mjestna imena Psar, Psarov i Psarskie; no nije nemoguće, da je porieklo toga imena još i starije. Ta u nas ima još i danas priča o kralju *Pasoglavu* i njegovih pasoglavcih, te se mnogi domišljaju, da kralj Pasoglav nije nitko drugi nego kralj hunski Atila, a pasoglavci da su Huni, pod kojih su jarmom Slaveni u svojoj pradomovini u prvoj polovici 5. stoljeća stenjali. No Slaveni stradali su i kasnije od Obara ili Avara, od kojih ih oslobodi tek god. 623. junački kralj Samo. Odnosi li se možda naziv Psie pole na krvave borbe, koje su Slaveni vodili za svoju slobodu s timi Avari, i koje su se svršile osnutkom velike slavenske države, negdje tamo, gdje se po tradiciji slavenskih naroda mora tražiti ona zemlja „Hrvati“, iz koje su se razselila sva slavenska plemena?

[17]) Roepell, Geschichte Polens I. p. 670.

V. Klaić.

Nova rasprava o Jurju Križaniću.

(Nastavak.)

Natim Sokolov spominje ove Križanićeve riječi o položaju *Slavena* u toj razmirici*):

1. Glupo radi onaj, tko se miješa u *tudje* razmirice, iz kojih mu ne može nastati nikake koristi. Što je nad nama, to se nas ne tiče. Razdor je nastao iz nadmetanja dvaju naroda: poradi vrhovne vlasti crkvene i svjetske, poradi rimskoga carstva i papinstva. Neka se bore oni, kojima su te oblasti od Boga dane: Rimljani, velju, i Grci. A nama Slovencima nijesu one dane, niti je to moguće, niti ih nama treba. Ludo bi i glupo bilo, da i mislimo o tome, da bi nas moglo zapasti ili rimsko carstvo ili vrhovna oblast u crkvi. Mi smo Slovenci i Rusjani daleko od toga. Nije lijepo niti pametno upinjati se za nedostižne i nemoguće stvari. Mi do vijeka ne ćemo obladati nisi onim carstvom niti papinstvom. Neka bude isprazno i od Krista razoreno carstvo rimsko, gdje mu drago. *Neka bude crkveno prvenstvo ili u Rimu ili u Carigradu.* (Naj budet crkovnoe predkovanie libo v Rimu libo v Carigradu.) Nemojmo se boriti za tudje raspre, od kojih nam ne može biti nikakve koristi. *Nego poslušajmo radje prijateljski obadvije strane* i gledajmo da ih pomirimo.

2. *Mi nijesmo dužni da branimo tudje oblasti.* Mi smo primili od Grkâ, Lesi (Poljaci) od Rimljana svetu vjeru i zakone crkvene. Tê stvari treba da branimo. A nijesmo dužni da branimo oblasti i podržajemo *potvaranja bud grčka, bud rimska. Ašče* (ako) *se patriarh i papa prepirajut i skubut i za bradi* (brade) *vodet dlja* (poradi) *predkovanija: mi dlja predkovanija nêsmo dolžni činit razdora nit zastupat onih, koji činet razdor.*

3. Nego smo dapače dužni miriti Grke i Rimljane. Jer je od našega naroda, od Bugarâ, nastao jedan izmedju glavnih uzroka razdoru, jer su poradi Bugara prvi put počeli Grci proklinjati Rimljane. Ako je naš narod bio uzrok zlu: čini se da je podoban, da bude i uzrok dobru.

4. Dužni smo Grcima da im vratimo duševno dobročinstvo. Grci su nama učinili veliko milosrdje i dobročinstvo duševno: priveli su nas na put spasenja. Zato i mi moramo vratiti Grcima milost za milost i pomagati im, da dodju u crkveno jedinstvo. Možda je tako

Tomislav, prvi kralj hrvatski.
Po nacrtu *F. Kikerca,* slikao *Karlo Zadnik.*

*) Već se Kukuljević žalio na Bezsonova, što je latinicom pisana djela Križanićeva prepisao ćirilicom. Mi ga razumijemo, jer bismo evo i mi morali prepisivati ćirilicu na latinicu, a niti pojma nemamo o tome, kako je Križanić pisao; zato ćemo prevesti na čisti hrvatski jezik Križanićeve riječi.

od Boga sudjeno, da će Grci, koji se uzoholiše u svojoj mudrosti i prezriješe nauk svetih otaca zapadnih, držeći, da im ga ne treba, morati da primaju učenje (ili dobar uzor) od posljednjega u mudrosti slavenskoga naroda.

5. Otuda će nastati Bogu dužna slava.

6. I caru gospodaru takodjer vječna slava.

7. Do sada ne bijaše čitav narod ruski kriv razdoru; a danas je kriv."

Iz ovih Križanićevih riječi, osobito iz onih, što su podcrtane, jasno se vidi, da se on nije borio za uniju u rimo-katoličkom smislu. Sokolov se ne plaši ovoga Križanićeva priznanja; on sam kaže: to su eto one riječi, koje daju povoda, te se toliko cijeni visina Križanićevih nazora ne samo za njegovo, već i za naše vrijeme.

Ako je Križaniću svejedno, da li je crkveno prvenstvo u Rimu ili u Carigradu, ako on takovo mišljenje preporučuje i *svim* Slavenima, svakoga će zbilja u velike zanimati: kako se to Sokolovu slaže s njegovom tvrdnjom, da je Križanić radio u smislu unije s Rimom? Čujmo, što odgovara:

„Križanić ne odstranjuje Slavena od raspre, on ovdje isključuje samo nekako (какъ будто) pitanje o prvenstvu Grkâ ili Rimljana, kao nuzgrednu stvar za Slavene; naprotiv, on preporučuje Slavenima, da se late rešavanja drugih prijepornih pitanja, da budu sudci miritelji." Za dokaz tome spominje Križanićeve riječi pod brojem 3 – 7 i nastavlja: „Iz ovih je riječi, držimo, očevidno, da se Slaveni, uvjerivši se o krivnji Grkâ, imadu ne samo sámi sjediniti s Rimom, već i pomagati sjedinjenju Grkâ. Kad bi Slaveni, osobito Rusi, stali suditi i miriti Grke i Rimljane, to bi oni, po nazorima Križanićevim, bez sumnje stajali na strani rimskoj. Mi smo sa Križanićeva stanovišta razložili historiju razdijeljenja crkava, a već se otuda vidi, da on ni u čem ne krivi Rimljana". Dalje kaže, da se prema svemu tome Križanić ni malo ne razlikuje od običnih katoličkih pisaca i praktičnih borilaca, kao n. p. što je bio jezuvita Petar Skarga.

Svatko je bez sumnje iščekivao mnogo više od odgovora Sokolovljeva.

Sokolov piše: „Križanić ne odstranjuje Slavena od raspre (medju jednom i drugom crkvom)". A što onda znače Križanićeve riječi, što ih toliko puta ponavlja: *glupo dêlaet* on, *ki se mêšaet v čužie* (tudje) *spori*, *nêsmo dolžni podpirat potvarov grečeskih libo rimljanskih*, no radje *prijateljski* poslušajmo *obadvijes* strane? Sokolov dalje piše, da po Križanićevu mišljenju treba da Slaveni rešavaju druga prijeporna pitanja, a crkveno prvenstvo da je za njih nuzgredna stvar. No nije li jasno, da bi Slaveni, po Križanićevu mišljenju, *mogli* ta pitanja riješiti i tako, te bi pristali uz crkveno prvenstvo carigradsko, — dok je Križaniću svejedno, gdje je to prvenstvo.

Križanić kaže, da mi, t. j. Slaveni, nijesmo dužni „podpirati potvarov libo grčkih, libo *rimskih*"? Dakle i Rimljani, katolici, *potvaraju* koječim Grke, što nije istinito, ali mi, Slaveni, ne smijemo podržavati tih potvaranja. A kad se ta potvaranja izglade i prestanu, zar ne će zbilja biti svejedno, bude li crkveno prvenstvo u Rimu ili Carigradu? Sokolov kao da ne razumije, kako je Križanić mogao isključiti pitanje o prvenstvu, jer kaže: Križanić *nekako* isključuje . . . Nama to nije *nekako*, već posvema jasno. Napokon, kad tko pročita one Križanićeve riječi i vjeruje, da ih je on zbilja i iskreno napisao, pak ga ide poredjivati s običnim jezuvitom, — to zbilja znači kazati nešto, samo da je kazano.

(Svršit će se.)

K slikam.

Model okvira za ogledalo. U dalmatinskom paviljonu naše jubilarne izložbe bijaše izložen sadren model okvira za ogledalo, što ga je sastavio i skalupio *Marin Radica* iz Korčule u Dalmaciji, učenik rezbarstva u tršćanskoj obrtnoj školi. Slika, izradjena po fotografiji, predočuje nam taj umotvor mladoga Korčulanina. Ljepota, razmjerje, čuvstvenost, životna toplina i slobodan kret krasnih figura na okviru očituju izvornu darovitost pravoga miljenika vila umjetnica. Radnja je posve samostalna; mladi je umjetnik zasnovao i izradio ovaj okvir bez upliva svojih učitelja. — Radica je sin siromašna postolara. Nastojanjem dalmatinskih rodoljuba dobio je podporu od vlade i sabora, da može polaziti obrtnu školu. U Trstu će ostati još godinu dana, a za dalje usavršivanje želi poći u Rim, da uči na djelima velikih umjetnika starogrčkih i talijanskih.

Tomislav, prvi kralj hrvatski. Iza godine 900. poslije Hrista, kako je poznato iz hrvatske povjesti, krunio se junački ban *Tomislav* za kralja Hrvatske, Slavonije i Dalmacije na duvanjskom polju, na očigled silnoga naroda i pred velikim saborom. Taj znameniti prizor iz hrvatske povjesti prikazuje nam slika, što ju je po nacrtu prof. Kikerca izradio češki slikar K. Zadnik. Sabor se sastao u hladu stoljetne lipe. U sriedi stoji junački Tomislav u srebrnom oklopu sa zlatnom kraljevskom krunom na glavi. Pred njim stoji snažan junak, po svoj prilici koji od banova, u željeznom oklopu sa šljemom na glavi i sa štitom na ramenima. Do njega je župan stjegonoša. U njegovoj se ruci vijori zastava sa hrvatskim državnim grbom. Iza kralja nosi starac svećenik propelo. Kraj ovih lica vidimo ostale župane, bane, knezove i veliku pratnju kraljevu, a iza njih strše vita koplja hrabre Tomislavove vojske. S desne strane Tomislavu poredali se ponosni poslanici dalmatinskih gradova: Spljeta, Zadra, Trogira, Raba i Krka, pa se klanjaju Tomislavu i pozdravljaju ga kao svoga kralja. Treba priznati, da je zamisao i kompozicija Kikerčeva veoma liepa, a izradba Zadnikova u svakom pogledu uspjela. Vrlo je udesan razpored lica: izmedju sviju se junaka ističe u svom sjaju i veličanstvu prvi kralj hrvatski, komu se na licu i u cielom držanju vidi kraljevski ponos i junačtvo. Sva su lica pravi slavenski junački tipovi, a narodna su im odiela bogata i raznolika. Sva je slika živa i od-

govara znamenitomu momentu, koji nam prikazuje. Oružje i odiela udešena su vjerno prema historijskoj predaji. Boje su vrlo skladne i liepo razporedane. Ovu je sliku dao g. P. Nikolić, poznati trgovac umjetnina, oleografski pomnožati, te će ju doskora razširiti po svoj domovini. Kako je slika liepo uspjela, a prikazuje veoma važni čin iz hrvatske povjesti, uvjereni smo, da će naći dosta odziva kod rodoljuba u svim krajevima hrvatskoga naroda.

Književnost.

Hrvatska. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti izdala je na sviet X. knjigu **„Listina o odnošajih izmedju južnoga Slavenstva i mletačke republike“**, što ih je skupio i uredio ravnatelj *Šime Ljubić*. U ovoj su knjizi važne listine, koje se tiču dogadjaja od g. 1453. do 1469., na broj 491. Knjiga obseže 496 strana i stoji 4 for.

Vrlo učeni pisac, *dr. Ivan Marković*, franjevac države presv. Odkupitelja, napisao je i izdao tiskom Dioničke tiskare veoma znamenito povjestno djelo pod nadpisom: **„Cesarizam i bizantinstvo u povjesti iztočnog razkola“**. Dio prvi. Pisac potanko dokazuje na osnovu historijskih činjenica, da je carigradski cesarizam izlegao iztočni razkol, a da ga je bizantinstvo odgojilo, učvrstilo i ovječilo. U predgovoru i »pristupu« razlaže svoju osnovu, spominje izvore i pisce, kojima se bavi, pak podaje definiciju cesarizma i bizantinstva, koju smo kod poziva na predplatu priobćili. Veliko ovo djelo obseže 544 strane. U nj je učeni pisac uložio silan trud, temeljito proučivši mnogobrojne povjestničke dokaze i činjenice. Cielo djelo odaje veliku učenost i stručnjačku ozbiljnost, pak nepristranost i samostalnost u sudu. Knjiga je vrlo ukusno opremljena i, kako čujemo, gotovo sva već razpačana.

Slovenačka. »Družba sv. Mohora« ima ove godine 3743 člana više od lani, tako da sada broji 51.827 članova. To je zaista sjajan dokaz, kako ovo družtvo liepo napreduje od godine do godine. Na razpisan natječaj stiglo je odboru do 40 pripoviesti i 20 poučnih spisa. Odabrana su ova djela za izdanja buduće godine: 1. »Brat Evstahij«, pripoviest, napisao A. Koder; 2. »Putne crtice iz Slavonije«, napisao Janko Barlè u Zagrebu; 3. »Jošt Turn, karlovski general i glasoviti junak«, napisao prof. I. Steklasa u Zagrebu. Od poučnih su spisa odabrani: 1. »O strelovodu«, napisao prof. Fr. Hauptmann u Gradcu; 2. »Konjorejcem v pouk«, napisao Fr. Dular.

Levstikovi izabrani spisi, što ih uredjuje prof. Levec, skoro će ugledati svjetlo. Zanimljiv će biti životopis Levstikov, što će ga izdavač dodati tomu velikomu izdanju, pak kratki tumač pojedinih pjesama a i manje poznatih govora.

U Celju je izišla tiskom Drag. Hribara dobra poučna knjiga *„Obrtno spisje“*, što ju je sastavio Antun *Funtek*, strukovni učitelj u Ljubljani. Namienjena je školskoj pouci u obrtnim zavodima i potrebama obrtnoga staleža.

Učitelj Janko *Leban* izdao je »Šestdeset molih povestij za otroke« (djecu), što ih je namienio mladeži slovenskoj.

Dr. Vošnjak napisao je izvornu dramu *„Lepa Vida“* u pet činova, te ju je predao »Dramatičnomu družtvu« u Ljubljani, koje će ju još u ovoj sezoni prikazivati.

„Dramatično družtvo“ priredjuje marljivo predstave. Dosele je prikazivalo »Zadnji list« od Victoriena Sardou-a, izvorne komedije: »To je moja maksima« od A. Pirca i »V Ljubljano jo dajmo« od Josipa Ogrinca. Vrlo je dobro uspjela lakrdija u jednom činu »Bratranec« češkoga spisatelja I. Štolbe.

Isto je »Dramatično družtvo« naumilo još u ovoj sezoni prikazivati Mascagnijevu »Cavalleriju Rusticanu« u slovenačkom prievodu, koji je priredio poznati libretista A. Funtek.

Poznati skladatelj *A. Förster* skladao je glazbu za igrokaz »Materin blagoslov«, koji je sada podpuna opereta. Prikazivat će se još ove sezone.

Hr. Volarić izdao je zbirku svojih skladba: »Slovenske pesmi za sopran, alt, tenor i bas« što ju je posvetio slavnomu slovenačkomu pjesniku Sim. Gregorčiću. Strukovnjaci priznaju skladatelju, da se tu opaža znatan napredak u glazbi, a napjevi da se osnivaju na modernom slovenskom glazbenom duhu. Harmonija je liepa i mnogostrana.

Slovenci u Americi pokreću posebni tjednik, koji će izlaziti svakoga četvrtka u velikom obliku na četiri strane u Chicagu, a zvat će se »Amerikanski Slovenec«.

Češka. U Pragu izlazi već duže vremena, sada nakladom I. R. Vilimka, *„Athenaeum“*, strukovni list za književnost i znanstvenu kritiku. Urednikom mu je poznati stručnjak, *dr. Jos. Kaizl*, profesor političke ekonomije na češkom sveučilištu i zastupnik u carevinskom vieću. U svakom broju ima znanstvenih studija i ocjena književnih, a osvrće se ne samo na proizvode češke znanstvene književnosti, nego i na sva važnija djela stranih literatura, a napose na književne pojave u slavenskih naroda. Nedavno je izišao prvi broj devetoga godišta. U njem nalazimo pored ostalih prinosa razpravu Frant. Pastrneka »Miklosich a lidové básnictví slovanské«, ocjenu Kraussove knjige „Volksglaube und religiöser Brauch der Südslaven«, obznanu Maretićeve razprave »Kosovski junaci i dogadjaji u narodnoj epici«. »Athenaeum« izlazi na dva arka svakoga 15. u mjesecu, a stoji na godinu 5 for., pojedinim je brojevima ciena 50 novč.

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. Prošle se je subote prikazivala *Voltaireova* tragedija *„Tankred“* u liepom prievodu T. Maretića. Ova drama nema velike pjesničke vriednosti, makar pripada medju najvažnije dramske proizvode Voltaireove. Voltaire u obće nije bio velik pjesnik, ni prozaik prvoga reda. Za nj se s pravom kaže, da je u svom obsežnom i mnogostrukom radu bio najveći žurnalistički genij svih vremena. Jedva da je tko tako silno uplivao na savremenike svoje kao Voltaire. Pored filozofije i historije živo se je zanimao za poeziju, stvarajući pjesnička djela, koja su se ticala i epa, lirike i drame. U dramama širio je svoje omiljele misli. Vazda ima na umu tendenciju. Manjka im svježi dah prave poezije. Njegova su lica i situacije izhitrene. U dramama njegovim ima krasnih i plemenitih misli, divnih pojedinih prizora, ali nema prave dramatske radnje i živoga porasta u toku radnje. Najviše se proslavio ovim dramama: Edip, Zaïre, Merope, Mahomet, Tankred, Semiramis, La mort César. Drame Zaïre i Tankred s toga su znamenite, što Voltaire u njima nije po uzoru prijašnjih tragika prikazao gradivo iz staroga klasičnoga svieta, već je glavni predmet crpao iz francuzke povjesti. To bijaše važna novotarija, naperena protiv klasične drame, ali se ipak nije usudio dirnuti u stroga pravila o trojakom jedinstvu radnje, vremena i mjesta. I tragedija Tankred ima liepih mjesta i krasnih prizora, ali cjelina nemože gledaoca zagrijati ili oduševiti, kako to biva kod pravih pjesničkih umotvora. Iztiču se osobito dva lica: junak Tankred i vjerna djevica Amenaja. Tankreda je s pravim shvaćanjem i vrelim čuvstvom prikazivao g. redatelj A. Fijan, a u ulozi Amenaje odlikovala se gdčna. Sobjeska dosta živom i naravnom igrom bez pretjeravanja, što kod nje treba svakako pohvaliti, pak zgodnim nuanciranjem i finoćom u deklamaciji.

Derenčinova *„Tri braka“*, glumila su se pred punom kućom 10. o. mj., te su se kao svagda dosele mnogo svidjala obćinstvu, koje je iza činova i na pojedinim zgodnim mjestima živo povladjivalo mislima piščevim i glumcima. Svi su se glumci trsili, da što skladnije i ljepše prikažu pojedine uloge, izuzevši jednoga mladoga gospodina, koji redovito ne umije ulogâ, te nas valjda od prkosa vriedja svojim ekavskim izgovorom.

Koncerat opernoga pjevača Cammarote u glazbenom zavodu. Ne znamo, što je ovaj put odvraćalo naše Zagrebčane od toga koncerta, da li komorna glazba ili nemar prema priredjivaču koncerta. Po svoj prilici nije komorna glazba, jer ta je Zagrebčanima već od prije omiljela, pa ne bismo rekli, da naše občinstvo voli polaziti samo orkestralne koncerte. Bit će da je nehaj prema Cammaroti razlogom, što je dvorana 9. o. m. bila tako prazna kao nikada. Mislimo, da držanje našega občinstva prema tomu umjetniku nije posve opravdano, dok je poznato, da je on, ako i ne bez interesa, dosta prinosio uspjesima mnogih koncerata naših. U koncertu samom slušasmo i opet naše umjetnike prof. Karbulku, Geigera i gdju. Barbot-Krežmu; ovi su izvodili kao prvu točku Rubinsteinov »Trio« (G-moll) op. 15 za glasovir, gusle i celo. Kompozicija je genijalno romantično djelo, pa je pristupno samo glazbeno inteligentnoj publici, kakovom možemo s ponosom držati dobar dio zagrebačkih ljubitelja glazbe. Djelo se dieli u tri odsjeka. U prvom se osobito iztiče prof. Barbot-Krežma i pokazuje i opet svoju gotovo nedostižnu vještinu. U drugom se dijelu pod kraj neobično blago i nježno doima uha prekrasan jedan motiv, što ga je izvodio prof. Karbulka, a savršenom glazbom možemo nazvati »adagio« u trećem dielu, gdje su se naši umjetnici kao borili, koji će bolje i ljepše. Karbulka je kao solo-guslač odigrao prekrasnu klasičnu romanecu F-dur op. 50 od Beethovena. Ovaj je opus naš umjetnik naučio pod ravnanjem svoga učitelja i prvoga guslača Joachima, sadašnjeg upravitelja glazbene visoke škole u Berlinu. Mi smo se već kod zadnjega koncerta o vještini Karbulkinoj najpovoljnije morali izjaviti. Ovaj nam koncerat samo potvrdjuje još u obilnijoj mjeri sve, što smo pohvalno o njem izrekli. Od osobite je vriednosti Karbulkina violina, prave Kremonske Amati-gusle, koje imadu posve neobičan oblik. Prof. Geiger bio je ovaj put sretniji u izboru svoje solopiece: igrao je Popper-ovu »Polonaise de Concert« gracijozno i eleganto. Cammarota odpjevao je više točaka: a) Gomez: Romanca iz opere »Salvator Roza«, b) Denza: Pjesma »Se . . . .« c) Tosti: Pjesma »Ideali« i d) Halevy: veliku ariju iz opere Židovka. U cielom se možemo o načinu njegova pjevanja pohvalno izraziti. Sve glasovirne pratnje preuzeo je prof. Stöckl; njegove se pratnje odlikuju osobitom diskretnošću. Naš umjetnik, g. Andrija Fijan, deklamovao je 4. i 5. prizor u IV. činu i treći prizor u V. činu iz Shakespeareova »Korijolana« u prievodu Badalićevu. Veliku je vještinu zasvjedočio u prvom dielu svoje deklamacije, napose u prizoru sa slugama, oponašajući različne glasove njihove, i u govoru Korijolana pred Aufidijem, dočim govor Aufidijev nije bio glasom dosta jasno označen i razlučen od Korijolanova. U drugom dielu bio je valjano karakterisan govor Korijolanov, dok su se druga lica, a napose Volumnija, slabo razlikovala i izticala. Na više se mjesta opažalo, da deklamator pojedine rieči krivo naglašuje, tako n. pr. sȑce mj. sȑce (više puta), sjêća mj. sjêća, jâd mj. jâd, snâgom mj. snágom, štît mj. štît.

Svaštice.

Etnografička izložba u Pragu. U Pragu ustrojio se odbor, da priredi veliku etnografičku izložbu češkoga naroda. Izložba, koja će se ticati cieloga sadašnjega života češkoga naroda u Češkoj, Moravskoj, Šlezkoj i Ugarskoj, njegove prošlosti i razvitka, bit će u Pragu 1893. godine. Predsjednikom odbora izabran je uvaženi češki rodoljub, g. grof Ivan Harrach. U odboru su još dva podpredsjednika, gg. Ivan Otto i Rikard Jahn, gen ralni je tajnik odbora g. Fr. A. Šubert, blagajnik M I. Ort i napokon dva poslovodje gg. Lubor Niederle i Em. Kovař. Znanstveni će rad biti razdieljen u četrnaest odsjeka: 1. Odsjek za antropologiju i demografiju. 2. Odsjek za geografičku statistiku. 3. Odsjek za javne zavode. 4. Odsjek za lingvistiku i pučku predaju. 5. Odsjek za bibliografiju. 6. Odsjek za stanove. 7. Odsjek za sprave i pokućstvo. 8. Odsjek za nošnje. 9. Odsjek za običaje i predaje. 10. Odsjek za hranu. 11. Odsjek za dekorativnu umjetnost. 12. Odsjek za glazbu i narodne plesove. 13. Odsjek retrospektivni. 14. Odsjek novinarski. Kako je izložbeni odbor energično započeo svoje djelovanje, a i občinstvo živim interesom popratilo ideju o etnografičkoj izložbi češkoga naroda, nadati se je, da će ova izložba sjajno uspjeti.

Učenici Tolstojevi. U Ruskoj se ustrojila družina pod imenom »Perhovci« po načelima, što ih grof Lav Tolstoj propovieda u svojoj »Krajcerovoj sonati« i u drugim djelima. Osnovao je tu družinu neki bogati ruski plemić, a članovi i članice većinom su ljudi vrlo naobraženi. Rade kao poslenici na poljima svoga osnivača ili na svojima, a odievaju se kao seljaci. Ako nema na tim dobrima dosta posla, rade za nadnicu ili badava na tudjoj zemlji kod susjeda, gdje ujedno šire načela te nove sljedbe. Uporno tvrde, da je sadašnje družtvo tako silno pokvareno, da bi najbolje bilo, da se zatare i iztriebi. S toga se protive braku i svakomu druženju medju ženama i mužkarcima. Kad ovrše dnevni posao, čitaju sveto pismo i tumače ga u duhu Tolstojeve nauke.

Liepa nagrada. Još g. 1840. bio je ruski general Arakčev namienio nagradu najboljemu spisu o vladanju cara Aleksandra I., ali se nije dosele nikomu smjela dosuditi. Sada se javlja u novinama, da će se ta nagrada izplatiti godine 1925. o stogodišnjici smrti Aleksandrove; a do tada će narasti na — poldrug milijun rubalja! Sretni pisac, komu će se dosuditi, mora biti Rus, a djelo ima biti pisano ruskim jezikom.

Sitne glumištne viesti. Slavni englezki pjesnik, *lord Alfred Tennyson*, komu su već 82 godine, napisao je novu veselu igru, koja će se buduće zime prikazivati u Daly-glumištu u New-Yorku, a onda će izaći štampana u knjizi.

Pietro Mascagni dovršio je svoju novu operu: Prijan Fritz (L'amico Fritz). Pjevala se po prvi put u Teatro Constanzi u Rimu. Kritika se razno o njoj izjavila. Neki iztiču, da je Mascagni u njoj posvjedočio bogatstvo melodija, drugi vele, da je ciela opera muzikalno savršenija od »Cavallerie«. Stalno je samo to, da opera nije onako uspjela, kako se je očekivalo. Možda su nade bile prevelike. — Složuo se hvale neke arije. Tako n. pr. dvopjev u drugom činu (tenor i sopran), što ga zovu »dvopjev na trešnji« (primadona pjeva na trešnji) po kazivanju slušalaca pravo je remek-djelo. Svi bez izuimke vele, da je Mascagni samo ovaj dvopjev napisao, da bi bio već tim dvopjevom dokazao, da je prvi od sadašnjih glazbenika. — Mascagni je dovršio već i treću operu: »Rancavi«, ali ta će se prikazivati tek u listopadu buduće godine. Osim toga pripravlja ujegov libretista tekst za četvrtu operu po jednoj temi Heine-ovoj.

Češki glazbenik *Dvořak* postao je učiteljem kompozicije i orkestracije u Chicagu. Obećana mu je plaća od 15.000 dolara i četveromjesečni dopust, a dužnost će mu biti, da dade svake godine 4 koncerta sa svojim učenicima i 6 drugih koncerata. Nastupit će mjesto u rujnu buduće godine.

Dne 4. listopada davala se u bečkoj dvorskoj operi po prvi put opera: Ljubavnici Teruelski, za koju je glazbu udesio mladi španjolski glazbenik *Thomas Breton*. Tekst je izradjen po jednoj drami španjolskog pjesnika Hartzenbusch-a. Opera je dobro uspjela, ali čuveni Hauslick ju posvema osudjuje. Inscenacija je bila prekrasna.

Vani sn'ježi . . . — Dubrovačke priče. — Gospoda Golovljevi. — Velika ili Biela Hrvatska. — Nova rasprava o Jurju Križaniću. — Listak.

Uredjuje J. Pasarić. Vlastničtvo i tisak Dioničke tiskare.

VENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 21. studenoga 1891.

Br. 47. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena poštom i domaćim u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Dubrovačke priče.

Piše **Kristijana Solvejgs.**

(Nastavak.)

Dobro je znao, da će ona doći. Nije li bio taknuo materinu žicu? I stajao je na pragu vrata prekrštenih ruku, gledajući mrko u male valove, kao da mu mjere časove. A srce mu je kucalo.

— Gosparu Ivo! — progovori Mare, naslonivši se na studenac, — poslaše mi sinoć poziv iz grada, prodat će mi kuću i baštinu, ako ne platim dvjesta forinti. Rekoše mi, da imam tebi platiti, je li istina?

— Jest, Mare! — progovori on muklo. Ona pogleda na more, kao da ište pomoć.

— Ja ih nemam! — šaptne ona.

On proleti okom po lijepom blijedom licu s tragovima suza. O, da je njegova! —

— Sve se može urediti, Mare! — progovori on najposlije.

— Ja sam to znala, — reče ona tiho i zaneseno. — Vidiš, donijela sam ti britvicu srebrnu, da me počekaš; uzmi je, dar je Pera moga!

— Šuti! — poviče on; — ja je ne trebam!

— Znam, da si bogat, — nastavi ona, — ali je uzmi u zalog. Ja sam poštena, radit ću noć i dan, dok ti ne isplatim, — ali me ne tjeraj iz kuće djeda i muža moga.

— Muža? Ti ga nemaš!

— Varaš se! Što ti znaš?

— Umro je! — I on se nasmije zlobno.

— Ne, on će doći! — progovori očajno Mare.

— Luda si. Misli radje na svoje dijete, koje će sjutra gladovati, ako ja ushtjednem.

Mare zgrči ruke. Zablješti joj ispred očiju, more se činilo crno. Ona pogleda na kamen terase, žedno, da vidi drukčiju boju. Gušterica joj je ispred nogu probježala i počela se penjati uz kuću.

— Slušaj! — reče on, — ja te ljubim — ima tri godine, što sanjam, da budeš moja. Tad sam doznao, da si udata — i čekao sam — imam još poštenja, — ali sada, zaludu je čekanje. Evo ti kuće, baštine, dinara — —

— Nigda, nigda tvoja! — i ona uzmakne za studenac.

— Stanovat ćeš, gdje hoćeš, obući ću te u svilu i kadifu, — imat ćeš i svoju kuću — u nju ćeš poći, kad budeš htjela, — — budi mi žena!

— Ne, ja ljubim Pera, on će doći!

— Vidiš li onu guštericu ondje, — reče on mrko — spomeni se Miha Pracata, dobio je, što je htio, — bila je pala tri puta — i on je počeo tri puta, — — znaj, ja te ne ću ostaviti.

— I ja molim Gospu svaki dan, — reče Mare tresući se i gledajući kroz maglu na guštericu. Znam ja Miha Pracata, i ja ne ostavljam Pera — — on će se vratiti, Gospa će mi ga dati.

— A ja ti govorim, moja ćeš biti! — zaviče Ivo i približi joj se.

— Smiluj se! Nikad! — Gospo moja! — Htjede pobjeći, koljena joj klecnuše, raskrili ruke i pade bez svijesti na mokri kamen.

Stajao je pred njome kao zvijer, koja će na nju sad skočiti. A nije se maknuo naprijed. Bila je sad u njegovim rukama, a na njezinu je licu bio takvi bolni mir. Baci oko na kuću — što se hoće, uzeti je u ruke i ponijeti je gore; bit će izmedju neba i vode — probudit će se — — govorit će joj, ganut će je — i ostat će,

bit će kraljica njemu, dat će joj sve, što je u Americi skupio, ima bisera i dragulja. — —

— Moja ćeš biti! — promrmlja on i približi joj se opet.

— Stani! — poviče nešto iza njega kao glas savjesti.

— Što ćeš mi ti? — upita on kao pjan.

— Ne takni je! — i Pavle raspletena pohiti izmedju njega i nje.

— Bacit ću te . . .

— Ti? Kušaj . . . nije li te sram; žena je sama, ima poštenja, — majka je! . . . Ali si ti hudoba, ti nijesi nikad nikoga ljubio, ni majke poznavao — — strašilo si neko!

— Pavle, ubit ću te!

— Šuti, velim ti, — opetova ona i kleknu pred Maru. Uhvati joj glavu, neka ježnja prodje Marinim tijelom — ona otvori oči. — —

— Pavle, gdje sam? Odvedi me, — što je sve to? — protepa ona. — Odvedi me!

— Mare moja, hoću, ne straši se, u mojim si rukama. Čekala sam te, pak . . .

— Ostavi je tu! — zagrmi Ivo.

— On! — zacvili Mare i klone opet.

Sad je digne Pavle, kao dijete; odakle joj snaga, nije znala. Potrči s njome u baštinu bez daha, za njom je Ivo hrlio kao mahnit. Ona stane.

— Da je nijesi taknuo! — poviče mu, i tad se sagne na tle s Marom.

— Slušaj, — govoraše joj u usta, da je bolje čuje, — čekala sam te na prozoru, dugo nijesi dohodila, u to prodje Ane Viceva i reče mi: „Ej, Pavle, vidiš onamo na Srdju znakove? — Slušaj me! — Dohodi brod, govori ona, iz Trsta je, kažu, ima na njem mnogo ljudi iz Amerike . . .“ Tad sam amo potrčala, ne znam sama, što mi je došlo na pamet . . .

— Lažeš! Ne vjeruj joj! — reče Ivo bijesno sklonuvši se put Mare.

— Iz Amerike . . govoriš? — opetova Mare polako. — Puno ljudi . . . — i protare oči. — — Pavle! — i digne se. Bila je na nogama blijeda kao njezin ubručić, a oči su joj sjale.

— Ona ti govori samo tako — govoraše Ivo kidajući struk zvjezdica blizu sebe.

— Ne, Mare, ne govorim ti, da je on tu, ma su mi baš tako rekli, — potvrdi Pavle i uhvati je za pas.

— Zamahnitala si! — opetova Ivo divlje.

— Prodji me se, napasti — — on je, on, — zajauče Mare, otrgne se iz Pavline ruke i potrči uz baštinu bez glave na put.

Ivo je gledao ukočeno za bijelijem haljinama, koje su se od njega odalečivale, pak uhvati Pavlu za ruku. — Prevarili ste je, — reče joj muklo. — Ona mu se iztrgnu, da je sve zaboli.

— Nijesam, nesrećo jedna! . . Ali vam to nema biti stalo, a hvala Bogu, bila bi umrla, ako i tako ne umre — i da mi više nijeste došli na crnu kavu, — zagrozi mu se na šakom i potrči na put.

Ali gdje je Mare bila? Isti se prah iza nje slegao; nije joj bilo ni traga ni glasa, bit će da je već bila u gradu. Pavle postoji neodlučna, htjede naprijed, pak se ustavi, — prekriži se i unidje u kuću, puštajući je u ruke Božje.

Prah se dizao ispod crvenih opanaka i vrtio okolo Mare, pak joj je dohodio u rasplakane oči. Da je stala, bila bi pala. Ali je nije ništa moglo ustaviti, — njezin je spas bio u Gružu — onamo će doći.

— Lijepa Mare, dodji u kola! — zvao je kočijaš, koji je u Gruž vozio.

Ona mu ne odgovori. Baci pogled na Gospu od Milosrdja, pak se još brže spusti niz gruški put, koji je počeo odisati vrućinom dana i mrčom, jer je sunce grijalo iza kamena.

Došao je brod; na mulu se Gruža skupljaju stari ribari i fakini. Velik je i vrti se polako, da se približi kraju. Koturaju drveni most, da ga spoje, i konopci se viju po zraku.

Naslonila se Mare na kameni stup, na koji će prebaciti konopce, i upilila oči na palubu broda. Nema Perova glasa, a žamor je velik, kao u jatu galebova.

— Digni se, ženo! — govori joj surovi glas. Mornari ne umiju bolje, kad brod vežu.

Mare se makne, ali se upre rukom o stup.

On je pogleda, da je otisne, ali ga začudi njezin pogled. — Što? Čekaš li koga? — upita on mekše.

Ne odgovori mu ništa.

— Ima puno Konavljana na brodu! — reče joj, sudeći po odjeći, da može samo koga njih čekati, — a i bila je jedina Konavljanka na kraju.

Nije mogla govoriti. Ali je znala, da će ostati ukočena na stupu, sve dok zadnji putnik izidje, — pa tad — tad će umrijeti.

Počeše izilaziti niz most; gospari, sanduci, mornari, prtljage, gospodje s koprenama, sa suncobranima, s malim kovčezima, — svak se koturao, ko će prije, niz iztrošene mostne daske, koje se pod njima savijahu kao konopci. Mare vidi svakoga, kao da joj vrte pred očima veliki šareni svjetionik, koji na svakoj strani drugu sliku kaže. — — I eno gdje joj jedna strana stane — sva modra i tamna

— Dobavi mi kola! — viče jednome fakinu visok Konavljanin s broda, izgorio od sunca, s fesom na glavi, u modrim širokim gaćama, s bijelijem bječvama, crvenim pasom i sa zlatnim pucama na crnom prsluku poviše oznojene košulje.

— Za grad?

— Ne, za Konavle!

Ona je modra mrlja progovorila i svjetionik se više ne kreće, — — neki je glas bio dalek, . . . ledeni znoj prokapi niz Marino lice.

— Držite je. — Past će! — progovori amo tamo koji od ljudi, što stajahu oko nje, zureći u brod. Približe joj se, ali je žena stajala na nogama, kao da je od mramora i ruke su se bile uz kamen prilijepile. — — Ono se modro miče i silazi; — ne, ono je vao, kako je u noći snivala, na njem je čamac i u njemu je . . . Pero . . . Pero? . . .

Nije više modro, sad je crveno, . . sad je žuto, čovječje je lice, a usred njega su dvije velike crne oči, — rekao bi, oči njezina djeteta — i nešto iz njih kapi, lijeva — — —

— Pustite me, dignite se! — viče Konavljaninov glas i veliki se čovjek dršćući, skačući, teturajući spusti niz most na kraj.

— To je moja! — Mare je, — žena je moja!

— Ah! Pero! — zavrisnu Mare i ostavi stup. Pade mu u ruke ledena, kao da je mrtva.

Činilo se, da nosi malu djevojčicu na svojim snažnim prsima, tako se bila sagnula i skupila. Vjetar je mahao u kola, koja su pomamno hitila, lupao na njezino lice i na čelo, savijajući joj ubručić; iz Perovih su očiju padale na nju suze i grijale je, — a ona je bila studena i trepavice su bacale na lica tužnu sjenu.

— Bože moj! nemoj da mi umre, sad što sam se vratio. Nemoj, Gospo, da je izgubim, kad joj nosim radost i bogatstvo, — šaptao je Pero, ljubeći je i pritiskujući je k prsima.

— Dodji sa mnom, gosparu, dat ću ti sve, što hoćeš, — vikao u gradu liječniku i uk cao ga silom na kola. — Ako mi umre, neka mi umre u mene doma! Neka još vidi moje dijete!

Ispod Pavline su kuće letjela kola.

— Pero, Pero! — vikala mu ona lupajući prozorom, kao da će skočiti. — O, Gospo moja! uslišala si je jadnicu! Čekaj me dolje — — evo me — na — —

— Ne mogu, Pavle, umrijet će . . . . . moli za nju! — i kola potrčaše.

— — — Umrijet će! — drhtao je mukli glas za maslinama u susjedovoj baštini. — Umire! — — on se vratio — — ona umire! . . . Ha! ha! to je Gospa . . . ona je kriva, dovela ga . . . idem k Gospi — osvetit ću se njoj. — I Ivo sidje do kuće lamajući ispod nogu sve, što je nahodio, i trgajući pomamno cvijeće i maslinine grane.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

— Ja ne znam, — govorio je vrijes za okvirom, — — nešto me steže sa svih strana. Htio bih se protegnuti, ali me je strah, da ću pasti, a tad će me ono strašilo od slame uhvatiti i baciti.

— A lijepo mi je ovdje; vidim ljude svaki dan s jutra i večera. Gledam na svakoga, tko ulazi. — Ali da, ja znam, što je meni — kogod stupi u crkvu, mislim, da je ona, pak se ustresem; htio bih da je opet vidim i čujem. Ali je nema — i tad me sve boli.

— Kakve samo oči ima! . . .

— Gledaj! eno novoga čovjeka, nijesam ga još vidio — o! to su opet oči! Rekao bi, da će mu se sad skoturati . . . . zle su . . . a ja sam sâm; ide kao da ga vjetar nosi. — Ali nema vjetra. — Zaboravio me moj drug; jedva je ovijeh dana kroz prozor zadunuo, i tad me nije vidio . . . .

— Meni se čini, da se ovaj čovjek Gospe plaši. Jača je od njega, — pak je vidio, da ja to znam . . . i vrijes najedanput umukne.

Kapetan se Ivo doturao do svetišta. Žut je sve do ispod očiju, brci mu se tresli, kao da ih usta neprestano grizu; oči modre činile su se svijetle poput dviju staklenijeh kugalja, koje će sad na puknuti i razliti iz sebe neku mliječnu vodu na sve strane.

Stane izmedju dviju klupa, dva koraka pred Gospinim oltarom usred niskoga svoda i uskijeh zidova svetišta, na kojima su visjele slike brodova, spasenijeh od Gospe. Ispod njih su bila imena požutjela od vremena i godina i dan napisan ispod modrijeh i zelenijeh valova, koji su se pod brodom rastvarali, a brod je prohodio za čudo, vodjen svjetlom, što ga je Gospa iz krila milostivo spuštala odozgo.

On upilji oči u Gospu, u tu Gospu, koja mu je sreću odnijela. Gledala ga je onako čudna, mlada, s obrvama, koje su se mirno dizale nad onijem očima, iz kojih se mir lijevao i padao na zlatne i biserne kolajne, posute po žutoj odjeći, na svijeće, koje su drhtale u svjetlu jutra, na slike i na klupe. U rukama je imala sveto dijete s krunom na glavi i pokazivala ga grješnicima u pogibli . . .

On je nju nekad molio, kad je bio i sam dijete, pak je od tada zaboravio, da ima neba i duše, skitao se po svijetu, i došao sam doma u pustu kuću. Htio je napuniti, — a ona mu je ženu otela, jedinu, koju je ikad ljubio i za koju bi bio sve učinio.

Pokroči put oltara . . . o, ti brodovi, koji su bili na zidovima okolo njega i koje je ona spasla! Na jednom od njih bit će bio Pero, i ona ga je dovela . . . o! kako on na njih mrzi, i oltar i brodove i more . . . Digne šaku i baci se na jednu od slika, da je otrgne i smrvi, — za njome je cvijet, možebiti zavjetni cvijet, pa zgrabi i njega sa slikom. — —

(Svršit će se.)

*

Gospodskomu Kastoru.

(Systema Alemanicum.)

Prostite, sjene, lutajuć tiho na Letinom žalu,
Što ću uzajmit klasičnu strofu;
Majčica Gaea nešto je drukča, neg' li je bila,
Drukčiji treba danas Apolo!

Prostite i vi, Kastore dragi, gospodsko blago,
Dr'jemajte samo mekom na sagu;
Vani je zima. (Ne znam vam toga reći na pasju,
Ali ste, vidim, istoga mn'jenja.)

Sipa po vrašku! Kako li samo žmirkate važno!
Očito, da se čudite nešto,
Kud li se trgom vucare tromo prostačke psine
Podvita repa, kičme ko britva.

Skitnice jedne! gotove uv'jek željno oblizat
Poganom njuškom svakakvu tricu!
Peče vas, vidim, ta zaboravnost, ali izvin'te
Kastore dragi. Tempora! mores!

Glete na primjer: toga imade baš i u ljudi.
Što li su ljudi, sigurno znate;
Vidi se, vidi; vi ste u opće posve moderan,
Sve vam je jasno. Ele talenat!

Nije ni čudo; duhom vremena podjoste napr'jed;
Sve je uzalud — odlična kuća,
Gdje vas je sv'jetu predala nekoč ponosna majka,
Ne da se tako lako zatajit!

I kad su ljuske pale sa vašeg sl'jepoga vida,
Željeli n'jeste pogledat sunce,
Prvi vam korak bješe, da svojoj gospodji bajnoj
Laznete skromno punanu petu.

Zlatna metoda! Cjelovom tijem shvatiste život.
Meka vas ruka uze na krilo.
C'jela obitelj, odlična kuća u vas je s mjesta
Vanredne, zdrave vidjela dare!

Kad vas je koji majčin miljenik razmićen nešto
Ob'jesnim prstom ščepô za uho,
Vi ste mu odmah, odlični psiću, gotovo nježno
Pružili drugo, podignuv repić!

Zato ste tako legnuli meko, zato vam danas
Prolazi starost kano u loju!
U kut, iz kuta! kako vam reknu — ali se zato
Ne pruža vaša šapa badava!

Eto, što znači biti psetancem odlična gazde!
Najlakše cilju podvita repa!
Pitoma njuško, cjeluješ petu, al se za tebe
Mirisno peče masna kobasa.

I ja sam evo kreposti vašoj savio pjesmu,
Polažem lovor preda vas;
Slab je to darak, znadem, za vaše shvatanje tr'jezno,
Suha je biljka, ne da se jesti.

Ipak vam nešto — ne bilo s toga zamjerke kakve,
Sasvijem tiho šapnuti moram:
Sve mi se čini, da ste u svojoj kreposti glavnoj,
Kastore, malko sl'jedili — ljude!

Silvije Str. Kranjčević.

Gospoda Golovljevi.

Roman **M. E. Saltykova Ščedrina**, s ruskoga preveo **Stjepan Lukić**.

(Nastavak.)

Hvala toj zgodi, život Porfirija Vladimirića s vanjske strane okrenu na bolje. Ne osjećajući nikakvih materijalnih zapreka, slobodno se podade svojoj samoći, tako da i nije vidio, kako je ljeto prošlo. Kolovoz već prelazio na drugu polovicu; dani postajali kraći; vani neprestance padala sitna kiša; zemlja se promočila; drveće stajalo nujno, spuštajući na zemlju požutjelo lišće. Na dvoru i oko družinskih kuća vladaše mrtva tišina; družina se sakupljala po svojim kutovima, djelomice poradi mutnog vremena, djelomice, što je slutila, da je s gospodarom nešto rdjavo. Evpraksejuška se napokon opametila; zaboravila i svilene oprave, i mile drugove, i po cijele satove sjedila u djevojačkoj sobi na kovčegu, ne znajući, što će i kako će. Pijani je Prohor dražio, da je upropastila gospodara, otrovala ga, i da je za to ne će kazna minuti.

A Juduška medjutim sjedi, zatvoriv se u svoj kabinet, i mašta. Njemu je još bolje, što je na dvoru postalo svježije; kiša ga, koja neprestance udaraše o prozore njegova kabineta, uljuljava u polusan, u kojem se još slobodnije razvija njegova mašta. Opet se promeće u nevidljivo biće i tako pregledava svoje imanje u pratnji staroga Ilije, koji je još za oca, Vladimira Mihajlovića, služio kao starosta i odavno — odavno bio sahranjen na groblju.

— Pametan je seljak Ilija! Stari sluga! Kaki su dandanas ljudi! Dandanas samo da im se je maziti i brbljati, ali čim dodje do posla, — nema nikoga! — misli sam sobom Porfirij Vladimirić, vrlo zadovoljan, što je Ilija uskrsnuo od mrtvih.

Ne žureći se i Bogu moleći, ni od koga nevidjeni, preko polja i jaruga, preko dolina i livada, stignu u pustoš Uhovščinu — i dugo ne vjeruje svojim očima. Stoji pred

njima šuma kao stijena, stoji i samo vršcima u visini šumi. Sve drveće jedno uz drugo, lijepo — omorikovina; neko od dva obhvata, a neko i od tri; stabla su ravna, gola, a vršci jaki, lisnati: još dugo može ta šuma da stoji!

— Gle, brate, kaka je šuma! — ushićeno kliče Juduška.

— To je zabrana! — razjašnjuje starac Ilija — još je za pokojnog vašeg djeda, za Mihajla Vasiljića, s ikonama obidjosmo — i gle kolika izraste!

— A koliko će biti tu desetina, po tvojem sudu?

— U ono smo doba upravo sedamdeset izmjerili, no a sada . . . . onda je desetina bila za pôdrug veća od današnje!

— No, a što misliš, koliko ima na svakoj desetini stabala?

— Ko bi znao! Bog ih je izbrojio!

— Ja mislim, da će biti šest do sedam stotina na desetinu. Ali ne na staru desetinu, već današnju. Čekaj, stani! Ako uzmemo po šest stotina . . . no, po šest stotina i pedeset — koliko će biti drveća na sto pet desetina?

Porfirij Vladimirić uzima list papira i množi 105 sa 650: izadje 68.250 komada.

— Sad, ako se cijela ta šuma prodade . . . što misliš, može li se dobiti po deset rubalja za drvo?

Starac Ilija trese glavom.

— Malo je! — veli — takva šuma! Iz svakog će stabla izaći dva mlinska vretena, pa još greda makar za kakvu gradju, pa daske, pa grane. . . Po vašem sudu, koliko stoji mlinsko vreteno?

Porfirij se Vladimirić pretvara, da ne zna, ma da je već odavna izračunao do posljednje kopjejke.

— Ovdje stoji jedno vreteno deset rubalja, ali u Moskvi bi kud i kamo više. Gle, kakvo to vreteno! Jedva bi ga odvezao na tri konja. Pa još tanje vreteno, pa greda, pa daske, pa drva, pa grane . . . došlo bi drvo na dvadeset rubalja!

Sluša Porfirij Vladimirić Ilijine rieči i ne može ih se da nasluša! Uman je, vjeran — taj Ilija! Pa i u opće Bog mu dade svu upravu nekako vrlo dobru! Kod Ilije služi kao pomoćnik stari Vavilo (taj takodjer već odavna leži na groblju) — brate, to je omašan čovjek! U pisarni je mamičin pisar Filip (došao je iz vologodskih sela prije šestdeset godina)! Lugari su svi iskusni, neumorni; psi su kod ambarova zli! I ljudi i psi — svi su spremni, da za gospodsko dobro makar vragu pregrizu grkljan!

— Nuder, brate, da vidimo: koliko će biti, ako se sva pustoš proda?

Porfirij Vladimirić iznovice računa, koliko stoji veliko vreteno, koliko malo, koliko greda za gradju, drva, grane. Zatim zbraja, množi, na jednom mjestu odbija slomke, a na drugom pridomeće. List se papira ispunjuje silesijom brojeva.

— Nuder, brate, gledaj, što je izašlo! — pokazuje Juduška umišljenomu Iliji nekaki nečuveni broj, tako da se je i Ilija, koji je bio odan povećavanju gospodarskoga dobra, začudio.

— To je, čini mi se, vrlo mnogo! — veli on zamišljeno.

No Porfirij je Vladimirić već odbacio sve sumnje i samo se veselo smijucka.

— Ti si, brate, čudak! Ta ne velim ja, već to broj kaže . . . Ima, brate, taka nauka, zove se aritmetikom. Ona, brate, ne će slagati! No, dobro je, s Uhovščinom smo sad svršili; ajdmo, brate, u Lisje jame, već me odavna tamo ne bijaše. Čini mi se, da tamo seljaci kradu, nego, kradu! Pa i Garanka čuvar . . . znam, znam! Valjan je Garanka, usrdan čuvar, vjeran — o tom nema razgovora! al ipak . . . Kao da je malo počeo lutati!

Idu oni, nevidljivi, jedva se provlače kroz brezovu guštaru, i najedared stanu, zaustaviv sapu. Na samom putu leže postrance seljačka kola, a seljak stoji i tuguje, gledajući slomljenu osovinu. Tako tugovao, tugovao, onda ispsuje osovinu, pa ujedno i sebe, oplete konja bičem po ledjima („ti, mrcino!“, ipak valja ma što uraditi — valja da ne će stajati na jednom mjestu do sjutra! Obazire se lopov-seljak, prisluškuje: ne ide li ko, zatim izabire zgodnu brezu, uzima sjekiru. A Juduška sve stoji, ne miče se... Zadrma se breza, zaljulja i najedared se, kao snop, svali na zemlju. Hoće seljak da odsiječe od stabla, koliko mu treba za osovinu, no Juduška je već odlučio, da je došao pravi čas. Kradomice se šulja k seljaku i u tren mu otme iz ruku sjekiru.

— Ah! — može samo da vikne zatečeni lopov.

— „Ah!“ — ruga mu se Porfirij Vladimirić — zar je dopušteno krasti tudju šumu? „Ah!“ — a čiju si brezu posjekao, svoju, što li?

— Oprostite, gospodaru!

— Ja sam, brate, već odavna svima oprostio! Sam sam grješnik pred Bogom i ne smijem druge osudjivati! Ne odsudjujem ja, već zakon. Osovinu, što si je posjekao, dovezi u dvorac, i ujedno plati rubalj kazne; a dotle neka sjekira ostane kod mene! Ne boj se, bit će spremljena!

Zadovoljan time, što je na samom činu mogao Iliji dokazati pravednost svoga mnijenja o Garanki, Porfirij Vladimirić ide u kuću lugarovu i kori ga. Zatim kreće kući i putem lovi tri seljačke kokoši. Vrativ se u kabinet, opet se laća posla, i cijeli se gospodarski sustav najedared radja u njegovoj glavi. Sve, što raste na njegovoj zemlji, sijano i nesijano, pretvara se u novac i novčane kazne. Svi ljudi najedared postadoše drvokradice i poljski tati, no Juduška se ne samo da ne brine za to, već si i ruke tare od zadovoljstva!

— Harajte, braćo, sijecite, za me bolje! — ponavlja potpuno zadovoljan.

I tad uzima nov list papira i počinje da računa.

Koliko na desetini raste zobi i koliko može ta zob

donijeti novaca, ako je seljačka živad pogazi i povali, i za sve povaljeno plate kaznu?

— A zob ako je i povaljena, poslije će se kiše opet ispraviti — misli Juduška.

Koliko u Lisjim jamama raste breza i koliko se za njih može dobiti novaca, ako ih seljaci na lopovski način posijeku i za sve posječeno plate kaznu.

— A breza, ako je i posječena, doći će u moju kuću za ogrjev; ele, sam ne ću trebati da pilim drva! — opet misli Juduška.

Silni redovi brojeva pokrivaju papir; najprije rublji, zatim desetice, stotinjarke, hiljadarke... Juduška je tako izmučen tim poslom i tako se uzrujava, da sav u znoju ustaje od stola i lijega na divan, da odahne. No uzbudjena misao ni tu ne popušta od svoje djelatnosti, već samo izabire drugu, lakšu temu.

— Pametna ženska bijaše Arina Petrovna, — mašta Porfirij Vladimirić; — umjela je i moliti i ulagivati se — zato su joj svi rado i služili! Ipak i ona je imala grijeha!

Još se Juduška nije mogao pravo sjetiti Arine Petrovne, a ona je već tu; kao da njezino srce ćuti, da mora dati odgovor: sama se je k milome sinu iz groba javila.

— Ne znam, sinko, ne znam, što sam ti skrivila! — ponekuda bolno i nujno veli ona. — Čini mi se...

— Da, da, dušice, bolje je, da više ne griješite! — bez oklijevanja će joj Juduška, — ako je tako, a ja ću sve pred vama odmah iznijeti na vidjelo! Zašto na priliku u ono doba ne spriječiste tetu Varvaru Mihajlovnu?

— Kako bih je spriječila! Bila je punoljetna, imala je pravo da sama radi.

— Ne, ne, dozvolite! Kakav joj je bio muž? Star i pijan. A medjutim se je u nje pojavilo četvero djece... Otkuda — pitam vas — ta djeca?

— Ah, kako čudnovato govoriš, sine moj, kao da sam ja tome uzrok!

— Uzrok ili ne uzrok, no ipak mogoste smijehom i šalom, „golubice“ te „dušice“ — i ona bi se opametila! A vi sve naopako! Varka te Varka, ti gade, ti bestidnice! Šteta! Sad bi bilo Gorjuškino naše!

— Baš bi ti se isplatilo to Gorjuškino! — veli Arina Petrovna, očevidno zabezeknutaa, što je sin okrivljuje.

— Što je meni Gorjuškino! Meni ne treba ništa! Bilo bi na svjećicu i ulje! Ja sam i time zadovoljan! Ali, popravci... — Da, mamice, rada bi da zašutim, no moram da kažem: velik grijeh leži na vašoj duši, vrlo velik!

Arina Petrovna ne odgovara ništa više, već samo širi ruke, sva smetena i ne poimajući.

— Ili, na priliku, drugo nešto, — nastavlja Juduška, uživajući u majčinoj smutnji; — za što u ono doba kupiste u Moskvi kuću za brata Stjepana?

— Morala sam, sinko moj; trebalo je i njemu nešto dati, — opravdava se Arina Petrovna.

— A on sve rasuo! Dobro ste ga znali: i razmetan je bio, i nepošten, i besraman! Pa još mu htjedoste dati očevo vologodsko seoce! Tako seoce, samo za sebe: lijepa šuma, jezero... Stoji kao oblupljeno jaje, Bog s njime! Dobro je da sam se ja u to vrijeme desio i zapriječio... Ah, mamice, mamice, zar to nije grijeh od vas?

— Ta, on je moj sin... Pojmi, ipak — moj sin!

— Znam i vrlo dobro shvaćam! Ipak nije trebalo to učiniti, nije valjalo! Za kuću je plaćeno dvanaest hiljada u srebru — a gdje su? Eto, tu baciste dvanaest hiljada, pa Gorjuškino se tete Varvare Mihajlovne može da procijeni na petnaest... Koliko je to novaca!

— No, no, dosta je; prestani već jedared! Ne ljuti se za ime Božje!

— Ne ljutim se, mamice, već samo sudim po pravici... Što je pravo, to je pravo — laži ne mogu da trpim! S pravicom sam se rodio, s pravicom živio, s pravicom ću i umrijeti! Pravicu i Bog ljubi, pa i nama nalaže, da je ljubimo. Tako je i s Pogorjelkom; uvijek ću reći: mnogo, ah mnogo ste novaca potratili na njezinu gradnju!

— Ta, sama sam u njoj stanovala...

Juduška vrlo dobro čita na mamičinu licu riječi: „nezasitna krvopijo!“ — no pretvara se, da ih ne zamjećuje.

Nije bilo sile stanovati, a ipak... Ormar je s ikonama još i sada u Pogorjelki, a čiji je? Mali konj — takodjer; škatulja za čaj... Sâm sam je vlastitim očima kod oca u Golovljevu vidio! A lijepa je stvarca.

— No, što ćeš još!

— Ne, mamice, ne govorite! Dakako, to se odmah ne vidi, ipak ovdje rubalj, ondje — pô, tamo četvrt... Kad promotriš i pogledaš... U ostalom, dozvolite, da vam sve odmah dokažem s brojevima! Broj je nešto sveta; on ne će slagati!

Porfirij Vladimirić opet hrli k stolu, da napokon jasno pokaže, koliko mu je štete nanijela mila i dobra mamica. Pomno računa, ispunjava papir čitavim redovima brojaka — riječju, sve sprema, da dokaže Arini Petrovnoj. No na sreću njeziuu, njegova se nemirna misao ne može dugo da uzdrži na jednom te istom predmetu. K njemu se, a da sâm ne opaža, došuljava novi predmet sticanja i kao nekom vračarijom daje njegovoj misli novi pravac. Lik Arine Petrovne, koja je časak prije tako živo stajala pred njegovim očima, najedared propade u more zaboravi. Brojevi se pobrkaše...

Odavno se je već Porfirij Vladimirić spremao, da izračuna, što mu može donijeti poljodjelstvo, i evo sad je došao najzgodniji čas za to. On zna, da je seljak uvijek u nuždi, uvijek traži zajma i uvijek vraća bez prevare, s lihvom. Osobito je darežljiv sa svojom radnjom, koja „ništa ne stoji“, i u tom pogledu, pri obračunu, odradi

makar što, za znak ljubavi. U Rusiji ima mnogo naroda, koji žive u nuždi, ah, ima ga vrlo mnogo! Ima mnogo ljudi, koji ne mogu reći danas, što ih čeka sjutra; ima mnogo takvih, koji, ma kudagod vsrnuli svoj jadni pogled — svuda vide neutješivu pustoš, svuda čuju jedinu riječ: „daj! daj!“ I oko ovih jadnih ljudi, oko ove golotinje Juduška razapinje svoju beskonačnu mrežu.

Vani je mjesec travanj i seljak po običaju nema šta da jede. „Izjeli se dragovići! Zimi prosvetkovali, a u proljeće gladni!“ — rasudjuje Porfirij Vadimirić sam sobom, a navlaš je samo iznio na vidjelo sve račune o prošlogodišnjem poljodjelstvu. U veljači su bile omlaćene zadnje rpe žita, u ožujku je zrnje ležalo sasuto u brašnjake, a onda sva gotovina unesena u knjige. Stoji Juduška kod prozora i čeka. Eno se u daljini na mostu pokaza u kolima seljak Foka. Na zaokretanju u Golovljevo ponekuda brzo podrma vodjicama i, jer nije imao biča, uplaši rukom konja, koji jedva dizaše noge.

— Amo će! — šapće Juduška; — gle, kakav mu je konj, jedva živ! Ako ga hrani mjesec, dva, — dobit će još trbušić!

Medjutim Foka pritjerao kola k služinskoj kući, privezao konja za plot, bacio preda nj šaku sijena i za časak već tapa u djevojačku sobu, gdje Porfirij Vladimirić obično prima slične molitelje.

— No, prijatelju, što je dobra? — počinje Porfirij Vladimirić.

— Ta, gospodaru, raži bih . . .

— Tako! Svoju ste valja da pojeli? Ah, ah, to je nevolja! Da manje pijete rakije, više radite, pa Bogu se molite, i zemljica bi osjećala! Gdje je sad jedno zrno — poslije bi se dobilo dva ili tri i ne bi trebalo uzaimati!

Foka se nekako neodlučno osmješkuje, mjesto odgovora.

— Ti misliš, da je Bog daleko, pa i ne vidi? — nastavlja Porfirij Vladimirić; — al Bog je Bog. I ovdje je i ondje, i evo s nama, dok razgovaramo — svuda je! I sve on vidi, sve čuje, samo se pretvara, da ne zamjećuje. Ajde, neka ljudi živu po svojem umu; vidjet ćemo, hoće li me se sjetiti. No mi se tim okorišćujemo, pa mjesto da damo Bogu na svijeću od svog imutka, idemo iz krčme u krčmu. Eto, za to Bog i ne daje raži — je li tako, prijatelju?

— Nema druge! Baš je tako!

— No, vidiš li, i ti si sad uvidio. A zašto si uvidio? Zato, jer ti je Bog uskratio svoju milost. Da ti urodi raž, ti bi se opet uzobijestio putem, no jer Bog . . .

— Istina je, no da mi . . .

— Stani! Daj da ja rečem! I tako uvijek biva, prijatelju, da Bog sjeća na se one, koji ga zaboravljaju. I ne smijemo se na to tužiti, već moramo uvidjati, da je to za našu korist. Da se mi Boga sjećamo, ne bi nas zaboravljao. Svega bi nam dao: i žita, i zobi, i koruna — na, jedi! I brinuo bi se za tvoju marvu, — vidiš kakog imaš konja! Jedva se u njem duša drži! I za živad bi se brinuo, ako je imaš!

— Istinu velite, Porfiriju Vladimiriću.

— Boga poštivati, to je — prvo, a zatim — starije, koji su od samih careva poštivani; vlastelu, na priliku...

— Pa mi i to, Porfirije Vladimiriću, čini mi se . . .

— Tebi se „čini“, al promisli i rasudi — možda i ne će biti tako. Sad, kad si došao k meni po raž — grijeh je reći! Vrlo si uljudan i prijazan; no prošle godine, sjećaš se, kad mi je trebalo žetelaca, a ja k vama, k seljacima, dodjoh na poklon? Pomozite, braćo! rekoh. A što vi odgovoriste na moju molbu? Rekoste: Sami moramo žeti! Sad nije prijašnje vrijeme, da radimo za gospodu, sad je — sloboda! Sloboda, a raži nemaju!

Porfirij Vladimirić pogleda na Foku, no on se ne miče, kao da je ukopan.

— Vrlo ste ponosni, za to i nemate sreće. Evo, na priliku, ja: čini mi se i Bog me je blagoslovio, i car me nagradio, no ja se — ne ponosim! Kako se mogu da ponosim? Što sam ja? Crv! Fuj! I Bog me za moju smjernost blagoslovio! I sâm sam svojom milošću iziskao, pa na cara utjecao, da me nagradi!

— Ja mislim, Porfiriju Vladimiriću, da prije, za vlastele, nije nikako bolje bilo! — ulagiva se Foka.

— Da, prijatetju, to je bilo za vas vrijeme! Lijepo ste svetkovali i živjeli! Svega imadoste: i sijena, i koruna! Ta, što da spomin emo stara vremena! Prijatelju, odavna sam već zaboravio žeteoce, samo tako spomenuh! Ele, veliš, da ti treba raži?

— Da, raži bih . . .

— Da kupiš, a?

— Odakle bih kupio! U zajam, do nove!

— Ah, tako! Raž je, prijatelju, sada skupa! Ne znam, kako ću s tobom . . .

Porfirij se Vladimirić na časak zamišljava, kao da zbilja ne zna, što da radi: „i pomoći hoće čovjeku i raž je skupa“ . . .

— Mogu, prijatelju, mogu ti dati raži i u zajam — da, moram reći, da i nemam raži za prodaju: ne mogu trpjeti, da trgujem s Božjim darom! No u zajam — to ću rado dati. Znam, prijatelju: danas ću ja tebi pozajmiti, sjutra ti — meni. Danas imam ja u izobilju — uzmi! Hoćeš uzeti četvrt? Trebaš li osminku — evo ti osminka! A sjutra će se možda sve preokrenuti, da ću i ja morati pokucati na tvoje okno: Molim te, pozajmi mi, Fokujuška, osminku raži — nemam što da jedem!

— Gdje ćete vi, gospodaru, k meni doći!

— Ta, valja da baš ne ću doći, već sam za primjer... Koješta, prijatelju, biva na svijetu! Evo pišu u novinama: kakav je stup bio Napoleon, pa ipak je pao! Tako je to, prijatelju Koliko trebaš raži?

— Četvrt, ako budete imali dobrotu.

— Mogu ti dati i četvrt. Samo ti u naprijed velim: prijatelju, sad je raž skupa i te kako skupa. Ele ovako

ćemo urediti: dat ću ti izmjeriti šest mjerica, a ti ćeš mi za osam mjeseci vratiti dvije više — tako će upravo biti četvrt! Kamata ne uzimam . . .

Foka se zamislio na predlog Juduškin; neko vrijeme ništa ne govori, samo ramenima potresuje.

— Ne će li to biti mnogo, gospodaru? — napokon će reći, plašeći se.

— Ako je mnogo, — a ti idi k drugima! Meni to, prijatelju, nije od nužde, već ti predlažem od duše. Nijesam ja slao po tebe, sam si me našao Ti pitaš, — ja odgovaram. Tako je to, prijatelju!

— Istina, no zar ne bi moglo biti za jednu mjericu?

— Ah, ah, ah! Još sam mislio, da si — pravedan, uvidjavan seljak! A reci mi, od česa ću ja živjeti? Otkuda ću namiriti svoje troškove? Znaš li ti, koliko imam troškova? Nema im, prijatelju, ni kraja, ni konca! Daj ovome, zadovolji drugome, izvadi i položi trećemu! Svima treba, svi čupaju Porfirija Vladimirića, a Porfirij Vladimirić neka ih se oslobadja! Opet i to: da prodam raž trgovcu — dobio bih novce odmah na dlan. Novci su, brate, nešto sveta. S novcima ću si kupiti papirâ, metnut ću ih na sigurno mjesto i lijepo uživati kamate! Ni brige, ni jada, odrežem coupon — mol m novce! A za raž imam još trke, posla i brige! Koliko je propadne, koliko je se prospe, koliko je miš pojede! Ne, brate, novci su najbolje. Odavna bih se već morao opametiti, u novac sve pretvoriti i od vas otići.

— Ta, živite vi s nama, Porfiriju Vladimiriću!

— I rada bih, dragoviću, al nemam snage. Da imam prijašnje snage, dakako, još bih živio i gospodario. Ne, doba, doba je za počin! Otići ću odavle k Trojici-Sergiju, smjestit ću se ugodniku pod krov — niko me ne će čuti. Tad će mi biti dobro: mirno, tiho, časno, ni vike, ni buke, ni svadje — kao na nebesima!

Jednom riječju, makar kako se Foka vrti, no posao se svršava, kako Porfirij Vladimirić hoće. No tog je malo: baš se u sam čas, kad je Foka pristao na uslove zajma, javlja na srijedu nekaka Šelepiha, pusta, tužna zemlja, livada od jedne desetine, i to jedva . . .

— Ja ti uzajmljujem — a ti mi vrati, — veli Porfirij Vladimirić — to nije za kamate, već onako u zajam. Bog za sve, a mi jedan za drugog! Desetinu ćeš mi od šale pokositi, a ja ću te se u naprijed sjetiti! Ja sam, brate, otvoren! Ti ćeš mi poslužiti za rubalj, a ja ću . . .

Porfirij Vladimirić ustaje i za znak se, da je posao gotov, moli prama crkvi. Foka se, slijedeći njegov primjer, takodjer krsti.

Foka iščeznu. Porfirij Vladimirić uzima list papira, zadubljuje se u račune. Malo po malo nastaje cijela orgija brojaka. Sav se svijet prevlači u očima Juduškinim kao koprenom: s grozničavom žurbom prelazi od računâ k papiru, od papira k računima. Brojke rastu, rastu . . .

VII. — Obračun.

Vani je polovica mjeseca prosinca; okolica, sputana u nedogledno snježno mrtvačko odijelo, tiho obamire; preko noći na putu se nameo tolik snijeg, da se seljački konji u njem valjaju, vukući prazne saone. A k golovljevskomu dvoru nema ni traga. Porfirij Vladimirić tako odvikao od posjetâ, da je i glavna vrata, koja vode u kuću, kad je okrenula jesen, čvrsto zatvorio, prepustiv ukućanima, neka opće s vanjskim svijetom s pomoću pobočnih vrata.

Jutro je; bije jedanaest sati. Juduška, obučen u spavaću halju, stoji kod prozora i bez cijelji gleda naprijed. Od rana je jutra hodao gore dolje po sobi i sve nešto mislio i sračunavao umišljene dohotke, tako da se je napokon zapleo u brojke i umorio. I plodni vrt, koji se protezaše prama glavnoj fasadi golovljevskog doma, i naselak, koji ležaše iza vrta — svega je nestalo u snijegu. Poslije jučerašnje jugovine postade dan hladan, i snježni mrtvački plašt bliješti na suncu milijunima iskara tako, da Porfirij Vladimirić nevoljko zatvara oči. Na dvoru je pusto i tiho; ni najmanje kretnje ni u služinskoj kući, ni oko obora; što više, i cijelo selo usnulo, kao umrlo. Samo se nad popovskom kućom vije dim i privlači na se pozornost Juduškinu.

— Jedanaest je sati odbilo, a popadija još nije svršila s kuhanjem, — misli on; — ti popovi vječno žderu!

Sad uze da razmišlja: da li je danas prosti dan ili svetac, postni ili mrsni, i što će popadija kuhati — kad se najedared njegova pozornost svrnu na stranu. Na brežuljku se, kod samog izlaza iz sela Naglovke, pokazuje crna točka, koja se malo po malo miče i raste. Porfirij Vladimirić gleda i, dakako, prije svega zadaje si silesiju pustih pitanja. Ko ide? seljak ili ko drugi? U ostalom drugi niko ne može da bude — ele, seljak . . . da, seljak je! Zašto i e? ako ide po drva, ta naglovska šuma leži s one strane sela . . . sigurno se obješenjak spremio, da krade u vlastelinskoj šumi. Ako ide u mlin, takodjer, kad izadje iz Naglovke, valja krenuti desno . . . Možda po popa? neko umire, ili je već umro? . . . A možda se je ko i rodio? Koja je to žena rodila? Nenila je jesenas bila trudna, al njoj je, čini mi se, još rano . . . Ako se je rodio dječak, doći će s vremenom u reviziju. — Koliko je po posljednjoj reviziji bilo duša u Naglovki? No ako je djevojka, one se ne zapisuju u reviziju, pa i u opće. A ipak se bez ženskog spola ne može . . . . fuj!

Juduška pljuje i gleda na ikonu, kao da ište od nje pomoći protiv napasti.

Vrlo je vjerojatno, da bi tako dugo lutao mišlju, da se je crna točka, koja se je pokazala u Naglovki, po običaju pojavila i iščezla; al ona je sve rasla i rasla, pa napokon okrenula na put, koji vodi k crkvi. Tada Juduška sasvim jasno opazi, da ide mala kibitka sa dva konja. Eno je spram crkve („da nije kakav crkveni nadzornik? — sunu mu u glavu: „zato se sad kod popa i

kuha!"), eno krenula na desno i udarila pravce k dvorcu: „Gle, baš će amo!" Porfirij si Vladimirić instinktivno stegne kaput i odmakne se od prozora, kao bojeći se, da ga putnik ne zapazi. Pogodio je: kočija se primaknu k dvorcu i zaustavi kod pobočnih vrata. Iz nje naglo skoči mlada ženska. Nije bila odjevena sasvim po saisoni, u gradskom vatenom haljetku, više za oko, nego za toplotu, koji bijaše obrubljen plišem; vidjelo se, da je ozebla. Ta osoba, pošto joj nitko ne dodje u susret, potrča prama djevojačkomu krilu i za uekoliko se je časaka već čulo, kako su u djevojačkoj sobi lupila vrata, a odmah zatim opet lupila druga, pa onda po svim bližnjim sobama okrenu trka i žurba.

Porfirij Vladimirić stajaše kod vrata i prisluškivaše. Već odavna nije vidio nikoga stranoga i u opće je tako odvikao općenju s ljudima, da ga je strah spopao. Prodje neko četvrt sata; trka i lupanje s vratima ne prestajahu, no njemu još ništa ne javljahu. To ga je još više uzrujalo. Jasno je, da je došljakinja bila jedna od onakih osoba, koje, kao „rodjaci", ne daju nikakog povoda, da se sumnja o njihovu pravu na gostoljubivost. Kakvih on ima „rodjaka"? Uze da razmišlja, no pamet mu je bila nekako otupila. Imao je sina Volodju, pa sina Petjku, pa mamicu Arinu Petrovnu . . . davno, ah davno je to bilo! U Gorjuškino se je prošle jeseni naselila Nadjka Galina, kći pokojne tetke Varvare Mihajlovne, — da nije ona? Ne, ta je jedared pokušala, da se uvuče u golovljevsku kuću, al uzalud! „Ne smije, ne smije!" mrmljaše Juduška i uzrujavaše se, samo pomisliv, da bi mogla doći Galkina. No ko još može da bude?

Dok je tako razmišljao, Evpraksejuška oprezno dodje k vratima i javi:

— Došla je pogorjelska gospodarica, Ana Semenovna.

Zbilja, to bijaše Aninjka. No tako se je promijenila, da si je jedva mogao prepoznati. U Golovljevo se ne pojavi ovaj put onako lijepa, okretna djevojka, odišući mladošću, rumena lica, živih plavih očiju, bujnih grudi i teške pepeljaste kose na glavi, kako je došla amo skoro iza smrti Arine Petrovne, već ponekuda slabo, boležljivo biće upalih grudi, obraza, nezdrava rumenila, mlitavih kretnja — biće pognuto, gotovo zgrbljeno. Što više, i njezina prekrasna kosa izgledaše nekako tužno, i samo se oči, rad mršava lica, pričinjahu još većima nego prije, i gorahu grozničavim blještilom. Evpraksejuška dugo gledaše u nju, kao u nepoznatu, no napokon je ipak prepoznade.

— Gospodarice, jeste li vi to? — viknu ona, pljesnuvši rukama.

— Jesam. Pa što je?

Aninjka, rekavši to, tiho se nasmije, kao da je htjela dometnuti: da, tako su me izradili!

— Je li ujak zdrav? — upita.

— Ujak?! Ništa . . . Samo hvala Bogu, da još žive, ne vidimo ga gotovo nikada.

— Što je s njime?

— Tako . . . Bit će, da mu je od dosade postalo . . .

— Zar je prestao glagoljati?

— Sad, gospodjo, šuti. Sve je govorio — i najedared umuknuo. Čujemo gdjekad, kako sa sobom u kabinetu nešto razgovara i kao da se smije, no čim izadje iz sobe — i opet umukne. Vele, da je isto bilo s njegovim pokojnim bratom, Stjepanom Vladimirićem . . . Sve je bio veseo — i najedared umuknuo. Jeste li, gospodarice, zdravi?

Aninjka samo mahnu rukom za odgovor.

— Je li vam sestrica zdrava?

— Već je godinu dana, kako u Krečetovu uz državnu cestu leži u grobu.

— Što, za ime Božje! Zar uz cestu?

— Da, tako se sahranjuju samoubice.

— Bože, bila gospodja — i najedared sama na se ruku . . . Kako je to bilo?

— Da, najprije bijasmo „gopodje", no zatim se ona otrova — i to je sve. Ja sam se zastrašila, htjedoh živjeti i evo dodjoh k vama! Ne ću na dugo, ne bojte se... Umrijet ću!

Evpraksejuška je gledaše razvaljenim očima, kao da nije poimala.

— Što me gledate? Jesam li lijepa? U ostalom poslije ćemo o tom . . . Poslije . . . Sad dajte platite kočijašu i ubavijestite ujaka.

Govoreći to, izvadi iz džepa staru novčarku i uzme iz nje dva žuta papira.

— To mi je sav imutak! — dometnu, pokazujući na malen kovčeg. — Tu je sve: i moje vlastito, i stečeno! Prozebla sam, Evpraksejuška, vrlo prozebla! Sva sam bolesna, nit jedne koštice u meni nema zdrave, pa još, kao navlaš, ova zima . . . Vozim se i samo mislim: da mi je doći do Golovljeva, barem ću umrijeti u toplom. Htjela bih rakije, . . . imate li?

— Bolje bi vam bilo, gospodarice, čaja; samovar će biti gotov ovaj čas.

— Ne, čaja ću poslije, sad bih rakije. Al još ne kazujte ujaku o rakiji . . . Sve će se poslije vidjeti samo od sebe.

Dok se je u blagovaonici prostiralo za čaj, pojavi se i Porfirij Vladimirić. I Aninjka se u čudu sastade s njime: tako je omršavio, propao i podivljao. Prama Aninjki se je ponio nekako čudnovato: ne baš jako hladno, već nekako, kao da ga se ona i ne tiče. Govorio je malo, prisiljeno, kao glumac, koji se s mukom sjeća izreka iz davnih uloga. U opće, bio je rastresen, kao da mu se je u glavi u taj čas meo sasvim drugi i vrlo važni posao, od kojega ga dosadnim načinom odvukoše k tricama.

— No, došla si! — reče. — Što hoćeš? Čaja? Kave? Zapovjedi!

U prijašnje je vrijeme, kod rodjačkih sastanaka, Juduška obično igrao ulogu čuvstvenog čovjeka, no ovaj je

put Aninjka bila vrlo osjetljiva, zbiljski osjetljiva. Bit će da ju je u nutra boljelo, jer se je bacila Porfiriju Vladimiriću na grudi i čvrsto ga zagrlila.

— Ujače, evo me k vama! — viknu i obliše je suze.

— No, što je? Izvoli! Ima kod mene dosta soba — živi!

— Bolesna sam, ujače! Vrlo, vrlo bolesna!

— Ako si bolesna, moraš se Bogu moliti! I ja se, kad sam bolestan, — molitvom liječim.

— Dodjoh, da kod vas umrem, ujače!

Porfirij Vladimirić pogleda je i jedva vidljiv smiješak preleti po njegovim usnicama.

— Jesi li doigrala? — reče on, da se je jedva čulo, gotovo za se.

— Da, doigrala sam. Ljubinjka je „doigrala“ i umrla, a ja evo još . . . živim!

Pri vijesti o smrti Ljubinjkinoj, Juduška se prekrsti i prošapta molitvu. Aninjka medjutim sjede k stolu, podboči se i, gledajući prama crkvi, gorko plakaše.

— Plakati i očajavati — to je grijeh! — reći će Porfirij Vladimirić kao podučavajući; — znaš li, kako treba po kršćanski? Ne plakati, već se pokoriti i uzdati — tako valja raditi po kršćanski!

No Aninjka se spusti u naslanjač i, objesivši ruke, ponavljaše:

— Ah, i ne znam! Ne znam, ne znam, ne znam!

— Ako se tako ubijaš zbog sestre — i to je grijeh! — nastavi Juduška medjutim, da podučava; — jer, ma da je i pohvalno ljubiti sestre i braću, no ako Bog hoće jednog od njih ili baš nekoliko da pozove k sebi . . .

— Ah, ne, ne! Jeste li, ujače, dobri? Jeste li dobri? Recite!

Aninjka se opet baci k njemu i zagrli ga.

— No, dobar sam, dobar! Govori, hoćeš li šta? Čaja, kave? Išti, zapovijedaj!

Aninjka se najedared sjeti, kako ju je, kad je prvi put došla u Golovljevo, ujak pitao: „Hoćeš teletine? Prasetine? Koruna?“ — i uvidi, da ovdje ne će naći nikake utjehe.

— Hvala vam, ujače, — reče, iznovice sjedajući k stolu; — ne trebam ništa osobita. U naprijed sam uvjerena, da ću biti zadovoljna sa svime.

— Budeš li zadovoljna, pa hvala Bogu! Hoćeš li poći u Pogorjelku, što li?

— Ne, ujače, za sada ću ostati kod vas! Valjda nemate ništa protiv toga?

— Bog s tobom! Ostani! Što sam upitao o Pogorjelki, to zato, da se za slučaj sve priredi: kibitka, konji.

— Ne! Poslije! Poslije!

— Pa lijepo. Jedared ćeš se poslije odvesti, a za sada živi s nama. Pomoći ćeš u kućanstvu — sâm sam! Ova gospodja — Juduška gotovo prezirno pokaza na Evpraksejušku, koja je nalijevala čaj; — sve trči po služinskim sobama, ovda onda ne mogu nikoga da dozovem, sva je kuća pusta! No, a sada s Bogom! Idem u svoju sobu. Pomolit ću se, pozabaviti poslom, i opet se pomoliti . . . Tako je to, sinko! Je li Ljubinjka davno umrla?

— Prije mjesec dana, ujače

— Sjutra ćemo rano poći k misi i ujedno dati odslužiti panihidu za novoprestavljenog slugu Božjeg Ljubu... Za sada s Bogom! Pij čaj, no ako hoćeš štogod jesti poslije putovanja, a ti si zapovjedi Kod objeda ćemo se pozabaviti; ako šta treba, — uredit ćemo, ne ustreba li — posjedit ćemo.

Tako prodje taj prvi rodjački sastanak. S njegovim svršetkom Aninjka udje u novi život u tom pustom Golovljevu, odakle već dva puta u svojoj kratkoj mladosti nije znala kako da pobjegne.

(Nastavit će se.)

Nova rasprava o Jurju Križaniću.

(Svršetak.)

Sokolov nastavlja: „Što se tiče *Nijemaca*, to se i mržnja Križanića na njih tumači ne samo njihovom ekonomičkom i političkom eksploatacijom slavenskih naroda, nego i tim, što su oni osobiti heretici, te su u Moskvi na putu *katolicima*“.

Sokolov bez sumnje jako dobro znade, da je Križanić mrzio n. p. i na Vlahe — Talijane *„i inih naroda trgovce, koji nam krv isisavaju“*. Ili je možda i na Talijane mrzio poradi njihova krivovjerstva? Ako je pak navaljivao na „Nijemce, koji u obliku novine šire kojekake gluposti, kao Grci, što donose u obliku starine — opet gluposti“ — ta bio je pop. Sokolov sam ne pristaje uz one, koji uznose visinu Križanićevih nazora, — neka dakle ne traži od njega, da pišući o Nijemcima zaboravi Lutera. Zar Sokolov zbilja ne nalazi dovoljnoga razloga za mržnju na Nijemce u ovim njegovim riječima: „Germani su mrzili na čitav slovinski narod, osobito na slavno ovo kraljevstvo (t. j. Rusiju) neutaživom, vječnom, *djavolskom* mržnjom. Ja sam bio s njima tisuću i tisuću puta, i gotovo sam uvijek mo ao slušati, *kako oni naš narod nazivlju psima, svinjama, magarcima* i rûže svim drugim psovkama i pogrdama“?! Zašto Sokolov ne cituje mjesta, gdje Križanić kaže, da su Nijemci — protestanti u *Moskvi* na putu *katolicima?* Zar naprotiv ne kaže Križanić, — a Sokolov to cituje, — da „Luter i njegovi nasljednici i *ruske* grijehe propovijedaju i povećavaju i gledaju time *pravoslavnu* (valja da ne: *rimsku)* vjeru pogrditi i uništiti“? Zar tu Križanić brani katolicizam? Ili je možda i to napisao,

samo da zamaže oči, kao što je pisao i ogromnu svoju *Politiku,* da se ne udje u trag njegovim katoličkim namjerama?

Da vidimo, kako Sokolov dalje opisuje upravo majstorsku prepredenost Križanićevu: „Za mišljenje Križanićevo o crkvenom pitanju jošte nam više (!) daje materijala njegovo djelo „De Providentia". Poznato je, da se u tom djelu rasudjuje o uzrocima pobjedâ i porazâ pojedinih naroda. Sreći narodâ uzrok su vrline, nesreći grijesi narodni. Medju grijesima najvažniji su nesvjesni grijesi . . . Križanić je postavio sebi za zadaću, da upozori Ruse na najvažniji nesvjesni grijeh, koji je uzrok svim porazima i nevoljama, što se svaljuju na Rusiju. No on se *boji,* da to *otvoreno* kaže: grijeh je previše zastario, previše je protivnikâ, koji će se oprijeti tome tumačenju. On *smišlja,* kako bi se bliže primakao k stvari. On hoće pobuditi spram sebe povjerljivost svjetske ruske vlade, upozorivši na grijehe, koji nijesu tako znatni . . . Takav je grijeh ksenostrategija: držanje tudje, njemačke vojske. Istom poslije, stekavši povjerljivost, prelazi na glavni grijeh. Taj je grijeh — Fotijeva shizma" itd.

Mi opet ponavljamo, da se ovakim podmetanjem i sumnjičenjem može sve na svijetu dokazivati.

Razlažući dalje Križanićevo djelo *„O svetome krštenju",* u kojem grdi Fotija i novije bogoslove, a svemu je tome, kako misli Sokolov, svrha, da raspršì predsude protiv rimske crkve, a odvrati Ruse od toga, da vjeruju Grcima, — kaže Sokolov, da to djelo nije dovršeno. Za nastavak toga djela drži Sokolov onaj spis, što ga je sâm obreo prošloga ljeta.

Sokolov piše, da se je ljeti 1890. god., premećući u imperatorskoj javnoj knjižnici kataloge rukopisâ, namjerio u odjelu slaveno-ruskih rukopisâ teološkoga sadržaja pod rubrikom Q Nr. 410 na rukopis s natpisom: „Пророчествія на осмый вѣкъ отъ различныхъ книгъ и писателей и о антихристѣ" s bilješkom onoga, koji je sastavio katalog: „oveći rukopis XVIII. vijeka. Sudeći po pravopisu — pisao ga je Srbin." „Razgledajući dalje rukopis, uvjerismo se, da ga je pisao 1674. god. u Sibiriji Slavenin, pristalica i propovjedač unije s Rimom, i to Slavenin obrazovan i učen, kako u ono vrijeme možda nije bio nitko od Rusâ. . . Jezik je u knjizi uz pravopis svoje ruke — *hrvatsko*-ruski. Nije nam bilo teško zaključiti, da nam je dopalo rukû djelo znamenitoga Jurja Križanića. Svi unutarnji znaci govorili su za to. Poslije se uvjerismo, da i spoljašnji znaci isto potvrdjuju. Pokazalo se, da je prve i posljednje listove kao i popravke i bilješke pisala ista ruka, koja je Križaniću prepisivala *„Oproverženie soloveckoj čelobitnoj"* (u mosk. knjižn.)." Sokolov sprema već izdanje toga djela, pa će mu dodati i fotografski snimak. Rukopis nije potpun, izgubio se gotovo čitav predgovor i na koncu nekoliko listova. U svem se sačuvalo 207 listova. Kaki je jezik i pravopis (ćirilski), vidjet će se iz nekoliko primjera, što ćemo ih ovdje priopćiti.

Rukopis se počinje koncem predgovora: „из сих' (ovih) и из прочих (ostalih) зде (ovdje) приведених ричеј (j svuda bez piknje) пресвитло дознавајетсе: кáко, и въ (ъ piše samo uz prijedloge) чем свети отци быша согласни. И кáко ни на возточноj, ни на Римскоj стране жулъı нит (nije, nema): токмо (samo) аще (ako) страна страны неосудіајет, и непроклинајет".

Šteta, što se je izgubio onaj dio, u kojem Križanić govori, kako doznajemo iz kazala, o tome, kako je „руски народ къ нашему (t. j. Križanićevu) радиню лют и сверип, и *незахвален а узнајет је* (t. j. naše radinje) *позно*".

Kako se već iz prije spomenutoga natpisa vidi, ostalo djelo sadrži tumačenja biblijskih i drugih proročanstva. Napisano je u obliku razgovora medju Bogdanom, pravoslavnim Rusom, i Milošem t. j. Križanićem.

U poglavju 5—19 (prva su se četiri izgubila) razvija Križanić, kako veli Sokolov, ovu misao: Carstvo je rimsko poradi grijeha obijesti palo, kako je to bilo prorečeno. Krist je osnovao novo carstvo — vasijonu crkvu: u Rimu prijestolnici svijeta, utvrdio je On prijestol svoga namjesnika, apostola Petra i njegovih nasljednika. Poslije toga svi su pokušaji, da se pod imenom careva rimskih osvoji vasijoni svijet, protiv božje volje i kaznit će se. Tako su za to turskom provalom kažnjeni Grci. Zapadno carstvo, koje se prozvalo rimskim, nema takodjer prava na opstanak. Jednako su isprazne i opasne težnje Rusâ na rimsko nasljedstvo, a pokazale su se u tome, što su ruski vladari primili carski naslov itd., o čem Križanić govori i na drugom mjestu.

Mi pravo ne razumijemo, što Sokolovu dokazuje Križanićevo vojevanje protiv ideje rimskoga carstva. Istina je, Križanić s padom toga carstva dovodi u svezu Kristovo carstvo, crkvu, i njegova namjesnika u Rimu, sv. Petra i rimske pape. To su, bez sumnje, čisto katolički nazori. Ali mi ne vidimo, a niti Križanić ne kaže, kakova pogibao prijeti otuda katolicizmu ili papi, što su ruski vladari primili carski naslov itd. Križanić kaže, da i *katolički* „Nijemci ne mogahu ništa dokazati protiv božjega proročanstva, koje kaže: da je carstvo rimsko imalo propasti, a da se nikada više ne osnuje". On vjeruje u Kristove riječi, da crkve ne će ni paklena vrata nadvladati, — on se za nju ne boji.

Križanić je dobro poznavao historiju. On se je, rasudjujući i razmišljajući o sudbini, koja je stigla različite narode i njihove države, uvjerio o onoj Gundulićevoj: „mru kraljevstva, mru gradovi, njih gospodstvo trava krije". On je vidio veliko slavensko, rusko carstvo, a nadao se, da će biti i veće i silnije, a možda i najsilnije od svih. Kako da mu se ne nametne misao: i to veliko, silno slavensko carstvo propast će jednom. A kako je

*

vjerovao Kristovim riječima o crkvi, vjerovao je i prorocima, koji su prorekli, da će rimsko carstvo propasti. No eto: Moskva je proglašena trećim *Rimom*, rus i carevi izvode svoj rod od *Rimljanina* Avgusta itd. Prozove li se jednom rusko carstvo *rimskim*, što vrijede Križanićeve nade na to rusko, t. j. rimsko carstvo, kad to carstvo mora propasti? Ne će li Križanić očajati, ne će li on, koji tako čvrsto vjeruje u proročanstva, nastojati, da Ruse odvrati od takove pogibeljne misli?

U drugom dijelu govori Kižanić o razlozima, koji *olakšavaju* sjedinjenje. Prvi je razlog: što u samoj stvari *„ni na sej* (ovoj), *ni na toj strane nit* (nije) *nečestja“*; drugi: što u toj raspri (o sv. Duhu) *„sami sveti otci ovi ovako, a oni onako pisaša“*.

Sokolov, prije nego što će u jedno sabrati i nadopuniti svoje zaključke, žali se na Bezsonova, što ne će da izdade Križanićevo *„duhovnoe zavêščanie“*, pisano 1675. god., koje je Križanić sastavio „ko vsemu svêtlomu i slavnomu ruskomu narodu“, i u kojem mu pripovijeda „vse svojego nužnogo *života tečenije i dêlo*“. O tome je djelu samo mala bilješka u rus. žurnalu „Новое Время“ (1884. 22. lipnja)

Za drugi dio toga djela kaže Sokolov, da se u njem „Križanić *napokon* usudio, da *otvoreno* i bez straha za se kaže svoju misao, — kako je potrebno, da se Rusi sjedine *s Rimom*“.

Dalje je Sokolov ovako sabrao svoje zaključke: Izvori za život Križanićev daju nam pravo, da ustvrdimo, da je on sebi od 22. godine postavio za zadaću, da bude misionar rimske crkve medju pravoslavnima, osobito medju Rusima. On stupi već godine 1641. u dogovore s rimskom propagandom, sprema se na misiju u moskovsko carstvo, zakleo se, da će do smrti ostati vjeran rimskoj stolici i propagandi. Od 1646—1650 ovršio je prvu misiju u Rusiji. Sabrao je ruske knjige protiv Latinâ i sastavio plan, kako će ih oprovrći. Od 1652—1658 prevadja on te knjige na latinski jezik. Zatim se otputi u Rusiju, da pobija shizmatike u smislu rimske crkve. Da li je Križanić ostao u Rusiji vjeran toj zadaći, — to je pitanje, koje smo pokušali da riješimo. Analizom njegovih djela mi smo došli do uvjerenja, da se Križanić nije u Rusiji promijenio, da se u njem nije dogodio nikaki preokret... Križanić je stvorio jedinstvene historijsko-filosofske nazore; *osnova su im katolički pojmovi o svijetu.* Uporedo s tim Križanić se pokazao kao iskren i vatren slavenski otačbenik, dapače panslavista. No on ne propovijeda nikake posebne slavenske crkve. On samo uvjerava pravoslavne, osobito Ruse, *da se sjedine s katoličkom — jedinom, po njegovu mišljenju, — pravom* crkvom. Dalje kaže Sokolov, da je u postupku Križanićevu bilo previše oštroga *fanatizma*, da n. p. na Grcima ne vidi ni jedne „svijetle strane“ itd.

Ove odrešite tvrdnje Sokolovljeve svakako su čudne. On sam kaže, da se je Križanić napokon usudio, da ipak jednom *otvoreno* kaže svoju misao, ali ne spominje nijednoga mjesta, gdje bi Križanić *izrijekom* svjetovao Ruse, da se sjedine *s Rimom.* Križanić je jasno napisao, da mu je svejedno, bude li crkveno „predkovanije“ u Rimu ili u Carigradu? Ako je Križanić, nadalje, držao rimsku crkvu za *jedinu* pravu, zašto onda više puta kaže, da *„ni na ovoj ni na onoj strani nema „nečestja“*, t. j. laži itd.?

Ne pomaže Sokolovu pozivati se na Križanićev *općeniti* način mišljenja i raspravljanja, iz kojega izlazi, te svuda, kaže Sokolov, daje pravo Rimljanima itd., dok je jedanput jasno, da su Križaniću *obadvije crkve jednako prave,* dok mu je *svejedno,* da li je crkveno prvenstvo *u Rimu ili Carigradu,* dok on dapače kaže, da se pape skubu i za brade ćupaju s patrijarhama, a sve za prvenstvo, koje napokon konca mogu isti ovi pape — opet po Križanićevu mišljenju — obnašati nedostojno i nasilno.

I tako, tko poredi ona pisma Križanićeva, što smo ih priopćili, i kasnije njegove izjave o crkvenom sjedinjenju, mora dopustiti, da se je Križanić u neku ruku promijenio. Proučavanje slavenstva, i u opće nauka, i zbiljski život, sve je to moglo, a i moralo Križanića odvratiti od težnje za unijom u čisto rimskom smislu. No ako Sokolov pod preokretom u Križanića razumijeva to, da bi Križanić imao pristati uza *sve* ono, što su za istinu držali grčki i ruski popovi, koji se čestito i potpisati nijesu znali, — to će svatko rado priznati, da se *taki* preokret s Križanićem nije dogodio. Mi smo vidjeli, da su poglaviti razlozi, s kojih je za sjedinjenje, po njegovu sudu, došlo zgodno vrijeme, bili *znaci kulture*, štampanje knjiga itd. On se nadao svemu od *naobrazbe.* On je davao pravoslavnima *isto* orudje, kojim se je sâm borio, a ima li pod nebom poštenije borbe, — pa da je očito radio za rimsku uniju?

Križanića razumije pravo samo onaj, tko ljubi čitavo slavenstvo i tko je imao prilike uvjeriti se o njegovoj veličini. Mi se ovdje sjećamo jednoga mjesta iz Gogoljevih *„Mrtvih duša“*, gdje veličina Rusije napunjuje Gogolja misticizmom, a Gogolj je kroz smijeh ronio suze nad svojom Rusijom, jer ju je toliko ljubio. A Križanić je na svoje oči vidio sve to, dapače sve slavenske zemlje. On je na svoje oči vidio već tada silno carstvo rusko, a znamo, da se je nadao, da će biti najsilnije, da je strepio za njegovu budućnost. Iz parnice u zboru sv. Jerolima znamo, kako je rekao, da „Ilirski“ narod nema pravoga svoga vladara, a on „Ilirac“, zove ruskoga cara „svojim“ carem.. Jedinstvu političkomu smetao je crkveni raskol. A dok znamo, da je Križaniću bio Carigrad isto što i Rim, zašto da ne dopustimo, da je uz slavensku državu imao barem na umu i slavensku crkvu?

Njegovu vjeru u budućnost slavenstva podržavalo je mističko vjerovanje, ali mu je osnova za nju bila realna: uredjenje narodne ekonomije itd. i zapadna kultura.

A. Radić.

Od njega! Slikao *Josip Doubek.*

Crtice o Vrbovskom.

I.

Trgovište Vrbovsko na Dobri u modruško-riečkoj županiji sielo je kotarske oblasti, kotarskoga suda, te broji sa okolišnimi seli (Hajdini, Jablan, Kamensko, Presika i Stubica) do 2500 stanovnika. Od tih žitelja jesu oko 2250 rimo-katolici, a ostatak je (naročito stanovnici sela Hajdini) grčko-iztočne vjere. Katolici imadu u mjestu župu s veoma trošnom crkvom sv. Ivana Nepomuka; grčko-iztočnjaci pripadaju župi u Komorskih Moravicah, ali imadu u Vrbovskom kapelicu sv. Ilije, koje se hram slavi svake godine 1. kolovoza. U Vrbovskom nadalje postoje tri pučke škole, pošta, brzojavni ured, željeznička postaja, itd.

Samo trgovište Vrbovsko, bez okolišnih sela, broji do 200 kuća i do 1500 žitelja, gotovo samih rimo-katolika (grčko-iztočnjaka bit će oko 40). Premda ima razmjerno malo stanovnika, ipak se je jako proteglo, jer se prostire uz cestu Karolinu, koja je god. 1732. za kralja Karla III. (VI.) izgradjena, i koja vodi iz Karlovca preko Bosiljeva, Vrbovskoga, Mrkoplja i Fužina k moru do Kraljevice. Kako se ta cesta upravo u Vrbovskom spušta do rieke Dobre, pa se onda opet na drugi brieg rieke uzpinje, dieli se prema tomu i samo mjesto na pravo Vrbovsko (na lievom briegu) i na Senjsko Vrbovsko (na desnom briegu rieke). Oba diela spaja kameni most, što vodi preko Dobre.

II.

Stanovnici Vrbovskoga „Vrboščani“ govore čakavskim narječjem. Bave se poljodjelstvom; a tko ne ima šta da obradjuje, ide u sviet za zaslužbom. S toga i imade u Vrbovskom više žena, nego mužkaraca, pošto su mužkarci malo kad kod kuće.

Uz poljodjelstvo osobito je razvita trgovina drvima i piljenje drva na pilanah. Uz Dobru i uz pritok njezin Kamučnik ima deset pilana ili kako ih tamo zovu, *žaga,* u kojima se priugotavlja lies od bukovine, jelovine i smrekovine. Mimo to ima parna žaga dra. Šlezingera kod kolodvora, s kojom je spojena i tvornica raznih tvorevina od drva. Najodličniji trgovci liesa i vlastnici pilana (žaga) jesu dva Manceta (Jaće i Miho), Kratochwil, zatim Stipe Hesky, Mate Kleiner, Šišul i dr. Svi ti stanuju na Senjskom Vrbovskom, dočim s one strane Dobre prebivaju većinom činovnici uz svoje urede.

Sve žaganice od bukova i jelova drva voze se na Rieku, a odanle se šalju u Italiju i Francuzku.

III.

U starijoj povjestnici hrvatskoj ne ima spomena Vrbovskomu; no nema sumnje, da je okolica njegova pripadala županiji *Modruškoj,* kojom su od godine 1193. gospodovali knezovi Frankapani. Kad se je u polovici 15. stoljeća porodica Frankapana dielila na više loza, pripala je Modruška županija *ozaljskoj* lozi. Ni u 15. stoljeću ne spominje se još ime Vrbovsko, ali zato nalazimo traga susjednim mu mjestima, naročito *Gomirju* i *Lukovdolu,* koja su se oba god. 1486. pribrajala zemljama „modruškoga vladanja“.

Oko god. 1461. bilo je Gojmerje ili Gomirje sielo rimokatoličkoga župnika. Tadanji župnik gojmerski Matko Grebčić darovao je samostanu sv. Mikule na Gvozdu kod Modruša neku svoju zemlju, te je o tom svojem darovanju izdao povelju, koja je u koje čem zanimljiva. Evo te povelje doslovce:

„Va vrime zmožnoga i zveličenoga gospodina *kneza Bartula Frankapana*, krčkoga i senjskoga, i *uzdržatelja ozaljskoga* i pročaja. Ovo ja *pop Matko plebanuš Gojmerski,* a sin Valete *Grebčića*, dam viditi svake vrste dobrim ljudem, kako je bil moj brat Anton kupil jedno selo od Broza Markovića, ko selo gušta zlatih . . . i ta zemlja je plaćena sva i odpeljana okolo svim kotarom. I ta zemlja stoji poli Hotče zemlje i poli Juršićeve na *polji Hrsinjskom.* A to selo je kupil moj brat budući kmet Simuna *Dragšetića* pod tom istom zemljom, koliko je put meju njimi. I kada je moj brat preminul od ovoga svita, tada je naporučil meni popu Matku a svomu bratu sve, ča je imal kupljenja i svoga imanja; a ja domin Matko smišljajući za poboljšanje svoga brata njegove duše i takoje imajući na pameti muku gospodina Isukrsta i njega velo milosrdje i njega matere blažene dj. Marije i blaženoga svetoga Mikule, da ja dajem to isto selo zgora rečeno crikvi svetoga Mikule na Gvozdi vikuvičnim zakonom i vikuvičnim darovanjem. I to selo tako daju, kako zakon i plemenšćina meju *Bosiljevci.* I gdo bi bil suprotivan tomu danju i tomu odlučenju, budi suprotivan njemu gospodin bog svojim milosrdijem. I kada sam ja pop Matko izručil to isto selo više rečeno poštovanim otcem duhovnim i v Boze vzljubljenim, vikarišu Stanislavu, a on biše poslal svoga namisnika fratra Vrbana, i tada ta isti Brozal *Marković* najde se pri tom ovdi, i istinito ta isti Broz pokazal kotar vas okolo toga sela, kako je bil i prije momu bratu. I na to su dobri ljudi ovodnici i aldomašnici, i ki su bili pri tom ovdi: prvi je Mikula *Višnjić*, ki biše onda starešina Bosiljevski, drugi Vale *Kružić*, treto njega sin Grde, četvrto njega sin Stipe, peto jošće li njega sinovac Mikula, šesto Mavar brat Vinčeć, sedmo Petar brat li Vinčeć, osmo Anton *Plušić*, deveto Vlkinja sin Mačanov, deseto Petar *Sobolić*, i pred veće dobrimi ljudi. I za veću tvrdinju i poboljšanje napridu postavismo našu pečat i poštovana plemena Bosiljevskoga i svetoga Mikule. Pisano na Bosiljevu . . .“

Ova je izprava u mnogo čem zanimljiva. Prvo saznajemo, da se je u ono vrieme govorilo u Gomirju, Bosiljevu, a po tome i u okolišu Vrbovskoga najčišćom

čakavštinom, nadalje da je u Gomirju bio rimo-katolički župnik, i da je prema tomu bilo i katolika. Saznajemo još za imena nekih porodica, koje su u Gomirju i oko Bosiljeva prebivale, kao što su Grebčići, Dragšetići, Markovići, Višnjići, Kružići, Plušići, Sobolići itd. Napokon razbiramo, da je čitav onaj kraj pripadao tada rodu knezova Frankapana, naročito knezu Bartolu, „uzdržatelju ozaljskomu“, dakle starješini ozaljske loze.

(Svršit će se.)

K slikam.

Od njega. Slikao Josip Doubek. Kitica cvieća! Rano je uranila i sjela k poslu, da nastavi, što je jučer započela. U to joj donese listonoša pismo. Brzo ga uzme u ruke, ogleda omot i napis, — ta to je od njega! Srce joj od nenadane radosti stane jače kucati, otvori omot, — i zaista nije se prevarila, pismo je od njega. Na krilo joj padne listak knjige biele, pisan njegovom, dobro poznatom rukom, a s njime izvije se i — kitica cvieća! Zaveze se u sladke misli: kako su se prvi put sreli, kako su si prvi put tajno stisnuli ruku, pa kako joj je u zanosu svoje ljubavi priznao, da ju ljubi više nego ikoga na svietu. Koliko je od tada sretnih časova doživjela! Ta kitica cvieća jasan je dokaz, da on i u daljini, kamo ga je sudba odniela, misli na nju, koja mu je vjerna i odana — do groba. Ali on će se skoro vratiti, da izkupi svoje obećanje, — da ju pred Bogom i ljudima nazove svojom ženom.

Književnost.

Hrvatska. Nakladom »hrvatske antikvarne knjižare« M. F. Strmeckoga izišla je knjiga »*Stanley*. Život, sgode i putovanja njegova. Francuzki napisao *A. Burdo*, preveo dr. *A. Herzog* s predgovorom Dragutina Lermana. Potonji veli u predgovoru o prevodiocu: »Velika je Vaša zasluga, što ste preveli i udesili životopis i doživljaje Stanleya, pruživ tiem hrvatskomu narodu najljepšu sgodu, da se u svom vlastitom *milozvučnom* hrvatskom jeziku upozna s mužem, kojega cieli sviet smatra najvećim junakom ovoga vieka«. Što se tiče blagozvučnosti jezika u toj knjizi, žalimo, što se ne možemo složiti sa sudom našega vriednoga afričkoga putnika. Iskreno priznajemo, da već davno niesmo primili hrvatske knjige, koja bi bila pisana tako pogrješnim i lošim jezikom, kao što je ovaj prievod. Čini se, da se je pisac trsio, da mu prievod bude što vjerniji, pa s toga prevodi od rieči do rieči francuzke fraze, koje čudno zvuče u hrvatskom jeziku. Nema ni pojma o duhu našega jezika. No na jednom mjestu podkrala mu se krupna pogrješka. Na str. 36. se pripovieda, kako je na putu neka žena vikala, a njezin muž izvukao sablju i zamolio Stanleya za dozvolu, da ju ubije. Na to se veli: »Znak od Stanleya, i *bila je mrtva*«. Ali na svoje veliko čudo čitamo odmah za tim ove redke: »Zaustaviv ruku mužu njezinom (sic!), približi se Stanley ženi s bičem u ruci i reče joj: »Hoćeš li šutjeti? — »Ne ću, — odgovori ona, premda ju je prevodilac malo prije »mrtvom« proglasio. Takih nesmisla ima u toj knjizi više; tako n. pr. čitamo na str. 38: »voda Muktieva prebacivala se je ukraj smaragdnog saga, koji obrubljivaše *njegove* obale«. Čudno hrvatski zvuče ove izreke: »koje bi bile dostojne pogleda udivljenja sa strane biela čovjeka«; ili: »nije ni časka podvojio *u pogledu* čamaca«; ili: »morao se je podvrći krvavom boju«; ili: »pozivljuć ga sa strane cara«; ili: »neprijatelj bje *uzbačen* uz ogroman gubitak« (mj. suzbit; uzbaciti = subjicio, hinaufwerfen); ili: »bješe povjeren *po* četvorici“; ili: »da bude *u stanju* nadopuniti«; ili: »neznanje *u pogledu* tih krajeva«; ili: »kroz obale prodre mjesec«; ili: »tkanine, koje imadu *tečaj*«; ili: »kao i muke i žrtve, koje *su padale u dio* svakomu« itd., itd., itd. Ali taj robski prevodilac nema ni čistih pojmova o hrvatskoj slovnici, dok piše: obima (mj. objema) rukama, tako *rekuć* (ovo je sasvim krivo, jer od »reći«, glag. perfekt., nema adverb. verb. praes. act.), preneo (mj. prenio), bje (mj. bješe), pomoćju (mj. pomoću), zanešen (mj. zanesen), tri *sto* robova, više od pet *sto* (mj.: tri sta ili tri stotine robova, više od pet stotina), pod *žežućim* suncem (mj. *žegućim*); pješćate (mj. pješćate), *tišću* (mj. tištu, od tišću), putevi (mj. putovi) itd., itd. Takim pogrješkama upravo vrvi ciela knjiga. Prevodilac ne poznaje najobičnijih pravila iz oblika i sintakse hrvatske. Žalimo, što smo prinudjeni boriti se protiv takih nakaza jezičnih. Naši literarni radnici treba da već jednom zapamte, da se tako ne pišu knjige. Tko hoće da bude književnik, nije dosta da kojekako mrči papir, već valja da temeljito poznaje jezik i pravila njegova. To je prvi i glavni uvjet. Mjesto toga ušlo je kod nas u običaj rugati se onima, koji nastoje oko čistote hrvatskoga jezika i napadati na fonetiku, kao na kakvo strašilo. Neka bude tim vrlićima na utjehu, da je ovaj traljavi prievod pisan etimologijom.

Tiskom i nakladom A. Scholza izišao je prievod Dumasove pripoviedke „*Gospodja s kamelijama*“. Prevodilac *Marko Car* dodao je prievodu i životopis Aleksandra Dumasa mladjega. U njem ima pretjeranih i nezrelih nazora, dok u velike slavi pripoviedku i osnovnu njezinu misao, te ju poredjuje remek-djelima Homerovim. Nama se nameće pitanje, da li je u obće bilo vriedno ovu pripoviedku danas u hrvatskom prievodu izdati? Prevodilac dodušc tvrdi, da »odgovara vječitim zakonima umjetnosti i ujedno ukusu vremena«, premda se danas o tom djelu drugčije i treznije sudi u Francuzkoj i drugdje. Prievod ako je i bolji od uvoda, nama se nimalo ne svidja. U njem ima krivih oblika i fraza: od podn*a*, usljed, obaviti (prodaju), učinješe, blijedja, šljegla; njena glava bijaše predmet neobične pažnje; zanešen itd.

Francuzka. Francuzka literatura obogatila se ovim novicama: Znameniti pisac romana *Paul Bourget* napisao je izvrstnu putopisnu knjigu: *Sensations d' Italie* (Toscane, Ombrie, Grande Grèce). I u ovom djelu, koje opisuje nešto, što su drugi već sto puta opisali, javlja se vještačko pero Bourget-ovo.

Jean Bertheroy napisao je historički roman: *Cléopâtre* (Paris, Colin). Roman je vrlo dobar, tek boluje od običnih mana svih historičkih romana: arheoložka inscenacija je sjajna, ali lica su uzeta sa boulevard-a. To je dakle novovjeka pripoviest u misirskom odielu.

Izišao je peti i zadnji svezak djela: *Histoire de la littérature française* depuis 1815 jusqu' à nos jours od *Charles*-a *Gidel*-a (Paris, Lemerre). Djelo ima dašto gdješto pogrješaka, nedostataka i mana, ali u svem je dostojno i prilično vjerno ogledalo novijih predstavnika francuzke književnosti.

Umjetnost.

Hrvatsko glumište. »*Mam'zelle Nitouche*«, šaljiva opereta u 3 čina i 4 slike. Tekst od *H. Meilhaca* i *A. Millauda*, glazba od

Hervéa. Naša glumištna uprava nije zlo računala, kad je odlučila ove sezone prikazivati lake operete. Već prvi pokušaj prošle subote i nedjelje jasno je pokazao, da je žalibože velikomu dielu našega obćinstva pustopašna opereta milija nego li gluma bilo ma koje vrsti, jer se je pozorište oba dana dubkom napunilo kao riedko kod koje tragedije. To je žalostna istina, pred kojom mi ne zatvaramo oči, ali sudimo, da uprava ne bi smjela tako ugadjati pokvarenomu ukusu obćinstva. Ona bi kao savjestna uprava narodnog prosvjetnog zavoda imala oplemenjivati ukus i prema tomu udešavati svoj rad, a ne povoditi se za hirima obćinstva, osobito kad se na taj način kvari smisao za ozbiljnu dramu i plemenitu glazbu. Ignoti nulla cupido... I sadržaj i glazba nove operete vcoma su lake naravi Deniza-Nitouche (gdjica Micika Freudenreich), odgajana u samostanu, pokazuje se prema potrebi i situaciji čas pobožnom i »pravim angjelom«, čas »pravim vragom«. »*Izpod Mire tri vraga vire*«. Deniza je željna pustolovnih doživljaja i zbilja joj bude sudjeno, te je jedne burne noći, otišavši iz samostana, pod izlikom, da se vraća svojim roditeljima, i kao glumica-pjevačica i kao uhvaćenik u vojničkoj kasarni i kao gostinja u častničkoj kasini i napokon kao dragun u pričuvi doživjela pustolovina u obilju. Uloga je puna promjena i vrlo težka, pa ju je mogla samo gdjica M. Freudenreichova tako vještački i sa puno temperamenta odigrati. Podupirao ju je Celestin-Floridor (g. Anton), orguljaš u istom samostanu, a uz to skladatelj opereta. Jako liepo karakteriše g. Anton načinom svoga pjevanja u couplet-u »Celestin i Floridor« razliku izmedju pobožnoga Celestina i svjetovnog skladatelja Floridora. Do ove dvojice stoji vicomte Champlatreux (g. Zv. Freudenreich) i major dragunski (g. Dr. Freudenreich). Osobito je ovaj vješto karikirao naprasitoga majora, i mora se priznati, da je svoju ulogu vrlo dobro shvatio i odigrao. Važne su zatim figure Corrina, operetna pjevačica (gdjica Mihičić) i predstojnica samostana i sestra majorova (gdja Flieder) Ciela je opereta puna žari, dosjetljive konverzacije, originalnoga humora, više puta sa lascivnim primjesama, radnja je osobito živa i izpreplетena mnogim uzgrednim prilikama i lakim zamršajima. Prema karakteru libreta udešena je i glazba. Motivi su obični, a u opereti se obično više i ne traži, mjestimice dosta melodiozni. Tako godi uhu motiv pjesme o »Babet-i i Cadetu«, koju Deniza pjeva kao pokušaj pred pozorištnim ravnateljem; nježan je osobito refrain »Farilon« . . . Zgodna je legenda o »velikom bubnju« u III. činu, što je pristalo pjevala Deniza. U obće su se svi coupleti gdjice Micike Freudenreichove puno svidjali obćinstvu. Originalno je zamišljena glazba u Denizinoj lekciji pred Champlatreux-om, gdje recitativ njezin o englezkoj literaturi prati orkestar po motivu jedne englezke koračnice, a recitativ o njemačkoj literaturi po jednom motivu iz Freischütza od Vebera u mahu (tempo) valčika. Svidjala se zatim melodija »Alleluje« u I. činu, gdje bi imala harfa biti obligatna. U »chant des Fanfares« je skup (ensamble) dobro zamišljen, a i izveden, čemu ne malo doprinose naši »Slogaši«. Liepa i bogata je instrumentacija entr' Acte II. diela u III. činu. Velika zasluga ide i opet našega Fallera, što je i u pjevanju i u glazbi vladao vrlo dobar sklad. Još nam valja dodati, da je velik dio stalnih posjednika loža nezadovoljan novom uredbom uprave, da se ova opereta, koja im je već lanjske sezone bila obećana medju onim novitetima, koji će se bez posebne ulaznine prikazivati, u ovoj sezoni pjeva izvan predbrojke i uz dosta visoke ciene. Time su svakako prikraćeni u svom pravu. *F.*

Glazbeni »jour-fixi« pjevačkog družtva „Kola“. Prošle je nedjelje bio prvi glazbeni »jour-fix« »Kola« s obilnim i biranim programom. Pjevala se vrlo skladno liepa Zajčeva »Hrvatska himna«, koja se u mješovitom zboru veoma ugodno sluša, i Eisenhutov »Spas brodara«. Operni pjevač E. Cammarota pjevao je vješto dvie talijauske pjesme, a glazbenik i zborovodja »Kola« Nikola Faller odigrao je s velikom okretnošću jednu težu Chopinovu kompoziciju. Poznati naš deklamator P. Brani krasnoslovio je vrlo liepo Preradovićev »Pozdrav Dubrovniku«, te je nagradjen burnim povladjivanjem mnogobrojnoga obćinstva. Svake je hvale vriedno, što »Kolo« pruža svojim članovima svake nedjelje tako plemenitu zabavu. Time se jamačno mnogo širi smisao za glazbu i umjetnost.

Svaštice.

Simboliste. Pariz je kolievka novih književnih pravaca. Od njih je najmladji i najčudniji *simbolizam.* Kad je proljetos izišla knjiga pjesama Jeana Moréas-a »La pérelin passioné«, proglasiše simboliste toga pjesnika svojim vodjom, a njegove pjesme evangjeljem novoga smjera. Knjiga je uzvitlala mnogo prašine u literarnoj republici. To je ponukalo književnika i novinara Julesa Hureta, te je sabrao i u posebnoj knjizi izdao mnienja francuzkih pisaca o književnim školama. Iz te knjige doznajemo, da ima u Francuzkoj osam raznih smjerova književnih: 1. psiholozi (A. France, Lamaitre, Rod, Hervien); 2. škola magâ (Péladan, Adam, Bois, Papus); 3. simboliste i dekadenti (Mallarmé, Verlaine, Moréas, Maeterlinck); 4. naturaliste (Goncourt, Zola, Maupassant); 5. néorealiste (Mirbeau, Rosny, Bonnetain, Descaoes, Margueritte); 6. parnasiste (Leconte de Lisle, Mendés, Coppée, Sully Proudhomme); 7. neovisni (Vacquerie, Claretie, Cherbuliez, Bergerat, Richepin, Bouchor); 8. teoretici i filozofi (Laffitte, Renan). Najviše se dakako govori u toj knjizi o simbolizmu. Mallarmé misli, da u pjesničtvu treba da bude nešto neodredjeno, da izrazi predmete. Poštujem Zolu u velike, ali književnost ima drugu i veću ulogu: predmeti su ovdje, ne treba da ih stvaramo, valja samo označiti njihov uzajamni dodir i sklad, a to se postizava stihom i glazbom. Maeterlinck drži, da nema pjesničtva bez simbola; razlikuje dvojaki simbol: simbol a priori, kako ga nalazimo u drugom dielu Goetheova »Fausta«, i simbol, što se krije u svakom pjesničkom djelu, a napose u djelima Aishila i Shakespearea. Moréas zove naturalizam truležem romanticizma.

Simbolizam znači odpor protiv parnasizma, koji se drži načela: l' art pour l' art. Dok realizam prikazuje istinu i postupa analitički, simbolizam drži se metode sintetičke i ide za metafizičkom spoznajom. Simbolista ne vidi u prirodi ono, što nam podaje pet ćutila, nego ono, što se krije iza stvari, nešto abstraktno, nadćutilno i neodredjeno. Simbolizam drži se nekom višom vrstom umieća, a bori se i protiv realizma, koji je čedo materijalističkoga doba. Simboliste naviestiše boj realizmu i prozi. Osudjuju moderni naučni roman i objektivno stanovište realizma. Našemu se vremenu hoće prave poezije, hrane za maštu. Ne želi se, da se u umjetničkom djelu zrcali mrzka zbilja, težka svakdašnja borba za život. Čovjek hoće da se nasladjuje riečima, ritmom, melodijom, a svega toga ne podaje realistička proza.

No simbolizam nije nipošto sasvim nov smjer, kao što nije ni realizam. Poznato je, da je simbolička gotovo sva poezija Danteova; takvi su i »autos sacramentales« Calderonovi. Od modernih pjesnika je simbolista Goethe u »Faustu«, Heine u »Nordseebilder«, Shelley, Hugo, Poe, Vigny i Baudelaire. Pa i Zolu nedavno prozvaše simbolistom.

Dubrovačke priče. — Gospodskomu Kastoru. — Gospoda Golovljevi. — Nova rasprava o Jurju Križaniću. — Crtice o Vrbovskom. — Listak.

Uredjuje J. Pasarić. Vlastničtvo i tisak Dioničke tiskare.

VIJENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 28. studenoga 1891.

Br. 48. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena poštom i domaćim u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Dubrovačke priče.

Piše **Kristijana Solvejgs**.

(Svršetak.)

Što tu činiš, čovječe? — upita ga jedan glas iza njega i neko ga uhvati za rukav.

Okrene se, . . . bio je sijedi duhovnik Gospin, koji se, vidjevši čudnoga stranca, ušuljao za njime.

Bio je sam s njime. Ivo ga je mogao ubiti. Ali ga je otac gledao dugo i dugo, dok nije spustio na klupu sliku, a cvijet mu se zgrčio u oslabljenim rukama.

— Sto ti je Gospa učinila, te kidaš svete slike? — upita ga opet.

Neki se divlji rik otme iz Ivovih prsa, htjede da skoči na žrtvenik i na nj, ali pade na klupu i skrije očajno glavu medju rukama.

— Ti se nijesi odavna ispovjedio, sinko! — govorio mu duhovnik, — ja te nijesam nikad vidio, a koliki su ljudi amo dolazili.

— Ja se ne umijem ispovijedati.

— Otvori svoju dušu u ovom svetištu, reci mi svoje jade, i Bog će te odriješiti, — govorio mu starac tiho.

Nije znao ni sam kako, Ivo kleknu, a duhovnik ga poče ispitivati. Ima deset zapovijedi Božjih, bit će da ih je u djetinjstvu naučio, a na njih je lasno odgovarati.

Prekidane se riječi iz Iva otimahu, mučno, kao da se s kliještima vade. — Najedanput umukne, znoj mu poteče niz čelo, — usne uzdrhtaše.

— Ne poželi žene bližnjega svoga, — deveta je zapovijed, — opetova po drugi put duhovnik.

— Kako sam je ljubio, oče, ime joj Mare! — reče Ivo najedanput pomamno. — Bila je u Konavlima, muž joj nije dolazio iz Amerike — ona se zavjetovala — — a ja sam htio da bude moja — i zaprijetih joj, da ću joj prodati kuću i baštinu, ako me ne usliša, — pala je ispred mene kao mrtva! — I Pero je došao isti dan — — a sad mi govore, da će umrijeti — boluje — i ja sam kriv — on je došao — Gospa je to učinila — a ja nju još ljubim. — — — Tad sam došao amo, da se Gospi osvetim — i ti, ti si me uzdržao — nijesam se mogao osvetiti!

Bio je ostario u jedan tren za dvadeset godišta, — grčio je ruke i grizao usne, ali su suze navirale na oči i vika mu se otimala iz prsiju. —

— Ne grči me tako! — vapio je vrijes, jer je on bio u njegovijem rukama. — Zao si. Govoriš, da će umrijeti. I ja ljubim Maru! Što? Dakle je Pero došao? Pak ti je žao? Vjetar bi te bio bacio u more, — a imao bi pravo . . . — U to ga nakvasi Ivova suza; vrijes se ustrese, zaboli ga.

Ivo ga spusti na klupu.

— Bog prašta svakomu, sinko, — govorio je otac, — pokaj se i čini dobra.

On se gorko nasmije.

— Kasno je za to. Oče, — nastavi on umornijem glasom — doći će ona, ako ozdravi, na Malu Gospu na zavjet, upoznat ćeš je, nema nego jedna Mara na svijetu, oči su joj lijepe i sva je lijepa; ima malu i sad muža...

On posegne u džep i izvadi iz njega jedno pismo biljegovano.

— Daj joj ovo pismo tada, — i neka mi oprosti!

— Vrati se domalo, sinko! . . .

— Ne mogu, oče, ali moli za mene . . . — i on podje. — Gledao je sijedi pastir dugo za njime, — pak je kleknuo i pomolio se u hladnoj crkvi, sklopivši ruke na klupi, a nešto mu je tada krenulo ruku i on pogleda. — Bio je vries, koji je tu ležao, vlažan i blijed.

On ga uzme, promisli za čas, pak ga tihijem smijehom zamota u pismo i ode . . .

Lebdila je izmedju života i smrti; spasoše je Perova ljubav i pažnja vjerne Pavle, koja se s njena odra ne mače. Na poharanom se licu poče vraćati rumenilo i u očima sjaj.

— Samo da ozdravim za Gospu Malu! — govorila je Mare, gledajući u crne Perove oči

— Hoćeš, zlato moje, nije ti ona zaludu vratila muža.

— Ponijet ću joj onu tvoju britvicu od vjenčanoga dana, — nemam ništa dražega.

— Pak ćemo joj dati svijeća za punijeh mjesec dana.

— I to! — nadoda Pero, vadeći iz ormara mali brod. Bio je od crnoga drva s crvenim svijetlim rubom. Na krmi je stajala Mala Gospa od srebra, a brod se zvao „Marija“.

— Hvala ti! Dobar si, a Gospa još bolja.

— A ovo, — reče Pero, i zazveči joj pred ušima s dukatima, — bacit ćemo uz put kapetanu Ivu u baštinu.

Mare se ustrese. — Ne govori mi o njem, molim te, — i prikrije oči rukama.

On odmaknu ruke i poljubi oči.

I bila je zdrava za Malu Gospu, premda još slaba i blijeda. Vrtio se svijet na Boninovu za snažnijem Konavljaninom s lijepom Konavokom i malom. Stupali su svečano s kralješem i s brodom u ruci, bosijeh nogu, izmedju veselijeh župaka u prpošnijem opancima, i djevojaka sa svilenijem ubrućićima, gospode i gradskijeh gospodjica, vlastele dubrovačke, koja ne bi propustila „svoju Malu Gospu“.

Bio je miran rujanski dan, vruć, pun mirisa, žamora i pjesme. Crkva je bila prepuna, a kroz prozore ulazio vonj razvrućenoga pinja. — Otac je Bernardo bio rekao odavna svoju malu misu, a sad u sakristiji na nekoga čeka.

— To može biti samo ona! -- promisli, ugledavši Maru, koja je dršćući kleknula pred Gospu i pozdravila je bolnijem posmjehom. Činilo joj se, da je sve dosad bio neki strašni san i da je došla sad Gospi kao mlada nevjesta.

A ona je gledala umiljato, urešena draguljima i nizovima bisera. Stotinu je svijeća i zavjeta bliještilo okolo nje i svježe je cvijeće napunjalo vas žrtvenik.

— Gospo moja, kako da ti zahvalim, što si me uslišala! — govoraše Mare, — evo nas pred tobom s darovima i onako kako ti obećasmo, ali je tvoja dobrota nadkrilila naše darove. Dala si mi zdravlje, kad si me mogla ostaviti, da umrem u naručju muža svoga. — Iza muke sreća me opkolila . . . Ali mi je u srcu žalac ostao. Ne mogu da mu prostim . . . Čovjeku iz grada — — čini mi se, da je on zvijer i da imam na nj mrziti. Stvori u meni čisto srce i blagu ćud, Gospo moja, a budi za sve blagoslovljena — — — —

Nosio je Pero s Marom brod i svijeće u sakristiju.

— Djeco moja, — reče im otac Bernardo, jeste li vi Gjivići iz Konavala?

— Jesmo, oče! — rekoše oni.

— Evo to je za vas. Jedan čovjek, kojega nijesam bio do tada nikad vidio, predade mi ovo za tvoju ženu. Nije se više vratio, i rekao mi je, da Maru molim, da mu oprosti.

Mare otvori pismo, — bila je tražbina na kuću i baštinu, onu njezinu milu kućicu u Konavlima, koja joj se vraćala. U pismu je bio mali vrijes; njime je vas list mirisao. Bio je zamrljan kao od suza.

— Od kapetana Ive! — prozbori ona mužu i pogleda blijeda na Gospu, pak zatakne u vez pismo i cvijet.

— Mare! rekli su mi, da je onomadne bio liječnik u njega s nekom starom tetkom. Svak se čudio, odakle je ona; — ma ti ovako izlaze ljudi, kad se ima nešto zbiti; — govorila je Pavle, vraćajući se s njima od Gospe uz Ploče.

Bili su blizu Ivove baštine.

-- Da mu podjem reći, da mu praštam? — reče ona Peru — i on zaklima glavom, a obje sidjoše niz baštinu.

Čuo so šum morski, koji je polako umivao hrid; mreža je stajala s nekoliko usmrdjelijeh riba na taraci i kralj se crvenio u pukotini studenca. Ladja je bila s veslima sama na moru za sto koračaja od kuće i more ju je koji put tiskalo put kraja.

-- Može li se! — poviče Pavle na sve strane. — Može li se? — pokuca ona šakom na vrata.

Niko ne odgovori, a vrata se otvoriše sama Uspnu se uz uske stube, koje su vonjale solju i dimom.

-- Može li se? — opetova Pavle tiše.

— — Neko se makne. — Uljezi! — reče skroman ženin glas.

Udjoše.

Na odru je ležao kapetan Ivo prekrštenijeh ruku, blijed kao vosak i kao dvije svijeće, koje su mu kod uzglavlja gorjele.

— Umro je jutros! — reče žena, koja ga je čuvala, malašna i sijeda.

Mare prodrhta od glave do pete.

— Od čega? — upita Pavle.

— Nešto mu je puklo, govori liječnik. Bio je dva tri dana kao lud, pak me došao zvati, jer je prije ispred mene bježao, majčina sam mu sestra. Tužio se, da je sâm, plakao je. — — Umro je s kralješem u ruci, — Bog mu se smilovao, — a malo sam ga poznavala.

Mare se spusti na koljena blizu odra i prekrsti se. Izvadi iz njedara list i vrijes.

— Ja ti praštam, — hvala ti! — reče tiho i stavi cvijet na nj.

Rekao bi, da je tada nešto prošuštilo i uzdahlo.

I podju, a njoj se činilo, da joj se ondje na sinjem moru Gospa ukazuje s djetetom i blago smije — — —

* *

— Sad sam sve razumio, — govorio je vrijes na Ivovim hladnim rukama. — On je bio čovjek, koji je nju progonio. Pero se vratio i Mare više ne plače; tad je on zaplakao. — To su ljudi! Ja bih ga bio bacio u more kao vjetar, ali suze ljudske griju i bole. One su dobre iz svačijega srca

— Samo mi je ovdje hladno, — ne kuca u čovjeku ništa, studen je kao hrid. Moja se zuza osušila, ne mogu da ga zgrijem. I ona je pošla, — ne vidim više Gospe, rada bih svršiti drugdje svoje dane.

Ivova tetka nije bila poetična. Kad su ga u lijes stavljali, tad mu je cvijet ispao, a ona ga je s metlom bacila na dvor. On pade izvan tarace u kraj velike hridi.

Odatle je gledao kao i prvi dan, kad je nikuuo, more, hrid i sunce. Samo se nekako produžio i poblijedio. Činilo mu se, da mu gori svaki listić i svaki cvijetak. Prvijeh ga je noći vjetar ohladio i on je gledao u zvijezde, misleći na Marine oči.

Tada se ukočio i raspružio, pa počeo disati, kako dišu stare uspomene.

Pjesnički album.

—*—

Ima pravo.

Svijet mrzi
Baš meneka,
Znadem zdravo;
Sv'jet me mrzi,
Ali neka,
Ima puno pravo.

Sv'jet me mrzi
I zavidi,
Al' još kako;
Sv'jet me mrzi,
Jere vidi,
Da me ljubiš žarko.

Dosta je.

Da joj i nije lice,
Kao sunca žâr;
Da joj i nije oko,
Kô u zore čar;
Da joj i nije vitak
Ko u vile stas;
Dosta je samo čuti
Čarobni joj glas.

Riza beg Kapetanović.

I.

Zviezde trepte
Posred neba plava,
Sladko sada
Moja draga spava.
A oko nje
Angjelići mali
Krasan vienac
Cviećem prepletali —
Tim će viencem
Da okite diku,
Kad će s dragim
Poći k žrtveniku.

II.

Djulistanom djeva šeće
Beruć' sitno cvieće;
Krasan li je djulistan,
Kada njime djeva šeće
Beruć' sitno cvieće,
Krasan li je djulistan!

Još je ljepše ono cvieće,
Što se ovud šeće
A kroz rajski djulistan —
Ja bih htio — kamo sreće —
Pazit ovo cvieće,
Biti njemu baščovan!

Stjepan Španić.

Gospoda Golovljevi.

Roman M. E. Saltykova Ščedrina, s ruskoga preveo Stjepan Lukić.

(Nastavak.)

Iza golovljevskog posjeta (poslije smrti bake Arine Petrovne) prenu se u Aninjki svijest, da je „gospodarica“, da ima svoje gnijezdo i svoje grobove, da se nije sve u njezinu životu iscrplo smradom i bukom krčama i svratišta, da ima napokon utočište, gdje je ne će zateći podli zadah, smrdeći po vinu i konjušnici, kamo ne će doprijeti onaj „brkati“ s promuklim glasom od pića i pocrvenjelim očima (ah, što joj je govorio! kako se je kretao u njezinoj nazočnosti!) No ta se svijest izgubi gotovo odmah, čim joj je nestalo s vida Golovljevo.

Aninjka je onda otišla iz Golovljeva ravno u Moskvu i nastojala, da nju i sestru joj prime u državno pozorište. S tom se je cijelju obraćala i na *maman*, ravnateljicu zavoda, gdje se je izobrazila, i na neke zavodske drugarice. No svuda je primiše nekako čudnovato. *Maman*, koja se je u prvi čas ponijela prama njoj dosta prijazno, čim saznade, da igra na pokrajinskom pozorištu, najedared se prometnu prijazni izražaj njezina lica u strog i važan, a drugarice većinom udate, pogledaše je tako presenećeno, da se je naprosto zastrašila.

Jednom riječju, njezini pokušaji, da se učvrsti u Moskvi, ostaše pokušaji. U ostalom valja istinu reći, da nije imala pravih uvjeta za uspjeh na prijestolničnom pozorištu. I ona se i Ljubinjka ubrajahu medju one okretne, ali ne osobito darovite glumice, koje za cijelog života igraju jednu te istu ulogu. Aninjka igraše „Perikolu“, Ljubinjka — „Ankičine oči“ i „Pukovnika starih vre-

*

mena". I onda, česa god bi se latile — svuda prikazivahu „Perikole" i „Ankičine oči" i većinom bez osobitog uspjeha. Desilo joj se gdjekada, da igra i „Lijepu Jelenu" (a po ugovoru i vrlo često); metala je na svoje pepeljaste kose sasvim crvenu vlasulju, na tunici napravila rasporak sve do pojasa, no ipak je bilo sve srednje, slabo. Od „Jelene" prijedje k „Vojvotkinji Heroldsteinskoj", no i tu ne ubra slave. Napokon se lati da igra Clairettu u „Kćeri Rynkove", no ovdje je, nastojeći elektrizovati obćinstvo, tako pretjeravala, e se je i pokrajinskim gledaocima pričinilo, da na pozornici nije glumica, koja se želi svidjeti, već na prosto nekakva lakrdijašica. U opće se je o Aninjki govorilo, da je glumica vješta, prilična grla, i jer je uza to bila lijepa, to je u pokrajini mogla nešto vrijediti. No i to bijaše sve. Nagnati, da se o njoj govori, nije mogla, a i nemaše nikake osobite fizijonomije. Što više, od provincijalne publike bijahu na njezinoj strani samo oni gledaoci, kojih jedina želja bijaše, da imaju slobodan ulaz za kulise.

U prijestolnici ne bi nikako drugačije mogla uspjeti, osim uz silno pokroviteljstvo, no i uza sve to bi sigurno dobila prezirni nadimak „harfenistica".

Valjalo joj se povratiti u provinciju. U Moskvi Aninjka dobi pismo od Ljubinjke, odakle je saznala, da će njihova družba otići iz Krečetova u gubernijski grad Samovarov; ona se, Ljubinka, tome veseli, jer se je sprijateljila s nekim samovarskim zemaljskim činovnikom, koji se je tako u nju zaljubio, da je „spreman ukrasti državne novce", kako bi sve ispunio, što ona samo poželi. I zbilja, kad je Aninjka stigla u Samovarov, zateče u vrlo raskošnim prilikama sestru, koja je već lakoumno odlučila, da će ostaviti pozornicu. Kad je došla k Ljubinjki, bio je kod nje i njezin „prijatelj", Gavrilo Stjepanić Ljuljkin. Bio je to husarski oficir u miru, još nedavno „bel homme", no sad već malo okrupnio. Lice njegovo bijaše prijazno, manire pristale, misli plemenite, no u isti par sve skupa odavaše, da se taj čovjek ne će dati u bijeg pred zemaljskom blagajnom. Ljubinjka dočeka sestru objeručke i javi joj, da je u njezinu stanu za nju soba priredjena.

No pod dojmom nedavnog boravka u svojem zavičaju Aninjka se razljuti. Med sestrama se razvi živ razgovor, a zatim okrenu i svadja. Nevoljko se Aninjka pri tom sjeti, kako je voplinski pop rekao, da je teško u glumačkom staležu čuvati svoje „blago".

Aninjka se preseli u gostionu i prekinu svako općenje sa setrom. Prodje veliki post, predstave se opet počeše i Aninjka doznade, da je na mjesto sestrino uzeta djevojka iz Kazana po imenu Nalimova, neznatna glumica, no sasvim okretna u gibanju. Po običaju Aninjka izadje pred općinstvo u „Perikoli" i ushiti samovarovske gledaoce Vrativši se u gostionu, nadje u svojoj sobi svežanj, u kojem bijaše banka od sto rubalja i kratko pismo, koje je glasilo: „A do zgode, i još toliko. Trgovac s modnom robom, Kukišev". Aninjka se razljuti i ode da se potuži gostioničaru, no gostioničar reče, da je kod Kukiševa taka „navadica", kako bi pozdravio dolazak glumicâ, a medjutim da je on čovjek miran, pa se ne treba na nj ljutiti. Aninjka zapečati u couvert pismo i novce i, povrativši sve drugi dan, umiri se.

No Kukišev se pokaza kud i kamo tvrdokornijim, nego ga je gostioničar ocrtao. On se ubrajaše med prijatelje Ljuljkinove i živio u prijateljstvu s Ljubinjkom. Bio je čovjek imućan i osim toga, slično Ljuljkinu, član gradske blagajne. I uza to je, kao i onaj Ljuljkin, bio neustrašiv. Bijaše i kao kramar zavodljive vanjštine.

Imajući takvu vanjštinu, tim je više držao, da ima pravo biti smion, jer mu Ljubinjka bješe obećala svoju pripomoć.

U opće o Ljubinjki se je koješta pogovaralo, što je bilo vrlo neugodno sestri. Govorilo se, da se svako veče kod nje sakuplja raskalašeno društvo, koje se zabavlja od po noći do jutra. Da je Ljubinjka u tom društvu predsjednica i da prikazujući „ciganku", na pô gola (pri tom bi Ljuljkin, okrećući se prama pijanim prijateljima, uskliknuo: „gledajte, to su grudi!"), s raspletenom kosom i gitarom u ruci, pjeva:

Ah, kak bylo mnje prijatno
S etim milym usačom!*)

Aninjka slušaše te pripovijesti i uzrujavaše se. I što ju je najviše presenetilo — bijaše to, što Ljubinjka pjeva romancu o brkajliji po ciganski: isto onako, kao moskovska ciganka Matroška! Aninjka uvijek davaše potpuno pravo Ljubinjki, i da joj na priliku kažu, kako Ljubinjka neizrecivo krasno pjeva kuplete iz „Pukovnika starih vremena", — ona bi to dakako držala za sasvim naravno i rado bi povjerovala. No da Ljubinjka može pjevati ciganski, kao Matroša — oprostite! — to je — laž! Ona, Aninjka, *može* tako pjevati — to je nesumnjivo. To je njezin genre i sav će Kurks, koji ju je vidio u glumi „Ruske romance u osobama", rado posvjedočiti, da „može".

I Aninjka uzme u ruke gitaru, prebaci preko ramena prugastu vrpcu, sjedne na stolicu i počne: „i-eh! i-ah!" I zbilja: baš je igrala isto onako, kao što to umije ciganka Matroška.

Bilo kako mu drago, samo je Ljubinjka živjela raskošno, a Ljuljkin, da ne pomuti sliku opojenog blaženstva kakomgod uskratom, već je počeo pozajmljivati iz zemaljske blagajne. Ne govoreći o silesiji šampanjca, koji se je svaku noć pio i prolijevao na pod u stanu Ljubinjkinu, ona svaki dan postajaše hirovitijom i sve više i više tražaše. Najprije se pojaviše iz Moskve naručene odjeće od madame Minangois, a zatim i briljanti od Fulda. Ljubinjka je bila domišljata, pa nije prezirala te skupocjenosti. Pijani život — to je za se, a zlato i drago kamenje, osobito kojekaki vrednosni papiri — za se. Svakako se je živjelo ne samo veselo, nego burno, neuredno, iz pijanstva u pijanstvo. Jedno bijaše neugodno: trebalo je

*) Brkajlija.

steći dobrohotnu pažnju gospodina policajmajstora, koji je, ako se i ubrajaše medju drugove Ljuljkinove, volio gdjekada pokazati, da je i on neka vlast.

Ljubinjka je uvijek znala, kad je policajmajstor bio nezadovoljan njezinom gozbom, jer se u takim zgodama k njoj javljao drugi dan poštovani stražar i tražio od nje putovnicu. I ona se pokoravaše; u jutro bi dala poštovanome stražaru dobar zalogaj i rakije, a na večer vlastoručno napravila za gospodina policajmajstora nekaki „švedski“ punš, koji je jako volio.

Kukišev je vidio to obilje i sve plamtio od zavisti. Htio je što bilo da bilo, da ima isto taku kuću za posjete i istu taku „damu“. Tad bi se moglo i vrijeme raznoličnije i ugodnije sprovesti: jednu noć — kod Ljuljkinove „dame“, drugu — kod njega, kod Kukiševljeve. To bijaše njegova jedina mašta, mašta luda čovjeka, koji što je ludji, to je tvrdokorniji, da postigne svoje cijelji. I osoba, koja bi imala oživotvoriti tu maštu, bijaše Aninjka.

No Aninjka se ne dade. Dosele još nije u njoj krv govorila, ma da je imala mnogo štovatelja i ne sustezala se u općenju s njime. Bijaše čas, gdje joj se pričinilo, da je spremna zavoljeti mjesnog tragika, Miloslavskoga, koji je očevidno gorio ljubavlju prama njoj. No Miloslavki bijaše tako glup i pri tom tako pijan, da joj nijedared nije ništa očitovao, već samo razvalio oči i nekako ružno gucao, kad je mimo prolazila Tako se ta ljubav utrnu u samom početku. Na sve ostale štovatelje Anjinka gledaše prosto kao na nešto neizbježiva, na što je provincijalna glumica osudjena samim uslovima svoga zanata. Ona se pokoravaše tim uslovima, okorišćivaše se onim malim zabavicama (pljeskanje, bouqueti, vozikanje na trojkama, pikniki itd.), koje joj priredjivahu, no dalje se ne upuštaše.

Tako uradi i sada. Za cijelog je ljeta čvrsto ustrajala na putu kreposti, ljubomorno čuvajući svoje „blago“ i kao želeći pokazati voplinskomu popu, da se i med glumicama nadje junačkih osoba. Jedared odluči te se potuži na Kukiševa načelniku, koji je milo sasluša i pohvali za junačtvo, preporučiv joj, da taka ostane i u naprijed. No ujedno, zapaziv, da se u pritužbi i na njegovu, načelnikovu, osobu nešto šiba, izvoli pridometnuti, kako se, smalaksav u borbi s nutarnjim neprijateljima, tvrdo ne uzda, da bi joj on mogao u tome pomoći. Kad je to Anjinka čula, pocrveni i otide.

Medjutim je Kukišev tako vješto radio, da mu je uspjelo upozoriti i publiku za svoje težnje. Publika se nekako najedared dosjeti, da Kukišev ima pravo i da djevojka Pogorjelska Iva. (tako se ona štampaše na ceduljama) nije Bog zna kaka „kicoškinja“, da bi bila tako osjetljivo stvorenje. Stvori se čitava stranka, koja se lati posla, da ukroti tvrdokornu došljakinju. Okrenu tako, da su posjetitelji kulisâ počeli obijati oko njezine odjevaonice i savili si gnijezdo u susjedstvu, kod djevoke Nalimove. Zatim — ne odajući u ostalom neprijateljskih namišljaja — stali primati djevojku Pogorjelsku, kad bi stupila na pozornicu, tako strašno hladno, kao da se nije na pozornici pojavila prva sila, već kaki god statista. Napokon nastojahu, da redatelj oduzme Aninjki neke uloge i dade ih Nalimovoj. I što je još najzanimljivije — u toj cijeloj spletki vrlo živo sudjelovaše Ljubinjka.

U jesen Aninjka u čudu opazi, da je gone, neka igra Oresta u „Lijepoj Jeleni“, i da joj je od prijašnjih prvih uloga ostavljena samo „Perikola“, a i to samo za to, jer se djevojka Nalimova nije usudila s njome takmiti u toj glumi. Osim toga joj redatelj reče, da joj se plaća, jer je publika ohladnjela prama njoj, snizuje na 75 rubalja na mjesec s jednim prijmom u godini.

Aninjka se prepade, jer uz taku plaću moraše prijeći iz gostione u običnu krčmu. Napiše nekoliko pisama dvojici trojici poglavara, kojima se preporučivaše, no od svih dobi odgovor, da sad i onako nema odziva za Perikolu, i jer se osim toga iz pouzanog vrela zna, da je tvrdokorna, te tim manje ima nade u uspjeh.

Aninjka je već počela da troši svoje zadnje novce. Još dvije nedjelje — i morat će u krčmu, kao i djevojka Horošavina, koja igraše Partenisu i uživaše pokroviteljstvo kvartalnog nadziratelja. Poče kao očajavati, tim više, što je svaki dan tajinstvena ruka bacala u njezinu sobu pismo jednog te istog sadržaja: „Perikolo, pokori se! Tvoj Kukišev“. I gle, u najteži čas k njoj dodje Ljubinjka sasvim nenadano.

— Molim te, reci mi, za kakog princa čuvaš svoje blago? — upita je kratko.

Aninjka se smuti. Najviše je preseneti, što i Ljubinjka i voplinski pop u jednakom smislu upotrebljavaju riječ „blago“. Samo pop vidi u blagu „čvrst temelj“, a Ljubinjka gleda na nj, kao na nešto isprazna.

Zatim se nevoljko upita: zbilja, što je to blago? Je li to doista blago i da li ga je vrijedno čuvati? Jao! Ne nadje zadovoljna odgovara na to pitanje.

— Za pô sam godine skupila trideset vrednosnih papira, — nastavi medjutim Ljubinjka, — pa koliko stvari. Gledaj, kaka je na meni odjeća!

Ljubinjka se okrene najprije naprijed, onda natrag i dade se ogledati sa svih strana. Odjeća doista bijaše i skupa i fino šivena: ravno od Minangoisove iz Moskve.

— Kukišev je dobar, — opet će Ljubinjka — nakitit će te kao lutku a i novaca će dati. Kazalište ti može nuzgredno . . .

— Nikada! — žestoko viknu Aninjka, koja još nije zaboravila riječi: „sveta umjetnost“!

— Možeš ostati, ako hoćeš. Prijašnju ćeš plaću opet dobiti, bit ćeš pred Nalimovom.

Aninjka šućaše.

— S Bogom! Dolje me naši čekaju. I Kukišev je tamo. Hoćemo li ići?

No Aninjka još šućaše.

— No, promisli, ako još imaš šta. A kad promisliš — dodji. S Bogom!

17. rujna, na rodjendan Ljubinjkin, cedulja samovarovskog glumišta navieštaše *izvanrednu* predstavu. Aninjka se pojavi opet u ulozi „Lijepe Jelene“ i istog večera „samo ovaj put“ ulogu Oresta igraše djevojka Pogorjelska IIga, t. j. Ljubinjka. Da slavlje bude savršenije, takodjer „samo ovaj put“ obukoše djevojku Nalimovu u trikot i kratki kaputić, lice joj malo nagaraviše, oboružaše je željeznom pločom i pustiše na pozornicu u ulozi kovača Kleona. Publika bijaše time ushićena. Čim se pokaza iza kulisa Aninjka, poprati je taka vika i pljeskanje, da je, već odvikla ovacijama, osjetila, kako je jecanje spopada u grlu. A kad je u trećem činu, u prizoru, gdje se u noći probudi, ustala s postelje, to se dvoranom vinu uzdah, tako da je neki podpuno elektrizovani gledalac viknuo Menelaju, koji se je pojavio na vratima: „Odilazi, gade, na polje!“. Aninjka uvidi, da joj je publika oprostila. Kukišev je, u fraku, u bijelom ovratniku i bijelim rukavicama dostojanstveno govorio o svojem slavlju i u medjučinu u buffetu pojio šampanjcem poznate i nepoznate.

Svi je hvaljahu, svi joj čestitahu i odavahu svoja čuvstva tako, da se je i sama, s početka se snebivajući i nekako plašeći, sasvim neočekivano uvjerila, da je . . . izvršila svoju misiju!

Poslije kazališta svi podjoše k svečarici i tu se ponoviše čestitke. U stanu se Ljubinjkinu sabra toliko ljudi i najedared tako uzdimiše sobu duhanom, da je bilo teško disati. Odmah sjedoše za užinu i počeše piti šampanjac. Kukišev ni na korak nije odilazio od Aninjke, koja je bila očevidno malo smetena, no u isti par joj nije dosadjivalo to uhadjanje. Činjaše joj se malo smiješno, ali i laskavo, štó je tako lako predobila za se toga stasitog i jakog trgovca, koji od šale može saviti potkovu i opet je ispraviti, i kojemu ona može sve naložiti, i što joj se prohtije, to će s njime učiniti. Za užinom poče opće veselje, ono pijano, neuredno veselje, gdje ne sudjeluje ni um, ni srce, i od koga sjutradan boli glava i čovjeku se muči. Samo jedan od nazočnih, tragik Miloslavski, gledaše nujno i, kloneći se šampanjca, stresaše u se prostu rakiju čašu za čašom. Što se tiče Aninjke, to se je neko vrijeme čuvala pića; no Kukišev je tako silio i tako molio na koljenima: „Ano Semenovna! Dozvolite, da vas molim! Za našu sreću i ljubav! Budite tako dobri!“ — da nije, ma da joj bijaše mučno gledati njegov glupi lik i slušati njegove glupe riječi, mogla odbiti i osjetiti, kako joj se glava vrti. Ljubinjka bijaše tako velikodušna, da je sama predložila Aninjki, neka pjeva: — „Ah, kako krasno bi mi bilo s onim milim brkajlijom“. Aninjka zbilja otpjeva i tako savršeno, da su svi uskliknuli: „Baš isto onako kao ciganka Matroška!“ Ljubinjka pak otpjeva majstorski nekoliko kupleta, kako je ugodno biti podpukovnikom, i odjedared sve uvjeri, da je to njezin pravi genre, u kojem ona nema suparnica, isto tako, kao Aninjka — u ciganskim pjesmama . . . Na koncu Miloslavski i djevojka Nalimova prikazaše „prizor krabulja“, gdje je tragik krasnoslovio ulomke iz „Ugolina“, a Nalimova mu odgovarala na to iz neizdane Barkovljeve tragedije. Igra bijaše tako nenadana, da je djevojka Nalimova gotovo natkrilila pogorjelske djevojke te postala junakinjom večera.

Bijaše već gotovo svanulo, kad je Kukišev, ostaviv dragu svečaricu, posadjivao Anjinku u kočiju. Čestiti se gradjani vraćahu s jutrenje i, gledajući djevojku Pogorjelsku I.vu, gdje se malo ljulja, mrmljahu zlovoljno:

— Ljudi idu iz crkve, a oni loču . . . ne bilo ih!

Aninjka ne ode od sestre u gostionu, već u *svoj* stan, malen, no udoban i vrlo lijepo uredjen. Onamo odmah za njom podje i Kukišev.

Sva zima prodje u nekakoj nečuvenoj magli i pijanstvu. Aninjka se napokon sasvim opoji; ako se je gdjekad sjetila „blaga“, to je samo zato, da odmah u mislima dometne: „Kako sam ipak bila luda!“ Kukišev, vrlo ponosan, što mu se je ideja o „dami“ jednake časti s Ljubinjkom oživotvorila, ne samo da nije žalio novaca, već se natjecao, priredjivao uvijek dvije gozbe, kad je Ljuljkin priredjivao samo jednu, i davao na stol dvadeset i četiri boce šampanjca, kad je Ljubinjkin samo dvanaest. Što više, Ljubinjka poče zavidjeti sestri, jer je potonja preko zime sakupila četrdeset kojekakih papira, osim toga množinu zlatnog nakita i dragog kamenja. One se u ostalom opet sprijateljiše i odlučiše, da će sve stečeno čuvati. Pri tom Aninjka još neprestance o nečem maštaše i u intimnom razgovoru sa sestrom govoraše:

— Kad se *sve to* svrši, tad ćemo poći u Pogorjelku. Imat ćemo novaca i počet ćemo gospodariti.

Na to Ljubinjka vrlo cinično odvrati:

— Ti misliš, da će se *to* ikada svršiti . . . Budalo!

Na nesreću Aninjkinu, u Kukiševa se javi nova „ideja“, koju uze izvoditi s običnom tvrdokornošću. Kao čovjeku duševno nerazvijenome i uza to, bez sumnje, nepametnome, tako se i njemu pričini, da će biti na vrhuncu sreće i blaženosti, ako mu njegova „dama“ bude „akompanjirala“, t. j. ako zajedno s njime počne piti rakiju.

— Kucnimo se i pijmo zajedno! — silio je neprestance (uvijek je govorio Aninjki „vi“, prvo cijeneći njezin plemićki stalež, a drugo, želeći pokazati, da i on badava nije živio „medju momcima od oka“ u moskovskoj gostionici).

Aninjka se neko vrijeme snećkivaše, izgovarajući se time, da i Ljuljkin nikada nije gonio Ljubinjku, neka pije.

— Ipak, od ljubavi će prama gospodinu Ljuljkinu piti! — odvrati Kukišev; — pa i dozvolite, drago moje, da vam kažem, z r su nam gospoda Ljuljkini uzor? Oni su — Ljuljkini, a ja i vi — Kukiševi! Zato ćemo i piti na našu, na Kukiševsku!

Jednom riječju, Kukišev je gonio svoju

Jedared Aninjka primi iz ruku svog ljubavnika čašu punu zelene tekućine i strese je od jedared u grlo. Dakako, hraknu, zakašlja se i time silno ushiti Kukiševa

— Dozvolite, drago moje, da vam kažem: tako nemojte piti! Vi preveć brzo radite! — poduči je, kad se je malo umirila — čašu treba držati u rukama ovako: zatim primaknuti k ustima, i ne žureći se: jedan, dva, tri . . . Bože pomozi!

I on mirno i ozbiljno strese čašu u grlo, kao da ju je izlio u bure. Nije se ni namrštio, već samo uzeo s tanjura komadić crnog hleba, umočio u sol i pojeo.

Tako Kukišev uspije i s drugom svojom „idejom“ i već poče misliti, kaku bi novu izmislio. Dakako i izmislio je.

— Znate li što? — najedared joj reče: — čim okrene ljeto, poći ćemo s gospodom Ljuljkinima na ladanje k meni u mlin, uzet ćemo sa sobom putnu torbu (tako nazivaše svoju košaru s vinom i jelom) i okupat ćemo se u rijeci!

— To nipošto ne ću! — reče s negodovanjem Aninjka.

— Zašto ne? Najprije ćemo se okupati, onda malo piti i onda se opet okupati! To će biti krasno!

Ne zna se, da li se je oživotvorila ta nova ideja Kukiševljeva, no zna se, da je cijele godine trajalo to pijanstvo, i za tog vremena ni gradska uprava ni zemska ne pokazaše ni najmanje sumnje, što se tiče gospode Kukiševa i Ljuljkina. Ljuljkin je u ostalom išao na oko u Moskvu i, vrativši se, govorio, da je prodao šumu za sječu, no kad mu spomenuše, da ju je već prije četiri godine, kad je živio s cigankom Domaškom, prodao, to odvraćaše, da ja ono bila Drigalovska šuma, a sad da je prodao Daškinu — Stidobušku. A da mu pripovijest bude što vjerojatnija, to bi dometnuo, kako je prodana šuma bila tako nazvana, jer su za nevoljničtva u njoj „zatekli“ djevojku Dašku i tu je na mjestu kaznili za to šibama. Što se tiče Kukiševa, to je raširio glas, da je potajno dovezao iza granice u olovkama množinu čipaka, i tako stekao lijep novac.

No u mjesecu rujnu druge godine policajmajstor zamoli od Kukiševa, da mu uzajmi hiljadu rubalja, a Kukišev ga ludo odbije. Tad policajmajstor poče nešto šaputati s drugom prokuratora („obojica su kod mene svaku veče lokali šampanjac!“ — reče poslije na sudu Kukišev) I gle, sedamnaestog rujna, na zadušnice Kukiševljeve ljubavi, kad je zajedno s drugima opet svetkovao imendan Ljubinjkin, doleti glasnik iz gradske uprave i javi Kukiševu, da se je u upravi sabralo vijeće i da se sastavlja zapisnik.

— Valja da su našli „debet“? — dosta neprisiljeno uskliknu Kukišev i bez dalnjeg razgovora podje za činovnikom u upravu i odanle u tamnicu.

Drugi se dan uzbuni i zemska uprava. Sabraše se članovi, poslaše po blagajnu, uzeše broj ti, te brojiti, no kakogodj su pazili na račune, ipak se pokaza, da je i tu „debet“. Ljuljkin bijaše nazočan kod revizije, blijed, turoban, no — plemenit! Kad se je „debet“ sasvim otkrio i članovi, svaki za se, mislili, kaku će drigalovsku šumu morati prodati svaki od njih, da se nadoknadi gubitak, Ljuljkin pridje k prozoru, izvadi iz džepa revolver i opali si ga u sljepočnice.

Taj je dogadjaj pobudio i u gradu mnogo razgovora. Sudilo se, sravnjivalo. Ljuljkina žalili, govoreći: „Barem je časno svršio!“ O Kukiševu govorahu: „Rodio se kramarom, kramarom će i umrijeti“. O Aninjki i Ljubinjki kazivahu upravo, da su to — „one“, da je to — „rad njih“, i da bi trebalo i njih zatvoriti.

Ipak ih ne zatvoriše, no zato ih tako nagnaše u strah, da su se sasvim smele. Dakako, našlo se je ljudi, koji im prijateljski savjetovahu, neka sakriju, što je skupocjenije; no one slušahu i ništa ne poimahu. I tako se odvjetnik, (obje uprave uzeše jednog te istog), odvažan momak, pojavi sa sudbenim povjerenikom kod sestara, i sve, što je našao, zapisa i zapečati, ostaviv im za porabu odjeće i one zlatne i srebrne stvari, koje su im, sudeći po urezanim natpisima, bile darovane od ushićene publike. Ljubinjka ipak nekako zgrabi sveščić papira, što je u oči tog dana dobila na dar, i sakrije ga za steznik. U tome sveščiću bijaše hiljadu rubalja — sve, od česa su sestre morale da žive neopredijeljeno vrijeme.

U Samovarovu ih držahu četiri mjeseca, sve do sudbene rasprave. Zatim okrenu sud, na kom one, osobito Aninjka, prepatiše prave muke. Kukišev bijaše ciničan do ogavnosti; što više, nije bilo potrebno, da se sve onako potanko opisuje, kao što je on to činio; no očevidno je, da se je htio pokazati pred samovarovskim damama, te iznašaše na vidjelo sve. Prokurator se i poštovani državni odvjetnik, ljudi mladi, želeći takodjer ugoditi samovarovskim damama, okoristiše time, da dadu parnici zabavan značaj; dakako i u tome uspješe. Aninjka se nekoliko puta onesvijestila, no poštovani se državni odvjetnik, zabrinut, kako će se pokriti manjak, nikako na to ne obaziraše i zadavaše pitanja za pitanjima. Napokon se rasprava svrši i riječ se dozvoli pojedinim strankama. Kasno noću dojaviše Kukiševu osudu, kojom se proganja u zapadnu Sibiriju, u neko mjesto, koje ne bijaše tako jako udaljeno.

Kad se je sve svršilo, sestrama se dozvoli, da mogu otići iz Samovara, a i vrijeme bijaše, jer se sakrivena hiljada rubalja već primicaše kraju.

A osim toga ravnatelj Krečetovskog kazališta, s kojim sklopiše ugovor, zahtijevaše, neka odmah dodju u Krečetov, grozeći se, da će ga inače prekinuti. O novcima, stvarima i papirima, koji su bili zapečaćeni, po zahtjevu poštovanog državnog odvjetnika, ne bješe ni traga ni glasa . . .

Take posljedice bijahu, što nijesu brižno čuvale svoje „blago“. Izmučene, od svih prezrene, sestre izgubiše svako pouzdanje u svoje sile, svaku nadu u bolju budućnost. Omršaviše, snuždiše se, zastrašiše se. Napokon se Aninjka, koja bijaše u školi Kukiševljevoj, nauči piti.

Dalje okrenu još gore. U Krečetovu, istom što iza-

djoše iz vagona, odmah ih uhvatiše ispod ruke. Ljubinjku uze desetnik Popkov, Aninjku — trgovac Zabvenij. No prijašnjeg izobilja ne bješe. I Popkov i Zabvenij bijahu ljudi raskalašeni, no nisu tratili novac badava, već umjereno (Zabvenij govoraše: „treba vidjeti, kaka je roba"), a za tri četiri mjeseca dosta ohladiše. Napokon, naporedo s umjerenim ljubavnim uspjesima idjahu i umjereni uspjesi na pozornici. Ravnatelj se, koji je sestre angažirao, računajući na smutnju, koju počiniše u Samovaru, nenadano prevari u svom računu. Na prvoj predstavi, kad su obje sestre bile na pozornici, neko od gledalaca viknu: „Ah, vi optuženice!", i taj glas ostade za sestrama, odjedared riješiv njihovu glumišnu sudbinu.

Okrenu život mrtav, kukavan, bez ikakog duševnog interesa. Publika bijaše hladna, ravnatelj objesio nos, pokroviteljâ — nije bilo. Zabvenij, koji je, kao i Kukišev, maštao, kako će „prisiliti svoju damu, da s njime po malo pije, kako će se s početka snećkivati, no zatim malo po malo popuštati, bijaše vrlo uvrijedjen, kad je vidio, da je ona potpunoma prošla tu školu i da mu ostaje jedina utjeha: sabrati prijatelje i gledati, kako Anjutka „loče rakiju". I Popkov bijaše nezadovoljan i opazi, da je Ljubinjka propala u licu, ili, kako on govoraše, gadno se izobličila.

— Prije si imala lijepo lice, — pitaše je; — reci, kamo si ga djela?

I rad tog ne samo da je puno s njome okolišao, već ju je često u pijanstvu i tukao.

Pod konac zime sestre nemahu ni „pravih" pokrovitelja, ni „stalnoga položaja". Još su se kojekako držale na kazalištu, no o „Perikolama" i „Pukovniku starih vremena" ne bijaše više ni govora. Ljubinjka u ostalom bijaše nešto hrabrija; Aninjka, koja je bila nervoznija, sasvim klonu duhom i činjaše se, kao da je zaboravila prošlost i ne znala za sadašnjost. Osim toga poče sumnjivo kašljati: bit će, da ju je čekala neka čudna bolest...

Slijedeće ljeto bijaše užasno. Sablazni se dogadjahu za sablaznima, tučnje za tučnjama, no sestre bijahu u životu, kao mačke, i sve željahu da žive. Podsjećale su na one jadne pse, koji uza sve udarce, rane, prebijenih nogu, ipak idu na najmilije im mjesto, cvile i idu. Držati kod kazališta takve osobe, bijaše nezgodno.

Te žalosne godine samo jedared svjetla zraka prodre u život Aninjkin. Tragik joj Miloslavski posla pismo iz Samovarova, gdje ju je prosio za ruku i srce. Aninjka pročita pismo i zaplaka. Cijelu se je noć mučila, bila kao bez svijesti, no u jutro posla kratak odgovor: „Za što? Zar zato, da zajedno sa mnom pijete rakiju?" Zatim se mrak zgusti još jače, nego prije, i iznovice okrenu beskonačna magluština.

Ljubinjka se prva prenu, ili, da bolje rečem, ne prene se, već instinktivno osjeti, da je dosta života. Zasluge se unaprijed više nije vidjelo: i mladost, i ljepota, i talenat — sve nekako najedared propade. Da imaju utočište u Pogorjelki, tog se ni jedanput i ne sjetiše. To bješe nešto daleko, mutno, sasvim zaboravljeno. Ako ih prije nije vuklo u Pogorjelku, sada po gotovo ne. Da, baš sada, gdje je valjalo umirati s gladi, sada ih je najmanje onamo vuklo. S kakim će se licem javiti? — s licem, na koje su svemožni pijani poljupci utisnuli žig: „podli stvor!" Svuda ih ima, tih prokletih poljubaca; svuda se osjećaju, na svakom mjestu. I što je najgore — i nju su i Aninjku tako osvojili ti poljupci, da su neopazice postali nerazdruživim dijelom njihova života. Njima se ne gadi ni vonj ni buka u krčmama, ni cinizam pijanih razgovora, pa da dodju u Pogorjelku, gdje sigurno svega toga ne će imati. No osim toga, i u Pogorjelki treba od nečesa živjeti. Koliko se već godina biju po bijelom svijetu, a o dohodcima od Pogorjelke ništa ne čuju. Nije li to bajka? Nijesu li svi tamo izumrli? Svi oni svjedoci dalekog i nezaboravnog djetinjstva, kad ih je, kao sirote, bakica Arina Petrovna hranila kiselim mlijekom i pokvarenim slanim mesom . . . Ah, kako je to bilo djetinjstvo! Kakav je to život . . . sav u opće! Sav život . . . . sav, sav, sav život!

Jasno je, da valja umrijeti. Čim ta misao jedared spopane savjest, tad je već neukloniva. Obje su se sestre često prenule; no kod Aninjke histeričko jecanje i suze praćahu to prenuće, koje bi brzo prošlo. Ljubinjka bijaše hladnija od naravi, a zato ne plakaše, ne proklinjaše, već samo tvrdokorno priznavaše, da je „podli stvor". Osim toga, Ljubinjka bijaše razumna i nekako potpunoma jasno uvidi, da ne vrijedi dalje živjeti. Sasvim se ništa ne vidi u naprijed, osim rugla, prosjačenja i ulicâ. Ruglo — na to se može priučiti, to se dade podnijeti, no prosjačenje — nikada! Bolje je sve svršiti odjedared.

— Valja umrijeti, — reče jedanput Aninjki onim hladno razmišljenim tonom, kojim je, prije dvije godine, pitaše, za koga čuva svoje „blago".

— Zašto? — upita ponekuda uplašeno Aninjka.

— Velim ti ozbiljno: valja umrijeti! — odvrati Ljubinjka, — shvati! preni se!

— Dobro . . . . umrimo! — pristane Aninjka, ipak jedva razbirući ono strašno značenje, koje je ta odluka u sebi krila.

Istog dana Ljubinjka nakida glavicâ od fosfornih žigica i priredi dvije čaše otrova. Jednu popi sama, drugu dade sestri. No Aninjka se zastraši i ne htjede da pije.

— Pij . . . podli stvore! — vikaše na nju Ljubinjka, — sestrice mila moja! golubice, pij!

Aninjka, gotovo obeznanivši se od straha, vikaše i bacaše se po sobi. I u isto se vrijeme instinktivno hvataše za grlo, kao da se je htjela zadaviti.

— Pij! pij . . . podli stvore!

Glumačka se karijera pogorjelskih djevojaka svrši. Istog dana na veče odvezoše Ljubinjkino truplo u polje i zakopaše ga. Aninjka ostade živa.

(Svršit će se.)

Carolus Maratta inv:, delin:, et Autori amico D.D.D. Romæ 1703.

Gjuro Baglivi Dubrovčanin.

Crtice o Vrbovskom.

(Svršetak.)

IV.

Poslije 1463., a naročito poslije g. 1493. stala je Modruška županija, a s njom i okolica Vrbovskoga, mnogo stradati od Turaka, koji su onuda provaljivali u Kranjsku. Navale turske potrajale su čitavo XVI. stoljeće, te ne ima sumnje, da je poradi toga i okolica Gomirja i Vrbovskoga znatno opustjela. Naroda se mnogo selilo (od straha pred Turci) preko Kupe u susjednu Kranjsku. Već god. 1531. tužio se hrvatski sabor kralju Ferdinandu I.: Gospoda i plemići Karintije, obećavajući mnoge slobode i drugim putem, kojim mogu, gotovo su *čitav puk* iz ove i inače opustjele zemlje (k sebi) prizvali. Primaju i naše podanike; ako pak od toga ne odustanu, ostat će ovaj dio kraljevstva sasvim pust. Neka dakle dostoji Vaše Veličanstvo narediti, da se više ne usudjuju premamljivati u Karintiju naše podanike i kmetove.“ Tužbu svoju obnoviše hrvatski staleži na saboru u Topuskom god. 1535. i zamoliše kralja, neka zabrani kranjskoj gospodi, da mame hrvatski puk u svoju zemlju[1]) Ali sve tužbe nisu prudile: puk je i dalje jatomice grnuo u susjednu Kranjsku, tako da su velikaši hrvatski ostali gotovo bez kmetova (podanika), te su čitavi predjeli zemlje bili pusti i neobradjeni.

U to doba obćega biega i razseljivanja hrvatskoga puka opusti, ako ne sasvim, a to velikim dielom, okolica Vrbovskoga i Gomirja, kao i u obće čitava dolina rieke Dobre od Ogulina do izvara njezina. Zapovjednici i kapetani krajiški, kojim je bilo braniti Hrvatsku od turskih navala, bili su s toga ljuto zabrinuti, pak stadoše o tom nastojati, da iz turskih (bosanskih) krajeva nasele nove žitelje u te pustoši. Tako se zgodi, da je godine 1599. vrhovni zapovjednik hrvatske krajiške vojske, obrstar Juraj Lenković, pošao u Tursku, i odanle doveo „Vlahe“, pak ih naselio u dolini Dobre, naročito u mjestima: *Gomirje*, *Vrbovsko* i *Moravice.*[2])

Pridošlice „Vlasi“ budu naseljeni „u jako velikoj, divljoj šumi u Gomirju, Vrbovskom i Moravicah, gdje kroz mnogo godina nije nijedan čovjek stanovao“, zatim bi tamo sagradjena kula od drveta, te naredjeno, da novi naseljenici svoj nóvi zavičaj i kulu brane. Tih je pridošlica bilo svega (sa ženama i djecom) 1160 duša, a od toga za oružje sposobnih do 300 momaka. No samo 60 momaka moralo je za plaću služiti i braniti kulu. Za vjerne službe podielio je kralj Ferdinand II. godine 1605. knezovom, vojvodam i svim drugim Vlahom u Gomirju, Vrbovskom i Moravicama godišnju proviziju ili podporu od 200 for., koje će dobivati od dohodaka vojvodine Kranjske.

Naseljenje Vlaha nije medjutim prošlo bez neprilika. Zemaljska gospoda, naročito Frankapani i Zrinski kojim su pripadale zemlje Vlahom podieljene, zahtievahu, da se te zemlje ili njima vrate, ili da Vlasi budu njihovi podanici (kmetovi). Zapovjednik hrvatske krajine barun Gottfried Stadel zajedno sa Sigismundom Gušićem i Rauberom nudio je Frankapanom 6000 for. odkupa, ako se odreknu svoga prava na te zemlje, i Vlahe puste slobodne. Još god. 1622. nije Vuk Krsto Frankapan Tržački htio da pristane na tu ponudu. Iz njegova prosvjeda razbiramo, da je tada u sva tri sela (Gomirju Vrbovskom i Moravicama) bilo 48 kuća vlaških. Na posljedku privoli ipak knez Nikola Frankapan, da se pomenuta tri sela i nastanjeni u njima Vlasi odkupe za 10.000 for.

Jedva š o se taj spor nekako riešio, nastade pravda medju knezom Nikolom Frankapanom i Vlasima poradi medjaša Vlasi naime, nastanjeni u Gomirju, Vrbovskom i Moravicama, zahtievahu od kneza, da im odstupi goru Cetin i medjašne sjenokoše u Kamenskom. Radi te razmirice dodjoše godine 1632. kraljevski povjerenici Ivan Verneg i Ivan Somogji u Frankapanov grad Bosiljevo, da sve izvide i parbu rieše. Povjerenici opisuju tadašnja sjedišta i život Vlaha ovako:

„Zemljište (Vlaha) stere se u Zagrebačkoj županiji, te se proteže u duljinu od sjevera k jugu oko tri njemačke milje, dočim su sela zgodno jedno od drugoga razstavljena. Selo Moravice je na sjeveru, a Gomirje na jugu; u sredini pak stoji treće selo, po imenu Vrbovsko. To čitavo zemljište medjaši na sjeveru s posjedom knezova Zrinskih, počevši naime od vrha gore Okrugljaka na iztoku pak idući k zapadu javnom cestom do gore Radigovina (Radigojna); prešav tu goru uzpinje se (medja) na drugo brdo, po imenu Bukovi vrh, koji stoji kraj sela Gornji Lazi, što no pripada knezovom Zrinskim. Tu prestaju medjaši sa Zrinskimi, pa se onda hvataju visokih Alpa, što se steru sve do mora. Te su Alpe (Velika Kapela) na zapadu jedina i neprestana medja tih triju sela. Na istoku su (vlaškomu) zemljištu ove medje: počevši od vrha gore Okrugljaka ide medja ravno prema jugu, te se izpinje na drugo brdo, po imenu Lovnik, tako da iztočna polovina Lovnika pripada knezovom Frankapanom, a zapadna Vlahom. S vrhunca Lovnika teče medja prema iztoku sve do lipe krstom označene, odanle ide dolinom na jug blizu brda Cetina i dolazi do kraja toga brda, osta-

[1]) Fraknoi V. Monumenta comitialia regni Hungariae, I. 483—485, 622—632.

[2]) U isto se doba naselilo 500 Vlaha na *Ličkom polju* (Lič kod Fužina), koje je pripadalo knezu Jurju Zrinskomu. Novi naseljenici opisuju svoj novi zavičaj ovako: »Reperimus unum locum, *Lice* nominatum, *planitiem cum rivo*, ingenti montium solitudine undique circumdatam, qui locus ab *annis centum* semper *deserti* nomen habuit et erat *passus turcicus.*« Glasnik zem. muzeja u Bosni i Hercegovini, od god. 1890. str. 250. Ti su se »Vlasi« doselili iz okolice Bišća, kao i oni, koji su se naselili u Gomirju, Vrbovskom i Moravicama.

vivši ga na iztoku. Tu se počinje iztočna medja s riekom Dobrom, pa ide njom do sutoka Vitunjčice, koji sutok urodjenici zovu „vodostaja“. Tamo prestaje iztočna medja i počinje se južna, koja ide od utoka Vitunjčice uz tu rječicu (prema zapadu) sve do izvora Vitunjčice na brdu, zvanom Mali Klek. Ondje prestaje južna medja u Alpama (Velika Kapela), što no se steru do mora, te omedjuju rečeno zemljište na zapadu“.

„Na tom (opisanom) zemljištu stoje ona tri vlaška sela, u kojima jesu svega pedeset i dvie kuće ili porodice. U Gomirju ima dvadeset kuća, u Vrbovskom dvanaest, a u Moravicama dvadeset. Za tako malo puka to je zemljište i suviše prostrano, i bilo bi i zgodno, ako se obazremo na običaje našega puka i zemlje, pošto ima dobre pašnjake, sjenokoše i oranice, pa i drva za svaku potrebu i pošto nadalje uza sva tri sela protječe rieka Dobra, koja uz ostale koristi podaje još i ribe najplemenitije vrsti; — ali pošto ti Vlasi obiluju brojnom stokom, tako da pored konja i drugih većih goveda imadu samo do 18.000 ovaca i koza, to moraju u brdima svedjer nove i prostranije pašnjake tražiti, ne toliko radi potrebe, koliko radi zgodnosti, to oni tvrde, da im treba prostranih pašnjaka i prostorija, tako da su radi svojih ovaca u zimsko doba prelazili čak i na onu stranu Kleka, naime na Mrko polje, koje takodjer pripada knezovom. Da bi dakle imali takove pašnjake na bližem i sigurnijem mjestu, zato mole, da im se odstupi brdo Cetin i sjenokoše u Kamenskom“.

Kraljevski su povjerenici nastojali, da bi kako utanačili sporazumak medju Vlasi i knezom Nikolom Frankapanom, ali on ne htjede ni čuti da odstupi Cetin i Kamensko, jer da je to dio njegova imanja Bosiljeva, pa to njemu treba za njegove podanike. Tek god. 1649. nagodiše se Vlasi s Vukom Frankapanom za sjenokoše u Kamenskom ovako:

„Ja Cvitko Stipanović, knez Gojmerski, vojvoda Bogoj Ognjanović, i vojvoda Radovan Stipanović na znanje dajemo po ovom našem otvorenom listu vsake fele, vrsti i vridnosti ljudem, kako mi dohodismo od naše strane i ostaloga puka vlaških sinov Gomerčanov, Vrbovčanov i Moravčanov k presvitlomu i uzmožnomu gospodinu, gospodinu Wolfanu Frankapanu, grofu Tržačkomu, generalu velikomu vse Hrvatske i Primorske krajine, moleći i proseći njih gospodstva, da bi nam jedan falat svojih sinokoš njih gospodin u Kamenskom učinili izkazati i da mi i ostali puk, kako se s njih gospodstvom pogodimo, s dohodkom pokorni hoćemo biti. Koju našu poniznu prošnju njih gospodstvo jesu uslišali, i na današnji dan sluge svoje u Kamensko poslali, kako po imenu, k. Mikleuša Klasnića, k. Mikleuša Pogledića i k. Mikleuša Babonosića, koji njih gospodstva sluge po njih gospodstva zapovidi izkazali su nam, kako se doli popisano vidi. Najprvo počamši od Belotinke, ter po putu na levu stran vse do sinokoš, koje se za grad Siverin kose, od Siverinskih sinokoš na jedan šupalj cer, na komu jedan križ zasičen, od njega na rige bukve, na kojih su tri križi načinjeni, od njih na kamen jedan velik, na kom je takoj križ; od njega dohode pod Lovnikom, kadi je jedan kriv hrastić, na kom je takoj križ načinjen, pri kom hrastiću mejaš se dokončava. Od kojih sinokoš mi tri od naše strane i od strane vsega puka, s pukom naprvo dogovorivši se, obećasmo gotovih pinez svako leto raniški sto njih gospodstvu u grad Bosiljevo davati u jesen na dan svetoga Mihajla arhangela, kojih sto raniš da imadu njih gospodstvo vasdar od nas trih kako porukov iskati, ili ako se komu nam smrt pripeti, od našega ostanka, ter ako bi nehoteli dati, da su se njih gospodstvo slobodni iz našega blaga naplatiti, kadi godir njih gospodstvo volja bude. I za verovanja radi, neznajući mi pisati, pečatmi našimi ov list potvrdismo, i naprosismo poštovanoga redovnika, gospoda Mihalja Prosenka, plebanuša crikve Bosiljevačke, g. k. Daniela Posubskoga, da se i njih milosti za verovanja radi doli podpišu, i svoje pečati doli pretisnu, njim i njihovim pečatom bez kvara i prigovora“.[3])

Čini, se, da se pogodbe medju Frankapani i Vlasima nisu točno vršile; zato je još jedanput god. 1657. medju knezom Jurjem i Vlasima došlo do pogadjanja. Tom zgodom prodade on Vlahom u Gomirju, Vrbovskomu i Moravicama čitavo od njih naseljeno i posjednuto zemljište uz pogodbu, da mu oni odstupe četverogodišnju vojničku plaću svoju. Tom prigodom dobiše Vlasi i pašnjake u gori Cetinu, dočim je sve šume u toj gori naročito za se pridržao knez Frankapan.

V.

Vrbovsko bijaše dakle u 17. stoljeću naseljeno Vlasima,[4]) kojih se je brojilo dvanaest kuća. No u 18. stoljeću zgodiše se znamenite promjene. Najprvo se 1732. gradila cesta Karolina, pa se tada u Vrbovskom stali naseljivati i katolici. Ti su katolički koloni pripadali pod župu Lukov-dol. God. 1754. čulo se, da će kraljica Marija Terezija posjetiti Hrvatsku, pa tom prigodom putovati i cestom Karolinom. Sad se stalo sve na jagmu rediti i graditi, popravljali se mostovi i drugo. Iste godine bude za katolike u Vrbovskom ustrojena kuratija, te pošto se je lukovdolski župnik Petar Krizmanić odrekao svojih prava, imenovan bi prvim kuratom Bakranin Toma Mikoč. No

[3]) Sve, što se o Vlasima pripovieda, osnovano je u Lopašićevu izdanju: Acta confinii militaris croatici, I—III.

[4]) Nije zgode, da ovdje razpravljam, tko su ti Vlasi, odkuda su, i zašto se tako zovu. Samo jedno ne mogu prešutjeti. Vlahâ bilo je u mnogih slavenskih zemljah: u Srbiji, Poljskoj, u Moravskoj itd. U Srbiji postali su Vlasi Srbima, u Poljskoj Poljacima, u Moravskoj Česima (Moravcima) itd. Prema tomu postali su Vlasi u Hrvatskoj — Hrvatima a ne Srbima, kako se u novije vrieme *krivo* uči, te se svaki put ime »Vlah« starijih spomenika prevodi sa modernim nehistoričkim »Srbin«. To je absolutno *falsifikat*. »Valachi« moraju se točno lučiti od »Rasciani« (Rašani), koji pripadaju srbskomu plemenu.

*

kad taj ne dodje na svoje mjesto, izabran bi kuratom god. 1755 neki Antun Znika. Za njega bi 17. srpnja 1755. položen u Vrbovskom temelj katoličkoj crkvi sv. Ivana. Sliedeće godine 1756. bude crkva dovršena, na što ju posveti senjski biskup Wolfgang Chiolich de Lebensberg. Sama kraljica Marija Terezija bijaše crkvi poklonila jedno veliko zvono.

Godine 1762. postade kuratom katoličkih žitelja u Vrbovskom neki Antun Petar Wagathey auf Ehrenbüchel. On je u knjizi memorabilija svoje crkve zabilježio ovu važnu viest: „In meo ad hoc regium beneficium ingressu multae secutae sunt in hac via Carolina mutationes; nam expulsis per intendantiam Tergesti ex pagis eidem adiacentibus Vrbovsko, Poljana, Sušica, Ravnagora et Mrkopalj Valachis anno 1764. in commodum futuri commercii insessionabantur catholici, erigebantur nova beneficia, asservatoria, fabricae et cet.“ . . .

Šta to priča kurat Wagathey? On kaže, da je tršćanska intendancija stala oko god. 1762. tjerati Vlahe iz svih mjesta, što su bila uz cestu Karolinu, dakle iz Vrbovskoga, Poljane, Sušice, Ravnegore i Mrkopolja, pak da je odagnavši Vlahe (u zabitnija mjesta) stala 1764 radi boljega procvata trgovine naseljivati katolike, osnivati nove katoličke župe, graditi tvornice i druge stvari. Tom zgodom biše razstavljeni Vlasi u Moravicama od Vlaha u Gomirju, pošto su u sredini medju njimi, naime u Vrbovskom, naseljeni katolici.

No odakle ti katolici u Vrbovskom? U matici krštenih i vjenčanih nalazimo god. 1764. ova imena: *Aschenbrenner Bohemus, Pitner* iz Kladskoga u *Slezkoj*, Fellner *Viennensis*, itd. Prema tomu došli su novi žitelji Vrbovskoga iz Češke, Moravske, Slezke i Austrije. To svjedoče i imena njihova: Staidacher, Aschenbrenner, Pitner, Jedlička, Bach, Melmer, Pavec, Kratochwilin, Pitter, Kleiner, itd. Naročito Čeha dodje sva sila, tako da su morali imati posebnoga svećenika, koji je češki govorio (Bohemorum capellanus).

No pored tudjinaca bilo je u Vrbovskom i Hrvata, starosjedilaca i došljaka (potomaka vlaških). To svjedoče imena nekih tadašnjih žitelja: Jaketić, Lovrenčić, Turković, Perša, Babić, Slavić, Šimunić, Blažević, Afrić, itd.

VI.

Kralj Josip II. još više od Marije Terezije uradi za procvat Vrbovskoga. Poveljom od 14. ožujka 1785., izdanom u Beču, uzvisi on Vrbovsko na kraljevsko poveljeno kameralno trgovište (regium privilegiatum camerale oppidum Verbovszko), ustanoviši mu podjedno i grb. Taj se dieli na dva polja; u jednom polju smješten je crni orao crvena jezika; u drugom polju vidi se most nad riekom (Dobrom) medju dvjema hridinama.

Iz novije povjesti Vrbovskoga upamtiti nam je još ovo: God. 1788. osnovana bi u mjestu prva pučka škola, a 2. veljače 1790. podignuta bi kuratija na samostalnu župu. Prvi župnik bijaše poznati nam već kurat Wagathey.

V. Klaić.

Nešto o baladi „Siroče“.

Napisao dr. **Ivan Scherzer.**

U šestoj knjizi Eneide opisuje Vergilije podzemni svijet i veli, da „one, koje izjeda okrutna ljubav, kriju ovdje tajne staze i pokriva šuma od mirče“, pak nastavlja: „curae non ipsa in morte relinquunt“. I zbilja, što ljubav sveza, to niko ne razveza! Smrt nije tako strašna, kao što se čini, ta vjera nas uči, da će svako nas na drugom boljem svijetu naći onoga, koga ljubi. Narod pak vjeruje, da se mrtvaci „ukazuju“ i „javljaju“. Stane li ura nenadano, pukne li koji komad pokućstva, sigurno je, da je ko od rodbine umro. Ukaže li ti si mrtvac, osobito na godišnjicu svoje smrti, tako živo, da ga pred sobom vidiš, sigurno je, da ćeš i ti skoro umrijeti, jer te je mrtvac zvao. Tako prosti, neuki narod. Naobraženi ljudi segnuše dakako dalje. Spiritista samo migne, a pred tobom se stvori mrtvac, kojega hoćeš; ti s njime razgovaraš o prošlosti i budućnosti, spiritista opet migne, a mrtvaca nestane!

To je proza. A poezija? Ta naša prava prijateljica, koja našu radost množi, a bol umanjuje, uči nas, da smrću ne prestaje svaka sveza sa mrtvacima. Ona nas uči, da mrtvaci ne vole, da se za njima plače, jer onda nemaju u grobu mira, naše im suze padaju na srce, pa ondje gore kao plamen ili im tako ovlaže odijelo, da ih muči nesnosna zima. Ali zato u poeziji mrtvaci govore! Mladić ide na grob svoje ljubovce, a ona ga veselo prima i tješi ili mu u svome grobu mjesta daje. Sestra ide bratu na grob, pa mu tuži svoju nevolju, a brat ju tješi, pače katkada i iz groba ustane, da sestrici pomogne; on je bio obećao pokojnoj majci, da će vazda biti sestri na pomoći, a smrt ne može da s njega skine zavjet. Ali najmilije i najnježnije pjesme jesu bez sumnje one, u kojima se pjeva, kako nevoljna siročad ide na grob pokojne majke, te joj se suze lijući tuži, kako je nova mati kivna i zla. Takove pjesme su zaista i ponos i čast naroda, koji ih je spjevao!

Amo ide prekrasna češka narodna balada „Siroče“, koja je prvi put tiskana u lijepome prijevodu Franje Markovića u prvome tečaju „Vienca“ g. 1869. br. 45. Ova je pjesma postala ljubimicom našega mladjega naraštaja,

te je svakomu naobraženomu čovjeku poznata, ali ipak treba da u kratko spomenem njezin sadržaj: Siroče pita oca, gdje mu je mati. Otac odgovara, da je na groblju, a dijete odmah otidje onamo i stane majci jadikovati o okrutnosti svoje nove majke. Mati obeća mu, da će po nj doći, te mu pomoći. Dijete treći dan umre". Litavska poezija, koja obiluje tužaljkama siročadi nad grobom majke, imade samo jednu pjesmu, u kojoj dijete majku od vječnoga sna budi. Ovu je pjesmu slobodno preveo Chamisso. U Njemačkoj narodnoj poeziji ne ima ovoj slične, a u poznatome zborniku narodnih pjesama od Achima pl. Arnima i Clemensa Brentana „Des Knaben Wunderhorn" ima mnogo toga, čemu se ne smije vjerovati i što nije starije od izdavateljâ samih; imade u njem spomena o mladiću, koji iz groba ustaje, svojoj ljubovci dohodi, te je zove, da s njime podje, ali ona ga ne sluša. Baš ta pjesma pokazuje oblikom i jezikom svojim, da su izdavatelji pjevali mjesto naroda. Nu bilo tome kako mu drago, i u ovome zborniku nema ničesa, što bi napomenutoj češkoj baladi o siročetu bar slično bilo.

Ali ipak imade jedna narodna njemačka pjesma, koja je baladi „Siroče" veoma slična! Treba ju iz nerazumljivoga narječja prevesti u novonjemački književni jezik. Evo je:

Und Gott, erbarme dich, Herrgott mein,
Über mich armes Waislein!

Wo ist meine liebe Mutter?
Geh' ein Steiglein hinunter.

Geh' dem schmalen Steiglein nach
Bis auf den lieben Friedhof.

Und Gott, erbarme dich, Herrgott mein,
Über mich armes Waislein!

Wacht auf, meine liebe Mutter
Lasst mich zu euch hinunter!

Was willst du da unten tun?
Da unten hast du keine Ruh.

Faules Holz, das will ich essen,
Trübes Wasser will ich trinken.

Wenn mir meine Mutter Brot soll geben,
Schüttet sie mir immer Asche drauf.

Und Gott, erbarme dich, Herrgott mein,
Über mich armes Waislein!

Wenn sie mir ein reines Hemd soll geben,
Wirft sie mir's vor die Füsse hin.

Sućut.
Slikao *Josip Zenišek.*

Und Gott, erbarme dich, Herrgott mein,
Über mich armes Waislein!

Wenn mich meine Mutter strählen soll,
Strählt sie, dass mir das Blut nachlauft.

Und Gott, erbarme dich, Herrgott mein,
Über mich armes Waislein!

Ova je pjesma iz onoga kraja Moravske, koji se zove „Kuhland“ (Meinert: Volkslieder in der Mundart des Kuhländchens I. 89, 99.) pa ne ima sumnje, da je ova pjesma nastala pod uplivom narodne češke balade o siročetu. Taj „Kuhland“ leži u sjeverno-istočnoj Moravskoj na Odri, imade ga 150 □ $^{n}/_{m}$, a nastava ga 30.000 žitelja, ponajviše Nijemaca. Svuda naokolo stanuju sami Česi, koji su dapače u sam „Kuhland“ prodrli, pa se s Nijemcima uzmiješali, tako da ih je trećina. To je dakle otok njemački u slavenskome moru, kao Kočevje u Kranjskoj. Zašto li se ova pjesma nije razvila u sredini njemačkoga življa, gdje je narod u naponu svoje snage, gdje je mogla procvasti, da ju narod pjeva posvuda po prostranoj svojoj domovini? Zašto li se je skrila u zadnji kutić, odakle ne može ni naprijed ni nazad? Već samo ovo bilo bi dovoljno za dokaz, da je češka balada uplivala na ovu njemačku.

Pjesma je, što se tiče oblika i sloga, čista njemačka, a bilo bi čudno, da je drukčija. Refren:

Und Gott, erbarme dich, Herrgott mein
Über mich armes Waislein!

ponavlja se pet puta: na početku pjesme, zatim kad dijete na groblje dodje i iza svake od tri tužbe. Ona sastoji od samoga monologa i dijaloga, tako da pripovijedanju nema mjesta. Taj nam oblik kaže, da pjesma ne može biti stara njemačka pjesma, nego novija, možda još iz ovoga stoljeća.

Iz njemačke se pjesme ne zna, koga dijete za majku pita. Ali ne smije se pomišljati na refren, kojim se pjesma počinje, nego je sigurno pitalo svoga oca, jer drugoga nije moglo pitati. U češkoj baladi je to jasno:

Čim mu razum svita,
Za majčicu pita:
Kud ste, tato mili,
Majku moju skrili?

U njemačkoj pjesmi šalje otac dijete na groblje, isto tako u češkoj:

Majka tvrdo spava,
Nikad ne ustava;
Na groblju si leži,
Gdje no stobor reži

Zatim dijete zove majku, a ova mu veli, da u grobu nema mira, u češkoj baladi ovako:

Ah kćerkice luda,
Na glavi mi gruda,
A na srcu kamen,
Gori kano plamen.

Iza toga dijete u njemačkoj pjesmi veli, da će u grobu trulog drveta jesti i mutne vode piti — crtica, koja nije ni najmanje lijepa, jer odveć živo riše stanje, u kojem se nalaze mrtvaci pod zemljom. U češkoj pjesmi pak ište dijete pomoć od majke:

Ah, daj, daj se vrati,
Nova je doma mati.
Ah nije mi mila,
Ko ti što si bila.

Zatim slijede tužbe siročeta na novu majku. Prva je tužba u njemačkoj pjesmi, da maćeha kruh pepelom posipava, kad ga djetetu daje. Mnogo blaže, istinitije i ljepše veli češka pjesma:

Kad mi hljeba daje,
Ogleda na sve kraje.

Druga je tužba, da maćeha djetetu čistu košulju pred noge baca. Gotovo isto u „Siročetu“:

Kad košulju pere,
Kletvami se dere.

Treća je tužba djeteta, da mu se krv tokom cijedi, kad ju mati češlja. Doslovce isto u „Siročetu“:

Kad glavicu redi,
Krv se tokom cijedi.

U češkoj baladi pomišlja dijete i na to, kako je lijepo i ugodno bilo, dok mu je prva mati živjela:

Kad si ti davala (kruh),
Sirom si mazala.

Kad si ti redila (glavu),
Svu si ju grlila.

A kad si ti prala (košulju),
Milo si pjevala.

Osim toga je u češkoj baladi i četvrta tužba:

Kad nožice mije,
O kablu ih bije,
Kad si ti ih mila,
Sve si izljubila.

Iz njemačke balade ne saznajemo ništa o tome, što se je sa djetetom kasnije dogodilo, jer pjesma sastoji iz samoga dijaloga i monologa, ali možemo pomišljati, da je umrlo, kao što i u češkoj baladi umire. Njemačka pjesma je nešto manja od češke, tako imade samo tri tužbe, valjda poradi broja tri, pa i inače imade malih razlika, jer da ih nema, bila bi ta pjesma prijevod, a narod, dok je iole samostalan, ne prevodi; a kad sasvim gubi samostalnost i običaje, onda prima i tudji jezik. Ovakva pjesma ne smije biti bujnija, a ne može biti ljepša od izvorne, nego je njezin izvadak, više ili manje lijep, prema tomu, kakav mu je original. Ko pak znade za postojbinu ove njemačke pjesme i vidi veliku sličnost medju objema pjesmama, taj će sigurno tvrditi, da je češka balada original, a njemačka kopija.

K slikam.

Gjuro Baglivi Dubrovčanin. Slavni Dubrovnik dao nam je uz Gundulića i Boškovića još jednoga slavnog učenjaka, koga je ciela Evropa slavila i nazivala »talijanskim Hipokratom«. Gjuro Armeno (kasnije Baglivi) rodio se u Dubrovniku dne 8. rujna 1668. g. od oca Vlaha, trgovca u Dubrovniku. Nauke je izučio u Italiji, koja mu postade drugom domovinom, pošto ga je liečnik Petar Baglivi iz Lecce u Apuliji posinio i pod svoje okrilje uzeo. Svršivši lječničke nauke u Napulju, vrati se u Dubrovnik, a malo zatim prodje gotovo svu Italiju, posjećujući razne bolnice i sveučilišta. Nastani se u Rimu, gdje se upozna sa prvim liečnicima i izidje skoro na glas kao vrstan liečnik. Tu postade profesorom anatomije u »Sapienzi«, najslavnijem sveučilištu Italije. Njegov je glas doskora prevalio i granice Italije, pak su k njemu sa svih strana hrlili učenici, da ga slušaju. Ne manju mu slavu stekoše u cieloj Evropi njegova djela. Kad je izdao prvu knjigu »De praxi medica«, stadoše se natjecati sve domaće i strane akademije, da ga svojim članom imenuju. Tada ga primiše i u najslavnije za ono vrieme družtvo »Arkadia« s pridjevkom »Epidauro Pirgense«. Odatle vidimo, da se je dičio svojim porieklom Epidaura-Dubrovnika. Imao je velik broj odličnih prijatelja, a dopisivao je sa najčuvenijim ljudima svoga vremena. Pored literarnog i učiteljskog zvanja imao je Baglivi vrlo napornu i mnogostranu lječničku praksu, te njegova narav nije bila tako jaka, da odoli tomu svestranomu i uzvišenomu, ali i napornomu radu. Do malo se opaziše znakovi malaksanja sila i porušenoga zdravlja. Baglivi oboli i umre dne 17. lipnja 1707., navršivši jedva 38 godina i 9 mjeseci. Baglivi je — kako veli pokojni dr. Niko Selak u obširnom životopisu u »Radu« jugoslavenske akademije — riedak i izvanredan pojav u lječničkoj povjesti; njega je resio bistri logični um, pun stvaralačkog dara, znanstvena samostalnost, kritično oštroumlje neizmjerna marljivost, velika čednost i ljubaznost. Uz to njegov stil bijaše liep i ugladjen, njegov jezik klasična latinština, a način pisanja takav, da je svakome omilio, netom je nekoliko strana pročitao. On je kratak čas blieštio na nebu lječničkom kao meteor, pak izginuo; ali njegove sjajne zrake još i danas svietle. On je udario osnov zdravomu razvitku medicine, a to nije mala slava; on ju je prvi spasao izpod pritiska raznih teoretičnih škola, koje su na osnovu hipoteza stvarale svakojake sisteme i zakone. On je prvi, najglasovitiji i najveći liečnik našega juga.

Sućut. Slikao Josip Ženišek. Bio se zgurio za ogradom, a ona ga je našla sirotana zapuštena, — kao što je i ona sama. Prietila mu pogibao, da postane plienom grabežljiva jastreba, što no kruži u zraku. To siromašno djevojče i plahi zečić imaju jednaku sudbinu. Nevinost i neizkusnost slabe su obrane protiv nevolja u životu. Ista sudbina, jednaki jadi brzo biednike zbližuju. Lako je razumjeti, da ubogo djevojče oćuti iskrenu samilost prema zapuštenomu zečiću, koga uzima u svoj naručaj i grije na svojim grudima, pa da toga nahoda nježno pazi i njeguje prema slabim svojim silama . . . Nježnu ovu idilu prikazao je češki slikarski vještak Josip Ženišek upravo majstorski.

Književnost.

Hrvatska. Hrvatski pedagogijsko-književni zbor izdao je kao XXIV. knjigu za učitelje »*Zornu obuku u pučkoj školi*«, što ju je priredio prema novoj naukovnoj osnovi i formalnim stupnjevima *Milan Kobali*, učitelj kr. vježbaonice i pravi član hrv. ped.-knjiž. zbora. U uvodu razlaže pisac, kako se zorna obuka ima udešavati prema formalnim stupnjevima, a po tom redom obradjuje učivo. Priznaje, da se je poslužio knjigom dr. Reina, ali se u cieloj knjizi ogleda i bogato vlastito iskustvo i znanje, pa pedagožka vještina uzorna učitelja, koji je ove upute i savjete s mladim učiteljima sam prije okušao na svojim učenicima. To podaje osobitu vriednost knjizi, koja zajamačno pripada medju ponajbolja djela naše mlade ali granate pedagožke književnosti. Ovu knjigu rese mnoge vrline, a nama je napose pohvaliti živo prikazivanje, jasno tumačenje i liep jezik, koji biva na veliku našu radost sve čišći i pravilniji u djelima naših revnih učitelja. Knjiga je namienjena osobito mladjim učiteljima, koji će u njoj naći sigurnu i valjanu uputu o zornoj obuci u pučkoj školi, a ne sumnjamo, da će ju sa živim zanimanjem proučiti i stariji pedagozi, da omjere na njoj svoje iskustvo i da možda popune neke nedostatke. Mi ju svima najusrdnije preporučujemo. Štampana je na ukusnom papiru, obseže 328 stranica i stoji 1 for. 60 n.

Matija Pavić napisao je oveću razpravu »*Arijanstvo u Panoniji sriemskoj*«, koju je izdao tiskom bisk. tiskare u Djakovu. Ta je razprava zanimljiv prinos za povjest stare crkve na zemljištu današnje biskupije bosansko-djakovačke. Njom je pisac nastojao razsvietliti sliku crkve u rimsko doba u Slavoniji iz točnoj, t. j. doba za prvih šest viekova kršćanstva u ovoj zemlji; dobro će doći onima, koji se po zvanju i dužnosti zanimaju za crkvenu prošlost u Hrvatskoj.

U Sarajevu je izišla tragedija u tri čina »*Sirota dijete*« od Namik Kemala, što ju je s osmanlijskog preveo urednik »Bošnjaka« *Hilmi Muhibbić*. Za naše će čitatelje biti svakako zanimljiva ova drama iz turskoga života. Prievod je liep i pravilan. Knjižica stoji 30 novč.

Srbska. Primili smo 167. knjigu „*Letopisa Matice Srpske*“, što ga uredjuje A. Hadžić. Marko Dragović priobćuje »Priloge za istoriju Crne Gore« po »Krisovulju cetinjskom«. Iz ovih se pisama upoznajemo sa vrlo važnim činom u sudskoj praktici u Crnoj Gori. Vidimo, da kako u vrieme Ivana Crnojevića, tako i u vrieme vladika iz raznih plemena, pa isto i u vrieme vladika bivših poslije toga, narodni sud igra najvažniju ulogu. Sud nije bio ograničen izvjestnim za to odredjenim sudijama, nego je bio sud slobodan, javan, narodan, i »dobri ljudi , izabrani izmedju naroda, sudili su narodu, a gospodar zemlje samo je potvrdjivao ono, što je narodni sud presudio. — Na drugom je mjestu štampana historijska tragedija »Car Jovan«, što ju je napisao Mita Popović. — Dr. Gjorgje Dera priobćuje nastavak svojih »Uspomena iz Italije«. Ovdje opisuje Padovu, Veronu i Milan. — Iza toga dolazi pedagožka razprava Mite Neškovića: »Može li škola biti bez tjelesne kazne?« Medju govorima u svečanim sjednicama književnog odieljenja »Matice Srpske« nalazimo govor A. Hadžića »u spomen i slavu Jovanu pl. Naki Veliko-Sentmikluškom«. U »književnosti« ocjenjuje obširno St. Milovanov »Geometriju« Sr. I. Stojkovića, prof. u I. biogradskoj gimnaziji. — U »glasniku iz srbskog i slavenskog svieta« ima članak o književnosti u Poljaka.

Andra Gavrilović izdao je u Biogradu u štampariji Svetozara Nikolića svezak lirskih pjesama pod nadpisom „*Majske noći*“. Knjiga obseže 143 strane, a stoji 1 dinar.

Vl. M. Jovanović izdao je u Šabcu nakladom knjižare Pavla J. Pavlovića zbirku pjesama pod nadpisom »*Lepe tudjinke*«. To su pjesme stranih pjesnika, što ih je sabirač koje vjerno, koje slobodno prepjevao. Tu ima prievoda iz ruskoga, francuzkoga

englezkoga, njemačkoga, grčkoga, rumunjskoga i madžarskoga jezika.

Dušan Rogić napisao je tri male pripoviesti i izdao ih u Biogradu nakladom knjižare V. Valožića pod nadpisom »*Tri lista iz života*«. Pripoviesti se zovu: 1. »Proklet mu porod«; 2. »Drugarice«; 3. »Ženska ćud«. Ciena je knjizi 50 para din.

Umjetnost.

Koncerat u proslavu sv. Cecilije. Zaštitnici glazbe priredio je naš zemaljski glazbeni zavod i ove godine vrlo dostojnu slavu. U dvorani zavoda izvodio se orkestralni koncerat, kojemu je program sastajao od četiri pieçe. U orkestru sudjelovalo je osim profesora i učenika toga zavoda samo nekoliko diletanata. Haydnova D-dur sinfonija poznato je remek-djelo, koje je uviek novo i mlado. Mirna i blaga glazba ove kompozicije svakomu godi i makar da je složena u četiri obilna stavka, ipak ne dosadjuje uhu. U početku nas sjećaju motivi sladke glazbe Mozartove. Neobično je krasan drugi stavak andante, a za nas zanimljiv četvrti stavak, finale. U ovom je osnovom motiv naše pjesme »Oj Jelena, Jelena«, koju je pjesmu glazbeni zavod izvodio prošle godine na vokalnom koncertu. Poznato je, da je naš glazbeni kritičar Kuhač ovaj motiv proglasio hrvatskim. Tomu se mišljenju Kuhačevu protivi njemački kritičar Kretschmar, koji suzbija Kuhača, ali bez ikakih valjanih dokaza. Šteta je, što su kod izvedbe smetale razložene trublje i drvena sopila. Premda su glazbenici svi inače vješti, opažalo se ipak, da je izvodjenje bilo mjestimice dosta neskladno i disharmonično. — Dosta je slabo bilo i izvodjenje druge točke koncerta. Glasovir bud sam bud uz pratnju orkestra nikako ne može danas više da bude valjanim solo-instrumentom, a po gotovo ne pod rukama naše inače omiljele pianistice gdje. Makančeve. Skladatelji i sami to znadu, pak su se zato odvažili samo najvještiji umjetnici stvarati ovakove kompozicije. Vrlo je liepa Glinkina »Kamarinskaja«, scherzo, kakovih vrlo malo imade u glazbenoj literaturi. Motiva je malo, ali su vrlo umiljati. Ovu je pieçu orkestar najbolje izvodio, tu se bar nije opažalo, da su instrumenti razloženi. Impozantna je nova himna u slavu sv. Cecilije od Zajca, pjevana u mješovitom zboru. Nosiocem glavnih motiva je alto-solo, a prati ga zbor uviek u istim motivima. Prekrasna je harmonizacija i instrumentacija, gdje se je Zajc doista pokazao riedkim vještakom. Zbor je pod upravom vješte ruke skladatelja samoga tu himnu vrlo skladno odpjevao. Žalimo samo, da nije bilo više mužkih grla. Alt-solo liepo je pjevala gdična. Glivarec. *F.*

Komorni koncerat. Vriedni naši umjetnici, profesori glazbenoga zavoda, koji su u prva dva koncerta stekli sveobće priznanje našega glazbenoga svieta, priredit će 11. prosinca svoj prvi komorni koncerat, koji će biti pravi umjetnički užitak za prijatelje plemenite glazbene umjetnosti. Naš »drugi Ondříček«, gosp prof. Josip Karbulka izvodit će na guslama krasnu fantaziju o »Faustu« od Sarosatea. Osim toga imat ćemo zgodu da slušamo na tom koncertu dva klasična kvarteta, i to, jedan (Es-dur) od Mozarta, a drugi (g-moll) od Volkmanna, što će ih izvoditi gg. Josip Karbulka, Roman Moser, Antun Stöckl i Hinko Geiger. Naša vrla umjetnica i učiteljica pjevanja pjevat će dvie odabrane pjesme. Pouzdano se nadamo, da će taj zanimljivi koncerat naći puno odziva u našem obćinstvu.

Cavalleria rusticana. Već je prošla godina dana, što ova opera na svim pozornicama silno slavlje slavi. Opera »Cavalleria rusticana« pjevana je prvi put u Rimu i ondje polučila tako sjajan uspjeh, kakim se rieđko koja opera može podičiti. Strelomice je obašla sve znamenite pozornice Italije, a zatim je u brzo pjevana u Madridu, Beču, Pragu, Hamburgu, Budimpešti, Draždjanima, Lipskom, itd. Glumišta su vazda puna, kad se ova opera pjeva. Ona nježnost, ljepota i milota, kojom ova opera obiluje, mora da zanese svakoga čovjeka. Sad želiš glasoviti intermezzo, koji se je svagdje i u samoj dvorskoj operi bečkoj morao često ponoviti, koji je, rekao bi, neka čarobna glazbena bajka; sad želiš opet slušati uvod, sad ovaj ili onaj zbor, čas opet napjev Lolin i to sve te ushićuje, te živo čezneš, da slušaš tu operu. Za koji dan imat ćemo nastojanjem našega »Kola« prilike, da se sami o tom sveobćem sudu uvjerimo, pa ne sumnjamo, da će se i kod nas više puta pjevati.

Svaštice.

Nove slike Strosmajerove akadem. galerije. Strosmajerova akademijska galerija nedavno je nabavila dvie nove slike od domaćih umjetnika: jedna je »s. Franjo Asiski« od našeg umjetnika o. Celestina Medovića, druga »Sljepica u crkvi« od G. Arona, Osječanina. Oba umjetnika borave sada u Monakovu. Medović je poznat i po slici »S. Bonaventura«, pa i ova nova odaje sasvim njegov kist, a njoj se po umjetničkoj vriednosti dostojno prislanja. Veliki se asketa prikazuje posve naravno i vjerno; sklopivši ruke i oborivši lice udubao se u razmišljanje i molitvu. I ova slika pokazuje vrline mladog dalmatinskog umjetnika, u koga se s punim pravom polažu velike nade. — Aronova slika prikazuje krasnu sliepu hrvatsku djevojku, u odielu slavonske seljakinje, koju otac prati u crkvu, pa joj desnicu stavlja u škropionu blagoslovljene vode, dočim ljevicom drži štap. Glavu je nešto nadigla, a oči na pol otvorila, kano da traži i očekuje Božje svjetlo. Otac je takodjer odjeven narodno. Slika je izradjena s velikom pomnjom i liepim živahnim koloritom.

„Ruska biblioteka“. Gosp. Milan pl. Marković javlja, da će mjeseca prosinca nastaviti izdavanje »*Ruske biblioteke*«, pak poziva sve prijatelje liepe knjige, da se predbroje i da mu najkasnije do 15. prosinca jave, jesu li voljni primati »Rusku biblioteku«, koja će i u buduće pružati vrlo zdravo i zanimljivo štivo bogate ruske književnosti. Napose se nada, da će njegovo nastojanje kod mladeži naći iskrena odziva. Djaci srednjih škola i sveučilištni gradjani dobivat će svaku svezku za 20 novč. zajedno sa poštarinom, dočim će za ostale predbrojnike svaki svezak stajati i u buduće 25 novč. zajedno sa poštarinom. Nadje li »Ruska biblioteka« više čitatelja nego do sada, snizit će se razmjerno predbrojnina. Predplate i prijave na predbrojku šalju se knjižarama ili izdavaču u Brege kod Ivanića.

O „Matici Hrvatskoj“. Maloruski ilustrovani časopis „Новый Галичанинъ“, što izlazi u Lavovu pod uredničtvom romanopisca Petra Poljanskoga, donosi u najnovijem broju (17) na posebnom mjestu medju člancima obširno izvješće o glavnoj skupštini »Matice Hrvatske«. Priobćuje glavne misli iz govora Smičiklasova, spominje poimence izdanja ove i buduće godine, govori o broju članova, o imutku, o jubileju »Matičinu«, o izdavanju narodnih pjesama itd.

Čitanje jest — liek. Kad je Carlyle doznao, da je rukopis za prvi svezak njegove povjesti revolucije francuzke nekim nesretnim slučajem izgorio, odvaži se, da još jednom napiše cieli svezak. No da se prije umiri, latio se čitanja romana. I gle čuda — čitajući romane, steče u brzo svoj duševni mir, te poče iznova pisati prvi svezak svoga znamenitoga djela. I za Macaulaya, koji je bio velik govornik i čuveni pisac »Povjesti Englezke«, zna se pouzdano, da je osobito volio čitati plitke i površne romane i novele, na kojima se je ujegov veliki um znao pomladiti i osvježiti za teže duševne radnje.

Dubrovačke priče. — Pjesnički album. — Gospoda Golovljevi. — Crtice o Vrbovskom. — Nešto o baladi »Siroče«. — Listak.

Uredjuje **J. Pasarić**. Vlastničtvo i tisak **Dioničke tiskare**.

VIENAC
ZABAVI I POUCI.
U Zagrebu 5. prosinca 1891.
Br. 49. Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena poštom i domaćim u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. God. XXIII.

Lugar Dako.

Napisao **Ivan Devčić**.

Pokojni je lugar Dako služio nekad u kamenitom Podgorju, gdje je imao paziti na ono nekoliko jela i bukava, što mu ih je predao njegov predšastnik. Pomno je čuvao svoja stabla, jer je bio savjestan službenik, cieneći svoju službu nada sve na svietu. Ma da nije dobivao Bog zna kakovu plaću, on je bio zadovoljan, jer je imao — što no naši vele — dva prsta u carskoj kasi.

Dako je bio gromotna ljudina, dušom dobričina; ali nije imao — kako se veli — svih dûgâ u glavi. Bio je neženja. Kad se je dokopao lugarije, bilo mu je trideset prošlo. Najprije su ga postavili za tako zvanoga „lugarskoga suplenta“, a kasnije ga imenovaše pravim lugarom.

Seljani, komšije njegovi, pripoviedaju, da se je Dako dočepao „suplentije“ na osobit način. Bilo — govore — to ovako

Dakin je otac imao svoju kuću, po prilici jedan sat udaljenu od podgorskoga sela Crnoga Dabra, gdje se je bavio gojenjem koza i kriomčarenjem. Kriomčario je iz Baga u Gospić, skucavajući groš po groš, cvanciku po cvanciku. Nekoć je bio kapuralom, pa znajući nešto čitati i pisati, bio je naučio i sina Daku tomu umieću.

Jednoga dana — Daki je bilo dvadeset i pet prošlo — dodje do njegove kuće gospodin šumarski nadzornik, debela, troma ljudina, pa upita, da li ima kakovo kljuse, koje bi ga odvuklo do Crnoga Dabra.

— Nemam, gospodine! — odvrati Dakin otac, pa pljunu na stranu i turi ćepicu u zatiljak.

— Što će sada biti od mene? — onaj će, pa hučući sjede na klupu pred kućom.

— A što vam je? — usudi se Dako upitati.

— Ne pitaj, momče! — odvrati mjesto nadzornika njegov pratilac, neki lugar. — Ta valjda nebore vidiš, da su gospodinu pale noge, te ne može dalje.

— E, pa lako zato, samo kad nije veće nevolje! — reče Dako, pa se okrenu na peti.

— Lako tebi, ali naopako po mene, — odvrati onaj gospodin.

— Sad ćete vi biti u selu, samo ako poslušate mene, — doda Dako na to, pa se podsmija.

— Kako ne bih poslušao! Ta vidiš, da će naskoro noć, — odvrati onaj, pa pogleda na dobnjak.

— Znate što? Ja ću vas odnieti do sela, — ponudi se Dako.

Nadzornik se nasmija od srca.

— Prodjite se sada smija, već ako smirate na noćište u selo, a vi se uhvatite meni oko vrata, pa ću vas odniti na ledjima do sela.

Neko vrieme skanjivao se onaj poći na taj način na put; ali najzad prihvati Dakinu ponudu. Za podrug sata dodje Dako sa svojim teretom u selo, koje se čudilo toj ekspediciji, do to doba u selu nevidjenoj.

Kad je gospodin nadzornik spuzao s Dakinih ledja na zemlju, pruži ovome četiri nove cvancike; ali Dako na njih i ne pogleda.

— Ne ću ja plaće. Nisam bio pod „voršpan“, — nećkao se Dako.

— Pa kako da ti vratim ljubav?

— Kad se izprazni koje lugarsko mjesto, a ono se vi mene sjetite, pa mi ga dajte.

— To ćeš dobiti, jer si valjan momak, — odvrati gospodin i potrepta Daku po ramenu.

— Liepa hvala. Samo nemojte da od jezika lopatu načinite (t. j. da slažete), — reče Dako i udalji se.

Za pol godine posta Dako lugarskim suplentom. On je bio sretan i presretan, jer se umiešao — kako je sam govorio, — medju gospodu.

* * *

Nakon dvie godine pozvaše lugarske suplente, da polože izpit za lugare. Dako nije imao pojma o šumogojstvu, kamo li o proračunavanju raznih ploština i kockovnina, ali uza sve to njegov je revir bio dobro čuvan, a i ono mladih bukvića i jelića bilo je upravo valjano gojeno.

Daki se nije milio taj izpit, ali je morao poći, da ga polaže. Jednoga dana uzjaha na kljuse, pa preko Velebita u štopiju, da se podvrgne izpitu, pa da ili dobije lugarsku diplomu, ili — sjajno propadne.

Na dan izpita skupilo se pred pisarnom gospodina šumarskog nadzornika dvadesetak suplenata raznoga soja i kroja, pa udarili u razgovor o izpitu.

— Ja sam, brate, učio u školi dosta toga; ali kako se može pronaći, koliko je u bukvi cjepanica, to mi pokojni učitelj — Bog mu se dušici smilovao — nije nikada kazivao.

Tako reče već prosied čovuljak, pa šmrknu iz drvene burmutice šnofanca, što ga je sam napravio od duhanske stabljike.

Ći—ha! Ći—ha! — kihnu ovaj iz svih naramica, pa metnu palac lieve ruke na lievu stranu nosa, a ostale prste razšepuri, pa potjera zrak kroz desnu nosnicu, a tad učini isto sa desnom rukom.

— Bog ti pomagao! Vidiš, da je istina, — javi se odmah, kako je onaj kihnuo, naš Dako.

— Nego lako ti za to! Ali ako me upitaju, kako se zovu one vražje lepurice i kebrići, koji su štetni šumi, onda je meni odzvonilo.

U takovu razgovoru probaviše gospoda suplenti do desete, kad ih pozva podčastnik u pisarnu, da se podvrgnu izpitu. Nakon pismenih zadataka dodje red na ustmene. Dako je bio po abecedi prvi na redu

Uzvrtio se jadnik na stolcu, uzpljuckao, kao da je pred sudom. Gospodin nadzornik držeći se ozbiljno, zapitati će Daku — prosti Bože — vrlo neumjestno:

„U vašem je reviru buknula vatra. Što ćete vi činiti?“

Dako zinu, žmignu očima, probliedi, a tad skoči, pograbi kapu, pa bjež' kroz vrata na polje.

Izpitno povjerenstvo udari u smieh.

— Koji mu je vrag? — reći će upravni častnik, pa se digne sa stolice i pridje do prozora.

— Tako mi duše, taj je ili poludio, ili se prepao pitanja, jer eno trči kao lud preko trga.

Skočiše i ostala gospoda do prozora.

Trči Dako, kao da ga vuci gone, i naskoro zamače za ugao.

— Nije on pri pameti, — reći će nadzornik, pa pripovjedi, kako ga je Dako na ledjima podrug sata nosio.

A kamo je dospio Dako?

Dotrčavši do krčme, gdje je bio kljuse ostavio, pograbi brže bolje bisage, osedla kljuse, uzjaha, pa kao da ga vragovi tjeraju, opuči cestom prama Velebitu.

* * *

Dva dana poslije izpita sjedio gospodin šumarski nadzornik u pisarni. Netko pokuca na vratima.

— Herajn! — povika on zlovoljno, pa baci spis na stol.

U sobu stupi Dako.

— A što vam bi, te pobjegoste od izpita? — upita nadzornik Daku, pa namršti obrve.

— Nisam ja, molim Boga, pa nji', pobiga'. Ja sam mora' ići po službi, — odvrati Dako malodušno, opipa se oko vrata i nakašlja.

— Kakovoj službi?! — prodera se onaj i ustoboči pred jadnim Dakom.

— Bome takovoj — molim Boga, pa nji'! Kad rekoste, da mi gori u reviru, ja brže bolje bjež', pa u revir. Lako meni za izpit, samo kad šuma ne izgori.

Nadzornik se uhvati od smieha za trbuh.

— Lako se je vami smijati, ali znate nebozi, — i Dako se počeše iza uha — sreća je, da ste me privarili. Kad ja u revir, o vatri ni traga ni glasa.

Nadzorniku bilo da pukne od smieha, jer je doznao za uzrok Dakinu biegu: da je naime ovaj krivo shvatio pitanje na izpitu.

— Ali vas molim, da me ne biste zato kasirali, što sam pobiga' . . . što sam mora' poći po službi, — izpravi se sam i pogleda nekako milo gospodina nadzornika.

U onom smiehu zaboravi ovaj raztumačiti Daki, kako pitajući nije mislio, da je oganj buknuo u Dakinu reviru, već da je tako glasilo izpitno pitanje, — i tako Dako ode.

* * *

Buduće se godine obdržavao opet izpit. Kad je došao red na Daku, pripovjedi gospodin nadzornik gospodi, kako je lani Dako krivo shvatio njegovo pitanje i kako je pobjegao, da gasi vatru u reviru. To je on gospodi njemački kazivao, da ovaj ne bi razumio, pa doda, da će ga isto upitati, samo da vidi, što će Dako sad učiniti.

— Na vama je red, — reče Daki.

Ovaj se uzvrti na stolcu, nakašlja i pogleda pitaoca.

— U vašem je reviru buknula vatra. Što ćete činiti? — upita nadzornik.

— Ne ćete me ovaj put privariti! — veselo će Dako. — Sad ajte vi, pa gasite vatru, kad vam je buknula, — doda, pa pogleda gospodu, što su okolo sjedila.

Svi u smieh, da se je orilo po cielom donjem spratu.

Kad se je utišao smieh, uputiše gospoda Daku, da se ne misli, da je onaj čas vatra, već da ga pita gospodin, što bi on radio, da u njegovu reviru vatra nastane.

— E, da me je gospodin nadzornik tako pitao, bio bih ja lako odgovorio; ali sam onako mislio, da je zbilja vatra u mom reviru.

— Taj ima pravo! — reći će upravni častnik njemački. — Pitanje je bilo loše stavljeno.

— Kad bi vatra nastala u reviru, ja bih ju gleda, ugasiti, da se dalje ne širi, — odkresa Dako, pa zaveza.

Staviše mu još nekoja pitanja, na koja Dako na polak odgovori, pa ga pustiše.

Poslije podne odjaha Dako u svoj revir, odjaha s lugarskom diplomom u džepu.

Iz „Knjige pjesama“.

(Od **H. Heine-a.**)

Čemu ta jedina suza?
Samo mi pogledu smeta.
U mom je ostala oku
Od starijih, prošlijeh ljeta.

Mnoge joj sestrice sjajne
Tako zginuše redom,
Zginuše u noć i vjetar
S radosti mojom i b'jedom.

Zginuše kao i magla
I plave zvjezdice tako,
Uz koje sam radosno pjevô,
Uz koje sam jadovno plakô.

I ljubav, ah, tako moju
Vjetar je sobom uzô!
Daj se i ti rasplini,
Stara, samotna suzo!

S. K.

Gospoda Golovljevi.

Roman M. E. Saltykova Ščedrina, s ruskoga preveo Stjepan Lukić.

(Svršetak.)

Aninjka, došavši u Golovljevo, vrlo brzo uvede u staro Juduškino gnijezdo običaje pravog skitalačkog života. Ustajaše kasno; onda se, na po odjevena, nepočešljana, teške glave, šuljaše upravo do objeda iz kuta u kut i tako strašno kašljaše, da se je Porfirij Vladimirić, sjedeći u svojem kabinetu, svaki put uplašio i zadrhtao. Soba joj bješe uvijek nepospremljena, postelja bila u neredu; rublje i stvari bijahu porazbacane po stolovima i podu. U prvo se vrijeme vidjevaše s ujakom samo za objedom i večernjim čajem. Golovljevski je gospodar izilazio iz kabineta sav odjeven u crno, govorio malo i samo kao i prije strašno dugo jeo. Bit će da je nešto promatrao, i Aninjka po njegovim pogledima, koje poprijeko bacaše prama njoj, naslućivaše, da je baš nju promatrao.

Odmah za objedom nastajaše rano prosinačko sumračje i počinjaše se nemirno hodakanje po paradnim sobama. Aninjka je voljela promatrati, kako malo po malo nestaje plavetnog zimskog dana, kako se smrkava okolica i sobe se napunjuju sjenama i kako zatim najedared sam dan tone u nepronicavu tamu. Osjećaše, da joj je lakše u tom mraku i zato gotovo nikada ne upaljivaše svjetiljke. Samo je na kraj duge dvorane treperila prosta svijeća, praveći svojim plamenom nevelik svijetleći se krug. Neko vrijeme vladaše u kući obični šum poslije objeda: čulo se zveckanje pranog posudja, razlijegalo se škripanje ormara, koji se otvarahu i zatvarahu, no u skoro se odavaše tapanje koraka, koji se udaljivahu i onda bi okrenula mrtva tišina. Porfirij Vladimirić lijegaše poslije objeda na počin, Evpraksejuška se zakapaše u svojoj sobi u perinu, Poroh odilažaše u služinsku sobu, i Aninjka bi ostala sasvim sama. Hodaše gore dolje, pjevuckajući u pô glasa i nastojeći, da se umori i, što je glavno, ne misli ni o čem. Idući prama dvorani, zagledavaše se u svijetleći krug, što ga činjaše plamen od svijeće; vraćajući se natrag, silila se, da razbere kakvugod točku u zgusnutoj tami. No uza sve nastojanje uspomene se u njoj radjahu. Evo odjevaonice, oblijepljene prostim tapetama po daščanoj pregradi, s neizbježivim ogledalom med prozorima i neizbježivom kitom cvijeća od podporučnika Papkova; evo pozornice sa pocrnjelim, zamrljanim i od vlage sklizavim dekoracijama; evo se i ona sama vrti na pozornici, baš se samo vrti, umišljajući, da igra; evo glumištne dvorane, koja se s pozornice pričinja vrlo uredjenom, gotovo sjajnom, no zbilja ubogom, tamnom, sa skupljenim namještajem i ložama, koje su prevučene crvenim izlizanim plišem. I na koncu — časnici, časnici, časnici, bez kraja. Onda gostiona sa smrdljivim slabo razsvijetljenim trijemom; soba, u koju ona, kad se svrši kazalište, žurno leti, da se presvuče za dalnju slavu, jest soba s nepospremljenom od jutra posteljom, s umivaonicom punom gadne vode, s plahtom na podu; zatim obća dvorana, puna kuhinjskog mirisa, s prostrtim stolom na sredini; večera, kotleti s graškom, dim od duhana, vika, stiska, pijanstvo . . . I opet časnici, časnici, časnici, bez kraja i konca . . . .

Takve bjehu uspomene na ono doba, koje negda nazivaše vremenom svojih uspjeha, svojih pobjeda, svoje sreće . . .

Za tim uspomenama okrenu red drugih. Ovdje igraše

*

glavnu ulogu krčma, sasvim smrdljiva, s vlažnim stijenama zimi, s klimavim podovima, daščanim pretincem, iz čijih su rupa virila sjajna tjelešca stjenicâ. Pijane i svadljive noći; vlastela, koji su brzo vadili iz mršavih listnica zelenu banku; smjeli trgovci, koji su nukali „glumice“ gotovo bičem u rukama. A u jutro — glavobolja, muka i nemir, nemir bez kraja. Na koncu — Golovljevo . . . Golovljevo je — smrt, zlobna, suha; to je smrt, koja vječno hvata novu žrtvu. Tu su umrla dva ujaka; dva su bratića zadobila osobito teških rana, koje zadadoše smrt; napokon i Ljubinjka . . . Ako se i čini, da je umrla negdje u Krečetovu svojom krivnjom, no klica se je „osobito teških“ rana nesumnjivo zametnula ovdje, u Golovljevu. Sve smrti, svi otrovi, sve rane — sve potječe odatle. Ovdje su se nekoč hranile pokvarenim slanim mesom, ovdje prvi put zazvučaše u ušima sirotâ riječi: propalice, prosjaci, lijenčine, nezasitne trbušine itd.; ovdje se ne mogaše ništa sakriti pronicavu pogledu tvrdokorne starice; ni suvišni zalogaj, ni pokidana lutka, ni izderana krpica, ni izgažena cipela. Svaki bi se prekršaj odmah kaznio ili ukorom, ili pljuskom. I kad osjetiše, da mogu raditi sa sobom po volji, i razabraše, da mogu pobjeći iz te pustinje, one pobjegoše . . . I nitko ih ne ustavi od bježanja, pa i nije se dalo ustaviti, jer ne bijaše ništa gore i ništa strašnije od Golovljeva.

Ah, da se sve to može zaboraviti! Da se je dalo barem u mašti stvoriti ma štogod drugo, kakav god čarobnjački svijet, koji bi prekrio i prošlost, i sadašnjost No, jao! Mašta se uzalud naprezaše, da stvori angjelića sa srebrnim krilašcima — iza tih angjelića proviruju Kukiševi, Ljuljkini, Zabveniji, Papkovi . . . Bože, zar je sve izgubljeno? Zar sposobnost lagati, zavaravati se, — zar se je i ona zagušila u noćnim pijačama? Ipak valja makar kako ubiti tu prošlost, da ne truje krvi, ne cijepa srca na komadiće! Treba da je pritisne nešto teška, što bi je zgnječilo, uništilo sasvim u prah!

I kako je sve to čudnovato i strašno! Ne možeš ni zamisliti, da je možna kakagod budućnost, da ima vrata, kroz koja se dade kakogod izaći, da se može makar štogod dogoditi. Ništa se ne može da dogodi. I što je najteže: doista, ona je već umrla, no medjutim vanjskih znakova života — ima. Valjalo je *onda* svršiti zajedno s Ljubinjkom, ali njoj se nekako ne dade. Kako je ne ubi ona silna sramota, koja je u ono vrijeme sa svih strana spopade? I kakav moraš biti neznatan crv, da ispuzeš ispod take rpe kamenja, koje je najedared na te navalilo?

Ta je pitanja nagnaše, da uzdiše i stenje. Bježaše i lutaše po dvorani, nastojeći, da umiri uzbudjene uspomene. No pred njom sve nicahu: i vojvotkinja Heroldštajnska, u husarskom ruhu, i Claireta Angau, u vjenčanoj odjeći, sa zarezom s prijeda do samog pojasa, i Lijepa Jelena, sa zarezima sprieda, otraga, i sa svih strana . . . Ništa osim bestidnosti i golote . . . I u tom je prošao sav život! Zar je to sve bilo?

Oko sedam se sati kuća počinjaše buditi. Čulo se spremanje za čaj, a napokon ozvanjao i glas Porfirija Vladimirića. Ujak i nećakinja sjedjahu za čajnim stolom, razgovarahu koješta o prošlom danu; no jer sadržaj tog dana bijaše vrlo oskudan, to je i razgovor bio jadan i dosadan. Kad bi popili čaj i rodjački se poljubili za laku noć, Juduška bi se zavukao u svoju rupu, a Aninjka pošla u sobu k Evpraksejuški i igrala se s njom „mlina“.

Oko jedanaest se sati počinjaše zabava. Uvjerivši se, da se je Porfirij Vladimirić smirio i zaspao, Evpraksejuška metaše na stol raznovrstnog nasoljenog jela i bocu s rakijom. Pjevahu se besmislene i besramne pjesme, ozvanjahu zvuci gitare, a izmed pjesama i gadnog razgovora pila bi Aninjka Pila je s početka „po Kukiševski“, hladnokrvno „Bože blagoslovi!“, no zatim je malo po malo prelazila u mračni ton, počela stenjati, proklinjati...

Evpraksejuška jê gledaše i bijaše joj je žao.

— Kad vas pogledam, gospodjo, — govoraše ona; — tako mi vas je žao, jako žao!

— A vi pijte sa mnom, pa vam ne će biti žao! — odvraćaše Aninjka.

— Ne, kako bih ja to mogla! I onako u malo da me ne isključiše iz svećeničkog staleža poradi vašeg ujaka, pa ako još sad . . .

— No, manimo se toga. Dajte da vam radje otpjevam „Brkajliju“.

Opet ozvanjaše gitara, opet se razlijegaše: „i-ah!“ „i-oh!“ Dugo se iza ponoći na Aninjku svaljivaše san, kao kamen. Taj željeni kamen na nekoliko časaka ubijaše njezinu prošlost i umirivaše boli. A drugi se je dan, satrvena, na pô bez svijesti, opet izvukla ispod njega i opet počela da žive.

I neke se take jadne noći, kad je Aninjka pjevala pred Evpraksejuškom cijeli niz svojih jadnih pjesama, najedared pokaza na vratima izmučen, mrtvo-blijed lik Juduškin. Usnice mu drhtahu; oči mu igrahu i pri mutnom se svjetlu svijeće pričinjahu kao rupe; ruke mu bijahu sklopljene. Postaja nekoliko časaka pred zabezeknutim ženskinjama i onda, lagano se okrenuv, otide.

* * *

Ima obitelji, koje kao da neki usud progoni. Osobito se to opaža kod onih malih plemićkih obitelji, koje su se, bez posla, bez sveza s općim životom i bez pravog značenja, s početka ugnjezdavale pod zaštitom nevoljničtva, razasute po cijeloj ruskoj zemlji, a sada opet bez svake zaštite, proživljuju svoj vijek u dvorcima, koji se ruše. U životu je tih jadnih obitelji i sreća i nesreća sve nekako slijepo, neslućeno, nesmišljeno.

Gdjekad se nad takom obitelji najedared kao razlije sreća. Kod propalog korneta se i kornetice, koji su mirno životarili u seoskoj pustinji, najedared pojavljuje cijela rpa mladih ljudi, čvrstih, čistih, okretnih, životnih. Jednom riječju, „pametni“ su. Svi su pametn — i mla-

dići i djevojke. Mladići — izvrsno svršuju tečaj u „zavodima“ i već si na školskim klupama stječu svezâ i pokroviteljstva. Zgodimice se umiju pokazati čednima (j'aime cette modestie! — vele o njima učitelji), i zgodimice — samostalnima (j'aime cette indépendance!); fino umiju da nanjuše svaki vjetrić, ništa se ne natežu. Hvala tome, za cio se život osiguravaju, da mogu bez sablazni i u svaki čas baciti staru šubu i obući se u novu, a do zgode i opet navući staru. Jednom riječju, to su pravi ljudi ovoga vijeka, koji uvijek počinju s težnjom i *gotovo uvijek* svršuju s izdajstvom. Što se tiče djevojaka, to i one, već kako koja, sudjeluju u preporodu obitelji, t. j. srećno se udaju, i onda pokazuju toliko takta, da bez muke zauzimlju odlična mjesta u tako zvanom društvu.

Hvala tim slučajnim prilikama, sreća sve leti na susret obitelji. Prvi srećnici, koji su održali borbu, sad odhranjuju nov čist naraštaj, kome je već lakše živjeti, jer su glavni putovi ne samo označeni, već i utrveni. Za tim će naraštajem odrasti opet drugi, dok napokon obitelj naravnim putem ne dospije u broj onih, koje već bez svake borbe, smjelo drže, da imaju prirodjeno pravo na doživotno likovanje.

U posljednje se doba, otkada se zametnu pitanje o tako zvanim „svježim ljudima“, — pitanje, koje je postalo postepenim radjanjem ljudi „nesvježih“, — počeše pojavljivati dosta često primjeri sličnih srećnih obitelji. I prije je bivalo, da se je katkada pojavila na obzorju zvijezda, no to se dogadjaše rijetko, prvo za to, jer se na zidu, koji okruživaše ono blaženo carstvo, komu je na vratima napisano: „ovdje se u svako doba jedu nadjevene paštete“, gotovo ne pokazivaše pukotinâ, a drugo, jer da prodreš u to carstvo, trebalo bi zaista imati čvrsti duševni temelj. No dan danas se je i pukotinâ pokazalo, pa i lakše je prodrijeti, jer se od došljaka ne traže solidna svojstva, već se zahtijeva samo „svježost“ i ništa više.

No naporedo sa srećnim obiteljima ima velika množina i takvih, kojih glave domaći penati od same kolijevke očevidno ničime ne daruju, osim neizbježivom nesrećom. Najedared saleti obitelj sad ovo zlo, sad ono, i počne je jesti sa svih strana. Raširi se po svem organizmu, uvlači se u samo srce, izjeda naraštaj za naraštajem. Pojavljuju se nemoćni ljudi, pijanice, zavodnici, besmisleni badavadjije i u opće nesrećnici. I što dalje, tim se više izrabljuju ljudi, dok napokon ne izadju na srijedu besočni uzorci, koji kod prvog sudarca sa životom podlegnu i propadnu.

Baš je takav zlosrećni usud proganjao Gololjevsku obitelj. Za nekolikih su se naraštaja tri značajne crte vukle kroz povjest ove obitelji: lijenost, nesposobnost za ma kaki posao i pijanstvo. Prve su dvije radjale brbljava, šupljost i ispraznost; zadnja se pokazivaše kao neizbježiva posljedica općeg životnog nereda. Na oči je Porfirija Vladimirića propalo nekoliko žrtava tog usuda, a osim toga je još predaja govorila o djedovima i pradjedovima. Sve su to bile same ni za što sposobne pijandure tako, te bi Golovljevska obitelj sigurno sasvim propala, da nije sred tog pijanog nereda zasjala meteorom Arina Petrovna. Ta žena, hvala njezinoj energiji, podignu obitelj, no uza sve to njezin trag bješe uzaludan, jer ne samo da nije predala svoja svojstva nikome od djece, već obratno, sama je umrla, opkoljena sa svih strana brbljavošću, lijenošću i ispraznošću.

Dosele se Porfirij Vladimirić ipak još držaše čvrsto. Možda se je hotimice čuvao pijanstva, sjećajući se prijašnjih primjera, no možda ga je još zadovoljavala duševna opojenost. No ipak jezici uzalud ne nazivahu Judušku „pijandurom“. Pa i sam je ovda onda kao osjećao, da u njegovu biću ima neko nepopunjeno mjesto, da mu maštanje daje mnogo, no ne sve. Naime, ne dostaje mu nešto opojiva, oštra, što bi napokon uništilo pojam o životu i jedared ga za uvijek bacilo u prazninu, u ništa.

I željeni časak dodje sam od sebe. Dugo je od samog dolaska Aninjkina Porfirij Vladimirić, zatvorivši se u kabinet, prisluškivao čudni štropot i šum, što je do njeg dopirao s drugog kraja kuće; dugo je koješta naslućivao, no uzalud . . . I napokon saznade.

Drugi dan Aninjka očekivaše prijekorâ, no tog ne bude. Po običaju je Porfirij Vladimirić cijelo jutro prosjedio, zatvoriv se u kabinetu, no kad je izašao na objed, to mjesto jedne čaše rakije (za sebe) nalije dvije i šuteći, sa suludastim smijehom, pokaza Aninjki rukom na jednu od njih. To bješe, tako reći, mučaljiv poziv, kome se Aninjka i odazva.

— Veliš, da je Ljubinjka umrla? — upita Juduška u pol objeda.

— Umrla je, ujače.

— Carstvo joj nebesko! Tužiti, to je — grijeh, no spomenuti je se, to valja. Hoćemo li se spomenuti?

— Da, ujače.

Popiše još po jednu, i onda Juduška umuknu; očevidno je, da se još nije potpunoma oporavio iza svoje duge podivljalosti. Samo poslije objeda, kad je Aninjka, ovršujući rodjački obred, prišla, da zahvali ujaku, poljubiv ga u obraz, pomiluje ju on po licu i promrmlja:

— Ti, mala!

Na veče istog dana za čajem, koji se je ovaj put otegnuo dulje, nego obično, Porfirij Vladimirić neko vrijeme s istim čudnovatim osmjehom promatraše Aninjku i napokon reče:

— Hoćeš li, da dam donijeti slatkiša?

— Kako znate . . . dajte!

— Da, da; bolje je, da si na očima ujaku, nego po rupama. Barem će ujak — —

Juduška ne doreče. Vjerojatno je htio reći, da će je ujak barem „ustaviti“, no riječ mu nekako zape.

Odsele se svako veče javljaše na stolu slatkiš. Vanjski se kapci od prozora zatvarahu, služinčad odilažaše spavati, a nećakinja bi ostala sama samcata s ujakom. S po-

četka Juduška kao ne mogaše dostići Aninjke, no nije trebalo duge vježbe, da je potpunoma dostigne. Oboje sjedilo, ne žureći se pilo i medjutim se razgovaralo. Razgovor, isprvice jednoličan i mrtav, postajaše sve življi i življi, prama tome, kako su se glave uspaljivale, i napokon bi svakako okrenuo u prepirku, kojoj bijahu uzrok uspomene na Golovljevske žrtve.

Začetnicom tih prepiraka bijaše uvijek Aninjka. Nemilice je prekapala Golovljevski arhiv i osobito voljela bosti Judušku, dokazujući, da je glavnu ulogu u svim žrtvama, naporedo s pokojnom bakicom, on igrao. Pri tom svaka riječ njezina odavaše taku ciničku mržnju, da je bilo teško zamisliti, kako se je u tom izmučenom, na pô ugaslom organizmu moglo još sačuvati toliko životne vatre To je bockanje strašno mučilo Judušku; no slabo odvraćaše i više se ljućaše; a kad bi Aninjka svojim drskim napadajima predaleko zašla, on bi zavikao i psovao.

Prizori se take ruke ponavljahu od dana do dana, bez promjene. Ma da su sve potankosti Golovljevskog imenika mrtvih bile iscrpene vrlo brzo, ipak taj imenik mrtvih tako nepomično stajaše pred tim jadnim stvorovima, da su sve duševne sposobnosti njihove bile uza nj kao prikovane. Svaka zgoda, svaka uspomena na prošlost, otvaraše kakugod ranu, i svaka rana spominjaše nove žrtve Golovljevske. Neka se gorka, osvetljiva naslada osjećaše u predočivanju ovog otrova, u njegovu ocjenjivanju i pretjeravanju. Ni u prošlosti se ni u sadašnjosti ne pokazivaše ni jednog duševnog utočišta, kamo bi se dalo uteći. Ništa osim jadne škrtosti s jedne strane, i besmislene lakomosti — s druge. Mjesto hljeba — kamen, mjesto pouke — batine. I kao inačica — jadne uspomene na ljenčarstvo, zavist, milostinju, tajne zalogaje. To bješe odgovor, koji dobivaše mlado srce, što je čeznulo za prijaznošću, za toplom ljubavlju. I gle! Nekakom pošalicom sudbine, u rezultatu se te stroge škole ne pokaza strog odnošaj prama životu, već strastvena želja, da se nasladjuje njegovim otrovom. Mladost stvori čudo zaboravi; ona ne dade srcu da okameni, ne dade, da se u njem razviju zametci mržnje, već ga obratno opoji žedjom za životom. Odatle smušeni glumištni život, koji joj nekoliko godina ne dade, da se osvijesti i u zaborav baci cijelo Golovljevo. Istom se sada, kad je osjetila kraj, u srcu pojavi strašna bol; istom sada Aninjka pravo shvati svoju prošlost i poče pravo mrziti.

Pijani bi se razgovori otegnuli daleko iza ponoći, i da ih nije ublaživao pijani metež misli govora, to bi se zgodimice mogli užasno svršiti. No na sreću, ako je rakija otvarala neiscrpiva vrela boli u tim izmučenim srcima, to ih je i umirivala. Što se je dublje noć nadvijala nad subjesednicima, tim nesavezniji postajahu njihovi razgovori i mržnja. Pod kraj ne samo da nijesu osjećali boli, već sva sadašnjost iščeznu ispred njihovih očiju i prometnu se u blještavu prazninu. Jezici se meli, oči zatvarale, kretnje postajale nesigurne i nemoćne. I ujak se, i nećakinja teško dizahu sa svojih mjesta i, spotičući se, razilažahu po svojim logovima.

Dakako, da ta noćna sijela u kući ne mogoše ostati tajnom. Obratno, značaj njihov odmah postade tako jasan, da nikome ne bijaše čudnovato, kad bi tko od ukućana o tim sijelima spomenuo riječ „zločin“. Golovljevski dom napokon sasvim zamrije; ni jutrom se ne vidjaše nikakog kretanja. Gospoda se budila kasno, i zatim se do samog objeda iz jednog kraja kuće do drugog razlijegaše strašan potresljiv kašalj Aninjkin, praćen neprestanim proklinjanjem. Juduška uplašeno prisluškivaše strašne zvuke i naslućivaše, da i njega čeka nesreća, koja će ga napokon uništiti.

Odasvuda iz svih kutića te puste kuće kao provirivahu „žrtve“. Kamogod podješ, kamogod se okreneš, svuda se miču sive prikaze. Evo oca Vladimira Mihajlovića, u bijeloj noćnoj kapi, gdje melje jezikom i citira Barkova; evo brata Stjepka-dangube i naporedo s njime brata Paška-mučaljivca; evo Ljubinjke, a evo i zadnjih odvjetaka Golovljevskog roda: Volodjke i Petjka . . . I sve je to pijano, bludno, izmučeno, okrvavljeno . . . I nad svim tim prikazama sjedi živa prikaza, i ta živa prikaza nije niko drugi, nego on sam, Porfirij Vladimirić Golovljev, zadnji potomak izumrlog roda.

Napokon neprestane uspomene na stare žrtve moradoše pokazati svoje djelovanje. Prošlost se je tako razjasnila, da je i najmanji dodir s njome prouzročio bol. Naravnom posljedicom toga bješe sad strah, sad prenuće savjesti — više ovo potonje, nego prvo. Za čudo se pokaza, da mu sasvim ne manjkaše savjesti, već je bila samo zagnana, zaplašena i kao zaboravljena. I tako izgubi ono važno osjećanje, koje čovjeka podsjeća na njezino bitisanje.

Tako prenuće podivljale savjesti biva v lo mučno. Ne videći unaprijed nikakog svjetla, savjest ne daje mira, ne pokazuje, da je možan novi život, već samo neprestance i uzalud muči Čovjek se vidi u vreći s kamenjem, nemilice osudjen na žrtvu očajnosti, koja nema nade na povratak k životu. I nema nikakog drugog sredstva, da umiri tu strašnu bol, osim da se okoristi časovitom mračnom odlučnošću te razbije glavu o kamenje vreće...

Juduška, za svog dugog pustog života, nikada nije ni pomislio, da se i s njegovim životom dogadja proces izumiranja. Živio tiho i mirno, ne žureći se i Bogu se moleći, i nije mislio, da baš odatle i potječe više ili manje teška propast. A za to i nije mogao dopustiti, da je on krivac toj propasti.

I najedared užasna istina rasvijetli njegovu savjest, no rasvijetli kasno, bez koristi, istom onda, kad pred očima stajahu nepovratne i nepopravljive činjenice. Ostario je, podivljao, s jednom nogom stoji u grobu, i nema na svijetu stvora, da mu se približi i da ga „požali“. Zašto je sam? Zašto vidi oko sebe ne samo ravnodušnot već i mržnju? Zašto je sve, što god ga se ticaše — sve poginulo?

U tom samom Golovljevu bješe nekoč cijelo ljudsko

gnijezdo — kako se je dogodilo, da ni pera ne ostade od tog gnijezda? Od svih ptica, koje u njem uzrastoše, još je tu samo nećakinja, no i ona dodje, da mu se naruga i da ga uništi. Što više, i Evpraksejuška — ako je i prostodušna — i ona mrzi. Živi u Golovljevu, jer svome ocu odavle šalje mjesečno hrane, no živi nesumnjivo mrzeći. I njoj je on, Juda, zadao strašnih bolova, i njoj oduzeo svjetlo života, otev sina i baciv ga u kaku god jamu. Kamo je vodio sav njegov život? Zašto je lagao, brbljao, mučio, škrtario? A što se tiče „nasljedstva“ — ko se je okoristio tim životom? Ko?

Ponavljam: savjest se je probudila, Juduška stenjaše, razjarivaše se, bacaše se i grozničavom uzrujanošću očekivaše večer, ne samo zato, da se marvinski opije, već da udavi u rakiji savjest. On preziraše „raskalašenu djevojku“, koja je s takom hladnom smionošću ozljedjivala njegove rane, i u isti ga je kraj nešto neodoljivo vuklo k njoj, kao da još nije sve bilo med njima izrečeno, već ostalo još i još ranâ, koje je takodjer valjalo ozlijediti. Svakako veče gonjaše Aninjku, da ponavlja pripovijest o Ljubinjkinoj smrti, i svako veče u glavi mu sve više sazrijevaše ideja, da se skonča. S početka bi mu ta misao samo slučajno sunula, no prema tome, kako se je proces žrtava razjašnjivao, ona se sve dublje i dublje usijecaše i napokon postade jedinom sjajnom točkom u tamnoj budućnosti.

K tome se i njegovo fizičko zdravlje jako potrese. Već je ozbiljno kašljao i ovda onda osjećao, da ga nešto strašno davi, a to, nezavisno od duševnih boli, samo po sebi može da napuni život žestokom agonijom. Svih je bilo vanjskih znakova specijalnog Golovljevskog otrovanja, i u njegovim ušima već ozvanjahu uzdasi brata Pavluške-mučaljivca, koji se je zagušio u gornjoj sobi dubrovinske kuće. Ipak se ta upala, mršava prsa, koja su, kako se činjaše, bila svaki časak spremna, da se slome, pokazivahu čudnovato životna. Svaki su dan osjećala sve više i više fizičkih muka, ali ipak se držahu, ne dajući se. Kao da se je i organizam svojom neočekivanom odoljivošću osvećivao za stare žrtve. „Je li to konac?“ svaki put s nadom govoraše Juduška, osjećajući, kako se približuje padavica; no konac ne dolažaše. Bit će da je trebalo nasilja, kako bi ga uskorio.

Jednom riječju, svi su računi sa životom svršeni. Živjeti je i mučno, i nije nuždno; najbolje je umrijeti, no nesreća je u tome, što smrt ne dolazi. Ima nešto vrlo prosta i bezobrazna u tom oklijevanju umiranja, kad se smrt zove svim silama duše, a ona samo vara i draži.

. . . . . .

Bilo je to početkom mjeseca travnja i veliki se tjedan primicaše kraju. Makar da se je Porfirij Vladimirić zapustio zadnjih godina, no svetost se tih dana dojmi i njega. Misli se same od sebe svraćahu na ozbiljan mir; u srcu ne osjećaše nikake druge želje, osim želje za tišinom. Tako su i večeri izgubile svoj pijani značaj i sprovadjahu se mučaljivo.

Juduška i Aninjka sjedjahu zajedno u blagovaonici. Nedavno se je, prije sat, svršila večernja služba Božja, praćena čitanjem dvanaest evangjelja, i u sobi se još osjećaše silan miris po tamjanu. Odbi deset sati, ukućani se razidjoše po kutovima, i u kući zavlada duboka tišina. Aninjka se, obuhvativ glavu objema rukama, podbočila na stol i zamislila; Porfirij Vladimirić sjedjaše naprotiv, mučaljiv i tužan.

Aninjke se je ta služba uvijek duboko-potresljivo dojmila. Dok je još bila djetetom, gorko je plakala, kad je svećenik prosborio: „I spletoše vijenac od trnja, metnuše ga na glavu Njegovu, i dadoše trsku u desnicu Njegovu“, i ona sitnim glasićem pripijevala s crkvenim pjevačem: Slava Tebi Bože, slava Tebi trpitelju!“ A iza večernje bi službe sva uzrujana odletjela u djevojačku sobu i tamo u mraku (Arina Petrovna ne davaše, da gori svijeća u djevojačkoj sobi, kad nije bilo posla) pripovijedaše služinčadi o „mukama Gospodnjim“.

Lile se tihe suze, čuli se duboki uzdasi. Služinčad osjećaše u svojim srcima Gospodina i Otkupitelja, vjerovaše, da će uskrsnuti, u istinu uskrsnuti. I Aninjka takodjer osjećaše i vjerovaše. Svi su ti bijednici u duhu vidjeli carstvo svjetla i slobode. Sama bi stara gospodja, Arina Petrovna, obično stroga i oštra, bila tih dana mirna, ne bi zvrnčala ni psovala Aninjke, već je gladila po glavi, i govorila joj, da se ne uzrujava. No Aninjka se ni u postelji ne bi mogla dugo umiriti, drhtaše, bacaše se i skakaše nekoliko puta u noći i razgovaraše sama sobom.

Zatim su okrenule godine obuke, a onda godine lutanja. Prve su bile nesnosljive, druge se mučno svršiše. No i ovdje je, sred glumačkog skitalačkog života, Aninjka ljubomorno štovala „svete dane“ i tražila u duši glasove prošlosti, koji su joj pomagali, da bude ganuta — i da uzdiše.

Sad kad se je sav život razjasnio do sitnica, kad se je prošlost proklela sama od sebe, a u budućnosti se ne vidjelo ni kajanja, ni oproštenja, kad je izvor ganuća presušio a zajedno s njime i suze — dojam, što ga proizvede tek čuveno evangjelje o mukama, bijaše u istinu težak i daveći. I tada ju je u djetinjstvu pritiskala duboka noć, no za tamom se ipak naslućivaše svjetlo. Sad — ništa se ne naslućivaše, ništa se u naprijed ne vidjaše: noć, vječna, nepromjenljiva noć — i ništa više. Aninjka nije uzdisala, nije se uzrujavala i, kako se činjaše, ni o čem ne mislila, već se samo skamenjivala.

I Porfirij Vladimirić s istom točnošću od male maloći štovaše „svete dane“, no štovaše jedino izvanjskim obredom, kao idolopoklonik. Svake je godine u oči velikog petka zvao svećenika, slušao evangjelje, uzdisao, sklapao ruke, udarao čelom o zemlju, označivao na svijeći voščanim kugljicama broj pročitanih evangjelja, a ipak upravo ništa ne shvatao. I samo sad, kad je Aninjka u njem probu-

dila svijest „žrtava“, razabra prvi put, da se u tom evanđelju govori o nekakoj nečuvenoj nepravdi, koja je ovršila krvavi sud nad Istinom . . . .

Dakako, bilo bi pretjerano reći, da je to otkriće pobudilo u njegovoj duši neku omrazu i neprijateljstvo prama životu; no nesumnjivo je, da je u njegovu životu nastala nekaka buna, koja bijaše blizu očajanju. Ta buna bješe tim mučnija, što se je više neznalice proživjela ona prošlost, koja bijaše njegovim vrelom. Bilo je nešto strašna u toj prošlosti, a što je baš — nije se moglo dosjetiti. No nije se dalo ni zaboraviti. Nešto ogromno, što je dosele stajalo nepomično, prekriveno nepronicavom zavjesom, i sad mu se samo micaše na susret, svaki se časak grozeći, da će ga satrti. Da ga zbilja satre — bilo bi najbolje; no on je još životan i jak — izvući će se. Ne! Da čekaš, dok se sve riješi naravnim putem — to je sumnjivo; valja ti samome riješiti. Već mjesec dana nešto promišljava. „U subotu ćemo se pričestiti, — valja ići na grob pokojne mamice i moliti oproštenje!“ — najedared mu sunu u glavu.

— Hoćemo li ići? — okrenu se k Aninjki, priopćujući joj svoju namjeru.

— Kako hoćete, . . . ajdemo . . .

— Ne, ne ćemo, već . . . — poče Porfirij Vladimirić i najedared prestade, kao sjetiv se, da Aninjka može zapriječiti. „Ta ja sam pokojnu mamicu ojadio! . . . melo mu se medjutim po glavi, i želja „moliti oproštenje“ svaki se čas sve jače i jače raspaljivaše u njegovu srcu. No „moliti oproštenje“ ne onako, kako se obično moli, već pasti na grob i ukočiti se u vapajima smrtne agonije.

— Veliš, da je Ljubinjka umrla sama od sebe? — najedared upita, kao da se je htio ohrabriti.

S početka Aninjka kao ne ču pitanja ujakova, no bit će da je doprlo do nje, jer je za dva tri časa sama osjetila neodoljivu potrebu, da se mislima povrati k onoj smrti, i da se izmuči uspomenom na nju.

— Dakle je rekla: „Pij . . . podli stvore!“? — upita, kad je potanko ponovila svoju pripovijest.

— Da . . .

— A ti ostade? . . . Nijesi pila?

— Da . . . Evo živim . . .

Ustade i nekoliko se puta u vidljivoj uzrujanosti prošeta gore dolje po sobi. Napokon pridje k Aninjki i pogladi je po glavi.

— Siroto! Siroto moja! — reče tiho.

Pri tom se dodiru u njoj dogodi nešto nenadano. S početka se obeznani, no malo joj se po malo lice poče kriviti, i najedared iz njezinih grudi prodrije histeričko, užasno jecanje.

— Ujače, jeste li dobri? Recite, jeste li dobri? — — vikaše, gotovo kričeći.

Isprekidanim glasom, u suzama i jecanju, ponavljaše svoje pitanje, ono isto, što ga je na nj upravila onog dana, kad se je, iza „lutanja“, napokon vratila u Golovljevo, i na koje je on onda dao onako nespretan odgovor.

— Jeste li dobri? Recite, odgovorite! Jeste li dobri?

— Jesi li čula, što se je čitalo za večernje službe? — upita je, kad se je napokon umirila; — ah, kake su to bile muke! Samo se takim mukama i može. — I oprostio je! Svima je za uvijek oprostio!

Opet uze velikim koracima hodati po sobi, ubijajući se, mučeći se i ne osjećajući, kako mu se lice pokriva kapljama znoja.

— Svima je oprostio! — glasno govoraše sam sobom: — ne samo onima, koji su ga *onda* napojili octom i žučju, već i onima, koji će i poslije, i sada, i u naprijed, i u sve vijeke, primicati k njegovim usnicama ocat, pomiješan sa žučju . . . Užasno! Ah, to je užasno!

I najedared, zaustaviv se pred njom, upita:

— A ti . . . jesi li oprostila?

Mjesto odgovora baci se k njemu i čvrsto ga zagrli.

— Treba meni oprostiti! — nastavi on — za sve, za sve. . . . I za sebe . . . i za one, kojih više nema. . . Što je to! Što se je dogodilo!? — gotovo izgubljeno vikaše, obazirući se u naokolo: gdje su . . . *svi?*

. . . . . .

Izmučeni razidjoše se po sobama. No Porfiriju se Vladimiriću nije dalo spavati. Okretao se s jedne strane na drugu u svojoj postelji i sve promišljavao, što mu još tišti dušu. I najedared mu na um padoše one riječi, koje su mu slučajno sunule u glavu prije dva sata: „Treba ići na grob pokojne mamice i moliti oproštenje . . .“ Kod te misli užasan nemir oblada cijelim njegovim bićem . . .

Napokon ne odoli, ustade s postelje i navuče spavaću halju. Vani je bilo još tamno i ni otkuda ne dopiraše nikakav šum. Porfirij Vladimirić neko vrijeme hodaše po sobi, zaustavljajući se pred rasvijetljenom slikom Otkupitelja s trnovim vijencem, i gledaše je. Napokon se odluci. Teško je reći, koliko je sam bio svijestan o svojoj odluci, no za nekoliko se je časaka kradomice došuljao do predsoblja i škripnu bapkom, koji zatvaraše vata od dvora.

Vani je vio vjetar i mela mokra vijavica, bacajući u oči pahuljice snijega. No Porfirij je Vladimirić išao po putu, gazeći po barama, ne osjećajući ni snijega, ni vjetra i samo instinktivno prikupljajući okrajke spavaće halje.

Drugi dan rano u jutro iz sela, koje bijaše blizu groblja, gdje je Anina Petrovna bila sahranjena, doleti jahač s viješću, da je nekoliko koraka od puta nadjeno ukočeno truplo Golovljevskog gospodara. Poletješe k Aninjki, no ona ležaše u postelji bez svijesti u groznici. Tad opremiše novog jahača i poslaše ga u Gorjuškino, k „sestrici“ Nadeždi Ivanovnoj Galkinoj (kćeri tete Varvare Mihajlove), koja je već od prošle jeseni pomno pratila sve, što se dogadjaše u Golovljevu.

Književno pismo.

Napisao dr. Milivoj Šrepel.

Ovih je dana izišla u Dubrovniku nova knjiga *Vuka Vrčevića „Razni članci“* o trošku knjižare Dragutina Pretnera; knjiga imade 119 stranica u osmini, a cijena joj je 50 novč.

Pokojni je Vuk Vrčević bio samouk, pa je ipak veoma mnogo privrijedio svojemu rodu. Skupljajući narodno blago Vuk je Vrčević namro književnosti bogato nasljedje, pa što se bude više cijenila čistota narodnoga govora, to će više rasti Vrčevićeva slava. Nedavno nam je rekao neki hrvatski pripovjedač, da je iz Vrčevićevih djela napabirčio svu silu narodnih riječi i rečenica, i da tolikoga jezičnog obilja nije nigdje našao za svoje pripovjedačke potrebe, kao u Vrčevića. Svakako su Vrčevićeve zbirke narodnoga blaga gotovo neiscrpna riznica, te samo žalimo, što se hrvatski spisatelji u opće premalo bave oko njih, premda dopuštamo, da u njegovim knjigama imade i pogrješaka, osobito talijanizama.

U predgovoru „Narodnih basana“ veli Vrčević o sebi: „Ja sam u više mojih naštampanih knjiga kazao, da me najveća za mene sreća s Vukom Karadžićem uspoznala još 1835. godine, kad sam u Budvi živio, i od ove godine sve do njegove smrti sakupljao po Boki Kotorskoj svakovrsnog umotvorja kao vučić uz vuka, pa sve što je on od mene zahtijevao, za štampu šiljao, kao što je ovo pokojnik u svakoj njegovoj knjizi iz ljubavi spram mene svijetu javio. Sakupljajuć, kako rekoh, ja sam mnogo svakojakog umotvorja sabrao, o kojima mi *nikad* pok. Vuk ne preporuči, a poslije vazda jednako sam nastavljao živeći tri godine u Crnojgori kao sekretar kneza Danila, a pet godina kao činovnik u Zadru. Najviše pak ovog dragocjenog materijala skupih po *Hercegovini*, gdje sam se bavio punanih 15 godina kao austrougarski Vicekonsuo u Trebinju, gdje sam ja — srećom — najprvi naišao na još nenačeti perivoj ovog rijetkog i oglašenog naroda, gdje se još pravi naš jezik, kao duh i običaji u svom nenarušenom originalitetu kao svetinja održao.“

Vrčević je nikao iz naroda. Rodio se u Risnu god. 1811. od siromašnih roditelja; godine 1831, kad je svršio devetnaestu godinu, umrije mu otac, te on postade domaćinom. God. 1833. preseli se u Budvu, da se dade na trgovinu. No to mu nije išlo po srcu, te godine 1841. postane tajnik Grbaljske općine i vladin pobirač desetine. U to doba se i oženi u Kotoru. G. 1848. postade perovodjom kod općine kotorske, a godine 1852. tajnikom kneza Danila na Cetinju. God. 1855. dobije u Zadru mjesto perovodje pri c. k. namjestništvu, a god. 1861. postane austrijskim konsularnim agentom u Trebinju, gdje je docnije postao vicekonsulom, dok g. 1878. zapita i dobi zasluženu penziju, te se skloni u pitomi Dubrovnik, da provede mirnu starost u kolu svojih prijatelja. U Dubrovniku je uredjivao svoje zbirke i priopćivao pojedine dijelove u „Slovincu“, koji je god. 1881. donio njegovu sliku i kratak opis života. (Slovinac, 1881, p. 144.) Umrije g. 1882. u Dubroviku, gdje mu je tijelo sahranjeno na Boninovu.

Knjižara Drag. Pretnera u Dubrovniku, koja bez velike buke i goleme reklame izdaje svoju lijepu „Narodnu biblioteku“, na žalost u nas ovamo premalo podupiranu, počela je godine 1882. štampati pojedine knjige Vrčevićeve, te je objelodanila g. 1882 „Narodne satiričnozanimljive podrugačice“, godine 1883. „Narodne basne“, god. 1884. „Narodne humoristične gatalice i pitalice“, godine 1887. „Narodne pripovijetke ponajviše kratke i šaljive“, a godine 1890. „Narodne pripovijesti i presude“. O svima ovim knjigama, koje su za cijelo ponajljepši ures „Narodne biblioteke“, „Vienac“ je u više mahova govorio i preporučivao ih hrvatskim čitateljima, jer je bio uvijek uvjeren, da preporučuje u istinu zdravu hranu. „Narodna biblioteka“, koja do sada ima 27 knjiga, štampa se latinicom, a budući da je izdavač bio ugovorom obvezan sve Vrčevićeve knjige preštampati i ćirilicom, objelodanila ih je knjižara takodjer u ćirilici. Pored toga je iznio Pretner na svijet ćirilicom još dvije knjige Vrčevićeve i to god. 1889 „Srpske narodne igre“ (II. dio; I. je dio štampan u Biogradu g. 1868), a g. 1890 „Hercegovačke narodne pjesme“ (tri muhamedovačke). Uz ove se knjige prislanjaju „Razni članci“ Vuka Vrčevića; to je posljednji rukopis, koji je dobila Pretnerova knjižara iz Vrčevićeve bogate ostavine.

Kako se iz samih natpisa vidi, Vrčević je iscrpao upravo ono vrelo, na koje se drugi sakupljači narodnoga blaga nisu osvrtali; po tom se može reći, da nam ove knjige prikazuju posve novu značajku narodne duše; poimence je narodnji humor prikazan kao možda nigdje.

U najnovijoj knjizi Vrčevićevoj imade 29 članaka. Prvi su članci preštampani iz novina (Pravdonoše), a bore se zato, da bi se u Dalmaciji uveo bar u sudove hrvatski jezik, „kao što je danas već u sretnoj Hrvatskoj“ (g. 1852). Zatim ima članak o Vukovu rječniku, za koji Vrčević misli, da je taj rječnik, jer imade samo narodno blago, kao dobar korijen, ali bez grana ili grane bez lišća od ovoga korijena. Nadalje nam Vrčević prikazuje „kmetovski sud“, donosi prepis neke zanimljive kmetske presude u XVII. stoljeću. Ima uza to raznih priloga za pravnu povjest Boke Kotorske (o postanju i načinu suda u općini Risanskoj, o raspuštavanju muža i žene, ustanova grbaljska u Boki Kotorskoj t. zv. „Grbaljski zakonik“). Domišljato je napisan članak „Turčin i raja“, gdje se nižu sve razlike u njihovu životu. „Lijek kosovskih rana“ zove se poučan članak o „četovanju“ i „hajdukovanju“, na ime o navaljivanju uskoka po Hercegovini. „Harambaša, iliti četovodja, okupljao bi sebi družinu ispred Gjurgjeva dne

i naznačio bi mjesto ročišta s porukom, kao što nam jamči narodna pjesma:

Dok se gora izodjene listom,
A rudine travom djetelinom
I prispije jagnje za pečenje.

Četa bi se vrzla po Hercegovini od Gjurgjeva do Mitrova dne, napadajući danju u planinama na turski ajvan, po selima na najimućnije kuće, a po skelama na putnike i trgovački espap. Naravno da o sopstvenom brašneniku nijesu mogli ovoliko vremena živjeti; ali su u svakom selu imali svoga jataka, s kojim bi se kumili ili bratimili, a medju ovim jatacima bilo je i Turaka, koji bi im za novce ili od straha dodavali hljeb, fišeke, rakiju i duvana, a mesa su vazda na pretek imali. Noću bi po planinama konačili, obično kod kakva izvora i najzdravije vode. Dodje li Mitrovdan, družina se razmeće, dijele plijen bratski i harambaši daruju dogovorno nešto više kao starešinstvo. Sretna je ona majka i ljubovca, koja sa svojim četnikom dijeli one zime krvlju stečenu hranu".

Iza toga opisuje Vrčevič „Pčele", njihovu zadrugu, upravu i obred, kakovi su danas po Boki, Crnojgori i Hercegovini. Za folklorista je veoma važan treći članak, u kojem Vrčević prikazuje narodno sujevjerje o pčelama. Za pčelu prosti narod ne govori, da je „lipsala", nego „umrla", poradi toga, što pčela pravi vosak, koji gori po crkvama; nadalje narod nepobitno misli, da pčele izmedju sebe govore; narod drži za smrtni grijeh ubiti pčelu, i dr. U 15. članku imade crtica o čuvenom Peku Pavloviću, koji je krenuo godine 1875. nevesinsku raju, da se digne na oružje. Zatim opisuje Vrčević svoje rodno mjesto „Risan", pa vjeridbene i ženibene običaje u Risnu. To je za cijelo najljepši odsjek ove knjige Vrčević je i u drugim prilikama dokazao, da umije ne samo vjerno nego i lijepo prikazivati narodne običaje. Ima u opisu krasnih ženskih pjesama, kojima svatovi začinjaju veselje. Evo jedne: „Soka mi sjedi pod lozom, trepti joj cv'jetak za kosom: otud mi Ljubo naljeze na svome konju vranomu, sveza mi konja za lozu, a sjede Soka nad lozu, stade mi Soku kušati: O Soko, dušo medena, što j' ono draže od zlata, što li je sjajnje od mača, što li je brže od konja? Tiho mu Soka govori: O Ljubo, srećo vesela, bratac je draži od zlata, sunce je sjajnje od mača, magla je brža od konja. Kad čuo Ljubo delija, tanko joj grlo zagrli, b'jelo joj lice poljubi, s njom ode dvoru bijelu".

U 19. poglavlju opisuje se manastir Banja u okružju kotorskom, a u 20. krvno kolo. Na posljetku su dodane nekolike iz talijanskoga prevedene pjesme ljubavnoga sadržaja. Ima uza to i umjetnih izvornih pjesama, koje pokazuju, da Vrčević nije bio umjetan pjesnik, naprotiv veoma se ugodno čitaju tri čestitke, koje je on za „Slovinac" napisao sasvim u narodnom duhu godine 1881. i 1882. Ovdje se razabira, da je u Vrčevića bila narodna žica, pa da nije suhoparno sabirao narodno blago, nego da je sâm mirisao narodnjom dušom. Vrla rodoljuba odaje pjesma spjevana godine 1880 „Zelja pred smrt". Amo su uvršteni duhoviti narodni prigovori (Mučno i jasno), pjesničkoga su kroja, a upotrebljavaju se u razgovoru. N. p. Teško onom, koga vode živa, a još gore, koga nose mrtva; lasno li je silnu zapredati, starom svatu mjesta u začelje, mrtvom vuku brojiti zubove!

Na kraju su dodane tri tužbalice: jedna nad grobom Iva Vukovića, a dvije za Medom Pucićem, slavnim pjesnikom „Cvijete".

Ovi su „Razni članci" bili kojekuda rastreseni, a napisao ih je Vrčević u razne mahove od godine 1838. do smrti. Iz njih se jasno razabira, kako je Vrčević neprestano napredovao u pisanju. Bilo je vrijedno, da se ovi članci priberu u odjelitu knjigu, kojom se zgodno dopunjavaju Vrčevićeve zbirke. Drago nam je, što je dubrovačka knjižara objelodanila ovu knjigu, samo žalimo, što nije dodana bar kratka slika Vrčevićeva života i ocjena njegova rada. Ovdje je bila najljepša prilika, da se to uradi.

* * *

„Balkanska carica". Prije nekoliko godina napisao je viteški knez Crne Gore Nikola I. dramatsko djelo „Balkansku caricu", koju je lijepo prikazao čitateljima našega lista Jovan Sundečić, istaknuvši veoma zgodno krasnu tendenciju ovoga djela. U samoj „Balkanskoj carici" imade toliko divnih lirskih mjesta, te je ovo djelo upravo izazivalo glazbenike, da mu dadu glazbeno ruho. Toga se posla latio g. *Dionizije de Sarno-San Giorgio*, učitelj gradjanske glazbe u Kotoru. G. de Sarno mlad je još čovjek, rodio se godine 1856. u Napulju od otmene obitelji, glazbenu je naobrazbu stekao u Milanu i Napulju, a od nekoliko godina boravi u Kotoru, gdje se oženio Hrvaticom iz Perasta. On je rodom tudjinac, ali je zavolio hrvatsku zemlju, u kojoj živi, umije hrvatski, pa ponesen za ljepotom narodne glazbe dao se na taj dični posao, da uglazbi kneževu „Balkansku caricu". Plod njegova nastojanja ugledao je ovih dana svjetlo, a nama je ugodna dužnost, da ga obznanimo hrvatskomu općinstvu. Djelu je natpis *„Balkanska carica,* drama u tri radnje, Nikole I. knjaza Crnogorskoga itd.; uglazbio Dionizije de Sarno-San Giorgio". Izdanje je udešeno za pjevanje i glasovir. Izdanje je izašlo u C. Schmidta u Trstu, gdje su glazbenici Sarnovo djelo pohvalili i gdje je Ivan Rendić izradio nacrt za sliku, koja sada resi ovo izdanje. Prije samih kajda nalazi se dobro izradjena slika viteškoga pjesnika. U predgovoru veli glazbotvorac: „Ova proslavljena i svuda po književnom svijetu razglašena drama, smatrana kao najkrasniji cvijet u vijencu slave Knjaza-Pjesnika, koliko radi krasnog joj stiha, toliko radi zamašnog joj sadržaja, nije bila pisana, da bude u muziku sastavljena. Ali pošto sam u njoj našao ne malo tačaka prekrasne liričke ljepote, a osim toga, kao u dramama grčkih klasika, pak talijanskog Metastazija i drugijeh, nekoliko uvrštenijeh korova, riješio sam se, da uglazbim

neke dijelove ove drame, i dovrših radnju, koju sada eto objelodanjujem".

Glazbotvorac je odabrao samo onoliko, koliko je mislio, da je potrebno, a da mu radnja ne izadje preduga.

„Ova muzikalna radnja odgovara, misli g. de Sarno, narodnome slavjanskome duhu. Najkrasniji joj je pak ures ime sačinitelja drame Nj. V. Knjaza Nikole I., koji se udostojio, da mi udijeli dozvolu za ovu radnju, pri kojoj me vodila misao, da skromnom mojom muzikom obavijem krasne patriotične stihove ove popularne drame i da ih predam Euterpinim gojiteljima i mnogobrojnijem diviteljima Knjaza-Pjesnika".

Djelo je uredjeno veoma ukusno, imade 243 stranice u četvrtini, a cijena mu je 6 for. Tekst je štampan ćirilicom, jer je Knez tako napisao dramu, i poradi toga, da djelo nadje lašnju prodju u Ruskoj. Ne treba ni spominjati, koliko je novčanih žrtava stajalo ovakovo veliko glazbeno izdanje. „Vienac" će nastojati, da priopći stručnu ocjenu ovoga glazbenog djela, koje već sada preporučujemo pažnji vrijednoga općinstva.

„Cavalleria rusticana". (Seosko viteštvo.)

Napisali G. Tagioni Tozzeti i G. Menasci, uglazbio **Pietro Mascagni**, preveo A. Harambašić.

Mladi talijanski skladatelj Pietro Mascagni, komu je tek dvadeset i osam godina, ubrao je svojim prvijencem, operom „Cavalleria rusticana", toliko lovor-vijenaca po Evropi kao malo koji drugi glazbenik prije njega. Po svim najvećim gradovima primilo se ovo djelo s najvećim oduševljenjem. Nevježa se uzalud pita, zašto mu se glazba ove opere toliko svidja, a glazbenici samo općenito i to s nekim oprezom na ovo pitanje odgovaraju. Da li Mascagni svojim djelom pokazuje novi pravac u glazbi, koji u sebi krije neke tajne osebine, što no gode svakomu ljudskomu uhu? Ili je glazba njegova norodno talijanska? Ili pak podražava u neku ruku dramatičnoj glazbi Wagnerovoj na osnovu melodijozne talijanske narodne glazbe? To su pitanja, na koja se svakojako odgovara. Razlog, za što je ova opera svuda ovako oduševljeno primljena, nalaze neki baš u dramatičnim elementima njezinim. Princip je opere kao vrsti dramske, da je prvo *riječ*, a glazba samo idealizuje tu riječ. Zato u Wagnerovim operama prevladava *„govor"*, a glazba mu služi samo kao pomoćno sredstvo, da se što jasnije i bolje misli drame prikažu. Gdje se misao i zvuk skladno slažu i podudaraju, tu je po Wagneru postignuto ono, što se u operi traži. Drugi misle, da se Mascagnijeva glazba ne razlikuje bitno od boljih talijanskih opera, u kojima se nalazi efekat u prvom redu u lijepim i slatkim melodijama. „Otelo" Verdijev je već emancipirana opera talijanska, ona je dramatički lijepa, dok se „Cavalleria" ne može u mnogom sravniti sa Otelom. Ovdje spominjemo, da je „Cavalleria" u Pragu i Monakovu samo jedanput bila oduševljeno primljena, a drugi put posve obično; to bi nas moglo dovesti do uvjerenja, da ljepota „Cavallerie" nije baš absolutna. Medjutim prepuštamo drugim boljima, da nam tu stvar razjasne, a mi ćemo u priegledu pokazati, što je sadržaj te opere, kakove su glazbene ljepote njezine i kako se je u Zagrebu ovih dana izvodila.

Gradja za libreto uzeta je iz zbirke novela od Verge (Scene popolari), a priudesili su ju Tozzeti i Menasci. Cijela opera sastoji od jednoga čina sa 12 prizora. Libreto nam prikazuje sliku iz sicilijanskog seljačkog života. Turidu, sin Lucije, obeća Loli, prije nego je pošao na vojsku, da će ju uzeti za ženu, kad se vrati. Došavši Turidu u kući, nadje Lolu udatu za Alfija. Sada nadje ljubav drugu, on zavoli Santuzzu, djevojku strastnu, koja mu vraća svoju žarku ljubav; ona se Turidu-u posvema podaje. Lola, zaboravljajući dužnosti svoje kao supruga, pokazuje iznovice svoju staru ljubav prema Turidu-u. Santuzza pjeva u svojoj romanci u 4. prizoru: „Al tada Lola silnim gnjevom planu i predobi tad moga dragoga na svoju stranu. Orobila me u prkos pravu jačem, Lola i Turidu se ljube; ja — plačem". U oči uskrsa imao je Turidu da ide po želji matere svoje Lucije po vino u Francofonte; medjutim nije on toga učinio, već se šuljao po svom selu i to oko kuće Loline. Alfio, dovezavši se pred crkvu, pripovijeda Luciji i Santuzzi, da je vidio Turidu-a u selu blizu svoje kuće. Santuzza, sva slomljena, ispovijeda svoj jad Alfiju i saopćuje mu Lolinu nevjeru. Idući ljudi sa službe Božje, ustave se kod krčme do crkve; tu se nadju Alfio i Turidu. Iza nekoliko riječi zagrli Turidu Alfija i ugrize ga u desno uho. To znači po sicilijanskom običaju, da će se tući do smrti. Alfio veli, da će Turidu čekati za vrtom na polju Turidu dozove svoju majku iz susjedne kuće i oprašta se od nje, moleći ju, da mu dade svoj blagoslov i da mu obreče, da će čuvati sirotu Santuzzu, ako ga više ne bude, „jer na žalost sam ja joj uzeo svu čast i sreću u životu . . ." Turidu ogrli majku i pobjegne brzo. Naskoro se začuje žamor iz daljine, dotrče mnoge žene i javljaju, da je Turidu mrtav. — Prema ovomu dramatički lijepomu sadržaju prozvao je Mascagni svoje djelo „Cavalleria rusticana", u prijevodu „Seosko viteštvo".

Glazba odlikuje se izvanrednom i neobičnom melodijoznošću. Početak preludija ili ouverture sjeća me početka Aide; i ovdje i ondje nas uvode violine sa pianissimo „andante sostenuto". Odmah u drugom taktu upada harfa,

*

kojoj je Mascagni kroz cijelu operu povjerio vrlu važnu ulogu. Drugi stavak preludija jest pjesma „Siciliana“, koju pjeva Turidu originalnim sicilijanskim narječjem iza spuštena zastora svojoj ljubi Loli; prati ga harfa. Ova je zamisao originalna prema ostalim operama. Pjesma sama lijepo prikazuje ljubavna čuvstva Turidu-a prema Loli; valjda su motivi uzeti iz kakove talijanske narodne pjesme. Iza trećega stavka ouverture slijedi 1. prizor. Ovaj se počinje zvukom zvonâ; tim se ima prikazati, da je uskrs osvanuo. Cijeli je prvi prizor vrlo dobro promišljena i vješto izradjena radnja. U glavnom ima tri motiva. Prvim svježim i izrazitim motivom uvodi nas glazba do prvoga zbora. Čuje se izvana pjevanje najprije seljakinja, a zatim seljaka; ženski se zbor odlikuje osobitom naivnošću, tu se nježni motiv lijepo podudara s idilskim karakterom teksta. Ozbiljniji i muževniji je muški zbor. Seljakinje i seljaci dolazeći na pozornicu opetuju svoje pjesme. Kako je krasno zamišljen ovaj prizor, pokazuje nam konac, gdje se stječu motivi obaju zborova, a originalno je, da jednoj $^4/_4$ mjeri muškoga zbora odgovaraju četiri $^3/_4$ mjere ženskog. Napokon su pri kraju „maestoso“ spojena tri motiva, tako da jedan drugomu služi kontrapunktom. Ženski i muški zbor pjeva istodobno drugi dio svoje pjesme, a prati ih glazba svojim uvodnim motivom.

U trećem prizoru pjeva Alfio. Arija Alfijeva „Moji konji brzaju“ je malo trivijalna, no odlikuje se krasnom harmonizacijom i instrumentacijom. Tešku je zadaću zadao skladatelj Alfiju arijom „Kod kuće Lola čeka“ „andante“; tu je naime ritam arije prema pratnji čudno i neobično udešen, tako da kontrabas uvijek upada na slabiji i nenaglašeni dio takta, dok naglašeni dio pjevač markira, što je mjestimice poradi teških sinkopa vrlo teško. U ovom se prizoru ističe osobito zbor. Vršak cijele opere je zbor, koji se čuje iz crkve, gdje pjeva „Regina coeli laetare“. Uvode nas orgulje. Motiv je posve crkvenoga karaktera, zbor pjeva bez pratnje. Puk u stankama odgovara uvijek „Alleluja“. Zbor na trgu pred crkvom nastavlja prizor impozantnom i veličanstvenom himnom „Sad zapjevajmo Gospodu našem“. Moć i jakost ove točke podupire znatno pratnja orkestra (trubal a) sa svojim markantnim osminama (staccato) u $^{12}/_8$ mjeri. Ovaj se zbor završuje s punim G-dur akordom; sada slijedi velika ensemble-pieça, koja se osniva na gradaciji prije izvedenoga zbora. Vrlo je karakteristična E-moll romanca Santuzzina; Santuzza ispovijeda Luciji svoju bol, što ju osjeća poradi prevare u ljubavi; osobito je ganutljiv elegični konac romance u E-duru. U petom prizoru pjeva Santuzza i Turidu. Dijalog je kratak i odrešit, a dramatički je efekat glazbom vrlo dobro označen. Nježan je završetak ovoga prizora, gdje Turidu pjeva skroz sentimentalnu ariju „Miruj, Santuzza“ u A-mollu, a prihvaća ju u C-duru Santuzza „Tuci me! To je ljubavi kazna!“ Ova mi se arija Santuzzina čini odviše mirnom. Prekrasna i umiljata je pjesmica, što ju pjeva Lola iza kulisa „Nek cvatu liljani“. To je imitacija neke stare napuljske strofične popijevke. Lola prolazi pozornicom i ulazi u crkvu, Santuzza i Turidu nastavljaju dvopjev. Vrlo lijepu ulogu prima ovdje harfa. Markantne su zaključne riječi Santuzzine „To bit će krvav uzkrs“. Kao uvod u deveti prizor stoji t. zv. intermezzo, koji je danas već svuda poznat sa svoje izvanredne krasote. Izvode ga harfa i orgulje uz slabu pratnju violina. Deveti prizor počinje glazba s uvodnim motivom prvoga prizora, za tim slijedi dražestan i nježan zbor „Sad kući“, najprije muški, pa

Leonija Brückl.

onda ženski zbor; osobito se lijepo sluša ono mjesto, gdje ženski zbor oponaša muški. Motivi Turidu-ove napitnice pokazuju momente osobito žive inspiracije. „Neka živi vince rujno“ vrlo je jednostavna i laka arija, a uhu vrlo ugodna. Zbor prihvaća napitnicu; ovdje se osobito ističu basi, koji vode kantilenu. Finale u Ces-duru počinje se s velikim tremolom violina, za tim slijedi krasna elegična pjesma Turidu-ova u As-duru, kojom se oprašta od svoje matere. Arija je vrlo sentimentalna, puna boli i sjete, i krasno prikazuje bol sina, koji se ne nada, da će ikad više vidjeti majku svoju. Opera završuje usklikom „Ah!“, koji leži u najvišem položaju trozvuka C-dur, što ga mogu ljudska grla ispjevati.

Svake pohvale vrijedna uprava našega dičnoga i podhvatnoga pjevačkog društva „Kola“ zaključila je još proljetos, da društvo „Kolo“ po što po to mora izvoditi ovo djelo u glavnom gradu Hrvatske. Sve se je učinilo, što je bilo potrebno. Odbor zamoli naše najbolje umjetnice, da preuzmu solo-partije. Gospodja Leonija Brückl, poznata i kao gospodja osobite volje i požrtvovnosti, preuze ulogu Santuzze (sopran); vrijedna i mnogo cijenjena gospodja Eleonora Kranjčić odmah se izjavi spremnom, da preuzme dvije uloge: Luciju i Lolu. Camarotta, naš poznati operni pjevač, primi Turidu-ovu, a g. Anton Alfijevu partiju.

Eleonora Kranjčić.

U početku je mislio odbor „Kola“, da prikaže djelo ovo kao operu, no s vremenom se uvjerio, da nam naše prilike toga ne dopuštaju, pak je odustao od te svoje namjere i zaključio, da se opera izvodi u obliku koncerta. Mnogi će naravski već unaprijed osuditi ovakovo prikazivanje, no možebiti ne s pravom. „Kolo“ je naumilo, da nas upozna s ljepotama Mascagnijeve glazbe, kojoj se danas divi gotovo sva Evropa, a to je svojim koncertom u potpunoj mjeri polučilo. Uspjeh, što ga je „Kolo“ svojim koncertima (dosada trima) izvojštilo, može se označiti baš sjajnim. A kako je d ukčije moglo i biti, kad sudjeluju sile prvoga reda, o kojima sud stručnjaka tvrdi, da bi se mogle na svakoj velikoj pozornici pokazati.

Na prvom mjestu spominjemo našu općenito priznatu i vanredno darovitu umjetnicu gdju. Leoniju Brückl. Nije tomu dugo, prošlo je tek pol godine, što smo u Zagrebu imali sreću uživati zvonke glasove srebrnoga grla njezina. U živoj nam je pameti još uvijek njezino ganutljivo, uznosito i savršeno pjevanje u Verdijevu „Requiem-u“. Glas gdje. Brücklove neobično je gibak; ona ga udešava i ravna kao violinista u raznim položajima prema potrebi i značaju glazbe. Svakomu uhu mora da je osobito godilo njezino intoniranje u pianissimu i postepeno širenje glasa do najvećega forte vrlo visokim položajima. Mjestimice znade tako modulirati, da joj glas izadje okrugao i zvonak kao u flaute; gdja. Brückl ima vrlo velik opseg, neobičnu visinu, znade kao obično svoju ulogu na pamet, pjeva kao rijetko koja pjevačica sigurno i sa mnogo temperamenta U romanci, koju pjeva Santuzza, držeći se prevarenom u ljubavi, ima obilne prilike, da razvije gotovo cijeli svoj umjetnički aparat, i nije joj nijedna nianca utekla, koja bi mogla služiti lijepomu interpretiranju ideje skladateljeve. Bol i sjetu, bjesnoću i jarost, čeznuće i sumor, sve nam to prikazuje izvanrednom vještinom. Krasno je pjevala zatim u dvopjevu s gosp Camarottom (Turidu), a polučila je svojim dramatičnim predavanjem silan efekat, naročito je u tom dvopjevu pošao dobro za rukom napjev „Miruj Santuzza“ — „Tuci me!“, o kojem smo prije govorili. Poslije ovoga prizora čujemo glas gdje. Eleonore Kranjčićeve (na pozornici iza kulisa). Pjeva pre-

krasnu idilsku pjesmu „Nek cvatu liljani“. U cijeloj njezinoj partiji vlada neki mir u glazbi samoj, i rekao bi, da je valjda samo ona bila pozvana, da pjeva Lolinu, dotično Lucijinu partiju. Glas gdje. Kranjčićeve vrlo je nježan i umiljat, način pjevanja blag, miran, bez mnogo strasti; temeljni značaj njezina pjevanja je liričan, opseg glasa dosta obilan. Osobito nam se svidjao timbre glasa njezina u nizini, kad pjeva „Ah!“ (g—d). Nije čudo, da je gdja. Kranjčić stekla sveopće priznanje i simpatije u općinstvu, te svatko sigurno želi, da nas što skorije opet svojim krasnim i slatkim glasom nasladjuje. — G. Camarotta nam je poznat kao okretan operni pjevač i njegov je uspjeh kraj izvanrednih sposobnosti i izvrstne škole njegove gotovo uvijek već unaprijed zajamčen. „Siciljansku popijevku“, kojoj je karakter skroz elegičan, pjevao je g. Camarotta kod nas već više puta i uvijek je bio sud o njem vrlo povoljan. Osobito su melodije ove vrsti za nj kao stvorene. U Verdi-jevu „Requiemu“ nije tako uspijevao, tu mu je bilo pjevanje nešto usiljeno i ukočeno, dočim u ovoj operi suvereno i slobodno pjeva. Glas mu imade skroz liričan karakter. — G. Antona zapala je teška i vrlo nezahvalna uloga, i samo onaj znade cijeniti Antonovu vještinu, koji poznaje poteškoće njegove arije „Kod kuće Lola čeka“. — Oduševljeno su bili primljeni zborovi, muški i ženski, a doista su to i zaslužili. Neki vele, da su naši zborovi svoje partije puno ljepše i sigurnije pjevali, nego u bečkoj operi. Odmah u prvom prizoru osvojiše svojim skladnim intoniranjem i složnim niansiranjem cijelo općinstvo. Najveću svoju vještinu pokazali su zborovi kod uskrsne pjesme „Regina coeli“ i onda kod velebnog zbora „Zapjevajmo Gospodu našem“. Neobična je bila spremnost i sigurnost u zboru sa Alfijem, gdje su vrlo brzi tempi, a intonacije dosta tegotne, pa se je pjevalo okretno i sigurno Lijepomu uspjehu pomogla je mnogo harfa. Gdjica. Zamara iz Beča poznata je vještakinja na harfi. Mi smo vrlo zahvalni odboru, što je ovu umjetnicu pozvao. Harfa je na mnogim mjestima baš obligatna, i bez nje bi se mnogo mjesto krivo izvodilo. Kakav ima dojam harfa, vidjeli smo tek na drugom koncertu, gdje je orkestar bio mnogo diskretniji nego na prvom. Prežaliti ne možemo, što nije bilo orgulja, već harmonij. Cijeli intermezzo izgubio je nešto efekta baš poradi toga, što nije bilo orgulja. Harmonij na prvom koncertu nije se gotovo ništa čuo, na drugom (bio je drugi harmonij) tek malo; orkestar ga je posvema pokr vao. Harmonij igrao je naš poznati vještak prof. Kolander. Pohvaliti nam je i orkestar naše domaće pukovnije br. 53. Orkestar ovaj, premda imade u njem dosta mladih sila, uvijek svoju zadaću povoljno rješava. Osobito su dobra bila drvena glazbala, a prigovaramo indiskreciji limenih glazbala; ova imadu mnogi lijepi dojam na duši. Dvořak, kapelnik orkestra, zaslužuje za svoj obilni trud svaku pohvalu. Napokon treba da okitimo našega omiljeloga i darovitoga glazbenika gosp. Nikolu Fallera kao zborovodju pjev. društva „Kola“. Poslije smrti Gj. Eisenhuta povjerila je uprava „Kola“ Falleru udes toga društva. „Cavalleria rusticana“ je njegova premièra u Zagrebu kao zborovodje „Kola“. One krasne nade, što su se u nj polagale, obistinile su se. On je ne samo darovit i svestrano naobražen glazbenik, već i revan i savjestan učitelj. Ta dva svojstva nam jamče, da će „Kolo“ pod njegovim ravnanjem doživjeti svoju zlatnu dobu.

Na izmaku je godina 1891., u kojoj je „Kolo“ u dva puta zapisalo svoje ime zlatnim slovima u anale koncertne. Verdijev „Requiem“ i „Cavalleria rusticana“ dokazuju, da je „Kolo“ pjevačko društvo, koje ne poznaje nikakvih poteškoća niti zapreka u izvodjenju i najtežih kompozicija. Možebiti bi društvo već više puta smalaksalo pod velikim bremenom, koje se na nj meće, da njime ne upravlja željezna ruka mnogo zaslužnoga i energičnoga predsjednika, g. Fr. Arnolda. Velika zasluga za tako sjajni uspjeh ide i odličnu i vrlo zaslužnu gospodju, barunicu Paulinu Vranicanku, koja kao predsjednica ženskoga zbora ne žali ni žrtava ni truda, da se glazbena djela u nas što savršenije izvode. Mi joj u ime onih, koji su imali sreću uživati slušajući „Requiem“ Verdijev i „Cavalleriu rusticanu“, izričemo ovime najusrdniju hvalu.

Dr. J. Florschütz.

K slikam.

Leonija Brückl i Eleonora Kranjčić. Ove dvie krasne zviezde, što no već duže vremena sjaju na našem glazbenom nebu, zasjaše opet u svom pravom svjetlu u »Cavalleriji rusticani«, začaravši mnoge svojim sladkim i miločujnim pjevom, pak milovidnom i krasnom pojavom. Njima treba da budemo u prvom redu zahvalni za vanredni užitak u »Cavalleriji rusticani«, tom čuvenom glazbenom djelu Mascagnijevu, jer bez njih jedva da bismo ga bili već sada čuli, ili bar ne s tako vrstnim silama u njihovim ulogama, kakovima se samo veliki gradovi podičiti mogu. One su, ostavivši za čas svoje Larc i Penate, posvetile mnogo truda i vremena plemenitoj svrsi, da nas upoznaju s divnom glazbom Mascagnijevom, pa da nam čarobnim svojim glasom zaslade nekoliko trenutaka pravoga umjetničkog užitka, koje tankoćutni idealiste i svi pravi prijatelji umjetnosti broje medju najblaženije časove života. Ako i nicsu umjetnice od zanata, resc ih u punoj mjeri sva glavna svojstva, koja pripadaju pjevačicama prvoga reda: čaroban glas, umjetnička naobrazba i krasna pojava.

Leonija Brückl rodom je iz Karlovca, gdje joj je otac bio

trgovac i uvažena ličnost u gradjanstvu. Majka joj je francuzkoga poriekla. U roditeljskoj kući brižljivo odgajana pokaza već u ranoj mladosti vrlo mnogo dara za glazbu i pjevanje. U 6. godini poče učiti glasovir, u 10. stupi pred obćinstvo kao mlada pjevačica, a već u 14. godini sudjelovala je na koncertima i u opereti, što ju je pjevalo diletantsko družtvo. Kod tih prvih pojava u javnosti stekla je sveobće priznanje i oduševljeno odobravanje u obćinstvu. Tako je ona već u ranoj mladosti bila vikla brati lovor-vience i slaviti slavlje svojim čarobnim grlom. U 15. godini udade se za gospodina Brückla, ravnatelja dobara kneza Thurn-Taxisa, čovjeka vrlo ugledna i naobražena, koji ju dade u Beču u glazbi i pjevanju usavršiti. Učiteljem u pjevanju bio joj je prof. Bertini. Bila je vrlo revna u nauku, pa kako bijaše uz to vrlo darovita, svrši svoje nauke s krasnim uspjehom u kratko vrieme. Dok je učila i boravila u Beču, pjevala je kao solistica u crkvi sv. Augustina, gdje no pjevaju samo ponajbolji pjevači i umjetnice, pak u koncertima raznih glazbenih i pjevačkih družina. Sudjelovala je i kod glazbenih zabava u odličnim kućama, gdje su ju prijatelji umjetnosti mnogo nagovarali, da se posvema posveti umjetnosti i glumištu, proričući joj sjajnu budućnost na pozornici. Ali sve to bijaše uzalud, — ona je kraj tih velikih sposobnosti ostala uza svoga vrloga muža u skromnom krugu svoje porodice, predpostavivši tihu obiteljsku sreću prolaznoj i taštoj slavi na glumištnim daskama. Samo se kadkad javlja pojastim svojim grlom u javnosti, i to ponajviše u koncertima i glazbenim zabavama, što no se priredjuju u kakvu dobrotvornu svrhu. Leonija Brückl riedak je primjer umjetnice neslavične i požrtvovne za sve, što je liepo i plemenito.

Eleonora Kranjčić rodila se u Sotinu u kitnjastom Sriemu od oca Ivana Smekala i majke Flore. Još kao malo djevojče — krasno kao kap jutarnje rose na proljetnom cvietu — odlikovala se neobično ljubkim glasom i pokazivala osobiti dar za pjevanje. Tek joj bijaše osam godina, kad je došla u Zagreb k svojoj tetki, ženi pokojnoga hrvatskog književnika i savjetnika zemaljske vlade Janka Jurkovića, gdje je u kući toga svoga dobrotvora odgojena zajedno s nećakinjom Jurkovićevom Milkom Trninom, sadašnjom dvorskom i komorskom pjevačicom u Monakovu. Izprva je bila namjera vrloga dobrotvora, da se Eleonora, kao i družica njena Milka Trnina, posveti sasvim umjetnosti i glumištu. Kod kuće je učila glasovir, a pjevanje kod učiteljice pjevanja Ide Wimbergerove, koja je u njoj odkrila osobite sposobnosti za pjevanje i glazbenu umjetnost. Svojim krasnim darom i osobitim marom u učenju nadkrili doskora sve učenice i u kratko vrieme tako se uvježba i usavrši, te je postala dikom i ponosom svoje učiteljice. Prvi je put stupila u javnosti pred obćinstvo kao djevojčica od 15 godina u bivšoj redutnoj dvorani, a sadašnjoj gradskoj viećnici. Pjevala je Mendelsohnovu »Zulejku« tako krasno i nježno, da je slušaoce upravo zadivila i začarala svojim čarobnim pjevom, te zanosnomu oduševljenju ne bješe ni kraja ni konca. Kasnije su ju od mila zvali »Zulejkom«. Premda se je uz krasne svoje darove i osobite sposobnosti mogla pouzdano nadati sjajnoj budućnosti na pozornici, odabrala je ipak tihu obiteljsku sreću, udavši se za Stjepana Kranjčića, sadašnjega tajnika zemaljske vlade. No i u krugu svoje porodice nije odnemarila pjevanja i plemenite glazbene umjetnosti, koja joj je već u ranoj mladosti srcu omiljela. Više je puta sudjelovala u koncertima pjevačkoga družtva »Kola« i glazbenoga zavoda, gdje ju je zahvalno obćinstvo, razdragano prekrasnim pjevom njezinim, vazda nagradjivalo zanosnim i oduševljenim odobravanjem. Ali uza svu nježnu brigu, što ju ima oko četvero djece, njeguje još i sada s osobitim zanimanjem glazbu i pjevanje, pak ako se i ne javlja tako često kao prije u javnosti, pokazuje svoju plemenitu vještinu najbližoj svojoj okolini, koju znade često razdragati svojim ljubkim i miločujnim glasom.

Književnost.

Hrvatska. *Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti*, razred filologičko-historički, imao je dne 28. studenoga t. g. javnu sjednicu, u kojoj su priobćeni ovi povjestni prilozi za štampanje:

Akademik dr. Franjo Rački priobći po rukopisu akademijskom oporuku slavnoga Marka Marulića od 14. srpnja 1501. godine s potoujim kodicilom. U uvodu obraća pažnju na važnost ove izprave za život Marulićev kao i za imovinske i prosvjetne odnošaje grada Spljeta koncem XV. vieka. Osobito je zanimljiv rukom Marulićevom sastavljen popis njegove knjižnice, jer odkriva duševnu atmosferu, u kojoj je živio. Odavle se vidi, da je imao u svojoj knjižnici sva dotadašnja izdanja latinskih i grčkih klasika. Doznaje se takodjer, da je sam bio miniaturista, jer je jedan svoj rukopis sitnim sličicama ukrasio. Nije li se gdje taj rukopis sačuvao? Ima li gdje trag Marulićevoj knjižnici?

Zatim su priobćene izprave god. 1589—1671., što se tiču Crne Gore i Stare Srbije, koje je u Rimu pokupio akademik o. E. Fermendžin. Ovim se izpravama popunjuje slična zbirka Theinerova, koju je akademija izdala u II. knjizi Monum. histor. Slavorum meridionalium.

Napokon akademik Radoslav Lopašić priobći savremeni hrvatski pisan izvještaj o velikom dubrovačkom potresu od 6. aprila 1667. god. po trsatskom rukopisu, i slavonske spomenike XVII. vieka na broj 125, koji popunjuju one, što no ih akademik T. Smičiklas objelodani uz svoju razpravu o oslobodjenju Slavonije. Izpisani su ponajviše iz arkiva zagrebačkih i bečkih; a kako su izvori za Slavoniju u vrieme tursko dosta oskudni, dosta će razjasniti njezinu povjest one dobe.

Češka. Četvrti odio nedavno osnovane češke akademije razvija živahnu literarnu i *umjetničku* djelatnost, jer kad se stanu razpisivati nagrade po tisuću forinti, to nešto znači, — dok smo navikli na nagrade od 5—20 dukata. Sada je razpisala spomenuta akademija *tri nagrade po tisuću for. za najljepša djela iz literature, slikarstva i glazbe.* Zatim je razpisala tri štipendija i to: putnički štipendij od 1000 for. za književna izt aživanja i naobrazbu, stipendij od 300 for. za slikarsku studiju, i stipendij od 200 for. za glazbena iztraživanja. Kod toga radostnoga pojava u sjeverne naše braće Čeha želimo skromno, te se i u nas na što slično ne bi dugo čekalo! — Isti odio češke akademije odlučio je izdavati periodički *„Sborník světové poesie“*, t. j.: zbornik stranih pjesničkih djela u češkom prievodu. Zbornik će izlaziti u svezkama od 10 tabaka i to svaki mjesec. Sve obavijesti o tom literarnom poduzeću daje tajnik toga odjela, poznati češki pjesnik Jaroslav Vrchlický.

Pjesnik češki, J. Vrchlický, taj preneumorni radnik na polju češke književnosti, obogatio je i ove godine češku književnost upravo novim biserom. Nije to, doduše, izvorno djelo, ali tko zna, da je Vrchlický *gotovo jedini*, komu pripada zasluga, da je obogatio češku književnost proizvodima stranih literatura, — taj će se i prievodu *Danteove „La vita nuova“ (Nový život,* V Praze 1891, ciena 60 novč.) — pokloniti. Česi će jamačno biti zahvalni bez sumnje nadčovječjemu radu pjesnikovu, — kojemu je on žrtvovao svoj duh i život, pa će prievod »Novoga života«, kojim im je otvorio onaj prvi pramen ljubavne poezije božanskoga pjesnika spram svoje Beatrice Portinaris, primiti kao pravo čedo pjesnikovo.

Pod naslovom *„Na Slovinsku“* opisala je *Anna Řeháková* svoje putovanje po domovini Prešernovoj Mi ne možemo, a da se ne pridružimo zaključnim riečima, što ih češka sestra kliče najbližoj našoj braći: Ne pogini, dobri slovenski narode, u pokvarenim valovima germanskim, nego se osnaži na sviestni život na radost svoga pobratima Čeha«, — a mi dodajemo: i brata Hrvata!

Ruska. Pripovjedači, koji uzimaju gradju za svoje pripoviedke iz seljačkoga života, obično udaraju u žalostne, tužne žice, pa crtaju

samo biedu i nevolju. Dieleći ljude na »site« i »gladne«, od kojih su prvi zli, a drugi dobri, opaža se u njih neka potajna zloradost spram »sitih«. I ako takovo mišljenje nije baš predaleko od istine, i ako »sit gladnu ne vjeruje«, pa ga treba kadšto podsjetiti na nj, ipak u romanu ili pripoviedci nije najzgolnije ono jadanje, a nikako ne valja umjetno povećavati onaj jaz, što zbilja postoji medju »sitima« i »gladnima«. Ovoj mani kao da se nije posve uklonio ruski pripovjedač A. H. Baranov u svojim, inače vrlo liepo uspjelim pripoviedkama i pričama (»Осенью [u jeseni]«, Разсказы и сказки. Kazanj, 1891). Kad on n. pr. u najljepšoj svojoj pripoviedci »Proletarij« pripovieda, kako je siromašni neki otac obitelji u krajnoj nuždi, kad mu je obitelj gotovo pogibala od gladi, ustupio svoju službu siromašnoj nekoj djevojci, i svršava pripoviedku tim, kako je taj proletarac pošao, da se razbistri na svježem zraku, pa opazio pred sobom na konju nekadašnjega svoga druga, koji je bio dakako »sit«, — svatko će priznati, da je ovakovo nahvalično natezanje tamnih boja sasvim suvišno, te da pisac nije bio ničim prinudjen, da jadnome poletarcu jošte tom pojavom ogorči i onako teške ćasove. No u drugu ruku vrlo su liepo i istinito prikazani prizori, kako nevolja duboko ozlovoljuje mladi par, proletarca i njegovu ženu. To se dvoje veoma ljubi, ali u gladu i zimi spopada dobre te ljude nekakovo zvjerstvo — i dovodi ih do biesnih rieči i djela. Kritika se mnogo nada od Baranova, — ako se kani »tugaljivoga« smjera. — Drugi pisac, *A. N. Čermnyj*, crta zbilja u svojim »morskim crticama« (*More i moryaki*. Морскіе очерки. Petrograd, 1891., cijena 1 rub.) samo biedu, nevolju i zvjerstvo, — pa mu se ne prigovara. Pisac na ime crta život onoga »medjunarodnoga smeća«, što se nalazi po kojekakim američkim lukama i drugdje: život mornara. Čovjeka duboko diraju istinito prikazani prizori iz života tih gladnih bezkućnika. Pisac sâm kaže: Diete s kopna u 19. vieku i pojma nema o tim ljudima. To su ljudi, kojim je sve na svietu podpuno ravnodušno; znadu samo za mučenički rad i strah pred kapetanovim revolverom. Kad gdje stanu da odahnu, napiju se do bezumlja . . .« Naši će Primorci znati, koliko je u tom istine.

Mladi moskovski slaviste nakanili su izdavati „*Slavensku biblioteku*“. U toj će biblioteci izlaziti djela ruskih i drugih slavenskih prvaka u ruskom jeziku s naglasom, a bit će dodani rječnici svih slavenskih jezika (rusko-hrvatski itd.). Namisao bez sumnje liepa. U nas je isto pokušano „*Ruskom školom*“, koja je kako se vidi, što se Hrvatâ tiče, pretekla moskovske slaviste; no oživotvori li se njihova namisao, izgubit će ona svoj „raison d'être«.

Svaštice.

Zabava „narodnog pjevačkog družtva“ u Mostaru. Hrvatsko pjevačko družtvo u Mostaru, koje liepo napreduje pod revnim i vještim ravnanjem ovdje dobro poznatoga glazbenika Vinka Šubira, priredjuje 8. o. mj. veliku godišnju zabavu uz sudjelovanje vojničke glazbe s vrlo zanimljivim i biranim programom. Zabava se dieli u dva diela. U prvom ima 9 raznih točaka: tri glazbene piece, četiri pjevačka zbora i dvie deklamacije. Vriedno je napose spomenuti, da će se medju zborovima izvoditi oveći karišik hrvatsko-hercegovačkih narodnih pjesama, što ga je pod naslovom »Što je naše, vaše nije« sastavio zborovodja g. Vinko Šubir, a pjevat će ga mužki zbor, gospodjice i dječaci dakle na način naših vokalnih koncerata u Zagrebu. Deklamacije su ove: Despot »Bosni«, — govori Alija ef. Eminagić, pak najnovija pjesma (priobćena u »Glasu Hercegovca«) vrlo darovitoga pjesnika Osmanbega *Štafića*: »Nek' se drugi nas ne plaše, mi tražimo, što je naše«; — govori Sučri ef. Mezić. — Drugi je dio ove liepe zabave glumačka predstava ciele tragedije Mirka Bogovića »Matija Gubec«, u kojoj sudjeluje 28 diletanata i diletantica. Ovaj vrlo obilni i zanimljivi program pokazuje, da narodno pjevačko družtvo u Mostaru, ovo jediuo hrvatsko pjevačko družtvo u Hercegovini, revno i savjestno vrši svoju plemenitu zadaću, šireći rodoljubne misli i gojeći smisao za glazbu i dramsko pjesničtvo. Takav rad pjevaćkog družtva vriedan je svake pohvale i pomoći. Hrvatski će rodoljubi učiniti dobro rodoljubno djelo, ako ga podpomognu novčanim prinosima. Mi ga najusrdnije preporučujemo.

Sitne glumištne viesti. *Alphonse Daudet* napisao je dvie nove drame, jednoj je nadpis: »Podpora porodice«, a druga je idila poput njegove »Arlesienne«, u kojoj se veseli i ganutljivi prizori izmjenjuju. Ima četiri čina, a prikazat će se u pariskom Odéon-glumištu. — I *Sardou* napisao je novi komad, što ga je izradio po jednom romanu gdje Gréville. Zbiva se u Rusiji. Naslov mu je *Raïssa*, a pomagala mu je pri izradjivanju i gdja. Gréville. Prikazivat će se u glumištu Vaudeville.

Komička opera u Parizu dala je *Bizet*-ovu „*Carmen*“ po 500. put.

U „Comédie française“ glumila se nedavno Sofoklova drama: Kralj Edip. Iztaknuo se je u naslovnoj ulozi slavljeni glumac *Mounet-Sully*.

Englezki pisac *Pinero* izveo je na pozornicu londonskog Terry-glumišta na Strandu novu dramu »The Times« (vremena), koja je dobro uspjela. Svaki posjetilac dobio je uz ulaznicu tiskani tekst te drame.

Razlika izmedju nauke i umjetnosti. Jedan ruski pisac ovako je označio razliku izmedju nauke i umjetnosti: oko nauke rade naraštaji, oko umjetnosti pojedinci: nijedan učenjak, tačno uzevši, nije sasvim originalan, a svaki je pravi umjetnik uviek originalan. Shakespeare bio bi mogao napisati svoje drame, i da nije bilo prije njega Aishila i Sofokla, ali Newtona ne možemo ni zamisliti bez njegovih predteča Euklida, Keplera i drugih.

„Šta treba da čita narod?“ Na to pitanje odgovara ruski pisac V. Ostrogorski ovako: narodu treba da se daju za čitanje samo spisi odličnih, najdarovitijih pisaca, samo prava umjetnička djela, koja mogu obrazovati osjećanje, maštu, ukus i razum, pa stoga ovako zamišlja zadatak narodnoga čitanja: »U školi, kao jednoj poslije crkve vodilji i moralnoj odgojiteljici prostoga svieta, imaju mjesta samo ona umjetnička djela, koja sjajnim talentom, živim slikama . . . mogu na dobro uputiti, blagu volju primjerima utvrditi, pa i najposlije razumnom svjetlošću prosvietliti čovjeka prostoga, malo misaonoga. Prinuditi čovjeka, da poštuje samoga sebe bez oholosti, da cieni porodicu, da se prožme ljubavlju i željom dobra svojoj otačbini, pa da bude gotov i glavu svoju položiti za nju, da postavi smisao i svomu životu i svomu radu,... da razumno upotrebljava svoju okolicu — eto, to je zadatak t. zv. umjetničkog ili književnog čitanja u narodnoj školi, koja u tom slučaju uzima na se kao ueku praktičnu obuku moralnosti u značenju razumnom, kršćanskom«.

Državne nagrade pjesnicima. Islandski Althing (sabor) zaključio je u svom ovogodišnjem saborovanju, da se dade lirskomu pjesniku Matiji Jochumssonu 600, a spasiteljici romana gdji. Torfhilder Holm 500 kruna godišnje plaće. To ćini ovaj malen i siromašni narod od jedva 70.000 duša. U Skandinavskoj ovakove su plaće obične. Islandska je književnost izgubila smrću najznatnijeg od mladih pjesnika. Lirik i novelista Gestur Palsson umro je u kolovozu ove godine u gradu Winnipegu u Kanadi, uavršivši jedva 38. godinu. Njegove će se krasne novele doskora izdati.

Lugar Dako. — Iz »Knjige pjesama». — Gospoda Golovljevi. — Književno pismo. — »Cavalleria rusticana«. (Seosko viteštvo.) — Listak.

Uredjuje J. Pasarić. Vlastničtvo i tisak Dioničke tiskare.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 12. prosinca 1891.

Br. 50. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena poštom i domaćim u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Stara slika.

Bojni redi — sve momak do momka;
Al bi bili valjani kopači!
Bojni topi — gvoždje potraćeno —
Al bi bili valjani orači!
A telećak — ao kože puste,
Al bi bila torba milosnica,
Što je babo darovima puni
Na badnjake i u dane svake,
Kad se vesô svomu pragu vraća!

* * *

— Desno! — l'jevo! — —
Naprijed! — —
Teško je, al
Zapov'jed!
Kano str'jela
Juri red;
Puška s puškom
Upored . . .
Stani! — Stade
Kano zid —
Kamen t'jelo,
Kamen vid. — — —

„Čuješ, Ivo! — šapće Jovo —
U grlu me pali;
A panem li, podaj Mari
Ovaj prsten mali.
I maramu, što mi dika
Na oproštaj dade,
I taj cv'jetak sa livade,
Gdje joj dragan pade“.
„„Čuješ, Jovo – šapće Ivo —
Nesrećno sam snivô;
Pokojni me moj babajko
U čelo cjelivô.
Pa panem li — ti se vratiš —,
Pozdravi mi majku
I odnesi pozdrav ovi
Na groblje babajku.““

Jedan časak — još su ljudi;
Drugi časak — krv iz grudi;
Treći časak i — nebo se stresa —
To već n'jesu ljudi,
Već rpe od mesa!

* * *

A u selu
Preko devet gora i planina
Jedna baka čeka sina,
A djevica svoju diku b'jelu.
O duvaru slika visi,
Pred njom žiža sije,
U nju glede, u nju pilje
Sirotice dvije — —

I gle čuda! zaljulja se
Ona slika stara,
Zaljulja se, s klina zdrava
Pade sa duvara.
A sirotam kô da srce
Puče sr'jedom sr'jede;
Ne ne plaču, tek se samo
Kô dv'je lüde glede . . . . .

A po selu
Ide priča; gata se i baje;
Plaču seje, ljube, maje —
Kô u selu,
Gdje se svašta
Pod istinu i prima i daje!

A van sela
Vele: to su selske trice!
Ta dakako
Tko bi plakô,
Ako kakva slika pade,
Il' kukaju kukavice!

Silvije Str. Kranjčević.

Koban zavjet.

Crtica iz Primorja. Napisao Josip Draženović.

Na velikom trgu gradskom bacala puna mjesečina daleke sjene. Samo vršak „funtane“ na sredini i krov starog kaštela srebrne se o njenu sjaju; sve ostalo čami u sumraku jasne proljetne noći. Kroz tu čamnu tamu slavno prosijeva svjetlo kroz zastrte prozore prve gradske gostionice, pa podalje iz dućana škrtoga trgovca noćobdije na ćošku, što redovito posljednji u gradu zatvara svoj dućan, a bogati se sitnom trgovinom s kirijašima Njemu nasuprot čarobno bulje staklena vratašca vesele krčmice „parone Dorke“ kraj staroga gradskog kaštela. — Tamo sasvim u prikrajku na ušću u gornji grad žalobno treperi uljenica iz „konobe“ stare Mande Kihavice, matore piljarice, što stara kao zemlja sveudilj broji očenaše. Ni njojzi se ne će jošte utrnuti čadjave uljanice, jer se nada prodati još koji hljebac i šaku lješnjaka.

Zrak je čist i oštar, zvijezde bljeskaju divno, a jetka studen zapuhuje te sve na mahove, kakogod se zavija zrakom vijoglav zamah obijestne bure. — Pred „Dorkom“ čekaju troja kola zadnjih te večeri kirijaša. Gospodari unutra piju za sretan put, a odavna upregnuti konji prigrizaju zadnju vlat sijena i po gdjekad silovito, kao nestrpljivo potresuju glavama, a „brunze“ oko vrata zvoncaju im neskladno, srdljivo. Na rijetko se javlja koji prolaznik, žuri se pločnikom uz kuće, uzvinuv ovratnik i sve od neke unutarnje studeni i nehote fićuka po koji nestašni napjev. — Nešto podalje od vrata „parone Dorke“ ukočila se u tami visoka osoba. Čovjek neki miruje ovdje, naslonjen o kameni stupac, i nijemo zuri u Dorkina vrata, iza kojih se motaju hitre sjenke i bruji gromoran razgovor izmjenice s bučnom pjevankom. Čeljade zuri i žvače medj zubima ostatak cigare, jaku i ubojitu „ćiku“. Najednom zaori iznutra visokim, hrapavim tenorom vragoljasta krčmarska pjesmica: „Madjarice, Madjarice, jedna curo mlada!“ — Poskočljiva pjesma, djavolasta. Čeljade se ganu, i podmetnu prozeblu nogu pod drugu, što se je dotle nekako zagrijala. Osamno čeljade prokušava eto najjeftiniji način grijanja — vlastitom toplotom. Pri tom probrlja desnicom po džepu od hlača i oćuti ugodan zveket bakriša.

U taj se čas naglo otvore vrata i krupan, onizak a čil momak sune na zrak i pojuri tik samca do skrajnjih kola. Tude podmetnu naramak sijena pred konje, pa ih popipa po ledjima, jesu li im gunjci na mjestu. Zatim se umah obrnu, postade i razgleda nebište. Zasapila ga očito svježina noćna; on uzdahnu teško i zatetura po strani, pa se zadjene o mučaljivca. Taj iznenadni sukob u spokojnoj noći ozlovolji ugrijana momka, pa promumlja kletvu medju zubima. Noćni snatrilac ma ni da se ganu. Taj nijemi otpor očevidno uvrijedi veseloga svata, pa će jedljivo progundrati:

— Koga djavla brojiš zvijezde tude, ćulume!

— Mani me se, ćoro! — otresnu se sjenka ispod glasa.

Momče naćuli uši na taj glas i za čas pljesnu rukama, pa se uspriječi ravno pred visokom ljudeskarom i prasnu u obijestan smijeh:

— Mijo! — A što tebe snašlo!? — Hajde! — i popane ga za rukav.

— Pusti me! — otrgne se Mijo.

Momče stade, kao da ne vjeruje vlastitim očima, pa opet gromko zahohota i ponovno povuče ljudeskaru za rukav, da se je pokrenuo u osi poput kamenog kipa.

— Ja ću platiti! — povika veselo momče.

— Ne trebam! Ne ću!

Momče koraknu natraške, kao da ga je nešto gurnulo u prsi. Ne odvrati ni riječi, van skoči do vrata, otvori ih širom, pa poviknu unutra:

— Šutura! Šutura!

Iznutra odgovori složan usklik nekolikih glasova. U čas izlete dva vesela svata, pa sva trojica proturaše Šuturu ravno do stola i posjedoše ga medju se u sam kut od krčme. Umah se na svim licima zakrijesila radostna obijest, sve zinu na Miju Šuturu, počevši od gojne i trbušaste Dorke sa svijetlim, rumenim licima, pa sve do visokog, štetinastog garavca sa korduna, okositoga Laze Ogorelice. Domaći da pobjesne. Patetični inače dugajlija Papagalo potreptava Miju po ledjima svojom omašnom šakom, pa viče neprestance.

— Šta, Mijo, hoćemo li ga, hoćemo!

Veliki Smijalo po svom starom rdjavom običaju tuče po stolu željeznom šakom, kao batom. Guravi Giovani Baltasarini — Talijanče još po djedu — tare si veselo dlanove i ceri se na nova došljaka svojim rijetkim, žutim zubima, a okretni „Ćoro Briškula“ sa kovrčastom, žutom kosom skakuće po „konobi“, hoteći na svu silu da zaigra „štajerac“ s gojnom krčmaricom. I ista domaća djevojčura, vitka Luce Dupljača, pljeska rukama, i amo i tamo — konačno se sama baci u naručaj škiljavome „Ćori“, pa zaigra „štajerac“, koketno, podatno. Voljko li se previja njen dugi stas, drsko li tapka nogama, zamamno li vijori desnom rukom po zraku, pucketajući prstima. Sve se zanosi pustopašnim plesom, i mali deran u kutu udara u takt dlanima i desnom nogom, dok se ne doumi na kraj kraja, pa uze da nabija desnicom po praznome kablu. Dok se tako razigravalo vrzino kolo medju domaćom čeljadi, maljušni, krupni veseljčina s korduna, Gjoko Omčikus, dozva cijeli duplaš. A medjutim su sve oči zurkale u brkatoga Miju Šuturu, što no je tiho, gotovo žacavo pogledavao u naokolo, baš kao da bi želio umaći odatle.

Gjoko natoči čaše i viknu gromko: — Pij! — pa da će se trknuti s Mijom.

— Ne ću da pijem! — odvrati Mijo ponešto oporo.

— Muči! Ta nijesi baba! — otresnu se Gjoko. — Moja se čaša ne odbija, ako će Bog! —

— Hoćemo li, hoćemo! — potrepta Papagalo Miju po plećima.

— A da! — udari Smijalo šakom po stolu.

Briškula upravo dovrši ples i prileti, pa diže čašu.

— Živio, Mijo! Pij do zore! —

— Ne ću! — odvrati Mijo odrešito i zakopa ruke u džepove.

— Zašto ne ćeš? —

— Pij il' za vrat! — poviknu Gjoko.

— Ne ću! — uspriječi se Mijo očajno.

Čitavo se društvo zagleda u nj u čudu, ne mogući vjerovati svojim ušima. A Mijo ne uzmože izdržati toliko izvjedljivih očiju, pa će progutati slinu, što mu se nekako slegla u grkljanu, i s teškom mukom izlanuti:

— Zavjetovao sam se.

— Kome djavlu? — nasmija se Briškula na pô u čudu, na pô u šali.

— Zavjetovao sam se pred fratrom, — rastumači Mijo nekako zbunjeno.

— Pred krivim svecem! — lupnu Smijalo šakom o stô i iskapi. — Društvo se gromko nasmija i naslijedi dobar primjer. — Samo Mijo sjedi, kao da si ga ukipio. — Ajde, ne šali se! — ponuka sada Lazo Ogorelica.

— Ne šalim se, — otpovrnu Mijo sav smrknut.

— Zavjetovao sam se ravno pred fratrom u crkvi.

— Lijevaj mu za vrat! — viknu Gjoko i pridiže Mijinu čašu.

— Ajde, vraže, k vragu! — zahihota Briškula. — Pusti barem, neka nam najprije pripovijeda tu fratarsku štoriju!

— Pa pusti, nek' priča! — umiješa se treći kordunaš, mučaljivi Pero Vukmanić i odbi gust dim iz svoje ogromne lule.

Mijo pomuča časak neodlučan, pa onda poče krotko:

— Zavjetovao sam se, Bog me ne pomogao, ako nijesam. — Pio sam svaki dan, pio i pio, ali kad dodji kući, dočekuje žena, i noć na noć prihvati ja nju za vlasi i čestito protuci. Sjutradan tko žalniji od mene! — Da ne ću piti, al uzalud. Zadnji put sam joj rastukao nos, te joj cijelu noć izvirala krv. — Postelja kao da si zaklao vola. Djeca vrištu i jauču. Ustanem u jutro i tužan počnem obijati ulice, ne znajući, kuda bih se stavio. Nijesam se ni svratio kući na objed, a ne bih ga bio ni našao. U džepu ni soldina. Liznem srdeljicu, grcnem čašicu, pa onako na tašte već u sumrak nadjem se pred crkvom svetoga Franciska i udjem. Bio upravo korizmeni petak, te fratar propovijeda upravo o piću. — Goni djavla od čeljadi i prizivlje na pokoru, na ispovijed. Nešto me ganulo u dno duše, prekrižim se i odem kući. Tu se umah lijepo izmirim sa ženom, a sjutradan umah na ispovijed. Navire svijet na jata. — Ja udjem medj zadnjima i umah pristanem baš k istomu fratru. — Kažem sve: — tako i tako; vino i rakija odnesu mi pamet. On oko mene po očinski, posavjetova me lijepo i odriješi, podade pokoru. — I na koncu, ne znam ni sam kako, zavjetova me, da ne ću cijelu godinu dana okusiti ni vina ni rakije. I od onda mi je upravo mirnije pri duši; — već četiri dana ne pijem ni kapi. — Eto, sad sudite sami! —

— Eh, Bog je velik! — uzdahnu Dorka nekako plašljivo. Ostali pomučaše koji časak. Nema sumje: — čudnovata im se pričinila pričica. — Prvi se snadje Papagalo, te lanu:

— A što te onda nosilo u noć?

To je pitanje na prvi mah zadovoljilo sve ostale u društvu. Očevidno se ništa zgodnije nije moglo da kaže.

— Eh! — odgovori Mijo nekuda zbunjeno, — nekako mi je tužno oko srca samome, jest, Bog me ne pomilovao, ako nije. Milo mi je poslušati razgovor, pa makar i izvana.

I opet se svi zbuniše s toga njegova kratkog, po nekuda poniznog, strašljivog glasa. A nije ni čudo. Manimo glas, — al se čeljade i u licu bilo promijenilo posvema, propalo, izopačilo se: crvena nosina nekud iskočila poput debela kljuna, baš kao u svetog Melkiora na slici „triju kralja“ o Božiću u Betlemskoj štalici, — a oči mu porasle, zacaklile se kao u utopljenika, podočnjaci zabrazdili do po lica. — I opet prvi Papagalo shvati pravi značaj toga časka, pa se grohotom nasmija i gromko zapjeva prvi stih iz „Miserera“. On je tom pjesmom bio vičan najavljivati svoj burni dolazak ojadjenoj svojoj ženi, pa se je svakom zgodom nemalo hvastao, što je tako plemenitu pjesan prisvojio za svakdašnju pjevanku.

— Pa ne treba da se napiješ, čovječe! — primetnu Gjoko gotovo sažalno. — Mani čašicu, što sam ti ponudio; ne ćeš s njome zapiti pameti. Još nitko nije odbio Gjokine čašice, pa da mu je mati Janja!

— Nuder, Mijo, u zdravlje! — ponudi Smijalo,

— Nuder, bako, okrijepi se! — naruga se Lazo.

— Rodila majka šeprtlju, šeprtlju! — zapjeva Briškula svojim hrapavim tenorom. Sve, što je živo, prihvati pjesmu, odasvud zaiskrile se smiješljive oči, zacaklili se rascereni zubi. Mijo se trznu, pograbi čašu i iskapi je na dušak. — Umah mu se ugodna, odavna znana toplina razlije po želudcu.

— Rodila majka junaka, junaka! — dokrajči Briškula, dok su ostali stali da plješću rukama i udaraju nogama o pod.

— Jeste, Boga mi, pravi fratarski junak! — lupnu Smijalo šakom po stolu, da je sve zazvonilo, i okosi ljutit pogled na Šuturu.

— Muči ti, Smijalo! — oglasi se guravi Giovani, poznata pirivatra. — Nijesi ti još pojeo čašu poslije vina, kao Šutura.

*

— Muke to, samo kad čovjek ima dobre zube! — progundra Smijalo.

— I u tebe su dobri, al kušaj! — naruga se Briškula.

— Kakvu čašu, Bog budi s vama, kršćani! — zadivi se Gjoko.

— Ma nu ovu jesen, pri moštu. Isus me ne pomogao, ako nije! — prekriži se Briškula.

Mijo se lagašno nasmiješi i trenu ispod oka na zadivljena Gjoku.

— Ne zaludjujte čovjeka! — razljuti se opet Lazo. — Kakvu čašu, — staklo, pa da grize? — Ta nije mašina! —

— Kladimo se — za dupljak! — viknu okretni Briškula.

— Za dupljak! — nasmija se Gjoko prezirno. — Mući rdjo! — Ti dupljak, a ja tri! — Nije toga porodila majka!

— Jesi l' čuo, Mijo! — zaškilji Briškula pouzdano.

— A što, Mijo? — Kadar ti, kadar ja; — umiješa se Lazo. — I ja primam: tri na jedan!

(Svršit će se.)

Mjesecu.

1.

Ne čudim se, mjeseče,
Da si tako bl'jed,
Znam, i tebe izjeda
Bez prestanka jed.

Otkada si progledô
Kroz večernji mrak,
Zado ti je usud tvoj
Posô naopak:

Tebi svaki pjesničić
Povjerava vaj,
Tebi svaka djevojka
Šalje uzdisaj.

Drugi već bi svisnuo,
Razdro bi ga z'jev,
Al ti svašta podnosiš,
I moj hvalospjev.

2.

Oj mjeseče, ti nesretni stvore,
Šta ne sijaš sada odozgore!?
Daleko je kući iz mehane,
Daleko je i do zore rane,
A teško je veselu junaku
Pogoditi do kuće po mraku.
Od veselja, pjesama i vina
Slegla mi se u glavu težina,
A i oči slabo mi vrijede. —
Hej mjeseče, kuda li se djede!?
Kad ne treba tvoga bl'jedog sjaja,
Onda sijaš, a kad treba, — â jä!
Znaš da škiljiš vascijele noći,
Hoće l' curi ko na konak doći,
C'jele noći na dilbere vrebaš,
Pa se kesiš, kada kog ukebaš.
Al kad treba da pratiš junaka,
Odmah nadješ komadić oblaka,
Pa se njime, ti nebeska lôlo,
Zaogrneš svuda naokolo.
A kad tebe na nebesih nema,
Stane da se i zvjezdama dr'jema,
Pa i one po svom običaju
Ul'jene se, — sjaju i ne sjaju.
Ali neka, džaba tvoga sjaja,
Vidjet ćemo, tako meni raja,
Ko će prvi da se micat stane,
Il' ti s neba il' ja iz mehane.

Isa Velikanović.

Prijatelji.

Napisao **Guy de Maupassant.**

Neprijatelji pritisnuli Pariz i umiralo se od gladi. Ni vrapca nijesi mogao ugledati po krovovima; sve je opustjelo. Jelo se, što se imalo, koješta!

Jednog vedrog zimskog jutra podje čika Morissot, urar po zanatu, a papučar po nevolji, turobno s noge na nogu izvanjskim boulevardom. Išao je rukama u džepu, a praznim trbuhom. I stade upravo pred stanom prijatelja Sauvagea. Poznavali su se s obale seinske, gdje su skupa ribu lovili.

Nije bilo nedjelje — prije rata — kad ne bi čika Morissot podranio iza zore, pa trskovcem u ruci i limenom škrabicom na ledjima pošao u lov. Željeznicom je išao do Colombesa, a onda je polako pješice odilazio do ostrvca Maranta. Tek što je prispio, već je sio, pa tako pecao sve do noći.

I svake nedjelje je tamo znao da zatekne maloga debeljka, prijatelja Sauvagea, trgovčića i strastvenoga lovca, kao što je i sâm bio. Šta i šta putâ su oni tako prosjedjeli na obali jedan pored drugog s uzicom u ruci po cijele dane! I tako se upoznadoše i zavolješe kao braća.

Bilo je danâ, kad nijesu prozborili ni riječi. Samo kad i kad su znali da budu, što se kaže baš: razgovorni. Oni su se za čudo razumijevali, a da i ne govore: bili su iste volje i istih želja.

Kad bi se s proljeća, onako iza jutra, sunce razigralo, pa im razgrijalo ledja toplim zracima podmladjenoga života, znao bi se čika Morissot obrnuti susjedu:

— Milota, a?

A prijatelj bi mu na to:

— Ne rodi!

I to je bilo dosta da se razumiju i medju sobom poštuju.

S jeseni, pred večer, kad bi zarumenjelo nebo bacalo s pučine Seinske skrletni odraz, zakrvavilo rijeku suncem sa zapada i pozlatilo drhtavo lišće, prijatelju Sauvageu bi se nasmiješio brk i on bi prošaptao:

— Ovake ljepote nema više!

A čika Morissot bi ga onda popratio, ne dižući oka sa svoga plovca:

— Ljepše nego na boulevardu, brâle!

* * *

Čim se ugledaše, ta se i porukovaše, žaleći u dubini duše, što se predjašnja zlatna vremena izgubiše u nedogled. Prijatelj Sauvage uzdahnu i prošapta: — Žalost! Žalost! — A čika Morissot zastenja: — A vrijeme ovako krasno! Ovo je prvi lijepi dan godine.

A nebo bijaše zaista svijetlo i vedro kao ribje oko.

I oni podjoše zamišljeni korak za korakom. Morissot poče: — A lov? Krasnih li uspomena!

Sauvage prihvati: Kad će, Bože sveti, da se opet povrate oni neprežaljeni dani!

Na to udjoše u neku malu kavanu i popiše jedan absinthe. A onda opet podjoše nogu za nogom Tako su išli neko vrijeme, kad al Morissot najedared stade: Kako bi bilo, da opet malo gucnemo? — Da udjemo? — Sauvage pristade i oni okrenuše u neku gostionicu.

Kad su izilazili, bili su dobrano nakićeni. Napiše se ljudi na prazan želudac. — Na polju je bilo ljupko, i vjetrić je umiljato dragao njihova lica.

Prijatelj Sauvage, kojemu je mlaki uzduh još više potjerao vino u glavu, stade: — Da podjemo?

— Kamo?

— Ta, kamo bismo znali nego na ribe!

— A na koju stranu?

— Na naše ostrvce! Francuske su prve straže kraj Colombesa. Poznam kolonela Demoulina. Pustit će nas.

Čika Morissot od želje za lovom samo što je zapiskutao: Dobro! Ja sam gotov! I oni se razidjoše, svaki za svojim putem, da donesu od kuće zgode za pecanje.

Za jedan sat su stupali carskim drumom, bok uz bok. Dodjoše do kolonelova dvorca. On se je samo nasmijao, kad je čuo, što bi ljudi rado, i pusti ih. Lovci krenuše od njega s malim pismenom, da ih straže puste.

Za čas su bili u vinogradima, što se spuštaju k Seini. Moglo je biti jedanaest sati.

Selo Argenteuil, što je bilo pred njima neko četvrt sata hoda, činilo se kao da je izumrlo. Neprijatelj, s brežuljaka Orgemontskih i Sannoiskih, nije dao da se dahne životom. Ogromna ravan bješe pusta, sasvim pusta. Zemlja je bila isušena, a trešnje u naokolo gole.

Čika Morissot pokaže prstom na brežuljke i istisnu: Tamo su gore! — I neki čudni nemir podreza volju prijateljima pred onom grdnom pustoši.

— „Prusi!“ — Oni ih doduše još nijesu vidjeli, al su osjećali od nekoliko mjeseci, da su blizu Pariza, da rade Francuskoj o glavi, da pljačkaju, kolju, umaraju gladom; da su nevidovni, a svemožni. Neka sujevjerna bojazan zaokupi naše prijatelje i oni kao da još gore zamrzoše na taj nepoznati i silovni narod.

Čika Morissot prošapta: Ala nešto da naidjemo na njih!... A prijatelj Sauvage odgovori onim šaljivim glasom, koji Parižanina ne ostavlja ni u najgorim časovima: Pa da im ponudimo nekoliko ribica!

Al nijesu imali srca, da se i dalje šale. Strašna tišina ogromne pustoši im prelije dušu nemirom i strahom.

Poslije nekoga se vremena prijatelj Sauvage trže: Hajdemo dalje! Al samo oprezno i lagano! I oni podjoše — pognuti — preko vinogradâ. Puzali su zemljom nemirna oka i napeta uha i skrivali se za grmlje i džbunove. Jedan komad, na kojem nije bilo ni drveta, pretrčaše. Kad dodjoše do obale, sakriše se u trsku.

Morissot se saže i prisloni uho na zemlju, da čuje, ne koracaju li u blizini kaki vojnici. Al nije ništa čuo. Bili su sasvim sami.

Oni odahnuše i počeše dalje da love,

Zapušteno ostrvo Marante ih je skrivalo, da ih ne vide s druge obale. Mala gostionica bješe zatvorena i činilo se kao da je mrtva i da u njoj nije bilo duše već od nekoliko godina.

Prijatelj Sauvage ulovi prvoga glamoća, a čika-Morissot drugoga; i čas po čas trzali oni svojim prutovima, a na kraj uzice im se praćakala srebrna ribica. Čudo, rekoh, pravo čudo od današnjega lova!

Da ti je bilo stati pa gledati, kolikom su slašću lovci spuštali ribe u mrežnatu torbicu, što im je visjela nad vodom! Tako srećni mogu biti samo oni ljudi, kojima se zaželjeno zadovoljstvo vraća iza dugoga, teškoga kulučenja.

Sunce je umiljatom blagošću grijalo ledja našim prijateljima. Oni nijesu više ništa slušali; nijesu ništa mislili; zaboravili su cijeli svijet; — oni su lovili ribe...

Al iznenada zatutnji zemlja. I grunu drugi top...

Čika se Morissot ogleda. Nad brdom, što se dizalo na drugoj obali Seine, ugleda se bijela magla. Tamo se gruhalo. — I opet jeknu hitac, i opet, i opet...

Pa onda opet udariše gruhati i malo po malo se donosio od brda mrtvački puščani zadah, a mlječasta

magla se dizala sve više i više u tiho podnebesje i lagano se slagala u teške oblake.

Prijatelj Sauvage trže ramenima: — I opet počeše!

Čika-Morissot, koji je već nekako strašljivo pogledavao na svoj plovac, kako mu malo-malo pa zaroni pod vodu, odjedared planu srditošću mirna čovjeka proti nesrećnicima, koji ne će da prestanu tim ubijanjem, i promumlja: — Samo se oni mogu tako tući, koji su sašli s pameti!

Sauvage pristade: — Gore od zvjerinja!

Morissot, koji je upravo digao kesegu, nače: I kažu, da će to trajati, doklegod bude ovakih vlada.

Sauvage ga htjede popraviti: — Republika ne bi proglasila rat.

— Šta ne bi? — planut će Morissot. — Dok smo pod kraljevima, tučemo se izvan Francuske, a pod republikom, kod kuće.

I oni počeše tako da rješavaju velika politička pitanja zdravim poimanjem dobrih i priprostih ljudi, pa se napokon složiše u tom, da ne će biti nikada prave slobode. A tutnjava se s neprijateljskoga brijega bez oduška razlijegala, rušeći ubojnom tanadju francuske krovove, kidajući žice, satirući stotine nadâ, očekivanu sreću, zadovoljstvo i razdirući za na vijeke srca tisućama vjernih ljubâ, matera, sestara!...

— I to je *život!*

— Smrt je to, smrt! — nasmijat će se prezirno Morissot.

Al zadrhtaše prestrašeni, kad osjetiše koračaje iza sebe. Obrnuše se i opaziše nad sobom četiri bradate ljudine s puškama u ruci. Bili su odjeveni kao livrirani poslužnici s niskim pruskim kapicama.

Lovcima se prutovi izmakoše iz prstiju i padoše u rijeku.

Što bi okom trenuo, već su bili uhvaćeni, svezani, odvučeni, bačeni u čun i prevezeni na ostrvo.

Iza gostionice, za koju su mislili da je mrtva, razabraše neko dvadeset njemačkih vojnika.

Kad su stali, zapita ih neki kosmati div, koji je sjedio na stolici i pušio iz ogromne porculanske lule, krasnim francuskim jezikom: — E pa, jeste li, gospodo, bili danas srećni s ribama?

Jedan od vojnika odnese mrežnatu torbicu s ribom časniku i ostavi je pred njim. Prus se nasmija: — E, vidim, vidim, da nije bilo rdjavo. Al sada to nije glavno. Slušajte i ne uznemirujte se! Držim, da ste uhode i da ste poslani, da na mene vrebate. Pali ste mi u ruke i ja ću vas strijeljati. Sjeli ste tobože da lovite ribu. Al nijeste bili dobre sreće. Rat je!

— Al, kako ste prošli francuskim stražama, mora da imate kakvo pismeno, kojim biste se vratili natrag. Dajte mi to pismeno i ja ću vas pustiti.

Prijateljima, koji su stajali svezani i blijedi kao smrt jedan pored drugoga, samo što su zadrhtale ruke, al nijesu ništa odgovorili.

Časnik će opet: — Nikada se ne će saznati, da ste mi ga dali i mirno ćete se moći natrag povratiti. A ako mi ga ne date, ubijam vas i to odmah. Birajte!

Prijatelji se ukipiše kao stanac-kamen i ne proiznesoše ni bijele.

Prus, još uvijek hladan i miran, pruži ruku prema obali i poče: — Znajte, da ste za pet časaka na dnu Seine! Za pet časaka! A, bit će da imate porodicu? Sjetite se!

S odaljenoga brežuljka tutnjili gromovi.

Naši se prijatelji i ne makoše. Nijemac dade zapovijed u svome jeziku. Onda ode na drugu stolicu, da ne bude odviše blizu zarobljenicima. Dvanaest momaka stade u red, puškom kraj nogu.

Časnik htjede opet: — Još vam dajem jedan čas; ni trenutak više!

Onda se odjedared diže, dodje do Francuzâ, uze Morissota ispod ruke, odvede ga na stranu i šanu: — Brže s pismenom! Drugar vam ne će ništa znati Još bih vam mogao oprostiti.

Morissot ne odgovori ni riječi.

Onda Prus uze Sauvagea i zaište istim riječima.

Ni Sauvage ne odgovori ni riječi.

I prijatelji se opet nadjoše jedan pored drugoga.

Časnik poče zapovijedati. I vojnici digoše puške.

Pogled Morissotov slučajno pade na mrežu s ribama, što je ležala u travi nekoliko koračaja od njih Sunčani zrak se odbi sa srebrnih životinjica, koje su se još pomalo praćkale. Morissotu se zamagliše oči i suza mu kanu niz blijedo lice.

— S Bogom, prijatelju!

— S Bogom, čika Morissote!

Pružiše ruke jedan drugome, a noge im zaklecaše.

Časnik kriknu: — Pali!

I deset hitaca planu kao jedan.

Sauvage samo pade na lice. Morissot se, veći, zaljulja, nkoči i onda tek sruši na prijatelja, licem prema nebu, a krv mu briznu klopcima iz prsiju ispod razderana ruha.

Nijemac opet stade davati nove zapovijedi. Momci se za čas razidjoše, a onda opet dodjoše, jedni s konopcima, drugi s kamenjem, koje privezaše mrtvacima na noge, pa ih onda odnesoše k obali.

U daljini su još gruvali topovi, a nad brežuljcima se podigle već čitave gore od dima.

Dva momka primiše Morissota za glavu i za noge, a dva opet Sauvagea. Zanjihaše ih i baciše daleko u rijeku Kamenje povuče i tjelesa za čas zaroniše na dno.

Voda tek prsnu, zapjeni se, uzbiba, onda se utiša, a valovi se, sasvim tanki, stadoše širiti upravo do obale.

Samo malo krvi zaplovi površinom.

Časnik, koji je još uvijek bio dobre volje, reče u po glasa: — A sada da vidimo ribe!

I podje u kuću.

Kad ugleda mrežu u travi, saže se, pregleda ribe i nasmiješi se: — Viljeme!

Jedan momak dotrča u bijeloj opregači. Prus mu baci ribu ubijenih Francuza i zapovjedi: — Ispeci mi ih još dok nijesu uginule. Bit će mastan zalogaj!

I uze lulu u ruke, da dalje puši.

—dr—

Sličica iz Krajnske.

Uspomena s puta u Ljubljanu. Češki napisala Gabriela Preissova. Preveo B. Inhof.

Preko ograde velika vrta oglasio se zvižduk i dozivanje: — Franjo — Franjo!

Na Lukačevu dvorištu ogledao se dječarac; sjedeći na oborenu deblu suhe jabuke, djeljkao brezovo bičalje i nije se dao od posla.

— Šta je? — vikne nemarno.

— Hodi brzo amo, ja znam jednu novost! — opet će netko iza ograde, i za pedalj više ispruži se kestenjasta glava i ramena u modru, platnenu prslučku, upirući se laktovima o zagradu, zgodno iz samoga kamenja naslaganu.

Franjo želio čuti tu novost, spusti se na zemlju i u nekoliko skokova eto ga k ogradi.

— Jesi li bio na večernji? — stao ga drug odozgo ispitkivati.

— Nijesam.

— Nu vidiš, ja jesam, — odvrati mladić, imenom Ivan, polako i ozbiljno, al odmah zaintači tako brzo, što je samo mogao: — Pa bi bio čuo, što nam je poslije crkve kazivao gospodin župnik: Sjutra će tu našim krajem proći braća sa sjevera — Česi; doći će iz daleka, da nas pohode, jer su naša braća.

— Braća? — ponovi za njim zamišljeno Franjo, pa se nehotice ogleda na očinsku kolibicu, dovodeći nekako nejasno smisao te riječi u svezu sa malom b aćom Joškom i Lukom.

— Valjalo ti je ondje biti, — govorio opet Ivan, dolazeći sad nekako u nepriliku, kako bi to drugu nekako u dušu kazao, kako je on to već osjećao. — Gospodin je župnik pripovijedao, da su oni naša braća po krvi, po vjeri i po lozi — da govore jezikom sličnim kao mi, da nam žele dobro, dijele naše težnje, našu radost i žalost. Oj, Franjo, to nisu Italijanci ni Nijemci... — svrši Ivan, mašući ljevicom nad glavom, — to su naša rodjena braća — znaš sad?

Franjo kimne lako glavom.

— Ele oni će se sjutra provesti kraj bjelovske stanice, — opet će Ivan. — Ali tamo nam je daleko, onda bit će tamo sila svijeta, pa nas Kapljovake ne bi ni spaziti mogli. Ali mi ćemo stati na rožansku vis — lijepo u redu! Gospodin je župnik kazao, tko samo može, neka si pribavi zastavu iz tih najljepših boja, slovjenskih — ili crvenobijelu ili trobojnu, još modru vrpcu k tomu — hej, a mi ćemo ondje stati, pa čim dodje vlak, počet ćemo grmjeti iz mužara, mahati zastavama i vikati: „Živio! Živili Česi!“ Kako sam došao kući, odmah sam to pripovjedio, al otac je to već i sam znao, pa idemo, osim djeda, koji ne može hodati a mora netko i kuću čuvati — idemo svi. Ja i Stanko dobit ćemo zastavice, lijepo crveno-bijele, da se već iz daleka mogu vidjeti.

— Tko će vam ih kupiti? — prekine ga tiho Franjo.

— Već smo se dogovorili. Majčica će nam svakomu dati komadić platna, a otac će kupiti baš takav komad crvene svile, — to se sašije, pričvrsti na motku, pa da vidiš. Pa kad stanemo mahati! — sad opet zavrti Ivan desnicu nad glavom. — Oj, to će biti lijepo, Franjo — ideš li i ti?

— Idem!

— A hoćeš li i ti imati barjačić?

— Ne znam — rado bih!

— Pa daj umoli roditelje, kao što sam ja učinio, — savjetovaše pametno Ivan.

Franjo na to ne odgovori. Sirotinjski sinak premjeri sanjarski vrške mnogoga drveća u susjednom vrtu.

— Tu ti ima stabala, — pomisli — do pedeset bi ih nabrojio — a u nas porasle samo dvije šljive! A šta, cijeli taj imutak susjeda veći je bar deset puta od njihova. Lako se je Ivanu veseliti zastavi. Kako bi on smio spomenuti roditeljima o novcu za zastavu, a često puta nemaju za jelo, sapun, djevojkama za cipele u crkvu?

— Nu, ja ću već ići! — Franjo će na rastanku, a ovo nekoliko riječi zapinjalo mu u grlu od unutarnje boli, nehotične, neznane zavisti.

Dječaci se razišli. Franjo došao opet do debla, ali se nije latio prijašnjega posla; pružio se na drvo kako je dug i širok, podbočio bradu laktovima i zavezo se u misli. Doček češkoga vlaka dizao se pred njim jasno i živo. Ali Franjo, ako mu i jest bilo jedva trinaest godina, bio je ozbiljan mladić — računar. Samo tako otići i gledati, dočekati bez zastave, bilo mu je teško — a da kupi kakve svite, kako je to mogao susjedov Ivan očekivati — na to nije mogao Franjo ni misliti, čemu take uzaludne želje? Ali šta, ne bi li se zar dala načiniti takva zastava od papira? Dva arka bijeloga, samo je novčić — i dva arka crvenoga, to su dva novčića — lijepo brašnom slijepiti ili da nadje bodljike, pa da pribode — a dalo bi se možda i koncima sašiti — a prutova ima dosta! Samo da roditelji dadu novaca; tu ti je on, Joško, Luka — a bome ni Micika ni Sofija ne bi htjele ostati bez veselja;

to bi bilo svega petnaest novčića, Bog i duša — mnogo je to . . .

Franjo se diže polagano, obidje dva puta potrijemak i ojunačivši se napokon, udje u sobu.

Na prvi pogled opazi, kako je svima nekako voljko pri duši. Otac puši, kao da je svečani dan, majka sprema rublje. Do nje sjedi Micika, sabirući nepotrebne krpe za glavu lutke, a Joške i Luke s malom Sofijom ne bijaše tuj, igrali se valjda za zgradom s kunićem . . .

Prvijenac Lukačevih stao usred sobe pa uzeo — blijed od zabune, ali uza sve to zanosnim glasom (Slovenci su rodjeni govornici) od riječi do riječi ponavljati Ivanovo tumačenje, predlažući na koncu papirne zastavice, koje će za svu djecu stajati samo petnaest novčića.

Sada se tek usudi Franjo dići glavu, koju bijaše oborio, i pogleda majku, a i oca . . .

Ah, oni su razumjeli; iza kratka dogovaranja odlučiše se za mali prilog.

— — Nije ovo priča, što vam tu kazujem.

Drugi dan stajaše sijedi kapljovski župnik već četvrt ure prije na mjestu . . . Razredao svoju četu, da se uzmogne što bolje razabrati, na brijeg kraj željezničke pruge, pa stao promatrati svoje siromašne glasnike bratske ljubavi, a oko mu se sja; pripovijedao im o domovini Čeha, o zlatnom njihovu gradu sa sto zvonika, što ga bješe već sam ugledao i o svem, što se je njega samoga taj čas doimalo i što ga je uznosilo. Iza naočari bacao bi svaki čas pogled k bližnjemu vršku, gdje se takodjer smjestio kup Kapljovaka sa zastavom.

Najednom se ondje uskomešali; zastava stala lepršati — oj, vlak eto već dolazi!

— Dolazi! — stalo se razlijegat, a crkvenjak s dječacima na strani pod borikom dobi znak, da pali.

Mužari zagruvaše, a zanosne čekaoce podišao drhat.

— Već — već — — gle, to je dug vlak — a oni nas već vide, na prozorima vagona lepršе nebrojene maramice. Oj, živili Česi — Živio! — razliježe se naokolo. Starina župnik u sredini, pomladio se, oživio, maše šeširom i ljevicom, a nada sve čuti je njegov glas. Najednom ga izdade, a dva bisera u tren potekoše niz blago, otvrdnulo lice. Nitko toga ne opaža, nitko se tomu ne čudi.

Upravo na kraju, kraj svoje bakice, koja samo rukama maše, nespretno ali od srca, stoji petero Lukačeve djece, jedno drugomu do uha. Franjo najprvi — s papirnim zastavicama . . . Ne možeš da to poznaš! Tako se skladno i živo viju kao one skuplje, pa kako pozdravljaju iskreno — oj iskreno! . . .

Kad je već vlaka s očiju nestalo, uzdahne duboko Franjo, obori zasjenjene oči k zemlji, pa će sam sebi reći:

— To ih je bilo!

Pa se lagano, gotovo posljednji, zamišljen, kretao za mnoštvom kući, a sve mu se čini, da je nešto malo porasao.

Ksaver Šandor-Gjalski.

Biografijska crtica. Napisao M. Š.

Od kako su se pripovijesti Ksavera Šandora-Gjalskoga počele obilatije prevoditi na razne evropske jezike (češki, poljski, ruski, njemački, talijanski, madjarski i u najnovije doba na švedski), stižu nam izvana počešće pitanja o njegovu životu. „Vienac“ je godine 1889. u prvom broju donio sliku vrijednoga pripovjedača, a vjekopis je ostao dužan. Gjalski će hrvatske čitatelje za koji dan obdariti novim plodom svoga krasnog talenta i vještoga pera, knjigom „*Iz varmegjinskih dana*“, koja će izići medju izdanjima „Matice Hrvatske“ za godinu 1891. Bit će dakle u zgodan čas, da priopćimo nekoliko podataka iz njegova života, pa da tako ispunimo staro obećanje. Gjalski je svojim književnim radom, premda se na književnom polju pojavio istom godine 1884., uhvatio mjesto medju prvim savremenim književnicima hrvatskim. U njegovu realizmu, u njegovoj poeziji javlja se snažan, izvoran talenat, koji je počeo živo zanimati i ljude tudjih naroda, a to je po vrijednost njegova rada pored nepreglednoga obilja moderne pripovjedačke književnosti povoljan znak. To nas nuka, da ovdje prikažemo njegov život u najkrupnijim crtama.

* * *

Ljubomir Tito Babić upotrebljava u književnosti „Ksaver Šandor-Gjalski“. Rodio se u krasnom Zagorju, u Gredicama 26. listopada godine 1854. Otac njegov Tito Babić rodio se takodjer u Gredicama, dne 1. siječnja 1813. od vlastelina i odvjetnika Matije Babića. Otac Tito Babić, vlastelin, bijaše najprije odvjetnik, zatim podžupan varaždinske županije i poslije predsjednik kr. žup. sudbenoga stola u Varaždinu. Bio je vatren Ilirac, te je već od najranijeg djetinjstva utjecao u tom smjeru na našega pisca. Gjalski veli, da je otac svojom velikom, općom naobrazbom, svojom ljubavlju prema knjizi, svojim shvaćanjem poezije i svojim štovanjem velikih književničkih imena više na njega utjecao nego ijedan učitelj. Iz njegovih se razgovora naučio kao malo dijete mnogo i mnogo, što njegovi drugovi još mnogo kasnije nijesu znali; poimence je otac na takav način pobudio u sina ljubav prema književnosti, najpače prema povjesti.

Majka njegova Jelena Babić, rodjena Šandor-Gjalska iz Zagreba, bila je kći Ksavera Šandora-Gjalskoga, odvjetnika i vlastelina Kosnice i Psarjeva, i Amalije Kuševićeve Samoborske, sestre poznatoga protonotara Josipa Kuševića. Piščev ujak Mirko Šandor-Gjalski takodjer se

istakao u ilirskom pokretu, a materin bratić Antun Mihanović, po svojoj materi odvjetak Kuševića, bio je ilirski pjesnik, koji se osobito proslavio krasnom hrvatskom pjesmom „Liepa naša domovino!“ Majčina dobrota, puna ljubavi k djeci i domu, nj na odanost ladanju i starim predajama duboko se dojmiše našega pisca.

Gjalski je prve dojmove našao u ladanjskom životu u uglednoj, vlastelinskoj kući, uvijek gostoljubivo otvorenoj svakomu gostu. Veseli sastanci susjedâ, jeka ilirske pjesme, dobrodušna prepiranja stranačka poslije godine 1861. za očevim stolom, ladanjski pučki običaji: sve se to živo usjeklo u mladu djetinju dušu, pa se poglavito odavle rodiše kasniji književni radovi Gjalskoga. Kad je otac postao podžupan, preseli Gjalski u Varaždin, gdje je obitelj očeva stanovala u staroj županijskoj zgradi.

Gjalski se počeo učiti kod kuće, poučavali su ga „inst uktori“. Već g. 1859. započela se nauka azbuke. Prvi mu je poučavatelj bio Gažić, zatim neki Bauer, Matković i još neki starac Nijemac. Kad se preselio u grad, neko još vrijeme poučavaše ga instruktor, ali ga zatim dade otac u javnu školu, odakle ga opet uzme kući hoteći, da mu sin što prije dodje u gimnaziju. U listopadu godine 1863. udje Gjalski u gimnaziju varaždinsku.

Onamo je svršio svu gimnaziju. Prvi mu je profesor bio Mirko Divković, a kateheta Josip Zorić, koji mu je ostavio nezaboravnih tragova u duši čitanjem romana iz starokršćanskih vremena. Od tada je rado posezao za knjigama, pa čitao i čitao ma i kradom. Od svi,u je predmeta najvolio povjest, koja ga je jedina živo zanimala. Ostalih predmeta nije toliko ljubio. Od profesora se još rado sjeća Vinka Pacela i Eduarda Streera, koji mu je bio profesor povjesti. Pravih drugova nije imao, jer su mu igre bile nemile — volio je č tati. Istom kasnije dade se na drugovanje sa starijim mladićima

Godine 1868 zasnovali su Milan Grlović, Ljudevit Jurinac, Gjalski i još neki djaci tajno učeničko književno društvo „Vienac“, u kojem je čitao samo historijske svoje rasprave. Potajice je već i prije nekoliko godina počeo Gjalski pod dojmom kojekakovih „fundromana“ pisati roman iz dubrovačke prošlosti, gdje su Isusovci Bog zna koliko djevojaka uzidali. Ali toga nije čitao drugovima, pa tako nije nit' o znao, da se Gjalski bavi i pjesničkim stvaranjem.

Godinu dana iza toga pokrenu ovi djaci javno učeničko književno društvo „Neven“, gdje je Gjalski poslije Grlovića postao predsjednik. Tu je čitao svoju raspravu o „Velikoj Hrvatskoj“, u kojoj dokazuje, da je Samo bio Hrvat. Uza to je napisao i članak o Bogu u povodu Büchnerove knjige. Došavši u Zagreb napisao je Gjalski sličnu raspravu i poslao ju Šenoi, koji jê dakako nije štampao, nego pisca u dopisnici obodri „na daljne studije“. Gjalski se ne pojavi više u javnosti sve do osamdesetih godina. Za se pak pisaše na veliko osnovani roman „Sin budućnosti“, u kojem je slavio socijalizam i komunizam. Onda mu je to bilo glavno zanimanje. Romana nije Gjalski nikada dovršio.

Dva tečaja prava svrši Gjalski u Zagrebu, gdje smiri prvi ispit, pa se uputi u Beč. Onamo je ostao tri godine, dakako uz prekide. Godine 1876. vrati se bez ispita kući, jer ga je presvojila književnost, i mjesto pravnih knjiga čitaše Gjalski filozofijska, socijologijska, prirodoslovna djela, romane, a osobito ga osvoji Turgenjev. God. 1878 smiri oba posljednja ispita, i to drugi u Beču, a treći u Zagrebu. Ovaj „intermezzo“ bijaše za književni rad odlučan. Život na ladanju, plandovanje na polju, drugovanje s roditeljima, sastajanje s ljudima predjašnjega pokoljenja — sve ga je to silno zanimalo. Čitajući djela Karla Emila Francosa još u Beču osjeti Gjalski ponuku, da se lati pera i napiše „Batorića“. On je već prije pod dojmom velikoga Turgenjeva pokušao pisati svakojake novele, ali nijedne nije dovršio. God. 1878 preradi svoga „Batorića“ i pošalje ga „Obzoru“. No ne dočekavši dana, da ga ugleda štampana, okani se Gjalski pera, ali ne prestade čitati i proučavati književnost francusku, rusku i njemačku.

U službu je unišao Gjalski godine 1878, posvetivši se upravnoj struci. God. 1881 oženi se iz ljubavi Vilmom Gönnerovom, kćerju činovničkom, tada učiteljicom u Virovitici, gdje je bio podžupanijski perovodja. Godine 1885 premjeste ga u Pakrac, odavle u Sisak, a godine 1887 na Sušak, odakle je ovih dana premješten u Zagreb k vladi. Gjalski je sada kotarski pristav.

Godine 1891 umre mu majka, pa se taj dogadjaj duboko kosnu piščeve duše.

Pravi njegov književni rad počinje se godine 1884, kad je na novo preudesio „Batorića“ i poslao ga Vjekoslavu Klaiću, tadašnjemu uredniku „Vienca“. Klaić s velikom radošću uvrsti „Batorića“, i od onda je Gjalski hrvatski književnik.

O suečkom prokopu.

Napisao **Dragutin Mezzorano**, pomorski kapetan.

Opaziš li koju genijalnu misao ostvarenu u kakvom graditeljskom podhvatu, dosta je obično da pogledaš to djelo, pa se ne možeš oteti čuvstvu udivljenja prema onomu, tko je to zamislio i stvorio. Srce ti se napunja ponosom i radošću, što takva djela mogu ljudske sile tvoriti.

To te čuvstvo podilazi, kad promatraš egipatske piramide, rimske cirke, mostove bregovitih željeznica i moderne velebne palače. No njima ćeš se više diviti, nego, recimo, kinezkomu zidu, ili morskim nasipima koje moderne luke; premda su ovi potonji zahtievali možda više radne sile i graditeljske znanosti.

Suečki se prokop na prvi pogled čini neznatno djelo; no kad shvatimo važnost njegovu, pa razaberemo potežkoće kod namisli i u vrieme radnje, prinudjeni smo priznati, da je to najznamenitije graditeljsko djelo ovoga stoljeća. Ono će budućim naraštajima ostati živa svjedočba o onom, što je mogla učiniti sila volje i genijalnost jednoga čovjeka. — Kristof je Kolumbo tražio morski put u Indiju, Vasco de Gama ga je našao, a Ferdinand Lesseps je novi put stvorio.

Dok sam čitao i slušao pripoviedati o tom ogromnom djelu, pomišljah ga u mašti svojoj kud i kamo velebnijim i većim, nego u istinu jest. Na svom putu u iztočnu Aziju jedva izčekivah čas, da u nj udjemo. Nu zbiljska slika toga ogromnog djela bila je posve drugačija od one u mašti mojoj. U pustinji je prilično širok jarak, s jedne i druge strane nabacan piesak, iza nekoliko sati široka morska pučina t. j. jezera Menzaleh i Ballah, kroz koja ide prokop kao žlieb, što no je na površini označen usidrenim željeznim valjcima; okolo na okolo je pustara, ne vidiš stabla ni trave, a rekao bi, od silne sunčane žege i kamen gori. Pred tobom i za tobom po koji brod: — to je slika toga znamenitog graditeljskog djela. Mir i pokoj svuda!

Upravo taj mir nuka motrioca, da misli na onu radenost i metež hiljada ljudi, koji su se u toj pustari iz sviju strana svieta sakupili, da složnim silama izvedu to djelo.

Deset je godina marljiva rada trebalo, dok se je ovo znamenito djelo dovršilo (od 1859—1869), 75 milijuna kubičnih metara zemlje se je izvadilo, da se izkopa taj jarak, koji je 160 kilometara dug, preko 8 metara dubok, a najmanje 22 metra širok. Svake se godine mora izbaciti oko pô milijuna zemlje i blata, što su ga morske struje u prokop naniele. Do godine 1874. bilo je u podhvat uloženo 471,769.000 franaka.

Englezka, boreći se vazda za prvenstvo na moru, a zavidna Francuskoj poradi te genijalne zamisli, stvarala je svu silu zapreka i neprilika, da se ta misao ne izvede. U Carigradu i Kairu svom je silom radila, da tu radnju zaprieči, a što je još više stvari škodilo, stala je po cielom svietu širiti viesti, da se taj podhvat ne može izvesti, pa je time silno otežčala nabavu novaca. Deset se godina potratilo, dok se je počelo raditi.

Protivnici su tvrdili: ako se i prokop dovrši, ipak se ne će moći njime ploviti, jer će morske struje donositi piesak i blato, pa će se tako zasuti, a i nasipi da će se rušiti; pored toga da je opasno broditi kraj nizke obale u onim krajevima, gdje no tako često bjesne vjetrovi i oluje. No englezki strukovnjak Sir John Hawkshaw, proučivši osnovu i razgledavši prilike, izjavi, da se ta misao može izvesti. Time je razpršio sumnje svojih zemljaka i mnogo pomogao uspjehu toga važnoga podhvata.

Zavirimo li u povjest, vidjet ćemo, da misao o spajanju sredozemnog mora sa crvenim nije bila nova, jer se je već u davnoj starini o tome radilo.

Francuz barun de Tott još je godine 1785 proučavao ondješnje prilike i izjavio, da bi se mogao taj prokop izvesti. On je u staroj povjesti našao viesti o istom djelu i kod iztraživanja naišao na tragove starih radnja. Stari su Egipćani odustali od daljnje radnje po svoj prilici s toga, što su se bojali, da ne bi crveno more, koje su držali višim od sredozemnog, poplavilo egipatske nizine.

I oštroumni Bonaparte shvaćao je važnost toga prokopa, te je za svoga boravka u Egiptu mjerniku Lepère-u naložio, da prouči to pitanje

Time, što je otvoren suečki prokop, postala je cesta Bab el Mandeb izhodištem parobrodarstvu u iztočnu Aziju, iztočnu Afriku, Australiju, a donekle i u zapadnu Ameriku. Suec je samo za 227 morskih milja udaljen od Aleksandrije, 1503 m. od Marsilje, a 1397 m. od Trsta.

Pošto se tako Trst i Marsilja približiše bogatim i plodnim zemljama iztoka, oslobodila se srednja Evropa od pr moći englezkih skladišta za prekomorske proizvode, kao pamuk, čaj, kinezke, japanske i indijske tvorine.

Prve godine, t. j. 1870., prošlo je prokopom 489 parobroda, a taj broj narastao je godine 1885. već do 3624. Uz množtvo brodova raste godimice i veličina brodova.

Godine 1886. počelo se upotrebljavati električno svetlo za vožnju po noći. Parobrodi plaćaju odredjeuu pristojbu za električnu razsvjetu u noći, pa tako mogu u 20 sati neprekidne vožnje prevaliti cieli put prokopom. Bez toga svjetla traje dulje taj prolaz, jer mora brod noću na postaji pristati uz obalu i čekati, dok prodje brod, koji mu ide s protivne strane u susret. No promet je sve više rastao, pa se moralo misliti, da se prokop razširi, da može jedan brod mimo drugi prolaziti.

Lesseps je još g. 1886. izradio osnovu, da se razširi taj prokop. Družtvo je osnovu prihvatilo, te nema sumnje, da će ju podpunoma izvesti, tako da će moći brodovi prolaziti jedan mimo drugi, a da ne će trebati, da pristaju uz obalu. Kad sam se godine 1888. vraćao iz Azije, bilo se već počelo raditi po toj osnovi.

Time je Suecu budućnost osigurana. Tim prokopom prolazi danas velik broj brodova raznih država, ali na žalost mora se priznati, da se naša monarkija ne može podičiti velikim brojem, kao druge države. Dok druge države živo o tom nastoje, da crpu bogatstvo iz tudjih zemalja, pa da se stanovnici njihovi obogate, naša monarkija u tom pogledu čini vrlo malo.

U prometu godina 1883., 1884. i 1885. zapremala je Austro-Ugarska medju evropskim državama šesto mjesto, a medju državama na sredozemnom moru treće. Prva je Francuzka, zatim Italija, a treća Austro-Ugarska.

Književno pismo.

„Oblomov“. *Roman u četiri dijela. Napisao ga Ivan Aleksandrović* ***Gončarov,*** *s ruskoga preveo Martin Lovrenčević. Prvi svezak. Cijena 25 novč. Zagreb 1891. Tisak i naklada Antuna Scholza.*

Netom preminuli pripovjedač Gončarov vrsta se medju prvake realističnog smjera u ruskoj književnosti. Kad se govori o ruskom romanu, njegovo se ime i djela spominju uza svijetla imena i slavna djela ruskih velikana Hercena, Dostojevskoga, Turgenjeva i Tolstoja. U nekratkom razmaku od 22 godine napisao je doduše samo tri oveće pripovijesti, ali ta su djela — kako je obično sve, što je rijetko, dobro — vrlo važni književni proizvodi ne samo u ruskoj, nego i u svjetskoj književnosti. Prvu je pripovijetku pod natpisom „Obična pripovijest“ napisao god. 1847., kad su mu bile 33 godine. Tu je vještački ocrtao romantičnoga sanjara Adnjeva i njegova trijeznoga i praktičnoga strica Petra Ivanovića i prikazao živu sliku tadašnjih društvenih prilika. Drugi njegov roman „Oblomov“ izidje g. 1859., a treći „Obryv“ g. 1869. Od ovih je drugi roman, „Oblomov“, najveći i najznamenitiji ne samo po opsegu, nego i po sadržaju. Junak toga romana pripada medju najzanimljivije i najoriginalnije karaktere u ruskoj književnosti. Oblomov je genijalni ljenivac, nehajna danguba krasnih duševnih svojstava, ali bez ikakve snage i odlučne volje. On je mali Hamlet modernoga društva. Toga je junaka pjesnik divnom plastikom prikazao, — kao da ga je iz kamena isklesao. Majstorska je njegova karakteristika već u prvom poglavlju romana, gdje ga ovako opisuje: „Bio je to čovjek od trideset dvije do tridešet tri godine, srednjega uzrasta, ugodne vanjštine, tamno-sivih očiju, ali bez ikakve izrazite misli, bez ikakve sabranosti u crtama lica. Misao je šetala kao slobodna ptica po licu, lepršala po očima, sjedala na poluotvorene usne, krila se u naborima čela, a zatim bi sasvim izgnnla, a tada bi se po cijelom licu razlio sjaj bezbrižna nehaja. S lica prelažaše taj nehaj u držanje cijeloga tijela, pače u nabore spavaće haljine“ itd. Pjesnik podrobno crta njegov ništavi način života, okolinu i društvo, pak razlaže, kako je Oblomov takim postao. On žive samo u svojim mislima i snovima, a za zbiljski se život malo brine, kao da za nj i na postoji. Snuje doduše osnove, ali ih nikad ne izvodi. Ljubav prema Olgi trgne ga za čas iz nehaja, ali na žalost za malo pada opet još dublje u svoj tromi san. Tako propada i zamire taj krasni duh u nehajnom neradu. Gončarov je „Oblomovom“ stvorio objektivnu psihološku studiju, kakovih ima malo u svjetskoj književnosti. Čitalac mora da se divi epskoj mirnoći, nepristranosti i vanredno finoj psihološkoj analizi toga genijalnog pripovjedača.

Nema sumnje, da je pjesničko djelo ovih vrlina i takoga sadržaja već davno zavrijedilo, da se presadi u našu književnost. Iz njega mogu crpsti mnogo koristi i književnici i čitatelji. Ovi će u njem naći vjerno prikazanu sliku darovitog ljenivca, pravi slavenski tip, koji i u nas nije rijedak, jer i Hrvatska žalibože ima svojih Oblomova, a naši pisci moći će koješta da nauče iz tako znamenitog djela. S toga smo s velikim veseljem pozdravili vijest, da će „Oblomov“ doskora ugledati svjetlo u hrvatskom ruhu. Naša bi radost bila još veća, da se je ujedno javljalo, da će ga prevoditi književnik dorastao tome poslu, koji umije dobro ruski, a poznaje u tančine duh i pravila hrvatskoga jezika. Mnogi doduše tvrde o g. M. Lovrenčeviću, da umije dobro ruski jezik, kao malo tko u nas, ali o njegovoj vještini u hrvatskom jeziku ne sudi se najpovoljnije, a neki dapače tvrde, da ne može napisati nekoliko redaka bez krupnih jezičnih i stilističnih pogrješaka. Prijevod „Oblomova“ gotovo potvrdjuje potonji sud. Treba doduše priznati, da se vjerno drži izvornika, da prevodi gotovo od riječi do riječi, ali uza sve to prijevod mu se ne može nazvati dobrim, jer se u nezgrapnoj i razvodnjenoj njegovoj prozi sasvim gubi onaj čar i miris izvornika. U njega nema po našem sudu u opće dosta dara ni vještine za takav posao, koji je često teži od izvorne radnje. Držeći se vjerno izvornika, nije čudo, što često prevodi samo riječi, a ne smisao, te mu prijevod postaje ropskim, a gdješto i krivim, jer ne shvaća dobro značenja pojedine riječi u savezu s drugima. Tako se veli u ruskom: но съ отсутствіемъ всякоій опредѣленноій идеи, всякоій сосредоточенности въ чертахъ лица, — a naš prevodilac kaže: „ali bez ikakve opredieljene ideje, bez ikakve pozornosti u crtah lica“, gdje riječ „pozornost“ ne odgovara dobro ruskomu izrazu „сосредоточенность“ = sabranost. Prevodilac nije se trsio, da lijepo hrvatski kaže ovu izreku: прочелъ бы только желаніе кое-какъ соблюсти decorum неизбѣжныхъ приличій, лишь бы отдѣлаться отъ нихъ, — jer prevodi od riječi do riječi: „da se samo želi kako tako očuvati decorum neizbježive pristojnosti, samo da joj se ukloniš“. Tako se u ruskom veli: „видъ кабинета, если осмотрѣть тамъ все повнимательнѣе, поражалъ господствующею въ немъ запущенностью и небрежностью, a naš prevodilac ropski prevodi: „preneraživala je vanjština kabineta svojom zanemarenošću i nehajnošću svakoga, tko bi ga pomnjivije razgledao“. U ruskom se kaže: Онъ терялся въ приливѣ житейскихъ заботъ, a u hrvatskom bez smisla, ali na oko doslovno: Gubio se u priticanju(?) životnih briga Теряться = gubiti se, ali i: ne moći se razabrati, smesti se i t. d., dakle po prilici: nije se mogao razabrati, kad bi ga snalazile brige života. U ruskom se veli: Всѣ пружины тронуты, u hrvatskom doslovno: „Sve su pružine dirnute“, što u nas ne znači ništa. Пружина = nagon, pobuda, dakle po prilici: dira se u sve nagone (u spisu), ili slobodnije:

*

govori se o... U ruskom čitamo: онъ носилъ и сознавалъ въ себѣ дремлющую силу, a u hrvatskom doslovuo: „nosaše (sic!) i *saznavaše* u sebi driemljuću silu“, — gdje je ruski сознавать = erkennen, sich bewusst sein, a ne: erfahren, što znači hrvatski „saznavati“. Tako su ropski prijevod i ove izreke i rečenice: „ako u perspektivi dana nije bilo velikoga objeda s priličnom količinom vina i rakije“; „izbavljao boljara od *neobhodnosti*, da govori“; „Oblomov je zamišljeno sjedio u naslonjaču, u svojoj ljenivoj, liepoj *pozi*“; „odvrati *mašinalno*“. Ropski je prevedna i ova izreka na 64. strani: „Kakve mi to očajne mjere predlažeš? Nipošto, da čovjek izbjegne skrajnosti te se pridrži znatne (!) sredine“. — Poredjujući na nekim mjestima prijevod s izvornikom, opazismo, da je naš prevodilac neka mjesta zlo shvatio, neka površno pročitao, te prema tomu krivo preveo. Tako se čita u ruskom: наклеенное дерево мѣстами отстало; to je u hrv. sasvim krivo prevedeno: „pridjelano drvo bilo je mjestimice izglodano“, a znači: prilijepljeno drvo bilo je mjestimice popustilo. U hrv. čitamo: „u grlo dunuo *nesretni* vjetar“, a u ruskom je na tom mjestu: сильный = jak, silan. Samo površnu prevodiocu mogla se potkrasti ova pogrješka: u ruskom nalazimo stih: „И страсть (= strast) хочу разсудкомъ побѣдить“, koji glasi u hrvatskom prijevodu ovako: „Da *starost* razumom pobjedim (sic)“! Na str. 48. čitamo: „Letimični pogled na toga čovjeka radjao je misao o nečem grubom i *sdempastom*“, dok na tom potonjem mjestu u ruskom nalazimo: неопрятномъ = nečistom. Veli se: zdepast, o čovjeku po nisku i krutu = habitu corporis brevis et obesus. Na istoj strani čitamo: „Kretnje su mu bile smione, *široke*“; u ruskom na potonjem mjestu: размашисты = širok, *drzak* Nema pravoga smisla ova hrv. izreka: „prisutvovaše medjutim svim zabavam i *pirom* svoga otca“. U ruskom izvorniku čitamo: присуствовалъ пока на всѣхъ пирушкахъ отца, gdje je riječ пирушка = kleiner Schmaus, gozba, čast, a ne: „zabava i pir“, dok se ovaj potonji izraz u nas obično upotrebljava mjesto riječi „svadba“. Tako ne će biti dobro: „u toj školi, posred *otvorenih* razgovora“, mj. slobodnih, premda na tom mjestu u ruskom čitamo: откровенныхъ. Prevodilac piše prema ruskom: teljege, a morao bi znati, da se u hrv. veli: taljige: currus unijugus.

Jednom izostavlja u prijevodu važnu riječ, kao na str. 24: „čuva svoje (čovječje) dostojanstvo“, a drugi put bez potrebe dodaje riječi, kao na str. 47: „mučen priticajem(!) nemirnih, *težkih* misli“; u izvorniku nema potonjega pridjeva. Tako je suvišau i gotovo smiješan prevodiočev dodatak u ovoj izreci: „kad se je sastao s gubernatorom, *išao je*, da mu se potuži“. Nesmisao je kazati: „sjesti na posao“, mj.: k poslu; ili: „sgrade, što *spadaju* pod naš odsjek“, jer „spadati“ = herabfallen, delabor, decido; a valja reći: što pripadaju našemu odsjeku.

No još više treba da zabavimo hrvatskomu jeziku u tom prijevodu. Prevodilac žalibože ne poznaje nekih glavnih pravila iz oblika i sintakse hrvatske, a ipak pripada onoj četi vikača, koji dižu hajku protiv fonetike i protiv onih književnika, što no ozbiljno izučavaju hrvatski jezik, krsteći ih „govedarima“, što tobože unose prostotu u književnost, upotrebljavajući čiste narodne riječi i oblike. Mi naprotiv sudimo, da su pravi književni govedari oni, koji pišu kao prevodilac „Oblomova“ i njegova etimološka braća. Taj prevodilac piše u gen. množ. *h* kod samostavnih imena; riječ „dušica“ ima po njegovoj slovnici u voc. „dušica“, a ne „dušice“, jer piše: Dodjite, dušica, itd. Čovjek se snebiva, kad čita u prijevodu: želudcom mj. želudcem; u ljeti mj. ljeti ili u ljetu; u *dva primjerka*, mj. dva primjerka; gostova mj. gosti ili gostiju, jer stara riječ „gost“ ne prima umetka u množini; noćju mj. noću; kuteve mj. kutove. Ne znamo, kojim pravom upotrebljava oblik „vami“ za dativ i loc. množine, dok mu je mjesta samo u instrumentalu množine.

Prevodilac piše u komparativu pridjeve: redje mj. rjedje, gorje, višje mj. gore, više.

Nije dobar adv. verb. praes. „zujajući“ već zujeći; ne valja „zadubiv“, već zadubav; ne valja oblik za treće lice jednine u glag.: „gledaše da poprime“; sasvim je pogrješan oblik imperf. nosaše mj. nošaše. U futuru krivo piše: će te (rastavljeno); pak: otić ćemo, doć ćemo, a opet trgati će, jer se u glagola, koji u infinitivu imaju ći, ne odbacuje taj nastavak u futuru, dakle: otići ćemo, doći ćemo. Prevodilac ne zna, gdje valja pisati *ie*, a gdje *je*, jer piše: izprem*je*ša (mj. ie), nedelje mj. nedjelje, posleduje mj. posljednje, zapovjedate (mj. ie), preći mj. prieći, presječem mj. presiečem itd. Ne zna, da ne valja: kovč*ek*, o*b* onom, *uslied* toga. Ne veli se hrvatski: „nemam vremena“, već: nemam kada. Nije dobro: „ali što to na tebe *spada*,“ mj. što se to tebe tiče; nije dobro rečeno: „bez toga ne bude ništa“, mj. ne će biti. Mjesto: „koji su *daleko* siromašniji od njega“ valja reći: koji su kud i kamo siromašniji od njega“, a mjesto: „ne pozajmljuje od nikoga“ veli se bolje: ne pozajmljuje ni od koga. Ne piše se žučljiv, već žučljiv, ne koj nego koji itd., itd., itd.

Ovi pabirci iz prvoga sveska jasno pokazuju, da naš prevodilac „Oblomova“ nije dorastao svomu poslu. Kako se već odatle razbira, ou mjestimice prevodi ropski i bez smisla, gdjegdje sasvim krivo, a o duhu i pravilima hrvatskoga jezika nema pravoga pojma. Prijevod mu je u opće opor, ukočen i neugladjen, bez finoća i ljepota izvornika, dakle prosta naduičarska radnja. Mi iskreno žalimo, što se taj krasni roman u takom ruhu podaje hrvatskomu čitalačkomu svijetu. Ako bude prijevod i u napredak takav, mi ga ne ćemo moći nikomu preporučiti.

J. P.

Nešto o Kristijanoviću.

U br. 39. ljetošnjega Vijenca, posvećenom uspomeni Gajevoj, u raspravi: „Gajev pravopis“ kaže se: „Protivnikom Gajeva jezika i pravopisa ostade do smrti Ignjat Kristijanović (1796—1884), marljivi kajkavski nabožni pisac“. Budući da tomu nije sasma tako, držim, da smo dužni spomenu Kristijanovićevu a još više Gajevu popraviti tu vijest. Kristijanović je naime već g. 1847. izdao s pravopisom Gajevim: Žitek sveteh mladencov i

Poezija.
Relief *Josipa Mágra.*

děvic. Vu Zagrebu; dakle već prije 1848, što treba uzeti na um, jer da se je istom nakon 1848 počeo služiti novim pravopisom, mogli bismo pomisliti, da je bio novim prilikama usilovan i preko srca tako raditi, a kad je već prije 1848, to dokazuje, kakvu je unutrašnju silu imala reforma Gajeva, i kako je zanovijetanje i samoga inače učenoga Kopitara nije moglo nimalo zaustaviti. Dakle nije Kristianović do smrti svoje ostao protivnik Gajevu pravopisu. Što je pak do smrti pisao kajkavski, i tomu bismo mogli iskati razlog više u neznanju štokavštine, nego li u načelnoj suprotivštini. Kristijanović je već g. 1830 (tada se još pisao Kriztian, kad je to prezime promijenio u: Kriztianovich, ne znam) na svijet izdao u dvije sveske: Blagoréchja (= propovijedi) za vsze czeloga léta nedélye. Tko vidi iz tih knjiga, kakvim je stilom kajkavskim pisao Kristijanović (prema Petretiću, Habdeliću itd), pak promisli, da je njemu u vrijeme pokreta Gajeva bilo već šesdeset godina, ne će se nimalo čuditi, da je Kristijanović ostao do smrti kajkavski pisac. Stil mu je prava njemačko-latinska gužva. Za primjer evo samo prve alineje (transskribovane) iz posvete: „Da pri vandavanju osebujno velikoga posla, kakov nazočna Blagorečja vidijuse, koja ne lestor občinsku pazku proti sebi podignula, nego takaj, kak pravedno mislim, od vsakoga, nje prevračajučega, z oštrosudnem okom pretresana budeju, njemu vekše znamenovanje i vrednost preskrbim, podufamse Tebe, dragi vujec! (= župnik Miklouišić) prositi, dami dopustiš ov moj, z-ne malem trudom dovršeni, posel Tebi alduvati, ar lestor Tvoje, povsud razširjeno, Ime moguće je njega, na svetlost občinsku izidučega, od ogrizljiveh navalov nekuliko občuvati“. — Kristijanović je bio podrijetlom Nijemac, a latinski iškolan; odatle mu njemačko-latinski stil. U kasnijim spisima ipak se opaža vlast, koju je imala ilirština barem ponešto i na njegovo pisanje. — S kolikom je upravo reći elementarnom silom pravopis Gajev zavladao u narodu hrvatskom, potvrda nam je i župnik Karlopaški, zasukani Šime Starčević. On u opazki k svojim Homilijama prevedenim s njemačkoga a izdanim u Zadru g. 1850 veli: „Izpovidam, da čepurasti verstopis zagrebački za temeljiti pravopis hrvatski nikad ni sam priznao, niti mogu priznati“; ipak dodaje: „U ostalom G. G. Battare mogu se u izdavanju služiti s onim verstopisom, koj bi im mogao koristnim biti; pak se braća Batare i poslužiše „verstopisom“ korisnijim t. j. pravopisom Gajevim. — Spomenuvši, da je Kristijanović bio podrijetla njemačkoga, pade mi na um, da se napomene i podrijetlo Gajevo. Šteta što se o tom ništa ne kaže u privedenom broju Vijenca. To znam ja, da je Gaj po ocu bio podrijetla tudjinskoga, je li i po materi, ne znam. Što se tamo pripovijeda o mladosti Gajevoj, mnogo bi nam bilo bistrije, kad bismo znali i za podrijetlo matere njegove. Historija nam svjedoči, da preporod ne biva iznutra već izvana; mrtvac se ne diže svojom snagom, već silom od drugud: Ritter — Gay.

P.

Književnost.

Hrvatska. Radostna se srca laćamo pera, da oglasimo vriednim čitateljima novi glazbeni list »*Gusle*«, kojega je prvi broj (za godinu 1892.) izišao ovih dana u Zagrebu. I manji kulturni narodi evropski imadu svoje glazbene časopise, a mi Hrvati, premda smo po priznaji objektivnih sudija jedan od najglazbenijih naroda, dosada nismo imali organa za glazbu. Nije moguće, da narod s tako bogatom pučkom glazbom ne bi bio vrstan napredovati i u umjetnoj glazbi; pak je samo naša neodlučnost i nesloga bila kriva, što dosada nismo za ovu znatnu granu narodne kulture imali posebna lista. Vješte ruke Vjekoslava Klaića, koji je u više prilika pokazao, da umije razabrati prave narodne potrebe, doskočile su i toj potrebi; pa tako njegovim trudom izlazi bez ikakovih obećavanja i šarene reklame prvi broj »Gusala«, koje žele izpuniti davno osjećanu potrebu. Urednici ovoga novog časopisa Vjekoslav Klaić i Vjeneeslav Novak mogu mirne duše predati prvi broj svoga lista u svačije ruke, na krilo najstrožih sudaea. U »pozivu na predplatu« urednici zrelo i podpuno razlažu svoj program: list kani donositi razprave o glazbi i o njenoj uporabi školskoj i crkvenoj, osvrtat će se na povjest glazbene umjetnosti, donosit će kritike o djelima i produkcijama glazbenim, imat će bibliografiju ove struke, a ujedno odgovarati na pitanja, koja se pošalju uredničtvu. Uredničtvo je obuhvatilo svoju zadaću u velikim medjama, a mi poznajući glazbeničku i književničku vrstnoću Klaićevu i Novakovu ne sumnjamo, da će oni sjajno zadovoljiti zahtjeve, pa da bi ih samo podpun nehaj obćinstva mogao odvratiti od započetoga djela. Medjutim mi se pouzdano nadamo, da će pojedinci i družtva, svećenici kao i učitelji rado prigrliti »Gusle«, koje im se nudjaju u tako biranom obliku Samomu listu bit će uviek dodani glazbeni prilozi, koje uredjuju Ivan pl. Zajc i A. Stöekl, dok se Milutin pl. Farkaš brine za sve, što se tiče tamburica. U prvom broju nahodimo članke: »Glasba i uzgoj« (V. Novaka), »Juraj Wisner pl. Morgensteru«, životopis premalo poznatoga hrv. glazbotvorca, (napisao V. Klaić), »O pjevanju u pučkoj školi s obzirom na dječije zdravlje« (od V. Novaka), Književnu obznanu, zanimljive »Pabirke« i »Listak«, a napokon »Dopisnicu uredničtvu«. Ovaj je broj od početka do kraja zanimljiv, instruktivan i izvorau, pa smo ga s pravim zadovoljstvom odložili, pošto smo ga pročitali. Put je dobro odabran, treba samo da u što većem broju predplatnika nadju urednici i vjerne pratioce. Bit će to na uhar razvoju glazbe u Hrvatskoj. U »prilogu« ima 5 glazbotvorina za orgulje (od Zajca, Stöekla i Novaka), »Pet čaša« od Lisinskoga za piev i glasovir, i davorija »Doletiše ptiec kukavice« od Turanya (za jedno grlo). »Gusle« izlaze svakoga mjeseca jedan put na čitavom arku uz pol arka glazbenoga priloga. Ciena je listu 3 for., predplata se šalje vlastniku Vjekoslavu Klaiću, Zagreb, Ilica br. 60. Bilo sretno!

Nakladom knjižare Dioničke tiskare izišla je prekrasna knjiga s ilustracijama za nježnu mladež pod nadpisom *„Slava mladosti“*, što ju napisala pjesnikinja *Milka Pogačić*, a slikao H. M. Bennet. Naša dječina književnost jedva da ima knjigu ravnu tomu izdanju, osobito što se tiče liepih i fino izradjenih ilustracija, pak ukusne spoljašnje opreme. Naša pjesnikinja podaje ovdje nevinoj mladeži nekoliko vrlo nježnih pjesmica, koje se odlikuju pjesničkim čuvstvom, ljepotom izraza i stiha, a primjerene su zgodno nevinoj ćudi i naivnomu shvaćanju mladih čitalaca. Prekrasne ilustracije, ukusno izvedene raznim bojama, rese ovu liepu knjigu, koju najusrdnije preporučujemo prijateljima naše zlatne mladeži. Ciena joj je 1 for. 80 novč.

Češka. U današnjem broju »Vienca« donosimo u prievodu malu crticu darovite češke spisateljice *Gabriele Preissove*. Izišla je s naslovom »Silhouetta z Krajinska« u knjizi: *„Ideali“*, šest crtica iz slovjenskih dubrava od G. Preissove. Držimo, da ćemo ugoditi čitateljima, ako donesemo u prievodu predgovor spisateljke k rečenoj zbirci. Taj predgovor glasi: »Kad sam uzela slikati ove sličice, bila sam već prošla doba djetinjstva i sanjarskoga vjerovanja, i zato sam potražila za svoje slike ideale iz zbiljskoga života, iz vrela najpouzdanijega, nepristranoga, i moje slabo pero bilo bi rado prikazalo te razne putove uvjerenja, zanosa ili bar nastojanja tako razumljivo, kako sam ih ja shvaćala. — Nema sumnje, da je na svietu previše laži, izdajničke sebičnosti, prostote, lakoumnosti i utvaranja — »i svaki egoista misli, da je idealistom, ako mu se kakva želja nije izpunila«. Ali opet nema sumnje, da u čovjeka, ma bio zagrezao i zalutao, ako nije otupio, nije ugasnula svaka iskra ideala.

»Prema prilikama, prirodjenoj ćudi, naobrazbi i uplivu stvara se uvjerenje, a to je baš — ako ga podupire dobra volja — ideal; u ljudskoj duši kadkad ovo svjetlo brzo plane, al doskora i zamre.

Čovjek duboka osjećaja i nepristrana suda ne će ga odsuditi niti će ga prikazati u bolestnoj ili smiešnoj prilici, a po gotovo toga ne će učiniti moj čitalac i drug na slovjenskim narodnim stazama.«

Ova se je spisateljica proslavila svojim istinitim i živim slikama iz slovačkog života, pak dvjema dramama: »Gazdina roba« i »Jeji pastorkyňa«, koje su se s liepim uspjehom prikazivale u češkom narodnom glumištu u Pragu. Čujemo, da se radi o tom, kako bi se i na našoj pozornici u prievodu prikazivala »Gazdina roba«, koja ima vrlo zanimljiv sadržaj i muogo dramatičkih prizora. Taj naum naše uprave svake je hvale vriedan, jer se i onako malo slavenskih gluma u nas prikazuje; samo bi trebalo, da ta namisao što prije postane djelom. Mi ćemo doskora donieti još po koju crticu te umne spisateljice, a do godine oveću pripovidku pod nadpisom »Početak romana», koja je u više evropskih jezika prevedena. »Vienac« će u svoje vrieme donieti lik i kratak životopis ove vrlo darovite češke spisateljice.

Češka akademija znanosti i umjetnosti izdaje, kako već javismo, »Sborník svetové poesie«, u kojem će biti sadržana glavna djela svjetske književnosti. Doslije su izišla dva svezka. U prvom svezku nalazimo prievod Ariostova: Pomamnog Rolanda. Taj je ep preveo Jar. Vrchlický. U drugom je svezku Mickiewiczev »Konrad Wallenrod« u prievodu Jos. V. Sládka.

Neumorni pjesnik Jar. Vrchlický izdao je u 8 sv. »vzdělávací bibliotéka«, što je izdaju urednici Časopisa českého studentstva, antologiju iz pjesnika provençalskih, francuzkih, talijanskih, njemačkih i englezkih s nadpisom: Hostem u básniků (kod pjesnika u gostima).

Još se nije pravo ni osušio grob nedavno umrloga znamenitoga pisca i prvoga feljtoniste češkoga *Jana Nerude*, a već se sprema pod uredničtvom Ig. Hermanna cjelokupno izdanje Nerudinih spisa. Već je izišao prvi svezak. Nadpis mu je: Jana Nerudy Sebrané Spisy. I. Drobne klepy. Různé kresby humoristické S kakom su željom očekivali taj svezak, dokazom je silna prodja, što ju je imao prvi svezak. Po riečima Národních listů razaslalo se je već prvi dan do 20.000 svezaka što u Češku, što u Ameriku i Rusiju. — Neke su stvari Nerudine prevedene i na hrvatski jezik, a o piscu i njegovim djelima bilo je govora u »Viencu« od god. 1884, br. 44 i 45.

Václav Vlček, dramatik i pisac romana, dobar znanac našega nezaboravnoga Šenoe, preradio je svoj roman »Samohrady» u tragediju, koja se je pod nadpisom »Povodeň« dosada dva puta glumila u češkom narodnom glumištu u Pragu. Sliku je piščevu donio »Vienac« god. 1885. u br. 20 i spomenuo je s nekoliko rieči književni rad njegov.

Svaštice.

Svečana sjednica jugoslavenske akademije. Jugoslavenska akademija imala je 10. o. mj. svečanu sjednicu, u kojoj je predsjednik, g. Josip Torbar, izrekao svečanu besjedu. Govorio je o izpitivanju prirode i uztvrdio, da se materijalističkim putem ne mogu protumačiti neki važni problemi, ni uzvišeni ideali. Poslije ove besjede čitao je akademik Tkalčić tajnikov izvještaj o radu akademije. Ove su godine čitane 24 razprave, štampane su knjige »Rada« od 103 do 107, izdane su »Starine« dvie knjige Smičiklasove, »Pjesni Dinka Ranjine«, XII. svezak rječnika. Glavnica akademije iznosi 413.008 for. 92½ novč., ili 14.986 for. više od lani. Pokrovitelj akademije biskup Strosmajer poklonio je i ove godine 1000 for. za izdavanje rječnika. Akademija je ljetos izdala 20 knjiga u obsegu od 200 tiskanih araka. Za drugoga je tajnika izabran akademik dr. Kosta Vojnović, a za članove dopisnike: dr. Gjuro Arnold, ravnatelj učiteljske škole; Milovan Zorićić, ravnatelj statističkog ureda; dr. C. Lepaige, sveuč. profesor u Liegeu u Belgiji i dr. Dragutin Kramberger-Gorjanović, docenat na krv. sveučilištu. — Poslije toga čitao je pravi član dr. Maretić svoju razpravu: »Misli o umjetnom svjetskom jeziku«.

Iz glazbenoga svieta. Prvi broj »Gusala« donosi ove zanimljive viesti iz glazbenoga svieta:

Ivan pl. Zajc, neumorni naš glazbotvorac i ravnatelj narodnoga zemaljskog glazbenog zavoda, napisao je uza sav naporni rad svoj još i *„Školu za obuku u umjetnom pjevanju“*, za koju zaludu traži nakladnika. Djelo je sasvim gotovo, te bi se moglo namah štampati. Zanimljivo je obznaniti, da je najnovija kompozicija Zajčeva (Himna u slavu sv. Cecilije za mješoviti zbor i orkestar) njegov opus 759.

Izabrani spisi Fr. Š. Kuhača. Čujemo, da »Hrvatska Matica« kani zamoliti Fr. Š. Kuhača, da joj dozvoli skupiti u jednu knjigu najznamenitije njegove biografije hrvatskih umjetnika i najzamašnije razprave o hrvatskoj glazbi. Veoma bi nam drago bilo, da se to obistini, jer bi ta knjiga bila zgodan pendant temeljitoj biografiji njegovoj o Lisinskom, a hrvatska bi mladež, koja se uči glazbi, dobila opet krasnu knjigu u ruke.

Nepoznat doslije glazbotvor Vatroslava Lisinskoga. Kuhač u svome obsežnom djelu o Lisinskom nagadja, da će biti još dosta glazbotvorina Lisinskoga, kojim se dosad nije moglo u trag ući. Medju ove ide i balada *„Car Dušan“*, koju je spjevao P. Preradović, a Lisinski uglazbio za krupno grlo uz pratnju glasovira (B-moll; 20/11 1851). Taj se glazbotvor čuva u arkivu narodnoga zem. glazbenog zavoda.

„Liepa naša domovino“. Popievka »Liepa naša domovino« postala je pravom narodnom himnom hrvatskom, pa se s toga mnogo naš sviet zanima za njezina autora. Pjesmu je izpjevao vriedni hrvatski domoljub *Anutun pl. Mihanović* (1796—1861), predteča Gajev, koji je i u drugom pogledu znamenit za hrvatsku

knjigu. Za Mihanovićevu pjesmu izhitrio je napjev kadet *Franjo Runjanin* (koji je god. 1844. stvorio takodjer napjev pjesme »Ljubimo te naši diko«); a Runjaninov napjev udesio je za četiri mužka grla god. 1862 *Vatroslav Lichtenegger*, koralista i profesor pjevanja u glazbenom zavodu zagrebačkom. Lichteneggerov četveropjev štampan je prvi put u »Sbirci četveropjeva za mužka grla«, što ju je god. 1862. i kasnije izdavao narodni zemaljski glazbeni zavod u Zagrebu.

Slikarske radnje Ferde Kovačevića. Desila nam se zgoda, te smo ogledali nekolike slikarske radnje mladog slikara Ferde Kovačevića, koji je poradi svojih uspjelih portreta i nacrta izišao na glas. Napose se u njegovim likovima vidi živi odraz zbiljskih lica i čovječjih crta, te odaju liep dar i priličnu vještinu mladoga slikara, koga jamačno čeka liepa budućnost na umjetničkom polju, ako mu se pruži prilika, da se u svom liepom zvanju usavrši.

Slike V. V. Vereščagina. Slike čuvenoga ruskog umjetnika V. V. Vereščagina prodavale su se, kako pišu petrogradskomu »Новому времени« u New-Yorku dne 17. pr. m. Dobila se za njih ukupna svota od 72.635 dolara. Od većih i skupljih prodana je slika »Raspeće« za 7500, »Salamunova stiena« za 3000, »Strielja je u Indiji« za 4500, »Budući car indijski« za 4125, moskovski »Kreml« za 2500 dolara itd. Slike su po veličini srednje i omanje. Vereščagin je najplodniji slikarski umjetnik našega vremena.

Ime „Hrvat“ u Grčkoj. Naš suradnik prof. Vj. Klaić, koji piše u našem listu o imenu »Hrvat« i o »Velikoj Hrvatskoj«, primio je ovih dana od odličnog pomorskog častnika, sina slavnoga pjesnika hrvatskoga, zanimljivo pismo, iz kojega se razbira, da ime »Hrvat« živi i medju današnjim Grcima. Pomenuti častnik boravi sada na otoku Mitileni, pak ponukan Klaićevim studijama, razpitivao se za ime Hrvat medju današnjim Grcima, pa je na svoje čudo našao, da u sadašnjoj Grčkoj imade mjesta s imenom Hrvat i Hrvati. Evo pisma doslovce:

Veleučeni gospodine!

Ne bez bojazni, da ću Vam priobćiti, Vama možda već poznatu činjenicu, stavljam Vam do znanja, da se u neposrednoj blizini starodrevne argivske priestolnice Mikene, nedavno iznova odkrite po čuvenom Schlimannu, nalazi mjesto nazvano: „*Charváti*“. Istoimeno selo nalazi se na željezničkoj pruzi, što no vodi iz Atene u Maraton.

Ja sumnjam, da ćemo tamo jošte naći hrvatski govorećih Hrvata, jer grčki živalj, koji sve tudje narodne odlomke i manjine sebi asimilira, sigurno nije poštedio onih Hrvata; nu uvjeren sam posvema, da se tu radi o hrvatskih naseobinah, koje su možda i starodavne, jer novo-grčka povjest bilježi od g. 540 do 747 p. I. Kr. velike provale i omašna naseljivanja slavenskih naroda po Tesaliji, srednjoj Grčkoj i naročito po Poloponezu.

Moguće da su obadva mjesta Charvati još puno mladodobnija, no bilo kako mu drago, hrvatsko nam ime nedvojbeno u Grčkoj žive, a iztraživanja o starosti, postanju i narodnosti tih naseobina neka budu zadaćom učenjaka.

Imena Hrvat i Slaven u Grčkoj nisu puku tamošnjemu nepozuata, kako mi to potvrdi naš na brodu prebivajući pilot, Tesalac, i bez oklievanja mi priča, da ima dosta našega puka tako u Tesaliji, kako u Peloponezu.

Površan već samo pogled na iole točniji zemljovid moderne grčke kraljevine pokazat će nam odmah, da vrvi od mjestnih imena slavenskoga koriena i zvuka. Spomenut ću samo sliedeća mjestna imena: Zagora (veoma često i na otocih), Gorica, Velika Rieka, Granica, Velastina, Gabrovo, Goljani, Koprena, Topolja, Livadia, Smokovo, Vilostasi, Vilovo, Trikovo, Bistronica, Pelišta, Višica, Tripoljica, Grdenica, Glogovo, Klisura, Klinia, Varsova, Milica, Čičina, Gorani, Prostovica, Sklada Vrvica, Vitina, Njivica, Voštica, Veligosti, Poljana, Bistrica, Slavohoroi (t. j. slavenska sela) itd. itd. itd.

I na imena Psara i Psari naišao sam, i to prvo kao ime otoku, a dva Psari, od kojih se jedno nalazi u pokrajini Elis, a drugo u pokrajini Arkadiji. Nu to su po mojem mnienju prava grčka imena, pošto Psara znamenuje »Ribari«, i nemaju nikakve sveze sa slavenskimi imeni istoga zvuka.

Ako sam s ovimi sitnicami samo nešto mogao doprinieti k poznavanju o razširenju imena hrvatskoga, ne će nikoga više veseliti nego li Vašega iskrenoga štovatelja *P.*

Realizam. I. A. Gončarov veli, da je realizam jedna od glavnih osnova umjetnosti, ali ne onaj realizam, koji propovieda najnovija škola na zapadu, koji se i u nas udomaćuje. Tko ne će istinu u umjetnosti? Homer, Dante, Cervantes, Shakespeare, Goethe, Puškin, Lermontov, Gogolj, jesu li to ljudi, koji nisu tražili istinu u prirodi i u životu, te je nisu unosili u svoja djela!? »Nisu kako valja«, — vele novi realiste. »Treba se sasvim držati prirode: ne treba nam izmišljotina, nakazâ, — ne ćemo laži!« Pravo imate, što ne ćete da trpite laž ni u umjetnosti, ali nemate pravo, što ne ćete da shvatite, da obična laž u umjetnosti može biti istina. Nije laž u umjetnosti, kad kažem ono, što nije bilo, nego bi bila laž, kad bih tvrdio ono, što se ne može dogoditi. Pokušajte opisati nekolike pojave iz života, onako tačno i onim redom, kako su se zbile, pa i to može izgledati nevjerojatno, ali svakako to nije potrebno u umjetnosti. Koliko se može razabrati, novi realiste traže, da se ide putem, kojim ide nauka, te odriču umjetnosti njene starinske pogodbe: težnju k idealu, humor, sličnost oličiti u jednoj osobi mnoge osobe itd., kao da se te sličnonti ne nalaze u čovječjem organizmu, kao da čovječji organizam nije takodjer dio prirode! Čovjek od nauke odkriva gotovu, ali u prirodi skrivenu istinu. Umjetnik posmatra istinite dogadjaje, pa pošto mu se oni ugniezde u mašti, prenese ih odatle i sljubi ih, kako mu se svidi, u svoje djelo; u svome radu on ne rukuje sa stvarima i dogadjajima nego sa njihovim prilikama (sličnosti); zato se i kaže da umjetnik stvara, a naučnjak odkriva. Dakle nije sve jedno: umjetnička istina i obična, ili naučna istina. Pojava prenesena neposredno iz života na artiju jest »prilika«, ali ne umjetnička. Zato iz sudskih »protokola« i novinarskih bilježaka pri ovjedač može pocrpsti samo gradju. Glavno polje umjetnikove radnje bit će uviek mašta, a krajnji njegov smjer bit će neki uzor (ideal), pa bio kakav bio taj uzor. Tko je vidio radove »novih« realista u svima granama umjetnosti priznat će, da se pobolji medju njima odlikuju kao radovi uma, a ne umjetnosti, ako se »umjetnost« ne shvaća jedino kao tehnička vještina. Ti prepisi ne će nikad moći zamieniti slike, ožarene zracima mašte, pune pokreta i vatrenog životnog disanja. Pisati umjetničke radove jedino umom, to je kao kad bismo željeli, da sunce samo rasiplje svjetlost, ali da zraci njegovi ne trepere po vazduhu, po vodi i bezbroju stvari, da ne uzroči ono različje boja i crta, što nam očarava pogled i dušu . . . Koliko pomaže um umjetničkim djelima? S pomoću samoga uma ne bi se moglo u deset debelih knjiga izkazati sve ono, što nam prikazuje desetina lica u Gogoljevu »Revizoru«. Gogolj je realista starijega kova. Tko je više istine izkazao od njega a sve slikovanjem? On ismieva, ali »smijući se nevidljivo plače . . .« Tko bi mario za budalaste Leare i nastrane Don Kihote, kad bi to bili samo portreti suludih ljudi, a ne tipovi, u kojima se ogledaju bezbrojni životi u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti ljudstva?

Stara slika. — Koban zavjet. — Mjesecu. — Prijatelji. — Sličica iz Kranjske. — Ksaver Šandor-Gjalski. — O suečkom prokopu — Književno pismo. — Nešto o Kristijanoviću. — Listak.

Uredjuje J. Pasarić. Vlastničtvo i tisak Dioničke tiskare.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 19. prosinca 1891.

Br. 51. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena poštom i domaćim u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Koban zavjet.

Crtica iz Primorja. Napisao **Josip Draženović.**

(Svršetak.)

Mijo je Šutura ovako grizao čaše još od svoje pustopašne mladosti, uvijek, kad bi se našao u osobito bijesnu društvu. Bila mu to šala. A sad ga ove porugljive riječi iznenada podbodoše, te nehote iskapi čašu i pogleda kordunaše sigurnim pogledom.

— Pa nude! Gdje si, junače! — podruga se Gjoko.

Briškula je medjutim opet nalio Mijinu čašu. Ovaj ne odgovori ni riječi, nego opet iskapi, prihvati čašu medju svoje jake i bijele zube, što su se caklili poput zaledjena snijega, prihvati i krhnu, a čaša puče.

— Živio! — ciknu Briškula ponosno.

Ostali mukom zamukoše; kordunašima gotovo zamro dah. — Mijo pribere odlominu usnicama poput konja, kad pribire sijeno medju zube, krhnu opet, staklo prasnu jednom dva puta. Mijo oprezno zamelje, probrlja, opet zamelje i probrlja, zamelje, pa gutne i opet zamelje pa gutne i otvori zube. Iz desnih mu milila krv, al usta prazna. — Pa prihvati čašu i opet otkrha komad.

— Nemoj dalje, tako ti svijeta, jer će mi se okrenuti želudac! — zgadi se Gjoki, pa odvrnu lice i zažmiri očima. — Djavolji čovječe, čemu ne putuješ po svijetu za kruhom poput Talijanca!

— I jest djavo i od djavola! — promrmlja mučaljivac Pero i pljunu na stranu.

— Jesi li ga vidio! — ciknu Briškula.

— Nude vina! — poviknu Lazo. — I ta valja, da je znadeš!

— I valja! — potvrdi Papagalo.

— Hm! hm! — oglasi se Smijalo zadovoljno.

— Vina! — zakriješti guravac, a Dorka smijućke priskoči i postavi na jedan mah dva dupljaka.

Mijo ponosan baci čašu u kut, propere usta i pljunu samu krv, pa natoči i zalije punom.

— Ele vidiš, dragoviću moj! — reče, — da se ne možeš ni na što zareći!

— Rodila majka junaka, junaka! — zapjeva Briškula i cijelo društvo skoči na noge te iskapi čaše.

— Živio, stari moj junače! — ciknu Briškula i zaigra štajerac s vitkom Lucom Dugljačom.

A vineno društvo prionu žamoriti i piti. Za malo i sam tromi Smijalo izmijeni Briškulu, pa poplesa mrvičak. Miji se zavodnile oči, pa i on prionu uz društvo s punom voljom. Njegov zavjet ne spomenu niko više. Fratarski junak osvjetlao si lice, te svi zaboraviše njegovu korizmenu pričicu, a i on sam. On zapuši, zatim izmijeni Smijala, pa izruči djevojčuru Papagalu. U to se preko ulice oglase veseli zvuci harmonike. Briškula ispade na vrata i uvede igrača s cijelim mu društvom, te svi ukupno udariše po dupljacima od oklade, da su se „paroni“ Dorki zacaklili tusti obrazi od samoga blaženstva. A plesačica Mara stala već da se zadahtava tobože s umornosti. Krčmica „parone“ Dorke ne bi se marila stiditi, da je lijepo sam pokladni utorak.

Dok se je gradska policija u opancima (da uspješnije vreba na noćnjake) oko vlašića tek navrnula na glavni trg i priškiljila u krčmu, već se je i „parona“ Dorica okrenula bila u par štajeraca. Dok su po tom stari i prokušani gradski službenici kušavali iz dupljaka, jedva se nekako spremilo društvo, i onako smućeno i ugrijano razišlo se bučno i gromorno, pozdravljajući se i milo i drago. — Kordunaški kirijaši krenuše uz brdo na beskonačni onaj noćni put, kad konji sami vode kočijaša. Njihovu bugariju otpuhavala bura, te nije smutila sna ni krštenoj duši. — Nije bilo

tako i u tijesnim uličicama gornjega grada, gdje no su prezava ženska srca očekivala onaj kobni čas, kad no se zatvaraju vrata za možnim kućnim gospodarima, — za punopravnim ocima obiteljskim.

Samo dom Mije Šuture dočekao zoru u gluhome miru. — Gospodar mu veoma dugo tumarao ulicama i opet jednom okušavao dobro poznatu žaobu Papagalovu, da čovjeku više puta i sami „kantuni“ ne dadu mira. U toj neizvjestnoj, otajnoj borbi najednom se nadje na ušću u svoju uličicu. Na drugom spratu opazi svoj prozorak, sav osrebrenjen mjesečevim sjajem i prepozna umah svoj domak. Odmah mu se na to pričini, kao da hvata kvaku i otvara vrata i da ona škripe jadovito i uporno. U tmini čuje šuštati u postelji, brz i prezav. dah — i konačno prikornu riječ. Uzbjesni, stisnu šaku — i posrnu, — — pa udari čelom o pritvorenu vratnicu na zidu. Prenu se, — razgleda. Hladna struja bure poškaklja ga iznenada po uzvrućenim prsima. — U taj se čas dosjeti svoga zavjeta i onako vinenu sažali mu se bijedna žena i ona pilad u kući, pa se u čas okrenu, kao da ga nešto steglo oko srca, pa se povrati niz ulicu, sve za tragom mjesečeva svjetla. Tako se nadje najednom na obali i nehotice kleknu podno visoke naslage „bordunala“, te zaspi. — Kad se je probudio, već se je sunce otimalo oblačnoj mreži sa namrgodjena istoka. — Bilo mu ohladno; prostrujiše ga oštri srsi po svima udima, a u čeljustima oćuti neobičnu bol, smljeskavši jezikom gorku i gustu slinu. — Bio je Mijo Šutura već čovjek pri dobi; najmladje mu dijete već štilo iz čitanke četvrtoga razreda o domaćoj povjestnici i o raznim blagotvornim metama znanja i uzgoja na svakome polju, — a to dijete bješe u njega deveto po redu. — Ta nije ni čudo! — oženio se još pred dvadeset i tri godine u svojoj tridesetoj.

* * *

Za nekoliko dana iza toga vraćao se s groblja izvan grada dugim drvoredom čoporak ljudi iz najnižega — fakinskoga staleža. Na čelu povorci brzala suha i niska ženčica u crnini, vodeći za ruku malena dječačića od deset godina. Nešto stariji, nezgrapan dječak hodao po strani. Plah izraz lica u ove žene i blijedi obrazi dječaka upravo su se nemilo zajedali u svačije oči. Žena je većma posrtavala nego hodala — donekle po navadi svoga staleža. Bila je odjevena u star, crn latak zelenkasta odsjeva; dječaci u običnoj odori s krpicom crna vela oko vrata. Tromo i potrveno klecala koljena ovoj sirotinji; nejasno i smućeno gledahu u svijet. Vraćahu se sa žalosti, pa kao da ne vjeruju, da li je zbilja bila prijeka potreba, da se eto pokažu svijetu u svojoj skromnoj siromašnoj svečanosti Kamo se vraćaju, čeka ih prazan dom, otkale netom iznesoše mrtva hranitelja. Teški dani čekaju to troje duša, i baš taj slut teške sudbine kao da je suzbijao suze na njihovim očima, što su čas prije obilno navirale nad razjaženim grobom. Suho oko u žalosti, to ti je tekar tužna priča, brajne! — — —

Ovo se vraća udovica pokojnoga Mije Šuture, što je pred šest dana prezebao preko noći na obali i umro s upale pluća. Uza nju samo dvoje djece; ostala se razišla po svijetu, tko u vojsku, tko s trbuhom za kruhom.

A otraga za ovim prepuklim sirotama koracaju pokojnikovi drugovi iz krčme: Papagalo, Smijalo, Baltasarini, Briškula i još jedan stari drug, s kojim se još odavna bio rastao, izbivši mu u kavzi jedan zub, što ga ovaj nikad poslije nije mogao da zaboravi — sve do groba. — Bio to mali, dobroćudni Baćon. A iza njih opet ostala braća — fakini trhonoše, što se nijesu toliko sretali s kirijašima pri krčmarskome stolu. Na koncu slijedila živahna družba dobrodušnih ribara, što su pošli na sprovod tek za volju svome drugu, bratiću udovičinu. Ovi najposljednji slabo su ćutili žalost ovoga dana; naklapali o svojim poslima i o svakdašnjim tricama.

Čitava ta povorka hoda slobodno, širokim, klimavim koracima, i pognuto, baš kao u poslu — po svom običaju.

— O, miserere! — uzdahnu Papagalo. — Siromah Šutura!

— Bog mu se smilovao! — primetnu Baltasarini, pa po slabosti svoga roda nastavi da naklapa: — I on otidje eto Bogu na pravdu. Grješnik, grdi grješnik kao i svi mi ostali! A da ne bude naučio staklo gristi, Bog zna, ne bi li potegnuo još koju „godinicu“!

— Muči, beno! — prekinu ga Smijalo. — Tako bilo sudjeno. Jeo staklo ili ne jeo — svejedno to! — tako je eto bilo pisano u zvjezdama. — — Pala njegova zvijezda, pa gotovo! Pala bi bila, da je i samo mlijeko pio!

— Sve je to dobro i lijepo, ali mi se ipak ne svidja, što se je ono zavjetovao! — uzdahnu Briškula brižno. — Zavjetovao se, pa se Bogu smilovao, i uzeo ga, da se ne pati na ovome svijetu, kao i mi ostali — grješnici Božji.

— A što bi se patio! — prigovori Baćon. — Živjeti je svakome kršteniku, i nije ružno živjeti. — Eto vidi — udovicu i djecu — — I kamen bih grizao, samo da se držim na zdravlju!

— Eh, ti beno! — zamumlja Smijalo. — I kamen bi grizao! — Čemu kamen gristi? — Pošten čovjek uvijek se protura, — i ne grizući kamena. Radje ga tučem kraj ceste! Koga Bog miluje, tog i drži u životu, sokole moj!

— A šta ti, Smijalo! — ozva se Papagalo nekud smućenim glasom. — Koga Bog miluje! — Hej! Hej! A da li nas miluje? — Imaš li soladâ? — Vidiš, Šuturi nikad nije falilo groša. Rastepao je očinstvo, a mogao je i danas živjeti na njem kao gazda, — pa eto — tren, dva, — nije se na njem pravo ni okrenuo. A nas koji lomi se kao blašče, pa jedva koji blaženi čas, da ti grošić poškaklje dlan. — A njega je Bog i poslije milovao. U njega se uvijek našlo — vrag si ga znao, otkale! — pa barem za srdeljicu. — Nego da nam je bar mogao ostaviti svoju sreću.

Časak potraja tišina.

— A ja opet kažem, — počeše se Briškula po gustim čupercima iza uha, — ja opet kažem, da mi se ne svidja onaj njegov zavjet, — ni najmanje ne svidja. Ja se lje ne zavjetovah za života! Kako si jednom počeo, tako i dovrši, pa što Bog dade! — —

— Imaš li koji soldin? — upita Smijalo.

— Hajdemo! — odvrati Briškula posvema sigurno.

— Ja ću sjutra dobiti — doći će bragoc, — progundra Baltasarini. — Hajdemo!

— Nikad bolje! — završi Papagalo!

I društvo zakrenu žurljivo u krčmu „parone“ Dorke — na karmine.

Hoćeš li me?

Nemam srebra, nemam zlata,
Od svud b'jeda na me vreba,
Sam obijam tudja vrata,
Da privr'jedim koru hljeba:
Al mi vile sreću kroje,
Hoćeš li me, zlato moje? —

Moja tužna domovina
Rosom krvi natapana;
Nema u njoj grozda vina,
Znoj i suze — naša hrana;
Al hrvatska zemlja to je:
Hoćeš li me, zlato moje?

Zavičaja moga sini
Nesretni su jadni ljudi;
Što ih muka muči, kini,
Al su ipak blage ćudi.
Primit će nas rad oboje:
Hoćeš li me, zlato moje?

Kod studenca bistre vode,
U mirisu šarnog cv'jeća,
Gdje no vile kolo vode,
Zagrlit će mir nas, sreća,
Nek nam vile pjesme poje:
Hoćeš li me, zlato moje?

Hoćeš li me, zlato moje?
Što ti šutiš, ti si bl'jeda!
Sretni ćemo bit oboje . . .
Tvoje oko čudno gleda?!
Ah sad znadem: to je sjena,
Tvoja sjena već blažena . . .

Tugomir Hrvat-Bošnjak.

„U tebe nema srca!“

Arabeska. Češki napisao **Jan Neruda**. Preveo **M. K. L.**

U maloj gostionici usred gnjetinjaka, što je bio izvan nekoga gradića, bješe jedno veče bučno i mirno — kako hoćeš da shvatiš, jer kad je više ljudi na okupu, pa jedan od njih viče te se obijesno vlada, dok su drugi mirni, kao da su nijemi, onda se može reći i jedno i drugo.

Pa su doista šutjeli gotovo svi, što ih je ondje bilo — a bilo ih je od prilike pet ili šest — samo je jedan vrlo glasno govorio, pripovijedao i pjevao, ali se je činilo, da tim zabavlja više sebe nego druge.

Taj je nemirnjak bio čovjek krupan i odebeo. Naduveno i prilično broćasto lice odavaše proždrljivost; lubanja mu je bila debela pa široka, a na njoj bujna, kratka i nakostriješena kosa; sve je to odavalo čovjeka odrešita. Divlje i lukavo oko pokazivalo je u sebi himbu, a mnogi put si mogao čitati u njem, da je to oko čovjeka, koji je odrešit i kojemu je svaka misao uvijek najbolja. Sirokom desnicom neprestance držao čašu, a lijevu je zgrčio i udarao njom po stolu, kad je govorio, tako silno, te je udaranje u malo življem govoru nalik bilo na udaranje po bubnju.

Drugi su ljudi bili priprosti seljani, pa se je činilo, da im baš nije godilo, što je uz njih taj nemirnjak.

Upravo je otpjevao nekaku veselu pjesmu i zadnju riječ popratio udarcem po stolu tako jako, te su čaše odskočile; no brzo su se namjestile, jer ih je pridržao jedan od članova toga društva. Taj ih pjevač mrko gledaše.

— Vi ste danas veoma veseli, gospodine Mali!

— Gle, bome gospodin Mali! čemu gospodin Mali? Zar se ja stidim svoga zanata? Čemu me ne nazivate grobarom? Dakako, vi se babe ne biste mogli tomu naviknuti! Veseo sam, a ma baš veseo! Meni to može uvijek biti. Danas hvala budi Bogu tri ukopa — pa što će čovjeku više!

*

— No, no! vi govorite —

— Kao pametan čovjek, to se zna! Ne mogu da razumijem, čemu toliko vičete na smrt. Pa što je pri tom umiranju? Što se narodilo, mora da pogine, rekao je gospodin župnik, a ja velim, da je umiranje nešto mudro, ma najpametnije, što ja znam. Zar vi hoćete, da se svijet promijeni poradi vas?

— O tom se sada ne govori! Ne bismo li mogli o čem drugom započeti razgovor? — reče silna ljudina, visoka uzrasta, iskrena lica, a odijela prosta, jedini član, koji je grobaru odgovorio.

— O nečem drugom! ha ha! A čemu? Prostaci, bar ćete se priviknuti umiranju! Ta i onako toga ne znate, vi babe! Svak se boji smrti, kao da ona Bog zna kakav bol zadaje, a pored toga niko o njoj ništa ne zna. Samo se upoznajte s njom, pak ćete se malo za što brinuti; vidjet ćete, da čovjek lako postane nećutljiv. Onda barem ne ćete misliti, kad budete koga pratili na počinak, da mora sav svijet biti žalostan i plakati. Glupost! Svako misli, da i drugi ljudi moraju plakati s njim!

— No, što se toga tiče, vi mislite, kako vas volja, a mi ćemo misliti, kako će nas biti volja! — odgovori mu ista ona ljudina, što mu je i prije odgovorio; no da ne zametne kavge s grobarom, upita odmah mirnim i prijaznim glasom: — A što je s vašom Lidunkom — lijepom onom djevojkom — ne će li se može biti skoro udavati?

— — Hvala vam na pitanju, — zadere grobar, — valjada se ne će.

— No mladići uvijek za njom luduju!

— Da, da! Dakako, pa ona i jest tako lijepa djevojka. Lijepa kao grofica — na mene nije nalik — i pri tom pogladi čelo i oči, kao da htjede protjerati s uspomene kaki neugodni ideal. — Nešto više na mater — zašuti i zagleda se preda se.

— Koju je ubio — prišapne krčmarica svomu mužu, koji je nepomično sjedio kao i svi drugi u sobi.

— Dakako, baš tako hladnokrvna a pazi na sve — ta se lako ne udaje. No to su već naši mladići oćutjeli — dvojicu smo od njih zakopali — ubili su se — a i Venčikov se već čudno oko crkve mota. Mene baš veseli ta djevojka — dade barem ocu zaslužbe! — Hm, — ocu!

Svi se na te riječi potresu.

— No, no, ta ne plašite se! Ta ne ćete vi poradi nje toga trpjeti. A ti mladići? Ma svako je kazivao, da nije za njih ni šteta. Baš sam ih zakopao pred prozorima, da se ona veseli; sirotica, i onako je malo što veseli! — Vi baš problijediste — no, samo se veselite i zabavljajte. Dajte mi ruku, mlinaru, — pa onda o čem drugom. Ti vam mladi ljudi leže, kao cvijetak, što je zasadjen na pijesku. — Danas sam opet imao ugodnu dokolicu — svrši malo tišim glasom.

Mlinar je bojažljivo podao svoju ruku grobaru, ali mu iskreno lice nije moglo da pritaji neku sućut.

— Tu je već dosadno! Ta čemu me se bojite? — opet poviče divlji grobar. — Ta ja ne zakapam nikada živih ljudi; što meni dodje pod ruke, to su već slomljeni i nepotrebiti komadi, prazne lubanje, osušena koža, udovi bez oćuta, a kosti bez snage. No meni se sve čini, da opet diram u vas! Pa vi nijeste takvi, te ne ćete vidjeti sunca; a ipak se kao djeca bojite noći i smrti! — Poslije toga se grobar opet primirio, čim se smirila žestoka rijeka njegovih misli. — Može biti sam ja nekaki nepotrebit stvor? Kako li svako jauče, kad ko ne može biti zakopan! A ipak — ipak je tako! Barem vam pomažem da postanete dobri ljudi. Samo slušajte ljude, pa i na svoje riječi pazite — koga su već jednom zakopali, onoga vi držite sasvim dobrim čovjekom, o tim mojim susjedima niko ne govori drugo nego dobro. A kad mene ne bi bilo, bio bi drugi ko, samo što sam ja osobito vrijedan čovjek. Čovjek mora od nečesa živjeti — pa skoči, natoči čašu, te stane pjevati hrapavim i gromkim glasom:

„Što je meni do čovjeka glupa,
Koji zdrav je još i živ,
Za mene taki nek ne žive,
Za mene je mrtvac živ.

Mene samo lica bez masti,
I grla, kad su bez glasa,
I oči, kad su bez sjaja,
I glave, kad su bez vlasa —“

Na to zazvekeću na prozoru gornja stakla, a komadi stakla zazvone po podu. Gosti i onako puni straha poskoče, a grobaru zape glas.

— Oprostite, nijesam vidio stakla, već sam mislio, da je prozor otvoren — zaori probitim prozorom zvonki muški glas.

Pri mjesečini si mogao vidjeti konjanika, koji je svoga konja dotjerao tik pred prozor.

— Krčmaru, dodjite po novce za staklo, pa mi pokažite put u L.!

II.

Tiho groblje, što no je bilo na drugoj strani grada, bješe obasjano mjesečinom. Samo je jedan zakutak u njem bio zasjenjen vrbama i drugim žalobnim drvećem; odio su taj dali načiniti ljudi, koji mogu platiti, da i priroda tuguje; a po drugim si stranama groblja mogao vidjeti svaki upali grob, svaku još praznu jamu, ma svaku travicu. Taj je odio bio prazan i pust, te je pri blijedom mjesečevu sjaju mnogo bio nalik na pjeskovitu pustaru.

Samo je tuj i tamo virio po koji sivi križić naklonjen k zemlji, kao da drijema. Tek oko male kapelice bilo je nekoliko starih drveta, a uz nju lijepa kućica grobarova, ogradjena živicom, obrasla vinovom lozicom.

Drveće oko crkvice nije ma ni zašuštilo, posvuda je tiho, mrtvo — samo se pred grobarovim prozorom šaptalo, ali je šapat bio pridušen, drhtav. Prozor bješe

otvoren, a u sobi je bilo žensko čeljade u bijelo odijelo odjeveno, ali ga nijesi mogao dobro vidjeti, jer ga je sjena od vinove lozice zasjenjivala. Pred prozorom stajaše mladić, naslonjen na zid.

— Lidunko draga, — šaptaše mladić bolnim glasom, — zar me ti doista ni malo ne bi mogla ljubiti? Lidunko! Čemu ne odgovaraš?

— Ah, ti si još tuj? Ja sam već zaboravila na te.

— Lidunko! — zajeca mladić.

— Nemoj, gledaj, do tebe upravo toliko držim, kao i do svih drugih ljudi; baš za to ne ću da te vrijedjam, barem onda ne, kad se trsim, da te ne uvrijedim. Ja te jednako cijenim kao i sve — ne trudi se! Mene ti ne ćeš sklonuti s tom tvojom ljubavi — ma da i toga ne shvaćam, što u opće ta ljubav ima da bude. Meni se čini, što vi ljubavlju nazivate, da je duševna bolest bedastih ljudi; ja sam zdrava, ja toga ne razumijem. Kad bih se mogla u opće čemu smijati, može biti bih se nasmijala vašemu pretvaranju.

— No, ti više znaš, nego mi ovdje. Dugo si bila u gradu na naukama, a kći si — — — brzo prekine riječ, pa nastavi kao da će je moliti: — Oprosti, Lidunko, da sam — — i na novo sav smeten zašuti, kako se to dogadja prostu čovjeku, te nema riječi za obrazovanijega i osjeća, da mu ne može i ne umije štogod sa svim jasno izreći.

— Praznovjeran kao i drugi! Što je meni do toga? Nikada vas ne ću pitati, što o meni mislite.

— A ti li doista ne umiješ ljubiti? — zapita je opet poslije neke šutnje.

— Što bih vam to pripovijedala, toga vi i onako ne razumijete! — — Ja ne znam, je li to u meni hladnoća, kako vi to nazivate; no to ipak znam, da sve na svijetu jednako cijenim i da to meni baš ništa ne smeta, kad i mene ko jednako cijeni kao i druge. Drugih bolova ne osjećam do tjelesnih, a isto tako ne poznajem drugih radosti do tjelesnih. Ja se ne umijem nasmijati, kad se vi smijete, a ni plakati, kad vi plačete. Sada se čudim vašemu plaču kao daždu, a smijehu se vašemu ugibljem za to, što me malo smućuje. Ne srdim se poradi tih neznatnih stvari, ja vas upravo tako ne shvaćam, kako god što ni vi mene ne razumijete.

— Onda ti nije bilo žao ni Josipa ni Dragića, što su se poradi tebe ubili? Pa da ti i ne bi bilo žao na njih, ipak ne bi smjela dopustiti, da ih evo tuj pred tvojim prozorm zakopaju! — odgovori joj mladić glasom, koji mu se je tresao, pa sjede gotovo bez svijesti na jedan od dva busenom pokrivena groba, što su mu bili baš uz noge

— No, ja toga nijesam htjela; tako je otac htio, da baš ovdje leže. U ostalom ne ću reći, da držim djela ovih mladića glupima ili nepotrebitima — svako neka radi, kako ga je volja, — ali toga može biti nije trebalo. Barem ne znam, što su tim postigli, što je Josip otišao na vojsku i poslije se bolestan vratio kući da umre, ili što se Dragić utopio.

— U tebe nema srca! — opet zajeca mladić, ustane ne progovorivši riječi i pognute glave podje od grobarove kuće.

— Nemoj bez potrebe preko zida! — vikne za njim Lidunka sasvim hladnokrvno; — možeš i vratima na polje. No čuvaj se, da se gdje ne udariš, jer ima tamo u sjeni kojekakovih ropotarija. — Mladić je brzo koracao naprijed — ona je zatvorila vrata i opet je bilo posvuda tiho — mrtvo.

Poslije nekoliko časova virila je djevičina glava s prozora. Ravnodušno se razgledala grobljem, podbočivši glavu rukama, pa se zagledala u mjesec, a mjesečevo je puno svjetlo obasjavalo njenu glavu.

Bila to prekrasna glava. Lubanja sama bila je okrugla, nosić krasan, usta malena i fina, čelo visoko, a oko veliko i crno. Ipak je bilo oko kao obavito maglicom i bez sjaja, barem se tako činilo pri mjesečini. Svijetla je plava kosa bila raščešljana i sada već raspuštena, pa se po ramenu širila i gubila u sjeni od prozora.

Časom je gledala na mjesec a da nije okom ni trenula, a onda su joj se polagano ustašca otvorila, te je zamišljeno prošapnula: — Zar nemam srca? A kako? — Nije ipak dovršila, ruka joj nehotice k srcu segnula i opet je djevica duboko razmišljajući gledala na mjesec i melankolično pratila to blijedo svjetlo, gdje slobodno brodi svojim putem.

Iz daljine se čuo konjski topot — brzo je iščeznuo — djevica nije ništa čula.

Već se mjesec zaklanjao za udaljenu goru. Opet zatvori vrata, a brzi koraci, upravljeni prema kući, udarali su grobljem. Djevica se prene iz svoga razmišljanja, upozna svoga oca. Grobar opazi kćerku kod okna, stane pa vikne: — Probudi odmah Frana i tetku. Fran neka ne oklijeva, neka uzme nosiljke i neka podje odmah za mnom k ogradi. Upalite svjetlo! — opet se okrene i podje dalje.

Poslije nekoliko minuta brzo je koracao za njim visok čovjek, noseći na ramenima nosiljke. Prozori se rasvijetle.

Malo zatim vrata se širom otvore, a grobar je oprezno nosio sa svojim pomagačem položena na nosiljkama nekaka čovjeka na groblje. Za njima je išao konj bez konjanika i silno rzao, kao da se nečesa veoma boji. Nosioci opet polože na zemlju nosiljke, pa dok je grobar zatvarao vrata, pomagač je vezao konja za nekaku verigu u zidu. — Trese se kao topola — reče ovaj. Grobar ne odgovori ništa; podje k nosiljkama i dâ znak da podju. U kući se otvore vrata, nosioci unidju i polože nosiljke usred prostranoga predsoblja. Lidunka im je svjetlo držala.

Na nosiljkama je ležao mladić vitka i slaba stasa — bez daha, bez svakoga životnog znaka. Jaka prsa, prirodjeno uzdignuta, nijesu se ni ganula, bijele i nježne

ruke na prsima položene nijesu se micale, a glava malo na desno okrenuta nije odavala nikake kretnje. Glava je imala fine crte Lica su bila obla, ali ih nijesi mogao punima nazvati; bila su kao mramor bijela i sjećala te na znamen duševnoga života. Taj se znamen sjao iz cijeloga lica, sve da su bile oči zatvorene i prikrite prozirnim i pomodrelim vjedjama. On je za cijelo uvijek bio blijed; pa da je bio bolestan ili mrtav, ne bi bio bljedji, jer je bljedoća pripadala njegovu krasnomu licu. Bradu je imao glatku slabim potezom razdijeljenu; gornja usna bješe pokrita mekom crnom dlačicom, koja nije mogla — jer je bila kratka — da prikrije niz bijelih zubi; pa i donja kao krv crvena usna, malo otvorena, nije mogla da sakrije zube. Nad rijetkim crnim obrvama dizalo se visoko glatko čelo, okruženo crnim uvojcima, koji su bili prekrasni, sve da je kosa onaj čas bila u neredu.

Grobar svuče mladiću odijelo, stane mu trti sljepočice i prsa, ogledao mu glavu i vrat, pomagao sebi i ogledalom, dok napokon nije odlučno rekao: — nema mu spasa — mrtav pa mrtav. Osao krčmarski! — ja sam mu odmah rekao, da je ta cesta pogibeljna; nijesu je poznavali.

Mjesec još samo pogdjekoji tračak baca! Samo toliko svijetli, da se može vidjeti prolom kosti!

Iz vana se na novo čulo bolno rzanje.

— Tu ćemo lešinu morati Bog bi znao u koju jamu položiti!

— Ne poznajete li ga? — upita pomagač.

— Ne poznajem! No odnest ćemo ga u komoricu?

— Čemu da ne pogledamo, što ima u sebe?

— Ne! Ta ne će ga niko u komorici okrasti, a kad dodje povjerenstvo, neka ga samo pretraži. Lidunko, ded nam svijetli — što radiš, djevojko? — Lidunka je bila kao okamenjena. Tijelo je naprijed nagnula, a usta su joj bila kao prikovana. Velike njene oči, naperene i kao upiljene na tijelo mladićevo, činile su se još većima, pa se onaj čas sjale divnim sjajem. Očevih riječi nije čula.

Pomagač otvori vrata, pograbi opet nosiljke i podju s njima na polje. Lidunka je uz njih išla kao da spava držeći svjetiljku, a s mladića nije ni za čas skinula oka. Kad su izašli, opazi konj svjetlo i zarže još žalosnije.

U komoricu, što je bila uz kuću, metnu nosiljke. Grobar skine vrpcu, što je bila na stijeni i vodila k zvonu, pak je omota oko mladićeve ruke.

— Ne će mu se ni prohtjeti, da zvoni — ali poradi reda!

Muškarci izadju na polje.

— No, Lidunko, što to danas radiš? Lidunko! — Lidunka nije čula, nego stajaše kao da sanjari.

— Lidunko! — unidje grobar i uzme je za ruku. Lidunka se okrene i čudno pogleda na oca.

— Zar poznaješ toga nesrećnika?

— Ne! odgovori kratko i hladno i šuteći izadje za ocem.

III.

U grobara je bilo poslije nekoliko časova opet tiho. Svi su spavali do Lidunke.

Lidunka je ležala otvorenih očiju na svom krevetu. Čudne su joj misli prolazile glavom, to čudnije, jer takih nije nikada mislila, a možebiti baš poradi toga, što su nove, podavala im se voljko i raspredavala ih dalje — zapletala ih u sjajnu nit, koja se sve više i više okretala, a pri tom joj bijaše tako milo, tako blaženo, da ih se nije htjela ostaviti. Pred njenim je očima neprestance lebdio obraz krasnoga mladića. Nikada nije na nju djelovalo nikakovo krasno lice, koliko baš taj mramorni, blijedi lik lešine. O njem nije ništa znala, nije ni čula — kako je bila zamišljena — od česa je umro, no za to je upravo i morala mnogo razmišljati. Pred nju u svaki čas dolijetale prerazličite slike, žive, te su se sve po malo pretvarale u mladićev stas, dok se nijesu rasplinule u maglu i drugim ustupile mjesto. Sve su te slike imale u sebi čudni, mrtvački izražaj. Nicahu krajevi ledeni, snježni, pa i taki, gdje je bio zrak napunjen sitnim kristalima; lica, što su dolazila, pojavljivala se kao stupovi i pruge od magle, a glave njihove i duboko upale oči bile su sive, istrošene po svom obliku; iščezavala su milo se opraštajući. A iznad svih tih slika provirivao je mladić blijed i krasan, mrtav, no ipak bistar.

Djevica nije još nikada oćutjela velike sile maštanja, nikada nije s utvarama snivala, — sada se brzo probudjena sila maštanja za to i življe razvijala, postajala sve bješnjom i prijetila kao láva, neprestano se grozeći propašću.

Na čas je gotovo ostavljao djevicu i razum. To joj se po glavi plelo i motalo — brzo, mirno, a činilo joj se, kao da joj iz daljine dolazi bolni glas: „U tebe nema srca!“ Bijesno potrese glavom i u čas se razmahala nova utvara raspaljene mašte. I opet je pred njom bio mrtvi mladić i požudno pružao za njom ruke.

Brzo skoči, pokrije se velikim rupcem, napali svjetiljku, rupcem je zastre, pa stane oprezno koracati u predsoblje. Tuj uzme ključ, polako otvori vrata i podje prema komorici.

Gotovo ju je groznica tresla, kad je otvorila vrata i zakoračila u komoricu. Jako je svjetlo od svjetiljke palo na lješinu. Djevica postavi svjetiljku uz glavu njegovu i zagleda mu se u lice.

Nešto ju je neiskazano silno mamilo i pritezalo sve bliže i bliže; pane na koljena, a glava se njena sve bliže primicala mladićevoj, — napokon se sagne i na mrtvim je ustima plamtjelo dugotrajno, žarko cjelivanje. Groznica je tresla njenim tijelom, oćutjela je hladnoću lešine, upijala onaj otrovni hlad u sebe, pak se nije mogla ni htjela od nje da otrgne. Čudno i neprirodjeno čuvstvo zavlada njenim bićem. Napokon se brzo digne, — ali joj se oko sjalo od ludosti.

Grčevito tresući rukom, položi je na mrtvo srce mladićevo: „U tebe nema srca!“ — kao divlja zavikne, te se baci na lešinu.

Sada je više bila nalik na vampira nego na čovjeka; bijesno je sisala s mladićevih usana svoje ludilo — pamet je ostavi — nastade tišina.

Na mrtvom je srcu iskucalo i ohladnjelo drugo srce.

Iz H. Heinea.

U luci.

Blago onome, tko izbjegne sretno
Olúji i moru i stigne u luku,
I sada l'jepo mirno sjedi
U bremenskom podrumu gradskom.
Oj kako sv'jet se ods'jeva vjerno
U mojoj čaši, da je milina,
I kako burni se mikrokozam
Lagodno omiče u žednu grud.
U čaši vidim ja sve,
Staru i novu narodnu povjest,
Turke i Grke, Hegela i Gansa,
I citronske šume i dvorske parade,
I Berlin i Šildu i Tunis i Hamburg,
Nada sve tamo je ljubina slika,
Angjelska glava na čistom ztatu.
Ljubo moja, alaj si lijepa!
Lijepa kao ruža!
N'jesi ko širaska ruža,
Slavuljeva draga Hafis-pjevača!
N'jesi ko saronska ruža,
Božanskog ruja, od proroka slavljena! —
Ne, ti si ko ruža u podrumu brem nskom!
To je nad ružama ruža,
Što starija biva, krasnije cvjeta,
Njen nebeski je dah razblažio mene
I uznio mene i opio mene,
I za kiku da me ne zgrabi
Podrumdžija Bremena grada,
Strovalio bih se!
Poštenjak! nas smo sjedjeli dvojica
I pili ko braća,
O visokim tajnim smo zborili stvarma,
I grlili smo se i uzdisali,
I obratio on je mene na ljubav,
I pio sam za zdravlje svojih dušmana,
I pjesnicima zlima sam prašto,
Da tako jednom i meni se prosti,
Od mila sam plako i meni
Otvoriše napokon vrata se spasa!
Dvanaest gdje apostola, kacurine svete,
Šuteć prodiču, ali razumljivo
Cijelom sv'jetu.
To su ljudi!
Spolja su prosti, u drvenoj odori,
Ali uznutra ljepši i sjajniji
Od sviju 'holih levita u hramu
I od Herodovih sluga i dvorjana,
Obučenih u zlato samo i grimiz;
Uv'jek kazivo sam ja,
Ne, nije medju prostim sv'jetom,
Već u najboljem društvu je vazda
Dane provodio vladar nebeski!
Hallelujah! Kako me bethelske
Omamljuju palme
I mirišu hebronske myrrhe!
Žubori Jordan, lelija se sretno! —
I besmrtna moja se duša lelija,
Ja se s njome lelijam i mene
Preko skalina lelijajuć' se
Iznese podrumdžija Bremena grada.
Podrumdžijo čestiti Bremena grada!
Gledaj, svuda sjede po krovovima
I pjevaju veseli angjeli božji,
A na nebu žarko sunce to
Nekakav je crveni pijani nos,
Nos svjetskoga duha,
I oko crven-nosa toga
Cio se pijani okreće sv'jet.

Preveo I. Velikanović.

Poljski prijevod Gundulićeva Osmana.

Ovih dana dogje mi ruku veoma zanimljiva knjiga: *Adam Mickiewicz. Życie i dzieła. Książka zbiorowa . . . Kraków 1892.* U njoj su izdani članci, što ih je bio o tridesetoj obljetnici smrti Mickiewiczeve († 25/XI. 1855.) žurnal *Kraj* pribrao od ponajznatnijih spisatelja poljskih i stranih, a svi se članci tiču Mickiewicza, njegova života i njegovih djela.

Izmegju svih članaka bit će u toj knjizi za nas Hrvate najzanimljiviji članak *Karola Brzozowskoga: Moje wspomnienia o Mickiewiczu* (na str. 29 - 36.). K. Brzozowski pripovijeda, kako se g. 1853. prvom sastao s Mickiewiczem u Parizu, a taj je sastanak u svezi s književnim radom K Brzozowskoga — s njegovim prijevodom Gundulićeva Osmana.

Kako je u nas Hrvata još jednako živ interes za Gundulića, mislim, da ću ugoditi čitaocima Vijenčevim, priopćivši im što piše K. Brzozowski o svojem prijevodu, a ova sitnica može dobro doći i književnim historicima, jer, koliko se sjećam, ne bih rekao da se u nas ikad spominjao taj poljski prijevod. Ko pročita ovo nekoliko vrsta a čovjek je i Hrvat, uvjeren sam, da će ga boljeti može biti još i ljuće nego samoga prevodioca, što je

djelo, oko kojega je prigledao i nastojao veliki duh Mickiewiczev, bilo tako hude sreće. . .

Evo što pripovijeda K. Brzozowski:

Godine 1846. živio sam u velikoj kneżini Poznanjskoj, a bilo mi je, štono vele, kao mišu pod metlom (pod pruskom metlom!). Da prekinem svaku sa svijetom, koji mi se bio neobično zamračio, osamim se i prihvatim Svetoga pisma i Mickiewiczevih čitanja[1]), tražeći u njima što će me utješiti, ojunačiti, poučiti i upoznati s velikom porodicom naroda slovjenskih. Oskrbim se gramatikama i rječnicima a s pomoću knjižara Županjskoga iz Poznanja dogjem napokon nekako i do Gundulićeva Osmana.[2]) Kad prevedem nekoliko sitnih odlomaka iz te glasovite epopeje i nagjem se zadovoljan, zamislim prevesti čitavo djelo na poljski jezik i dadnem se na posao sa svom dušom. Ustajao sam rano u zoru pa koliko su me i mamila po strništima, djetelištima i krumpirištima jata prepelica, opet me nijesu mogla odmamiti ni za časak od Gundulića.

Kako sam s ponosom čitao na glas popoljačena tri prva pjevanja! A šta će Mickiewicz za njih reći? Prepišem ih i pošaljem u Pariz. Istom što pošaljem svoj prijevod, a mene spopadne strah i ne dadne mi da nastavim raditi . . . . Začitao sam se u original, no poslije mjesec dana ostavim Gundulića i posegnem za Svetim pismom — ali ni Sveto pismo nije mi moglo zatomiti teška uzdisanja: „Nema odgovora! Kako je valjada jadan taj tvoj prijevod!“

I već sam smislio, da mi za moje djelo, koje sam izragjivao sasvijem potajno, ne će Mickiewicz ni jednim slovcem odgovoriti, kad odjednom eto ti domaćice u sobu: „Evo vam, gospodine, velikoga, velikoga pisma iz Pariza!“ Posegnem za njim, uzmem ga i zaboravim zahvaliti lijepoj gospogji M . . . ., što je bila tako ljubazna, a bio sam po svoj prilici čudan vidjeti, dok me zaokupila pitati: „Šta vam je, gospodine? Zašto ste tako problijedjeli?“ — „Dobio sam od... od... Mickiewicza . . .“ izmucam nekako a ona odmah prihvati: „Ta nije valjada smrtna osuda!“ I udari se smijati gospogja M . . . i stane vikati svoje rogjakinje, neka dogju da vide junačinu, koji se prestravio od Mickiewiczeva lista. I još dugo poslije toga podrugivale su se sa mnom . . .

Pred tim svjedokinjama, koje su se kao zlobno podsmijevale i izvjedljivo poglédale na me svojim crnim i plavim očima, raskinem kuvertu i oglednem prvi i posljednji list od moga rukopisa, a to sve opervaženo pripisima pribilježenim koje olovkom koje perom. Zahvatim u sredinu, i opet sve puno bilježaka! Ostao sam kao poražen i nijesam zamijetio, da mi je otvarajući pismo ispao nekaki mali papirić. Gospogja M . . . . uzme ga i prije nego opazim pročita pa digavši ga u vis dovikne mi: „Šta ćete mi, gospodine, dati za ovo pisamce? Al' hoćete da! To uzmite vi, djevojke, pa čuvajte, jer inače ponijet će vam se gospodin, pa će misliti, da vam je bog zna kakovu milost učinio zapisavši po koji versić u vaše albume!“

Koliko se opominjem, bile su na onome listiću zapisane samo ove riječi: „Kako me je zanimao vaš prijevod, to dokazuju moje bilješke, što sam ih čitajući pribilježio. Gundulić je našao čovjeka, koji ga razumije. Samo naprijed!“

To nekoliko riječi čudesno me se dojmilo. Uzdajući se u svoje sile, dadnem se na posao sa udvojenim marom. Iz jezgrovitih bilježaka, savjeta i naputaka, što ih je pjesnik-velikan nanizao po okrajcima od rukopisa, a gdje nije dostajalo mjesta, i megju samim versovima, naučio sam više nego što bih naučio iz najopsežnije estetske rasprave. Mjesec dana progje, i ja pošljem pod sud četvrto i peto pjevanje. Po vremenu vrati mi ta dva pjevanja ali već sa manje bilježaka. Sjećam se, da su u rukopisu bile tri ili četiri varijante od nekoliko verasa, za koje sam mislio, da nijesu najzvučniji, premda su bili sasvijem prema originalu; sve je te varijante prebrisao Mickiewicz i pripisao[3]): „Pamiętaj:

Biada poecie, ježeli dla ucha
w jedwab ubiera prostą szorstkosć ducha!“

Pjevanje šesto vratio mi je s lakoničnim pripisom: „Zagrizao si se u original — naprijed do kraja!“ Kako sam bio sretan!

I tako pun dobre volje i najbolje nade nijesam se rastao s Gundulićem, dok ga nijesam svega s kraja na kraj preveo. Na tome sam trudu osnivao nadu, da će mi se ime glasiti kroz nekoliko koljena. Ali usud htjedne drukčije! Godine 1849., za onih krvavih dogagjaja, koji su bili zaredili po svoj Evropi, proždere mi u Dresdenu plamen Osmanidu Gundulićevu i priličnu svesku mojih rogjenih pjesama. Ta nesreća kao da mi je slomila krila, i bacio sam pero, koje mi je istom poslije nekoliko godina opet tisnula u ruku djevičanska ljepota divljačne Anatolije, zadahnuvši me duhom široke slobode, kakovu uživaju samo ptice nebeske.[4])

Još danas, poslije toliko godina, kad se opomenem one dresdenske nesreće, lomi me žalost. Ne žalim toliko za svojom mukom, za koju ne držim da je bog zna šta vrijedila, ali žalim za onim dragocjenim uspomenama na pjesnika-velikana, žalim za očinskim riječima njegovim,... čini mi se, da je bilježeći ih htio s ljubavlju da me naputi na put budućnosti.

U Parizu g. 1853. nagjem se prvi put s Mickie-

[1]) O slovjenskim literaturama u Collège de France.

[2]) Izdanja ne spominje Brzozowski, ali bit će jamačno imao izdanje Matice ilirske od g. 1844. sa Mažuranićevim pjevanjima XIV. i XV.

[3]) Pamti: Teško pjesniku, ako u svilu zaodijeva prostotu duha, da bi ugodio uhu!

[4]) K. Brzozowski proputovao je kao službenik turski Bugarsku, Anatoliju i Kurdistan. U Anatoliji zamislio je najljepše svoje pjesničko djelo *Noc strzelców w Anatolii* (Pariz 1856).

wiczem na sam Uskrs u popa Terleckoga, koji je i mene pozvao na posvećenje. Domaćin me pozna s Mickiewiczem. Mickiewicz mi pruži ruku i stisnuvši moju kao znanicu, zapita me: — „A Gundulić?“ Pripovjedim mu, kakova ga je nesreća snašla. — „Šteta!“ — požali me i zamislivši se za nekoliko časaka, rekne mi ponovice: „Šteta! jer po drugi put ne ćeš se više dati na taj posao“.

Eto to je sve, što sam govorio s Mickiewiczem, a da pravo kažem, nije bilo ni zgode da više razgovaramo...

Priopćio I. B.

Prvi komorni koncerat.

Vrijedni profesori našega glazbenoga zavoda: Josip Karbulka, Roman V. Moser, Antun Stöckl i Hinko Geiger zamislili su lijepu misao, da prirede u ovoj koncertnoj sezoni nekoliko komornih koncerata. Komorni koncerti (ili dvorska glazba po Kuhaču) izvode se samo u manjim prostorijama, pa im je od tuda i ime, da se razlikuju od crkvene, pozorišne i koncertne glazbe. Dvorska glazba postaje u početku 17. vijeka, u doba, kad je današnja instrumentalna glazba bila još u povojima, a označivala se je tim imenom naročito vokalna glazba, obično praćena glazbalima (komorne kantate, komorni dueti itd). Kad su se razvili veći oblici instrumentalne glazbe, kao što je simfonija, ouvertura, sonata i t. d., označivale su se i ove vrste tim imenom za razliku od crkvene i pozorišne glazbe. Danas označuje ime „dvorska glazba“ glazbena djela, što ih izvodi samo nekoliko glazbala (instrumenata); takova se djela zovu „trio“, „quartet“ „quintet“ itd. do okteta i noneta, a glazbala mogu biti gudaljke (Streichinstrumente), ili sviraljke (Blasinstrumente) i gudaljke sa glasovirom ili bez njega, ili glasovir. U ovakovim se koncertima izvode i soli, bilo na kojem glazbalu, bilo pjevanjem; amo idu i dueti, terzeti pjevani uz pratnju jednoga ili više glazbala. Kad dakle danas izgovorimo ime „dvorska glazba“, onda uvijek mislimo time razliku od veće, punije glazbe (orkestralne i zborne glazbe). Kod dvorske glazbe ne nalazimo onih mnogih i raznih promjena u instrumentaciji, kakovih ima u orkestralnoj glazbi, ali zato se ona odlikuje čistim i vještačkim nuancovanjem i detailovanjem; zato se i kompozicija odlikuje posebnim stilom.

Pietro Mascagni.

Kako je poznato, nastoje gotovo svi umjetnici i u većim i u manjim gradovima sa osobitom voljom oko glazbe ove vrste. Spominjemo samo uspješno djelovanje bečkih umjetnika Hellmesbergerova kvarteta, kojemu dobar glas dopire svuda, gdje se svira ili pjeva. Kako je ova plemenita vrst glazbe omiljela, pokazuju Bečani, koji u najnovije vrijeme nastoje, da ju što više popularizuju. Tako je vrijedni koncertni guslač August Duesberg osnovao „Prvi bečki kvartet klasične glazbe za puk“ (Das erste Wiener Volksquartett für classische Musik). Ovaj kvartet priredjuje počevši od ove godine prostomu narodu koncerte za 25 novč.

I mi se u Zagrebu možemo podičiti, da ne zaostajemo za drugim gradovima; revnim nastojanjem i velikom vještinom naših darovitih glazbenih profesora, koje smo već više puta u ovom listu pohvalili kao neobične umjetnike, prikazuju se ovako od najnovijeg vremena i kod nas ponajbolja glazbena djela.

Prvi se je koncerat izvodio 11. prosinca 1891. u glazbenom zavodu. Na prvom mjestu kao uvod u koncerat slušali smo Es-dur-quartet od W. A. Mozarta. Djelo je ovo u glazbenoj literaturi vrlo znamenito i u glazbenom svijetu već podosta poznato Odigravši vrlo skladno prvi stavak a) Allegro ma non troppo, već su naši glazbenici bili osvojili pažnju slušatelja, dok su drugim stavkom „Andante con moto“ zasvjedočili, da su zbilja pozvani, da budu tumačima ovakovih komornih kompozicija. Nuanciranje u po jedinim instrumentima bilo je vrlo točno i jednako, kako je to sam Mozart želio i propisao; osobito se je lijepo slušala kantilena, što ju je izvodio Karbulka. Neobičnom vještinom znade spajati ciguleći glasove (Flageolet-Töne) sa glasovima, koji se na hvataljci čvrsto grabe. Treći stavak „Menuetto“ je vrlo lijepa i dražestna glazbena radnja. Tu se je kvartet osobito odlikovao svojim lijepim spicatom, koji se je u cijelom kvartetu jednako i vrlo skladno izvodio. Osim toga nam je i ovdje pohvalno spomenuti točno nuan-

ciranje u svim instrumentima. Konac „Menuetta“ postaje osobito tim krasan, što viola, i druga violina kantilenu prve violine gotovo savršenom jednakošću u spicatu prate; ovakov se sklad u tako nježnim partijama može postići savjestnim studijem i umjetničkim, strukovnim razumijevanjem. Osebina „Tria“ jest to, da ista kantilena prelazi sa jednoga instrumenta na drugi, i na svakom se posve jednako izvodi, na svakom se glazbalu čuje na istom mjestu ista sila tona, a gdje je propisano, i ista nježnost i blagost zvuka. Vanredno savšeno odigrali su naši umjetnici „Finale“. Nježni motiv, koji sastoji od dvije osmine i jedne četvrtstanke u svakom taktu, tako se skladno završuje u sva četiri instrumenta, da se uvijek jasno razabire i nigdje se nije čuo kakav glas prazne koje strune.

Iz naklonosti prema svojim kolegama preuzela je gdjica prof. Mara Kiseljak drugu točku koncerta: W. A. Mozart: „Figarova svatba“ a) Cavatina „Porgi amor“ b) Recitativ i arija „Giunse al fin il momento“. Prof. Kiseljakova ne samo da je izvrstna učiteljica našega glazbenoga zavoda, već je i potpuna vještakinja u svojem predmetu, u pjevanju. Čovjek se mora diviti sad njezinoj besprikornoj, da uzornoj školi, čas njezinu izvanredno lijepomu, zvonkomu alt-glasu. Gdjica. prof. Kiseljakova bila je od slušateljstva burnim pljeskanjem odlikovana. Za uzdarje otpjevala je Zajčevu poznatu pjesmu „Lastavicam“; tako te pjesme ne čujemo navadno pjevati. Naša umjetnica držala je, da je za karakterisku te pjesme nešto brži tempo potreban i u tom opet vidimo umjetničko njezino shvaćanje kompozicije. Glasovirna je pratnja bila vrlo obzirna i vanredno diskretna, čemu nijesmo obično u Zagrebu vikli, a lijepa je to zasluga vrstne vještakinje na glasoviru gdjice. Anke Rosipalove, koja je inače poznata kao vrlo dobra pjevačica.

3. Faust-fantaziju za gusle, što ju je priredio P. de Sarasate, gudio je prof. J. Karbulka. Sarasate, sam vrlo znamenit i po cijelom svijetu poznat virtuoz na violini, pisao je samo za umjetnike prvoga reda. Kompozicija imade neizmjernih poteškoća. U pjesmi „O zlatnom teletu“ (Mefisto) pokazuje Karbulka neobičnu vještinu i sigurnost na hvataljci, igra mu je u položajima umjetnički savršena, svaki mu je ton čist i jasan. Divili smo se osobito njegovu prekrasnomu „legatu“. Svako mjesto pokazuje, kako je naš umjetnik glazbeno naobražen, dok i najtajniju misao skladateljevu umije shvatiti, pa ju umjetnički u predivnom obliku iznijeti pred svoga slušatelja. Da je naše općinstvo bilo ushićeno, ne treba ni spominjati. Karbulka morade dodati još jednu pieçu, „capriccio Papilon“ od Böhma, kojim je zasvjedočio svoju veliku vještinu neobično brzim igranjem.

4. Quartett G-moll op. 14 od R. Volkmana. Volkman jest jedan od najznamenitijih skladatelja osobito u instrumentalnim kompozicijama. Kao u svim kompozicijama toga glazbenika, tako se i u ovom kvartetu odsijeva ozbiljna duša njegova. On se poviše puta podaje nekomu misticizmu. Odmah prvi stavak toga kvarteta pokazuje mnoge poteškoće. Teška je partija, u kojoj se kantilena izvodi u obliku kanona na raznim instrumentima, no naši su umjetnici svladali ovdje svaku poteškoću, oni su ovu partiju lijepo i skladno izvodili. Prekrasan je drugi stavak „Andante“. Motiv je sličan njemačkoj narodnoj pjesmi „Es kommt ein Vogel geflogen“. Osobito je krasno pianissimo u H-dur-stavku. Dražestnu kantilenu prima najprije prva violina i cello, poslije korone izvodi glavnu temu viola (prof. Stöckl), koju ostala glazbala vrlo lijepo prate. I u „Scherzu“ valja se umjetniku boriti s tehničkim poteškoćama. Osobito je spicato kroz cijeli kvartet vrlo lijep, jednak, čist; tempo je neobično brz, a ipak se je sve jasno čulo. U D-dur-stavku svidjalo nam se sigurno, čisto i jednako upadanje pojedinih glazbala, gdje primaju isti motiv, i to prelazi sa druge violine na prvu, sa ove na violu, sa viole na cello. Neobično skladno se izvelo „ritardando“, koje je bilo slušati, kao da ga jedan umjetnik na glasoviru izvodi. Ovaj se stavak završuje orijaškim „Praestom“. Kao uvod u „Finale“ čujemo krasan „andantino“ na violi. Tu smo imali prilike diviti se prof. Stöcklu i kao solisti na violini. U „finalu“ činila nam se je osobito napornom pratnja u sinkopama, kojima se prati glavna tema. Lijepo se čuje vrlo vješto vezanje glavnih tema, gdje ove kao u nekoj opreci jedna prema drugoj stoje. Srednji stavak jest jednostavna, ali nježna melodija, što ju gosp. prof. Geiger prekrasno lijepim i čistim svojim pizzicatom izvodi. Na koncu dolazi „Praesto“, gdje se i opet ne mogosmo dosta nadiviti g. Karbulki. Tempo je vrlo brz, težak, pa umjetnik morade pokazati osobitu tehničku vještinu i brzinu. Koliko tisuća nota je on u vrlo kratkom vremenu odigrao, pa kako izvanredno čisto!

Dojam, koji smo sa toga prvog koncerta ponijeli, neobično je povoljan. Nadamo se, da će kod buduće produkcije biti više svjedoka i dionika toga uživanja.

Dr. Jos. Florschütz.

Francuska akademija o Emilu Augieru.

Poslije smrti Emila Augiera francuska je akademija na njegovo mjesto izabrala svojim članom Freycineta, predsjednika francuskoga ministarstva. Dne 10. o. mj. uveden je Freycinet u akademiju, pa je po starom običaju govorio o svom predšastniku. Evo njegova govora:

„Gospodo, nema ličnosti originalnije i zanimljivije, da ju proučavamo, nego što je slavni sudrug, kojega gubitak tako živo osjećate. Sve je svraćalo pozornost na nj: i narav njegovih djela i znamenit dojam, što ga je vršio na svoje savremenike, i sjaj njegove sreće, kakovoj u povjesti književnoj ima malo primjera. U doba, kad tako mnogi tek traže svoj put, on bijaše već glasovit, a postade glasovitim u prvi mah bez napora. Nitko mu ne pripravi uspjeha, a moglo bi se reći, da mu ga je svatko već unaprijed namjenjivao. Pa više od četrdeset godina, i onda, kad se nazori tako često mijenjaju, bijaše mu uspjeh postojano vjeran, te nije iskusio nijednu od onih gorčina, što no prate znamenite ljude. Napokon sjutradan poslije njegove smrti, izvivši svoj vijek, pokazivao nam se u nekoj visini, povrh takmaca i povrh boraba, kao uživalac slave, koju je već potomstvo posvetilo.

Taj udes veoma rijetko zapada samo talenat. Tomu su pored toga obično potrebne vrline srca i uzvišenost značaja, bez kojih se talenat zaustavlja u svojem poletu. Emile je Augier imao sva ova svojstva zajedno. On nije bio samo pjesnik i pisac, nego je još bio, i to u prvom redu, moralista i filozof, pravičan čovjek i dubok mislitelj. On je upotrebio glumište kao zgodno sredstvo, da istakne neke glavne misli i da ih raširi u obliku, kojim bi se mogle najlakše prihvatiti. On se je vrlo malo starao za puki književni uspjeh, a polučivaše ga i ne tražeći. Živo je težio za moralnim uspjehom, naime, da pobijedi istina i da se poboljša društvo.

Ova je težnja u njega bila tako izrazita, da se opaža i u onom dijelu života, koji se otima pogledu, u životu njegova mišljenja i samoće, koji nije unesen u spise za spoljašnji svijet, a poznat je samo tješnjim prijateljima. O njoj nam svjedoče i njegove porazbacane bilješke, što su sada pomno sabrane. Vidi se, da je u ovim stvarima strastvena ljubav dobra zaokupljala Emila Augiera, da mu nije bilo nijedno pitanje tudje i da ga je sve, što je u politici organičko i osnovno, zanimalo u njegovu ispitivanju, u koliko može vršiti upliv na udes sugradjana. Ima u tom pogledu nekoliko veoma zanimljivih misli, o kojima bih se ja žacao govoriti, da ih nije sam pisac spomenuo u jednom od svojih predgovora i da mu u ostalom ne služe na čast.

U opće se znade, da je car primao veoma ljubazno Augiera, ali se pravo ne zna, da je posljedica toga drugovanja pjesnikova sa vladarom bilo pravo sudjelovanje na političkom polju. Augier je uvijek isticao liberalna i demokratička načela. Duboko uvjeren o potrebi, da se sveopće pravo glasovanja izvodi iskreno i da se zajamči vjerno zastupanje naroda, njegovao je misao o ustavnoj reviziji, koja bi po njegovu mišljenju učvrstila moć oblasti i isključila mogućnost prevratnih promjena. Car je bio sklon ovoj preinaci, pa se je negdje god. 1866. imao obistiniti velik dogadjaj, o kojem općinstvo nije ni slutilo. U zasnovanoj je uredbi akademija igrala jednu od najvažnijih uloga, a tko bi se mogao tome i čuditi? Kad je Emile Augier ušao u vaše društvo, živo se to kosnulo duše njegove. On se je divio svjetlu, što ga je akademija sa svojih pet razreda bacala na sve strane ljudskoga znanja. On je pratio vaš rad punih dvanaest godina i poznavao umno bogatstvo, što se krije u ovoj palači; on je sebe pitao, ne bi li se slična sila, koja je tako moćno uplivala na razvitak duševnoga napretka, mogla upotrebiti za vršenje političkih posala, i ne bi li bila podobna, da u vladavini mudro promišljenoj učini još većih usluga francuskomu društvu.

Duhoviti čovjek, čijoj se je živahnosti općinstvo divilo, napisao je o uvjetima vladavine misli, koje su sasvim dostojne državnika. U vrijeme službenih kandidatura razborito je govorio: „Zašto ne osjećamo ispod nogu čvrstoga zemljišta? Jer se red može osnovati samo na privoli ljudi, na načelu narodne suverenosti, a narodna suverenost djeluje samo na dva načina: da odabere oblik vladavine i da narod sudjeluje po svojim zastupnicima kod posala izabrane vlade. A ako zastupnici ne zastupaju naroda, što li postaje onda drugo, a možda i glavnije vršenje narodne suverenosti? Laž, pogibeljna i zemlji i vladi, a naša jedina podloga ostaje slična pijesku, koji se vazda miče, pa se može srušiti pod najmanjim tapkanjem slobode“. Ove riječi, tiskane prije god. 1869., bijahu proročanske. On ih je još razjasnio ovako: „Najkraća crta neke vlade do revolucije jest većina bez saveza sa narodom; ona samo zasljepljuje vladu, podržava ju na krivoj stazi i prati sve do ruba ponora, gdje ju ne može zaustaviti, kao što prije nije bila podobna, da joj istinu razjasni. Revolucije su puka nesporazumljenja: nema vladara, koji bi bio takav neprijatelj samome sebi, te bi se hotimice htio raskrstiti s javnim mnijenjem. Tako se može stalno tvrditi: kad neka vlada padne, narodno je zastupstvo bilo lažno, a i unaprijed reći: kad je narodno zastupstvo lažno, vlada mora pasti“. Nije bilo moguće jasnije i umnije označiti uzroke, s kojih je morala pasti carska vladavina.

Intimni spisi Augiera dokazuju, kako se je živo njegov duh bavio političkim pitanjima. On sam to priznaje u predgovoru k *„Izbornomu pitanju“*. „Ovu sam radnju dovršio već prije mnogo vremena, izuzevši neke neznatne promjene. Ovo je izvod iz raznih nauka ili razmatranja, kojima će se lako naći trag u mojim zadnjim komedijama“. U istinu, on je o tome govorio malo i sa

*

samim svojim prijateljima. Bio je kao smeten, ako se je moglo opaziti, da pjesnik, književnik češće ostavlja poznato mu polje rada. U zemlji, gdje su sposobnosti razredjene i gdje se misli, da je onaj, koji je vrstan u jednoj struci, već time isključen iz druge struke, Emile Augier osjećaše, da ga njegova znamenitost drži kao u tamnici prikovana. S toga se je ispred očiju drugih zaklanjao, da se zatvori u djelima svoje umjetnosti, pa je s isprikom priopćio svoje *memoire*, kako veoma dobro shvaća, da nema svojstva potrebita, da zabavi općinstvo o tako ozbiljnim predmetima.

Potomstvo treba da ispravi ovaj veoma čedni sud i da prosudjujući shvati cijeloga Augiera sa njegovim raznim svojstvima. Potomstvo treba da gleda, kako se on odlikuje sad u umjetnosti, sad u mudroslovlju; kako je sad briljantan, sad dubok, bacajući svjetlo na zablude ljudskoga duha, kao i na potrebe, nevolje, težnje, što no muče novo društvo. Njegove glume, pored živahna i lagana oblika, imaju manje namjenu, da podaju zabavu, nego da budu ozbiljnom školom, u kojoj mogu svi razredi nešto naučiti. Augier promatra i opisuje sve tipove i staleže sa uzvišenog gledišta: veseljaka i izgubljenu ženu, ozbiljna sudca i poštenu ženu obitelji, frivolni salon i radišni atelier, umjetnika, mjernika ili vojnika. Drama je tako sastavljena, da prstom možeš pokazati na posljedice, što ih igra strasti uvodi u realni život. Radnja se razvija neumoljivom logikom, a moralni je zaključak tako čist, tako jasan, da se često nalazi u jednoj izreci, u jednoj riječi, koje se duh trajno sjeća. Rijetko ostavljaš glumište poslije drame Augierove, a da se ne osjećaš boljim. Slatka bodrost, koju je pjesnik pobudio, razgoni sumnje, uništava zle zametke i pripravlja izliječenje.

U tom se ima tražiti tajna nje-

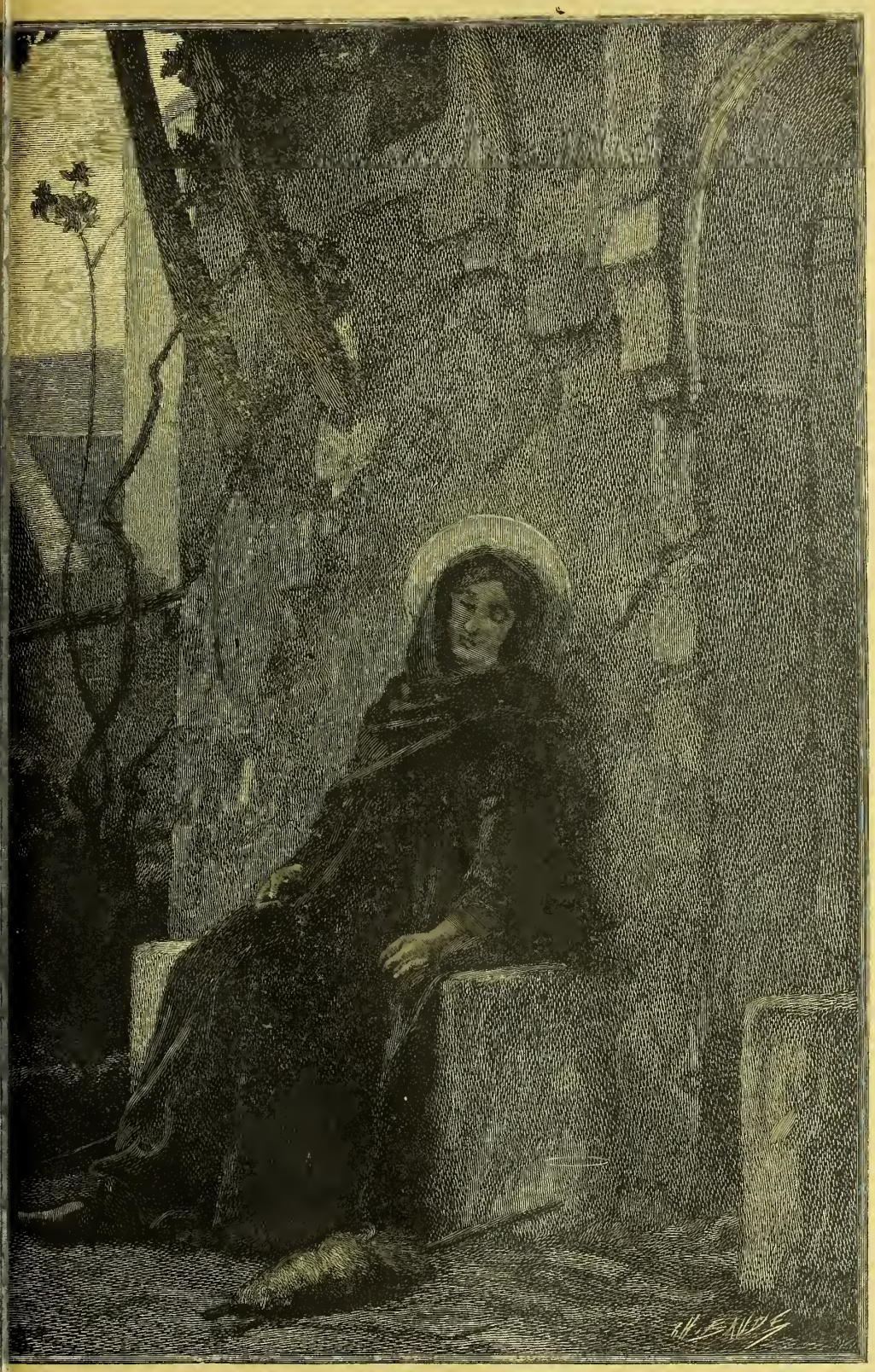

a n.
ot.

govih sjajnih početaka i opće ljubavi što ju vazda uživao. Izmedju općinstva i pisca ima često tajnovitih sveza, koje zajamčuju dobar glas i slavu Nitko nije zaboravio prvih početaka Augierovih. Pošto je izišao ili bolje utekao iz odvjetničke pisarne, gdje se je bolje odlikovao duhovitošću nego marljivošću pri kaza se kao mlad čovjek od dvadeset i tri godine ravnatelju „Odeona“, držeći u ruci krasno malo remek-djelo. Ljudi su u glumištu klicali od udivljenja. Gluma bijaše jednostavna! Nema sumnje, predmet nije bio vjerojatan, ali je oblik bio tako čist, stih tako blagoglasan i potresan, a u isti par bilo je u djelu osjećaja tako uzvišenih i tako nježno izraženih, da je kritika bila razoružana: mladi pjesnik postade znamenitim.

Već odavna nije francuska pozornica slušala takih stihova; pitalo se, tko je taj mladi pjesnik, koji je umio spojiti modernu milotu sa čistoćom klasične poezije i kakova nova djela sprema taj prerani genij.

Emile je Augier uz to težio na nešto više, nego da mu pljeskaju. *„La Cigüe“* bijaše samo dim fantazije, bijaše užgana svijeća, koja mu je imala razsvijetliti pjesničko polje. On je težio, da ljepota umjetnosti služi dobroti; on je htio ne samo kazniti zle običaje, nego i postići, da se dužnost ljubi. Htio je da dade poštenju primamljivu vanjštinu, da ga očuva od onoga poruglivog smijeha, kojim ga je skeptično društvo običavalo progoniti, i napokon — rijetke li umjetnosti — htjede da na pozornici pobijedi ono, što se prezirno zove „gradjanska krepost“.

Tko hoće da u ovom uspije, treba mu skup neobičnih svojstava. Treba prije svega da ima u srcu snažnu ljubav za dobro, treba da bude čovjek bez one bojazljivosti, ili recimo iskreno, bez one svjetske podlosti, koja osujećuje velikodušne polete, treba napokon duha, i to mnogo duha, da ne zabrazdi u

smiješnost i da prinudi one, koji se rugaju, na poštivanje. Augier imadjaše sva ova svojstva u najvišem stepenu i njegovi ponovni uspjesi dokazuju, kako je bila sretna zamisao, da slijedi plemenite pobud esvoje naravi. On govori o moralu s tolikim uvjerenjem, upotrebljava sarkazam s tolikom snagom, on si prisvaja tako lako surovi ali pokvareni jezik opačine, on ga znade okititi tako blistavim dosjetkama, da nitko ne vjeruje njegovoj naivnosti i nitko ni za čas ne misli, da su načela, kojima je nadahnut, plod neke pretjerane nevinosti. Nipošto; u ovim dramatičkim prilikama, u ovim ganutljivim sukobima, to je krepost puna snage, što silazi na bojište, krepost vična ratu, krepost, koja ima za sebe razlog, duh i zdrav razum.

Od zdrava razuma bitno sastoje dokazi Emila Augiera; duhovitost, koja je tu razasuta, samo je nakit. Što se nameće slušatelju, što ga osvaja, te ga ostavlja zamišljena i brzo uvjerena, jest to, da ponese iz glumišta sa sobom dojam, da je prisutvovao kod istinite epizode iz društvenoga života, da je proniknuo u nutrinu realnih ličnosti, da je vidio ono, što se je zbilo ili će se zbiti u njegovoj okolini, možda kod njega, da je po tom promotrio u njihovoj naravnoj svezi posljedice dobrih ili zlih strasti; po tom mu se prikazuje prednost moralnosti kao očevidan čin, koji ne daje mjesta nikakvu dvoumljenju, nikakvoj sumnji.

Može li se spomenuti jasniji primjer od onoga u divnoj drami „*Gabrielle*“, kojoj je sudjeno da ostane jedno od najspasonosnijih, najjačih djela dramske umjetnosti? Proslava ženitbe, gospodarstvo u kući, sramota preljuba, muž uzveličen, smiješan ljubavnik, pa konačno pobjeda kućne sreće nad ponovnim navalama strasti. Lijepe li zadaće! A zaista trebalo je mnogo dara Augieru, da postigne odobravanje općinstva. Kako je to bio smion i dobrotvoran otpor protiv vjekovite komedije muža pogrdjena, a zavodnika zanimljiva! A kako su istinito prikazana razna lica i prizori! Pa kakve riječi upotrebljava pjesnik, da ponuka na dobro, da se rasprše isprike griješna osjećaja, da se prikažu stvari u pravoj slici, pa da dodje realnost na mjesto snova, krepost sa svojim radostima na mjesto zabludâ sa svojom neumitnom kaznom. Ne poznajem ništa ljepše, ništa zdravije od prizora u zadnjem činu, gdje muž u onaj čas, kad ga kani ostaviti žena, kod koje se jošte čast bori, još zadnji put kuša obratiti krivce, opisujući im sudbinu, što ih čeka. Govor njegov tako potrese Gabrielu, te ova tronuta klekne pred noge njegove, a on joj plemenito oprašta: „Digni se, kćeri moja. Imam li ja baš pravo, da budem bahata i tvrda srca prama tebi? — U tvojoj zabludi, — pitam ja sebe — tko li je od nas dvoga, jadna dušo, imao veći dio — tko je krivac, da li ti, koja si me zaboravila — ili ja, blago moje, koji nijesam pazio i bdio, — ja, koji neprestano zaduben u svoj posao, mišljah, da tako vršim cijelu svoju zadaću, te nijesam osjećao, da dan na dan gubim pažnju i štovanje, čuvare ljubavi, pa da sam postao u svojoj tvrdoglavoj borbi drugi čovjek od onoga, kome si se ti podala. Vidiš, moje dijete, u ovom opasnom stanju oboje pogriješismo: oprostimo jedno drugome.“

Čovjeku, koji je davao svojim savremenicima tako krepke pouke i kojega se dar očitovao u takoj zrelosti, bilo je dvadeset i devet godina. Bio je slobodan, mlad, a nije bio strog cenzor ili pedant. Vi svi, koji ste ga poznavali, znate, kakovo je bilo njegovo društvo, njegova veselost, milota njegova drugovanja, njegova dobrohotnost. Jedva se je moglo i pomisliti, da se ispod one vesele prividnosti kriju tako čvrsta načela. To se ima donekle zahvaliti i osobitomu odgoju, koji je on u mladosti uživao. Odgojen pod nježnom paskom uzorne majke, uza dvije sestre, koje je on nježno ljubio i koje postadoše dvije savršene majke obitelji, zabavljen radom, nije zalutao u zablude, što no izopačuju duh; on je vidio sve krasne i zamamne vrline kreposti, pa se je mogao uvjeriti, da ona najbolje pristaje kućnomu ognjištu, a u isto vrijeme da je potreban zakon društava.

Sjajnu pobjedu porodičnih kreposti nalazimo u komediji „Le Gendre de Monsieur Poirier“, koju je izradio poslije nekoliko godina u društvu sa Julesom Sandeauom. Svojstva se dvaju pisaca spojiše u skladnu cjelinu. Dijalog je još možda življi, finiji nego li u drugim glumama Augierovim; ima riječi nježnijih, koje te podsjećaju na talenat Julesa Sandeaua; ali snažni dojam prvoga opaža se u riješenju spora, koji posvećuje, kao u *Gabrielli*, pobjedu bračnoga poštenja. Samo što su ovdje uloge izmijenjene: muž prevrne vjerom i zaboravlja dužnost, a žena ga diže i popravlja. Nema ništa delikatnije i ganutljivije od prizora, gdje Antoinette de Presles traži od muža, koji se kaje, najtežu žrtvu, što se može tražiti od čovjeka, da žrtvuje dobar glas o junačtvu na mejdanu. A kad je privolu izmamila, kako je lijep, kako je uzvišen usklik Antoinettin, kad zagrlivši Gastona kaže: „Sve si popravio . . . Uz to podji i tuci se, podji . . .“

Uz ovu glumila se druga dražestna Augierova gluma. *Philiberte* nije u pravom smislu riječi komedija običaja, ali podsjeća na „La Cigüe“. Puna je stihova, koji se od sebe nameću pamćenju. Tko se ne sjeća onih tako živih i istinitih: „Kaže se, da pismo ostaje, a riječ da leti. — To nije istina. Ima riječi, koje slične strelici u srcu se slome kao ona u mesu. — Vremenom se rana nad njima zatvori, ali se ispod kože uvijek ljuto osjeća, — a jedini način, da se dobro zaborave — jest, da ne dirneš u ranjeno mjesto.“

Cijela je gluma tako pisana i svaki čas opažaš, da je to izradio spisatelj trijezan i krepak, koji bez napora i uzaludnih sprema stvara najfrapantnije slike i umije probuditi najraznije osjećaje. U Augiera nema jedne suvišne riječi, nema umjetnih pomagala, kojima se prikriva nedostatak stvari i uboštvo misli. Ali u njega sve vrijedi, sve ima svoj smisao, svoju svrhu; misliš, da vidiš

pred sobom lazila (skele) elegantna i čvrsta, gdje su pojedini komadi medjusobno tijesno spojeni, te se nijedan od njih ne bi mogao otkinuti, a da ne zaprijeti pogibao čvrstoći zgrade.

Ove rijetke zasluge, gospodo, nijesu se mogle oteti vašoj pozornosti. Vi ste odlučili, da podijelite Emilu Augieru najvišu od svih nagrada: čast, da sjedi medju vama. On je primio to veliko odlikovanje, kad mu je bilo trideset i sedam godina, u dobi, kad se dvostruko ističe duševna veličina izabranoga i bistroumlje sudaca. On je označio svoj ulaz u ovaj krug znamenitim govorom, koji očito dokazuje, da se je njegov duh znao prilagoditi svim strukama. Imao je da pohvalno govori o državniku, svojem predšastniku, pa izreče ove čedne riječi: „Akademija je uvijek htjela da od vremena do vremena pokaže učenika, koji je vrstan da sjedne uza svoje učitelje. Čast, koju ona tako podjeljuje, manja je nagrada za sretnoga biranika, nego li ohrabrivanje i pobuda za one, koji su mu jednaki: što je odabran, to ga zadužuje i diže, a onaj, na koga pada slavni dug, ćuti u jednu ruku zahvalnost i bojazan u duši, da ne će moći dug namiriti". Ove riječi bolje bi glasile u ustima onoga, koji vam se danas prikazuje, a kako bi mu lijepo pristajale, da mu je muguće govoriti jezikom Emila Augiera!

(Svršit će se.)

K slikam.

Pietro Mascagni. Donosimo lik mladoga talijanskog skladatelja opere »Cavalleria rusticana«, kojom je u kratko vrieme stekao riedku slavu. Rodio se 17. prosinca 1863. u Livornu, gdje mu je otac bio pekar, skroman i pošten čovjek. Početne je glazbene nauke učio u rodnom gradu. Već je kao desetgodišnji dječarac pokazivao mnogo dara za glazbu i napisao svoju prvu skladbu, neku crkvenu pjesmu. Ujak mu se brinuo za njegovo znanstveno naobraženje, a otac je živo želio, da izuči prava i da postane odvjetnikom. No mladi je Pietro volio glazbu i stekavši u grofu Florestanu de Fardarela moćna zaštitnika, podje u milanski konzervatorij, gdje je revno učio glazbeno umieće. Tu mu bijaše glazbenik Saladini očinski prijatelj i vodja. Svršivši nauke putovao je neko vrieme sa raznim operetnim družtvima po Italiji, a napokon primi mjesto ravnatelja glazbe u gradiću Cerignoli. Ovdje dozna, da je nakladnik E. Sonzogno razpisao natječaj za najbolju operu. U kratko vrieme zamisli i izradi operu »Cavalleria rusticana«, kojoj su glazbeni sudije dosudili prvu nagradu izmedju 73 glazbena djela.

Književnost.

Hrvatska. *Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.* Pravi član dr. *T. Maretić* čitao je u svečanoj sjednici 10. o. mj. svoju razpravu: *Misli o umjetnom svjetskom jeziku.* Piscu nije stalo ni do kakve propagande umjetnoga svjetskog jezika, već samo hoće da pokaže, što se o toj stvari do sad u svietu uradilo, i da sama ideja takvoga jezika nije tlapnja, kako gdjekoji ljudi misle. U razpravi se govori o načinu i teškoćama izuma takvoga jezika, o njegovoj potrebi, o svrhama, u koje bi služio. Dalje prikazuje pisac dojakošnje projekte različnih izumitelja umjetnoga svjetskog jezika s »volapükom« J. M. Schleyera. Pisac drži, da je do sad najbolji umjetni jezik »le nov latin«, što ga je prošavše godine na osnovi latinskoga jezika složio Italijanac Danilo Rosa. To je po piščevu mnienju najjednostavnija, najlakša i najumnija rješitba problema o umjetnom svjetskom jeziku. Ali hoće li sviet primiti taj ili u obće ikoji umjetni jezik, to se mora ostaviti odluci možda istom daleke budućnosti

Pjesnik *Rikard Katalinić-Jeretov* izdao je svojom nakladom u vrlo ukusnoj opremi zbirku lirskih pjesama pod nadpisom »*Pozdrav istarskog Hrvata*«, što ih je posvetio spomenu Matije Baštijana, istarskog pjesnika i preporoditelja hrvatske misli u Istri. U zbirci ima liepi broj lirskih pjesama: prigodnih, ljubavnih, rodoljubnih i raznih sitnih pjesmica. Ako se ove potonje i ljubavne i ne odlikuju umnim i izvornim mislima, pak gladkim i pravilnim stihom, u rodoljubnim i prigodnim pjesmama odsieva se gdjegdje iskreno čuvstvo i žarka ljubav prema otačbini Hrvatskoj. Svake je hvale vriedna čednost mladoga pjesnika, kad s nekom bojazni šalje narodu prvi pozdrav svoje mlade vile: »Primi, rode moj, ove moje prve glasove pod svoje okrilje — — — budi im blagim sudcem. Ako sam možda pogriešio, što sam objelodanio ovaj »Pozdrav«, to mi oprosti, jer sam pogriešio samo iz sinovske ljubavi«. Liepo je i plemenito, što je polovinu čistog prihoda namienio bratovštini hrvatskih ljudi u Istri, pa nema sumnje, da će već to mnoge ponukati, da nabave te pjesme.

Sveučilištna knjižara Rob. F. Auera izdala je dvie liepe knjižice za mladež pod nadpisom »*Izabrane pripoviesti narodne*«, što ih je napisala poznata češka spisateljica Božena Němcova, a preveo August Harambašić. Obje su knjige urešene liepim ilustracijama i ukusno opremljene. Većoj je ciena 1 for. 30 novč., a manjoj 75 novč. Doskora će bit igovora u našem listu o dječinoj literaturi, pa ćemo tom zgodom i o ovim knjigama još koju reći.

Slovenačka. Liepo i pomno uredjivani mjesečni časopis „*Ljubljanski Zvon*" navršio je ljetos XI. godinu svoga obstanka. Oko njega rade ponajbolji pisci i pjesnici slovenački, te je vjerno ogledalo književnoga rada u naše braće Slovenaca. Napose treba pohvaliti obilnu i liepu sadržinu njegovu ove godine, kad no mu je bio urednikom poznati rodoljub dr. *Ivan Tavčar*, koji se mnogo trsi, da pribere najbolje književne radnike oko svoga lista Ulazeći u 12. godište, obećava uredničtvo, da će list ostati vjeran svomu sadašnjemu programu, pa da će ga pored starijih suradnika kititi svojim prinosima novi književnici. Buduće će godine priobćiti više pripoviesti (od J. Krsnika, Ivana Tavčara, Josipa Stara, Fr. Gestrina), pjesama od najboljih pjesnika (Aškerca, Bistrana, Cimprmana, Funteka, Gestrina), raznih zanimljivih razprava, književnih izvještaja itd. Mi to vriedno glasilo slovenačke inteligencije usrdno preporučujemo svakomu Hrvatu, koji se zanima za prosvjetne i književne prilike u naše braće Slovenaca.

Družtvo *sv. Mohora* razaslalo je ove godine medju članove *šest* knjiga, od kojih su dvie nabožnoga sadržaja, tri poučne i jedan koledar. Od poučnih spominjemo »Občnu zgodovinu za slovensko ljudstvo« (15. svez.), što ju je napisao prof. Jos. Stare, a sadrži dogadjaje od 1848. do danas. To je posljednji svezak velikoga djela, što ga je vriedni pisac pisao 18 godina, a treba priznati, da si je njime osvjetlao lice. Težko je bilo pisati povjest, koja je namienjena prostomu puku i naobraženijim slojevima naroda. Gosp.

Stare je svoj rodoljubni posao izvršio na obće zadovoljstvo i stvorio djelo, kojim se naša braća Slovenci mogu s punim pravom ponositi. Druga je poučna knjiga: »Fizika ali nauk o prirodi, s posebnim ozirom na potrebe kmetskoga stanu« — od Henrika Schreinera, koji lakim načinom tumači prirodne pojave i podaje mnogo koristnih nauka priprostomu narodu. U knjizi »Slovenske večernice za pouk in kratek čas« ima mnogo poučnoga i zabavnog štiva.

Jakov Bedének napisao je roman »Od pluga do krone«, u kojem opisuje život slavenskoga matematičara Jurja Vege.

»Glasbena Matica« izdala je zbirku slovenskih skladaba, u kojoj ima osam mužkih zborova i tri mješovita, što ih je uglazbio slavni i omiljeli skladatelj Antun *Nedvěd*. Hvali se nježnost i krasota ovih napjeva.

Koliko ima Slovenaca? Kod posljednjega popisa nabrojilo se 1,176.535 duša sa slovenačkim jezikom u onostranoj poli monarkije, i to za 36.231 dušu više od g. 1880 Kranjska broji 466.257, Štajeska 400.367, Gorica 135.036, Koruška 101.030, a Istra 44.390.

Svaštice.

Sitne književne vijesti. *Mita Neškovič*, školski nadzornik u Bjelovaru i urednik pedagoškoga časopisa »Novi vaspitač«, naumio je da izda svoje stručne književne razprave u knjizi pod nadpisom: »Zbirka pedagoških radova« (ćirilicom), i poziva na predplatu na prvu knjigu te svoje zbirke. U ovoj prvoj knjizi bit će tri razprave Neškovićeve, koje su prvi put izišle u »Letopisu« Matice Srpske. Pisac se nada, da će s pomoću učiteljstva i prijatelja narodnog obrazovanja moći savladati troškove oko ove zbirke. Ciena je knjizi 80 nvč. Novci se i prijave šalju piscu u Bjelovar.

Poznati srpski povjestničar *Čeda Mijatović* poziva na predplatu na »*Istoriju ruskoga carstva*«, u kojoj će se prikazati povjest ruska od najstarijega doba do stupanja na priestol Aleksandra III. Djelo je izradio pisac po najboljim ruskim i stranim historicima. Cielo će djelo izići u dvie svezke. Prva će svezka obsezati rusku povjest od najstarijih vremena do stupanja Aleksandra I. na vladu, a u drugoj će se pričati dogadjaji za careva Aleksandra I., Nikole I. i Aleksandra II. Svaka će svezka imati do 20 tabaka, a stajat će 1 for. 50 nvč. Predplata se šalje knjižari V. Valožića u Biogradu ili knjižari braće Jovanovića u Pančevu.

Tiskom i nakladom knjižare Lav. Hartmana (Kugli i Deutsch) izišao je hrvatski ilustrovani koledar »*Zvonimir*« za prestupnu godinu 1892. Pored običnog koledarskog gradiva ima u njem pripoviesti izvornih i prevedenih, članak o Kneipu, opis slika, crtica iz zdravstva, poljodjeljstva i kućanstva, svaštice, šematizam itd. Koledar resi nekoliko slika i likova, od kojih spominjemo: Nedića, Vodopića, Harambašića, Tresića-Pavičića, Ognjana Štrigu, Vatroslava Lisinskoga. Ciena je koledaru 60 novč.

Ista je knjižara izdala ilustrovani šaljivi koledar »*Zvekan*« i »Marija Bistrički katolički koledar za godinu 1892.«. Prvi stoji 30 nvč., a drugi 25 novč. Osim toga izdala je i »block-koledar«.

Knjižara *F. Maršića* u Spljetu kani izdati djelo »Dalmacija u slovu i slici«, što će biti prievod iz poznatoga ovećeg djela o austro-ugarskoj monarkiji. Cielo djelo izići će u 12 svežčića, svaki od 2 arka, a imat će do 114 ilustracija. Pojedinomu svežčiću bit će ciena 30 novč. Predplata na cielo djelo iznosi 2 for. 50 novč.

O Klaićevoj razpravi „Ime Hrvat u historiji slavenskih naroda“. U posljednjem svezku (12) ovogodišnjega »Ljubljanskoga Zvona« čitamo vrlo laskavu obznanu poznate Klaićeve razprave, koja je prvi put ugledala svjetlo u našem listu. Vriedni pisac te obznane zove Klaićevu razpravu »zlata vriednom knjižicom«, a našega povjestničara »neumornim iztraživačem hrvatske povjesti«. Osnovnu misao razprave tumači ovako: »Z nepobitnimi zgodovinskimi viri je dokazal učeni zgodovinar, da je bilo ime Hrvat v srednjem veku razširjeno po vseh slovanskeh zemljah na jugu, severu, zapadu in severoiztoku evropskem in da se je le s časoma izgubilo, ko so se druga slovanska plemena okrepila in s svojim imenom iztisnila ime hrvaško. To se je zgodilo večinoma v X. veku. Ime hrvaško je bilo prej tako razširjeno po zemljah slovanskih, da je bilo morda celó *genetiško*, kakor misli omenjeni pisatelj«.

Vriedno je zabilježiti i ove rieči vrloga ocjenjivača: »Sósebno važno je, kar piše dotični pisatelj o imenu »Hrvat« v srbskih zemljah. Vredno in potrebno bi bilo, da bi ta odelek prebrali oni srbski pisatelji in književniki, ki se trudijo dokazati po svojih spisih, da so Bosna, Hercegovina, južna Dalmacija in Cernagora od starine srbske zemlje in da je dubrovniška književnost srbska. Z neovrženimi dokazi iz domačih in bizantinskih zgodovinskih virov je pobil prof. Klaić trditev o Srbstvu dotičnih dežel. Prav tako navaja dokaze iz spisov samih srbskih pisateljev iz 16—19. veka, da celó iz samega Vuka Karadžića, po katerih je bila dubrovniška književnost nedvojbeno vedno le hrvaška in nikdar srbska. V potankosti teh dokazov se ne moremo spuščati, akotudi so jako zanimljivi. Za sedanje odnošaje je ta odelek prav umesten, zakaj že iz davna se ni od srbske strani Hrvaštvo tako napadalo, kakor ravno v novejšem času. Vsakdo, ki se bavi bodisi s politiškim, bodisi s književnim razvitkom naroda hrvaškega, moral bi to razpravico znati na pamet, da bi mogel tem spretneje odbijati vse neupravične napade na Hrvaštvo«.

Škola za glumce. Česi su naumili, da u Pragu osnuju školu za češke glumce. Troškovi za tu školu iznieli bi do 5000 for. na godinu. Oni računaju, da će zemaljski odbor odobriti podporu za tu školu. I kod nas se osjeća potreba take škole. Ne bi li zemaljski glazbeni zavod mogao taku školu osnovati?

Teofil Kwiatkowski, slavni poljski slikar, jedan od najvjernijih prijatelja čuvenoga glazbenika Chopina, umro je prošloga mjeseca u Parizu u 83. godini života svoga. Genijalni je skladatelj umro u njegovu naručaju, dočim je grofica Potocka pjevala Schubertov napjev »Ave Maria«, a pratila ju na glasoviru kneginja Marcelina Czartoryski.

Slavenska knjižara u Lipskom. Nedavno je osnovana u Lipskom slavenska knjižara, koja kani u prvom redu izdavati u njemačkom prievodu novija djela ruske literature, pak točne izvještaje o ruskim knjigama, što će ih imati na prodaju. Ta će knjižara izdavati i druga slavenska djela i njemački pisane spise, što se tiču slavenskih naroda i država. Tko bi želio kakve obaviesti ili bi htio ponuditi koji spis, neka se obrati na tu knjižaru: »Slavische Buchhandlung, Leipzig, Kohlgartenstrasse. 35«.

Pjesnik Kvental. U San Migelu, na azorskim ostrvima ubio se nedavno najveći savremeni lirski pjesnik portugalski, Antero de Kvental, u 48. godini života svoga. Ovo je u ovoj godini već treći pjesnik portugalski, koji sebi oduzima život. Kvental se ubio, kad je vidio, da nema lieka njegovoj moždanoj bolesti. Njega su zvali portugalskim Heine-om, a poslije besmrtnog Kamoensa nije niko pisao tako klasičnim jezikom portugalskim kao Kvental. Jedno vrieme zanimao se politikom i napisao broširа, koje su oduševljavale republikansku stranku.

Koban zavjet. — Hoćeš li me? — „U tebe nema srca!“ — Iz H. Hainea. — Poljski prijevod Gundulićeva Osmana. — Prvi komorni koncerat. — Francuska akademija o Emilu Augieru. — Listak.

Uredjuje J. Pasarić. Vlastničtvo i tisak Dioničke tiskare.

VIENAC

ZABAVI I POUCI.

U Zagrebu 26. prosinca 1891.

Br. 52. | Izlazi svake subote na dva arka. — Godišnja ciena poštom i domaćim u kuću 7 for., inače 6 for. Rukopisi se ne vraćaju. | God. XXIII.

Na badnjak.

*

Na dvoru zviždi vihor, hladno brije,
Na tmine tamna tmina se gomila;
Tek zv'jezda koja trepne, pak ubl'jedi, —
A mjesečina nujno se razlila:
Mniš, svu će narav gorke oblit suze,
Kô roba sinjeg sred ledene uze.

Za cv'jećem tuže ledene doline
Za zelen listom gore i dubrave;
A mjesečina, što se već ne blaži
Divotom daha ljubičice plave,
Sve dr'jema, sanja . . . u taj tren će eto,
S nebesa saći Božje čedo sveto.

Za stolom sjedim samcat — nigdje svoga,
U duši niču slike mladih dana;
I ja sam sretan čekô mladog Boga,
On blagosivo noćnih me za sana,
I ja sam sretan bio! — ali sada?
Ah ništa osim razvaljenih nada. —

Zrak zatreperi tihanim drhtajem,
Noć razd'jeli se — sv'jetu sunce rodi:
S nebesa sidje, koji nebom trese,
Koj' sunce, zv'jezde vječnim tokom vodi
Mir ljudem! kliču angjeli s visina,
Mir! ječi zemlja suznih iz dolina.

Kroz prozor motrim sobe rasv'jetljene
I zlaćenijeh preljevanje vala;
Na drvcim' tisuć svjećica svjetlucka,
Od milja svakom duša uzdrhtala. —
Ta spas se rodi! amo rujnog vina,
Mir ljudem — sretna naša domovina.

O pijte, pijte, radujte se ljudi,
Ta spas se rodi — šta bi ko još trebô?
I blaga imaš . . . troši ga i sipaj,
Na zemlji raj ti, gore čeka nebo;
Ta spas se rodi, on nek trpi muke,
Da u vječnosti doplovite luke! . . .

I opet sjednem — nigdje nikog svoga;
Sv'jet buči, pjeva, kuca se i smije . . .
Poklekoh nice — duša mi se vinu,
Iz grudi uzdah težak se izvije,
I srce bolno drhtavo zatuče
I plakao sam i molio vruće:

O nebo dobro, izvore ljubavi,
Daj svrni pogled na moj narod mili,
O dosta bilo suza, dosta jada,
Ti milosrdjem svojim ga zakrili,
Da i moj rod se tužni preporodi
U slozi, bratstvu miru i slobodi.

I Bosnu moju, zavičaj mi dragi,
Povrati majci rodjenoj u krilo!
Oluja urla — smrznut će se čedo . . .
A na kriocu majke tako milo!
O tad će kliknut sretna domovina:
Mir ljudem — Bog nam posla spas i — sina!

Tugomir Hrvat-Bošnjak.

Bijednik.

Crtica iz života. Napisao **Dragutin Klobučar.**

Teško mi je prikazati u pravoj slici moga susjeda Mišu. A ma niti je spodobe, niti struka, ni spretan ni okoperan: prava i živa rugota, sušta nakaza. Zgurio se i pokunjio kao sedam gladnih godina, a vidjeti je na onijem suhim i tankim nogama kao ražova slamka. Lagan je kao perce, a suh ko trta i, puhni jači vjetar, odnese ga nebu pod oblake. Nekako čudnovato nabada i razmahuje onim mršavim krakovima, pa mniš: hoda na štapovima. Povisok je, a šiljaste i na pô ćelave glave, zelenih i škiljavih očiju. Nasred lica iskočio dug i nešto na rtu modar i piknjast nos, a ispod nosa prosuli se žuti i podrezani brci. Obrazi mu kako tako obrijani, a k tomu blijedi i upali. Jadno tijelo pokrivaju proste i debele prtene rubine. Uleknute i slabašne grudi ovio trošnim i zakrpanim darovčanim zobuncem, a noge obuo u stare i šuplje opanke. Ćosastu glavu pokriva prostim, slamnatim šeširom, posve prošupljena oboda i tulca; mršave pak noge zaodijeva zimi modrim hlačama vojničkog soja i kroja, a zakrpanim stotinom svakojakih krpa. Videći ga ovako kukavno i trošno odjevena, a još k tomu tupog i žalovitog izgleda, moraš da tog bijednika požališ i da se smiliš ovako jadnoj prikazi.

Naš Mišo niti puno znade, niti mnogo govori; vazda je nekud mrk i mučaljiv, — upravo kao sužnik u tamnici. Ta kako će i šta će jadan znati: žive dan na dan u bijedi i sirotinji, a suviše je u svakidašnjem radu spor i nevješt, te se poslom baš odviše ne napreže. Po tom je lako razumjeti, da rdjavo žive i teško kraj s krajem veže.

Dok je u zadruzi bio, držali gâ ukućani za peti kotač u kolima, jer su sudili, da nije pri zdravoj pameti. A tako gataju i drugi ljudi, jer ga vide malo ne vazda zamišljena i melankolična. Često nekud nepomično i tupo zuri, kad mu se glavom suču Bog zna kake misli, a obično šuti kao riba u vodi. Za to se i domari od njega tudjili, te malo kad s njime raspletali razgovore, osim u prijekoj potrebi. Samo kad je valjalo svršiti kaki lakši posao u kuhinji i oko kuće, red je na Miši; njega siromaha svakud tuškaju.

— Hajde, prinesi drva, da podjarim vatru! — okosne se gazdarica.

— Bit će odmah, strino! — izlane Mišo i ispane iz kuhinje.

U tren oka stvorio se na drvocjepu, gdje već žurno pribire suvarke i samomu sebi nešto potiho šapuće i pripovijeda. Onda ponese naramak u kuhinju, a kako je nespretan pri hodu, nogom bi udario čas o drvo, čas o ciglu, i tako si razbio i okrvario koji taj nožni prst.

— Skoči, brate, po vodu! — opet će gazdarica.

Na te riječi brza Mišo k studencu i za čas nosi na glavi sud s vodom. Tom se prilikom obično sav polije, jer se pri onom traljavom hodanju voda zatalasa, pljusne prijeko i puzi po ledjima i prsima, da se bogac Mišo sve trza i slivka od neugodne one hladnoće.

— Snimi, Mišo, vreću s tavana, da se opremi u mlin! — zapovjedit će gazda.

Mišo je poslušan kao pseto, pak se s toga i odmah popinje po ljestvama na tavan, te za čas sve stenjući prti omašnu vreću i silazi polako u kuhinju. Ali kad je baš na pô ljestava, omakne se i osklizne nekako noga, a moj ti Mišo bubne s vrećom — uz toliki štropot i beku — na tle, da se na taj prasak sjati cijelo društvo u kuhinju, da vidi to gelemo čudo i utješi toga bijednika, koji je ne samo natukao glavu i rebra, da je bila modrica na modrici, već i suviše razlupao svu silu lonaca i zdjela, što su već poredjane bile pod ljestvom na polici.

— Ao meni, što učini, Mišo! — zakuka prestravljena gazdarica. — Eno mi satro sve crepovlje po kuhinji! U čemu ću sjutra da svarim ručak, bôla ga sapela! — I prosu na tog bijednika još čitavo čislo psovaka.

Ipak je Mišo, sve tako nedotupavan i glumast, obišao dobrahno svijeta. Ta uzelo ga u vojnike, kad se zaratilo naše carstvo s Francuzima, i tako je dospio čak u Italiju. Kako se vucario po onijem poljanama lijepe Italije, to bome ne znam, ali je istina, da je živ i zdrav došao kući, pretrpjevši sve tegobe i nevolje rata, a suviše se tako vladao kod vojske, da ga oni mrki i strogi časnici nijednoč nijesu kaznili. Eto ga na: sretan je naš Mišo svrh glave.

Ljudi u selu natucaju i pričaju, da mu bijaše otac Švaba. Od nekud se dotepao u selo i služio iznaprije u zadruzi Godić. Bijaše, kako se veli, „slatki Januš“, umiljav i laskav kao mačka. To ulagivanje godilo i gazdi i društvu, a jer bijaše malo radenih ruku, a dosta zemlje za težanje, zadruga ga s drage volje pripiše i oženi. Ali mu ne bijaše sudjeno dugi vijek vijati u novom zavičaju, jer za dvije tri godine naglom smrti umre, razcvijelivši mladu ženu i jedinca sina Mišu. Za koju se godinu uda udovica tamo u drugu župu, ostavivši Mišu gola i bosa zadruzi na brigu i skrb. Ovako ostane ovo siroče bez oca i majke, navršiv tek pet godina, a da mu od roditelja ne osta ništa drugo no nadimak „Švaba“. Pa i danas krsti Mišu cijelo selo „Švabom“, premda se u njemački jezik upravo toliko razumije, koliko magare u kantar. No da istinu kažem, Miši se od vojničtva živo zarezale u pamet ove dvije riječi: marš i halt.

Za mladosti svoje življaše rdjavo i kukavno. Teško si ga djetetu bez oca i majke! Kako svijem sirotama, tako je i Miši. Nitko nema u kući duše, da ga privije na svoje grudi, da ga pazi i njeguje i k dobru vodi; nitko, da bi s njime lijepu prozborio, nego ga do vijeka zlim stâne i odmeću, da ti srce plače. Danas će maloša okrpiti gazda, sjutra gazdarica, pa stric, pa strina, i tako

svi redomice, koji ga već dohvati; ako što fali, on je krivac, ako se što razbije, opet udri po siročetu. Nije onda čudo, da je zahirio: ta mora jadniku pamet da potavni i otupi.

Kad bude vrijeme, da ide u školu, reći će gospodar društvu:

— Kud ćemo s ovim glupanom; on će samo da uzalud zaprema mjesto u školi?

— Ništa, nego odvezi kapitanu akovče vina i vreću pšenice, pa neka ga prekriži, — prvi će zadrugar.

— E, pa da — drugi će — i onako treba pastir, a za školu on nije.

— Ima vina u komori, a žita u hambaru, pa odvezi, ako bude s koje hasne, — veli treći.

Kako se ukućani dogovoriše, tako i bilo. Mišu kod popisa prekrižilo i ispisalo. Eh, šta ćete: tko muški maže, taj se dobro vozi. Akovče rumenike i vreća pšenice bjelice učiniše svoje.

Mišo provadjaše odsele godine i godine pustopašan život po pastiriji. Njegova je sada briga pošteno se najesti i naspavati, pa u polju paziti na marvu, da u kvar ne uleti. Desi li se ovo, onda bome jao i pomagaj siromahu Miši: izdevetaju ga njegovi domari na mrtvo ime. Zato je vazda zurio u svoje blago, te ga uzastopce slijedio, s toga se ovi trpki časovi rijetko kad ponavljaju.

Tako dotjera do dvadesete, ne privikavši se a ma baš ničemu. Drugi bi momci selom propjevali, u kolu igrali i zalazili na divane, al Mišo na sve to ni pomislio nije. Od svake se zabave tudjio, i najradje se bavio na osami. Od svoga pak postanka zaziraše najviše od žena i djevojaka; one su mu nekud uvijek crne pred očima, kao da je bijednik slutio, da će mu žena sjesti za vrat.

Nakanili zadrugari, da ga ožene. Neka mu mlada ima brigu za rubenine i pranje; dosta se domaće žene s njime namučiše, da bi i zašto.

Jedne će večeri gospodar Miši, koji je za stolom nešto rezuckao:

— Ej, Mišo, jesi li našao curu, da te jesenas oženimo?

Mišo se na ove riječi nešto trzne, zažagri očima, lice nekud nakazno iskrivi, pa odsiječe tugaljivo:

— Ja nemam djevojke, a za pravo nijesam još ni mislio na ženidbu.

— Kaki si ti momak! — pecne ga jedan domar — sjediš tu kao baba, a ni da se makneš malo na sokak.

— Ja neznam kamo, — sjetno će Mišo.

— Kamo i drugi momci. Svaki ide k svojoj djevojci.

— Ne marim ja za djevojke!

— Sramota je, da to kažeš! Još koji mjesec, pa treba da se ženiš!

— E, pa da — umiješa se jedna žena — mi ne ćemo više da imamo s njime brige za opravak. Neka se ženi!

— Pak ću se oženiti, kao i drugi. Kad dodju dani, uzet ću ma koju bilo!

— Ne boj se, Mišo! — smrsi gazda — već ćemo naći curu i za te.

Došli dani i ukućani oženiše Mišu. Isprosili neku pristaru curu, koja za mladih dana prebirala momke, kao gnjile kruške, a danas niti je tko prosi, niti na njezina vrata kuca, pa je od nužde dobar i Mišo. Ta se djevojka gizdala i pirlitala kao paunica, a inače niti je reduša, niti poslenica, već ispraznica i namiguša. Ele, kukavno se i tužno oženio Mišo: našla slika priliku.

Kad bilo vrijeme, da ide na „vizitu“, nitko živ ne sanja, da bi ga u vojnike uzelo: ta kamo bi taj gegonja. Ali tko zna, šta se iza brda valja. Pronio se glas, da se nešto u Italiji zakuhalo, pa se i na sva usta govorilo, da će Francuz na nas. Za to se na jagmu uzimalo sve, što je moglo pod pušku. I tako je Mišu dopanulo, da ide u Italiju i vidi tu lijepu zemlju. Ne zna se, kako je mogao taj suhonjak i slabić, opremljen i uprćen onim teškim tovarima, što obično vojnici nose, klipsati čak u Italiju, kako nije pod tolikim bremenom svisnuo i poginuo. No Mišo je i danas, kako i za mladosti, ko dren žilav i zdrav, ma da je mlohav i mršav, a kako ga potovariše godine, i — zguren.

Ele, obišao Mišo dobar dio Italije, ali kako otišao, tako se i povratio. Ne veli se uzalud: „Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba“. Tako je upravo i s našim Mišom. On je onamo dogrebao i opet natrag došao, u duši mu ostala tek slaba sjena o lijepoj Italiji. Danas mu se tek kao kroz san pomaljaju tamne slike o gradovima, kojima je pošao, o Talijanima i njihovom vinu, o ravnim i plodnim poljanama. Danas je gotovo sve zaboravio, tek znade, da je tamo pio dobro crno a jeftino vino, da se često najio pošteno riže, i da je jednoč na „maršu“ dobio vuka. Toga se jošte sada podsjeća i opominje.

Znao sam Mišu često pecnuti, ako ga — u prerijetkim časovima — spetih vesela lica, gdje ide k meni po komadiće cigara.

— No, Mišo, jeli vam se koja Talijanka zatisnula u srce?

Mišo bi se u taj par počesao za uhom, malo se nasmiješio i obazro, ne nazire li možda odakle njegova žena iz potaje za njime, jer je imao dobrahno straha pred svojom babom. Ako je nije spetio, onda bi probesjedio:

— Eh, liepe su Talijanke, mnogo i mnogo ljepše od naših cura.

— Pak? — priupitam Mišu.

— Za me nijedna ne dade ni lule duhana; ta bilo je drugih momaka i spretnijih od mene bogca.

— Ah, bijedni Mišo! — dokrajčim i pružim mu šaku duvana.

Kad dodje Mišo od vojske, bude kod kuće volarom. Kako bijaše nezgrapan i traljav, bilo trista neprilika, kad je trebalo volove ujarmiti. Neće ti belaji da slušaju;

*

nekud su jogunasti i goropadni. Znaju se ti obješenjaci kad što s Mišom i poigrati, a to obično bude, kad kojega ščepa za rog i k jarmu vodi. Onda se desi, da koji taj strese iznenada glavom, pa u bijeg, a naš Mišo, što bi trenuo, rastegao se kao žaba na zemlji, upravo što je dug i širok. Kad bi se pobrao i ustao, opipava glavu i rebra, da li su zdrava, ljuto proklinjući vola. Bilo i to, te je morao i konje opremiti na pašu, pa ako je teškom mukom na koje konjče uzjahao, samo što je dva, tri puta koraknulo, bijaše već na tlu. Jednom je sirotan crpući vodu za volove, naglavce pao u studenac, te bi jamačno ondje i zaglavio, da na svu sreću ne priskočiše domari, te ga izvukoše na pô mrtva. Jao si ga siroti Miši: svud se mora nasamariti, svud nagrajsati; ta baš se u nesretnu uru rodio.

Ukućanima zadruge Godića sunula luda pamet u glavu, da se razdijele i razmeću. Što namisliše, to i učiniše. Za koji se dan rastrgala ova dosta bogata zadruga na pet grana. Mišo izidje sa ženom i sinom, pravo reći, pustoruk. Toga bijednika prevariše ukućani baš u svakom dijelu. Namakoše mu najlošiju livadu, najjaloviju oranicu, dvije slabašne kravice i jedno staro kljuse.

Zadrugu raspačavao gospodin bilježnik, koga su ostali domari masnim mitom posve predobili na svoju ruku. Za to i ravnaše onako, kako su ovi htjeli. Mišo je pak stajao pred njim, kao nekad pred svojim kapetanom: a ma da bi i pisnuo.

— Evo, Mišo, ova livada tebi, — ozbiljno će bilježnik.

— E, pa dobro, gospodine!

— I ova oranica dopast će tebe!

— Samo nemojte krivice, gospodine, — usudi se prigovoriti Mišo.

— A ma, čovječe, pamet u glavu! Nije mi čestiti gazda brat, nijesi ti kum, niti koji od zadrugara rodjak; za to ću da svima po pravici i zakonu da otkrojim, što ga već patri, — dokrajči ponosito bilježnik — No svakomu, koji ima zdrave oči, bijaše jasno, da je Mišo prevaren.

Dopanula ga i klijet, te je od nje slupao posve malen kućerak: kukavnijeg već nije u selu. Kako nije nikakovu radu privikao, ne zna jadan kako da si pomogne. Lako drugim ljudima, koji umiju tesati, klinove izdjeljavati, jarmove opremati, ručice, ruda, saone, vrata napraviti, ljeskove obruče prirediti, i nabijati lagve. Za sve te poslove Mišo mora da obija vrata svojih susjeda, mora da moljaka, e bi mu ovo ili ono udesili, jer svaki čas nešto u kući treba. Ako nije išlo molbom, morao je u drugoga zaradjivati i zasluživati, jer bome ne učini nitko badava a ma što je pod noktom crna.

Tužno je vidjeti, kako mu je obor ogradjen, kako kola planduju dan i noć pod vedrim nebom, jer nema suše, kamo da ih sklone; kako je sve amo tamo razbacano, te i ono malo sijena u stogu gnije i propada Mišo nešto uvijek šuška i premeće, ali se ne vidi, da mu gospodarstvo kreće k napretku i procvatu.

Kaki on, taka mu i žena. Po vas Božji dan halabuči i grdi siromaha Mišu, što ništa ne zna i što ništa nema; hoće da ga iz kipa istjera, kako naši ljudi vele. Ali on mukom šuti na sve njezine pogrde, tvrdo uvjeren, da bi bez nje bio tri puta veći bogac. No javna je tajna, da on nosi skute, a žena mu gaće, da susjedi motre, kako ona na muža striže očima i siječe jezikom, a naš Mišo u taj par ni da bi i pisnuo, kao da ga nema živa. Svaka pak galama obično se po Mišu zlo svršava: napokon, pokunjen i stisnutim zubima, ispada na polje, jer bi ga inače još šta gore dopanulo. Pa šta će drugo da i radi ta sikir-baba? Nema kravice, da je pomuze, ni svinjčeta da nahrani; slaba je prelja i tkalja, — tek joj je skrb, da kad i kad baci koju šaku žita dvjema, trima kokošima i pijetlu, pa da skuha koji lončić graha ili krumpira, jer im je to hrana cijele božje godine. Ima dakle dosta lazno, da viče i buči.

Baba se Jaga — tako je ime Mišinoj desnoj polovici — selom rado skita. Često joj želja dodje, da obidje svoje drûge i prije, da se porazgovori i nablebeće o svem i svačem, što joj već na pamet dodje, a na koncu da se izjada na svog muža, koga zove antikrstom. Ona će prva doznati u selu za svaku novicu, jer se svuda stvori i za sve raspitkuje. Umre li tkogod u selu, istim je časom to dočula, te onda raznosi taj glas od kume do kume. Čim zvonar tegne da zvoni za mrtvika, mahom promalja glavu kroz uski oblučak i zove svoju susjedu:

— Oj, Jano! Ču li me? Umro danaske Marko Gatalica.

— Ala, ala, šta mi kažete! — javi se prestrašeno Jana. — Ta vidjela sam ga u nedjelju kod mise.

— E, tako je. Išao prekjučer u vinograd, zapao kod stare lipe u vrzino kolo i ono ga smotalo i ubilo!

— Drâgo, drâgo, bome ga škoda preteška, — kimajući će glavom Jana.

— E, dašto! Čovjek je kao rosa: časom sine, pa i mine! — ozbiljno će Jaga.

— Žalim ga jako, jer je bio čovjek od reda, i kućevan i čuvaran. O Bože, šta će sada njegova sitna dječica!

— Ah, da je mjesto njega ona moja napast zanijemila, kamo sreće po me! Da mu se već jednom dragi Bog smiluje, na novo bih se preporodila i pomladila!

— Nemojte tako, draga strino; neka ž ve do volje Božje! Ta, kaki je taki, vaš je! Znadem ja dobro, da se samo šalite, pak biste sigurno naricali za stricem, da danas zažmiri, kao što ste za materom svojom!

— Ni suze ne bih spustila, — muke ga mučile tamo, gdje je! — dokrajči srdljivo Jaga.

Da je tako hitra na drugom poslu, kako je na jeziku: pomozi Bože! Ali joj nekako ženski rad baš ne ide za rukom. Njezin vrt, to ogledalo ženske muke i

vještine, sasvim je pust i prazan. Vidiš tek koji sloščić luka i krumpira, pa drač i korov. Zimi bi koji put i kupusa skuhala, ali se tek sada opomene, da ga je zaboravila nasaditi, te nije druge, nego prosjači selom i obećavaj susjedi i kumi, da će već pošteno vratiti, jer će ga na proljeće mnogo nasaditi.

Kako su radini i prometni, tako i živu. Prirade jedva toliko, da kako tako prokubure. Imaju nekake junčiće, ali su uvijek jednaki: šta ćeš, kad im ne daju reda ni snage. Tako je i s drugim gospodarstvom. Mišo niti umije vinograd obrezati, niti u horu okopati i povezati, zato lako pobere, šta urodi. Ako i natoči koju kap mošta, žena to čuva za svetke, a Mišo ni da bi i blizu k sudiću, te se bogac nikako ne može pomoći, ma mu sve zazubice rastu motreći lagvić. Ma da je bio nedotupavan, ipak se domisli, kako će se vinca naguckati. Napravio bi naime bazgovu cijev i uvrebav zgodu, k sudiću se polako došuljao, izbio vranj, pa na cijev vukao i gutao, dok je sape smagao. Onda mu bijaše nekako voljko pri duši, pa bi, oblizavajući se, potiho sebi govorio: — Čekaj ti, babo, nijesam se uzalud kinio u vinogradu, a sada da se ne okrijepim i ne okusim svoje krvave muke.

— Mišo je rado i pušio, ali ne bijaše pustog duvana. Saditi ga ne dopuštaju „financi“, a da kupi kad i kad koji paklić u žida, o tom ni ne smije pomisliti, jer bi ga žena kamenovala: ta treba svaka krajcara na stotinu strana. Ljeti je do voljice krumpirova lišća, koje mu nadomješta skupi pušenac. Ali od tog duvana bijaše nekako zadušljivo i neprijatno u tijesnoj sobici, što medjutim njemu malo smetaše. Samo je morao da bjega na polje, kad je bila žena u sobi, jer bi se lako dostao od goropadne babe pogrda, a bome i šaka. No ipak se desilo, da se zaboravio i negdje u zapećku zakurio svoju lulicu, te posve razdragano i sanljivo odbijao guste dimove. Ali bi ga iz tog lagodnog snatrenja prenula buka njegove babe: — Izdiri na polje, rdjarijo jedna, i ne smradi mi kuće tijem gadom!

— Šuti, babo — plaho će Mišo. — Nijesam krivac, što ti ovaki dim pod nos suklja. Daj mi priušti kad i kad koju krajcaru, pak će mirisati, da bude milota i krasota!

— Zaveži jezik, kugo jedna, i tornjaj se napolje, dok si čitav, — bijesno će žena. — Da radiš i stjecaš, kako drugi ljudi po selu, mogao bi na duvan da misliš, al ovako, — ah — zadnji si čovjek u župi.

Ako se je Mišo skanjivao, eto za čas oluje i groma. Bijesna žena, planuvši kao plamen živi, sikće jezikom i striže očima sve žešće i ljuće, a najzad se maša mlinčenjaka, da okrpi tog bijednika, kuda već shvati. Eh, onda Mišo pokupi pete i, stisnuv se kao puž u ljuski, poput pokisle kokoši ispane napolje, te se odšulja pred kuću, i tamo nastavi lagodno i bezbrižno odbijati debele dimove, kao da je najsretniji čovjek na svijetu.

Tuži se Mišo, da nema sreće. Pokosi li livadu, voda mu travu odnese; prodade li šta na sajmu, izvara ga kupac. Jednom se pače desilo, da je izgubio novce, što je dobio za neko june. Ako dodje u sastanak medju ljude, svak se o nj spotakne: seoska je sprdačina i omelo. Najvećma ga srdi i jedi, kada mu seljani spotiču, da mu je u kući žena gospodar, a on sluga. Eh, onda se nakostruši kao pijevac, pak bi rugalici trenom i na glavu skočio, da je jači. Teško si ga njemu bijedniku!

I sin mu ponarastao, te se primakao dvadesetoj, ali baš mnogo ne vrijedi. Jabuka ne pada daleko od stabla.

Kad koga bijeda posve zaokupi, kad patnik izgubi svaku nadu, da će se je ikad riješiti, — onda najzad na život zamrzne, te prosi Onoga, koji vedri i oblači, da pošlje smrt, e bi ga oslobodila nevolje i jada. Tako je i s našim Mišom. On je često uzdisao: — O smrti, gdje si, da mi zakreneš vratom i izbaviš ove patnje!

I došla napokon smrt. Bijednik išao predprošle zime u šumu po drva, a kako bijaše slabo obučen, prezebe na ciči, oboli, i za koji dan od nazebe umre. Žena je oplakivala, naricala kod pokopa, ma da je uvijek obećavala, da ni suze spustiti ne će. Gospodarstvo pak prošlo od oca na sina, a i ovaj, kako i pokojni otac, bijedno kuburi.

Evo, nakon godinu dana, Miši se posve zameo trag, kao da ga nikad nije bilo; tek žena, ako šta o njem ružno sanja, odnese grošić gospodinu župniku, da kod svete mise izmoli „oče naš“ za ispokoj duše preminuloga. Ali se i to rijetko dogadja.

Pegazu.

Hej Pegaze, konju lakih krilâ!
Što su carski i kraljevski hati,
Na kojima šušti tanka svila,
Orakćeni, pa još uzdâ zlati', —
Kad je tebe na Parnasu vila
U Muzinu dvoru titorila!

Hej Pegaze, moj labude b'jeli!
Treba l' tebi nakit, laka svila,
Van tvoj pogled očiju ti smjelih,
Posrebrene grive, zlatna krila,
Do kopita rep tvoj — bujne runje,
Kojim stresaš sa oblaka munje?

Konjik treba tebi, moj konjicu!
Koj' bez sedla i puseta jezdi,
Koj' će prestić' pticu lastavicu —
I uteći posred neba zv'jezdi;
Kog' je b'jela iz gorice vila
U kol'jevci jošter pobratila.

Konjik, što te zauzdavat ne će,
Već te pušta slobodnijeh krilâ
U sv'jet viši, u sv'jet vječne sreće,
Gdje već ljudska ne caruje sila,
Gdje ne vlada himba, ropstvo, varka, —
Već sloboda, pravda, ljubav žarka . . .

Šta je tebi dola i planina?
Šta su tebi svi zemaljski dari?
Ti se hvataš nebeskih visinâ,
Gdje se nebo vječnim žarom žari,
Gdje iz vrela vječne Poezije
I tvoj konjik rajske slasti pije.

Kad se vineš pod svojim konjikom
U visine pod oblake sinje,
Ne tjera te bičem — divljom krikom,
Ne treba mu sablje demeškinje;
Laka lira i gusalâ žice
Miločujne su ti pratilice.

Kad se vraćaš u rod s rajskim darom,
Šta ti viču? — „Da si mamen bjesnik“
A konjika kojim mite marom? —
Viču, plješču: „Divno pjeva pjesnik!
Taj se hvata umom svojim neba — —
Lako njemu, — ne treba mu hljeba!“

Tvoj se konjik moli: — „Bože, prosti!“
Na grud bolnu desnu ruku meće,
Tugu pjeva tužan s neharnosti,
Pa zemaljsko još pribira cv'jeće,
Suze kupi i na žice niže,
Put nebesâ hvalospjev podiže.

Njeg'vih žicâ miločujni zvuci
Kolibarkom i palačom zuje — —
Bogalj pjeva: da odoli muci;
Boljar pjeva; pjesma mila mu je —
Al' pjesniku zatvorena vrata:
Boljar šuti —, bogalj nema zlata.

Pa kad tako dotuži mu veće,
Kad mu usud slomi glasnu žicu,
Na grob njegov hrle — nose cv'jeće . . .
— Šta će tebi reći, moj konjicu? —
„Hej Pegaze! Bit ćeš opet dika —
Dok ti majka porodi konjika!“

Ivan Lepušić.

Badnji veče prijatelja Onorata.

Češki napisao **Jaroslav Vrchlický**. Preveo **B. Inhof**.

Neobičan je to bio badnjak, što sam ga sproveo g. 187* u Livornu.

Dan kao u proljeće, nigdje ni pahuljice snijega, pa i onaj krug udaljenih gora bio je tako čisto modar kao ono morsko zrcalo naprama njemu, a tamne plêći udaljenih ostrva odrazivahu se u oštrim ljubičastim konturama na zlatnom dnu zapadnoga neba kao za pramaljetnih toplih večeri, kad je povorka kočija prolazila mimo naše svratište iz Ardenca prama gradskoj kapiji. Razlika je bila u prirodnoj sceneriji jedino to, što je danas obala bila pusta; tko nije morao, nije izlazio. Tek se pred večer spustila laka magla nad grad i zaton, a digao se vjetar.

Pa ni večera i sve, što se obično na badnjak zbiva, nije imalo onog osobitoga svečanog oblika, na koji smo se mi sjeverani naučili. Jeli smo kao obično poslije pete, djeca su doduše imala nakićeno drvce u susjednoj sobi, ali se njihovo obijestno kolo nije nas odraslih osobito dojmilo. Poslije večere sjedjeli smo sami, ja i kućni svećenik don Paolo, uza zasladu*. Grof je sjedio cijelu večer kraj postelje svoje bolestne supruge, čitajući joj (Bog zna po koji put) nekaki svezak Montepinovih romana, a odgojiteljica, Francuskinja, otišla za djecom u susjednu sobu. Dok su djeca ogledala darove, sjela ona u kut: kroz vrata na po otvorena vidjeh, kako je suze brisala — sjetila se valjda udaljene domovine.

Don Paolo, inače neobično razgovoran, šutio kao zaliven. Dimio cigaretu za cigaretom i bijesno mahao dugim nogama u crnim tijesnim čarapama. Sutanu digao na koljena i mrko se zagledao u dim.

Nijesam mogao zamučati, kako sam nezadovoljan, što tu nema pravoga božićnog veselja, i griskajući orahe, reknem nešto, što je valjda uvrijedilo don Paola i narodni mu ponos. Stao ja bome tvrditi, da smo mi sjeverani mnogo poetičniji i da mnogo jače i žilavije prianjamo uz baštinjene običaje i navade, da badnjak bez snijega i bez ciče zime nije pravi badnjak, da u opće nema onoga čara, one scenerije, onoga milja, koje je potrebno, da se stare uspomene mladosti osvježe i da u božiću od srca uživaš.

— Vi sudite po tom, što vidite oko sebe — govorio malo ironički, pokazujući rukama na cijelu okolinu, — ali po tom ne možete prosuditi cijeli narod. Što ovdje vidite, to je kosmopolitski božić, ali da ste sproveli božić kod mene, kadno bijah župnikom u gorama, kao što je to pravilno činio moj prijatelj Onorato, onda biste imali šta pripovijedati.

— Onorato, — upitam izvjedljivo, — Onorato Fave, s kojim smo večerali u Modeni?

* zâslada = Nachtisch, Dessert. Vuk.

— Da, Onorato Fave, ta prikazao sam vas.

— Demokratski poslanik?

— Da.

— Onaj dugih crnih brkova, gruba, opaljena lica a vladanja prosta . . .

— A duše djetinje, — govorio don Paolo.

— Protukandidat našega grofa?

— Da, pobjednik kod zadnjih izbora.

— Taj Garibaldijevac, vaš prijatelj?

— Da, moj najstariji prijatelj, — nastavio don Paolo. — Pa sada gledajte, taj demokratski poslanik, taj Garibaldijan, postao gotovo žrtvom te božićne poezije, za koju ste netom oštro i malo prenaglo rekli, da joj kod nas nema traga.

— Kako to, pripovijedajte.

— Kako, to je nešto duga pripovijest, ali što da radiš, — govorio don Paolo nalijevajući si čašicu; — hoću da vam dokažem, kako je i u nas osjećaj za božićnu poeziju silan, pa ga i ja, kao svećenik, osjećam samo za obiteljski život, a to se čuvstvo budi baš u ovo vrijeme i traži svoje pravo, ne osvrćući se na to, da li je čovjek ateista ili nije. To su ostatci naše mladosti, koji tolikom poezijom zadahnjuju badnji veče, a spomen na doba, kad smo još nešto htjeli i željeli, zatomi na taj dan sve muke i sve, što nam je zbiljski život uskratio. Dokazom je moj prijatelj Onorato, za kojega je badnjak postao osudan u pravom smislu riječi —

— Silno sam izvjedljiv . . .

— Nuder, čujte. Onorato Fave je moj drug od mladih nogu. Oba smo iz D . . ., poznavao sam njegovu obitelj kao svoju, išli smo zajedno u seosku školu i jednoga lijepog rujanskog dana nadjosmo se na klupama dječačkoga sjemeništa u M . . . Otac njegov bio pravi lombardski seljak, malo opor s polja, ali čestita duša. Majka bila žena neobična, meka i osjetljiva. Pored vatrena počitanja Majke Božje življaše samo za svoju djecu, a izmedju ovih bijaše jedini dječak, Onorato, njezinim ljubimcem. Onorato je bio kao i ja od svojih roditelja odredjen za svećenički stališ, on bi bio gotovo ispunio volju svojih roditelja, da nije jedan badnji veče gotovo silomice naveo cijeli njegov život u drugu kolotečinu.

Vi ne poznajete talijansku mladež. To je vatra, to je snaga i zanos. Bili smo mali seminariste, dječaci od 9 do 12 godina, ali smo onda svi bili zaneseni za slobodu i jedinstvo Italije. Nešto prije božića zbio se ovaj dogadjaj, koji je za Onorata bio tako osudan. Imala se svečano otkriti spomen-ploča na kući, gdje je Garibaldi jednoć prenoćio. — Mi složno nabavismo vijenac i poslali smo ga, kad nijesmo sami mogli da budemo kod slave, odboru svečanosti sa vatrenim i zanosnim dopisom. Bili smo tako nesmotreni, te smo govorili u svoje ime za cijelo buduće svećenstvo „velike Italije“. Ali izdajom dodje sve na vidjelo, pa se tako zbude i nama. Počela duga istraga; kako je tekla, ne ću da vam dodijavam; mi stajali svi za jednoga a jedan za sve, a konac konc — ništa.

Spiritual nije doznao, ni tko je stvar pokrenuo ni tko je pisao onaj list. Cijela stvar zaspala i mi smo već mislili, da smo dobili — kad kao grom iz vedra neba dodje glas, da cijeli seminar mora za kaznu ostati u klauzuri, da nitko ne smije za božićnih praznika na put.

Možete misliti, kako nam je bilo pri duši. Ali ta je vijest najviše potresla Onorata. U podne se nije jela ni dotakao, podnijemio se i ne mičući se sjedio kraj knjige, a u noći, ležeći u zajedničkoj spavaoni do mene, samo uzdisao.

— Šta ja, — govorio mi, kad sam ga junačio i sokolio, — ne radi se tuj o meni, već o mojoj ubogoj majci. Nije bila nikad na badnjak bez svoje djece i bez mene; ona toga ne će preživjeti“.

Vidio sam, da Onorato plače i slušao sam, kako se kasno u noć premeće na postelji. Jutrom mu savjetujem, neka otidje k nadstojniku i da ga iznimno umoli za dopust. Malodušno kimne glavom i šutio, znao je sam, da bi to jedva pomoglo. Moram priznati, da sam sâm otišao k nadstojniku i molio za Onorata. Držao je do mene — ali taj put bilo je sve zalud.

— Iznimke ne može biti, kazna mora da bude opomenom ne samo za vas, već i za budući naraštaj, — odgovori suho nadstojnik.

Onorato nije saznao, što sam za nj a bez uspjeha pokušao. Drugoga dana bio je još kod doručka; kod objeda ga već ne bijaše, nestalo ga. Uzalud ga tražili. Ja sam odmah mislio, da je pobjegao, da uzmogne na badnjak biti kod svoje majčice.

Ali kako će kući, bilo je bogme drugo pitanje. Zima bila neobično oštra, željeznice onda nije bilo do nas, pa onda u Onorata nije bilo novaca. Stadoh računati i spopao me strah. Trebalo je šestnaest sati, da Onorato bude na badnjak kod kuće. Sad ću Vam pripovjediti, što mi je on kazivao. Kod kuće su baš sjedali k stolu, u to udari gospodja Livija, Onoratova majka, u gorak plač, koji je nebesa prodirao, a jasno si razabirao samo riječi: „Moje dijete, moje siromašno dijete!“ Svi članovi obitelji bili uzrujani.

Otac se namrgodio, korio ju, da je odveć osjetljiva, dokazivao, ma da u svojem srcu nije ni sâm bio o tom uvjeren, da je Onorato kaznu potpuno zaslužio, al uzalud, tek što je gospodja Livija prinijela k ustima prvu žlicu juhe, krikne glasno i klone kao mrtva. Jedva je otac prihvati.

U taj se čas oglasi vani lajanje. — Pas Sambo javljao, da dolazi gost, lajanje se doskora promijeni u radostno zavijanje i tuljenje, čuo si kako pas poskakuje i prihodnika radostno pozdravlja. Vrata se otvore, a Onorato poleti u naručje svoje majke, koja se gotovo onesvijestila.

I još jedan krik, ali taj je potekao iz dna srca, i

sin i majka u taj tren osjećali slasti nadzemskih. Ruke složio na prsima i tako stajao Onoratov otac Bonaventura kraj peći i ne pisnu, uplašene sestre stajale na okolo, družina kod vrata.

— Nu, ipak su se dali umekšati, — zače za čas otac, — pustiše te . . . —

— Ne, — odvrati mirno Onorato.

— Ti si dakle pobjegao? — ti si tajno utekao! — krikne divlje Bonaventura, pa da će na sina.

Ali majčina su njedra pouzdano utočište. Gospodja Livija osovila se kao lavica i pritištući svog Onorata k srcu, uništila jednim pogledom gnjev suprugov.

— Lijepo dočekuješ svojega sina, — govorila prkosno, jecajući neprestano, — mjesto da ga k srcu stisneš, da se pobrineš, da se preodjene i osuši — hoćeš da ga poradi ljubavi njegove kazniš. —

Stari se Bonaventura opet povratio k peći. Mrmljao nešto o tim ženskinjama, kako su pretjerane i osjetljive. Majka medjutim uredila svojega sina kako valja. Morao se preobući i preodjeti, a onda tek stali večerati. Onorato sjedio kraj majke, cijelu večer držao njenu ruku u svojoj, šutjeli i jedva se jela dotaknuli, ali što su osjetili, što li proživjeli za to nekoliko sati, to prelazi sve naše pojmove o ljudskom blaženstvu.

I stari Bonaventura prestao gundjati, a kad su išli na polnoćku, jedva je bilo na širokom božjem svijetu sretnijih ljudi.

Što je dalje bilo, razumjet ćete. Onorato nije smio više natrag u sjemenište. Stari Bonaventura nije za to ni mario. Žalio sam za Onoratom, jer mi je bio od svih najmiliji. Uza sve to ostadosmo prijatelji. Svršiv licej učio je Onorato prava. Mati mu nije dočekala doktorata. Preskočit ću nekoliko godina. Bio sam župnikom u rodnom mjestu svojem i spremao se na prvu polnoćku. Neki strani gospodin, kažu mi, želi sa mnom govoriti. Izadjem van malo mrzovoljast, ali odmah mi se razvedri naoblačeno čelo. Preda mnom stajao moj prijatelj Onorato.

— Kako, ti ovdje, pa danas? — otelo mi se ustima.

— Kao svake godine, — odvrati mirno.

— Ostao sam vjeran uspomeni onoga badnjaka. Otkako mi je majka umrla, pohadjam na badnji veče njen grob. Svake godine. Na svoje čudo čujem, da si tu župnikom. Mladost se dirnula moga srca i nijesam mogao odoljeti. Naši se puti i nazori razilaze — ne tražim ništa i idem opet — vidio sam te i to mi je dosta. —

Glas mu se tresao; bio je neobično uzrujan.

— Prijatelju, brate! — kliknem i već smo si ležali u naručju. Ostao je. Bila je to lijepa badnja večer. U prostranoj družinskoj sobi seoske župe sjedjeli smo zajedno do polnoćke. Uz pune čaše budili smo uspomene mladosti i tuj ne mogoh zašutjeti, što sam onda Onoratu za volju kod nadstojnika pokušao.

Prijatelj je bio ganut, stisnuo mi ruku i sproveo me do crkve. Kad sam ulazio u sakristiju, vidjeh ga, gdje kleči na grobu majke.

Takvih badnjih večeri doživjeli smo još čitavo čudo. Godinu za godinom očekivao sam na badnjak Onorata, svake godine bi prispio na večeru u moju skromnu župu, s tom jedinom razlikom, što je kasnije dolazila s njim mlada lijepa gospica i još kasnije njegovo dijete. To su bile prave badnje večeri, pa kako su nam prolazili sati do polnoćke, ljepše nego danas (pri tom se nasmije gorko), kako smo cijenili taj čas božićne poezije, kako smo bili u istinu ljudi i sretni ljudi i ljubeći se iz ljubavi, samo iz ljubavi.

Najednom se zamislio don Paolo — smotka mu se ugasla. Bilo mirno, iz vana samo dopirao šum mora i huka sve to jačega vjetra.

— Pa je l' to prestalo? — pitao sam ganut.

— Da, to je prestalo. Ta politika, odnio je djavo! — Onda, ja sam otišao praviti doktorat, pa sam postao odgojiteljem, za tim predstojnikom Marijanske kongregacije, svojeg rodnoga mjesta od onda ne vidjeh. Ali s prijateljem Onoratom nijesam se raskrstio. Vidjeli ste, kako smo u Modeni zajedno večerali, kao da se nije ništa medju nama desilo. Oj mladost je slatka i moćnija nego sve drugo!

— A pohadja li Onorato još i danas grob svoje majke? — upitat ću ja.

— O tom ne sumnjam, — odgovori don Paolo, — on je demokratski poslanik, pa je i ćudi takove. Al gledajte! — Pridjosmo k prozoru. More se osulo svjetlošću. Oko crnih gomila osidrenih ladja treperilo svjetlo svih boja.

— Što je to? — upitam u čudu.

— Ladjari tudjih ladja slave badnji veče, — govorio don Paolo i snimi s glave kapu kadifliju.

— Mir ljudma dobre volje, — reknem pružajući mu ruku.

— Da, neka živi naš prijatelj Onorato Fave, — reče dižući čašu, — sada, — pogleda na sat, — kleči u pratnji cijele svoje obitelji na majčinu grobu, — o lijep li to bijaše badnjak na mojoj župi. —

Kucnusmo se muče.

Dr. Dimitrija Demeter.*)

Dimitrija Demeter bijaše grčkoga poriekla. Djed njegov, Grigorije Demeter, pobježe pred turskim zulumom g. 1770. iz Ksiatiste i povede sa sobom dva sina, Nauma i Teodora, u Ugarsku, gdje je počeo trgovati. Stariji sin Naum podje u Zagreb, gdje otvori trgovački posao, a Teodor, izučivši trgovačke nauke u Gradcu, vrati se u Kanižu, da pomaže ocu. Tu se upozna s grčkom porodicom Aksentija i oženi god. 1790. njegovom jedinicom kćerkom Atratijom. Iz toga braka potekao je hrvatski pjesnik Dimitrija Demeter. Otac njegov, Teodor Demeter, dodje g. 1792. u Zagreb, gdje je stupio u trgovačku udrugu s bratom Naumom. Tu mu se rodi 9. srpnja — po novom koledaru 21. srpnja god. 1811. Dimitrija Demeter. Naš je pjesnik imao starijega brata Nauma i četiri sestre: Jelisavetu, Mariju, Aleksandru (udatu za pjesnika-bana Ivana Mažuranića) i Rozu. Od sve te potomčadi Teodora Demetra žive sada samo Marija, udova veletržca Dumtse. Po želji očevoj stariji se sin Naum posveti trgovini, a mladjemu, našemu Dimitriji, djetetu punu živahnosti, duha vedra i bistra, namienio je otac znanstvenu obuku. Zivot u porodici nije smetao razvoju pjesničkoga duha njegova. Otac njegov, čovjek plemenitih osjećaja i dojmova uzvišenije naravi, plamtio je žarkom ljubavlju, prema nesretnoj svojoj domovini i njegovao živu vjeru u veliku budućnost helenskoga plemena. Svi noviji proizvodi pomladjene novogrčke književnosti bili su u toj kući na ruku djeci. Učitelj grčkoga jezika poučavao ga u početnim naucima. U tiesnu obiteljskom krugu čula se vjekovita hvala starogrčke slave. Helada je mati sve uljudbe, popela se, dok još svi divljaci bijahu, do vrška znanja i umjetnosti. Njetila je tu ljubav k helenstvu starica, baba po materi, koja ne mogaše nikad posve zaboraviti svoje otačbine. No u te tvrde obkope helenizma prodirao je ipak u Demetrovoj porodici sve to više duh hrvatski. Napose naš Dimitrija, ušavši u gimnaziju zagrebačku, pohrvati se već dječakom i više i dublje nego li je možda sam mislio. Pun krepčine tjelesne, dobroćudan dječak bijaše mio drug i vodja u djačkim pustolovinama. No nije zanemarivao svojih nauka, te je u prva četiri razreda liepo napredovao, u trećem bijaše pače odlikaš u svim predmetima. U šestnaestoj godini poda dokaz o svom pjesničkom daru, napisavši u novogrčkom jeziku dramatičnu pjesmu „Virginiju“, kojoj je historijski predmet djevica, žrtva pohote konzula Apija Klaudija. Svoj pjesnički prvienac pročita u obiteljskom krugu, te do suza ganu i razblažene roditelje, brata i sestre.

Dr. Dimitrija Demeter.
(Iz izdanja »Matice Hrvatske«.)

God. 1827. podje Dimitrija u Gradac, da se uči filozofiji. Tu se upoznao s Gajem. Utjecaj Gajev na duševni razvoj Demetrov težko da je bio tako znamenit, kako se obično tvrdi i pomišlja. Svakako se zna, da mu

*) Ovaj je članak izvadak iz *Mažuranićeva* obširnoga životopisa Dimitrije Demetra u krasnom izdanju »Matice Hrvatske«: »Dimitrija Demeter. Teuta, tragedija u pet čina. Grobničko polje, pjesan. Uvodom popratili Vlad. Mažuranić i Fr. Marković«.

je osjećaj grčke narodnosti još dugo vremena vrlo živ. Još mnogo poslije 1830. pjeva Demeter novogrčki. Dok je boravio u Gradcu, oboli mu naglo otac i umrie 18. travnja 1828. Viest o bolesti očevoj stiže mu tako kasno, da mu ne bijaše moguće zateći ga živa. U težkoj boli dade se duša Dimitrijina i opet pod okrilje vile pjesnikinje. On izpjeva novogrčku pjesan „Na grobu moga oca“, punu plemenita izraza i iskrene očajne žalosti. Stariji brat Naum preuze sav posao trgovački, a Dimitrija se vrati k svojim naucima. Svršivši u Gradcu filozofiju odputi se Dimitrija u Beč, da sluša medicinu. Što ga je ponukalo, da odabere struku liečničku, tomu se je težko dosjetiti. Nauci mu napredovahu pravilnim, povoljnim redom, premda su mu u Beču više omiljeli hramovi umjetnosti, nego muzeji, zbirke anatomičke i klinike. Zamamno bijaše za pjesničku dušu Dimitrijinu tadašnje dvorsko glumište, u kojem su glumile sile prvoga reda. Tu je položen osnov onoj sudbonosnoj strasti zanosnoga mladića k dramskoj umjetnosti i predstavnicima njezinim.

Nit života njegova prepleću od to doba dogadjaji i javni i sukromni ne samo glumišta, već i glumištnoga osoblja tako tiesno, da se smije reći: razmrsiti nit ovu, opisati život Demetrov, gotovo je toliko, koliko orisati sav razvoj glumištne hrvatske umjetnosti. U carskom gradu nadje Demeter družtvo mladića, jednako zanesenih za sve umjetnosti. Tu mu bijahu drugovi i prijatelji: Jakov Užarević, Aleksa Rakovac, Fran Kurelac, Ljudevit Vukotinović. Iz Beča podje na sveučilište u Padovu, da završi svoje liečničke nauke. Onamo podje g. 1834. Iz Padove, gdje je dvie godine boravio, zalazio bi u druge talijanske gradove i putovao po toj „zemlji pjesama i ljepote“. G. 1836. smiri stroge izpite i steče čast doktora svega liečničtva. U to mu dodje glas, da mu je majka od kolere umrla. Srce mu je krvarilo. Vraćajući se kući obadje naše Primorje i upozna liepe krajeve svoje prave domovine Hrvatske. On sad jasno osjeti, da je Hrvat. Muza grčka odbježe pjesnika. Žarkim cjelovom razblaži mu grudi vila Slavenkinja, te mu udahnu pjesan hrvatsku. Tako se Dimitrija povratio iz tudjine gotov čovjek. Brzo se upozna sa zagrebačkim Ilircima, te je bio vjeran drug i savjetnik kod uredjivanja „Danice“ i „Ilirskih Novina“. Najprije okuša svoje sile na polju dramatskoga pjesničtva. Demeter preradi dubrovačke drame „Zorislavu“ Gledjevićevu i „Sunčanicu“ Šiška Gundulića i izdade u I svezku „Dramatičkih pokušenja“, i to prvu pod nadpisom „Ljubav i dužnost“, a drugu „Krvna osveta“. U predgovoru riše s velikom rječitošću važnost glumišta kao sredstva za narodnu naobrazbu. U „ilirskoj čitaonici“, tomu duševnomu središtu narodnoga pokreta pod vodstvom plemića Janka Draškovića, nadje Demeter dosta srodnih duša, koje su njegovo ponimanje glumišta za narodnu budućnost sa zanosom shvatile i odobravale. Demeter upozori god. 1838. u 50. broju „Danice“ na dvjestogodišnjicu smrti Gundulićeve i nabrajajući djela Gundulićeva u prvom redu spominje dramske proizvode, dokazujući time, kako je visoko cienio ovu vrstu pjesničtva. Potaknuta Demetrom, prionu mladež hrvatska što većim marom izučavati ljepote dubrovačkoga velikoga pjesnika.

God. 1839. priobći Demeter u „Danici“ nekoliko koje izvornih, koje prevedenih pjesama. Neprestano je budio sviest o potrebi glumišta Na njegov savjet upriličiše Siščani predstavu Kukuljevićeve drame „Juran i Sofija“. Na ponuku Demetrovu iznosi osobni prijatelj njegov H. Börnstein, rodom Čeh, ravnatelj njemačkoga glumišta u Zagrebu, u „Danici“ iste godine prvi predlog, kako bi se moglo narodno glumište stvoriti: da se počne hrvatski glumiti, u početku rjedje, a kasnije svake nedjelje. Demeter odmah začе sakupljati prinose za hrvatske predstave, a „Ilirci“ zagrebački odazvaše se voljno pozivu. U „čitaonici“ se radilo o tom, da se otvori prava hrvatska sezona, pa bi najvažniji zadatak povjeren Demetru, koji postade blagajnikom toga podhvata. Pozvaše novosadsku glumačku družinu u Zagreb. S prologom Ivana Mažuranića počeše novosadski gosti predstave, a prva im gluma bijaše Kukuljevićev „Juran i Sofija“. U tri mjeseca bijaše dvadesetak predstava hrvatskih. Repertoir bijaše dosta mršav, no ipak je družtvo liepo uspjelo, jer je rodoljubno obćinstvo bilo malim zadovoljno. Da se osnuje hrvatsko glumačko družtvo, odredi skupština čitaonice god. 1840. na pismeni predlog Ivana Mažuranića, da se pozovu rodoljubi u svim krajevima domovine na sakupljanje prinosa. Posljedak toga poziva nije bio sjajan, ali je ipak tečaj same sezone morao svakoga rodoljuba obradovati. Družtvo se odputi u Karlovac, a odanle u Sisak, a s njime i Demeter, da prati razvoj družtva On je pokrio svojim novcem manjak — 462 for. — u ovoj sezoni. Sada počeše nicati po svima malim središtima narodnog pokreta dobrovoljačka družtva, a sva inteligencija sa živahnim zanimanjem sudjeluje kod tih predstava Sada je i sabor počeo posvećivati brigu razvitku književnosti, a napose glumišta. Banski namjestnik biskup Haulik stupa na čelo toga pokreta. Sabiranje prinosa uspjelo je za tadašnje prilike prilično dobro. Glumačka se družina vrati u prosincu iste godine u Zagreb. gdje joj pristupi više novih članova, a medju njima i Franjica Vesel, Zagrebkinja. Demeter je napose revno pratio napredak ove glumice, pouzdano se nadajući, da će postati velikom glumicom. Srce je Demetrovo uzplamtjelo za tim talentom, a zaniela ga i ljepota dobrodušne i duhovite djevojke. Od iskre umjetničkoga užitka razgori se vremenom plamen duboke, vjerne i nesebične ljubavi. Tvrda mu bijaše odluka, da Franjica postane njegovom ženom, ali je ujedno želio, da ju naobrazi, pa da ju vidi ovjenčanu viencem umjetničke slave.

Eto nove pobude Demetru, da posveti sve svoje sile, ne bi li utro put tomu talentu, da se prikuči cilju. Predstave su trajale sve do konca ožujka g. 1841., a po tom se zaputi družtvo u Karlovac, pošto je jenjao interes obćinstva zagrebačkoga. Demeter krenu poslije toga na put u Gradac i Beč, da se nagleda pravih umjetnika, a podjedno da razgleda, kako bi svoju miljenicu smjestio kod valjana glumištnog ravnatelja. Odlazak Demetrov bijaše po zagrebačko glumište težak udarac: ne mogoše mu nikako naći valjana zamjenika. Predstave su se doduše nastavile, ali u „Danici“ nema onih oštroumnih, a ipak tako blagih ocjena početničkoga nastojanja, u kojima je osoblje glumištno moglo naći i pouke i pobude i hvale, koja umjetničkomu srcu toliko godi. Povrativši se pod jesen u Zagreb priobći Demeter u „Danici“ prievode iz novogrčkoga Anakreonta, a zaronivši u studij historijski već tada sprema i „Grobničko polje“ i „Teutu“. Sada povjeriše poglavito njemu samomu brigu oko uredjivanja „Danice“. Kad je srbska vlada g. 1842. pozvala zagrebačku glumačku družinu u Biograd, Demetru bijaše žao, što Zagreb ostaje bez hrvatskih predstava, ali ga je u drugu ruku veselio taj pojav bratimstva, taj novi dokaz istovetnosti našega jezika obaju imena. Viesti iz Biograda nukaju Demetra, da u „Danici“ razvije nazore svoje o jeziku. On vojuje protiv svih izraza, koji nisu čisto narodni, bili inostrani, slavenski ili crkveni. Brani pučki

govor, „govedarštinu“, vojuje protiv smjese crkveno-slavenskoga jezika s velikim oštroumljem, izričući nadu, kako će baš glumište u Biogradu doprinieti mnogo k tomu: „da se narodu ogadi šaranje, čim jedanput okusi slasti pravoga živućega jezika. Tako će morati doći, jer tko će iz bare piti, kad čistog, bistrog, okrepljivog iztočnika ima?“

Pod kraj ljeta izidje nastojanjem Dragutina Rakovca, Ljud. Vukotinovića i Stanka Vraza prvi svezak „Kola“, a u njem ugleda svjetlo plod maštanja Demetrova, pjesma „Grobničko polje“. Zanos za ljepotom, bistar pogled u duboku starinu, vještina u dramatičnom crtanju značaja i dogadjaja, bujna fantazija, romantička smjelost, koja odaje dobra poznavaoca Byronova, k tomu još žarka ljubav hrvatskoga naroda baš pod ovim njegovim tako slavnim imenom; — sva ta obilježja pjesničke naravi Demetrove, sabrana u jednu kitu, rese ovo divno djelo. Silna davorija „Prosto zrakom ptica leti“ zamnjela je tada po svim krajevima Hrvatske, pa joj jeka ne će zamuknuti, dok bude bujnih srdaca i mladih grla.

U životu Demetrovu nastadoše važne promjene. Sestra Aleksandra bješe se g. 1841. udala za Ivana Mažuranića, a brat Naum nastrada u svom trgovačkom poslu. Žrtvama obitelji uzdrža se ime kuće trgovačke, ali Dimitrija ipak odieli svoj imutak od bratova. On napušta svoje liečničko zvanje posvema. Talija ga premamila, književni napredak hrvatski zahtieva svu njegovu osobnost; on to osjeća, pa se podaje sasvim u službu prosvjetnomu nastojanju mlade Hrvatske. Sada stvara na osnovu ozbiljna studija historije dramatsku velepjesan „Teutu“. Demeter ne zaboravlja ni lirike, manjih prigodnih pjesmica i prevoda imade iz svih doba njegova života, ali pravu snagu pjesničku želi on okušati na dramatskom polju. „Teuta“, zreli plod truda mnogih godina, ugleda napokon svjetlo god. 1844. u Beču, kao drugi dio „Dramatičkih pokušenja“. Tim se je djelom umni i daroviti pjesnik uspeo do velikih visina, i to ne samo slučajnim možda časovitim nadahnućem, već uzdižući tvorbu svoju neumornom upravo marljivošću na široku osnovu estetskih i historijskih nauka.

U „Iskri“ g. 1844. i 1846. ima novelističkih radnja Demetrovih, a u isto doba dade se na težak pokus. Alberto Štriga osvoji sva srca i mlade umove mišlju, da se u Zagrebu odpjeva hrvatska opera, pak skloni Lisinskoga, da se lati mučna posla. A gdje da se nadje valjan libretista, ako ne u osobi Demetra. Demeter izpjeva „Ljubav i zlobu“, opera bi skoro gotova, pa tada poče Štriga poznatom energijom sastavljati društvo. Dne 28. ožujka g. 1846. bijaše dan slavlja za Lisinskoga, za Štrigu, za Demetra, za Sidonija Rubidicu i ine pjevače, al najviše za sam narod. Obćinstvo kano da bijaše očarano. Sva je okolica hrlila u Zagreb, da se nasladjuje hrvatskim pievom. Pet puta opera napuni kuću, pet se puta ponoviše prizori bezkrajna uzhita. Sada se počelo nastojati, da se nanovo probudi hrvatsko glumište, koje kao da bijaše posve zaspalo. Od g. 1842. prikazivalo se vrlo riedko hrvatski na zagrebačkoj pozornici. Jasno se vidjelo, da bez zatora njemačke Talije hrvatska nikako ne može da se pridigne. G. 1845. sklonu Demeter poduzetnika njemačkoga glumišta, da priredi po koju hrvatsku predstavu. Josip Freudenreich pojavi se tada prvi put na hrvatskoj pozornici. Poslije slavlja prve hrvatske opere priredi poduzetnik njem. glumišta nekoliko hrvatskih predstava, koje bijahu dosta loše. Sada se opet lati posla Demeter, pribere prinosa za glumačku družinu, kojoj pridruži i svoju miljenicu, Franjicu Vesel, što no se je do tada vježbala u Cjelovcu i Gradcu. Predstave su tekle manje ili više redovito sve do proljeća g. 1848., kad no buknu prevrat. Glumište prestade biti magnetom za obćinstvo, razpaljeno sve to burnijim prizorima na svjetskoj pozornici. U to zadesi velika nesreća Demetra: brat Naum, skršen poslovnim nezgodama, izgubi volju, da se i dalje bori sa zlom kobi, a on se našao gotovo bez imovine. No on ipak u danima nevolje s najvećim žarom pristaje uz pokret, uvrštuje se u redove narodne straže, vršeći s uzornom revnosti službu častnika. Poslije rata odazva se pozivu ministra pravosudja, da mjesto Ivana Mažuranića stupi u hrvatsko-srbski odsjek odbora, koji je imao sastaviti pravoslovni i državni nazovnik u svima slavenskim narječjima. Svršivši taj posao imenova ga ban Jelačić g. 1850. privremenim prevoditeljem s godišnjom plaćom od 1000 for., a uredjivao je uz to i službeni list. Nuzgredno bavio se sada književnim radom, napose izpjeva do kraja libreto za veliku operu Lisinkoga „Porin“. Sada zasnuje opet priedlog, kako bi se mogla stvoriti stalna hrvatska pozornica. Ban Jelačić voljno prihvati njegovu osnovu. Oko novoga ljeta g. 1852. izidje banov oglas na rodoljube u Hrvatskoj i Slavoniji, da se ustroji glumištno društvo na dionice, a malo kasnije izdade banska vlada odredbe, kojima se prvi put uredjuje uprava narodnoga glumišta. Dramaturgu Demetru podje za rukom prirediti doskora liepu predstavu s pomoću dobrovoljaca, ali narodne stalne družine ne mogaše sastaviti. Sve se nade izjaloviše, glumište ostade i nadalje pozornicom za talijansku operu. Iste godine snadje ga težka bol. Njegova Franjica Vesel, koja je glumila na požunskoj pozornici, stade pobolievati i prvi pojavi sušice pokazaše se već početkom godine. Demeter je očajavao. Smrt mu ju ugrabi u ljetu iste godine. Na groblju u Požunu dade podići spomenik pokojnici, pa se vrati strven od težke tuge u Zagreb. Nesudjenice svoje nikad ne mogaše zaboraviti, pa dovrši viek svoj kao star neženja. Glumištno pitanje bijaše tada vrlo rdjavo. Zemlja je doduše odkupila za 49.000 for. od Kr. Stankovića glumištnu zgradu, ali podpisivanje dionica slabo je uspjelo, te se nije moglo urediti ništa valjana. Talijanska opera pod Brambillom bijaše god. 1853. i 1854. jedini umjetnički užitak Zagrebčanima uz loše njemačke predstave. Demeter uzplamti za mladom pjevačicom Kamerer, pa ju u velike hvali u „Nevenu“. O čistom hrvatskom glumištu ne bijaše govora. Demetra posla odbor glumištni u Beč, da sastavi družtvo, koje bi njemački, a uz to i hrvatski imalo prikazivati. Sa ravnateljem Stefanom sklopi pogodbu o sastavu družine i izda mnogo predujmova pojedinim članovima. No odbor se kratio priznati valjanost ugovora, tvrdeći, da je družtvo preveliko. Demeter prinese velikih žrtava, da se posao uredi. Kod glumišta ima dramaturg Demeter vrlo mnogo posla. Prevodi iz njemačkoga, ali donosi na pozornicu i Niemčićevu „Varmedjinsku restauraciju“. Za literarni rad preostade malo vremena. Imenovaše ga perovodjom namjestničkoga vieća, ali mu ostade sveudilj glumište na brizi. Na priedlog njegov odluči skupština dioničara, da se obreče Stefanu podpora od 2000 for. godišnjih uz uvjet, da bude na tjedan po jedna hrvatska predstava.

God. 1855. prikazaše s pomoću dobrovoljaca veliku Banovu tragediju „Mejrimu“. No uspjeh taj ne bijaše po ćudi neprijateljima razvoja hrvatske knjige i umjetnosti. Kraj velike mlitavosti obćinstva ne bijaše s toga težko i opet zatrti klicu, koja se je jedva pomaljati stala. Bieda prinudi Demetra, te se lati uredjivanja službenih „Nar. Novina“. Ma da mu je time napréćeno mnogo posla, ipak koliko može, posvećuje brige i glumištu. Novomu ravna-

*

telju Blattneru nasnubi Freudenreicha i Norvegicu, pa tako 20. prosinca g. 1856. dodjoše „Dva prijatelja“ na pozornicu. U tom se komadu prvi put na daskama pozorištnim javlja simpatična Ivana Bajzova, mnogo zaslužna umjetnica hrvatska. Demeter posveti svu njegu njezinu izraženomu daru, spojenu s divnom marljivosti, urednosti i sviešću dužnosti. U to iznese redatelj Freudenreich pred obćinstvo 7. veljače god. 1857. svoje „Graničare“. Pošto je Blattner propao, preuze opet upravu glumišta Demeter uz nadzor odbora. Za njegova ravnanja prikazaše početkom g. 1858. „Crnu kraljicu“ Freudenreichovu i Vukotinovićev „Sastanak na gradu Zrinu“. Premda se je družtvo pojačalo mladim talentom, našim Mandrovićem, nije se ipak moglo izbjeći razsulu družtva. Obćinstvo nije bilo dosta ni mnogobrojno ni požrtvovno, da se osigura obstanak hrvatskoj družini. Kasnije nije bilo moguće ponovno sastaviti družtvo. Uzalud je odbor razpisao u mjesecu kolovozu natječaje za hrvatske umjetnike. Ni od kuda nema odziva. Niemština je na vrhuncu svoje moći. Hrvatska se je rieč riedko čula u ono doba gluhe noći, neposredno pred burom, koja je naskoro imala odpuhnuti nametnike, koji su podgrizali nježnu biljku knjige i umjetnosti hrvatske. I u to doba Demeter sveudilj vjeruje u daljnju, ako i ne više u bližnju budućnost. U nevolji, koja bije Hrvatsku, nije izgubio nade, da će doći bolji dani. U to doba reče Freudenreichu: „Dragi Josipe, nije još hora za hrvatsko kazalište. Idi i traži svoju sreću u svietu: ne vraćaj se prije, dok ti ja ne pišem“.

Dodjoše veliki dogadjaji g. 1859. Poslije nesretno svršena rata u Italiji sva se državna zgrada zaljuljala, na oko silni ustroj absolutizma bio je iznutra truo, zreo da se sruši. Tada sinuše i opet dani, kad je Demeter mogao nanovo početi raditi za hrvatsko glumište. Odbor sklopi ugovor s Brambillom, koji se je obvezao najmiti i hrvatsko osoblje, a Demeter je živo nastojao, da se svakako pozove Freudenreich. On dodje, pa se lati redateljstva, dočim je Demeter kao dramaturg ravnao glumištem. Igralo se uz Freudenreicha, Mandrovića, Adelsheimovu, Bajzovu u listopadu izmjenice hrvatski uz njemačke predstave. Napokon dodje do odsudnoga časa. Mjeseca studenoga g. 1860. razplamti se mladež, te bi jednoga večera u pravom smislu rieči iztjerano njemačko družtvo iz narodnoga glumišla. Tima se bučnim prizorima počinje novo, čisto hrvatsko doba glumišta hrvatskoga. Dramaturgom čisto hrvatske pozornice postaje Demeter, koji kao vladin tajnik u ime namjestničtva vodi glumištne poslove. Svojim je radom udario osnov sadašnjemu glumištu. God. 1861. proglasi hrvatski sabor narodno glumište zavodom zemaljskim, pa mu privremeno odredi podporu od mjesečnih 600 for., dok traju predstave, a kasnije zakonskim člankom povisi podporu na 1.500 for. Članak taj ne bi potvrdjen, ali nova vlada ipak doznačuje godišnji prinos od 4.800 for. Demeter se brine prije svega, da popuni repertoir. Gotovo bez iznimke potječu iz toga razdoblja nebrojeni prievodi njegovi, a uz to je nastojao, da i izvornoj hrvatskoj drami prokrči put na pozornicu. Tomu su dokazom „Herceg Vladislav“ Subotićev, „Miljenko i Dobrila“ Banov, „Sućurica i šubara“ Okrugićeva. Nu prvih godina nije bio uspjeh povoljan, a upravu glumišta preuze Freudenreich kao poduzetnik i unese u Zagreb Offenbachovu operetu, držeći ju za nuždno sredstvo, da se obćinstvo opet privuče u glumište. Demeter je podpomagao Freudenreicha, prevodeći mu operete, ali uz to ne zanemariše izvorne hrvatske drame. Subotićev „Zvonimir“ doživi veliko slavlje 28. veljače g. 1864., a ovacija, izkazana pjesniku Subotiću, ponovi se još većom vatrom 13. ožujka iste godine, kad se je na korist Branoga prvi put glumila Demetrova „Teuta“. Premda se poradi nerazmjerno dugih medjučina razvukla predstava do jedne ure po polnoći, uztraja obćinstvo do kraja. Sjajni časi velebnoga slavlja za ove predstave najkrasniji su od svih, što ih je Dimitrija Demeter doživio.

No Freudenreich završi sezonu s manjkom, a Demeter na novo uzima upravu glumišta u jesen g. 1864. u svoje ruke. Bijaše artističkim ravnateljem sve do god. 1868., a nasljednikom mu postade August Šenoa. Počeo je pobolievati, te duh njegov ne mogaše više odolievati svim naporima onom živahnošću, kojom se je negda odlikovao. No radinost mu ipak ne malakše. U to vrieme prevede više drama i napisa izvornu prigodnu igru „Pomoć iznenada“. Pod siedu glavu pokreće nov beletristički list „Hrvatski Sokol“, koji ugleda svjetlo početkom g. 1870., ali ga prestaje uredjivati već 30. ožujka iste godine, pošto mu je kaplja pala. Posljednja mu radost bijaše, što je vidio prikazanu svoju „Krvavu osvetu“, preradjenu u novu obliku za pozornicu. Nakon dugotrajne bolesti pridiže se pomoću liečničkom, ali mu nevoljniku ote kaplja bistrinu i misli i rieči. Kad mu je 1871. ponovno kap pala, um njegov postade još tamniji, jezik sve teži. Blaga smrt rieši ga 24. lipnja g. 1872. težkih muka. Slučaj htjede, da se je baš sjutradan imala pjevati „Ljubav i zloba“. Predstava bi odgodjena. Demeter je sahranjen 26. lipnja 1872. na pravoslavnom groblju izpod sv. Roka. Tugovala je za vjernim sinom sva zemlja, kojoj se u istinu negdašnji Grk Demeter, dobro primljeni gost hrvatski, ne mogaše ničim bolje odužiti, nego što joj pokloni svojega Dimitriju. No najviše je uzdisala za milim pokojnikom glumištna družina. Nasljednik njegov, August Šenoa, držao mu nadgrobno slovo.

Demeter bijaše čovjek srednjeg uzrasta, već od muževne dobe gojan, pod starost i odviše opretilio, velikih očiju, vatrena pogleda, zavinuta, krupna nosa. Gusti brci nad jakim ustnama podavali su licu njegovu vid čovjeka odvažna, dapače osora. On i bijaše nagao, odrešit branitelj svojih nazora, uvjeren u dnu duše, da svagda zastupa pravo i to jedino pravo mnienje; čovjek, s kojim je valjalo pozorno i u uljudnim formama razgovarati. Na krupniju rieč planuo bi odmah, naravno na časak samo. Ništa lakše nego udobrovoljiti ga. Ugodan razgovornik, shvaćao bi brzo, odgovarao dosjetljivo, razlagao rado na široko estetske nazore svoje.

Bolje duše ne možeš si predstaviti. Milosrdan, bez trunka osjećaja pohlepe za novcem, ne mogaše gledati tudje nevolje, a da ne pokuša pomoći. Darežljivost njegova, dok mu dotjecaše i pritjecaše sredstava, bila je bezkrajna. Od trgovačke krvi njegova poriekla doista na njega nije prešla ni jedna kaplja. Podpuna nesebičnost tako mu bijaše prirodjena, da se ozbiljnijemu čovjeku, vičnu žalostnoj borbi života, morala upravo naivnom činiti.

Golubinja ta ćud glavno je obilježje Demetrova značaja. Iz nje izviru i plemenite crte njegova života i pogrješke, koje je znao počinjati. Oštroumlje njegovo ostavilo ga je doista svagda samo tad, kad bi se sukobilo s blagim srcem.

Od svih naših pisaca bez sumnje ne ima nijednoga, koji bi bio Demetru premac u kazališnim stvarima, a i u drugih naroda bit će malo književnika jednako dostojnih, da stupe na čelo zavoda kazališnoga. Pun pje-

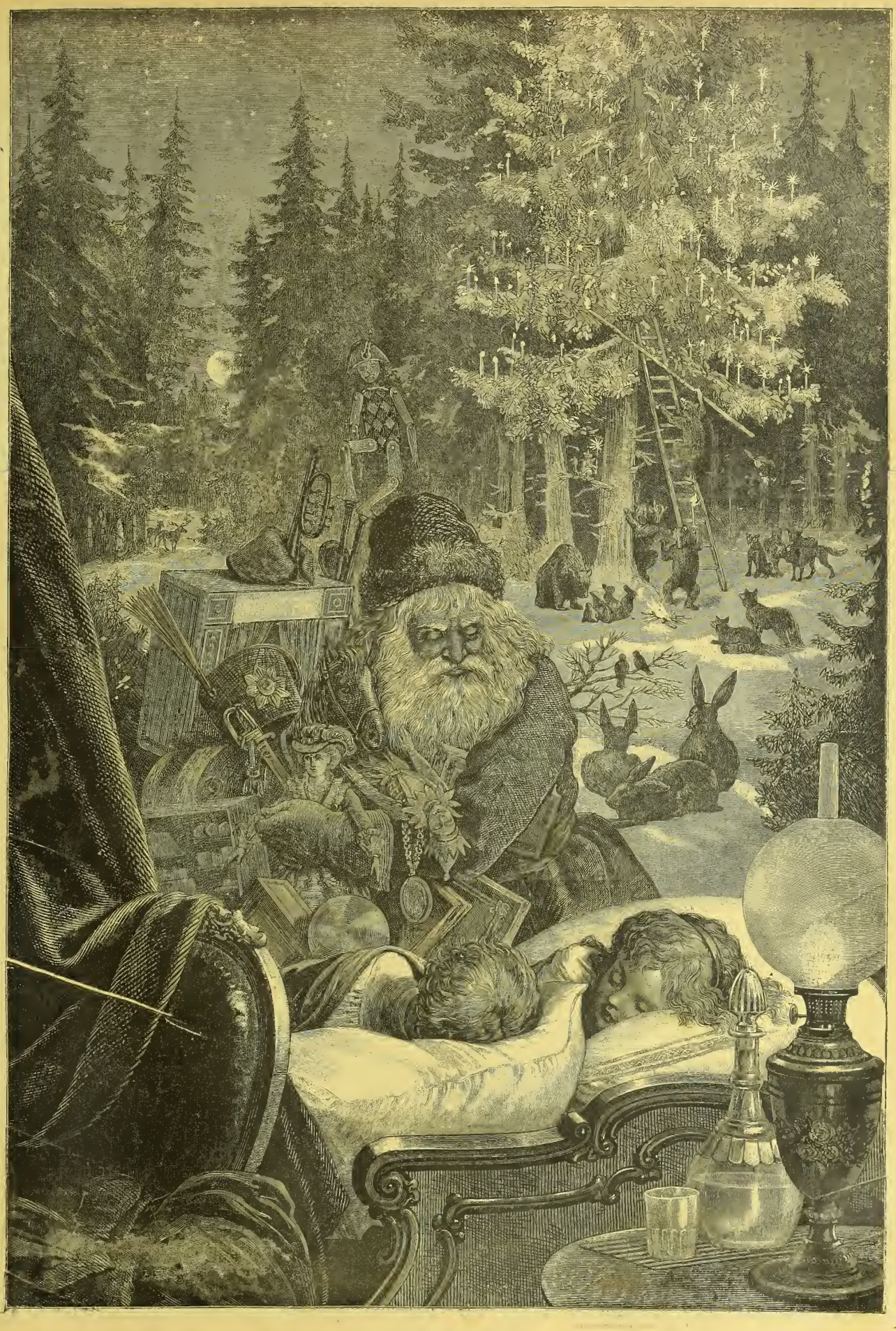

San u oči Božića.
Slikao *Brož.*

sničkoga dara, poznavalac odličan literature njemačke i talijanske, shvaćao je čudnovatom oštrinom estetska obilježja raznolikih struka dramaturgije, opažavao nepogrješivom sigurnošću nedostatke predstavljača. Ali čim bi se umiešala u kritičku ocjenu radnje na daskama simpatija prema kojemu članu kazališta, tad bi mu bistar inače vid donekle potamnio, dobrohotnost srca savladala bi i opet jasnoću uma, ter mjesto kritike eto gdje mu iz usta ili pera teče pohvala, ako i ne posve nezaslužena a to prekomjerna. Al kako su ga i ljubili i štovali, i mazili i tetošili njegovi prijatelji kazalištne struke! Njihov „doktor“ bijaše im i onda, kad je stajao na čelu uprave kazalištne i kad više nije bio u tako tiesnu službenu vezu s njima, ne samo vjeran drug, već i brižan otac. Nijedan od članova naše pozornice, bilježeći zgode života svoga, ne zaboravlja sjetiti se sladkom rieči dobroga Dimitrije, odvraćajući mu blagim spomenom ljubav prijateljsku, toliko puta zasvjedočenu. I vriedan je pokojnik toga. Za njih, za prijatelje svoje, dao bi bio i srce iz njedara

Bez osoba, koje štiti, Demeter u obće i ne mogaše biti. Ako već nije bilo moguće odkriti nov koji talenat predstavljački, sokoliti darovita početnika na daskama, tad se našao pjesnik, kojemu je trebalo razveseliti srce, pa prevodeći njemačke pjesme utirati stazu na hrvatski Parnas Drugi put pak valjalo je piscu, po tvrdu Demetrovu uvjerenju, pravomu dragomu kamenu, samo neugladjenu, dati prilike, da se vježba, da prevodi za kazalište komad za komadom. Štićenici bili su mu prava nužda; bez dobrotvorja ne ima njemu života.

* * *

Demeter sad počiva u raki, koja krije i ostalu ilirsku braću. Njih ne ima više; ostaviše nas gotovo svi preporoditelji knjige naše za sobom na toj grudi zemlje, koju su žarko ljubili, ostaviše nas s istim željama, s istim nadama, koje su grijale i njihove prsi. Zato ilirskim pokojnikom nikada uspomena u narodu utrnuti ne može, a u njihovu kolu živjet će i Dimitrija, dok bude Hrvata. Domovina, kojoj se je vaskolik žrtvovao, ne će zaboraviti vjerna sina.

Francuska akademija o Emilu Augieru.

(Svršetak.)

Ovaj je izbor bio za Augiera, kako bješe obećao, poticanje na nove radnje. Politička i društvena pitanja neodoljivo su ga privlačila. Javne prilike u ono doba podavale su ozbiljnih predmeta razmišljanju. Društvo je pod sjajnom vanjštinom pokazivalo nesumnjivih znakova propadanja. Ponovljeni prevrati, pet raznih vlada u četrdeset godina, ugasiše političku vjeru; dugo razdoblje mira, poslije ratova prvoga carstva, bijaše prokrčilo put materijalnomu zadovoljstvu: ukus bogatstva bijaše se bez mjere razvio pred prizorom naglih sreća, što nastadoše, kad no su polučena nova sredstva vjeresije: zlatna mladež besposlena bijaše se podala svim zabludama grijeha, pa se je prvi put vidjelo, gdje se po bijelu danu pomalja razred žena bezočnih i pokvarenih, izašlih, ne zna se odakle, koje su svraćale na se pozornost raskošjem, o kojem bi se bilo reklo, da izazivlje poštenje i radinost. U isto vrijeme razni razredi ljudi bez vjere i morala prodavahu najplemenitije misli i osjećaje, tražeći u novinstvu, u politici, u samoj religiji sredstva, da prevare i da zavedu, izmišljajući neku vrst katekizma, u kojem je svaka stara zapovijed bila izvrnuta, svaka krepost ruglom žigosana, gdje je lažna vještina zauzimala mjesto onoga, što je dobro, a cinizam se širio u porugljivim izrazima i u otrovnim načelima.

Emila su Augiera plašile te zlotvorne težnje, on je htio u koštac uhvatiti ta dva tipa društvene pokvarenosti i šibajući ih raskrinkati. Jedini način, da se zaustavi pustošenje, bio je taj, da se pokaže u svome kobnom padu. Nitko nije mogao bolje od njega stvoriti ovu sliku. Njegovi dramatički uspjesi bijahu mu otvorili pristup u najrazličitije krugove. Njegov duh, njegova živahnost, njegov položaj čovjeka neženje dopuštahu mu, da pomno i tačno istražuje poroke društva; rijetkom je oštroumnosti pogadjao ono, što nije mogao da vidi. Odatle one smione komedije, od kojih se jedne zovu *L'Aventurière, Le Mariage d' Olympe*, druge *Les Efrontés*, *Le Fils de Giboyer*, a izmedju njih stoji kao dodirna točka *La Contagion.*

L'Aventurière prva je po vremenu. Osjeća se mladost piščeva, pa još nema u njega one velike strogosti, koju nalazimo u kasnijim djelima. Mrzi na opačinu, ali mrzi od nagona, on se još nije dotakao prstom svih zala, koja su joj vjerni pratioci. On ima katkada, ne blagosti, nego milosrdja prama izgubljenoj ženi, koja ima takovih izraza, da osvajaju samoga pisca.

U krasnoj komediji *Mariage d'Olympe* Augier tjera do konca logiku opačine. Tu se crta tip žene najgore vrsti, što se može pomisliti. Slučaj je po sreći rijedak, ali vazda moguć u društvu smućenom, kao što je naše. Možda ga je Augier realno vidio; svakako nas je htio upozoriti, da budemo oprezni prema ovoj novoj opasnosti: prema bludnici, koja je s pomoću lukavstva i smjelosti postala ženom mladu čovjeku, odviše povjerljivu, pa se uvukla pod krivom vanjštinom u poštovanu obitelj. Al opačinu čeka pravedna kazna! Ona se guši u ovom poštenom zraku; ona ima, kako odrešito veli Augier, „čežnju, da se vrati u blato“. Nju privlači najniža bara, pa se brzo vraća k svojoj prirodjenoj razvraćenosti, donesavši sramotu i očajanje medju vrijedne ljude, koji su joj bili otvorili svoj naručaj. Tko li nije strepio pri onom prizoru, kad saznavši tajnu nevine mlade djevojke, hoće da ju obeščasti i podlo računa na privrženozt staroga djeda? Kako je srcu lakše pri onom hitcu pištolje, o kome se je toliko raspravljalo.

K političkoj je komediji otvoreno pristupio sa *Les Effrontés*, a osobito sa *Le fils de Giboyer*. To je bilo doba, kad je Augier često drugovao sa prvim ličnostima države. Nemirno je promatrao političko rastrojstvo, koje je nastalo iza liberalnih ali nedostatnih pokusa od god. 1860. On je razabirao, da vlada, koja je gubila dio svojih sredstava obrane, a u drugu ruku nije tražila uporišta u jakom narodnom zastupstvu, ne će moći za dugo odolijevati valovima stranaka. Mišljaše, da je veoma potrebno iznijeti na vidjelo opornost bestidna novinstva i parlamentarizma bez uvjerenja.

Opis je tako istinit, da je sam osjećao potrebu, da se brani od prigovora, kao da je htio na neka poznata lica nišaniti, izuzevši Deodata. Za nj je Augier našao

divni izraz „andjeoski pamfletista“, a opisuje ga ovako: „Vražje pero, cinično, otrovno, koje pljuje i blatom prska, mômče, koje bi svoga oca dosjetkama pokrilo za malu nagradu, a pojelo bi ga posoljena za pet franaka više“. Bio bi mogao dodati: nadareno znatnim talentom. Ali talenat u njegovim očima vrijedi samo onda, ako je spojen s moralom i u službi dobre stvari. Talenat sa mržnjom u srcu i gr njom na ustima bijaše po njegovu sudu najgora nakaza. Tako je on žigosao toga Tartufa nove vrsti, što ga Moliere nije mogao poznavati čovjeka, koji pristaje uz kojugod stranku, kako se nošnja uzima pošto ju je ogledao, da li pristaje njegovu stasu i da li će donijeti uspjeha.

Pisac komedije *La Contagion* mogao je slaviti krepost bez straha, da će se izvrći ruglu, jer je li ikada opačina govorila s većom duhovitosti? Je li se ikada čulo odgovora ujedljivijih, paradoksa smionijih, pa načela, koja više zbunjuju? Jesu li se ikada pomišljale naslade pod sjajnijim oblikom i orgije sa prevejanijom vanjštinom? Kako da odoli mladi mjernik, koga njegovi novi drugovi hoće da prevare? No teška uvreda, nanesena uspomeni njegove majke, prenu ga iz opasna mrtvila. Tada se javlja otpor i osvetljiv gnjev. „Vaš se ujed liječi kao i ostali... usijanim gvoždjem. — S Bogom, gospodo! Savjet, dužnosti obitelj, uništite sve, što se štuje! Sviće dan, kad će pogrdjene istine pobijediti uz tutnjavu grmljavine!“

Ne mislim, da sam izcrpao imenik remek-djela Emila Augiera. Tko bi mogao zaboraviti *Maître Guerina*, ovaj savršeni i odurni tip poslovnoga čovjeka maloga grada ili „Les Lionnes pauvres“, ovu sliku najpodlijega preljubnika?

Dogadjaji od god. 1870 ostaviše u njegovoj duši duboku bol. Od to doba promijeni svoj način. Njegov se zvučni smijeh više ne oziva; ozbiljnost i nujnost opaža se na njegovim zadnjim dramskim radovima. *Jean de Thomeray*, prikazan god. 1873, odsjev je bolnih čuvstava užasne godine. Nezaboravna je slika na „Quaiu Malaquais“, što se zbiva u deset sati u večer, u tužnoj samoći, u oči podsjedanja! Krasna je ona preobrazba skeptika i razuzdanika od jučer, gdje no idu na poziv domovine, da junački vrše svoju dužnost! Jedini Thomeray nije pošao u boj. Po pustom se *quai-u* šeće sa svojom sramotom i sa svojim grizodušjem. On odgovara gorkim sarkazmima svome prijatelju Châtramieuxu, što no se ranjen vraća iz Châleusa. U jedan mah pojavi se četa Bretonaca, čuje se slatki napjev, što ga je zapamtio iz djetinjstva; njegov otac, njegova majka dolaze, da brane Pariz. „Dobro, kliče mu Chatreamieux, vjeruješ li u porodicu? Vjeruješ li u dužnost i čast? Vjeruješ li u domovinu? Gledaj, kako prolaze kraj tebe vjekovite istine, koje ti grdiš!“ Jean de Thomeray je svladan. Pristupi k četi Bretonaca, da traži svoje mjesto. Na upit: „Tko si ti?“ odgovara: „Ja sam čovjek, koji je zlo živio, a koji hoće da častno umre“. — „Živila Francuska!“ to je zadnja riječ drame, a to je i glavna misao Augierova. Njegovo ga je rodoljublje ponukalo, da izadje na javu poslije velikih nevolja. On je takodjer htio da se čuje i njegov usklik hrabrenja! Manimo se skepticizma! Manimo se laži! Ne treba više paradoksa, koji ubijaju! Treba nam zdrave i snažne ljubavi prema domovini i žrtava za zajedničku majku!

Emile je Augier imao uzvišenu misao o zvanju vojnika u naše doba. Po njegovu je sudu vojska — da kažem njegovim riječima — „velika škola, gdje čovjek nauči poštivati red i vršiti dužnost“. On je u vojsci nazrijevao „dopunu svakoga muškoga uzgoja“. On je osjećao, da je u društvu, koje je izgubilo svaku uzdu i stegu, jedino napor i rad mogao duhove popraviti i značaje učvrstiti. On je mislio, da će zajednički život pod zastavom oživjeti osjećaj zajedinstva, koje je potrebno za snagu velika naroda. U času, kad je pitanje o obvezatnoj vojničkoj dužnosti došlo pred komoru, bijaše jedan od prvih, koji su dobro shvatili njen društveni zamašaj, pa ju u svojim radnjama uzvisi i oplemeni. Već je prije godine 1870. razjasnio ove istine. Hector de Montmeyran, u *Gendre de Monsieur Poirier* govori kao stari grof Thomeray. On je na afričkoj zemlji našao zaborav svoje lude mladosti, pa se vraća očišten i popravljen kući. Širit od vune miliji mu je od grba njegovih predja. Kad Augier izvodi na pozornicu častnika, koji je na bojnom polju stekao svoje časti, meće mu u usta riječi, kojima nijesmo bili vikli. To nije više lakoumni ili sentimentalni častnik starih drama; to je častnik dostojan poštovanja, kakovi treba da budu na čelu naše mlade vojske.

U ovim stvarima pripada Emile Augier prije svega svome vremenu; on živi sa svojom dobom i ne zanemaruje nijedno pitanje, što zanima njegovo doba. Na isti način, kako je prihvatio i branio opće pravo glasovanja, obuku za sve obvezatnu, obvezatnu vojničku dužnost, — nije mogao biti ravnodušan prama pitanju o raspitu braka, kojim se je zastupnička kuća bavila. Kako je bio sklon čistomu računu a protivan neurednosti u porodici, poče zagovarati ono riješanje, što je preotelo mah u našim zakonima. Tako u *Madame Caverley* opravdava u nekim slučajevima dvostruku nuždu, da se prvi brak raspita, a drugi da se ovlasti. Po svojem načinu ne pretresa hladne filozofske teze, nego iznosi pred društvo sam čin i radnju lica. Žena bez imena, djeca bez oca diraju više nego sva pravnička razlaganja, a kraj takih prizora iščezavaju sve sumnje. Drama *Les Fourchambaults* jest posljednja svečana potvrda načela, kojima je svoj život posvetio. Izriče ih Bernard ocu ovim lijepim riječima: „Ja ću joj propovijedati ljubav, koja je naravni zakon u braku, koja je društveni zakon. Ja ću joj reći: Staraj se, da budeš sretna a da ostaneš poštena, jer je sreća polovica kreposti; a pošto u životu žene treba romana, stavi svoj nad glavu svoga muža i svoje djece“.

Poslije novoga ovog uspjeha, god. 1878, Emile je Augier držao svoj dramski rad dovršenim. Premda je još bio krepak godinama i darom, ma da su ga prijatelji poticali, on mišljaše, da mu je kucnuo čas odstupa. Njegova je ustrajna misao bila, da se ne smije preživjeti. On ispovijeda u predgovoru k svojim potpunim djelima: „Neki mi kažu, da odstupam rano: o tom ne znam ništa, ali sam uvjeren, da odstupajući poslije uspjeha, odstupam kasno, a zato sam se brinuo, otkad sam počeo raditi.“ Bojao se, da mu se ne dogodi, što se zbilo Scribeu, ako ne bi za vremena odstupio. Tako nas je ovaj slučaj, prividno neznatan, lišio još kojeg remek-djela.

Život Emila Augiera nije isprepleten burnim slučajevima. Kad su mu o tome govorili, čedno bi kazao, da njegov život nema povjesti. Nije pomišljao na povjest svojih uspjeha, koja je za četrdeset godina, u punoj mjeri, bila povjest dramatske umjetnosti u Francuskoj. Živio je u srdačnom prijateljstvu sa princom prijateljem knjige,*) kojega je darežljivost ovomu zavodu poznata, a općio intimno s dvorom, gdje mu je njegov dar bio jamstvom štovanju i neovisnosti. On je živio naprosto kao u zvjezdarnici, kojoj sa visine mogaše lakše upoznati društvo u njegovoj cjelini. On je motrio život izmjenice sa dva protivna stožera: na jednoj su strani uredjene i čedne obitelji, gdje no kućne kreposti cvatu u miru i redu; na

*) Duc d'Aumale.

drugoj se strani nalazi svjetski vrtlog, gdje udar strasti, interesa, sukob ambicije stvaraju neprestane promjene i nenadane propasti. U ovim dvjema tako različitim prilikama imadjaše vazda isto čustvo i isti pogled. Poimaše da moral i logika imaju isti zakon i da je ono, što je dobro ze jedan dio društva, takodjer dobro za ostale dijelove. Sravnivši jedno i drugo postade čvršći. Zavjerio se sam sebi, da će u svakoj prigodi biti vojnikom istine i dužnosti. Tu je zadaću vršio od prvoga do posljednjega čina. On je rijedak primjer u doba, kad su karakteri i odviše skloni popuštanju i nagadjanju, a to već unaprijed pokazuje slaboću. On je novim naraštajima ostavio nauku dramskih svojih djela, koja će vjekovito služiti stvari dobroj, svetijoj nego li je lijepa stvar.

Završujući priznajem, da se sam sebi čudim, što sam se usudio tako dugo govoriti vama o čovjeku, koga ste vi poznavali bolje od mene i koga vi njegovi prijatelji i njemu ravni jedini možete da prosudite. Kojim li sam pravom ja stupio na polje, koje nije moje? Moja smjelost ne bi se mogla ispričati, kad ne bih znao, da je akademija od vajkada blaga prama pridošlicama i da je u onim davnim posvećenim tradicijam blagohotan njezin posmjeh prama naporima onih, koje zloban slučaj prinudjuje, da govore o predmetima, što su im katkad posvema tudji. Pozvan, da hvalim Emila Augiera, ja sam se pametno držao načela, da spominjem navode iz djela njegovih. Tako sam se mogao nadati, da će pisac štititi tumača, pa da ćete vi pod tim skromnim oblikom primiti poklon, što ga Emilu Augieru odaje jedan od onih, koji mu se najzanosnije dive.

* * *

Freycinetu je odgovorio ravnatelj akademije Greard. Govor je Greardov kud i kamo sjajniji i poučniji.

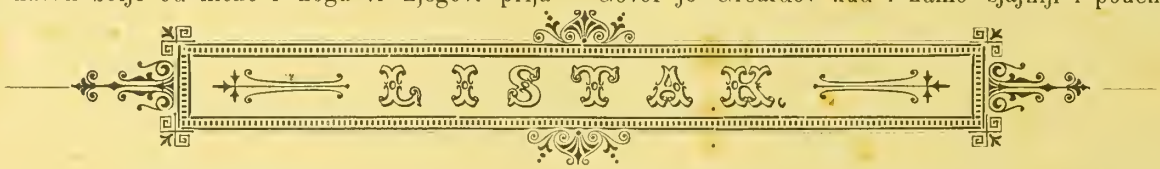

Književnost.

Hrvatska. *Matica Hrvatska* dotiskala je ovih dana svoje ovogodišnje knjige, i to na broju njih devet: 1. *Kučera* Oton: Crte iz magnetizma i elektriciteta. Sa sto i devetdeset i šest slika. (Poučna knjižnica XVI.) 8na VIII. 381 str. 2. *Valla* Er.: Poviest srednjega vieka. Prvi dio: Od selidbe narodâ do Karlovićâ u Franačkoj. Sa kartom toga razdoblja. (Svjetske poviesti knjiga V.) 8na XIX. 337 str. 3. *Lepušić* Ivan: Slike iz Bosne. Crtice. (Zabavna knjižnica CXXXV—CXXXVI.) 8na 131 str. 4. *Kumičić* Eugen: Obiteljska tajna. Komedija u tri čina (Zabavna knjižnica CXXXVII—CXXXVIII.) 8na 122 str. 5. *Demeter* Dimitrija: Teuta. Tragedija u pet čina. — Grobničko polje. Pjesan. Uvodom popratili Vlad. Mažuranić i Fr. Marković. Sa slikom pjesnika. 8na LXXXVIII. 187 str. 6. *Kozarac* Josip: Medju svjetlom i tminom. Pripoviest. (Zabavna knjižnica CXXXIX—CXLI.) 8na 161 str. 7. *Slike* iv svjetske književnosti. Svezak prvi: Pjesnički prvaci u prvoj polovini XIX. vieka. 8na VIII. 232 str. 8. *Šandor-Gjalski* Ksaver: Iz varmegjinskih dana. Portreti, akvareli i razne risarije. (Zabavna knjižnica CXLII—CXLIU.) 8na 276 str. 9. *Plutarh*: Izabrani životopisi. Dio drugi: Životopisi znamenitih Rimljana. Preveo, uvod i bilješke napisao Stjepan Senc. (Prievoda grčkih i latinskih klasika svezak deseti.) 8na XIII. 332 str. — Čim družtveni knjigoveža za koji dan svoj posao dovrši, ne će biti zapreke, da se ove knjige medju članove »Matičine« stanu dieliti i razašiljati. Prvih osam knjiga dobivaju članovi uz obični godišnji prinos, a devetu kao »nakladninu« uz cienu od *jedne* forinte. Umoljavaju se gg. družtveni povjerenici, da se prijavama članova »Matice« i sa dostavom prinosa koliko moguće požure. »Matica Hrvatska« uložila je i ove godine sav mogući trud, da i ovim knjigama i što se tiče sadržaja, broja i obsega knjiga, svoje članove po mogućnosti i prema našim književnim prilikama podpuno zadovolji, pak zato i pouzdano očekuje, da će se i ove godine ne samo prošlogodišnji članovi odazvati, nego da će i mnogi novi članovi »Matici« pristupiti, da se uzmognu i znatni troškovi za ove knjige namiriti i daljnji društveni prosvjetni rad krepko i odvažno nastaviti.

Poznata crtica *Šandora-Gjalskoga* »*Zašto?*« iz »Biednih priča« prevedena je po drugi put na ruski jezik i objelodanjena u književnom časopisu »Трудъ«, literarnom prilogu vrlo razširenoga ilustrovanog lista. Sada je tu crticu preveo književnik ruski Križanovski.

Svaštice.

Kostantin Nikolajević Leontjev. Dne 12/24 pr. m. preminu u Rusiji *Konstantin Nikolajević Leontjev*, ruski pisac, kojega se radnje u književno-političkim krugovima visoko ciene. Bijaše plemić kalužke gubernije, više obrazovanje steče u moskovskom sveučilištu, gdje je god. 1854. svršio liečnički fakultet, pa je odmah bio za krimskoga rata poslan u kerčku bolnicu. Od godine 1887. živio je u Optini, posvetiv se samo književnosti. Leontjev proputovao je sav iztok, iz koga je crpao mnogo gradje za svoje književne radnje. Važniji njegovi radovi sabrani su u moskovskom izdanju pod nadpisom: „Востокъ, Россія и Славянство“. Njegove pripoviesti iz novogrčkoga života: „Аспазия Ламприда, Записки Одиссея, Полихрониадеса загорскаго Грека“, rado su čitane i izdane su, ako i ne sve, u djelu: Изъ жизни Христіанъ въ Турціи. U najnovije doba dogotavljao je svoj trud pod nadpisom: Идеалъ всеобщаго однообразия и послѣдствія общественнаго смѣшения въ западной Европѣ“. Nije nam poznato, da li je koji rad Leontjevljev u hrvatski jezik preveden.

Obća glazbena i glumištna izložba bit će do godine u Beču. Kako čujemo, javila se odboru i hrvatska drama, da bi bila voljna hrvatski prikazivati koji put u glumištu, koje će se upravo za tu svrhu podići u bečkom Prateru. Kako se misli, prikazivala bi se Gundulićeva »Dubravka«.

Mascagni. Treća opera mladoga Mascagnija „*Rancavi*“ prikazivat će se do godine u Livornu u prigodi, kad se bude odkrivao kip predjašnjemu kralju Italije.

Lav Tolstoj izjavljuje, da dopušta svakome svoje književne radove, da prevodi ma na koji jezik i da izdaje na sviet, a ne traži za to nikakve nagrade. To vriedi i za sve ono, što će Tolstoj od sada pisati i izdavati. Povod je ovoj izjavi grofovoj to, što se mnogi na nj obraćaju s molbama za dopuštenje, da mogu ovaj ili onaj rad njegov prevesti i objelodaniti u tudjem kojem jeziku.

Na badnjak — Bijednik. — Pegazu. — Badnji veče prijatelja Onorata. — Dr. Dimitrija Demeter. — Francuska akademija o Emilu Augieru. — Listak.

Uredjuje J. Pasarić. Vlastničtvo i tisak Dioničke tiskare.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 043111589